BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLII
H
12
NAPOLI

XLII
H
12

Digitized by Go

L. ANNÆI SENECÆ
OPERA
A
IVSTO LIPSIO
EMENDATA ET SCHOLIIS ILLVSTRATA.

Editio Quarta, atque ab vltimâ LIPSI *manu:*

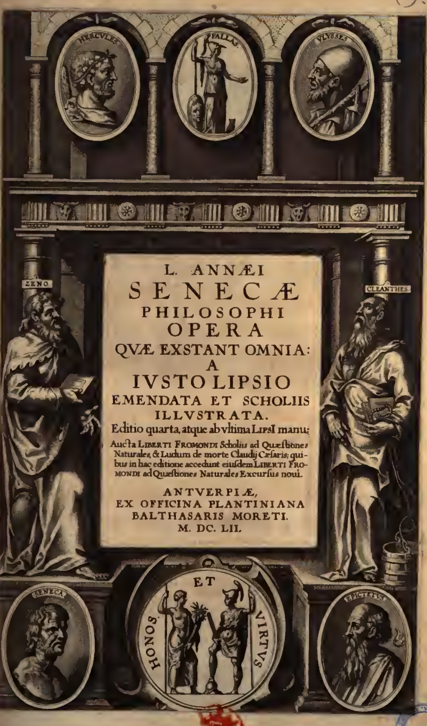
Aucta LIBERTI FROMONDI *Scholiis ad Quæſtiones Naturales, &
Ludum de morte Claudij Cæſaris; quibus in hac editione accedunt eiuſ-
dem* LIB. FROMONDI *ad Quæſtiones Naturales Excurſus noui.*

Biblioth. Secr. Coll. Neap. Soc. Jesu Catal. adscriptus

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

POLITICA
CONSTANTIA
PHILOSOPHIA STOICA
MILITIA ROMANA
EPISTOLÆ
MORIBVS ANTIQVIS.
Lipsiadæ, velum eſt Timantis, imago. videri
Sol quoque ſub piceâ non niſi nube poteſt.

NAPOLI

L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI OPERA QVÆ EXSTANT OMNIA:

A IVSTO LIPSIO EMENDATA ET SCHOLIIS ILLVSTRATA.

Editio quarta, atque ab vltima LIPSI manu;

Aucta LIBERTI FROMONDI Scholiis ad Quæſtiones Naturales, & Ludum de morte Claudij Cæſaris; quibus in hac editione accedunt eiuſdem LIBERTI FROMONDI ad Quæſtiones Naturales Excurſus noui.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. LII.

NAPOLI

VRBANO VIII. PONTIFICI OPT. MAX.

ANNÆVM SENECAM, qui à Belgarum quondam doctiſsimo IVSTO LIPSIO nouâ Commentarij veſte indutus, Romam abire iuſſus eſt; eamq́ue Sacræ Poteſtatis infulis adſpicere fulgentem, quam crudeli Neronis Imperio flammis viderat conflagrantem; ad Te, BEATISSIME PATER, denuò mitto, attextâ pulcherrimæ veſti laciniâ ornatum: quam cùm morbo, quem vltima rerum linea mors excepit, impeditus LIPSIVS aſſuiſſe

haud potuerit; LIBERTVS FROMONDVS, diuinæ humanæque litteraturæ ſcientiſsimus, defuncti vices, me volente ac rogante, feliciter impleuit. Nec verò minùs quàm olim PAVLLO V. gratum Tibi acceptumque fore confido, Scriptorem inter omnes veteres ſapientiſsimum, atque in ſaluberrimis monitis ita Chriſtianum, vt verè talem habuerint priſci Chriſtianæ Eccleſiæ Patres. Siquidem cùm omnes homines ad omnem vitæ honeſtatem inſtruit, tum Principes ad ſingularem in ſummâ Dignitate Modeſtiam hortatur; Virtutem, ſi vmquam aliàs, hoc maximè æuo neceſſariam, ad diſcordes Potentium animos in concordiam reducendos, & Publicam Pacem, quam omnes Boni ſuſpirant, faciliùs obtinendam. Quis enim Princeps ambitioni, bellorum nutrici, ſubſeruiat, ſi ab hoc Sapiente didicerit, ſibi non pro vniuerſorum

ſorum modò, ſed & ſingulorum ſalute excubandum? Quis non mitiora ineat conſilia, & PATRIÆ PATER quàm MAGNVS vel AVGVSTVS audire malit; ſi cum eodem Philoſopho terrarum orbem ſupernè deſpiciens, punctum eſſe agnoſcat, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur; punctum eſſe, in quo nauigatur, bellatur, regna diſponuntur?

Quare gratiſsimum Tibi, BEATISSIME PATER, Auctorem eſſe ſcio, qui tot tamque præclara Principibus inter ſe conciliandis documenta ſuppeditat: & quidem opportuno à me tempore offerri, cùm vnum PACIFICATORIS negotium agis, indictis haud ſemel pro CONCORDIA PRINCIPVM omnem per Europam precibus, quibus inprimis placetur DEVS, populorum peccantium, per eorum qui præſunt diſſenſiones, iuſtiſsimus Vindex: dein

miſsis ad Principes diſſentientes Legatis, qui Prudentiæ Tuæ ſupra humanam præceptis inſtructi, Diſcordiæ mox debellatæ ad ſacros Tuos pedes deferent trophæum. Ita voueo

SANCTITATI TVÆ

æternùm deuotus

Balthaſar Moretus.

Antuerpiæ x. Maij
M. DC. XXXII.

PAVLLO V. PONTIFICI OPT. MAX.

BEATISSIME PATER,

A longinquis Belgarum oris ſtilo & affectu Romam venio, & ſacris tuis pedibus aduoluor duo allaturus, Gratulationem & Donum. Illam, cum omni Chriſtiano orbe, qui in auſpiciis noui Pontificatus exſultat, & talem ſibi datum in fluctibus & procellis his rerum, voce, geſtu, animo triumphat. Audierant fata duorum Pontificum, nec longo temporum interuallo diuiſa, & dolebant: ſed tui renunciatione allatâ, vidiſſes ſubitâ luce vultus illuſtres, & mutaſſe lacrymas in gaudia, an & gaudia in lacrymas dicam? Certè in multis ea vis fuit, & meritò. nam ſecunda illa fama virtutum tuarum iamantè ſic inualuerat, vt ſuffragia quidem ſacri Collegij apicem huius honoris contulerint, ſed vota omnium deſtinarint. Rara felicitas, iudiciis dignitatem poſſidere, antequam infulis præferre: & cenſeri Pontificem, nondum eſſe. O magna vis virtutis! & ô occultum in animis præſagium, qui eò vocabant, quò Deus & merita iam ducebant! Deus, inquam. nam electio

tua,

tua, quid niſi palàm diuina fuit? Non enim delibera-tione longâ, nec ſuffragiorum moroſâ trutinâ Pontifica-tus delatus eſt, ſed impetu & veriùs inſtinctu impoſitus; & vna ac conſentiens vox; quid vocem dico? neque ea exſpectata eſt, ſed procurſus & adoratio talem fe-cit. Agnoſco in rebus humanis vim & regimen Numi-nis, ſed præſertim in arduis; & quos ſibi proximos con-ſtituit, clariore quâdam notâ eligit, tuetur, fouet. Te fe-cit. quem? à naturâ, à doctrinâ, ab vſu eximium; & ſanctimoniâ, caſtitate, benignitate, prudentiâ, quid verba facio? ab omni virtute ſic conſpicuum, vt publi-ca vox ſit & confeſſio, talem eſſe debere qui à populis adoretur. Ergo iure gratulamur, & nos etiam Belgæ propriâ quâdam cauſsâ. Ecce iactamur, ac pænè mer-gimur, fluctibus armorum ſimul & errorum: ſpes no-bis eſt, & preces porrigimus, ô adiuua. vtere auctoritate tuâ & Principum, ac funeſta hæc arma poni iube, quæ inualeſcunt in exitium Europæ. Cuius exiguus qui-dem, ſed potens & magni in omnes partes momenti, angulus ſumus: & vt hîc facies rerum erit, vereor & prædico (da veniam) in plerâque finitimâ Europâ erit. Non vocamus ad ſeuera, ſed ad mitia conſilia: Pacem, Pacem ingeminamus, & ſuaue illud nomen, quod non niſi belluæ adſpernantur. Gratulationem igitur vides, BEATISSIME PATER, ſed donum etiam nunc meum offero & reuelo. En, ANNÆVM SENECAM, lauda-tiſſimum inter omnes veteres ſcriptorem, & virtutis ſtudio pænè Chriſtianum (ita noſtri cenſuerunt) emen-datum variè & illuſtratum damus, & deponimus ad ſa-cros tuos pedes. Libens ROMAM venit, quid mirum

eſt?

eſt? in vetus ſuum domicilium & ſedem. Ad PAVLLVM: quidni faciat? ad olim etiam familiarem & amicum. Nam Apoſtolorum ille alter quòd hunc complexus ſit, & ipſe illum; etſi è ſcriptis huius parum liquidò conſtat, tamen conſenſu ſuadent credere priſci illi noſtri & ſancti Patres. Suſcipe igitur ô ſumme Antiſtes, & Virtutis atque Honeſti vnicum præconem, tu qui illa habes & colis, amplectere, & bono generis humani (audacter dicam) famam & lucem illi circumda. Tui hoc arbitrij eſt. qui attollere & deprimere potes; quem Europa, Aſia, Africa, quem America & ipſe nouus orbis ſuſpiciunt, & ab oraculo tuo ſolliciti omnes pendent. Nos certè, BEATISSIME PATER, & affectu iam, quod dixi, congeniculamus; felices, ſi præſentibus liceret! Louanij, v. Kalend. Iulias, ∞. IↃCV.

BALTH. MORETVS IVN. LECTORI S.

OPERVM L. ANNÆI SENECÆ Iuſti Lipſij Notis illuſtratorum quartam editionem vides Lector: in quâ quid præſtitum ſit paucis accipe. Sublatis primò erroribus typographicis, qui in priorem editionem nonnulli irrepſerant, ipſe Senecæ Contextus à viro eruditiſſimo denuò cum fideliſſimis manuſcriptis codicibus collatus, pluribus in locis vel auctus vel emendatus eſt. Etſi verò ipſe Lipſius ait, ſe Senecæ Contextum, & ipſa verba, quàm emendatiſſima dediſſe; ſecutum ſuos aut alienos libros veteres, quos diligenter comparauit, & iudicio ex iis elegit aut reiecit: tamen ſi hi codices, qui in hac editione vſui fuerunt, ad eius manus perueniſſent, perſuaſum mihi eſt, has ipſas emendationes ab ipſo Lipſio admittendas fuiſſe: quapropter bonâ ipſius & eruditorum omnium veniâ operam hanc in Contextu Senecæ præſtitam fore confido.

In Introductione Lectoris.

Scholia, quæ in priori editione ad Quæſtionum Naturalium Libros Libertus Fromondus noua conſcripſerat, modò recenſuit, pluribus in locis emendauit & auxit, ac denique nouâ Excurſuum acceſſione ornauit; in quibus ſanè perquàm curioſa non ſine voluptate eruditus Lector reperiet.

Hæc præſtita ſunt in hac editione; quam volente Deo, publico rei litterariæ commodo, noui Voluminis acceſſione cogito augere; quo Variorum in L. Annæi Senecæ Opera Commentarios, tum antehac editos, tum ineditos, ſimul in lucem dare conſtitui; ſcilicet Eraſmi, Pinciani, Mureti, Gruteri, Opſopæi, Rhenani, Hadr. Iunij, Nic Fabri, Gronouij, ac demum (qui necdum lucem viderunt) Alberti Rubenij. Dum autem opus hoc aggredior, ſi quid tibi occurrat Lector, quod bono publico addi vel emendari queat, moneri rogo. Vbi verò hanc operam, vti confido, erudito Lectori placere intellexero, animus mihi addetur, Variorum in C. Cornelij Taciti Opera Commentarios non minori labore & ſumptu in lucem dare. Interim fruere, Lector, hoc noſtro Senecâ, & Plantiniano labori fauere perge. Dabam Antuerpiæ in Typographeio noſtro Plantiniano XVI. Aprilis M. DC. LII.

PRIVI-

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuinâ fauente clementiâ electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria in primis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibuſque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tamquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eoſque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio conceſſuque ſumus, in primis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tamquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuriâ temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractas ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò maturâ te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causâ, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benignâ noſtrâ in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudem, qui lucri causâ, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis

imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtrâ Cæſareâ decernimus, ſtatuimus, vetamuſque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocumque modo, charactere, aut formâ, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra Sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum noſtrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve hæredum conſenſu audeat: Hac autem lege additâ, vti tria vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, hæredibúſve tuis, auxilio Magiſtratus, vbicumque reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulctâ, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici; alter verò ſemiſſis, tibi hæredibúſve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & Sacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis exſtiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces compererint, conſtitutâ à nobis mulctâ, eos puniri & quibuſcumque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtrâ ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtrâ Regiâ Pragæ die primâ menſis Augusti, anno Domini milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſecundo; Regnorum noſtrorum, Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis proprium

Io. Baruitius,

Additum ſigillum Cæſ. M^tis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratiâ Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus diplomate ſuo ſanxit, nequis* IVSTI LIPSI, *Hiſtoriarum in almâ Vniuerſitate Louanienſi Profeſſoris, & item Hiſtoriographi ſui, libros quoſcumque, à Cenſoribus legitimis approbatos, præter ipſius heredúmve eius voluntatem intra triginta annos à primâ ſingulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui ſecùs faxit, præter librorum confiſcationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat. Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratiâ Galliarum & Nauarræ Rex Chriſtianiſſimus ſingulari priuilegio ſanxit, nequis per vniuerſos Regnorum ſuorum fines* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in poſterum editurus eſt, libros, & nominatim* L. ANNÆI SENECÆ *Philoſophi Opera, quæ recèns ille emendauit & Scholijs illuſtrauit, excudere intra decennium præter voluntatem ipſius poſſit. Qui ſecùs faxit, præter librorum confiſcationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris datis Pariſiis* XIII. *Iulij* M. DC. V.

Signat. Perrochel.

TIBI IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI OPERA, *quæ emendaui & Scholiis illuſtraui*, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar & Reges dixerunt.

Iuſtus Lipſius.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS IV. *Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, & Potentiſſimus Belgarum Princeps, diplomate ſuo ſanxit, nequis* OPERA L. ANNÆI SENECÆ à IVSTO LIPSIO emendata & Scholiis illuſtrata; Aucta LIBERTI FROMONDI Scholiis ad Quæſtiones Naturales & Ludum de morte Claudij Cæſaris; quibus iam accedunt eiuſdem LIBERTI FROMONDI ad eaſdem Quæſtiones Naturales noui Excurſus; *præter Balthaſaris Moreti, Ioannis iunioris filij, voluntatem vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſa in Germaniæ Inferioris ditiones importet, venaliáve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum & aliâ graui pœnâ multabitur; vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ* VI. *Aprilis* M. DC. LII.

Signat. Happart.

BALTHASAR MORETVS LECTORI S.

QVO maius nouæ ANNÆI SENECÆ editioni ornamentum accederet, de verâ Philoſophi imagine ſedulò mihi inquirendum duxi. quam enim ſapientiſſimus eius Interpres, IVSTVS LIPSIVS, olim ex Vrbe, eleganti magis quàm fidâ amici manu pictam acceperat, atque in priori editione apponi iuſſerat, haud vndique perfectam poſtmodum deprehendit. Defuncti igitur iudicio meritò lubenter ſatisfacere conantem, opportunè Petrus-Paullus Rubenius, æui noſtri Apelles, adiuuit. qui cùm huberrimum rei antiquariæ theſaurum Româ Antuerpiam attulerit, nec eximij Philoſophi imaginem, præ aliis veteris æui deliciis, neglexit: atque adeò pro ſuo in LIPSIVM, atque ipſum SENECAM, affectu, duplicem eam liberaliter ſuppeditauit.

Prior ex Luculléo marmore fabrefacta, quondam Romæ in ædibus Ducis AB AELTEMPS viſebatur: deinceps Illmo Cardinali BORGESIO oblata, inter eius admiranda Antiquitatis monumenta cernitur. Vera *eſt effigies* (vt LIPSIANIS eam vocibus deſcribam) *in balneo animam iam exhalantis, & in verbis monitiſque aureis deficientis. viuidum, acre, igneum aliquid refert.* Manus digitoſque ita exporrectos vides, vt Sapientiæ & Conſtantiæ præcepta aduocatis Scriptoribus dictantem, haud obſcurè cum Tacito agnoſcas: à quibus nec vicinæ mortis cruciatus, ſatis peritè in ipſo vultu ab artifice adumbrati, Sapientem prohibebant. Facies parum formoſa, neſcio quid Africanum præ ſe ferat, buccâ hianti, turgentibus labris, naribus diſtentis; vt hominem Cordubæ (in Bæticæ prouinciæ coloniâ, quæ Africæ proximè adiacet) & patentibus Cordubenſibus natum, minimè requiras. Sed & corpus, longâ valetudine, multo ſtudio, &, ex Taciti ſententiâ, paruo victu tenuatum, paullò attentiùs conſidera: quod cùm exercitiis durioribus, cultu agri & foſſione vinearum, firmaſſe ipſum conſtet; cutis exhauſto ſucco laxatæ maciem, & laboribus induratæ firmitatem, venis muſculiſque, quos labor maximè attollit, exſtantibus, ingenioſè & diligenter ſtatuarius effinxit. At verò nec artis ſuæ induſtriam Rubenius, nec archetypi veritatem deſiderari voluit: tantùm eam corporis partem, quæ decenter aſpici haud poteſt, habitâ honeſtatis ratione, velo obduxit.

Alteram quam ſpectas effigiem, è prototypo marmoreo idem Rubenius expreſſit: quod Româ allatum, in elegantiſſimo Muſéo ſuo aſſeruat; planè idem cum eiuſdem Philoſophi ſimulacro apud Illmum Cardinalem FARNESIVM exſtante, & à Fuluio Vrſino inter *Illuſtrium* Imagines, Fabri Bambergenſis Commentario illuſtratas, non ſatis ad amuſſim edito. Prærogatiuam vtrumque hanc habet, quòd cum nummis, quibus ipſum SENECÆ nomen inſcriptum, perquàm exactè conueniat. Capillitio intonſo & promiſſo, ab imagine priori nonnihil iſta differt: ſed virilis ſectæ principem, acerrimi ingenij maximique ſpiritus virum, vigiliis & lucubrationibus penè confectum, egregiè repræſentat; vt vel ipſa vultus effigies ad præclara ſapientiſſimæ mentis ſcripta vltrò alliciat. Ad quæ modò LIPSIVM, ſtudioſe Lector, amicè INVITANTEM audi, benignè INTRODVCENTEM ſequere; atque efficaci Sapientiæ antidoto aduerſus letales æui huius morbos munitus, diu feliciter vale.

At LIPSIANA etiam imagine, SENECÆ Operum titulo præfixâ, te firmari & oblectari deſidero: quam Rubenius non minùs ex fide quàm eleganter, nec ſuo vnius ſed plurium LIPSI cultorum iudicio formauit, aptiſſimoque Prudentiæ & Doctrinæ parergo inſigniuit. neque enim decere mecum æſtimabat, vt multa veteris Sapientis imagini opera impenderetur, eloquentiſſimi Sapientiæ Interpretis effigie neglectâ. Tu itaque grauiſſimi vultus ſuauiſſimo recreatus aſpectu, ad immortalia diuini ingenij monumenta penitus perſpicienda excitare; & in iis omnis antiquioris Doctrinæ & melioris Sapientiæ imaginem lubens amplectere, atque iterùm vale.

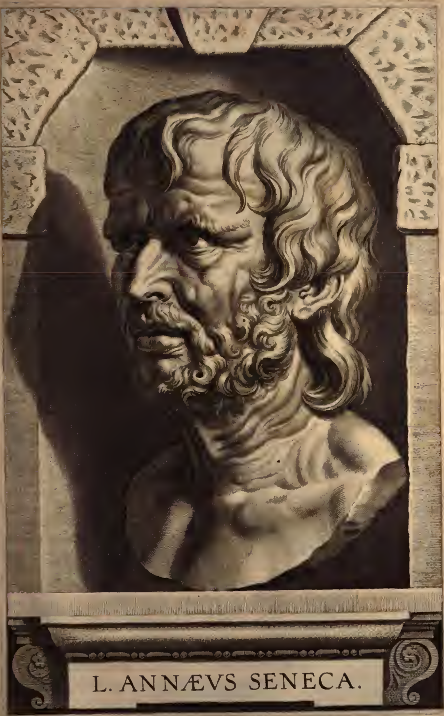
INVI-

INVITATIO
AD
SENECAM.

ANNÆVS iſte SENECA, quem vides LECTOR,
Ait fuiſſe magnus inter auctores,
Seu tu Latinos, ſiue reſpicis Græcos:
Sapientiâ, inquam, & Eloquentiâ magnus.
Et ſcripta luſtra, iudicabis hoc mecum.
Nam dictio ipſa docta, florida, arguta:
Quid ſenſa? promit dogma Stoicæ ſectæ,
Sectæ virilis, altæ, ad alta ducentis.
Vis vana rerum, & falſa regna Fortunæ
Deſpicere, vel ridere? vis decus ſummum
In vno Honeſto ponere atque Virtute?
Docebit, aſſerétque. meliùs vt poſſit,
Nos cenſione puriorem ab hac noſtrâ,
Itémque clariorem ab ingenI luce,
Tibi damus. aude tangere, atque luſtrare:
Ego fallor, aut ad ipſa templa te ducet
Sophiæ ſerena, clara. vbi illa ſit mentis
Tranquillitas ſerenitáſque diffuſa.
Vnde tibi fas aſpicere cælicas oras,
Et fas ſimul ſuſcipere cælicas curas,
Deſpicere terram, & terrea iſta. quid dico?
INGREDERE, dictis plura ſcio reperturum.

IOAN-

L. ANNÆVS SENECA.

IOANNIS WAVERI ANTVERP. EQVITIS

DE

IVSTI LIPSI V. C.

POSTVMA SENECÆ EDITIONE

BREVE ALLOQVIVM.

EN tibi, LECTOR beniuole, à poſtremâ inſignis doctrinæ & ſapientiæ Viri recenſione, SENECAM. Scriprorem LIPSIO olim noſtro ſic vnicè carum, vt adfirmare numquam dubitauerit, multùm eum ad bonam mentem profeciſſe, cui ille placere cœperit. Format enim firmatque animum; ſolum deſpicere, ſuſpicere cælum docet; & ſi compendio eius vti licet, hominem cognitione ſui imbutum, *placitum*, *inconcuſſum*, *cum Diis ex pari viuere* iubet. Meritò igitur IVSTVS, cùm ingenium ſuum humani generis bono impendere decreuiſſet, hunc ANNÆVM, ante omnes quos è profundi temporis naufragio benignus æternitatis Genius ſeruauit, commendare, & iugi eruditionis ſuæ labore illuſtrare non deſtitit. Quo ſanè in opere ſic viuus perſtitit, vt niſi moriens de hac tabulâ manum tollere, & ſic perfectum potiùs quàm abſolutum opus relinquere potuerit. Nam inter alias extremæ voluntatis, quas mihi mandauit, cûrationes, SAPIENTEM iſtum eſſe voluit, talibus verbis inuolucro codicis ſui inſcriptis: *Hic* SENECA *corrigi à me cœpit (& ſpero perficiam) ad alteram editionem. ſi quid ergo mihi humanitùs eueniet, eò ſeruetur: &* MORETO *eiúſve liberis detur, quibus iam nunc lego. malus improbuſq́, qui interuertet.* Debitam amicitiæ fidem, ſupremæ voluntati religionem ſeruaui, & Magni Plantini genero Ioanni Moreto legatum tunc volumen ſtatim tradidi.

Sed à doctiſſimo mihiq́ue inprimis amiciſſimo Balthaſare Moreto Io. F. nunc emaculatiſſimis vereq́ue regiis typis ſecundùm à LIPSI obitu SENECA editur; magno (tale bonorum omnium votum eſt) mortalium commodo. Non aliter enim quàm Medicinæ præcepta corporibus ſuccurrunt, ita Philoſophiæ aurea monita languentibus animis opitulantur. Quod antiquitus vſitatum, noſtris concedi temporibus poteſt, ſiue ſortes rerum ſpectemus, ſiue ſtatus publici indolem: quando maximè illa Romani orbis querela moribus noſtris haud diſconueniat; eò ſcilicet ventum eſſe, vt nec malis noſtris, nec remediis pares ſimus. DEVS adſit, eiuſq́ue vera & ſolida SAPIENTIA, quæ ſola per CHRISTVM IESVM hominibus poteſt euenire. Vale Lector, & Inſcriptiunculâ mecum fruere, quâ me olim *mearum grande decus columénque rerum* OPTIMVS LIPSIVS ad SENECÆ lectionem hortabatur:

IOANNI WAVERIO *quem amo, hunc* SENECAM *quem amo, dono dedi: hortorq́, ad ſeriam & frequentem eius lectionem, qui animo Sapientiam inſerit & Virtutem. Fac & Salue. Louanij,* VI. *Kal. Octob.* ∞.IↃC.V.

Sic tu quoque bone Lector Fac & Salue. Antuerpiæ, prid. Id. Auguſti ∞.IↃC.XXXII.

INTRO-

INTRODVCTIO LECTORIS.

AEDIFICIVM enim vides: via munienda eſt, vt adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam: & *Quid à me* hic factum, & *Quid à te* velim: da aurium, ſiue oculorum leuem operam, diſces quæ ex vſu ſit ſciuiſſe. De me primùm, pro copiâ ingenij aut iudicij iſta præſtitiſſe. Primò,

Senecæ CONTEXTVM, & ipſa verba, quàm emendatiſſima dediſſe: ſecutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparaui, & iudicio ex ijs elegi, aut reieci. Adiumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt: Eraſmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Eraſmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit: & ſæpè vtilem aut expolientem, eſt fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille vmquam eum attigiſſet! Malignum votum eſt, & ab affectu, non à iudicio emiſſum. Ego aliter, & veriùs, enuncio: Niſi ille præueniſſet, & explanaſſet; ſalebras & aſpera fuiſſe, ad quæ etiamnunc fortaſſis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus eſt: vir, vt verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar: cui maximam partem ſanum Senecam, meo quidem ſuffragio, transſcribas. Bonis in Hiſpaniâ libris, & benè eſt vſus: non præceps, non præpes, acutus tamen, & ſagacitate ac modeſtiâ pari. Sed ille in ſolo textu emendando fuit: ſenſa non attigit, neque aliter illuſtrauit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenij & iudicij vir, & adſpirauit ad vtramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à ſe voluit, aut illuſtratum. Voluit, cauſsâ duplici vix fecit: & quia labor eum & inſtantia in talibus (virum nouimus) non ſequebatur; & quia mors aſſecuta eſt, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa ſunt: vnum non attollas, imò non toleres, quòd fidenter nimis ſæpè contra libros reſcribit, & Senecam non eorum fide, ſed ſuo ſenſu, facit loquentem. Ah, apage. & honos ſit ſcriptoribus priſcis, & religio etiam ſcripturæ priſcæ: à quâ, ſi cùm libuit abimus,

quid puri aut germani mox erit? Ianum Gruterum noſtrum hoc mouit, vt ipſe ſuccederet, & Senecam iterùm cum libris priſcis & chirographis conferret: quod fecit induſtriè & ſic perfectè, vt nimius videri quibuſdam aut μικρολόγος poſſit. Non mihi. qui in Critico amo ſedulitatem & fidem: & hanc etiam in Grutero operam, quòd aliorum paſſim Notas aut Interpretationes adiecit. Vſui mihi fuit, ingenuè fateor: & amo virum è meâ olim diſciplinâ, nunc & docendo factum. Quid autem ego, poſt hos omnes? Quod cœpi dicere, iudicio ex ijs ſelegi, & meam etiam operam inſpectionemque addidi, & Textum totum reformaui. Non cito paſſim libros, fateor: quid opus eſt? ſemel hic moneo & clamo, quidquid eſt, ab ijs eſſe. Pauca ſanè à coniecturâ noſtrâ: niſi ſicubi ea ita clara eſt, vt peruicacia ſit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis viſum fuit, Notis inſerere arbitrandas.

Alterum, quod à me propriè imputo, eſt INTERPVNCTIO, & ſenſuum verborumque DISTINCTIO: quæ ſic confuſa aut indecora anteà in Senecâ, vt negem in alio ſcriptore fuiſſe. Quàm minuta pleraque, & interciſa? quàm diuulſa, aut pendula? Verè erat, quod Caligula obijciebat (ſi tamen hoc ſenſu) *Arena ſine calce*. Nos ordinauimus, coniunximus, diſiunximus, vt res erat: & præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, vberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit: *Iudicium* noſtrum vide. Tertiò,

ARGVMENTA etiam libris ſcriptiſque ſingulis præpoſui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quàm vſui lectori ſit, & quàm appoſita introductio, ipſe dicet: ego tantùm, difficile mihi fuiſſe, & ſupra quàm aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & parum ſæpè (liberè dicendum eſt) compoſitus aut digeſtus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; ſiue Stoico quodam more fortaſſe, materiem & opus parum ab initio ordinauit. Vtcumque eſt, culpam hanc agnoſco: nec niſi ijs titulis velo. Quartò,

NOTAS PERPETVAS addidi: atque vno tenore perduxi, ad opus Epiſtolarum. In ijs ſubſtiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabulâ coëgit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vſqueeò diligentiam & ſtilum extendi, vt etiam minora quædam, & ſemidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inſerere, votum mihi fuit: ideoque conſilium, vulgo etiam hæc adaptare. qui paucis & doctis modò ſcribunt, an non famam ſuam magis,

gis,

gis, quàm fructum Lectoris ſpectant? Iſtum ego: & ſcio quædam ſæpè tranſiri, aut ſeponi, vt minora, in quibus & Varrones noſtri hæreant, cùm diſquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ iſtæ dabunt: Senecæ ſeruient, & illum illuſtrem, non me volent. Breues ètiam ſunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum àut hiſtoriæ veteris occurrit, ſigno magis quàm explico: quid enim iſta ad Senecam propriè? cuius ſententiam ſi capis, boni & legitimi Scholiaſtæ munus impleui. Atqui iuuat & pulchrum eſt ritus illos diſcere, & antiquitatem luſtrare. Pulchrum, ſed in loco: quid iſta ad Philoſophiam, quæ hic tractatur? Qui autem ſimul omnia volunt & affectant, pulcherrimè cum Polybio guloſis, & imminentibus conuiuarum, comparantur. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ᾽ εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται): *Nam & illi omnia, quæ appoſita ſunt, guſtantes, neque in præſentiâ verè fruuntur vllo ciborum, neque in poſterum digerunt ſatis, aut vtiliter iis nutriuntur*: planè hìc ſimile. voluptatis gratiâ deguſtant & libant varia; & ſine alio fructu (Senecæ verbis) *omnia curſim & properantes tranſmittunt*. Itaque vetus meum conſilium magis magiſque ſedet, quo inſtitueram *Facem Hiſtoricam*, tum & *Ritualium* libros ſcribere, & in eos congerere, quidquid eſſet in moribus ritibuſque priſcis obſcurum. Et facem quidem cœpi accendere: in quam grandiores illos ritus, *De Sacerdotibus*, *De Magiſtratibus*, *De Ludis*, *De Militiâ*, *De Nuptiis*, *De Funeribus*, & qui tales, volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & ſingulos ſuis verbis ac litterarum quodam ordine explicandos. Sicut Lexica quædam verborum vtiliter habemus: ſic hæc rerum volebam eſſe. Vt ecce, in Senecâ occurrunt, *Abdicatio*, *Acta*, *Admiſſio*, *Adoratio*, *Aſſeſſor*, *Atrienſis*. Iterumque, *Balnea*, *Baſilica*, *Boleti*: &, *Calda*, *Caldarium*, *Canuſinati* ſerui, *Carica* anno nouo, *Ceroma*, *Ceſtus*: & vno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in iſto libro, & ſuâ quodque litterâ, haberes teſtibus exempliſque firmatum aut illuſtratum. Quid opus in ſingulis auctoribus perſequi, quæ omnium ferè communia ſunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius eſſet, Latinorum, Græcorum; Poëtarum, Oratorum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, Miſcellorum. Hæc, inquam, inſtitueram, & materiem ab annis xxv. iam paraueram: diſponere & exſtruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O vtile tamen opus! ô quis æmulatur, & ſuſcipit! trado facem, & vnà glo- Lib. III.

 riam,

riam, quæ cum litteris lucebit & viuet. Sed de noſtrâ nunc re: breuis igitur fui, nec vagus aut ſuperuacuus : exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiaſtæ exſtant. Iamnuper hæc profluentia cœpit: parum ſæpè decora, fatendum eſt, cùm aut palàm * περίεργοι ſunt, & quod dicitur, * λυκοῦ πτερὰ ζητοῦσι; aut inepti, & vt aliquid nouæ obſeruationis infarciant, *galeam tibiæ, ocream capiti inducunt*. Atqui *Philoſophica* etiam, inquies, parcè, & ſtillicidium de ſitulâ, donas. In Notis, agnoſco: ſed alibi nónne affatim, & pleno ſinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus *Manuductionis*, totidem *Phyſiologiæ* libris: totidem *Ethicorum* reſtant, ſi Deus expolire & conſummare dabit. Atque eos libros ſic inſtitui, vt quamquam à capite ſectam ſenſúſque Stoicos ordine exſequar, nihil tamen inſeram, quod propriè non ſit Senecæ illuſtrando. Inquire, videbis: & vnà totum hoc opus probabis, ſi tibi cum Homero quidem * —— ἀρείφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. Nam quibus alterum abeſt, volente me à libris iis abſint. Hæc ſi miſcere *Notis* ipſis voluiſſem, & ſuis quæque locis inſpergere: quàm floridæ magis & vberes fuiſſent! Conſidera, & maciem earum alibi ſic excuſa. Nam ego rem tuam inſpexi: è quâ magis fuit, ſemel & vno gradu, quàm per ambages aut ſaltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præſtiti: ſequitur,

* *Nimij.*
* *Lupi alas quærunt.*
* *pectus prudens, animuſque virilis.*

Quid te pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, ſiue rogatum. Primùm, vt quamquam pleraque omnia Senecæ vtilia, & ad vitam; tamen quæ maximè talia, eligas, & ea ad mentem ſæpiùs referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, iſti: *Duæ Conſolationes, De Prouidentiâ, De Clementiâ, De Tranquillitate, De Conſtantiâ, De Breuitate vitæ, De Vitâ beatâ.* Sunt & libri *De Irâ* inter bonos, item *De Beneficijs*: ſed in partibus ſpinas ſuas aut faſtidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos. In *Epiſtolis* ſimile. quarum quædam (Argumenta mea ſtatim dicent) vtiliſſimæ: & aliæ in argutiis, aut, ſi res dicenda eſt, ineptijs occupantur.

Secundò, vt Philoſophi, non Grammatici oculis iſta legas. id eſt, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, ſplendida ſæpè & magnifica, ab illâ tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter ſtringunt, ſed ipſam feram prehendunt & mordent: ſic te oportet in ſenſus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam eſt, vbi adhæreas. Vide an Notæ transferent: ſi non, ipſe te transfer. Sicut in viâ, ſi ſalebra aut lama obiecta ſit, tranſire qui-

quidem tentas: ſin profundius eſt, nec licet, non ſtas ſtupidus, ſed circumis leuiter, & iter tuum pergis: ita hîc. Tenta & conare ſemel iterumq́ue capere: non capis, abi. Tertiò, vt

Excerpta habeas, & ſelectas aliquas ſententias, ſiue locos: quas apud te ſæpè agites, & in animo reuoluas. Cui vſui alioqui lecta? vt concitemur fortaſſe, dum legimus, mox calor abeat, & iidem ſimus: non aliter, quàm ſpectatores in theatris. Imò verò adhæreant illa, noſtra fiant, id eſt concoquantur. *Non prodeſt cibus*, ait Seneca, *nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur.* Epiſt.11. Sedeant igitur in animo fideliter: nec ſicut vnguentorum aliquis odor, ſtatim ad aërem diſſipentur. Huc te ducet, aut trahet potiùs, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem eius ediſce. Poſtrema denique eſt precatio mea, ſiue etiam deprecatio. Illa, vt grata acceptaque habeas, quæ feci; hæc, ne culpes nimis aut ſuccenſeas, ſi quid omiſi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiſcentem, valetudinem iam feſſam; labores aſſiduos & ſcripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, niſi veniam, non dicam largiris, ſed offers. Quòd ſi quis meliora etiàm afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vſu publico eſſet) non opponi: ego certè me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi, * Νόμῳ, καὶ ἄρχοντι, καὶ σοφωτέρῳ εἴκειν. Vale, & aliis ſcriptis meis frui te, iſtis vti, meum eſt votum. * *Legi, Magiſtratu, & Sapientiori ſubmitti.*

IVDICIVM

Super SENECA eiúſque SCRIPTIS.

* Ex profeſſo in Manuduct. cap. XVIII.

LAVDAVIMVS *hunc auctorem* * *alibi, & dotes ac bona eius diffudimus: ſed ad* Iudicium *nunc imus, & qui aduerſantur audiemus* , & EX ANIMI SENTENTIA *tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuiſſe qui ex profeſſo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: qua cauſſâ, aut fine, videamus. De Caligulâ, Suetonius:*

Cap. LIII.

Lenius comptiuſque ſcribendi genus adeò contempſit, vt Senecam tum maximè placentem, Commiſſiones meras componere; & Arenam eſſe ſine calce, diceret.

Sueton. cap. XXXIV.

Caligulæ hoc iudicium eſt: nempe illius, qui cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis: *itemq́;* Virgilij & T. Liuij ſcriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis. *En hominem, cui bona ſcilicet placeant: & quo arbitro Seneca ſtet, vel cadat. Quid tamen in dicteriis illis voluit?* Commiſſiones componere, *id eſt, pompæ tantùm & theatris apta ſcribere: quæ florem & fucum magis, quàm robur & veritatem haberent. Sunt enim* Commiſſiones, *cùm inter ſe ingenia committuntur, pro palmâ: ἀγωνίσματα Græcis, καὶ ἐπιδείξεις. Hoc eò ſpectat, quòd, vt Suetonius dixit*, comptum & lene *illud dicendi genus Caligula odiſſet. Et de* comptu, *in Senecâ eſt, fatemur: de* lenitate, *mihi non videtur, in iſtis quidem Philoſophicis. vbi robur magis eſt, & acrimonia: fortaſſe aliter in Orationibus, de quibus propriè Caligula fortaſſe cenſebat. Sed alterum, quale eſt?* Arenam ſine calce. *An quòd minuta commatia, & ſenſus iaceret, parum inter ſe deuincta? quòd diffiueret oratio eius, nec hæreret? An etiam, quòd longus & ſine fine eſſet: ſicut ſtadium vel circus (nam id quoque Arena) ſine metâ? Poſſis vtróuis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum eſt vberem & copioſum in rebus verbiſq́; eſſe, eidem etiam Fabio aſſertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, ſed iudicio, vt apparet, & conſilio arbitrantem. Ait, lib.* X.

Ex induſtriâ Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, quâ damnare eum, & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo: tum autem ſolus ferè hic in manibus adoleſcentium fuit, quem non equidem

dem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam. quos ille non deſtiterat inceſſere: cùm diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe ijs, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quàm imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri: ſed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cùm ſe iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cuius & multæ alioquin, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile & copioſum, plurimum ſtudij, & multa rerum cognitio, in quà tamen aliquando ab ijs quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. Tractauit etiam omnem fermè ſtudiorum materiam. nam & orationes eius, & poëmata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In philoſophiâ parum diligens, egregius tamen vitiorum inſectator fuit: multæ in eo claræque ſententiæ, multa etiam morum gratiâ legenda, ſed in eloquendo corrupta pleraque, atque eò pernicioſiora, quòd abundant dulcibus vitijs. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententijs non fregiſſet: conſenſu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur. Verùm ſic quoque iam robuſtis, & ſeueriore genere ſatis firmis, legendus vel ideò, quòd exercere poteſt vtrumque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modò curæ ſit, quod vtinam ipſe feciſſet! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Iſta Fabius. quem boni rectiq́; plurimùm iudicij Cenſorem agere, libens fateor: niſi ſicubi affectus abduxit, quod hic vereor factum. Ipſe non diſſimulat, ſparſam de ſe opinionem, iniquiorem Senecæ eſſe: & ego hercules agnoſco. Tamen vel ſic bona de Senecâ, quædam alia dicit: & penſitemus. Ait, In omni genere eloquentiæ verſatum.] *Magna & vera laus eſt: verſû & proſâ valuit, omne ſtudiorum argumentum ferè tractauit. Pergit:* Ingenium facile & copioſum.] *Agnoſcimus: & de facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhauſto illo ingenij fonte? Ipſe de ſe:* Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus aut ambularemus, ILLABORATVS & FACILIS, tales eſſe Epiſtolas meas volo. *Epiſt. LXXV.* *De Epiſtolis hoc ſignatè. Atqui eæ ſunt, quæ curam & tractationem habuiſſe, inter omnia ſcripta, videantur. Iam de* Copiâ, *inuentiones illæ tam variæ & diſpares, in*

vnâ re Moralium, dicent. Quot libri ſunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia ſimilia, nihil idem: imò vix ſententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabitur, ſiquis inquiret: & tale exemplum alibi requiret. Iterùm Fabius: Plurimùm ſtudij.] Quod me dat in ſtuporem. In aulâ, in coniugio, in illo genere vitæ, familiâ, opibus, occupationibus, potuiſſe in libris ſcriptiſq́; ſic eſſe. Sed ipſe pertinax & intempeſtiuum ſuum ſtudium non

Epiſt. viii.

celat, ſcribitq́; Lucilio ſuo: NVLLVS mihi per otium DIES exit: PARTEM NOCTIVM ſtudijs vindico. Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo; & oculos vigiliâ fatigatos cadenteſque in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed à rebus: & primùm à meis. POSTERORVM NEGOTIVM ago: illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando. En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter, nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere, vel audire calumniam, in generis humani ſic amantem. Studium autem illud niſi tale fuiſſet; vnde tot iſtæc opera quæ habemus, & non habemus? Voluptati, ſomno, vitæ detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius: Multa rerum cognitio.] Vides Polymathiam, quam nouelli iudices fruſtrà detractum eunt. At Fabius candidè donat, & magnus ille Plinius, qui Principem eruditionis, inuidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie ſcripta eius videt, aut cogitat? In poëſi plurima fuerunt: exſtat Medéa tragœdia, & gloriæ ſufficit aut palmæ, in hoc quidem genere ſcriptorum. Quid oratoria eius, hiſtorica, philoſophica, miſcella? Omnia enim tractauit, non ſolum tetigit: atque etiam Dialogos ſcripſit (vt hic Fabius) quo argumento neſcio, & deſiderabile tamen mihi hoc opus. At vna etiam Satyra in Claudium exſtat: quàm variè docta, arguta, venuſta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porrò etiam Fabius: Egregius vitiorum inſectator.] Sanè fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potiùs iam dixit. Mihi tamen non videtur. ait nimius etiam Epictetus, qui vel acriùs ea inſectatur. Cynicum hoc fuit, deſtringere paſſim & defricare: Stoici tenuerunt, etſi modeſtiùs, & in ſcriptis magis quam ſermone, vſurparunt. Quis autem in philoſopho damnet, vitia inſequi, pellere; virtutes aduocare, inducere? proprium illorum opus eſt, aut debet. Ceterùm noſter hac parte meritò à Fabio attollitur, acer & calidus inſectator, & hoſtis toto animi ſenſu. Vide ſtimulos & ictus ſententiarum, cùm hoc agit: vide inſurgentem, & penè dicam ardeſcentem. Simplicius de Epicteti acrimoniâ: Qui ab eâ non excitetur, eum non niſi apud inferorum tribunalia corrigendum. De noſtro veriſſimè vſurpem. ſenſum boni honeſtiq́; non habet, quem eò non impellit. At ipſe, inquiunt, hæc non ſenſit. Non ſenſit?

ſenſit? da qui ſimulat, & ſic ſcribit. Sophocles olim verè:

——ἄνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσοντ᾽ ἀνάγκη χρηστὰ κερδαίνειν ἔπη:
——virum eſt opus
Benè facientem, verba conſequi bona.

Eſt opus. & è fonte puro, pura; è ſordido, ſordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, ſimulari iſta poſſe, & ſolere: ſed ſic, vt frigus & remiſſio appareat, & vno verbo, animi diſſenſio & pugna. Amplius: Multæ in eo claræque ſententiæ.] *Hoc vnicè iactamus, & parem ei in Græcia aut Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque ea ſententia acres, arguta, penetrantes ſunt; & quod caput, ſalutares. Vnus libellus, vna epiſtola eius dabit, quod ſatis ſit vita formanda, aut corrigenda, ſiquis medenti ſe donat. Denique Fabius:* Multa probanda, multa etiam admiranda ſunt.] *Quid hoc eſt? cenſorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi ſenſu, contra animum penè fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco.* Eſt probabilis, eſt ADMIRABILIS in multis: *quid vltrà volumus? nam vbique talem eſſe, conditio hac hominis non capit. Sunt igitur & culpa, ſiue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum eſt*, quòd antiquos inceſſerit, diuerſi conſcius ſibi generis.] *Hoc caput, hic fons eſt Fabiana reprehenſionis: qui veteris eloquentia (nec immeritò) amator, reuocare eam, & nimium aui ſui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem praferebant: ideoq; & hunc repellit, aut inuadit. Ait*, veteres inceſſiſſe: *nec falsò. minimè antiquarius Seneca, & epiſtola iſta (vbi iudicia talia inſpergit) docent. Imò adeò abhorret, vt vix alium quàm Virgilium è poëtis aduocet, aut Publium: rarò vetuſtioris aui aut ſtili quemquam. Proprium aliquod & ſuum genus habuit: vt ſolent iſta vel cum atatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiuſque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni ſimilem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: ſed nec Tacitum. nam & iſte cauſſas egit, & orationes ſcripſit. Tamen puro ſinceroq; iudicio, laudanda in ſtilo & eloquio hi poſteriores etiam habent. Quid de Symmacho dicam, quem multi boníque iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiuit, quantum illi à Cicerone. Vt in vultibus noſtris, ſic in ſtilo diuerſitas: & laudabiles etiam forma, non ſunt, vt ſic dicam, vniformes. At enim multa Seneca* in eloquendo, *ait Fabius*, corrupta.] *Ab hac cauſſâ, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quòd* rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregit.] *Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas iſtas ſententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego; in*

iſtis quidem philoſophicis libris, qui exſtant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, ſed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto ſermone eſſe. Docui alibi: & vel Epictetus, qui ſuperest, dicet. Imò verò in Philoſophiâ mirè hoc decere videtur: aliud in Oratoriâ fateor, de quâ propriè Fabium cenſere mihi liquet. Et tamen, vt reuelatâ fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutiâ: & quas exire magis, quàm ſcribere dicam. Sed pauca ſunt iſta: & meliorum numerus obumbrat. At culpat etiam Fabius, vt* in Philoſophiâ parum diligentem.] *Quid hoc eſt? aut de quâ parte loqui eum putem? Logicâ? non, opinor, tractauit. Naturali? quædam in eâ ſunt, & nominatim libri* VII. Quæſtionum: *ſed illi verò ita exacti, curioſi, ſubtiles, vt ipſa Ariſtoteléa prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquiſiſſe nimis aut penetraſſe in interiora Philoſophiæ; externâ hac populari, & velut medieante, contentum. Quod fateor: & ipſe noſter ſæpè hunc ſenſum & finem ſuum prodit, vtilia magis quàm ſubtilia ſequi. Prodit, & mihi probat: atque vtinam operati omnes Philoſophiæ huc eant! Vltimum eſt,* Pleraque corrupta in eo eſſe.] *Quod ad eloquentiam iterùm ſpectat, non illam puram, ſimplicem, & antiquam. Iam faſſi ſumus, & prædiximus:* oratio *eius (Taciti verbis)* multum cultus prætulit. *quare? cauſſâ duplici:* vt fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum. *Ecce, prior cauſſa ab ingenio & indole eſt, cultâ & amœnâ, facili & copioſâ: altera ab æui moribus & ſenſibus, cui oratio ferè ſe aptat.*

Ep. CXIV. *Noſter veriſſimè:* Quemadmodum vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt; ſic genus dicendi imitatur publicos mores. *Corruptio igitur iſta, nonniſi in cultu nimio: & quid valdè damnes? ipſe Fabius fatetur,* abundare eum dulcibus vitiis. *Sanè dulcibus: & capiuntur, ſcio, iſtiipſi qui carpunt. Sed ad Fabium ſatis: tertius aſſurgat, & agat Agellius, qui ſic ſcribit:* De Annæo Senecâ partim exiſtimant, vt de ſcriptore minimè vtili, cuius libros attingere nullum precium operæ ſit: quòd oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque ſententiæ aut inepto inanique impetu ſint, aut vt leui & quaſi dicaci argutiâ; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij verò, elegantiæ quidem in verbis parum eſſe, non inficias eunt; ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt; & in vitiis morum obiurgandis ſeueritatem grauitatemque non inuenuſtam. *Duæ partes ſunt. prior ex profeſſo hoſtilis, nec iudicium ſed odium adfert. Ait,* ſcriptorem minimè vtilem. *Túne? quin vnica eius epiſtola*

* 1. Manuduct. Diſſ. XIV.

ſtola magis talis, quàm agelli tui omnes fructus. Attingere libros nullum operæ pretium.] *Non vobis illis, ſiqui logodædali tantùm eſtis, & in vnâ linguâ poliendâ occupati. Deinde,* Oratio eius vulgaris & protrita.] *Quid poteſt vanius? alij nimium cultum obiiciunt; hic nullum. An id indicium eſt, modum tenuiſſe?* Res & ſententiæ inepto inaniq́ue ſonitu.] *Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: aliis neſcio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adiungis. Ea ipſa tamen tenuem & macram, vt ſic dicam, laudem habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore auerſi, à quo & ſtilo nimiùm diuertis. Hæc cauſſa repudij. quæ quiſque amat & habet, amari ab aliis vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli. tu nil niſi veteres Comicos, & Latij puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in viâ altâ & aliâ, in cothurno eſt: ne reuoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos caniculas. genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro eâ melius fortaſſe potuit, aptiúſque. Philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu reprimit: hæc omnia fortiter & calidè agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, ſtagnum dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem ſecum trahit. Satis, ſatis. ego Senecam vniuersè, admiratione magis quàm laude proſequendum arbitror: in partibus aliquid eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sanè decidit interdum, aut à ſe mutat. vt in iocis aut dictis, quàm ineptus alibi, ſiue affectatus eſt? in laudibus aut vituperiis, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtoriis? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophiâ, ſed & philologiâ, tenues? Sunt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interuentu ita penſantur, vt momentum ad deprimendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophiâ, & præſertim Morali eius parte, vicisti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quàm Herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipsâ eloquentiâ, duæ tuæ virtutes eximiæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copiâ, bonus iudex & ſagax ſtatim agnoſcit, & * Fabius vt peculiarem virtutem etiam alibi adſignat:* Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri. *Vt ridere meritò ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementiâ ego eius miror: & eſt tota oratio ferè accincta, intenta, & robur in eâ & acrimonia, quâ vel ad Demoſthenem ſe iactet. Δεινότης, quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certè ei communis eſt, itemq́ numeri illi viriles. Vnde autem, niſi ab animo tali? &* Pectus eſt *(pulcherrimo ſenſu Fabius)* quod diſertos facit, & VIS MENTIS. *Iudica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.*

* *Lib. xii. cap. x.*

DE

DE
VITA ET SCRIPTIS
L. ANNÆI SENECÆ.

Capvt I.

De patriâ, & parentibus.

VIRORVM illuſtrium vitam prodere, vetus inſtitutum eſt: & quorum ingenia, ſcripta, aut facta miramur, iuuat alia noſſe, quæ adhæſerunt. De Senecâ igitur, quatenus poteſt, dicam: & colligam ac diſponam, ex ipſo & variis ſcriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuiſſe conſtat, veterem florentemque in Hiſpaniâ Bæticâ coloniam: atque
Lib. III. adeò in iis regionibus primam. Strabo apertè: Πλεῖστον δὲ Κόρδυβα ηὔξηται, Μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει, καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας, καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι Ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας· ἡ δὲ, χώρας ἀρετῇ καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ Βαίτιος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hiſpaniæ Bæticæ vrbes Corduba aucta eſt, Marcelli opus, gloriâ & potentiâ: itemq́ Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum ſocietates; illa verò, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam fluuio multum huc conferente.* Laudat, & ſimul veterem oſtendit, *Marcelli opus.* Cuius? Prætoris, an Conſulis? Nam Prætor Hiſpaniam
Lib. XLIII. obtinuit M. Marcellus, ex Liuio, anno Vrbis DLXXXV. etſi in pace & otio, vt videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortaſſe & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum planè conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quàm ad Conſulem Marcellum retulerim, qui anno DCI. Hiſpaniæ præfuit, ſed *citeriori*, vt eſt in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter geſtâ, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bæticâ, aut Cordubâ noſtrâ: quæ eſt in Hiſpaniâ vlteriore. Addit porrò ampliùs Strabo: Ὤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων τε καὶ ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες· καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔστειλαν Ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio ſelecti Romanorum, & indigenarum: atque adeò primam hanc in ea loca coloniam miſerunt Romani.* Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoque obtinuiſſe poſteà credam, vt *Colonia Patricia* diceretur.
Lib. III. cap. I. Plinius apertè: *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Auguſti nummis, PERMISSV. CÆSARIS. AVGVSTI. caput eius: tum parte alterâ, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo cauſſam dediſſe arbitror, quòd ſplendida & diues, Patres ac Senatores etiam tei Romanæ daret. Nam iam Auguſti æuo, ex prouinciis paſſim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, *primam colo-*

coloniam eò miſſam: quod cautè lege. Nam *Carteia*, in eàdem Bæticâ, iamantè colonia deducta, à L. Canuleio Prætore: ſed quia ex parum honeſtis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Liuio, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem poſſis, fortaſſe & debeas: quòd non miſſi coloni illi Româ aut ex Italiâ, ſed ibi nati ex militibus Romanis & fæminis Hiſpanis, permittente Senatu, hybridæ iſti libertate donati ſint, & in coloniâ collocati. At Strabo *miſſam primam* diſertè ſcripſit. Satis de Cordubâ: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente *Anneâ* fuiſſe liquet: cui, ominis cauſſâ, ab annis videtur nomen factum: reſpondetque cognomen *Seneca*, item ominis boni. Ita enim ego opinor primò inditum: etſi Iſidorus, *eum qui primus ita dictus ſit, canum fuiſſe natum*, arbitretur. Sanè *Seneca*, vel vt veteres, *Senica* (eſt enim à *Sene, Senicis.*) γερόντων ſignificat, vt *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quòd in aliâ etiam gente reperio hoc cognomen, vt in *Acciâ*, lapide priſco: *M. Accio. Seneca . . . . Manlio Planta* II. *vir.* *Quinq*. Sitne autem ſtirpis Hiſpanæ gens Annæa, an in Coloniam ex Italiâ miſſa, haud adfirmem: illud tantùm, Equeſtrem etiam fuiſſe. Ita Seneca ipſe de ſe, apud Tacitum: *Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis adnumeror? inter* Lib.xiv. *nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit?* Pater igitur, fortaſſe & auus, inter Equites: neque vltrà. Nam de *Nouitate* ſuâ mox ſubiungit, non facturus, ſiqui maiorum ad honores perueniſſent. Pater autem à ſe ſcriptiſque ſuis etiam notus, *L. Annæus Seneca:* quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio ferè diſtinguunt. Exſtant non ipſius, ſed alienæ ab eo digeſtæ Declamationes: quas Præloquiis, aut Interloquiis diſtinxit: & vel ſic come atque amœnum ingenium ſuum ſatis oſtendit. Vxorem habuit *Elbiam*, item Hiſpanam aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenij fæminam, vt filius eam (in Conſolatione ad ipſam) ſatis deſcripſit. Pater, Auguſti temporibus, Romam venit; & ſecuta mox vxor cum liberis, cumque ipſo hoc Senecâ noſtro, adhuc tenello. Diu ibi in gratiâ & famâ vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij cenſeo ætatem produxiſſe. Inducit me, quòd Seianianæ coniurationis mentio eſt in eius libris, & alia quæ huc ſpectant. Omitto, & ad filium tranſeo, de quo propoſui.

CAPVT II.

De ipſo L. Annæo Senecâ, eiúſque fratribus: vbi natus, & quando Romam delatus.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam tranſlatus: quod ita indicat ipſe, Conſol. ad Helu. vbi materteram laudat. *Illius manibus in vrbem perlatus ſum; illius pio* cap.xvii. *maternóque nutricio, per longum tempus æger, conualui.* Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuiſſe: & vides languiſſe tunc etiam, & operâ curaque eiuſdem focillatum. Hoc ego eueniſſe colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Auguſti exceſſum: argumento ab adoleſcentiâ Senecæ in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo nec pater diu antè Romam migrarit. Fratres duos

Ad Helu. cap. II. habuit, neque vllas ſorores. ex verbis eius ad matrem: *Cariſsimum virum, ex quo trium liberorum mater eras, extuliſti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. Annæus Seneca, L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitaui. Hoc ex Controuerſiarum inſcriptionibus liquet, vbi ſic, etſi cognominibus ſolis, recenſentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis tranſiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noſter* ei dicitur: ſiue à communi patriâ, Hiſpaniâ; ſiue ab amicitiâ, quæ cum eo fuit. An & neceſſitudo aut cognatio? neſcio, ſuſpicor tamen ob hanc adoptionem. Eſt autem ille *Gallio*, qui *Pater* Quinctiliano agnominatur, itemque Tacito, ſexto Annalium. Noſter autem iſte adoptiuus in Euſebiano Chronico, *Iunius* * *Annæus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imò non fuit) vt notet in quam adoptione iuit, & in quâ naturâ fuit? Apparet, ſi recta eſt nomenclatura aut ſcriptura. Eſt ille, ad quem libros *De Ira* noſter ſcripſit & miſit, quem in iis *Nouatum* appellat: at eumdem, inſcriptione De vitâ beatâ, *Gallionem fratrem*; itemque in Epiſtolis, *Dominum ſuum Gallionem.* honeſtè, vt fratrem ſcilicet ſeniorem. Sed obſerua igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *De Irâ* ſcripti, id eſt Caio viuo: poſteà denique, & tunc cognomen mutaſſe. At frater minimus, Annæus Mela eſt, Tacito, Dioni, & Euſebio nominatus, qui eques tantùm Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adiumentum* (ait Tacitus) *claritudinis.* Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

* Malim *Annæanus*

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiaſque dictas.

CAPVT III.

Adoleſcentia eius, præceptores, & ſtudia.

Epiſt. CVIII. PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adoleuit. *Adoleſcentia* eius in *Tiberij principatum incidit*, vt ipſe fatetur: idque eo tempore, quo *aliena ſacra mouebantur.* Is fuit annus Tiberij quintus, Vrbis conditæ DCCLXXII: quod ex Tacito eſt manifeſtum, qui *ſacra Ægyptiaca & Iudaica pulſa* eo anno ſcribit. Itaque Seneca tunc plenam adoleſcentiam egerit, viginti aut vigintiduorum annorum. Nam ætatem grandiuſculam ſub ipſo Auguſto habuiſſe, ex eo liquet, quòd cometam, ſine flammam ante exceſſum eius obſeruauerit, de quo prodit: *Vidimus ante Diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium:* nec planè pueris talia curioſè adnotentur. Præceptorem in eloquentiâ habuit ipſum patrem, opinor: atque id Controuerſiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus ſenex, qui alios ducebat & docebat, ſuos in hac viâ dirigeret? Fecit, & duos egregiè diſertos reliquit, Gallionem, & noſtrum: nam de Melâ tale nihil legi. Ille eſt Gallio, quem à ſuauitate eloquij Statius commendat:

Lib. II. Annal. in fine.

1. Quæſt. cap. I.

Hoc

Hoc plùs, quàm Senecam dediſſe terris,
Et dulcem generaſſe Gallionem.

Sonante & tinniente quâdam eloquentiâ fuiſſe, auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ oſtendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis.* Si tamen huius, non patris. At noſter, præter eloquentiam, Philoſophiæ magno impetu ſe dedit, & Virtus elegantiſſimum ingenium rapuit, etſi patre renitente. Ipſe non ſemel oſtendit, auerſum eum à Philoſophiâ fuiſſe, vxorem & ſe auertiſſe: imò odiſſe, palàm alibi ſcribit. Ardor tamen filij vicit, & inſignes ac ſerios eius æui Philoſophos aſſiduus audiuit: nominatim, *Attalum* Stoicum, *Sotionem* eiuſdem ſectæ, etſi Pythagoriſſare etiam viſus, itemque *Papirium Fabianum:* quos & nominat identidem, ac gratâ memoriâ laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, ſcribitque: *Modò apud Sotionem puer ſedi.* Epiſt. XLIX. Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus eſt, & coluit: ſæpè cum eo item grandior & iam in Aulâ, domi foriſque verſatus. Nam & in viâ ac peregrinatione habebat. Iſte ad honeſta impetus: ſed pater tamen fregit, & foro ac * cauſſis interim mancipauit. Quas diu actitaſſe eum apparet, & Caij * Vide Epiſtolam XLIX. etiam temporibus, magnâ eloquij gratiâ & famâ. Sanè ſcripta vlla Philoſophica ante id æui non exſtant.

CAPVT. IV.

Honores, & ciuilis vita.

ATQVE idem pater latum clauum ſumere etiam ſuaſit, honorum candidatum. Itaque Quæſturam primò geſſit, in quâ adipiſcendâ ſuffragium materteræ ſuæ agnoſcit. *Illa*, inquit, *pro Quæſturâ meâ gratiam ſuam* Conſol. ad Helu. cap. XVII. *extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis, ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentiâ verecundiam.* Quid fœminæ hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi diſces. Sed quando Quæſturam geſſerit, haud liquidò ſcio: ætas non abnuit, vt ſub Tiberio: potuit & ſub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam ſtatim ab exſilio geſſiſſe, Agrippinâ faciente. Ita enim Tacitus: *Agrippina veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul* XII. Annal. *Præturam impetrat* (à marito) *lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtq; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.* Vides, Præturem ſtatim deſignatum: & laudes doteſque, quas Tacitus candidè adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur; quia iam vulgo in ore & gratiâ Seneca, *ob claritudinem ſtudiorum*; denique *tali* & tanto *magiſtro* volebat Domitium ſuum creſcere; itemque *conſiliis eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, ſed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Vrbis DCCCII. fuit: numquid poſteà & Conſul? Affirmant libri legum, ad SC. Trebellianum. vt Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kalend. Septembres, Annæo Senecâ & Trebellio Maximo Coss. factum eſt Sc^{tum}.* Idem in Iuſtiniani II. Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem Faſtos nobis concinnarunt, faciunt hos Conſules ſuffectos (nam ordinatij non fuerunt) anno Vrbis DCCCXV:

 quod

quod eſſet, anno & paucis menſibus ante Senecæ mortem. Aliquis de totâ re dubitet fortaſſe. quia Auſonius Gratiarum actione palàm: *Diues Seneca, nec tamen Conſul:* itemque nec ipſe Seneca meminit vſquam huius honoris, etſi Epiſtolas pleraſque tunc ſcripſit. Reſpondeo. de Auſonio, intelligendum Ordinarium conſulatum videri: de ipſo noſtro, ſilentium non eſſe negationem. Sed hoc etiam addo, non videri benè digeſſiſſe Faſtorum concinnatores: neque illo anno profectò fuit. Nam ecce ſtatim initio anni, Tacitus memorat refrigeratam eius apud Neronem gratiam, & calumniatores variè vellicaſſe: atque ipſum animoſâ oratione Principem acceſſiſſe, commeatum petentem, & opes ſuas refundentem. Non admiſit quidem Nero: ſed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *inſtituta prioris potentiæ commutat, prohibet cœtus ſalutantium, vitat comitantes, rarus per vrbem, quaſi valetudine infensâ, aut ſapientiæ ſtudiis domi attineretur.* Hæc non ſunt pro nouo conſule, aut etiam candidato: & mors eius non diu pòſt ſecuta vetat aſſentiri. Quid tamen mouit viros doctos ſic ſuſpicari? Quod Tacitus illo anno *SC. factum* ſcribit, *ne ſimulata adoptio in vllâ parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet.* Sed profectò nihil hoc ad Trebellianum illud: aliò ſpectat, ſiquis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuiſſe equidem Conſulem conſentio, ſed alio & priore tempore: nec certò deſignem. At perpetuus ille eius hônos, Principis doctorem moderatoremque fuiſſe: optimi ſanè, quamdiu huius conſiliis monitiſque ſe dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus vtilitet Princeps ſe permiſit. *Ibatur in cædes, niſi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, ſe obieciſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuersâ arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & ſeueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſtâ: iuuantes inuicem, quò faciliùs lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* O laudabilem conatum, & conſenſum! Conſenſum, qui nimis rarus in Aulis, vbi quiſque ita eminere ferè vult, vt alium nolit. Sed ad Senecam:

Annal. xiv.

CAPVT V.

Priuata vita, vxores, liberi, exſilium.

ILLE in publico ecquid aliud geſſerit, haud ſcio: priuatim reperio, aut certè colligo, in Ægypto adoleſcentem fuiſſe, occaſione quòd auunculus Præfectus ibi eſſet. Nam ſcribit de matertera, ad matrem: *Exemplum tibi ſuum, cuius ipſe ſpectator fui, narrabit.* Spectator? ergo in nauigatione eâ adfuit (de quâ ibi) cùm ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, niſi ipſe etiam ex Ægypto? Planè ita fuit: & hæc cauſſa, cur pluſcula de ipsâ Ægypto, & Nilo, curioſè libris (præſertim Quæſtionum Naturalium) inſpergat. Fortaſſis & ex Ægypto ad Indiæ oras iuit, per mare rubrum: atque ita de Indiâ commentari voluit, Plinio ſcriptum. Sed Romæ iam, vxorem duxit: quam, non eſt proditum; habuiſſe tamen, liberi euincunt. Nam ipſe *Marcum blandiſsimum puerum*, multâ laude & affectu commemorat, ad *Heluiam* matrem:

Conſol. ad Helu. cap. xxi.

Lib. vi. cap. xvii.

matrem: neque ambigendum quin filius ſit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota:

Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor: quid tum? nec Annæi etiam Melæ fratris nominatim. non ergo habuit? Etſi videndum, an non de priore vxore capias iſta: *Harpaſten, vxoris meæ fatuam,* Epiſt. I.
ſcis hereditarium onus in familiâ meâ remanſiſſe. Vix enim eſt vt de Paullinâ ſic loquatur, & ſentiat: imò onus relegat ad defunctam vxorem, à quâ penes heredem cum aliâ familiâ manſit. Sed clariùs etiam alibi: *Cùm ſublatum eſt* III. De Irâ.
lumen, & vxor moris mei iam conſcia conticuit. Quæ vxor? illa prior. nam libri de Irâ, Caio adhuc viuo, videntur ſcripti, in loco nobis doctum. At Paullinam poſt exſilium denique duxit, nobilem fœminam: quæ, inquam, iam ſeni nupſit, & potenti in aulâ. Quod ipſum Dio quoque, aut quiſquis ille apud Dionem fuit, obiiciendum Senecæ putauit: nempe quòd ætate grauis iuuenculam illam duxiſſet. Talis vterque fuit, & ipſe Seneca prodit: *Hoc ego Paul-* Epiſt. CIV.
linæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Venit mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Adoleſcentem? ipſam Paullinam. Sanè amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat: nec falsò, & in morte eius oſtendit, cui ſuam (quod in ipsâ fuit) iuit iunctum. Poſteà videbimus. Atque iſtæ vxores: & alia vita quieta, & ferè ſine offensâ, excipio grandem illum exſilij caſum. Nam ſub Claudio, primo imperij eius anno, cùm *Iulia* Germanici filia accuſata adulterij eſſet (Dij Deæque, à Meſſallinâ!) & ipſa extorris eſt acta; & quaſi inter adulteros Seneca, in Corſicam relegatus. Veráne culpa fuerit, non dicam: nolim, & Tacitus fortaſſe mecum. qui, vbi de exſilio: *Seneca infenſus Claudio, memoriâ iniuriæ credebatur.* Nota, *iniuriæ:* ergo hæc ei facta. Et ſanè quis alias accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinam dico) & damnationes huius obnoxiæ pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali ferè, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio annos circiter octo: & fortiter, imò vt ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibuſque intentus. Ita enim ad matrem: *Inter eas res beatum ſe eſſe, quæ* Cap. IV.
ſolent miſeros facere: & pulcherrimè deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſſurgit: *Qualem me cogites, accipe: lætum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ, cùm animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modò ſe leuioribus ſtudiis oblectat, modò ad conſiderandam ſui vniuerſiq; naturam, veri auidus, inſurgit.* O hominem, ô verba honeſta! quæ imitari Octauiæ tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage) voluit, his verſibus, in perſonâ Senecæ:

Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi
Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.
O quàm iuuabat (quo nihil maius parens

Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quàm quæ in Conſolatione ad Polybium abiectè nimis & demiſsè ſcribuntur: & an à noſtro Senecâ? Dubitare non ſemel ſubiit, & pænè abdicare. Quomodocumque, homo fuit: & illud certè ſcriptum non niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macularunt. Sed notes in Senecæ ſuprà verbis, *Leuioribus etiam ibi ſtudijs ſe oblectaſſe:* quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in iis *Medéa:* quam in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniam ſubegit, mihi pænè certum: atque adeò argumentum illud elegit de Iaſone, vt aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sanè verſus illi in Choro quò, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui ſubegit.

Iterumque:

Iam ſatis diui mare vindicaſtis,
Parcite diuo. ——

Quod item ad Claudium, etſi viuum: & Deos Deo vult parcere, poëticâ adulatione.

CAPVT VI.

Opes eius, villæ, agri, fænus.

SED ab exſilio reuerſus ſtatim in ſplendore iterùm fuit; opum iamtunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ
Cap. xiv. aut fortunæ debet. Ipſe ad matrem: *Tu filiafamilias locupletibus filiis vltrò contuliſti.* Liberalitatem eius laudat, eò magis quòd in *locupletes*, vt ait, nec ſanè egentes. Hæc ante Aulam: at in ipſâ ingentes opes quæſiuit, ſiue potiùs venientes vltrò admiſit. Pleraſque enim ex Principis munificentiâ ha-
Lib. xiv. buit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito noſtro: *Tu*, inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeò vt plerumque intra me ipſe voluam, Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, & tam lato fænore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxè & vbertim. Vis iterùm Taciti verba, ſed
Annal. xiv. ab alieno ore & ſenſu? *Calumniatores*, inquit, *varijs criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quódque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud
Lib. xiii. eumdem, modum etiam opum expreſſit: *Quâ ſapientiâ, quibus Philoſophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter millies* HSS. *parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fænore hauriri.* Is modus nobis eſſet, *ſeptuagies quinquies centena millia Philippicorum.* Opes pænè regiæ, fateor: ſed de malis artibus & captaturâ, quod adiungit, aſpernamur. Habuit antè cenſum magnum, vt dixi: & in copioſâ illâ Aulâ, & amplâ re Romanâ, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam, *Italiam*

liam & prouincias fænore eius hauriri. Significat, fænebrem variis locis pecuniam habuiſſe: & ſuſpicor etiam in Ægypto. Id ex epiſtolâ, quâ ſcribit naues Alexandrinas ſubitò aduenisſe, omnes concurriſſe in portum aut litus: *At ego,* Epiſt. inquit, *in hoc omnium diſcurſu, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quòd* LXVII. *epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur.* Habuit ibi ſuos (nempe actores, aut procuratores) & res eius agebatur: ergo in pecuniâ aliquâ grandi, aut & agris. Nam trans mare poſſediſſe, vt illa ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuerò Dio inter cauſſas etiam Britannici belli recenſet, quòd *Seneca cùm quadringenties* HSS. (ſunt decies centena millia Philippicorum) *magno fænore Britannis credidiſſet, vniuerſam illam pecuniam vno tempore repetebat.* An verè hoc, neſcio: vbique enim infenſus, & ex profeſſo hoſtis, eſt noſtro: tamen à vero non abit, etiam illic pecuniam habuiſſe. Quid iam Hortos, & Villas? plures habuit, & cum vario inſtructo. Iuuenalis attigit: —— *Senecæ prædiuitis hortos.* Sed & ipſe villas ſuas commemorat *Nomentanam*, *Albanam*, itemque *Baianam*: & habuit ſanè plures. Sed & domum in vrbe, quæ nomen apud poſteros tenuit: locatque *Senecæ domum, in regione* X. P. Victor. Iam & ſupellex inuidiam habuit, obiicitque Dio πεντακοσίας τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσους καὶ ὁμοίους: *quingentas menſas è cedro, cum eburneis pedibus, ſimiles omnes & æquales.* Magnum hoc fuit, ſi verum (nam ita ſemper in Dionis obiectionibus cauendum eſt:) magnum, tot illas menſas habuiſſe, quarum vna aliqua taxari vel latifundij æſtimatione ſolet. Sed non tam lectas aut raras fuiſſe has oportet: quid ſi nec fuiſſe? Non, quin moris, lautis & luxurioſis habere. ita enim & Martialis de quodam: Lib. IX. Epigr. XXIII.

> *Et Mauri Libycis centum ſtant dentibus orbes,*
> *Et crepat in noſtris aurea lamna toris.*

Nam in magnis conuiuiis, ſingulis ſuas menſas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc fine ſic plures habebant. Non, inquam, eò nego aut dubito. ſed quia ipſus Seneca tangit & caſtigat hanc inſaniam ſæpiùs; etiam in Aulâ & ſenex, libris de Beneficiis, quos tunc ſcripſit. Quid, quòd in illo De Tranquillitate (ſub initium) palàm negat *placere ſibi menſas varietate macularum conſpicuas*, nec ſolere vti? Mira hæc impudentia, in re conſpicuâ & eius æui oculis obiectâ, palàm ſic diſſimulare, aut mentiri. Non arbitror; & magis Dionem, aut cui Dio partes has adſignat. Nam ex oratione aliquâ aduerſariâ hæc videri, * alibi adnotaui: atque obiter ibi diuitiarum crimen dilui, le- * I. Manud. Diſ. XIIX. gendum ſiquis volet. Sed magis ipſum Senecam legat, qui ſub hoc tempus *De vitâ beatâ* librum edidit: in quo ſcopum habet aduerſus criminantes ſe tueri. O elegantem, ô ſapientem libellum! & calumniam hoc ipſo caram, quòd fuerit huic eliciendo.

CAPVT VII.

Mores, & primùm abſtinentia, veritas, ſanctitas pietáſque.

SED Mores ipſi etiam hoc de Opibus refrigerant: & vſum iis clamant, non abuſum. Quid enim in faſtum, luxum, pompam? doceant, & ſilemus. In cibos fortaſſe, & lautitiam? Audiamus ipſum, in publico profitentem: Epiſt. cviii. *Ego cùm Attalum audirem in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpè miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq́ humano faſtigio credidi. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis, libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſêre Lucili. magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad ciuilem vitam reductus, ex benè cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſq́ in omnem vitam renuntiatum eſt: inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.* Quæ talis alibi frugalitas, an quo nomine appellanda? Et ſcripſi de * I. Manud. Diſ. xviii. eâ in *Laudatione Senecæ: ne hîc iteremus. Iam reliqua etiam vita ſeria & ſeuera. Non corrupit eum Aula, nec ad familiare & cognatum pænè II. De Clem. vitium Adulationem flexit. Minimè. ipſe ad Neronem: *Diutiùs morari me hîc patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt: maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Et iam moriturus, apud Tacixv. Ann. tum, referri iubet Principi: *Non ſibi promptum in adulationes ingenium: idq́ nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet.* Ampliùs, quæ morum vitæque exactio, & examen? III. De Irâ. Iterùm ipſe: *Vtor hac poteſtate, & cottidie apud me cauſſam dico. Cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cùm poſſim dicere, Vide ne iſtud ampliùs facias, nunc tibi ignoſco?* Poteſt maius aut clarius ſtudium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & ſubmiſſio, quoties apEpiſt. xcvi. paret? Vnum excerptum poſuero: *Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maximè detego: in omnibus quæ aſpera videntur & dura, ſic formatus ſum. non pareo Deo, ſed aſſentior; ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam.* Et plura ſunt talia in *Manudictione*, aut *Phyſiologiâ*, à nobis notata. Imò tam claræ quædam pietatis, vt Tertullianus & priſci *Noſtrum* appellent, Concilia ipſa quædam auctoritate eius (in Fragmentis poſui) vtantur. Atque adeò Otho Friſingenſis aſſerat: *L. Senecam non tam Philoſophum, quàm Chriſtianum dicendum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel imperio deſtinabant. Tacitus aperrè hoc xv. Ann. agitatum ſcribit: *vt traderetur imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus ſic reſpexit! Alioqui,

Li-

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni? Iuuen. Sat. x.

At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hæc ac ſcænam fuiſſe. An igitur in morte fidem non fecit, quàm omnia humana in leui haberet, quàm Deo ſe præberet?

CAPVT VIII.

Mors eius, fortis, conſtans, è Tacito narrata.

ET de eâ commodùm videamus: vnde autem potiùs, quàm è fidiſſimo ſcriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima Principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret conquereretúrque, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpondiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuáque reſponſa noſceret, percontari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Campaniâ remeauerat, quartúmque apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illò propinquâ veſperâ tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeiâ Paullinâ vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtúmque nomine Piſonis quòd viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis, excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptum in adulationes ingenium: idq; nulli magis gnarum quàm Neroni, qui ſæpiùs libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæâ & Tigellino coram, quod erat ſæuienti Principi intimum conſiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitúmque ab eo, vt exſequeretur, fatali omnium ignauiâ. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebatq; ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitq; ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denunciaret. Ille interritus poſcit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modò ſermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos medi- "

tata

»*tata ratio aduerſum imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Nero-
»nis? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratrémque interfectos, quàm vt educa-
»toris præceptoríſque necem adijceret. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſe-
ruit, complectitur vxorem. & paululum aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat orátque temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis toleraret. Illa contrà, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manúmque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuíſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atque ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentiâ aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertíq; obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuêre qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe; deinde oblatâ mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſteà annos laudabili in maritum memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouiſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium iudicio exſtinguerentur, promeret: allatúmque hauſit fruſtrà, frigidus iam artubus & clauſo corpore aduerſum vim veneni. poſtremò ſtagnum calidæ aquæ introijt, reſpergens proximos ſeruorum, additâ voce, Libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſollenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.*

Hæc Tacitus: neque pigebit inſiſtere leuiter, & examinare, aut illuſtrare. Ait, *lætiſſimam Principi hanc cædem.*] Iamdiu enim grauabatur boni rectíque hunc doctorem, & reuerentiæ illud frænum (quod vel inuito inhærebat) ſemel excutere voluit, eo ſublato. Tamen aliter iurauerat, vt Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamuis ſæpè commeatum petenti, boníſque cedenti, perſanctè iuraſſet, ſuſpectum ſe fruſtrà, periturúmque potiùs, quàm nociturum ei.* Iurauit, id eſt Deos quoque illuſit. Ait, *Quando venenum non proceſſerat.*] Tentauerat enim, & ita idem Tacitus ſupra: *Tradidêre quidam, venenum Senecæ per libertum ipſius Cleonicum paratum, iuſſu Neronis; vitatúmque à Senecâ, proditione liberti, ſeu* Eodem libro.

pro-

propriâ formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aquâ vitam tolerat. Pergit. *An prudens.*] Quaſi gnarus coniurationis, & dici deſtinatæ. Item, *Ex Campaniâ remeauerat.*] E villâ aliquâ ibi ſuâ. Et ſanè ibi ante obitum ſæpè in ſeceſſu vixit, & pleraſque Epiſtolarum ad Lucilium ſcripſit. *Quartúmque apud lapidem.*] In villâ item aliquâ ſuâ. An Nomentanâ? Hoc Xicho Polentinus ſcripſit, ſed merâ, puto, coniecturâ. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto lapide* ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* diſtat. *Nulla pauoris ſigna.*] En dignam Philoſopho, & quidem Stoico, mortem: quam & ſequentia deprædicant. *Imaginem vitæ ſuæ.*] Obſecro, ſi fœdus Seneca, vt Dio voluit, hæcne de vitâ ſuâ, in clauſulâ diceret? amicos ſcilicet, & arbitros eius cottidie, ſic falleret? *Modò ſermone.*] Leniter, & vt in alloquiis. *Aduerſus præſentem formidinem mollitus.*] Non reſcribo temerè: tamen ambigat aliquis, an non *mollitam*, & ad vxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cùm rogat temperaret dolori, & quæ iungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, ſunt ipſa Senecæ, aut certè ſimilia: quia exſtabant vulgata, vt mox dicet. *Senile corpus.*] Meo calculo LXIII. aut quattuor annorum. Neque vltrà fuiſſe, Neronis illa ad Senecam euincunt, non diu antè prolata, apud Tacitum: *Verùm & tibi valida ætas, rebuſq; & fructui rerum ſufficiens:* quæ de ſeniore haud verè dicas. *Aduocatis ſcriptoribus.*] O virum, ô animi robur! in ipsâ etiam morte dictare, quod poſteros iuuaret. Neque enim ambigendum, talia fuiſſe, ac conſtantiæ & ſapientiæ mera præcepta. Argumentum, quòd *in vulgus edita*: haud futurum, niſi præclara aliqua eſſent. Et quia edita, Tacitus omiſit. ô improuidè factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure eſſet! *Stagnum calidæ aquæ.*] Solium. & tunc primùm calidâ vſus, cùm non vltrà vſurus. *Balneo illatus.*] Laconico & ſicco, vt opinor. Nam vapore, & acrimoniâ caloris, exanimatum oſtendit. *Cùm etiam tum prædiues & præpotens.*] Aliquid eſt, in quo Tacitus carpere videtur: nec ſatis tamen capio. Tacitum funus voluit, & ſollennia eius vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſulit?* An ne teſtamentum Nero rumperet? qui fortaſſe heres in parte magnâ ſcriptus, & nolebat ſibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? ſed verba examinata non huc eunt. Alius videbit.

CAPVT IX.

Corpus, morbi, forma.

FINIVI, niſi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum etiam habitacula, vt ſic dicam, nouiſſe. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit. Ipſe de materterâ, poſtquam in vrbem perlatus eſſet: *Illius pio maternoq; nutricio*, PER LONGVM TEMPVS *æger, conualui.* Et in epiſtolâ quadam.: *Longum mihi commeatum valetudo dederat, repentè euaſit. Quo genere? inquies. Prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio:*

Conſol. ad Helu. cap. xvi.

Epiſt. LIV.

Aſthma nescio: ſatis enim aptè dici Suſpirium poteſt.* Et mox addit: OMNIA *corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt.* Vide ſenem, benè exercitatum! qui etiam adoleſcens *Deſtillationibus* vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipſe iterùm : *Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit.* Satis clarè ſcribit, de macie ſuâ, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fœminâ perſuaſum. Scribit enim Dio, *cùm cauſſam quamdam in Senatu egregiè & feliciter Seneca egiſſet, liuore ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Senecâ tollendo: & feciſſet, niſi vna è concubinis admonuiſſet, Fruſtrà mortem parari iam morituro: tabe quippe laborare.* Credidit, & ſaluti ea res Senecæ fuit. Adeò verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?) ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire.* Ceterùm corpore ſicco & exhauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudiis? Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adiungit: *Corpus paruo victu tenuatum.*

Epiſt. LXXIIX.

Epiſt. XLV. Neque id formoſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca alibi: *Quòd libros meos petis, non magis ideò diſertum me puto, quàm formoſum, ſi imaginem meam peteres.* Tangit, non fuiſſe: & imago quæ à Fuluio quidem Vrſino prodita eſt, vix præfert dignum illo animo vultum. Eſt iſta:

Ceterùm, corpus etſi tenue, firmabat exercitiis durioribus: & cultu agri, & foſſione vinearum: cuius meminit in Epiſtolâ quâdam, & Quæſtionibus Naturalibus: vbi *diligentem vinearum foſſorem* ſe appellat: itemque vniuersè hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum* dicit.

Epiſt. CIV. Lib. III. cap. VII. Epiſt. CXII.

CA-

CAPVT X.

Libri, qui non exſtant.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus : ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exſtant multa, plura non exſtant: & hæc, quod eruere potui, hîc dabo. Perierunt igitur, primùm

VERSVS *eius & poëmata*, quos certum eſt vbertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſtendit;& Tacitus,iam etiam ſeniorem,& in Aulâ. Ita enim inuidi calumniantur apud Neronem: *Obÿciebant etiam, eloquentia laudem vni ſibi adſciſcere, & Carmina crebriùs factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet.* Lib.xiv.

ORATIONES, ſiue cauſſarum Actiones. Egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu:vt omittam quas Principi ſcripſit,in Senatu item recitandas.Neque dubito *Edicta* ad populum, & *Epiſtolas* grauiores,ab illo conſcriptas, aut dictatas: quorum omnium leuis memoria ſupereſt, & tulit,vt ſolet, æuum.

DE TERRÆ MOTV liber, quem iuuenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur vi. Nat.Quæſt. c.iv. Non deſideres, quia eamdem materiã,in iiſdẽ Quæſtionibus,retractauit.

DE MATRIMONIO. Fuerítne liber, an Epiſtola, neſcio: ſed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib.i.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantij vii. cap.xv.

DE SVPERSTITIONE liber, haud dubiè inter ſapientes. Laudat & excerpit quædam Auguſtinus vi. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

DIALOGI. quos Fabius nominat, nec vltrà.

MORALIVM libri. Lactantius citat lib.ii. cap.ii. atque alibi, & ipſemet noſter epiſt.cvi. initio, & epiſt.cix. Scripſit in extremo, vt inibi appâret:ô inſigne opus, & lugeo interceptum.

EXHORTATIONVM libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio,& Fragmenta noſtra vide. Hoc ipſum quis non inter egregia operum cenſebit reponendum? Sunt alia,ſed quæ incertò ad hunc referas: vt *Notarum* libros,qui patris magis fuerunt. Item *De Cauſſis*. Ita enim ſcriptor innominatus Rerum Britanniæ: *Seneca de cauſſis commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixiſſe, Orator eſt vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque patrem ſpectat, & ſunt Controuerſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipsâ, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etſi minora non tam effugiunt, quàm patior elabi.

Sed heus, EPISTOLAS ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quæ nunc ſunt, non ſunt tanti:imò certum eſt eiuſdem auctoris,& Pauli & Senecæ,illas eſſe,& compoſitas à ſemidocto in ludibrium noſtrum. Tentat Latinè loqui, quiſquis auctor fuit. Ergo inter ſe non ſcripſerunt? [a] Hieronymus, [b] Auguſtinus; atque etiam antiquior vtroque [c] Linus Pontifex, aſſerunt,& paſſiua opinio olim fuit. Atque adeò [d] Io.Sariſberienſis fortiter: *Deſipere videntur, qui non venerantur eum, quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe conſtat.* Itaque reiicere hoc totum & calcare non auſim: fuerint aliquæ,ſed aliæ:ſi iſtæ,requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiam de Senecâ, videamus.

[a] De ſcriptoribus Eccleſ.
[b] Epiſt. liii. ad Maced. & vi. De Ciuit.c.x.
[c] De paſſione diui Pauli.
[d] Lib. viij. Polycrat. cap.xiii.

DE L. ANNÆO SENECA VETERVM AVCTORVM LOCI.

Euſebius in Chronologiâ.

I. Olymp. ccxi. L. ANNÆVS *Seneca Cordubenſis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, inciſione venarum, & veneni hauſtu perijt.*

B. Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis.

II. *L. Annæus Seneca Cordubenſis, Socionis Stoici diſcipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, niſi me illæ epiſtolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cùm eſſet Neronis magiſter, & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit*, eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos. *Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus eſt.*

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr. v. verſu CIX.

III. A Senecâ.] *Hic ſub Claudio, quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium reuocatus eſt. qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippinâ tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, ſæuum immanémque natum & ſenſit citò, & mitigauit: inter familiares ſolitus dicere,* Non fore ſæuo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis cruore, ingenita redeat ſæuitia. *Huic poſtremò, quòd habitus eſſet inter conſcios coniurationis Piſonianæ, Nero per Tribunum vltimam neceſſitatem denuntiauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius caſus lacrymas exciuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans:* Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſus imminentia? cui prætereà ignara fuerit Neronis ſæuitia? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremque interfectos, quàm vt educatoris præceptoriſque necem adiiceret. *Deinde ſibi venas præſecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hauſto veneno, poſtremò calidæ aquæ ſtagnum introiens, exanimatus eſt.*

Tacitus lib. xv. Annalium. Cuius verba in Vitâ data & explicata ſunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eundem auctorem lib. xi. xii. xiii. xiv. & xv. Annalium: ſed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum περὶ ἀοργησίας, & in vitâ Othonis.

NOTÆ.

II. EIVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in adſimulatis illis epiſtolis adumbratum exſtat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim vt meus.* Balbuties eſt, fueritque: *qui tuus apud tuos locus, velim vt meus.*

III. SENSIT CITÒ, ET MITIGAVIT.] Pro mente Scholiaſtæ videbatur: *& indicauit.* Nam ſequentia ſic volunt.

VBI PRÆCEPTA SAPIENTIÆ?] Sunt è Tacito ſumpta, an ex ipſis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus ſcribit.

ELOGIA AVCTORVM DE L. ANNÆO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib.III. de re ruſt. cap.III.

SED Nomentana regio nunc celeberrimâ famâ eſt illuſtris, & I.
præcipuè quam poſſidet Seneca VIR EXCELLENTIS IN-
GENII ATQVE DOCTRINÆ, cuius in prædiis vinearum
iugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque comper-
tum eſt.

M.Fabius Quinctilianus cap.x. lib.XII.

In his etiam quos ipſi vidimus, COPIAM SENECÆ, *vires Africani, maturi-* II.
tatem Afri reperimus.

Tacitus Annalium lib.XII.

At Agrippina, ne malis tantùm facinoribus noteſceret, veniam exſilij pro III.
Annæo Senecâ, ſimul Præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob CLARITV-
DINEM STVDIORVM EIVS, *vtq; Domitij pueritia* TALI MAGISTRO *ado-*
leſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.

Lib. XIII.

Quamquam oratio compoſita à Senecâ MVLTVM CVLTVS *præferret, vt fuit* IV.
illi viro INGENIVM AMOENVM, *& temporis illius auribus accommodatum.*

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam MVLTARVM RERVM EXPERIENTIA COG- V.
NITOS.

Plinius cáp.IV. lib.XIV.

Nouiſſimè Annæo Senecâ PRINCIPE TVM ERVDITIONIS, *ac potentiæ,* VI.
quæ poſtremò nimia ruit ſuper ipſum, minimè vtique miratore inanium.

Plinius Iunior epiſt.III. lib. v. de his qui doctrinâ & moribus inſignes amatoria luſerunt.

Sed ego verear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C.Caluum, VII.
Aſinium Pollionem, M. Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Brutum, &c. An-
næum Senecam, &c.

Franciſcus Petrarcha epiſt. ad Annæum Senecam.

Plutarchus (inquit) ſiquidem Græcus homo, & Traiani principis magi- VIII.
ſter,

NOTÆ.

I. NOMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vineæ Senecæ: epiſt. CIV. & CX.

VIII. PLVTARCHVS SIQVIDEM GRÆCVS.] Vnde hæc Petrarcha, neſcio: in hodierno Plutarcho nō puto legi. Bis quidem nominat Senecã: ſed ſine laudatione aliâ aut elogio. Semel, libello De non iraſcendo: *Ideò,* inquit, *cùm Nero tabernaculum quoddam octangulum, formâ & pretio eximium confici iuſſiſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti pauperem teipſum. nam ſi hoc amiſeris,*

ſter, ſuos claros viros noſtris conferens, cùm Platoni & Ariſtoteli, quorum primum diuinum, ſecundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demoſtheni Marcum Tullium obieciſſet, auſus eſt ad poſtremum & ducum controuerſiam mouere, nec eum tanti ſaltem veneratio diſcipuli continuit. IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI, *quòd quem tibi ex æquo in mortalibus præceptis obijcerent, non haberent.*

Idem epiſtolâ contra Gallum.

IX. *Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltrò fatetur*, NVLLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI.

Fronto orator apud Ioh. Saliſberienſem Policrat. lib. VIII.

X. *Seneca tantus vtique, quem Fronto, ſecundum quoſdam nepos Plutarchi, aſſerit,* ſic vniuerſos exterminare errores, vt aurea videatur ſæcula reformare, & Deos ab humano genere exſulantes, eius operâ reuocatos, hominibus contractâ ſocietate miſceri.

Dio lib. LIX.

XI. *Ὁ δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον, μήτ' ἀδικήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε*: Annæus Seneca, qui OMNES SVI ÆVI ROMANOS, multos verò & alios SAPIENTIA ANTEIVIT, propemodum perijt: etſi nihil admiſiſſet vel ſuſpicione leui, ſed quia cauſſam quamdam in Senatu, præſente Caio, diſertè egerat.

Xiphilinus in Nerone.

XII. *Ἐδυσχέραινεν ὅ τε Σενέκας καὶ ὁ Βοῦρρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c.* Ægrè tulerunt Seneca & Burrus, prudentiſſimi ſimul & potentiſſimi eorum qui Neroni aderant.

Iuuenalis Satyrâ V.

XIII. *Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis*
A Senecâ, quæ Piſo bonus, quæ Cotta ſolebat
Largiri. ——

Satyrâ VIII.

XIV. —— *Quis tam*
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?

Satyrâ IX.

XV. *Temporibus diris igitur iuſſuq; Neronis*
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos

Clau-

ſeris, tale non reparabis. Et ita euènit, cùm nauis ſubmerſa eſſet, perijt & tabernaculum: quod Nero tamen moderatiùs tulit, memor Senecæ admonitionis. Iterùm in Galbâ, vbi de Othone: *Otho vtebatur familiariter Senecâ, cuius operâ & monitu miſſus eſt à Cæſare prætore in Luſitaniam.* Attende obiter. generoſa illa poſteà mors Othonis, ab hac conſuetudine & præceptis Senecæ profectò fuit. Aliquid, etſi molli, ex forti amicitiâ adhæſit. Hactenus in Plutarcho reperio: cetera fide Petrarchæ nituntur.

Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Martialis lib. vii. ad Ouidium.

Facundi Seneca potens amicus. XVI.

Idem lib. xii.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo? XVII.
Vt verum loquar, optimus malorum.
Piſones, Senecáſque, Memmióſque,
Et Criſpos mihi redde, ſed priores:
Fies protinus vltimus bonorum.

Tertullianus de Animâ, cap. xx.

Seneca, SÆPE NOSTER. XVIII.

Auſonius in Gratiarum actione pro Conſulatu ſuo ad Gratianum Imperatorem.

Diues Seneca, non tamen Conſul. XIX.

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

Non quod Corduba præpotens alumnis XX.
Facundum ciet, hic putes legendum,
Quorum vnus colit hiſpidum Platona,
Incaſſumq́; ſuum monet Neronem.

Cetera elogia inter Fragmenta reperies.

FRAGMENTA EX LIBRIS SENECÆ QVI INTERCIDERVNT.

Quinctilianus cap. III. lib. VIII.

I NOSTRI *autem in iungendo, aut deriuando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatis recipiuntur. Nam memini iuuenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum,* an gradus eliminat *apud Attium, in tragœdiâ dici oportuiſſet.*

Cap. v. eiuſdem libri.

II. *Facit quaſdam ſententias ſola geminatio, qualis eſt Senecæ in eo ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occisâ matre, cùm ſe periclitatum videri vellet :* Saluum me eſſe adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II. lib. IX.

III. *Noui verò, & præcipuè declamatores, audaciùs, nec mehercules ſine motu quodam imaginantur: vt Seneca in controuerſiâ, cuius ſumma eſt, quòd pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit :* Duc: ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis imprime. *Et paullò pòſt,* Aſpice, *inquit*, quod diu non credidiſti. Ego verò non video, nox oboritur, & craſſa caligo. *Habet hæc figura manifeſtius aliquid. Non enim narrari res, ſed agi videtur.*

Ibidem.

IV. *Nam in totum iurare, niſi vbi neceſſe eſt, graui viro parum conuenit. Et eſt à Senecâ dictum eleganter,* Non pattonorum hoc eſſe, ſed teſtium.

Plinius Nat. Hiſt. lib. VI. cap. XVII.

V. *Seneca etiam apud nos tentatâ Indiæ commentatione,* LX. amnes eius prodidit. gentes duodeuiginti centumque. *Par labor ſit montes enumerare.*

Cap. LIII. lib. IX.

VI. *Æui piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſylipum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli. in eâ in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimum poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere, etiam tunc viuentibus.*

Suetonius Tiberij cap. LXXIII.

VII. Seneca eum (*Tiberium*) ſcribit, intellectâ defectione, exemptum anulum, quaſi alicui traditurum, parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, *&c.*

A. Gel-

NOTÆ.

II. NEC CREDO, NEC GAVDEO.] *Nec credo, ob magnitudinem ſcilicet & præſentiam periculi : nec gaudeo, ob pietatem, quia mater mortua eſt, & in eam debui inſurgere ad amoliendum.*

III. SENECA IN CONTROVERSIA.] *Dubites, ſit noſter iſte, an pater.*

V. TENTATA INDIÆ COMMENTATIONE.] *Itaque regiones deſcripſit, aut & hiſtoriam ſcripſit, vt appâret. Adde Fragmentum* VII. *&* XXIX. *&* XXXVIII. *&* XXXIX.

IX. TER-

A. Gellius cap. II. lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. *Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit*, *deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:* VIII.

— Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi & ſuada medulla.

Ac deinde ſcribit de iiſdem verſibus verba hæc: Admiror eloquentiſſimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certè inter bonos eius verſus & hos refert. *Atque id etiam de Cicerone dicit.* Non miror, *inquit*, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet, cùm fuerit qui laudaret: niſi fortè Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, & volebat hos verſus videri bonos. *Paullò pòſt*, Apud ipſum quoque, *inquit Seneca*, Ciceronem inuenies etiam in proſâ oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidiſſe operam, quòd Ennium legit. *Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana, quòd ita ſcripſerit in libris de republicâ, Vt Menelao Laconi fuit ſuauiloquens iucunditas. & quòd alio in loco dixerit, Breuiloquentiam in dicendo colat. Deinde*, Non fuit, *inquit Seneca*, Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat hæc dici, cùm illa legerentur. *Deinde adſcribit, Ciceronem hæc ipſa interpoſuiße ad effugiendam infamiam nimis laſciuæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit:* Virgilius quoque noſter non ex aliâ cauſsâ duros quoſdam verſus, & enormes, & aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit, quàm vt Ennianus populus agnoſceret in nouo carmine antiquitatis aliquid. *Addit non multò pòſt ex Senecâ:* Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennij, vt licet ſcripti ſint inter hircoſos, poſſint tamen inter vnguentaros placere. *Et cùm reprehendiſſet verſus quos ſuprà de Cethego poſuimus.* Qui huiuſmodi, *inquit*, verſus amant, liceat ſibi eoſdem admirari & Soterici lectos. *Audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ ipſe idem Seneca benè dixerit: quale eſt illud quod in hominem auarum & auidum & pecuniæ ſitientem dixit*, Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus eſt quod non habes.

Tertullianus de Animâ, cap. XLII.

Multò coactiùs Seneca: Poſt mortem, *ait*, omnia finiuntur, etiam ipſa. IX.

Lactantius diuinarum Inſtitutionum lib. I. cap. IV.

Annæus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quàm ſæpè ſummum Deum meritâ laude proſequitur? Nam cùm de immaturâ morte diſſereret, Non intelligis, *inquit*, auctoritatem, ac maieſtatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, cæliq́ue & deorum omnium Deus: à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt? *Item in Exhortationibus:* Hic, cùm prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quidquam nouit natura, nec melius, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quamuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen miniſtros regni ſui deos genuit. *Et quàm multa alia de Deo* NOSTRIS SIMILIA *locutus eſt? quæ nunc differo, quòd alijs locis opportuniora ſunt.* X.

Cap. VII.

Et eſt illud verum quod dixiße in Exhortationibus Senecam ſuprà retuli, genuiſſe regni ſui miniſtros Deum. XI.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca VIR ACVTVS *in Exhortationibus ſuis vidit.* Nos, *inquit*, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit. XII.

IX. TERTVLLIANVS DE ANIMA.] *Citabant aliud ex eodem, cap.* XX. *vt Fragmentum: atqui exſtat* IV. *De Beneſ. cap.* VI. *totidem verbis. Sed & ſequens ſententia alibi in Epiſtolis, niſi memoria fallit.*

XII. DEVS IPSE SE FECIT.] *Condito nempe mundo, qui eſt Deus Stoicus. Aliquid pro hoc ſenſu in Phyſiolog.* I. *Diſſert.* VII. *vide, & hunc locum, ſi, adde.*

Eiuſdem lib. cap. XVI.

XIII. *Non illepidè Seneca, in libris moralis philoſophiæ,* Quid ergo eſt, *inquit*, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Vtrùm ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno.

Lib. II. cap. II.

XIV. *Rectè igitur Seneca in libris Moralibus*, Simulacra, *inquit*, deôrum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem iaciunt, victimas cædunt: & cùm hæc tantoperè ſuſpiciant, fabros, qui illa fecêre, contemnunt.

Eiuſdem lib. cap. IV.

XV. *Meritò igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet.* Non, *inquit*, bis pueri ſumus (vt vulgò dicitur) ſed ſemper. Verùm hoc intereſt, quòd maiora nos ludimus.

Cap. IX.

XVI. *Meliùs igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nihil aliud eſſe Naturam, quàm Deum.* Ergo, *inquit*, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex vllo. Immò laudabimus. quamuis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe natura eſt.

Lib. III. cap. XV.

XVII. *Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?)* Philoſophia, *inquit*, nihil aliud eſt, quàm recta viuendi ratio: vel, honeſtè viuendi ſcientia: vel, ars rectè vitæ agendæ. Non errabimus, ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem benè honeſtéque viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. *Idem Seneca in Exhortationibus*, Plerique, *inquit*, Philoſophorum tales ſunt, vt ſint diſerti in conuicium ſuum. quos ſi audias in auaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeò redundant in ipſos maledicta in publicum miſſa. quos non aliter intueri decet, quàm medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

XIX. Faciet ſapiens, *inquit idem Seneca*, etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora tranſitum inueniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur agendæ rei cauſsâ. *Et paullò pòſt:* Omnia quæ luxurioſi faciunt, quæque imperiti, faciet & ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. XVI. eiuſdem libri.

XX. *Et Seneca*, Nondum ſunt, *inquit*, mille anni, ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. *Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit.*

Cap. XXIII.

XXI. *Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait*, qui deliberaret, vtrúmne Soli quoque ſuos populos daret, *ineptè ſcilicet, qui dubitauerit.*

Cap. XXV.

XXII. *Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertijs* VIII. *Itaque inſectatus eſt conuiciis redemptorem Seneca, quòd paruo Platonem æſtimauerit.*

XXII. REDEMISSE ANICERIS SESTERTIIS OCTO.] *Iuſtiſſimè, vt neutro genere accipias* octona ſeſtertia: *id eſt*, Philippicos ducentos. *Sunt enim ipſa* viginti minæ, *quibus vaniſſe*

Lib. v. cap.IX.

Qui volent ſcire omnia, Senecæ libros in manus ſumant, qui MORVM VITIORVMQVE PVBLICORVM ET DESCRIPTOR VERISSIMVS, ET ACCVSATOR ACERRIMVS *fuit.* XXIII.

Eiuſdem libri cap.XIV.

Rectè igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait : Summa virtus illis videtur magnus animus. & iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt vtrique ſummæ peruerſitatis. XXIV.

Lib.VI. cap.XVII.

Item Seneca in libris Moralis philoſophiæ dicentis : Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, purpuráve, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nullâ re minor: qui cùm mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem nouam viderit: qui, ſiue toto corpore tormenta patienda ſunt, ſiue flamma ore recipienda eſt, ſiue extendendæ per patibulum manus, non quærit quid patiatur, ſed quàm benè. *Qui autem Deum colit, hæc patitur, nec timet.* XXV.

Cap.XIV. lib.VI.

Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cuius conſpectu viuimus: nec ſi vniuerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum: quod Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminauit, Magnum, *inquit,* neſcio quid, maiuſque quàm cogitari poteſt, numen eſt. cui viuendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. *Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quàm dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?* XXVI.

Ibidem.

Idem in eiuſdem operis primo : Quid agis? *inquit.* quid machinaris? quid abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo: hæret hic, quo carere numquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros remoues? Putas tibi contigiſſe, vt oculos omnium effugias? Demens: quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam. XXVII.

Eiuſdem, cap.XXV.

Quantò meliùs & veriùs Seneca? Vultíſne vos, *inquit,* Deum cogitare magnum & placidum, & maieſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolationibus, & ſanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente purâ, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore. XXVIII

Lib.VII. cap.XV.

Non inſcitè Seneca Romanæ vrbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque forma- XXIX.

niſſe enim Laërtius ſcripſit: etſi alij augent ad triginta.

XXIV. IIDEM EVM, QVI CONTEMNIT MORTEM.] *De Peripateticis ſermo, qui abhorrent mortem ſpontaneam.*

XXV. NON APICE, PVRPVRAVE.] *Apice, ſacerdotum.*

XXVI. MAGNVM NESCIO QVID.] *Mirifica ſententia, & meritò Lactantio laudata. Sed nota, quòd clauſerit Exhortationes Seneca: ſicut & eadem Phyſiologiam noſtram, de Diuinis.*

XXIX. NON INSCITE SENECA.] *Hæc ad* Flori hiſtoriam, *quæ exſtat, referunt, & colligunt* Senecam *cognomento fuiſſe. Non puto huc facere, & res inſpecta docet: quia alia in Floro diuiſio, aliiſque finibus ætates terminantur. Confer, agnoſces. Ergo verius,*

formata: at verò Tarquinio regnante cùm iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſeruitium non tuliſſe, & reiecto ſuperbæ dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare, quàm regibus: cumque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. Sublatâ enim Carthagine, quæ tam diu æmula Imperij fuit, manus ſuas in totum orbem terrâ marique porrexit: donec regibus cunctis, & nationibus Imperio ſubiugatis, cùm iam bellorum materia deficeret, viribus ſuis malè vteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima eius ſenectus, cùm bellis lacerata ciuilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta. Amiſsâ enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo.

XXX. *Claudia virgo Veſtalis, cùm in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe nauem, quam multa millia hominum trahere nequiuerant.* Meliùs tamen, *inquit Lucani poetæ patruus*, cum illâ eſſet actum, ſi hoc quod euênit, ornamentum potiùs exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium.

Eodem libro.

XXXI. *Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, &* NOSTER SENECA *de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubijcimus.* Amor, formæ obliuio eſt, & inſaniæ proximus, fœdum minimeque conueniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, durè imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſimè amori, facit. Nam cùm fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe nouiſſimè ſibi odio eſt.

Paullò infrà.

XXXII. *Refert prætereà Seneca*, cognouiſſe ſe quemdam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſciâ vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentiâ eius carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & vxor hauriebant: alia deinceps non minùs inepta facientes, in quæ improuida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

XXXIII Nam quid, *ait Seneca*, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupſit.

B. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. VI. cap. X.

XXXIV. *Libertas ſanè quæ huic defuit, ne iſtam vrbanam theologiam theatricæ ſimillimam, apertè ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indicijs inuenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verùm ex aliquâ parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multò copioſiùs ac vehementiùs reprehendit ipſe ciuilem iſtam & vrbanam theologiam, quàm Varro theatricam atque fabuloſam. Cùm enim de ſimulachris ageret,* Sacros, *inquit*, immortales, inuiolabileſque deos in materiâ viliſſimâ atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam verò mixtos ex diuerſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ

verim, ipſius Senecæ ſcriptum hoc fuiſſe: & Florum imitando decerpſiſſe.

XXXIII. QVI NVPSIT.] *Nempe pauperculus ille, vmbratilis maritus. Qui nubere dicitur aſſerè, quoniam in leges & manum venit, facturus quod iubetur, & obnoxius vt fœmina.*

XXXIV. *Pulcherrima hæc Fragmenta explicata à me toto Cap. XVIII. libri II. Electorum.*

XXXVI. Vi-

quæ ſi ſpiritu accepto ſubitò occurrerent, monſtra haberentur. *Deinde aliquantò poſt, cùm theologiam naturalem prædicans, quorumdam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait:* Hoc loco dicet aliquis: Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? *Et ad hoc reſpondens,* Quid tandem? *inquit:* veriora tibi videntur T. Tatij, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilij ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pauorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potiùs credes, & cælo recipies? *De ipſis verò ritibus crudeliter turpibus, quàm liberè ſcripſit?* Ille, *inquit*, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dij autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, vt ſic dij placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæuiunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, lacerauerunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare iuſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, iubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæque patiuntur: inueniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. *Iam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepidè omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cùm in Sacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de inuento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cùm perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque inuenerunt, veraciter exprimatur:* Huic tamen, *inquit*, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perueni, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit, officij. Alius numina Deo ſubiicit, alius horas Ioui nuntiat, alius lictor eſt, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo non tantùm à ſimulachro ſtantes, digitos mouent ornantium modo. Sunt quæ ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos aduocent: ſunt qui libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dij libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, deſidet. *Et paullò pòſt,* Hi tamen, *inquit*, etiam ſi ſuperuacuum vſum, non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quædam in Capitolio, quæ ſe à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poëtis velis, iracundiſſimæ reſpectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodò poëticam theologiam reprehendere auſus eſt, ciuilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, vbi hæc aguntur, quàm theatra, vbi finguntur. Vnde in his ſacris ciuilis theologiæ has partes potiùs elegit Seneca ſapienti, vt eas in animi religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim:* Quæ omnia ſapiens ſeruabit tamquam legibus iuſſa, non tamquam diis grata. *Et paullò pòſt,* Quid quòd & matrimonia, *inquit*, deorum iungimus, & ne piè quidem, fratrum ſcilicet & ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quoſdam tamen cælibes relinquimus, quaſi conditio defecerit: præſertim cùm quædam viduæ ſint, vt Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo æuo, longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, *inquit*, adorabimus, vt meminerimus, cultum eius magis ad morem, quàm ad rem pertinere. *Nec leges ergo illæ, nec mos, in ciuili theologiâ id inſtituerunt, quod dijs gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem Philoſophi quaſi liberum fecerunt: tamen quia* ILLVSTRIS POPVLI ROMANI SENATOR *erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. XI. de eodem Senecâ.

Hic inter alias ciuilis theologiæ ſuperſtitiones reprehendit etiam ſacramenta Iudæorum, & XXXV.
maximè ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quòd per illos ſingulos ſeptem interpo-

terpoſitos dies ſeptimam ferè partem ætatis ſuæ perdant vacando, & multa in tempore vrgentia non agendo lædantur. *Chriſtianos tamen iamtunc Iudæis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuæ patriæ veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.*

Ibidem.

XXXVI. *De illis ſanè Iudæis cùm loqueretur, ait:* Cùm interim vſque eò ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo conualuit, vt per omnes iam terras recepta ſit: victi victoribus leges dederunt. *Mirabatur hæc dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorans. Subiecit planè ſententiam, quâ ſignificaret, quid illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim:* Illi tamen cauſſas ritus ſui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitæ P. Virgilij Maronis.

XXXVII. *Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere,* inuolaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronuntiante, benè ſonare; ſine illo, inateſcere quaſi mutos.

Seruius in VI. Æneid.

XXXVIII *Seneca ſcripſit de ſitu & ſacris Ægyptiorum. hic dicit*, circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt Amicas vocant, ideò quòd illic eſt placata ab Ægyptiis Iſis, quibus iraſcebatur, quòd membra mariti Oſiridis non inueniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inuenta poſteà cùm ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta.

Idem Seruius in IX. Æneid.

XXXIX *Ganges fluuius Indiæ eſt, qui ſecundùm Senecam in ſitu Indiæ nouem alueis fluit, ſecundùm Melonem ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere, quòd tribus alueis fluat.*

Priſcianus lib. VII.

XL. *Seneca Ouidium ſequens:* Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Concilium Turonenſe II. Can. XV.

XLI. *Aliqui Laici, dum diuerſa perpetrant adulteria,* hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, *ſicut ait Seneca*, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id quo inſanit, ceteros putat furere.

XXXVI. VICTI VICTORIBVS LEGES DEDERVNT.] *Rutilius:*

Atque vtinam numquam Iudæa ſubacta fuiſſet,
Pompeij bellis, imperioque Titi!
Latiùs exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Vbi etſi Iudæi nominantur, certum Chriſtianos maximè intelligi: ſicut & in Senecâ ipſo.

XXXVIII. DE SITV ET SACRIS.] *An & ipſam Ægyptum ergo deſcripſit? niſi legis,* de ritu. *Tamen & ſtatim, Frag. proximo,* de ſitu Indiæ.

XL. GAVSAPA SI SVMPSIT.] *Eſt ipſe Ouidij verſus, lib. II. de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non verſum ſcripſiſſe, ſed illo exemplo* Gauſapa *extuliſſe.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

DE IRA AD NOVATVM

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

LIBRI De Irâ *ſcripti inter Philoſophiæ primos videntur, certè inter eos quos habemus. Suſpicamur ex verbis Senecæ, lib.* III. *cap.* XVIII. Modò
B C. Cæſar Sex. Papinium, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum Quæſtorem ſuum, flagellis cecidit. *Ait*, modò: *iamnunc recenti facto. Imò ipſo Caligulâ viuo, è Cap. ſequenti:* Quod tanto opere admiraris, iſti belluæ cottidianum eſt: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. *Sanè hæc omnia de homine qui eſt, non qui fuit. Scripſit tunc igitur: ſed non edidit (melior [illegible] mens) etſi ſtatim, opinor, ab eius morte.*

A[illegible]tum *eſt, quod titulus præfert*, De Irâ *noſcendâ, & deinde fugiendâ. Primus liber habet itaque deſcriptionem eius, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tum quæſtiones. An in ſolum hominem cadat? aſſerit. An ſecundùm naturam ſit? negat, cum Stoicis. An vtilis ſit, præſertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos variè diſputat non acui animum ab eâ aut robur: ne malis quidem iraſcendum eſſe, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, ſed imbecillis animi hanc*
C *notam eſſe. Libri in partibus pulchri & eminentes ſunt, in toto parùm diſtincti, & repetitionibus aut digeſtione confuſi.*

CAPVT PRIMVM.

EXEGISTI à me,[1] Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immeritò mihi videris hunc præcipuè affectum pertimuiſſe, maximè ex omnibus tetrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique ineſt; hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minimè humanâ[2] feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens; in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum[3] multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt[4] breuem inſaniam. æquè enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum im-
D memor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſiliiſque præcluſa, vanis agitata cauſſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos, quos ita poſſedit, ipſum illorum [5] habi-

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. NOVATE.] *Frater eius fuit, qui poſtea* Iunius Gallio *per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ ſcriptionis.*

2 FERVENS.] *Scripti*, furens.

3. MVLTA TRACT. *Mureti hoc ſit, nec ſpernam, ni libri vet[illegible] [illegible]bant:* multam rem tractare. *ex quo velim:* ſecum vltima rerum tracturæ. *ipſam mortem, ſuam vel alienam.*

4. BREVEM INSAN.] *Definit ita Themiſtius*, ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον. *Cato Priſcus eâ mente*, Iratum ab inſano non, niſi tempore, diſtare. *Philemon poëta:*

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα:

Inſania omnes nos habet, cùm iraſcimur.

Quid alius Græcus? Τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, μανίαν εἶναι: Iræ florem, inſaniam eſſe.

hominem oſtendit. Nam vt furentium certa indicia ſunt audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & [6] micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, [7] articulorum ſe ipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpiùs manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, [8] magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias, vtrùm magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere: ira ſe profert, & in faciem exit: quantóque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtiùs. Non vides, vt omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora ſolitum quietúmque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur: leones fremunt, inflantur irritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. B Nullum eſt animal tam horrendum, tamque perniciosum naturâ, vt non appareat in illo, vbi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neque enim vlla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo intereſt? quòd alij affectus apparent, hic eminet.

CAP. II. Iam vero ſi effectus eius damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum [9] mutuas ſordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub [10] ciuili haſtâ capita venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flammâ relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. aſpice ſolitudines per multa milliâ ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempli fati. alium ira in cubili ſuo confodit; alium inter ſacra menſæ ira percuſſit: alium [11] inter leges celebriſque ſpe- C ctaculum fori lancinauit; alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit; alium ſeruili manu regalem aperire iugulum; alium in cruces membra [12] diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. quid ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere [13] cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam [14] totos populos capitis damna paſſos, [15] * tanquam aut curam noſtram [16] deſerentibus,

5. HABITVM.] *Hi deſcribit, iteratq́. lib. II. cap. XXXV. lib. III. cap. III. & IV. vbique diffuſè, & cur taties?*

6. MICANT.] *Nempe & Lucretius, de irato:* & ex oculis micat acribus ardor. *Homerus, de Agamemnone:* ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην: rutilam referebant lumina flammam. *Cauſſa huiusmodi ardoris in Ariſtot. Probl. Sectione* XXXI.

7. ARTICVLORVM.] *Petronius:* Manibus inter ſe, vſque ad articulorum ſtrepitum, contritis. *Adde infra lib. III. cap. IV*

8. MAGNASQVE MINAS.] *Libri veteres* magnaſque iræ minas. *An,* magnaſque intra minas?

CAP. II. 9. MVTVAS SORDES.] *Qui accuſant inuicem, & accuſantur.*

10 CIVILI HASTA.] *Sulla, & Triumuirarum.*

11 INTER LEGES.] *Neſcio an ad Aſellionem Prætorem adſpectum, quem illi non pro ipſis dicentem, fæneratores in foro occiderunt. Appianus I Ciuil.*

12 DIVIDERE.] *Alij* diffindere: *meus,* diſtendere. *Placeat, ſed ita vt* in cruce *tum legam.*

13. CÆSAS GLAD.] *Ad Sullanam ſæuitiam, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furores.*

14. TOTOS POPVLOS.] *Vt Sulla Prænestinos, Spoletinos, Interamnates, & municipia plura damnauit.*

15. TANQVAM AVT.] *Non hærent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuêre hic definitiones Iræ, quas ita explicat, vt & qua apponi ſolerent, adducat. Nam eò hæc & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas è Lactantij de Ira Dei:* Definitiones, *inquit,* Iræ Seneca enumerauit in libris, quos De Irâ compoſuit. D Ira eſt, inquit, cupiditas vlciſcendæ iniuriæ. Alij, vt Poſidonius, cupiditas puniendi eius, a quo te inique putes læſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. *Iſta ipſa hic fuere, ſed & plura.*

16. DESERENTIBVS.] *Scripti voce immiſſâ,* dijs deſerentibus. *& rectè, ſi de Prouidentiâ hic dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum obiectiunculis, quæ aduerſus illam partem erant, de* iniuriâ, *aut* læſione. *Nam, aiebant, ſi ab iniuriâ ira: quid ita hiſtrioni aut ludio iraſcimur negligentiùs agenti? cur gladiatori, tardè pereunti aut cedenti? Aiebat, ſpeciem hic iniuriæ eſſe: quia tales aut* curam noſtram *& intentionem* deſerunt, vel contemnunt auctn-

[illegible] entibus? Quid [17] gladiatoribus, quare popu[illegible]s iraſcitur, [illegible] riam putet, quod non libenter [18] pereunt? contemni ſe iudicat, & [illegible] de ſpectatore in aduerſarium vertitur. Quidquid eſt, certè non eſt [illegible] ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpè ne [illegible] iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſsâ & ſine iniuriâ, non tamen [illegible] iniuriæ ſpecie, nec ſine aliquâ pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatio- [illegible], & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falsâ vltione falſus dolor [illegible]. Iraſcimur, inquit, ſæpè non illis qui læſerunt, ſed his qui [19] læſuri ſunt: vt III [illegible] non tantùm ex iniuriâ naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipsâ cogitatione [illegible], & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram [20] pœnæ [illegible] infirmiſſimi ſæpè [21] potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, [illegible] ſperant. Primùm [22] diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non fa- [illegible] concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde nemo tam humi- [illegible] vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum potentes ſu- [illegible] Ariſtotelis [24] finitio non multum à noſtrâ abeſt. ait enim, Iram eſſe cupiditatem d[illegible] reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, exſequi longum eſt. con[illegible]nque dicitur, feras iraſci, nec iniuriâ irritatas, nec pœnæ doloríſve alieni ca[illegible] etiamſi hoc efficiunt, non hoc [26] petunt. Sed dicendum eſt, feras [27] irâ care- r[illegible] & [illegible]ia præter hominem. Nam cùm ſit inimica rationi, nuſquam tamen naſcitur, niſi [illegible] rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: iram qui- d[illegible] non ma[illegible]is, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine [illegible]t. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Ceruus, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſ[illegible]ici, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta ani- malia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alio-
C qui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet; ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concor- dia; q[illegible] in illis quoque exſtant veſtigia: ceterùm, humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogita- tio: nec tantùm virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitijs prohibita ſunt. Tota illorum vt extra, ita intrà, forma humanæ diſſimilis eſt. [28] Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & ineffi- cax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo [29] viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumul-

auctoritatem. *Sed quod ad ipſas finitiones; ſunt Stoi- ca. [illegible] in Zenone Diogenes totidem ferè verbis:* Ὀργὴ, ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως· *Cicero vertit* IV. *Tuſcul.* Ira eſt libido puniendi eius, qui læſiſſe videatur iniuriâ.

D [17]. GLADIATORIBVS.] *Super hac affectu Sene- cam vide epiſt.* VII. *item de Tranquil. cap.* XI. *noſtra Saturnalia, lib.* 1. *cap.* XXII.

18. PEREVNT.] *Meus*, perimunt. *& rectum vtrumque. Lactantius:* Iraſcuntur etiam pugnanti- bus, niſi celeriter è duobus alter occiſus eſt.

CAP. III. 19. LÆSVRI SVNT.] *Contra illam Po- ſidonij definitionis partem*, à quo te putes læſum.

2[0]. POENÆ CVPID.] *Contra eamdem, primis verbis.*

[21]. POTENTISSIMIS.] *Negat Ariſtoteles, aut temperat,* 1. *Rhetor. ad Thead cap.* XI. *Vide.*

22. DIXIMVS.] *Nempe in ijs, quæ è Lactantio re- pauimus.*

2[3]. ARISTOTELIS.] *Hæc ipſa tranſcripſit idem ille Lactantius, libro dicto.*

24. FINITIO.] *Quam habes* 1. *De animâ, cap.* 1. Phyſicus, *inquit*, Iram definiet, ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως: cupidinem doloris reponendi. *Sed hoc ibi abiter, & in aliena argumento; ex profeſſo* 1. *Rhet. ad Theod. cap.* 11. Ἔστω δὲ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινὰ προσηκόντων: Eſto Ira cupidi- tas cum dolore apparentis vltionis, propter appa- rentem in ſe vel in ſuos contemptum.

25. REPONENDI.] *In Lactantio legitur*, repen- dendi.

26. PETVNT.] *Finis earum non eſt, vt ego doleam, puniárve.*

27. IRA CARERE.] *Stoici affectus amo- uent à feris, & relinquunt quaſi affectus.* πά- θος *enim, eſſe auerſionem à ratione: vbi ergo non ea, propriè nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum ſimiles, non negant. Vide Manuduct.* III. *Diſſ.* VII.

28. REGIVM.] τὸ ἡγεμονικὸν, *vt Græci dicunt.*

29. VISVS SPEC.] φαντασίας.

tumultuſque vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudineſque, & militia, & ira non ſunt, A
ſed his quædam ſimilia. Ideò citò mutantur, & cadunt in contrarium, & cum acerrimè
ſæuierunt, expaueruntque, paſcuntur: & ex fremitu diſcurſuque veſano ſtatim quies ſo-
IV. porque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt: quo diſtet [30] ab iracundiâ, apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus [31] apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, prætaribo: etiam ſi [32] amarum nos, acerbumque dicimus, nec minùs [33] ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, [34] difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas licet, [35] delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ [36] intra clamorem [37] conſidant; quædam non minùs pertinaces, quàm frequentes; quædam [38] ſæuæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritudinem effuſæ; quædam vltra querelas & [39] auerſationes non exeunt; quædam [40] altæ gra- B

CAP. IV. 30. AB IRACVNDIA.] *Suetonius Claudij cap.* XXXVIII. Iræ atque Iracundiæ conſcius ſibi vtramque excuſauit edicto, diſtinxitque. pollicitus, alteram quidem (*Iram*) breuem & innoxiam, alteram (*Iracundiam*) non iniuſtam fore. *Paullò aliter quàm Seneca & alij, Iracundiam longam iram facit, & quaſi Odium. Nam ita hæc duo Valerius diſcriminat, lib.* IX. Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procurſu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. *Et ira inueterata, eſt Odium. Omnino tamen propriè*, Iracundia *eſt*, ὀργιλότης, *id eſt, propenſio & habitus quidam ad iram: vt hic Seneca, & Cicero* IV. *Tuſculanâ:* In alijs Iracundia dicitur, quæ ab Irâ differt, vt Anxietas ab Angore. Neque enim omnes ſunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij ſemper anguntur. vt inter Ebrietatem & Ebrioſitatem intereſt, aliudque eſt eſſe Amatorem, aliud Amantem. *Hæc ille. at ego opportunè è Stoicis ipſis ſpecies & diſcrimina dixerim huius affectus. Diſtinguunt igitur* ὀργὴν, μῖσος, μῆνιν, φιλονεικίαν, θυμόν. Ὀργὴ *ſiue* Ira, *iam ſuprà definita eſt: at* μῖσος *ſiue* Odium *eſt ijs*, ἐπιθυμία τις τοῦ κακῶς εἶναί τινι, μετὰ προκοπῆς τινος καὶ παρατάσεως: cupiditas quædam vt male ſit alteri, cum progreſſu aliquo & incremento μῆνις *ſiue* Iracundia (*exemplo Claudij: nam Latinum nomen non ſuppetit aliud*) ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἐπίκοτος, ἐπιτηρητικὴ δέ: eſt ira inueterata & plena odij obſeruans vltionis tempus. *Iam* φιλονεικία *ſiue* Contentio? ἐπιθυμία τις περὶ αἱρέσεων cupiditas quædam circa opiniones tuendas. *Denique* θυμὸς, Excandeſcentia, ἐστὶν ὀργὴ ἀρχομένη: eſt ira incipiens & naſcens. *Sed ad Senecam iterùm. etſi hæc toti rei explicanda.*

31. APVD GRÆCOS.] *In Ariſtotele* IV. *Ethic. Nicom. cap.* V. *quædam exſtant.*

32. AMARVM.] *Quem Græci* πικρόν. *Deſcribuntur ab Ariſtotele:* Οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται, κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. Παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν. Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira ſolui difficilis, & diu iraſcuntur, itque eam continent. Fit autem pauſa, cùm repoſuerint, fuerintque vlti.

33. STOMACHOSVM.] *Cadit in genus, quos* Ἀκροχόλους *idem ille Philoſophus dicit, & deſcribit:* Ὑπερβολῇ δὲ εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί, ὅθεν καὶ τοὔνομα: In exceſſu ſunt ad iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus, vnde & ab extremitate ijs nomen.

34. DIFFICILEM.] *Ipſo Græco verbo*, χαλεποὺς *Ariſtoteles. Deſcribit:* Χαλεποὺς δὲ λέγομεν τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ καὶ κολάσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quàm oportet, & diutiùs exaſperantur: neque mitigantur ſine vltione aut pœnâ.

35. DELICATVM.] *Nam moroſi ſunt, qui exactè nimis omnia fieri, dici, expoſcunt: quibuſque ægrè eſt placere & ſatisfacere. Propriè* δυσάρεστοι.

36. INTRA CLAM.] *Non vltrà exeunt. ſtatim incaleſcunt, ſtatim refrigerantur & deſinunt.* Ὀργίλους *Ariſtoteles appellat. Horatius talem ſe fatetur,* C
Iraſci facilem, tamen vt placabilis eſſet.

37. CONSIDANT.] *Aliàs*, concidant: *pariter benè.*

38. SÆVÆ MANV.] *Ad rem citiùs, quàm ad verba veniunt. Nec mutemus: etſi meus tamen*, quædam ſine motu. *Quod eſſet, placida & tacita quadam ira, intra animi penetralia clauſa.*

39. AVERSATIONES.] *Scripti*, aduerſationes: *bono etiam ſenſu. Litigant, & aliquid aduerſantur: tum placantur.*

40. ALTÆ GRAVESQVE.] *Illa verò peßima. Lentè concipiunt ignem, lentè ſeruant. & idem ille ſub cinere tectus fallit, nec comparet niſi cùm adurit. Viris naturiſque grauibus ſæpè talis affectus. quem Liuius in Romanis expreßit, lib.* XXI. Quò leniùs agunt, ſegnius incipiunt, eò cùm cœperint, vereor D
vt perſeuerantiùs ſæuiant. *Arrianus de ijſdem:* Μεγαλόθυμοι πρᾴως εἰσί τινες, ἡσυχῇ καὶ οἷον ἀοργήτως πράττοντες, ὅσα καὶ οἱ σφόδρα τῷ θυμῷ φερόμενοι. Φυλακτέον οὖν καὶ τὸ τούτων ἁμάρτημα, ὡς πολὺ χεῖρον ὂν τοῦ διατεινομένους ὀργίζεσθαι. Οὗτοι μὲν γὰρ ταχὺ κόρον τῆς τιμωρίας λαμβάνουσιν· οἱ δὲ εἰς μακρὸν παρατείνουσιν, ὡς οἱ λεπτῶς πυρέττοντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placidè & tamquam ſine irâ omnia facientes, quæ etiam maximè excandeſcentes ſolent. Obſeruanda igitur & cauenda hæc iſtorum remiſſio, vt quæ multò deterior ſit, quàm ira magno niſu intenſa. Iſta enim ſtatim vltione aliquâ ſatiatur; at illa in longum extenditur, non aliter quàm ij qui lentâ febriculâ vexantur.

41. ET

A [illegible] ſunt,[41] & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. * *

Quid eſſet ira, quæſitum eſt: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet: V.
quo ab iracundiâ diſtaret, & quæ eius ſpecies ſint: nunc quæramus, an ira[43] ſecundùm naturam ſit, & an vtilis, atque ex aliquâ parte retinenda. An ſecundùm naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem irâ crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid irâ infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere: hic aliorum commodis vel[44] impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodò deducat, deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui[45] optimo eius operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt: cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minimè ſecundùm eius naturam eſt. Beneficijs enim humana vita conſiſtit, & concordiâ: nec
B terrore, ſed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quid ni? ſed hæc[46] ſincera, cum ratione. non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodum quædam haſtilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, ſed vt explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primò in leuibus vitijs tentat non multum ex quotidianâ conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valitudinem tantùm mutatâ vitæ diſpoſitione firmare:[47] proximum eſt, vt modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit. ſi ne adhuc quidem reſpondet; interdicit cibis, & abſtinentiâ corpus exonerat. ſi fruſtrà molliora ceſſerunt; ferit venam, membriſque, ſi adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius ſalutaris effectus eſt. Ita legum præſidem, ciuitatiſque rectorem decet, quamdiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda ſuadeat, cupiditatemque honeſti
C & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, quâ moneat adhuc & exprobret: nouiſſimè ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima ſupplicia ſceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, niſi quem perire etiam[48] pereuntis interſit. Hoc vno medentibus VI.
erit diſſimilis, quòd illi quibus vitam non potuerunt largiri,[49] facilem exitum præſtant: hic, damnatum cum dedecore &[50] traductione, vitâ exigit. non, quia delectetur vllius pœnâ (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas) ſed vt documentum omnium ſint;

41. ET INTRORSVS.] *Qui, vt Tacitus ait de Domitiano,* ſecreto ſuo ſatiati, reponunt odia. *quorum* ira quò obſcurior, eò irreuocabilior. *Talis illa Vlyſſis in Melanthium, apud Homerum, Odyſſ. γ.*

Ἀλλ' ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων:

Sed tacitus mouit caput, & mala mente parabat.

D *Talis Tiberij, de quo Tacitus IV. Annal.* In animo reuoluente iras, etiamſi impetus offenſionis elanguerat, valebat memoria.

CAP. V. 42. QVID ESSET.] *Ego miror hanc præproperam ἀνακεφαλαίωσιν & dictorum repetitionem: ſanè præter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hæc dicta, aut perſtricta potiùs: quid recolligis, quaſi ex materiâ largâ & latè ſparsâ? Falli poſſum, ſed incidit, mutilata hæc eſſe, & in partibus parùm plena.*

43. SECVNDVM NAT.] *Quæ Ariſtotelis eſt clara ſententia, lib. VII. Ethic. Nicom. cap. VI. Aſſerit ibi,* Incontinentiam iræ minus fœdam malamque eſſe, quàm aliarum cupiditatum. *& argumentum, vt firmum, capit, quòd Ira inter ὀρέξεις φυσικάς,* appetitiones naturales ſit, & magis talis, quàm ceteræ: eoque veniâ magis digna. *Hunc igitur, & aſſeclas, nunc refutat.*

44. IMPENDERE.] *Totum ſe dare, atque adeò perdere.*

45. OPTIMO.] *Homini.*

46. SINCERA.] *Cui cupiditas non immixta.*

47. PROXIMVM EST.] *Verba ſubobſcura, & quæ quibuſdam viſa (quinque dico proxima) ſuperfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit, primum opus medici eſſe ordinem cibi, potus, exercitij leuiter diſponere, & ad horas ſuas aptare; ſi nec id proficit, in modo mutare, id eſt, qualitate & genere iſtorum. tales cibos, tales potus præſcribere. Tertium, ſubducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium indicere, & eo corpus deplere. Quintum denique, ſectio. Hæc ipſa mox ita ordine accommodat, in alterâ ſimilitudinis & ſequenti parte.*

48. PEREVNTIS.] *Ne in nequitiâ diutiùs hæreat,* & quo vno modo poteſt, deſinat malus eſſe.

CAP. VI. 49. FACILEM EXITVM.] *Vno verbo, εὐθανασίαν.*

50. TRADVCTIONE.] *Publicâ oſtenſione: ad exemplum ſcilicet, quò ſupplicia ſpectant. Per*

 thea-

ſint; & qui viui noluerunt prodeſſe, morte certè eorum reſpublica vtatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideò nec ira quidem ſecundùm naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et [51] Platonis argumentum adſeram: quid enim prohibet alienis vti, ex parte quâ [52] noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœnâ non gaudet; non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati eſt: ergo non eſt naturalis ira. A

VII. Numquid, quamuis non ſit naturalis ira, aſſumenda eſt, quia [53] vtilis ſæpè fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam ſine illâ magnificum in bello fortitudo gerit, niſi [54] hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragitauit, miſitque in pericula audaces. Optimum itaque quidam putant, [55] temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id verò retinere, ſine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi reſoluetur. Primùm, facilius eſt excludere pernicioſa, quàm regere: & non admittere, quàm admiſſa moderari. nam cùm ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuíve patiuntur. Deinde, ratio ipſa, cui fræni traduntur, tamdiu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affectibus: ſi miſcuit ſe illis, & inquinauit, non poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet. Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſeruit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in noſtrâ poteſtate ſunt: vlteriora nos ſuâ vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt. Vt [56] in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morarive deiecta potuerunt, ſed conſilium omne & pænitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſſet: ita animus, ſi in iram, amorem, alioſque ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuum pondus, & vitiorum natura procliuis. B

VIII. Optimum eſt, primum irritamentum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare [57] ſeminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniam nihil rationis

theatra per fora traduci ſolent, & dico infrà de Benef.

51. PLATONIS.] *Vbi hac, neſcia.*

52. NOSTRA SVNT.] *Nobiſcum faciunt. dagmata naſtra aſſerunt.*

CAP. VII. 53. VTILIS.] *Et hac pars cantra Ariſtatelem, ſed & Platonem: qui vbique Iram laudant, vt fortitudini adminiſtram. Plata* II. *de Rep. Cuſtodem ſuum, quem tueri patriam vult,* corpore robuſtum eſſe, animo iracundum *cupit. atque addit:* Πῶς δ' ἂν ἀνδρεῖος δὲ εἶναι ἄρα ἐθελήσει ὁ μὴ θυμοειδής, εἴτε ἵππος, εἴτε κύων, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῷον; ἢ οὐκ ἐντεθύμηκας, ὡς ἄμαχόν τι καὶ ἀνίκητον θυμός; οὗ παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πάντα ἄφοβός τε καὶ ἀήττητος: Et quomodo non? fortiſne erit vnquam non iracundus, ſiue equus, ſiue canis, ſiue aliud quodcumque animal? aut non obſeruaſti, quàm inuictum quiddam atque inſuperabile ſit Ira? quæ cùm adeſt, omnis animus ad omnia intrepidus eſt, & vinci neſcius. *Sed & alibi laudat. Ariſtoteles quid? vt alia omittam,* III. *Ethic. Nicom. cap.* VIII. *ſunt iſta:* Ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. ὁρμητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους. ὅθεν καὶ Ὅμηρος, Σθένος ἔμβαλε θυμῷ· Fortes enim videntur, & qui per iram, ſicut feræ in eos qui læſerunt, feruntur: quoniam & fortes ſunt iracundi. Res enim concitatiſſima eſt ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur iniecit animo. *Et plura ibi atque alibi ille Saphus. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

54. HINC FLAMMA.] *Si retines, tum & mox ſcribe,* hinc ſtimulus. *Et adſpicit ſanè ad gladiatores, qui flammâ & flagellis agebantur in mutuas cædes. Sed magis placeat legi* hæc flamma, & hic ſtimulus: *quia ad ſolam Iram referuntur. Flammam autem iuſtè appellat. quia reuerà cum calore ea eſt, imo ex calore* & igne (*vt Ariſtoteles loquitur* XIII. *Probl.*) *originem habet. Quin & aquâ frigidâ largè infuſâ, ea ſedatur.* C

55. TEMPERARE.] *Hoc omnes Peripatetici. & audiamus vnum Plutarchum:* οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπιμελείας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης. ἧ καὶ μάλιστα ἁλίσκονται κατάκρας οἱ προσδεξάμενοι τὸν θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολαύοντες ὅσον αὐτοῦ χρήσιμόν ἐστιν, ἔν τε πολέμῳ, καὶ νὴ Δία ἐν πολιτείαις. καὶ τὸ πολὺ δὲ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὀργή τε καὶ πικρία δι' ὀξυθυμίαν λέγεται: At enim curâ & induſtriâ aduerſus iſta opus eſt. quæ vel ſumma deprehenditur in iis qui Excandeſcentiam, tanquam commilitonem Virtutis ſumunt, fruentes vtenteſque quod in eâ vtile eſt, & in bello & in ipsâ republicâ. Oportet autem ſecernere & eiicere animo, quod in eâ nimium & redundans eſt, quod Ira & Acerbitas nominatur. *Scripſit & Themiſtius* De moderatione affectuum: *cuius egregium huic rei locum in Stobæi Sermone* 1. *vide: adde Agellium lib.* XIX. *cap.* XII. *ipſum Ariſtotelem* II. *Ethic. Nicom. &* III. *ſparſim.* D

56. IN PRÆCEPS.] *In hac materie pluſculę Ariſtoteles* III. *Ethic. cap.* V. quædam initio in noſtrâ poteſtate eſſe, quæ poſteà non ſint. vt lapidem quem proieci, recipere & reuocare mihi non licet, at licebat non iacere.

CAP. VIII. 57. SEMINIBVS.] *Aliàs* ſenſibus: *ſed illud præualet. Intelligit primos ortus iræ, & cùm ea ſurgit: ac tunc reſiſtendum.*

58. INTRA-

A nis eſt, vbi ſemel affectus inductus eſt, iuſque illi aliquod voluntate noſtrâ datum eſt. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis, inquam, finibus hoſtis arcendus eſt. nam cùm [58] intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis nou accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, vt illos non patiatur vltrà quàm oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur: ideoque nou poteſt vtilem illam vim & ſalutarem proditam iam infirmatamque, reuocare. Non enim, vt dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſque habent: [59] ſed affectus & ratio in melius peiuſque mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitijs reſurget, quæ iræ ceſſit? aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in quâ peiorum mixtura præualuit? Sed quidam, inquir, in irâ ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat, an vt aliquid? [60] Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum neceſſariam iram: quam vos quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit
B imponere, cùm parêre niſi imbecilliora non ſoleant? [61] Si infirmior eſt: ſine hac per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam conſtant ſibi, & ſe continent. Quomodo? cùm iam ira euaneſcit, & ſuâ ſponte decedit, non cùm in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando in irâ quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinent? faciunt. Quomodo? [62] cùm affectus repercuſſit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid impetrauit. non rationis tunc beneficio quieuit, ſed affectuum infidâ & malâ pace.

Denique nihil habet in ſe vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim IX.
virtus vitio adiuuanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu opus eſt, non iraſcitur, ſed exurgit, & in quantum putauit opus eſſe, concitatur remittiturque: non aliter, quàm quæ [63] tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira, [64] inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt: nec quicquam ſine illâ expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illâ eſt, non vt duce, ſed [65] vt mi-
C lite. quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur quâ ducitur, iam non eſt ira: cuius proprium eſt contumacia. Si verò repugnat, & non vbi iuſſa eſt quieſcit, ſed libidine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi miniſter eſt, quàm miles, qui [66] ſignum receptui negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur, [67] alio nomine appellanda eſt: deſinit ira eſſe, quam effrænatam indomitamque intelligo. ſi non patitur; perniciosa eſt, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam exigit,

58. INTRAVIT] *Simili imagine Hyperides: Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράσσειν τὰς ὁδούς. ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ παλαιὰ γίνηται, καθάπερ σύντροφος ἀῤῥωστία, χαλεπὸν αὐτὴν κατασβέσαι:* Incipientibus vitijs obſtruendæ ſunt viæ. cum vero ſemel malitia radices egerit, & inueterauerit; ſicut coalita ægritudo, difficilis eſt extinctu.

D 59. SED AFFECTVS] *Libri ſcripti, & meus, ita præferunt: rectè, ſi tamen diſiungendi particulâ, peiúſve, ſcribamus. Sententia eſt. non ſeorſim habitant affectus & animus, neque item ratio: ſed animus hæc dua velut hoſpes excipit, modò rationi mancipatus, modò affectui. Mutatur cum illis: in melius, ſi ratio; in peius malliuſq́, ſi affectus occupauit. Vide Manuduct. III. Diſſert. VII.*

60. SI NIHIL.] *Alterum membrum omittit. & profectò calumniari eum Peripatetici poſſint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere, atque impetum & vires dare; ſed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; ſed modos à pauſario accipit: ſic in affectu, & ratione.*

61. SI INFIRMIOR.] *Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortiatis aduocantur: imò pleraque auxilia (vel exemplo à militiâ) ſunt talia.*

62. CVM AFFECTVS.] *Et hoc ſuggillem, ac fateor me in hac parte non eſſe Stoicum. Quid affectus? imò ratio & melior mens creberrimè vincit affectum: & ſine beneficio contrarij affectus. Si deducere libeat, res clara ſit: nec niſi in contentione neganda.*

CAP. IX. 63. TORMENTIS.] *Balliſtis, aut Catapultis. quæ, vt arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.*

64. INQVIT ARISTOT.] *Credo ſequentia ex Ariſtotele ipſa eſſe: in hodierna tamen alius quærat.*

65. VT MILITE.] *Proba comparatio, pro noſtris Ambulantibus: etſi in Ariſtotele aliam reperio, nec minùs aptam. Nam is Iram cum* Miniſtro *comparat, aut* Cane. *quorum ille, priuſquam mandatum domini plenè audierit, excurrit ad peragendum; iſte, priuſquam conſideret ſi amicus ſit, quicumque pulſauerit oſtium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, ſed non plenè ſemper audit. VII. Nicomach. cap. VI.*

66. SIGNVM REC.] *Ex libris hoc eſt. & phraſis nota, ſicut Veſtis induuit, & plura.*

67. ALIO NOMINE.] *Eſt verum. à modo tranſit in virtutem: ſed affectus tamen fuit.*

cogit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet; non eſt annumerandus iratis. Hic erit A
vtilis miles, qui ſcit parêre conſilio: affectus quidem tam mali miniſtri, quàm duces ſunt.
Ideo numquam aſſumet ratio in adiutorium improuidos & violentos impetus, apud
quos nihil ipſa auctoritatis habeat. quos nunquam comprimere poſſit, [68] niſi pares illis
x. ſimileſque oppoſuerit: vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Abſit hoc
à virtute malum, vt vnquam ratio [69] ad vitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele
otium capere: quatiatur neceſſe eſt, fluctueturque, qui malis ſuis tutus eſt: qui fortis eſſe,
niſi iraſcitur, non poteſt; induſtrius, niſi cupit; quietus, niſi timet: in tyrannide illi vi-
uendum eſt, in alicuius affectus venienti ſeruitutem. Non pudet virtutes in clientelam
vitiorum demittere? Deinde deſinit quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, &
incipit par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt, ſi æquè affectus inconſulta res eſt ſine
ratione, quàm ratio ſine affectu inefficax? par vtrumque eſt, vbi eſſe alterum ſine altero
non poteſt. Quis autem ſuſtineat, affectum exæquari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus
eſt, ſi modicus eſt. Imò ſi naturâ vtilis eſt; ſed ſi [70] impatiens imperij rationiſque eſt, hoc B
dumtaxat moderatione conſequetur, vt quò minor fuerit, minùs noceat. Ergo modicus
xi. affectus, nihil aliud quàm malum modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit, ne-
ceſſaria eſt ira. Nuſquam minùs: vbi non effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos
& obedientes. Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tantò robuſtiores corporibus, tantò
patientiores laborum comminuat, [71] niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars
tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt irâ, cùm idem perficiat ratio? An tu putas ve-
natorem iraſci feris, vel cùm & fugientes perſequitur, & venientes [72] excipit? omnia illa
ſine irâ facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque [73] tot millia ſuperfuſa Alpibus
ita ſuſtulit, vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quòd
erat illis ita pro virtute? quæ vt aliquando perculit, ſtrauitque obuia, ita ſæpiùs ſibi exi-
tio eſt. [74] Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupi-
dius? quibus innaſcuntur innutriunturque: quorum vnica illis cura eſt, in alia negligen-
tibus. Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magnâ ex parte [75] non tegu- C
menta corporum prouiſa ſunt, [76] non ſuffugia aduerſus perpetuum cæli rigorem. Hos
tamen Hiſpani Gallique, & [77] Aſiæ Syriæque molles bello viri, [78] antequam legio viſa-
tur, cædunt: ob nullam rem aliam [79] opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum, illis
[80] corporibus, illis animis delicias, luxum, [81] opes ignorantibus, da rationem, da diſcipli-
nam:

68 NISI PARES.] *Negabunt, & iure, Ariſtotelei.*

CAP. X. 69. AD VITIA CONF.] *Non dicunt hoc illi. ſed affectus ad aliquem vſum inſitos volunt à Deo & Naturâ: is autem à Ratione indagatur, & eò deinde ducuntur. Sicut plantæ ſilueſtres cultu meliores fiunt, ſicut animalia domantur & docentur: tale in iſtis.*

70. IMPATIENS.] *Nobiſcum ita lege. Ita, inquit, ſi per naturam vtilis: ſed ſi per eam aſper, & impatiens melioris imperij eſt; non eſt vtilis dicendus, ſed dumtaxat modo impoſito, minùs noxius.*

CAP. XI. 71. NISI IRA.] *Imò altera cauſſa, inopia Diſciplinæ.*

72. EXCIPIT] *Venabulo. eſt venatorium verbum, & notat exſpectare, ſubſiſtere, ferire. Curtius:* Feram non excepit modò, ſed etiam vno vulnere occidit. *Spartianus in Caracallâ:* Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit.

73 TOT MILLIA.] *Circiter trecenta.*

74. GERMANIS] *Notent in ſuam laudem, ſed & in cautionem.*

75 NON TEGVM.] *Ita & Tacitus de ijs:* Nudi, aut ſagulo leues.

76. NON SVFFVGIA.] *Sunt ſanè hodie, & caldaria illa cella emolliunt aſperam indolem, ſed & minuunt virtutem. At de voce* ſuffragia *libri plerique ſcripti habent: quod omnino probum. Suffragia, ſunt auxilia, ſubſidia, quæ nobis commodant, ſicut ij qui vocem & punctum. Valerius:* Læta negotia diuinâ ſuffragatione fouentur. *Ammianus:* Suffragantes abſolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium temporis *in Legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus:* Suffragatoribus non D
citò credidit.

77 ASIÆ SYR.] *Non quòd in ijs locis belligerent Germani; ſed quod Syri & Aſiatici iam, ſub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouinciis colligebant, & in caſtris habebant.*

78. ANTEQVAM LEGIO.] *Nam ita tunc moris, vt auxilia ordirentur ferè pugnam:* ingens victoriæ decus, citra Romanum ſanguinem bellantibus, *ait Tacitus.*

79. OPPORTVNOS.] *Obnoxios, cadi vinciq. faciles.*

80. CORPORIBVS.] *Tam magnis.*

81. OPES IGNOR.] *Olim, olim. nam imperij reliquijs in eam gentem tranſlatis; mox & opes, & vitia.*

[illegible] dicam, neceſſe erit nobis certe mores Romanos [82] repetere. Quid [illegible] [83] affectas imperij vires recreauit, quàm quod cunctari, & trahere, & mo[illegible]it, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, [illegible] [84] tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio [85] fortunam publicam, & æſtimatis viribus, ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem vltionemque ſepoſuit, in vnam vtilitatem [86] occaſionis intentus, iram antè vicit, quam Hannibalem. Quid Scipio? nónne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibuſque quibus iraſcendum erat, bellum in Africam tranſtulit, [87] tam lentus, vt opinionem luxuriæ ſegnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam [88] multùm diuque ſedit, & hunc ſuum [89] publicumque dolorem æquo animo tulit, diutiùs Numantiam quàm Carthaginem vinci? quam dum [90] circumuallat, & includit hoſtem, eò compulit, vt ferro ipſi ſuo [91] caderent. Non eſt itaque vtilis, nec in prœlijs quidem aut in bellis ira. XII. In temeritatem enim prona eſt: & [92] pericula dum inferre vult, non

B cauet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit & rexit; & ex lento ac d[illegible] [93] prouexit. Quid ergo? inquit, vir bonus non iraſcetur, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur: ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne p[illegible] illi magnus ſtimulus, etiam ſine irâ, pietas ſit? Aut dic eodem modo: Quid ergo, cùm viderit ſecari patrem ſuum, filiúmve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo? quæ accidere feminis videmus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit. Officia ſua vir bonus exſequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cæditur? defendam. cæſus eſt? [94] exſequar: quia oportet, non quia dolet. Cùm hoc dicis Theophraſte, quæris inuidiam [95] præceptis fortioribus, & relicto iudice, [96] ad coronam venis. quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur, putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iuſtum quiſque affectum iudicat, quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniurijs? ſed [97] idem faciunt, ſi [98] calida non benè præbeatur, ſi [99] vitrum fractum eſt, ſi calceus luto [100] ſparſus

C

82. REPETERE.] *Opulchrè. quaſi amiſſos igitur, in togâ & ſago. Ac verè perierant, nec niſi mole ſuâ & fato aliquandiu hoc corpus ſtetit.*

83. AFFECTAS.] *Languidas, ægras: imò penè ab Annibale confectas.*

84. TANTVM AVSVS.] *Concurrere videlicet, & pugnando vleiſci.*

85. FORTVNAM PVBL.] *Id eſt, cum eâ communicauit: & vidit Deos & fata tunc Romanis non æqua. Aliter. aſpexit in conſilio capiendo, triſtem fortunam & ſæpè aduerſam. per quam vires exhauſtæ; nec vltrà iacturam vel leuem patiebantur, ſine corporis totius interitu.*

86. OCCASIONIS.] *Ita ex meo libro. Sepoſuit, inquit, vltionis cogitationes, vertit ſe tantùm & intendit in fructum qui ex occaſione dari poterat. carpere agmen opportunè, commeatu prohibere, & ſi-*

D *quid tale.*

87. TAM LENTVS.] *Præter ingenium iræ. Sed vbi lentus? in Siciliâ deſedit, cum pallio crepidiſque in gymnaſio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liuium libro* XXIX.

88. MVLTVM DIVQVE.] *Annum ferè & tres menſes Velleius.*

89. PVBLICVMQVE.] *Tanquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum vnâ vrbe bellum.*

90. CIRCVMVALLAT.] *Ambitu circiter* quinquaginta ſtadiorum (*ſex milliarium amplius*) *vallo & foſſa clauſit.*

91. CADERENT.] *Plerique omnes.* virum quidem vnum ſuperfuiſſe *negat Florus: Appianus pauculos.*

CAP. XII. 92. PERICVLA.] *Democritus: Φιλονεικία πᾶσα ἀνόητος. τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενοῦς βλαβερὸν θεωροῦσα, τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει:* Contentio omnis imprudens. dum enim in hoſtis ſui noxam intenta eſt, proprium commodum non videt.

93. PROVEXIT.] *Longiùs iuit, ſed conſilio, non impetu.*

94. EXSEQVAR.] *Id eſt, vindicabo, vlciſcar. Ita loquitur* De conſt. ſapient. *cap.* X. *atque ibi ego.*

95. PRÆCEPTIS FORT.] *Id eſt, verbis iſtis popularibus, vocas in inuidiam. Stoica & robuſta noſtra præcepta.*

96. AD CORONAM.] *A iudicijs publicis ſumptum. vbi orator ſæpè à iudice ad circumſtantem populum ſe vertebat, cùm grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophraſtum & Peripateticos, popularia ſerere: & vulgum, quàm ſapientes, iudicem malle.*

97. IDEM FACIVNT.] *Irridet Theophraſtum. Quid tu ais? iraſci eos in ſuorum iniurijs? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, iraſcantur.*

98. CALIDA.] *Inter epulas. ſolent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miſcere. Dixi abundè* 1. *Elector. cap.* IV.

99. VITRVM.] *A miniſtro menſali.*

100. SPARSVS.] *Nam calceis altiuſculis vſi veteres: atque ij munduli, aſpergebantur interdum ab aliquo improuide tranſeunte.*

101. PVE-

ſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas mouet: ſicut [101] pueri, qui tam parentibus A
amiſſis flebunt, quàm nucibus. Iraſci pro ſuis, non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente: volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt, quàm ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: vt omnis ferè cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat, [102] opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, vnquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis verò obliuiſcitur Martem eſſe communem, venitque in alienam poteſtatem, dum [103] in ſuâ non eſt. Deinde non ideò vitia in vſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. [104] nam & febres quædam [105] genera valetudinis leuant: nec ideò non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam ſi aliquando, vt venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideò ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera.

XIII. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quò maiora, eò B
meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram, ſi quid [106] detractum ex eâ fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliquâ parte deminui: ergo & ira quò maior, hoc melior. quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia [107] pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuere malè ſobrij. Iſto modo, dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam: quia ſæpè validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruunt, quæ nihil vitijs eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine irâ non eſſet. Ita non in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid quod, ſi bonum eſſet ira, perfectiſſimum quemque ſequeretur? at qui iracundiſſimi, [108] infantes [109] ſe- C

XIV. neſque, & [110] ægri ſunt, & [111] inualidum omne naturâ querulum eſt. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir [112] iraſcatur malis. Iſto modo, quo melior quiſ-

101. PVERI.] *Aut potiùs*, pueris.

102. OPPONITVR.] *Ipſa ſibi obſtat. properando aut cadit, aut ſe tardat.*

103. IN SVA NON EST.] *Cicero IV. Tuſc.* Quid eſt enim, quò non progrediatur ira? eódem, quò furor. Itaque iratos propriè dicimus exiſſe de poteſtate: id eſt de conſilio, de ratione, de mente. Horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet.

104. NAM ET FEBRES.] *Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, ſed paullo aliter: egregiè tamen dictum, ponendum eſt.* Iratus qui eſt, eodem modo fortis & ſtrenuus dicitur, quo is qui febricitat, calidus. ſic animus eius pulſu, tumore, atque agitatione diſtenditur. *Bellè, ſed planè pro Stoicis, & ſicut calor in febri, ſed malus eſt, ſic robur in irâ, ſed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano.*

105. GENERA VAL.] *Lentos morbos ſoluunt, aut grauioribus ſuperuenientes alleuant.*

CAP. XIII. 106. DETRACTVM.] *Meus liber,* defectum. *Ferri poteſt, magiſq.* defectum.

107. PVGNACIORES.] *Dictum antè. ſed addatur & Tullij iſtud, è IV. Academ.* Iracundiam ipſam, fortitudinis quaſi cotem eſſe (*veteres Academici*) dicebant. *Quid Liuius? ab hac parte eſt, lib.* XXXIII. *de pugnâ cum Boijs:* Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ auidi pugnarunt Romani, vt vix nuntium cladis hoſti relinquerent.

108. INFANTES.] *Bono argumento oſtendit, Iram fortium non eſſe: imò contrà. De infantibus, Plato IV. de Rep. dum docet diſtinctum à* Rationali *ſiue* λογικοῦ *τὸ* ἐπιθυμητικὸν *ſiue* Concupiſcibile *eſſe.* Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις, *inquit*, τοῦτό γε ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν, εὐθὺς γενόμενα, μεστά ἐστι. Λογισμοῦ δ᾽ ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέποτε. Nam & in pueris hoc aliquis videat, qui, ſtatim atque nati ſunt, irâ quidem pleni apparent; ratiocinationis verò, meo iudicio, quidam numquam compotes fiunt, ple- D
rique autem benè ſerò.

109. SENESQVE.] *De his infrà, lib.* II. *cap.* XIX.

110. ÆGRI.] *Ibidem, vide.*

111. INVALIDVM.] *Cauſſa infrà reddetur. Menander porrò in ipſam hanc ſententiam:*

Τὸ δ᾽ ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν πικρὸν,
Δεῖγμ᾽ ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας:
At feruidum iſtud atque exaſperans nimis,
Infirmitatis omnibus ſtatim nota eſt.

CAP. XIV. 112. IRASCATVR MALIS.] *Hoc Peripatetici ſenſerunt, vitijs vitioſiſq. iraſcendum eſſe: & vtilem hunc affectum ad correctionem. Chriſtiani doctores in eadem parte. & Lactantij Caput* XVIII. *eſt libro* De irâ Dei, Sine irâ peccatum non corrigi. *vbi & Stoicos refutat. D. Ambroſius* I. *De officijs:* Iraſcimini vbi eſt culpa, cui iraſci debeatis.

A [illegible] placidior, ſolutusque affectibus, & [illegible] [illegible] Peccanti [illegible] tò q[illegible]d habet cur oderit, cum [113] error illos in huiuſmodi de- [illegible] autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. [illegible] multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, [114] ve- [illegible] iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus index aliam de ſuâ, aliam [illegible] cauſsâ, ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & [illegible] n quiſque ſe dicit, [115] reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quantò huma- [illegible] mitem & pacatum animum præſtare peccantibus: & illos non perſequi, ſed re- [illegible] Errantem per agros ignorantiâ viæ, melius eſt ad rectum iter admouere, quàm [illegible] Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſpe- r[illegible] que tam ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine irâ. quis [illegible] dedetur, ir[illegible]ſcitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei bonæ capax XV.
B [illegible] Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora [117] quæ contingunt: & quo [118] vno [illegible] ione, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, [illegible] maximè proſum, cùm illum [119] ſibi eripio? Num quis membra ſua odit, tunc cùm a[illegible]n[illegible]t? non eſt illa ira, ſed miſera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem at- q[illegible]nſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, fer- [illegible] d[illegible]mittimus, portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque, [120] ſi debiles mon- ſtr[illegible]editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, a ſanis inutilia ſecernere. Nil mi- n[illegible]n iraſci punientem decet: cùm eò magis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudi-

beatus. non poteſt enim fieri, vt non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, ſed lentitudo & rem[iſ]ſio iudicatur. *Bernardus in Epiſt.* Non iraſc[i] v[bi] iraſce[nd]um eſt, & nolle emendare peccatum, peccatum eſt. Plus verò iraſci, quam iraſcendum eſt, peccatum peccato addere eſt.

C 113. ERROR.] *Stoicum eſt. quorum illud dogma:* *Εἶναι δὲ ἀγνοίας τὰς κακίας. ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι:* Eſſe peccata ignorantiam illarum rerum, quarum ſcientia virtus eſt. *Itaque & Virtutes*, Scientias *deſiniunt: & [illegible] traditos*, Eruditos; *appetentes*, Studioſos *appellant. Contrà, in Vitijs.*

114 VENIAM DES.] *Ita Plutarchus quoque hanc iram c[o]ercet:* Si illud Platonis, *inquit*, cottidie in aure[m] [illegible]bis [illegible]net, Annon ego ſum talis? atque ita ab externis cogitationem intrò flectat, & criminatio[n]us metum miſceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cùm veniâ ſibi opus eſſe cognoſcat.

115 RES[PIC]IENS TESTEM.] *Id eſt, hactenus ſe innocentem poteſt dicere, ſi clàm & in ſecreto peccauit: quaſi noxa non ſint, quorum numen eſt conſcium: & ſ[c]ire homines neſcire aut falli.*

D 116. MITEM ET PAC.] *At Plato ecce vtrumque adſectum miſcet, & Iram & Manſuetudinem. De Legibus, V.* Θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὅτι μάλιστα. Τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τὸ παράπαν ἀνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκφυγεῖν, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τῷ μηδὲν ἀνιέναι κολάζοντα. Τοῦτο δὲ ἄνευ θυμοῦ γενναίου ψυχὴ πᾶσα ἀδύνατος δρᾶν. *Deinde paullo poſt* Ἐλεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ, καὶ ἀνειργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν, καὶ μὴ ἀκραχολοῦντα γυναικ[illegible] πικραινόμενον διατελεῖν. Τῷ δ᾽ ἀκράτως, καὶ ἀ[illegible] μεθέπτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ, ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. Διὸ δὴ θυμοειδῆ πρέπειν, καὶ πρᾶον ἑκάστοτε [illegible] εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν. Oportet iracun[illegible]uis virum eſſe, & maximè etiam mi[t]em. [A]liorum enim peccata grauia & curatu difficilia, aut prorſus inſanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quàm pugnando, reſiſtendoque vincere, & ſine remiſſione punire. Hoc autem ſine generosâ quadam irâ, nullus animus fecerit. *Et mox:* At contra miſereri eius ius faſque eſt, qui ſanabilia habet; & cohibentem iram, manſuetiùs agere, nec muliebriter ad extremam illam inſurgere, atque in eâ acerbè perſeuerare. Qui autem ſine modo & remedio prauus maluſque eſt, in eum iram licet libetiùs laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem variè virum bonum eſſe debere. *Hæc pluſcula transſcripſi, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academiæ ſenſum reuelant: quem noſter variè tangit.*

CAP. XV. 117. QVÆ CONTINGVNT.] *Id eſt, contagione nocituri. malitiam in alios tran. fuſuri.*

118. VNO MODO POS.] *Ex Euſebio philoſopho Stobæus adſert:* Ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιωσάντων, οὐχ ὡς τὸ κακὸν ἐπετιμήθη, ἀλλ᾽ ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ οἷά τε ἦν ἄλλως, τούτῳ γε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς πορεύσονται ψυχῆς: Ignorat verò quod maximum eſt, quòd nec ipſa mors ab us qui primi iura conſtituerunt, quaſi malum aliquod impoſitum decretumque ſit. ſed vt extremum, & in medicinæ loco, aduerſus eos qui liberari à malitiâ non poſſent. Vt quoniam alia ratio non eſſet, hac viâ ſaltem, abſoluti vinculis eam effugerent. *Quæ pulchra, & geminis iſtis ſunt, itemq́ mox legenda.*

119. SIBI ERIPIO.] *Circumfert ſe, prauum & peſtilentem: eripio talem animum cum ipſâ animâ, & corpus vacuum relinquo.*

120. SI DEBILES.] *Satis hoc crudum, ſed communne & receptum. neque monſtra tantùm, vt præmiſit; ſed debiles, imò & qui iam nimij aut oneri parentibus eſſent, abijciebant, ſiue exponebant. Itaque non ſuperflua hæc verba ſunt, aut falſa, vt quidam cenſent:*

iu[illegible] latum eſt. Inde eſt, quod Socrates ſeru[illegible] ait. *Cæderem te*, [illegible] A
tionem ſerui in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. [illegible]
affectus, cùm Socrates non ſit auſus ſe iræ committere: Ergo ad coërcitio[illegible] err[illegible]an-
tium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cùm ita del[illegible] animi
XVI. ſit, non oportet peccata corrigere peccantem. Quid ergo? non iraſcar lat[illegible] [illegible]n
iraſcar venefico? Non. neque enim mihi iraſcor, cùm ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in primâ parte verſari[illegible] errorum, nec grau[illegible]er laberis, ſed frequenter: obiurgatio te primùm ſecreta, deinde publica emendare [illegible]ntabit. Tu longiùs iam proceſſiſti, quàm vt poſſis verbis ſanari: ignominiâ [122] non contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod ſentias, inurendum eſt: in exilium & loca i[illegible]nota mittêris. In te duriora remedia, iam ſolida nequitia deſiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus ſcelera contexens: & iam non cauſſis, quæ numquam malo defuturæ ſunt, impelleris, ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum [123] cauſſa, peccare. perbibiſti nequitiam, & ita viſceribus immiſcuiſti, vt niſi B
cum ipſis exire non poſſit: olim miſer [124] mori quæris. benè de te merebimur: auferemus tibi iſtam, quâ vexaris, inſaniam, & per tua alienaque volutato ſupplicia, id, quod [125] vnum bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus, mortem. Quare iraſcar, cui cùm maximè proſum? interim optimum miſericordiæ genus eſt, [126] occidere. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, [127] aut domum diuitis, non idem imperaſſem omnibus, per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus ſum: pro cuiuſque morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi [128] peruerſa induenda magiſtratui veſtis, & conuocanda [129] claſſico concio eſt: procedam [130] in tribunal, non furens,

ſent: tantum pro mergimus, *videndum an non verius*, abiicimus. *Certè libri quidam*, abigimus, *habent. Vide Centur. 1. ad Belg. ep.* LXXXV.

121. SOCRATES.] *Lactantius* Archytæ *tribuit*, De irâ Dei, *cap.* XVIII. *Idem Hieronymus in Iöelem:* Rectè illud laudatur Archytæ Tarentini, qui cùm villico ſuo iratus eſſet, Iam te, inquit, cæderem, niſi iratus eſſem.

CAP. XVI. 122. NON CONTINEB.] *Imò verò legendum ſine negatione (Grutero quoque viſum) conſenſu librorum. Diſtingue autem.* ſanari: ignominia contineberis. Tibi fortius, *&c. Seneca ſex gradus facit coercendi*, Admonitionem priuatam, publicam, Ignominiam, Exſilium, Carcerem, Mortem. *De ignominiâ, natum ſatis Romanorum, Cenſores eô notaſſe, & ordine mouiſſe.*

123. CAVSSA, PECCARE.] *Quos non voluptas tantum aut illecebra peccati, ſed ipſum & infamia eius, delectant.*

124. MORI QVÆRIS.] *Hæc illuſtrant iſta Iamblichi, paris ſententia:* Καθάπερ τῷ ὑπουλῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι ἢ διαμένειν· οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι ἢ ζῆν: Sicut ſuppurato melius eſt vri, quàm ſic manere; ita improbo mori, quàm viuere.

125. VNVM BONVM.] *Boethius in Conſolatione:* Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quàm ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat.

126. OCCIDERE.] *Stoico, ſed & Romano ſenſu. ſi quis in ſummis miſerijs, ſine ſpe euadendi; ſi hoſtis impotens inſtat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio; ſeruus cliens, amicus manum commodat, & per miſerationem tollit. Volet autem hîc* Interim, Interdum.

127. AVT DOMVM DIVITIS.] *Miror à Mureto omiſſa: neque enim ſuperfluunt, & libri omnes hîc ponunt. Aſpectus eſt ad numerum ſeruorum, qui in domo diuitum illo æuo: neque cohortes ſolùm erant, ſed legiones, vt Plinius loquitur: ergo in tali numero multi & variè ægri, nec immeritò cum Valetudinario iungit.* C

128. PERVERSA.] *Interpretatur Muretus, Magiſtratus cùm ciuem condemnaturi eſſent, prætextam poſuiſſe, eamq; peruerſam induiſſe, id eſt* partem eius floridiorem *(ita loquitur) ac nitidiorem introrſus ad ſe vertiſſe, mœroris ſignificandi gratiâ. Hærco an aſſentiar; etſi acutè, ad vocem aſpicienti & adhærenti. Sed puto ſimplicius veriusq;, Prætorem & qui iudicia præſidebat, tum ſententiam laturum poſuiſſe prætextam: & in tunicâ ſententiam tuliſſe, vel etiam in aliâ togâ, ſordidâ & pullatâ. Valerius, de C. Mario, lib.* IX. Cùm M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ponentem prætextam vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum perijſſe. ac protinus ſudario, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam, morte præcurrit. *Et ſanè* Peruerſus, *non eſt* Inuerſus *ſimpliciter, ſed malè & præpoſterè verſus, immutatus. Itaque* peruerſa veſtis, *indecens, aliena magiſtratui: qualis eſt ſeruilis aut funeſta. Enimuerò ſollenne in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magiſtratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere:* Sine inſignibus magiſtratus. *Lucanus, in Iuſtitio:* D

——— nullos comitata eſt purpura faſces.

129. CLASSICO.] *Ita factum quoque, veteri admodum more, vbi ciuis in capitis diſcrimen vocabatur. Claſſicum ante eius oſtium, in arce, intra & circa muros canebat: vt populus conueniret, & triſti ſpectaculo atque exemplo intereſſet. Ego in Com. ad Tacit. lib.* II. *Ann.*

130. IN TRIBVNAL.] *Hæc adſpexit Lactantius, cùm*

A furens, nec infeſtus, ſed [131] vultu legis: & illa [132] ſollennia verba, [133] ſeuerâ magis grauique, quàm rabidâ voce conciptam, & [134] agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo, & cùm [135] parricidam inſuam [136] culleo, & cùm mittam in ſupplicium [137] militare, & cùm [138] Tarpeio proditorem hoſtémve publicum imponam, ſine irâ, eo vultu animoque ero, quo ſerpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid tibi videtur lex iraſci his quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci conuenit, & ob ſecundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius, quàm florere quoſdam, & eos indulgentiâ fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidiâ videbit, quàm ſcelera ſine irâ. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cùm eiuſmodi aliquid ſapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque ſolito commotior? Fateor. ſentiet leuem quemdam tenuemque motum. nam, vt dixit Zeno, in ſapientis quoque animo, etiam cùm

B [139] vulnus ſanatum eſt, [140] cicatrix manet. ſentiet itaque ſuſpiciones quaſdam, & vmbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis benè vtatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non exſpectant manum. habent, & non habentur. Nil alijs inſtrumentis opus eſt: ſatis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad prouidendum tantùm, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratio. Etenim quid eſt ſtultius, quàm hanc ab iracundiâ petere præſidium: rem ſtabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, ſanam ab ægrâ? Quid, quòd ad actio-

cùm refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem paſſe, ſub cuius oculis facinus non admittitur, immotum

C ſententiam dicere: *non idem in alijs, præſertim à quorum domeſticis aut ſubditis peccatur. Vide cap.* XVIII.

131. VVLTV LEGIS.] *Reijciunt alij, &* vultu leni *ſubſtituunt. At cùm meus & ſcripti teneant: non moueo. atque adeò Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox ſequentibus:* Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit? illius itaque ſumendus eſt animus. *Sicut hîc* animum legis *ſumi vult, ita illic* vultum. *Et quid hoc eſt? de lege & inſtituto quaſi re animatâ, & vt graui ſeueraque virgine, loquuntur aut ſcribunt: moneat hæc imago, & facilis interpretatio.*

132. SOLLENNIA VERBA.] *Quibus ſententia concipitur, & quæ de tabellâ pronunciat.* Legitima verba *appellantur Controu.* 11. *lib.* IX. *Poſſunt etiam referri ad hæc ſequentia,* Lege age.

133. SEVERA.] *Nulli ſcripti habent, ſed* leni: *cur mutemus, non video. nam vult mixtum aliquid in vo-*

D *ce eſſe, neque minax & aſperum, ſed leniter ſeuerum.*

134. AGI IVBEBO.] *Plena verba,* Lege age lictor: *Liuius, Seneca, alij. Sed & compendia,* Age lictor. *quæ poſt ſententiam recitatam pronunciabantur: & triſtibus abſtinentes, non dicebant,* Cæde, Occide, Affige: *ſed* Lege age, *ſiue, vt in Valeria,* Iure age. *quod eſt, ſecundùm legis ſtita, hunc tolle, hunc verbera, ſuſpende.*

135. PARRICIDAM.] *Meus addit,* parricidam per iudices inſuam. *non probo.*

136. CVLLEO.] *Sacco coriaceo. Vide de Clem.* I. *cap.* XXIII.

137. MILITARE.] *Quod illud? Fuſtuarium? an &* Gladium *intellegis? Nam quamquam præceſſit* de ceruice præcidendâ, *tamen hoc ad Securim potiùs referatur: & pœna gladij militaris omnino erat. Docui ad* XV. *Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo ſermonis hîc legi mallem,* militarem. *Siue noxium, parricidam, militaris loci hominem, ſiue proditorem accidi iubebo: in varijs ſupplicijs, idem ero, ſeuerus ſine irâ, lenis ſine remiſſione.*

138. TARPEIO.] *Quod veteri magis republicâ, quàm Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino deſitum, Tacitus docet in P. Pitnanio Mathematico, & Sexto Mario inceſti damnato: quorum vterque ſaxo deiectus. Parò ad hæc Seneca, Claudiani locus aptus in Panegyrico Malliana:*

Seruat inoffenſam diuina modeſtia vocem,
Temperiem ſeruant oculi, nec lumina feruor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas,
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulsâ corrigis irâ,
Et placidus delicta domas. nec dentibus vnquam
Inſtrepis horrendum, fremitu nec verbera poſcis.
Qui fruitur pœnâ, ferus eſt, legumque videtur
Vindictam præſtare ſibi; cùm viſcera felle
Canduerint, ardet ſtimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus cauſſæ. Dîs proximus ille eſt,
Quem ratio, non ira mouet: qui facta rependens,
Conſilio punire poteſt.

Vbi nota, legum vindictam *dici: aſpectu ad vocem,* Age lege. *Qui autem, inquit,* fruitur, *id eſt delectatur pœnâ (nam Frui eſt, cum gaudio vti) is vindictam ſibi præſtare, & ſuâ cauſâ, non legum punire videtur.*

139. VVLNVS SANATVM.] *Ipſe affectus domitus, & pars ea conſanuit.*

140. CICATRIX.] *Primi affectuum motus, & irritamenta. Videſis Manuduct.* III. *Diſſer.* VII.

actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multò per ſe ratio A
fortior eſt? Nam cùm iudicauit aliquid faciendum, in eo perſeuerat. nihil enim melius
inuentura eſt ſeipsâ, quo mutetur: ideò ſtat ſemel conſtitutis. Iram ſæpè miſericordia
[141] rettò egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem: violentiſque prin-
cipijs vtitur. non aliter quàm qui à terrâ venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque
[142] concepti, [143] ſine pertinaciâ vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde deficit
ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quàm crudelitatem ac noua genera pœnarum
verſauerat, cùm animaduertendum eſt, iam [144] infracta, leniſque eſt. Affectus citò cadit:
æqualis eſt ratio. Ceterùm etiam vbi perſeuerauerit ira, nonnunquam ſi plures ſunt, qui
perire meruerunt, poſt duorum triúmve ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus
acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij [145] dentes ſunt,
cùm illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant:
& ſæpè qui minus commiſit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus eſt. & in totum
inæqualis eſt. modò vltrà quàm oportet, excurrit, modò [146] citeriùs debito reſiſtit. Sibi B
enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum,
& ea tenet quæ inuaſit, & eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi prauum eſt, non ſinit. Ra-
tio vtrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde [147] aduocationem etiam ſibi petit, vt
excutiendæ ſpatium veritati habeat: ira feſtinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum
eſt: ira id æquum videri vult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipſum, de quo agitur,
ſpectat: ira vanis & extra cauſſam obuerſantibus commouetur. Vultus illam [148] ſecurior,
vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, [149] aduocatio [150] ambitioſior, [151] fauor po-
pularis exaſperat. Sæpè infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas,
amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in malè cœptis, honeſtior illi pertinacia
videtur, quàm pænitentia. [152] Cn. Piſo fuit memoriâ noſtrâ vir à multis vitijs integer,
ſed [153] prauus, & cui placebat pro conſtantiâ rigor. Is cùm iratus [154] duci iuſſiſſet eum,
qui [155] ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non [156] exhi-
bebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus [157] extra val- C
lum ductus eſt, & iam [158] ceruicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit ille commilito, qui
occiſus

141. RETRO EGIT.] *Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit.*

142. CONCEPTI] *Ita legendum ex libris, & ipsâ re: non* excepti. *Duo genera ventorum Ariſtoteles, ſiue Auctor libelli* De mundo, *facit: quæ reddam, Apuleio vertente:* Ventorum binæ ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è ſinibus, Encolpiæ Græcè nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis. *De yſdem fuse noſter* V. *Quæſt. Natur. c.* VIII. *&* XIV. *Ergo concipiuntur gignunturque ex aquis.*

143. SINE PERTINACIA.] *Impetum habent, ſed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap.* VIII. *notat, hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erum-pere; ſed vix vltra matutinum flare. Nam, inquit,* omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiam ſi vehementiores flauêre, circa medium tamen diem relangueſcent, nec vnquam vſque in meridiem aura producitur.

144. INFRACTA.] *Ita feci, cum ſcripti & antè editi haberent,* ira fracta.

145. DENTES.] *Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius)* duo dentes in ſuperâ parte, dextrâ læuaque, longiſſimi, tenui fiſtulâ perforati, vt ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quàm fel ſerpentum, & inde venis ſub ſpinâ ad os peruenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.

146. CITERIVS.] *Interius, citra metam.*

147. ADVOCATIONEM.] *Phraſis crebra in Senecâ,* Dare, *aut* petere aduocationem: *ſignificat moram, & tempus deliberandi. Dico Conſol. ad Marc. cap.* X.

148. SECVRIOR.] *In reo. quem & ſequentes notæ ſpectant.*

149. ADVOCATIO.] *Aduocati, qui amico præſentiam operamque commodant.*

150. AMBITIOSIOR.] *Splendidior, frequentior.*

151. FAVOR POP.] *In reum.*

152. CN. PISO.] *Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, quâ hîc Seneca inſigniuit,* prauum & rigidum *fuiſſe; conuenit cum yſ, quæ Tac.* II. *Ann.* Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſitâ ferociâ à patre Piſone. D

153. PRAVVS.] *Propriè, non rectus, diſtortus.*

154. DVCI.] *Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur.*

155. EX COMMEATV.] *Commeatus, eſt facultas tempuſque præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militiâ vſurpatur, vt hîc. Vide Epiſt.* LIV. *initio.*

156. EXHIBEBAT.] *Iuriſconſultus:* Exhibet, qui præſtat eius rei, quâ de agitur, præſentiam.

157. EXTRA VALLVM.] *Sicut in vrbibus, extra portas damnati ducebantur.*

158. CERVICEM.] *Vides militare ſupplicium, de quo paullò antè.*

159. CEN-

A [illegible] videbatur. Tunc [159] centurio ſupplicio [160] præpoſitus, condere gladium [161] ſpeculatorem iubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni [162] innocentiam, quam [163] militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non [164] occiderat, & eum qui non [165] perierat. Quid hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant: Piſo adiecit & tertium. Nam ipſum [166] centurionem qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia, ad fingendas cauſſas furoris! *Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia cauſſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia iuſſus occidere, Imperatori non paruiſti.* Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit, inſequitur, adiectis B conuicijs maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, [167] tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati [168] nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cùm magna pronunciat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cùm velis cædere aliquem, priùs tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet, deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſtimenta [169] ſcindentem, quia tardiùs [170] ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? quid pocula [171] affligere? quid ſe [172] in columnas impingere? quid capillos euellere? [173] femur pectuſque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam citò in alium quàm vult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, vt ipſe ſibi placetur: quorum nihil facit, quiſquis vacuus irâ, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit ſæpè eum, cuius peccatum deprehendit, ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur; ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed [174] ſummo, quod aiunt, animo inhæ-C rere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna ſcelera leuiùs, quàm minora compeſcet: ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt; his ineſt latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo [175] afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curauit vt nocens eſſet.

Hoc

159. CENTVRIO.] *Iſti ſupplicijs præerant: etſi Romæ, & in Prætorijs cohortibus, ſæpè Tribuni.*

160. PRÆPOSITVS.] *Supplicij exactor Tacito.*

161. SPECVLATOREM.] *Genus militum, quod iterùm nominat De Benefic.* III. *cap.* XXV. *Milites autem rem pœnalem ferè adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad* I. *Hiſtor.*

D 162. INNOCENTIAM.] *Quam amiſerat, innocentem damnando.*

163 MILITEM.] *Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique,* militi: *quod pænè eſt, vt [illegible]ſeram. Militi, damnato nempe, qui videbatur [illegible]s, nec erat.*

164. OCCIDERAT.] *Non occiſus erat à ſpeculatore.*

165. PERIERAT.] *Vt putabatur, in commeatu.*

166. CENTVRIONEM.] *Mirum & prauum exemplum. tamen natetur ſeriò, etiam tunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœnâ.*

167. TECTA.] *Vt in Sp. Melio, alijſque factum.*

168. NOMINA.] *Vt in Manlij Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti ferre.*

169. SCINDENTEM.] *Vi adhibitâ frangentem, quod ſolet in dolore, aut irâ.*

170. SCINDEBANTVR.] *Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapidè auferebat, lacerabat, & ſic verberabat. Liuius* VIII. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios ſe recepit. *Valerius de eâdem re:* Rutilianum ſciſsâ veſte, ſpoliatoque corpore. *Tacitus:* Protractum è tentorio, ſciſsâ veſte, verberant.

171. AFFLIGERE.] *In terram iacere, ac frangere.*

172. IN COLVMNAS.] *Hoc quoque iratorum, & indecorè ſe gerentium. vt Capitolinus de Maximino:* Iaciebat ſe in parietes, nonnunquam terræ ſe proſternebat. *Item:* Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur. *Suetonius de Auguſto, in clade Varianâ:* Adeò namque conſternatum ferunt, vt caput interdum foribus illideret.

173. FEMVR.] *Item in indignatione. Cicero in Bruto:* Non frons percuſſa, non femur. *Fabius inter geſtus oratorios recenſet.*

174. SVMMO ANIMO.] *In extremâ quaſi eius cute. non inſedit, aut penetrauit.*

175. AFFICIET.] *Ipſum afficiet aut mouebit.*

Hoc ſemper [176] in omni animaduerſione ſeruabit, vt ſciat alteram adhiberi, vt emendet A malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, [177] vt Plato ait, NEMO prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ malè cedentis exempla fieri, palàm occidet: [178] non tantùm vt pereant ipſi, ſed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æſtimandaque ſunt; vides quàm debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſummâ diligentiâ tractandam, poteſtatem vitæ necíſque. Malè irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum eſt, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copiâ vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos væcors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt: ceterùm nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt, quæ ſine fundamentis creuêre. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroque oritur, ſed ventoſa & inanis eſt: tantumque abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à B fiduciâ inſolentia, ab auſteritate [179] triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra, mihi videtur [180] veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi conſcij, ſæpè indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora ad tactus leuiſſimos gemunt; ita ira muliebre maximè & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.* [181] Sullano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio vtrum ſibi peius optauerit, vt odio eſſet, an vt timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, vt exſecrentur, inſidientur, opprimant. Quid adjicit? Dij illi malefaciant, adeò reperit dignum odio remedium. *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? *dum timeant.* Sic [182] nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quòd credas ira- C ſcentium verbis: quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quòd exiſtimes verum eſſe, quod apud diſertiſſimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni* [183] *magis quàm boni.* Non poteſt illud ſeparari: aut & bonum erit,

aut

Quidam tamen libri, malo afficiet: *quod eſſet, pœnâ & damna, Comicarum ſermone.*

176. IN OMNI.] *E Platone hæc ſumpta*, IX. *De Legib.* Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία, γινομένη κατὰ νόμον. Δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδόν· ἢ γὰρ βελτίονα, ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα: Non enim mali inferendi cauſsâ ſupplicium vllum eſt, quod leges quidem inſtituerunt, ſed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minùs prauum eum, qui pœnas dedit. *Addit & de morte deinde, in deſperatis & inſanabilibus:* Δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν: Pœna talibus mors eſto, minimum malorum.

177. VT PLATO AIT.] *Ipſa hæc verba & ſententiam Lactantius vſurpat*, De ira Dei, *cap.* XVIII. *Adſpicit autem certò ad Platonis hunc locum, è libro* XI. *De Legib.* Δίκην δ' ἐπιτιθέτω ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονιστύος ἕνεκα ξυνεπομένην προσστιχήσαντι. *& paullo pòſt:* Οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς: Pœnam cuique maleficio, quiſque luat, & ſciat emendationis gratia adhærere. *Et mox:* Non enim perpetrati mali cauſsà pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur:) ſed vt in futurum tempus & illeipſe qui deliquit, & ij qui pœnas dantem ſpectarunt, in totum iniuſtitiam oderint; aut certè leuentur minuanturque mali huius partes. *Hæc Senecam in mente habere, verba conſequentia docent*, Reuocari enim præterita non poſſunt: *quæ ipſa hæc in Platone.*

178. NON TANTVM.] *Fortaſſe*, Non tam.

179. TRISTITIA.] *Sic appellat tetricum illud & auſterum in vultu geſtuque. Vide Nonium.*

180. VETERNOSI.] *Aliàs*, ventoſi: *ſed illud fideliores libri habent. Veternoſi igitur, victi, vetuſtate aut veterno ægri. De ipsâ re, vide lib.* II *cap.* XIX. D

181. SVLLANO SÆC.] *A quo autem ſcriptam? Cicero aliquoties ipſa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: ſed ſanè Ennius iuſtior ille ſæculo Sullano. Puto Attij eſſe, qui ſub [illegible] vixit, &* Atreum *Tragœdiam dedit. Ab ea autem hæc pronunciata, Cicero oſtendit* I. *De Offic.* Vt ſi Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quòd eos fuiſſe iuſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur.

182. NEC AMARI.] *Cum meis comite.*

183. MAGIS.] *Ea vocula ſcripto meo abeſt. & certum, veteres ſæpè omiſiſſe, & intellectam valuiſſe. In noſtro Senecâ vel viginti exempla.*

184 OB-

A aut nec magnum. quia magnitudinem animo inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamque: qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterùm ſermone, conatu, & omni extrà paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar, qui iratus cælo quòd [184] obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſiùs quàm ſpectabat, quodque [185] comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus [186] parum certis [187] ad pugnam vocauit Iouem, & quidem ſine [188] miſſione, Homericum illum exclamans verſum:

ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγώ σε.

Quanta dementia fuit? putauit, aut ſibi noceri ne à Ioue quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. vltimæ enim patientiæ viſum eſt, cum ferre, qui Iouem non ferret.
B Nihil ergo in irâ, ne cùm videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore [189] ſuſtineri vult, purpurâ veſtiri, [190] auro tegi, terras [191] transferre, maria [192] concludere, flumina [193] præcipitare, nemora [194] ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi, aceruis auri argentique incubat, & [195] prouinciarum nominibus agros colit, & [196] ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi, transnatat freta, puerorum greges caſtrat, [197] ſub gladium mariti venit vxor, morte contemptâ. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, [198] vno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem [199] titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

C 184. OBSTREPERET.] *Tonaret.*

185. COMESSATIO.] *Haud muto, ſuggero tamen, nec malè* Commiſſio *lectum iri. Nam de ſpectaculis & Pantomimis agitur: ac ſæpè iſta vox in alteram mutauit.*

186. PARVM CERTIS.] *Quia ipſum illud ſceleſtum caput non tangerent.*

187. AD PVGNAM.] *Dio Caſſius ſcribit*, cum machinam excogitaſſe, quâ tonitribus obſtreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidiſſent, lapidem viciſſim eiaculabatur, & in cælum emittebat, cum voce, *quæ hîc ſequitur.*

188. MISSIONE.] *Ita alij: & Muretus ad gladiatores refert, quaſi vellet* pugnam hanc non habere miſſionem: *id eſt, vt alter eorum caderet. Acutè. & omnino firmat ipſe Homericus verſus*, Tolle me, aut
D ego te: *quamquam aliâ paulla ſententiâ pronunciatur ab Aiace ad Vlyſſem, Iliad. Ψ. verſu 724. Vide. Meus tamen codex*, ſine omiſſione: *rectè, ſi refers ad vocem ipſam dictumq́ aſſiduè iteratum.*

189. SVSTINERI.] *In lectis, ſellis, vehiculis, an & in pauimenta tali?*

190 AVRO TEGI.] *In locunaribus, atque etiam tectis.*

191. TRANSFERRE.] *E montibus plana, è planis montes facere. Item, vbi terra fuerant, ancſtis ijs tranſlatisq́ mario inducere.*

192. CONCLVDERE.] *Ad piſcinas.*

193. PRÆCIPITARE.] *Alibi ſiſtere, & ex alto dein demittere, vt ſtrepitum murmurq́ gratum redderent.*

194. SVSPENDERE.] *In ædium tectis: vbi iam viridaria diſponebant. Vide Epiſt.* CXXII.

195. PROVINCIARVM.] *Id eſt, agros tam latos fineſq́ habet, vt prædia eius, prouinciæ ſint. Vel ita varie ſparſos, vt prouinciatim poſſideat, & nominibus ita Prouinciarum, Villas ſuas diſtinguat. Nam ſequitur de* latis finibus, ſub ſingulis Villicis. *Vide* Admiranda *noſtra lib.* II. *cap.* XV.

196. SVB SINGVLIS VILL.] *Quò faciunt bellè iſta ex Controuerſiâ* V. *lib.* V. Arata quondam populis rura, ſingulorum ergaſtulorum ſunt; latiúſque nunc villici, quàm olim Reges imperant. *Adde ſis* Admiranda *noſtra*, II. *cap.* XV.

197. SVB GLAD.] *Ita inſanit libidine vxor, vt mariti gladium contemnat, & excipiat deprehenſa.*

198. VNO NOMINE.] *Vt ſingulis annis Conſulatus aut magiſtratus geras, nec locum alijs relinquat. Plinius, de Domitiano:* Qui continuis Conſulatibus fecerat longum quemdam & ſine diſcrimine annum.

199. TITVLOS.] *Statuas, inſcriptionéſque.*

L. ANNÆI SENECÆ A

DE IRA AD NOVATVM LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

DVAS partes habet. prior, Quæſtiunculas de Irâ; altera, aduerſus hanc Remedia. Prior quæſtio, An ira à ſolo impetu ſit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coërceri poteſt: non futurum, ſi ab illo ſolo, & naturâ, eſſet. Diſcriminat obiter Stoïcè Motus, & Affectus. B *Hæc vſque ad Cap. IV. incluſum. Quæſtio deinde altera, An crudelitas & ſæuitia ſit ab Irâ? negat, & alium Affectum eſſe: initium tamen aut alimentum à crebrâ Irâ ſæpè habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus iraſcatur? abnuit, & toto affectu iſto liberat ſapientem, vſque ad Cap. XI. Ab eo quærit, An vtilis ſit Ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timeri fatetur: quod non eſt bonum aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. In eo fatetur, ſimulari à ſapiente Iram poſſe, non tamen vſurpari. Neque ſimplicis aut generoſi eam animi eſſe, quia liberæ & indomitæ gentes habent: imò feroxis, & à doctrinâ aut ratione inculti. Denique Cap. XVIII. vtiliter ad Remedia Iræ tranſit. Duo ea porrigit, Ne iraſcamur: & Ne in irâ peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuuat: deinde pugna contra primas Iræ cauſſas, & aduocatione ſemper ac tempore vti. Tum Suſpiciones pellendæ; Luxus vitandus. Tum rebus ſine ſenſu, hominibus exiguo ſenſu, iis quæ naturâ, vel bono noſtro fiunt, non iraſci. Culpas noſtras videre & agnoſcere, æquiores ita alienis futuros. Non temerè credere; & credita, examinare ab animo facientis. Præcipuè Faſtus ponendus, & æſtimatio ſui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potiùs, aut diſſimulare: & à fœdo affectu abſtinere; cuius deformitas in animo ac vultu expreſſa. Hæc vtilia: legantur, imbibantur.* C

CAPVT PRIMVM.

PRIMVS liber, Nouate,[1] benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliua vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, vtrùm Ira iudicio, an impetu incipiat: id eſt, vtrùm ſuâ ſponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſcijs nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, vt ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vita- D lia, minimè ſpecioſa viſu, priùs ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin [2] ſpecies oblata iniuriæ moueat, non eſt dubium: ſed vtrùm ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiſcere, & vtrumque coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine voluntate noſtrâ concitetur. [3] Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, vlciſcitur. hæc non poſſunt fieri, niſi animus eius qui tangebatur, aſſenſus eſt.

CAP. II. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? vt ſciamus, [4] quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, nunquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtrâ fiunt, inuicti & ineuitabiles ſunt: vt horror

frigidâ

A frigidâ aſperſis, ad quoſdam [5] ictus aſpernatio, ad peiores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad [6] improba verba ſuffunditur, ſequiturque [7] vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in noſtrâ poteſtate eſt, nulla, quò minùs fiant, ratio perſuadet: ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt; ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & [8] primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcænæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpè Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi [9] puero, [10] non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio inſtigat: [11] Martius quoque ille tubarum ſonus mouet mentes, & atrox pictura, & iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt, quòd arridemus arridentibus, & contriſtat nos turba mærentium, & efferueſcimus [12] ad aliena certamina: quæ non ſunt

B iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum [13] inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale [14] poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri volentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in mediâ pace iam [15] togati, aures tuba ſuſcitat, equoſque caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, [16] Xenophanto canente, manum ad arma miſiſſe. Nihil ex his quæ III.
animum fortuitò impellunt, affectus vocari debet: iſta, vt ita dicam, patitur magis animus, quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis: & hunc [17] fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obſcœni, altúmve ſuſpirium, & oculos ſubitò acriores, aut quid his ſimile indicium affectus, animique ſignum putat; fallitur, nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur, expal-

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. BENIGNIORUM.] *Faciliorem, quæ meliùs & vberius ſe daret.*

2. SPECIES.] *Ariſtoteles v. Ethic.* Ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν: Ob apparentem enim iniuriam eſt Ira. *neque neceſſum eſt, veram eſſe.*

3. ILLE SIMPLEX.] *Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (diſtingue, aut Senecam parum capies hoc & ſequenti Capite, imò dices ſibi aduerſari)* Simplicem, *id eſt cui nondum aſſenſus: & alterum* Compoſitum, *qui cum aſſenſu eſt, & de vltione & pænâ (in re propoſitâ) cum animo agit.* Impetus *autem appellat, Stoicâ linguâ,* Perturbationes. *nam illi definiunt τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν:* Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.

D CAP. II. 4. QVID SIT.] *Muretus vellet,* Quid poſſit ira. *neque enim definitio eius hic quæritur (priore libro factum) ſed de vi agitur, & quid iam in occupato animo poſſit. Aliter puto. & contextus me docet, quare & præmiſit hæc minuta, vt ſeriò intellegamus* Quid ſit ira? *id eſt, naturam eius omnem & formam norimus; initia, progreſſus; & quomodo ſedari tollique poſſit.*

5. ICTVS.] *An cùm minatur aliquis ferire, quòd caput & corpus ſubducimus? An veriùs legi,* tactus, *cum libro? & aſpernatio in ijs eſt, vt cùm latera aut alæ titillantur: ſiue magis, in vlcere aut vulnere, cui manum admoues.*

6. IMPROBA.] *Impudica, aut impudentia.*

7. VERTIGO.] *Seneca epiſt.* LVII. Quædam ſunt, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem, in crepidine eius conſtitutus, deſpexerit.

8. PRIMVS ILLE ICT.] *Siue primus ille motus. quem licet* Cogitationis motum *appellare; alterum* Aſſenſus. *Vide Manud.* III. *Diſſert.* VII.

9. PVERO.] *Ptolemæo regi Aegypti.*

10. NON PVERILE.] *Mortem magni Pompeij, duobus illis conſultoribus.*

11. MARTIVS ILLE.] *Claſſicum.*

12. AD ALIENA.] *Cùm currentes pugnantéſve alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde ſponſiones apud Romanos, cùm huic aut illi parti fauerent; rixæ, pugnæ.*

13. INIMICI NAVFR.] *Quem, cùm iuuet perire, tamen ipſe rei turbida aſpectus turbat. At non vera ea triſtitia eſt. Neque tamen aſpernor Gruteri acutam coniecturam,* mimici naufragij. *Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in ſcænis.*

14. POST CANNAS.] *Non ſtatim. imò ſi feciſſet, Roma defeciſſet. Sed hoc euênit in obſidione Capuæ quinque poſt annis. Itaque cautè lege.*

15. TOGATI.] *Non vltrà ſagati: & per veſtem notat iam emeritum & militiâ miſſum.*

16. XENOPHANTO CANENTE.] *Dorium & bellicum. Diogenes autem hîc ſcitè,* Meliorem eum ſibi Muſicum fore, ſi cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.

CAP. III. 17. FORTVITVM.] *Ita loquitur & appellat, quod non conſilio & propoſito venit. Alioqui*

expalluit: & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paulùlum genua tremuerunt: & magno A imperatori, antequam inter ſe acies [18] arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, [19] ſumma riguerunt. Ira non moueri tantum, ſed excurrere debet. eſt enim impetus. nunquam autem [20] impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neque enim fieri poteſt, vt de vltione & pœnâ agatur, animo neſciente. Putauit ſe aliquis læſum, voluit vlciſci: diſſuadente aliquâ cauſſâ, ſtatim reſedit. hanc iram non voco, ſed motum animi, rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa iniuriæ ſpecies: ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem iniuriæ non tantùm accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi, ad vltionem voluntate [21] & iudicio pergentis. Nunquid dubium eſt, quin timor [22] fugam habeat, ira impetum? vide ergo, an putes
IV. aliquid ſine aſſenſu mentis aut peti poſſe, aut caueri. Et vt ſcias, quemadmodum [23] incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur; eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cùm læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas dare, cùm ſcelus fecerit. tertius motus eſt iam impotens, qui non, ſi oportet, vlciſci vult: ſed vtique, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus: ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos [24] oſcitatio aliena ſollicitet, ne oculi ad intentationem ſubitam digitorum [25] comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille motus,
V. qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. [26] * Illud etiamnum quærendum eſt. Hi
* qui vulgò ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cùm eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant: qualis fuit [27] Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira: feritas eſt. non enim quia accepit iniuriam, nocet: ſed parata eſt dum noceat [28] velle accipere. nec illi verbera lacerationeſque in vltionem B

C

qui fortuna nullum, ſed natura hic opus. Fortuitum igitur, id eſt temerarium, inexſpectatum.

18. ARIETARENT.] *Verbum, quo vti amat, id eſt, concurrerent, cum impetu & incurſu coirent.*

19. SVMMA.] *Extremæ partes: manus, pedes, labia.*

20. IMPETVS SINE] *Imò tu ipſe impetum à conſilio diſiunxiſti, initio libri. Sed intellegit hîc impe*tum compoſitum, *de quo dixi: & fruſtrà verba alij conſumunt. Habent & feræ impetus, ſed ſimplices, & quos ſemper (quantum in ipſis eſt) ſequuntur. Senecam attentè tamen nunc lege & adiunge, nihil tenebroſum.*

21. ET IVDICIO.] *Hic quoque eſt qui argutetur. quomodo iudicio Ira, inquit, ſi extra ſe eſt? ſi nihil ei cum ſanitate commune? Reſpondeo, Iudicio, ſed deprauato: iudicio. quod contra impetum initio libri Seneca oppoſuit, id eſt deliberatione & aſſenſu.*

22. FVGAM.] *Puto rectum, etſi ſcripti plerique* finem. *Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contrà, petere & ſequi, nempe vltionem. E ſequenti lineâ clarum: vbi* Peti *ad* Iram; Caueri *ad* Timorem *aptat.*

CAP. IV. 23. INCIPIANT.] *Pulchra hæc, & viſu notanda, de triplici diſcrimine in Affectibus: qui gradatim naſcuntur, adoleſcunt, maturęſcunt. Vide Manud. III. Diſſ. VII.*

24. OSCITATIO.] *Nam ſympathiâ occultâ, oſcitamus ad viſum oſcitantem.*

25. COMPRIMANTVR.] *Conniueant. quod tanti eſt, vt Plinius notet inter omnes gladiatores Caligulæ, non niſi duos fuiſſe, qui hoc euiciſſent, vt oculis inconniuis eſſent. Lib. XI. cap. XXXVII.*

CAP. V. 26.* ILLVD ETIAMNVM.] *Ruinam & hiatum hîc agnoſco. nam vbi de* tertio motu, *quod propoſuerat? Neque item quæſtio aut res cohæret aptè.*

27. APOLLODORVS.] *Libro VII. de Benef. c. XIX. hos item duos coniungit, vt eximios in ſæuitie & cæde:* Quid, *inquit*, ſi non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? *Et Phalaris quidem notus eſt; minùs alter, niſi quòd Plutarchus Suideſq. inter tyrannos nominant, ſed nominant tantùm. Eſtne ille, quem* Caſſandreæ tyrannum *fuiſſe Pauſanias in Meſſenicis prodit? Eſtne item, cuius mortem tragicam, & condignam vitâ, Plutarchus* De tardâ Dei vindictâ *tangit & indicat? Verba:* Οἷον φασὶν Ἀπολλόδωρόν ποτε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ Σκυθῶν, εἶτα καθεψόμενον. Τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τοῦ λέβητος ὑποφθεγγομένην καὶ λέγουσαν, Ἐγώ σοι τούτων αἰτία. Καὶ πάλιν D τὰς θυγατέρας διαπύρους καὶ φλεγομένας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν τρεχούσας: Sicut aiunt Apollodorum aliquando per ſomnium vidiſſe, ſeipſum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi cauſſa ſum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipſum currere. *Sanè animus mihi quoque loquitur, hunc noſtrum tyrannum eſſe. Sed quomodo à* Schytis *excoriatus? quid eis rei in Græcia? aut ſi apud Scythas iſte, vnde ea res Græcis ſic innotuit? Puto ſcribendum,* ὑπὸ σκυτέων: à coriarijs, à cerdonibus. *& ij verò ſolent pelles detrahere. Ceterùm* Caſſandrea, *Macedoniæ an Thraciæ vrbs eſt: quæ antè* Potidæa.

28. VELLE.] *Scribam,* vel accipere.

29. PER

A tionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab irâ eſt: quæ vbi frequenti exercitatione & ſatietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouiſſimè in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multâ perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, [29] per otium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cùm foſſam ſanguine humano plenam vidiſſet: *O formoſum ſpectaculum!* Quantò pulchrius illi viſum eſſet, ſi flumen aliquod lacumque compleſſet? Quid mirum, ſi hoc maximè ſpectaculo caperis innatus ſanguini, & [30] ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ [31] per viginti annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum vbique ſpectaculum. videbis iſtud & circa Traſimenum, & circa Cannas, & nouiſſimè circa [32] Carthaginem tuam. [33] Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cùm CCC. vnâ die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumq; feciſſet, Græcè proclamauit: [34] *O rem regiam!* Quid hic rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed maius malum, & inſanabile.

B [35] * Virtus, inquit, vt honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? at qui hæc dicit, [36] illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt: nec vnquam committet virtus, vt vitia, dum compeſcit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quæ nihilo melior eſt, ſæpe etiam peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique, [37] proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate eius, non magis quàm mærere. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pœnitentiam, vel poſt [38] repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus, & ſæpè iraſcetur. ſequitur, vt non tantùm iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro facto cuiuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis inæqualibus: aut iracun-

C diſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et quid indignius, quàm ſapientis affectum ex alienâ pendere nequitiâ? deſinet ille Socrates poſſe [39] eundem vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpi- VII.

ter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente. omnis illi per iracundiam mæroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auaroſque, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc [40] tot millia ad forum primâ luce properantia, quàm turpes lites, [41] quanto turpiores aduocatos [42] habent? [43] Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatius

29. PER OTIVM.] *Quieti ipſi, & ſine motu: vnd & per delicias ſaui.*

30. AB INFANTE.] *Quâ formâ item Latini,* A

D puero. *Porrò Annibal nouem annos natus patri, vt comes in Hiſpaniam eſſet, vltionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorſus* infans.

31. PER VIGINTI.] *Partim in Hiſpaniâ, maximè in Italiâ, res gerentem. In iſtâ per annos* XVII.

32. CARTHAGINEM.] *Vbi tu victus.*

33. VOLESVS.] *Eſſe Voleſum Meſſallam, de quo Tacitus* III. *Annal. & qui ſub Auguſto Proconſul Aſiæ fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, damnatum ab Auguſto.*

34. O REM REGIAM!] Ὢ πρᾶγμα βασιλικόν.

CAP. VI. 35 * VIRTVS, INQVIT.] *Neque hæc cohærere, aut plena eſſe, quiuis poſt admonitionem dicet.*

36. ILLAM EXT.] *Scripti omnes,* qui illam. *An igitur,* quin illam: *vel* quidni, *cum interrogatione finali?*

37. PROPRIVM.] *Nam ſapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud.* III. *Diſſ.* V.

38. REPVLSAM.] *Id eſt, cùm vltionem peragere non potuit. Poſt* pœnitentiam *autem triſtitia, cùm peregit ſcilicet, & ſanior iam nollet.*

39. EVNDEM VVLT.] *Quod in eximijs laudibus viri eius meritò ponunt. Plinius:* Ferunt Socratem clarum ſapientiâ, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato.

CAP. VII. 40. TOT MILLIA.] *Obſeruare licet ad multitudinem ciuium, qui Romæ.*

41. QVANTO TVRPIORES.] *Quare turpiores? quia gnari ſcientesq; praua aut iniuſta defendunt: quia fidem & vocem venalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipſi omni fæce criminum maculoſi.*

42. HABENT.] *Meus & quidam,* conſciſcunt: *quod admittam.*

43. ALIVS IVDICIA.] *Hæc proba lectio. ſpectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Teſtamento*

tius fuit: alius cum matre [44] conſiſtit: alius delator venit eius criminis, cuius manifeſtior A
reus eſt. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & [45] corona pro malâ cauſsâ, bonâ patrôni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cùm videris forum multitudine refertum, & [46] Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos [47] togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium levi compendio
VIII. ducitur. *Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: [48] maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quàm [49] in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viuentium pugnantiumque. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quòd illæ [50] inter ſe placidæ ſunt, morſuque ſimilium abſtinent, hi mutuâ laceratione ſatiantur. [51] Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quòd illa manſueſcunt alentibus, horum rabies [52] ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur. [53] Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit. omnia ſceleribus ac vitiis plena ſunt. plùs committitur, B
quàm quod poſſit coërcitione ſanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia eſt. Expulſo melioris æquiorisque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit, nec furtiua iam ſcelera ſunt: [54] præter oculos eunt. adeoque in publicum miſſa nequitia eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit. Numquid enim ſinguli aut pauci rupêre legem? vndique, velut [55] ſigno dato, ad fas nefaſque miſcendum coorti ſunt.

——— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt.
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Luridà terribiles miſcent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

[56] Et

mento inoſſicioſa aduerſus patrem inſtituebant. Iudicia *enim appellant, ſupremam illam voluntatem & decreta: cùm mens penè libera ab affectibus, puriter ſolet iudicare. Itaque* incorruptum iudicem *illum dicit noſter, De Benef.* IV. *cap.* XI. *vbi pluſcula huius rei. At quin, inquit, ſatius erat decentiusque, meruiſſe iudicia illa, & per beneuolentiam & gratiam impetraſſe, quàm legibus vindicaſſe.*

44. CONSISTIT.] *Forenſe verbum. & dicunt* Conſiſtere aduerſus aliquem, *aut* Cum aliquo, *cum qui congreditur iudicio & experitur: ab ipsâ re, quia ſtabant. Quinctilianus Declamat.* CCCXVIII. Quantopere his poſt libertatem ſatisfecerim, videlicet hac contumeliâ, quâ mecum conſiſtunt, æquè manifeſtum: *de libertis qui petebant & agebant. Idem Declam.* CCCXXXIII. Vſum loquendi perdidiſſe mallueram, quàm cum homine optimè de me merito iam bis conſiſterem. *Tertullianus ſine aliâ additione* Conſiſtere *dixit, vt in Apolog. cap.* IV. *De Idololatriâ, cap.* XIII. *& ſæpius.* De hoc primo conſiſtam, *inquit: id eſt, iudicio agam, & tecum experiar.*

45. CORONA.] *Audientium.*

46. SEPTA.] *Tria loca nominat, in quibus frequentia aſſidua populi,* Forum, Septa, Circum. *Duo illa nota:* Septa *autem, alio nomine* Ouilia, *in campo Martio, vbi ſuffragia ferri ſolent, quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplus, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus; vagorum aut curioſorum ibi multitudo. Eò magis, quòd merces omniſaria expoſita, & pleraque rariores. Martialis libro* IX.

In Septis Mamurra diu multumque vagatus, C
Hic vbi Roma ſuas aurea vexat opes.

47. TOGATOS.] *Pacis habitu; & ideo tali ingenio ſperes.*

CAP. VIII. 48. MAIORE.] *Vellem,* maiorem. *Eſt, grauatè & ægrè ferunt.*

49. IN LVDO.] *Gladiatores enim vnà habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuò ſeſe cædunt. Vide de his* Ludis *Saturnalia noſtra, lib.* I. *cap.* XIV.

50. INTER SE PLAC.] *Exprobrat Horatius Romanis, ciuili bello ſe lacerantibus:*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar, feris.

51. HOC VNO.] *Vno? atquin alterum diſcrimen præiuit. Legam cum meo libro,* imò.

52. IPSOS A QVIBVS.] *Socratis dictum:* Καλῶς ποιῶν σὺ, θρέψεις λύκους: Malis benè faciens, D
nutri lupos.

53. NVNQVAM IRASCI.] *Demoſthenis ſimile. qui dictitabat,* ὡς πολλάκις ἐπὶν αὐτῷ εὔξασθαι τοὺς πονηροὺς ἀπολέσθαι, φοβεῖτο μὴ ἔρημον ἄρδην ἐκ τῆς εὐχῆς ποιήσῃ τὴν πόλιν: quòd cùm ſæpè ei incidiſſet perniciem imprecari malis; veritus eſſet, ne eo voto planè deſolatam ciuitatem redderet.

54. PRÆTER OCVLOS.] *Id eſt, ante oculos & ora noſtra ſe oſtendunt. Cicero in Verrem:* Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.

55. SIGNO DATO.] *A Circenſibus, quibus ad curule certamen ſignum mappâ Prætor dat: ac tunc, vt ille ait,*

——— carceribus ſeſe effudêre quadrigæ.

Tertullianus ſimili ſenſu, Velut mappâ miſsâ.

56. Et

A [56] Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra [57] ex vnâ parte contraria, [58] parentum liberorumque ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ [59] ciuis manu flammam, & agmina infeſtorum equitum ad conquirendas [60] proſcriptorum latebras circumuolitantia, & violatos [61] fontes venenis, & peſtilentiam [62] manu factam, & præductam obſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, dominationeſque funeſtas, [63] & regnorum publicorumque exitiorum clandeſtina conſilia: & pro gloriâ habita, quæ quamdiu [64] opprimi poſſunt, ſcelera ſunt: raptus ac ſtupra, & [65] ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gentium, & rupta IX.
fœdera, & in prædam validioris quicquid [66] non reſiſtebat, abductum; circumſcriptiones, furta, fraudes, [67] infitiationes, quibus [68] trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci vis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed [69] inſaniendum eſt. Illud potiùs cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. quid enim ſi quis iraſcatur in tenebris parum veſtigia certa ponentibus? quid ſi quis ſurdis, imperia non exaudientibus? quid ſi pueris, quòd neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos æqualium
B iocos ſpectent? quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt [70] caligo mentium: nec tantùm neceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, vniuerſis ignoſcendum: generi humano venia tribuenda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibuſque, quòd peccant: iraſcere infantibus, quòd peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris: quorum ætas nondum nouit rerum diſcrimina? maior eſt excuſatio & iuſtior, hominem eſſe, quàm puerum. Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quàm corporis morbis: non quidem obtuſa, nec tarda, ſed acumine noſtro malè vtentia, alter alteri vitiorum [71] exempla. Quiſque ſequitur priores, malè iter ingreſſos. quid ni habeant excuſationem, cùm publicâ viâ errauerint? In ſingulos ſeueritas imperatoris diſtringitur: at neceſſaria venia X.
eſt, vbi totus [72] deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? turba peccantium. Intelligit quam iniquum ſit, & periculoſum, iraſci publico vitio. [73] Heraclitus quoties prodie-

rat,

C

56. ET QVOTA.] *Iuuenalis:*

Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus vrbis
Vſque à Lucifero, donec nox occidat, audit?

57. EX VNA PARTE.] *Id eſt, vnius gentis partiſq; bina & aduerſa caſtra.*

58. PARENTVM.] *Lucanus* VII.

——— vidère parentes
Frontibus aduerſis, fraternaq; cominus arma.

59. CIVIS MANV.] *Ad Sullam. qui primo reditu, cum ſex legionibus irrupit per portam Eſquilinam.* Cumque ciues è tectis lapidibus & tegulis repellerent, nec progredi poſſet, clamauit vt ædificia ſuccenderent: ſumptaque ardenti face, primus ipſe flammam ſubiecit. *Plutarchus.*

D 60. PROSCRIPTORVM.] *Ad eumdem, & diſcipulos eius Triumuiros.*

61. FONTES VEN.] *Florus* II. *cap. vlt.* M'. Aquilius Aſiatici belli reliquias conficit, mixtis *(nefas!)* veneno fontibus, ad deditionem quarumdam vrbium. qui contra fas deûm, moreſque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violauit.

62. MANV FACTAM.] *Fraude item, & venenis aut maleficiis arceſſitam. De hac phraſi Conſol. ad Martiam, cap.* XIX.

63. ET REGNORVM.] *Cæſarem atque iſtos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppreſſerunt.*

64. OPPRIMI POSS.] *Aiunt. Vult dictum, quod Seneca alius:* — felix ſcelus, Virtus vocatur. *Catilina ſceleſtus & parricida, quia conatus opprimere patriam, ipſe oppreſſus: Cæſar felix, & pater patriæ, quia perfecit.*

65. NE OS QVIDEM.] *Quod dicunt aliter,* nec capiti quidem parcere.

CAP. IX. 66. NON RESIST.] *Reſiſtendo non erat. ſine effectu reſiſtebat.*

67. INFITIATIONES.] *Aeris accepti, depoſiti, aut talium.*

68. TRINA.] *Nam tribus foris, illo æuo, ius dicebatur. Martialis:*

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Hæc erant, Romanum, Cæſaris, Auguſti: *quibus & alia poſt adiecta. vt dixi in Admir. lib.* III.

69. INSANIENDVM.] *Nam* inſania, flos iræ, *vt ſuprà.*

70. CALIGO MENTIVM.] *Quam vtinam agnoſceremus! ſed vt quiſque hodie aliquid legiſſe, vidiſſe, vſu didiciſſe viſus eſt: ſumit animos, & velut in clarâ luce, aliorum errores ridet.*

71. EXEMPLA.] *Nam tradimus & transfundimus vitia, & capimus haurimuſq; viciſſim.*

CAP. X. 72. DESERVIT EXERC.] *Suppoſitum eſt. ſcripti libri,* deſæuit: *meus* deleuit. *Credo proximè ad verum: & fuerit* deliuit, *neglectâ litterulâ. vnde ille ſcriptor* delouit, *cùm verum eſſet* deliquit. *De re ipsâ, plures tutò peccare, & cum veniâ; etiam Lucanus, de ipſis militibus, ſcripſit:*

——— Quippe ipſa metus exſoluerat audax
Turba ſuos. quidquid multis peccatur, inultum eſt.

73. HERACLITVS.] *Hæc verò ſumpſit noſter à*

Sotione

rat, & tantum circa ſe malè viuentium, imò malè pereuntium viderat, flebat, miſerebatur A
omnium qui ſibi læti feliceſque occurrebant, miti animo, ſed nimis imbecillo: & ipſe
inter deplorandos erat. Democritum contrà aiunt, nunquam ſine riſu in publico fuiſſe.
adeo nihil illi [74] videbatur ſerium eorum, quæ ſeriò gerebantur. Vbi iſtic iræ locus eſt?
aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit
neminem naſci ſapientem, ſed fieri. ſcit [75] pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere:
quia conditionem humanæ vitæ perſpectam habet: nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilueſtribus dumis poma pendêre? quid ſi miretur
ſpineta ſenteſque non vtili aliquâ fruge compleri? nemo iraſcitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque ſapiens & æquus erroribus, non hoſtis, ſed correptor peccantium,
hoc quotidie procedit animo: Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia iſta tam propitius [76] aſpiciet, quàm ægros ſuos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, vndique laxatis
compagibus, aquam trahit, nautis ipſiſque nauigio iraſcitur? occurrit potiùs, & aliam B
excludit vndam, aliam egerit, manifeſta foramina præcludit, latentibus & ex occulto
ſentinam ducentibus labore continuo reſiſtit: nec ideò intermittit, quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt, contra mala continua & fœcunda,

XI. non vt deſinant, ſed ne vincant. Vtilis eſt, inquit, ira: quia contemptum effugit,
quia malos terret. Primùm, ira ſi quantum minatur, valet, ob hoc ipſum quia terribilis
eſt, & inuiſa eſt. [77] Perículoſius eſt autem timeri, quàm deſpici. Si verò [78] ſine viribus
eſt, magis expoſita contemptui eſt, & deriſum non effugit. quid enim eſt iracundiâ in
ſuperuacnum tumultuante frigidius? Deinde non ideò quædam, quia terribiliora, potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim, quòd [79] feræ quoque telum eſt, timeri. Quid? non
timetur febris, podagra, hulcus malum? numquid ideò quicquam in iſtis boni eſt? an
contrà, omnia deſpecta, & fœda, & turpia, [80] ipſo quo timentur, ſunt? Ira per ſe deformis
eſt, & minimè metuenda: at timetur à pluribus, ſicut [81] deformis perſona ab infantibus. Quid, quod ſemper in auctores redundat timor, nec quiſquam metuitur, ipſe ſe- C
curus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui [82] medio ciuili bello in theatro dictus, totum in ſe populum non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet vox [83] publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, vt quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leoni quàm
pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora? acerrimas feras [84] vmbra, vox, & odor inſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam

XII. ſapiens, timeri. Nec ideò iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt:
quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & [85] offa mortifera, &
morſus. Nec eſt mirum, cùm maximos ferarum greges, [86] linea pennis diſtincta contineat,

Sotione (an illo præceptore ſuo?) qui Sermones de Irâ *ſcripſit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc ipſum fragmentum:* Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς, Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῄει: Sapientibus iræ loco. Heraclito quidem lacrimæ, Democrito vero riſus oboriebatur.

74. VIDEBATVR.] *Idem huic homini, Democritiq. habes animo aſſeclam.*

75. PAVCISSIMOS.] *Tam raros, quàm Phœnices.*

76. ASPICIET.] *Videntur ex ſermone ſapientis eſſe verba,* aſpiciam.

CAP. XI 77. PERICVLOSIVS.] *Ennius:* Quem metuunt oderunt. quem quiſque odit, periiſſe expetit.

78 SINE VIRIB.] *Trito illo, & Liuiano dicto:* Vanam ſine viribus iram eſſe.

79. FERÆ QVOQVE.] *Libri pleri que, & meus, inſertâ voce,* feræ ſapientis quoque. *An ſuperflua & repetita eſt? inepta certè. an mutamus,* ſæuientis? D

80. IPSO QVOTIM.] *Nihil enim bonum pulchrumq. timetur.*

81. DEFORMIS PERS. Μορμολυκεῖον.

82. MEDIO CIV.] *Cæſaris Iulij ludis, atque ipſo ſpectante, audiente. Nec obſcurè hic verſus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide, II. Sat. cap. VII.*

83. PVBLICI AFF.] *Quaſi eius ore omnes hunc ſenſum interiorem ſuum exprimerent.*

84. VMBRA.] *Adde huic rei infrà, lib. III. c. XXX.*

CAP. XII. 85. OFFA.] *Eſt à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes,* oſſa. *An non ora? tamen &* oſſa *quædam mortifera, vt in Paſtinacâ piſce, aliiſq.*

86. LINEA.] *Explico lib. I. de Clemen. cap. XII.*

87. AB

A nat, & in inſidias agat. [87] ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. [88] Curriculi motus, totarumque verſata facies, leones redigit [89] in caueam: elephantes [90] porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo [91] vmbra ab infantibus, à feris [92] rubens pinna. non ipſa in ſe quicquam habet firmum aut forte, ſed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum naturâ tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primùm, poteſt aliquis non algere, quamuis ex rerum naturâ hiems ſit: & non æſtuare, quamuis menſes æſtiui ſint. aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientiâ corporis ſenſum vtriuſque peruincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt priùs virtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quàm æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nulliq́ue ſunt tam feri & [93] ſui iuris affe-
B ctus, vt non diſciplinâ perdomentur. Quodcunque ſibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam [94] riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alij Venere, quidam [95] omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno, [96] vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuiſſimis & aduerſis [97] funibus currere, & ingentia, vixq́; humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem [98] mergi, ac ſine vllâ reſpirandi vice perpeti maria. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia XIII.
impedimentum omne tranſcendit, oſtenditq́ue nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiam [99] indiceret. Iſtis, quos paullò antè retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno [100] auctoramento, labor peruênit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exſpectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum
G iram, & cum illâ rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non eſt quòd patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut vtile id eſſe, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non eſt quòd dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſaq́ue nos in rectum genitos natura,

87. AB IPSO EFF.] *Quia formidinem feris adfert.*

88. CVRRICVLI.] *Plinius lib.* VIII. Hoc tale tamq́ue ſæuum animal, rotarum orbes circumacti curruſque inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent: ſed maximè ignes. *Iſidorus:* Rotarum timent ſtrepitus, ſed ignes magis.

89. IN CAVEAM.] *E quâ ad pugnam egreſſi. De his ſcripſi libello* De Amphith. *cap.* IX.

90. PORCINA VOX.] *Aelianus hoc notat*
D *lib.* XVI. *cap.* XXXVI. *Et Plutarchus*, De Inuidiâ *&* Odio, *cauſſam huius metus reddit:* Ἐπιεικῶς δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὸν ὗν μῖσος ἰσχυρὸν ἐγγεννηκέναι τὸν φόβον. Ὃ γὰρ δεδίασι, καὶ μισεῖν πεφύκασιν: Meritò etiam leoni in gallum, elephanti in ſuem (*malè* aprum *verterunt*) odium procreaſſe ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.

91. VMBRA AB INF.] *Nempe mortalis. nam & Manes*, Vmbras *vocant.*

92. RVBENS PIN.] *Formido dicta.*

93 SVI IVRIS.] *Indomiti, liberi, nulli ſubiecti.*

94 RIDERENT.] *Vt ille Craſſus, ἀγέλαστος Græcis.*

95. OMNI HVMORE.] *In metu aquæ intercutis: atque hodie ſunt exempla.*

96. VIGILIAM.] *Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Muſarum*; triennio ſupremo, nullo horæ momento ſomnum contigiſſe: *id eſt, nunquam horam totam dormiſſe.*

97. FVNIBVS.] *Funambulos intellegit.*

98. MERGI.] *Vrinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Muſonius vtitur ſectæ eiuſdem Stoica, & ferè aut, cum noſtro:* Οἱ μὲν ἄρα θαυματοποιοὶ δύσκολα οὕτως ὑφίστανται πράγματα, καὶ τὴν ζωὴν παραβάλλονται τὴν ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ κάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δ' ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατός ἐστι. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάριν μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα ταλαιπωρεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης; Mirifici quidam & præſtigiatores, difficiles res ſubeunt & ſuſcipiunt, ac vitam ipſam ſuam in diſcrimen proiiciunt, alij quidem ſuper gladios in caput ſe iactantes & ſaltantes; alij ſublimes in funibus incedentes; alij tanquam aues per aërem volantes: quorum omnium error, mors eſt. atque iſta tamen exiguæ mercedis aut ſtipis cauſsâ ſubeunt: nos verò non ſuſtinebimus laborare, pro totâ ſimul beatitudine? *Iunge cum ſequentibus Senecæ. ſunt gemina.*

CAP. XIII. 99. INDICERET.] *Non alius imperaret, ſed nos ipſi nobis.*

100. AVCTORAMENTO.] *Cùm non magna propoſita merces, tamen labore magno hæc pararunt.*

 101. De-

natura, ſi emendari velimus, iuuat. Nec, vt quibuſdam [101] dictum eſt, arduum in virtu- A
tes & aſperum iter eſt: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis eſt ad
beatam vitam via: inite modò [102] bonis auſpicijs, ipſiſque dijs benè iuuantibus. Multò
difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. quid enim quiete otioſius animi, quid irâ laborio-
ſius? quid clementiâ remiſſius, quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido oc-
cupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur.
Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota di-
mittatur: nihil profutura eſt. ſine illâ faciliùs rectiuſque ſcelera tollentur: mali punien-
XIV. tur, & traducentur in melius. Omnia, quæ debet ſapiens, ſine vllius malæ rei mini-
ſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cuius modum ſolicitus obſeruet. Nunquam itaque
iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitan-
di ſunt. ſicut tardè conſurgentes ad curſum equos ſtimulis, [103] facibuſque ſubditis, ex-
citamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci qui-
dem non magis vtile eſt, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt cauſ- B
ſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maximè illi opponendæ manus ſunt: nec eſt difficile,
vincere animum: cùm athletæ, quoque in [104] viliſſimâ ſui parte occupati, tamen ictus
doloreſque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cùm ira ſuadet, feriunt, ſed cùm
occaſio. [105] Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his
quos exercebat, præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem: & quâ noceat tan-
tùm, non quâ caueat, aſpicit. Sæpè itaque ratio patientiam ſuadet, ita vindictam: &
qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam vnius verbi con-
tumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam ſilentio fer-
re noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt, indignatique aliquid ex pleniſſimâ liber-
XV. tate diminui, ſeruile in ſeſe attraxerunt iugum. Vt ſcias, inquit, iram habere in ſe
generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundiſſimæ ſunt: vt Germanos & Scy-
thas. Quod euenit, quia fortiora ſolidaque naturâ ingenia, antequam diſciplinâ mol-
liantur, prona in iram ſunt. Quædam enim non niſi melioribus innaſcuntur ingenijs. C
ſicut valida arbuſta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli [106] ſilua eſt.
Itaque & ingenia naturâ fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt,
ignea & feruida: ſed imperfectus ille vigor eſt, vt omnibus quæ ſine arte, ipſius tantùm
naturæ bono, exſurgunt. ſed niſi citò domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ
temeritatique conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta ſunt?
vt miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpè bonam indolem [107] in malis quo-
que oſtendam. ſed non ideò vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde om-
nes iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, vt ſeruire non poſſunt, ita nec
imperare. Non enim humani vim ingenij, ſed feri & intractabilis habent. nemo au-
XVI. tem [108] regere poteſt, niſi qui & regi. Ferè itaque imperia penes eos fuere populos,
qui mitiore cælo vtuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta inge-
nia ſunt, vt ait poëta, —— *Suoque* [109] *ſimillima cælo.*

Anima- D

101. DICTVM.] *Ita mei libri, non* viſum: *& adſpicis haud dubiè Heſiodum illud dictum:*
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν:
Ac virtuti Dij ſudorem propoſuêre,
Et via difficilis, atque aſpera ducit ad illam.

102. BONIS AVSP.] *Benè precantium verba.*

CAP. XIV. 103. FACIBVSQVE.] *Neſcio cur ſpreuerint, quod in ſcriptis & quibuſdam editis eſt,* calcibuſque. *Nónne calcibus ſubditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de* Facibus *haud temerè legas, niſi fortè in certamine curruli: atque id rarò.*

104. VILISSIMA.] *Corpore.*

105. PYRRHVM.] *An regem illum nobilem; an potiùs alium huius artis, à quo &* Pyrrhica ſaltatio *nomen habet?*

CAP. XV. 106. SILVA EST.] *Arborum mitium & frugiferarum.*

107. IN MALIS.] *Meus,* bonam indolem à malis quoque ſuis: *& alij libri ferè accedunt. Illa noſtri, vera puto, hoc ſenſu: Bonam indolem conijcimus & deprehendimus, etiam à vitijs quibuſdam & malis: vt à verecundiâ, amore, miſericordiâ. Necte enim cum prioribus.*

108. REGERE POTEST.] *Ariſtoteles:* Οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι τὸν μὴ ἀρχθέντα: Non eſt vt rectè imperet, cui non imperatum.

CAP. XVI. 109. SIMILLIMA CÆLO.] *Quod, vt ille canit,*

— vitam-

A Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione eſt impetus: homini pro impetu, ratio eſt. Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quòd ne illud quidem verum eſt, optima animalia eſſe iracundiſſima? Feráſne putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores, quò iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frenos ſequentium. Quid autem eſt, cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces: cùm habeas mundum, [110] Deumq́ue, quem ex omnibus animalibus, vt ſolus imitetur, ſolus intelligit? [111] Simpliciſſimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur: & ſimplices videntur, quia expoſiti ſunt. quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos. Stultis, luxurioſis, nepotibuſq́ue hoc nomen imponimus, & omnibus vitijs parum callidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imò imitatus iratum. nam & XVII.
[112] hiſtriones in pronuntiando non irati populum mouent, ſed iratum benè agentes. Et
B apud iudices itaque, & in concione, & vbicunque alieni animi ad noſtrum arbitrium agendi ſunt, modò iram, modò metum, modò miſericordiam, vt alijs incutiamus, ipſi ſimulabimus: & ſæpè id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus eſt, qui irâ caret. Verum eſt, ſi nihil habet irâ valentius. Nec latronem oportet eſſe, nec [113] prædam; nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens: & ad res fortiùs agendas non iram, ſed vim adhibeat. Quoniam quæ de irâ quæruntur, tractauimus, accedamus ad remedia eius. XVIII.
Duo autem, vt opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in irâ [114] peccemus. Vt in corporum curâ, alia de tuendâ valetudine, alia de reſtituendâ, præcepta ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, vt [115] vincamus. Quædam ad vniuerſam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in [116] ſequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumq́ue profuturam deſiderat. facile eſt enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur vi-
C tia, quæ nobiſcum creuerunt. Opportuniſſima ad iracundiam feruidi animi natura eſt. nam cùm elementa ſint quattuor, ignis, aqua, aër, & terra: poteſtates pares his ſunt, [117] frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde [118] in aliquos magis incumbunt [119] ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quaſdam humidas vocamus, aridaſq́ue regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidiq́ue contineat. XIX.
cuius in illo elementi portio prævalebit, inde mores erunt. Iracundos [120] feruidi miſtura

— vitamq́ue ac fata miniſtrat
Gentibus, ac proprios per ſingula corpora mores.

Et alius poeta:

—— emollit gentes clementia cæli.

Tacitus de Mattiacis: Niſi quòd ipſo adhuc terræ
D ſuæ ſolo ac cælo acriùs animantur.

110. DEVMQVE.] *Et hunc ſine Irâ, vt Stoici.*

111. SIMPLICISSIMI.] *Qui iram in promptu habent, ſed non ſeruant aut recondunt. Tacitus de Agricolâ ſuo:* Ceterùm ex iracundiâ nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quàm odiſſe.

CAP. XVII. 112. HISTRIONES.] *Hoc quoque ex Sotione, Serm. 11. de Irâ:* Τοῖς ὑποκριταῖς μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑποκρινομένοις δ' ὀργὴν συντελεῖ. Οἱ δὲ σπουδαῖοι ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρῶνται τῷ σχήματι: Hiſtrionibus etſi non iratis, iram tamen ſimulantibus, conducit & confert: at viri boni, nec verè etiam irati, hac facie & geſtu vtuntur.

113. PRÆDAM.] *Is ille dicitur, & illa quæ prædo inuadit.*

CAP. XVIII. 114. PECCEMVS.] *Vt refrenemus, & inhibeamus. quam partem exſequitur ab initio libri tertij. Etſi quidam ſcripti hic ordiuntur* tertium, *iſto inquam Cap.* XVIII. *nec malè fortaſſe: & ijdem* quartum *ſtatuunt, qui tertius eſt nobis.*

115. VINCAMVS] *Meus & quidam,* vitemus.

116. SEQVENTIA TEMP.] *Ideſt, reliquam ætatem, poſt illam puerilem & primam, quæ eſt ſub educatoribus & magiſtris.*

117. FRIGIDA, FERVIDA.] *Vide Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIV.

118. IN ALIQVOS.] *Mores ſcilicet. An* aliquas *verius eſſet, vel* poteſtates, *vel* varietates? *vtraque ea vox præiuit.*

119. INGENIA.] *Eſt in noſtris libris & vulgatis: ſpreuit tamen editio Romana. & poteſt, fateor, abeſſe, vt communiter referas ad loca, animalia, corpora.*

CAP. XIX. 120. FERVIDI MIST.] *Libri noſtri,* feruidi animi natura: *ſed & Gruteri ferè conſentiunt. Legerim,* feruida nimis natura.

miſtura facit: eſt enim actuoſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura [121] frigidos facit: pigrum eſt enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam [122] ex noſtris iram [123] in pectore moueri, [124] efferueſcente circa cor ſanguine. Cauſſa cur hic potiſſimùm aſſignetur iræ locus, non alia eſt, quàm quòd in toto corpore calidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paulatim creſcit ira: quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis, quàm graues ſunt, leuioreſque dum incipiunt: ſiccis ætatibus vehemens robuſtaque ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adijciens. quia inclinatum calorem frigus inſequitur. [125] Senes difficiles & queruli ſunt, vt [126] ægri & conualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor. In eâdem cauſſâ ſunt ſiti fameque rabidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calorem

XX. auget pro cuiuſque naturâ. Quidam ebrij efferueſcunt, [127] quidam ſicci. Neque vlla alia cauſſa eſt, cur iracundiſſimi ſint [128] flaui [129] rubenteſque: quibus talis naturâ color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet. mobilis enim illis agitatuſque ſanguis eſt. B
Sed quemadmodum natura quoſdam procliuos in iram facit: ita multæ incidunt cauſſæ, quæ idem poſſint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, [130] alios labor, & continua peruigilia, noctesque ſolicitæ, & deſideria, amoreſque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæque ſunt, plurimumque poteſt conſuetudo: quæ ſi [131] grauis eſt, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile eſt: nec licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſſe [132] profuit, vt calentibus ingenijs ſubtrahatur vinum: quod pueris [133] Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem

121. FRIGIDOS.] *Omnino melius quidam libri,* timidos.

122. EX NOSTRIS.] *Stoicis.*

123. IN PECTORE.] *Claudianus:*
Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidamq; nocendi.

124. EFFERVESCENTE.] *Vide, quæ ſuprà ex Ariſtotele adduxi, ad cap. III. libri I. Adde hanc Damaſceni definitionem:* Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη: Ira eſt feruor ſanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.

125. SENES DIFF.] *Hæc omnia ita iunctim ferè in Ammiano Marcellino, vbi de Valentiniani irâ loquitur libro* XXVII. Hanc eſſe animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: naſci ex mentis mollitie conſuetum. id adſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. *Quæ mihi videtur à Plutarcho palàm mutuatus, qui libello* περὶ ἀοργησίας, De non iraſcendo: Ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἐνδόσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. Διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων: Vt enim vlcus aut tumor affectus eſt plagæ alicuius magnæ in carnem inflictæ, ſic in molliſſimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & feminæ maribus iracundiores ſunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. *Conuenienter itaque Plutarcho. niſi quòd Iram definiri dicit* Vlcus animi: *quod non ita in eo eſt, ſed componi & aſſimilari.*

126. ÆGRI ET CONV.] *Ariſtoteles de his omnibus II. Rhetor. cap. II. Et cauſſam dat, quia Ira ex dolore eſt, dolor ex cupiditate rei negata.* Διὸ, *inquit,* κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι: Ideoque feſſi aut ægri, egentes, amantes, ſitientes, vniuerſè dictum, cupientes & non aſſequentes, iracundi ſunt & moueri faciles. *Plura ibi, ſi voles: & adde Problem. Sect. X. Quæſt.* XXXVI. *vbi hoc commune effatum,* ὅτι ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν: quòd ablatio, ſicut & extenuatio iram ratione habitus moueat. *Quæ cauſſa Senecæ noſtro tacta;* maligneque alitur & deficit. *Dixi & ſuprà lib. I. cap.* XIII. Inualidum omne, naturâ querulum eſſe. C

CAP. XX. 127. QVIDAM SICCI.] *Mureti, non Senecæ. nam libri omnes,* quidam faucij. *Puto ſententiam. quaſdam ebrios planè & madidos efferueſcere; alios leniter ſaucios flore Liberi, & tactos: Sed libri meliores, verbum etiam addunt,* ſaucij ſunt. *Quid diſsimulo? defectus eſt, & ſequentia certè non hærent. Itaque mea indicio, nota ſic ponatur:* efferueſcunt, quidam * ſaucij ſunt. D

128. FLAVI.] *Bile ſuffuſi.*

129. RVBENTESQVE.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*

130. ALIOS LABOR.] *Repete quæ ex Ariſtotele, paullò antè.*

131. GRAVIS EST.] *Haud nimis placet. mallem,* Praua eſt: *ſed diſpice. An grauem vult* conſuetudinem, *id eſt conuerſationem moleſtam, faſtidij plenam?*

132. PROFVIT.] *Sine magis,* profuerit.

133. PLATO.] *Cuius verba ſunt, in parte hic expreſſa. II. De Legib.* Πρῶτον μὲν νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γεύ-

A dem [illegible]lendi ſunt. diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore [134] tumeſcent. L[illegible]los citra laſſitudinem exerceat: [135] vt minuatur, non vt conſumatur calor, ni[illegible]ſque ille feruor [136] deſpumet. Luſus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, [137] ſiccioribus & frigidis non eſt ab irâ periculum: ſed maiora vitia metuenda ſunt, pauor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones.

Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in lætitiam euocanda ſunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra triſtitiam remedijs vtendum eſt, nec diſſimilibus tantùm iſta, ſed contrarijs curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrumque enim & quod [138] extollendum, & quod [139] deprimendum eſt, ſimilibus alitur. facilè autem etiam attendentem ſimilia decipiunt. Creſcit licentiâ ſpiritus, ſeruitute comminuitur. aſſurgit, [140] ſi laudatur, & in ſpem ſui bonam XXI.
B adducitur: ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus eſt, vt modò frænis vtamur, modò ſtimulis: nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter: nec proſit rogaſſe. potius [141] cauſſæ ſuæ, & [142] prioribus factis, & bonis in futurum [143] promiſſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. demus operam, vt familiaris ſit his, cum quibus contendere ſolet: vt in certamine aſſueſcat non nocere velle, ſed vincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non [144] geſtire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam verò otiumque non reſoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quàm [145] educatio mollis & blanda. idcò vnicis quò plus indulgetur, pupilliſque quò plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil vnquam negatum eſt, cui lacrimas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui [146] de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, vt maiorem
C quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibuſque & magiſtratibus præcipuè apparet, cùm quicquid leue & inane in animo erat, ſecundâ ſe aurâ ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, vt aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit. *Tibi enim reſpondeat? Non pro faſtigio te tuo metiris: ipſe te proijcis:* & alia, quibus vix ſanæ, & ab initio benè fundatæ mentes, reſtiterint. Longè itaque ab aſſentatione pueritia remouenda eſt. audiat verùm, [147] & timeat: interim vereatur, ſemper maioribus aſſurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias paren-

μὴ γεύεσθαι, διδάσκοντες, ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανῆ εὐλαβούμενοι ἕξιν τῶν νέων: Nónne igitur legem feremus, ne pueri ante annum XVIII. omnino vinum guſtent? Docentes, quòd non oporteat ignem igni addere & infundere tam in animum, quàm in corpus, priuſquam
D ad labores ſuſcipiendos apti pareſque ſint, Prouidentes etiam, ne furioſam reddamus iuuenum naturam. *Ariſtoteles pariter*, nec pueris nec nutricibus vinum *cenſet* conducere.

134. TVMESCENT.] *Ira autem tumor quidam eſt.*

135. VT MINVATVR.] *Exhalando, & per laxatos poros ſpirando.*

136. DESPVMET.] *A vino noua metaphora: quod ſpumat, dum feruet & bullit; deſpumat, cùm deſinit, & ſubſidit.*

137. SICCIORIBVS.] *Caue ſeiungas; nam ſiccioribus vel maximum periculum ab irâ: ideoq́ aptiùs mei,* ſicciorbuſque, *cum copulâ repræſentant. Nam nectendum cum ſequenti qualitate, ſiue vt ipſa appellat, poteſtate: ſiccis ſimul & frigidis (qui ſunt melancholici) non eſſe periculum ab irâ tam promptum.*

CAP. XXI. 138. EXTOLLENDVM.] *Indoles.*

139. DEPRIMENDVM.] *Ira.*

140. SI LAVDATVR.] *Fabij votum eſt:* Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat.

141. CAVSSÆ SVÆ.] *Tamquam innocens ſit.*

142. PRIORIBVS FACT.] *In gratiam anteactorum, gratia fiat.*

143. PROMISSIS.] *De emendatione, vt ſolet.*

144. GESTIRE.] *Efferri, voce & geſtu iubilare.*

145. EDVCATIO MOLLIS.] *Fabius:* Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit.

146. DE PÆDAG. SATIS.] *Quem cùm pædagogus offendit caſtigando, aut fortaſſe verberando; parentes placarunt, & vel pædagogus ipſe vapulauit, aut adactus deprecari & ſatisfacere.*

147. ET TIMEAT.] *Quo ſenſu? timeat verum audire? imò amet potiùs, & id diſcat. Diſtingue:* Audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper; maioribus aſſurgat; nihil p. ir. *Membratim ita præcipit. puer vera, non blanda audiat, interdum timeat, vereatur ſemper. Plus eſt* Timere, *quàm* Ve-

parentum [148] in conſpectu habeat, non in vſu. exprobrentur illi perpetàm facta. A

XXII. Pertinebit ad rem, præceptores [149] pædagogoſque pueris placidos dari. Proximis [150] applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cùm ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Nunquam*, inquit, *hoc apud Platonem vidi*. Non dubito quin citiùs patrem imitatus ſit, quàm Platonem. Tenuis ante omnia ſit victus, & non pretioſa veſtis: & ſimilis cultus cum æqualibus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis ſiquidem [151] ſors naſcendi & educatio nec [152] vitij locum, nec iam [153] præcepti habet: [154] ſequentia ordinanda ſunt. Contra primas itaque cauſſas pugnare debemus: cauſſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt; cui non facilè credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſque ſtatim accedendum. Quædam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: [155] veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notumque nobis ſit: quòd B quæ [156] inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, iraſcimur.

XXIII. Quid, quòd non criminationibus tantùm, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu riſuque alieno peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque agenda eſt contra ſe cauſſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille [157] tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab [158] Hippiâ tortus, vt conſcios indicaret, circumſtantes amicos tyranni nominauit, quibus quàm maximè caram ſalutem eius ſciebat. Et cùm ille ſingulos, vt nominati erant, occidi iuſſiſſet, interrogauit, *Ecquis ſupereſſet? Tu*, inquit, *ſolus: neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui*. Effecit ira, vt tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quantò animoſiùs Alexander? qui cùm legiſſet [159] epiſtolam matris, quâ admonebatur, vt à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus [160] qui faceret. Hoc eò magis in Alexandrò laudo, quia nemo tam obnoxius iræ C fuit. quò rarior autem moderatio in regibus, hoc [161] laudanda magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui victoriâ ciuili clementiſſimè vſus eſt. cùm [162] ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab ijs, qui videbantur aut in aduerſis, aut in neutris

---

teri: & illud ſeruarum mogis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud vſurpandum, acriùs aſperiuſq; caſtigando.

148. IN CONSPECTV.] *Mirus hic ſcriptor, ſi conſideras, paucis lineis, & aliud agens, totam inſtitutionem puerilem format, & præit: ſalidis mehercìe vtiliſsimiſq; præceptis.*

CAP. XXII. 149. PÆDAGOGOSQVE.] *Diſtincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam iſti, nihil niſi aſſeclæ erant, & vt puerorum progreſſus, actiones, mores obſeruarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes ſcientiaſq; infundebant.*

150. APPLICATVR.] *A fruticibus vel herbis ſumptum, quæ ad ſtipites ſe acclinant, & aſſurgunt.*

151. SORS NASCENDI.] *Ad temperiem elementorum, de quâ cap.* XVIII. *&* XIX.

152. VITII.] *Non enim in noſtrâ manu eſt, quales naſcamur, quales educemur.*

153. PRÆCEPTI.] *Quia ſerum, & iam adulti ſumus.*

154. SEQVENTIA.] *Ipſum verbum repetit, quo in partitione vſus, cap.* XVIII. Ea in educationem, & in ſequentia tempora diuidentur.

155. VERITATEM DIES]*Sophocles:*

Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κ' ἀναρίθμητος χρόνος

Φύει τ' ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται:

Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,

Occulta prodit, atque prodita occulit.

156. INVITI.] *Cur hoc mutant? nonne in amore, & aliâ vehementi cupidine ita eſt? ſolicitudo adhæret, vnà cum credulitate ſiquis triſtiora adfert. vt,* Amicus tibi detraxit, Amica fidem fregit: *& hæc plura.*

CAP. XXIII. 157. TYRANNICIDA.] *Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vitâ, Valerius lib.* III. *Cicero Tuſcul.* II.

158. HIPPIA.] *At Valerius* Phalarim, Agrigenti tyrannum, *appellat: Diogenes ambiguè*, Nearchum, *vel* Diomedontem. D

159. EPISTOLAM MATRIS.] *Plerique omnes,* Parmenionis *epiſtolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iuſtinus. Diodorus in hac re ſilet; at ſub idem tempus accuſatum à matre* Alexandrum Lynceſten facit.

160. QVI FACERET.] *Credendo, aut potiùs conualeſcendo: nam ſi fata oblatum fuiſſet, quis Deus Philippum purgaſſet.*

161 LAVDANDA MAGIS.]*Certè. nam periculoſa in magnis ira. Publius, Trochaico verſu:*

Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.

162. SCRINIA.] *Plinius de eâ re, lib.* VII. Illa fuit

A tris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderatè ſoleret iraſci, maluit tamen
non poſſe. Gratiſſimum putauit genus veniæ, neſcire quid quiſque peccaſſet. Plurimum
mali credulitas facit. ſæpè ne audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſa-
tius eſt decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo [163] ſuſpicio & coniectura, falla- XXIV.
ciſſima irritamenta. *Ille me parum humanè ſalutauit, ille [164] oſculo meo non adhæſit, ille inchoa-
tum ſermonem [165] citò abrupit, ille ad cœnam non vocauit, illius vultus auerſior viſus eſt.* Non
deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benignâ rerum æſtimatione.
Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumque erit, credamus: & quoties ſuſpicio
noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim caſtigatio conſuetudi-
nem efficiet non facilè credendi. Inde & illud ſequitur, vt minimis ſordidiſque XXV.
rebus non exacerbemur. Parum [166] agilis eſt puer, aut [167] tepidior [168] aqua potui,
aut [169] turbatus torus, aut menſa negligentiùs poſita. Ad iſta concitari, inſania eſt.
æger & infelicis valetudinis eſt, quem leuis aura [170] contraxit: affecti oculi, quos
B [171] candida veſtis obturbat: diſſolutus delicijs, cuius latus alieno labore condoluit.
[172] Mindyridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate: qui cùm vidiſſet fodientem, &
altiùs [173] raſtrum alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo
facere. [174] idem ſæpiùs queſtus eſt, quòd folijs roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum
ſimul & corpus voluptates corrupêre, nihil tolerabile videtur: non quia dura, ſed quia
molles patimur. Quid enim eſt cur [175] tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut [176] muſca
parum curioſè fugata, nos in rabiem agat, aut [177] verſus calix, aut [178] clauis negligentis
ſerui manibus elapſa? Feret iſte æquo animo ciuile conuicium, & ingeſta in concione
[179] cu-

ſuit vera & incomparabilis inuicti animi ſublimitas, captis apud Pharſalum Pompeij Magni ſcrinijs epiſtolarum, iterumque apud Thapſum Scipionis, ea optimâ concremaſſe fide, atque non legiſſe. *Adde Dionem Caſſium, extrema libro* XLI.

C CAP. XXIV. 163. SVSPICIO.] *Imò & inquiſitio. ac Plutarchus ſcitè monet:* minutam inquiſitionem & ſedulitatem, in vxorem, filium, ſeruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut ſubtiles litteræ viſum turbant, ſi intendis: ſic res exiles mentem.

164. OSCVLO MEO.] *Pro more tunc communi, in ſalutando, oſcula ſe excipiebant. Ille, inquit, frigidè me oſculatus, & vix libata, ſe auellit. erga faſtidit, aut odit.*

165. CITO ABR.] *Item quaſi auerſans, nec delectatus.*

CAP. XXV. 166. AGILIS.] *Ad miniſteria.*

167. TEPIDIOR.] *Nam calidam bibebant. Docui abundè I. Elect. cap. IV. Ammianus libro* XXVIII. *de ſui aui moribus:* Ira autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tar-
D diùs attulerit ſeruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. *Adde Epictetum I. Differt. cap.* XIII.

168. AQVA POTVI.] *Additum in alijs,* potui erogata. *Sed profectò additum: & libri priſci ſpernunt. Aqua potui, vt Veſtis induitui, Signum receptui.*

169. TVRBATVS.] *Parum compoſitus, impreſſa veſtigio fractus. Alij* turpatus: *nec omnino malè. Intellegit autem torum conuiuialem, qui ſterni ſplendidè & in pompam ſolet.*

170. CONTRAXIT.] *Strinxit, membra eius (vt in frigore ſolet) adduxit.*

171. CANDIDA.] *Splendens, nitida. qui color infeſtus aculis.*

172. MINDYRIDEM.] *Græci,* Smindyridem. *Nominat Herodotus libro* VI. *& veniſſe Sycionem, ad nuptias Agariſta, Cliſthenis filia, ambiendas: atque addit,* ad extrema deliciarum hunc veniſſe. *Athenæus libro* VI. *&* XII. *hoc itinere* aucupes, piſcatores, & coquos mille ſecum duxiſſe, ad domeſticum luxum. *Idem iſte iactare ſolitus, quaſi felicitatis inſignem notam,* Se à viginti annis ſolem nec orientem nec occidentem vidiſſe: *aſſiduè ſcilicet in menſâ, aut in lecto. Meminit & Aelianus lib.* IX. *cap.* XXIV. *& libri* XII. *Variæ Hiſt.*

173. RASTRVM ALLEV.] *Attollentem in ſublime. Eſt enim Latinis* Raſtrum, *quod δίκελλα Græcis, ſiue* Bidens. *Id terra, ſublatum manibus, impetu impingitur: à radenda dictum.*

174. IDEM SÆPIVS.] *At meus inſerit:* Idem, bilem habere ſæpiùs. *& germanum credam. Bile aut febriculâ ſe laborare, quia roſa folijs parum æqualiter ſubſtratis incubuiſſet.*

175. TVSSIS.] *Similis locus epiſt.* XLVII. Virgâ murmur omne compeſcitur; & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus. magno malo vllâ voce interpellatum ſilentium luitur.

176. MVSCA.] *Nam huic rei puer aut pueri, qui flabella pauonina muſcas & culices fugarent à cibis, à conuiuatoribus.* Muſcarium, *ab vſu vocabant. etiam concubina huic rei. Martialis:*

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello.

Per viam vtebantur. Ammianus: Vbi ſi inter aurata flabella lacinijs ſericis inſiderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati. *De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: ſed parco.*

177. VERSVS CAL.] *A Pinciana eſt. at libri mei alijque conſenſu,* obuerſatus canis. *Neque id damnem. nam ſcaeuum putabant, canem obuerſari aut irrumpere.*

178. CLAVIS.] *Quæ caſu ſuo ſtrepitum faceret.*

 179. CV-

[179] curiáve maledicta, cuius aures [180] tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur hic fa- A
mem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero malè [181] diluenti niuem, iraſcitur?
XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens: durè
tractandus animus eſt, vt ictum non ſentiat, niſi grauem. Iraſcimur aut his à quibus
nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quæ-
dam ſine ſenſu ſunt: [182] vt librum, quem minutioribus litteris ſcriptum ſæpè proieci-
mus, & mendoſum lacerauimus: vt veſtimenta, quæ quia diſplicebant, ſcidimus. His
iraſci quàm ſtultum eſt: quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſentiunt? Sed nos offen-
dunt videlicet, qui illa fecerunt. Primùm, ſæpè antequam hoc apud nos diſtinguamus,
iraſcimur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferent. Alius non
potuit melius facere, quàm fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius non
in hoc, vt te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid eſt dementius, quàm bilem in homines
collectam, in res effundere? Atqui vt his iraſci dementis eſt, quæ animâ carent, ſic &
[183] mutis animalibus: [184] quia nulla eſt iniuria, niſi à conſilio profecta. Nocere itaque B
nobis poſſunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non poſſunt. Atqui con-
temni ſe quidam putant, vbi equi ijdem obſequentes alteri equiti, alteri contumaces
ſunt: tanquam iudicio, non conſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdam ſubie-
XXVII. ctiora ſint. Atqui vt his iraſci ſtultum eſt, ita pueris, & non multum à puerorum
prudentiâ diſtantibus. Omnia enim iſta peccata, apud æquum iudicem, [185] pro inno-
centiâ habent imprudentiam. Quædam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullamque vim
niſi beneficam & ſalutarem habent: vt dij immortales, qui [186] nec volunt obeſſe, nec
poſſunt. Natura enim illis mitis & placida eſt, tam longè remota ab alienâ iniuriâ,
quàm [187] à ſuâ. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant ſæuitiam maris, im-
modicos imbres, pertinaciam hiemis: cùm interim nihil horum, quæ nobis nocent pro-
ſuntve, ad nos [188] propriè dirigatur. [189] Non enim nos cauſſa mundo ſumus, hiemem
æſtatemque referendi. ſuas iſta leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos ſuſpi-
cimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in no- C
ſtram iniuriam fit: imò contrà, nihil non ad ſalutem. Quædam eſſe diximus, quæ
noce-

179. CVRIAVE.] *Crebra ibi in altercationibus conuicia, & penè præter grauitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes docent.*

180 TRACTI SVBS.] *Non autem tranſlati, & tranſportati ſine ſtrepitu.*

181. DILVENTI NIV.] *Epiſtolâ* LXXVIII. *circa finem:* Quia non vino niuem diluit. *Ibi vide.*

CAP. XXVI 182. VT LIBRVM.] *D. Auguſtinus ipſum hoc notat:* Iraſcimur, *inquit*, non hominibus tantum, ſed calamo in ſcribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores teſſeris, & pictores penicillis, & cuicumque inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur.

183. MVTIS ANIM.] *Ita Vlpianus, de pauperie quadrupedum:* Pauperiem eſſe damnum, *definit*, ſine iniuriâ facientis datum. *nec enim dici poſſe animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret.*

184. QVIA NVLLA.] *Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirificè variant. Meus:* quæ nullam iniuriam quia conſilio profecta faciunt. *Lego:* quæ nullam iniuriam, quaſi à conſilio profectam, faciunt. *Vide Ariſtotelem* V. *Ethic. cap.* IX.

CAP. XXVII. 185. PRO INNOCENTIA.] *Id eſt, loco innocentiæ eſt ijs imprudentia. Nocent quidem, ſed imprudentes & parum ſanæ mentis: hoc efficiat, quaſi nec nocuerint.*

186. NEC VOLVNT OB.] *Stoicum eſt, & ſæpiùs in noſtro occurrit. Vide Phyſiol.* I. *Diſſert.* X.

187. A SVA.] *Qui nec inferre magis iniuriam poſſint, quàm ipſi pati.*

188. PROPRIE DIRIG.] *Hoc explicat, de Benef. lib.* VI. *cap.* XX. Iſto, inquit, modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te mouentur. *Reſponſio.* Sed cùm in hoc moueantur, vt vniuerſa conſeruent, & pro me mouentur. Vniuerſorum enim pars ſum.

189. NON ENIM NOS.] *Nos ſoli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma:* Mundum deorum & hominum cauſſâ conditum eſſe. *Ita in Zenone Diogenes: etſi Lactantius* ſententiam Stoicorum *aſſerit*, noſtrâ cauſſâ mundum eſſe creatum: *De Irâ Dei, cap.* XIII. *& lib.* VII. *Diuinar. Inſt. cap.* IV. *Sed hoc moderandum eſt: ſicut & iſta Seneca, ſatis abſcisè dicta. Nam alibi aduerſari videtur, vt de Benef.* IV. *cap.* XXIII. Mundus in quid vices ſuas abſoluit? in quid ſol diem extendit & contrahit? Omnia iſta beneficia ſunt. fiunt enim, nobis profutura. *Sed ſolutio eſt, quam tetigi: & Seneca item poſita, De Benef.* VI. *cap.* XXIII. Itaque non poſſunt videri (*cæleſtia*) ſuâ tantùm cauſſâ decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis & nos ſumus. *Et mox:* Quia etiamſi potiora illis ſunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. *Iterùmque:* Is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. *Adde Phyſiol.* II. *Diſſert.* VIII.

190. SCAL-

A nocere non poſſunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magiſtratus, patenteſque, & præceptores, & iudices: quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo [190] ſcalpellum, & [191] abſtinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti ſumus pœnâ? ſuccurrat non tantùm quid patiamur, ſed quid fecerimus: [192] in conſilium de vitâ noſtrâ mittamur. Si verum ipſi dicere nobis voluerimus, [193] pluris litem noſtram æſtimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus, neminem noſtrûm eſſe ſine culpâ. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccaui, nihil feci:* imò nihil fateris. Indignamur aliquâ admonitione aut coërcitione nos caſtigatos: cùm illo ipſo tempore peccemus, quo [194] adijcimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita ſit, quàm anguſta innocentia eſt, [195] ad legem bonum eſſe? quanto latius [196] officiorum patet, quàm iuris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iuſtitia, fides exigunt, quæ omnia extra [197] publicas tabulas ſunt? Sed ne ad illam quidem [198] arctiſſimam innocentiæ for- XXVIII.
B mulam præſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus: alia optauimus, alijs fauimus: in quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne iraſcamur (cui enim non, ſi nobis quoque?) minimè dijs. Non enim illorum, ſed [199] lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloreſque incurrunt. Vtique [200] aliquà fugiendum eſt, domicilium putre ſortitis. Dicetur aliquis malè de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, ſed reponere: alios [201] pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes ſcienteſque faciunt, ex iniuriâ noſtrâ [202] non ipſam iniuriam petere. Aut [203] dulcedine vrbanitatis prolapſus eſt, aut fecit aliquid, non vt nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non poterat, niſi nos repuliſſet. Sæpè [204] adulatio, dum blanditur, offendit. Quiſquis ad ſe retulerit, quotiens ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quàm multis [205] officijs ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ induerit, quàm multos poſt odium ama-
C re cœperit, poterit non ſtatim iraſci: vtique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur, dixerit: *Hæc & ipſe commiſi.* Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiſcit, & ſatis iuſtam cauſam putat amandi, quòd aliena eſt, idem vxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe periurus: & litem ſibi inferri ægerrimè [206] calumniator patitur. Pudicitiam

190. SCALPELLVM.] *Secanda aut reſecanda carni à medico adhibitum.*

191. ABSTINENTIA.] *Item à medico indicta.*

192. IN CONSILIVM.] *Sententiam de nobis dicturi. A foro & iudicijs. vbi in* conſilium iudices mitti *dicuntur, cùm cauſâ auditâ & cognitâ, poteſtate à Quæſitore factâ, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*

193. PLVRIS.] *Monet in alluſione. maiore pœnâ*
D *aut mulctâ nos ipſi taxabimus.* Æſtimari *lis vel* cauſſa *dicitur, cùm iudex damnum datum ſecit, ſine & ſingulis, definit & ſummâ ſuâ concipit.*

194 ADIICIMVS MALEF.] *Nam, vt Fabius:* culpam admiſſam excuſare, altera culpa eſt.

195. AD LEGEM.] *Hactenus bonum, vt ne lex aut iudex te deprehendat. At tuus domeſticus, & internus iudex, quid? illi te proba, & ſeriò es probus.*

196. OFFICIORVM.] *Quo tanti fecere Stoici, vt ſingularem ijs locum & partem in diuiſione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone.* Officium *autem* appellant Stoici *(ait Cicero)* quod ratione factum ſit. *Ipſa Græca definitio:* Τὸ καθῆκον φασιν εἶναι, ὃ πραχθὲν εὔλογόν τε ἴσχει ἀπολογισμόν: Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expoſitionem. *Ergo Officium valdè latiùs, quàm Lex patet: & adſtringit ad omnia, ad quæ Ratio.*

197. PVBLICAS TAB.] *Legum tabulas, in ære publicè propoſitas & affixas.*

CAP. XXVIII. 198. ARCTISSIMAM.] *Ipſam legum regulam, quæ minimè latè patet. Sed verius fortè,* non arctiſſimam.

199. LEGE MORT.] *Quæ mortalibus omnibus dicta eſt.*

200. ALIQVA FVG.] *Meus,* ad aliquid: *alij,* aliquò. *Ego vellem* aliquà defug.

201. PRONOS.] *Eraſmus,* per nos. *fortaſſe,* poſt nos: *etſi illud* pronos *ferri poteſt, quaſi inclinatos & volentes. ſed parum pro ſententiâ.*

202. NON IPSAM INIVR.] *Id eſt, finem & ſcopum non habere iniuriam noſtram aut læſionem.*

203. DVLCEDINE VRB.] *Ne dictum ei periret quod ægrè in ore tenetur conceptum.*

204. ADVLATIO.] *Exemplum in Cælio oratore, lib. III. cap. VIII.*

205. OFFICIIS SVIS.] *A bonâ mente & cauſâ profectis: quæ caſus aliquis, aut praua mens, cui deferebantur, corrupit.*

206. CALVMNIATOR.] *Qui alios circumuenit, & ex vitæ inſtituto defert.*

207. A TER-

etiam ſeruulorum ſuorum attentari non vult, qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in ocu- A
lis habemus: [207] a tergo noſtra ſunt. Inde eſt, quòd [208] tempeſtiua filij conuiuia pater de-
terior filio caſtigat. [209] Nihil alienæ luxuriæ ignoſcit, qui nihil ſuæ negauit: & homicidæ
[210] tyrannus iraſcitur: & punit furta ſacrilegus. Magna pars hominum eſt, quæ non pec-
catis iraſcitur, ſed peccantibus. Faciet nos moderatiores reſpectus noſtri, ſi conſuleri-
mus nos: Nunquid & ipſi aliquid tale commiſimus? Nunquid ſic errauimus? Expedit-
ne nobis iſta damnari? Maximum remedium eſt iræ, [211] mora. Nec ab illâ pete initio,
vt ignoſcat, ſed vt iudicet. deſinet, ſi exſpectat: nec vniuerſam illam tentaueris tollere.
XXIX. graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur. Ex his quæ nos
offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipſi audimus aut videmus. His quæ narrata
ſunt, non debemus citò credere. multi ementiuntur, vt decipiant: multi, quia decepti
ſunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluiſſe factam.
eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit: [212] eſt ſuſpicax, & qui
ſpectare ludos cupiat, vt ex longinquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De patuulâ B
ſummâ iudicaturo, tibi res ſine teſte non probaretur; teſtis, ſine iureiurando non valeret.
vtrique parti dares [213] aduocationem, dares tempus, nec ſemel audires. magis enim ve-
ritas elucet, quò ſæpius [214] ad manum venit: amicum condemnas [215] de præſentibus,
antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accuſatorem ſuum noſſe li-
ceat, aut crimen, iraſceris? Iam enim iam, quid vtrinque diceretur, audiſti. Hic ipſe qui
ad te detulit, deſinet dicere, ſi probare debuerit. *Non eſt*, inquit, *quod me protrahas. ego
productus negabo. Alioqui nihil vnquam tibi dicam.* Eodem tempore & inſtigat, & ipſe ſe
certamini & pugnæ ſubtrahit. Qui dicere tibi niſi clàm non vult, [216] pænè non dicit.
XXX. Quid eſt iniquius, quàm ſecretò credere, palàm iraſci? Quorundam ipſi teſtes ſu-
mus: in his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer eſt? ætati donetur:
neſcit, an peccet. Pater eſt? aut tantum profuit, vt illi etiam iniuriæ [217] ius ſit: aut fortaſ-
ſis ipſum hoc meritum eius eſt, quo offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? neceſſitati
quis, niſi iniquus, ſuccenſet? Læſus eſt? non eſt iniuria, pati quod prior feceris. Iudex C
eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm tuæ. [218] Rex eſt? ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ:
ſi innocentem, cede fortunæ. Mutum animal eſt, aut ſimile muto? [219] imitaris illud, ſi
iraſceris. Morbus eſt, aut calamitas? leuiùs tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam per-
dis operam cùm illi iraſceris, quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt,
qui

207. A TERGO.] Sed non videmus manticæ quod in tergo eſt, *vt ait Catullus*. Αἴσωπος ἔφη δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν ἐμβάλλειν τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὄπισθεν τὰ ἑαυτῶν: Æſopus dictitabat, duas peras quemque noſtrûm geſtare, anticam vnam, & poſticam alteram. & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in poſticam, noſtra ipſorum.

208. TEMPESTIVA.] *In vitio habita, ſicut & Intempeſtiua. Vide, ſi lubet, quæ fusè notaui ad lib.* XIV. *Annal. Taciti.*

209. NIHIL ALIENÆ.] *Victor de Auguſto:* Cùm eſſet luxuriæ ſeruiens, erat tamen eiuſdem vitij ſeueriſſimus vltor. more hominum, qui in vlciſcendis vitijs, quibus ipſi indulgent, acres ſunt. *Plinius lib.* VIII. *epiſt.* Noſtine hos, qui omnium libidinum ſerui, ſic aliorum vitijs iraſcuntur, vt quaſi inuideant?

210. TYRANNVS.] *Qui ipſe in cottidianis cædibus.*

211. MORA.] Ἐν αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργήν, χρόνου δεῖ, *ait Ariſtoteles:* Ad ipſum vt ira concoquatur, tempore opus eſt. *Nec aliud ſalubrius remedium.*

CAP. XXIX. 212. EST SVSPICAX.] *Ea vox nihil ad ſequentem affectum, quem exprimit. Puta fuiſſe,* ſubprocax: *petulanti & auida ingenio,* ἀσελγὴς, [illegible]. *Et ſunt ſanè tales, qui alienis diſſidijs iurgijſque paſcuntur. quos egregiè notauit Socrates: cùm Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur vt reſiſteret, & impudentem inuaderet:* Nempe, *inquit,* vt vos ſpectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.

213. ADVOCATIONEM.] *Moram, vt ſæpè.*

214. AD MANVM.] *Magis in manus ſumitur, & tractatur.* D

215. DE PRÆSENTIBVS.] *Suſpectum mihi. niſi placet diſtinctione corrigere,* Amicum condemnas, de præſentibus antequam audias. *quod eſt: antequam ab ijs qui præſentes fuêre, rem inquiras. Siue etiam,* de præſenti. *id eſſet, ab ipſo præſente prinſquam exquiras.*

216. PÆNE NON DIC.] *Simile illi,* Quod nemine ſciente fit, pænè non fit.

CAP. XXX. 217. IVSSIT.] *Inter tot beneficia, paſſus vel iniuriam vnam facere impunè.*

218. REX EST?] *Ita Medea apud noſtrum, in cognomine Tragœdiâ:* Si iudicas, cognoſce: ſin regnas, iube. *ad Creontem.*

219. IMITARIS.] *Impetum aſſumendo, rationem abijciendo.*

220. SIBI

A [illegible] fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam [220] ſibi dedit, qui peccauit. Duo ſunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. primum, ſi iniuriam videmur accepiſſe: de hoc ſatis dictum eſt. deinde, ſi iniquè accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non ſperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata ſunt. Itaque maximè commouent, quæ contra ſpem expectationemque euenerunt. nec aliud eſt quare in [221] domeſticis minima offendant: in amicis, iniuriam vocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non exſpectauimus illas, aut certè non tantas. Hoc efficit amor noſtri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus eſſe debere. [222] Regis quiſque intra ſe animum habet, vt licentiam ſibi dari velit, in ſe nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum eſt, malos mala facinora edere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſeruus peccat? Turpiſſimam aiebat [223] Fabius Imperatori excuſa- XXXI.

B tionem eſſe, NON PVTAVI: ego turpiſſimam homini puto. Omnia puta, exſpecta. etiam in bonis moribus aliquid exiſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cùm de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maximè gaudebis, maximè metues: vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſcunt. ſemper futurum aliquid, quod te offendat, exiſtima. Gubernator nunquam ita totos [224] ſinus explicuit ſecurus, vt non expedita ad contrahendum armamenta diſponeret. Illud ante omnia cogita, fœdam eſſe & execrabilem vim nocendi, & alieniſſimam homini, cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice elephantorum [225] iugo colla ſubmiſſa, [226] taurorum pueris pariter ac feminis perſultantibus terga impunè calcata, & repentes inter [227] pocula ſinuſque innoxio lapſu dracones, & intra domum vrſorum leonumque ora placida tractantibus, adulanteſque dominum feras: pudebit [228] cum animalibus permutaſſe mores. Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque: nam hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi vniuerſum venerabile eſt: ergo & homo homini. nam hic in [229] maiore tibi vrbe ciuis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedi-

C bus? manibus oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeruari, totius intereſt: ita homines ſingulis parcent, quia [230] ad cœtum geniti ſumus. ſalua autem

220. SIBI DEDIT.] *Quia in ipsâ culpâ, pœna eſt: & animus ſibi conſcius ſe torquet. Epictetus:* Ο᾽υδεὶς δίχα ἀπωλείας καὶ ζημίας κακός ἐστι: Nemo ſine damno & pœna malus eſt.

221 DOMESTICIS.] *Familiaribus noſtris, quos putamus volentes eſſe debere, & obnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Ariſtoteli obſeruatum lib. VII. Politic. cap. VII.) ſint acerbiſſima,* καὶ οἱ τι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι: Et qui valde aliquid amant, iidem idem valdè oderunt.

CAP XXXI. 222. REGIS QVISQVE.] *Epiſtolâ* XLVII. Regum nobis induimus animos. *Adde epiſt.* XLII.

D 223. FABIVS.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*

224. SINVS.] *Propertius:* Velorum plenos ſubtrahis ipſe ſinus.

225. IVGO COLLA.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, ſiue Deorum in pompâ Circenſi, ſiue & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliaque feræ in Martiale, per ludos:*

Picto quòd iuga delicata collo
Pardus ſuſtinet; improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quòd lupata cerui;
Quòd frænis Libyci domantur vrſi;
Et quantum Calydon tuliſſe fertur,
Paret purpureis aper capiſtris;
Turpes eſſeda quòd trahunt biſontes:
Quis ſpectacula non putet Deorum?

226. TAVRORVM PVERIS.] *Item exhibita hæc in ludis. Martialis:*

Aſpice, quàm placidis inſultet turba iuuencis,
Et ſua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet ſummis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget. non eſſet arena
Tutior, & poſſent fallere plana magis.
Nec trepidant greſſus. ſed de diſcrimine palmæ
Securus puer eſt, ſollicitumque pecus.

227. POCVLA SINVSQVE.] *Haud abnuam in menſâ etiam repſiſſe. Quidam tamen libri* ocula: *ex quo aliquis* oſcula. *Parvò dracones iſtos feminæ in deliciis habebant: apud eumdem Martialem:* Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem: *& hodie fit in Italiâ.*

228. CVM ANIMALIB.] *Ita & Epictetus increpat iſtos iracundos:* Εἶθ᾽ ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; Si verò pro homine, qui eſt placidum animal & ſociale, tranſiens in feram noxiam, inſidioſam, mordacem, nihilne amiſiſti? *Nempe teipſum.*

229. MAIORE VRBE.] *Ipſo mundo, magnâ illâ patriâ.*

230. AD COETVM.] *Sociale animal.*

231. NA-

tem eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodiâ partium non poteſt. Ne viperas quidem & A
[231] natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi vt reliqua manſuefacere
poſſemus, aut efficere, ne nobis aliiſve periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebi-
mus, quia peccauit, ſed ne peccet: nec vnquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna
referetur. non enim iraſcitur, ſed cauet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque prauum ma-
XXXII. leficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet. At enim ira habet aliquam
[232] voluptatem: & dulce eſt, [233] dolorem reddere. Minimè. non enim vt in beneficijs
honeſtum eſt, merita meritis repenſare: ita [234] iniurias iniurijs. illic, vinci turpe eſt: hîc,
vincere. [235] Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, [236] Vltio: & à
contumeliâ non differt niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantùm excuſatiùs peccat.
M. Catonem [237] in balneo quidam percuſſit imprudens. quis enim illi ſciens faceret in-
iuriam? poſteà [238] ſatisfacienti Cato, *Non memini*, inquit, *percuſſum me*. Melius putauit,
non agnoſcere, quàm [239] vindicare. Nihil, inquis, poſt tantam petulantiam mali factum
eſt? imò multum boni. cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt, iniurias deſpicere. vltio- B
nis contumelioſiſſimum genus eſt, non eſſe viſum dignum, ex quo peteretur vltio. Mul-
ti leues iniurias altius [240] ſibi demiſere, dum vindicant. ille magnus & nobilis eſt, qui
more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus exaudit. Minùs, inquit, con-
temnemur, ſi vindicauerimus iniuriam. Si tanquam ad remedium venimus, ſine irâ
veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari, ſed quaſi vtile. Sæpè autem ſatius fuit diſſi-
XXXIII. mulare, quàm vlciſci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantùm
ferendæ ſunt. Facient iterùm, ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi
magnâ fortunâ inſolentes, [241] quos læſerunt, & oderunt. [242] Notiſſima vox eſt eius,
qui

231. NATRICES.] *In Gloſſaria*, Natrix, boa *eſt: ſerpentis genus Plinio notum.*

CAP. XXXII. 232. VOLVPTATEM.] *Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. Σ in Achillis perſonâ:*

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται, ἠΰτε καπνός:
Ah pereat diuûm atque hominum Contentio, & Ira,
Quæ ſapientem etiam interdum ſæuire coëgit.
Dulcior hæc melle atq; fauo liquidum ſtillante,
Pectoribus ſeſe inſinuans, creſcit quaſi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & doloris in irâ eſſe vult, *teſtimonio iſta Homeri vſus: & ſcitè comparat* cum iis, qui tragœdias ſpectant: quos videas vno tempore gaudentes & flentes. *Ariſtoteles autem, & ipſe vſus Homericis verſibus, cauſſam iucunditatis in irâ dicit*, ex ſpe futuræ vltionis. Quam ſi tollis, nec ira quidem eſt: ſicut nemo potentibus iraſcitur, quos nec ſperet vlciſci. *Vide Rhetor.* I. *cap.* XI. *Sed pulchrè etiam Homerus de* Fumo: *& quid ſimilius? Ariſtoteles & hoc alibi vſurpauit:* Ὥσπερ ὁ καπνὸς ὑποδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἐᾷ βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν· οὕτως ὁ θυμὸς ἐπαιρόμενος τὸν λογισμὸν ἐπισκοτεῖ: Sicut fumus, oculos mordicans, non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre: ſic ira exſurgens obtenebrat rationem.

233. DOLOREM REDDERE.] *Vlciſci. conſenſit in cauſa, cum Ariſtotele. Adeò autem hoc dulce, vt etiam in morte delectet: ſicut ille apud Pacuuium effert,*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutum expetunt,
Quòd priuſquam intereo, ſpatium vlciſcendi danunt.

234. INIVRIAS INIVR.] *Epictetus:* Τί οὖν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἔβλαψε, πρὸς ἐμὲ τί ἄδικον ποιήσας, ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκεῖνον ἄδικόν τι ποιήσας; Quid ergo? num quia ille ſibi nocuit, dum iniuriâ me afficit, ego non dabo operam ne noceam, illum viciſſim afficiendo? *Plato in Critone:* Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπειδή γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὁτιοῦν πάσχῃ ὑπ' αὐτῶν: Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, ſed nec læſum iterum lædere (vt plerique exiſtimant:) quoniam nunquam iniuria facienda, nec quiſquam mortalium damno mulctandus, etſi vel ab ipſo mulctatus C

235. INHVMANVM.] *Et ad barbaras relegandum, cum Quinctiliana, Declamat.* XIII. Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis iuris humani ſocietate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideò magiſtratus legeſque à maioribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe refellant, ſi vltio crimen imitabitur.

236. VLTIO: ET A.] *Liber meus, & plures.* Vltio & Talio, non multum differt. *Ego putem:* Vltio, D & alioqui non multum differt. *Differt, ab Iniuriâ. nam hæc præcedit.*

237. IN BALNEO] *Libri omnes vocem addunt,* in balneo ignorans. *Atqui ſequitur mox*, imprudens. *mutauerim igitur*, in ore: *& ita fuit. Non percuſſit ſolùm Catonem, ſed in ore & facie.*

238. SATISFACIENTI.] *Deprecanti, pænitenti.*

239. VINDICARE.] *Ita conſenſu libri ſcripti & editi: Muretus tamen*, ignoſcere. *bellè & ingenioſè, ſed quò tam bellè?*

240. SIBI DEMIS.] *Quaſi ferrum, impreſſere.*

CAP. XXXIII. 241. QVOS LÆS.] *Tacitus in Agricolâ:* Proprium humani ingenij eſt, odiſſe quem læſeris.

242. NOTISSIMA VOX.] *Cuius, aut vbi, ignaro.*

243. MVN-

A [illegible] cultu regum conſenuerat. cùm illum quidam interrogaret, *Quomodo rariſsimam rem in aulâ conſecutus eſſet, ſenectutem? Iniurias,* inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Sæpè adeò iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cùm in cuſtodia habuiſſet, [243] munditijs eius & cultioribus capillis offenſus: rogante patre, vt ſalutem ſibi filij concederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumanè faceret aduerſum patrem, [244] ad cœnam illum inuitauit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæſar [245] heminam: & poſuit illi cuſtodem. perdurauit miſer, non aliter quàm ſi filij ſanguinem biberet. [246] Vnguentum & coronas miſit, & [247] obſeruare iuſſit an ſumeret. ſumpſit eo die, quo filium extulerat, imò quo [248] non extulerat. Iacebat conuiua centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cùm interim non lacrimas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnauit, tanquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? [249] habebat alterum. Quid ille
B [250] Priamus? non diſſimulauit iram, & [251] regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamque cruore filij manum, ad os ſuum retulit, & cœnauit? ſed tamen ſine vnguento, ſine coronis: & illum hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatijs, vt cibum caperet, hortatus eſt, non vt pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet [252] Paſtorem, ſi ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit [253] pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad [254] oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim & comis [255] adoleſcens propinationibus ſenem crebris, vt cura [256] leniretur, laceſſebat: contra ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Petierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet. Ergo ità abſtinendum eſt, ſiue par eſt XXXIV.
qui laceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cum pare contendere, [257] anceps eſt: cum ſuperiore, [258] furioſum: cum inferiore, [259] ſordidum. [260] Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem. mures & formicæ, ſi manum admoueris, ora conuertunt:

C 243. MVNDITIIS.] *Caius enim* pulcros omnes & comatos oderat. *Sueton. cap.* XXXV. *Porrò in Hiſpaniâ* Paſtores *iſti fuiſſe videntur. Lapis ibi:* DOMITIO. PASTORI. VETERANO. LEG. SEPT. GEM.

244. AD COENAM.] *Suetonius de hoc intellexit, cap.* XXVII. Parentes ſupplicio filiorum intereſſe cogebat. quorum vni valetudinem excuſanti, lecticam miſit: alium è ſpectaculo pœnæ epulis ſtatim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. *Vt appareat ſpectatorem etiam ſupplicij fuiſſe, quod tamen Seneca non dixit.*

245. HEMINAM.] *Vncias nouem vini, ſiue dimidium Sextarium.*

246. VNGVENTVM] *Receptum in conuiuijs lautioribus, vngi & floribus coronari.*

247. OBSERVARE.] *Per cuſtodem, quem poſuerat.*
D *Non ergo ipſe videre poterat? neſcio. grande triclinium erat, & iacebat conuiua* centeſimus, *vt mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

248. NON EXTVLERAT.] *Nec enim iuſta ei fecerat, nec ſollenni ritu cadauer elatum.*

249. HABEBAT ALT.] *Vt hunc ſaltem ſeruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchrè & aptè Panegyricus ſcriptor ad Theodoſium, hoc affectum exprimit ſub tyrannis:* Cum interim miſeri vetabamur agere miſeros, imò omnes cogebamur mentiri beatos: & cùm domi atque ſecretò, ſolis coniugibus ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper eſt ex diuite? non enim ſe viuere gratulatur? Quid ita publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem? ſed habet filium. Ita flere non licebat amiſſa, metu reliquorum.

250 PRIAMVS.] *Apud Homerum, Iliad.* Ω.

251. REGIS GENVA.] *Achillis. Homerus:*
Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας
Δεινὰς, ἀνδροφόνους.
Quæ vertit hic ex profeſſo noſter.

252. PASTOREM.] *Audax & hoc mutatio Mureti. nam libri omnes,* Contempſiſſet Romanum patrem. *ex quo Pincianus,* Contempſiſſem R. p. *quod etſi melius illo extraneo: tamen mihi verius,* Contempſiſſet & Romanus pater. *Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non vnxit: quæ nec gente & animo Romanus noſter feciſſet, niſi non ſuæ vita, ſed alterius filij, timuiſſet.*

253. PIETAS.] *In filium ſuperſtitem.*

254. OSSA FILII.] *De more. cadauere combuſto, eligebant oſſa, & repoſita in vrnam ſepeliebant.*

255. ADOLESCENS.] *Ipſe iuuenis Princeps, Caius.*

256. LENIRETVR.] *Meus addit,* leniretur, admouere laceſſebat. *Alij,* leniretur admouens: *Scribe & diſtingue:* vt cura leniretur, admonens, laceſſebat. *Caius identidem propinando admonebat,* leniendæ curæ *hoc eſſe. Aut ipſis verbis,* Leni curam.

CAP. XXXIV. 257. ANCEPS EST.] *Vinci poteſ.*

258. FVRIOSVM.] *Vinci debet.*

259. SORDIDVM.] *Vincere inglorium.*

260. PVSILLI.] *Iuuenalis:* — quippe minuti Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas, Vltio.

D 261. NE

uertunt: imbecillia ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, A
quid aliquando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud
quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, & quàm
* multos venia amicos vtiles fecerit. [261] * Ne iraſcamur inimicorum & hoſtium liberis.
Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à rep. [262] liberos proſcriptorum ſubmouit.
Nihil eſt iniquius, quàm aliquem heredem paterni odij fieri. [263] Cogitemus, quotiens ad
ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quàm ſæpè
veniam qui negauit, petit? quàm ſæpè pedibus eius aduolutus eſt, quem à ſuis repulit?
Quid eſt glorioſius, quàm iram amicitiâ mutare? Quos Populus R. fideliores habet ſo-
cios, quàm quos habuit [264] pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet [265] imperium, niſi
ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis? tu contrà benefi-
cijs prouoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab alterâ parte deſerta. [266] niſi par non pugnat. Si
vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt, qui vicit. Percuſſit
te? recede. referiendo enim, & occaſionem ſæpiùs feriendi dabis, & excuſationem. non B
poteris reuelli, cùm voles. Nunquid velit quiſquam tam grauiter hoſtem ferire, vt re-
linquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt, vix
XXXV. retrahitur. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium commodum & habilem:
non vitabimus impetus animi, [267] his graues magis, furioſos & irreuocabiles? Ea de-
mum velocitas placet, quæ vbi iuſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec vltra deſtinata procurrit, &
quæ flecti, & à curſu [268] ad gradum reduci poteſt. Ægros ſcimus neruos eſſe, vbi inuitis
nobis mouentur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui cùm ambulare vult, currit. animi
motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimoſque, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo fe-
rentur. Nihil tamen æquè profuit, quàm primùm intueri deformitatem rei, deinde pe-
riculum. Non eſt vllius affectus [269] facies turbatior. pulcherrima ora fœdauit, toruos
vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Linquit decor omnis iratos: & ſiue amictus illius com-
poſitus ſit ad legem, attrahet veſtem, omnemque curam ſui effundet. Si capillorum na- C
turâ vel arte iacentium non informis eſt habitus; cùm animo inhorreſcunt, tumeſcunt
venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit. tunc artus
trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intrà putas eſſe animum,
cuius extrà imago tam fœda eſt? quantò illi intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiri-
tus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtium, vel ferarum
cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poëtæ [270] inferna monſtra
finxêre, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; [271] quales ad bella excitanda, diſcordiam-
que in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferûm exeunt [272] Fu-
riæ: talem nobis iram figuremus, flammâ lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemi-
tu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu vtrâque quatien-
tem. neque enim illi tegere ſe, cura eſt. toruam, cruentamque, & cicatricoſam, & verbe-
ribus ſuis liuidam, inceſſibus veſanis, offuſam multâ caligine, incurſitantem, vaſtan-
tem, D

261. * NE IRASCAMVR.] *Mihi abrupta hæc videntur, nec prioribus nexa.*

262. LIBEROS PROSCR.] *Ne ad honores venirent. Hoc appellat* à rep. ſubmouere, *quia ad eam gerendam non admittuntur.*

263. COGITEMVS.] *Ad intermiſſa redit. emblemate illo de* liberis hoſtium, *neſcio quâ occaſione, inſerta.*

264. PERTINACISS. HOSTES.] *Latinos, Samnites.*

265. IMPERIVM, NISI.] *Tacitus* XI. *Annal. oratione Claudij:* Tunc ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, cùm ſpecie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. *Plura ibi eius rei.*

266. NISI PAR.] *Libri ſcripti*, niſi pariter, *& deinde*, pugnant. *Fortaſſe*, niſi paria.

CAP. XXXV. 267. HIS GRAVES.] *In meo hæc ita:* animi impetus? hi graues, furioſi, & irreuocabiles. *Legerem:* animi impetus, ſi graues, furioſi & irreuocabiles?

268. AD GRADVM.] *Ad leniorem & lentiorem paſſum.*

269. FACIES TVRB.] *Iterùm Ira deſcriptio, qualis lib.* 1. *cap.* 1.

270. INFERNA MONSTRA.] *Furias, Eumenidas.*

271. QVALES AD.] *Meus voce auctior:* quales motus ad bella. *Puto*, quales ad motus, ad bella.

272. FVRIÆ.] *Vox mea abeſt: & antè*, deterrimi. *Itaque eſſet* deterrimi, *vel* teterrimi inferûm, *id eſt, peſſimi infernalium Geniorum. Nam de Furijs ſanè iam tactum; & triplex eſt comparatio.*

CAP.

A tem, fugantemque: & omnium odio laborantem, ſui maximè: ſi aliter nocere non poſſit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamque. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt:

Sanguineum quatiens dextrâ Bellona flagellum,
Aut ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ.

aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt. Quibuſdam, vt ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe [273] ſpeculum. perturbauit illos tanta mutatio ſui: vel ut in rem præſentem adducti non agnouerunt ſe. & quantulum ex verâ deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtendi, & ſi in vllâ materiâ perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater maculoſuſque æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius eſt per oſſa carneſque, & tot impedimenta, effluentis: quid ſi nudus oſtenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab irâ [274] credo. quid ergo? qui ad ſpeculum venerat, vt ſe mutaret, [275] iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt xxxvi.
B formoſior effigies, quàm atrox & horrida, qualeſque eſſe, etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quàm multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupêre venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem in oculos vehementiùs [276] humor egeſtus, & in morbos ægri recidêre. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. [277] Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domui imprecantur: & iraſci ſe negant, non minùs quàm inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandique [278] cariſſimis: legum, niſi quà nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio, adiri faciles. Omnia per vim gerunt, gladijs & pugnare parati, & [279] incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exſuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuerſa vis huius eſt. omnes denique alios affectus ſibi ſubijcit: amorem ardentiſſimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuêre complexibus. Auaritiam du-
C riſſimum malum, minimumque flexibile ira calcauit; adacta opes ſuas ſpargere, & domui, rebuſque in vnum collatis inijcere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata proiecit [280] inſignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus eſt, in quem non ira dominetur.

CAP. XXXVI. 273. SPECVLVM.] *Plutarchus:* Ἐμοὶ δὲ εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κόμψος ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην αὐτοῦ προσφέροντος ἐπὶ ταῖς ὀργαῖς ἔσοπτρον, ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ. Τὸ δὲ αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, οὐ μικρὸν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους: Mihi verò ſiquis ſcitus & elegans ſit comes vel aſſecla; non ægrè feram, ſi in irâ proferret mihi ſpeculum, ſicut quibuſdam iam lotis compluſque ſolet ſine vllo bono fructu. At ſeipſum
D ita videre, præter naturam conſtitutum, & vndique turbatum, non parum conferat ad affectus huius damnationem.

274. CREDO,] *Libri*, credis. *tamen hoc Pinciani coniectaneum probum videtur.*

275. IAM MVTAVERAT.] *Habebat enim animum ſe compeſcendi. rationem audiebat, medicinam quærebat.*

276. HVMOR.] *Bilioſus. & icterum genuit.*

277. AIACEM.] *Victum, armorum iudicio, ab Vlyſſe.*

278. CARISSIMIS.] *Quidam libri* luminis; *alius*, & litteris: *ex quo non inſcitè*, vitandique & liberis: *ſiue ex priore illâ*, alumnis.

279. INCVMBERE.] *Seipſos interficere, vt ille Aiax.*

280. INSIGNIA.] *Magiſtratuum, aut dignitatum: Prætextam, latum clauum, & talia.*

L. ANNÆI SENECÆ A

DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

*E*XSEQVITVR *alteram partem Remedij, priore medio libro poſitam, ſed dilatam, Ne in irâ peccemus: id eſt, refrænemus eam & cohibeamus. Id variè fit: ſed ſemper ſtatimque faciendum in Affectu præcipiti & incitato. Quem* B *Ariſtoteles excuſat: ſed ipſe eum accuſat, & fœditatem iterùm iræ oſtendit. Hæc ad Cap. vſque* IV. *Tum partitur, tria ſe dicturum. primùm, Quemadmodum non iraſcamur; deinde, Quemadmodum ab irâ liberemur; tertiò, Quemadmodum alium iraſcentem ſiſtamus placemuſque. Hæc, etſi alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrimè & vtiliſſimè ad finem libri exſequitur: & aurea ſiue ætherea habebis monita & dicta.*

CAPVT PRIMVM.

QVOD maximè deſideraſti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certè [1] refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palàm aperteque faciendum eſt, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique im- C pedimento exaſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. vtrúmne verberanda & agenda retrò ſit, an cedere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſæuit, ne remedia ipſa ſecum ferat: conſilium pro moribus cuiuſque capiendum erit. Quoſdam enim preces vincunt: quidam inſultant, inſtantque ſubmiſſis. Quoſdam terrendo placabimus: alios [2] obiurgatio, alios [3] confeſſio, alios [4] pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouiſſimè deſcendendum eſt. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardiùs poſſunt: huius incitata, & ſe ipſa rapiens violentia, non paullatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſolicitat animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidoſque vel [5] communis mali, exagitat: nec in ea tantùm, in quæ deſtinauit, ſed in [6] occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certè affectibus ipſis licet ſtare: hæc non ſecùs quàm fulmina procellæque, & ſi qua alia irre- D uocabilia ſunt, quia non eunt, ſed cadunt, vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc [7] à ſanitate deſciſcit. alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia: in irâ

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. REFRAENARE.] *Suprà,* II. *cap.* XVIII. *pars hæc argumenti poſita,* Remedia iræ. *Ea duplicia,* Ne incidamus, *&,* Ne in eâ peccemus: *id eſt, quod hoc libro agitur, refrænemus & ſiſtamus.*

2. OBIVRGATIO.] *Meticuloſos.*

3. CONFESSIO.] *Generoſos.*

4. PVDOR.] *Bonæ & ambitioſæ indolis.*

5. COMMVNIS MALI.] *Quod in lædentem, & ſeſe veniat.*

6. OCCVRRENTIA.] *Quidquid obſiſtit, aut moratur. Sunt imagines, & tota ferè deſcriptio, à torrente: altiloqua, numeroſa, ſonans, vt amat noſter.*

7. A SANITATE.] *Ea cauſſa cur veteres* Morboſos *eos dixerint: Cicero* IV. *Tuſc.* Benè igitur noſtri, cùm

[illegible] Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires ſuas [illegible] ſuperba, ſiue fruſtratur, inſana; nec repulſa quidem in tædium [illegible] ſubditur, in ſeipſam morſus ſuos vertit. nec refert, quan-[illegible] quo ſurrexit. Ex leuiſſimis enim in maxima [illegible] dir. Nullam tranſit æta- II.
[illegible] hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtatis non nouere luxuriam, quædam, quia exercitæ & [11] vagæ ſunt, effugere pigritiam. quibus [12] incultus mos [illegible] ſtis vita eſt, circumſcriptio ignota eſt, & fraus, & quodcunque in foro malum naſcitur: nulla gens eſt, quam non ira inſtiget, tam inter Graios quàm barbaros potens: non minus pernicioſa leges metuentibus, quàm quibus iura diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt: hic vnus affectus eſt, qui interdum publicè concipitur. Nunquam vniuerſus populus vnius feminæ amore flagrauit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas ſpem ſuam miſit. ambitio viritim ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum. Sæpe in iram vno agmine itum eſt. viri, feminæ, ſenes, pueri,
B principes, vulguſque conſenſêre: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum conciliatorem anteceſſit. Ad arma protinus igneſque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus: & modò eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram ſuæ concionis excepit. [13] in Imperatorem ſuum [illegible] pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicum conſilium, [illegible] non exſpectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, [14] ſubitos iræ ſuæ duces legit. ac per tecta vrbis, nobiles conſectatus viros, ſupplicium [15] manu ſumpſit. [16] Violauit legationes rupto iure gentium, rabieſque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo reſideret tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, [17] ſine auſpicijs, populus ductu [18] iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaque pro armis geſſit: deinde magnâ clade temeritatem audacis iræ luit.

Hic barbaris [19] fortè ruentibus in bella exitus eſt. cùm mobiles animos ſpecies iniu- III.
riæ perculit; aguntur ſtatim: & quà dolor traxit, [20] ruinæ modo regionibus incidunt in-
C compoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua: gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore vrgere, & [21] per ſuum vulnus exire. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifera ſit vis: ideò quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & vetat illam nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac ereptâ, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieri. Neceſſarium eſt itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monſtri ſit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſuâ pernicioſus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempeſtate correptus, non it, ſed agitur, & fu-

cùm omnia eſſent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos Morboſos nominauerunt. *Poſteà tamen in communi vſu*, Morboſi, *P[illegible]*.

D 8. DEIECTVS.] *Proſternuntur, abolito cadunt.*

9. PRONA.] *Tota ſe vrgens & præcipitans, ſibi inſtans & imminens.*

1[0]. EX QVO SVRREXIT.] *Veteres*, ex quo reſurrexerit. *P[illegible] verum*, ex quóve ſurrexerit.

CAP. II. 11. VAGÆ SVNT.] *Vt Scythæ, & Hamaxobij.*

12. INCVLTVS MOS.] *Notetur. res ita habet, vbi cultus animorum & vitæ ordinatior, malum hoc litium agnaſcitur, & deriuatur ab ipſo legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,*

Nulla foro rabies, aut ſtrictæ iurgia litis:
Morum iura viris, ſolum, & ſine faſcibus, æquum.

13. IN IMPERATOREM.] *Exempla in Valerio habes, lib. IX. cap. VII.*

14. SVBITOS.] *Vt in Gracchanâ ſeditione, Naſica pro duce.*

15. MANV SVMPSIT.] *Meus liber*, manu ſuppreſſit. *An* manu ſuâ præceſſit, *an aliud? vide. Aliaqui vulgatam interpretere, Supplicium, non lege aut iure, ſed vi & manu exactum.*

16. VIOLAVIT LEG.] *Ad Carthaginienſes hæc pertinere videntur. qui ſolio quadam tertio bello ſuo patrarunt. Appianum vide.*

17. SINE AVSP.] *Sine ſummo imperio, quod auſpicato dabatur. Romanus mos & ſermo, de quo ad Tacitum.*

18. IRÆ SVÆ.] *Codex noſter*, ductu iræ ſuoque. *pulchrè: id eſt, ducibus Irâ, & Seipſo, vſus.*

CAP. III. 19. FORTE.] *Et non conſilio. quibus impetus pro ratione eſt, & temeritas pro audaciâ.*

20 RVINÆ MODO.] *Simili imagine Florus, & ipſe ex Annæi noſtri gente, de Cimbris:* Tridentinis iugis in Italiam prouoluti, ruinâ deſcenderant.

21. PER SVVM VVL.] *In hoſtem ire ac petere,* per

& fur[illegible]ſer[illegible]? nec mandat vltionem ſuam, ſed ipſe eius exactor, [illegible] A maj[illegible] norum, eorumq; ie quos mox ai[illegible] ſ[illegible] facturus eſt, cam[illegible]. Hunc [illegible]quis aff[illegible] virtuti adiutorem comitemque dat; conſilia, ſine quibus virtus g[illegible] nihil, obturbantem? Caducæ ſiniſtræque ſunt vires, & in malum ſuum validæ, in quas ægrum morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo, quod me putes tem[illegible]s in ſupervacuis conſumere, quod iram, quaſi dubiæ apud homines opinionis ſit, infamem: cùm aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi [22] indicat operas, & tanquam vel[illegible]n ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prœlia, in actus rerum, ad omne quod[illegible]nque calore aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco pro[illegible]ra, oſtendenda eſt rabies eius effrænata & attonita: apparatuſque illi reddendus eſt ſuus, [23] eculei, & [24] fidiculæ, & [25] ergaſtula, & cruces, & circumdati [26] defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens [27] vncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, [28] lacerationes membrorum, [29] inſcriptiones frontis, & beſtiarum immanium [30] caueæ. Inter hæc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum ſtridens, omnibus per B

IV. quæ furit tætrior. Vt de ceteris dubium ſit, nulli certè affectui peior eſt vultus, quem [31] in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubitò retrorſum ſanguine fugato, [32] pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus. Adijce dentium inter ſe arietatorum, & ali[illegible]uem [33] eſſe cupientium, non alium ſonum, quàm eſt apris, [34] tela ſua attritu acuentibus. Adijce [35] articulorum crepitum, cum ſe ipſæ manus frangunt, & pulſatum ſæpius pe[illegible]us, anhelitus crebros, tractoſque altiùs gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis [36] exclamationibus, trementia labra, interdumq; ie [37] compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, ſiue infixum viſceribus ferrum, minùs tætra facies eſt, etiam cùm venatorem ſuum ſemianimes morſu vltimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nónne reuocare ſe quiſque ab irâ volet, cùm intellexerit illam C à [38] ſuo primùm malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram in ſummâ poten-

per ipſam haſtam quâ vulnus fecit, & quam obnixus aduerſarius tenet. Feræ hoc ſolent & apri, vt ſcimus.

22. INDICAT.] *Vocet ad operas, eaſq; imperet. In legum libris, ipſâ hac phraſi,* Indicit operas liberto patronus.

23. ECVLEI.] *Quibus impoſiti, extendebantur & longiores fiebant, ait Seneca Epiſt.* LXVII.

24. FIDICVLÆ] *Nerui & chordæ, ad ipſum illum finem: ſiue etiam ad membra arctanda.*

25. ERGASTVLA.] *Carceres ruſtici aut domeſtici, in quas ſerui ad compedes & opus damnabantur. Scripſi* II. *Elect. propria Capite.*

26. DEFIXIS CORP.] *Iuuenalis:*

— tædâ lucebis in illâ
Quâ ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus XV. *Annal.* Crucibus affixi, aut flammandi: *& in Actis Martyrum plus ſemel legas, crucibus ſiue ſtipitibus affixos, igne conſumptos. Tamen vetus omnis hic lectio,* defoſſis corporibus. *quid? ſoléntne defodere leuiter infernè, atque ita vſtulare? vt flamma ſcilicet magis coerceretur, & corpori applicaretur? Iuuenalis verſus ſic legi capiq; paſſit:*

Et latus mediam ſulcus diducet arenam:
qui nam dictis illis ſubnexus. Sulcus, pro ipsâ tali foſſâ, & illo ſi[illegible]

27 VNCVS.] *Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias ſcalas vnco trahere, deinde in Tiberim præcipitare. Feſtus in* Hamotrahones, *Cicero in Philip. & alij.*

28. LACERATIONES.] *Cùm vngulis latera ſulcabant. Licet ad virgas, flagella, ſcorpiones etiam referre.*

29. INSCRIPTIONES.] *Cùm ſtigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi* II. *Elect. cap. de Ergaſtul.*

30. CAVEÆ.] Cauernæ *meus, & quidam. Et fuêre ſpecus ac cauernæ in Amphitheatris, vnde beſtiæ in damnatos emitterentur. Sed & idem è* Caueis. *Huc igitur, & ad ferales ludos ſpectat? an quòd homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, inſtar beſtiarum? Quod Lyſimachus Teleſphoro fecit infrà, cap.* XVII. *Sed & Caligula* multos beſtiarum more quadrupedes, caueis coërcuit. *Suetonius cap.* XXVII.

CAP. IV. 31. IN PRIOR. LIBR.] *Certè, & plus* D *ſemel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticas vt firmum habet, ſchematis hanc fœditatem?*

32. PALLENTEM.] *Qui mali, & metuendi recandita irâ.*

33. ESSE CVP.] *Id eſt, ediſſe & deuoraſſe aliquem cupientium. Itaque malim etiam,* vt aliquem: *vel,* & vt aliq.

34. TELA SVA.] *Dentes, quibus pugnat.*

35. ARTICVLORVM.] *Lib.* I. *cap.* I.

36. EXCLAMATIONIBVS.] *Et quidem voce acutâ. cuius cauſſam Ariſtoteles, ſiue auctor libri* De Phyſiognomoniâ, *tradit.*

37. COMPRESSA.] *Meus,* complexa *malim*

38. SVO PRIMVM.] *Nam ſe torquet & diſtorquet.*

39. IRA

A [illegible] & [illegible] ſubmittunt, & in minimis magnæ fortunæ [illegible] poſſidet [illegible]n, quamuis ſit potens, imo nec liber quidem dici poſſit. [illegible] Non [illegible] admoneam, vt diligenter qui que ſit, vt ipſe ſe circumſpiciat: [illegible] ad peſſimos quoſque pertinere, iracundiam etiam [4] eruditis hominibus [illegible] ſanis, irrepere: adeo vt quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quisque huic obnoxius. Quorſus, inquis, hoc pertinet? v.
Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa: cùm lentos quoque natura, & placidos, in ſæuitiam ac vim [illegible] euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiſcuè enim imbecilla robuſtaque inuadit. ita ab [illegible] tam inquietis moribus periculum eſt, quàm compoſitis & remiſſis. quibus eò turpior ac periculoſior eſt, quò plus in illis mutat. Sed cùm primum ſit, non iraſci; ſecundum, [illegible] ret nete; tertium, alienæ iræ mederi: dicam primùm, quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum ab illâ liberemur; nouiſſimè, quemadmodum

B iraſcentem retineamus placemuſque, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam benè æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos, damnanda: perſcrutanda eius mala, & in medium protrahenda ſunt: vt qualis ſit appareat, comparanda cum peſſimis eſt. Auaritia acquirit, & contrahit, quo [42] aliquis melior vtatur: ira [43] impendit: [44] paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quam id erat propter quod iraſcebatur, amiſit? Ira patri [45] luctum, marito diuortium attulit, magiſtratui odium, candidato repulſam. Peior eſt etiam, quàm luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam: illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ [46] fortuitis malis delectantur: hæc non poteſt expectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus grauius: has ira conciliat. nihil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterùm etiam illa plebeia ira & priuata, inermis, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira, vt ſepo-

C nimus quæ mox ſecutura ſunt damna, inſidias, perpetuam ex certaminibus mutuis ſollicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis [47] mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodeſſe iubet, hæc nocere. Adijce, quòd cùm indignatio eius à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur, puſilla eſt & anguſta. nemo enim non eo, à quo ſe contemptum iudicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit. [48] Vt tela à duro reſiliunt, & cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit. Quantò pulchrius eſt, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliaſque reſpuere? Vltio, doloris confeſſio eſt. non eſt magnus animus,
quem

39. IRA CAPTVS.] *Meus liber,* iræ ſuæ captus. *vt et [illegible] in Gruteri quibuſdam. Omnino faciendum,* iræ ſuæ captiuus. *Non eſt liber, inquit. quid ergo? captiuus. cuius? ſuæ Iræ.*

D 4 . ERVDITIS.] *Imò ingenioſi & celeres, ad iram maximè proni. quod Plato notauit in Theæteto:* Ἀλλ' οἱ ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ἄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται: At verò ſagaces, & ingenioſi, & memorioſi, vt plurimum, etiam ad iras propenſi magis ſunt, & ſubſilientes feruntur, vt naues non ſaburratæ; & furioſi magis quàm fortes ſunt. *Sed & fatuos Ariſtoteles habet, qui nuſquam traijcuntur. Igitur hîc Seneca* Eruditi *voce, S[illegible] immoren & ſenſum, vtitur. qui ſic appellant bonos, [illegible] ſtudioſos.*

CAP. V. 41 RETINERE.] *Franare, inhibere, vt [illegible] Nam ad eamdem partitionem reſpicit. Tamen meus, & ſcripti alij conſenſu,* detinere: *ex quo rectè fecerim,* detumere: *tumorem & iram deponere.*

42. ALIQVIS MELIOR.] *Non enim ipſe vtitur. & alijs quærit ac comparcit.*

43. IMPENDIT.] *Optimè hoc Muretus, etſi libri omnes* incendit. *Nam comparat Iram cum Auaritiâ, & hoc parte poſtponit. quòd auarus quærat ſaltem aliquid alteri; at Ira conſumit & impendit.*

44. PAVCIS GRAT.] *Explico. apud paucos Ira ſine malo & damno ſubſedit: quos occupauit, mercedem ab ijs abſtulit. Quomodo? è ſequentibus deinde. ſerui fugâ aut morte amiſſi, vaſa fracta, & eiuſmodi plura.*

45. LVCTVM.] *Fugâ item aut morte filij.*

46. FORTVITIS.] *A Deo aut caſu immiſſis.*

47. MVTAT.] *In alienos homini mores transferendo. ita in meis repperi. at alij,* vitiat, *vel* euitat, *quidam* iurat. *ex quo non è Gruterus,* eiurat.

48 VT TELA.] *Huius ſententiæ plura, in* De Conſt. ſap. *cap.* III.

quem [illegible] iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læſit. ſi imbecillior, parce illi, ſi
VI. potentior, tibi. Nullum eſt argumentum magnitudinis certius quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere. [49] Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tranquillâ collocatus, [50] intra ſe premens quibus ira contrahitur, modeſtus & venerabilis eſt & compoſitus: quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam reiecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in ſe [51] verecundi habuit, abiecit? cui officiorum [52] numerus aut ordo conſtitit incitato? quis linguæ temperauit? quis vllam partem corporis tenuit? quis ſe regere potuit? [53] In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo monſtratur tranquillitas, ſi [54] *neque priuatim, neque publicè multa, aut maiora viribus noſtris egerimus*. Nunquam tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, vt non aut ex homine, aut ex re offensâ naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequen- B
tia vrbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi [55] reſpergi: ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius [56] intercepit: non ex deſtinato propoſita fluxerunt. [57] nulli fortuna tam dedita eſt, vt multa tentanti vbique reſpondeat. ſequitur ergo, vt is cui contrà quàm propoſuerat, aliqua ceſſerunt, impatiens hominum rerumque ſit: ex leuiſſimis cauſſis iraſcatur, nunc perſonæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Iraque vt quietus poſſit eſſe animus, non eſt iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, [58] ſupraque vires appetitarum. Facile eſt, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægrè ſuſtinemus, victi in
VII. proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcinâ, impares oneri vacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis, ſcias. negotia expedita & habilia ſequuntur [59] actorem? ingentia, & ſupra menſuram agentis, nec dant ſe facilè, & ſi occupata C
ſunt, premunt atque [60] adducunt adminiſtrantem, teneriqúe iam viſa, cum ipſo cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita ſit eius voluntas, qui non quæ facilia ſunt, aggreditur, ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. [61] Quotiens aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis infecti.

CAP. VI. 49. PARS SVPERIOR.] *Epiſt.* LIX. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. Semper illic ſerenum eſt. *Lucanus hæc ipſa:*

Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër,
Imaque telluris ventos tractuſque coruſcos
Flammarũ accipiunt: nubes excedit Olympus.
Lege Deum, minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent.

50. INTRA SE.] *Continens & deuorans illa, ſiue vincens, quibus ira ſolet contrahi. Nihil turbidum extra ſe oſtendens.*

51. VERECVNDI.] *Ergo bis idem dicit? nam ſuum membrum iam fuit de Verecundiâ abiectâ. Omnino legendum,* verendi. *Nam ecce tria poſuit in tranquillo animo & pacato;* Verecundum *fecit*, Venerabilem, Compoſitum. *Ordine hæc ipſa exſequitur, & oſtendit contrà in Irato eſſe.*

52. NVMERVS.] *Non propriè ἀριθμὸς, ſed ῥυθμὸς, modus, concinnitas.*

53. IN IMMENSVM.] *Libri alij*, Quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit. *Id eſſet, iam præcipitem, iam in caſum ex alta datum. Siue etiam, in curſu iam medio, ab aurigis equiſve. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat:* Immenſum proderit. *At nequid celem, mihi inconnexa hæc videntur, & ſuſpicio defectus eſt.*

54. NEQVE PRIVATIM.] *Vide de Tranquill. cap.* XII.

55. RESPERGI.] *Sordibus inquinari.*

56. INTERCEPIT.] *Fraude in ſe tranſtulit. ipſe rem, ſperatâ nobis, potitus eſt.*

57. NVLLI FORTVNA.] *De Tranquill. cap.* XIII. Nam qui multa agit, ſæpè fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt raro experiri. D

58. SVPRAQVE VIRES.] *De Tranquill. cap.* V. Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quàm in onere. Neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt.

CAP. VII. 59. ACTOREM.] *Ita libri, etſi Romana editio* auctorem. *Sed illud aſſerit ipſe noſter, dum adiungit*, ſupra menſuram agentis.

60. ADDVCVNT.] *Contrahunt, incuruant*

61. QVOTIENS ALIQ.] *Idem præceptum De Tranquill. cap.* IV. Inſpicere debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſsâ, aut cum quibus, agendum eſt.

62. GENE-

A infecti. Hîc intereſt, verùm quis feruidi ſit ingenij, an frigidi, atque humilis. [62] generoſo repulſa iram exprimet, [63] languido inertiq́ue triſtitiam. Ergo actiones noſtræ nec [64] prauæ ſint, nec audaces, nec improbæ. [65] in vicinum ſpes exeat. nihil conemur, quod mox adepti quoque ſucceſſiſſe [66] miremur. Demus operam, ne accipiamus iniuriam, VIII. quam ferre neſcimus. Cum placidiſſimo & facillimo, & minimè [67] anxio moroſóque viuendum eſt Sumuntur à conuerſantibus mores: & vt quædam [68] in contractos corporis vitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus conuictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque & [69] ſiliceum virum emollijt: auaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diuerſo ratio virtutum eſt, vt omne quod [70] ſecum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit vtilis regio & ſalubrius cælum; quàm animis parum firmis, in turbâ meliorum verſari. Quæ res quantum poſſit, intelliges, ſi videris feras quoque conuictu noſtro manſueſcere: nulliq́ue immani beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſpe-

B ritas, paulatimq́ue inter placida dediſcitur. Accedit huc, quòd non tantùm exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit: ſed quòd cauſſas iraſcendi non inuenit, nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos irritaturos iracundiam ſciet. Qui ſunt, inquis, iſti? multi ex varijs cauſſis [71] idem facturi. Offendet te ſuperbus contemptu, diues contumeliâ, petulans iniuriâ, liuidus malignitate, pugnax contentione, ventoſus & mendax vanitate. nou feres à ſuſpicioſo timeri, à pertinace vinci, à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos; qui iram tuam nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces, non tamen vſque in adulationem. nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certè amicus noſter, vir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quàm maledicere. [72] Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimum conſtat. cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo [73] lectæ patientiæ cliens: ſed difficile erat illi in [74] crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat,

C effugere. Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & [75] ſecundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamauit: *Dic aliquid contrà*, [76] *vt duo ſimus*. Sed ille quoque, quòd non iraſceretur iratus, citò ſine aduerſario deſijt. Eligamus ergo vel hos potiùs, ſi conſcij nobis iracundiæ ſumus, qui [77] vultum noſtrum ac ſermonem ſequantur.

62. GENEROSO] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

63. LANGVIDO.] *Qui frigido humiliq́.*

64. PRAVÆ.] *Pincianus ita. ſed libri melius*, paruæ. *Vult enim nec viles minutaſq́ actiones noſtras, nec altas nimis & audaces. Media ſequamur.*

65. IN VICINVM.] *Ipſe interpres De Tranquill. cap.* x. Propè poſita, ſpeiq́ue noſtræ alludentia ſequamur.

66. MIREMVR.] *Quaſi ſupra vota, aut fata*

D *noſtra.*

CAP. VIII. 67. ANXIO.] *Quidam* obnixo. *nec malè.*

68. IN CONTACTOS.] *Aliquot exemplaria*, ad contactos. *Virumnis rectè.* Vuaque contactâ liuorem ducit ab vuâ.

69. SILICEVM.] *Coniectura Pinciani eſt: etenim ſcripti:* ſi liceat. *id eſt, niſi peruertatur, ſi per molles liceat, virum. Nam Vir, Impudico opponitur; qui in alterum ſexum tranſit. Aliaqui* Siliceus *vir, durus ſit. vt poeta:* ſcopulis durior Icari. *Caſſiodorus:* Non credentium corda omnino lapidea ſunt, & verè ſilicibus comparanda.

70. SECVM HABENT.] *Apud ſe, quod adhæret & conuerſatur.*

71. IDEM FACTVRI.] *Euocaturi iracundiam.*

72. CÆLIVM.] *M. Cælium, ad quem Ciceronis epiſtolæ, & eius ad Ciceronem exſtant, digniſſima quæ cum illis (penè dicam, ante illas) legantur.*

73. LECTÆ PAT.] *Quæſita, edecumata.*

74. CRAPVLAM.] *Tenui, etſi non probaui. In mea, & quibuſdam alijs*, in copulam coniecto, i. e. c. quo hærebat, effugere. *Nihil verius. non agitur de crapulâ, nec talis iſte vir. ſed naturâ ita iracundus, vt ſi cum altero iunctus copulatuſq́ eſſet, id eſt, ſi comitem paullò diutiùs adhærentem haberet; neceſſum eſſet à ſermone ad rixam venire.*

75. SECVNDAS AGERE.] *Meus*, & res ſecundas. *Vulgatum amplector, ſignificatq́ ſermone quodam adagiali, ſequi, obſequi, præeunti ancillari. Sumptum ab hiſtrionibus, in quibus primarum partium alij, alij ſecundarum. Atque iſti ſubmittunt, & patiuntur illos excellere: ideóque* ſecundas agere, *demittere, & blandiri. Plautus:* Nunc ſecunda (*an* ſecundas) mihi facis. *Etſi ibi Lambinus, ad ſuccidaneas hoſtias refert:* & ſecundâ hoſtiâ *mihi* facis, *id eſt ſacrificas, interpretatur. Porrò* ſecundas agere, *compendia intelligebant, partes. Horatius:*

— aut mimum partes tractare ſecundas.

76. VT DVO SIMVS.] *Cælio dignum dictum. Vnus vir videbatur vterque, quia eiuſdem ſenſus & ſermonis. Tu igitur, inquit, appone aliqui aut diſſenti, vt Cælius non videatur cum Cælio cœnare.*

77. VVLTVM.] *Eoipſo læti, triſtes, probantes, improbantes, quæ nosipſi.*

78. DE-

tur. facient quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinem inducent, nihil contra A
voluntatem audiendi: ſed prodetur, vitio ſuo interuallum & quietem dare. Difficilis quo-
que & indomita natura, blandientem feret: & nihil aſperum tetrumque palpanti eſt.
Quotiens diſputatio longior & pugnacior erit, in primâ reſiſtamus, antequam robur
accipiat. Alit ſeipſam contentio: [78] demiſſos altiùs tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſ-
IX. tinere, quàm abducere. Studia quoque grauiora iracundis omittenda ſunt, aut certè
citra laſſitudinem exercenda: & animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis
tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & historia [79] fabulis detineat: molliùs de-
licatiuſque tractetur. [80] Pythagoras perturbationes animi lyrâ componebat. quis au-
tem ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe; ſicut quoſdam cantus blandimenta, qui-
bus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infir-
ma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtringitur: ſic mentes ægras ſtudia læta
permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant
vitium. Æquè cauere laſſitudinem corporis. conſumit enim, quicquid in nobis mite pla- B
cidumque eſt, & acria concitat. Ideò quibus ſtomachus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res
agendas maioris negotij, bilem cibo temperant. quam maximè mouet fatigatio: ſiue
quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſumque eius, venis [81] laboranti-
bus, ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmum [82] incumbit animo. certè ob ean-
dem cauſſam iracundiores ſunt [83] valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſitis, ex
X. iiſdem cauſſis, vitanda eſt: exaſperat enim & incendit animos. Vetus dictum eſt,
[84] *A laſſo rixam quæri.* æquè autem & ab [85] eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine
quem aliqua res [86] vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem
tactus condoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeò vt quoſdam [87] ſalu-
tatio, epiſtola, oratio, & interrogatio in litem euocent. Nunquam ſine querelâ ægra tan-
guntur. Optimum eſt itaque, ad primum mali ſenſum mederi ſibi: tum verbis quoque
ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem, affectus ſuos cùm C
primùm oriuntur, deprehendere. morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tem-
peſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque iſtarum pro-
cellarum animos vexantium, ſunt quædam [88] prænuncia. Qui [89] comitiali vitio ſo-
lent

78. DEMISSOS ALTIVS.] *Alij libri*, dimiſſos: *ſed meus*, admiſſos. *optimè. A curſu ſumptum. Reſiſte, inquit, in primâ viâ aut carceribus: quòd ſi te admiſeris, & ad curſum diſſertationis incitaueris, non diſtinxeris.* Admitti equus *dicitur, cui frena laxamus. Lego etiam*, arctiùs tenet.

CAP. IX. 79. FABVLIS.] *Fabula in hiſtoriâ? malim* fabularis. *Suetonius Tiberij, cap.* LXX. Maxime curauit notitiam hiſtoriæ fabularis. *μυθολογίας.*

80. PYTHAGORAS.] *Quod cùm alij, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo* De virtute morali *tradit. Imò inter præcepta eius erat, ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν*: cantibus ad lyram vti. *Atque adeò cenſebat τὴν τε ἀρετὴν, ἁρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἅπαν, καὶ τὸν Θεόν*: & Virtutem eſſe Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bonum, & ipſum Deum.

81. LABORANTIBVS.] *Vide an non* labentibus. *Ita de Benef.* III. *cap.* IX. Cadentes venas vino refeciſſe. *& Epiſt.* XCV. Vino fulcire venas cadentes. *Quod totum ad hanc inediam pertinet: in quâ venæ detument, & quaſi ſubſidunt. Sic autem collapſæ, & velut clauſæ, curſum ſanguinis ſiſtunt, vt hîc ait. Sed ratio & origo à ſpiritibus; qui abſumpti, & minùs intendunt venas, & vehiculum ſanguini non præbent. Haud diſtat illud Suetonij, de Auguſto:* malas labentes corrigi ſibi præcepit. *Labuntur verò ſub mortem, vt & tempora. Seneca Tragicus:*

— lapſæ genæ Lucem recuſant.

82. INCVMBIT ANIMO.] *Quaſi onus comprimit. ſe non ſuſtinet, in animum reclinat.*

83. VALETVDINE AVT.] *De his cauſſis dictum lib.* II *cap.* XIX.

CAP. X. 84. A LASSO.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam, & in ſiti. D

85. ESVRIENTE.] *Plautus Amphitruone:* Vetus adagium eſt, Fames & mora bilem in naſum conciunt. *Et muliercula in Theocrito, de marito ſuo iracundo:* — Πεινᾶντί γα μηδέποτ᾽ ἔνθῃς:
— Eſurienti haud obuius eſto.

86. VRIT.] *Vbicumque inopia aut ſolicitudo. Suprà dictum, repete.*

87. SALVTATIO.] *Parum tempeſtiua, aut honorifica. Simile in ſequentibus.*

88. PRÆNVNCIA.] *Aliàs* prognoſtica *etiam legitur: ſed interpretamentum eſt.*

89. COMITIALI.] *Morbo ſacro, Herculaneo, Maiore, caduco, ἐπιληψίᾳ. Appellat ipſe* Vitium comitiale, *ſcitè, quia Comitia (priſcâ ſuperſtitione) vitiabat. Serenus:*

Eſt etiam morbi ſpecies, cui nomen ab illo,
Quòd fieri nobis ſuffragia iuſta recuſat.

90. SVM-

A lent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, ſi calor [90] ſumma deſeruit, & [91] incertum lumen, neruorúmque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, capútque verſatur. Solitis itaque remedijs [92] incipientem caſum occupant, & odore guſtúque, [93] quicquid eſt quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigorémque pugnatur: aut ſi parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & [94] ſine teſte ceciderunt. Proderit morbum ſuum noſſe, & vires eius antequam [95] ſpatientur, opprimere. Videamus quid ſit, quod nos maximè concitet. Alium [96] verborum, alium [97] rerum contumeliæ mouent. hic vult nobilitati ſuæ, [98] hic formæ ſuæ parci. ille [99] elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus. hic ſuperbiæ impatiens eſt, hic contumaciæ. ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur: hic [100] intra domum ſæuus eſt, foris mitis. ille rogari, [101] inuidiam iudicat: hic, non rogari, [102] contumeliam. Non omnes ab eâdem parte feriuntur.

Scire itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, vt id maximè protegas. Non expedit XI.
omnia videre, omnia audire. multæ nos iniuriæ tranſeant: ex quibus pleraſque non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiamſi ſecretò habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam [103] interpretatio eò perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. pleraque in luſum iocúmq; vertantur. [104] Socratem aiunt, colapho percuſſum nihil amplius dixiſſe, quàm *Moleſtum eſſe, quòd neſcirent homines quando cum galeâ prodire deberent.* Non quemadmodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cùm ſciam tyrannorum quoque, tumida & fortunâ & licentiâ ingenia, familiarem ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certè, Athenienſium [105] tyrannum, memoriæ proditur, cùm multa in crudelitatem eius [106] ebrius conuiua dixiſſet, [107] nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent; placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, *Non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis* [108] *obligatis* C *oculis in ſe incurriſſet.* Magna pars querelas [109] manu fecit, aut falſa ſuſpicando; aut leuia aggrauando. Sæpè ad nos ira venit, ſæpiùs nos ad illam. quæ nunquam accerſenda eſt: XII.
etiam cùm incidit, reijciatur. Nemo dicit ſibi: *Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut feciſſe potui.* Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. atqui ille intuendus eſt, an volue-

90. SVMMA DESER.] *Summas corporis extremáſque partes, an & caput? Vtrumque enim ſolere, è Celſo diſcas lib.* II. *cap.* VII. Optimum eſt à manibus pedibúſve initium fieri: deinde à lateribus: peſſimum inter hæc, à capite.

91. INCERTVM LVMEN.] *Oculi tenebreſcunt. de quo aliíſq; ſignis, & eorum cauſſis, propria libella Hippocrates, De morbo ſacro.*

92. INCIPIENTEM CASVM.] *Probes, niſi libri abducant. quorum alij* cauſſam, *alij (vt meus)* curam. D *Reficerem,* incipientem curâ occupant. *Morbum cùm incipere ſentiunt, curâ praeueniunt. quâ? iam addit, de odore, guſtu.*

93. QVICQVID EST.] *Hippocrates pituitam frigidam & craſſam cenſet, illapſam in venas: qua meatus claudit, ſanguinem ſiſtit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid ſpiritus miſcet: nec malè. ſi quis occulti aliquid & diuini, quod in morbis quibuſdam & Hippocrates agnoſcit.*

94. SINE TESTE.] *Ad vitandam infamiam.*

95. SPATIENTVR.] *Liberè ſe diffundant, & exſerant.*

96. VERBORVM.] *Generoſos.*

97. RERVM.] *Viliores.*

98 HIC FORMÆ.] *Meus,* famæ.

99. ELEGANTISSIMVS.] *Non ad formam (nam de eâ præceſſit, in vulgatis quidem) ſed ad* φιλοκαλίαν *& elegantiam morum habitúſque refer.*

100. INTRA DOMVM.] *Qualis apud Satyricum* — Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.

101. INVIDIAM.] *Quaſi graue fortuna ſua & inuidioſum, quemquam ſibi ſupplicare.*

102. CONTVMELIAM.] *Quaſi ſuperbè contemnatur.*

CAP. XI. 103. INTERPRETATIO.] *Id eſt, ſcrutatia, ruminatio, pro ſuo ſenſu explicatio. Tacitus:* Viſo conſpectóque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur.

104. SOCRATEM AIVNT.] *Imò id Diogeni Cynico Diogenes Laërtius adſcribit:* Ἐνσείσαντος αὐτῷ κόνδυλόν τινος, Ἡράκλεις, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ περικεφαλαίας περιπατεῖν. Pugno ab aliquo percuſſus, Iupiter, inquit, quàm me fugit cum galeâ inambulare?

105. TYRANNVM.] *Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem.*

106. EBRIVS CONVIVA.] *Traſippus quidam, ex amicis eius. Valerium vide, lib.* V. *cap.* I.

107. NEC DEESSENT.] *Ipſi etiam filij duo,* violatæ patris maieſtati ſubuenire cupientes. *Valerius.*

108. OBLIGATIS OCVLIS.] *Ad ebrietatem hoc referens, & excuſans mentem vino ſauciam & cæcam.*

109. MANV FECIT.] *Sponte. ipſi fabricati ſunt, & ſibi*

voluerit,[110] an inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an [111] præmium: ſibi morem geſſerit, an [112] manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre ac pati, aut [113] humanum, aut [114] humile ſit. [115] Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe [116] differt. atqui maximum remedium iræ, [117] dilatio eſt: vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentem, aut reſidat, aut [118] minùs denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantùm dies, molliet: quædam ex toto euaneſcent. [119] Si in hoc erit [120] petita aduocatio, apparebit iam iudicium eſſe, non iram. Quicquid voles quale ſit ſcire, [121] tempori trade. nihil diligenter [122] in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cùm ſeruo ſuo iraſceretur, ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus iuſſit, ſuâ manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui fortè interuenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo*. velut ſtupens, geſtum illum ſæuituri deformem ſapienti viro ſeruabat, oblitus iam ſerui: quia alium quem potiùs caſtigaret, inuenerat. Itaque abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior; *Tu*, inquit, [123] *Speuſippe ſeruulum iſtum verberibus obiurga: nam ego iraſcor.* [124] Ob hoc non cecîdit, propter quòd alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit: plus faciam quàm oportet: libentiùs faciam. non ſit iſte ſeruus in eius poteſtate, qui in ſuâ non eſt. Aliquis vult irato committi vltionem, cùm Plato ſibi ipſe imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum iraſceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. ſi iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna eius obruamus: & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque teneamus.

XIII. Cum magnâ id noſtrâ moleſtiâ fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem: ſed ſi eminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris receſſu recondatur, [125] feraturque, non ferat: imò in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remitta-

A B C

& ſibi inuenerunt. Vide ſuper hac phraſi, Conſol. ad Marc. cap. XIX.

CAP. XII. 110. AN INCIDERIT.] *Caſu, non voluntate & decreto fecerit.*

111. PRÆMIVM.] *Non vt te læderet, ſed ſibi bene faceret.*

112. MANVM ALTERI.] *Non à ſe, ſed inſtinctu alieno læſerit.*

113. HVMANVM.] *Si puer, mulier, miſer, afflictus.*

114. HVMILE.] *Si vir, & æqualis; ſi ſuperbus, procax, contemptor, inimicus.*

115. EO LOCO.] *Vt videamus, an non ipſi tale peccaturi: & peccato, an ſic ſuccenſeri vellemus.*

116. DIFFERT.] *Properat ſtatim vlciſci: nec inquirit, nec cognoſcit.*

117. DILATIO EST.] *Itaque Athenodorus Stoicus bellè & opportunè Auguſto, cùm miſsionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & ſapientiæ monumentum vltimum vellet:* Vt, *inquit*, quoties iraſceris, nihil dicere aut facere tentes, priuſquam XXIV. litteras tecum recitaueris. *Intellexit & arripuit optimus Princeps, & ſimul manum Athenodoro iniiciens,* Mihi verò tuâ præſentiâ, *inquit*, etiam eſt opus. Manedum. *Exigua morula videatur, in tot iis litteris: ſed flamma vel maxima iracundiæ ſubſidet, & in ſe labetur, per illam.*

118. MINVS DENSA.] *A ſole rationis paullatim diſpulſa. Hæc quoque ſimilitudo in Plutarcho:* Nemo, *inquit*, vindicat in ſeruum, quod decimo aut quinto die iam antè admiſerit, neque tunc eum flagellat, quòd pulmentum aduſſerit, menſam euerterit, ſegniùs audierit. Atqui ea ſunt, quibus admiſſis tumultuamur, & placari non poſſumus. Enimuerò vt per nebulam corpora, ſic res per iram apparent grandiores.

119. SI IN HOC.] *Ita ex Rudolfi Agricolæ ſenſu, Eraſmus. At libri ſcripti,* Si nihil erit. *Retineam, ſed ſic legam & ordinem:* Si nihil erit, petitâ aduocatione apparebit. *Senſus, ſi non dies molliet, aut tollet: tamen morâ interpoſitâ, hoc facies lucri, vt iudicare videaris, non impetu & irâ ferri.*

120. PETITA ADV.] *Mora & dilatio, vt iam ſæpè.*

121. TEMPORI TRADE.] *Quod omnia reuelat: vt ſuprà lib.* II. *cap.* XXII.

122. IN FLVCTV.] *In motu & tranſitu: ſæpè ita Lucretius, Arnobius, alij.* D

123. SPEVSIPPE.] *Imò Xenocrates, vt Diogenes tradidit.* Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα. αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι, διὰ τὸ ὀργίζεσθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. nam ego non poſſum, quia iratus ſum. *Sed & in Stobæo:* Πλάτων ὀργιζόμενός ποτε τῷ οἰκέτῃ, ἐπιστάντος Ξενοκράτους, Λαβών, ἔφη, τοῦτον μαστίγωσον· ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. *Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib.* IV. *item de Xenocrate: vt memorialis error in Senecâ videatur, vt ſæpè.*

124. OB HOC.] *Ob iram.*

CAP. XIII. 125. FERATVRQVE.] *Nos eius compotes ſimus, non ipſa noſtri.*

126. In

A mittatur, vox leniot ſit, gradus lentiot: paullatim cum exterioribus interiora formentur. [126] In Socrare iræ ſignum erat, vocem ſubmitrere, loqui parciùs. apparebat tunc illum ſibi obſtare. Deptehendebatur iraque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exptobratio [127] latitantis iræ ingrata. Quid ni gaudetet, quòd itam ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret? ſenſiſſet autem, niſi ius amicis obiurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanrò magis hoc nobis faciendum eſt? rogemus amiciſſimum quemque, vt tunc maximè aduerſus nos libertate vtatut, cùm minimè illam pati poterimus: nec aſſentiatur iræ noſtræ. Contra potens malum, & apud nos gratioſum, dum [128] conſpicimus, dum noſtri ſumus, [129] aduocemus. Qui vinum malè ferunt, & XIV. ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, vt è conuiuio auferantut. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parêre ſibi in aduerſâ valetudine vetant. Optimum eſt, notis vitijs impedimenta proſpicere, & ante omnia ita componere animum, vt & grauiſſimis rebus ſubitiſque concuſſus itam aut non ſentiat, aut magni-

B tudine inopiuatæ iniuriæ exottam in altum retrahat, nec dolorem ſuum profiteatur. Id fieri poſſe apparebit, ſi pauca ex ingenti turbâ exempla protulero: ex quibus vtrumque diſcere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum poteſtate torâ vtitur: quantum ſibi imperare poſſit, vbi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen tegem nimis deditum vino, [130] Præxaſpes vnus ex cariſſimis monebat, vt parciùs biberet: *Turpem eſſe* dicens *ebrietatem in rege, quem oculi omnium aureſque ſequerentur.* Ad hoc ille: *Vt ſcias,* inquit, *quemadmodum nunquam* [131] *excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt vinum in officio eſſe, & manus.* Bibit deinde liberaliùs quàm aliàs, capacioribus ſcyphis: & iam grauis, & temulentus, obiurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque ſuper caput ſiniſtrâ manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cot adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſpiciens patrem, interrogauit, *Satiſne certam haberet manum?* At ille negauit *Apollinem potuiſſe certiùs dimittere.* Dij illum malè perdant, animo magis quàm conditione mancipium.

C Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat ſpectarorem fuiſſe. Occaſionem blandiriarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cot ſub vulnere palpitans. Conrrouerſiam illi facere de gloriâ debuit, & reuocare [132] iactum, vt regi libêter in ipſo patre certiorem manum oſtendete. O Regem cruentum! ô dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cùm execrati fuerimus illum, conuiuia ſupplicijs funeribuſque ſoluentem, tamen ſceleratiùs telum illud laudatum eſt, quàm miſſum. [133] Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtans ſuper cadauer filij ſui, cædemque illam, cuius & teſtis fuerat & cauſſa: id de quo nunc agitur, patet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cùm æquè cor ſuum, quàm filij, transfixum videret. Poteſt dici, meritò [134] deuoraſſe verba. nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet, nihil [135] tanquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientiùs ſe in illo

126. IN SOCRATE.] *Plutarchus, De non iraſcendo:* Ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινουμένου τραχύτερον

D αὑτοῦ πρός τινα τῶν φίλων, πρὸ κύματος ὥς τινα προντίαν ἄκραν στελλόμενος, ἐνεδίδου τι τῇ φωνῇ καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε· τῷ ῥέπειν ἐπὶ θάτερα, καὶ πρὸς τοὐναντίον ἀντικλίνας τῷ πάθει, διεφύλαττεν ἑαυτὸν ἄπτωτα καὶ ἀήττητον: Socrates quoties ſentiebat ſe aſperiùs moueri erga aliquem amicorum, huic fluctui quaſi mannam crepidinem opponens, vocem ſubmittebat, & vultu ſubridebat, & aſpectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum ſe torquendo, ſe ipſe ſine lapſu ſeruabat, & inuictum.

127. LATITANTIS.] *Meus* laudantis. *ſed illud palàm verum: niſi quis vellet,* labantis.

128. CONSPICIMVS.] *[illegible]ndum ab irâ cacati planè.*

129. ADVOCEMVS.] *Aduocationem amicorum petamus. patronos & adſiſtentes, qui obiurgent, teneant.* Aduocare *autem* contra malum: *vt* I. *De clem.* Aduocare contra Cæſarem.

CAP. XIV. 130. PRÆXASPES.] *De quo Herodotus, lib.* III.

131. EXCIDAM MIHI.] *Apud me maneam.* φρένας ἔμπεδος, mente immotus, *cum Homero.*

132. IACTVM.] *Puto* ictum. *tale enim in ſagittâ: nec iaculi res fuit.*

133. VIDEBIMVS.] *Malim,* Viderimus.

134. DEVORASSE.] *Tertullianus de Reſurr. carnis, cap.* LIV. Quaſi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id eſt abſcondere, ac tegere, & intra noſmetipſos continere.

135. TANQVAM PATER.] *Id eſt, ſepelire, iuſta filio facere.*

illo caſu geſſiſſe, quàm cùm de potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinum quàm A
ſanguinem bibere, cuius manus poculis occupari [136] pax erat. Acceſſit itaque ad nume-
rum eorum, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona
conſilia.

XV. Non dubito, quin Harpagus quoque [137] tale aliquid regi ſuo Perſarumque
ſuaſerit, quo offenſus, [138] liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſijt, *An pla-
ceret conditura?* Deinde vt ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri [139] capita illorum
iuſſit, & [140] *Quomodo eſſet acceptus,* interrogauit. Non defuerunt miſero verba, non os
concurrit: *Apud regem,* inquit, [141] *omnis cæna iucunda eſt.* Quid hac adulatione profecit?
ne [142] ad reliquias inuitaretur. Non veto patrem damnare regis ſui factum, non veto
quærere dignam tam truci portento pœnam: ſed hoc interim intelligo, poſſe etiam ex
ingentibus malis naſcentem iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria
eſt iſta doloris refræuatio, vtique hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis menſam.
Sic editur apud illos, ſic bibitur, ſic reſpondetur: funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti
ſit vita, videbimus: alia iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte [143] ergaſtulum, B
non adhortabimur ferre imperia carnificum, oſtendemus in omni ſeruitute apertam
libertati viam. Si æger animus, & [144] ſuo vitio miſer eſt, huic miſerias [145] finire ſecum
licet. Dicam & illi qui in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi cu-
ius dominus liberorum viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens, quid exſpectas,
vt te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens ad-
uolet? Quocunque reſpexeris, ibi malorum finis eſt. [146] Vides illum præcipitem locum?
illac [147] ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, illud flumen, illum puteum?
libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem, [148] breuem, retorridam, [149] infelicem?
[150] pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? [151] effugia
ſeruitutis ſunt. Nimis tibi operoſos exitus monſtro, & multum animi ac roboris
exigentes. Quæris, quod ſit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo [152] vena.

XVI. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vitâ, iram
in quocunque erimus ſtatu, remoueamus. Perniciosa eſt ſeruientibus. omnis enim indi- C
gnatio in tormentum ſuum proficit, & imperia [153] grauiora ſentit, quò contumaciùs
patitur. Sic [154] laqueos fera dum iactat, aſtringit, ſic aues viſcum, dum trepidantes excu-
tiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum eſt iugum, quod non minùs læ-
dat ducentem, quàm repugnantem. Vnum eſt leuamentum malorum ingentium, pati,
&

136. PAX ERAT.] *Sonitio autem & codes, ſi ceſ-
ſoret à potu.*

CAP. XV. 137. TALE ALIQVID] *Minimè ve-
rò. ſed cauſſa huius ſæuitiæ fuit, quod Harpagus iuſſus
Cyrum Mandanes filium exponere in deſerto monte,
per alium id exſecutus, alium ſucceſſum habuit: vixitq́;
puer, & ſciuit poſteà Aſtyages, & preſſâ irâ, ſic in
cænâ eſt vltus. Fusè omnia Herodotus lib.* 1.

138. LIBEROS.] *Vnum tantùm,* XIII. *annos na-
tum Tamen & ſtatim noſter,* capita illorum *nomi-
nat: quaſi plures vellet.*

139. CAPITA.] *Et manus, & pedes, ex Hero-
doto.*

140. QVOMODO ESSET.] *Verbo ſucre,* Nunquid
agnoſceret, cuius feræ carne paſtus eſſet?

141. OMNIS CÆNA.] *Herodotus extulit:* Sibi,
quidquid rex faceret, placere.

142. AD RELIQVIAS.] *Ad liberos nempe re-
liquos, ſi quos habebat. Eſt ſimile illi ſuprà,* II.
cap. XXXIII. *de Paſtore:* Perierat alter filius, ſi car-
nifici conuiua non placuiſſet.

143. ERGASTVLVM.] *Aulicum carcerem. an &
ipſos, qui in ergaſtulo, intellegit? Catenis ibi aureis, &
vinculis purpureis detinentur.*

144. SVO VITIO] *Non alieno. qui ipſe ſe cruciat,
non dominus aut tyrannus.*

145. FINIRE SECVM.] *Sine aliâ vltione, aut de-
ſtinatione. ipſe percat, & cum eo mala.*

146. VIDES ILLVM.] *Similia, in diuinâ illâ
Thebaide:*

Hic alta rupes arduo ſurgit iugo,
Spectatque longè ſpatia ſubiecti maris:
Vis hanc petamus? nudus hic pendet ſilex,
Hic ſciſſa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? hic rapax torrens cadit,
Parteſque lapſi montis exeſas rotat: D
Io hunc ruamus.

*Et plura, quæ altiſſimi oris & pectoris poeta intonat:
quæ mihi nunquam legere eſt, ſine impulſu & motu.*

147. AD LIBERTATEM.] *Ad mortem. quæ ſinit,
& à malis liberat. Vide Manud.* III. *Diſſ.* XXII.

148. BREVEM.] *Modò vt hominem ſuperet.*

149. INFELICEM.] *Sine fructu.*

150. PENDET INDE.] *Si te ſuſpendis.*

151. EFFVGIA SERV.] *Si gladio illa petis.*

152. VENA.] *Vel leui ſcalpello aperta.*

CAP. XVI. 153. GRAVIORA.] *Hegeſippus
lib.* II. Nihil tam exaſperat feruorem vulneris,
quàm ferendi impatientia.

154. LAQVEOS FERA.] *Idem ille:* Impeditis in
agreſtibus feris arctiſſima vincula, ſi ſe excitent,
imprimuntur: ſi quieſcant, relaxantur.

A & [155] neceſſitatibus ſuis obſequi. Sed cùm vtilis ſit ſeruientibus, affectuum ſuorum, & huius præcipuè rabidi atque effrænis continentia, vtilior eſt regibus. Perierunt omnia, vbi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt,quæ multorum malo exercetur,potentia ſtare.Periclitantur enim,vbi eos qui ſeparatim gemunt, [156] communis metus iunxit. Pleroſque itaque modò ſinguli mactauerunt, modò vniuerſi, cùm illos conferre in vnum iras publicus dolor coëgiſſet. Atqui plerique ſic iram, quaſi inſigne regium, exercuerunt. ſicut Darius, qui primus, poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cùm bellum Scythis indixiſſet, [157] Orientem cingentibus, rogatus ab [158] Oebazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet. At quantò Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri, [159] vnius vacationem petenti, quem vellet,eligere permiſit:deinde quem elegerat,in partes duas diſ- XVII.
B tractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victimâ luſtrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & latè longéque fuſus, ac ſtratam vbique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in irâ fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clitum cariſſimum ſibi & vnà educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem ſuâ, parum adulantem, & pigrè ex Macedone ac libero in Perſicam ſeruitutem tranſeuntem. Nam Lyſimachum, æquè familiarem ſibi, [160] leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc cùm ipſe regnaret, mitior fuit? Nam [161] Teleſphorum Rhodium amicum ſuum vndique decurtatum, cùm aures illi naſumque abſcidiſſet, in caueâ velut nouum animal aliquod & inuſitatum diu pauit: cùm oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor & illuuies corporis, in ſtercore ſuo [162] deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſque, quas in vſum pedum anguſtiæ loci cogebant.
C lateribus verò attritu exulceratis, non minùs fœda quàm terribilis erat forma eius viſentibus: factuſque pœnâ ſuâ monſtrum, [163] miſericordiam quoque amiſerat. tamen cùm diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſſimilior erat, qui faciebat.

Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum XVIII.
alijs aduenticijs vitijs, & ſuppliciorum irarumque barbaria tranſiſſet! M.Mario, [164] cui vica-

155. NECESSITATIBVS.] *Quod neceſſario faciendum ſit, ſponte, & volentem facere, aut pati.*

156. COMMVNIS METVS.] *Noſter de Clem.* I. *cap.* XXV. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. *Et plura ibi huic ſententiæ.*

D 157. ORIENTEM CING.] *Ita ex deſcriptione veterum. Scythæ à Thraciâ & ſupra Byzantium incipiunt: inde toto littore ad Tanaim fuſi, flexu iterùm ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, vſque ad Seras producti. Itaque verè cingunt magnam partem Orientis, id eſt Aſiæ totius.*

158. OEBAZO.] *Libri ferè,* Orobazo. *& omnino eſt,* Oeobazo. *Nam Herodotus* Οἰόβαζον *appellat. Eum de hac hiſtoriâ vide, lib.* IV.

CAP. XVII. 159. VNIVS VACAT.] *Maximi natu. Vide eumdem Herodotum in* VII.

160. LEONI OBIEC.] *De eâ re,* I. *De Clem. cap.* XXV.

161. TELESPHORVM.] *Hiſtoriola hæc apud Plutarchum quoque, libello* De exſilio.

162. DESTITVTI.] *Propriè, poſiti & relicti.*

163. MISERICORDIAM.] *In cuius locum horror ſucceſſerat.*

CAP. XVIII. 164. CVI VICATIM.] *Cicero* III. *De offic.* Ne noſter quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus eſt tunc, cùm Prætor eſſet, collegiumque Prætorum Tribuni plebis adhibuiſſent, vt res nummaria de communi ſententiâ conſtitueretur: conſcripſerunt communiter edictum, cum pœnâ & iudicio. conſtitueruntque vt omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. at Marius à ſubſellijs in Roſtra rectâ, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis ſtatuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. *Vocat hic* ſuum: *paullo antè,* propinquum ſuum. *quia ſcilicet Cicero ex cognatione Marij: & hic illius frater, vt Florus ſcripſit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen* Gratidiani *euincit, tranſiſſe è* Gratidijs. *Prætor iam fuerat, vt hic Cicero. & malè igitur ſcribitur in Valerio, lib.* IX. *cap.* II. *tunc cùm interfectus:* Quàm porrò crudeliter ſe in M. Mario Prætore geſſit? *Imò* Prætorio, *vel ex Firmico, lib.* I. *qui* Prætorium virum *dicit: eumdemque* Marium minorem: *fratrem ſcilicet, non filium, ne erres.*

165. THV-

vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui [165] thure & vino [166] Romanus populus ſupplica- A
bat, L. Sylla [167] perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit; & quaſi totiens occide-
ret, quotiens vulnerabat, paullatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius impe-
rij miniſter? quis, niſi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum [168] ante
buſtum Q. Catuli carpebat, [169] grauiſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir ma-
li exempli, popularis tamen, & [170] non tam immeritò quàm nimis amatus, per ſtillici-
dia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina
qui faceret: ſed indigna Reſp. quæ in corpus ſuum pariter [171] & hoſtium & [172] ciuium
gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modò C. Cæſar Sextum Papinium, cui pa-
ter erat [173] conſularis, [174] Belienum Baſſum quæſtorem ſuum Procuratoris ſui filium,
alios Senatores & equites Romanos, vno die [175] flagellis cecidit, torſit, [176] non quæſtio-
nis, ſed [177] animi cauſsâ. Deinde adeò impatiens fuit differendæ voluptatis, quam
[178] ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt [179] in xyſto maternorum hortorum, qui
[180] porticum à ripâ ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis [181] cum matronis atque alijs B
ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut priuatum, aut
publicum vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem exſpectare? denique ne ſenato-
xix. res populi Romani [182] ſoleatus occideret. Quàm ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad
rem

165. Thvre et vino.] *E Cicerone vidiſti. & ſollenne ita ſupplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur:*

— ea mihi cottidie
Aut thure aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat.

Salluſtij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quaſi Deo, ſupplicabatur. *In tabulâ Narbonenſi:* AD. SVPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (*Augusti*) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.

166. Romanvs pop.] *Alij ſcripti turbant. meus: R. N. P. An non eſt,* Romanus noſter populus? *credo.*

167. Perfringi.] *Valerius:* Singulas corporis partes confringeret. *Oroſius:* Effoſſis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis. *Q. Cicero, De Petitione Conſul. Firmicus, & alij. Florus hic mutilus eſt, in tempore à nobis ſanandus.*

168. Ante bvstvm] *Trans Tiberim.*

169 Gravissimvs.] *Vocem meus addit,* grauiſſimus liuor. *Fuitne,* grauiſſimus liquor: *vel potiùs,* grauiſſimo liquore? *Et alluſum ad liquorem & vinum* Reſperſum, *quo ſepulcra ſolent ſpargere. Poſsit & εἰρωνικῶς,* grato ſcilicet liquore. *Sanè adiungit mox de* ſtillicidijs, *quod ad liquorem hunc facit.*

170. Non tam immerito.] *Nihil ambigendum. pulchrè, & pro re dictum. Cum cauſsâ amatum, ſed ſine modo, ſignificat.*

171. Et hostivm.] *Quos illi ſic appellabant & habebant. nempe Marianorum.*

172. Civivm.] *Mureti coniectura. quam præ libris ſperno, qui* vindicum. *Iſti dicebant (Sullani) ſe vindicare & aſſerere oppreſſam Remp. in libertatem.*

173. Consvlaris.] *Sub Tiberio Conſul legitur, anno ante eius mortem.*

174. Belienvm.] *Vix eſt Romani nominis facies. libri ſcripti,* Bethienum, Bethenum, Bidienum.

175. Flagellis. *Seruilem in modum. nam liberi virgis.*

176. Non qvæstionis.] *Innoxij enim. nec erat, quod inquireret.*

177. Animi cavssa.] *In voluptatem ſuam, per remiſsionem & ludum.*

178. Ingens crvdelit.] *Haud diſplicet quod Gruterus ſuggerit,* inquies crudelitas. *Meo tamen eſt:* quam ingentem crudelitatis eius ſine dilat. *& tueri, imò tenere, poſsis. Voluptatem ingentem eius crudelitatis, quam iam animo deformarat, capturus erat.*

179. In xysto.] *Etſi libri quidem, vt in variore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui* in cryptâ *legit.* Xyſti *paſsim in villis & hortis. Suetonius de Augusto:* Prætoria ſua, non tam ſtatuarum tabularumque ornatu, quàm Xyſtis & nemoribus excoluit. *Quid autem Xyſtus, clarè ſatis Vitruuius lib. v. cap. XI. & lib. VI. cap. X.* C

180. Porticvm a ripa.] *Quam porticum? nam & ipſe Xyſtus, Porticus certi generis erat. Vellem legi,* quâ Porticum. *id eſſet, eâ parte quâ Porticum (aliam aliquam, tunc notam) ſeparat interpoſitus Xyſtus à ripâ: quâ illâ? Tiberis, niſi fallor. Certè in vrbe, vel ad vrbem, illi horti. Placuit olim,* Euripo: *nec abſurdè. quia & aqua & ſtagna variè hortos ſecabant. ſed nunc mollem eo ſenſu,* Euripi ſeparant. *nam & libri plures* ſeparant *numero plurium habent. Legerem, inquam:* quâ porticum Euripi ſeparant: *& omnino ſedeat (nam & ita epiſt.* LV. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) *niſi Colonienſis priſca editio in ſe voces atque intendat, quæ* porticum agrippæ *præfert. Quidni autem in vicino* Porticus Agrippæ *aliqua? de quâ & Horatius lib. I. ep. VI.*

Porticus Agrippæ, & via te conſpexerit Appi. D

Itaque tum eſſet, Xyſtum hunc ſeparare & diuidere Porticum Agrippæ *ab hortis.*

181. Cvm matronis.] *Vt ne ipſas vnà decollauerit? non præmiſit de illis: & verò magis exprimeret ac dilataret. Senſus potior, quod ipſe ibi* cum matronis & alijs Senatoribus *(alijs, non occidendis) ſpectator fuerit: cum ijs inquam, cum quibus tu cœnâ fuerat, vt ex diei tempore apparet. Itaque tranſpoſita verba videantur:* quoſdam ex illis, inambulans cum m. a.

182. Soleatvs.] *Vt è conuiuio recens. Vibius Rufus lib. IX. Contr. II. ſimile in Flaminio accuſat:* Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. *Nempe vt è conuiuiali lecto ſurgens, eas ſumeret.*

CAP.

A rem pertinet ſcire. quanquam aberrare alio poſſu[illegible]s videri,& in de[illegible]uum [illegible] hoc [illegible]um pars erit iræ,ſuper ſo[illegible]ita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores: ipſe effecit, vt dici poſſet, ſolet fieri. torſerat per omnia, quæ in rerum naturâ triſtiſſima ſunt, fidiculis, [183] tabularibus, eculeo, [184] igne, [185] vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur,magnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, [186] inter verbera & flammas diuiſit,homo qui [187] de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat, vt populus Romanus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in [188] vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum quàm nocturnum ſupplicium? cùm latrocinia tenebris abſcondi ſoleant; animaduerſiones,quo notiores ſunt,plus ad exemplum emendationemq́ue proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur mihi: Quod tantoperè admiraris, iſti beluæ quotidianum eſt; [189] ad hoc viuit, ad hoc vigilat, [190] ad hoc lucubrat. Nemo certè inuenietur alius, qui imperauerit his, in quos animaduerti iubebat, [191] os inſertâ ſpongiâ includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui vnquam morituro non

B eſt relictum, quà gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret, ne quid, quod nollet, audiret. ſciebat autem innumerabilia eſſe, quæ obijcere illi nemo, [192] niſi periturus, auderet. Cùm ſpongiæ non inuenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ iſta ſæuitia eſt? liceat vltimum ſpiritum [193] trahere: da exituræ animæ locum: liceat illam [194] non per vulnus emittere. Adijcere his longum eſt, [195] quot patres quoque occiſorum eâdem nocte, XX. dimiſſis per domos centurionibus, confecit: id eſt, homo miſericors luctu liberauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere: quæ non tantùm viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed vrbes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris conuerberat. Sicut [196] rex Perſarum, totius populi nares recidit [197] in

CAP. XIX. 183. TABVLARIBVS.] *Omniũ veterum lectio. niſi quòd vnus Pinciani*, tribularibus.
C *Prius ſi tenemus, explicari poteſt, Tabulas admotas inter tormenta fuiſſe: quibus adſtrictis arctatiſq́, homo comprimeretur, & penè elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam; ſicut Eculeus, in extendendo? Enimuerò in Feſto lego*, Clitellas, tormenti genus *ſic appellatum. quod quid aliud ſuſpicer, quam eiuſcemodi tabulas, velut clitellas aſinis impoſitas, & compreſſas? Si* Tribularia *eligis: à* Tribulis *prompta ratio eſt; quæ fiunt (ait Varro)* è tabulâ lapidibus aut ferro aſperatâ. *Et talis ferè* Arca ferrata *illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen* Talaribus *fidenter hic edidit, nec verba firmauit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & ποδοστράβας Syneſij interpretatur. Ego (ſi vera hæc ſcriptio) caperem* Talaria *magis* flagella, *ſiue Græcorum*
D *ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, quibus ad ſanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc verbum eſſe.*

184. IGNE.] *Quem variè admouebant teneriori cuique parti: etiam, nouo more, obſcœnis Domitianus.*

185. VVLTV SVO.] *Bellè. quaſi ſæuus ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, eſſet. Apud Senecam patrem Contrŏu. v. lib. II.* Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. *Simile, de Breuit. vit. cap.* XVIII. Saxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.

186. INTER VERB.] *Seruile vtrumque hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temerè ſubijciebantur: quantò minus Senatores? Diuiſit autem illos inter verbera & flammas: id eſt, modò & a[illegible]rmis fla[illegible]ellauit, modò igne torſit. Adſpectum etiam ad G[illegible]atores, Beſtiarios, & hæc arenæ mancipia. quæ verberibus & flammis in necem agebantur.*

187. DE TOTO SENATV.] *Hæc & ſequentia in Suetonio lege, Caligula cap.* XXXIV. *&* XLIX.

188. VNVM ICTVM.] *Tacitus Agricola:* Illud tempus, quo Domitianus, non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuò, & velut vno ictu, temp. exhauſit.

189. AD HOC VIVIT.] *Ergóne tunc viuus, cùm hæc ſcripſit? dicas certè. Et patuit ſcripſiſſe, ſed non edidiſſe: imò arctè preſſiſſe, vt ſtatus illorum temporum erat.*

190. AD HOC LVCVBRAT.] *Hæ tres voces perperàm omiſſæ alijs. Sunt in veteribus libris. & plus eſt quàm* vigilare. *Nam ſignificat, cum curâ & ſtudio vigilare.*

191. OS INSERTA SP.] *Aut linguam ipſam exſecari. vt in quodam equite Romano. quem* obiectum feris, cùm ſe innocentem proclamaſſet, reduxit: abſciſſaque linguâ, rurſus induxit.

192. NISI PERITVRVS.] *Aptè Philotas apud Curtium, lib.* VI. Nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus.

193. TRAHERE.] *Nullus vigor in hoc verbo. An* tradere? *efflatum deponere, & reddere Naturæ ſuum ſpiritum.*

194. NON PER VVLNVS.] *Quod ceruix inciſa facit. Per os enim emitti ſpiritum, communis lex eſt: atque ideò emiſſa, ſolet manibus claudi.*

CAP. XX. 195. QVOT PATRES.] *Ne ſic augeamus: veriùs*, quòd patres.

196. REX PERSARVM.] *Non hoc Herodotus, quod ſciam. ſed & Diodorus Siculus Æthiopum regi adſcribit* Actiſani: *idq́, à diuerſâ valdè cauſâ. Benignitas enim & miſeratio fuit. Narrat lib.* I. *regem dictum veniſſe Aegyptum, viciſſe, ſubiciſſe. Initia autem regni multa latrocinia, vt fit, fuiſſe: atque hunc*

 ope-

[197] in Syriâ: inde [198] Rhinocolura loci nomen eſt. Pepercisſe illum iudicas, quòd non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium [199] Macrobij appellantur. in hos enim, quia non [200] ſupinis manibus exceperant ſeruitutem, [201] miſſiſque legatis [202] libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat: & non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui [203] intra primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemque ſortiti, alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ita regem præcipitem, cùm partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem. tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: B

XXI. cùm ſortirentur milites eius, quis [204] malè periret, quis [205] peiùs viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cùm Babylonem oppugnaturus [206] feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, [207] Gynden latè fuſum amnem vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam cùm ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi vnus [208] ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant, abreptus, vehementer commouit regem. iurauit itaque amnem illum [209] regijs equis meatum auferentem, eò ſe redacturum, vt tranſiri calcarique etiam à feminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec C. & LXXX. [210] cuniculis diuiſum alueum in CCC. & LX. riuos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaque & tem-

operam dediſſe, vt paullatim caperet: & iam captis, graue iudicaſſe omnes interficere, cum grandi numero eſſent; iniuſtum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legiſſe, & reſectis naribus, quò nobiles eſſent, in deſertis Aegypti finibus colere iuſſiſſe, vrbe ibi ſtructâ, cui à re & facie nomen eſſet.

197. IN SYRIA.] *Omnino. nec Diodorus dicit (improuidè quibuſdam traditum) in Aegypto eſſe; ſed diſertè* in confinio Ægypti Syriæque. *Res ſic habet: & Strabo eam locat haud procul litare, iuxta* Raphiam *&* Gazam.

198. RHINOCOLVRA.] *Græci ῥῖνα* naſum *dicunt, κόλουρον* curtatum.

199 MACROBII.] *Eſſent Latinis,* Longæui. *Habitant Africam ad Auſtrale mare: vt Herodotus.*

200. SVPINIS MAN] *Prouerbij vice, de animo & affectu libenti. à geſtu eorum, qui munera, aurum, aut res caras ſuſcipiunt, manibus ſic prolatis.*

201. MISSISQVE LEGAT.] *Quas ipſe Cambyſes miſerat ex Ichthyophagis, gnaras Aethiopica lingua.*

202. LIBERA RESP.] *Compendio hæc:* Veniſſe eos, non vt legatos, ſed exploratores: & ab homine iniuſto miſſos, vt qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem ei *(addidit Rex)* hunc arcum viciſſim date: cum hoc meo conſilio. Quando Perſæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum multo maximis copijs aduerſus Macrobios veniunto. Intereà, dijs gratias agat, quòd Æthiopibus mentem non det aliena inuadendi. *Herodotus lib.* III.

203. INTRA PRIMVM ITER.] *Herodotus,* intra quintam itineris partem.

204. MALE PERIRET.] *Qui ederetur.*

205. PEIVS VIVERET.] *Qui ederet.*

CAP. XXI. 206. FESTINARET.] *E Perſide mouens.* C

207. GYNDEN.] *Quem Herodotus in* Matienis montibus *oriri facit: Ammianus in Mediâ ponit. Ambigitur quis ſit, nec Ptolemæus locauit. quod mirum, cùm Oroſius* ſecundæ magnitudinis poſt Eufratem faciat. *Tacito quoque* Gindes *nominatur, ſed qui* Dahas Arioſque diſterminat, XI. *Annalium: igitur diuerſus ab iſto. De hoc noſtro Tibullus certò, ad Meſſallam:*

— aut rapidus Cyri dementia Gyndes.

Nam & Cyri inſaniam in eo taxat. Probabile, minùs in famâ aut notitiâ fuiſſe poſteà: quia Cyrus nempe ſic debilitauit & exhauſit.

208. EX EQVIS.] *Sacros eos appellat Herodotus; & vulgò ſic dicebantur.*

209. REGIIS EQVIS MEATVM.] *Mutare licebat, & fortean oportebat. Nam eſt à ſolâ coniecturâ Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alij,* regijs commeatus auferentem; *alij, vt meus,* regis commeatum. *Vera ſcriptura:* regi commeatum. *id eſt, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic Commeatus.* D

210. CVNICVLIS.] *Hærent hic Critici, & Eraſmus* canaliculis *legi vellet: quidam libri* curriculis *habent. At quid promptius veriuſq́, quàm* funiculis, *ex Herodoto?* Diuiſit, *inquit,* copias in duas partes. Καὶ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατὸν, παρ᾽ ἑκάτερον τὸ χεῖλος τοῦ Γύνδεω τετραμμένας πάντα τρόπον: Et ſignauit ad funiculos extenſos foſſas centum octoginta, ad vtrumque labrum fluminis, quaquauerſus. *Mens eadem Senecæ, diuiſum funiculis alueum: & ad ea ſigna in his totidem riuos ſubductum.*

211. IN

A [...]pus, magna [211] in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit.

Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam [212] in Herculanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illâ [213] cuſtodita erat, diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænauigabamus: nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites; quàm illa è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit, nec ad vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, [214] qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculoſiſſime & libentiſſimè faciunt, [215] de rege ſuo malè exiſtimant? Audierat omnia Antigonus, vtpote cùm inter dicentes & audientem [216] palla intereſſet: quam ille leuiter commouit, &, [217] *Longiùs*, inquit, *diſcedite, ne vos rex audiat*. Idem quadam nocte, cùm quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos in illud iter & inex-

B tricabile lutum [218] deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maximè laborabant: & cùm ignorantes a quo adiuuarentur, explicuiſſet: *Nunc*, inquit, *maledicite Antigono, cuius vitio in has miſerias incidiſtis: ei autem benè optate, qui vos ex hac voragine eduxit*. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta, quàm ciuium tulit. Itaque cùm in paruulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiduciâ loci contemnentes hoſtem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum naſum deriderent: *Gaudeo*, inquit, *& aliquid boni ſpero: ſi in caſtris meis* [219] *Silenum habeo*. Cùm hos dicaces fame domuiſſet, [220] captis ſic vſus eſt, vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubijceret: id quoque ſe negauit facturum fuiſſe, niſi expediret his [221] dominum habere, qui tam malam haberent linguam. [222] Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullò antè retuli, [223] alterum feræ obiecit, [224] alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus eſt, vixit. Non habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. nam ſi xxiii.

C qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat: auditâ benignè legatione, Phi-

211. IN VANIS.] *Libri plerique omnes*, in magnis. *quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in magnis rebus. Nam vbi tale aliquid moliris, temporis præcipuè ducenda ratio. Diuerſa ſententia in vulgatis: nempe perdidiſſe eum tempus in re inutili, nec magnâ. Nam fluuium diducere, non magnum ſanè, præſertim ſine alio, quàm vltionis fatuæ, fructu.*

CAP. XXII. 212. IN HERCVLANENSI.] *Fecundiſſimâ & pulcherrimâ Campaniæ orâ. Nam* Herculanium *ſiue* Heraclea *ibi oppidum, incendiis Veſuuij montis, ſub Tito, poſteà penitus obrutum ſiue hauD ſtum, populo in theatro ſedente Dio Caſſius.*

213. CVSTODITA.] *Sub Tiberio. cùm fraudibus Seiani perijt. Tacitum vide.*

214. QVI INCVMBENTES.] *Imò verò* excubantes, *cum Pinciano.*

215. DE REGE.] *Libri alij*, Qui de rege. *& addendum videtur, aut certè in fine legendum*, exiſtimantes.

216. PALLA INTER.] *Ita vnus Pinciani liber, & certè etiam meus: alij* palàm, *vel* paullum. *Ex quo ego olim*, aulæum intereſſet. *Nam in fragmenta Polybij apud Suidam:* Ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς, ἐγέλα: Audiens hæc omnia per aulæum rex, riſit. *Et res ita fuit. ſed vox etiam* Pallæ *videndum, an non valeat in hunc ſenſum. Certè in optimis Gloſſis eſt*, Palla, μίτρα, πέπλος, παραπέτασμα: mitra, peplum, velum, ſiue aulæum.

217. LONGIVS, INQVIT.] *Plutarchus de hac re:* Παπαί, εἶπεν, οὐ πορρωτέρω ποι τραπόμενοι κακῶς ἐρεῖτε ἡμᾶς; Papæ, an non longiùs hinc abeuntes nobis maledicetis?

218. DEDVXISSET.] *Meus*, dediſſet.

219. SILENVM.] *Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros*, Silenos *dici, Pauſanias tradit. Alluſum ad fœditatem Satyrorum.*

220. CAPTIS SIC.] *Meus liber*, captis ſicut mox eſt, ſuggeſtum eſt regi vt eos.

221. DOMINVM HABERE.] *Plutarchus paullò aliter:* Poſthac ſe apud dominos eorum conqueſturum, ſi pergerent maledicere.

222. HVIVS NEPOS.] *Vah, quàm aliud agis Seneca! Nam iſte Antigonus, de quo hæc & pluſcula Plutarchus, inter ſucceſſores Alexandri fuit, Demetrij pater. Nihil certius. Quis etiam alius Antigonus, auus Alexandri? nuſquam leges: & conſenſu* Amyntam *Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hactenus in Senecam, de re tam illuſtri & cognoſcibili non monuiſſe. Sed ex his & talibus liqueat Senecam in rebus & ſenſibus deditum, ſæpiculè in hiſtoriâ aut nominibus ſublabi.*

223. ALTERVM FERÆ.] *Lyſimachum.*

224. ALTERVM SIBI.] *Clytum, quem ſuâ manu occidit.*

Philippus, *Dicite*, inquit, *mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum?* Excepit De- A
mochares: *Te*, inquit, *ſuſpendere*. Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſpon-
ſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere iuſſit, & Therſitam illum ſaluum incolu-
memque dimittere. *At vos*, inquit, *ceteri legati nunciate Athenienſibus, multò ſuperbiores
eſſe, qui iſta dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt*. Multa & diuus Auguſtus digna memo-
riâ fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. [225] Timagenes hiſtoriarum
ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem eius, & in totam domum dixerat, nec
perdiderat dictâ. magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt, temeraria vrbanitas.
Sæpè illum Cæſar monuit, vt moderatiùs linguâ vteretur: perſeueranti, [226] domo ſuâ
interdixit. Poſteà Timagenes in contubernio Pollionis Aſinij conſenuit, [227] ac totâ ci-
uitate dilectus eſt. nullum illi limen præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias poſteà
quas ſcripſerat, recitauit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in
ignem poſuit. inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo
[228] quaſi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam altè cadenti [229] ſinum. Tulit hoc vt B
dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quòd laudibus ſuis, rebuſque geſtis [230] manus
attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio
dixit, [231] θηριοτροφεῖς. Paranti deinde excuſationem, obſtitit, & *Fruere*, inquit, *mi Pollio, frue-
re*. Et cùm Pollio diceret: *Si iubes Cæſar, ſtatim illi domo meâ interdicam. Hoc me*, inquit, *pu-
tas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio
iratus: nec vllam aliam habuerat cauſam deſinendi, quàm quòd [232] Cæſar cœperat.

XXIV. Dicat itaque quiſque ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi
tamen impunè maledictum eſt. Nunquid in domo meâ plus poſſum, quàm toto orbe
terrarum diuus Auguſtus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere.
Quid eſt quare ego ſerui mei [233] hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non
peruenientem vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum,
cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negli- C
gentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum [234] libertas, domeſti-
cum familiaritas. [235] Nunc primùm offendit? cogitemus quamdiu placuerit. ſæpè &
aliàs

CAP. XXIII. 225. TIMAGENES.] *Quem Plinius in indice ſuo citat, inter eos ex quibus Geographica hauſit. Sed & Ammianus lib.* XV. Timagenes & diligentiâ Græcus, & linguâ: *atque oſtendit Gallias etiam deſcripſiſſe. In Suidâ eſt:* Timagenes hiſtoricus, Periplum totius maris ſcripſit in quinque voluminibus. *Fuit & alius Timagenes Aegyptius, qui Romæ ſub idem hoc tempus docuit, ſed ob libertatem ſcholâ excidit. Vide, ſi lubet, & ſuper eo Suidam: ſed cùm* Hiſtoriarum *ſcriptorem noſter appellet, credo alterum illum eſſe. Nominat iterùm, Epiſt.* XCI. *cum elogio*, Felicitatis vrbis inimicus.

226. DOMO SVA.] *Tacitus lib.* VI. Morem fuiſſe maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Plura ego, ad eumdem ſcriptorem lib.* II. *De ipſo autem Timagene noſtro, Plutarchus libro, de Adulatoris & Amici diſcrimine: Timagenem amicitiâ* Cæſaris excidiſſe, non quòd liberam vocem apud ipſum emiſiſſet, ſed quòd in conuiuijs & circulis calumniatus aſſiduè aut criminatus eſſet.

227. AC TOTA.] *Meus*, à totâ: *& ſtatim*, directus *eſt, non* dilectus. *Gruterus* directius *facit, rectè. Vide de Breuit. vit. cap.* VII.

228. QVASI FVLGVRITVM.] *Probo. etſi in libris* fulguris ictum, *aut* fulgure ictum. *Crebrum autem, vt fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus illis laſi: quos comparant ſcilicet cum Ioue. Nota paræmia:* Πόῤῥω Διός τε καὶ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. *& vt Poeta,*

Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam alluſio. quia fulgure tactos ſacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant. Vide I. *de Clem. cap.* VII.

229. SINVM.] *Qui exciperet, vt molliter caderet. Nemo autem libenter ſe ſupponit ab alto cadenti, ne ipſe opprimatur.*

230. MANVS ATTVLERAT.] *Eas quaſi interfecerat.*

231. Θηριοτροφεῖς.] *Serpentem nutris. Simile apud Græcos*, ὄφιν θάλπεις: Serpentem foues. *Notum de ruſtico, qui ſerpentem frigore ſinu fouit, refecitq; atque is pro gratiâ momordit & occidit.* D

232. CÆSAR COEP.] *Notat & in hoc libertatem Aſinij, aut contentionem cum Cæſare. Odit, cùm ille amauit; amare cœpit, cum ille odiſſe. quaſi ex profeſſo in alia omnia iens.*

CAP. XXIV. 233. HILARIVS.] *Libri quidam, & meus*, clarius: *alij*, elatius. *quod non diſplicebat. Sed &* clarius, *ſuo ſenſu bonum. altius, & voce quoque animoſum.*

234. LIBERTAS.] *Quia nihil illi mecum. non eſt addictus, aut obnoxius.*

235. NVNC PRIMVM.] *Quidam libri*, coniux primùm. *& certè haud improbè: deſcendere ad magis diſtincta videtur, & mox etiam de amico adiungit.*

236. QVOD

A alius offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit [236] quod noluit. inimicus eſt?
fecit quod debuit. Prudentiori [237] cedamus: ſtultiori remittamus. pro quocunque, il-
lud reſpondeamus nobis, [238] ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem
eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibiipſi [239] excidat: neminem
tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat: nemi-
nem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomodo ho- XXV.
mini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, &
æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit [240] acerba funera etiam ex regiâ duci: ſic
animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mentem,
nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quòd ſi etiam pruden-
tiſſimi peccant, cuius non error [241] bonam cauſſam habet? Reſpiciamus, quoties adole-
ſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum
temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. ſe ipſe ca-
ſtigabit. Denique [242] dabit pœnas. non eſt quòd cum illo [243] paria faciamus. Illud non
B venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altiùs ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes.
proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latra-
tum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur,
inconcuſſus iniuriâ perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modò altiorem om-
ni incommodo poſui, tenet [244] quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tan-
tùm, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quàm vt ſerenitatem
meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura eſt ira,
quàm iniuria. Quid ni plus? illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incer-
tum eſt. Non poſſum, inquis, pati. graue eſt, iniuriam ſuſtinere. Mentiris. quis enim XXVI.
iniuriam non poteſt ferre qui [245] poteſt iram? Adijce nunc, quòd id agis vt & iram fe-
ras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas ma-
nus? nempe quia videntur neſcire, quid faciant. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat
C imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis. impune
illi erit? puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe:
nec quiſquam grauiùs afficitur, quàm qui ad ſupplicium [246] pænitentiæ traditur. Deni-
que ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium
æqui iudices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Non
eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec [247] ruffus crinis & coactus [248] in nodum
apud Germanos. [249] vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum,
quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, vnius regionis atque anguli conſuetu-
do

236. QVOD NOLVIT.] *Nec enim amicus quærit offendere, ſed demereri. An* voluit *potiùs? quia libertas amicorum propria.*

237. CEDAMVS.] *Meus, & plures,* credamus.

238. SAPIENTISSIMOS.] *Verſus ita Phœbeæ ve-*
D *ritatis.* Ἁμαρτάνει δὲ καὶ σοφῶν σοφώτερος: Erratque ſapientiſſimus ſapientium.

239. EXCIDAT.] *Veluti ſe perdat.*

CAP. XXV. 240. ACERBA.] *Puerorum, ait Iſidorus; iuuenum, immatura.*

241. BONAM CAVSSAM.] *Agi defendiq́ facilem.*

242. DABIT.] *Meus,* debet. *eleganter more Græco.* ὀφλισκάνει τιμωρίας.

243. PARIA FAC.] *Id eſt, nihil opus reponere ſtatim, & retaxando pariа facere: alius pro nobis.*

244 QVODAM AMPL.] *Alij,* amplexu quodam, *& nonnulli* quoddam. *Ego vellem,* quodammodo. *Non enim planè & plene ideò ſummi boni potens, ſed in parte: & quaſi Tranquillitate illâ videtur frui, quæ ex Summo bono manat.*

CAP. XXVI. 245. POTEST IRAM.] *Quæ magis torquet, rapit, aufert.*

246. PÆNITENTIÆ.] *Plutarchus,* De Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν ἀεὶ αἱμάσσουσαν καὶ νύσσουσαν ἐναπολείπει. Τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος· τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ, καὶ κολαζομένην ὑφ᾽ αὑτῆς: Nam facinorum conſcientia, ſicut vlcus in carne, in animo Pænitentiam relinquit, aſſiduè lancinantem & pungentem. Et alias quidem curas doloreſque Ratio aufert: ipſam Pænitentiam creat, morſicantem cum Pudore, & à ſeipsâ punitam. *Sunt aurea & quæ noſter hîc atque alibi dicit.*

247. RVFFVS CRINIS.] *Martialis;*
— ruffi perſona Batauí. *Iuuenalis:*
Cærula quis ſtupuit Germani lumina, flauam
Cæſariem?
Nam flauum ſiue ruffum, τὸ ξανθόν. *Vide quæ ad Tacitii Germaniam ſcripſi.*

248. IN NODVM.] *Noſter. epiſtolâ vltimô.* Cùm capillum vel effuderis more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.

249. VTRVMQVE DEC.] *Libri variant. & ex*
eorum

do defendit: vide nunc quantò in his iuſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum A
vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? [250] peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem ſimus. mali inter malos viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis [251] conuentio. Ille mihi
XXVII. iam nocuit: ego illi nondum. ſed iam aliquem fortaſſe læſiſti: ſed lædes. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quantò ſatius eſt, ſanari iniuriam, quàm vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. multis ſe iniurijs obijcit, dum vnà dolet. Diutiùs iraſcimur omnes, quàm lædimur. quantò melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitijs componere? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, [252] ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primùm, quàm iniquus eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quòd conſi- B
lio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccauit. [253] hoc enim primum, hoc enim extremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixerit: Iterùm non faciam. Et iſte peccabit, & in iſtum alius, & totâ vitâ inter errores volutabitur. Manſuetè immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſimè & in irâ dicetur: Vtrùm aliquando deſines, an nunquam? ſi aliquando; ſatius eſt iram relinquere, quàm ab irâ relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit; vides quàm
XXVIII. impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit ſemper [254] tumentis? Adijce nunc, quòd niſi benè te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſuâ ſponte ita diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. quantò ſatius eſt à te illam vinci, quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illò furor rapiet, illinc aliò: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, conti- C
nuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quàm bonum tempus in re malâ perdis! Quantò nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam; quàm circumſpicere quid alicui poſſis facere mali? quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cùm id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes. Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpè nimia vis cædentis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc, quòd nihil tam imbecille natum eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. imbecillos valentiſſimis aliàs dolor, aliàs caſus exæquat. Quid, quòd pleraque eorum, propter quæ iraſcimur, offendunt nos magis, quàm lædunt? multum autem intereſt, vtrùm aliquis voluntati meæ [255] obſtet, an [256] deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrùm aliquis auferat, an neget: vtrùm ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrùm contra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam verò non tantùm iu- D
ſtas cauſſas [257] ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur,
alius

eorum veſtigijs Gruterus: apud Germanos virum dedecet. *Ibi, inquit, non eſt muliebre, vt apud nos, comam in nodum ſtringi.*

250. PESTILENT.] *Publicus morbus & mortalitas.*

251. CONVENTIO.] *Quaſi pactum, vt mutuò faciles ſimus in ignoſcendo. Sic* De Prouidentiâ, *cap.* II. *de Iubâ & Petreio inuicem caſis:* Fortis & egregia fati conuentio. *In ipſâ autem re, talis Iunonis illa conuentio, in Homero, cum ſuo Ioue:*

Ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦθ' ὑποείξομεν ἀλλήλοισι,
Σοὶ μὲν ἐγώ, σὺ δ' ἐμοί.

CAP. XXVII. 252 SI MVLAM.] *Plutarchus,* *De non iraſcendo:* Canes, equos, mulos puniendos putant. ſicut Pancratiaſtes ille Cteſipho, qui mulam petere calcibus inuicem ſolebat.

253. HOC ENIM.] *Meus & alij quidam,* Hoc eſt. *probo; & ſtatim etiam legam,* hoc erit extremum? *interrogando.*

254. TVMENTIS.] *Vocem meus auctior, & alio item ordine:* Qualis enim ſemper tumentis erit animus? *verè.*

CAP. XXVIII. 255. OBSTET.] *Inimici animo.*

256. DESIT.] *Negligentis.*

257. STANDI CONTRA.] *In indicio.*

CAP.

A alius fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent, improbaremus. imò,quod eſt incredibile, ſæpè de facto benè exiſtimamus, de faciente malè. At mehercules vir magnus ac iuſtus,fortiſſimum quemque ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quantò verò turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordiâ dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutem ſubitò depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculumque domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſeruitute vrbanâ & feriatâ tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, vtrùm aliquis non poſſit, an nolit. multos abſoluemus, ſi cœperimus antè iudicare, quàm iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamuis vana nos concitauerint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſsâ: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores XXIX.

B nos facit iniquitas iræ. [258] Retinemus enim illam, & augemus: quaſi argumentum ſit iuſtè iraſcentis, grauiter iraſci. Quantò melius eſt, initia ipſa perſpicere, quàm leuia ſint, quàm innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: friuolis turbamur, & inanibus. [259] Taurum color rubicundus excitat, [260] ad vmbram aſpis [261] exſurgit, vrſos leoneſque [262] mappa proritat. Omnia, quæ naturâ fera ac rabida ſunt, conſternantur [263] ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeò quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certè acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quòd minora nobis præſtiterint, quàm mente concepimus, quàm quæ alij tulerint: cùm vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui, quàm debui. Hæc pars maximè metuenda eſt: hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque inuaſuræ. Diuum Iulium XXX.

C plures amici confecerunt, quàm inimici, quorum non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberaliùs victoriâ vſus eſt, ex quâ nihil ſibi vindicauit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet, cùm tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa [264] ſellam ſuam gladijs commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paullo antè ſuarum partium defenſorem, alioſque [265] poſt Pompeium demum Pom-

CAP. XXIX. 258. RETINEMVS ENIM.] *Meus*, Retinemus modò. *fecerim*, non modò illam, ſed.

CAP. XXX. 259. TAVRVM COL.] *Plutarchus, in* Connubialibus Monitis: *Οἱ προσιόντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. ἐξαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῷα:* Qui ad elephantes accedunt,

D veſtem candidam non ſumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maximè exaſperantur. *Ouidius in Metamorph.*

Haud ſecùs exarſit, Circo quàm taurus aperto,
Cum ſua terribili petit irritamina cornu,
Puniceas veſtes: eluſaque vulnera ſentit.

Itaque rubræ veſtes obijciebantur, imò hominum forma, in tali calore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercuſſu, quaſi pilis ludentium, vel quòd priſci laneas hominum effigies in Campitalibus, Pilas *dicebant. Vide Feſtum. Cicero in Cornelianâ* Homines fœneos *appellat,* & proijci in medium Circum *ſolere. Ibi Aſcanius:* Simulacra effigieſque hominum ex fœno fieri ſolebant, quibus obiectis ad ſpectaculum præbendum tauri irritarentur. *Ipſe* obiectis, *ait & Cicero* proijci: *at Martialis* imponi,

Iactat vt impoſitas taurus in aſtra pilas.

Malim ibi oppoſitas: *niſi ſi & cornibus eius aut capiti impoſita & innexa. In Gloſſis:* Pilæ, *ταυροκαθάπται. Atque ſi è fœno, quomodo rubræ? intellege, veſte tali obducta.*

260. AD VMBRAM.] *Panno aut aliâ re factam, nec ſine motu, vt opinor. Huc adſpiciebat ſuprà, lib.* II. *cap.* XII. Acerrimas feras vmbra exagitat.

261. EXSVRGIT.] *Neſcio quid meus velit,* exercit *ſcribendo.*

262. MAPPA PROR.] *Vir perdoctus ſic capit, vt non Mappæ ipſius color, ſed curriculi Circenſis ſtrepitus & motus beſtias illas irritauerit. nam ita antè Seneca:* Curriculi motus, rotarumque verſata facies leonem redigit in caueam. *Non accedo. nec tam flexuoſa dictio Senecæ fuerit, vt Mappam pro Curru. Simpliciter verum cenſeo, Mappam, quæ candicat, motam & reciprocatam irritaſſe. Quidni enim pluribus exſtimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: ſic tauri flammis, & ferro ignito.*

263. AD VANA.] *Benè, ſi libri conſentiant: qui plerique,* ima, *& meus,* yma. *Fortaſſe,* minima.

264. SELLAM.] *In Curiâ.*

265. POST POMPEIVM.] *Cùm ille iam non eſſet,*

xxxi. Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimoſque eò compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Inde dijs quoque iraſcimur, quòd aliquis nos antecedat, obliti [266] quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam? ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces? ſed non fecit [267] ordinarium conſulem. A me [268] numerari voluit annum? ſed deeſt mihi [269] ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſum? ſed [270] cur in vnum? [271] Conſummauit dignitatem meam? ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ [272] debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age potiùs gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua exſpecta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quantò antecedas A

xxxii. plures, quàm ſequaris. Quod ſit in te maximum vitium, quæris? falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſdam [273] timeamus iraſci, quibuſdam [274] vereamur, quibuſdam [275] faſtidiamus. [276] Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, [277] crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cùm illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit [278] iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipuè fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame vindicamus rem, caſtigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego verò nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. [279] Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberoſque [280] committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. propter hanc vxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæuiunt, rapiuntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum argen- B C

xxxiii. tumque in ciuere vrbium ſcrutentur. Libet intueri [281] fiſcos in angulo iacentes.

Hi

eſſet, parteseius amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.

CAP. XXXI. 266. QVANTVM SEQ.] *Meus liber:* quanti ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. *Puto vera, ſi* ſequantur *modò reſcribas.* Quanti, *valet, quàm multi. Sententia igitur: iraſcimur ab aliquo prairi; nec cogitamus ſequi nos alios multos, quos & ipſos inuidia ingens premit: quantò magis nos? Colonienſis editio:* quantum hominum retrò ſit, & paucis inſidentem quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. *Qualiacumque, lucem tamen vulgatæ dant, ſi hanc teneas.*

267. ORDINARIVM.] *Nam duplices Conſules ob Auguſto, Suffecti & Ordinarij. Iſti digniſſimi, qui initio anni inibant, & Faſtis prænotabantur, & inſtrumentis, & vbicumque annorum ratia erat. At alij per menſes tres aut duas ſufficiebantur, poteſtate pari, non dignitate.*

268. NVMERARI VOL.] *Id eſt, fecit me Ordinarium conſulem. Adde de Benef. II. cap. XXVII.*

269. AD SACERDOT.] *Cumulus honorum erat & quaſi clauſula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis ſenibus dari ſolita, poſteà paſſim, & iuuenibus.*

270. CVR IN VNVM?] *Semel ſacerdos ſum, vt exempli cauſſâ, Pontifex: cur & non Salius, & Curio, & Quindecemuir? Nam id quoque de more, vt in pluribus collegijs ſimul eſſent.*

271. CONSVMMAVIT.] *Summam & apicem impoſuit. Age. iam ſum in pluribus collegijs: dignitati nihil adijci poteſt, poteſt patrimonio.*

272. DEBEBAT ALICVI.] *Nec enim ipſe Princeps honores omnes capit, aut honeſtè etiam cupit.*

CAP. XXXII. 273. TIMEAMVS.] *Potentioribus.*

274. VEREAMVR.] *Parentibus & amicis.*

275. FASTIDIAMVS.] *Minoribus.*

276. MAGNAM REM.] *Εἰρωνικῶς. imò non magnam.*

277. CRVRA FRANG.] *Inter pœnas ſeruiles, Crurifragium. Dacus in libellis* De Cruce. D

278. ISTA LIS ÆST.] *A iudicijs tranſlatum. videbimus, quâ pœnâ aut mulctâ dignus ſeruulus.*

279. CIRCA PECVNIAM.] *Multa in hanc ſententiam paſſim. Propertij hæc tamen eximia:*

Ergo ſollicitæ tu cauſſa pecunia vitæ es,
Per te immaturæ mortis adimus iter.
Tu vitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiana: Hæc eſt quæ auget diſcordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus, cognatum naturâ, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat.

280. COMMITTIT.] *In pugnam & litem, inter ſe, dat.*

CAP. XXXIII. 281. FISCOS.] *Sportas, in*

quibus

A [illegible], propter quos oculi [282] clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum [283] baſilicæ reſonant: [284] euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut [285] imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter vſuram [286] haut milleſimam, valetudinarius fenerator diſtortis pedibus, & manibus [287] ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cùm maximè depromimus, pecuniam proferas, ſi in medium projicias quicquid theſauri tegunt, auaritiâ [288] iterùm ſub terras referente quæ malè egeſſerat; omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ [289] frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrimas educunt? Cedo nunc, perſequere cetera, cibos, potiones, horumq; cauſsâ [290] paratam ambitionem, [291] munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes xxxiv.
B malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter [292] iniurias naturæ numeretur ſermo hominis datus. Crede mihi, leuia ſunt: propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia [293] quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ita & inſania eſt, quòd exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu [294] ſpe supremâ captatum

cti-

quibus pecuniæ quas noto in angulis conclauis olentius ſolere deponi.

282. CLAMORE EXP.] *Meus liber*, calore. *At quidam longiùs abeunt:* propter quos venæ clamore tumeſcunt. *Quæ etſi vera, non tamen germana cenſeam: & edito placent, quia re ipsâ oculi, vbi animus tumet & feruet, ipſi tument & exſiliunt. Noſter ſuprà, c.III.* Oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc
C in vno obtutu defixis. *Cicero in Vatinium:* Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.

283. BASILICÆ.] *Quæ de induſtriâ circa Foro, vt in iis ſole feruido, aut aëre aliàs confuſo, iudicia exercerentur,*

284. EVOCATI.] *Qui equeſtris ordinis honeſtiores erant, in Decurias iudicum conjiciebantur: idq; ex omnibus prouinciis. ſed cum Pliniana hac reſtrictione:* Iudicum quoque nonniſi quattuor decuriæ fuêre primò, vixque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis. ſeruatum [illegible], in hodiernum eſt, nequis è nouis ciuibus [illegible] iudicaret. *Notentur iſta, & vide euocatos quidem è prouinciis, ſed veteres ciues, id eſt qui è coloniis ibi Romanis. De hoc euocatione, iterùm Plinius:* Inquiſitio per partes agitur, & qui de nummo iudicet, a Gadibus columniſque Herculis arceſſitur.
D 285 IMPVTATVM.] *Aſſentior Pinciano*, amputatum *ſcribenti: reciſum per fraudem, & ſurreptum.*

286. HAVT MILLESI.] *Eo ſanè exiguo, cùm milleſimo menſe ſors æquabatur. Haud longè eſt ab* Vnciali *vſura cui minor hoc ouo, & tam feruidâ auaritiâ, fuit locum. An hoc non vult, ſed ob partem vix milleſimam vſura, diſruptum? Meus liber:* aut milleſ.

287. AD COMPVTANDVM.] *Eſt à Pinciano ingenioſe excogitatum. Nam libri omnes,* ad comparendum non relictis: *aut certè,* comparandum. *Ego verecundius fecerim,* ad comparcendum modò. *Manus[illegible] verò laborantes & contracta, nulli vſui ſunt, niſi vt teneat, adſtringat, parcat. & alluſum ad clauſas in eo morbo manus, quas toties in obſeruando, aperto in donando. Tamen de computando, etiam aptè: fatendum eſt. Nam digitis ſcilicet aſſiduè iſti feneratores computabant. Palladius de tali:*

> Τέθνηκεν εὐθὺς ἐν ῥοπῆς καιρῷ βραχεῖ,
> Ἐν δακτύλοισι τοὺς τόκους σφίγξων ἔτι:
> Obiuit ille temporis puncto breui,
> Digitis reſtrictis fænus etiam computans.

Alius:

> Τέρπε δανειζόμενος τὴν σὴν φρένα· τοῖς δὲ δανεισταῖς
> Κάλλιπε τὴν ψῆφον δακτυλοκαμψόδυνον
> Vſuras capiens gaude, atque relinque datori
> Curuatis miſeros in digitis numeros.

288. ITERVM SVB.] *Hunc orbicularem luſum, an inſaniam, ſcitè exagitat & irridet Democritus, in epiſtolâ, ſi non Hippocratis, at eo dignâ.* Terram fodientes, *inquit*, argentum quærunt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterùm argentum recipere. In quot mutationibus verſantur? *Sed belliſſimè additur, quod hîc Seneca: finem denique eſſe, vt iterùm ſub terram ſuam redeat.*

289. FRONTEM.] *Adeò non animum contriſtet aut irritet, vix vt frontem leuiter corruget.*

CAP. XXXIV. 290. PARATAM AMBIT.] *Neſcio quid turbant ſcripti. vt meus, qui refert:* ortumque cauſſæ paratam ambitionem. *alii*, ortum aratam ambitionem. *quidam*, ortumque cauſſa, per iram ambit. *denique alii*, horumque tam paratam ambitionem. *Ego ſi quid video, legendum:* horumque cauſſa iratam ambitionem: *vel vt veſtigio legam mei codicis*, horumque cauſsâ ſæpè iratam. *In rem intende. videbis eum leues cauſſas irarum referre velle, & refellere. vt ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitioſos iſtos iratos.*

291. MVNDITIAS.] *Audio meum librum, qui* immunditias. *Nam quis munditiis iraſcitur vulgo? ſequentia etiam eò ducunt,* verba, contumeliæ. *in malam & vrentem ſcilicet partem.*

292. INIVRIAS NATVRÆ.] *Tanquam in malum & noxam noſtram ſermonem dediſſet.*

293. QVÆ PVEROS.] *Tali & nuces.*

294. SPE SVPREMA.] *Porùm ſententia aut liquet, aut conſtat. Meus,* ſpem ſupremam captatus: *& plerique etiam alii. Legam:* hic me diu ſpe in ſupremâ captatum. *Opponit hæc duo: alius auferre*

mihi

criminatus eſt: hic ſcortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, A
XXXV. ditionis atque odij cauſſa eſt, [295] idem velle. Inter anguſtum rixas tranſeuntium [illegible]
citat: diffuſa & latè patens via ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia [illegible]
ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam
& iurgia excitant. [296] Reſpondiſſe tibi indignaris ſeruum, libertumq́; & vxorem, & clien-
tem: deinde idem de Rep. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi
tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domi-
no? inquis. imò coram patreſamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella me-
diâ cœnâ petis, quòd ſerui loquuntur, quòd non eodem loco [297] turba concionis eſt, &
[298] ſilentium ſolitudinis? In hoc [299] habes aures, vt niſi [300] modulata tantùm & mollia, &
ex dulci tracta compoſitaque accipiant? Et riſum audias oportet, & fletum, & blanditias,
& lites, & proſpera, & triſtia, & hominum voces, & fremitus animalium latratuſque.
Quid miſer expaueſcis ad clamorem ſerui, ad [301] tinnitum æris, ad ianuæ impulſum? cùm
tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer B
ad oculos: qui non minùs faſtidio laborant, ſi malè inſtituti ſunt. maculâ offenduntur &
ſordibus, & argento parum ſplendido, & [302] ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nem-
pe oculi, qui non ferunt niſi varium, ac recenti curâ nitens marmor, qui menſam niſi
crebris diſtinctam [303] næuis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa [304] calcare: æquiſſimo
animo foris & ſcabras lutoſaſque ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurrentium
XXXVI. [305] ſqualidam, parietes [306] inſularum exeſos, ruinoſos, inæquales. Quid ergo aliud
eſt quod illos in publico non offendat, domi moueat, quàm opinio illîc æqua & pa-
tiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. naturâ
patientes ſunt, ſi animus illos [307] deſinat corrumpere: qui quotidie ad rationem red-
dendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, vt conſummato die cùm ſe ad nocturnam
quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quod hodie malum tuum ſanaſti?
cui vitio obſtitiſti? quâ parte melior es? Deſinet ira, & erit moderatior, quæ ſciet ſibi
quotidie ad iudicem eſſe veniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutien- C
di totum diem? qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur? quàm tranquil-
lus,

mihi captanti hereditatem voluit, & intercipere; alius, cum me captaſſet, alibi eſt criminatus. Spes ſuprema *eſt hereditas & fructus ſupremæ illius voluntatis. Placuit aliquando,* hic me diu ſpem ſupremam captantem: *atque etiamnunc placeat, niſi conuenire cum priori commata videretur.*

295. IDEM VELLE.] *Arguté. vinculum & firmamentum amoris eſt, idem velle & nolle: iſti cùm eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: diſſentiunt ob ipſum hunc conſenſum.*

CAP. XXXV. 296. RESPONDISSE.] *Nempe liberiùs. verbis tecum mutaſſe.*

297. TVRBA CONCIONIS.] *Et hîc obſerua multitudinem non ſeruorum tantùm, ſed menſæ miniſtrantium.*

298. SILENTIVM SOLIT.] *Epiſtolâ* XLVII. Virgâ murmur omne compeſcitur: magno malo interpellatum vllâ voce ſilentium luitur.

299. HABES AVRES.] *Præcipua materies iræ in ijs, quæ auribus percipiuntur. Nam etſi oculi & alij ſenſus quædam faſtidienda vel indignanda obijciunt, plura tamen aures: & cauſſa eſt, quia à iudicijs alienis plerique pendemus, vſq; attollimur aut deprimimur: iudicia autem ſermone ſe produnt; ſermo auribus hauritur. Ideò Xerxes apud Herodotum verè effatur:* Animum in hominum habitare auribus. qui cùm bona per illas audierit, voluptate perfunditur, cùm hæc contraria, irâ intumeſcit.

300. MODVLATA.] *Puta alludi ad ſymphonias menſarum, de quibus Petronius, & ipſe noſter aliquid Ep. XI.*

301. TINNITVM ÆRIS.] *An nolas ianuis appenſas intellegit?*

302. STAGNO.] Stanno, *ego puto* [illegible]*. nam cauſſa non videtur, cur aliquis ſtagno tractatur; & hîc etiam de inſtrumento domeſtico aut menſali ſermo. Munditia quæruntur,*

— ne non & cantharus & lanx
Oſtendant tibi te.

Poſſit etiam: tantum non ad Solem: *de ipſo argento, vt inſtar Solis luceat.*

303. NÆVIS.] *De menſis citreis intellegit. quibus nam in pretio, ſiue nodi, vt de Benef.* VII. *c.* IX. *appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alij,* vinis *referunt ex quo Eraſmus ſcite,* venis. *Plinius* XIII. Menſis præcipua dos, in venas criſpis, vel in vortices varijs. D

304. CALCARE.] *Obſerua & pauimenta igitur aurata, non ſolum lacunaria.*

305. SQVALIDAM.] *Sordidatam, pullatam non autem, vt diuites aut honeſtiores, candidatam.*

306. INSVLARVM.] *Aedes vulgares ſic appellant, vt alibi diximus: honeſtiores, Domus.*

CAP. XXXVI. 307. DESINAT.] *Meus* deſit: *quod & Gruterus in quibuſdam fatetur repperiſſe:* [illegible] *ligaſſi mutare, cum è docta & veteri ſermone* [illegible]*tum.* Deeſt corrumpere, deeſt pendere *Propertius:*

Et mihi non deſunt molles pendere [illegible]

Tacitus IV. *Hiſt.* Nec deerat ipſe, ſtipatus armatis vim Principis complecti, nomen remittere *Lib.* I. Nec deerat ipſe vultu, voce, lacrimis miſericordiam elicere. *Hirtius, de bello Hiſpanienſi.* Vt nullo

tempore

A [illegible] liber, [illegible] laudatus eſt animus, aut ad[illegible]tus, & ſpeculato[r] [ſu]i cenſor[illegible] cognoſcit de moribus ſuis? Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſ[illegible]. [illegible] cùm [illegible] e conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei con[illegible] diem meum ſerutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcondo, [illegible]: q[uid] [illegible] quicquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere: Vi[illegible] amp[illegible], nunc tibi ignoſco. In illâ diſputatione pugnacius locutus es: [illegible] congredi cum imperitis. nolunt diſcere, qui nunquam didicerunt. Illum [illegible] [ad]monuiſti, quàm debebas. itaque non emendaſti, ſed offendiſti. de cetero vi[illegible] an verum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, [309] veri patiens ſit.

[illegible] bonus gaudet: peſſimus quiſque correptorem aſperrimè patitur. In con- XXXVII.
[illegible] te ſales, & [310] in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitare vulga[illegible]s memento. [311] ſolutior eſt poſt vinum licentia, quia ne ſobrijs qui[illegible] [I]ratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicuius, [312] aut diuitis, quod D [illegible] mouetat: & ipſe pro illo iratus [313] extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo [314] [illegible]ario [illegible]? & hic cùm multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit. recede lon[illegible]. Nunc iſte aliquem ſe putat, quòd cuſtodit litigatorum turbâ limen obſeſ[illegible] intrà iacet, felix fortunatuſque eſt: & beati hominis ac potentis iudicat [illegible] difficilem ianuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, [illegible] tibi patienda. Num quis ſe hieme algere miratur? Num quis in mari nauſeare, [illegible] concuti? Fortis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minùs honorato loco poſi[illegible] cœpiſti conuiuatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid inter[illegible] premas [315] partem? honeſtiorem te, aut turpiorem, poteſt facere [316] pul[illegible] [No]n æquis quendam oculis vidiſti, quia de ingenio tuo malè locutus eſt. Reci[illegible]? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet: & [317] Hortenſius ſimulta[illegible] [ind]iceret: & Cicero, ſi derideres [318] carmina eius, inimicus eſſet. [319] Vis tu XXXVIII.
[illegible] p[illegible] [320] candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. nunquid C maiorem quam [321] Diogeni, philoſopho Stoico? cui de irâ cùm maximè diſſerenti, ado-
leſcens

[te]mpore legiones populi in hac prouinciâ deſint [illegible] liber[illegible] [illegible] Seneca, vt [illegible]rùm emendo, De Conſtant. [illegible] XVII [illegible]de.

[30]8. CVM [illegible] VBLA[T]VM.] *Sine admiratione hoc [illegible] hominis tot negotijs, tot ſtudijs, & vxo[illegible] hanc tam arctam & cottidianam in[illegible]? Nos de totâ re, Manud. III. Diſ[illegible].*

[309]. VERI PATIENS.] *Quod* nulli, niſi audituro di[illegible]dum eſt. *epiſt.* XXIX.

CAP. XXXVII. [31]0. IN DOLOREM.] *Nempe, [illegible] ægre tibi facerent.*

[31]1. S[OL]VTIOR.] *Et inde* Lyæus *Græcis quia ſol[illegible]tenis, ab hac quoque libertate.*

D [illegible]T DIVITIS.] *Ita Muretus. cùm in libris [illegible] vidiſti. Quæ verba alij delent, mihi Mure[illegible] placet.*

[illegible]MO.] *Nam viliſsimi ad hoc munus.*

[illegible]ARIO.] *Ad ipſum Ianitorem re[illegible] more veteri in cathenâ. Ouidius.*

[illegible] dura religare catenâ.

[illegible] C[illegible] Rhetor. Seruiſſe dicitur, atque [illegible]anus, veteri more, in catenâ fuiſſe.

[illegible] tinnire impedimenta audio:

[illegible] *& verenti cathenam. Poteſt tamen [illegible] ipſum canem, qui oſtium aſſeruabat. [illegible] malcionis domo:* Ad ſiniſtram enim [illegible] cella, canis ingens [illegible]us [illegible] pariete erat pictus, ſuperque ſcriptum, Caue, caue canem. *Pictus erat, ſed re ipsâ etiam erat: & illud tantum, vt imagine moniti, à viuo illo & vero cauerent. Suetonius Vitellio:* Confugit in cellulam ianitoris religato pro foribus cane.

315. PARTEM.] *Nam in vno lecto plures, tres, quatuor; prout numerus conuiuarum erat. Qui ſummus, honeſtus; honeſtior, medius; minimè, imus. Quid autem refert, inquit, in quâ parte lecti iaceas? Nos in Antiquis Lect. ſuper iſtis conuiuiorum ritibus.*

316. PVLVINVS.] *Alij* puluinar. *Vtrumuis rectè. niſi quod hoc poſterius, ſonet quiddam auguſtius, &* Puluinar *fere eſt deorum. Puluinum autem lectum ipſum accipe, non puluinos qui ſubſterni tergo aut cubitis iacentium ſolent. Ita & Conſol. ad Martiam, cap.* XVI. Exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus. *Lectulum dicit, in lecticâ.*

317. HORTENSIVS.] *Apparet, nec eius ſcripta in pretio tunc fuiſſe; & plus decori in actione, quàm cur in ſcriptione habuiſſe. quod & Cicero iudicauit.*

318. CARMINA EIVS.] *Vulgò tunc de[ri]ſa. Satyricus:* — ridenda poemata malo
Quam te conſpicuæ diuina Philippica famæ.

CAP. XXXVIII. 319. VIS TV.] *Vellem ego,* Non vis tu.

3[20]. CANDIDATVS] *Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum ſe dat, optare poteſt proſperum iactum, quemcumque debet ferre. Qui autem ſcribunt, edunt. ij quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoq; iudicia æquiter audire.*

321. DIOGENI.] *Eſt ille, qui in Stobæo ſapiculè* cita-

leſcens proteruus inſpuit. tulit hoc ille leniter ac ſapienter. *Non quidem*, inquit, *iraſcor: ſed*
dubito tamen, an iraſci oporteat. Cato noſter melius. cui cùm cauſſam agenti, in frontem
mediam, quantum poterat attractâ pingui ſaliuâ, inſpuiſſet [322] Lentulus ille patrum no
ſtrorum memoriâ factioſus & impotens, abſterſit faciem, &, *Affirmabo*, inquit, *omnibus,*
XXXIX. *Lentule, falli eos, qui te* [323] *negant os habere.* Contigit iam nobis, Nouate, benè com-
ponere animum, ſi aut non ſentit iracundiam, [324] aut ſuperior eſt: videamus quomodo
[325] alienam iram leniamus. nec enim ſani eſſe tantùm volumus, ſed ſanare. Primam
iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatium. reme-
dia [326] in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mo-
uendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum [327] quies curat. Quan-
tulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſuâ ſponte deſinentem iram placat. Primùm,
vt citiùs deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat: ipſum quoque impetum, quem
non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis inſtrumenta. [328] ſimulabit iram, vt
tanquam adiutor & doloris comes [329] plus auctoritatis in conſilijs habeat. moras ne- B
ctet: & dum maiorem quærit pœnam, præſentem differet. omni arte requiem furori da-
bit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui non reſiſtat, incutiet, aut metum. Si infir-
mior; ſermones inferet, vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoſcendi auocabit. Medi-
cum aiunt, cùm regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mam-
mam leniter fouet, ſcalpellum ſpongiâ tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio
XL. palàm admoto: eadem, quia non exſpectauit, dolorem tulit. Quædam non niſi de-
cepta ſanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: Vide ne
magnitudo animi tui, creditumque apud pleroſque robur, cadat. Indignor mehercule,
& non inuenio dolendi modum: ſed tempus exſpectandum eſt. dabit pœnas. Serua iſtud
in animo tuo. cùm potueris, & pro morâ reddes. Caſtigare verò iraſcentem, & vltrò ob-
uiàm ire ei, incitare eſt. Variè aggredieris, blandèque: niſi fortè tanta perſona eris, vt
poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Auguſtus, cùm cœnaret apud
[330] Vedium Pollionem. Fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum. rapi eum Vedius iuſ- C
ſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obijci iubebatur, quas ingentes piſci-
na continebat. Quis non hoc illum putaret [331] luxuriæ cauſsâ facere? ſæuitia erat. Euaſit
[332] è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pedes: nihil aliud petiturus, quàm vt ali-
ter periret, nec [333] eſca fieret. Motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar, & illum quidem
mitti,

citatur, & fragmenta oſtendunt mentem & neruos habuiſſe. Alibi degenerauit eius nomen in Diotogenis. *Vide Manud. 1. Diſſert.* XI.

322. LENTVLVS ILLE.] *Intellegit, meâ opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Conſul fuit anno Vrbis* DCLXXXI. *De eius ingenio proterno & improbo Salluſtius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib.* XVIII. *cap.* IV. Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior an vanior.

323. NEGANT OS.] *Iocosè. vulgò dicunt te ſine fronte & ore eſſe (ob inſignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo ſcilicet tam fœde exſpuis.*

CAP. XXXIX. 324. AVT SVPERIOR.] *Aut cùm ſenſit, vicit.*

325. ALIENAM IRAM.] *Vltimum membrum ex diuiſione, cap.* V. *Vide.*

326. IN REMISSIONIBVS.] *Medicorum ſcito. qui negant in acceſsionibus medendum.*

327. QVIES CVRAT.] *Vt æger quieſcat.*

328. SIMVLABIT IRAM.] *Sic Otho (1. Hiſt. Taciti) Marium Celſum*, ſimulatione iræ vinciri iuſſum, & maiores pœnas daturum affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

329. PLVS AVCTOR.] *Tacitus* II *Hiſt. de Spurinnâ:* Fit alienæ temeritatis comes Spurinna. primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis conſilijs ineſſet, ſi ſeditio miteſceret

CAP. XL. 330. VEDIVM POLL.] *Nomen reſtituit Pincianus. & Plinij locum facientem adduxit, è libro* IX. Inuênit in hoc animali *(murenâ)* documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques R ex amicis D. Auguſti, viuarijs earum immergens damnata D
mancipia. *Narrat idem Dio Caſsius libro* LIV. *& mortuum hunc Vedium, anno Vrbis* DCCXXXIX. *Heredem ex plurimâ parte reliquit Auguſtum, cui & piſcinas. ex Senecâ apud Plinium, lib.* IX. *cap.* LIII. In Cæſaris piſcinis, a Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimum poſt annum ſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca. *Piſcinæ iſtæ apud Pauſilypum, vbi & villam habuit, fuiſſe videntur, ex Dione. Et hic vir, cuius nomine Auguſtus malè audijt, vt in luxu proiecto amicorum conniuens aut indulgens. Tacitus* 1. *Annal.*

331. LVXVRIÆ.] *Vt piſces magni tunc pretij ad manum ſemper haberet.*

332. E MANIBVS.] *Conſeruorum, abducentium.*

333. ESCA.] *Piſcibus, qui lento morſu arrodebant, aut ſugillabant.*

334. FRAN-

A [illegible] cryſtallina autem omnia coram ſe [334] frangi iuſſit, [335] compleriq́ue piſcinam. Fuit
Cæſari hic caſtigandus amicus: benè [336] vſus eſt viribus ſuis. E conuiuio rapi homines
[337] imperas, & noui generis pœnis lancinati? ſi calix tuus fractus eſt, viſcera hominis
diſtrahentur? tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas [338] vbi Cæſar eſt? Sic XLI.
[339] inſtandum potentiæ eſt, vt iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, [340] malè tractabi-
lem, ac talem dumtaxat, qualem modò retuli, feram, immanem, ſanguinariam, quæ iam
inſanabilis eſt, niſi maius aliquid extimuit. [341] * Pacem demus animo, quam dabit præ- *
ceptorum ſalutarium aſſidua meditatio, actuſq́ue rerum boni, & intenta mens ad vnius
honeſti cupiditatem. [342] Conſcientiæ ſatis fiat. nil in famam laboremus: ſequatur vel
mala, dum benè [343] merearis. At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt:
placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas vitæ fi-
dem facit, non ſegnitiem illam animi eſſe, ſed [344] pacem, veneratur idem illos popu-
lus, colitq́ue. Nihil ergo habet in ſe vtile tæter ille & hoſtilis affectus; at omnia è con-
trario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, [345] membra libe-
B rorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ me-
tuens, inemendabilis cùm ex irâ in odium occalluit. Careamus hoc malo, purge- XLII.
muſque mentem, & exſtirpemus radicitus ea vitia, quæ quamuis tenuia vndecumque
[346] hæſerint, renaſcentur: & iram non temperemus, ſed ex toto remoueamus. Quod
enim malæ rei temperamentum eſt? poterimus autem, adnitamur modò. Nec vlla res
magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis. ſibi quiſque vt alteri dicat: Quid iuuat,
tanquam in æternum genitos [347] iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare? quid
iuuat, dies quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormen-
tumq́ue transferre? Non capiunt [348] res iſtæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid
ruimus in pugnam? quid certamina nobis accerſimus? quid imbecillitatis obliti, in-
gentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimici-
tias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri.
iam

C

334. FRANGI IVSSIT.] *Ne vltrà materies iræ eſſent, & eiuſmodi ſæuitiæ. Plutarchi ſalutare hic præceptum inſeratur:* Temperandum eſſe illis, qui iracundo ſunt ingenio, ab raris & exquiſitis poculis, ſignis, gemmis pretioſis. Hæc enim deijciunt de ſtatu animum, ſi perierunt: non item illa, quæ parabilia ſunt & vulgata. Itaque cùm Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti ſpecie & ſplendore comparaſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti teipſum, inquit, pauperem. ſi enim hoc perdideris, ſimile non recuperabis. *Et dicta Senecæ vera. paullò enim poſt naufragio tabernaculum hoc perijt.*

335. COMPLERIQVE.] *Non fragmentis ipſis cryſtallinarum, opinor. vnde enim ea tam multa? &* D ingens piſcina *erat, vt præmiſit: ſed ſimpliciter compleri, terrâ aliaq́ aggere.*

336. VSVS VIRIBVS.] *Petronius:* Intentans in oculos Thryphenæ manus, vſurum me viribus meis clamaui. *Significat pro ſummo iure & potentiâ facere, & vti ſuo bona.*

337. IMPERAS.] *Meus*, viperas. *Audacter ſcribo*, viperis: *vel*, ad viperas. *& Senecam in ſuffragium aduoco.* De Clem. I. *cap.* XVIII. *de ipſo hoc Vedio:* Seruos, qui ſe aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud, quàm ſerpentibus, obijci iubebat. *Et ſunt murenæ, vt anguillæ, in ſpeciem colubrini generis.*

338. VBI CÆSAR.] *Ad cuius occurſum, etiam noxij dimittebantur iam puniendi. In Dione alibi legi: & hoc reuerentia, ab exemplo Veſtalium, datum.*

CAP. XLI. 339. INSTANDVM POT.] *Sic inſtare & vrgere ipſa potentia debet.*

340. MALE TRACTAB.] *Ex meo & quibuſdam*, & malè tractare: at talem dum.

341. * PACEM DEMVS.] *Defecta & hiulca ſunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, vt elegans ille vir cenſet. Conueniunt verò, & aptè in fine monita hæc communiter contra iram aut repetit, aut addit. Aliquid igitur dumtaxat intercidit, & deiunctio cum prioribus.*

342. CONSCIENTIÆ.] *At contrà Plinius effatur:* Multos famam, conſcientiam paucos vereri.

343. MEREARIS.] *Alij*, meritis, meretis, *& meus* merentis. *rectiſſimè: valetq́* merentes.

344. PACEM.] *Animi introrſum compoſiti & æquabilis tranquillitatem.*

345. MEMBRA LIB.] *Vt Medea.*

CAP. XLII. 346. HÆSERINT.] *Si hoc rectum, dicendum erat*, vbicumque hæſerint. *At libri* exierint: *quod probandum. Vndecumque ex reliquâ radice leniter ſe oſtenderint, renaſcentur & exſurgent in arborem.*

347. IRAS INDICERE.] *Priſco & prauo more, denunciabant inimicitias, & indicebant: ſic, vti publicè, bellum. Notaui exempla ad* II. *Annal. Taciti, ad verba:* Epiſtolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.

348. RES ISTÆ.] *Quæ iſta res? valdè infinitè dictum. Pinciani quædam exemplaria*, res geſtæ. *At meo animo verum & bellum*, res anguſtæ. *In re laxâ & vbere, licet aliquid prodigere, &* ſtultitiam patiuntur

iam par acerrimum media [349] mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi con- A
turbamus? ſtat ſuper caput fatum, & pereuntes [350] dies imputat, propiuſque ac propiùs
accedit. Iſtud tempus, quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe [351] citra tuam eſt.

XLIII. Quin potiùs vitam breuem [352] colligis, placidamque & tibi & ceteris prçſtas? quin potiùs amabilem te, dum viuis, omnibus: deſiderabilem, cùm exceſſeris, reddis? Et quid illum, nimis [353] ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterrere viribus tuis tentas? Quid ſeruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo iraſceris? ſuſtine paullùm. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter [354] matutina harenæ ſpectacula, tauri & vrſi pugnam inter ſe [355] colligatorum: quos, cùm alter alterum [356] vexarit, [357] ſus confector exſpectat. Idem facimus. aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cùm victo victorique finis [358] æquè maturus immineat. Quieti potiùs pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum.
Sæpè rixam conclamatum in vicino incendium ſoluit: & interuentus feræ, latronem B
viatoremque diducit. Colluctati cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidijs? numquid amplius iſti cui iraſceris, quàm mortem optas? etiam te quieſcente morietur. perdis operam: facere vis, quod futurum eſt. Nolo, inquis, vtique occidere, ſed exſilio, ſed ignominiâ, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quàm qui [359] puſulam concupiſcit. hic enim non tantùm mali animi eſt, ſed puſilli. Siue de vltimis ſupplicijs cogitas, ſiue de leuioribus; quantulum eſt temporis, quo aut ille pœnâ ſuâ torqueatur, aut tu malum gaudium ex alienâ percipias? Iam ipſum ſpiritum [360] exſpuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, iniùrias, conuicia, vellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod aiunt, verſamuſque nos, iam mortalitas aderit.

C

tiuntur opes: *et in tenui & anguſtâ, omnis iactura nocet. Accommodat ad tempus, quod anguſto orbe voluitur.*

349. MORS DIR.] *Meus*, media pars. *an* Parca?

350. DIES IMPVTAT.] *Quos labi aut excidere triſtibus & prauis curis patimur; eos ſotum colligit tamen, & in Expenſi tabulis ponit.*

351. CITRA TVAM.] *Hoc eſſet, intra tuam mortem: quod attendenti hic non facit: imò contrà vult dictum:* vltra tuam eſt. *Itaque reducam mei & veterum aliquot librorum ſcriptum*, circa tuam.

CAP. XLIII. 352. COLLIGIS.] *Opponit* Diſſipandi *verbo, quo vſus antè. Colligit vitam, qui nihil perire ex eâ patitur, qui dies diſponit & impendit: qui contrà, diſſipat, perdit.*

353. EX ALTO.] *In fortunâ & loco altiore.*

354. MATVTINA.] *Cùm ferarum ſpectacula & certamina dabantur. Sic Epiſt.* LXX. In ludo beſtiariorum, vnus è Germanis, cùm ad matutina ſpectacula pararetur. *Plura ibi.*

355. COLLIGATORVM.] *Mos notetur. ſolent beſtias inter ſeſe colligatas dare: an vt impetus minor eſſet, & mutuò ſeſe dumtaxat vexarent? Apparet ex his quæ addit: tum & ex alto loco, De* Breuitate vitæ, *cap.* XIII. Primus Sulla leones in Circo ſolutos dedit. *Anteà ergo ligatos: & vt minùs libera pugnandi aut ſauiendi facultas eſſet. Contrà eſt, quòd lego homines per ſauitiam ſimul ligatos, & vt ſeſe neceſſario interficerent. Dio in Commodo:* Quoſdam, quòd cunctarentur aduerſarios interficere, vnà cum eis ligari, atque ita ſimul omnes pugnare iuſſit.

356. VEXARIT.] *Hoc eſt quod dixi, per luſum hæc facta videri, non in legitimam pugnam.*

357. SVS CONFECTOR.] *Viri docti hoc ſuggerunt, & valdè aſſerunt. quid dicam? bardum me, qui non ſatis capio de hac ſue confectrice. Aprum aliquem in eos immiſſum? legi. Libri mei & alij*, ſuus confector: *quidam*, finis confector. *Sed* ſuus, *mihi veriſſimum. nempe poſt luſoriam pugnam, vterque veram init & taurus & vrſus: in quos? in beſtiarios, qui occidunt: ideoque communi & tritâ voce* Confectores *dicuntur. Suetonius Auguſto:* In Circo aurigas, curſoreſque, & confectores ferarum produxit. *In Nerone:* Ex ijſdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ miniſteria.

358. ÆQVE MATVRVS.] *Meus & meliores alij*, finis & quidem matutinus. *Vellem*, finis, & quidem maturus, immineat. *Non diu protollemur: confectrix illa mors vtrique imminet. Sunt qui* matutinus *teneant; & quia non vltra horas matutinas ille luſus, adſpectum ad eam breuitatem.* D

359. PVSVLAM.] *Credo veriſſimè hoc Muretum ſiue quis alius inuentor. In vulgatis*, punctiunculam: *in ſcriptis*, inſulam: *in meo*, peninſulam, *ſed ita vt illud* p *lineolâ traiectum ſit, nec* per *integre ſcriptum. Quocumque me verti, nihil melius* Puſulâ. *quam vel* Puſtulam *ſcabiemque accipe, vel, vt in Columellâ, Eryſipelas, ſiue ſacrum ignem. quem hodieque imprecari mos eſt. Alij tamen* Inſulam *hic legunt, & de exſilio ſiue relegatione capiunt: longinquo aut duro ſermone.*

360. EXSPVIMVS, INTERIM.] *Malim hæc diſtingui:* iam ipſum ſpiritum exſpuimus (*vel* exuimus.) Interim, dum trahimus, dum inter homines ſumus, colamus humanitatem. *Faciamus, & nos quoque qui litteras humaniores colimus, à liuore, à morſu remoti, in primis illam*

L. AN-

A L. ANNÆI SENECÆ

AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B *SCRIPTVS hic libellus in exſilio, quod primo imperij Claudiani anno (Vrbis DCCXCIV.) ſubijt, faciente impurâ illâ Meſſallinâ. Hæc omnium virorum mulier, adulterium Iuliæ Germanici filiæ obiecit; eique Senecam innexuit. Diximus in eius Vitâ. Iam ergo in Corſicâ relegatus, matrem ſolatur, & oſtendit ſe caſum hunc fortiter ferre, atque ipſam debere. Scripſit non ſtatim initio exſilij (quod Præfatio dicit) ſed extremo primo anno, aut initio ſequentis: ac ſcripſit iam in æui & ingenij vigore ac robore, annos natus paullò plus quadraginta. Itaque ſcriptum ipſum tale eſt, animi & eloquentiæ plenum, numeris & ſtructurâ compoſitum, atque etiam ordine præter cetera diſpoſitum. Auſim dicere, palmam inter libellos poſcit. Conſolationis autem duo capita facit: Neque* MEO *nomine dolere, neque* TVO *debes. Non Meo. nam nihil mihi mali eſt. quæ vulgus putat,* Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contemptus, *non ſunt*
C *Mala: atque id ordine oſtendit, ad Cap.* XIV. *Non etiam Tuo debes. nam duo ſunt quæ adfligere te poſſint: vel, quòd Præſidium aliquod in me amiſeris; vel, quòd Deſiderium mei ferre non poſſis. Prius in te non cadit, quæ ambitioſa non es, nec gratiam aut potentiam filiorum vnquam oſtentaſti. Non debet item alterum: quia ſupra ſexum tuum fortis ſemper fuiſti. Multa mala toleraſti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientiæ ſtudia, quæ iuuabunt: verte ad fratres meos, & ex his & me nepotes: non es deſerta. Officia & oblectamenta iſti dabunt. Verte etiam ad ſororem tuam, quæ ſolatium erit, & exemplum. Atque in eius laudibus libelli finis.*

CARMINA *hic viſum præſcribere, quæ Senecæ tribuuntur, & certè exſilium eius tangunt. Siue ab ipſo igitur, ſiue de ipſo ſcripta, ad argumentum & lucem libelli ſpectant.*

L. ANNÆI SENECÆ

D EPIGRAMMATA SVPER EXSILIO.

I. AD CORSICAM.

CORSICA [1] Phocæo tellus habitata colono,
  Corſica, quæ Graio nomine Cyrnus eras:
Corſica Sardiniâ breuior, porrectior Ilvâ:
  Corſica piſcoſis peruia fluminibus:
Corſica terribilis, cùm primùm incanduit æſtas:
  Sæuior, oſtendit cùm ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc eſt, iam [2] parce ſepultis.
  Viuorum cineri ſit tua terra leuis.

II. DE EADEM.

BARBARA præruptis incluſa eſt Corſica ſaxis:
Horrida, deſertis vndique vaſta locis.
Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas:
Canaque Palladio munere Bruma caret:
Vmbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo:
Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus ignis:
Hic ſola hæc duo ſunt, exſul, & exſilium.

III. QVERELA.

OCCISI iugulum quiſquis ſcrutaris amici,
Tu miſerum needum me ſatis eſſe putas:
Deſere confoſſum. victori vulnus iniquo B
Mortiferum impreſſit mortua ſæpè manus.

IV. ITEM.

QVISQVIS es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,
Qui noſtrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, ſubitiſque ruinis,
Stringis in exſtinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura ſepulchris
Attribuit: tumulos vindicat vmbra ſuos.
Ipſos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liuor,
Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
Res eſt ſacra, miſer. Noli mea tangere fata.
Sacrilegæ buſtis abſtinuêre manus. C

V. ITEM.

CARMINA mortifero tua ſunt ſuffuſa veneno,
[3] Et ſunt criminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
Haud puer, haud ætas vndique tuta ſenis.
Vtque furens totas immittit ſaxa per vrbes
In populum: ſic tu verba maligna iacis.
Sed ſolet inſanos populus compeſcere ſanus:
Et repetunt motum ſaxa remiſſa caput.
In te nunc ſtringit nullus non carmina vates,
Inque tuam rabiem publica Muſa furit.
[4] Dum ſua compoſitus nondum benè concutit arma
Miles, & è noſtrâ lancea torta manu: D
Bellus homo, & validè capitalia crimina ludis:
Deque tuis manant atra venena iocis.
Sed tu perque iocum dicis vinumque. quid ad rem,
Si plorem? riſus ſi tuus iſta facit?
Quare tolle iocos, non eſt iocus eſſe malignum.
Nunquam ſunt grati, qui nocuêre ſales.

VI. AD AMICVM.

[5] CRISPE, meæ vites, laſſarumque ancora rerum:
Criſpe vel antiquo conſpiciende foro:
Criſpe potens nunquam, niſi cùm prodeſſe volebas:
Naufragio littus, tutaque terra meo.

Solus

A Solus honor nobis, arx & tutiſſima nobis:
Et nunc afflicto ſola quies animo.
Criſpe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cuius Cecropio pectora melle madent.
Maxima [6] facundo vel auo, vel gloria patri:
Quo ſolo careat ſi quis, in exſilio eſt.
[7] An tu cui iaceo ſaxis telluris adhærens,
Mens tecum eſt, nullâ quæ cohibetur humo.

VII. DE QVALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede mouet, nil ſinit eſſe diu.
B Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & iuga celſa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repentè ſuis.
Omnia mors poſcit. [8] Lex eſt, non pœna, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IIX. VOTVM.

Sic mihi ſit [9] frater, maiorque, minorque ſuperſtes,
Et de me doleat nil, niſi morte meâ.
Sic illos vincam, ſic vincar rurſus amando:
Mutuus inter nos ſic benè certet amor.
Sic dulci [10] Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
C Facundo patruos prouocet ore duos.

[a] *Hæc in ſchedis Pythœanis palàm Senecæ adſcribuntur: eſt & aliud, quod ob argumenti ſimilitudinem viri docti pariter adſignant.*

IX. AD CORDVBAM.

Cordvba ſolue comas, & triſtes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non * alio tempore mæſta magis. [a] illo, Faber
Tempore non * alio, quo verſis viribus Orbis, [b] illo,
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cùm geminis oppreſſa malis vtrimque peribas:
D Et tibi Pompeius, Cæſar & hoſtis erat.
Tempore non * alio, quo tot tibi funera centum [c] illo.
Heu nox vna dedit, quæ tibi ſumma fuit.
Non, Luſitanus quateret cùm mœnia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, ciuis
Infigar ſcopulo. Corduba ſolue comas,
Et gratare tibi, quòd te Natura ſupremo
Alluit Oceano: tardiùs iſta doles.

NOTÆ.

NOTÆ.

EPIGR. I.

1. PHOCÆO TELLVS H.C.] *Vide Conſol. ipſam, cap.* VIII.

2. PARCE SEPVLTIS.] *Pythæi codex*, ſolutis: *quod eſſet, mortuis. Sed vulgatum placet. Vide Conſol. cap.* I.

EPIGR. V.

3. ET SVNT CRIMINIBVS.] *Pythæi codex*, carminibus: *rectè ad priora.*

4. DVM SVA COMPOSITVS.] *Aliud Epigrammation videtur, & ſeparandum.*

EPIGR. VI.

5. CRISPE, MEÆ VIRES.] *Valdè in amicis numerat hunc Criſpum: & quem illum? Dicas Paſſienum Criſpum intellegi, oratorem celebrem, diuitem, & Agrippinæ maritum. quem noſter nominat* I. *De Benef. cap. vlt. & initio* IV. *Quæſt. Natur. ſed ſine vllâ ſingularis huius amoris (quem Carmen profert) notâ. Et verò dubito an ad hoc temporis Paſſienus ille vixerit. Nam Chronicon Euſebij, anno ſecunda Caligulæ mortuum facit:* Paſſienus filius fraude hereditatis ſuæ necatur. *Lego*, heredis ſuæ. *Scholiaſtes Iuuenalis:* Perijt per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus eſt. *Nam quod in Suetonij Nerone eſt.* Verùm Claudio imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperauit, ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt: *non peruincit huc uſque eum vixiſſe. Sed cùm mater à Caio relegata eſſet, opes ei ereptas omnes, etiam illas Paſſieni: ſed omnia reddita à Claudio, & his illud millies Paſſieni. Ita enim de opibus eius Scholiaſtes Iuuenalis. Si quis tamen vult vixiſſe, & Euſebij notam falſam, aut alieno loco poſitam: eſto, & tum de iſto liceat intellegi. etſi, vt dixi, noſter in amicis nuſquam recenſet: pater Seneca tantùm,* Noſtrum *appellat. In Præfatione libri* III. *Controu.* Paſſienus noſter cùm cœpit dicere. *Fuit ſanè alius Criſpus, nomine gentili Vibius: inter iucundas ſuaueſque oratores, & tempore Flauiorum Principum gratioſus. Pateſt ad illum Epigramma eſſe, ſed ab exſule alio: & non ſunt profectò hæc omnia vnius viri, aut ſtili.*

6. FACVNDO VEL AVO, VEL GLORIA PATRI.] *De Paſſieno, certum eſt* Patrem *habuiſſe etiam oratorem: vide lib.* II. *Controu.* V. *De* Auo, *nihil ſcio.* B

7. AN TV CVI IACEO.] *Aliàs legitur:* An tua Cyrneæ ſaxis. *E quo Faber,* Atqui Cyrneæ. *Vulgatum ego recuderem.* At mea, qui iaceo.

EPIGR. VII.

8. LEX EST.] *Ex Seneca hoc libello:* Vltimum diem non quaſi pœnam, ſed naturæ Legem aſpicis.

EPIGR. VIII.

9. FRATER, MAIORQVE, MINORQVE.] *Maior, eſt Nouatus ſiue Gallio; minor, Mela.*

10. MARCVS.] *Noſtri filius, qui hac Conſolatione* (*cap.* XVI.) blandiſſimus puer *dicitur. Mancum dicas Epigrammatium: neque votum abſoluitur.* C

CAPVT PRIMVM.

SÆPE iam, mater optima, [1] impetum cepi conſolandi te, ſæpè continui. Vt auderem, multa me impellebant. primùm, videbar depoſiturus omnia incommoda, cùm lacrimas tuas, etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, interim certè abſterſiſſem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem. præterea timebam, ne a me [2] non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtcunque conabar, manu ſuper plagam meam impoſitâ, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc D propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. [3] Dolori tuo, dum recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. nam [4] in morbis quoque nihil eſt pernicioſius, quàm immatura medicina. Exſpectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia morâ mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea, cùm omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis [5] comploraretur. Ita in re nouâ hæſitabam, verebarque, ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet. Quid quòd nouis verbis, nec ex vulgari & quotidianâ ſumptis [6] allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis neceſſe eſt dilectum verborum eripiat, cùm ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunque, connitar: non fiduciâ ingenii,

ſed

A ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe, [8] conſolator. Cui nihil negares,
hanc hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis [9] mæror contumax ſit) ſpero, vt deſi-
derio tuo velis à me modum ſtatui. Vide quantum [10] de indulgentiâ tuâ promiſerim 11.
mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quàm dolorem tuum: quo nihil eſt
apud miſeros potentius. Itaque [11] ne ſtatim cum eo concurram, [12] adero priùs illi, &
quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet
aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animum in om-
nium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet,
quæcumque vſque eò pernicioſa ſunt, vt contra remedium conualuerint, plerumque
contrarijs curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia [13] lugubria admouebo. hoc erit
non molli viâ mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot mi-
ſeriarum victorem, ægrè ferre vnum vulnus, in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque
diutius, & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuiſſima-
rum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſie-
B runt, grauiſſima quoque forti & immobili conſtantiâ perferant. Vnum habet aſſidua
infelicitas boni, quòd quos ſæpè vexat, nouiſſimè indurat. Nullam tibi fortuna vaca-
tionem dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti ma-
trem ſtatim nata, imò [14] dum naſcereris: & ad vitam quodammodò [15] expoſita es.
Creuiſti

COMMENTARIVS.

IN Titulo eſt, AD HELVIAM.] *Quod plerique libri*, Ad Helblam: *meus*, Hebiam. *Mureti notatio eſt, duorum diſertiſſimorum matres*, Heluias *fuiſ-*
C *ſe. nam & Ciceronis ſic dicta.* Heluiæ *autem gentis Pertinax Imp. fuit: & in lapidibus crebriuſculi ſunt. ipſa etiam Heluio in iſto:* L. HELVIO. HELVIÆ. L. GRATO.

CAP. I. 1 IMPETVM CEPI.] *In meis duobus*, feci. *Prior phraſis auctoribus nititur. Suetonio in Aug.* Impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes abolendi. *In Calig.* Expeditionis Germanicæ impetum cepit. *In Othone:* Impetum cepit moriendi: ὁρμὴν, *& appetitum validum.*

2. NON VICTA.] *Senſus eſſet: Ne ſi ego palàm non viciſſem Fortunam, audacior in meos ſurgeret, vinceretq́. At mihi placeat magis*, Ne me non victo: *idq́ argutius. Ne cùm me non viciſſet, in quem tam ſaua ingruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, vt nec me, nec meos.*

3. DOLORI TVO.] *Hoc negas à recenti occurrendum? Ouidius aliter:*

D Temporis officium eſt, ſolatia dicere, certi,
Dum dolor in curſu eſt, dum petit æger opem.
At cùm longa dies ſedauit vulnera mentis,
Intempeſtiuè qui monet, ille mouet.

Tu ipſe aliter (epiſt. XIII.) Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens conſolatorem inuenit, inueteratus deridetur. *Vero tamen vtraque ſententia. neque nimis recenti occurrendum, ne remedijs irritetur. neque veteri, ne innouetur.*

4. IN MORBIS.] *Hippocratis edictum*, τὰ πέπονα φαρμακεύειν: Matura medicari. *Et Plutarchus ſimili imagine, Conſolatione ad Apollonium:* Nec optimi medici quidem humorum influxibus ſtatim medentur: ſed patiuntur tumoris ardorem, ſine aliâ appoſitione, per ſe matureſcere & concoqui.

5. COMPLORARETVR.] *Vt funus. Ita mox:* ex ipſo rogo caput alleuare. *Ouidius de ſuâ relegatione:*

Fæmina virq́ue meo, pueri quoque, funere mærent.

Epigramma ad Corſicam: Parce relegatis, hoc eſt iam parce ſepultis. *Et noſter infrà, cap. XI.* Raptum me audiſti. *Nimirum eſt hæc mors quædam ciuilis &* Interire homines maximâ ac mediâ capitis minutione, æquè ac morte, *Iuriſconſultus ſcripſit.*

6. ALLOCVTIONE.] *Pro conſolatione, crebrò Latini, vt & Græci* παραμυθίαν *vſurpant.*

7. DOLORIS MODVM EXCED.] *Ipſum hoc Alexides:*

— τῆς μετρίου αἱ μείζονες λῦπαι
Ποιοῦσι τὰς φρένας μετάστασιν:
— qui modum excedit dolor,
De ſede mentem turbat.

Et benè de excedente. *nam aliter in alio, & in ingenium facit, ſiue irritat. Ouidius:*

——— grande doloris
Ingenium eſt, miſeriſq́ue venit ſolertia rebus.

Seneca pater, de Haterio. cuius oratio, ob memoriam mortui filij, fletu interrupta: Deinde tantò maiore impetu dixit, tantò miſerabiliùs. vt appareret, quàm magna interim pars ingenij dolor eſſet.

8. CONSOLATOR.] *Quia robur à robore meo ſumes, hoc ipſo erigêris, quòd ſtare me videbis.*

9. MÆROR CONTVMAX] *Adde infrà, cap XVI.*

CAP. II. 10. DE INDVLGENTIA] *Obſequioſo affectu.*

11. NE STATIM.] *Haltim*, nec ſtatim.

12. ADERO.] *Tuebor, & defendam, cauſſam agam.*

13. LVGVBRIA.] *Signa luctus, & veſtes. Propertius:* — mater nunquam lugubria ſumpſi.

Seneca Tragicus: Amicta coniux lugubribus.

14. DVM NASCERERIS.] *In partu igitur.*

15. EXPOSITA ES.] *Quaſi deſerta à parente, & ab abeunte relicta: vt ſolet in Expoſitione.*

16. AVVN-

Creuiſti ſub nouercâ: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quanta vel in filiâ A
conſpici poteſt, matrem fieri coëgiſti: nulli tamen non magno conſtitit & bona nouerca.
[16] Auunculum indulgentiſſimum, optimum ac fortiſſimum virum, cùm aduentum eius
exſpectares, amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem [17] ducendo faceret, intra
triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater [18] trium liberorum eras, extuliſti.
Lugenti tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi de
induſtriâ in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil eſſet vbi ſe dolor tuus reclinaret.
Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine interuallo in te incurſantes pertuliſti: modò
[19] in eundem ſinum, ex quo [20] tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. Intra
viceſimum diem, quàm [21] filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraueras,
III. raptum me audiſti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. Grauiſſimum eſt ex
omnibus, quæ vnquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus: fateor. non ſummam
cutem rupit: pectus, & viſcera ipſa diuiſit. Sed quemadmodum [22] tirones leuiter
ſaucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quàm ferrum horrent: at vete- B
rani, quamuis confoſſi, patienter ac ſine gemitu, velut aliena corpora, [23] exſecari patiuntur:
ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & vlulatus,
& alia per quæ ferè muliebris dolor [24] tumultuatur, amoue. perdidiſti enim [25] tot mala,
ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timidè egiſſe? nil tibi ſubduxi ex
malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui. Magno id animo feci: conſtitui enim
IV. vincere dolorem tuum, non [26] circumſcribere. Vincam, puto. primùm ſi oſtendero
[27] nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum propter quod miſeros etiam,
quos contingo, faciam: deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem grauem
eſſe fortunam, quæ tota ex meâ pendet. Hoc priùs aggrediar, quod pietas tua audire
geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi [28] hoc tibi demonſtrare non potero, ipſas res quibus me
putas premi, non eſſe intolerabiles, faciam manifeſtum. Sin id credi non potuerit: at
ego mihi ipſe magis placebo, quòd inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolent facere. C
Non eſt quòd de me alijs credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis,
indico me non eſſe miſerum. Adijciam, quò ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe mi-
V. ſerum. Bona condicione conditi ſumus, ſi eam non deſeruerimus. Id egit
[29] rerum

16. AVVNCVLVM.] *Matris, an Senecæ? Imò huius, qui maritus fuit ſororis matris, perijtq́ reuiſens ex Aegypto. Infrà, cap. vlt.* Cariſſimum virum amiſetat, auunculum noſtrum.

17. DVCENDO FACERET.] *Trahendo, interuallum dando. Alij libri,* diducendo: *quod eſſet, partiendo, diſparando, ſenſu conſimili.*

18. TRIVM LIBERORVM.] *Nouati, mei, & Melæ.*

19. IN EVNDEM SINVM.] *Legi enim oſſa, & in ſinum (quod hic notes) tum in vrnam reponi ſolita. Tibullus:*

——— non hic mihi mater
Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.

20 TRES NEPOTES.] *Tres tantùm? imò plures, ſed poſteà, vt opinor, & poſt iſtorum occaſum. Nam* Marcus *adhuc ſuperfuit, &* Nouatilla, *cap* XVI. *Atque aucè ſcribit*, tot nepotes pronepoteſque patri dediſſe. *Igitur hic de illo tantùm tempore, quo tres iſtos emiſſos amiſit.*

21. FILIVM MEVM.] *Vnum è tribus illis nepotibus.*

CAP. III. 22. TIRONES.] *Adde de Prouid. cap.* IV. *& Ciceronem* I. *Tuſcul.*

23. EXSECARI PATIVNTVR.] *Alij,* excoriari. *quidam ſcripti,* excauari: *ſed & quidam* exanari: *vt ego arbitror,* exſaniari *fuiſſe. quod verbi Seneca vſurpat epiſt.* LXXXVI. *& ego ſuper eo aliquid in Elect.* I. *cap.* XVI.

24. TVMVLTVATVR.] *Proprium fæminis. quæ* magno gaudent ſudare tumultu.

25. TOT MALA.] *Quid mali, ſi mala perdiderit? aptabile patiùs. Meus liber,* milia: *an fortè,* militias? *Perdidiſti tot ſtipendia, & fruſtrà pugnaſti fortiter ac repugnaſti, ſi nunc ſuccumbis, nec veteranum robur præfers. Inter tirones adhuc cenſenda es. Ita maneat in illâ metaphorâ dictâ. Etſi vulgatum explices etiam, Fruſtrà tot mala tuliſti, ſi nondum vſum ferendi nacta.* D

26. CIRCVMSCRIBERE.] *Per aſtus & ambages fallere: in orbem ſcribere, & cingere: vt* Circumuenire.

CAP. IV. 27. NIHIL ME PATI.] *Pulchra inuentio, & diuiſio. Duo dicam. primum, non mihi aliquid mali accidiſſe, deinde nec tibi. Si igitur nec meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in Conſol. ad Marciam, cap.* XII. Dolor tuus vtrùm ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit?

28. HOC TIBI DEMONSTRARE NON.] *Abeſt meo, alijsq́ ſcriptis, hac quadriga vacuum: & verè ſupereſt. Sententia. Docebo nihil mihi mali eſſe. imò ſi potero, nec ipſas res eſſe malas, quibus cenſes me premi. Sequentia docent, ſic fuiſſe ſcriptum.*

CAP.

A [29] rerum natura, vt ad benè viuendum non magno apparatu opus eſſet: vnuſquiſque facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduenticijs rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec ſecunda ſapientem euehunt, nec aduerſa demittunt. Laborauit enim ſemper, vt in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium peteret. Quid ergo? ſapientem me eſſe dico? minimè. nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantùm negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in [30] vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniendas, ſapientibus viris [31] me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena caſtra confugi, [32] eorum ſcilicet, qui facilè ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſiduè, [33] velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multò antè quàm incurrant. Illis grauis eſt, quibus eſt repentina: facilè eam ſuſtinet, qui ſemper exſpectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinatè occupauit: at qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & aptati; primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum

B facilè excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentiſſimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam eo loco poſui, vnde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illa magnum habui. itaque abſtulit illa, [34] non auulſit. Neminem aduerſa fortuna comminuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & perpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent & mœrent cùm vanos & [35] pueriles animos, omnis ſolidæ voluptatis ignaros, [36] falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. Ar ille qui ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit; [37] aduerſus vtrumque ſtatum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. nam in ipſâ felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper, nihil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita inuéni, intrà nihil habentia [38] fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum inue-

C nio, quàm opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam & conſenſu, iam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte, & exſecrabile ferit: ita enim populus iuſſit: ſed [39] populi ſcita ex magnâ parte ſapientes abrogant. Remoto VI.

igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies, [40] vtcunque credita eſt, aufert, videamus quid ſit exſilium? nempe, loci commutatio eſt. Anguſtare [41] ne videamur vim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet, ſubtrahere: hanc commutationem loci

CAP. V. 29. RERVM NATVRA.] *Deus. ita enim ſæpè vocabant: quod doceo I. Phyſiol. Diſſert. V.*

30. VICINVM DEO.] *Qui ſtabilis, æquabilis, ſine motu. Stoicorum paſſim voces, Sapientem Deo non vicinum modò (quod hic modeſtiùs) ſed parem eſſe, & ex æquo vincere. Videſis manuduct. lib. III. Diſſert. XIV.*

D 31. ME DEDI.] *Sum etiam inter Studioſos, non Eruditos; inter Progredientes, non Progreſſos.*

32. EORVM SCILICET.] *Stoicorum. qui res aduenticias (vt Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requirunt. Itaque facilis apud iſtos beatæ vitæ aſſertio & tutela eſt.*

33. VELVT IN PRÆSIDIO.] *Sapientis Iobi dictum,* Vitam militiam eſſe. *Quid Epictetus? Diſſert. XXIV. lib. III.* *Στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη:* Militia quædam eſt vita noſtra, atque ea longa & varia.

34. NON AVVLSIT.] *Nec enim mihi applicita cohæſerant.*

35. PVERILES ANIMOS.] *Nam rudes omnes Sapientiæ, pueri ſunt: illa in viros tranſcribit. Vide Manuduct. lib. II. Diſſert. I.*

36. FALSA ET MOBILIA.] *Duo adſignat. nec vera, nec diutina eſſe. Fucum habent, auum non habent.*

37. ADVERSVS VTRVMQVE STATVM.] *Achilles hoc ſibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigeniâ:*

Ὑψηλόφρων μοι θυμὸς αἴρεται πρόσω·
Ἐπίσταται δὲ τοῖς κακοῖσί τ' ἀσχαλᾶν,
Μετρίως τε χαίρειν τοῖσιν ἐξωγκωμένοις:
Excelſus animus porrò nunc mi attollitur:
Qui nouit in rebus dolere triſtibus,
Et cum modo gaudere iam melioribus.

38. FRONTI SIMILE.] *Nihil pro vultu, aut primâ ſpecie. Tacitus Agricolâ:* Pulchrum ac decorum in frontem: *id eſt ſpeciem. Valerius:* In ſeceſſu, quàm in fronte beatior. *Manilius:* —penituſque Deus, non fronte, notandus. *Noſter hoc ſtatim dicit*, Primam rerum faciem.

39. POPVLI SCITA.] *Φαῦλος γὰρ κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος:* Prauus enim iudex omnis honeſtæ rei populus. *Pythagoras.*

CAP. VI. 40. VTCVNQVE CREDITA EST, AVFERT.] *Secum rapit, ſine aliâ inſpectione aut examine. Vulgò mala videntur? mihi: bona? mihi.*

41. NE VIDEAMVR.] *A meo hæc libro ſunt, & vera. Definitio autem exſilij in Dione, vbi Philiſcus Ciceronem ſolatur (ſimile argumentum eſt, meremur legi) talis:* Φυγή, ἀποδημία τις ἄτιμος: Exſilium, peregrinatio quædam ignominioſa.

loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus iſta poſteà A confligam: interim primùm illud intueri volo, quid acerbi afferat ipſa loci commutatio. Carere patriâ, [42] intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequentiam, cui vix [43] vrbis immenſæ tecta ſufficiunt. maxima pars illius turbæ patriâ caret: ex municipijs & colonijs ſuis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit [44] ambitio, alios [45] neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios [46] luxuria, opulentum & opportunum vitijs locum quærens: alios [47] liberalium ſtudiorum cupiditas, alios [48] ſpectacula: quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latam oſtendendæ virtuti nacta materiam: quidam [49] vænalem formam attulerunt, quidam vænalem eloquentiam. Nullum non hominum genus [50] concurrit in vrbem, & virtutibus & vitijs magna pretia ponentem. Iube omnes iſtos [51] ad nomen citari, &, [52] Vnde domo quiſque ſit, quære: videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam vrbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ velut [53] communis patria poteſt dici: omnes vrbes circumi. nulla non magnam partem B peregrinæ multitudinis habet. Nunc tranſi ab ijs quarum amœna poſitio, & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, [54] Sciathum & [55] Seriphum, [56] Gyarum, & [57] Coſuram pete. nullum inuenies [58] exſilium, in quo non aliquis [59] animi cauſsâ moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt, quid tam [60] abruptum vndique, quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti [61] ieiunius? quid ad homines

42. INTOLERABILE EST.] *Vel Euripide iudice, in Phœniſſis.*

Τί, τὸ στέρεσθαι πατρίδος, ἦ κακὸν μέγα;
Μέγιστον. ἔργῳ δ᾽ ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ:
Et quid? carere patriâ, magnum eſt malum?
Vel maximum. & re grauius eſt, quàm dicitur.

43. VRBIS IMMENSÆ.] *Alias*, immenſa. *Illud pro magnâ Româ verius, ſatis adſtructâ in noſtris Admirandis.*

44. AMBITIO.] *Vt honores hic capiant, gerant.*

45. NECESSITAS OFFICII.] *Ad iudices referre licet, qui euocabantur ad officium hoc in vrbem. Pateſt & de alio munere, quod apud Principem, aut in vrbe, obitur.*

46. LVXVRIA.] *Vt habeant vbi opes explicent, & abſumant.*

47. LIBERALIVM STVDIORVM.] *Honeſtiſſima cauſſa, & omne genus doctis aut doctores Roma. Caſſiodorus:* Roma, ciuitas litterarum. *Symmachus:* Roma, domicilium Latialis facundiæ. *Sidonius:* Domicilium Legum, gymnaſium Litterarum. *Opto ſic eſſe, & manere.*

48. SPECTACVLA.] *Quæ crebra, ſplendida: nec mirum, ſi illicebant.*

49. VÆNALEM FORMAM.] *Vtriuſque ſexus (pudet) ſcorta.*

50. CONCVRRIT IN VRBEM.] *Tanquam ad viuaria, ait ille. & Tacitus:* Quò cuncta vndique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. *Itaque multa fæx erat.*

51. AD NOMEN.] *Vt in cenſu, aut dilectu: & eſt dicto formularis.*

* id est, borum 52. VNDE DOMO.] *Hæc quoque ex communi formulâ. Virgilius:* Qui genus, vnde domo * *Suetonius:* Domo Nuceriâ. *Aſconium ita corrigam:* Cæcilius Niger, homo Siculus: *imò*, domo. *Et Ennium:* Nauus repertus homo, Graio patre, Graius homo rex. *Scribe*, Graius domo. *Centena in libris & lapidibus exempla ſunt.*

53. COMMVNIS PATRIA.] *Plinius lib.* III. Vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. *Libris tamen ſcriptis abeſt* Patria, *& pateſt. hoc ſenſu: quòd ab omnibus gentibus habitetur, vt vrbs orbi communis. Lucanus:*

— vrbem populis, victiſque frequentem
Gentibus, & generis, coëat ſi turba, capacem
Humani.

54. SCIATHVM.] *Maris Aegæi inſulam, Mela* C *& Ptolemæo. Hæd. tamen Iunius dubitat, an non* Cythnon, *aut* Cianon, *verius: v. Animaduer. cap.* XIII. *Non ego.*

55. SERIPHVM.] *Ibidem ſitam, Plinio alijſq.*

56. GYARVM.] *In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Iuuenalis, Philo Iudæus.*

57. COSVRAM.] *Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Melæ. Atque hæc eſt à Mureto lectio. nam libri priores,* Corſicam: *è quo Iunius,* Corcyram. *Vix mutem. etſi ſcarſim mox de eius exſilij ſui aſperitate dicet.*

58. EXSILIVM.] *Pro loco deſtinato exſulibus. Epigramma:*

Hic ſola hæc duo ſunt, Exſul & Exſilium.

59. ANIMI CAVSSA.] *Suâ voluntate & voluptate, non iuſſu aut miſſu alieno.* D

60. ABRVPTVM VNDIQVE.] *Quia* aſpera, malè habitata, & pleriſque locis inacceſſa: *Strabo de hac Corſicâ. Etiam in Epigrammate:*

Barbara præruptis incluſa eſt vndique ſaxis.

61. IEIVNIVS.] *Epigramma:*

Non poma Autumnus, ſegetes non educat Æſtas,
Canaque Palladio munere Bruma caret.
Vmbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu,
Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo.
Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus ignis.

Valdè abijcit, & damnat: ſed quis eſt vltimus ignis, *verſu vltimo? credo ignem ad rogum intellegi: quaſi tanta inopia ligni, vt nec eo ſuppeditet. At Diodorus mitius de eâ:* Incolæ cibis vtuntur, lacte, melle, carni-

A [..]mines [62] immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cæli naturam [63] intemperantius? plures tamen [64] hîc peregrini, quàm ciues conſiſtunt. Vſque eò ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt, vt hic quoque locus à patriâ quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. [65] Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt: nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi primam eius originem adſpexeris. Non eſt ex terreno & graui concreta corpore: ex illo [66] cæleſti ſpiritu deſcendit. [67] cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt: ſugit, & velociſſimo curſu agitur. Adſpice ſidera mundum illuſtrantia: nullum eorum perſtat. labitur aſſiduè, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerſo vertatur, in contrarium nihilominùs [68] ipſi mundo refertur: per omnes [69] ſignorum partes diſcurrit; perpetua eius agitatio, & aliunde aliò commigratio eſt. Omnia voluuntur ſemper, in tranſitu ſunt, & vt lex &
B naturæ neceſſitas ordinauit, aliunde aliò deferuntur. Cùm per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterùm ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iiſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſtè ferre puta tranſitum ac migrationem: cùm [70] Dei natura, aſſiduâ & citatiſſimâ commutatione, vel delectet ſe, [71] vel conſeruet. A cæleſtibus, agedum, te ad humana conuerte. videbis gentes, populoſque mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in medijs Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? quid inter Indos Perſaſque [72] Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumque gentium tractus, ciuitates [73] Achaiæ [74] Ponticis impoſitas littoribus oſtentat. Non perpetuæ hiemis ſæuitia, non hominum ingenia, [75] ad ſimilitudinem cæli ſui hor-

carnibus, hæc omnia VBERTIM regione ſubminiſtrante. *Quomodo autem, ſi nec herba quidem naſcitur? Sed certum eſt, etiam hodie laudatas ibi oues naſci*
C *& paſci.*

62. IMMANSVETIVS?] *Cum Senecâ Strabo: qui* latrocinia exercere eos *ſcribit*, maximè qui montana incolunt, καὶ ἀγριωτέρους εἶναι τῶν θηρίων: & magis feros ipſis feris. *Tum addit:* ipſa mancipia illinc capta & abducta, vix ſui vſum præbere: ſiue quia impatientiâ vitam fugiant; ſiue quia dominos ſtupiditate nimiâ & ſtupore obtundant. *Quid autem iterùm Diodorus? ex diametro aduerſus:* Τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους βιοῦσιν ἐπιεικῶς καὶ δικαίως, παρὰ πάντας σχεδὸν τοὺς ἄλλους βαρβάρους: Ipſi inter ſe manſuete & iuſtè agitant, præter ceteros ferè Barbaros. *Iam de mancipijs:* Τὰ δ᾽ ἀνδράποδα τὰ Κύρνια διαφέρειν δοκεῖ τῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰς κατὰ τὸν βίον χρείας, φυσικῆς ταύτης τῆς ἰδιότητος παρακολουθούσης: Mancipia è Cyrno *(Corſicâ)* præſtare reliquis videntur, ad vitæ vſus, naturali quadam proprietate
D inſitâ & comitante. *Hæc, niſi per calumniam, aut certè argutiam, vix concilies: ſatis mirum, cùm nec diuerſo nimis æuo ſint ſcripta.*

63. INTEMPERANTIVS?] *De æſtibus intellegit. vt in Epigr.*

Corſica terribilis, cùm primùm incanduit æſtas:
Sæuior, oſtendit cùm ferus ora canis.

64. HIC PEREGRINI.] *Infrà diducit, cap. VIII.*

65. MOBILIS ENIM.] *Alcmæon aiebat*, κινεῖσθαι αὐτὴν συνεχῶς, ὡς τὸν ἥλιον: Moueri eam continuò, vt ſolem. *Seneca epiſt.* XXXIX. Quemadmodum flamma iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ſic noſter animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit.

66. CÆLESTI SPIRITV.] *Nos quadam De Vit. beat. cap.* XXXII. *& plenè lib.* III. *Phyſiolog. Diſſert.* VIII.

67. CÆLESTIVM NATVRA.] *Panegyricus ſcriptor:* Inſpectâ penitus veritate cognouimus, quæ cauſſa faciat, vt nunquam otio acquieſcere velitis. Profectò enim non patitur hoc cæleſtis ille veſtri generis conditor. Quidquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſempiternoque motu ſe ſeruat Æternitas. *Et alius, ad Theodoſium:* Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat Æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt. Vt indefeſſa vertigo cælum rotat, vt maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare Sol neſcit: ita tu, Imperator, continuatis negotijs, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.

68. IPSI MVNDO.] *Id eſt, cælo. Ita enim priſci paſſim, Græci Latiniq;. Nos* II. *Phyſiol. Diſſ.* VI.

69. SIGNORVM PARTES.] *In Zodiaco.*

70. DEI NATVRA.] *Iterùm, cæli. Nam etſi totus Mundus, ſenſu quodam, Deus: tamen cælum maximè, vbi magna huius anima ἡγεμονικὸν, ſiue Principale. Vide me* I. *Phyſiol. Diſſert.* VIII.

71. VEL CONSERVET.] *Suprà in Panegyrico:* Iugi agitatione ſe vegetat Æternitas: *& ſtare eius aut quieſcere, eſt interire.*

72. MACEDONICVS SERMO?] *Eorum, qui in colonijs ab Alexandro ibi relicti.*

73. ACHAIÆ.] *Cape Græciam vniuersè, vt illa ætas dixit.*

74. PONTICIS LITTORIBVS.] *Plurima vrbes Græcanicæ. vt Apollonia, Meſembria, Dionyſopolis, Tomi, Iſtropolis, Olbia: alia multa.*

75. AD SIMILITVDINEM CÆLI.] *Verum eſt. &* emollit gentes clementia cæli, *ait poeta; iterumq; contrario horreſcunt.* nec telis magis *(verba Plinij)* quàm ſuo cælo & ſidere armantur.

homines [illegible] transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſiâ [76] turba eſt: [77] Mi- A
letus LXXV. vrbium populum in diuerſa effudit: [78] totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. [79] Tuſcos Aſia ſibi vindicat: [80] Tyrij Africam incolunt: [81] Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus [82] Germanorum tranſitus non inhibuit: per inuia, per incognita verſauit ſe humana leuitas. Liberos, coniugeſque, & graues ſenio parentes traxerunt: Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupauerunt: alij armis ſibi ius in alienâ terrâ fecerunt: quaſdam gentes, cùm ignota peterent, mare hauſit: quædam ibi conſederunt, vbi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſſa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia vrbium ſuarum, hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis, expulerunt: alios domeſtica ſeditio ſubmouit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emiſit: alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia eiecerunt: quoſdam fertilis oræ, & in maius laudatæ, fama corrupit: alios alia cauſſa exciuit domibus ſuis. Illud ita- B
que eſt manifeſtum, nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua vrbium fundamenta iaciunt: noua gentium nomina, extinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris conuerſis, oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid aliud, quàm
VII. publica exſilia ſunt? Quid tam longo te circuitu traho? quid intereſt enumerare Antenorem Patauij conditorem, & Euandrum in ripâ Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, alioſque quos Troianum bellum, victos ſimul victoreſque, per alienas terras diſſipauit? Romanum imperium nempe auctorem exſulem reſpicit: quem profugum, captâ patriâ, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua [83] quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit? vbicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libentes nomina dabant, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus
VIII. ſenex. Res quidem non deſiderat plurium enumerationem: vnum tamen adij- C
ciam, quod in oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpè iam cultores mutauit. Vt antiquiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relictâ, [84] Graij qui nunc Maſſiliam colunt,

76. TVRBA EST.] *Nihil ego mutem: etſi Pincianus acutè, in Aſiâ* vrbs eſt Miletus. *Vulgatam libri & res aſſerunt Velleium audi.* Iones, duce Ione, profecti Athenis, occupauêre nobiliſſimam partem regionis maritimæ, quæ nunc appellatur Ionia: vrbeſque conſtituêre Epheſum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phocæam: multaſque in Ægæo atque Icario occupauêre inſulas. *Nonne hæc verè turba eſt profecta Athenis?*

77. MILETVS LXXV.] *Teneo numerum, in alijs libris deprauatum. pro quo Plinius lib.* V. *cap.* XXIX. Miletus, Ioniæ caput, ſuper LXX. (*ita meliores libri*) vrbium per cuncta maria genitrix. *Ait*, per cuncta maria, *ſatis indefinitè: Strabo reſtringit.* Multa ſunt Mileſiæ ciuitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam & Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Propontidem, & alia loca.

78. TOTVM ITALIÆ.] *Non vulgò ſic obtinuit* Maiorem Græciam *dici. ſed reſtrictius* frontem Italiæ (*Plinij verba*) quæ à Locris incipit, & in tres diuiditur ſinus. *Tamen veteri opinione & ſermone, quod Seneca ait fuit, imò & laxius fuit. Nam totam Italiam, iuxta Siculis meâ, atque alij Græci, ſic appellabant. Et inde* Magnam, *aut* Maiorem, *niſi longiùs complexi [illegible] Ouidius.*

Itala nam tellus Græcia maior erat.

Athenæus Μεγάλη Ἑλλὰς καλεῖται πᾶσα σχεδὸν ἡ κατ᾽ Ἰταλίαν κατοίκησις: Magna Græcia appellatur, omnis ferè habitata Italia. *Adde Feſtum, in Maior Græcia.*

79. TVSCOS ASIA.] *E Lydiâ profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia: vt communis opinio tenuit. Dionyſius enim aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, eſſe.*

80. TYRII AFRICAM.] *Quorum ibi Vtica, & Carthago.*

81. HISPANIAM POENI.] *Gadibus. & ſunt qui* Medinam Sidoniam, *quaſi à Sidone dictam adiungant:* Malacam, Abderam, *&* D
loca alia.

82. GERMANORVM TRANSITVS.] *Ergo illi in Hiſpaniam? non alium, quod ſciam: ſed Gallos accipe. quas latè* Germanos *etiam dici ſcimus. Nam Celtiberos intellegit, à* Celtis *dictos: quod ipſum tamen commune etiam Germanis nomen. Plinius Panegyrico,* Germaniam Pyrenæo & Alpibus terminari *cum ſcripſit, Galliam certe intellexit.*

CAP. VII. 83. QVÆRENTEM.] *Scripſi ferè,* quærentes. *Verùm,* quærens *& ad metum refer.*

CAP. VIII. 84. GRAII QVI.] *Phocenſes. quorum* Calaris ibi etiam colonia, *vt vult Diodorus. An rectè tamen ſic ſcriptum?* Aleris, *aut* Aleria *Latino flexu, verius eſſet. nam* Calaris *quidem in Sardiniâ.*

A coluntprius in hac inſulâ conſederunt. Ex quâ quid eos fugauerit,[85] incertum eſt: vtrùm cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura[86] importuoſi maris. nam in cauſſâ non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quòd maximè tunc trucibus & incondicis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt[87] deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani: quod ex ſimilitudine ritus apparet. eadem enim[88] tegumenta capitum, idemque genus[89] calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. nam totus ſermo, conuerſatione Græcorum Ligurumque, à patrio deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ ciuium Romanorum coloniæ:[90] altera à Mario, altera à Syllâ. Toties[91] huius aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & inſiticia ſunt: alius alij ſucceſſit. Hic concupiuit, quod alij faſtidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exſilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro, doctiſſimus Roma-
B norum, quòd quocumque venimus, eâdem[92] rerum naturâ vtendum eſt. M. Brutus[93] ſatis hoc putat, quòd licet in exſilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum. Hæc etiam ſi quis ſingula parum iudicat efficacia ad conſolandum exſulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimùm poſſe. Quantulum enim eſt, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima ſunt, quocumque nos mouerimus, ſequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator vniuerſi fuit,[94] ſiue ille Deus eſt potens omnium,[95] ſiue incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſiue[96] diuinus ſpiritus per omnia maxima ac minima, æquali intentione diffuſus,[97] ſiue fatum & immutabilis cauſſarum inter ſe cohærentium ſeries: id, inquam, actum eſt, vt in alie-
num

dinia. at Aleriam *ibi (quidam* Valeriam*) nominant etiam Plinius, Mela, Antoninus, & Florus* II. *cap.* II. *vt ego emendaui. Vide, ſi lubet.*

C 85. INCERTVM EST.] *Non Diodoro quidem, qui pulſos à Tyrrhenis adfirmat.*

86. IMPORTVOSI MARIS.] *Itáne? audi igitur Diodorum:* Αὕτη δὲ ἡ νῆσος εὐπροσόρμιστος οὖσα, κάλλιστον ἔχει λιμένα τὸν ὀνομαζόμενον Συρακόσιον: Ipſa inſula *(Corſica)* cùm maximè PORTVOSA ſit, pulcherrimum etiam portum habet, Syracuſium dictum. *En, perpetuus cum Diadora hac (ſed non meo) diſſenſus.*

87. DEINDE LIGVRES.] *Nec id quidem: ſed Tyrrheni, ex Diodoro.*

88. TEGVMENTA CAPITVM.] *An mitra fortaſſe? nam Strabo ſcribit,* montanos Hiſpanos, crines muliebriter demiſiſſe, & frontem mitris texiſſe.

89. CALCEAMENTI.] *Neque id ſcio, niſi ſi*
D *Vdones, id eſt è crinibus piliſve calcei. Nam & ſic de Celtiberis Diodorus:* Περὶ τὰς κνήμας τρίχινας εἱλοῦσι κνημῖδας: Circum tibias voluunt è crinibus caligas.

90. ALTERA A MARIO.] *Mela:* Corſica, præterquam vbi Aleria, & Marianæ Coloniæ ſunt, à Barbaris colitur. *Scribe ex hoc loco ſingulariè:* Mariana colonia. *Item Plinio:* Corſica ciuitates habet XXXII: colonias, Marianam à C. Mario deductam, Aleriam, à Dictatore Sullà.

91. HVIVS ARIDI.] *De montanis fortaſſe verum: vniuersè, vel ex Senecâ alibi falſum, ſi hoc eius Epigrammo:*

Corſica piſcoſis peruia fluminibus.

Et ſupra triginta flumina tabula Geographica in eâ aſſerunt. Tamen in alio etiam Epigrammate eſt: Non ignis; non hauſtus aquæ. *Infrà, cap.* IX. *adimit dumtaxat* magna & nauigabilia flumina: *idq; verius.*

92. RERVM NATVRA.] *Mundo. Videſis me* I. *Phyſiol. Diſſert.* V.

93. SATIS HOC PVTAT.] *Ego verò hæc tria verba inſiticia puto.*

94. SIVE ILLE DEVS.] *Variè loquitur magis, quàm ſentit: ſed Stoici tamen verbis ita diſſidebant, aut differebant. Atque alij, toti Deo opificium hoc adſcribebant,* καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων: Deum conditorem vniuerſorum, & velut patrem omnium, *aſſerebant: alij autem eius Rationi hoc malebant, vt iam ſubdit.*

95. SIVE INCORPORALIS RATIO.] *Chriſtiani penè ſibi applicent hanc* Rationem *ſiue* λόγον, Dei verbum. *Sed pro Stoicis: quare* Incorporalis? *vt à Deo diſtinguat, quem corpus atque animal interim faciebant. Hæc autem* Ratio *eſt, quam cum* Prouidentiâ *&* Fato *alij miſcebant. In his & ſequentibus me vide* I. *Phyſ. Diſſ.* VII. *itemq;* XII. *Ceterùm pro eâdem hac ſententiâ, Seneca in epiſt.* LXV. Cauſſam, id eſt Rationem, materiam formare, & quocumque vult verſare, ex illâ varia opera producentem. *Illa Cauſſa prima, aliàs Deus ijs dicitur: hic* Ratio, *vt vides.*

96. DIVINVS SPIRITVS.] *Nam & Deum Zeno definiebat,* πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου: Spiritum pertinentem per totum mundum. *Eſt diuinus Animus: Phyſiologica noſtra vide.*

97. SIVE FATVM.] *A prouidentiâ conditum mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipſa, aut eius pars eſt. Vide me* I. *Phyſiolog. Diſſertat.* XI. *&* XII.

 98. NEQVE

num arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini eſt, id A
extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque
maius, [98] neque ornatius, [99] rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque
mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & erecti, quocunque res tulerit intrepido gradu properemus. Emetiamur quaſcunque terras, [100] nullum inuenturi ſolum intra mundum, quod alienum homini ſit. vndecunque ex æquo [101] ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis diſtant. proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo, cuius [102] inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemq; intueri liceat, dum ceteris [103] inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, interuallaque, & cauſas inueſtigare [104] velociùs meandi, vel tardiùs, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias [105] immobiles, alias [106] non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium, quaſdam [107] ſubitò erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel [108] longo tractu cum luce multâ B
prætervolantes; dum cum his ſim, & cæleſtibus, quà homini fas eſt, immiſcear; dum animum ad [109] cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quantum refert meâ, quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax: non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur: nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretioſus hîc lapis cæditur, non auri argentique venæ eruuntur. [110] Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. ad illa abducendus eſt, quæ vbique æquè apparent, [111] vbique æquè ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & prauè credita obſtare. Quò [112] longiores porticus

98. NEQVE ORNATIVS.] *Liber meus voce additâ,* neque minus ornatius: *quod tenuerim ſenſu iſto, neque maius, & nihilominus neque ornatius. Nam magna etiò ornata & perpolita eſſe ſolent. Stoici autem in Mundi admiratione & prædicatione multi: vt docemus* II. *Phyſiol. Diſſ.* VII.

99. RERVM NATVRA GENVIT.] *Communis Natura, id eſt, Deus. Ecce autem quintam ſententiam, ſine paruis ſermonem ſuper condita Mundo diuerſam. Nam rebus conſonant. De Naturâ iſtô nos in Phyſiolog.* I. *Diſſert.* V.

CAP IX. 100. NVLLVM INVENTVRI.] *Meus ille bonus:* nullum inuenire intra mundum eſt alienum opus. Vndecunque: *& leniter variant alij ſcripti. Lego igitur:* nullam inuenire intra mundum eſt alienam nobis. Vndecunque: *breuius & concinnius.*

101. AD CÆLVM ERIGITVR.] *Similia huic toti ſententia Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXII. Ico in exilium. Quo num aliquis extra Mundum eijcere poteſt? non poteſt. Quocumque iuero, ibi Sol, ibi Luna, ibi ſidera, ſomnia, auguria, & cum Dijs conuerſatio. *Quid Democritus?* Ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος: Viro ſapienti omnis tellus peruia, & bonæ Menti totus Mundus patria. *Euripides:*

Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος,
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς:
Diffuſus aër omnis aquilæ peruius,
Omniſque tellus patria animoſo eſt viro.

Socratis illud protritum, Cuiatem ſe ferret? Mundanum.

102. INSATIABILES SVNT.] *De hac oblectatione, ego* I. *Phyſiol. Diſſert.* II.

103. INHÆRERE SIDERIBVS.] *Hac & ſequentia è Cicerone ſimilia adita: certè in illo parta,* V. *Tuſcul.* Quo tandem gaudio affici neceſſe eſt Sapientis animum, cum totius Mundi *(id eſt, cæli)* motus conuerſioneſque perſpexerit? ſideraque viderit innumerabilia, cælo inhærentia, cum eius ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæque tenere curſus, multùm inter ſe aut altitudine, aut humilitate, diſtantia? quorum vagi motus, C
rata tamen & certa ſui curſus ſpatia definiant?

104. VELOCIVS MEANDI.] *Cauſſa vna eſt in ſpatio, quo abſunt à primo cælo: cui renituntur ſuo curſu, longitudine, ſi propiora, efficaciùs, ſi longinqua. Cauſſa etiam altera, in circulo minore, atque ambitu breuiore.*

105. IMMOBILES.] *Fixas in octauâ ſphærâ.*

106. NON IN MAGNVM.] *Planetas. qui ita errant, vt non erreat, & per veſtigia ſua redeunt. Exeunt tamen leniter ob Eclipticâ, ſed non extra Zodiacum: etſi læuorſum aut dextrorſum declinant, manent intra illam orbitam.*

107. SVBITO ERVMPENTES.] *Vt Cometas. quæ Senecæ & quorumdam opinio fuit: latêre eas certis temporibus, neque conſpici; tum erumpere ſubitò, & ſeſe exhibere. Eſſe autem verè ſtellas. Vide ipſum Quæſt. Nat.* VII. D

108. LONGO TRACTV.] *E Virgilio eſt:*

Flammarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hac & prius, ad falſas & deciduas ſtellas ſpectat, aeris non cæli filias.

109. COGNATARVM RERVM.] *Nam Stoicis animus ex aſtris. Manilius appoſitè:*

— Cælum ſcrutatur in alto,
Cognatumq; ſequens corpus, ſe quærit in aſtris.

Adi Senecam I. *Quæſt. Nat. in Præfat.*

110 ANGVSTVS ANIMVS.] *Quem magnum magna hæc aſpecto faciunt: &* tunc iuuat *(Seneca* I. *Quæſt. Nat.)* inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.

111. VBIQVE ÆQVE SPLENDENT.] *Tota hæc meo libro abſunt, ſine vllâ fraude.*

112. LONGIORES PORTICVS.] *Milliarias.*

113. AL-

A porticus expedierint, quò [113] altiùs turres ſuſtulerint, quò [114] latiùs vicos porrexerint, quò depreſſiùs [115] æſtiuos ſpecus foderint, quò maiori mole faſtigia cœnationum ſubduxerint: hoc plus erit, quod illis cælum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in quâ latiſſimum receptaculum caſa eſt. Næ tu puſilli animi es, & ſordidè ſe conſolantis, [116] ſi ideò id fortiter pateris, quia [117] Romuli caſam noſti. Dic illud potiùs: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit. iam omnibus templis formoſius erit, cùm illic iuſtitia conſpecta fuerit, cùm continentia, cùm prudentia, pietas, omnium officiorum rectè diſpenſandorum ratio, humanorum diuinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exſilium graue eſt, in quo licet cum [118] hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute compoſuit, ait, ſe *vidiſſe Marcellum* [119] *Mitylenis exſulantem, &c. quantum modò natura hominis pateretur, beatiſſimè viuentem, neque vnquam bonarum artium cupidiorem quàm illo tempore.* Itaque adiicit, *viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illum in exſilio relinqui.* O fortu-
B natiorem Marcellum, eo tempore, quo exſilium ſuum Bruto approbauit, quàm quo populo R. [120] conſulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, vt aliquis exſul ſibi videretur, quod ab exſule recederet? qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam [121] Catoni ſuo mirandum? Idem Brutus ait, *C. Cæſarem Mitylenas prætervectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum.* Illi quidem reditum [122] impetrauit Senatus, publicis precibus, tam ſolicitus ac mæſtus, vt omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Mar-

113. ALTIVS TVRRES.] *Petronius:*
Ædificant auro, ſedeſque ad ſidera mittunt.
Seneca pater lib. II. Controverſ. Sedes ipſas intantum exſtruxêre, vt domus ad vſum & munimentum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium, neque
C ex ruinis effugium ſit. *Poſteà tamen Nero lege inhibuit altè tollere, quod & ante eum Auguſtus: ſed potentes ſpernebant.*

114. LATIVS VICOS PORREX.] *Quidam libri* correxerunt: *malè, & latitudo indicatur. Diuites ſcilicet, aut vnâ aliquâ domo vicum implebant; aut inſulis ſuis occupabant.*

115. ÆSTIVOS SPECVS.] *Porticus ſubterraneas, ſiue Hypogæas. Eadem Cryptoporticus: quarum veſtigia plura nunc Romæ.*

116. SI IDEO ID.] *Vera lectio, & ſententia. Non ſolare te ab exemplo: etiam Romulus in casâ coluit. potiùs à ratione, & dic quæ ſequuntur.*

117. ROMVLI CASAM.] *Quam multi commemorant: ſed in loca varietas aut pugna videatur. Nam Dionyſius palàm in Palatio locat: & Palatium qui-*
D *dem gemelli illi ſedem habuerunt. Verba lib. II.* Romulus & Remus ſuhere humiles caſas ſtruere, in vitâ illâ paſtoriciâ: quarum nunc vna meo æuo ſupereſt, in latere, quod e Palatio ad Circum flectit, ROMVLI CASA dicta: quam curant tuenturque ſacerdotes, quibus id commiſſum eſt, nihil ad ampliorem tamen cultum addentes: ſed ſiquid tempeſtate aut tempore perijt, ſarcientes ſupplenteſque, ad priorem, vt poteſt, formam. *Item Victor,* regione decimâ Palatij, Romuli caſam *ponit. Et Notitia imperij,* Regio decima Palatij, continet caſam Romuli. *Quid tamen alij? aliter. Seneca pater II. lib. Contron. I.* Colit etiamnum in Capitolio caſam victor gentium populus. *In Capitolio, ecce, ponit. Idem Contron. VI.* Inter hæc tam effuſa mœnia nihil eſt humili casâ nobilius. Faſtigiatis ſuprà tectis, auro puro fulgenti prælucet Capitolio. *Vitruuius lib. II.* In Capitolio commonefacere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorum ſtramentis tecta. *Ait, in arce. Inducere & Martialis lib. VIII. poſſit:*

Sic priſcus ſeruatur honos te Præſide, templis:
Et caſa, tam culto ſub Ioue, numen habet.

Eſt de iſtâ casâ, quod interpretes parum aduertunt. Non tamen in ipſo templo Capitolino, ſed monte fuit, iuxta Curiam Calabram, ne erres. Macrobius I. Saturn. Vocatâ in Capitolium plebe, iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt. *Quid autem in hoc diſſenſu dicimus? ego nihil, niſi duplicem eam fuiſſe: veram & veterem in Palatio; alteram adſimilem, religionis cauſâ, in monte Capitolino, vbi omnia aut præcipua ſacra. Certè ſacra hæc habita, & per illam Valerius etiam iurat, lib. IV. c. IV.* Per Romuli caſam, perque veteris Capitolij humiliata tecta iuro. *Quin & Pontifices in eâ ſacrificare ſoliti, vt templo. Dio lib. XLVIII.* Ἥ τε σκηνὴ ἡ τοῦ Ῥωμύλου, ἐξ ἱερουργίας τινός, ἣν οἱ Ποντίφικες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν, ἐκαύθη: Caſa Romuli, ex ſacrificio quopiam, quod in eâ Pontifices fecerant, exuſta eſt. *Atque id incendium inter dira habet: etſi promptæ ea ſanè ardere, vt materies & ſtructura fuit. Ouidius:*

Quæ fuerit noſtri ſi quæris regia nati,
Adſpice de cannis ſtraminibuſque domum.

118. HOC IRE COMITATV.] *Ambroſius lib. I. de Iacobo, cap. vlt.* In quâ ſolitudine non ſtipatus, quem vita beata circumdat?

119. MITYLENIS EXSVLANTEM.] *Aliarum à Cæſare partium. Vide Ciceronis lib. IV. ad Famil. epiſtolam VI. & VII. & ipſius Marcelli X.*

120. CONSVLATVM.] *Quem geſſit cum Seru. Sulpitio, biennio ante ciuile bellum.*

121. CATONI SVO.] *Suo, vel quia gener eius, Porciæ maritus, vel cognatus, ex Seruiliâ Catonis ſorore genitus; denique amicus, & in iiſdem Sapientiæ caſtris.*

122. IMPETRAVIT SENATVS.] *Ciceronis oratio, quâ gratias Cæſari egit, Senatus nomine, exſtat.*

 Sed

Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exſules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo con- A
ſecutus eſt, quo die illum exſulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit enim illi teſtimonium vtriuſque. Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit: Cæſar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exſilium ſe ipſe adhortatus ſit? *Quòd patriâ cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti, vt ſcires omnem locum ſapienti viro patriam eſſe. Quid porrò hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patriâ caruit? propagandi ſine dubio imperij cauſſâ: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouet, trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperij intentus eſt. cui primùm rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus.* Benè ergo exſilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, [123] quamuis eum paupertas ſequeretur. in quâ nihil mali eſſe, quiſquis modò nondum peruênit in inſaniam omnia ſubuertentis auaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini ne- B
ceſſarium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, vllam modò virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmouere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere: quicquid extra concupiſcitur, vitijs, non vſibus laboratur. Non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec conchylia [124] vltimi maris ex ignoto littore eruere. Dij iſtos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. [125] Vltra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetijmus, [126] aues petere. Vndique conuehunt, omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus delicijs ſtomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano. [127] Vomunt vt edant, edunt vt vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? ſi quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Inuitus enim ſanatur: & ſi remedia ne coactus C
quidem recipit, interim certè dum non poteſt, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi videtur rerum natura edidiſſe, vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſummâ fortunâ poſſent, [128] centies ſeſtertio cœnauit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuênit, [129] quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miſerabiles, quorum palatum niſi ad pretioſos cibos non excitatur! pretioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo; ſed raritas, & difficultas parandi facit. Alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus ventri ſeruientibus? quid mercaturis? quid vaſtatione ſiluarum? quid profundi perſcrutatione? [130] paſſim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit. ſed hæc velut cæci tranſeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cùm famem exiguo poſſint ſedare, ma-
x. gno irritant. Libet dicere: Quid deducitis naues? quid manus & aduerſus fe-
ras

Sed fruſtrà impetrauit: quia mox à quodam Magio, proprijs cauſſis, an Cæſare ſubornante, interfectus eſt. Vide Seruij epiſtolam inter Tullianas, lib. IV.

123. QVAMVIS EVM.] *Scribe,* eam: *id eſt, loci mutationem.*

124. VLTIMI MARIS.] *Britannici, vnde oſtrea petebant, è fundo Rutupino.*

125. VLTRA PHASIM.] *Manilius:*

—in luxum iam ventri longiùs itur,
Quàm modò militiâ. Numidarum paſcimur oris,
Phaſidos & damnis.

Panegyricus: Dapes, quas poſitas extra Romanum Colchus imperium mittit. *Sunt aues, Phaſianæ dictæ.*

126. AVES PETERE.] *Phalerides, è Seleuciâ Parthorum. Vide me ſuper hoc tali luxu lib.* IV. *de Magnit. Rom. cap.* VII.

127. VOMVNT VT EDANT.] *Adi Epiſt.* LXXVIII. *&* XLVII. D

128. CENTIES HS.] *Sunt nobis* CCL. *millia Philippicûm: quod Cleopatra in vnâ margaritâ abſumpſit. Sed hîc de alijs cibis mentio: alioqui nec magno ingenio opus, exemplo illo tam noto.*

129. QVOMODO PROVINCIARVM.] *Libri ſcripti vocem addunt,* quomodo trium prouinciarum. *Atqui tres prouinciæ profectò, imò vel vna è maioribus, largiter plus reddebant: ſi tamen de annua, non menſtrua, vectigali ſentit. Commodè igitur è ſcriptis legam:* quo mediocrium prouinciarum.

130. PASSIM IACENT.] *Teles Pythagoricus:* At metuis ne tibi neceſſaria deſint. Nónne omnes viæ oleribus ſunt refertæ? pleni aquâ fontes? nónne tibi tot lectos exhibeo, quanta eſt ipſa terra? & folia pro ſtragulis?

CAP.

A tas & aduerſus homines armatis? quid tanto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeritis? non vultis cogitare, quàm parua vobis corpora ſint? Nónne furor & vltimus mentium error eſt, cùm tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis cenſus, promoueatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cùm benè ceſſerit negotiatio, multum militia retulerit, cùm indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi iſtos apparatus veſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores noſtri, [131] quorum virtus etiam nunc vitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſuâ parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum [132] tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles deos religioſè iurabatur: qui illos [133] inuocauerant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minùs beatè viuebat [134] dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cùm [135] viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſuâ verſaret: illâ, quâ iam ſæpè hoſtem percuſſerat, [136] laureamque in Capitolini Iouis gremio repoſuerat. quàm [137] Apicius noſtra memoria vixit, qui in eâ vrbe, ex quâ aliquando [138] philoſophi, velut corruptores iuuentutis, abire iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplinâ ſuâ ſæculum infecit: cuius exitum noſſe, operæ pretium eſt. Cùm [139] ſeſtertiûm millies in culinam congeſſiſſet, cùm tot [140] congiaria Principum, & ingens [141] Capitolij vectigal ſingulis comiſſationibus exſorbſiſſet; ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primùm coactus inſpexit. ſuperfuturum ſibi ſeſtertiûm centies computauit: & velut in vltimâ fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, [142] veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertiûm centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, [143] non animi.

B (margin letter beside "moria vixit")

Seſtertiûm centies aliquis extimuit: & quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi verò tam prauæ mentis homini vltima potio ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cùm immenſis epulis non delectaretur tantùm, ſed gloriaretur, cùm vitia ſua oſtentaret, cùm ciuitatem in luxuriam ſuam conuerteret, cùm iuuentutem in imitationem ſui ſolicitaret, etiam ſine malis exemplis, per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non C ad rationem reuocantibus, cuius certi ſunt fines: ſed ad vitioſam conſuetudinem, cuius immenſum & incomprehenſibile arbitrium eſt. Cupiditati nihil ſatis eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exſulis incommodum habet: nullum enim XI.

CAP. X. 131. QVORVM VIRTVS.] *Id eſt, quorum virtute etiam nunc ſtamus: qui eo ita firma imperij fundamenta iecit, vt vitia noſtra concutiant, nondum euertant.*

132. TECTA NONDVM AVRO.] *An in tegulis, an magis lacunaribus? Seneca epiſt.* XCVI. Auro tecta perfundimus. *Manilius:*

— triclinia templis
Concertant, tectique auro, iam veſcimur aurum.

Vbi forte verius, veſcimur auro: *id eſt, in vaſis lancibusq́ aureis.*

133. INVOCAVERANT.] *Ita veteres. vulgò,* per D illos iurauerant. *Conſonant iſta; nam & in iuramento inuocatio numinis erat.*

134. DICTATOR NOSTER.] *M'. Curius: qui tamen Conſul modò fuit. Hunc eumdem* Fabricium *vocat De Prouident. cap.* III. *præter alias, quibus conſtanter eſt* Curius.

135. VILISSIMVM CIBVM.] *Rapa, vt Plinius & alij.*

136. LAVREAMQVE.] *Vt in triumpho ſolet, cùm Imperator lauream quam manu tenebat, itemq; detractam faſcibus lictorum, in Iouis ſinu ponebat, velut victoriæ auctoris. Pluſcula ego ſuper ritu, ad Taciti* II. *Annalem.*

137. APICIVS.] *Tres fuiſſe gulones hoc nomine alibi docui: iſte celeberrimus ſub Auguſto vixit. de quo Plinius:* Nepotum omnium altiſſimus gurges.

138. PHILOSOPHI.] *Ipſum S.C. vide in Agellio, lib* XV. *cap.* XI. *& Suetonij De claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Vrbis* DXCII. *Et, quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum: vt in Laertij Theophraſto, initio leges.*

139. HS. MILLIES.] *Noſtro more & ſermone,* duos milliones & ſemis.

140. CONGIARIA PRINCIPVM.] *Quorum? nam Auguſtum & Tiberium vidit tantum: nec hunc puto, vt vir fuit, aut tales nugas liberalem ſe geſſiſſe. Verius capi* Principes, *proceres & diuites illos Senatores, vt alibi in noſtra.*

141. CAPITOLII VECTIGAL.] *Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuiſſe, ad tutelam aut ornatum ſui: ſed eone data Apicio? abſit. Vel igitur ex comparatione capiendum, abſumpſiſſe quantum vel Capitolij vectigal eſſet: aut (quod mihi arridet) lectio è notis corrupta, ſcribendumq́,* Kalendarij. *Tum hoc dicat, hominem improbè vectigal ſuum annuum in vnam cœnam impendiſſe. De Kalendario, ſæpè Seneca atque alij, & nos alibi.*

142. VENENO VITAM.] *Dio Caſſius* LVII. Apicius omnes homines luxus & gulæ ſtudio ſuperauit. & cùm ſcire aliquando vellet, quid abſumpſit, & quid reliqui haberet; audito * centies HS. reſtare, indoluit, & vt fame moriturus, ſeſe interemit. * [illegible] millia Philipp.

143. NON ANIMI.] *Imò huius. & Auſonius alludit:* Ille opibus modus eſt, qui modus eſt animo.

CAP.

enim tam inops exſilium eſt, quod non alendo homini abundè fertile ſit. At veſte[...] A domum deſideraturus eſt exſul? Si hæc quoque ad vſum tantùm deſiderabit, nequ[e] tectum ei deerit, neq; velamentum. æquè enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. nihil homini natura, quod neceſſarium faciebat, fecit operoſum. Si deſiderat [144] ſaturatam multo conchylio purpuram, intextam auro, varijſque coloribus diſtinctam & artibus: non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiam ſi illi, quidquid amiſit, reſtitueris, nihil ages. plus enim reſtituto deerit ex eo quod cupit; quàm exſuli ex eo, quod habuit. Si deſiderat aureis fulgentem vaſis ſupellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile; æs paucorum inſaniâ pretioſum, & [145] ſeruorum turbam, quæ quamuis magnam domum anguſtet, iumentorum corpora [146] differta, & coacta pingueſcere, & [147] nationum omnium lapides: iſta congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem animum. non magis, quàm vllus ſufficiet humor ad ſatiandum eum, cuius deſiderium non ex inopiâ, ſed [148] ex æſtu ardentium viſcerum oritur. non enim ſitis illa, ſed morbus eſt. Nec hoc in pecuniâ tantùm, aut alimentis euenit: eadem natura eſt in omni deſiderio, quod B non ex inopiâ, ſed ex vitio naſcitur. quicquid illi congeſſeris; non finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem non ſentiet: qui naturalem modum excedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſequetur. Neceſſarijs rebus & exſilia ſufficiunt: ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit. hic in exſilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis, cùm quantum ſatis eſt ſuſtinendo corpori, inuênit, ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet. non magis, quàm ad deos immortales omnia iſta, quæ imperita ingenia, & nimis corporibus ſuis addicta, ſuſpiciunt. Lapides, aurum & argentum, & [149] magni læuatique menſarum orbes, terrena ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, leuis ipſe, & quandoque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus. interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfuſam grauem ſarcinam licet celeri & voluceri cogitatione diuina perluſtrat. Ideoque nec exſulare vnquam poteſt, liber, & C dijs cognatus, & omni mundo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur: in hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſunt [150] iniici manus.

XII. Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem ſentit, niſi qui putat, vti tantùm præceptis ſapientum. Primùm aſpice, quantò maior pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioreſque diuitibus: imò neſcio an eò lætiores ſint, quò animus eorum in pauciora diſtringitur. Tranſeamus à pauperibus: veniamus ad locupletes. quàm multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſimiles ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ: & quotieſcumque feſtinationem neceſſitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſuarum ſecum habent? cùm omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tantùm conditio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: ſumunt [151] quoſdam dies, cùm iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & re- D moto auro, argentoque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiſcunt, ſemper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet,

CAP. XI. 144. SATVRATAM.] *Dibapham, aut ſæpiùs tinctam. Vide Plinium* IX. *cap.* XLI.

145. SERVORVM TVRBAM.] *Diſce ex adiunctis multos fuiſſe, & ex* Magnitudine *noſtrâ* Romanà, *lib.* II. *cap. vlt.*

146. DIFFERTA.] *Notes hæc awaſſe ad vehicula; contrà macra voluiſſe. Seneca epiſt.* LXXXVII. Mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris.

147. NATIONVM LAPIDES.] *Non gemmas, ſed marmora.*

148. EX ÆSTV.] *Adi Quæſt. Nat.* IV. *cap. vlt.*

149. MAGNI LÆVATIQVE.] *Ad citreas menſas pertinet: de quibus* VII. *de Beneſic. c.* IX. *& De Tranquillit. cap.* I.

150. INIICI MANVS.] *Id eſt, qui expers ſeruitutis, liber & ſuus eſt. Nam in aſſertione & vindicando, iniectio manus erat.*

CAP. XII. 151. QVOSDAM DIES.] *Horatius:* Plerumque gratæ diuitibus vices, Mundæque paruo ſub lare pauperum Cœnæ, ſine aulæis & oſtro, Sollicitam explicuêre frontem. *Vide ſuper hoc more Senecam epiſt.* XVIII.

152. PRIN-

A cet, qui fugiunt quod voluptatis cauſsâ imitantur! Me quidem, quoties antiqua exempla reſpexi, paupertatis vti ſolatijs pudet. quoniam quidem eò temporum luxuria prolapſa eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quàm olim patrimonium [152] principum fuit. [153] Vnum fuiſſe Homero ſeruum, [154] tres Platoni, [155] nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. num ergo quiſquam eos miſeros vixiſſe dicet; vt non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ [156] ſequeſter fuit, [157] ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cùm Pœnos in Africâ funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum [158] diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publicè curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit tanti, ſeruum non habere, vt colonus eius populus R. eſſet. [159] Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni ſemel conferre, cùm à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco ſoceri fuit! Beatioréſne iſtos putas, [160] quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo, in dotem
B [161] æs graue acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt? indignatur exſul aliquid ſibi deeſſe, cùm defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cùm omnibus illis, id quod deerat, ideò honeſtiùs ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantùm tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas. Re- XIII.
ſponderi poteſt: Quid artificioſè iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt? Commutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantùm locum mutes: paupertas tolerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc, quiſquis me malorum turbâ terrebit, his verbis vtendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. [162] cùm ſemel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præſtat. Si auaritia dimiſit, vehemen-

152. PRINCIPVM FVIT.] *Procerum & Senato-*
C *rum, vt antè notabam.*

153. VNVM HOMERO.] *Quidni, ductorem caeco? vt fama quidem tenuit. Ceterùm diutiſsimum virum etiam fame periſſe (tanta inopia fuit) Sotades apud Stobæum ſcripſit Ser.* XCVI. *etſi alij aliter.*

154 TRES PLATONI.] *Imò quattuor, & famulam vnam, ex ipſo Platonis (in Laërtio) teſtamento:* Dianam dimitto liberam, ſeruos relinquo Tychonem, Bictam, Apolloniadem, & Dionyſium.

155. NVLLVM ZENONI.] *Qui Perſæum quidem habuit, à rege Antigono adtributum miſſumq́, vt à manu eſſet. Itaque diſcipulus magis, quàm ſeruus, & nobilis poſteà philoſophus fuit.*

156. SEQVESTER.] *Duo ſignificat, ex Seruio:* Sequeſter eſt, aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus deponitur. *Hîc*
D *primum illud, ſicut & Gloſſæ:* Sequeſter, μεσίτης, mediator, arbitrator.

157. AERE COLLATO] *In capita ſextantibus. Liuius* II. *Dionyſius* VIII. *Valerius* IV.

158. DISCESSISSE.] *Malè, qui edunt* deceſſiſſe: *vt & Muretus. Valerius rem narrat lib.* IV. *cap.* IV. Villicum in agello, quem ſeptem iugerûm in Pupiniâ habebat, mortuum eſſe, occaſionemq́ue nactum mercenarium, amoto inde ruſtico inſtrumento, diſceſſiſſe: ideoq́ue petere, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, ne deſerto agro, non eſſet vnde vxor & ſui alerentur. *Adde Liuij Epitomam* XVIII.

159. SCIPIONIS FILIÆ] *Africani quidem, vt ipſe in ſequentibus palàm dicit: at vereor, vt incurioſè & falſo dicat. Nam habuit ille quidem duas filias, ſed quas pater ipſe, non Senatus, elocauit, alteram P. Scipioni Naſicæ, alteram Ti. Sempronio Graccho. Varij tradunt, & Liuius diffuſè, lib.* XXXVIII. *etſi quidam de vnâ aliter, & patre mortuo nupſiſſe. Sed nemo tamen hoc, quod hîc Seneca: nec de eximiâ paupertate eius viri eſt lectum. Quid ergo? in nomine error, &* Cn. Scipionis *eſt, patrui Africani; quod huic iure adſcriptum Valerius lib.* IV. Cùm ſecundo bello Punico Cn. Scipio ex Hiſpaniâ Senatui ſcripſiſſet, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus patris partes ſibi deſumpſit, ac puellam nuptui dedit. *Hoc ipſum, de eodem iſto, Ioannes Zonaras: vt duplex error Senecæ videatur, & in homine, & in numero, qui ex vnâ duas fecit.*

160. QVORVM PANTOMIMÆ.] *Quas domi diuites habebant, ſeruas aut libertas. Plinij epiſtola quadam lib.* VII. *& Inſcriptiones priſcæ.*

161. ÆS GRAVE.] *Summam non exprimit, non item Quaeſt. Natur.* I. *cap. vlt.* An tu exiſtimas Scipionis filias ex auro nitidum ſpeculum habuiſſe, cùm illis dos fuiſſet æs graue? *Valerius fecit: &* doris modus, *inquit,* quadraginta millia æris fuit. *Vbi miror eſſe, qui de re Nummariâ ſcribere voluerit,* quadringenta *legi. Errat. & Valerius ipſe caſtiget:* Veterum ita arcta fuêre patrimonia, vt Megullia, quia cum quinquaginta millibus æris mariti domum intrauerat, Dotatæ cognomen inuenerit. *Ii ſunt nobis Philippei circiter quingenti.*

CAP. XIII. 162. CVM SEMEL.] *Stoicum Paradoxum, Virtutes & Vitia ſe conſequi; quiq́, vnam vnámve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* IV. *itemq́* XX.

163. NON

mentiſſima generis humani peſtis; moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem A
[165] non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem adſpicis;ex quo pectore mortis metum eie-
ceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſsâ
homini datam,ſed [164] propagandi generis; quem non violauerit hoc ſecretum & infixum
viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula vitia
ratio, ſed pariter omnia proſternit: in vniuerſum [165] ſemel vincit. Ignominiâ tu putas
quemquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi
ſeceſſit? Plus etiam quàm ignominia, eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem il-
lo vultu, quo aliquando ſolus [166] triginta tyrannos [167] in ordinem redegerat, carcerem
intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in quo
Socrates erat. Quis vſque eò ad conſpiciendam veritatem excæcatus eſt, vt ignominiam
putet M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione [168] præturæ & [169] conſulatus repulſam?
ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo
ab alio contemnitur, niſi à ſe antè contemptus eſt. Humilis & proiectus animus fit iſti B
contumeliæ opportunus: qui verò aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extollit, & ea mala qui-
bus alij opprimuntur,euertit,ipſas miſerias [170] infularum loco habet: quando ita affecti
ſumus, vt nihil æquè magnam apud nos admirationem occupet, quàm homo fortiter
miſer. Ducebatur Athenis [171] ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrerat, deijcie-
bat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanquam in ipſam
iuſtitiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen, qui faciem eius inſpueret. poterat ob
hoc [172] moleſtè ferre, quòd ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit fa-
ciem, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: *Admone iſtum, ne poſteà* [173] *tam improbè
oſcitet.* Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu
nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exſilium ſæpè
contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. non magis illum con-
tem- C

163. NON QVASI POENAM.] *Ipſe in Epigrammate:* –Lex eſt, non pœna, perire.

164. PROPAGANDI GENERIS.] *Verum dogma: & in Stoica Catone Lucanus agnoſcit.* –Venerìſque huic maximus vſus, Progenies: vrbi pater eſt, vrbique maritus.

165. SEMEL VINCIT.] *Mirum, quid ita ſcripti,* vincitur: *at meum voce additâ*, niſi ſemel vincitur. *Educo lectionem & ſenſum:* niſi ſemel vincit, vincitur.

166. TRIGINTA TYRANNOS.] *Sic Athenæ iterùm liberæ appellarunt* triginta rectores, quos vrbi Lyſander rectores dederat, decem autem Pyræo. *Plutarchus in Lyſandro, alijq́.*

167. IN ORDINEM REDEG.] *Quando, aut quo modo? Ipſe Socrates apud Platonem (in Apologiâ) docet, cùm gloriatur*, ſe à triginta tyrannis miſſum, cum quatuor alijs, vt Leontem Salaminium, diuitem quendam, Athenas duceret, nempe interficiendum. atque illos quidem paruiſſe, ſeſe autem de viâ domum rectà iuiſſe, NIHILI iniquum illud IMPERIVM FACIENTEM. Quæ res, *inquit*, mihi fortaſſe exitio fuiſſet, niſi tyrannis illa paullò pòſt concidiſſet. *Hoc igitur eſt*, in ordinem redigere, *imperata ſpernere, & pro magiſtratu, qui ſupra vulgus & extra ordinem eſt, non habere. Ipſum hoc factum in Laërtij Socrate tangitur, ſed ab interprete Latino confuſum, aut peruerſum.*

168. PRÆTVRÆ.] *Cùm Vatinius ei prælatus, faciente Cæſare.*

169. CONSVLATVS.] *Quem biennio ante ciuile bellum petijt, reipublicæ cauſsâ. Excidit, homo non factus ad ambiendum.*

170. INFVLARVM LOCO.] *Infulæ propriè ſacerdotibus, victimis, & rebus ſacris. Hi tales, & hæc talia, ſacroſancta cenſentur, & venerationem habent. Seneca iterùm hoc ſenſu, epiſt.* XIV. Hæ litteræ & apud mediocriter malos infularum loco ſunt. *Pro ipſâ etiam dignitate quauis, medij aut ſcriptores dicunt: vt,* Præfecturæ infulis ornari: Tantæ maieſtatis (*imperij*) infulis dignum, *Spartianus, Pallio, atque alij.*

171. AD SVPPLICIVM ARISTIDES.] *Iſtum Athenis ad ſupplicium ductum, nemo ſcripſit, quod ſciam: & inter varias ſuper morte eius ſententias, hanc non dixit Plutarchus: quem vide. Ipſum hoc factum aut dictum quis Ariſtidi inſcribit? ego non reperi: & da veniam Seneca, credo inter præpropera tua, & parum excacta eſſe.* Phocioni *adſcribendum erat, de quo* D
idem Plutarchus: Cùm ad carcerem, venenum potaturus duceretur, inimici præcurrerunt, è quibus vnus in frontem eius inſpuit. Ipſe conuerſus ad magiſtratus, Οὐ παύσει τις, εἶπε, τοῦτον ἀσχημονοῦντα; Non coërcebit, inquit, aliquis iſtum improbè ſe gerentem? *Hæc res & ipſa verba ſunt: quæ noſter etiam, per argutiolam, inuertit.*

172. MOLESTE FERRE.] *Alij cum negatione edunt*, non moleſtè. *Sed acutior ſenſus in iſta. quaſi dicat, Ideò poterat ægrè ferre, quia non contemni ſe ſolùm, ſed fœdari ſentiebat: nempe ab homine opico & obſcœni oris: cuius ſaliua etiam impura.*

173. TAM IMPROBE OSCITET.] *Inuertit, pro ſua ſenſu & inuentiunculâ, niſi fallor, Seneca: quod & aliàs obſerues. Certè vt ſuprà poſui, idem Plutarchus in Apophthegmatis iterauit. Niſi quis de Ariſtide aliud cenſet, & aliunde eruit: quod diffido.*

CAP.

A tem[illegible]i, quàm cùm ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æquè ac ſtantes adorant. Quoniam meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas la- XIV.
crimas agat, ſequitur vt cauſſæ tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te mouet, quòd præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut, quòd deſiderium ipſum per ſe pati non potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt. noui enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ [174] potentiam liberorum muliebri impotentiâ exerceant; quæ, quia fœminis honores non licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt; quæ [175] patrimonia filiorum & exhauriunt, [176] & captant; quæ eloquentiam commodando alijs fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimùm gauiſa es, minimùm vſa: tu [177] liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cùm tuæ non imponeres: [178] tu filiafamilias, [179] locupletibus filijs vltrò contuliſti: tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, vt tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abſtineres: tu gratiæ noſtræ, tanquam alienis rebus vtereris, peperciſti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi voluptas [180] & impenſa
B pertinuit. [181] nunquam indulgentia ad vtilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto filio deſiderare, quæ incolumi nunquam ad te pertinere duxiſti. Illò omnis conſo- XV.
latio mihi vertenda eſt, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filij cariſſimi careo, non conſpectu eius, non ſermone fruor. vbi eſt ille, quo viſo triſtem vultum relaxaui, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? vbi colloquia, quorum inexplebilis eram? [182] vbi ſtudia, quibus libentiùs [183] quàm fæmina, familiariùs [184] quàm mater, intereram? vbi ille occurſus? vbi matre viſâ ſemper [185] puerilis hilaritas? Adijcis iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, &, vt neceſſe eſt, efficaciſſimas ad vexandos animos recen[illegible] conuerſationis notas. Nam hoc quoque aduerſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod te [186] ante tertium demum diem quàm percuſſus ſum, ſecuram, nec quicquam tale [illegible]tuentem, [187] aggredi voluit. benè nos [188] longinquitas locorum diuiſerat: benè [189] aliquot annorum abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non vt voluptatem ex filio p[illegible]ciperes, ſed ne conſuetudinem deſiderij perderes. Si multo antè abfuiſſes,
C fortiùs tuliſſes, ipſo interuallo deſiderium molliente: ſi [190] non receſſiſſes, vltimum

CAP. XIV. 174. POTENTIAM LIBERORVM.] *Senſus. quæ fatigant potentiam liberorum, ſuâ impotentiâ: id eſt, in illis potentibus, oſtendunt ſe aliquid poſſe. Aſſiduè interpellant, vt huic adſint, illi obſint: & per illos quodammodò imperia & magiſtratus gerunt.*

175. PATRIMONIA EXHAVRIVNT.] *Sibi aut alijs petendo.*

176. ET CAPTANT.] *Cùm iam ſcilicet emancipati ſunt, ſui peculij & iuris. Plinius facetè, de Regulo, lib. IV epiſt. 11.* Filium amiſit. hunc emancipauit, vt heres matris exiſteret. Emancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœdâ & inſolitâ parentibus indulgentiæ ſimulatione capta-
D bat. Incredibile eſt, ſed Regulum noſti. *Si hæc viri, quid fœminæ?*

177. LIBERALITATI NOSTRÆ.] *Opponit illis, quæ exhauriebant.*

178. TV FILIAFAMILIAS.] *Nam viuo adhuc patre, cap. ſequenti.*

179. LOCVPLETIBVS.] *Nota, iamtunc diuites fuiſſe: neque Aula omnia noſtra dedit.*

180. ET IMPENSA.] *Ad ſumptus magiſtratuum, ad ludos epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici ſolent.*

181. NVNQVAM INDVLGENTIA.] *Opponit ijs, quæ captabant.*

CAP. XV. 182. VBI STVDIA.] *Quæ noſter cum ſumma & ſan[illegible] tractabat, eloquentia ac ſapientia.*

183. QVAM FÆMINA.] *Qui ſexus rarò talium artium.*

184. QVAM MATER.] *Quia ſpretâ grauitate, inter audientes, fauentes, diſcentes eram.*

185. PVERILIS HILARITAS.] *Non quòd puer (vir iam, & maritus, & pater erat:) ſed quòd vultu hilaro & blando, in puerum quaſi redibat.*

186. ANTE TERTIVM.] *Alij,* tertiumdecimum diem. *Sed verius de tertio die: ex eo quod ſequitur,* fructum biduo diutiùs videndi filium tuliſſes. *Igitur res ita fuit. redijt Romam ex Hiſpaniâ, interfuit morti & funeri nepotuli ſui (ex verbis iam prodendis:) iterumq; abijt, & in viâ de fato filij & exſilio audiuit. In viâ, inquam, cùm biduum iam abfuiſſet. De regreſſu eius, & quòd pluſculas dies Romæ, euincunt hæc verba, cap. 11. ſuprà:* Intra vigeſimum diem, quàm filium meum IN MANIBVS & oſculis tuis mortuum funeraueras, raptum me audiſti. *Ergo duo mala inter tot illas dies: nepotis coram rapti, & filij abſente. nam ait:* audiſti. *Venit igitur, abijtq;, vt dixi: iterumq; redijt, hoc caſu excita, & è viâ retracta.*

187. AGGREDI VOLVIT.] *Omnino legendum,* regredi.

188. LONGINQVITAS.] *Non ergo in ſeceſſu aut rure aliquo ſuburbano, ſed in ipsâ procul Hiſpaniâ. Videtur autem mortuo Romæ marito, relictis ibi grandioribus liberis, rediſſe in patriam; vbi pater, amici, opes.*

189. ALIQVOT ANNORVM.] *Nota. abſentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit.*

190. NON RECESSISSES.] *In Hiſpaniam, ignara inſtantis mali. Tamen redijt: & Romæ fuiſſe, dum filius exſulat, & hæc ſcribit, colligas è Cap. ſequenti,*

certè fructum biduo diutiùs videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, A
vt nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quantò iſta duriora ſunt, tantò maior tibi virtus aduocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpè iam victo, acriùs eſt congrediendum. Non [191] ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit: per ipſas cicatrices
XVI. percuſſa es. Non eſt quòd vtaris excuſatione nominis muliebris, cui penè conceſſum eſt immoderatum in lacrimas ius, non immenſum tamen: & ideò maiores [192] decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinaciâ muliebris mœroris publicâ conſtitutione [193] deciderent. non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore, cùm aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, [194] inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt, & ſentire deſiderium, & opprimere. Non eſt quòd ad quaſdam fœminas reſpicias, quarum triſtitiam ſemel ſumptam mors finiuit. noſti quaſdam, quæ amiſſis filijs, impoſita [195] lugubria nunquam exuerunt. à te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à quâ omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum ſæculi malum, B
impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non te bene [196] in antiquâ & ſeuerâ inſtitutam domo, periculoſa etiam probis peiorum detorſit imitatio. Nunquam te fœcunditatis tuæ, quaſi exprobraret ætatem, puduit: nunquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex formâ petitur, tumeſcentem vterum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenocinijs ac coloribus polluiſti. nunquam tibi placuit veſtis, quæ nihil amplius [197] quàm nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima, & nulli [198] obnoxia ætati, forma: maximum decus, viſa eſt pudicitia. Non potes itaque, ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes [199] tuæ ſeduxerunt. tantum debes à fœminarum lacrimis abeſſe, quantum à vitijs. Ne fœminæ quidem te ſinent intabeſcere vulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mærore citò defunctam, iubebunt exſurgere: ſi modò illas intueri voles fœminas, quas conſpecta virtus inter magnos viros C
poſuit. Corneliam ex duodecim liberis [200] ad duos fortuna redegerat. Si numerare funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamen

men

vbi manifeſtò fratribus & nepotibus eam iungit, & à patre abiungit.

191. EX INTACTO.] *Vide quæ ſuprà, de continuis huius feminæ luctibus, cap. II.*

CAP. XVI. 192. DECEM MENSIVM.] *Ouidius idem in Faſtis. Atqui de anno luctus etiam legas, in Senecâ noſtro epiſt.* LXIII. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores. *Et Dionyſius ſemel iterumq́, fœminas annum luxiſſe, in Poplicolæ morte, atque alibi, adfirmat. Quid eſt? vtrumque fortaſſe verum: in funere mariti, non niſi decem menſes luxiſſe; in parentum aut agnatorum aliter, & annum totum. Niſi quis in talibus locis annum Romuli accipiat. quod vix puto. Quare autem in viri funere* decem menſes *finiti? quia id tempus legitimæ partionis: & ne proles incerta eſſet, aut ſanguis confuſus.*

193. DECIDERENT.] *Quaſi pacto & lege tranſigerent.*

194. INHVMANA DVRITIA.] *Ita ad Marciam, cap. IV.* Nec te inhumano ferre humana iubeam modo. *Facit Antonini Pij vox:* Permittite illi vt homo ſit. neque enim vel Philoſophia, vel Imperium, tollit affectus.

195. LVGVBRIA.] *Veſtes & inſigne luctus. Propertius:* Et bene habet, nunquam mater lugubria ſumpſi.

196. IN ANTIQVA.] *Moris antiqui & ſeueri, vt in colonijs aut municipijs.*

197. QVAM NVDAM COMPONERET.] *Valdè libri variant. Quidam,* veſtis quę amplius nudaret, quam componeret. *Alij:* veſtis quę ad nihil aliud, quàm vt nudaret, componetur. *Meus ille:* quæ nihil amplius nudaret, quàm componeretur. *Puto fuiſſe:* nihil amplius nudaret, cùm poneretur. *Argutè, vt ſolet: Veſtis, inquit, quæ nec poſita magis nudaret, quā ſumpta. Indicat tenues illas & pellucidas, quas hoc ipſo ſenſu deſcribit, De Benefic.* VII. c. IX Video Sericas veſtes, ſi veſtes vocādæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit. quibus ſumptis parum liquidò mulier nudā ſe non eſſe iurabit. D
Horatius: Altera nil obſtat Cois tibi, pęne videre eſt
Ve nudam. *Adde Epiſt.* XC.

198. OBNOXIA ÆTATI.] *Quid? vt ætas non libet vigorē, aut alteret? amont hoc dici femina: ſed vix opinor Senecam matri ſic blanditum. Magis legerim,* arti. *quod opponit* lenocinijs aut coloribus *aliarū. In Colonienſi eſt,* pulcherrima tu, & nulli: *ex quo amplius velim,* pulcherrimū, tua & nulli obnoxia arti. *Tuam & natiuam formam poſſides tantum, arti nihil debes.*

199. TVA SEDVXERVNT.] *An magis,* eduxerunt?

200. AD DVOS FORTVNA.] *Narratiuncula haud ſatis fida vel apta. Nam dictum mox matrem ad T. & Caium iam amiſſos reſpicit: atqui ij duo. & ſoror etiam vna, è duodecim ſuperfuerunt. Et quomodo ergo nunc quoque ad duos redacta? Examina, & Plutarchum in Gracchis adi.*

201. QVÆ

A [illegible]a ſe, & fatum eius exſecrantibus interdixit, *Ne fortunam accuſarent, quæ ſibi filios*
Gr[illegible]s dediſſet. Ex hac feminâ debuit naſci, qui diceret in concione: *Tu matri meæ male-*
dicas, 201 *quæ me peperit?* Multò mihi videtur animoſior vox matris. Filius magno æſti-
mabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia 202 Cottam filium ſecuta eſt in ex-
ſilium, & vſque eò fuit indulgentiâ conſtricta, vt mallet exſilium pati, quàm deſiderium:
nec antè in patriam, quàm cum filio redijt. Eumdem iam 203 reducem, & in Rep. flo-
rentem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt: nec quiſquam lacrimas eius poſt elatum fi-
lium notauit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. nam & nihil illam à
pietate deterruit, & nihil in triſtitiâ ſuperuacuâ ſtultaque detinuit. Cum his te numerari
feminis volo, quarum vitam ſemper imitata es: earum in coërcendâ comprimendaque
ægritudine optimè ſequêris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtrâ poteſtate, nec vllum
affectum ſeruire: minimè verò eum, qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & aduerſus omne
remedium contumax eſt. volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus: per ip-
B ſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut
gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipſa, quibus auocatur, ſpectacula, le-
uis aliqua deſiderij 204 nota ſubiuit. Ideò melius eſt, illum 205 vincere, quàm fallere. Nam
qui aut deluſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipsâ quiete
impetum ad ſæuiendum colligit: at qui rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non
ſum itaque monſtraturus illa, quibus vſos multos eſſe ſcio, vt peregrinatione te vel lon-
gâ detineas, vel amœnâ delectes; vt rationum accipiendarum diligentiâ, patrimonij
adminiſtratione multum occupes temporis; vt ſemper nouo te aliquo negotio implices:
omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimenta
ſunt. ego autem malo illum deſinere, quàm decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus
qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad 206 liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus
tuum, illa omnem triſtitiam tibi euellent. His etſi nunquam aſſueſſes, nunc vtendum
erat: ſed quantum tibi patris mei 207 antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes non
C quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, 208 pater
meus, nimis maiorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri
potiùs, 209 quàm imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed
proferendum. 210 Propter iſtas quæ litteris non ad ſapientiam vtuntur, ſed ad luxuriam
inſtituuntur, minus eſt indulgere ſtudijs paſſus. beneficio tamen rapacis ingenij plus,
quàm pro tempore, hauſiſti: iacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad
illas reuertere: tutam te præſtabunt. illæ conſolabuntur, illæ delectabunt, illæ ſi bonâ
fide animum tuum intrauerunt, nunquam ampliùs intrabit dolor, nunquam ſolicitudo,
nunquam afflictionis irritæ ſuperuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum: nam
ceteris vitijs iampridem cluſum eſt. Hæc quidem certiſſima præſidia ſunt, & quæ
ſola te fortunæ eripere poſſint: ſed quia dum in illum portum, quem ſtudia promit-
tunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua tibi
oſten-

D 201. QVÆ ME PEPERIT?] *C. Gracchi vox fuit, ſed Plutarcho aliter paullò elata*: Σὺ Κορνηλίαν λοιδορεῖς, τὴν Τιβέριον τεκοῦσαν; Tu Corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit? *Et veriùs, opinor, certè modeſtiùs, in fraternam, non ſuam laudem.*

202. COTTAM FILIVM.] *Eſt C. Aurelius Cotta, de quo Cicero* III. *de Oratore*: C. Cotta, quem ille, *(Craſſus)* florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus è ciuitate eſt. *Adde eumdem Ciceronem, in Bruto. Marianis temporibus hæc euenerunt.*

203. REDVCEM, ET FLORENTEM.] *Reſtituit lege latâ Sulla victor, cum alijs. Ipſe Cotta, in Fragmentis Salluſtianis*: Vos Quirites rurſus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dediſtis. *Dignitate; nam & Conſul fuit anno Vrbis* DCLXXVI. *triumphalis etiam futurus, niſi mors intercepiſſet. Ciceroni ſcriptum in Piſonem.*

204. NOTA SVBIVIT.] *Alij libri*, ſubruit: *ſtantem euertit.*

205. VINCERE, QVAM.] *Suprà, cap.* III. Conſtitui vincere dolorem tuum, non circumſcribere.

206. LIBERALIA STVDIA.] *Maximè Philoſophiam, quæ propriè meretur hoc nomen.*

207. ANTIQVVS RIGOR.] *Suprà, hoc ipſo cap.* in antiquâ & ſeuerâ inſtitutam domo.

208. PATER MEVS.] *Delenda videntur, & antè iam poſuit.*

209. QVAM IMBVI.] *Perfundi & tingi hic valet: alibi aliter.*

210. PROPTER ISTAS.] *Recepti tunc moris, vt fœminæ plerique artibus inſtituerentur, etiam maritæ: ſed cum plurimum, ad amores aut delicias, abuſu.*

 211. FRA-

oſtendere. Reſpice [211] fratres meos: quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. in A
vtroque habes quod te diuerſâ virtute delectet: [212] alter honores induſtriâ conſecutus eſt,
[213] alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete, vtriuſque
pietate. noui fratrum meorum intimos affectus. alter in hoc dignitatem excolit, vt tibi
ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquillam quietamque vitam recepit, vt tibi vacet. Be-
nè liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna diſpoſuit: potes alterius
dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officijs: & vnius deſiderium, duorum
pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere: nihil tibi deerit, [214] præter numerum.
Ab his ad nepotes quoque reſpice: [215] Marcum blandiſſimum puerum, ad cuius conſpe-
ctum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiuſquam
pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cuius non lacrimas illius hilaritas
ſupprimat? cuius non contractum ſolicitudine animum illius argutiæ ſoluant? quem
non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet, & abducet infixum cogita-
tionibus, illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc habere nobis ſu- B
perſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: [216] quicquid matri dolen-
dum fuit, in me tranſierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba: nihil
de orbitate, nihil de conditione meâ querar. Fuerim tantùm, nihil ampliùs doliture do-
mus [217] piamentum. Tene in gremio tuo citò tibi daturam pronepotes [218] Nouatillam:
quam ſic [219] in me tranſtuleram, ſic mihi adſcripſeram, vt poſſit videri, quòd me ami-
ſit, quamuis ſaluo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. Abſtulit illi nuper fortuna ma-
trem: tua poteſt efficere pietas, vt perdidiſſe ſe matrem doleat tantùm, non & ſentiat.
Nunc mores eius compone, nunc forma: altiùs præcepta deſcendunt, quæ teneris im-
primuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus: ad tuum fingatur arbitrium. multum
illi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi ſollemne officium, pro
remedio erit. non poteſt animum piè dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut ratio,
aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia [220] patrem quoque tuum, niſi
abeſſet. nunc tamen ex affectu tuo, quid illius interſit, cogita: intelliges, quantò iu- C
ſtius ſit, te illi ſeruari, quàm [221] mihi impendi. quoties te immodica vis doloris inuaſe-
rit, & ſequi ſe iubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepoteſque dando,
effeciſti [222] ne vnica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ feliciter, in te vertitur. Illo
XVII. viuo, nefas eſt te, quòd vixeris, queri. Maximum adhuc ſolatium tuum tacue-
ram, ſororem tuam: illud fideliſſimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro in-
diuiſo transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacri-
mas tuas miſcuiſti, in huius primùm [223] reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos
ſem-

211. FRATRES MEOS.] *Nouatum, & Melam, qui tecum nunc Romæ.*

212. ALTER HONORES.] *Nouatus, ſiue ex adoptione, Iunius Gallio.*

213. ALTER SAPIENTER.] *Mela, Lucani pater. Vide Tacitum extremo Annali* XVI.

214. PRÆTER NVMERVM.] *Sic ad Marciam, cap.* IV. Tiberij pietas efficiebat, vt nihil ſibi, niſi numerum, deeſſe ſentiret.

215. MARCVM BLAND. PVERVM.] *Eſt ſanè ipſius filius, etſi video eſſe qui ambigant. Ex Epigrammate apparet:*

Sic Marcus, dulci qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Sed & verba & vota, quæ hic ſunt, patrem & eius affectum clamant.

216. QVICQVID MATRI.] *Vxori, tunc etiam viua, vt apparet. Quæ tamen illa, neſcio: nam Paullinam poſteà ſanè duxerit. de quâ re in Vitâ videbimus. Sed viuebat igitur tunc Marcus, etſi alium filiolum amiſerat paullò ante exſilium, de quo ſuprà cap.* II. *& aſpicit ſtatim fortaſſe, cùm dicit:* Nihil de orbitate meâ. *Etſi referri hoc eò poteſt, quòd patriâ & parentibus eſſet orbus.*

217. PIAMENTVM.] Κάθαρμα, *& piacularis victima.*

218. NOVATILLAM.] *Nouati filiam.*

219. IN ME TRANSTVLERAM.] *Adoptione? non opinor, ſed affectu & curâ.* D

220. PATREM QVOQVE.] *Qui abſens in Hiſp.*

221. MIHI IMPENDI.] *Contradi, & erogari, vnà mecum perire. Super eo verbo vide Notas ad De Prouid. cap.* V.

222. NE VNICA ESSES.] *Itáne vnica? atqui ſtatim, cap. ſequenti* Sororem *illi donat. An igitur eâdem matre quidem, ſed diuerſo patre fuit? apparet: niſi quis contrà, eodem patre, ſed non matre genitas velit. Nam ſuprà, cap.* II. Amiſiſti matrem ſtatim nata, creuiſti ſub nouercâ. *Itaque pater aliam ſuperduxit: & ex eâ ſi aliam genuit, poteſt tamen illi* Vnica *dici hoc noſtro, reſpectu illius matris.*

CAP. XVII. 223. RESPIRASTI SINV.] *Vox,* ſinu, *priſcis libris abeſt: an ergo fuerit,* in huius primùm ore ſpiraſti? *in aſpectu eius & oculis.*

224. IN

A ſemper ſequitur: in meâ tamen perſonâ, non tantùm pro te dolet. Illius manibus [224] in vrbem perlatus ſum: illius pio maternoque [225] nutricio [226] per longum tempus æger conualui: illa [227] pro quæſturâ meâ gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentiâ verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tantâ feminarum petulantiâ, ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quò minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium, quo reficiaris: illi quantum potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mærentes, ea quæ maximè diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere: tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer. ſiue ſeruare [228] habitum iſtum voles, ſiue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ noui, non patietur te nihil profuturo mærore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius [229] ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in ipſâ
B nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictiſque tempeſtatibus corpus eius [230] naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obſcuro iacent! Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepulturâ obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe [231] pro coniuge vicariam dedit. hoc amplius eſt, diſcrimine vitæ ſepulcrum viro quærere: maior eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quòd [232] per ſedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta eſt. neminem prouincialem domum ſuam admiſit: nihil à viro petijt, nihil à ſe peti paſſa eſt.

Itaque

224. IN VRBEM PERLATVS.] *Nota, & gaudeat*
C *Hiſpania. natus igitur in eâ fuit: ſed puer aut infans Romam latus. Faciunt verba*, MANIBVS, *&* PERLATVS.

225. NVTRICIO.] *Pro nutricatu, vt Columella.*

226. PER LONGVM TEMPVS.] *An ſub Caligulâ, tùm tabeſcere viſus? an & anteà? Nam pleraque eius ætas morbis obnoxia, vt alibi queritur.*

227. PRO QVÆSTVRA.] *Sub Caio, opinor.*

228. HABITVM ISTVM.] *Lugubrem.*

229. EGO ETIAM SPECTATOR.] *Ergóne in Ægypto fuit? apparet. Adoleſcens ſcilicet ſub Tiberio auunculum ſuum non quidem comitatus euntem eſt (neque enim tot annos hæſiſſe probabile eſt) ſed agentem ibi, & ſub finem Præfecturæ ac vitæ inuiſit. Sanè* ſpectator *eſſe (vt hic palàm ſcribit) facti huius non potuit, niſi huic ex Ægypto redeunti adfuit, & vnà nauigauit.*

D 230. NAVFRAGA EVEXIT] *Nondum naufraga, ſed naufragio propinqua. Nam nauis* exarmauerat: *vt mox dicet. Ceterùm attollit, vt pleraque huius feminæ, in cuius laudes valdè eſt benignus.*

231. PRO CONIVGE VICARIAM.] *Ea Alceſtis fuit, poetarum ſcriptis nobilitata.*

232. PER SEDECIM ANNOS.] *Et mox hic numerus repetitur, vt de errore non ſuſpiceris. Quis tamen iſte tamdiu Ægypto præfectus? quæri, vel Senecæ cauſâ, dignum, & quia auunculus ei adfinitate fuit. Credo me repperiſſe equidem, etſi Seneca nuſquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Ægypti obſeruatio, manu ad verum & virum ipſum duxit. Primùm nota, euenisſe iſta ante Claudium, imò & Caium: quia ante Quæſturam Senecæ hic reditus. Ergo ſub Tiberio: qui autem tunc Aegypti Præſides? Vnus fuit* Æmilius Rectus, *quem Dio nominat ſtatim ſub initia Tiberij, & qui* cùm huic Principi grandiorem ſolito ſummam pecuniæ ex Ægypto miſiſſet: reſcripſit bonus adhuc Tiberius, Tonderi ſe oues ſuas, non deglubi velle. *Hæc Dio, inter Acta anni* DCCLXVIII. *id eſt, primo Tiberij anno. Aio nunc autem huic ſucceſſiſſe mox in Præfecturâ* Vetraſium Pollionem: *atque illum eſſe, de quo hic omnis ſermo. Quo argumento? certo, quòd Dio Caſſius in Actis anni* DCCLXXXV. *ſcribit:* Vetraſio Pollione, Ægypti præfecto, vitâ functo, Ibero cuidam Cæſariano liberto prouinciam ad tempus mandauit. *Ecce, mortuus ille Præfectus eâ anno: ad quem iuſti ſunt* XVI. *anni, quos Seneca hic notat; ab Aemilij Recti præfectura. Computa, reperies. Nota etiam, quòd* mortuum *dicat; in ipſâ nempe nauigatione, vt hic noſter. Succeſſit autem ei* Iberus, *vt in Dione; aut potius* Seuerus, *vt ex Philone caſtigandum cenſeo. qui diſertè ſcribit (contra Flaccum)* poſt Seueri obitum (*μετὰ τὴν Σεβήρου τελευτὴν*) Flaccum accepiſſe prouinciam, in ſex annos. *At Dionis verba erant:* Κἀν τούτῳ Οὐιτρασίου Πωλίωνος, τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, Ἴβηρι τινὶ Καισαρείῳ χεῖρον τινὰ τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε. *Itaque litterula tantum retrahenda eſt, & tapiti vocis annectenda, Σεβήρῳ. Ille autem Seuerus non diu ſanè præfuit, vix paucolos menſes: ex ipſo Philone, qui ait,* Flaccum quidem in ſex annos præfectum, ſed quinque tantùm annos Tiberium vixiſſe. *Ita eſt omnino. poſt Vetraſij mortem paullo plus quinque anni ſuperſunt, & ex ijs menſes aliquot Seuerus libauit. Quàm bellè hæc conueniunt? neque alius eſſe à Vetraſio per* ſedecim annos *potuit. Neque mirum tot illos, ſub Tiberio:* cuius moris fuit (*Taciti verba*) continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus aut iuriſdictionibus habere. *Hic ergo ille*

auun-

Itaque [233] loquax, & ingenioſa in contumelias præfectorum prouincia, in quâ etiam A
qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum ſanctitatis exemplum
ſuſpexit: & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verbo-
rum licentiam continuit: & hodie ſimilem illi, quamuis nunquam ſperet, ſemper optat.
Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouincia probaſſet: plus eſt, quòd ignorauit.
Hæc non ideò refero, vt eius laudes exſequar, quas [234] circumſcribere eſt, tam parcè
tranſcurrere: ſed vt intelligas, magni animi eſſe fæminam. quam non ambitio, non aua-
ritia, comites omnis potentiæ & peſtes, vicerunt: non metus mortis eam, [235] exarmatâ
naui naufragium ſuum ſpectantem, deterruit, quò minùs exanimi viro hærens, quæreret,
non quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem
exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui pœ-
nitere. Ceterùm quia neceſſe eſt, cùm omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad
me recurrere, nec quemquàm nunc ex liberis tuis frequentiùs tibi obuerſari: non quia illi
minùs cari ſint, ſed quia naturale eſt, [236] manum ſæpiùs ad id referre quod doleat: qua- B
lem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus: ſunt autem optimæ,
quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, & modò ſe [237] leuioribus
ſtudijs oblectat, modò ad conſiderandam ſuam vniuerſique naturam, veri auidus in-
ſurgit. Terras primùm, ſitumque earum quærit. deinde conditionem circumfuſi maris,
curſuſque eius alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terraſque plenum formi-
dinis interiacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimbo-
rum niuiſque & grandinis iactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus,
ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur, æternitatiſque
ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

auunculus. Atqui non nominat vſquam Seneca. Non in his quidem libris, qui exſtant: quis ſcit, ſi in alijs? Nominat C. Balbillum, *Aegypti præfectum, perhoneſtè, Quæſt. Nat.* IV. *cap.* I. *At ille eſſe non poteſt, qui ſub Nerone demum prouinciam eam accepit. An idem cum noſtro eſt,* Trarius Pollio *in Plinij libro* XXXVI. *cap.* VII? *Nan cit. nam ille* Procurator *ibi (non Præfectus)* Claudij Cæſaris: *cum ideò tandem vincere deſiſſet. Addo, quòd meliores libri* Aſinium Pollionem *ſcribunt. Longior ſui, ſed iuuit hoc eruiſſe.*

233. LOQVAX, ET INGENIOSA.] *Herodianus lib* IV. Ægypti ſunt homines naturâ dicaces, & facti ad cauillos aut iocos dicendos. Iaciuntque in eos qui eminent multa, quæ ipſis gratioſa aut venuſta videntur, ſed mordent & pungunt in quos iaciuntur. *Talia alij de illis, nominatim Vopiſcus in Saturnino.*

234. CIRCVMSCRIBERE EST.] *In anguſtum gyrum includere, latè per ſe fuſas.*

235. EXARMATA NAVI.] *Armamentis ſpoliatâ. Natatum hodieque mare cadauera ægrè ferre, & tempeſtates ſuboriri.* C

236. MANVM SÆPIVS.] *Ex Græco ſenario:*

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ᾽ ἔχει:

Vbi dolor eſt, illic manum quis admouet.

Adde, quòd naturâ magis amemus miſeros. Auctor Thebaidas:

Quò cauſſa melior, ſorſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hoc mater ibi, ſimili affectu, dicit. Sed & noſter epiſt. LXVI. Parentum amor magis in ea, quorum miſeretur, inclinat.

237. LEVIORIBVS STVDIIS.] *Poëſi, & Philologiâ. Dixerit igitur aliquis, hîc eum poetatum, & fortaſſe Medeam ſcripſiſſe. Hæc fortia: quàm aliter ad Polybium?*

A L. ANNÆI SENECÆ

LIBER DE CONSOLATIONE

AD POLYBIVM

ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

B *ARGVMENTVM ET ORDO.*

SCRIPTVM in exſilio eſt, dum animo & corpore iacet (fatendum eſt, & ſcriptio clamat) annò circiter exſilij eius tertio. Nam palàm meminit Britanniæ apertæ, *quod circa id tempus fuit. Polybius autem, inter præpotentes Claudij libertos,* A STVDIIS *titulum habuit, & Græcè Latinéque dicas eruditum; ex laudibus quidem quas Seneca accumulat, eminenter. Solatur eum in fraternâ morte: & Diſpoſitio tota latet; quia principium, & pluſcula, deſunt. In ijs quæ ſunt, hæc eſt. Negat dolendum in vnius morte, quoniam mundus ipſe, & quidquid in eo, hac lege damnantur. Item, quia vanus dolor, & ſine fructu. Tertiò, Natos nos eſſe ad triſtia; eóque adſueſcendum. Quartò, Voluntatem defuncti aduocat, illum nolle. Quintò, Conſtantiâ & exemplo præire alijs fratribus debere: quia perſona illuſtris, & oculi in eam verſi. Sextò, & à Studijs*
C *ſolatium petere vult, quæ ſemper adamauit. Hæc & talia vſque ad Cap.* XXXI. *Ab eo deinde Exempla ſpargit eorum, qui fortiter tulêre: inter hos (non ſine vili adulatione) ipſius Cæſaris, quem & mirè laudat: & denique Polybium iterùm ad Studia & libros mittit, remedium in dolorem. Senecæ hoc ſcriptum eſſe, negare non licet: editioni deſtinatum ab eo, non arbitror. ſed pro præſenti fortunâ abiectè & demiſſè ſcriptum, ad ſeruulum, heu, quot laudibus exornatum! Pudet, pudet: inimicus Senecæ fuit & gloriæ eius, quiſquis vulgauit.*

EX CAPITE XX.

* * * [1] noſtra corpora compares, firma ſunt: ſi redigas ad condicionem naturæ omnia deſtruentis, & vnde edidit eódem reuocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his [2] multò mirabiliora ſequentium
D annorum exſtruxit ambitio; aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt: nihil perpetuum, pauca diuturna ſunt. aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur: ceterùm quicquid cœpit, & deſinit. Mundo [3] quidam minantur interitum, & hoc vniuerſum, quod omnia diuina humanaque complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebraſque demerget. Eat nunc aliquis, & ſingulas comploret animas: Carthaginis ac Numantiæ Corinthique cinerem, & ſi quid altius cecidit, lamentetur: cùm etiam hoc, quod non habet [4] quò cadat, ſit interiturum. Eat aliquis, & fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non pepercisſe conqueratur.

Quis tam ſuperbæ impotentiſque arrogantiæ eſt, vt in hac naturæ neceſſitate omnia XXI.
ad eundem finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit: ruinæque, etiam ipſi mundo imminenti, aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque paſſuri: & ideò mihi videtur rerum natura, quod grauiſſimum fecit, commune feciſſe, vt crudelitatem fati con-

ſolaretur æqualitas. Illud quoque te non minimùm adiuuerit, ſi cogitaueris nihil pro- A
futurum dolorem tuum, nec illi quem deſideras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam triſtitiâ [5] profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrimarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere. inueniam etiam nunc, per hos [6] exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modò id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur. atque adeò ipſe hanc [7] litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc videbaris ab eo homine te continuiſſe, qui munere tuo tantam venerationem receperat, vt, quod rarò vlli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi, quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat, impreſſiſti: & cùm benè illum vndique circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodò patêre ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? [8] nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abijcit, & in [9] tantâ felicitate acquirendi, nullum maiorem ex eâ fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, vt facilè in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum B
enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognouiſſe videor: quem omnibus amicum habere cùm expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quàm vt à te quoque ipsâ concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantùm, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes? longiſſimum illi æuum ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ [10] præclaris operibus, à mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ [11] potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum [12] maxi-

COMMENTARIVS. C

CAP. XX. *Liber acephalus ſiue capite defectus, quod quiuis videt: ſed tantuſne hiatus, vt hic numerus præfert? Nam ita deſinit* Capita XIX. *id eſt, plus alterâ libri parte: mihi non credendum. Imo verò, cùm rem conſidero, pauca requiri cenſeo: & pleraque in iſtis exſequi eum video, quæ ad plenam conſolationem. Vnde ergo is numerus tam grandis? dicam, quod rideas. Hic liber, in pleriſque ſcriptis, illi* De Breuitate vitæ *ſubiungitur, imò coniungitur, quaſi vnum idemq́; ſcriptum ſit. Qui igitur diſpararunt, benè ſanè: ſed hoc non benè aut conſideratè, quòd numeros eaſdem tenuerunt Capitum, quibus connecti cum illo ſolet. Nam ecce,* XX. Caput, *vltimum eſt libelli dicti: ergo hic conſequenter fecerunt ſtatim,* Caput XXI: *Error clarus: nec mutaui tamen. quid opus? & citationes nos fallant, quæ vulgò ſic conceptæ.*

1. NOSTRA CORP.] *De operibus magnis mirandiſq́; loquimur videtur: & illis, inquit, ſi corpora hæc compares caduca & fragilia, dicas firma illa eſſe. at non ſunt, ſi ad Naturæ communem legem. Variat tamen hic lectio. & è quibuſdam eruas:* Si vitæ noſtræ compares: *quod placeat.*

2. MVLTO MIRAB.] *Hoc ad Romana opera ſpectat: quæ verè ſuperarunt decantata illa ſpectacula.*

3. QVIDAM MINANTVR.] *Stoici, in ſuâ illâ ἐκπυρώσει ſiue* deflagratione mundi. *Vide* Quæſt. Nat. III. *cap.* XXVIII. *& me in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XXII

4. QVO CADAT.] *Nihil enim extra mundum. Sed vt ille canit,* In ſe magna ruunt.

CAP. XXI. 5. PROFECTVRI SVMVS.] *Nihil. & pulchrè Philemon:*

Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῶν, τῶν κακῶν ἦν φάρμακον,
Ἀεί θ' ὁ κλαύσας τοῦ πονεῖν ἐπαύετο,
Ἠλλαττόμεσθ' ἂν δάκρυα, δόντες χρυσίον.
Νῦν δ' οὐ προσέχει τὰ πράγματ' οὐδ' ἀποβλέπει,
Ἐάν τε κλαίῃς, ἐάν τε μή, πορεύεται.
Τί δὴ ποιεῖς πλέον; οὐδέν. ἡ λύπη δ' ἔχει,
Ὥσπερ τὸ δένδρον τοῦτο καρπόν, τὸ δάκρυον:
Si lacrimæ noſtræ medela ſint malis,
Semperque lugens miſeriam pellat ſuam;
Auro parandæ lacrimæ contrà ſient.
At nihil ad ipſas ipſa res conuertitur,
Fleaſque non fleaſque, iter pergit ſuum. D
Quid ergo flendo plus facis? nihil, niſi vt
Fructum arbor affert, lacrimas dolor parit.

6. EXHAVSTOS IAM.] *Ita iacebas? vbi robur Seneca? vbi quæ ad matrem aliter ſcribis?* Lætum & alacrem, velut optimis rebus, me cogita. *Illa, an hæc, verba ſunt?*

7. LITEM MEAM.] *In me actionem & impendia eius recipiam. Tuo nomine agam.*

8. NVNQVAM ILLI.] *Credamus, & præſertim in liberto Claudij. qui omnes certatim aureos floccos ab illâ pecude legebant.*

9. TANTA FELICITATE.] *Putarem,* facilitate.

10. PRÆCLARIS OPER.] *Infrà, cap.* XXVI. *&* XXXI.

11. POTENTIA.] *Benè. nam hæc imperabat.*

12. MAXI-

A [12] maximis viris: quorum ſe ingenijs vel [13] contulit, vel, ſi hoc verecundia eius recuſat,
[14] applicuit. Hoc ergo vnum excogitaſti, quomodo illi maximè poſſes nocere. Quò XXII.
melior enim eſt quiſque, hoc ſæpiùs ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem, & in-
ter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat, tibi immunem ab iniuriâ præſtare eum
hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certâ perueniſſe, & non ex tuo
more temerè incidiſſe? Adijciamus, ſi vis, ad has querelas, ipſius adoleſcentis interceptam
inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certè eras digniſſimus, qui
nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale om-
nium hominum. deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum: nihil in illo fuit, quod
non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minùs bono fratri fuiſſes bonus: ſed in illo
pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberiùs exercuit. Nemo potentiam eius
iniuriâ ſenſit, nunquam ille [15] te fratrem vlli minatus eſt. Ad exemplum ſe [16] modeſtiæ
tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuorum eſſes, [17] & onus.
Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nullis æqua virtutibus! antequam felicitatem
B ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio: nihil eſt enim dif-
ficilius, quàm magno dolori paria verba [18] reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere
poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam iniuſta, & tam violenta fortuna? Tam
citò indulgentiæ tuæ te pœnituit? quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres impetum fa-
cere, & tam cruentâ rapinâ concordiſſimam turbam imminuere, tam benè ſtipatam
optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem, turbare, & ſine vllâ
cauſſâ [19] delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta, nihil
antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia ſummâ conſeruata abſtinentiâ, nihil
ſincerus & [20] putus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius,
& in vno fratre, quid de reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui
ſolatijs timet. [21] Facinus indignum! luget Polybius, & aliquid propitio dolet Cæſare. hoc
ſine dubio impotens fortuna captaſti, vt oſtenderes neminem contra te, ne à Cæſare
quidem poſſe defendi. Diutiùs accuſare fata poſſumus, [22] mutare non poſſumus. XXIII.
C ſtant dura & inexorabilia. nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo cauſſâ mouet: nihil
vnquam parcunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil proficientibus.
facilius enim nos illi dolor adijciet, quàm illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non
adiuuat, primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſolatijs, atque amarâ
quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis noſtris, ni ratio finem fe-
cerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice: larga vbique flendi, &
aſſidua materia. alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: alium ambitio
nunquam quieta ſolicitat: alius diuitias quas optauerat, metuit, & [23] voto laborat ſuo:
alium ſolicitudo, alium labor torquet, alium ſemper veſtibulum obſidens turba:
hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrimæ nobis deerunt, antequam cauſſæ
dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum
naſcentium [24] omen fletum eſſe voluit? Hoc principio edimur, huic omnis ſe-
quen-

D 12. MAXIMIS VIRIS.] *Homero & Virgilio, quos è versâ in proſam oratione transfuderat. Vide capita iam dicta.*

13. CONTVLIT.] *Paria fecit, illâ verſione: aut, parem ſe oſtendit.*

14. APPLICVIT.] *Si non par, proximus & coniunctus. fama illorum adhæſit.*

CAP. XXII. 15. TE FRATREM.] *Vt diceret, Fratri referam, & Frater hoc vindicabit.*

16. MODESTIÆ TVÆ.] *Ita verò. nam qua maior modeſtia, quàm quòd ſæpè (Suetonius ita ſcribit) in*ter duos Conſules ambulabat?

17. ET ONVS.] *Ad imitandum ſcilicet & vt dignos ſe praberent tali fratre.*

18. REPERIRE.] *Meus liber,* rependere.

19. DELIBARE.] *Decerpere, minuere.*

20. PVTVS LITT.] *Ita Muretus, nec malè. at libri omnes,* tutus. *Itaque Pincianus,* ſincerus ex toto, *faciebat.*

21. FACINVS INDIGNVM.] *Te inepta hac ſcribere.*

CAP. XXIII. 22. MVTARE.] *Hæc tria verba adiecimus ex noſtra libra, omnino germana.*

23. VOTO LABORAT.] *Torquetur eo, quod optauerat.*

24. OMEN FLETVM.] *Plinius:* Hominem tantùm nudum natali die abijcit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque animalium aliud pronius ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. *Vide Conſol. ad Marc. cap. XI.*

CAP.

quentium annorum ordo conſentit: ſic vitam agimus: ideoque moderatè id fieri debet A
à nobis, quod ſæpè faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lacrimas, at certè reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt rei magis quàm huic, cuius tam frequens vſus eſt. Illud quoque te non minimùm adiuuerit, ſi cogitaueris, nulli minùs gratum eſſe dolorem tuum, quàm ei cui præſtari videtur. Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque eius officij ratio eſt, quod ei cui præ-
XXIV. ſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt: ſi ſentit, ingratum. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, vt cruciatu tuo noceat tibi: [25] vt te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, [26] à ſtudio, & Cæſare? non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit, venerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult, tormento eſſe non vult. Quid itaque iuuat dolori intabeſcere: quem, ſi quis defunctis ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet voluntas videri, omnia hæc dubiè ponerem, & B
dicerem: Siue te torqueri lacrimis nunquam deſinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non vult, [27] vtique inutilem dolorem dimitte. nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc verò, cuius tam explorata pietas eſt, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius, quàm ſi tibi hic caſus eius acerbus eſt, ſi te vllo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſimos hoc malo, ſine vllo flendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquè à lacrimis tam inutilibus abducet, quàm ſi cogitaueris, fratribus te tuis exemplo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt, rebus affectis, vt hilaritatem de induſtriâ ſimulent, & aduerſas res adumbratâ lætitiâ abſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur: id nunc tibi quoque faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes, proijce omnem ex toto dolorem: ſin minùs, introrſus abde & contine, ne appareat, & da operam, vt fratres tui te imitentur: C
qui honeſtum putabunt, quodcunque facientem viderint, animumque ex vultu tuo ſument. [28] Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum: non poteris autem horum mæ-
XXV. rori obſtare, ſi tuo indulſeris. Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſe renuntiaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. Magnam tibi [29] perſonam hominum conſenſus impoſuit: hæc tibi tuenda eſt. Circumſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & vtrúmne tu tantùm rebus ſecundis dexterè vti ſcias, an & aduerſas poſſis viriliter ferre. obſeruantur oculi tui. Liberiora omnia ſunt ijs, quorum affectus tegi poſſunt: tibi nullum ſecretum liberum eſt, in multâ luce fortuna te poſuit. omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris vulnere: vtrúmne ſtatim percuſſus [30] arma ſubmiſeris; an in gradu ſteteris. Olim te in [31] altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te plebeium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quàm conſumendum ſe dolori committere? Non idem tibi in D
luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa tibi non permittit opinio de ſtudijs ac moribus tuis recepta: multum à te homines exigunt, multum exſpectant. Si volebas tibi omnia licere; ne conuertiſſes in te ora omnium. nunc autem tibi præſtandum eſt,

CAP. XXIV. 25. VT TE VELIT.] *Meus*, & priuatè velit. *quid ſit, neſcio.*

26. A STVDIO.] *Alludit ad munus eius. erat enim hic Polybius Principi ſuo* A ſtudijs, *vt Suetonio dicitur, cap.* XXVIII. *Quod tamen non ita capiendum, vt libris modò cum Claudio vacauerit; ſed imò* libellis & deſiderijs hominum capiendis, diſponendis, ſuggerendis. *quod infrà, cap.* XXVI. *diſces.*

27. VTIQVE INVTILEM.] *Ab ingenio Mureti: Eraſmus antea*, vtrique inertem dolorem dimittite. *Meus & plerique ſcripti*, vtrique veſtrum inhærentem dolorem: *quod Eraſmianum illud firmet.*

28. ET SOLATIVM.] *Quod ex adſpectu tuo capient.*

CAP. XXV. 29. PERSONAM.] *Meus & aliquot ſcripti*, partem. *quod ſi tenemus, ad Scænicas partes referam, quæ ſolent imponi.*

30. ARMA SVBM.] *A gladiatoribus, vti & ſequens phraſis*, de gradu. *Videantur noſtra Saturnalia.*

31. ALTIOREM ORDINEM.] *Palatinum. & Cæſarianus es.*

32. PRO-

A eſt, quantum [32] promiſiſti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt: quibus, cum fortunâ tuâ opus non ſit, ingenio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. nihil vnquam itaque potes indignum facere perfecti & eruditi viri profeſſione, vt non multos admirationis de te ſuæ pæniteat. Non licet tibi flere immodicè: nec hoc tantummodò non licet, nec ſomnum quidem extendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, [33] gratiâ quietis confugere, aut aſſiduâ laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus [34] voluntariâ peregrinatione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem diſponere. [35] Multa tibi non licent, quæ humillimis XXVI
& in angulo iacentibus licent: Magna ſeruitus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere. audienda ſunt tot hominum millia, tot diſponendi [36] libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximè officium geri, [37] quieti animi eſt. Non licet tibi, inquam, flere: vt multos flentes audire poſſis: vt periclitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris peruenire cupientium lacrimæ [38] proſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. [39] Hoc tamen etiam non in le-
B uioribus remedijs adiuuabit. cùm voles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas. intelliges non magis tibi incuruari licere, quàm illi, ſi quis modò eſt [40] fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur. Cæſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit; omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit: & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quemdam itaque modum tibi quoque eadem neceſſitas iniungitur: non licet tibi ad vtilitates tuas, ad ſtudia tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impartiri te nec voluptati, nec dolori, nec vlli rei potes: totum te Cæſari debes. Adijce nunc, quòd cùm ſemper prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe; fas tibi non eſt, ſaluo Cæſare, de fortunâ queri. Hoc incolumi, ſalui tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tantùm ſiccos ocu-
C los tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt: hic pro omnibus eſt. Quod longè à ſenſibus tuis prudentiſſimis pijſſimiſque abeſt, aduerſus felicitatem tuam parum gratus es; ſi tibi quicquam, hoc ſaluo, flere permittis. Monſtrabo etiamnum, non quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi metuenda triſtitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet acceſſum: omnia in te Cæſar tenebit: cùm ab illo diſceſſeris, tunc, velut occaſione datâ, inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paullatim irrepet. Itaque non eſt, quod vllum tempus vacare patiaris à ſtudijs. tunc tibi litteræ tuæ, tam diu ac fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum vindicent: tunc Homerus & Virgilius, tam benè de humano genere meriti, quàm tu & de omnibus & de illis meruiſti, quos [41] pluribus notos eſſe voluiſti quàm ſcripſerant, multum tecum morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris.

D

32. PROMISISTI OMNIBVS.] *Meus liber*, omnes illi. *nec ambigo, quin tota clauſula ſic reſcribenda & diſcernenda:* quantum promiſiſti. Omnes illi, qui o. i. t. l. q. d. q. c. f. t. o. n. ſ. i. opus eſt, cuſtodes animi tui ſunt.

33 GRATIA QVIETIS.] *Vox* gratiâ *omnibus ſcriptis abeſt. poſſis legere*, in otium ruris quieti.

34. VOLVNTARIA.] *Placet mei libri ſcriptio*, voluptaria.

CAP. XXVI. 35. MVLTA TIBI.] *Paris ſententiæ habet* 1. De Clem. *cap.* VIII. *ſed ad Principem, non eius ſeruum.*

36. LIBELLI.] *Quibus preces aut deſideria continentur.*

37. QVIETI ANIMI EST.] *Spuria ſunt. libri priſci*, principis maximi animo ſubijci erigendus (*alij*, exigendus) is eſt. *Non dubito legere:* diſponendi libelli. Tantus rerum ex o. t. a. c. congeſtus, vt poſſit per ord. ſuum P. m. animo ſubijci, erigendus ipſe es. *aut cum Pinciano*, exigendus tuus eſt.

38. PROSINT.] *Meus*, poſſint.

39. HOC TAMEN.] *Clauſula hæc in meo*: Hęc tamē etiam nunc leuioribus te remedijs adiuuabit. *Vulgata placeat. vult hoc de Cæſare, non inter parua eſſe.*

40. FABVLIS TRAD.] *Meus & quidam, voce addita:* traditus fauor. *Atlantem intellegi certum eſt, nec vltrà penetro.*

41. PLVRIBVS NOTOS.] *Ergo Homerum Latinè vertit, Virgilium Græcè, ſed pedeſtri ſermone: vt legi vterque & capi ab vtraque gente poſſet.*

42. MA-

ſcetis. Tunc Cæſaris tui opera, vt per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio, quan- A
tum potes compone. nam ipſe tibi optimè formandi condendique res geſtas, & [42] mate-
XXVII. riam dabit, & [43] exemplum. Non audeo te vſque eò producere, vt fabellas quoque
& Æſopeos [44] logos, [45] intentatum Romanis ingenijs opus, ſolitâ tibi venuſtate conne-
ctas. difficile eſt quidem, vt ad hæc hilariora ſtudia tam vehementer perculſus animus,
tam citò poſſit accedere: hoc tamen argumentum habeto iam corroborati eius, & redditi
ſibi, ſi poterit ſe à ſeuerioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quam-
uis ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, [46] aduocabit ipſa rerum quas tractabit
auſteritas: hæc quæ remiſſâ fronte commentanda ſunt, non feret, niſi cùm iam ſibi ab
omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeueriore materiâ primùm exercere, deinde
hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit leuamento, ſi ſæpè te ſic interrogaue-
ris: [47] Vtrúmne meo nomine doleo, an eius qui deceſſit? Si meo, perit meæ indulgentiæ
iactatio, & incipit dolor, hoc vno excuſatus, quòd honeſtus eſt, cùm ad vtilitatem reſpi-
cit, à pietate deſciſcere. Nihil autem minùs bono viro cōuenit, quàm in fratris luctu cal- B
culos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt, alterutrum ex his duobus eſſe iudicem.
[48] Nam ſi nullus defunctis ſenſus ſupereſt, euaſit omnia frater meus vitæ incommoda,
& in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſceretur, & expers omnis ma-
li, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro eo me nunquam dolere
deſinere, qui nunquam doliturus eſt? Si eſt aliquis defunctis ſenſus; nunc animus fratris
mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui iuris & arbitrij geſtit, & rerum naturæ
[49] ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſuperiore loco deſpicit; diuina verò, quorum
rationem tamdiu fruſtrà quæſierat, propiùs intuetur. Quid itaque eius deſiderio ma-
ceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? beatum deflere, inuidia eſt: nullum, dementia.
XXVIII. An hoc te mouet, quòd videtur ingentibus, & cummaximè circumfuſis, bonis ca-
ruiſſe? cùm cogitaueris multa eſſe quæ perdidit, cogita plura eſſe quæ non timet. Non ira
eum torquebit, non morbus affliget, non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper
alienis proceſſibus inuidia conſectabitur, non metus ſolicitabit, non leuitas fortunæ C
citò munera ſua transferentis inquietabit. Si benè computes, plus illi remiſſum, quàm
ereptum eſt. Non opibus fruetur, non tuâ ſimul ac ſuâ gratiâ; non accipiet beneficia,
non dabit. Miſerum putas quòd iſta amiſit, an beatum quòd non deſiderat? mihi crede,
is beatior eſt, cui fortuna ſuperuacua eſt, quàm is cui [50] parata eſt. Omnia iſta bona,
quæ nos ſpecioſâ, ſed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque
complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obſtupeſcit, cum labore poſſidentur,
cum

42. MATERIAM.] *Cùm tam ampla geſſerit, geratque:* Germaniam pacauerit, Britanniam aperiat, *Cap.* XXXII.

43. EXEMPLVM.] *Quippe ipſe Claudius vtrâque linguâ Hiſtorias ſcripſit: Sueton. cap.* XLI. *&* XLII.

CAP. XXVII. 44. LOGOS.] *Eſt qui* apologos *vellet, male. Nam &* logi, fabulæ. *quod vel Plautus dicet.*

45. INTENTATVM ROM.] *Itóne intentatum? atqui Phædrus Tiberij libertus iam condiderat, & pulcherrimis verſibus Latinos fecerat: qui exſtant. Sed enim è Thraciâ ille; hîc de* Romanis ingenijs *ſermo. Quid tamen Polybius? nonne & ille inter Græcos aut exteros? nomen dicit.*

46. ADVOCABIT IPSA.] *Quidam,* auocabit: *nec male. res enim ſeria in ſe intenaunt eum & defigunt. Suſpicabar etiam:* aduocabit ipſi. *id eſſet, iuuabit & patrocinabitur ei ſeueritas.*

47. VTRVMNE MEO NOMINE.] *Simile dilemma in Apuleio, De Philoſophiâ:* Et quidem ſi de tali ſe cauſſâ diſcruciet, illam ægritudinem vel propter eum qui eſt emortuus ſuſcipit, quaſi in peiore ſit parte: aut ſuâ gratiâ, quod tali neceſſitudine doleat ſe priuatum eſſe. Sed neque obitu cauſſâ lamentationes ſuſcipi oportet, cùm ſciamus illum, neque aliquid mali paſſum; & ſi fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum. *Et plura vide.*

48. NAM SI NVLLVS.] *Et hoc dilemma in Pla-*
tone, imò à Platone eſt. nam bellè tractatur in Apo- D
logiâ, ſub perſonâ Socratis: Duorum enim alterum
mors eſt. Aut enim, tanquam nihil ea ſit, ne ſen-
ſum quidem vllius rei mortuus habet: aut, vt dici
ſolet, mutatio quædam eſt & commigratio ani-
mæ, è loco iſto in locum alium. Quòd ſi nullus
ſenſus eſt, ſed tanquam ſomnus quidam profun-
dus, in quo nec ſomnium quidem vllum cernas;
admirabile bonum in morte eſt. Sin autem tranſ-
migratio eſt, & in eum locum vbi vnà omnes
mortui ſunt: quod maius iſto bonum obtingere, ô
iudices, poteſt? *Hæc pauca reddidi. plura, qui*
volet, videto.

49. SPECTACVLO.] *Iunge quæ ſunt parta, Epiſt.* CII. *ſub finem, & Conſol. ad Marc. cap.* XXV.

CAP. XXVIII. 50. PARATA.] *Fauent ac prompto. Editi libris,* parta.

51. STAN-

A [illegible]à conſpiciuntur: eoſque ipſos quos exornant, & premunt: plus minantur,
q[illegible]lunt. Lubrica & incerta ſunt: nunquam benè renentur. nam vt nihil de tem-
p[illegible]ro timeatur, ipſa tamen magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere al-
t[illegible] veritatem intuentibus, omnis vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque
proiecti mare, alternis æſtibus reciprocum, & modò alleuans nos ſubitis incrementis,
modò maioribus damnis deſerens, aſſidueque iactans, nunquam ſtabili conſiſtimus
loco: pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium
facimus, ſemper timemus. In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito
mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo: quie-
ſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt: ſuperſtitem Cæſarem, omnem-
que eius prolem, ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam
ex ſuo fauore fortuna mutaret, [51] ſtantem adhuc illam, & munera plenâ manu conge-
rentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum
B emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc
liberè vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſummâ voluptate perſpicit. Erras.
non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. omnibus illò nobis com-
mune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit. Eſt, mihi cre- XXIX.
de, magna felicitas in ipsâ felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eſt.
quis in tam obſcurâ & inuolutâ veritate diuinat, vtrúmne fratri tuo mors [52] inuiderit,
an [53] conſuluerit? Illud quoque, quâ iuſtitiâ in omnibus rebus es, neceſſe eſt te adiuuet
cogitantem, non iniuriam tibi factam, quòd talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium
datum, quòd tamdiu pietate eius tibi vti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbi-
trium danti non relinquit: auidus, qui non lucri loco habet quod accepit, ſed damni,
quod reddidit. Ingratus eſt, qui iniuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum
fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium. qui non & in præteritis acquieſcit, & ea
iudicat [54] certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant, non eſt timendum. Nimis an-
C guſtat gaudia ſua, qui eis tantummodò quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe ea-
dem pro nihilo ducit. citò enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, &
pænè antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt,
& quicquid nos vnquam delectauit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertra-
ctandum eſt. Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quàm præſentia. Quòd
habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis pone. Non eſt quòd cogites, quantò
diutiùs habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut ceteris
fratribus, [55] non mancipio dedit, ſed commodauit: cùm viſum eſt deinde, repetijt, nec
tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe
moleſtè ferat, eam præſertim cuius vſum gratuitum acceperit, nónne iniuſtus habebi-
tur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ ſuo iure vſa, à quo voluit, debitum
ſuum citiùs exegit. non illa in culpâ eſt, cuius nota erat condicio, ſed mortalis animi
ſpes auida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiſcitur, nec vnquam ſortis ſuæ me-
D minit, niſi cùm admonetur. Gaude itaque habuiſſe te tam bonum fratrem, & vſum
fructum eius, quamuis breuior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita iucundiſſimum
eſſe, quòd habuiſti: humanum, quòd perdidiſti. Nec enim quicquam minùs inter ſe con-
ſentaneum eſt, quàm aliquem moueri, quòd ſibi talis frater parum diu contigerit: non
gaudere, quòd tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque credulitas de-
cipit & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli ſe neceſſita-
tis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt
noto-

51. STANTEM ADHVC.] *Nondum ſe auertentem & abeuntem.*

CAP. XXIX. 52. INVIDERIT.] *Bonis erepto.*

53. CONSVLVERIT.] *Malis ſubducto.*

54. CERTIORA QVÆ.] *Martialis* I.

Non benè diſtuleris, videas quæ poſſe negari,
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.

Adde De Benef. III. *cap.* IV. De Vitâ beat. *cap.* VI.

55. NON MANCIPIO.] *Lucretius:* Vitaque mancipio nulli datur, omnibus vſu.

notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, A quod nobis totâ vitâ denunciatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ prauitas, inſatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde ſe exire, quò
XXX. admiſſa eſt precariò. Quantò [56] ille iuſtior, qui nuntiatâ filij morte, dignam magno viro vocem emiſit? *Ego cùm genui, tum moriturum ſciui.* Prorſus non mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet. Non accepit tanquam nouum nuntium, filij mortem: quid eſt enim noui, hominem mori, cuius tota vita nihil aliud quàm ad mortem iter eſt? *Ego cùm genui, tum moriturum ſciui.* Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi: [57] *Huic rei ſuſtuli.* Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamuſque id cùm repoſcemur. alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. [58] In procinctu ſtet animus: & id quod neceſſe eſt, nunquam timeat: quod incertum eſt, ſemper exſpectet. Quid dicam duces, ducumque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulêre B fatum ſuum. Omnes, imò omnia in vltimum diem ſpectant. non idem vniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit, alium in ipſo aditu relinquit, alium in extremâ ſenectute fatigatum iam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eumdem locum tendimus. Vtrùmne ſtultius ſit neſcio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedum illa quæ multo ingenij tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, [59] vtriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita [60] reſoluiſti, vt quamuis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex aliâ linguâ in aliam tranſtuliſti, vt (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem ſecutæ ſunt. Nullus erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorumque caſuum & lacrimarum, ex aliâ atque aliâ cauſâ fluentium, exempla tibi ſuggerat. Lege, quanto ſpiritu ingentibus intonueris rebus: pudebit te ſubitò deficere, & ex tantâ orationis magnitudine decidere. Ne commiſeris, vt quiſquis [61] extemplò ac modò ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamque ſolida, tam fragi- C lis animus conceperit. Potiùs ab iſtis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur, conuerte, ac reſpice optimos fratres; reſpice vxorem, filium reſpice. Pro omnium horum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habês in quibus acquieſcas.
XXXI. Ab hac te infamiâ vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere vnus dolor, quàm hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos vnà tecum perculſos vides, nec poſſe tibi ſubuenire, imò etiam vltrò exſpectare, vt à te ſubleuentur, intelligis: & ideò quantò minùs in illis doctrinæ minuſque ingenij eſt, tantò magis reſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorem ſuum diuidere: qui quia diſpenſatur inter plures, exiguâ debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarem. illo moderante terras, & oſtendente, quantò meliùs beneficiis imperium cuſtodiatur, quàm armis, illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum, ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc vno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te, & quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige: ſicca- D buntur maximi & clariſſimi conſpectu [62] numinis. Fulgor eius illos, vt nihil aliud poſ-

CAP. XXX. 56. ILLE IVSTIOR.] *De Anaxagora ſtatim ſubeat intellegi. quem Cicero, Valerius, Diogenes, iiſdem verbis, nuntiatâ filij morte, faciunt reſpondiſſe,* Sciebam genuiſſe mortalem. *Sed è ſequentibus tamen magis eſt de Xenophonte capi. Nam ſubdit:* ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet: *fortem ſcilicet et ſtrenuum fuit. at de Anaxagoræ filij glorioſâ morte nihil quidem legi. Benè de Xenophontis. cuius* Gryllus *fortiter dimicans inter equites occubuit. In eo facto Diogenes.* Sunt qui illum *(Xenophontem)* nec lacrimaſſe quidem dicunt, ſed tantum dixiſſe, Sciebam genuiſſe mortalem.

57. HVIC REI SVSTVLI.] *Non dixit ipſe, ſed è verbis eius colligit, atque addit.*

58. IN PROCINCTV.] *Paratus ad hanc pugnam.*

59. VTRIVSLIBET.] *Homeri ſiue Virgilij.*

60. RESOLVISTI.] *Nota erga, in pedeſtrem ſermonem vertiſſe, vt dixi.*

61. EXTEMPLÒ AC MODÒ.] *Meus liber*, exemplo. *& incidebat legere*, quiſquis ſine exemplo.

CAP. XXXI. 62. NVMINIS.] *Fortaſſe &* luminis, *è ſequentibus. Etſi hæc omnia plena humillimæ & fœdiſſimæ adulationis.*

63. COM-

A poſſint aſpicere, præſtringet, & in ſe hærentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam deijcis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam aduocandus: nec dubito, cùm tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia; quin multis iam ſolatijs tuum iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid porrò? vt nihil horum fecerit, nónne protinus ipſe conſpectus per ſe tantummodò, cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæque omnes terris diu [63] commodent. acta hic D. Auguſti, [64] & annos vincat, [65] ac quamdiu mortalis erit, nihil ex domo ſuâ mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium [66] longâ fide approbet, & ante illum conſortem [67] patris, quàm ſucceſſorem accipiat. Sera, [68] & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, quâ illum [69] gens ſua cælo [70] aſſerat. Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi eâ parte quâ prodes, oſtenderis. patere illum generi humano iam diu ægro & affecto [71] mederi: patere, quicquid [72] prioris Principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac XXXII.
B reponere. [73] Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic [74] Germaniam pacet, [75] Britanniam aperiat, & [76] patris triumphos ducat, & nouos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum obtinet locum ex virtutibus eius, promittit clementia. nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere: imò ne deiecit quidem; ſed impulſum à fortunâ & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatum, & vitam mihi non tantùm dedit, ſed [77] etiam petijt. Viderit, qualem [78] volet æſtimari cauſſam meam. vel iuſtitia eius bonam perſpiciet, vel clementia faciet. vtrumque in æquo mihi eius beneficium erit, ſiue [79] innocentem me ſcierit eſſe, ſiue voluerit. Interim

63. COMMODENT.] *Meus & aliquot ſcripti*, commendent. *Præfero tamen vulgatum. quaſi dicat, Dij illum à ſe & ſuo cœtu profectum, velut com-*
C *modato generi humano dent, mox recepturi.*

64. ET ANNOS.] *Nic. Faber ſeriò bonus doctuſq; vir, è ſuis libris probabat:* Acta hic D. Auguſti æquet, annos vincat: *idem ego.*

65. AC, QVAMDIV.] *Meus hîc plenior:* ac faciant, vt quàmdiu inter mortales erit. *Imò & hoc melius pro totâ iſtâ adulatione. neque enim* mortalem *eum vult dicere (Deum & numen) ſed* inter mortales *eſſet* commodatum *ſcilicet, vt antè.*

66. LONGA FIDE.] *Quia diu nimirum cum ipſo imperaturus.*

67. PATRIS.] *Volebam olim*, pater: *ſed & ex vulgatâ idem elicias. Senſus eſt: Britannicus cùm ſene patre, iam ipſe grandis, imperet: & ſit conſors & collega imperij, non ſucceſſor. Succeſſor enim non niſi mortui, aut pulſi.*

68. ET NEPOTIBVS.] *Quò is homo? vis tu illum*
D *triplex aeuum, cum Neſtore aliquo, viuere? Nam Claudius hoc tempore ſupra quinquageſimum annum agebat. Poëtica omnino adulatio.*

69. GENS SVA.] *Claudia & Imperatoria ſtirps. nam præſagit illi grandem poſteritatem.*

70. ASSERAT.] *Non inferat, ſed offerat illatum.* aſſerat, *conſecratione.*

CAP. XXXII. 71. MEDERI.] *Ita ſanè, ſed chirurgiâ & miſſione ſanguinis. Quis neſcit eius ſæuitias & cædes?*

72. PRIORIS.] *Caij Caligulæ.*

73. SIDVS HOC.] *Ita Q. Curtius de eodem (vt mea opinio eſt)* Iure populus Ro. ſalutem ſe Principi ſuo debere profitetur, qui noctis, quam penè ſupremam habuimus, nouum ſidus illuxit. Huius herclè, non ſolis ortus, lucem caliganti reddidit mundo: *& plura lib. x. quæ ſimillima his Senecæ: imò dicas ab alterutro tranſſumpta.*

74. GERMANIAM.] *Referendum ad ea quæ primo anno imperij eius in Germaniâ geſta, ductu legatorum, Seruij Galbæ & P. Gabinij. quorum ille Cattos, iſte Marſos vicit, atque aquilam reciperauit clade Varianâ amiſſam. Eo vtroque nomine* Imp. iterùm *Claudius appellatus: anno* DCCXCIV. *quo ipſo in exſilium Seneca pulſus, vt Dio ſcribit.*

75. BRITANNIAM AP.] *Nondum ergo plenè vicerat, ſed iam in eo erat. Notetur, vt de tempore liqueat huius ſcripti. Aperire Britanniam cœpit tertio imperij anno, miſſo in eam A. Plautio: atq; ipſe anno pòſt ſecutus perdomuit, & de eâ triumphauit. Scripſerit igitur hæc Seneca tertio circiter exſilij ſui anno, ſ. d. ardiente.*

76. PATRIS.] *Meus & alij*, patrios. *quod malim. De Germanicis triumphis capiendum, qui velut debiti erant Druſo Germanico, niſi mors anteueniſſet.*

77. ETIAM PETIIT.] *Ah miſer Seneca! etiam innocens de damnatione gratularis; imò penè gratias agis? Pro more temporum, quo Principes, quos euertebant, volebant videri tamen à ſe ſubleuatos, à Senatu autem impulſos: In Taciti Annalibus pluſcula exempla: vt illud de Libone, lib. II.* Iurauitque Tiberius petiturum ſe vitam, quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. *Huc & Domitiani verba faciunt apud Sueton. cap.* XI.

78. VOLET ÆSTIMARI.] *Aliter Eraſmus. meus autem:* volet eſſe, & exiſtimet: *Probem, ſed legam* æſtimet. *hoc ſenſu: Videat qualem volet eſſe cauſſam meam, per ſe, an ab ipſo bonam: æſtimet tantùm eam & inſpiciat.*

79. INNOCENTEM ME.] *Es ô magne vir, meô quidem tabellâ. Et verò ſi palàm eius criminis conuictus, ſi non è Meſſallinâ hæc ſcena: quomodo tam liberè hîc innocentem ſe proclamet?*

 80. DE-

terim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam eius totum or- A
bem peruagantem: quæ cùm ex ipſo angulo, in quo ego [80] defoſſus ſum, complures mul-
torum iam annorumq; ruinâ obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me
vnum tranſeat. Ipſe autem optimè nouit tempus, quo cuique debeat ſuccurrere: egoom-
nem operam dabo, ne peruenire ad me erubeſcat. O felicem [81] clementiam tuam Cæ-
ſar! quæ efficit, vt quietiorem ſub te agant vitam exſules, quàm nuper ſub Caio egêre
[82] principes. Non trepidant, nec per ſingulas horas gladium exſpectant, nec ad omnem
nauium conſpectum pauent. Per te habent, vt fortunæ ſæuientis modum, ita ſpem quo-
que melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet [83] ea demum fulmina eſſe iuſtiſ-
XXXIII. ſima, quæ etiam percuſſi colunt. Hic itaque princeps, qui publicum omnium ho-
minum ſolatium eſt, aut me omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuum, & tam
magno vulneri maiora adhibuit remedia: iam te omni confirmauit modo: iam omnia
exempla, quibus ad animi æquitatem compellereris, [84] tenaciſſimâ memoriâ retulit: iam
omnium præcepta ſapientum aſſuetâ ſibi facundiâ explicuit. Nullus itaque meliùs has B
alloquendi partes occupauerit. aliud habebunt hoc dicente pondus verba, velut ab ora-
culo emiſſa. omnem vim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hunc itaque ti-
bi puta dicere: Non te ſolum fortuna deſumpſit ſibi, quem tam graui afficeret iniuriâ.
nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliquâ comploratione. Tranſibo
exempla vulgaria, quæ etiam ſi minora, tamen [85] mira ſunt: ad faſtos te, & annales
perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ impleuêre Cæſareum [86] atrium?
nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt: nemo non ex iſtis, in orna-
mentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum
maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui
[87] mors fratris [88] in exſilio nunciata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit
eripere fato: & quàm [89] iuris æqui impatiens pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. eo-
dem enim die, quo [90] viatoris manibus fratrem abſtulerat, [91] tribuno quoque plebis
[92] priuatus interceſſit. tam magno tamen fratrem deſiderauit hic animo, quàm defen- C
derat. Quid referam [93] Æmilianum Scipionem, qui vno pænè eodemque tempore,
ſpectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera? adoleſcentulus tamen, ac
pro-

80. DEFOSSVS.] *Alij, defiſus aut defixus. Illud melius, & qui remoti abductiq; à cætu hominum ſunt, videntur mortui & in ſepulchrum dati. Ita* ad Marciam, *cap.* 11. A ſollennibus officiis ſeducta, defodit ſe & abdidit. *Sed optimè in Epigrammate, de ſe ipſe:* Parce relegatis, hoc eſt, iam parce ſepultis.

81. CLEMENTIAM.] *Dij boni, quantam!* qui tam facile homines occidebat, quàm canis exta edit: *vt in, mutatione temporum, ſcripſiſti.*

82. PRINCIPES.] *Proceres, vt ſæpè. Nam Senatores aſſiduè ab eo timebant. Etſi is quoque exſules interfecit. quod Sueton. breuiter, cap.* XXVIII. *& plura huic rei Philo Iudæus,* In Flaccum, *libello extremo.*

83. EA FVLMINA.] *Sic Ouidius & alij damnationes ſuas appellant. Artemidorus* fulmen in ſomnis viſum, damnationem portendere *dicit.* καὶ γὰρ, *inquit,* τοὺς καταδικασθέντας, ἐν τῇ συνηθείᾳ, κεραυνῶσθαι φαμέν: Nam damnatos, communi ſermone, fulmine ictos dicimus.

CAP. XXXIII. 84. TENACISSIMA MEMORIA.] *Nec in Menippa à illâ ſuâ magis mimicè videat. Ille memorioſus, qui vxorem iuſſam occidi, paullò pòſt requiſiuit? qui* multos ex ijs *(Suetonij verba)* quos capite damnauerat, poſtero die & in conſilium, & ad aleæ luſum iuſſit admoneri? *Et ſimile mox, de facundiâ. quem &* linguâ titubante *fuiſſe idem ſcribit,* ſpumante rictu, capite tremulo in quocumque actu.

85. MIRA SVNT.] *Vellem,* tamen innumera ſunt. *niſi quis putat Græciſſantem ſcripſiſſe,* myria *ſunt.*

86. ATRIVM.] *De toto ritu ſcripſi* 1. *Elector. cap.* XXIX.

87. MORS FRATRIS.] *Imò verò ipſum antè obijſſe, & mortuum deinde poſtulatum, ab Aſiatico fratre defenſum, alij tradiderunt. Liuius videndus libro* XXXVIII. *vbi de totâ re, & aſſenſu. Item Agellius* VII. *cap.* XIX.

88. IN EXSILIO.] *Quod voluntarium ſuſceperat, Literni.*

89. IVRIS ÆQVI.] *Et paſſim hoc ab inimicis ei obiectum: & res hic poſtulat ita legi. Nam facto ſuo violauit ius Tribunicium, & parum ciuilem ſe oſtendit. Alij edunt,* impatiens iniuriæ. D

90. VIATORIS MANIBVS.] *Liuius:* Repuliſſe à corpore fratris viatorem, & Tribunis retinentibus, magis piè quàm ciuiliter, vim feciſſe.

91. TRIBVNO QVOQVE.] Tribunis, *ex Liuio & aliis.*

92. PRIVATVS.] *Liuius:* Diſſolutam eſſe à priuato Tribuniciam poteſtatem. *Quod autem praiuit,* eodem die *hac geſta. non video quò ſpectet, aut efficiat. Non enim ſolùm eodem die, ſed ſtatim & eodem facto viatorem reppulit: Tribunos ſpreuit.*

93. ÆMILIANVM SCIP.] *Vide* Conſol. ad Marc. *cap.* XIII.

CAP.

A propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Paulli triumphum
concidentis ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanæ
aut Scipio deeſſet, aut Carthago ſupereſſet. Quid referam duorum Lucullorum di- xxxiv.
remptam morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem ſæuiens reliquit
fortuna, vt vnâ denique conciderent ruinâ. Vixit Sextus Pompeius, primùm [94] ſorori ſu-
perſtes, [95] cuius morte optimè cohærentis Romanæ pacis vincula reſoluta ſunt. Idemque
vixit ſuperſtes [96] optimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat, [97] ne minùs altè eum de-
ijceret, quàm patrem deiecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantùm dolori, ſed bello
ſuffecit. Innumerabilia vndique exempla ſeparâtorum morte fratrum ſuccurrunt, imò
contrà, vix vlla vnquam horum paria conſpecta ſunt, vnà ſeneſcentia: ſed contentus no-
ſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, vt fortunam
vlli queratur luctum intuliſſe: quam ſciet etiam Cæſarum lacrimas concupiſſe. Diuus
Auguſtus amiſit Octauiam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi
B neceſſitatem abſtulit, cui cælum deſtinauerat: imò verò idem omni genere orbitatis
vexatus, [98] ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique ne ſingulos eius
luctus enumerem, & [99] generos ille amiſit, & [100] liberos, & nepotes: ac nemo magis ex
omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit. Tamen tot tan-
toſque luctus cepit rerum omnium capaciſſimum eius pectus, victorq; diuus Auguſtus
non gentium tantummodò externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar, diui
Auguſti [101] auunculi mei nepos, circa primos iuuentæ ſuæ annos [102] Lucium fratrem
cariſſimum ſibi, princeps iuuentutis principem eiuſdem iuuentutis amiſit, in apparatu
Parthici belli: & grauiore multò animi vulnere, quàm poſteà [103] corporis; ictus eſt:
quod vtrumque, pijſſimè idem, & fortiſſimè tulit. [104] Cæſar patruus meus, Druſum Ger-
manicum patrem meum, minorem natu quàm ipſe erat fratrem, intima Germaniæ re-
cludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubijcientem imperio, in complexu &
[105] oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantùm, ſed etiam aliis fecit: ac
C totum exercitum, non ſolùm mæſtum, ſed etiam attonitum, [106] corpus Druſi ſui ſibi
vindicantem, ad morem [107] Romani luctus redegit: iudicauitque non militandi tan-
tùm diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiam dolendi. Non potuiſſet ille lacrimas alienas
compeſcere, niſi priùs preſſiſſet ſuas. M. Antonius auus meus, nullo minor niſi xxxvi
eo

CAP. XXXIV. 94. SORORI SVPERSTES.] *Quæ fuit Pompeia, nupta Fauſto Sullæ, Dictatoris illius filia.*

95. CVIVS MORTE.] *Planè hic nihil video. Si de Iuliâ id dixiſſet, quæ nouerca Sexto: benè & verè eſſet. de* Pompeiâ, *nihil extrico. Fuit quidem* Pompeia Sexti filia *(non ſoror) deſponſa, in pignus fidemq; pacis cum Triumuiris inita, Marcello Octauiæ filio: ſed deſponſa, non deducta. neque de morte etiam legi. Itaque alius hæc illuſtret: aut noſter, μετεωρίζων*
D *ſcripſerit, vt plura.*

96. OPTIMO FRATRI.] *Cneio, qui in Hiſpaniâ caſus.*

97. NE MINVS ALTE.] *Quæſita ſententiola, & falſa. Ille certè procul à faſtigio & dignitate paternâ. Quid dicam? & vniuerſa, & in partibus, hæc ſcriptio ſæpè parum ſana, non ſolùm parum decora, eſt.*

98. SORORIS FIL.] *M. Marcellum.*

99. GENEROS.] *Illum iam dictũ, deinde Agrippã.*

100. LIBEROS.] *Vnicam Iuliam habuit, atque eo patri ſuperuixit, à Tiberio demum acto ad mortem. Potes & de adoptiuis hoc intellegere,* Caio & Lucio; *qui ijdem ex Iuliâ nepotes.*

101. AVVNCVLI MEI.] *Magni auunculi. nam ex Octauiâ ſorore Auguſti nata Antonia, & hæc Claudij mater.*

102. LVCIVM.] *Qui Maſſiliæ obijt.*

103. CORPORIS.] *A barbaro quodam percuſſus. Velleius, & Tacitus.*

104. CÆSAR PATRVVS.] *Suſpicor prænomen deeſſe,* Ti. *Tiberium certè Imp. intellegit.*

105. OSCVLIS.] *Quidam libri,* oculis. *Pedo Albinouanus, ad Tiberium:*

Tu tamen extremo morituri tempore fratrem
Vidiſti: lacrimas vidit & ille tuas.
Affigique ſuis moriens tua pectora ſenſit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo.

106. CORPVS DRVSI.] *Idem Pedo:*

Quin etiam corpus matri vix vixque remiſſum,
Exſequijs caruit, Liuia, pænè ſuis.
Quippe ducem arſuris exercitus omnis in armis,
Inter quæque tuit, ponere certus erat.
Abſtulit inuitis corpus venerabile frater,
Et Druſum prunæ, * quod licuitque dedit. * quã

Sententia eſt, milites ſibi rapuiſſe corpus Ducis, & in armis voluiſſe vrere, inter ipſas gentes, vbi obierat. Frater autem abſtulit, & patriæ *(ita pro* prunæ *legendum) quà licuit reddidit: id eſt, ſi non viuum, ſaltem cadauer.*

107. ROMANI LVCTVS.] *Grauis & modeſti, non cum impetu & calore illo Barbarico.*

eo à quo victus eſt, tunc cùm Remp. conſtitueret, & triumuirali poteſtate præditus, ni- A
hil ſupra ſe, exceptis verò duobus collegis, omnia infra ſe cerneter, [108] fratrem interfectum
audiuit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipſa [109] ludos facis! Eo ipſo
tempore, quo M. Antonius ciuium ſuorum vitæ ſedebat mortiſque arbiter, M. Antonij
frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eâdem magni-
tudine animi, quâ omnia alia aduerſa tolerauerat: & hoc fuit ei lugere, [110] viginti legio-
num ſanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla prætercam, vt in me quoque
ipſo alia taceam funera, [111] bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt: bis intellexit lædi
me poſſe, vinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem: quem quomodo amauerim, in-
telligit profectò, quiſquis cogitat quomodo ſuos fratres pij fratres ament. Sic tamen af-
fectum meum rexi, vt nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec
facerem quod reprehendi poſſet [112] in Principe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum
referre exempla, eumdem oſtendere quàm nihil ſacrum intactumque ſit fortunæ, quæ
ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat deos petitura. Nemo itaque mi- B
retur, aliquid ab illâ aut crudeliter fieri, aut iniquè. Poteſt enim hæc aduerſus priuatas
domos vllam æquitatem noſſe, aut vllam modeſtiam, cuius implacabilis ſæuitia to-
tiens ipſa funeſtauit [113] puluinaria? Faciamus licet illi conuicium, non noſtro tantùm
ore, ſed etiam publico: non tamen mutabitur: aduerſus omnes ſe preces, omneſque
[114] querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna, hoc erit; nihil inauſum ſibi
reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas
quoque domos auſa iniuriæ cauſa intrare, in quas [115] per templa aditur, & [116] atram
XXXVI. laureatis foribus inducere veſtem. Hoc vnum obtineamus ab illâ votis ac preci-
bus publicis, ſi nondum illi [117] genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum
adhuc nomen propitia reſpicit, hunc Principem, [118] lapſis hominum rebus datum,
ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit. diſcat ab illo clementiam, at-
que

CAP. XXXV. 108. FRATREM.] *C. Antonium, qui iuſſu Bruti in Macedoniâ interfectus. Vide Plutarchum in Bruto, & Dionem* XLVII. *in aliquo tamen diſſenſu.*

109. LVDOS FACIS.] *Eadem exclamatio Valerij Liciniani quondam:* Quos tibi Fortuna ludos facis? Facis enim ex profeſſoribus Senatores, ex Senatoribus profeſſores. *Plinius lib.* IV. *epiſt.* XI.

110. VIGINTI LEG.] *Quæ in Bruti Caſſijque partibus erant, & quas vicit. Neque enim interfecit omnes (abſit) & declamatoriè id quoque hic dictum.*

111. BIS ME FRATERNO.] *Atqui vnum fratrem habuit,* Germanicum: *de quo etiam ſolo diſtinctè ſubiungit. Tamen lectionem teneo, & de* Liuillâ *etiam accipio, quæ ſoror Claudij fuit interfecta à Tiberio paullò poſt Seianum. Quia autem parum ab honeſtâ cauſâ ea mors, parcit diducere hîc Seneca.*

112. IN PRINCIPE.] *Tunc verò non erat, cùm fratrem & ſororem amiſit: imò procul ob omni eâ ſpe. Aut improuidè igitur hoc Seneca, aut accipiendum de quocumque primario viro, vt ſæpè.*

113. PVLVINARIA.] *Quæ deorum ſunt, vt lecti priuatorum. Ita Domitianus ſuperbè, & cum Suetonij notâ,* in reducendâ poſt diuortium vxore edixit, Reuocatam eam in puluinar ſuum. *Iuuenalis:*

Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

114. QVERIMONIAS.] *At liber meus & plures,* cerimonias: *vt ad ſacra & Deos iterùm referat.*

115. PER TEMPLA ADITVR.] *Vniuersè hoc de Triumphalibus ædibus capis? in quas certè è templis, & Capitolino Ioue ſalutato, ingrediebantur. An ſtrictiùs & veriùs, de ipſo Palatio Principum? quod templis vndique cingebatur. Claudianus, in* VI. *Conſul. Honorij:* C

Attollens apicem ſubiectis Regia Roſtris,
Tot circùm delubra videt, tantiſque deorum
Cingitur excubiis.

Sed & in ipſo Palatio templa, Apollinis, & Veſtæ. De vtroque Ouidius. in Metamorphoſi:

Et cum Cæſareâ tu Phœbe domeſtice Veſtâ.

Et IV. *Faſtor.*

—— cognati Veſta recepta eſt
Limine, ſic ſancti conſtituêre patres.
Phœbus habet partem, Veſtæ pars altera ceſſit,
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tulit.

Cognatum Veſtæ, Auguſtum appellat, vt è Iuliâ gente & Venere ortum. Iſta igitur templa in limine Palatij, &, puto, Seneca huc reſpexit. Poſſis tamen & capere, tanquam velit, per reuerentiam mixtam metu, eos qui D *ad Principem ibant, priùs templa & Deos adiſſe, vt illum ſibi votiſque ſuis propitium haberent.*

116. ATRAM LAVREATIS.] *Nam Palatinæ fores lauru & quercu ornatæ ſemper. Idem Ouidius:*

State Palatinæ laurus, prætextaque quercu
Stet domus. æternos tres habet vna Deos.

duos nempe Deos, quos dixi, & tertium ipſum Auguſtum. Sed de lauru iſtâ, ego fuſiùs ad cap. vlt. libri I. *De Clem. Quid autem* atram veſtem foribus induci *intellegis? ipſamne veſtem oppandi, vt hodie in funere? an magis enallage quadam, homines induci & ingredi atratos?*

CAP. XXXVI. 117. GENVS HVMANVM.] *Periturum ſcilicet, abſque hoc Sotêre. O fœdam adulationem!*

118. LAPSIS.] *Alij libri,* laſſis: *& probem.*

119. AD-

A que à mitiſſimo omnium Principum mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos, quos
paullò antè tetuli, aut [119] adſcitos cælo, aut [120] proximos, & ferre æquo animo fortunam,
ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab eis quidem, per quos [121] iuramus, abſtinet.
Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus, & in quan-
tum modò homini fas eſt, per diuina ire veſtigia. Quamuis in alijs rebus dignitatum
magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur, qui modò di-
gnum ſe illâ iudicet. Optimè certè illos imitaberis, qui cùm indignari poſſent non eſſe
ipſos expertes huius mali, tamen in hoc vno ſe ceteris exæquari hominibus, non iniuriam,
ſed ius mortalitatis iudicauerunt; tuleruntque nec nimis acerbè & aſperè quod accide-
rat, nec molliter & effæminatè. Nam & non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non
ferre, non eſt viri. Non poſſum tamen, cùm omnes circumiuerim Cæſares, quibus for-
tuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpendum:
quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit, à quo impe-
B rium euerſum funditus, Principis piiſſimi recreat clementia. C. Cæſar, amiſsâ ſorore
[122] Druſillâ, is homo qui non magis dolere quàm gaudere Principaliter poſſet, conſpe-
ctum conuerſationemque ciuium ſuorum profugit, exequijsq́; ſororis ſuæ non interfuit,
iuſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum [123] ſeceſſit. At foro & aduocatis, & hu-
iuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala! Prô pudor imperij!
principis Romani lugentis ſororem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſâ in-
conſtantiâ, modò [124] barbam capillumque ſubmittens, modò Italiæ ac Siciliæ oras er-
rabundus permetiens, & nunquam ſatis certus vtrùm [125] lugeri vellet, an [126] coli ſoro-
rem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat ac puluinaria, eos qui parum
mæſti fuerant, crudeliſſimâ afficiebat animaduerſione. Eâdem enim intemperie animi
aduerſarum rerum ictus ferebat, quâ ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intu-
meſcebat modum. Procul illud exemplum ab omni Romano viro, luctum ſuum aut
intempeſtiuis auocare luſibus, aut ſordium ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis ma-
C lis oblectare, minimè humano ſolatio. Tibi verò nihil ex conſuetudine mutandum tua.
quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optimè felicitatem [127] extollunt,
& facillimè minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt,
& ſolatia. Nunc itaque te ſtudijs tuis immerge altiùs, nunc illa tibi velut muni- XXXVII.
menta animi circumda, ne ex vllâ tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque
tui produc memoriam aliquo ſcriptorum monumento tuorum. hoc enim vnum eſt
rebus humanis opus, cui nulla tempeſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: ce-
tera, quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles, aut [128] terrenos tumulos
in

119. ADSCITOS.] *Iam conſecratos, & mortuos.*
120. PROXIMOS.] *Si non conſecratos, tamen in puriore aëre heroas.*
121. IVRAMVS.] *Satis notum per Principes, vt*
D *Deos, iurari, & probè fortaſſe ita ſcriptum. Tamen Eraſmus, itemq́ bonus ille meus,* viuimus *habens. Cur ſpernam? imò acutum eſt, mortem ad eos quoque venire, qui auctores ſunt vitæ. Nam hanc Principibus adſcribi (ob tutelam & curam rerum) docet vel acclamatio illa Alexandrinorum, in Suetonio, quâ Auguſtus magnoperè oblectatus:* Per illum ſe viuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui.

122. DRVSILLA.] *Quam homo inceſtus iuſtæ vxoris loco propalàm habebat: Suetonius.*

123. SECESSIT. AT FORO.] *Eſt quaſi iniectio. An ille fortè fora & rerum actu dolorem fefellit? Imò aleâ, & ludo. Tamen libri turbant, qui plerique:* in Albano ſuo ceſſerit, ac foro & prouocatis, & huiuſmodi. *In meo quidem, vt poſui: & conſentiunt, aut leuiter abeunt Gruterioni. Olim diuinabam:* ſed in Albanum ſuum ſeceſſerit. nec foro & aduocatis, & huiuſmodi alijs occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala. proh pudor imperij! principis Rom. *&c. Neque nunc omnino ſedet: & ſuſpectum illud,* prouocatis. *Initio fuerit,* in Albano ſuo teſſeris. *deinde illa,* ac foro & prouocatis, *ſiue vt alij,* peruocatis, *genera aut nomina item ludorum: etſi corrupto.*

124. BARBAM CAPIL.] *Suetonius:* Druſillâ defunctâ iuſtitium indixit. in quo riſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe eum parentibus, aut coniuge liberiſve, capitale fuit. Ac mæroris impatiens, cum repentè noctuque profugiſſet ab vrbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petijt, rurſuſque inde properè redijt, barbâ capilloque promiſſo.

125. LVGERI.] *Vt hominem.*

126. COLI.] *Vt Deam.*

127. EXTOLLVNT.] *Benè. aliquis tamen* excolunt *vellet, quia ſequitur* ornamenta.

CAP. XXXVII. 128. TERRENOS TVMVLOS.] *Quidam,* cumulos. *Nota morem aggerandi*

in magnam eductos altitudinem conſtant, non propagabunt longam diem: quippe & A ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenij memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca. meliùs illum duraturo ſemper conſecrabis ingenio, quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam ſi nunc agi apud te cauſſa eius non poteſt: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum, quòd aliquid eripuit, inuiſa ſunt: tunc tamen erit agenda, cùm primùm æquiorem te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit, quibus hanc emendaret iniuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ipſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio vti tuo, noli [129] adeſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, & ad minima deducere: ſed aliò iſta vires ſeruet ſuas, nunc tota ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iam quoque ſit ſuperuacuum. aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mæreas, exigam. Et ſcio B inueniri quoſdam duræ magis quàm fortis prudentiæ viros, [130] qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi verò videntur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe. alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiam inuitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id vnum ex dolore, quod & ſupereſt & abundat, [131] exciderit. nam vt quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum vlli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potiùs modum ſeruet, qui nec [132] impietatem imitetur, nec [133] inſaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrimæ, ſed eædem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, vt & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. effice, vt frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere; vt illum & ſermonibus celebres, & aſſiduâ recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam eius iucundam magis, quàm flebilem feceris. naturale eſt enim, vt ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitiâ reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogita in C rebus agendis ſolertiam, in exſequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta eius ac facta & alijs expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſque [134] ſperari potuerit. quid enim de illo non tutò ſponderi fratre poſſet? [135] Hæc, vtcunque potui, longo iam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui: quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quàm non facilè Latina ei verba ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus grauiſque fremitus circumſonat.

* Lib. 1. Elector. cap. 16.

in altitudinem terram, & inſtar colliculi: cuiuſmodi etiam maiorum æuo ſtructos Belgica noſtra habet, & miratur, cauſſæ parum gnara.

129. ADESSE.] *Patrocinari.*

130. QVI NEGENT.] *Palàm culpat ſuos Stoicos, & conuicijs penè inſectatur. Quid enim aliud eſt,* ſuperbam ſapientiam *dicere? Bonâ veniâ Seneca, tua, aut etiam tuta, mente es?*

131. EXCIDERIT.] *Exſecuerit.*

132. IMPIETATEM.] *In non dolendo.*

133. INSANIAM.] *In nimis dolendo.*

134. SPERARI.] *Si maturuiſſet, & vixiſſet.*

135. HÆC, VTCVNQVE.] *Fateor me * ſcripſiſſe, Hæc vltima Seneca non videri. & profectò veri ſanique Seneca non eſſe, etiamnunc clamo: an illius abiecti, corpore & mente fracti, neſcio. Ne hæc quidem velim, ſi meus ſit arbitratus: quia nimis & vilia ſunt,* D *& vix tunicato aliqua digna. Deſino, & inter alia ex hoc ſcripto diſco, quàm maximi viri labi & iacêre poſſint: iidem, mitiore iam Deo, iterùm erigi, & aliis ad robur excitatio & exemplum eſſe. Timeamus, ſperemus, nunquam deſperemus.*

L. ANNÆI SENECÆ AD MARCIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B *MARCIA gratioſa & diues matrona, vt apparet: filia A. Cremutij Cordi, viri à ſtudijs ſcriptiſque etiam inclyti. Filium habuit, qui iam grandior obijt, maritus, pater & ſacerdos: triennium autem iam ibat (ex Cap. 1. in fine) ab eius morte. Itaque argumentor, hoc Scriptum editum initio Claudiani temporis, nec antè. Nam ſub Tiberio auctum Metilium hunc (ita vocabatur) honoribus, vix probabile: ſub Caio igitur, qui & alia acta Tiberij reſcidit, & nominatim* A. Cremutij Cordi ſcripta lectitari permiſit. *Quod eodem iſto Cap. 1. quoque tangitur: neque igitur antè potuit hæc Conſolatio edi, præſertim* inueterato dolore, *vt loquitur, &* triennali *illo lapſu. Imò benè conſideranti, ſub Claudio, & poſt exſilium fortaſſe hæc ſcripta cenſeantur. In paruo eſt. ipſe libellus inter inſignes, etſi adulatione feminea haud expers. Duæ partes ſunt. priore laudat illam, & à ſuo atque alienis deinde Exemplis ſolatur: vſque ad Cap.* VI. *Poſteriore ad Rationes*
C *tranſit, & primam illam communem, luctu nihil profici: tum ſecundùm Naturam eum non eſſe, ſed à mollitie noſtrâ, & incogitantiâ, quòd quæ fieri poſſunt futura non prouidemus. Iterùm deinde Exempla virorum, & mulierum. Tum ad ſortem conditionemque naſcendi tranſit, cui mors annexa: vſque ad Cap.* XIX. *Ibi Dilemma inſerit, Nec matri, nec ipſi malè factum. De matre, breuiter: gratioſa eſt, nec niſi opinione vexatur. De filio, pluribus: in quiete eſt, & caſibus, vitijſque ereptus. Quid ſi ad iſta in tam corruptâ ciuitate, iuiſſet? Tempeſtiuè igitur ſubductus: & Patris deinde (Cremutij) perſona inducitur filiam ſolantis & erigentis, & magno ore ad ſupera illa, & cæli ſpectacula, vocantis.*

CAPVT PRIMVM.

NISI te, [1] Marcia, ſcirem tam longè ab infirmitate muliebris animi, quàm à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aſpici: non auderem obuiàm
D ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incubant. nec ſpem concepiſſem, tam [2] iniquo tempore, tam [3] inimico iudice, tam [4] inuidioſo crimine, poſſe me efficere, vt fortunam tuam [5] abſolueres. Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſonam patris tui geſſeris: quem non minùs quàm liberos dilexiſti: excepto eo, quòd non optabas [6] ſuperſtitem. nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædam & [7] contra bonum morem magna pietas. [8] Mortem A. Cremutij Cordi, parentis tui, quantum poteras, inhibuiſti. Poſtquam tibi [9] aperuit, inter [10] Seianianos ſatellites [11] illam vnam patere ſeruitutis fugam, non fauiſti conſilio eius, ſed dediſti manus victa, fudiſtique [12] lacrimas clàm, & gemitus deuoraſti quidem, non tamen hilari fronte texiſti: & hoc illo ſæculo, quo magna pietas erat, [13] nihil impiè facere. Vt verò aliquam

aliquam occaſionem [14] mutatio temporum dedit: ingenium patris tui, de quo ſumptum A
erat ſupplicium, in vſum hominum reduxiſti, & à verâ illum vindicaſti morte, ac reſtituiſti [15] in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus [16] ſanguine ſuo ſcripſerat. Optimè meruiſti de Romanis ſtudiis: magna illorum pars arſerat. optimè de poſteris: ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata. optimè de ipſo: cuius viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana cognoſci; quamdiu quiſquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum; quamdiu quiſquam, qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus; quid ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis, [17] indomitus ſit homo, ingenio, animo, [18] manu liber. Magnum mehercule detrimentum reſp. ceperat, ſi illum ob [19] duas artes pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum citò ſcelera, quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere: vetuit ad vultum, quem [20] tot annorum continua triſtitia, vt ſemel obduxit, tenet. Et vide quàm non ſurrepam tibi, nec [21] furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? B

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. MARCIA.] *Vnde hoc ei nomen, quæras. Nam pater A. Cremutius Cordus. Puto adoptione igitur immutaſſe, ab auunculo aut materno cognato adſumptam.*

2 INIQVO TEMPORE.] *Quia dolor iam vetus quidem, ſed qui in hac fœminâ (præter communem morem) vires ana ſumpſerat, & iam verterat quaſi in naturam. Itaque præoptaſſet (in fine huius capitis) primis temporibus ad curationem accedere: nunc vehementiùs contra inueterata pugnandum eſt.*

3. INIMICO IVDICE.] *Ipsâ te. qua odiſti & auerſaris ſolatia.*

4. INVIDIOSO.] *Ablati ſolis filij, & in flore anni.*

5 ABSOLVERES. *Quam aſſiduè nunc accuſas.*

6 SVPERSTITEM.] *Nec enim ſolet, & contrà ſunt parentum vota. Mater in Terentio:*

Ita mihi atque huic (*patri*) ſis ſuperſtes.

Apud Senecam patrem, lib. IX. Contron. Ita oculos meos filii manus operiant. *Contron. V.* Ita mihi ſuperſtite filio mori liceat. *Noſter Conſol. ad Helu. cap. XVI.* Deos oro, contingat hunc nobis habere ſuperſtitem.

7. CONTRA BONVM.] *Iam dixi, de bono vulgaríque more, ex lege natura. Infrà, cap X.* Omnes noſtros, quos ſuperſtites, lege naſcendi, optamus. *Si quis aliter, videbatur in culpâ. Valerius lib. V. c. IX. in perſonâ filij:* Tu verò pater viue, & ſi iam obſequens es, vt hoc precari filio permittas; me quoque exſupera. *Adde infrà cap XVII.*

8. MORTEM.] *Quam ſponte ſumebat. infrà, cap. XXII.*

9. APERVIT.] *Mei,* apparuit.

10. SEIANIANOS.] *Qui à Seiano ſubmiſſi. malè ſcripti,* Sillanianos.

11. ILLAM VNAM.] *Mortem ſpontaneam, cùm dirior immineret & à carnifice. Fugiebat igitur ſeruitutem, & ne arbitrio ac ludibrio inimicorum moreretur.*

12. LACRIMAS CLAM.] *Scripti omnes,* palàm: *ſed illud ſententia ſenet. Lacrimas abſcondit, vel ne patri dolorem adderet, vel quia ſub tyrannide illâ nec tutum.*

13. NIHIL IMPIE.] *Vt quidam ſub Tiberio, qui & patres palam accuſarunt: quid, qui occultè detulerunt, præmij aut propter hereditatis ſpe?*

14. MVTATIO TEMP.] *Sub Caligulâ. qui alio Tiberij acta reſcidit, & nominatim* A. Cremutij Cordi C
ſcripta requiri, & lectitari permiſit: *in Suetonio, cap. XVI. Significat noſter, adnitente filiâ hoc factum.*

15. IN PVBLICA MON.] *In bibliothecas. in quibus manſêre, & Fragmenta nunc quoque exſtant apud Senecam patrem, in Suaſoriâ,* An deprecetur Antonium Cicero.

16. SANGVINE SVO.] *Nempe quia ſanguine ſuo & vitâ ſcriptos eos luit. Argumentum porrò eorum* Ciuilia bella: *etiam illud* Philippenſe, *in quo Brutum Caſsiumq. laudauerat, vt* vltimos Romanorum. *Sub Auguſto ſcripſerat, & illo audiente recitata ac tolerata, in Tiberij cap. LXI. Suetonius notat. Qui idem eum citat, Auguſti cap. XXXV.*

17. INDOMITVS.] *Ipſe Cremutius.*

18. MANV LIBER.] *Scriptione & ſtilo.*

19. DVAS ARTES.] *Cum libris aliquot* partes D
eligam: nec libertas benè inter artes cenſeatur.

20. TOT ANNORVM.] *Non exprimit, ſed multos fuiſſe leuitio oſtendit. Sanè haud minùs XV. aut XVI. quia obijt Cremutius anno DCCLXXVIII. hac autem ſcripta eſſe non poſſunt, niſi ſub Caio, aut potiùs initijs Claudianis. Argumento, quod de filio mox dicet, annum tertium à morte eius ire: at ille iam grandior, ſacerdos, maritus, pater duorum liberorum. Nec ſanè probabile à Tiberio eum honore auctum: ſi ergo ab alio, à Caio: at à morte eius triennium, ergo neceſſario ſub Claudio, hac ſcripta.*

21. FVRTVM.] *Ita libri. explico: non clàm aut aſtu inſinuare me ſtatui, & in pectus admiſſum quaſi furto & inſidijs dolorem tollere. Palàm eum ibo expugnatum.* Furta *pro Inſidijs & dolo, crebrum Latinis. Alij ſubſtituerunt,* Fucum: *ſed furtum.*

22. OSTEN-

A dam? [22] oſtendi tibi æque magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant,& blandiantur: ego confligere cum tuo mærore conſtitui , & defeſſos exhauſtóſque oculos , ſi verum audire vis, magis iam ex conſuetudine,quàm ex deſiderio fluentes,continebo. ſi fieri potuerit, fauente te remedijs tuis; ſin minùs, vel inuitâ. [23] teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. fatigatæ [24] allocutiones amicorum;auctoritates magnorum & affinium tibi virorum; ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito ac vix ad breuem occupationem proficiente ſolatio , tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te vnâ vim ſuam perdidit. Tertius iam præterijt annus cùm interim nihil ex primo illo impetu cecidit , renouat ſe,& corroborat quotidie luctus: & iam ſibi ius morâ fecit , eoque adductus eſt , vt putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſint : ita quoque hæc triſtia & miſera , & in ſe ſæuientia , ipsâ nouiſſimè acer-
B bitate [25] paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere. leuiore medicinâ fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda vis : vehementiùs contra inueterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur,& [26] in altum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus verterunt, difficiliùs curantur. Non poſſum nunc per obſequium , nec molliter [27] aſſequi tam durum dolorem : frangendus eſt. Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquem volunt, & in exempla deſinere : mutati hunc interim morem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. quoſdam [28] ratio ducit: quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ [29] liberum non relinquat animum ad [30] ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſæculi tui , exempla : alterius fœminæ, quæ ſe tradidit [31] ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu , [32] maiore damno , non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium , ſed citò animum in ſedem ſuam repoſuit.
C Octauia & Liuia , altera ſoror Auguſti , altera vxor , amiſerunt filios iuuenes, vtraque ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum , cui & auunculus & [33] ſocer [34] incumbere cœperat , in quem onus imperij reclinare. adoleſcentem [35] animo alacrem , ingenio potentem ; ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum ; patientem laborum , voluptatibus alienum ; quantum-

22. OSTENDI TIBI.] *Si illud vulnus coijt (& cicatricem iam videmus) cur nolis & hoc ſanari?*

23. TENEAS.] *Malè qui faciunt ; & faciunt plerique,* hærent & incubant, *vt antè eſt locutus, imagine eâdem. Quæ ipſa in Platone, ſed monito pulcherrimo, quo caſtigat. Libro* X. *De Rep.* Δεῖ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν, ἀλλὰ ἀεὶ ἐθίζειν τὴν ψυχὴν, ὅτι τά-
D χιστα γίγνεσθαι πρὸς τὸ ἰᾶσθαι, καὶ ἐπανορθοῦν τὸ πεσόν τε, καὶ νοσῆσαν θρηνῳδίαν ἀφανίζοντα: Oportet in offenſâ aut lapſu , non vt pueros , adhærentes & amplexantes id quod læſit, in ploratu tempus terere; ſed mentem aſſueſcere , vt quàm celerrimè ad medelam ſe vertat & correctionem caſus , eiulatus omittentem.

24. ALLOCVTIONES.] *Solatia,* παραμυθίαι.

25. PASCVNTVR.] *Sotion, an noſtri Senecæ doctor?* Ἡ λύπη παρ' οἷς ἂν τρέφεται καὶ αὔξεται, παρ' ἐκείνοις ἡδέως καὶ μένει: Dolor apud quos paſcitur & augetur, ibi & libenter & ſuauiter manet.

26. IN ALTVM.] *Tentando & explorando. Videtur enim repeti & reuocari vulnus , dum ſtilus immittitur.*

27. ASSEQVI.] *Suſpectum eſt. ſed explico: lenibus verbis non poſſum tamdiu praeuntem dolorem prendere aut ſiſtere: vi & impetu frangendus eſt.*

CAP. II. 28. RATIO DVCIT.] *Quibus præcepta conueniunt.*

29. LIBERVM.] *Auocet à dolore, & in ſe vertat.*

30. SPECIOSA.] *Clara illa nomina.*

31. FERENDAM.] *Omiſsis habenis , illi regimen dedit.*

32. MAIORE DAMNO.] *Cur maiore? nam vtraque futurum Principem, vt addit , amiſit : vterque etiam genere, & indole par , ſi non maior Marcellus. Quid, quod Liuia filius etiam alter ſuperſtes , Octauia nullus? itaque hæc potiùs affecta maiore damno. Sed puto à Senecâ adſpectum ad ætatem & annos, qui in Druſo plures : atque ipſe vtilior iam reip. & bellis clarus. ergo maior in eo iactura.*

33. SOCER.] *Auguſtus, deſponsâ ei ſuâ Iuliâ.*

34. INCVMBERE.] *Vt in fulcrum. Tacitus* 1. *Annal.* Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum admodum adoleſcentem , & M. Agrippam parauerat.

35. ANIMO ALACREM.] *Velleius:* Deceſſit *(Marcellus)* admodum iuuenis, ſanè, vt aiunt, ingenuarum virtutum , lætuſque animi & ingenij , fortunæque in quam alebatur capax.

36. PER

tumeumque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. A Benè legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem, [36] per omne vitæ ſuæ tempus, flendi gemendique fecit: nec vllas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. ne auocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in vnam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicans, lacrimas omittere. Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maximè furebat: quia videbatur ad illius [37] filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſque ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit, à ſolemnibus [38] officijs ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, [39] defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus [40] liberis, [41] nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit: non ſine [42] contumeliâ omnium ſuorum, qui-

151. bus ſaluis orba ſibi videbatur. Liuia amiſerat filium Druſum, magnum [43] futurum B principem, iam magnum ducem. Intrauerat [44] penitus Germaniam, & ibi [45] ſigna Romana fixerat, [46] vbi vix vllos eſſe Romanos notum erat. In expeditione [47] victor deceſſerat, [48] ipſis illum hoſtibus ægrum cum veneratione & pace mutuâ proſequentibus, nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat [49] ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat, ingens ciuium prouinciarumque, & totius Italiæ deſiderium: per quam effuſis in officium lugubre [50] municipijs coloniſque, vſque in vrbem ductum erat funus [51] triumpho ſimillimum. Non licuerat matri [52] vltima filij oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire. [53] Longo itinere reliquias Druſi ſui proſecuta, tot per omnem Italiam [54] ardentibus rogis, quaſi totiens illum amitteret, irritata, vt primùm tamen intulit [55] tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit: nec plus doluit quàm aut honeſtum erat, [56] aut Cæſare, aut æquo maius. Non deſijt itaque Druſi ſui celebrare nomen, vbique illum ſibi priuatim publiceque repræſentare, & libentiſſimè de illo loqui, de illo audire: cùm memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare, quin illam C [57] tri-

36. PER OMNE VITÆ.] *Quamdiu ergo dehinc vixit? Marcellus obijt anno Vrbis* DCCXXXI. *ipſa* DCCXLIII. *Filio ergo ſuperſtes plus vndecim annos. Dio hoc tempus notauit, & Pedo ad Liuiam tetigit:*

Vix poſito Agrippâ tumuli benè ianua clauſa eſt,
Perficit officium funeris ecce ſoror.

Vellem, Percipit. *ſed ait, vix mortuo Agrippâ, ſororem ſecutam: & ſanè ille obijt ipſo anno antè.*

37. FILIVM.] *Superſtitem Tiberium.*

38. OFFICIIS.] *Salutationum, conuiuiorum, nuptiarum.*

39. DEFODIT SE.] *Velut in ſepulchrum. vt lucifuga. de quorum vno Seneca:* Varia hîc ſitus eſt.

40. LIBERIS.] *Duabus Marcellis.*

41. NEPOTIBVS.] *Quas ex vtraque filiâ habuit: vide noſtrum Auguſti ſtemma.*

42. CONTVMELIA.] *Quaſi nec illos pro liberis haberet, & in vno omnes mortui.*

CAP. III. 43. FVTVRVM PRINCIPEM.] *Dixit & antè,* Vtraque ſpe futuri Principis certa. *Et de Marcello, verum eſt: quomodo in Druſo? & nónne frater Tiberius anteibat? Niſi quis cenſet, Auguſtū inclinaſſe magis in Druſum, vel ob ingenium mitius, vel (qua ſuſpicio fuit) vt ſuum. Sed ego vereor, vt hîc quoque parum intentus Seneca. quod nimis ſæpè notamus.*

44. PENITVS.] *Conſol. ad Polybium in c.* XXXIV. limina Germaniæ recludentem.

45. SIGNA ROMANA.] *Caſtrametatus.*

46. VBI VIX.] *Ad Albim vſque progreſſus.*

47. VICTOR DECESSERAT.] *Quibuſdam libris,* victor, *abeſt: & ijdem,* ter ceſſerat.

48. IPSIS ILLVM.] *Oratorie. quis credat Germanos tunc ſic aut mites, aut fatuos?*

49. AD HANC MORTEM.] *Quam obijt anno Vrbis* DCCXLV. *in caſtris æſtiuis, ipſo Conſulatu ſuo.*

50. MVNICIPIIS.] *Suetonius Claud. cap.* 1. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores ad vrbem deuectum.

51. TRIVMPHO.] *Ob concurſus & frequentiam.*

52. VLTIMA.] *Pedo, ad Liuiam:*

At miſeranda parens ſuprema neq; oſcula fixit.

53. LONGO ITINERE.] *Quo illo? à Ticino Romam, opinor. Certè de Auguſto, Tacitus* III. *Annal.* Ipſum quippe acerrimo hiemis Ticinum vſque progreſſum, neque abſcedentem à corpore (*Druſi*) ſimul vrbem intrauiſſe. *Si ille eouſque, & illinc deduxit: ratio ſuadet vt eius coniux, & mater.* D

54. ARDENTIBVS ROGIS.] *Inanibus, & honorarijs. Tacitum ſic exaudi, in Funere Germanici:* Atque vbi colonias tranſgrederentur, pro opibus loci veſtem, odores, aliaque funerum ſolemnia cremabant: *vbi, niſi in his honorarijs rogis?*

55. TVMVLO.] *Mauſolæo, quod Auguſtus ſibi ſuiſq; ſtruxerat in campo Martio.*

56. AVT CÆSARE.] *Magis probo, quod in quibuſdam:* honeſtum erat Cæſari, aut æquum matri. *Id eſt, non vltrà quàm deceret Cæſaris conſortem, aut Cæſaris (in ſpe) matrem. Pedo ad hunc ſenſum:*

Quid deceat Druſi matrē, matremq; Neronis
Aſpice, quo ſurgas aſpice manè toro.

57. TRI-

A [57] triſtem ſibi redderet. Elige itaque, vtrum exemplum putas probabilius. ſi illud prius ſequi vis, eximis te numero viuorum; auerſaberis & alienos liberos & tuos; [58] ipſumque deſiderans, triſte [59] matribus omen occurres. Voluptates honeſtas, permiſſas, tanquam parum decotas fortunæ tuæ reijcies, [60] inuiſam habebis lucem: & ætati tuæ, quòd non præcipitet te quamprimùm, & finiat, infeſtiſſima eris: quod turpiſſimum alieniſſimumque eſt animo tuo, in meliorem noto partem, oſtendes te viuere nolle, mori non poſſe. Si ad hoc maximæ fœminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius: [61] non eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia eſt, pœnas à ſe [62] infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſeruaſti, morum probitatem & verecundiam, in hac quoque re præſtabis. eſt enim quædam & dolendi modeſtia: illum ipſum iuuenem [63] digniſſimum quiete, ſemper nominans, cogitanſque, meliore pones loco, ſi matri ſuæ, qualis viuus ſolebat, [64] hilaris, & cum gaudio occurrat.

Nec te ad fortiora ducam præcepta, vt [65] inhumano ferre humana iubeam modo, vt IV.
B ipſo funebri die oculos matris exſiccem: [66] ad arbitrum tecum veniam: hoc inter nos quæretur, vtrùm magnus eſſe debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin [67] Liuiæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum conſilium vocat: illa in primo feruore, cùm maximè impatientes feroceſque ſunt miſeriæ, ſe conſolandam [68] Areo philoſopho viri ſui præbuit. & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt: plus quàm populum Romanum, quem nolebat triſtem triſtitiâ ſuâ facere: plus quàm Auguſtum, qui ſubducto [69] altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: plus quàm Tiberium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi [70] niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam [71] opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam.

Vſque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aßiduus viri tui comes, cui non tantùm quæ in publicum emittuntur, nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus modò
C *obſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum iudicem, velles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in ſummo faſtigio collocatis, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus aliter've factum velis.* *Deinde oro atque obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilẽ* V.
præſtes. Non eſt enim quòd ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant: loquantur aliquid coram

57. TRISTEM SIBI.] *Aſperam, infenſam.*
58. IPSVMQVE.] *Fortè,* ipſam te.
59. MATRIBVS OMEN.] *Pro ſuperſtitione veterũ, qui omina ex occurſu captabant. Tu igitur orbitate ſic triſtis palàm & afflicta, matribus eamdem præſagies. Seneca pater, de mendicis debilitatis:* Occurrunt nuptis omnia dira. *ne tales ſcilicet gignant. In eodem Hat:rius:* Hîc mihi viuendũ, ne cui de nuptijs, ne
D cui de liberis cogitanti, dirum omen occurram.
60. INVISAM.] *Meus:* inuiſâ hærebis in luce.
61. NON ERIS. *Abeſt negatio ſcriptis. legamq́:* moderatiùs ac mitiùs eris in ærumnis.
62. INFELICITATIS.] *Mei,* illicitas. *Poßis,* inflictas: *ſed quid opus? Pœnas à ſe infelicitatis exigit, qui infortunio percuſſus, & quia percuſſus ſe torquet & angit.*
63. DIGNISSIMVM.] *Ita Pincianus reformaverat. ei ſcripti:* digniſſimè quietum ſemper nominatus cogitatuſque faciet, meliore. *Meus autem:* digniſſimè quietum ſemper nominatum cogitatumque faciet, maiore. *Interpolato certè. incertè concinnabam:* digniſſimum quiete, quietè ſemper nominatum cogitatumque facies, & meliore p. loco. *Filium tuum, dignum qui apud manes quieſcat, talem facies, ſi nominas cogitasq́, quietè, ſine querelâ aut gemitu. Inter vota ſollẽnia, precari mortuis quietem. Virgilius:* — placida compoſti pace quieſcant. *Ouidius:* Parce precor manes ſollicitare meos. *In lapidibus ſimilia.*
64. HILARIS.] *Volui olim,* hilari: *nunc & hoc teneo. Meliore loco eum pones, ſi imago nõ triſtis tibi occurret. Si enim triſtis, videatur in damnatis locis eſſe.*
CAP. IV. 65. INHVMANO.] *Conſol. ad Helu. cap.* XV. Infinito dolore affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia.
66. AD ARBITR.] *Qui dicat, Quod æquius melius.*
67. LIVIÆ.] *Meus,* Iuliæ. *ſcimus ita dictam & ſcriptam, poſt mariti mortem.*
68. AREO.] *Alexandrino. Suetonium vide, Aug. cap.* LXXXIX. *Plutarchum in Antonio, Dionem* LI.
69. ALTERO ADMI.] *Druſo. Tiberius ſolus ſupererat.*
70. NISI NVMERVM.] *Adeò omnia officio & ſolatia matri exhibebat, vt duorum vicem eſſet. Ad Heluiam cap.* XVI. Nihil tibi deerit præter numerum: *in re & argumento ſimili.*
71. OPINIONIS SVÆ.] *Meo abeſt vocula,* ſuæ: *nec reuocem. Opinio hic, pro exiſtimatione alienâ: poßis &,* ſanæ.

K CAP.

coram te de Druſo, an nihil: ne aut obliuio clariſſimi iuuenis [72] *illi faciat iniuriam, aut* [73] *mentio* A
tibi. Cùm ſeceſſimus, & in vnum conuenimus, ſacta eius dictáque quanto meruit [74] *ſuſpectu cele-*
bramus: coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maximâ voluptate, filij tui laudi-
bus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura.
Quare patere, imò accerſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen me-
moriamque filij tui: nec hoc graue duxeris, ceterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali
putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam
tuam, [75] *quà deterior eſt, aſpicis. Non conuertis te ad conuictus filij tui, occurſuſque iucundos, non*
ad pueriles dulceſque blanditias, non ad incrementa ſtudiorum: vltimam illam faciem rerum pre-
mis. in illam, tamquam parum ipſa per ſe horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concu-
VI. *pieris peruerſiſſimam gloriam, infeliciſſimam videri.* *Simul cogita, non eſſe magnum, ſe re-*
bus proſperis fortem gerere, vbi ſecundo curſu vita procedit: nec [76] *gubernatoris quidem artem,*
tranquillum mare & obſequens ventus oſtendit: aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum
probet. Proinde ne [77] *ſubmiſeris te, imò contrà fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſupra* B
cecidit, ſuſtine, primo dumtaxat ſtrepitu conterrita. Nullâ re [78] *maior inuidia fortunæ fit, quàm*
æquo animo. Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo [79] nepotes. Tuum
illic Marcia negotium actum, tibi Areus aſſedit: te mutatâ perſonâ conſolatus eſt. Sed
puta, Marcia, ereptum tibi amplius [80] quàm vlla vnquam mater amiſerit (non permul-
ceo te, nec extenuo calamitatem tuam) ſi fletibus fata vincuntur, [81] conferamus: eat om-
nis inter luctus dies: noctem ſine ſomno triſtitia conſumat: ingerantur lacerato pectori
manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque omni ſe genere ſæuitiæ profecturus mæ-
ror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur; ſi ſors immota, & in æternum
fixa, nullâ miſeriâ mutatur; & mors tenet quicquid abſtulit; deſinat dolor, qui perit.
Quare [82] regamus: nec nos iſta vis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gu-
bernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſerüit, permiſit tempeſtati ratem: [83] at
ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.
VII. At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt? nam C
in diſceſſu, non ſolùm amiſſione, cariſſimorum neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum
quoque animorum [84] contractio. Sed plus eſt quod opinio adijcit, quàm quod natura
imperauit. Adſpice mutorum animalium quàm concitata ſint deſideria, & tamen
quàm breuia. Vaccarum vno die alteróve mugitus auditur: nec diutiùs equarum va-
gus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cùm veſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſiluas
peruagatæ, cùm ſæpè ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus exſtin-
guunt. Aues cum ſtridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum ta-
men quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec vlli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt,
niſi

CAP. V. 72. ILLI FACIAT.] *Qui laudationem & memoriam meruit.*

73. MENTIO TIBI.] *Quaſi ea te pungat & lædat.*

74. SVSPECTV.] *Admiratione.*

75. QVA DETERIOR.] *A triſti tantùm parte. Menander:*

Τὰ δυσχερῆ δὲ, καὶ τὰ λυπήσαντά σε
Ὁρᾷς ἐν αὐτοῖς· τἀγαθὰ δ' οὐκ ἐπιβλέπεις:
Nam triſtia, atque acerba ſenſibus tuis,
Vides in ipſo te: bona autem non vides.

Commune humani ingenij vitium.

CAP. VI. 76. GVBERNATORIS.] *De Prouidentia:* Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intellegas.

77. SVBMISERIS.] *A gladiatoribus. qui victi, ſe & arma ſubmittebant. Ego 11. Saturn.*

78. MAIOR INVIDIA.] *Qui hac æquabilitate animi & robore, oſtendis te meliora eâ dignum.*

79. NEPOTES.] *Ex Druſo, Germanicum, Claudium, Liuillam.*

80. QVAM VLLA.] *Eſt communis ille matrum affectus: ſui cuique proles eximia. Theocritus:* D

Κἦμ' ἔφαθ' ἁ μάτηρ Πολυδεύκεος ἦμεν ἀμείνω:
Et mea me mater Pollucem vincere dixit.

81. CONFERAMVS.] *Vnà fleamus. quaſi ſimbolas lacrimarum demus. Statius in Siluis:*

— ipſe tuli, quos nunc tibi confero, queſtus.

Iterùm: — nec te lugere ſeuerus
Arceo, ſed confer gemitus, pariterque fleamus.

Alij tamen reſcribunt, confleamus.

82. REGAMVS.] *Eſt ad Salluſtianum illud:* Regere caſus, non ab ijs regi. *Vulgò tamen*, regamur: *& tum malim*, erigamur.

83. AT ILLE.] *Rhodius gubernator, de quo in Epiſt.* LXXXV.

CAP. VII. 84. CONTRACTIO.] *Ariſtoteles:* Dolor frigus eſt, à frigore autem contractio.

85. AD-

A niſi homini: qui [85] adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primùm magis fœminas quàm viros, magis barbaros quàm placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quàm doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ à naturâ vim acceperunt, eandem in omnibus ſeruant. Apparet non eſſe naturale, quod varium eſt. Ignis omnes ætates; omnium vrbium ciues, tam viros quàm fœminas, vret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam: quare? quia vires illi à naturâ datæ ſunt, quæ nihil [86] in perſonam conſtituit. Paupertatem, luctum, [87] orbationem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit: & [88] imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio de non timendis terribilis. Deinde quod naturale eſt, non decreſcit morâ: dolorem [89] dies VIII.
conſumit. licet contumaciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferueſcentem; tamen illum, efficaciſſimum mitigandæ ferociæ, tempus eneruat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens triſtitia, & iam videtur duxiſſe callum, non illa concitata,
B [90] qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata: tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc [91] te ipſa cuſtodis. multum autem intereſt, vtrùm tibi permittas mœrere, an imperes. Quantò magis hoc motum tuorum elegantiæ conuenit, finem luctus potiùs facere, quàm exſpectare: nec illum opperiri diem, quo te inuitâ dolor deſinat? ipſa illi renuntia. Vnde ergo tanta nobis pertinacia in IX.
deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quòd nihil nobis mali, antequam eueniat, proponimus, ſed vt immunes ipſi, [92] & alijs pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exſequiæ: de morte non cogitamus. tot [93] acerba funera: nos [94] togam noſtrorum infantium, nos [95] militiam, & paternæ hereditatis ſucceſſionem animo agitamus. tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit: & nobis nunquam in mentem venit, noſtras quoque opes æquè in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multò [96] antè prouiſa ſunt, languidiùs incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes
C expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te [97] vibraſſe? velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum adſcenſu, inermis adeas, exſpecta vulnus, & illa ſupernè volantia cum ſagittis piliſque ſaxa, puta in tuum librata corpus. Quoties aut ad latus, aut poſt tergum ceciderint, exclama: Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. ſcio quid pares. alium percuſſiſti, me petiſti. Quis vnquam res ſuas, quaſi periturus, adſpexit? quis vnquam noſtrûm de exſilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? quis non, ſi admonearur vt de ſuis cogitet, tanquam [98] dirum omen reſpuat, & [99] in capita inimicorum aut ipſius intempeſtiui monitoris abite illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides eueniſſe? Egregium verſum & [100] dignum audiui. eſt enim è populo. *Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.*

Ille

D 85 Adest dolori.] *Tuetur, & iuſtum videri vult.*

86. In personam.] *Leges natura communes ſunt, non priuilegia.*

87. Orbationem.] *Scripsi*, ambitionem: *ex quo* abitionem, *id eſt mortem, probes.*

88. Imbecillum.] *Librata ſententiâ totâ, legere inducor:* imbecillum patientémve reddit præſumpta opinio de timendis, aut non timendis, terribilibus. *Aut, aliter atque aliter quiſque in his afficitur, prout opinio illi præcepta de his externis.*

CAP. VIII. 89. Dies consumit.] *In Terentio:* Dies adimit ægritudinem. *Græcus ſenarius:*

Ἁπάσης δὲ πάσης ἐστὶν ἰατρὸς χρόνος:

Doloribus tempus medetur omnibus.

90. Qualis initio.] *Olim ſic correxi, etſi libri omnes*, in illo: *ex quo Pincianus*, in Liuiâ: *alius*, in illâ.

91. Te ipsa custodis.] *Epiſt.* LXIII. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum: *paullo aliter, ſenſu eodem.*

CAP. IX. 92. Et aliis.] *Veteres*, aliud; *at meus*, alius & pacatius. *Vtrumuis melius vulgato.*

93. Acerba funera.] *A fructibus, qui cadunt non maturi. Colloquio Hadriani & Epicteti:*

Poma vt in arboribus pendent, ſic corpora noſtra
Aut matura cadunt, aut citò acerba ruunt.

94 Togam.] *Virilem. qui dies inter votiuos.*

95. Militiam.] *Caſtrorum, aut Fori.*

96. Ante provisa. *Noſter epiſt.* LXXVI. Præcogitati mali mollis ictus venit.

97. Vibrasse. *Tremuiſſe, vt ſolent miſſilia.*

98. Dirum omen.] *Quaſi ea monitio rem præſagiat & adferat.*

99. In capita.] *Adde de Benef.* IV. *cap.* XXXI.

100. Dignum audivi.] *Scripti variant:* di-

gnum

Ille amiſit liberos: & tu amittere potes. ille damnatus eſt: & tua innocentia [101] ſub ictu A
eſt. Hic nos error decipit, hic effœminat, dum patimur, quæ nunquam pati nos poſſe
x. prævidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Quicquid eſt
hoc, Marcia, quod circa nos [102] ex adventicio fulget, liberi, honores, opes, [103] ampla
atria, & excluſorum clientium turbâ referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa con-
iux, ceteraque ex incertâ & mobili ſorte pendentia: alieni commodatique apparatus
ſunt. nihil horum dono datur: [104] collaticijs, & ad dominos redituris inſtrumentis ſcæna
adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca vſque ad finem perſe-
verabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tanquam inter noſtra poſiti: mutuò accepi-
mus. Vſusfructus noſter eſt, cuius tempus ille [105] arbiter muneris ſui temperat: nos opor-
tet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine querelâ red-
dere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere convicium. Omnes ergo noſtros, & quos
[106] ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos [107] præcedere iuſtiſſimum ipſorum votum
eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate B
eorum promiſſum ſit. Sæpè admonendus eſt animus, amet vt receſſura, imò tanquam
recedentia. quicquid à fortunâ datum eſt, tanquam [108] extemplò abiturum poſſideat.
Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos inuicem liberis date, & ſine dilatione omne
gaudium haurite. nihil de hodiernâ die promittitur. Nimis magnam [109] advocationem
dedi: nihil de hac horâ. Feſtinandum eſt. inſtat à tergo mors: iam [110] deficiet iſte comi-
tatus: iam [111] contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum omnium eſt.
Miſeri neſcitis [112] fuga vivere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus
eſt, crimen eſt. mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem datus: hoc fatum
ab vtero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidem durum atque invictum
peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. corporibus noſtris impoten-
ter, contumelioſè, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis,
vel [113] in remedium: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in ha-
renam C

gnum audiui, qui non è populo heri &c. *Alij:* dignum qui non è populo erit &c. *Legebam olim:* dignum audi, qui non in populo periret. *Pronunciatur enim ille in theatris, è Publij mimis: atqui conſeſſu & aure ſenatori eſt dignus. Nunc etiam placeat:* dignum audi, qui non è Publio exiret. *Nam ille Mimographus, & lepidarum ſtudiorum ac morum: verſus Thalete aliquo dignus.*

101. SVB ICTV.] *Inibi vt feriri iam poſſit. De Beneſ. II. cap. XXIX.*

CAP. X. 102. EX ADVENTICIO.] *Eorum, quæ* ἐκ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, *vt Epictetus appellat:* quæ non in nobis. *Cicero Topicis:* Vt anteponantur innata atque inſita, adſumptis & adventicijs.

103. AMPLA ATRIA.] *Alij* arua. *ineptè. Mos & ambitio Romana, vt atria laxa eſſent, ſalutantibus, excipientibus, itemq́ ſtationi clientium. Vitruvius oſtendit, ſolere &* centum pedes longa fieri, *pro modo lata.*

104. COLLATICIIS.] *Ita ſolet. tabula, ſtatua, veſtes ſumi ab amicis, aut provincialibus etiã, vſq́ theatra ornare: ſed in tempus, & mox reddebant. Collati igitur, inquit, iſti apparatus ſunt: à quo? à Fortunâ.*

105. ARBITER MVNERIS.] *Editor ludorum. Deus.*

106. SVPERSTITES.] *Liberos.*

107. PRÆCEDERE.] *Parentes. Suprà, cap. I.*

108 EXTEMPLÒ.] *Statim. atqui hoc iam dixit. Igitur ſcripſi:* tanquam exemplum auctore poſſideat. *Meus:* ab auctore: *quod placet. Habes à fortunâ? incertum & fugax eſſe, ab ipsâ diſce.*

109. ADVOCATIONEM.] *Spatium, & moram. Verbum eâ notione frequens, Principum æuo. A iudicijs manauit. nam qui parum inſtructi ad reſpondendum, advocationem à iudice ſolent petere: id eſt, moram & tempus deliberandi, advocandiq́ amicos aut peritos. Cicero:* Omnibus, vnde petitur, hoc conſilij dederim, vt binas advocationes poſtulent. *Inde ductum longius, vt ſolet, ad omnem tergiverſationem & moram. Vetus poëta:*

Cur differs mea lux rogata ſemper,
Cur longam petis advocationem?

Valerius, lib. II. cap. IX. Seneca pater Contrου. III. libri II. Noſter de Irâ I. cap. XVI. & II. cap. XXIX. & III. cap. XII. Epiſt. XXII. atque alibi. Sed aperiſſimè, vel dicam audaciſſimè VII. Quæſt. Nat. cap. X. de ſideribus, quæ ſemper in motu: Et vt det eis aliquam advocationem: *id eſt, ſtatum & quietem.* D

110. DEFICIET.] *Alij,* disiicietur: *quod eſſet, ſoluetur, diſſipabitur.*

111. CONTVBERNIA.] *Hoc à militiâ eſt, vbi diſpoſita pulchrè contubernia ſiue tabernacula, ſtatim cùm* Vaſa clamata *ſunt, ad ſignum ſoluuntur.*

112. FVGA VIVERE.] *Ego concinnius putem:* Rapina rerum omnium eſt (miſeri, neſcitis?) & fuga, viuere. *Id eſt, rapina hic rerum; & ipſa vita, non decurſus aut tranſitus, ſed fuga eſt. Copula autem* (&) *eſt in meo & quibuſdam libris.*

113. IN REMEDIVM.] *Benè. profectò enim medici & chirurgi, ſalutis cauſſâ, vrunt. Quid tamen libris fiet, qui non agnoſcunt? Scribunt:* admotis, vel incerta nudos: *abſque veſtigio eius verbi. An fortè,* vel incertamen? *quod eſſet, cùm in Arenâ ignibus vri ſe patiuntur, præmij cauſſâ.*

114. DE-

A lenam quidem aut littus explodet, ſed in alicuius ventrem immenſæ beluæ [114] detrudet: alios morborum varijs generibus emaceratos, diu inter vitam mortemq́ue detinebit. Vt varia & libidinoſa, mancipiorumq́ue ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus [115] errabit. Quid opus eſt partes deflere? tota vita flebilis eſt. Vrgebunt noua incommoda, priuſquam veteribus ſatisfeceris. [116] Moderandus eſt itaque vobis animus ad hæc maximè, quæ immoderatè fertis: & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum. Quæ demum iſta tuæ publicæq́ue [117] conditionis obliuio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti: putre ipſa fluidumq́ue corpus, & caſibus morbiſq́ue repetita, ſperaſti tam imbecillâ materiâ ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ [118] feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris [119] deſidet, in templis precatur turba, [120] diſpari gradu vadit. Et [121] quæ veneratis, & quæ deſpicis, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa [122] Pythicis oraculis adſcripta vox, NOSCE TE. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum XI.
B vas, & quodlibet fragile: [123] iactatu, non tempeſtate magnâ, vt diſſiperis, eſt opus. Vbicumque [124] arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? [125] imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cùm benè lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima, ex infirmis fluidiſq́ue contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modò inopiâ, modò copiâ rumpitur: anxiæ ſolicitæq́ue [126] tutelæ, precarij ſpiritus, & malè [127] hærentis, [128] quâ parum repentinum audiet, ex improuiſo ſonus auribus grauis excutit: [129] ſoli ſemper ſibi nutrimentum vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem vnius, quâ ſingulis opus eſt? Nunquid enim vt concidat, res magni molimenti eſt? Odor illi ſaporq́ue, & laſſitudo, & vigilia, & humor, & cibus, & ſine quibus viuere non poteſt, mortifera ſunt. Quocumque ſe mouet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne cælum

C 114. DETRVDET.] *Ex libris melioribus*, decondet.

115. ERRABIT.] *Cæca & vaga, neutrum horum ex merita dabit.*

116. MODERANDVS.] *A Pinciano iſta: nec libris probata. In iis melioribus:* Moderandum eſt itaque nobis maximè quæ immoderatè fertis, & in multos dolores humani pectoris diſpenſanda. *Sed quod ſedeat, nihil elicio. Faciebam obiter:* Moderandum eſt itaque, vobis maximè, quæ immoderatè fertis; & in multos dolores humana pectora diſpenſanda. *Animus humanus quid vni dolori indulgeat? vita tota plena eſt, ergo & ideò parandus firmanduſq́ue in plures.*

CAP. XI. 117. CONDITIONIS.] *Communis in conſolando locus, ſed firmus. Euripides ſcitè:*

——— ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
D Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή. τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν;
——— neceſſum eſt enim,
Vt ſpica quæ maturuit, vitam meti.
Hunc viuere, illum præmori: quid attinet
Deflere, ſuſtinere quæ nati ſumus.

118. FELICIORA.] *Iſtas ſuperflues.*

119. DESIDET.] *Benè. nam totos dies, & partem noctium, ſæpè ſedebant.*

120. DISPARI.] *Citiùs, tardiùs.*

121. QVÆ VENER.] *Libri ingerunt vocem:* quæ diligis veneraris. *Adde item voculam:* diligis aut veneraris.

122. PYTHICIS.] *Vulgò adſcripta Apollini, ab alijs* Chiloni: *quibuſdam,* Thaleti, *vel* Bianti. *Alij ab ipſo Apolline reſponſum Chiloni hoc datum, quærenti* Quid eſſet optimum ſcitu? *Cuiuſcumque, vel Deo digna vox eſt: & variam pulchramq́ue interpretationem pete è Porphyrij* Sermonibus *ſuper hoc dicto; quorum pars in Stobæo.*

123. IACTATV.] *A nauigantibus. & ad nauem quaſſam rimoſamq́ue reſpicit, quæ ſolâ iactatione vehementiore ſoluatur.*

124. ARIETAVERIS.] *Si iactatione, multò magis incurſu & ictu. Vetus, & Plauti verbum:* Quis ædes noſtras tam proteruè arietat?

125. IMBECILLVM.] *Homerus:*
Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο:
Terra nihil homine imbecillius educat ipſo.
Ariſtoteli adſcribunt: Τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ· τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή: Quid homo? imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ ludicrum, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina: cetera, pituita & bilis.

126. TVTELÆ.] *Anxiè tuendum & ſeruandum.*

127. HÆRENTIS.] *Siue vt mei,* inhærentis.

128. QVA PARVM.] *Alius hæc capiat, non ego. Concinnabam:* quem pauor repentinus, aut item ex improuiſo ſonus. *Quidni malè hæreat ſpiritus? ecce pauor ſubitus, aut ſonus grandior, eum tollit, aut ſiſtit. In mea erat,* quam, *pro* quâ: *&* auditum, *pro* audiet: *quæ leniter me iuuant.*

129. SOLI SEMPER.] *Nam alia animantes & nos, & inter ſe, alunt. An hoc vult, hominem à ſe depaſci paullatim, & ad mortem ire?*

 130. CAS-

lum ferens, aquarum nouitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſſis A
atque offenſionibus morbidum, putre, [130] caſſum, [131] à fletu vitam [132] auſpicatum: cùm interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas cogitationes oblitum conditionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepoteſque diſponit: cùm interim longa conantem eum mors opprimit: & hoc quod
XII. ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum. Dolor tuus, ô Marcia, ſi modò illi vlla ratio eſt, vtrùm ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit? Vtrùmne amiſſo filio moueris, quòd nullas ex illo voluptates cepiſti: an quòd maiores, ſi diutiùs vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris; tolerabilius efficies detrimentum tuum. minùs enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæque perceperunt. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates; oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Prouenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipsâ educatione: niſi fortè hi, qui catulos aueſque, & friuola animorum oblectamenta, ſummâ diligentiâ nutriunt, fruuntur aliquâ voluptate ex viſu tactuque & blandâ adulatione mutorum: liberos nutrientibus, non fructus educationis, ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit: ipſum quod habuiſti, quod amaſti fructus eſt. At potuit longior eſſe, & maior. Meliùs tamen tecum actum eſt, quàm ſi omnino non contigiſſet. quoniam ſi ponatur electio, vtrùm ſatius ſit non diu felicem eſſe, an nunquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quàm nulla contingere. Vtrùmne malles degenerem aliquem, & numerum tantùm nomenque filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantæ tuus fuit? Iuuenis citò prudens, citò pius, citò maritus, citò pater, citò [133] omnis officij curioſus, citò ſacerdos, omnia tam propera. Nulli ferè & [134] magna bona, & diuturna, contingunt. non durat, nec ad vltimum exit, niſi [135] lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud quidem dicere potes, electam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circuit per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi vbique paſſi maiora. Senſerunt iſta ma- C
gni duces, ſenſerunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto vt noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circumſpice, inquam, omnes. nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam malè de moribus tuis ſentio, vt putem poſſe te leuiùs pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. maliuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non vt ſcias, hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere: ſed vt ſcias fuiſſe multos, qui leuierunt aſpera, ferendo placidè. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res, aut [136] malitiam eius, & acerrimam virtutem in hoſtes ciueſque, contudit: aut effecit, vt cognomen illud vſurpaſſe ſaluo videretur, quod [137] amiſſo filio aſſumpſit: nec odia hominum verius, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant: nec inuidiam

D

130. CASSVM.] *Pincianus ſcripſit, cùm eſſet in ſcriptis*, caſaium, *vel* cauſarum. *At vera lectio*, cauſſarium: *id eſt morbidum, infirmum. Vide epiſt.* LXVIII.

131. A FLETV.] *Plinius in* VII. Nullumque animalium ad lacrimas, & has protinus vitæ principio genitum. *Græcus poeta:*

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον:

In lacrimis lucem vidi, in lacrimis quoque linquo,
In lacrimis vita eſt tota peracta mihi.

132. AVSPICATVM.] *Plinius:* A ſupplicijs vitam auſpicatum. *Lucretius:*

Vagituq; locũ lugubri complet, vt æquum eſt,
Cui tantum in vitâ reſtat tranſire malorum.

CAP. XII. 133. OMNIS OFFICII.] *Poſſis interpretari, ſedulò curantem quærentemq; quid ſui officij. Officium, τὸ καθῆκον. Sed ſuboluit iam olim de interpolatione: & vide Elect.* I. *cap.* X.

134. MAGNA BONA.] *De Breuit. vit. cap.* XVII. Maxima quæque bona ſolicita ſunt, & nulli fortunæ minùs benè, quàm bonæ, creditur.

135. LENTA FELIC.] *Quæ tardè creuerit. nam vt Boetius:*

Quidquid præcipiti viâ
Certum deſerit ordinem,
Lætum non habet exitum.

136. MALITIAM] *Scribe*, militiam: *nec monerem, niſi illud ſcripti & editi libri præferrent.*

137. AMISSO FILIO.] *Inter ciuilia bella, vt apparet: ſed quo, & ex quâ vxore (plures habuit) non repperi.*

138. CRI-

A diam deorum, quorum illud [138] crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum [139] iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit: etiam inimici fatebuntur, benè illum arma ſumpſiſſe, [140] benè poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos peruenit. Ne nimis admiretur Græcia [141] illum patrem, XIII qui in ipſo ſacrificio, nunciatâ [142] filij morte, [143] tibicinem tantùm tacere iuſſit, & [144] coronam capiti [145] detraxit, cetera ritè perfecit; [146] Puluillus effecit pontifex, cui [147] poſtem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filij nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſollemnia pontificalis [148] carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen Ioue propitiato. [149] Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fauſtâ nuncupatione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere deos [150] ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen, vt redijt domum, & [151] impleuit oculos, & aliquas voces flebiles miſit: & peractis,
B quæ mos erat præſtare defunctis, [152] ad Capitolium hilari redijt vultu. Paullus circa illos nobiliſſimi [153] triumphi [154] dies, quo vinctum ante currum egit Perſen, [155] incliti regis nomen, [156] duos filios in adoptionem dedit: [157] quos ſibi ſeruauerat, extulit. [158] Quales retentos putas, cùm inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu [159] vacuum Paulli currum populus Romanus aſpexit. [160] concionatus eſt tamen, & egit dijs gratias, quòd compos voti factus eſſet. [161] Precatum enim ſe, vt ſi quid ob ingentem victoriam [162] inuidiæ dandum eſſet, id ſuo potiùs, quàm publico damno, lueretur. Vides quàm magno animo tulerit? orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat mouere tanta

138. CRIMEN ERAT.] *Vulgi vocibus, Deum incuſantiũ in proſperitate immeritâ.*

139. IVDICATAS.] *De quibus nondum liqueat.*

140. BENE POSVISSE.] *Cum abiectâ Dictaturâ, ad togam rediit.*

C CAP. XIII. 141. ILLVM PATREM.] *Xenophontem.*

142. FILII.] *Cui Gryllus nomen, cecidit in prælio ad Mantineam.*

143. TIBICINEM.] *Qui ſacrificantibus adſiſtere & canere ſolebat.*

144. CORONAM.] *Id quoque ex ritu, vt coronati ſacrificarent.*

145. DETRAXIT.] *Sed ſtatim repoſuit, cùm audiuit fortiter pugnantem obiiſſe.*

146. PVLVILLVS.] *Horatius Puluillus: de quo Valerius lib. v. Liuius II. Dionyſius v.*

147. POSTEM TENENTI.] *Ex ritu dedicantiũ. qui enim Deo aliquid dabãt ſacrabantq́, rem ipſam manu tangebant, nequid plus minuſve ſacraſſe viderentur.*

148. CARMINIS.] *Sollennium verborum. Ita Liuio,* carmen euocationis, rogationis: *Ciceroni,* carD men XII. tabularum.

149. PVTASSES.] *Meus,* putaſſes enim. *Ego,* putáſne, *interrogando.*

150 NE IRATOS.] *Vulgi ſenſu, non ſapientum.*

151. IMPLEVIT.] *Madore, & lacrimis mox manantibus.*

152. AD CAPITOLIVM.] *Non ex hiſtoriâ, ſed fictione ſcribentis, ad ſtili venerem vel acumen. Iuretus volebat:* ad Capitolinum illum redijt vultum: *bellè. poſito illo triſtiore, iterùm lætiorem ſumpſit, & quem in Capitolio habuerat.*

153. TRIVMPHI.] *Macedonici.*

154. DIES.] *Nam per triduum pompa ducta.*

155. INCLITI REGIS NOMEN.] *Hæc iecerunt: at aſſerunt omnes libri. Lego,* inclitum. *Non enim ipſum laudat, ſed nomen famamq́, inclitam donat, ob regum veterum gloriam, & ſuam cladem.*

156. DVOS FILIOS.] *Maiores, Scipionem & Fabium poſteà dictos.*

157. QVOS SIBI.] *Vellem repeti vocem,* duos quos ſibi. *nempe minores, & alterum* XIV. *annos natum, diebus quinque ante triumphum amiſit; alterum* XII. *tribus poſt triumphum. Plutarchus.*

158. QVALES RETENTOS.] *Meliores ſcilicet, maioreſq́, ſi fata voluiſſent: quoniam optima ablegare aut alienare non ſolemus.*

159 VACVVM P. CVRRVM.] *Ad morem. quo puberes filij & iam in virili togâ, equis comitabantur triumphantem patrem, ſiue ſeorſim, & ſingularibus, ſiue curulibus, & qui triumphantem traherent, inſidentes. Minores autem, vnà cum patre in ipſo curru ſpectabantur. Itaque ad hos minores alluſit, & negat quemquam ibi conſpectum: an parum cogitatè, cùm alter adhuc ſupereſſet? an nec is in curru fuit, iamtunc æger? Quod ex Liuio appareat, qui pro Seneca totâ mente:* E duobus filijs, quos duobus in adoptionem datis, ſolos nominis, ſacrorum, familiæque heredes retinuerat domi; minor fermè duodecim natus annos, quinque diebus ante triumphum, maior quatuordecim annorum, triduo pòſt deceſſit. quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinantes triumphos, oportuerat. *Nota & diſſenſum obiter à Plutarcho, in ordine morientium, qui planiſſimè contrà ſcribit.*

160. CONCIONATVS.] *Paucis diebus poſt triumphum. Liuius.*

161. PRECATVM ENIM.] *Hæc ſic in Liuio:* Poſtquam omnia ſecunda, neque erat quod vltrà precarer, illud optaui, vt cùm ex ſummo retrò volui Fortuna conſueſſet, mutationem eius domus mea potiùs, quàm Reſpublica ſentiret.

162. INVIDIÆ DAND.] *Opinio illorum fuit, Inuidiam & faſcinum, rebus lætis inſidiari, & plurimùm interuenire. Ad auertendum, iacturam aliquam aut caſum vltrò ſubeundum. Exemplo ſcilicet,*

tanta mutatio? [163] ſolatia ſimul atque auxilia perdidit: non contigit tamen triſtem Paul- A
XIV. lum Perſi videre. Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla
ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit, inuenire felices. Quota quæque do-
mus vſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in quâ non aliquid turbatum ſit?
Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita: [164] Lucium, ſi vis, Bibulum,
& C. Cæſarem: videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam. L. Bibuli,
melioris quàm fortioris viri, duo ſimul filij [165] interfecti ſunt: Ægyptio quidem militi
ludibrio habiti: vt non minùs ipsâ orbitate, [166] auctor eius, digna res lacrimis eſſet.
Bibulus tamen, qui, toto [167] honoris ſui anno, [168] ob inuidiam collegæ, domi latuerat,
[169] poſtero die quàm geminum funus renunciatum eſt, proceſſit ad ſolita & publica of-
ficia. Quid minus poterat, quàm vnum diem duobus filijs dare? tam citò liberorum
luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cùm Britanniam peragraret, nec
Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſſiſſe [170] filiam, [171] publica ſe-
cum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius, non æquo laturus animo quem- B
quam alium eſſe in Rep. magnum, & modum impoſiturus incrementis, quæ grauia illi
videbantur, etiam cùm [172] in commune creſcerent: tamen intra tertium diem impera-
XV. toria obijt munia, & tam citò dolorem vicit, quàm omnia ſolebat. Quid aliorum
tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt ſic
quoque generi humano [173] proſint, oſtendentes, ne eos quidem, qui [174] dijs geniti deoſ-
que dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum [175] alie-
nam. Diuus Auguſtus amiſſis [176] liberis, [177] nepotibus, exhauſtâ Cæſarum turbâ,
[178] adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter: tanquam eius iam res age-
retur, cuius cummaximè [179] intererat, de dijs neminem queri. Ti. Cæſar & quem
[180] genuerat, & quem [181] adoptauerat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris [182] laudauit [183] fi-
lium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodò [184] velamento,
quod

quo, ij, qui in bonâ valetudine, ſanguinem ſibi detrahunt, ad inualetudinem vitandam. Eò Seneca nunc adſpexit. & Cicero, ad Atticum: Miſſus eſt ſanguis Inuidiæ, ſine dolore: *cùm ignominiam publicam, ſpreta teſtimonio ſua, accepiſſet. Apud Liuium Appius, abiturus Decemuiratu, lib.* III. Dandus Inuidiæ eſt ſanguis. *Plin. vide* XXVIII. *cap.* II. *&* IV.

163. SOLATIA.] *Acutè dicit, quod nec omnes ſtatim aduertunt.* Solatia *amiſit, nempe in minoribus liberis, qui oblectant tantùm:* auxilia *in maioribus, qui & iuuant. Illas morte, hos adoptione amiſerat.*

CAP. XIV. 164. LVCIVM.] *Non muto; & ita Appianus, Eutropius, Oroſius prænominant: plures tamen & vetuſtiores conſentiunt* Marcum *eſſe.*

165. INTERFECTI.] *Factum hoc Cæſari tangitur* III. *Ciuil. & ab* equitibus *interfectum oſtendit, qui Ptolemaeum in regnum reduxerant. Valerius plura lib.* IV. *cap.* I. *&* Gabinianos *iſtos milites appellat, etſi iamdiu Gabinius iis locis exceſſerat: ſed nomen tenuerunt, qui ab eo introducti, in cuſtodiâ regis ibi manſerant. Cadet iſta paullò ante ciuile Pompeianum bellum, cùm Syriæ præeſſet Bibulus, Ægypto Cleopatra, mariuaiam patre.*

166. AVCTOR EIVS.] *Pro his meus liber,* auctoris. *Lege igitur,* auctores. *Quot contemptum facit Ægy*ptios milites: *imbellem gentem, & Romanis contemptam. Etſi iſti exteri plerique: ſed in Ægypto militabant.*

167. HONORIS.] *Conſulatus. Suetonius cap.* XX. *in Iulio, Dio & Cicero.*

168. OB INVIDIAM.] *Vt Cæſari inuidiam faceret, quaſi eius vi aut metu domo attineretur.*

169. POSTERO DIE.] *Magna firmitas, cui & moderatio acceſſit, Valerio narrante. nam cùm Cleopatra, nana tunc regina, vinctos interfectores ad Bibulum in Syriam miſiſſet; ille animo ſua imperans, remiſit, dictitans* Senatus, non ſuam, vindictam illam eſſe debere. C

170. FILIAM.] *Anno vrbis* DCC.

171. PVBLICA SECVM.] *Nam eius morte concordia ſublata, & ſocer generq́; diuulſi, nulla iam pignore medio.*

172. IN COMMVNE.] *Cùm heres potentiæ futurus videretur, qui ex vtriuſque ſanguine genitus.*

CAP. XV. 173. PROSINT, OSTEND.] *Non ſolùm proſint, quia præſunt & moderantur; ſed etiam exempla, nec tantùm imperio, iuuent.*

174. DIIS GENITI.] *E Virgilio:* —dijs genite, & geniture deos.

175. ALIENAM.] *Alios felices miſeroſq́; facere poſſe videntur, non ſeſe.* D

176. LIBERIS.] *Solâ Iuliâ.*

177. NEPOTIBVS.] *C. & L. Cæſaribus.*

178. ADOPTIONE.] *Tiberij.*

179. INTERERAT.] *Quore? quia & ipſe futurus inter Deos, & hoc animo iam præceperat.*

180. GENVERAT.] *Druſum.*

181. ADOPTAVERAT.] *Germanicum, iubente Auguſto.*

182. LAVDAVIT.] *Oratione funebri, recepto in illuſtrium funeribus, & pulchro more.*

183. FILIVM.] *Druſum.*

184. VELAMENTO.] *Velo, vel auloeo interiecto. Nefas enim Pontificem max. tangere, aut ſtudia ſpectare cadauer. Vide, quæ ſcripſi ad* IV. *Annal. Taciti, in funere Druſi. & adde, è Iudæis videri (vt multa ſacro-*

A quod pontificis oculos à funere arceret, & [185] flente populo Romano [186] non flexit vultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus ſtanti, quàm patienter poſſet [187] ſuos perdere. Vidéſne quanta copia virorum maximorum ſit, quos [188] non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publicè priuatímque congeſta erant? Sed videlicet it in orbem iſta tempeſtas? & [189] ſine dilectu vaſtat omnia, agitq́ue vt ſua. [190] Iube ſingulos conferre rationem: nulli contigit impunè naſci. Scio quid dicas: XVI. Oblitus es fœminam te conſolari. virorum refers exempla. Quis autem dixerit naturam malignè cum muliebribus ingenijs egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad honeſta (libeat) facultas eſt: laborem doloremq́ue ex æquo, ſi conſueuêre, patiuntur. In quâ iſtud vrbe, dij boni, loquimur? in quâ regem Romanis capitibus [191] Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, [192] Lucretiæ Brutum. In quâ [193] Clœliam, contempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in viros tranſcripſimus. [194] Equeſtri inſidens ſtatuæ, in ſacrâ viâ, cele-
B berrimo loco, Clœlia exprobrat iuuenibus noſtris [195] puluinum aſcendentibus, in eâ illos vrbe ſic ingredi, in quâ etiam fœminas equo donauimus. Quòd tibi ſi vis exempla referri fœminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non oſtiatim quæram: ex vnâ tibi familiâ duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiam, Gracchorum matrem. [196] duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile eſt, quos [197] nec editos, nec amiſſos ciuitas ſenſit: Ti. Gracchum, & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos vidit, & [198] inſepultos. conſolantibus tamen miſeramq́ue dicentibus, *Nunquam*, inquit, *non felicem me dicam, quæ* [199] *Gracchos peperi.* Cornelia [200] Liuium Druſum, [201] clariſſimum iuuenem, illuſtris ingenij, vadentem per Gracchorum veſtigia, imperfectis tot rogationibus, [202] intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis auctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam, tam magno animo tulit, quàm ipſe [203] leges tulerat. Iam cum fortunâ in gratiam, Marcia, reuertêris, ſi tela, quæ in [204] Scipiones, Scipionumq́ue matres ac [205] filios egit, quibus
C Cæſa-

ſacrorum) hunc ritum. Nam & ſummus eorum Pontifex nec cadauer tangebat, nec funeris cauſâ in luctu aut aliâ veſte erat: vt ſemper ſcilicet caſtus puruſq́; preces concipere poſſet, & immolare. Philo, de Monarchiâ.

185. FLENTE POPVLO.] *Qui tamen* habitum voceſq́ue dolentium, ſimulatione magis, quàm libens induebat, domumq́ue Germanici reuireſcere occulti lætabantur. *Tacitus* IV. *Ann.*

186. NON FLEXIT.] *Aliàs conſtans aut rigidus. etiam* per omnes eius valetudinis dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi oſtentaret, etiam defuncto, necdum ſepulto, Curiam ingreſſus eſt: & effuſum in lacrimas Senatum, victo gemitu, ſimul continuâ oratione, erexit. *Tacitus.*

D 187. SVOS PERDERE.] *Callidè ad Seianum refert. quem etſi amatum, & in arcanâ gratiâ, tamen ex ſuſpicione afflixit & ſuſtulit. Itaque monuit eo ipſo facto, quàm durarit anima etiam ad ſanguinem ſuum perdendum, nedum ad amicos aut adfines.*

188. NON EXCEPIT.] *Eximias non habuit, non præterijt.*

189. SINE DILECTV.] *Pedo:*

Quaq́ue ruit, furibunda ruit, totumq́ue per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.

190. IVBE.] *Mem*, Iubet. *& mox*, rationi.

CAP. XVI. 191. LVCRETIA.] *Quæ occaſionem morte ſuâ præbuit.*

192. LVCRETIÆ.] *Nec enim ſine eô excitatus fuiſſet.*

193. CLOELIAM.] *Bello cum Porſenâ, inter obſides, flumen in equa tranauit, & alios ſecum duxit. In Liuio & Dionyſio tota narratio.*

194. EQVESTRI.] *Plinius libro* XXXIV. *cap.* VI. *Liuius lib.* II.

195. PVLVINVM.] *Id eſt lecticam, in quâ puluinus.*

196. DVODECIM.] *Vide Plutarchum in Gracchis, conſentientem.*

197. NEC EDITOS.] *Non enim publicè nobiles ſe, vllâ virtute aut factis, fecerant. iuuenes aut pueri mortui.*

198. INSEPVLTOS.] *In Tiberim proiectos.*

199. GRACCHOS PEPERI.] *Tales & tantos ſcilicet viros. & verè æſtimanti, magni fuêre; ſed culpâ aliquâ ſuâ, & maximâ fatorum oppreſſi. Aliud eius magnificum dictum in Plutarcho: cùm in locis ſacris oppreſſi eſſent,* Dignos mortuis tumulos coseſſe.

200. LIVIVM DRVSVM.] *Scripti omnes*, diui Druſi. *Lege*, Liuij Druſi: *id eſt, vxor Liuij Druſi. ſermone Romano, Metella Craſſi, Terentia Ciceronis. Fuit hic Liuius Druſus, Marci pater, Tribuni, de quo ſequitur.*

201. CLARISSIMVM IVV.] *Quem iam dixi, Marcum.*

202. INTRA PENATES.] *Domi ſuæ, dum ſalutatur. Vide de Breu. vitæ, cap.* VI.

203. LEGES TVL.] *Alias fauente Senatu, quaſdam populo, extremas neutro.*

204. SCIPIONES.] *Nihil de Scipionibus anteà; ſed vide tamen Conſol. ad Polyb. cap.* XIII.

205. FILIOS.] Filias, *ex hac quidem recitatione.*

206. NVL-

Cæſares petijt, ne à te quidem continuit. Plena & infeſta varijs caſibus vita eſt: à quibus A
nulli longa pax, vix induciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. [206] nullum aiunt
fruſtrà cadere telum, quod in conſertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine inuidiâ damnóve prætervehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quòd non tantùm filios eripuit, ſed elegit. Nunquam tamen iniuriam dixeris, [207] ex æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maximè luges, [208] prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias. ſi malè fers, magna onera: ſi benè, magna ſolatia. In hoc [209] te perduxit, vt illas cùm videris, admonearis filij, non doloris. [210] Agricola, euerſis arboribus, quas aut ventus radicitus euulſit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, ſubolem ex illis reſiduam fouet, & amiſſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit: & momento (nam vt in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Metilij tui filias in eius vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, geminato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortalium eſt, vt nihil magis placeat, quàm quod B
amiſſum eſt. iniquiores ſumus aduerſus relicta, ereptorum deſiderio. ſed ſi æſtimare volueris, quàm tibi valdè fortuna, etiam cùm ſæuierit, pepercerit, ſcies te habere plus quàm

XVII. ſolatia. Reſpice [211] tot nepotes, duas filias. Dic illud quoque, Marcia. moueret me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, nunquam mala bonos ſequerentur: nunc video, exempto diſcrimine, & eodem modo, malos bonoſque iactari. Graue eſt tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere. Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt ſperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, &, quod eſt peſſimum, nunquam ſcires cuius eſſes [212] ſtatus. Si quis Syracuſas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ antè cognoſce, deinde ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis. videbis primùm ipſam inſulam ab Italiâ anguſto interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illò mare irrupit, &

Heſperium Siculo latus abſcidit: C

deinde videbis (licebit enim tibi auidiſſimum maris verticem [213] ſtringere) illam fabuloſam, Charybdim dico, quàm diu ab Auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpirauit, hiatu magno profundoque nauigia ſorbentem. Videbis celebratiſſimum carminibus fontem [214] Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas profundentem: ſiue illas ibi primùm [215] naſcentes inuênit, ſiue immerſum terris [216] flu-

206. NVLLVM AIVNT.] *Rectè, aut quod in Pinciani quibuſdam:* nullum amat.

207. EX ÆQVO. *Nam duas ſuſtulit, duas reliquit.*

208. PRIORIS. *Filij alterius, qui antè obierat.*

209. TE PERDVXIT.] *Vellem,* tibi produxit. *aut certe,* in hocce produxit.

210. AGRICOLA.] *Ingenioſa & appoſita comparatio. quam & reperio in Telete Pythagorica, à inſigni viro, vt fragmenta eam oſtendunt.* Οὐ γὰρ ὀρθῶς φησι βουλεύεσθαι ὁ Στίλπων· τὸ διὰ τοὺς ἀπογινομένους τῶν ζώντων ὀλιγωρεῖν. Γεωργὸς οὐ ποιεῖ τοῦτο. οὐδ' ἂν τῶν δένδρων ξηρόν τι γένηται, καὶ τὰ ἄλλα προσεκκόπτει. ἀλλὰ τῶν λοιπῶν ἐπιμελόμενος, πειρᾶται τὴν τοῦ ἐκλελοιπότος χρείαν ἀναπληροῦν: Nec enim rectè conſulere Stilpo dicit, qui ob mortuos & defectos obliuiſcuntur viuorum aut negligunt. Agricola non id facit. nec ſi quid ſtirpium arborúmve exarnit, etiam reliquas prætereà exſcindit: ſed curam potiùs earum gerens, conatur damnum ex vnius interitu factum implere & reſarcire.

211. TOT NEPOTES.] *Nempe & ex filiabus nepotes, vt antè dixit. nam ex Metilio,* duas filias *dumtaxat.*

CAP. XVII. 212. STATVS.] *A parte anime. mortalis illa, an immortalis. Liber meus,* States.

213. STRINGERE ILLAM. *Non germana hæc tota lectio, atque alia eruenda è libris. Meus:* reſtringere ſtratam illam fabuloſam Caripidis aquam diu ab Auſtro vocaturam, ſiquid inde vehementius ſpirauit. *cui conſentiunt ferè alij, aut leuiter diſcedunt. Faciebam:* ſtratam illam fabuloſam Charybdin, quamdiu ab Auſtro vacat; verùm ſiquid D
inde vehementiùs ſpirauit. *Verè, & cum momento ſententia. nam Charybdis* ſtrata *& placida eſt, quamdiu nihil ab Auſtro increpat: cùm ab illo, turbatur & in vertices rotatur. Ne longè fidem petam, Seneca ipſe epiſt.* LXXIX. Fac nos certiores vtrùm vno tantùm vento agatur in vortices. *Et expreſſiùs epiſt.* XIV. Temerarius gubernator contempſit Auſtri minas. ille eſt enim qui Siculum pelagus exaſperet, & in vortices cogat. *Adi ea loca.*

214. ARETHVSAM.] *Syracuſarum fontem. de qua vberrimè noſter Quæſt. Natur.* III. *cap.* XXVI. *& lib.* VI. *cap.* VIII. *vt alias omittam.*

215. NASCENTES.] *Alij libri aliter: at meus,* naſcens inuenit, ſiue ipſum terris. *quod nec iure ſpernas. Ita ad* Fontem *hæc referantur, & id verbi ἀπὸ κοινοῦ repetendum.*

216. FLV-

A [216] flumen integrum ſubter tot maria, & à confuſione peioris vndæ ſeruatum, reddidit. Videbis [217] portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adiuuit manus, ſic tutum, vt ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit. Videbis vbi [218] Athenarum potentia fracta: vbi [219] tot millia captiuorum, ille excisis in infinitam altitudinem ſaxis, [220] nobilis carcer incluſerat: ipſam [221] ingentem ciuitatem, & [222] laxius territorium, quàm multarum vrbium fines ſint: tepidiſſima hiberna, & [223] nullum diem ſine interuentu ſolis. Sed cùm omnia iſta cognoueris, grauis & inſalubris æſtas hiberni cæli beneficia corrumpet. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis, iuſtitiæ, legum exitium, dominationis cupidus etiam [224] poſt Platonem, [225] vitæ etiam poſt exſilium: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offenſam iubebit detruncari: accerſet ad libidinem mares fæminaſque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit ſimul [226] binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid abſterrere: proinde aut nauiga, aut reſiſte. Poſt hanc denunciationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſatiſne iuſtam querelam de vllo, niſi de ſe, habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed
B prudens ſcienſq; veniſſet? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. tu ſi filios ſuſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes: & ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ, quàm proditor poterit. Non eſt quòd deſperes tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi [227] propter illos maledicere audeat: propone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipſi [228] maledictum ſint. Nihil vetat illos tibi ſuprema præſtare, & [229] laudari te à liberis tuis: ſed ſic te para, tanquam in ignem poſitura, vel puerum, vel iuuenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullum non acerbum funus eſt, quod [230] parens ſequitur. Poſt has leges propoſitas, ſi liberos tollis, [231] omni deos inuidiâ liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc XVIII.
ima-

216. FLVMEN.] *Alpheus.*

217 PORTVM.] *Duplicem quidem. quorum maior*
C *ad* LXXX. *ſtadia patet Straboni. Deſcribunt cùm alij, tum Cicero* V. *in Verrem &* IV. *addito etiam elogio:* Nihil eſſe pulchrius, quàm Syracuſarum mœnia ac portus.

218 ATHENARVM.] *Ducibus Niciâ & Demoſthene, cùm terrâ mariq. victi, caſi, capti fuerunt.*

219. TOT MILLIA.] *Septem millia Diodoro.*

220. NOBILIS CARCER.] *A Mureto eſt. nam vulgati libri* Nablius. *At ſcripti*, naulius, *vel* naulinus, *vt eſt in mea. Puta verum*, natiuus carcer. *Nam ita ſe habet. carcer ille à Dionyſio tyranno in viua ſaxa exciſus totus eſt, & deinceps etiam auctus. Cicero in Verrem:* Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique etiam noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum
D ad exitus, nihil tam ſeptum vndique, nihil tam tutum ad cuſtodias nec fieri nec cogitari poteſt. *Ergo verè* natiuus *carcer, manu tamen adiutus. Addo Pincianum legere*, lautumius carcer.

221. INGENTEM CIVIT.] *Cicero* IV. *in Verrem*, Syracuſas maximam eſſe Græcarum vrbium, pulcherrimamque. *Liuius* XXV. Vaſtæ magnitudinis vrbem. *Quam vaſta, Strabo prodit, qui ſtadia circumdat* CLXXX. *Ea ſunt milliaria circiter* XXII. *Vt hoc quoque accedat firmanda, ac credenda tandem, magnitudini Romana, aſſerta à nobis in Admirandis.*

222. LAXIVS TERRITORIVM.] *Ineptè. quid hic de territorio, aut qua comparatio cum finibus? Libri ſcripti* torritam, *& quidam* turritam *Id omnino tenendum. & manet in illâ vrbis magnitudine: quam eâ dictione aſſerit, quòd laxiùs turribus (id eſt mœnibus, in quibus turres olim crebra) cincta ſit, quàm pateant vel fines & territorium aliarum vrbium. Vide tamen, an hoc ipſo ſenſu*, laxiùs terminatam, *malis.*

223. NVLLVM DIEM.] *Cicero in Verrem:* Syracuſarum hic ſitus atque natura eſſe loci cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magnâ turbulentaque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem eius diei homines viderent. *Hanc laudem & cum Rhoda Plinius communicat:* Rhodi & Syracuſis nunquam tanta nubila obduci, vt non aliquâ horâ ſol cernatur.

224 POST PLAT.] *Qui ab eâ conatus auocare.*

225. VITÆ.] *Quam Corinthi fœdè egit.*

226. BINIS.] *Tiberius imitatus. ſilea.*

227. PROPTER ILLOS.] *Nam tales liberi, præſidium, non decus tantùm, parentibus.*

228. MALEDICTVM SINT.] *Tam inquinati & maculati, vt vel dixiſſe eos filios tuos, ſit conuiciari & malè dicere. Nam ſicut gloria ex bonis clariſq. ad parentes dimanat, ſic & infamia ex aliis.*

229. LAVDARI TE.] *Romano more, pro Roſtris, oratione funebri.*

230. PARENS SEQVITVR.] *Qui communi ac naturâ lege prætre debuerat. Ideò in monumentis adſidua hæc querela. vt:*

Quod decuit natum patri præſtare ſepulto,
Hoc contrà nato præſtitit ipſe parens.

Alibi: Monumentum, quod patri filius facere debuerat. *Et alibi:*

——à patre mœſto
Accepit tumulos, quos dare debuerat.

Vide ſuprà, cap. 1.

231. OMNI INVIDIA.] *Quam fruſtrà querelis tuis moues, & iniquos appellas.*

CAP.

imaginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, A
quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in conſilium. intratura es [232] vrbem dijs hominibuſq; communem, omnia complexam, certis legibus [233] æterniſque deuinctam, indefatigata cæleſtium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas; miraberis [234] vno ſidere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, [235] annum in æſtatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnam lunæ [236] ſucceſſionem, à [237] fraternis occurſionibus lene remiſſumque lumen mutuantem, & modò [238] occultam, modò [239] toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, ſemper [240] proximæ diſſimilem. Videbis [241] quinque ſidera diuerſas agentia vias, & [242] in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horum leuiſſimis motibus [243] fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquúmve ſidus inceſſit. Miraberis conlecta nubila, & cadentes aquas, & [244] obliqua fulmina, & cæli [245] fragorem. Cùm ſatiatos ſpectaculo ſupernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. B Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies; hinc montium magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices; deiectus fluminum, & [246] ex vno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes; & ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſiluarum cum ſuis animalibus, auiumque concentu diſſono. Varij vrbium ſitus, & ſeclusæ nationes locorum difficultate. quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude circumfunduntur: [247] adiuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorum lenis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & littora in portum recedentia, ſparſæ tot per vaſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo [248] maria diſtinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum curſum torrentium [249] aurum arenis interfluens, & in medijs terris, medioque rurſus mari [250] nitentes ignium faces, & [251] vinculum tettarum Oceanus, continuationem C

CAP. XVIII. 232. VRBEM.] *Id eſt, hunc orbem. Cicero* III. *De Finib.* Mundum eſſe cenſent *(Stoici)* quaſi communem vrbem, & ciuitatem hominum & deorum. *Nos Phyſ.* II. *Diſſ.* VII.

233. ÆTERNISQVE.] *Quamdiu ſtabit. nam ex tuâ mente & Stoicorum, ô Seneca, non hac æterno.*

234. VNO SIDERE.] *Sole. Vide* II. *Phyſiol. Diſſert.* XII.

235. ANNVM IN.] *Meus liber:* annuo ſpatio æſtates.

236. SVCCESSIONEM.] *Succedit enim in vicem occaſionem Solis.*

237. FRATERNIS OCC.] *Meus & plerique ſcripti:* ſuperis occurſibus.

238. OCCVLTAM.] *Silentem, tenui aut nullo lumine.*

239. TOTO ORE.] *Plenam & vndique colluſtratam.*

240. PROXIMÆ DISS.] *Diuerſam ob eâ, quæ vltimò fuit.*

241. QVINQVE SID.] *Erratica.*

242. IN CONTRARIVM] *Proprio ſuo motu lato, contra primum illum motum.*

243. FORTVNÆ POP.] *Et hic & ſæpiùs fato nectit aſtris: neque his quinque tantùm, ſed omnibus. Vide Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV.

244. OBLIQVA.] *Ita enim feruntur. & cauſſa eſt, quòd ignea illa natura olim petit, vis & eliſio deorſum agit. Ergo in latus, vtrique cauſſæ obſecuta feruntur.*

245. FRAGOREM.] *Tonitru. Itaque Cælum hic Aër.*

246. EX VNO FONTE.] *Nimium eſt. ne ex* monte *quidem vno, ſi certo & vero amamus. Nam hi ad* Rhenum & Danubium *ſpectant: quorum ille in Occaſum, iſte in Orientem diuerſus fertur. In Adulâ monte* Rhenus *oritur, ſatis procul inde in Abnobâ monte, ſiue* prope Rauracos montes, *vt Ammianus deſignat, Danubius in Sueuis. Itaque inter fontes (hodie ſcimus) grande interuallum, & plus centum milliarium. Si de* Rhodano & Rheno *ſenſiſſet, verius foret: quod non poteſt, quia non ille ad Orientem. Et eum Senecâ etiam Claudianus, tanto poſterior:*

Prominet Hercyniæ confinis Rætia ſiluæ,
Quæ ſe Danubij iactat Rhenique parentem.

Etſi ille minùs errat, qui communiter de Rhetiâ *ſcribit. Senecam non excuſamus, niſi ſi opinio illorum fuit originem Danubij in* Ocno *eſſe: qui ſanè vicinus Rheno ſurgit, & longo tractu in Danubium fluit.*

247. ADIVTA CVLTV.] *Meus*, Ad vitam fructus, ſeges: *& ſanè plerique etiam ſcripti* fructus, *aut* fructu. D

248. MARIA DISTIN.] *Meus*, patriam diſtinguunt: *at alij quidam ſcripti*, paria. *Quod ferri poteſt. & æqualitas, inquit, illa maris & per facies variatur ab inſulis.*

249. AVRVM ARENIS.] *Vt in Tago, Pactolo, Hermo, hodie Indis nona fluentis.*

250. NITENTES IGN.] *Quas in medio mari posuit, inſulis nempe aut collibus, qui ibi ſic ardent. Vulcania inſula cales, Aenaria & plures.*

251. VINCVLVM TERR.] *Declamator in Suaſoriâ* I. Oceanus totius orbis vinculū, terrarumque cuſtodia. *Rectè: nec enim terra ſicca & arida per ſe, ſiue humore conſtet, quin diffluat: & ideò vt Plinij verbo ſunt*, terram totam intrà, extrà, ſuprà, venis, vt vinculis, diſcurrentibus *Oceanus ligat.*

252. TRI-

A nem gentium [252] triplici ſinu ſcindens, & [253] ingenti licentiâ exæſtuans? Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani & [254] fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quædam grauia & alieno ſe [255] magiſterio mouentia, quædam [256] velocia, concitatis pernicioꝛa remigijs, quædam [257] haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis hîc nauigia, quas non nouêre terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatum, [258] eriſque ei ſpectatrix, & ipſa pars magna conantium: diſces, docebiſque artes, alias quæ vitam [259] inſtruant, alias quæ [260] ornent, alias quæ [261] regant. Sed iſtic erunt mille corporum & animorum peſtes, & bella, & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cæli corporiſque, & cariſſimorum acerba deſideria, & mors, incertum [262] facilis, an per pœnam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid velis. vt in illa venias, [263] per iſta exeundum eſt. Reſpondebis, velle te viuere. [264] quidni? [265] Imò, puto, ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo, vt conuênit. Nemo, inquis, nos conſuluit. Conſulti ſunt de nobis parentes

B noſtri: qui cùm condicionem vitæ noſſent, in hanc nos ſuſtulerunt. Sed vt [266] ad ſolatia veniam, videamus primùm quid curandum ſit, deinde quemadmodum. Mouet lugentem deſiderium eius, quem dilexit. id per ſe tolerabile apparet. Abſentes enim abfuturoſque, dum viuent, non flemus, quamuis omnis vſus illorum nobis & conſpectus ereptus ſit. Opinio eſt ergo, quæ nos cruciat: & tanti quodque malum eſt, quanti illud [267] taxauimus. In noſtrâ poteſtate remedium habemus. Iudicemus illos abeſſe, & [268] noſmetipſi fallamus: dimiſimus illos, imò conſecuturi [269] præmiſimus. Mouet & illud lugentem: Non erit qui me defendat, qui à contemptu vindicet. Vt minimè probabili, ſed vero ſolatio vtar: in ciuitate noſtrâ plus gratiæ orbitas confert, quàm eripit. Adeoque ſenectutem ſolitudo, quæ ſolebat deſtruere, ad potentiam XIX.

252. TRIPLICI SINV.] *Quomodo? Vt in quattuor partes terra ſcindatur, & quæque earum chlamydem referat: et ipſa chlamys à tribus partibus Oceano*

C *cingatur. Ita enim veteres (nec abſurdè, aut falsò omnino) conſiderarunt, & ſuſpicione attigerunt, quæ hodie inſpectione nota. Hoc eſt, quod Macrobius lib. II. in Somnium, cap. IX. ſcribit:* Omnem terram QVADRIFARIAM diuidi, & ſingulas HABITATIONES INSVLAS eſſe. *Vide me fuſiùs explicantem, Phyſiol. lib. II. Diſſert.* XVII.

253. INGENTI LICENTIA.] *Nullô, ſi de ordinario aſtu accipis, qui horas ſuas & legem habet, ſeruatq;. Sed* exæſtuare *dicit, id eſt redundare & in terras effluere, ventis aut tempeſtate impulſum.*

254. FIDEM EXCEDENTI.] *Interpolata iſta, & vox,* fidem, *nulla eſt priſcis libris. qui dumtaxat:* & excedenti terrentia magnitudine. *Quod etſi aliquo ſenſu teneas, quantò meliore & veriore,* terrena? *Ita enim emendo, & Plinij cap. I. lib. IX. adduco, in*

D *quo ipſa inſcriptio:* Quare in mari maxima animalia? *& orditur:* Sunt autem complura in ijs, maiora etiam terreſtribus. *Certè maiora, vt Balænæ, Priſtes, Phyſeteres: &* cauſſa euidens *(ait idem ſcriptor)* humoris luxuria.

255. MAGISTERIO.] *Idem Plinius illuſtrat* IX. *cap. vlt.* Amicitiæ exempla ſunt Balæna & Muſculus. quando prægraui ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur.

256. VELOCIA.] *Vti Delphinus. de quo idem ille ſcriptor:* ocior volucre, ocior telo.

257. HAVRIENTIA.] *Hoc ad Phyſeterem, vnde ei nomen,* ἀπὸ τοῦ φυσᾶν, ab efflando. *Plinius:* Columnæ modo ſe attollens, altiorque nauium velis, diluuiem quandam eructans. *At Strabo lib.* III. *non ipſum ſic attolli, ſed ſpiritum & efflatum illum columnæ aſſimilat, veriùs fortaſſe:* Τῶν φυσητήρων ἀναφυσάντων, φαίνεταί τις νεφώδης ὁλις κίονος τοῖς πόρρωθεν ἀφορῶσι: Phyſeteres cùm reflant, fit ſpecies columnæ cuiuſdam nubilæ procul intuentibus.

258. ERISQVE EI.] *Liber meus,* eriſque eius ſpectatrix, & ipſa. *Quidam,* eius expertrix. *Dubito an non,* eriſque & ſuſpectrix. *Tu, inquit, & ſuſpicies illos magno conantes, & imitaberis. Quomodocumque, &c, non* ei *ſcribe.*

259. INSTRVANT.] *Vt ſunt mechanicæ.*

260. ORNENT.] *Liberales.*

261. REGANT.] *Philoſophicæ.*

262. FACILIS.] *Euthanaſia. nec tamen æternam,* fatalis.

263. PER ISTA.] *Latrocinia, venena, mortes.*

264. QVIDNI?] *Reſponſio eſt eius, quæ quaſi rogatur: & aſſerit.*

265. IMO, PVTO.] *Iterùm Senecæ, ſiue interrogatoris, qui damnat reſponſum. Tun' viuere? imò non debebas Marcia, quæ doles aliquid tibi detrahi ex ijs, quæ pacto conuento omnia poterant.* Aliquid, *nempe filium. Vide tamen an non legendum,* viuere? Quinimò, puto.

CAP. XIX. 266. AD SOLATIA.] *Pars ſecunda libelli. prior habuit exempla & rationes vincendo dolori; hæc lenimenta, & vt ipſe, ſolatia.*

267. TAXAVIMVS.] *Pretiũ ei aut pondus dedimus.*

268. NOSMETIPSI FALLAMVS.] *Benè eſt, & capimus: tamen meus & alij aliquot,* noſmetipſi non fall. *cum negatione. Seruem, ſed legam* fallemus. *Age, inquit, putemus non periiſſe, ſed abeſſe in aliquâ peregrinatione: & reuerà non fallemur, quia ſunt, etſi in alio loco.*

269. PRÆMISIMVS.] *Totus hic locus in Antiphane Comico:*

Πενθεῖν

tiam ducit,vt quidam odia filiorum ſimulent,& liberos [270] ſeruent,& orbitatem [271] manu A faciant. Scio quid dicas : Non mouent me detrimenta mea. etenim non eſt dignus ſolatio, qui filium ſibi deceſſiſſe, ſicut [272] mancipium , moleſtè fert : cui quicquam in filio reſpicere, præter ipſum, vacat. Quid igitur te, Marcia, mouet? vtrùm, quòd filius tuus deceſſit : an, quòd non diu vixit ? Si quòd deceſſit , ſemper debuiſti dolere : ſemper enim ſciſti mori. Cogita , nullis defunctum malis affici. illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas imminere mortuis tenebras, nec [273] carcerem, nec flumina [274] flagrantia igne , nec [275] obliuionis amnem, nec [276] tribunalia , & reos , & in illâ libertate tam laxâ vllos iterùm tyrannos. Luſerunt iſta poëtæ , & vanis nos agitauêre terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in quâ [277] antequam naſceremur iacuimus , reponit. Si mortuorum aliquis miſeretur , & non natorum miſereatur. Mors nec bonum nec malum eſt. Id enim poteſt aut bonum aut malum eſſe, quod aliquid eſt : quod verò ipſum nihil eſt, & omnia in nihilum redigit , nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bo- B naque circa aliquam verſantur materiam. Non poteſt id fortuna tenere , quod natura dimiſit : nec poteſt miſer eſſe, qui nullus eſt. Exceſſit filius tuus [278] terminos, intra quos ſeruitur. Excepit illum magna & æterna pax: non paupertatis metu,non diuitiarum curâ, non libidinis per voluptatem animos carpentis ſtimulis inceſſitur , non inuidiâ felicitatis alienæ tangitur , nec ſuæ premitur , nec conuicijs quidem vllis verecundæ aures verberantur: nulla publica clades [279] conſpicitur,nulla priuata: non ſolicitus futuri pendet [280] ex euentu , ſemper in deteriora dependenti. Tandem ibi conſtitit , vnde nil eum

XX. pellat , vbi nil terreat. O ignaros malorum ſuorum , quibus non mors vt optimum inuentum naturæ laudatur! quæ ſiue felicitatem includit , ſiue calamitatem repellit , ſiue ſatietatem aut laſſitudinem ſenis terminat , ſiue iuuenile æuum , dum meliora ſperantur , in flore [281] deducit, ſiue pueritiam [282] ante duriores gradus reuocat : omnibus

> Πενθεῖν δὲ μετρίως τοὺς προσήκοντας φίλους·
> Οὐ γὰρ τεθνᾶσιν , ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ,
> Ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἔστ᾽ ἀναγκαίως ἔχον,
> Προεληλύθασιν. εἶτα χ᾽ ἡμεῖς ὕστερον
> Εἰς ταὐτὸ καταγώγιον αὐτοῖς ἥξομεν,
> Κοινῇ τὸν ἄλλον συνδιατρίψοντες χρόνον:
> Lugere amicos mortuos modicè decet:
> Non mortui etenim ſunt,ſed illam ipſam viam,
> Quam mox neceſſum inire nobis omnibus,
> Illi præiuerunt. & ecce poſtmodum
> Tranſgreſſi in vnum idemque diuerſorium,
> Coniuncti agemus quicquid æui reliquum eſt.

Noſter epiſt. XCIX. Quem putas perijſſe, præmiſſus eſt. *Pia , pulchra, quis neget? & ſenſus, ſi non oris , Chriſtiani.*

270. SERVENT.] *Placet Gruteri ſuſpicio, imò correctio:* eiurent. *Eiurantur liberi , qui velut iuramento negantur. quod fit in* Abdicatione, *quò velim hæc relata. Nam tales extra domum & familiam ſepoſiti, ſpem alijs faciebant in vacuum veniendi. Quod ad verbum, adi De Benef.* VI. *cap.* IV.

271. MANV FACIANT.] *Sponte & vltrò faciant ſe orbos. Phraſis valdè amata Senecæ , & penè vni familiaris. De Breuit. vit. cap.* III. Adijce morbos , quos manu fecimus: *intemperie & luxu. Epiſt.* LIX. Finem non operiri, ſed manu facere: *arceſſere , & ſponte ſumere. De Irâ* III. *cap.* XI. Magna pars querelas manu fecit : *ipſa inuenit & formauit. De Beneficiis* VI. *cap.* XLI. Occaſiones reddendorum beneficiorum obſeruare , non manu facere. *Vitur & aliter paullò , pro arte & induſtriâ facere. Vide epiſt.* LXXXIX. *&* XCI. *&* CXV. *&* LIII. *De Irâ* II. *cap.* VIII. *Alij qui ſic vſi , pauci occurrunt.*

C *In Plinio eſt, libri* XVIII. *Præfat. de Venenis:* Ne ijs quidem quæ naſcuntur contenti , quando plura eorum genera humanâ manu fiunt. *In Statio* I. *Thebaid.*

> Partiti verſant populorum fata , manuque
> Fortunam fecère leuem.

De Eteocle & Polynice. quorum alteri graue fuiſſet priuari regno : ergo , inquit , ingenio leuarunt fortunam , alterni imperare commenti.

272. MANCIPIVM.] *In quo damnum magis, quàm affectus mouet.*

273. CARCEREM.] *Erebi clauſtra , vt poëta.*

274. FLAGRANTIA.] *Phlegethontem.*

275. OBLIVIONIS.] *Lethen.*

276. TRIBVNALIA.] *Minois , Rhadamanthi , Æaci.*

277. ANTEQVAM NASC.] *Similes ergo illi tempori? Plinianum hoc ſit :* Nec magis à morte ſenſus vllus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. *Sed & noſter in Epiſt.* LIV. *quam vide. Sæpè ſic in immortalitate vacillat.* D

278. TERMINOS.] *Huius vitæ.*

279. CONSPICITVR.] *Meus & alij* , proſpicitur. *quod malim ob ſequentia; & futuri metum hic tangit.*

280. EX EVENTV.] *In meo,* & ex euentu ſemper incertiora dependenti. *Fortaſſe* , rependenti. *Nam pendes , inquit , futuri anxius : idque ex euentu , qui ſemper incertiora rependit. Nec enim vnquam ſecuritas, & vbi finem curæ cenſeas, alia ſubnaſcitur. Vulgata tamen non diſplicet : & verum eſt, in deteriora res & animos noſtros inclinare.*

CAP. XX. 281. DEDVCIT.] *Velim,* educit.

282. ANTE DVRIOR.] *Ætatis ſecutura. Nam*

A bus finis, multis remedium, quibuſdam votum, de nullis meliùs merita, quàm de his ad quos venit [283] antequam inuocaretur. Hæc ſeruitutem inuito domino [284] remittit: hæc captiuorum catenas leuat: hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat. hæc exſulibus in patriam ſemper animum oculoſque tendentibus, oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſque iaceat. hæc, vbi res communes fortuna malè diuiſit, & æquo iure genitos, alium [285] alij donauit, [286] exæquat omnia. hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc eſt, in quâ nemo humilitatem ſuam ſenſit. hæc eſt quæ nulli paruit. hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupiuit. Hæc eſt, inquam, quæ efficit, vt naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit, [287] vt non concidam aduerſus minas caſuum, vt ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo [288] quò appellam. Video iſtic [289] cruces non vnius quidem generis, ſed aliter ab alijs fabricatas. alij capite conuerſos in terram ſuſpendêre, alij [290] per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia [291] patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis [292] ſingula ma-
B chinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi: ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, vbi ſi domini pertæſum eſt, licet [293] vno gradu ad libertatem tranſire. [294] contra iniurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quàm multis diutiùs vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtud firmamentumque imperij, [295] Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prœlio, in quo [296] prima acies ſenatus fuit, quàm infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ipſum ſuperfuiſſe! vidit [297] Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus [298] ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet pænitentiam ſalutis acturus. quid enim erat turpius, quàm Pompeium viuere beneficio [299] regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patriâ petitus eſt, concidiſſet, liberatâ Rep. conſeruator eius: ſi denique filiæ ſuæ funus [300] ſecutus fuiſſet, etiam tunc felix mori potuit. Non vi-
C diſſet

Nam hæc mollis eſt, & aſperiora omnia excipiunt. Statim etiam euocat *legendum, aut fallor.*

283. ANTEQVAM INVOC.] *Ad iuuenes pertinet, quibus læta adhuc omnia, & vita in fructu eſt. Poſteà grauis, & mors inuocatur.*

284 REMITTIT.] *In mancipiis, quæ aſſeris in libertatem.*

285. ALII DON.] *Acutiſſimè Pincianus,* aliis donauit: *atque adeò veriſſimè. De rebus loquitur apibúſque quas naturâ communes, Fortuna iniquè diſtribuit, huic multas, illi paucas.*

286. EXÆQVAT.] *Plautus:*

——— verùm nos homunculi
Salillum animæ qui cùm extemplò amiſimus,
Æquè mendicus atque ille opulentiſſimus
D Cenſetur cenſu ad Acheruntem mortuus.

Vbi legam, Æquo: *vt dicat* æquo cenſu *cenſeri omnes, nec vt Romæ, claſſibus iuxta opes diſtinctos.*

287. VT NON CONCIDAM.] *Quia in grauioribus caſibus (Stoico dogmate) ad hanc vltrò ibo.*

288. QVÒ APELLAM.] *Portum illum video. Meus tamen.* quod appellem. *quaſi in iudicio: ſed illud præfero.*

289. CRVCES.] *Hæc genera, & iſte ipſe locus, in libris* De Cruce *à nobis explicata.*

290. PER OBSCOENA.] *A parte imâ ad ſuperam. Seneca epiſt.* XIV. Adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem.

291. PATIBVLO.] *Quod à patendo dictum. cuiuſmodi Crux tranſuerſaria, vel decuſſata.*

292. SINGVLA MACH.] *Vox inſeritur à libris,* ſingula docuerunt machinamenta. *Aptarint poteſt, ſi* occurrunt *legas? nec ineptè, qui* dolorū *fecit.*

293. VNO GRADV.] *In rupe, in flumine, in tecto, gradum promoue: deſili.*

294. CONTRA INIVRIAS.] *Sententia haud improba, ſed verba valdè abeunt à libris. Eraſmi quidem editio:* Coram te iura vitæ beneficio. *Scripti,* Coram te iura beneficio; *aut,* vita beneficio. *Legam:* Contante vitâ, beneficio mortis abeo: *ſiue etiam,* morante. *Sententia eſt. vita ſi moratur & tenet; at mors ſubuenit, ſi volo, & dimittit.*

295. NEAPOLI.] *Iuuenalis:*

Prouida Pompeio dederat Campania febres
Optandas.

Cicero Tuſcul. I. Pompeio noſtro familiari; cùm grauiter ægrotaret Neapoli, meliùs eſt factum. Vtrùm igitur ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? *Tangit & Velleius lib.* II. *& Dio* XLI.

296. PRIMA ACIES.] *Nam ductores & honeſtiſſimi in eâ, vt docui in* Militiâ: *& Senatus ferè totus cum Pompeio.*

297. ÆGYPTIVM.] *Achillam.*

298. SATELLITI.] *Pinciani eſt, & teneo. nam libri ferè omnes* ſatietati. Septimium *autem intellegit, Romanum & ipſius Pompeij bello Piratico, militem. Itaque Imperatoris illius velut ſtipator aut ſatelles.*

299. REGIS?] *Ergóne ita pudendum aut nouum,* Regi *ſalutem accepto referre? Meritò hæc ſuſpectum, & de rege nihil præiuit. Suſpicabar* gregalis, *ipſius Septimij è vulgo militum.*

300. SECVTVS FVISSET.] *Quid? ſi poſt filiam mortuus, non vidiſſet hæc mala? Ille verò iamdiu viderat,*

diſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones : nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, vt A
etiam [301] de ſuo perirent:non [302] haſtam [303] conſularia ſpolia vendentem: nec cędes,nec
[304] locata publicè latrocinia, bella, rapinas, [305] tantum Catilinarum. Marcum Catonem
ſi à Cypro & hereditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum illâ
pecuniâ, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nónne illo benè actum foret? hoc cer-
tè ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio
pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantùm, ſed publicæ natum, coëgit Cæſarem
fugere, [306] Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit [307] Metilio: om-
nium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis tamen citò perijt, & immaturus. Pri-
mùm, puta illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum procedere homini li-
cet: quantulum eſt? [308] Ad breuiſſimum tempus editi, citò ceſſuri loco, venienti in pa-
ctum hoc, proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate
conuolui conſtat? computa vrbium ſæcula. videbis quàm non diu ſteterint, etiam quæ
vetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam B
partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & ambitu
maris, puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes: minorem portionem ætas noſtra,
quàm partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni. cuius maior eſt menſura quàm
mundi: vtpote cùm ille ſe intra huius ſpatium [309] toties remetiatur. Quid ergo intereſt
id extendere, cuius quantumcumque fuerit incrementum, non multum aberit à nihi-
lo? vno modo multum eſt quòd viuimus: ſi ſatis eſt. [310] Licet mihi vaces, & in moram
tardatæ ſenectutis nouies denos centenoſque percenſeas annos: cùm ad omne tempus
dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, ſi inſpecto
quanto quis vixerit ſpatio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non immaturus
deceſſit: vixit enim, quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltrà ſupererat. Non
vna hominibus ſenectus eſt, vt ne animalibus quidem. intra quatuordecim quædam
annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas eſt, quæ [311] homini prima. diſpar cui-
que viuendi facultas data eſt: nemo nimis citò moritur, qui victurus diutiùs quàm vi- C
xit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper vbi poſitus eſt: nec illum vlte-
riùs diligentia aut gratia promouebit: [312] ſcit libenter illum vlteriùs diligentiam ex con-
ſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, — *metaſque dati peruenit ad æui.* Non eſt itaque quòd ſic te
oneres: Potuit diutiùs viuere. Non eſt interrupta eius vita, nec vnquam ſe annis caſus
inter-

derat, & ſtrictos *acie Pharſalicâ* in ciuium capita mucrones: *& bona diuiſo ac ſubhaſtato, ipſius etiam Pompeij, & quicquid hic malarum narratur. Nam filium obijſſe certum eſt bello Cæſaris Hiſpanienſi, haud diu nimis ante Cæſarem ipſum. Itaq; ſuſpecto tota hæc clauſula, & interpolationis accuſanda à libris: quorum alijs alia deſunt (Gruterum, ſi lubet, vide) meo hæc omnia. atque habet tantùm:* liberatâ republicâ ſenatuſque fuiſſet, etiamnunc felix mori potuit. *Ex ea concinnes:* republicâ Senatuque, etiamnunc. *Sed viderint, ſiqui vetuſtiores libros fortè nacti.*

301. DE SVO PER.] *Ipſi premiū ſuæ mortis eſſent. Tale in Floro:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

302. HASTAM.] *Quam Cæſar pro æde Iouis Statoris in foro poſuit. Cicero Phil. II. & ſæpè de hac Iulianâ haſtâ.*

303. CONSVLARIA.] *Nam vterque Conſul à Pompeio ſteterat.*

304 LOCATA] *Latrones præmio publicè prouocati.*

305. TANTVM CATIL.] *Id eſt, tot vno tempore Catilinas: animo, quo ipſe, præditos. Ita omnes libri, nec Pincianum audia* trium Catilinarum *ſubſtituentem. Refert ad* III. *viros Lepidum, Antonium, Octauianum. Sed verè Cicero vix ea, aut eos in potentiâ illâ vidit, inter primores acciſus.*

306. POMPEIVM SEQVI.] *Quem certè nec ipſum probabat.*

307. METILIO.] *Libri,* illi: *putemq; ego,* filio. *Vox edita, eſt à Pinciani diuinatione.*

308. AD BREVISSIMVM.] *Membrum hoc totum dubiæ valetudinis. In mea:* editis, citò ceſſuris l venientes i. p. h. p. officium. *Sed & alij aliter: ego vulgata melius nihil extrico. Nos citò obimus, inquit, alij velut diuerſorium relinquimus, pariter & eâdem lege obituro.* D

309. TOTIES REMETIATVR.] *Nam mundus in tempore voluitur, reuoluitur: atque vt Philoſophus ait,* Tempus motus quietiſque menſura eſt

310. LICET MIHI.] *Et hic libri valdè variant: meus,* licet mihi vaces, & in memoriâ traditæ ſenectutis viros nomines, centenos denoſque percenſeas annos. *Quæ ſincera omnia habeo, voculâ exceptâ, & lego:* Licet mihi vates. *Vates ſunt Sibyllæ, longæuæ vel ad prouerbium. Adiunge, inquit, & alios viros ſenectâ, tradita æuo & memoria; quæ rara ſunt.*

311. HOMINI PRIMA.] *Nam hæc eſt* Pueritia, *atque in eo fine deſinit.*

312 SCIT LIBENTER.] *Corruptrix & hîc manus. meus codex nihil horum habet, tantùm:* Manebit ſemper vbi poſitus eſt, nec illum vlteriùs dili-
ligen-

A interea, ſoluuntur quod cuique promiſſum eſt: [313] eunt vi ſuâ fata, nec adijciunt quic-
quam, nec ex promiſſo ſemel demunt: fruſtrà vota ac ſtudia ſunt. Habebit quiſque,
quantum illi dies primus adſcripſit. ex illo quo primum lucem vidit, iter mortis ingreſſus
eſt, acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adijciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ detra-
hebantur. In hoc omnes errore verſamur, vt non putemus ad mortem, niſi ſenes incli-
natoſque iam vergere: cùm illo infantia ſtatim, & iuuenta, omniſq; ætas ferat. [314] Agunt
opus ſuum fata: nobis ſenſum noſtræ necis auferunt: quoque faciliùs obrepat mors,
ſub ipſo vitæ nomine latet. Infantem in ſe pueritia conuertit, pueritiam pubertas, iu-
uentutem ſenectus abſtulit. Incrementa ipſa, ſi benè computes, damna ſunt. Que- XXI.
reris, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuum, quàm potuiſſet? Vnde enim ſcis, an diu-
tius illi expedierit? an illi hac morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius
res tam benè poſitæ ſint, & fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore, timendum ſit? La-
buntur humana, ac fluunt: neque pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt, quàm
B quæ maxime placet. Ideoque feliciſſimis optanda mors eſt: quia in tantâ inconſtantiâ
turbaque rerum, nihil niſi quod præterijt, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherri-
mum filij tui corpus, & ſummâ pudoris cuſtodiâ inter luxurioſæ vrbis oculos [315] con-
ſeruatum, potuiſſe ita morbos euadere, vt ad ſenectutem formæ illæſum perferret de-
cus? Cogita animi mille labes. neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentiâ XXII.
ſpem ſui fecerant, vſque in ſenectutem pertulerunt: ſed interuerſa plerumque ſunt. Aut
ſera, eoque fœdior luxuria inuaſit, & coëgit dehoneſtare ſpecioſa principia: aut in po-
pinam ventremque [316] proiectis, ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid biberent.
Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum oſſa [317] viuis legentium, &
totas in viſcera manus demittentium, & [318] non ſimplici dolore pudenda curantium.
Poſt hæc exſilium. non fuit innocentior filius tuus, quàm Rutilius. Carcerem. non fuit
ſapientior, quàm Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſanctior,
quàm Cato. Cum iſta perſpexeris, ſcies optimè cum his agi, quos natura, quia illos hoc
C manebat vitæ [319] ſtipendium, citò in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quàm vita hu-
mana: nihil tam inſidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſcijs.
Itaque ſi feliciſſimum eſt, non naſci: proximum puta, breuitate vitæ defunctos, citò in
integrum reſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum
clienti ſuo [320] Satrio Secundo [321] congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob vnum aut alte-
rum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, *Seianum in ceruices noſtras* [322] *nec
imponi quidem, ſed aſcendere.* Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda,
quod exuſtum Cæſar reficiebat. Exclamauit Cordus, *Tunc verè theatrum perire.* Quis
ergo non rumperetur, [323] ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monu-
men-

ligentia ex conſilio perdidit, ſed tulit ſuum. *Lego,* & conſilio perduxit: *ſiue,* perduxerit. *Superflua certe ſunt alia, & idem iterant. niſi placeat:* promoueris, ſi libeat; nec illum interius diligentiâ & conſi-
D lio perduces, *aut etiam* reduces. *Ita duo dicat, nec producit vitam, nec contrahit: & fixam eſſe fatalem metam. Piget referre variantes lectiones: Gruterum vide, & videbis me proximè ab ijs ire.*

313. Evnt vi svа.] *Pinciani eſt. anteà,* vt ſua: *nec improbem ſi diſtinguas:* Eunt, vt ſua fata. *Vitam progrediuntur, quam fata pariter.*

314 Agvnt opvs.] *Veteres* Augurij, *vel* Auguria opus. *Lego,* Actura opus ſuum fata, nobis ſ. n. *iunctim cum ſequentibus.*

CAP. XXI. 315. Conservatvm.] *Mihi hæc bona. Certe laudat Metilij pudicitiam, in vrbe parum caſtâ, in formâ illiciente, conſeruatam. At non ita morbos potuiſſet euadere, nec id in eius manu vel cautâ.*

CAP. XXII. 316. Proiectis.] *Scripti,* percoqui. *Vix ego ambigam, quin fuerit,* præcoquis: *ad-*
dam q; articulum, & ſumma. *Aut, inquit, ſera & fœda luxuria occupat; aut præcoquis, & in primis annis. Poſſis etiam* præcocibus *interpretari. Nam & præcoquum veteres dixere.*

317. Vivis leg.] *Quod mortuis de more fiebat. Itaque in eo ludit. vide De Benef. v. cap. XXIV. De Prouid. cap. III.*

318. Non simplici.] *Nam partes ea neruoſæ, & nimis ſenſiles.*

319. Stipendivm.] *Tam dura merces huius militiæ.*

320. Satrio.] *In Tacito ita ſcribitur, at noſtris libris* Atrio: *vtrubi verius? nec ſcio, nec refert.*

321. Congiarivm.] *Metaphora. Vt donum ſolet in vinis, pecuniâ dari; ſic Seianus patrem tuum (& res nempe eius) elargitus Satrio.*

322. Nec imponi.] *Videtur ſenſus, nec à Principe quidem aut Senatu, quibus hoc ius, imponi Principem rebus Seianum: ſed ipſum vafrè, & aſtu aſcendere.*

323. Svpra cineres.] *Quos cineres? ipſius Pompeij?*

mentis maximi imperatoris conſecrari [324] peſſimum militem? [325] conſecratur. Subſcriptio, A
& accerrimi [326] canes, quos ille, vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros haberet, [327] ſangui-
ne humano paſcebat, circumlatrare etiam hominem, [328] & illum imparatum, incipiunt.
Quid faceret? ſi viuere vellet, [329] Seianus rogandus erat: ſi mori, [330] filia. vterque inexo-
rabilis: conſtituit filiam fallere. Vſus itaque balneo, & quo [331] plus imponeret, in cubi-
culum ſe quaſi [332] guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quædam per feneſtram, vt vi-
deretur ediſſe, proiecit: à cœnâ deinde, quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: al-
teroque die, & tertio idem fecit. Quarto, ipsâ infirmitate corporis faciebat indicium.
Complexus itaque te: *Cariſſima*, inquit, *filia, & hoc vnum, totâ celata vitâ, iter mortis in-
greſſus ſum, & iam* [333] *medium ferè teneo. Reuocare me nec debes, nec potes.* Atque ita lumen
omne præcludi iuſſit, & ſe in tenebris condidit. Cognito conſilio eius, publica voluptas
erat, quòd è faucibus auidiſſimorum luporum educeretur præda. Accuſatores, Seiano
auctore, adeunt conſulum tribunalia: queruntur mori Cordum, interpellantes quod
coëgerant. adeò illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an B
[334] morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accuſatores iterùm adeunt, ille ſe
[335] abſoluerat. Vidéſne, Marcia, quantæ iniquorum temporum vices ex inopinato in-
XXIII. gruant? fles quòd [336] alicui tuorum mori neceſſe fuit? pænè [337] non licuit. Præter
hoc, quòd omne futurum incertum eſt, & ad deteriora certius: facilius ad ſuperos iter
eſt, animis citò ab humanâ conuerſatione dimiſſis. minus enim fæcis ponderiſque tra-
xerunt: antequam obducerentur, & altiùs terrena conciperent, liberati, leuiores ad ori-
ginem ſuam reuolant, & faciliùs, quicquid eſt illud, [338] abſoluti transfluunt. Nec vn-
quam

*Pompeÿ? non poteſt. nam ille alibi ſepultus (in Ægy-
pto) & vix ſepultus. Cineres erga operis & theatri
exuſti quaſi vel hoc indignum, ſtatuam eius eſſe in re-
liquiis operis Pompeiani. vel etiam*, ſupra cineres, *id
eſt, ſuper defunctum Pompeium attolli: & eius loco,
ſufficí & ſtatui Seianum, quaſi illo iam ſpreto.*

324. PESSIMVM.] *Libri priſci*, perfidum: *aſſen-
tior. Hoc ideò, quia fidem erga Principem, & eius da-
mum, minimè coluit: imò in extremo ipſum deiectum,
ſi fors voluiſſet, ibat. Hæc contra militia ſacramentum
& fidem, cuius ipſe caput & exactor erat.*

325. CONSECRATVR.] *Alia diſtinctia in iiſdem:*
conſecratur ſubſcriptio. *An* conſarcinatur *ſiue*
comparatur, *an cui in mente vox aptior?*

326. CANES.] *Aptè de iis qui in* canino hoc ſtu-
dio, *vt ille dicebat. Imitatia Ciceronis eſt, qui plus
ſemel* Verrinos canes *appellat, & qui* eius tribunal
ſolent lambere.

327. SANGVINE HVM.] *Nam homines iis accu-
ſandos, damnandos, deuorandos (quod ad opes atti-
net) obiÿcere ſolebat.*

328. ET ILLVM IMP.] *Sic legito. Excuſat autem
aliter Cremutium, quòd citò viſus deſpondere ani-
mum: ſed, inquit, nimirum imparatum inopinatumq́;
inuaſerant.*

329. SEIANVS ROG.] *Quod honor & libertas
vetabant.*

330. FILIA.] *Quod per illius pietatem non pote-
rat. & callide eam laudat.*

331. PLVS IMPON.] *Mirum in libris eſſe*, quò po-
ſtumum poneret: *in aliis (vt meo)* quò plus vinum
poneret. *At vulgata mihi vera, & clara eſt.*

332. GVSTATVRVS.] *A balneo ita ſolent, vinum
aut mulſum leuiter ſumere, viribus reparandis. Is
autem ſæpè guſtus in* cubiculo *(diſertè hîc) non in
triclinio.*

333. MEDIVM FERE.] *Plinius:* Homini
non ante ſeptimum diem letalis inedia: duraſ-
ſe vltra vndecimum pleroſque certum eſt.
Ergo quotridui hoc iter, circa medium.

334. MORTE REI.] *Murettana lectio. antea*, an
mortis rei perderentur: *ſiue, vt alii*, proderentur.
In meo eſt: an mortis rei reum perderent. *Mureti
haud abſona reſtitutio: cui & vetus mea conſonat*, an
morte rei prohiberentur. *Nam hac (ne accuſet) iuxta* C
*eum ipſa ſemper cepimus. Hoc maluiſſem ab eo aſten-
ſum, qui concilientur iſto cum Tacita. Nam ille anno
vrbis* DCCLXXVII. *libro* IV. *Annalium, ita ſcribit:* Et
quia Cornutus ſuâ manu ceciderat, actum de præ-
miis accuſatorum abolendis, ſiquis maieſtatis po-
ſtulatus, ante perfectum iudicium ſeipſe vitâ pri-
uaſſet. Ibaturque in eam ſententiá, ni duriùs con-
traque morem ſuum, palàm pro accuſatoribus
Cæſar. Sic delatores, genus hominum publico exi-
tio repertum, per præmia eliciebantur. *Ergo tunc
hac ita decretum, & res iam extra quæſtionem eſſe de-
bebat in iudicio Cardiano. Quippe iſte anno poſt accu-
ſatus. Quid dicam? horea. niſi ſi tunc quidem* pro ac-
cuſatoribus Cæſar; *ſed decretum Senatus nondum in-
terpoſitum. Itaque res inuidioſa iterùm nunc tracta in
litem. An & Senecã parum intentè hac ſcripſiſſe? certè
Tacitus in hac re nihil tale. Ceterùm ſententia Seneca* D
hic eſt, quæſitum an morte rei prohiberentur: *id eſt,
liceretne iis mori ita, vt ſalua bona & teſtamenta eſ-
ſent? Quadruplatores nolebant, & negabant, & Con-
ſules adibant. Quo ſenſu & antè dixit:* educebatur
è faucibus auidiſſimorum luporum præda. *Verba
emendationis noſtra omnino firmantur à ſequentibus
iſtis:* Fles quòd alicui tuorum mori neceſſe fuit?
pænè non licuit. *Ex meo etiam ſcripta ſuprà, haud
abſurdè fortaſſe:* an mortis rei rem perderent. *An
opes tollerentur reis, necdum damnatis.*

335. ABSOLVERAT. *Ipsâ vitâ exuerat, & omni
metu ac ſeruitute. In plena iam libertate erat, tabellâ
de ſe, ò ſcelatá.*

336. ALICVI TVORVM.] *Filio.*

337. NON LICVIT.] *Patri.*

CAP. XXIII. 338. ABSOLVTI TRANSFL.]

At

A quam magnis ingenijs cara in corpore mora eſt. exire atque erumpere geſtiunt, ægrè has anguſtias ferunt, vagi per omne ſublime, & [339] ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod [340] Plato clamat: *Sapientis animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri* [341] *in exteriora tendentem.* Quid tu, Marcia, cùm videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritiâ, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuriâ appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruenit, ad exitum [342] properat. Eripit ſe auferetque ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus exſpectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quò clarior fulſit, citiùs exſtinguitur: viuacior eſt, qui cum lentâ difficilique materiâ commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim [343] detinet cauſſa, quæ malignè alit. ſic ingenia quò illuſtriora, [344] eò breuiora ſunt. Nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes vidêre, puerum Romæ fuiſſe, ſtaturâ ingentis viri: ſed
B hic cito deceſſit, & moriturum breuî nemo non prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitij [345] maturitas, & appetit finis, vbi incrementa conſumpta ſunt. Incipe virtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu vixit. pupillus relictus, ſub tutorum curâ vſque ad decimumquartum annum fuit: ſub matris cuſtodiâ ſemper. cùm haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens ſtaturâ, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à te diſcederet. Computa, Marcia, quàm rarò liberos videant, quæ in diuerſis domibus habitant: [346] cogita, tot illos perire annos matribus, & per ſolicitudinem exigi, quibus filios in exercitu habent: ſcies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil perdidiſti. Nunquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formauit, excellentis ingenij, & æquaturi [347] auum, niſi obſtitiſſet [348] verecundia, quæ multorum profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ, in tam magnâ mulierum turbâ viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cùm quarumdam vſque
C ad tentandum perueniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quòd placuerat. Hac ſan- XXIV.

At veteres, obſoleti illitique: *meus autem*, obſoletum illitumque fluunt. *An* obſoletum illotumque effluunt? *ſiue etiam cum alijs*, obſoleti illotiq; transfluunt, *eodem ſenſu. Platonicum eſt, qui volebat animas* corpori deditas, corporibus elapſas circum ipſam terram volutari, nec in cæleſtem locum, niſi multis pòſt ſeculis, reuerti. *Cicero in Somnio, Macrobius ibi, Plato ipſe* X. *de Legib. atque alibi.*

339. Ex alto assveti. *Nam è ſtellis & cælo, quæ ſ...ntillas, decerpunt animas Stoici.*

340. Plato clamat. *Vbi ? reperio ſimilia euidem in Phadone. atque ibi Socrates:* Ὥς μοι φαίνεται, *inquit*, ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψας
D τὸν βίον θαῤῥεῖν μέλλων ἀποθανεῖσθαι, καὶ εὔελπις εἶναι μέγιστα ἐκεῖ οἴσεσθαι ἀγαθὰ, ἐπειδὰν τελευτήσῃ: Mihi videtur, vir qui reuerà in ſtudio ſapientiæ vitam poſuerit, cum fiduciâ moriturus, plenus bonæ ſpei quòd magna ibi præmia conſequetur, cùm obierit. *Et mox:* Κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι: Nam qui rectè philoſophandi ſtudium amplexi ſunt, hoc præcipuè operam dant, vt taciti atque alijs ignaris meditentur mori. *Iterumq; poſteà:* ὅτι τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι: quòd reuerà philoſophantes in mortem propendeant. *Vide me* II. *Manud. Diſſ.* II.

341. In exteriora. *Cicero expreſſit è Platone.* Animum incluſum in corpore, prominere foras, & ea quæ extra erunt contemplantem, quammaximè ſe à corpore abſtrahere.

342. Properat.] *Membranæ omnes*, propè eſt: *vt nihil cunctier legere*, ab exitu propè eſt, *phraſi Tullij, & ipſius Senecæ.*

343. Detinet cavssa.] *Humor, & quod igni repugnat. Simile in ingenijs, aut virtutibus: aliquid aduerſum adnexum detinet, donec eluctetur.*

344. Eo breviora.] *Meus reiectâ voculâ*, quò illuſtriora, breuiora ſunt. *Corneliana frequens dictio.*

345. Matvritas.] *Plinius:* Quippe cùm Cenſorius Cato, vt ex oraculo aliquo prodiderit, ſenilem iuuentam præmaturæ mortis eſſe ſignum.

CAP. XXIV. 346. Cogita, tot illos.] *Simile omnino ſolatium in Teletis Pythagorici fragmentis:* Ἔπειτα δὲ καὶ ἀποδημοῦντος αὐτοῦ χρόνον στερηθήσῃ, καὶ στρατευομένου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ πρεσβεύοντος, καὶ ἱερῶντος, καὶ ἀῤῥωστήσαντος, καὶ πρεσβυτέρου γενομένου. ἀλλ' εἰ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυσκολαίνεις, τί τοῖς γραϊδίοις ἀπολείψεις; Deinde verò nec frui illo poſſis peregrinante, aut pro patriâ militante, item in legationem miſſo, ſacris præfecto, ægrotante, ſeniore & decrepito iam facto. Quòd ſi ſuper his quoque omnibus ægreſcis, quid tandem aniculis relinques? *Vtitur & noſter epiſt.* LXIII. *& tangit ſuprà in hac Conſol. cap.* XIX.

347. Avvm.] *Cremutium.*

348. Verecvndia.] *Quâ factum vt nihil ederet, nec ingenij ſui in publico faceret copiam.*

 349. Pver

ſanctitate motum effecit, vt [349] puer admodum dignus ſacerdotio videretur, matris ... A
ſine dubio ſuffragatione: ſed ne matris quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Ha-
rum in contemplatione victurum [350] ſic te gere, tanquam ſi nunc ille tibi magis vacet.
Nunc nihil habet quo auocetur: nunquam tibi ſolicitudini, nunquam mœrori erit.
Quod vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti: cetera exempta caſibus, plena
voluptatis ſunt, ſi modò vti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſſimum fuerit, intelli-
gis. Imago dumtaxat filij tui perijt, & effigies non ſimillima: ipſe quidem æternus, me-
liorîſque nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides
oſſa circumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cete-
ra quibus inuoluti ſumus, [351] vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his ani-
mus, offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa coniectus: omne illi cum hac
carne graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur [352] illò, vnde dimiſſus eſt: ibi
XXV. illum æterna requies manet, è confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem. Proin-
de non eſt quòd ad ſepulcrum filij tui curras. peſſima eius, & ipſi moleſtiſſima iſtic ia- B
cent, oſſa cineréſque: non magis illius partes, quàm veſtes, aliaque tegumenta corporum.
Integer ille, nihilque in terris relinquens, fugit, & totus exceſſit: paullumque ſupra nos
commoratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis æui excu-
tit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum [353] cœtus ſa-
cer, Scipiones, Catoneſque, vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens
tuus, Marcia, illic nepotem ſuum, quamquam illic omnibus omne cognatum eſt, ap-
plicat ſibi, nouâ luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex coniectu-
ris, ſed omnium ex vero peritus, in [354] arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum vr-
bium monſtrator, hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſſas, domeſticus inter-
pres. In profunda terrarum [355] permittere aciem iuuat: delectat enim ex alto relicta re-
ſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tanquam ſub oculis patris filijque poſita, non illorum
quos noueras, ſed tantò excellentiorum, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam
humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vaſta & libera C
ſpatia dimiſſos, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut imæ
valles, aut incerta vada Syrtium. [356] tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expe-
XXVI. diti, & inuicem peruij ſunt, intermixtique ſideribus. Puta itaque ex illâ arce cæle-
ſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud fi-
lium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo [357] proſcribentes in æter-
num

349. PVER ADMODVM.] *Ritu veteri, quo & adoleſcentes præcipuis ſacerdotiis ornati. Liuius* XXXIII. Q. Fabius Maximus Augur mortuus eſt, admodum adoleſcens. *Libro* XLII. In Fuluij locum Pontificis, Cn. Domitius, oppidò adoleſcens, ſacerdos lectus. *Oſtendit tamen minùs crebrò factum, libro* XXIX. Augur creatus Ti. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens, quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotijs erat. *Sed eâ notâ indicat, percrebrum ſuo æuo fuiſſe. quod & Tacitus:* Nobiles adoleſcentulos auitis ac paternis ſacerdotijs recoluit.

350. SIC TE GERE.] *Libri damnant, qui* filium gere, *aut* geri, *conſenſu. Scribendum:* filio iungere. *Hac meditatione, inquit, adeſto & iunge te filio, qui nunc liber tibi vacat. Hæc paullò poſt dicit,* vti filio.

351. VINCVLA ANIMORVM.] *Inter alios Themiſtius pulchrè:* Corpus Græci δέμας dicunt, tanquam in eo anima δέδεμένη, hoc eſt illigata ſit, præter ſuam naturam. Nihil enim vi retinetur in eo, vbi eſſe natum eſt, aut vinciri debet. ideoque & vocabulo à Vi deducto Vitam nominarunt, *βίον παρὰ τὴν βίαν. Plura addit, dignißima lectu, in Stobæi Serm.* CXIX. *Vide & Macrobium* I. *in Somn. Scip. cap.* X.

352. ILLÒ, VNDE.] *In cælum.*

CAP. XXV. 353. COETVS SACER.] *Nam ibi ſcilicet heroum meliorumque animarum ſedes. Lucanus:*

Quodque patet terras inter, lunæque meatus
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vitâ, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Dogma à Pythagorâ ortum, aſſerente Mercurium *ταμίαν εἶναι τῶν ψυχῶν*, quæſtorem & ductorem D
eſſe animarum. ex ijs puras ducere ad ſupera loca; impuras minime, neque ijs, neque inter ſe, miſceri, ſed vinculis à Furijs adſtringi. Eſſe & ipſum Aërem animarum plenum, atque has exiſtimari Heroas & Dæmonas. *Nos pleniùs Phyſiolog.* III. *Diſſert.* XIII.

354. ARCANA NATVRÆ.] *Vide Conſol. ad Polyb. cap.* LXXVII.

355. PERMITTERE.] *Longè & liberè mittere.*

356. TRAMITES OMNIA.] *Legam* omnium, *nempe animarum. quas vult liberè in æthere ferri, & quaquauerſus commeare. Meo tamen libro* tramites *abeſt.*

CAP. XXVI. 357. PROSCRIBENTES.] *Triumuiros.*

A num [358] ipſe proſcripſit, ſed tantò clariore, quantò eſt ipſe ſublimior, dicere: *Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tantâ veri ignorantiâ verſaris, vt iniquè actum iudices cum filio tuo, quòd [359] in tædium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet omnia? quàm nullis benignam facilemque ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illâ contraxerant? Regéſne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturiùs illos mors inſtantibus ſubtraxiſſee malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid [360] ætati detraxeris? an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladij compoſitâ ceruice formatos? Reſpice [361] patrem atque [362] auum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitrium. Ego nihil in me cuiquã permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quàm [363] magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtrâ diutiſſimè lugetur, qui feliciſſimè moritur? Coimus in vnum omnes, videmuſque vos altâ nocte circumdari. Nil apud vos, vt putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hîc arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia [364] aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere [365] dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta*

B *præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis æui proſpectum, [366] euentumque? Iuuabat vnius ſæculi me fata componere, in parte vltimâ mundi, & inter pauciſſimos geſta: tot ſæcula, tot ætatum contextum & ſeriem, quicquid annorum eſt, licet viſere. licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum vrbium lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe [367] deſiderij tui commune fatũ, nihil quo ſtat loco ſtabit. omnia ſternet, abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolùm (quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cœtuſque diſſoluet. Alibi [368] hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentes halitus mittet, & [369] inundationibus, quicquid habitatur, obducet: necabitq; omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cùm tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus exſtinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrãte*

C *materiâ, vno igne, quicquid nunc [370] ex diſpoſito lucet, ardebit. [371] Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cùm Deo viſum erit iterùm iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parua ruinæ ingentis acceſſio, in antiqua elemẽta vertemur.* Felicem filium tuum, Marcia, qui iſta iam nouit.

358. Ipse proscripsit.] *In tabulis Acui expoſuit, famæ an infamiæ poſterorum.*

359. In tædium.] *Atqui nullum tædium, nec tale anteà tetigit. Meo libro hæc omnia abſunt, ſcribitq;:* quòd ipſe ad maiores. *quomodo & in quibuſdam Pinciani. Nec valdè cenocem: niſi quod alij tamen manuſcripti vindicant, produntq;:* quod in te domus ſtatus, in te ipſe ad maiores. *Si germona, ſcribam.* quod ſine tædio, ſatur vitæ, ipſe ad: *proximè ſanè ad chirographos.*

360. Ætati detrax.] *Si citiùs mortui. vt Scipio prior, Marius, Pompeius.*

D 361. Patrem.] *Me Cremutium.*

362. Avvm.] *Quem? paternum, an maternum? Suſpicor autem ciuili bello, aut proſcriptione periiſſe, ex eo quod nectit.*

363 Magno animo.] *Eraſmus edidit:* quàm magno me iuuat animo ſcripſiſſe. *& conſentiunt pleriique ſcripti. Meus,* quàm magno mequam iuuaci animo. *Ex quibus fecerim:* quàm magno, neque viuaci, animo. *Oſtendi, inquit, alto animo, nec vitæ cupido, me ſcripſiſſe. Nam* Viuacem, *hîc ita interpretee. Si quis etiam malet, legito:* quàm magno mea, quàm viuaci animo: *aduerſâ planè mente. id eſſet, quàm vegeto & vigente animo.*

364. Avt fingi.] *Parari, ſtrui.*

365. Dies perp.] *Fortaſſe,* ſtrepere, die perpetuo, nihil.

366. Eventvmqve.] *Alij,* venientiumque; *meus,* venientiaque. *ſed aut vulgatum verum eſt; aut* euentaque.

367. Desiderii tvi.] *Sic legendum, è melioribus libris. Sententia: ſi hoc te ſolari poteſt, quòd ſicut tu filium deſideras; ita alij talia aut alia.*

368. Hiatibvs.] *Mei,* montibus. *an non* motibus, *vt ad terræ motionem ſpectet?*

369. Invndationibvs.] *Hæc è phyſiologiâ Stoicâ: qui aquis, & ignibus denique mundum perdunt: ſed renouandum & ſuſcitandum.*

370. Ex disposito.] *Partibus, & ordine.*

371. Nos qvoqve.] *Ex hac clauſulâ vides animarum immortalitatem deſtrui, & longæuas ab eo, ſed non ἀφθάρτους, ſtatui. Stoici variabant. & quidam,* ſapientum dumtaxat animas perennare: *alij, vt Cleanthes,* πάσας ἐπιδιαμένειν μέχρις ἐκπυρώσεως: *quod interpres reddidit,* omnes perdurare, donec calore deſtituantur. *Valdè contra mentem viri: qui dictum, quod hîc Seneca, voluit,* omnes manere vſque ad mundi conflagrationem. *Nos iſta vbertim in Phyſiologiâ.*

L. AN.

L. ANNÆI SENECÆ DE PROVIDENTIA, SIVE QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT CVM SIT PROVIDENTIA, LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO. B

AVREVS *hic libellus eſt, & ſcriptum poſt Caligulam video ex Cap.* IV. Ego
mirmillonem, *inquit*, ſub C. Cæſare audiui de raritate munerum que-
rentem. *In præterito loquitur, & de homine ac tempore, quod fuit. Puto igi-
tur ſub Claudio, ſtatim à reditu: imò quid ſi hæc philoſophica quædam in exſilio?
nam diu ibi hæſit, annos circiter octo, & iuſtè hoc elegerit, ſibi ſolando. Argu-
mentum enim eſt, Prouidentiam eſſe: nec obſtare, quòd bonis mala quædam,
ſed externa, obueniant. Primò igitur vniuersè illam aſſerit, à mundi motu, ordine, conſtantiâ:
quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæſitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò,
Deum amare bonos; nec immittere igitur iјs mala. Inſtar parentis dumtaxat caſtigare, & coërcere.
Deinde, non videri ea mala bonis. nec vinci iјs, ſed exerceri, & per aſpera indurari. Deum vel-* C
*ut agonothetam eſſe, & robuſtis his athletis ſuis delectari. Hæc ita communiter, & velut præpa-
rans, ad Cap.* III. *Ab eo magis diſtinctè quinque rationes, cur eueniant, exſequi pergit. Primò,
pro ipſis eſſe, quibus accidunt: ſecundò, pro vniuerſis: tertiò, volentibus euenire: quartò, eueni-
re fato & æternâ lege. Primam rationem tractat Cap.* III. IV. *docetque pro ipſis eſſe, ſicut medici-
na pro ægris. Indurantur etiam ſic à Deo, qui ſe dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio
& vmbrâ habet. Secundam tractat Cap.* V. *pro omnibus eſſe. vt viri boni, ſic habiti, clament
aliјs & oſtendant non eſſe Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa ſpectent, & illa
petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent ſe Deo & Fato.
Quarta excipit, Fatum eſſe, & ab æterno conſtitutum, quid gaudeas doleaſque. Denique repetit,
mala hæc non eſſe: & Deum inducit pulcherrimè adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in
fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet ianua, exi.* D

CAPVT PRIMVM.

QVÆSISTI à me, Lucili, quid ita, ſi Prouidentiâ mundus age-
retur, multa [1] bonis viris acciderent mala? Hoc commodiùs
in [2] contextu operis redderetur, cùm præeſſe [3] vniuerſis pro-
uidentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quo-
niam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictio-
nem [4] manente lite integrâ ſoluere: faciam rem non diffici-
lem, cauſſam deorum agam. Superuacuum eſt in præſentiâ
oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare,
nec hunc ſiderum certum diſcurſum [5] fortuiti impetus eſſe,
& quæ caſus incitat, ſæpè turbari & [6] citò arietare: hanc in-
offenſam velocitatem procedere [7] æternæ legis imperio, [8] tantum rerum terrâ marique
geſtan-

A geſtantem, tantum clariſſimorum luminum & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe [9] materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet; vt infuſa vallibus maria [10] molliant terras, nec [11] vllum incrementum fluminum ſentiant; vt ex minimis [12] ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſque, & eliſorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ [13] tumultuoſa pars rerum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minùs, quàm quæ alienis locis conſpecta miraculo ſunt, vt in medijs fluctibus [14] calentes aquæ, & [15] noua inſularum in vaſto exſilientium mari ſpatia. Iam verò ſi quis obſeruauerit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæcâ quadam volutatione modò contrahi vndas, & introrſum agi, modò erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cùm illæ interim portionibus cre-
B ſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas [16] lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori referuentur: eò quidem magis, quòd tu non dubitas de prouidentiâ, ſed quereris. In gratiam te reducam cum dijs, aduerſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant.

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. BONIS VIRIS.] *Perpetua querela, non ſolùm quæſitio: atque illinc ſimtio, aut Deum, aut certè Prouidentiam non eſſe. Poëta apud Ciceronem:*

Nam ſi curent, bonis benè ſit, malis malè:
C quod nunc abeſt.

Plautus ad Deos:

—— nam quid ſibi habebunt igitur impij
Poſthac, ſi ad hunc modum eſt innoxijs honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM SVSTVLIT. *Symmachus:* Quæſo cuſtodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cæleſtes. *Et vbi non dicta aut ſcripta talia? Vide me Phyſiol. 1. Differt* XVI.

2. CONTEXTV OPERIS.] *Quod deſideramus. ſiue ſearſim de Prouidentiâ ſcripſit, ſiue magna* Moralium *operi inſeruit, vbi à Deo & Prouidentiâ orſus, tranſiit ad Homines & Virtutes.*

3. VNIVERSIS.] *Non parti, vt Ariſtoteles. qui*
D *eam cala Luna terminauit, cetera caſus permiſit. Stoici autem contrà, vniuerſis & ſingulis eam interuenire: de quo ego in Phyſiol. 1. Differt.* XI.

4. MANENTE LITE.] *Quæſtione primariâ, An ſit Prouidentia?*

5. FORTVITI IMPETVS.] *Quod Epicuri delirium. Manilius reijciens,*

—— Mundum diuino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum: nec FORTE coiſſe magiſtrâ,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus ſtruxit minimis, inque illa reſoluit.

6. CITO ARIETARE.] *Incurrere in ſe, & impedire.*

7. ÆTERNÆ LEGIS.] *Qua Prouidentia eſt, ſiue Fatum. Vide Phyſial. 1. Differt.* XII.

8. TANTVM RERVM.] *Quomodo curſus aut velocitas illa res geſtat? puto, quia includit, & ſiderum calorumq́; motu Fata diſpenſantur. Quæ aperta ſententia Triſmegiſti eſt, non vno loco; & Stoici conſentiunt conſciſcuntq́;. Nos in Phyſiol. lib.* II. *Diſſ.* XIV: *Tot erga res geſtant, quia includunt, & velut grauidæ ijs ſunt, parturiuntq́;.*

9. MATERIÆ ERRANTIS.] *Atomorum, vt iam dictus Epicurus valuit.*

10. MOLLIANT TERRAS.] *Scabras per ſe aſperaſq́;. Itaque & mitigat infuſus humor, & ligat diffluentes. Vide Phyſiol.* II. *Differt.* XVI.

11. VLLVM INCREMENTVM.] *Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit.* quâ ratione *(ait Plinius)* manifeſtum eſt, quare tot fluminum cottidiano acceſſu maria non creſcant. *Adde & Solis eductiones.*

12. SEMINIBVS.] *Frugum, arborumq́;. Pauca, ſed pulchra & firma Prouidentiæ argumenta, ſi quis deducit.*

13. TVMVLTVOSA PARS.] *Nam ſuprà quies & conſtantia, &* Pacem ſumma tenent.

14. CALENTES AQVÆ.] *Plinius* II. Vaporant & in mari ipſo calentes aquæ, quæ Licinij Craſſi fuerunt, medioſque inter fluctus exſiſtit aliquid valetudini ſalutare. *Philo Iudæus, De Somnijs:* Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ὕδωρ ζεστὸν ἀναδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἤδη γ' ἀνεφάνησαν φλέβες ἀνομβροῦσαι ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα, οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ ποσὸν ἀνεῖναι: Sunt enim mille paſſim fontes aquam calidam manantes, non in terrâ ſolùm, ſed ipſo mari. Nunc certè deprehenduntur tales venæ in medijs maribus, quas ab æuo fluctuum in orbem inundatio non potuit exſtinguere, imò nec remittere.

15. NOVA INSVLARVM.] *Plinium vide* II. *cap.* LXXXVI. *& ſeq. Liuium lib.* XXXIX. *in fine, Senecam Quæſt. Nat.* VI. *cap.* XXI.

16. LVNARE SIDVS.] *Aliquid noſter* III. *Quæſt. cap.* XXVIII. *plenè Scaliger Exercit.* LII.

17. AMI-

ceant. Inter bonos viros ac Deum [17] amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? A
imò etiam [18] neceſſitudo & [19] ſimilitudo: quoniam quidem bonus ipſe [20] tempore tantùm à Deo differt, [21] diſcipulus eius, [22] æmulatorque, & [23] vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, duriùs educat. Itaque cùm videris bonos viros acceptoſque dijs laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtiâ delectari, [24] vernularum licentiâ; illos diſciplinâ triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum [25] in delicijs non habet: experitur, indurat, [26] ſibi illum præparat.

II. Quare multa bonis viris aduerſa eueniunt? nihil accidere bono viro [27] mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum ſupernè deiectorum imbrium, tanta [28] medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet [29] in ſtatu, & quicquid euenit, in [30] ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, [31] non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, contra in- B
currentia attollitur. Omnia aduerſa, [32] exercitationes putat. Quis autem, vir modò, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad [33] officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipſos viribus vtantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijciuntur. Marcet ſine aduerſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque, cùm quid poſſit, patientiâ oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non vides, quantò aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos, ad ſtudia obeunda maturè, feriaris quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fouere in ſinu, continere in vmbrâ volunt; nunquam flere, nunquam triſtari, nun- C
quam

17. AMICITIA EST.] *Non tamen æqualitas, abſit. Sed Chriſtiana etiam ſenſu ornat genus noſtrum, & amari paſeit.*

18. NECESSITVDO.] *Quidni? cùm &* progenies *eius, vt addit, ſimus? Et trahunt quidem iſta altorſum Stoici: ſed verbo etiam noſtra ſunt, qui pietatem veram ſectamur. De ſenſu illorum vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

19. SIMILITVDO.] *Imago Dei ſumus.*

20. TEMPORE TANTVM.] *Alta, imò ſuperba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib.* III. *Diſſertat.* XIV.

21. DISCIPVLVS.] *Vero iterùm, & Chriſtiano.*

22. ÆMVLATORQVE.] *Nonne & iſtud? & aut ſumus certè, aut eſſe debeamus. Sacra noſtra:* Imitatores eius eſtote. *Nos diffuſè Manud.* II. *Diſſ.* XIX.

23. VERA PROGENIES.] *Epictetum hic audi:* Si Cæſar te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? nunc cum Dei filius ſis, non te æſtimas & attollis? *Certè nos ſenex ſumus: ſed adoptione etiam ſumus.*

24. VERNVLARVM.] *Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde* Vernæ procaces *Horatio;* Vernaculorum dicta *Martiali;* Vernilia dicta, & Vernilitas *Senecæ ipſi, aliiſq. At illud Martialis appoſitum:*

Vrbanus tibi, Cæcili, videris.
Non es crede mihi; quid ergo? Verna es.

25. IN DELICIIS.] *Eodem licet ducas. nam tales pueri,* Deliciæ *dicebantur.*

26. SIBI ILLVM.] *Ipſe Deus ſibi, & ſuis oculis. quia magnus ille Editor hoc ſpectaculo maximè delectatur. Infrà, Cap. ſeq.*

CAP. II. 27. MALI POTEST.] *Quaſi reſpondeat, Aduerſi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.*

28. MEDICATORVM.] *Gruterus benè è libris aſſeruit. Nam* Medicatum, *quod non eſt purum, mixtum redolet ſapitq. Ita acida aqua, ſulphurata, ferrata, tale genus omne, hoc nomine cenſentur. Plinius* II. *cap.* C. Terræ natura medicata aquas inficiat. *ſic legendum: & alibi.*

29. IN STATV.] *A gladiatoriâ re aut militari. Dixi in Saturnal. lib.* II. D

30. SVVM COLOREM.] *Ipſe bonus in bonum vertit, benè ferenda, benè interpretando. Vt guttas paucas albentes in vinum rubrum miſſas, ipſas ſuo calore tingit: ita hic.*

31. NON SENTIT.] *Nec enim apathia Stoicorum eſt (errant, qui adtribuunt) ſed Stilponis ſchola, id eſt Megaricorum. Vide me* III. *Manud. Diſſ.* VII.

32. EXERCITATIONES.] *Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut* Exercitia, *aut* Medicamenta *habet. Illa, ſi ſanus animus, ad robur tuendum, vel augendum; iſta, ſi languidus, & delicijs aut voluptatibus demerſus, ad recuperandum. Planè, vt in corporum curâ ſolet.*

33. OFFICIA.] *Publica ac priuata; patriæ, parentibus, amicis, ſingulis præſtanda. Officium enim hic* τὸ καθῆκον.

34. FOR-

A quam laborare. Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum; & illos [34] fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantùm, ſed [35] mole, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæſa felicitas. at vbi aſſidua fuit cum incommodis ſuis rixa; callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, [36] de genu pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos eſſe atque excellentiſſimos vult, fortunam illis cum quâ exerceantur, aſſignat? Ego verò non miror, ſi quando dij impetum capiunt [37] ſpectandi magnos viros, colluctantes cum aliquâ calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt gratius, quantò id [38] honeſtior fecit. Non ſunt iſta, quæ poſſunt deorum in ſe vultum conuertere, ſed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus [39] operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum malâ

B fortunâ compoſitus, vtique ſi & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quàm vt ſpectet Catonem, iam partibus [40] non ſemel fractis ſtantem, nihilominùs inter [41] ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, Cæſarianus [42] portas miles obſideat: Cato, quà exeat, habet. Vnâ manu latam [43] libertati viam faciet. ferrum iſtud, etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripere rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, [44] iacentque [45] alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia [46] fati conuentio: ſed quæ non deceat magnitudinem noſtram. tam turpe eſt Catoni, mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, cùm iam ille vir, acerrimus [47] ſui vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam: dum etiam [48] ſtudia no-

cte

C 34. FORTITER.] *Plinius Panegyrica:* Licet exclamare, Hunc nolo, timidus eſt, & bona ſæculi ſui parum nouit: illum volo, qui Cæſarem fortiter amat.

35. MOLE.] *Libri aliquot ſcripti,* motu: *nec malè. Adeò non labore ſolùm, ſed ipſo motu ſua deficiunt.*

36. DE GENV.] *Epiſt.* LXVI. Qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. *Saucij igitur, aut valdè fatigati ſic pugnant. Quod ad phraſim, eſt illi ſimilis epiſt.* XXIX. Neſcio enim quid de gradu faciat.

37. SPECTANDI MAGN.] *Ipſum hoc Minutius Felix, eleganti libello, Aduerſus gentes:* Quàm pulchrum ſpectaculum Deo, cùm Chriſtianus cum dolore congreditur? cùm aduerſus minas, & ſupplicia, & tormenta componitur? cùm libertatem ſuam aduerſus Reges ac Principes erigit? *Sed &*

D *Epictetus, in Diſſertat.* XXIV. *libri* I. Ὅταν ἡ περίστασις, μέμνησο, ὅτι Θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ συμβέβληκεν: Cùm periculum ingruit, cogita, Deum te laniſtæ inſtar aut gymnaſtæ, cum acri iuuene commiſiſſe. *Et plura ibi, tali huic argumento.*

38. HONESTIOR.] *Etſi olim viles tantùm, & captiui aut damnati, ad beſtias ferè ſolent dari: tamen ſub Principibus inualuit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epiſt.* C. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria coniecit. *Nam deſperatio, & æs alienum, tales eò ſæpè adigebat. Vide me in* II. *Sat. cap.* III.

39. OPERI SVO.] *Huic mundo, quem fecit, & tuetur intuendo.*

40. NON SEMEL.] *In Pharſaliâ, & in ipſâ Africâ.*

41. RVINAS PVBL.] *Eſt illud Horatianum:* Si fractus illabatur orbis, Impauidum ferient ruinæ.

42. PORTAS MILES.] *Nam* præmiſerat Cæſar Vticam cum equitatu M. Meſſallam, ipſe eódem iter faciens: *Hirtius.*

43. LIBERTATI VIAM.] *Conſol. ad Marciam:* Si domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad libertatem tranſire.

44. IACENT.] *Ergo facit eos periſſe ante Catonem. quod & Dio & Florus ita narrant. At Liuius & Appianus aliter, & palàm Hirtius: quibus, ex rerum temporumq́; ſerie, ego credam.*

45. ALTER ALTERIVS.] *Ita & Dio ſcribit* XLIII. Ὁ Ἰόβας τῷ Πετρείῳ ἐμονομάχησε, καὶ συναπέθανε: Iuba cum Petreio ſingulari certamine congreſſus, & commortuus eſt. *Idem Appianus:* ἐπὶ τῇ διαίτῃ ξίφεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cænaculo ſe mutuò interfecerunt. *Neque Hercules (quod Muretus prodidit) ſententiam Hirtij Appianus ſequitur, qui Petreium interfectum à Iubâ, & hunc à ſeruo ſcripſit: ſi tamen ita ſcripſit. de quo alias in ipſo.*

46. FATI CONVENTIO.] *Pactum inter ipſas ſuper fata. Ita de Irâ, lib.* III. *cap.* XXVI. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio.

47. SVI VINDEX.] *Neſcio an non aptiùs, certè acutiùs:* ſuæ vindex, *vt ad* ſalutem *referatur, hoc ſenſu. Qui alienæ ſaluti molliter conſuluit, acriter ſuæ. Quomodo? fugâ & diſceſſu illis; ſibi, morte. Itaque* Vindex *propriè hîc, non* Vltor, *ſed* Aſſertor.

48. STVDIA.] *Nam Platonis Dialogum qui* Phœdo *inſcribitur, de animâ & immortalitate dicitur legiſſe.*

M 49. RE-

ĉte vltimâ tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſan- A
ctiſſimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. non fuit Dijs immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel: retenta ac [49] reuocata virtus eſt, vt in [50] difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quàm repetitur. Quidni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.
III. Sed iam procedente [51] oratione oſtendam, quàm non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primùm pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro vniuerſis: quorum maior dijs cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt hæc, volentibus accidere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adijciam fato iſta fieri, & rectè eâdem lege bonis euenire, [52] quâ ſunt boni: [53] perſuadebo inde tibi, ne vnquam boni viri miſerearis. poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primùm dixi: pro ipſis eſſe quibus eueniunt iſta, quæ horremus ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exſilium proijci, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominiâ affici, debilitari? Si B
miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam [54] ferro & igne curari, nec minùs fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecum, remedij cauſsâ quibuſdam & [55] radi oſſa & [56] legi, & [57] extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt. tam mehercules, quàm quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos delectauerunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica [58] Demetrij noſtri, & hæc vox eſt, à quâ recens ſum. ſonat adhuc, & vibrat in auribus meis: *Nihil*, inquit, *mihi videtur* [59] *infelicius eo, cui nihil vnquam euênit aduerſi.* Non licuit enim illi ſe experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: malè tamen de illo dij iudicauerunt. indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauiſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi aduerſarium aſſumam? ſtatim [60] arma ſubmittet. non opus eſt in illum C
totâ potentiâ meâ: leui comminatione pelletur. non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloriâ vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur [61] in Mucio, paupertatem in Fabri-

49. REVOCATA.] *Vt ſolet in ſpectaculis. vbi aliquis populo placuiſſet, reuocabatur, & iterùm iterumq́ audiebatur, vel ſpectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœdo:* Millies coactus eſt dicere. *Simile in gladiatoribus, vel athletis.*

50. DIFFICILIORI PARTE.] *Mortè repetitâ. quia, vt mox addit, non ſic facile redire ad eam, atque ire. An non tamen ſcripſit,* pare, *vel* pari? *vt ſic quoque in re ſpectacularum maneat? Suſpicor. & qui inter gladiatores benè ſe dederat, ac placuerat, mox cum altera rebuitiore, quò magis probaret, committebatur.*

CAP. III. 51. ORATIONE.] *Vel ex hac verbo grandiore dixeris* Epiſtolam *hanc non eſſe,* Librum *eſſe.*

52. QVA SVNT BONI.] *Quatenus ſunt tales. nam adhærent hæc bonitati & virtuti: neque ea ſunt ſine incommodis his externis.*

53. PERSVADEBO.] *Hæc pars in fine deeſt, temporum iniuriâ, non ſcriptoris incuriâ.*

54. FERRO ET IGNE.] *Simplicius tale:* Si corporum medicinam exercentem, eumque vrentem & ſecantem, atque ipſos carnifices imitantem, non malum ſed bonum dicimus, atque adeò gratias agimus, & mercedem numeramus: cur in medicinâ Dei non acquieſcimus? *Nam vt Hieronymus in Ezechielem:* quæ putatur pœna, medicina eſt.

55. RADI OSSA.] *Scalpello, dum purgantur.*

56. LEGI.] *Vide de Beneſ. V. cap. XXIV. & Conſol. ad Marciam, cap. XXII.* D

57. EXTRAHI VENAS.] *Vir eruditus eò refert, quòd in quibuſdam morbis, vt Varicibus,* vena exciditur aut aduritur, *vt Celſus iubet* VII. *cap.* XXXI. *quod ipſum mox dicit* eximi venam. *At ego aptiùs vertuſq. habeam,* extrahi venas, *id eſt ſanguinem è venis, Metonymiâ vſitatâ, vti* poculum obduci.

58. DEMETRII.] *Illius Cynici, quem paſſim attallit in his libris. Vide epiſt.* LXIII. *& De Beneſic.* VII. *cap.* VII.

59. INFELICIVS EO.] *Simili argutiâ Bias olim,* ἔλεγε ἀτυχῆ, τὸ ἀτυχίαν μὴ φέροντα: dixit infelicem, qui infelicitatem non ferret.

60. ARMA SVBM.] *Vt victi & ſupplices ſolent. Eſt à gladiatoribus. vide noſtra* Saturnalia.

61. IN MVCIO.] *Legit iſta & ſublegit alibi (ſed decorè) Minutius.* Voſipſi, *inquit,* calamitoſos viros

A Fabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate; mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quòd dexterâ ignes hoſtium [62] premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quòd Regem, quem armatâ manu non potuit, exuſtâ fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quòd rus ſuum, quantum à repub. vacauit, fodit? quòd bellum tam cum Pyrrho, quàm [63] cum diuitijs gerit? quòd ad focum cœnat illas ipſas [64] radices, & herbas, quas in agro [65] repurgando [66] triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina [67] aucupia congereret? ſi conchylijs ſuperi atque inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis [68] erigeret? ſi ingenti [69] pomorum ſtrue cingeret [70] primæ formæ feras, captas multâ cæde venantium? Infelix eſt Rutilius, quòd qui illum [71] damnauerunt, [72] cauſſam dicent omnibus ſæculis? quòd æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm [73] ſibi exſilium? quòd Sullæ dictatori [74] ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantùm [75] retrò ceſſit, ſed lon-
B giùs fugit? Viderint, inquit, iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro ſanguinem, & ſupra [76] Seruilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanæ [77] ſpoliarium eſt) ſenatorum capita, & paſſim vagantes per vrbem percuſſorum greges: & [78] multa millia ciuium Romanorum, vno loco [79] poſt fidem, imò [80] per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta, qui exſulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sulla, quòd illi deſcen-

ros ferris ad cælum, Murium Scæuolam, qui cùm erraſſet in Rege, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet.

62. PREMIT.] *Quaſi manu paſſâ & pandâ flammam ſurgentem comprimeret.*

63. CVM DIVITIIS.] *Seneca Epiſt.* CXX. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiuſque regno iudicauit regias opes poſſe contemnere.

64. RADICES.] *Rapa alij exprimunt. Etſi* C *de hac cœnâ ad focum, & rapis, Plinius, Cicero, Plutarchus, alij, ad* Curium, *non* Fabricium *trahunt.*

65. REPVRGANDO.] *Abeſt quibuſdam libris, & velim. Cibos enim hac, non purgamenta ſcimus fuiſſe.*

66. TRIVMPHALIS.] *Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutiis: anno* CCCCLXXI.

67. AVCVPIA.] *Pro auibus ipſis copiis: vt* Venatio, *pro feris.*

68. ERIGERET.] *Eadem phraſi* IV. *Quaſt. Nat. cap. vltimo:* Stomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. *Renouare hoc famem, Petronius dixit, & huic rei ipſa illa conchylia adhiberi oſtendit:*

—— inde Lucrinis
D Eruta littoribus vendunt conchylia cænis,
Vt renouent per damna famem.

69. POMORVM STRVE.] *Quæ mihi aut alijs viſa, ſcripſi* III. *Poliarceticôn, vbi abunde ſuper Apris. Communis autem ſententia, pomis cingi ſolere: ſicut aſparagis Squillas. vt in Iuuenali:*

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique cincta
Aſparagis?

Et propius ad rem, in Horatio, lib. II. *Sat.* V.

Imprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cùm hîc luxum merum aut delicias narret, quid eò poma faciant? Mihi verò placeat reſcribi, opſoniorum ſtrue. *Aper in media, circùm potinaria ſtruet, vt Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro iſto:* cingeretur, primæ formæ feras e. m. c. venantium deglutiret? *quod & in vno Pinciani vix tamen probem.*

70. PRIMÆ FORMÆ.] *Magnos illos &* milliarios *(ſic vocabant)* Apros *intelleget: de quibus in Epiſt.* CX.

71. DAMNAVERVNT.] *Equites Romani, conſpiratione in eum publicanorum: quos graſſari in Aſiâ prohibuerat. Itaque in ipſam amicam Aſiam damnatus rediit;* cui obuiàm omnes ciuitates legatos miſerunt, vt ad ſe diuerteret. *Valerius.*

72. CAVSSAM DICENT.] *Accuſandi ab omnibus, & damnandi.*

73. SIBI EXSILIVM.] *Quod tenuit & amplexus eſt contra Sullam, qui patria eum reddebat.*

74 SOLVS ALIQVID.] *Epiſtolâ* XXIV. Rutilius reditum ſuum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. RETRO CESSIT.] *Fortaſſe,* retrò non ceſſit: *adeò non paruit, neque rediit, vt etiam longiùs fugerit. Quà? Smyrnam eum egiſſe Ouidius dicit:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hoſtica tellus.

76. SERVILIVM.] *Cicero pro Roſcio:* Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio? *Lacus ab auctore ſic dictus,* in principio Vici Iugarij, continens Baſilicæ Iuliæ: *Feſtus. Ergo iuxta forum Rom. ad latus partemq; Capitolij.*

77 SPOLIARIVM.] *Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoriâ. nam ibi* Spoliarium, *Arenæ adnexum, in quo exui gladiatores, ipſi læſi aut cæſi trahi eodem ſolent. Quia igitur ad lacum Seruilium aut cæſi multi, aut capita ibi expoſita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal.* I. *cap.* XVIII.

78. MVLTA MILLIA.] *Septem millia. De Clem.* I. *cap.* XII. *ibi plura.*

79. POST FIDEM.] *Nam dedititij erant.*

80. PER FIDEM.] *Quia ſic induxit, vt arma ponerent: alioqui cædi non tam faciles.*

deſcendenti ad forum [81] gladio ſubmouetur, quòd capita conſularium virorum patitur A
[82] appendi, & [83] pretium cædis per quæſtorem ac [84] tabulas publicás numerat? & hæc omnia facit ille qui legem [85] Corneliam [86] tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quòd illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem [87] claui, & quocunque fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliàm [88] ſuſpenſa ſunt lumina. Quantò plus tormenti, tantò plus erit gloriæ. Vis ſcire, quàm non pæniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum: [89] eandem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui [90] amoribus anxio, & moroſæ vxoris [91] quotidiana repudia deflenti; ſomnus per ſymphoniarum cantum, ex longinquo lene reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & [92] aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in plumâ, quàm ille [93] in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tolerare, & ad cauſſam à patientiâ reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimiâ laborantem, magis his quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non vſque eò in poſſeſſionem generis humani vitia vene- B
runt, vt dubium ſit, an electione fati datâ, plures Reguli naſci, quàm Mæcenates velint. Aut ſi quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe [94] Terentiam maluit. Malè tractatum Socratem iudicas, quòd illam potionem publicè mixtam, non aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputauit vſque ad ipſam? malè cum illo actum eſt, quòd gelatus eſt ſanguis, ac [95] paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quantò magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus [96] gemmâ miniſtratur, quibus exoletus omnia

81. GLADIO SVBM.] *Non virgâ lictoris, vt ſolet, & ſcripſi in Electis. Indicat autem Satellitum habuiſſe Sullam, & milites antè ac pòſt comitantes, qui populum ſubmouerent.*

82. APPENDI.] *Supra Seruilium lacum affigi. Meus tamen & plerique ſcripti*, oſtendi. *Quod verum etiam, & incuſat Valerius:* Abſciſſa miſerorum capita, modò non vultum ac ſpiritum retinentia, in conſpectum ſuum adferri voluit, vt oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet. *lib.* IX. *cap.* I.

83. PRETIVM CÆDIS.] *Duo talenta in ſingulos, ait Plutarchus: quæ ſunt notis* mille ducenti Philippæi.

84. TABVLAS PVBL.] *Valerius:* Quattuor millia *(veriùs: fortaſſe,* duo millia, *ex aliis)* & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas rettulit. videlicet ne memoria tam præclaræ rei dilueretur.

85. CORNELIAM.] *De Sicariis, ipſe eorum caput, nec auctor ſolùm cadium, ſed exactor.*

86. TVLIT.] *Poſteà nempe, in Dictaturâ.*

87. CLAVI.] *De Tranquillit. cap.* XV. Ego Regulum fleam, quòd tot clauis configitur? *Clauis, qui in arcâ ligneâ vndique fixi, & exſtantes: in quam ille coniectus. Seneca Epiſt.* LXVII. In hac eſt Reguli arca, Rutilij exſilium. *Tubero apud Agellium, lib.* VI. Armarium muricibus præfixum *vocat. Appianus, poſitum dicit* ἐν γαλεάγρᾳ κέντρα πάντοθεν ἐχούσῃ: in caueâ, quæ ſtimulos vndique haberet.

88. SVSPENSA.] *Cicero in Piſonem*, Regulum in machinâ religatum *ſcribit*, & reſectis palpebris vigilando enecatum.

89. EANDEM SENT.] *De non permutandis captiuis: ſeq. inter illas.*

90. AMORIBVS ANXIO.] *Vxoris, quam amabat, nec fortaſſe ſalus. Cæſarem Auguſtum eâ ſuſpicione aſpergit Dio*, quòd crediturs Gallicanam peregrinationem ſuſcepiſſe, vt liberiùs, & procul à vulgo ſermonibuſque, frueretur Terentiâ Mæcenâtis: *Libro* LIV. *Itaque non iniuriâ anxius Mæcenas, ſed & Cæſari, ob hanc cauſſam occultè infeſtus, quod idem ſcriptor libro* LV. *tangit in Mæcenatis obitu. Poteſt tamen angarem hunc, fateor, etiam aliò referre, & ad nudum ipſum amorem, qui ſemper querulus & anxius, præſertim vbi non reſpondetur.* C

91. QVOTIDIANA REPVD.] *Noſter Epiſt.* CXIV. Hunc eſſe *(Mæcenatem)* qui vxorem millies duxerit, cùm vnam habuerit?

92. AQVARVM FRAGOR.] *Quas iam commenti in ipſis cubiculis erant. Vide Epiſt.* C.

93. IN CRVCE.] *Poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obiiſſe, etiam Florus ſcripſit. Vide Epiſt.* XCVIII.

94. TERENTIAM.] *Vxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facetè inquit) vt nec virum ſe, ſed Tireſiâ ſuffragante, fæminam malit.*

95. PAVLLATIM FRIGORE.] *A pedibus ad ſumma, & cor ipſum. Platonem in Phædonis fine adi.* D

96. GEMMA MINIST.] *Noſter De Benef.* VII. *cap.* IX. Capacibus gemmis inter ſe propinarent. *Lucanus* X. —gemmæque capaces Excepêre merum. *Cicero in Verr.* IV. Exponit non pauca pocula ex auro, quæ vt mos eſt regibus, & maximè in Syriâ, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex vnâ gemmâ prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. *Plinius de Pompeij triumpho:* Tranſtulit vaſa ex auro & gemmis, abacorum nouem. *Erant igitur & gemmea vaſa, erant & gemmata. Plinius lib.* XXIII. *initio:* Turbâ gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſâ tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.

97. SVS-

A omnia pati doctus, [97] ſuſpenſam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, [98] vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam reguſtantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur: quem ſibi [99] rerum natura delegit, cum quo metuenda colliderct. Inimicitiæ potentum graues ſunt? opponatur ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt, à deterioribus honore anteiri? [100] Vatinio poſtferatur. Graue eſt, ciuilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſſâ bonâ tam infeliciter, quàm pertinaciter, militet. Graue eſt, ſibi manus afferre? faciat: Quid per hoc [101] conſequar? vt omnes ſciant, non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui. Proſperà in plebem ac IV.
vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroreſque mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper verò eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorate eſt rerum naturæ [102] alteram partem. Magnus es vir: ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te: [103] coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, ſed tan-
B quam conſulatum præturámve adepto. honore [104] auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in quâ [105] vnâ vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico, quòd nunquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet, quid potueris: ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui experimento. quid quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam vltrò ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt. [106] Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes [107] milites bellis. Ego [108] myrmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem: *Quàm bella*, inquit, *ætas perit!* [109] Auida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem [110] meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis in-
C quam Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animosè fortiterque faciendi: ad quam rem opus eſt aliquâ rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus ignominiam & infamiam, odiumque populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis? [111] ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam [112] mentium pro-

97. SVSPENSAM AVRO.] *In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus;* Suſpenſà auro niue, *alio caſu habet: quaſi vinum ipſâ niue dilueretur, non contrà. At pro vulgatâ, locus Epiſt.* LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renouat fractâ inſuper glacie. *Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico:* Niſi æſtiuam in gemmis
D capacibus glaciem falerna fregiſſent. *De totâ re dicendi magis locus* IV. *Quæſt. Nat. cap. vlt.*

98. VOMITV REMET.] *Iiſdem verbis, de eâdem re, epiſt.* XCV. Vinum omne vomitu remetiuntur.

99. RERVM NATVRA.] *Id eſt, Deus.*

100. VATINIO POSTF.] *In petitione Præturæ.*

101. CONSEQVAR.] *Nempe ego Deus, ſiue Natura, quæ ad hæc vocaui.*

CAP. IV. 102. ALTERAM PART.] *Conſtat enim diuerſis rerum natura, lætis, triſtibus, commodis, incommodis: neſcis altera, qui ſemper in alteris.*

103. CORONAM.] *Ex oleâ.*

104. AVCTVS ES.] *Meus,* auguſtus es.

105. VNA VIM.] *An in vnâ tantùm? Mei libri,* vnam: *& vellem ego,* viuam. *id eſt, vegetam & viuidam vim animi exſereret.*

106. GAVDENT.] *Vt ille Diogenes Cynicus,* qui cùm in caſus quoſdam aduerſos incidiſſet, exclamauit: Εὖγέ σοι τύχη, ὅτι μοι ἀρρένως προσίστασαι: Euge ô Fortuna, quòd viriliter me tractaſti! Atque idem in eiuſmodi rebus cantillare clarâ voce ſolebat: *Stobæus.*

107. MILITES BELLIS.] *Auctiores voce alij omnes libri:* belli triumpho. *Quod Mureto diſplicuit haud iniuriâ, iniuriâ tamen recidit. Mutaui melius, & legi:* bellis triumphant. *Milites, inquit, bellis gaudent & exſultant.*

108. MYRMILLONEM.] *In Diſſert. Epicteti, lib.* I. *hoc ipſum:* Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προσάγει, οὔτε ζευγνύει. At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quòd nemo eos producat, & cum pari componat.

109. AVIDA.] *Mei libri,* audax.

110. MELIORI CASV.] *Non capio. magis, ſi,* cauſſâ; *reſcribamus.*

111. SI TE INEXPVGNABILIS.] *Duæ primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur,* inexpugnabiliter. *Neutrum ſatis conuenit, nec tamen nunc emendo.*

112. MENTIVM.] *Mei duo,* meritum. *Tunc eſſet,* immeritum: *ſed nil muto.*

pronus fauor ſequitur? vnde ſcio, quàm æquo animo latutus ſis orbitatem, ſi quoſcum- A que ſuſtuliſti, vides? Audiui te cùm alios conſolateris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ dij immortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos meritò quis dixerit miſeros, qui nimiâ felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento [113] tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrgent ſæua inexpertos. graue eſt [114] teneræ ceruici iugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro palleſcit: audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpè viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet: eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, [115] dilatus eſt. Quare Deus optimum quemque aut malâ valetudine, aut alijs incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut [116] explorent iter, aut præſidium loco B deijciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, *Malè de me Imperator meruit:* ſed, *Benè iudicauit.* Idem dicant quicumque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia: *Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati.* Fugite delicias. fugite [117] eneruatam felicitatem, quâ animi [118] permadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetuâ [119] ebrietate ſopiti. Quem [120] ſpecularia ſemper ab adflatu vindicarunt, cuius pedes [121] inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus & [122] parietibus circumfuſus calor temperauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringet. Cùm omnia, quæ [123] exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam [124] infelicitatem quæ aduocat ad virtutem ſuſtinere, quàm infinitis atque immodicis bonis rumpi? [125] Leuior ieiuno mors eſt: cruditate [126] diſſiliunt. Hanc itaque rationem dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exi- C gunt,

113. TRANQVILLITAS INERS.] *Malacia.*

114. TENERÆ CERVICI. *Libri mei & plerique alij.* ferre, *pro* teneræ. *atque, omnino legendum,* feræ ceruici: *id eſt, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientiſſimè iugum ferre.*

115. DILATVS EST. *Vt in Arenâ aut munere: Miſſio hic non eſt, ſed ad proximum diem dilatio.*

116. EXPLORENT ITER.] *Duo mei libri,* explorent interdum: *ex quo pronum facere,* interdiu. *Opponit hoc* nocturnis *inſidijs: & dodie, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut molia tur, fortiſſimi. Neque ſane ſolùm* iter exploratur.

Stoueo 117. ENERVATAM.] *Meus,* eneruantia: *& ex eo placeret* eneruantem.

118. PERMADESCVNT.] *Molleſcunt, ſicut dura humore ſoluuntur, aut remittunt. Pari metaphorâ Plautus Moſtellariâ, de Amore:* Is vſque in pectus permanauit, permadefecit cor meum.

119. EBRIETATE SOPITI.] *Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoraus:* Οὐ μὰν ἀλλά, *inquit,* νόσους τε καὶ μείζονας ποιεῖν πέφυκεν ἁ λεγομένα παρὰ πάντεσσιν εὐτυχία, ὥσπερ οἶνος καταμεθύσκουσα τοῖς ἀγαθοῖς τὴν διάνοιαν. Atqui maiores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibus appellatur Felicitas, tanquam vinum, inebrians ſucceſſibus mentem.

120. SPECVLARIA.] *De his dico, ep.* XC. *Sunt lapides pellucentes, vt vitrum: eiuſque vſum olim in feneſtris.*

121. INTER FOMENTA.] *Meus,* ſegmenta; *ex quo aliquis* tegmenta. *Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces,* ſubinde mutata, *non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cùm hoc ipſum nouum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſe, ſatis ſit legi,* cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. *Nam vulgò dumtaxat ſoleati domi erant, id eſt imas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiuſculos ſumebant.*

122. PARIETIBVS CIRCVMF.] *Seneca epiſt.* XC. *inter ea quæ ſuâ memoriâ prodierunt, habet,* tubos parietibus impreſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foueret æqualiter. *Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his* Tubis, *neſcio an* Stubarum *nomen, quod medij æui ſcriptores, & hodiernus vſus, habent. quanquam & à noſtrate* Fouendi *verbo dicta eſſe poſſint.*

123. EXCESSERVNT MODVM.] *Euripides:*
Βροτοῖς τὰ μείζω τῶν μέσων τίκτει νόσους: D
Quod media ſuperat, hominibus morbos parit.
Et Plautus Pœnulo, diffuſiùs:
—— modus omnibus in rebus, ſoror,
Optimu'ſt habitus. nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex ſe.

124. INFELICITATEM QVÆ.] *Libri alij,* infelicitatem aduocatâ virtute: *alij,* aduocante virtute. *quod penè eſt, vt probem, hoc ſenſu: Sis vel infelix, dummodò virtus tibi aduocet ac patrocinetur.*

125. LEVIOR IEIVNO.] *Scripti,* ieiunio. *Ego litterulâ inſitâ legam:* Leuior è ieiunio. *Nec enim aliud ſignificat, quàm leuem mortem ex inediâ ſiue abſtinentiâ eſſe: quam & multi, & ille Atticus, olim vſurparunt.*

126. DISSILIVNT.] *Adſpicere videtur quod præ-*

A gunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmoniis liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolém [127] publicè verberibus admotis? ipſi illos [128] patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogant, perſeuerent [129] vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi durè generoſos ſpiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſæuitia: certamen eſt. quò ſæpiùs adierimus, fortiores erimus. [130] Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit. Præbendi fortunæ ſumus, vt contra ipſam ab ipsâ duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad [131] excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientiâ peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopiâ fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes,
B in quibus Romana [132] pax deſinit: Germanos dico, & quicquid circa [133] Iſtrum [134] vagarum gentium occurſat. [135] Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem [136] culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. [137] Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo [138] in diem poſuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, [139] intecta corpora: hoc

præiuit, Homines immodicis bonis rumpi. *Sed cruditate aliquem diſſilire & findi, audacius aut rarius dictum: & ſcripti ferè*, diſſilit, *referunt. ex quo mihi ſubolet*, difficilis, *aut* diſſimilis: *vt ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem &*
C *torquentem eſſe*.

127. PVBLICE VERBERIBVS.] *Ad aram Dianæ Orthiæ. de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis inſtitutis: Pauſanias libro* III. *Cicero Tuſculanâ* II. *his verbis*: Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat: nonnunquam etiam (vt cùm ibi eſſem, audiebam) ad necem. quorum non modò nemo exclamauit vnquam, ſed ne ingemuit quidem. *Vides epheborum hanc conſtantiam. quò ille, apud Petronium, alluſit*: Tres plagas Spartanâ nobilitate concoxi. *& Plautus Captiuis, qui Paraſitos, alapis & contumeliis ſuetos*, Laconas plagipatidas *facetè dixit*.

128. PATRES ADHORT.] *Tertullianus, ad Martyres*. Nam quod hodie (*nota etiam eius æuo fuiſſe*) apud Lacedæmonios ſollennitas maxima eſt διαμαστίγωσις, id eſt Flagellatio, non latet. In quo ſacro, ante aram nobiles quique adoleſcentes flagellis affliguntur, adſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. *Martialis verò etiam matres miſcet, nec hortantes ſolùm, ſed iubentes*: Et non cæſus adhuc, matre iubente, Lacon.

129. VVLNERA PRÆB.] *Efficaciter dictum. id eſt, iam cutem laceram ſciſſamq́; , præbere nouæ lacerationi.*

130. SOLIDISSIMA PARS.] *Hippocrates*: Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει: Motio enim roborat, otium tabefacit.

131. EXCVTIENDA TELA.] *Adeò excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, vt hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cui lubet, Militiam noſtram videto, de Pilis.*

132. PAX DESINIT.] *Id eſt, quæ extra ditionem ſtaeſq́; Romanas ſunt: & quod ſequitur, extra pacem. De Clem. cap.* I. Tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit: *in Principis perſonâ.*

133. ISTRVM.] *Inferiorem Danubij partem. nam ea pluriimùm* Iſtri *nomine venit.*

134. VAGARVM.] *Certis ſedibus aut domiciliis non calentium. vt ſunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.*

135. PERPETVA HIEMS.] *De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Etſi de illis quoque Tacitus*: Germaniam informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit. *Iterúmque*: In vniuerſum aut ſiluis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eæque ſolæ & gratiſſimæ opes. *O quàm nunc aliter! & Germania oppidis, populis, ingeniis, artibus, opibus cum quauis terrarum contendit.*

136. CVLMO.] *Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, ſed ſtraminum culmis, rudiore ritu (vnde &* Culmina*) ſiue arborum fronde conſtrata. Tacitus in Germania*: Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vſus.

137. NVLLA ILLIS DOMIC.] *Nec id verè de Germanis. qui oppida quidem non habebant, & nil præter informes vicos: ſed tamen domos. Seneca quidem & Taciti æuo. Nam vetuſtiores, nec ij ſatis certas ſedes habebant, cùm in annos eas vnaq́; agros, iuſſu magiſtratuum, mutarent. Cæſar lib.* IV. *de Sueuis, & vniuersè de Germanis in* VI.

138. IN DIEM.] *Ad Sarmatas & Hamaxobies hæc refer, qui* in plauſtro equoque viuunt, *vt ait Tacitus: & hoc ſigno colligit* Peucinos Fennoſque Germanis potiùs adſcribendos, quia domos figunt.

139. INTECTA CORPORA.] *Cæſar de Germanis*, pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars eſt corporis aperta. *Et Tacitus*: Tegumen omnibus ſagum fibulâ, aut ſi deſit, ſpinâ (*malim* pinnâ) conſertum. cetera intecti agunt.

ra: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt A confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipsâ enim vexatione conſtringitur, & radices certiùs figit. Fragiles ſunt, quæ in apricâ valle creuerunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi malè ſuſtinenti.

v. Adijce nunc, quòd [140] pro omnibus eſt, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & [141] edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit; & mala eſſe, ſi malis tantùm irrogauerit. Deteſtabilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaque careant luce [142] Appius & [143] Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & [144] Ellius leno: vt homines pecuniam cùm [145] in templis conſecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita [146] traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquum eſt, bonum virum debilitari, aut [147] conſtringi, aut alligari, B malos integris corporibus ſolutos ac delicatos incedere. Quid porrò? non eſt iniquum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in vrbe ſecuros eſſe, [148] præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porrò? non eſt iniquum, [149] nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem ſæpè conſulitur: cùm illo tempore viliſſimus quiſque, aut in [150] campo otium ſuum oblectet, aut in popinâ lateat, aut tempus in aliquo [151] circulo terat. Idem in hac magnâ republicâ fit. boni viri laborant, [152] impendunt, [153] impenduntur, & [154] volentes quidem: non trahuntur à fortunâ, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoque animoſam Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: *Hoc vnum*, inquit, *dij immortales, de vobis queri poſſum, quòd non antè mihi voluntatem veſtram notam feciſtis.*

CAP. V. 140. PRO OMNIBVS.] *Secunda pars ſcripti, in quâ oſtendit alia prodeſſe vel ad exemplum, vel ad iudicium, incommoda bonis euenire.*

141. EDERE OPERAS.] *Suprà cap.* II. Ferrum iſtud nobiles edet operas. *Epiſt.* XXIX. Hoc enim ad edendas operas tempus ſumpſerat.

142. APPIVS.] *Claudius, cognomento* Cæcus, *Pyrrhi tempore.*

143. METELLVS.] *L. Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, Triumphalis. de quo De Breuitate vitæ, cap.* XIII. *Oculos igne amiſit, cùm Palladium raperet, ardente templo Veſtæ. Vide Plinium, inter alios, diffuſe ſuper hoc viro lib.* VII. *cap.* XLIII.

144. ELLIVS.] *Aliis eſt*, Celius: *at meo libro*; Diris.

145. IN TEMPLIS CONSECR.] *An pro mente Diui Auguſtini, cui* Pecunia *palàm Dea eſt, libro* IV. *De Ciuitate, cap.* XXI? *Sed negat Iuuenalis in templis ſacratam:*

—— etſi funeſta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Auguſtino pugnat, vt cenſent qui imperitia poëtam accuſant: quia potuit Dea cenſeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes ſanè minuti & plebeij Dij honore illo dignati. Sed de Senecâ, verius ſit eum dicere Pecuniam in templis ſacratam, *non vt Deam; ſed donaria auri argentique ibi ſacra, & ipſos Deos Deaſque ex illo metallo.*

146. TRADVCERE.] *Contemptui & ludibrio exponere. ab iis qui traducebantur per fora aut theatra.*

147. CONSTRINGI.] *A Mureto eſt, opinor. nam noſtri omnes libri*, Configi. *Et ſanè* Conſtringi, *non idem eſt quod* Alligari? *Ergo*, configi, *teneamus: ſpectetque ad eos qui in cruce vel clauis* configuntur, *vel funibus* alligantur. C

148. PRÆCISOS.] *Exſectos & caſtratos capiunt quidam, vt in Lampridio*: Inſtauit caput inter præciſos fanaticos. *At verius fortaſſe ad fœdos illos referri, de quibus Martialis:* Præcidi gaudes, præciſus Papile ploras. *etſi tum* percidi, *&* perciſos *ſcribi magis probem.*

149. NOBILISSIMAS VIRGINES.] *Veſtales.*

150. CAMPO.] *Martio.*

151. CIRCVLO.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.*

152. IMPENDVNT.] *Abeſt à meo, ſed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. IMPENDVNTVR.] *Arguitè. non ſolùm ſua, ſed ſe impendunt: hoc enim eſt, ipſi* impenduntur, *pereunt, occiduntur. Noſter Conſol. ad Heluiam, cap.* XVI. D Quantò iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi. *Tertullianus de Spectac. cap.* XIX. Homo tam nocens factus eſt, vt tam crudeliter impendatur. *Idem Apologetici cap:* XLIV. Illam iniuriam ciuitatis nemo expendit, cùm tot iuſti impendimur, tot innocentes erogamur. *De Chriſtianis, qui publicè occidebantur. Et nota inibi* Erogandi *verbum ſenſu ſimili, à cauſſâ ſimili. Impendere enim vel Erogare, eadem: & quia pecunia ſic abit à nobis, peritque & abſumitur; inde μεταφορικῶς pro* perdere *dixerunt. Idem* Dependi, *in Tertulliano aduerſus Gnoſtic. cap.* VI.

154. VOLENTES QVIDEM.] *Pars tertia, quæ erat* volentibus accidere: *cui rei vide ſis parta, in Epicteti Diſſertatione* X. *libri* II.

155. Eo

A *ſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum.* Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquam partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto. citò totum relinquam. Vultis ſpiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominùs recipiatis, quod dediſtis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis: ſed ne nunc quidem aufertis: quia nihil eripitur, niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec ſeruio Deo, ſed aſſentio. [155] eò quidem magis, quòd ſcio omnia certâ & in æternum dictâ lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum [156] cuique reſtet, [157] prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſſa pendet ex cauſſâ, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideò fortiter omne ferendum eſt: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magnâ videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in vnum venit. accepimus peritura; perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Vtatur, vt vult, ſuis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato.

B Grande ſolatium eſt, cum vniuerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic viuere iuſſit, ſic mori: eâdem neceſſitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector [158] ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur. ſemper paret, ſemel iuſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt [159] artifex [160] mutare materiem: [161] hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent, indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliam ſomno ſimillimam, [162] inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir [163] cum curâ dicendus, [164] fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter: ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros. Vide quàm altè aſcendere debeat virtus: ſcies illi non per ſecura vadendum eſſe.

C

Ardua prima via eſt, & quà vix manè recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpè videre
Fit timor, & pauidâ trepidat formidine pectus.
Vltima [165] prona via eſt, & eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me ſubiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Tethys ſolet ipſa vereri.

Hæc

155. Eo qvidem magis.] *Pars quarta*, Fato iſta fieri.

156. Cviqve restet.] *Vox interſita meo libro*, cuique temporis reſtet.

157. Prima nascentivm hora.] *Interpretatur illud Manilianum:*

D Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.

158 Scripsit.] *Ex opinione, quâ cenſebant Iouem dictare: &* Parcas *(verba Capellæ)* ſcribas Iouis, quòd eius decreta in æreas tabulas referrent.

159. Artifex.] *Id eſt Deus, ſiue Ratio: cauſſa efficiens. Stoici* Artificem *appellant, quia nolunt* Naturam vim eſſe, ſine ratione cientem motus, in corporibus neceſſarios: *ſed contrà*, participem rationis atque ordinis. *item:* ignem artificioſum: *&*, artis maximè proprium eſſe creare & gignere. *Quæ cùm alibi, tum in Cicerone* 11. *de Naturâ, ex iis ſumpta legas.* Sic artifex diuinus *Seneca, epiſt.* CXIII.

160. Mvtare materiem.] *Stoicum dogma, originem malorum in materiâ eſſe. quod & Arnobius amplecti videtur lib.* 1. Quid enim ſi materies prima, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſſas ſuis continet in rationibus inuolutas? *Ego de totâ re, in Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XIV.

161. Hæc passa est.] *Diogenes in Zenone:* Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν: Principia duo eſſe, Faciens Patienſque. Et Patiens quidem, eſſe ſubſtantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens verò, Rationem diuinam in eâ exſiſtentem. *Vide Epiſt.* LXV. *& me in Phyſiol.*

162. Inertibvs elementis.] *Vult ecce materiem cauſſam eſſe talium effectuum vel euentuum, & ab ignauis illis ignauos gigni; & vitam pariter ſortemque tatam talem.*

163. Cvm cvra.] *Salluſtiana phraſis eſt: lib.* IV. *De Benef. cap.* 1.

164. Fortiore fato.] *Quòd naſcatur ſcilicet ex materie non inerti nec iacente, acriaribuſque elementis.*

165. Prona via.] *Demergens & inclinata, cùm Sol eſt in occaſu.*

166. Est

Hæc cùm audiſſet ille generoſus adoleſcens: Placet, inquit, via. aſcendo. [166] eſt tanti per A
iſta ire caſuro. Non deſinit acrem animum metu terrere:

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
[167] Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri,
Æmoniosque arcus, violentique ora leonis. Poſt hæc ait: [168] *Iunge datos currus.* his quibus deterreri me putas, incitor: libet illic ſtare, vbi ipſe ſol trepidat. humilis & inertis eſt, tuta ſectari: per alta virtus it.

VI. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? ille verò non patitur. [169] Omnia mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & [170] auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam: ipſos tuetur ac vindicat. Nunquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum [171] etiam ſarcinas ſeruet? remittunt ipſi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus diuitias [172] proiecit, [173] onus illas bonæ mentis exiſtimans: quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cùm aliquando & ipſi [174] occidant? In B
exſilium mittuntur. quidni, cùm aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. quidni, cùm aliquando ipſi ſibi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati ſunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falſa circumdedi, & animos inanes velut longo fallacique ſomnio luſi. auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà occurrunt, ſed quà latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: [175] cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis [176] licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura: quantò magis verſaueritis, & vndique inſpexeritis, meliora maioraque. Permiſi vobis, metuenda contemnere, cupienda faſtidire. non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obuerſa ſunt. C
Sic mundus [177] exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui bonum. non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc eſt, quo [178] Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quàm natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. contemnite fortunam: nullum illi te-

lum

166. EST TANTI.] *Hoc pretio, emam vel cadere.*

167. PER TAMEN ADVERSI.] *Mira aſtrologia, per diſtantia hæc Zodiaci ſigna vno die (ita argumentum eſt) Solem tranſire. At vnumquodque earum menſem vnum tenet. Sed à poëtis quis hæc exigit? ſpecioſè & vulgariter ea dici, ſatis eſt.*

168. IVNGE DATOS.] *Hæc omnia, peſſima ſanè exemplo, omiſerat Muretus. quâ cauſâ? quia aliter nempe in Ouidio; nec tus ſcilicet noſtro mutare leuiter & ſuæ rei aptare. In qua etiam ingenij laus eſt, adeò non culpa. In poëtâ erat,* Finge datos currus: *& à Sole pronunciabatur. noſter mutat, ſiue datâ operâ (quod puto) ſiue obliuione, & Phaëthonti adſcribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, iunge: lubet ſtatim conſcendere.*

CAP. VI. 169. OMNIA MALA.] *Id eſt, omnia verè mala. atque hæc melior reiectio, quàm illa de materie.*

170. AVIDA CONSILIA.] *Quæ? nam de* auaritiâ *iam ſequitur. Ergo ad ambitionem & einſmodi cupidines refer.*

171. ETIAM SARCINAS.] *Vt loco calonis ſeruulíque ſit.*

172. PROIECIT.] *Fratribus reliquit, cùm pars eius eſſet* centum talentorum, *ſiue* LX. millium Philippicorum.

173. ONVS BONÆ.] *Apuleius:* Prorſus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior.

174. OCCIDANT.] *Brutus, Imperioſus, Fuluius, alij.* D

175. CRVSTA EST.] *Quæ in parietibus, è vario marmore, ſplendebat.*

176. LICET STARE.] *Sic Demoſthenes, de Philippo:* Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσει, τότ' ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται: Sed, opinor, nunc obſtat his & tenebras facit eius proſperitas. nam felices ſucceſſus, mirum quàm potentes ſint occultare & quaſi inumbrare talia dedecora. Cùm autem aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. EXTERIORA CONT.] *Vbi vacuum infinitum.*

178. DEVM ANTECEDATIS.] *Superbè, an ſtultè? Si diſ-*

A lum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos [179] aut finit, [180] aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos [181] teneret inuitos. patet exitus. Si pugnare non vultis, licet [182] fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco poſui: [183] trahitur. Attendite modò, & videbitis, quàm breuis [184] ad libertatem, & quàm expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quàm intrantibus moras poſui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tardè moreretur, quàm naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quàm facile ſit [185] renunciare naturæ, & munus ſuum illi [186] impingere. Inter ipſa altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora opima taurorum [187] exiguo concidunt vulnere, & [188] magnatum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cùm articulus ille, qui caput collumque committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec vtique ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo penitus ſcrutanda præcordia: [189] in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum:
B quacumque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt, quàm vt ſentiri tanta velocitas poſſit. Siue fauces nodus eliſit; ſiue ſpiramentum aqua præcluſit; ſiue in caput lapſos ſubiacentis ſoli duritia comminuit; ſiue [190] hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? quod tam citò fit, [191] timetis diu?

Si diſcerni nos ita à Deo dixiſſet, rectè: at illam auctiri, impiè. Et ſunt iſta voces Stoica μεγαληγορίας, quâ me volente abſtinuiſſent. Vide Manuduct. III. *Diſſert.* XIII.

179. AVT FINIT.] *Si pereunt animæ.*

180. AVT TRANSFERT.] *Si manent, & ad ſidera ſua eunt.*

181. TENERET INVITOS.] *Auctor Thebaidos,*
C *diuini poëmatis:*

—optimè hoc cauit Deus,
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem. mille ad hanc aditus patent.

182. FVGERE.] *Deſerere hanc militiam, id eſt, vitam.*

183. TRAHITVR.] *Si probum verbum; acumen in eo, quod animam prono & decliui loco eſſe velit, lapſuram ſponte, niſi identidem trahatur. Nonne hoc fit, cùm reciprocamus? nam alioqui abeat, & emanet. Dubitaui tamen, an non* traditur. *vt dicat, non pellenda eſt, ſed dumtaxat mittenda & tradenda. Et ita ſanè loquitur*, tradere animam ac ſpiritum. *Noſter de Irâ* III. *cap.* XIX. *An etiam*, truditur? *videant ſagaciores Critici.*

184. AD LIBERTATEM.] *Adde de Irâ*, III.
D *cap.* XV.

185. RENVNCIARE.] *Nuncium naturæ mittere, qui ſignificet te conditione aut munere eius non vltrà vti.*

186. IMPINGERE.] *Quod fit, cùm velut indignantes abimus, & vitam proiicimus.*

187. EXIGVO CONC.] *Securi percuſſa, vel etiam malleo. Securi, in ipſo collo, vbi capiti nectitur. Ouid.*

———veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrificâ molitur colla ſecuri.

Etiam malleo, incuſſo temporibus, vt attonita caderent, & cultro dein ſuppoſito iugularentur. Idem alibi:

Lactentis vituli, dextrâ libratus ab aure,
Tempora diſcuſſit, claro, caua, malleus ictu.

188. MAGNARVM VIRIVM.] *Puto alterum exemplum, & interpunctiunculâ ſeparandum, vt feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba ea mox dicunt,* tanta illa moles. *Hos ſubitò interficere inuentum ab Aſdrubale, illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium, ſed anceps eſſe: & ſæpè conſternatione attonitâ in ſuos ſæuire. Huic rei remedium reperit, tale:* Magiſter fabrile *(verba Liuij, lib.* XXXVIII *)* ſcalprum habebat cum malleo. inter aures poſitum, ipſâ in compage quâ iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ molis belluâ. *Ammianus idem factitatum à Perſis memorat, libro* XXV. Poſt hos elephanti. quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros *(ſunt ſcalpra Liuij)* dextris manibus illigatos geſtabant: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant.

189. IN PROXIMO.] *Vbique mors eſt, ait alibi. in venâ aliquâ, in funiculo, aquâ, lapide: denique in ipſo aëre, ne admitte illum, & abis.*

190. HAVSTVS IGNIS.] *Quod Porcia Bruti vxor fecit.*

191. TIMETIS DIV] *Supereſt dicenda vltima pars*, de miſeratione: *neccâ virum bonum dignum eſſe. Ita enim diuiſerat ſuprà, cap.* III. *Ergo deſunt aliqua. neque tamen cenſeo huc aſſuendum aut ſubnectendum libellum* De conſtantiâ ſapientis: *quod quidam volunt, moniti à libris ſcriptis, qui ſic ordinant. Profectò diuerſum argumentum eſt: & id quod hic deeſt, ſi ſuppleri placet, fiat è libro De Tranquillitate, cap.* XV. *vbi paria tractat. Quod ad ſcriptos, ſæpè talia confundunt.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD SERENVM
DE TRANQVILLITATE ANIMI
LIBER.

ARGVMENTVM ET ORDO.

Et hic libellus inter vtiles, & materie ac tractatu inſignes. Scriptus eſt initio
reditus ſui ab exſilio, cùm ad Aulam, & Neroni inſtituendo, admotus fuit. B
Hoc apparet ex Capitis I. *verbis :* Circumfudit me ex longo frugalitatis
ſitu venientem multo ſplendore luxuria, & vndique circumſonuit.
Luxuriam in Aulâ tangit, ignotam ſibi anteà & inuiſam. Ordo in ſcripto con-
fuſus eſt, imò vix eſt: & traiectio, aut defectus, niſi fallor, in multis apparet.
Summarium tamen hoc eſt. Occaſio ſcribendi à ſuâ inconſtantiâ, & quòd animi ſemper pendeat,
parum firmi in alterutrâ parte, aut quieti. Hoc ait illorum eſſe, qui in viâ ſunt ad Sapientiam; ſed
nondum peruenerunt, nec fructum eius guſtant, Tranquillitatem. O magnum bonum! & quid ea
eſt? deſcribit. Quomodo perueniam? Inconſtantiam fugiendo. Quid igitur ea? & hanc graphicè
deſcribit. Ea pellitur varijs remedijs. primùm Occupatione: eaque vel Publicâ, ſi tempora & in-
doles tua ferent; vel Priuatâ, vt in optimis ſtudijs meditationibuſque versêre. Non tamen ſubi-
tò à Rep. fugiendum : multas eius partes eſſe, & vnam aliquam licere amplecti. Hæc vſque ad C
Cap. IV. *Tum addit, Si ad negotia imus, tria conſideranda: Noſipſos, Negotium, Homines quorum*
cauſsâ, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æſtimandas Vires, quid & quatenus poſſimus,
neque vltrà tendamus. In negotiis, an nos iis pares? item an non eatena eorum ſit, & longiùs
ducent. regreſſus ſemper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore noſtro, & temporis
impendio? non ſunt autem Vani, Ambitioſi, nec in ſeriâ vllâ re occupati. Deinde Cap. VII. *parum*
cohærenter addit, Amicum in primis fidum tranquillitati & oblectamento facere : ſed qui ingenio
triſti non ſit, & omnia accuſanti. Iterùm non optimus textus, & Cap. VIII. *de Patrimoniorum*
modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta; ſed media: & quæ parcimoniâ producantur.
Luxus autem vitandus, etiam in vtilibus vitæ inſtrumentis, vt Bibliothecâ & libris. Poſt hæc
etiam ſaltus Cap. X. *& Moleſtias in omni vitâ interuenire : ſed Conſuetudine molliri, tum Aſpectu*
alienæ ſortis, quæ ſæpè deterior. Item Cupiditates non longè mittendas, ſed ad propinqua, aut facilia
prehendi. Atque hæc Proficienti & tironi præcipit : nam Sapienti non opus, qui pugnat, imò vincit
omnem fortunam. Quam talem & talem præcogitat, & ipsâ præuiſione mollit aut frangit. Hæc D
aduſque Cap. XII. *Ab eo alia tractatiuncula, Non eſſe in Superuacuis laborandum, neque (quantum*
poteſt) in Alienis. Democriti cæleſte præceptum inculcat : Nec priuatim, nec publicè, multa
agi. *Iam Cap.* XIV. *à Leuitate arcet, itemque Pertinaciâ: id eſt, neque aſſiduè in vitâ mutare: nec*
ſi malè elegeris, præfractè inhærere. Omnia autem æquo, ac penè hilari oculo adſpicere. Quid enim
vita, niſi mimus? Poſtremò Simulatio (Cap. XVI.*) fugienda, & anxia ſui compoſitio : ſimplicitas*
aſſumatur, & interdum hilaritas, atque etiam conuiuia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, &
animum liberat atque attollit. In fine claudit, dixiſſe ſe, Quæ Tueri Tranquillitatem poſſint,
quæ Reſtituere: *ex quibus videas partitionem quæ fuit, ſed mehercules nunc non exſtat. Itaque,*
vt multa Senecæ, in partibus laudatum opuſculum eſt; ordo vniuerſi labat. atque id iniuria tem-
porum, aut exſcriptorum.

CAPVT

A

CAPVT PRIMVM.

INQVIRENTI mihi in me, [1] Serene, quædam vitia apparebant retecta, in aperto poſita, quæ [2] manu prenderem, quædam obſcuriora, & [3] in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia: quæ vel moleſtiſſima dixerim, vt [4] hoſtes vagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum eſſe, nec tanquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maximè deprehendo, (quare enim non verum vt medico [5] fatear?) me nec bonâ fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec [6] rurſus obnoxium. In ſtatu vt non peſſimo, ita maximè querulo & moroſo poſitus ſum: [7] nec ægroto, nec valeo. Non eſt quòd dicas, omnium virtu-
B tum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ [8] in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quicquid [9] ad alienum ſuffragium venit, morâ conualeſcere: & quæ [10] veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, exſpectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: ſed ego vereor, ne [11] conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, [12] hoc vitium in me altiùs figat. Tam bonorum, quàm malorum, longa conuerſatio [13] amorem inducit. Hæc animi inter vtrumque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis, infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quàm per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus [14] amor parcimoniæ, fateor. placet non in ambitionem [15] cubile compoſitum, non [16] ex arculâ

culâ

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. SERENE.] *Ad hunc ſcripſit. & eſt, opinor, Annæus Serenus, quem* Præfectum vigilum Neronis, *interemptum cum tota conuiuia, eſu fungorum, Plinius ſcribit, lib.* XXII. *Cùi è inter amicos interiores Senecæ fuit, & Tacitus ita memorat Annali* XIII. *vbi de Acte libertâ. Ante Senecam obijt, & fatetur ipſe mortem eius immodicè ſe fleuiſſe, epiſt.* LXIII. *Tamen quidam libri hic non* Serene, *ſed* Seneca *præferunt. quaſi hæc omnia verba & ſermo Sereni ſint, vſque ad* II. *Caput. Quod mihi minimè videtur: ſed eſt familiare Senecæ, ἀπρόφασιν ſine occaſionem ſcripti interdum figuratè proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire.*

2. MANV PREND.] *Prouerbiale, de claris apertiſq́. De Benef.* VI. *cap.* XLII. Soleo notare hunc in
D te affectum, & quaſi manu prendere.

3. IN RECESSV.] *Non in fronte & propalàm poſita.*

4. HOSTES VAGOS.] *Vt Scythas aliquos, aut Numidas.*

5. FATEAR.] *Benè. nam vt idem epiſt.* LIII. vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. *Iterùmque:* Morbi ad ſanitatem tunc inclinant, cùm ex abdito erumpunt.

6. RVRSVS OBNOX.] *Paßis &* prorſus *legere: ſed non muto.* Obnoxium *autem, morigerum, ſubiectum. Salluſtius:* Minari interdum ferro, ni ſibi obnoxia foret. *Vide Agell. lib.* VII. *cap.* XVII.

7. NEC ÆGROTO.] *Plerique incipientium aut proficientium ſic affecti. Sed vt Seneca (epiſt.* XX.*)* vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem ſuum.

8. IN SPECIEM.] *Quod minimè virtus facit, quæ ſe contenta. Sed in ſpeciem laborat Ambitio, vt* Dignitatem *(ita hic appellat) conſequatur; Eloquentia, vt* Famam.

9. AD ALIEN. SVFFR.] *Nam hæc talia ab aliorum iudicijs ſuſpenſa.*

10. VERAS VIRES.] *Vt virtus, & quidquid ſolidum petit.*

11. CONSVETVDO.] *Ouidius:* Quòd malè fers, aſſueſce, feres benè. multa vetuſtas Lenit.

12. HOC VITIVM.] *Animi labantis & inconſtantis.*

13. AMOREM.] *Lucretius:*
— conſuetudo concinnat amorem.

14. AMOR PARCIM.] *Vel hæc & ſequentia palam doceant, Senecam de ſe & in ſuâ perſonâ loqui.*

15. CVBILE COMPOSIT.] *Alta toro, purpureâ atque auratâ veſte inſtratum, lecto argenteo, eburneo, aureis pedibus.*

16. EX ARCVLA.] *In quam deponere veſtes ſolent, & vt niterent, ac pexa eſſent, pandere impoſito premere. Erant igitur Arculæ, ſed vicem etiam prali aut torcularis. Seneca epiſt.* XCIII. Quis vnquam veſtimenta æſtimauit arculâ? *Columella:* Quales ſunt arculæ, in quibus veſtimenta forenſia conduntur. *Noſter epiſt.* XCVI. De capſulâ totos, *hos mundulos fortaſſe (vide ibi) appellat: vt hodie dicimus,* Ex arculâ aliquem prodire.

N 17. MIL-

culâ prolata veſtis, non [17] mille ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: A [18] ſed domeſtica, & vilis, nec ſeruata, nec ſumenda ſolicitè. Placet [19] cibus, quem [20] nec parent familiæ, [21] nec ſpectẽt: non [22] ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis faciliſque, nihil habens acceſiti pretioſíve, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus [23] quà intrauerat. Placet miniſter [24] incultus & [25] rudis vernula; [26] argentum graue [27] ruſtici patris, ſine vllo opere & nomine artificis; & menſa non varietate [28] macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum [29] ſucceſſiones ciuitati nota: ſed in vſum poſita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidiâ. Cùm benè iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicuius [30] pædagogij, diligentiùs quàm iam [31] intra priuatum larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iam domus etiam [32] quà calcatur pretioſa, & diuitijs per omnes angulos diſſipatis, [33] tecta ipſa fulgentia, & [34] aſſectator comeſque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum B

17. MILLE PONDER.] *Vides quod de prælis dixi: ac ſic appellant. Martialis:*

Sic tua ſuppoſitis pellucent præla lacernis,
Et micat innumeris arcula ſyntheſibus.

Miror probari erudita viro ibi, prata lacernis: *longinquâ imagine, & ineptâ. Res clara eſt. & ita Claudianus:* —præliſque ſolutæ
Mita Dionææ ſumit velamina telæ.

Ammianus Preſſoria *dixit, lib.* XXVIII. Solitis *(lego* ſolutis, *vt in Claudiano)* preſſorijs veſtes, luce nitentes arbitrâ, diligenter explorant. *Iterùm Martialis:*
De Pallatinis dominæ quod ſerica prælis.

18. SED DOMESTICA.] *An domi, & à meis, facta? hoc puto, non peregrina. an quâ domi ſolemus vti, abſoletiore & minùs ſplendente? Nam lautiores duplicem eam habebant,* Domeſticam *&* Forenſem. *Ammianus* XXXI. *de Hunnis, facetè:* Nec eſt alia illis Domeſtica veſtis, alia Forenſis: *vt ſcilicet his Romanis. Cicero* II. *de Finib.* Aut vt veſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam Domeſticam, aliam Forenſem. *Adde Sueton. Auguſti cap.* LXXIII. *Vitellij cap.* IX.

19. CIBVS, QVEM.] *Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide epiſt.* CIX. *&* LXXX.

20. NEC PARENT.] *Id eſt, in quo paranda non multi occupentur.*

21. NEC SPECTENT.] *Nec grex puerorum menſa adſtet, inhians atque imminens in lautiorem cibum.*

22. ANTE MVLTOS.] *Atqui nec probetur cibus diu antè coctus, & ſpernant delicati* Paratus *ergo, quæſitus & emptus: vt ſolent peregrina aucupia aut piſces. Tamen alij libri,* imperatus: *rectè. de nimiâ curâ & diſpoſitione.*

23. QVA INTRAV.] *Per os, euomitione.*

24. INCVLTVS.] *Non auratus, aut cauuſinatus, nec Pædagogij in morem cultus.*

25. RVDIS VERNVLA.] *Domi natus.* Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus.

26. ARGENTVM GRAVE.] *In quo nihil præter pondus æſtimandum: non cælatum. Plinio id* Purum *dicitur lib.* III. *epiſt* I. Apponitur cœna non minùs nitida, quàm frugi, in argento puro & antiquo. *Iuuenalis:* —argenti vaſcula puri.

27 RVSTICI PATRIS.] *Non in vrbe nati, ſed domo Cordubâ. Seneca apud Tacitum lib.* XIV. Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror?

28. MACVLARVM.] *De Beneſ.* VII. *cap.* IX. Eò pretioſius *(lignum hoc citri)* quò illud in plures nodos arboris infelicitas torſit. *Nam hæ ſunt illæ* maculæ *amata & æſtimata olim: de quibus & Plinius,* XIII. *cap.* XV. Præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices varijs. Illud oblongo euenit diſcurſu, ideóque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, & ideò tales Pantherinæ. Sunt & vndatim criſpæ, maiore gratiâ, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. *Mox:* Iuuant plura quoque in vnâ menſâ vitia. *Et antè:* Quod tanti emitur, arborum vitium eſt. *quæ reſpondent illis Seneca de* arborum infelicitate. *De his menſis, Lucanus:*

Dentibus his niueis ſectos Atlantide ſiluâ
Impoſuêre orbes. C

Nam lignea iſta menſa ebore ſuſtinebantur. Iuuenalis:

—latos niſi ſuſtinet orbes,
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu.

Vide plura De Beneſ. loco iam citato.

29. SVCCESSIONES.] *Vt Plinij duo illa M. Tullij, & Aſinij Pollianis, & Iuba regis, aliaq́.*

30. PÆDAGOGII.] *Puerorum, qui ſub pædagogo. qui erant, vt noſtri illi Honorarij pueri, quos* Paigios *(neſcio an inclinatâ illinc voce) vocamus. Vide me ad Annalem* XV. *Taciti.*

31. INTRA PRIVATVM.] *Vox* priuatum, *in nullo veterum exſtat. quorum alij,* intra latus. *meus,* intra lacum; *Pinciani,* intra larem. *Haud malè hoc vltimum: ſic tamen vt priora leuiter immutet,* diligentiuſque iam intra. *vt explicet hoc de* apparatu pædagogij, *& dicas mancipia intra larem & domi, domini aut conuiuarum oculis, ſic veſtiri, ſic coli. An placeat,* diligentiùs quàm intra larem? *& explicemus, diligentiùs quàm deceat priuatam domum. Palatinum & Aulæ in morem, miniſtri coluntur. Enimuerò aliquid Aulæ opponi, vel ex eo videtur, quòd ibi* D *mancipia* aurata. *Lampridius in Alexandro:* Auratam veſtem miniſtrorum nullus, vel in publico conuiuio habuit. *Et de Pædagogianis iſtis Ammianus* XXVI. Tunicâ auro diſtinctâ, vt regius miniſter, indutus, à calce ad pubem, in Pædagogiani pueri ſpeciem. *Plinius alluſit, vbi de Auro:* Honeſtiùs viri pædagogijs id damus.

32. QVA CALCATVR.] *Solum & pauimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis.*

33. TECTA.] *Item auro vel ebore laqueata.*

34. ASSECTATOR.] *Vt ſemper. nec deſunt ſtultorum*

A imum aquas, & [35] circumfluentes ipſa conuiuia? quid epulas loquar, [36] ſcænâ ſuâ dignas? Circumfudit me ex longo [37] frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxuria, & vndique circumſonuit. Paullum titubat acies: faciliùs aduerſus illam animum, [38] quàm oculos attollo. Recedo itaque non peior, ſed triſtior: nec inter illa [39] friuola mea tam lætus incedo, tacituſque morſus ſubit, & dubitatio, nunquid illa meliora ſint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet [40] vim præceptorum ſequi, & [41] in mediam ire Rempublicam: placet honores faſceſque, non purpurâ aut [42] aureis virgis [43] adductum capeſſere, ſed vt amicis propinquiſque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior vtiliorque ſim, [44] propiùs poſitus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chryſippum: quorum tamen nemo ad Rempub. acceſſit, nemo [45] non miſit. [46] Ad quam cùm animum inſolitum [47] arietari permiſi, vbi aliquid occurrit, aut [48] indignum (vt in omni vitâ humanâ multa ſunt) aut parum [49] ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, [50] ad otium conuertor. & quemadmodum pe-
B coribus, fatigatis quoque, velocior [51] domum gradus eſt: placet intra parietes ſuos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum [52] tanto impendio redditurus. ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod [53] ad iudicem ſpectet: [54] ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos ſubdiderunt [55] exempla nobilia: proſilire libet in forum, commodare alteri [56] vocem, alteri [57] operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe: alterius coërcere in foro ſuperbiam, malè ſecundis rebus elati. [58] * In ſtudijs puto mehercule

totum diuitum arroſores, & quod ſequitur, arroſores, *vt noſter alibi.*

35. CIRCVMFLVENTES.] *Epiſtolâ* C. Conciſura aquarum cubiculis interfluentium. *Plura ibi.*

36. SCÆNA SVA.] *Cùm domus, & cœnatio, & ministri tam culti ſint: quidni epulæ, quæ in hoc velut*
C *theatra exhibentur?*

37. FRVGALITATIS SITV.] *Hæc clamant omnino à Senecâ, & de Senecâ, iſta dici. Veniebat vir optimus ab exſilio (vt veterem eius frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aulæ lucem. itaque meritò trepidat & exclamat*, circumfundi ſe nouo ſplendore luxuriæ.

38. QVAM OCVLOS.] *Ad me apta. & Lectori ingenuè aperio, animo quàm vultu, ad omnia externa, fortiorem eſſe.*

39. FRIVOLA.] *Tenuem vilemq́ supellectilem, & inſtrumentum. Gloſſa:* Friuola, vaſa fictilia. *Idem Iſidorus lib.* IX. Friuola vocantur propriè, vaſa fictilia inutilia. *Propriè. ſed longiùs producunt. Iuuenalis:* —iam friuola transfert Vcalegon.
D *Seneca* III. *Controuer.* Ego illos in friuola mea inuitaui.

40. VIM PRÆCEPTORVM.] *Intellegit præcepta Stoica, quæ ad remp. mittebant.*

41. IN MEDIAM.] *Vt ille apud Horatium, viæ ancepi:*

Nunc agilis fio, & merſor ciuilibus vndis,
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor.

42. AVREIS VIRGIS.] *Putant olim*, laureis: *vt ad triumphorum ſpem alludat. Sed magis nunc adhæſerim libris, qui totum hoc verbi ſpernunt.* Virgis adductum, *lictorum ſcilicet, qui virgas manu tenebant, ijsq́; ſubmouebant: ſiue & ipſas faſces vis interpretari. In Apuleij Mileſiacâ* I. Lixas, & virgas, & habitum prorſus magiſtratui conuenientem in te video. *Sed hoc in coloniâ. vbi loco faſcium, bacilli ſoli aut virgæ. Eſt qui* aureas virgas *hîc tenet, & ad auratas faſces refert. Sciat, inferioris æui, & Principum modo fuiſſe.*

43. ADDVCTVM.] *Id eſt, non inſignibus illis honoris, aut honore ipſo motum.*

44. PROPIVS POSITVS.] *Reip. iam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen ſcripti ferè,* compoſitus. *quod nec improbem, quaſi in arenam certamenq́ iam venerim, commiſſus cum rebus.*

45. NON MISIT.] *Alias præceptis ſuis iubent accedere, ipſi abſiſtunt. De cauſſâ iſtâ, in Fragmento De otio Sapientis.*

46. AD QVAM.] *Scripti quidam longè aliter (fortaſſe germaniùs:)* Vbi aliquid animam inſolitam arietari percuſſit. *ſi tamen facias*, aliquid animum inſolitum.

47. ARIETARI.] *Percuti, incurri. frequens noſtro verbum.*

48. INDIGNVM.] *Cum indignitate coniunctum.*

49. EX FACILI.] *De Benef.* III. *cap.* VIII. Qui beneficium ex facili largitus eſt.

50. AD OTIVM.] *Rempublicam omiſſa.*

51. DOMVM GRADVS.] *Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. Eò enim comparatio ſpectat.*

52. TANTO IMPENDIO.] *Nam reuerà, veteri dicta:* μέγιστον ἀνάλωμα χρόνος: Maximum impendium tempus.

53. AD IVDICEM.] *Quod ab aliena iudicia pendeat. Deo & ſibi placeat.*

54. AMETVR EXPERS.] *Ametur, ametur, cum pacta,*

Et ſecura quies, & neſcia fallere vita.

55. EXEMPLA NOB.] *Eorum qui remp. animosè tractarunt.*

56. VOCEM.] *Patroni vice.*

57. OPERAM.] *Aduocati vice.*

58. * IN STVDIIS.] *Ego hîc defectum aut confuſionem odorari videbar: nec ſatis, meo animo, iſta contexta.*

cule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſſâ loqui: ceterùm [59] verba rebus permit- A
tere, vt quà duxerint, hàc inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura
componere? Vis tu [60] non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus es: minùs moleſtia-
rum habet funus [61] tacitum. Itaque occupandi temporis cauſſâ, in vſum tuum, non in
præconium, aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. minore labore opus eſt ſtudentibus [62] in diem.
Rurſus vbi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in verba eſt, altiuſ-
q́ue vt ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum [63] exit oratio: oblitus tum legis
preſſioriſq́ue iudicij, ſublimis feror, & [64] ore iam non meo. Ne ſingula diutiùs perſequar,
in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas: [65] cui ne paullatim defluam
vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit,
quàm quod ipſe prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio
fauor officit. [66] Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe peruenisſe:
niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam [67] apertis oculis tranſiliſſent. Non eſt enim
quòd nos magis alienâ iudices [68] adulatione perire, quàm noſtrâ. Quis ſibi verum dicere B
auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumq́ue poſitus greges, plurimùm tamen
ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem
meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos
motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentes, ſcio. vt verâ tibi ſimilitudine id de
quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed nauſeâ. Detrahe ergo quidquid hoc
11. eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti. Quæro mehercule iamdu-
dum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. [69] nec vllius propiùs
admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longâ & graui valetudine expliciti, moriun-
culis, leuibuſq́ue interim offenſis perſtringuntur, & cùm reliquias effugerint, ſuſpicio-
nibus tamen inquietantur, mediciſq́ue iam ſani manum porrigunt, & omnem [70] ca-
lorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus, ſed
ſanitati parum aſſueuit: ſicut eſt [71] quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, C
cùm

59. VERBA REBVS.] *Ad illud Horatianum:*
Verbaq; præuiſam rem non inuita ſequentur.

60. NON ID AGERE.] *Planè ſcribendum*, nunc id. *In eâ vaculâ emphaſis. tu nunc mortalis, & breuis æui, capere anima vis poſteritatem?*

61. TACITVM.] *Quietum & ſilens, non illud Publicum; in qua præco, diſſignator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter* Funus tacitum, *hominis ignoti, & de quo nec ſermo. Tale optat alter Seneca.* Ætas per tacitum fluat. Sic cùm tranſierint mei Nullo cum ſtrepitu dies, Plebeius moriar ſenex.

62. IN DIEM.] *Non annos aut æuum: vt ij qui æuum cogitant.*

63. EXIT ORATIO.] *Ita libri omnes: at Muretus*, exſurgit. *Si quid mutandum, fecerim* exilit, *ſiue* exſilit.

64. ORE IAM.] *Et hîc variant. alij*, ore tantummodò: *alij, vt meus*, ore tamen meo. *Atque hoc ſanè ad vulgatum illud accedit. videturq́; alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena* — maiorq́ue videri, Nil mortale ſonans. *Probat ipſe in fine libelli:* Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.

65. CVI NE.] *Parum hæret: ſed nec vulgatum aliis*, cùm ne. *mihi placebat*, quin ne.

66. PVTO MVLTOS.] *Ego tecum, ô Annæe. Quot experimenta cepi in iuuentute huius* * δοκησισοφίας, *vt Plato appellat? & quàm primùm in viâ pedem poſuerunt, viſi ſunt habere in metâ. Itaque rectè Bion*, τὴν οἴησιν ἔλεγε, προκοπῆς ἐγκοπήν: Opinionem aiebat, profectus impedimentum, ſiue (*Græco ipſo verbo*) inciſionem eſſe. *Cui Fabius conſonat:* Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de ſe perſuaſio.

* Opinatæ Sapientiæ,

67. APERTIS.] *Mallem*, opertis, *clauſiſq́. Videntes videre noluerunt.*

68. ADVLATIONE PERIRE.] *Veteris ſcriptoris verbum in Io. Saliſberienſi:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit. *Et de ſui æui moribus Seneca epiſt.* LX. Non ſumus modicâ adulatione contenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus. *Iterùm De Beneficiis* VI. *cap.* XXX. Adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat. D

CAP. II. 69. NEC VLLIVS.] *E meo & Pinciani libris*, nec vlli propiùs admouerim exemplo: *id eſt, non alij rei aptiùs, magiſq́; vicinæ comparauerim.*

70. CALOREM.] *Quem Febrim ſtatim interpretatur.*

71. QVIDAM TREMOR.] *Idem De Breuit. vit. cap.* II. Velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt. *Lucanus:*

— ſed vt tumidus, Boreæ poſt flamina, pontus
Rauca gemit.

Statius:

Vt ſi quando ruit debellataſq́ue reliquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pontumq́ue iacentem
Exanimis iam voluit hiems.

Clau-

A cum ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaque non illis durioribus,[72] quæ etiam tranſcurrimus, vt alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes grauiùs; [73] ſed illud quod vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & rectâ ire viâ te credas, nihil auocatus tranſuerſis multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorumdam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoque vicinum, non concuti. Hanc [74] ſtabilem animi ſedem Græci Εὐθυμίαν vocant, de quâ Democriti [75] volumen egregium eſt: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam neceſſe eſt: res ipſa, de quâ agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus: quomodo [76] animus ſemper [77] æqualis, ſecundoque curſu eat, [78] propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus adſpiciat: & hoc gaudium non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, [79] nec attollens ſe vnquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri poſſit, in vniuerſum quæramus: ſumes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahen-
B dum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam: [80] ſimul tu intelliges, quantò minùs negotij habeas cum faſtidio tui, quàm hi quos ad [81] profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub [82] ingenti titulo laborantes, in ſuâ [83] ſimulatione pudor magis, quàm voluntas tenet. Omnes in eâdem cauſſâ ſunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet [84] quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oſcitant. Adijce illos, qui non aliter, quàm quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant, ſtatum vitæ ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſſimè manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adijce & illos, qui [85] non inconſtantiæ vitio parum leues ſunt, ſed inertiâ. Viuunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitij, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, vbi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſem-
C per inſtabiles mobileſque. quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vitâ [86] pendent,

Claudianus: — ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, cùm flamine fracto
Durat adhuc ſæuitque tumor.

72. QVÆ ETIAM TRANSC.] *Videtur dicere, quæ nos iam peruaſimus, à quibus liberi ſumus. Si tamen lectio ſincera: & pleraque in his aliquot clauſulis anterioribus (iam in illis verbis* In ſtudijs) *diluta, impura, aut ſuſpecta ſunt. Poſſis etiam interpretari,* Quæ tranſcurrimus, *quæ leuiter libamus & tangimus; quia iam ſuperuacua.*

73. SED ILLVD.] *Si quid video,* illo *legendum. Opus non illis durioribus, ſed iſta leniore.*

74. STABILEM.] *Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem* εὐεστὼ *vocauit:* Stabilitatem
D animi, & Conſtantiam. *Imò & volumen eo titulo ſeorſim ſcripſit, præter illud* περὶ εὐθυμίας, *ſiue* De Tranquillitate. *Nam illud ad Senecæ æuum peruenit, quod iam oſtendit: illud prius perijt, quod clarè Diogenes ſcribit:* Ἡ γὰρ Εὐεστὼ οὐχ εὑρίσκεται, *inquit,* Nam Conſtantia eius non reperitur.

75. VOLVMEN EGREGIVM.] *Laudat, & mouet deſiderium: fruſtrà. fuit, vt multa alia præclara. Sed &* Panætij *Stoici eâdem inſcriptione liber, item* Hipparchi Pythagorici: *denique &* Plutarchi Chæronæi, *qui exſtat.*

76. ANIMVS SEMPER.] *Deſcriptio eſt* Tranquillitatis *vberior. quam ipſam ita Democritus eſſormabat:* Καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους: Per quam tranquillè & conſtanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel ſuperſtitionis, vel alterius affectus.

77. ÆQVALIS.] *Fortè,* æquali ſecundoque. *Eſt Stoicorum* εὔροια.

78. PROPITIVSQVE SIBI.] *Valens & benignus. non ſibi aut fortunæ ſuæ iratus.*

79. NEC ATTOLLENS.] *Planè qualis ille Cotta apud Salluſtium:* Bonæ ſecundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. *Enimuerò mutari ad hæc incerta & externa, vt Epictetus loquitur,* ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ: impetiti conſtitutio eſt, & character.

80. SIMVL TV.] *Hæc verba videntur pro ijs, qui priorem totam partem & querelam* Sereni *eſſe volunt interrogantis. Sed, vt rem dicam, hic libellus ſatis confuſus eſt: à ſcriptore, an ab æuo: ſed confuſus.*

81. PROFESSIONEM.] *Ad Philoſophos falſos hæc refert? an ad eos, qui in luce publicâ, magiſtratus & rectores? vtrauis poteſt.*

82. INGENTI TITVLO.] *Sub præſcriptione honeſtâ; ſiue ſapientiæ, vt philoſophi; ſiue curæ publicæ & tutelæ, vt alij.*

83. SIMVLATIONE.] *Quâ præferunt ſibi benè & beatè eſſe, iucundè & tranquillè viuere.*

84. QVOD RELIQVERVNT.] *Vt viduis mulierculis defuncti mariti.*

85. NON INCONSTANTIÆ.] *Veteres,* conſtantiæ. *ex quo Pincianus:* qui non conſtantiâ, in vitio. *Aſſentior; ſed hoc ampliùs,* in vitâ *legi vellem.*

86. PENDENT.] *Parum ſuauiter repetitur: nam præiuit* pendentibus. *ſed paſſim hic interpolatio.*

 87. DE-

dent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntque: & vbi ſiue præmio labor eſt, torquet A illos irritum dedecus, nec dolent praua, ſed fruſtrà voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt; & cunctatio vitæ parum ſe explicantis, & inter [87] deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt, vbi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, & ad ſecreta ſtudia: quæ [88] pati non poteſt animus ad ciuilia erectus, agendíque cupidus, & naturâ inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, inuitus adſpicit ſe ſibi relictus. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi volutatio, & otij ſui triſtis atque ægra patientia: vtique vbi cauſas fateri pudet, [89] tormenta introrſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates, ſine exitu, ſe ipſæ ſtrangulant. Inde mæror mæror que, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpenſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, querentiúmque nihil ipſos B habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auerſatione alienorum proceſſuum, & ſuorum deſperatione, obiraſcens fortunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ, dum tædet ſui, pigetque. Naturâ enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi ſe abſtrahendíque materia eſt; gratior quibuſque peſſimis ingenijs, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum ſcabiem delectat, quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, [90] in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque noſtrum cum quodam dolore delectant: vt verſare ſe, & mutare nondum feſſum latus, & aliò atque aliò [91] poſitum ventilari. Qualis ille [92] Homericus Achilles eſt, modò pronus, modò ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. quòd proprium ægri eſt, nihil diu pati, & mutationibus vt remedijs vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari ſe, modò terrâ experitur ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc C Campaniam petamus. iam [93] delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſquallore releuentur. Tarentum petatur, [94] laudatúſque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta [95] vel antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad vrbem. nimis diu [96] à plauſu & [97] fragore aures vacauerunt: iuuat

87. DESTITVTA VOTA.] *A ſucceſſu & Fortunâ.*

88. PATI NON POTEST.] *Nec mirum.* nam primum argumentum eſt (*noſter epiſt.* 11.) compoſitæ mentis, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. *Horatius in ſitos:*

Non horam tecum eſſe potes, non otia rectè
Ponere, teque ipſum vitas fugitiuus & erro.

89. TORMENTA.] *Cum articula ſcriberem*, & tormenta.

90 IN QVAS.] *Fortè*, in quîs, *id eſt, quibus.*

91. POSITVM.] *Gruterus*, poſitu.

92 HOMERICVS ACHIL.] *Verſus quos tangit, in Iliad.* ω.

Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναστάς:
Nunc lateri incumbens, iterùm pòſt paullò ſupinus
Corpore, tú pronus, tum ſurgẽs denique rectus.

Quos & Iuuenalis adſpexit, aut vertit:

—noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus.

93. DELICATA.] *Ad ipſam Campaniam refer, quæ nihil niſi cæli ſoliq́ deliciæ: præſertim vt tunc culta.*

94. LAVDATVSQVE PORTVS.] *Liuio deſcriptus, libro* XXV. *& Floro* I. *cap.* XVIII.

95. VEL ANTIQVÆ.] *Sententia eſt. Tecta etiamnunc tam multa & lata, vt vel antiquam turbam (id eſt, quæ olim fuit) poßint capere. Nam Tarentum,* D *Croton, Metapontus, magna illa & florentißima olim opida (ita vices rerum ſunt) nunc deſerta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo:* Vetus murus ambitum habet magnum, nunc autem maior vrbis pars, ad Iſthmum ſita, deſerta eſt. *Dio Chryſoſtomus in Tarſico primo:* Nónne Sybaris, quæ maximè luxuriata eſt, maximè perijt? nónne Croton & Thurij, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim ſic florentes & potentes, quâ vrbe non ſunt nunc deſertiores? *Tamen ſuſpecta lectio.*

96. A PLAVSV.] *Theatrali.*

97. FRAGORE.] *Circenſi. Iuuenalis:*

—& fragor aurem Percutit, euentum viridis quo colligo panni. *Neque nego in theatris potuiſſe & fragorem: ſic populo incitati: ſed magis in Circo, victoria illo cantu, inter factiones & ſponſiones.*

98. SEM-

A iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur: vt ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo [98] *ſemper fugit.*

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & vrget grauiſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, [99] nec noſtræ, nec vllius rei diutiùs. Hoc quoſdam egit ad mortem, quòd propoſita ſæpè mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Faſtidio illis eſſe cœpit vita, & ipſe mundus: & [100] ſubit illud rabidarum deliciarum: [101] *Quouſque eadem?* Aduerſus hoc tædium quo III.
auxilio putem vtendum, quæris. Optimum erat (vt ait [102] Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus ſe detinere. nam vt quidam ſole, & exercitatione, & curâ corporis, diem ducunt, athletiſque vtiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere eſſe, non longè pulcherrimum eſt? Nam cùm vtilem
B ſe efficere ciuibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit, communia priuataque pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſanâ hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quàm quod ſuccedat, [103] à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, vbi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. nec vt leonum animaliumque impetus caueis coërcetur: ſic hominum, quorum [104] maximè in ſeductu actiones ſunt. Ita tamen delituerit, vt vbicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & vniuerſis, ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reip. prodeſt, qui [105] candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certè moratur, in priuato publi-
C cum negotium agit. An ille plus præſtat, qui [106] inter peregrinos & ciues, aut vrbanus præ-

98. SEMPER FVGIT.] *illud,* ſemper, *non eſt in Lucretio, & verſus reſpuit. At locus eius huic compar, inſignis eſt, & meritò adſcribendus, lib.* III.

——— vt nunc plerumque videmus,
Quid ſibi quiſque velit, neſcire & quærere ſemper:
Commutare locū, quaſi onus deponere poſſit.
Exit ſæpè foras magnis ex ædibus ille,
Eſſe domi quem pertæſum eſt, ſubitoq; reuertit:
Quippe foris nihilo melius qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtet:
Oſcitat extemplò tetigit cùm limina villæ,
D Aut abit in ſomnū grauis, atque obliuia quærit,
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuiſit.
Hoc ſe quiſque modo fugit. at, quod ſcilicet, vt fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hæret, & angit.

99. NEC NOSTRÆ.] *Phraſis cùm alibi, tum in Liuio crebra. Lib.* III. Patres ſuarum rerum erant, amiſſâ publicâ. *Et* XXIII. Plebs nouarum rerum & Annibalis tota eſſe.

100. SVBIT ILLVD.] *Magìs,* ſubiit. *& neſcio an ſtatim* tabidarum, *pro* rabidarum. *Si hoc tenes; ſententia erit, delicias acres, efferas, & infrenes eò prorumpere, vt mortem ament, ſe oderint. Si, quod ſubijcio; delicias languentes, deficientes (vt ſolet à nimio vſu) tadio ire ad mortem.*

101. QVOVSQVE EADEM.] *Dormire, ſurgere, ingerere, egerere, libidinari, fatiſcere, & omnia in orbem. Eadem vulgi vox in Epiſt.* XXIV. *vide: & ſenſus in Lucretio:*

Præterea, verſamur ibidem, atque inſumus vſque,
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

Ac plura item vide.

CAP. III. 102. ATHENODORVS.] *Aliquot illo nomine, & quidem ſecta Stoica fuerunt. Vide Manud.* I. *Diſſert.* XII.

103. A FORO QVIDEM.] *Ita idem ſuadet & probat, epiſt.* XXVIII. Si liceat diſponere ſe, conſpectum quoque fori & viciniam procul fugiam. *Plura ibi vide.*

104. MAXIME.] *Imò,* maximæ.

105. CANDIDATOS EXTRAHIT.] *Producit ad petendum, ſuffragator eſt. Nam ita in comitijs illis Senatoriis (hoc Principum æuo) fiebat. Vide Plinij epiſtolam* XX. *libri* III. *& eiuſdem Panegyricum. Adde & epiſt.* VIII. *noſtri Senecæ, ſententiâ conſimili:* Non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem, aut in Senatu candidato vocem & manum commodarem? *Aliaqui & legi poterat,* qui candidatus extrahit & tuetur reos. *Nam aduocati & honeſtiores, in tali veſte.*

106. INTER PEREGRINOS.] *Primus Prætor in vrbe ius, & inter ciues dixit, creatus anno Vrbis* CCC. XCVIII. *atque is* Vrbanus *ideò dictus. Poſteà, non ſufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in vrbem, alter additus, qui ius diceret inter ciues & Peregrinos. Id factum anno* DX.

 107. AD

prætor adeuntibus [107] adſeſſoris verba pronunciat: quàm [108] qui docet quid ſit iuſtitia, A
quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, [109] quantum bonum ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officijs, [110] non deſerueris, nec munus detrectaueris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & [111] cornu dextrum læuumque defendit: ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minùs periculoſâ, non otioſâ tamen fungitur, vigiliaſque ſeruat, & armamentario præeſt. quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, [112] in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne vitæ faſtidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis ſuperuacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Nunquam enim [113] quamuis obſcura virtus latet, ſed [114] mittit ſui ſigna. quiſquis dignus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimuſque in nos tantùm conuerſi; ſequetur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas con- B
tra difficultates locorum ducere, & malè diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alij parcè illo vtimur, alij prodigè: alij ſic impendimus, vt poſſimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus [115] reliquias. Quare nihil turpius eſt, quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem. [116] Mihi, cariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis citò refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendum: ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſignis, ſaluâ militari dignitate. Sanctiores tutioreſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, ſtudioſoque virtutis. ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non ſtatim auerſus inermiſque fugiat, latebras quærens, quaſi vllus locus ſit, quò non poſſit fortuna perſequi: ſed parciùs ſe inſerat officijs, & cum delectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati ſit. Militare non licet? honores ſpectet. priuato viuendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacitâ aduocatione ciues iuuet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpectaculis, in C
conuiuijs, bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideò magno animo nos [117] non vnius vrbis mœnibus clauſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus; patriamque nobis mundum profeſſi ſumus: vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitijs? reſpice poſt te, quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorum. nunquam tibi ita magna pars obſtruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide ne totum iſtud vitium tuum ſit. non vis enim niſi conſul, aut [118] prytanes;

107. ADSESSORIS VERBA.] *Quæ ille peritus iuris dictaſſet, quibus ſententiam concepiſſet. Notum Adſeſſura hoc munus. atque ita emendauit hunc locum Iac. Cuiacius* XXIII. *Obſeru. cap.* XL. *Etſi nec litterâ minùs meus laudatus ille codex.*

108. QVI DOCET.] *Abſunt hæc dua verba omnibus libris, tamen apta & tenenda.*

109. QVANTVM BONVM. *Ita Eraſmus vulgauerat, tenuitq; Muretus. At Pinciani codices,* quàm gratuitum bonum ſit bona conſ. *Quidam Gruteri, & meus,* quantum grauidorum hominum ſit bona conſ. *Adhæream Pinciano, & explicem:* Gratuitum bonum. *quòd reliqua pretia aut labore; hoc vltrò, & voluntate ſolâ, paretur.*

110. NON DESERVERIS.] *Meus,* te non deſerueris. *nec malè. Illud tamen à militiâ, aptius videtur.*

111. CORNV DEXTRVM.] *Acies in duo cornua plurimùm diuidi ſolet; quod notum. putarem tamen commodiùs legi,* cornu dextro, læuóve. *Neque enim vnus vir totum cornu defendit.*

112. IN NVMERVM.] *Id eſt, ſtipendijs accenſentur: æs & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit,* in numerorum ſtipendia: *id eſt, cohortium, inquit. Apage. vulgatâ nihil melius aut clarius.*

113. QVAMVIS OBSCVRA.] *Etſi non in luce & publica poſita; etſi in priuato paruoq; lare.*

114. MITTIT SVI SIGNA.] *Lumen & radios ſpargit. An à feris magìs ſumptum, quæ odorem & veſtigia relinquunt, ijs veſtiganda?* D

115. RELIQVIAS.] *Nihil appareat, nihil facti operis exſtet.*

116. MIHI, CARISSIME.] *Hactenus Athenodori ſententia: nunc Seneca, qui aliquid diſtinguit, aut mutat.*

117. NON VNIVS VRBIS.] *Vide de Vitâ beatâ, cap.* XXXI.

118. PRYTANES.] *Atheníenſium magiſtratus. apud quos, eiectis triginta tyrannis, decem à Thraſibulo reip. præpoſiti: mox iis quoque à Pauſaniâ ſpretis, quinquaginta iſti* Prytanes *inſtituti. de quibus Demoſthenes* II. *Philipp. atque alibi, Pollux libro* VIII. *& Harpocration his verbis:* Πρυτάνεις ἐκα-

τὸν κατὰ

A tanes, aut [119] ceryx, aut [120] ſufes adminiſtrare Remp. Quid ſi militare nolis, niſi imperator, aut tribunus? etiam ſi alij [121] primam frontem tenebunt, te ſors inter [122] triarios poſuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantùm, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, ſi à primâ te Reip. parte fortuna ſubmouerit; ſtes tamen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſſerit; ſtes tamen, & ſilentio iuues. Nunquam inutilis eſt opera ciuis boni. auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacitâ, inceſſuque ipſo prodeſt. Vt ſalutaria quædam, citra guſtum [123] tactúmque, odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue exſpatiatur & fruitur ſuo iure; ſiue precarios habet acceſſus, cogiturque vela contrahere; ſiue otioſa mutaque eſt, & anguſto circumſcripta, ſiue adaperta: in quocumque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum vtile putas exemplum benè quieſcentis? [124] Longè, inquam, optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nunquam enim vſ-
B que eò intercluſa ſunt omnia, vt nulli actioni honeſtæ locus ſit. Nunquid potes inuenire vrbem miſeriorem, quàm Athenienſium fuit, cùm illam triginta tyranni diuellerent? mille [125] trecentos ciues, optimum quemque, occiderant: nec finem ideò faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſæuitia. In quâ ciuitate erat ariopagos, religioſiſſimum iudicium, in quâ ſenatûs populuſque ſenatui ſimilis: coibat quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poterátne illa ciuitas conquieſcere, in quâ tot tyranni, [126] quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. vnde enim miſeræ ciuitati tot [127] Harmodios? Socrates tamen [128] in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas [129] metuentibus exprobrabat [130] ſeram periculoſæ auaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cùm inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt: & qui tutò inſultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem
C libera ciuitas non tulit: vt ſcias & in afflictâ Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum, & in florenti ac beatâ, [131] pecuniam, inuidiam, mille alia vitia [132] inermia regnare. Vtcumque ergo ſe Reſp. dabit, vtcumque fortuna permittet, ita aut [133] explicabimus nos, aut contrahemus: vtique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imò ille vir fuerit, qui periculis vndique imminentibus, armis circà & cathenis frementibus,

τήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ταττόμενα: Prytanes, quinquaginta viri ex vnâ tribu electi, qui omnia adminiſtrant à Senatu decreta. *Idem ſummi magiſtratus nomen & Rhodijs fuit, apud Liuium* XLII. *Plutarchum in Politicis, Appianum* IV. *Ciuil.*

119. CERYX.] *Libri, vt in ignotiore voce, vacillant, & meus* tenyr *præfert. Sed vulgatum, verum:*
D *eſtq́,* Ceryx, præco, legatus: *etiam qui ſacra Cereris tractabat* Ceryx, *vel ad diſcrimen ἱεροκήρυξ: de quibus Athenæus aliquid lib.* XIV. *& Plutarchus in Alcibiade.*

120. SVFES] *Pœnorum ſupremus Dictator, in Liuio. Vide Feſtum, eâ voce.*

121. PRIMAM FRONTEM.] *Hoc eſt, quod ipſe De Conſtantiâ ſap. cap. vlt. ſcribit,* in primâ acie altos ordines ſtare. *Vide Militiam noſtram.*

122. TRIARIOS.] *Qui tertij in acie, vltimiq́.*

123. TACTVMQVE.] *Quidam libri,* citra guſtum, tactu, odore: *neque id malè, etſi vulgatum præfero.*

124. LONGE, INQVAM.] *Haud ſatis hærere cum prioribus videtur: niſi refers ad illa contra Athenodorum dicta.*

125. TRECENTOS.] *Alij* quingentos *tradunt.*

126. QVOT SATELL.] *Meus, & alij ſcripti,* tot tyranni erant, quot ſatellites eſſent? *Puto verum, ſi vocula educatur latens:* quot ſat ſatellites eſſent. *Erant enim triginta tyranni: atqui ſatis erat, inquit, tot vel ſatellites tyrannidis eſſe. De tyrannide autem iſtâ, noſter epiſt.* CIV.

127. HARMODIOS.] *Tyrannicidas. Vide lib.* VII. *De Benef. cap.* XIV.

128. IN MEDIO.] *Cicero ad Atticum,* VIII. Quaſi locupletior mihi quærendus ſit auctor, quàm Socrates, qui cùm XXX. tyranni Athenis eſſent, pedem portâ non extulit.

129. METVENTIBVS.] *Quia diuites maximè periclitantur ſub tyrannis.*

130. SERAM.] *Antè enim opes exponendæ pro patriâ, contra Lacedæmonios; & priuſquam eò decideret.*

131. PECVNIAM.] *Ita ſanè libri: etſi Muretus,* impotentiam, *quæ Pinciani nuda coniectura eſt. An* pecuniam *retinemus, & auaritiam, ſiue potiùs corruptelas à pecuniâ explicamus? an* petulantiam, *placet ſubſtitui?*

132. INERMIA.] *Togata, & tyrannidi armata opponit.*

133. EXPLICABIMVS NOS.] *Salutare præceptum, & ſimul*

ribus, non [134] alliſerit virtutem, nec [135] abſconderit. [136] Non enim debet ſeruantem ſe obruere. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, *Malle eſſe ſe mortuum,* [137] *quàm viuere.* Vltimum malorum eſt, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, ſi in Reip. tempus minùs tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: nec aliter quàm in periculoſâ nauigatione, ſubinde portum petas: nec exſpectes donec res te dimittant, ſed ab illis te ipſe diſiungas. A

IV. Inſpicere autem debemus primùm [138] noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſsâ, aut cum quibus agendum eſt. Ante omnia, neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia ferè plus nobis videmur poſſe, quàm poſſumus. Alius eloquentiæ fiduciâ prolabitur, alius patrimonio ſuo plus imperauit, quàm ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quorumdam parum idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, quæ [139] firmam frontem deſiderant: quorumdam [140] contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in poteſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam vrbanitatem neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his vtilior negotio quies eſt. ferox impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis euitet. B

V. Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ [141] cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quàm in onere. neceſſe eſt [142] opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea non tam magna ſunt negotia, quàm fœcunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc refugienda ſunt, ex quibus noua occupatio multiplexque naſcetur. Nec accedendum eò, vnde liber regreſſus non ſit: his admouenda manus eſt, quorum finem aut facere, aut certè ſperare poſſis.

Relin-

& ſimul politicum, vt rebus temporibuſq́ue, virtute ſaluâ, aptemur. Socratis dictum huc facit: Ὁ βίος, ὥσπερ ὄργανον, ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοττόμενος, ἥδιον γίνεται: Vita, velut organum, intentione & remiſſione aptata, iucundior redditur: *etſi aliò hoc etiam ducas, ad quietem ſcilicet labore temperatam. Lucanus ad Piſonem:*

Temporibus ſeruire decet. qui tempora certis
Ponderibus penſabit, cum ſi bella vocabunt,
Miles erit: ſi pax, poſitis toga veſtiet armis.

134. ALLISERIT.] *Id eſt, ne peruicaciâ aut ambitione præpoſterâ, ſe ſuamq́ue fregerit: quaſi in ſcopulum nauem vltrò miſerit.*

135. ABSCONDERIT.] *Turpiter ſe ſubduxerit, latuerit. Vult medium teneri, qualem ſuum Agricolam Tacitus facit*, peritum obſequi, eruditumque vtilia honeſtis miſcere. *Eumdem*, non contumaciâ, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocaſſe: *ſed* obſequium & modeſtiam, cui induſtria tamen & vigor adeſſent, *præſtitiſſe. Idem, de M. Lepido:* Hunc ego, temporibus illis, grauem & ſapientem virum fuiſſe comperior. nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Tiberium viguerit.

136. NON ENIM.] *Ita Eraſmi editio, & ex eâ vulgatæ. Muretus*, Non eſt enim ſeruare ſe, obruere: *viderit quo auctore, non certè libris. Quorum alij*, Non enim debet ſeruare ſe, vel obruere: *alij, vt meus*, Non enim ſeruare ſe voluit. nec obruere. *Ego eliciebam*, Non enim cernuare ſe vult. nec obruere. *Neutrum, inquit, ſapiens facit. nec cernuat ſe, & abijcit pronum ac præcipitem; nec item obruit, & abſcondit. Planè reſpondent priori clauſulæ, eámque explicant.* nec allidet virtutem, nec abſcondet. Cernuo *autem ſiue &* Cernulo, *veteris & medij æui probum ſaleuſq́ue verbum eſt. Ipſe noſter, epiſt.* VIII. Non euertit eos Fortuna, ſed cernulat & allidit. *Et notes ibi quoque iungi & pariari cum verbo* Allidendi.

137. QVAM VIVERE.] *Repetendum commune verbum,* mortuum. *Sententia eſt, malle ſe reuerà eſſe mortuum, quàm mortuum inter viuos agere. Lucretius in hoc genus:* C

Mortua cui vita eſt propè iam viuo atque videnti.

Seneca alibi: Otium ſine litteris, mors eſt, & viui hominis ſepultura. *Et de ignauo illa:* Vatias hic ſitus eſt. *Quid Plato?* Ὅστις τῇ ψυχῇ μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, τούτῳ τὸ ἄγειν ἡσυχίαν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ ζῆν κρεῖττον, ἢ ζῆν πράττοντι καθ' αὑτόν: Quiſquis animâ & vitâ vti neſcit, huic quieſcere animâ, nec vitâ viuere melius, quàm ſic viuere apud ſeſe. *Eſt ipſa ſententia Curiana.*

CAP. IV. 138. NOSMETIPSOS.] *De Irâ* III. *cap.* VII. *hæc ſic partitè:* Quotiens aliquid conaberis, te ſimul, & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. *Etſi ibi fortaſſe verius*, quibuſque parabis: *id eſt, quorum cauſsâ & gratiâ, vt hîc ſequitur.* D

139. FIRMAM FRONTEM.] *Benè. at libri omnes priſci, & meus*, primam frontem. *Quod interpretari poſſis, aut eximiam & notabilem in duritie: aut primò & ante omnia aſſumendam talem frontem.*

140. CONTVMACIA.] *Nam Aula vult obſequentes. Tacitus:* Labeo incorruptâ libertate, & ob id famâ celebratior, Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur.

CAP. V. 141. CVM REBVS.] *Eadem lege* III. *De Irâ, cap.* VI. *extrema, &* VII. *primo.*

142. OPPRIMANT.] *Propertius:*

Turpe eſt, quod nequeas, capiti committere pondus,
Et preſſum inflexo mox dare terga genu.

CAP.

A Relinquenda, quæ latiùs actu procedunt, nec vbi propoſueris, deſinunt. Hominum VI.
vtique delectus habendus eſt; an digni ſint, quibus partem vitæ noſtræ impendamus: an
ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam vltrò officia noſtra [143] nobis impu-
tant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem ſe iturum ad eum, qui ſibi nil pro hoc de-
biturus ſit. Puto intelligis, multò minùs ad eos iturum, qui cum amicorum officiis [144] pa-
ria in menſâ faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant: quaſi in alienum honorem
intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoreſque, non delectabit popina ſecreta.
[145] Conſiderandum eſt, vtrùm [146] natura tua agendis rebus, an otioſo ſtudio contempla-
tionique [147] aptior ſit: & eò inclinandum, quò te vis ingenij defert. Iſocrates Ephorum
iniectâ manu à foro ſubduxit, vtiliorem componendis monumentis hiſtoriarum ratus.
Malè enim reſpondent [148] coacta ingenia. reluctante naturâ, irritus labor eſt. [149]* Ni- VII.
hil tamen æquè oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum
eſt, vbi ſunt præparata pectora, in quæ tutò ſecretum omne deſcendat, quorum conſcien-
B tiam minùs quàm tuam timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium
expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, [150] conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet vacuos,
quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum
quemque tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque, vt in peſtilentiâ, cauendum eſt, ne
[151] corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahe-
mus, afflatuque ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam,
vt quamminimè inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris [152] ſana miſcere.
Nec hoc præceperim tibi, vt neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. vbi enim
iſtum inuenies, quem tot ſæculis quærimus? pro optimo eſt, minimè malus. Vix tibi
eſſet facultas [153] delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici
fœtus prouentum bonos quæreres: aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ ple-
roſque dignos tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quàm vnquam
aliàs, maximorumque molitores ſcelerum. Vtrâque enim turbâ opus erat, vt Cato
C poſſet intelligi. habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret: & malos, [154] in quibus
vim ſuam experiretur. Nunc verò in tantâ bonorum egeſtate, minùs faſtidioſa fiat ele-
ctio. Præcipuè tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in
querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, [155] tranquillitati tamen inimi-
cus eſt comes perturbatus, & omnia gemens. Tranſeamus ad patrimonia, maxi- VIII.
mam

CAP. VI. 143. NOBIS IMPVTANT.] *Id eſt, cùm ipſi pro ijs debeant, debere nos putant. quaſi quos dignos habuerint, vt obſequia præſtaremus.* Imputare *autem, in rationibus alicuius ponere, inſcribere. Suetonius Tiberij cap.* LIII. Imputauit etiam, quòd non laqueo ſtrangulatam abiecerit. *Plinius, de Medicis:* Stertinius imputauit Principibus, quòd quingenis HS. contentus eſſet. *Statius:* Lucanum potes
D imputare terris. *Seneca de Benef.* II. Superbi & imputatores.

144. PARIA IN MENSA.] *Ita meus liber, & ſententia liquet. Tamen alij,* parem menſam; *aut,* pares menſas. *Poſſis igitur,* paria menſâ faciunt. *De quo genere Iuuenalis:*

Fructus amicitiæ magnæ cibus. imputat hûc rex:
Et quamuis rarum, tamen imputat. *Iterùm:*
Primo fige loco, quòd cùm diſcumbere iuſſus,
Mercedem ſolidam veterum capis officiorum.

Ammianus copioſè & iocoſè lib. XIV.

145. CONSIDERANDVM.] *Neſcio an hæc ſatis apta, & non ſit hiatus.*

146. NATVRA TVA.] *Nam, vt ipſe alibi,* tenenda nobis vita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illâ declinandum. Illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquam nauigantibus.

147. APTIOR SIT.] *Socratis eò monitum facit:* Ο῾ βίος ἁρμόζων, ἀλυπότερος: Vita conueniens & apta, minùs moleſta.

148. COACTA INGENIA.] *Quò ſpectat Latinorum verbum,* Nequid inuitâ Mineruâ.

CAP. VII. 149. *NIHIL TAMEN.] *Neque hæc prioribus ſatis connexa, & ſuſpicor hiulca eſſe.*

150. CONSPECTVS IPSE.] *Euripides:*

——— εἴ τι τυγχάνει κακὸν,
Εἰς ὄμματ' εὐνοῦ φωτὸς ἐμβλέψαι γλυκύ:
——— ſiquid accidit mali,
Vel os amici ſuaue contuerier.

151. CORRVPTIS IAM.] *Siue placet,* correptis.

152. SANA MISCERE.] *Vidi qui vellet,* ægris ſe admiſcere.

153. DELECTVS FELICIORIS.] *Excidiſſe puto voculam,* dilectus huius felic. *Magis id pro mente Senecæ, ac vero.*

154. IN QVIBVS.] *Quas frangeret, & quibus reſiſteret.*

155. TRANQVILLITATI.] *Serenitatem animi turbat nubilus ille vultus, & ſemper, vt ita dicam, pluuius.*

CAP.

mam humanarum ærumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur, com- A
pares, mortes, ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quantò leuior dolor ſit, non habere, quàm perdere: & intelligemus, paupertati eò minorem tormentorum, quò minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim, ſi putas animoſiùs detrimenta diuites ferre. maximis minimiſque corporibus par eſt dolor vulneris. Bion eleganter ait, *Non minùs moleſtum eſſe* [156] *caluis, quàm comatis, pilos velli.* Idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſque, par illis eſſe tormentum. vtriſque enim pecunia ſua obhæſit, [157] nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, vt dixi, faciliuſque, non acquirere, quàm amittere: ideoque lætiores videbis, quos nunquam fortuna [158] reſpexit, quàm quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem voca, & quàm voles ignominioſum ſecuritati nomen impone: putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circumſcri- B
ptores, latrones, plagiarios, vnum eſſe, cui noceri non poſſit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beatè degant: quòd illis non prædia, nec horti ſint, nec [159] alieno colono rura pretioſa, nec grande in foro fœnus. Non te pudet, quiſquis diuitiis adſtupes? reſpice agedum [160] mundum: nudos videbis [161] deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu [162] Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem eſſe Pompeio? [163] Numerus illi quotidie ſeruorum, [164] velut Imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum [165] diuitiæ eſſe debuerant, [166] duo vicarii, & [167] cella laxior. At Diogeni ſeruus vnicus fugit, nec eum reducere, cùm monſtraretur, tanti putauit. *Turpe eſt*, inquit, *Manen ſine Diogene poſſe viuere, Diogenem ſine Mane non poſſe.* Videtur mihi dixiſſe: Age tuum negotium fortuna. nihil apud Diogenem iam tuum eſt. Fugit mihi ſeruus? immò liber abiit. Familia
[168] ve- C

CAP. VIII. 156. CALVIS, QVAM.] *Hyſterologia eſt, perfrequens in Senecâ. Nam dictum vult, non minùs moleſtum comatis (id eſt diuitibus) quàm caluis (pauperibus) pilos opeſq. euelli. Exempla huius inuerſæ locutionis notarunt plura Petrus Faber I. Semeſtr. cap. XXIII. Furnerius ad legem VIII. De Verb. ſignif.*

157. NEC SINE SENSV.] *Eſt quod Antiphon ſcribit de auaris:* Ἀφαιροῦντες δ' ἐκ τῶν χρημάτων, ἀλγοῦσιν, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σαρκῶν ἀφαιρούμενοι: Cùm aliquid tollunt, & vtuntur è pecuniâ, dolent haud aliter quàm ſi de carnibus ſuis tollant. *Nónne hoc eſt* obhæreſcere pecuniam, *cùm in partem quaſi noſtri tranſit?*

158. RESPEXIT.] *Benigniore nempe oculo. Nam hoc eſt* Reſpicere. *Plautus:* Reſpice. idem Deos credo facturos tibi. *Inde & publicè culta* Fortuna, *cognomento* Reſpiciens.

159. ALIENO COLONO.] *Sub ergaſtulariis. Lucanus:*

Longa ſub ignotis extendere rura colonis.

160. MVNDVM.] *Cælum ipſum.*

161. DEOS.] *Stoicos. id eſt, ſidera.*

162. DEMETRIVM.] *Pompeii Magni libertum. de quo Plutarchi faceta narratiuncula, in Catone Vticenſi.* Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam, in vtroque viæ margine, compoſitè ſtantes viros, iuuenes, pueros, cum diſcrimine ætatum, in feſto omnes habitu & veſte: magiſtratus præterea candidatos, ſacerdotes etiam ipſos, coronatos. Cato ſtomachari, & putare ſui honoris cauſsâ factum, & ſucceuſere iis quos præmiſerat, tanquam indicaſſent. Itaque iam propior, deſcendit vehiculo, & ſuos idem facere ac pedibus ire iuſſit: tanquam ſalutandus, & pompâ illâ deducendus. At ecce ſenex quidam, coronâ & virgâ inſignis (diſſignator is erat) ne ſalute quidem dictâ rogauit, Vbi Demetrium reliquiſſent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeii libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hîc comites Catonis & indignari, & riſu emori: Cato nihil aliud prolocutus quàm, O miſeram ciuitatem! in eam ingredi. *Hic ergo ille Demetrius.*

163. NVMERVS ILLI.] *Vide quàm multos habuerit. qui ſcire ex ſcripto & diſcere cottidie debuit, qui abeſſent, qui periiſſent, qui acceſſiſſent. Sed ita tunc mores: & notaui, firmauiq. exemplis, in Admirandis.*

164. VELVT IMPERATORI.] *Nota militarem morem, qui in Appiani Ciuilium quarto:* L. Antonius *(ad Peruſiam)* miſit Tribunos ad Cæſarem, qui ſignum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt: ſicut & nunc moris eſt, Tribunum petentem ſignum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum. D

165. DIVITIÆ ESSE.] *Aſpectu nimirum ſeruilis conditionis.*

166. DVO VICARII.] *Lautiores ſerui, alios quaſi ſubſeruos habebant, & qui vices eorum gererent: inde* Vicarios *dictos. Gloſſarium:* Vicarius? δούλου δοῦλος: ſerui ſeruus. *Martialis:*

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

A Iuſtiniano deſcribitur, ſeruus inferioris notæ, & ipſius ordinarii ſerui ſeruus.

167. CELLA LAXIOR.] *Seruis minuta cella, vt hodie*

A [168] veſtiarium petit, victumque: tot ventres auidiſſimorum animalium tuendi ſunt: emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtantiumque miniſterijs vtendum. Quantò ille felicior, qui nihil [169] vlli debet, niſi, cui facillimè negat, ſibi? Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certè ſunt patrimonia, vt minùs ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora [170] puſilla, quæ in arma ſua [171] contrahi poſſunt, quàm quæ ſuperfunduntur, & vndique magnitudo ſua vulneribus obiecit. Optimus [172] pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit. Placebit autem hæc nobis menſura, ſi priùs parcimonia placuerit: ſine quâ nec vllæ opes ſufficiunt, nec vllæ non ſatis patent: præſertim cùm in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe, aduocatâ frugalitate, conuertere. IX.

Aſſueſcamus à nobis remouere pompam, & [173] vſu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido quâ neceſſe eſt fluat. Diſcamus membris [174] noſtris inniti: cultum victumque non ad noua exempla componere, ſed vt maiorum ſuadent mo-B res. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coërcere, [175] gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adſpicere, frugalitatem colere, [176] etiam ſi nos pudebit deſiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere: ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem velut ſub vinculis habere, id agere, vt diuitias [177] à nobis potiùs quàm à fortunâ petamus. Non poteſt, inquam, tanta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat [178] magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, vt tela in vanum cadant. Ideoque exſilia interim calamitateſque in remedium ceſsêre, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt, vbi parùm audit præcepta animus, nec curari molliùs poteſt. Quidni conſulitur, ſi & paupertas, & ignominia, & rerum euerſio adhibetur? malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe [179] ſine populo, & ſeruis paucioribus ſeruiri, & veſtes parare in quod inuentæ ſunt, habitare contractiùs. Non in curſu tantùm circique certamine, ſed in his ſpatijs vitæ [180] interiùs flectendum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quò mihi innumerabiles libros &
C biblio-

hodie noſtris Monachis; & nomen apud eos manſit. Quidni minuta, cùm tanta copia, mille, bis mille, & vltrà, ſub vno tecto eſſent? Itaque honeſtioris ſerui nota & votum, transferri in paullò laxiorem. Scripſi de his Cellis, *Saturn.* 1. *cap.* XIV.

168. VESTIARIVM.] *Pecuniam ad veſtem. vt Solarium, Vaſarium, Calcearium, Congiarium, ad ſolem, vaſa, calceos, congios. Vide De Benefic.* III. *cap.* XXI.

169. VLLI DEBET.] *Id eſt, qui ſeruos & familiam non habet, quibus hæc & illa præbeat. Sibi vni debet, ſe tueri & alere: & legem ſibi, quam vult, dicit.*

170. PVSILLA.] *Pleraque ſcripta lectio,* D imbecilla. *quædam*, in bello. *& aſſentior Pinciano* in bella *corrigenti. Aptiores ſunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, ſed modici magis & ſtricti.*

171. CONTRAHI.] *Virgilius:*

——bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſum, ſeque in ſua colligit arma.

172. PECVNIÆ MODVS.] *Seneca epiſt.* II. Quis ſit pecuniarum modus, quæris? primus, habere quod neceſſe eſt: proximus, quod ſat eſt. *Plato interrogatus*, πόσον δεῖ οὐσίαν ἔχειν; εἶπεν, ὅσον ἔχων οὔτ᾽ ἐπιβουλευθήσῃ, οὔτε τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσεις: quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, vt nec inſidiis exponare, nec rurſum neceſſarijs deſtituare. *At Epictetus*, modum opum, *ſtatuit* corpus eſſe, ſicut pedem calcei. Vt hic non debet maior eſſe, ita non ille amplior naturalibus corporis deſiderijs.

CAP. IX. 173. VSV RERVM.] *Inſpicere & æſtimare, quod ad vſum facit, non ad nudum ornatum.*

174. NOSTRIS INNITI.] *Non alienis humeris in lecticâ ferri, ſeruis ſuccollantibus.*

175. GVLAM TEMP.] *Quidam libri*, gloriam: *vt meus.*

176. ETIAM SI NOS.] *E veteri variante lectione cum Pinciano faciam:* etiamſi ſimiles nos pudebit eſſe populo.

177. A NOBIS POTIVS.] *Ab animo. Noſter:* Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit. *Auſonius:*

Ex animo rem ſtare, æquum puto; non animum ex re.
Cuncta cupit Crœſus, Diogenes nihilum.

178. MAGNA ARMAMENTA.] *Pulchrè hoc à nauibus. quod idem rotundè Apuleius:* Immodicæ diuitiæ velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt quàm regunt. *Idem & aliâ imagine:* Fortunam, velut tunicam, concinnam magis probare, quam longam. *Quod ante eum Democrates:* Αἱ μὲν ποδήρεες ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δὲ ὑπέρμετροι οὐσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι: Longæ veſtes corpora, & immodicæ diuitiæ animum impediunt.

179. SINE POPVLO.] *Multitudine conuiuarum.*

180. INTERIVS FLECT.] *Citeriùs, non vlteriùs.*

bibliothecas, quarum dominus vix totâ vitâ ſuâ indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoque ſatius eſt [181] paucis te auctoribus tradere, quàm errare per multos. [182] Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. alius laudauerit, ſicut [183] Liuius, qui *elegantiæ regum curæque egregium id opus* ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò ne ſtudioſa quidem. quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſque ignaris etiam [184] ſeruilium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtiùs, inquis, in hos impenſas, quàm in [185] Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique, quod nimium eſt. Quid habes [186] cur minùs ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quàm [187] opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti? cui voluminum ſuorum [188] frontes maximè placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & recto tenus exſtructa loculamenta. iam enim inter B [189] balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem planè, ſi è ſtudiorum nimiâ cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, & [190] cum imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum

X. parietum comparantur. At in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos primò ægre ferre onera, & impedimenta crurum: [191] deinde vbi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facilè. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates,

Nam artis in Circo, currum introrſum flectere ad ipſas metas, nec tamen impingere aut euertere. Statius:

Sperauit flexæ circum compendia metæ,
Interiùs ductis Phœbeius augur habenis,
Anticipaſſe viam.

Virgilius in nauali certamine: — dum proram ad ſaxa ſuburget Interior. *vbi Seruius explicat,* Siniſterior: *quia nempe ad ſiniſtram hic flexus. Sed ſæpè, vt dixi, impingebant. ideò Cicero:* In illo flexu ætatis, hæſit ad metam. *Et Horatius in laude:*

— metaque feruidis Euitata rotis. *Ergo ſententia Senecæ, in omni vitâ non laxè decurrendum, nec exſpatiandum eſſe: ſed res contrahendas, & adductis habenis metam ſtringendam.*

181. PAVCIS TE AVCT.] *Salubria præcepta: ſed quæ vberiùs & ex profeſſo noſter ingerit, epiſtolâ* II.

182. QVADRINGENTA.] *Imò alij amplius. nam Agellius lib.* VI. *cap. vlt.* A Ptolemæis regibus ad millia voluminum ſeptingenta, *collecta tradit. Vide nos in Syntagmate, De Bibliothecis, cap.* II.

183. LIVIVS.] *Qui hoc dixit haud dubiè, vbi de eius conflagratione, ciuili Pompeiano bello.*

184. SERVILIVM LITT.] *Quas vel ſerui ſciunt, vt legere, ſcribere, & quæ communis vſus requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad* ſtigmata & notas ſeruis inuſtas: *quaſi nec eas poſſent legere: mihi non rectè.* Seruiles litteras, *non niſi* Liberalibus, *id eſt libero dignis, & interioribus illis elegantioribuſque, palàm opponit.*

185. CORINTHIA.] *Vaſa ex illo ære laudato, contra vel ſupra aurum caro.*

186. CVR MINVS IGNOSC.] *Valdè aliter iſta priſci libri. Quidam,* cur ignoſcas homini armario atque ebore captanti corpora conquirenti. *Alij (vt bonus ille meus)* cur ignoſcas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora. *Ex quo belliſſimè lego:* Quid eſt, cur ignoſcas homini armarium (*ſiue* armaria) cedro atque ebore aptanti, C corpora conquirenti, *&c. Ad inſtructum Bibliothecæ veteris facit hæc ita legi, & ſciri: de quo nos, in opere iam dicto, Cap.* IX.

187. OPERA.] *Veteres,* corpora: *nec reijciam, vt figuratè & tranſlatione ſic appelles totos ipſos libros & ſcripta.*

188. FRONTES TITVLIQVE.] *Nam hæc poliebant, & ornabant. Martialis:* Et frontis gemino decens honore. *Ouidius:* Candida nec nigrâ cornua fronte geras. *Quod autem ad* Titulos, *minio aut cocco notabant. Idem Ouidius:* Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. *Et Martialis:* Et cocco rubeat ſuperbus index.

189. BALNEARIA.] *Ipſas balneas. Nota autem, in locis ſeceſſuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuiſſe, ne vſquam operari non eſſet Muſis. Niſi* D *tamen ſententia, æquè ac balneas, ſtrui iam Bibliothecas.*

190. CVM IMAGINIBVS.] *Plinius* XXXV. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. ſiquidem non ſolùm ex auro argentóve, aut certè ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis loquuntur: quinimò etiam, quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus. ſicut in Homero euenit. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. *Ego adſcitum in De Bibliothecis.*

CAP. X. 191. DEINDE VBI.] *Poeta:* Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

192. SI

A tes, [192] ſi nolueris malam putare vitam potiùs, quàm inuidioſam [193] facere. Nullo meliùs nomine de nobis natura meruit, quàm quòd cùm ſciret, quibus ærumnis naſcetemur; calamitatum mollimentum conſuetudinem inuênit, citò in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum aduerſarum eandem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortunâ [194] copulati ſumus. aliorum [195] aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia vniuerſos circumdedit: [196] alligatique ſunt etiam qui alligauerunt. niſi tu fortè leuiorem in ſiniſtrâ cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit: quibuſdam aliena ſupra caput imperia ſunt, [197] quibuſdam ſua: quoſdam exſilia [198] vno loco tenent, quoſdam [199] ſacerdotia. Omnis vita ſeruitium eſt. Aſſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quamminimùm de illâ querendum; & quicquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Nihil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpè areæ in multos vſus diſcribentis arte paruêre, & quamuis
B anguſtum [200] pedem diſpoſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia ſcitè ferentes minùs premere. Non ſunt prætereà cupiditates in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non poſſunt fieri, aut difficultèr poſſunt, [201] propè poſita, ſpeique noſtræ [202] alludentia ſequamur, ſed ſciamus, omnia æquè leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec inuideamus altiùs ſtantibus: quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus, quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, & fortunam ſuam quammaximè poterunt, [203] in planum deferendo. Multi quidem ſunt, quibus neceſſariò hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, [204] niſi cadendo deſcendere: ſed hoc ipſo teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quòd aliis graues eſſe cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed [205] ſuffixos: iuſtitiâ, manſuetudine, [206] humanâ lege, & benignâ manu, præparent multa ad [207] ſequentes caſus præſidia, quorum ſpe ſecu-
C riùs

192. SI NOLVERIS.] *Ego fateor me hac non capere. Faciebam*, ſi nolueris malam putare vitam, potiuſque inuidioſam facere. *Si non putabis & ſtatues tecum vitam hanc malam, nec miſerationi eam, ſed inuidia expones. Quid enim aliud in miſerrimâ eâ (pro vulgi ſenſu) fecit Diogenes? Et meus quidem codex à vulgatâ non abit, niſi quòd* viam *pro* vitam *ſcribat. Alij aliter. vnus apud me*, ſi volueris malè *(ſuprà*, mala) te puta potius quàm inuidioſa facere. *Pinciani:* ſi volueris malam putare potiùs vitam, quàm inuidioſam facere. *Gruteri haud longè ab iſtis, nec lubet referre.*

193. FACERE.] *Potes hoc verbum capere pro illo, Agere. atque ita ſenſus ſit; Si nolueris putare te ma-*
D *lam vitam agere, ſed potiùs inuidioſam. Verbo* Faciendi *ita Alfenus vſus:* Is ſeruus fugerat, & annum in fugâ fecerat. *Papinianus:* Ne ſibi computarentur dies, quos in cuſtodiâ feciſſet. *Inſcriptio vetus:* Cum marito fecit menſes v. *Et Graci ita ſuum ποιεῖν.*

194. COPVLATI SVMVS.] *Imago à cuſtodiâ militari. in quâ rei aut noxij ligabantur cathenâ ad brachium ſiniſtrum militis cuſtodis, ipſi adſtricti in dextro.*

195. AVREA.] *Puta Regum, Principum, diuitum.*

196. ALLIGATIQVE SVNT.] *Idem epiſt.* v. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam *(id eſt reum, qui cuſtoditur)* & militem copulat; ſic iſta, quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. *Plura ego ad* III. *Annal. Taciti.*

197. QVIBVSDAM SVA.] *Poteſt duplex eſſe ſententia. Siue, alij aliis ſeruiunt; quidam ſibi, & affectibus ſuis. Siue etiam, alij premuntur alieno imperio; quidam grauantur ſuo, vt Principes & magiſtratus, quibus ipſi honores onera & ſarcina ſunt.*

198. VNO LOCO.] *Quod propriè de* relegatis *in certum locum, eoque clauſis, verum.*

199. SACERDOTIA.] *Nam* Flamini Diali *(exempli cauſâ)* noctem vnam manere extra vrbem nefas. *Simile in Flamine Martiali, Quirinali, olim: nec licitum ijs extra Italiam ire, ne ſacra deſererentur. Apud Gracas, alioſque Barbaras talia.*

200. PEDEM.] *Pedaturam, ποδισμόν. An* pedem *etiam pro ſolo & areâ capimus? quia id adificij & corporis ſcilicet imum, & cui ſtat innixum.*

201. PROPE POSITA.] *De Irâ*, III. *cap.* VII. In vicinum ſpes exeat. *adde.*

202. ALLVDENTIA.] *Qua velut ſe offerunt blandè, & oſtentant.*

203. IN PLANVM.] *Ex alto, in humile & aquum.*

204 NISI CADENDO.] *De Clement.* I. *cap.* VIII.

205. SVFFIXOS.] *Vt Prometheus ille in rupe: vt cruciarius aliquis in ligno.*

206. HVMANA LEGE.] *Vox* legis *parum conuenit. libri*, humana large. *Fuerit*, humanitate, largâ & benigna manu.

207. SEQVENTES.] *Id eſt, ſequiores triſtioréſque. Libri tamen ſcripti* ſecundos: *nec ſpernam omnino. Vti* ſequens, & ſecundarius panis, *opponuntur primarijs.*

riùs pendeant. Nihil tamen æquè nos ab his animi fluctibus vindicauerit, quàm ſemper A
aliquem incrementis terminum figere: neç fortunæ arbitrium deſinendi dare, ſed ſeipſos,
multò quidem citra extrema, hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animum
XI. acuent, ſed finitæ: non in immenſum incertumque producent. [208] Ad imperfectos
& mediocres, & malè ſanos, hic meus ſermo pertinet, non ad ſapientem. Huic non timi-
dè, nec pedetentim ambulandum eſt. tanta enim fiducia ſui eſt, vt obuiàm fortunæ ire
non dubitet, nec vnquam loco illi ceſſurus ſit: neç habet vbi illam timeat: quia non man-
cipia tantùm, poſſeſſioneſque, & dignitatem, ſed corpus quoque ſuum, & oculos, & ma-
num, & quidquid eſt cariorem vitam facturum, ſeque ipſum inter [209] precaria nume-
rat, viuitque vt commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine triſtitiâ redditurus. Nec ideò eſt
vilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe: ſed omnia tam diligenter faciet, tam circumſpectè,
quàm religioſus homo ſanctuſque ſolet tueri [210] fidei commiſſa. Quandocunque au-
tem reddere iubebitur, non queretur cum fortunâ: ſed dicet: Gratias ago pro eo quòd
poſſedi, habuique. [211] Magnâ quidem res tuas mercede colui: ſed quia imperas, cedo gra- B
tus libenſque. ſi quid habere me tui volueris, etiam nunc ſeruabo: ſi aliud placet, ego ve-
rò [212] factum ſignatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, reſtituo.
Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe animum
[213] meliorem quàm dediſti: non tergiuerſor, nec refugio. paratum habes à volente, quod
non ſentienti dediſti. aufer. Reuerti [214] vnde veneris, quid graue eſt? malè viuet, quiſ-
quis neſciet benè mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum eſt, & ſpiritus
[215] inter ſeruitia numerandus. *Gladiatores* ([216] ait Cicero) [217] *inuiſos habemus, ſi omni modo
vitam impetrare cupiunt: fauemus, ſi contemptum eius præſeferunt:* idem euenire nobis ſcias.
Sæpè enim cauſſa moriendi eſt, timidè mori. Fortuna illa quæ ludos ſibi facit, Quò, in-
quit, te reſeruem, malum & trepidum animal? eò magis conuulneraberis & confodie-
ris, quia neſcis præbere iugulum. At tu & viues diutiùs, & morieris expeditiùs, qui fer-
rum non ſubductâ ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animosè recipis. Qui mortem ti-
mebit, nihil vnquam pro homine [218] viuo faciet. at qui ſcit, hoc ſibi cùm conciperetur, C
[219] ſtatim condictum, viuet ad formulam: & ſimul illud quoque eodem animi robore
præſtabit, ne quid ex his quæ eueniunt, ſubitum ſit. [220] Quidquid enim fieri poteſt, quaſi
futurum proſpiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos exſpe-
ctanteſque nihil afferunt noui: ſecuris, & beata tantùm ſpectantibus, graues eueniunt.
Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum eſt. Sciebam in quàm
tumultuoſum me [221] contubernium natura cluſiſſet. totiens in viciniâ meâ [222] concla-
matum

CAP. XI. 208. AD IMPERFECTOS.] *Alij libri,* imperitos: *at meus vtrumque iungit,* Ad imperitos, imperfectos, & mediocres. *Tamen alterum redundat; &* imperiti, *ἀπαίδευτοι, Stoicâ linguâ ſunt plebeij, nec ſapientes.*

209. PRECARIA.] *Habet inter res non proprias, ſed vſu datas. Nam definiunt,* Precarium eſſe, quod precibus vtendum datur, quamdiu is qui concedit patitur.

210. FIDEI COMMISSA.] *Quæ* non ciuilibus verbis *(aiunt Icti)* ſed precatiuè relinquuntur: *pendentq́ ex fide & pudore heredum* A te heres peto, fideique tuæ committo, vt hereditatem reddas, reſtituas *illi, atque illi.*

211. MAGNA MERCEDE.] *Magnâ meâ impenſâ & curâ. tempus triui, ingenium & ſenſus in ijs occupaui.*

212. FACTVM.] *Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formulâ videntur.*

213. MELIOREM.] *Virtute & ſapientiâ factum.*

214. VNDE VENERIS.] *In cælum & aſtra, quorum pars (Stoico dogmate) animus.*

215. INTER SERVITIA.] *Omnes ſcripti, & bonus ille meus;* in ſeruitia. *Facimus*, inter vilia.

216. AIT CICERO.] *In eâ pro Milone.*

217. INVISOS HABEMVS.] *Vide me Saturn. II. cap XXII.*

218. VIVO.] *Viuus è meis* vilius: *nec diſpliceat ex eo,* viuus. *Pro homine, eſſet dignum homine.* D

219. STATIM.] *Fortè,* ſtatum. *ex veteri formulâ:* Status, condictus cum hoſte dies.

220. QVIDQVID ENIM FIERI.] *Dogma perutile, & vtinam mentibus firmiter inſerendum! Socrates aiebat: Ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἡτοιμάκασι βοηθήματα.* Sicut ij qui in tranquillo & ſereno nauigant, parata etiam inſtrumenta habent, quæ in tempeſtate ſint vſui: ſic qui in bonâ fortunâ ſapiunt, contra aduerſam auxilia expediunt.

221. CONTVBERNIVM.] *In domum me clauſum, in quâ luctus, cura, miſeria cohabitarent.*

222. CONCLAMATVM EST.] *Super mortuo & funere.*

223. FAX

A matum eſt, totiens præter limen immaturas exſequias [223] fax cereuſque præceſſit: ſæpè altiùs ruentis ædificij fragor ſonuit: multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum contrahebat, nox abſtulit, & vinctas ad ſodalitium manus [224] copulatas interceidit. Miter aliquando ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper errauerunt? Magna pars hominum eſt, quæ nauigatura, [225] de tempeſtate non cogitat. Nunquam me in bonâ re mali pudebit auctoris. [226] Publius tragicis comicisque vehementior ingenijs, quotiens mimicas ineptias, & verba ad [227] ſummam caueam ſpectantia reliquit; inter multa alia [228] cothurno, non tantùm [229] ſipario, fortiora, & hoc ait:

[230] *Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.*

Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia eſt, ſic adſpexerit, tanquam illis liberum & ad ſe iter ſit: multò antè ſe armabit, quàm petatur. Serò animus ad periculorum patientiam, poſt pericula, inſtruitur. Non putaui hoc futurum. nunquam hoc euenturum credidiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt diuitiæ,
B quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam, & [231] augurale, & [232] lora patricia, & ſordes comitentur, & [233] exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed horæ momentum intereſt [234] inter ſolium, & aliena [235] genua. Scito ergo, omnem condicionem verſabilem eſſe: & quidquid in vllum incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es? nunquid ditior [236] Pompeio? cui cùm Caius vetus cognatus, hoſpes nouus, [237] aperuiſſet Cæſaris domum, [238] vt ſuam cluderet, defuit panis & aqua: cùm [239] tot

223. FAX CEREVSQVE.] *Scribo ad cap. vltimum De Breuitate vitæ.*

224. COPVLATAS.] *Melius* Copulataſque, *pro hac quidem lectione. Repperi in orâ vnius libri,* Capu-
C lus, *nempe ille feralis & funebris. At ego ex lectione veteri eruam:* & vinctâ ad ſodalitium manu, copulatus intercidit. *Cum qua manus vinxiſti ad ambulandum, ſiue & qui cum amicitiam datis dextris iunxiſti; ille deſeruit, & ſubitâ morte cecidit.*

225. DE TEMPESTATE.] *Eſt imago, quam iam è Socrate protuli.*

226. PVBLIVS.] Syrus, *patriæ cognomento: cuius paucæ ſententiæ, ſed probæ, exſtant.*

227. SVMMAM CAVEAM.] *Ad minutam plebem: cuius in theatris ibi locus. Nos in Amphitheatro.*

228. COTHVRNO.] *Tragœdiis.*

229. SIPARIO.] *Feſtus:* Siparium, genus veli mimicum. *Iuuenalis:* — vocem Damaſippe locaſti Sipario. *Apuleius:* Aulæum tragicum remoueto, & ſiparium ſcænicum complicato. *Tertullianus contra Valent. cap.* I. & XIV.

D 230. CVIVIS POTEST.] *Similliumè Xenophon:* Πάντα ἄνθρωπον δεῖ προσδοκᾶν ἅπαντα: Quemque hominem quæcumque exſpectare conuenit. *Phocylides:*

Κοινὰ πάθη πάντων· ὁ βίος, τροχός· ἄστατος ὄλβος:

Communes caſus; vita, orbis; & inſtabilis ſors.

231. AVGVRALE.] *Quid vocis aut rei, neſcio. An* Auguralem *legimus, & veſtem purpuréamque ſacerdotum capimus? An lituum accipimus, Augurum inſigne?*

232. LORA PATRICIA.] *Mulleos, ſiue lunatos patriciorum calceos. Statius:*

Patriciaque puer ſignat veſtigia Lunâ.

Si tamen & hæc lectio certa. Sunt qui de Bullâ *capiant: male. ingenuorum enim eo, non tantùm patriciorum. Denique ex auro (excipia libertinos) non loro. Tria videtur iungere, Magiſtratus, Sacerdotes, Nobiles.*

233. EXPORTATIO.] *In inſulas, quæ* Deportatio *magis dicta. Suſpicabar &* Exſputatio, *contemptus extremi ſignum.*

234. INTER SOLIVM.] *Thronum regium, ſublimem ſedem. Virgilius:*

Præfatus diuos, ſolio rex infit ab alto.

235. GENVA.] *Sententia. Horæ ſpatio hæc verti ita poſſunt, vt qui in alto ſediſti vitæ arbiter, cuius genua ſupplices tangebant; idem deiectus, aduolutare aliena genua. Plinius:* Hæc *(genua)* ſupplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant.

236. POMPEIO.] *Muretus* Ptolemæo *vellet. Et verò opum cauſſâ interfectum eum Dio & Zonaras notant: ſed* interfectum *(ἀπέκτεινε vox Græca eſt) non ferro & ſimulatione beniuolentiæ ſublatum. Adde, quòd de hoc Ptolemæo mox nominatim: neque veriſimile, bis eumdem hominem iteratum. Denique ordine ſuo de* Diuitibus *tantùm hîc præmittit; mox de* Dignitate *præditis; tum de* Regibus, *vt in monitis iam poſuerat. Itaque* Pompeium *aliquem intellegi, ciuem Rom. & Senatorem verius: an filium* Sexti *illius* Pompeij, *qui Conſul cum* Sex. Apuleio, *vltima Auguſti anno fuit? Nam hîc dicitur,* cognatus Caij *fuiſſe: atqui & ille* cognatus Auguſti, *Dioni. Ita enim libro* LVI. *cùm iſtos nominaſſet:* Ἐκεῖνοι γὰρ συγγενεῖς τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ὄντες ἦρχον: Nam illi, cognati cùm eſſent Cæſaris Auguſti, magiſtratum gerebant. *Itaque hoc de* cognatione *conuenit: & de filio, quàm de ipſo potiùs, qui mortuus videtur in Tiberij adhuc Principatu. Colliges ex Valerij libro* IV. *cap.* VII.

237. APERVISSET.] *In Palatium ſuum, velut per honorem, recepiſſet: vt contubernalis ei eſſet.*

238. VT SVAM.] *Meus,* & ſuam. *Vtrouis modò,*

ſuam

[239] tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia: [240] fa- A
me ac ſiti perijt, in palatio cognati, dum illi [241] heres [242] publicum funus eſurienti locat.
Honoribus ſummis functus es? nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam
vniuerſis, quàm Seianus? [243] Quo die illum ſenatus deduxerat, populus [244] in fruſta diui-
ſit: in quem quidquid congeri poterat, dij homineſque contulerant; ex eo nihil ſuperfuit,
quod carnifex [245] traheret. Rex es? non ad Crœſum te mittam, qui rogum ſuum &
[246] eſcendit iuſſus, & extingui vidit, factus non regno tantùm, ſed etiam [247] morti ſuæ
ſuperſtes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus [248] intra annum quàm timuerat,
ſpectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias
vidimus. [249] alter in exſilium miſſus eſt: [250] alter vt [251] meliori fide mitteretur, optabat.
In tantâ rerum, ſurſum ac deorſum euntium, verſatione, ſi non quidquid fieri poteſt,
pro futuro habes, das in te vires rebus aduerſis: quas infregit, quiſquis prior vidit. Proxi-
mum ab his erit, ne aut in ſuperuacuis, aut [252] ex ſuperuacuo laboremus: id eſt, ne aut
quæ non poſſumus conſequi, concupiſcamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem no-
ſtrarum ſerò, poſt multum pudorem, intelligamus. id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu B
ſit, aut effectus labore indignus. Ferè enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit,
XII. aut ſucceſſus pudet. Circumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti homi-
num, domos, & theatra & fora perertantium. Alienis ſe negotijs offerunt, ſemper ali-
quid [253] agentibus ſimiles. Horum ſi aliquem exeuntem domo interrogaueris: *Quò tu?
quid cogitas?* reſpondebit tibi: *Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo, aliquid agam.* Sine
propoſito vagantur, quærentes negotia: nec quæ deſtinauerunt, agunt, ſed in quæ in-
currerunt. Inconſultus illis vanuſque curſus eſt. qualis formicis, per arbuſta repenti-
bus; quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique ſimi-
lem vitam agunt, quorum non immeritò quis [254] inquietam inertiam dixerit. Quo-
run-

ſuam *valet* eius. *Sententia eſt; Ideò recepit in ſuam domum, vt tamquam heres domum eius clauderet & obſignaret.*

239. TOT FLVMINA.] *Si de rege, nihil miri: imò & plura addidiſſet. Sed eſt de priuati hominis opibus, quæ olim tantæ. Noſter epiſt.* LXXXIX. Ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne PROVINCIARVM quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium FLVMINVM per priuatum decurſus, & AMNES MAGNI, magnarumque gentium termini, VSQVE AD OSTIVM A FONTE, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundijs MARIA CINXISTIS, niſi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, veſter villicus regnet. *Adde de Benef.* III. *cap.* VIII. *item Admiranda noſtra, lib.* II.

240. FAME AC SITI.] *Non ergo propriè interfectus, aut* percuſſus: *quo verbo Suetonius in illo Ptolemæo vſus, cap.* XXXV.

241. HERES.] *Caius.*

242. PVBLICVM FVNVS.] *Per honorem. Ita enim ludebat hic Roma (ſi ita appellandus) & mori eum coegit, ſe herede: & publicis deinde exſequiis, quaſi fato ſuo functum, honeſtauit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: ſed quis omnia eius monſtri ſcelera?*

243. QVO DIE.] *Nam putabatur Tribuniciâ poteſtate, id eſt, conſortio & ſucceſſione imperij donandus (Dionem vide:) atque ita lætus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus.*

244. IN FRVSTA.] *Cadauer eius in Gemonias abiectum, totum triduum iacuit, & populus illuſit.*

245. TRAHERET.] *Vnco, vlteriùs in Tiberim.*

246. ESCENDIT IVSSVS.] *Ex quibuſdam libris ſcribam:* rogum ſuum & accendi, rurſus & exſtingui. *Nec diſpliceat alia lectio:* & accendi viuus & exſtingui. *Vtrumque horum ad hiſtoriam, quam in Herodoti* I. *habes.* C

247. MORTI SVPERSTES.] *Superfuit non regno ſolùm, cùm id ſibi periſſet; ſed penè morti, quam certam decretamque effugit.*

248. INTRA ANNVM.] *Haud ita verè. imò quinto denique anno, quàm cœptum bellari cum eo, debellatum eſt: & ipſe à C. Mario triumphatus.*

249. ALTER IN EXSIL.] *Nempe Mithridates. Tacitus* XI. *Annalium:* Mithridates, quem imperitaſſe Armenijs, & ad præſentiam C. Cæſaris vectum vinctumque memoraui *(in libris, qui perierunt)* monente Claudio, in regnum remeauit. *Idem in Dionis* LX.

250. ALTER.] *Ptolemæus, Iubæ F. & M. Antonij ex Selenâ filiâ nepos: ideoque Caio conſobrinus. Suetonius Calig. cap.* XXVI. *Dio* LX. D

251. MELIORI FIDE.] *Apparet ergo damnatum quidem exſilio, ſed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exſilium, ſed bonâ fide.*

252. EX SVPERVACVO.] *In vanum, & vbi non opus. Liuius lib.* II. Ad præcauendum vel ex ſuperuacuo.

CAP. XII. 253. AGENTIBVS SIMILES.] *Qui ſunt* φιλοπράγμονες μᾶλλον, ἢ πολυπράγμονες: negotia amantes potiùs, quàm agentes; *vt Græci eleganter dicunt. Noſter alibi* Satagios *id genus appellat.*

254. INQVIETAM INERT.] *Ita Horatius:* Strenua nos exercet inertia.

255. AVT

A rundam, quaſi ad incendium currentium, miſereberis: vſque eò impellunt obuios, & ſe aliosque præcipitant: cùm interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, [255] aut iudicium ſæpè litigantis, aut ſponſalia ſæpè nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & [256] ipſi tulerint. deinde domum cum ſuperuacuâ redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, vbi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquò referatur, aliquò reſpiciat. [257] Non induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſæ rerum imagines agitant. nam ne illi quidem ſine aliquâ ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leues cauſſæ per vrbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, [258] lux orta expellit: & cùm multorum fruſtrà liminibus [259] illiſus nomenclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficiliùs domi, quàm ſe, conuenit. Ex hoc malo dependet illud tæterrimum vitium, auſcultatio, & publicorum ſecretorumque inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, [260] quæ nec tutò narrantur, nec tutò B audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum, [261] ita cœpiſſe: *Qui tranquillè volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publicè*: ad ſuperuacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim & publicè, non tantùm multa, ſed innumerabilia agenda ſunt: vbi verò nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt. Nam qui multa XIII.
agit, ſæpè fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt rarò experiri, ceterùm ſemper de illâ cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſi quid inciderit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia vt voluit cedunt, ſed vt cogitauit. in primis autem cogitauit, aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuiùs ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non vtique promiſeris. Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indul- XIV.
C geamus. [262] tranſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut conſilij

255. AVT IVDICIVM.] *Dictiunculâ insertâ legam*, aut ad iudicium.

256. IPSI TVLERINT.] *Ita ſolent officioſi iſti: vbi turba, & arcta ſiue & ſordida via. Martialis:*

Lecticam ſellamque ſequar? nec ferre recuſo.
Per medium properas ſed prior ire lutum.

257. NON INDVSTRIA.] *Pincianus ex coniecturâ:* Inanis induſtria inquietos, vt inſanos, falſæ rer. imag.

258. LVX ORTA.] *Nam primo die ſalutabant. Martialis:*

Prima ſalutantes atque altera continet hora.

259. ILLISVS NOMENCLATOR.] *Tanquam ipſe ſalutator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine* D *tantùm dicto* (Haue Marce) *abeat. Sed ſcripta lectio* nomenculatores *præfert. quaſi nec Dominos quidem viderit, excluſus, & ſaltem ſalutarit Nomenclatores. Mihi videbatur*, illiſum nomenclator reſalutauit. *Dominus non reſalutauit, mutus adſtitit, ſed eius vice Nomenclator. Sine & iocosè, Nomenclator reſalutat ore domini, cui verbum indit.*

260. QVÆ NEC TVTO.] *Vt de Regibus, de Principibus.*

261. ITA COEPISSE.] *Initium feciſſe libri ſui* περὶ εὐθυμίας. *ſiue De Tranquillitate. Ipſa porrò Græca ſunt in Stobæi Serm. De Felicitate:* Τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, χρὴ μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε ξυνῇ. μηδ' ὅσ' ἂν πράσσῃ, ὑπέρ τε δύναμιν αἱρεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν: Qui tranquillè victurus eſt, eum nec priuatim nec publicè multa oportet agere: ſed nec quæ adſunt & ſe dant, ſupra vires aut naturam tollere. *Claudit pulcherrimè:* Ἡ γὰρ εὐογκίη, ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης: Parua enim moles aut ſarcina, tutior ſemper magnâ & tumente. *Euripides conſonat:*

Τὸ πολλὰ πράσσειν, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου:
Res agere multas, tuta vitæ haud eſt via.

Iterúmque:

Ὅστις δὲ πράσσει πολλὰ, μὴ πράσσειν παρὸν,
Μῶρος, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα:
Qui multa agit, cùm non agere ea liberum,
Eſt ſtultus; in quiete viuere cui licet.

At Plutarchus tamen in libello De Tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν, ὅτι δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γινομένην ἀντὶ ἀπραξίας: Qui dixit, tranquillum futurum non multa agere debere nec priuatim nec publicè; primùm is Tranquillitatem magno vænalem proponit, vtpote inertiâ parabilem. *Carpat. mihi immota & ſancta eſt: ac Seneca noſter ſatis interpretatur. Adde eumdem De Irâ III. cap. VI.*

CAP. XIV. 262. TRANSEAMVS IN EA.] Ἀριστοτέλης εἶπεν· Ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται: Ariſtoteles aiebat: Quandoquidem res non ſuccedunt, vt volumus; at nos velimus, vt ſuccedunt. *Ariſtonymi ſcitum:* Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ, εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι· ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ, πρὸς

ſilij aut ſtatus pertimeſcamus: dummodò nos leuitas, inimiciſſimum quieti vitium, non A
excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpè aliquid extorquet: & leuitas multò grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in ſe reuocandus eſt. ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat: recedat, quantum poteſt, ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam aduerſa benignè interpretetur. Nuntiato [263] naufragio, Zeno noſter, cùm omnia ſua audiret ſubmerſa: [264] *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditiùs philoſophari*. Minabatur [265] Theodoro philoſopho [266] tyrannus mortem, & quidem inſepultam. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas:* [267] *hemina ſanguinis in tuâ poteſtate eſt. nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe,* [268] *ſupra terram, an infra putreſcam.* [269] Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obſtat, quod [270] noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti [271] Falaris ille dixit, *Ne fortè ineptâ ſpe tibi blandiaris,* [272] *duci te iuſſi: Gratias*, inquit, *ago, optime princeps*. Quid ſenſerit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & B
oſtendere quanta crudelitas eſſet, in quâ [273] mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & [274] quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tanquam [275] libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis: Potuit poſt hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. nota erat Caij in talibus imperijs [276] fides. Credíſne illum, [277] decem medios vſque ad ſupplicium dies, ſine vllâ ſolicitudine exegiſſe? veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat [278] latrunculis, cùm centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit calculos, & ſodali ſuo, *Vide*, inquit, *ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe*. Tum annuens

πρὸς τὰς τῆς τύχης: Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes ſe aptare; viri autem ſapientis, ad fortunæ.

263. NAVFRAGIO.] *Cùm purpuram Tyro venalem aduceheret in Græciam, iuxta Pyræeum nauim fregit: atque annos natus* XXX. *ad Cratetem ſe applicauit.*

264. IVBET ME.] *Diogenes Laertius effert:* Εὖγε ποιεῖ ἡ τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ. Benè Fortuna egit, quæ impulit me philoſophari. *Et iterùm:* Νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα: Nunc benè vectus ſum, cùm nauem fregi.

265. THEODORO.] *Cyrenaicæ ſectæ, & qui dijs illudens* Atheus *cognominatus eſt.*

266. TYRANNVS.] *Lyſimachus rex.*

267. HEMINA.] *Bellè dictum. & reuerà eo modulo ſanguinis educto, vita poteſt educi. Alij tamen libri*, vena ſanguinis. *At Cicero* V. *Tuſcul. & ex eo Valerius lib* VI. *cap.* II. *aliter efferunt:* Enimuerò magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim aſſecutus es.

268. SVPRA TERRAM.] *In cruce, ſiue inſepultus,* ἑλώριον κύνεσσι.

269. CANIVS.] *Libri ſcripti* Canus, *aut* Kanus: *& ita appellandus. Nam* Iulius *ei nomen fuit,* Canus *cognomen: quod tamen proponit Seneca, vt Tacitus, Plinius, Suetonius crebrò, more illius æui. Meminit huius viri Boetius Conſolat. Philoſ.* I. *Proſâ* IV. Reſpondiſſem Cani verbo, qui cùm à C. Cæſare *(nempe Caligulâ)* Germanici F. conſcius contra ſe factæ coniurationis diceretur; Si ego, inquit, ſciſſem, tu neſciſſes. *Fortè & argutum dictum. Ego ſi inter eos, ad rem citiùs non ad verba iſſem. Et cauſſam vnà carceris eius mortiſque, diſce, Coniurationis crimen; illius, niſi fallor, Lepidiana: de quâ Suetonius in Caio, cap.* XXIV. *& Dio* LIX. *Eſt & alius* Canius *Martiali, Hieronymo, alijſque, ſed diuerſus ab iſto, & in poëtarum claſſe.* C

270. NOSTRO SÆCVLO.] *Nam vetera miramur tantùm: & magnæ virtutis opus eſt, qua præſentis inuidiæ nebulas perrumpat.*

271. FALARIS.] *Benè comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine eius ſignat. Vulgati tamen libri*, Falleris: *et vtrumque ſpreuerat Muretus.*

272. DVCI.] *Ad ſupplicium.*

273. MORS BENEFIC.] *Itaque gratias agebat, quaſi tam abſolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti*, Nondum tecum in gratiam redij, *inquit.*

274. QVORVM LIBERI.] *Nam vt Panegyricus, in ſimili ſæuitiâ, ait:* Fleri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui deguſtato D
Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur lætos mærentes.

275. LIBERTATEM.] *Hoc opinor, & dignum philoſopho erat.*

276. FIDES.] *Non ſolet reuocare ſententias mortiferas, nec mitigare.*

277. DECEM MEDIOS.] *Ex Sc^to Tiberiano. de quo Suetonius in Tib. cap.* LXXV. Senatuſconſulto cautum erat, vt pœna damnatorum in decimum diem ſemper differretur. *Cauſſa in Dione lib.* LVII. *quia damnatio tunc ferè à Senatu: & Princeps ſibi ius aliquod & cognitionem ſeruari etiam volebat. Vide noſtra ad Taciti Annalem* III.

278 LATRVNCVLIS.] *Martialis:*

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum.

Vide in Epiſt. XCVIII.

279. PHI-

A nuens centurioni: *Teſtis*, inquit, *eris, vno me antecedere.* Luſiſſe tu Canium illâ tabulâ putas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. *Quid mæſti*, inquit, *eſtis? Vos quæritis, an immortales animæ ſint: ego iam ſciam.* nec deſijt, in ipſo veritatem fine ſcrutari, & ex more ſuo quæſtionem habere. Proſequebatur illum [279] philoſophus ſuus: nec iam procul erat [280] tumulus, in quo Cæſari [281] Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. *Quid*, inquit, *Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare*, inquit Canius, *propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe.* promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in mediâ tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in vltimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec vſque ad mortem tantùm, ſed aliquid etiam ex ipsâ morte diſcit. Nemo diuriùs philoſophatus. ſed [282] non raptim relinquetur magnus vir, &. [283] cum curâ dicendus. [284] dabimus te in omnem memoriam, clariſſimum caput, Caianæ cladis [285] magna portio. Sed nihil prodeſt xv.
B priuatæ triſtitiæ cauſſas abieciſſe. Occupat enim nonnunquam [286] odium generis humani, & occurrit tot ſcelerum felicium turba, cùm cogitaueris, quàm ſit rara ſimplicitas, quàm ignota innocentia, & vix vnquam, niſi cùm expedit, fides, & [287] libidinis lucra [288] damnaque pariter inuiſa; & ambitio vſque eò iam ſe ſuis non continens terminis, vt [289] per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus [290] in noctem, & velut euerſis virtutibus, quas nec [291] ſperare licet, nec [292] habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi ſumus, vt omnia vulgi vitia non inuiſa nobis, ſed ridicula videantur: & [293] Democritum potiùs imitemur, quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeriæ; illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quàm deplorare. Adijce, quòd de humano quoque genere meliùs meretur qui ridet illud, quàm qui luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtultè deflet, quæ corrigi poſſe deſperat. & [294] vniuerſa contemplatus, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quàm qui lacri-
C mas. quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus, ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe, quod Bion dixit, *Omnia hominum negotia ſimilia* [295] *initijs eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe,* [296] *quàm conceptus inchoatos.*

Sed

279. PHILOSOPHVS SVVS.] *Fortè*, vnus. *Etſi proceribus domi etiam Philoſophi.*

280 TVMVLVS.] *An* Agger Tarquinij? *an extra vrbem patiùs locus, in qua Caius ſupplicia ſumebat?*

281. DEO NOSTRO.] *Ludit amarè. nam Deus audire & haberi Caius volebat, atque adeò hoſtias ſibi immolari. En, inquit, hoſtias noſtri Saturni, humanas.*

D 282. NON RAPTIM.] *Suſpectum. etſi ſententia videtur: nam eſſe raptim & in tranſcurſu dicendum magnum virum. At verba examinata huc non faciunt.*

283. CVM CVRA.] *Salluſtiana dictio, alibi iam notata.*

284. DABIMVS TE.] *Dediſti. per te quoque Canium nouimus, & noſcemus, quamdiu litteris Romanis honos aut vita erit.*

285. MAGNA PORTIO.] *Ingentium damnatorum, quæ orbi intulit, tu vnus magna pars.*

CAP. XV. 286. ODIVM.] *Vt in Timone aliquo μισανθρώπου.*

287. LIBIDINIS LVCRA.] *Cùm homines vides, qui per libidinem ditantur.* ——— qui teſtamenta merentur Noctibus.

288. DAMNAQVE.] *Alios contrà, qui in amicæ ſinum ſua & ſe egerunt.*

289. PER TVRPIT.] *Famam in dedecore quærat; iactet ſe in ambitu & corruptelâ.*

290. IN NOCTEM.] *Id eſt, caligo aboritur, & mæſtitia, fuga & odium rerum hominumque.*

291. SPERARE LICET.] *In aliis, aut ab aliis.*

292. HABERE.] *In ipſo ſe. non eſt iis pretium.*

293. DEMOCRITVM POTIVS.] *Adde De Irâ, II. cap. X.*

294. VNIVERSA CONTEMPL.] *Nec malè*, vniuerſè contemplanti, *nempe alteri alicui: vel*, vniuerſè contemplatus.

295. INITIIS.] *Ita plerique ſcripti, & meus. aſſentior planè Pinciano*, mimicis, *ex ea facienti. Negotia hominum, ſunt vt mimica:* nihil magnum, nihil ſeuerum, ac ne ſerium quidem ex tanto apparatu, *vt antè dixit. Poëta Græcus:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον:
Scena omnis vita eſt & iocus.

& communis adagio, Vita mimus. *Vide epiſtolam* LXXVII. *Alij tamen libri*, nuptiis. *ex quo aliquis*, nundinis *diuinet. Sanè Pythagoras dictitabat τὸ βίον ἐοικέναι πανηγύρει*: vitam adſimilem nundinis eſſe. ad quas alij certaturi venirent; alij negotiaturi; optimi quique ſpectaturi tantùm. *Quod ex eo etiam alibi Menander.*

296. QVAM CONCEPTVS.] *Scripti ferè*, conceptus

Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placidè accipere, nec in riſum, nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis, voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, vt oſtendant: & toties ſiccos oculos habent, quoties [297] ſpectator defuit: turpe iudicantes, non flere, cùm omnes faciant. Adeò penitus hoc ſe malum fixit, ex alienâ opinione pendere, vt in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor veniat. Sequitur pars, quæ ſolet non immeritò contriſtare, & in ſolitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali ſunt. Vt, Socrates cogitur in carcere mori, [298] Rutilius in exſilio viuere, Pompeius & Cicero [299] clientibus ſuis præbere ceruicem: Cato ille, virtutum viua imago, incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Repub. [300] palàm facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia fortunam perſoluere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cùm videat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera; ſi muliebriter & ignauè periêre, nihil periiт. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius, quàm ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus: [301] *Tantò fortior, tantò felicior!* humanos effugiſti caſus, liuorem, morbum: exiſti ex cuſtodiâ: non tu dignus malâ fortunâ Dijs viſus es, ſed indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus verò ſe, & in ipſâ morte ad vitam reſpectantibus, [302] manus inijciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem [303] flentem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit: hic ſuis lacrimis efficit, ne vllis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quòd viuus vritur: aut Regulum, quòd [304] tot clauis configitur: aut Catonem, quòd [305] vulnera ſua fortiter tulit? Omnes iſti leui temporis impensâ inuenerunt, quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. [306] Eſt & illa ſollicitudinum non mediocris materia, ſi te anxiè componas, nec vlli ſimpliciter oſtendas: qualis multorum [307] vita eſt, ficta, & oſtentationi parata. Torquet enim aſſidua obſeruatio ſui, & deprehendi aliter, quàm ſolet, metuit: nec vnquam curâ ſoluimur, vbi toties nos æſtimari putamus, quoties aſpici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudent: & vt benè cedat tanta ſui diligentia, non tamen iucunda vita, aut ſecura eſt, ſemper [308] ſub perſonâ viuentium. At illa quantum habet voluptatis, [309] ſincera & per ſe ornata ſimplicitas, nihil obtendens moribus ſuis? Subit tamen & hæc vita contemptus

ceptus nichilo natos: *aut (vt & meus) conceptum* nihilo natum. *Diuinabat Pincianus*, quam concubitus in his actos. *Nec placet, nec melius video, & ſileo.*

297 SPECTATOR.] *Martialis in quamdam:*

Amiſſum non flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari Gellia quærit.
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

298. RVTILIVS.] *Vide Senecam De Prouident. cap. III. atque alibi.*

299. CLIENTIBVS.] *Pompeius Septimio, qui alim ordines ſub eo duxerat: Cicero Popillio, quem defenderat.*

300. PALAM FAC.] *Vtrumque periiſſe vna tempore. Nam ſolus Cato pro republicâ: alij, pro alio. Epiſtolâ* IV. Videbis illinc plebem, hinc optimates; duos in medio relictos, Rempublicam, & Catonem. *Quod ad phraſim porrò,* Palàm factum, *vſurpant in funere iam certo & conclamato. Cicero, ad Quirites poſt reditum:* Nondum palàm factum erat concidiſſe remp. *Vide me, ſi lubet,* I. *Elector. cap.* X.

301. TANTO FORTIOR.] *Laudandi & exhortandi formula, de quâ in Epiſt.* LXXI.

302. MANVS INIICIENDÆ.] *Vel vt vapulent, vel vt compellantur abire.*

303. FLENTEM.] *Quem cum Lucretio increpem potius:* Auſer abhinc lacrimas balatro, & compeſce querelas. D

304. TOT CLAVIS.] *In arcâ ligneâ exſtantibus, in quam coniectus. De Prouid. cap.* III.

305. VVLNERA SVA.] *Hæc ſcriptorum, & editorum ferè, lectio. At Muretus,* quòd vulnus ſuum iterauerit? *ſed merum coniectaneum. Cui ſi locus, faciam,* quòd vulnera ſibi fortiter intulit?

306. EST ET ILLA.] *Parum nexa: vt plura in hoc libello.*

307. VITA EST, FICTA.] *Luciliano verſu,*

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

308. SVB PERSONA.] *Ritu hiſtrionum.*

309. SINCERA.] *Meus liber,* ſui cauſsâ: *quod caue damnes.*

310. MVL-

A temptus periculum, ſi omnia omnibus patent. ſunt enim qui faſtidiant, quicquid propiùs adierunt. Sed nec virtuti periculum eſt, ne admota oculis teuileſcat: & ſatius eſt ſimplicitate comtemni, quàm perpetuâ ſimulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum intereſt, ſimpliciter viuas, an negligenter. [310] Multum in ſe tecedendum eſt: conuerſatio enim diſſimilium, benè compoſita diſturbat, & renouat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, exulcerat. Miſcenda tamen iſta, & alternanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium, hæc noſtri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædium ſolitudinis turba. Nec in eâdem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum pueris [311] Socrates ludere non erubeſcebat: & [312] Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit [313] ad numeros. non molliter ſe infringens, vt [314] nunc mos eſt, etiam [315] inceſſu ipſo vltra muliebrem mollitiem fluentibus; ſed vt illi antiqui viri ſolebant, [316] inter luſum ac feſta tempora,
B virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: [317] meliores acrioreſque requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandum: citò enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. [318] Vires recipient paullùm reſoluti, & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quamdam voluptatem haberet luſus iocuſque: quorum frequens vſus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, [319] mors erit. Multum intereſt, [320] remittas aliquid, an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publicè cogerentur: tamquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, [321] vt dixi, viri quidam ſibi [322] menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, diuidebant. qualem Pollionem Aſinium, [323] oratorem
C magnum, [324] meminimus: quem nulla res vltra [325] decimam tetinuit. [326] ne epiſtolas qui-

310. MVLTVM IN SE.] *Diſtinxerim* an negligenter: multum. In ſe recedendum eſt. *Vt adfirmandi cauſſâ, bis repetatur illud* Multum.

311. SOCRATES.] *Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium* VIII. *cap.* VIII.

312. CATO.] *Horatius:* Narratur & priſci Catonis Sæpè mero caluiſſe virtus. *Etſi hoc ad alium referri, & priorem, poteſt: ſed de illo Vticenſi, Plutarchus:* Iam maturiorem totas noctes in menſâ egiſſe; *ſed fine eodem, quem Seneca dixit. Itaque benè Cicero, cùm Memmius Catoni obyceret* Totas noctes potare: *&* Cur non addis, *inquit*, Totos dies aleam ludere?

D 313. AD NVMEROS.] *Ad modulos. Perſius:*
—ad numeros ſatyri moueare Bathylli.

314. NVNC MOS EST.] *Seneca pater:* Cantandi ſaltandique obſcæna ſtudia effœminatos tenent, & molliri corporis certare cum fœminis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt.

315. INCESSV IPSO.] *Seneca:* Tenero & molli ingreſſu viri ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed incedimus.

316. INTER LVSVM.] *Quidam ſcripſit*, ludos. *nec id malè. Per tempora feſta, & ludis feriiſq́ deſtinata.*

317. MELIORES.] *Dio Chryſoſtomus:* Αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευαὶ τῶν πόνων εἰσι. καὶ τόξον, καὶ λύρα, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει δι' ἀναπαύσεως: Remiſſiones, præparamenta ad labores ſunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.

318. VIRES RECIP.] *Statius:* —vires inſtillat alitque Tempeſtiua quies.

319. MORS ERIT.] *Plato,* VII. *De Legib.* Ὕπνος γὰρ δὴ πολύς, οὔτε τοῖς σώμασιν, οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὔτε ταῖς πράξεσι ταῖς περὶ ταῦτα ἁρμόττων ἐστὶ κατὰ φύσιν. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Somnus multus, neque corporibus neque animis noſtris, ſed nec actionibus vtrorumque conuenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretij reique eſt, haud magis quàm ſi non viuat.

320. REMITTAS.] *Valerius:* Otium induſtriæ ſubnecti debet, non quo euaneſcit virtus, ſed quo recreatur.

321. VT DIXI.] *Non dixiſti. lego*, didici, *accepi.*

322. MENSTRVAS.] *An* menſtruis *potiùs?*

323. ORATOREM.] *De quo Horatius:* Inſigne mæſtis præſidium reis, Et conſulenti Pollio Curiæ. *Adde Plin.* VII. *cap.* XXX. *Valerium* VIII. *cap.* XII. *Senecam patrem, Præfat. libri* IV. *Controu.*

324. MEMINIMVS.] *Pueri vidimus ſub Auguſto.*

325. DECIMAM.] *Cenæ & curæ corporis deſtinatam.*

326. NE EPISTOLAS.] *Quod Archiæ tyranno Thebarum*

quidem poſt eam horam legebat, ne quid nouæ curæ naſceretur: ſed totius diei laſſitu- A
dinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die [327] interiunxerunt,& in poſtmeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri [328] nouam relationem, poſt horam decimam, in ſenatu fieri vetabant. Miles [329] vigilias diuidit, & nox [330] immunis eſt ab expeditione redeuntium. Indulgendum eſt animo: dandumque ſubinde otium, quod alimenti ac vitium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo ſpiritu augeat attollatque ſe animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt, conuictuſque & liberalior potio: nonnunquam & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt [331] deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt [332] morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur: Liberque non [333] ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor vini, ſed quia liberat [334] ſeruitio curatum animum, & aſſerit, [335] vegetioremque & [336] audaciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et [337] Solonem, [338] Arceſilaumque indulſiſſe vino credunt. Catoni ebrietas obiecta eſt: at facilius efficiet, quiſquis obiecerit, hoc [339] crimen honeſtum, quàm turpem Catonem. B
Sed [340] nec ſæpè faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat: & aliquando tamen in exſultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas remouenda paullìſper. Nam, ſiue [341] Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire iucundum eſt:

Thebarum vſurpatum, malè ceſſit. Nam ſuper conniuium allatá epiſtolâ, quæ indicium coniurationis haberet, reiecit, cum voce, Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα: In craſtinum ſeria. *Sed craſtinum non vidit. Plutarch. in Pelopide.*

327. INTERIVNXERVNT.] *Ab aurigis metaphora. qui* Interiungere *dicuntur, cùm quieſcunt leuiter & pauſant:* Abiungere, *cùm planè. Martialis:*

——— hora laſſos
Interiungit equos meridiana.

Idem: Et cùm currere debeas Bouillas,
Interiungere quæris ad Camœnas.

Seneca Epiſtolâ LXXXIII. Breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo. *Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein ſomno dediſſe: mox rediſſe ad operas, ſed leuiores. Plutarchus in Quæſt. Rom.* Ἡ μεσημβρία πέρας ἐστὶ τοῖς πολλοῖς τοῦ τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν: Meridies multis finem facit publica & ſeria tractandi. *Eſt lepidum & argutum huic rei Epigramma Græcum I. Antholog.*

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς,
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς:
Sex ſatis horarum eſt ad ſeria: quæq; ſequuntur,
Ipſis litterulis VIVE ubi ingeminant.

Acumen in Græco verbo eſt, ζῆθι: *cuius prior littera ſeptem, ſequens octo, tertia nouem, & quarta decem in numeris notat. Iis horæ ſolent ſignari in Solariis: & dicit igitur; Labora ante meridiem, ſequentibus horis fac quod iuncta dicunt,* ζῆθι, *id eſt* Viue.

328. NOVAM RELATIONEM.] *Vt noua res deliberanda à Conſule proponeretur. Hoc ideò, vel vt corpora curarent; vel quia* Sc^tum poſt occaſum ſolem factum, nec ratum quidem erat: *Agellius* XIV. *cap.* VII. *Et ſanè ſi tam ſerò noua relatio, priuſquam perrogata ſententia, eò ventum fuiſſet.*

329. VIGILIAS DIVIDIT.] *In quaternas: & eas ſingulas, trium horarum. Nos alibi in Militiâ.*

330. IMMVNIS.] *Excuſantur à vigiliis, qui de die in expeditione, & contra hoſtem, alibi fuerunt.*

331. DEPRIMAT.] *Abducat & deducat nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos.*

332. MORBIS.] *Melancholicis (nos experti ſumus) aut frigidis.*

333. OB LICENTIAM.] *Varro:* Liber à libendo, quòd lubrica mens ebrij, quò libet, prolabatur. C

334. SERVITIO CVR.] *Homerus:*

Οἶνόν τοι Μενέλαε θεοὶ ποίησαν ἄριστον,
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας:
O Menelae, dij vinum fecêre beati,
Vt curas animi pellat mortalibus acres.

335. VEGETIOREMQVE.] *Quidam libri,* vegetque. *probè etiam. vide Nonium. Antiphanes poëta ſuaui imagine arborum ad hanc rem vtitur, quæ iuxta fluenta aſſita, & ſemper irrigata, optimè creſcunt.*

336. AVDACIOREM.] *Horat.* Poſt te neque iratos timentem Regum apices, neque militum arma.

337. SOLONEM.] *Ipſe de ſe:* Ἔργα δὲ Κυπρογενοῦς νῦν μοι φίλα καὶ Διονύσου.

338. ARCESILAVM.] *Qui ob lautitias & cœnas,* D
dictus eſt alter Ariſtippus: *Diogenes in eius Vitâ. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui naturâ ſeuerus,* in conuiuio rogatus cur hilareſceret? Et lupini, *inquit,* amari, vbi maduerint, dulceſcunt. *Sed & idem aiebat,* κρεῖττον εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν, ἢ τῇ γλώττῃ: melius pedibus lapſare, quàm linguâ: *in ebrietatis excuſationem.*

339. CRIMEN HONESTVM.] *Quia in Catone ſcilicet,* viuâ imagine virtutum, *nihil inhoneſtum.*

340. NEC SÆPE.] *Horat.* Miſce ſtultitiam conſilijs breuem.

341. GRÆCO.] *Anacreonti. cuius illud exſtat:* Θέλω, θέλω μανῆναι: Volo, volo inſanire.

342. PLA-

A eſt: ſiue [342] Platoni, fruſtrà poëticas fores compos ſui pepulit: ſiue [343] Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixturâ dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. Cùm vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & [344] mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eoque ferat, quò per ſe timuiſſet eſcendere. Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitijs reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

342. PLATONI.] *Pluries tale aliquid Plato: ſed Seneca nunc certò locum aſpicit hunc in Phædro:* Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύ-
B ρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ἠφανίσθη: Quiſquis ſine furore fores poëticas pepulit, perſuaſus quòd arte ſolâ poëta poſſit euadere; is conatus ſui irritus, & item poëſis eius, abeunt ſiue pereunt. *Ideò & à vino poëtam iuuari percrebuit, quia mentem ſuſcitat ac mouet. Cratinus:*

Οἶνός τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ:
Vinum eſt inſtar equi: geſtat tollitque poëtam.

343. ARISTOTELI.] *Non hæc ipſa verba hodie in Ariſtotele: ſed Problematis Sect.* XXX. *quæſtio prima eſt:* Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in ſtudijs Philoſophiæ, vel in republicâ, vel carmine pangendo, melancholici omnes fuerunt? *Quò Cicerò 1. Tuſcul. adſpexit:* Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe. *Fortaſſe & nunc Seneca: quia Melancholia dementiæ aſſidet.*

344. MORDEAT.] *Vt equi feroces, & indomiti.*

L. ANNÆI SENECÆ DE CONSTANTIA SAPIENTIS, SIVE QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

B

ARGVMENTVM ET ORDO.

*MAGNI animi, magni ingenij, atque etiam eloquij hoc ſcriptum: vno verbo,
inter optima. Editum ſub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui vul-
gò etiam iungunt, malè. Diuerſum argumentum eſt, & tali ſerie. Orditur
à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapientem non affici iniuriâ.
Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato contumelijs affectus, verberibus, & ſpu-
tis? Ab hac obiectione ingreditur in materiem: &, Non eſt tamen iniurijs, in-
quit: fuit enim Sapiens, atque in Sapientem iniuria non cadit. Quod tamen eâ mente dici ait, non
vt non fiat, ſed vt non admittat. Tangi poteſt iniuriâ, ſed non lædi: à te eſſe, in illo non eſſe. Hæc
pulcherrimè exſequitur ad Cap. IV. Diuidit deinde dicenda in duas partes, idque à diſcrimine In-
iuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapientem; poſteriore, nec iſtam. De Iniuriâ,* C
*hæc ſunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: at malum eſt Iniuria. Secundum, Iniuria de-
trahit & deminuit: Sapienti nihil eripitur. habet in ſe vno omnia repoſita, & firmiter, vt Stilpo.
Tertium, Fortis ab infirmo non læditur: non ergo à Malitiâ virtus. Hîc obijcitur, Atqui Socrates
nónne iniuriâ damnatus? Ita, ſed ſine ſuâ iniuriâ. Illi intulerunt, ipſe non accepit: ſed ſapientiâ
reiecit. Sicut venenum mihi das, ego antidoto vim eius infringo: ſcelus tu facis, ego non patior.
Quartum argumentum, Iniuria cum Iniuſtitiâ mixta eſt: non hæc cadit in Sapientem: minimè er-
go illa. Quintum, Sapienti nemo prodeſt: ergo nec lædit. Sextum, Iniuria à Spe aut Metu eſt: Sa-
piens neutro eorum tangitur. Septimum vltimumque, Iniuriam nemo immotus accipit: non mo-
uetur Sapiens. Atque hîc concluſio prioris partis, & adhortatio ad dogma animis accipiendum.
Altera erat de Contumeliâ, quam explicat Cap. X. quid propriè ſit; & tum à Sapiente arcet. Pri-
mò, quia Sapiens magnitudinem ſuam nouit: non ergo contumelia ad eum pertinet, quæ nomen &
rem habet à contemptu. Secundò, Superbi & inſolentes inferunt contumeliam: ipſe tales ſpernit:* D
*itaque & ab ijs iſtam. Tertiò, Nemo maiorem melioremque contemnit: is eſt Sapiens. Ergo in ſe
dicta ridet, vt in conuiuijs ioculos puerorum. Sed quid? fert igitur hæc omnia Sapiens? non caſti-
gat aut compeſcit? imò facit interdum: ſicut illos ipſos pueros ſolemus: non quia malum ille accepe-
rat, ſed quia hi fecerunt. Atque hactenus (ad Cap. XIV.) in ſolam Contumeliam, aut Iniuriam: iam
mixtim vtramque refutat. Hoc argumento, Securitas propria eſt Sapientis: non eſt, ſi alterutram
accipit, aut poteſt accipere. Simile & Epicurei dicunt: etſi minùs fortiter. Denique leuia pleraque,
quibus vulgus offenditur, ſuadet reijcere, & ridere ne rideaeris. Concluſio, Quomodo eunti ad Sa-
pientiam, Quomodo qui peruênit, ferendæ iniuriæ? Illi, cum morſu aliquo animi, & adhuc pugnâ;
huic, ſine alterutro, & victor iam agit ante ſe vtramque, & triumphat. Ego itero, magni animi
ſcriptum eſt: robur ab eo, in temporum hac hominumque cottidianâ malitiâ, capiamus.*

CAPVT

A

CAPVT PRIMVM.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & [1] ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter [2] fœminas & mares, non immeritò dixerim: cùm vtraque turba ad vitæ ſocietatem tantundem conferat; ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blandè, vt ferè [3] domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non quà optimum & celerrimum eſt medentur, ſed quà [4] licet: Stoici [5] virilem ingreſſi viam, non vt amœna ineuntibus videatur curæ habent, ſed vt quamprimùm nos eripiant, & in illum [6] editum verticem educant, qui adeò extra omnem teli iactum ſurrexit, vt ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur, & confragoſa
B ſunt. Quid enim [7] plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quàm quidam putant. prima tantùm pars ſaxa rupeſque habet, & inuij ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa [8] videri ſolent, cùm aciem longinquitas fallat. Deinde propiùs adeuntibus eadem illa, quæ in vnum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit [9] lene faſtigium. Nuper cùm incidiſſet mentio M. Catonis, indignè ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quòd Catonem [10] ætas ſua parum [11] intellexiſſet, quòd ſupra Pompeios & Cæſares [12] ſurgentem, infrà [13] Vatinios poſuiſſet: & tibi indignum videbatur, quòd illi diſſuaſuro [14] legem, toga in foro eſſet erepta, quodque [15] à Roſtris, vſque [16] ad arcum Fabianum, per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. CETEROS.] *Cynicos certè excipe. qui duritie & robore ſuper ipſos Stoicos, etſi dogmate tamen ferè conueniebant.*

2. FÆMINAS.] *De Epicurèis, haud abnuam: licenter dictum in alios.*

3. DOMESTICI.] *Diuites, illo æuo, medicos domi habebant: atque eos ferè è ſeruis aut libertis.*

4. LICET.] *Per mollitiem ægri, ius ſe attemperant.*

5. VIRILEM.] *Ideò mares, ideò fortes. Noſter epiſt.* LXXVII. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus eſt,
D laudem, vir fortis ac ſtrenuus. *Ecce tanquam de viro, imò de milite. In epiſt.* LXXXIV. Zenon huius ſanctiſſimæ fortiſſimæque ſectæ conditor. *Et ita me Deus (pauca excipio) talis fuit.*

6. EDITVM VERTICEM.] —Sapientum templa ſerena:
Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

7. PLANO.] *Per planum. Si ad excelſa tendis, ſcandendum connitendumque eſt per arrecta, & ſæpè aſpera.*

8. VIDERI SOLENT.] *Nobis planè (nam memini) cùm in Italiam iturí, primò vidimus Alpes.*

9. LENE FASTIGIVM.] *Quod mediæ valles faciunt, & per cliuos in cliuos adſcenſus.*

10. ÆTAS SVA.] *Quid mirum?* Et ſua riſerunt ſæcula Mæoniden. *Inuidia hæc eſt nobis inſita, &* Naturaliter *(ait Velleius)* audita viſis laudamus libentiùs, & præſentia inuidiâ, præterita veneratione proſequimur; & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

11. INTELLEXISSET.] *Interpretata virtutes eius, vt decebat, eſſet: atque eaſdem deinde æſtimaſſet.*

12. SVRGENTEM.] *Et ottollendum ab omnibus, ſi merita pendantur.*

13. VATINIOS.] *Vatinius, inter probra ſui æui, ore atque animo iuxtà fœdus. Sed Cato tamen ei in petitione Præturæ poſthabitus.*

14. LEGEM.] *An Metelli Tribuni, qui Pompeium in Italiam cum copijs vocabat? an Cæſaris, de agro Campano diuidendo? Vtrique enim animosè Cato ſe oppoſuit, & per contumelias, probra, violentiam rejectus. Plutarchum & Dionem vide, & Senecam ipſum epiſt.* XIV.

15. A ROSTRIS.] *Vbi lex ferebatur. quæ ipſe ad impediendum conſcenderat.*

16. AD ARCVM.] *Qui erat in primâ Sacrâ viâ, haud procul templo Fauſtinæ. Trebellium in Salonino vide, Ciceronem pro Plancio. Aſconius II. in Verrem ita, ad hæc verba Tullij,* Fornicem Fabianum: Arcus eſt iuxta Regiam, in Sacrâ viâ. à Fabio Cenſore conſtructus, qui à deuictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus eſt: ibique ſtatua eius poſita propterea eſt.

alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpondi, habere te quòd A
Reipublicæ nomine moueteris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac peſſimus quiſ-
que vænundabat: & cæcâ cupiditate corrupti, non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam
II. [17] vænire. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullum enim ſapientem
nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe: Catonem autem [18] certius exemplar ſa-
pientis viri nobis deos immortales dediſſe, quàm [19] Vlixem & [20] Herculem prioribus
ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronunciauerunt, inuictos laboribus, & con-
temptores voluptatis, & victores omnium [21] terrarum. Cato cum feris manus non con-
tulit, quas conſectari venatoris [22] agreſtiſque eſt: nec monſtra [23] igne ac ferro perſecutus
eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cælum [24] vnius humeris inniti, excuſſâ
iam antiquâ credulitate, & ſæculo [25] ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu
congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immensâ cupiditate, quam totus orbis
[26] in tres diuiſus [27] ſatiare non poterat, aduerſus vitia ciuitatis degenerantis, & peſſum
ſuâ mole [28] ſidentis, ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modò [29] vnâ re- B
trahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abſtractus, comitem ſe diu ſuſten-
tatæ ruinæ dedit: [30] ſimulque exſtincta ſunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato
poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à
populo, quòd aut præturam illi detraxit, aut [31] togam? quòd ſacrum illud caput purga-
mentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec vllâ affici aut iniuriâ, aut contumeliâ poteſt.
III. Videor mihi intueri animum tuum incenſum, & efferueſcentem. paras acclamare:
Hæc ſunt quæ auctoritatem [32] præceptis veſtris detrahant. [33] magna promittitis, & quæ
ne optari quidem, nedum credi poſſint: deinde ingentia locuti, cùm [34] pauperem nega-
ſtis..

17. VÆNIRE.] *Nam & ipſorum libertas, atque adeò ipſi, cum republicâ peribant.*

CAP. II. 18. CERTIVS EXEMPLAR.] *In veteri Florido:*

Quippe malo vnum Catonem, quàm trecentos Socrates:

inuidendâ laude.

19. VLIXEM.] *Homeri ſcriptis natum. qui eum ſinè, non patientem ſolùm, ſed ἀπαθῆ penè facit. vt in illa vxoris ſuæ primo aſpectu, è viginti annis: cùm ea ignarans illum, ad Vlyſſis ſui nomen collacrumaſſet; ipſe nihil mouetur, nec vel leuiter teneſcit. ſed, vt poëta ait,*

Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος:
Illi oculi ſtabant vt ferrum, aut cornua dura.

Profectò Stoicus fuit: quid ipſe? imò & Homerus, vt Stoici (magni eius miratores) volebant.

20. HERCVLEM.] *Quem Cynici exemplar habebant roboris, & perpeſſionis. Diogenes ille nobilis canis, dicere ſolitus, τὸ αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ βίου διεξάγειν, ὅνπερ καὶ Ἡρακλῆς:* eamdem vitæ formam & tenorem ſe exſequi, quem Hercules. *Et ab iſta ſanè Philoſophorum ille, in ſollenni habitu, baculus, qui clauæ eius reſpondebat: ab Vlyſſe* Pera. *cui ſcilicet Minerua, vt peregrino mendico, circumpoſuit ἀεικέα πήρην,* ſordidam & indecoram peram.

21. TERRARVM.] *Ego* rerum totum *puto. Nam illud ſanè falſum, præſertim in Vlyſſe.*

22. AGRESTISQVE EST.] *Nec Romani nobiles in hoc ſtudio.*

23. IGNE AC.] *Auſonius in* XII. *laboribus Herculis:*

— Lernæam ferro ac face contudit Hydram.

24. VNIVS.] *Siue Atlantis, ſiue Herculis, qui in ſuccollando ei ſucceſſit.*

25. AD SVMMAM.] *De noſtro idem dixerim. vtinam cum antiquâ ſimplicitate, nec antiqua virtus excuſſa!*

26. IN TRES] *Cæſarem, Pompeium, Craſſum. Lucanus:* Facta tribus dominis communis C
Roma.

27. SATIARE.] *Imò nec duos deinde (ſublato Craſſo) ſatiauit.*

——— populiſque potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum poſſidet orbem,
Non cœpit Fortuna duos.

28. SIDENTIS.] *Vt grauia & magna ædificia, fundamentis lapſantibus. Liuius in eadem re, eodem verbo:* Velut deſidentes primò mores ſequatur animo, deinde vt magis magiſque lapſi ſint

29. VNA MANV.] *Quæ prouerbio aſſeritur infirma. Euripides:* — μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μάχη:
— vnius robur infirmum manus. D

30. SIMVL EXSTINCTA.] *Ergo vel hinc interpretemur De Tranquill. cap.* XV. Cogitur ſimul de ſe ac de rep. palàm facere: *vtriuſque funus ſimul aperire.*

31. TOGAM.] *Dum trahit, trudit, vellicat.*

CAP. III. 32. PRÆCEPTIS VESTRIS.] *Stoicis.*

33. MAGNA PROMITTITIS.] *Ipſe ita Chryſippus:* Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσμασι δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν: Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis, videmur fabulis ſimilia dicere, nec pro homine omnino vel humanâ naturâ.

34 PAVPEREM NEGASTIS.] *Illi verò negant, imò*

A ſtis eſſe ſapientem, non negaris ſolere illi & ſeruum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe; cùm ſapientem [35] negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parum ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cùm ſapientem negaſtis [36] ſeruum eſſe, ijdem non itis infitias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturum miniſteria. Ita, ſublato altè ſupercilio, [37] in eadem quæ ceteri deſcenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod primâ ſpecie pulchrum atque magnificum eſt: nec iniuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, vtrùm ſapientem [38] extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet priuilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipsâ iniuriarum aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis, Stoicus fio. [39] Ego verò ſapientem non [40] imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quò nulla [41] permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui B tentet? Nihil in rerum naturâ tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inueniat: ſed non ideò diuina minùs in ſublimi ſunt, ſi exiſtunt, qui magnitudinem, multum vltra ſe poſitam, non icturi appetant. Inuulnerabile eſt, non quod non feritur, ſed quod non læditur. [42] Ex hac tibi notâ ſapientem exhibeo. Nunquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non vincitur, quàm quod non laceſſitur? cùm dubiæ ſint vires inexpertæ: at meritò certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quàm ſi nulla fit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt, inter deſides populos. Huiuſmodi igitur, ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum [43] conijciantur tela, cùm ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec [44] ſecari adamas, aut

C *imò ſolum diuitem, ſolum regem eſſe ſapientem. Sed quo ſenſu? quem apud me videre eſt, Manud.* III. *Diſſertat.* XI.

35. NEGASTIS INSANIRE.] *Nam ſoli & omnes ſtulti inſaniunt, ex Stoico dogmate: ſapiens minimè. Horatius:*

Quem mala ſtultitia, & quæcumque inſcitia veri,
Cæcum agit; inſanũ Chryſippi porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula reges,
EXCEPTO SAPIENTE, tenet.

Atqui alienatur, *vt ſequitur in Senecâ. Reſpondent, quod verbis Stoicorum dicam:* Τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. προσπεσεῖσθαι μέντοι ποτὲ αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους, διὰ μελαγχολίαν ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν αἱρετῶν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν: Sapientem inſaniâ affe-
D ctum non iri. Accidere tamen illi interim & euenire imaginationes abſurdas, à bile atrâ vel aberratione mentis; non autem à deflexu rationis in eligendo, ſed præter naturam. *Plura in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

36. SERVVM ESSE.] *Imò ille ſolus liber. ſed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta ſapientis, quæ nullo vis aut fortuna eripit: etſi in corpore, & quæ circa illud, mutat.*

37. IN EADEM.] *Ipſe iterùm De Beneſic.* II. *cap.* XXXV. A conſuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent: deinde aliâ viâ ad conſuetudinem redeunt. *Et eſt hoc in omnibus Stoicorum* Inopinatis: *quæ magnificè dicta, vt animos attollant, nihil à naturâ aut bono more diſcedunt. Interpretatione mitigantur. quod ridet tamen Plutarchus* Aduerſus Stoicos, *& cum Archilochio illo comparat:* Τῇ μὲν ὕδωρ δολοφρονέουσα χερὶ, τῇ δὲ πῦρ προσάγεται: Vnâ manu aquam ſubdola fert, ignem alterâ.

38. EXTRA INDIGNATIONEM.] *Id eſt, vtrùm dicas eum non æſtimare iniuriam, an non habere.*

39. EGO VERÒ.] *Hactenus Serenus, reſpondet Seneca.*

40. IMAGINARIO.] *Aſſimilato, non vero.* Imaginarij contractus *(in iure)* in quibus fides facti ſimulatur, non intercedente veritate. *Et Seneca* Imaginaria paupertas, *epiſt.* XXVIII.

41. PERMITTATVR.] *Siſenna:* Multi præmiſſis armis, ex ſummo ſe permitterent. *Liuius:* Concitant equos, permittuntque in hoſtes. *Seneca* II. *De Clem.* Etiam ad calamitoſos bonitatem ſuam permittere. *De ipſo autem Paradoxi ſenſu, nos in Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

42. EX HAC NOTA.] *Huius commotis & generis. Apuleius, pro totâ ſententiâ, De Philoſophiâ:* Non enim ſapiens eam contumeliam putat, quam improbus faciat; ſed eam non putat, quam patientia firmiter toleret.

43. CONIICIANTVR TELA.] *Idem de Irâ,* III. *cap.* V. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, & cum dolore cædentis ſolida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui ducit, fragilior eo quod petit.

44. SECARI ADAMAS.] *Plinius* XXXVII. *cap.* IV. Quippe duritia inenarrabilis eſt, igniumque etiam victrix natura. Vnde & nomen indomita vis Græcâ interpretatione accepit.

 46. VEL

aut cædi,[46] vel deteri poteſt,ſed incurrentia vltrò retundit:quemadmodum quædam non A
poſſunt igne conſumi , ſed flammâ circumfuſâ,rigorem ſuum habitumque conſeruant:
quemadmodum proiecti in altum [47] ſcopuli mare frangunt, nec ipſi vlla ſæuitiæ veſti-
gia,tot verberati ſæculis,oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt,& id roboris collegit,
IV. vt tam tutus ſit ab iniuriâ, quàm illa quæ retuli. Quid igitur ? non erit aliquis qui
ſapienti facere tentet iniuriam? tentabit, ſed non peruenturam ad eum. Maiore enim in-
teruallo à contactu inferiorum abductus eſt,quàm vt vlla vis noxia vſque ad illum vires
ſuas perferat. Etiam cùm potentes,& imperio editi,& [48] conſenſu ſeruientium validi,no-
cere ei tentent : tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient , quàm quæ [49] ner-
uo tormentiſve in altum exprimuntur, cùm extra viſum exſilierunt , citra cælum tamen
flectuntur. Quid tu putas , cùm ſtolidus [50] ille rex multitudine telorum diem obſcuraſ-
ſet, vllam ſagittam in Solem incidiſſe ? aut demiſſis in profundum catenis [51] Neptunum
potuiſſe contingi ? Vt cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt,
aut ſimulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem proteruè , B
petulanter, ſuperbè, fruſtrà tentatur. At ſatius erat,neminem eſſe qui facere vellet. Rem
difficilem optas humano generi , innocentiam; & non fieri , eorum intereſt qui facturi
ſunt , non eius qui pati , ne ſi fiat quidem , poteſt. Imò neſcio , an magis vires ſapien-
tia oſtendat tranquilla inter laceſſentia : ſicut maximum argumentum eſt imperatoris
armis viriſque pollentis , tuta ſecuritas & in hoſtium terrâ. Diuidamus ſi tibi videtur,
Serene, iniuriam à contumeliâ. prior illa [52] naturâ grauior eſt: hæc leuior,& tantùm de-
licatis grauis: quâ non læduntur , ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolu-
tio & vanitas , vt quidam [53] nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruum , qui flagellis
[54] quàm colaphis cædi malit,& qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm con-
tumelioſa verba. Ad tantas ineptias peruentum eſt , vt non dolore tantùm, ſed doloris
opinione vexemur : more puerorum , quibus metus incutit vmbra , & perſonarum de-
formitas, & deprauata facies; lacrimas verò euocant nomina parum grata auribus,& di-
V. gitorum motus , & alia , quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria C
propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere : malo autem ſapientia non relinquit lo-
cum. Vnum enim malum illi eſt turpitudo : quæ introire eò, vbi iam virtùs honeſtum-
que eſt , non poteſt : iniuria ergo ad ſapientem non peruenit. Nam ſi iniuria alicuius
mali patientia eſt,ſapiens autem nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem iniuria per-
tinet. Omnis iniuria deminutio eius eſt, in quem incurrit. nec poteſt aliquis iniuriam ac-
cipere ſine aliquo [55] detrimento vel dignitatis , vel corporis, vel rerum extra nos poſita-
rum: ſapiens autem nihil perdere poteſt,omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona
ſua

46. VEL DETERI.] *Olim creditum , falſum ait Garcias Hiſpanus , aliquos expertmentis : Nam & in* ſcobem malleolo redigi , & in mortario teri piſtil-lo ferreo.

47. SCOPVLI.] *Eadem imago De vitâ beatâ , cap. XXVII.*

CAP. IV. 48. CONSENSV SERV.] *Liuius :* Imperij vires in conſenſu obedientium ſunt.

49. NERVO TORMENTISVE.] *Catapultis , aut baliſtis.*

50. ILLE REX.] *Xerxes.*

51. NEPTVNVM.] *Valerius :* Grauem illum & mari & terræ Xerxem , nec hominibus tantùm terribilem , ſed Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem. *Iuuenalis :*

Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum.

Herodotum vide lib. VII.

52. NATVRA GRAVIOR.] *Reipsâ, quia damnum & læſionem affert , Cap. ſequenti.*

53. NIHIL ACERBIVS.] *Imò generoſi animi putatur ille affectus , non tantùm (vt ipſe autumat) delicati. Ita apud Pacuuium quiſpiam :*

Patior facilè iniuriam , ſi eſt vacua à contu-
meliâ.

Alius apud Cæcilium, gradatione :

Facilè ærumnam ferre poſſum , ſi inde abeſt
iniuria : D

Etiamque iniuriam , niſi contrà conſtat con-
tumeliâ.

Adeò illud contemni offendit , à quo contumelia. Vide mox Cap. X.

54. QVAM COLAPHIS.] *Nam flagella recepta in caſtigatione ſeruorum : at colaphis ludibrium & irriſio ineſſe videntur , quamquam hi leuiores. Demoſthenes tali affectu:* Οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν , καίπερ ὂν δεινὸν , ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει : Non enim verberari liberis hominibus tam graue , etſi graue ; quàm quòd per contumeliam.

CAP. V. 55. DETRIMENTO VEL.] *Ita Iuriſconſulti definiunt Iniuriam* , damnum culpâ datum.

56. VIR-

A ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit: [56] virtutem autem non dat: ideò nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota, inconcuſſa, ſic contra caſus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Aduerſus apparatus terribilium, [57] rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſiue illi dura, ſiue ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex quâ depelli nunquam poteſt: ceteris [58] precariò vtitur. quis autem iacturâ mouetur alieni? Quòd ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſuâ [59] ſalua ſunt: iniuria ſapienti non poteſt fieri. [60] Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, num quid perdidiſſet, *Nihil*, inquit: [61] *omnia namque mea mecum ſunt.* Atqui & patrimonium eius in prædam ceſſerat, & [62] filias rapuerat hoſtis, & patriam. At ille victoriam illi excuſſit: & ſe, vrbe captâ, non inuictum tantùm, ſed indemnem eſſe B teſtatus eſt. habebat enim ſecum vera bona, in quæ non eſt [63] manus iniectio. At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non iudicabat ſua, ſed aduenticia, & nutum fortunæ ſequentia: ideò non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis [64] regnum orbæ ſenectutis exercens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille, egregiam [65] artem quaſſandarum vrbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinâ tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ ciuitatis, inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, vni homini pax fuit. Non eſt itaque quòd audax iudices promiſſum:

56. VIRTVTEM NON DAT.] *Eſt illud Attij, apud Nonium:*

C — nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quiuit, at virtutem non quijt.

57. RECTOS OCVLOS.] *Confidentia notam. Suetonius Auguſti, cap.* XVI. Eum nec rectis oculis adſpicere potuiſſe inſtructam aciem. *Hierax apud Stobæum:* Τὲς δὲ ὑπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντας, ὅτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται: Qui verò per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adſpicere ſuſtinet. *Theocritus:*

— ἄχθομαι, εἴ τύ με τολμῇς
Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν:
—— indignor, ſi mihi contrà
Vel rectis oculis auſis obſiſtere.

58. PRECARIÒ.] *At Precarij lex, vti quamdiu is patitur, qui dedit.*

59. SALVA SVNT.] *Volent, vi ſuâ ſe tueantur & ſeruant: nemo in illa poteſt. Tamen nec nolim:* Virtute D ſuâ ſaluâ, ſalua ſunt.

60. MEGARA DEMETRIVS.] *Bis ea vrbs capta, haud multum diuerſo tempore; & ſemper cum monumento conſtantiæ huius in Stilpone. Prior ceperat Ptolemæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit vt ſecum in Ægyptum iret: quod renuit, & in afflictâ patriâ manſit. Iterùm deinde iſte Demetrius. & cùm ei quoque notitia & cura huius viri eſſet, domum illi ſeruari, & res omnes reſtitui iuſſit. Monitus igitur, vt ſcripto complecteretur, nobilem hanc vocem edidit;* Μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην: Nihil ſuum amiſiſſe. eruditionem enim neminem abſtuliſſe, & rationem ſibi ſcientiamque relictam. *Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cùm alia magnus, tum hoc nomine, quòd Cratetem & Zenonem habuerit in ſuâ diſciplinâ.*

61. OMNIA NAMQVE.] *Hoc Biantis dicto magis conuenit. qui Priene ſuâ captâ, cùm alius aliud fugiens auferret:* Tu nihil? Nihil, *inquit.* nam omnia mea mecum porto.

62. FILIAS RAPVERAT.] *Vnius filiæ Diogenes meminit, atque eius parum pudicæ.*

63. MANVS INIECTIO.] *Dominij & vindicationis ſignum. In legibus* XII. Pòſt deinde manus endoiectio eſto. *Noſter Conſol. ad Helu. cap.* XI. Animus ipſe ſacer & æternus, cui non pòſſit iniici manus. *Seruius in hoc Virgilij:* Iniecère manus Parcæ. Vſus eſt ſermone iuris. nam manus iniectio dicitur, quoties non expectatâ auctoritate iudicis, rem nobis debitam vindicamus.

64. REGNVM ORBÆ.] *Nam orbi iſti gratioſi, imò imperioſi, & potentes obſequentium potentiâ. Captatores vndique imminebant, & ſubſeruiebant. Ammianus:* Vile eſſe, quidquid extra pomœrium vrbis naſcitur, exiſtimant, præter orbos & cælibes: nec credi poteſt, quâ obſequiorum diuerſitate colantur homines ſine liberis. *Iuuenalis:*

—— dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aulâ
Luſerit Æneas.

Cicero in Paradoxis: Hæreditatis ſpes, quid iniquitatis ſeruiendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? *Adde Senecam Conſol. ad Marciam, cap.* XIX.

65. ARTEM QVASSAND.] *Ideò* Poliorcetes *Græcis, ſiue* Vrbicapus *dictus: & machinæ aliquot, & decantata illa* Helepolis, *ipſius inuenti fuerunt.*

ſum: cuius tibi, ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix enim credis tantum firmita- A
tis in hominem, aut tantam animi magnitudinem cadere. ſed ſi prodit in medium, qui
VI. dicat: Non eſt quòd dubites, an attollere ſe homo natus ſupra humana poſſit, an do-
lores, damna, vlcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa ſe frementium ſecutus
adſpiciat, & dura placidè ferat, & ſecunda moderatè; nec illis cedens, nec his fretus, vnus
idemque inter diuerſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi ſe putet eſſe, [66] eâ quoque parte quâ
melior eſt. Aſſum hoc vobis probaturus, ſub iſto tot ciuitatum euerſore, munimenta in-
curſu arietis labefieri, & [67] turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repentè re-
ſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere: at nulla machinamenta poſſe
reperiri, quæ benè fundatum animum agitent. Erepſi modò è ruinis domus, & incendiis
vndique relucentibus, flammas per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus habeat, [68] an
peior publico, neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns, tamen inte-
grum incolumemque eſſe cenſum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui.
Non eſt quòd me victum, victorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca B
illa, & dominum mutantia, vbi ſint neſcio: quod ad res meas pertinet, mecum ſunt,
mecum erunt. Perdiderunt iſti diuites patrimonia; libidinoſi amores ſuos, & magno pu-
doris impendio dilecta ſcorta; ambitioſi curiam & forum, & [69] loca exercendis in publi-
co vitijs deſtinata; fœneratores perdiderunt [70] tabellas ſuas, quibus auaritia falsò læta,
diuitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibataque habeo. Proinde iſtos inter-
roga qui flent, qui lamentantur, ſtrictis gladijs nuda pro pecuniâ corpora opponunt, qui
hoſtem onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis
diuiniſque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexſuperabilibus mu-
nimentis præcincta ſunt. Non Babylonios illi muros contuleris, quos Alexander intra-
uit: non Carthaginis aut Numantiæ mœniâ, [71] vnâ manu capta: non [72] Capitolium, ar-
cémve; [73] habent iſta hoſtile veſtigium. Illa quæ ſapientem tuentur, à flammâ & ab in-
curſu tuta ſunt: nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia, [74] dijs æqua.
VII. Non eſt quòd dicas, ita vt ſoles, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inueniri. Non C
fingimus iſtud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei conci-
pimus, ſed qualem confirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. [75] Rarò forſitan, ma-
gniſque ætatum interuallis inuenitur. neque enim magna, & excedentia ſolitum ac vul-
garem modum, crebrò gignuntur: ceterùm hic ipſe M. Cato, à cuius mentione hæc
diſputatio proceſſit, vereor ne [76] ſupra noſtrum exemplar ſit. [77] Denique validius debet
eſſe

CAP. VI. 66. EA QVOQVE PARTE.] *Id eſt, nec ſe quidem totum pro ſuo habet, ſed animum, quo propriè eſt homo.*

67. TVRRIVM ALTIT.] *Hæc & ſequentia in Poliorceticis explicauimus.*

68. AN PEIOR PVBLICO.] *Quomodo* peior, *ſi patria diruta & incenſa? An quia illa renaſci potuit, homini, cùm ſemel occidit, negatum? An* publicum *ad vulgus aliaſq; refert: qui honeſtè perierunt, iſta cum dedecore, aut poſt illud viuant?*

69. LOCA EXERCENDIS.] *Nam in curiâ, comitia, fora, ambitio, auaritia, fraudes habitant; ac ſpecie etiam honeſti.*

70. TABELLAS.] *Contractuum, & cautionum. Gloſſæ:* Tabularius, *φυλακτήριος τῶν συμβολαίων*: cuſtos contractuum. *Nam tales etiam priuatim apud diuites erant. vide epiſt.* LXXXVIII. Cuius patrimonium tabularios laſſat.

71. VNA MANV.] *Scipionis poſterioris Africani.*

72. CAPITOLIVM, ARCEMVE.] *Ergo hæc diuerſa, etſi in vno Saturnio monte. Nam pars extrema,* Arcem *regum tempore habuit, & poſteà etiam ſic dicta. Cicero in Catilinam:* Vobis arcem & Capitolium commendat. *Liuius:* Serui Capitolium atque arcem occupauêre. *Eam ἄκραν Dionyſius plus ſemel nominat; additq; libro* X. *τῷ Καπιτολίῳ εἶναι προσεχῆ*: contiguam Capitolio eſſe. *Spectabat in eam partem, vbi poſteà theatrum Marcelli fuit.*

73. HABENT ISTA.] *Ne mutemus. licet, inquit, ibi notare hoſtium veſtigia; & capta fuêre aliquando. Nónne à Tatio Sabino, & ab Ap. Herdonio duce ſeruorum? Itaque* habent, *non tantùm* pauent, *vt mihi aliquando viſum fuit, mota dubitatione aliorum.* D

74. DIIS ÆQVA.] *In ſorte deorum, qui tuti & inacceſſi.*

CAP. VII. 75. RARÒ FORSITAN.] *Nimis rarò. atque vt ipſe (epiſt.* XLII.) tanquam Phœnix, ſemel anno quingenteſimo. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* VIII.

76. SVPRA NOSTRVM.] *Non ſapientis illius, ſed ſuper communem noſtram ſortem. Vir eximius fuit, & proximus vero ſapienti, aut ipſe.*

77. DENIQVE VALIDIVS.] *Aſteriſco inſigniri volui, & defectum eſſe. Dubito. videtur potiùs à digreſſiunculâ & exempla ad diſſertandum iterùm redire.*

78. INTER

A eſſe quod lædit, eo quod læditur: non eſt autem fortior nequitia virtute. non poteſt ergo
lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à malis: bonis [78] inter ſe pax eſt. Quòd
ſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem bono infirmior eſt: nec iniuria bonis,
niſi à diſpari, verenda eſt: iniuria in ſapientem virum non cadit. Illud enim iam non es
admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapientem. Si iniuſtè, inquis, Socrates dam-
natus eſt, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, poſſe euenire, vt faciat ali-
quis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi quis rem quàm è villâ meâ ſurri-
puit, in domo meâ ponat: ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocens
fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum vxore, tanquam cum alienâ concumbat, adul-
ter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam
[79] remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, ſcelere ſe obligauit, etiam ſi non no-
cuit. Non minùs latro eſt, cuius telum [80] oppoſitâ veſte eluſum eſt. [81] Omnia ſcelera et-
iam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta ſunt. Quædam eius condi-
B tionis ſunt, & hac vice copulantur, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit. Quod dico, co-
nabor facere manifeſtum. Poſſum pedes mouere, vt non curram: currere non poſſum, vt
pedes non moueam. poſſum, quamuis in aquâ ſim, non natare: ſi nato, non poſſum in
aquâ non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur. ſi iniuriam accepi, neceſſe eſt factam
eſſe. ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt, quæ ſubmo-
ueant iniuriam. Vt, intentam manum deijcere caſus poteſt, & emiſſa tela declinare: ita
iniurias qualeſcumque poteſt aliqua res depellere, & in medio intercipere, vt & factæ
ſint, nec acceptæ. Prætereà, nihil iniuſtum iuſtitia pati poteſt: quia non coëunt VIII.
contraria: iniuria autem non poteſt fieri non iniuſtè: ergo ſapienti iniuria non poteſt
fieri. Nec eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi iniuriam facere, [82] nec prodeſſe quidem
quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit loco muneris: & malus
nihil poteſt tribuere ſapienti. Habere enim priùs debet, quàm dare: nihil autem habet,
quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Non poteſt ergo quiſquam aut nocere ſa-
C pienti, aut prodeſſe: quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec lædi poſſunt.
ſapiens

78. INTER SE PAX.] *Atque amicitia etiam: quæ inter malos numquam, ſed factio tantùm.*

79. REMIXTVM CIBO.] *Qui vim & acrimoniam eius infregit: ſiue ſtomacho materiem reijciendi dedit. At ieiunis venena ſumpta, mortifera ſunt certiſſimè, & in venas ſtatim eunt.*

80. OPPOSITA VESTE.] *Eſt Catulli illud:*

Quare nos tela iſta tua euitamus amictu.

quod pulchrâ imagine dictum, nolim mutari. Veſtis oppanſa, etiam grauia tela eludit: Poliorcetica noſtra dicent.

81. OMNIA SCELERA.] *Ita eſt, vbicumque aſſenſus, & magis ſi conatus, acceſſit; culpa contrahitur,* D *ſæpè etiam pœna. Apuleius* IV. *Floridor.* In maleficiis, cogitata etiam ſcelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruentâ mente, purâ manu. *Noſter De Beneſ.* V. *cap.* XIV. Latro eſt, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit. *Sed non confuſè tamen pœna: dumtaxat in grauioribus, atque vt Apuleius dixit* maleficijs, *vbi boni publici intereſt etiam conatus infringi. Alioqui Catonis Cenſorij illud verum (apud Agellium* VII. *cap.* III.) Ecquis eſt tandem noſtrum, qui quod ad ſeſe attinet, æquum cenſeat, quemquam pœnas date ob eam rem, quòd arguatur male facere voluiſſe? nemo opinor. Quid nunc, ecqua lex tam acerba eſt, quæ dicat, Siquis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiæ, multa eſto? *Et Iuriſconſultus l.* XVIII. *De pœnis:* Cogitationis nemo pœnam luit. *Item Tryphoninus l.* CCXXV. *De verb. ſig.* Seruum, qui conſilium fugiendi habeat, non eſſe fugitiuum: item furem, adulterum, aleatorem: atque oportere hæc crimina adſumpto actu intellegi. *Quæ vero ſunt in minoribus, vel vbi tentatio neceſſit: in grauioribus minimè, & pœnam trahunt. ſi tamen conatus deprehenſus, & foras ſuo indicio proditus. Ita in Adulterijs, Sulla puniuit voluntatem,* ſiquis tentaſſet. *Idem pro ſicario habet,* ſiquis cum telo, hominis occidendi cauſsâ, ambulaſſet. *Sed & in Ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores,* pari ſorte ſcelus, quàm ſceleris puniunt voluntatem. *Magis in parricidijs, veneno, talibus. Quintilianus Declam.* CCLXXXI. Non enim tibi proderit dixiſſe, Non feci. Numquam mens exitu æſtimanda eſt: ſatis eſt, probare animum parricidæ. *Vide Maximum Tyrium in hac totâ re, Serm* II. *Addo, Theologos quoſdam ſic diſtinguere, vt quatuor faciant gradus in culpâ:* Obiectum, ſiue primum Motum, Luctam, Aſſenſum, & Actum. *Duo priora extra culpam eſſe; altera, in culpâ, atque etiam pœnâ, apud Deum quidem. Theodorus Balſamo, in Can.* IV. *Concilij Neocæſarienſis. Hinc ad illa Senecæ haud importunè dicta vberius ſumito.*

CAP. VIII 82. NEC PRODESSE.] *Omnia enim ſunt ſapientis, Stoico ſitu. item, Seipſo contentus eſt ad beatè viuendum. &, Nullâ re eget. Vide autem*

ſapiens autem vicinus proximuſque dijs conſiſtit, [83] exceptâ mortalitate, ſimilis Deo. Ad A illa nitens pergenſque excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concordi curſu fluentia, ſecura, benigna, [84] bono publico natus, & ſibi & alijs ſalutaris, nihil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus diuino incedet animo. Non habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantùm dicere putas? nec à fortunâ quidem: quæ quotiens cum virtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit. Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, aut ſæuiſſimi domini, quod minentur; in quo imperium ſuum fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem: multò faciliùs alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſcidia. quæ ſapientem, etiam ſi vniuerſa circumueniant, non mergunt; nedum ad ſingulorum impulſus mæreat. Et ſi fortunæ iniurias moderatè fert: quantò magis hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe?

IX. Omnia itaque ſic patitur, [85] vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cæli, vt feruores morboſque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquam tam benè iudicat, vt illum B quicquam putet conſilio feciſſe: [86] quod in vno ſapiente eſt. aliorum omnium non conſilia, ſed fraudes, & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt: quos caſibus adnumerat. Omne autem fortuitum citra nos ſæuit, [87] & iniuriatur. Illud quoque cogita, iniuriarum latiſſimè patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt: vt accuſatore ſubmiſſo, aut criminatione falsâ, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia [88] inter togatos latrocinia ſunt. Eſt & illa iniuria frequens, ſi lucrum alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum; ſi magno labore affectata hereditas auerſa eſt; & quæſtuoſæ domus gratia erepta. hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in ſpe, nec in metu viuere. Adijce nunc, quòd iniuriam nemo immotâ mente accipit, ſed ad ſenſum eius perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator ſui, altæ quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit iniuria; [89] & mouet, & impedit. caret autem irâ ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies: nec aliter careret irâ, niſi & iniuriâ, quam ſcit ſibi non poſſe fieri. Inde tam erectus lætuſque eſt, inde continuo gaudio elatus, adeò ad offenſiones rerum ho- C minumque non contrahitur, vt ipſa illa iniuria vſui ſit, per quam experimentum ſui capit, & virtutem tentat. Faueamus, obſecro vos, huic propoſito, æquiſque & animis & auribus adſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur: nec quicquam ideò petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut temeritati ſuperbiæque detrahitur. Saluis vitijs veſtris, hæc ſapienti libertas quæritur. non vt vobis facere non liceat iniuriam, agimus: ſed vt ille omnes iniurias [90] in altum dimittat, patientiaque ſe ac magnitudine animi defendat.

tem de hac re ex profeſſo VII. *De Benefic. cap.* IV. *& ſequentibus, An ſapiens beneficium poſſit accipere? fatetur communi modo & ſenſu, propriè negat. Vide.*

83. EXCEPTA MORTALITATE.] *O ſuperbè! Sed ſic Stoici, & noſter alibi:* Solo tempore ſapiens à Deo differt. *Et Cicero eorum mente & verbis, De Nat. deor.* II. E virtutibus vita beata exſiſtit, par & ſimilis deorum, nullâ re, niſi immortalitate, cedens cæleſtibus. *Vide epiſt.* LIII. *&* LIX.

84. BONO PVBLICO.] *Hæc olim nos correximus, & eſt formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis litteris* B. P. N. *vel* B. R. P. N. *quod valet*, Bono reip. natus. *Velim & priora legi:* ſecurus, benignus.

CAP. IX. 85. VT HIEMIS.] *Apud Tacitum Cerealis, ad noſtros Gallos:* Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ſic luxum vel auaritiam dominantium tolerate. *Cicero, apud Dionem lib.* XLIV. Quæ euenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines eueniſſe rati, obliuioni mandate.

86. QVOD IN VNO.] *Stoicè. nam ceteri omnes ſtulti, & inſaniunt.*

87. ET INIVRIATVR.] *Diſplicuit Mureto, & totum recîdit: quis probet? Scripti,* & iniuria, *vel* iniuria *habens: ego legam*, citra nos ſæuit, etiam in- D iuria. *Argumentatur dicam, an argutatur? Sapiens fortuita fert, & quidquid non conſilio euenit: ergo & iniuriam, quia ea à ſtultis, quibus non eſt conſilij copia.*

88. INTER TOGATOS.] *Lites, fraudes, calumniæ, quibus fortuna aut vita petitur, in fora exercentur, vel in aulâ: idq; ab inermibus & togatis, ſolo linguæ telo.*

89. ET MOVET.] *Ratiocinatio obſcurior, ſed iſta: Iniuria ad quem venit, eum mouet; ſapiens non mouetur; ergo non ad eum. Noſter de Irâ* III. *cap.* XXV. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuriâ perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt.

90. IN ALTVM.] *Quomodo? vt in pectus recondat, & aſſeruet? non conuenit. Meus liber*, in altu. *Et*

A fendat. Sic in [91] certaminibus ſacris, [92] plerique vicêre, cædentium manus obſtinatâ patientiâ fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem eorum, qui exercitatione longâ ac fideli, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam vim conſecuti ſunt. Quoniam X.
priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus: in quâ quibuſdam proprijs, pleriſque verò communibus contumeliam refutabimus. Contumelia eſt minor iniuria, quam queri magis [93] quàm exſequi poſſumus, quam leges quoque nullâ dignam vindictâ putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi, contrahentis ſe, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cùm alios admitteret: ſermonem meum aut ſuperbè auerſatus eſt, aut palàm riſit: & non in [94] medio me loco, ſed imo collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas nauſeantis animi, in quas ferè delicati & felices incidunt? non vacat enim hæc notare, cui peiora inſtant. Nimio otio, ingenia naturâ infirma & muliebria, & inopiâ veræ iniuriæ laſciuientia, his commouentur: quorum pars maior conſtat [95] vitio interpretantis. Itaque nec prudentiæ quic-
B quam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit qui contumeliâ afficitur. non dubiè enim contemptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam humilitate animi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem ſuam nouit: nullique tantum de ſe licere, [96] renunciat ſibi: & omnes has quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem. nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. nulla virtus eſt, [97] quæ non ſentias, perpeti. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos euincit, ſanat, & comprimit. hæc verò minora ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolitâ illâ virtute vtitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea, cùm magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, & malè felicitatem ferentes: habet quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutum omnium, [98] animi ſanitatem, XI.
C magnitudinemque. illa, quicquid huiuſmodi eſt, tranſcurrit, vt vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidi, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quàm vt illis audacia ſit, tantò excelſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem contempſit, tali iniuriâ notat; nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt; & crines matris turbauit laceratque infans; & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horum contumeliam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt.

tu. *Et poſſet*, in alto, *legi: quaſi ipſe in alto & ſublimis, dimittat iniurias ſpernatq́. ſed verius*, inultus, *vnâ voce. Non timete, inquit, vos procaces & iniurioſi: non accipit iniurias, nec agnoſcit quidem, &*
D *ſine vindictâ tranſit.*

91. CERTAMINIBVS SACRIS.] *Ita dicti Græciæ agones, quia dijs vel heroibus ſacrati. Auſonius:*

Quattuor antiquos celebrauit Achaia ludos,
Cælicolûm duo ſunt, & duo feſta hominum:
Sacra Iouis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique:
Serta quibus pinus, malus, oliua, apium.

92. PLERIQVE.] *Pugiles nempe, quorum celebre ibi ſpectamen.*

CAP. X. 93. QVAM EXSEQVI.] *Vindicare, vlciſci. Suetonius Iulij cap.* LXVII. *Veſpaſiani* XIV. *Seneca de Irâ* I. *cap.* XII. *& plures.*

94. MEDIO ME LOCO.] *Qui honeſtiſſimus, in ambulando, ſedendo, accubando. Alij libri*, lecto: *vt & meus ille bonus. Ac ſanè medius lectus honeſtiſſimus item fuit, ex Plutarchi Quæſt. Conuiual. lib.* I. *Quæſt.* III. *quem vide. Si non eò refers, lege:* medio me lecti. *Ad ſententiam autem, ſimilia habes* III. *De Irâ, cap.* XXXVII.

95. VITIO INTERPRETANTIS.] *Qui in contemptum ſcilicet & deteriorem partem trahimus: boni in meliorem. vt Ariſtippus ille, Dionyſio ſe in imo locanti:* Hunc, inquit, locum ô rex illuſtrem & honeſtum deinceps vis reddere.

96. RENVNCIAT SIBI.] *Sibi dicit. Conſol. ad Polyb.* Poteſt iſta res à luctu te prohibere, ſi renunciaueris tibi, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. *Fabius lib.* XII. Sed ij primùm renuncient ſibi, quanta ſit ingenij humani vis. *Terentius:* Id ego iamnunc tibi here renuncio futurum.

97. QVÆ NON SENTIAS.] *Eâ mente Plato Diogeni Cynico, in frigore ſtatuam marmoream nudo corpori applicanti,* Numquid ſentis? *& negante illo,* Quid ergo magnum facis?

CAP. XI. 98. ANIMI SANITATEM.] *Propriam ſapientis, cùm alij ſcilicet ſtulti, id eſt inſani. Quid autem eo eſt? recta decreta animi, duce Ratione.*

99. MAN-

poteſt. Eadem cauſſa eſt, cur nos [99] mancipiorum noſtrorum vrbanitas, in dominos contumelioſa, delectet: quorum audacia ita demum ſibi [100] in conuiuas ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſque contemptiſſimus, & vt maximè ludibrio eſt, ita ſoluiſſimæ linguæ eſt. [101] Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vocamus, A

XII. ſed argutias. Quanta autem dementia eſt, iiſdem modò delectati, modò offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare, à ſeruulo, ioculare conuicium? Quem animum nos aduerſus pueros habemus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus etiam poſt iuuentam canoſque [102] puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantùm formaque corporum differunt: ceterùm non minùs vagi incertique, voluptatum ſiue dilectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideò quicquam, inter illos puerosque, intereſſe quis dixerit, quòd [103] illis talorum nucumque & æris minuti auaritia eſt; his auri argentique & vrbium: quòd illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam [104] faſceſque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foroque & in curiâ seriò ludunt. [105] illi in littoribus arenæ congeſtu ſimulacra domuum excitant; hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, [106] in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in alia maioraque error eſt. Non immeritò itaque horum contumelias ſapiens, vt iocos, accipit: & aliquando illos, tanquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, ſed quia fecerunt, & vt deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſcimur illis, cùm ſeſſorem recuſauerint: ſed compeſcimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, Quare ſi non accepit iniuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe vlciſci- B

XIII. tur, ſed illos emendat. Quid eſt autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum ſapientem cadere, cùm tibi in alijs idem notare, ſed non ex eâdem cauſâ liceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis, & frigidâ prohibiti maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens, quem aduerſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, contrectare, nec [107] reliquias & [108] effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuientium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui [109] togati purpuratique incedunt, [110] valen- C

99. MANCIPIORVM.] *Qua in genere* Copræ, *vt in Suetanij Tiberia cap.* LXI. *Claudij, c.* VIII. *qui Suidæ* κόπριοι ἄνδρες. *& Ariſtophani, initio Irenes*, κοπρολόγοι. *Vbi Scholiaſtes vult Rhetoras notari*, ὡς μυσαροὺς καὶ λοιδόρους: vt fœdos & conuiciatores.

100. IN CONVIVAS.] *Nam hoc genus in menſis. Plinius lib.* IX. *ep.* XVII. Scurræ cinædi, moriones mẽſis inerrabant. *Liuius* XXXIII. Cùm in publico epulatus domum reuerteretur, proſequẽtibus mollibus viris, qui ioci cauſâ conuiuio celebri interfuerant.

101. PVEROS QVIDEM.] *Statius:*

Non ego mercatus Phariâ de puppe loquaces
Delicias, doctumque ſui CONVICIA Nili
Infantem, LINGVAQVE ſimul SALIBVSQVE
PROTERVVM.

Imò & conuiuas tenuiores, ſportulæ largitione quaſi emebant, vt ij ferrent. Lucanus, ſiue quis auctor carminis ad Piſonem:

Sed miſerum (*clientem*) paruâ ſtipe munerat, vt pudibundos
Exercere ſales inter conuiuia poſſit.

CAP. XII. 102. PVERILITAS EST.] *Seneca epiſt.* IV. Maius gaudium exſpecta, cùm te Philoſophia in viros tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet.

103. ILLIS TALORVM.] *Noſter epiſt.* CXV. Quid intereſt? niſi quòd nos circa ſtatuas & tabulas inſanimus, cariùs inepti? Illos reperti in litore calculi delectant: nos ingentium maculæ columnarum.

104. FASCESQVE AC TRIB.] *Spartianus in Seuera:* In primâ pueritiâ nullum alium ludum, niſi ad Iudices exercuit: cùm ipſe prælatis faſcibus ac ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, iudicaret. *Plutarchus in Catone:* Ludus erat, iudicia, accuſationes, damnatorum abductiones.

105. ILLI IN LITTORIBVS.] *Prorſus ad hoc Homericum Iliad.* ο. *verſ.* 362. D

— ὡς ὅτε τις ψάμαθον παῖς ἄγχι θαλάσσης,
Ὅς τ' ἐπεὶ οὖν ποιήσει ἀθύρματα νηπιέῃσιν,
Ἄψ αὖτις συνέχευε ποσὶν καὶ χερσὶν, ἀθύρων:
——— vt ludens puer accumulauit arenas
Littore in Oceani, & varias finxit ſibi formas,
Mox manibus pedibuſque iterùm confundit eaſdem.

Et quid aliud ille Diues, qui
Deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?

106. IN PERICVLVM.] *Ob ruinas crebras, ex mole & altitudine.*

CAP. XIII. 107. RELIQVIAS.] *Alui excrementa.*

108. EFFVSA.] *Veſica.*

109. TOGATI PVRPVRATIQVE.] *Non quia Toga è purpurâ, ſed quia purpurâ prætexta, in magiſtratibus*

A [110] valentes coloratoſque, malè ſanos eſſe: quos non aliter videt, quàm ægros intem̃perantes. Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantiùs auſi ſunt aduerſus medentem, & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorificè facta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit; nec contumeliam iudicabit, ſi illi homo plebis vltimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit: ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi diuites ſuſpexerint. ſcit enim illos nihil à mendicis differre, imò miſeriores eſſe. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rurſum non tangetur, ſi illum rex Medorum, [111] Attalúſve Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. ſcit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quàm eius cui in magnâ familiâ cura obrigit, ægros inſanoſque compeſcere. Num moleſtè feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui [112] ad Caſtoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendenteſque, quorum tabernæ peſſimorum ſeruorum turbâ refertæ ſunt? non, vt puto. quid enim is boni habet, ſub quo nemo niſi malus eſt? Ergo vt huius humanitatem B inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos: ſed quos metu contines, ſed propter quos [113] remittere arcum tibi non contingit, ſed poſtremos, ſed vænales, ſed nouum aucupantes dominium. Nullius ergo mouebitur contumeliâ. Omnes enim inter ſe differunt: ſapiens quidem pares illos, ob æqualem ſtultitiam, omnes putat. Iam ſi ſemel ſe demiſerit eò, vt aut iniuriâ moueatur, aut contumeliâ; non poterit vnquam eſſe ſecurus: ſecuritas autem proprium bonum ſapientis eſt. Nec committet, vt vindicando ſibi contumeliam factam, honorem habeat ei qui fecit. neceſſe eſt enim, à quo quiſque contemni moleſtè fert, ſuſpici gaudeat.

Tanta quoſdam dementia tenet, vt contumeliam ſibi poſſe fieri putent à muliere. XIV.
Quid refert, quantum habeat, [114] quot lecticarios, quàm [115] oneratas aures, quàm [116] laxam

ſtrotibus quidem. Aliter etiam purpurati, *quia ditiores Lacernas ſumebant* improbi coloris, *vt ipſe alibi* C *appellas, id eſt è purpurâ tatas. Martialis:*

Illas purpureas & arrogantes,
Iuſſit ſurgere Lectus lacernas.

Satyricus: ——— cui circum humeros hyacinthina læna eſt.

110. VALENTES COLORATOSQVE.] *Muretus aliter, atque alio ſenſu, vocem* valentes *eiecit (etſi catu priſtis ſanè libris) & legit:* inter coloratos maleque ſanos eſſe. *Itaque illud* Coloratos *ad pallorem, luторem, aut morbi notas duxit. Noſtra lectio & ſenſus (meo ſenſu) melior: Hi quas vides, inquit, facie valentes & benè tinctas, colore fortium, iſti omnes malè ſani ſunt & ægri. Nempe à corpore valent, ab animo ægrotant. Ita Seneca, De Vitâ beat. cap.* VII. Virtus pulueruIenta, colorata, *robuſta eſt:* Voluptas *contrà*, eneruis, pallida, fucata. *Verba igitur* D *Seneca, ſic exaudienda quaſi eſſet,* valentes coloratique: *& poſſis ita legere, etſi altera ordinatio item proba.*

111. ATTALVSVE ASIÆ.] *Reges Pergami primò, & poſteà in parte minoris Aſiæ, plerique* Attali *dicti. Itaque quaſi nomen commune, & imperij illius, inualuit: quaſi dicam,* Ptolemæus Ægypti, Antiochus Syriæ.

112. AD CASTORIS.] *Alij,* ad caſtra. *& ſcio equidem Mangones ſecutas etiam caſtra, quia plerumque ibi mancipia venalia è prædâ. Sed hic de ipſâ vrbe ſermo: & rectè* ad Caſtoris, *id eſt templum. quod in Romano foro fuit: & iuxtà, vt hinc diſcimus, tabernæ venalium ſeruorum. Sic enim acceperim, & de Mangonibus ipſis, qui nequam ſeruos vendunt emuntve. At alij tamen, quaſi de Seruis ipſis, qui officinæ præfecti vendunt aut emunt. Verba ſequentia damnant.*

113. REMITTERE ARCVM.] *Quidam,* animum: *male. Nam ad morem Parthorum regum reſpicit, quibus præinſigni Arcus, & ſimul ad terrorem. Dio libra* XLIX. *legatos Antonij à Phraate auditos ſcribit:* cùm ipſe in aureâ ſellâ ſederet, neruum arcus pulſans, multiſque verbis in Romanos inuectus. *Statius, de nano rege, eiuſq; inſignibus:*

Sumere tunc ARCVS, ipſumque onerare veretur
Patris equum, viſuſque ſibi nec ſceptra capaci
Suſtentare manu, nec adhuc implere tiaram.

Sed & Turcici reges tale. ac Busbequius olim noſter, de Solymanno: Sedebat in ſolio humili, inſtrato, iuxtà autem arcus & ſagittæ.

CAP. XIV. 114. QVOT LECTICARIOS.] *Nam diuites, viri fœminæq;,* hexaphoro vel octophoro *vehebantur: id eſt geſtamine ſex vel octo baiulorum. At tenuiores, vel duobus contenti erant. Not I. Electar. cap. de* Lecticâ.

115. ONERATAS AVRES.] *Lucanus:*

——— colloque, comiſque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, De Beneſi. VII. *cap.* IX. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo ſunt. *Claudianus:* ——— colla monili
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Horatius:

Nec ſit marita, quæ rotundioribus
Onuſta baccis ambulet.

116. LAXAM SELLAM.] *In quâ feratur. Diuites enim eâ patentiore: vt in Martiali:*

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

Q 117. IM-

xam ſellam? æquè [117] impudens animal eſt, & niſi ſcientia acceſſit ac [118] multa eruditio, A
[119] ferum, cupiditatum incontinens. Quidam ſe [120] à cinerario impulſos moleſtè ferunt, & contumeliam vocant oſtiarij [121] difficultatem, nomenculatoris [122] ſuperbiam, [123] cubicularij ſupercilium. O quantus inter iſta riſus tollendus eſt, quantâ voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu, contemplanti quietem ſuam! Quid ergo? ſapiens non accedet ad fores, quas durus ianitor obſidet? Ille verò, ſi res neceſſaria vocabit, experietur, & illum, quiſquis erit, [124] tanquam canem acrem, obiecto cibo leniet: nec indignabitur aliquid impendere, vt limen tranſeat, cogitans & [125] in pontibus quibuſdam pro tranſitu dari. Itaque illi quoque, quiſquis erit, qui hoc [126] ſalutationum publicum exercet, donabit: ſcit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qui ſibi placet, quòd oſtiario liberè reſpondit, quòd [127] virgam eius fregit: quòd ad dominum acceſſit, [128] & petijt corium. [129] Facit ſe aduerſarium qui contendit, & vt vincat, par fuit. At ſapiens colaphis percuſſus, quid faciet? quod Cato, cùm illi os percuſſum eſſet: non excanduit, non vindicauit iniuriam: ne remiſit quidem, ſed [130] factam negauit. Maiore animo non agnouit, quàm ignouiſſet. Non diu in hoc hærebimus. quis enim neſcit, nihil B
ex his quæ creduntur bona aut mala, ita videri ſapienti, vt omnibus? Non reſpicit quid homines turpe iudicent, aut miſerum: non it quà populus: ſed [131] vt ſidera contrarium
XV. mundo iter intendunt, ita hic aduerſus opinionem omnium vadit. Definite itaque dicere: Non accipiet ergo ſapiens iniuriam, ſi cædetur? ſi oculus illi eruetur? non accipiet contumeliam, ſi obſcœnorum vocibus improbis per forum agetur? ſi in [132] con-

uiuio

117. IMPVDENS ANIMAL.] *Itáne de fæminis, ô Annae, & Paullina tua hac leget? Legat, res dicenda eſt. quam tecum & Cato, apud Liuiũ l.* XXXIV. Impotens naturâ, & indomitũ animal. *Ante omnes Homerus:*

Ὡς οὐκ αἰνότερον, ἢ κύντερον ἄλλο γυναικός:

Nil grauius, nil improbius, quàm fæmina, viuit.

118. MVLTA ERVDITIO.] *Vis tu igitur doctam & ſcelam eſſe? Poeta & ratio negant: nec litteris ad virtutem, ſed ad libidines & fraudes vti. At Seneca meus de* eruditione, *Stoico ſermone & ſenſu: id eſt, vt Philoſophiâ imbuatur, & ſeuerioribus illis ſtudiis, nõ amœnioribus formetur. Ita & vellet ſuam matrem* ſapientiæ ſtudijs imbutam: *Conſol. ad Heluiam, cap.* XVI.

119. FERVM.] *Alius Seneca:*

——nulla non melior fera eſt.

120. A CINERARIO.] *Gloſſa:* Cinerarius, δοῦλος ἑταίρας, amicæ ſeruus. *Idem eſt, qui* Ciniflo, *& explicatur* γυναικῶν κοσμητὴς, ornator mulierum. *Itaque iſti proximi dominæ, & ſectabantur. Horatius:*

Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſiti.

• Vide Epiſtol. Quæſt. I ep. XIII.

Tertullianus lib. II. *ad Vxor.* Vnde, niſi à Diabolo, maritum petant, bonum exhibendæ ſellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis? *Impulſis igitur ab iis ſignificat, dum viam dominæ faciunt, velut priuati apparitores.*

121. DIFFICVLTATEM.] *Non admittentis.*

122. SVPERBIAM.] *Nomen ſuum ſuggerere dedignantis, aut non reſalutantis.*

123. CVBICVLARII.] *Serui à cubiculo, & admiſſionibus interioribus.*

124. TANQVAM CANEM.] *Bona alluſio. nam & ianitores canem alligatum iuxta oſtium habebant, ad ſuſcitandum: & ipſi catenâ adſtricti, vt canes. Itaque* oſtiarios canes *idem noſter dicit, De Irâ* III. *cap.* XXXVII.

125. IN PONTIBVS.] *Vectigalis genus. de quo in Admirandis noſtris aliquid, lib.* II. *cap.* I.

126. SALVTATIONVM.] *Ita & meus optimus liber: alij plerique,* ſalutatorium, *etiam benè, & eodem ſenſu.* Publicum exercere *dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, unde* Publicani. *Nam* Publicum, *ipſa* τελωνεία, *in Gloſſis. Seneca epiſt.* CXI. Qui ad publica quoque acceſſerat. *epiſt.* CXX. Quod agitarem publicum. *Plautus:* Illa, non ego, habuit publicum. *Facetè autem ſic appellat, quia pro admiſſione ad ſalutandum, pecuniola dabatur. Iuuenalis:* —quid das, vt Coſſum aliquando ſalutes? Publicum *igitur* ſalutationum, *vt* publicum ſalis, vini. *quod* exercet *is, qui conduxit, & præeſt.* C

127. VIRGAM EIVS.] *Hanc geſtabant, ad amoliendum aut ſubmouendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimùm fuiſſe Petronius indicat:* Et arundinem ab oſtio rapuit, iterumque nil reſpondentem mulcauit. *Propertius:*

Nec crepuit fiſſâ, me propter, arundine cuſtos.

128. ET PETIIT CORIVM.] *Id eſt, ait Muretus, petijt vt Hoſtiarius vapulet, & ſibi de corio eius ſatisfiat. Senſum non improbo, phraſim quis è Latio mihi præſtat? Ego• olim volebam,* petijt lorum. *Nam loris ſiue flagellis ſerui vapulabant, atque ea hoc fine petebant. Plautus:* Ite iſtuc, atque efferte lora. *Neque nunc melius habeo: etſi libri aliter. è quibus meus,* acceſſit petens corium: *quidam,* acceſſit petitorium. D
alij, petiit tornum; *ex quo nonnemo* torum. *quaſi eſſet, rectà acceſſiſſe ad dominum decumbentem.*

129. FACIT SE ADV.] *Id eſt, Quiſquis opponit ſe, idem & componit: & quamuis ſuperet, in æquo cum eo ſtetit.*

130. FACTAM NEGAVIT.] *Hoc tale fuit. Percuſſit aliquis Catonem in balneo inſciens. Excuſanti, & ſatisfacienti, Cato,* Non memini, *inquit,* me percuſſum. *Vide, De Irâ* II. *cap.* XXXII.

131. VT SIDERA. *Planetæ, vel errones.*

CAP. XV. 132. CONVIVIO REGIS.] *Ita appellabãt potentem aliquem, & quem colebant ac ſectabantur. An ad Caligula etiam factum alluſum, qui* Pomponium Secundum, tunc Conſulem, publico epulo ad pedes ſuos ſedere iuſſit, ibique cibum capere?

13[3]. CVM

A conuiuio regis, recumbere infra menſam, veſcique [133] cum ſeruis ignominioſa officia fortiris iubebitur? ſi quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo moleſta poſſunt? In quantumcumque iſta vel numero, vel magnitudine creuerint, eiuſdem naturæ erunt. Si non tangent illum parua, ne maiora quidem: ſi non tangent pauca, ne plura quidem. Sed ex imbecillitate veſtrâ coniecturam capitis ingentis animi: & cùm cogitaſtis, quantum puteris vos pati poſſe, ſapientis patientiæ paullò vlteriorem terminum ponitis. At illum in aliis mundi finibus ſua virtus collocauit, nihil vobiſcum commune habentem. Quare etſi aſpera, & quantumcumque toleratu grauia ſint, audituque & viſu refugienda, non obruetur eorum cœtu: & qualis ſingulis, talis vniuerſis obſiſtet. Qui dicit illud tolerabile ſapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines tenet: malè agit. vincit nos fortuna, niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam: Epicurus, quem vos patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſque mollia ac deſidioſa præcipere, & ad voluptates ducentia: [134] *Rarò*, inquit, *ſapienti interuenit fortuna.* B Quàm pænè emiſit viri vocem! Vis tu fortiùs loqui, & illam ex toto ſubmouere? Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſeruatur ianitoribus, turbam [135] vænali faſtidio digerentibus: ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum, fortuna non tranſit. ſcit [136] non eſſe illic ſibi locum, vbi ſui nihil eſt. Quod ſi Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulſit, aduerſus iniurias exſurgit: quid apud nos incredibile videri poteſt, aut ſupra humanæ naturæ menſuram? Ille ait iniurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos iniurias non eſſe. Nec eſt, quòd xvi. dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus [137] rem incommodam eſſe, verberari & impelli, & aliquo membro carere: ſed omnia iſta negamus iniurias eſſe. non ſenſum illis doloris detrahimus: ſed nomen iniuriæ, quod non poteſt recipi virtute ſaluâ. Vter veriùs dicat, videbimus: ad contemptum quidem iniuriæ vterque conſentit. Quæris quid inter duos interſit? Quod inter gladiatores fortiſſimos. quorum alter premit vulnus, & ſtat [138] in gradu, alter reſpiciens ad clamantem populum, ſignificat nihil eſſe, & [139] interC cedi non patitur. Non eſt, quòd putes magnum, quo diſſidemus. [140] Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur contemnere, iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, ſed tantùm conſpiciente, qui ſibi poſſit dicere: Vtrùm meritò mihi iſta accidunt, an immeritò? Si meritò, non eſt contumelia, iudicium eſt. ſi immeritò: illi qui iniuſta facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei [141] leuitatem iocatus eſt, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, [142] quod apparet, audire? Coram vno aliquid

133. CVM SERVIS.] *Qui non in lecto, ſed in ſubſellio iuxta lectum, ſedentes ſolent veſci. Donatus in vitâ Terentij:* Iuſſus antè Cæcilio recitare, ad cænantem cùm veniſſet, quòd erat contemptiore veſtitu, ſubſellio iuxta lectulum reſidens legiſſe dicitur. poſt paucos verò verſus, inuitatus vt accumbeD ret, cænaſſe vnà. *Apud Plautum, ſerui, in Sticho:*

Potiùs in ſubſelliis Cynicè accipiemur, quàm in lecto.

Apud eumdem Paraſitus:

Non poſtulo equidē med in lecto accumbere,
Scis tu med eſſe imi ſubſellij virum.

134. RARÒ SAPIENTI.] *Id eſt, non ſæpè eum interpellat, adit, donat, aufert, aut ius in eum habet. Eſt hoc ipſum, quod Vitruuius Præfatione libri* VI. Epicurus, *inquit*, non diſſimiliter: Pauca ſapientibus Fortunam tribuere; quæ autem maxima & neceſſaria ſunt, animi mentiſque cogitationibus gubernari.

135. VÆNALI FASTIDIO.] *Quidam libri*, ſtudio. *ſed illud placet. Intellegit diſpenſ ab iis intrantes, & eum foſtu ac faſtidio eligi, vt quiſque dedit aut daturus ſperatur.* Vænale igitur, *quia pro pecunia ponunt aut ſumunt. Sunt illi canes, qui obiectâ offâ placantur, cap. ſuperiore.*

136. NON ESSE.] *Eius ſenſu, qui non admittit.*

CAP. XVI. 137. REM INCOMMODAM.] *Inter Stoicorum* ἀποπροηγμένα. *Nam* προηγμένα, Commoda *dicuntur.*

138. IN GRADV.] *Non fugit, non item deijcit ſe aut ſubmittit.*

139. INTERCEDI.] *A populo. qui ſolet in ſanabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. noſtra, lib.* II. *cap.* XXII.

140. ILLVD QVIDEM.] *Alij libri*, Illud quoque. *Tu lege:* Illud quo de agitur; quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur.

141. LEVITATEM.] *Id eſt, caluitium. Tibullus:*

—— cui leuia fulgent
Ora, nec amplexus hiſpida barba terit.

142. QVOD APPARET.] *Quod in oculis eſt, & ab omnibus conſpicitur.*

aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum alijs libertatem non A
relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis
XVII. iraſcimur. Chryſippus ait quemdam indignatum, quòd illum aliquis [143] *Veruecem
marinum* dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium, [144] Naſonis generũ, cùm
illum Corbulo [145] *Struthiocamelum* [146] *depilatum* dixiſſet. Aduerſus alia maledicta, mores
& vitam conuulnerantia, frontis illi firmitas conſtitit: aduerſus hoc tam abſurdum lacri-
mæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit. Quid quòd offen-
dimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod cor-
poris aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quàm nobis facientibus.
Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Pauper-
tatis maledictum quoſdam peruſſit: quam [147] ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaque
materia petulantibus, & per contumeliam vrbanis detrahitur, ſi vltrò illam & prior oc-
cupes. nemo aliis riſum præbuit, qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & [148] ad ri-
ſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. in B
[149] pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in [150] fauces conciſas: ſic inimicorum, [151] quos
plures habebat quàm morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc po-
tuit duritiâ oris, qui aſſiduis conuicijs depudere didicerat: cur is non poſſit, qui ſtudijs li-
beralibus, & ſapientiæ cultu, ad aliquem profectum peruenerit? Adijce, quòd genus
vltionis eſt, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: *Miſerum me, puto
non intellexit!* adeò [152] fructus contumeliæ in ſenſu, & indignatione, patientis eſt. Deinde
XVIII. non deerit illi [153] aliquando par: inuenietur, qui te quoque vindicet. C. Cæſar in-
ter cetera vitia, quibus abundabat, contumelioſus mirabiliter ferebatur [154] omnes aliquâ
notâ feriendi, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi [155] palloris [156] inſaniam teſtan-
tis fœditas erat, tanta oculorum ſub [157] fronte anili latentium toruitas, tanta capitis de-
ſtituti, & [158] emendicatis capillis aſperſi deformitas. adijce obſeſſam ſetis ceruicem, &
exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per
quæ

CAP. XVII. 143. VERVECEM MARINVM.] *Veruex, in ſtupidos & fatuos conuicium. In Plauto:* O veruex! *& alibi*, Veruecium caput. *Sed cur marinus? nugari diſplicet, neſcio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oues? Sed ſi oues: vnde ſectus illic veruex? Itaque abſurdus iocus eſt, & in hominem fatuum ipſe fatuus. Alij libri* veruecem maximum *habent: ſed aliud verbi fuit.*

144. NASONIS GENERVM.] *Ouidij, quæ vox ipſa in meo & quibuſdã libris addita. Filiam autẽ habuit, & quidem in Africô, tunc cùm relegatus eſt. Ipſe I. Triſt.*

Nata procul Libycis aberat diuerſa ſub oris,
Nec poterat fati certior eſſe mei.

An cum hoc ſuo marito?

145. STRVTHIOCAMELVM.] *Hominem oblongum fuiſſe opinor, collo cruribuſq́; gracilem: vt hodie id genus* Ardeas *vocamus.*

146. DEPILATVM.] *An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vulſoſq́; fuiſſe? Struthiocamela quidem in capite caluities, de quâ Plinius:* Quædam animalium naturaliter caluent, ſicut Struthiocameli.

147. SIBI OBIECIT.] *Qui diſſimulare eam & tegere vult, ipſe conſpicuam magis facit, & materiem ſermonum. Siue & hoc ſenſu: ipſe eius ſe arguit, qui obiectam obnuit & ſedulò negat. Nam diuites in tali conuicio rideant, aliter ſibi conſcij: illi ringuntur, & eo ipſo agnoſcunt.*

148. AD RISVM.] *Ex aliis capiendum. nam ſequitur*, venuſtum *fuiſſe. Poſſis tamen & aliter: vt natus fuerit rideri, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia.*

149. PEDES SVOS.] *Podagrâ enim laborabat.* C

150. FAVCES CONCISAS.] *Strumis ſæpiùs exſectis.*

151. QVOS PLVRES.] *Cicero in eum:* Odio enim tui, etſi omnes ſuperare propter tuum in me ſcelus debeo, tamen ab omnibus ferè vincor.

152. FRVCTVS CONTVMEL.] *Tertullianus, De Patientiâ, cap.* VIII. Nempe ideircò quis te lædit, vt doleas: quia fructus omnis lædentis in dolore læſi eſt. Ergo cùm fructum eius euerteris non dolendo, ipſe doleat neceſſe eſt amiſſione fructus ſui.

153. ALIQVANDO PAR.] *Meus optimus:* non deerit illi aliquando parem inuenire. *Quæ germana eſt & elegans ſcriptura: ac vide quæ de hac phraſi* III. *De Irâ, cap.* XXXVI.

CAP. XVIII. 154. OMNES ALIQVA.] *Si tenes, lege,* feriendo. *Sed libri meliores:* Omnibus aliquâ notâ feriendis. D

155. PALLORIS.] *Suetonius:* Staturâ fuit eminenti, pallido colore.

156. INSANIAM TEST.] *Quia fœdus pallor, & ab atrâ bile.*

157. FRONTE ANILI.] *Quiône fortaſſe rugoſâ? etſi libri variant: & meus* hauili; *alij*, ſimul *referunt. Ex quo egoolim* ſimâ, *id eſſet depreſſô & iacente: ſed nunc veriùs habeo*, ſub fronte ſimili. *Oculi, inquit, torui; & frons ſimilis. Suetonius hoc approbat apertè:* Fronte latâ & toruâ. *Nam ſi anilis etiam aut rugoſa fuiſſet, cur ſileat?*

158. EMENDICATIS.] *Puto verum eſſe, & adſcititios externoſq́; crines tangi. An & ideo* emendicatas,

A quæ [159] in patres [160] auoſque ſuos contumelioſus fuit; per quæ in vniuerſos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. [161] Aſiaticum Valerium [162] in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, [163] item in concione, voce clariſſimâ, [164] qualis in concubitu eſſet vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, Principem ſcire, & vſque eò licentiam perueniſſe, vt non dico conſulari, non dico amico, ſed tantùm marito Princeps & adulterium ſuum narret, & faſtidium? Chæreæ [165] tribuno militum ſermo [166] non pro manu erat, [167] languidus ſono, & [168] infractâ voce ſuſpectior. Huic Caius [169] ſignum petenti modò *Veneris*, modò *Priapi* dabat: [170] aliter atque aliter exprobrans armato mollitiã. Hæc ipſe [171] perlucidus, [172] crepidatus, [173] armillatus. Coëgit itaque illum vti ferro, ne ſæpiùs ſignum peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit: ille ceruicem mediam vno ictu [174] decîdit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. ſed primus vir fuit, qui minimè viſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putabat, & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus. Iratus
B fuit Herennio Macro, quòd illum [175] *Caium* ſalutauerat: nec impunè ceſſit primipilario, quòd *Caligulam* dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior vnquam factus: ſed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat [176] cothurnatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas vltionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & iniurioſo: quæ vitia nunquam in vno homine, & in vnâ contumeliâ conſumuntur. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe, & ſpectatos ſales, in partem bonam accepit, riſitque non minùs,

quàm

tis, *quia à loco ad locum quaſi precariò traductis & diſpoſitis, ad implendum? Quidam tamen libri*, medicatis; *quod eſſet fuco tinctus: at meus*, capitis deſtituti, & enudati, totis cap. *Suetonius:* Capillo raro, &
C circa verticem nullo.

159. IN PATRES.] *Omnes libri. non diſpliceat tamen cum Mureta*, parentes. *Certè & in* matrem *contumelioſus fuit: quam* prædicabat ex inceſto natam, quod cum Iuliâ filiâ Auguſtus commiſiſſet. *Suetonius.*

160. AVOSQVE.] *Agrippam. cuius* ſe nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius volebat. *Idem.*

161. ASIATICVM.] *De quo Tacitus* XI. *Annal.* (*& nos ibi*) *quemq;* præcipuum auctorem interficiendi C. Cæſaris *adfirmat.*

162. IN PRIMIS AMICIS.] *Nam claſſes erant amicorum, prima, ſecunda, tertia.*

163. ITEM IN CONCIONE.] *Credámne? etſi enim omnia fœda conueniunt in hoc monſtrum; vix tamen*
D *ea impudentia, vt in concione populi narrauerit adulteria. Et quæ occaſio fuiſſet? aut ſi factum, cur non alius tam inſigne hoc ſcripſit? Libri meus & alij*: idem in concione. *Fecerim*, id eſt in conc. *Seneca enim hoc ſchema & auxeſis eſt, interpretantis. In conuiuio, inquit, obiecit: quantò minùs, quàm in concione? Nam multi in Principum menſâ conuiuæ, & ſermones illi per populum ſtatim diuulgati. Placeat etiam aliquando*, item in cognitione: *ſed omitto.*

164. QVALIS IN CONC.] *Non grata, non id quod nolo dicere. Nam vitium obiecisse, ex eo apparet quod ſequitur*, de faſtidio.

165. TRIBVNO.] *Meus*, contribuno.

166. NON PRO MANV.] *Mollis & languidus: cùm manus prompta & virilis.*

167 LANGVIDVS SONO.] *Alij*, ſomno. *ſed ad ipſum ſermonem ſi refers, illud teneas: & verò tenendum eſt.*

168. INFRACTA VOCE.] *Vacillant libri. alij*, infecta noxe: infacta nocens: *meus*, infacta noxe. *Muretus ex Siculo:* ni facta noſſes. *& probat, hoc ſenſu: Suſpectior eſſe poterat, niſi facta noſſes, quæ ab animi mollitie diſſidebant. Mihi incidebat, è meo:* in facta vxoria: *vt pathicum honeſtè notet. Alioqui*, infracta vox, *probo etiam ſenſu; atque ea parum viros & eunuchos prodit.*

169 SIGNVM PETENTI.] *More militiæ, & vt Tribuno: Vide Suetonium, cap.* LVI.

170 ALITER ATQVE ALITER.] *Cùm* Venerem *ei ſignum daret, vt fœminæ;* Priapum, *vt qui virum quæreret.*

171. PERLVCIDVS.] *Mollium veſtis, aut fœminarum. Iuuenalis.*

Acer & indomitus, libertatiſque magiſter,
Cretice pellucés.

Vide Senecam, epiſt. CXV. *atque alibi.*

172. CREPIDATVS.] *In ſoleis, item fœmineum*

173. ARMILLATVS] *A Pinciani coniectura eſt, cui fulcrum hoc Suetonij.* Manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. *Lib. tamen meus, & pleriique*, auratus. *quod item multi eum: vt in Propertio*, Hæc nunc auratâ cyclade verrit humum. *De Armillis tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parum viriles.*

174 DECIDIT.] *Ita libri. ſed mallet Pincianus* diſcidit. *Vide Suetonium.*

175. CAIVM] *Proprio nomine, etſi ita nunc ſolet: non autem Imperatorem, aut Cæſarem.*

176. COTHVRNATVS.] *Eſt à Pinciano diuinante, ſed rem profectò tangente. Nam libri*, contributus. *Suetonius:* Modò in crepidis, vel cothurnis, modo ſpeculatoria caligâ conſpectus eſt.

177. At

quàm cùm ab vxore Xanthippe immundâ aquâ perfunderetur. [177] At Iphicrates, cui A mater barbara & Threſſa obijciebatur, reſpondit, *& deorum matrem Ideam eſſe.*

XIX. Non eſt in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes ſunt : & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt) negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiſcuo habendæ ſunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus : & publicis priuatiſque officijs, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi : aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas eſt, animum [178] opponere iniuriis, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant : exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis eſt enim, qui non poſſit contumeliam facere, [179] ſi quiſquam poteſt? Diuerſo autem remedio vtetur ſapiens, affectatorque ſapientiæ. Imperfectis enim, & adhuc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter iniurias ipſos contumeliaſque debere verſari. Omnia leuiora accidunt exſpectantibus. quò quiſque honeſtior genere, famâ, patrimonio eſt, hoc ſe fortiùs gerat: memor, [180] in primâ acie altos ordines ſtare: contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias verò, vt vulnera, [181] alia armis, alia [182] pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſtâ vi vrgeris, cedere turpe eſt: aſſignatum à naturâ locum tuere. Quæris quis hic ſit locus? viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnare veſtro bono, & hanc ſpem, dum ad verum peruenitis, alite in animis: libenteſque meliora excipite, & opinione ac voto iuuare. Eſſe aliquem inuictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republicâ humani generis eſt. B

177. AT IPHICRATES.] *Vix videtur. quia patrem ei ſutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod ſciam; neque libri eo ducunt, qui meliores* Antiſtheni mater barbara *habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam iudice: & Diogene, in vita Antiſthenis, auctore:* Ἐλέγετο δὲ καὶ οὐκ ἰθαγενής. ὅθεν πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἰπεῖν, καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστι. ἐδόκει γὰρ εἶναι Θρᾴττης μητρός: Dicebatur non eſſe legitimus eius Athenienſis. quod cùm obijceretur, repoſuit, Et deorum mater Phrygia fuit. Opinio enim erat, Threſſa matre natum eſſe. *Tribuit eidem & Plutarchus, in extremo De exſil.*

CAP. XIX. 178. OPPONERE INIVRIIS.] *Meus & quidam,* ſupponere : *alij,* ſuperponere. *Neque illud prius male fortaſſe. quia non tam vult nos opponi, & reſiſtere iniuriis; quàm ſubijci, & patiendo vincere.* C

179. SI QVISQVAM.] *Eſt ex Publiano illo imitatum:* Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Senſus: Nemo tam vilis, tam impotens, qui iniuriam non poßit facere; ſi admittimus, quemquam poſſe. Omnes, ſi vnus. Alij tamen reſcribunt,* ſi quidquam, *me non fauente.*

180. IN PRIMA ACIE.] *Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide Militiam noſtram, lib.* III.

181. ALIA ARMIS.] *Allegoricè, rebus & opibus, quæ nos ambiunt.*

182. PECTORI.] *Ipſis nobis, corpori.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B *HI libri ſcripti initio Principatus Neronis, quod ipſe lib. I. cap. IX. palàm indi-*
cat, cùm ſcribit eum ingreſſum annum decimumnonum. Et verò digni Prin-
cipe libri, ac materies: atque vtinam legant, & mites ſimul magnoſque animos
ab iis ſumant! Exordium eſt à laude Neronis, nec falsâ, vt initia illa erant.
Deinde Cap. III. diuidit ſcriptum in tres partes, vnam Manuductionis;
alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam perducat,
& firmet. In primâ, primus totus liber abſumitur: & præmittit de Vtilitate Clementiæ, &
Regibus maximè conuenire. Decoram illis, quia capita reip. ſunt, nos velut corpus & membra:
atqui corpori quis non parcit & indulget? Neceſſariam etiam eſſe in copiâ peccantium: quos ſi
punis ſemper, ſolitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: item à Famâ, quia omnia
Regum patent, & minima ſæuitia protrahitur. A Securitate. nam ita imperantes, tutiores:
adiungitque facta quædam Auguſti. Contrà in Tyrannis, qui per ſæuitiam odia, pericula, exitia
C *ſibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo paren-*
tum. Atque ea moderatio in ſcholis, militiâ, animalibus, ſeruis, cum fructu adhibetur. Etiam à
Naturâ adhibetur, ab apium imagine: quarum Rex aculei eſt expers. Iam Princeps aut Suâ, aut
Alienâ cauſsâ punit, cùm punit. Non debet rigidè in Suâ, quia vltionis ſolatio non eget in tam
altâ fortunâ. Non in Alienâ, niſi (ad inſtar Legis) vt aut emendet, aut alios faciat meliores, ſiue
tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduerſionum præſtabit: quæ crebra vileſcunt, &
ſpernuntur. In clauſulâ, deteſtatio Sæuitiæ, & mala ab eâ atque exitia.

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de clementiâ, Nero Cæſar, inſtitui: vt quo-
D dammodò ſpeculi vice fungerer, & [1] te tibi oſtenderem
peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quam-
uis enim rectè factorum verus [2] fructus ſit feciſſe, nec vllum
virtutum pretium dignum illis extra ipſas ſit: iuuat tamen
inſpicere & circuire bonam conſcientiam, tum immittere
oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſedi-
tioſam, impotentem, in perniciem alienam ſuamque pariter
exſultaturam, ſi [3] hoc iugum fregerit, & ita loqui ſecum:
Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui in
terris deorum vice fungerer: ego vitæ neciſque gentibus arbiter. qualem quiſque ſortem,
ſtatumque habeat, in manu meâ poſitum eſt. Quid cuique mortalium fortuna datum
velit, [4] meo ore pronunciat: ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſſas populi vrbeſque conci-
piunt. Nulla pars vſquam, niſi [5] volente propitioque me, floret. Hæc tot [6] millia gla-

 diorum,

diorum, quæ [7] pax mea comprimit, ad nutum meum ſtringentur: quas nationes funditus excidi, quas [8] tranſportari, quibus [9] libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium [10] circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpè tranquilliſſimis pectoribus quoque patientiam extorſit: non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperijs, gloria. Conditum, imò conſtrictum apud me ferrum eſt. ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſus eſt. Seueritatem abditam, clementiam [11] in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, [12] tanquam legibus, quas ex ſitu ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim. Alterius ætate primâ motus ſum, alterius vltimâ: alium dignitati donaui, alium humilitati: quoties nullam inueneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clàm [13] Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vnquam fuit; quàm tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris [14] prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus [15] ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tem-

A

B

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. TE TIBI OSTEND.] *Nempe in clementiâ exprimendâ te exprimam, qui ſic eam refers. Quod ad phraſim, ſimile in Horatio:*

— ne non & cantharus & lanx
Oſtendant tibi te.

2. FRVCTVS FECISSE.] *Sparſim hoc dogma toto libro IV. De Beneficijs: & eſt Stoicorum proprium, qui* honeſta non in mercedem colunt. *Claudianus:*

Ipſa quidem virtus pretium ſibi, ſolaque latè
Fortunæ ſecura nitet.

3. HOC IVGVM.] *Imperij, quo continetur.*

4. MEO ORE.] *Fata cuiuſque per me diſpenſantur. Diuina conſulta aut decreta enuncio.*

5. VOLENTE PROP.] *Quaſi de numine. nam ea formula vetus in precando,* Vti volens propitiuſque ſis.

6. MILLIA GLADIOR.] *Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur.*

7. PAX MEA.] *Toto enim orbe Romano tunc ferè pax, & conditi enſes. De Prouid. c. IV.* Gentes, in quibus Romana pax deſinit. *Galgacus apud Tacitum (in Agricolâ ſermonem hunc Romanum culpans:* Atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant.

* Lib. II. Elect. c. IX.

8. TRANSPORTARI.] *Vt factum in* Sugambris, Sueuis, *alijsque gentibus.*

9. LIBERTATEM.] *Nam liberæ gentes atque epidaerant, id eſt ſuis legibus agentia, ſine Præſide Romano. quæ tamen maieſtatem illam imperij reſpiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas ſæpè pro meritis data, vel adempta. vt* Rhodiis, Achæis, *alijs.*

10. CIRCVMDARI.] *Diadema exprimit, ſiue tenuem albam faſciam, quæ caput cingebat.* C

11. IN PROCINCTV.] *Promptam paratamque ad procurrendum, vt ſolent milites iam accincti. Nam ab ijs ſumptum: Feſtus in* Procincta claſſis.

12 TANQVAM LEGIBVS.] *Etſi Princeps ſupra leges. Plinius Panegyrico:* Ipſe te legibus ſubiecisti, legibus, quas nemo Principi ſcripſit.

13. REIP. EREPTVM.] *Meus,* ademptum reipublicæ.

14 PRIMA TEMPORA.] *Cum viuo Germanico adhuc, bonus laudatusque. nam poſteà flexit.*

15. AD GVSTVM.] *Poſſis explicare, ad guſtum quem iam dediſti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt ſic dicam, ſaporis eſſe. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes,* ad auguſtum, *referunt. quod quibuſdam retinere viſum, quaſi ad Auguſtum imperium Nero vocaretur: alieniſſimum Senecæ, qui diſertim ſcripſit,* Neminem iam Auguſtum loqui: *& vult ſanè victos à Nerone omnes primores. Quid ergo eſt? quod olim * diuinaui, & nunc ſedet:* ad anni guſtum. *Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatiſſimè egerat. itaque non aliò nec ad alios, inquit, ſed ad te vocaris, & ad vnius illius anni guſtum. De anno verum eſſe, docet ipſe infrà cap. IX.* Diuus Auguſtus, cùm eſſet id ætatis, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum. *Atqui decimoſeptimo, aut ineunte octauo, Nero imperium cepit, ſi iam decimumoctauum egreſſus, paulò plus anno in imperio egit. Non ſileo tamen in vno meo veteri ſcriptum,* ad iugitatem exigitur: *ſicut in Gruteriano vno,* ad iugum. D

16. FICTA

A tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. [16] Ficta citò in naturam ſuam recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in maius meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cùm incertum eſſet, quò ſe ſtatim [17] nobilis indoles daret: iam vota publica [18] in tuto ſunt. nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt vnquam, vt in eo quod contigit, deſinant. gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil iam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, quâ nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur oculis [19] lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi [20] pereundi licentia. Præcipuè tamen æqualis ad maximos imoſque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, pro portione fortunæ ſuæ, quiſque ſentit aut exſpectat, maiora minoraque: ex clementiâ omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam,
B cui tam valdè innocentia ſua placeat, vt non ſtare in conſpectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat. Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementiâ peſſimum II.
quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocentes ceſſat. Sed primùm omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœnâ digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet hæc in perſonâ quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpâ eſt: nec innocentiæ tantùm clementia ſuccurrit, ſed ſæpè virtuti: quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. [21] Adijce, quòd magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgò ignoſcere decet. nam vbi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſam. nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Modum
C tenere debemus: ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum eſt, in [22] partem humaniorem præponderet. Sed hæc [23] ſuo loco meliùs dicentur: nunc III.
in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit [24] manumiſſionis: [25] ſecunda quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cùm ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. [26] tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vſu ſuam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cùm ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt: non ſolùm [27] inter nos, qui hominem [28] ſociale

16. FICTA CITÒ.] *Cicero* II. *De Offic.* Ficta omnia celeriter, tanquam floſculi, decidunt: nec ſimulatum quidquam poteſt eſſe diuturnum.

17. NOBILIS IND.] *Qua ferè ad magna bona,*
D *aut magna mala, declinat.*

18. IN TVTO SVNT.] *Non nimis ô Seneca: ſpes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile, vt Traiani celebre dictum fuerit,* Procul diſtare cunctos Principes Neronis quinquennio: *ſed medio & finis præcipitarunt.*

19. LÆTISSIMA FORMA.] *Alij* lectiſſima, *aut* beatiſſima. *Quidnis eorum bonum, capiendumq́; de Principatu.*

20. PEREVNDI LIC.] *Quam Princeps hactenus coërcet & frænat, vt immodicâ libertate (id eſt licentiâ) non pereat.*

CAP. II. 21. ADIICE, QVÒD.] *Omnino hîc defectus eſt. fuitq́; diſputatiuncula de Clementiæ vſu & fructu: atque inter alios, quòd illa dum ignoſcit, ad virtutem ſeruat, & multos ad eam ducit.*

22. PARTEM HVMANIOR.] *Clementiam.*

CAP. III. 23. SVO LOCO.] *Dixerat libro* II. qualis ſit Clementia, & quos fines habeat *(ita enim proponit, cap.* III.*) ſed ea tota pars perijt.*

24. MANVMISSIONIS.] *Corruptum. quid enim hîc manumiſſio?* Manuductionis *olim volui, quod eſſet* χειραγωγίας, εἰσαγωγῆς, præparationis & inductionis: *ſed nec omnino placet. Prima ſanè pars eſt tota in commendandâ Clementiâ, neceſſ.tate & fructu eius oſtendendo: quod facit hoc libro* I. *Itaque ego non corruptelam ſolùm, ſed defectum arbitror, nec vnâ voce totum hoc expreſſum.*

25. SECVNDA.] *Quam orditur libro* II. *cap.* III.

26. TERTIO LOCO.] *Ea pars tota perijt.*

27. INTER NOS.] *Stoicos.*

28. So-

[28] ſociale animal, [29] communi bono genitum videri volumus: ſed etiam [30] inter illos, qui hominem voluptati [31] donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam ſpectant. nam [32] ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quàm regem aut Principem decet. Ita enim [33] virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. nam peſtifera vis eſt, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt; cuius curam [34] excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium parariſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt: latera obiecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque iactandi, quocumque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc [35] vilitas ſui eſt, aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnunquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tantò maius tantoque ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in quâ ſede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus; cùm ille imperauit, ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſsâ ſerutamur; ſiue ambitioſus, iamdudum [36] dexteram flammis obiecimus, aut voluntariè [37] ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo, [38] vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus

IV. ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cùm pro vno homine [39] denas legiones in aciem deducunt, cùm in primâ fronte procurrunt, & aduerſa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum, per quod Reſp. cohæret: ille [40] ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur.

A B C

—— [41] *Rege incolumi mens omnibus vna:*
Amiſſo rupere fidem. ——

Hic

28. SOCIALE.] *Nam eorum dogma:* Ο῎τι οὐκ ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος. κοινωνικὸς γὰρ φύσει, καὶ πρακτικός: Non in ſolitudine viuet ſapiens. naturâ enim ſocialis eſt, & actuoſus.

29. COMMVNI.] *Idem noſter alibi:* Homo in adiutorium mutuum generatus eſt. *Lucanus, de Catone:*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

30. INTER ILLOS.] *Epicureos.*

31. DONANT.] *Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius cauſsâ fieri & ſuſcipi volunt, ſiue alio vel alieno aſpectu.*

32. SI QVIETEM.] *Vt nempe illi ipſi ab Epicuro.*

33. VIRTVTES.] *Inquinatum eſt, & depures è libris:* Ita enim magnæ vires decori.

34. EXCVBARE PRO.] *Plutarchus, ad Principem indoctum:* Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντος φιλάνθρωπος καὶ οὐκ ἀγεννής, ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δεδιέναι, μὴ λάθωσι βλαβέντες. Ὥςπερ οἱ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσονται ἐν αὐλῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, οὐχ ὑπὲρ αὑτῶν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῶν φυλαττομένων: Ille eſt benignus & generoſus Principis metus, timere ſubditis ne lædantur ignaro ipſo. Sicut canes in veſtibulo ſedulò excubant & laborant, cùm feram trucem audierint, non pro ſe, ſed pro ouibus, quas cuſtodiunt. *Plura in hanc ſententiam* * *ego, conuentu & auditorio Procerum hic Louanij, cùm* PRINCIPES NN. ALBERTVS *&* ISABELLA AVSTRIACI *imperium auſpicarentur; & ſubitò iuſſus dicere, hunc Senecæ locum in rem præſentem aptaſſem & dilataſſem.*

* Extat Diſſertatiuncula.

35. VILITAS SVI.] *Contemptus & deſpicientia. Noſter epiſt.* CXXII. In nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. *Curtius lib.* V. Tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignaui.

36. DEXTERAM FLAMMIS.] *Vt Mucius.* D

37. SVBSILVIMVS.] *Vt Curtius. Sed an non ille magis deſiluit, vel inſiluit? Itaque mallem,* ſub ſolum iuimus. *Niſi tectius vlcus, & fuit*, aut voluptarius. *etſi cetera non emendo.*

38. VNIVS ANIMÆ.] *Lucanus, de Cæſare:*

Cùm tot in hac animâ populorum vita ſaluſque
Pendeat.

Tacitus: Vnum eſſe reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. DENAS LEG.] *Imò vel tricenas, ſi opus. & tot habuerunt.*

40. SPIRITVS VITALIS.] *Curtius lib.* IX. *de Alexandro ægroto:* Armatus exercitus regiam obſedit, confeſſus omnes vnius ſpiritu viuere.

41. REGE INCOL.] *E Virgilio ſumpta, de apibus.*

42. HIC

A Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu
ab iſto periculo aberit [42] hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos: quos ſi quando abru-
perit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc vnitas & hic maximi im-
perij contextus in partes multas diſſiliet: idemque huic vrbi dominandi finis erit, qui
parendi fuerit. Ideò Principes regeſque, & quocumque alio nomine ſunt tutores ſtatus
publici, non eſt mirum amari vltra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis homini-
bus publica priuatis potiora ſunt: ſequitur, vt is quoque carior ſit, in quem ſe Reſp. con-
uertit. [43] Olim enim ira ſe induit Reip. Cæſar, vt ſeduci alterum non poſſit, ſine vtriuſque
pernicie. nam vt illi viribus opus eſt, ita & huic capite. Longiùs videtur receſſiſſe à v.
propoſito oratio mea: at mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur,
animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quàm neceſſaria clementia ſit. tibi
enim parcis, cùm videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improbandis ciui-
bus, non aliter quàm membris languentibus: & ſi quando [44] miſſo ſanguine opus eſt,
ſuſtinendum eſt, ne vltrà quàm neceſſe ſit incídas. Eſt ergo, vt dicebam, clementia om-
B nibus quidem hominibus ſecundùm naturam, maximè tamen decora Imperatoribus:
quantò plus habet apud illos quod ſeruet, quantoque in maiore materiâ apparet. Quan-
tulum enim nocet priuata crudelitas? Principum ſæuitia, bellum eſt. Cùm autem virtu-
tibus inter ſe ſit concordia, nec vlla altera [45] melior aut honeſtior ſit: quædam tamen
quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum
infra quem nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quàm malam fortunam retundere?
Hæc tamen magnanimitas in bonâ fortunâ laxiorem locum habet, meliuſque [46] in tri-
bunali, quàm [47] in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum peruenerit,
eam felicem tranquillamque præſtabit: ſed in regiâ quò rarior, eò mirabilior. Quid
enim eſt mirabilius, quàm eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui
pereunt aſſentiuntur, quem nemo [48] interrogaturus eſt, imò ſi vehementiùs excanduit,
nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum inijcere, & poteſtate ſuâ in melius placi-
diuſque vti? hoc ipſum cogitantem: Occidere contra legem nemo non poteſt: ſeruare
C nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet. qui niſi ſe ad illam extulit,
& altior ſtetit, illam quoque [49] infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium,
placidum eſſe, tranquillumque, & iniurias atque offenſiones supernè deſpicere. Mulie-
bre eſt, furere in irâ: ferarum verò, nec generoſarum quidem, [50] præmordere & vrgere
proiectos. Elephanti [51] leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt: ignobilis beſtiæ perti-
nacia eſt. Non decet regem ſæua, & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum emi-
net, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & me-
ritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripi-
tur, nunquam niſi inferiori datur. Seruare, proprium eſt excellentis fortunæ: quæ nun-
quam magis ſuſpici debet, quàm cùm illi contingit idem poſſe quod dijs, quorum
beneficio in lucem edimur, tam boni quàm mali. Deorum itaque ſibi animum aſſe-
rens

D 42. HIC POPVLVS.] *Superfluunt ea voces.*

43. OLIM ENIM.] *A Iulio Cæſare, vel potiùs Auguſto: qui Principatũ inſeruit & miſcuit cum libertate*

CAP. V. 44. MISSO SANGVINE.] *Tali allegoriâ Lucanus vſus:*

Sulla quoque immenſis acceſſit cladibus vltor:
Ille, quod exiguum reſtabat ſanguinis vrbi,
Hauſit; dumque nimis iam putrida membra recidit,
Exceſſit medicina modum: nimiumque ſecuta eſt,
Quà morbi duxêre, manus.

45. MELIOR AVT.] *Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter ſe pares eſſe.*

46. IN TRIBVNALI.] *In edito. quaſi dicat, in homine alto & expoſito.*

47. IN PLANO.] *In loco ac vita humili.*

48. INTERROGATVRVS.] *Cur ita fecerit? nedum vt accuſaturus.*

49. INFRA TERRAM.] *Eſtne aliquid infra terram? Fuerit potiùs,* in terram: *vel* infrà, ad terram.

50. PRÆMORDERE.] *Imo* remordere, *vel* permordere.

51. LEONESQVE.] *Quinctilianus Declamator:* Feræ mehercules generoſiores iacentes tranſeunt. *Claudianus ad Principem:*

Obuia proſternas, proſtrataque, more leonum,
Deſpicias.

Poeta alij. ſed pulcherrimè Statius;

Vt leo Maſſyli cùm lux ſtetit obuia ferri,
Tunc iras, tunc arma citat. ſi decidat hoſtis,
Ire ſuper ſatis eſt, vitamque relinquere victo.

52. IN

tens Princeps, alios ex ciuibus ſuis, quia vtiles boniq́ue ſunt, libens videat, alios [52] in nu- A
VI. merum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur. [53] Cogitate in hac ciui-
tate, in quâ turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens ali-
quid obſtitit, quod curſum eius velut torrentis rapidi moraretur: in quâ tribus eodem
tempore theatris [54] viæ poſtulantur: in quâ conſumitur, quidquid [55] terris omnibus ara-
tur: quanta ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quod iudex ſeuerus ab-
ſoluerit. Quotus quiſque ex [56] quæſtoribus eſt, qui non [57] eaipsâ lege teneatur, quâ quæ-
rit? Quotus quiſque accuſator vacat culpâ? & neſcio, an nemo ad dandam veniam diffi-
cilior ſit, quàm qui illam petere ſæpiùs meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuio-
ra, alij ex deſtinato, alij fortè impulſi, aut alienâ nequitiâ ablati: alij in bonis conſilijs pa-
rum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec [58] delinqui-
mus tantùm, ſed vſque ad extremum æui delinquemus. Etiam ſi quis tam benè purgauit
animum, vt nihil obturbare eum ampliùs poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen pec-
VII. cando peruênit. Quoniam deorum feci mentionem, optimè hoc exemplum Prin- B
cipi conſtituam, ad quod formetur, vt ſe talem eſſe ciuibus, quales ſibi deos velit. Expe-
dit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vſque ad vltimam
infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra [59] aruſpices colligant?
Quòd ſi dij placabiles, & æqui, delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur:
quantò æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere imperium,
& cogitare, vtrùm mundi ſtatus gratior oculis pulchriorq́ue ſit ſereno & puro die, an
cùm fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui
non alia facies eſt quieti moderatiq́ue imperij, quàm ſereni cæli & nitentis. Crudele
regnum, turbidum, tenebriſq́ue obſcurum eſt, inter trementes & ad repentinum ſoni-
tum expaueſcentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcuſſo. Faciliùs priuatis igno-
ſcitur, pertinaciter ſe vindicantibus. poſſunt enim lædi, dolorq́ue eorum ab iniuriâ
venit.

52. IN NVMERVM.] *Sine nomine, ſine magno vſu: tantùm vt turbam faciant. Lucanus:*

In numerum pars magna perit, rapuitq́ue
cruentus
Victor ab ignotâ vultus ceruice reciſos.

Horatius: Nos numerus ſumus.

CAP. VI. 53. COGITATE] *Nónne ad Neronem omnis ſermo? ergo,* Cogitatu.

54. VIÆ POSTVL.] *Non capio, nec ſincerum habeo. Tria ſanè Theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompeij: ſed quid eſt in ijs* vias poſtulari? *An fortè, nec tria theatra ſufficere capienda populo, & vias vicosq́ue depaſci, vt in ijs etiam ſint ludi? Ita enim* vicatim *aliquotiens probitas eos legimus. An fuit,* mimi poſtulantur? *Alius melius, cui Deus inſeret.*

55. TERRIS OMNIBVS.] *Miro, ſi demittis in ominum: & vnà numerum. apiamq́ue Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib. III. cap. III.*

56. QVÆSTORIBVS.] *Sine Quæſitoribus, qui iudicio præſunt.*

57. EAIPSA.] *Scripti conſenſu,* ex ipsâ; *fortè,* & ipsâ.

58. DELINQVIMVS.] *Puta,* delinquemus.

CAP. VII. 59. ARVSPICES COLLIGANT?] *Id eſt, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, ſi diſiecta (vt interdum) aruſpices colligebant, atque ipſas reliquias aut veſtigia fulminis; & ibidem ſepulcro condebant. transferre enim nefas. Eum locum deinde ſepiebant ceſpite, ſacrum & inacceſſum habebant: & quia bidente hoſtiâ ſacrificabant, dicebant* Bidental. *Lucanus I.*

—— diſperſos fulminis ignes C
Colligit, & terræ mæſto cum murmure condit.

Sidonius Carmine IX.

Nec quæ fulmine Thuſcus expiato,
Septum numina quærit ad bidental.

Scholiaſtes Iuuenalis, in illud:

Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotieſcumque Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit, & quadam tacitâ ignuratâ prece locum aggeſtione conſecrat. *Nota hic &* Aggeſtionem. *ideoq́ue in Apuleia I. Florido:* Colliculus ſepimine conſecratus. *Collem ſiue aggeſtum, & Sepimen notat. Cur & iſtud? quia loca eiuſmodi inacceſſa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi ſomnium refert, Spartam abſidentis, qui viſus* fulminibus iactis petere vrbem, atque eam incendere. Narrat amicis, interpretatur lætum in euentum, aſſentiuntur: excepto Lyſimacho, qui vereri D
ſe ait, μὴ καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνει τὸ θεῖον ἀνεπίβατον ἔσεσθαι τὴν πόλιν: ne ſicut loca fulgurita manent inacceſſa, ita Deus Pyrrho ſignificarit, non intrandam ei vrbem. *Sacra igitur ea loca. & Lucanus VIII.*

Incluſum Tuſco venerantur ceſpite fulmen.

Artemidorus II. cap. VIII. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν. ὅθεν γε καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται: Nemo enim fulguritus infamis eſt. itaque vt Deus colitur. *Adde Feſtum in* Bidental, Occiſum, Fulguritum; *Quintilianum Declamat.* CCLXXIV. *Perſium Sat. II. & ibi Scholiaſtem, Pollucem* IX. *vbi hoc* Bidental ἐνηλύσια *vocat, explicatq́ue.*

60. GRA-

A venit. timent prætereà contemptum: & non retuliſſe lædentibus [60] gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui vltio in facili eſt, is omiſsâ eâ, certam laudem manſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis [61] exerere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ ſuæ gerere, liberius eſt: leues inter paria ictus ſunt: regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex maieſtate eſt. Graue putas, eripi loquendi VIII.
arbitrium regibus, quod humillimi habent? Iſta, inquis, ſeruitus eſt, non imperium. Quid tu, non experiris iſtud nobis eſſe, [62] non tibi ſeruitutem? Alia conditio eſt eorum qui in turbâ, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. [63] Veſtra facta dictaque tumor excipit: & ideò nullis magis curandum eſt, qualem famam habeant, quàm qui qualemcumque meruerint, magnam habituri ſunt. Quàm multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Poſſum in qualibet parte vrbis ſolus incedere, ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit domi, nullus ad latus gladius: tibi in [64] tuâ pace [65] armato viuendum
B eſt. Aberrare à fortunâ tuâ non potes: obſidet te, & quocumque deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et hæc ſumma magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem; ſed cum dijs tibi communis iſta neceſſitas eſt. nam illos quoque cælum [66] alligatos tenet: nec magis illis deſcendere datum eſt, quàm [67] tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus pauci ſentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet: tibi non magis, quàm Soli, latere contingit. Multa [68] contra te lux eſt, omnium in iſtam conuerſi oculi ſunt. Prodire te putas? [69] oriris: loqui non potes, niſi vt vocem tuam, quæ vbique ſunt gentes, excipiant. iraſci non potes, niſi vt omnia tremant. ſic neminem potes affligere, niſi vt quidquid circà fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent latiùs, quàm nocent: non ſine cauſsâ. Non enim quantum fecerit, ſed quantum facturus ſit, cogitatur in eo, qui omnia poteſt. Adijce nunc, quòd priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniores, [70] acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex
C manſuetudine ſecuritas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat: voluntas oportet antè ſæuiendi, quàm cauſſa deficiat. Alioquin quemadmodum præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera vt denſiora ſurgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt. Hoc quàm verum ſit, admonere te exemplo [71] domeſtico IX.
volo. Diuus Auguſtus fuit mitis Princeps, ſi quis illum à [72] principatu ſuo æſtimare inci-

60. GRATIAM.] *In malam partem, talionem.*

61. EXERERE.] *Omnes ſcripti,* exercere. *Si primum illud tenes; eſt* intendere manum, *quod Tacitus dixit, & in iurgio conuicioq́; ſolet. Sin alterum; valebit iactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

CAP. VIII. 62. NON TIBI SERV.] *Meo*
D *alijsq́; priſcis non eſt negatio, & produnt:* iſtud nobis eſſe, tibi ſeruitutem. *Rectè. Reuerà enim imperium, ſeruitus. Senecam Conſol. ad Polyb. cap.* XXVI. *vide. Adde hoc Salluſtij:* In maximà fortunà minima licentia eſt.

63. VESTRA FACTA. *Pedo, ad Liuiam:*

Ad te oculos aureſque trahis. tua facta notamus,
Nec vox miſſa poteſt Principis ore tegi.

64. TVA PACE:] *Quam orbi & nobis præſtas.*

65. ARMATO:] *Quia & in vrbe cohortes, & ſatellitium habes.*

66. ALLIGATOS.] *Ad ſidera refer, quæ Stoici deos cenſent.*

67. TIBI TVTVM.] *Omiſerant alij hoc* tutum: *at libri meliores repoſcunt. Sententia eſt. Dij non deſcendunt, per naturam: non tu, ob ſecuritatem. Noſter, De Breuit. vitæ, cap.* IV. Cupiant interim *(Principes)* ex illo faſtigio ſuo, ſi tutò liceat, deſcendere. *Solonis vox:* Καλὸν μὲν εἶ) τ̃ τυραννίδα χωρίον, ἀλλ' ἀπόβασιν οὐκ ἔχειν: Bellam quidem arcem eſſe Principatum, ſed deſcenſum non habere.

68. CONTRA TE.] *Ex aduerſo. radij lucis, ſed & oculorum omnium, incurrunt. Poſſis &,* circa te. *Claudianus:*

——— nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebraſq́; per omnes
Intrat, & anguſtos explorat fama receſſus.

69. ORIRIS.] *Inſtar Solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. ACCEPTARVM PAT.] *Mimi dicto:* Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.

CAP. IX. 71. DOMESTICO.] *Quia per matrem Auguſtum tangis.*

72. PRINCIPATV SVO.] *Cùm ſolus iam rerum arbiter.*

incipiat: [73] in communi quidem Rep. [74] gladium mouit. Cùm hoc ætatis eſſet, quod tu A
nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones [75] in ſinu amicorum abſcon-
derat, iam inſidijs M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptionis:
ſed cùm annum [76] quadrageſimum tranſiſſet, & [77] in Galliâ moraretur, delatum eſt ad
eum indicium, [78] L. Cinnam, ſtolidi ingenij virum, inſidias ei ſtruere. Dictum eſt & vbi,
& quando, & quemadmodum aggredi vellet. vnus ex conſcijs deferebat. Conſtituit ſe
ab eo vindicare: conſilium amicorum aduocari iuſſit. Nox illi inquieta erat, cùm cogi-
taret adoleſcentem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. [79] Pompeij nepotem damnan-
dum. Iam vnum hominem occidere non poterat: [80] cum M. Antonio proſcriptionis
edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe con-
trarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecutum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo
non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtrà petitum caput, tot naualibus, tot pede-
ſtribus prœlijs incolume, poſtquam terra marique pax parta eſt, non occidere conſti-
tuit, ſed [81] immolare? nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, B
maiore multò voce, ſibi, quàm Cinnæ, iraſcebatur: Quid viuis, ſi perire te tam multo-
rum intereſt? quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcen-
tulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi vt ego non per-
eam, [82] tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum [83] Liuia vxor: &, Admit-
tis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui vbi vſitata remedia non
procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti: [84] Saluidienum Lepidus
ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam,
quos [85] tantum auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cin-
næ. deprehenſus eſt: iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi,
quòd aduocatum [86] inuenerat, vxori quidem gratias egit: renuntiari autem extemplò
amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad ſe accerſit: dimiſſiſ-
que omnibus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet: Hoc, inquit, pri-
mùm à te peto, ne me loquentem interpelles, [87] ne meo ſermone medio proclames: dabi- C
tur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cùm in [88] hoſtium caſtris inueniſſem,
non factum tantùm mihi inimicum, [89] ſed natum, ſeruaui, patrimonium tibi om-
ne con-

73. IN COMMVNI.] *In triumuiratu nempe, cùm diuiſa in tres Reſpublica.*

74. GLADIVM MOVIT.] *Hæc verba cur loco mouerunt? cum libris teneo, & explico: In ſuo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adſtrictumq́ habuit: in communi, mouit & exſeruit.*

75. IN SINV.] *Subornauerat amicos, cum occultis in ſinu gladijs. Spectat ad illa cum Antonio diſſidia, atque adeò inſidias & ſubmiſſas percuſſores. Vide Appianum* V. *Ciuil. In ſinu autem, toga ſcilicet, vel etiam ſub alis: quia optimè ibi celabantur. Inde* Sinum excutere, *in Scrutinijs.*

76. QVADRAGESIMVM.] *Hoc in Galliâ contigiſſe vult Seneca: quò profectum reperio anno Vrbis* DCCXXXVIII. *Itaque benè dicit* tranſiſſe. *nam ipſe natus anno* DCXC. *atque ita agebat nunc annum quadrageſimumoctauum.*

77. IN GALLIA.] *Dio diſſentit, qui hoc factum confert in annum Vrbis* DCCLVII. *& diffuſè narrat libro* LV. *Atqui Auguſtus tunc in Vrbe, non in Galliâ, nec quadrageſimum modò, ſed ſexageſimum annum excedebat. Itaque diſſenſus hîc in loco & tempore, non tamen in re, notetur.*

78. L. CINNAM.] *Dioni eſt* Cn. Cinna.

79. POMPEII NEPOTEM.] *Ex filiâ, ait Dio. Quæ nempe nupta Cornelio Fauſto, Sullæ Dictatoris filio, vt in Appiano habes, & Hirtio ſub finem libri de Bello Africo. Ex eâ igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, auo Pompeio.*

80. CVM M. ANTONIO.] *Vellem,* qui M.

81. IMMOLARE.] *Quod fadius, quaſi victimam aut piaculum.*

82. TAM MVLTA.] *Magis,* multi, *& mox,* perdendi.

83. LIVIA VXOR.] *Non ex fictione, ſed ex facto: neque aliter Dio narrat, & conſimilem orationem fæminæ adſcribit.* D

84. SALVIDIENVM.] *De his omnibus Suetonius Aug. cap.* XIX. *atque ibi interpretes.*

85. TANTVM AVSOS.] *Viles nempe &* infimæ ſortis homines *(nam nec eorum conſpiratione caruit, vt ait Suetonius) quos pudor ſit tantam rem auſos eſſe. Paſſis & capere: Qui auſi cogitare & velle, nec vltrà. Sed prius præfero.*

86. INVENERAT.] *Vltrò oblatum. nam alios rogari iuſſerat.*

87. NE MEO.] *Malim,* neu meo: *etſi vox* meo *abeſt aliquot libris: nec requiram.*

88. HOSTIVM CASTRIS.] *An Bruti & Caſſij? apinor. Nam pater perijt in Africâ, poſt prælium ad Thapſum.*

89. SED NATVM.] *Ex Pompeij filiâ, vt dixi.*

90. TAM

A ne conceſſi. Hodie tam felix es, & [90] tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cùm ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cùm ad hanc vocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet [91] ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientiâ tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? malè mehercule [92] cum Republicâ agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. [93] Domum tueri tuam non potes. nuper [94] libertini hominis gratiâ in priuato iudicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæſarem [95] aduocare? [96] Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. [97] Paullúſne te, & [98] Fabius Maximus, & [99] Coſſi, & [100] Seruilij ferent, tantúmque agmen nobilium, non [101] inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutiùs enim quàm duabus horis locutum eſſe conſtat, cùm [102] hanc

B pœnam, quâ ſolâ erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterùm do, priùs hoſti, nunc inſidiatori ac [103] parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, vtrùm ego [104] meliore fide vitam tibi dederim, an [105] tu debeas. [106] Poſt hæc detulit vltrò conſulatum, queſtus, quòd non auderet petere: amiciſſimum fideliſſimúmque habuit, heres ſolus fuit illi: nullis ampliùs inſidiis [107] ab illo petitus eſt. Ignouit [108] abauus tuus victis. nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? X.
[109] Salluſtium, & [110] Cocceios, & [111] Duillios, & totam cohortem [112] primam admiſſionis, ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. Iam [113] Domitios, [114] Meſſallas, Aſinios, [115] Cice-

90. TAM DIVES. *Laudat hoc in Auguſto Ouidius:*
Diuitijs etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

91 FERRVM.] *Qui gladium ſeruaret occultum,*
C *Cinna porrò traditurus, an ipſe percuſſurus?*

92. CVM REP.] *Aliàs*, populo Romano: *nec id malè. Sententia eſt, Infelicem Remp. ſi non alij digniores in eâ imperare, quàm Cinna: & ſi ſolus Auguſtus vota eius moraretur.*

93. DOMVM TVERI] *Adeò imbecilli ingenio, aut tepidâ gratiâ es. & quomodo par ſis reipublicæ?*

94. LIBERTINI.] *Ne nobilis quidem.*

95. ADVOCARE.] *Adeſſe, cauſſam agere. nam manet in re illâ iudiciali.*

96. CEDO.] *Vincor, locum do. etſi poſſis interrogando acuere*, Cedò, *dic vtrùm ſolus ſpes tuas moror?*

97. PAVLLVSNE.] *Notat L. Aemilium Paullum, qui Conſul poſteà anno* DCCLIII.

98. FABIVS MAXIMVS.] *Duo tunc illuſtres,* Paullus Fabius Maximus, *& alter* Q. Fabius Ma-
D ximus Africanus.

99. COSSI.] *Corneliorum prænomen, & item cognomen. Fuit tunc* Coſſus Cornelius Lentulus, *Conſul* DCCLI.

100. SERVILII.] M. Seruilius Geminus, *Conſul* DCCLIV.

101 INANIA NOMINA] *Cicero in Verrem:* Proponit inania mihi nobilitatis, id eſt hominum arrogantium, nomina.

102. HANC POENAM.] *Vt exprobraret ei, & obijceret.*

103. PARRICIDÆ.] *Vel quia in ſeruatorem & alterum parentem ſurrexerat; vel quia in Principem, communem patrem.*

104. MELIORE FIDE] *Obliuiſcendo, nec puniendo.*

105. TV DEBEAS.] *Agnoſcendo, & fauendo.*

106. POST HÆC.] *Multis quidem annis poſt, ex Senecæ narratione. nam Conſulem reperio anno* DCCLVIII. *Quod eſſet tamen, ex Dionis narratione, ipſo anno ſtatim poſt factum: & credo tempus meliùs à Dione ſignatum. De illo autem Conſule, etiam Seneca tangit De Benefic.* IV. *cap.* XXX.

107. AB ILLO.] *Haud miror. ſed maius veriuſq́;* ab vllo.

CAP. X. 108. ABAVVS TVVS.] *Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinæ filia, & hæc Iulia, atque ea Auguſti.*

109. SALLVSTIVM.] *Qui ex ſorore nepos Salluſtij noſtri hiſtorici. Is in arcanâ apud Auguſtum Tiberiúmq́; gratiâ: de quo Tacitus, Annalium* IV. *Quomodo autem iſte in hoſtium caſtris? nam auunculus certè Iulianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipſe Bruto & libertati militarit.*

110. COCCEIOS.] *Eſt* M. Cocceius Nerua, *Antonio & Auguſto amicus: atque inter proauos Neruæ poſteà Principis.*

111. DVILLIOS.] *In meo eſt*, Duellios. *ſed olim ad Tacitum monemus*, Deillios, *ſiue* Dellios *ſcribendum. Videſis noſtra ad lib.* 1. *Annal.*

112. PRIMAM ADMIS.] *Ita meus & meliores codices. alij infarctâ voce*, primam interioris ad. *Sunt qui* primæ *legant: ego non muto, & accipio* primam cohortem *exemplo militiæ dictam, quia vt ea digniſſima, ſic iſti proximi Principi, & ſemper admittendi.*

113. DOMITIOS.] *Cn. quidem ipſe Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullò poſt obijt: ſed filium reliquit auum Neronis, & Auguſti gratiâ vigentem. Hunc igitur intellegit, non hoſtem, ſed tamen ex hoſte.*

114. MESSALLAS, ASINIOS. *In Bruti partibus*

Meſſal-

[115] Cicerones, & quidquid floris in ciuitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quamdiu [116] mori paſſus eſt? Per [117] multos annos tulit [118] ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non niſi [119] mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. maluit enim illum honorem vocari, quam ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemque perduxit; hæc gratum ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum ſubactis [120] Reipub. ceruicibus [121] manum impoſuiſſet, hæc hodieque præſtat illi famam, quæ [122] vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe, non [123] tanquam iuſſi [124] credimus. Bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe [125] parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam cauſſam, quam quod contumelias quoque ſuas, quæ [126] acerbiores principibus ſolent eſſe, quàm iniuriæ, nullâ crudelitate exſequebatur: quòd probroſis in ſe dictis arriſit: quòd dare illum pœnas apparebat, cùm exigeret: quod quoſcumque ob adulterium [127] filiæ ſuæ damnauerat, adeò [128] non occîdit, vt [129] dimiſſis, quo tutiores eſſent, [130] diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cùm ſcias multos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur, non dare tantùm ſalutem, [131] ſed præſtare. B

XI. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis vergentibus: in adoleſcentiâ caluit, arſit irâ, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium annorum deduxerit ſenectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe poſt mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Siciliâ claſſes, [132] & ſuas [133] & alienas: nempe poſt [134] Peruſinas aras, & proſcriptiones. Ego verò clementiam non voco, laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentiâ cœpit; nullam habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maximâ poteſtate, veriſſima animi temperantia, & humani generis [135] incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliquâ, non temeritate incendi, non [136] priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues ſuos liceat, experien-

C

Meſſalla Coruinus fuit, ſeruatus à Cæſare: in Antonij Aſinius Pollio, ſed Brundiſinâ pace factâ continuit ſe in Italiâ, nec vltra mouit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. CICERONES.] *Oratoris noſtri filium intellegit, ſed nomine tantùm. In re & ingenio, quid tam diſſimile? Is quoque in Bruti caſtris tumtum vino patre, & poſteà cum ipſo Auguſto Conſul.*

116. MORI PASSVS EST.] *Sic legimus, cum libris fidis. Sententia, ipſum Lepidum, qui olim Triumuir fuiſſetq. potentia, & ideò timendum; tamen non occîdit, ſed lentâ morte abſumi in exſilio paſſus eſt, Circeios relegatum.*

117. MVLTOS ANNOS.] *Vigintitres circiter, quos exſul vixit.*

118. ORNAMENTA PR.] *Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter ſollennes Principum.*

119. MORTVO.] *Ex more quidem. nec enim viuo ſolet adimi.*

120. REIP. CERVI[C].] *Scripti*, populi Romani. *Similis allegoria illa Horatiana:* Nondum ſubactâ ferre iugum valet Ceruice.

121 MANVM.] *Ad domandum ſcilicet, & vt ſub iugum mitteret.*

122. VIX VIVIS.] *Vbi adulationis pretium.*

123. TANQVAM IVSSI.] *Decreto Senatus, & publicâ apotheoſi.*

124. CREDIMVS.] *Ipſi inclinantes, & ſponte.* *Plinius Panegyrico.* Tu ſideribus patrem intuliſti, quia deum credis.

125. PARENTIS.] *Nam pater patriæ dictus ipſe, & ſecuti.*

126. ACERBIORES PRINCIP.] *Nam contumelia cum contemptu eſt, & inde dicta. Vide Senecam De conſtant. ſap. cap. IV.*

127. FILIÆ SVÆ.] *Quidam libri,* familiæ: *& placeat. Nec enim ſola Iulia mater adulterauit, ſed & filia eius, Auguſti neptis: & vtriuſque admiſſarios vltum iuit.*

128. NON OCCIDIT.] *Imò verò quaſdam vt Iulum Antonium, aliosq. morte multauit. Tacitus, & Dio.*

129. DIMISSIS.] *Relegatis.*

130. DIPLOMATA.] *Litteras curſus publici, vt iuſſu Principis tranſueherentur.* D

131. SED PRÆSTARE] *Bonâ fide implere & re ipsâ, quod verbis dictum datumq. eſt.*

CAP. XI. 132. ET SVAS.] *Quas naufragio, vel & hoſtili vi amiſit, diu eo bello infelix.*

133. ET ALIENAS.] *Hoſtiles, Sexti Pompeij.*

134. PERVSINAS ARAS.] *Ad quas* trecenti *è dediticijs, beſtiarum more, mactati. Suetonius & Dio, qui tamen* quadringentos.

135 INCOMPREHENSIBILIS.] *Eſt a Rudolfo, non à Senecâ. Libri priſci,* comprehendit te ſibi: *alij,* comprehenſibilis. *An fortè,* communis parentis ſimilis? *Specto auxilium.*

136. PRIORVM PRINCIPVM.] *Tiberij, Caligula, Claudij.*

137 GLO-

A nimio tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti, Cæſar, ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo [137] gloriatus es, *Nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe:* eò maius eſt mirabiliuſque, quòd nulli vnquam citiùs [138] gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt, ſimul certiſſima ſalus. quid enim eſt? cùm reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum exſecrabilis ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem? ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quòd tyranni voluptate ſæuiunt, reges non niſi ex cauſsâ ac neceſſitate. Quid ergo? non reges XII.
quoque occidere ſolent? ſed quoties id fieri publica vtilitas perſuadet: tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrannus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritoque præferri multis regibus poteſt: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? [139] Deſcenderit licet Dictaturâ ſuâ, & ſe [140] togæ reddiderit: quis tamen vnquam tyrannus tam auidè humanum ſanguinem
B bibit, quàm ille, qui [141] ſeptem millia ciuium Romanorum contrucidari iuſſit? Et cùm [142] in vicino, ad [143] ædem Bellonæ [144] ſedens, exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: [145] *Hoc agamus*, inquit, *P. C. ſeditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur.* Hoc non eſt mentitus: pauci Sullæ videbantur. Sed mox [146] de Sullâ conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: vtique ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti, tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: vterque licet non minùs armis valletur. ſed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus adſpicit: [147] contrarijs in contraria agitur. nam & inuiſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia inuiſus eſt: & illo [148] execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant. ———

igna-

C

137. GLORIATVS ES.] *Opinor in Senatu, oratione aliquâ. Nam, vt Tacitus ait,* Nero clementiam ſuam crebris orationibus obſtrinxit, quas Seneca, teſtificando quàm honeſta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. *libro* XIII.

138 GLADIVS.] *Imperium, ius vitæ necisq́ue.*

CAP. XII. 139. DESCENDERIT.] *E tribunali, & dignitate.*

140. TOGÆ REDDIDERIT.] *Dictator ergo in ſago, qui rei gerendæ cauſsâ creatus. Notum de Sullâ, quod vltrò & inopinantibus cunctis, Dictaturam deponens, priuato ciuiliq́ue habitu in foro obambulauerit, lictoribus aliaq́ue pompâ dimiſsis. Simili phraſi & ſenſu apud Lucanum Cæſar:*

Ipſe ego priuatæ cupidus me reddere vitæ,
D Plebeiaque togâ modicum componere ciuem:

etſi nimis, heu, falsò.

141. SEPTEM MILLIA.] *Valdè diſſentiunt in numero. Alij ad* quatuor millia *tradunt: vt Florus, vt Dionyſius Halicarnaſſæus (fidus auctor) fine libri* V. *Credo & Valerium ſic ſcripſiſſe: in quo tamen falsò* quatuor legiones *legas, libro* IX. *cap.* II. *Panegyricus Conſtantino dictus non abit,* qui deditam exarmatamque legionem *trucidatam ſcribit. At noſter libro De Benefic.* V. *cap.* XVI. legiones duas *dicit, conuenienter cum hoc* ſeptem millium *numero. quem & Firmicus firmat libro* I. Septem millia ciuium, in medio ſinu vrbis, Sullanâ animaduerſione ceciderunt. *Liuius autem in Epitome,* VIII. millia: *Plutarchus,* ſex. *quem omnino vide, ipſa iſta Senecæ verbatim penè exprimentem.*

142. IN VICINO.] *Vbi igitur ſignatè? in* Ouili, *ſiue in* Sèptis, *Lucanus dicit:* — & miſeræ maculauit ouilia Romæ. *Alibi:* Septorumque nefas, & clauſi prælia campi. *Florus autem, Liuius, Valerius, Panegyriſtes, Auguſtinus, omnes in* Villâ publicâ. *Quid Plutarchus? ἐν ἱπποδρόμῳ, quod reddunt* in circo maximo: *malè, cùm ille abiunctus ſit, intellegitq́ue* Circum Flaminium. *Tria enim hæc loca dicta aſſident Bellonæ ædi.*

143. ÆDEM BELLONÆ.] *Vbi Senatum extra vrbem habebat.*

144. SEDENS.] *Lucanus:* — ſedit ſecurus ab alto Spectator ſceleris.

145. HOC AGAMVS.] *Formula attentionem captantis, & in rem præſentem intendentis.*

146. DE SVLLA CONSEQ.] *Corrupta cenſeo. An gloſſematium eſt, depurandumque,* Sed mox conſequemur, quomodo? *vt verba illa ex marginali natâ irrepſerint. An magis,* mox de Sullâ, cùm loquemur: *vt in ſecundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc perijt?*

147. CONTRARIIS IN CONTR.] *Obſcuriuſculum eſt, ſed à priore pendet. Ad metum remouendum, arma ſatellitum habet: & ecce ab ijſipſis metum habet. Ita ſecuritas ei in terrorem vertit. Thyeſtes, in Senecâ tragica:*

——— dum celſus ſteti,
Nunquam pauere deſtiti, atque ipſum mei
Ferrum timere lateris.

id eſt, ſatellitum qui mihi ad latus.

148. EXECRABILI VERSV.] *De quo vide* I. *De Irâ, ſub finem.*

ignarus quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt. Temperatus enim ti- A
mor cohibet animos: aſſiduus verò & acer,& extrema admouens, in audaciam iacentes excitat,& omnia experiri ſuadet. Sic feras [149] lineis & pinnâ cluſas contineas: eaſdem à tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntque [150] formidinem. Acerrima virtus eſt,quam vltima neceſſitas extundit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoque plus ſpei, quàm periculorum, oſtentet: alioquin vbi quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat,& [151] alienâ animâ abuti. Placido tranquilloque regi fida ſunt auxilia ſua,quibus ad communem ſalutem vtatur:glorioſuſque miles (publicæ enim ſecuritati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, vt parentis cuſtos. At illum acerbum, & ſanguinarium, neceſſe eſt grauentur ſtipato-
XIII. res ſui. Non poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus non aliter quàm beſtijs homines obiectat: omnibus [152] reis noxior ac ſolicitior, vt qui homines deoſque teſtes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, vt non liceat illi mutare B
mores. Hoc enim, inter cetera, vel peſſimum habet crudelitas: perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. [153] Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. quid autem eo infelicius,cui iam eſſe malò neceſſe eſt? O miſerabilem illum,ſibi certè! nam ceteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa quàm domeſtica: cùm arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumſpexit quæque fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit: ſæpè mortem timet,ſæpiùs optat, inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E contrario, is cui curæ ſunt vniuerſa, quamquam alia magis, alia minùs tuetur, nullam non Reip. partem tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex vſu eſt animaduertere, oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placidè ac ſalutariter exercet,approbare imperia ſua ciuibus cupiens: felix abundè ſibi viſus, ſi fortunam ſuam [154] publicauerit; ſermone affa- C
bilis, acceſſuque facilis, vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis deſiderijs propenſus, [155] & iniquis acerbus, à totâ ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem

149. LINEIS ET PINNA.] *Funiculi extenſi, quos Lineas appellant. & ijs intexta variarum auium pinna, ad feras terrendas & coërcendas, vt in retia agerentur, in veterum vſu fuère. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc* Lineam *μήρινθον Oppianus appellat*, funiculum. IV. *Halieutic.*

Μηρίνθῳ σφίγξαντες ἅπαν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ κύκλον
Ὀρνίθων δήσαντο θοὰ πτερά:
Funiculo cingunt ſiluam omnem, circaque nectunt
Alituum leuium pinnas. *Nemeſianus deſcribit:*
Linea quinetiam magnos circumdare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vnâ ex alite pinnas:
Namque vrſos, magnoſque ſues, ceruoſque fugaces
Terrificant, liniq; vetant tranſcendere ſeptum.

Gratius è cygni & vulturis plumis maximè format: & addit: — ab vulture dirus auaro
Turbat odor ſiluas.

Quâ cauſſâ à Lucano ſcriptum:
— ſic dum pauidos Formidine ceruos
Claudat, odoratæ metuentes aëra pinnæ.

Quamquam & tingi ha pinnæ ſandice aut rubro ſolent. Vnde Virgilius:
Puniceæve agitant pauidos formidine pinnæ.

Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinnâ, Vano claudat terrore feras. *Naſter de Irâ* II. *cap.* XII. Rubens pinna. *Multi ad hanc Formidinem alludunt; pulchrè Epictetus apud Arrianum* II. *Diſſert. cap.* I. Λοιπὸν ἡμῖν τὸ τῶν ἐλάφων πάσχομεν, ὅτε φοβοῦνται φεύγωσι αἱ ἔλαφοι τὰ πτερὰ, ποῦ στρέφονται, καὶ πρὸς τίνα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ; πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται, ἐναλλάξασαι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαρραλέα: Ceterùm nos idem quod cerui facimus, qui dum exterriti fugiunt pinnas, aliò ſe vertunt, & quaſi ad ſecura loca in ipſa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non ti- D
mendis. *Ita hæc vertenda: interpres meus fecerat,* fugiunt volucrum inſectationem.

150. FORMIDINEM.] *Adde De Irâ* II. *cap.* XII.

151. ALIENA ANIMA.] *Eius quem timent. in illum potiùs ruere.*

CAP. XIII. 152. REIS NOXIOR.] *Meus & priſci,* rebus noxior. *ex qua facile facilu,* reis obnoxior: *quod omnino verum eſt.*

153. SCELERA ENIM.] *Seneca in Agamemnone:* Per ſcelera ſæpè ſceleribus tutum eſt iter.

154 PVBLICAVERIT.] *Felicitatem ſuam communicauerit, in publicum verterit.*

155. ET INIQVIS.] *Pro hac benignitate magis eſſet,* nec iniquis acerbus.

156. TOL-

A [illegible] de illo homines ſecretò loquuntur, quæ palàm.[156] Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur: benè ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non dubitat, quibus tale ſæculum oſtenderit. Hic Princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidijs eget: [157] arma ornamenti cauſſâ habet. Quod ergo officium eius eſt? quod bonorum parentum: qui obiurgate liberos nonnunquam blande, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando [158] admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium, [159] ad primam offenſam, exheredat? niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, niſi plus eſt [160] quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad [161] decretorium ſtilum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & [162] peiore loco iam poſitam, reuocet: ſimul deplorata eſt, vltima expetitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt: quem appellauimus [163] *Patrem patriæ*, non adulatione vanâ adducti. Cetera enim cognomina honori data ſunt. [164] *Magnos* & [165] *Felices* & *Auguſtos* diximus, & ambitioſæ maieſtati quidquid potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes: *Patrem* quidem *patriæ* appellauimus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem [166] patriam: quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos ponens. Tardè ſibi patet membra ſua abſcindat: etiam cùm abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, [167] cunctatus multum diuque. Propè enim eſt vt libenter damnet, qui citò: propè vt iniquè puniat, [168] qui nimis. [169] Erixonem equitem Romanum memoriâ noſtrâ, quia filium ſuum flagellis [170] occiderat, populus in foro [171] graphijs [172] confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis tam patrum quàm filiorum manibus eripuit. [173] T. Arium, qui filium deprehenſum in parricidio, exſilio damnauit, cauſſâ cognitâ, nemo non ſuſpexit, quòd contentus exſilio,

156. TOLLERE FILIOS.] *Plinius Panegyrico:* Super omnia eſt tamen, quòd talis es, vt ſub te liberos tollere libeat & expediat. nemo iam parens filio niſi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter inſanabiles morbos Principis ira numeratur.

157. ARMA ORNAMENTI.] *Mamertinus in Laudatione Iuliani:* Arma igitur & iuuenes cum gladijs atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſollennis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt, cùm ſis firmiſſimo muro ciuici amoris obſeptus?

CAP. XIV. 158. ADMONERE.] *Nempe officij ſui.*

159. AD PRIMAM OFF.] *Cicero pro Roſcio:* Magna oportet eſſe vitia atque peccata filij, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipſam vinceret, vt amorem illum penitus inſitum eijceret ex animo, vt denique ſe patrem eſſe obliuiſceretur.

160. QVOD TIMET.] *Niſi extremum aliquod ſcelus, & parricidium metuat.*

161. DECRETORIVM.] *Id eſt, vltimum & quo ſententiam in filium Abdicationis ſiue exheredationis ſcribit.* Decretorium *enim, iudiciale,* κριτικόν. *Vide Epiſtol.* CII. *& Saturnalia noſtra, libro* II. *cap.* XIX.

162. PEIORE LOCO.] *In præcipiti, & in lapſu.*

163. PATREM PATRIÆ.] *Conſentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap.* LVIII. *Nam ab illo titulus adhæſit alijs, in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus.*

164. MAGNOS.] *Vt Pompeium.*

165. FELICES.] *Vt Sullam.*

166. PATRIAM.] *Non dominicam.*

167. CVNCTATVS.] *Iuuenalis:* Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

168. QVI NIMIS.] *Imò ſemper & certò iniquè, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuſtè & ſine cauſſâ punire, qui modum excedit. Poteſt igitur æquitas eſſe in cauſſâ: iniquitas in modo.*

169. ERIXONEM.] *Alij & alij,* Trixonem. *magis Romanum eſſet,* Trichonem, *ſiue* Triconem. *Vtroque enim modo credo ſcriptitaſſe.*

170. OCCIDERAT.] *Rectè. nec accedo ijs qui* ceciderat, *contra libros, ſupponunt. Ignominioſum ſanè & ſeruile flagellis cædi: ſcimus. ſed patri hoc ita inuidiæ odioque fuiſſet, cui plura & vltima in filium licent? Non opinor: ſed hoc odium meritò habuit, quòd impetu & ſæuitiâ, ipſe ſuis manibus, filium flagris neci dediſſet.*

171. GRAPHIIS.] *Nec enim telis aut pugionibus vulgò tunc accincti. Itaque in ſubitâ irâ, ad hæc, quæ prompta erant, confugiebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus ſecum ferebant. Nam Graphium (Græcanicâ voce) ſtilus ferreus, acutus. quo & Cæſar Iulius* Caſcæ brachium traiecit: *& Caligula Senatorem quemdam* graphijs confoſſum, lacerandum ceteris tradidit. *Suetonius in vitâ vtriuſque.*

172. CONFODIT.] *At non occidit. nam Cæſar eripuit, vt ſequitur.*

CAP. XV. 173. T. ARIVM.] *Sic Muretus: at libri noſtri* Tarium *iunctim præferunt. Et verò* L. Tarius Rufus, *ipſo Auguſti imperio, Conſul fuit, anno* DCCXXXVII. *Vide Faſtos.*

exſilio, & exſilio [174] delegato. Maſſiliæ parricidam [175] continuit, & [176] annua illi præſti- A
tit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, vt in quâ ciuitate nunquam
deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus eſſet, quem is pa-
ter damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares
bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit [177] in conſilium
Cæſarem Auguſtum. venit in priuatos penates, aſſedit, [178] pars alieni conſilij fuit. Non
dixit: Imò in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cognitio,
non patris. Auditâ cauſsâ, excuſſiſque omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat, &
his quibus arguebatur, [179] petit, vt ſententiam ſuam quiſque ſcriberet, ne ea omnium fie-
ret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur [180] codicilli, iurauit ſe T. Arij
hominis locupletis [181] hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, [182] puſillo animo.
timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle filij damnatione. Ego contrà ſentio.
Quilibet noſtrûm debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bonâ
conſcientiâ: Principes multa debent etiam [183] famæ dare. Iurauit ſe non aditurum here- B
ditatem. Arius quidem eodem die [184] & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar liberta-
tem ſententiæ ſuæ redemit: & poſtquam approbauit [185] gratuitam eſſe ſeueritatem ſuam,
quod Principi ſemper curandum eſt, dixit, relegandum quò patri videretur. [186] Non cul-
leum, non ſerpentes, non carcerem decreuit: memor [187] non de quo cenſeret, ſed cui in
conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit, in filio ado-
leſcentulo impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentiâ, [188] timidè
XVI. geſſiſſet: debere illum ab vrbe & à parentis oculis ſubmoueri. O dignum, quem
in conſilium patres aduocarent! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis ſcri-
berent! Hæc clementia Principem decet, vt quocumque venerit, manſuetiora omnia
faciat. Nemo regi tam vilis ſit, vt illum perire non ſentiat. qualiſcumque, pars imperij
eſt. In magna [189] imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt vnum imperandi
genus. imperat Princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus vel
centurio militibus. Nónne peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos, etiam C
ex leuiſſimis cauſſis, compeſcet? Vter autem præceptor liberalibus ſtudijs dignior, qui
excar-

174. Delegato.] *Omnino*, delicato, *malim. nam talis in otiosâ & maritimâ vrbe illâ ſedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem:* Tu ſi ita dixiſſes, non hic Maſſiliæ mullos ederem: *in Dione* XL.

175. Continvit.] *Clauſit, & eo loco circumſcripſit. Ergo relegatio propriè, non exſilium fuit.*

176. Annva.] *Pandectarum titulus*, De annuis legatis: *& intelleguntur pecuniæ alimenta. Gloſſa:* Annuum, τὸ ἐνιαυσιαῖον σιτηρέσιον, alimentum annuum. *Suetonius Tiberij cap.* L. Peculio conceſſo à patre, præbitiſque annuis fraudauit.

177. In consilivm.] *De more. nam pater filio primatus iudex & cenſor: atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores adhibebat, de quorum conſilio ſtatueret. In Valerio, lib.* V. *c.* VIII. *atque alibi exempla.*

178. Pars alieni.] *Non caput. quæ omnia ad modeſtiam Auguſti, & in amicos benignitatem.*

179. Petit.] *Ipſe Cæſar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem ſententijs & veritatem dandam: de quâ nos in Politicis*

180. Codicilli.] *In quibus ſententiæ ſcripta.*

181. Hereditatem non ad.] *Ergo iam heres inſtitutus erat, & ſciebat minimè. ſed potuiſſet inſtitui, & ex more eius aut crebrum iri, orbos aut qui beneficia à Cæſaribus haberent, mori illis heredibus ſiue ex aſſe, ſiue ex parte. Auguſtus igitur præcauit & rem & ſuſpicionem hoc facto, & ſententiam ſuam ſpei aut effectus immunem oſtendit.*

182. Pvsillo animo.] *Quia excuſat, in quo nemo accuſat: atque ita ſeipſe penè accuſat.*

183. Famæ dare.] *Debent certè. & Taciti noſtri ſcitum eſt,* Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda. *O amens eam, & huius amore virtutem! Verè ab eodem ſcriptum:* Contemptu famæ contemni virtutes. D

184. Et alterum.] *Nam filium perdidit ſuâ Abdicatione, Cæſarem, eius Abiuratione.*

185. Gratvitam esse.] *Spei aut præmio non obnoxiam.*

186. Non cvlleum.] *Infra, cap.* XXXIII. *Parrè ſimilis clementiæ in eodem Auguſto exemplum Suetonius refert in ipſo, cap.* XXXIII.

187. Non de qvo.] *Qui ipſe meritus erat. quippe animo & conatu parricida.*

188. Timide gess.] *Acutè. aggreſſus quidem ſcelus, ſed parum deſtinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coerceret. Ita excuſat factum quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. Imperia.] *Velim abeſſe hanc vocem.*

190. Mo-

A excarnificabit diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo
oculus hæſerit: an qui [190] monitionibus, & verecundiâ, emendare ac docere malit? Tri-
bunum centurionemque da ſæuum: deſertores faciet, [191] quibus tamen ignoſcitur. Num-
quidnam æquum eſt, grauiùs homini & duriùs imperari, quàm imperatur animali-
bus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magiſter.
Fit enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit
venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quíque iam exercitatis vtitur [192] ad excitan-
das, vel perſequendas feras. Nec crebrò illis minatur: contunderetur enim animus, &
quidquid eſt indolis, comminuetur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi erran-
díque paſſim concedit. Adijcias his licet, [193] tardiora agentes iumenta: quæ cùm ad con-
tumelias & miſerias nata ſint, nimiâ ſæuitiâ coguntur iugum detrectare. Nullum XVII.
animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum, quàm homo: nulli magis par-
cendum. Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram
exercere, peſſimâ autem conditione [194] hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur:
B atqui & hic morbus animi eſt: mollem medicinam deſiderat, ipſúmque medentem mi-
nimè infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare, ne curet. Idem in his, quorum animus
affectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt: non citò ſpem proijcere, nec
[195] mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum vitijs, reſiſtat; alijs morbum ſuum ex-
probret; quoſdam molli curatione decipiat, citiùs meliuſque ſanaturus remedijs fallen-
tibus. Agat Princeps curam, non tantùm ſalutis, ſed etiam honeſtæ [196] cicatricis. Nulla
regi gloria eſt ex ſæuâ animaduerſione. quis enim dubitat poſſe? at contrà maxima, ſi
vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit. Seruis im- XVIII.
perare moderatè, laus eſt: & in mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impunè
pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui boníque natura: quæ parcere etiam capti-
uis, & pretio paratis, iubet. Quantò iuſtius hominibus liberis, ingenuis, honeſtis, non
vt mancipijs abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorúmque tibi non tradita ſeruitus
ſit, ſed tutela? Seruis [197] ad ſtatuam licet confugere. cùm in ſeruum omnia liceant, eſt
C aliquid, quod in hominem licere commune ius animantium vetet: [198] quia eiuſdem
naturæ eſt, cuius tu. Quis non [199] Vedium Pollionem peiùs oderat, quàm ſerui ſui,
quòd murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in [200] vi-
uarium, quid aliud quàm [201] ſerpentibus, obijci iubebat? O hominem mille mortibus
dignum! ſiue deuorandos ſeruos obijciebat murænis, quas eſurus erat, ſiue [202] in hoc
tantùm illas alebat, vt ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles totâ ciuitate com-
mon-

190. MONITIÓNIBVS.] *Sic oportet. nam, vt Fabius*, Sicui eſt mens tam illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt peſſima quæque mancipia, durabitur.

191. QVIBVS TAMEN.] *Praua diſtinctio: quis enim Deſertoribus ignoſcit, quos leges puniunt? Tu interpunge:* deſertores faciet. Quibus tamen igno-
D ſcitur? numquidnam æquum eſt &c. *Sententia aperta. Ignaſci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoſcitur, & molliter habentur: cur non magis illis?*

192. AD EXCITANDAS.] *Quod faciunt ſagaces canes, qui in cubili deprehenſas excitant, & venatorys canibus tradunt.*

193. TARDIORA.] *Boues, equos, aſinos.*

CAP. XVII. 194. HOMINEM ESSE.] *Scripti*, ſub homine eſſe. *Voculam inſere*, ſub homine hominem eſſe?

195. MORTIFERA.] *Vt in deſperatione, medici*

196. CICATRICIS.] *Vt nec infamia quidem appareat.*

CAP. XVIII. 197. AD STATVAM.] *Sub Impp. ille mos. & ſerui iniuriâ affecti aut afficiendi, non ad templa ſolùm, ſed ad ſtatuam quamcumque Principis confugiebant: (multa autem in foris, vicis, vijs paßim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis ſatis hoc firmaui & docui ad III. Annalem Taciti.*

198. QVIA EIVSDEM.] *Sex hæc verba inſerui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.*

199. VEDIVM POLL.] *De quo homine, an monſtro, De Irâ III. cap. XL.*

200. VIVARIVM.] *Quicumque lacus, vbi viua animantes aluntur, feræ, aues, piſces.*

201. SERPENTIBVS] *Nam formâ vix diſſident. De hac re Plinius lib. IX. cap. XXIII.* Inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques Rom. ex amicis D. Auguſti, viuarijs earum immergens damnata mancipia: non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum hominem pariter diſtrahi ſpectare non poterat.

202. IN HOC TANTVM.] *Oblectamento ſua ſæuitia. non vt paſceretur ijs, ſed vt paſceret.*

203. PVBLI-

monſtrantur, inuiſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latiùs patet, & infamia, at- A
que odium ſæculis traditur. Quantò autem non naſci melius fuit, quàm numerari inter
XIX. [203] publico malo natos? Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum
regenti ſit quàm clementia: quocunque modo is, & quocunque iure præpoſitus ceteris
erit. Eò ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur, quò in maiori præſtabitur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt regem: quod & ex alijs animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi [204] ampliſſimum cubile eſt, [205] medioque ac tutiſſimo loco. Præterea [206] onere vacat, exactor alienorum operum: & [207] amiſſo rege, totum dilabitur examen. nec vnquam [208] plus vnum patiuntur, melioremque pugnâ quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimiliſque ceteris, [209] tum magnitudine, [210] tum nitore, hoc tamen maximè diſtinguitur. Iracundiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: [211] rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec vltionem [212] magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos, exercere ſe in B
paruis, & ingentium rerum documenta [213] minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cùm tantò hominum moderatior eſſe animus debeat, quantò vehementiùs nocet. Vtinam quidem eadem homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo frangeretur: nec ſæpiùs liceret nocere quàm ſemel, nec [214] alienis viribus exercere odia! facilè enim laſſaretur furor, ſi [215] per ſe ſibi ſatisfaceret, & ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt [216] timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obſeruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe iudicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis [217] ægram
vitam

203. PVBLICO MALO.] *Sicut aduerſa formula in bonis Principibus*, Bono publico natos. *Suetonius, Neronis cap.* VI. Præſagio fuit Domitij patris vox, negantis quidquam ex ſe & Agrippinâ niſi deteſtabile, & malo publico, naſci potuiſſe.

CAP. XIX. 204. AMPLISSIMVM CVBILE.] *Plinius:* Regias imperatoribus futuris in imâ parte aluei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes.

205. MEDIOQVE.] *Quomodo, ſi iam ex Plinio* in imâ parte aluei *locauimus? etſi vulgò tamen in Plinio* vnâ parte, *nimis indefinitè legunt. Sed ſciendum, apes primùm ſuas cellas ſtruere; tum in imis ceris regum; tum denique & fucorum. Ita rex in medio ſimul, & imo: cogitemque Hyginus*, In fine cerarum; *Columella* in extremis fauis *ponit. At Ariſtoteles rem aperit*, IX. *Hiſtor. Animal. cap.* XL. Πλάττουσι δὲ, *inquit*, τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὐτῶν (μικρὰ δ' ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά: Fingunt (cellas) regum iuxta ſuas. Minores autem iſtæ ſunt: & iuxta has fuci. *Plura in eo vide.*

206. ONERE VACAT.] *Plinius:* Cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis.

207. AMISSO REGE.] *Idem Plinius:* Duce prehenſo, totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur. *Sunt ipſa verba quæ in Senecâ: ſi meum quidem manuſcriptum audis (nam alij variant) in quo eſt:* totum dilabitur agmen.

208. PLVS VNVM.] *Nam* plures quidem inchoantur (*Plinius*) ſed ex his, ſoboles cùm adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina.

209. TVM MAGNIT.] *Idem natura myſtes:* Regibus forma ſemper egregia, & duplo quàm ceteris maior, in fronte macula, quodam diademate candicans.

210. TVM NITORE.] *Idem:* Multum etiam nitore à vulgo differunt. C

211. REX SINE ACVL.] *Hoc controuertit Plinius:* Non conſtat inter auctores, rex nullumne ſolus habeat aculeum, maieſtate tantùm armatus, an dederit quidem eum natura, ſed vſum eius illi tantùm negauerit. *Ariſtoteles contra Senecam profert, lib.* V. *Hiſtor. cap.* XXI. Κέντρον δὲ οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' οὐ τύπτουσι. διὸ ἔνιοι μὲν οὐκ οἴονται ἔχειν αὐτούς: Aculeum reges & duces habent quidem, ſed eo non pungunt. quare quidam nec habere eos cenſent. *Cum Senecâ iterùm Dio Chryſoſtomus, qui & hac ipsâ imagine in eamdem ſententiam vtitur*, IV. *De regno.*

212. MAGNO CONSTATVRAM.] *Ipsâ animâ. Virgilius:* —— animaſque in vulnere ponunt.

213. MINIMA.] *Crederem*, minimâ, *auferendi caſu capiendum. Minimâ re, ingentium rerum documento agit. Etſi non nollem etiam*, minimis. D

214. ALIENIS VIR.] *Nam Principes potenteſque per alios, & adminiſtros, nocent.*

215. PER SE SIBI.] *Suis manibus viribuſque, non alienis, vt prauius.*

216. TIMEAT.] *Noto illo verſu*

Timet timentes, metus in auctorem redit.

Sed & Plutarchus pulchrè, Ad indoctum Principem: Τῷ γὰρ ὄντι, δεδίασιν οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τύραννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι. Πλειόνων γὰρ ἄρχοντες, πλείονας φοβοῦνται: Reuerà enim reges pro ſubditis timent, at tyranni ſubditos: quorum potentia ſi creſcit, etiam metus. Pluribus enim cùm imperant plures etiam timent.

217. ÆGRAM.] *Gruterus* agere.

218. COL-

A vitam ſuſtinet: cùm liceat innoxium, atque ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ ius, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſiquis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutuâ paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces; nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire: ſaluum regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt [219] inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm viuere optantibus cunctis, & vota non [220] ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullùm valetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque euenire deputet? [221] In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque auertere velit, ſub quo iuſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent? ſub quo opulenta ciuitas copiâ bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quàm ſi [222] dij immortales poteſtatem videndi ſui
B faciant: [223] intueremur veneranteſ colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum naturâ gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, vt optimus ſimul [224] habeatur.

Duabus de cauſſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Priùs de parte diſſeram, quæ ipſum contingit. difficilius eſt enim moderari, vbi [225] dolori debetur vltio, quàm vbi [226] exemplo. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facilè credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, [227] vt appareat, non minùs rem agi periclitantis, quàm iudicis: hoc ad iuſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifeſtè læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnam, ſi tutò poterit, donet: ſin minùs, temperet: longèque ſit in ſuis, quàm in alienis, exorabilior iniurijs. Nàm quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui XX.
C cùm ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit: qui intelligit magni animi eſſe, iniurias in ſummâ potentiâ pati, nec quidquam eſſe glorioſius, principe impunè læſo. Vltio duas XXI
res præſtare ſolet: aut [228] ſolatium affert ei qui accepit iniuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quàm vt ſolatio egeat: manifeſtiorque vis, quàm vt [229] alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cùm ab inferioribus petitus

219. INEXPVGNABILE.] *Plinius Panegyrica:* Diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

220. SVB CVSTODE.] *Id eſt palàm, & ſecuris ſiquis obſeruet non obſeruet. Cupiunt valentq́; illum ſaluum, tota anima, totâ voce. At ſub cuſtode, alia vota palàm, alia in pectore ſuſcipiuntur. quod Pli-*
D *nius in Laudatione Traiani oſtendit:* Remouerent à cuſtodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palàm concipiuntur. *Idem, in eâdem:* Quem libet, quòd in ſecreta noſtra non inquirant Principes, niſi quos odimus: *& alia quæ adiungit, è quibus vides nec libera, nec vera vota fuiſſe ſub tyrannis. Briſſonius tamen hæc Seneca trahit & apponit ad Plinij locum libri* XXVIII. *cap.* II. In precationibus, nequid verborum prætereatur, de ſcripto præire aliquem, rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat. *At mihi diuerſus ille ritus.*

221. IN HOC.] *Fortaſſe,* Is hoc; *vel,* qui: *ſi tamen non aliquis hic defectus.*

222. DII IMMORTALES.] *Eſt Homericum illud:*

Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν:
Vadentemque per vrbem, adſpectant numinis inſtar.

223. INTVEREMVR VENER.] *Diſtinguam:* faciant, intueremur vener. *Quidam libri,* intueamur: *item rectè.*

224. HABEATVR.] *Quibuſdam,* habeare: *benè, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. DOLORI.] *Cùm ſe vindicat.*

226. EXEMPLO.] *Cùm alium, & nequis temerè iniurius ſit aut lædat.*

227. VT APPAREAT.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem:* faueat & appareat, vt non minorem agi rem periclitantis, quàm iudicis, ſciat. *Appareat, id eſt, adſit præſtoq́; ſit ad tuendum. Vocula autem,* ſciat, *à libris additur.*

CAP. XXI. 228. SOLATIVM AFFERT.] *Nam* dulce eſt, dolorem reddere: *lib.* II. *De Irâ, c.* XXXII. *Et apud Pacuuium aliquis:*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutam expetunt,
Quòd priuſquam intereo, ſpatium vlciſcendi danunt.

229. ALIENO MALO.] *Noxâ ac læſione alterius.*

tus violatuſque eſt. nam ſi quos pares aliquando habuit, [230] infra ſe videt, ſatis vindica- A
tus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta: ſeruauit quidem nemo, niſi maior
eo quem ſeruauit. Vti itaque animosè debet tanto munere deorum, dandi auferendique
vitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando [231] ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc arbi-
trium adeptus, vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Perdidit
enim vitam, qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capi-
te ſuo [232] regiamque ſententiam exſpectauit, in ſeruatoris ſui gloriam viuit, pluſque no-
mini eius confert incolumis, quàm ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectacu-
lum alienæ virtutis eſt: in triumpho citò tranſiſſet. Si verò regnum quoque ſuum tutò
relinqui apud eum potuit, reponique eò vnde deciderat: ingenti incremento ſurgit laus
eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, ſumere. Hoc eſt etiam ex vi-
ctoriâ ſuâ triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos inue-
niſſe. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eò moderatiùs agendum eſt, quò mino-
ris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & B
non aliter quàm in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus
eſt: at in ijs qui in ore ciuitatis ſeruati punitique erunt, occaſione notæ clementiæ vten-
XXII. dum eſt. Tranſeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis [233] hæc tria lex ſe-
cuta eſt, quæ Princeps quoque ſequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut vt pœ-
nâ eius ceteros meliores reddat; aut vt ſublatis malis ſecuriores ceteri viuant. Ipſos faci-
liùs emendabis minore pœnâ: diligentiùs enim viuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo
dignitati perditæ parcit. impunitatis genus eſt iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis
autem mores magis corrigit parcitas animaduerſionum. facit enim conſuetudinem
peccandi, [234] multitudo peccantium: & minùs grauis nota eſt, quam turba damnato-
rum leuat: & ſeueritas, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit aucto-
ritatem. Conſtituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius feliciùs compeſcit,
[235] ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam inuitus, & cum magno tor-
mento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. C
XXIII. Grauior multò pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur. Præterea videbis ea
ſæpè committi, quæ ſæpè vindicantur. [236] Pater tuus plures [237] intra quinquennium
[238] culleo inſuit, quàm omnibus ſæculis inſutos accepimus. multò minùs audebant li-
beri nefas vltimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summâ enim prudentiâ
[239] altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi maluerunt, velut incredibile ſcelus, & vltra
auda-

230. INFRA SE.] *Claudianus:*
—— ignoſcere pulchrum
Iam miſero, pœnæque genus, vidiſſe precan-
tem.

231. SVO FASTIGIO.] *Meus*, ſibi faſtigium ob-
tinuiſſe; *nec longè ab eo Pinciani. Cui aſſentior emen-
danti:* quos ſcit aliquando ſimile faſtigium obti-
nuiſſe.

232 REGIAMQVE.] *Diſplicuit Mureto, & eiecit. At libri aſſerunt, niſi quod quidam* regioque. *Ex quo ego*, regnoque *fecerim.*

CAP. XXII. 233. HÆC TRIA.] *Agellius libro* VI. *cap.* XIV. *& ipſe puniendi tres cauſſas ſiue genera ponit, ſed leui diſſenſu. Vide.*

234. MVLTITVDO.] *Idem de Benef.* III. *cap.* XVI. Pudorem rei tollit multitudo peccan-
tium, & deſinit eſſe probri loco commune male-
dictum.

235. SI PATIENS. *Nam, vt Latinus Pacatus in Panegyrico*, quieſcentibus legum minis, ſubijt quemque priuatim ſui pœnitentia: *& vt Plinius*, caſtigauerunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari merebantur. *Duc eodem hoc quoque Plinij:* Neſcio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos eſſe patitur, quàm qui cogit.

CAP. XXIII. 236. PATER TVVS.] *Claudius, qui Neronem malo ſuo & publico adoptauit.*

237. INTRA QVINQVENNIVM.] *Vltimum, opinor.*

238. CVLLEO.] *Res iam nota. parricidæ damnati ſtatim caput & os obuoluebantur, & inde in* D
carcerem ducti, tum culleo (id eſt ſacco coriaceo) inſuti in mare deferebantur. Auctor ad Herennium libro I. Ei damnato, ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt, & in carcerem ductus eſt. *Vide Feſtum in* Obuoluere, *Quinctilianum Declamat.* CCXCVIII. *Senecam De Irâ*, I. *cap.* XVI. *Suprà hoc libro, cap.* XV. Non culleum, non ſerpentes. *Gloſſarium vetus:* Fuit lex, vt qui parricidium feciſſet, publicè in culleo miſſus inſueretur, cum viperâ, & cane, & ſimiâ, & gallo, impijs animalibus, impius homo: & ſuper plauſtrum, iunctis nigris bobus, deferretur in mare.

239. ALTISSIMI VIRI.] *Solonem intellegit, de quo Cicero pro Roſcio:* Solon cùm interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui
paren-

A audaciam poſitum præterire, quam dum vindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ
cum [240] lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtrauit. peſſimo loco pietas fuit, poſt-
quam [241] ſæpiùs culleos vidimus, quam cruces. In quâ ciuitate raró homines puniuntur,
in eâ conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe innocentem
eſſe ciuitas, erit. magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe
viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere ciuitati, quantò plures mali ſint.

[242] In Senatu dicta eſt aliquando ſententia, vt ſeruos à liberis [243] cultus diſtingueret: XXIV.
deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri [244] numerare nos cœ-
piſſent. Idem ſcito metuendum eſſe, ſi nulli ignoſcitur: citò apparebit, pars ciuitatis de-
terior quantò prægrauet. Non minùs Principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico
multa funera. Remiſſiùs imperanti, meliùs paretur. Naturâ contumax eſt humanus
animus, & in contrarium atque arduum nitens, ſequiturque faciliùs, quàm ducitur. Et
vt generoſi atque nobiles equi, meliùs facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria
B innocentia impetu ſuo ſequitur, & dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. plus itaque
hac viâ proficitur. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignum tam miti ani-
mo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine, in ſilue-
ſtre animal tranſire. Quid enim intereſt; oro te Alexander, [245] leoni Lyſimachum XXV.
obijcias, an ipſe laceres dentibus tuis? tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes
tibi potiùs vngues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigi-
mus à te, vt manus iſta, exitium familiarium certiſſimum, vlli ſalutaris ſit: vt iſte animus
ferox, inſatiabile gentium malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur: clementia voce-
tur, ſi ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare vel ma-
ximè abominanda ſit ſæuitia, quòd excedit fines, primùm ſolitos, deinde humanos.
Noua ſupplicia conquirit, ingenium aduocat, inſtrumenta excogitat, per quæ varietur
atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus
ad inſaniam peruênit vltimam, cùm crudelitas verſa eſt in voluptatem: & iam occidere
hominem iuuat. Nam talem virum à tergo ſequitur euerſio, odia, venena, gladij. tam
C multis periculis petitur, quàm multorum ipſe periculum eſt: priuatiſque nonnunquam
conſilijs, aliàs verò conſternatione publicâ circumuenitur. Leuis enim & priuata per-
nicies, non totas vrbes mouet: quòd latè furere cœpit, & omnes apperit, vndique confi-
gitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publicè [246] conſequuntur: vbi aliqua ſolitam
menſuram tranſijt, & in monſtrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & [247] ſufflatu
deuſsit obteritque quacunque inceſſit, [248] balliſtis petitur. Poſſunt [249] verba dare,
& eua-

parentem necaſſet? reſpondit, ſe id neminem fa-
cturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cùm de
eo nihil ſanxerit, quod anteà commiſſum non
erat, ne non tam prohibere, quàm admonere vi-
deretur.

240. LEGE COEPERVNT.] *Fortaſſe*, cùm legem
cœperunt.

D 241. SÆPIVS CVLLEOS.] *Sub Claudio. de quo Suetonius, hoc ipſum tangens, cap.* XXXIV. Pœnas parricidarum repræſentabat exigebatque coràm.

CAP. XXIV. 242. IN SENATV.] *Meus & plerique ſcripti*, Indicta eſt aliquando à Senatu ſententia. *Quidam*, Inducta. *Fortaſſe*, Indic ita. *vt ſignificet poſitam tantùm, non probatam vel admiſſam.*

243. CVLTVS DISTING.] *Non ergo antè? non ita vulgo. Nam etſi toga ciuium propriè erat; tamen plerique ſenatorum tunicati curſitabant, id eſt veſte ſeruili. Rara inquam tunc, niſi honeſtioribus, toga. adeò vt in Gloſſis legas*, Συγκλητικὸν φόρημα, Toga: *id eſt*, Veſtis Senatoria, toga: *quaſi Senatorum eo tantùm. At in Dione crebrò* Equeſtris habitus, *pro eâdem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam vniuerſè loqui de* liberis, *non de* ciuibus *modò: itaque horum ſententia quærebat notam ſeruis dandam, quâ à toto illo genere diniderentur. Tale Alexander Seuerus Imp.* in animo habuit, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus ſeruis, vt in populo poſſint agnoſci. *Lampridius.*

244. NVMERARE NOS.] *Perpaucos ſcilicet pro ſuâ copiâ. atque ita periculum imminebat, ne animos & manus tollerent in heros.*

CAP. XXV. 245. LEONI LYSIMACHVM.] *Idem libro* III. *De Ira, cap.* XVII. *Plinius* VIII. *cap.* XVI. incluſum cum leone, Alexandri iuſſu, eumque ſtrangulatum ab eo *ſcribit: cui ferè aſſentitur Pauſanias in Atticis. Adde & Iuſtinum libro* XV. *& Curtium libro* VIII. *qui tamen inclinat fabellam eſſe.*

246 CONSEQVVNTVR.] *Patiens li no ione. Vnus tamen ſcriptus*, conſequirunturː *è qua*, conquiruntur, *facias.*

247. SVFFLATV.] *Scripti*, ſi afflauit. *Puto*, ſuo afflatu.

248. BALLISTIS PETITVR.] *Vt illo in Africâ, quam Regulus occidit: quò alluſum.*

249. VERBA DARE.] *Fallere & ludere.*

& euadere puſilla mala: ingentibus obuiàm itur. Sic vnus æger nec domum quidem per- A
turbat: at vbi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga
eſt, & dijs ipſis [250] manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit: fami-
lia viciniq́ue aquam ingerunt. at incendium vaſtum, & multas iam domos depaſtum,
XXVI. parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum ſeruiles quoque manus, ſub certo
[251] crucis periculo, vltæ ſunt: tyrannorum, gentes populiq́ue, & quorum erat malum, &
hi quibus imminebat, exſcindere aggreſſi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſur-
rexerunt, perfidiamq́ue, & [252] impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant,
in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe do-
cuit? non diu [253] paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat. Sed puta tutam eſſe cru-
delitatem: quale eius regnum eſt? non aliud, quàm captarum vrbium forma, & terri-
biles facies publici metus. Omnia mæſta, turbida, confuſa: voluptates ipſæ timen-
tur. Non conuiuia ſecuri ineunt, in quibus lingua ſolicitè [254] etiam ebrijs cuſtodienda
eſt: non [255] ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur
licet magnâ impenſâ, & regijs opibus, & [256] artificum exquiſitis nominibus: quem ta- B
men [257] è ludo in carcerem ire iuuet? Quod iſtud, dij boni, malum eſt, occidere, ſæuire,
delectari ſono cathenarum, & ciuium capita [258] decidere, quocumque ventum eſt mul-
tum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones
vrſiq́ue regnarent? ſi ſerpentibus in nos, ac [259] noxijſſimo cuique animali daretur pote-
ſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis, &
tuta eſt etiam [260] inter feras ſimilitudo: apud homines tantùm, nec à [261] neceſſarijs qui-
dem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuaq́ue in æquo habet, quò poſſit exercitatior à ſin-
gulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere. Et inijcere tectis ignem, [262] ara-
trum vetuſtis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi iubere aut alterum,
parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum [263] ſubiectus ſtetit,
cru-

C

250. MANVS INTENDVNTVR.] *Per iram, & vt in iurgio. queruli ſcilicet, quòd dij ita ſa-niant.*

CAP. XXVI. 251. CRVCIS.] *Quæ ſeruilis pœna, vt docui de Cruce.*

252. IMPIETATEM.] *Pro inclementiâ. vt contrà* Pietas, *illius aui ſcriptoribus, pro Clementiâ.*

253. PARET.] *Scripti,* apparet: *nec diſplicet, quia de apparitoribus ſermo.*

254. ETIAM EBRIIS.] *Exemplum de Beneſ.* III. *cap.* XXVII.

255. SPECTACVLA.] *Ad Caligulam hoc ſpectat, qui* infenſus turbæ aduerſus ſtudium ſuum fauenti, exclamauit, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet! *& è plebe multos, etiam ex honeſtioribus quoſdam, ob tales cauſſas, beſtijs aut gladijs obiecit. Similia Domitianus poſteà,* & quemdam patremfamilias, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus obiecit: *quia Thracibus fauebat. Hæc Suetonius: & eâdem de re Plinius, Laudatione:* Nemo ſpectator ſpectaculum factus *(vt nempe ſub tyrannis)* miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit.

256. ARTIFICVM.] *Scænicorum, ſiue Hiſtrionum.*

257. E LVDO IN CARC.] *Imò in arenam aut mortem herclè, non in carcerem. Itaque videſis mei, & quorumdam Gruteri librorum, ſcriptionem:* quem tamen ludi in carcere iuuent? *Alij,* ludere in carcerem. *Noſtrum illud placet, hoc ſenſu: At quem iuuent ludi, velut in carcere, editi? quia Amphitheatrum illud ibi clauſos habebat (nec vel exitus ſecurus erat, ne ſpernere videreris) & exſpectantes quàm mox, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem.*

258. DECIDERE.] *Agendi notione, abſcindere, amputare.*

259. NOXIISSIMO.] *Ita ſuprà* obnoxior: & idoneor, induſtrior, *ac plura alibi, præter tritum vſum. Tamen in pleriſque ſcriptis eſt,* noxioſiſſimo: *nec id malè.*

260. INTER FERAS.] *Plinius, lib.* VII. Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentium morſus non petit ſerpentes: nec maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. *Horatius:*

Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar, feris. D

261. NECESSARIIS.] *Cognatis, affinibus.*

262. ARATRVM.] *Mos in euertendis vrbibus olim. & ſicut aratro condebantur, ita eodem ſignificabant exſcindi. Modeſtinus Ictus:* Si vſusfructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas eſſe deſinit, vt paſſa eſt Carthago. ideoq́ue, quaſi morte, deſinit habere vſumfructum. *Horatius:*

——— & altis vrbibus vltimæ
Stetêre cauſſæ, cur perirent
Funditus, imprimeretq́ue muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

263. SVBIECTVS STETIT.] *Velim cum Grutero,* ſubiectu. *Quæ locutio de Benefic.* II. *cap.* XXIX. *& Conſol. ad Marc. cap.* IX.

264. IN

A crudelitatem ſuam [264] in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipſâ morte reuocare, & mereri clementiâ [265] ciuicam. Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quàm [266] illa corona OB. CIVES. SERVATOS. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non part.ꝑbello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publicè ſeruare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

264. IN ORDINEM.] *Leges ſibi datas, liberum & ſuum ius ereptum.*

265 CIVICAM.] *Intellege, coronam.*

266. ILLA CORONA.] *Quæ in veſtibulo Cæſarum, deinde ab Auguſto. Nam Senatus, inter alios honores, Conſulatu eius ſexto decreuit, καὶ τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι. τότε οἱ*
B *ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι, καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη:* Laurus ante regiam eius ſiue palatium poni, & coronam querceam ſuper eas aptari. quod ideò decretum ſcilicet, quòd & perpetuus hoſtium victor eſſet, & ciuium ſeruator. *Ita Dio libro* LIII. *in actis anni* DCCXXVI. *Laureatæ igitur fores (in Conſol. ad Polyb. cap.* XXXV.*) in ſignum victoriæ, Ciuica ſuper eas corona, in clementiæ, & ob ciues bellis internis ſeruatos. Tiberius ſucceſſor, quaſi per modeſtiam (Suetonius cap.* XXVI.*)* Ciuicam in veſtibulo coronam recuſauit. *At Claudius (idem, cap.* XVII.*)* naualem coronam, faſtigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam fixit. *Valerius* II. *cap.* VIII. Ceterùm ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi OB CIVES SERVATOS corona danda eſt. quâ poſtes Auguſtæ domus ſempiternâ gloriâ triumphant. *Sed & ſpolia ibi affixa ſimul. Ouidius* III. *Triſtium:*

—— video fulgentibus armis
Conſpicuos poſtes, tectaque digna Deo:
Et Iouis hæc, dixi, domus eſt. quod vt eſſe putarem,
Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Cauſſa ſuperpoſitæ ſcripto teſtata coronæ,
SERVATOS CIVES indicat huius ope.

Plura ibi, & de lauro. Adde Faſtorum lib. IV. *in fine, itemq; Numos priſcos, in quibus & Corona hæc, & inſcriptio. Alluſit Martialis lib.* IX. *epig. vlt.*

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B

ITERVM *Neronis laudatio, & generoſæ eius vocis. Tum ad ſecundam partem tranſit, Naturam Clementiæ, ipſamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem prôducit ac deſcribit. Fines deinde ſuos Clementiæ dat, quam à miſericordiâ vult remotam: nam hanc Stoicis vitium eſſe. Neque Ignoſcere etiam, aut Veniam dare concedit: ſed Parcere, Conſulere, & quæ verbis magis, quàm rebus, illi diſtinguunt. Hic libri finis, ſed non Materiæ: & ex diuiſione liquet multa abeſſe, temporum vitio ſublata. Dolendum in tam pulchrâ tractatione: nec ſecundus hic liber, opinor, primo ceſſerit.*

CAPVT PRIMVM.

VT [1] de clementiâ ſcriberem, Nero Cæſar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non ſine admiratione, &, C cùm diceretur, audiſſe memini, & deinde alijs narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus [2] data ſubitò erupit. & bonitatem tuam [3] cum fortunâ tuâ litigantem in medium adduxit. Animaduerſurus in [4] latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi [5] natus, exigebat à te, [6] ſcriberes, in quos & [7] ex quâ cauſsâ animaduerti velles. hoc ſæpè dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito cùm chartam protuliſſet, traderet-

COMMENTARIVS.

D

CAP. I. 1. VT DE CLEMENTIA.] *Miror dubitari, an pars ſit & ſequela ſuperioris libri. nam quid clarius? ſed & quæ propoſuit dicenda ſuprà, cap. III. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim ordit ur. quid ad rem? ipſe & alij ita ſolent, nec indecorè, quaſi poſt quietem ſpiritu recepto; & item excitandi lectoris.*

2. DATA SVBITO.] *Meus liber,* ſubitò data crepuit.

3. CVM FORTVNA.] *Quæ iuſtitiam à Principe exerceri volebat; illa negabat.*

4. LATRONES.] *Si tu communes aliquos latrones, neſcio an hoc tua vel animaduerſio Præfecti Prætoria: ſi in latrones, id eſt ſtipatores, ſiue ſimpliciter graſſatores milites, rectè. Cogitandum eſt. enimuero illi de grege latrones, ad Præfectum vrbis potiùs ſpectabant, ſi tamen in vrbe aut iuxta facinus: at militares, ad iſtum.*

5. NATVS.] *Ita Muretus, & argutâ ſententiâ. quaſi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe eſſet; & in id aui à Deo datus. Libri tamen ſcripti,* notus: *quod eſt dilutius.*

6. SCRIBERES.] *Meus,* vt ſcriberes. *vellem,* ſubſcriberes.

7. EX QVA CAVSSA.] *Elogium ſiue titulus igitur criminis ſubſcribi à Principe ſolet, etiam tunc cùm eſſent damnati. Singularis huic ritui locus in Ammia-*

A detetque, exclamaſti: [8] *Vellem neſcire litteras*. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent [9] dubiæ libertatis, quæque [10] ſe contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba Principes [11] regeſque iurent! O vocem publicâ generis humani innocentiâ [12] dignam, cui redderetur [13] antiquum illud ſæculum! Nunc profectò conſentire decebat ad æquum bonumque, expulſâ alieni cupidine, ex quâ omne animi malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modeſtiâ, ſurgere: & vitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſæculo dare locum. Furtum hoc, Cæſar, ex II.
magnâ parte ſperare & [14] confiteri libet. tradetur iſta animi tui manſuetudo, diffundeturque paullatim per omne imperij corpus, & cuncta in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur vbique [15] manibus. Diutiùs me morari hîc patere, non vt blandiar auribus tuis: [16] nec enim mihi hic mos eſt. maluerim B veris offendere, quàm placere adulando. quid ergo eſt, [17] propter quod benè factis dictiſque tuis quàm familiariſſimum eſſe te cupio? vt quod nunc natura & impetus eſt, [18] fiat iudicium. Illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles, in vitam humanam perueniſſe, celebreſque vulgò ferri: vt illam, [19] *Oderint, dum metuant*. Cui Græcus [20] verſus ſimilis eſt, qui *ſe mortuo terram miſceri ignibus* iubet: & alia huius notæ. Ac neſcio quomodo, ingenia [21] immania & inuiſa, materiâ ſecundiori expreſſerunt

Ammiani XXX. *de Valentiniani ſaniore naturâ:* Et ita erat effuſior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, ſubſcriptionis elogio leni: cùm id etiam Principes interdum fecerint ſæuiſſimi. *Itaque ſubſcribere ſolent, & id cùm damnati eſſent, ac mitiore titulo interdum* C *tollere aut temperare pœnam.*

8. VELLEM NESCIRE.] *Similis affectus in Biante olim. qui damnaturus aliquem, lacrimas emiſit vbertim. & dicente quodam*, Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, naturæ affectum dare, neceſſarium eſt; legi autem, ſententiam: *Stobæus, de Magiſtratu. Porrò dictum ipſum Neronis, totidem verbis, & narratione ſimili in Suetonio, cap.* X. *niſi quòd ille acriùs effert voculâ additâ*, Quàm vellem n. l.

9. DVBIÆ LIBERT.] *Limitanea gentes, & quæ, vt potentior ingruit, huc illuc in ſeruitium eunt.*

10. SE CONTRA.] *Quæ manifeſtò hoſtes.*

11. REGESQVE IVRENT.] *Meus & plerique ſcripti*, iuramentum faciant. *Quod puriter Latinè non dici, verè Muretus monuit; ideoq. alteram vocem* D *ablegauit, & hanc recidit. At ego fecerim*, iurent, & faciant. *quod eſt, iurent in ea verba; nec id tantùm, ſed ita faciant ſeruentq. Vult autem Seneca iurari in ea verba, non vt Reges ἁπλῶς & ſimpliciter* litteras neſciant: *ſed vt eo fine damnandi neſciant, & ſcribant ſubſcribantq. clementia promiores.*

12. DIGNAM, CVI.] *Vellem inſitâ particulâ*, & cui. *Muretus, præter libros, hæc mutauerat.*

13. ANTIQVVM.] *Saturnium.*

——— cùm vindice nullo,
Sponte ſuâ ſine lege fidem rectumq; colebant.

CAP. II. 14. CONFITERI.] *An magis*, confidere?

15. MANIBVS.] *Scripti omnes*, manibus tuis, *voce additâ. Prior lectio & ſententia bona eſt: nuſquam vis, cædes, raptus regnabunt. nec poſterior inepta: non opus erit manus te mouere ad coërcendum, aut puniendum. Siue aliter, defunctis tuis manibus nemo inſultabit: etſi hoc ſubfrigidum.*

16. NEC ENIM MIHI.] *Ita idem Seneca (in Taciti* XV. *Annali) in mandatis ad Neronem vltimis:* Nec ſibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quàm Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet. *O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aulâ, & pro fortunâ eius, non cum fortunâ, loquimini.*

17. PROPTER QVOD.] *Meus & quidam*, præter id quod. *Tunc ſit periodus ſic continuanda:* Quid ergo eſt? præter id, quod benè f. d. t. q. f. eſſe te cupio, vt q. n. n. e. i. e. fiat iudicium: illud mecum conſidero. *Sed à vulgatâ vix abeo.*

18. FIAT IVDICIVM.] *Quod bonitate naturæ impulſus feciſti; ratione & iudicio, cùm ſic laudabile id vides, vſurpes atque iteres.*

19. ODERINT.] *De Irâ lib.* I. *cap. vlt.*

20. VERSVS SIMILIS.] *Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam* dicente quodam in ſermone communi, * Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: Imò, inquit, * Ἐμοῦ δὲ ζῶντος. *Atque ita fecit, Phaethon orbis terræ. Porrò & Cicero De Finibus* III. *hunc verſum tangit:* Illa vox ſcelerata atque inhumana eorum, qui negant ſe recuſare, quo minùs, ipſis mortuis, terrarum omnium deflagratio conſequatur: quod vulgari quodam verſu Græco pronuntiare ſolent. *Atque idem hic crebrò in ore Tiberij fuit, vt Dio libro* LVII. *ſcribit.*

* Me terra functo miſceatur ignibus.
* Me verò viuo.

21. IMMANIA.] *Fero & capio; nec ſcio tamen an non potiùs ſcripſerit*, neſcio quomodo ingenia, immani & inuiſâ materiâ, ſecundiori ore expreſſerunt ſ. v. *Conſidera.*

runt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique A
[22] animoſam. Quid ergo eſt? vt rarò, inuitus, & cum magnâ cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud, quod tibi in odium litterâs adduxit: ſed, ſicut facis, cum magnâ
III. cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne fortè decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium abducat: videamus quid ſit clementia, qualiſque ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel, lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Plures proponere, eſt tutius; ne vna definitio parum rem comprehendat; &, vt ita dicam, [23] formulâ excidat. Itaque dici poteſt &, inclinatio animi ad lenitatem in pœnâ exigendâ. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maximè ad verum accedat, ſi dixerimus, clementiam eſſe moderationem aliquid ex meritâ ac debitâ pœnâ remittentem. reclamabitur, nullam virtutem quicquam [24] minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod [25] meritò conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti putant
IV. ſeueritatem; ſed nulla virtus virtuti contraria eſt. Quid ergo opponitur clementiæ? B
Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios non in compendium, ſed occidendi cauſsâ occidunt. Nec interficere contenti, ſæuiunt; vt [26] Sinis ille & [27] Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt. Hæc crudelitas quidem: ſed quia nec vltionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen) extra finitionem noſtram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam vocare. nam varia ſunt genera eius, & nullum certius, quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem, & ita finire, vt ſit crudelitas, inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longiùs à ſe: nam ſeueritatem illi [28] conuenire, certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, C
quid ſit miſericordia. Plerique enim vt virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem: hæc autem vitium animi eſt. [29] Vtraque circa ſeueritatem, circaque clementiam poſita ſunt: quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, néve per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus. In hoc, leuiore periculo
V. erratur, ſed par error eſt à vero recedentium. Ergo quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio [30] violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & mulierculæ

22. ANIMOSAM.] *Quid mirum? nam bonitas placida eſt, & tacens: nec impetum in verbis, cùm in animo non habeat, capit.*

CAP. III. 23. FORMVLA EXC.] *Iuris verbum. qui in ordinario iudicio agebant petebantque, conceptis verbis faciebant: ſi plus minúſve dixiſſent, cauſſà & formulâ cadebant. Vide epiſt.* XLVIII.

24. MINVS DEBITO,] *Nam in modo eſt virtus, nec vltra aut citra ſtat.*

25. MERITO POSSET.] *Reſpondet, potuiſſe meritò fieri, & non potuiſſe. vtrumque cum modo, & ſine culpâ. Illud, Seueritas fuiſſet; ot hoc Clementia.*

CAP. IV. 26. SINIS ILLE.] *Famoſus in Iſthmo latro, qui homines arboribus flexis curuatiſque alligabat, & ſic dabat diſtrahendos. Inde πιτυοκάμπτης cognomento dictus*, curuator pinorum. *Plutarchus in Theſeo, Apollodorus* III. *Biblioth. Pauſanias initio lib.* II. *poeta paſſim. Libri tamen quidam, vt meus,* Buſiris: *quod refuto, quia iungit* Sinin *cum* Procruſte, D *qui ſequitur, meliùs.*

27. PROCRVSTES.] *Ab eodem Theſeo occiſus in Atticâ, ad Cephiſſum amnem; Pauſanias lib.* I. *Plutarchus in Theſeo, poeta.*

28. CONVENIRE.] *Meus & alij ſcripti voce inſertâ* conuenire, adeſſe, certum eſt. Pertinet. *Quidam pro* adeſſe, *habent* ad rem: *ex quo Eraſmi hæc lectio manauit. nec damno. Cur tamen illa ſcripta diſpliceat? Conuenit & ſemper ei adeſt. Si tenes, tum* Pertinet quærere, *erit vt in libris Legum,* Pertinet ſcire, quæri, *& plura.*

29. VTRAQVE.] *Crudelitas, & miſericordia.*

CAP. V. 30. VIOLAT.] *Seneca epiſt. vltimâ:* Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet; quos colit, violat.

31. NE-

A culæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimorum mouentur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſſam, ſed fortunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio malè audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minimè principibus regibuſque bonum daturam conſilium. Obijcitur enim illi, quòd ſapientem [31] negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, [32] quid hac ſectâ durius, quæ dediſcere humanitatem iubet, portumque aduerſus fortunam certiſſimum [33] mutuo auxilio cludit? Sed nulla ſecta benignior letiorque eſt, nulla amantior hominum, & [34] communibus bonis attentior: vt propoſitum ſit vſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantùm, ſed vniuerſis ſinguliſque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi, ob alienarum miſeriarum ſpeciem: aut, triſtitia ex alienis malis [35] concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit: ſerena eius mens eſt, nec quidquam incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè hominem, quàm magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi & metus

B mæror confundit, ſi mentem obducit & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit, [36] & ante ſe franget. eandem ſemper faciem ſeruabit, placidam & inconcuſſam: quod facere non poſſet, ſi triſtitiam reciperet. Adijce, quòd ſapiens prouidet, & in expedito conſilium habet: nunquam autem liquidum ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, vtilia excogitanda, periculoſa vitanda, [37] æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeriâ animi non fit. [38] ceterùm omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. • Succurret alienis lacrimis, non accedet: VI
dabit [39] manum naufrago, exſuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, quâ pars maior horum qui ſe miſericordes videri volunt, abijcit & faſtidit quos adiuuat, contingique ab his timet: ſed vt homo homini, [40] ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & [41] ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquillâ mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuc-

C curret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, pro portione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis verò, & [42] fortiùs laborantibus, multò libentiùs ſubueniet. Quotiens poterit, fortunæ [43] intercedet. vbi enim opibus potiùs vtetur, aut viribus, quàm ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deijciet, nec ani-

31. NEGAT MISERERI.] *Dogma illorum:* Ἐλεήμονάς τε μὴ εἶναι (τοὺς σοφοὺς) συγγνώμην τ' ἔχειν μηδενί. μὴ γὰρ παριέναι τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις: Miſericordes non eſſe ſapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas Legibus conſtitutas. *Refutat Auguſtinus lib.* IX. *& lib.* XIV. *De Ciuit. Vide me Manuduct.* III. *Diſſertat.* XIX.

D 32. QVID HAC SECTA.] *Iſta ab aliâ manu & nouitiâ ſunt: veteres ſcripti*, Quidni hac ſcientiâ, quæ didiſcere. *Meus pariter, niſi quòd* huius *pro* hac, *vel* hæc, *vt quidam. Profectò legendum*, Quod ſi eſt, quidni huic ſuccenſeas, quæ.

33. MVTVO AVX.] *Meus Seneca poſcit*, mutuum auxilium, *vel certè* mutui auxilij. *Potes tamen & vulgatum ſic capere.*

34. COMMVNIBVS.] *Amicus emendat ductu quorumdam librorum*, communis boni: *& id magis Latinum putat. Ego, cùm* Attendo tibi *&* tuis *dicamus, hoc quoque arbitror poſſe.*

35. CONCEPTA.] *Scripti*, contra: *ex quo rectè Gruterus*, contracta. *Occurrebat etiam*, coorta.

36. ET ANTE SE.] *Fallor, aut fuit:* & ſtante ſe franget. *Ipſe ſtans & rectus ea deijciet, conteretque.*

37. ÆQVA.] *Omnino*, æquè, *vt ſcripti: id eſt, æquiter & iuſtè res & pericula taxanda.*

38. CETERVM OMNIA.] *Mira & hîc diuerſitas in ſcriptis. quorum meliores:* Cetera omnia quæque miſeretur volo facere, libens & alius omnino faciet. *Ita meus; nec valdè diuertunt Gruteriani. quos, ſi lubet, vide. Ego faciebam:* Cetera omnia, quæ qui miſeretur ſolet facere, libens & alius animo faciet. *vel potiùs* altus animo.

CAP. VI. 39. MANVM.] *Vnus aliquis liber*, naulum *ingerit: non hîc opportunè.*

40. EX COMMVNI.] *Quia communia hæc bona, à naturâ: Lex diuiſit.*

41. LVDO EXIMET.] *Beſtiario vel gladiatorio, vbi publicâ vel priuatâ ſeruitute attinebantur.*

42. FORTIVS.] *Pincianus pulchrè & verè*, fortuitis. *Priùs de* improbandis vel emendandis, *id eſt, quos culpa ſua premit: at nunc de ijs, quos fortuna. & his promptiùs ſubueniri, æquum eſt.*

43. INTERCEDET.] *Impediet eius vim & curſum. frænum aut moram, vt Tribunus, decreto eius dabit.*

animum, [44] ad æruſcantis ciuis aut pannoſi aridam [45] faciem, & [46] obnixam baculo ſe- A
nectutem: ceterùm omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos [47] propitius
reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex eâ. Imbecilles
oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule,
quàm morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium [48] oſci-
tationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ
fauentium: quam ſi quis à ſapiente exigit, propè eſt, vt lamentationem exigat, & in alie-
VII. nis funeribus gemitus. At quare [49] non ignoſcat, [50] dicam. Conſtituamus nunc quo-
que quid ſit venia, vt ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ
remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutiùs, quibus hoc
propoſitum eſt. Ego vt breuiter, tanquam [51] in alieno iudicio dicam: ei ignoſcitur qui
puniri debuit: ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet.
Itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex veniâ conſequi vis,
[52] honeſtiore tibi viâ tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod
ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, B
omiſiſſe. Aliquem verbis tantùm admonebit, pœnâ non afficiet, [53] ætatem eius emen-
dabilem intuens: aliquem [54] inuidiâ criminis manifeſtè laborantem, iubebit incolu-
mem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando
etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti
ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia [55] liberum arbitrium
habet: non [56] ſub formulâ, ſed ex æquo & bono iudicat. & abſoluere illi licet, & quanti
vult, [57] taxare litem. Nihil ex his facit, tanquam iuſto minus fecerit, ſed tanquam id
quod conſtituit, iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda, non puni-
re. Venia, debitæ pœnæ remiſſio eſt: clementia hoc primùm præſtat, vt quos dimittit,
nihil aliud illos pati debuiſſe pronunciet. Plenior eſt ergo, quàm venia, & honeſtior.
De verbo (vt mea fert opinio) controuerſia eſt; de re quidem conuenit. Sapiens multa
remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij, ſeruabit. Agricolas bonos imitabi-
tur, qui non tantùm rectas proceraſque arbores colunt: ſed illis quoque quas aliqua de- C
prauauit cauſſa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceri-
tatem rami premant: quaſdam infirmas vitio loci nutriunt: quibuſdam, alienâ vmbrâ
laborantibus, cælum aperiunt. Secundùm hæc, videbit perfectus ſapiens, quod inge-
nium quâ ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur.

Multa deſunt.

44. AD ÆRVSCANTIS.] *Optimè iſta idem optimus Cenſor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix vnâ litterâ aliter:* obcoruſcantis ciuis. Æruſcator, *&* Æſculator *(in Gloſſis)* χαλκολόγος. *qui æra minuta rogant & colligunt.*

45. FACIEM.] *Scripti,* maciem.

46. OBNIXAM.] *Meus,* obnoxiam. *quod ſeruem.*

47. PROPITIVS.] *Ex formulâ quâ dij rogabantur,* Volentes & propitij eſſe.

48. OSCITATIONEM.] *Quod vitium,* Oſcedo *dictum.*

49. NON IGNOSCAT.] *Stoicum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. De magiſtratu. Et eò facit Sophocles, germanus in pleriſque Stoicus:*

Οὐ τῶν κακούργων οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης:
Non improborum, at iuris eſt miſeratio.

Euripides autem contrà, hoc dogma ſuggillat:

Ἔνεστι δ᾽ οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ᾽ ἀνδρῶν:
Miſeratio imperitiæ nunquam inſita eſt,
Sed mentibus ſapientum.

50. DICAM.] *Mirum. omnes ſcripti,* vacuam. *atque illud ſubſtituit, an reſtituit, primus Pincianus. Eruebam:* vis dicam?

CAP. VII. 51. IN ALIENO.] *Quia non ad hanc rem propriè, de quâ agitur, interuenit & intercurrit.*

52. HONESTIORE.] *Verbis alijs, re eâdem, vt ſæpè Stoici.* λογομαχία *eſt.*

53. ÆTATEM.] *Iuuenilem, quæ flecti poteſt.* D

54. INVIDIA CRIM.] *Quod attollunt & augent inimici. ipſum intuentur, non occaſionem, aut cauſſam.*

55. LIBERVM ARBITR.] *Atque id diſcrimen inter Arbitrum & Iudicem; quod ille quantum* æquius melius *definit: iſte, rigidè, vt petitum eſt, & directè. Vide De Benef.* III. *cap.* III. *Briſſon.* III. *Formular.*

56. SVB FORMVLA.] *Quâ agitur, petiturve. Suprà, cap.* III. *Et Fabius:* Deprecatio rara eſt, & apud eos ſolos iudices, qui nullâ certâ pronunciandi formâ tenentur.

57. TAXARE.] *Æſtimare quanti res ſit, quæ in iudicium venit.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD PAVLLINVM DE BREVITATE VITÆ LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B DE *tempore huius ſcripti, apparet poſt Caium, & quidem ſtatim conceptum : ſi
non fallunt illa, cap. XVIII. Modò intra paucos illos dies, quibus C. Cæ-
ſar periit. *Hoc apparet, at de bonitate conſtat. O pulchri, ô vtilis argumenti !
tractemus, & imbibamus. Hypotheſis eſt, Vitam non eſſe breuem, ſed à nobis
fieri : vel non vtendo, vel malè, aut vanè, vtendo. Hæc ſic diducit. Primùm,
Vitiis mancipamur, quibus æuum abſumitur & perit. Secundò, Inutiliter oc-
cupamur, in parùm ſeriis, & quæ Officia vocamus. Tertiò, Opinione aut præſumptione peccamus,
& hoc breuem facit, quod longam vitam cenſemus. Præſentia ſpernimus, futura diſponimus, tan-
quam in magnâ & certâ copiâ. Et plerique ad vana, aut aliena, labimur, & perdimus vitam quaſi
per luſum. Hæc talia ad Cap. vſque* X. *Inde partitur in tria omne Tempus, Præteritum, Præſens,
Futurum : & quàm malè aut ineptè nos in ſingulis geramus, docet. Inuehitur in occupationes
futiles, in delicias, in luxus, ignaua otia, etiam ſuperflua litterarum ſtudia. Hic aliquid ſiſtit, &
vtinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet ! Solùm tempus benè poni, quod Sapientiæ*
C *ſtudiis impenditur : per quam vita verè fit longa. Contrà vulgus, æſtimat eam à Fortunâ : vt
hæc læta aut triſtis obuênit, ſic vitam æſtimat breuem aut longam. In triſtibus mortem appetunt,
in lætis timent. Adhortatio in fine ad Paullinum : quid ad illum ? ad ſe quiſque ducat, vt maturè
ſapiat, in portum vitæ & honeſtum otium ſecedat. Mihi voueo, & nitor.*

CAPVT PRIMVM.

MAIOR pars mortalium,[1] Paulline, de naturæ malignitate con-
queritur, quòd in exiguum æui gignimur, quòd hæc tam ve-
lociter, tam rapidè dati nobis temporis ſpatia decurrant: adeò
vt, exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ apparatu
vita deſtituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba
tantùm & imprudens vulgus ingemuit : clarorum quoque
D virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa[2] maximi
medicorum exclamatio eſt, [3] *Vitam breuem eſſe, longam
artem.* Inde[4] Ariſtoteli cum rerum naturâ[5] exigenti, mini-
mè conueniens ſapienti viro lis eſt : *illam animalibus tantùm in-
dulſiſſe, vt[6] quina aut dena ſecula[7] educent, homini in tam multa ac magna genito,[8] tanto cite-
riorem terminum ſtare.* Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus.[9] Satis
longa vita, & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota benè collo-
caretur. Sed vbi[10] per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur;
vltimâ demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiiſſe ſentimus. Ita
eſt. non accepimus breuem vitam, ſed fecimus: nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut
amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento diſſipantur:
at quamuis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, vſu creſcunt : ita ætas noſtra, benè
diſpo-

II. diſponenti, multum patet. Quid de rerum naturâ querimur? illa ſe benignè geſſit. A
vita, ſi ſcias vti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet auaritia: alium in ſuperuacuis labori-
bus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertiâ torpet: alium defatigat ex alienis iu-
dicijs ſuſpenſa ſemper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras,
omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut
alienis periculis intentos, aut ſuis anxios: ſunt quos [11] ingratus ſuperiorum cultus vo-
luntariâ ſeruitute conſumat. Multos aut affectatio [12] alienæ fortunæ, aut [13] ſuæ odium
detinuit: pleroſque nihil certum ſequentes, vaga & inconſtans, & ſibi diſplicens leui-
tas, per noua conſilia iactauit. Quibuſdam nihil quò curſum dirigant, placet, ſed mar-
centes oſcitanteſque fata deprehendunt: adeò vt quod apud [14] maximum poëtarum,
more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos viuimus.

ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant vitia
vndique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in
cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua B
quies fortuitò contigit, velut in profundo mari, in quo [15] poſt ventum quoque volu-
tatio eſt, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me
putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? aſpice illos, ad quorum felicitatem con-
curritur: bonis ſuis effocantur. Quàm multis graues ſunt diuitiæ? quàm multorum
eloquentia, quotidiano oſtentandi ingenij [16] ſpatio, [17] ſanguinem educit? quàm multi
continuis voluptatibus pallent? quàm multis nihil liberi relinquit circumfuſus clien-
tium [18] populus? Omnes denique iſtos, ab infimis vſque ad ſummos, pererra: hic ad-
uocat,

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. PAVLLINE.] *Seneca vxor Paullina. Ergòne fratri, aut patri eius inſcribit? illi potiùs, ex ætate, de quâ cap.* XIX.

2. MAXIMI.] *Hippocratis. qui iure vindicat hoc elogium.*

3. VITAM.] *Verba initio Aphoriſmorum:* Ὁ βίος βραχύς· ἡ δὲ τέχνη μακρή.

4. ARISTOTELI.] *Itàne? atqui Theophraſto Tullius in Tuſculanis adſcribit:* Theophraſtus moriens, *inquit*, accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dediſſet. *Et verò Ariſtoteles aliter* v. *De generat. anim. cap.* X. Homo plus temporis viuit, quàm quoduis animal, excepto vno elephante: quod quidem experientiâ adhuc fide dignâ ſit cognitum.

5. EXIGENTI.] *Quaſi dicas, Expoſtulanti. Epiſtolâ* XXVII. Mecum exigo: *hoc ipſo ſenſu.*

6. QVINA AVT DENA.] *Imò & plura, ex Auſonij Eidyllio De ætatibus animal. quod lege.*

7. EDVRENT.] *Benè; at ſcripti tamen* educerent.

8. TANTO CITERIOREM.] *Breuiorem, nec ſic productum. Querela hæc poëtis etiam vſurpata. vt Pedoni, in obitu Muſæ eta illius Mæcenatis:*

Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
 Ergo non homini, quod fuit antè, manet?
Viuaceſque magis ceruos decet eſſe pauentes,
 Si quorum in toruâ cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
 Cur nos anguſtâ conditione ſumus?

Adde Moſchum, in Epicedio Bionis.

9. SATIS LONGA.] *Cum eo Salluſtius:* Falsò queritur de naturâ ſuâ genus humanum, quòd imbe- C
cilla atque æui breuis, forte potiùs quàm virtute regatur. Nam contrà reputando, neque maius aliud neque præſtabilius reperias, magiſque naturæ induſtriam hominis, quàm vim aut tempus deeſſe. *Sunt iſtis paria, & Seneca adſpexerit.*

10. PER LVXVM.] *Iſta verò palàm à Salluſtio:* Vbi per ſecordiam vires, tempus, ingenium defluxêre, naturæ infirmitas accuſatur.

CAP. II. 11. INGRATVS.] *Qui gratiam non reddit.*

12. ALIENÆ.] *Cui pares eſſe nituntur, & ſæpè fruſtrà.*

13. SVÆ.] *In quâ ſibi diſplicent, triſtes & Timonei.*

14. MAXIMVM.] *Virgilium putes, ſed verſus abnuit. An Publium igitur Mimographum capis, quem ſenſuum & ſapientia ſæpè miratur noſter? atque* D
adeò alibi, vehementiorem tragicis comiciſque ingenijs, *facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præſtantiâ* maximum, *ſed ætate? Nam quod Muretus acutè ſufficiebat*, apud Actium poëtam: *vereor vt ſuffecerit, in nullâ vacillatione librorum.*

15. POST VENTVM.] *Noſter De Tranquill. cap.* II. Sicut eſt quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cùm ex tempeſtate requieuit. *Imago ea & apud poëtas, vt ibi dixi.*

16. SPATIO.] *Certo ſtatoq́ diei tempore. ita enim declamatores illi ſolent. Diſplicet tamen quibuſdam: ſi & tibi*, ſtudio *licet legas.*

17. SANGVINEM.] *Ruptâ, vt ſoles, venâ.*

18. POPVLVS.] *Multitudo.*

19. CON-

A uocat, hic adeſt: ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo ſe ſibi vindicat: alius in
alium [19] conſumimur. Interroga de iſtis, quorum [20] nomina ediſcuntur: his illos digno-
ſci videbis notis: Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima quo-
rundam indignatio eſt, queruntur de ſuperiorum faſtidio, quòd ipſis adire volentibus
non vacauerint. Audet quiſquam de alterius ſuperbiâ queri, qui ſibi ipſe nunquam va-
cat? Ille tamen, quiſquis eſt, inſolenti quidem vultu, ſed aliquando [21] reſpexit: ille aures
ſuas ad tua verba demiſit: ille te [22] ad latus ſuum recepit. tu non inſpicere te vnquam, non
audire dignatus es. Non eſt itaque quòd iſta officia cuiquam imputes: quoniam III.
quidem cùm illa faceres, non eſſe cum aliquo volebas, ſed tecum eſſe non poteras. Om-
nia licet quæ vnquam ingenia fulſerunt, in hoc vnum conſentiant, nunquam ſatis hanc
humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiun-
tur: & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt: in vitam
ſuam incedere alios ſinunt, imò verò ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt. Nemo
inuenitur, qui pecuniam ſuam diuidere velit: vitam vnuſquiſque quàm multis diſtri-
B buit? Adſtricti ſunt in continendo patrimonio: ſimul ad temporis iacturam ventum eſt,
profuſiſſimi in eo, cuius vnius honeſta auaritia eſt. Liber itaque ex ſeniorum turbâ
comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus: centeſimus
tibi, vel ſupra, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic
quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, [23] quantum reus, quantum cliens
abſtulerit: quantum lis vxoria, quantum ſeruorum coërcitio, quantum officioſa per
vrbem diſcurſatio. Adijce morbos, quos [24] manu fecimus: adijce, quod & ſine vſu iacuit:
videbis te pauciores annos habere, quàm numeras. Repete memoriâ tecum, quando
certus conſilij fueris, quotus quiſque dies vt deſtinaueras receſſerit; qui tibi vſus tui fue-
rit, quando in ſtatu ſuo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo æuo
facti operis ſit; quàm multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderes;
quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuerſatio abſtulerit;
quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit: intelliges, te immaturum mori. Quid ergo IV.
C eſt in cauſâ? Tanquam ſemper victuri viuitis: nunquam vobis fragilitas veſtra ſuccur-
rit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti perditis:
cùm interim fortaſſe ille ipſe, alicui vel homini vel rei donatus, vltimus dies ſit. Om-
nia, tanquam mortales, timetis: omnia, tanquam immortales, concupiſcitis. Audies
pleroſque dicentes: [25] *A quinquageſimo in otium ſecedam:* [26] *ſexageſimus annus* [27] *ab officiis
me dimittet.* Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis iſta, ſicut diſponis,
ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti
deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt, tunc viuere incipere,
cùm deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum & ſexa-
geſimum annum differre ſana conſilia: & inde velle vitam inchoare, quò pauci perdu-
xerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus
otium

19. CONSVMIMVR.] *In gratiam fructumq́ alter*
D *alterius impendimus: ipſi & ætas, viciſſitudine offi-
ciorum, perimus.*

20. NOMINA EDISC.] *Qui iſti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello De cauſſ. corrupt. eloq.* Quorum nomina priùs parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpiùs vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonſtrat? *Sed intendenti aliud ſedeat, cenſeatq́ Senecam de Clientibus & ſalutatoribus loqui: quorum nomina ſatis notum eſt edidiciſſe nomenclatores. Nam ſententia tota eſt: Interroga de omni hoc officioſo populo; occurret audire, Hic illum colit, alius alium, ſeſe nemo.*

21. RESPEXIT.] *Iuuenalis:*

Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello.

22. AD LATVS.] *Per honorem. ex anteambulone comitem fecit.*

CAP. III. 23. QVANTVM REVS.] *Meus*, rex: *& de Cliente ſequitur. ſcimusq́ vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus:* Nunc poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium. *Horatius:*

—equus me portet, alat rex.

24. MANV FECIMVS.] *Ipſi luxu aut vitio noſtro arceſſiuimus. Crebrum in Senecâ, & alibi exemplis affirmatum.*

CAP. IV. 25. A QVINQVAGESIMO.] *Exemplo militiæ, à quò tunc vocatio.*

26. SEXAGESIMVS.] *Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide.*

27. AB OFFICIIS.] *Publiciſne muneribus? an potius illis priuatis officijs ſalutandi, deducendi? nam in his Roma ſuos tenebat, aut terebat.*

28. S1

otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio A ſuo, [28] ſi tutò liceat, deſcendere. nam vt nihil extrà laceſſat, aut quatiat, in ſe ipſa fortuna ruit.

V. Diuus Auguſtus, cui dij plura quàm vlli præſtiterunt, [29] non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, vt ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſſâ epiſtolâ, cùm requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloriâ diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inueni: *Sed iſta fieri ſpecioſiùs, quàm promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, prouexit, vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* [30] Tanta viſa eſt res otium, vt illam, quia vſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe vno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: [31] cum ciuibus primùm, deinde cum [32] collegis, nouiſſimè cum [33] affinibus, coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, [34] Syriam, Aſiamque, & omnes propè oras bello circumactus, Romanâ cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque [35] mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum [36] vltra Rhenum, [37] Euphratem & [38] Danubium terminos mouet, in ipsâ vrbe, [39] Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles iuuenes adulterio [40] velut ſacramento adacti, iam [41] infractam ætatem territabant: poſtquam & iterùm timenda [42] cum Antonio mulier. Hæc [43] vlcera cum ipſis [44] membris abſcidetat: alia ſubnaſcebantur. velut cùm graue multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebant. hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat.

28. SI TVTÒ.] *Noſter de Clem. 1. cap.* VIII. Et hæc eſt ſummæ magnitudinis ſeruitus, non poſſe fieri minorem. *Plura ibi.*

CAP. V. 29. NON DESIIT.] *Totiéſne igitur? atqui Suetonius, in ea, cap.* XXVIII. De reddendâ repub. bis cogitauit. Primò poſt oppreſſum ſtatim Antonium: ac rurſus tædio diuturnæ valetudinis. *Quod poſterius, fuit in Conſulatu eius* VII. *vt notat Dio libro* LIII. *initio, vbi & oratio eius in Senatu dicta. Sed nempe ſerio bis hoc egit & prodidit: ſæpiùs tamen voluit, & iniecit, vt hîc in Epiſtolâ ad Senatum miſſâ.*

30. TANTA VISA.] *Et mihi, qui cum Socrate appellem* χολὴν, κάλλιστον κτημάτων: otium, optimum rerum. *Plinius Traiano:* Cùm otium à te, tanquam res optima, & petatur, & detur.

31. CVM CIVIBVS.] *Nempe in bello & acie Philippenſi.*

32. COLLEGIS.] *M. Lepido, quem Triumuiratu, copijs, & libertate ſpoliauit. Sed & M. Antonius iungi poteſt, cum quo ſæpiùs diſſedit, & bellum adeò Perufinum cum fratre & vxore eius, quantò minus ipſa? geſſit.*

33. AFFINIBVS.] *Latiore numero, in vnum Antonium intellegit, bello Actiaco iam adfinem & fratrem, per vxorem Octauiam.*

34. SYRIAM, ASIAMQVE.] *An & ibi ſedes ciuilium tunc bellorum? non, ſed tamen tranſitus. Suetonius de Auguſto, cap.* XVII. *victo iam ad Actium Antonio:* Aſiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit.

35. MEDIÆ PACI.] *Ad ſitum Alpium, qui Galliam & Italiam interiecti. Hac autem olim pacata: & ipſe recenter* domuit Rætiam, Vindelicos, Salaſſos, gentes Inalpinas. *Suetonius.* C

36. VLTRA RHENVM.] *Duce Druſo.*

37. EVPHRATEM.] *Duce C. Cæſare filio, qui ius in Armeniô vindicauit.*

38. DANVBIVM.] *Varijs Ducibus circa eum bello: nec vltra tamen fines mouit. Itaque quod hîc eſt,* mouet: *cape, mouere conatur & ſperat.*

39. MVRENÆ.] *Vide de his omnibus, Senecam 1. De Clem. cap.* IX. *Suetonium,* XXI. *Tacitum 1. Annalium.*

40. VELVT SACRAM.] *Sententia eſt. Iulia adulterio ſic auctorati & deuincti, vt milites ſacramento ſolent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos.* D

41. INFRACTAM.] *Ita. nam agebat Auguſtus, ſub tempus iſtud pulſa Iulia, annum* LVIII. *circiter.*

42. CVM ANTONIO.] *Pulchra alluſio. Cleopatra cum M. Antonio terruerat ſanè Auguſtum & rem Romanam: ecce iterùm & ſecundò, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iſto, filius eſt M. Antonij ex Fuluiâ,* Iulus Antonius *dictus, & ad Conſulatum ab Auguſto euectus. Diximus ad Taciti Annalem 1.*

43. VLCERA.] *Ipſas adulteros,* ἀλληγορικῶς.

44. MEMBRIS.] *Filiâ ſuâ, & nepte. quas vtraſque relegauit & ſepoſuit, & velut à corpore ſuo recidit.*

45. TE-

A rerat. Marcus Cicero inter Catilinas Clodioſque iactatus, Pompeioſque & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republicâ, & illam peſſum euntem [45] tenet, nouiſſimè abductus, [46] nec ſecundis rebus quietus, nec aduerſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſſâ, ſed ſine fine laudatum, deteſtatur? quàm flebiles voces exprimit in quadam [47] ad Atticum epiſtolâ, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpaniâ fracta arma refouente? *Quid agam*, inquit, *hic quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber*. Alia deinceps adijcit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futurâ deſperat: *Semiliberum* ſe dixit Cicero. at mehercules nunquam ſapiens in tam humile nomen procedet, nunquam ſemiliber erit: integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt? Liuius Druſus, vir acer & vehemens, VI. cùm [48] leges nouas [49] & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum [50] non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, exſecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, *Vni ſibi, nec* B *puero quidem, vnquam ferias contigiſſe*. Auſus eſt enim pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commendare, & gratiam ſuam foro interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia conſtet ab illo [51] rapta. Quò non erumperet tam immatura ambitio? ſcires in malum ingens, & priuatum, & publicum, euaſuram illam tam præcoquem audaciam. Serò itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. ſubito enim vulnere per inguen accepto, collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet; [52] nullo, an tempeſtiua. Superuacuum eſt commemorare plures: qui cùm alijs feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum teſtimonium dixerunt, [53] peroſi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cùm verba erumperent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta vitia nullum non ſæculum deuorabunt: hoc verò ſpatium, quod, quamuis natura currit, ratio dilatat, citò vos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis, nec retiC netis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire vt rem ſuperuacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacant. nulli enim turpiùs occupati ſunt: ceteri, etiam ſi vanâ gloriæ imagine teneantur, ſpecioſè tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia exercentes iniuſta, vel bella: omnes iſti viriliùs peccant. in Venerem ac libidinem proiectorum inhoneſta [54] labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. adſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia, quæ iam ipſa [55] officia ſunt: videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem benè exerceri poſſe ab homine occupato: non

45. TENET.] *Aufidius Baſſus, de Cicerone:* Vir natus ad reip. ſalutem. quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum è manibus eius D elabitur.

46. NEC SECVNDIS.] *Veriſſimè. Aſinius Pollio:* Vtinam moderatiùs ſecundas res, & fortiùs aduerſas ferre potuiſſet! namque vtræque cùm venerant, immutari eas non poſſe rebatur.

47. AD ATTICVM.] *Dubito. hodie neſcio an legatur: hoc tantùm ſimile notaui lib.* XIII. Obſecro, abijciamus iſta, & ſemiliberi ſaltem ſimus. quod aſſequemur & tacendo, & latendo. *Sanè meus liber*, ad Actium: *ex quo promptum*, ad Axium. *Nam & is inter familiares Tullij, & ad eum edita epiſtolæ. Citat inter alios Suetonius Iul. cap.* IX.

CAP. VI. 48. LEGES NOVAS.] *De iudiciis inter Senatum & equitem communicandis: item De ſocijs ciuitate donandis.*

49. ET MALA.] *Legem Gracchi retulit, de colonijs deducendis, plebi conciliandæ. Appianus de iſtis* I. *Ciuil. Florus* III. *cap.* XVII. *Suetonius Tiber. cap.* III.

50. NON PROVIDENS.] *Sine mauis*, peruidens.

51. RAPTA.] *Sententias ab eo extortas.*

52. NVLLO, AN.] *Ita ſcripſi aliquot, rectè. Sententia eſt: potuit dubitare aliquis, an ſpontaneâ morte obiſſet, nemo quin opportunâ. Florus:* Imparem Druſum, ægrumque rerum temerè motarum, matura, vt in tali diſcrimine, mors abſtulit.

53. PEROSI.] *Scripti*, perdentes, *aut* prodentes. *Veritas*, perodientes.

54. LABES EST.] *Quidam, nec malè*, tabes.

55. OFFICIA SVNT.] *Quaſi ex officio danda, & adeunda.*

non eloquentiam, non liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius reci- A
pit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minùs eſt hominis occupati, quàm viuere:
VII. nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium vulgò multique ſunt. quaſdam verò ex his [56] pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, vt etiam præcipere poſſent: viuere totâ vitâ diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis, totâ vitâ [57] diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cùm diuitijs, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc vnum in extremam vſque ætatem egerunt, vt viuere ſcirent: plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi, è vitâ abierunt, nedum vt iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideò vita eius longiſſima eſt, cui quantumcumque patuit, totum ipſi vacauit. Nihil inde incultum otioſumque iacuit: nihil ſub alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore ſuo permutaret, cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. his verò neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum vitâ multum populus tulit. Nec eſt quòd putes, hinc illos non intelligere damnum ſuum. pleroſque certè audies ex B
his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut cauſſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum, *Mihi viuere non licet*. Quidni non liceat? [58] omnes illi qui te ſibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abſtulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitiâ, ſed in apparatu habet? [59] Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & [60] reiiculos apud te reſediſſe. Aſſecutus ille quos optauerat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: *Quando hic annus præteribit?* Facit ille ludos, quorum [61] ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit: *Quando*, inquit, *iſtos effugiam?* [62] Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia, vltra quàm audiri poteſt, complet: *Quando*, inquit, *res* [63] *proferentur!* Præcipitat quiſque vitam ſuam, & [64] futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in vſus ſuos confert, qui omnes dies [65] tanquam vitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet. Quid enim eſt, quod iam vlla hora [66] nouæ voluptatis poſſit afferre? Omnia nota, omnia ad ſatietatem percepta ſunt: de ce- C
tero, fors fortuna vt volet ordinet: vita iam in tuto eſt. Huic adiici poteſt, detrahi nihil: & adiici ſic, quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec deſiderat, [67] nec

CAP. VII. 56. PVERI ADMODVM.] *Mirum, ſed exempla affirmant. In Lapide Romæ:* L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cùm eſſet annorum XIII. Romæ, certamine ſacto Iouis Capitolini, luſtro VI. claritate ingenij coronatus eſt inter poëtas Latinos, omnibus ſententijs iudicum. *Item Antipoli:* D. M pueri Septentrionis, qui annorum XII. Antipoli in theatro biduo ſaltauit & placuit. *Iterùm Romæ:* Eucharis Liciniæ L. docta, erudita omnes artes virgo. Vixit annos XIV. *Et adde porrò lepidum, ſi vis, carmen & pro genio vetuſtatis. In ſcaenicis hac talia exempla hauries è Plinij* VII. *Hiſt. natur. cap.* XLVIII. *item aliquid Suetonij Domitiano, cap.* X. *vbi Paris quidam Pantomimus* impubes. *Hac autem, ob præmia, huic generi crebra & certa.*

57. DISCENDVM EST MORI.] *Nam Philoſophia,* μελέτη θανάτου, meditatio mortis. *Apuleius:* Philoſophum nihil oportet ſic agere, quàm vt ſemper ſtudeat animam conſortio corporis ſeparare, & ideò exſtimandum, philoſophiam eſſe mortis affectum, conſuetudinemque moriendi.

58. OMNES ILLI.] *Vide ſimilis ſententiæ apud Plinium* I. *epiſt.* IX. *ſanè pulchra.*

59. DISPVNGE.] *Papinianus:* Diſpungere, eſt conferre accepta & data. *Seneca* IV. *De Benefic. cap.* XXXI.

60. REIICVLOS.] *Rectè, Varroniano etiam verbo: etſi ſcripti,* ridiculos.

61. SORTEM.] *Nam inter Prætores, ſors aut ludos aut iuriſdictionem dabat.*

62. DIRIPITVR.] *Huc illuc trahitur, rapiturque à clientibus. De Irâ* III. *cap.* XXIII. *& hocce libro infrà, cap. vlt.* Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit. *Quidam tamen hîc maulint,* Dirumpitur, *à contentione vocis.* D

63. PROFERENTVR.] *Quod ferijs fiebat, ceſſante actu rerum. In carmine ad Piſonem:*

——— ſiquando iudice feſſo,
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.

64. FVTVRI DESID.] *Epiſtolâ* XV. Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.

65. TANQVAM VITAM.] *Id eſt, tanquam ille modò futurus ſit. Epiſt.* XV. Ecce hic vltimus dies vt non ſit, propè ab vltimo eſt.

66. NOVÆ VOLVPT.] *Lucretius:*

Præterea verſamur ibidem atque inſumus vſque,
Nec noua viuendo proceditur vlla voluptas.

67. NEC

A [67] nec capit. Non eſt itaque quòd quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vi- VIII.
xiſſe. non enim ille diu vixit, ſed [68] diu fuit. Quid enim? ſi illum multum putes nauiga-
uiſſe, quem ſæua tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex
diuerſo furentium per eadem ſpatia in orbem egit? non ille multum nauigauit, ſed mul-
tum iactatus eſt. Mirari ſoleo, cùm video aliquos [69] tempus petere, & eos qui rogantur
faciillimos. Illud vterque ſpectat, propter quod tempus petitum eſt: ipſum quidem neu-
ter. Quaſi nihil petitur, quaſi nihil datur: re omnium pretioſiſſimâ luditur. Fallit autem
illos, quia res incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit: ideoque viliſſima æſtimatur,
imò pænè nullum pretium eius eſt. [70] Annua congiaria homines [71] clariſſimi accipiunt,
[72] & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus.
vtuntur illo laxiùs, quaſi gratuito. At eoſdem [73] ægros vide, ſi mortis periculum admo-
tum eſt propiùs, medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia
ſua, vt viuant, paratos impendere. tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quòd ſi
poſſet, quemadmodum præteritorum [74] annorum cuiuſque numerus proponi, ſic futu-
B rorum: quomodo illi, qui paucos viderent ſupereſſe, trepidarent, quomodo illis parce-
rent? Atqui facile eſt, quamuis exiguum diſpenſare, quod certum eſt: id debet ſeruari
diligentiùs, quod neſcias quando deficiat. Nec eſt tamen, quòd ignorare putes illos,
quàm cara res ſit. [75] Dicere ſolent eis quos validiſſimè diligunt, paratos ſe partem anno-
rum ſuorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt ſine illorum incremento ſibi
detrahant: ſed hoc ipſum an detrahant, neſciunt: ideò tolerabilis eſt illis iactura detri-
menti latentis. Nemo reſtituet annos, nemo iterùm te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas,
nec curſum ſuum aut reuocabit aut ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit
velocitatis ſuæ, tacita labetur. Non illa ſe regis imperio, non fauore populi longiùs pro-
feret. [76] ſicut iuſſa eſt à primo die curret: nuſquam diuertet, nuſquam remorabitur.
Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum
eſt. [77] Poteſtne quiſquam, dico, hominum eorum qui prudentiam iactant, & IX.
operoſiùs occupati ſunt, quàm vt [78] meliùs poſſint viuere? [79] Impendio vitæ vitam
C inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant: maxima porrò vitæ iactura, dila-
tio eſt. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præſentia, dum vlteriora pro-
mit-

67. NEC CAPIT.] *Negatio abeſt veteribus. ſic ſcribe:* quod nec deſiderans capit. *Sicut ſtomacho pleno, amici gratiâ aliquid accipio, non appeto: ita in ea, qui vita eſt ſatur.*

CAP. VIII. 68. DIV FVIT.] *Eâ mente Similis, qui ſemper in officijs, & à Præfecturâ denique Prætorij dimiſſus, rure ſeptem annos vixit, ſepulchro inſculpſit:* Hic ſitus eſt Similis, qui tot annos fuit, ſed ſeptem vixit. *Varro:* Non illos optimè viuere, qui diutiſſimè, ſed qui modeſtiſſimè.

69. TEMPVS PETERE] *Tacitus* XIV. *Annal.*
D Seneca criminantium non ignarus, tempus ſermoni orat, & accepto, ita incipit.

70 ANNVA CONG.] *Ita moris: & Principes, ſed & proceres è Senatu dabant. Suetonius Nerone, cap* X. Senatorum nobiliſſimo cuique, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit.

71. CLARISSIMI.] *Senatores, vt iam dixi. ſed libri ferè,* cariſſimi. *An* rariſſimi? *pro ſententiâ recte: an* cariſſimè? *id eſſet, in magno habent, carè æſtimant.*

72. ET HIS.] *Meus,* & in his. *Lego:* & ij his. *qui accipiunt, ij locant datoribus laborem aut operam.*

73. ÆGROS VIDE.] *Epictetus:* Siquis ſenex viuat, deos accuſat quòd tam diu fatigetur, cùm non iamdiu debuerit. At ſi mors aduenit, vitam deſiderat, medicum accerſit, & orat ſubmiſsè nihil omittere induſtriæ in medendo.

74. ANNORVM CVIVSQVE.] *Malim,* cuique.

75. DICERE SOLENT.] *In Plauto amator:*

Ego te? quam ſi intellegam deficere vitâ, iam ipſe
Vitam meam tibi largiar, & de meâ ad tuam addam.

Tibullus:

Viue diu mî dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modò fas, annos contribuiſſe velim.

In Statio:

Pars animæ victura meæ. cui linquere poſſim
O vtinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De noſtris annis tibi Iuppiter augeat annos.

76. SICVT IVSSA.] *Scripti quidam,* miſſa: *metaphorâ à Circenſibus, vbi currus mittuntur: & ſtatim* decurret, *pro* die curret.

CAP. IX. 77. POTESTNE.] *Hæc ita edidi è meo ſcripto, vulgò confuſa. Senſus è priore pendet. Velis nolis, morti vacandum eſt. poteſtne id quiſquam iſtorum, qui ſic occupati?*

78. MELIVS.] *Vellem abeſſe.*

79. IMPENDIO VITÆ.] *Id eſt, vera vitæ iacturâ, vanam vitam ornant; ei vtilia & apta colligunt.*

mittit. Maximum viuendi impedimentum eſt, exſpectatio, quæ [80] pendet ex craſtino. A Perdis hodiernum. quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis. quod in tuâ, dimittis. Quò ſpectas, quò te extendis? omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent: [81] protinus viue. Clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore inſtinctus ſalutare carmen canit:

> [82] *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui*
> *Prima fugit.*

Quid cunctatis, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: cùm occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt. velut ex torrente rapido, nec ſemper [83] caſuro, citò hauriendum eſt. Hoc quoque pulcherrimè ad exprobrandam infinitam cogitationem, quòd non optimam quamque ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecutus, & in tantâ temporum fugâ lentus, menſes tibi, & annos, & longam ſeriem, vtcumque auiditati tuæ viſum eſt, exportigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris, id eſt, occupatis: quorum [84] pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim prouiſum eſt: ſubitò in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam [85] cottidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenille ſe antè ſciunt, quàm appropinquaſſe: ita hoc iter vitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilan-

x. teſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuiſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere [86] Fabianus, non ex his [87] cathedrariis philoſophis, ſed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, ſed incurſu auertendam aciem. [88] Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantùm deplorandi ſunt. In tria tempora vita diuiditur: quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. Ex his quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna [89] ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc amittunt occupati. nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi vacet, iniucunda eſt pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora malè exacta animum reuocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſubripiebantur, retractando pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub [90] cenſurâ ſuâ, quæ nunquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſè concupiit, ſuperbè contempſit, [91] impotenter vicit, inſidioſè decepit, auarè rapuit, prodigè effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt

80 PENDET EX] *Noſter* I. *epiſt.* Ita fac mi Lucili, omnes horas complectere. ſic fiet, vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, tranſcurrit.

81. PROTINVS.] *Statim, iamnunc. Gloſſa:* Protinus, παραχρῆμα, αὐτίκα.

82 OPTIMA.] *Adde epiſt.* CVIII. *vbi de his verſibus porta.*

83 CASVRO.] *Meus,* laturo: *alij,* labituro, *vel,* auituru: *è quo poſtremo fecerim* hauſturo: *ſibi nempe.*

84 PVERILES ADHVC.] *Epiſt.* XXII. Nemo non ita ſ… è vitâ, tanquam modò intrauerit: *& adde pluſ ula.*

85. COTTIDIE.] *Epiſt.* I. Quem mihi dabis, qui diem æſtimet? qui intellegat cottidie ſe mori? *vide ſequentia.*

CAP. X. 86. FABIANVS.] *De quo epiſt.* XL. *& c. & alibi.*

87. CATHEDRARIIS.] *Scholaſticis. nam cathedra Profeſſorum. Auſonius in Profeſſoribus:*

Et te quem cathedram temerè vſurpaſſe loquuntur. *Pluresq́ue ibi. Sidonius lib.* VII. Vxor illi de Palladiorum ſtirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt: *id eſt, aut Profeſſores, aut Epiſcopi fuère. Significat ergo Seneca Fabianum re philoſophatum, non linguâ tantùm: vt ſolent iſti à ſcholis.*

88. SVGILLATIONEM.] *Falſa, obſcura. Libri veti.* auertendam aciem non probam. Cauillationem enim. *Lego:* auertendam aciem. Non probam cauillationem eſſe, retundi debere, *&c. verè, & clarè.*

89. IVS PERDIDIT.] *Plinius lib.* II. *cap.* VII. Ne Deum quidem omnia poſſe, nullumq́ue habere in præterita ius præterquàm obliuionis.

90. CENSVRA SVA.] *Rectæ rationis.*

91. IMPOTENTER.] *Meus,* impudenter euicit.

92. SA-

A eſt pars temporis noſtri [92] ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitar. Hæc nec turbari, [93] nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantùm dies, & hi per momenta præſentes ſunt: at præteriti temporis omnes, cùm iuſſeris, aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere: occupatorum animi velut [94] ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abit igitur vita eorum in profundum, & vt nihil prodeſt, quantum libet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat, ac ſeruet: ſic nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt vbi ſubſidat. per [95] quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeò quidem, vt quibuſdam [96] nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt. fluit & præcipitatur: antè deſinit eſſe, quàm venit: nec magis moram patitur, quàm [97] mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, nunquam in eodem veſtigio manet. Solùm igitur B ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breue eſt, vt arripi non poſſit, & idipſum illis, diſtrictis in multa, ſubducitur. Denique vis ſcire, quàm non diu viuant? XI. vide quàm cupiant diu viuere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. minores natu ſeipſos eſſe fingunt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quàm ſi [98] fata vnà decipiant. Iam verò cùm illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de vitâ, ſed tanquam extrahantur? [99] ſtultos ſe fuiſſe, quòd non vixerint, clamitant, & ſi modò euaſerint ex illâ valetudine, in otio victuros. Tunc quàm fruſtrà parauerint, quibus non fruerentur, quàm incaſſum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? nihil ex illâ [100] delegatur, nihil aliò atque aliò ſpargitur, nihil inde [101] fortunæ traditur, nihil negligentiâ interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuum eſt: tota (vt ita dicam) [102] in reditu eſt. Quantulacunque itaque abundè ſufficit: & ideò quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabi- C tur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris fortè, quos occupatos vocem? non eſt quòd me ſolos putes dicere, quos [103] à baſilicâ immiſſi demum [104] canes eijciunt; quos aut in [105] ſuâ vides turbâ ſpecioſiùs elidi, aut [106] in alienâ contemptiùs; quos officia

92. SACRA AC DEDIC.] *Memoria & Aeno tradita. quæ iam finem habet abſoluti operis: violari non poteſt.*

93. NEC ERIPI.] *Martialis*: Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum. *Noſter de Benefic.* III. *cap.* IV. *De Vit. Beat. cap.* VI.

94. SVB IVGO.] *Quod è ligno colla boum coercet, nec reſpicere patitur.*

95. QVASSOS.] *Siue potiùs*, caſſos.

96. NVLLVM VIDEATVR.] *Plutarcho, inter ceteros, fine libelli De dictione Ei apud Delphos.*

D 97. MVNDVS.] *Cælum.*

CAP. XI. 98. FATA VNA.] *Martialis in tales:*

Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina canum:
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

99. STVLTOS SE.] *Ideò apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus:*

Οἴμοι τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστι τόδε,
Νέους δὶς εἶναι, καὶ γέροντας αὖ πάλιν;
Ἀλλ' ἐν δόμοις μὲν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα·
Αἰῶνα δ' οὐκ ἔξεστιν. εἰ δ' ἦμεν νέοι
Δὶς, καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξημάρτανεν,
Διπλοῦ βίου λαχόντες, ἐξωρθούμεθ' ἄν:

Cur à Deo hoc hominibus haud conceditur,
Bis vt iuuentam, bis ſenectam ætatem agant?
Namque ecce ſiquid in domibus haud rectè
habet,
Sequente curâ poſteà emendes licet:
At verò vitam non licet. quòd ſi ſenes
Iuueneſque bis fiamus; id quòd ſequiùs
Factum eſſet, emendare nobis tunc fiet.

100. DELEGATVR.] *Alteri traditur, aut aſſignatur, à re nummariâ, vbi nomina delegantur.*

101. FORTVNÆ.] *Nam ſapiens conſilio, non caſu, viuit.*

102. IN REDITV.] *A pecuniâ, quæ occupatur, & in fœnore eſt. nihil hîc otioſi.*

103. A BASILICA.] *In quibus iudicia exerceri ſolita.*

104. CANES.] *Quos cuſtodes & aditui, ſub noctem ſoluebant, aut & immittebant in morantes. Nam publica priuataq́ue loca etiam canes, adiuncti ianitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap.* XVI. *Seneca De Irâ* III. *cap.* XXXVII. *Petronius in Satyrico. Significat igitur, quoſdam ita actuoſos, & in cauſis deditos, vt vltimi egrederentur, & vix cùm claudenda Baſilica eſſent, caneſq́ue iam ſoluti immitterentur.*

105. SVA TVRBA.] *Cùm ipſi deducuntur.*

106. IN ALIENA.] *Cùm deducunt, vt clientes.*

cia domibus ſuis euocant, vt alienis foribus illidant; quos [107] haſta [108] præconis [109] [illegible] A
mi lucro, & quandoque [110] ſuppuraturo, exercet. Quorumdam otium occupatum eſt. in villâ, aut in lecto ſuo, in mediâ ſolitudine, quamuis ab omnibus receſſerint, ſibi ipſi moleſti ſunt; quorum non otioſa vita eſt dicenda, ſed deſidioſa occupatio.

XII. Illum tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum furore pretioſa, [111] anxiâ ſubtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginoſis lamellis conſumit? qui in [112] ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet? qui [113] vinctorum ſuorum greges [114] in ætatum & colorum paria diducit? qui athletas [115] nouiſſimos paſcit? Quid? illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum [116] decerpitur, ſi quid proximâ nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis [117] in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc [118] in frontem compellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tonſor paullò negligentior fuit? [119] tanquam virum tonderet. Quomodo excandeſcunt, ſi quid [120] ex iubâ ſuâ deciſum eſt, ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia [121] in anulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit rempublicam turbari, quàm comam ſuam? B
qui

107. HASTA.] *Cui ſubyciebantur, quæ publicè venibant. Etiam vectigalia, ſic locata. Ouidius* IV. *de Ponto:*

Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam,
Et minui magnæ non ſinet vrbis opes.

108. PRÆTORIS.] *Aly* Præconis. *non proba.*

109. INFAMI.] *Nam inuidiam aut odium ea venditiones ferè habent. adde, quòd famam alienam lædunt. Tacitus, de Corbulone Prætorio, curæ viarum Præfecto:* Quod exitioſum multis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & haſtâ ſæuiebat.

110. SVPPVRATVRO.] *Ab vlcere occulto, quod tempore in pus & ſaniem vertit. Talia hæc lucra, inquit. quia interdum mutatia rerum, & reſcinduntur quæ ſic geſta. puta ſi in tyrannide, aut ſi iniquè. Aly legunt,* ſupputatio, *frigidè.*

CAP. XII. 111. ANXIA SVBTILIT.] *Ad diiudicandum, germanane eſſent, an adulterina. Plinius ea ipsâ voce, lib.* XXIV. *cap.* II. At mihi maior pars elegantiorum ſimulare eam ſcientiam videtur *(dignoſcendi Corinthia)* ad ſegregandos ſe à ceteris, magis quàm intelligere aliquid ſubtilius.

112. CEROMATE.] *Loca gymnaſy, vbi ſe vnguenta eo linebant. Plinius:* Palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſuâ exornant. *Hieronymus:* Bouem mittere ad ceroma. *Porrò de* Pueris, *quod adiungit: capio ephebas, more Græcia, certantes luctanteſq́;. Talem* Glauciam Melioris *deſcribit Statius,* II. *Silu.*

113. VINCTORVM.] *In ergaſtulis. ſed mirabor, ſi ea diligentia & diſcretio ætatum colorumq́; ibi obſeruata. Niſi quis velit pro locis, quò mittendi, item pro opere cui admouendi, ſic diſparatas à domino fuiſſe. quia aly alibi aptiores, ſaniores, diuturniores. Puta tamen magis,* victorum, *hîc ſcribendum: & libri ſanè,* victorum *ferè habent. Itaque litterula mutetur.* Victus, *eſt* μεμαγοχοπομένος*: tectè & contemptim pro* Exoleto. *Sanè ita eil. diuites iſti occupati, vt exoletas ſuos diſponerent, & per ætates coloreſq́; ordinarent.*

114. IN ÆTATVM.] *Ita meus liber palam. De re, Tacitus* XV. *Annal.* Decora ſeruitia, & pari ætate habebat. *Ammianus* XIV. Poſtrema multitudo ſpadonum, à ſenibus in pueros deſinens. *Vides per ætatum gradus diſtingui. quod idem doceat Lucan.* X.

Tunc famulæ numerus turbæ, populuſque miniſter:
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars tam flauos gerit altera crines.

Ipſe Seneca epiſt. XCV. Agmina exoletorum, per C
colores nationeſque diſtincta.

115. NOVISSIMOS.] *An* notiſſimos? *an* nouitios? *Sed hæc mihi ſuſpecta. ſi vulgatum tenes,* poſcit *legam. id eſt, poſtremas iſtas eluocat, & ſe oblectat. Paſci tamen & ſaginari athletæ ſolent, ſcio: ſed ſententiola tota caliginoſa eſt, nec inſtituto apta.*

116. DECERPITVR.] *Volſellis.*

117. IN CONSILIVM.] *Iocosè, iudicioli verbo. Iuuenalis, de feminâ capillos diſponente:*

Eſt in conſilio materna, admotaque lanis,
Emeritâ quæ ceſſat acu. ſententia prima
Huius erit; poſt hanc ætate atque arte minores
Cenſebunt.

118. IN FRONTEM.] *Nempe ſi deficit, vt ait, & caluaſter eſſe incipit. Alys placet, formæ cauſâ fa-* D
ctum. vt in Horatio,

Inſignem tenui fronte Lycorida:

& feminæ ſic volebant, neſcio an viri.

119. TANQVAM VIRVM.] *Quos cultus neglectus decet. Notat & obiter mollitiem. In totâ re ſimilia vide apud Muſonium, in Stobæi Serm.* VI.

120. EX IVBA.] *Anulis pendulis, cincinniſq́;, inſtar iubæ. Seneca epiſt.* VLT. Quid capillum ingenti diligentiâ comis? in quolibet equo denſior iactabitur iuba.

121. IN ANVLOS.] *Martialis:*

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Anulus, incertâ non benè fixus acu.

Iuuenalis:

—— pectitque comas, & voluit in orbem.

Femino-

A qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore, quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior? Hos tu otioſos vocas, inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi qui in componendis, audiendis, diſcendis canticis operati ſunt: dum vocem, cuius rectum curſum natura & optimum & ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inertiſſimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper [122] ſonant: quorum cùm ad res ſerias, ſæpè & triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? non habent iſti otium, ſed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cùm videam quàm ſoliciti [123] argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum ſuorum tunicas [124] ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint, quomodo [125] aper à coco exeat: quantâ celeritate, [126] ſigno dato, [127] glabri ad miniſteria diſcurrant: [128] quantâ arte ſcindantur aues in fruſta non enormia: quàm curioſè infelices pueruli ebriorum [129] ſputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & vſque eò in omnes vitæ [130] ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, vt nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otioſos numerauetis, qui ſellâ ſe & lecticâ huc & illuc ferunt, & ad geſta-

B tionum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeant, quando [131] natare, quando cœnare, alius admonet: & vſque eò nimio delicati animi languore ſoluuntur, vt per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis (ſi modò deliciæ vocandæ ſunt, vitam & conſuetudinem humanam dediſcere) cùm ex balneo inter manus elatus, & in ſellâ poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, [132] *Iam ſedeo?* Hunc tu ignorantem an ſedeat, putas ſcire an viuat, an videat, an otioſus ſit? Non facilè dixerim, vtrùm magis miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem ſentiunt, ſed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quaſi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur, ſcire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quàm fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioſo in hoc vnum ſæculo, proceſſit, vt iam mimorum [133] arguere poſſimus negligentiam. [134] Eſſe aliquem, qui vſque eò deliciis interierit, vt an ſedeat, alteri credat?

C Non

Fœminarum erat, ſed & molles illi vſurpabant. Artemidorus II. *Oniroct. cap.* VI. Πλέκεσθαι δὲ, γυναιξὶ μόναις συμφέρει· καὶ ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἔχουσι: Capillos videri in ſomnio flecti in orbem, ſolis fœminis conducit, & virorum iis qui aſſuêrunt. *Fabius libro* I. Velli & comam in gradus frangere, quamlibet hæc inuaſerint ciuitatem, non erit conſuetudo. *Idem* XII. Ne intonſum caput, non in gradus atque anulos comptum. *De hac plicaturâ, adi Martianum Capellam lib.* IV. *initio.*

122. SONANT.] *At digiti in eâ menſione vix ſonant: igitur fortaſſè,* ſunt.

D 123. ARGENTVM.] *Menſæ miniſterium, in abaco ſiue Delficâ diſponant.*

124. SVCCINGANT.] *Horatius:*

Præcincti vt rectè pueri comptiq; miniſtrent.

Homerus de Eumæo:

Ὣς εἰπὼν, ζώσατο θοῶς συνέεργε χιτῶνα.

125. APER A COCO.] *An intempore aſſus, & in ἀκμῇ ſuâ ac vigore. Alij libri,* à coco cæſus exeat: *quod interpretatus ſum Poliorceticôn lib.* IV. *Dialog.* I. *Editum tamen magis nunc probo, & teneo; quia meliores ſic libri.*

126. SIGNO DATO.] *A ſtructore, vel Domino. Noſter in Epiſt.* XCV. Tranſeo miniſtratorum turbam, per quos, ſigno dato, ad inferendam cœnam diſcurritur. *Trimalcio ille Petronianus* ſymphoniâ ſignum *hoc dari curabat.*

127. GLABRI.] *Paullò antè* Exoleti: *& vides Victos iſtos, vt ſuprà dixi, in miniſteriis ferè fuiſſe.*

128. QVANTA ARTE.] *Epiſt.* XLVII. Alius pretioſas aues ſcindit, pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. *De vitâ beatâ cap.* XVII. Et eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.

129. SPVTA DETERG.] *Vide epiſt.* XLVII.

130. SVCCESSVS.] *An* receſſus? *non in publico ſolùm ambitioſi & in pompam compoſiti ſunt, ſed domi & interiore vitâ.*

131. NATARE.] *Meus* pernoctare: *alij,* noctare. *ex quo Pincianus,* vectare. *At iam præiuit de Geſtatione: neſcio igitur an,* vnctare, *pro vngere. Vulgatam explices,* natare *in piſcinâ.*

132. IAM SEDEO?] *Simile, quod in Stobæi Sermon.* XXIX. *legitur, etſi ab aliâ cauſâ:* Νικίας δ᾽ οὕτως ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾶν τοὺς οἰκέτας, εἰ λέλουκε, καὶ εἰ ἠρίστηκεν: Nicias autem ita in labore deditus, vt ſæpe ſeruos interrogaret an lauiſſet, an pranſus eſſet.

133. ARGVERE.] *Meus* voce ouges, arguere minimè poſſimus: *an,* mimicè?

134. ESSE ALIQVEM.] *Rectè, & indignanter. meus tamen,* putas eſſe. *ex quo vellem,* Pudor! eſſe aliquem.

XIII. Non eſt ergo otioſus hic: aliud nomen imponas. æger eſt, imò mortuus eſt. Ille otioſus eſt, cui otij ſui ſenſus eſt: hic verò ſemiuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. quomodo poteſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingulos longum eſt: quorum aut [135] latrunculi, aut pila, aut [136] excoquendi in ſole corporis cura, conſumpſêre vitam. Non ſunt otioſi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operosè nihil agant, qui in litterarum [137] inutilium ſtudiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum [138] remigum Vlixes habuiſſet: [139] prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an [140] eiuſdem eſſet auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iuuant; ſiue proferas, [141] non doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce [142] Romanos quoque inuaſit inane ſtudium [143] ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quemdam ſapientem referentem, quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. [144] Primus nauali prælio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit [145] elephantos. Etiamnum iſta, & ſi ad veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla verſantur. Non eſt profutura talis ſcientia: eſt tamen quæ nos ſpecioſâ rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem conſcendere? Claudius is fuit: [146] Caudex ob hoc ipſum appellatus, [147] quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naues [148] nunc quo-

A

B

CAP. XIII. 135. LATRVNCVLI.] *Vide de Tranquill. cap. XIV. Epiſt. CXVII.*

136. EXCOQVENDI.] *De Tranquill. cap. III.* Quidam ſole & exercitatione corporis diem ducunt. *Inſolabant ſe, & vngebant, & per plurimum ſæpè diem. Persij Scholiaſtes, ad illud* — aſſiduo curata cuticula ſole. Curata ſcilicet à chromatiariis. nam chromatiarij dicuntur colorarij, qui toto die in arenâ vel in ſole.

137. INVTILIVM.] *Vtinam ne hodie! ſed illud oraculum ſedeat:*

Ὁ χρήσιμ' εἰδώς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδώς, σοφός.

Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.

138. REMIGVM.] *Non enim expreſſit Homerus. ſed per argumenta captabant: vt quòd Alcinous eidem Vlyſſi nauem dedit, & in eâ LII. viros: & quo falſo notabant.*

139. PRIOR SCRIPTA.] *Euſtathius:* Ἐζήτησαν ἄλλοι ἀρχαῖοι ἀκριβέστερον, εἰ ἡ Ἰλιὰς τῆς Ὀδυσσείας προτερεύει, ἢ καὶ ἀνάπαλιν: Quæſierunt curioſè alij, an prior Vlyſſeâ Ilias ſcripta eſſet, an contrà. *Cauſſa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intellegi ſine Vlyſſeâ non poſſunt; & quaſi ibi dicta omittit. Nuga. mente deformauerat totum opus vir diuinus: ideò alia alibi dicit, aut differt.*

140. EIVSDEM AVCT.] *Quis ille qui dubitat? non legi, & fatuus qui fecit. Hoc tantùm, plagij accuſatum eum à quibuſdam, quaſi mulier quædam* Phantaſia *nomine ſcripſiſſet hos libros, & in templo Vulcani depoſuiſſet, oppida Memphi. Homerum venientem in Ægyptum repperiſſe, abſtuliſſe, vindicaſſe. O vaniſſimam φαντασίαν!*

141. NON DOCTIOR.] *Scitè hoc Ariſtippus:* Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent his qui neceſſaria adſumunt: ſic non qui plurima, ſed qui vtilia legerunt, habendi ſunt eruditi.

142. ROMANOS.] *Tiberio, vel inter primos, auctore Suetonius cap. LXX.* Maximè curaunt notitiam hiſtoriæ fabularis, vſque ad ineptias & deriſum. Nam & Grammaticos eiuſmodi ferè quæſtionibus expenebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet? quid Sirenes cantare ſolitæ ſint?

143. SVPERVACVA.] *Et quo ſcire tantùm, eò vt ſcias, pertinet: vt ait noſter alibi.*

144. PRIMVS DVILLIVS.] *In lapide, ab illo ono:* C
Rem nauebous marid conſol primus geſſit. *Tamen ante eum C. Manius claſſe, vel claſſiculâ, Antiates vicit: & inde Roſtra illa in foro. Florus I. cap. XI.*

145. ELEPHANTOS.] *Plinium vide VIII. cap. VI. Florum I. cap. XVIII.*

146. CAVDEX.] *Suetonius Tib. cap. II. Polybius I. qui nauibus Locrenſium, Tarentinorum, Neapolitanorum vſum ſcribit, ad traiectum. Auctor de viris illuſtribus:* App. Claudius Caudex Cæci frater fuit, primò ad explorandos hoſtes, fretum piſcatoriâ naue traiecit. *Et ab eâ naui ego dictum malim, quàm quod inſſerit conſcendere naues, vt noſter. Nam minores illas, ſic appellant. Auſonius:*

Nauita caudiceo fluitans ſuper æquora lembo.

Nonius: Codicarias naues etiamnunc conſuetudo appellat, eò quòd (*lego* eas, quæ) in fluminibus ſint vſui. *Salluſtius IV. Hiſt.* Contendit ad flumen Eufratem. & quanquam ad id naues codicariæ, occultè per hiemem fabricatæ, aderant. *Adde in eâ voce Feſtum.* Caudicarij, *ſunt ipſi nautæ qui Tiberi annonam ſubuehunt. Cod. Theodoſ. lib. I.* De canone frumentario vrbis Romæ *lib. IX. De Suariis. Inſcriptio vetus, in Smetio fol. LXX.* MENSORES PORTVENSES, QVIBVS VETVS FVIT CVM CAVDICARIIS DIVTVRNVMQVE CERTAMEN. D

147. QVIA PLVRIVM.] *Ex Varrone, apud Nonium:* Quòd antiqui plures tabulas coniunctas, Codices dicebant: à quo in Tiberi naues Codicarias appellamus.

148. NVNC QVOQVE QVÆ.] *Malim tranſponi*

A quoque, quæ ex antiquâ conſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt, caudicariæ
vocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quòd Valerius [149] Coruinus primus Meſſanam
vicit, & [150] primus ex familiâ Valeriorum, vrbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana
appellatus eſt, paullatimque vulgò permutante litteras, Meſſalla dictus eſt. Num & hoc
quemquam curare permittas, quòd primus L. Sulla in circo [151] leones ſolutos dedit, cùm
alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos miſſis à rege Boccho iaculatoribus? & hoc
ſanè remittatur. Num & Pompeium primum in circo elephantorum [152] duodeuiginti
pugnam edidiſſe, commiſſis more prœlij [153] noxiis hominibus, ad vllam rem bonam per-
tinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ,
memorabile putauit ſpectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum
eſt. lancinantur? parum eſt: ingenti mole animalium exterantur. Satius erat iſta in obli-
uionem ire, ne quis poſteà potens diſceret, inuideretque rei minimè humanæ. O quan- XIV.
tum caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas! Ille ſe ſupra rerum naturam
eſſe tunc credidit, cùm tot miſerorum hominum cateruas [154] ſub alio cælo natis beluis
B obijceret; cùm bellum inter tam diſparia animalia committeret; cùm in conſpectu popu-
li Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idem poſt-
eà Alexandrinâ perfidiâ deceptus, vltimo mancipio tranſfodiendum ſe præbuit, tum de-
mum intellectâ inani iactatione cognominis ſui. Sed vt illò reuertar, vnde deceſſi, & in
eâdem materiâ oſtendam ſuperuacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Me-
tellum victis in Siciliâ Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante cur-
rum [155] centum & viginti captiuos elephantos duxiſſe: [156] Sullam, vltimum Romano-
rum protuliſſe pomœrium, quod nunquam prouinciali, ſed [157] Italico agro acquiſito
mos proferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm [158] Auentinum mon-
tem extra pomœrium [159] eſſe, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſſis: aut
quòd plebs eò ſeceſſiſſet, aut quòd Remo auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia
deinceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt, aut mendacio ſimilia. Nam vt concedas
C omnia eos fide bonâ dicere, vt [160] ad præſtationem ſcribant: tamen cuius iſta errores
minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iuſtiorem, quem libe-
raliorem

poni leuiter: nunc quoque ex antiquâ conſuetudine, quæ per Tib.

149. CORVINVS.] *Errat. habuit cognomen* Maximi. *Faſti Capitolini:* M. Valerius. M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Meſſalla appellatus eſt. *Id factum anno V.* CDXC. *Macrobius* 1. *Satur.* Valerius Maximus, poſtquam Meſſanam vrbem nobiliſſimam Siciliæ cepit, Meſſalla cognominatus eſt.

150. PRIMVS EX.] *Benè additum, ex eô familiâ: nam ex alijs, ante eum adepti hunc honorem: vt Marcius Coriolanus, Sergius Fidenas.*

D 151. LEONES SOLVTOS.] *Rem ſatis notabilem, miror non notatam aliìs eſſe. At Liuij in hac parte ſcripta deſiderantur: Plinius ſilet. qui hoc dumtaxat,* L. Sullam centum iubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Præturâ dediſſe. *Cautè lege, nec ad numerum ſolùm, ſed ad tales, id eſt iubatos adſtringe: alioqui aſſertio lababit. Sed nihil ipſe aut alij de* ſolutis: *id eſt, qui catenis aut vinclis non obligarentur, & pleno impetu ac robore vti poſſent. Obſerua ſi quis res Venationis Romanæ.*

152. DVODEVIGINTI.] *Plinius:* Pompeii quoque altero Conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauère in Circo XX. aut vt quidam tradunt XIIX. elephanti Gætulis ex aduerſo iaculantibus.

153. NOXIIS.] *Ita vulgò fiebat, & Seneca non nimis incautus ſcripſit. At Plinius iam dixit,* Gætulos *cum ijs commiſſos: quos noxa damnatos non opinor.*

CAP. XIV. 154. SVB ALIO.] *Ergo non de* Gætulis *tum Plinio & re geſtâ, cenſet: ſed, vt dixi, populariter ſcripſit.*

155. CENTVM ET XX.] *Ita & Liuij epitoma* XIX. *At Oroſius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius vniuerſè effert:* L. Metellus, qui plurimos *(ita lege)* elephantos primo bello Punico duxit in triumpho. *Sidonius, Panegyrico ad Anthemium,* elephanta frequentem *pariter dixit, ſed non adnumerauit.*

156. SVLLAM, VLTIMVM.] *Aſſertio falſa, niſi* Romanos *intellegit in libertate: quomodo* Caſſius & Brutus, vltimi Romanorum, *alijs dicti. Nam certè poſt eum Iulius & Auguſtus Cæſares: quâ de re ad Annalem* XII. *Taciti ſcripſi. Ipſum ibi Tacitum vide, & Vopiſcum in Aureliano.*

157. ITALICO AGRO.] *Miror. & qua ratio eſt?*

158. AVENTINVM.] *De totâ re adi Agellium libro* XIII. *cap.* XIV.

159. ESSE.] *Ego hoc interrogatione acuam.*

160. AD PRÆSTATIONEM.] *Id eſt, vt ipſi ſcriptis dictiſque periculum ſuſcipiant: & niſi ita ſit, luant.*

161. No-

raliorem facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudijs A admoueri, quàm his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli viuunt. nec enim ſuam tantùm ætatem benè tuentur: omne æuum ſuo adijciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinionum conditores, nobis nati ſunt, [161] nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: [162] nullo nobis ſæculo interdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis anguſtias libet, multum per quod ſpatiemur temporis eſt. [163] Diſputare cum Socrate licet, [164] dubitare cum Carneade, cum Epicuro [165] quieſcere, hominis [166] naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis [167] excedere, cum rerum naturâ [168] in conſortium omnis æui [169] pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe aliosque inquietant, cùm benè inſanierint, cùm omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint, B cùm per diuerſas domos [170] meritoriam ſalutationem circumtulerint: quotumquemque ex tam [171] immensâ, & varijs cupiditatibus diſtrictâ, vrbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoueat? quàm multi, qui illos, cùm diu torſerint, ſimulatâ feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quàm excludere. quàm multi heſternâ crapulâ ſemiſomnes & graues, illis miſeris [172] ſomnum ſuum rumpentibus, vt alienum [173] exſpectent, vix alleuatis labijs [174] inſuſurratum millies nomen, oſcitatione ſuperbiſſimâ reddent? Hos in [175] veris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & Democritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ariſtotelem & Theophraſtum volent habere quamfamiliariſſimos. nemo horum non vacabit, nemo non venientem ad ſe beatiorem, amantioremque ſui dimittet, nemo quemquam vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conueniri, & interdiu, ab omnibus mortalibus poſſunt. Horum te C [176] mori nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, nullius [177] amicitia capitalis, nullius
XV. [178] ſumptuoſa obſeruatio. Feres ex his, quidquid voles: per illos non ſtabit, quo minùs

161. NOBIS VITAM.] *Velim*, viam.

162. NVLLO NOBIS SÆC.] *Omnia tempora, omnis orbis, nobis patet & recluſus eſt. O rem pulchram, ô magnam, ſi quis conſideret!*

163. DISPVTARE.] *Nam hoc eius proprium, & ſemper ille διαλογιστὴς & inquiſitor.*

164. DVBITARE.] *Quod Academiæ proprium, quæ variè deinde ſecta.*

165. QVIESCERE.] *Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo eſſe.*

166. NATVRAM.] *Hanc corruptam & effrenem. Alioqui finis, iuxta Stoicos, viuere ſecundùm naturam.*

167. EXCEDERE. *Ita videbantur; ſed rectâ interpretatione, vt Diogenes aiebat, μιμεῖσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους. καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τὸν τόνον ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου:* imitari magiſtros chori. nam & illos aliquid ſuper tonum excedere, vt alij ad iuſtum & conſonum cum accedant. *Laertius.*

168 IN CONSORTIVM.] *Id eſt, cum Naturâ illâ æternâ, & rerum parente, omnia præterita, & præſentia videre, ac noſſe. Natura autem illa Deus.*

169. PARITER.] *Meus*, patiatur.

170. MERITORIAM.] *Quæ aliquid meretur, aut exſpectat. Non enim gratuita eſt. Ita* meritoria vehicula, equi, cubicula.

171. IMMENSA.] *Spectat ad magnitudinem Romæ, ſatis à me alibi aſſertam.*

172. SOMNVM SVVM.] *Iuuenalis:*

— habet Trebius, propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſalutatrix iam turba peregerit orbem. D

173. EXSPECTENT.] Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

174. INSVSVRRATVM.] *A nomenclatoribus, qui ideò* Farctores *dicti (ait Feſtus)* quòd clàm velut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem.

175. VERIS OFFICIIS.] *Verè officioſas eſſe, & vtiliter alios colere.*

176. MORI NEMO.] *Tibi ô Seneca factum. Cole Neronem tuum, forma, doce: quod præmium? mortis.*

177. AMICITIA CAPITALIS.] *Vt in Seiano, ac talibus: quos coluiſſe, fraudi fuit.*

178. SVMPTVOSA.] *Nam munera & ipſi dabant, ſuis illis patronis, ſiue, vt appellabant, regibus (in Na-*

A minus quantum plurimum ceperis, haurias. Quæ illum felicitas, quàm pulchra ſenectus
manet, qui ſe in horum clientelam contulit? habebit cum quibus de minimis maximiſ-
que rebus deliberet, quos de ſe quotidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contume-
liâ, laudetur ſine adulatione, ad quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere, non
fuiſſe [179] in noſtrâ poteſtate, quos ſortitemur parentes: [180] ſorte nobis datos. nobis verò
ad noſtrum arbitrium [181] naſci licet. Nobiliſſimorum ingeniorum [182] familiæ ſunt. elige
in quam adſciſci velis: non in nomen tantùm adoptaberis, ſed in ipſa bona. quæ non
erunt ſordidè nec malignè cuſtodienda: maiora fient, quò illa pluribus diuiſeris. Hi tibi
dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eijciet, ſubleuabunt: hæc
vna ratio eſt extendendæ mortalitatis, imò in immortalitatem vertendæ. Honores, mo-
numenta, quidquid aut [183] decretis ambitio [184] iuſſit, aut operibus exſtruxit, citò ſubrui-
tur: nihil non longa demolitur vetuſtas, [185] & mouet ociùs, quod conſecrauit. Sapien-
tiæ noceri non poteſt. nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac deinde
ſemper vlterior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem [186] in vicino verſa-
B tur inuidia: ſimpliciùs longè poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non idem
illum qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſoluitur: omnia illi ſæ-
cula vt Deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit. inſtat?
hoc vtitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium temporum
in vnum collatio. Illorum breuiſſima ac ſolicitiſſima ætas eſt, qui præteritorum obliui-
ſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent: cùm ad extrema venerint, ſerò intelligunt
miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe. Nec eſt quòd hoc argumen- XVI.
to probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum [187] mortem inuocant. Vexat
illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuunt. mortem ſæ-
pè ideò optant, [188] quia timent. Illud quoque argumentum non eſt, quod putes diu
viuentium, quod ſæpè illis longus videtur dies: quod dum veniat conditum tempus
cœnæ, tardè ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt occupationes, in otio re-
licti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt. Itaque ad occupationem
aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue eſt: tam mehercules, quàm
C cùm dies muneris gladiatorij edictus eſt, aut cùm alicuius alterius vel ſpectaculi vel vo-
luptatis exſpectatur [189] conſtitutum, tranſilire medios dies volunt. Omnis illis ſperatæ
rei longa dilatio eſt. At illud tempus, quod amant, breue eſt, & præceps, breuiuſque
multo fit ſuo vitio: aliunde enim aliò transfugiunt, & conſiſtere in vnâ cupiditate non
poſſunt. non ſunt illis longi dies, ſed inuiſi. At contrà, quàm exiguæ noctes videntur,
quas in complexu ſcortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poëtarum furor, fabulis
huma-

(in Natali, in Opere noua, in Nuptijs, aliaq; occaſione:) & item ſeruis earum admiſſionalibus, aut qui ad limen. Iuuenalis:

— quid das, vt Coſſum aliquando ſalutes?

Idem: — præſtare tributa clientes

Cogimur, & cultis augere peculia ſeruis.

CAP. XV. 179. IN NOSTRA POTEST.] D *Arrianus* I. *Diſſertat. cap.* XII. Me miſerum! patrem habeo talem, & matrem. Quid ergo? tibi naſcituro poteſtaſne data eligendi, & dicendi: Iſte cum iſtâ, iſtac horâ congrediatur, vt ego naſcar? non eſt data.

180. SORTE NOBIS.] *Ita eſt, ſed tamen offendit repetitio, & præceſſit*, quos ſortiremur: *ac poſſint tres eæ vocula abeſſe.*

181. NASCI.] *Animus ſortiri parentes, quos libet.*

182. FAMILIÆ.] *Cicero* III. *De Oratore*: A Socrate profeminatæ ſunt quaſi familiæ, diſſentientes inter ſe & multum diſiunctæ. *Idem* II. *De diuinatione*: Peripateticorum familia: *id eſt, ſecta.*

183. DECRETIS.] *De aliquo honoranda.*

184. IVSSIT.] *Aliena ambitio iuſſit, & nobis abblandiens ſciuit, hoc & hoc fieri.*

185. ET MOVET OCIVS.] *Ex librorum veſtigijs, hic vacillantium, lego:* At manet otium, quod conſecrauit ſapientia: ei nocere non poteſt. *Siue etiam:* & mouet. At iis quos conſecrauit ſapientia, noceri non poteſt.

186. IN VICINO.] *Velleius Paterculus:* Præſentia inuidiâ, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

CAP. XVI. 187. MORTEM INVOCANT.] *Democritus:* Ἀνοήμονες τὸ ζῆν στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω: Stulti, vitam odientes, viuere cupiunt mortis metu.

188. QVIA TIMENT.] *Idem ſapiens:* Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν: Homines mortem fugientes, appetunt.

189. CONSTITVTVM.] *Dies tempúſve ſtatutum, & dictum. Varro de R.R.* II. Cùm alius conuiciatus eſſet, qui tam ſerò veniſſet ad conſtitutum.

190. DV-

humanos errores alentium, quibus viſus eſt Iupiter, voluptate concubitus delinitus, A
[190] duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia incendere, quàm auctores illis inſcribere deos, & [191] dare morbo, exemplo [192] diuinitatis, excuſatam licentiam? Poſſunt iſtis non breuiſſimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? diem noctis exſpectatione perdunt, noctem [193] lucis metu. Ipſæ voluptates eorum trepidæ, & variis terroribus inquietæ ſunt, ſubitque cummaximè exſultantes ſolicita cogitatio: *Hæc quàm diu?* Ab hoc affectu reges ſuam fleuêre potentiam: nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed venturus aliquando finis exterruit. Cùm per magna camporum ſpatia porrigeret exercitum, nec numerum eius, ſed [194] menſuram comprehenderet Perſarum rex inſolentiſſimus, lacrimas fudit, quòd intra centum annos nemo ex tantâ iuuentute ſuperfuturus eſſet. At illis erat admoturus fatum ille ipſe, qui flebat, perditurusque alios in terrâ, alios in mari, alios in prælio, alios in fugâ, & intra exiguum tempus conſumpturus illos, quibus centeſimum
XVII. annum timebat. Quid, quòd gaudia quoque eorum trepida ſunt? non enim ſolidis cauſſis innituntur, ſed eâdem quâ oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera: cùm hæc quoque, quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſint? [195] Maxima quæque bona ſolicita ſunt: nec vlli fortunæ minùs benè, quàm optimæ, creditur. Aliâ felicitate ad tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis, quæ ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt. Omne enim, quod fortuitò euenit, inſtabile eſt: quò altiùs ſurrexit, vergit proniùs in occaſum. neminem porrò caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantùm breuiſſimam, vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideant: operosè aſſequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nunquam ampliùs redituri temporis eſt ratio. Nouæ occupationes veteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt? plus temporis alieni auferunt. Candidati laborare deſiuimus? ſuffragatores incipimus. [196] Accuſandi depoſuimus moleſtiam? iudicandi nanciſcimur. Iudex deſiit eſſe? quæſitor eſt. Alienorum bonorum mercenariâ procuratione conſenuit? ſuis opibus diſtinetur. Marium [197] caliga dimiſit? conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ [198] maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, [199] ſui conſulatus decus, fratemi [200] ſponſor: ni per ipſum mota ſit, [201] cum Ioue reponetur? [202] ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones

190. DVPLICASSE.] *Paſſim poëtæ*, triplicaſſe: *nec ideò tamen hic reſcribam. Nam alij aliter. vt Diuus Hieronymus:* Duas noctes Iupiter copulauit, vt magnæ fortitudinis Hercules naſceretur. *Statius* IV. *Silu.*

O bona nox, iunctaq; vtinam Tirynthia Lunâ!

191. DARE MORBO.] *Vitio, affectui: Stoico ſermone. Inde Sani, & Inſani.*

192. DIVINITATIS.] *Nam vt Ion ille apud Euripidem, Phœbi libidines accuſans:*

——— οὐκέτ' ἀνθρώπους κακῶς
λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν καλὰ
μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε.
——— hominibus haud nunc ampliùs
Fas eſt malè loqui aut carpere, ipſi cum Deûm
Imitamur acta; ſed Deos, hæc qui docent.

Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. Quibus nil aliud actum eſt, quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent.

193. LVCIS METV.] *Dum trepide eâ fruuntur, cogitatione venturæ mox lucis.*

194. MENSVRAM.] *Herodotus* VII. *connumeratas ita ait*, vt decem millia ſimul in vnum locum venirent, iiſque ſepem circumdarent vmbilico tenus: tum iterum alia dena, & ſic deinceps. *De Xerxe ſunt iſta.*

CAP. XVII. 195. MAXIMA QVÆQVE.] *Æſchylus, in Septem ad Thebas:* Πρόπρυμνα δ' ἐκβολὰν φέρει ἀνδρῶν ἀλφηστῶν ὄλβος ἄγαν παχυνθείς: Citò caſum minatur & adfert virorum felicium fortuna, nimis pinguis.

196. ACCVSANDI.] *Communius eſſet*, actitandi.

197. CALIGA.] *Deſiit gregarius miles eſſe.*

198. MATVRVS.] *Annos natus* XXIV.

199. SVI CONSVLATVS.] *Duos geſſit. vide Faſtos.* D

200. SPONSOR.] *Nam diffidebant L. Scipioni, nec temerè ei Conſuli bellum Antiochi credebant. Ipſe interceſſit, & legatum ſe fratri iturum promiſit. Ita quaſi de ſucceſſu ſpopondit.*

201. CVM IOVE.] *Ex Valerio interpretare, lib.* IV. *cap.* I. Voluerunt illi (*Africano*) ſtatuas in comitio, in roſtris, in curiâ, in ipsâ denique Iouis opt. max. cellâ ponere; voluerunt imaginem eius, triumphali ornatu indutam, puluinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Conſulatum. quorum nullum ſibi neque plebiſcito dari, neque Sc^to^ decerni patiendo, pænè tantum in honoribus recuſandis geſſit, quantum in emerendis. *Ad eumdem* VIII. *cap.* XV.

202. CIVILES.] *Tribunicia, & in togâ. Iſta autem*

A nes, & poſt faſtiditos à iuuene dijs æquos honores, iam ſenem contumacis [203] exſilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſſæ: per occupationes [204] intercludetur otium: nunquam agetur, ſemper optabitur. Excerpe XVIII. itaque te vulgo, Pauline cariſſime, & in tranquilliorem portum, [205] non pro ætatis ſpatio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas [206] in te conuerteris. Satis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis, certè [207] melior, Reip. data ſit: aliquid temporis tui ſume etiam tibi. Nec te ad ſegnem aut inertem quietem voco: non vt ſomno, & caris turbæ voluptatibus, quidquid eſt in te indolis viuæ, demergas. Non eſt iſtud quieſcere. inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenuè tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem [208] orbis terrarum rationes adminiſtras, tam abſtinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſè quàm publicas. in officio amorem conſequeris; in quo [209] odium vitare difficile eſt: ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitæ ſuæ rationes, quàm frumenti publici noſſe. Iſtum animi

B vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio [210] honorifico quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egiſſe te ab ætate primâ, omni cultu ſtudiorum liberalium, vt tibi multa millia [211] frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tantò aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, quàm nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis vnquam graui ſarcinâ preſſit? Cogita præterea, quantum ſolicitudinis ſit, ad tantam te molem obijcere. [212] cum ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec vllâ prece flectitur populus eſuriens. Modò intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar perijt, ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc grauiſſimè ferens, quòd [213] decedebat populo Romano ſuperſtite, ſeptem aut octo certè dierum cibaria [214] ſupereſſe, dum ille [215] pontes [216] nauibus iungit, & viribus imperij [217] ludit, aderat [218] vltimum malorum obſeſſis quoque, alimentorum egeſtas.

C

autem accuſationes, ob pecuniam Aſiaticam non ex fide (ita aiebant) adminiſtratam.

203. EXSILII.] *Quòd Linterni egit, ibi mortuus. Seneca, epiſt.* LXXXVI. *Liuius* XXXVIII. *diffuſè, Valerius* V. *cap.* III.

204. INTERCLVDETVR.] *Meus*, vitæ. *benè, ſi diſtinguis?* per occupationes vitæ, otium nunquam agetur.

CAP. XVIII. 205. NON PRO ÆTATIS.] *Id eſt, plus diutiuſq́; iactatus, quàm ætas tua ferre videbatur. Apparet iuuenem, aut certè viridem ad hoc munus veniſſe: vt & mox,* Maior pars ætatis, certè melior reip. data ſit. *Et cap. ſeq.* Nunc dum calet ſanguis.

D 206. IN TE CONVERT.] *Fidem eius obiter laudat, & quòd inimicitias aut odia, vt ſunt publicè ſuſceperit, licitum vitare.*

207. MELIOR.] *Viridis & integra.*

208. ORBIS TERRARVM.] *Omnino profectus annonæ fuit, nec audio qui Vectigalibus proponunt. Nam dein in iſto munere fuit: in illo, non potuit. Quòd autem ait* orbis terrarum: *quid miri? nam etſi ex Africâ & Aegypto plurimum: tamen & è prouinciis aliis aduehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis.*

209. ODIVM VITARE.] *Siue quia arduum tot millibus hominum ſatisfacere. his dare, his negare, hos admittere ad teſſeras in locum mortuorum, hos repellere: ſiue vniuersè odioſa res, cum ventre agere. nunc non ſatis, non tempore, non bonum frumentum metiri: vt ſunt interpretantes.*

210. HONORIFICO QVIDEM.] *Sed mutauit poſtea. Boethius in Conſol. lib.* III. Siquis quondam populi curaſſet annonam, magnus habebatur: nunc eâ Præfecturâ quid abiectius? *Nec mirum, quia nec talis diſtributia: longè aberat. At olim, ſecundus ille à Præfecto vrbis.*

211. FRVMENTI.] *Vett. voce additô*, benè committerentur: *at meus*, verè. *ex quo ego*, viro *vellem.*

212. CVM VENTRE.] *Homerus Odyſſ.* ρ. *verſ.* CCLXXXI.

Γαςέρα δ' ὔπως ἐςὶν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν
Οὐλομένην, ἣ πολλὰ κακ' ἀνθρώποισι δίδωσι:
Ventrem fallere non fas, aut differre latrantem,
Exitioſum, qui mala dat mortalibus ægris.

& plura, quæ addit.

213. DECEDEBAT.] *Libri* dicebat: *ſed puto Pincianum optimè ſic correxiſſe. Notum enim odium eius in vniuerſum populum, voce eâ palàm teſtatum:* Vtinam vnam ceruicem haberetis!

214. SVPERESSE.] *Legendum*, ſupererant.

215. PONTES.] *Inter Puteolos & Baulos, ſtupendo opere, maria conſternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. cap.* XIX.

216. NAVIBVS.] *Et eas quoque contrahit & tenet, quæ frumentum adferrent.*

217. LVDIT.] *An* illudit.

218. VLTIMVM MALORVM.] *Homerus Od.* μ.

egeſtas Exitio pænè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur rerum omnium ruinâ,fu- A
rioſi, & externi, & infeliciter [219] ſuperbi regis imitatio. Quem tunc animum [220] habue-
runt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum, [221] ſaxa, ignes, [222] Caium
excepturi, ſummâ diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali regebant: cum ratio-
ne ſcilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda ſunt. cauſſa multis moriendi
XIX. fuit, morbum ſuum noſſe. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu
putas eſſe, vtrùm cures, vt incorruptum à [223] fraude aduehentium & [224] negligentiâ
frumentum transfundatur in [225] horrea, ne concepto humore vitietur, & concaleſcat, vt
ad menſuram pondúſque reſpondeat: an ad hæc ſacra & ſublimia accedas, ſciturus
[226] quæ natura ſit dijs, quæ [227] voluntas, quæ [228] condicio, quæ [229] forma? quis animum
tuum caſus exſpectet, [230] vbi nos à corporibus dimiſſos natura componat? quid ſit, quod
huius mundi grauiſſima quæque in medio ſuſtineat, ſupra leuia ſuſpendat, in ſummum
ignem ferat, ſidera [231] curſibus ſuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis.
Vis tu, relicto ſolo, mente ad iſta reſpicere? nunc dum calet ſanguis, vigentibus ad me- B
liora eundum eſt. Exſpectatte in hoc genere vitæ multum bonarum artium, amor vir-
tutum atque vſus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi ſcientia, alta rerum
quies. Omnium quidem occupatorum condicio miſera eſt: eorum tamen miſerrima,
qui ne ſuis quidem occupationibus laborant. ad alienum dormiunt ſomnum, ad alie-
num ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odiſſe, [232] res om-
nium liberrimas iubentur. Hi ſi velint ſcire, quàm breuis ipſorum vita ſit, cogitent, ex
quotâ parte ſua ſit. Cùm videris itaque [233] prætextam ſæpè iam ſumptam, cùm celebre
in foro nomen, non inuideris. iſta vitæ damno parantur: vt vnus ab illis [234] numeretur
annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam, cùm in ſummum ambitionis eniteren-
tur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quoſdam cùm in conſummationem dignitatis
per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubijt cogitatio, ipſos laboraſſe [235] in titulum
ſepulcri: quorumdam vltima ſenectus, dum in nouas ſpes vt iuuenta diſponitur, inter
XX. conatus magnos & improbos, inualida defecit. Fœdus ille, quem in iudicio pro
igno- C

Πάντες μὲν συγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν:
Dura quidem miſeris mors eſt mortalibus omnis,
Sed periſſe fame, res vna miſerrima longè.
Liuius XXI. Licuit ad Erycem clauſos, vltimo ſupplicio humanorum, fame interficere.

219. SVPERBI REGIS.] *Xerxis. Alio cauſſo in Suetonio.*

220. HABVERVNT ILLI.] *Et Præfectus, & Curatores olij. Sed nónne ipſe Paullinus tunc erat? opinor. nam multos annos geſſiſſe, indicauit. Tamen non ad ipſum dirigit, quia plures incluſit.*

221. SAXA, IGNES.] *Vt in ſeditione ſolet. Virgilius:* Iamque faces & ſaxa volant. *Ergo* ignes, *hic faces. Poſſunt & trahi ad ignes, quos domibus minabantur eorum, quos petebant.*

222. CAIVM EXCEPT.] *Alij,* gladium. *Illud firmes & explices è* III. *de Irâ, cap.* XIX. Torſerat fidiculis, eculeo, igne, vultu ſuo. *Quaſi Caij vultus & ira ſuper omnia tormenta, aut tela.*

CAP. XIX. 223. FRAVDE.] *Nequid minùs.*

224. NEGLIGENTIA.] *Ne corruptum.*

225. HORREA.] *Publica, quæ per ſingulas regiones vrbis (ab Augusto, opinor) ſtructa hunc fini erant, ſanè multa. Circiter* CCCVI. *credo P. Victorem, deſcriptione vrbis, adnumeraſſe.*

226. QVÆ NATVRA.] *Meus & olij priſci,* quæ materia ſit dei. *Dei, nempe totius mundi, ex Stoicorum ſcito. Illi definiunt Deum,* σῶμα νοερὸν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ: corpus intellegens, & mentem in materiâ. *Plura alibi de hac ſententiâ: ſed hîc igitur vult quæri, de materiâ cui hæc mens iuncta.*

227. VOLVNTAS.] *Semper bona. At meus olijque libri,* voluptas. *Nempe delectatur ipſe ſe, & opere ſuo.*

228. CONDICIO.] *Iouis vnius æterna, ceteri* ἐκπυρώσει *pereunt: Stoicis dico.*

229. FORMA.] *Iiſdem, rotunda. Epiſt.* CXIII. *& in Menippæâ, de Claudio.*

230. VBI NOS.] *Vide epiſt.* LXIV. *in fine.* D

231. CVRSIBVS.] *Meus, & plures:* ciuibus. *Fuerit,* vicibus: *& ad Solem Lunamque, ſed & planetas, refers.*

232. RES OMNIVM LIB.] *Plinius Panegyrico:* Neque enim vt alia ſubiectis, ita amor imperatur: neque eſt vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quique magis vices exigat.

233. PRÆTEXTAM.] *Magiſtratum iteratum.*

234. NVMERETVR.] *Vt Conſules ordinarij fiunt. De Irâ* III. *cap.* XXX.

235. IN TITVLVM. *Vno fructu, vt ſepulchro honores inſcriberentur. Ita enim ſolenne. poeta:*
—— titulo res digna ſepulchri.

A ignotiſſimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit. turpis ille, qui viuendo laſſus citiùs quàm laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, [236] diu tractus riſit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. [237] Turannius fuit exactæ diligentiæ ſenex: qui poſt annum nonageſimum, cùm vacationem procurationis à C. Cæſare vltrò accepiſſet, componi ſe in lecto, & velut exanimem à circumſtante familiâ plangi iuſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finiuit antè triſtitiam, quàm labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeóne iuuat occupatum mori? Idem pleriſque animus eſt: diutiùs cupiditas illis laboris, quàm facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant: ſenectutem ipſam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quòd illos ſeponit. Lex [238] à quinquageſimo anno militem non cogit, [239] à ſexageſimo ſenatorem non citat: difficiliùs homines à ſe otium impetrant, quàm à lege. Interim dum [240] rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuò ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine
B voluptate, ſine vllo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam verò diſponunt etiam illa quæ vltra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & [241] operum publicorum dedicationes, & ad rogum [242] munera & ambitioſas exſequias. At mehercule iſtorum funera, tanquam minimum vixerint, [243] ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

CAP. XX. 236. DIV TRACTVS.] *Longâ eius vitâ diu ſperauit, tandem compos.*

237. TVRANNIVS.] *Fuit hoc nomine Præfectus annonæ ſub Tiberio & Auguſto: ſed is non poteſt eſſe. quare? quia ipſe Paullinus iamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, ſi ſub Caligulâ iam iſte. Deinde Seneca ait*, vacationem Procurationis accepiſſe: *ergo potiùs Procurator aut Rationalis Principis fuit.*

238. A QVINQVAGESIMO.] *Veteri iure, vacabant poſt id tempus. Nos in Militiâ, lib. 1.*

C 239. A SEXAGESIMO.] *An* ſexageſimoquinto? *Ita in Senecâ patre legitur Controu. vltimâ libri primi. Et mihi maturè nimis mitti Senator videatur, in æuo, quod Prudentiæ maximè factum.*

240. RAPIVNTVR.] *Trahuntur, prenſantur.*

241. OPERVM.] *Quæ patriæ, & memoriæ ſuæ dicant.*

242. MVNERA.] *Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal.*

243. AD FACES.] *Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, ſed cereis immixtis. Ita noſter De Tranquill. cap. XI. & in Epiſt. CXXII. Credo etiam ſubtracto oculis, & noctu elato: ideóq; meritò ad faces. Seruius:* Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia Acerbum funus. *Et præmiſeram*, moris Romani eſſe, vt impuberes noctu efferrentur ad faces. *Eâ mente, Nero feſtinationem exſequiarum Britannici defendit, in Taciti* XIII. A maioribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis Acerba funera, neque laudationibus aut pompâ detinere. *Addo etiam, quòd planè pueri ne combuſti quidem ſint, ſed conditi. Iuuenalis:*

—— terrâ clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Plinius: hominem, priuſquam edito dente, non cremari. *Plutarchus, Epiſtolâ ſolatoriâ ad vxorem:* Τοῖς γὰρ νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς περὶ θανόντων ποιεῖν: Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia ſollennia vſurpant, quæ in mortuis recepta.

L. ANNÆI SENECÆ
DE VITA BEATA
AD GALLIONEM FRATREM
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

SENEX hunc libellum ſcripſit, & velut Defenſionem præſcripſit contra calumniatores, qui Opes & Vitam obiectabant. Beatam vitam in Virtute eſſe · ſed hanc externa non ſpernere, ſi accedant. Sublime ſcriptum eſt, pulcherrimum in partibus, & quod monita ſenſusque aureos habet. Partes eius duæ ſunt: Quid ſit Beata vita? & Quomodò eò perueniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita ſi itur, longiùs ab eâ abitur. Ratio ſola audienda eſt. ea dicit, Beatam vitam eſſe conuenientem naturæ ſuæ: id eſt, poſitam in Virtute. Non in Voluptate, cum Epicuro? minimè, & diffusè hunc & aſſeclas refellit. Vſqueeò, vt nec iungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap. XVI. Inde pars altera. Ad perueniendum igitur ſola Virtus amplectenda, cetera ſpernenda? Negat; admitti quidem externa poſſe, ſed non vt finem. Imò ijs qui in viâ adhuc ſunt, & Proficientium numero, opus eſſe aliquâ indulgentiâ Fortunæ. Hic priuatam ſuam cauſſam calidè iam & robuſtè agit, & obijcientem inducit, Cur tu de Virtute ſic locutus, alia etiam habes? cur ſeruos, nummos, villas, ſupellectilem? Variè reſpondet: ac primò Sapientem ſe non eſſe, ſed conari eſſe. Deinde alijs ſummatibus viris, Platoni, Zenoni, Ariſtoteli iam olim hæc obiecta. Atquin omnes iſti non quomodo viuerent, ſed viuendum eſſet, docebant. Ardua res, Virtus. Suſpiciendi, etiam qui conantur aſcendere, etſi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex profeſſo, an habendæ Sapienti? à Cap. XXI. Et aſſerit haberi; etſi non amari: quæſitas tamen honeſtè, & benignè emittendas aut emiſſas. Inſurgit deinde in iſtos blaterones, & mucronem ſtili, Socrate inducto, ſtringit: ſed finis deficit, & quæ vulgò attexuntur, alterius ſcripti ſunt atque argumenti. B C

CAPVT PRIMVM.

VIVERE, [1] Gallio frater, omnes bearè volunt: ſed ad peruidendum, quid ſit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeoque D non eſt facile conſequi beatam viram, vt ab eâ quiſque eò longiùs recedat, quò ad illam concitatiùs fertur, ſi viâ lapſus eſt: quæ vbi in conrrarium ducit, ipſa velocitas maioris interualli cauſſa ſit. Proponendum eſt itaque primùm, quid ſit quod appetamus: tunc circumſpiciendum eſt, quà contendere illò celertimè poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modò rectum erit, quantum quotidie [2] profligetur, quantoque propiùs ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim vagamur, non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa vocantium, conteritur vita inter errores, breuis, etiam ſi dies noctesque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quò tendamus, & quà: non ſine

A ſine perito aliquo,cui explorata ſint ea,in quæ procedimus.Quoniam quidem non eadem hîc, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare: at hîc tritiſſima quæque via, & celeberrima, maximè decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quàm ne,[3] pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non quà eundum eſt, ſed quà itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quòd ad rumorem componimur: optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorumque exempla nobis multa ſunt: nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem viuimus. Inde iſta tanta coaceruatio aliorum ſupra alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magnâ euenit,cùm ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit, vt non & alium in ſe attrahat: primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vitâ accidere, videas licet:nemo ſibi tantùm errat,ſed alieni erroris & cauſſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus. & dum vnuſquiſque mauult credere,quàm iudicare,nunquam de vitâ iudicatur, ſemper creditur: verſatque nos & præcipitat traditus per manus error, alieniſque perimus exemplis. Sanabimur, ſi modò ſeparemur à cœtu: nunc verò ſtat
B contra rationem, defenſor mali ſui, populus. Itaque idem euenit, quod in comitijs, in quibus eos factos prætores iidem qui fecêre mirantur, cùm ſe mobilis fauor[4] circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus eſt omnis iudicij, in quo ſecundùm plures datur. Cùm de beatâ vitâ agitur, non eſt quòd mihi illud[5] diſceſſio- II.
num more reſpondeas:[6] *Hæc pars maior eſſe videtur.* ideò enim[7] peior eſt. Non tam benè cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi, turba eſt. Quæramus quid optimum factum ſit,non quid vſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritatis peſſimo interpreti probatum ſit. Vulgum autem[8] tam chlamydatos, quàm coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, adſpicio:[9] oculis de homine non credo. habeo melius certiuſque lumen, quo à falſis vera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat.

C

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. GALLIO.] *Eſt is, qui anteà Nouatus. Adoptatus fuit à Iunio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater ſæpiculè citat,* & noſtrum *appellat: id eſt, amicum & popularem. Ne confunde igitur cum iſto. quem noſter iterùm fra*trem *vocat Præfat. Quæſt Nat. lib.* IV.

2. PROFLIGETVR.] *Libris hoc credamus. nam alij* proficiamus *ſubſtituerunt, inſolentiâ eius ſignificati. Atqui (Agellius reclamet licet, lib.* XV. *cap.* V.*) rectum eſt, & Auguſtæo æuo vſurpatum. Liuius* XXI. Ita fortaſſe decuit, deos ipſos committere ac profligare bellum, nos autem commiſſum ac profligatum
D conficere. *Ipſe Auguſtus in lapide:* Cœpta profligataque opera à patre meo. *Tacitus, atque alij, ſæpè. Eſt igitur Profligare, efficere & aliquouſque perducere, etſi non ad finem. Ita hic.*

3. PECORVM RITV.] *Pulchra imago. quæ Catoni ſeniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor)* Similem eſſe populum Rom. gregi pecorum. quæ ſingula non parent, ſed vniuerſa ductorem aliquem vnum ſequuntur: ita vos, inquit, quorum conſilio priuatim nemo vtatur, hos, in concionem cœtumque coacti, ſequimini.

4. CIRCVMEGIT.] *Vel à ventis, aut velis, aut equis.*

CAP. II. 5. DISCESSIONVM.] *Sententiæ in Senatu, voce, diſceſſione, manu. Primum, vbi dicebant interrogati, Aſſentio: alterum, vbi duobus pluribúſve diuerſis ſententijs dictis, Conſul compendij cauſſâ Diſceſſionem permittebat: id eſt, ſinguli conferrent ſe ad ſubſellia, in quibus auctores ſententiarum ſedebant. Id erat,* pedibus in ſententiam ire. *Tertium, vbi ſublatâ manu ſignificabant ſe aſſentiri, ſedibus ſuis manentes.*

6. HÆC PARS.] *Solenne verbo, quo Conſul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius:*

Seruemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numen, paruaque in parte ſileſcat.

7. PEIOR EST.] *Seneca alibi:* Quid præſtat philoſophia? vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non vt numeres.

8. TAM CHLAMYDATOS.] *Non intellego, nec pro more hoc Romano eſt. Maneo in veteri meâ coniecturâ:* tam candidatos, quàm coloratos. *Nam honeſtiores, & qui non è vulgo, in veſte candidâ erant: ipſum vulgus, pullati, ſordidati, id eſt colorati. Sanè etiam Veneta editio vetus* coloratos *habet. De* candidatis *autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro cap.* XXV. *Quid, quod ipſe hic ſubiungit,* Non enim colorem veſtium adſpicio? *ergo palàm eò refert. Vide, ſodes, Electa noſtra, lib.* I. *cap.* XIII.

9. OCVLIS.] *Qui ad interiorem hominem, id eſt verum, non penetrant.*

 10. VI-

niat. Hic, ſi vnquam illi reſpirare & recedere in ſe vacauerit; ô quàm ſibi ipſe verum, totus à ſe, fatebitur, ac dicet! Quidquid feci adhuc, infectum eſſe mallem: quidquid dixi, cùm recogito, in multis [10] video: quidquid [11] optaui, inimicorum exſecrationem puto: quidquid timui, dij boni, quanto [12] melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio ([13] ſi modò vlla inter malos gratia eſt) redij: mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, vt me multitudini educerem, & aliquâ dote notabilem facerem: quid aliud quàm telis me oppoſui, & maleuolentiæ quod morderet oſtendi? Vides iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) [14] eſſe poſſunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus eſt. A

III. Quin potiùs quæro aliquid vſu bonum, quod [15] ſentiam, non quod [16] oſtendam: iſta quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquale, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. nec longè poſitum eſt, [17] inuenietur: ſcire tantùm opus eſt, quò manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus, offenſantes in ipſa, quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones prætéribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. Noſtram verò cùm dico, [18] non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt & mihi [19] cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam [20] diuidere: fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: [21] *Hoc ampliùs cenſeo.* Interim, quod inter omnes Stoicos conuenit, [22] rerum naturæ aſſentior. ab illâ non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo vita, [23] conueniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quàm ſi primùm ſana mens eſt, & in perpetuâ poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde, ſi fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiumque ad id curioſa; non anxiè tamen: aliarum rerum quæ vitam inſtruunt, diligens, [24] ſine admiratione cuiuſquam: vſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis, etiam ſi non adijciam, ſequi B C

10. VIDEO.] *Quo ſenſu? ego non elicio. Vellem*, rideo, *vel* rubeo. *Ipſa verba mea cùm recogita, ridicula vel erubeſcenda ſunt. At Gruterus arguté*, mutis inuideo: *quaſi ſiluiſſe mallem, & mutus fuiſſe.*

11. OPTAVI.] *Iuuenalis:*
Euertêre domos totas, optantibus ipſis,
Dij faciles.

12. MELIVS.] *Meus & quidam*, leuius.

13. SI MODO.] *Corrigit, quia infidi & inſidioſi mali inter ſeſe. Salluſtius:* Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt.

14. ESSE POSSVNT.] *Ideò Chilonis hoc monitum:* Ita ames, tanquam oſurus; ita oderis, tanquam amaturus.

CAP. III. 15. SENTIAM.] *In animo.*

16. OSTENDAM.] *In apparatu, & pompâ.*

17. INVENIETVR.] *Meus*, inuenire. *Diſtinguam:* nec longe poſitum eſt inuenire: *phraſi Græciſſante, de quâ alibi.*

18. NON ALLIGO.] *Idem epiſt.* XLV. Non enim cuiquam me mancipaui, nullius notam fero. multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico.

19. CENSENDI.] *Verbum Senatorium:* De eâ re ita cenſeo.

20. DIVIDERE.] *Manet in iſtâ re Curia. Cùm igitur vna ſententia plura complectebatur, quorum vnum probarem, aliud minimè; verbo recepto dicebam*, Diuide: *id eſt, de ſingulis ſeorſum referatur. Seneca epiſt.* XXI. Cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiam, & ſequor.

21. HOC AMPLIVS.] *Item formula Senatoria. vt in Cicerone, Philip.* XIII. C. Seruilio aſſentior, & hoc amplius cenſeo. *Seneca* III. *Quæſt. Natur. cap.* XV. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentiri poſſum, ſed hoc amplius cenſeo.

22. RERVM NATVRÆ.] *Miror eſſe, qui hæc ſuſpecta habeant. nam ipſum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam ſequi: id eſt Deum. Ideò noſter cum additione*, Naturam rerum dixit. *Vide me in Manud.* II. *Diſſert.* XVI.

23. CONVENIENS.] *Nam ſummum bonum & Finem hominis Stoici in eo ponunt. Chryſippus*, τὸ τέλος εἶ), ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. *Nos diffusè* II. *Manud. Diſſert.* XIV. D

24 SINE ADMIRATIONE.] *Damnas? Ariſtoteles approbat:* Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philoſophari. *Atque hæc bona eſt, quæ res cauſſasque inquirit. aliam damnat, quæ humana & externa æſtimat, affectuum miniſtram. Noſter iterùm epiſt.* XLV. Beatum eſſe, cui omne bonum in animo eſt, erectum, excelſum, mirabilia calcantem. *Mirabilia, nempe vulgo. Horatianum illud facit:* Nil admirari.

A ſequi perpetuam [25] tranquillitatem, libertatem: depulſis his, quæ aut irritant nos, aut
territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia ſunt, & in ipſis flagitijs
noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & æquale: tum pax & concordia animi,
& magnitudo cum manſuetudine.. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt. Poteſt IV.
aliter quoque definiri bonum noſtrum, id eſt, eâdem ſententiâ, non iiſdem comprehen-
di verbis. Quemadmodum idem exercitus modò latiùs panditur, modò in anguſtum
coarctatur, & aut in cornua, [26] ſinuatâ mediâ parte, curuatur, aut rectâ fronte explicatur:
vis illi, vtcumque ordinatus eſt, eadem eſt, & voluntas pro iiſdem partibus ſtandi: ita
definitio ſummi boni aliàs diffundi poteſt & exporrigi, aliàs colligi, & in ſe cogi. Idem
itaque erit, ſi dixero: Summum bonum eſt, animus fortuita deſpiciens, virtute lætus:
aut, Inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multâ & [27] con-
uerſantium curâ. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem eum, cui nullum
bonum malumque ſit, niſi bonus maluſque animus: honeſti cultor, virtute contentus,
B quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum maius bonum eo, quod ſibi ipſe
dare poteſt, nouerit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, ſi euagari
velis, idem in aliam atque aliam faciem, ſaluâ & integrâ poteſtate, transferre. Quid
enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & [28] interritum
ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem poſitum? cui vnum bonum honeſtas, vnum
malum turpitudo? Cetera [29] vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec
adijciens, ſine auctu ac detrimento ſummi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum
neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens,
vt quæ ſuis gaudeat, nec maiora domeſticis cupiat. Quidni iſta penſet benè cum minu-
tis, & friuolis, & non perſeuerantibus corpuſculi motibus? quo die infra voluptatem fue-
rit, & infra dolorem erit. Vides autem, quàm malam & noxiam ſeruitutem ſeruitu- V.
rus ſit, quem voluptates doloreſque, incertiſſima [30] dominia, impotentiſſimaque, alter-
nis poſſidebunt. Ergo exeundum ad libertatem eſt: hanc non alia res tribuit, quàm for-
C tunæ negligentia. Tum illud orietur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collo-
catæ, & ſublimitas: expulſiſque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & im-
motum, comitaſque & [31] diffuſio animi: quibus delectabitur non vt bonis, ſed vt ex
bono ſuo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit, nec ti-
met, beneficio rationis. Quoniam & ſaxa timore & triſtitiâ carent, nec minùs pecudes:
non ideò tamen quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem
loco pone homines, quos in numero pecorum & animalium redegit hebes natura, &
ignoratio ſui. Nihil intereſt inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his praua, &
malo ſuo atque in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veritatem pro-
iectus: beata ergo vita eſt, in recto certoque iudicio ſtabilita, & immutabilis. Tunc enim
pura mens eſt, & ſoluta omnibus malis, cùm non tantùm lacerationes, ſed etiam velli-
cationes effugerit: ſtatura ſemper vbi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam iratâ & infeſtante
fortunâ vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndi-
D que, per [32] omnes vias influat, animumque blandimentis ſuis leniat, aliaque ex
alijs admoueat, quibus totos parteſque noſtri ſolicitet: quis mortalium, cui vllum ſu-
pereſt

25. TRANQVILLITATEM] *Annexum ei fructum. Imò epiſt.* XCII. Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas: *quæ deſcriptio ab effectu eſt.*

CAP. IV. 26. SINVATA.] *In Lunæ creſcentis faciem.*

27. CONVERSANTIVM.] *Quia ſapiens eſt* in commune bonus, *vt poëta: & vt noſter, De Clem.* I. *cap.* III. Homo, ſociale animal, communi bono genitus. *Vide ibi.*

28. INTERRITVM.] *Cicero* V. *Tuſcul.* Volumus eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum atque munitum: non vt paruo metu præditus ſit, ſed vt nullo.

29. VILIS TVRBA.] *Statius:*
——— nos vilis turba, caducis
Deſeruire bonis, ſemperque optare parati,
Spargimur in caſus.

CAP. V. 30. DOMINIA.] *Pro dominis ipſis; vt Seruitia. Malum etiam* incertiſſima, *ad Voluptatem.*

31. DIFFVSIO.] Διάχυσις ψυχῆς: dilatatio. *Latina vox ad* Serenitatem *etiam valet.*

32. OMNES VIAS.] *Senſuum.*

peteſt hominis veſtigium, per diem noctemque titillari velit, & deſerto animo, corpori A
VI. operam dare? Sed & animus quoque, [33] inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſanè,
ſedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare ſenſus
ſolent: deinde [34] præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exſultet prioribus,
futuriſque iam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſaginâ iacet,
cogitationes ad [35] futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala pro
bonis legere, dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui offutura
pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectus: beatus eſt præſentibus; qualiacumque
ſunt, contentus, amicuſque rebus ſuis: beatus is, cui omnem habitum rerum
ſuarum ratio commendat. Vident & illi, qui ſummũ bonum voluptatem dixerunt, quàm
turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec
honeſtè quemquam viuere, vt non iucundè viuat; nec iucundè vt non honeſtè quoque.
Non video, quomodo iſta tam diuerſa in eamdem copulam conijciantur. Quid eſt, oro
vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet, quòd omne boni ex virtute principium B
eſt: ex huius radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed ſi
iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam iucunda, ſed non honeſta: quædam verò
VII. honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda. Adijce nunc, quòd voluptas etiam
ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non admittit. & infelices quidam
non ſine voluptate, imò ob ipſam voluptatem ſunt: quod non eueniret, ſi virtuti ſe voluptas
immiſcuiſſet, quâ virtus ſæpè caret, nunquam indiget. Quid diſſimilia, imò diuerſa
componitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas,
humile, ſeruile, imbecillum, caducum, cuius ſtatio ac domicilium fornices & popinæ
ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curiâ, pro muris ſtantem, puluerulentam,
coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem latitantem ſæpiùs, ac tenebras
captantem; circa balnea ac ſudatoria, ac loca [36] ædilem metuentia; mollem, eneruem,
mero atque vnguento madentẽ, pallidam, aut fucatam, & medicamentis pollutam.
Summum bonum immortale eſt, [37] neſcit exire: nec ſatietatem habet, nec pœnitentiam. C
nunquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, nec quidquam mutauit [38] optima.
at voluptas tunc cùm maximè delectat, extinguitur. Nec multum loci habet. itaque
citò implet: & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet. Nec id vnquam certum eſt,
cuius in motu natura eſt. ita ne poteſt quidem vlla eius eſſe ſubſtantia, quod venit tranſitve
celerrimè, in ipſo vſu ſui periturum. Eò enim peruenit, vbi deſinat: & dum incipit,
VIII. ſpectat ad finem. Quid, quòd tam bonis, quàm malis, voluptas ineſt? nec minùs
turpes dedecus ſuum, quàm honeſtos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres,
optimam ſequi vitam, non iucundiſſimam: vt rectæ ac bonæ voluntatis non dux, ſed
comes voluptas ſit. Naturâ enim duce vtendum eſt: hanc ratio obſeruat, hanc conſulit.
Idem eſt ergo beatè viuere, & ſecundùm naturam. Hoc quid ſit, iam aperiam. Si corporis
dotes, & apta naturæ, conſeruabimus diligenter & impauidè, tanquam in diem data
& fugacia; ſi non ſubierimus eorum ſeruitutem, nec nos aliena poſſederint; ſi corpori
grata & aduenticia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in caſtris auxilia, & armaturæ leues.
Seruiant iſta, non imperent: ita demum vtilia ſunt menti. Incorruptus vir ſit exter- D
nis, & inſuperabilis, miratorque tantùm ſui: fidens animi, atque [39] in vtrumque
paratus, [40] artifex vitæ. Fiducia eius non ſine ſcientiâ ſit, non ſine conſtantiâ: maneant
illi

CAP. VI. 33. INQVIT.] *Ab Epicuro aliquis: & tota hæc diſputatio in illum eſt, diffuſa, nimia.*

34. PRÆTERITA.] *Epicuri dogma, Ciceroni tactum* II. *De Finib.* Sapientem & præſentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.

35. FVTVRA.] *An* futuram.

CAP. VII. 36. ÆDILEM METVENTIA.] *Nam Ædilibus cura popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Notaui ad* II. *Annal. Taciti, ſub finem. Adde Martialem* V. *epigram. vlt.* Arcanâ modò raptus è popinâ, Ædilem rogat vdus aleator. & XIV. *epigr.* I.

37 NESCIT EXIRE.] *Meus,* eſcire. *poteſt* Exire *eſſe pro* Perire: *vnde* Exitium.

38. OPTIMA. *Ipſa optima, nihil mutauit: quia non videt melius.*

CAP. VIII. 39 IN VTRVMQVE.] *Mori aut viuere.*

40. ARTIFEX.] *Qui formare ſibi vitam poßit, & omnem ſuauem reddere.*

41. LITV-

A illi ſemel placita, nec vlla in decretis eius [41] litura ſit. Intelligitur, etiam ſi non adiecero, compoſitum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate magnificum. Erit [42] vera ratio [43] ſenſibus inſita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum impetum capiat, & in ſe reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, [44] rectorque vniuerſi Deus, [45] in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum vndique in ſe redit. Idem noſtra mens faciat: cùm ſecuta ſenſus ſuos, per illos ſe ad externa porrexerit, & illorum & ſui potens ſit, & (vt ita dicam) deuinciat ſummum bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac poteſtas, concors ſibi: & ratio illa certa naſcetur, non diſſidens nec hæſitans in opinionibus comprehenſionibuſque, nec in ſuâ perſuaſione. Quæ cùm ſe diſpoſuit, & partibus ſuis conſenſit, & (vt ita dicam) concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici ſupereſt: nihil in quo [46] arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio ſuo, nihilque inopinatum accidet: ſed quidquid aget, in bonum exibit, facilè & paratè, & ſine tergiuerſatione agentis. Nam pigritia
B & hæſitatio pugnam & inconſtantiam oſtendit. Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, vbi conſenſus atque vnitas erit: diſſident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, IX.
quàm quia aliquam ex illâ ſperas voluptatem. Primùm non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideò propter hanc petitur. non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor eius quamuis aliud petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in aruo, quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſuperuenit: ſic voluptas non eſt merces, nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat, placet; ſed quia placet, delectat. Summum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis: quæ cùm ſuum [47] habitum impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quidquam ampliùs deſiderat. Nihil enim extra totum eſt, non magis quàm vltra finem. Itaque erras, cùm interrogas, quid ſit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas, quid petam ex virtute? ip-
C ſam. nihil enim eſt melius: ipſa pretium ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cùm tibi dicam, ſummum bonum eſt, infragilis animi rigor & prouidentia, & [48] ſubtilitas, & ſanitas, & libertas, & concordia, & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod iſta referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus ac beluis laxior eſt. Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur. ego X.
enim nego quemquam poſſe iucundè viuere, niſi ſimul [49] & honeſtè viuat: quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, inquam,

41. LITVRA SIT.] *Nihil deleat, aut pœnitentiâ mutet.*

42. VERA RATIO.] *Noſtra, non illa communis* Recta ratio.

43. SENSIBVS INSITA.] *Vt per eas, non ſecundùm eos, agat. Initium à ſenſibus capit (quod ad nos quidem attinet) non in iis ſiſtit aut definit. Vide quædam epiſt. CII.*

D 44. RECTORQVE VNIVERSI.] *Etiámne Deus in exteriora tendit? ita, ſed corporeus nempe ille Deus,* & rector vniuerſi *(vt hîc) id eſt* τὸ ἡγεμονικὸν, *ſiue* Principale. *Quod alij Stoicorum (variant enim leuiter)* Cælum *ipſum dicunt, alij* Solem, *Chryſippus* puriſſimam ætheris partem.

45. IN EXTERIORA.] *Quæ? Stoico ſenſu, Vacuum. Nam* Mundus & Vniuerſum (Κόσμος καὶ τὸ πᾶν) differunt. Τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ, σύστημα: Vniuerſum dicitur, id quod ex Mundo, & exteriore Vacuo, ſimul conſtat. *Itaque videtur Mundus cùm mouetur in extima tendere; ſed orbe ſuo in ſe redit, aut potiùs mouendo manet.*

46. ARIETET.] *In prauo:* LABET, *in lubrico.*

CAP. IX. 47. HABITVM IMPLEVIT.] *Ita in meo opt. libro, nec Muretus ſuppoſuit, vt cenſent. Videtur dicere, Virtutem quidem in animo, & habitum eſſe; ſed cùm vſus acceſſit, & totam ſe exſeruit, plenam conſeri. Cicero tale I. Academ.* Zeno aiebat, non vſum modò virtutis, ſed habitum ipſum per ſe eſſe præclarum: nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin eâ ſemper vteretur. *Alij tamen libri,* quæ cùm ſinum impleuit: *alij,* eum ſuum. *Nec malè è ſequentibus,* quæ cùm ſuum ambitum. *Vide me III. Manud. Diſſert. III.*

48. SVBTILITAS.] *Muretus eiecerat, ſed libri omnes reuocant. Haud optimum eſt, fateor: ſed faciendum puto,* ſublimitas. *Suprà, cap. IV.* Tunc oritur illud inæſtimabile bonum, quies mentis, & ſublimitas.

CAP. X. 49. ET HONESTE.] *Ipſa verba Epicuri, in epiſtolâ ad Menœceum:* Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ

quam, ac palàm teſtor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non ſine adiectâ virtute A
contingere. Atquis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſ-
que? & nequitiam abundare iucundis, animumque ipſum non tantùm genera voluptatis
praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimationem ſui, tumo-
remque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & improuidum; deli-
cias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſſis exſultationem; iam dicacitatem, & ſuper-
biam contumelijs gaudentem, deſidiam, diſſolutionemque ſegnis animi [50] indormien-
tis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & [51] aurem peruellit, & voluptates æſtimat, antequam
admittat: nec quas probauit, magni pendit (vtique enim admittit) nec vſu earum, ſed
temperantiâ læta eſt. temperantia autem cùm voluptates minuat, ſummi boni [52] iniu-
ria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. tu voluptate frueris: [53] ego vtor. tu
illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. tu omnia voluptatis cauſsâ facis: ego
nihil. Cùm dico me nihil voluptatis cauſsâ facere, [54] de illo loquor ſapiente, cui ſoli con-
XI. cedis voluptatem. Non voco autem ſapientem, ſupra quem quidquam eſt, nedum B
voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, &
tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? quomodo conſpectum mortis, quo-
modo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium, tam
molli aduerſario victus? Quidquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age, non vides quàm multa
ſuaſura ſit? Nihil, inquis, poterit ſuadere turpiter, quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vi-
des iterùm, quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, vt bonum ſit? Virtus au-
tem quomodo [55] voluptatem reget, quam ſequitur: cùm ſequi parentis ſit, regere impe-
rantis? à tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem habet virtus apud vos officium, vo-
luptates [56] prægustare. Sed videbimus, an apud quos tam contumelioſè tractata virtus
eſt, adhuc virtus ſit: quæ habere nomen ſuum non poteſt, ſi [57] loco ceſſit. interim de quo
agitur, multos oſtendam voluptatibus obſeſſos, in quos fortuna omnia munera ſua ef-
fudit, quos fatearis neceſſe eſt malos. Adſpice [58] Nomentanum & [59] Apicium, terrarum
ac maris (vt iſti vocant) bona conquirentes, & ſuper menſam recognoſcentes [60] omnium
gentium animalia. Vide hos eoſdem [61] è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam, au- C
res [62] vocum ſono, [63] ſpectaculis oculos, ſaporibus palatum ſuum delectantes. Molli-
bus

τὸ ζῆν ἡδέως τὸ τούτων ἐστιν ἀχώριστον: Non eſt iucundè viuere, niſi ſimul prudenter & honeſtè: neque iuſtè, niſi iucundè. Cognatæ enim iunctæque virtutes ſunt iucundæ vitæ, & ipſa hæc ſeparari ab illis non poteſt.

[50]. INDORMIENTIS SIBI.] *Vni ſibi vacantis, publico & alieno ſpernentis.*

[51]. AVREM PERV.] *Id eſt, admonet, excitat, ſeriò cogitare iubet.*

[52]. INIVRIA EST] *Ex veſtro Epicureorum ſenſu, qui Bonum in Voluptate ponitis. Si hanc minuit, ergo ipſum.*

[53]. EGO VTOR.] *Eo diſcrimine Florus lib. II. de Annibale, poſt Cannenſem pugnam:* Cùm victoriâ poſſet vti, frui maluit, relictaque Româ Campaniam Tarentumque peragrare. *Auguſtinus,* Deo nos frui, alijs vti *dixit.*

[54]. DE ILLO.] *Non de me, qui nondum eò veni.*

CAP. XI. [55]. VOLVPTATEM REGET.] *Vide in hanc ſententiam IV. De Benef. cap. II.*

[56]. PRÆGVSTARE.] *Quaſi fungi officio prægustatoris, & explorare an innoxia ſint. Cleanthis huic rei imago in Cicerone II. De Finib.* Iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabulâ Voluptatem, pulcherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſtò eſſe virtutes, vt ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi vt voluptati miniſtrarent, & eam ad aurem admonerent, nequid imprudens perficeret, è quo oriretur aliquis dolor.

[57]. LOCO CESSIT.] *Primo illo & ſummo.*

[58]. NOMENTANVM.] *Gulonem ſub Auguſto notum: de quo Horatius ſæpiuſculè.*

[59]. APICIVM.] *Scientiam popinæ profeſſum. Noſter Conſol. ad Hel. cap. X. ego ad Annal. Taciti.*

[60]. OMNIVM GENTIVM.] *Cùm piſces & volucres ab omni orbe peterent. Seneca ad Helu. cap. IX.* D
Omnes regiones peruagantur, maria traiciunt, & cùm famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

[61]. E LECTIS.] *Valdè abeunt libri, & ſuppoſitum eſt. Mei:* eoſdem eſucceſſores exſpectantes. *Alij*, eoſdem eſuros exſpect. *Alij*, eoſdem eſucceſſuros exp. *denique alij*, eoſdem ſucceſſuros, *ſiue* eſu teſſuros. *Quid hoc monſtra portendunt? an,* eſu cenſores ſpectantes? *vt iocosè formes & appelles cenſores quoſdam in edendo cum faſtidio & dilectu omnia inſpicientes. An voces alias magis veros?*

[62]. VOCVM.] *Symphoniâ menſali.*

[63]. SPECTACVLIS.] *Nam mimos, citharœdos, pſaltrias, & id genus adhibebant.*

64. Fo-

A bus lenibuſque [64] fomentis totum laceſſitur eorum corpus : & ne nares interim ceſſent,
[65] odoribus varijs inficitur locus ipſe, in quo luxuriæ [66] parentatur. Hos eſſe in volupta-
tibus dices: nec tamen illis benè erit, quia nōn bono gaudent. Malè, inquit, illis erit: XII.
quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter ſe contrariæ men-
tem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo: ſed nihilominùs illi ipſi ſtulti, & [67] inæqua-
les, & [68] ſub ictu pœnitentiæ poſiti, magnas percipiunt voluptates: vt fatendum ſit, tam
longè tum illos ab omni moleſtiâ abeſſe, quàm à bonâ mente: & (quod pleriſque con-
tingit) [69] hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. At contrà, ſapientium remiſſæ
voluptates & modeſtæ, ac pænè languidæ ſunt, compreſſæque, & vix notabiles: vt quæ
neque arceſſitæ veniant, nec, quamuis per ſe acceſſerint, in honore ſint, neque vllo gau-
dio percipientium exceptæ. Miſcent enim illas, & interponunt vitæ, vt ludum iocumque
inter ſeria. Deſinant ergo inconuenientia iungere, & virtuti voluptatem implicare, per
quod vitium peſſimis quibuſque adulantur. Ille effuſus in voluptates, [70] reptabundus
B ſemper atque ebrius, quia ſcit ſe cum voluptate viuere, credit & cum virtute: audit
enim voluptatem à virtute ſeparari non poſſe: deinde vitiis ſuis ſapientiam [71] inſcribit,
& abſcondenda [72] profitetur. Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur, ſed vitijs dediti,
luxuriam ſuam in philoſophiæ ſinu abſcondunt: & eò concurrunt, vbi audiunt laudari
voluptatem. Nec æſtimatur voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules ſentio) quàm
ſobria & ſicca ſit: ſed ad nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus ſuis patroci-
nium aliquod ac velamentum. Itaque quod vnum habebant in malis bonum, perdunt,
peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubeſcebant, & vitio gloriantur:
ideòque ne reſurgere quidem adoleſcentiæ licet, cùm honeſtus turpi deſidiæ titulus ac-
ceſſit. Hoc eſt cur iſta voluptatis laudatio perniciosa ſit, quia honeſta præcepta XIII.
[73] intrà latent: quod [74] corrumpit, apparet. In eâ quidem ipſe ſententiâ ſum (inuitis hoc
noſtris [75] popularibus dicam) [76] ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi propiùs ac-
ceſſeris, triſtia: voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam [77] nos virtuti
C legem dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam [78] parêre naturæ: parum eſt autem
luxuriæ, quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt? ille qui deſidioſum otium, & gulæ ac libi-
dinis [79] vices felicitatem vocat, [80] bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illò venit,
blando nomine inductus, ſequitur voluptatem, non quam [81] audit, ſed quam attulit:
& vitia ſua cùm cœpit putare ſimilia præceptis, indulget illis, non timidè, nec obſcu-
rè: luxuriatur etiam [82] inoperto capite. Iraque non dico quod plerique noſtrorum,
ſectam

64 FOMENTIS.] *Ad veſtes, aut ſtrata, & puluil-los? an magis ad tractatores hoc refers, de quibus epiſt. LXVI in fine?*

65. ODORIBVS.] *Plautus:* Sternite lectos, incendite odores. *Apud Athenæum, pueri ad menſam* στεφάνους, καὶ μύρα, θυμιάματα, coronas, vnguenta, & odores *apportant.*

D 66. PARENTATVR.] *Videntur enim ſepulchrales epulæ, quia velut mortui efferuntur. Epiſt.* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Epiſt.* XII. Cùm ſe funereis illis epulis ſepeliſſet, quaſi ſibi parentaret.

CAP. XII. 67. INÆQVALES.] *Modò in gaudio, modò triſtitiâ; nunc depreſſi, nunc elati.*

68. SVB ICTV.] *Quos pœnitentia ſtatim tangat. De Benef.* II. *cap.* XXIX. *& alibi.*

69. HILAREM INSAN.] *Epiſt.* XXIX. Gaudebo, tanquam in malis, quòd illi genus inſaniæ hilaræ contigerit.

70. REPTABVNDVS.] *A Pinciani coniecturâ eſt. meus & alij ſcripti,* raptabundus: *ego vellem,* tuctabundus.

71. INSCRIBIT.] *Titulum imponit, & Epicureum ſe facit.*

72. PROFITETVR.] *Iactat & vltrò profert, vt laudanda. Amo voluptatem & ſequor: quidni? Epicuro ſummum bonum.*

CAP. XIII. 73. INTRA LATENT.] *In penetralibus doctrina eorum quærenda.*

74. CORRVMPIT.] *Ipſum Voluptatis nomen, & laudatio.*

75. POPVLARIBVS.] *Stoicis. Populares ſunt, eiuſdem populi, factionis, ſecta. Salluſtius:* Catilina cùm ad iuſiurandum populares ſceleris ſui adigeret. *Iterùm:* Quod factum populares coniurationis concuſſerat.

76. SANCTA EPIC.] *Epiſtolam* XXXIII. *vide, & ſæpiùs.*

77. NOS VIRTVTI.] *Nam Stoicorum eſt, Ad naturam viuere.*

78. PARERE NAT.] *Vide Epiſt.* IV. *ſub finem.*

79. VICES.] *Alternis ventri & peni vacare.*

80. BONVM.] *Philoſophum.*

81. AVDIT.] *Ab illis diſcit.*

82. INOPERTO.] *Nam qui pudent, caput ferè operiunt,*

ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe: ſed illud dico, male audit, infamis eſt & A
immeritò. Nec hoc ſeire quiſquam poteſt, niſi interiùs fuerit admiſſus: [83] frons ipſa dat
locum fabulæ, & ad malam ſpem inuitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis [84] ſtolâ indutus.
Conſtante tibi pudicitiâ, [85] virtus ſalua eſt: nulli corpus tuum [86] patientiæ vacat, ſed in
manu [87] tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans ani-
mum ad ea repellenda quæ [88] ſtatim eneruant, cùm venerint, vitia. Quiſquis ad virtu-
tem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatem ſequitur, videtur eneruis, fra-
ctus, degenerans vir, peruenturus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates, vt ſciat,
quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ præceps ferantur, infinitæque ſint, &
quò magis implentur, eò magis inexplebiles. Agedum, virtus antecedat: tutum erit om-
ne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt verendum, ne quid nimium ſit:
XIV. quia [89] in ipſâ eſt modus. Non eſt bonum, quod [90] magnitudine laborat ſuâ. Ratio-
nabilem portò ſortiris naturam, quæ meliùs res, quàm ratio proponitur? & ſi placet illa
iunctura, [91] ſi hoc placet ad beatam vitam ire comitatu; virtus antecedat, comitetur
voluptas, & eirca corpus vt vmbra verſetur. Virtutem quidem excelſiſſimam omnium, B
voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc fe-
rat ſigna: habebimus nihilominùs voluptatem, ſed domini eius & temperatores eri-
mus. aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidêre [92] principia, vtroque
caruêre. vitturem enim amittunt: ceterùm non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas ha-
bet: cuius aut inopiâ torquentur, aut copiâ ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illa:
miſeriores, ſi obruuntur! ſicut deprehenſi in mari Syrtico, modò in ſicco relinquun-
tur, modò torrente vndâ fluctuantur. Euenit autem hoc nimiâ intemperantiâ, & amore
cæco rei. nam mala pro bonis petenti, periculoſum eſt aſſequi. Vt feras cum labore pe-
riculoque venamur, & captarum quoque illarum ſolicita poſſeſſio eſt: ſæpè enim la-
niant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum euasère, captæque
cepêre. Quæ quò plures maioreſque ſunt, eò ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem fe-
licem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnum huius rei imagine. quemad-
modum qui beſtiarum cubilia indagat, & —— *laqueo captare feras* magno æſtimat, C
& —— *magnos canibus circumdare ſaltus*, vt illarum veſtigia premat, potiora deſerit,
multiſque officijs renunciat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit: & primam
libertatem negligit, ac [93] pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe volupta-
XV. tibus vendit. Quid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemque
confundi, & ita effici ſummum bonum, vt idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia
pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſinceri-
tatem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec [94] gaudium quidem quod
ex

riunt, vt fallant. Plautus Curcul. Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

83. FRONS IPSA.] *Primus aditus & adſpectus.*

84. STOLA.] *Quod muliebre veſtimentum, ad talos demiſſum. Cinædi autem vti ſolent tunicis demiſſitiis.*

85. VIRTVS SALVA.] *Manuſcripti omnes,* veritas. *Lega,* veritas ſalua eſto. *Cùm pudicus ſis, inquit, ne da locum mendacio aut infamia, externo geſtu.*

86. PATIENTIÆ.] *Alij,* impudicitiæ; *ſed interpretamentum eſt. Patientes, pathici.*

87. TYMPANVM.] *Molles geſtabant, & Galli matriſdeûm. Plautus Pœnulo:* Cur non adhibuiſti, dum iſtæc loquereris, tympanum? Nam te cinædum magis arbitror eſſe, quam virum. *Idem Trucul.* Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. *Virgil.* IX.

Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris Idææ.

88. STATIM ENERVANT.] *Meus breuior:* quæ ſtatim veneriunt vitia. *itemq́ aliquot alij ſcripti. Interpolata hæc agnoſco.*

89. IN IPSA.] *Malim deletâ voculâ,* quia ipſa eſt modus. *Vide Senec. epiſt.* LXVII. D

90. MAGNITVDINE.] *Liuianum:* Res Romana ab exiguis profecta initiis, eò creuit, vt iam magnitudine laboret ſuâ. *Lucanus:*

Nec ſe Roma ferens.

CAP. XIV. 91. SI HOC PLACET.] *Gloſſematium cenſet Pincianus, vſque ad verbum* Virtus.

92. PRINCIPIA.] *A militia eſt. qui eam in primâ acie poſuerunt, inter ductores.*

93. PRO VENTRE.] *Cibi cauſâ alteri ſe mancipat: vt paraſiti, & id genus.*

CAP. XV. 94. GAVDIVM.] *Quod, ex Stoicarum ſenſu & ſermone ſoli ſapienti conuenit: at non Voluptas. Vide Manud.* III. *Diſſert.* V.

95. Ex

A ex virtute oritur, quamuis bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt: non magis quàm lætitia & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui verò voluptatis virtutiſque ſocietatem facit, & ne [95] ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quidquid in altero vigoris eſt, hebetat: libertatemque illam [96] ita demum, ſi nihil ſe pretioſius nouit, inuictam, ſub iugum mittit. Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortunâ: ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pauens, temporumque ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, ſed iubes illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quàm fortuitorum exſpectatio: & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parêre: & quidquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi ad voluptatum doloruḿque punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illò ergo ſum-
B mum bonum aſcendat, vnde nullâ vi detrahitur: quò neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec vlli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Aſcendere autem illò ſola virtus poteſt: illius gradu cliuus iſte [97] frangendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quidquid euenerit, feret: non patiens tantùm, ſed etiam volens: omnemque temporum difficultatem, ſciet [98] legem eſſe naturæ. Et vt bonus miles, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo [99] illud vetus præceptum: DEVM SEQVERE. Quiſquis autem queritur, & [100] plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominùs. Quæ autem dementia eſt, potiùs trahi quàm ſequi? tam mehercule, quàm ſtultitia & ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quòd aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut indignè ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera [101] ex tranſuerſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid [102] ex vniuerſi conſtitutione patiendum eſt, magno [103] excipiatur animo. ad hoc [104] ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. [105] In
C regno nati ſumus: [106] Deo parêre, libertas eſt. Ergo in virtute poſita eſt vera felici- XVI.
tas. Quid hæc tibi ſuadebit? nequid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute, nec malitiâ continget. deinde, vt ſis immobilis contra malum ex bono, vt, quâ fas eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua diuinis. Nihil cogêris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtrà tentabis, nihil

95. EX ÆQVO.] *Sic legendum. nempe, vt Voluptas praeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem paſſu cum Virtute incedat.*

96. ITA DEMVM.] *Id eſt, eâ lege, & hactenus inuicta eſt Virtus, ſi nihil ei anteponitur: ſi aliquid, iacet.*

97 FRANGENDVS.] *Minuendus, quod fit, dum ſcanditur; & vbi ſuperaueris, deſinit cliuus eſſe.*

D 98. LEGEM ESSE.] *Deum & Fata immiſiſſe.*

99. ILLVD VETVS.] *Quod Pythagoræ Boëthius aſſerit, I. De Conſol. Proſâ* IV. Inſtillabas auribus cogitationibuſque cottidie meis Pythagoricum illud, Ἕπου Θεῷ. *Plutarchus, itemq. Cicero, alicui è* VII. *Sapientibus tribuunt. iſte* IV. *de Finib.* Quæque ſunt vetera præcepta ſapientum, qui iubent Tempori parêre, & Sequi deum, & Se noſcere, & Nihil nimis. *Non dubiè hæc antiqua, & à capite Sapientiæ, id eſt ipſo Deo, inſita. Stoici interdum ſic locuti, vt hoc ipſum dicerent hominis Bonum ſive Finem eſſe. Arrianus* I. *Diſſert. cap.* XX. Τί δὲ ἔχει μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς; Quid longum eſt dicere, finem eſſe, ſequi Deos? *Hoc ex doctrinâ Zenonis: quid Zenonis? etiam Moyſis, vt ait Philo, de Migratione Abrahæ:* Τέλος οὖν ἐστὶ κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωσῆν, τὸ ἕπεσθαι Θεῷ: Finis ſecundùm ſanctiſſimum Moyſem, Sequi Deum.

100. PLORAT.] *Vide ſimilia in Arriani Diſſert.* II. *cap.* XVI. *ſub finem.*

101. EX TRANSVERSO.] *A Deo & fato, non à culpâ aut conſilio.*

102. EX VNIVERSI.] *Occultum dogma Stoicum. omnia inter ſe nexa, & ſerie occultâ cauſſarum prodire, euenire: nec remedium iis, niſi ferre.*

103. EXCIPIATVR.] *Placet. tamen libri aliter:* magno viſu eripiatur, *vel* niſu. *Fortè,* magno nobis excipiatur.

104 SACRAMENTVM.] *A militiâ. vt illi adacti ſequi ſigna, & Imperatori obſequi: ita hic iuratur, ferre quæ homini eueniunt.*

105. IN REGNO.] *Fortunæ, aut veriùs fati.*

106. DEO PARERE.] *Dictum aureum. cui Philo conſonat (de Regno)* Θεῷ δουλεύειν, οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἄμεινον: Deo parêre, non libertate ſolùm, ſed regno præſtantius eſt.

nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententiâ cedent: nihil aduerſum accidet, nihil contra A
opinionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad viuendum beatè ſufficit, perfecta illa
[107] & diuina? Quid ni ſufficiat? imò ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſide-
rium omnium poſito? quid extrinſecùs opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei
qui ad virtutem [108] tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliquâ fortunæ in-
dulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum modum illum exſoluit, & omne vincu-
lum mortale. Quid ergo intereſt? quòd alij [109] alligati ſunt, alij adſtricti, alij diſtricti
quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altiùs extulit, laxam cathenam trahit,
XVII. nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam
[110] conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortiùs loqueris quàm viuis? Quare ſu-
periori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & dam-
no moueris; & lacrimas, auditâ coniugis aut amici morte, dimittis; & reſpicis famam,
& malignis ſermonibus tangeris? Quare [111] cultius rus tibi eſt, quàm [112] naturalis vſus
deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum [113] cænas? cur tibi [114] nitidior ſupellex eſt? cur B
apud te vinum ætate tuâ [115] vetuſtius bibitur? cur autem [116] domus diſponitur? cur ar-
bores, [117] præter vmbram nihil daturæ, conſeruntur? quare [118] vxor tua locupletis do-
mus [119] cenſum auribus gerit? quare [120] pædagogium [121] pretioſâ veſte ſuccingitur?
quare ars eſt apud te, [122] miniſtrare: nec temerè, & vt libet, [123] collocatur argentum, ſed
peritè [124] ſeruitur, & eſt aliquis [125] ſcindendi obſonij magiſter? Adijce, ſi vis, cur
[126] trans mare poſſides? cur plura, [127] quàm noſti? turpiter, aut tam negligens es,
vt non noueris pauculos ſeruos: aut tam luxurioſus, [128] vt plures habeas, quàm quorum
notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuicia, & plura mihi quàm putas,
obijciam: nunc hoc reſpondeo tibi. Non ſum ſapiens, &, vt maleuolentiam tuam
paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior. hoc
mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitijs meis demere, & errores meos [129] obiurgare.
Non

CAP. XVI. 107. ET DIVINA?] *Velim diſtingui:* beatè ſufficit? perfecta illa & diuina quidni ſuffi-ciat? imò ſuperfluat.

108. TENDIT.] *Nondum ſapienti, ſed τῷ προκόπτοντι, ſiue* proficienti.

109. ALLIGATI.] *Nota diſcrimina, inter* Alligari, Adſtringi, Diſtringi. *Primum, mollius; iſtud, arctius; tertium, variè & non vno vinclo.*

CAP. XVII. 110. CONLATRANT.] *Caniculæ & dicaces, vt multi hodie: & indicta me tardant aut ſiſtunt, cùm ſcribo.*

111. CVLTIVS RVS.] *Hæc omnia in ſe, & mox pro ſe, noſter. De rure autem & agris, ipſe apud Tacitum, libro* XV. Vbi eſt animus ille modicis contentus? tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, tam lato fœnore exuberat?

112. NATVRALIS.] *Contra dogma tuum Stoicum, quod iubet Naturam ſequi.*

113. CÆNAS?] *Ipſe tamen ſobrius, ſed conuiuiis & mori ſe dabat.*

114. NITIDIOR.] *Tot menſæ citreæ, ſi vera Dio.*

115 VETVSTIVS.] *Opimianum aliquod, & centum annorum.*

116. DOMVS] *Ea vox abeſt à mea atque optimis libris: ſcribunt(que),* cui autem diſponitur? *& licet ad vinum referre, quod in Apothecis ordine annorum diſponebatur.*

117. PRÆTER VMBRAM.] *Vt ſunt lauri, platani, cupreſſi. Plinius* XII. Sed quis non miretur, arborem vmbræ gratiâ tantùm, ex alieno orbe peti? *Habebant autem paſſim iſti diuites in ædibus* Daphnonas, platanonas, & aërias cypariſſos. C

118. VXOR TVA.] *Nobilis Paullina.*

119 CENSVM.] *Propertius:*

Matrona incedit cenſus induta nepotum.

Tertullianus: Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Vide* VII. *De Benef. cap.* IX.

120. PÆDAGOGIVM.] *Pueri pædagogiani, & molliculi: de quibus abundè ad* XVI. *Annal. Taciti. Adde Sen. De Tranq. cap.* I.

121. PRETIOSA.] *Tunicâ auro diſtinctâ.*

122. MINISTRARE.] *Vaſa ad miniſterium menſæ apta, in Delphica collocare.*

123. COLLOCATVR] *In abaco, vt tetigi, an & in ipſâ menſâ, dum infertur?*

124. SERVITVR.] *Meus & ſcripti ferè,* ſeruatur: *ex qua Ciacconius (inter ſummas Criticas, niſi ſummus dies occupaſſet)* ſeriatur: *Muretus,* ſeruitur. *Ego olim,* ſtruitur: *& vix muta. De Breu. vitæ cap.* XII. Quam ſolicitè argentum ordinent. D

125. SCINDENDI.] *Carptor. de quo munere nos in* II. *Saturn. cap.* II. *& ad Epiſt.* XLVII.

126. TRANS MARE.] *In Britanniâ, & alibi, ex Diuite, & amicium more.*

127. QVAM NOSTI.] *Ad ſeruos refer, ſiue etiam ad agros.*

128. VT PLVRES.] *Cohortes enim, imò legiones (vt Plinius) ſeruorum tunc habebant. Ego in Admirandis.*

129. OBIVRGARE.] *Verbis ſcriptiſque conuicium ijs facere, & ſic reprimere.*

130. VER-

A Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rariùs accedit, & ſi minùs [130] verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, [131] debilis curſor ſum. Hæc non pro me loquor: ego XVIII. enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid [132] acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc [133] per malignißima capita, & optimo cuique inimicißima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendum eſſet. De virtute, non de me loquor: & cùm vitijs conuitium facio, in primis meis facio. cùm potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis. ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, [134] vos necatis, me impediet, quò minùs perſeuerem laudare vitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio, quò minùs virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt quidquam maliuolentiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & B aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus [135] Demetrius Cynicus parum pauper eſt? Virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem (hoc pauperiorem, quàm ceteri Cynici, quòd cùm ſibi interdixerit habere, interdixit [136] & poſcere) negant ſatis egere. [137] Vides enim? non virtutis ſcientiam, [138] ſed egeſtatis profeſſus eſt. Diodorum Epicuréum philoſophum, qui intra paucos dies finem vitæ ſuæ XIX. manu ſuâ impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quòd ſibi gulam præſecuit. alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bonâ conſcientiâ, reddidit ſibi teſtimonium vitâ excedens, laudauitque ætatis in portu, & [139] ad ancoram actæ quietem: & dixit, quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

De alterius vitâ, de alterius morte diſputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latra- C tis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtrorum ſit. Inuiti ſplendida cum ſordibus veſtris confertis, nec intelligitis quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis quemquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere. Quid mirum? cùm loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia? cùm [140] refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtiûm clauos ſuos ipſe [141] adigit? ad ſupplicium

130. VERMINATVR.] *Minùs ſe mouet, & quaſi vermium vellicatione vexat. Epiſt. LXXIX. item de podagrâ:* Omnium iſtorum prima verminatio vexat. *Epiſt. XCV.* Verminationes cerebri æſtuantis. *Plinius.* Iumentorum verminationes. *Pomponius poëta vetus, de ſatu.* Decimo menſe demum turgens, verminatur, parturit.

D 131. DEBILIS.] *Curro, non eo: etſi debiliter & infirme. Suſpectum tamen hoc habeo: & fortaſſe,* debilibus curſor ſum.

CAP. XVIII. 132. ACTI EST.] *Qui promouit, & proceſſus ſuos videt.*

133. PER MALIGNISS.] *Illud, per, abeſt omnibus ſcriptis. in meo hac ita:* Hoc, malignißimum capitulum, & o. c. inimicißimum. *Benè. appellat ipſum, qui obloquitur: & ô tu, inquit, malignum capitulum, o. c.*

134. VOS NECATIS.] *Inuidia venenum ſuum ipſa bibit.*

135. DEMETRIVS.] *Seneca De Benef. VII. cap. VII. & epiſt. LXIII. Vſque ad Domitiani autem venit.*

136. ET POSCERE.] *In eo calumnia; quòd hic quidem Cynicus, ſed non inter mendicos aut poſcinummios fuit. Itaque aiebant opes habere.*

137. VIDES ENIM?] *Ironicôs hæc dicuntur: & non obſcura ſunt, etſi alijs variè corrupta.*

138. SED EGESTATIS.] *Quaſi dicat. quid vos inepti? Demetrius quid profeſſus eſt, niſi ad virtutem ire? non hercules ad egeſtatem, niſi quatenus opes officiunt bonæ menti. Nec tamen malè, ſenſu iſto,* egeſtatem: *vt in meo libro.*

CAP. XIX. 139. AD ANCORAM.] *In quiete ſuâ & priuato otio vixit: non immiſit ſe in reip. fluctus.* Felix, mediæ quiſquis turbæ parte quietus, aurâ ſtringit litora tutâ: timiduſque mari credere cymbam, remo terras propiore legit: *ſimili imagine dixit alter Seneca.*

140. REFIGERE.] *Reſoluere & ſe liberare à crucibus, quas cupidines & affectus ſui cuique ſtruunt.*

141. ADIGIT.] *Benè Muretus. adeò vos clauos non reuellitis, vt magis magiſque infigatis.*

 142. STI-

plicium tamen acti, [142] ſtipitibus ſingulis pendent. Hi [143] qui in ſeipſos animum aduertunt, A
quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. Crederem illis hoc vacare, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores [144] con-
XX. ſpuerent. Non præſtant philoſophi quæ loquuntur? multum tamen præſtant, quod loquuntur, quòd honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? interim non eſt, quòd contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam [145] citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altum ardua aggreſſi? [146] ſed viros ſuſpice, etiam ſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo [147] videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. ego diuitias & præſentes & abſentes æquè contemnam: nec ſi aliubi iacebunt, triſtior; nec ſi circa me fulgebunt, [148] animoſior. ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. ego B
terras omnes tanquam meas videbo, meas tanquam omnium. ego ſic viuam, quaſi ſciam alijs me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordidè cuſtodiam, nec prodigè ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quàm benè donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vllâ, niſi accipientis æſtimatione pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. [149] Nihil opinionis cauſsâ, omnia conſcientiæ faciam: [150] populo ſpectante fieri credam, quidquid me conſcio faciam. Edendi erit bibendique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides deos; hos ſupra me, circaque me ſtare, factorum dictorumque cenſores. Quandocumque aut natura ſpiritum repetet, aut [151] ratio dimittet, teſtatus exibo, C
[152] bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem imminu-
XXI. tam, [153] minimè meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiam ſi non tenuerit, *magnis tamen excidet auſis*. Vos quidem, qui virtutem cultoremque eius odiſtis, nihil noui facitis. nam & ſolem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. inſtate, commordete: citiùs multò frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam diues vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen viuit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſimè tuetur, atque opu-

142. STIPITIBVS SING.] *Id eſt, iſti ſapientiæ ſtudioſi, non pluribus crucibus diſtricti, vt vos: ſed vno ſimplici ligno pendent, vnâ aliaq; cupidine retenti, eoq; faciliùs liberandi.*

143. QVI IN SEIPSOS.] *Pars altera ſententiæ eſt. illi vno ligno, iſti maledici pluribus diſtrahuntur: ideoq; legerim,* Hi qui in ipſos: *ipſos, nempe ſtudioſos illos & ſapientiæ cupidos. Aliter, ſententiam non explices.*

144. CONSPVERENT.] *Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur.*

CAP. XX. 145. CITRA EFFECTVM.] *Apuleius:* Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

146. SED VIROS.] *Hæc omnia concinnaui turbata, duce maximè meo libro: in quo cetera, vt edidi, niſi quòd,* vires, *haberet.*

147. VIDEBO.] *Nempe meam. Sententia eſt, audita aliena mors non magis me afficiet, quàm adſtans & viſa mea. Eſt familiare illud Senecæ hyperbaton, non viſa magis mouebit, quam audita. Hoc enim voluit.*

148. ANIMOSIOR.] *Scripti,* animo ducor *Facerem,* animo editior: *vel,* diductior. D

149. NIHIL OPINIONIS.] *Noſter De Irâ III. cap.* XLI. Conſcientiæ ſatisfiat, nihil in famam laboremus.

150. POPVLO SPECTANTE.] *Alibi:* Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias?

151. RATIO DIMITTET.] *Id eſt, aut ego ratione motus præueniam, & mortem manu faciam.*

152. BONAM ME.] *Velim, & timeo tecum hac ô Seneca, profari: ſed animo facto.*

153. MINIME MEAM.] *Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec ſeruiliter alteri ſubmiſi. At libri alij,* à nemine meam: *quod eſſet, nulli in me ius fuit. Animo manſi erectus & liber.*

CAP.

A optimam mauult? Et exſilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen ſi licet, ſeneſcit in patriâ? Et iuret longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multâ ſenectute placidus viret? Ait iſta debere contemni: non, ne habeat, ſed ne ſolicitus habeat. [154] non abiget illa à ſe: ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Diuitias quidem vbi tutiùs fortuna deponet, quàm ibi, vnde ſine querelâ reddentis receptura eſt? M. Cato cùm laudaret [155] Curium & [156] Coruncanium, & ſæculum illud in quo [157] cenſorium crimen erat, paucæ argenti [158] lamellæ, poſſidebat ipſe [159] quadragies ſeſtertiûm: minus ſine dubio quàm Craſſus, plus tamen quàm cenſorius Cato. Maiore ſpacio, ſi comparentur, proauum vicerat, quàm à Craſſo vinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes, non ſpreuiſſet. nec enim ſe ſapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, ſed [160] mauult: non in animum illas, ſed in domum recipit: nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet, & maiorem virtuti ſuæ materiam ſubminiſtrari vult. Quid autem dubij eſt, XXII.
B quin maior [161] materia ſapienti viro ſit, animum explicandi ſuum in diuitijs, quàm in paupertate? cùm in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in diuitijs, & temperantia, & liberalitas, & [162] diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe proceram volet. & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: malet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, vt ſciat eſſe aliud in ſe valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. [163] Quædam enim, etiamſi in ſummam rei parua ſunt, & vt ſubduci ſine ruinâ principalis boni poſſint: adijciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & [164] ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem ſecundus & [165] ferens ventus, vt dies bonus, [166] vt in brumâ ac frigore [167] apricus

CAP. XXI. 154. NON ABIGET.] *Nam, vt alter Seneca*, Quis influentis dona fortunæ abnuat?

155. CVRIVM.] *M. Curium, bello Pyrrhi, nota*
C *paupertatis. Valerius* IV. *cap.* III. *Cicero in Catone, Athenæus lib* X.

156. CORVNCANIVM.] *Prænomine Tiberium. ſub idem tempus Conſul fuit, Dictator, Triumphalis.*

157. CENSORIVM.] *A Cenſere notandum. Hiſtoria innotuit de* Cornelio Ruffino, bis conſule, quem Fabricius cenſor Senatu mouit, quòd decem pondo argentea vaſa haberet. *Valerius* II. *cap.* IX. *Liuy epit.* XIV. *Plutarchus, in Sullâ. Auguſtin. epiſt.* CCLIV. *Ipſe Cato apud Liuium, libro* XXXIV. Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.

158. LAMELLÆ.] *Ouidius:*

Et leuis argenti lamina, crimen erat.

D 159. QVADRAGIES.] *Ea eſſent nobis* centum millia *Philippicûm: modica, vel exigua potiùs, ſumma in Cataris Vticenſis illo æuo. Libri ſcripti*, quadrageſies: *ſed veriſſimum*, quadringenties: *id eſt*, deciescentena millia *Philippicûm. Atque id comparatio ſubſequens euincit, cùm addit magis victum ab eo proauum Catonem, quàm à Craſſo ipſum. Atqui Craſſus* bis millies *poſſedit, id eſt quinquies tantum. Diſſerui ſuper hac re, in Admirandis lib.* II. *cap. vlt.*

160. MAVVLT.] *Quia ſunt inter* προηγμένα *ſine* producta, *quæ à ſapiente etiam eliguntur, & cadit in ea* ὁρμὴ, appetitio.

CAP. XXII. 161. MATERIA.] *Solus enim ſapiens vtitur opibus, ſtulti abutuntur. Apuleius, de Philoſophiâ Platonis:* Solus etiam ſapiens quia opes poteſt in vſibus neceſſariis regere, videri ditiſſimus debet. Nam ceteri quamuis ſint opibus affluentes, tamen quòd vel vſum earum neſciant, vel deducant eas ad peſſimas partes, inopes videntur.

162. DILIGENTIA.] *Statius pleraque hæc exprimat:*

Idem auri facilis contemptor, & optimus idem
Condere diuitias, opibuſque immittere lucem.

Diligentia *igitur, in quærenda & tuenda:* Diſpoſitio. *partier in collocando, & adminiſtrando.*

163. QVÆDAM ENIM.] *Hæc* Adiaphora, quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: vt ſunt diuitiæ, ſanitas, vires, & id genus. *Inter Zenonis ſcita, Diogenes.*

164. EX VIRTVTE.] *Nam ita Stoici,* ἐπιγεννήματα τῆς ἀρετῆς, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶναι: agnata virtutis, & quaſi ſoboles eſſe, gaudium & ſerenitatem mentis.

165. FERENS.] *Ventus, qui à puppe.* οὔριος. *Virgil.*

Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.

Plinius Panegyrico. Venti ferentes, & breuis curſus, optentur. *Eſt Græcanicum. Homerus:*

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Idem:

Αἴγυπτόνδ' ἐπέλασσε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Vide & epiſt. XXII.

166. VT IN BRVMA.] *Malim*, vt dies bonus in brumâ, ac frigore apricus locus. *Bruma*, τροπὴ χειμερινὴ, Solſtitium hibernum: *ferè nimboſum aut turbidum; & dies qui circà, ſic appellantur.*

167. APRICVS.] *Soli expoſitus,* ἀπὸ φρίκης.

cus locus. Quis porrò ſapientum, noſtrorum dico, quibus vnum eſt bonum virtus, negat A
etiam hæc quæ indifferentia vocamus, habere in ſe aliquid pretij, & [168] alia alijs eſſe po-
tiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid [169] honoris, quibuſdam multum. Ne erres
itaque, inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo, inquis, me derides, cùm eumdem apud te
locum habeant, quem apud me? Vis ſcire, quàm non habeant eumdem locum? mihi di-
uitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas: tu ſtupebis, & videberis tibi [170] ſine
te relictus, ſi illæ à te receſſerint. apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud te, ſum-
XXIII. mum. ad poſtremum, diuitiæ [171] meæ ſunt: tu diuitiarum es. Deſine ergo philo-
ſophis pecuniâ interdicere: nemo ſapientiam paupertate damnauit. [172] Habebit philo-
ſophus amplas opes: ſed nulli detractas, nec alieno [173] ſanguine cruentas, ſine cuiuſ-
quam iniuriâ partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus quàm in-
troitus, quibus nemo ingemiſcat, niſi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honeſtæ
ſunt: in quibus cùm multa ſint quæ quiſque ſua dici velit, nihil eſt quod quiſquam ſuum
poſſit dicere. Ille verò fortunæ benignitatem à ſe non ſubmouebit, & patrimonio per B
honeſta quæſito nec gloriabitur, nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi
apertâ domo, & admiſsâ in res ſuas ciuitate, poterit dicere: Quod quiſque ſuum agnoue-
rit, tollat. O magnum virum, [174] optimè diuitem, ſi opus ad hanc vocem conſonet! ſi
poſt hanc [175] vocem tantundem habuerit! ita dico, ſi tutus & ſecurus ſcrutationem po-
pulo præbuerit: ſi nihil quiſquam apud illum inuenerit, quò [176] manus injiciat: audacter
& propalam erit diues. Sicut ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittet, malè
intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis, non repudiabit,
nec excludet. Quid enim eſt, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hoſpitentur.
Nec iactabit illas, nec abſcondet. alterum [177] infruniti animi eſt; alterum timidi & pu-
ſilli, velut magnum bonum intra [178] ſinum continentis. Nec, vt dixi, eijciet illas è do-
mo. Quid enim dicet? vtrùmne, Inutiles eſtis: an, Ego vti diuitijs neſcio? Quemadmo-
dum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere, aſcendere tamen vehiculum malet: ſic
ſi poterit eſſe diues, volet: & habebit vtique opes, ſed tanquam leues & auolaturas: C
nec vlli alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Donabit. Quid erexiſtis aures? quid expedi-
tis ſinum? Donabit, [179] aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſum-
mo conſilio, digniſſimos eligens: vt qui meminerit, tam expenſorum quàm acce-
pto-

168. ALIA ALIIS.] *Stoicorum hæc diuiſio. Alia* Bona, *alia* Mala *ſunt, alia* Indifferentia. *Sola virtus, bonum: ſola malitia, malum. Indifferentia, per ſe nec bona, nec mala. vſus dat ijs nomen, ſiue cùm Virtus, ſiue cùm Malitia acceſſit. Earum alia ſunt* Producta, *alia* Abducta. *Producta, quæ æſtimationem, & appetitionem habent: Abducta, quæ deæſtimationem, & fugam. Sed ipſa Producta, iterùm triplicia,* Animi, Corporis, Externa. *Animi, vt ingenium, ars, ſcientia. Corporis, vt ſanitas, vires: Externa, vt opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphora* habere aliquid pretij, *id eſt ἀξίαν, vt illi loquuntur, ſiue æſtimationem. Item* alia alijs potiora, *vt illa animi, corporeis, corporea, externis. Sed & inter ſingula ipſa, gradus. Vide me in Manud.* II. *Diſſert.* XXI. *&* XXII.

169. HONORIS.] *Vertit ἀξίαν.*

170. SINE TE.] *Nam in quoſdam hoc conuenit:*

Ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:

Pecunia, anima & ſanguis eſt mortalibus.

171. MEÆ SVNT.] *Ego vtor, & impero ipſa tibi, & mancipium earum es. Nam poſſides, ſed poſſideris. Vide epiſt.* VIII.

CAP. XXIII. 172. HABEBIT.] *Habere poterit.*

173. SANGVINE.] *Non ſpolium aut prædam, è damnatione aliarum. Hæc autem omnia de ſe, & pro ſe, Seneca.*

174. OPTIME.] *Vellem iterari*, O optimè.

175. VOCEM TANTVNDEM.] *Illud*, vocem, *redundat.*

176. MANVS INIICIAT.] *Vt iure ſuâ vindicandâ. Poeta:*

Et dicam, mea ſunt, injiciamque manus.

177. INFRVNITI.] *Meus ſcribit*, inſtoniti. D
Feſtus: Fruniſcor, & Frunitum dixit Cato. noſque cùm adhuc dicimus Infrunitum, certum eſt antiquos dixiſſe Frunitum. *Agellius* IV. *cap.* IX. Verba infrunita & obtundentia. *Noſter de Benef.* III. *cap.* XVI. Infrunita eſt & antiquaria. *In Sacris:* Animo irreuerenti & infrunito. *Concilium Matiſcanenſe* II. *can.* XIX. Cognouimus quoſdam clericos infrunitos, ad ferales reorum ſententias frequenter accedere. *Eſt quaſi ἄφρων, vel infrans: & in Gloſſis explicatur*, Ἀπειρόκαλος, Infrunitus, Inſolens.

178. SINVM.] *Ad accipiendum ſcilicet.*

179. AVT BONIS.] *Qui vos non eſtis, iſti improbi & calumniantes.*

180. Ex-

A protum rationem eſſe reddendam. Donabit ex rectâ & probabili cauſsâ. nam inter turpes iacturas malum munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatum: ex quo multa [180] exeant, nihil [181] excidat. Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimum iſta res habet difficultatis, ſi modò conſilio tribuitur, non caſu & impetu ſpargitur. Hunc [182] promereor, illi reddo: huic ſuccurro, huius miſereor. illum [183] inſtruo, dignum quem non [184] diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibuſdam non dabo, quamuis deſit: quia etiam ſi dedero, erit defuturum. quibuſdam offeram, quibuſdam etiam [185] inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens: nunquam magis [186] nomina facio, quàm cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus dónas? imò non [187] perditurus. Eo loco ſit donatio, vnde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficium collocetur, quemadmodum theſaurus altè obrutus: quem non eruas, niſi fuerit neceſſe. Quid [188] domus ipſa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantùm ad [189] togatos vocat? hominibus prodeſſe natura iubet: ſerui liberíne B ſint, ingenui an libertini, [190] iuſtæ libertatis, an [191] inter amicos datæ, quid refert? vbicumque homo eſt, ibi beneficio locus eſt. Poteſt etiam pecuniam ſuam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, ſed quia à [192] libero animo proficiſcitur, ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem nec vnquam in turpes indignoſque impingitur, nec vnquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quòd perperam exaudiatis, quæ honeſtè, fortiter, animosè, à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite. [193] Aliud eſt, ſtudioſus ſapientiæ: aliud, iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet: Optimè loquor, ſed adhuc inter mala volutor plurima. Non eſt, quòd me [194] ad formulam meam exigas: cum maximè facio me [195] & formo, & ad exemplar ingens attollo. ſi proceſſero, quantum propoſui, exige, vt dictis facta reſpondeant. Aſſecutus verò humani boni ſummam, aliter tecum aget, & dicet: Primùm, non eſt, quòd tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. C Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti quæque æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe: nam ſi eſſent, [196] bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt; hoc

XXIV.

180. EXEANT.] *Conſilia.*

181. EXCIDAT. *Caſu aut leuitate.*

CAP. XXIV. 182. PROMEREOR.] *Vltrò demincia, & beneficijs ad me duca.*

183. INSTRVO.] *Lautiarem ampliorémque facio.*

184. DIDVCAT.] *Abſtrahat & auellat à grauioribus. Scripsi tamen ferè,* deducat: *& paupertas nimirum deprimit detrahitq. ad alta conantes. Hæc autem omnia in ſuâ perſonâ: & reuerà liberalis fuit.* D *Iuuenalis:*

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Senecâ.

Martialis:

Piſones, Senecaſque, Memmioſque
Et Criſpos mihi redde, ſed priores.

185. INCVLCABO.] *Obtrudam, & quaſi inuitis danabo: nempe verecundis & molliori fronte.*

186. NOMINA FACIO.] *Pecuniam occupo, colloca. Fanerari eſt, dare in locu.*

187. PERDITVRVS.] *Vt prodigi. Tacitus, de Othone.* Perdere iſte ſciet, donare neſciet.

188. DOMVS IPSA.] *Familia illa magna, & tot ſerui.*

189. TOGATOS.] *Ciues & liberos.*

190. IVSTÆ LIBERT.] *Plena & legitima: qua* Vindictâ, Cenſu, Teſtamento *parabatur. Cicero in Topic. Vlpianus Inſtit. Tit. 1.*

191. INTER AMICOS.] *Quæ non iuſta aut plena: & hi tales (Verba Taciti)* vinculo aliquo ſeruitutis attinebantur. *Dari ea minùs ſollenniter ſolet,* Inter amicos, In conuiuio, Per epiſtolam. *Videſis noſtra ad* XIII. *Annal.*

192. LIBERO.] *Non coacta, nec adſtricto: tota voluntaria eſt. Sed & libera homine digna.*

193. ALIVD STVDIOSVS.] *Qui iam proficit, & est in parandâ ſapientiâ. Stoici in his vocibus crebri. nam virtus apud eos* Scientia *eſt; Vitium,* Ignorantia. *Itaque* Studioſus *ſiue* σπουδαῖος, qui dat operam: πεπαιδευμένος *ſiue* Eruditus, *qui iam peruenit, & eſt adeptus. Ego in* II. *Manud. Diſſert.* 1.

194 AD FORMVLAM.] *Ad præſcriptum & legem, quam ſequor, & mihi dixi.*

195. ET FORMO.] *Hoc etiam verbo vtebantur. atque ita in Arriani Diſſertat.* II. *capite* XIV. ὁ τυπούμενος, καὶ ὁ τετυπωμένος: qui formatur, & qui iam factus. *vt tamnunc,* Studioſus *&* Eruditus.

196. BONOS FACERENT.] *Nam alebant Stoici,* boni eſt proprium ſemper prodeſſe & iuuare; ſicut

hoc illis nomen nego. ceterùm & habendas eſſe, & [197] vtiles, & magna commoda vitæ ad- A
XXV. ferentes, fateor. Quid ergo ſit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præ-
ſtem aliud, quàm vos, quoniam inter vtroſque conuenit habendas, audite. Pone in opu-
lentiſſimâ me domo, pone vbi aurum argentumque in promiſcuo vſu ſit: non ſuſpiciam
me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In [198] ſublicium pontem me
transfer, & inter egentes abige: non ideò tamen me deſpiciam, quòd in illorum nume-
ro conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt. quid enim ad rem, an fruſtum panis deſit,
cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo, quàm pon-
tem. Pone [199] in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu: nihilo me felicio-
rem credam, quòd mihi [200] molle erit amiculum, quòd [201] purpura conuiuis meis ſub-
ſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper
Circenſe [202] tomentum, per ſarturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? malo
quid mihi animi ſit oſtendere, [203] prætextatus & [204] candidatus, quàm nudis ſcapulis
[205] & fœtentibus. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus B
ſubtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam tem-
poris: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incurſionibus varijs, nulla hora ſine
aliquâ querelâ ſit: non ideò me dicam inter miſerrima miſerum, non ideò aliquem exe-
crabor diem. [206] prouiſum eſt enim à me, ne quis mihi ater dies eſſet. Quid ergo eſt?
malo gaudia temperare, quàm dolores compeſcere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me
victorem vniuerſarum gentium: [207] delicatus ille Liberi currus triumphantem vſque
[208] ad

ſicut caloris, calfacere. *Quod igitur non ſemper facit, non bonum. Addebant:* Quo benè & malè vti licet non eſt bonum: tale, opes & ſanitas: non ergo bona. *Diogenes in Zenone.*

197. VTILES.] *Inter* ἐύχρηστα.

CAP. XXV. 198. SVBLICIVM.] *In pontibus, &* * *vbi commeatus creber ac tranſitus, vulgò mendici. Iuuenalis:*

* Vide I. Elector. cap. XIII.

Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit.

Ibi Scholiaſtes: Quia mendici in pontis itinere ſedent. *Iterum Iuuenalis:*

—— diruſque à ponte ſatelles:

& Scholiaſtes: De numero mendicorum. *Sed & tertiùm:* Nulla crepido vacat, nuſquam pons?

199. IN INSTRVMENTIS.] *In lectis ipſis aureis, vel auratis; ſtragulis purpureis. Licet & laxè capere, triclinij menſæq; inſtructum & ornamenta. Pincianus legebat,* in ſtramentis: *capiebatq; ipſa illa preſſa ſa ſtrata.*

200. MOLLE ERIT.] *Conuiuaria veſtis. Molle autem, vt Plautus:* pro loricà malacum capiam pallium: *vbi item de conuiuia. Erant è meliore lanâ, & ſæpè purpurea: ideò* molles, *an & quia mollium?*

201. PVRPVRA.] *Cicero Philipp.* II. Conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis ſeruorum lectos in cellis ſtratos videres. *Virgilius:*

—— ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

Martialis:

Cubitiſque trudit hinc & inde conuiuas,
Effultus oſtro ſericiſque puluillis.

Tricliniaria, *hæc ſtrata appellat Plinius, & è dibaphâ Tyriâ iam vulgò facta oſtendit, libro* IX. *capite* XXXVI.

202. TOMENTVM.] *Culcita infarctum, è villis laniſue breuibus: ſed & è paleis aut ſectis ſtramentis. Hoc poſtremum genus viliſſimum, & Circenſe dictum; quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant? Martialis:*

Tomentum, conciſa palus, Circenſe vocatur.

De hac tali, Tacitus V. *Annal.* Druſus exſtinguitur, cùm ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem ſuſtentaſſet. *Aluit* C *nempe ſe arundinibus illis, aut cartilagineis calamis ibi inſertis.*

203. PRÆTEXTATVS.] *In veſte Magiſtratus. Malim tamen,* pexatus: *& eſt in veti.* prætaxatus.

204. CANDIDATVS.] *Veſte ac colore honeſtiorum: ſupra, cap.* II. *Mei libri,* clamidatus: *alij* causeatus, *vel* camiſatus: *Mureti, vt ait,* canuſinatus. *quod probat: quia Canuſina lana bona & mollis. Fateor, ſed vix ſcio an honeſtioribus in vſu, ob colorem, qui aut fuſcus in ijs, aut ruffus. Vide Martialem epig.* CXXVII. *&* CXXIX. *libri* XIV. *Ille idem* Lecticarios *facit* canuſinatos, *&* pueros: *ideò non hic admittam. Magis, quod in quibuſdam,* gauſapatus. *Nam* Penulæ Gauſapinæ *in vſu, contra frigus: & in Petronia etiam* coccinæ. *Vide Martial. epigram.* CXLV. D *libri* XIV. *&* LIX. *libri* VI. *Si autem hoc, tum legam* petaſatus, *pro* prætextatus: *vt hæc ad itineraria tegmina referantur.*

205. ET FOETENTIBVS.] *A Mureto eſt. & ſanè mei libri conſentiunt, in quibus,* aut ferentibus. *Tamen cur hîc de fœtore? dubito: & alij libri,* aut ſententijs; *alij,* aut aſſentientes; *quidam,* aut ſuris. *Pallutum eſt: quis purgat? è meis conabor,* aut verendis: *ea eſſent* τὰ αἰδοῖα. *ex alijs,* aut ſemitectis.

206. PROVISVM.] *Nam ratio & ſapientia, bona mihi omnia & candida facient, meâ interpretatione Aut bonum veniet, aut bonum fiet.*

207. DELICATVS.] *Hederâ & vuis ornatus, gemmeis aureiſq;.*

208. AD

A [208] ad Thebas triumphans vehar: iura reges [209] Perſarum petant: me hominem eſſe tum maxime cogitabo, [210] cum Deus vndique conſalutabor. Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar [211] ferculum, exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam: non humilior ſub [212] alieno curru agar, quàm in meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam: ſed ex illo, ſi dabitur electio, molliora ſumam. Quidquid ad me venerit, bonum fiet: ſed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minùs vexatura tractantem. Non eſt enim quod vllam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem: ſed quædam virtutes [213] ſtimulis, quædam [214] frænis egent. Quemadmodum corpus in [215] procliuo retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui ſunt, quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit, quin aſcendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quæcumque alia duris oppoſita virtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æquè manifeſtum eſt per deuexum ire liberalitatem, temperantiam, manſuetudinem? In his conti-
B nemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamuſque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ [216] pugnare ſciunt, fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & [217] pondus ſuum ſuſtinent. Cùm hoc ita diuiſum ſit, malo has in vſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquilliùs ſint, quàm eas quarum experimentum ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego, inquit ſapiens, aliter viuo quàm loquor, ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodò verborum ad aures veſtras peruenit: quid ſignificet, non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum, & te ſapientem intereſt, ſi vterque habere volumus? plurimum. [218] Diuitiæ enim apud ſapientem virum in ſeruitute ſunt: apud ſtultum in imperio. ſapiens diuitijs nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis, & cohæretis: ſapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cùm in mediis diuitijs conſtitit. Nunquam imperator ita paci credit, vt non ſe præparet bello: quod [219] etiamſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolen- XXVI.
C tes: vos opes, tanquam periculum omne tranſcenderint, maioreſque ſint quàm quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi diuitijs luditis, nec prouideris illarum periculum. ſicut [220] barbari plerumque incluſi, & [221] ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa pertineant, quæ ex longinquo inſtruuntur, intelligunt. Idem vobis euenit. marcetis in veſtris rebus: nec cogitatis, quot caſus vndique immineant, iamiamque pretioſa ſpolia [222] laturi. Sapienti quiſ-

208. AD THEBAS.] *Ea patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit.*

209. PERSARVM.] *Aptum videtur. nam ij potentiſſimi in Oriente. Tamen ſcripti mei,* penatum: *alij,* penarum. *Nihil melius elicio.*

210. CVM DEVS.] *Sic olim reſtitui, Elector. II.*
D *cap. IX.*

211. FERCVLVM.] *Nota, imponi ſolere ipſos captiuos in ferculum, magis ſic conſpectus & oſtentui. Ioſephus, triumpho Veſpaſianorum:* Impoſitus erat in quoque ferculo dux vrbis captæ. *Seneca Tragicus:*

Non captiua dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

212. ALIENO CVRRV.] *Idem mihi animus triumphato, qui triumphanti.*

213. STIMVLIS.] *Vt in aduerſis.*

214. FRÆNIS.] *In proſperis. Adde huic rei epiſt. LXVI. ſub finem.*

215 PROCLIVO] *In prono & inclinato:* deuexum *ipſe mox reddit.*

216. PVGNARE SCIVNT.] *Eraſmus,* quæ impugnatæ ſiunt: *ſed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen an non,* pugnare ſunt fortiores.

217. PONDVS SVVM.] *Id eſt, ſufflaminant ſe, nec patiuntur per prona delabi.*

CAP. XXVI. 218. DIVITIÆ ENIM.] *Similia ſuprà, cap. XXII. in fine.*

219. ETIAMSI NON.] *Etſi nondum in manu eſt, tamen præ manu eſt. Alludit ad bella, quæ ſollenniter indici per Fetiales ſolent.*

220. BARBARI.] *Ita Cæſar, de Gallis, Comment. II.* Vbi vineis actis, aggere ſtructo, turrim conſtitui procul viderunt, primùm irridere ex muro atque increpitare verbis, quò tanta machinatio, ex tanto ſpatio, exſtrueretur? Vbi vero moueri, & appropinquare mœnibus viderunt, nouâ atque inuſitatâ ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt.

221. IGNARI MACHIN.] *Tacitus XII. Annal.* Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta, & aſtus oppugnationum.

222. LATVRI.] *Nempe caſus illi, qui velut hoſtes imminent. Poſſet &* daturi.

223. PRÆ-

quiſquis abſtulerit diuitias, omnia illi ſua relinquet: viuit enim [223] præſentibus lætus, fu- A
turi ſecutus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduerſus hu-
mana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quàm ne ad opiniones veſtras [224] actum
vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba: non conuiciari vos putabo, ſed va-
gire velut infantes miſerrimos. Hæc dicet ille, cui ſapientia contigit: quem animus vi-
tiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, iubet. Adijciet his
illa: Exiſtimatio me veſtra non meo nomine, ſed veſtro mouet. odiſſe, & laceſſere vir-
tutem, bonæ ſpei [225] eiuratio eſt. Nullam mihi iniuriam facitis. ſicut [226] ne dijs qui-
dem hi, qui aras euertunt: ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium, etiam
vbi nocere non potuit. Sic veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter opti-
mus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi [227] alas impoſuit, alius [228] cornua:
alius adulterum illum induxit, & [229] abnoctantem: alius ſæuum [230] in deos, alius ini-
quum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & [231] cognatorum
quidem: alius [232] parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil B
aliud actum eſt, quàm vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſ-
ſent. Sed quamquam iſta me nihil lædant, veſtrâ tamen vos moneo cauſsâ: ſuſpicite
virtutem. Credite his, qui illam diu ſecuti, magnum quiddam ipſos, & quod in dies
maius appareat, ſequi clamant. Et ipſam vt deos, & profeſſores eius vt antiſtites colite:
& quotiens mentio ſacra litterarum interuenerit, [233] fauete linguis. Hoc verbum non,
vt plerique exiſtimant, [234] à fauore trahitur: ſed imperatur ſilentium, vt ritè peragi
XXVII. poſſit ſacrum, nullâ voce malâ obſtrepente. Quod multò magis neceſſarium
eſt imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compreſsâ
voce audiatis. Cùm [235] ſiſtrum aliquis concutiens ex imperio mentitur; cùm aliquis
[236] ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque humeros [237] ſuſpensâ manu cruentat;
cùm aliqua [238] genibus per viam repens [239] vlulat; [240] laurumque [241] linteatus ſenex,
& me-

223. PRÆSENTIBVS.] *Horatianum eſt:*
Lætus in præſens animus, quod vltrà eſt
Oderit curare.

224. ACTVM VITÆ.] *Epiſtolâ* XCI. Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret: *vt & vulgò* Agere vitam.

225. EIVRATIO] *Feſtus:* Eiuratio ſignificat, non poſſe id, quod deſideretur, præſtari. *Sic noſter De Benef.* VI. *cap.* IV. Eiurare ius faſque: *Plautus,* Eiurare militiam: *Cicero,* bonam copiam: *quò noſter videtur alludere. Eiurare igitur* bonam ſpem, *eſt iuramento eam à ſe reijcere & abdicare: adeò virtutem non habere, vt nec eius ſpem reliquam. Vno verbo, deſperati homines ſunt, qui laceſſunt virtutem.*

226. NE DIIS QVIDEM.] *Similia, De Conſtant. ſap. cap.* IV. *De Benef.* VII. *cap.* VII.

227. ALAS IMPOS.] *Cygnum fecit, cùm adulteraret Ledam.*

228. CORNVA.] *Taurum, cùm Europam.*

229. ABNOCTANTEM.] *A Iunone ſuâ noctibus emanentem. In Pandectis:* Ne præſes extra prouinciam abnoctet. *Scripſi tamen,* obnoctantem.

230. IN DEOS.] *Saturnum, quem exſecuit: Vulcanum, quem præcipitauit: Iunonem. quam de cælo pedibus ſuſpendit.*

231. COGNATORVM.] *Ganymedis. qui Trois filius, at Tros ab Aſſaraco & Ioue.*

232. PARRICIDAM.] *Deiecto pulſoq; Saturno.*

233. FAVETE.] *In rebus diuinis, cùm fierent, de more hoc imperabatur: Briſſonium in formulis vide.*

234. A FAVORE.] *Quidni trahatur? certè tam hoc à fauore ducitur, quàm calere à calore. Sed puto fuiſſe,* ad fauorem trahitur: *fine etiam,* trahit. *& ſententia ita poſcit. Ambigebatur ſuper priſci dicti mente. alij cenſebant fauentiam imperari, alij ſilentium: & his Seneca accedit. Donatus:* In ſacris, ore fauete, eſt ſilentium accommodare. *Feſtus:* Paſcito linguam, id eſt coërceto: *à quo ſimplici eſt,* compeſcito. *Sic Græci:* Σίγα πᾶς ἔστω λαός. *Quidam hoc totum Gloſſema faciunt: non auſim, & bellè ad mentem Senecæ facit. Non hoc volo, inquit, vt faueatis bonis (vos tam diſſimiles non poteſtis) ſed vt de ijs ſileatis.* C

CAP. XXVII. 235. SISTRVM.] *Crepitaculum æneum, quo Iſidis ſacerdotes vſi. Apuleius:* Æreis, & argenteis, & aureis ſiſtris argutum tinnitum conſtrepentes. *Deſcribit idem libro* XI. *& apparet in monumentis.*

236. SECANDI.] *Vt Bellonarij, Galli, & id genus.* D

237. SVSPENSA.] *Irridet: quaſi dicat, non seriò nimis ſecant, ſed manu altùm elatâ, molliter impreſſâ. Ideò Commodus:* Bellonæ ſeruientes, verè exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis: *Lampridius.*

238. GENIBVS.] *Templa verſus, opinor. Tibull.*
Non ego tellurem genibus perrepere ſupplex.

239. VLVLAT.] *Triſti voce inclamat, aut minatur.*

240. LAVRVMQVE.] *Vaticinij ſignum, vel luſtrationis.*

241. LINTEATVS.] *Ægyptiorum ſacerdotum ritu.*

242. LV-

A & medio [242] lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & [243] diuinum eſſe eum, inuicem mutuum alentes ſtuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omniq́ue honeſtiorem curiâ reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ iſta inimica dijs hominibuſq́ue natura eſt? infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta violare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minùs, tranſite. Quòd ſi vobis exercere tætram iſtam licentiam placet, alter in alterum incurſitate. nam cùm [244] in cælum inſanitis, non dico ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando [245] Ariſtophani materiam iocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit. Illuſtrata eſt virtus mea, per ea ipſa, per quæ petebatur. [246] produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta ſit, quàm qui vires eius laceſſendo ſenſerunt. Duritia ſilicis nulli magis, quàm ferientibus, nota eſt. Præbeo me non aliter, quàm rupes aliqua in [247] vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt vndecumque moti ſunt verberare: nec ideò aut loco
B eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & inſuperabilia ſunt, quidquid incurrit, [248] malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemq́ue materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcrutari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic philoſophus laxiùs habitat? quare hic lautiùs cænat? [249] Papulas obſeruatis alienas, ipſi obſiti plurimis vlceribus. Hoc tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fœda ſcabies depaſcitur. Obijcite Platoni, quòd [250] petierit pecuniam: Ariſtoteli, quòd [251] acceperit: Democrito, quòd [252] neglexerit: Epicuro, quòd [253] conſumpſerit: [254] mihi ipſi [255] Alcibiadem

242 LVCERNAM.] *Quare? an vt quaſi præſens numen eſſe teſtaretur? an quia ſic ad templum ibat? De Lucernis porrò ad feſta aut ſacra, ſcripſi 1. Elect. cap. III.*

C 243. DIVINVM.] *Entheum, deo plenum; ſine etiam, vatem & præſagum.*

244. IN CÆLVM.] *Homines iſtos cæleſtes.*

245. ARISTOPHANI.] *Hodieq́; ſales illi leguntur, præſertim in fabulâ* Nubibus.

246. PRODVCI.] *In campum & in arenam. à gladiatoribus, aut athletis.*

247. VADOSO.] *Mallem*, vndoſo.

248. MALO SVO.] *Qui verberat, vapulat; qui petit, læditur. vt ſi manum in ſilicem impingas.*

249. PAPVLAS.] *Tubercula, puſtulas: vnde & papillæ.*

250. PETIERIT.] *Dum nauigat in Siciliam, ad Dionyſium & Dionem.*

251. ACCEPERIT.] *Ab Alexandro ſuo, & ſæpius.*

D 252. NEGLEXERIT.] *Cùm hereditatem haberet* centum talentorum: *quam fratribus reliquerit; pauxillo ad peregrinationem retento.*

253. CONSVMPSERIT.] *Vt quidam obiecerunt,* minam cottidie in cibos impendit. *Pete à Diogene hæc talia.*

254. MIHI IPSI.] *Cui? Seneca, volunt viri doctiſſimi: & ad eum ſequentia referenda. Quod mihi nullo modo videtur. vbi enim Socratici ſermonis pauſa vel abruptio? continuo omnia fila hærent: & addo, quòd ſequentia ne poſſint quidem decorè à Senecâ dici. Vt,* O vos maximè felices, cùm primùm vobis vitia noſtra imitari contigerit! *Hocne ille de ſe, tam ſuperbum? Item:* At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates, *&c. quaſi ipſe ille ſit in edito, & Sapientiæ arce: quod ſuprà (cap.* XXIV.*) valdè amolitus eſt, & negauit. Ergo mihi verum, iſta Socratis etiam eſſe. Sed quomodo, inquiunt, poſſunt, cùm tempora diſſentiant? Ecce, de* Ariſtotele *prætuit,* pecuniam accepiſſe: *quomodo id autem Socrates ſcire potuerit, cùm Ariſtoteles nec natus fuerit, cùm ille obijt? Quæ verior opinio eſt, vt alibi dico: etſi quidam vigeſimum annum egiſſe volunt, illo moriente: ſed certè nec ſic Dynaſtis vllis notus fuerit, aut ijs gratus. De* Epicuro, *magis etiam vrget. nam ille annis circiter* LX. *in lucem venit, poſtquam Socrates luce exiuit. Quæ igitur hæc diuinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, ſed quaſi in iſto æuo & re præſenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potiùs reponit, in carcere: quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nónne ſic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium Cæcum è mortuis aduocat, & apposita facit dicere illi æuo? ſimilis Proſopopœia hic eſt: aut ſi aliter etiam, quid magni mali? Ipſe Plato, in Dialogis, hanc in perſonis temporibuſq́; inconuenientiam ſæpè peccat: vt exactè Athenæo notatum libro* V. *Calor aut intentio ſcribentium talia excuſat.*

255. ALCIBIADEM.] *Hæc ijdem illi tollunt, aut mutant, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris conijciunt,* aſſem & prædium. *Obijcite mihi, ait Seneca, opes meas duplices, vel in fænore & pecuniâ, vel in agris. Neque nego libros quoſdam præferre:* alicubi ad ſe & Phædrum; *alios,* alicubi aſſem & pedrum; *alias denique,* aſſem & pedum. *Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: etſi affectus valdè ad te (vir magne quem hîc intellego) trahit. Nam primùm, de diuitiis ſignatè non hîc ſermo: & ſi eſſet, non ad meum guſtum hæc dictia,* aſſem & prædium, *ſingulariter ſic, in amplis diuitijs, efferenda. Quin magis*

dem & Phædrum obiectate. O vos [256] vſu maximè felices, cùm primùm vobis imitari A vitia noſtra contigerit! Quin potiùs mala veſtra circumſpicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in viſceribus ipſis ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum veſtrum parum noſtis, vt vobis tantum otij ſuperſit, vt

XXVIII. in probra meliorum agitare linguam vacet. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, quibus in circo aut in theatro deſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum malum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paullò tardiùs rupturæ nimbum ſuum, aut iam vicinæ, vos ac veſtra rapturæ, propiùs acceſſerint. Quid portò, nónne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos veſtros rotat, & inuoluit, fugientes, petenteſque eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nunc in infima alliſos [257] rapit? * * * *

magis aſſes & prædia? *aut potiùs*, æs & prædia, *vniuersè?* *Deinde, nihil de Seneca. vt prædixi: ipſus Socrates eſt, qui loquitur, & ſcimus* Alcibiadem *illi & amores obiectos. Vt alios omittam, Petronius, Lucianus, Theodoretus dicent. Iam de* Phædro, *eadem ſuſpicio ex Sympoſio Platonis, vbi amatoria colloquia, & παιδεραστικά: ſed & ex Dialogo qui* Phædrus *inſcribitur*, Περὶ καλοῦ *ſiue* De pulchro. *Hæc ita habent: at non omitto mei optimi libri ſcripturam*, mihi-ipſi aliquid fœdum obiectate. *Quæ valdè placeat, ſi in Senecæ perſonâ hæc ſcripta. Quod illud fœdum?* corrupiſſe cubicula principum fœminarum, *vt apud Tacitum Suillius obiecit. Sed non inducor: quiſque pro ſe cenſeto.* B

256. VSV.] *Muretus eiecerat, inuitis libris: mutare malim*, ô vos iſti.

CAP. XXVIII. 257. RAPIT.] *Abeſt à meis. & verò hic lacuna ingens, & reliqua deſunt huius libri. Quæ continenter vulgò leguntur, aliena à toto argumento ſunt, & meiſto obiunxi.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS LIBRI PARS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B LIBER hic an Epiſtola fuerit, neſcio: diuellendus tamen à Vitâ beatâ, cum quâ commune nihil habet. Sed nec quando ſcriptum iſtud, ſcio: materies & tractatio bona eſt, atque erudita. Quærebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. ſecedere? Quærebatur inter Stoicos, qui conſenſu eò vocabant. Ipſe adfirmat: & principium ſcripti deeſt, quæ ſuperſunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius moremque eſſe: qui etſi miſerunt ad remp. non iuerunt. Quoſdam autem à primâ ætate otium, ſed honeſtum, amplecti: quoſdam in vltimâ, tanquam veteranos, & emeritis iam ſtipendijs, illuc ire. Honeſtum autem otium in ſtudijs Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, eſſe. Addit hæc Stoicis, ſed & Epicureis placere: etſi in leui diſſenſu. quòd iſti otium ex propoſito petant; illi ex cauſsâ. Nempe ſi reſp. deſperatè corrupta; ſi parua alicui auctoritas aut gratia; item ſi valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Rempublicam tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa eſt, finibus certis, legi-
C buſque comprehenſa: vt Athenienſis, aut Romana. Hæc ipſe Mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & ſeceſſu Sapiens colit tractatque, ſcribendo aut docendo. Hoc Zeno & Chryſippus fecêre, & plus generi humano profuêre, quàm omnium actuoſorum ſudores & diſcurſus.

EX CAPITE VIGESIMOOCTAVO.

*[1] CIRCI nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen [2] primò in ſeipſum ſecedere. meliores erimus ſinguli. Quid, quòd ſecedere [3] ad optimos viros, & aliquod [4] exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? [5] quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore, detorqueat. tunc poteſt vita æquali & vno tenore procedere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus.
D Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quòd vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. [6] Hoc quoque, quòd iudicia noſtra non tantùm praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: [7] petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem noſtram & pænitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſque multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turbâ veſtigiorum, in quibus nulla ſunt [8] redeuntium. Dices mihi: [9] Quid agis Seneca? deſeris [10] partes. Certè Stoici veſtri dicunt: Vſque ad vltimum vitæ finem [11] in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, [12] eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille [13] vir diſertiſſimus, *Canitiem galeâ premimus.* Nos ſumus, apud quos vſque

cò vſq; ante mortem otioſum eſt, vt, ſi res patitur non ſit ipſa mors otioſa. Quid nobis A Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis [14] principiis, loqueris? Quin tu bene & nauiter, ſi partium piget, transfugis potius, quàm prodis? Hoc tibi in præſentia reſpondebo. Numquid vis amplius, quàm vt me ſimilem ducibus meis præſtem? Quid ergo eſt? non quò
xxix [15] miſerint me illi, ſed quò [16] duxerint, ibo. Nunc probabo tibi, nec deſciſcere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primùm, vt poſſit aliquis, vel à primâ ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem viuendi quærere, atque exercere, ſecretò. Deinde, [17] vt poſſit hoc aliquis emeritis iam ſtipendiis, [18] profligatæ ætatis, iure optimo facere, & ad [19] alios actus animum referre: virginum Veſtalium more, quæ, annis [20] inter officia diuiſis,
xxx. diſcunt facere ſacra, & cùm didicerunt, docent. Hæc Stoicis quoque placere oſtendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chryſippive committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſententiam: quam ſi quis ſemper B vnius ſequitur, [21] non id vitæ, ſed factionis eſt. Vtinam quidem iam tenerentur omnia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet! nihil ex decretis mutaremus: nunc veritatem, cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re diſſident ſectæ, Epicureorum & Stoicorum: ſed vtraque ad otium diuerſâ viâ mittit. Epicurus ait: *Non accedet ad*

COMMENTARIVS.

CAP. XXVIII. *Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falſa ſint aut irrita: etſi ipſi falſi. Omnino autem diuerſum hoc ſcriptum, & malè hactenus cohæſit: quid enim de* Beatâ vitâ *eſt? Argumentum diuerſiſſimum,* An ſapiens in otio & ſeceſſu poſſit agere? *quæſitum ideo, quia Stoici eum ad remp. mittebant.*

1. CIRCI NOBIS.] *Quid præiuerit, neſcio: haud multa tamen, ex eo, quod Cap. ſequenti materiam diuidit, & oſtendit ſe tantum nunc ordiri. De* Circi *autem vitiis, haud improbè: quia à pueris eò trahebantur, & tales ferè ſermones. Alij tamen libris,* cur nobis. *Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba.*

2. PRIMÒ IN SE.] *Priſca lectio:* proderit tamen poſſe ipſum ſecedere. *Colonienſis editio veriſſimè,* tamen per ſe ipſum ſecedere: *id eſt, ſeceſſus, ſine alio aſpectu, ſuâ vi proderit.*

3. AD OPTIMOS.] *Ita libri: alij ediderunt, præpoſitione omiſſa. At Senecæ mens eſt, ipſum Secedere per ſe bonum eſſe: quantò magis, ſi à vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehenſos & electos.*

4. EXEMPLVM.] *Vide epiſt.* XI.

5. QVOD IN OTIO.] *Tota hæc clauſula (mirum) non Mureto ſolùm, ſed & Eraſmo omiſſa, aliàs talium nau æquè libero. Sed libri conſenſu reponunt: legendumq́; præſenſu:* quod in otio nónne fit? *aut omiſſâ rogatione, vt in vno libro.*

6. HOC QVOQVE.] *Diſtinguam:* vexatque nos hoc quoque.

7. PETITA RELINQ.] *Plautina philoſophia ſit.*

Certa amittimus, dum incerta appetimus. atque hoc euenit,
In labore atque in dolore vt mors obrepat interim.

8. REDEVNTIVM.] *Ruunt enim alij ſuper alios, & præcipitant.*

9. QVID AGIS.] *Tale in epiſt.* VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia C contentum eſſe? Vbi illa præcepta veſtra, quæ iubent in actu mori?

10. PARTES.] *Vt in factione, aut bello.*

11. IN ACTV.] *Tacitus* XIV. *Annal.* Aſſumptâ etiam Stoicorum arrogantiâ ſectâque: quæ turbidos & negotiorum appetentes facit.

12. ENITI MANV.] *In vitia eſt: quidam libri,* eruti manu. *Ego e vulgatâ eruebam,* mente, manu.

13. VIR DISERTISS.] *Virgilius libro* IX. *de Latinis*

14. PRINCIPIIS.] *A caſtris ſumptum*

15. MISERINT.] *Præcipiendo.*

16. DVXERINT.] *Præeundo.*

CAP. XXIX. 17. VT POSSIT.] *Quomodo poſſit, quâ viâ & lege.* D

18. PROFLIGATÆ.] *Iam affectæ, & ad exitum vergentis.*

19. ALIOS ACTVS.] *Meditandi, docendi.*

20. INTER OFFICIA.] *Nam vt Dionyſius lib.* II. *Plutarchus in Numâ produnt, Veſtalium tricennale tempus eſt: ex quo decem annos diſcunt, decem faciunt, totidem docent. Dixi fuſius in De Veſtalibus.*

CAP. XXX. 21 NON ID VITÆ.] *Corrupta, nec boni vllius ſenſus. eſt qui corrigi cenſet:* non id ſectæ. *At libri ſcripti* non iniuria ſed in factionis eſt. *ex quo veriſſimè,* non id curiæ, ſed iam factionis eſt. *In ſententiis, crebrò alludit ad Senatum ſine*

A *ad remp. ſapiens, niſi ſi quid* [22] *interuenerit.* Zenon ait: *Accedet ad remp. niſi ſi quid* [23] *impedierit.* Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſsâ. Cauſſa autem illa latè patet. ſi reſp. corruptior eſt, quàm vt adiuuari poſſit, ſi occupata eſt malis: non nitetur ſapiens in ſuperuacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parum habebit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſp. ſi valetudo illum impediet. Quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis: ſic [24] ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui omnia adhuc in integro ſunt, antequam vllas experiatur tempeſtates, [25] in tuto ſubſiſtere, & protinus commendare ſe bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, vt proſit hominibus, ſi fieri poteſt, multis; ſi minùs, paucis; ſi minùs, proximis; ſi minùs, ſibi. Nam cùm ſe vtilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantummodò nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet:
B ſic ſi quis benè de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quòd illis profuturum parat.

Duas reſpublicas animo complectamur, [26] alteram magnam, & verè publicam, quâ dij atque homines continentur. in quâ non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcripſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reip. dant operam, maiori minorique: quidam tantùm minori: quidam tantùm maiori. Huic maiori reip. & in otio deſeruire poſſumus. imò verò neſcio an in otio meliùs: vt quæramus, quid ſit virtus, [27] vna pluréſve ſint? natura [28] an ars bonos viros faciat? vnum ſit hoc, quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur, [29] an multa Deus corpora eiuſmodi ſparſerit? continua ſit omnis & [30] plena materia, ex quâ cuncta gignuntur, an [31] diducta, & [32] ſolidis inane permixtum ſit? [33] Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an [34] tractet? vtrúmne [35] extrinſecus illi circumfuſus ſit, [36] an toti inditus? XXXI.
C
[37] immor-

ſiue Curiam (teſtis liber De vitâ beatâ, cap. II. III.: *& alibi) ita & hic. Si quis ſemper vnius ſententiæ ſe mancipat, non Senatorem agit, ſed partiarium & factioſum. Tertullianus hoc ſcitè dictum arripuit, etſi inuertit:* Cùm boni coëunt, cùm pij & caſti congregantur, non eſt factio dicenda, ſed Curia: *Apologet. cap.* XXXIX

22. INTERVENERIT.] *Vt ſi patria periclitetur; ſi lex eum cogit; ſi populus ignarum eligit.*

23. IMPEDIERIT] *Verba ipſa dogmatis:* Πολιτεύσεσθαι τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύει: Iturum ad remp. ſapientem, niſi quid impediat.

24. AD ITER.] *A Mureto eſt. libri antè*
D *cuſi:* ſic ad viam, quam inhabilem. *At ſcripti:* ſic aditum quod inhabile. *Ad olim vulgatam inclino.*

25. IN TVTO.] Neptunum procul è terrâ ſpectare furentem.

CAP. XXXI. 26. ALTERAM MAGNAM.] *Vide pulchra, epiſt.* LXIX.

27. VNA.] *Iuſtitia, quæ in ſe omnes continet. Siue magis Stoico ſenſu, Virtutem eſſe communiter,* affectionem conſentientem naturæ. *Itaque noſter epiſt.* LXVI. Vnam animi virtutem eſſe, ſed multas eius ſpecies, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. *Egoiſta* II. *Ethic.*

28. AN ARS.] *Hoc enim quærebatur,* An docilis virtus eſſet: *Stoici conſenſu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alij aliter, qui philoſophiam ſuperuacuam cenſebant. Eorum mente Quinctilianus Declam.* CCLXVIII. Ego autem mores naſci puto, & propriam cuiuſque naturæ virtutem. Alia forſitan diſcantur, boni mores conſtant voluntate. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* X.

29. AN MVLTA.] *Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos eſſe.*

30. PLENA.] *Sine vacuo.*

31. DIDVCTA.] *Vt in Epicuri Atomis: qui idem & Inane ſtatuebat, Democritum ſecutus, cuius opinio:* ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων, ἀτόμους καὶ κενόν: principia omnium, Atomos & Inane eſſe.

32. SOLIDIS.] *Atomi ſunt ſolida. Lucret.* I.
Sunt igitur ſolida, ac ſine inani, corpora prima: *ſed ſpatium in quo voluuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffusè ille poëta libro dicto.*

33. DEVS SEDENS.] *Otioſus & nil agens, vt Epicurus cenſet.*

34. TRACTET.] *Regat, curet, vt Stoici.*

35. EXTRINSECVS.] *Epicurus. qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef.* IV. *cap.* XIX. *Vbi is ergo? in Intermundijs.*

36. AN TOTI.] *Seneca, Præfat. Quæſt. Natur.* Opus ſuum & intrà & extrà tenet. *Nam & Stoici Vacuum ponunt extrà: atque ibi etiam Deum. Vide Phyſiol.* I. *Diſſ.* XXI.

 37. IMMOR-

[37] immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata, numerandus? Hæc qui A
contemplatur, quid Deo præſtat? [38] ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe, ſecundùm naturam viuere: natura nos ad vtrumque [39] genuit, &
XXXII. contemplationi rerum, & actioni. Nunc probemus, quod priùs diximus. Quid porrò, hoc non erit probatum, ſi ſe vnuſquiſque conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quàm ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ vnâ mercede perpetiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantùm aſpici, vide quem nobis locum dederit. In mediâ nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodò hominem, [40] ſed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circumferre [41] cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde [42] ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. [43] nec enim omnia, [44] nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam: & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat [45] antiquius. [46] Vnde iſta ſidera exierint? quis fuerit vniuerſi ſtatus, antequam ſingula in partes diſcederent? [47] quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignauerit? ſuapte naturâ grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an præter niſum ponduſque corporum [48] altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an illud verum ſit, quo maximè probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe, partem ac veluti ſcintillas quaſdam [49] ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco B

37. IMMORTALIS.] *Quod Xenophanes cenſuit*, ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον: ingenitum & immortalem. *Idem Ariſtoteles. At Epicurei*, animalis modo, quia genitus, occaſurum. *Stoici, periturum igne, ſed ſemen tamen eius (id eſt Materiam) manſurum, & reparandum.*

38. NE TANTA.] *Epictetus in Diſſertat.* Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Deus hominem ſpectatorem in mundum hunc induxit, & ſui & ſuorum operum: nec ſpectatorem tantum, ſed enarratorem & præconem. *Noſter, de Benefic.* VI. *cap.* XXIII. Inter maxima rerum ſuarum Natura nihil habet quo magis glorietur (*quam homine*) aut certè cui glorietur.

39. GENVIT.] *Perictione Pythagorica (in Stobæo, Serm. I)* Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος ποτὶ θεωρῆσαι τὸν λόγον τᾶς τῶν ὅλων φύσιος, καὶ τᾶς σοφίας ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ τοῦτο, κτήσασθαι καὶ θεωρῆσαι τὰν τῶν ἐόντων φρόνησιν: Factus & conditus eſt homo, vt contempletur rationem vniuerſæ naturæ, & ſapientiæ: eidemque hoc opus eſt acquirere, & conſiderare omnium quæ exſtant ſapientiam.

CAP. XXXII. 40. SED ETIAM AD.] *Vitiata libri quidam*: ſed etiam hanc contemplationem factum: *meus*, ſed & habere contemplationem facture. *Legam.* ſed & habilem contemplationi naturæ. *vt. Muretus autem hac licenter eicerat.*

41. CVM TOTO.] *Id eſt, cum hoc Mundo.*

42. SENA PER DIEM.] *In qualibet die ciuili, breui, ſeu longâ, ſex ſigna Zodiaci oriuntur, id eſt ſupra horizontem noſtrum aſcendunt: totidemque de nocte. Etſi id ſignum Coſmicè propriè oriri dicitur, cum quo & in quo Sol manè oritur. Non alia hic mens noſtri: neque enim ad* Diurna *aut* Nocturna *ſigna traxerim: de quibus, abſtruſiore ſenſu, Manilius lib.* II. *haud longè ab initio.* C

43. NEC ENIM OMNIA] *Multa latêre volunt Aſtrologi in octauâ ſphærâ, quæ paruitate ſunt inconſpicua. An & ad Cometas refers, quos noſter vult eſſe æternos ignes, etſi rarò videndos? Potes & ad Auſtralia ſidera iuxta polum nobis occulta.*

44. NEC TANTA.] *Non certè. nam terram longè ſuperant ea, quæ nobis bipedalia aut palmaria videntur.*

45. ANTIQVIVS] *Ita. nempe (Stoicè) Deum & Materiam, principia prima.* D

46. VNDE ISTA SID] *Ex igne Stoicis. nam, breuiter, ita ſentiunt. Duo eſſe rerum principia, Deum & Materiam. Deum eſſe*, ignem intelligentem (πῦρ νοερόν:) *Materiam, aquæ ſimilem. Ex his quattuor elementa creata: & ex iis ſummo loco, Ignem. Ex puriſſimo igne, Solem & aſtra nata: atque ea, quia ignea, humore nutriri. Nos in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIV.

47. QVÆ RATIO.] *Incorporalis ratio. vide Conſol. ad Helu. cap.* VIII. *& me* II. *Phyſiolog. Diſſertat.* II.

48. ALTIOR ALIQVA.] *Eadem dicta.*

49. SACRORVM.] *Quorum? ignium æternorum,*

A loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra cæli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſerutor, quod [50] vltra mundum iacet, vtrúmne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, [51] an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longè ab hoc ſeceſſerint, & in vacuo voluentur? [52] indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurúmque eſt, an continua eorum materia ſit, & [53] per totum mutabilis? vtrùm contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſtima, quàm non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentiâ patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſeruet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura conſtituit fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis eſt. Ergo ſecundùm naturam viuo, ſi totum me illi dedi, ſi illius admirator cul-
B torque ſum. At natura [54] vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumque facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſsâ acceſſerit, [55] nihil aliud ex illâ petens, quàm aſſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim [56] dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpondeo. æquè refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper inquietus ſis, nec vnquam ſumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere, ſine vllo virtutum amore, & ſine cultu ingenij, ac [57] nudas edere operas, minimè probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & [58] conferri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu proiecta virtus, nunquam id quod didicit oſtendens. Quis negat illam debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantùm quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exercere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum perducere? [59] Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad otium
C ſapiens ſecedit? vt ſciat [60] ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certè ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe, quàm ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non vni ciuitati, ſed toti humano generi [61] tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod

rum, qui ſacri, & dij quidam. Sed omnino diuinatio noſtra vertor, aſtrorum: *& ſic ſcripſit. Pythagora primùm ſententia fuit, opinor,* ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος εἶ): Animam, auulſionem & partem detractam ætheris eſſe. *Stoici (vt multa illius) ſecuti. Varro* IV. *de L. L.* Siue, vt Zeno Citticus, animalium ſemen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quòd hic innumerabiles & immortales ignes. *Ennius apud Priſcianum:* Terra corpus eſt,
D at ignis mentis eſt: *antiquè, pro* mens. *Cicero De Nat. Deor.* Semina deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines extitiſſe. *Plura in Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

50. VLTRA] *Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici cenſebant.*

51. AN IN OMNEM.] *Lego,* ac in. *Nihil enim in loco, niſi finitum.*

52. INDIVIDVA.] *Corpuſcula ſecari neſcia, Atomi.*

53. PER TOTVM.] *Vbique & ſemper mutabilis, ſuſceptis aliis aliiſq. formis. Nam ita in Atomis, quas* ἀμεταβλήτους, immutabiles *Epicurus diſertè ſcripſit. Itaque ipſis manentibus, fieri dumtaxat, ex earum concurſu vario, varias* συγκρίσεις, *ſiue* concretiones.

54. VTRVMQVE FACERE.] *Et in vtroque, ſi per virtutem operere (Contemplatione & Actione, inquam) eſt Ariſtoteli perfecta felicitas,* X. *Ethicor. cap.* VI. VII. VIII.

55. NIHIL ALIVD.] *Id eſt, contemplans tantùm contemplandi cauſâ.*

56. DVLCIS.] *Ariſtoteles, delectari nos maximè contemplatione & cognitione diuinorum, ait:* καὶ γὰρ, *inquit,* εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως διὰ τιμιότητα τοῦ γνωρίζειν, ἥδιον ἢ τὰ παρ' ἡμῖν ἅπαντα: & illius ſi vel modicam partem adepti ſumus, ſuauius hoc nobis, quàm ſi inferæ huius partis omnia: *De partib. animal.* I. *cap. vlt.*

57. NVDAS.] *Meras ſolaſq.*

58. CONFERRI] *Scripti,* conſeri: *quod probem. vna feri & iungi.*

59. QVID SI.] *Lego,* quod ſi.

60. SECVM QVOQVE.] *Meus,* ſe tum.

61. TVLERVNT.] *Et quas leges tulerunt? benè ſentiendi, intellegendi, viuendi. Quibus? toti humano generi, vt inquit. Et ſunt ſanè hi tales ad iſtud Homericum, Iliad.* N.

quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium A
gentium homines, quiquе ſunt, quiquе erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus, & Zenon? non dubiè reſpondebis, ſic illos vixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe viuendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtrauit. Non fuit illis, inquis, aut ea [62] fortuna, aut [63] dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet. Sed iidem nihilominùs non ſegnem egêre vitam. inuenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet, quàm aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominùs hi multum egiſſe viſi ſunt, quamuis nihil publicè agerent. Præterea, [64] tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum, quæri ſolet: vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, depoſitâ contentione, depoſitoque odio, quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad idem ſub alio titulo perueniant. Nec ille, qui voluptatem probat, ſine contemplatione eſt; nec ille, qui contemplationi inſeruit, ſine voluptate eſt; nec ille, cuius vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, B
vtrùm aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sanè grande diſcrimen: tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille [65] ſine actione contemplatur, nec hic ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, [66] de quo malè exiſtimare conſueuimus, voluptatem inertem probat, ſed eam, quam [67] ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptaria ſecta [68] in actu eſt. Quidni in actu ſit, cùm ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quò pertinet hoc dicere? vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij [69] petunt illam: [70] nobis hæc ſtatio eſt, non portus. Adijce nunc huc, quòd [71] è lege Chryſippi viuere otioſo licet. non dico, vt otium patiatur, ſed vt eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp. acceſſurum. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat: vtrùm quia reſp. [72] illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidioſè quærentibus) interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in quâ Socrates damnatur, [73] Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in quâ opprimit inuidia virtutes? C
negabis mihi acceſſurum ad hanc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo remp. ſapiens

Ἄλλῳ δ᾽ ἐν στήθεσσι τιθεῖ νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλὸν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ᾽ ἄνθρωποι:

At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi poſſint homines vti atque fruiſei.

62. FORTVNA.] *Nom ex cenſu ad remp. admiſſi.*

63. DIGNITAS.] *Itemq; ex genere. Alia ab his cauſſa, de Chryſippo quidem, proditur in Stobæo, Serm.* XLIII. Chryſippus interrogatus, cur non adminiſtraret publica? Quia ſi malè, inquit, dijs diſplicuerit; ſi benè, ciuibus.

64 TRIA GENERA.] *Ipſa hæc diuiſio eſt in Plutarcho, De inſtituendis liberis:* Viuendi, *inquit*, tres rationes. quarum vna eſt Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis aut brutalis eſt; Contemplatiua ſine Actiuâ, ſterilis; Actiua Contemplationis expers, impolita & cæcutiens.

65. SINE ACTIONE.] *Ambroſius* 1. *De Iacobo, cap. vlt.* Quando enim feriatus videri poteſt, cuius mens ſemper operatur?

66. DE QVO MALE.] *De Epicuro. quem ipſe hic obiter, alibi ſtrictiùs defendit aut excuſat.*

67. RATIONE.] *Hæc vera lectio, & priſca. Nam Epicuri dogma (ſanè laudabile & rectum, ſi cetera conſentiant)* quòd non conuiuia aut comeſſationes, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant iucundam. *ἀλλὰ, inquit, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς:* ſed ſobria & vigilans Ratio, cauſſas explorans cur quidque eligat, aut vitet. *Eò palam noſter adſpexit.*

68. IN ACTV.] *Quomodo? quiàne Rationem adhibet? ita, quoniam & hoc ipſum ratiocinari & explorare, eſt non eſſe deſidem: & Ratio à ſegnitie ad opus ducet, idq; ſolida voluptatis cauſſâ.* D

69. PETVNT.] *Ex propoſito: vt Epicurus.*

70. NOBIS.] *Stoicis. quibus acceſſio propoſiti eſt. Non licet remp. gerere, & in publico actu eſſe, quod primò valebam: ad me ſecedo, & ago quod poſſum bono publico, etiam otioſus: quod ſecundò valebam. Sic nauta, qui portum petit, ſi excidit, ſtatione contentus eſt.*

71. E LEGE.] *Non ex permiſſo, ſed (ampliùs dico) ex decreto.*

72. ILLI DEEST.] *Qualem vellet, & in quâ vtilis.*

73. ARISTOTELES.] *Cùm tredecim annos docuiſſet à morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophantâ, Chalcidem profugit: &, poto aconito, vitâ aufugit.*

74. Ho-

A ſapiens accedet, in quâ aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, aduerſus [74] hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus [75] ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inueniam, quæ [76] ſapientem, aut quam ſapiens [77] pati poſſit. Quòd ſi non inuenitur illa reſp. quam nobis [78] fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem ſoluere, quamquam laudat [79] nauigationem. *

74. HOSTES.] *Punica crudelitas, prouerbio innotuit.*

75. SVOS HOSTILITAS.] *Quos re malè geſtâ in crucem agebant, de more.*

B 76. SAPIENTEM.] *Perfectum illum, & ex dogmatibus ſuis loquentem.*

77. PATI POSSIT.] *Niſi cum ſapienti illâ cautione Antiſthenis. qui* interrogatus quomodo ad remp. accedendum? Vt ad ignem, inquit: neque propè admodum, ne amburaris; neque longè, ne frigeas. *Quis ſic temperabit?*

78. FINGIMVS] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & ſcriptis poteſt: in re non eſſe. certè non fuit.*

79. NAVIGATIONEM.*] *Deſunt haud dubiè quædam: & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui ſcribimus, ſcripto.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD ÆBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B

HOS libros inter Philoſophiæ vltimos pono, etſi frontem anteà tenuerunt. Sed res ita eſt, ſi tempus ſpectes: & ſcripti omnino ſunt ſub Nerone, poſt Claudij mortem. Argumentum certum, quòd fine libri primi contemptim admodum de Claudio, & futile eius iudicium *traducit: non facturus vnquam illo viuo. Libri boni ſunt, ſed mehercule in ordine & tractatu confuſi: quem vix eſt vel adnitentem expedire. Tamen, vt poſſumus. Primus liber exordium habet & querelam de Ingratitudine, quæ crebra eſt, & inter vitia tamen magna. Ideò de Beneficijs ſe ſcripturum*, Quæ vis eorum, & Proprietas *ſit? Hæc vſque ad Cap. V. Tum definit, Beneficium non in materie, ſed animo tribuentis eſſe: & ab eo pendendum. Deducit per exempla, & argumenta, vſque ad Cap. XI. Ibi duo membra dicendorum proponit,* Quæ beneficia danda, & Quemadmodum? *Prius exſequitur ad finem libri: alterum differt in ſequentem.* C

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè inconſulteque viuentium, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim [1] nocentius, quàm quòd beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, ſerò querimur: iſta enim perierunt, cùm darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximaque vitia nullum eſſe frequentius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus cauſis video. prima, quòd non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed [2] nomina facturi, diligenter in patrimonium & [3] vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſo- D lum effœtum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine vllo delectu magis proijcimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, verùm turpius ſit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo tantum recipiendum ſit, quantum vltrò refertur: [4] decoquere verò fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, [5] ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cùm ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia aliàs graues exprobratores exactoreſque ſumus; [6] aliàs leues, & quos paullò pòſt muneris ſui pœniteat; aliàs queruli, & [7] minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantùm poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut ſemel? quis non, cùm aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, [8] frontem adduxit, vultum auertit,

A auertit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtriâ non inuenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & varijs artibus properantes neceſſitates eluſit? [9] In anguſto verò comprehenſus, aut diſtulit, [10] id eſt, timidè negauit; aut promiſit, ſed difficulter, ſed ſubductis ſupercilijs, ſed malignis & [11] vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe aduerſus eum quiſquam poteſt, qui beneficium aut [12] ſuperbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, exſpectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideò non eſt negligenter dandum. Sibi enim quiſque debet, quod [13] à neſciente accepit. Nec tardè quidem: quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cùm ita naturâ comparatum ſit, vt [14] altiùs iniuriæ quàm merita deſcendant, & illa cito defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis [15] beneficio eius ignoſcit.
B Non eſt autem quòd tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primùm (vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam [16] effusâ

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1 NOCENTIVS.] *Prâque alij peius, alij fœdius edunt. At in ſcriptis nihil horum: vt appareat conſectanea hæc, non germana eſſe. Meus liber:* dixerim ſubeſſe tantum errorem: *ſeu nec id plurum fortaſſe.*

2. NOMINA FACTVRI.] *Obligaturi aliquem, vt ij qui æs credunt. Aſconius:* Nomina, tituli debitorum: *quia nempe in Codice vel kalendario annotabant,* Seio tot H S. Lucio tantum
C dedi.

3. VASA DEBITORIS.] *Inſtrumentum, ſupellectilem, & quidquid non eſt ſals. Inde* Vaſa conclamare, *in caſtris: &* Vaſarium, *pecunia quæ Præſidibus ad domeſticum inſtrumentum. Græci ita laxè etiam* τὸ σκεῦος.

4. DECOQVERE.] *Alij libri,* de quo queri, *malè. Decoquere valet, fidem nolle aut non poſſe liberare, foro cedere. Inde metaphora ad ingratos ex profeſſo in beneficijs. Vide* IV. *De Benefic. cap.* XVII. *& epiſt.* LXXXI.

5. SED ANIMO.] *Cicero iamantè:* Gratiam & qui refert, habet, & qui habet, eo ipſo quod habet, refert: *bellè & acute.*

6. ALIAS LEVES.] *Columella:* Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate de-
D ſtruunt.

7. MINIMA MOMENTA.] *Occaſionum aut temporum, quibus videamur potuiſſe reddere.*

8 FRONTEM ADDVXIT.] *In triſtitiâ aut faſtidia facimus, & corrugamus. Inde homines* adducti, *graues, ſeueri, triſtes. Adde infrà lib* IV. *cap.* XXXI. *lib.* VI. *cap.* VII. *In hoc genus Martialis:*

Durum eſt Sexte negare, cùm rogeris:
Quantò durius, antequàm rogeris.

9. IN ANGVSTO.] *Vbi elabi aut eludere non eſſes.*

10. ID EST, TIMIDE.] *Benè. nam cauſſam dilationis exprimit, quæ eſt vt in præſens amoliatur, non vt poſteà præſtet. In eos quoque ille Hiſpanus:*

Inquiris, dubitas, cunctaris, teque diebus
Meque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. VIX EXEVNTIBVS.] *Quod ſignum animi inpromptii. At Tiberius hic contrà. qui* compoſitus aliàs, & velut luctantium verborum, ſolutiùs promptiuſque eloquebatur, quoties ſubueniret. *Tacitus* IV *Annal.*

12. SVPERBE INIECIT.] *Libri ſcripti,* abiecit: *ego vellem,* obiecit.

13. A NESCIENTE.] *Rectè. vnus tamen meus,* & à neſciente: *ex qua, vt à neſc. facias. Vulgati:* quod à negligente. *nec malè.*

14 ALTIVS INIVRIÆ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione:* Καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται· τὸ γὰρ λυπῆσαν δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστά, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναπαλλάττει: Iniuriarum, ſi quæ factæ ſunt, ſemper eſt memoria; & quidquid offendit, ægrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vna cum ipſo fructu vſuque, memoria perit. *Plautus:*

— ita ſuntiſti diuites.
Siquid benè feceris, leuior plumâ eſt gratia:
Siquid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & cauſſam vtrique affectiani aſſignat, IV. *Annal.* Procliuius eſt iniuriæ, quàm beneficio, vicem exſoluere. quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. *Dio Caſſius, & aliam cauſſam, lib.* XLVI. Non eodem modo aduerſus eos qui benè, & qui malè fecerunt, homines afficiuntur. ſed iræ atque iniuriæ vel inuiti reminiſcuntur; beneficij & gratiæ vltrò obliuiſcuntur. Atque iſtud quidem, quòd dedignantur videri beneficio affecti, tanquam minores: illud autem, quòd ignauiæ ſuſpicionem de ſe præbere videantur, niſi malum male factoribus reponant.

15. BENEFICIO EIVS IGNOSCIT.] *Nempe contumelioſa, & quod odium magis quàm gratiam mercatur.*

16. EFFVSA

[16] effusâ benignitate ſacrilegi, negligenteſque eorum, deterrent. Vtuntur naturâ ſuâ, & A cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitauit, cùm daret. At malè ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeoque aduerſus experimenta pertinaces ſumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quantò magis permanere in dandis beneficijs decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit vt reciperet, bonamque ingratorum facit cauſſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, [17] ſi & licet. Quàm multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſoſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeò quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem B pulcherrimam facere non debet; vt ſi ſpes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, [18] quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccat; [19] qui non dat, citiùs.

11. [20] *Beneficia in vulgus cùm largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas benè.

In priore verſu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi [21] detraxeris iudicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini benè facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, *Perdenda ſunt multa.* Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantùm [22] erogantur. C ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt darem. nemo beneficia [23] in kalendario ſcribit: nec auarus exactor ad horam & diem appellat. Nunquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in formam [24] crediti tranſeunt. Turpis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcumque priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. meliùs apud ingratos iacebunt:

quos

16. EFFVSA BENIGNITATE.] *Libri ſcripti aliquot*, neceſſitate. *Otioſam vocem non arbitror, tenuerimq́ & ipſam, ſed mutatam*: effusâ nec ceſſante benignitate. *Duo enim in diuinis beneficiis laudanda. & quòd larga, & quòd aſsidua.*

17. SI ET LICET.] *Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota eſt: & ſi tu adſtringis & repoſcis, iam beneficij gratia ac decor perijt, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim ſolam habet: atque ideo habet, quia non neceſſitatem, aut pœnam. Hac adde, illa abit.*

18. QVAM NON DARE.] *Animosè. ſed & Epicuri illius, etſi omnia vtilitate metientis, hoc ſcitum eſt:* Non ſolùm honeſtius, ſed iucundius eſſe, beneficia dare, quàm accipere. *Plutarchus in libello, Cum Principe eſſe philoſoph.*

19. QVI NON DAT, CITIVS.] *Benè. Muretum nequis audiat eijcientem, aut in* Attius, *mutantem: quaſi ſequentes illius ſint verſus. Optimè, inquam, illud ſic diſtinctum, & pro Senecæ mente, iſtâ: Peccare vtrumque, & qui non dat, & qui non reddit: ſed hunc amplius, illum citius. Iſte, quia obligatus, peccat; ille, quia non obligat. modo igitur iſte plus peccat; ille tempore priùs citiuſq́, & vt prædixit*, vitium ingrati antecedit.

CAP. II. 20. BENEFICIA IN VVLGVS.] *Ad aliam partem, ſenſumq́ tranſilit potiùs, quàm tranſit: & alibi id facit. alioqui ſuſpicère de leui hiatu.*

21. DETRAXERIS IVDICIVM.] *Valerius:* D Liberalitatis duo ſunt maximè probabiles fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. nam cùm ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat.

22. EROGANTVR.] *A meâ coniecturâ eſt. Libri,* erogatur, *ſingulariter: ex quo Muretus,* eroga tu, *imperando. Sententia noſtra liquet: Beneficia, inquit, pura ſunt, ſimplicia, aſpectum alium non habent: erogantur & dantur tantùm.*

23 IN KALENDARIO.] *Libro, in quo nomina, & pecunia fenebris, quam Kalendis ſolent ponere: atque illinc vſuras ordiri. Alibi diximus.*

24. CREDITI TRANSEVNT.] *Mei libri*, credendi tranſit. *Legam,* credentis tranſit: *ad hominem ipſum referendo.*

25. AVT

... pudor, aut occaſio, [25] aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaue-
ris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. [26] Alium re, alium fide, alium gra-
tiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adiuua. Officia etiam feræ ſentiunt: III.
nec vllum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui ver-
tat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritatem vſque in ſer-
uile obſequium [27] demeretur cibus. Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtima-
tionem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt ad-
uerſus vnum beneficium? aduerſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam
eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. [28] Is perdit, qui citò ſe perdidiſſe credit. At
qui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam
extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memo-
riam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficijs tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæve
proprietas ſit, dicam, ſi priùs illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris.
[29] Num dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare
B ridentes, iuuenes, & virgines, ſolutaque ac pellucidâ veſte? Alij quidem videri volunt
vnam eſſe, quæ det beneficium: alterã, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. [30] Alij tria bene-
ficiorum genera, promerentium, reddentium, ſimul & accipientium reddentiumq́. Sed
vtrumlibet ex iſtis iudica verum: quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille [31] cõſertis manibus
in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus tranſeuntis, nihilominùs
ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interruptus eſt: pulcherrimus,
ſi cohæſit, & vices ſeruauit. Ideò ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales
ſolent eſſe qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum me-
moria ſeneſcere. [32] Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta. [33] In
quibus nihil eſſe alligati decet, nec [34] adſcripti: ſolutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis
autem; quia beneficia [35] conſpici volunt. Sit aliquis vſque eò Græcis mancipatus, vt hæc
dicat

25. AVT IMITATIO.] *Vt aliorum exemplo, quos*
C *gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat* incitatio: *ego verò* inuitatio. *Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem licet & iuuat.*

26. ALIVM RE.] *Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberiùs, ſed ferè eoſdem ex Platone, Diogenes Laertius:* Beneficentia, *inquit*, quadrifariàm exercetur: Opibus, Corporibus, Diſciplinis, Sermonibus. Opibus, cùm egenos pecuniis aut aliâ re iuuamus; Corporibus, cùm iniuriâ affectos tuemur aut vindicamus; Diſciplinis, cùm docemus, medemur, aut arte aliquâ ornamus; Sermonibus, cùm in iudicio defendimus, ſolamur, aut tale. *Pulchra ſunt, & gemina his noſtris.*

CAP. III. 27. DEMERETVR CIBVS.] *Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum amant,*
D *audiuntq́. Plinium, Ælianum, vide.*

28. IS PERDIT.] *In hanc, & vicinas ſententias, Plinius lib.* III. *epiſt.* IV. Eſt ita naturâ comparatum, vt antiquiora beneficia ſubuertas, niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpè obligati, ſiquid vnum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. *Publius Mimographus callidè:*

Beneficium ſæpè dare, docere eſt reddere.

29. NVM DICAM QVARE.] *Fere è libris, in quibus tamen eſt* Nunc. *ſed ſententia connexa, vt praiui, & interrogatione elata, ipſa ſe probat.*

30. ALII TRIA BENEFICIORVM.] *Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, è Phornuto:* His quidem duæ numero Gratiæ dicuntur, his verò tres. duæ quidem, quòd hos auſpicari beneficium eſt neceſſe, hos verò vices reponere. Tres autem, quandoquidem non rectè fuerit, illum, cui remuneratum eſt, bene meritum gradum ſiſtere; ſed iterùm eſt beneficium parandum, vt ſine intermiſſione id fiat.

31. CONSERTIS MANIBVS.] *Ita pingunt, & ſculpunt. eoq́; Horatius,* Segneſque nodum ſoluere Gratias, *dixit.*

32. VIRGINES: QVIA INCORRVPTA.] *Aliam etiam cauſſam Socratis dictum ſuggerit, quod in Stobæo:* Cùm quemdam videret paſſim, & ſine delectu, beneficia largientem; Κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς Χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας ἐποίησας: Male ſit tibi, inquit, qui Gratias virgines, ſcorta feciſti. *Nam hæc ſcilicet ſic vulgò vulgant: etſi non Virginibus haud planè reſpondet.*

33. IN QVIBVS.] *Hæc ſeparanda erant, & fecimus. neque enim ad* Virgines, *ſed ad* Veſtes *referenda.*

34. ADSCRIPTI.] *Mei ſic libri. interpreterq́; legem aut conditionem iis non apponi; libera eſſe, nec tabellis ſeruitutis adſtringi. Ita idem* III. *libro infra, cap.* XX. *de ſeruis:* Corpora enim obnoxia ſunt, & adſcripta dominis: mens quidem eſt ſui iuris. *Vt enim* Addicti, *ſic &* Adſcripti. *Vulgò* adſtricti *tamen eſt: etiam probè.*

35. CONSPICI VOLVNT.] *Non tam cùm dantur (hoc ſtatim abnuit, & vetat) ſed cum redduntur. itemq́; ab accipiente, cuius eſt ea propalare. Sunt igitur ideò* pellucidis tunicis, *conſpicua, &*
quaſi

dicat neceſſaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina A illis Heſiodus impoſuerit. [36] Aglaian maximam natu appellauit, mediam Euphroſynen, tertiam Thalian. Horum nominum [37] interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cùm Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque [38] Homerus vni mutauit, Paſithean appellauit, & [39] in matrimonium produxit, vt ſcias illas Veſtales non eſſe. Inueniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis [40] aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius vnà ſtat: non quia beneficia [41] oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſsâ loquitur, & verbis non vltrà, quàm ad intellectum ſatis eſt, vtitur, totum librum ſuum his ineptijs replet: ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendique beneficij pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ [42] Hecaton tranſſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Iouis & [43] Eurynomes filias eſſe: [44] ætate autem minores quàm Horas, ſed meliuſculâ facie, & ideò Veneri datas comites. B Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè [45] patentis matrimonij ſit, beneficia diuidere: tanquam matri poſt filias ſoleat nomen

quaſi nuda, vt in poëtis item dicuntur. Cauſſa & alia ingeniosè in Phornuto: Introducuntur nudæ, vt cùm nullam habeant poſſeſſionem, ſubminiſtrare quædam poſſint, & prorſus vtiliter largiri. *Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, poſſe benè facere.*

36. AGLAIAN MAXIMAM.] *Nihil verius, & Gruterus probè aſſeruit. Nam Heſiodus, quem ipſe adſpexit, ita palàm:*

Τρεῖς δ' οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας, τίκε καλλιπαρήους,
Ἀγλαΐην, καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ' ἐρατεινήν:
Treſque Ioui Eurynome Charitas enixa venuſtas,
Aglaiamque, atque Euphroſynem, Thaliamque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliothecâ, Plutarcho, alijſq.

37 INTERPRETATIONEM.] *Quæ talis in Plutarchi libello, ſuprà dicto.* Nihil perinde eſt lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideoque ſapiens fuit, qui nomina Gratijs impoſuit, Aglaiæ, Euphroſynes, & Thaliæ. *Phornuti parta: ſed & hoc addit,* ipſas Charitas vulgariter appellatas, ἀπὸ τῆς χαρᾶς, id eſt à gaudio. *Licétne & mihi μυθολογεῖσθαι? Putem* Aglaiam *dici à ſplendore, quia talis eſt primus ille, qui donat; alteram,* Euphroſynen, *gaudium natare accipientis; tertiam* Thaliam, *quæ germinat ſcilicet & fructificat ad referendum.*

38. HOMERVS PASITHEAN] *Sunt verſus in Iliad.* Ξ.

Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην:
Verùm age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo
Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,
Paſitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ô quàm ſcitè & appoſitè! quid enim magis gratum gratioſumq. hominibus, quàm ille Diuus? ergo & Gratia vxor ei adſit. Sed quare Paſitheam *indigetat?* διὰ τὸ, *vt Euſtathius,* πανταχοῦ θεῖν, καὶ μὴ κεκρύφθαι τὴν χάριν: quia quaquauerſus diſcurrit, nec Gratia occultatur. *Phyſica etiam cauſſa addatur. quia Somnus ad omnes venit, eiuſq. vxor.*

39. IN MATRIMONIVM.] *Somni, vt iam dixi, ſed & Charitem dedit nuptui idem poëta Iliad.* Σ.

—— Χάρις λιπαροκρήδεμνος
Καλή, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς Ἀμφιγυήεις:
—— Charis velata decore,
Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimque.

Et quare Vulcanus? quòd gratioſa ſint mechanica opera, *ait Phornutus.*

40. AVT PHRYXIANIS] *A Phryxeo vellere tractum vult lumen unì noſtri Turnebus: quaſi villoſa talis veſtis. Hodie retento nomine,* Friſe *vocamus Celtæ, & Belgæ. Alij hic* Phrygianis *malunt,* C *quaſi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium)* acu facere inuenerunt. *Sed de craſsis veſtibus, non de pictis hic eſt ſermo. Tu adi Turnebum lib.* XXIV. *Aduerſar.*

41. ORATIO COMMENDAT.] *Libri ſcripti, & editi ante Muretum,* ratio commendat vel oratio. *Neque ego reiecerim alterutrum: quia vtrumque Mercurio à Græcis tribuitur, vnâ voce λόγῳ. In beneficio autem prima Ratio requiritur, ſiue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De iſtâ, Plutarchus in libello* De audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν ταῖς Χάρισιν οἱ παλαιοὶ συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ κεχαρισμένον καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντος: Mercurium Gratijs priſci illi aſſociarunt, quòd oratio maximè gratioſum illud & amabile deſiderat: *etſi aliouorſum paullò ipſe ducit. Magis pro Seneca hic ſenſus, ipſe Seneca, infrà libro* II. *cap.* III. *Vide.* D

42 HECATON TRANSSCRIBIT.] *Sic lege, cum manuſcriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum eſſe, atque adeo verbatim penè tranſſcripſiſſe è Chryſippo.*

43. EVRYNOMES.] *Quo, vt Heſiodus ait,*

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:
Oceani proles, votiuâ prædita formâ.

44. ÆTATE MINORES.] *Hoc quoque pater talium Heſiodus. qui* Horas *tamantè genitas ex* Ioue & Themi *fingit.*

45. PATENTIS MATRIMONII.] *Libri, & viri docti hoc dedi: qui pertendunt* Matrimonium *eâ facie, quâ* Patrimonium *dici. Eſto igitur, & ſic expli-*

A men imponi, aut poëtæ vera nomina reddant. Quemadmodum [46] nomenclatori memoriæ loco audacia eſt: & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit: ita poëtæ non putant ad rem pertinere, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari iubent, quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliud quid [47] in cenſum detulerunt: proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen iubet. Hoc vt ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de quâ cùm maximè agitur, apud Heſiodum [48] Charis eſt, apud Homerum [49] Muſa. Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra IV.
rem ſunt, vt nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modò nos tuere, ſi quis mihi obiiciet, quòd Chryſippum [50] in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum, ſed tamen Græcum, cuius [51] acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpè replicatur: etiam cùm agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc verò quod acumen eſt? De beneficiis dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maximè ſocietatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam
B nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio reſtringat, dum temperat: docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipſis certamen proponere, eos quibus obligati ſunt, re animoque non tantùm æquare, ſed vincere. quia qui referre gratiam debet, nunquam conſequitur, niſi præceſſit. hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficiis beneficia vincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, vt dicat verendum eſſe, ne quia Charites Iouis filiæ ſunt, parum ſe gratè gerere, ſacrilegium ſit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduerſus benè merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certent, vt qui præſtiterint, [52] obliuiſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ verò ineptiæ poëtis relinquantur: quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, ſeriò loquantur, & magnis viribus agant: niſi fortè exiſtimas, leui ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis, prohiberi poſſe rem perniciosiſſimam, beneficiorum [53] nouas tabulas.

C Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum V.
nobis eſſe diſcendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta autem

explica. In re quidem, Pharnutus accedit: beneficentiores quodammodò eſſe, aut debere eſſe, quibus magnæ tributæ ſunt ſortes. *Quidni ſint? καὶ τίς ὄφελος (Ariſtotelis verba* VIII. *Nicomachiorum, c.* I.*) τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας;* & quis vſus diuitiarum & abundantiæ, ſublatâ beneficentiâ?

46. NOMENCLATORI.] *Munus ordinarium, ſiue officium, apud diuites. Sæpè autem ioco ludoque erant, cùm memoriâ fallente nomina aliqua dictarent, promptâ ſemper audaciâ. Noſter in epiſt.* XXVII. Nemo
D vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperàm tribus quàm ille Troianos & Achiuos, perſalutabat.

47. IN CENSVM.] *A Romano ritu. quiſque ciuis, nomen, ætatem, opes in cenſuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurati. Itaque ludens, Parum refert, inquit, ſi aliud nomen proprium verumque habent: nec poëtæ id aſpiciunt, ſed quod facit ad verſum. Eadem locutio in epiſt.* XCV.

48. CHARIS EST.] *Verſibus iam datis,* Thalia *inter Charitas cenſetur.*

49. MVSA.] *Thalia inter Muſas nouem, & vulgò etiam habetur.*

CAP. IV. 50. IN ORDINEM.] *Tullio, aliiſque crebra phraſis. vel à militiâ, vel à magiſtratibus ducta. Inter milites, ſunt extra vel ſupra ordines, Legati, Tribuni, & tales: ii cogi in ordinem videntur, cùm ius iis demitur, paréſque habentur gregariis. Simile in magiſtratu. qui eminet, nec eſt in vulgi claſſe vel ordine: quò compellitur, ſi auctoritas eius ſpernitur aut violatur.*

51. ACVMEN NIMIS TENVE.] *Adhæſit hæc culpa Chryſippo, & curtaſâ ſubtilitate virilem & maſculam illam ſectam (Stoicorum dico) eneruauit. Vis argumentum?* * trecenta vndecim volumina ſolius partis Logicæ reliquit. *Adeò ille differere magis docuit, quam viuere.* * *Diog. Laert.*

52. OBLIVISCANTVR.] *Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Auſonius ita verſibus comprehendit:*

Tu benè ſiquid facias, non meminiſſe fas eſt:
Quæ bene facta accipias, perpetuò memento.

53. NOVAS TABVLAS.] *Id eſt, obliuionem vel potius abolitionem beneficiorum, & nequid debeamus. Sumptum à re nummariâ, in quâ* Nouæ tabulæ, *χρεῶν ἀποκοπαὶ bonis Glaſſis explicantur: id eſt, reſectio & expunctio debitorum. Cùm enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad nouas tabulas conficiendas. Simile in epiſt.* LXXXI. *& infrà De Benef.* VII. *cap.* X.

Z CAP.

tem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi: [54] animo A
cernitur. mulrum intetelt inrer materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ [55] à proximis accipiuntur, beneficium eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſideturque, ſolùm notanr: contrà, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt: auferre ea nobis & fortuna, & iniuria poreſt: beneficium verò, etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepir, & in carcerem condidit. non beneficium, ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis darum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficij nomen vſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in aliis rebus euenit, vt alibi ſit ſpecies rei, alibi ipſa res. Imperator aliquem [56] torquibus, murali, & ciuicâ donat. quid habet B
[57] per ſe corona pretioſum? quid [58] prærexta? quid [59] faſces? quid [60] rribunal, & [61] currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub
VI. oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? [62] Beneuola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſuâ parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, referr, ſed quâ mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quòd beneficium vtique bonum eſt: id autem quod fit aur datur, nec bonum nec malum eſt. [63] Animus eſt, qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtar. Ipſa quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali: id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, [64] licet opimæ ſint, [65] auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed [66] piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre C
[67] ac fitillâ religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo

CAP. V. 54. ANIMO CERNITVR.] *Acutè ſic Muretus. nam vetus omnis lectio,* geritur. *Quod defendi videatur iſtis è libro* II. *cap.* XXXIV. Non eſt quòd exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur.

55. A PROXIMIS.] *Imò verò & à longinquis. An fuit,* aperto ſinu? *an quod Grutero placitum,* pro maximis? *an propius erit,* quæ pro ſummis? *Nam illa particula,* à, *libris ſanè deeſt.*

56. TORQVIBVS.] *Aureis. de quibus, aliiſq. hic militaribus donis, liber* V. *Militiæ noſtra dicet.*

57. PER SE CORONA.] *Nihil. nam è quercu eſt.*

58. PRÆTEXTA.] *Inſigne magiſtratuum.*

59. FASCES.] *Item magiſtratuum, vel poteſtatum.*

60. TRIBVNAL.] *Prætoris, aut Proconſulis.*

61 CVRRVS.] *Triumphalis.*

CAP. VI. 62. BENEVOLA ACTIO.] *Repete Valerij verba:* Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honeſta Beneuolentia. *Sed quare* honeſta? *ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Salluſtius eódem facit:* Nemo munificus habebatur, niſi pariter volens.

63. ANIMVS EST.] *In Phornuto, vetus hoc verbum:* Munerum animus optimus.

64. LICET OPIMÆ.] *Feſtus:* Hoſtiæ opimæ, præcipuæ, pingues.

65. AVROQVE PRÆFVLGEANT.] *Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyſſ.* γ.

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασι περιχεύας:

Hanc *(bouem)* tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: ſicut Ouidius,

——— indutaque cornibus aurum
Victima. *Virgilius:*
Et ſtatuam ante aras auratâ fronte iuuencum.

In lapide, Votis X X. *alibus:*

VOTA. FAVENTINVS. BIS DENI. CONCIPIT. ORBIS.
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. IVVENCOS. D

Liuius XXV. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. *A quo redargui Plinius videtur, lib.* XXXIII. *cap.* III. Deorum honori in ſactis nihil aliud excogitatum, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. *Atqui capræ, non inter maiores.*

66. PIA AC RECTA.] *Plinius in Panegyrico:* Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentiâ & ſanctitate lætari; gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit. *Nos ibi plura.*

67. AC FITILLA.] *Non amat Seneca obſoletas voces,*

A multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non in ipsâ benefaciendi voluntate con- VII.
ſiſterent, eò maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnificè: qui *Regum æquauit opes animo*: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dediſſet: qui occaſionem, quâ prodeſſet, [68] & occupauit & quæſiuit. Contrà, ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut [69] excidunt: multoque gratius venit, quod facili, quàm quod plenâ manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cùm daret, gemuit, ſed ſuperbè dedit, ſed [70] circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit. [71] ambitioni dedit, non mihi. Socrati cùm multa VIII.
multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrent: Æſchines pauper auditor, *Nihil*, inquit, *dignum te quod dare tibi poßim, inuenio: &* [72] *hoc vno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque do-*
B *no tibi quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogitesque alios cùm multum tibi darent,* [73] *plus ſibi reliquiſſe.* Cui Socrates: *Quid ni tu*, inquit, *mihi magnum munus dederis, niſi fortè paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi.* Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis [74] parem diuitiis animum, & omnem iuuenum opulentorum munificentiam. Vides quomodo animus inueniat li- IX.
beralitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: *Nihil egiſti fortuna, quòd me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominùs dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo.* Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, [75] qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens inuênit, quemadmodum Socratem [76] ſibi daret. Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum. [77] * Callidus non difficilem *
aditum præbet immodica cupientibus: ſpesque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius [78] peior eſt opinio, qui linguâ aſper, vultu grauis, cum inuidiâ fortunam
C ſuam explicauit. [79] Colunt enim, deteſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odêre facientem. [80] * Coniugibus alienis nec clàm, ſed apertè quidam [81] ludi- *
brio habitis, ſuas aliis permisêre. Ruſticus, inurbanus, ac [82] maleuolus, & inter matronas

voces, fateor, ſed hanc mutare religio vetabat, in quâ vſurpabant. Et libri ſanè habent pleri que, ficillâ. *Teneamus igitur, niſi quis eligat,* fritillâ: *vt in Arnobio, lib.* VII. Quid fritilla, quid frumen? *Vide Feſtum in* Muries, *vbi* olla fritilis: *Nonium in* Exfit.

CAP. VII 68. ET OCCVPAVIT.] *Præuênit, aut præuertit.*

69. EXCIDVNT.] *Eſt quod Capite 1. dixit,* vt à neſciente dari.

70. CIRCVMTVLIT.] *Oſtentauit, vt in pompâ.*

D 71. AMBITIONI DEDIT.] *Suo morbo.*

CAP. VIII. 72. HOC VNO MODO.] *Quia aliàs nil quæro, nil deſidero: ſed dum tibi aliquid quæro, diſco quod neſciebam, multa mihi abeſſe.*

73. PLVS SIBI RELIQ.] *At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi ſeruo.*

74. PAREM DIVITIIS. *Largum, vt ipſa.*

CAP. IX. 75. QVI PRETIVM.] *Malo, cum libris, illud,* qui, *ablegari. Acutiùs ita efferetur: Non ideò ſe parui fecit, quia donauit: ſed magni potiùs, quia nullum dignum ſe donum, extra ſe, reppe-rit. Petronij hoc de Româ, aßimilat:* Ipſa ſui merces erat. *Flori:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

76. SIBI DARET.] *Se dando, Socratem ita ſuum fecit, vt illi inſtruendo vacaret: atque ita eum ſibi quaſi mancipauit.*

77. * CALLIDVS NON] *Defectum odoror. & fuit de iis qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benignè reſpondet, & ducit, non donat: alter aſperè, & oſtendit opes, non communicat.*

78. PEIOR OPINIO.] *Pincianus:* At is peior, opinor. *Sed fouet, non ſanat; & eſt omnino hiatus, vt dixi.*

79. COLVNT ENIM.] *Epiſtolâ* XLII. *par ſententia. Vide.*

80. * CONIVGIBVS ALIENIS.] *Neque iſta ſatis nexa ſunt: quid enim ad iam dicta? Eſt excurſio ſiue παρέκβασις in aui ſui mores: ſed cui alia occaſio, & caput fuit.*

81. LVDIBRIO HABITIS.] *Mitiùs ita dicunt: ſicut veneriari,* ludere, *&* παίζειν *Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio:* Solitus matronarum capitibus illudere. *Tacitus de Nerone:* Illuſiſſe cum pueritiæ Britannici.

82. MALEVOLVS.] *Libri plerique priſci,* mali moris. *Ego teneam: aut certè,* malè morus. *malè ſtultus.*

tronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem [83] in ſellâ proſtare vetuit, & vulgò A
admiſſis inſpectoribus vehi [84] vndique perſpicuam. Si quis nullâ ſe amicâ fecit inſignem, nec alienæ vxori [85] æmulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & [86] ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum [87] ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu [88] vidui cælibatus nemo vxorem duxit, niſi [89] qui abduxit. Iam rapta ſpargere, ſparſa [90] pari auaritiâ recolligere certant: [91] nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere, [92] ſuam timere, nullum aliud vereri malum: [93] pacem iniuriis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & [94] nummarium tribunal, auditâ vtrimque [95] licitatione, alteri addici, non mirum: quando [96] quæ emeris, vendere, gentium ius eſt.

X. Sed longiùs nos impetus euehit, prouocante materiâ. Itaque ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur; hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulùm dumtaxat vltrò aut citrò mota, vt fluctus: quos æſtus accedens longiùs extulit, recedens interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam B
in alia peccabitur, [97] abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet malè diſpenſata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorumque ciuilium inſaniam, quâ omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non exſpectant vno loco vitia: ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fugantúrque. Cæterùm idem ſemper de nobis pronunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſ-

83. IN SELLA.] *Quâ matronæ vehebantur, ſiue cathedrâ. Dixi affatim I. Elector. Cap. de* Lecticâ.

84. VNDIQVE PERSPICVAM.] *Et ſellâ apertâ, & ipſâ Cois illis vel carbaſinis parum tectâ. Noſter infrà:* Vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. *Et alibi:* Quam in ſella patente circumlatam, populus ab omni parte, æque ac maritus inſpexerit.

85. ÆMVLVM PRÆSTAT.] *Quò magis ſcilicet ametur. Nam vbi riualitas, affectus increſcit: tum etiam concurritur, quaſi ad latens aliquod bonum. Noſter infrà lib.* III. *cap.* XVI. Eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt irritet adulterum. *In Cicerone etiam* Æmulus *eo ſenſu:* Licet eum ſolus ames, me æmulum non habebis. *Libri tamen aliquot ſcripti*, anulum.

86 ANCILLARIOLVM.] *Ancillarum amoribus deditum. Martialis:*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipſa
Lecticariola eſt, eſtis Alauda pares.

87. SPONSALIORVM GENVS.] *Initium & gradus ad matrimonium, & quaſi Sponſalia, adulterium.*

88. VIDVI CÆLIBATVS.] *Mutuo vtrimque conſenſu & fœdere, ſaluum coniugium diuertendo: tum liberi ſcilicet, iunguntur.*

89. QVI ABDVXIT.] *Palàm ducit, quam à marito, per adulterium, clàm iam abduxerat. Pates & interpretari,* abductam *per diuortium. Nec diſplicuit aliquando:* niſi quam duxit. *vt in verbo ludat: quod inter obſcæna etiam eſſe ſcimus. Sed non muto.*

90. PARI AVARITIA.] *Quomodo par auaritia ſparſioni? imo diſſimillima. Ex libris ſcriptis totum hoc legas:* Iam rapta ſpargere, ſparſa rapaci auaritiâ colligere. *Nam in iis erat:* ſparſa erat agri auaritia. *Ouidiana ſunt:*

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere
certant.

Eſt etiam, quod Ariſtoteles verè notat IV. *Ethicorum*, prodigos, eoſdem ferè rapaces eſſe, & capere vnde non oportet. Quomodo enim adſiduè aliter donent? C

91. NIHIL PENSI.] *A Salluſtio dicas, in Catilinario:* Rapere, conſumere, ſua paruipendere, aliena cupere, nihil penſi neque moderati habere.

92. SVAM TIMERE.] *Meus liber:* ſuamque timere, quam vllum aliud vereri malum. *Legam,* quàm vllum aliud vere malum. *Paupertatem, opinione malum, magis timent; quam probrum, re malum. Tacitus ſimile, de Marcello:* Morum haud ſpernendus habebatur, niſi quòd paupertatem extremum malorum credebat. *Quidam etiam libri breuius:* ſuam, quam vllum aliud vereri malum. *Neque id malè. vtrobique autem,* magis, *intellegendum: vt priſci loqui ſolent.*

93. PACEM INIVRIIS.] *Vulgò hæc corrupta ſententia eſt, pacem publicam iniuriis aut rapinis Præſidum turbari, & populos per ſe quietos agi in arma.* D

94. NVMMARIVM TRIBVNAL.] *Cicero in Verrem:* Ecquod Romæ iudicium tam diſſolutum, tam nummarium fore putaſti? *corruptum, & in quo nummi ac nundinatio verſantur.*

95. LICITATIONE.] *Vt in auctione, vtro pars plus daret.*

96. QVÆ EMERIS.] *Poeta Hiſpanus:*

Nam quod emas, poſſis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. ABRVMPETQVE FRÆNOS.] *De eodem ſexu, eadem metaphorâ Propertius:*

Vt ſemel impoſiti rupiſtis fræna pudoris.

98. OMNIA

A [illegible] obijciam, & [illegible] Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod [98] omnia iſta ab ingrato incipiunt, ſine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue, tanquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tanquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potiſſimùm beneficia conferamus, qui grate reſponſuri erunt: ita [99] quædam, etiam ſi de illis malè ſperabitur, faciemus, tribuemuſque, non ſolùm ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tanquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine vllo meo [100] incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia danda ſint, & quemadmodum. Primo demus neceſſaria, deinde vtilia, deinde iucunda, vtique manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſarijs. aliter enim ad animum peruenit, quod XI

B vitam continet: aliter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facilè cariturus eſt, de quo dicere licet: *Recipe, non deſidero. meo contentus ſum.* [101] interim non reddere tantùm libet quod acceperis, ſed abijcere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus viuere; quædam ſecundum, ſine quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, & alijs periculis, quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quidquid horum diſcuſſerimus, quò maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberati malis: & [102] lenocinium eſt muneri, antecedens metus. Nec tamen ideò debemus tardiùs quemquam ſeruare, quàm poſſumus: vt muneri noſtro timor [103] imponat pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem viuere, ſed vt mors potior ſit: tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt hæc habebimus coniunctione, ac ſanguine, vſuque, & conſuetudine longâ, cara: vt liberos,

C coniuges, penates, ceteraque quæ vſque eò animus ſibi applicuit, vt ab illis, quàm à vitâ diuelli grauius exiſtimet. Subſequuntur vtilia, quorum varia & lata materia eſt. Hic erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hîc erit honor, & proceſſus ad altiora tendentium. nec enim vtilius quidquam eſt, quàm ſibi vtilem fieri. Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, vt opportunitate grata ſint, vt non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, [104] aut quæ etiam ſi naturâ pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè [105] voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſurum habenti, vt toties nobiſcum, quoties cum illo ſit. Vtique cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus: vt fœminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis

98. OMNIA ISTA AB INGRATO.] *Eâ mente Publius:*

D Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris.

Auſonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus:

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impenſius.

99. QVÆDAM ETIAM.] *Nempe obuia, & facilia. ex Tullij præcepto pari:* Quidquid ſine detrimento poſſit commodari, tribuendum eſſe vel ignoto. ex quo ſunt illa communia, Non prohibere aquâ profluente, Pati ab igne capere ignem.

100. INCOMMODO.] *Abeſt conſenſu libris. ergo ſcribo:* magno periculo liberandos, ſine vllo meo, non dubitabo. *Poſſit & vtraque voce iunctim ſcribi, & clariùs:* magno periculo liberandos, liberatos ſine vllo meo.

CAP. XI. 101. INTERIM NON REDDERE.] *Valet* interdum.

102. LENOCINIVM EST.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.*

103. IMPONAT PONDVS.] *Grauius auctiuſq́ facias.*

104. AVT QVÆ ETIAM.] *Supplenda ex libris:* Habent, aut hoc modo; quæ etiamſi. *Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id eſt, formâ, magnitudine, alijs qualitatibus, quæ in æſtimatione rerum variè ſpectantur. Vt, margareta communes ſatis: ſed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, alijſq́.*

105. VOLVPTATI FVTVRVM.] *Nam, vt Plautus,*

——— nullum beneficium

Eſſe duco id, quod, quoi facias, non placet.

ſtudiis ac litteris dedito tetia. Æquè ex contrario circumſpiciemus, ne [illegible] A
tere volumus, ſuum cuique morbum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & [illegible]
tudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium [illegible]
XII. cipientis agnoſcitur. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipue manſura quæremus, vt quàm minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, vt quod acceperint, etiam ſi non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit vbi ante oculos eſt, & obliuiſci ſui non ſinit. ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eò quidem magis duratura quæramus, quia nunquam admonere debemus: ipſæ res euaneſcentem memoriam excitent. Libentius donabo [106] argentum factum, quàm ſignatum: libentiùs ſtatuas, quàm veſtem, & quod vſus breuis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt, apud quos non diutiùs in animo ſunt donata, quam in vſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut [107] venationem iam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiua brumâ, hiberna [108] ſolſtitio. Sit in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſeruet: quia [109] momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quantò acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quàm cuius copiâ abundat? quod diu quærit, nec inuenit, quàm quod vbique visurus eſt? Munera non tam pretioſa, quàm rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi prouenêre maturiùs. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij. B
XIII. Alexandro Macedoni, cùm victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, [110] Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſuâ donauerunt. Cùm riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli*, inquit, *ciuitatem vnquam dedimus alij, quàm tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitauit, non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, [111] Herculis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens vbi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tanquam cælum, quod mente vaniſſimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſiuit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic [112] a pueritiâ latro, gentiumque vaſtator, [113] tam hoſtium pernicies, quàm amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus; oblitus, non ferociſſima tantùm, ſed ignauiſſima quoque animalia [114] timeri, ob virus malum. C
XIV. Ad propoſitum

CAP. XII. 106. ARGENTVM FACTVM.] *In vaſis, ſtatuis, ornamentis: quod manet. At* Signatum, *in Pecuniâ. diſsipatur & abit.*

107. VENATIONEM.] *Ipſas feras accipe, venatu captas, & venatum item (Romanum illum dico) aptas. Liuius lib. XXV.* Dux Philomenes erat, eum ſolito captæ venationis onere: *id eſt, cum apro, vt Polybius*: grandi beſtiâ, *vt mox ipſe Liuius. Spartianus in Hadriano*: Venationem ſemper cum amicis participauit. *Frontinus III. Stratag.* Venationi quoque (*ita lege*) & pecoribus quidam inſueuerint litteras. *Sidonius lib. IV.* Venatu vitur, nec vitur venatione. *Gloſſa Iuuenalis.*

——— feſtinat ad illam,
Quam primam rupto prædam guſtauerit ouo:

id eſt, *[illegible]*, ad venationem vnde nutrita eſt. *Gallorum idiotiſmus idem habet.*

108. SOLSTITIO.] *Aeſtiuum accipe. vt ferè veteres, quoties Brumale non adijciebant.*

109. MOMENTIS QVÆDAM.] *Temporum aut occaſionum. Valerius*: Dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.

CAP. XIII. 110. CORINTHII.] *In Plutarcho,* Megarenſes *id feciſſe leguntur.*

111. HERCVLIS] *Idem infrà VII. cap. III.* Alexander, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit: *ſed per priaris illius magis. Vide Senecam patrem Suaſoriâ I.* D

112. A PVERITIA.] *Ab anno XVI. ſcribunt militiæ & imperijs à patre admotum. ſi tamen ea Pueritia.*

113. TAM HOSTIVM.] *Senſus & vſus volebant,* tam amicorum quàm hoſtium. *ſed ea metathesis neſcio quomodo crebra, & penè aſsidua, noſtro eſt. Exempla in Fabro I. Semeſtr.*

114. TIMERI OB VIRVS] *Idem de [illegible] II. cap.*

A [illegible] contemnatur. Beneficium quod [115] quibuſlibet datur, nulli gratum eſt. Nemo ſe [116] [illegible] aut [illegible]ponis hoſpitem iudicat, nec conuiuam [117] dantis epulum, vbi dici poſſit: *Quid enim in me contulit?* Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? immo [118] morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, rarum effice: quis patitur ſibi [119] imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam [120] ſperet ſe propiùs admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed vltrò. Accepi quod ille: ſed ego intra breue tempus, cùm ille diu meruiſſet. Sunt, qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eâdem comitate tribuentis. Ille accepit, cùm rogaſſet: ego, cùm rogarer. Ille accepit: ſed facilè redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebar: mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. [121] Quemadmodum meretrix ita inter multos ſe diuidit, vt nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego verò beneficiis non obijciam moras: quæ quò plura maioraque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen iudicium. neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, fortè ac temerè data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cùm iſta præcipimus, benignitatis fines [122] introrſus referre, & illi minùs laxum limitem aperire; næ perperàm monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibúſve tam conuenit hæc adhortatio, [123] quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

Quid ergo eſt? cùm ſit nulla honeſta vis animi, etiam ſi à rectâ voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem [124] nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficium, & [125] ſupinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit: non quò XV.

C

cap XI. Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri.

CAP. XIV. 115. QVIBVSLIBET DATVR.] *Cicero* II. *De offic.* Multi multa faciunt, temeritate quadam, ſine iudicio vel modo, in omnes, vel repentino quodam impetu animi, quaſi vento incitati: quæ beneficia æquè magna habenda non ſunt, atque ea quæ iudicio, conſideratè, conſtanterque delata ſunt. *Adde finem huiuſce Capitis.*

116. STABVLARII.] *Diuerſitoris*, πανδοχέως, *vt Gloſſæ explicant. Qui enim viantes ipſos, atque animalia eorum excipit, quia ibi ſtant & manent*, Stabularius. *Ipſe locus*, Stabulum. *Apuleius:* Pretio manſionis ſtabulario perſoluto. *Feſtus:* Proſedas, meretrices Plautus appellat, quòd ante ſta-

D bula ſedeant: *nempe hæc diuerſoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde &* Proſtibula: *nec ad pecuaria ſtabula referas.*

117. DANTIS EPVLVM.] *Nempe publicum. nam in priuato aliud eſt, & obligamur.*

118. MORBO SVO.] *Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim* Morbus *vitium eſt, & inueteratus affectus, Stoicâ linguâ. Scimus, & aliud me doceant: ſed quid hic de vitio, ſodes, niſi ſi mores legeſq́ in vitio? Nam ijs obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in fora & publica dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto,* moribus morem geſſit. *Tamen quiſque pro ſe: praimus, non trahimus.*

119. IMPVTARI VVLGARIA?] *Abeſt* vulgaria *libris: neque ego deſiderem.*

120 SPERET SE.] *Putet, opinetur: vt ſæpè huius ſequentiſq́; aui ſcriptores.*

121. QVEMADMODVM MERETRIX.] *Pulchrè. & ſunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:*

—— quaſi in choro pilâ
Ludens, datatim dat ſe & communem facit:
Alium tenet, alij adnutat, alij manus
Eſt occupata, at alij peruellit pedem.
Alij dat anulum, * ſpectaculum: labris
Alium inuocat; cum alio cantat; attamen
Alij dat digito litteras.

* *Ita reperi in v. cod. vulgò, ex ſpectandum à labris.*

Sctè, nec poteſt ſuprà.

122. INTRORSVS REFERRE.] *Et quod ſequitur, arctare ac minuere.*

123. QVAM NOBIS.] *Stoicis. nam Epicurei diuellebant, ad ſua priuatim commoda quidque referentes.*

CAP. XV. 124. NEPOTARI.] *Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus:* Ariſtippus in purpurà nepotatur. *Inde &* Nepotatus, *ipſa actio, Suetonio & Plinio.*

125. SVPINIS QVIDEM.] *Expanſis, promptiſque.*

quò libet caſus, & conſilij indigens impetus defert: quod oſtentare libet, & [126] inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantoque in partem interiorem animi nunquam extra deſcendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? [127] Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorumdam beneficium malle, quàm iudicium. & ſubijciebat exempla: *Malo*, aiebat, [128] *diui Auguſti iudicium. malo* [129] *Claudij beneficium.* Ego verò nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius vile iudicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed [130] ſicut à Fortunâ, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec rectâ voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, [131] nec debere. A

126. INSCRIBERE SIBI.] *Se auctorem profiteri.*

127. CRISPVS PASSIENVS.] *Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenij, oriſq; diſerti. Vide noſtra ad XII. Annal. Taciti.*

128. DIVI AVGVSTI.] *Conſiderati & Prudentis Principis.*

129. CLAVDII.] *Fatui & mori.*

130. SICVT A FORT.] *Id eſt, ſicut cæca illa Dea indignis dignisq; ſæpe dat, & mox eripit: ita conſere de Claudio licebat, capere, ſed mox fortaſſe capiendum.* B

131. NEC DEBERE.] *Nec pro ijs obligari*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD ÆBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B ASSVMIT *& repetit alterum membrum*, Quemadmodum beneficia danda? *Varia dat præcepta: vt* Libenter, Citò, Sine dubitatione. *Quædam* Palàm, *quædam in* ſecreto. *Sed omnia tamen ſine ſuperbiâ, aut iactatione. Deinde*, Quæ nocitura, non dare, *nec ſi petant: non item* Turpia, *& infamiæ futura. Denique* Perſonæ æſtimandæ, *& qui dat, & qui accipit: vt decora ſint vtrique. Pars altera libri, Ipſe* Accipiens *quomodo ſe gerat?* A quibus *capiat*, *&* Quomodo? *inprimis* Gratè. *Ex occaſione*, quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. *Pluribus deinde de* Gratitudine, *eamque conſtare voluntate, vbi res deficit.*

CAPVT PRIMVM.

C INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex [1] priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cuius rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, citò, ſine vllâ dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod quis ægrè dimittere viſus eſt; & ſic tanquam ſibi eriperet. Etiam ſi quid moræ interuênit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitauit, nullamque iniit gratiam. Nam cùm in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis voluntas; qui nolentem ſe tribuiſſe ipsâ cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed [2] aduerſus ducentem, malè retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facilè [3] occurrentia, vbi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundiâ. Optimum eſt, antecedere deſiderium cuiuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cùm homini probo ad rogandum
D [4] os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. [5] Non tulit gratis, qui cùm rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. PRIORE PARTE.] *Quam inchoauit, Cap. XI. libri I.*

2. ADVERSVS DVCENTEM.] *Ab eo qui funem trahit, alio malè renitente.*

3. OCCVRRENTIA.] *Publiana illa ſententia*: Bis eſt gratum, quod opus eſt, vltrò ſi offeras.

4. OS CONCVRRAT.] *Alij volunt*, corruat: *cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum eſt, & è re ſumtum. Qui molli ore ſumus, ipſum hoc experimur, os coire & ægrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo, lib. III.* Eſt alius concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio. *Seneca epiſt. XI.* Lingua titubat, labra concurrunt.

5. NON TVLIT GRATIS.] *Apuleius*: Non enim leui

bus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt, nulla res cariùs conſtat, quàm quæ precibus A
empta eſt. Vota homines parciùs facerent, ſi palàm facienda eſſent. adeò etiam deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra noſmetipſos precari.

II. Moleſtum verbum eſt, onerosum, & demiſſo vultu dicendum, *Rogo*. Huius facienda eſt gratia amico, & cuicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſerò beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideò diuinanda cuiuſque voluntas, & cùm intellecta eſt, neceſſitate grauiſſimâ rogandi liberanda eſt. Illud beneficium iucundum, victurumque in animo ſcias, quod obuiàm venit. Si non contingit præuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellaremur, ipsâ feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit, ſi præſtò fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adijcit, gratiamque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non eſt dubium, quin li-
III. benter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum. Ingentia quorum- B
dam beneficia, ſilentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & triſtitiam, corrupit, cùm promitterent vultu negantium. Quanto melius, adijcere bona verba rebus bonis, & prædicatione humanâ benignaque commendare quæ præſtes? vt ille ſe caſtiget, quòd tardior in rogando fuit. Adijcias licet familiarem querelam: *Iraſcor tibi, quòd cùm aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quòd tam diligenter rogaſti, quòd quemquam adhibuiſti. Ego verò gratulor mihi, quòd experiri animum meum libuit: poſteà quidquid deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur.* Sic efficies, vt animum tuum pluris æſtimet, quàm illud quidquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: *Magnum hodie lucrum feci. malo quòd illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me aliâ viâ perueniſſet. Huic eius animo*
IV. *nunquam parem referam gratiam.* At plerique ſunt, qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone vſi, eâ ſuperbiâ, vt impetraſſe pœni- C
teat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. nihil autem eſt acerbius, quàm vbi [6] quoque cùm impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impetrare. Hic rogandus eſt, vt admoneat, ille, [7] vt ſumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ præſtabis voles, vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perueniant, [8] ſine vllâ, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam
V. facere poteſt, vt non tuam minuat. Nihil æquè amarum, quàm diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt [9] præcidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione prauâ differendi promiſſa, [10] ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minuſque ſe iudicant poſſe, niſi diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtenderint. Nihil con- D

leui mercede emit, qui precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. QVOQVE CVM IMPETR.] *A me eſt, cùm in libris inueniſſem*, quoque quod impetr. *Sententia vulgò hæret.*

7. VT SVMAT.] *Non diſplicet, & ſit ita apud magnates: munus ab alto tibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo Diſpenſator, aut talis, rogandus vt pro te ſumat. Tamen libri ferè veteres*, vt conſummet: *quod eſſet, finem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.*

8. SINE DEDVCTIONE.] *Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego in marmore Hiſpanienſi:* SIGNVM. PANTHEI. TESTAMENTO. FIERI. PONIQVE. EX. ARGENTI. LIBRIS. C. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. IVSSIT. *Iterùm:* HEREDES. SINE. VLLA. DEDVCTIONE. XX. POSVERE. *Valet igitur, vt nihil de ſummâ detrahatur.*

CAP. V. 9. PRÆCIDI SPEM] *In hoc genus Martialis:*

Primum eſt vt præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt citò Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
At tu nec præſtas, nec citò Cinna negas.

10. NE MINOR SIT.] *Eſt & cauſſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quòd* beneficiis ſuis commendationem ex difficultate captant.

11. Po-

A confeſtim, nihil ſemel faciunt. iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille Comicus dixit: ——— *Quid? tu non intelligis, Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis?* Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, ſi quid facis:* &, *Nihil eſt tanti: Malo mihi iam neges:* vbi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat. [11] Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam: & miſericordiæ genus eſt, [12] citò occidere (quia tormentum vltimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicij pars eſt:) ita maior eſt muneris gratia, quo minùs diu pependit. Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita exſpectatio. & cùm plurima beneficia remedium alicuius rei afferant; qui aut diutiùs torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardiùs, beneficio ſuo [13] manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium eſt libenter facientis, citò facere. Qui tardè, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tardè velle, nolentis eſt. In omni negotio, Liberalis, non minima VI.
B portio eſt, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, vtrùm excuſſo lacerto torqueantur, an remiſsâ manu effluant. gladius idem & ſtringit, & transforat: quàm [14] preſſo articulo venerit, refert: idem eſt quod datur; ſed intereſt quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit: ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt! nam corripere eum, cui cùm maximè aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito. Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro aſperè datum, *Panem* VII.
[15] *lapidoſum* vocabat; quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus [16] à nepote [17] M. Allio prætorio, vt æri alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores conuocare. Cùm edita
C eſſent, ſcripſit, [18] *nepoti iuſsiſſe ſe pecuniam ſolui.* adiectâ contumelioſâ admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium verò danti, tota alia ſequenda eſt via. [19] Omni genere VIII.

11. POTEST OB ID.] *A Mureto ea lectio, ſiue potiùs Eraſmo. At mei*, gratus, *non* ingratus *ſtatim habent. Diſtinctione iuuanda & elicienda ſententia eſt, iſtâ:* Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, inc. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe? *An, inquit, gratus animus ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit?*

12. CITO OCCIDERE.] *Tyranni ſciebant. vt Tiberius cuidam* precanti pœnæ maturitatem, Non
D dum, inquit, tecum in gratiam redij. *Et Caius Caligula*, non temerè in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani:*

——— moremque neſandæ
Dirum ſæuitiæ pereuntis parcere morti.

13. MANVS AFFERT.] *Intellege, occidit, perdit. Notum, quid ſit* manus ſibi afferre: *atque inde, huc tranſlatum.*

CAP. VI. 14. PRESSO ARTICVLO.] *Manu forti, & adactâ. Contrà eſt*, molli articulo. *Fabius lib. 11.* Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduerſarij mollis articulus. *Nec diſsimile, quod in Cicerone:* Molli brachio, *& Leui. quæ omnia à re militari aut gladiatoriâ.*

CAP. VII. 15. LAPIDOSVM.] *Id eſt, qui in lapidem duratus.*

16. A NEPOTE.] *Putarim maiuſculâ litterâ inſigniendum*, Nepote: *& cognomen fuiſſe huius viri.*

17. M. ALLIO.] *Meus liber opt.* Alco: *in alijs* Ælio. *Ceterùm ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Ille his verbis:* Propertio Celeri decies HS. largitus eſt. tentantes eadem, probare cauſſam Senatui iuſſit: cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbus. Vnde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio prępoſuêre. *At Suetonio iſtis:* Paucorum Senatorum inopiâ ſuſtentatâ, ne pluribus opem ferret, negauit ſe ſubuenturum, niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent.

18. NEPOTI.] *Iterùm maiuſculâ, & in eo ſcomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes, ἄσωτοι: luxurioſæ vitæ homines *(ait Feſtus)* quòd non magis his rei ſuæ familiaris cura eſt, quàm ijs quibus pater auuſque viuunt.

CAP. VIII. 19. OMNI GENERE.] *Valet, omni modo, & ratione. Ic^ti crebriuſculè, & noſter mox cap. x.*

20. RE-

nere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc verò non eſt beneficium dare, A
[20] reprehendere eſt. Et vt in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam, ne Prin-
cipi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſsâ. Tametſi inquietudinem Ti-
berius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſteà, qui
idem rogarent, inuenti ſunt. omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas, & ita illis
certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas: cenſura eſt, [21] auxilium eſt, Principale
tributum eſt. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem
IX. miſſus ſum. vt impetrarem, cauſſam dixi. Præcipiunt itaque omnes auctores ſa-
pientiæ, quædam beneficia palàm danda, quædam ſecretò. Palàm, quæ conſequi glorio-
ſum eſt: vt militaria dona, & honores, & quidquid aliud notitiâ pulchrius fit. Rurſus quæ
non [22] producunt, nec honeſtiorem faciunt, ſed occurrunt infirmitati, egeſtati, ignomi-
niæ, tacitè danda ſunt: vt nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur,
X. fallendus eſt: vt habeat, nec à quo acceperit, ſciat. [23] Arceſilaus, vt aiunt, [24] amico
pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti B
deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus, cùm clàm ſuccurrendum iudicaſſet; pului-
no eius ignorantis ſacculum ſubiecit, vt homo [25] inutiliter verecundus, quod deſidera-
bat, inueniret potiùs quàm acciperet. Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Primùm
neſciat, ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. deinde multa alia faciam, multa tribuam, per
quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille neſciet accepiſſe ſe: ego ſciam me dediſſe.
Parum eſt, inquis. Parum, ſi fænerare cogitas: ſed ſi dare [26] quo genere accipienti ma-
ximè profuturum erit; dabis. contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat,
ſed videri benefeciſſe. Volo, inquis, ſciat: debitorem quæris. Volo vtique ſciat: quid, ſi
illi vtilius eſt neſcire? ſi honeſtius, ſi gratius? non in aliam partem abibis? Volo ſciat:
ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum
gaudium ex accipientis voluntate: ſin adiuuari illum & oportet, & pudet; ſi quod præ-
ſtamus, offendit, niſi abſconditur: beneficium [27] in acta non mitto. Quid? ego illi ſum
indicaturus me dediſſe: cùm inter prima præcepta ac maximè neceſſaria ſit, ne vnquam
[28] exprobrem, imò ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. alter C
ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum & premit frequens
XI. meritorum commemoratio. Libet exclamare, [29] quod ille triumuirali proſcriptio-
ne ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit, cùm ſuperbiam eius ferre non poſſet:
Redde me Cæſari. Quouſque dices: *Ego te ſeruaui, ego te eripui morti?* iſtud, ſi meo arbi-
trio memini, vita eſt; ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, vt haberes,
quem oſtenderes. Quouſque me circumducis? quouſque obliuiſci fortunæ meæ non
ſinis?

20. REPREHENDERE.] *Aſſentior Pinciano legenti,* deprehendere: *detegere vitia latentia & efferre.*

21. AVXILIVM EST.] *Grutero noſtro viſum, cum negatione immiſſâ legere:* Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt, non auxilium eſt, principale tributum eſt. *vt antitheta iſta haud indecorè concurrant. Tributum autem Principale, quia velut ab inuito tribuitur in aliorum neceſſitates.*

CAP. IX. 22. PRODVCVNT.] *Prouehunt, attollunt. Inde* Producta *Stoicorum.*

CAP. X. 23. ARCESILAVS.] *Crantoris diſcipulus, qui & mediæ Academiæ auctor fuit.*

24. AMICO PAVPERI.] *Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cum pecunia inuenta eſſet,* Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον: Arceſilai hic ludus. *At Plutarchus in libello,* Quomodo Adulator ab Amico noſcendus: *disertè* Apelli Chio *hæc tribuit: & cetera conſonat, niſi quod dictum effert,* Ἀρκεσιλάου τουτὶ τὸ κλέμμα: Arceſilai hoc furtum.

25. INVTILITER VERECVNDVS.] *Homericum eſt:* Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ:
Nec pudor vtilis eſt, homini qui pauperi adhæret.

26. QVO GENERE.] *Quo modo. vt ſuprà c.* VIII.

27. IN ACTA.] *Id eſt, non publico, non poſteritati trado. Acta confici ſolent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu: atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari. Itaque prouerbij ſpeciem dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem* IV. *Taciti.* D

28. EXPROBREM.] *Tullij idem monitum, in Lælio:* Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui contulit. *Sanè ea res odium gignit, & maximè apud Principes. Tacitus* IV. *Hiſt.* Neque deerat ipſe arrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet.

CAP. XI. 29. QVOD ILLE.] *Quis, ignoro: ſed plures ſic ſeruati.*

30 REPE-

A ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. qui admo-
net, [30] repetit. Non eſt inſtandum, non eſt [31] memoriæ reuocandum: niſi vt aliud dan-
do, prioris admoueas. Ne alijs quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat:
narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium ſuum: *Num nega-
bis*, inquit, *te recepiße?* & cùm reſpondiſſet, *Quando?* [32] *Sæpè quidem*, inquit, *& multis lo-
cis: id eſt, quoties & vbicumque narraſti.* [33] Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare
officium? Eſt qui iſtud facere honeſtiùs poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quòd
ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod adeò
non eſt committendum, vt etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit:
*Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficijs; ſed ego magis velle me ſcio omnia illi præſtare, quàm
adhuc præſtitiſſe*. Et hæc ipſa non [34] verniliter, nec eâ figurâ, quâ quidam reijciunt, quæ ma-
gis ad ſe volunt attrahere: deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod ſpar-
ſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multâ curâ ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in
B fructum peruenit, quod non à primo vſque ad extremum æqualis cultura proſequitur:
eadem beneficiorũ eſt condicio. Nunquid vlla maiora poſſunt eſſe, quàm quæ in liberos
patres conferunt? [35] Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantiâ deſerantur, niſi longa pietas munus
ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum condicio eſt: niſi illa adiuueris, perdes.
parum eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantùm des opor-
tet beneficia, ſed ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit,
exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid
opus arrogantiâ vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt
inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantùm ingratum, ſed inuiſum
eſt beneficium, ſuperbè datum. [36] Cæſar dedit vitam [37] Pompeio Penno, ſi dat, XII.
qui non aufert. deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pe-
dem. Qui excuſant, & negant id inſolentiæ cauſsâ factum, aiunt [38] ſocculum auratum,
imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hîc con-
C tumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin [39] nul-
lam partem in corpore eius electurus, quam puriùs oſcularetur? Homo natus in hoc,
vt mores liberæ ciuitatis [40] Perſicâ ſeruitute mutaret, parum iudicauit, ſi ſenator ſe-
nex, [41] ſummis vſus honoribus, [42] in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more ia-
cuiſſet,

30. REPETIT.] *Totidem penè verbis ante eum Publius:* Beneficium dediſſe qui dicit, petit.

31. MEMORIÆ REVOCANDVM.] *Alij libri,* memoria reuocanda: *at mei*, renouanda. *quod probem.*

32. SÆPE QVIDEM.] *Acutum reſponſum. fructum beneficij percepiſti in tuâ iactantiâ. Non eſt opus me dependere, tu tibi à te ſoluiſti.*

33. QVID OPVS TE LOQVI?] *Non opus. & argutè in iſtos Martialis:*

D Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperque tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. ſufficit vnus
Huic operi: ſi vis vt loquar, ipſe tace.

34. VERNILITER.] *Blande & cum adulatione, ſine animi tui ſenſu. Vox a* Vernis, *id eſt ſeruulis, qui ferè blandiuntur. Inde* Vernilis, *πολιτικὸς in Gloſſis priſcis: πολιτικὸς autem ijſdem*, Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem ſenſu in Senecâ, epiſt.* XCIV. *In Taciti* II. *Hiſt. Vbi noſtri libri de Vitellio*, Quamuis odium humilibus blanditijs velaret: *video Robertum Stephanum legiſſe*, vernilibus blanditijs. *Aptè profectò, ſi è membranis.*

35 NEC TAMEN TVTA.] *Pincianus iubet, & parent alij*, Hæc tamen irrita. *Ego nihil mutem*

CAP. XII. 36. CÆSAR.] *Omnino litterula addenda*, C. Cæſar: *Caligulam nota.*

37. POMPEIO PENNO.] *Cetera mihi ignotus. an tamen idem, qui poſteà fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui æui? de quo Seneca idem, de Tranquill. cap.* XI.

38. SOCCVLVM AVRATVM.] *Plinius* XXXVII. *cap.* II. Tolerabiliorem tamen fecit *(Pompeius Magnus)* cauſſam Caij Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat e margaritis. *Quidni igitur & auratos?*

39. NVLLAM PARTEM.] *Significat ſuperum inferumque impurum fuiſſe.*

40. PERSICA SERVITVTE.] *Quia Perſæ valdè obnoxij ſuis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modò Romano homini, ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile. *Et verò in hac ipsâ re certum, Perſas regibus ſuis* manus pedeſque oſculatos: & humi ſtratos ſeruiliter adoraſſe.

41. SVMMIS VS. HON.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniecturâ. Mihi placebat*, ſummis honoribus, *abſolutè dictum. At ecce apud me duo libri*, ſummiſſimis *clarè præferunt: an non ſeruandum, & Comico illo more, dictum, vt* ipſiſſimus?

42. IN CONSPECTV PRINCIPVM.] *Accipio, procerum*

cuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuêre: inuenit aliquid infra genua, quo libert[illegible] A
detruderet. Non hoc eſt remp. calcare? [43] & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad [illegible] pertinere) ſiniſtro pede.. Parum enim fœdè furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri [44] ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator [45] pigros ſuos.

XIII. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil accipere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam conuertis? vt te omnia nimia delectant? vt te omnia dedecent? quoq́ue altiùs te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſq́ue [46] te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te [47] ſupinet, quid vultum habitumq́ue oris peruertat, vt malis habere [48] perſonam, quàm faciem? Iucunda ſunt, quæ humanâ fronte, certè leni, placidaque tribuuntur: quæ cùm daret mihi ſuperior, non exſultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditq́ue [49] in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potiùs, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno B
modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentiâ perdant, ſi oſtenderimus non adeò videri maiora, quò tumultuoſiùs data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat.

XIV. Sunt [50] quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potiùs, quàm voluntatem petentium. Sæpè enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quàm pernicioſa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus. ſed cùm ſubſedit cupiditas, cùm impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impensè ac ſubmiſsè, nonnunquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantùm accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit, de ſe, non de me, queretur.* Falſum eſt: C
imò de te, & meritò quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cùm [51] acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quidni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, [52] etiam inuitos nolenteſq́ue ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis

gis

rum & populi primorum, id eſt Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus mallit, in conſpectu p. r. *id eſſet*, populi Romani.

43. ET QVIDEM.] *Iſta à Mureto, & hominis cauſſâ tenui: ſed credo mea, puro iudicio, meliora:* & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede? *Nam in ea argutatur. non ſolùm pedem præbuit, quod turpe, baſiandum; ſed quod turpius indigniuſq́ue, ſiniſtrum. At quod hic eſt R. P. paſſis etiam*, Rom. populum *explicare*.

44. SOCCATVS. *Inſolens hoc Romanis. & Cicero Verri grauiter obiecit, quòd* ſoleatus in publico ſtetiſſet. *Nam domi dumtaxat ſoleæ: in publico, & certè cùm iudicia adibant, calceati togatiq́ue erant. Fœdius autem Caius, qui in muliebri etiam ſocco hæc patrabat.*

45. PIGROS SVOS.] *Sententiam video, verbum ſine exemplo eſt: videturq́ue ita pedes, aut ſordes circa pedes, notare. Io. Meurſius, vir doctus*, epigros *vellet, & clauos interpretari, qui calceis ſuppacti vel impacti. In Auguſtino ea vox*, Lignum ligno per ſubſcudes, epigros, clauos, & gluten bituminis, non poteſt adhærere. *Sed & Iſidoro*, XIX. Epigri & claui ſunt, quibus lignum ligno adhæret. *Pincianus autem*, pictos ſoccos. *Libri non mutant, niſi quòd vnus meus* pigros.

CAP. XIII. 46. TE NON AGNOSCERE. *Libri ſcripti*, tibi non: *& quidam*, adagnoſcere. *Suſpecta mihi: ſed tantùm.*

47. SVPINET.] *Alij* reſupinet, *nec malè. Habitus autem ille ſuperborum, caput attollere, pectus proycere: quod eſt, ſeſe ſupinare, καὶ ὑπτιάζειν.* D

48. PERSONAM.] *Hiſtrionicam, & alienam.*

49. IN ÆQVVM.] *Ex alto deſcendit, ſe ſubmiſit, & velut parem geſſit.*

CAP. XIV. 50. QVÆDAM NOCITVRA.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura ſæpè peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus.

51. ACCESSIO.] *Alij libri*, accenſio. *Illud teneo, & eſt inuaſio morbi & παροξυσμός. A febribus ductum.*

52. ETIAM INVITOS] *Negat Horatius:*

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti:

ſed in re aliâ. nempe iis, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi

53. A TY-

A gris ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilij inueniar. Si potero, reuocabo, ſin minùs, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit [53] à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, *Ille amando me occidit*. Sæpè nihil intereſt inter amicorum munera, & [54] hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant; in id horum intempeſtiua indulgentia impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiſſimè) vt nihil interſit inter odium, & beneficium? Nunquam, in turpitudinem noſtram reditura, tribuimus. XV.
Cum ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; vtrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed vt ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed vt ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut [55] magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, [56] imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det, oſtendit, [57] munus
B ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique facultates ſuæ, viteſque: ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt eius perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quædam accipienti minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer: & ipſum, inter illas, quod donabis, examina, nunquid aut danti graue ſit, aut paucum: nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat. Vrbem cuidam Alexander donabat [58] væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cùm ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ: *Non quæro*, inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare.* Animoſa vox videtur, & regia: cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cùm ſit vbique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſanè tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, vt [59] congiaria tua vrbes ſint: quas quantò maio-
C ris animi fuit non capere, quàm [60] ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quàm vt [61] in ſinu eius condenda ſit ciuitas. [62] Ab Antigono Cynicus petijt talentum. reſpondit, XVII.
plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, minus eſſe, quàm quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum reſpexit: cùm poſſet & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humani-
tas

53. A TVTIS.] *Placet. nam in præceps, certè anceps, ambitio impellit. At libri aliter:* & *eſt in meis,* abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri patiar, nec committam. *Alij porrò:* acutis. Si nullum malum vires à ſemetipsâ patiar, nec committam. *Quid hic eſt? vlcus, aut vlcera: neque ego nunc Ma-*
D *chaon.*

54. HOSTIVM VOTA.] *Euripides:*
Ἄκαιρος εὔνοι' οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει:
Volentia importuna ab odio haud diſſidet.

CAP. XV. 55. MAGNÆ REI MERCES.] *Vel perire paratus ſum, ſi impendo me in rem hominemque magnum, vnius exitio redimendum.*

56. IMPVTAT.] *Inſcribit, & in rationibus expenſi ponit.*

57. MVNVS SVVM COMMENDAT.] *Ita negatione electâ, & mox poſitâ legendum, ſenſu liquido.*

CAP. XVI. 58. VÆSANVS.] *Nuſquam noſter pronus in hunc regem: quem reuerà vulgus & fortuna magis, quam prudentes & ratio attollunt.*

59. CONGIARIA.] *Scripſi aliquot,* congia: *ſed eodem cadit, atque illud receptius. Pro quouis munere accipiunt. vt noſter Conſol. ad Marciam, cap. XXII.* Seianus patrem tuum clienti ſuo congiarium dedit: *crebrius tamen, ſunt Principum dona publicè, in plebem.*

60. SPARGERE.] *Effusè dilargiri. & alluſum ad fortuitas in theatris ſparſiones.*

61. IN SINV.] *Ad eaſdem ſparſiones referam. nam ſinu teſſeras & munuſcula excipiebant.* Condenda *autem, ambiguè: ſiue vt ædifices, ſiue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. AB ANTIGONO.] *In Plutarchi Apophthegmatis ita.* Θρασύλλῳ τῷ Κυνικῷ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτόν, Ἀλλ' οὐ βασιλικόν, ἔφη, τὸ δόμα. Τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, Ἀλλ' οὐ Κυνικόν, ἔφη, τὸ λῆμμα. Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium non eſt, inquit, hoc dare. Illo igitur ſubijciente, Da talentum: Non eſt Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græcè magis bellè cadunt.*

* tas tribuat. [63] * Si me interrogas, probo. eſt enim intolerabilis res, poſcere munera, & A
contemnere. [64] Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti, gerenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloriâ egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minùs ſua cuique perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri vti ſimilitudine [65] de pilæ luſu: quam cadere non eſt dubium, aut mittentis [66] vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, apte ab vtroque & iactatâ & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audaciùs pilam mittemus. vtcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigidè, nec tam excuſsè, ſed languidiùs, & in ipſam eius dirigentes manum, remiſsè occurremus. Idem faciendum eſt in beneficijs. quoſdam [67] doceamus, & ſatis iudicemus, [68] ſi conantur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & vt ſint, fauemus: tanquam B
ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit: vt malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem [69] traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, vt malint perdere quæ præſtiterunt, quàm videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quantò melius, quantóque humanius id agere, vt illi quoque partes ſuæ conſtent, & fauere; vt gratia ſibi referri poſſit, benignè omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quàm ſi referat, audire; præbere ſe facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exſolui velit? Malè audire ſolet fenerator, ſi acerbè exigit: æquè ſi in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit: beneficium tam recipiendum eſt, quàm non exigendum. Optimus ille, qui dedit facilè, nunquam exegit: reddi gauiſus eſt, bonâ fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis
XVIII. animo recepit. Quidam non tantùm dant beneficium ſuperbè, ſed etiam accipiunt: quod non eſt committendum. Iam enim tranſeamus [70] ad alteram partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcumque ex duo- C
bus conſtat officium, tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cùm inſpexeris; ſcies non minùs operis illic ſupereſſe, vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. ſunt aliquæ partes mariti, ſed non minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præſtant, & parem deſiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. non enim tantùm fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce, per totam [71] viam eundum eſt: minima maximaque ex huius conſilio gerenda ſunt: quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primùm cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam: ab his, quibus dediſſe [72] vellemus. [73] Num etiam maiore dilectu quærendus

63. *Si me.] *Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ periit) ſuper hoc facta. Subiicit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes.*

64. Indixisti.] *Ad Cynicos propriè, non ad omnes Philoſophos. De iſtis autem aruſcatoribus, & paſtinummis, pulchrè Herodes apud Agel. lib.* IX. *cap.* II. *& Lucianus pluriſariàm.*

65. De pilæ lusu.] *Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio: etſi Chryſippo non inſcripſit.* Ἡ χάρις, *inquit*, οὐχ ἧττον δεομένη τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος, ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ καλόν. ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατῄσχυνεν ἀτελῆ πεσοῦσαν: Beneficium non minùs deſiderat accipientem, quàm dantem, & ex vtriſque perficitur, honeſtumque tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam rectè delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens, & finem ſuum non aſſecutum.

66. Vitio.] *Probum eſt. tamen libri*, ſtudio, *aut* dubio.

67. Doceamus.] *Capere beneficia.*

68. Si conantur.] *Gratos eſſe, benè excipere.*

69. Traducere.] *Ludibrio exponere.*

CAP. XVIII. 70. Ad alteram.] D
Antea aliam. *ego hoc recepi è meis. quia hæc reuerà ſecunda pars: & hactenus peregit, quod è priore ſupererat.*

71. Viam.] *Hanc beneficiorum viam. Tamen libri*, vitam: *nimis etiam verè: at Ratio dux & domina eſſe debet totius vitæ.*

72. Vellemus.] *A diuinatione Mureti merà eſt. nam libri omnes*, videamur. *quod conuenire H.Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo*, voueamus, *vel*, gaudeamus.

73. Num etiam.] *Ita ſcripſi, & interrogando acui, præeuntibus meis libris. Alij*, Nam etiam: *quod reijciunt ſequentia, quibus huic interrogationi reſpondetur.*

A dus eſt, cui debeamus, quàm cui præſtemus? nam, vt non ſequantur vlla incommoda (ſequuntur autem plurima) graue tamen tormentum eſt debere, cui nolis. Contra, iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam [74] poſt iniuriam [75] poſſis. Illud verò homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non iuuat. [76] Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in poteſtate habent, & [77] legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſeruant: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpè [78] contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentiùs quærendus beneficij, quàm pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. at illi plus ſoluendum eſt: & nihilominùs etiam relatâ gratiâ, [79] cohæremus. Debeo enim, cùm reddidi, ruſſus incipere: [80] * monetque amicitia non recipere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimum ius, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & [81] inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. non accipiam? B Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus eſt, cui debeam. Cùm eligendum dico cui debeas, [82] vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrùm velis, an non; id apud te ipſe perpendes. ſi neceſſitas tollit arbitrium; ſcies te non accipere, ſed parêre. Nemo id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim; effice, vt poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. Si ſeruaſti me, non ideò ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideò numeratur inter ſalubria. Quædam proſunt, nec obligant. [83] Tuber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad XIX. eum occidendum venerat: non ideò illi tyrannus gratias egit, quòd rem quam medicorum

C

74. Post inivriam.] *Nam bonus bonum, etiam læſus ab eo, amat.*

75. Possis. *Ab hoc verbo, in ſcriptis meis iſta inſeruntur:* vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & iuſtam. *Quæ ſane haud abijcienda, nec inſuper habenda ſunt: imo à me concinnanda.* vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iuſtam. *Acutè. ſuaue à viro bono accipere, quem ames vel acceptâ iniuriâ: nunc magis, vbi amicitiam antè iucundam tantùm, & ſine beneficij vinculo, nunc cum te obligauit, fecit & iuſtam. Porrò & Pincianus & Gruterus hæc in ſuis repererunt. niſi quòd in quibuſdam pro,* eam, *ſcriptum habent* cauſa: *item probè.* Cauſa *fecit iuſtam, nempe beneficium.*

76. Toties.] *Vbi vel ſemel antè, ò Senecâ? non in his libris: aut partes ea (quod poteſt) deſunt. Sed verum, alibi monitum eſſe: & hoc diſcrimen Sapientium inculcatum. Quod ſequitur,* Quidquid oportet D *explicatur à me, in epiſt.* CIV.

77. Legem.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta ſua firma & immota habent.*

78. Contvmaciter.] *Parent quidem, ſed rebelles. obluctantur & repugnant.*

79. Cohæremvs.] *Solutione factâ, non ſoluimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio interuênit.*

80. * Monetqve.] *Mureto locus vitiatus videtur: & quiuis dicet. Libri tamen haud valdè mutant, niſi quod:* manetque. *& paullò pòſt:* Sic ne in beneficiorum. *Mihi ſedet legere:* ruſſus incipere. Nam & quo (*valet,* quomodo) in amicitiam non reciperem indignum; ſic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire: Seneca mens ea eſt, & verba. Adhærent & aſpiciunt ſuperiorem illam clauſulam.* Et quidem diligentiùs quær. c. b. q. pec. creditor. *cui cetera, quaſi parentheſi, ſubijciuntur vel inſeruntur: tum hæc ἀπολογία: quare diligentiùs?* Nam & quomodo, *&c.*

81. Invito.] *Contra vulgatam, imò & Iuris regulam,* Inuito beneficium non datur. *Lactantius:* Non eſt beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imò &* beneficiorum hæc eſt ſumma (*Plinius Panegyrico*) ſi illis & non vti licet. *Atqui hîc exceptio: ſed ita, vt Beneficia ea eſſe non dicas, ſed Imperia.*

82. Vim maiorem.] Θεοῦ βίαν, *ſiue* Diuinam vim *interpretantur Plinius, & Iuriſconſulti, nempe illam cæleſtem: adde & regiam, quæ accedit.*

CAP. XIX. 83. Tvber.] *Hoc de Pheræo Iaſone Cicero ita extulit* III. *de Nat. Deor. ſententiâ planè, quâ Seneca:* Nec prodeſſe Pheræo Iaſoni voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam ſanare medici non poterant. Multi enim etiam cùm obeſſe vellent, profuerunt; & cùm prodeſſe, obfuerunt. *Cum Cicerone, Valerius* I *cap.* VIII. *At Plutarchus, De vtilitate ex inimicis cap. Prometheo Theſſalo tribuit, in his verbis:* Ὡς ἀνὴρ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον. οὕτω πολλάκις ὑπ' ἔχθρας προσπεσοῦσα λοιδορία, κακὸν ψυχῆς ἀγνοούμενον ἐθεράπευσεν: Vt enim is, qui Theſſalum Promethea interficere moliens, gladio percuſſit vomicam eius, & ſic aperuit vt homo ſanaretur: ita ſæpè contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

corum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium eſt, hominis iniuria. [84] Leonem in amphithearro ſpectauimus, qui vnum è beſtiariis agnitum, cùm quondam eius fuiſſet magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi. non eſt beneficium, debere, cui nolis. Antè des oportet mihi arbitrium mei; deinde beneficium. A

XX. Diſputari de M. Bruto ſolet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cùm occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, aliàs tractabimus. Mihi enim, cùm vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoicâ [85] ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit; aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & [86] ſeruiendi; aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari, amiſſis priſtinis [87] moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſeruirent, [88] ſed vtri. Quanta verò illum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ tenuit obliuio, qui vno interempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cùm Tarquinius eſſet inuentus, poſt [89] tot reges ferro ac fulminibus occiſos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuriâ venerat. Non enim ſeruauit is, qui non B

XXI. interfecit; nec beneficium dedit, ſed [90] miſſionem. Illud magis venire in diſputationem poteſt aliquam, quid faciendum ſit captiuo, cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & [91] infamis ore promittit? Patiar me ab impuro ſeruari? ſeruatus deinde, quam illi gratiam referam? Viuam cum obſcœno? non viuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam: accipiam autem tanquam creditum, non tanquam beneficium. Soluam illi pecuniam: & ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo: in amicitiam, quæ ſimiles iungit, non deſcendam. nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed feneratoris: cui ſciam reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: ſed danti nociturum eſt. ideò non accipiam, quia ille paratus eſt mihi cum incommodo, aut etiam periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: ſed illo patrocinio, regem ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cùm ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius eſt, non facio, vt ſine illo pericliter. Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filio familias oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum? quòd furtum non recepit? quòd maluit non accipere, quàm reddere? quæ eſt enim alienam rem non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, vtamur [92] Græcini Iulij viri egre- C

gij,

84. LEONEM.] *Patuit idem ille eſſe, imò meo animo fuit, quem Appion Pliſtonices vidiſſe apud Agellium narrat, in ſeruo Androclo. lib. v. cap.* XIV. *Nam ætas conuenit, & Appion ille ſub Tiberio.*

CAP. XX. 85. SE GESSISSE.] *At libri ſcripti editiq; antea*, ſe egiſſe. *& cur ineptum volunt? dederim ex mediâ illâ ætate ſcriptorum vicena exempla.*

86. SERVIENDI.] *Ad miniſtras vel fautores tyrannidis refer, qui euehebantur.*

87. MORIBVS.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægrè poterant inter ambitum, auaritiam, luxum; & cauſſam horum omnium, opes.*

88. SED VTRI.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat ſuum*, cui. *Vnus è ſcriptis meis, & Gruteri item, habet: ſed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum vterque, alio prætexto, de imperio certabat. Cicero non ſemel ad Atticum: & Seneca epiſt.* XIV. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim peſſumdata eſt. Quæritur vtrùm Cæſar, an Pompeius poſſideat Rempublicam. *Lucanus ipſo verbo Senecæ:* D

——— quærunt, vter imperet orbi.

89. TOT REGES.] *Tres ferro, vnus fulmine, perierunt.*

90. MISSIONEM.] *A re gladiatoriâ. Mittitur, qui liberatur. Pugna* ſine miſſione: *cùm neceſſum eſt cadere aut cadi. Ego* II. *Saturn.*

CAP. XXI. 91. INFAMIS ORE.] *Meus*, infamis repromittit. *Nec abuno exempla tamen ſubiungi, de infamiâ oris: itaque teneatur. etſi illud communiter dictum, magis ad theſim facit.*

92. GRÆCINI IVLII.] *De quo in Taciti Agricolâ ſcripſi, atque ibi laudatur: alibi etiam à noſtro Senecâ, vt epiſt.* XXIX.

93. LVDO-

A gij, quem C. Cæſar occidit ob hoc vnum, quòd melior vir erat, quàm eſſe quemquam tyranno expediret. Is cùm ab amicis conferentibus ad impenſam [93] ludorum pecunias acciperet, magnam [94] pecuniam à Fabio [95] Perſico miſſam non accepit. Et obiurgantibus his, qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quòd repudiaſſet: *Ego*, inquit, *ab eo beneficium accipiam, à quo [96] propinationem accepturus non ſim?* Cumque illi [97] Rebilus conſularis, homo eiuſdem infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet, inſtaretque, vt accipi iuberet: *Rogo*, inquit, *ignoſcas: nam & à [98] Perſico non accepi.* Vtrùm hoc munera accipere eſt, an [99] ſenatum legere? Cùm accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus, profi- XXII.
tentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præſentem capiat. Iuſta enim cauſſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad nos perueniſſe indicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed vbique teſtemur. Qui gratè beneficium accepit, primam eius [100] penſionem ſoluit. Sunt quidam, qui no- XXIII.
lunt niſi ſecretò accipere: teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet malè co-
B gitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quantum delectatura eſt eum, cui datur; ita accipienti adhibenda [101] concio eſt. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiuè agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta verecundia, ſed infitiandi genus. Ingratus eſt, qui, remotis arbitris, agit gratias. Quidam [102] nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi [103] pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ipſos collatum, quàm ignotiſſimum ſit. Verentur palàm ferre, vt ſuâ potiùs virtute, quàm alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum [104] officijs ſunt, quibus vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem ſubeunt ingratorum. Alij peſſimè loquuntur de optimè meritis. Tutius eſt quoſdam offendere, XXIV.
quàm demeruiſſe. argumentum nihil debentium, [105] odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum eſt, quàm vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ ſubinde reficienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui meminit, iam refert. Nec
C delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſsè & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cùm omne beneficium recens placeat; quid faciet, cùm prima eius voluptas refrixerit? Alius accepit faſtidiosè, tamquam qui dicat: *Non quidem mihi opus eſt: ſed quia tam valdè vis, faciam tibi mei poteſtatem.* Alius ſupinè, vt dubium præſtanti relinquat, an ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro magni-

93. LVDORVM.] *Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; paſſim amici, imò & prouincia, conferebant.*

94. PECVNIAM.] *Patet abeſſe.*

95. PERSICO.] *Paullus Fabius Perſicus, Conſul fuit ſub Tiberio, anno* DCCLXXXVI. *Quare Perſicus? à rege Perſe, opinor, memoriâ victoriæ eius ab Aemilio Paullo partæ: è quâ gente hic fuit, etſi maiores adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus*
D *igitur, ſed ô fœdus! Adi & noſtrum lib.* IV. *infrà, cap.* XXX.

96. PROPINATIONEM.] *Vox abeſt à meis: at hæc, aut ſimilis fuit. Nam ſententia perbella eſt, & è quâ Martialis iocus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humanè facis Herme, non ſuperbè.

97. REBILVS.] *Fuit vnus ſub Iulio Cæſare Conſul, etiam alius ſub Auguſto, ſed in magiſtratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, neſcio. Et per me ſanè pereat homo Oſcus, aut lateat.*

98. PERSICO.] *Tangit Rebilum, ſignificans, nec ab illo pari tuo in infamiâ, ſed nobiliori ſtirpe, accepi: minùs à te.*

99. SENATVM.] *Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore ſententiæ? Non hoc eſt, inquit, munera capere; ſed dantes examinare, quaſi ſi Senatum legas. in quem ſcilicet non niſi probos proroſq. admittas.*

CAP. XXII. 100. PENSIONEM.] *Solutionem, certis temporibus diuiſam & diſpenſatam.*

CAP. XXIII. 101. CONCIO.] *Populus & turba, vt omnes ſciant. Noſter I. De Clem.* O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! *Malè, qui cautio ſufficinnt.*

102. NOLVNT.] *Ego vellem, cum quibuſdam libris*, volunt: *ſententiâ iſtâ. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen ſollennia obligationum & cautionum adhibere: ita iſti beneficiarij, qui accipere, nec ſciri.*

103. PARARIOS.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infrà, lib.* III. *cap.* XV.

104. OFFICIIS.] *Salutatione, deductione, & iſtis: quæ præſtabant obnoxij, aut clientes.*

CAP. XXIV. 105. ODIO.] *Quod fit præſertim in magnis beneficijs, & quæ grauant capientem. Tacitus* IV. *Annal.* Beneficia vſque eò læta ſunt, donec exſolui poſſe videntur: vbi multum anteuenêre, pro gratiâ odium redditur. *De iiſdem Curtius:*

magnitudine rei impenſiùs, & illa adijcienda: *Plures quàm putas, obligaſti.* Nemo enim A
non gaudet beneficium ſuum latius patere. *Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te oportet,*
quantò plus ſit quàm æſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. *Nunquam tibi gratiam refer*
XXV. *re potero: illud certè non deſinam vbique confiteri, me referre non poſſe.* Nullo magis
Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit [106] Furnius,
quàm quòd, cùm patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: *Hanc vnam*
Cæſar habeo [107] *iniuriam tuam. effeciſti vt viuerem, & morerer ingratus.* Quid eſt tam grati
animi, quàm nullo modo ſibi ſatisfacere? quàm nec ad ſpem quidem exæquandi vn-
quam beneficij accedere? His atque eiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non la-
teat, ſed aperiatur, & luceat. Verba ceſſent licet. ſi quemadmodum debemus affecti ſu-
mus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accipit, de red-
dendo cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum,
& [108] carceribus incluſum, opperiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato [109] ſigno
proſiliat. Et quidem magnâ illi celeritate opus eſt, magnâ contentione, vt conſequatur
XXVI. [110] antecedentem. Videndum eſt nunc, quid maximè faciat ingratos. Aut nimius B
ſui [111] ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut auiditas, aut
inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. inde eſt, vt omnia
meruiſſe ſe exiſtimet, & [112] in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum
[113] putet. *Hoc mihi dedit: ſed quàm ſerò, ſed poſt quot labores? quantò conſequi plura potuiſ-*
ſem, ſi illum, aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaueram. In turbam coniectus ſum.
XXVII. [114] *tam exiguo dignum me iudicauit. honeſtiùs* [115] *præteriri fuit.* Cn. Lentulus [116] Au-
gur, diuitiarum maximum exemplum, antequam illum [117] libertini pauperem facerent
(hic [118] quater millies ſeſtertium ſuum vidit. propriè dixi: nihil enim amplius quàm vi-
dit) ingenij fuit [119] tam ſterilis, quàm puſilli. Cùm enim eſſet auariſſimus, nummos
citiùs emittebat, quàm verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cùm omnia incre-
menta ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, [120] ſub honore nobili-
tatis laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecuniâ, & [121] gratiâ, ſubinde Auguſto ſole- C
bat queri, dicens, *A ſtudijs ſe abductum. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdi-*
diſſet,

tius: Quædam imò beneficia odimus: *& vitam, & hac ſumma, nemo libens alteri debet.*

CAP. XXV. 106. FVRNIVS.] Caius *prænomine, qui conſul fuit anno* DCCXXXVI. *At pater eius, item* Caius, *inter Conſulares relatus ab Auguſto, quia deſignatus non inierat, anno* DCCXXIII.

107. INIVRIAM.] *Calidiſſimè dictum. In ſummo beneficio, iniuria tua mixta eſt: quia ingratum me feciſti, nec ſum ſoluendo.*

108. CARCERIBVS.] *A Circo ſumptum.*

109. SIGNO.] *Mappâ. nam eâ miſſâ à Prætore aut Conſule, è carceribus effundebantur.*

110 ANTECEDENTEM.] *Benefactorem. qui tempore præiuit: & monet in imagine de Curſu. non difficile conſequi, diu præeuntem.*

CAP. XXVI. 111. SVSPECTVS.] *Probè. at libri tamen ferè,* ſuſpectum. *Ferri poſſet, vt* Prætextius, *&* Prætextum.

112. IN SOLVTVM.] *Id eſt, quaſi non datum, ſed debitum. non fiat cum eo nomen, ſed expungatur.*

113. PVTET. *Subdunt mei libri,* Nec dicat, Hoc m. d. *Omnino rectè & germanè, ſi diſtinguas:* Nec dicat, Hoc mihi dedit; ſed, Quàm ſerò, ſed, Poſt quot labores? *Verba nempe exprimit horum columniantium: qui non benignè ſibi dicunt,* Hoc dedit: *ſed aliâ aliâ;* Quàm ſerò?

114 TAM EXIGVO.] *Libri,* tamquam. *Vellem,* tamne, *interrogando.*

115. PRÆTERIRI.] *In numero capientium non fuiſſe. Adſpectum ad Senatores qui* Præteriti *dicuntur, cùm non lecti. Sed & in repulsâ ab honoribus, hoc verbum.*

CAP. XXVII. 116. AVGVR.] *De viro iſto dixi ad IV. Annal. Taciti. Opes ei exitio fuêre. quod ita Suetonius, Tib cap.* XLIX Cn Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, & vt nequo, niſi ipſo, herede moreretur.

117. LIBERTINI PAVP.] *Ergo illi (notabis) plus etiam poſſederunt. præſertim ſub Claudio, quem obſtetricem egit, libertis ſuis addicto.*

118. QVATER MILLIES.] *Sunt ipſa* centies centena millia, *ſiue* decem milliones *Philippicorum: noſtrâ æſtimatione.* D

119. TAM STERILIS.] *Pinciani & mei libri.* Ingenij fuit ſterilis, tam puſilli quàm animi. *Ego teneam, ſed copulam libens inſeram:* & tam puſilli. *Ingenio & animo iuxtà puſillus, vt mox oſtendit: nec eſt, cur hæc vexentur, aut vexent.*

120. SVB HONORE.] *Alij libri,* onere. *quod ſunt qui arripiant: ego non muto. & verè laborat magis paupertas ſub honore & luce nobilitatis quia condignè ſeſe & maioribus non poteſt gerere.*

121. GRATIA] *Mirum, in homine tam parui ingenij, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis, quibus dicam* —decorat Suadela Venuſque.

122. COL-

A ..., *relictâ eloquentiâ.* At illi inter alia hoc quoque diuus Auguſtus præſtiterat, quòd illum deti u ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam eſſe gratum. nunquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eò maiora cupimus, quò maiora venerunt: multoque concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu [122] collocata. vt flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quemquam in eâ menſurâ honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit [123] impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quòd non eſt ad præturam vſque perductus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. ne hic quidem [124] ſatiat, ſi vnus eſt. Vltrà ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non [125] vnde venerit, reſpicit, ſed quò tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum eſt inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit: ſed illi XXVIII plus, ſed illi maturiùs: & deinde nullius cauſſam agit, contra omnes [126] ſibi fauet. Quantò eſt ſimplicius, quantò pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire neminem tanti ab alio, quanti à ſeipſo æſtimari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non fuit plus B dare. in multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus, & animum eius, gratè excipiendo, euocemus. Parum fecit; ſed ſæpiùs faciet. illum mihi prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par virtutibus, nec officijs; ſed habuit ſuam [127] Venerem. Querendo non efficiam, vt maioribus dignus ſim, ſed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid ad rem? quàm rarò fortuna iudicat? Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpè quæ agellos peſſimi cuiuſque tranſierat, optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuam quiſque, vt in ceteris rebus, ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non vellicare malignitas poſſit: nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Nunquam deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à [128] deteriore parte ſpectaueris. Vide quàm iniqui ſint XXIX. diuinorum munerum æſtimatores, etiam quidam [129] profeſſi ſapientiam. Queruntur, quòd non magnitudine corporum æquemus elephantes, velocitate ceruos, leuitate aues, C impetu tauros: quòd ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior vrſis, mollior fibris: quòd ſagacitate nos narium canes vincant, quòd acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia [130] nandi facilitate. Et cùm quædam ne coire quidem in idem natura patiatur, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant: & in negli-

122. COLLOCATA.] *Abeſt à meis, & poteſt.*

123. IMPVDENS VOT.] *Quo peruenire, cùm paruus obſcuruſq; eſſet, nec ſine impudentiâ vouiſſet. At nunc aſſecutus, iterùm altiora atque altiora: & quid deinde? caſum. Simillimus locus de Irâ* III. *cap.* XXXI.

124. SATIAT.] *A Pinciani coniecturâ probâ. nam libri,* faciat.

125. VNDE VENERIT.] *Idem alibi noſter:* Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit. *Manlius:* Nec quod habet, numerat, tantum quod non ha-D bet, optat. *Sed pulcherrimè Teles ille Pythagoricus:* Ecce, *inquit*, ſeruus liber fieri cupit. Libertatem enim nactus, ait, omnia habebo. Iam eſt: deſiderat ipſe ſeruum. Habet: cur non alium? vna hirundo non facit ver. Ergo duos parat, & iam etiam agrum. Quid deinde? Athenienſis vult fieri: tum magiſtratum appetit, tum & regnum. Poſtremò immortalis vult fieri, vt Alexander: & eſto; iam & Iupiter optet eſſe. *Vides catenam Ambitionis, & ea pleraſque ligat.*

CAP. XXVIII. 126. SIBI FAVET.] *Non dijudicat merita, ſed ſe præferendam cenſet.*

127. VENEREM.] *Suam gratiam, ſuum illicium. Plinius de Apelle, lib.* XXXV. *cap.* X. Cùm eâdem ætate eſſent maximi pictores; collaudatis omnibus, deeſſe ijs vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant. *Cui autem illa fauet & adeſt, ij felices & impetrabiles. vnde Sulla, qui Latinis cognomen* Felicis *habet, Græcis* ἐπαφρόδιτος *inſcriptus,* Venuſtus.

128. DETERIORE.] *Quâ deficiunt, aut vincuntur; non eâ quâ vincunt.*

CAP. XXIX. 129. PROFESSI SAP.] *Credo Epicuréos maximè notari, apud quos eiuſmodi querelæ. Plinium vide lib.* VII. *initio, Lucretium lib.* V. *Sed & in Plutarchi, de Fortunâ, hæc comparatia: tamen hominum etiam prælatia, à conſilio & ratione. Ariſtoteles damnat & reijcit illos, qui hominem ceteris animantibus poſtponunt, lib.* IV. *De Partib. animal. cap.* X. *ſed pulchrè & diffuſè Xenophon lib.* IV. *de Factis & Dictis Socrat. item Cicero* II. *de Naturâ Deorum.*

130. NANDI FACIL.] *Libri ſcripti,* felicitate. *Itaque ariolabar olim,* diuinandi felicitate, *quia naturâ duce multa præſagiunt, tempeſtates, hiemes, ruinas, alia. Sequitur etiam mox de futuri ſcientiâ. Tamen ariolabar fortaſſe, & tutius meliusq; non abire à vulgatâ. Plinius enim in illâ querelâ:* Alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare.

131. Vi-

negligentes noſtri deos querimoniam faciunt, quòd non bona valetudo & [131] vitijs inexpugnabilis data ſit, quòd non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſque impudentiæ prouehantur, vt naturam oderint, quòd intra deos ſumus, quòd non in æquo illis ſtetimus. Quantò ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reuerti, & agere gratias, quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt [132] ſecundas ſortiri, quòd terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quantò valentiora animalia ſub iugum miſerimus, quantò velociora conſequamur: quàm nihil ſit mortale, non [133] ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt, [134] ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari B [135] velles. Benè æſtimatâ naturæ indulgentiâ, [136] confitearis neceſſe eſt, in delicijs te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, habentque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non

XXX. [137] cepimus. Hæc, mi Liberalis, neceſſaria credidi, vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficijs erat, cùm de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam in cetera, huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſpondebit gratè, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à dijs [138] negat, quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominùs gratiam poſſumus. Non eſt, quòd quiſquam excuſationem mentis ingratæ ab infirmitate atque inopiâ petat, & dicat: *Quid enim faciam, & quomodo? quando ſuperioribus, dominiſque rerum omnium gratiam referam?* Referre facile eſt, ſi auarus es, ſine [139] impendio: ſi iners, ſine [140] operâ. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, cum quolibet [141] paria feciſti. quo- C

XXXI. niam qui libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minime mirabile, vt mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui libenter accepit beneficium, reddidiſſe. Nam cùm omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit. & cùm pietas, fides, iuſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit; etiamſi illi [142] manum exerere non licuit, gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens quod propoſuit quiſque conſequitur, capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit, tulit quod petijt. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, ſed negotiatio. Benè nauigauit,

131. VITIIS.] *Pincianus ita correxit, cùm eſſet* virtus. *quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem ſiue robur transferam, quod eâ non ſimus indomitâ & inuictâ. Alterum tamen etiam acutum, querentium, quòd non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, ſit firma.*

132. SECVNDAS.] *Ex libris magis eſſet,* ſecunda. *Sed illud communius,* Primas ſecundaſque ſortiri, agere: *& intelligimus* partes.

133. SVB ICTV.] *Valet ſubiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire poſſimus. Contrà eſt, quod* VII. *De Benefic.* Deum extra ictum ſua diuinitas poſuit.

134. SIDERIBVS VEL.] *Cogitatione, qua nil celerius. Itaque pulchrè Homerus, Odyſſ.* H. Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν, ἠὲ νόημα: Quorum naues celeres, ſicut ala auium, vel cogitatio.

135. VELLES.] *Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & meus ea Seneca. Itane, inquit, quia vnum aliquod totum eſſe nolis, ius tibi cenſeas ſingula optima excerpendi?* D

136. CONFITEARIS.] *Mei codices voculam antepounnt,* vt confit. *Fuerit,* tute confit.

137. CEPIMVS.] *Anguſti oris corporiſq. vaſcula.*

CAP. XXX. 138. NEGAT.] *Epicuri aſſecla. qui Deos à curâ noſtri remouet, caſui & atomis omnia permiſit.*

139. IMPENDIO.] *Vt nihil dones.*

140. OPERA.] *Vt nihil facias.*

141 PARIA FECISTI.] *Crebrum in Senecâ, Plinijs, Iuriſconſultis. valet, rationibus redditis reliqua nulla eſſe: quod &* Pariare *dicunt.*

CAP. XXXI. 142. MANVM EXER.] *Actiones ſuas fungi, operari.*

143 MI-

A gauit, qui quem deſtinauit portum, tenuit: teli iactus certæ manus peregit officium, ſi petita percuſſit: beneficium qui dat, vult excipi gratè. habet quod voluit, ſi benè acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt, nihil de reditu cogitare. Quod accipiebam, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei condicio eſt: vt gratus ſim, ad fortunam [143] mittor. Si illâ inuitâ reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum rerumque occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? ſed malo loco beneficium eſt, niſi & [144] excuſſis manibus eſſe grato licet. Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo beni- XXXII.
gniſſimo acceperit, non conſummauit officium ſuum. reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, [145] pilam ſcitè ac diligenter excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui aptè & expeditè remiſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. explicari itaque
B totum debet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quò minùs remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutiùs hoc refellere. exiſtimemus ita eſſe: deſit aliquid luſui, non luſori. ſic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui [146] par alia debetur, non [147] animo. Qui animum parem ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod voluit, effecit. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipſe XXXIII.
accipi voluit. Iam habet, quod petit, & quod vnum petit. ergo gratus ſum. Poſt hæc vſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato commodum. hæc non imperfecti officij reliqua pars eſt; ſed perfecti [148] acceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus artis, alius artificij. artis eſt, feciſſe quod voluit: artificij, feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum Phidias, etiamſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. vnus conſcien-
C tiæ: hunc abſoluto opere percepit. alter famæ, tertius vtilitatis: quem allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille eſt, conſcientiæ. Hunc percepit, qui quò voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt famæ. tertius eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaque cùm benignè acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidem benè accipiendo perſolui. Quid ergo? XXXIV.
inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? [149] Plurimum fecit, bono animo bonum [150] retulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. [151] Pòſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt quòd exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò contra opinionem pugnet tuam,

143. MITTOR.] *Optimè, nec audia qui*, nitor. *Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, quia ab eâ opes & externa petenda, quæ refundat. Atqui ea*
D *non in noſtrâ poteſtate: ab illa pendent: nulla autem virtus ab illâ: ergo nec gratitudo.*

144. EXCVSSIS.] *Vacuis. non apertis ſolùm, ſed motu & excuſſu. Clauſa autem eadem aliquid continent, & ferunt.*

CAP. XXXII. 145. PILAM SCITE.] *Meus api.* pilam iacere ac dil.

146. PAR ALIA.] *Res ſimilis, vt exæquet in beneficio. Non video, cur offendat Cruicôt.*

147. ANIMO. QVI.] *Mihi potior diſtinctia hæc:* non animo, qui animum parem ſibi nactus eſt. Quantum in illo eſt, *&c. Ita enim argutatur (vero verbo vtor, & poterant hæc à materiâ abeſſe:) Rei aliquid deeſt, cui alia non relata; animo nihil deeſt, cui animum iam repoſui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.*

CAP. XXXIII. 148. ACCESSIO.] *In eo tota iniectiuncula huius ſolutio. Beneficium & gratia, in ſolo animo: ſi quid rei acceſſit, acceſſit tantùm. Et tamen debet, ſi poteſt: at iſtud acceſſorium, non gratia propriè, ſed merces eſt.*

CAP. XXXIV. 149. PLVRIMVM.] *Ne abeamus à libris, qui* Primùm: *& diſtinctione inuenimus.* Primùm, fecit. bono animo bonum retulit. *Duplex eſt reſponſio. Nilne fecit? imò fecit: quid? animum animo rependit. Deinde, alia ſolutio in beneficio, quàm credito: & quæ ſubdit.*

150. RETVLIT.] *Libri omnes,* obtulit. *& rectè, quaſi ipſum animum pretium ei obtulit & porrexit.*

151. POST DEINDE.] *Mihi hæc ſana. & Comicum eſt,* Poſtinde, Poſtdeinde: *eadem cum ſimplicibus.*

152. COM-

tuam, ſi te [152] commodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe plures, quàm verba. Ingens A copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & [153] veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, vt ſingulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula iuſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſeruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos: aut ars re familiari moderatè vtendi: [154] parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti: cùm infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt naturâ: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus; vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, vt diximus, benefica, & ipſum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longè alia. B

XXXV. Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuolè excipimus: illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus abhorrent: deinde aliâ viâ [155] ad conſuetudinem redeunt. Negamus [156] iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem [157] ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes [158] ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro. his ipſis quos vocamus inſanos, & [159] ſuffragium & [160] iuriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominùs illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cùm retulit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficij. Ne C timeamus, néve intolerabili ſarcinâ depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, [161] detractæ ſordes, ſpiritus, [162] & libertas potior ſpiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum oſten-

152. COMMODAVERIS.] *Commodum volentemq́, prabueris.*

153. VELI.] *Pars vtraque inferior veli, vbi funibus diſtenditur,* Pes *dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut Siniſter. Lucanus* V.

—— & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbaſa.

Catullus:

——— ſiue vtrumque Iupiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Ita & Græcis πὺς. *Centena exempla ſunt.*

154. PARCISSIMVM.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Homines animi humilis & præparci, quos illi *(Græci)* dixêre micropſychos.

CAP. XXXV. 155. AD CONSVETVD.] *De iiſdem Stoicis, De Conſtant. ſapientis, cap.* III. Ita ſublato alte ſupercilio, in eadem quæ ceteri deſcenditis, mutatis rerum nominibus.

156. INIVRIAM.] *Hac libella iam dicto propriè exſequitur.*

157. STVLTI.] *Nam* omnia ſapientis eſſe, *iam definierant Cynici, vt Diogenes Laertius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem:* τῶν σόφων δὲ πάντα εἶναι. δεδόσθαι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ νόμου. τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεται, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χρωμένων φαμέν: Sapientum eſſe omnia. plenam enim perfectamque poteſtatem à lege *(primâ illâ & communi)* iis datam. Malorum autem & ſtultorum quædam dicuntur eſſe. ſicut & iniuſtorum, aliter quidem ciuitatis, aliter vtentium dicimus. *Vide me Manuduct.* III. *Diſſertat.* XI.

158. STVLTOS.] *Vocem hanc fruſtrà ſuſpectam habent. Eſt ipſum Stoicorum ſcitum:* Πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι: Omnes ſtultos inſanire: *Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone, Horatius* II. *Sat.* III. *Vide item Manud.* III. *Diſſ.* XX. D

159. SVFFRAGIVM.] *In Comitiis.*

160. IVRISDICTIONEM.] *In magiſtratibus. Hæc Plutarcho abſona viſa libello* De communibus notionibus, *ſub initium. vide.*

161. DETRACTÆ SORDES.] *In reatu. id eſt, liberaui eum in iudicio & defendi. Veſtem mutare feci. quam ſordidam ſumebant rei, & capillo atque alio cultu ſqualłebant. Simile lib.* IV. *infrà, cap.* XII.

162. ET LIBERTAS.] *Defenſa ſcilicet, verbo non proximo, ſed vlteriore repetito.*

163. RED-

A oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quod accipias, ſed quod [163] reddas, debiturus ſis. Non adibis tam magnæ rei periculum, vt caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſeruitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Nunquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolues. vis reddere beneficium? benignè accipe, retuliſti gratiam: non vt ſoluiſſe te putes, ſed vt ſecurior debeas.

163. REDDAS, DEBITVRVS.] *Id eſt, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator ſis. Meus liber*, debituruſque: *nec id malè.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

AGIT de Ingratis. qui illi ſint? & an puniendi, aut ad iudicem vocandi? ac- B
curatâ diſputatione negat: & addit, pœnam iis in Odio & Infamiâ eſſe, atque
Animo ipſo. Deinde ex occaſione, an Dominus in ſeruum gratus eſſe debeat?
an ab illo Beneficium accipiat? adfirmat, & hoc vberiùs, quia creber tunc
ſeruorum vſus. Adnectit, An filius patri det Beneficium? diſputat in vtram-
que, ſed affirmantem affirmat.

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficiis gratiam, & eſt turpe, & apud omnes
habetur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati
queruntur: cùm interim hoc omnibus hæreat, quod omni- C
bus diſplicet: adeoque in contrarium itur, vt quoſdam ha-
beamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantùm, ſed propter
beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibuſdam, non
negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum
ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea in-
teriecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum
[1] diſputationem ſcio, cùm tu illos non ingratos vocares, ſed oblitos: tanquam ea res
ingratum excuſet, quæ facit. [2] An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus: cùm hoc
non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, vt furum, vt homicidarum:
quorum vna culpa eſt, ceterùm in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui benefi-
cium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat: ingratus, qui non red-
dit: [3] ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent:
& exſtat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam conclu-
ſorum: & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliquâ cauſſâ poſſunt, ſi il- D
los

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. DISPVTATIONEM.] *Et hanc & plures, libris ſequentibus, parum neceſſarias miſcet. adeò incurris in eam, quàm ſæpè tangis, σοφίαν.*

2. AN QVIA.] *Mihi hic lux eſt, & dicit: Ideóne qui oblitus eſt excuſetur, vt non ingratus; cùm nemo oblinîſci poſſit, niſi ingratus?*

3. INGRATISSIMVS.] *Deprimis infra omnes oblitum. At mihi (bonâ tuâ veniâ, doctor) aliter videtur. Aut magnum eſt beneficium, aut exiguum, quod accepi. ſi iſtud, obliuiſci poſſum, fateor, ſed nec in paruo magnum peccare: ſi illud, qui poſſum? Diſſimulatio hæc potiùs ſit, aut negatio: nec notabilis beneficii obliuio facilè ſurrepat. Ita, ſi hæc examinas, in λογομαχίας magis, quàm in ſeriam diſputationem ibunt.*

4. VITIO-

A[illegible] admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas; qualis ſolet ad tempus etiam in malis pectoribus exurgere: ſi inuitauerit facilis occaſio: hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? [4] Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident. & parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in primâ parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, vt in ignorantiam verteret? appâret illum non ſæpè de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio. Denique ad reddendam II.
gratiam, & [5] virtute opus eſt, & [6] tempore, & [7] facultate, & adſpirante fortunâ. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat; nullum habet, quo lateat, patrocinium. Nunquam enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longè proiecit, vt extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ [8] in vſu ſunt, & manum quotidie tactúmque patiuntur, nunquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conſuetu-
B tionem, vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſâ colligunt vetuſtate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpè reſpexit. Præter hanc cauſſam, aliæ quoque ſunt, quæ bonis merita nonnunquam maxima [9] velant. Prima omnium ac potiſſima, quòd nouis ſemper III.
cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non in id [10] quod eſt, ſed [11] quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & [12] fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, vti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos alijs præpoſuêre, ſed ea ſola quæ fortuna præceden-
C tium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere: quia inuidere, querentis & mæſti eſt: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo noſtrûm nouit, niſi id tempus, quod cùm maximè tranſit: ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. ſic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa nunquam retractatur. Nemo quod fuit, tanquam in prætetito, ſed tanquam in perdito ponit: ideoque caduca memoria eſt, futuro imminentium. Hoc loco reddendum eſt Epicuro IV.
[13] teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quòd aduerſus præterita ſimus ingrati, quòd quæcunque percepimus bona, non reducamus, nec inter voluptates numeremus: cùm [14] certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam [15] eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere: futura pendent, & incerta ſunt: quod præterijt, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit? Præſentium [16] intuitus, ac præ-

D 4. VITIOSI OC.] *Hæc vetus & libraria ſcriptura eſt, pro quibus Muretus* luſcitioſi oculi. *Correcta, & bona, damnemus? Porrò comparatio ſimilis in Plutarcho de Atheis, & Superſtitioſis. cùm illos nihil, iſtos prauè videntibus aſſimilat: & ideò illos palam deteriores eſſe.*

CAP. II. 5. VIRTVTE.] *Ipsâ gratitudine, & illâ amici animi reſponſione.*

6. TEMPORE.] *Quod occaſionem donet.*

7. FACVLTATE.] *Opibus viribúſque.*

8. IN VSV.] *Vtenſilia.*

CAP. III. 9 VELANT.] *Obducunt, aut ſ[illegible]dueunt.*

10. QVOD EST.] *Iam adeſt, & tenetur.*

11. QVOD APPETITVR.] *Semper Tantali, ſemper in nouas cupidines inhiantes.*

12. FVNDATVM.] *Debere nos illi incrementa & dignitatem.*

CAP. IV. 13. TESTIMONIVM.] *Iudicij & ſententia bona.*

14. CERTIOR NVLLA.] *Vide cap. VI. De Vitâ beatâ.*

15. ERIPI NON POT.] *Præteritum enim tempus eſt*, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. *De Breu. vitæ, cap. X.*

16. INTVITVS.] *Credo hæc ſana eſſe. nam hoc vnum docet diffusè, futurorum ſpem ingratos facere: contrà, gratos eſſe aut fore, qui præſentia & præterita intuen-*

præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, q[illegible] A
V. mum. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hæ[illegible]
vt ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi [17] contin[illegible]
metriam dico, & [18] ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica [illegible]
ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed nu[illegible]
pluria, & temporibus diuerſa, effluunt. Quia (vt dixi) non ſubinde illa tractamus, [illegible]
libenter quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces petenti[u]m. nemo non
victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit: nemo non deditum [19] ſe & deuotum
profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, inuenit. Poſt ex-
guum tempus, iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parum libera, euitant: perue-
niunt deinde eò, quò, vt ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſimus per[illegible], vt
obliuiſcantur. Adeò enim ingratus eſt, qui oblitus eſt, vti gratus ſit, cui benefic[iu]m in
VI. mentem venit. Hoc tam inuiſum vitium, an impunitum eſſe debeat, quæri[tu]r. &
an hæc lex, quæ [20] in ſcholis exercetur etiam in ciuitate ponenda ſit, quâ [21] ing[rati] da-
tur actio. Quæ videtur [22] æqua omnibus. quid ni? cùm vrbes quoque vrbib[us], quæ B
præſtitêre exprobrent, & [23] maioribus collata, à poſteris exigant. Noſtri maiores, [m]a-
ximi illi viri, ab hoſtibus tantùm [24] res repetierunt: beneficia magno ánimo dab[a]nt,
magno perdebant. Exceptâ [25] Macedonum gente, non eſt [26] in vllâ data aduerſus in[gra]-
tum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia aduerſus mal[e]f-
icium omne [27] conſenſimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum relig[ionum],
alibi atque alibi diuerſa pœna eſt: ſed vbique aliqua. Hoc frequentiſſimum cri[me]n
nuſquam punitur, vbique improbatur. Neque abſoluimus illud: ſed cùm difficilis eſ[se]t
incertæ rei æſtimatio, [28] tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vin-
VII. dices deos mittimus. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen
hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij perijt, ſi actio,
ſicut [29] certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim in illo ſpecioſiſſimum
eſt, quòd dedimus vel perdituri: quòd totum permiſimus accipientium arbitrio. [30] Si C
appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed creditum. Deinde, cum
res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſſaria eſt. non enim ma-
gis laudabit quiſquam gratum hominem, quàm eum qui depoſitum reddidit, a[u]t
quod debebat, [31] citra iudicium ſoluit. Ita duas res, quibus in vitâ humanâ nihil pul-
chrius,

intuentur. Vide priora. Attamen Pintianus & alij hîc *[illegible]nonant, à me non audiendi.*

CAP. V. 17. CONTINVETVR. *Mei libri*, contineant. *ex quo verum putem*, continuent.

18 SVBLIMIVM CVRS.] *Aſtronomiam.*

19. SE ET DEVOT.] *Meus liber:* deditum, ſed deuotum. *Non ſatis, inquit, habent* Deditos *ſe dicere, ſed malunt* Deuotos. *Iampridem monui de hac* Deuotionis *formulâ lib.* V. *c.* VIII. *Antiquar. Lectionum.*

CAP. VI. 20. IN SCHOLIS.] *Declamatorijs.*

21. INGRATI ACTIO.] *Vide Senecam patrem libro* IX. *Contron.* I. *ipſo Themate.*

22. ÆQVA.] *Æquitatem habere.*

23. MAIORIBVS.] *Libri*, maiores. *itaque benè etiam Gru.erus:* & in maiores.

24. RES REPETIERVNT. *Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & ſi negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut [illegible]ficia collata repetiiſſe vllâ actione: ſed tantum ab hoſti[bu]s. Loci emendati Mureta inſcribenda. nam antea* æs repetierunt. *Meus liber proximè verum*, es rep.

25 MACEDONVM.] *Omnes libri. At nuſquam id legas hodie: an non ideò fuit? Potuit & noſter errasse, ac gentem pro gente ſuppoſuiſſe. Viri docti tamen conſentiunt, vel* Perſarum *hîc reſcribere, vel* Medorum. *quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Perſis fuiſſe. Medi autem Perſis finitimi, & proij etiam vſurpati. Vide, ſi lubet, Muretum* XII. *Variar. cap.* III. *Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgatâ aliquid) ingrati hoſpitis frontem ſtigmate inuſſit infra libro [illegible] cap.* XXXVII.

26. IN VLLA. *Non quidem ἁπλῶς & vniuerſe in* Ingratos: *ſed fuit Athenis, in* liberos ingratos D *conceſſa parentibus: Romæ, in* libertos ingratos *patronis.*

27. CONSENSIMVS.] *Natura quodam inſtinctu, qua ea præſertim maleficia coercet aut punit, quæ ſocietatem hanc conuellunt.*

28. TANTVM ODIO.] *Vt mendacium, & eiuſmodi crimina, quæ frequentia diſſuadet puniri.*

CAP. VII. 29. CERTÆ PECVNIÆ.] *Inſt[ip]ulatione, aut ſyngraphâ, expreſſa.*

3[0] SI APPELLO. *Flagito, & poſco priuatim deinde ad iudicem, quod ſequitur*

31 CITRA IVDICIVM.] *[M]ei libri*, extra [iudi]cem: *nec video, cur damnem.*

A chrius eſt, corrumpimus, gratum [32] animum & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe: niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adijce nunc, quòd huic vni legi [33] omnia fora vix ſufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes [34] ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulêre, dilatant. Prætereà quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideò melior videtur condicio [35] cauſſæ bonæ, ſi ad iudicem, quàm ſi ad arbitrum mittitur: quia illum [36] formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera, & nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adijcere, & ſententiam ſuam non prout lex aut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. [37] Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quàm benignè illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpè & [38] qui reddidit quod accepit, ingratus eſt: & qui non
B reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus iudex [39] dimittere tabellam poteſt: vbi [40] feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum eſt, [41] vbi prolatis [42] cautionibus, controuerſia tollitur. Vbi verò inter diſputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda eſt: vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controuerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turbâ [43] ſelectorum, quem [44] cenſus in [45] album, & [46] equeſtris hereditas

32. ANIMVM.] *Scripti*, hominem. *quod Pincianus retinet, & mox* beneficum *item legit. Admittam: & ſequentia verba faciunt*, in hoc ſi b. dat: *&*, illo qui reddit. *quæ omnia ad hominem ipſum talem referendo.*

33. OMNIA FORA.] *Quæ tunc triæ. De iis à libro* II. *cap.* IX.

34. SVA EXTOL.] *Ariſtoteles Ethic. Nicom. hoc*
C *vitium aperit:* Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, πάντα σμικρύνοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα παρ' αὑτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις: Qui enim affecti beneficio ſunt; dicunt ſe a benefactoribus talia accepiſſe, quæ parua ipſis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes: econtrà qui fecerunt quæ maxima apud ipſos, & quæ ab alijs non erat capere, item in periculis, aut eiuſmodi opportunitate dediſſe. *Ita ille lib.* VIII. *cap.* XIII. *& alterum etiam vitium Extenuantium addit.*

35. CAVSSÆ BONÆ.] *Firmæ, & benè inſtructa. in ambiguis itur ad arbitrum: imò vbi res vacillat, ob ipſo iudice ad illum flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roſcio Comœdo:* Ceteri cùm ad iudicem cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum
D confugiunt: hic ab arbitro ád iudicem venire eſt auſus.

36. FORMVLA INCLVD.] *Cicero ibidem:* Iudicium eſt, certæ pecuniæ; Arbitrium, incertæ. Ad Iudicium hoc modo venimus, vt aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, vt neque nihil, neque tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur. Eius rei ipſa verba Formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in Iudicio? directum, aſperum, ſimplex: Si paret HS. ıↄↄ. dari oportere. hic niſi planum facit HS. ıↄↄ. ad libellam ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari. *Noſter lib.* II. *de Clem. cap. vlt.* Clementia liberum Arbitrium habet, non ſub Formulâ, ſed ex æquo & bono iudicat.

37. QVID SIT.] *Imò verò id conſtat, & definitum eſt: ſed* Quod *(ita legerim) id eſt, quale & quantum, non conſtat.*

38. QVI REDDIDIT.] *Re, non animo, eſt gratus.*

39. DIMITTERE TABELLAM.] *An magis*, demittere? *in ciſtam, vt ſolet. Tamen & vulgatum interpreter*, Dimittere, *effari, & proulgare. Sanè ſolent ex tabellis iudices ſententiam proferre, quod eſt notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cùm is ſe tradit Quæſitori. Dixit Portius Latro* Ferre tabellam, VII. *Contrçu.* VIII. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non poteſt: quæſitor non mutabit pronunciationem.

40. FECISSE.] *Alluſum ad ſollemnia iudicum verba*, Feciſſe videri.

41. VBI PROLATIS.] *Verius cenſui, quàm* ibi.

42. CAVTIONIBVS.] *Scripturæ ipſa dicuntur, quibus debitor creditori cauet, ſeq. obſtringit.*

43. SELECTORVM.] *Eſt quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium* XXXIII. *cap.* III.*) ſed etiam aliter commune nomen iis, qui ex omnibus Decuriis, quotannis ſorte ducti, ſolent iudicare. Inſcriptio vetus:* Iudex Selectus ex v. Decuriis. *Neque aliter Horatius:* Vnum ex iudicibus Selectis obijciebat. *Ouidius:*

Non bene Selecti iudicis arca patet.

Atque ita hîc Seneca.

44. CENSVS.] *Clarum eſt. queriturq́ Plinius, Præfatione libri* XIV. iudicem fieri cenſu. *Latro apud Senecam, Contrçu.* I. *lib.* II. Cenſu iudex in foro legitur. *Ouidius:*

—— dat cenſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

45. ALBVM.] *Tabulam ſiue indicem, vbi Iudices ſcripti.*

46. EQVESTRIS.] *Ea erat* quadringentorum HS. *id eſt, Philippicûm decies mille. Nam is cenſus equeſter. Pincianus aliàs ſagaciſſimus, oberrà hîc nare, cùm reſcribit:* & equeſter ordo.

VIII. teditas miſit. Itaque non hæc parum idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad iudi- A
cem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt: quod non admitaberis, ſi excuſſetis, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in eiuſmodi reum [47] exiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam: ſed diues, ſed non ſenſurus impendium. Donauit alius: ſed toto pattimonio [48] ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro [49] addicto dependit: ſed cùm illam domo protuliſſet, ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari [50] ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, vt daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata [51] poſſeſſio, cuius fertilitas laxare poſſit annonam: beneficium eſt, vnus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas [52] multa flumina & nauigabilia decurrant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expendet? difficilis eſt ſententia, quæ non rem ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data [53] non idem pendent. Dedit mihi
hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbiùs me quàm ſole- B
bat, aſpexit: ſed tam tardè dedit, vt plus præſtiturus fuerit, ſi citò negaſſet. Horum quomodo iudex inibit æſtimationem, cùm ſermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam
IX. deſtruant? Quid quòd quædam beneficia vocantur, quia [54] nimis concupiſcuntur: quædam non ſunt ex hac vulgari notâ, ſed maiora, etiam ſi minùs apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi ciuitatem, [55] in quattuordecim deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid vtilia [56] ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remedijs lugentem, & quos [57] deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cùm valetudo eius ac ſalus [58] momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & [59] cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis [60] ſimilibus beneficijs iubebit beneficia penſari? Donauit tibi domum: ſed ego tuam ſupra te
[61] ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, C
& vulnera excepit: at ego vitam tibi [62] ſilentio dedi. Cùm aliter beneficium detur, aliter
X. reddatur, paria facere difficile eſt. Dies prætereà beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendatur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: ſæpè intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? vnam omnibus,

cùm

CAP. VIII. 47. EXISSET.] *Sorte lectus veniſſet. In vrnam coniecta nomina, ſorte ducta, exibant.*

48. CESSVRVS.] *Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imò rara aut nulla eſt, ſed ponitur in exemplum.*

49. ADDICTO.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitum.*

50. INGENTI MERITO.] *Illius, à quo ſumpſit.*

51. POSSESSIO.] *Ager ipſe aut fundus.*

52. MVLTA FLVMINA.] *Meus*, magna: *quod præferam. Tantæ autem olim opes, vt & hæc donari potuerint: de quibus epiſt.* LXXXIX. *in fine, & De Tranquill. cap.* XI.

53. NON IDEM PENDENT.] *Non idem pondus pretiumq́ habebunt.*

CAP IX. 54. NIMIS CONCVP.] *Non pro ſententiâ verba, ſi examinas. Meus opt. codex;* minus. *Ex eo verè faciebam:* quia eminus conſpiciuntur. *Quædam, inquit, beneficia conſpicua, & in oculos vel procul ſe ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minùs apparent.*

55. IN QVATTVORDECIM.] *Id eſt, equitem feciſſe. Rem à ſigno dat intellegi: quia ſoli equites ſpectabant in* XIV.

56. SVASISSE.] *Priora, conſpicua illa ſunt; ſequentia, ſequentis & abſcurioris illius nota.*

57. DESIDERABAT.] *Vxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.* D

58. MOMENTIS.] *Obſeruatione & captatione temporum.*

59. CADENTES.] *Languentes, & minùs tumidas: ſpiritibus defectas. Epiſt.* XCV. vino fulcire venas cadentes. *Adde De Irâ, lib.* III. *cap* IX.

60. SIMILIBVS.] *Imò*, diſſimilibus: *quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, vt talia beneficia alijs paribus, ſed non ijſdemq́ penſentur: pretio, inquam, paribus, non re ſimilibus.*

61. RVERE.] *Quod Romæ crebrum: & ideò aptè inter exempla.*

62. SILENTIO.] *Te non accuſando, cùm rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cùm hoſtis inſequeretur.*

CAP.

A cùm diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cuiuſque beneficio maiorem, aut minorem? Age, [63] intra pecuniam verſabitur taxatio: quid quòd quædam beneficia vitæ ſunt, & maiora vitâ? His quæ pronunciabitur pœna? [64] minor beneficio? iniqua eſt. par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus? Quædam, inquit, [65] priuilegia parentibus data ſunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli: ſolicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: *Cui des, elige ipſe tecum. Si deceptus es,* [66] *quære dignum, adiuua.* In liberis tollendis, nihil iudicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent [67] aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominùs [68] daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe ſe [69] illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantùm an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia vtile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos [70] magi-
B ſtratus, ſub quorum cuſtodiâ contineretur. Deinde omnium parentum vnum erat beneficium: itaque æſtimari ſemel potuit. alia diuerſa ſunt, diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt. cùm æquius eſſet omnia relinqui, quàm omnia æquari. XI.

Quædam magno dantibus conſtant: quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita tribuentibus: quædam amicis data ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe [71] à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas [72] acquieſcat: inuenies rurſus, qui [73] dignitati ſuæ, quàm ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quem [74] tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, [75] inclinatus animo. Prætereà creditorem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpè ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. XII.

C Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi ſciuiſſet, non accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui vtcumque acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſteà [76] fecit iniuriam. Vtrùm vno munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuriâ reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis, vtrùm plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi [77] tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec infitiatores eorum afficiendo pœnâ. Sed illud quoque tibi econtrariò occurrat, multò tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſolicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quoque XIII.

CAP. X. 63. INTRA PEC.] *Vltra pecuniam æſtimatio non fiet.*

D 64. MINOR] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. PRIVILEGIA PAR.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poſcunt.*

66. QVÆRE.] *Ita mei libri, & rectè ſed vellem etiam voculâ extractâ, quæ in ſequentis capite latuit:* querere, dein dignum adiuua: *vel,* dehinc. *Querela tibi ſuper, non actio: caue in poſterum, & gratis dignisq́ confer.*

67. ALEAM.] *Incertum, quomodo caſuram. bonos an malos habituri liberos eſſent.*

68. DATVRIQVE SVNT.] *Mei libri ſine copulâ. Vtrumuis rectè. ſignificat perpes eſſe in parentibus, & fore hoc benefaciendi ſtudium.*

69. ILLIS.] *Liberis.*

70. MAGISTRATVS.] *Quia reuerà omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A TVO BENEFICIO.] *Nempe anteà ignotum. beneficio applicas tibi & iungis vltrò.*

72. ACQVIESCAT.] *Tria quæ præmiſit, in exemplis repetit: ſed ordine inuerſo. à poſtremo orditur: atque hoc ad* Solatia *ſpectat.*

73. DIGNITATI.] *Ad* Ornamenta.

74. TVTIOR.] *Ad* Auxilia.

75. INCLINATVS.] *Ipſe pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solatia.*

CAP. XIII. 76. FECIT INIVR.] *De hac re ex profeſſo epiſt.* LXXXI. *Vide.*

77. TENTANTEM.] *Ex vno meo libro,* interpretantem: *nec ſpreuerim. Facit enim. proponit nodos, interpretatur & ſoluit.*

que ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis: ſed quicumque ad beneficien- A
dum bonitate inuitatus eſt, & ipsâ pulchritudine rei, etiam libentiùs dabit, nihil debitu-
tis niſi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter [78] cautum eſt.

XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia? ſed veriora. quid autem mali eſt, inhiberi benefi-
ciorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtitue-
runt: vt circumſpectiùs donaremus, circumſpectiùs eligeremus eos, in quos merita con-
ferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi
exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum [79] reſtituet: ſolam accipien-
tis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt:
polluis illa, ſi materiam litium feceris. Æquiſſima vox eſt, & ius gentium præ ſe ferens,
Redde quod debes. Hæc turpiſſima eſt in beneficio, *Redde.* Quid reddet? [80] Vitam, in-
quam, debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. reddi maxima quæque non poſſunt.
Aut pro his, inquir, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ
rei dignitatem, ſi beneficium [81] mercem facimus. Non eſt irritandus animus ad auari-
tiam, ad querelas, ad diſcordiam: ſuâ ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus, reſi- B
XV. ſtamus, & quærenti occaſiones, amputemus. Vtinam quidem perſuadere poſſemus,
vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent! vtinam nulla [82] ſtipulatio empto-
rem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis [83] cuſtodirentur! fides
potiùs illa ſeruaret, & æquum colens animus! Sed neceſſaria optimis prætulerunt, &
cogere fidem, quàm ſpectare [84] malunt. Adhibentur [85] ab vtraque parte teſtes. ille per
tabulas [86] plurium nomina, interpoſitis [87] pararijs, facit: ille non eſt [88] interrogatione
contentus, niſi [89] rem manu ſuâ tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ
publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus, quàm animis creditur. In quid iſti viri
[90] ornati adhibiti ſunt? [91] in quid imprimunt ſigna? nempe ne ille neget accepiſſe ſe,
quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis exiſtimas? at his ipſis ſtatim
[92] non aliter pecuniæ committentur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem falli,
quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deeſt auaritiæ, vt beneficia ſine ſpon- C
ſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, iuuare & prodeſſe. qui dat bene-
ficia, deos imitatur: qui repetit, feneratores. Quid [91] illos, dum [94] vindicamus, in
[95] tur-

78. CAVTVM EST] *Cui conditiones adſcriptæ, præmia & fructus incerta.*

CAP. XIV. 79. RESTITVET] *Ex iure. quod ſuccurrit eâ ratione & formulâ minoribus, aut enormiter læſis, deceptiſve.*

80. VITAM INQVAM.] *Ex meis libris*, Vitam quam debet. *Finis deinde commatij interrogatione acuatur*, ſanitatem?

81. MERCEM.] *Quod erit, ſi pretium illi ponimus, ſi taxamus.*

CAP. XV. 82. STIPVLATIO.] *Quæ & ipſa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent.*

83. CVSTODIRENTVR.] *In tabulis.*

84. MALVNT.] *Sequela & numerus periodi*, maluerunt, *mallet.*

85. AB VTRAQVE.] *In rem vtriuſque partis, vt illi cautum ſit, hic ne circumueniatur.*

86. PLVRIVM NOMINA.] *Iac. Renardus explicat, quia* plurium, qui adhibebantur, teſtium nominibus chirographum ſignabatur. *Ego acceperim quaſi eſſet*, plura nomina: *id eſt, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel ſponſores. An & legi poſſet*, plurimùm? *id eſſet, plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit.*

87. PARARIIS.] *Suprà eadem vox in hac re, libro* II. *cap.* XXIII. *Et eſt in veteri quodam Lexico*, μεσίτης: *id eſt*, interuentor, proxeneta. *Nomen non à pariando, ſed à parando videtur: quia parant vtrimque animos, & coniungunt. Alij (vt Renardus) explicant* tabelliones, actuarios: *quibus vt minus aſſentiar, facit Seneca epiſt.* CXX. Nolo per interceſſorem mutueris. *Sane eſt hic ipſe Pararius.*

88. INTERROGATIONE.] *Stipulatione.*

89. REM.] *Libri aliquot* reum. *ſed rem tenemus, & pignus* ἐνέχυρον *interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, vt nulla tabula aut ſponſiones ſatisdent: ſed rem tenere manu voluit, & in poteſtate habere pignus.* D

90. ORNATI.] *E dignioribus ciuium: ordinis Equeſtris, aut & Senatorij. Claſſici teſtes.*

91. IN QVID.] *Meus opt. codex:* hi, inquit: *quod omnino ſernem, ſed abſque interrogatione, vt legas,* hi, inquit, imprimunt ſigna. *Eſt enim velut dialogiſmus, & hoc ei reſpondetur. Sequentia deinde, iterum Seneca.*

92. NON ALITER.] *Quarum fide niteris, nec ijs in re ſimili fidem habes. alterum ſignis, & tabulis obſtringis.*

93. ILLOS.] *Beneficia dantes.*

94. VINDICAMVS.] *Tutos ſecuroſque eſſe volumus.*

95. TVR-

A [95] turbam ſordidiſſimam redigimus? Plures, inquit, ingrati erunt, ſi nulla aduerſus XVI.
ingratum datur actio. Imo potius, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati ſint. pudorem enim rei tollet [96] multitudo peccantium: & deſinet eſſe probri loco, commune maledictum. Nunquid iam vlla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fæminæ, [97] non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & [98] exeunt matrimonij cauſsâ, [99] nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur, quàm diu rarum erat. quia verò nulla ſine diuortio [100] acta ſunt, quod ſæpè audiebant, facere didicerunt. Nunquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum [101] irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit [102] vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? [103] niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? [104] Infrunita & [105] antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, [106] vnius adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latiùs
B euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & [107] audaciores, [108] ſi numerare ſe cœperint.
[109] Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? quid XVII.
malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt? aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas [110] publico odio? Pœna eſt, quòd

95 TVRBAM SORD.] *Gregem fæneratorum.*

CAP. XVI. 96. MVLTITVDO.] *Noſter De Clem.* 1. *cap.* XXII. Facit enim conſuetudinem peccandi multitudo peccantium: & minùs grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat. *Vide ibi alia huius ſententia.*

97. NON CONSVLVM.] *Quaſi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:*

C Sic creſcit numerus, ſic fiunt octo mariti
Quinque per Autumnos.

Plus etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies: Aut minus, aut certe vix iam vigeſima lux eſt,
Et nubit decimo iam Teleſina viro.

Diuortijs quidem modum Auguſtus impoſuerat (in Suetonio:) ſed, vt videmus, libido & licentia euicerunt: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quaſi matrimonij fructus: *Apologet. cap.* VI.

98. EXEVNT.] *A viro, quem habent: ab vno coniugio, noui cauſâ.*

99. NVBVNT.] *Amarè dictum, finis coniugij eſt, iungi: hæ habent, ſolui.*

100. ACTA.] *Nam in acta referebantur, vt rata & legitima eſſent: quod docui in* V. *Annal. Taciti.*

101. IRRITET.] *Latro apud Senecam patrem lib.* II. *Controu.* VII. Erratis iudices, ſi non maritum
D ad ſolicitandam matronam putatis irritamentum. *Nam adulter imitatur ſcilicet ea ipſo, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipſe per iniuriam, ille per legem. Praua libido hoc habet. vt libidinum magiſter poeta:*

Quod licet, ingratum eſt: quod non licet, acrius vrit.

Iterum:

Quidquid ſeruatur, cupimus magis, ipſaque furem
Præda vocat.

Martialis tocaſum exemplum:

Mœchus es Aufidiæ, qui vir Ceruine fuiſti;
Riualis fuerat qui tuus, ille vir eſt.
Cur aliena placet tibi quæ tua non placet vxor?
Nunquid ſecurus non potes hoc facere?

102. VNVM ADVLTERORVM.] *Hem, bona verba. Itáne tunc mores? ſed attolli quædam ab eo in his talibus, declamatorio more, ſcimus.*

103. NISI AD ALIVM.] *Hæc caliginoſa ſunt. diſtinctio dederit aliquam, ſi fortè, lucem:* niſi ſingulis diuiſit horas? & non ſufficit dies omnibus. niſi ad alium. *Explico, niſi in ſellâ geſtata eſt ad vnum adulterum, ſed obiter vidit; apud alium diutiùs manſit. Ita quaſi curſim adulteros obibat & viſebat. Sed libri tamen conſenſu habent,* apud alium, *& noſtra iſta lectio eſt à Mureto. An aliud latet? nam meus liber,* geſta eſt, *non* geſtata: *voluiſſem,* comeſſata eſt, *ſi faueret ſcriptura: nunc coronam ego offera, alius capiti imponat.*

104. INFRVNITA.] *Inſulſa, fatua. dico de Vitâ beatâ, cap.* XXIII.

105. ANTIQVA.] *Priſcis & exoletis moribus. ruſtica aliqua, & Sabina.*

106. VNIVS ADVLT.] *Non mutem quod eſt in libris,* vnum adulterium. *Pro hoc more Martialis illa vxor, de quâ ipſe:*

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, ſed vnum.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. AVDACIORES.] *Libri,* auctiores. *ſed malim editum. Nam audaciam à numero ſumpturi erant.*

108. SI NVMERARE.] *In ſimili re, ipſis verbis vtitur De Clem.* 1. *cap.* XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.

CAP. XVII. 109. QVID ERGO?] *Hoc capiendum, quaſi reſponſio & relatio ad illud prius. Obijciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? minores reſpondet, Quid ergo? nónne & impij impuniti ſunt, & alij.*

110. PVBLICO ODIO.] *Apud Ciceronem loci ſimiles, in Clodium, Piſonem, Antonium. Et reuerà, animo in quo ſcintilla honeſti, & ſenſus famæ, nihil triſtius aut acerbius odio & deteſtatione communi.*

111. ACIE

quòd non audet ab vllo beneficium accipere, quòd non audet vlli da[illegible], q[illegible] A
deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat: quòd intellectum optimæ rei [illegible]
amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret [111] acie oculorum, cuius aures morbu[illegible]
xit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit. Teſtes ingrato[illegible]
nium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſcientia: d[illegible]nique ſatis hæc
ipſa pœna magna eſt, quòd rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percipit. At
quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum e[illegible]s [illegible] q[illegible]o[illegible]-
cepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, [illegible]
tum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſque vita. cùm alter triſtis ſit & ſolicitus, qua-
lis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, hono[illegible] eſt,
non [112] educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ g[illegible]
exſpectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo
[113] decoquat, ſed quemadmodum pleniùs vberiuſque reſpondeat; non ſolùm parenti-
bus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo benefi[illegible]
XVIII. accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit. Quamquam quæritur à quibuſdam, B
ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſſit? Sunt enim qui ita [114] di-
ſtinguant, Quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Benefi[illegible]
eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium [illegible]e
filij, vxoris, & earum perſonarum, quas [115] neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Mi-
niſterium eſſe ſerui, quem condicio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat,
* [116] imputet ſuperiori. [117] * Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, igna-
rus eſt iuris humani. refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præ-
cluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos,
ſeruos, reges, & exſules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt.
Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi
[118] certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino, nec regi
[119] quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur imperio, C
ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo, quo minùs in nomen meriti perueniat, neceſſitas ob-
eſt, & patiendi vltima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui du-
cem: quoniam, quamquam ſub [120] diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant re[illegible]-
bus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, po[illegible]
fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt.
adeoque dominis ſerui beneficia poſſunt dare, vt ipſos ſæpè [121] beneficia ſua fecerint.
Non

111. ACIE OCVL.] *Cicero de aruſp. reſp. in Clodium:* An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abauı tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagrantes ſororis? *Certè mentis illa cæcitas, vltimum ſuppliciorum.*

112. EDVCATORIS.] *Potiùs,* educatorum.

113. DECOQVAT.] *Fidem non ſoluat, rem creditori minuat & abſumat.*

CAP. XVIII. 114. DISTINGVANT.] *Pulchrè, & notabiliter.*

115. NECESSITVDO.] *Feſti nota huc facit:* Neceſſarios eſſe. vt Gallus Ælius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos neceſſaria Officia conferuntur, præter ceteros. *Ille duos gradus Neceſſitudinis, tertium etiam Corn. Fronto facit, Meritorum.* Neceſſitudo, *inquit,* eſt vel ſanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. IMPVTET.] *In rationibus eius ponat, poſſit inſcribere, vel expe[n]ſum referre.*

117. * PROPTEREA.] *Libri ſcripti,* Præterea. *Neque illud, aut hoc, aptè nectitur prioribus, & omnino aliquid deeſt. nempe pars illa prior, quâ diſputatur, An ſeruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & poſt rationem vnam alterámve, hanc etiam addit. Ergo rectè,* Præterea.

118. CERTAM.] *In ſe ſtabilem, ſe contentam & nixam.*

119. QVISQVAM SVO.] *Si ſcriptum,* [illegible]ſquam ſubditus: ἰσοκωλος *magis & expreſſa ſententia eſſet.* D

120. DISPARI TIT.] *Non enim ſerui, ſed ſubditi aut milites dicuntur: & tamen ius vitæ necisq́ in illos habent Rex aut Imperator.*

121. BENEFICIA SVA.] *Ego non damno, imo rectè & argutè dicitur. ſicut illud,* Beneficia ſua amare. *id eſt, Beneficiarios ſuos, & de quibus bene meritus fuerit. Priſci tamen libri,* benefic[ij] ſui *nec id malè. Suetonius Tiberio:* per quoſdam benefic[ij] ſui centuriones. *Iterùm Claudio:* Commeatus a Senatu peti ſolitos, beneficij ſui fecit. *Priùs tamen illud* ἐμφατικώτερον, *& impreſſius dicetur.*

CAP.

A Non eſt dubium, an ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit? Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. xix.
Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cùm illi liceret & non dare: ſeruus autem non habet [122] negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſtâ lege vincam, & eò perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem, & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſuâ morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta domini prodat, nullâ tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuerit ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe,
B quia ſeruus eſt? Vide ne eò magis ſit, quò rarius eſt exemplum virtutis in ſeruis: eoque gratius, quòd cùm ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideò beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideò maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit.

Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totum hominem deſcendere: pars melior eius excepta eſt. xx. Corpora obnoxia ſunt, & [123] adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris. quæ adeò libera & vaga eſt, vt ne ab hoc quidem carcere, cui incluſa eſt, teneri queat, quo minùs impetu ſuo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum [124] comes cæleſtibus exeat. Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars [125] mancipio dari non poteſt. Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in omnia ſerui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri manus commodabunt. Quædam ſunt quæ leges xxi.
nec iubent, nec vetant facere: in his ſeruus materiam beneficij habet. Quamdiu præ-
C ſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt: vbi plus quàm quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium. Vbi in [126] affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo debeat, vt [127] cibaria, vt [128] veſtiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, liberaliùs educauit, [129] artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium eſt. Idem, econtrariò, fit in perſonâ ſerui. Quidquid eſt quod ſeruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt: ſi modò tantum eſt, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante. Seruus, xxii.
(vt placet Chryſippo) perpetuus [130] mercenarius eſt. Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præſtat quàm quod [131] operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentiâ erga dominum fortunæ ſuæ modum tranſijt, & altiùs aliquid auſus, quod etiam [132] feliciùs nato

CAP. XIX. 122. NEGANDI POT.] *Imò nec vo-*
D *luntatem, nec perſonam aut caput habet: Iuris ciuilis quidem inuentiunculis & phraſibus.*

CAP. XX. 123. ADSCRIPTA.] *Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.*

124. COMES CÆL.] *Sidera ſequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde ſuprà, lib. II. cap. XXIX.*

125. MANCIPIO.] *Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quaſi ea quæ manu capiuntur tenentur̃q́, notat.*

CAP. XXI. 126. AFFECTVM.] *Quo propriè conſtat beneficium.*

127. CIBARIA.] *Dimenſa ſua, & Iuſta.*

128. VESTIARIVM.] *Pecuniam, quæ pro veſte datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.*

129. ARTES.] *Quod multi fecère. & ab his dominus Plautus, Terentius, Epictetus ipſe manauit.*

CAP. XXII. 130. MERCENARIVS.] *Qui operas mercede locat, μισθωτὸς, μισθοφόρος. Duo genera: ſunt liberi, ſunt ſerui. Hîc de liberis capiendum. ſed vt illi, aiebat Chryſippus, operas ſuas in diem aut tempus locant: ſic de ſeruis ſentiendum, liberos eſſe, dumtaxat perpetuâ nobis operâ abſtrictos. De ipſis Mercenarijs ſeruis, infrà lib. VI. cap V.*

131. OPERIS.] *Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cùm in libris* operas *exſtet: haud inuitus Mureto aſſentiar legenti,* quàm ad quod operas locauit.

132. FELICIVS NATO.] *Libero, ingenuo, nobili.*

133. QVID

nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domum inuentum. A
An æquum tibi videtur, quibus, ſi minus debito faciant, iraſcimur: non haberi gratiam,
ſi plus debito ſolitoque fecerint? Vis ſcire, quando non ſit beneficium? vbi dici poteſt,
[133] Quid ſi nollet? Vbi verò id præſtitit, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt. Inter
ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domino
iniuriam poteſt accipere: atqui de iniurijs dominorum in ſeruos, [134] qui audiat, poſitus
eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſarijs auaritiam com-
peſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? imò homo ab homine. Deni-
que quod in illius poteſtate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à ſeruo acceperis,
[135] in tuâ poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiam infimis
cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe
[136] contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum: &
hoc ſi parum eſt, [137] pereundo ſeruauit. alius mortem domini [138] adiuuit, alius [139] dece-
XXIII. pit. Claudius Quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradidit, cùm obſideretur B
[140] Adrumentum, & iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſeruos ad ho-
ſtem transfugiſſe, & [141] operæ pretium feciſſe. [142] Deinde vrbe captâ, paſſim diſcurrente
victore, illos per nota itinera ad domum in quâ ſeruierant præcucurriſſe, & dominam
ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam
[143] ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros, ſummâ
curâ celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, vt ſatiatus miles [144] ad Romanos mo-
res citò redijt: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit
vtrumque eueſtigiò illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vitæ ne-
ciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſeruata,
munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſeruata, nobilis fabula, & exemplum
[145] duarum vrbium fuit. In tantâ confuſione captæ ciuitatis, cùm ſibi quiſque conſu-
leret, omnes ab illâ præter transfugas fugerunt. At hi, vt oſtenderent quo animo facta
eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam [146] parrici- C
darum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina
occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, [147] non eſt, dico, ſeruilis
animi,

133. QVID SI NOLLET?] *Herile & minax verbum: cui adhæret, & intellegi datur:* cogam, malo doctus facies.

134. QVI AVDIAT.] *Præfectus vrbis. opinor ab ipſo Auguſto eſſe: etſi Hadriano tribuitur, quòd* ſeruos à dominis vetuit occidi, eoſque iuſſit damnari per iudices, ſi digni eſſent. *Ita Spartianus in eius vitâ. Nempe rettulit, aut roborauit & ampliauit ius illud vetus. Nam & addidit,* Ne lenoni aut laniſtæ venderentur, causâ non præſtitâ.

135. IN TVA POT.] *Callidè. nam innuit, fac liberum, manumitte.*

136 CONTRARIA.] *Vt vitam & mortem dare, quæ ſubiungit.*

137. PEREVNDO.] *Suâ vitâ, eius redemit.*

138. ADIVVIT.] *Vt C. Vettij ſeruus, de quo infrà.*

139. DECEPIT.] *Vt L. Domitij, de quo item infrà.*

CAP. XXIII. 140. ADRVMENTVM.] *Mureti lectio: nam priſca omnis* Grumentum. *Atque illud in Italiâ in Lucanis eſſe, Liuius, Florus, Appianus, Ptolemæus dicunt. Quid, quòd Macrobius in hoc ipſo facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quòd mox de* Romano milite *ſequitur. Quid ergo? nónne bella Punico Hoſtilia multa Italiæ loca, & in eo præſertim tractu? Potuit & ſociali bello euenisse, ex Flori* III. *cap.* XVIII.

141. OPERÆ PRET.] *Sunt ipſa Claudij verba. non ambigo. Pretium operæ, id eſt, condignam mercedem labore & periculo ſuo cepiſſe. Ita Liuius initio operis:* Facturúſne operæpretium ſim.

142. DEINDE.] *Credam veriùs diſtingui, & antiquâ compoſitione:* operæpretium feciſſe deinde. Vrbe captâ.

143. AD SVPPLICIVM.] *Eadem Macrobius,* I. *Saturn. cap.* XI.

144. AD ROM. MORES.] *Mites & modeſtos.*

145. DVARVM VRBIVM.] *Quarum? Grumenti, & Romæ, ait Gruterus: quia vtraque potuit æmulari. Sed cur non plurium etiam vrbium? cur non orbis?* D *Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius ſtet)* duarum, *habuiſſe tantùm: itaque ex eo faciendum prorſus,* dominarum. *Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: ſed profectò eijciendum. Quod exemplum hîc dominabus? quiáne vna ſeruata? quid imitentur? ſeruorum tota laus eſt, vt ſcimus. Ego verò conijcio, & mihi certè approbo, fuiſſe:* exemplum duraturum. *Nihil à ſcripturâ abeo: ſenſum ipſum Seneca tangit. Illa, inquit, ſic ſeruata, nobile & ſcriptis ſæculiſque conſecratum exemplum eſt.*

146. PARRICIDARVM.] *Quaſi dominam ad ſupplicium raperent.*

147. NON EST.] *Libri mei:* non dico. *Omnino lego:* non, dico, eſt. *Illa inſertio & repetitio valdè affirmant.*

CAP.

A animi, egregium factum famâ ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur
ad Romanum [148] imperarorem. Seruus eius gladium miliri ipſi, à quo trahebatur, edu-
xir, & primùm dominum occidit: deinde, *Tempus eſt*, inquir, *me & mihi conſulere: iam do-
minum manumiſi.* arque ita ſe vno ictu tranſiecir. Da mihi quemquam, qui magnificen-
tiùs dominum ſeruarit. Corfinium Cæſar obſidebar: tenebarur incluſus Domitius. XXIV.
Impetauit medico, eidemque [149] ſeruo ſuo, vt ſibi [150] venenum daret. Cùm tergiuer-
ſantem viderer: *Quid cunctaris*, inquit, *tanquam tuâ in poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo*
[151] *armatus.* Tum ille promiſir, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo
cùm ſopitus eſſet, acceſſir ad filium eius: *Iube me*, inquir, *adſeruari, dum ex euentu intelli-
gas, an venenum patri tuo dederim.* Vixir Domirius, & ſeruarus à Cæſare eſt: prior ta-
men illum ſeruus ſeruauerar. Bello ciuili, proſcriptum dominum ſeruus abſcondit: XXV.
& cùm [152] anulos eius ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrir: nihil
ſe deprecari, quo minùs imperata peragerent, dixir: & deinde ceruicem porrexit. Quanti
B viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erar [153] rara fides dominum mori
nolle? in publicâ crudelitare mitem inueniri, in publicâ perfidiâ fidelem? cùm præmia
proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere? Noſtri ſæ- XXVI.
culi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & pænè publi-
ca rabies, quæ omni ciuili [154] bello grauiùs togatam ciuitatem confecir. Excipiebatur
ebriorum ſermo, ſimpliciras iocantium. nihil erat tutum: omnis ſæuiendi placebat
occaſio. Nec iam reorum exſpectabatur euentus, cùm eſſet [155] vnus. Cænabat Paullus
prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæſaris habens, [156] ectypam, & emi-
nente gemmâ. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc [157] verba quæſiero, quemadmodum
dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & [158] Maro, ex notis illius tem-
poris veſtigatoribus, notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio anulum
extraxit. & cùm Maro conuiuas teſtaretur, admotam eſſe [159] imaginem obſcœ-
nis, & iam [160] ſubſcriptionem componeret: oſtendit in [161] manu ſuâ ſeruus anulum.
C Si quis

148. IMPERATOREM.] *Mei libri*, imperium. *& meo animo ſic lege. Ducebatur (notâ phraſi) ad mortem, ad ſupplicium: ducebatur autem, ad iuſſum Romanum. Eueniſſe hoc ſcias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marſi: &* Vettius *iſte inter Duces, Appiano atque alijs.*

CAP. XXIV. 149. SERVO.] *Nam diu medicina Romæ apud libertos aut ſeruos, vt ingenuis parum digna. Iulius Cæſar primus decus addidit, &* ciuitate eos donauit: *qui liberi nempe, & exteri eſſent. Auguſtus deinde, in honorem Antonij Muſæ, immunitatem.*

150. VENENVM] *Vide Plinium lib.* VII. *cap.* LIII. *Suetonium in Nerone, cap.* III. *qui tamen paullò aliter referunt: at conſentit cum Senecâ magis Plutarchus in Cæſare.*

D 151. ARMATVS.] *Quaſi dicat, Iamnunc inferre eam mihi tibiq́; poſſum. Arma ecce, & gladius.*

CAP. XXV. 152. ANVLOS.] *In Appiano* IV. *Ciuil. in Valerio* VI. *cap.* VIII. *in Macrobio. Anulos autem geſtauit ſumeſ, tamquam ingenuus & Senator: vt ſic pro libero ſe approbaret.*

153. RARA FIDES.] *Quidni rara? nam præmijs inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui feciſſet ac caput retuliſſet*, præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: *Appianus.*

CAP. XXVI. 154. BELLO GRAVIVS.] *Tacitus non ſemel oſtendit & queritur*, pacem quouis bello ſæuiorem.

155. VNVS.] *Exitialis omnibus; & accuſari, damnari erat.*

156. ECTYPAM.] *Meus liber*, ectypâ, *diſertè: vt ad gemmam ipſam referatur. Plinius* XXXVII. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſculpturas aptantur. *Ectypa igitur gemma, expreſſa & effigiata.*

157. VERBA QVÆS.] *Ne ſordidis ſcilicet illis & communibus vtar*, matulam ſumere.

158. MARO.] *Qui Tacito tamen non nominatur; quod ſciam.*

159. IMAGINEM OBSC.] *Tanquam in ea Impietas, & læſa maieſtas, quòd ſacra Principis imago ad partes pudendas iuiſſet. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap.* LVIII. Capitale fuiſſe, circa Auguſti ſimulacrum ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe. *Quin Philoſtratus narrat*, damnatum quemdam, quòd ſeruum verberaſſet, qui Denarium cum effigie Cæſaris apud ſe habebat.

160. SVBSCRIPTIONEM.] *Non ea ſenſu, quo Aſconius in Diuinatione notat*, Subſcriptores *ſecundarios quoſdam accuſatores, & ſocios præcipui illius eſſe: ſed hic ipſam accuſationem notat. quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei ſubſcribebant. Eo ſenſu noſter in Ludo, de morte Claudij:* Poſtulat nomen eius recipi, edit ſubſcriptionem. *Vide & Briſſonij Lexicon, in verbo Subſcribere.*

161. MANV SVA.] *Ergo non in Domini fuiſſe: & falſum Maronem arguebat.*

XXVII. Si quis hunc ſeruum vocat, & illum [162] conuiuam vocabit. Sub diuo Auguſto non- A
dum hominibus verba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Rufus, vir ordinis ſenatorij,
inter cænam oprauerat, ne Cæſar ſaluus rediret ex eâ [163] peregrinatione quam parabat:
& adiecerat, *Idem omnes & [164] tauros & vitulos optare.* Fuerunt qui illa diligenter
audirent. Vt primùm diluxit, ſeruus qui cænanti [165] ad pedes ſteterat, narrat quæ
inter cænam ebrius dixiſſet. hortatur, vt Cæſarem occuper, arque ipſe ſe deferat.
Vſus conſilio, [166] deſcendenti Cæſari occurrit. & cùm [167] malam mentem habuiſſe ſe
pridie iuraſſet, id vt [168] in ſe & filios ſuos recideret, optauit: & Cæſarem, vt ignoſce-
ret ſibi, rediretque in gratiam ſecum, rogauit. Cùm dixiſſet ſe Cæſar facere: *Nemo*, inquit,
credet hoc, niſi aliquid mihi donaueris: petiitque non faſtidiendam à propirio ſummam:
& impetrauit. Cæſar ait: [169] *Meâ cauſſâ dabo operam, ne vnquam tibi iraſcar.* Honeſtè
Cæſar, quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit
exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cùm ſeruum antè laudauerit. Num exſpe-
ctas, vt tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro liber-
XXVIII. tate eius Cæſar numerauerat. Poſt tot exempla num eſt dubium, quin beneficium B
aliquando à ſeruo dominus accipiat? Quare potiùs perſona rem minuat, quàm perſo-
nam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero
nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines [170] in atrio
exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis [171] ſtemmatum illigata flexu-
ris, in parte [172] primâ ædium collocant: noti magis, quàm nobiles ſunt. Vnus omnium
parens [173] mundus eſt: ſiue per ſplendidos, ſiue per ſordidos gradus, ad hunc prima cu-
iuſque origo perducitur. Non eſt, quòd te iſti decipiant; [174] qui cùm maiores ſuos re-
cenſent, vbicumque [175] defecit nomen illuſtre, illicò deum fingunt. Neminem deſpe-
xeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgente adiuta fortunâ.
[176] Siue

162. CONVIVAM.] *Maronem. indignum eo nomine, qui cædes & accuſationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII 163. PEREGRINATIONE QVAM.] *Verbum hîc meus liber inſerit*, peregrinatione ille.

164. TAVROS.] *Iocosè. quia in periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum ſaluus ille rediſſet. Similis iocus in Ammiani* XXV. *de Iuliano*: Æſtimabatur, ſi rediſſet de Parthis, boues iam defuturos Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæſari: Si tu viceris, nos perimus.

165. AD PEDES.] *Domini, atque etiam lecti, ſi ille imus iaceret. Si medius, aut ſummus; tum ad latus poſticum lecti ſtetiſſe, ad iacentium pedes, apinandum: id eſt, ponè dominum. Martialis inde iacus:*

Omnia cùm retrò pueris obſonia dones,
Cur non menſa tibi ponitur A pedibus?

166. DESCENDENTI.] *E palatio in forum.*

167. MALAM MENT.] *Sollennia verba in ſatisfactione. Tibullus*: Et ſe iurabit mente fuiſſe malâ: *id eſt, parum ſuâ & ſanâ.*

168. IN SE ET FILIOS.] *Superſtitio in votis aut imprecatione. ſi irrita eſſe non poſſent; tunc in ſe ea potiùs reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus*:

Et mala ſiqua tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas. capiti ſint precor illa meo.

Noſter lib. IV. *infra, cap.* XXXI. Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.

169. MEA CAVSSA.] *Facetè. Nam ego iure debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari ſolent; ego, qui lædor.* C

CAP. XXVIII. 170. IN ATRIO.] *Romanus ritus, quem ſuſè explicaui* I *Elect. cap.* XXIX.

171. STEMMATVM.] *Plinius* XXXV. *cap* II. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. *Erant minores, & rotundæ imagines, quæ ad latera adſitæ genus illius maternum, aut & propinquas notabant: illius tamquam præcipui, cuius imago. Statius*:

Non tibi clara quidem ſenior placidiſſime gentis
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma.

172. PRIMA.] *In atrio, vbi ſalutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus oſtentui.*

173. MVNDVS.] *Cælum. nam Stoicâ ſententiâ, ex illa animæ, & è ſideribus. Seneca epiſt.* XLIV. *in hac ipsâ re*: Omnes, ſi ad primam originem reuocentur, à dijs ſunt. D

174. QVI CVM] *Ita continuaui, & in parte ſententiam tuui, ex libris.*

175. DEFECIT.] *Hîc Apalla me deſerit. Libri ferè habent.* vbicumque nomen illuſtre fecit illo dominium fingunt. *Meus*, dominia: *vnus atque alter*, illo deum fugiunt, *alii* fulgiunt. *Mihi non diſpliceat*, vbicumque nomen illuſtre defecit, in loco Deum fingunt: *aut* Deum fulciunt. *Quaſi dicat: Quid iſti vani ſe iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cùm omnes à Dijs ſimus? Defecit autem nomen illuſtre, in capite & origine: quam ferè ſolent ad deos referre.*

176. SIVE

A [176] Siue libertini ante vos habentur, ſiue ſerui, ſiue [177] exterarum gentium homines: eri-
gite audacter animos, & quidquid in medio ſordidi iacet, tranſilite. exſpectat vos [178] in
ſummo [179] magna nobilitas. Quid ſuperbiâ in tantam vanitatem attollimur, vt benefi-
cia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum ſpectemus, obliti meritorum? Seruum
tu quemquam vocas libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ, imò adulterarum commune
mancipium? Seruum vocas [180] quemquam tu? Quò tandem ab iſtis [181] gerulis raperis,
[182] cubile iſtud tuum circumferentibus? quò te penulati iſti [183] in militum & quidem
non vulgarem cultum ſubornati? quò, inquam, te iſti efferunt? ad oſtium alicuius
[184] oſtiarij, ad hortos alicuius [185] ne ordinarium quidem habentis officium. Et dein-
de negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari, cui oſculum alieni ſerui beneficium eſt.
Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tempore ſeruos deſpicis, & colis. Imperioſus
intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quàm contemnens.
Neque enim vlli magis abijciunt animos, quàm qui improbè tollunt: nulliq́ue ad cal-
B candos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt. Dicen- xxix.
da hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam hominum ex fortunâ pendentium, vin-
dicandumq́ue ius beneficij dandi ſeruis, vt filijs quoque vindicaretur. Quæritur
enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus ſuis poſſint, quàm accepe-
rint? illud conceditur, multos filios maiores potentioreſque exſtitiſſe, quàm parentes
ſuos: æquè & illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri, vt meliora tribuerint:
cùm & fortuna illis maior eſſet, & melior voluntas. Quidquid, inquit, eſt, quod dat pa-
tri filius, vtique minus eſt: quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam
beneficio eius vincitur, [186] cuius beneficium eſt ipſum, quòd vincitur. Primùm, quæ-
dam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs ſuis maiora ſunt. nec ideò aliquid non eſt
maius eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantum procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non
res principia ſua magno gradu tranſit. Semina, omnium rerum cauſſa ſunt: & tamen
minimæ partes ſunt eorum quæ gignunt. Adſpice Rhenum, adſpice Euphratem, omnes
C denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic vnde effluunt æſtimes? Quidquid eſt
quo timentur, quo nominantur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicem, nemora non
ſurgent; nec tanti montes veſtientur. Adſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes, altiſſi-
mas, ſiue craſſitudinem ſpatiumq́ue ramorum, latiſſimè fuſas: quantulum eſt his com-
paratum illud, quod radix tenui fibrâ complectitur? Innituntur fundamentis ſuis tem-
pla, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent.
Idem in ceteris euenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem
quidquam conſequi, niſi parentum beneficium antecceſſiſſet: ſed non ideò quidquid con-
ſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infan-
tem, nihil eorum quæ conſilio ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere no-
minis claritatem, quam ciuili ac militari induſtriâ merui. nunquid tamen ideò maxi-
mis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, cùm æquè ſine patris bene-
ficio,

D 176. SIVE LIBERTINI.] *Ita diſpunximus, & vos (auctore meo libro) non nos ſcripſimus: ac ſententia dedimus lucem.*

177 EXTERARVM.] *Id eſt, O vos, ſiue libertini genus, ſiue ſeruis, ſiue & peregrinis: attollite animos, & cælum auctorem cogitate.*

178. IN SVMMO.] *In primâ origine.*

179. MAGNA NOBIL.] *Quæ? illa cæleſtis.*

180. QVEMQVAM TV?] *Addidi à meo libro: & repetitio illa acris eſt, & pungit.*

181. GERVLIS] *Lecticarijs, qui humeris ferebant.*

182. CVBILE.] *Lecticam. nam in eâ iacebant, & cubabant.*

183. IN MILITVM.] *Nam Penula militum veſtis, & quidem honeſtiorum paullò, colore ruſo. Martialis:*

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris militibuſque color.

Vide nos, 1. Elector. cap. de Lecticâ: etſi de militum puniceâ veſte plura etiam ſint dicenda, in loco.

184. OSTIARII.] *Viliſſimi ſerui, ſed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, vt molles aditus habeas, adularis.*

185. NE ORDINAR.] *Iterum de ſeruo, & quidem vili: qui Vicarius alterius eſſet. Nam Ordinarij, primi ſerui. Vide Epiſt. CX.*

CAP. XXIX. 186. CVIVS BENEF.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipſe qui vincit, id eſt filius, à patre.*

XXX. ficio, quàm ſine nutricis, non potuerim ad vlteriora procedere? Qu[illegible] A
quidquid iam poſſum, debeo: cogita non eſſe initium mei patrem, ne auum [illegible].
Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. Atq[illegible] ne-
mo dicit me plus debere ignotis, & vltra memoriam poſitus maioribus, quam patri: plus
autem debeo, ſi hoc ipſum quòd genuit me pater meus, maioribus debet. [187] Quid-
quid præſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationem paterni muneris eſt: quia
non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiam ſi quis patrem meum ægrum ac moritu-
rum ſanauerit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio eius minus ſit. non enim
genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud [188] verius ſit æſtimari, an id quod
potui, & id quod feci, meum ſit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus
ſum, per ſe intuere quale ſit: animaduertes exiguum & incertum, & boni malique com-
munem materiam: ſine dubio primum ad omnia gradum: ſed non ideò maiorem om-
nibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad ſummam prouexi dignitatem, & principem
vrbis ſuæ feci: nec tantùm rebus à me geſtis nobilitaui, ſed ipſi quoque gerendarum in-
gentem ac facilem, nec tutam minùs, quàm glorioſam dedi materiam. Honores, opes, B
quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cùm ſupra omnes ſtarem, infra illum
ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum, quòd iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo tibi, Eſt
prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. ſed ſi ad benè viuendum minima portio eſt vi-
uere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam
etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficijs, [189] etiamſi
non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vitâ reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici,
cùm ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cùm vitam tibi non [190] voluptatis meæ
cauſsâ, aut certè per voluptatem dederim: cùm tantò maius ſit retinere ſpiritum, quàm
XXXI. accipere, quantò leuius [191] mori ante mortis metum. Ego vitam dedi ſtatim illâ
vſuro: tu neſcituro, an viuerem. ego vitam dedi, mortem timenti: tu vitam dediſti, vt
mori poſſem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis
genuiſti, [192] onus alienum. Vis ſcire, quàm non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare? C
[193] ſi expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo, minimum eſſe be-
neficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc
initium muneris, & alijs officijs ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed benè viue-
re. At benè viuo: ſed potui & malè. ita hoc tantùm eſt tuum, quòd viuo. Si vitam impu-
tas mihi per ſe, nudam, egentem conſilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi
imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis
artibus me ſtuduiſſe, vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo,
maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti:
XXXII. ego tibi filium, qualem genuiſſe gauderes. Aluit me pater. ſi idem præſto, plus
reddo: quia non tantùm ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm
ex ipsâ re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantùm meum perueniunt.
Quid ſi quis in tantum proceſſit, vt aut eloquentiâ per gentes enoreſceret, aut iuſtitiâ,
aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque na-
talium ſuorum clarâ luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium con- D
tulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Plato-
nem filios, noſſet? Sophroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare
lon-

CAP. XXX. 187. QVIDQVID PRÆST.] *Sunt verba aduerſarij & ita capienda.*

188. VERIVS.] *Aequius.*

189. ETIAMSI NON.] *Pro his verbis, libri ſcripti:* ſed etiam ſine tuis. *Quæ lectio falſam ſententiam habet: ſed reformari molliter poteſt,* ſed & non.

190. VOLVPTATIS.] *Vt parentes.*

191. MORI.] *Acutè extenuat beneficium paternum, & ſuum auget. Sicut leuius eſt mori, priuſquam timeas mori, nempe in infantiâ aut pueritiâ; ſic maius æſtimandum retinere aliquem in vitâ, cuius ſenſum iam habet, quàm dare eam non ſentienti.*

CAP. XXXI. 192. ONVS ALIEN.] *Scilicet matris, quæ in vtero geſtauit.*

193. SI EXPOS.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum. quia ſi patì eam expoſuiſſes (crebrum illa æuo) verterat hoc ipſum beneficium in iniuriam: non ergo per ſe maximum eſt, cui opus educatio, & alia accedant.*

CAP.

A longum eſt, qui viuunt ob nullam cauſſam aliam, quàm quòd illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Vtrùm maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippam quidem [194] notus: an patri dedit Agrippa, [195] nauali coronâ inſignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiam [196] vincerent, & nullâ poſteà vincerentur? Vtrùm Octauius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illum [197] vmbra adoptiui patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma ciuilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſuâ naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos iam conſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla, nondum ſatis faciunt, nec beneficia parentum ſuorum [198] ſupermicant:
B capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt.

Seruauit [199] in prælio patrem Scipio, & [200] prætextatus in hoſtes [201] equum concitauit: XXXIII.
parum eſt, quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula [202] maximos duces cùm maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quòd ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quòd annos ſuos tranſiluit. Adijce, vt idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi conſulatum, ac tertium, aliosque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat; & quod eſt militantibus viris ſpecioſiſſimum, diuitem illum ſpolijs etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adijce vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adijce vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, maiorem nobilitatem nobili viro adijciat. [203] Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vul-
C gare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi vrbi neſcio, vtrùm maius præſidium afferens, an decus. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris XXXIV.
diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficia filij, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile, [204] nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo [205] conſortem habet, in quo ſpectauit [206] legem patriam, [207] præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potiùs quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit, quàm acceperat: cùm vitam beatam

CAP. XXXII. 194. NOTVS.] *De hoc ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib.* II. *Controu.* IV.

195. NAVALI.] *E roſtris nauium concinnatâ: quam duo mortalium M. Varro & Agrippa acceperunt. Plinius* XVI. *cap.* IV.

196 VINCERENT.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumq́ inuicto ſplendore.*

D 197. VMBRA ADOPT.] *Iulij Cæſaris. Adultas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.*

198. SVPERMICANT.] *Veteres codices*, Superiniciunt.

CAP. XXXIII. 199. IN PRÆLIO.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius* XXI. *Valerius, & alij: Plinij error eſt, lib.* XVI. *cap.* IV. *qui ad Trebiam ſcribit.*

200 PRÆTEXTATVS.] Iam pubeſcens, *vt Liuius loquitur:* vixdum annos pubertatis egreſſus, *vt Valerius.*

201. EQVVM.] *Nam totum prælium illud equeſtre.*

202. MAXIMOS.] *Intellegit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant.*

203. DIC SCIP.] *Pone nunc & adſer Scipionis illius patrem: quid præ his erit.*

CAP. XXXIV. 204. NEC DANTI.] *Imò verò voluntarium, abuto & communi ſenſu. Itaque libri,* ſed danti. *Tota periodus confuſa & tenebroſa, ſic reſtituenda:* & facile. Sed voluntarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e. q. d. ſ. neſcit. *Inſeritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certâ voluntate homo gigni, & ipſe in alijs faminis genuerit.*

205. CONSORTEM.] *Vxorem. nec ſine eâ genuit, aut ſibi vni hoc beneficium inſcribit.*

206. LEGEM.] *Quæ iuſſit ducere.*

207. PRÆMIA.] *Data ab antiquo patribus: honores, anteceſſiones, & ſolio. quæ poſteà lex Iulia & Popia immensùm auxerunt.*

208. INSTI-

beatam patri reddiderit, acceperit tantùm vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quòd [208] inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus: vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum inter prima ac maxima intereſt. nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt. A

XXXV. Iam tempus eſt quædam ex [209] noſtrâ (vt ita dicam) monetâ [210] proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vitâ melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterùm liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quàm dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpiùs periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficium accepit, maius accipit, quò magis eo indiget: magis autem indiget vitâ qui viuit, quàm qui natus non eſt, vt qui ne indigere quidem omnino poſſit: maius ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quàm filius à patre, quòd natus eſt. Patris beneficia vinci à filij beneficijs non poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt: ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ, ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficiū dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quàm accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur: filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio pater, B

XXXVI. qui vitam accepit, quam ipſe illi dederat. Hæc non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. naturâ enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem [211] volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur) vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficijs impares? Niſi hoc ita iudicamus, excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideò vicerunt, quia occupauerunt. ſumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, vt [212] vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per ve- C

XXXVII. ſtigia ſua ire ad victoriam ſæpè iam partam ex parentibus iubeant. Vicit Æneas patrem, ipſe eius in infantia leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cùm complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcinâ premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij poſuit. Vicêre [213] Siculi iuuenes, cùm Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in ma- D

gnam

208. INSTITVTIS.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet*, in ſtudijs.

CAP. XXXV. 209. NOSTRA MON.] *Stoicâ? an tuâ propriâ, ô Senecâ? Credo illum hæc à ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt.*

210. PROFERRI.] *Poſt hæc verba meus liber opt.* Siquid melius vitâ eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt beneficijs à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt ſpuria damnem, etſi tamen iterari poſt videntur.*

CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illâ ſcruposâ & ſpinosâ.*

211. VOLENTIBVS.] *Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque*, legibuſque. *Dicas fuiſſe*, volentibus lætiſque, *vel etiam* libentibuſque.

212. VINCATIS OPTANTES.] *Ita legendum. Claudianus:*

Adſpice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 213. SICVLI.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Aelianus. Catanæos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de ijs epigramma eſt:*

Adſpice

A gnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. [214] Diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrimque flammâ recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tutò auderent. [215] Vicit Antigonus: qui cùm ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle tegnare, cùm poſſis. Vicit patrem, imperioſum quidem T. [216] Manlius: qui cùm [217] ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiſi (& benè meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exſilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obijciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, *Niſi iuras*, inquit, *te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tuâ poteſtate eſt*, [218] *vtro modo pater meus accuſatorem non habeat*. Iurauit tribunus: nec fefellit, & cauſam actionis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impunè tribunum in ordinem redigere. Alia ex alijs exempla ſub- XXXVIII.
eunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protule-
B runt, & è plebe aceruoque ignobili nunquam tacendos ſæculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quàm laudabile, quamque nunquam à memoriâ hominum exiturum, poſſe [219] hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquum fuit ac durum, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficijs vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere poterit; neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficijs vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus vbique prædicabit, â filio ſuo ſe beneficijs victum? Quid autem eſt felicius, quàm [220] ſibi cedere?

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos ſemper honore coli.
Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ,
C Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe Amphinomum *&* Anapum.

214. DISSEDISSE.] *Meliùs veteres*, diſceſſiſſe: *vel & meliùs mei libri* deceſſiſſe, *quaſi, per honorem & reuerentiam, viam dediſſe.*

215. VICIT ANTIGONVS.] *Vbi hoc ſcriptum? aut quis iſte Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt, an ex ſcriptoris culpâ? Pro re quidem legendum:* Vicit Antigoni F. *id eſt*, filius. *Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolemæum regem vicit: & ſtatim à victoriâ Cyprum inuaſit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hoſtiles patri tradidit: qui tunc denique* Regis *nomen aſſumpſit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib.* XX.

216. MANLIVS.] *Cicero* III. *De Offic. Liuius lib.* VII. *Valerius* V. *cap.* IV.

217. AD TEMPVS.] *Ego atque alij hic ſimus. ſed cùm in meo codice nunc repertum*, cùm antè ad tempus; *nihil ambigo legere*, ante id tempus: *nempe diei dictæ, & rei iam narrandæ.*

218. VTRO MODO.] *Siue iuratus (quod poſco) abſiſtas; ſiue hoc gladio traiectus æternùm ſileas.*

CAP. XXXVIII. 219. HOC DICERE.] *Quod Lesbonicus ille, apud Plautum:*

Semper ego, vſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentiâ,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperijs & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum.

225. SIBI CEDERE.] *Quaſi filius, alter ſit ille. Non nolim tamen*, ſic cedgre. *At meus liber*, ibi occidere. *quaſi in pugnâ illâ cadere.*

L. ANNÆI SENECÆ

AD ÆBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

ARGVTA ferè tractat, ſed vtilibus (vt ſemper) mixtis. Quærit, an Benefi- B
cium & Gratia per ſe expetenda? aſſerit, contra Epicuréos, qui omnia fru-
ctu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quòd etiam Dij dent Beneficia: quod ipſum contra illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem verſari in Beneficijs docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Vtilis, adſpectu. Tum quærit, An quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.

CAPVT PRIMVM.

EX omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri C
nihil tam neceſſarium, aut magis (vt ait Saluſtius) cum curâ dicendum, quàm quod in manibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint? [1] Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificū, ſi quidquam habet venale. Quid enim eſt turpius, quàm aliquem computare, [2] quanti vir bonus ſit: cùm virtus nec lucro inuitet, nec abſterreat damno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat. vt contrà in ſe [3] impendere iubeat, ac ſæpiùs in [4] vltrotributis ſit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum eſt, quocunque vocauit, quocunque miſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine vllâ ſanguinis ſui parſimoniâ vadendum, nec vnquam imperium eius detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc gratè fecero? [5] quòd feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid fortè obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, D
non poteſt alia eius conditio eſſe, cùm eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe
II. honeſtum, ſæpè & abundè probatum eſt. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicatâ & vmbraticâ turbâ, in conuiuio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, [6] voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re totâ, & de poteſtate eius ambigitur. non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt. ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare: tu illam iubes ſignum p[illegible]te. Quid, inquit, tuâ refert? & ego, ſine virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me [8] mancipaui [illegible] remotâ illâ, improbo & damno. de hoc vno diſputatur, vtrùm virtus ſummi boni cauſſa ſit, an ipſa ſummum bonum.

[9] Vt hoc

A [9] Vt hoc vnum quæratur, ordinis tantùm exiſtimas mutationem? iſta vero confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre. Non indignor, quòd poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quòd omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſime ab illâ reſiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis, [10] quàm iſti effœminato bono [11] inſerenda. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium de quo nunc agitur dare, virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſsâ vllius alterius rei dare, quàm vt datum ſit. Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique, non digniſſimo, daremus: nunc vero diuiti [12] importuno pauperem præferimus. non eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Præterea, ſi vt prodeſſemus, ſola nos inuitaret vtilitas, minimè beneficia diſtribuere deberent, qui facillimè poſſent, locupletes, & potentes, & reges, alienâ ope non indigentes. Dij verò tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus [13] fundunt, non darent. in omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenoſque & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo beneficium dabunt, ſi vna dandi cauſſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt beneficium, ſed fœnus: circumſpicere, B non vbi optimè ponas, ſed vbi quæſtuoſiſſimè habeas, vnde facillimè tollas. Quod cùm longè à dijs remotum ſit, ſequitur vt liberales ſint. nam ſi vna beneficij dandi cauſſa ſit dantis vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficij cauſſa eſt. Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, IV.
ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) [14] nihil agit, nec magis illum [15] beneficia, quàm iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, [16] non exaudit precantium voces, & vndique ſublatis in cælum manibus vota

COMMENTARIVS.

C CAP. I. 1. INVENIVNTVR] *Epicurei.*

2. QVANTI.] *Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſit pretium.*

3. IMPENDERE.] *Non accipere ab eâ, ſed dare. damnoſaptùs (externa ſi ſpectes) iacturaq́; ſit.*

4. VLTROTRIBVTIS.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltrò dat: factum, vt* Vltrotributa *dicerentur. Vide Turnebum* 1. *Aduerſ. cap.* XXIX. *Sententia igitur, ex alluſione: Virtus adeò lucrum & tributa non accipit, vt ſapiùs erogет, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in Epiſtolâ* CXIII. Me iuſtum eſſe gratis oportet. parum eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltrò etiam impendere D iuuet.

5. QVOD FECERIS.] *Factum ipſum, facti merces.*

CAP. II. 6. VOLVPTAS SINE.] *Diſſertatio eadem, De vit. beat. capp.* IX. X. XI. XII. *Vide.*

7. SIGNVM PETERE.] *A militiâ, in quâ Tribuni minoreſq́; duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram libro* V.

8. MANCIPAVI.] *Totum, & quaſi mancipio dedi. Nam Epicurei in eâ, & ob eam, viuunt. Statim,* diſputari, *non* diſputatur, *libri mei habent: & feras, vt ſint Epicurei etiam illius verba.*

9. VT HOC VNVM.] *Seneca iam reſponſio.*

10. QVAM ISTI.] *Ellipſis crebra, vt illud* Magis *intellegatur. Ita autem ſcripſi.*

11. INSERENDA.] *E libris aliquot legas:* effœminato bono. Inſerenda hæc, Liberalis, fuerunt: *quibus abeſt* τὸ, dicenda.

CAP. III. 12. IMPORTVNO] *Ambigo an non,* diuiti, opportuno. *Nos verò, inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpè diuiti homini, aut opportuno: id eſt, commodo, & qui vſui eſſe poſſit.* Opportunus, ἐπιτήδειος. *Tamen* Importuno *etiam: id eſt, petenti & vrgenti.*

13. FVNDVNT.] *E diuite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum?*

CAP. IV 14. NIHIL AGIT.] *Noſter, Ludo de morte Claudij:* Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει: Epicureus deus neque ipſe negotium habet, neque aliis exhibet. *Cicero* 1. *de Legib.* Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem *intellegit*) ſcripſit; Nihil curare deum, nec ſui, nec alieni. *Auſonius, ex eâ mente:*

Quod eſt beatum, morte & æternâ carens,
Nec ſibi parit negotium, nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus, in Epiſtolâ ad Herodotum (Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται): Non enim conueniunt actiones, & curæ, & iræ, & gratiæ ſummæ beatitudini, ſed infirmitatis hæc ſunt, & metus, & indigentiæ aliorum.

15. BENEFICIA.] *Lucretius:*

Nec benè promeritis capitur, neque tangitur irâ.

16. NON EXAVDIT.] *Videbatur robuſtius,* num exaudit: *interrogando.*

vota facientium, priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem A [17] omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos; niſi noſſent illorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluentia. Quis eſt autem tam miſer, tam neglectus, quis tam [18] duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. inuenies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes: neminem eſſe, ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parum autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſurâ, tranſeamus, parum dedit natura, cùm [19] ſe dedit?

V. Non dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum mulcentia? vnde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodo noſtris prouiſum eſt: vſque [20] in delicias amamur. Tot arbuſta, non vno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ, vt inerti quoque B [21] fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia [22] in ſicco ſolidoque, alia in [23] humido innaſcentia, alia per [24] ſublime dimiſſa: vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commercijs viam, vaſto & nauigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile [25] incrementum trahunt, vt anhela & feruenti ſubiecta cælo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid [26] medicatorum torrentium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

—— [27] *Te Lari maxime, teque*

Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum latè patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla defôdit, tot flumina emiſit [28] in aëra, ſuper quæ decurrunt [29] ſola aurum vehentia; C argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in ſummâ terrâ [30] ſigna diſpoſuit: negas te accepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in quâ marmoris aliquid reſplendeat, & [31] tectum nitidius, auro aut coloribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens tibi domicilium, ſine vllo [32] incendij aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues [33] cruſtas, & ipsâ quâ ſecantur [34] laminâ graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles,

17. OMNES MORTALES.] *Planè omnes, etiam iſti à Nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.*

18. DVRO FATO.] *Dys aduerſis natus, & In miſerias. Petronius:* Hunc adoleſcentem quem vides, malo fato natus eſt.

19. SE DEDIT.] *Videndam fruendamq́. Adſpicimus eam, paſcimur ab eâ, & variè oblectamur.* Natura *hic, Mundus.*

CAP. V. 20. IN DELICIAS.] *Id eſt, vt matrum inſtar, etiam delicatè nos habeat.*

21. FORTVITA.] *Obuia, ſponte nata.*

22. IN SICCO.] *Terreſtria.*

23. HVMIDO.] *Piſces.*

24. SVBLIME.] *Aues.*

25. INCREMENTVM.] *Vt Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap.* XXVI.

26. MEDICATORVM.] *In quibus ſulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Quæſt.* III. *cap.* XX. *item de Prouid. cap.* II.

27. TE LARI.] *Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt; ac poſt flumina de lacubus cùm dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit.*

CAP. VI 28. IN AERA.] *Meus* in archa. *An fortè,* in arenâ? *Sed tum diſtingue,* emiſit, in arenâ.

29. SOLA AVRVM.] *Putant hæc mutila: ego ſana ſarta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, ſuper quæ ſola decurrunt. Et veriſſimum eſt. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in* D *arenis ſuis supernè vehunt.*

30. SIGNA.] *E terra colore, atque alia quæ metallorum leguli obſeruant.*

31. TECTVM] *Interius accipe, lacunar ipſum. Nam de coloribus quæ iungit, in extimo tecto vix conueniunt.*

32. INCENDII.] *Imponis Seneca. hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoicâ ſententiâ, receſſura. Tu ſæpè, & tamnunc cap.* VIII.

33. CRVSTAS.] *Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Cariæ inuentum fuiſſe, Plinius ambiguè prodit lib.* XXXV. *cap.* VI.

34. LAMINA GRACILIORES.] *Tenuiores ſed ſerrâ. Nota de hac gracilitate.*

35. TECTVM

A moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, [35] tectum verò aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te [36] vllum munus accepiſſe? Et cùm iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? vnde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis, atque ordinas, lucem? vnde ſanguinem, cuius curſu vitalis continetur calor? vnde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis vltra ſatietatem laceſſentia? vnde hæc irritamenta iam laſſæ voluptatis? vnde iſta quies, in quâ putreſcis, ac mareſ? Nónne ſi gratus es, dices,

— Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper Deus. illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregibus vbique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiua ſubſtituit,
B qui non calamo tantùm cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad [37] aliquam tantùm [38] oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra iſta, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quàm quòd creſcimus, quàm quòd ad conſtitutum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc [39] ad ſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & vltimus [40] ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniumque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus [41] producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt natura, [42] quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo & partibus eius inſerta? Quoties voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum [43] noſtrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & [44] tonantem, & ſtatorem: qui non (vt C hiſtorici tradiderunt) ex eo quòd poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia, ſtator, [45] ſtabilitorque eſt: hunc eumdem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cùm fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ ceteræ pendent. Quæcumque voles VII.

35. TECTVM.] *Cælum ipſum.*

36. VLLVM.] *Mei*, nullum: *Græcanico more.*

37. ALIQVAM TANTVM.] *Diu eſt, cùm emendaui*, aliquantam: *& palam accedit meus liber.*

38. OBLECTATIONEM.] *Mei alyq.*, obſeruationem. *cur reÿcias? Obſeruatio eſt, & leges in modulando: ſed pauca & lenes in paſtorio calamo inflando.*

39. AD SVRGENTEM.] *Concinnius*, adſurgente D iam ætate: *& mox*, tranſeunte.

40. ILLE DIES.] *Ferri poſſit, nec ſententia quidquam peccat. At libri aliò ducunt*, qui ille deus ſurgenti iuuentæ. *aut vt meliores, meique*, ille dens *Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certè ita ſcripſit) illum, qui iuuentam finit, & ad viriles ſtatoſque annos ducit.* Ii Genuini *ſunt duo, Latinis ſic dicti, ſiue* Maxillares: *Græcis* κρατῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. *Plinius de iſtis, lib. XI cap* XXXVII. Homini nouiſſimi, qui Genuini vocantur, circiter vigeſimum annum gignuntur. *Quod ille ex Ariſtot.* II. *De Hiſt. anim. cap.* IV. *ſumpſit. At Hippocrates producit paullò magis terminum, & naſci ait* ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι: in quartâ hebdomade annorum. *Ad mentem igitur Seneca hæc obſeruatio, & ipſa Græca verba. quia* κρατῆρας *dicunt*, παρὰ τὸ κραίνειν τὴν ἡλικίαν: ab eo quòd perficiant iuuentam; *ſiue* σωφρονιστῆρας, *quaſi* prudentes, *quòd adoleſcentiam tunc deſinant, & in virilem maturitatem tranſire.*

41. PRODVCIT INGENIA.] *Videbatur legendum*, ingenita. *Sed cùm Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Animâ, cap* XX. *nil mutemus. Producit igitur ingenia*, ex ſeminibus ſcilicet inſitis, & occultis per infantiam, quæ ſunt & intellectus. *Ita enim ibi ille doctor: & me, ſi voles, vide* III. *Phyſiol. Diſſert.* VII.

CAP. VII. 42. QVAM DEVS.] *Idem lib.* II. *Quæſt. Nat. cap* XLV Vis illum Naturam vocare? non peccabis. *Adde huic res ceteras. Plinius fine cap.* VII. *lib.* I. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque eſſe, quod Deum vocamus. *Nos in Phyſiol.* I. *Diſſertat.* V.

43. NOSTRARVM.] *Falsò. an tantùm rerum noſtrarum auctor? omnium. Libri veteres.* naturarum: *rectum erit, mutato numero*, naturæ. *Natura rerum, in communi ſermone, hoc totum.*

44. TONANTEM.] *Quod Græcâ etiam voce receptum efferri, docent lapides, in quibus legi* IOVI BRONTONTI.

45. STABILITORQVE.] *Sic libri fidi. & eſt dumtaxat explicatio prioris cognominis, non ipſum.*

CAP.

voles illi nomina propriè aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium rerum continen- A
VIII. tia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera. Hunc & Liberum patrem, &
Herculem, ac Mercurium [46] noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium parens ſit,
quòd [47] ab eo primùm inuenta [48] ſeminum vis eſt, [49] conſultura per voluptatem. Hercu-
lem: quia vis eius inuicta ſit, quandoque laſſata fuerit operibus editis, [50] in ignem receſ-
ſura. Mercurium: quia [51] ratio penes illum eſt, [52] numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quo-
cumque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum ip-
ſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ.
quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine naturâ: ſed idem eſt vtrumque, [53] nec diſtat.
Officium ſi quod à Senecâ accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non crediro-
tem mutares, ſed nomen. quoniam ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cogno-
men, idem tamen ille eſſet. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunam: omnia eiuſdem
Dei nomina ſunt, variè vtentis ſuâ poteſtate. Et iuſtitia, probitas, prudentia, fortitudo,
IX. frugalitas, vnius animi bona ſunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet. Sed
ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos B
Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam
conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt. vna ſpectatur in eo acci-
pientis vtilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligen-
ter eligendos quibus beneficia demus: quia nec agricolæ quidem ſemina arenis com-
mittunt. [54] Quod ſi verum eſt, noſtram vtilitatem in beneficijs dandis ſequimur, quem-
admodum in arando ſerendoque. neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. Præterea,
quæritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium
dare, expetenda res eſſet. quocumque loco, & quocumque modo daretur, beneficium
* erat. [55] * Honeſtum propter nullam aliam cauſſam, quàm propter ipſum, ſequimur.
Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quem-
admodum: per hæc enim conſtat. Itaque cùm eligo cui dem beneficium, id ago, vt be-
X. neficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium. Depo- C
ſitum reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet lo-
co, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, vtrùm infitier, [56] an palàm red-
dam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum nega-
bo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare.
Nihil

CAP. VIII. 46. NOSTRI.] *Stoici. qui placebant ſibi in his talibus, & mythica illa ſiue fabuloſa, ad myſtica & arcana ſubtiliter aptabant. Damnem? haud prorſus: imò Homero auſim dicere mentem hanc fuiſſe. At de re, ipſa hæc aut ſimilia vnius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laertij: qui hoc recenſet, vt dogma ſectæ & ſcitum. Vide me Phyſiol. 1. Diſſert. IX. Eſt & Orphei verſus:*

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἀΐδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος:
Iupiter eſt idem Pluto, Sol, & Dionyſus.

47. AB EO.] *Nuſquam hæc verba in membranis. Ablegari poſſunt; ac ſequens* primùm, *non infeliciter reformari*, per eum.

48. SEMINVM.] *Nulla ea vox in meis. & an non ita ſcripſerit?* quod per eum inuenta vis. *Quæ vis? quam Arnobius explicat:* feruentia numina vim vomuêre Lucilij: *ipſum dico hoc humanum ſemen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: etſi tentaui etiam legere:* quod per eum iuuentæ vis. *Alludat ad Liberum, qui ipſe iuuenis ſemper. Ceterùm de hac interpretatione Auguſtinus, VI. de Ciuit.* Liberum à liberamento appellatum volunt, quòd mares in coëundo, per eius beneficium emiſſis ſeminibus, liberentur: & ob hoc virilem eam partem in eius templo poni. *Imò illinc & Thyrſi, & plura quæ volens omitto.*

49. CONSVLTVRA.] *Vſui futura. etſi plenius eſſet*, poſteritati, propagationi, *aut tale. Nam cui alioqui conſulet?*

50. IN IGNEM.] *Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκπύρωσις. Comparat cum Hercule, quia & is monte Oetâ ſaluus in ignem.*

51. RATIO.] *Itemq́ Oratio: ſed non hæc ſine illâ, id eſt Mente.* D

52. NVMERVSQVE.] *Placet. & auctores habeo, qui menſuras, pondera, numeros huic inuentori tribuant. Meus tamen liber*, noſtriſque, *hic præfert.*

53. NEC DISTAT.] *Legunt iunctim alij*, nec diſtat officio.

CAP. IX. 54. QVOD SI VERVM EST.] *Hæc verba mirer eiecta, cùm & libri optimi ſuggerant, & ſententia clamosè poſcat.*

55. * HONESTVM.] *Notam appoſui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim obiectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam intellectionem. Conſidera.*

CAP. X. 56. AN PALAM.] *Malim tranſponi*, palàm, an.

57. QVAM

A Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quàm ſæpe hominum, donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidiſſe*, [57] *quàm illi dediſſe?* Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque grauius malè dediſſe beneficium, quàm non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quòd non recepimus: quòd cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minus, quàm hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpè autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideò locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſummâ inopiâ gratus: & cùm omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas? Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem, gratum, XI. alieni abſtinentem, ſui non auarè tenacem, beneuolum. Hunc vero cùm elegero, licet

B nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam poſſit, ex ſententiâ res geſta erit. Si vtilitas me & ſordida computatio liberalem facit, ſi nulli proſum, niſi vt inuicem ille mihi proſit: non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſque regiones, non dabo abfuturo ſemper, non dabo ſic affecto, vt ſpes ei nulla ſit conualeſcendi, non dabo ipſe deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere; aduenis modò in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem, quâ reuehatur, & damus, & [58] inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis auctore, & nunquam ampliùs in conſpectum noſtrum reuerſurus, debitores nobis deos [59] delegat, precaturque illi pro ſe gratiam referant: interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cùm ipſo vitæ in fine conſtitimus, cùm teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecretò agitur, quantum & quibus demus? Quid enim in-

C tereſt, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentiùs damus, nunquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus, ac inertiſſimum vitium, voluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum [60] iudicem miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus: nec quidquam curâ ſanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet. Et mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, *Hunc ego locupletiorem faciam: huius* XII. *dignitati adiectis opibus, aliquid ſplendoris affundam.* Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis, inquit, beneficium [61] creditum inſolubile eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cùm creditum dicimus, imagine & tranſlatione vtimur. Sic & legem, iuſti iniuſtique regulam eſſe: & regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſsâ deſcendimus. Cùm dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis ſcire? adijcio inſolubile, cùm creditum nullum non ſolui aut poſſit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis cauſsâ dandum non

D eſt, vt ſæpè, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumuentum defendo, vt tutò tranſire permittatur: reum gratiâ laborantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi [62] detraxero ſordes,

57. QVAM ILLI DEDISSE.] *Gloſſema ſapiunt.*

CAP. XI. 58. INSTRVIMVS.] *Armamentis, & viatico.*

59. DELEGAT.] *Frequens Iuris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſoluat. Vide infrà* VII. *De benef. cap.* XIX. *Epiſt.* XVIII. XXVII. *& plures. Hoc iſtud, Symmachus imitatur lib.* VI. Ago gratias, & meam vicem, quia ſoluendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.

60. IVDICEM.] *Noſipſos, ſed ab affectibus iam purgatos.* Mitit *autem, iudiciale & comitiale verbum* Mittere *in conſilium, in ſuffragium. quis mittit i quæſitor.*

CAP. XII. 61. CREDITVM INSOL.] *Quia ſemper obligamur, & cùm ſoluimus, debemus.*

62. DETRAXERO SORD.] *Eadem ſuprà phraſis, lib.* II. *cap. vlt. Dixi.*

des, ſub accuſatoribus iiſdem fortaſſe [63] ſumpturus, [illegible] A
ſi n, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro [illegible]
bonis libellum [65] deiicio, creditoribus cuius me obligaturus [illegible]
ptum, ipſe proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum [illegible]
rus, ſalubritatis cauſsâ, & æſtiui ſeceſſus [66] quoto anno emptu[illegible]
rit, [67] tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. nam cum int[illegible]
reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? dic [illegible], quid [illegible]
iuſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi
XIII. quidquam præter ipſas [68] petis. Mundus in quid [69] inceſſum abſoluit? in quid
[70] ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis profutura.
Quomodo mundi officium eſt, circumagere [71] rerum ordinem, quomodo ſolis loca
mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita
viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occaſio
nem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, [72] inerti otio aſſuefacere corpuſculum, & B
ſecuritatem ſopitis ſimillimam appetere, & ſub denſâ [73] vmbrâ latitare, tenerrimiſque
cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, &
cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignauiâ pallentia ſaginare. nobis
voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores leuent: vel periculoſa,
dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum neceſſi-
tates & anguſtias laxent. Quid meâ intereſt, an recipiam beneficia? etiam cùm [illegible] pe-
ro, danda ſunt. Beneficium, eius commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum [illegible]
quin nobis illud damus. Itaque multa, quæ ſummam vtilitatem aliis afferunt, [illegible]
tio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægris, [74] mango vænalibus. [illegible]
omnes iſti, [75] quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos qui-
b[illegible]

63. SVMPTVRVS.] *In me tranſlaturus. quia ii qui illum, me vindicem, vt ſolet, incurrent. Igitur ego accuſabar, ego in ſordibus & ſqualore ero.*

64. SVSPENSVM.] *Solet tabella, ſiue, vt hîc, libellus ſuſpendi rebus venalibus: etiamnunc vſitatum. Siqui erga latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſa homine, rem perſequebantur, & domos, fundos, venalia ſic proponebant. Aut* ſuſpenſum: *in alto & conſpicuo. atque ita Suetonius, de Claudio, cap.* IX Lege prædiatoriâ vænalem pependiſſe. *Quid? ipſum? non: ſed metonymiâ decorâ, res eius. Talem libellum* Titulum *Tibullus dixit:*

——ſedes iubeat ſi vendere auitas,
Ite ſub imperium ſub titulumque lares.

65. DEIICIO] *A Cicerone lux, & ipſi à Senecâ, in eâ pro Quinctio:* Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quinctii deiicit. *Solet, vbi quis defenſorem ſe profitebatur, imò ſi opus, ſponſorem ſolutoremque.*

66. QVOTO ANNO.] *Si vera ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſâ vult, non prorogat, nec diſputat, quando? ſtatim emit, & vbi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterùm iterumque tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potiùs, quod illatio huius ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit,* quotâ empturus: *nempe vſurâ. aut,* quoto nummo. *An etiam,* quoto anno diſputat? *vt reliqua ſint è glaſſematio. Certe comparatio (alius cogitet) ſola vellet.*

67. TVENDVM.] *Nec id ſupernacuè additur. nam vt emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta tecta: ſic in beneficiis ſine ſpe fructus danda; & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc* C *poſterius exſequitur, cap.* XV. *vbi concludit ipſo iſto verbo, etiam* inutilia beneficia tuenda ac fouenda eſſe.

68. PETIS.] *Meus liber & alii quidam,* non pe[illegible]: *ex quo acutè Modius,* quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis.

CAP. XIII. 69. INCESSVM. *Noſter codex,* inceſſu, *aut,* viceſſu *Omnino cum eodem Modio ſcribendum,* vices ſuas. *Mundum vocat cælum, vt ſæpè. quod vicibus volui & reuolui nemo neſcit.*

70. SOL DIEM.] *Eadem aut ſimilia iſ[illegible] Epictetus:* Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat. vt exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus exſpecta, nec ſtrepitus vel laudes, vt benè facias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac ſol carus eris. *Hac in Stobæo,* D *de Magiſtratu.*

71. RERVM ORDINEM.] *Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quo obiit pendens.*

72. INERTI OTIO.] *Hac ita in meo:* voluptates eſt inertis otii facere corpuſculum: *& quibuſdam Gruteri libris. Faciam,* voluptas eſt, inertis otii iacere corpuſc. *Alii,* inerti otio farcire

73. VMBRA.] *Hortorum, vel arborum.*

Propter aquæ riuos, ſub tantis arburis altæ.

74. MANGO VÆN.] *Quos comit, ornat, formot. Mango autem proprie, κυνοτρόφος,* canum educator & altor, *vt in eruditis Gloſſ[illegible]. ſed longius tractum, &* puerorum altores & negotiatores, *ſic dicti.*

75. QVIA AD.] *Potiùs,* quiad.

CAP.

A bus proſunt. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ aut [76] legem, aut virum timuit. vt ait Ouidius, XIV.

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immeritò in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, & [77] non ſibi. eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritiâ, laborent? Nemo ad agrum colendum ex [78] æquô & bono venit, nec ad vllam rem, [79] cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cùm dederit, & augere nouis ac recentibus vetera: vnum habens propoſitum, quanto ei cui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloriâ, prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt, ſe amare, ſibi parcere, B ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, [80] iniectâ manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima. Nunquid dubium eſt, quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illic turpitudo, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non [81] amare beneficia ſua, neminem non ita compoſitum animo, vt libentiùs eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit iterùm dandi beneficij, ſemel dediſſe. quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpè dicentem audias? *Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me vt cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid faciam? iam illi ſemel, iterumque affui.* Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primùm quia oportet, deinde quia dedimus: Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſolâ beneficij caritate: C cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quàm [82] liberis prauis. Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia vtile. quod non eſſe ita, minore operâ probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. [83] Fixum eſt illud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſſam, quàm quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem cùm tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id fers? vtrùm tanquam rem turpem fecerit, an tanquam vtilem rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœnâ, [84] non cui curatore opus ſit. quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet. Alia fortaſſe minùs dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expo-

XV. (beside "Nunquid dubium eſt")

XVI. (beside "Iidem iſti")

D

CAP. XIV. 76. Legem.] *Iuliam.*

77. Non sibi.] *Id eſt, quæ non ſuâ cauſſâ nec conſcientiæ pud caſuit, ſed legi aut famæ.*

78. Æqvo et.] *Significat, non amore æqui honeſtiq́; agrum & armenta coli: nec aliam rem, vt addit.*

79. Cvivs extra.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Vt, agrum, bouem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illum, ob ſegetem; hunc ob operas. Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt.*

80. Iniecta.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et dicam meus eſt, iniiciamque manus.

Cicero alibi: Veritas ad ſe, iniectâ manu, vocat.

CAP. XV. 81. Amare benef.] *Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap. VII. libri IX. Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus arguè:*

—— meritiſque ſuis obnoxia virtus,
Quos ſeruauit, amat.

82. Liberis.] *Ariſtoteles loco dicto, vult nos* affici erga beneficia, vt artifices erga opus; poëtas erga verſus.

CAP. XVI. 83. Fixvm est.] *Siue magis,* eſto. *Mox etiam,* ſibi ipſi vtilem; *non* inutilem.

84. Non cvratore.] *Homines nequam ſua diſperdunt, ideoq́; bonis interdicti curatorem accipiunt. At hi: de aliâ nequitiâ, & quæ pœnam magis, quàm curam requirat.*

expoſitum eſt, pulchriuſque, quàm vt ſplendor eius dubiè ac parum luceat. Quid tam A
laudabile, quid tam æqualiter in omnium [85] animos receptum, quàm referre benè me-
XVII. ritis gratiam? Ad hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ iactatio eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim vni rei non poſuimus legem, tanquam ſatis natura cauiſſet. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: ſuperuacuum eſt enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cùm naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honeſta per ſe petat. Placet ſuapte naturâ: adeoque gratioſa virtus eſt, vt inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſimè fecit, ſpeciem aliquam induat recti? velit quoque & iis videri beneficium dediſſe, quos læſit? [86] Gratias itaque agi ſibi ab his, quos afflixêre, patiuntur: bonoſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiſcitur, ipſa verò odio pudorique eſt: nec B
quiſquam tantum à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, vt [87] animi cauſsâ malus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis conſequuntur, malint ratione bonâ peruenire? Optabit ille, cui graſſari & [88] tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potiùs illa inuenire, quàm eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis, ſine nequitiâ, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen ſuum [89] præmittit: etiam qui non ſequuntur illam,
XVIII. vident. Vt ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quòd mutuis iuuamur officiis? hoc vno inſtructior vita; contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum, ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum [90] obnoxium ceteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quòd licet contra fortunam [91] aduocare. Hanc tolle: & vnitatem generis humani, quâ vita ſuſtinetur, ſcindes. tolletur autem, ſi efficies, vt ingratus animus non per ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timendum eſt. Quàm multi ſunt enim, quibus ingratis C
eſſe

85. ANIMOS.] *Meus hæc ſcribit*, in omnium ad omnes receptos. *Puto fuiſſe*, tam æqualiter ad omnes receptum. *Reliqua verba, ab hæſitantiâ, recepta & geminata ſunt.*

CAP. XVII. 86. GRATIAS.] *Exemplum in Taciti Agricolâ, quem cùm Domitianus proconſulatu priuaſſet:* agi ſibi gratias paſſus eſt, nec erubuit beneficij inuidiâ.

87. ANIMI CAVSSA.] *Non audiendus Pincianus, qui* inani cauſsâ, *diuinat. Animi cauſsâ, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi cauſsâ. Plautus:* Præterea aliquantum, animi cauſsâ, in delicijs diſperdidit. *Cæſar* VII. *Gallic.* Quid Romanos in illis munitionibus, animine cauſsâ cottidie exerceri putatis?.

88. TRANSEVNTES.] *Pro hac voce, mei libri* peruenire *habent. nihil erue.*

89. PRÆMITTIT.] *Aliàs*, permittit: *nec malè.*

CAP. XVIII. 90. OBNOXIVM.] *Ab Eraſmi coniecturâ eſt; nam libris abeſt ferè illud*, ceteris. *Meus habet:* obnoxio validiſſimum, *& aliquot Gruteri. Facio*, ex obnoxio validiſſimum: *neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quaſi ſubiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per ſe homo: ſed duo illa, ex metuente fecerunt metuendum.* D

91. ADVOCARE.] *Aduocare alias in auxilium, & ſolatium? an* Aduocare *metaphoricôs dictum, ſtare & cauſſam agere? Ita de Clem.* I. *cap.* IX. Adeò nihil facilius poſes, quàm contra Cæſarem aduocare? *Sed quid, inquies, ſocietas contra fortunam? vel quia rationibus & exemplis mutuò docemur; vel quia, vt dixi, auxilia ſiue ſolatia inuicem poſcimus, & impetramus.*

CAP.

A eſſe tutò licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt. Deos nemo ſanus xix.
[92] timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, quos timet. Tu denique
Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam; & ne cui-
quam metuendus eſſet, proieciſti ipſum extra [93] metum. Hunc igitur ſeptum ingenti
quodam & inexplicabili [94] muro, diuiſumque à contactu & à conſpectu mortalium,
non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia eſt. In medio
[95] interuallo [96] huius & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re, ruinas
mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non exaudiens vota, nec noſtri curio-
ſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quàm parentem: grato, vt opinor, animo: aut
ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, ſed te atomi & iſtæ [97] mi-
cæ tuæ fortè ac temerè conglobauerunt, cur colis? Propter maieſtatem, inquis, eius exi-
miam, ſingularemque naturam. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nullâ ſpe, nullo pre-
tio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum, cuius te ipſa dignitas ducit: id eſt ho-
neſtum. Quid eſt autem honeſtius, quàm gratum eſſe? huius virtutis materia tam latè
B patet, quàm vita. Sed ineſt, inquit, huic bono etiam vtilitas aliqua. cui enim virtuti xx.
non ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra ſe commo-
da, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet. Prodeſt gratum eſſe: ero tamen gratus, et-
iam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia
conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas concitaturus eſt? ſi quis intelligit, adeò per hoc
ſe nihil conſecuturum, vt multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint: num li-
bens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referendâ gratiâ [98] ſecundum datum
videt, qui ſperat cùm reddit. Ingratum voco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum factu-
rus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bo-
nus amicus & memor officij debet, ſi animo eius obuerſatur ſpes, [99] ſi captator eſt, &
[100] hamum iacit: [101] vt aues, quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora, &
caſura è proximo ſpeculantur; ita hic imminet morti, & circa cadauer volat. Gra- xxi.
tus animus ipſâ virtute propoſiti ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum vtilitate
C corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acce-
petat, reddit. hic fortaſſe oſtentare ſe poteſt: habet quod iactet, quod proferat. dicitur
gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conſcientiam cluſus
eſt. quæ illi contingere poteſt vtilitas ex affectu latenti? Atqui hic, etiam ſi vltrà facere
nihil poteſt, gratus eſt: amat, debet, referre gratiam cupit. Quidquid vltrà deſideras,
non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt:
nec minùs canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit.
Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt mihi, non vt gratus, ſed vt [102] ſolu-
tus ſim. Sæpè enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt: &, qui non retulit, gratus. Nam
vt

CAP. XIX. 92. TIMET.] *Epiſt.* CXXIII. Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet; quos colit, violat.

93. METVM.] *Ita omnis ſcripta lectio. ex quo faciebam,* metam. *Extra limitem eum abieciſti, inquit, & extra mundi hoc ſpatium, vt nihil ei cum mundo eſſet. Lib.* VII. *infrà:* Alius dijs obijcit neglegentiam noſtri, alius illos extra mundum ſuum proijcit. *Iterùm epiſt.* XC. Non de eâ philoſophiâ loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos. *Itaque benè pro ſententiâ hic legit & edidit Muretus,* extra mundum: *ſed nos religioſè ſcripturam ſectati ſumus.*

D

94 MVRO.] *Vallo totius mundi.*

95. INTERVALLO.] *Quod ipſe Epicurus μετακόσμιον, Cicero alijque* Intermundium *reddiderunt: nempe ſpatium inter mundos. Quinctilianus, lib.* VII. *cap.* IV. Epicurus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedit.

96. HVIVS ET ALTERIVS.] *Imò plurium calorum. quia infinitos ille Mundos conſtituebat.*

97. MICÆ.] *Ita vertit Atomos. ex quibus non corpus hoc ſolùm, ſed ipſa anima Epicuro. Vide epiſtolam eius ad Herodotum, in Laërtio.*

CAP. XX. 98. SECVNDVM DATVM.] *Alterum ſequenſque donum.*

99. SI CAPTATOR.] *Aſſentior Grutero, particulam* ſi, *delenti.*

100. HAMVM.] *Plinius:* Nónne vt regum, ita Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos, æmulabantur? *Idem in Epiſtolis* Hamata munera. *eodem ſenſu.*

101. VT AVES.] *Vultures & corui. Appoſita imago, & eâdem vtitur epiſt.* XCV. Vultur eſt, cadauer exſpectat. *Vide*.

CAP. XXI. 102. SOLVTVS.] *Arguta hæc diſtinctio. animo grati ſumus, re ſoluimus.*

 103. VNA

vt omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum tota æſtimatio redit. hic ſi in offi- A
cio eſt, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet, fortis e-
tiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt,
quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quò minùs ſe vtatur: ita gra-
tus eſt, etiam qui vult tantùm, nec habet huius voluntatis ſuæ vllum alium, quàm ſe
teſtem. Imò amplius adijciam. eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem
mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud ſequitur, quàm ipſam con-
ſcientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia
reponit, & cùm ingentem ex alterâ parte turbam contrà ſentientium aſpexit, non nume-
rat ſuffragia, ſed [103] vnâ ſententiâ vincit. Si verò bonam fidem perfidiæ ſupplicijs affici
XXII. videt, non [104] deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit. Habeo, inquit,
quod volui, quod petij. Non pænitet, nec pænitebit, nec vllâ iniquitate me eò fortuna
perducet, vt hanc vocem [105] audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas?*
Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur, & paul- B
latim viuum corpus circumeat: licet ipſum [106] corpus plenum bonâ conſcientiâ ſtillet:
placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum,
quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cùm morimur? qua-
re ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam noſtram memo-
riâ decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt, quò ſpes porrigatur.
in illo tamen [107] cardine poſiti, abire è rebus humanis quàm gratiſſimi volumus. Eſt vi-
delicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens hone-
ſti potentia: cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis
ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus,
[108] amorque & [109] ſecundum bonorum iudicium, ætaſque [110] ſecurior, quam innocen-
tia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum
bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem,
quæ ſæpè tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum C
XXIII. iter, fueris iturus. Non ideò per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extrà quoque
emolumenti adhæret. ferè enim pulcherrima quæque, multis & aduenticiis comitata
ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani ge-
neris domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis [111] temperet? quin alterius calore
alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia
hiemis triſtitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur [112] maturitas
frugum? quin ad huius curſum [113] fecunditas humana reſpondeat? quin ille annum ob-
ſeruabilem fecerit circumactu ſuo; hæc menſem, minoribus ſe ſpatiis flectens? Vt ta-
men detrahas iſta, non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, dignuſque adorari, ſi
tantum præteriret? non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret?
Ipſe [114] mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innume-
rabi-

103. VNA SENT.] *Suâ.*

104. DESCENDIT.] *Non ſubmittit ſe, nec deijcitur.*

CAP. XXII. 105. AVDIAM.] *Potiùs,* audiat: *nempe ipſa Fortuna.*

106. CORPVS.] *Redundat.*

107. CARDINE.] *Vbi ſalus & vita vertitur. An magis alluſum ad agrorum cardines ſiue limites, quia ſequitur de* abeundo? *Ita eſſet, in extremo limite illo poſiti.*

108. AMORQVE.] *Hæc omnia, id eſt ſeptena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec auſim hercules delere. Germana videntur & pura.*

109. SECVNDVM.] *Fauens, propitium: vt,* ſecunda fama.

110. SECVRIOR.] *Atqui iam præiuit,* tutior. *Dubito.* D

CAP. XXIII. 111. TEMPERET.] *De eâ temperie caloris humoriſque, quam duo hæc aſtra conciliant, & ſic generent ac producant; præter alios, Ariſtoteles* IV. *De generat. animal. cap. vlt.*

112. MATVRITAS.] *Nam tepida humore ſuo reſoluit, & quaſi putrefacit: omitto, quod creſcere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor.* II. Multaque ab eâ *(Lunâ)* manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque: & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terrâ.

113. FECVNDITAS HVM.] *Ad Lunares menſes partuum ratio reſpondet.*

114. MVNDVS.] *Cælum.*

115. TACI-

A tabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? quis ſibi illa, tunc cùm mitatur, prodeſſe cogitat? Adſpice iſta [115] tacito ſupernè cælo labentia, quemadmodum velocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcondant. Quantum iſtâ nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen dierum obſeruas, agitur? quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus [116] limes [117] adducit? Iſta quæ tu non aliter, quàm in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quòd exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cetera hærere. paucorum motus comprehendimus: innumerabiles verò, longiúſque à conſpectu noſtro ſeducti [118] dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique [119] obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foueat, generetque, ac ſpiritu ſuo riget? Quemadmodum hæc cùm primum vſum XXIV.
habeant, & neceſſaria [120] vitaliaque ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præſtat, ſed non
B vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit ſordidum virtus amatorem: [121] ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potiùs quod expedit.* Non poteſt eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorum opera, ita inter ſe diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus eſt, quamuis non expediat, quia oportet.

Propoſitum eſt nobis [122] ſecundùm rerum naturam viuere, & deorum exemplum XXV.
ſequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur. niſi fortè exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quàm opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repentè deiectis ſolum molliant, venaſque fontium arentes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vl-
C lo ad ipſos perueniente commodo, faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi ex exemplari ab ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium: gratuitos habemus deos. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis benefi- XXVI.
cia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. [123] Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſâ capiamur. Duos ex conſtitutione Stoicâ accipe ingratos. alter ingratus, quia [124] ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, [125] nullo vitio caret: ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc virium naturâ pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſic hac culpâ non caret, quomodo nullâ

115. TACITO.] *At mei libri*, tanto supernè cœtu. *puto verè. Magnus ibi cœtus in ſuperiore cælo aſtro-*
D *rum, & ſine numero numerus.*

116. LIMES.] *Zodiacum dicit. per quem errantia ſidera feruntur: & ex eorum poſitu hæc inferiora, ipſoſq. homines, ingenia & mores formari, Chaldæi cenſuerunt.*

117. ADDVCIT.] *Veteres*, educit.

118. DII EVNT.] *Stoicum eſt. qui ſidera faciebant Deos. Nos in Phyſiol. II. Diſſ.* XIV.

119. OBSCVRO GRADV.] *Quem obſeruatio nondum comprehendit. moueri videmus, quo modo aut lege, neſcimus.*

CAP. XXIV. 120. VITALIAQVE.] *Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.*

121. SOLVTO.] *Aperto, ad dandum parato.*

CAP. XXV. 122. SECVNDVM RER.] *Perpetuum dogma Stoicum*, Τέλος εἶναι, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. *Vide Manud.* II. *Differt.* XIV.

CAP. XXVI. 123. HOC LOCO.] *Differt reſpondere ad obiectiunculam, alia interſerit. ad illam autem, cap.* XXVIII.

124. STVLTVS.] *Opponunt Sapienti. & Stoicâ ſuâ linguâ omnem malum, & omne vulgus, ſic appellant. Conſentire cum hoc dogmate (vt multis aliis) Sophocles videtur:*

——— ἡδὲ μωρία
Μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ:
——— verùm Amentia
Soror videtur maximè eſſe Malitiæ.

125. NVLLO VITIO.] *Plutarchus de commun. notion. contra Stoicos, carpit*, ὅτι πάντας ἐπίσης κακὼς,

nullâ caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſub- A
mouetit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit
animo, non magis dabit beneficium, quàm decoctori pecuniam credet, aut depoſitum
committet ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: &
hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timi-
dus propriè, naturâ etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in
omnia naturâ pronus eſt. alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam in-
XXVII. clinantur. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus
eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius,
qui cunctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius
proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus,
quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare.
nec audacem quidem timoris abſoluimus: nec prodigum quidem auaritiâ liberamus.
Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideò tamen omnes homines aciem habent
Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quàm qui- B
dam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc
natura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nondum deditus,
ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo
non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen propriè
ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quomo-
do malè filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpè [126] repudiato collocauit: quo-
modo malus paterfamilias habebitur, qui [127] negotiorum geſtorum damnato, patrimo-
nij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſimè reſtabitur, qui tutorem filio reli-
querit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſimè beneficia dare dicetur, quicumque ingratos
XXVIII. eligit, in quos peritura conferat. [128] Dij quoque, inquit, multa ingratis tribuunt.
Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt.
Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter ma-
los. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis æſtatiſque curſus, & media veris autumnique C
temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro vniuerſis in-
uenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, [129] congiarium
& indignis. [130] Frumentum publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt, &,
ſine delectu morum, quiſquis [131] ciuis eſt. quidquid aliud eſt, quod tanquam ciui, non
tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vni-
uerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri, vt
ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat
patere

χὺς, καὶ ἀδίκυς, καὶ ἀπίςυς, καὶ ἄφρονας, τὺς μὴ σοφὺς ἀποφαίνει): quòd omnes ex æquo malos, & iniuſtos, & infidos, & dementes ſtatuunt, qui non ſunt ſapientes. *Imò etiam τὺς προκόπτοντας, ſiue proficientes. id eſt, ſeipſos habent in eâdem claſſe. Nos plenè in Manud. III. Diſſ.* XX.

CAP. XXVII. 126. REPVDIATO.] *De vira, cuius vxor repudium miſit. & ita Marcellus Ic^tus, aliiq́. Cauſſa autem repudij prava, quòd* contumelioſus, *& malæ tractationis damnandus.*

127. NEGOT. GEST.] *Titulus in Digeſtis & Codice,* De negotijs geſtis. *Sunt, qui res liteſq́ alienas adminiſtrant: & in eos hac actio, ſi malâ curâ aut fide.*

CAP. XXVIII. 128. DII QVOQVE.] *Hoc nunc ad obiectiunculam, ſuprà poſitam tantùm. Pulchra autem, ita me Deus, & philoſophica.*

129. CONGIARIVM.] *A cangia, quæ liquidorum menſura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei cangij, aut vini. Inde nomen ductum longiùs, ad quaſuis, etiam pecuniæ, donationes: ſed maximè Principum, aut publicas.*

130 FRVMENTVM.] *Quod in vnâ vrbium, ſingulari inuenta, Romæ dabatur è publica, in plebem tenuiorem. Scripſi affatim I. Elector. & nuper in Admirandis.* D

131. CIVIS EST.] *Mei ita libri, & aptâ ſententiâ: quia extra ciues non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij teſtantur in ſuis legi,* inciſus eſt. *Quod cum Grutero haud ſpernam: firmetq́ Plinius, in Panegyrica:* Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iuſſiſti, vt iam inde ab infantiâ parentem publicum, munere educationis, experirentur. *Appàret igitur inſcriptas, imò verò inciſas ſiue inſculptos in tabulis. Priſcianus autem legi volebat,* quiſquis in cenſu eſt: *nec id malè. quia recenſus fieri ſolet (ita Suetonius appellat) & identidem purgari ea tabula, aliiq́ ſuffici.*

132. MI-

A patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſceleratis opem [132] miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrùm aliquem non excludas, an eligas. [133] Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, niſi vniuerſis darentur. Non eſt itaque quòd de iſtis diſputes, ad quæ [134] publicè inuitati ſumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum ſciam, non dabo. Ergo, inquit, nec conſilium deliberanti da- XXIX.
B bis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monſtrabis? an hæc quidem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud: certè tentabo [135] diſtinguere. Beneficium, eſt opera vtilis: ſed non omnis opera vtilis, beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent quæ beneficium efficiant. Primùm, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quàm maxima: ſed tamen vtilitas ſua illis, etiam vbi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt, oportet accedat: vt eius cauſâ faciam, ad quem volebam peruenire beneficium: dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipienſque ex munere meo gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tanquam parua: & non homini damus, ſed [136] humanitati.

Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem XXX.
C aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtrijs, ſed [137] nouis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. [138] Ciceronem filium [139] quæ res conſulem fecit, niſi pater? [140] Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? quæ [141] Sextum Pompeium, [142] alioſque Pompeios, niſi vnius viri magni-

132. MINISTRAT.] *Mei & quidam alij,* monſtrat.

133. IVS FORI.] *Libri,* ius & fori: *& quibuſdam vox,* omnibus, *abeſt. Itaque Claudius Puteanus Senator acutè:* Ius & furi dicitur.

134. PVBLICE INVIT.] *Vt ad Solem, æſtatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publico & promiſcua offert.*

CAP. XXIX. 135. DISTINGVERE.] *Poſſit abeſſe.*

D 136. HVMANITATI.] *Ex Ariſtotelis dicta hauſtum. qui culpatus, quod improbo aliquid dediſſet.* Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ, φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. *Ipſa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchrè immutauit, in re pari:* Demus, *inquit,* huic aliquid æris, cuicuimodi eſt, tanquam homines, non tanquam homini.

CAP. XXX. 137. NOVIS.] *Ita dicti Romanis, qui à ſe oriebantur, quique lucem & imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere famâ & notitiâ non eſſent.*

138. CICERONEM F.] *Quem deuicto ſtatim Antonio collegam in Conſulatu Auguſtus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & ſic Antonio inſultans? Rem ipſam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro* XXII. *cap.* VI. *& Dione, actis anni* DCCXXIV. *ex quo item diſces, ſuffectum dumtaxat Conſulem fuiſſe, idque in extrema parte anni.*

139. QVÆ RES.] *Nam virtutes omnes aberant: ſtupor & vitia aderant. Seneca pater in Suaſoriâ vltimâ:* Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter vrbanitatem. *Scriptor vetus, apud Sidonium, lib.* VII. *Epiſt.* XIV. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem. *Præterea ebrioſus ad ſummum: de quo Plinius, aliique.*

140. CINNAM.] *Qui & ipſe Cn. Pompeij, ex filiâ, nepos. Vide De Clem.* I. *cap.* IX. *Fuit verò iſte* Cn. Cornelius Cinna Magnus, *ordinarius Conſul anno vrbis* DCCLVIII.

141. SEXT. POMPEIVM.] *Quem igitur? illum natum ac famoſum, Cnei filium? vix opinor. deſignatus enim Conſul fuit, pace cum eo à Triumuiris factâ, anno* DCCXV. *ſed deſignatus tantùm, & bella mox exorta victus atque interfectus. Itaque magis eſt intellegi* Sex. Pompeium Sex. F. *qui conſul fuit anno* DCCXVIII. *Quo nomine & alius item Conſul cum Sex. Apuleio, anno quo Auguſtus obijt,* DCCLXVII.

142. ALIOSQVE POMP.] *Non ſanè filios illius Magni,*

magnitudo? tanta quidem, vt ſatis altè omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid A
nuper [143] Fabium Perſicum, cuius oſculum [144] etiam impuri vitabant, ſacerdotem non
in vno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incur-
ſioni pro rep. vnam domum obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præſentes
ſolùm illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non
in vnam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos
non vnâ ætate grati ſimus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcum-
que eſt. dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus eſt: qualiſcumque eſt, ſub vmbrâ
ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes maiorum ſuorum
XXXI. luce reſplendeant. [145] Excuſare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim
ſolemus dicere: Quid ſibi voluit prouidentia, quæ [146] Aridæum regno impoſuit? Illi pu-
tas hoc datum? patri eius datum eſt, & fratri. Quare [147] C. Cæſarem orbi terrarum præ-
fecit, hominem humani ſanguinis auidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu
ſuo iubebat, quàm ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri B
eius [148] Germanico datum, datum [149] auo, [150] proauoque, & ante hos alijs non minùs
claris viris, etiam ſi priuati pareſque alijs vitam exegerunt. [151] Quid tu, cùm Mamercum
Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exce-
ptare? Nunquid enim ipſe diſſimulabat? nunquid purus videri volebat? Referam dictum
tibi eius in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio ia-
centi, obſcæno verbo vſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cùm Pollionis
attractiorem vidiſſet frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo*. Hoc dictum
ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palàm obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admi-
ſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum, [152] ſenatus principem cogitas, indignè fers
XXXII. ſobolem eius iacere. [153] Deos videre eſt, vt alios indulgentiùs tractent, propter
paren-

Magni, ne erres: ſed gentis eiuſdem, ſi non familia. vt vnum è iam dictis, & Cn. Pompeium, *qui inter ſuffectos Conſules anno* DCCXXIII. *fragmentis Capitolinis. Sed & poſteà, ſub Tiberio alij. Nam* duæ aut tres fuêre *(ipſe Paterculus dubitat)* Pompeiorum familiæ: *omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hic noſter.*

143. FABIVM PERS.] *Dixi aliquid ſuprà, lib.* II. *cap.* XXV. *Adde ad iſta, Iuuenalis verſus:*

Cur Allobrogicis, & magnâ gaudeat arâ,
Natus in Herculeo Fabius lare:

& quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. ETIAM IMPVRI.] *Satis audacter hæc & plura, è merâ coniecturâ, edidit Muretus. Scripti quidam*, etiam impediret viri vota boni. *Meorum vnus*, etiam impodici deuitabam. *ex quo faciebam*, etiam impudici deuitabant. *Quid ſi*, vt podicem, deuitabant? *vt diſcrimen inter fædam fæſtidamq́; illam partem non faciat, & at hoc ſpurcum? Poſſes e altera ſcripturâ:* cuius oſculi, etiam impudici, virus vitabant. *Ipſi obſcæni & impudicitiam profeſſi, virus illud oris fugiebant.*

CAP. XXXI. 145. EXCVSARE.] *Etſi pleraque laudabilia & notanda in noſtro: tamen hic locus inter eximios, & ſapientia alta: vnà cum Cap. ſequenti.*

146. ARIDÆVM] *Libri* exarchidæum. *ſed habeamus pro vera editum: & fuit Aridæus frater Alexandri M·gni, matre im·ri.*

147. C. CÆSAREM.] *Caligulam. verè natum ad reliquias Romani ſanguinis hauriendas.*

148. GERMANICO.] *Magno ſimul & amabili viro: cui vitam & imperium dij non dederunt, ne Romanis iterùm darent.* C

149. AVO] *Druſo Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat*, breues, & infauſtos populi Romani amores.

150. PROAVOQVE.] *Tib. Claudio, Liuiæ marito priori: qui tamen famâ aut factis non nimis illuſtris. Sed magis eſt, communiter* Proauum *intellegi, ſiue* Proauos *(& eo numero legi hic mallem) Claudiæ gentis.*

151. QVID TV.] *Hæc directio ſermonis non ad ipſum Liberalem; ſed ad Prouidentiam eſt: cuius hæc opera. niſi aliquis*, Quid tum *legit, & mox*, faceret, *aliaq́; pariter mutat. Sed de ipſo homine, Tacitus breuiter* VI. *Annali:* Mamercus Scaurus, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vitâ probroſus. *Certè probroſus: ſed etiamne eloquens? Ita, & laudat iterùm ab eâ parte Tacitus* III. *Annal.* Scaurus oratorum eâ ætate vberrimus erat. *Seneca pater lib.* I. *Contron.* Scaurus non tantùm diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus. *Et ex profeſſo præfatione libri Decimi. At de* impuritate *eius, etiam Tertullianus commeminit, de Pallio: ipſe autem ſub Tiberio, etſi alio crimine, perijt, &* familia Scaurorum in eo eſt exſtincta. *Suaſoria* II. D

152. SENATVS PRINCIPEM.] *De quo Cicero, Aſconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. DEOS VIDERE EST.] *A Mureto commotum, contra omnes libros. in quibus conſenſu*, Deos veriſimile eſt. *Fortè:* Deos ruens? ſimile eſt vt. *Ita ſuprà*, Deos excuſare volo. *Vel lege:* Deos videre ſimiliter eſt.

154. In

A parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longè ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illi operis ſui ſeries. omnium illi rerum per manus ſuas iturarum ſcientia [154] in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. & quæ repentina putamus, illis prouiſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, [155] quia pro ſummo imperio habuerunt iuſtitiam, abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus [156] quidam proauus eorum fuit: qui animum ſupra fortunam geſſit, qui in diſſenſione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectum iſte populo præſideat: non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis eſt, adſpectu fœdus, & ornamenta ſua [157] traducturus. iam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis debentur, ponam. At ego ſcio, alij me iſtud dare, alij olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illum quemdam, gloriæ ſequentis fugaciſſimum, eo

B vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt? nunquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi, inquis, iſte, aut [158] quis eſt? apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes [159] diſpunguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. alijs poſt longam diem repono, alijs [160] in anteceſſum: ac prout occaſio, & reip. meæ facultas tulit.

Ingrato ergo aliquando quædam, ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, vtrùm gratus ſit, an ingratus? exſpectabis donec ſcias, an dandi beneficij tempus non amittes? Exſpectare longum eſt. nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt. Huic reſpondebimus, nunquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed eà ire, quà ducit veri ſimilitudo. Omne hac viâ procedit officium. ſic ſerimus, ſic nauigamus, ſic militamus, ſic vxores ducimus, ſic liberos tollimus: cùm omnium horum incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus benè ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentum, nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur [161] quà ratio, non quà veritas trahit. Exſpecta, vt niſi benè ceſſura non facias, & niſi compertâ veritate nihil moueris: relicto omni actu vita conſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, [162] [163] non verebor beneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe. XXXIII.

C

Multa, inquit, interueniunt, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat: fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud inuenio, per quod cogita- XXXIV.

154. IN APERTO.] *Ita ſanè. omnia tempora in præſenti.*

155. QVIA PRO.] *Cum Grutero*, qui. *& mox*, qui non remp.

156. QVIDAM.] *Liber meus addit*, quidam ante, *& ſequens ſtatim*, qui, *omittit. Legatur*: qui iam ante p. c. fuit, animum.

157. TRADVCTVRVS.] *Deriſui expoſiturus, in*

D *ore populi vilia facturus. Vide Iuuenalem*

——— quâ ſe traducebat Vlyſſes
Ancipitem.

Eodem.

Squallentes traducit auos. *ibi Scholiaſtes*: Dedecorat parentes ſuos. *Martialis*.

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum. quod Polybius & Græci παραδειγματίζειν *dicunt*, oſtentui exponere.

158. QVIS EST.] *Veteres ſubdunt*, vnde vos ſcitis? *ſiue vt meus*, vnde nos ſcitis. *Quæ Muretus deleri mit, aliorum aſſenſu, non meo. Ego immutatum*: aut quis eſt, vnde? neſcitis. apud me iſte. *Quæritis, vbi, quis, vnde* (*ſic ſolet de ignotis*:) *vos neſcitis, at mihi hæc liquent.*

159. DISPVNGVNTVR.] *A re nummariâ verbum. &* Diſpungit, *qui per puncta rationum id, confert, partitque*: Expungit *autem, qui, partibus factis, nomina delet.*

160. IN ANTECESSVM.] *Mei*, in anteceſſum eſt, *vocula adiectâ. Item à nummularijs. & ſignificat, compendio ſermonis, antequam dies ceſſus ſit ſoluere: occupare, & anteuenire. Noſter cùm alibi, tum epiſtol. VII. atque ibi ego. Mox fortè*, rei meæ.

CAP. XXXIII. 161. QVA RATIO.] *Quod ratione aſſerente & iudicante futurum videtur: non quod liquidò futurum conſtet.*

162. NON VEREBOR.] *Nihil: præſertim in bonis. Menandri præceptum congruit*.

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλ' ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει:
Vbi agere honeſti inſiſtis aut quidquam boni,
Propone ſpem menti bonam; certus Deum
Conatibus iuſtis tuis fore adiuuam.

163. NON VEREBOR.] *Scripti abeunt*: non verè beneficium dabo. *Vellem*, numero beneficium dabo: *id eſt, ſtatim, ſine aliâ morâ. Si diſplicet hoc Comicum*; non temerè b. dabo.

CAP.

cogitationem regam. His veritas mihi veſtigijs ſequenda eſt: certiora non [illegible] A
quàm diligentiſſimè æſtimem, operam dabo, nec citò illis aſſentiar. Sic [illegible]
poteſt accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliq[illegible]
& hoſti, tanquam meo, parcam. ſed hoc & raro accidet, & non v[illegible]
tum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum [illegible]c, non dabo ben[illegible].
At obrepſit, at impoſuit. nulla hic culpa tribuentis eſt: quia tanq[illegible] grato [illegible] Si
promiſeris, inquit, te daturum beneficium, & poſteà ingratum eſſe [illegible]is, dabis, an [illegible]
Si facis, ſciens peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc modo peccas: [illegible]ia non
das ei, cui promiſiſti. [164] Secta veſtra hoc loco titubat, & illud ſup[illegible]rb[illegible] promi[illegible],
[165] nunquam ſapientem facti ſui pænitere, nec vnquam emendare q[illegible]d [illegible]it, n[illegible]c
mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manentibus quæ [illegible],
cùm ſumeret. Ideò nunquam illum pænitentia ſubit: quia nihil melius illo tempore
fieri potuit, quàm quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quàm quod conſtitutum eſt.
Ceterùm ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod impediat: ideò omnia
illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præſumit animo, poſſe B
aliquid interuenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortu-
nam ſibi ſpondere: ſapiens vtramque partem eius cogitat. ſcit quantum liceat errori,
quàm incerta ſint humana, quam multa conſilijs obſtent. ancipitem rerum ac lubricam
ſortem ſuſpenſus ſequitur, & conſiliis certis incertos euentus. Exceptio autem, ſine [illegible]
XXXV. nihil deſtinat, nihil aggreditur, & hîc illum tuetur. Promiſi beneficium, niſi ſi
quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim, ſi quod illi pollicitus ſum, pa-
tria [166] ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod ego m[illegible] a[illegible]o
meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam [167] in matrimonium. poſteà [168] pere-
grinus apparuiſti: non eſt mihi cum externo connubium. Eadem lex me d[illegible],
quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cùm omnia ea-
dem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioquin q[illegible]d
mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Pro[illegible] ad- C
uocationem: poſteà apparuit per illam cauſſam præiudicium in patrem meum q[illegible].
promiſi me peregrè vnà exiturum: ſed iter infeſtari latrocinijs nunciatur. [169] in r[illegible]
præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſſe d[illegible]
eadem, quæ fuerunt cùm promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ a[illegible]
maior fieri mutatio poteſt, quàm ſi te malum virum & ingratum comperi? quod ta[n]-
quam digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſſam habebo de[illegible].
XXXVI. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur: dabit mihi conſilium p[illegible]e
rei modus. Si exiguum eſt, dabo: non quia dignus es, ſed quia promiſi. nec tan-
quam munus dabo, ſed verba mea redimam, & [170] aurem mihi peruellam: damno ca-
ſtigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt poſteà conſideratiùs loquar[illegible].
quod

CAP. XXXIV. 164. SECTA VESTRA.] *Quis ſuppoſuit? nam ſcripti & editi*, Conſcientia, *non* Secta. *ex quo Mureto placebat*, Scientia: *alij* Conſtitutio. *At verum erit*, Conſtantia. *nam de eâ agitur, & Stoico illo dogmate, quòd Sapiens in decretis ſuis nihil mutet. Res clara eſt: & mox quoque Seneca purgat* inconſtantiæ crimen.

165. NVNQVAM SAP.] *Quod manat ex illo capite*, Μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψεύδει μὴ συγκαταθήσεσθαι μηδενί: Non opinaturum ſapientem, hoc eſt falſo nulli acceſſurum. *Itaque decreta eius omnia vera & firma ſunt eoq. nec mutationi, nec pænitentia ſubiecta. Vide Manud.* III. *Diſſert.* VII.

CAP. XXXV. 166. SIBI ME.] *Scripti*, ſibi non. *Legendum*, nos.

167. IN MATRIMONIVM.] *Mirum in optimo meo legi*, in verum, *vel* nerum, *ambiguâ litterâ. Suſpicor*, nurum. *Nam parentes ita inter ſe (Plautus docebit) contrahebant. An*, in torum? D

168. PEREGRINVS.] *Et tu, & tuus f[illegible]us. At coniugium, Romanis legibus, inter [illegible] tantùm eſt.*

169. IN REM PR.] *Coràm adfuturus [illegible]. A Iuriſconſultis eſt. & noſter vſurpat ſæpius. alia q. exempla Briſſonius* XIV. *De verb. ſign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. AVREM PERV.] *Id [illegible] ipſe me admonebo: ad cautionem in poſterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacien[tis] eſt, & memoriam item excitantis. Plinius:* Eſt in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur. *Virgilius.* Cynthius aurem Vellit, & admonuit. *Noſter iterùm, lib.* V. *infrà cap.* VII *& epiſt.* XCIV.

171. LIN-

A quod dicere ſolemus, [171] linguatium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mæcenas ait) vt [172] ſeſtertio centies obiurgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrumque comparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, perſeuerare: eſt rurſus multum in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leue, conniueamus: ſi verò magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negauerim, quàm ſemper, quare dederim. Totum, inquam, in eo eſt, [173] quanti promiſſi mei verba taxentur. Non tantùm quod temerè promiſi, retinebo, ſed quod non rectè dedi, repetam. Demens eſt, qui fidem præſtat errori. Philip- XXXVII.
pus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, ſubinde ex prædâ aliquid illi virtutis cauſsâ donauerat, & hominem vænalis animæ crebris [174] auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt. quod vt Macedoni illi nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum eius recollegit, in villam illum ſuam tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit,
B [175] affectum ſemianimemque recreauit, diebus triginta impensâ ſuâ curauit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem: *Gratiam tibi referam. videre tantùm mihi imperatorem meum contingat.* Narrauit Philippo naufragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petijt, vt ſibi prædia cuiuſdam donaret. Ille quidam erat hoſpes eius, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo iuſtus vnus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cùm illum induci in bona quæ petebat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non vt ruſticus iniuriam tacitus tulit, contentus quòd non & ipſe [176] donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictam ac liberam ſcripſit: quâ acceptâ ita exarſit, vt ſtatim [177] Pauſaniæ mandaret, bona priori domino reſtitueret. cæterùm improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago, [178] ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ litteræ, ſed inſculperentur, qui hoſpi-
C tem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo iacuerat ipſe littus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit: auferendum vtique fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat. Quis autem pœnâ eius moueretur, qui id commiſerat, propter quod nemo [179] miſerari miſeros poſſet? Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi XXXVIII.
non debet, etiam ſi iniuriam, etiam ſi ſcelus facturus eſt, etiam ſi vno facto præcluſurus eſt naufragis litora? Non eſt leuitas, à cognito & damnato errore diſcedere: & ingenuè fatendum eſt: *Aliud putaui: deceptus ſum.* Hæc verò ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: *Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumque ſit.* Non eſt turpe, cum re mu-

171. LINGVARIVM.] *Meus ſelectior liber,* linguari iuri. *An quid latet? an vulgata adhæremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quaſi vectigal, pro linguâ temerè locutâ? Nam*
D Linguarium *ita appoſitè, vt* Vaſarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium: *quod pro vaſis, hordeo, calceis, cerâ datur. Ipſis verbis ſententia ea affirmatur*, Damno caſtigabo: *&*, Verba mea redimam.

172. SESTERTIO CENTIES.] *Sic in Conſolatione ad Heluiam:* Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt: *& in Tacito atque alijs, crebrò. Miror, omiſſam eam vocem in editione Romanâ. Arguitè Mæcenas, nolle ſe obiurgari tanto impendio, id eſt rebus ipſis, non verbis. Reddat nobis* CCL. M. *Philipp.*

173. QVANTI PROMISSI.] *Id eſt, magna an parua promiſerim: quâ ſumma & impendium è verbis meis ſurgat. Statim etiam*, qui fidem præſtat errori *eligendum, cum libris priſcis: & ſignificat non præſtandam fidem, vbi eſt error.*

CAP. XXXVII. 174. AVCTORAMENTIS.] *Donis, præmijs. Nos in* II. *Saturn.*

175. AFFECTVM.] *Mei libri* afflictum, ſemiuiuumque.

176. DONATVS.] *In ſeruitutem.*

177. PAVSANIÆ.] *An qui poſteà eum occidit?*

178. STIGMATA.] *Inuſtas fronti notas, de quibus affatim* II. *Elector.*

179 MISERARI MISEROS.] *Placet, & ſequentia illa ſtabiliunt:* Nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? *Item:* Vno facto præcluſurus eſt naufragis litora. *Tamen ſcripti plerique*, miſereri miſericors: *quod ipſum haud improbem.*

re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum reliquiſſet, quæ A
naufragio ceperat, nónne omnibus miſeris aquâ & igni interdixerat? Potius eſt, inquit,
intra fines regni mei, te litteras iſtas [180] oculis inſcribendas, duriſſimâ fronte circum-
ferre. oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. præbe in facie tuâ legendum iſtud
decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capital ſit. Magis iſta conſtitutio ſic
XXXIX. erit rata, quàm ſi illam [181] in æs inciſiſſem. Quare ergo, inquit, Zeno veſter,
cùm quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parum [182] idoneum
comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat? Pri-
mùm alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam malè creditæ, ex-
actio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, [183] portionem feram.
beneficium & totum perit, & ſtatim. Prætereà hoc mali viri eſt, illud mali patrisfami-
liæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti
denarij ſunt. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. [184] fuit tanti, non reuocare
promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi, ibo, etiam ſi frigus erit: non quidem, ſi
niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim: ſed non, B
ſi febricitauero. Sponſum [185] deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere [186] in
incertum iubebis, ſi [187] fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi
debebo, ſi hæc ita erunt. Effice, vt idem ſtatus ſit, cùm exigis, qui fuit cùm promit-
terem: deſtituere leuitas erit. Si aliquid interuenit noui, quid miraris, cùm condi-
tio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta: &
idem ſum. Vadimonium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio.
XL. [188] deſerentem vis maior excuſat. Idem etiam illâ in quæſtione reſponſum exiſtima,
an omnimodo referenda ſit gratia, & an beneficium vtique reddendum ſit. Animum
præſtare gratum debeo: ceterùm aliquando me referre gratiam non patitur mea infe-
licitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam?
vtique cùm quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde
aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quàm velle? nec C
enim ideò beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. [189] Acci-
piam tam libenter, quàm dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis
ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero
gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas.
Ille præſtitit mihi. nempe cùm occaſionem haberet, cùm facultatem. Vtrùm bonus
vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo: apud malum, non
ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his qui-
bus refertur, properemus, & inſtemus recedentibus. Non eſt referre gratiam, quod
volens

CAP. XXXVIII. 180. OCVLIS.] *Quid? ipſis oculis inſcripta nota? nec potuit, nec ſolet. In fronte dumtaxat, aut facie: id eſt ſupra, aut circa oculos. An fuit*, foculis? *non quod ipſis propriè faculis inſcripta, ſed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columella:*

Deletura quoque eſt fronti data ſigna foco-
rum.

An magis verum, ocius? *quod eſſet, ſtatim & ſub hoc meo adſpectu inſcribendas. neque diſpliceret*, iſtas omnium oculis: *adſpectu omnium.*

181. IN ÆS.] *Quod in legibus receptum: & eò reſpicit.*

CAP. XXXIX. 182. IDONEVM.] *Pro eo qui ſufficiat, & ſit ſoluendo: quomodo & Ic^ti^.*

183. PORTIONEM.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributoriâ, aut quaſi Seruianâ, perſequebantur.*

184. FVIT TANTI.] *Pulchrè. quaſi dicat, vel hoc impendio emere debus promiſſi fidem.*

185. DESCENDAM.] *Quia in foro & ad tribunal* D
publica illa ſponſiones.

186. IN INCERTVM.] *Summô non expreſſô. quod cautiores meritò fugiunt.*

187. FISCO] *Cuius graues leges, aut priuilegia.* & cauſſa eius, niſi ſub bono Principe, nunquam mala eſt, *ait Plinius.*

188. DESERENTEM.] *Legerim diſtinxerimque.* Non in omnes datur actio deſerentes; vis maior excuſat.

CAP. XL. 189. ACCIPIAM.] *Homeri olim conſilio:*

—— οὐ γὰρ καλὸν ἀνήνασθ' δῶρον ἐστί·

—— non etenim pulchrum ſit ſpernere dona.

A volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cùm aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiuè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. [190] Reijciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cùm poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et vt breuiter, qui nimis citò cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

190. REIICIENDI GENVS EST.] *Meus*, Reijciendi ſunt pignus. *Certè fuit*: Reijciendi ſumpti genus, *poſtremâ voce compendio ſcriptâ*.

L. ANNÆI SENECÆ

AD ÆBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS

LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

ABSOLVTIS *duabus precipuis partibus*, Quomodo dandum benefi- B
cium, Quomodo accipiendum; *tranſire ſe dicit ad quædam non tam in ipsâ
materie, quàm ex ipsâ, & vicina ac connexa. Quæſtiunculas ſubſerit, primò
iſtam: An turpe Beneficijs vinci? negat vinci poſſe, & parem ſemper eſſe, qui
gratè meminit, qui cupit animo referre, ſi re non poteſt. Quæſtiuncula ſecun-
da: An aliquis ſibi beneficium donet? item negat, & in vtramque tamen par-
tem argutatur. Tertia quæſtiuncula: An aliquis Ingratus Stoicè dici poſſit? ait, & docet.
Quarta: An non omnes ingrati ſint? minimè, etſi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu, Quouſ-
que, & an alius pro alio obligemur? vt filius pro patre, & talia. Diſtinctione reſpondet, & magis
negat. Quinta quæſtiuncula: An triſte beneficium, & inuito etiam dari poſſit? poteſt. Vltima de-
nique: An repeti Beneficium poſſit?*

CAPVT PRIMVM. C

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cùm
tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium,
quemadmodum accipiendum. hi enim ſunt huius officij fi-
nes. Quidquid vltrà moror, non ſeruio materiæ, ſed indul-
geo: quæ quò ducit, ſequendum eſt, non quò inuitat. Subin-
de enim naſcetur, quod laceſſat aliquâ dulcedine animum,
magis non ſuperuacuum quàm neceſſarium. Verùm quia
[1] ita vis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſeru-
tari etiam ea quæ, ſi vis verum, connexa ſunt, non cohærentia:
quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ pretium, nec
tamen perdit operam. Tibi autem [2] homini naturâ optimo, & ad beneficia propenſo, Li-
beralis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem vnquam vidi tam benignum,
etiam leuiſſimorum officiorum æſtimatorem. Iam bonitas tua eouſque prolapſa eſt, vt D
tibi dari putes beneficium, quod vlli datur. paratus es, ne quem beneficij pœniteat, pro
ingratis [3] dependere. Ipſe vſqueeò abes ab omni iactatione, vſqueeò ſtatim vis exone-
rare quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri [4] non præſtare, ſed red-
dere. Ideoque plenius ad te ſic data reuertuntur. nam ferè ſequuntur beneficia non repo-
ſcentem: & vt [5] gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gra-
tiùs reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te verò non eſt mora, quò mi-
nus beneficia qui acceperunt, [6] vltrò repetant: nec recuſabis conferre alia, & [7] ſup-
preſſis diſſimulatiſque plura ac maiora adijcere. Propoſitum optimi viri, & ingentis
[8] animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet.
ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa [9] non citò odiſſe properaueris.

Illud

A Illud vtique vnicè tibi placet, velut magnificè dictum: *Turpe eſt beneficijs vinci.* quod an ſit verum, non immeritò quæri ſolet: longeq́ue aliud eſt, quàm mente concipis. Nunquam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt: dummodò arma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſiliorum, [10] dumtaxat exitus, temperat. [11] Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu velociori anteceſſit. non vt in certaminibus, ad ſpectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque ſæpè deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod vterque à ſua parte eſſe quàm pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiam ſi minora quàm accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo: hic non magis victus eſt, quàm qui in armis moritur. quem occidere faciliùs hoſtis potuit, quàm auertere. [12] Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt, vt vincatur. II.

B nunquam enim ſuccumbet, nunquam [13] renunciabit. ad vltimum vſque diem vitæ ſtabit paratus, & in hac [14] ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe præ ſe ferens, paria voluiſſe.

[15] Lacedæmonij vetant ſuos [16] pancratio aut ceſtu decernere, vbi inferiorē oſtendit victi confeſſio. Curſor [17] metā prior contingit: velocitate alium, non animo, anteceſſit. Luctator [18] ter abiectus, perdidit palmam, non tradidit. Cùm inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno III.

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. ITA VIS.] *Poëtarum more. nempe tu Seneca vis, & facis eum velle.*

2. HOMINI.] *Meus,* hominum: *& magis laudet.*

C 3. DEPENDERE.] *Pendet è prioribus. quia tibi inſcribis & imputas aliis benefacta, ſequitur vt gratus pro ijs ſis, & ſoluas, id eſt dependas.*

4. NON PRÆSTARE.] *Non dare, ſed ſoluere iam pro accepto.*

5. GLORIA FVG.] *Liuius:* Adeò ſpreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit. *Noſter in epiſt.* Gloria vmbra virtutis eſt, etiam inuitos comitabitur.

6. VLTRO REPETANT.] *Agant, qui ſunt rei.*

7. SVPPRESSIS.] *Meus,* ſuſpenſis. *haud malè, ſed tum quoque velim,* diſſimulatiſve, *diſtinguendo, non copulando.*

8. ANIMI.] *Idem liber,* cauſe. *quid lateat, neſcio. nam vulgata per quidem bona videtur.*

D 9. NON CITÒ.] *A Mureta eſt. nos editi hactenus* concitò odiſſe. *Et ſententiam haud improbam effecit; niſi quòd vocula* citò *redundat, nec aptè cum properandi verba texetur. Alij quidam ſcripti,* quàm citò odiſſe: *alij,* odiſſe: *at mea vox ea nulla eſt, ſcribitur q́;* quàm citò properaueris.

CAP. II. 10. DVMTAXAT.] *Ad ſequens verbum referes. nihil in conſilia ipſa poteſt, nec mutat quin bona, talia ſint: ſed tantùm in euentus. Etſi vel ſic vox ſuſpecta. meus diuiſim ſcribebat,* dum taxat: *aliquo etiam ſenſu.*

11. VOLVNTAS.] *Adſidet hoc Apuleij:* Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

12. QVOD TVRPE.] *In meis,* Quod ipſe. *Et ita eſt. ad Liberalem refertur, de quo paullo antè:* longè aliud eſt, quàm mente concipis. *In ea igitur erras, inquit, quod exiſtimas virum bonum beneficijs vinci.*

13. RENVNCIABIT.] *Conditioni huic, aut amico certamini.*

14. STATIONE.] *A militiâ. in quâ nefas ſtationem & excubias deſerere.*

CAP. III. 15. LACEDÆMONII.] *Ex decreta ſiue rhetrâ Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philoſtrato: at tu vide Turnebum* XXVII. *Aduerſ. cap.* VIII. *Petrum Fabrum lib.* I. *Agoniſtic. cap.* XII. *&* IX.

16. PANCRATIO.] *Pugilatus eſt, & gloſſis antiquis,* παγκρατιαστής, pugil, pugillator: *ſed cum diſcrimine à Ceſtu. Quod & Seneca hîc innuit, & ſeorſim ponit: itemq́; Propertius:*

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad ceſtum gaudentia brachia loris.

Pancratiaſtes igitur eſt, qui nudis manibus pugniſq́; nexus miſcet, ſed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato: ſicut & eoſdem παμμάχους *vocant. Imò & Lucta huic certamini mixta. At Ceſtus ſimpliciùs, etſi grauiùs, pugnat. Nam is manus abarmat (ſunt enim Ceſtus ſegmenta lorea, grauia, bullis ſiue nodis è ferro, ære, plumbo interſtincta) & pondere illo caput, genas, collum aduerſarij aut pectus quatit.*

17. METAM.] *Pleraque ſcripta lectio* Cretam: *& ita vocabant. vide epiſt.* CVIII.

18. TER ABIECTVS.] *Suidas, in verbo* τριαχθῆναι.

magno æſtimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iu- A
dex, non per ſe ipſe exitus, ſed [19] vox cedentis, & [20] tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat, ne vnquam vincantur: quoniam quidem etiam [21] inter ſuperantia animus inuictus eſt. Ideò nemo trecentos Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſquis alius ſæuientis fortunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficijs idem eſt. plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficijs victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes: ſi dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, vt etiam cùm alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leuiter quidem

IV. ſaucius, pares exiſſe dicantur, quamuis alter videatur inferior. Ergo nemo vinci poteſt beneficijs: ſi ſcit debere, ſi vult referre, [22] ſi quod rebus non poteſt, animo æquat. Hic, quàm diu in hoc permanet, quàm diu tenet voluntatem, gratum animum ſignis [23] approbat: quid intereſt, ab vtrâ parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum. tecum ſtat fortuna: mecum bona voluntas. tamen B
tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaque beneficijs vincitur: quia tam gratus eſt quiſque, quàm voluit. Nam ſi turpe eſt beneficijs vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per minorum [24] conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui vix vllis humanis deſiderijs continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regijs opibus. [25] Nónne ille tunc meritò & ſibi & cæteris, quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra eum eminere viſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multò potentior, multò locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quàm quod ille C

V. poſſet dare. Non eſt turpe, ab his vinci. neque enim minùs fortis ſum, ſi cum inuulnerabili me hoſte committis: nec ideò ignis minùs vrere poteſt, ſi in materiam incidit inuiolabilem flammis: nec ideò ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus, inuictæque aduerſus dura naturæ, diuidendus eſt. Idem tibi de homine grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficijs, ſi ab his obligatus eſt, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia [26] virtus aditum redituris ad ſe beneficijs clauſit. A parentibus ferè vincimur. nam tam diu illos [27] odio habemus, quàm diu graues

19. VOX CEDENTIS.] *Diſertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cùm in iſtô re cauſſam reddit prohibitionis eius Lycurgi (in Laconicis)* ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐν τῷ πονεῖν ἀπαυδᾶν ἐθίζῃ): ne quis aſſueſceret in laboribus deſpondere animum, & voce id fateri.

20. TRADERE.] *Manu porrectâ id ſignificantis. nam eo confeſſionis, & prælationis illius noto. Plutarchus in Lycurgo:* ea ſola certaminum permiſiſſe ciuibus, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται): in quibus manus non protenditur. *ad hanc nempe confeſſionem. Prouerbium innotuit*, Manum dare.

21. INTER SVPERAN.] *Ex iſtis Pincianus argutè faciebat:* in ter ſuperatis, *quia de Luctatore ter obiecto pratum. Sed Senecæ verba nunc de Spartano toto inſtituto, non de Luctâ ſunt. Meus liber*, intus ſuperantiam. *Certum mihi reſcribere:* intus ſuperati animus. *hoc ſenſu, Hominis etiam ſuperati animus, intus inuictus eſt.*

CAP. IV. 22. SI QVOD.] *Meus*, quidem. *Lego*, Si quem, *molliore ſenſu.*

23. APPROBAT.] *Ex eodem meo*, approbandi. *Signis, id eſt rebus externis: atque omnino ſic legendum.*

24. CONSENSVM.] *Politicum dictum. Liuius* II. Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt. D

25. NÓNNE ILLE.] *Scripti.* O nè. *quod planè verum eſt, exclamandi particulâ, & alterâ affirmandi. Meus*, Omne refert.

CAP. V. 26. VIRTVS.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. ODIO.] *Ea vox abeſt à ſcriptis libris. nec mirari conuenit, ſed fortiter relegare. Deprauat ſententiam. quæ germana eſt. Parentes tamdiu in vitâ habemus, atque ijs fruimur; quamdiu in adoleſcentiâ eos ferè gravamur. Vbi firmior ætas firmius iudicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non*

A graues iudicamus, & quàm diu beneficia illorum non intelligimus. Cùm iam ætas ali-
quid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere,
propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeueritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ di-
ligentem cuſtodiam, rapiuntur [28] nobis. Paucos vſque ad verum fructum à liberis per-
cipiendum perduxit ætas: ceteri liberos [29] onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe, vinci
beneficijs à parente. quidni non ſit turpe, cùm à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pa-
res, & impares ſumus. pares animo, quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promit-
timus: impares fortunâ, quæ ſi cui obſtitit quò minùs referret gratiam, non ideò illi tan-
quam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non conſequi, dummodò ſequaris. Sæpè
neceſſe eſt, antè alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideò non peti-
mus, aut turpiter petimus, quia non redditura debebimus: quia non per nos erit mora,
quò minùs gratiſſimi ſimus. Sed interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos ta-
men nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtrâ
poteſtate. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficijs victum. VI.
B Non eſt quòd nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes
diſtrictas [30] ſine exercitu ſuſpiciat: ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum, à Thraciæ angulo
porrectum vſque ad litus incogniti maris, iudicet. Eâdem re gloriari Socrates potuit, eâ-
dem Diogenes, à quo vtique victus eſt. Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra men-
ſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam poſſet, nec
eripere? [31] Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur,
Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non poſſet. Primùm,
in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Ve-
niebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. [32] Et-
iamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri &
argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat ac-
cepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, vtriuſque
[33] fines tenentem? Si regem, in luce mediâ errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, vſ-
C que eò eius ignarum, vt quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in lu-
ctu ac rebus aduerſis [34] moris eſt) tondêret? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è
latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis de-
fectio, ſed duorum ſiderum coitus, cùm luna humiliore currens viâ, infra ipſum ſolem,
orbem ſuum poſuit, & illum obiectu ſui abſcondit: quæ modò partes eius exiguas, ſi in
tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modò plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit; modò ex-
cludit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed
iam iſta ſidera huc & illò diducet velocitas ſua. iam recipient diem terræ, & hic ibit
ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ
vetetur omnes radios effundere. Paullùm exſpecta. iam emerget, iam iſtam velut nu-
bem relinquet, iam exſolutus impedimentis, lucem ſuam liberè mittet. Socrates parem
gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parum ſcilicet ma-
gnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi vllum [35] dare potuiſſet Socrati? Quare ergo
hoc

D

non ſumus, quia cùm poſſumus, non intelligimus: cùm hoc, & valuimus, ſerum eſt, & iam fuerunt.

28. NOBIS] *Meo*, à nobis.

29. ONERE] *Non beneficia. Educandi, monendi, dirigendi labores habuêre: fructum, niſi in tacitâ ſpe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. SINE EXERCITV.] *An hoc vult, ligatas obnoxiaſque fuiſſe, etiam ſine exercitu, ſolo metu & viri gloria attonitas? An placebit reſcribi,* ſuo exercitu?

31. ARCHELAVS.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito abijt, ipſo anno quo Socrates. Diodorus libro* XIV. *De ipſâ re, breuiter Diogenes:* Aſpernatus eſt magno animo Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurylochum Lariſſæum, cùm nec pecunias ab ijs miſſas accepit, nec ipſe ad eos ire voluit.

32. ETIAMNVM.] *Ea vacula interrogatione efferenda eſt:* Etiamnum? Archelaus, *&c. Valet, Eſtne amplius? Addóne etiam?*

33. FINES.] *Quatenus, & quomodo, viuere ac mori oporteret.*

34. MORIS EST.] *Græcis quidem. nam Romanis contrà.*

35. DARE.] *Id eſt, ipſum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

 36. VAFRE.]

hoc Socrates dixit? Vir facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor A
omnium, maximè potentium, maluit illi [36] vafrè negare, quàm contumaciter ac ſuperbè. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaſſet, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrùm dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque ponit repulſam. & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire, quid verè noluerit? Noluit ire ad voluntariam [37] ſeruitutem is, cuius [38] li-
VII. bertatem ciuitas libera ferre non potuit. Satis (vt exiſtimo) hanc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficijs vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibi ipſos beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quòd vt videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago*, &, *De nullo queri poßum alio, quàm de me: Ego mihi iraſcor*, &, *Ego à me pœnas exigam*, &, *Odi me.* multa præctereà huiuſmodi, per quæ vnuſquiſque de ſe, tanquam de B
altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minùs turpe eſt, quàm in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno malè audit, quàm ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minùs placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, vt ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantùm cùm foris peccant, inuiſa ſunt, ſed cùm in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes faciliùs eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrij, regere, quàm animum ſuum continere, & [39] tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quòd ab illo didicit: quare Socrates non agat, quòd ipſe ſe docuit? M. Cato ait: *Quod tibi* [40] *deeſt*, [41] *à teipſo mutuare.* quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo C
nos [42] diuidit. Dicere ſolemus: *Sine tu, loquar mecum*: &, *Ego mihi aurem peruellam.* Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, *Iniuriam ſibi fecit*: poterimus di-
VIII. cere, *Beneficium ſibi dedit.* [43] Nemo ſibi debet. naturâ prius eſt, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine vxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat: non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtrâ transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat & transferat: quomodo nemo, quamuis pro ſe dixerit, [44] affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tanquam [45] patrono ponit: quomodo ſi æger cùm curâ ſuâ conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cùm [46] ali-

D

36. VAFRE.] *Cur non cum libris, naſutè?*

37. SERVITVTEM.] *Noti Sophoclis verſus:*

Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ:
Ad regias qui conferet domus gradum,
Fit ſeruus iſtic, liber etſi acceſſerat.

38. LIBERTATEM.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram cauſſam odij, & ex eo mortis, produnt.*

CAP. VII. 39. TRADERE SIBI.] *Vt ſit ſuæ poteſtatis. non ſeruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. DEEST.] *Meus*, deerit.

41. A TEIPSO.] *Opinor acutè dici, Para à teipſo patientiam. careas, nec appetas.*

42. DIVIDIT.] *Ex vno duos facit.*

CAP. VIII. 43. NEMO SIBI.] *Caput hic nouum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè ſatis, fateor; ſi tamen hac plena.*

44. AFFVISSE] *Patrocinio vel aduocatione iuuiſſe. Fori verbum eſt. Ouidius:*

Munera det diues, ius qui profitebitur, adſit.

45. PATRONO.] *Quod liberti, aut clientes (ad iſtos hic ſpectat) ſollenniter ſolent: & baſes cum eiuſmodi titulis multa exſtant.*

46. ALI-

A [46] aliquis probè fecerit, non tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, [47] cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi beneficium, dum dat, & recipit. vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) [48] verſura fit, & velut [49] luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, ſed vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE non habet niſi inter duos locum: quomodo ergo in vno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pilâ nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum; [50] quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem reuertuntur: ita in homine exiſtima fieri. cùm illum in multa mutaueris, vnus eſt. Occîdit ſe: iniuriarum cum quo agat, non habet. alligauit & clauſit: de vi non tenetur. beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam [51] redit: nec perire quidquam poteſt, quod quò excidat non habet, ſed eódem reuoluitur vnde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: habet illud, B qui dedit. puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominùs tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis. Beneficium, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à quâ ad caritatem ſui compoſitus eſt: vnde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare, natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, [52] neceſſarium eſt. Quò quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis vnquam laudatus eſt, quòd ſibi ipſe fuiſſet auxilio? quòd ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat: inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cùm per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det? Quo-C modo enim diſcernere poterit, vtrùm det ſibi beneficium, an reddat, cùm intra eumdem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterùm me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur, non concedam. nam etiam ſi damus, non debemus. quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine vllâ morâ recipimus. Dat nemo, niſi alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

IX.

Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. verbum autem *Præſtitiſſe* ad alios ſpectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſque in eâ ſui [53] tranſlatio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris,

X.

D 46. ALIQVIS PROBE.] *Vetus ſcriptio:* aliquid prodeſſe ſibi: *quod ego fecerim*, aliquid probè ſibi fecerit.

47. CVR REFERAT.] *Meus*, quò referat. *quod hominem locumq́; diuerſum magis notat.*

48. VERSVRA.] *Verſuram facere, ait Donatus*, eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſoluere. *Domi autem ea fit, cùm, vt ſuprà dictum, à nobis ipſis mutuamur. Vide epiſtolâ* XIX.

49. LVSORIVM] *Inane, nec verum. Ita* arma luſoria, *quæ veris & decretorijs opponuntur. ita* Spectaculum non fidele, & luſorium. *epiſt.* LXXIX.

50. QVIA MOTV.] *Meus negationem inſerit*, quia neque motu. *& res ita habet: dixitq́; clarè*, nihil primum eſſe, nihil extremum. *Opinione tamen noſtrâ tale aliquid poteſt: at vide Ariſtotelem, ſi vis, II. de Cælo, cap. II.*

51. REDIT.] *Amiſſâ formâ, in aliam: & æterna materia prima. Vide epiſt.* XXXVI.

CAP. IX. 52. NECESSARIVM.] *Eo modo, quo neceſſaria dicuntur*, οὕτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα: ita ſe habentia, & ſic nata. *Ariſtoteles* 1. *De part. Animal. cap.* 1. *Adde cap.* V. *lib.* V. *Metaph.*

CAP. X. 53. TRANSLATIO.] *Legitima definitio, & Imperatoria illi conſonans:* Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur.

54. ALI-

nueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficium nemo ſibi dedit: quia nemo A dat ſibi [54] aliquid. Duo contraria in vnum coëunt, vt idem ſit dare, & accipere. Etiamnum multum intereſt inter dare, & accipere. quidni? cùm ex diuerſo iſta verba poſita ſint. atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. [55] Paullo antè dicebam, quædam ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, vt tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum, ſed alterius. nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod iungitur, ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit; non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutiùs hoc & pluribus exemplis licet proſequi. quidni? cùm inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cùm ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides

XI. [56] colitur. num quis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe? Venio nunc ad [57] vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſoluit pecuniam: nihil B autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quàm conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio vltrò citroque ire debent: intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt. & quis vnquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, *Ago gratias mihi, quòd illam vxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi ſocietatem.* Cùm hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum noſtrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt, & cùm datum eſt, non reddi: qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quòd alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quòd alteri dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit, qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, vt dicat: Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſuâ cauſsâ dat, ſed eius cui dat: is C

XII. qui ſibi beneficium dat, ſuâ cauſsâ dat: non eſt ergo beneficium. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo qui [58] operæpretium facit: imò totam operam bonâ fide perdere? Exſpecta. etiam hoc veriùs dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero; à quibus cùm euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt, nodos operosè [59] ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum ſic inligantur, vt eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorum [60] & moras nouit: & nihilominùs illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem ac ſegnitiem ingenijs auferunt, quibus modò campus in quo vagentur, D

54. ALIQVID.] *Perplacet Gruteri correctio:* dat ſibi. Alioqui duo contraria.

55 PAVLLO ANTE.] *Initio Capitis:* Præſtitiſſe, ad alios ſpectat.

56. COLITVR.] *Liuius libro* IX. *de Romanis:* Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur. *Et habuit Romæ iam a Numâ ſacrarium, aut templum.*

CAP. XI. 57. VLTIMAM.] *An alteram? Intellegis hoc quod obiectum erat (initio cap.* IX.*)* Beneficium ſibi dare poteſt, ergo & referre gratiam. *Prius membrum de Beneficio refutauit: nunc hoc alterum, de Gratiâ.*

CAP. XII. 58. OPERÆPRETIVM.] *Alludit ad verba primi Capitis, atque ipſa repetit. vide.*

59. SOLVERE.] *Ariſtippi in ijs lepidum dictum:* Proponente quodam captiunculam, & vt ſolueret, vrgente: O fatue, inquit, quid opus ſoluere, quod etiam ligatum exhibet negotium?

60. ET MORAS.] *Vulgò,* mores. *Illud aptius, & tamen aptius vellem. An fuit,* ex more?

61. SCA-

A gentur, ſternendus eſt, modò [61] ſcabri aliquid & confragoſi obijciendum, per quod erepant, & ſolicitè veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt: prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideò non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia rectè facit: ſi omnia rectè facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. id peruenire ad malum non poteſt: definit enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in vnum eunt. Ideò nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vſu corrumpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem, quoſcumque accepit cibos mutat, &
B omne alimentum in cauſſam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inueniunt, quò in maiorem materiam inciderunt, quâ fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit: imò nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerint, in naturam ſuam vertunt, & extrà ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideò nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: [62] hic benefaciendi voluntate caret. Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ bene- XIII.
ficijs ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtrâ conſtitutione tantùm. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ [63] longè lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingra-
C tus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: [64] commoda tamen illa eſſe, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt, & accipere à bono: vt pecuniam, veſtem, honores, & vitam. quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic [65] pyxidem & argenteam & auream dicimus. ſic illitteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum. ſic qui malè veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia: ſic & ille tanquam ingratus eſt, non ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit, tam ingratus eſt, quàm veneficus, qui [66] ſoporem cùm venenum crederet, miſcuit. Cleanthes vehementiùs agit. Licet, inquit, benefi- XIV.
cium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi
D accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vſque [67] ad deos manus porrigat.

Quo-

61. SCABRI.] *Eſt à Pinciana. at libri omnes* crebri. *valdè fallor, aut* creperi *fuit.*

62. HIC BENEF.] *Sententia redditur*, ſic, *ſcribendo.*

CAP. XIII. 63. LONGE LATEQVE.] *Nam & corporis ac fortunæ bona ad Summum bonum admittunt.*

64. COMMODA.] Εὐχρηστα *Stoicorum voce: de quibus in Manud.* II. *Diſſert.* XXIII.

65. PYXIDEM.] *Contra vim verbi, quia* πυξὶς *Græcis eſt* ἀπὸ τῆς πύξου: *Latinè* Buxidem *dicas, à* Buxo. *Atqui à ligno metalla abeunt.*

66. SOPOREM.] *Medicamentum ſoporiferum,* ὑπνωτικὸν, *vt ille Domitij medicus ſuprà, lib.* III. *cap.* XXIII. *dedit. Ita Gloſſa* Soporem, καρωσιν *exponunt:* id eſt, ſoporationem: *& Seneca epiſtolâ* LXXXIII. Nec ſopore ſumpto, dormiturum.

CAP. XIV. 67. AD DEOS.] *Meus,* ad cælos: *& verum*

Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cùm malo dari beneficium non poſſit? Eâ ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materiâ gratus eſſe debebit: & illa qualiacumque ſunt, cùm pro bonis acceperit, pro bonis reddere. [68] Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium formâ publicâ percuſſum, quale apud [69] Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus
XV. es, hoc fidem exſolue. Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: [70] ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id, quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium vnum, [71] habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non ſunt? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela eſt, beneficia [72] periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non B
inuicem peſſimè mereantur? Nec eſt quòd hanc tantùm noſtram murmurationem putes, pro peſſimo prauoque numerantium, quidquid citra recti formulam [73] cecidit. Ecce [74] neſcio quæ non ex philoſophorum domo clàm, ſed ex medio conuentu, populos genteſque damnatura vox mittitur:

—— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & [75] faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſterit. Accepti ab illâ exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria [76] concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos: aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare vrbem [77] iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus C
curia [78] extra muros præberetur: nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, vrbem [79] ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacator-

& verum eſt. De ſententiâ, vide infrà, libro VII. *cap.* VII. *& De conſt. ſap. cap.* IV.

68. ÆS ALIEN.] *Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, etſi argentum & aurum ſucceſſit.*

69. LACEDÆMONIOS.] *Nicolaus Damaſcenus:* νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ: nummo vtuntur coriaceo.

CAP. XV. 70. AD ALIOS.] *Meus, & plerique ſcripti:* in alios quæritur verum. *Sententia quidem eſt. vos viles & è turbâ, vos ſtulti, fruſtrà de vero beneficio quæritis, eius non capaces: ad ſpeciem & imaginem eius ite. veritas alijs quæritur.*

71. HABET OMNIA. *Suprà, libro* IV. *capite* XXVI.

72. PERISSE.] *Catulli querela:*
Omnia ſunt ingrata, nihil feciſſe benignè eſt.
Homericum olim: Odyſſ. δ.
—— οὐκ ἔστι χάρις μετόπισθ' εὐεργέων:
—— nec vlla eſt gratia poſt benefacta.

73. CECIDIT] Occidit, *meus liber.*

74. NESCIO QVÆ.] *Idem ille,* neſcio quemdam, qui non. *& paullò poſt,* clamat, *pro* clam. *Legam:* Ecce neſcio quem, qui non è philoſophorum domo clamat, ſed. *Enimuero illud* clàm, *quod à Mureto eſt, non placet: nec enim Philoſophi muſſantes loquuntur, ſed palàm & liberè conuicium moribus faciunt. Itaque ſi eius cetera lectio tenenda, tamen hîc faciam,* è phil. domunculâ. *Id enim genus anguſtius & vilius ferè habitant.*

75. FASCIBVS SVIS.] *Magiſtratibus & imperijs ab illâ datis. Ad Marium, Sullam, Cæſarem pertinet.*

76. CONCIO EST.] *Qualis illa Cæſaris, apud Lucanum:*
Tollite iam pridem victricia, tollite ſigna:
Viribus vtendum eſt, quas fecimus. arma tenenti D
Omnia dat, qui iuſta negat.
Sed reſponſio deinde Lælij pulchra, & planè pro Senecæ mente. Vide.

77. INIVSSV.] *Nam Senatus primùm dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expoſitis, ille fiebat auctor. Populus autem propriè* iubebat, *Senatus* decernebat. *Itaque hîc de* Iniuſſu, *non nimis ex formulâ. De ſolo tamen Senatu Seneca, pro more ſui aut ſuperioris æui, ſub Principibus. nam olim, etiam iniuſſo Senatu, populus ſæpè dedit.*

78. EXTRA MVROS.] *Nec enim fas intrare vrbem cum imperio, ſine auctoritate.*

79. SVBRECTIS.] *Vt in acie & pugnâ.*

A catorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros
obſeſſus, [80] aquilas ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus: ſerò & poſt ſceleris pœni- XVI.
tentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt
illi capere patriam, niſi euerterit, niſi [81] Allobrogum in illam cohortes immiſerit, &
trans alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas [82] inferias
[83] Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum [84] à
caligâ perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exi-
tij & trucidationis non tantùm [85] dederit ſignum, ſed [86] ipſe ſignum fuerit, parum
[87] mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla:
qui patriam durioribus remediis quàm pericula erant, ſanauit. qui cùm à Præneſtinâ
arce, vſque ad Collinam portam, [88] per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in
vrbe prælia, alias cædes: [89] legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas,
poſt fidem, [90] in angulum congeſtas contrucidauit, & proſcriptionem commentus eſt:
dij magni! vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, [91] pecuniam, tantumnon
B [92] ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro trium-
phis tribus, pro tot honoribus, quos ex maximâ parte [93] immaturus inuaſerat, hanc gra-
tiam reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionem eius [94] alios quoque induceret, quaſi poten-
tiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum ex-
traordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt [95] eligat, [96] diſtribuit, dum ita
[97] triumuiris remp. diuidit, vt tamen in ſuâ domo duæ partes eſſent, eò redegit populum
Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio [98] ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij ho-
ſtis ac victor, qui à Galliâ Germaniaque bellum in vrbem circumegit, & ille plebi-
cola,

80 AQVILAS.] *Legiones ſuas.*

CAP. XVI. 81. ALLOBROGVM.] *Quos in ſocietatem ſollicitauit.*

82. INFERIAS] *De more. quia fuſa hoſtili* C *ſanguine placare mortuos ſolent: idq; ad ſepulchrum.*

83. GALLICIS BVSTIS.] *Locus ita Romæ dictus, vbi caſi candiſtiq; à Camillo Galli. Liuius:* Mediâ vrbe, quâ nunc Buſta Gallorum ſunt. *Varro:* Is locus, ad Buſta Gallica. quòd Româ recuperatâ, Gallorum oſſa, qui poſſederant vrbem, ibi coaceruata ac conſepta.

84. A CALIGA.] *Id eſt, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nomen earum* caliga: & caligati *inde milites. Meus tamen* Gallicà: *ſed malè. Lapis vetus:* OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.

85. DEDERIT SIG.] *In militiâ: cùm teſſeram eundi Romam, & trucidandi dedit.*

86. IPSE SIGNVM.] *An quòd eius adſpectu mouebantur, & miſerum vindicabant? An potiùs, quia ta-* D *citum ſignum geſtu, & à ſe dabat: vt videlicet interficerentur, quibuſcumque manum oſculum negaſſet? Florus libro* III. Ancarius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia ſcilicet fatalem illam manum non porrexerat ſalutanti. *Auguſtinus* III. *De Ciu.* In ipſius autem Marij oculis continuò feriebantur, quibus ſalutantibus dextram porrigere noluiſſet. *Plutarchus in Mario:* Quoſcumque ſalutantes neque affatus eſſet, neque reſalutaſſet complexuſve eſſet, hoc ipſum SIGNVM erat interficiendi eos in viis.

87. MVTATAM.] *Libri ſcripti omnes,* multam. *quod tamen haud approbem, etſi placitum Pinciano.*

88. PER SANG.] *Quia ad Præneſte, & mox ad vrbem, pugnas aliquot pugnauit, & vicit cum magnâ cæde.*

89. LEGIONES DVAS.] *Idem noſter:* Septem millia hominum, *De Clem.* I. *cap.* XII. *Vide.*

90 IN ANGVLVM.] *In ouile, quod erat in campo Martio. Alij, vt Florus, in* villam publicam.

91. PECVNIAM.] *Duo talenta, Plutarchus: id eſt,* mille ducentos *Philippéos.*

92 CIVICAM.] *Ludit, aut mordet. Quid ſupereſt, niſi vt Ciuicâ donentur,* Ob ciues *non* ſeruatos, *ſed necatos?*

93. IMMATVRVS.] *Ne Senatoriâ quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib.* VII.*) adhuc eques Romanus. Annos* XXIII. *natus res gerere cœpit, ciuili bello Sullæ adiunctus.*

94. ALIOS.] *M. Craſſum, & C. Cæſarem, Triumuirali potentiâ inter ipſos conſtitutâ.*

95. ELIGAT.] *Sicut elegit Hiſpanias & Africam.*

96. DISTRIBVIT.] *Cæſari Gallias & Illyricum, Craſſo Syriam.*

97. TRIVMVIRIS.] *Gruterus, ex vno codice,* dum ita cum tertio remp. diu. *Id eſt, inquit, cum M. Craſſo: nam duæ partes in eius domo, quia & ſocer eius Iulius Cæſar, iam in domo. Acutè omnino. ſed libri alij* Triumuiris *retinent: parum aptè, quia ipſe etiam Triumuir. Ergo legerim:* dum ita Triumuir r. d. *Ipſe Triumuir diuidit alijs; & reuerà ſolus plus duobus tenuit, potuitq.*

98. SERVITVTIS.] *Tacitus* I. *Annal.* Diſcordantis patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.

cola, ille popularis,[99] caſtra in circo Flaminio poſuit, propiùs quàm [100] Porſenæ fuerant. A
Temperauit quidem ius crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit [101] niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentiùs exercuerunt, ſatiati tamen aliquandò [102] abiecerunt: hic gladium citò condidit, nunquam [103] poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem [104] iure cæſum pronunciauit, interfectoreſque eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam verò proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinauit [105] ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodiis, & pleriſque vrbibus claris ius integrum, libertatemque cum immunitate
XVII. reddiderat, ipſa tributum [106] ſpadonibus penderet. Deficiet dies, enumerantem ingratos, vſque in vltima patriæ exitia. Æquè immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit? quamque non minùs ſæpè peccauerit, quàm in ipſam peccatum eſt. [107] Camillum in exſilium miſit: Scipionem [108] dimiſit. exſulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. [109] Rutilius innocentiæ pretium tulit [110] in Aſiâ late- B
re: Catoni populus Romanus [111] præturam negauit, conſulatum [112] pernegauit. Ingrati publicè ſumus. Se quiſque interroget: nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt [113] de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantùm? & [114] cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quòd iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam, Quàm ingrata ſit iuuentus, [115] vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, [116] exſpectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque

99. Castra.] *Satis inuidiosè. nemo (quos legerim) ita ſcripſit: ne Lucanus quidem, ex profeſſo Cæſaris, & Cæſarum adeò, hoſtis. Ille* traxiſſe quidem agmina *dicit, ſed* non armata, & pacis habentia vultum. *Ipſe Cæſar de ſe, I. Ciuil.* Milites in proxima municipia deductos *ſcribit*, ſeſe ad vrbem profectum. *Quod non conuenit cum his Seneca caſtris, & quidem in* Circo Flaminio. *Cur tamen ibi? Quia extra vrbem Senatum primò habuit Cæſar (more Imperatorum) in Apollinis templo: & iuxtà, ille Circus. Probabile autem, Cæſarem aliquos milites, etſi togatos fortaſſe, ſecum eò traxiſſe, præſidij cauſſâ: quod nunc Seneca attollit.*

100. Porsenæ.] *Qui in Ianiculo caſtra habuit.*

101. Nisi arm.] *Velleius:* Neminem, niſi acie conſumptum ciuem, patria deſiderauit.

102. Abiecervnt.] *Vt Sulla.*

103. Posvit.] *Ius ſibi ſemper educendi ſeruauit, perpetuâ illâ Dictaturâ.*

104. Ivre cæsvm.] *Id verò voce aut ſcito Antonius nunquam fecit: imò palàm pro eo, vt primùm copia fuit, pugnauit. Hactenus ſubmiſit ſe neceſſitati & rerum fluxui, vt Obliuionem & veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probaſſe necem Iulianam, quia ſtatim vltus non fuiſſet, quia cum ipſis coniuratis fœdus aliquod percuſſiſſet.*

105. Ne Romanis.] *Nempe ſua Cleopatra.*

106. Spadonibvs.] *Qui apud reginam potentes. Horatius:*

Romanus, eheu poſteri negabitis,
Emancipatus fæminæ,
Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
Seruire rugoſis poteſt.

CAP. XVII. 107. Camillvm.] *Ipſa hæc exempla Valerius, lib.* v. *cap.* III. *retulit;* ingrati Senatus, & populi.

108. Dimisit.] *Quod mollius eſt, quàm* miſit: C
valetq. paſſa eſt ire, aut certè in eo manere. Notum eſt de receſſu Scipionis in Liternum ſuum, atque ibi neglectum à ciuibus obiiſſe.

109. Rvtilivs.] *De quo ſæpè noſter. In exſilium iniuſtè miſſus damnatuſq. ab equitibus, in eo perſeuerauit. Vide de Prouid. cap.* III.

110. In Asia.] *Smyrna.*

111. Prætvram.] *Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negauit, anno ſequenti dedit.*

112. Pernegavit.] *Cur ſic loquitur? nam ſemel dumtaxat petijt, imſtante ciuili bello: nec niſi ſemel igitur populus negauit. Fuit hoc tamen, quòd Prætura mox delata fuit, at non Conſulatus: atque ita quaſi perpetuùm negatus.*

113. De omnibvs.] *Sententiæ acumen hoc eſt. Omnes queruntur: ſinguli autem ferè de ſingulis, certè diuerſis: ergo omnes ingrati, quod querela ea* D
euincit.

114. Cvpidi omnes.] *Hæc & ſequentia Stoica altitudinis, & illius Paradoxi,* Omnia vitia in omnibus eſſe: *Manud.* III. *Diſſ.* XX.

115. Vide.] *Iſta vox abeſt meo libro: ſcribitq. anteriora:* Quam ingrata vite ſit iuuentus. *Poſſet,* Quàm ingrata vide ſit i. *Sed veriùs,* Quàm ingrata, videſis, iuuentus. *Libri alij ob voculam iſtam Comicam valdè turbant.*

116. Exspectat.] *Iocus ille notus, apud Quinctilianum: cùm pater obieciſſet filio,* Quòd mortem ſuam exſpectaret: Ego verò non exſpecto, *inquit: Pater argutiſſimè,* Imò rogo exſpectes.

117. Com-

A que vxoris optimæ mortem timet, vt non & [117] computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficij, [118] vltra res proximas, memoria durauit? Illud in confeſſo eſt. quis ſine querelâ moritur? quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum [119] præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam morâ non fit beatior vita, ſed longior. Quantò ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare, ſed ſuos benignè æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, cùm dicis, XVIII.
B & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri eius dat. [120] Primùm vnde, quò, quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid vxori, & ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere: quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum ſanauero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum? Diſſimilia XIX.
ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam, quò minùs ruat fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam. mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur: ideò ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi: filij bona
C valetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem? felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos vſque permanant. ab eo autem exigi quidque debet, in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longiùs poſitos. Non quæritur, quò beneficium ab eo cui datum eſt, transferatur, ſed vbi primò collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet, victurus non fui? pro eius vitâ beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cùm filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis, dijs vota ſoluis, tanquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeunt tibi: *Nihil intereſt,* [121] *mea an me ſeruaueris. duos ſeruaſti: imò me magis.* Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium: quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit,
D erubeſcam, non ideò ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruênit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas, & orbitatis grauiſſimum vulnus effugi.

Non

117. COMPVTET.] *Id eſt, ſimul de morte & de luſello cogites: quod à diuitis vxoris morte exſpectet. In mixtâ autem cogitatione, dolens, vt ſic dicam, gaudet.*

118. VLTRA RES.] *Res ſimpliciter lites, & actus* rerum. *Ita res* prolatæ *dicuntur, cùm feriæ forum habent. Iam ſententia eſt: Nemo litigator meminit patrociny, poſt vnas ferias: non extendit memoriam vltra actum proximum rerum.*

119. PRÆFATO.] *Mihi melior librorum noſtrorum ſcriptio,* præſtito. *Id autem genus ingrati etiam Lucretius damnat; & ſunt hæc à ſcholâ Epicuri.*

Deinde animi ingratá naturam paſcere ſemper,
Atque explere bonis rebus, ſatiareq; nunquam:

& plura in hanc ſententiam libro III.

CAP. XVIII. 120 PRIMVM VNDE, QVÒ.] *Id eſſet, vnde incipis, quouſque progrederis? Meus tamen & quidam libri,* Primùm de quo: *minùs plenè.*

CAP. XIX. 121. MEA AN ME.] *Imò intereſt, ſi latè ad alia refers: maluiq;*, meum an me.

 122. RE-

Non quæritur nunc, an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. prodeſt enim & ani- A
mal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, niſi à volen-
te. Tu autem non vis patri, ſed filio dare: & interim, ne noſti quidem patrem. Itaque
cùm dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando? contrà oppone, Patri
ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui? Et quid, quod aliquando
euenit, vt patrem oderis, filium ſerues: beneficium ei videberis dediſſe, cui tunc inimi-
ciſſimus eras, cùm dares? Sed vt dialogorum altercatione ſepoſitâ, tanquam iuriſcon-
ſultus [122] reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis. Beneficium ei dedit, cui datum voluit.
Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: ſic pater beneficio in filium
collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe
præſtare aliquid: non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tanquam incipiendi
cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet: ſi quid pro hoc benignè facit, iuſtus,
non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficium, & matri, & auo, &
auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium B
incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere,
quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri: Fratres duo diſſident.
ſi alterum ſeruo, an dem beneficium ei qui fratrem inuiſum non perijſſe moleſtè latu-
rus eſt? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam inuito prodeſſe: ſicut non dedit be-
XX. neficium, qui inuitus profuit. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo
torquetur? Multa beneficia [123] triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum
ſecare & vrere vt ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis bene-
ficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem barbarus & igna-
rus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit, & accepit: ſi modò id prodeſt, ſi is qui
dabat, vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Age-
dum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. hunc occi-
di. non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſimè nocet, cui
gratiæ aguntur pro iniuriâ. [124] Video. Prodeſt aliqua res, & ideò beneficium eſt: nocet,
& ideò non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen benefi- C
cium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni, corpus eius ſepeliui. nec ipſi
profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc
commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit: officio ſollenni & neceſſario per me
functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc
tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cada-
uer abſconderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi
terram ignoto [125] mortuo inieci, nullum habeo huius officij debitorem, [126] in publi-
cum humanus. Dicet aliquis, Quid tantoperè quæris, cui dederis beneficium, tan-
quam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant eſſe repetendum, & has
cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet. Præter-
eà ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne iniuriam illi facias appellando, tanquam non fuiſſet
ſuâ ſponte redditurus. ſi malo viro [127] dediſti, fer. Beneficium [128] verbo ne corruperis,
creditum faciendo. Prætereà, lex quod non iuſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quàm D
diu me nihil vrget, quàm diu fortuna nihil cogit, [129] petam potiùs beneficium
quàm

122. RESPONDEAM.] *Non diſputem vltrà aut dubitem, ſed velut de iure, certum reſpondeam.*

CAP. XX. 123. TRISTEM FRONTEM.] *Speciem & aſpectum. Tacitus,* In frontem pulchra. *Valerius,* In fronte beata.

124. VIDEO.] *Dialogiſmus eſt, & interpoſita perſona. Si non, legas:* Vides?

125. MORTVO INIECI.] *Ita moris & religionis, vt vel tranſeuntes inijcerent deſerto terram. Horatius:* — licebit Iniecto ter puluere curras. *Quinctilianus Declamat.* v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & inſepultum corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggeſtu.

126. IN PVBLICVM.] *Naturæ & humanitati hoc tribuens.*

127. DEDISTI, FER.] *Scripti,* dediſti flectere. *ex quo veriſſimè Eraſmus,* plectere: *pœnas imprudentiæ lue.*

128. VERBO NE.] *Ipſo illo* Repetendi: *quod exactionem, & ex debito, ſonat. Poſſet legi,* verò.

129. PETAM POTIVS.] *Placet. & eſt ſententia,* comiter

A quàm repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculum vxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quò ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. nouiſſimè recipiendi beneficij neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cùm bono viro beneficium do, ſic do, tanquam nunquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit. XXI. Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, [130] nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui [131] promiſimus, alligat? Queratr tamen cum eo qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minimè. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne vltima quidem neceſſitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi [132] luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eum tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſdam debitores non B appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palàm ac pertinaciter prætereo, nec ab vllo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus. Multi ſunt, qui nec negare ſciant, XXII. quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni ſunt quàm grati, nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes reducam; qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt; *Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin vltrò obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris.* Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multò magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimùm peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec durè illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſimè, vt poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero C poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quòd ſi admonitionis quoque [133] ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam verò ſanabiles, & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admonitione ſublatâ? quâ & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum [134] aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt expergiſcantur, non feriendi, ſed commouendi ſunt: XXIII. eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſeruaui? oſtende mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentes? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem? animus, an facultas deſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amarè, non palàm, ſine conuicio: ſic, vt [135] ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet. Cauſſam dicebat apud diuum XXIV. D Iulium

comiter potiùs quaſi beneficium petam, quàm vt datum repetam. Argutiâ eâdem infrà, cap. XXII. Renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipſe me repetere intelliget. *Item, cap.* XXV. Magis tempeſtiue repetendum eſt beneficium, quàm petendum. *Pincianus tamen è quibuſdam libris hic legebat,* Prætercam potiùs.

CAP. XXI. 130. NVLLA LEX FIDEM.] *Iuriſconſultus:* Graue eſt fidem fallere, quam ſeruari naturâ æquum eſt. *Ergo prima ea & inſita, non hac ſecundaria & ſcripta lex ſancit.*

131. PROMISIMVS.] *Nudis verbis, ſine ſtipulatione. nam cum hac, aliter eſt.*

132. LVCTANDVM.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. SVGGILLATIONEM] *A corpore ſumptum. eſt ὑπωπιασμὸς, nota & liuor è verbere.*

134. ABERRANTEM.] *A ſuâ. in vagis amoribus abnoctantem.*

CAP. XXIII. 135. SE REDISSE.] *Fortè,* redire.

Iulium ex veteranis quidam, paullò violentior aduerſus [136] vicinos ſuos, & cauſsâ pre- A
mebatur. *Meminiſti*, inquit, *Imperator in Hiſpaniâ talum te torſiſſe*, [137] *circa Sucronem?* cùm Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: [138] *Meminiſti quoque*, inquit, *ſub quadam arbore minimum vmbræ ſpargente, cùm velles reſidere feruentiſſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus* [139] *penulam ſuam ſubſtrauiſſe?* Cùm dixiſſet Cæſar: *Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia* [140] *impeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquam mihi in galeâ ſuâ attuliſſet. Potes ergo*, inquit, *Imperator, agnoſcere illum hominem, aut illam galeam?* Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchrè poſſe: & adiecit, puto ob hoc iratus, quòd ſe à [141] cognitione mediâ ad veterem fabulam adduceret: *Tu vtique ille non es. Meritò*, inquit, *Cæſar me non agnoſcis. nam cùm hoc factum eſt, integer eram. poſteà ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite* [142] *lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres: machærâ enim Hiſpanâ diuiſa eſt.* Vetuit illi exhiberi negotium Cæſar: & agellos, in quibus [143] vicinalis via B
XXV. cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna [144] ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen vt ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſsâ, à quo repetam. Tiberius Cæſar inter [145] initia dicenti cuidam, *Meminiſti*, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim*. Ab hoc quid ni non eſſet repetendum beneficium? [146] Optanda erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici, illam ſolam cogitari ac narrari volebat: inquiſitorem habebat, veterem amicum. Magis tempeſtiuè repetendum eſt beneficium, quàm petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & exſpectandum, ſi inter ſapientes viueremus: & tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos, quorum noti- C
tiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admonent. [147] Dijs quoque, inquam, Homericus ille [148] ſacerdos allegat officia, & aras religiosè cultas, quò obſequentes faciat: [149] & parent. Moneri velle ac poſſe, [150] ſecunda virtus eſt.
Huc

CAP. XXIV. 136. VICINOS SVOS.] *Vt ſolent feroces illi, aut & diuites, qui terminos aſſiduè promouebant.*

137. CIRCA SVCRONEM.] *Bello Hiſpanienſi eueniſſe debuit: etſi in ſcriptoribus illis hodie ſiletur.*

138. MEMINISTI QVOQVE.] *Pleraque ſcripta lectio*, meminiſti equidem: *& ae. orum in ſermone militari. Atque ita* Equidem, *alijs etiam perſonis iungi ſolet.*

139. PENVLAM.] *Qua in militum & itinerantium vſu.*

140. IMPEDITVS.] *Pede laſus, & deuinctus. Sed ego non nollem*, quia in pedibus.

141. COGNITIONE.] *Proprium verbum, vbi Principes, aut maiores magiſtratus, extra ordinem rem noſcunt & arbitrantur. Suetonius Claudio:* Negantem cognitionis, ſed ordinarij iuris rem eſſe.

142. LECTA OSSA.] *Alluſum, vel luſum in lectione oſſium funebri. De Prouid. cap.* III. Remedij cauſsâ quibuſdam & radi oſſa, & legi. *Adde Conſol. ad Marc. cap.* XXII.

143. VICINALIS.] *Hyginus definit*, quæ à vico ad vicum ducit: *in vſum nempe viciniæ. vt Liuio libro* XXI. lintres ad vicinalem vſum. *Pinciano cur viſum legere*, vicina ſilua, *non equidem video.*

CAP. XXV. 144. INGENS, EXERCITVS.] *Vellem*, ingentes exercitus.

145. INITIA.] *Principatus ſui.*

146. OPTANDA ERAT OBLIV.] *Nam memoria cum periculo, & pronior laſiſſe. Plinius Panegyrico:* Quorum votum antè fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur. D

147 DIIS QVOQVE.] *Apollini.*

148 SACERDOS.] *Chryſes. Homerus iſta, in Iliade primâ.*

149. ET PARENT.] *Meus liber*, & parcere. *quid fuerit, neſcio:* parêre *quidem dij non bellè aut decorè dicuntur.*

150. SECVNDA VIRTVS.] *Quæ ergo prima? Meus item liber alijque*, ſecula. *Si autem hîc* ſecunda: *quomodo ſtatim*, proximi ſunt? *Interpolata hæc habeo aut defecta.*

151. PAV-

A Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, [151] paucis ſui rector optimus. pròximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine vſu, quam lumen [152] à dijs immiſſum ad miniſteria ſua euocat. Inſtrumenta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet, modò delicijs ac ſitu, modò officij inſcitiâ. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed vt magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſæpè ſubiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

151. PAVCIS SVI.] *Scripſi:* paucis animus, ſui rector optimus. *Breui monito animus in viam ducendus, qui ſe alioqui optimè reget. Sed & vulgata expeditur: Animus monito flectendus, qui apud paucos ſe regit.*

152. A DIIS.] *Verum puto,* radijs.

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

*I*TERVM *Quæſtiunculæ, Chryſippéo quodam more. Prima, An bene- B*
ficium eripi poſsit? variè diſſerit, claudit tamen vſum eius eripi poſſe,
non ipſum. Secunda, An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus?
negat. Tertia, An ei, qui ſuâ cauſsâ nobis profuit? ſi tantùm ſuâ, abnuit:
ſi & meâ, admittit. Exempla & argutias miſcet. Quarta, An fas incom-
modi aliquid alteri optare, vt gratiam poſſis referre? non eſt, & damnat.
Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per conſilia, monita,
doctrinam.

CAPVT PRIMVM.

QVÆDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantùm ingenij C
cauſsâ quæruntur, & ſemper [1] extra vitam iacent: quædam
& dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita vſui. Om-
nium tibi copiam faciam. tu illa, vtcumque tibi viſum erit,
aut peragi iubeto, aut [2] ad explicandum ludorum ordinem
induci. [3] His quoque ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil actum
erit. nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cog-
noſcere. [4] Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſe-
rit mihi: alia detinebo diutiùs, alia [5] expellam, & [6] capi-
II. te agam. An beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe.
non enim res eſt; ſed actio: quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio: aliud qui
nauigat, aliud nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt
æger & morbus: ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumquemque no-
ſtrûm beneficio peruenit. Illud incorporale eſt, irritum non fit: materia illius huc &
illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque cùm eripis, ipſa rerum natura reuocare D
quod dedit non poteſt. Beneficia ſua [7] interrumpit, non reſcindit. Qui moritur, ta-
men vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne ſint effici poteſt:
ne fuerint, non poteſt. pars autem beneficij & quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Non-
nunquam vſu beneficij longiore [8] prohibemur, beneficium quidem ipſum non era-
ditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura aduocet, [9] retrò illi agere ſe non licet. Po-
teſt eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid eſt, in quo hæſit beneficij
nomen: ipſum verò ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille
III. acceperit. Egregiè mihi videtur M. Antonius apud [10] Rabirium poëtam, cùm
fortunam ſuam tranſeuntem [11] aliò videbat, & ſibi nihil relictum, præter ius mortis,
id quoque, ſi citò occupauerit, exclamare: *Hoc habeo,* [12] *quodcumque dedi.* O quantum
habere potuit, ſi voluiſſet! Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacumque ſortis humanæ
leui-

A leuitate, vno loco permanſuræ: quæ quò maiores fuerint, hoc minorem habebunt inui-
diam. Quid tanquam tuo parcis? [13] Procurator es. Omnia iſta quæ vos tumidos, & ſu-
pra humana elatos, obliuiſci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis
armati, quæ [14] ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quæ claſſes cruentatu-
ras maria deducitis; propter quæ quaſſatis vrbes, ignari, quantum telorum in [15] aduer-
ſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties [16] affinitatis, [17] amicitiæ, collegij fœderi-
bus, inter contendenres duos terrarum orbis [18] eliſus eſt; non ſunt veſtra. in depoſiti
[19] cauſſâ ſunt, tam iamque ad alium dominum ſpectantia, aut hoſtis illa, aut [20] hoſtilis
animi ſucceſſor, inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Conſule ergo rebus
tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para: honeſtiores illas
non ſolùm, ſed tutiores facturus. illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas
quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt: cùm
donaſti, beneficium eſt. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, IV.
à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſi-
B nimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed
vxorem meam per vim ſtupro violauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi
parem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm antè profuerat, non tantùm
gratia extinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione bene-
ficij præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam
duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & [21] eiurare ius faſque ſit?
Nun-

COMMENTARIVS.

C CAP. I. 1. EXTRA VITAM.] *Vſum in ipſâ non habent: differuntur ingenij cauſſâ tantùm. Muretus*, viam *voluit: præter rem & libros.*

2. AD EXPLICANDVM.] *Moris, vt in theatra aut amphitheatra, ante commiſſionem ludorum, ipſi actores aut paria inducerentur, populo oſtentui, & velut in pompâ: quod hodieq; ſcenici noſtri ſeruant. Vide Saturnalia noſtra, II. cap. XVIII. Itaque meus Seneca: Aut iube me hæc abſoluere, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & oſtentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valdè eò facit.*

3. HIS QVOQVE.] *Ex meo & Pinciani:* Quia his.

4. EX VVLTV.] *Vultúne abſentis? ineptia, & poëtarum imitamenta.*

5. EXPELLAM.] *Ex hoc theatro, ſi abire innuet.*

D 6. CAPITE AGAM.] *Has voces Muretus capitis damnauerat, eiecerat q́; : malè. Quidam ſcripſi,* & ea peritè agam. *Sed illud perplacet, & Quædam horum, inquit, ipſoſq; homines pellam, & capite prehenſos trudam. Ita ſolet, vbi præcipitamus. Contrà eſt,* Capite ſiſtere, *in Plauto.*

CAP. II. 7. INTERRVMPIT.] *Curſum ſiſtit.*

8. PROHIBEMVR.] *Pro ſententiâ magis*, prohibemus.

9. RETRÒ ILLI.] *Communi ſententiâ, quâ præterita reuocare nec Deos poſſe cenſent.*

CAP. III. 10. RABIRIVM] *Qui bella ciuica videtur ſcripſiſſe, & laudat Ouidius:*

—— magnique Rabirius oris.

Velleius: Noſtri æui eminent principes carminum, Virgilius Rabiriuſque.

11. ALIÒ.] *Ad Auguſtum.*

12. QVODCVMQVE DEDI.] *Similes alibi voces. illa Alfonſi, regis Aragonum, eximia. roganti*, Quid ſeruaret ſibi, qui tam multa multis donaret? Eaipſa, quæ dono, *inquit. Martialis:*

Extra fortunam eſt, quidquid donatur amicis;
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

Mens igitur Antonq, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & depoſui apud alias.

13. PROCVRATOR.] *Cuius? Fortunæ: nec es in rebus tuis.*

14. EX ALIENO.] *E cædibus & bellis. videntur enim ea ſpolia ex ſanguine ipſa lecta. Si tamen abſit præpoſitio*, ex, *feram: eſſetq́; , quæ alij ſanguine & vitâ ſuâ parauerunt; vos ijſdem tuemini & tenetis.*

15. ADVERSOS.] *Ipſos obſidentes.*

16. AFFINITATIS.] *Ad Cæſarem & Pompeium ſpectat: quia hic illi gener.*

17. AMICITIÆ, COLLEGII.] *Ad M. Antonium & Auguſtum. Diu amici, collegæ in Triumuiratu & Conſulatu: ſed & ijdem affines, cùm Octauiam vxorem haberet Antonius, illius ſororem.*

18. ELISVS.] *Fractus & quaſſus. vt ſolet, vbi quid inter duos premitur.*

19. CAVSSA.] *Iure & conditione depoſiti cenſentur.*

20. HOSTILIS.] *Acuta lectio, quaſi ab hoſte ſæuè vix differat heres. At ex mea libra:* aut hoſtis ſucceſſoris animi inuadent. *Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. EIVRARE.] *Eiurat, qui iurat aliquid ſibi non eſſe.* Ita bonam copiam eiurare: *ſe eam non habere:* bonam ſpem eiurare, *in Senecâ*

De

Nunquid ergo illi abſtulerunt,[22] quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium tem- A
porum, commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed
beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tanquam pecuniam aliquis
mihi credidit: ſed domum meam incendit. penſatum eſt creditum damno: nec reddidi
illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hîc. qui aliquid benignè aduerſus me fecit, ali-
quid liberaliter, ſed poſteà multa ſuperbè, contumelioſè, crudeliter: eo loco me poſuit,
vt perinde liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. [23] vim beneficijs ſuis attulit.
Colonum ſuum non [24] tenet, quamuis [25] tabellis manentibus, qui ſegetem eius procul-
cauit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effe-
cit. Sic debitori ſuo creditor ſæpè damnatur, vbi plus ex aliâ [26] cauſsâ abſtulit, quàm ex
credito petit. Non tantùm inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, Pecu-
niam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, [27] agellum, quem non
emeras, poſſides: æſtimatione factâ, debitor diſcede, qui creditor veneras. Inter benefi-
cia quoque & iniurias [28] ratio confertur. Sæpè, inquam, beneficium manet, nec debe- B
tur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quòd dediſſet; ſi cùm daret, ſuſpi-
rauit, vultum [29] obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſuâ cauſsâ, aut certè non meâ
dedit: ſi non deſijt inſultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus ſuum face-
re. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de qui-
v. bus ius creditori [30] non dicitur, debentur, ſed non exiguntur. Dediſti benefi-
cium: iniuriam poſteà feciſti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego
illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero [31] abſoluitur. Cùm dicimus,
Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed
aliud pro illo. Reddere enim eſt, [32] rem pro re dare. Quid ni: cùm omnis ſolutio
non idem reddat, ſed [33] tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamuis
nümerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed [34] dele-
gatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorſum
enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ine- C
ptiæ ſunt, qui [35] hereditatem negant [36] vſucapi poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt:
tanquam quidquam aliud ſit hereditas, quàm ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi
potiùs

De Vit. beat. cap. XXVI. *nec eam ſibi eſſe. Ergo hic,* eiurare parentes, *non agnoſcere, nec pro talibus habere.*

22. QVÆ DEDERANT.] *Vitam, educationem, alia beneficia.*

23. VIM BENEF.] *Quaſi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. TENET.] *Obligatum obſtrictumq́ habet.*

25. TABELLIS.] *Fundi elocati.*

26. CAVSSA.] *Prætextu & titulo.*

27. AGELLVM.] *Meus atque alij,* argentum, quod. *quidni teneam? Argentum factum intellegit, ad menſam & miniſterium.*

28. RATIO CONF.] *Quod fit, cùm vtrimque accepta & expenſa examinantur, & diſpunguntur.*

29. OBDVXIT.] *Meus* abduxit. *Grutero aſſentior* adduxit *reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & eſt triſtitia aut ſeueritatis nota. vt contrà, dilatatio & diffuſio, in benignitate.*

30. NON DICITVR.] *Quiáue contra legem, puta fœnebrem, data? an quia pupilla, filiofamilias, aut perſona cum quâ in iudicio non conſiſtas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iuriſconſultus ait,* debitor eſſe debitor, qui nactus eſt exceptionem iuſtam. *Definit, inquam, eſſe intellectu ac poteſtate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur: reipsâ tamen eſt, & nomen non amittit. Quo poſteriore ſenſu Seneca,* deberi, ſed non exigi, *hic ſcripſit.*

CAP. V. 31. ABSOLVITVR.] *Fortaſſe,* abſoluimur.

32. REM PRO RE.] *Explicatio magis, quàm etymologia eſt. ſicut* Fides, *quia fit quod dicitur. Stoici autem in hiſce notationibus crebri, aut nimij: quod Cicero, alijq́ obſeruant.*

33. TANTVMDEM.] *Non idem corpus, ſed vel aliud eiuſdem generis, vel pretium.* D

34. DELEGATIONE.] *Suprà explicauimus, eſſe cùm ab alio creditori ſoluimus, & nomen aliquod noſtrum illi tranſſcribimus.*

35. HEREDITATEM.] *Agmine Iuriſconſulti noſtri in Senecam hic eunt. Et eſt verò diſcrimen, nec ſuperuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale eſt: iſta corpora. ſicut Beneficium diſtinctum, ipſo Senecâ auctore, à re qua donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipſas res ſæpè Latini appellarunt. vt vel Cicero cùm definijt,* Hereditatem pecuniam eſſe, quæ alicuius morte ad alium perueniret. *Hoc ſenſu, rectè Seneca.*

36. VSVCAPI.] *Temporum ſpatio alterius fieri, idq́ vtendo.*

37. CON-

A potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cùm idem homo beneficium mihi de-
dit, & poſteà fecit iniuriam, vtrùm & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo ni-
hilominùs vindicare, ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum
alteri [37] contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficium iniuriâ tollatur, beneficio in-
iuria. Illud enim video in foro fieri. quid in veſtrâ ſcholâ iuris ſit, vos ſciatis. [38] Separan-
tur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. [39] Non confunditur
[40] formula, ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſteà furtum fecerit, &
ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti. Quæ propoſuiſti, mi Liberalis, VI.
exempla, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur. Vtra-
que ſuâ viâ it: depoſitum habet actionem propriam, tam meherculè quàm furtum.
Beneficium nulli legi ſubiectum eſt: me arbitro vtitur. licet me comparare inter ſe
quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrùm plus
debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, quà [41] duci-
mur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque iudico illa, nòn ſeparo, nec diduco,
B ſed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore
amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potiùs comparatione
factâ inter ſe beneficij & iniuriæ, videbo an etiam [42] vltrò mihi debeatur. Quomodo ſi
quis ſcriptis noſtris, alios ſupernè [43] imprimat verſus, priores litteras non tollit, ſed abſ-
condit: ſic beneficium ſuperueniens [44] iniuria apparere non patitur. Vultus tuus, VII.
[45] cui regendum me tradidi, colligit [46] rugas, & attrahit frontem, quaſi longiùs
exeam. Videris mihi dicere:

[47] *Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
Littus ama. ——

[48] Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illò tranſeamus, an ei de-
beatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertiùs potui dicere, niſi propoſitio de-
beret eſſe confuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque quæri, an ei de-
beremus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus
C aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quàm vt vlla in hoc verba im-
pendenda ſint. Et hæc quæſtio facilè expedietur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi
totiens illò cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad
nos primùm aliqua [49] cogitatio defert, deinde [50] amica & benigna. Itaque nec flumini-
bus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas copias
largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec
quiſquam Nilo beneficium debere ſe iudicat, non magis quàm odium, ſi immodi-
cus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus
adſpi-

37. CONTRIBVERE.] *Iungere, vnire, miſcere. Sic* Contribui legatum ceteris, *in Pandectis: item* Contributa bona: *& in Liuio & Cæſare* contributi populi *dicuntur, qui alijs adiuncti, & formulæ eorum facti. Facit huc quod Modeſtinus definit*
D Compenſationem, debiti & crediti inter ſe contributionem: *id eſt, confuſionem, & vt neutrum exſtet.*

38. SEPARANTVR.] *Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demum cap. ſequenti reſpondet.*

39. NON CONFVNDITVR.] *Veriſſimè ita P. Faber. negatione additâ: & ſecuti ſumus. Vult enim omnino, & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. FORMVLA.] *Actio, ſiue eius titulus.*

CAP. VI. 41. DVCIMVR.] *A lege.*

42. VLTRÒ.] *Mira vis in hac voculâ, nec facilè exprimenda. Valet* Inſuper, Amplius etiam, *Vndè: & plus aliquid in exemplis obſeruandum, quàm interpretandum.*

43. IMPRIMAT.] *In ceratis tabellis.*

44. INIVRIA.] *Ita libri priſci, & ſententia exigit planiſſimè. quam aliò deflexerant, qui iniuriam ſcribebant, contra totam hanc Senecæ diſſertationem.*

CAP. VII. 45. CVI REGENDVM.] *Suprà, cap. I.* Ex vultu igitur tuo pendebo. *Nam facit ſe quaſi cum Liberali præſenti diſputare, & inuicem illi ſermonis dat partes, vt cap. V. & poſteà. Etſi tota hæc ſcena parum fortaſſe decora, certè non grauis eſt.*

46. RVGAS.] *Quod fit, vbi quid diſplicet aut tædet.*

47. QVO TANTVM.] *E Virgilio, in certamine nauali, lib. V.*

48. NON POSSVM.] *Reſpondet Seneca, quam maximè legalitus, alium diſputationum viâ. Et vides, quàm breuiter dixerim.*

49. COGITATIO.] *Vt conſultum ſpontaneumque, non fortuitum ſit.*

50. AMICA.] *Volens, & cum propoſito benè faciendi.*

51. NE-

adſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non A
tantùm prodeſſe, ſed velle. Ideò nec mutis animalibus quidquam debetur: & quàm
multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quàm multos æſtu laborantes,
ramorum opacitas rexit? Quid autem intereſt, vtrùm mihi qui [51] neſcit, profuerit, an qui
ſcire [52] non potuit? cùm vtrique velle defuerit. Quid autem intereſt, vtrùm me iubeas
naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æquè quàm iſta propoſitum
VIII. benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu? Beneficium aliquis neſciens ac-
cipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideò remedia ſunt, &
in flumen alicui cecidiſſe [53] frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quorumdam,
[54] flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum [55] in aliam curam auer-
tendo ſuſpectas horas fefellit: nec ideò quidquam horum etiamſi ſalutis fuit, [56] ſalutare
eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imò quia nolunt; non tamen ideò illis be-
neficium debemus, quod perniciosa illorum conſilia fortuna deflexit in melius. An
exiſtimas me debere ei quidquam, cuius manus cùm me peteret, percuſſit hoſtem
meum, qui nocuiſſet, niſi errallet? Sæpè [57] teſtis dum apertè peierat, etiam veris teſtibus B
abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miſerabilem reddidit. Quoſ-
dam ipſa, quæ premebat, [58] potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant
[59] cauſsâ, damnare gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis pro-
fuerint. quia telum quò miſſum ſit, non quò peruenerit, quæritur: & beneficium ab in-
iuriâ diſtinguit, non euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dum contraria dicit, & iu-
dicem ſuperbiâ offendit, & [60] vnum teſtem temerè dimittit, cauſſam meam erexit. Non
IX. quæro an pro me errauerit, quia contra me voluit. Nempe vt gratus ſim, velle
debeo idem facere quod ille. vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius
homine, qui eum odit, à quo in turbâ calcatus, aut reſperſus, aut quò nollet, impulſus
eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cùm in re ſit iniuria, quàm [61] neſciſſe
quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. &
amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ [62] morbus eripuit? quoſdam
ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum ma- C
nus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debe-
mus: quoniam extra ſenſum officij caſus eſt: nec inimico, cuius nos lis ſeruauit, dum
vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bonâ voluntate proficiſcitur,
niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. pro-
fuit

51. NESCIT.] *Ad hominem.*

52. NON POTVIT.] *Ad animantes, aut inanima.*

CAP. VIII. 53. FRIGORE.] *Quod febres potuit diſcutere: ſicut perfuſio aqua rigentis poſt balneum.*

54. FLAGELLIS.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & mature item diſsipatus eſt?*

55 IN ALIAM.] *Quaſi non vocauerit ei, vocare morbo. ſed vero cauſa, quòd magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoq; & morbi legem frangit aut turbat.*

56. SALVTARE.] *Suô vi & naturâ: ſed συμβεβηκότως & caſu.*

57. TESTIS.] *Libri omnes,* hoſtis: *& illud vulgatum, eſt ab Agricolâ. Tueatur aliquis ſcripturam. quaſi dicat, hoſtis & aduerſarius noſter, hoſtilis omnino teſtis.*

58. POTENTIA.] *Accuſatorum.*

59. CAVSSA.] *Meus & alij ſcripti,* cauſſæ: *quod eligam, & mox* gratiæ. *At de re, exemplum in Valerio, de L. Cottâ. quem certis criminibus accuſatum à Scipione Aemiliano, & conuictum, tamen iudices abſoluere maluerunt.* quia homines ſapientiſſimi verebantur, inquit, ne præcipuæ accuſatoris amplitudini damnatio eius donata exiſtimaretur.

60. VNVM TEST.] *Sententia eſſet, quòd ſi'us alijs teſtibus, vnum dimiſiſſet, quaſi iam ſuperfluum & vacantem, re confectâ. Sed magis adhæſerim ſcriptæ lectioni,* & in vnum teſtem: *quod interpretor, cauſſam temerè ab eo creditam & collocatam in vno teſte: cùm plures habere potuiſſet. ſed per ſuperbiam noluit, & ſibi atque vni illi putauit credendum.* D

CAP. IX. 61. NESCISSE.] *In hanc rem Phocylides pulchrè:*

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ. ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴν δ' εὐθύνει ἑκάστου:

Quiſquis ſponte nocet, vir is improbus. at qui
nolens,
Non idem dicam. mens, quæ diſcriminat, eſto.

Liuius: Mentem peccare, non corpus: & vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe.

62. MORBVS.] *Sonticus, qui excuſat ne citati ad nomen reſpondeant.*

63. IMI-

A qui cùm vellet nocere: [63] imitabor ipſum. Ad primum illum reuertamur. vt gratiam X.
referam, aliquid [64] facere me vis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt [65] ad alte-
rum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam.
Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuriâ in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium
tibi debeam, parum eſt [66] voluiſſe te dare: vt non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Benefi-
cium enim voluntas [67] nuda non efficit: ſed quod beneficium [68] non eſſet, ſi optimæ
ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam vo-
luntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, ſed ex deſti-
nato profuiſſe. Cleanthes exemplo eiuſmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & XI.
arceſſendum ex academiâ Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcruta-
tus eſt, alia quoque loca, in quibus illum inueniri poſſe ſperabat, percucurrit, & domum
non minùs laſſus quàm [69] irritus rediit: alter apud proximum [70] circulatorem reſedit,
& dum vagus atque erro [71] vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem,
quem non quæſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe
B erat, quod iuſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud
nos ponit officium: cuius vide quæ conditio ſit, vt me debito obſtringat. Parum eſt illi
velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquem donare voluiſſe,
nec donaſſe. animum quidem eius habeo, ſed beneficium non habeo: quòd conſummat
& res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi quidem pecuniam credere, ſed non
credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus
quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi.
ceterùm ſi benigniore fortunâ vſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retule-
ro. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me [72] fiet numerandi. Intel- XII.
ligo iam quid velis quærere. non opus eſt te dicere: [73] vultus tuus loquitur. Si quis ſuâ
cauſsâ nobis profuit, eíne, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpè te conquerentem
audio, quòd quædam homines ſibi præſtant, [74] aliis imputant. Dicam, mi Libera-
lis: ſed priùs hanc quæſtiunculam diuidam, & rem æquam ab iniquâ ſeparabo. Mul-
C tum enim intereſt, vtrùm aliquis beneficium nobis det ſuâ cauſsâ, an noſtrâ: an ſuâ
& noſtrâ. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non
poteſt:

63. IMITABOR.] *Voluntatem eamdem ſeruauero, nocere potiùs tentabo, eius exemplo.*

CAP. X. 64. FACERE ME.] *Breuiùs iſta in meo codice:* aliquid meum vis; cùm ipſe v. b. m. d. nihil fecerit. *Germana puto.*

65. AD ALTERVM.] *Nam tria genera, quibus non obligamur, etſi benè fecerint. Primi, qui nihil à ſe conſulerunt: alteri, qui nolentes iuuerunt; tertii, qui nocere volentes.*

66. VOLVISSE TE.] *Res enim ſequi debeat. at contrà eſt in altero membro: etiamſi res adeſt, cùm voluntas abeſt, nihil debeo.*

D 67. NVDA.] *Mera ac ſola.*

68. NON ESSET.] *Rectè. Eraſmum nemo audiat, qui tollit negantem particulam, ex diametro Senecæ aduerſus. Res mihi clara eſt. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & ſicut illa à Fortunâ deſtituta id non confert; ita nec ille cui Fortuna fauit, niſi voluntas præiuit.*

CAP. XI. 69. IRRITVS.] *Quidam libri iratus: malè.* Irritus *laboris ſui & conatus, nihil effecit quærendo.*

70. CIRCVLATOREM.] *Agyrtam Græcis. qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epiſt.* XXIX.

71. VERNACVLIS.] *Seruis eiuſdem populi aut vrbis, & propriè domeſticis. Capitolinus in Maximo:* In vernaculis vel aulicis tam impius, tam aſper, vt ſerui illum ſui non Maximum dicerent, ſed Macellinum. *Id genus, lepidi plerumque aut dicaces. ideò Martialis:* Vernaculorum dicta, ſordidum dentem. *Ammianus* XVII. Iulianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. *Itaque non nimis diſpliceat in Suetonio retineri, Vitellii cap.* XIV. Nullis tamen infenſior quàm vernaculis & mathematicis: *dicentibus iſtis, & prædicentibus.*

72. FIET NVMERANDI.] *Commatium hoc ſine idoneo ſenſu ita editur. Meus,* à me fiet gratiæ. *quod fortaſſe probum eſt, certè in ſenſum probum. ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & cauſſam eius dedero. Sed quia libri alii* Numerandi *verbum, per me mutetur in* munerandi: *& verus item ſenſus, Qui mihi benè voluit tantum, ſi ego ei benè fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi. imò à me initium factum eſt muneris & beneficii. Veronis moda ſcribas, reſcribe etiam* hinc, *pro* huic, *initio membri.* Hinc, *id eſt ab iſtâ parte.*

CAP. XII. 73. VVLTVS.] *Velut cum præſenti, vt ſuprà, cap.* VII.

74. ALIIS IMP.] *Suâ cauſâ, ſuiq. commodi, faciunt; & alteri, quaſi beneficium, inſcribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtiuum pabulum proſpi[illegible]; eo A
loco, quo qui captiuos ſuos, vt commodiùs væneant, paſcit, & opimos boues ſaginat ac defricat; quo [75] laniſta, qui [76] familiam ſuam ſummâ curâ exercet, atque ornat. Multùm
XIII. (vt ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio. Rurſus non ſum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cùm mihi vtilis eſſet, fuit & ſibi. Non enim exigo, vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat. imò etiam opto, vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodò id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diuiſerit: Licet id ipſe ex maiore parte poſſideat, ſi modò me in conſortium admiſit, ſi duos cogitauit: ingratus ſum, non ſolùm iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Alteri illi, qui beneficium dat ſuâ cauſsâ, reſpondebo. Quare potiùs te mihi profuiſſe dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quàm ſi decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debebis mihi, cum te ſeruitute ac vinculis liberauero? atqui meâ id cauſsâ faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tuâ cauſsâ facis, aliquid meâ. Tuâ, quòd redimis: meâ, quòd eligis. B
tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quòd redimis me, ſed quòd eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod meâ. Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum meâ cauſsâ facis. Itaque ſi prætorem te factura eſſet decem captiuorum redemptio, decem autem ſoli captiui eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tuâ vtilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres: nec deſidero illud mihi tantùm dari, ſed & tibi.

XIV. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra conijci iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? imò deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid iſtic mea cauſsâ facis, quòd me ad fortunam redemptionis admittis. quòd nomen meum exijt, ſorti debeo: quòd exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cuius maiorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum [77] mercenarium beneficium eſt: quod C
qui dat, non computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod vndique [78] in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed [79] quàm gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem. in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxilij allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi. Quod emi,
XV. non debeo. Iſto modo, inquit, nec medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numerraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quàm emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ ſoluitur, quòd deſeruiunt, quòd à rebus ſuis auocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuæ ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi priùs quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, D
pluris ſunt quàm vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamuis empta ſint, debes. Primùm, quid intereſt quanti ſint, cùm de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non vænijt illud ſuo pretio, [80] ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm

75. LANISTA.] *Dicitur non ſolùm doctor & ἐπιστάτης μονομάχων; ſed qui alit & quæſtus cauſsâ habet, ἀνδροτρόφος, μονομαχοτρόφος, vt Gloſſa. Vide me in Saturnal. 1. cap. XV.*

76. FAMILIAM.] *Gregem gladiatorum & manum. ſed quia ſerui, & quidem infimi*, Familiæ *nomine vulgò cenſebantur. Ego in ijſdem libris.*

CAP. XIV. 77. MERCENARIVM.] *Mercedem & præmium ſpectans.*

78. IN SE CONVERS.] *Vnum ſe ſpectat, foras & ad alios non tendit.*

79. QVAM GRATVITVM.] *Meus liber*, ſed ingratum mihi. *An facimus*, ſed an gratum mihi, q. n. h. niſi emiſſem? *cum interrogatione. Etſi*, gratuitum, *temerè non mutem.*

CAP. XV. 80. SED TVO.] *Quanti tu æſtimaſti.*

81. PRO

A quàm vænijt. Sed pluris vænire non potuit : pretium autem cuiuſque rei [81] pro tempore
eſt. Cùm benè iſta laudaueris: tanri ſunt,quantò pluris vænire non poſſunt. prærereà ni-
hil venditori debet,qui [82] benè emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen vllum
iſtic tuum munus eſt, vt non [83] ex vſu effectúve, ſed ex conſuetudine & [84] annonâ æſti-
metur. Quod tu pretium ponis traijcienti maria,& per medios fluctus,cùm è terræ con-
ſpectu receſſit,certam ſecanti viam,& proſpicienti fururas tempeſtates, & ſecuris omni-
bus iubenti ſubitò vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procellæ & re-
penrinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium [85] vectura perſoluir. Quanti
æſtimas in ſolitudine hoſpitium , in imbre tectum , in frigore balneum , aut ignem ?
ſcio tamen quanti iſta conſecututus diuerſorium ſubeam. Quantum nobis præſtar, qui
labentem domum [86] ſuſcipit ? & agenrem ex imo [87] rimas [88] inſulam incredibili arte
ſuſpendit? certo tamen & leui pretio fultura conducirur. Murus nos ab hoſtibus tutos,
& à ſubitis latronum incurſionibus præſtar. notum eſt tamen, illas turres,pro ſecuritate
B publicâ propugnacula habituras , excitaturus faber, quid in diem mereat. Infini- XVI.
tum erit, ſi latiùs exempla conquiram , quibus appareat , paruo magna conſtare. Quid
ergo? quare & medico & præceptori plus quiddam debeo , nec aduerſus illos mercede
[89] defungor ? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt , & nos non arte
quam vendunt , obligant , ſed benignâ & familiari voluntate. Itaque medico , ſi nihil
amplius quàm [90] manum tangit , & me inter eos , quos [91] perambulat, ponit , ſine vllo
[92] affectu facienda vitandáve præcipiens , nihil amplius debeo: quia me non tanquam
amicum vidit , ſed tanquam [93] imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur ve-
nerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit , ſi non putauit dignum propriâ & peculiari
curâ , ſi nunquam in me direxit animum : & cùm in medium effunderet , quæ ſcie-
bat , [94] non didici , ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum ? non quia
pluris eſt quod vendiderunt quàm emimus , ſed quia nobiſipſis aliquid præſtiterunr.
Ille [95] plus impendit , quàm medico neceſſe eſt : pro me , non pro [96] famâ artis , extri-
muit : non fuit contentus remedia monſtrare , ſed [97] admouit. Intereà ſolicitus aſſe-
dit,

C

81. PRO TEMPORE.] *Atque ideò variat : vt indicia aut cupiditas hominum , ſiue & copia aut inopia mercium fuit.*

82. BENE EMIT.] *Id eſt, vili emit. lucri fecit. Ciceranus locus:* Quò meliùs emptum *(id eſt viliùs)* ſciatis, Tertia deducta eſt.

83. EX VSV.] *Id eſt, pro magnitudine vſus, quem mihi præſtant.*

84. ANNONA.] *Prout ea intepuit , aut eſt accenſa.*

85. VECTVRA.] *Naulum.*

86. SVSCIPIT.] *Tignis & fulturis.*

87. RIMAS.] *Meus,* ruinas. *nec ſpernas. Sed* rimas *non moueo: & ſuſpendi vult ſuperiora domus , donec ima inſtaurata & firmata.*

D 88. INSVLAM.] *Domum cœnaculariam, in quâ tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαν.*

CAP. XVI. 89. DEFVNGOR.] *Liberat , munus implea.*

90. MANVM.] *Venas ſiue arterias obiter explorat.*

91. PERAMBVLAT.] *Viſit tantùm, atque abit.*

92. AFFECTV.] *Cum frigore quadam, & ex lege ac more.*

93. IMPERATOREM.] *Non mutem. nam & ægri dicebantur imperare medicis (qui tunc non dignißima ſortis) quos aduocabant ſcilicet , & , puta , annuâ mercede abſtrictos habebant. Alfenus lege XXVI. De Libert.* Medicus quòd putaret multò plures imperantes ſibi habiturum : *id eſt patronos, & qui operâ eius agri vterentur. Varro 1. de R. R.* Coloni habent anniuerſarios vicinos quibus imperent , medicos, fullones, fabros: *qui ad nutum ſint præſtò, ab annuum illud ſalarium. Tamen Muretus mallet:* non tamquam amicus , ſed tamquam Imperator. *Nam imperare etiam medicorum. vt in noſtra De Irâ 1. cap.* XVI. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens , non idem imperaſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus. *Terentius in perſonâ medici :* Quod iuſſi dare bibere, & quantum imperaui , date. *Et ſanè pro Senecâ fortaſſe magis hæc lectio , vt ad ipſum medicum referatur valentem & amicum, quæ pars prima in beneficia. Nam ita paullò antè :* Ex medico & præceptore , in amicum tranſeunt. *& infrà :* Non tamquam medico , ſed amico, obligatus ſum. *Sed & ex prtare idem aut ſimilis ſenſus.*

94. NON DIDICI.] *Quaſi illa abijciente magis , quàm porrigente. Ita que ſuſtuli, inquit, non ſumpſi.*

95. PLVS IMPENDIT.] *Meus & Pinciani codices ,* magis pependit : *vt ad ſolicitudinem referatur , & animum anxium in curanda. Sed vulgatum etiam apprabum ,* Plus impendit, *opera temporiſq́.*

96. FAMA ARTIS.] *Vt ſæpè. ne malè audirent medici, ne ipſe imperitior haberetur, abſque ſucceſſu.*

97. ADMOVIT.] *Suâ manu. In meo tamen libro:* ſed admonuit.

dit, ad [98] ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum [99] faſtidio A fuit. Gemitus meos non ſecurus [100] excepit. in turbâ [101] multorum inuocantium, ego illi potiſſima [102] cura fui. tantum alijs vacauit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tanquam medico, ſed tanquam amico, obligatus ſum. Alter rurſus in docendo, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ à præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit animum, modò admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens & pigrum, iniectâ (vt ita dicam) manu, [103] extraxit: nec quæ ſciebat, malignè diſpenſauit, quò diutiùs eſſet neceſſarius, ſed cupijt, ſi poſſet, vniuerſa [104] transfundere. Ingratus ſum, niſi illum

XVII. inter gratiſſimas [105] neceſſitudines diligo. Sordidiſſimorum quoque artificiorum [106] inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid [107] adiecimus, ſi nobis [108] opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti [109] corollarium aſperſimus. In optimis verò artibus quæ vitam aut [110] conſeruant, aut [111] excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit, ingratus eſt. Adijce, quòd talium B ſtudiorum traditio [112] miſcet amicos. hoc cùm factum eſt, tam medico quàm præcepto-

XVIII. ri pretium operæ ſoluitur, animi debetur. Plato cùm flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quidquam [113] portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit [114] poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paullò pòſt, cùm alium atque alium gratis eâdem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantùm mihi præſtare, ſed tanquam mihi. non potes ob id quemquam [115] appellare, quod [116] ſpargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil, tanquam ab vno. cum omnibus ſoluam, quod

XIX. cum omnibus debeo. Negas, inquit, vllum dare beneficium eum, qui me gratuitâ naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſuâ cauſsâ, aut vtique non meâ. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddam commodum exſpectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Princeps ciuitatem dederit [117] omnibus Gallis, ſi [118] immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quid ni debeant? debebunt autem non tanquam C pro-

98. SVSPECTA.] *Cùm vis morbi ſolet ingruere, vel cùm criſis eſſet.*

99. FASTIDIO.] *Vt quædam ſordida, & ſenſibus moleſta.*

100. EXCEPIT.] *Meus, & alij.* audiuit.

101. MVLTORVM.] *Addit idem voculam*, infirmorum inuoc.

102. CVRA FVI.] *Scripti omnes*, curatio. *cur mutarunt?*

103. EXTRAXIT.] *In lucem produxit. audere, tentare, videre & adſpici fecit.*

104. TRANSFVNDERE.] *Omnem ſcientiam ſimul in me deriuare. O pulchræ optimi doctoris notæ!*

105. NECESSITVDINES.] *Neceſſarias.*

CAP. XVII. 106. INSTITORIBVS.] *Qui merces vendunt, emúntve. qui tabernis præpoſiti,* ἐργαστηριάρχαι. *Ouidius:*

Inſtitor ad dominá veniet diſcinctus emacem.

Noſter hoc ipſo libro, cap. XXXVIII. Inſtitores delicatarum mercium.

107. ADIECIMVS.] *Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus. dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.*

108. OPERA.] *Diligentior & impenſior in re meâ faciendâ, in plurimi vendendo.*

109. COROLLARIVM.] *Auctarium,* ἐπίμετρον. *Varro de L. L.* Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquàm quod debitum, eius vocabulum fictum à corollis, quòd hæ, cùm placuerant actores, in ſcænâ dari ſolitæ. *Sueton. Auguſt. cap.* XLV. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat. *Cicero in Verr.* Vt ad fructus illos aratorum, corollarium hoc nummorum accederet.

110. CONSERVANT.] *Vt medicina.*

111. EXCOLVNT.] *Vt litteratura.* D

112. MISCET.] *Inter ſe iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.*

CAP. XVIII. 113. PORTITOR.] Πορθμεὺς, *qui traycit & tranſportat.*

114. POSITVM.] *Seruatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cùm vellet.*

115. APPELLARE.] *Quaſi debitorem.*

116. SPARGIS.] *Vt in ludis ſoles.*

CAP. XIX. 117. OMNIBVS GALLIS.] *Alludit ad ipſum eius æui factum. nam Claudius Galliæ comatæ plenam ciuitatem, id eſt cum iure ſuffragij dedit. Tacit.* XI *Annal.*

118. IMMVNITATEM.] *A tributis.*

119. SVB-

A proprium beneficium, ſed tanquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuerſis prodeſſet, noluit mihi propriè ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me ſibi non [119] ſubſtituit, cùm facturus eſſet quod fecit? Primùm, cùm cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. eram enim Gallus & me, etiam ſi non meâ, publicâ tamen [120] notâ comprehendit. Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è populo: non tanquam pro me ſoluam, ſed tanquam pro patriâ [121] conferam. Si quis XX. patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut [122] candidatus, [123] aut reus: ad exſoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris, quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominùs aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes. non enim propter te mouentur. Sed cùm in hoc moueantur, vt vniuerſa

B conſeruent, & pro me mouentur: vniuerſorum enim pars ſum. Adijce nunc, quòd noſtra, & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, vt per me proſit & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis proſunt, non in hoc tamen proſunt, vt per nos proſint ſibi. quid enim nos illis conferre poſſumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle XXI. potuerint. illis autem non licet non moueri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideò minùs vult, qui non poteſt nolle. imò maximum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutari quidem poſſe. [124] Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere, quod debet. Præctereà multum intereſt, vtrùm dicas, Non poteſt hoc non facere, quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe cogit.

C Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam cogenti debeo. Deſinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, vt eam neget voluntatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cùm ex diuerſo nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſque eò certa eſt, vt æterna ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non cadit nolle? Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingentibus [125] interuallis diducta, & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, XXII. ſubitâ confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & ruptâ rerum concordiâ in ruinam diuina labantur, contextuſque velocitatis citatiſſimæ, in [126] tot ſæcula promiſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis [127] libra-

119. SVBSTITVIT.] *Me non habuit animi conſi-*

D *lijq; ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit in mente talem.*

120. NOTA.] *Gentis nomine.*

121. CONFERAM.] *Propriè, vbi plures donant. Inde formula,* Ex ære collato.

CAP. XX. 122. CANDIDATVS.] *Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? vt liqueret cenſum Senatorium eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur.*

123. AVT REVS.] *Sed quâ cauſſâ rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpè in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, vt litis æſtimatio deinde ſolueretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (ſi quis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cùm in candidâ meô ero: ſiue in ſordidâ, reus.*

CAP. XXI. 124. VIR BONVS.] *Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſcilicet è ſublimitate illâ, an arrogantiâ Stoicâ, qui* Hominem Deo parem: Iouem plus non poſſe, quàm virum bonum, *& hac talia iactabant.*

CAP. XXII. 125. INTERVALLIS.] *Quæ inter cælos & ſidera ipſa ſunt.*

126. TOT SÆCVLA.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.*

[127] libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concremetur [128] incendio, & A ex tantâ varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago [129] tot deos ſorbeat. Eſt tanti, vt tu coarguaris, iſta [130] concidere? Proſunt tibi etiam inuito, euntque iſta tuâ cauſsâ: etiamſi
XXIII. [131] maior illis alia, ac prior cauſſa eſt. Adijce nunc, quòd non externa cogunt deos, ſed ſua illis [132] in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerunt, quæ [133] non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, [134] quamuis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt: nec vnquã primi conſilij deos pœnitet. Sine dubio [135] ſtare illis & deſciſcere in contrariũ non licet: ſed non ideò, quia vis ſua illos in propoſito tenet, [136] ex imbecillitate permanent: ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In primâ autem illâ [137] conſtitutione, cùm vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſuâ tantùm cauſsâ decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiamſi [138] potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos B tamen in maiora ituri iuuant. Adijce, quòd ex deſtinato iuuant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non vt gignerent, coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cùm omnibus alimenta protinus, & [139] auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuêre, quibus tam multa generabant. Cogitauit nos antè [140] natura, quàm fecit: nec tam leue opus ſumus, vt illi potuerimus [141] excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quàm [142] non intra homines, humani imperij conditio ſit. vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coërcuit [143] fine terrarum, ſed

127. LIBRAMENTIS.] *Quòd Sol remotior, quòd Luna vicinior; quòd ille ardore diurno, hæc humore nocturno, inuicem temperant.*

128. INCENDIO.] *Stoicarum* ἐκπυρώσει.

129. TOT DEOS.] *Nam* Chryſippus & Cleanthes, *vt Plutarchus ait*, cælum, terram, aërem, mare dijs compleuerunt. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imò ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi. *Vide nos Phyſiol. II. Diſſ.* XXII.

130. CONCIDERE?] *Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri coniecturam: niſi quòd interrogatione animauerim. Eſtne tanti, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, vt iſta omnia collabantur & ruant? Nam hoc optas, & obijcis: Si poſſunt nolle, deſinant. Atquin, ô bone, non deſinent: proſunt tibi, proderuntq; vel inuito.*

131. MAIOR ILLIS.] *Lex illa vniuerſi, & conſeruatia rerum.*

CAP. XXIII. 132. IN LEGEM.] *Quid aptius alicuiſq; dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis.*

133. NON MVTARENT.] *Nam vt* I. *Quæſt. Natur.* Maieſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeant, cui niſi optima placere non poſſunt.

134. QVAMVIS NOLINT.] *Clarius*, quaſi vt nolint. *Ibidem (in Quæſtion.) Seneca* Nec ob hoc minùs liber aut potens eſt: ipſe eſt enim neceſſitas ſua.

135. STARE.] *Malè voculam expulerant libri aſſerunt & ſenſus. Sidera quieſcere non poſſunt, etſi tu voles: neque item in contrarium aut diuerſum exorbitare.* C

136. EX IMBECILLITATE.] *Mei libri*, in imbecill. *Puta ipſe*, nec imbecillitate: *ex ſyllabâ prioris vocula.*

137. CONSTITVTIONE.] *Quâ primâ? cuiuſque mundi, cùm renaſcuntur (Stoica ſenſu:) an illâ ab initio, tanquam ab æterna?*

138. POTIORA ILLIS.] *Sic ſtatim:* Maius illis propoſitum, maiorque actus ſui fructus, quàm ſeruare mortalia. *De Irâ* II. *cap.* XXVII. Non enim nos cauſſa mundo ſumus. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. *Et eſt Stoicum dogma*, Mundum factum Deorum hominumque cauſsâ. D

139. AVXILIA.] *E libris eſt. vulgò*, & vtilia.

140. NATVRA, QVAM.] *Id eſt, Deus.*

141. EXCIDERE.] *Fortuitò & quaſi per caſum naſci. Dum aliud opus ſtruit, nos præter opus obiter genuit. An* excidere *etiam, elabi eius mente, interpretemur? non ſumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemq; fuerit.*

142. NON INTRA HOMINES.] *Imo & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.*

143. FINE TERRARVM.] *Siue, quia maria ſulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimur; ſiue, quia oculos etiam mittimus in ipſum cælum, ſiue denique, quia nulli glebæ affixus quoquouerſus licet ire.*

144. AVT

A ſed omnem in partem ſui miſit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut nouerint deos, [144] aut quærant, & mente in altum datâ diuina [145] comitentur. Scias, non eſſe hominem [146] tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum, natura nihil habet quo magis glorietur, aut certè [147] cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, [148] controuerſiam dijs muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, quibus gratia referri [149] ſine impendio non poteſt, qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus [150] cùm maximè accipit, qui & ſemper daturi ſunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruerſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus eſt: & continuationem ipſam, ſeriemque beneficiorum, argumentum vocare neceſſariò dantis? *Nolo. ſibi habeat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideò de te minùs meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit: cuiuſque beneficiorum, vel hoc maximum, quod [151] etiam querenti daturus eſt. Non vides, XXIV. quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti curâ fouent: & ne membra B libertas immatura detorqueat, in rectum exitura [152] conſtringunt: & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito [153] timore nolentibus. [154] Ad vltimum, audacem [155] iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur, [156] coactam applicant. [157] Adoleſcentibus quoque, ac iam [158] potentibus ſui, ſi [159] remedia metu aut intemperantiâ reijciunt, vis adhibetur ac ſeruitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut [160] neſcimus, [161] aut nolumus. His ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati: qui aliquid incommodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciant, & piâ voluntate, XXV. quæritur: quorum animus ſimillimus eſt prauo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optant exſilium, vt deſertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis deſideranti donent: optant morbum, vt aſſideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vouent. Ferè idem itaque exitus eſt odij, & amoris inſani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuriâ veniunt: cùm C ſatius ſit vel ceſſare, quàm per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à dijs tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, vt gratior ars ſua periculo fiat? quid ſi imperator deos oret, vt magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu [162] conuellat, & in ipſis [163] portis infeſta ſigna

144. AVT QVÆRANT.] *Pulchrè. & hoc ipſum diuinæ mentis ſignum, quòd ſemper imus ad diuina.*

145. COMITENTVR.] *Siderum nempe curſum. Vide libri II. ſuprà, cap. XXIX. libri III. cap. XX.*

146. TVMVLTVARIVM.] *Epicuri deſipiens dogma, a fortuito atomorum concurſu nos formantis.*

D 147. CVI GLORIETVR.] *O acutè & verè! Vide De Vit. beat. (ex vulgatâ diſtinctione) cap. XXXII.*

148. CONTROVERSIAM.] *In dubium vocare Dei beneficia, & ſint ne verè talia, atque à voluntate.*

149 SINE IMPENDIO.] *Nempe aduerſus homines, quibus reddi gratia ſine re non poteſt.*

150. CVM MAXIME.] *Poſſis & legi:* cùm maxima accepit, & ſemper.

151. ETIAM QVERENTI.] *Querulo & increpanti. At Pincianus,* non quærenti: *id eſt, nolenti.*

CAP. XXIV. 152. CONSTRINGVNT.] *Faſcijs, & incunis.*

153. TIMORE.] *A virgâ & ferulâ.*

154. AD VLTIMVM.] *Quomodo, ſi de adoleſcentiâ mox ſubiungit? an fortè.* adultorum?

155. IVVENTAM.] *Ideò adoleſcentiæ hîc præponit (contra aetatum ſeriem:) quia de animi & morum formatione agit, atque opportunè ſtudijs adiunxit.*

156. COACTAM.] *Vi patriæ poteſtatis, metu Abdicationis.*

157. ADOLESCENTIBVS.] *De Adultis dixit. at etiam, inquit, cùm adoleſcunt, vis & imperium adhibentur.*

158. POTENTIBVS SVI.] *Sumptâ virili Togâ, quæ ideò* Libera *dicta. cùm cuſtos & pædagogus remoti.*

159. REMEDIA.] *Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam præiuit.*

160. NESCIMVS.] *In infantiâ & pueritiâ.*

161. AVT NOLVMVS.] *In adoleſcentiâ & iuuentâ.*

CAP. XXV. 162. CONVELLAT.] *Nam ſtipitibus interpoſitis fiebat. vnde hæc phraſis. Lib. V. De Milit. Rom. dixi.*

163. PORTIS.] *Caſtrorum. quæ quattuor erant.*

 164. AFFV-

ſigna conſtituat, quò maiore cum gloriâ rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes A
iſti beneficia ſua deteſtabili viâ ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipſi [164] affu
turi ſunt, & antè illos ſterni, quàm erigi volunt. Inhumana iſta, & peruersè grati animi
XXVI. natura eſt, contra eum optare, cui honeſtè deeſſe non poſſis. Non nocet illi votum
meum, inquit, quia ſimul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te pec-
care, ſed minus quàm ſi ſine remedio periculum optes. Nequitia eſt, vt extrahas, mer-
gere; euertere, vt ſulcites; vt emittas, includere. Non eſt beneficium, [165] iniuriæ finis: nec
vnquam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Non vulneres me
malo, quàm ſanes. potes inire gratiam, ſi quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulneras, vt
ſanandus ſim. Nunquam cicattix, niſi [166] collata vulrieri, placuit: quod ita coiſſe gaude-
mus, vt non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhu-
XXVII. manum erat votum: quantò inhumaniùs ei optas, cui beneficium debes? Simul, in-
quit, vt poſſim ferre illi opem, precor. Primùm, vt te in mediâ parte voti tui [167] occu-
pem, iam ingratus es. nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum velis pati.
Solicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecatis malum. optas vt ope indi- B
geat: hoc contra illum eſt. optas vt tuâ indigeat ope: hoc pro te eſt. non ſuccurrere vis
illi, ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſe [168] ſolui vult, non ſoluere. Ita quod vnum in voto
tuo honeſtum videri poterat, ipſum turpe & ingratum eſt, nolle debere. optas enim, non vt
tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed vt ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem
te facis, & quod nefas eſt, benè meritum [169] ad pedes tuos mittis. quantò ſatius eſt, hone-
ſtâ voluntate debere, quàm per malam rationem ſoluere? Si infitiateris quod acceperas,
minùs peccares: nihil enim niſi quod dederat, amitteret: nunc vis illum ſubijci tibi ia-
cturâ rerum ſuarum, & ſtatus mutatione in id deuocari, vt infra [170] beneficia ſua [171] ia-
ceat. Gratum te putabo? coram eo, cui prodeſſe vis, opta. Votum tu iſtud vocas, quod
inter gratum & inimicum poteſt [172] diuidi? quod non dubites aduerſarium & hoſtem
feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optauerunt capere quaſdam vrbes, vt
ſeruarent: & vincere quoſdam, vt ignoſcerent. nec ideò non hoſtilia vota: in quibus,
quod mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe iudicas vota, quæ C
nemo tibi minùs volet, quàm is pro quo fiunt, ſuccedere? peſſimè cum eo agis, cui vis
à dijs noceri, à te ſuccurri: iniquè cum ipſis dijs. Illis enim duriſſimas partes imponis,
tibi humanas. vt tu proſis, dij nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem deinde re-
moueres, ſi aliquâ illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere
dubitaret: quid intereſt, vtrùm iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quòd [173] potentiores
illi aduerſarios quæris. Non eſt quòd dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum
tuum aut [174] ſuperuacuum eſt, aut [175] iniurioſum: imò iniurioſum, etiamſi irritum.
Quidquid non efficis, [176] Dei munus eſt: [177] iniuria verò, quidquid optas. Sat eſt. tibi
XXVIII. non aliter debemus iraſci, quàm ſi feceris. Si vota, inquit, valuiſſent, & in hoc
valuiſſent, vt tutùs eſſes. Primùm, certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio.
deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius eſt. Prætereà, tu conditionem
voti

D

164. AFFVTVRI.] *Defenſuri.*

CAP. XXVI. 165. INIVRIÆ FINIS.] *Deſinere iniurium eſſe.*

166. COLLATA VVLNERI.] *Id eſt, per ſe non placet. ſed comparatione placet. Malo, quàm vulnus.*

CAP. XXVII. 167. OCCVPEM.] *Voto nondum plenè prolato, præueniam.*

168. SOLVI VVLT.] *Ita me Deus, acutiſſimè. Significat, illi graue eſt beneficium, & liberari ſtatim vult: nec tam gratus eſſe, quàm expeditus.*

169. AD PEDES.] *Vt ſupplex tibi ſit.*

170. BENEFICIA SVA.] *Pro hominibus acceperim, & ijs quibus benè fecit. Antè not animus, ſic vſurpari.*

171. IACEAT.] *Ad pedes, vt præmiſit.*

172. DIVIDI.] *Quia prior pars hoſtilis eſt, altera amica.*

173. POTENTIORES.] *Ipſos deos, quos voto conuenis.*

174. SVPERVACVVM.] *Si non ſuccedit, non auditur.*

175. INIVRIOSVM.] *Si auditur, cum noxâ ſcilicet coniunctum.*

176 DEI MVNVS.] *Qui te benignior, parcit, nec exaudit.*

177. INIVRIA.] *In animo tuo, & ipsâ illâ conceptione voti.*

CAP.

A voti tui noſti: me tempeſtas occupauit, portus ac præſidii dubium. Quantum exiſtimas
tormentum, etiamſi accepero, eguiſſe? etiamſi ſeruatus fuero, trepidaſſe? etiamſi abſo-
lutus fuero, cauſſam dixiſſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit ſolida
& inconcuſſa ſecuritas. Opta, vt reddere mihi beneficium poſſis, cùm opus erit, non vt
opus ſit. Si eſſet in tuâ poteſtate quod optas, [178] ipſe feciſſes. Quantò hoc honeſtius XXIX.
votum eſt? Opto in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, nunquam deſideret.
[179] Sequatur illum materia, quâ tam benignè vtitur largiendo iuuandoque, vt nun-
quam illi ſit dandorum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per ſe
pronam ad humanitatem, ad miſericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet turba
gratorum: quos illi & habere contingat, nec [180] experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implaca-
bilis ſit, ipſi nemo [181] placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentiâ perſeueret, vt
nemo in illum poſſit eſſe, niſi conſcientiâ gratus. Quantò hæc iuſtiora vota ſunt, quæ
te in nullam occaſionem differunt, ſed gratum ſtatim [182] faciunt? Quid enim prohibet
B referre gratiam proſperis rebus? quàm multa ſunt, per quæ quidquid debemus, reddere
etiam felicibus poſſumus? fidele conſilium, aſſidua conuerſatio, ſermo comis, & ſine
adulatione iucundus; aures, ſi deliberare velit, [183] diligentes; [184] tutæ, ſi credere; conui-
ctus familiaritas. Neminem tam altè ſecunda poſuerunt, vt non illi eò magis [185] ami-
cus deſit, quia nihil abſit. Iſta triſtis, & omni voto ſubmouenda occaſio, ac procul XXX.
repellenda. vt gratus eſſe poſſis, [186] iratis diis opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te
intelligis, quòd meliùs cum eo agitur, cui ingratus es? Propone animo tuo carcerem,
vincula, ſordes, ſeruitutem, bellum, egeſtatem: hæc ſunt occaſiones tui voti. ſi quis tecum
contraxit, per iſta [187] dimittitur. Quin potiùs eum potentem eſſe velis, cui plurimum
debes, & beatum? Quid enim (vt dixi) vetat, te referre etiam ſummâ felicitate prædi-
tis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis debitum etiam
locupletibus ſolui? Nec te inuitum [188] diſtringam: Omnia ſanè excluſerit opulenta
felicitas; monſtrabo tibi, cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia, quid omnia poſſiden-
tibus deſit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem,
C ipſaque conſuetudine pro rectis [189] blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum,
vindicet à conſenſu concentuque falſorum. Non vides quemadmodum illos in præceps
agat exſtincta [190] libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo [191] ex
animi ſui ſententiâ ſuadet, diſſuadetque, ſed adulandi [192] certamen eſt, & vnum amico-
rum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat? Ignorauêre vires ſuas, &
dum ſe tam magnos quàm audiunt, credunt, [193] attraxêre ſuperuacua, & in diſcrimen
rerum omnium peruentura bella: vtilem & neceſſariam rupêre concordiam: ſecu-
ti iram, quam nemo reuocabat, multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri nouiſſimè
ſuum,

CAP. XXVIII. 178. Ipse fecisses.] *Ipſe in diſcrimen me adduxiſſes. ipſe laſiſſes, deceriſſes: vt ſcilicet auxilio eſſes. Erga ſcelus admiſiſſes, vt gratus deinde eſſes? Nam certè qui optat, cupit; qui cupit, fecerit ſi paßit.*

D CAP. XXIX. 179. Seqvatvr.] *Facilis ei ſit, habeat, nec vnquam deſtituat.*

180. Experiri.] *Ipſe auxiliatar ille, auxilij nunquam egeat.*

181. Placandvs.] *Nemini ſupplicare debeat, nullius iram mitigare.*

182. Facivnt.] *Optima illa, & tam propenſa, animo.*

183. Diligentes.] *Ad audiendum, & mox ſuadendum.*

184. Tvtæ.] *Ad continendum, ſi quid arcani depoſuit.*

185. Amicvs desit.] *Quia ſemper* magnæ fortunæ *(Velleij dictum)* comes adulatio: *& veritas ac candor apud felices patentesq; vix habitant.*

CAP. XXX. 186. Iratis diis.] *Vt noceant.*

187. Dimittitvr.] *Si quis vinculo aliquo tecum hæret, per hæc liberatur. Iſta enim ei optas, vt ſoluere aut ſolui paßis.*

188. Distringam.] *Illigatum tenebo.*

189. Blanda avdiendi.] *Tacitus de hoc genere:* Quorum aures ita formatæ, vt nil niſi iucundum, & læſurum, accipiant. *Ideò Diogenes,* Adulationem, melleum eſſe laqueum.

190. Libertas.] *Amicorum & familiarium. quà apud eum nefas vti.*

191. Ex animi.] *Formula vetus, quâ ſignificabant puriter, liberè, & ex interiore ſenſu dici.*

192. Certamen est.] *Quod vetus illud dictum expreßit, ab iſta aut proximo æua:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. Attraxere.] *Vltrò aduocarunt & arceßiuerunt bella.*

194. Dvm

ſuum, [194] dum vindicant inexplorata pro certis, fléctique non minùs exiſtimant turpe A
quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in ſummum perducta maximè nutant. Ingentia
ſuper ſe ac ſuos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illâ ſcenâ, & vanis & citò diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil non aduerſi exſpectare debuiſſe, ex quo
XXXI. nihil veri audire potuerunt. Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam aduentus famam terga verſuros: alius, nihil eſſe dubij, quin illâ mole non vinci ſolùm Græcia, ſed [195] obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque vrbes inuenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris, vbi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere [196] cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimiâ æſtimatione ſui furentem concitarent, [197] Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam quâ ſibi placeret multitudinem, indigeſtam & grauem, metuendam eſſe ducenti: [198] non enim vires, ſed pondus habere: immodica nunquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. B
In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium milia [199] trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur, & corporibus obſtruent. tota illos Aſia non mouebit loco. tantas minas belli, & pænè totius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cùm te [200] mutatis legibus ſuis natura [201] tranſmiſerit, in ſemitâ hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm putaueris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cùm ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque [202] illinc coorientur, & [203] tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quàm qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt: ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem C
ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multò antè vincêris, quàm victum eſſe te ſentias. Ceterùm non eſt, quòd exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit: cui naſcitur in perniciem, vt alia quieſcant, ex ipſâ magnitudine ſua cauſſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & [204] mutantem quidquid obſtiterat, trecenti ſtare iuſſerunt: ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore, quàm damno miſerior, Demarato gratias egit, quòd ſolus ſibi verum dixiſſet, & permi-

194 DVM VINDICANT.] *Miror quid illud ſit, quod in meis libris additur. in altero quidem*, dum hoc ſæpè iudiſſe vindicant: *altero opt.* dum hac ſpecie iudiſti vindicant *Numquid*, hac ſpecie iuſti?

CAP. XXXI. 195. OBRVI.] *In totâ hac narratiunculâ Declamatory floſculi ſparſi. ille vnus, & olim Claudij Marcelli, qui in huius argumenti Suaſoriâ:* Non vincent nos, ſed obruent, *pronunciari à Spartanis facit.*

196 CÆLVM.] *Aërem.*

197. DEMARATVS.] *Olim rex Spartæ, & tunc exſul.*

198. NON VIRES.] *Liuius ſimiliter:* Eſſe impedimentum maius, quàm auxilium.

199. TRECENTI.] *Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam diſtincto, niſi poſt factum, ſciri potuerunt? Sed iſta quoque ex declamantium licentiâ: donemus.*

200 MVTATIS LEG.] *Declamator in Suaſoriâ* II. Maria, terraſque, rerum Natura ſtatione mutauit ſuâ: moriamur trecenti, vt hic primùm inuenerit, quod mutare non poſſit. D
Vides Mutandi verbum in hac re placuiſſe. quo nempe è terrâ mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.

201. TRANSMISERIT.] *In Græciam, conſtrato Helleſponto.*

202. ILLINC COORIENTVR.] *Mei libri iterùm hic voces inſerunt. alter*, illinc ſimilis naſcentur coorientur: *alter opt.* à ſimilis naſcentur. *Quid hoc eſt? an* apibus ſimiles naſcentur?

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων.

Adeste votes.

203. TVIS TE VIR.] *Quas explicare non poteris. quæ ſe inuoluent aut obterent.*

204. MVTANTEM.] *Senſu, quo ſuprà.*

205. MA.

A permiſit petere quod vellet: petit ille, vt Sardes [205] maximam Aſiæ ciuitatem curru ve-
ctus intraret,[206] rectam capite tiaram gerens. id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præ-
mio, antequam peteret: ſed quàm miſerabilis gens, in quâ nemo fuit, qui verum diceret
regi, niſi qui [207] non dicebat ſibi? Diuus Auguſtus filiam [208] intra pudicitiæ male- XXXII.
dictum impudicam [209] relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum [210] emiſit:
admiſſos [211] gregatim adulteros, pererratam nocturnis [212] comeſſationibus ciuitatem,
forum ipſum ac [213] roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra pla-
cuiſſe, quotidianum [214] ad Marſyam concurſum: cùm ex adulterâ in [215] quæſtuariam
verſa, ius omnis licentiæ ſub [216] ignoto adultero peteret. [217] Hæc tam vindicanda
Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam [218] ad vindicantem
redit) parum potens iræ publicauerat. Deinde cùm, interpoſito tempore, in locum iræ
ſubijſſet [219] verecundia, gemens, quòd non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat,
[220] donec loqui turpe eſſet, ſæpè exclamauit: *Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrippa,
aut Mæcenas vixiſſet.* Adeò tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt.
B Cæſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natauit no-
ua. ſæuitum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis: totâ vitâ,
Agrippæ & Mæcenatis [221] vacauit locus. Quid putem? defuiſſe ſimiles qui aſſumeren-
tur, an ipſius vitium fuiſſe, qui maluit [222] queri, quàm [223] quærere? Non eſt quòd exiſti-
memus, Agrippam & Mæcenatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſſent, inter diſſi-
mulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentium contumeliam, amiſſa lau-
dare,

205. MAXIMAM ASIÆ.] *In Lydiâ ſita eſt, & Strabonis etiam æuo magna.*

206. RECTAM CAPITE.] *Quam &* Cidarim *appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon II. Anabaſ. Sed Suidas optimè, & noſtram hanc rem ſimul iungit ex Philarchi Hiſtor.* XI. Tiara, *inquit*, ornatus capitis, quam ſoli reges rectam ferebant apud Perſas; duces autem inclinatam. C Demaratus autem Lacedæmonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob ſucceſſum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet, petijt in rectâ tiarâ Sardes inuehi.

207. NON DICEBAT.] *Ego hoc teneam, etſi meis libris negatio abeſt. Sententia, Nemo è Perſis & indigenis regi verum dixit, ſolus hic homo externus, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoriâ aut clade accedebat, decedebàtve. Non ergo ſibi dicebat, id eſt in rem aut commodum ſuum. Tamen libri ſine negatione, vt dixi: & interpretere,* Qui ſibi dicebat, *alijs non audituris. Itaque nec videbatur ijs dicere.*

CAP. XXXII. 208. INTRA PVDIC.] *Non capio, alius viderit. quidam libri,* vltra: *atque omnino ego* D *legam,* vltra impudicitiæ. *id eſt, adeò impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quàm impudica.*

209. RELEGAVIT.] *In Pandateriam inſulam primò, mox Rheginorum oppido clauſit.*

210. EMISIT.] *Suetonius:* De filiâ, abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit.

211. GREGATIM.] *Sunt ex ipsâ accuſatione, ſiue perſcriptione Auguſti. Gregatim autem, quòd non ſingulos, ſed per greges & claſſes admitteret. O propudium!*

212. COMESSATIONIBVS.] *Cùm hic atque illic apud amaſios ſuos luxuriaretur.*

213. ROSTRA.] *Ibi quoque, haud dubiè, lectulis ſtratis comeſſabunda, & quod ſequitur.*

214. AD MARSYAM.] *Cuius ſtatua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marſyam victores ſolent, & qui cauſſas tenuiſſent. At hæc muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius* XXI. *cap.* III. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia D. Auguſti, cuius luxuriâ noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius Dei gemunt. *Quibus poſtremus legerim,* litteræ illius degemunt. *Qui* Deum *ad Auguſtum refert, errat: & tam de* Diuo *praceſſit. ſed nec audiendus mihi, qui reſcribit. At de Seneca loco, non negauerim coronas eas ſimpliciter ad cauſidicales referri poſſe, quas abiens ipſa & comeſſatores Marſyæ impoſuerint: nam & id fœdum, iactari ibi conuiuatos eſſe.*

215. QVÆSTVARIAM.] *Fecitne ergo, quod Meſſallina, ſimilis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit.

216. IGNOTO.] *Qui nec ipſam, quem nec ipſa noſſet.*

217. HÆC TAM.] *Ita rectè, abſque negatione. vindicanda ſanè hæc erant, ſed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effata:* Scelera oſtendi oportere, dum puniuntur; flagitia abſcondi.

218. AD VINDICANTEM.] *Maximè hunc, & patrem.*

219. VERECVNDIA.] *Pudor è domeſtico flagitio.*

220. DONEC LOQVI.] *Cùm iam in ſumma, & ſine remedio eſſent.*

221. VACAVIT.] *Imò Criſpus Salluſtius,* incolumi Mæcenate proximus, mox præcipuus cui ſecreta Principum innitercentur. *Tac.* III. *Annal. ſed nomen, aut gratiam fortaſſe parem non habuit.*

222. QVERI.] *Se non habere.*

223. QVÆRERE.] *Vt haberet.*

CAP.

dare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt. A

XXXIII. Sed vt me ad propoſitum reducam, vides quàm facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humanarum opum poſitis. Dic illis non quod volunt audire, ſed quod audiſſe [224] ſemper volent: plenas aures adulationibus aliquando vera vox intret: da conſilium vtile. Quæris, quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat: vt ſciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permanſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retrò iri? ſæpe inter fortunam maximam & vltimam [225] nihil intereſſe? Neſcis quantum ſit pretium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non domibus tantùm, ſed ſæculis raram: quæ non alibi magis deeſt, [226] quàm vbi creditur abundare. Quid? iſtos tu [227] libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno [228] ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas [229] admiſſiones digeruntur. Conſuetudo iſta vetus eſt regibus, regeſque ſimulantibus, [230] populum amicorum deſcribere. Eſt proprium ſuperbiæ, [231] magno æſtimare introitum, ac tactum ſui liminis, & pro honore dare, vt oſtio ſuo propiùs [232] aſſideas, vt gradum prior intra domum B

XXXIV. ponas, in quâ deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludant. Apud nos primi omnium [233] C. Gracchus & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios [234] in ſecretum recipere, alios [235] cum pluribus, alios [236] cum vniuerſis. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt ſecundos, [237] nunquam veros. Amicum vocas, cuius [238] diſponitur ſalutatio? aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores [239] malignè apertas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire vſque ad [240] diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiſcuum ignotis, [241] AVE,

CAP. XXXIII. 224. SEMPER VOLENT.] *Quod æternùm iuuabit, vt ſolent bona & recta conſilia aut monita. Contrà in adulatione. Critias:*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίχ' ἡδονὴν
Ἔχθραν καθίστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον:
Quicumque amicis, gratiæ cauſsâ, omnia
Dicit facitque; is ille præſens gaudium
Permutat odio, in poſterum tempus, graui.

225. NIHIL INTERESSE.] *Noſter de Tranquill.* Horæ momentum intereſt, inter ſolium & aliena genua.

226. QVAM VBI.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipſi amantur.*

227. LIBROS.] *Nota morem, amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminiſſe & nominare poſſent, ac domino ſuggerere. Epiſt. LXVIII.* Digerere in litteram ſenes orbos.

228. IANVAM.] *Manè ſalutaturi.*

229. ADMISSIONES.] *Solent pro dignitatum diſcrimine amicos aut clientes diuidere. Honeſtiores primos ad ſalutationem admittere: tum alios, tertioſque. Probabile & in iis libris, de quibus antè, deſcriptos ita fuiſſe. Lampridius in Alexandro:* Moderationis tantæ fuit, vt amicos non ſolùm primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret. *Quamquam ille fortaſſe de loco Senatorum & Equeſtribus accipiendus. Tiberius amicos omnes in tres claſſes deſcripſit, quod apud Suetonium cap. XLVI. vide. Ergo* primæ admiſſionis, *erant honeſtiores & quaſi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem. I. cap. X.* Totam cohortem primam interioris admiſſionis. *Ab hoc more* Admiſſionales, & officium Admiſſionis: *de quibus ego ad VI. Annal. Taciti.* C

230. POPVLVM.] *Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio:* Aërei populi, *de auibus. In eodem:* —— populos exponere captos, *de piſcibus. In Apuleio:* ſepedum populorum vndæ, *de formicis. In Columellâ:* Duo populi coniungi debent, *de apibus. Denique in Floro:* populus vitorum. *Ita igitur & hic* populus amicorum: *ſicut item Homero & Græcis* ἔθνος. *In Sidonio ſatis audacter:* Scelerum populus, *id eſt copia peccatorum.*

231. MAGNO ÆSTIMARE.] *Imò & oſtiarij vendebant. Vide De conſt. ſap. cap. XIV.*

232. ASSIDEAS.] *Atque ibi exſpectes,* Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. *Vide epiſt. XCV. & alibi.*

CAP. XXXIV. 233. C. GRACCHVS.] *Nempe illi plebicolæ, qui magno agmine obſidebantur.* D

234. IN SECRETVM.] *In cubiculum interius.*

235. CVM PLVRIBVS.] *In aliud, atrio proximum.*

236. CVM VNIVERSIS.] *In ipſo atrio, vbi communiter ſalutabant.*

237. NVNQVAM.] *Fortaſſe,* numquid.

238. DISPONITVR.] *Loco ſuo, & vice.*

239. MALIGNE.] *Aegrè & faſtidiosè à ſuperbo oſtiario.*

240. DI TRINGENDAM.] *Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clauſam habet. Hoc ſenſu* Deſtringendam *malim.*

A [241] Ave, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque iſtorum veneris, quo-
rum ſalutatio vrbem [242] concutit, ſcito etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequen-
tiâ [243] vicos, & commeantium in [244] vtramque partem cateruis itinera compreſſa, tamen
venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non [245] in
atrio quæritur. illo recipiendus eſt illic, retinendus, & in ſenſus recondendus. Hoc doce,
gratus es. Malè de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto; ſi rebus bonis ſuperuacuus.
Quemadmodum te & in dubijs, & in aduerſis, & in lætis ſapienter geris, vt dubia pru-
denter tractes, aduerſa fortiter, læta moderatè: ita in omnia vtilem te amico exhibere
potes. Aduerſa eius ſi nec deſerueris, nec optaueris, multa nihilominùs, vt non optes, in
tantâ varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmo-
dum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipſe ferat, quamuis pro illo videa-
tur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatem, quam adiutorio ſuo
fideque diſcutiat; quod eſt ingrati, ſe illi [246] præfert, & tanti æſtimat illum miſerum eſſe,
vt ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe vult, & vt graui ſarci-
B nâ liberare. Multum intereſt, vtrùm properes referre gratiam, vt reddas beneficium; an,
vt ne debeas. Qui reddere vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tem-
pus volet: qui nihil aliud quàm ipſe liberari vult, quacumque ad hoc cupiet peruenire,
quod eſt peſſimæ voluntatis. Iſta, inquam, nimia feſtinatio ingrati eſt. Id aper- XXXV.
tiùs exprimere non poſſum, quàm ſi repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum
beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quocumque modo
mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares vt illi ſolueres de ſuo, multum
abeſſe videreris à grato: hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & caput
[247] ſanctum tibi dirâ imprecatione defigis. Nemo, vt exiſtimo, de immanitate animi tui
dubitaret, ſi apertè illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem ac [248] metum impreca-
reris. At quid intereſt, vtrùm vox iſta tua ſit, [249] an votum? [250] Sanus aliquid horum opta.
I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modò non vſque in
[251] odium, ſed tantùm ad infitiationem beneficij perueniret. Quis pium dicet XXXVI.
Æneam, ſi patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis [252] Siculos iuue-
C nes, vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt vt Ætna immenſâ ignium vi
ſupra ſolitum ardens, [253] daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio parenti-
bus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum vt finiret, [254] perſe-
uerare maluit: nihil Decijs, quòd morte patriam ſeruauerunt, ſi priùs optauerant, vt
deuo-

241. Ave.] *Vulgò receptum in his ſalutationibus. Martialis:*
Et matutinum portat ineptus Aue.
242. Concutit.] *Mouet & quatit, quia vndique ad eos concurſus.*
243. Vicos.] *Ibi exſpectant aditum excluſi, & atrio non capiente.*
244. Vtramque part.] *Quine vtrimque ad ædes veniunt? an qui ab ijs abeunt, adeuntq́; ? id eſt, qui prorſus & rurſus commeant. an etiam de ijs accipis, qui fortuitò tranſeunt, vias anguſtas ab hac obſidione eſſe? Ceterùm de copiâ, Virgilius:*
D Si non ingentem, foribus domus alta ſuperbis,
Manè ſalutantum totis vomit ædibus vndam.
245. In atrio.] *Idem epiſt.* xix. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.
246. Præfert.] *Quia vult vt opis ſuæ ſit egens. ab eo pendeat.*
CAP. XXXV. 247. Sanctum.] *Ob beneficia.*
248. Metum.] *Ita libri conſenſu. tamen Pincianus* mortem *vellet, & ſagaciter Gruterus,* letum. *Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus ſit (in eo hac tractatiuncula) ſi mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & vt auxilij ſui egeat. non poteſt, ſi obit.* Metum *igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, ſi voles.*
249. An votum.] *Libri turbant: ac meus & quidam,* Aliquid intereſt, vtrùm vox ipſa ſit voti tui. *Sed, meo iudicio, turbant. nam vulgata optima. ſi voce palàm imprecareris, immanis & ſanus eſſes; quid autem intereſt, an ore, an animo hoc facias? Vox igitur, aperta;* votum, *tacitum, ſed Deo notum.*
250 Sanus.] *Meus:* Sanius aliquid, oro, opta: *ſed & hic vulgatam præfero. ſanus, inquit, nihil horum tibi optes. deſipias mentis, ſi facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*
251. Odium.] *Qui non hoſtis ex profeſſo factus eſſet.*
CAP. XXXVI 252. Siculos.] *De quibus lib.* III. *extremo, ſuprà.*
253. Daret.] *In libro meo alijsq́;,* daretur ipſis occaſio *rectè, ſi ſuprà legas,* ardeote.
254. Perseverare.] *Durare, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperijs.*

deuotioni fortiſſimæ locum vltima rerum neceſſitas faceret. Grauiſſima infamia eſt A
medici, [255] opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloriâ ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magnâ miſerorum vexatione vicerunt.

XXXVII. [256] Calliſtratum aiunt, ita certè Hecaton auctor eſt, cùm in exſilium iret, in quod multos ſimul cum illo [257] ſeditioſa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, vt Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, [258] abominatum talem reditum. [259] Rutilius noſter animoſiùs. cùm enim quidam illum conſolaretur, & diceret inſtare arma [260] ciuilia: breuî futurum, vt omnes exſules reuerterentur: *Quid tibi*, inquit, *mali feci, vt mihi peiorem reditum, quàm exitum optares? Malo, vt patria exſilio meo* [261] *erubeſcat, quàm reditu* [262] *mæreat*. Non eſt iſtud exſilium, cuius neminem non magis, quàm damnatum, pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos [263] vnico malo affici, quàm omnes publico: ita non ſeruat grati hominis affectum, qui benè de ſe merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoueat: qui etiam ſi benè cogitat, malè precatur. Ne in [264] patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium exſtin- B
XXXVIII. xiſſe quod feceris. In quibuſdam [265] ciuitatibus, impium votum ſceleris vicem tenuit. Demades certè Athenis, cum qui neceſſaria funeribus venditabat, damnauit, cùm probaſſet magnum lucrum optaſſe: quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an meritò damnatus ſit. Fortaſſe optauit, non vt multis venderet, ſed vt carè: vt paruo ſibi conſtarent, quæ venditurus eſſet. Cùm conſtet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cùm lucrum ex vtraque ſit? Præterea omnes licet, qui in iſtâ negotiatione ſunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra ſe optant. Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. [266] eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis [267] grauis annus in quæſtu eſt. inſtitores [268] delicatarum mercium iuuentus corrupta locupletat. nullâ tempeſtate, nullo igne lædantur recta: iacebit opera fabrilis. [269] Vnius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu [270] Arruntium, & [271] Aterium, & ceteros qui C
[272] captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere, quæ [273] deſi-

255. OPVS QVÆR.] *Vt aut agri, aut magis agri ſint. Quod tamen vulgò Medicis lepide obiicit, & ſubſannat Philemon:*

Τίς ἔστιν οὗτος; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρὸς, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ;

Quis iſte porrò? medicus. ô quam ſeſe habet
Medicus malè omnis, nemo ſi malè ſeſe habet!.

CAP. XXXVII. 256. CALLISTRATVM.] *Oratorem eximium, & qui Demoſthenem, actione ſuâ de Oropo, ad eloquentiæ ſtudium excitauit. Exſilij & damnationis eius ipſe Demoſthenes meminit, oratione aduerſus Polyclem.*

257. SEDITIOSA.] *Athenæ.*

258. ABOMINATVM.] *Ne ea neceſſitas patriæ accideret.*

259. RVTILIVS.] *De quo ſuprà, lib. v. cap. XVII.*

260. CIVILIA.] *Sullana.*

261. ERVBESCAT.] *Quæ innocentem eiecit.*

262. MÆREAT.] *In publicâ calamitate.*

263. VNICO.] *A Pinciana eſt. at libri omnes*, iniquo. *Fortaſſe*, iniquè malo a.q. omnes publicè.

264. PATROCINIVM.] *Ne excuſat quidem & patrocinatur, adeò non laudatur.*

CAP. XXXVIII. 265. CIVITATIBVS.] *De Athenis adiungit, cur Romam ſuam omittit? in quâ* Claudiam, inſontem crimine, impium votum ſubuertit, *vt Valerius loquitur, & narrat lib* VIII. *cap.* I. *Suetonius Tiber. cap.* II. *Agellius, alij.*

266. ELOQVENTIÆ.] *Hæc mirè, & pro arbitrio (quàm ſæpe autem!) inuerterat Muretus. Iſta vulgata & vetus editio eſt. nec mei diſcrepant, niſi quòd tranſpoſitâ voce:* Eloquentiæ pretium exoptat. *Ferenum*, exoptatur. *Paſſis etiam*, Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. GRAVIS.] *Qui morbis nos grauat.* D

268. DELICATAR. MERC.] *Sericis, Coæ veſtis, vnguentorum, margaritarum.*

269. VNIVS.] *Quem Demades damnauit.*

270. ARRVNTIVM. *De quo ad Tacitum.*

271. ATERIVM.] *Siue* Haterium, *qui ipſe è Tacito natus.*

272. CAPTANDORVM.] *Hoc genus Romæ crebrum, & Captatores dicebantur, quia ſimiles venantibus, prædam ſectabantur & lucrum. Orbis & ſenibus adhærebant, obſequiis, officiis, munuſculis alliciebant: omnia vno fine, vt in fine, teſtamenti pars eſſent. Martialis:*

Scis te captari, ſcis hunc qui captat, auarum,
Et ſcis quid captet, quid Mariane velit.

Iſti

A [273] deſignatores & [274] libitinarios, vota? illi tamen quorum mortes optent, neſciunt: hi
familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam [275] ſpei plurimum eſt, mori cu-
piunt. Illorum [276] damno nemo viuit: hos quiſquis [277] differt, [278] exhaurit. Optant er-
go, non tantùm vt accipiant, quod turpi ſeruitute meruerunt, ſed etiam vt tributo graui
liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in [279] vno, optent:
quibus quiſquis morte profuturus eſt, vitâ nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota
ſunt vota, quàm impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui re-
deat, & inſpiciat quid tacitus optauerit. quàm multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pu-
det! quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus! Sed non quidquid reprehen- XXXIX.
dendum, etiam [280] damnandum eſt: ſicut hoc votum amici, quod in manibus eſt, malè
vtentis [281] bonâ voluntate, & in id [282] incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum
feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hoc ait: In poteſtatem meam recidat, gratiam meam de-
ſideret, ſine me ſaluus, honeſtus, tutus eſſe non poſſit. tam miſer ſit, vt illi [283] beneficij
loco ſit, quidquid redditur. [284] Hæc dijs audientibus. Circumueniant illum domeſticæ
B inſidiæ, quas ego poſſim ſolus opprimere. inſtet potens inimicus & grauis, infeſta
turba nec inermis, & creditor vrgeat & accuſator. Vide quàm ſis æquus, horum XL.
optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſſet. Vt alia taceam, quæ grauiora committis,
peſſima pro optimis referendo, hoc certè delinquis, quòd non exſpectas ſuum cuiuſque
rei tempus: quod æquè peccat, qui non ſequitur, quàm qui antecedit. Quomodo
non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non vtique reddendum. Si mihi non deſi-
deranti redderes, ingratus eſſes: quantò ingratior es, qui deſiderare me cogis? Ex-
ſpecta. quare [285] ſubſidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleſtè
fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, [286] ſignare rationem parem properas?
Quid

Iſti ijdem, Heredipetæ: *& ſuauiter ab Horatio ar-
tificium deſcribitur, ſatyrâ v. lib. II. Quid à Petro-
nio? ſuauiſſimè, in ſenis ſui Eumolpi perſonâ, qui
Crotonem venerat. in quâ vrbe, inquit*, homines
C omnes in duas partes diuiſi. Nam aut captantur,
aut captant. Videbitis, *inquit*, oppidum tanquam
in peſtilentiâ campos, in quibus nihil aliud eſt,
niſi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lace-
rant. *Atque iſti* Corui, *ſiue &* Vulturij, *ſunt Ca-
ptatores. Cui lubet ridere (nihil enim in vllâ Comœ-
diâ bellius) ipſum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in
Aruntium & Haterium? ie huius culpæ culpant.
Ecce Suillius apud Tacitum:* Romæ teſtamenta,
& orbos, velut indagine eius capi. *Sed Suillius
dixerit. gratia & potentia eius aliquid aliquando
datum, hac credo.*

273. DESIGNATORES.] *Qui funera comitaban-
tur, diſponebant, ordinabant. Horatius:*

——— cùm ficus prima calorque
D Deſignatorem decorat lictoribus atris.

Scripſi cap. XV. De Amphitheatro.

274. LIBITINARIOS.] *Libitina cognomen
Veneris, & auctor Dionyſius, Seru. Tullium regem,
cùm ſcire numerum naſcentium, morientium, in vi-
ros tranſeuntium vellet; inſtituiſſe ſingulis templum,
in quod nummum aliquem inferrent, atque ita nume-
rarentur deſcriberenturq́. Vt, naſcentes, in Iunonis
Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui
virilem togam ſumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit,
vt ea dea funeribus præeſſe crederetur, atque ibi,
quidquid ad ea, curaretur.* Libitinarij *ergo, qui* Libiti-
nam *(vt Valerius lib. v. cap. II.)* exercebant. *qui
funera efferenda conducebant, & cetera in hunc appa-
ratum. Gloſſæ,* Libitinarius ἐνταφιαστής, *ſiue Funera-
tor. item, ἐνταφιοπώλης, qui vendit quæ ad funus.
Ipſa* Libitina, ἐντάφιον, *funus. Inde Horatio:* Effu-
gere Libitinam. *Pro officio, Liuius:* In vrbe peſti-
lentia tanta, vt Libitina tunc vix ſufficeret. *In
Aſconij, pro Milone legas:* Faſces ex lecto Libitinæ
raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypſæi: *ac
captam de faſcibus Deſignatorum, qui illic aſſeruati.
Nam lictores ijs dat Horatius.*

275. SPEI PLVR.] *At libri ſcripti*, rei plurimum.
Pincianus legebat, cum quo propter rem amicitiæ
plurimum eſt: *nec inſulsè.*

276. DAMNO.] *Nihil enim ijs tollitur, etſi non
additur.*

277. DIFFERT.] *Spem illorum morte non citò
implet.*

278. EXHAVRIT.] *Quis munera aſſiduè mittunt,
& vt tributa pendunt.*

279. VNO.] *Iterùm, illo Athenienſi.*

CAP. XXXIX. 280. DAMNANDVM.] *Sententiâ
iudicis, exemplo illius Demadis.*

281. BONA VOL. *Referendi gratiam.*

282. INCIDENTIS. *In ingratitudinem, quam pro-
peras effugere improbo voto.*

283. BENEFICII. *Nam gratia tantùm: neque ſal-
uer ego ſolùm, ſed obligem.*

284. HÆC DIIS.] *Peſſimè omiſſa erat hæc
clauſula, quæ in ſcriptis. Hæc tu, inquit, ſi non palàm
& hominibus, at dijs audientibus voues.*

CAP. XL. 285. SVBSIDERE.] *Hærere &
remanere.*

286 SIGNARE.] *Signantur rationes, cùm finiun-
tur, cùm benè diſpuncta, & pares facta, comproban-
tur. Imò ipſa illa verba videntur ſubſcripſiſſe in Co-
dicis paginis,* Par ratio.

Quid mihi negotium quæris? quid in me [287] deos immittis? quomodo exigeres, qui ſic A
XLI. reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, beneficia ſecurè debere, & occa-
ſiones reddendorum obſeruare, non [288] manu facere: hanc ipſam cupiditatem primo
quoque tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libenter reddit,
quod [289] inuitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe, onus iudicat eſſe, non munus.
Quantò melius ac iuſtius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingere-
re, nec obæratum ſe iudicare? quoniam beneficium commune vinculum eſt, & inter ſe
duos alligat. Dic, Nihil moror, [290] quo minùs tuum reuertatur ad te: opto hilaris acci-
pias. ſi neceſſitas alterutri noſtrûm imminet, fatoque quodam datum eſt, vt aut tu coga-
ris beneficium recipere, aut ego accipere, det potiùs qui ſolet. Ego paratus ſum: *Nulla mo-
ra in Turno.* oſtendam hunc animum, cùm primum tempus aduenerit: interim dij [291] te-
XLII. ſtes ſunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quaſi [292] manu pren-
dere, verentis & æſtuantis, ne in vllo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſo-
licitudo, ſed contrà, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientiâ veri amoris, dimiſſa omnis
anxietas. Tam cum vitio eſt, [293] recipere quod non debes, quàm non dare quod debes. B
hoc beneficij primum dati ſit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne
homines de me [294] ſequiùs loquantur. Malè agit, qui [295] famæ, non conſcientiæ gratus
eſt. Duos iſtius rei indices habes: [296] te, quem non potes fallere; & illum, quem potes.
Quid ergo, ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo? Debebis: ſed palàm debebis,
ſed libenter debebis, ſed cum magnâ voluptate apud te depoſitum intueberis. Pænitet
accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus viſus eſt, a quo acci-
XLIII. peres, indignus videatur, cui debeas? In magnis erroribus ſunt, qui ingentis ani-
mi credunt, proferre, donare, plurium [297] ſinum ac domum replere: cùm iſta interdum
non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quantò maius ac difficilius
interim ſit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham, quoniam [298] vtrum-
que vbi ex virtute fit, par eſt: non minoris eſt animi beneficium debere, quàm dare. eò
quidem operoſius hoc quàm illud, quò maiore diligentiâ cuſtodiuntur accepta, quàm
dantur. Itaque non eſt trepidandum, quàm citò [299] reponamus, nec [300] properan-
dum C

287. DEOS IMMITTIS.] *Votis tuis hoſtes factas.*

CAP. XLI. 288 MANV FACERE.] *Id eſt, non quærere, & operâ noſtrâ arceſſere. Phraſis perfrequens Seneca, & iam * alibi expiſcata.*

* Conſol. ad Marc. cap. xix.

289. INVITVS.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adſtrictum ſe ægre fert qui non vult munus apud ſe reſidere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id eſt, nec hilari promptoque animo. quippe quem non habet. Indignanti propior & quaſi recusanti munus, regerit potius quam reddit.*

290. QVO MINVS.] *Melior ac planior mei libri ſcriptio:* quomodo munus reuertatur ad te: *etſi illud* quõ, *compendio ſcribitur: & mallem,* quando.

291. TESTES SVNT.] *Benè Gruterus,* ſunto.

CAP. XLII. 292. MANV PRENO.] *De rebus quæ certæ ſunt, & quas veluti manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap.* 1. Quædam vitia in aperto poſita, quæ manu prenderem.

293. RECIPERE QVOD.] *Ego hanc ſententiolam non capio. Recipienti debetur: quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur:* reddere, cùm non debes. *Certè de tempore reddendi agitur, vt in verbis antè, & mox ſequentibus: non de indebito, aut debito. An ſic placet,* recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes?

294. SEQVIVS.] *Deterius, ſiniſteriùs. In libris ſcriptis adduntur vocula,* id eſt obliquiùs, aut malè, vel iniuſtè: *quæ palam interpretamenta ſunt. Varro:* Non modò abſens quidquam de te ſequius cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem. *Liuius:* Inuitus, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor.

295. FAMÆ.] *Ad famam. eius cauſâ & adſpectu.*

296. TE, QVEM NON.] *Ex ſcripto meo hæc breuiùs:* Illum quem non potes fallere, & quem potes. *Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.*

CAP. XLIII. 297. SINVM.] *Ita enim mos, togæ ſinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecuniâ: domum, ornamentis, aliisque instructo.* D

298. VTRVMQVE.] *Longè aliter meus.* quoniam vtrumlibet virtute par eſt: *breuiùs & caſtigatiùs. Vtita paria Stoicis, ita & virtutes neque creſcit bonum, aut decreſcit. Dogma ipſum ita habet:* Πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετόν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι: Omnia bona paria eſſe, & omne bonum in ſummo deſiderabile. neque remiſſionem aut intenſionem ſuſcipere. *Nos in Manuduct. II. Diſſert. IV.*

299. REPONAMVS.] *Vicem reddamus. Iuuenalis:*

——— numquámne reponam?

300 PROPERANDVM.] *Libri ferè ſcripti,* procu-

A dum intempeſtiuè: quia æquè delinquit,qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quàm qui alieno properat. Poſitum eſt illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. benè illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecum: imò ne mecum quidem. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtet ſe in vtrumque facilem: ſi vult recipere beneficium, referamus, reddamuſque læti. Si illud apud nos cuſtodiri mauult, quid theſaurum eius eruimus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tanquam non [301] ducere, ſed [302] ſequi debeat.

procurandum: *optimè Gruterus*, procurrendum. *Metaphora eſt. non nimis citò excurrendum, & priuſquam aperti carceres.*

301. DVCERE. *Praire, & nos ad eam adſpicere.*

302. SEQVI.] *Ex benè factis, bona erit: ſi non ſtatim, tardiùs; ſi non apud omnes, ſaltem peritos & bonos.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD ÆBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS
LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

SIMILIA *prioribus, Quæſtiunculæ,* & *ſubtilibus vtilia tamen mixta. Illud* B
principio ſerium: coërcendam curioſitatem, & *nimiam ſciendi cupidinem: animum potiùs ad mores* & *Virtutem, id eſt Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occaſione Quæſtio, An aliquis donare Sapienti poſſit, cùm eius ſint omnia? ait poſſe, quia animo quidem, non vſu tamen omnia poſſidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: ſed tamen iterùm iterumque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, ſed cum cautione, ne illa quibus malè,* & *in ſuam alienámve noxam vtatur. Quarta, Numquid obliuiſci datorem beneficij ſui oporteat? Non omnino.* & *poſſe tenere memoriâ ait, imò* & *interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, manſueto, magno.*

CAPVT PRIMVM.

C

BONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

[1] In manibus terra. Non hic te carmine longo,
Atque per ambages & *longa exorſa tenebo.*

Reliqua hic liber cogit: & exhauſtâ materiâ, circumſpicio, nón quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quidquid supereſt, cùm tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem [2] lenocinari mihi, debuit paullatim [3] opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maximè neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercu lè, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregiè enim hoc dicere [4] Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maxi- D
mis comparetur, ſolet: *Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi* & *in vſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas [5] ad manum.* Quemadmodum,

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. IN MANIBVS.] *A nauigantibus. iam portum terramq́ tangimus.*

2. LENOCINARI.] *Illecebras* & *lenocinia mihi circumdare, gratioſum venuſtumq́ me reddere.*

3. OPVS CRESCERE.] *Ita ſolent* & *rhetores,* & *qui auribus animiſq́ ſe aptant: paullatim ſurgere,* & *ex aurorâ ſolem dare.*

4. DEMETRIVS.] *Inter aſtra eius aui non ſolùm ſtellas: ſi Senecæ fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. & *epiſt.* XX. *item* LXII. & *ſæpiùs.*

5. AD MANVM.] *Prompta, vt exerceas* & *vtare.*

A dum, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes [6] numeros [7] nexuſque perdidicit, quorum vſus [8] ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero benè & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quàm multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca [9] vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum [10] effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati [11] ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima [12] in anguſtias coëant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat. vtrùm [13] vnus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis [14] fata diuerſa ſint, maximiſque rerum ſpatijs diſtent, quorum inter ortus [15] minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas [16] in

vtore. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne hæc
B *varia, & ſæpè vana: pauca & vtilia diſce, & vt facias diſce. Ariſtippus cauſonat:* Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες, καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent ijs qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui vtilia legunt diſcuntque, ſtudioſi & eruditi ſunt. *Heraclitus hæc iſdem neruosè & breuiter:* Πολυμαθὴ νόον ἔχειν οὐ διδάσκει: Mentem multiſciam habere, non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*

6. Nvmeros. *Palæſtræ verbum, in motibus illis,*
C *& formatione flexuq. membrorum. Quintilianus libro* XII. Et vt Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant (*malè quidam libri* Neruos) non idcircò diſcentibus tradunt, vt his omnibus in ipſo luctandi certamine vtantur: ſed vt ſubſit copia illa, ex quâ vnum aut alterum, cuius ſe occaſio dederit, efficiant. *Quæ apta ſanè etiam ad Demetrij ſenſum. Iuuenalis, de fæminâ ad palum ſe exercente:* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiaſtes priſcus:* Hoc eſt, vniuerſa efficit dictata. vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrige,* aut tantum curat. *Valerius lib.* VIII. *cap.* III. Motuſque omnes (*ita veteres*) ac numeros defenſionis fortiter exſecuta. *Inde prouerbium,* Omnibus numeris perfectus. *& ſimilia, quæ idem ille Valerius ſæpè iterat.*

7. Nexvsqve.] *In luctâ. Lucanus:*
D Conſeruère manus & multo brachia nexu.
Dicunt aliter Nodos, & Ligaturas.

8. Svb adversario.] *In ipsâ pugnâ: at benè ſub doctore, & in ludo.*

9. Vincvnt.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domant.*

10. Effvndat ac.] *Fluentem & refluentem faciat, ſtatis horis.*

11. Signvm impr.] *Quo ſenſu? vt reuerà corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno* VII. *dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quater ſeptimo, genuini (ſuprà dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid diſtinctè eſt legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, ſeptimo quoque anno mutari hominem, & ſignum ætatis imprimi, noui nomenclaturâ? Vt ad primum Septenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium,* Adoleſcens; *ad quartum,* Iuuenis; *quintum,* Vir; *ſextum,* Maturus *vel* Grauis; *ſeptimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Iſto autem ſenſu, melius in Senecâ* ætatis ſignum: *quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen euenire: quod Varro apud Agellium libro* III. *cap.* X. *notat. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*

12. In angvstias. *Lucretius idem quærit, libro* IV.

Porticus æquali quamuis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa; tamen parte ab ſummâ cùm tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſſam, mox habet. Nam item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis, longiùs ductis remotiora coire & anguſtari, ob baſes minores atque longiores, lineaſq. quæ paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. I. *cap.* III.

13. Vnvs concvbitvs.] *Ita ſanè. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεται: geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice, quæ vbi ſeſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus.*

14. Fata diversa.] *Quidni? nam & formatio diuerſa. quia etſi ex vno ſemine; diuiditur id tamen, & plus minuſue, craſſius, tenuius, in hanc illamve partem illabitur. atque ita in materiâ & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρίει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀποβράσσεται: Non enim ſimul ſemelque ſemen peruenit, ſed bis terque euomitur & exit, *quaſi per ictus.*

15. Minimvm interest.] *Noſtro ſenſu. ſed motione ipsâ cæli, & citatâ illâ vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas conſſas placet ire.*

[16] in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentæ fructus eſt, [17] inueniſſe. Quidquid nos meliores beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in [18] proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec auidâ ſpe infinita complectitur, ſed didicit [19] à ſe petere diuitias: ſi deorum hominumque formidinem eiecit, & ſcit [20] non multum eſſe ab homine timendum, à Deo [21] nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eò perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal, & in commune genitus, mundum vt vnam omnium domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperit, ſemperque tanquam in publico viuit: ſi ſe magis veritus quàm alios, ſubductus ille tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummauit ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum

II. retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingenijs afferentia. Hæc Demetrius noſter vtrâque manu tenere [22] proficientem iubet, hæc nuſquam dimittere, B imò affigere & [23] partem ſui facere, eoque quotidianâ meditatione perduci, vt ſuâ ſponte occurrant [24] ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſtò ſint: & ſine morâ vllâ veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque [25] nec malum eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regulâ vitæ opera [26] diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium iudicet, in quantiſcumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt & breuis: [27] faſtidit obiecta: quò auidiùs hauſta eſt, citiùs [28] in contrarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut [29] pæniteat, aut [30] pudeat. In quâ nihil eſt magnificum, aut quod naturam hominis, dijs proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & eâ [31] quam hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & eâ quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de dijs [32] famæ creditum eſt, [33] vitijſque illos noſtris æſtimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, nunquam C ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cùm maximè: qui, vt ita dicam, [34] diuini iuris atque [35] humani peritus, [36] præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtor-

16. IN ALTO.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit.*

17. INVENISSE] *Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantùm, ſcitiores.*

18. PROXIMO.] *Iuxta apertum, non diu quærendum.*

19. A SE PETERE.] *A ſuo animo. qui paucis contentus, diues eſt.*

20. NON MVLTVM. *Quid, præter mortem? & cum eâ metus tui finis.*

21. NIHIL.] *Stoïcè. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP. II. 22. PROFICIENTEM.] *Ita vocant Stoici, eum qui in viâ ad Sapientiam eſt. qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in Manuduct. II. Diſſertat.* IX.

23. PARTEM SVI.] *Animo inducere, vt adhæreant: agnata videantur.*

24. SALVTARIA.] *Decreta iſta ac δόγματα.*

25 NEC MALVM.] *Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contrà. id eſt, Sola Virtus bona, ſolum Vitium malum. In Manud. II. Diſſert.* XX.

26. DISTRIBVAT.] *Quidquid videt, audit, iſta metiatur & cenſeat.*

27. FASTIDIT.] *Meus, & alij quidam*, faſtidio obiecta. *præbo.*

28. IN CONTRAR.] *Dolorem. qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex eâ naſcitur.*

29. PÆNITEAT.] *In luxu & ganeâ.*

30. PVDEAT.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31. QVAM HOMINVM.] *Duplicem perturbationem hic facit: à terrâ, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metuq. (vt verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ à ſuperſtitione, & prauâ de dijs opinione. de quâ addit.* D

32. FAMÆ CRED.] *Quæ facit illos vltores, vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iſti rident.*

33. VITIISQVE ILLOS NOSTRIS.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos malè facientibus reponimus: & plura talium affectuum.*

34. DIVINI.] *Quomodo dij colendi.*

35. HVMANI.] *Quid homines deceat, quid ſibi alijſq. debeat.*

36. PRÆSENTIBVS.] *Horatius:*
Lætus in præſens animus, quod vltrà eſt
Oderit curare.

37. In

A diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit [37] in dubium, ſuo conten-
tus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum.[38] omnia illius ſunt. non ſic, quemadmo-
dum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore [39] maris rubri ſteterat, plus deerat
quàm quà venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano
Oneſicritus [40] præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoro mari
quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui [41] extra naturæ terminos arma proferret?
qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cæcâ prorſus immitteret?
Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat?
tantum illi deeſt, quantum cupit. Nec hoc Alexandri tantùm vitium fuit, quem III
per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna [42] irrita-
uit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. quem in-
uenies, cui modum imperij [43] ſatietas fecerit? qui non vitam in aliquâ vlteriùs proce-
dendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit, penitus hau-
ritur & conditur: nec intereſt, quantum eo quod inexplebile eſt congeras. Vnus eſt
B ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili [44] tuenda. Non habet mittendos trans maria
[45] legatos, nec metanda [46] in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda
præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immorta-
les regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt: ita
hic officia ſua, quamuis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus,
potentiſſimus eius optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt,
cùm Orientem Occidentemque luſtraueris animo, quo etiam remota & [47] ſolitudini-
bus intercluſa penetrantur, cùm tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura bea-
tiſſimè fundit, aſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia [48] mea ſunt. Sic fit, vt
nihil cupiat: quia nihil eſt [49] extra omnia. Hoc ipſum, [50] inquis, volui. teneo te: IV.
volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tuâ ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi,
quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? nam id quoque
quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti: cui quidquid
datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito & de a-
C micis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam amico do-
nare poteſt: donat enim illi communia. [51] Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, &
eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Iure ciuili [52] omnia regis ſunt: & tamen
illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos [53] deſcripta

ſunt,

37. IN DVBIVM.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.*

38. OMNIA IL.] *Stoico paradoxa, de quo Manud. III. Diſſert. XI.*

39. MARIS RVBRI.] *Non de ſinu Arabico ſiue Aegyptiaco ceperis (parum ſit eò veniſſe, & longiùs omnino iuit:) ſed de mari Indico. quod* Rubrum *antiquis dictum, oſtendi in Admirandis.*

40. PRÆFECTVS.] *Vnà cum Nearcho.*

D 41. EXTRA NATVRÆ] *Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignatus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suaſoriâ I. ad Alexandrum:* Idem ſunt termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. *quaſi vltrà igitur nec ſol, nec orbis. Poeta etiam Pedo, de Germanica Oceano:*

——— ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

Sed & Tacitus tali ſenſu: Trans Suionas aliud mare pigrum. illuc vſque (& fama vera) tantùm natura. *Vide noſtras ibi vltimas Notas.*

CAP. III. 42. IRRITAVIT.] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43. SATIETAS.] *Propriè. id eſt, quòd ſatis haberent.*

44. TVENDA.] *Sine curâ, ſine impendio habendo.*

45. LEGATOS.] *More ſui æui, Legatos Conſulares, qui legionibus prouincijſque præſint. Nec enim hîc de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.*

46. IN RIPIS.] *Iterùm Romano ritu, in terminis imperij caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47. SOLITVDINIBVS.] *Quæ ſub Zonâ frigidâ, ſiue torridâ, vt ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutauit.*

48. MEA SVNT.] *Vſu, viſu ſæpè: cùm id non poteſt, cogitatione & animo, qui ſit ſibi hæc facta. Not Manud. III. Diſſ. XI.*

49. EXTRA OMNIA.] *Omnia autem ſua cenſet.*

CAP. IV. 50. INQVIS.] *Arguté & feliciter ad rem applicat, à quâ videbatur abire.*

51. NIHIL. *Seneca iam reſpondet.*

52. OMNIA REGIS.] *Poteſtate & imperio, vt dicet.*

53. DESCRIPTA.] *Diſtributo. Horatius:* Sedeſque deſcriptas piorum.

54. CVM

ſunt,& vnaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & manci- A
pium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad regem enim poteſtas
omnium pertinet,ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum voca-
mus, quos deinde inter ſe vicini priuatâ terminatione diſtinguunt. & totus ager huius
aut illius reipublicæ eſt:pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. ideoq́ue donare agros
noſtros reip. poſſumus, quamuis illius eſſe dicantur: quia aliter illius ſunt, aliter mei.
Nunquid dubium eſt, quin ſeruus [54] cum peculio, domini ſit? dat tamen domino ſuo
munus. Non enim ideò nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum
habere uoluerit: nec ideò non eſt munus, cùm volens dedit, quia potuit eripi, etiamſi
* noluiſſet. * [55] Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, in-
ter nos conuenit) illud quod quæritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia
aduerſus eum ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe conceſſimus. Omnia patris ſunt, quæ in [56] li-
berorum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum
ſunt: tamen & dijs poſuimus donum,& [57] ſtipem iecimus.Non ideò quod habeo,meum B
non eſt,ſi & tuum eſt:poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is,inquis,cuius proſtitutæ
ſunt, leno eſt: omnia autem ſapientis ſunt,inter omnia autem & proſtitutæ ſunt. ergo &
proſtitutæ ſapientis ſunt. leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt leno.
Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis
ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo vſuram pro pe-
cuniâ ſuâ pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ [58] cauillantur, cùm pulcherrimè, quid à
v. nobis dicatur, intelligant. Enimuerò ſic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilomi-
nùs proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat: quemadmodum ſub optimo
rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei veniet.
interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe
donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi do-
mum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: vſus rei tuæ, meus eſt. Ita-
que nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tuâ in poſſeſſione naſcantur:
& ſi annona carior fuerit, aut fames,

Heu fruſtrà magnum alterius ſpectabis aceruum, C

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quam-
quam ſis dominus,intrabis: nec ſeruum tuum, [59] mercenarium meum abduces: & cùm
abs te rhedam conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero.
vi. Vides ergo poſſe fieri, vt aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat. In om-
nibus iſtis quæ modò retuli, vterque eiuſdem rei dominus eſt. quomodo? quia alter rei
dominus eſt, alter vſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem [60] Dorus librarius ſuos
vocat: & vtrumque verum eſt. alter illos tanquam auctor ſibi, alter tanquam [61] emptor
aſſerit: ac rectè vtriuſque dicuntur eſſe. Vtriuſque enim ſunt: ſed non eodem modo. ſic
poteſt T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti,
quod [62] viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cùm regio more cuncta [63] con-
ſcientiâ poſſideat, ſingularum autem rerum in vnumquemque proprietas ſit ſpar- D
ſa: &

54. CVM PECVLIO.] *Peculium eſt, quod ſeruus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id eius eſt, domino conniuente, & more fauente.*

55. QVEMADMODVM.] *Hæc inconnexa,& fortaſſe trajecta ſunt. Concinnius paullò:* Quem ad modum perhibemus (*ita malim, quàm* probemus) omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur. *Scripſi* conueniat, *& verius puto quàm* conuênit.

56. LIBERORVM.] *Qui ipſi manu nondum ſunt miſſi.*

57. STIPEM.] *Varro:* Dijs cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Plura ego ad Taciti* XIV. *Annalem.*

58. CAVILLANTVR.] *Quod Græcis σόφισμα, Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. MERCENARIVM.] *Qui operas mihi locat prabetq́ in dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel inuito.*

CAP. VI. 60. DORVS LIBRARIVS.] *Bibliopola nomen: &* Librarius *igitur non ſolùm qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hæc aſſerunt: &* Libraria *in Agellio, taberna venalium librorum.*

61. EMPTOR.] *Emit enim, ſed vendendos.*

62. VIRITIM.] *In meum caput tranſſcriptum.*

63. CONSCIENTIA.] *Omiſit ſiue eiecit Muretus, imperioſè. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis om-*

A ſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, [64] fiſcus eius priuata tantùm, ac ſua: & vniuerſa [65] in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperij [66] quæritur. nam id quoque quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens vniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua. Bion modò omnes ſacrilegos argumentis eſſe colli- VII.
git, modò neminem. Cùm omnes [67] de ſaxo deiecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit, atque in vſum ſuum vertit, ſacrilegus eſt: omnia autem deorum ſunt: quod quiſque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia ſunt: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cùm effringi templa, & expilari impunè Capitolium iubet: dicit, Nullum ſacrilegium eſſe. quia quicquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hîc reſpondetur: Omnia quidem deorum eſſe, ſed non omnia dijs dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentiâ dignum: & tamen à ſacris profana diſ-
B cerni, & non omnia [68] licere in angulo, cui nomen [69] fani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Iniuriam ſacrilegus Deo quidem [70] non poteſt facere, quem [71] extra ictum ſua diuinitas poſuit: ſed punitur, quia tanquam Deo fecit. Opinio illum noſtra, [72] ac ſua, obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etſi quocumque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ vniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ [73] viritim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere, etſi poterit: emittetque illam vocem, quam [74] Romanus Imperator emiſit, cùm illi ob virtutem & benè geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuiſſet: *Non eſt*, inquit, *vobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, quàm vni ciui.* Quantò maioris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quàm meruiſſe? multi enim fines alijs abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit. Er- VIII.
go cùm animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per vniuerſa dimiſſum,
C omnia

gis omnia eſſe, eumq́; poßidere animo & tacito ſenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, fecitq́; communia. *Meus liber* conſcia *ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat.*

64. FISCVS.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Aerario ſecernebant. Plinius Panegyrico:* At fortaſſe non eâdem ſeueritate Fiſcum, quà Ærarium cohibes. imò tantò maiore, quò plus tibi licere de tuo, quàm de publico, credis.

65. IN IMPERIO.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemque imperium Principis, quam patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non vt ipſi fruerentur,
D ſed ne quis alius.

66. QVÆRITVR.] *Nam ſub bono Principe, vt idem ille inquit,* dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. *Et mox:* Sors & vrna fiſco iudicem aſſignant.

CAP. VII. 67. DE SAXO.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in magnis ſceleribus.*

68. LICERE.] *Fœda, impura.*

69. FANI.] *Ab eo,* quòd Pontifices in ſacrando fati ſint finem: *vel potiùs* fines, *in Varronis* v. *de L.L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.*

70. NON POTEST.] *Suprà lib.* v. *cap.* XIV. *De conſtant. ſap. cap.* IV.

71. EXTRA ICTVM.] *Vt tangi lædive non poßit.*

72. AC SVA. *Nam & ipſe ſcit, atque vt Deo poſita aufert.*

73. VIRITIM.] *Malè* viciſſim. *Suprà cap.* VI Quod viritim meum eſt.

74. ROMANVS IMP.] *Quis hic eſt?* Horatius Cocles, *ait Muretus, & tota capite aſſerit* XVIII. *libri* XIX. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam, populus Romanus* tantum agri dedit, quantum vno die circumaraſſet. *Hoc ita Liuius, Dionyſius, Plinius: neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primùm,* miles *ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca: deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Senecâ: tertiò, quis hic modus ſupra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuerſitas: quam fuiſſe oportet, aut Seneca illa frigida, aut nihili eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M'. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit*, a Senatu ſeptem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum non exceſſit: parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus. *Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius:* M'. Curij nota concio eſt, perniciosum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. *Enimuerò iampridem* bina iugera *aßignari ſolita (Varro, & idem Plinius:) ſed nunc in victoriâ de Pyrrho,*

omnia illius eſſe dicimus: cùm ad hoc ius [75] quotidianum, ſi ita res tulerit, [76] capite cenſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio eius animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hæc vniuerſa [77] habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia [78] in laudem vetuſtorum [79] inuidia non obſtat. Paullò antè Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura noſtris tuliſſe temporibus, vt oſtenderet, nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo [80] corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ verò eius, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dede-
IX. rit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut conuicium deeſſet. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certâ, ne liceat [81] donare, affirmauerim repudiaturum, dicturumque: Ego verò me ad iſtud inextricabile pondus non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc [82] expeditum hominem demitto. Quid ad me defers [83] populorum omnium mala? quæ nec daturus quidem acciperem: quoniam B multa video, quæ me donare [84] non deceat. Volo ſub conſpectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perſtringunt? volo intueri [85] pretia ſanguinis, animarumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue (vt eſt melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam ſcrupulosâ diſtinctione [86] teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium teſtas, ingentibus

Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hic ſcrupuli. niſi in Seneca fortè ſequentibus verbis, ſcribentis: tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuiſſet. *Atqui non niſi iugerum vnum vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij)* quod vno iugo boum, in die, exarari poſſet. *Vbi ergo illa* ſeptena, *imò* quinquagena? *Ambigo, non in re aut homine, ſed in Senecæ ſcriptione, ſatin' eo ab intento & hoc agente fuerit. Sanè ſi de* Iugero *vno accipis, palàm falſum eum fuiſſe affirmandum eſt: ſed quid ſi plura etiam ipſe dicit? Nam ait,* circuire: *quod accipi poteſt, non de reciprocatione illâ in arando, ſed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſanè illa* quinquaginta *circumarauerit, aut vltrà. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, tùm Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cùm alij* ſeptena *haberent, vt ipſe* ſepties ſeptena: *quæ ſunt* XLIX. *iugera: ſed Valerius ſcilicet rotundè fecit extulitque,* quinquaginta. *Siquis certiora, donet.*

CAP. VIII. 75. QVOTIDIANVM.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.*

76 CAPITE.] *Accipiam, ſtatu & conditione ſuâ cenſebitur. Aſpicit autem ad Cenſuales tabulas, in quibus viritim ſinguli, & eorum opes, deſcriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: ſed communi & ciuili iure, cenſum capitis eius inſpiciam, & pro eo æſtimabo.*

77. HABERE.] *Tuo illo poſſeſſionis ſenſu.*

78. IN LAVDEM.] *Dicit, magnos viros fuiſſe: ſed aeuo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At viuis eo obſtat: etſi ſunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.*

79. INVIDIA.] *Salluſtius:* Viuos interdum fortuna, ſæpè inuidia fatigat. vbi anima naturæ ceſſit, demptis obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magis magisque extollit. *Propertius:*

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas,
Maius ab exſequijs nomen in ora venit.

80. CORRIPI. *Sunt qui legant,* corrigi. *At mihi non placet. Fruſtrà enim aut ſtultè Natura hominem gignat oſtenteique, à quo corrigi non poſſimus. Imò contrà melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura ſedet,* & nos ab illo corripi. *Ideò genitus eſt, vt exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri, & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in* corrumpi, *&* corripi: *denique firmat omnino clauſula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut conuitium deeſſet. *Conuitium profectò in correptione eſt: & propriè ita Cynici ſolent, eius hic ſectæ. Vide de iſto ipſo conuiciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Veſpaſ. cap.* XIII. *& Neronis cap.* XXXIX. C

CAP. IX. 81. DONARE.] *Atque ita exonerare ſe, & amoliri.*

82. EXPEDITVM.] *Quod eſt in paupertate. Apuleius:* Prorſus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. POPVLOR. OM.] *Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hoc in vnum collecto mihi premendo offers?* D

84. NON DECEAT.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciorum inſtrumenta.*

85. PRETIA SANG.] *Quibus ſanguinem & animam impenditis.*

86. TESTVDINEM.] *Quâ lectos, & repoſitoria maximè ornabant. Plinius* IX. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria ijs veſtire, Caruilius Pollio inſtituit. *Vtebantur marinis, & maximè Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Aſino:* Κλίνη ἐν μεγάλῃ ...

A tibus pretijs emptas, in quibus ipſa illa quæ placet [87] varietas, [88] ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri colorarur. Video iſtic [89] menſas, & æſtimatum lignum [90] ſenatoris cenſu, eò pretioſius, quò illud in plures [91] nodos arboris infelicitas torſit. Video iſtic [92] cryſtallina, quorum [93] accendit [94] fragilitas pretium. omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet [95] periculo, creſcit. Video murrhea pocula. parum ſcilicet luxuria magno fuerit, niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe [96] propinarent: Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt: iunguntur inter ſe, & inſuper [97] alij binis ſuperponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi [98] aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, mulier parum [99] liqui-

B Ὑπὸ χελώνης Ἰνδικῆς: *Vertit Apuleius:* Lectus Indicâ teſtudine pellucidus. *Ex eius verbo nota lucem & ſplendorem infuiſſe. quod & iſta Martialis:*

Gemmantes primâ fulgent teſtudine lecti.

Etſi intellegere etiam liceat gemmas *inſertas fuiſſe. Ita enim Philo:* Τρίκλινα καὶ στιβάδια χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ τιμαλφεστέρας ὕλης. ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα: Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materiâ: atque ea pleraque gemmata.

87. VARIETAS.] *Ita Clemens Alexandrinus:* χελώναις πεποικιλμένας κοίτας: teſtudine variegatos lectos. *Nam miſcellum & inſiticium opus fuit, vt hodie oſſicula in lignum affabrè iniungunt. Hoc paullò antè Seneca*, ſcrupuloſam diſtinctionem *dixit.*

88. SVBDITIS.] *Alij* ſublitis. *non muto. De ſenſu, quid? an, ex Plinij iſtis elicimus,* XVI. *cap.* XLIII.

C Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Teſtudo in hoc ſecta, nuperque portentoſis ingenijs, Principatu Neronis, inuentum vt pigmentis perderet ſe, pluriſque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur: ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici. Modò luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. *Hoc autem factum, ſiue colore: à ipſâ teſtudine: ſiue ſegmentis eius tenuibus colore alio ſuppoſito (hîc ſubdito) qui perluceret: vt fit ſcilicet in vitra, aut tali materie.*

89. MENSAS.] *E citro. Petronius:*

——— ecce Aſtis eruta terris
Citrea menſa, greges ſeruorum, oſtrumque
D tenidens.

E Mauretaniâ adferebantur. vide Plinium XIII. *cap.* XV.

90. SENAT. CENSV.] *Ita planiſſimè, è Tertulliano, & ſine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummûm orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat. *Illud* bis tantum *facit* Decies HS. *id eſt* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petronij iſta ipſa ment, ſed à nobis emendandi, poſt dictos verſus:*

Ponitur, ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ ſenſim trahat. hoc ſterile ac malè nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod cenſum trahat. *Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum cenſum auferat & abſumat. An etiam legas*, Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velit aurum ſepoſitum & ſpretum pro citro? tum autem iunctim ceteros* Quod cenſum trahat, hoc ſterile, *&c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, ſiluas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. NODOS.] *Quæ pars nodoſa* maculas *illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap.* I.

92. CRYSTALLINA.] *Vide De Irâ* III. *cap.* XL.

93. ACCENDIT.] *Sic* Incendia annonæ, *augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94. FRAGILITAS.] *Eadem Plinius* XXXIII. *initiò*, Cryſtallina ex eâdem terrâ effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas.

95. PERICVLO.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire.

96. PROPINARENT.] *Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid librî conſenſu*, pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quomodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat*, per, *an* pro, *ſcripſerit. Ego fecerim*, permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit. Alternant inter ſe pocula & potiones.*

97. ALII BINIS.] *Ita quaterni fierent. etſi communiter & decorè vnus binis ſuperponebatur. Plinius:* Hos digitis ſuſpendere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quo margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis eſt, vt Seneca quoque is ſenſus. alij ſinguli ſuperponuntur binis: quod palam docent ſequentia verba*, bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De eâ re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies HS. inſeritur. ſaltus & inſulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imò &* ſexcenties *vnam margaretam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra* auri millionem. *Adde De conſtant. ſap. cap.* XIV.

98. AVT CORPVS.] *Similis noſter, epiſtolâ* XC. Telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.

[99] liquidò, [100] nudam ſe non eſſe, iurabit. Hæc ingenti ſummâ, ab [101] ignotis etiam ad A
commercium gentibus accerſuntur, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in
x. cubiculo, [102] quàm in publico oſtendant. Quid agis auaritia? quot rerum caritate
aurum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nunc
volo tuas opes recognoſcere, laminas [103] vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra
caligat. At mehercule terra, quæ quidquid vtile futurum nobis erat protulit, iſta [104] defodit & merſit, & vt noxioſis rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, [105] aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſtic [106] diplomata, & [107] ſyngraphas, & [108] cautiones, vacua habendi [109] ſimulacra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & [110] kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupiditatis [111] extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum naturâ queri, quòd aurum B
argentumque non interiùs abſconderit, quòd non illis maius, quàm quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ [112] tabulæ, quid computationes, & [113] vænale tempus, & [114] ſanguinolentæ [115] centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtrâ pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubijci oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ ſomnia. O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonij [116] liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per [117] vinctos, & immenſi greges [118] pecorum per prouincias ac regna paſcendi, & [119] familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata [120] laxitatem vrbium magnarum vincentia! Cùm benè iſta, per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis [121] diuitijs meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui, magnum, ſecurum. ego ſic omnia habeo, vt [122] omnium ſint.
xi. Iraque cùm C. Cæſar illi

99. Liqvidò.] *Clarè & certò. Ouidius:*
Scis tamen, & liquidò iuratus dicere poſſes.

100. Nvdam.] *Corpore per eas veſtes apparente. Ideò* pellucidas *dixêre*, *&* collucentes. *Vide Epiſt.* xc.

101. Ignotis.] *Seribus.*

102. Qvam in pvblico.] *Gemina ſententia Controuerſiâ* vii. *libri* ii. Vt adultera tenui veſte perſpicua ſit, & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus, quàm quilibet alienus agnouerit.

CAP. X. 103. Vtrivsqve.] *Auri & argenti.*

104. Defodit.] *Plinij querela grauis & adſimilis, proœmio libri* xxxiii. *Item noſter Epiſtolâ* xciv. Aurum & argentum, & propter iſta nunquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit.

105. Avt pretivm.] *Nam ob aurum cædes.*
——— nec bella fuerunt
Faginus adſtabat cùm ſcyphus ante dapes.

106. Diplomata.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

107 Syngraphas.] *Priuatorum nominum.*

108. Cavtiones.] *Scripturas obligationeſque ſub chirographo.*

109. Simvlacra.] *Quid enim ijs, præter apices litterarum, habes? re ipsâ, dica, habes; plus tamen vi & poteſtate.*

110 Kalendarivm.] *Liber fœnebris, in quo vſura deſcripta per kalendas. Vide epiſt.* lxxxvii.

111. Extra natvram.] *Non enim ipſa produxit: auaritia & habendi ſtudium inuênit.*

112. Tabvlæ.] *Contractuum.*

113. Vænale.] *Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt Vſura. Itaque pro tempore ſoluitur, & ipſa illa mora emitur.* C

114. Sangvinolentæ.] *Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſecum trahunt. cruenta vſura.*

115. Centesimæ.] *Vſuræ inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (vnde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſiue menſes numerabant. At nobis ſint duodeni annui nummi, è centum. Vide Epiſt.* cxviii.

116. Liber.] *Codex, aut Kalendarium.*

117. Vinctos.] *Per compeditos, & ergaſtularios: vt tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo* ii. *Elector. cap.* xv.

118. Pecorvm.] *Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant.* D

119. Familia.] *Obſecro, nota ad Romanorum opes, & numerum ſeruorum. Collegi & firmaui in Admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem ſeruorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdam militares. Nónne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi.*

120. Laxitatem vrb.] *Notabile & illud: adde alterum Senecæ locum Epiſt.* xc. *vbi diſertè item,* Domus inſtar vrbium.

121. Divitiis meis.] *A Naturâ & Sapientiâ datis.*

122. Omnivm.] *Quiſque ſuum poſſideat, teneat: ego animo omnia vſurpem, cogitatione luſtrem, opinione fruar & poſſideam.*

CAP.

A [illegible] [123] du[illegible]nta donaret, ridens re[illegible]it, ne dign[illegible]m quidem [illegible]ummam indicans, quâ non acceptâ gloriaretur. Dij deæque, quàm puſillo ill[illegible]m animo aut honorare voluit, aut [124] corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. [125] Ingentem rem ab illo dici audiui, cùm miraretur Caij dementiam, quòd ſe putaſſet tanti poſſe mutari. *Si* [126] *tentare*, inquit, *me conſtituerat, toto illi fui experiendus* [127] *imperio.* Sapienti ergo XII.
donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æquè nihil prohibet, cùm omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum amico communia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cùm duo ſunt, non ſinguli ſingulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium ſolum [128] inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt, quàm ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. [129] Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt, in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupaui. hoc ſi cui [130] ceſſi,
B quamuis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdam ſub certâ conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt locem, non vt habitem: in hoc tantùm, vt ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtribus locum: ſed cùm in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo locum illic, quia ſedere mihi licet: & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. vti, illo nolente, non poſſum. Derides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere. Non licet. nam nec equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum, ideò aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege certâ tuum eſt. [131] Accepi, ſed certè non minùs habes. [132] Ne te traham longiùs, Benefi- XIII.
cium maius eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe maiora, & plura, [133] in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodum amantes ſo-
C lent: quorum plura oſcula, & complexus arctiores, non augent amorem, ſed exercent. Hæc quoque, quæ venit quæſtio, [134] profligata eſt [135] in prioribus: itaque breuiter perſtringetur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt alijs, argumenta transferri. Quæritur, an qui omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cuius faciendi occaſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſoluit is, qui vt ſolueret, vbique quæ-

CAP. XI. 123. DVCENTA.] Quinque millia *Philippicorum.*

124. CORRVMPERE.] *Ad opum & pecuniæ amorem poſſeſſionemq́ traducere: à ſapientiâ auertere.*

125. INGENTEM REM.] *Ineptè, ſiquid iudico. Facio & aſſero,* Ingenti ore.

D 126. TENTARE.] *Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere.*

127. IMPERIO.] *Quaſi dicat, nec dato quidem illo, ſe ceſſurum illis decretis & vitâ.*

CAP. XII. 128. INTER SAP.] *Soli ſapientes inter ſe amici, Stoico dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parentes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone:* Πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. *Nos in Manud.* III. *Diſſ* XVI.

129. EQVESTRIA.] *Gradus quattuordecim, in quibus ij ſpectant & ſedent.*

130. CESSI.] *Cum iam in ſpectaculo aſſediſſem. Ciceronis* III. *de Finibus huc faciunt*: Quemadmodum theatrum cùm commune ſit, recte tamen dici poteſt eius eſſe locum, quem quiſque occuparit: ſic in vrbe mundóve commune non aduerſatur ius, quò minus ſuum quidque cuiuſque ſit.

131. ACCEPI.] *Aut nulla, aut manca hîc ſententia. quam egregiè ſupplet meus codex.* Accipi poteſt, ſed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominùs tuus manet: & aliàs ipſe iterùm occupabis.*

CAP. XIII. 132. NE TE TRAH.] *Bene & penſiculatè Muretus monuit, defectum hîc eſſe. Alia enim diſputatio, & An beneficia beneficijs ſint maiora? Negat eſſe, ex Stoicorum decreto, Omnia rectè facta &* κατορθώματα *paria cenſentium.*

133 IN QVÆ SE.] *Scripti quidam,* in quæ ſunt qui beniuol. *Meus,* inque ſunt qui ben. *Puto fuiſſe,* in quæ ſe vndique beniuolentia.

134. PROFLIGATA.] *Affecta iam, & penè confecta.*

135 IN PRIORIBVS.] *Libro* II. *cap.* XXXI. *& deinceps.*

quæſiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis ſunt, vt effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret, peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni [136] arte vſus eſt. Laus [137] imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea, huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui citò referre A

XIV. gratiam contigit. Debitoris exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem [138] gratis occidere patiatur: hîc benigniſſimus, qui cùm te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium, dicat: *Mitte hanc de pectore curam.* Deſine tibi moleſtus [139] inſtare. omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare iudicas. Pleniſſimè ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contrà, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit, & omnibus alijs renunciauit officijs, huic vni imminens, & [140] operatus, nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illâ receſſit? iniquus es, ſi rem à me exigis, cùm videas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta, cùm captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris [141] oppoſitis, nauigaſſe hieme iam ſæuâ, per infeſta latrocinijs litora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiámne ſi in illâ nauigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi? etiámne ſi in vincula quæ derrahere tibi volui, ipſe incidi, negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, [142] tyrannicidas vocant: & Mucio manus in hoſtili arâ relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm quem ſine vllo ſudore, gra- B C

XV. tum prima fecit occaſio. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Meritò iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: [143] huic verò, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, [144] non potes dicere. vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero nume-

136. ARTE.] *At in meo & alijs pleriſque ſcriptis,* ſi omni iure: *vt damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius cauſſæ.*

137. IMPERATORI] *Fortaſſè,* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP. XIV. 138. GRATIS.] *Sine vſurâ.*

139. INSTARE.] *Teipſum vrgere & premere.*

140. OPERATVS.] *Malè & contra libros ſubſtituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter De Breuit. vit. cap. XII. Diſcendis canticis operati.

141 OPPOSITIS.] *Propriè in pignore & hypothecâ ſ loquuntur. Catullus:*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque peſtilentem.

Terentius: Ager oppoſitus eſt pignori, ob decem minas.

142. TYRANNICIDAS.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur libro* VI. *& tyranni fratrem ab ijs occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannum, Hippiam triennio etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum cæſum: quod idem libro* I. *ſcribit, & ita tum Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſentit.* D

CAP. XV 143 HVIC VERÒ. *Libri [illegible] eſſe-runt,* Huic verò debes, qui. *at meus optimè* huic non debes, & qui vult & qui conatur *Opponit alteram partem: Illi meritò diceres, qui ignauus, huic non debes, qui omnia facit.*

144. NON POTES DICERE. *Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui,* ſcilicet non putes [illegible] *primore voce ſcholion notificans.*

CAP

A numerus æquandus eſt: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſucce-
dit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quòd ſi animus ſine re, ad referendam
gratiam non valet: nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Dijs,
inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo,
nihil aliud præſtare poſſum: quid eſt, quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo
nihil amplius in deos confero? Si ramen quid ſentiam quæris, & vis [145] ſignare XVI.
reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum di-
mittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propo-
ſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas re-
fugere poſſint, & ſub quibus infiriationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc.
Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent iniquiſſi-
mum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine
aut aleâ abſumpſit, & eum qui incendiô, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena
B cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, vt homines ſcirent fidem vtique
præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm
ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum.
Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire [146] pro irritâ patitur,
cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſo-
lutum accepit, eò libentiùs debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec [147] teſteris: occa-
ſiones reddendi nihilominùs quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi,
quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non eſt, quòd ad te hanc quæſtionem iudices
pertinere: an quod beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit
eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente acce-
piſſes: & etiam malo, redderes creditum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia muta-
tus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cùm plus ſem-
per imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia, mor-
bus eſt animi. Diſtinguendum hoc; quo magis intelligatur, exiſtimo. Duo XVII.
C ſunt beneficia. vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum &
verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos [148] imperitos commer-
cium eſt. De hoc non eſt dubium; quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſiue ho-
micida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. meliùs iſtos iudex, quàm
ingratus, emendat. nemô te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium proijciam, bono
reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam. De altero beneficij genere dubitatur, XVIII.
quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta
enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt iam huius rei capax. ſcientiam vtendi
perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod ac-
cipere non poſſit. Vt reſpondere [149] ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere
non poterit: reddam, etiam ſi recipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi
accipientem: liberari tantùm, ſi reddidi, poſſum. Ille vti illo non poterit? viderit. pe-
D nes illum erit culpa, non penes me. Reddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. XIX.
Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro: red-
didiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt
id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtandum eſt. Vt quidem
habeat, quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non [150] tutelam illi, ſed fidem de-
beo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori ſta-
tim

CAP. XVI. 145. SIGNARE.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantùm, nec reſponſa ſignabant: apud Pomponium, De origine iuris. Poſteà (ſub Auguſto, aut circà) obtinuit, vt auctoritatis fideiq́; cauſſâ ſubſcriberent.*

146. PRO IRRITA.] *Pro nullâ, aut fruſtratoriâ. nihil ei adſcribit aut tribuit.*

147. TESTERIS.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimittit.*

CAP. XVII. 148. IMPERITOS.] *Ita molliùs appellant, non ſapientes: aliàs, ſuâ linguâ* Stultos.

CAP. XVIII. 149. AB VLTIMO.] *Obiectionis verbis iſtis,* Accipere non poſſit.

CAP. XIX. 150. TVTELAM.] *Ne res pereat iam reddita.*

tim in [151] macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui numerem delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus funder, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cùm reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. cerceri ùm licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cùm expediet; malo, cùm petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. [152] Imò reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me fit deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis [153] Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Nunquam in tantum virtus exſtinguitur, vt non certiores [154] animo notas imprimat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cùm in ſiluas erupe- B
runt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quantum à veris feris & nunquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit, qui vnquam hæſit ſapientiæ. altiùs infectus eſt, quàm vt ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, vtrùm iſte ferus ſit animo tantùm, an & in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrannum, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si verò ſanguine humano non tantùm gaudet, ſed paſcitur, ſed & ſupplicijs omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec irâ, ſed auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi [155] in ore parentum filios iugulat, ſi non contentus ſimplici morte, [156] diſtorquet, nec vrit ſolùm perituros, ſed [157] excoquit, [158] ſi ara eius cruore ſemper recenti madet: [159] parum eſt huic beneficium non reddere. Quidquid erat, quo mihi cohæreret, [160] interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, C
& ſepoſitus à meâ gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominùs illum tanta prauitas animi. etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij
XX. ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum eredam, vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publicâ poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos crudeliras eius lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxutia eius inſtruitur:

151. MACELLVM. *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, gancæ ſuæ cauſsâ, relinquet.*

152. IMO REDDO.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo: *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat:* Non. reddo illi. *Pincianus*, Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

153. APOLLODORVS.] *Nominat iterùm noſter* II. *de Irâ, cap.* IV. *I sde.*

154. ANIMO.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat. Eſt quod mox alijs verbis:* intra ſe malus.

155. IN ORE.] *Incoràm, ſpectantibus ijs. Tacitus* III. *Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

156. DISTORQVET.] *Per tormenta necat.*

157. EXCOQVIT.] *Lento igne vſtulat.* D

158. SI ARA EIVS.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſit. ſicut idem noſter de Tranquill. cap.* XIV Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro cottidianum fiebat ſacrum. *Sed non placet. de communi, imò exterâ tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ars eius eſt cruor. & ſemper. *Optime Gruterus* Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imò tyrannorum propria arces, & in ijs intellego patratas cædes*

159. PARVM EST.] *Quaſi dicat, imò maleficium dandum eſt.*

160. INTERCISA.] *Exuit enim hominem ipſe & à cœtu noſtro ſe remouit.*

CAP.

A tur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere [161] artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius [162] emolliant, libens offeram. Cui triremes & [163] cerastas non mitterem, [164] luſorias & [165] cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, [166] eâdem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingenijs talibus vitæ exitus remedium eſt: optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita, ſicut hiatus terræ, & de cauernis maris [167] ignium eruptio. Itaque ab illâ recedamus: de his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem [168] ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod [169] in me non eſt, redeat dominum bonus an malus. [170] Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam emerat à ſutore [171] phæcaſia, [172] rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, XXI.
B rediturus: & cùm clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus:* [173] *tibi minimè, qui ſcis futurum, vt* [174] *renaſcatur.* iocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios (non inuitâ manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cùm reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait:

CAP. XX. 161. ARTIFICES.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίτας Διονύσου, & ſimpliciter τεχνίτας. Suetonius Iulij, cap.* LXXXIV. Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus* XXVIII. Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiana corrigendum, cap.* XVII. Præſtantes poëtas, necnon & artifices coëmit: item coloſſi
C refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenario, petant: ſed meo animo non ſatiſdant. Quin lego:* artifices ſcænæ, item coloſſi: *& ſequentia adfirmabunt.*

162. EMOLLIANT.] *Laſciuire enim præſtat, quam ſæuire: & huc ſe tyranni potiùs vertant.*

163. CERASTAS.] *Mureti eſt: qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Centauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: non in genere aut ſpecie aliquâ, de quâ hîc ſentit. Verius* æratas *legi: quod iam olim monuit Io. Brodæus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellicæ: quas negat tyranno robur & ſubſidium mittendas.* Ceratas *ſi quis retinet, quia cerâ illini na-*
D *ues etiam ſolent: nihil pro re dicit.*

164. LVSORIAS.] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſtola* IV. Vbi luſerunt nauigia, ſorbentur. *Ætas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitorijs nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.*

165. CVBICVLATAS.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, initar alicuius domus.* Thalamegos *Græcâ voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.*

166. EADEM MANV.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu. & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, vniuerſis autem dare. Quomodo? quia tolli eum è vitâ, quâ tam malè vtitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

167. IGNIVM ERVP.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap.* I.

168. SINGVLI.] *Non vniuerſi, qui publicè noxius non eſt.*

169. IN ME NON EST.] *Omnino pro Senecæ mente ſit legi, vt in meo & quibuſdam,* prodeſſe. quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque.*

170. QVAM DILIGENTER.] *Veteres,* Quid, *lego,* Quin.

CAP. XXI. 171. PHÆCASIA.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt.* XX. Puto quædam eſſe, quæ decent Phæcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis:*

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

vbi Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythœana editio aliò duceret, quæ* Hæc Aſianorum: *& ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.*

172. REM MAGNAM.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & iocè hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Coloníenſi editione, ſæpè bonâ,* rem non magnam: *ex quâ aliquis,* re non magnâ. *Ideò, inquit, non præſenti pecuniâ, quia res ei non magna, nec in bulgâ ſemper nummi.*

173. TIBI MINIME.] *Hæc inter morologa, vt ſic appellem, Senecæ fuerit. qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuère in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſciuit ſubitò hunc Pythagoricum eſſe? Et ſciuerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.*

174. RENASCATVR.] *Ex illâ decantatâ Pythagoræ παλιγγενεσίᾳ: quâ animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterùm iterumque naſci.*

& ait: *Ille tibi viuit. tu redde, quod debes.* Deinde per cloſtrum, quâ ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit,[175] pœnas à ſe exigens improbæ cu- A
piditatis, ne alieno aſſueſceret.

XXII. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & [176] accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cùm dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam præcipimus [177] vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cùm dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus [178] circulis narrant. hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperando quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

XXIII. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur B
quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cùm dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec [179] incurrat. Cùm dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpè enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut [180] doleat? Inter-
ueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet.

XXIV. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem*, inquit, *pallium, ſi nummos haberem.* Neminem popo- C
ſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, [181] ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, eum fuiſſe à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare molliùs potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſerò dat. iam Socrati defuit.

XXV. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non vt nunquam fiat, ſed vt parcè. Ariſtippus aliquando delectatus vnguento: [182] *Malè*, inquit, *iſtis* [183] *effœminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum [184] quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtu-

175. POENAS A SE.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denaria vna plus ſoluit, cùm anteà fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro morâ aut dubitatione ſuâ hac dependit.*

CAP. XXII. 176. ACCVSA.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipſum te? quòd tam diu diſtuleris, nec citiùs reddideris?*

177. VLTRA MODVM.] *Vt ligna curuamus, ſed correcturi.*

178 CIRCVLIS.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quæ ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 179. INCVRRAT.] *Vbique ſe ingerat.*

180. DOLEAT.] *Si verè neſcinit.*

CAP. XXIV. 181. AMBITVS.] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP. XXV. 182. MALE, INQVIT.] *Hac dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς Χαρώνδαν ὑ-πόντα, Τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησίν, ὁ κακοδαίμων, κἀμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ Περσῶν βασιλεύς. D
Ἀλλ' ὅρα μὴ ὡς οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦ, οὕτως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος. Κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵτινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν: Ad Charondam dicentem, Quis hîc vnguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

183. EFFÆMINATIS.] *Cinædis, in Græca. & obliquè perſtrinxit Charondam, apinar, qui rogabat.*

184. QVADRVPLATORIBVS.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſâ, & ſectantes quartam ex lege. Quia y intenti in prædam, & accuſabant*

A Cſtidiunus. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, [185] à quo petiſſem: qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunquam, ne quærens quidem, dicam:

——— *Eiectum littore egentem*

Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut [186] liceat, [187] aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare:

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam

Dulce meum. ———

Ille inuicem dicat: Quid ni meueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed nihil, inquit, proficimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maximè neceſſariam, & in quâ hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus, offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Nunquam in has voces iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui tibi etiam [188] infelicitas placeat. Semper illum [189] pænitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quòd indigneris tanquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, vt tutò apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam [190] non vinces: alius inuidiâ laborat, alius cæcâ ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, [191] ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium [192] daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, [193] quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Inter affectus inquietiſſimos, rem [194] quietiſſimam, fidem quæris. Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurreret, videberis tibi videre [195] captæ cùm maximè ciuitatis faciem, in quâ, omiſſo

XXVI (margin, at "Sed nihil"); XXVII. (margin, at "Inter affectus")

bant ſimul & poſcebant: vocat argutè beneficiorum quadruplatores, *qui importunè exigunt, & niſi affatim redonis, ac ſi [illegible] nt.*

185. A QVO PETISSEM.] *A viro bono, & amico.*

186 LIBEAT.] *Scripti omnes*, libeat. *Tamen illud meum [illegible] dimium dicit*, aut liceat: *nempe in exprobrantem & beneficio ſuo maius, vt ipſe loquitur* D *alibi, afferentem.*

187 A[illegible]] *In animo de[illegible]ct, talem ſallere ſic [illegible]m.*

CAP. XXVI. 188. INFELICITAS.] *Mala & infelix locatio.*

189. PÆNITEBIT.] *Ac [illegible] tua illa beni[illegible] tas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit.*

190. NON VINCES.] [illegible] *rſus? non vinces & explebis improbam eius cupiditatem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imò ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus* cuius ſummam non vinces ſpectat *Vera lectio*, non vices: *id eſt, alius totus in lucro eſt cuius cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficijs, ſed capere tantùm. Quod ſi vulgata tenetur (me auctore nunquam:) tum oporteat tamen voce auctiùs ſcribere:* non vinces. peccat alius inuidiâ, laborat alius cæcâ. *Sed ſperne.*

191. OB QVÆ CONT.] *In ijſipſis inſoleſcentem, & ſe mirantem, ob quæ deſpicere magis ſuus erat & deæſtimare. Nónne in vanis, imò & prauis, plerique ſe attollunt?*

192. DATVRVS.] *Ea vox abeſt meo libro, & rectè. Argutius breuiuſq; eſt*, Timor, conſilium infidele, *ſiue Conſultor infidelis. atque is ſenſus.*

193. QVÆ CONSEQVI] *Alibi vitium tangis, faſtidio & contemptus in rebus, quas anteà in magnis habuimus, & improbè pæne optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri.* optare quæ conſequi, *voce insertâ. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 194 QVIETISSIMAM.] *Quæ reuerà eſt à conſtantiâ, & leuitas et aduerſa.*

195. CAPTÆ.] *Pulchra imago. acerba, fatear, ſed noſter vitijs non palpatur, verùm inſultat.*

196. VIRES.]

omiſſo pudoris rectique reſpectu, [196] vires in conſilio ſunt, velut [197] ſigno ad permi- A
ſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt, nec
[198] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt
ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit. hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus [199] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [200] euertit, & in lucrum ruinâ venit. Hic [201] ſine cæde populatur, hic ſpolia [202] cruentâ manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani o ne tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes [203] referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, quâ imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed
XXVIII. vſque eo vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vnquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perdurasse in ſenectute. B
Quædam [204] perdidimus, quædam [205] proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paullatim [206] exierunt: à quibuſdam oculos [207] auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius [208] longius ætas ſequens poſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euênit, vt circa conſularia occupato comitia, aut [209] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [210] ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris crimini, [211] ſtultè tuo. vt abſoluaris, [212] ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quòd frontem eius indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpè [213] dubiam verecundiam, vox conuiciantis clarior, [214] rupit. nemo id eſſe, quod iam videtur, timet. [215] deprehenſus pudor amittitur.
XXIX. Perdidi beneficium. Numquid quæ [216] conſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi malè reſpondit, benè collatum. Non eſt C
ille, qualem ſperauimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc factum,

196. VIRES.] Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.

197. SIGNO.] Vt in oppido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere.

198 RELIGIO.] Sacro apud hoſtes ſæpè, & inſula prælata, aut templa occupata, eas ſedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iusiurandum calcatur.

199. ANGVSTO ITINERE.] Per foramen aut feneſtram intrandi.

200. EVERTIT.] Muros & ædes ſubuertit.

201. SINE CÆDE.] Togati vulturij.

202. CRVENTA.] Venefici, ſicarij, & id genus.

203. REFERENTEM.] Ita legendum. & tam à quære à ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vt publica hæc rapina eſt, & omnes auidi quærere & prædari: quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.

CAP. XXVIII. 204 PERDIDIMVS.] Exciderunt nobis.

205. PROIECIMVS.] Vltrò aſpernati, & obliti ſumus.

206. EXIERVNT.] Tempore ſe ſubduxerunt.

207. AVERTIMVS.] Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.

208. LONGIVS.] Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.

209. SACERDOTIORVM.] Nec enim vnum vni tantum; plura cumulabantur.

210. SVFFRAGATOR.] Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.

211. STVLTE.] Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat? D

212. IGNOSCE.] Tu alijs, vt alij tibi. dando veniam, merêre.

213. DVBIAM VER.] Mediam inter pudere & depudere.

214. RVPIT.] Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxauit.

215. DEPREHENSVS.] Enallage. id eſt, cùm ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet. Deprehenſis. Iuuenalis in hanc rem:

——— nihil eſt audacius illis
Deprenſis. iram atque animos à crimine ſumunt.

Atque in illo ſexu maximè id elucet.

CAP. XXIX. 216. CONSECRAVIMVS.] In templo dijs ſuſpendimus.

217. APPA-

A ctum, nunc [217] apparuit. Ingratus non ſine noſtro [218] pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij, non benè dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam eius apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac morâ fouit. Idem nobis faciendum: [219] nutriamus fidem languidam. Perdidi beneficium. Sit ita, xxx.
non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares: nunc palàm factum eſt. Etiam in his quæ videntur [220] in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpè quod [221] explicauit mora, pertinaciâ trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtrâ [222] infamiâ quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quòd eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris di-
B gnitatem quærendo, etiam ſi non inquinauit, [223] aſperſit: nec quiſquam fingere contentus eſt leuia, cùm [224] magnitudine mendacij fidem quærat. Quantò illa me- xxxi.
lior via, quâ ſeruatur illi [225] ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiam [226] vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod [227] impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores: qui beneficia [228] ignorantibus dare incipiunt, [229] ingratis perſeuerant. Alius illis obijcit [230] negligentiam noſtri, alius [231] iniquitatem: alius illos [232] extra mundum ſuum proijcit, & ignauos, hebeteſque [233] ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quòd inter laborem quietemque tempus diuiſimus, quòd non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quòd annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, [234] ſaxum aliquod, *aut [235] for-

C 217. Apparvit.] *Ne nunc indignere. vetus iactura eſt, etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſiùs:* Damnum nunc, tunc factum, apparuit. *Mente eâdem. qua & mox exprimitur:* Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares.

218. Pvdore.] *Imò honore & clarore, ſi Pliniа fides, in Panegyrico:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum, & celebratur bonitas, cui malitia impoſuit: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepto.*

219. Nvtriamvs.] *Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus ferociâ.*

CAP. XXX. 220. In perdito.] *In conſiâ*
D *perditi atque amiſſi.*

221. Explicavit.] *A re intricatâ aut illigatâ. quam patientia (vt mulierculorum filamentis videmus) explicuit & diſſoluit: calor aut violento tractio abrupit.*

222. Infamia.] *Quam iracundia aut conuitia facient.*

223. Aspersit.] *Vt in omni calumniâ, etiamſi vulnus caret, apparet cicatrix.*

224 Magnitvdine.] *Atroci aliquo mendacio, quod eoipſo fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temerè fingeret?*

CAP. XXXI. 225. Species.] *Alij libri,* ſpes: *ſed illud praefero. Tacitus de Mæcenate:* Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim tenuit.

226. Vi tractvs.] *Vnde hæc lectio, neſcio. Muretus fatetur* vitiatus *legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti,* iniuriatus: *meus,* iniuriatos: *Coloníenſis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in iniuriâ bonos. *Senſus. nemo ita prauus, & virtutis hoſtis, vt non amet eos qui etiam in iniuriâ boni ſunt. Nam tale hic. ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refero nec agnoſco: at ille perſeuerat benè velle, benè facere. quis non amet talem, non ſolùm poſt, ſed in iniuriâ, bonum?*

227. Impvne.] *Cui etiam hac noui beneficij acceſſit, quòd ingratitudo eius taceretur, imò tranſmittatur.*

228. Ignorantibvs.] *In primâ ætate infantia aut pueritia.*

229. Ingratis.] *Grandioribus, & cùm iam ſenſum earum habemus, aut certè debemus.*

230 Negligentiam.] *Quòd res humanas non curent.*

231. Iniqvitatem.] *Quòd mala bonis, bona malis ſuggerant.*

232. Extra mvndvm.] *Vt Epicurus. ſuprà libro* IV. *cap.* XIX.

233. Sine lvce.] *In illatnani, inter mundos.*

234 Saxvm.] *Anaxagoræ delirium, qui* μύδρον διάπυρον *dicebat eſſe Solem,* καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου: ſaxum & globum igneum, & maiorem Peloponneſo. *Ita in Diogene vertendum. & benè Suidas:* Οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον: Iſte Philoſophus (*Anaxagoras*) dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem. *Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere*

[235] fortuitorum ignium globum, & quiduis potiùs quàm [236] deum appellat. Nihilominùs tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium attident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſunt: demus nihilominùs alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitandâ domo ruina deterruit: & cùm penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc areâ ponimus, & vrbes [237] hauſtas ſæpiùs eidem ſolo credimus. Adeò ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terrâ mariq́ue humana opera ceſſarent, niſi malè cadentia A

XXXII. iterùm tentare libuiſſet. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cùm darem, vſus ſum. nec ideò pigriùs dabo, ſed diligentiùs. quod in hoc perdidi, ab alijs recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterùm, & tanquam bonus agricola, curâ cultuq́ue ſterilitatem ſoli vincam. Perijt mihi beneficium: [238] iſte omnibus. Non eſt magni animi, beneficium dare & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare. B

tuere eum facit τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα: ſidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide: nec ysiqunr qui μύδρον,* ferrum *hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, De Conſul. Mallij:*

——— hic ſemper lapſuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Accenditq́ue diem prærupti turbine ſaxi.

Ad Anaxagoram qui diem accendit motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis.

235. FORTVITORVM.] *Qui ignes aſſiduè confluunt, & conueniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & ſemina multa
Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.

Plutarchus II. de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego, II. Phyſiol. Diſſ. XII.

236. DEVM.] *Stoicis enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma:* ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe. *Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes?* Ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ: Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tanquam regi & principi.

237. HAVSTAS.] *Terræmotu, & comitante hiatu.* C

CAP. XXXII. 238. ISTE OMNIBVS.] *Quia bonæ frugis, imò bonæ ſpei eſſe deſiit. inter deſperatos eſt.*

DE

DE EPISTOLIS L. ANNÆI SENECÆ, QVARE, QVANDO, ET AD QVEM SCRIPTÆ.

B EPISTOLAS *has ita ſcripſit, & inſcripſit: non quia veræ ſint, & aſſiduè ſic miſſæ: non ego arbitror: ſed placuit titulus & ratio ſcribendi libera, in quâ incipias, deſinas cùm lubet; inſeras, varies, vt lubet; neque adſtringeris ad ordinem aut materiem certam. Eſt velut ſilua quædam rerum, & miſcellanea argumenta: etſi Philoſophiæ tamen finibus clauſa. Ego cenſeo Senecam hæc obiter & carptim ſcripſiſſe, per interualla, vt quidque meditatus erat, aut incidebat, inter ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim*
C *illud ingenium quieuerit? Sunt igitur cottidiani conceptus, ſiue* μελετήματα*: ſed, ita me Deus, pulchra; vtilia, alti animi atque honeſti. Quin tamen & veræ quædam Epiſtolæ interuenerint, haud fortiter eo negatum: ſed quædam. Hoc vel argumento temporis adſtruas, quo ſunt ſcriptæ. Omnes enim intra biennium, vt facile ex ipſis colligas: conſulatu Memmij Reguli & Virginij Rufi, itémque Lecanij & Licinij: id eſt, haud longè ante eius mortem. Meminit in epiſtolâ* XCI. Lugdunenſis coloniæ exuſtæ, *& deplorat: atqui clades ea illis extremis Conſulibus incidiſſe videtur, cùm Tacitus ſcribat* Neronem ſolatum cladem Lugdunenſem quadragies HS, *anno ſequenti. Neque enim iſta reme-*
D *dia differri diu ſolent. Sed & ipſe Seneca non vno loco oſtendit, Epiſtolas has in ſenio ſuo ſcriptas. Scripſit autem ad Lucilium: & quis ille? Origine humilis, induſtriâ emerſit, & ad equeſtrem ordinem, tum ad Procurationem Siciliæ peruênit. Diſces ex his Epiſtolis, ſi obſeruas. Ingenium illuſtre fuiſſe videtur, litteris & poëticæ etiam amicum: ijſq; dotibus Senecæ carum. Laudat mirificè eum, etſi colore quodam & figuratè, libri* IV. *Natural. Quæſt. initio, quos ipſos libros ei inſcripſit. Oſtendit ibi ſub Caio potuiſſe, ſub Claudio: fidem eius commendat, inuictum muneribus animum, alia digna lectu, ſi quis virum noſſe cupit. In his etiam*

 Epiſto-

Epiſtolis, à iuuentute ſe ei amicum fuiſſe ſignificat, & ætatem perſeueraſſe. A *Alia de viro non poſſum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam* Iuniorem *appellant; inducti loco Senecæ (epiſt.* XXVI. *)* Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quam ſit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem ſpectant. Paullò igitur minor Senecâ fuit, tamen & ipſe ſenex, argumento epiſtolæ nonageſimæ ſextæ. Satis, ſi addidero, diuidi à quibuſdam has Epiſtolas in libros: & olim ſic fuit. Agellius palàm citat* librum XXII. Epiſtolarum: *& ſcripti codices diuidunt, ſed diuersè. Seneca ipſe tangere & ingerere videtur, in epiſtolâ* XXXIII. Deſideras his quoque Epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum. *Diuidit à prioribus: quid niſi à libro priore contentis?*

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM EPIST. I.

TEMPORIS *æſtimationem & vſum Lucilio commendat : non differri debere, non elabi,*
B *non malè poni.*

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili : [1] vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut [2] auferebatur, aut [3] ſurripiebatur, aut [4] excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora [5] eripiuntur nobis, quædam [6] ſubducuntur, quædam [7] effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit : & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur [8] malè agentibus, maxima [9] nihil agentibus, [10] tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie
C mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem [11] proſpicimus : magna pars eius iam præterijt. quidquid ætatis retrò eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minùs [12] ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. [13] Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſio-

COMMENTARIVS.

1. VINDICA TE.] *In libertatem. cui? tibi te aſſere, nec alijs viue aut ſerui.*

2. AVFEREBATVR.] *A potentioribus, per officia & cultum.*

D 3. SVRRIPIEBATVR.] *A noſtra ſortis, per blanditias & ſermones. Amici, fures temporum.*

4. EXCIDEBAT. *Tuâ neglegentiâ & omiſſione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentiâ patiatur excidere: tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.

5. ERIPIVNTVR.] *Reſpondet τῷ* Auferebatur.

6. SVBDVCVNTVR.] *Idem quod* Surripiebatur.

7. EFFLVVNT.] *Explicat illud* Excidebat.

8. MALE AGENTIB.] *In luxu, libidine, vitijs.*

9. NIHIL AGENT.] *In otio, ignauiâ: & maximè ſomno.*

10. TOTA ALIVD.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus totâ vitâ.*

11. PROSPICIMVS.] *Quidam libri,* Quaſi procul eſſe conijcimus : *falsò, & ab ignorantiâ oculatoris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repentè in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12. EX CRASTINO.] *Sic de Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

13. DVM DIFFERTVR.] *In Epicuro gnome ſimilis apud Stobæum Serm.* XVI. Γεγόναμεν ἅπαξ· δὶς οὐκ ἔστι γενέσθαι. δεῖ δὲ τὸν αἰῶνα μηκέτ' εἶναι. σὺ δὲ τῆς αὔριον οὐκ ὢν κύριος, ἀναβάλλῃ τὸ χαῖρον. Ὁ δὲ πάντων βίος μελλησμῷ παραπόλλυται) : Semel naſcimur, bis non licet, neque æternum eſſe. Tu autem cùm nec craſtini certus ſis, tempus differs. Ita omnis vita differendo intercidit.

[illegible] natura nos miſit, ex quâ [14] nos expellit quicumque vult. Sed tanta [illegible] A
[illegible]eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia, [15] imputari ſibi, [illegible] impetrauêre, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cùm interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit, ratio mihi conſtat [16] impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque [17] non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, [18] ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & [19] bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: *Sera parſimonia* [20] *in fundo eſt*. Non enim tantùm minimum in imo, ſed [21] peſſimum remanet.

EPIST. II. B

CORPORIS *quietem approbat, ſed & animi in vnâ aliquâ re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonáque potiùs legere, & ijs immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.*

EX his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum [1] compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. [2] Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. C Idem accidat neceſſe eſt ijs qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt [3] cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non conualeſcit

14. NOS EXPELLIT.] *Improbè. quis nolentem eo ſpoliet, vel Falaris, vel Nero? Manuarÿ libri*, ex quà expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeſſione hac eÿcitur, qui vti non vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec malè alÿ*, non expellit: *negando.*

15. IMPVTARI.] *Quaſi magna beneficia.*

16. IMPENSÆ.] *Mei*, expenſæ. *Senſus. Malè pono tempus, ſed ſcio me malè ponere: ſicut laxi patresfamilias expendunt, ſed ratio expenſæ etiam ſine ratione ÿs conſtat. Medelæ propior ſum, quia noui morbum.*

17. NON SVO VITIO.] *Sed temporum aut fortunæ. Indicat callidè, in Aulâ ſibi tempus perire.*

18. SAT EST.] *Numquam ſerò reditur ad bonam mentem.*

19 BONO TEMPORE.] *Aetate bonâ, & validâ.*

20. IN FVNDO.] *Vſum & Heſiodo iam olim:*

—— δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ:

—— in fundo parcere ſerum eſt.

Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum eſſe.

21. PESSIMVM.] *Epiſt.* CVIII. Quemadmodum ex amphorâ primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quodque turbidumq; ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod eſt optimum, primum eſt.

EPIST. II. 1. COMPOSITÆ MENTIS.] Ὁ γὰρ ἀστεῖος, *ait Philo in Abrahamo*, ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς, ὑποχωρεῖ, καὶ μονώσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος· ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinem, latêre cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſiquis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum ijs quæ dolenda ſunt, & dolere ijs quæ gaudenda. D

2. NVSQVAM EST.] *Martialis*: Quiſquis vbique habitat Næuole, nuſquam habitat.

3. CIBVS.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cum bucceam dimittere non poſſint, volumina ementes, inijcere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ.* [illegible]. *cap.* XXVI. *Et Polybius pulcherrimè, lib.* [illegible]. *iſtos librarios helluones æquiparat* τοῖς λίχνοις τῶν δειπνητῶν, catillonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit*, appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentiâ voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. DIS-

A ſcit planta quæ ſæpè transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. [4] Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum euoluere volo, modò illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios [5] diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cùm multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die [6] concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. *Honeſta*, inquit, *res eſt, læta paupertas.* Illa verò non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui cum paupertate benè conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, quantum fœneret,
B ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere [7] quod neceſſe eſt; proximus, [8] quod ſat eſt.

EPIST. III.

MALE & temerè ſæpè Amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis; omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteri nobis. Timidi & ſubdoli arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eâdem epiſtolâ illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo [1] quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, [2] bonos viros dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit; [3] dominos ſalu-
C tamus. [4] Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu verò omnia cum amico delibera, ſed [5] de ipſo priùs. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti verò præpoſterè officia permiſcent, qui contra præcepta [6] Theophraſti, cùm amauerint, iudicant; & non amant, cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: [7] tam

4. DISTRAHIT ANIMVM.] *Quidam mei*, Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſſet, diſtinet & ligat.*

5. DIVERTERE.] *Aliàs*, tranſire.

6. CONCOQVAS.] *Benè, vt hæreat in te cibi. ſed libri ferè*, excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.*

D 7. QVOD NECESSE EST.] *Quod natura requirit: & vt viuere poſſis.*

8. QVOD SAT EST.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poſſis. Lucilius in hac re arguté:*

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, qui credimus porrò
Diuitias vllas animum mî explere potiſſe?

Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

EPIST. III. 1. QVASI PVBLICO.] *Senſu & more vulgi. de quo & Plutarchus*, IV. *Quæſt. Conuiual. initio.* Amicum accipere hic oportet non ſtrictim & Sophiſticè, illum immutabilem & firmum, ſed communi modo, Beniuolum.

2. BONOS VIROS.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi ſub Principibus ſuffragia) candidatum produceret*, Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veſtigium eius in Plinij Panegyrica*: Faciebas ergo, cùm diceres Optimos. *Nos odorati ſumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. DOMINOS.] *Martialis*:

Cùm te non noſſem, Dominum regemque vocabam.

4. HOC ABIERIT.] *Abſunt ea dua verba optimo meo, & quibuſdam libris. Si retines, valent. hoc miſſum fecerim, ne acriùs inquiram aut carpam. Alij legunt*, Hac abierit: *hac viâ & modo exinaſcetur.*

5. DE IPSO.] *Sidonius*: Eſt enim conſuetudinis meæ, vt eligam antè, pòſt diligam.

6. THEOPHRASTI.] *Plutarchus, De fraterno amore*: Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraſtus dixit, non amantem iudicare; ſed cùm iudicauerit, amare oportere. *Sic & Sidonius*: Namque vt ſodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.

quæſiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis ſunt, vt effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret, peregit medicus partes ſuas. etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni [136] arte vſus eſt. Laus [137] imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea, huic intentus ſemper, & huius rei tempus opperiens, qui in hoc multum curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui citò referre A

XIV. gratiam contigit. Debitoris exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem [138] gratis occidere patiatur: hic benigniſſimus, qui cùm te viderit concurſantem & ſollicitum atque anxium, dicat: *Mitte hanc de pectore curam.* Deſine tibi moleſtus [139] inſtare. omnia a te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare iudicas. Pleniſſimè ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidiſſe beneficium diceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidem gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit, & omnibus alijs renunciauit officijs, huic vni imminens, & [140] operatus, nequa ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illâ receſſit? iniquus es, ſi rem à me exigis, cùm videas animum non defuiſſe. Ad ſummam, puta, cùm captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris [141] oppoſitis, nauigaſſe hieme iam ſæuâ, per infeſta latrocinijs littora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiámne ſi in illâ nauigatione pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi? etiámne ſi in vincula quæ detrahere tibi volui, ipſe incidi, negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem, [142] tyrannicidas vocant: & Mucio manus in hoſtili arâ relicta, inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm quem ſine vllo ſudore, gratum prima fecit occaſio. B C

XV. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Meritò iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: [143] huic verò, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, [144] non potes dicere. vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero nume-

136. ARTE.] *At in meo & alijs pleriſque ſcriptis, ſi omni iure: nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius caviſſe.*

137. IMPERATORI] *Fortaſſè,* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP. XIV. 138. GRATIS.] *Sine vſurâ.*

139. INSTARE.] *Teipſum vrgere & premere.*

140. OPERATVS.] *Male & contra libros ſubſtituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter De Breuit. vit. cap. XII Diſcendis canticis operati.

141. OPPOSITIS.] *Propriè in pignore & hypotheca ſic loquuntur. Catullus:*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque peſtilentem.

Terentius: Ager oppoſitus eſt pignori ob decem minas.

142. TYRANNICIDAS.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur libro* VI. *& tyranni fratrem ab ijs occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannũ, Hippiam, etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, tyrannum caſum quod idem libro* I. *ſcribit, paſſim Græci vulgare. At noſter hic cum Thucydide ſentit* D

CAP. XV 143. HVIC VERÒ.] *Libri ſcripti verunt,* Huic vero debes, qui. *at meus aptius,* huic non debes, & qui vult, & qui conatur. *Opponit alteram partem: Illi meritò diceres, qui ignauus, huic non debes, qui omnia facit*

144. NON POTES DICERE.] *Claſſematium eſt, & meus indicat, qui, ſcilicet* non potes dicere *ex ipsâ primore voce ſcholion notificans.*

CAP.

A numerus æquandus eſt: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſucce-
dit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quòd ſi animus ſine re, ad referendam
gratiam non valet: nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Dijs,
inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo,
nihil aliud præſtare poſſum: quid eſt, quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo
nihil amplius in deos confero? Si tamen quid ſentiam quæris, & vis [145] ſignare XVI.
reſponſum: hic beneficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum di-
mittat: ille ſe teneat. hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propo-
ſitum ſit nobis bonum publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas re-
fugere poſſint, & ſub quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc.
Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent iniquiſſi-
mum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine
aut aleâ abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena
B cum ſuis perdidit? nullam excuſationem receperunt, vt homines ſcirent fidem vtrique
præſtandam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm
ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum.
Nam quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam tranſire [146] pro irritâ patitur,
cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſo-
lutum accepit, eò libentiùs debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec [147] teſteris: occa-
ſiones reddendi nihilominùs quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi,
quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non eſt, quòd ad te hanc quæſtionem iudices
pertinere: an quod Beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit
eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente acce-
piſſes: & etiam malo, redderes creditum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia muta-
tus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cùm plus ſem-
per imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia, mor-
bus eſt animi. Diſtinguendum hoc; quo magis intelligatur, exiſtimo. Duo XVII.
C ſunt beneficia. vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum &
verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos [148] imperitos commer-
cium eſt. De hoc non eſt dubium; quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſiue ho-
micida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelera leges ſuas. meliùs iſtos iudex, quàm
ingratus, emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficium proijciam, bono
reddam. huic, quia debeo; illi, ne debeam. De altero beneficij genere dubitatur, XVIII.
quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta
enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt iam huius rei capax. ſcientiam vtendi
perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod ac-
cipere non poſſit. Vt reſpondete [149] ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere
non poterit: reddam, etiam ſi recipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi
accipientem: liberari tantùm, ſi reddidi, poſſum. Ille vti illo non poterit? viderit. pe-
D nes illum erit culpa, non penes me. Reddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. XIX.
Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro: red-
didiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt
id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtandum eſt. Vt quidem
habeat, quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non [150] tutelam illi, ſed fidem de-
beo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori ſta-
tim

CAP. XVI. 145. SIGNARE.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantùm, nec reſponſa ſignabant: apud Pomponium, De origine iuris. Poſteà (ſub Auguſto, aut circà) obtinuit, vt auctoritatis fideiq́ cauſâ ſubſcriberent.*

146. PRO IRRITA.] *Pro nullâ, aut fruſtratoriâ. nihil ei adſcribit aut tribuit.*

147. TESTERIS.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimittit.*

CAP. XVII. 148. IMPERITOS.] *Ita molliùs appellant, non ſapientes: aliàs, ſuâ linguâ* Stultos.

CAP. XVIII. 149. AB VLTIMO.] *Obiectionis verbis iſtis,* Accipere non poſſit.

CAP. XIX. 150. TVTELAM.] *Ne res pereat iam reddita.*

tim in [151] macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui nume- A
rem delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus fundet,
dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cùm reddidero, aut tuendum. Bene-
ficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. ceterùm licet
accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cùm expediet; malo,
cùm petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti
enim à ſapiente: ſtulto reddis. [152] Imò reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me
fit deterius, ſed per illum. id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit, red-
dam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi
non tantùm malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis [153] Apollodorus, aut Phala-
ris: & huic beneficium, quod acceperas, reddes? Mutationem ſapientis tantam natura
non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni
teneat. Nunquam in tantum virtus exſtinguitur, vt non certiores [154] animo notas im-
primat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ, cùm in ſiluas erupe- B
runt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quan-
tum à veris feris & nunquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam
incidit, qui vnquam hæſit ſapientiæ. altiùs infectus eſt, quàm vt ex toto elui, & tranſire
in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, vtrùm iſte ferus ſit animo tantùm, an & in
perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyran-
num, quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum red-
dam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si verò ſanguine humano non tantùm gau-
det, ſed paſcitur, ſed & ſupplicijs omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec
irâ, ſed auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi [155] in ore parentum filios iugulat, ſi non con-
tentus ſimplici morte, [156] diſtorquet, nec vrit ſolùm perituros, ſed [157] excoquit, [158] ſi ara
eius cruore ſemper recenti madet: [159] parum eſt huic beneficium non reddere. Quidquid
erat, quo mihi cohæreret, [160] interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet qui-
dem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, &
referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, C
& ſepoſitus à meâ gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominùs illum tanta prauitas ani-
mi. etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij
xx. ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. Sed quamuis hoc
ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas om-
ne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum credam, vt ſi be-
neficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confir-
maturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publicâ poſſit, reddam.
Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos
crudelitas eius lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo.
Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius inſtrui-
tur:

151. MACELLVM. *Nepoti alieni, qui pecuniam apud macellarios, ganea ſuæ cauſâ, relinquet.* D

152. IMO REDDO.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo: *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat:* Non. reddo illi. *Pincianus*, Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

153. APOLLODORVS.] *Nominat iterùm noſter* II. *de Irâ, cap.* IV. *Iſdem.*

154. ANIMO.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat. Eſt quod mox alijs verbis:* intra ſe malus.

155. IN ORE.] *Incoràm, ſpectantibus ijs. Tacitus* III. *Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

156. DISTORQVET.] *Per tormenta necat.*

157. EXCOQVIT.] *Lento igne vſtulat.*

158. SI ARA EIVS.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſet. ſicut idem noſter de Tranquill. cap.* XIV Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari deo noſtro cottidianum fiebat ſacrum. *Sed non placet. de communi, imò exterâ tyrannide, Seneca hîc agit. Scripti libri,* Si ars eius eſt cruor, & ſemper. *Optimè Gruterus*, Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imò tyrannorum propria arces, & in ijs intellego patratas cædes.*

159. PARVM EST.] *Quaſi dicat, imò maleficium dandum eſt.*

160. INTERCISA.] *Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe remouit.*

CAP.

A tur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere [161] artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius [162] emolliant, libens offeram. Cui triremes & [163] cerastas non mitterem, [164] luſorias & [165] cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, [166] eâdem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingenijs talibus vitæ exitus remedium eſt: optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti loco habita, ſicut hiatus terræ, & de cauernis maris [167] ignium eruptio. Itaque ab illâ recedamus: de his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem [168] ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod [169] in me non eſt, redeat domum bonus an malus. [170] Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam emerat à ſutore [171] phæcaſia, [172] rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam, XXI.

B redditurus: & cùm clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus:* [173] *tibi minime, qui ſcis futurum, vt* [174] *renaſcatur.* iocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter, tres aut quatuor denarios (non inuitâ manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cùm reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait:

CAP. XX. 161. ARTIFICES.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exempla, qui τεχνίτας Διονύσου, & ſimpliciter τεχνίτας. Suetonius Iu.y, cap.* LXXXIV. Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus* XXVIII. Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiana corrigendum, cap.* XVII. Præſtantes poëtas, necnon & artifices coëmit: item coloſſi

C refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenario, petant: ſed meo animo non ſatisfdant. Quin lega:* artifices ſcænæ, item coloſſi: *& ſequentia adfirmabunt.*

162. EMOLLIANT.] *Laſciuire enim præſtat, quàm ſæuire: & huc ſe tyranni potiùs vertant.*

163. CERASTAS.] *Mureti eſt: qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Centauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: non in genere aut ſpecie aliquâ, de quâ hîc ſentit. Verius* æratas *legi: quod iam olim monuit Io. Brodæus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellicæ: quas negat tyranno robur & ſubſidium mittendas.* Ceratas *ſi quis retinet, quia cerâ illini na-*

D *ues etiam ſolent: nihil pro re dicit.*

164. LVSORIAS.] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſtola* IV. Vbi luſerunt nauigia, ſorbentur. *Actas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitorijs nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.*

165. CVBICVLATAS.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicuius domus.* Thalamegos *Græcâ voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.*

166. EADEM MANV.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu. & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, vniuerſis autem dare. Quomodo? quia tolli eum è vitâ, quâ tam malè vtitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

167. IGNIVM ERVP.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap.* I.

168. SINGVLI.] *Non vniuerſi, qui publicè noxius non eſt.*

169. IN ME NON EST.] *Omnino pro Senecæ mente ſit legi, vt in meo & quibuſdam,* prodeſſe. quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bona, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque.*

170. QVAM DILIGENTER.] *Veteres,* Quid, *lego,* Quin.

CAP. XXI. 171. PHÆCASIA.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt.* XX. Puto quædam eſſe, quæ decent Phæcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis:*

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

vbi Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythæana editio aliò duceret, quæ* Hæc Aſianorum: *& ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.*

172. REM MAGNAM.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & ioco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpè bonâ,* rem non magnam: *ex qua aliquis,* re non magnâ. *Ideò, inquit, non præſenti pecuniâ, quia res ei non magna, nec in bulgâ ſemper nummi.*

173. TIBI MINIME.] *Hæc inter morologa, vt ſic appellem, Seneca fuerit. qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuêre in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſciuit ſubitò hunc Pythagoricum eſſe? Et ſciuerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.*

174. RENASCATVR.] *Ex illâ decantatâ Pythagoræ παλιγγενεσίᾳ: quâ animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterùm iterumque naſci.*

& ait: *Ille tibi vinit. tu redde, quod debes.* Deinde per cloſtrum, quâ ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit,[175] pœnas à ſe exigens improbæ cu- A
XXII. piditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & [176] accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cùm dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam præcipimus [177] vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cùm dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus [178] circulis narrant. hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, &
XXIII. plus imperando quàm præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur B
quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cùm dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec [179] incurrat. Cùm dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpè enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut [180] doleat? Inter-
XXIV. ueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem,* inquit, *pallium, ſi nummos haberem.* Neminem popo- C
ſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, [181] ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, eum fuiſſe à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare molliùs potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſerò dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos ex-
XXV. actores, repetere prohibemus: non vt nunquam fiat, ſed vt parcè. Ariſtippus aliquando delectatus vnguento: [182] *Malè,* inquit, *iſtis* [183] *effæminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum [184] quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtu-

175. POENAS A SE] *Quare pœnas, aut quas? nempe denaria vna plus ſoluit, cùm anteà fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pramorâ aut dubitatione ſuâ hoc dependit.*

CAP. XXII. 176. ACCVSA.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipſum te? quòd tam diu diſtuleris, nec citiùs reddideris?*

177. VLTRA MODVM.] *Vt ligna curuamus, ſed correcturi.*

178 CIRCVLIS.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quæ ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 179. INCVRRAT.] *Vbique ſe ingerat.*

180. DOLEAT.] *Si verè neſciuit.*

CAP. XXIV. 181. AMBITVS.] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP. XXV. 182. MALE, INQVIT.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς Χαρώνδαν εἰπόντα, Τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησὶν, ὁ κακοδαίμων, κἀμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ Περσῶν βασιλεύς. D
Ἀλλ' ὅρα μὴ ὡς οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τὸ ἔλαττον, οὕτως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος. Κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵτινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν: Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

183. EFFÆMINATIS.] *Cinædis, in Græca. & obliquè perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

184. QVADRVPLATORIBVS.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſâ, & ſectantes quartam ex lege. Quia y intenti in prædam, & accuſabant*

A [illegible]. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, [185] à quo petiſſem qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunquam, ne querens quidem, dicam:

——— Eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut [186] liceat, [187] aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare:

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum. ——

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed nihil, XXVI
inquit, proficimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maximè neceſſariam, & in quâ hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi
B ſint? Placido animo, manſueto, magno. Nunquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus, offendit, vt non tamen dediſſe delectet. Nunquam in has voces iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui tibi etiam [188] infelicitas placeat. Semper illum [189] pænitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quòd indigneris tanquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, vt tutò apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam [190] non vinces: alius inuidiâ laborat, alius cæcâ ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, [191] ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa niten-
C tium, quid leuitatem ſemper aliò tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium [192] daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, [193] quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Inter affe- XXVII.
ctus inquietiſſimos, rem [194] quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre [195] captæ cùm maximè ciuitatis faciem, in quâ, omiſſo

bant ſimul & poſcebant: vocat [illegible] beneficiorum quadruplatores, qui importunè exigunt, & niſi affatim [illegible], accu[illegible]nt.

185. A QVO PETISSEM] *A viro bono, & amico.*

186 LICEAT.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen illud [illegible] dicit,* aut liceat: *nempe in exprobrantem, & [illegible] beneficio ſuo manus, vt ipſe loquitur*
D *alibi, afferentem.*

187 AVT IVVET.] *In animo delectet, talem fallere ſic [illegible].*

CAP. XXVI. 188 INFELICITAS.] *Mala & infelix locatio.*

189. PÆNITEBIT.] *Ac[illegible]. tua iſta benignitas tam firma, in [illegible] ruborem & pudorem eum dabit.*

190. NON VINCES.] *[illegible] non vinces & explebis improbam eius cupidinem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imo ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus:* cuius ſummam non vinces [illegible] *Vera lectio,* non vices: *id eſt, alius totus in lucro eſt cuius cumulum aut numerum, non abitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficijs, ſed capere tantùm. Quid ſi vulgata tenetur (me auctore nunquam:) tum oporteat tamen voce auctiùs ſcribere:* non vinces. peccat alius inuidiâ, laborat alius cæca. *Sed ſperne.*

191. OB QVÆ CONT.] *In ijſipſis inſoleſcentem, & ſe mirantem, ob qua deſpicere magis ius erat & deæſtimare. Nónne in vanis, imò & prauis, plerique ſe attollunt?*

192. DATVRVS.] *Ea vox abeſt meo libro, & rectè. Argutius breuiuſq. eſt,* Timor, conſilium infidele, *ſiue Conſultor infidelis: atque is ſenſus.*

193. QVÆ CONSEQVI] *Alibi vitium tangit, faſtidij & contemptus in rebus, quas anteà in magnis habuimus, & improbè penè optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri:* optare quæ conſequi, *voce insertâ. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 194 QVIETISSIMAM.] *Quæ renera eſt à conſtantiâ, & leuitas ei aduerſa.*

195. CAPTÆ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitijs non palpatur, verùm inſultat.*

196. VIRES.]

omiſſo pudoris rectique reſpectu, [196] vires in conſilio ſunt, velut [197] ſigno ad perrũ- A
ſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt. nec
[198] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt
ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit. hic
effringit, hic tranſilit, hic non contentus [199] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [200] euer-
tit, & in lucrum ruinâ venit. Hic [201] ſine cæde populatur, hic ſpolia [202] cruentâ manu ge-
ſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani ô ne tu nimis for-
tunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes [203] referentem. Si indignaris ingra-
tos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros
deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet ho-
mines, quod concordiam, quâ imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet. ſed
XXVIII. vſque eò vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an
quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vnquam apud te perierit offi-
cium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt,
ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perdurâſſe in ſenectutem. B
Quædam [204] perdidimus, quædam [205] proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paul-
latim [206] exierunt: à quibuſdam oculos [207] auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem
tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum
recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt minima apud
te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius [208] longius ætas ſequens poſuit. ſic
factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euênit, vt circa conſularia oc-
cupato comitia, aut [209] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [210] ſuffragator excideret.
Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Iniquè publi-
co iraſceris crimini, [211] ſtultè tuo. vt abſoluaris, [212] ignoſce. Meliorem illum facies
ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quòd frontem eius indures: ſine, ſi quid
eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpè [213] dubiam verecundiam, vox conuiciantis clarior,
[214] rupit. nemo id eſſe, quod iam videtur, timet. [215] deprehenſus pudor amittitur.
XXIX. Perdidi beneficium. Numquid quæ [216] conſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus?
Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi malè reſpondit, benè collatum. Non eſt C
ille, qualem ſperauimus. Simus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc fa-
ctum,

196. VIRES.] *Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.*

197. SIGNO.] *Vt in oppido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere.*

198 RELIGIO.] *Sacra apud hoſtes ſæpè, & infula prælata, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iuſiurandum calcatur.*

199. ANGVSTO ITINERE.] *Per foramen aut feneſtram intrandi.*

200. EVERTIT.] *Muros & ædes ſubuertit.*

201. SINE CÆDE.] *Togati vulturij.*

202. CRVENTA.] *Venefici, ſicarij, & id genus.*

203. REFERENTEM.] *Ita legendum. & iam à quere à ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vt publica hæc rapina eſt, & omnes audi quærere & prædari: quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 204 PERDIDIMVS.] *Exciderunt nobis.*

205. PROIECIMVS.] *Vltrò aſpernati, & obliti ſumus.*

206. EXIERVNT.] *Tempore ſe ſubduxerunt.*

207. AVERTIMVS.] *Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.*

208. LONGIVS.] *Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.*

209. SACERDOTIORVM.] *Nec enim vnum vni tantùm; plura cumulabantur.*

210. SVFFRAGATOR.] *Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.*

211. STVLTE.] *Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat?* D

212. IGNOSCE.] *Tu alijs, vt alij tibi. dando veniam, merêre.*

213. DVBIAM VER.] *Mediam inter pudere & depudere.*

214. RVPIT.] *Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxauit.*

215. DEPREHENSVS.] *Enallage. id eſt, cùm ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet:* Deprehenſio. *Iuuenalis in hanc rem:*

——— nihil eſt audacius illis
Deprenſis. iram atque animos à crimine ſumunt. *Atque in illo ſexu maximè id elucet.*

CAP. XXIX. 216. CONSECRAVIMVS.] *In templo dijs ſuſpendimus.*

217. APPA-

A ctum, nunc [217] apparuit. Ingratus non ſine noſtro [218] pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij, non benè dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam eius apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac morâ fouit. Idem nobis faciendum: [219] nutriamus fidem languidam. Perdidi beneficium. St lte, XXX.
non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares: nunc palàm factum eſt. Etiam in his quæ videntur [220] in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpè quod [221] explicauit mora, pertinaciâ trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtrâ [222] infamiâ quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quòd eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris di-
B gnitatem querendo, etiam ſi non inquinauit, [223] aſperſit: nec quiſquam fingere contentus eſt leuia, cùm [224] magnitudine mendacij fidem quærat. Quantò illa melior via, quâ ſeruatur illi [225] ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiam [226] vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod [227] impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores: qui beneficia [228] ignorantibus dare incipiunt, [229] ingratis perſeuerant. Alius illis obijcit [230] negligentiam noſtri, alius [231] iniquitatem: alius illos [232] extra mundum ſuum proijcit, & ignauos, hebeteſque [233] ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quòd inter laborem quietemque tempus diuiſimus, quòd non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quòd annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percoquit fructus, [234] ſaxum aliquod, aut [235] for- XXXI.

C 217. APPARVIT.] *Ne nunc indignore. vetus iactura eſt, etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſiùs:* Damnum nunc, tunc factum, apparuit. *Mente eâdem. quæ & mox exprimitur:* Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cùm dares.

218. PVDORE.] *Imò honore & clarore, ſi Plinio fides, in Panegyrico:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum, & celebratur bonitas, cui malitia impaſſus: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepto.*

219. NVTRIAMVS.] *Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus ferociâ.*

CAP. XXX. 220. IN PERDITO.] *In conſiſâ*
D *perditi atque amiſſi.*

221. EXPLICAVIT.] *A re intricatâ aut illigatâ. quam patientia (ut muliercularum filamentis videmus) explicuit & diſſoluit: calor aut violentia actio obrupit.*

222. INFAMIA.] *Quam iracundia aut conuitia facient.*

223. ASPERSIT.] *Vt in omni calumniâ, etiamſi vulnus caret, apparet cicatrix.*

224 MAGNITVDINE.] *Atroci aliquo mendacio, quod eo ipſo fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temerè fingeret?*

CAP. XXXI. 225. SPECIES.] *Alij libri,* ſpes: *ſed illud præfero. Tacitus de Mæcenate:* Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim tenuit.

226. VI TRACTVS.] *Vnde hoc lectio, neſcio. Muretus fatetur* vitiatus *legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti,* iniuriatus: *meus,* iniuriatos: *Colonienſis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in iniuriâ bonos. *Senſus. nemo ita prauus, & virtutis hoſtis, vt non amet eos qui etiam in iniuriâ boni ſunt. Nam tale hic. ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refero nec agnoſco: at ille perſeuerat benè velle, benè facere. quis non amet talem, non ſolùm poſt, ſed in iniuriâ, bonum?*

227. IMPVNE.] *Cui etiam hoc noui beneficij acceſſit, quòd ingratitudo eius toleretur, imò tranſmittatur.*

228. IGNORANTIBVS.] *In primâ ætate infantia aut pueritia.*

229. INGRATIS.] *Grandioribus, & cùm iam ſenſum earum habemus, aut certè debemus.*

230 NEGLIGENTIAM.] *Quòd res humanas non curent.*

231. INIQVITATEM.] *Quòd mala bonis, bona malis ſuggerant.*

232. EXTRA MVNDVM.] *Vt Epicurus. ſuprà libro IV. cap. XIX.*

233. SINE LVCE.] *In illa inani, inter mundos.*

234. SAXVM.] *Anaxagoræ delirium, qui* μύδρον διάπυρον *dicebat eſſe Solem,* καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου: ſaxum & globum igneum, & maiorem Peloponneſo. *Ita in Diogene vertendum. & benè Suidas:* Οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον: Iſte Philoſophus (*Anaxagoras*) dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem. *Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere*

[235] fortuitorum ignium globum, & quiduis potiùs quàm [236] deum appellat. Nihilominùs tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominùs alijs, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitandâ domo ruina deterruit: & cùm penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc areâ ponimus, & vrbes [237] hauſtas ſæpiùs eidem ſolo credimus. Adeò ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terrâ mariq́ue humana opera ceſſarent, niſi malè cadentia iterùm tentare libuiſſet. A

XXXII. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cùm darem, vſus ſum. nec ideò pigriùs dabo, ſed diligentiùs. quod in hoc perdidi, ab alijs recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterùm, & tanquam bonus agricola, curâ cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Perijt mihi beneficium: [238] iſte omnibus. Non eſt magni animi, beneficium dare & perdere: hoc eſt magni animi, perdere & dare. B

tuere eum facit τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα: ſidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide: nec ys igitur qui* μύδρον, ferrum *hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, De Conſul. Mallij:*

—— hic ſemper lapſuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Accenditq́ue diem prærupti turbine ſaxi.

Ad Anaxagoram qui diem accendit motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis.

235. FORTVITORVM.] *Qui ignes aſſiduè confluunt, & conueniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & ſemina multa
Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.

Plutarchus II. *de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego,* II. *Phyſiol. Diſſ.* XII.

236. DEVM. *Stoicus enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma:* ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe. *Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes?* Ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες ὑπείκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ: Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tanquam regi & principi.

237. HAVSTAS.] *Terræmotu, & comitante hiatu.* C

CAP. XXXII. 238. ISTE OMNIBVS.] *Quia bonæ frugis, imò bonæ ſpei eſſe deſijt. inter deſperatos eſt.*

DE EPISTOLIS L. ANNÆI SENECÆ, QVARE, QVANDO, ET AD QVEM SCRIPTÆ.

B EPISTOLAS *has ita ſcripſit, & inſcripſit: non quia*
vera ſint, & aſsiduè ſic miſſa: non ego arbitror:
ſed placuit titulus & ratio ſcribendi libera, in quâ
incipias, deſinas cùm lubet; inſeras, varies, vt lu-
bet; neque adſtringeris ad ordinem aut materiem
certam. Eſt velut ſilua quadam rerum, & mi-
ſcellanea argumenta: etſi Philoſophia tamen finibus
clauſa. Ego cenſeo Senecam hac obiter & carptim
ſcripſiſſe, per interualla, vt quidque meditatus erat, aut incidebat, inter
ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim
C *illud ingenium quieuerit? Sunt igitur cottidiani conceptus, ſiue* μελετήματα:
ſed, ita me Deus, pulchra; vtilia, alti animi atque honeſti. Quin ta-
men & vera quadam Epiſtola interuenerint, haud fortiter eo negatum:
ſed quadam. Hoc vel argumento temporis adſtruas, quo ſunt ſcripta.
Omnes enim intra biennium, vt facile ex ipſis colligas: conſulatu Mem-
mij Reguli & Virginij Rufi, itémque Lecanij & Licinij: id eſt, haud
longè ante eius mortem. Meminit in epiſtolâ XCI. Lugdunenſis co-
loniæ exuſtæ, & *deplorat: atqui clades ea illis extremis Conſulibus*
incidiſſe videtur, cùm Tacitus ſcribat Neronem ſolatum cladem
Lugdunenſem quadragies HS, *anno ſequenti. Neque enim iſta reme-*
D *dia differri diu ſolent. Sed & ipſe Seneca non vno loco oſtendit, Epiſtolas*
has in ſenio ſuo ſcriptas. Scripſit autem ad Lucilium: & quis ille? Origi-
ne humilis, induſtriâ emerſit, & ad equeſtrem ordinem, tum ad Procu-
rationem Sicilia peruênit. Diſces ex his Epiſtolis, ſi obſeruas. Ingenium
illuſtre fuiſſe videtur, litteris & poëtica etiam amicum: iiſq; dotibus
Seneca carum. Laudat mirificè eum, etſi colore quodam & figuratè, li-
bri IV. *Natural. Quaſt. initio, quos ipſos libros ei inſcripſit. Oſtendit ibi*
ſub Caio potuiſſe, ſub Claudio: fidem eius commendat, inuictum mu-
neribus animum, alia digna lectu, ſi quis virum noſſe cupit. In his etiam

Epiſtolis, à iuuentute ſe ei amicum fuiſſe ſignificat, & ætatem perſeueraſſe. A *Alia de viro non poſſum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam* Iuniorem *appellant; inducti loco Senecæ (epiſt.* XXVI. *)* Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quàm ſit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem ſpectant. Paullò igitur minor Senecâ fuit, tamen & ipſe ſenex, argumento epiſtolæ nonageſimæ ſextæ. Satis, ſi addidero, diuidi à quibuſdam has Epiſtolas in libros: & olim ſic fuit. Agellius palam citat* librum XXII. Epiſtolarum. *& ſcripti codices diuidunt, ſed diuersè. Seneca ipſe tangere & ingerere videtur, in epiſtola* XXXIII. Deſideras his quoque Epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum. *Diuidit à prioribus: quid niſi à libro priore contentis?*

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM EPIST. I.

TEMPORIS *æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi,*
B *non malè poni.*

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili: [1] vindica te tibi, & tempus quod ad huc aut [2] auferebatur, aut [3] ſurripiebatur, aut [4] excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora [5] eripiuntur nobis, quædam [6] ſubducuntur, quædam [7] effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur [8] malè agentibus, maxima [9] nihil agentibus, [10] tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie
C mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem [11] proſpicimus: magna pars eius iam prætеriјt. quidquid ætatis retrò eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minùs [12] ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. [13] Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſio-

COMMENTARIVS.

1. VINDICA TE.] *In libertatem. cui? tibi te aſſere, nec vlys viue aut ſerui.*

2. AVFERFBATVR.] *A potentioribus, per officia & cultum.*

D 3. SVRRIPIEBATVR.] *A noſtra ſortis, per blanditias & ſermones. Amici, fures temporum.*

4. EXCIDEBAT. *Tuâ neglegentiâ & omiſſione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentia patiatur excidere, tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.

5. ERIPIVNTVR.] *Reſpondet τῷ* Auferebatur.

6. SVBDVCVNTVR.] *Idem quod* Surripiebatur.

7. EFFLVVNT.] *Explicat illud* Excidebat.

8. MALE AGENTIB.] *In luxu, libidine, vitys.*

9. NIHIL AGENT. *In otio, ignauiâ: & maximè ſomno.*

10. TOTA ALIVD.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus totâ vitâ.*

11. PROSPICIMVS. *Quidam libri,* Quaſi procul eſſe conijcimus: *falsò, & ab ignorantiâ acutioris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repentè in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12. EX CRASTINO.] *Sic de Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

13. DVM DIFFERTVR. *In Epicuro gnome ſimilis apud Stobæum Serm.* XVI. Γεγόναμεν ἅπαξ· δὶς δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι. δεῖ δὲ τὸν αἰῶνα μηκέτ' εἶναι. σὺ δὲ τῆς αὔριον οὐκ ὢν κύριος, ἀναβάλλῃ τὸν καιρόν. Ὁ δὲ πάντων βίος μελλησμῷ παραπόλλυται): Semel naſcimur, bis non licet, neque æternum eſſe. Tu autem cùm nec craſtini certus ſis, tempus differs. Ita omnis vita differendo intercidit.

[illegible] natura nos miſit, ex quâ [14] nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſt[illegible] A nt[illegible], vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia, [15] imputar[illegible] ibi, [illegible] impetrauere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe quid ego faciam, qui tibi iſta pręcipio? Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit, ratio mihi conſtat [16] impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque [17] non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, [18] ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & [19] bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: *Sera parſimonia [20] in fundo eſt.* Non enim tantùm minimum in imo, ſed [21] peſſimum remanet.

EPIST. II. B

CORPORIS *quietem approbat, ſed & animi in vnâ aliquâ re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonaque potiùs legere, & ijs immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.*

EX his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum [1] compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. [2] Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. C Idem accidat neceſſe eſt ijs qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt [3] cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non conualeſcit

14. NOS EXPELLIT.] *Improbè. quis nolentem eo ſpoliet, vel Falaris, vel Nero? Manuary libri,* ex quà expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeſſione hac eycitur, qui vti non vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec malè alij,* non expellit: *negando.*

15. IMPVTARI.] *Quaſi magna beneficia.*

16. IMPENSÆ.] *Mei,* expenſæ. *Senſus. Malè pono tempus, ſed ſcio me malè ponere: ſicut laxi patresfamilias expendunt, ſed ratio expenſa etiam ſine ratione ijs conſtat. Medela propior ſum, quia noui morbum.*

17. NON SVO VITIO.] *Sed temporum aut fortunæ. Indicat callidè, in Aulâ ſibi tempus perire.*

18. SAT EST.] *Numquam ſerò reditur ad bonam mentem.*

19 BONO TEMPORE.] *Aetate bonâ, & validâ.*

20. IN FVNDO.] *Viſum & Heſiodo iam olim:*

—— δειλὴ δ᾽ ἐνὶ πυθμένι φειδώ:

—— in fundo parcere ſerum eſt.

Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum eſſe.

21. PESSIMVM. *Epiſt.* CVIII Quemadmodum ex amphorâ primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quodque turbidumq; ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod eſt optimum, primum eſt.

EPIST. II. 1. COMPOSITÆ MENTIS.] Ὁ γὰρ ἀστεῖος, *ait Philo in Abrahamo,* ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς, ὑποχωρεῖ, καὶ μονώσιν ἀγαπᾷ λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος· ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ᾽ οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δ᾽ ἐφ᾽ οἷς γεγηθέναι D καλόν: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinem, latêre cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſiquis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum ijs quæ dolenda ſunt, & dolere ijs quæ gaudenda.

2. NVSQVAM EST.] *Martialis.* Quiſquis vbique habitat Næuule, nuſquam habitat.

3. CIBVS.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cùm buccam dimittere non poſſint volumina ementes, inijcere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ.* I. *cap.* XXVI. *Et Polybius pulcherrimè, lib.* III. *iſtos librarios helluones æquiparat* τοῖς λίχνοις τῶν δειπνητῶν, catilloonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit,* appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentiâ voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. DIS-

A ſeit planta quæ ſæpè transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. [4] Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum euoluere volo; modò illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios [5] diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cùm multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die [6] concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. *Honeſta*, inquit, *res eſt, læta paupertas.* Illa verò non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui cum paupertate benè conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, quantum fœneret, B ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere [7] quod neceſſe eſt; proximus, [8] quod ſat eſt.

EPIST. III.

MALE & temerè ſæpè Amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis; omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteris nobis. Timidi & ſubdoli arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eâdem epiſtolâ illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo [1] quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, [2] bonos viros dicimus, quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, [3] dominos ſalutamus. C [4] Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu verò omnia cum amico delibera, ſed [5] de ipſo priùs. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti verò præpoſterè officia permiſcent, qui contra præcepta [6] Theophraſti, cùm amauerint, iudicant; & non amant, cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cûm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: [7] tam

4. DISTRAHIT ANIMVM.] *Quidam mei*, Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſſet, diſtinet & ligat.*

5. DIVERTERE.] *Aliàs*, tranſire.

6. CONCOQVAS.] *Benè, vt hæreat in re cibi. ſed libri ferè*, excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.*

D 7. QVOD NECESSE EST.] *Quod natura requirit: & vt viuere poſſis.*

8. QVOD SAT EST.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poſſis. Lucilius in hac re arguiè:*

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cùm hoc non eſt, qui credimus porrò
Diuitias vllas animum mî explere potiſſe?
Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

EPIST. III. 1. QVASI PVBLICO.] *Senſu & more vulgi. de quo & Plutarchus, IV. Quæſt. Conuiual. initio.* Amicum accipere hîc oportet non ſtrictim & Sophiſticè, illum immutabilem & firmum, ſed communi modo, Beniuolum.

2. BONOS VIROS.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi ſub Principibus ſuffragia) candidatum produceret,* Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veſtigium eius in Plinij Panegyrico*: Faciebas ergo, cùm diceres Optimos. *Nos odorati ſumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. DOMINOS.] *Martialis*:
Cùm te non noſſem, Dominum regemq́ue vocabam.

4. HOC ABIERIT.] *Abſunt ea duo verba optimo meo, & quibuſdam libris. Si retines, valent. hoc miſſum fecerim, ne artiùs inquiram aut carpam. Alij legunt*, Hac abierit: *hac viâ & modo exinaſcetur.*

5. DE IPSO.] *Sidonius*: Eſt enim conſuetudinis meæ, vt eligam antè, pòſt diligam.

6. THEOPHRASTI.] *Plutarchus, De fraterno amore*: Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraſtus dixit, non amantem iudicare; ſed cùm iudicaueris, amare oportere. *Sic & Sidonius*: Namque vt ſodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.

[7] tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt [8] nihil commit- A
tas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ
conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. [9] Fide-
lem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & alijs ius pec-
candi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare vlla verba coram amico retraham?
quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantùm amicis com-
mittenda ſunt, obuiis narrant, & in quaſlibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: qui-
dam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, &, ſi poſſent, ne ſibi quidem
credituri, interiùs premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. vtrumque enim
vitium eſt, & [10] omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alte-
rum tutius. Sic vtroſque reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper
quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſa-
tio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & lan-
guor. Itaque hoc quod apud [11] Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeò* B
in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda
ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum naturâ delibera.
illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

EPIST. IV.

HORTATVR *ad perſeuerandum in Philoſophiâ: à quâ in ſerium & grauem, ac verè vi-
rum tranſſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. vt Mortem in primis. Atqui
hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vi-
tam ergo non amandam, & cottidie cogitandum, quàm ex varijs leuibusque cauſſis mors veniat.
Emblema dein ex Epicuro, de veris Diuitijs.*

PERSEVERA vt cœpiſti, & quantum potes propera: quò diutiùs frui emendato ani-
mo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum compo- C
nis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni la-
be puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoriâ, quantum ſenſeris gaudium, cum [1] prætex-
tâ poſitâ, ſumpſiſti virilem togam, & [2] in forum deductus es: maius exſpecta, cùm pue-
rilem animum depoſueris, & te [3] in viros philoſophia tranſſcripſerit. Adhuc enim non
pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, [4] pueriliras remanet: & hoc quidem peius eſt,
quòd auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantùm, ſed infan-
tium. Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque. [5] Profice modò, & intelliges, quæ-
dam

7. TAM AVDACTER.] *Hoc negant illi à ciuili prudentiâ. vt Publius:* Ita crede amico, ne ſit inimico locus. *Vt Sophocles:*

——ἐς τὸν φίλον
Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα· τοῖς πολλοῖσι γὰρ
Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἑταιρείας λιμήν:
——amico ego velim
Sic credere atque commodare, vt neutiquam
Semper futuro. nam profectò plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. NIHIL COMMITTAS.] *Libri omnes inſitâ voce,* nihil tibi committas. *Conijcio fuiſſe,* nihil tibi conſciſcas.

9. FIDELEM.] *Liuius:* Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam obligat fidem. *Plutarchus, Præceptis connubialibus:* Ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεύειν δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι: Fit enim vt ſi fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, ſi ames.

10. OMNIBVS CREDERE.] *Heſiodéum eſt:*
Πίστεις δ' ἄρ ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας:
Ipſa fides homines, & diffidentia perdit.
nempe, cùm ſine modo. Temperanda ſunt.

11. POMPONIVM.] *Poëtam Tragicum hoc nomine ſcio, ſed & alios. At iſta non olent poëtam: eſtq́ue in meo* D
libro ᶜpt. Pompeium philoſophum.

EPIST. IV. 1 PRÆTEXTA.] *Quæ puerorum ſcilicet, ad annum pubertatis aut circa.*

2. IN FORVM.] *Tirocinij die, quo parentes & amici ſollenniter eò deducebant, auſpicij cauſſâ, & velut ad res nunc aptum.*

3. IN VIROS.] *Diogenes Cynicus,* præcone in Olympijs proclamante, Dioxippus viros vicit: Imò ille mancipia, inquit, ego viros. *Laërtius. Ego aliquid Maund. 11. Diſſ. 1.*

4. PVERILITAS.] *Tale De conſt. ſap. cap.* XII.

5. PROFICE MODÒ.] *In ſapientiæ ſtudio, & rerum dilectu. At alij,* proſpice: *nec id malè. Intende aciem, & longiùs vide.*

6. METVS

A dam ideò minùs timenda, quia multum [6] metus afferunt. Nullum [7] magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptionẽ animæ. Non vides, quàm ex friuolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius ſe præcipitauit à tecto; ne dominum ſtomachantem diutiùs audiret; alius, ne reduceretur è fugâ, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producendâ nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitam relinquere: quam multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui aquâ torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & [8] viuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illâ ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem pręparatus eſt animus. Nullius autem rei [9] facilior amiſ-

B ſio eſt, quàm quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite [10] pupillus & [11] ſpado tulêre ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit [12] Lepidum [13] Decimo tribuno præbere ceruicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare euertitur: [14] eodem die, vbi [15] luſerunt nauigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium. vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ necíſque arbitrium. Ita dico, [16] quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut apertâ vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum irâ cecidiſſe, quàm regum. Quid ad te itaque, quàm potens ſit quem times, cùm id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, [17] eò nempe quò duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primùm, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiuſmodi verſanda in animo

C ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi expectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis [18] hortulis ſumptum eſt. *Magnæ diuitiæ ſunt,* [19] *lege naturæ compoſita paupertas.* Lex autem illa naturæ ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitímque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam [20] humanitatem pati:

non

6. Metvs afferunt.] *Muretus*, auferunt: *ſed ſententiâ, dum planam facere vult, parum argutâ aut rectâ. Tenea cum libris*, afferunt: *ſenſu. quædam non timeas, quia nimium timeas: id eſt mortem. Nam ita hanc times, vt timorem extremum: ſi autem, nónne metu iam animi vindicat?*

7. Magnvm malvm.] *Vox*, malum, *ſcriptis*
D *abeſt, ſententia tamen deeſt.*

8. Vivere nolvnt.] *Epicteti increpatio:* Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν: Mirifici homines, nec viuere nec mori vultis.

9. Facilior amissio.] *Baëtius adſpexit:* Perexile bonum eſt, quod æquo animo feratur amiſſum.

10. Pvpillvs.] *Rex Aegypti, puer & ſub tutelâ.*

11. Spado.] *Pothinus Eunuchus, regis & rerum potens.*

12. Lepidvm.] *Illum cognatum ſuum, & Druſillæ ſororis maritum. Coniurationis crimine damnauit. de quo Sueton. Calig. cap. XXIV. ego in Comm. ad XIV. Annal. Taciti.*

13. Decimo.] *Scripſi*, Dextro. *Parum de nomine. ſed Tribuni igitur ipſi hac eſtiores puniebant, occidebant.*

14. Eodem die.] *Quibuſdam*, die, *abeſt: & poſſis ad* momentum *referre.*

15. Lvservnt.] *In tranquillitate, ſecura & vaga.*

16. Qvisqvis vitam.] *Tragicus:* Contempſit omnes ille, qui mortem prius. *Iuſtinus:* Nihil eſt difficile perſuadere, perſuaſis mori.

17. Eò nempe.] *Sunt Senecæ, velut reſpondentis. Ducar, inquis. quid tum, aut quò? huc quò ab ipſâ Naturâ cottidie, id eſt ad mortem. Vt tyrannus non faciat, nónne ipſa? nónne per te illuc ilas?*

18. Hortvlis.] *Epicuri.*

19. Lege natvræ.] *Adde De Vit. beat. cap.* XIII.

20. Hvmanitatem.] *In ipſis conuiuijs, aut ſermonibus, aut & donis, ſuperbè ſe gerunt, contemnunt aut illudunt. Quidam libri*, humilitatem. *malè.*

 21. Togam

non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & appoſitum: ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ [21] togam conterunt, quæ nos ſeneſcere [22] ſub tentorio cogunt, quæ in [23] aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. A

EPIST. V.

ARCET ab oſtentatione Philoſophiæ, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modicè adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium vtrique, qui vni.

QVÒD pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantùm hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed [1] conſpici cupiunt, B facias aliqua, quæ in [2] habitu tuo, aut [3] genere vitæ notabilia ſint. [4] Aſperum cultum, & [5] intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum [6] argento odium, & [7] cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem [8] perverſâ viâ ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſtè tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: [9] frons noſtra populo conueniat. Non [10] ſplendeat toga: ne [11] ſordeat quidem. non habeamus argentum, in quod ſolidi [12] auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequamur quàm vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendare volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, [13] ſenſum communem, humanitatem & congregationem: [14] à quâ profeſſione [15] diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, C [16] ſecundùm naturam viuere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum [17] delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam:

21. TOGAM CONTERVNT.] *In officijs ciuilibus, ſalutatione, deductione: vbi clientuli iſti ſemper togati. Vidi, qui* contexunt *legerent, caculos.*

22. SVB TENTORIO.] *In militiâ, vt rem faciamus.*

23. ALIENA LITTORA.] *Longinquas & trans mare terras, eodem fine. Ad mercatores ſpectat.*

EPIST. V. 1. CONSPICI CVPIVNT.] *Contra hoc genus multa Epictetus in Diſſert. lib. IV. cap. VIII. multa, inquam, iſtis gemella.*

2. HABITV.] *Veſte, aut corporis cultu.*

3. GENERE VITÆ.] *Miniſterio, ſupellectile, menſâ.*

4. ASPERVM CVLTVM.] *Veſtem hirtam aut ſordentem.*

5. INTONSVM.] *Philoſophorum tunc habitu: idemq; in barbâ. quam aut neglegenter, aut nec tondebant.*

6. ARGENTO ODIVM.] *Quod ijdem renuebant, fictilibus contenti.*

7. CVBILE HVMI.] *Siue ipſe lectus in terrâ, ſiue minùs exſtructus. Nam diuitum thori alti; aliorum humiles & depreſſi.*

8. PERVERSA VIA.] *Quâ ad gloriam eunt, non eundo.*

9. FRONS NOSTRA.] *Obuia & exteriòr omnis iſta facies.*

10 SPLENDEAT.] *Nitida, recèns lota, & pexa: vt in elegantibus.*

11. SORDEAT.] *Alba. quod ſatis ſit. Vide De Tranquill. cap. I.*

12. AVRI CÆLATVRA.] *Emblema, ſiue Latinis* Inſerta.

13. SENSVM COMMVNEM.] *Non in decretis animi, ſed in externo rerum vſu.* D

14. A QVA PROFESSIONE.] *Id eſt, ab eo quod Philoſophia promittit: tam dictum. Alij,* profeſſionis. *quod ſit, A ſocietate & congregatione ſeparat, diſſimilis profeſſio.*

15. DISSIMILITVDO.] *Si abimus à* ſenſu communi, congregatione, *& talibus.*

16. SECVNDVM NATVRAM.] *Commune philoſophorum axioma. De Vit. beat. cap. III. & VIII. item Epiſt. XLI. in fine.*

17. DELICATAS RES.] *Meus liber:* Quemadmodum petere delicatos cibos, luxurioſi eſt, ita vſitatos & non magno paratos fugere.

18. SVSPI-

A nam: poteſt autem eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: [18] ſuſpiciant omnes vitam noſtram, ſed & [19] agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo ſciat, qui inſpexerit propiùs. qui domum intrauerit, nos potius miretur, quàm ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui [20] ſic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud [21] Hecatonem noſtrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. [22] *Deſines*, inquit, *timere, ſi ſperare deſieris.* Dices, quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? ita eſt, mi Lucili: cùm videantur diſſidere coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena [23] & cuſtodiam & militem [24] copulat: ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri expectatione ſoliciti. Maxima autem
B vtriuſque cauſſa eſt, quòd non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bónum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cùm effugêre, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantùm præſentibus miſer eſt.

EPIST. VI.

PROFICERE *ſe in Philoſophiâ; & argumentum eſſe, quòd vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ ſint v.ilia: idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valdè efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.*

C INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantùm, ſed [1] transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quídni multa habeam quæ debeant [2] corrigi, quæ [3] extenuari, quæ [4] attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quòd vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. [5] Quibuſdam ægris gratulatio fit, cùm ſe ipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, [6] illius veræ, quam non ſpes, non timor, [7] non vtilitatis ſuæ cura diuellit: illius, cum quâ homines moriuntur, & pro quâ moriuntur. Multos tibi dabo, qui [8] non amico,

18. SVSPICIANT.] *Taciti venerentur, vt bonam.*
19. AGNOSCANT.] *Vt non aliam prorſus, nec ſupra hominem.*
D 20. SIC ARGENTO.] *Ariſtippi ea mens. qui increpanti quòd perdicem quinquaginta drachmis emiſſet: &* Tu, *inquit*, iſtam obolo non emeres? *Annuente;* Mihi autem, *ait*, quinquaginta drachmæ, ſunt obolus.
21 HECATONEM NOSTRVM.] *Stoicum, Panætij diſcipulum, dom o Rhodium.*
22. DESINES TIMERE.] *Nam ſuſpenſus hic alter ab altero affectus: Ariſtoteles II. Rhet. ad Theod. cap. V. In Tragica alibi:* Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.
23. ET CVSTODIAM.] *Ipſum qui cuſtoditur, reum & in noxâ. Epiſt.* LIX. *&* LXXVIII.
24. COPVLAT.] *Manilius, tales cuſtodes facit qui ſub Andromedâ nati, lib.* V.
Vinctorum dominus, ſociuſq; in parte catenæ,
Interdum pœnis innoxia corpora ſeruat.
Eſt hæc Militaris cuſtodia, & honeſtior: de quâ nos ad Tacit. III. *Annal. plenè.*

EPIST. VI. 1. TRANSFIGVRARI.] *In alium habitum hominemq; ire. Epiſtol.* XCIV. Qui facienda & vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. *Itaque mutatio hæc ſiue* μετασχηματισμὸς, *animarum eſt hominiſq; interni.*
2. CORRIGI.] *Praua & curua. alij* colligi *è libris quibuſdam eligunt: nempe ſparſa, inquiunt, & diſſoluta.*
3. EXTENVARI.] *Vbi tumidi affectus.*
4. ATTOLLI.] *Vbi viles & depreſſi.*
5. QVIBVSDAM ÆGRIS.] *Vt in lethargo: vt in melancholiâ, vbi inſani maximè ſibi ſani.*
6. ILLIVS VERÆ.] *Noſtra & Stoica.*
7. NON VTILITATIS.] *Quæ eſt Epicuri amicitia.*
8. NON AMICO.] *Vulgari, de quo Epiſt.* III.

9. AMI-

amico, ſed [9] amicitiâ caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego verò cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, [10] vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam [11] notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primum quia homines ampliùs oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodò audiſſet. vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, [12] an ex formulâ ſuâ viueret. Plato & [13] Ariſtoteles, & omnis [14] in diuerſum itura ſapientium turba, plus [15] ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit. [16] Metrodorum, & [17] Hermachum, & [18] Polyænum magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum, vt proficias, ſed vt proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris*, inquit, *quid profecerim? Amicus eſſe mihi* [19] *cœpi*. Multum profecit. nunquam erit ſolus. [20] Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

9. AMICITIA.] *Fructu ipſo qui ex amico capitur, dum caſtigat, monet, communicat.*

10. VT DOCEAM.] *Stoicus ſenſus. Ita Cato apud Ciceronem, III. de Fin.* Impellimur naturâ vt prodeſſe velimus, in primiſque docendo, rationibuſque prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt inuenire, qui quod ſciat ipſe, non tradat alteri.

11. NOTAS.] *Cuiuſmodi in margine ſolent olim & nunc poni, Laudis vel Culpæ.*

12. AN EX FORMVLA.] *Meus & meliores*, vt ex formulâ: *quod eſſet, ideò obſeruauit, vt viuere poſſet ad eius normam. Nam ſuum ſic vſurpari, non nouum. Malim tamen*, verùm ex.

13. ARISTOTELES.] *Error aut calor ſcriptionis eſt. ille adeò non conuixit Socrati, nec vidit quidem. Nam obijt Socrates primo anno Olympiadis* XCV. *vt plerique omnes tradiderunt. Atquin Ariſtoteles natus eſt anno primo Olympiadis* XCIX. *quod præter Laertium, Dionyſius, Agellius, Euſebius, & apud Suidam incertus ſcriptor: quomodo ergo in conuictu ei fuerit? Scio Ammonium in vitâ Ariſtotelis tradere de* tribus annis, *quos cum Socrate egerit, & quòd* vigeſimo deinde ad Platonem venerit: *ſed ſupino errore, & calculus annorum ipſe Ammonij refellit.*

14. IN DIVERSVM.] *Nam plures ſectæ, velut aquarum diuortia, ab illo capite factæ.*

15. EX MORIBVS.] *De eâ re ita Xenophon, lib. IV. de Socr.* Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι, καὶ πάντα τρόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο, καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ, φανερὸν εἶναι, ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁπουοῦν καὶ ἐν ὁτῳοῦν πράγματι. Ita autem Socrates erat in omni re, & omnimodis, vtilis, vt attendenti & vel modicè intelligenti liquêret, nihil vtilius fieri poſſe, quam illi adeſſe, cum eo verſari, vbicumque, & in re quacumque. *ac plura addit.*

16. METRODORVM.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri diſcipuli. prior* Metrodorus Stratonicenſis, *qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter*, Athenienſis, *qui perſeuerauit, & libris etiam pluribus diſciplinam propagauit. Hunc intellegit.*

17. HERMACHVM.] *Hic eſt* Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, *qui in ſcholâ & diatribâ Epicuro ſucceſſit. Diogenes.*

18. POLYÆNVM.] *Athenodori filium, Lampſacenum: item inter diſcipulos. etſi ante Epicurum obijt, vt ex eius Teſtamento colligas.*

19. COEPI.] *Ea vox abeſt ſcriptis plerisque.*

20. QVI SIBI AMICVS EST.] *Et hæc verba item deſunt: ſed deſunt. Ex Stoico dogmate manat qui ſe amat, id eſt bonum ſapientemq; facit hunc & alios ſic amare,*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

A

EPIST. VII.

PROFICIENTI *turbam vitandam, & vitia ab eâ trahi: vitanda item ſpectacula, & maximè cruenta. Neque publicè recitandum, aut diſſerendum, apud diſsimiles. Pluris ſit, inquit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.*

QVID tibi vitandum præcipuè exiſtimem, quæris? turbam. Nondum enim illi tutò committeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque eò affecit, vt nuſquam ſine offensâ proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Ini-
B mica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium [1] aut commendat, aut [2] imprimit, aut neſcientibus [3] allinit. Vtique quò maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil verò tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo reſidere. Tunc enim per voluptatem faciliùs vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in [4] meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano [5] cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid antè pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: [6] nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtrà [7] manum mittunt. Hoc plerique [8] ordinariis paribus & [9] poſtulaticijs præferunt. Quid ni præferant? non galeâ, non ſcuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò gladij artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Manè leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores [10] interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: [11] ferro & igne
C res geritur. Hæc fiunt, dum [12] vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: [13] quid ergo meruit? vt [14] ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, [15] vre, verbera. [16] Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? [17] Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Inter-

EPIST. VII. 1. AVT COMMENDAT.] *Exemplo.*

2. IMPRIMIT.] *Sermone.*

3. ALLINIT.] *Conuerſatione.*

4. MERIDIANVM.] *In arenâ duplex ſpectaculum, Matutinum & Meridianum. Ibi cum beſtijs; nunc, qui reliqui, inter ſe depugnabant. Me vide 11. Saturnalium.*

5. CRVORE.] *Qui manè affatim effuſus.*

6. NIHIL HABENT.] *Epiſt.* XCV. Homo
D ſacra res, homo, iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur, ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.

7. MANVM MITTVNT.] *Ad ictum. De monibus gladiatorijs, nos quoque in Saturnalibus.*

8. ORDINARIIS.] *Qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui propriè & primò gladiatores ſunt. At iſti, velut vicarij quidam & ſubitò ſuffecti, minus ortis aut pompa habebant.*

9. POSTVLATICIIS.] *Plus etiam quàm Ordinarij. nam iſti ſepoſiti quidam, & velut Principales erant: quos populo poſcenti, per gratiam indulgebant.*

10. INTERFECTVRIS.] *Scripſi*, interfectis: *ſed ſententia ita poſcit. A libris Muretus abiuit, qui*, inter ſe, *fecit.*

11. FERRO ET IGNE. *Ferro, quo occidunt: igne, quo in eadem agunt. ſtatim:* Occide, vre.

12. VACAT ARENA.] *A legitimo & ordinario ſpectaculo, matutino. Statim:* Intermiſſum eſt ſpectaculum.

13. QVID ERGO MERVIT?] *Malim*, Quid ergo? meruit, vt.

14. SVSPENDATVR.] *In cruce. nam hoc latronibus deſtinatum ſupplicium. Tamen pro mente hic magis fortaſſe*, meruit, vt ſic perdatur?

15. VRE, VERBERA.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Adi epiſt.* XXXVII. *& nos in Saturnalibus.*

16. QVARE TAM TIMIDE.] *Voces & affectus populi. qui ſic in Cicerone.* In gladiatorijs pugnis timidos, & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, odiſſe ſolemus. *In noſtro De Irâ* 1. Quid gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam iniquè, vt iniuriam putet, quòd non libenter pereunt? Contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium vertitur.

17. PLAGIS.] *Verberibus, vt ſuprà.*

18. MALA

Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulentur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc A quidem intelligitis, [18] mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quòd [19] eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti: facilè tranſit ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeò nemo noſtrûm, qui [20] cùm maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, [21] rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere [22] his credis, in quos publicè factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, [23] aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: néve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt [24] recitare iſtis velis, aut diſputare: quod fa- B cere te vellem, ſi haberes iſti populo [25] idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quòd timeas ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregiè dicta circa eumdem ferè ſenſum tria: ex quibus vnum hæc epiſtola in debitum ſoluet, duo [26] in anteceſſum accipe. Democritus ait: *Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno.* Benè & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cùm quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad paucissimos peruenturæ? *Satis ſunt*, inquit, *mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus.* Egregiè hoc tertium Epicurus. cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: *Hæc*, inquit, *ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.* Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid ha- C bes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

18. MALA EXEMPLA.] *Qui tam libenter occidistis, non timetis à potentiore occidi?*

19. EVM DOCETIS.] *Manifeſtò hoc ad Neronem. & in eius clementiæ laudem, blandè nec tamen falsò (ſubinitia quidem imperij) hic inſertum.*

20. CVM MAXIME CONCINNAMVS.] *In viâ & profectu ſumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quàm vitanda turba, docet & Epicteti Diſſertatio, lib. II. cap. XVI.*

21. RVBIGINEM SVAM.] *Quam* Æruginem *Horatius dixit. Epictetus:* Ἀμήχανον τὸν συντριβόμενον τοῖς ἠσβολωμένοις, μὴ καὶ αὐτὸν ἀπολαῦσαι τῆς ἀσβόλης: Fieri non poteſt, quin qui verſetur & adhæreat fuligine tincto, & ipſe fuliginem ab eo participet.

22. HIS CREDIS.] *Libri plerique*, his moribus credis: *non malâ item ſententiâ. Quantum periculi ab ijs moribus vitijſque eſt, in qua publicè conſenſum? Sed melior optiorque vulgatâ. ſi vnus alterve conuictor corrumpit, aut deijcit: quomodo ij ſtabunt, qui à toto populo petuntur? quod ijs euenit, qui turbæ ſe committunt.*

23. AVT ODERIS.] *Quidam liber*, odiaris. *quod verbi non ſperno: ſed hic locum non habere ſequentia docent.*

24. RECITARE.] *Tua ſcripta in publico, vt olim ſolet.*

25. IDONEAM MENTEM.] *Aliqui*, mercem.

26. IN ANTECESSVM.] *Vox à foro & argentarijs. ſignificat in antè ſolui, & priuſquam dies ceſſit. Gloſſæ:* Anteceſſum: *πρόχρεων. vult eſſe, dare vel accipere εἰς πρόχρειαν: quod Latinis*, Prærogare, *vel* Præcipere. *Quinctilianus Declamat.* D Quod apud mercatores ſolet, in anteceſſum dedi. *Florus* III. Marius & Carbo, deſperatâ victoriâ, & ne inulti perirent, in anteceſſum ſanguine Senatus ſibi parentabant. *Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Vtitur & noſter, epiſt.* CXVIII. *initio, De Benefic.* IV. *cap.* XXXII.

A

EPIST. VIII.

PENDET *à priore epiſtolâ, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed ſeceßum. à ſuo exemplo: qui relictis alijs, Sapientiæ vacat, & præcepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eße. Denique inſerta ab Epicuro, Libertatem veram à Philoſophiâ dari.*

TV me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientiâ eſſe contentum: vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant [1] in actu mori? Quid? ego tibi videor [2] interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudijs vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigiliâ fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab
B hominibus, ſed etiam à rebus, & primùm à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognoui, & laſſus errando, alijs monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgò placent; quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum [3] ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, ſpe aliquâ oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? [4] inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrûm tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta [5] viſcata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur; habere nos putamus, [6] habemur. In præcipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cùm cœpit tranſuerſos agere felicitas. [7] Aut ſaltem rectis, aut ſemel frueris. * Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, [8] ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Duriùs tractandum eſt, ne animo malè pareat: cibus famem
C ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc vtrùm ceſpes erexerit, an [9] varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt:

EPIST. VIII. 1. IN ACTV MORI.] *Noſter, in Fragmento quod Vita beata adhaſit:* Quid agis Seneca? deſeris partes. certè Stoici veſtri dicunt, Vſque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.

2. INTERIM SEDERE.] *Deſidere, & otioſus eſſe. Suum exemplum obijcienti reponit. Vis videre etiam in ſeceſſu actionem, & in otio negotium eſſe? en me & ſtudia mea. Libri tamen plerique:* Quod ego tibi videor interim ſuadere, in hoc.

3. SVSPICIOSI.] *Nequid, ſpecie boni, mali lateat.*

D 4. INSIDIÆ SVNT.] *Martialis lib. IV. in captatorem:* Qui potes inſidias, dona vocare, tuas.

5. VISCATA BENEFICIA.] *Quæ qui tangit, obhæret. Plinius lib. IX. epiſt. XXX.* Qui ijs potiſſimùm donant, qui donare maximè poſſunt. quos ego viſcatis hamatiſque muneribus non ſua promere puto, ſed aliena corripere.

6. HABEMVR.] *Noſter epiſt. CXIX.* Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. *De Vit. beat. cap. XXII.* Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es. *Valerius:* Proculdubiò hic non poſſedit diuitias, ſed à diuitiis poſſeſſus eſt. *Bionis vetus dictum, in auarum:* Οὐχ οὗτος, ἔφη, τὴν οὐσίαν κέκτη(ται), ἀλλ' ἡ οὐσία τοῦτον: Non iſte bona poſſidet, ſed bona ipſum. *Bona igitur ſententia: ſed libri tamen noſtri,* fallimur: habere nos putamus, hæremus. *& ad viſcum atque aues referri poßit, quæ dum prædam tenere ſe putant, tenentur.*

7. AVT RECTIS.] *Muretus vulgauit,* Aut rectus ſta, aut ſemel fuge. qui hoc faciunt, non euertit. *Sed nos ſcripturam veterem, noſtriq; optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid ſi defecto? Quidam ſcripti, pro* fruêris, *habent* fruere; *alij,* fuere. *Ego non attollo hunc locum, imò depono.*

8. SED CERNVLAT.] *Ergo minus hoc eſt quam* Euertere, *quod præiuit: an maius? Sanè qui cernuum ſe abijcit, præcipitat, &, quod hîc addit,* allidit. Cernulat *autem in Gloſſario explicatur κυβιστᾷ: in caput ſe iacit pronum: &* Cernuus, *πεταυριστὴς, quia ita ſolent per luſum id genus. Solinus, de Tigride:* Notantur frequentiſſimè, in litore, irritâ rabie, cernuari: *cùm aſſequi raptores fœtus ſui non poſſunt. Apuleius* I. Corpus exanimatum in flumen pænè cernuat. *Varro apud Nonium:* Pelles bubulas oleo perfuſas percurrebant, ibique cernuabant *Prudentius:*

Cernuat ora ſenex barbatus, & oſcula figit.

Seruius in hoc Virgilij lib. X. incumbit cernuus armo: In eam partem, quâ cernimus, prolapſum *interpretatur.*

9. VARIVS LAPIS.] *Marmor varij coloris.*

L 1 10. AVRO.]

rereſt: ſcito hominem tam benè culmo, quàm [10] auro tegi. Contemne omnia, quæ ſu- A
peruacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil
eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor,
non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut
tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu [11] candidato vocem & manum
commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque
ſimul tractant. Sed iam finis faciendus eſt, & aliquid, vt inſtitui, pro hac epiſtolâ de-
pendendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum [12] replicamus, cuius hanc vocem ho-
dierno die legi. *Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat* [13] *vera libertas.* Non differtur
[14] in diem, qui ſe illi ſubiecit & tradidit. [15] ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum phi-
loſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam mul-
ta benè dicta referam potiùs quàm noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri
voces putes eſſe, non publicas? Quàm multa poëtæ dicunt, quæ à philoſophis aut dicta
ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent enim hæ quoque B
aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum diſertiſſimo-
rum verſuum inter mimos iacet? quàm multa Publij, non [16] excalceatis, ſed [17] cothur-
natis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad hanc par-
tem, quæ modò fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum à te dici non paullò meliùs, & adſtrictiùs, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum meliùs dictum à te non prætteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

10. AVRO.] *In laquearibus.*

11. CANDIDATO.] *Hoc eſt, quod in eodem argumento noſter, De Tranquill. cap.* III. *dixit*, Extrahere candidatos. *Verba:* Nec enim is ſolus reip. prodeſt, qui candidatos extrahit, & tuetur reos. *adde cetera. Quia enim quaſi latentes*, voce & manu, *vt hic ſcribitur, producit & oſtendit:* Extrahere *ibi ſcripſit. Plinius Panegyrico:* Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum commodares: *in eâdem re candidatorum. Nam vt idem Plinius fatetur (lib.* III. *epiſt.* XX.*) cùm iam comitia per Principem in Senatu haberentur*, exceſſerant manifeſtis illis apertiſque ſuffragijs licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Procurrebant omnes cum ſuis candidatis: *& plura, quæ addit.*

12. REPLICAMVS] *Vt ſolet in vertendo & voluendo libros. Ita mei & meliores: alij* complicamus; *vulgò*, compilamus.

13. VERA LIBERTAS.] *Quæ ea ſit, vide epiſt.* LXXV. *in extremâ.*

14. IN DIEM.] *Vt vulgò ſolet in ſeruis: qui non ſunt liberi, niſi poſt annorum ſeruitutem.*

15. STATIM CIRCVMAGITVR.] *Ad Romanum ritum. quo manumiſſi, manu capiti impoſitâ, in orbem vertebantur. Perſius:* C

Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama.

Horatius:

——— quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Ritus, qui ſignificabat liberos iam eſſe, huc illuc ire poſſe, quò vellent.

16. EXCALCEATIS.] *Quod in mimis & comicis, qui ſocco non cothurno vtebantur.*

17. COTHVRNATIS.] *Tragicis, quorum altiores hi calcei, vt magis ſublimes & auguſtæ eſſent regum aut principum illæ perſonæ. Noſter Epiſt.* LXXVII. Vt cothurnati, ſimul D exierunt, excalceantur & redeunt ad ſtaturam ſuam.

A

EPIST. IX.

*I*TEM *pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imò, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſuâ cauſsâ, vt Epicurei cenſent? Non, ſed potiùs alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſiùs deinde & ſubtiliùs, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiunculæ Stoicæ.*

AN meritò reprehendar in quadam epiſtolâ Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obijcitur [1] Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt [2] animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcitè voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos cum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut [3] inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos [4] & illos intereſt. Noſter ſapiens [5] vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem [6] ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt. Si illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit, ſi quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Quæ ſibi deſunt non deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico, ſed vt poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidem nunquam erit. in ſuâ poteſtate habet, quàm citò reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum artifex ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum citò facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, [7] paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monſtrabo* [8] *amatorium, ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine.* [9] *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantùm amicitiæ vſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. [10] Attalus philoſophus dicere ſolebat, *Iucundius eſſe amicum facere, quàm habere:* quomodo artifici iucundius eſt pingere, quàm pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsâ occupatione. Non æquè delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis ſuæ fruitur: ipsâ fruebatur arte, cùm pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus

D iaceat:

EPIST IX. 1. STILPONI.] *Cuius Zeno auditor fuit, & quædam ab eo hauſit.*

2. ANIMVS IMPATIENS.] *Quorum ſententia animis rigida erat, Sapientem medijs in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. Id ἀδιαφορίαν vocabant, & in hac Summum bonum eſſe. Vide me diffuſè edisſerentem* III. *Manuduct. Diſſ.* VII.

3. INVVLNERABILEM ANIMVM.] *Parum ſcitè exprimit, meo quidem ſenſu. Cur non* imperturbabilem animum *potiùs? cur non vno verbo (licet enim fingere)* imperturbationem?

4. ET ILLOS.] *Megaricos, inter quos Stilpo.*

5. VINCIT QVIDEM.] *Senſum non adimunt Stoici, victoriam donant: vt noſter De Prouid. c.* II. Nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit. *Vide me loco dicto.*

6. SEIPSO CONTENTVM.] *Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* X.

7. PARIA FACIAMVS.] *Nihil reliqui ſit, neuter in alterius ære.*

8. AMATORIVM.] *Gloſſæ veteres explicant, φίλτρον. Idem Latini,* Venenum.

9. SI VIS AMARI.] *Martialis hoc ipſum:*

—— Marce vt ameris, ama.

10. ATTALVS.] *E Stoâ, ſub Tiberio, philoſophus. de quo Epiſt.* CVIII. *& alibi.*

iaceat: non ob hoc quod [11] Epicurus dicebat in hac ipſâ epiſtolâ, vt habeat qui ſibi ægro A
aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodiâ liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus vincula laturum opem: cùm primùm crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, [12] quas *Temporarias* populus appellat. Qui cauſsâ vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re [13] florentes amicorum turba circumſedet: circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, [14] vbi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi vllum in illâ placet præter ipſam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exſilium ſequar, cuius me morti opponam & [15] impendam. Iſta quam tu deſcribis, [16] negotiatio eſt, non amicitia: quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubie B
habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere, illam eſſe inſanam amicitiam: nunquid ergo quiſquam amat lucri cauſsâ? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſsâ coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam, qui illam [17] parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem vndique ſubmouent, & [18] intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantùm animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi [19] Chryſippi quoque C
diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nullâ re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe: contrà, ſtulto nullâ re opus eſt, nullâ enim re ſcit vti, ſed omnibus eget. Sapienti

11. EPICVRVS DICEBAT.] *Eius dogma, Amicitiam ob vſum fructumq́ue eſſe. Verba in Laertio:* Εἶναί τε γίγνεσθαι τὴν φιλίαν, διὰ τὰς χρείας: Eſſe & contrahi amicitiam, ob vſus. *Plutarchus, De amore in liberos:* Θαυμάζεται ἐν τοῖς θεάτροις ὁ εἰπών,

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπον, τίς ἄνθρωπον φιλεῖ;

κατ' Ἐπίκουρον, ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, μήτηρ τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τεκόντας:
In theatris admirationi eſt, qui dicit,

Mercede nam quis hominis, hominem diligit?

Iuxta Epicurum, pater filium, mater prolem, ipſi liberi parentes. *Stoici contrà. & hanc quoque virtutem, vt omnes, ſuâ cauſsâ & pretio colendam. Cicero* III. *de Finib.* Minimè verò probatur huic diſciplinæ *(Stoicæ)* de quâ loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, propter vtilitates adſciſci, aut probari. *Plura nos in Ethicis: & videſis Manuduct.* III. *Diſſert.* XVI.

12. QVAS TEMPORARIAS.] *Temporibus aptas, & cum iis manentes, abeuntes. Ita in Curtio,* Temporaria ingenia: *quæ conſilia & ſeſe pro temporibus mutant.*

13. FLORENTES AMICORVM TVRBA.] *Communis locus. ſed illi nomine amici, non re audiunt. Euripides:*

Ὄνομα γάρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι;

Nomen quidem, ſed rem ipſam amici non habent,
Qui forte triſti non ſe amicos exhibent.

14. VBI PROBANTVR.] *Libri priſci,* vnde probantur. *rectè vtrumuis. Ennius:*

Amicus certus in re incertâ cernitur.

Lucretius:

Quò magis in dubijs homines ſpectare periclis
Conuenit, aduerſiſque in rebus noſcere qui ſint.

Exactio igitur & probatio Amici in re triſti.

15. IMPENDAM.] *Ipſe moriar. Ab hac cauſsâ arguitè Panegyriſtes, Theodoſio:* Humilis hæc virtus D
(Amicitia) dubiumq́ue an virtus iudicabatur, nec Palatijs digna, ſed periculis habebatur.

16. NEGOTIATIO EST. *Cicero* II. *De Nat. Deorum.* Amicitiam ſi ad fructum noſtrum referemus, non erit iſta Amicitia, ſed mercatura quædam vtilitatum ſuarum.

17. PARAT AD BONOS CASVS.] *Sic libri. & ſententia bona, clara. Muretus vocem reſectum iuit, edidítq́ue:* ad caſus. *nec male, ſi tamen hoc Seneca.*

18. INTRA CVTEM.] *Intra ſe. Prouerbiale eſt: vt in Horatio,*

— quoniam in propriâ non pelle quieſſem.

Martiali: — memento
Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. CHRYSIPPI DISTINCTIONEM.] *De quâ ego Manuduct.* III. *Diſſ.* XI.

20 RESO-

A pienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt, ſed
eget nullâ re: egere enim, neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis
ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quàm plurimos, non vt beatè
viuat: viuet enim etiam ſine amicis beatè. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta
non quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem
ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cu-
ſtodiam coniectus, vel in aliquâ gente alienâ deſtitutus, vel in nauigatione longâ retentus,
aut in deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis, cùm [20] reſoluto mundo, & dijs in vnum
confuſis, paulliſper ceſſante naturâ, [21] acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale
quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbi-
trio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem, ſe contentus eſt: & liberos tollit,
ſe contentus eſt: & tamen non viuet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert
illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata dul-
B cedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in otio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocieta-
tis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus,
qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominùs cùm ſit amicorum amantiſſimus,
cùm illos ſibi comparet, ſæpè præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod
Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim captâ patriâ, amiſ-
ſis liberis, amiſsâ vxore, cùm ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interro-
ganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, *Num quid perdidiſſet?
Omnia*, inquit, *bona mea mecum ſunt*. Ecce vir fortis ac ſtrenuus ipſam hoſtis ſui victoriam
vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt.
Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſ-
ſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxâ corporum tranſeunt:
quantò hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit?
Vides quantò facilius ſit totam gentem, quàm vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt
C communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim
ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam ſine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa
verba iactare: & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam
tu boni conſule, etiamſi hunc diem iam expunxi. *Si cui*, inquit, *ſua non videntur ampliſſi-
ma, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt*. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari
videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: *Miſer eſt, qui ſe non
beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo*. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, naturâ
ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies.

[22] *Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.*

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi bea-
tum ſe dixerit ille turpiter diues, ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus
ſuâ ſententiâ fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed
quid aſſiduè. Non eſt autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi
D ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

20. RESOLVTO MVNDO.] *Per conflagrationem ſiue ἐκπύρωσιν Stoicam.*

21. ACQVIESCIT SIBI.] *Chryſippus aiebat*; Solum Iouem manere, omnium Deorum, poſt conflagrationem: ipſum autem recedere in Prouidentiam, atque vnà manere ambos in ſolâ Ætheris ſiue Ignis eſſentiâ. *Volebat nempe Iouem, cum Prouidentiâ, diſponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me* II. *Phyſiol. Diſſ.* XXII.

22. NON EST BEATVS.] *Aliquid ego* II. *Manuduct. Diſſert.* XVII.

Hactenus produxi, & vno tenore per viam iui: vereor vt deinceps ſic poſſim, æquabili induſtriâ & diſquiſitione. Quid vereor? imo non poſſum: ita aſſidui languores, & iam nuper acre illud morbi abiecerunt, & abyciunt, vt ægrè ad hæc talia adſurgam. Confeſſio exprimitur: EIA VALETVDO CEDO, EN MANVM TOLLO.

 A

EPIST. X.

SOLITVDINEM *bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: alijs aliam. Nam mali aut ſtulti maximè in eâ peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palàm poſſis nuncupare.*

SIc eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim. & vide quò iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius [1] Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtolâ feci, cùm vidiſſet adoleſcentulum ſecretò ambulantem, interrogauit, *Quid illic ſolus faceret?* *Mecum*, inquit, *loquor*. cui Crates: *Caue*, inquit, *rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris*. Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, B ne ſolitudine malè vtatur: nemo eſt [2] ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut alijs, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imò quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non inuenio cum quo te malim eſſe, quàm tecum. Repeto memoriâ, quàm magno animo quædam verba proieceris, quàm roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: [3] Non à ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt vnus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet dijs [4] gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: [5] roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpè facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud [6] Athenodo- C rum inueni: *Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cùm eò perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod [7] rogare poſſis palàm*. Nune enim quanta dementia eſt hominum? [8] tur-

EPIST. X. *Et tamen iterùm poſt internallum admoneo: ſed, vt prædixi, non ſic aſſiduam & intentam: Homini homo ignoſce.*

1. STILPONIS AVDITOR.] *Auditor, ſed non aſſecla aut ſectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis vis fuit in dicendo, vt pleroſque ſtudioſorum Megaram ad ſe traxerit. inter eos Cratetem hunc, & Zenonem noſtrum. Laërtius in Stilpone.*

2. EX IMPRVDENTIBVS.] *Nam* vt mali tragœdi, *ait Epictetus*, ſoli canere non poſſunt, ſed cum pluribus: ſic quidam ſoli deambulare non poſſunt. *At bonus poteſt, & bonis cogitationibus meliorem ſe reddere. Ideò Antiſthenes interrogatus*, Quid ex philoſophiâ feciſſet lucri? Τὸ δύνασθαι, ἔφη, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν: poſſe mecum loqui & verſari, *inquit*.

3. NON A SVMMIS LABRIS.] *Sed è pectore & intimo ſenſu. Illud autem prius conuenit in eos, qui, vt Lucianus loquitur*, ἀπ᾽ ἄκρου χείλους φιλοσοφοῦσι: à ſummo labio philoſophantur; *ſiue vt Fauorinus dicebat*, μέχρι τοῦ λέγειν, ἄνευ τοῦ πράττειν: verborum tenus, factorum expertes. *Pulchrè Epictetus, apud Arrianum*, III. *Differt.* XVI. *hos tales increpat*: Et quare, *inquit*, indocti in ſermonibus & perſuaſione efficaciores ſæpè, quàm vos ſunt, ô philoſophi? Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ σαπρὰ ταῦτα ἀπὸ δογμάτων λαλοῦσιν, ὑμεῖς δὲ τὰ κομψὰ ἀπὸ τῶν χειλῶν. διὰ τοῦτο ἄτονά ἐστι, καὶ νεκρά: Quoniam illi ſordentia ſua ex decreto, & animi ſenſu, proferunt; vos autem iſta elegantia à labris. ideoque infirma ſunt, & mortua. *Nota oppoſita iſta*, ἀπὸ δογμάτων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.

4. GRATIAM FACIAS.] *Remittas, non exigas. Epiſtolâ* XX. Hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus.

5. ROGA BONAM MENTEM.] *Id eſt, Stoicè*, Rectam, *ſiue* Perfectam *Rationem: Mentem benè eruditam & factam, indeque ſanam. Ita Perſius, inter publica vota:*

> Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & vt audiat hoſpes. D

Petronius: At ne Bonam quidem Mentem, aut valetudinem petunt.

Iuuenalis:

> Orandum eſt, vt ſit Mens ſana, in corpore ſano.

Propertius:

> Mens Bona, ſiqua dea es, tua me in ſacraria condo.

6 ATHENODORVM.] *De quo ego Manuduct.* I. *Differt.* XII.

7. ROGARE POSSIS PALAM.] *Pulcherrimus hic locus. Mala, nociturа, aut infamia non pudet à Dijs petere; coram hominibus, pudet. Idem noſter, De Benef.* VI. *cap.* XXXVIII. Quàm multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet? quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus? *Idem De Benef.* II. *cap.* I.

Vota

A [8] turpiſſima vota dijs inſuſurrant: ſi quis admouerit autem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

EPIST. XI.

Bene ſperare ſe de amico Lucilij, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à naturâ eſſe, nec vllis præceptis excuti: ac ſequi etiam ſapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: ſemper virum bonum repræſentare nobis, qui coërceat vt pædagogus. Velut illo præſente facere omnia, & loqui.

LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, quan-
B tum ingenij, quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubitò deprehenſus. Vbi ſe colligebat, verecundiam, [1] bonum in adoleſcenté ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto [2] ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cùm ſe confirmauerit, & omnibus vitijs exuerit; ſapientem quoque ſequetur. Nullâ enim ſapientiâ, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vnquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos [3] vitij ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis

Vota homines parciùs facerent, ſi palàm facienda eſſent. adeò etiam Deos, quibus honeſtiſſimè
C ſupplicamus, tacitè maluimus & intra nos precari. *Catullus:*

——— tacito ſuſpendit vota labello.

At contrà vir ſapiens,

——— recti cuſtos, imitator honeſti,
Et nihil arcano qui roget ore Deos:

vt Martialis de illo appoſitè, lib. I. Adde & Horatium lib. I. epiſt. XVI.

8. TVRPISSIMA VOTA.] *Perſius Sat. II.*

At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuiuis promptum eſt, murmurque, humileſque ſuſurros
Tollere de templis, & aperto viuere voto.

Vulgùs, atque adeo primi, tacitis votis ſacrificant, & intra ſe precari. qua? turpia, Moriatur ille, potiar illâ, & quæ palàm non audent. Plutarchus, de Defectu
D *oraculorum:* Apollinem alij de Theſauris, aut Hereditatibus, aut inceſtis Nuptiis conſulunt: vt planè refellatur Pythagoras, qui dixit, Homines, quando Deos adeunt, fieri meliores: Illi verò, quos animi morbos, coram viro grauiore aut ætate maturo, recondere & abnegare decebat; hos detectos & apertos ad Deum deferunt. *Opportunè de Pythagorâ: cuius etiam hoc fuit,* μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι: Oportere clarè & vocaliter precari. *Clemens Alexandrinus IV. Strom.* Τί τοίνυν οἱ Πυθαγόρειοι βουλόμενοι, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσι; Ἐμοὶ δοκεῖν, οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ δύνασθαι τῆς ἡσυχῆ φθεγγομένης ἐπαΐειν, ἀλλ' ὅτι δικαίας ἐβούλοντο δεῖν τὰς εὐχὰς, ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι, πολλῶν συνειδότων: Quid igitur Pythagorei volunt, clarâ voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non poſſet audire tacitè aut ſubmiſsè precantes: ſed quia cenſebant iuſtas debere eſſe preces, & quas nemo vereretur palàm concipere, multiſque conſciis. *Adſpicit huc Macrobius I. Saturn.* Præceptum eſt Philoſophiæ: Sic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dij audiant; ſic cum Dijs, tanquam homines audiant.

EPIST. XI. 1. BONVM IN ADOLESCENTE.] *Et mihi ſemper laudatum.*

Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται:
Queis pudor eſt, plures ſunt ſalui, quàm perierunt:

ait Sapientiæ fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honeſta eſt, eorum imbecilla frons eſt.

2. SVFFVSVS EST RVBOR.] *Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim,* ἰδών ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, Θάρρει, ἔφη. τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα: cernens adoleſcentulum erubeſcentem, Confide, inquit: talis Virtutis eſt color. *Menander:*

Πᾶς ἐρυθριῶν γε χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ:
Quiſquis erubeſcit, cenſeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) Τῶν νέων μᾶλλον ἀγαπᾶν τοὺς ἐρυθριῶντας, ἢ τοὺς ὠχριῶντας: Adoleſcentium magis ſe amare erubeſcentes, quàm expalleſcentes.

3. VITII SVI.] *Nam tale etiam nimius pudor, ſiue* δυσωπία. *Stoici igitur & verbis diſtinguebant, vt ſolent. Plutarchus, De nimiâ verecundiâ:* Οἱ Στωϊκοὶ καὶ τῷ ῥήματι τὸ αἰσχύνεσθαι καὶ δυσωπεῖσθαι τοῦ αἰδεῖσθαι διέστησαν: Stoici & verbo ipſo Pudere, ab eo quod eſt Verecundari, diſtinxerunt. *Ergo illud in vitio, hoc laude: etſi Latinus vix tale diſcrimen.*

mis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & A
plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis,[4] quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. [5] Nihil erat mollius ore Pompeij. nunquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. [6] Fabianum, cùm in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe [7] memini: & hîc mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cùm multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vetari poteſt, non magis quàm accerſi. [8] Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deijciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. [9] Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem vtilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis* [10] *vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tanquam illo ſpectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui [11] non adſpectus tantùm, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & [12] ipſius C
animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.

B

4. QVAM CVM ERVBVERINT.] *Sicut in Domitiano notatur à Tacito,* ſæuus ille vultus, & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. *De eodem Plinius:* Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore ſuffuſa. *Et hunc tacita aut aperta ira ſæpè facit: ideoq́ue ſcitè diſparat Sidonius, in ſuo Theoderico:* Lactea cutis iuuenili rubore ſuffunditur. namque hunc illi crebrò colorem non ira, ſed verecundia facit.

5. NIHIL MOLLIVS ORE POMPEII.] *De quo tamen Salluſtius:* Oris probi, animo inuerecundo: *indignante Lenæo liberto, & ſcriptis vindicante.*

6. FABIANVM.] *Philoſophum & Rhetorem. vide epiſt.* c.

7. MEMINI.] *Vixit enim floruitq́ue, adoleſcente Senecâ, ſub Tiberio.*

8. ARTIFICES SCÆNICI.] *Τεχνῖται διονύσου Græcis: hiſtriones, & id genus. Vide* VII. *de Benef. cap.* XX.

9. IAM CLAVSVLAM.] *Meus bonus liber,* clauſam. *quidni eſſet, vt Summa, Summulas?*

10. VIR BONVS ELIGENDVS.] *Sub quo velut cuſtode viuas. Nimis ſalutare monitum: de quo in epiſt.* XXV. *& ego in Manud.* III. *Diſſ. vltimâ.*

11. NON ADSPECTVS TANTVM.] *Benè ad ſententiam, non ad libros; qui omnes,* non actus: *quod eſſet, non actiones tantùm, ſed cogitationes. Pro priore illâ mente ſcriberem,* tactus: *quod notat ſcilicet præſentem. Etſi quidam monent, in ſuis libris,* non præſens tantùm, *legi. Sed de ipsâ re, Plutarchus habet inter ſigna Profectus:* Si magnorum virorum memoria, in affectu aut perturbatione, ſtatim ſe repræſentet, & immotos nos conſeruet. *Xenophon Socrati hoc tribuit, lib.* IV. *Dict. & Factor.* ὅτι καὶ τὸ μεμνῆσθαι μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι, καὶ ἀποδεχομένους αὐτόν: quòd etiam memoria abſentis plurimum iuuabat eos, qui verſari cum illo ſoliti, & ſermones eius accipere. D
Euripidem huc ducas:

Ἀλλ' ἐνέχει τι σχῆμα, κἂν ἄπωθεν ᾖ
Ἀνὴρ ὁ χρηστὸς, δυστυχοῦντας ὠφελεῖν:
Speciem hoc habet, quòd diſſitus quoque vir bonus,
Iuuare miſeros, & prodeſſe poſſiet.

12. IPSIVS ANIMVM.] *Variant libri. Modius volebat:* ipſius ante ſe ferens animum vultus. *Ego probem, cum eo & quibuſdam,* ipſius animo ante te ferens vultus: *id eſt, eius vultus & imaginem animo præferens, ac proponens, quaſi præſentis. Alij tamen libri:* ipſe animum ante ſe ferens vultus: *id eſt, qui robur & virtutem vultu prætulit.*

EPIST.

A

EPIST. XII.

F**ACETE** *de ſenectute ſuâ narrat, & in villâ ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitiâ, nec triſtem eam, imò iucundam eſſe, & vitijs minùs opportunam. Omnem vitam breuem: ſed qualemcumque, vſu faciendam noſtram, & manum illi iniȷciendam. Cottidie dicamus, & cenſeamus,* Vixi.

QVOCVMQVE me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Venetam in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificij dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami? quàm triſtes & ſquallidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat [1] per Genium meum, ſe omnia facere, in nullâ re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & meritò [2] ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas [3] ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. [4] Profectò, inquam, iſte delirat. [5] Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. [6] dentes illi cummaximè cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi [7] ſenectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illâ ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma, [8] cùm fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt, iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in [9] extremâ regulâ ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt,

B

C

EPIST. XII. 1. PER GENIVM MEVM.] *Libri ferè,* Genium ſuum: *nec damnes. Vulgatum iurare, vel adiurare, per Salutem ſuam & Genium: quem interpretatur Chariſius,* τὴν ἑκάστου τύχην, cuiuſque, Fortunam. *In Apuleia:* Per fortunas Genioſque veſtros. *Sed & per alterius Genium, præſertim Principis, aut Domini ſui: vt in Propertio,*

Exuitur, Geniumque meum proſtratus adorat.

Et plura exempla alijs iam notata.

2. AD OSTIVM ADMOTVS.] *Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi, pedibus & facie foras verſis. Itaque ludit, & ait: Meritò iſte ianitor eſt, & oſtium ſeruat: nam mox ita locandus, & efferendus. Virgilius adſpexit, lib.* VIII.

— recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis.

Plura ἐγὼ I. *Elect. cap.* VI.

D

3. SIGILLARIA AFFERRE.] *Dies poſt Saturnalia, itemq́ ipſa munera (quia ſigillis olim conſtabant) quæ pueris ſollenne afferre,* Sigillaria *dicta. Suetonius Claudij cap.* V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe: *atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus ferè mittere, & amatores amatis.*

4. PROFECTO, INQVAM.] *Diuinabam,* perfectè.

5. PVPVLVS, ETIAM.] *Eſt puer, ſiue paruus pupus: & conuenit hic, quia faciebat ſerui delicijs luſibuſq́ Seneca fuiſſe. Tamen veteres,* vetulus: *alij,* populus. *Lego autem,* & iam, *diuulſim.*

6. DENTES ILLI.] *Iocus iterùm. nam & pueris ſeptuennibus dentes cadunt, itemq́ ſenibus. Noſter epiſt.* LXXXIII. *hac ipsâ re ludens:* Earinus puer ait nos eamdem criſim habere: quia vtrique dentes cadunt.

7. SENECTVS MEA.] *Non tam grauis, quàm* ὑποφορᾶς *facit. Vitam vide.*

8. CVM FVGIVNT.] *Iam cedentia ætati, & abeuntia. vt* Vinum fugiens.

9. EXTREMA TEGVLA.] *Quaſi lapſui vicinam. Nam inſtabile ibi & ſuſpenſum veſtigium, in extremis dica tectis. Alij ad guttam adſpectum putant, quæ caſura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ eſt* regulâ. *Interpretar* lineam extremam, *quæ in Stadijs ſolita duci, curſus finis. Seneca noſter epiſt.* XLIX. Admoueri lineas ſentio: *atque ibi vide. Sanè has tales lineas Græci etiam* κανόνας, *& Latini* Regulas *dicebant. Statius:*

Vt ruit, atque æquum ſummiſit regula limen.

Etiam Caßiodorus III. *Variarum. Ait autem hîc Seneca,* Stantem in extremâ regulâ: *ſicut de Irâ* I. *cap.* XI. Imperium in extremo ſtabat. *Et alibi:* In vltimo gradu poſitus.

10. FV-

ce eſt, cupiditates [10] fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos ha- A
bere. Primùm iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quàm ſeni: non enim citamur [11] ex
cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, [12] vt improbè vnum diem ſperet. Vnus autem dies,
gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos maiores mino-
ribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem extre-
mum. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo ad-
ſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione
vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum:
ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideò Heracletus, cui cogno-
men Scotinon fecit orationis obſcuritas: *Vnus*, inquit, *dies par omni eſt.* Hoc alius aliter
accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt viginti qua-
tuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies per-
didit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſi-
mi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mun- B
di vices. [13] Planiora facit iſta nox aliàs contractior, aliàs productior. Itaque [14] ſic ordi-
nandus eſt dies omnis, tanquam [15] cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam.
[16] Pacuuius qui Syriam [17] vſu ſuam fecit, cùm vino & illis funereis epulis [18] ſibi paren-
tauerat, ſic in cubiculum ferebatur à cœnâ, vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſympho-
niam caneretur: [19] βεβίωκε, βεβίωκε. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex malâ con-
ſcientiâ faciebat, nos ex bonâ faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilareſque dicamus,

Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.

Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſ-
ſor, qui craſtinum ſine ſolicitudine exſpectat. Quiſquis dixit, Vixi, quotidie ad lu-
crum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine vllo ad me peculio ve-
niet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac vo-
ce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? *Malum eſt in neceſſitate viuere. ſed
in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt.* Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem C

vix

10. FVGASSE AC.] *Mei & Gruteriani*, fatigaſſe. *Omnino ita fuit: in curſu ſcilicet manet: & ſenex in extremâ lineâ, reliquit à tergo voluptates ac fatigauit.*

11. EX CENSV. *E tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioreſq́; notati, & cuiuſque adeò annus. Talis autem citatio in Militiâ & Dilectu obtinebat: at non, inquit, in morte.*

12. VT IMPROBE.] *Alij cum negatione*, vt non improbè. *Vulgatum eligam: & quiſque ſenex, ſaluâ fronte vnum diem ſperet: quid ſi annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem:* Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere.

13. PLANIORA.] *Quidam* Planera: *at ſcripti ferè*, plura; *itemq́;* non, *vbi* nox *ſcribitur. Ego concinnem.* Plura facit iſta non alia, aliàs contractior, aliàs productior. *Plures ſunt, inquit, dies, at non diuerſi: etiamſi ſpatio diſſident.*

14. SIC ORDINANDVS DIES.] *Horatij præceptum:*

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Muſonius: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστῶσαν ἡμέραν καλῶς βιῶσαι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: Non eſt præſentem diem bene transfigere, niſi qui propoſuit velut vltimam illam tranſigere.

15. COGAT AGMEN.] *Bene, à militiâ. nam vltimi ſunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus*, cogat alium.

16. PACVVIVS.] *Quis iſte, quæro. Proprætórne Syriæ fuit? appáret, & quidem annos plures, ſub Tiberio: cui hoc proprium, continuare imperia. At nullum ego* Pacuuium *ſub eo Syriæ Præſidem, ſed* Pomponium, *cognomine* Flaccum *reperio. qui videtur ſtatim à Germanici morte Syria præfectus, tenuitq́; annos circiter tredecim. Nam obijt anno vrbis* DCCLXXXVI. *cepit, vt videtur*, DCCLXXIII. *Alium equidem illis annis non obſeruare memini, qui eam rexerit. At de morte Liuius. Tacitus* VI. *Annali.* Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ. *De electione, Suetonius Tiberij cap.* XLII. *Huic autem ſucceſſit mox L. Vitellius, & tenuit ad Caium: vt nec eſſe quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illos annos, quam* Pomponius: *quem tamen non auſim in Senecâ ſubſtituere. An ſi fortè* Pacuuius *ille, non Præſes, ſed Procurator Cæſaris, ibi fuit?* D

17. VSV SVAM FECIT.] *Ob diuturnum ibi imperium, vt dixi, & moram.*

18. SIBI PARENTAVERAT.] *Alluſum ad conuiuia funerum. ſicut ab eodem epiſt.* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Et de Vitâ beatâ, cap.* XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. Βεβίωκε.] *E quibuſdam libris*, βεβίωται. *Cicero ad Atticum:* Homini non recta, ſed voluptaria quærenti, nónne βεβίωται? *id eſt*, Vita acta eſt?

2 NEMO

A vix multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quòd [20] nemo in vitâ teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? [21] Quod verum eſt, meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

EPIST. XIII.

FORMAT *pulchrè aduerſus fortuita, & robur donat. Maximè autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & præcipe ventura: à Deo ſunt, & in bonum.*

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam [1] inſtrueres te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi: & multò B magis, poſtquam cum illâ conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas. quæ nunquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propiùs acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius [2] obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam [3] ſugillatus eſt. Ille [4] qui ſudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magnâ ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpè iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior reſtitiſti. [5] multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quàm quæ premunt: & ſæpiùs opinione, quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoicâ linguâ, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, leuia eſſe, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cùm illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquam ventura ſint, certè C nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quàm debeant: quædam antè torquent, quàm debeant: quædam torquent, cùm omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuerſiâ eſt, & [6] litem conteſtatam habemus, in præſentiâ differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe contendes, ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſteà videbimus, vtrùm iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtrâ: illud præſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientiâ tuâ deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optimè noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quòd trepident, quòd contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quàm mala? Ipſe te interroga: Nunquid ſine cauſsâ crucior,

&

D

20. NEMO IN VITA TENERI.] *Tragicus:*
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

21. QVOD VERVM EST.] *Meus ille liber*, Quod ſecurum.

EPIST. XIII. 1. INSTRVEREM TE.] *Alij libri*, inſtrueres te. *Velim*, inſtruerêre.

2. OBRVSSA EST.] *Quidam libri*, Hæc eius probatio obtruſa eſt: *è quo poßis*, probatio & obruſſa eſt. *Sed prius illud interpretatio videtur. neque enim aliud* Obruſſa (*Moneta verbum*) *quàm auri per ignem examen, & depurgatio. Suetonius Nerone, cap.* XLIV. *ibi Scholiaſta.*

3. SVGILLATVS EST.] *Gloſſæ veteres:* Ὑπωπιάζεις, Sugillatus. *Iterumq́:* Sugillat, πλήσσει, ὑπώπια ποιεῖ: percutit, vibices facit. *Nam* ὑπώπια *propriè ſub oculis, & in genis*, ἐκχυμώματα: *quæ pugilibus crebra ab ictu.*

4. QVI FVDIT SANGVINEM.] *Priſci libri*, qui vidit: *rectè. Noſter De Prouid. cap.* IV. Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpè viciſſe poſt ſanguinem.

5. MVLTVM ADIICIT SIBI.] *Creſcit, & vt vetus poëta,*
—— vireſcit vulnere virtus.

6. LITEM CONTESTATAM.] *Nos Stoici cum Epicuréis, alijſq́; quibus Dolor eſt malum: at nobis Indifferens.*

7. QVÆ

& mœreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? A Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut vtriſque. De præſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec vllus ex iniuriâ dolor eſt: videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum eſt. Primùm diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, [7] quæ conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. citò [8] accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fugâ pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quàm lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. B Quàm multa non exſpectata venerunt, quàm multa exſpectata nunquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis citò dolebis, cùm venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipsâ ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hîc prudentia proſit, hîc robore animi euidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, [9] ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. C Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias metus; nihilominùs in hanc partem potiùs inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cùm illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cùm cœpit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam lenibus remedijs te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porrò ſi veniet? videbimus [10] vtrùm veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum [11] Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem de-

traxe-

7. QVÆ CONFICERE BELLVM.] *Ad Liuij hæc verba dicas adſpectum, libro* XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metúmve impellunt animos.

8. ACCEDIMVS OPINIONI.] *Atque ita mala præcipimus, male. Bis terque enim ita miſeri: quod pulchrè Diogenes, in Stobæo:* Πάντα μὲν οὖν τὰ δεινὰ πέφυκε μᾶλλον ἐκπλήττειν τοὺς προσδεχομένους, ἢ λυπεῖν τοὺς πειραθέντας. Ὁ δὲ φόβος οὕτω χαλεπός ἐστιν, ὥστε πολλὰ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον: Omnia grauia magis percellere ſolent eos qui futura præcipiunt, quàm qui iam patiuntur. Metus enim adeò improbus eſt, vt multi quod venturum videtur, anticipent. *Euripides pariter:*

Ἧσσω τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ' ἡμέραν,
Ὡς τοῦ γε πάσχειν τοὐπιὸν μεῖζον κακόν:

Quod eſt futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exſpectando, quàm patiendo, ſit. D

9. SPE METVM TEMPERA.] *Alterum alteri miſcendum eſt, vt præcipit ipſe epiſt.* CIV. *Sed & notabile.* Philoſophos fuiſſe, qui Elpiſtici Græcis ſunt appellati, qui vitam potiſſimùm Spe contineri affirmabant: eaque abſciſsâ, & oblectatione, quæ ex eâ oritur, vitam non poſſe tolerari. *Videntur illi Summum bonum in Spe poſuiſſe. Plutarchus hæc de ijs, Quæſt. Conuiual.* IV. *cap.* IV.

10. VTRVM VENIET.] *Quidam libri,* vter vincat: *alij,* vtrùm vincat. *Tum ego legerem,* vtrùm vincet: *me ſcilicet, qui obſtabo.*

11. SOCRATEM FECIT.] *Libri ferè:* confecit. *An fortè rogando,* non fecit?

12. Et

A traxeris gloriæ. Nimiùm diu te cohortor, cùm tibi admonitione magis, quàm exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à naturâ tuâ ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eò magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere.* Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cummaximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quàm ſenex viuere incipiens? Non adijcerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi [12] & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV.

B

PRVDENTISSIMA *epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maximè hanc vltimam, quæ à potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia docet: & breuiter ipſe.*

FATEOR inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, [1] ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimiùm timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumelijs obijcit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius [2] diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cùm exiget ratio, cùm dignitas, cùm fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominùs, quantum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantùm
C pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex alienâ potentiâ impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & [3] turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominem, qui [4] per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum [5] actis curribus membra; illam [6] tunicam, alimen-

12. ET LAVDARE.] *Meus*, adlaudare: *probè.*

EPIST. XIV. 1. SERVIENDVM NEGO.] *Nam*
D *vt Salluſtius*, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. *Chryſippus autem (in Claudiano Mamerto, De ſtatu Animæ, lib. II. cap. IX.)* ab ipſo penè principio ſui operis, Animo dominandi ius tribuit, corpori legem ſeruitutis imponit. *Scilicet hoc inter fundamenta Sapientiæ (Simplicius in Epictetum)* vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eóque non vt parte, ſed inſtrumento vtatur. Qui aliter; ὁ πολὺς ἄνθρωπος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm re ipſâ.

2. DILIGENTISSIME CVRA.] *Nam, ait Epictetus Diſſert. XI. lib. IV.* ſi equum Natura tibi credidiſſet, non prorſus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tanquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito ne quis auerſetur, ne quis abhorreat. *Et in ſummâ, artifex eſt vtile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. TVRBAM FERARVM.] *Priſco ritu, quo homines beſtijs obijciebant in Amphitheatris.*

4. PER OS EMERGAT.] *Quod Græci σκολοπίζειν dicunt, ſiue.* Palo infigere: *familiare ſupplicium hodie Aſiaticis. Scripſi in de Cruce, lib I.*

5. ACTIS CVRRIBVS.] *Non malè. nam ad Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actu equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripſi ferè,* crurribus. *Id quoque rectè. cùm homines arboribus curuatis innexos brachijs pedibuſque, tum in rectum ijs dimiſſis, diſcerpunt. Scythis paſſim vſurpauit, atque etiam Alexander in Darij interfectore.*

6. TVNICAM, ALIMENTIS.] *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè* Culleum *appellet. Ait* tunicam fuiſſe ex ſparto, in modum cruminæ factam, & ſolitam liniri pice & bitumine. *Hanc miſeros illos induebant, & in eâ ſic vſtulabant.* Moleſtam

Mm tuni-

alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſæuitia eſt. A
Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quò plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientiâ reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minùs graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum [7] ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri, interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras prouocabit: imò declinabit, non aliter quàm in nauigando procellam. Cùm peteres Siciliam, traiciſti fretum. temerarius gubernator contempſit [8] auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & [9] in vertices cogat. [10] non ſiniſtrum petit littus, ſed id, [11] quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longè ab illâ regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primùm cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo [12] eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primùm [13] nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: [14] plures computant, quàm oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſâ viâ pauperi pax eſt. [15] Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inui-

tunicam *vulgò appellabant. vt Martialis, lib.* X.

Nam cùm dicatur, tunicâ præſente moleſtâ,
Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et Iuuenalis:

Auſi, quod liceat tunicâ punire moleſtâ.

Quidni moleſtâ, *in quâ lentâ igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres:* Iam & ad ignes quidam ſe auctorauerunt, vt certum ſpatium in tunicâ ardente cõficerent. *Sæuiter ludebant hac talia, & ſæpè tum argumẽto: vt ſiquis Herculem Oetæũ repræſentaret. Idem Afer, in Apologetica:* Et qui viuus ardebat, Herculem induerat. *Alia etiam vſtulandi ratio in Amphitheatrũ, & cathedrâ ferreâ ignitâ, in quâ collocabãtur. O ingenia ſæuitia! Euſebius Cæſarienſis, de Attalo martyre, lib.* V. *cap.* I. Ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ὑπετέθη καθέδρας, καὶ ἐκνισᾶτο: In ferreâ locatus eſt cathedrâ, & amburebatur. *Max hoc inſtrumentum, aut ſimile,* τήγανον *appellat, quaſi ad* frigendum *&* torrendum.

7. SVPPVRATIONES.] *Plures libri,* ſuſpirationes. *An non* Aſthma *dictum volunt: quod ipſe epiſt.* LIV. Suſpirium *interpretatur? Et tentatum ſe eo genere morbi oſtendit; & nihil moleſtius adfirmat. Itaque poteſt hîc teneri, & intellegi: etſi* Suppurationes *etiam nata, & Græcorum* φθίσεις.

8. AVSTRI MINAS.] *Vide Cauſol. ad Marc. cap.* XVII.

9. IN VERTICES COGAT.] *Ea natura eius loci, &* Charybdim mare verticoſum *Plinius appellat. Vide infrà epiſt.* LXXIX.

10. NON SINISTRVM.] *Vbi Scylla eſt, verſus Pelorum. Virgilius:*

Dextrũ Scylla latus, læuũ implacata Charybdis
Obſidet.

Quod ita eſt, Siciliæ reſpectu: & ſiquis ex eâ ſoluat. At qui ex Italiâ, læuam *Scyllam habent,* dextram *Charybdim: ſi media vtriuſque, vt ſolent, nautæ tenent.* C

11. QVO PROPIOR CHARYBDIS.] *Obſerua de* temerario gubernatore *hæc dici, & qui* Auſtri minas, *ipſamq; Charybdim contemnit. Itaque propiùs etiam ad eam ſe admouet: & quaſi prouocat pericula, vt quidam* potentium iras. *At cautior ille, inquit, minimè: & quæ ſequuntur.*

12. EAM PETERE.] *Libros ſecutus ſum potiùs, quàm Muretum, qui* eam fugere *vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palàm ſecuritatem: quia ſic videmur fugere potentes (ſubducendo nos, & remouendo:) quod eſt tacitè eos damnare.*

13. NIHIL INDE CONCVPISCAMVS.] *Libri plerique,* nihil inde concupiſcamus. Rixa eſt inter D
competitores. *Tolerabilius, quàm quod vulgò; fateor: ſed quid tamen illud,* inde, *erit? Meus liber optimè,* nihil idem. *Dele* max, vnde.

14. PLVRES COMPVTANT.] *Id eſt, lucrum ex eo facinore eventurum præponunt: & idea magis, quàm odij ergô, ſuſcipiunt. Seneca De Benef.* V. Quotuſquiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? *Argutè. vt non ſimul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.*

15. TRIA DEINDE.] *Inter præcepta Metrodori lego:* Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ. τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ καραφυλακεῖται: In ciuitate neque vt leo, neque vt culex educare. Hic enim calcatur, illi inſidiæ parantur. *Duo dixit, Odium & Contemptum: medium omiſit.*

16. CAL-

A Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum [16] calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus: non minùs contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, [17] infularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Nunquam in tantum conualeſcet nequitia, nunquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterùm philoſophia ipſa tranquillè modeſtèque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bellum ciuile ſententiâ ſuâ reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui alijs
B Pompeium offendentibus, alijs Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrùm Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſtâ contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. [18] Quid tuâ, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam [19] rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cùm modò per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, [20] & portandus extra forum traheretur, modò è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſteà videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à republicâ excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vllâ potentioris offenſâ. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quàm in homine temperante bo-
C nam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quantò huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpiùs. Ars ei conſtat, qui [21] per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtrâ ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me [22] ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. [23] non damnatur latro, cùm occidit.

Nunc

16. CALCARI NOLVMVS.] *Aſſentior Modio,* calcare *Timemus inuidiam, & magni eſſe ad opprimendum: ita ipſi mox opprimi opportuni.*

17. INFVLARVM LOCO.] *Dignitatum & honorum. Vide ad Heluiam, cap.* XIII.

18. QVID TVA, VTER.] *Variè hic locus ſcribitur, atque interpolatur, vt ſolent acuta. Vera lectio mi-*
D *hi iſta:* Quid tuâ vter vincat? poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Ecce, inquit, duo ſunt, & vterque de imperio & potentiâ ſuâ certat, alio titulo. Poteſt ex his duobus melior videri (Pompeius ſcilicet) dum vincit, non poteſt dum vicit. Nam victor animum reſerabit, & ſucceſſus malitiam eliciet, adhuc repreſſam. Planè idem in Lucano Brutus, ad ipſum hunc Catonem, vbi diſſuadet pariter bello intereſſe:*

* ——— quòd ſi pro legibus arma
Ferre iuuat patrijs, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neque Cæſaris hoſtem,
Poſt bellum VICTORIS habes.

Libertatem & leges tueri, vterique præfert: ſed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hoſtis.

19. RAPINAM REIP.] *Verè. nam hinc Cæſar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij diſtrahebant, diripiebant. Muretus tamen,* ruinam, *maluit, præter libros.*

20. ET PORTANDVS.] *Conſenſu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, ſed portandus: vt violenta magis vis oſtendatur. Seneca De Conſtant. Sapientis, cap.* I. Quòd Catoni diſſuaſuro legem toga in foro eſſet erepta, quodque à roſtris vſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias contumelias pertuliſſet. *Illa & me vide.*

21. PER ORNAMENTA.] *A gladiatoribus eſt: quorum arma ſic dicta. Ego in Saturnalibus, II. cap.* XVII.

22. SENTENTIAM NON DO.] *Non permitto vt de me iudicet, ſed Ratio.* * Lib. II.

23. NON DAMNATVR.] *Quò hæc ſpectent, non video. Imò nec vera ſunt, & omnino damnatur latro cùm occidit. Putarim ſic hæc cum prioribus legenda.* At aliquid vexationis afferet, aliquid aduerſi. Non damnatur latro, cùm occidet. *Futuri verbo legit.*

Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aureâ te ſtipe implebo. Et quia facta A eſt anti mentio, accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitijs fruitur, qui minimè diuitijs indiget.* Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illâ officinâ. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, [24] kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV.

Ad curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce. B

[1] Mos antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adijcere: *Si vales, benè eſt.* Rectè [2] & nos dicimus: *Si philoſopharis, benè eſt.* Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quàm furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris benè valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minimè conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cùm tibi feliciter [3] ſagina ceſſerit, & tori creuerint: nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nunc, quòd maiore corporis ſarcinâ animus eliditur, & minùs agilis eſt. Itaque quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primùm exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit: deinde, copiâ ciborum [4] ſubtilitas animi C impeditur. Accedunt peſſimæ notæ [5] mancipia in magiſterium recepta, homines [6] inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi benè deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis altius [7] ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, [8] vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus

legendum, Afferet: *& hoc pro priore ſenſu. Fortaſſe aliquid aduerſi: ſed ne occupa aut damna, niſi cùm factum. In mea libro erat:* Nam damnatur. *Siquis melius, donet.*

24. Kalendarivm.] *Librum pecuniæ fænebris, quæ per Kalendas exigebatur, ſoluebaturque. Vide epiſt.* LXXXVII.

EPIST. XV. 1. Mos antiqvis.] *Plinius lib.* I. *epiſt.* XI. Vel ſolum illud ſcribe, vnde priores incipere ſolebant: Si vales, benè eſt, ego valeo.

2. Et nos dicimvs.] *Malim,* dicemus.

3. Sagina cesserit.] *Nam athletæ certa victu vtebantur, corpori viribuſque augendis. De qua Hier. Mercurialis, medicus & amicus mihi inter primos adfatim, lib.* I. *de Arte Gymnaſticâ, itemque Budæus ad Pandectas, & in Agoniſtica* III. *Petrus Faber.*

4. Svbtilitas animi.] *Veriſſimè. & Ariſton ſcitè Athletas aſſimilabat* τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσιν, ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιθίνους, columnis quæ ſunt in gymnaſio, pariter nitidos & ſaxeos: *id eſt ſine ſenſu. Magis etiam Diogenes Cynicus, qui* ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσιν, ἔφη, Ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ᾠκοδόμηνται: interrogatus, quare Athletæ ferè ſine ſenſu aut mente eſſent? Quia, inquit, ex ſuillis & bouillis carnibus conſtant. *acutè ad ſtuporem animalium alludens, & ijs aptans, qui veſcebantur. Galenus etiam de Athletarum ſaginâ, & ab eâ ſtupore, idem fatetur: additque,* Καὶ τοῦτο πρὸς ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ᾄδεται, ὡς γαστὴρ ἡ παχεῖα τὸν νοῦν οὐ τίκτει λεπτόν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Verſum indicat prouerbialem:* D

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

5. Mancipia in magisterivm.] *Aliquot libri,* magiſtratum: *eodem ſenſu. Indicat Græculos magiſtros.*

6. Inter olevm et vinvm.] *Vnguntur, & bibunt.*

7. Ieivno gvttvre ingesservnt] *E ſuis quidam:* multum potionis altius in ieiunum guttur regeſſerunt. *Nihil equidem muta. ſententiam autem vide & hauri, ex epiſt.* CXXII. *&* LXXXVIII.

8. Vita cardiaci est.] *Notum* καρδιαλγίαν *dici, in ore ſtomachi vitium, ab humore acri vellicante*

A corpus, & [9] ſine morâ laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & [10] cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) [11] ſaliaris, aut (vt contumelioſiùs dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, [12] vſu fit facile. Quidquid facies, citò redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æſtus impedit, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animò: ita tamen vt non reſoluatur, ſed remittatur. [13] Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te [14] per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos, quos noua artificia [15] docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet,
B & intantum procedet, inquantum eius audaciam [16] patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à ſummâ contentione vox tua incipiet? Vſque adeò naturale eſt, paullatim incitari, vt litigantes quoque à ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim *Quiritium fidem* implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modò vehementius fac vitijs conuicium, modò lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. [17] Modeſta, cùm receperis illam reuocaris̀que, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico [18] more deſæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: [19] mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur*. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſuprà. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? [20] Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè nunquam ſatiatura, præcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil
C poſce-

licante & rodente. Itaque Dioſcorides id dixit στομάχου δηγμούς, *& Plinius interpretatus*, Stomachi roſiones: *Celſus* Cardiacum morbum *deſcribit, libra* III. *cap.* XIX nimiam imbecillitatem corporis, quod ſtomacho languente, immodico ſudore digeritur. *En tibi, de* ſudore. *De* potu, *in eodem*: imbecillitati iacentis vino ciboque ſuccurrendum. *& id ſæpiùs. Spectat eò & Iuuenalis, Sat.* V.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat,
Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.

Cardiaco, *cui medicina ſcilicet à calido vino.*

9 SINE MORA LAXENT.] *Alij libri*, laſſent.

10. CVM ALIQVO PONDERE.] *Qua ſine Halterum etiam vſus in exercitijs. Vide epiſt.* LVI.

D 11. SALIARIS.] *Sublatis pedibus, & alternantibus, identidem repetitus. quem Salij ſacerdotes in pompâ & geſtatione Ancilium vſurpabant: eumdemq́; ferè fullones.*

12. VSV FIT FACILE.] *Pinciani lectio vetus:* Quemlibet ex his elige, vſu rudem, facilem. *Quemlibet, nempe ſaltum: nec arte eum compone. Meus liber & quidam*, Quodlibet *retinent; & tum*, vſum facilem rudem. *Dubites an non*, vſu facile reddes: *etſi Pinciano magis adhæream.*

13. GESTATIO.] *In eſſedo. de quo exercitij genere, & fructu, ſcripſi in epiſtolâ quâdam (Centuriâ Miſcellaneâ) ad Abrah. Ortelium.*

14. PER GRADVS ET CERTOS MODOS.] *Vt phonaſci ſcilicet praſcribebant: quibus non alligat nos Seneca.* Gradus *autem in voce, adſcenſus deſcenſusq́; ſiue elatio, demiſſio. Fabius:* Ab imâ ad ſummam vocem multi ſunt gradus. *At* Modi, *qualitatem magis ſpectant.*

15. DOCVIT FAMES.] *Satyricus hoc ipſum:*

Græculus eſuriens, in cælum, iuſſeris, ibit.

16. PATIENTIÆ LENITATE.] *Meus & quidam*, patientiæ crudelitate. *Verum erit*, patientiâ & credulitate.

17. MODESTA, CVM RECEPERIS] *Vox*, modeſta, *abeſt optimo libro: & ego expungam.*

18. MORE DESÆVIAT.] *Idem*, deſeruiet. *An fortè*, deſeruiat?

19. MERCEDVLA, ET MVNVS.] *Mira hîc varietas. Alij libri*, mercedula & vnum Græcum. *Alij*, mercedulæ & vnus græcus. *Meus*, mercedula & minus gratus. *Putarim equidem iunctim hæc legenda:* Detraxi tibi non puſillum negotium mercedulæ, & vnius Græci. *Vel ex meo*, mercedulæ, & magiſtratus. Ad hæc beneficia accedet ecce inſigne præceptum. *De ſententiâ mihi penè liquet ſic eſſe. En, inquit, diſſertatiunculâ iſtâ commodaui tibi, & moleſtiam detraxi. quam? Mercedis, & Græculi magiſtri. Docui te ſine magiſtro, ſine ſtipendio exerceri. Aliter ſolebant. vt Plinij Panegyrica:* Cum exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, ſed Græculus magiſter adſiſtit. Ij Progymnaſtæ *dicebantur, vt in Epiſt.* LXXXIII. Exercitores *Plauto.*

20. BABÆ ET IXIONIS?] *Meus*, Habæ & Iſionis? *Nota fatuitatis homines ab illo auo fuiſſe, eſt ſuſpicari.*

 21. COGI-

poſcere, quàm magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortunâ pendêre. Subinde itaque, Lucili, quàm multa ſis conſecutus, recordare: cùm adſpexeris quot te antecedant, [21] cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quam multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? [22] te ipſe anteceſſiſti. finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc haurientium ſitim concitant, [23] & inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta [24] ſors voluit, quare potiùs à fortunâ impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non ſit, propè ab vltimo eſt. A

EPIST. XVI.

B

PHILOSOPHIAM *vitæ neceſſariam, ſed illam veram, eſſe: quæ in factis ſit, & profectu. Diſponi ab eâ actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parêre, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundum naturam qui viuit, diues: ſperne opinionem.*

LIQVERE tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitam [1] perfectâ ſapientiâ effici, ceterùm tolerabilem etiam inchoatâ. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altiùs quotidianâ meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quàm vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec [2] bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus [3] verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè ſcrutare, & obſerua. Illud ante omnia vide, vtrùm in philoſophiâ, an in ipſâ vitâ profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: [4] non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliquâ oblectatione conſumatur dies, vt dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, [5] ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis hotis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt C

21. COGITA QVOT SEQVANTVR.] *Sapiens, & cottidiani vſus, monitum. Non proſpice tantùm, ſed reſpice. Phauorinus benè:* Τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα, χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας. Eum qui tranquillè volet agere, oportet in bonis quidem rebus adſpicere ad eos qui minora aſſecuti ſunt; in malis, ad eos qui maiora. *Aliter plebeium ingenium:*

Nec quod habet, numerat, tantùm quod non habet, optat: *vt ait Manilius.*

22. TE IPSE ANTECESSISTI.] *Ex humili enim ſurrexiſti, è plebe eques factus, & nunc Cæſaris Procurator.*

23. ET INVITANT SPECIOSI.] *Aliquot libri,* imitantur ſpecioſos. *Neſcio an,* irritantur ſpecioſo apparatu. *Irritantur, nempe qui amant.*

24. SORS VOLVIT.] *Libri plerique,* ſors induit: *lego* inducit, *vel* includit.

EPIST. XVI. 1. PERFECTA SAPIENTIA.] *Optanda magis, quàm aſſequenda. Formant Stoici, non oſtendunt. Vide me ſuper his gradibus, Manud. II. Diſſert. VIII. & IX.*

2. BONA MENS SIT.] *Quæ firma eſt, & fiduciam ſui habet: voluntas bona quidem Stoicis, ſed mutabilis. Itaque Bona Mens eſt, velle, ſcire, tenere Bona.* D

3. VERBIS OPVS NON EST.] *Commoda ſententia, ſed ab Eraſmo, qui verba iſta infarſit. Nam libri:* verbis haud affirmatis, nec tamen longis. *Meus,* verbis audax ſummatis, nec tamen longis. *Quidam:* verbis haud aſſumatis. *Quid lateat, me latet.*

4. NON IN VERBIS.] *Non hercules.* & mendacium incongruens, atque ineptum eſt, non in pectore, ſed in labijs habere bonitatem, *ait Lactantius. Ne ergo* virtutem verba pute…, vt Lucum ligna: *nec oblectationem ex philoſophiâ, ſed fructum para.*

5. SEDET AD GVBERNACVLVM.] *Ex meo libro,* Sed & gubernaculum eſt: *etſi illud non muto.*

6. SI

A prodeſt philoſophia,[6] ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt,[7] ſi caſus imperat? Nam & mutari certa non poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illò nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus animi fiat, quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi benè te noui, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non eſt quod
B miretis animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid benè dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: *Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpurâ veſtiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantùm habere tibi liceat, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falsâ opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Viâ eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe ergo te à vanis: & cùm voles ſcire, quod petis, verùm naturalem habeat, an [8] cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

C

EPIST. XVII.

PHILOSOPHIAM *autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditiùs philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.*

PROIICE omnia iſta, ſi ſapis, imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt[1] ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cùm hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. necdum ſcis, quantum vbique nos
D adiuuet: quemadmodum & in maximis ([2] vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in concilium: ſuadebit tibi, ne[3] ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſtâ dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitêre diuitiæ: pau-

6. SI FATVM EST?] *Vt Stoici cenſebant.*
7. SI CASVS IMPERAT?] *Vt Epicurei.*
8. CÆCAM CVPIDITATEM.] *Cui tria adiuncta, aiebat Ariſtoxenus Pythagoricus* Ἀσχημοσύνην, ἀσυμμετρίαν, ἀκαιρίαν: Indecorum, Immodicum, Intempeſtiuum. *Adde iſtis Conſol. ad Helu. cap.* XI.
EPIST. XVII. 1 SVFFICERE NIHIL AGENTI.] *Quid? ergo philoſophia nihil agit? Sola aliquid, & plurimum: niſi ad externam tamen actionem hæc refers. At libri ferè,* ſufficere in hoc agenti. *ex quo rectè Gruterus,* vnum hoc agenti.
2. VT CICERONIS VTAR VERBIS.] *Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortenſio, vbi ex profeſſo laudauit?*
3. AD CALCVLOS.] *Ne computes, & victus potius, quàm vita rationes diſponas.*

pauptrtas expedita eſt, ſecura eſt. [4] Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cùm [5] ali- A quia conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora; non circumſtat illam turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & benè inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis curâ. frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum eſt: quod tu differs, & poſt cetera paras, ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, vnde viuam, volo. [6] Simul & parare diſce. Si quid te vetat benè viuere, benè mori non vetat. Non eſt quòd paupertas nos à philoſophiâ reuocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt B enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauêre quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quantò hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & [7] dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quò magis mireris) alieno: [8] dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cùm omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò, ſiue aliquid habes, iam philoſophare: vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc prius quære, quàm quidquam. At neceſſaria deerunt. Primùm deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iamdudum [9] exſiliet è vitâ, & moleſtus ſibi eſſe C deſinet. Si verò exiguum fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diuitum, concurſationeſque ad diuitias euntium, ſecurus lætuſque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? exſpectabíſne fœnoris quæſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati ſenis, cùm fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. [10] Sæculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. [11] Reges Parthos non poteſt

4. CVM CLASSICVM CECINIT.] *Retuli ad morem, qua res citabantur claſſica, ad II. Annalem Taciti. Nunc magis eſt vt Grutero meo ſubſcribam, ad claßicum militare aptanti. Petronius:*

Cùm cecinêre tubæ, iugulo ſtat diuite ferrum:

paupertas non petitur, & ô ſecuta eſt.

5. ALIQVA CONCLAMATIO.] *Vt in igne, ruinâ, periculo. Quidam libri,* cùm aliquò conclamatum eſt.

6. SIMVL ET PARARE DISCE.] *Vis parare? rationem parandi etiam diſce. Quæ eſt? vt viuere promptus ſis, & mori. Sic effecta nihil deerit: ſi enim deſit, ecce ianua, exi.*

7. DICTV FOEDAM] *Alijs placet,* fœdis. *nam libri ferè,* fœdius. *Alimenta autem fœda dictu, à quibus abhorremus, vt fœtida, vt cadauera etiam humana.*

8. DVBITABIT ALIQVIS.] *Pro toto hoc argumento, pulchrè Manilius:*

Quæremus lucrum naui, mortemque ſequemur
In prædas. pudeat tanto bona velle caduca.
Quid cælo dabimus? quantum eſt, quo væneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe vt poſſit in ipſo. D

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia?

9. EXSILIET E VITA.] *Morte ſponte ſumptô, vt Stoici quidem docebant. De quo ego Manud.* III. *Differt.* XXII.

10. SÆCVLVM MVTA.] *Id eſt, antiqua exempla reſpice, luxui propior es.* Quoniam quidem *vt ipſe ad Heluiam cap.* XXII. *ait* eò temporum prolapſa luxuria eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quàm olim patrimonium principum fuit. *Benè erga de* Sæculo: *ex quo qui* Saeculum *conſuerunt, inconcinni mihi ſartores.*

11. REGES PARTHOS. *Vide Aelianum* I. *Var. Hiſt. cap.* I. *Et exempla in Oriente plura ſunt. inter ea & Magorum, in noſtris Sacris: qui Chriſtum adoraturi, munera obtulerunt.*

EPIST.

A eſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. *Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.* Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII.

SAPIENTEM, *in publicâ laſciuiâ, temperanter ſe gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodocumque; vtile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare. Præ-*
B *exercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniæ aſſidet.*

[1] DECEMBER eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tanquam quidquam inter Saturnalia intertit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit,[2] *olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum.* Si te hîc haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, vtrùm nihil ex quotidianâ conſuetudine mouendum; an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilariùs cænandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi [3] in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſſâ ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe [4] pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi fortè his maximè diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cùm in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum infirmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia [5] nec it, [6] nec abducitur. Hoc
C multò fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe: illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuriâ agere feſtum diem. Ceterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, durâ atque horridâ veſte, dicas tibi: *Hoc eſt quod timebatur?* In ipsâ ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace [7] decurrit ſine vllo hoſte, [8] vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, propè ad inopiam acceſſerunt, ne vnquam expaueſcerent, quod ſæpè didiciſſent. Non eſt nunc quòd exiſtimes me ducere te [9] ad modicas

EPIST. XVIII. 1. DECEMBER EST.]
D *Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalibus.*

2. OLIM MENSEM.] *Quiſquis ille, acutè dixit: & pro luxu eius aui. Toto anno Saturnalia.*

3. IN TVMVLTV.] *Olim, cùm ad Saga ibatur. Vide me 1. Saturnalium cap. II.*

4. PILLEATÆ TVRBÆ.] *Teneamus. nam pilleos Saturnalibus ſumebant. Ibidem docui. Quod alij,* Pullatæ turbæ, *non habet hic locum, & contra libros eſt.*

5. NEC IT.] *Sponte.*

6. NEC ABDVCITVR.] *Ab alijs, aut à turbâ.*

7. DECVRRIT.] *In armis per aliquot milliaria. exercitij genus. Vide Militiam noſtram lib. V.*

8. VALLVM IACIT.] *Et fert quoque, vt ibidem doctum.*

9. AD MODICAS CÆNAS.] *A Mureto eſt: at ego maluiſſem,* ad medicas cænas, *ſobrias, & ſanitati factas. Sed non ita libri praeunt, qui* admoueas cænas, *aut,* dicere moneas cænas, *ferè habent. Itaque ingenioſè (quomodo ille aliter?) Ioſephus Scaliger, vt accepi:* ad monas cænas *diuinabat, id eſt* μονάς κοινάς: *vt alluſio ſit & argutatio in nominibus, cùm cæna Latinis dicta, quaſi* κοινὴ, *communis cibatio: & μόνη opponatur, cùm ſoli & ſeorſim dapem ſumunt. Sed nec Turnebi improbum,* ad Timoneas cænas. *De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & ſolitarius agebat victitabatq́. Igitur in prouerbio* Timoneæ cænæ, *ſine conuiuio conuiuium. Vide Turnebum lib. XXIV. Aduerſar. cap. XXXIII.*

10. PAV-

dicas cænas & [10] pauperum cellas, & quidquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. [11] Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & [12] panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non luſus ſit, [13] ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, [14] dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortunâ: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia ſeruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quòd facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pari ſemper, quàm aliquando experiri. Exerceamur [15] ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, ſi ſcierimus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plenâ & conſummatâ voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certè in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, [16] Charino magiſtratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, [17] non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt [18] aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt [19] alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſtè qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſuâ ſponte deſcendere, quòd [20] nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies

10. PAVPERVM CELLAS.] *Apparet igitur tunc quoque cænaculis aut diætis abſtinuiſſe, & in ſeruili aliquâ & anguſtâ cellâ cænaſſe. Horatius tangere videtur:*

Mundæque, paruo ſub lare PAVPERVM,
Cænæ, ſine aulæis & oſtro,
Sollicitam explicuêre frontem.

Etſi ad alienas hoc ædes, & verè pauperum, magis ſit referre. De iſto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluiam cap. XII. *vide.*

11. GRABATVS ILLE VERVS.] *Alij* ſerus. *Tenesmus editum: ſit vere* grabatus, *id eſt vilis & vilium lectus:* σκιμπόδιον.

12. PANIS DVRVS.] *Non recens, ſed ſiccus aut mucidus.*

13. SED EXPERIMENTVM.] *Præceptum toti huic rei in Epicteto ſimile,* III. *Diſſert.* XIII. Μελέτησόν ποτε διεξαγωγὴν ὡς ἄρρωστος, ἵνα ποθ' ὡς ὑγιαίνων διεξαγάγῃς. ἀσίτησον, ὑδροπότησον, ἀπέχου ποτὲ παντάπασιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὲ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vſurpa vitæ rationem, tanquam infirmus, vt rectè valere etiam poſſis. Abſtine acibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, vt mox etiam rectè & rationabiliter poſſis appetere.

14. DVPONDIO SATVR.] *Duobus aſſibus. Rectè ita Eraſmus, cùm anteà in ſcriptis,* diſpendio.

15. AD PALVM.] *Quod genus* palaria *dictum: nos in Militiâ, lib.* V. *Hoc quoque Eraſmo tranſcribaturi nam in libris,* ad paululum.

16. CHARINO MAGISTRATV.] *More Græco.* Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim annum & tempus illi notabant, vt Romani per Conſules. Hoc Muretus. At libri plures,* magiſtratui. *Tum eſſet, ſcriptam epiſtolam nomine* Charini magiſtratus, *ad Polyænum.*

17. NON TOTO ASSE SE.] *Atqui* Timocrates ei obiecit, quòd minam cottidie in cibos ſumeret: *ſcriptum Laërtio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures,* viliſſimis & ſimpliciſſimis cibis vixiſſe. C
Inuenio hæc eius verba in Stobæo: Βρυάζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος. Καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς. οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque Aquâ & Pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur.

18. AQVA ET POLENTA.] *Ipſa Epicuri verba, in epiſtolâ ad Menœceum:* Καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκῃ): Polenta & Aqua ſummam voluptatem præbent, ſiquis illa indigens ſumit. *Adde infrà Epiſtolam* CX.

19. ALIMENTA CARCERIS.] *Nam certus modicusque, cibus captiuis, vti & ſeruis: idque, quia in dies finitus,* Diarium *dicebant. In Controuerſijs Seneca, lib.* IX. Cùm introductus eſſet ex D
carcere in Senatum, poſtulaturus vt diaria acciperet. *Salluſtius in oratione Lepidi:* Quinis modijs libertatem omnium æſtimauêre. qui profectò non ampliùs poſſunt alimentis carceris. Namque vt illis exiguitate mors prohibetur, ſeneſcunt vires: ſic neque abſolui curâ familiari tam paruâ re poſſis; & ignauiſſimi quique tenui iſtâ ſpe fruſtrantur. *Vides exigua fuiſſe hæc alimenta, & lege* XII. *tabul.* libram farris, in dies ſingulos.

20. NEC AD EXTREMA QVIDEM REDACTIS.] *Liber meus & meliores,* nec extremis quidem decretis. *Et germana hæc ſcriptio: valetque, cùm extrema decreta ſunt.*

21. DELE-

A dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. ——

Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, vt illas intrepidè poſſideas. quod vno conſequêris modo, ſi te etiam ſine illis beatè victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tanquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare. Priùs, inquis, redde quod debes. [21] Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio. [22] *Immodica ira gignit inſaniam.* Hoc quàm verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cùm habueris [23] & ſeruum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quàm ex odio: non minùs inter ſeria, quàm inter luſus & iocos. Nec intereſt, ex quàm magnâ cauſsâ naſcatur, ſed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, ſed quò incidat. nam
B etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideò ira vitanda eſt, non moderationis cauſsâ, ſed ſanitatis.

EPIST. XIX.

OMITTENDAS *aut abijciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium, non latebras. Monet ab aulâ, & ſplendore abire: quæ tumultus & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſã communices.*

EXSVLTO quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bonâ ſpe: iam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quàm quod [1] pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis oc-
C cupationibus: ſi minùs, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute [2] vaſa colligere. Nunquid inuidioſum eſt? [3] in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Nunquam enim vſque eò te abigam, generis humani [4] furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt [5] & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenij vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit, vt ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid

D

21. DELEGABO TIBI EPICVRVM.] *Scripſi ferè,* Delegabo te ad Epicurum. *Vtrouis modo, ad* Delegationem *adſpectum, fori verbum: cùm alium pro nobis debitorem, & vicarium, ſubſtituimus. Vide De Benef. VI. cap. V.*

22. IMMODICA IRA.] *Imò* quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem inſaniam. *Vide De Irâ I. cap. I.*

23. ET SERVVM, ET INIMICVM.] *Suſpecto hac Muretus habet: non ego. Sententia ſub Tiberio aliquo, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accuſabant, calumniabantur in occulto: & credebatur. Hoc iniquiſſimum, & legibus vetitum, tamen illi admittebant: cum iuſtâ & magnâ indignatione eorum, quibus eueniebat. Exempla in Tacito ſunt: & hic apparet; Lucilio idem euenisse, qui inimicum habuit, & quidem* ſeruum.

EPIST. XIX. 1. PRO IPSO ROGATVRVS.] *Deos ſcilicet, in eius bonum.*

2. VASA COLLIGERE.] *Quod milites diſceſſuri, & caſtra mutaturi, faciunt.*

3. IN FRETO.] *Cui nomen à feruore:* quòd in fretum, *ait Varro,* ſæpè concurrat æſtus, atque efferueſcat.

4. FVRORE DAMNATO.] *Vt Timon ille Miſanthropus, & plures fecêre.*

5. ET PROPRIA CONSILIA.] *Benè in meo, &* prima. *qui nondum ſcilicet genus vitæ ingreſſi, quibus omnia libera.*

6. DONEC

quid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſti- A
tuti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrùm te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longè à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: [5] maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, [6] donec deſinas? habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicem iugo tritam. ſemel illam incidi, quàm ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrùm autem mauis, ex inopiâ ſaturitatem, an in copiâ famem? Et auida felicitas eſt, & alienæ auiditati ex- B
poſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, [7] ipſe alijs non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quàm multa temerè pro pecuniâ, quàm multa laboriosè pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſtâ ſolicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nullâ modeſtiâ, nullâ vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum [8] ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mæcenatis. [9] vera in ipſo eculeo docuit. *Ipſa enim altitudo* [10] *attonat ſumma.* Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit tibi [11] tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum [12] eneruaſſet felicitas, imò caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas vela, niſi (quod ille [13] ſerò voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mæcenatis ſententiâ parem facere rationem: ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo, [14] in aſpero & probo ac- C
cipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. *Antè, inquit, circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam* [15] *ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt.* Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis conuiuas, quos

6. DONEC DESINAS? HABERE.] *Iuncta malim legi,* deſinas habere, quod cupias? *Ita plenus opum honorumq́ ſis, vt non habeas vltrà quod cupias.*

7. IPSE ALIIS NON ERIS.] *Non ſufficies alijs. tu petes, & à te alij aſſiduè petent: quod ſemper in iſtis patentibus.*

8. AD SVCCESSVM.] *Ambigat aliquis, an non* ſuggeſtum. *nam præmit,* creſcere.

9. VERA IN IPSO ECVLEO.] *Placeat quorumdam librorum ſcriptio:* Mæcenatis, vera in ipſo eculeo elocuti. *Quomodo autem in* eculeo? *id eſt, dignitate & Aulâ, vbi aſſidua tormenta. Omnia potuit apud Auguſtum: nihil ei defuit, præter hoc, quieſcere & ſecurum eſſe.*

10. ATTONAT SVMMA.] *Percuſſit, & velut tonitru quatit. Ouidius:*

——— Faunique bicornes
Numine contactas attonuêre ſuo.

11. TAM EBRIVS SERMO.] *Non hic nimis, meo iudicio, ſed & alibi Mæcenatem huius culpæ arguit, & calamiſtrati, vt ſic dicam, ſermonis. Vide epiſt.* CXIV.

12. ENERVASSET FELICITAS.] *In epiſtolâ* XCII. *Habuit (Mæcenas)* grande & virile ingenium, niſi ipſe illud diſcinxiſſet.

13. SERÒ VOLVIT.] *Cùm in frigore apud Auguſtum eſſet: cùm vxor eius Terentia ſupra ipſum amata.*

14. IN ASPERO ET PROBO.] *Muretus ſic edidit, & interpretatur: Aſperas nummos, recentes eſſe: veterès enim longo vſu ſolere deteri. Vrbanè igitur dictum Mæcenatis, quaſi talem nummum eſſe ait: quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſolutum accipiat, ſed vetuſtiorem paſcat. Ego à Hadriano Turnebo, imò ante eum Eraſmo, ſubſcripſerim legentibus:* Nec voles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. *Voles, inquit, probam aſperamq́ philoſophiæ aliquam ſententiam, non mollem & fugientem hanc Mæcenatis. De aſpera nummo multi dixerunt, capiuntq́ nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) ſed in theſauris aſſeruata & integra; vel de puri candidiq́ argenti nummo, & cui minima mixtura æris aut plumbi, exq́ eo decalaratio. Certè in gloſſis priſcis, ὄψιμον λευκὸν,* Aſperum *interpretatur: id eſt,* Nummus albus. *Iterumq́,* Aſpritudo, candor. *Ita apud Nicetam, ἀσπρίζειν, eſt τὸ λευκαίνειν: & hodieq́ apud Turcas,* Aſpri, *nummuli ex argento.* D

15. SINE AMICO VISCERATIO.] *Viſceratio, epulum cum carne. Vide epiſt.* LXXIII. *Damnat igitur μονοφαγίαν,* ſolitariam vitam & victum, *quam & Græci pro conuicia obijciebant. Alexis:*

Ἔρρ' ἐς κόρακας μονοφάγε καὶ τοιχωρύχε:
Abi in malam rem ſoli-epulo, & effractarie.

Pulcherrimè autem ille, quiſquis fuit, apud Romanos: qui

A quos [16] ex turbâ ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui [17] amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & [18] bonis ſuis obſeſſus, quàm quòd amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quòd beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cùm quidam, quò plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit,[19] graue inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; [20] ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum vtere; vt magis ad rem exiſtimes pertinere, [21] quis, quàm quid acceperit.

EPIST. XX.

B *PHILOSOPHIAM in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter eundum. nam Sapientia eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, ſi adſint, non amandæ. Iterùm monitio, pauperem certis diebus agere; & imitari.*

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc, vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione variâ aut volubili detinent. [1] Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne orationi vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci; aliqui tamen.
C Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vnâ viâ. Obſerua itaque, nunquid veſtis tua domuſque diſſentiant: nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: nunquid cænes frugaliter, ædifices luxurioſè. Vnam ſemel, ad quam viuas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia; & diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed tranſilit: nec tantùm mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac dam-

qui quo die ſolus cænaſſet, dixit, Βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι. ὡς τοῦ δείπνου κοινωνίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνουσαν ἀεὶ ποθοῦντος: Ediſſe ſe, non cænaſſe. tanquam cæna communionem ſemper & oble-
D ctantem requirat familiaritatem. *Hæc Plutarchus Quæſtion. Conuiual.* VII. *in prologuio. Et res ita eſt, optimeq́ Latinis* conuiuium: *yſdemq́* cæna, *quaſi* κοινή.

16. EX TVRBA SALVTANTIVM.] *Quibus cæna, officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore, qui obſeruabat electus, & Vocatori indicatos vel officioſos maximè, vel quorum ordo tam eſſet.*

17. AMICVM IN ATRIO.] *Vbi ſalutationes. Adde pro ſententiâ, De Benef.* VI. *cap.* XXXIV.

18. BONIS SVIS OBSESSVS.] *Quæ non habet, ſed à quibus habetur, & velut cingitur clauditurq́.*

19. GRAVE INIMICVM.] *Et idem in beneficÿs,* quæ vſque eò læta ſunt, donec exſolui poſſe videantur; ſupra, odium pro gratiâ redditur. *Tacitus alibi, & Seneca.*

20. SI COLLATA.] *Indicio danata. etſi quidam libri,* collocata: *benè etiam pro hoc ſenſu.*

21. QVIS, QVAM QVID.] *Non quantum, ſed cui dones.*

EPIST. XX. 1. FACERE DOCET PHILOSOPHIA.] *In totam hanc rem præclara Epicteti* III. *Differt. cap.* XXI. Sicut iÿ, *inquit*, qui à ſtomacho laborant, cibum ſtatim eijciunt: ſic qui præcepta nuda acceperunt, ſermone effundunt. At concoque potiùs, in ſuccum verte, & mutationem in mente factam oſtende. Ecce faber, qui peritus artis eſt, non obambulat clamitans: Audite me diſſerentem de re fabrili: ſed tacitus domum & tabernam conducit, inſtruit, & operibus oſtendit ſe peritum. Tale tu fac, ede, bibe, vt decet: matrimonium contrahe, liberos gigne, rempublicam gere, conuicium tolera, fer patrem, fratrem, vicinum iniquum: & talia nobis oſtende, vt verè te philoſophum cognoſcamus. *Vide plura.*

ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum A complectar humanæ vitæ modum, hæc poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper [2] idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adijcias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſquè agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducêris aut ad ſummum, aut eò quod ſummum nondum eſſe [3] ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cùm à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus amerís, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe B felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentiùs facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius, quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. [4] *Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit [5] Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum, [6] quantò minùs quàm ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias [7] in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, [8] quòd ad ſe venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quàm ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitijs pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitijs. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego [9] Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, C an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterùm magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tanquam ad meliora, ſed præparari tanquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cùm verò multò antè meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine quâ nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpè feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginariâ paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum eſt, quòd delicijs permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. [10] Potiùs excitandus è ſomno, & vel-

2. IDEM VELLE ATQVE.] *Hæc eſt Zenonis ὁμολογία, ſiue conuenientia, finis philoſophiæ. De qua ego vberiùs* II. *Manud. Diſſert.* XV.

3. SOLVS INTELLIGAS.] *Qui ſolus te noſti, & veram Sapientiam iam naſti.*

4. MAGNIFICENTIOR, MIHI CREDE.] *An hæc igitur verba Epicuri ſunt? debent, niſi defectus aliquis ſit: quod mihi videtur. Atque hæc Senecæ magis ſunt, poſt illa Epicuri, quæ deſiunt.*

5. DEMETRIVS NOSTER.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noſter, & de hac eius paupertate, De Vit. beat. cap.* XVIII.

6. QVANTO MINVS QVAM STRAMENTIS.] *Significat tamento Circenſi incubuiſſe, fracto, & ſtramenta diffluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Lib* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione ſtramenti. *Gloſſa:* Stramentum, στιβάδες, χορτόστρωμα.

7. IN SINV POSITAS.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intellegi, domi & in occulto poſitas.* D

8. QVÒD AD SE VENERINT.] *Non cupientem, non æſtimantem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poſſit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquis etiam, inquit, diu eas in pretia habuit: ſed bonæ iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

9. EPICVRI ANGELVS.] *Alij libri,* angulus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo, nec bona video, nec facia. Aſſentior Pinciano è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias, ſi obueniant. Mens eſt, quæ de vtroque decernat.*

10. POTIVS EXCITANDVS.] *Placeret,* ociùs.

11. LACTE

A & vellicandus eſt animus, admonenduſque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt [11] lacte & panno eſſe contentus. ab his initijs nos regna non capiunt.

EPIST. XXI.

VERVM *ſplendorem à Philoſophiâ, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.*

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: meliùs probas honeſta, quàm ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem
B quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cùm propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à quâ receſſurus es, fulgor, tanquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili: ex hac vitâ ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem; cùm hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa verò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cùm [1] Idomeneo ſcriberet, & illum à vitâ ſpecioſâ ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, [2] rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: *Si gloriâ*, inquit, *tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Nunquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris [3] incidiſſet? Omnes illos [4] megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire
C Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet [5] gener Agrippa, & [6] Tiberius progener, & [7] Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum [8] applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, [9] poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſ-

11. LACTE ET PANNO.] *Simplici cibo, ſimplici tegmine. Nec pane tamen ſpreuerim, de grandiori*
D *iam ætate.*

EPIST. XXI. 1. IDOMENEO SCRIBERET.] *Cui adulatum etiam eſſe, &* identidem per epiſtolas laudaſſe, *obycitur apud Laërtium, in vitâ Epicuri, initio. Idem in Athenæ lib.* VII ὅτι τῆς γαστρὸς ἕνεκεν ἐκολάκευσεν Ἰδομενέα καὶ Μητρόδωρον: quòd ventris cauſsà bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. RIGIDÆ TVNC POTENTIÆ.] *Iam olim emendabam,* regiæ: *& teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterùm loquitur, De Benef.* II. *cap.* V. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt.

3. INCIDISSET?] *Tanquam in adamante aut ære. At libr. plerique,* indidiſſet: *vitium.*

4. MEGISTANAS.] *Magnates. Suidas:* Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ἐπ᾽ ἐξουσίᾳ: Megiſtanes, conſpicui apud Regem ob potentiam. *At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.*

5. GENER AGRIPPA.] *Qui Pomponiam eius filiam duxit.*

6. TIBERIVS PROGENER.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vitâ Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. DRVSVS CÆSAR PRONEPOS.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.*

8. APPLICVISSET.] *Sibi & famæ ſuæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros,* aperuiſſet: *temerè.*

9. POSSVM MECVM.] *Potes ô noſter, & Fama tua ac tuorum, quamdiu Romana littera, manebit.*

 10. HA-

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ poten- A tiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantùm [10] habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, quâ hortatur vt Pythoclea locupletem non publicâ, nec ancipiti viâ faciat. [11] *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitijs dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetuâ voluptate, non voluptatibus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Hæ B voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophiâ quoque exiſtimo. cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum [12] diuidere ſententiam, [13] & ſequor. Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe malâ inducti, qui [14] velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic benè manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt:* paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polentâ excipiet, & aquam quoque largè miniſtrabit. & dicet: *Ecquid benè acceptus es?* Non irritant, inquit, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſiderijs loquor, quæ [15] conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas [16] non naturalis eſt, non ne- C ceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter [17] præcepta non audit,

10. HABETVR.] *Lego*, fauetur.

11. SI VIS PYTHOCLEA.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant:* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adijce, ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobæus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro Πυθοκλέα. Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quamale Epicurus audiuit. quod præter Laërtium, tangit Plutarchus aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui* adoleſcentem octodecim annos natum, ita eximiè laudauerit, vt ſcriberet, Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in totâ Græciâ meliorem. *Sed quod ad ſententiam, aurea eſt. quam Plato ſibi velit inſcribi. ſi verè Stobæus Serm.* X. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι, Ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ περιεργοῦ τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειῶσαι: Plato cuidam rei augendæ ſemper cupido, O improbe, inquit, ne ſtude poſſeſſiones augere, ſed cupiditates minuere. *Neque diſſonat illud Socratis: qui interrogatus*, Πῶς ἄν γένοιτό τις πλούσιος, Εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret, Si cupidinum, inquit, inops. *Quod alibi tamen Cleanthi video adſcriptum.*

12. DIVIDERE SENTENTIAM.] *De Vitâ beatâ, cap.* III.

13. ET SEQVOR.] *Nempe ſic diuiſam, vnam eius partem.*

14. VELAMENTVM SEIPSOS.] *Meus & quidam,* velamenta ipſa: *rectè. aut clariùs,* velamentum ipſa: *nempe illa,* dicta.

15. CONSOLATIONEM.] *Id eſt, quæ verbis non lenias. qualia ſunt, naturalia & neceſſaria deſideria: quæ re explere debeas, ſed facili & paratâ.*

16. NON NATVRALIS EST.] *Abeſt negatio a ſcriptis: & poteſt, aut fortaſſe debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera *(vt Cicero* V. *Tuſ.)* non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen, partim eſſe Naturales, & Neceſſarias; partim Naturales, & non Neceſſarias; partim Neutrum. Naturales, ſatiari pænè nihilo; nec ſecundum genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes & eiiciendas funditus putauit. *Eadem diuiſio in Nemeſio, De* D *Animâ, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit:* Naturales ac Neceſſarias eſſe, ſine quibus vita non conſtat: vt alimenta, & veſtes. Naturales autem non Neceſſarias, quæ naturâ & lege honeſtæ ſunt, ſed carere ijs licet. vt eſt coniugalis Concubitus: poſſunt enim caſtus permanere. Neque Neceſſarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille ſanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas ſolas perſequetur: qui in ſecundâ claſſe, poteſt & alteras, ſed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ ſunt. *Iſta hic & alibi Senecæ lucem donent.*

17. PRÆCEPTA NON AVDIT.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.

18. P

A audit, [18] poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi [19] quod debes, non [20] quod potes.

EPIST. XXII.

FORTITER *exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abijcit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vitâ: id eſt, veræ eius ignaros.*

IAM intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quo-
modo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non
poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus
prouerbium eſt, *Gladiatorem in arenâ capere conſilium.* Aliquid aduerſarij vultus, aliquid
B manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid
oporteat in vniuerſum, & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantùm abſenti-
bus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum,
ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſen-
tis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice:
hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officijs exuas. Et qui-
dem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſtâ vitâ tibi, aut è vitâ exeundum.
Sed illud idem exiſtimo, leni eundum viâ: vt quod malè implicuiſti, ſoluas potiùs
quàm abrumpas. dummodò, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam
timidus eſt, vt malit [1] ſemper pendêre, quàm ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, im-
pedire te noli, contentus eſto negotijs, in quæ deſcendiſti, [2] vel quod videri mauis, inci-
diſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non
incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: *Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe
erat.* Nulli neceſſe eſt felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſi-
C ſtere, nec inſtare [3] fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium non venio tan-
tùm, ſed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid
delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur.
quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interue-
niat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubijcit, nihil eſſe tentandum, niſi cùm
aptè poterit tempeſtiueque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſilien-
dum ait. Dormitare de fugâ cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem
exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoi-
cam ſententiam quæris. non eſt quòd quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cau-
tiores quàm fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere
oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui la-
borem fugit: verùm vbi creſcit illi animus, ipſâ rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi
operæ pretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum pa-
D tiendumve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in nego-
tijs erit negotij ca[uſ]ſâ. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt
ambi-

18. POSCIT, APPELLAT] *Impudens & moleſtus creditor. Homerus:*
Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ:
Non eſt improbior res altera ventre moleſto,
Quique ſui inuitos etiam memores iubet eſſe.
19. QVOD DEBES.] *Simplex aliquid.*
20. QVOD POTES.] *Lautum aut affluens ſi tuipſe talis.*
EPIST. XXII. 1. SEMPER PENDERE.] *Tale in Homero Aiax profatur, vbi ſuos hortatur ad robur, Iliad. o. verſ.* DXI.
Βέλτερον ἢ ἀπολέσθαι ἕνα χρόνον, ἠὲ βιῶναι,
Ἢ δηθὰ στρεύγεσθαι ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι:
Nam melius ſemel eſt vel viuere, ſiue perire,
Quã ſemper pẽdere graui in diſcrimine Martis.
2. VEL [QVOD] VIDERI MAVIS.] *Olim memini, vulgò contaminata, emendare. & ſic meus optimus liber, niſi quod ſcribit,* vel quia.
3. FORTVNÆ FERENTI.] *A vento ſecundante metaphora: & ſimillima in Statio,* 11. *Thebaid.*
——Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.
Vterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortuna

ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cùm viderit breuia in qui- A
bus volutatur, incerta, ancipitia: referet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in
tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum pretia con-
tempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam magnas ſpes relin-
quam? ab ipſâ meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum?
Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execran-
tur. Sic de ambitione, quomodo de amicâ queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum
inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiêre, deplorant, & de earum
rerum loquuntur fugâ, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo
moram, quod ægrè ferre ipſos & miſerè, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus,
plures ſeruitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bonâ fide pla-
cuit: in hoc autem vnum [4] aduocationem petis, vt ſine perpetuâ ſolicitudine id tibi fa-
cere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & B
Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt
circumſpicias, quantum feras tecum, & quàm magnâ pecuniâ inſtruas otium: nun-
quam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propi-
tijs dijs. ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala
magnifica tribuerunt: [5] hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optan-
tibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſollenni ad
te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi
neſcio vtrùm verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim [6] alienas ſarci-
nas adorno. *Nemo non ita exit è vitâ, tanquam modò intrauerit.* Quemcumque vis occu-
pa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ.
nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in
iſtâ voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm
quomodo natus eſt, exit è vitâ. Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum
iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine C
cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidiâ, ceteriſque peſti-
bus: quales intraſtis, exire. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſci-
tur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum acceſſit: non animus nobis, non color con-
ſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis
eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, [7] quorum
in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit. tranſ-
miſſa eſt, & effluxit. Nemo quàm benè viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit
contingere, vt benè viuant; vt diu, nulli.

EPIST. XXIII.

MONET *verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri* D
parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientiâ. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur.

PVTAS me tibi ſcripturum, quàm humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam.

Quid

tunæ poni: & contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vit. beat. cap. XXII.

4. ADVOCATIONEM PETIS.] *Moram interponis. Vide ad Marciam, cap.* X.

5. HOC VNO EXCVSATI] *Veteres omnes*, ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno.

6. ALIENAS SARCINAS.] *Dubito an alienas. Meas ſarcinas inſtruo, rebus alienis vt epiſt.* XXI. Adhuc de alieno liberalis ſum.

7. QVORVM IN FINE.] *Membranæ me ſore.* cum in fine. *Legam:* quòd in fine vitæ, vitæ deſiderijs laboramus. *voce repetitâ.*

EPIST

A Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod
ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi:[1] culmen eſt. Ad ſumma per-
uênit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in alienâ poteſtate non poſuit. Solici-
tus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex diffi-
cili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili,
[2] diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſub-
moueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imò contrà. nolo tibi
vnquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcetur, ſi modo intra teipſum ſit.
Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi fortè tu
iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia ere-
ctus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vul-
tu, &, vt iſti delicati loquuntur,[3] hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum
aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe
B verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo.
nunquam deficiet, cùm ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in
ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè pleniùs reſponſu-
ra fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac [4] perfuſoriam volupta-
tem: & quodcumque inuecticium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor,
ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lu-
cili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſijce & conculca iſta quæ ex-
trinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo
gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optimâ parte. Corpuſculum quoque, etiam
ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanas ſugge-
rit voluptates, breues, pænitendas, ac niſi magnâ moderatione temperentur, in contra-
rium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat.
modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auidi-
C tas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bonâ conſcientiâ, ex
honeſtis conſilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ &
continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſi-
liunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere
quidquam certum manſurúmve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe
ſuaque diſponant: ceteri eorum more [5] quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed ferun-
tur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac molliùs vexit; alia vehementior rapuit, alia
[6] proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideò
conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris
alieni. Poſſum enim vocem tibi [7] Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. *Mole-
ſtum eſt, ſemper vitam inchoare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Malè viuunt
qui ſemper viuere incipiunt.* Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia
ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò
D incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum-
maxi-

EPIST. XXIII. 1. CVLMEN EST.] *Naſcitur enim ex Sapientiâ, & eſt eius velut fructus.*

2. DISCE GAVDERE.] *De vero Gaudio, in quo ſemper eſt Sapiens, vide quæ huc faciunt, Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. HILARI OCVLO.] *Quidam libri* hilariculo. *quod ſane verbi pro delicatis iſtis & malitiellis videatur.*

4. PERFVSORIAM.] *Non penetrantem, ſed exteriùs adſpergentem. Ita* perfuſorie dicere, *apud Ic^ti leuiter, & ſine attentione aut curâ.* perfuſoriæ aſſertiones, *in Suetonij Domitiano, cap.* VIII. *Sic noſter epiſt.* CX. Si illâ ſe non perfuderit, ſed infecerit. *Mei hîc & quidam libri*, ſuperfuſoriam: *nec malè.*

5. QVÆ FLVMINIBVS. *Ita Epictetus, apud Stobæum:* Vita, *inquit*, quæ à Fortunâ pendet rapido flumini ſimilis eſt, turbulenta, cænoſa, impura. *Sed noſter dilatat pulcherrimè, & adaptat.*

6. PROXIME RIPAM.] *Mei & ſcripti*, proximæ ripæ. *Teneam: aut*, proximâ ripâ.

7. EPICVRI TVI.] *Ergo in ijs caſtris Lucilius? apparet: nec aliâ cauſſâ fortaſſe toties huius dicta inculcat.*

nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter [illegible]- A
rationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt, ſi ferre poſſum: breuis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpè audiſti, ſæpè dixiſti: ſed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obijci ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primùm tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certè feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cùm exſurgendum erit. Abduc illum à priuatâ cauſsâ ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuriâ tantùm aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter B
plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, vt Epicuréam cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rotâ volui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec [14] vllius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat & tenebras, & [15] larualem habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, [16] aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi priùs admonuero, vt te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quantò turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repentè nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere.
[17] Quotidie morimur; quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cùm C
creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: vſque ad heſternum, quidquid tranſijt temporis, perijt. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid antè defluxit: ſic vltima hora, quâ eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Hæc cùm deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam vbi veritati commodas verba, dixiſti:

[18] *Mors non vltima venit, quæ rapit vltima, mors eſt.*

Malo te legas, quàm epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quò ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ infulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile? Ex hac ipsâ materiâ quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minùs eos qui mortem concupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait: *Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere* D

14. VLLIVS VISCERA. *De Tityo poëta. & inter alios Lucretius, qui hæc talia abijcit, & ad moralem ſenſum aliquem aptat, pro Epicuri doctrinâ, lib.* III.

15. LARVALEM.] *Ita ſcripti libri: editi,* Laruatum. *Sed illud ad ipſos mortuos refer, qui pallentes, tenues, & laruales quædam vmbræ, vt Sidonius dixit.*

16. AVT EMITTIT.] *Plures libri,* exuit. *nempe corpore iſto, & velamento. Virenis autem modo, Mors nihil, aut nihili eſt. Si enim emittit, viuimus. quo ſenſu Lucanus lib.* III.

Aut nihil eſt ſenſus animis à morte relictum,
Aut mors ipſa nihil.

Si conſumit, cum illâ perimus. atque ita Senecæ Tragici valeat, Poſt mortem nihil eſt, ipſaque mors nihil. *Quid autem hic Stoici, diximus* III. *Phyſiol. Diſſ.* XI.

17. QVOTIDIE MORIMVR.] *Seneca hoc ſæpè tractat & inculcat, etiam Plutarchus, præſus vt noſter, ſuggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis.* Nos, *inquit,* vnam mortem ridiculè timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim ſolum, vt Heraclitus ait, Ignis mors Aëris eſt generatio; & huius mors, Aquæ: ſed idipſum clarius in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & heſternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus craſtino morietur.

18. MORS NON VLTIMA.] *Ita omnes libri, ad Mure-*

A *genere vitæ, vt currendum eſſet ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adijcias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imò dementiam, vt quidam [19] timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & [20] ne nimis oderimus, [21] etiam cùm ratio ſuadet finire, non temerè, nec cum procurſu [22] capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vitâ, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpè generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpè ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipsâ [23] impellente philoſophiâ, dum dicimus: [24] *Quouſque eadem?* Nempe expergiſcar,
B dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur. Omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV.

PRÆSCRIBIT *de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortiùs; cum hoc remiſſiùs, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia, tanquam aliquis ſpectet.*

C QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diuersâ viâ eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate totâ: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutelâ tuâ continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi quàm fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi

multa

Muretum: qui edidit, Mors non vna venit, ſed quæ, *verſu, inquit, & ſententiâ poſtulante. Ego contrà poſtulem, vetera teneri: deletâ modo particulâ,* ſed, *qua verſum, an verſus, turbat. Poteſt enim Heroicus ita eſſe; poſſunt & bini Anapæſtici.*

Mors non vltima venit,
Quæ rapit vltima, mors eſt. *Non qua venit, &*
D *iam præteryt, Mors eſt: ſed illa propriè, quæ rapit vltima, & nos aufert.*

19. TIMORE MORTIS.] *Simile epiſt.* LXX. Stultitia eſt, timore mortis mori. *Ibi me vide.*

20. NE NIMIS ODERIMVS.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpè tædio laboris, ad vilitatem ſui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors eſt: ad quam non pigrè ire, ſatis eſt.

21. ETIAM CVM RATIO.] *Quod Stoici volebant, & cauſſas eſſe ſumenda interim mortis. De quo decreto ego Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII. *&* XXIII.

22. CAPIENDVS EST IMPETVS.] *Plinius pariter, lib.* I. *epiſt.* XXII. Impetu quodam & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. *Adde Senecam epiſt.* XXX. *&* LV.

23. IMPELLENTE PHILOSOPHIA.] *Quæ reuerà non magni facit iatum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib.* III. *Naturam ipſam rerum loquentem facit:*

Nam tibi præterea, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla.

24. QVOVSQVE EADEM?] *De Tranquill. cap.* II. Faſtidio illis cœpit eſſe vita, & ſubit illud rabidarum deliciarum, Quouſque eadem? *Vox vulgi fuit. & iterùm exprimit epiſt.* LXXXIX.

EPIST.

multa muitos & facete coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: ex- A
cepto eo, quòd adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano patciùs agendum puto, nc in deſpetationem ſui veniat: nec vllum tempus aggrediendi [1] melius fuit, quàm hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Alijs hæc intermiſſio eius impoſuit. mihi verba non dat: exſpecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, [2] non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrùm poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. [3] Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, [4] cum ipſo Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia*, [5] *tanquam ſpectet aliquis*. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius eſt, ſic viuere tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tanquam ſpectet aliquis. B
Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quàm ſecum. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro [6] propius es.

C

EPIST. XXVI.

SENEM *ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, indicat an aliquid ſit factis. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.*

[1] MODO dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, [2] certè huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me

EPIST. XXV. 1. MELIVS FVIT.] *Grutero aſſentior*, fuerit.

2. NON DEESSE.] *Malim*, deſiiſſe.

3 PANEM ET AQVAM] *Lucanus, poëta prorſum philoſophus:*

Diſcite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum Natura petat.
—— ſatis eſt populis fluuiuſque, Cereſque.

Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου;

Nam quid opus eſt mortalibus, niſi hæc duo,
Cereriſque fruges, poculumque puræ aquæ?

4. CVM IPSO IOVE.] *Ad epiſtolam* CX. *vbi hæc Epicuri vox expreſſa.*

5. TANQVAM SPECTET ALIQVIS.] *Meus & plures ſcripti*, Spectet Epicurus: *& ſcito germanum eſſe. Sunt ipſa Epicuri verba, ad aliquem è ſuis. quem iubet cupitq́, velut ſe teſte & ſpectatore, viuere. At poſt ternas lineas non mutobis, & rectè ibi*, tanquam ſpectet aliquis. *Vide ſuprà, epiſt.* XI. D

6 PROPIVS ES.] *Quidam*, propior: *& ſententia eſt illa. quam & ex vulgatâ efficias, litterâ additâ*, Iſtic enim à malo viro propiùs abes. *Propè abeſſe ab aliquo, & Cicero & Seneca vſurpant, pro Vicinum eſſe. Ipſa autem res eſt, quæ ſuprà epiſt.* x. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

EPIST. XXVI. 1. MODO DICEBAM TIBI.] *Quando, aut vbi? Epiſtolâ* XII. *in ſimili ætatis argumento, & augmento.*

2. CERTE HVIC CORPORI.] *Abeſt vulgatis vocula*, certè: *at neceſſaria eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potiùs valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe.*

3. VIGET

A me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cùm ſentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. [3] Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam partem oneris ſui poſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtiâ morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, [4] quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, vt propriè dicam, liqueſcere. Non enim ſubitò impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quàm in finem ſuum, naturâ ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt [5] ictus, & è vitâ repentinus exceſſus: ſed quia lenis hæc via eſt, [6] ſubduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, &

B ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrùm loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus; quidquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue exiſtimationem hominum: dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. [7] Accipio conditionem, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta.

C Finire iam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed [8] conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arcâ vtar. Exſpecta puſillum, & [9] de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrùm commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt; certè extra omnem: Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clau-

3. VIGET ANIMVS.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius. & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἶτ' ἄλλ' ἀφαιρεῖ ὁ πολὺς οὗτος χρόνος
D Ἡμῶν, τό γε φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:
Vt alia longus auferat nobis dies,
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. QVÆ NOLIM.] *Tricæ hic in libris, vix extricanda. Meus:* quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Eliciat aliquis:* quæ nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Aetati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſum: Aetatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ea abit. Exempli gratiâ, à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & velint: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolint; & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.*

5. ICTVS, ET E VITA.] *Quidam,* citus, &c.

6. SVBDVCI.] *Quod fit in ſenili morte, cùm vt Sol aut lumen paullatim ſubtrahimur exſtinguimurque. Epiſt.* XXX. Senectus leniter emittit, non repentè auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum.

7. ACCIPIO CONDITIONEM.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur prætuliſti, etſi in ſubitâ & indictâ morte.*

8. CONFICIENDA SVNT SACRA.] *Interpretor; Sollennia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata. *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. DE DOMO FIET.] *A me ipſa, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor, parum adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

& clauſtra? [10] liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: A
qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat,
nec impediat, quò minùs parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII.

MONET, & excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falsò iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.

TV me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideò aliorum
emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed
tanquam in eodem [1] valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, re- B
media communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in ſecretum te meum
admitto; & te adhibito, [2] mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pude-
bit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi [3] citra diem mor-
tis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas.
non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint
deprehenſa cùm fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum,
etiam poſt ipſas, pænitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent,
fugiunt. Aliquod potiùs bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod
animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus [4] præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi
quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt.
Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed [5] non
feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem C
tuum impendas, ſi effici cupis. [6] Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum
genus adiutorium admittit. [7] Caluiſius Sabinus memoriâ noſtrâ fuit diues: & [8] pa-
trimonium habebat libertini, & ingenium. Nunquam vidi hominem [9] beatum
inde-

10. LIBERVM OSTIVM.] *Sermo Stoicus. & identidem, vbi de morte ſubeundâ vel ſumendâ:* Ἤνοικται ἡ θύρα: Aperta eſt ianua. *Exi, ſedes. Arrianus* I. *Diſſert.* IX. *& alibi.*

EPIST. XXVII. 1. VALETVDINARIO.] *Gloſſæ priſcæ*, Valetudinarium, ὑγιαστήριον, διαιτητήριον: *malè valentium, & ſe curantium locus. Nominat auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuiſſe, vbi numeroſa familia, talis locus. Adde noſtrum De Irâ lib.* I *cap.* XVI.

2. MECVM EXIGO.] *Expoſtulo. De Breuitate vitæ, cap.* I. Ariſtoteli cum rerum naturâ exigenti.

3. CITRA DIEM.] *Plerique libri*, circa: *nec malè.*

4. PRÆSTAT GAVDIVM.] *De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* V.

5. NON FESTINATVR.] *Negationem Muretus adhibuit ſententiæ formandæ, ſed præter libros. Ego legam:* Non quidem ceſſaturo adhuc, ſed feſtinaturo multum reſtat operis: in quod ipſe, *& clauſula reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis reſtat, etiam feſtinaturo, quid ceſſaturo?*

6. DELEGATIONEM.] *A re nummariâ. Aes hoc alienum alteri non delegabis ſoluendum, aut tranſſcribes: à te facienda numeratio.*

7. CALVISIVS SABINVS.] *Eſtne ille, qui in Tacito* VI. *Annalium, ſub Tiberio accuſatus?* Accuratim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul, ac Sabino Caluiſio maieſtatis poſtulantur. *Sed dimiſſum oſtendit: &* Celſus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluiſium diſcrimini exemit. *Tunc igitur dimiſſus, ſed à Caio Caligulâ, pòſt aliquot annis, reprehenſus: de quo Dio, libro* LIX. Caluiſius Sabinus inter primos Senatores, cùm recèns a Pannoniæ adminiſtratione rediſſet, poſtulatus, morte ſpontaneâ damnationem anteuenit. *An hic iſte ſit, neſcio. ætas conuenit: fortaſſè obſtet, quòd libertinus fuit, vt mox dicitur: etſi id quoque genus ſub Principibus ad ſummos honores euecti.* D

8. PATRIMONIVM HABEBAT LIBERTINI.] *Ita hæc edenda, aut certè* libertinum. *quod magis probem vt ſignificet, non ipſum talem, ſed è talibus eſſe. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec ſine ſcommate, quò Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt ſolent nunc libertini: ſed & ingenium tale, id eſt humile, terreum, & quod ſaperet ſtirpem.*

9. BEATVM INDECENTIVS.] *Vulgi, non ſapientum iudicio beatum: quod eſt diuitem. Nam illi, ait noſter,*

A indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlixis excideret, modò Achillis, modò Priami: quos tam benè nouerat, [10] quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, [11] tam perperàm tribus, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominùs [12] eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magnâ ſummâ emit ſeruos, vnum [13] qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quòd mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat [14] ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in [15] medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitum [16] arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet [17] analectas. Cùm dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: *Minoris*, inquit, [18] *totidem ſcrinia emiſſes.* Ille tamen in eâ opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod
B quiſquam in domo ſuâ ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet, *Et quomodo poſſum? vix viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quàm multos* [19] *ſeruos valentiſſimos habeas?* Bona mens [20] nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas.* Hoc ſæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

noſter, Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit: *epiſt.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parum decorè aut eleganter opibus vti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. QVAM PÆDAGOGOS.] *Muretus ad iſta:*
C Nos nempe, qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Neſcio, an ſic Seneca. Quis enim tam madidâ memoriâ, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam:* quàm pædagogos noſtros nonos nouimus. *Eam enim vocem inſerit: & certum, nouitios ignatos etiam eſſe. At mihi ſedebat:* modò Priami: & quos tam benè. *Ille, inquit, obliuiſcebatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos ſolemus.*

11. TAM PERPERAM TRIBVS.] *Macte Pinciane. tibi, an tuis libris, debemus. Acutum eſt: & nomenclator tribules ſalutabat, aut reſalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis prauè, & pro Titio Seium. Noſtri codices:* tam properanter quàm. *quod illuc ſanè ducas, ſi diducas.*

12. ERVDITVS VOLEBAT VIDERI.] *Et obtinebat:*
D *quidni? Veriſſimè Euripides in Heraclidis:*

— οἰόμεθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ᾽ ἐπίστασθαι σαφῶς:
— nam cenſemus hoc,
Qui diues eſt felixque, ſcire hunc omnia.

13. QVI HOMERVM.] *Saltem hoc bono iudicio, aut ſuggeſtione, quòd primas huic primo daret.*

14. AD PEDES.] *Ad lecti fulcra, cùm cenaret: quos adſpicere, & innuere poſſet.*

15. MEDIO VERSV.] *Facetius, &, credo, verius eſt*, medio verbo: *quod priſci libri referunt. Tam infida memoria, vt deſtitueret in verbo, & totum non efferret.*

16. ARROSOR.] *Meus*, abraſor: *quod eòdem vadit.*

17. ANALECTAS.] *Scitè, & nimis argutè.* Analecta *in conuiuijs, Græco verbo, reliquiæ, & quæ ſubleguntur aut colliguntur ſparſa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio; qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent, colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non poteſt venuſtius. Habes Grammaticos & litteratores, qui ſuggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde* Sublegulos, *qui elapſa tibi reponant.*

18. TOTIDEM SCRINIA.] *In quibus reponi libri & ſcripta ſolent. Id quoque igitur arguitè: Hi tibi tanquam armaria & ſcrinia ſunt, à quibus auctores petas: cur non ipſa emiſti, minoris quidem, & quæ fidelius etiam aſſeruaſſent?*

19. SERVOS VALENTISSIMOS.] *Nam ſicut doctrinam ſeruorum, ſuam putabat: cur non item robur?*

20. NEC COMMENDATVR.] *Verius*, commodatur: *nec vſu, nec mancipio datur.*

A

EPIST. XXVIII.

Loca *mutata animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusq́ue erit. Eligam tamen, ſi poßum, quietiſſimum & minùs turbis aut vitijs opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.*

Hoc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longâ, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemq́ue mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terræque vrbeſque recedant:* ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: *Quid miraris, nihil tibi* [1] *peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare B te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: [2] non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumq́ue habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſiſſe Deum. ——

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipsâ iactatione incommodius fit ſicut in naui onera immota minùs vrgent: inæqualiter conuoluta, citiùs eam partem in quam incubuêre demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiu- C uari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quæris, [3] Benè viuere, omni loco poſitum ſit. Nam quid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. [4] Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum [5] magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe, quàm in pugnâ. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſeruitus vna eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turbâ dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi priùs portorium D ſoluero. [6] *Initium eſt ſalutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, te ipſe coargue. inquire in te: accu-

EPIST. XXVIII. 1. Peregrinationes prodesse.] *Meus*, proſunt. *Fuiſſe potuit*, ſi proſunt.

2. Non ante tibi.] *Idem*, non aliter tibi.

3. Bene vivere.] *Horatius:*

—— nauibus atque
Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic eſt,
Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

4. Dissentio ab his.] *Cuiuſmodi Cynici.*

5. Magno animo.] *Meus*, magno opere.

6. Initivm est salv is.] *Ita Tertullianus*, Pænitentiam *(hæc ex Notitiâ peccati, & adhæret)* humanæ ſalutis quaſi Pharum *eſſe. Epictetus* Εἰ βούλει ἀγαθὸς εἶ, πρῶτον πίστευσον ὅτι κα… εἶ: Si vis bonus eſſe, primum ſcito quòd malus es

7. Depre-

A accuſatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouiſſimè [7] deprecatoris. [8] aliquando te offende.

EPIST. XXIX.

MARCELLINVM *difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic peruincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.*

DE Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nullâ aliâ ex cauſâ, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minùs de aliis Cynicis, qui libertate promiſcuâ vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, an naturâ morbóve mutos? Quare, inquis, verbis
B parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minùs obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipsâ deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominùs adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet philoſo-
C phis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ, alium in aulâ: oſtendet mihi lepidum philoſophum [1] Ariſtonem, qui [2] in geſtatione diſſerebat. hoc enim [3] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſectâ cùm quæreretur, Scaurus ait: *Vtique* [4] *Peripateticus non eſt.* De eodem cùm conſuleretur [5] Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum*, inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat.* tanquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi [7] circulatores, qui philoſophiam honeſtiùs neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ride-

7. DEPRECATORIS.] *Veniam à te petens, emendaturus.*

8. ALIQVANDO TE OFFENDE.] *Malim,* & offende. *Deprecare, inquit, & impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantùm habe. A quo?*
D *ab ipſo te, qui iudicium hoc exerces. Spectant iſta ad Examen ſui, de quo ego aliquid Manuduct. III. Diſſert. vlt.*

EPIST. XXIX. 1. ARISTONEM.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidam Stoicus, Zenonis auditor: quem noſter aliquoties citat:* Chium *etiam patriâ facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſſionis.*

2. IN GESTATIONE.] *In eſſedo.*

3. AD EDENDAS OPERAS.] *Quaſi de ſcænico, aut arenario loqueretur.*

4 PERIPATETICVS NON EST.] *Sedebat enim, non ambulabat.*

5. IVLIVS GRÆCINVS.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Benef. II. cap. XXI.* Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, vt ait Tacitus: Agricolæ, qui ſocer Taciti ipſius fuit.*

6. DE GRADV FACIAT.] *Suſpicatus olim (II. Saturn. cap. XII.)* degradus *legendum, vt* retrogradus *item formamus: & ſanè quidam libri* degradu, *vnicâ dictione referunt. Seruemus tamen, & dictum Arenæ cenſeamus, vt illud* De genu pugnare: *in eodem Senecâ, De Prouid. cap. II. Quin & Liuius lib. XXXIV.* De gradu conari. *Sententiam hîc puto, Eſſedarios ſolitos etiam pedites pugnare, de curru ſubitò delapſos. Neſcio igitur, aiebat, cuiuſmodi hic Eſſedarius (ad Geſtationem eius alluſum) quem nunquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi.*

7. CIRCVLATORES.] *Vox additur meo libro,* Circulatores ſophiſtas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut ſcurrilia dicta proferunt, præſtigias exhibent, aut alia plebeculæ miranda: Græcis ἀγύρται, parte cauſâ.*

 8. INSA-

ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum A
complectar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper [2] idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adijcias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perducêris aut ad ſummum, aut eò quod ſummum nondum eſſe [3] ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cùm à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota B
Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentiùs facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius, quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. [4] *Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit [5] Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum, [6] quantò minùs quàm ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias [7] in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingenuis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, [8] quòd ad ſe venerint, ridet, ſuaſque audit magis eſſe quàm ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitijs pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitijs. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego [9] Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, C
an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterùm magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tanquam ad meliora, ſed præparari tanquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cùm verò multò antè meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine quâ nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpè feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginariâ paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum eſt, quòd delicijs permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. [10] Potiùs excitandus è ſomno, & vel-

2. IDEM VELLE ATQVE.] *Hæc eſt Zenonis* ὁμολογία, *ſiue* conuenientia, *finis philoſophiæ. De quâ ego vberius* II. *Manud. Diſſert.* XV.

3. SOLVS INTELLIGAS.] *Qui ſolus te noſti, & veram Sapientiam iam noſti.*

4. MAGNIFICENTIOR, MIHI CREDE.] *An hæc igitur verba Epicuri ſunt? debent, niſi defectus aliquis ſit: quod mihi videtur. Atque hæc Senecæ magis ſunt, poſt illa Epicuri, quæ deſiunt.*

5. DEMETRIVS NOSTER.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noſter, & de hac eius paupertate, De Vit. beat. cap.* XVIII.

6. QVANTO MINVS QVAM STRAMENTIS.] *Significat tomento Circenſi incubuiſſe, fracto, & ſtramento diffluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Lib* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione ſtramenti. *Gloſſa:* Stramentum, στιβάδες, χορτόστρωμα.

7. IN SINV POSITAS.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intellegi, domi & in occulto poſitas.* D

8. QVÒD AD SE VENERINT.] *Non cupientem, non æſtimantem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poſſit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquis etiam, inquit, diu eas in pretio habuit: ſed bona iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

9. EPICVRI ANGELVS.] *Alij libri,* angulus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo, nec bona video, nec facio. Aſſentior Pinciano è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias, ſi obueniant. Mens eſt, quæ de vtroque decernat.*

10. POTIVS EXCITANDVS.] *Placeret,* ociùs.

11. LACTE

A & vellicandus eſt animus, admonenduſque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt [11] lacte & panno eſſe contentus. ab his initijs nos regna non capiunt.

EPIST. XXI.

VERVM *ſplendorem à Philoſophiâ, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.*

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: meliùs probas honeſta, quàm ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem B quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cùm propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à quâ receſſurus es, fulgor, tanquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili: ex hac vitâ ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem; cùm hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam; & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa verò ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cùm [1] Idomeneo ſcriberet, & illum à vitâ ſpecioſâ ad fidelem ſtabilemq́ue gloriam reuocaret, [2] rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: *Si gloriâ, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Nunquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris [3] incidiſſet? Omnes illos [4] megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire C Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet [5] gener Agrippa, & [6] Tiberius progener, & [7] Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum [8] applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, [9] poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſ-

11. LACTE ET PANNO.] *Simplici cibo, ſimplici tegmine. Nec pane tamen ſpreuerim, de grandiori* D *iam ætate.*

EPIST. XXI. 1. IDOMENEO SCRIBERET.] *Cui adulatum etiam eſſe, &* identidem per epiſtolas laudaſſe, *obijcitur apud Laërtium, in vitâ Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib.* VII ὅτι τῆς γαστρὸς ἕνεκεν ἐκολάκευσε καὶ Ἰδομενέα καὶ Μητρόδωρον: quòd ventris cauſsâ bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. RIGIDÆ TVNC POTENTIÆ.] *Iam olim emendabam,* regiæ: *& teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterùm loquitur, De Benef.* II. *cap.* V. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt.

3 INCIDISSET?] *Tanquam in adamante aut ære. At libri plerique,* indidiſſet: *verius.*

4. MEGISTANAS.] *Magnates. Suidas:* Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ἐπ' ἐξουσίᾳ: Megiſtanes, conſpicui apud Regem ob potentiam. *At Satrapæ, proprie regionum Præfecti.*

5. GENER AGRIPPA.] *Qui Pomponiam eius filiam duxit.*

6 TIBERIVS PROGENER.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vitâ Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. DRVSVS CÆSAR PRONEPOS.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.*

8. APPLICVISSET.] *Sibi & famæ ſuæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros,* aperuiſſet: *temerè.*

9. POSSVM MECVM.] *Pates ô noſter, & Fama tua ac tuarum, quamdiu Romana littera, manebit.*

 10. HA-

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantùm [10] habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, quâ hortatur vt Pythoclea locupletem non publicâ, nec ancipiti viâ faciat. [11] *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitijs dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetuâ voluptate, non voluptatibus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophiâ quoque exiſtimo. cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum [12] diuidere ſententiam, [13] & ſequor. Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugiunt, ſpe malâ inducti, qui [14] velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic benè manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt:* paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polentâ excipiet, & aquam quoque largè miniſtrabit. & dicet: *Ecquid benè acceptus es?* Non irritant, inquit, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſiderijs loquor, quæ [15] conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas [16] non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter [17] præcepta non audit,

10. HABETVR.] *Lego*, ſanetur.

11. SI VIS PYTHOCLEA.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant:* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τὰς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adijce, ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobæus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro* Πυθοκλέα. *Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quo malè Epicurus audiuit. quod præter Laërtium, tangit Plutarchus aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui* adoleſcentem octodecim annos natum, ita eximie laudauerit, vt ſcriberet, Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in totâ Græciâ meliorem. *Sed quod ad ſententiam, aurea eſt. quam Plato ſibi velit inſcribi. ſi verè Stobæus Serm.* X. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι, Ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ σπούδαζε τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειῶσαι: Plato cuidam rei augendæ ſemper cupido, O improbe, inquit, ne ſtude poſſeſſiones augere, ſed cupiditates minuere. *Neque diſſonat illud Socratis: qui interrogatus*, Πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος, Εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret, Si cupidinum, inquit, inops. *Quod alibi tamen Cleanthi videa adſcriptum.*

12. DIVIDERE SENTENTIAM.] *De Vitâ beatâ, cap.* III.

13. ET SEQVOR.] *Nempe ſic diuiſam, vnam eius partem.*

14. VELAMENTVM SEIPSOS.] *Meus & quidam,* velamenta ipſa: *rectè. aut clariùs,* velamentum ipſa: *nempe illa,* dicta.

15. CONSOLATIONEM.] *Ideſt, quæ verbo non lenias. qualia ſunt, naturalia & neceſſaria deſideria quæ re explere debeas, ſed facili & paratâ.*

16. NON NATVRALIS EST.] *Abeſt negatio à ſcriptis: & pateſt, aut fortaſſe debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera (*ait Cicero* V. *Tuſc.*) non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen; partim eſſe Naturales, & Neceſſarias; partim Naturales, & non Neceſſarias; partim Neutrum. Naturales, ſatiari pænè nihilo; nec ſecundum genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes, & eijciendas funditus putauit. *Eadem diuiſio in Nemeſio, De Animâ, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit:* Naturales ac Neceſſarias eſſe, ſine quibus vita non conſtat: vt alimenta, & veſtes. Naturales autem non Neceſſarias, quæ naturâ & lege honeſtæ ſunt, ſed carere ijs licet. vt eſt coniugalis Concubitus: poſſum enim caſtus permanere. Neque Neceſſarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille ſanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas ſolas perſequetur: qui in ſecundâ claſſe, poteſt & alteras, ſed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ ſunt. *Iſta hic & alibi Seneca lucem donent.*

17. PRÆCEPTA NON AVDIT.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.

18. Poſ-

A a..it, [18] poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi [19] quod debes, non [20] quod potes.

EPIST. XXII.

FORTITER *exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abijcit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vitâ: id eſt, veræ eius ignaros.*

IAM intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, *Gladiatorem in arenâ capere conſilium.* Aliquid aduerſarij vultus, aliquid
B manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat in vniuerſum, & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantùm abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſtâ vitâ tibi, aut è vitâ exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundum viâ: vt quod malè implicuiſti, ſoluas potiùs quàm abrumpas. dummodò, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit [1] ſemper pendêre, quàm ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotijs, in quæ deſcendiſti, [2] vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: *Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat.* Nulli neceſſe eſt felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſi-
C ſtere, nec inſtare [3] fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantùm, ſed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur. quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubijcit, nihil eſſe tentandum, niſi cùm aptè poterit tempeſtiueque tentari: ſed cùm illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fugâ cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quòd quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verùm vbi creſcit illi animus, ipſâ rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæ pretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum pa-
D tiendumve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotijs erit negotij causâ. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt ambi-

18. POSCIT, APPELLAT] *Impudens & moleſtus creditor. Homerus:*

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο, ἥ τ᾽ ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ:
Non eſt improbior res altera ventre moleſto,
Qui que ſui inuitos etiam memores iubet eſſe.

19. QVOD DEBES] *Simplex aliquid.*

20. QVOD POTES.] *Lautum aut affluens, ſi tuipſe talis.*

EPIST XXII. 1. SEMPER PENDERE.] *Tale in Homero Aiax profatur, vbi ſuos hortatur ad robur, Iliad. o. verſ.* DXI.

Βέλτερον ἢ ἀπολέσθαι ἕνα χρόνον, ἠὲ βιῶναι,
Ἢ δηθὰ στρεύγεσθαι ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι:
Nam melius ſemel eſt vel viuere, ſiue perire,
Quã ſemper pẽdere graui in diſcrimine Martis.

2. VEL QVOD VIDERI MAVIS.] *Olim memini, vulgò contaminata, emendare: & ſic meus optimus liber, niſi quod ſcribit,* vel quia.

3. FORTVNÆ FERENTI.] *A vento ſecundante metaphora: & ſimillima in Statio, II. Thebaid.*

——— Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.

Vterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortuna

ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cùm viderit breuia in qui- A
bus volutatur, incerta, ancipitia: referet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in
tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum pretia con-
tempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam magnas ſpes relin-
quam? ab ipſâ meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum?
Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execran-
tur. Sic de ambitione, quomodo de amicâ queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum
inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiêre, deplorant, & de earum
rerum loquuntur fugâ, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo
moram, quod ægrè ferre ipſos & miſerè, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus,
plures ſeruitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bonâ fide pla-
cuit: in hoc autem vnum [4] aduocationem petis, vt ſine perpetuâ ſolicitudine id tibi fa-
cere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones &
Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt B
circumſpicias, quantum feras tecum, & quàm magnâ pecuniâ inſtruas otium: nun
quam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propi-
tijs dijs. ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala
magnifica tribuerunt: [5] hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optan-
tibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſolenni ad
te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi
neſcio vtrùm verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim [6] alienas ſarci-
nas adorno. *Nemo non ita exit è vitâ, tanquam modò intrauerit.* Quemcumque vis occu-
pa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ.
nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in
iſtâ voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm
quomodo natus eſt, exit è vitâ. Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum
iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine C
cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidiâ, ceteriſque peſti-
bus: quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſci-
tur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum acceſſit: non animus nobis, non color con-
ſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis
eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, [7] quorum
in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit. tranſ-
miſſa eſt, & effluxit. Nemo quàm benè viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit
contingere, vt benè viuant; vt diu, nulli.

EPIST. XXIII.

MONET *verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua
fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optimâ noſtri* D
*parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientiâ. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam
ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur.*

PVTAS me tibi ſcripturum, quàm humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam.

Quid

tunæ poni: & contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vit. beat. cap. XXII.

4. ADVOCATIONEM PETIS.] *Moram interponis. Vide ad Marciam, cap.* X.

5 HOC VNO EXCVSATI.] *Veteres omnes,* ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno.

6. ALIENAS SARCINAS.] *Dubito an alie... Ateas ſarcinas inſtruo, rebus alienis. vt epiſt.* XVI. Adhuc de alieno liberalis ſum.

7. QVORVM IN FINE] *Membranæ meliores* cùm in fine. *Legam:* quòd in fine vitæ, vitæ deſiderijs laboramus: *voce repetitâ.*

EPIST

A Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris: ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi:[1] culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in alienâ poteſtate non poſuit. Solicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili; [2] diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imò contrà. nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcetur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, vt iſti delicati loquuntur,[3] hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe
B verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo. nunquam deficiet, cùm ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè pleniùs reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac [4] perfuſoriam voluptatem: & quodcumque inuecticium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſijce & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optimâ parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pænitendas, ac niſi magnâ moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe crediderís. Veri boni auidi-
C tas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bonâ conſcientiâ, ex honeſtis conſilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more [5] quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia [6] proximè ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideò conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi [7] Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. *Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Malè viuunt qui ſemper viuere incipiunt.* Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò
D incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum-

maxi-

EPIST. XXIII. 1. CVLMEN EST.] *Naſcitur enim ex Sapientiâ, & eſt eius velut fructus.*

2. DISCE GAVDERE.] *De vero Gaudio, in quo ſemper eſt Sapiens: vide quæ huc faciunt, Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. HILARI OCVLO.] *Quidam libri,* hilariculo. *quod ſane verbi pro delicatis iſtis & molliculis videatur.*

4. PERFVSORIAM.] *Non penetrantem, ſed exteriùs adſpergentem. Ita* perfuſoriè dicere, *apud I[illegible] leuiter, & ſine attentione aut curâ.* perfuſoriæ aſſertiones, *in Suetonij Domitiano, cap.* VIII. *Sic noſter epiſt.* CX. Si illâ ſe non perſuaderit, ſed infecerit. *Meus hic & quidam libri,* ſuperfuſoriam: *nec malè.*

5. QVÆ FLVMINIBVS.] *Ita Epictetus, apud Stobæum:* Vita, *inquit,* quæ à Fortunâ pendet, rapido flumini ſimilis eſt, turbulenta, cænoſa, impura. *Sed noſter dilatat pulcherrimè, & adaptat.*

6. PROXIME RIPAM.] *Meus & ſcripti,* proximæ ripæ. *Teneam: aut,* proximâ ripâ.

7. EPICVRI TVI.] *Ergo in ijs caſtris Lucilius? apparet: nec aliâ cauſſâ fortaſſe toties huius dicta inculcat.*

maximè vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. A
Quidam viuere tunc incipiunt, cùm deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris: quidam antè viuere defecerunt, quàm inciperent.

EPIST. XXIV.

EPISTOLA *inter bonas, pulchraſque. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: imò proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? vltimus eorum mors eſt: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, è plebe & ſeruitijs fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri præcepto) nec opta mortem, nec time.*

B

SOLLICITVM te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibi ipſe proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis citò patienda cùm venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? [1] Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego [2] aliâ te ad ſecuritatem viâ ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac [3] timorem tuum taxa. intelliges profectò aut [4] non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, [5] vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut [6] profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quàm vt mittaris in exſilium? vt ducaris in carcerem? nunquid vltra quidquam timendum eſt vlli, quàm vt vratur? quàm [7] vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quòd malè iudicaretur. Exſilium [8] Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret, Reipub. præſtitit: alter reditum ſuum [9] Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cùm eſſent [10] qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, vt duarum rerum graiſ- C

EPIST. XXIV. 1. EST SINE DVBIO STVLTVM.] *Similia de Timore non præcipiendo, epiſt.* XIII. & LXXIV. *atque alibi.*

2. ALIA VIA.] *Planè contraria, vt omnia timeas. Hoc ipſum in epiſt.* LXXVIII. Omnem Fortunæ licentiam in oculis habe, tanquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accidit. *Verè ſapientis vſurpatio & remedium: de quo ego in occaſione, Manuduct. II. Diſſert. I.*

3. TIMOREM TAXA.] *Iudicio, quanti ſit, æſtima.*

4. NON MAGNVM.] *Epicuri decantatum in dolore ſolatium. Infra ſtatim:* Leuis eſt, ſi ferre poſſum; breuis eſt, ſi ferre non poſſum. *Aeſchylus:*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον:
Confide. tempus non habet ſummus dolor.

5. VEL CIVILIVM.] *Noſtrarum & Romanarum. quæ ad tuos ciues.*

6. PROFECTVS.] *In Sapientiâ. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientiæ nempe alumni, hæc contempſerint, vt Cato: aut qui impetu & nobilitate ani[illegible].*

7. VT PEREAT?] *Muretus vellet (neſcio an ex libris) vt pendeat? Non ego. decreſcat enim oratio: & minùs pendere, quàm vri. Quod editum etiam eſt, libri noſtri manuſcripti omnes habent.*

8. METELLVS.] *Eſt Q. Metellus Numidicus victo Iugurthâ dictus. qui Cenſor, & clariſſimus vir, cùm iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exſilium miſſus, fortiter tulit; donec occiſo illo, precibus lacrimiſq; filij præſertim, qui ob id Pij cognomen meruit, reſtitutus eſt. Cicero varijs locis, Florus, Appianus, alij.* D

9. SVLLÆ NEGAVIT.] *Noſter De Prouid. cap.* III. Rutilius Sullæ Dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantùm retrò ceſſit, ſed longiùs fugit. *Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.

10. QVI PROMITTERENT FVGAM.] *Xenophon in Apologiâ:* Ἔπειτα τῶν ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος, Εἴ που εἰδεῖέν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ; Amicis furtim eripere illum volentibus, non paruit, imò & illuſit interrogans, An alibi extra Atticam regionem noſſent, quò mors non aſpiraret?

11. VTCVM-

A grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum
impoſuit. Acerbum eſt vri: quantò acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem
non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari
tantùm robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in
hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec antè remouit nudis oſſibus fluentem manum, quàm ignis
illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris feliciùs potuit, nihil fortiùs. Vi-
de quantò acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda. Faci-
liùs Porſena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere; quàm ſibi Mucius, quòd non occi-
derit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cùm ad contem-
nendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltimâ illâ
nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis in-
ſtrumenta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis ergo re-
B bus, [11] vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum exiſtimauit, ne
cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret. & ſtricto gladio, quem vſque
in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti fortuna omnibus
conatibus meis obſtando. non pro meâ adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui: nec age-
bam tantâ pertinaciâ, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ
ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum cor-
pori vulnus: quo obligato à medicis, cùm minus ſanguinis haberet, minus virium, ani-
mi idem, iam non tantùm Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & genero-
ſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in
hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod ma-
ximè terribile videtur, exhorter. Faciliùs autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantùm
fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia igna-
uos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Sci-
pionem, qui contrario in Africam vento relatus, cùm teneri nauem ſuam videret ab ho-
C ſtibus, ferro ſe tranſuerberauit, & quærentibus vbi Imperator eſſet: *Imperator*, inquit,
benè ſe habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africâ
gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mor-
tem. Imperator, inquit, benè ſe habet. An aliter debebat Imperator, [12] & quidem Cato-
nis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui
ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac delicijs
querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala
ſuâ morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeò mors timenda non eſt, vt beneficio eius
[13] nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia
tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum
eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum compara. Illud ante omnia memento, de-
mere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile,
niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris
D euenit. illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, ex-
paueſcunt: non hominibus tantùm, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda fa-
cies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te fremen-
tium? Tolle iſtam pompam ſub quâ lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſeruus
meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno appa-
ratu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur,
aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ
nos

11. VTCVMQVE COMPONI.] *Meus liber*, vt tunc componi. *In tali ſcilicet ſtatu.*

12. ET QVIDEM CATONIS.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipſe fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Catone inter Legatos.*

13. NIHIL ANTEFERENDVM SIT.] *Dilutior ſententia, ſi attendis. Quid, quòd libri conſenſu damnant, & verba inſerunt*, anteferendum timendúmve ſit? *Omnes, inquam, olim editi & ſcripti. Scalpellum hoc Muretus adhibuit: præſtabat medicinam. A me ea ſit:* nihil à te verendum timendúmve ſit. *Adeò, mi Lucili, mors tibi non timenda, vt illa nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus ſola tollit.*

14. VLLIVS

noſobſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lace- A
rationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit,
quem ſtomachicus ille in ipſis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Le-
uis eſt, ſi ferre poſſum: breuis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpè
audiſti, ſæpè dixiſti: ſed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. hoc enim tur
piſſimum eſt, quod nobis obijci ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid
tu? nunc primùm tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc
natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio
certè feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. he-
betabitur enim, & minus habebit vigoris, cùm exſurgendum erit. Abduc illum à priua-
tâ cauſsâ ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuriâ
tantùm aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ipſæ voluptates in tormenta
vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque:
libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter B
plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? quid enim? nunc
ſolutus ſum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis,
deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ine-
ptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum me-
tus, nec Ixionem rotâ volui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec [14] vllius
viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat &
tenebras, & [15] laruale m habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit,
[16] aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat. bona pa-
riter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi priùs ad-
monuero, vt te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui,
aliud ſentire: quantò turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum ali-
quando tractaſſe, non repentè nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere.
[17] Quotidie morimur; quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cùm C
creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam:
vſque ad heſternum, quidquid tranſijt temporis, perijt. hunc ipſum quem agimus diem,
cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium ex-
haurit, ſed quidquid antè defluxit: ſic vltima hora, quâ eſſe deſinimus, non ſola mortem
facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Hæc cùm de-
ſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam vbi
veritati commodas verba, dixiſti:

[18] *Mors non vltima venit, quæ rapit vltima, mors eſt.*

Malo te legas, quàm epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mor-
tem extremam eſſe, non ſolam. Video quò ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ infulſerim,
quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile? Ex hac ipsâ materiâ quæ in
manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minùs eos qui mortem con-
cupiſcunt, quàm eos qui timent, & ait: *Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum ge-
nere* D

14. VLLIVS VISCERA.] *De Tityo poetæ. & inter alios Lucretius, qui hæc talia abijcit, & ad moralem ſenſum aliquem aptat, pro Epicuri doctrinâ, lib.* III.

15. LARVALEM.] *Ita ſcripti libri: editi,* Laruarum. *Sed illud ad ipſos mortuos refer, qui pallentes, tenues, & laruales quædam vmbræ, vt Sidonius dixit.*

16. AVT EMITTIT.] *Plures libri,* exuit. *nempe corpore iſto, & velamento. Vtronis autem modo, Mors nihil, aut nihili eſt. Si enim emittit, viuimus. quo ſenſu Lucanus lib.* III.

Aut nihil eſt ſenſus animis à morte relictum,
Aut mors ipſa nihil.

Si conſumit, cum illâ perimus. atque ita Seneca Tragicè valent, Poſt mortem nihil eſt, ipſaque mors nihil. *Quid autem hîc Stoici, diximus* III. *Phyſiol. Diſſ.* XI.

17. QVOTIDIE MORIMVR.] *Seneca hoc ſæpè tractat & inculcat, etiam Plutarchus, prorſus vt noſter, ſuggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis:* Nos, *inquit,* vnam mortem ridiculè timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim ſolum, vt Heraclitus ait, Ignis mors Aëris eſt generatio; & huius mors, Aquæ: ſed idipſum clariùs in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & heſternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus craſtino morietur.

18. MORS NON VLTIMA.] *Ita omnes libri, ad Mure-*

A *genere vitæ, vt currendum eſſet ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adijcias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imò dementiam, vt quidam [19] timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & [20] ne nimis oderimus, [21] etiam cùm ratio ſuadet finire, non temerè, nec cum procurſu [22] capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vitâ, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpè generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpè ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipsâ [23] impellente philoſophiâ, dum dicimus: [24] *Quouſque eadem?* Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem
B nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur. Omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV.

PRÆSCRIBIT *de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortiùs; cum hoc remiſſiùs, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut paupertem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia, tanquam aliquis ſpectet.*

C QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſâ viâ eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate totâ: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutelâ tuâ continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi quàm fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa

Muretum: qui edidit, Mors non vna venit, ſed quæ, *verſu, inquit, & ſententiâ poſtulante. Ego contrà poſtulem, vetera teneri: deletâ modo particulâ,* ſed, *quæ verſum, an verſus, turbat. Poteſt enim Heroicus ita eſſe, poſſunt & bini Anapaſtici.*

Mors non vltima venit,
Quæ rapit vltima, mors eſt. *Non quæ venit, &*
D *iam præteryt, Mors eſt: ſed illa propriè, quæ rapit vltima, & nos aufert.*

19. TIMORE MORTIS.] *Simile epiſt.* LXX. Stultitia eſt, timore mortis mori. *Ibi me vide.*

20. NE NIMIS ODERIMVS.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quàm odiſſe vitam. Sæpè tædio laboris, ad vilitatem ſui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors eſt: ad quam non pigre ire, ſatis eſt.

21. ETIAM CVM RATIO.] *Quod Stoici volebant, & cauſſas eſſe ſumenda interim mortis. De quo decreto ego Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII. *&* XXIII.

22. CAPIENDVS EST IMPETVS.] *Plinius pariter, lib.* I. *epiſt.* XXII. Impetu quodam & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. *Adde Senecam epiſt.* XXX. *&* LV.

23. IMPELLENTE PHILOSOPHIA.] *Quæ reuerà non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib.* III. *Naturam ipſam rerum loquentem facit:*

Nam tibi prætereà, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla.

24. QVOVSQVE EADEM?] *De Tranquill. cap.* II. Faſtidio illis cœpit eſſe vita, & ſubit illud rabidarum deliciarum, Quouſque eadem? *Vox vulgi fuit. & iterùm exprimit epiſt.* LXXXIX.

EPIST.

multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo, quòd adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano parciùs agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec vllum tempus aggrediendi [1] melius fuit, quàm hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Alijs hæc intermiſſio eius impoſuit. mihi verba non dari exſpecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, [2] non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrùm poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. [3] Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, [4] cum ipſo Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia*, [5] *tanquam ſpectet aliquis*. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius eſt, ſic viuere tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quàm ſecum. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogêris in turbâ, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro [6] propius es.

EPIST. XXVI.

SENEM *ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, indicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.*

[1] MODO dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, [2] certè huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me

EPIST. XXV. 1. MELIVS FVIT.] *Grutero aſſentior*, fuerit.

2. NON DEESSE.] *Malim*, deſiiſſe.

3 PANEM ET AQVAM] *Lucanus, poëta prorſum philoſophus:*

Diſcite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum Natura petat.
—— ſatis eſt populis fluuiuſque, Cereſque.

Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου:
Nam quid opus eſt mortalibus, niſi hæc duo,
Cerériſque fruges, poculúmque puræ aquæ?

4. CVM IPSO IOVE.] *Adi epiſtolam* CX. *vbi hæc Epicuri vox expreſſa.*

5. TANQVAM SPECTET ALIQVIS.] *Meus & plures ſcripti*, Spectet Epicurus: *& ſcito germanum eſſe. Sunt ipſa Epicuri verba, ad aliquem è ſuis. quem iubet cupitq., velut ſe teſte & ſpectatore, viuere. At poſt ternas lineas non mutabis, & rectè ibi*, tanquam ſpectet aliquis. *Vide ſuprà, epiſt.* XI.

6 PROPIVS ES.] *Quidam*, propior: *& ſententia eſt illa. quam & ex vulgatâ efficias, litterâ additâ*, Iſtic enim à malo viro propiùs abes. *Propè abeſſe ab aliquo, & Cicero & Seneca vſurpant, pro Vicinum eſſe. Ipſa autem res eſt, quæ ſuprà epiſt.* X. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

EPIST. XXVI. 1. MODO DICEBAM TIBI.] *Quando, aut vbi? Epiſtolâ* XII. *in ſimili ætatis argumento, & augmento.*

2. CERTE HVIC CORPORI.] *Abeſt vulgatis vocula*, certè: *at neceſſaria eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potiùs valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe.*

3. VIGET

A me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cùm ſentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. [3] Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam partem oneris ſui poſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtiâ morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, [4] quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, vt propriè dicam, liqueſcere. Non enim ſubitò impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quàm in finem ſuum, naturâ ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt [5] ictus, & è vitâ repentinus exceſſus: ſed quia lenis hæc via eſt, [6] ſubduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, &
B ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenocinijs: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrùm loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue exiſtimationem hominum: dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. [7] Accipio conditionem, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta.
C Finire iam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed [8] conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arcâ vtar. Exſpecta puſillum, & [9] de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrùm commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clau-

3. VIGET ANIMVS.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius. & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἶτ' ἄλλ' ἀφαιρεῖ ὁ πολὺς εἴωθε χρόνος
D Ἡμῶν, τό γε φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:
Vt alia longus auferat nobis dies,
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. QVÆ NOLIM.] *Tricæ hic in libris, vix extricandæ. Meus:* quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Efficiat aliquis:* quæ nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Aetati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſum: Aetatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ita abit. Exempli gratiâ, à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & velint: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolint, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.*

5. ICTVS, ET E VITA.] *Quidam,* citus, &c.

6. SVBDVCI.] *Quod fit in ſenili morte, cùm vt Sol aut lumen paullatim ſubtrahimur extinguimurque. Epiſt.* XXX. Senectus leniter emittit, non repentè auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum.

7. ACCIPIO CONDITIONEM.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur prætuliſti, etſi in ſubitâ & indictâ morte.*

8. CONFICIENDA SVNT SACRA.] *Interpretor, Sollennia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata. *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. DE DOMO FIET.] *A me ipſa, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor, parum adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

& clauſtra? [10] liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quò minùs parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere. A

EPIST. XXVII.

MONET, *& excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falsò iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.*

TV me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideò aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tanquam in eodem [1] valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, [2] mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi [3] citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cùm fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potiùs bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus [4] præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed [5] non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. [6] Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. [7] Caluiſius Sabinus memoriâ noſtrâ fuit diues: & [8] patrimonium habebat libertini, & ingenium. Nunquam vidi hominem [9] beatum inde-

(margin letters: B beside "ſed tanquam…", C beside "tuum impendas…")

10. LIBERVM OSTIVM.] *Sermo Stoicus. & identidem, vbi de morte ſubeundâ vel ſumendâ:* Ἤνοικται ἡ θύρα: Aperta eſt ianua. *Exi, ſodes. Arrianus* I. *Diſſert.* IX. *& alibi.*

EPIST. XXVII. 1. VALETVDINARIO. *Gloſſæ priſcæ*, Valetudinarium, ὑγιαστήριον, θεραπευτήριον: *malè valentium, & ſe curantium locus. Nominat auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuiſſe. vbi numeroſa familia, talis locus. Adde noſtrum De Irâ lib.* I *cap.* XVI.

2. MECVM EXIGO.] *Expoſtulo. De Breuitate vitæ, cap.* I. Ariſtoteli cum rerum naturâ exigenti.

3. CITRA DIEM.] *Plerique libri*, circa: *nec malè.*

4. PRÆSTAT GAVDIVM.] *De quo ego Manud.* III. *Diſſert.* V.

5. NON FESTINATVR.] *Negationem Muretus adhibuit ſententiæ formandæ, ſed præter libros. Ego legam:* Non quidem ceſſaturo adhuc, ſed feſtinaturo multum reſtat operis: in quod ipſe, *& clauſula reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis reſtat, etiam feſtinaturo, quid ceſſaturo?*

6. DELEGATIONEM.] *A re nummariâ. Aes hoc alienum alteri non delegabis ſoluendum, aut transſcribes: à te facienda numeratio.*

7. CALVISIVS SABINVS.] *Eſtne ille, qui in Tacito* VI. *Annalium, ſub Tiberio accuſatus?* Accuſatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul, ac Sabino Caluiſio maieſtatis poſtulantur. *Sed dimiſſum oſtendit: &* Celſus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluiſium diſcrimini exemit. *Tunc igitur dimiſſus, ſed à Caio Caligulâ, poſt aliquot annis, reprehenſus: de quo Dio, libro* LIX. Caluiſius Sabinus inter primos Senatores, cùm recèns a Pannoniæ adminiſtratione rediiſſet, poſtulatus, morte ſpontaneâ damnationem anteuenit. *An hic iſte ſit, neſcio. ætas conuenit: fortaſſe obſtet, quòd libertinus fuit, vt mox dicitur: etſi id quoque genus ſub Principibus ad ſummos honores euecti.* D

8. PATRIMONIVM HABEBAT LIBERTINI.] *Ita hæc edenda, aut certè* libertinum. *quod magis probem vt ſignificet, non ipſum talem, ſed è talibus eſſe. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec ſine ſcommate, quò Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt ſolent nunc libertini: ſed & ingenium tale, id eſt humile, terreum, & quod ſaperet ſtirpem.*

9. BEATVM INDECENTIVS.] *Vulgi, non ſapientum iudicio beatum. quod eſt diuitem. Nam illi, ait noſter,*

A indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlixis excideret, modò Achillis, modò Priami: quos tam benè nouerat, [10] quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, [11] tam perperàm tribus, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominùs [12] eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magnâ ſummâ emit ſeruos, vnum [13] qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præthereà Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quòd mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparara eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat [14] ad pedes hos, à quibus ſubinde cùm peteret verſus, quos referret, ſæpè in [15] medio verſu excidebat. Suaſit illi Sarellius Quadratus, ſtultorum diuitum [16] arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet [17] analectas. Cùm dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: *Minoris*, inquit, [18] *totidem ſcrinia emiſſes*. Ille tamen in eâ opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod
B quiſquam in domo ſuâ ſciret. Idem Sarellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet, *Et quomodo poſſum? vix viuo. Noli, obſecro te*, inquit, *iſtud dicere. non vides quàm multos* [19] *ſeruos valentiſſimos habeas?* Bona mens [20] nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas.* Hoc ſæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

noſter, Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit: *epiſt.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parum decorè aut eleganter opibus vti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. QVAM PÆDAGOGOS.] *Muretus ad iſta:*
C Nos nempe, qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Neſcio, an ſic Seneca. Quis enim tam madidâ memoriâ, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam:* quàm pædagogos noſtros nouos nouimus. *Eam enim vocem inſeris: & certum, nauitios ignotos etiam eſſe. At mihi ſedebat:* modò Priami: & quos tam benè. *Ille, inquit, abliuiſcebatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos ſolemus.*

11. TAM PERPERAM TRIBVS.] *Macte Pinciane, tibi, an tuis libris, debemus. Acutum eſt: & nomenclator tribules ſalutabat, aut reſalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis prauè, & pro Titio Seium. Noſtri codices:* tam properanter quàm. *quod illuc ſane ducas, ſi diducas.*

12. ERVDITVS VOLEBAT VIDERI.] *Et obtinebat:*
D *quidni? Veriſſimè Euripides in Heraclidis:*

——— οἰόμεσθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι σαφῶς:
——— nam cenſemus hoc,
Qui diues eſt felixque, ſcire hunc omnia.

13. QVI HOMERVM.] *Saltem hoc bono indicio, aut ſuggeſtione, quòd primas huic primo daret.*

14. AD PEDES.] *Ad lecti fulcra, cùm cœnaret: quos adſpicere, & innuere poſſet.*

15. MEDIO VERSV.] *Facetius, &, credo, verius eſt,* medio verbo: *quod priſci libri referunt. Tam infida memoria, vt deſtitueret in verbo, & totum non efferret.*

16. ARROSOR.] *Meus*, abraſor: *quod eòdem vadit.*

17. ANALECTAS.] *Scitè, & nimis arguè.* Analecta *in cantinis, Græco verbo, reliquia, & quæ ſubleguntur aut colliguntur ſparſa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio; qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent, colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non pateſt venuſtius. Habes Grammaticos & litteratores, qui ſuggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde* Sublegulos, *qui elapſa tibi reparant.*

18. TOTIDEM SCRINIA.] *In quibus reponi libri & ſcripta ſolent. Id quoque igitur arguiè: Hi tibi tanquam armaria & ſcrinia ſunt, à quibus auctores petas: cur non ipſa emiſti, minoris quidem, & quæ fidelius etiam aſſeruaſſent?*

19. SERVOS VALENTISSIMOS.] *Nam ſicut doctrinam ſeruorum, ſuam putabat: cur non item robur?*

20. NEC COMMENDATVR.] *Verius*, commodatur: *nec vſu, nec mancipio datur.*

A

EPIST. XXVIII.

LOCA *mutata animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusque erit. Eligam tamen, ſi poßum, quietiſſimum & minùs turbis aut vitijs opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.*

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longâ, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terræque vrbeſque recedant:* ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: *Quid miraris, nihil tibi* [1] *peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare B te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: [2] non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſiße Deum. ——

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipsâ iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minùs vrgent: inæqualiter conuoluta, citiùs eam partem in quam incubuêre demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm illud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinatis, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quæris, [3] Benè viuere, omni loco poſitum ſit. Nam quid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. [4] Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum [5] magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe, quàm in pugnâ. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſeruitus vna eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turbâ dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium D ſoluero. [6] *Initium eſt ſalutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, te ipſe coargue. inquire in te: accu-

EPIST. XXVIII. 1. PEREGRINATIONES PRODESSE.] *Meus*, proſunt. *Fuiſſe potuit*, ſi proſunt.

2. NON ANTE TIBI.] *Idem*, non aliter tibi.

3. BENE VIVERE.] *Horatius:*

—— nauibus atque
Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic eſt,
Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

4. DISSENTIO AB HIS.] *Huiuſmodi Cynici.*

5. MAGNO ANIMO.] *Meus*, magno opere.

6. INITIVM EST SALVTIS.] *Ita Tertullianus*, Pœnitentiam (*hæc ex Notis à peccati, & ſ...heret*) humanæ ſalutis quaſi P[illegible]arum *eſſe. Epictetus* Εἰ βούλει ἀγαθὸς εἶναι, πρῶτον πίστευσον ὅτι κακὸς εἶ: Si vis bonus eſſe, primum ſcito quòd malus es.

7. DEPRE-

A accuſatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis; nouiſſimè [7] deprecatoris. [8] aliquando te offende.

EPIST. XXIX.

MARCELLINVM *difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic peruincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.*

DE Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nullâ aliâ ex
cauſâ, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abeſt. nulli enim niſi
audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minùs de aliis Cynicis, qui libertate pro-
miſcuâ vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint.
Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, an naturâ morbóve mutos? Quare, inquis, verbis
B parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud
ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fie-
ri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum
magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet mi-
nùs obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerra-
re. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt: certum petat: eligat pro-
fecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipsâ deſpera-
tione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum
ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem
trahat. magna in illo ingenij vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominùs adibo
hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas fa-
cetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur:
omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet philoſo-
C phis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popinâ,
alium in aulâ: oſtendet mihi lepidum philoſophum [1] Aristonem, qui [2] in geſtatione
diſſerebat. hoc enim [3] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſectâ cùm quære-
retur, Scaurus ait: *Vtique* [4] *Peripateticus non eſt.* De eodem cùm conſuleretur [5] Iulius
Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum*, inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid de
gradu faciat.* tanquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi [7] circulatores, qui philo-
ſophiam honeſtiùs neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen
contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi
ride-

7. DEPRECATORIS.] *Veniam à te petens, emendaturus.*

8. ALIQVANDO TE OFFENDE.] *Malim,* & offende. *Deprecare, inquit, & impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantùm habe. A quo? D ab ipſa te, qui iudicium hoc exerces. Spectant iſto ad I amen ſui, de qua ego aliquid Manuduct. III. I ert. vlt.*

EPIST XXIX. 1. ARISTONEM.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidam Stoicus, Zenonis auditor: quem noſter aliquoties citat:* Chium *etiam patriâ facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſſionis.*

2. IN GESTATIONE.] *In eſſedo.*

3. AD EDENDAS OPERAS.] *Quaſi de ſcænica, aut arenaria loqueretur.*

4 PERIPATETICVS NON EST.] *Sedebat enim, non ambulabat.*

5. IVLIVS GRÆCINVS.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Benef.* II. *cap.* XXI. Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater*, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, *vt ait Tacitus: Agricola, qui ſocer Taciti ipſius fuit.*

6. DE GRADV FACIAT.] *Suſpicatus olim (*II. *Saturn. cap.* XII.) degradus *legendum, vt* retrogradus *item formamus: & ſanè quidam libri* degradu, *vnica dictione referunt. Seruemus tamen, & dictam Arena cenſeamus; vt illud* De genu pugnare: *in eadem Senecâ, De Prouid. cap.* II. *Quin & Liuius lib.* XXXIV. De gradu conari. *Sententiam hîc puta, Eſſedarias ſolitas etiam pedites pugnare, de curru ſubitò delapſas. Neſcio igitur, aiebat, cuiuſmodi hic Eſſedarius (ad Geſtationem eius alluſum) quem nunquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi.*

7. CIRCVLATORES.] *Vox additur meo libro,* Circulatores ſophiſtas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut ſcurrilia dicta proferunt, præſtigias exhibent, aut alia plebecula miranda: Græcis ἀγύρται, pari cauſâ.*

 8. INSA-

ridere perſeuerabit, gaudebo, tanquam in malis, quòd illi genus [8] inſaniæ hilare contigerit. A Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua: videbis eoſdem intra exiguũ tempus acerrimè ridere, & [9] acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quantò pluris fuerit, cùm multis [10] minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quò euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, [11] quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nónne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram [12] in B fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. *Nunquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio.* Quis hoc? inquis: tanquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim [13] placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnouerint. Multò autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, [14] aut finias. Ceterùm ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor & plauſus [15] pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi totâ ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cùm ſciam [16] quæ via ad iſtum fauorem ferat?

C

8. INSANIÆ HILARE.] *Ab Eraſmo aut Agricolâ eſt: aptimè. nam libri,* inſaniæ euitare. *Naſter De vit. beat. cap.* XII. Pleriſque contingit hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. *Neque igitur malè,* hilaræ, *hic legatur.*

9. ACERRIME RABERE.] *Irâ & rabie agitari. Varro:* Quid blateras, quid rabis, quid vis tibi? *apud Ciceronem poeta vetus:*

Sed quid oculis rabere viſa eſt derepente ardentibus?

Bonum igitur hoc verbi: nec ineptè tamen Eraſmus, rudere. *Quia & libri quidam,* rubere.

10. MINORIS VIDERETVR.] *Erga alios ſapientiæ & modeſtiæ deditus, poſteà ad vana, & vulga maiora, iuit: ſi tamen hæc vera lectio. Nam meus, & quidam,* videbitur. *Quod ad futuram Sapientiam trahas. Docebat quàm hæc parua, illa magna.*

11. QVOVSQVE SIS EVASVRVS.] *Ad ſumma (ſi licitum) Sapientia: nunc in viâ & profectu es.*

12. IN FÆNORE ÆRIS.] *Meus & plures,* in fine. *quod veriſſimum habeo, & adprobant priora illa,* vltimam penſionem. *Quare autem* finis æris alieni? *quia ſcilicet finis libri: & videtur ſanè per libros diſtinxiſſe, vt initio dixi.*

13. PLACERE POTEST POPVLO.] *Locus in philoſophiâ magnus, & magni vſus: nihil velle, quod velit vulgus. Ita Diogenes Cynicus, cùm aliquando theatrum iniret, aduerſus & obuiteus exeuntibus, rogatus* Quid faceret? Quod in omni vitâ, *inquit,* ſtudeo: *nempe aduerſus & diuerſus vobis eſſe. Atque idem (apud Stobæum Serm.* III.*) dicentibus,* Διογένην ἀνόητον εἶναι, Ἀνόητος μὲν οὐκ εἰμὶ, ἔφη, τὸν δὲ ὑμέτερον νοῦν οὐκ ἔχω: Diogenem amentem eſſe, Amens inquit, non ſum, ſed eamdem vobis mentem non habeo. *Caput ſapientiæ eſt, aliter affici, & iudicia vulgi iuſta non habere. Itaque iterùm magnus Diogenes,* πρὸς τὸν εἰπόντα, Οἱ πλεῖους σου καταγελῶσι· Κἀκείνων τυχὸν, εἶπεν, οἱ ὄνοι. ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνοι τῶν ὄνων ἐπιστρέφονται, οὔτ' ἐγὼ ἐκείνων: ad eum qui diceret, Vulgus te irridet: Fortaſſe & illos aſini, inquit. Sed neque ipſi aſinos curant aut attendunt, neque ego illos. *Sciteſsimè. deteriores de melioribus non iudicant, ſed garriunt & præſumunt: non aliter quàm beſtiæ de nobis, nos de Diuis. Cum Pythagorâ ſtatuendum:* φαῦλος κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. διόπερ ὧν ἂν τῶν ἐπαίνων καταφρονῇς, καὶ τῶν ψόγων καταφρόνει: D Malus iudex omnis honeſti populus. Quorum igitur laudes haud æſtimes, contemne etiam vituperationes. *Quò ſpectat hoc eius monitum,* Per viam publicam non ire. *Nam vt inceſſu vitemus, ſed vt ſenſu, & vitâ.*

14. AVT FINIAS.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.*

15. PANTOMIMICA ORNAMENTA.] *Quibus Pantomimi in theatris affici ornarique ſolent. Nam fauor & plauſus illis, à vulgo quidem.*

16. QVÆ VIA.] *Illa popularis, & vanarum malarumque artium.*

EPIST.

A

EPIST XXX.

MORTI *parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidij Baſſi. qui ſenex libenter audit de eâ, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſta aliqua.*

[1] BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & vt veriùs dicam, [2] concinnauit. ſubitò defecit. Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari B cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. vbi tanquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt: [3] hoc philoſophia præſtat, in quocumque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, [4] quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & [5] ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cùm aduenerat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura [6] depoſuit, mare quos hauſerat, eâdem vi quâ ſorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsâ perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines molliùs moriuntur, ſed nec diutiùs. Baſſus noſter videtur mihi [7] pro- C ſequi ſe, & [8] componere, & viuere tanquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre [9] diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipsâ quidquam eſſe moleſtiæ, quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, vt per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpè dicta, & ſæpè dicenda. ſed neque cùm legerem, æquè mihi profuerunt: neque cùm audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò pluri-

EPIST. XXX. 1. BASSVM AVFIDIVM.] *Illum, opinor, qui Hiſtorias ſcripſit, & quidem belli Ciuilis. Colligas ex Suaſoriâ* VI. *apud Senecam. vbi* D *eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed &* belli Germanici *ſcripſiſſe, & in ijs* Salluſtij velocitatem expreſſiſſe, *Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit ſuum ſcripſiſſe* A fine Aufidij Baſſi *(vbi ille deſiit)* libros triginta vnum: *lib.* III. *epiſt.* V. *De iſto igitur, an magis de filio eius, iam noſter.*

2. CONCINNAVIT.] *Quaſi conſtruxit, & diſfluens iunxit. In Plauto ea ſignificatio, & Gloſſis:* Συνσκευάζομαι, Concinno.

3. HOC PHILOSOPHIA] *Meus liber,* hunc philoſophia. *Nempe animum: & tunc continuanda legeris,* præſtat in quocumque.

4. QVAMVIS DEFICIAT.] *Scripti;* deficiatur. *Forteſſe:* deficiat. Vt magnus.

5. SI EXARMAVIT.] *Abſolutè ſic dictum: nec temerè mutem. Tamen libri vacillant, & quidam* exarmatur, *aut* exarmetur: *meorum vnus, vt & Eraſmi,* ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Vulgatum ſi tenemus, patiendi tamen ſignificatione capiemus. vt in Conſol. ad Heluiam, cap. vlt.* Exarmatâ naui, naufragium ſuum ſpectantem. *Hoc eſt, omiſſis fractis ue rudentibus, anchoris, velis: quæ ſunt nautum armamenta.*

6. DEPOSVIT.] *Sine noxâ, & velut manu collocauit. Simile in epiſt* XIII. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit.

7. PROSEQVI SE.] *Tanquam in funere.*

8. COMPONERE.] *In lectulo, aut rogo. Horatius:* Omnes compoſui felices.

9. DISCIDIVM SVI.] *A Mureto eſt, nec diſpliceat. Libri tamen omnes,* deſiderium. *quod item in mortuis valet, quos ſuperſtites ſcilicet deſiderant. Omnis autem hic ſermo, tanquam Baſſus poſt Baſſum viuat.*

plurimum apud me auctoritatis habuit, cùm loqueretur de morte vicinâ. Dicam enim A
quid ſentiam. Puto etiam [10] fortiorem eum eſſe, qui in ipsâ morte eſt, quàm qui circa
mortẽ eſt. [11] Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia.
Sic gladiator totâ pugnâ timidiſſimus [12] iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladiũ
ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, vtique ventura, deſiderat lentam animi
firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Libentiſſimè itaque illum
audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, velut pro-
piùs inſpectæ, indicantem. Plus, vt puto, fidei habebis apud te, plus ponderis, ſi quis re-
uixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbatio-
nem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundùm illam ſteterunt, qui venientem & vide-
runt, [13] & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam
ſtultum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus
[14] adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Viuere noluit, qui mori non vult. Vita
enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideò timere dementis eſt; B
quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & inui-
ctam. Quis queri poteſt, in eâ conditione ſe eſſe, in quâ nemo non eſt? prima enim pars
æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non
aliam voluit legem noſtram eſſe, quàm ſuam. quidquid compoſuit, reſoluit: & quid-
quid reſoluit, componit iterùm. Iam verò ſi cui contigit, vt illum ſenectus leniter emit-
teret, non repentè auulſum vitæ, ſed [15] minutatim ſubductum, næ ille gratias agere dijs
omnibus debet, quòd ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus
eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio
vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares
eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentinâ indignatio-
ne fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus mortis: ve-
nientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad ho-
minem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentiùs veniſſe, vt ſcirem an illum to- C
ties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui
ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cùm [16] ſepti-
mo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens,
primùm ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere
aliquantulum in ipsâ breuitate ſolatij. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui ma-
gnus eſt. Ceterùm ſuccurſurum ſibi etiam in ipsâ diſtractione animæ corporiſque, ſi
cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem
ſe, quin

10. FORTIOREM EVM.] *Ideſt, animo magis conſtare, faciliùs ferre & ſubire poſſe. Aliàs, videatur negatio requiri, pro ſententiâ ſequente.*

11. MORS ENIM ADMOTA.] *Pulcher hic locus. quem interpretetur & firmet ſimillimus Panegyrici, Theodoſio dicti:* Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeò maximo, lux amori, interitus horrori eſt: ſed quatenus aut iſta optari poteſt, aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies nunquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit; non timentur extrema, cùm certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus: poſteà attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locum ſupplicij, carnifice non trahente, properatio. *Sunt diſerta, & cum his Annæi certantia.*

12. IVGVLVM ADVERSARIO.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib.* II.

13. ET RECEPERVNT.] *Si receperunt, quomodo narrabunt, & dicent? Imo, credo, vult eos qui proximi fuerunt, & tamen* ſe receperunt, *nobis de eâ loqui. Itaque ſic legam. Meus liber,* & reperunt: *poſſu igitur,* & repulerunt, *aut* reiecerunt. *Sed cùm recogito, quid ſi vult mortem* receptam, *etſi non totam? animo etiam & fide receptam, ad eamq; paratos eſſe?*

14. ADOLESCENTIAM SEQVITVR. *Latè pro virili etiam ætate: vt ſæpè.*

15. MINVTATIM SVBDVCTVM.] *Suprà hoc verbi, in eâdem re, epiſt.* XXVI. *Pro ſenſu,* Alexis poëta comicus, cùm quidam ſenem eum vidiſſet, & ægrè D
incedentem, Quid agis? interrogauit. Ille autem, *Κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω:* Otioſè morior: *id eſt, paullatim illuc eo. Stobæus Serm.* CXV.

16. SEPTIMO SPATIO.] *Notum in circo toties cucurriſſe, & metam ambiuiſſe. Comparat autem & Inacus (apud Stobæum, De Senectute) pulchrè vitam cum Curſu aut Nauigatione.* Senex enim emenſus hoc grande pelagus, iuſſu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit: aut in Stadio aliàs peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At Iuuenis in medio velut mari non aſſecutus nauigationis terminum, quem votis toties deſtinarat, obijt: aut in Stadio adhuc currens, lapſus eſt, & ſine coronâ eductus.

17. NEC

A ſe, quum ſenilis anima in primis labris eſſet, [17] nec magnâ vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aquâ, & interdum ruinâ exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſuâ ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, ſed tanquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtrâ nos ſentire operâ, quod tunc trepidamus, cùm propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cùm aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quantò aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipsâ enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exem-
B ptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, peius quàm mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, vt nunquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI.

Et *vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falſa noſcas, peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.*

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri, quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci
C occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere: firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm vſum in ſocijs Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non vnum locum inſidioſâ voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo malè precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri. vnum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, [1] ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, vt vna res modò mala ſit, modò bona: modò leuis & perferenda, modò expaueſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris [2] contemptio. Itaque in vanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes, quantò magis incu-
D buerint, minuſque ſibi [3] vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, [4] Tantò melior

17. Nec magna vi.] *Non hercules. ac cum Sophocle,*

Σμικρᾶ παλαιὰ σωματ' ἐυνάζει ῥοπῆ:

Pulſu leui cadunt vetuſta corpora.

Sicut matura poma ſponte cadunt, cruda auelluntur: ſic in iuuene, aut ſene.

EPIST. XXXI. 1. Sibi fidere.] *A ſe pendère, & ex ſe naſcentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*

2. Contemptio.] *Subiungit meus liber:* id eſt, non curare, cùm oportet laborem ſubire. *Gloſſographi, an Senecæ ſint, ambigo: illius magis.*

3. Vinci ac strigare.] *Puto germanum eſſe, etſi libri ferè,* vitia conſurgere. *Quidam tamen ad illud praeunt, Gulielmo Peliſſerio erutum & adſcribendum. Eſt autem* Strigare, *militare verbum, de equis, qui in Strigâ caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. Inde longiùs ductum, & quoties vel in viâ interquieſcunt, Strigare eos dicunt.*

4. Tanto melior.] *Exclamandi laudandiq́ formula, vt epiſt.* LXXI. Tantò melior, tantò felicior.

5. Et

melior ſurge [5] & reſpira : & cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos A
animos labor nutrit. Non eſt ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes : & [6] in totum, iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus : turpia, quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixturâ lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri : quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine [7] aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? [8] rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque [9] repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit : ſi modò magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocauerint. non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & B
aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia [10] conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum : quod ſi occupas, incipis deorum eſſe [11] ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſtò peruenitur? non per [12] Peninum Graiúmve montem, nec per [13] deſerta Candauiæ : nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt: [14] quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet : Deus nihil habet. [15] Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia? nemo nouit Deum. multi de illo malè exiſtimant, & impunè. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium : Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe [16] vehit omnia: Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt : nihil horum [17] non C
pati-

5. ET RESPIRA.] *Meus, & plures ſcripti*, inſpira: *at Ioſ. Scaliger*, reſtriga, *vellet : vt aduerſum ſit illi* Striga.

6. IN TOTVM, IAM.] *Variant libri. meus:* in totum per maxime opto. *Melius illo vulgato non occurrit.*

7. AERE FRIGIDVM.] *Stoicum dogma, Aërem primo frigidum eſſe. Vide me* II. *Phyſ. Diſſert.* XV.

8 RERVM SCIENTIA.] *Socraticum eſt.* ὃς ἔλεγε καὶ ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην· καὶ ἓν μόνον κακόν, τὴν ἀμαθίαν: qui dicebat, & vnicum Bonum eſſe, Scientiam : & vnicum Malum, Inſcitiam: *Laertius in Socrate : & huc omnino è Senecæ adſpectum Stoici retinebant dogma, qui vniuersè definiebant,* Εἶναι μὲν ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Eſſe Vitia ignorantias illarum rerum, quarum ſcientiæ Virtutes ſint. *Inde* Docti *&* Rudes, *pro Bonis Maliſq., nos* II. *Manuduct. Diſſert.* I. *Plura etiam in Ethicis.*

9. REPELLET AVT ELIGET.] *Nec enim ſtultam* ἀδιαφορίαν *cum Ariſtone inducunt Stoici, ſed ipſa Media diſcrimen ſuum habent, vt malis etiam quæ non velis. Ego diffuſè, Manuduct.* II. *Diſſert.* XXII.

10. CONSONANS SIBI.] *Alluſum ad Zenonis* ὁμολογίαν, *ſiue* Conuenientiam, *quem finem ſtatuebant. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XV.

11. SOCIVS, NON SVPPLEX.] *Nam ſapiens ſcilicet par Deo : & quæ ita ſuperbè ac vanè Poëticè iis. Ponimus & refutamus, Manud.* III. *Diſſert.* XIV.

12. PENINVM GRAIVMVE.] *Ad Annibalis & Herculis tranſitus reſpexit.*

13. DESERTA CANDAVIÆ] *Montana pars Macedoniæ, quæ à Dyrrachio incipit*, Candauia *dicitur : eaq. ſaltuoſa, & deſerta. Plinius*, Candauiæ montes *dixit libro* III. *cap.* XXIII. *& Strabo* ὄρος Κανδαουΐας, montem Candauiæ : *Lucanus*, Candauiæ ſaltus. *In Ptolemæi tabulis videbis : & ſunt qui diuidunt Macedoniam ab Illyrico. Strabo etiam ab aliâ cauſſâ ea loca vaſta ac deſerta oſtendit, libro* VII. quòd bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta ſint, nec ad id æui D
reſtituta.

14. QVÆ TAMEN OMNIA.] *Ergo & in prioribus locis alibi Procurator? id eſt, in Galliâ aut Macedoniâ? dicas, ſi conſilio* omnia *noſter ſcripſit.*

15. PRÆTEXTA NON FACIET.] *Honos aut magiſtratus, ad quem adſpiras. Nam de ambitioſis aut auaris eſt ſermo.*

16. VEHIT OMNIA.] *Muretus notat Sacris noſtris conuenire :* Portans omnia verbo virtutis ſuæ. *Et ſanè ipſe Auriga, ipſe Currus, vt ita dicam, eſt, quo machina hoc mundi vehitur, ac ſuſtentatur.*

17. NON PATITVR VETVSTATEM.] *Rectè. tempore pereunt, aut flacceſcunt. Sed & alio ſenſu libri quidam rectè:* nihil horum patitur vetuſtatem, *ſine negotione : quod eſſet, nihil horum fert annum aut ſubſiſtit.*

18. QVOD

A p[illegible] ur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo, [18] quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm [19] Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina [20] ex ambitione, aut [21] ex iniuriâ nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modò, & *te quoque dignum Finge Deo.* Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materiâ [22] imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, [23] cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII.

LAVDAT *Lucilij ſolitudinem, & ſubductionem. Porrò hortatur, nequis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.*

B INQVIRO in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſtâ regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecum ſum. Sic viue, tanquam quid facias auditurus ſim: imò tanquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? quòd nihil audio: quòd plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe [1] te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſollicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tantâ breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtantiâ facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac laceinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & euade. perduc te in tutum,
C & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ [2] vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſummâ tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? [3] Nemo ſibi contigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego contrà, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis

18. QVOD NON FIAT IN DIES.] *Perplexitas hic librarum. Meus, & quidam:* quod non fiat in dies, cui non proſit obſtari. *Alij*, in dies eius quo non poſſit obſtari. *Alij*, eique non poſſit obſtari. *Certum, vulgatam interpolatam eſſe: an ſic concinnandam?* quod non fiat indigens eius, quod non
D proſit optari. *Vel*, quo non fias indigens eius. *Significat et, interna & vera bona quærenda, ad quæ Votis non opus, ſed Voluntate, & ſunt in nobis. Sonè initio epiſtolæ contra Vota dictum: & omnino ſolemnis fuit.*

19. DEVM IN HVMANO.] *De hoc locutione & ſenſu ego vbertim Manuduct. II. Diſſertat. XIX. item Phyſiol. III. Diſſert. VIII.*

[20]. EX AMBITIONE.] *Vt Eques, aut Senator.*

21. EX INIVRIA.] *Vt libertinus aut ſeruus. Nam ab [illegible] preſſione æqualium, ſeruitus.*

22. IMAGO DEO SIMILIS.] *Atqui nos ſumus ſ[illegible]icet. nonne & hoc Chriſtiani dogmatis?*

23. CVM PROPITII ESSENT.] *Vetere imperio; & paupertate: cùm Romæ moribus armiſq; floreret. Nunc irati Dij videntur, & nos peſſimi peſſum paullatim imus.*

EPIST. XXXII. 1. TE TORQVERI.] *A recto in prauum.*

2. VITÆ POSITVM.] *Quidam ſcripti*, vitæ ponit: *è quo velim*, ponentem. *Sententia eſt, Nec ſapientem quidem vitam longam cupere, & diu eſſe in poſſeſſione Virtutis: quia Beatitudo tempore non creſcit. Eſt inter Stoica paradoxa, & explicaui Manuduct. III. Diſſert. III.*

3. NEMO SIBI CONTIGIT.] *Eraſmus in Adagijs cenſet, Senecam reſpicere ad illud tritum Platonis,* Neminem ſibi naſci. *Dij boni, quàm diuertit à noſtri mente! quæ eſt, Homines diſtrahi, varia & vana cogitare, aptare: neminem apud ſe eſſe, & ſe contentum. Hoc autem facit Sapiens, qui ſibi ſufficit. Eo ſenſu, melius in ſcriptis:* Nemo ſibi contingit: *præſenti tempore. Eſt autem ſimile, quod mox ſequitur:* Opto tibi tui facultatem: *vt tibi contingas, nam alij & alia diripiant, ac potiantur.*

4. SIMVL

vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intel- A lectis veris bonis, quæ [4] ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vitâ peractâ.

EPIST. XXXIII.

NEGAT *ſententias aut chrias è Stoicis excerpendas. Primùm, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vitâ præferamus.*

DESIDERAS his quoque Epiſtolis, [1] ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces [2] noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admi- B rationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia [3] inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me verò Epicurus eſt & fortis, licet [4] manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, [5] tam in Perſas quàm in [6] altè cinctos cadit. Non eſt ergo quòd exigas [7] excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque [8] iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cùm intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, vnde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turbâ ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit [9] Hermachus, quidquid [10] Metrodorus, [11] ad vnum refertur. Omnia quæ quiſquam in C

4. SIMVL INTELLECTA SVNT.] *Nam in indicio & habitu optima Mentis eſt Beatitudo: qui momenta contingit, purgatâ & perfectâ Ratione. Vide aliquid eadem Differt.* III. *in fine.*

EPIST. XXXIII. 1. SICVT PRIORIBVS.] *Ergo abiuncta ſunt, & diſparata? apparet: & velut ex interuallo ſcriptas, aut libris potiùs diuiſas. Dixi in Praloquio.*

2. NOSTRORVM PROCERVM.] *Stoicorum, ſicut anteà Epicuri ferè.*

3. INSPERATÆ.] *Veteres,* inſpectæ, *aut* inſpectatæ. *Legerem,* inexſpectatæ.

4. MANVLEATVS SIT.] *Notum tunicas chirodotas, ſiue manicatas, mulierum aut mollium fuiſſe. Viri brachiis nudis incedebant. Virgilius itaque obiicit,*

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Agellium lib. VII. *cap.* XII. *vide. Simile in De Vit. beat. cap.* XIII. Hoc eſt tale, quale vir fortis ſtolâ indutus. *Tale vel aſperius de Epicuro & aſſeclis, Arceſilaus. qui interrogatus,* Cur ex aliis ſectis ad Epicuream tranſirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt *(euiroti)* ex Gallis viri nunquam.

5. TAM IN PERSAS.] *Qui fluxâ & ſolutâ veſte: ſed iidem militares. Ammianus* XXIII. Adeò autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, vagoque inceſſu iactitantes ſe, vt effæminatos exiſtimes, cùm ſint acerrimi bellatores.

6. ALTÈ CINCTOS.] *Quod militum Romæ, item ſtrenuorum aut actuoſorum erat. Vtrumque habitum Horatius tangit:*

Malthinus tunicis demiſſis ambulat: eſt qui
Inguen ad obſcænum ſubductis vſque facetus.

Alibi noſter, de Mæcenate: Putes altè cinctum dixiſſe.

7. EXCERPTA, ET REPETITA.] *Intelligitne* Repetita, *laudabilia & quæ ſolent lectione iterari; an quia etiam inter legendum ad ea dici ſolet,* Repete? *Hoc puto: etſi* Repetita, *quaſi diuiſa & in locos ſuos partita, paſſis legere.*

8. ISTA ODORIFERA.] *Licebat, & decebat, in textu poni vocem libris aliquot aſſertam,* oculiferia, *ſiue* oclifera: *nam veritas ita eſt, & ſententia poſcit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, expoſita quædam cum titulis, aut per ſe ſplendentia, quæ oculos feriunt, & tranſeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: ſed pariter vbique decor & bonitas eſt. Vox autem aptè facta. quia talibus, vt ipſe loquitur (epiſt.* LXXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: *iterumque alibi:* Splendore imperitorum verberant oculos. D

9. HERMACHVS.] *Succeſſor Epicuri in ſcholâ.*

10. METRODORVS.] *Inter nobiles eiuſdem amicos & diſcipulos.*

11. AD VNVM.] *Epicurum.*

12 DVM-

A in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet rentemus, ex tantâ rerum æqualium copiâ, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruinâ poteſt. Nec recuſo, quò minùs ſingula membra, [12] dummodò in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris, non tam mendicè tecum agam, ſed plenâ manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt: perpetua, & inter ſe contexta ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & [13] extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circum-
B ſcripta, & carminis modo incluſa. Ideò pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci [14] Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoriâ ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni, aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque [15] ſub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam auctores, ſemper interpretes, ſub alienâ vmbrâ latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contrà ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendêre, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, [16] hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. quouſque diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & [17] actuarij vice
C fungitur. Adijce nunc, quòd iſti qui [18] nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primùm in eâ re ſequuntur priores, in quâ nemo non à priore deſciuit: deinde in eâ re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. nunquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego verò vtar viâ veteri: ſed ſi propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illâ etiam futuris relictum eſt.

12. DVMMODO IN IPSO.] *Putarem*, quomodo.

13. EXTRINSECVS AVSCVLTANTIBVS.] *Qui ad penetralia nondum admiſſi: alluſumq́; ad libros & auditores ἐξωτερικούς.*

14. CHRIAS VOCANT.] *Concinna aliqua Dicta, aut Facta. Vt*, Crates dixit, Caue cum homine
D malo loquare. *Facti, vt:* Crates cùm indoctum puerum vidiſſet, pædagogum eius percuſſit. *Vide Fabium lib. I. cap. XV.*

15. SVB ALIO MOVERIS?] *Alieno nutu iuſſuq́; regeris?*

16. HOC CLEANTHES.] *Prorſus his gemina Epictetus apud Arrian. lib. II. Diſſert.* XIX. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chryſippus: tu verò quid? Non in eo elaboraſti, vt Decretum aliquod tuum faceres: atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Hiſtoriam hanc accepi: à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cùm vaniſſimus ſis, enumerandis ſcriptoribus, attonitos reddis. *Deinde etiam addit:* Age, Stoicum aliquis mihi oſtendat, ſi habetis. Vbi is eſt? Nam qui Stoicos ſermunculos ediſſerat, mille dabitis: ſed volo Stoicum. Quis ergo is eſt? vt Phidiacam ſtatuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factam: ita illum mihi oſtendite, ad ea quæ profitemini dogmata expreſſum.

17. ACTVARII VICE.] *Ita dicuntur, qui Acta excipiunt & ſcribunt. Vide me ad Annalem Taciti V. ſi lubet.*

18. NVNQVAM TVTELÆ SVÆ.] *Alieni ſemper arbitrij, vt pupilli.*

EPIST. XXXIV.

GAVDERE *ſe in profectu Lucilij, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formauit. Hortatur porrò pergere, & ad ſummum.*

CRESCO & exſulto, & diſcuſſâ ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam [1] turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam [2] arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid aliud, inquis, [3] adhuc volo? in hoc plurimum eſt. [4] Non ſic quomodo principia totius [5] operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vnâ formâ percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius [6] acta diſcordant. B

EPIST. XXXV.

AMICVM *illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat. Hoc ergo faciat, & in primis diſcat* CONVENIENTER *viuere, id eſt conſtanter, id eſt ſapienter.* C

CVM te tam obnixè rogo [1] vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) [2] non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia [3] ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tuâ,

EPIST. XXXIV. 1. TVRBAM OLIM.] *Libri ſcripti*, turbam quam olim. *Lego*, turbam quidem olim.

2. ARBOR AD FRVCTVM.] *Meus*, arbor fructum productura: *& benè.*

3. ADHVC VOLO?] *Vide ne diſtinctiunculâ magis expedias:* Quid aliud, inquis, adhuc? volo. *Vt hæc Lucilij ſint: & quid vltrà hortère, mi Seneca? iam volo. Et ſubdit: Multum hoc quidem eſſe, non tamen omnia.*

4. NON SIC QVOMODO.] *Quidam libri*, Nam ſic: *& melius.*

5. OPERIS DIMIDIVM.] *Notum adagium, & Horatio, in hoc ipſâ re expreſſum:* Dimidium facti qui cœpit, habet: ſapere aude. *Velis, & tenta ſapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque ſola voluntas ſufficit: ſed videndum vt recta ea ſit, quod ſine Scientiâ non aſſequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit:* Actio recta non erit, niſi Voluntas ſit recta: ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit, ſine Scientiâ: *qua Bona ſcilicet & Mala diſtinguit. Vide epiſt.* XCV. D

6. ACTA DISCORDANT.] *Nam Sapientis nota, ſemper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere,* cuius dictis acta: *etſi quidam hoc libri. nam pertinet ad ὁμολογίαν, de quâ ſæpè.*

EPIST. XXXV. 1. VT STVDEAS.] *Stoico ſenſu, Studeas: id eſt, philoſophiæ operam naues. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* I.

2. NON POTEST.] *Neque enim inter malos, aut inter diſſimiles, Amicitia.*

3. SEMPER PRODEST.] *Amicitia Bonum eſt: Boni autem Stoica definitio,* id quod prodeſt. *Manuduct.* II. *Diſſert.* XXI.

4. NON

A tuâ, quamquam [4] non multum abeſt, rediturum: ſed tamen te quoque ipsâ lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amâmus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantùm quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, [5] ingens munus: & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te priùs. profice, & ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque [6] aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecto contingit, aliquatenus & [7] proficienti prouectoque. Quid ergo intereſt? hic commouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

B

EPIST. XXXVI.

LAVDAT *quemdam qui otioſe admouit, à republicâ amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.*

AMICVM tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quòd vmbram & otium petierit, quòd dignitatem ſuam deſtituerit, & cùm plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, [1] non deſinent tranſire. alij eliduntur, alij cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: [2] hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. [3] At benè aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quòd tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui [4] à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad C lacum, concurritur: quem [5] qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & [6] inertem vocant. Seis quoſdam peruersè loqui, & [7] ſignare contraria. [8] Felicem vocabant. quid ergo? erat? [9] Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. [9] Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod

4. NON MVLTVM ABEST.] *Ergo & Lucilius inter ſenes, aut ſeneſcentes.*

5. INGENS MVNVS.] *Ad vocem factumque Aeſchinis, qui ſe ipſe munus Socrati abtulit, vt gratus eſſet. Noſter 1. de Benef. cap.* VIII.

6. ALIVBI APPARERE.] *Siue vt ij qui in naui arbitrio ventorum, feruntur: ſiue vt inD ſulæ quædam in aquis vagantes: vt noſter Gruterus notat.*

7. PROFICIENTI.] *De quibus gradibus ego in Manuduct. II. Diſſert. IX.*

EPIST. XXXVI. 1. NON DESINENT TRANSIRE.] *Ab vno propoſito in aliud, mutare vitam & ſtatum. Sic fine epiſtolæ prioris:* Hic commouetur quidem, non tamen tranſit.

2. HOS IN POTENTIAM.] *Malim*, in impotentiam.

3. AT BENE ALIQVIS.] *Hæc clauſula abiectionem habet. Atqui ſunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: ſed qui vt vino eâ vtuntur, id eſt modicè nec abundanter. Hoc dicere videtur ſed plura fortaſſe dixiſſe. nec integra hæc aut plena.*

4. A MVLTIS OBSIDETVR.] *Clientibus, ſalutatoribuſque.*

5. QVI EXHAVRIVNT.] *Aptiſſimè. Reuerà omnes illi officioſi aliquid petunt à potentibus, aut ſumunt: gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: ſed & turbant, quia aſſiduè inquietant.*

6. INERTEM VOCANT.] *Illum amicum, philoſophiæ deditum. Vetus & hodiernum conuicium, in Bonæ Menti operatos.*

7. SIGNARE CONTRARIA.] *Meus & quidam,* ſignificatione contrariâ: *quod item probum.*

8. FELICEM VOCABANT.] *An hunc noſtrum, cùm in ambitione & ſplendore erat? an Cornelium Sullam intellegit?*

9. VINVM FIERI BONVM.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexis Comicus:*

Ὁμοιότατος ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν,
Τρόπον τιν' ἐστί. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον
Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι
Πρώτιστον, ἀφυβρίσαι τ', ἀπανθήσαντα δὲ
Σκληρὸν γενέσθαι, καὶ καταστάντα πάλιν,
Ἡδὺν θ' ἅπασι τὸν ἐπίλοιπον διατελεῖν:

 Similis

quod [10] in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. be- A
nè ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia : perſeueret modò colere virtutem , perbibere libera-
lia ſtudia, non illa [11] quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc [12] quibus tingendus eſt animus.
hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo ? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum ? minimè. ſed
quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita [13] non omnibus inſtitui. Tur-
pis & ridicula res eſt, [14] elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies er-
go rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expe-
tenda tribuendaque, non dubiè primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere. De-
nique nihil illi iam liberi eſt : ſpopondit. minùs autem turpe eſt creditori, quàm ſpei
bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione pro-
ſperâ, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet , ſolâ
poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat : vt quàm
tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſen- B
tit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quomodocumque res cedunt. Cui ſiue agge-
runtur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit,
minor non fit. Si in Parthiâ natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet : ſi in Germaniâ,
protinus puer [15] tenerum haſtile vibraret: ſi auorum noſtrorum temporibus fuiſſet, [16] e-
quitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet,
& imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus
omne hoſtium genus benè facit, mortem contemnere : quæ quin habeat in ſe aliquid
terribile, vt & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, nemo du-
bitat: nec enim opus eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam volunta-
rio imemus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, vt, ſi neceſſe fue-
rit, æquo animo in roſâ iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem: vt,
ſi neceſſe fuerit, ſtans, etiam aliquando ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem in-
cumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors
nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quod C
ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & [17] in
rerum naturam, ex quâ prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. De-
ſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam,
non eripit. [18] veniet iterùm, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi
obli[t]os

Similis Vir eſt Vino, indole atque moribus.
Nam muſteum illud & nouum cùm conditur,
Deferueat primùm eſt opus: ſic & Virum,
Cum iuuenis eſt, exæſtuare; hinc ſobrium
Mox effici, & ſeueritate præditum :
Mitem inde fieri; & eſſe in æui relliquum.

At quod hic de Vino, ad Poma tranſtulit Attius, in Agellio XIII. *cap.* II. *Nam cùm Pacuuius dixiſſet*, videri ſibi carmina eius duriora paullùm & acerbiora. Ita eſt, inquit Attius : neque id ſanè me pænitet. Nam quod in pomis eſt, itidem aiunt eſſe in ingeniis. quæ dura & acerba naſcuntur, pòſt fiunt mitia & iucunda : ſed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, non matura mox fiunt, ſed putria.

10. IN DOLIO PLACVIT.] *Ex more veteri, qui vinum nouellum doliis condebant : ſed mox vbi paullùm defæcaſſet, defundebant in amphoras & cados. Proculus Ic.*[tus] *l.* XV. *Tritic. vino & ol. leg.* In Dolia vina eâ mente conijcimus, vt ex his poſteà in Amphoras & Cados defundamus. *Quia igitur id nouellum aut turbidum, elegantiores fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto :* Num igitur, qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de Dolio ſibi hauriendum putet? *Obijcit & Piſoni, vt ſordido :* Panis & Vinum à propolâ, & de cupâ. *quod idem eſt illi*, De dolio.

11. QVIBVS PERFVNDI.] *Vt ſunt amæniora iſta, vulgò Liberalia dicta.*

12. QVIBVS TINGENDVS.] *Vt eſt Philoſophia : quæ ſola verè Liberale ſtudium: epiſt.* LXXXVIII.

13. NON OMNIBVS INSTITVI.] *Pergere in Sapientiæ ſtudijs, omni ætati decet; non item incipere, & in rudimentis eſſe.* D

14 ELEMENTARIVS SENEX.] *Qui inter pueros elementa diſcit.*

15. TENERVM HASTILE] *Illorum verbo, Frameam.*

16. EQVITARE.] *Non quòd omnes olim hoc Romani, ſed nobiliores, aut ſtirpe equeſtri· inter quos [illegible] et hic amicus Lucilij. Nam ceteri ad pedeſtrem mi[li]tiam deſtinabantur.*

17. IN RERVM NATVRAM.] *De Beneſ.* V. *cap.* VIII. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eòdem reuoluitur vnde diſceſſit.

18. VENIET ITERVM.] *Hæc eſt non illa Pythaga-*

A oblitos reduceret. [19] Sed poſteà diligentiùs docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere, ac ſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: [20] hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præterierit, repetit: pars cæli leuatur aſſiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPIST. XXXVII.

PERSEVERANDVM *in viâ & militiâ Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, liberta-*
B *tem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.*

QVOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius, & illius [1] turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, [2] *vri, vinciri, ferroque necari.* Ab illis qui manus arenæ locant, & [3] edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volens libenſque patiaris. Illis licet [4] arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porrò prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? [5] ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. [6] Fiat via: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam graues
C dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. [7] Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubijcere, te ſubijce rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illâ diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minùs ſæpè fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubitò in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

thagorica, ſed Stoica quadam παλιγγενεσίαν, ſiue (ita loquamur) Renaſcentia: *cùm poſt orbis Deflagrationem, & ſollennem ἐκπύρωσιν, iterùm alius orbis & διακόσμησις, atque eadem & ydem reponentur. Vide me Phyſiol. II. Diſſert.* XXII. *Tangit & Lucretius hoc*
D *dogma, lib.* III.

Nec ſi materiam noſtram collegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, VT SITA NVNC EST,
Atque iterùm nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.

19. SED POSTEA.] *Vbi? neſcio: non in his libris ex profeſſo.*

20. HIEMS CECIDIT.] *An potiùs,* cedit.

EPIST. XXXVII. 1. TVRPISSIMI AVCTORAMENTI. *Gladiatory. quo in verba Editoris aut Laniſtæ iurabant. Vide me* II. *Saturnalium cap.* V.

2. VRI, VINCIRI.] *Ita libri. nec mutem. Petronius:* In verba Eumolpi ſacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tanquam legitimi gladiatores. *Ipſus Seneca, epiſt.* LXXI. Quid miraris, ſi vri, occidi, alligari iuuat? *Si lubet, dicto locamne vide.*

3. EDVNT AC BIBVNT.] *In ſaginâ ſunt, ſed cuius exitus cruentus. Eò alluſum.*

4. ARMA SVBMITTERE.] *Nos hoc & alia explicamus, Saturnalium* II. *cap.* XXIII.

5. SINE MISSIONE.] *Id quoque à gladiatoria ritu. Aliquando mittebantur, aut eâ ſpe pugnabant, aliquando, ſine eâ, & ferro abſumendi. Nos diffuſè,* II. *Saturnalium cap.* XXII.

6. FIAT VIA.] *Quidam,* Fit viâ. *id eſſet, ratione quadam & methodo. At Gruterus,* Fit via vi: *Virgiliano hemiſtichio.*

7. VNA AD HANC VIA.] *Nempe recta Rationis ductu, vt ſubijcit, per Sapientiam.*

A

EPIST. XXXVIII.

PRÆCEPTA *vtilia ad Sapientiam, magis quàm Diſſertationes ſæpè eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.*

MERITÒ exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimùm proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo [1] clamore dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Faciliùs intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda B ſunt. quod quamuis ſit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus benè exceperit, conualeſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

EPIST XXXIX.

VARIE, & *varios, in philoſophia ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eò ducere, quæ ad excelſa vocat: in quibus non eſt plebeia Felicitas, non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.*

[1] COMMENTARIOS quos deſideras, [2] diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, C ego verò componam: ſed vide ne plus profectura ſit [3] oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc [4] vulgò Breuiarium dicitur, olim cùm Latinè loquebamur, Summarium vocabatur. [5] Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: [6] hæc ſcienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriuſque rei tibi [7] copiam faciam. Tu à me, non eſt quod [8] illum aut illum exigas. qui [9] notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an [10] ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res [11] expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint; concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quòd concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humilia

EPIST. XXXVIII. 1. CLAMORE DAT.] *Non malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes,* clarè dat: *quod eſſet, clarâ & elatâ voce. Sanè mox expanit,* ſubmiſſiora verba.

EPIST. XXXIX. 1. COMMENTARIOS.] *Philoſophicos, vt coniicio: ſed breues, & ſummam continentes.*

2. DILIGENTER ORNATOS.] *Meliores libri,* ordinatos: *quos audio. Ordine & methodo ſcriptos, memoria & diſciplina adiuuanda.*

3. ORATIO ORDINARIA.] *Longa & tractata, quæ diſſerendi ſpeciem habet: quæq; philoſophis vulgò in vſu.*

4. VVLGO BREVIARIVM.] *Vox bis ter in Suetonio, Plinio, alijs aut medij.*

5. ILLA RES.] *Ordinaria oratio.*

6. HÆC SCIENTI.] *Breuiarium.*

7. COPIAM FACIAM.] *Feciſtíne? vtinam habeamus.* D

8. ILLVM AVT ILLVM.] *Auctorem ſcilicet, quem laudem identidem atque aduocem, fidei cauſſâ.*

9. NOTOREM DAT.] *Noſter in ludo, de morte Claudij:* Si quis à me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optimè noſti. *Xenophon* γνωστῆρα *dixit: & adhiberi ſolet, vbi de ſtatu aut qualitate cuiuſpiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, Mihi fidere & credere debebis: alium notorem ſiue cognitorem (vt Cicero) non dabo.*

10. SATIS ORDINENT.] *Id eſt,* ordinata ſint, *& materiam diſponant. An vult dicere, animum diſponant atque ordinent?*

11. EXPERGISCI TE COGET.] *Me certè, cùm vel Chryſippi tantùm, vel Ariſtotelis librorum indices video.*

12. ANIMVS

A lia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere. ita noſter [12] animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, aduerſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia [13] vitaliaque ſunt: at hæc, eò quòd ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: quâ non tantùm in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quòd quæ fecêre, patiuntur. Nec immeritò hic illos furor vexat. neceſſe

B eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſuperuacua quò redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eò perueniunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolùm delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant [14] vitia, mores ſunt.

EPIST. XL.

Hortatvr ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione, prompti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.

C

QVòd frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi oſtendis. Nunquam epiſtolam tuam accipio, vt non protinus vnà ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſiderium abſentiæ falſo atque inani ſolatio leuant: quantò iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu [1] dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, [2] Serapionem philoſophum, [3] cùm iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba [4] conuoluere, quæ non effundit vnà, ſed premit & vrget. plura enim veniunt, quàm quibus vox vna ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita: nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa [5] apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori

D

12. Animvs in motv est.] *Vide Conſol. ad Heluiam, cap. VI.*

13. Vitaliaqve svnt.] *Manſura, vitam & æuum ferre poſſunt.*

14. Vitia, mores svnt.] *Tacitus in Germaniâ:* Nec corrumpere & corrumpi, Sæculum vocatur. *Ita enim prætexunt vulgò, Mores ſunt, Sic viuitur, Sæculum eſt.*

EPIST. XL. 1. Dvlcissimvm est.] *Nempe, Agnoſcere. Itaque diſtinctione ego iuui. Sicut oculis præſentem agnoſcimus, ſic abſentem ex impreſſâ manu.*

2. Serapionem.] *Quis philoſophaſter iſte fuerit, neſcio: niſi quòd illo & ſequenti æuo tales fuêre multi.*

3. Cvm istvc applic.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & diſtinguam:* Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cùm iſtuc applicuiſſet: & ſolere magno. *Nunciarat enim Seneca, & iudicium quæſierat ſuper homine, quem audierat. Quòd ſi vulgata teneş, ſententia eſſet, Audiſſe Lucilium, quod Serapio Romæ ſolitus eſſet verba ita facere.*

4. Convolvere.] *Aptum eſt. quid tamen, quod libri conſenſu,* conuellere? *An fortè* conuertere? *an,* compellere?

5. Apvd Homervm.] *De Vlyſſe, cui donat*

—ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:

—ſermonem niuibus hibernis adſimilantem. *quod de copiâ benè interpretatur Seneca, & densè verba cecidiſſe, vt niues.*

oratori data eſt : at lenis & melle dulcior [6] ſeni profluit. Sic itaque habe , iſtam vim di- A
cendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe [7] circulanti, quàm agenti rem magnam
ac ſeriam, docentique. æquè ſtillare illam nolo , quam currere. nec [8] extendat aures, nec
obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas , minùs intentum auditorem habet , tædio
interruptæ tarditatis : faciliùs tamen inſidit quod exſpectatur , quàm quod præteruolat.
Denique tradere homines [9] diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Ad-
ijce nunc, quòd quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc
popularis nihil habet veri. mouere vult turbam , & inconſultas aures impetu rapere:
tractandam ſe non præbet , aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non po-
teſt ? Quid quòd hæc oratio , quæ ſanandis mentibus adhibetur , deſcendere in nos de-
bet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum prætereà habet inanitatis, & vani:
plus ſonat , quàm valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent , compeſcenda quæ irritant,
diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria , corripienda auaritia. Quid horum raptim B
poteſt fieri ? quis medicus ægros in tranſitu curat ? Quid , quòd ne voluptatem quidem
vllam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus ? ſed vt pleraque quæ fieri
poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abundè eſt ſemel
audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet , quo-
rum oratio perturbata & [10] admiſſa eſt, nec poteſt reprimi ? Quemadmodum per pro-
cliue currentium, non vbi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe ra-
pit, ac longiùs quàm voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſuâ poteſtate eſt, nec
ſatis decora philoſophiæ. quæ ponere debet verba , non proijcere , & pedetentim proce-
dere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quidni? ſed ſaluâ dignitate morum: quam
violenta iſta [11] & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen : perennis ſit
vnda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem , irreuocabilem ,
ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit , aliquando etiam
imperitus ac rudis ; tum quoque cùm illum aut oſtentatio abſtulerit , aut [12] affectus
impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures [13] pati poſſunt. Rectè ergo C
facies, ſi non audieris iſtos , qui quantum dicant, non quemadmodum, quærunt : & ipſe
malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel [14] iuxta P. Vinicium dicere. qui, cùm quæreretur,
quomodo diceret , Aſellius ait , *Tractim*. Nam [15] Geminus Varius ait : *Quomodo iſtum
diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt iungere*. Quid ni malis tu ſic dicere, quomodo
Vinicius ? Aliquis tam inſulſus interuenerit , quàm qui illi ſingula verba vellenti , tan-
quam dictaret, non diceret, ait: *Dic, vel nunquam dicas*. [16] Nam Q. Haterij curſum, ſuis
temporibus oratoris celeberrimi , longè abeſſe ab homine ſano volo. Nunquam dubi-
tauit, nunquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & natio-
nibus puto magis aut minùs conuenire . In Græcis hanc licentiam tuleris : nos et-
iam cùm ſcribimus , [17] interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter , à quo Ro-
mana

6. SENI PROFLVIT.] *Neſtori, apud eumdem.*

7. CIRCVLANTI.] *Circulos facienti, & captanti: circulatori. Epiſt.* LXXXVIII. Appion , qui totâ circulatus eſt Græciâ. *Et epiſt.* LII. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur.

8. EXTENDAT AVRES.] *Quæ pendent & quaſi trahuntur à diutracto verbo, aut ſenſu.*

9. DISCIPVLIS.] *Meus*, diſciplinis: *nec malè.*

10. ADMISSA EST.] *Vt equi admitti ſolent. Tamen ſcripti*, immiſſa: *pari ſenſu.*

11. ET NIMIA VIS.] *Quidam libri*, inimica vis: *poſſis*, mimica.

12. AFFECTVS IMPOTENS.] *Scripti ferè*, effectus impetus ſui. *quod eſſet, ablatus impetu ſuo , & calore inſito.*

13. PATI POSSVNT.] *Imò verò*, pati non poſſunt: *quod meus et iam liber.*

14. IVXTA P. VINICIVM.] *Scriptis abeſt*, iuxta: *& fatetur Eraſmus addidiſſe. Legerim ergo ad libros:* velut P. Vinicius dicere. D

15. GEMINVS VARIVS.] *Declamator etiam ille non notus.*

16. NAM Q. HATERII.] *Sic olim emendauimus. Canorus & profluens orator fuit , impetu non curâ valuit : ideoq. eloquentia eius ſimul cum ipſo exſtincta. Tacitus lib.* IV. *& Seneca pater in controuerſiis. Hieronymus aduerſ. errores Ioan. Hieroſol. emendetur:* Q. Ateius (*imò* Haterius) qui ingenium in numerato habebat, vt ſine momtore tacere non poſſet: de quo egregiè Cæſar Auguſtus, Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt. *Quod dictum, rapidum curſum orationis eius bellè reſpexit.*

17. INTERPVNGERE CONSVEVIMVS.] *Notis poſt ſingula verba poſitis. Neque enim olim adhuc interpun-*

A [illegible] [18] eloquentia exſtitit, [19] gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vitâ & ſcientiâ, & quod poſt iſta eſt, eloquentiâ quoque, diſputabat expeditè magis, quam concitatè: vt poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio. non exigo vt oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quòd non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam [20] ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſaluâ verecundiâ. Præterea exercitatione opus eſt quotidianâ, & à rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc
B erit: tardiloquum te eſſe iubeo.

EPIST. XLI.

O PVLCHRAM, *altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.*

FACIS rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quam ſtultum eſt optare, cùm poſſis [1] à te impetrare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditimus, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, [2] ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic
C prout à nobis tractatus eſt, [3] ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum ([4] *Quis Deus incertum eſt*) *habitat Deus*. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis [5] frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens: illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et [6] ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manu factus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum [7] fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum

D *terpunctio vſurpata antiquis. Tractaui in epiſtolâ quadam ad Andetontium.*

18. ELOQVENTIA EXSTITIT.] *Libri*, exiuit, *vel*, exiluit. *Tenere poſſis, vel ſcribere*, exiuit.

19. GRADARIVS FVIT.] *Non curſor: gradu iuit. De equis etiam dicitur. Lucilius:* Ipſe equus non formoſus, gradarius, optimus vector.

20. SI TE PVDERE DESIERIT.] *Mallem*, ſi pudere deſieris.

EPIST. XLI. 1. A TE IMPETRARE.] *A voluntate tuâ pendet. Velis eſſe bonus, eris: vt Stoici quidem cenſebant. Ita & Horatius:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem, quæ donat & aufert;
Det vitam, det opes, æquum mî animum ipſe
parabo.

2. SACER INTRA NOS.] *Animus ille ab æthere auulſus, pars Animæ mundi, id eſt Dei, & ipſe Deus. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XIX. *& Phyſiol.* III.

3. ITA NOS IPSE TRACTAT.] *Si benè honeſteq́ habuimus, habet: ſi æſtimauimus, ſuſtulimus, extollit. Negligit etiam, neglectus.*

4. QVIS DEVS.] *Ouidij in Metamorphoſi verſus.*

5. FREQVENS LVCVS.] *Plinius* XII. *cap.* I. Lucos, atque in iis ſilentia ipſa, adoramus. *Plura ipſe ibi, & ego ad Germaniam Taciti.*

6. SI QVIS SPECVS.] *Tanquam & ibi ſedes numinum. Apuleius* I. *Florid. inter adorata viatoribus.* Speluncam frondibus obumbratam.

7. FLVMINVM CAPITA.] *Notaui, & exemplis firmaui, ad Annalem Taciti* XIV.

8. Ex

ritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus A
placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, [8] ex æquo deos: non ſubibit te venera-
tio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt,
corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia
tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis po-
tentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui par-
te illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed
ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diui-
na noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc
ſpectat ac nititur: noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo
bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo
dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt me-
liorem equum aurei fræni. Aliter leo auratâ iubâ [9] demittitur, dum contractatur, &
ad patientiam recipiendi [10] ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiri- B
tus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius
hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo glo-
riari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, ponde-
re eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui au-
reæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque
id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram:
multum ſerit, multum fænerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo,
quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus,
& ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque
eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit?
rem facillimam. [11] ſecundùm naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit commu-
nis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem reuocari poſ-
ſunt, quos nemo retinet, populus impellit? C

EPIST. XLII.

NON *citò credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quoſdam præferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiuſdam docet. Tum non laborandum in externis; quæ incommoda, aut falſa commoda, habent.*

IAM tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri po-
teſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius [1] ſecundæ notæ. nam
ille alter fortaſſe, [2] tanquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mi-
rum, [3] ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpè fortuna
producit: eximia verò, ipsâ raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo,
quod profitetur: & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam D
fieri poſſe deſperaret. At malè exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla ma-
ior pœna nequitiæ eſt, quàm quòd ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubitâ & magnâ
potentiâ impotenter vtuntur. Idem faciet, cùm idem poterit. multorum, quia imbecilla
ſunt,

8. EX ÆQVO DEOS.] *Id eſt, qui homines ſuperat, deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. DEMITTITVR.] *Meus & plures ſcripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia ſubijcit ſe & animos deprimit mox ornandus.*

10. ORNAMENTA.] *Quæ illa? monilia, aurum iubis inſperſum, & ſi quid tale.*

11. SECVNDVM NATVRAM.] *Explicaui Manuduct. II. Diſſert. XVII.*

EPIST. XLII. 1. SECVNDÆ NOTÆ.] *Proficientem, & nondum in ſummo.*

2. TANQVAM PHOENIX.] *Rara hæc auis veri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct. II. Diſſert. VIII.*

3. EX INTERVALLO.] *De Conſtant. ſap. cap. VII.* Rarò forſitan, magniſque ætatum interuallis inuenitur *ille Sapiens.*

A ſunt, latent vitia: non minus auſura, cùm illis vires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tutò ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cùm quemdam affirmares eſſe in tuâ poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: [4] plumâ tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis [5] quos poſteà exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quàm onerosa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſimè conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat,
B quòd ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: & gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuosúmve prædium: ad ea paratiſſimi ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iacturâ pudoris, & libertatis, & temporis. Adeò nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſilijs rebuſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpè [6] maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt. noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolùm vbi de incremento agetur, ſed etiam vbi de iacturâ. Hoc periturum eſt? nempe aduenticium fuit. tam facilè ſine iſto viues, quàm vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumſpice iſta, quæ nos
C agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, [7] ſed cogitat. [8] Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII.

N o n *latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.*

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, vt poſſim excitare rumorem? non eſt quòd te [1] ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut de-
D primit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouinciâ, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur.

4. PLVMA TENEBATVR.] *Arguté. nam pluma etiam minùs, quàm penna. Hæc in alis, & firmior: illa in toto corpore ſparſa, & leui niſu euellenda.*

5. QVOS POSTEA EXHIBVERIT.] *Inimicus ille, opinor, de quo epiſt.* XXIV. *qui iudicium intentauit.*

6. MAXIMVM PRETIVM EST.] *Nempe eius, quod affectamus. Tamen libri quidam,* maximi pretij: *apertius, meliúſque. Poſſis etiam,* maximum pretio.

7. SED COGITAT.] *Re carere poſſumus, opinio moleſtiam adfert.*

8. QVI SE HABET.] *In poteſtate: qui non eſt affectuum, aut opinionum.*

EPIST. XLIII. 1. AD HVNC LOCVM.] *Romam. vbi, foris aut in prouincijs magni, parui obſcurique erant, in tanto lumine.*

ſcitur. Eò [2] tibi diligentiùs viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cùm poteris in A
publico viuere, cùm te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutiùs viuamus, ſed vt peccemus occultiùs. Rem dicam, ex quâ mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit, ſubitò adſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam [3] in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis [4] hunc teſtem.

EPIST. XLIV.

PVLCRA *epiſtola. Nemo ſe à ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem, venit.* B
Hæc ſola nobilitat.

ITERVM tu mihi te puſillum facis, & dicis, maligniùs tecum egiſſe naturam priùs, deinde fortunam? cùm poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophiâ boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, [1] à diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te [2] perduxit induſtria: at mehercules multis [3] quattuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, [4] faſtidiosè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem [5] non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi [6] maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non C
origo vltra memoriam iacet. [7] Plato ait: *Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus.* Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem benè à naturâ compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera teuocas, nemo non inde eſt, [8] ante quod nihil eſt.

A pri-

2. TIBI DILIGENTIVS.] *Scripti vocem inſerunt,* tibi dic diligentiùs. *Lego,* tibi dein diligentiùs: *aut,* tibi, dico, diligentiùs.

3. IN SOLITVDINE ANXIA.] *Tertullianus:* Nullum maleficium ſine formidine eſt, quia nec ſine conſcientiâ ſui.

4. HVNC TESTEM.] *Nam vt Polybius in fragmentis:* Οὐδεὶς οὕτως οὔτε μάρτυς ἐςὶ φοβερὸς, οὔτε κατηγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάςων ψυχαῖς: Nullus neque TESTIS tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quàm Conſcientia, quæ mentibus cuiuſque inſidet & inhabitat.

EPIST. XLIV. 1. A DIIS SVNT.] *Decerpti ab æthere, ſæpiùs dictum & dicendum.*

2. PERDVXIT INDVSTRIA.] *Non natus es Eques, ſed factus. Cenſum induſtriâ quæſiſti, & ex eo dignitatem.*

3. QVATTVORDECIM.] *Gradus in theatris, proprij & ſepoſiti equitibus.*

4. FASTIDIOSE LEGVNT.] *Nam ætatem, genus, mores, cenſum etiam (olim quidem) inſpiciebant. Nos in Militiâ, lib. 1.*

5. NON ACCEPIT NOBILEM.] *Alij contrà, & aſſenſu traditum, Platonem nobilem vtrimque fuiſſe. Apuleius De Dogmate Plat.* Ariſto ei fuiſſe pater dictus eſt: ceterùm Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque nobilitas ſatis clara. Nam Ariſto pater, per Codrum, ab ipſo Neptuno originem duxit: ab Solone ſapientiſſimo maternus deriuatus eſt ſanguis. *Hæc ipſa Laertius, atque alij, tradiderunt: & puer adeò,* aurum nobilitatis inſigne in D
auriculâ geſtauit, *ſcriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? ſed cape & adinna, non ſic nobilem celebrémque.*

6. MAIORES TVI SVNT.] *At libris negatio additur,* non ſunt: *rectè, ſi interrogando efferts.*

7. PLATO AIT.] *Vbi, alius dicet. Ego contrà in eo legi:* Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur: *Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodos aui fortunæq. ſi vides, eunt hæc in orbem.*

8. ANTE QVOD NIHIL EST.] *An quia è cælo & aſtris ſumus, quæ prima in rebus? An veriùs, è primis principiis omnes, Deo & Materiâ?*

9. ATRIVM

A A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem [9] atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. [10] Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, [11] ſed quò eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cùm omnes beatam vitam optent, quòd inſtrumenta eius pro ipsâ habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cùm ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius [12] inconcuſſa fiducia; ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas; ſed trahunt. Ita longiùs ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quò plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retrò. Quod euenit in labyrintho B properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV.

NON *multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtrà ſcripſiſſe. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quærenda: quis Beatus, & quod verè Bonum?*

LIBRORVM iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quàm multos, ſed quàm bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quò deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam, non per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quàm conſilium dares. Ego verò [1] quoſcumque habeo mittere paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſtò ſi poſſem, transferrem, & niſi maturè C te finem officij ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & [2] fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolùm traieciſſem, dummodò te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Ceterùm quòd libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideò me diſertum puto, quàm [3] formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non iudicij: & ſi modò iudicij eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcumque ſunt, tu illos ſic lege, tanquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & [4] ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſpu-

D 9. ATRIVM PLENVM.] *Romanus propriè mos, collocandi in tabularijs per atria imagines maiorum: atque ex ijs nobilitas æſtimata. Aperui & aſſerui 1. E ect. cap.* XXIX.

10 ANIMVS FACIT NOBILEM.] *Ita verò, ille altus, bonus, hanc laudem & titulum habet: vel Euripide iudice.*

——— τοὺς γὰρ ἀνδρείους φύσιν
Καὶ τοὺς δικαίους, τῶν κενῶν δοξασμάτων,
Κἂν ὦσι δούλων, εὐγενεστέρους λέγω:
——— namque ab animo ſtrenuos,
Iuſtoſque, quamuis orti & è ſeruis ſient,
Stirpe anteire vulgò nobiles puto.

11. SED QVÒ EANT.] *Bionis hoc tale ad Antigonum:* O rex, ſagittarijs ſi opus habes, non Vnde ſint interrogas, ſed ſcopum proponis, & qui tangunt, eligis: ſic & alios explora, non Vnde, ſed Quales ſint.

12. INCONCVSSA FIDVCIA.] *Inter alta Stoicorum, & nimis:* Sapientem ſibi fidere, ſecurum ſui eſſe.

EPIST. XLV. 1. QVOSCVMQVE HABEO.] *Meos præſertim, & illos Lucilius petebat.*

2. FABVLOSVM.] *Non falſum, ſed fabulis anctum. Sic* Hydaſpes fabuloſus, *in Horatio: de quo fama & fabula.*

3. FORMOSVM PVTAREM.] *Non ergo videtur fuiſſe, in corpore quidem. nam animo, quid pulchrius?*

4. SVPERFLVA QVÆSISSENT.] *Cacoëthes philoſophantium olim, nuper, hodie. Ipſi Stoici in hac culpâ, ante omnes Chryſippus.*

diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos,& ambiguam ſignifica- A
tionem verbis illigamus,deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere,iam mo-
ri ſcimus? Totâ illò mente pergendum eſt,vbi prouideri debet, ne res nos, non verba,
decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo vnquam niſi dum
diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus
contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſilijs. Adu-
latio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, [5] ſed vincit, & præterit:
apertis & propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit,eo ipſo gratioſa quo
lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro
amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub
titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his
magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterùm qui interrogatur, [6] an
cornua habeat, non eſt tam ſtultus, [7] vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus
aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſimâ collectione perſuaſeris. Sic B
iſti [8] ſine noxâ decipiunt, quomodo [9] præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus
fallacia ipſa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam: [10] perdidi vſum. Idem de iſtis
captionibus dico: quo enim nomine potiùs ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent,
nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, bea-
tum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum,
cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum,& mirabilia calcantem. qui nemi-
nem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem eâ ſolâ parte æſtimat, qua ho-
mo eſt: qui naturâ magiſtrâ vtitur, ad illius leges componitur, ſic viuit, quomodo illa
præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, in-
concuſſus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cùm in
eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maximâ intorſit, pungit, non vulnerat, &
hoc rarò. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more
diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. C
Quid me detines in eo, quem tu ipſe [11] Pſeudomenon appellas, de quo [12] tantum libro-
rum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, ſi
acutus es, redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt: etiam quæ non
eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, vt poſſit fortunatum beatumque præ-
ſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac proijcimus bonum, ſi
hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod
bonum

5. SED VINCIT.] *Plinius Panegyrico:* Ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate.
Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Ac faciunt propè plura dolentibus ex animo:
ait Horatius.

6. AN CORNVA HABEAT.] *Eſt quem* κεράτινον λόγον *vocabant, quaſi* Cornutum ſermonem: *dicitur'q. inueniſſe primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.*

7. VT FRONTEM SVAM TENTET] *Imò verò fecit Diogenes Cynicus faceti*ſ*ſimè. nam* ratiocinatori tali, concludenti ipſum cornua habere, manu frontem tangens, Equidem, inquit, illa non video.

8. SINE NOXA DECIPIVNT.] *Vt in omni alio cauillo. Itaque Ariſtippus egregiè, ad ſubtiliter diſſerentem, & vincentem.* Ego, inquit, victus abeo, iucundiùs quàm tu victor dormiturus.

9. PRÆSTIGIATORVM ACETABVLA.] *Ludus eſt, vel manuum agilitas, hodieq; in vſu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos ſiue nummos in menſâ ponunt: deinde acetabulis (vaſculis aut pyxidibus) opertos tam dextrè loco mouent, & transferunt, vt cùm hic eſſe cenſeas, alibi compareant: & arte magicâ fieri arbitrere. Græci vocant* ψηφοπαίκτας, *quia ludunt calculis: vel &* ψηφοκλέπτας, *quia velut eos furantur. Gloſſæ:* Præſtigiator, ψηφοπαίκτης. *Suidas &* ψηφολόγους *dictos oſtendit, quem eâ voce vide. At opportunè notat Muretus, hanc comparationem ab Arceſilao eſſe, de quo Stobæus Serm.* LXXX. Ἀρκεσίλαος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς Διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται: Arceſilaus philoſophus aiebat, Dialecticos ſimiles præſtigiatoribus calcularijs, qui iucunde decipiunt. D

10. PERDIDI VSVM.] *Neque enim delectant, iam nota.*

11. PSEVDOMENON.] *Mentientem Cicero vertit.*

12. TANTVM LIBRORVM. *Fortaſſe & ab alijs, ſed certè à Chryſippo. Is ſolus ſcripſit,* περὶ τῆς εἰς τὸν ψευδόμενον εἰσαγωγῆς, α. περὶ τοῦ ψευδομένου, ϛ. περὶ τῆς τοῦ ψευδομένου λύσεως, γ. πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ λήμματα ἔχειν ψευδῆ τὸν ψευδόμενον λόγον, α. *Sunt vndecim libri vnius Chryſippi: & an falsò Seneca,* tantum librorum? *Nam & alij non ambigo, ſcripsère.*

13. NON

A bonum eſt, vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo vſque eò dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eò potiùs curam transfers, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua: & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, conſidera vniuerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc verò cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimiùm ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, [13] non & hoc.

EPIST. XLVI.

B

De *libro Lucilij iudicat, & laudat.*

LIBRVM tuum quem mihi promiſeras accepi, & tanquam lecturus [1] ex commodo adaperui, ac tantùm guſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longiùs: qui quàm diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi viſus eſt, cùm eſſet nec mei, nec [2] tui temporis, ſed qui primo adſpectu [3] aut T. Liuij, [4] aut Epicuri poſſet videri. tantâ autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum ſine vllâ dilatione perlegerem. [5] Sol me inuitabat, [6] fames admonebat, [7] nubes minabantur: tamen exhauſi totum. Non tantùm delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio [8] virilis & ſancta. Nihilominùs interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideò
C eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cùm illum retractauero: nunc parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quòd verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi [9] tam longè mentiatur! niſi quod etiam vbi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſsâ.

13. NON ET HOC.] *Muretus accipit, Nihil aliud quàm ſpinoſos Syllogiſmos ex repugnantibus curantes: qui ferè ſic conformari ſolent:* Non & hoc, & illud. Hoc autem eſt: non illud igitur. *Ego verò aliter, Damnat, qui ſolam Dialecticam curant, non grauiora: & hanc vt ἔργον habent, non παρέργον. Debebant, inquit, non hanc curare tantùm, ſed & hanc: id eſt, in additamento, non in principali habere.*

EPIST. XLVI. 1. EX COMMODO.] *Vbi*
D *commodum eſſet.*

2. TVI TEMPORIS.] *Scripſi ferè,* corporis *ſed illud teneam: Qui eſſet grandior, quàm aut tuum aut meum tempus ferret ſcribere, ſiue legere.*

3. AVT T. LIVII.] *Multa enim ſcripſit abolita; etiam philoſophica. Et certè libri Hiſtoriarum nec ex quadrante exſtant.*

4. AVT EPICVRI.] *Qui omnes philoſophos copiâ librorum vicit, etiam Chryſippum: Laërtius.*

5. SOL ME INVITABAT.] *Vt poſito libro inambularem, ac me inſolarem, vngeremque.*

6. FAMES ADMONEBAT.] *Item ponere, & cibum ſumere.*

7. NVBES MINABANTVR.] *Poſteà inducta. & ſuadebant exercere corpus ante pluuiam.*

8. VIRILIS ET SANCTA.] *An etiam,* ſana.

9. TAM LONGE.] *In tuâ prouinciâ aliquid potes, hic Romæ nihil.*

 A

EPIST. XLVII.

FAMILIARITER *cum ſeruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo ſui æui, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberiùs aut ſeueriùs, hos illoſque (pro indole & virtute cuiuſque) habendos.*

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc [1] eruditionem decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore operâ omnia egerat, quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis [2] mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. [3] virgâ murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, [4] tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vllâ voce [5] interpellatum ſilentium luitur: nocte totâ ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur: [6] *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tanquam hominibus quidem, ſed tanquam iumentis abutimur: quòd cùm ad cœnandum diſcubuimus, alius [7] ſputa detergit, alius [8] reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit: [9] pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, [10] in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet. niſi quòd miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſsâ docet, quàm qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in [11] muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque [12] militari habitu

B (margin, beside "onerat") — C (margin, beside "certis")

EPIST. XLVII. 1. ERVDITIONEM DECET.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur Sapientia. Notaui Manud. II. Diſſert. I.*

2. MOVERE LABRA.] *Idem notat, & corpit, De Irâ* III. *cap.* XXXV. Quid flagella mediâ cœnâ petis, quòd ſerui loquuntur? quòd non eodem loco & turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? *Apud Perſas ſimile, Ammianus libro* XXIII. Nec miniſtranti apud eos famulo, menſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere. ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.

3. VIRGA MVRMVR.] *Et videtur fuiſſe Officij genus, qui intenderent, & loquentes coërcerent. Quo exemplo poſteà apud Principes* Silentiarij, *qui bonæ reuerentiam ei præſtarent.*

4. TVSSIS, STERNVTAMENTVM.] *De Irâ* II. *cap.* XXV. Quid eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, nos in rabiem agat?

5 INTERPELLATVM.] *Quidam libri*, interpolatum *non rectè.*

6. TOTIDEM HOSTES.] *Iſto ſublegit Macrobius* I. *Saturn. cap.* X. *De ipſo autem adagio Feſtus, in* Quot ſerui.

7. SPVTA DETERGIT.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quàm curioſè infelices pueruli ebriorum ſputa detergant.

8. RELIQVIAS TEMVLENTORVM.] *Analecta è cibis.*

9. PECTVS ET CLVNES.] *Nam hæ duæ partes in auibus expetita. Non diſpliceat tamen quorumdam librorum lectio:* Per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, fruſta excutit.

10. IN FRVSTA EXCVTIT.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quantâ arte ſcindantur aues in fruſta non enormia. *Atque hæc ſcilicet, ne manu tangerent, in orbem aut lancem ſubiectam excutiebant.* D

11. MVLIEBREM MODVM.] *Comatos, & in veſte longâ: eoſdemq́; calamiſtratos & comptulos. Apuleius:* Scitulè miniſtrantes pueri calamiſtrati, pulchrè intuſiati. *Ambroſius lib.* IV. *Epiſt. ad Irenæum:* Torquatos & calamiſtratos habent in miniſterio, ipſi promiſsâ barbâ, illos remiſsâ comâ. *Atqui illi ferè erant à cyathis.*

12. MILITARI HABITV.] *Formâ tali, & ætate robuſtâ: an & veſtem notet? Nam iſti pueri in tuſâ eſſe ſolent, vt & milites, alibi à me notatum.*

13. DESTRI-

A habitu glaber, [13] deſtrictis pilis, [14] aut penitus euulſis, totâ nocte peruigilat: quam [15] inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit; & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum [16] cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ; [17] reuocet in craſtinum. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſâ ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cænare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habent. [18] Stare ante limen [19] Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi [20] impegerat titulum, qui inter [21] reijcula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus, ille [22] in primam decuriam coniectus, in quâ [23] vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem [24] apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſuâ dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed [25] domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare
B iſtum quem ſeruum tuum vocas, [26] ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æquè ſpirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum.

13. DESTRICTIS PILIS.] *Pſilothro aut reſinâ, opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admotâ, deſtringere. At libris tamen noſtris nulla ea vox eſt, ſed* tetritis, *aut* tritis: *quod ego teneam, aut certè,* detritis: *ac ſignificat forcipe aut raſorio potiùs cultro pilos reciſos minutoſq. Quod ſolent & aduſtione præſtare. Confirmat quod ſequitur.*

14. AVT PENITVS EVVLSIS.] *Nónne enim & pſilothro deſtricti penitus euelluntur? æquè ſanè ac volſellis, quas ipſas adhibebant. Ceterùm radi aut velli, mollibus iſtis in aſſiduo vſu, vt laues ſemper eſſent. Suetonius de Othone,* corpore vulſo fuiſſe, & faciem
C cottidie raſitaſſe. *Lucilij verſu:*

Rador, ſubuellor, deſquamor, pumicor, ornor:
à me quidem ſic legendus.

15. INTER EBRIETATEM.] *Dicit totam noctem vigilare, ſed partitis miniſterijs. Priorem partem in conuiuio eſſe, ebrio domino cyathiſſantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, non vltrà explico. Et tales nempe grandes iſti pueri, quos Achilles vocitabant, & in vtramque Venerem habebant.*

16. CENSVRA PERMISSA EST.] *Vocator.*

17. REVOCET IN CRASTINVM.] *De Adulatione, liquet: ea cauſſa iuſta reuocandi: ſed idémne in Linguæ aut Gulæ intemperantiâ? contrà dicas, tales non reuocatos. Niſi fortè Vitioſos iſtos ipſa Vitia capiebant. Dubitaui legere:* reuocet non reuo-
D cet in craſtinum. *Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.*

18. STARE ANTE LIMEN.] *Vt clientulum, egreſſus exſpectantem. Simillimum de* Felicione *quodam ſui aui Epictetus* 1. *Differt.* XIX. Sutorem quemdam habuit Epaphroditus, quem vt nullius vſus aut frugis vendidit. At iſtum, bono ſuo dæmone, Cæſarianus aliquis emit, & Cæſaris ſutor eſt factus. Vidiſſes ſtatim, vt eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde ſiquis noſtrûm interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione ſuper re quapiam deliberare.

19. CALLISTI DOMINVM.] *Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.*

20. IMPEGERAT TITVLVM.] *Venales ſerui cum titulo ad pectus, qui, qualeſq. eſſent: ex Aedilitio edicto. Dicit autem* Impactum titulum, *quaſi per contemptum, & notis fortaſſe inſignem. Nam addit, inter* reiicula mancipia *productum: vt prauum, & titulo non allaudante.*

21. REIICVLA MANCIPIA.] *Probamus: & libri tamen* ridicula *conſtanter ſcribunt. Nec malè, quia riſu & iocis excipi ſolent, ab ipſis etiam præconibus: vt in Apuleij* VIII. *diſces.*

22. IN PRIMAM DECVRIAM.] *Plures vnà venales: & videntur ſerie, ac per decurias (quidam libri* curias *vellent) producti. Vltimi autem, optimi reſeruati; viliſſimi in primo agmine expoſiti. Martialis idem oſtendit, ſed & caſulis aut cellis è mangone diſtinctos, lib.* IX.

Inſpexit molles pueros, oculiſque comedit,
Non hos, quos primæ proſtituêre caſæ,
Sed quos arcanæ ſeruant tabulata cataſtæ:
Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. VOCEM PRÆCO EXPERITVR.] *Identidem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius ſibi eueniſſe, reiculo item & ſubciſiuo, memorat lib.* VIII. Tunc præco diruptis faucibus, & raucâ voce ſaucius, in meas fortunas ridiculos conſtruebat iocos.

24. APOLOGAVIT.] *Diſplicet Henrico Stephano, & vellet,* ablegauit. *At libri omnes ingerunt: & quidam explicant,* conuicio affecit, *vel* notauit. *Ego putem vulgi verbum, ſed Græcanici fontis eſſe,* Ἀπολέγειν: *quod valet illis,* reijcere, repudiare. *Ipſa vox recenta, ſed aliter paullò flexa. Ita dixerunt* Catamidiare, Aponiari, *& id genus alia.*

25. DOMINO QVAM MVLTA.] *Ipſi domino aliquid à Cæſare petenti Calliſtus impetrauit, ſed non ſine pretio aut dono. Non diſpliceret etiam,* domini quàm multa: *vt notes vniuersè potentiam Calliſti, & ſocordiam Claudij, ſub quo mancipia iſta omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26. EX IISDEM SEMINIBVS.] *Ipſa hæc Epictetus* 1. *Differt.* XIII. Non recordaberis, qui ſis, & quibus imperes? nónne cognatis? nónne naturâ fratribus? nónne à Ioue oriundis?

ſeruum. [27] Matianâ clade quàm multos ſplendidiſſimè natos, [28] ſenatorium per mili- A tiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis [29] paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. [30] Bona ætas eſt: forſitan habebis. neſcis quâ ætate Hecuba ſeruire cœperit, quâ Crœſus, quâ Darij mater, [31] quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. [32] comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſeruorum [33] oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, B [34] patremfamiliæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, [35] quo non ſolùm cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores illis in domo gerere, [36] ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? omnes ſeruos admouebo menſæ meæ? non magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſterijs illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordidâ conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quòd amicum tantùm in foro & in curiâ quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpè bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex condicione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini C ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſulatem, [37] aniculæ ſeruien-

27. MARIANA CLADE.] *Liquet mihi legendum,* Varianâ. *Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, ſed dedit. Nec ad ipſos Germanos referre potes, factos ab eo ſeruos: nam addit* Senatorium gradum auſpicatos. *quod certè Romanorum eſt; non Germanorum. Cape igitur de Quinctilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio caſi: atque in eâ multi honeſti aut nobiles facti ſerui.*

28. SENATORIVM PER MILITIAM.] *Dixi in Militiâ lib.* II. *cap.* IX. *Tribunos Laticlauios fuiſſe, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epicteti locum lib.* III. *Diſſert.* XXVI. Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ ſeruus aliquis verbero: ac nihilo ſeciùs alteram tertiamque militiam poſtulat. Deinde cùm ipſum Colophonem impoſuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit ſeruus eſſe: cùm in curiam ingreditur, pulcherrimam ſeruitutem ſeruit. *Diſce tres militias ſic militaſſe, id eſt per Tribunos, ſiue per tres annos aut ſemeſtria fuiſſe, & tum Senatores habitos, ex inſtituto Auguſti.*

29. PASTOREM.] *Quis enim alius ſeruorum vſus inter barbaros? & de ijs agit: ſpectatq́, eòdem de* caſâ, *quod adiungit. Non enim Palatia illic, nec mediaſtinis opus, aut atrienſibus.*

30 BONA ÆTAS EST.] *Iuuentus: vt Mala ætas, Senectus.*

31. QVA PLATO.] *Quem Dionyſius, libertate eius offenſus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Æginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illicò tamen Athenas ad amicos liberum eum remiſit.*

32. COMITER QVOQVE.] *Quidam libri,* in iter quoque.

33. OSCVLANTES MANVM.] *Quod ipſum ſeruorum erga dominos erat. Videſis me* II. *Elect. cap.* VI.

34. PATREMFAMILIÆ.] *Tertullianus:* D Gratius eſt nomen pietatis, quàm poteſtatis: etiam familiæ magis patres, quàm domini vocantur.

35. QVO NON SOLVM.] *Quidam libri,* non quo ſolo: *& ita ſententia melior. Nam & aliàs cænabant cum Dominis, ſed tunc de more, & ipſi velut Domini. Vide Saturnalia noſtra* I. *cap.* II.

36. IVS DICERE.] *Quod etiam aliàs inter ipſos vſurpabant. Certè Plutarchus de Catone Cenſorio ſcribit:* Serui ſiqui capitalem fraudem admiſiſſe videbantur, de ijs, ſi in iudicio conſeruorum capitis damnati fuiſſent, ſupplicium ſumebat.

37. ANICVLÆ SERVIENTEM.] *Quam captat, & heredipeta eſt.*

38. ANCIL-

A uientem; dabo [38] ancillulæ diuitem: oſtendam nobiliſſimos iuuenes [39] mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt, quàm voluntaria. Quare non eſt quòd faſtidioſi te deterreant, quò minùs ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè ſuperiorem. [40] Colant potiùs te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare [41] ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deijcere: quod dixi, colant potiùs dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tanquam clientes, tanquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor eum timore miſceri. Rectiſſimè ergo te facere iudico, quòd timeri à ſeruis tuis non vis, quòd verborum caſtigatione vteris. Verberibus [42] multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quidquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet. [43] Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſ-
B ſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi [44] captant, querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutiùs te morari nolò. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpè mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPIST. XLVIII.

AMICIS *eadem expedire, & alterum alteri vtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vitâ agitur: ſuccurre, & forma. De fortunâ: contra eam da arma.*

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſteà reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu
C quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quantò magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore morâ opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cùm [1] aliud tibi expediat, aliud mihi: iterùm ego [2] tanquam Epicurus loquor. Mihi verò idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur [3] ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſinguli eſt, nec aduerſi. [4] in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beatè degere, qui ſe tantùm intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimùm ad illam quoque (de quâ loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico

D 38. ANCILLVLÆ DIVITEM.] *Amore eius corruptum.*

39. MANCIPIA PANTOMIMORVM.] *Vide Quæſt. Nat. VII. cap. vlt.*

40 COLANT POTIVS TE.] *Poëta vetus dixit:*
Malo vereri, quàm timeri me à meis.

41. AD PILEVM.] *Ad libertatem.*

42. MVLTA ADMONENTVR.] *Puto,* muta: *& quæ ſermonis vſum ſenſumq́ non habent.*

43. REGVM NOBIS INDVIMVS.] *De Irâ* II. *cap.* XXXI. Regis quiſque intra ſe habet animum, vt licentiam ſibi dari in alterum velit, in ſe nolit. *Muſonius* : Τί περιβαλλόμεθα τυράννους, μακρὰν χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες; τὰς γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχομεν ὁρμὰς, ἐν ταῖς οὐχ' ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abijcimus & damnamus, ipſi longè ijs deteriores? nam impetus affectuſque eoſdem habemus, etſi in diſſimili fortunâ.

44. CAPTANT, QVERENDO.] *Querelas ſtruunt iaciuntq́. vt læſi: atque hoc ideò, vt lædant.*

EPIST. XLVIII. 1. ALIVD TIBI EXPEDIAT.] *Videtur de manſione in prouinciâ fuiſſe conſultatio: at Seneca maluiſſet redire, & adeſſe.*

2. TANQVAM EPICVRVS.] *Pro eius ſenſu & dogmate. qui vtilitatibus amicitias metitur: atque ea alij alia. Adi epiſt* IX.

3. AD TE PERTINENS.] *Quidam ſcripſit,* à te, protinus.

4. IN COMMVNE VIVITVR.] *Quod pulchrè ita Ariſtoteles,* interrogatus Quid eſſet Amicus? Μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: Vna anima duobus corporibus inhabitans.

amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi A ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quàm quot modis Amicus dicatur, & Homo quàm multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? [5] Illi homo pro amico eſt, [6] huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falsâ à vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam ſeriâ ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere: quod mihi [7] ex iſtâ ſententiâ periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipulâ ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi fortè acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ [8] vel alienæ torquent, [9] vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ [10] ſubducere cupit: hunc [11] homines malè habent, [12] illum dij. Quid mihi [13] luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es: quò diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. [14] Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te [15] ſpes opeſque ſunt. Rogant vt ex tantâ illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum [16] veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quàm faciles leges poſuerit; quàm iucunda ſit vita, quàm expedita, illas ſequentibus; quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantùm non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cùm voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam [17] ad album ſedentibus exceptiones. Quid enim aliud agitis cùm eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm vt [18] formulâ cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, effectutos vos, vt non magis auri

5. ILLI HOMO.] *Stoico illi.*

6. HVIC AMICVS.] *Epicureo. qui nec ius aliquod commune ſe habere cenſet, ſed ad ſe vnum omnia refert.*

7. EX ISTA SENTENTIA.] *Meus liber,* ſcientiâ. *Tu autem,* inſcientiâ.

8. VEL ALIENÆ TORQVENT.] *Inuidiâ.*

9. VEL SVÆ.] *Quas non diſponit benè, aut diſpenſat. Item torquent, metu amittendi.*

10. SVBDVCERE CVPIT] *Ferenda impar.*

11. HOMINES MALE HABENT.] *Iraſcitur ijs, vt læſus.*

12. ILLVM DII.] *Qui celeſtes incuſat.*

13. LVSORIA ISTA.] *Arma batuentium.*

14. SVCCVRRE, QVISQVIS ELOQVENTIOR.] *Ita de Eraſmi, ex vno codice recepta lectio: ſed nec ipſi proba. Scripti valdè abeunt: è quibus noſter & plures:* ſuccurrere. Quidquid laqueati reſpondent in pœnis. *Quidam,* ſuccurre. quid eſt quod laqueati. *Concinnabam ego:* hic cum quo ludis, timet. ſuccurre. Quidquid illaqueatorum pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. *Ecce, tu laqueos verborum iocosè nectis: at iſti miſeri verè illaqueati pendent in ſuis quiſque pœnis. hi omnes te ſpectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. SPES OPESQVE SVNT.] *Salluſtianum eſt, de Mario:* Spes atque opes ciuitatis in illo ſitæ. D

16. VERITATIS LVMEN.] *Hoc promittunt philoſophi, & præſtant. Lucretius:*

——— quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clarâ luce locarunt.

Vtramque imaginem ibi habes, & Volutationis, *&* Luminis.

17. AD ALBVM SEDENTIBVS.] *Leguleijs. circa album Prætoru, & formulas occupatis.*

18. FORMVLA CECIDISSE.] *Quod fit, cùm actio aliter, apud alium, alio tempore, quam oportuit præſcriptumque eſt, inſtituitur. Iuriſconſulti iſta: & nos aliquid De Clem. II. cap. III.*

19. OMNES

A tanti fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos, vt ingenti conſtantiâ, & quod [19] omnes optant, & quod [20] omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcendis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus [21] & præſcriptionibus philoſophorum: Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parcè iam diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſarijs: nunc quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tantâ temporis egeſtate?

EPIST. XLIX.

POMPEIORVM adſpectu memoriam ſibi Lucilij renouatam. De breuitate & curſu Tem- B *poris: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpicuendos tantùm.*

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliquâ regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli [1] familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maximè Neapolis, ad [2] Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quàm recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cùm maximè à te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coërcitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. [3] modò amiſiſſe te videor. Quid enim non modò eſt, ſi recorderis? Modò [4] apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modò cauſſas agere cœpi, modò deſij velle agere, modò deſij poſſe. In-C finita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeò præcipitis fugæ tranſitus lenis eſt. Cauſſam huius rei quæris? quidquid temporis tranſijt, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, vnà iacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in eâ re, quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentiâ ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quàm anguſto, quot gradus poſuit? Modò te proſecutus ſum: & tamen hoc modò, ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem [5] aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia [6] admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum.

D 19. OMNES OPTANT.] *Bona externa.*
20. OMNES TIMENT.] *Mala eadem.*
21. ET PRÆSCRIPTIONIBVS.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Tolta autem in Sophiſmatis, & ſcita quadam legesq́ue, ad reijciendum & ſoluendum.*

EPIST. XLIX. 1. FAMILIARIS ADMISSIO.] *Qui illius ſcilicet fuit, quem luges. Eo admiſſo & viſo, recrudeſcit dolor. Alij tamen libri,* admonitio.

2. POMPEIORVM TVORVM.] *Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epiſt.* LXX.

3. MODÒ AMISISSE TE.] *Ex eo loco in Siciliam euntem, Senecâ proſequente. Ita enim infrà:* Modò te proſecutus ſum.

4. APVD SOTIONEM.] *Aliquoties* Sotion *quidam citatur* De ſucceſſione philoſophorum *à Laërtio, Græcè Σωτίων: non iſte, opinor. Citatur & Agellio, lib. 1. cap.* VIII. è Peripateticâ diſciplinâ: *etſi molè ibi libri quidam* Phocion. *Sed noſter iſte magis Pythagoricus fuiſſe videtur, ex epiſtolâ* CVIII. *De quo etiam Euſebius Chronico, extremis Auguſti annis:* Sotio philoſophus Alexandrinus, præceptor Senecæ, clarus habetur.

5. ALIQVANDO FVTVRAM.] *In ſenio, & ſub exitum.*

6. ADMOVERI LINEAS.] *Vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à quâ, & ad quam currebant: καμπτῆρα aut γραμμὴν Græci dixerunt. Varij meminerunt: & Euripides alluſit Antigonâ:*

— ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν:
Deuenimus ſummam ad malorum lineam.

Iterumq́ue

meum. Eò magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſ- A
ſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſimè fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtiùs inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantùm, & à limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in eâ quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cùm hoſtis inſtat à tergo, & [7] mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas [8] quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omni- B
bus meritò viderer, ſi cùm ſaxa in munimentum murorum ſenes feminæque congererent; cùm iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cùm hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: aduerſus hæc me doce aliquid. effice vt ego mortem non fugiam, vita [9] me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia, de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu: poſſe fieri, imò ſæpè fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non C
dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantùm exiſtimas [10] minimum eſſe, quo à morte vita diducitur: in omni loco æquè tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam propè oſtendit: vbique tam propè eſt. Has tenebras diſcute: & faciliùs ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitiâ mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitiâ vtrâque, & illâ cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, faciliùs ad id quò tendo perueniam. Nam (vt ille [11] ait Tragicus) *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minùs conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

Iterúmque in Electrâ:

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς,
Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας
Γραμμῆς ἵκη), καὶ τέλος κάμψῃ βίου:
Ne mihi, licet primum cucurrerit benè
Curſum, æſtimetur victor, antè lineam
Quàm tangat, atquè complicat vitæ modum.

Sed & Pindarus in Pythys, γραμμὴν *vocat, quod anteà* τέρμα. *Hoc ipſo adſpectu Horatius:*

——— mors vltima linea rerum eſt.

Aly (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, vbi linea, & vltimam ἱερὰν *ſiue Sacram volunt dictam. Eò eum alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in Circo lineæ: ſed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem eſt,* Admoueri lineas: *tale epiſt* XXVI. Decrepitos & extrema tangentes. *Etiam in Valerio, lib.*1.*cap.*VII. Propioribus lineis admoueri D

7. MOVERE IVSSVS.] *Quidam libri,* inducere: *quod de armis capias.*

8. QVIDQVID PAX.] *Spolia & ſarcinulas.*

9. ME NON EFFVGIAT.] *Si tempus aliud aut malè agens perdo, effugit vita: ſi benè & vtiliter pono, nihil mihi perit.*

10. MINIMVM ESSE.] *Tabulam vnam;*

——— digitis à morte remotam
Quattuor.

11. AIT TRAGICVS.] *Euripides in Phœniſſis:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ:
Eſt veritati ſermo ſimplex condecens.

EPIST.

A

EPIST. L.

Cæcos nos in vitijs eſſe, aut velamenta ijs quærere. Agnoſcenda autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inueteratis vitijs poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPISTOLAM tuam accepi poſt multos menſes, quàm miſeras. ſuperuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valdè enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic iam viuere, vt vbicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. [1] Harpaſten, vxoris meæ fa-
B tuam, ſcis [2] hereditarium onus in domo meâ remanſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigijs ſum. ſiquando fatuo delectari volo, non eſt mihi longè quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubitò deſijt videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, vt migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illâ ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum, quòd nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideò difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos [3] ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantáſve ægritudines diſcutiemus? Nunc verò ne quærimus quidem medicum: qui minùs negotij haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. ſequerentur teneri & rudes animi recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illâ defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules,
C turpe eſt magiſtrum [4] huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt: ſi modò, vt dixi, antè animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes [5] calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vſus noſter exigit: quantò faciliùs animus accipit formam, flexibilis, & [6] omni humore obſequentior? [7] quid enim aliud eſt animus, quàm [8] quodammodò ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni aliâ materiâ, quantò tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quòd te impediat, quò minùs de nobis benè ſperes, quòd malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem antè bona mens venit, quàm mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eò maiore animo ad
D emendationem noſtri debemus accedere, quòd ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt.

[9] Non

EPIST. L. 1. HARPASTEN.] *Eſt ἁρπαστὴ, benè omniuarum nomen: quaſi bellula futura, & rapienda ab omnibus. vt ἁρπαστὸν, pilæ genus, eâ re dixerunt.*

2. HEREDITARIVM ONVS.] *Hereditate, cum reliquis famulis, tranſmiſſam.*

3. ÆGROTARE NESCIMVS.] *Pythagoras apud Stobæum.* Ὥσπερ σωματικὸν πάθος οὐ κρυπτόμενον, οὐδὲ ἐπαινούμενον, ὑγιάζεται, οὕτως οὐδὲ ψυχὴ κακῶς φρουρουμένη καὶ συναγορευομένη θεραπεύεται: Sicut corporis morbus abſconditus, aut laudatus, non ſanatur; ſic nec anima, cui male patrocineris aut defendas.

4. HVIVS REI QVÆRERE.] *Negatio excidit, atque ex ſententiâ repono:* huius rei non quærere. *Pudet diſcere: pudere debebat non diſcere.* Nemo enim *(ait epiſt. LII.)* per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. *Doctrinâ enim quæritur Virtus: illa ſine magiſtro non eſt. Stoicum dogma: de quo nos Manud. II. Diſſert. X.*

5. CALOR EXPLICAT.] *Ligno ſciſſo, & ponderibus alterſum ducto, ſubdito. Vaſcularij & nautæ cotidie faciunt.*

6. OMNI HVMORE.] *Non trabe aut robore tantùm, ſed aere, aut aquâ, quibus nil flexibilius.*

7. QVID ENIM ALIVD.] *Quia de* humore *præmiſit: ecce ipſe Animus, inquit, eſt Aer: & ergo ductilis.*

8. QVODAMMODO SE HABENS.] *Spiritus nempe talis: & vt Stoici,* πνεῦμα θερμὸν, calidus ſpiritus. *Vide me Phyſiol. III. Diſſert. IX.*

9. NON

[9] Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideò expelli & exturbari A
poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. [10] Virtus ſecundùm naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, facilíſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primùm imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

EPIST. LI.

D E *Ætnâ aliquid, vberiùs de Baijs: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſerijs ſanctiſque agere; vitare laſciua, aut peramœna.* B

QVOMODO quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio. cùm plurima loca euomant ignem, non tantùm edita, quod crebriùs euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacentia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baijs. quas poſtero die, quàm attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minimè. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, nunquam [1] Canopum eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem. diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantùm corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. C
Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus ſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantùm peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. [2] Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus eſt. [3] Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ ([4] vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicatè, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? D
[5] quid

9. NON DEDISCITVR.] *Stoicum eſt, Sapientem ſummè & ſemper beatum eſſe. Stabile illud Bonum non vi, non caſu excuti, aut minui: ſed nec creſcere. Vide ſis* III. *Manuduct. Diſſert.* III.

10. VIRTVS SECVNDVM NATVRAM.] *Vide iterùm Manuduct.* II. *Diſſert.* X.

EPIST. LI. 1. CANOPVM.] *Duodecim milliaribus ab Alexandriâ diſtantem,* impendio locum fanis, & LÆTIS DIVERSORIIS exſtructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aëris ibi mira temperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre fanum. Ab his cauſſis delecati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. &, vt Strabo ait,* ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexandriâ nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant, cum extremâ laſciuiâ atque impudentiâ. *Eſt & in prouerbio* Canopéa luxuria: *neque iniuriâ inter infames Seneca habet.*

2. VNA HANNIBALEM.] *Sic legendum. Sola vna hiberna: adeò periculoſum tale contubernium.*

3. NOBIS QVOQVE MILITANDVM.] *Epictetus* III. *Diſſertat.* XXIV. Στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque, atque ea longa ac varia.

4. VT VIDES. *In Annibale, iam dicto.*

5. QVID

A Quid cum ſudatorijs, in quæ ſiccus vapor [5] corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio, imò quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio, & ira. inter tot affectus diſtrahar, imò diſcerpar.[7] Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam [8] in æquum deducere. quo die intellexero [9] illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cùm in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos
B amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo saginata, citò ſubteruntur. Et fortior miles [10] ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus [11] & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtiùs Scipio, quàm Baijs exſulabat. ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, [12] & Cæſar, exſtruxerunt quidem villas in regione Baianâ, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari latè longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas vnquam fuiſſe [13] in Vticâ Catonem, vt prætereunnauigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum varijs coloribus
C picta, & fluitantem toto lacu roſam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nónne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem [14] manu ſuâ duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quàm ſymphoniâ rumpi? Sed ſatis

5. Qvid cvm svdatoriis.] *Quæ Laconica vocant.*

6. Corpora exhavstvrvs.] *Epiſt.* cviii. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus.

7 Libertas proposita.] *Is enim inter fines fructuſq. philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cùm alibi, tum toto Capite* i. *libri* iv. *Adde Senecam, epiſt.* lxxv. *in fine.*

8. In æqvvm dedvcere.] *Ne ſupra me ſtet, imperétque.*

D 9. Illam plvs posse.] *Ineptè, aut falsò. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illâ me plus poſſe. *Simul, inquit, is mihi ſenſus & mens, vt ſciam me plus poſſe (velim modò) quàm fortunam: tunc exarmata eſt, nihil poteſt.*

10. Ex confragoso.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.*

11. Et verna.] *Domi & in vrbe natus, educatuſq.*

12. Et Cæsar.] *De eiuus villâ Baianâ Tacitus* xiv. *Annal.* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus editissima proſpectat.

13. In Vtica.] *Certum eſt, hoc malè edi. Nam de Vtica delicijs nec fama eſt, nec hic ijs locus, vbi de Baijs ſermo. Moætus volebat,* In Vatiæ: *nempe villâ, quæ in bis ſanè locis. Sed ſcripta lectio omnis* inimica, *aut* in vnica, *aut* mimiaca, *aut deniq.,* in numma. *at meus habet,* in ijma. *Quid ſit, neſcio: niſi locum aliquem delicatum Baijs, & laſciuiæ factum. Dubitaui,* in micâ, *legere: quod certè cum ſcripturâ conuenit: & videntur ſic appellaſſe loca cænationum minuta, ſed elegantia & lautitia facta. Martialis:*

Mica vocor. quid ſim cernis, cænatio parua:
Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo:
Ipſe iubet mortis te meminiſſe Deus.

Mica aurea *illa in Calimontio fuit (vt P. Victor docet:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum. *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt valunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum mihi accipiemus. Sed ait igitur* cænationem paruam *eſſe; vnde & nomen à Græco* μικκός, *quod Dores ita pro* μικρός. *Nunc ad Senecam, talis famoſa* Mica *Baijs fuerit: quo exemplo aliæ ſic ſtructæ, & dictæ. Sanè lectio* Vtica, *eſt ex ipsâ* Mica *formata: ſi diuidis litteram primarem.*

14. Manv sva.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

ſatis diu cum Baijs litigauimus, nunquam ſatis cum vitijs: quæ oro te, mi Lucili, perſe- A
quere ſine modo, ſine fine; nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proijce quæcum-
que cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum
erat. Voluptates præcipuè exturba, & inuiſiſſimas habe, latronum more, [15] quos Phile-
tas Ægyptij vocant. in hoc [16] nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

EPIST. LII.

VACILLARE *nos in rectis: opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem alijs faciliùs duci formarique, vt natura eſt. Sed vt formeris, elige è priſcis, & è præſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.*

QVID eſt hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cu- B
pimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quid-
quam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil liberè volumus, nihil abſolu-
tè, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo,
aut quando nos ab illâ reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet ma-
num aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius
adiutorio contendere: [1] ex ijs ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maximè laudat, quibus ex ſe
impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt. quoſdam indigere ope alienâ, non ituros ſi nemo
præceſſerit, ſed benè ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed
ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illâ primâ notâ non ſumus: benè nobiſcum agitur, ſi
in hanc ſecundam recipimur. Nec huuc quidem contempſeris hominem, qui alieno
beneficio eſſe ſaluus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies
aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum
compellique poſſunt: quibus non duce tantùm opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam,
coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus
talem fuiſſe. Itaque [2] alteri magis gratulatur, [3] alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim C
ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idem effeciſſe in difficilio-
re materiâ. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè excelſa, æquè magni-
fica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſa-
runt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum
perueniret ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars &
difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam [4] manu (quod aiunt)
facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixe-
rim, qui nihil negotij ſecum habuit: hunc quidem de ſe meliùs meruiſſe, qui malignita-
tem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & la-
borio-

15. QVOS PHILETAS ÆGYPTII.] *Qui tunc Græcè loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam calis ſanè vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ᾽ ὅγε φιλήτῃσι.
Quiſquis feminæ habet fidem, habet fidem & ille latroni.

Archilocho:

Φιλήτα νύκτωρ περὶ πόλιν πωλεύμενον:
Fun & latroni, qui per vrbem it noctibus.

Heſychius: φιλήτης, κλέπτης, λῃστής: Philetas, fur, latro. *Feſtus:* Pilare & Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Aeolicè nempe* πιλήτας. *Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſſ. γ. & Iliad. β.*

16. NOS AMPLECTVNTVR.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam* φιλεῖν *etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdolè faciunt, hinc nomen. Etſi alij ab* ὑφελεῖν *deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet* ὑφιλήτης. *Vide Euſtathium.* D

EPIST. LII. 1. EX IIS SE.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri palàm eò ducunt. Se autem Epicurus ponit inter* αὐτοδιδάκτους. *Cicero 1. de Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laërtio: etſi quidem, audiſſe Xenocratem.*

2. ALTERI MAGIS GRATVLATVR.] *Metrodoro, qui benignam naturam ſortitus.*

3. ALTERVM MAGIS.] *Hermachum.*

4. MANV FACIENDA.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc. cap. XIX.*

5. CIRCV-

A [illegible] ingenium nobis datum, ſcias licet: imus per obſtantia. Itaque pugnemus, ali-quo [illegible] inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu vero etiam ad [illegible] reuertere, qui vacant. adiuuare nos poſſunt, non tantùm qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex ijs autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magnâ celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato [5] circulantur: ſed eos qui vitâ docent, qui cùm dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideò te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modò hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant, faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſſâ exercent. Quid enim turpius philoſophiâ captante clamores? Numquid æger laudat [6] medicum ſecantem? tacete, fauete; & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis: Teſtari vultis
B attendere vos, mouerique rerum magnitudine? ſanè liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? [7] Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd ab hominibus ijs laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſtè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat; non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Intereſt aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia: Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & [8] manus mota, & vnum interdum reſponſum; & [9] relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho [10] manus auditor intentat, & [11] ſuper ipſum caput mirantium
C turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur

5. CIRCVLANTVR.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. MEDICVM SECANTEM?] *De totâ hac re Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXIII. Solitus eſt dicere Rufus (*Muſonius:*) Si tantum habetis otij vt me laudetis, ego verò non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrûm qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna medica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mærentes. *Ipſa hæc, paullò diffuſiùs in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.*
D Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cùm philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat; tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis orationis mouentur, exagitantur & geſtiunt: tum ſcias. & qui dicit, & qui audit, fruſtrà eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſalubria ſunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixe laudandi non habet. *Plutarchus etiam talia; De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcue vſurpandæ: & Epicurus in amicorum epiſtolis dum plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere laudum offendunt: cum philoſopho acclamant, Acutè, ſeu Scitè vel Floride. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtę accommodant laudationem meretriciis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberiùs rettuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.*

7. APVD PYTHAGORAM.] *Quem Hieronymus in* III. *cap. Eccleſ.* traxiſſe originem ſui decreti *vult* ab eo Salomonis, Tempus tacendi, tempus loquendi.

8. MANVS MOTA.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.*

9. RELATVS AD CAPVT DIGITVS.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit:*

Faſciolà qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpunt vno caput. *Pompeium autem hoc genuino quodam more feciſſe, Ammianus excuſat, libro* XVII. *Lucianus etiam effœminati hominis notam ponit,* τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶσθαι: ſummo digitulo caput ſcabere.

10. MANVS AVDITOR INTENTAT.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

11. SVPER IPSVM CAPVT.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus ſuper eum ſedentem efferunt.*

tur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adore- A
tur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem cùm hoc ex impetu facient, ſilentium ſibi impetare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam [12] proſtituta eſt: ſed poteſt [13] in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modò non [14] inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

EPIST. LIII.

NAVIGATIONEM *ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem in vita nos* B
iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

QVID non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à [1] Parthenope tuâ vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quò celeriùs euaderem, protinus per altum [2] ad Neſida direxi, [3] præciſurus omnes ſinus. Cùm iam eò proceſſiſſem, vt meâ nihil intereſſet, vtrùm irem, an redirem: primùm [4] æqualitas illa, quæ [5] me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æquè in tempeſtate timere, quàm terram. Peiùs autem vexabar, quàm vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc, & C
[6] ſine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi petere littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat, *Obuertunt pelago proras*, —— aut anchora de prorâ iaciatur: ſed memor [7] artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo [8] pſychrolutam decet, [9] gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum [10] per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cùm [11] me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam [12] irato

12. PROSTITVTA EST.] *In publicum ſic producta. cùm omnibus locis, vijs, foris, philoſophi diſſerant.*

13. IN PENETRALIBVS.] *Scholis, aut & domibus.*

14. INSTITOREM.] *Qui venalem eam habet.*

EPIST. LIII. 1. PARTHENOPE TVA.] *Dicit ergo ſic ut arſundum Lucilium.*

2. AD NESIDA.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilypum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, aliiq.*

3. PRÆCISVRVS.] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuaturâ omni ſinuum omiſſâ. Itaque procul à terrâ, magis alto me commiſi.*

4. ÆQVALITAS ILLA.] *Dubij cæli, neutrò adhuc inclinati.*

5 ME CORRVPERAT.] *Induxerat nauigare. deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire, quò terrâ poſſem.

6. SINE EXITV.] *Quam vomitus non releuaret.*

7. ARTIFICII MEI VETERIS] *Ita ep.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuarijs in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.*

8. PSYCHROLVTAM DECET.] *Lauatorem in frigidâ.* D

9. GAVSAPATVS] *Qui in gymnaſijs exercebantur, itemq. balneis, ij ferè lodiculâ, aut gauſapinâ leuiter abuolui erant, & circa verendas maximè partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lecticâ imponitur,* coccineâ gauſapâ inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij cap.* LXXXIII. *deambulabat* ſegeſtrio vel lodiculâ inuolutus. *Gauſapa autem hic ad manum, quia & nautis earum vſus.*

10. PER ASPERA EREPO] *Scripti,* eripior: *& poteſt ad ſeruos nautaſq. referri, qui ſenem adiutabant, & exportabant.*

11. ME FERRE NON POSSEM.] *Refer quò iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeam, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hæc vitabat.*

A [12] irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocumque naturæ debuero, [13] viceſimo anno peruenjam. Vt primùm ſtomachum ([14] ſcis non cum mari nauſeam effugere)collegi,vt corpus [15] vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eò magis latent, quò maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cùm creuerit,& vera febris exarſerit,etiam duro & [16] perpeſſitio [17] confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: [18] adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliquâ laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui [19] talaria cœpit intendere, [20] & vtroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contrà euenit in ijs morbis, quibus afficiuntur animi: quò quis peiùs ſe habet, minùs ſentit. Non eſt quòd mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit,& ſpecies ſecundùm quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſopor etiam ſomnia extinguit, animumque altiùs mer-
B git, quàm vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiamnunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illâ es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus alijs rebus te nega, fortiter, apertè. Non eſt quod precariò philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris,& forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui [21] aduocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, vt quam primùm morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. [22] Non eſt res ſubſiciua: ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & iubet. Alexander [23] cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti: *Eo*, inquit,

C 12. IRATO MARI.] *Benè. vbique habuit Neptunum infenſum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus ferè, excepto mari, moderatur aut imperat. Illic Vlyſſes impar.*

13. VICESIMO ANNO.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non niſi Decennium iactatus.*

14 SCIS NON CVM MARI.] *Grutero adſentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam:* ſcis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deſeri.*

15. VNCTIONE RECREAVI.] *In ſole.*

16. PERPESSITIO] Παθητός, πολυτλήμονι. F. ſ. CIV. Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum.

17. CONFESSIONEM ACCEPIT.] *Libri plerique,*
D excipit: *nullus*, extorquet: *quod licenter Muretus intulerat. Le amicum Agricolâ*, exprimit: *aut potiùs in prioribus additâ litterulâ*, etiam à duro & perp. confeſſionem accipit. *Ludit in voculis* Decipit, *quæ ſit* ... Accipit.

18. ADHVC DISSIMVLAMVS.] *Vera ſunt & in amicis nobis damnatis. Lucianus eadem in Ocypode:*

Α πᾶς γὰρ αὐτῶν βωχόλει ψευδοσομῶν,
Ὡς ἢ στρέψας, ἢ προσκόψας τοὺ βάσιν,
Αὐτοῖς φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν:
Nam quiſque ſeſe paſcit his mendacijs,
Quaſi alibi læſus aut curuatus ſit gradus:
Hic ſic amicis dictitans, cauſſam premit.

19. TALARIA COEPIT INTENDERE.] *Tumoribus augere, quos ſollemniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa talos.*

20. ET VTROSQVE PEDES.] *In lectione perplexitas, non in ſenſu. Nam iſte quidem eſt: At ſimul vterque iam pes intumuit, abeunt mendacia,& podagram fatemur eſſe. Lucianus hoc ipſum:*

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στενῶν δακρύεις. ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς:
Vbi verò & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiſcis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud eſt, hoc podagra, nolis an velis.

Senſus igitur liquet, de vtroque pede: *ſed quomodo* vterque pes dexter fit? *Quidam libri*, deſtros: *& quidam tranſpoſitis verbis*, vtroſque pedes fecit dextros. *Equidem nihil extrico. niſi placet diſtrahi aut male vaces,& concinnari:* vtroſque pedes diſtorſerit: *vel*, detorſerit.

21. ADVOCATVS IN CAVSSAM.] *Libri ſcripti;* aduocatus in remiſſione deſcenderes. *Quid? in remiſſione morbi? imò tunc poſſet. Legam*, aduocatus in rem ipſe deſcenderes. *Aduocati vel abſentes ſcripto aderant, vel in ipſa re præſentes. Hoc, inquit, iſtud æger non faceres.*

22. NON EST RES SVBSICIVA.] *Non in ſecundis curis habenda: eſt* res ordinaria. *primo & ſollenniter facienda. Sicut* Ordinarius Conſul, *opponitur ac præponitur ſecundo illi*, & Suffecto.

23. CVIDAM CIVITATI.] *Ipſi Dario hoc reſponſum lego, in Curtij libro IV. Qui cùm obtuliſſet* Lydiam, Ioniam, Æolidem: *reſpondit*, Se cùm tranſiſſet mare, non tanti belli exiguam hanc mercedem, ſed Perſepolim caput regni, vltimiſque Orientis oram imperio deſtinaſſe.

 24. QVOD

inquit. *propoſito veni in Aſiam, non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis, quod reliquiſſem.* Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, [24] quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. [25] Quid inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutiùs erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille [26] naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo [27] ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit.

EPIST. LIV.

SVSPIRIO *ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus, erit. Præparemur.*

LONGVM mihi [1] commeatum dederat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare [2] Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. [3] Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpè conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine quaſi bonâ valetudine delector, tam ridiculè facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cùm vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipsâ ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit: ſed quale ſit, iam ſcio: [4] hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cùm exſtincta eſt, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus ſequi: cùm illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante

24. QVOD IPSA EROGAVERO.] *Eraſmi editio*, quod ipſa redegero, erogauero. *Quidam ſcripti*, quod ipſa te egero, id eſt erogauero. *Non diſpliceat*, quod ipſa reiecero. *reliquis deletis.*

25. QVID INTER TE ET ILLOS.] *Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & verè notamus, Manuduct.* III. *Diſſert.* XIV.

26. NATVRÆ BENEFICIO, NON SVO.] *A ſe Sapiens, tu ab induſtriâ.*

27. SINV ELVDIT.] *De leuibus telis prouerbiale fuit, Veſte repelli. Catullus:*

Quare nos tela iſta tua euitamus amictu,
At fixus noſtris tu dabis ſupplicium.

EPIST. LIV. 1. COMMEATVM DEDERAT.] *Olim ſic emendaui, cùm libri,* comitatum. *Diu, inquit, dimiſerat me morbus, repentè eſt adortus & retraxit. Eſt ſumptum à re militari, in quâ commeatus* D *datur militi, id eſt venia commeandi, priuatæ rei, aut valetudinis cauſâ. Noſter de Irâ* I. *cap.* XVI. Duci iuſſit eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat.

2. GRÆCO NOMINE.] *Verùm* Ἆσθμα. *an* Ὀρθόπνοιαν *vult dictam? Nam plus aliquid quàm Aſthma, ſiue ſpirandi difficultas, in hoc impetu eſt: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide apud veterem amicum noſtrum, doctiſſimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI.

3. FACIT ALIQVANDO.] *Malim*, faciet.

4. HOC ERIT POST ME.] *Aliquoties hac talia in Senecâ, quaſi mors omnia tollat. Qua autem ſenſu, vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

5. CVM

A ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrùm non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex naturâ fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quandam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum: nihil cogito de die toto. Illum lauda & imitare, quem non piget mori,[5] cùm iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cùm eijciaris, exire? tamen eſt & hîc virtus. Eijcior quidem, ſed tanquam exeam. Et ideò nunquam eijcitur ſapiens: quia eijci, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPIST. LV.

B

D E *Vatiæ villâ, & de ipſo Vatiâ: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.*

[1] A GESTATIONE cùm maximè venio, non minùs fatigatus, quàm ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eò maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixêre deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſederat faucibus, diſcuteretur; ſiue ipſe ex aliquâ cauſsâ ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutiùs vehi perſeueraui, inuitante ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur. & hinc mari, [2] illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim [3] à recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & conci-
C tatus exæquat: longior tranquillitas ſoluit, cùm arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen meâ circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nullâ aliâ re quàm otio notus, conſenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia [4] Aſinij Galli, quoties [5] Seiani odium, [6] deinde amor merſerat (æquè enim offendiſſe illum, quàm amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: *O Vatia [7] ſolus ſcis viuere.* At ille latere ſciebat, non viuere. multum autem intereſt, vtrùm vita tua otioſa ſit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam Vatiâ viuo prætteribam, quàm vt dicerem: *Vatia hîc ſitus eſt.* Sed adeò, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt; mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nullâ re ſollicitus ſcit ſibi viuere. ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & hominres fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores
D videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit,

5. CVM IVVAT VIVERE.] *In iuuentute, aut bonâ ætate: at ego iam ſenex ſum.*

EPIST. LV. 1. A GESTATIONE.] *Qui in eſſedo vehi moris: & explicaui in epiſtolâ quadam ad Ortelium, Centur. Miſcell. epiſt. XI.*

2. ILLINC LACV.] *Lucrino.*

3. A RECENTI TEMPESTATE SPISSIVS.] *Ita ex melioribus libris. Firmius autem ſpiſſiuſq; à tempeſtate: quia recenter aquæ arenas ligauerant. quod aliter ſunt ſiccis, & diffluunt.*

4. ASINII GALLI.] *Cui Tiberius offenſus, & diu in cuſtodiâ habitum inopiâ cibi interemit. Tacitus VI. Annalium.*

5. SEIANI ODIVM.] *Qui omnia apud Tiberium aliquamdiu potuit: euexit, depreſſit, oppreſſit, quos voluit.*

6. DEINDE AMOR.] *Quia illo iam inuiſo & occiſo, quoſcumque amicos habuerat Tiberius ferè ſuſtulit.*

7. SOLVS SCIS VIVERE.] *Procul ſcilicet à Ioue & fulmine.*

viuit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuò ſibi viuit, qui nemini. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsâ villâ nihil poſſum tibi certi ſcribere; frontem enim eius tantùm noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio [8] pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem tenet. [9] Platanona medius riuus, & à mari & ab Acheruſio lacu receptus, [10] Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduè exhauriatur) ſufficiens. Sed illi, cùm mare patet, parcitur: cùm tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villâ, quod Baias [11] trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baijs neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villâ hilari & amœnâ mæſtos, B vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideò parum benè compoſitum eſſe te, quòd in Campania non es. quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Conuerſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vnà loquimur, ambulamus, conſidemus, cùm diducti ſumus, nihil de his quos modò vidimus, cogitamus. & ideò æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hîc primum noctes ſeparatas: deinde occupationes vtrinque diuerſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem nunquam abeſt: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cæna, mecum ambula. In anguſto viueremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cùm maximè audio: adeò tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, [12] ſed codicillos tibi ſcribere. C

EPIST. LVI.

MENTEM *compoſitam, vacare ſibi & ſtudijs, etiam in turbâ. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porrò mala, & ea cupidinum mater.*

PEREAM, ſi eſt tam neceſſarium, quàm videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor vndique me circumſonat: [1] ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cùm fortiores exercentur, & [2] manus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas D

8. PARES, MANVFACTÆ.] *Ita Muretus. At libri ſcripti:* magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus. *Legam*, cuius laxo atrio pares, manufactæ. *Sunt, inquit,* magni operis: *ergo non natiuæ, vt olim cenſui: deinde in modum magni atrij factæ, & cuius illi pares, etſi ſic manu cauatæ & factæ.*

9. PLATANONA.] *Solent enim ſilua id genus arborum habere vmbræ tantùm causâ. Martialis:*

Daphnonas, Platanonas, & aërios cypariſſos.

10. EVRIPI MODO.] *Quos ipſos in hortis & villis habebant manufactos.*

11. TRANS PARIETEM.] *Qui villam cingit.*

12. SED CODICILLOS.] *Mitti ſolitos ad præſentes. Dixi in Epiſtolicâ inſtitutione.*

EPIST. LVI. 1. SVPRA IPSVM BALNEVM.] *Baiis, non Romæ. Nam hic ei laxior & aptior domus: Ibi, in diuerſorio.*

2. MANVS PLVMBO GRAVES.] *Halteres notat, quibus & ad ſaltandum vſi, ſeq. velut librandum. & ijdem, ſed grauioribus ad exercendum, & ſine magno motu ſudorem euocandum, ſublatis depreſſiſq. manibus, aut huc illuc iactatis. Erant autem iſtæ maſſæ plumbeæ in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἁλτῆρες Græcis, à prima vſu dicti, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι,* à ſaltando. *Iuuenalis, Sat* VI.

Cum laſſata graui ceciderunt brachia maſſâ.

Scho-

A mas reſpirationes: cùm in [3] alipten inertem, & hac plebeiâ vnctione contentum incidi; audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si verò [4] pilicrepus ſuperuenerit, & [5] numerare cœperit [6] pilas, actum eſt. Adijce nunc [7] ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui [8] vox ſua in balneo placet. Adijce nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum ſi nihil aliud, [9] rectæ voces ſunt, [10] alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quò ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec vnquam tacentem; niſi dum vellit alas, & [11] alium pro ſe clamare cogit. Iam [12] libarij varias exclamationes, & [13] botularium, & [14] cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſuâ quadam & inſignitâ modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter

Scholiaſtes ibi: Halteras dicit; quibus vtuntur
B athletæ cùm exercent. quaſi plumbeis ponderibus exerceatur. *Martialis:*

Quid pereunt ſtulto fortes haltêre lacerti?
Exercet meliùs vinea foſſa viros.

3. ALIPTEN.] *Vnctorem.*

4. PILICREPVS.] *Gloſſa Iſidori:* Pilicrepus, qui pilà ludit. *In veteri lapide:* Ego ſum, ouantes conuenite pilicrepi. *Et mox:* Vrſumque canite voce concordi ſenem, Hilarem, iocoſum, pilicrepum, ſcholaſticum. *Ergo ad pilas luſorias hoc referendum: nam cum Cælio, alijſq́; ad pilas fornacarias, id eſt glomos quoſdam pice illitos, quos in hypocauſta conijciebant, igni alendo. Certum autem, pilas crepare ac ſonitum edere, cùm datotim luditur, & decidunt: maximè in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius:*

C Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem.

Neque enim ad Pilas illas fornacarias hæc eunt: ſed tantùm oſtendit, vbi Tabulata illa fuerint, nempe adſita hypocauſto. Plinius lib. v. in ſuâ villâ Apodyterio ſuperponit ſphæriſterium. *At bella etiam interpretatio (quod aliter ob optima, & doctiſſimo, elegantiſſima viro, quem ego inter amicos vnicè amo æſtimoq́;) Marci Velſeri, qui ex lapide iam dicto obſeruat,* pilâ vitreâ *Romanos luſitaſſe: quæ certè lapſæ crepabant, & diſſiliebant. Initium lapidis:*

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
D THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPÆ ET TITI.

Sed an ad Senecam nunc illo, hæreo: quia Vrſus primum *ſe luſiſſe dicit: & quidem in thermis* Traiani. *Ergo poſt Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obſerua tamen lusiſſe, thermis & balneis (vt hic) luſiſſe.*

5. NVMERARE COEPERIT.] *Id eſt, tot pilarum, ſine caſu, tactus: quod & hodie fit in* pilà, *vt Petronius appellat,* ſparſiuâ. *Et ſi Petronius oſtendit, etiam deciduas numeraſſe adſtantes, ſed id nouo more & per delicias Trimalcionis. De illo enim:* Notauimus etiam res nouas. nam duo ſpadones in diuerſa parte circuli ſtabant, quorum alter matellam tenebat argenteam; alter numerabat pilas, non has quidem, quæ inter manus luſu expellente vibrabant, ſed eas quæ in terram decidebant. *Viri ibi docti putant, hunc numeratorem* Pilicrepum *dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Iſidorus refellunt.*

6. PILAS.] *Explicaui. ſed Turnebus* plus *mallet, cùm quibuſdam libris: & tunc ſcilicet, cùm plures, quam eſſent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio. nec noſtrum quidem Hadrianum Iunium, qui* Pilos *legit, item cum ſuffragio aliquot librorum: & explicat* Pilicrepum, *qui pilos cum forficularum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.*

7. SCORDALVM.] *Plures libri,* Sordalum. *ſed illa vox in Iſidoro, & explicatur:* Scordalus, ferox: *eſt & in Petronio,* Redditaque ſcordalo vice. *Noſter iterùm vtitur epiſt.* LXXXIII. Tullius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. *Quod aſſidet interpretationi Iſidori, ſignificatq́; hominem in vino feroculum & liberioris linguæ fuiſſe. Plebeia vox & inter vulgi conuicia: cui originem à Græco σκῶρ (quod* oletum *aut* merdam *notat) aliqui petunt; alij à σκορόδῳ ſiue* allio, *quaſi fætidum dicas.*

8. VOX SVA IN BALNEO.] *Cantillabant illic, recitabant etiam. Nam, vt Horatius:*

Suaue locus voci reſonat concluſus.

9. RECTÆ VOCES.] *Non facta, aut fracta.*

10. ALIPILVM.] *Inſcriptio vetus:* M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS. ALIPILVS. A. TRITONE. *Gloſſa:* Alipilanus *δρωπακιστής. Nempe ille, qui aut dropace (vnguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volſellis. Iuuenalis, de puero verè puero:*

—— nec vellendas iam præbuit alas.

11. ALIVM PRO SE CLAMARE.] *Eum, cui alas immodeſtè vellit: ideoq́; dolorem excitat. Hoc ad Volſellas magis ſpectat.*

12. LIBARII.] *Qui liba venum proclamat.*

13. BOTVLARIVM.] *Qui botulas aut botellos. quorum duo genera: vel ex ouis, & nucleis, cepâ ac porro, & pluribus apud Apicium lib. II. cap. V. vel ex ſanguinis viſcerumq́; infarctis, in Tertulliano & Feſto. Græcis à diſtentione, id genus eſt φύσκος.*

14. CRVSTVLARIVM.] *Seneca epiſt.* XCIX. Solatur cruſtulo pueros. *Horatius:*

——— pueris dant cruſtula blandi
Doctores.

Fruſtum panis benè cocti, leuiter melliti. Video teſtamentis aliquoties iuſſum dari. vt in lapide priſco quidam: NATALI. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL.

inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cùm [15] Chryſippum noſtrum aſſidua A ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam [16] cuidam genti hanc vnam fuiſſe cauſſam, vrbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantùm aures implet, ac verberat. In ijs quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, [17] eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium vicinum, aut hunc qui [18] ad metam ſudantem [19] tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quàm qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, vt audire [20] vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſimâ remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec auocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt? B

[21] *Omnia noctis erant, placidâ compoſta quiete.*

Falſum eſt. nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quàm dies. [22] Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propiùs, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſâ putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cùm malè parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. nunquam vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quàm otij vitia negotio diſcuti. C Sæpè videmur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ [23] ſtationis pæni-

CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. *id eſt*, cruſtuli pondo vnum, mulſi heminam. *In alia:* VT. EX. EO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

15. CHRYSIPPVM NOSTRVM.] *Quem? illum nobilem Græcum? atqui ſalutationum ille mos non ſic ſollennis Græcis. Neque* noſtrum *dixiſſet ſic familiariter, præſertim cùm Lucilius in alijs caſtris. Meus liber*, Criſipum: *neque dubito legere* Criſpum, *magnum Senecæ amicum: ad quem & Epigramma ſcriptum. Apparet hunc offenſum ſalutatoribus, & ab ijs obſeſſum, tale aliquid dixiſſe, aut ſcripſiſſe.*

16. CVIDAM GENTI.] *Vide Quæſt. Nat.* IV. *cap.* II.

17. ESSEDAS.] *Nam & ſic efferebant. Iornandes:* Curribus falcatis, quos more vulgari Eſſedas vocant. *Gloſſæ:* Eſſeda, baſtarna. *Si diſplicet, poſſis,* eſſedis, *legere.*

18. AD METAM SVDANTEM.] *Fuit quidem hoc cognamento in regione Vrbis quarta, apud Victorem & Notitiam imperij: ſed & Baijs fuiſſe oportet, vbi hæc ſcripta. Dio tradidit lib.* XLVIII. ſimulacrum Calypſus ibi ſudaſſe, cùm portus ab Agrippâ ſtrueretur: *an id Metæ ſalſi impoſitum, & inde cognomen?*

19. TABVLAS EXPERITVR.] *Sic ſcripti libri: quid tamen velit ea vox, neſcio; neque aptè cum* Tibijs *dicas iungi. An fortaſſe,* fabulâ ſe experitur & tibiâ? *id eſſet, experimentum ſui capit in fabulâ agendâ ad tibiam. Itaque ſequitur*, non cantat, ſed exclamat: *quod ſanè ad ipſum virum, non inſtrumenta referas. At Muretus edidit*, tubas experitur: *ſed è merâ Pinciani coniecturâ. quam etiam lectionem verba ea aicta damnant. Quod ſi tamen de Tubâ fuit, legam ὑποκοριστικῶς:* tubulâ ſe experitur. *Nam & nobiles viri tuba & tibiæ operam dabant; atque etiam, vt apparet, cum cantu. Vide aduocatum, in vetere codice legi,* ſcapulas: *cum conaret,* ſcabillo ſe experitur: *quod genus inſtrumenti cum Tibiâ etiam Suetonius iungit, Calig. cap.* LV.

20. VEL PAVSARIVM.] Portiſculus *vel* Hortator *(Græcis κελευστής) dictus: quia & pergendi, &* pauſandi, *modos remigibus daret. Ouidius:* D

— & qui REQVIEMQVE, modumque
Voce dabat nautis, animorum HORTATOR
Epopeus.

21. OMNIA NOCTIS.] *Verſus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib.* VII. *Contrau.* I.

22. ILLA TRANQVILLITAS.] *Zeno (apud Plutarchum, Quomodo cognoſcas te profeciſſe) ait,* ex inſomnijs ſuum quemque proceſſum poſſe ſentire: ſi videlicet non turbida aut turpia ea ſint, ſed altâ tranquillitate compoſita, imagines & animi motus hilariores habeant. *Sunt ipſa hæc, & priora, Senecæ.*

23. STATIONIS.] *Officij & muneris. à militiâ ductum.*

24. Ex

A pœnitentiâ, feceſſiſſe: tamen in illâ latebrâ, in quam nos timor & laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt, ſed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuriâ dico; quæ videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in mediâ parſimoniâ voluptates non damnatas, ſed relictas petit: & quidem eò vehementiùs, quo occultiùs. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cùm ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe, cùm ſimulatâ ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bonâ fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, vt paulò antè dicebam, nulla res nos auocabit; nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque & iam certas. Leue illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem [24] ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis & concepti pauoris, quod illum curioſum facit, vt ait Vir-
B gilius noſter:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt; rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens, quem vna quælibet vox prò fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum *comitique onerique timentem.* Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cùm ad te nullus clamor pertinebit: cùm te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono [25] varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diu-
C tiùs torqueri: cùm tam facile remedium Vlixes ſocijs etiam aduerſus Sirenas dederit, & inuenerit?

EPIST. LVII.

D E *Cryptâ Neapolitanâ, & ibi horrore. tum primos motùs in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.*

CVM Baijs deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempeſtatem eſſe, ne [1] iterùm nauem experirer: ſed tantum luti totâ viâ fuit, vt poſſem videri [2] nihilominùs nauigâſſe. Totum [3] athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. à ceromate nos haphe excepit, in [4] Cryptâ Neapolitanâ. Nihil illo carcere longius, [5] nihil illis fau-
D cibus

24. EX ACCIDENTI.] *Plures libri,* & accidentia.

25. VARIA CIRCVMSTREPET.] *Aliàs,* vana.

EPIST. LVII. 1. ITERVM NAVEM EXPERIRER.] *Tam infeliciter, quàm ſuprà, epiſt.* LIII.

2. NIHILOMINVS NAVIGASSE.] *In eſſedo videlicet: viâ madidâ & inæquali, mutante identidem illo, ac quaſi natante. Simile metaphorâ; de hac ipſâ viâ, Statius Siluarum* IV.

Nutabat cruce pendulâ viator,
Rodebatque rotas maligna tellus,
Et plebs in medijs Latina campis
Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibidem ex meo libro, Sorbebatque rotas.

3. ATHLETARVM FATVM.] *Quorum eſt* ceromate *perfundi,* & haphe *deinde inſpergi. Mihi ſimile: qui in viâ primâ luto & liquore, velut craſſo ceromate, delibutus ſum: deinde in cryptâ, arenâ & puluere, vt haphe perſperſus.*

4. CRYPTA NEAPOLITANA.] *Quæ perfoſſo monte Pauſilypo (interium, quo magni operis auctore) rectà Neapolim ducit:* multorum ſtadiorum longitudine, *ait Strabo, atque vt hodie dimenſio eſt,* paſſuum circiter mille. *Alioqui ſuper ipſum montem eundum ſit, ambitu magno, & viâ arduâ.*

5. NIHIL FAVCIBVS OBSCVRIVS.] *Fauces, anguſti tranſitus etiam vocabantur: nequis de aditu capiat,*

cibus obſcurius; quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Ceterùm etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis & moleſta: quid illic, vbi in ſe volutatur, & cùm ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus eâdem viâ, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum à perfecto abſum; ſed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, [6] mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationemque concidunt, & linquuntur animo: alij gladium faciliùs recipiunt, quàm vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minùs timeremus, cùm omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, vtrùm ſupra aliquem [7] vigiliarium ruat, an mons? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æquè ſit. Adeò non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant [8] animam hominis magno pondere extriti [9] permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego verò non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec [10] intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cùm latiſſimè percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, [11] propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium æterno eſt.

A B C

capiat, qui certè illuſtris. Obſcuritas autem hic, tempore Seneca, & denſa tenebra, vt oſtendit: non aquè Strabonis, ea eſt Tiberij. qui diſertim ſcribit, τὰ φῶτα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄρους, πολλαχόθεν ἐκκοπεισῶν θυρίδων, διὰ βάθους πολλοῦ κατάγεσθαι: lumen è ſuperficie montis, plurifariàm feneſtellis inciſis, per multam altitudinem demitti. *Oportuit hæc luminaria obſtructa æuo aut neglectu fuiſſe, ſi tam denſa tunc tenebra. Quod idem fuit ad tempora Alphonſi primi Arragonum regis: qui prouinciâ ea ſubdutâ, viam iſtam & fauces aperuit, complanauit, duas feneſtras incidit, quæ lumen in mediam ſpeluncam obliquum funderent: vt hodieq. comparent.*

6 MVTABITVR COLOR.] *De totâ hac re, pulchrè Stoiculus quiſpiam apud Agellium lib.* XIX. *cap.* I. *& nos Manuduct.* III. *Diſſ.* VII.

7. VIGILIARIVM RVAT.] *Locus & ſpecula, in quâ Vigiles; vt Valetudinarium, Spoliarium, Vinarium. Sed ſuper lectione ambigo, & meus liber,* Iugularium *præfert. Suſpicabar aliquando,* Tigillarium. *an,* vigilem atrium.

8. ANIMAM HOMINIS.] *De hoc Stoico ſenſu ſcripſi Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

9. PERMEARE NON POSSE.] *Eſt Pinciani coniectura, ſed bella & blandiens. Libris ſcribitur,* permanere: *neque damnes. aut ſi, in* permanare, *aptiſſimè mutes.* D

10. INTRA CORPVS AFFLIGI.] *Velim,* effligi.

11. PROPTER QVOD NON PERIT.] *Vni meorum abeſt vox,* propter: *& relegem libenter, aut mutem in* propterea. *Nam diſpliceat etiam:* per quod hoc perit. *Hoc, id eſt corpus.*

A

EPIST. LVIII.

VERBA quædam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν*, ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum, eſſe. Tum ſubtilitates, quem vſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte: neutram optandam, aut recuſandam.*

QVANTA verborum nobis [1] paupertas, imò egeſtas ſit, nunquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cùm forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam verò cùm habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, B pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Eſt lucum Silari iuxta ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Græci vertêre vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta. ——

[2] Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longè differam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut *cernere ferro* inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

—— *Stupet ipſe Latinus,*
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, *ſi iuſſo*, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: [3] ſed fide Virgilio:

Cetera quà iuſſo, mecum manus inferat arma.

C Non id ago nunc hac diligentia, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium verborum ſitus occupauerit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quò ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitijs auribus tuis, [4] Eſſentiam dicere: ſin minùs, dicam & iratis. [5] Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; [6] Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, [7] naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominùs dabo operam, vt ius à te datum parciſſimè exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cùm ecce id nullo modo Latinè exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, D quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi expo-

EPIST. LVIII. 1. PAVPERTAS, IMÒ EGESTAS.] *Plus igitur hoc eſt: & Pauperies eſſe rei poteſt, quâ non egeas. Plinius lib.* IV. *epiſt.* Inopiâ, ac potiùs vt Lucretius ait, hac egeſtate patrij ſermonis. *Noſter epiſt.* XVII. Non eſt quòd paupertas nos à philoſophiâ reuocet, nec egeſtas quidem.

2. PVTO INTELLIGI.] *Siue*, intelligis.

3. SED FIDE.] *Alij*, fideli: *fortaſſe*, fido.

4. ESSENTIAM DICERE.] *Optimè ita Muretus, cùm in libris eſſet*, quid ſentiam.

5. CICERONEM AVCTOREM.] *Sidonius*: Lecturus es hic nouum verbum Eſſentiam: ſed ſcias hoc ipſum dixiſſe Ciceronem.

6. FABIANVM.] *Quem intellegit Fabius*: Vſiam, quam Flauius Eſſentiam vocat. *Nomen ei fuit*, Ser. Flauius Papirius Fabianus.

7. NATVRAM CONTINENS.] *Omnia enim ex Vſiâ: quæ eſt propriè Stoicis, Deus & Materia.*

exponam, ſi antè indicauero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum A illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retrò legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modò retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac formâ ſunt, & ſata. Quædam animâ carent, vt ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc deducantur? illud cui nomen modò parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, B vt dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam [8] homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quâ multa continet, in genus cadit: quâ ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi priùs illud genus, de quo locutus ſum, meritò primum poni docuero, cùm ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quędam animum habent, quædam tantùm animam. aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut C mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam [9] videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubijciam. In rerum (inquiunt) naturâ quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falsâ cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, [10] in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt. quod generaliter eſt: tanquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intel-

8. HOMO GENVS EST.] *Atqui ſuprà Species erat, ſed ex Ariſtotele: hic Logicam Chryſippi ſequi eum probabile eſt, hodie videndam.*

9. VIDETVR, QVID.] *Ita lego, cùm libris ſit ambiguè* Quid, *vel* Quod: *ſed illud præfero. Muretus in vno etiam reperiſſe ait,* Quiddam. *Græcè dixerunt indubiè,* τὸ τί. *Pincianus ſententiam loci primus peruidit, & breuiter poſuit: Stoicis aliud aliquod genus* Ente *ſuperius eſſe, nempe* Quod: *ita enim ipſe legit. Id igitur ijs diuiditur, in verè* Ens, & Non ens. *Verè, vt omnia quæ in rerum naturâ ſunt:* Non ens, *vt ſunt Centauri, Chimera, & quæ in mente ſolâ ſubſiſtunt.*

10. IN SEX MODOS PLATO.] *Primò quidem in duos: atque ita in Timæo, & Sophiſtâ* τὸ ὂν *diuidit. Apuleius ex illo,* τὰς οὐσίας, quas Eſſentias dicimus, duas eſſe ait: per quas cuncta D gignantur, Munduſque ipſe. Quarum vna cogitatione ſolâ concipitur; altera ſenſibus ſubijci poteſt. Prior illa verè eſſe memoratur: hanc verò non eſſe poſſumus dicere. Et primæ quidem Eſſentiæ primùm Deum eſſe, & Mentem, Formaſque rerum & Animam: ſecundæ, omnia quæ informantur, quæque gignuntur, & quæ ab Subſtantiæ ſuperioris exemplo originem ducunt. *Hæc ita vniuersè in Platone: ſed diſtinctius noſter in ſex modos partitur. Primum eſt,* Ens νοητὸν, intelligibile: *vt Animal. Secundum, excellentiſſimum Ens, & cauſſa Entium,* Deus. *Tertium,* Idéa. *Quartum ipſa* Εἶδος, *ſiue* Species. *Quintum, quæ ſenſibus ſubiecta, id eſt* corpora. *Sextum, quæ* quaſi ſunt, *vt Inane, Tempus.*

A intelligas, cùm audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ propriè ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. [11] Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ naturâ fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à quâ petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illâ debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paullò antè pictoris imagine vtebar. ille cùm reddere Virgilium
B coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantùm extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hîc ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe propriè putat. Fluunt enim, & in aſſiduâ diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrûm idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. nemo eſt manè, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt [12] quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus*. Manet idem
C fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. ſed nos quoque non minùs velox curſus prætervehit: & ideò admiror dementiam noſtram, quòd tantoperè amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque ne quando moriamur: cùm omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu non timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluidâ materiâ & caducâ, & omnibus obnoxiâ cauſſis: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſeruaueris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: [13] ex omni natione, etiam ſi à philoſophiâ longiſſimè auerſa eſt, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ
D modò tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quòd omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex ijs eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tanquam

11. IDEAS VOCAT.] *De his ego aliquid Phyſiol.* II. *Diſſert.* III.

12. QVOD AIT HERACLITVS.] *Plato in Cratylo:* Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης: Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij curſu iſta quæ ſunt comparans, addit, quòd nec in idem flumen bis poſſis ingredi. *Idem in Empirico legas,* III. *Hypotheſeon.*

13. EX OMNI NATIONE.] *Sic libri, & interpretis, ex omni genere hominum aut ſectâ. Muretus mallet,* tractatione: *eſt in orâ quorumdam librorum,* oratione, *quod mihi præplaceat.*

quam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per interualla conſi- A ſtimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa verſantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur curâ regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ vi ſuâ vincens. Contemnamus omnia, quæ adeò pretioſa non ſunt, vt an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minùs mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtrâ quoque prouidentiâ longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coërcere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentiâ pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen [14] latitudo pectoris fecerat: ſed nauigationes ac pericula multum detraxerant viribus: parſimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis B prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod [15] natali ſuo deceſſit, & [16] annum vnum atque octogeſimum impleuit, [17] ſine vllâ deductione. Ideò Magi, qui fortè Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſtâ ſummâ, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſſimè, cùm quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto [18] feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Propè eſt à timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille vltra modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, [19] vtrùm fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modò mens ſine iniuriâ eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectum & C præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, [20] an mortem. At ſi inutile miniſterijs eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullò antè quàm debet, faciendum eſt, ne cùm fieri debeat, facere non poſſis: & cùm maius periculum ſit malè viuendi, quàm citò moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuriâ pertulit. multis iners vita ſine vſu iacuit ſui. [21] Quantò deinde crudelius iudicas, aliquid ex vitâ perdidiſſe, quamuis finiendâ? Noli me inuitus audire, tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illâ parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed ani-

14. LATITVDO PECTORIS.] *Apuleius*: Platoni habitudo corporis cognomentum dedit. namque Ariſtocles priùs nominatus. *πλατὺς Græcis*, latus.

15 NATALI SVO.] *Qui fuit menſis Thargelionis ſeptimus dies, Plutarcho auctore Quæſt. Conuiual.* VIII. *Quæſt.* I. *& Laërtio.*

16. ANNVM VNVM ATQVE OCTOGESIMVM IMPLEVIT.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad* annum LXXXII. perueniſſe *prodidit, libro* V. *Item Cenſorino, qui ait* Magnos viros non priùs vitâ exceſſiſſe, quàm ad annum illum octogeſimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum eſſe exiſtimauit, & habuit. *Idem Suidas: at Neanthes apud Laërtium annos* LXXXIV. *adſcribit.*

17. SINE VLLA DEDVCTIONE.] *Iuſto calculo. quippe obijt ipſo natali ſuo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis ſermo eſt in ratiocinijs. Vide De Benef.* II. *cap.* IV. D

18. FEREMVS SENTENTIAM.] *Quid hic Stoici aut Seneca, ediſſerui Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII.

19. VTRVM FÆX VITÆ HÆC SIT.] *Ita poëta ille Comicus apud Stobæum.*

Σφόδρα τ' ἔστιν ὁ βίος ἡμῶν οἴνῳ προσφερής,
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρόν, ὄξος γίνεται):
Hæc vita vino ſimilis admodum cluet,
Cùm paullulùm ſuperſit, eſt fæx atque acor.

20. AN MORTEM.] *Quia vita ſcilicet non eſt, in miſerijs malisque, ſine ſpe, agere.*

21. QVANTO DEINDE CRVDELIVS.] *Verba aduerſa ſententia, non debere finiri.*

22. Ex

A animam: proſiliam [22] ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuò mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſâ viuit. Sed in longum exeo. eſt præterea materia [23] quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentiùs quàm [24] mortes meras lecturus es.

EPIST. LIX.

Voluptatis & Gaudij diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilij, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagi-
B *nes. Seriò autem, non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis citò placendum. quæ adulatio nos perdit.*

MAGNAM ex epiſtolâ tuâ percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſanè: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi [1] ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium [2] niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, [3] ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgò tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeò non ſunt gaudia, vt ſæpè initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cùm dicit Virgilius noſter; *Et mala mentis Gaudia*; diſertè quidem dicit, ſed parum propriè: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc
C nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, [4] malo ſuo lætos. tamen ego non immeritò dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtolâ tuâ voluptatem. quamuis enim [5] ex iuſtâ cauſſâ imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar, audi quid me in epiſtolâ tuâ delectauerit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longiùs quàm deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi non euenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet ani-

22. EX ÆDIFICIO PVTRIDO.] *Stobæus Serm.* CXVIII. *Gorgiæ Leontino hoc adſcribit.* qui ſenex interrogatus, ecquid libens moreretur? Μάλιστα, εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰ-
D κιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι: Maximè, inquit. nam, vt ex putri & diffluente domunculâ, non inuitus abeo.

23. QVÆ DVCERE DIEM.] *Id eſt, vbi hæ materies & diſputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant,* materiam in nobis eſſe, quæ mortem differre poſſit: *ſubtiliter magis, quàm verè.*

24. MORTES MERAS.] *Quas epiſtola hoc vltimo habet, & ſonat. Ingratum verbum deſino; & in illud Valetudinis muto. Olim ſic ego: mutant quidam, &* mortis moras *probant, mihi improbè.*

EPIST. LIX. 1. AD NOSTRVM ALBVM.] *Stoicum. vt in noſtro foro & tribunali ſuper ijs arbitramur.*

2. NISI SAPIENTI.] *Super totâ hac re ego vbertim Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

3. SVIS BONIS VIRIBVSQVE.] *In vno libro reperi,* ſuis bonis veriſque: *& valdè placeat. Nam Gaudium omne Stoicis ex ſolâ virtute oritur, & conſequitur ſummum illud bonum, etſi boni pars non eſt. Si tamen* vires *retines, ad firmum fundatúmque in virtute animi ſtatum referes.*

4. MALO SVO LÆTOS.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos eſt. Cicero Tuſcul.* IV. *Stoicè:* Atque vt confidere decet, timere non decet; ſic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſſâ à Gaudio Lætitiam diſtinguimus. *Muretus appoſitum Afranij verſum adducit;*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri:

Afranij, an ſuum?

5. EX IVSTA CAVSSA.] *Turbant aliquem ſcripti,* qui, ex homine iſtâ cauſſâ. *Sed ſuis ſcilicet,* ex honeſtâ cauſſâ.

animum quoque nihil habere ſuperuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen tranſlationes A verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: quibus ſi quis nos vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtrandæ rei cauſsâ eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eâdem cauſsâ quâ poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & vt diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. [6] Sextium ecce cummaximè lego, virum acrem, [7] Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. mouit me imago ab illo poſita: ire [8] quadrato agmine exercitum, vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas vndique expandat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt [9] ſignum ab vno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſa- B rium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuêre ſine cauſsâ, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſupernè illi metus eſt, quàm infra. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula, & occurrunt, ad omnia pauet: imparata eſt, & ipſis terretur auxilijs. Sapiens autem, ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitijs iacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. [10] Ne ab aliâ imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primò quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, aduerſus vitia diſcere, qui [11] quantum à vitijs vacat, diſcit? Nemo noſtrûm in altum deſcendit. ſumma tantùm decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis C abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quòd citò nobis placemus: ſi inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modicâ laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cùm ſciamus [12] illos ſæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cummaximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſupplicijs audit, in rapinis

6. SEXTIVM ECCE.] *Q. Sextius fuêre pater & filius, vterque philoſophia ſtudijs ſcriptiſq; noti. Nominat & laudat ſæpè noſter: itemq; Suetonius in vitâ Craſſitij:* Dimiſsâ repentè ſcholâ tranſijt ad Q. Sextij ſectam. *Sectam enim & ipſe fecit, aut potiùs illam Pythagoræ renouauit: atque inter aſſeclas etiam Fabianum illum habuit (Seneca pater lib. II. Controu. in Præfat.) de quo ſuprà dixi. Meminit eius Plinius, laudabili facto, & quale ætm Democriti, in prauiſâ olei caritate omne illud præſtinantis.* Hoc poſteà (*inquit Plinius lib.* XVIII. *cap.* XXVIII.) Sextius è Romanis ſapientiæ aſſectatoribus Athenis fecit, eâdem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet, libello Quomodo ſentias te proficere:* Quidam, *inquit*, relictâ republicâ & negotijs, in medio philoſophiæ curſu hærent, aut corruunt, vt Romanus ille Sextius. quem memorant relictis honoribus & magiſtratibus, cauſsâ philoſophiæ, cùm rurſus angeretur, & in principio ipſa doctrina offenderet, pæne ex naui in mare ſe præcipitaſſe deſperabundum. *Ad honores natum vides: quod nollet item Seneca, epiſt.* XCVIII. Honores reppulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, latum clauum, Diuo Iulio dante, non recepit. *Vide etiam Manud. I. Diſſert.* VI.

7. GRÆCIS VERBIS.] *Nam vides Athenis multum egiſſe: ſed mores, inquit, Romanos habuit, graues, conſtantes. Citat tamen Latina quædam Claudianus Mamertus* II. *De Animâ, cap.* IX. *ſed ab ipſo fortaſſe verſa.* D

8. QVADRATO AGMINE.] *Explicaui De Militiâ, lib.* V.

9. SIGNVM AB VNO.] *In teſſerâ, aut verbo. Hæc quoque explicata in Militiâ.*

10. NE AB ALIA IMAGINE.] *Manet in illâ militari, vbi capti* alligantur, tenentur.

11. QVANTVM A VITIIS VACAT.] *Sapientiæ ſtudium inter ſubſiciua habet.*

12. ILLOS SÆPE MENTIRI.] *Dilutum eſt, & velim,* illos ſpei mentiri. *quod eſſet, cùm ſciamus hæc dari ſpe, quâ à nobis aliquid captant.*

13. OBSI-

[illegible]pinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cùm iam in Indiâ vagaretur,& gentes,ne finitimis quidem ſatis notas,bello vaſtaret,in [13] obſidione cuiuſdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagittâ ictus, [14] diu perſedere, & incœpta agere perſeuerauit. Deinde cùm, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, [15] *Omnes*, inquit,*iurant me Iouis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe mè clamat.* Idem nos faciamus: cùm pro ſuâ quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam,nocitura optem.ne hoc quidem intelligo,quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo; quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt,qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, [16] cum dijs ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi num-
B quam mæſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat,ſi per dies noctéſque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientiâ, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire,ſed erras,qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt,inter ſollicitudines quæris? iſta quæ ſic petis,tanquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes,inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuriâ: ille ex ambitione, & circumfuſâ clientium turbâ: ille ex amicâ: alius ex ſtudiorum liberalium vanâ oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt: ſicut ebrietas,quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magnâ ſollicitudine & partus eſt,& expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, [17] qualis mun-
C di ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientiâ. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus,niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? non magis,quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cùm illos nox [18] inter vina defecit, cùm voluptates anguſto corpori vltrà quàm capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorúmque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

13. Obsidione cuiusdam vrbis.] *Vrbis*
D Mazagarum, *vt Curtius lib.* VIII. *appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib.* IV. *Arrianus, qui* Maſſagas *dicit, &* leuiter Alexandrum in malleolo pedis percuſſum. *At Curtius* in ſurâ, *& grauius vulnus facit.*

14. Div persedere.] *Sic ferè ſcripsi: ſed meus,* diu perdere: *ex quo ego,* pergere, *velim. Nam* perſedere *vix conuenit. quia pedes ibat, vt narrat Curtius, & laſſus demum iuſſit equum admoueri. Alij quidam,* diu perſtitit ire: *ſed ex interpolatione.*

15. Omnes, inqvit, ivrant.] *Curtius effert:* Se quidem Iouis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire.

16. Cvm diis ex pari.] *Id eſt, pariter & æqualiter viuit. Stoicum* γαυρίαμα, *de quo ſæpè iam monui, & reieci in Manud.* III. *Diſſert.* XIV.

17. Qvalis mvndi statvs.] *Meliores libri,* Qualis mundus ſuper Lunam: *& credo interpolatum ab ijs, qui neſciebant Cælum ipſum Mundum dici. De re, vide De Irâ* III. *cap.* VI. *Scripſit & poeta, de ſapiente:*

Perpetuum nullâ temeratus nube ſerenum.

18. Inter vina defecit.] *Alius,* inter vitia: *& præferam.*

 A

EPIST. LX.

VOTA *vulgi ſpernenda. Naturam audiendam eſſe.*

QVEROR, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quàm inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eò quidem inimiciora, quò ceſſere feliciùs. Iam non admiror, ſi omnia nos à primâ pueritiâ mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dij noſtram pro votis [1] vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quàm diu ſationibus implebimus [2] magnarum vrbium campos? quàm diu nobis [3] populus metet? quàm diu [4] vnius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: homo & terrâ paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm B tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam verò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, quomodo [5] in conditiuo. Horum licet in limine ipſo [6] nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

EPIST. LXI.

EMENDARI *& immutari ſtudeamus: mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.* C

DESINAMVS quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies. Nec me hercules [1] tanquam vltimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cum maximè ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideò [2] fruor vitâ: quia quàm diu futurum hoc ſit, [3] non nimis pendeo. Ante ſenectutem curaui, vt benè viuerem: in ſenectute, vt benè moriar. Benè autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid vnquam inuitus facias.

EPIST. LX. 1. VOCEM GRATVITAM.] *Quæ mercedem non trahit, externo non poſcat.*

2. MAGNARVM VRBIVM CAMPOS.] *Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbibus ſufficctura.*

3. POPVLVS METET.] *Tota natio aut prouincia aliqua meſſem nobis faciet.*

4. VNIVS MENSÆ FRVMENTVM.] *Interpretor, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illo ſeruarum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant & adde cottidianã hoſpitalem menſam. Hæc autem frumenta* non ex vno mari *(ſupero, inferoq́;) aduehebantur, nec ex vnâ regione. Seneca epiſt.* LXXXIX. Amnes, magnarum gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Latifundijs veſtris maria cinxiſtis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumque veſter villicus regnat. *Qui autem hic* inſtrumentum, *aut* ſtrumentum *eodem ſenſu, pro* frumento *ſubſtituunt, & ad menſæ apparatum referunt; falluntur, veteris moris opumq́; ignari.*

5. IN CONDITIVO.] *Sepulchra, vbi condimur: quod* Conditorium *Suetonio, & vtrique Plinio.*

6. NOMEN MARMORI.] *Ritu ſepulchrorum,* Talis hic ſitus eſt.

EPIST. LXI. 1. TANQVAM VLTIMVM RAPIO.] *Nec more vulgi voluptatibus me perfundo: ſed quod addit, craſtinum mihi non ſpondeo. Sophocles in Trachinijs, eô mente:* D

——— ὥστ' εἴ τις δύο
Ἢ καὶ πλείους τις ἡμέρας λογίζεται,
Μάταιός ἐστιν· οὐ γὰρ ἔσθ' ἥ γ' αὔριον,
Πρὶν εὖ πάθῃ τις τὴν παροῦσαν ἡμέραν:
——— ideò qui duos
Pluréſve deſtinare ſibi velit dies,
Is ſtultus eſt. nec certò erit vel craſtinus,
Niſi huncce, qui nunc agitur, egeris benè.

2. FRVOR VITA.] *Securus & lætus.*

3. NON NIMIS PENDEO.] *Sic veteres ferè, nec muto. Non anxius ſum, neque animi pendeo.*

4 SED

A cias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitiâ cogitemus. antè ad mortem, quàm ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: [4] ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

[1] EPIST. LXII.

HOMINES *aut negotia non obſtare Bonæ menti. Laus Demetrij.*

B MENTIVNTVR, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, [2] ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cùm me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa [3] ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, [4] mecum circumfero, & relictis [5] conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tanquam contempſerit omnia, ſed tanquam alijs [6] habenda permiſerit.

C

EPIST. LXIII.

CONSOLATORIA *ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.*

GRAVITER fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multùm ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantùm vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimiæ decurrerent, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant; lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cùm poëtarum Græcorum maximus, ius flendi dederit [1] in vnum dumtaxat diem: [2] cùm dixerit, etiam

D

4. SED NOS INSTRVMENTORVM EIVS.] *Scripti*, inſtrumento eius. *Vellem*, inſtruendæ eius.

EPIST. LXII. 1. *Breuicula & hæc eſt, vt priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro lacinijs aut fragmentis. Sunt cogitationes & μελετήματα Senecæ, quæ veluit* EPISTOLARVM *titulo venire in lucem.*

2. SED COMMODO.] *Vſum mei, non mancipium, dono.*

3. EX OFFICIO NATA CIVILI.] *Quod inter ciues, de more, vſurpatur. vt ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*

4. MECVM CIRCVMFERO.] *Pectore geſto.*

5. CONCHYLIATIS.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*

6. HABENDA PERMISERIT.] *Ipſe rex, & eorum dominus: ſed vſum alijs indulget.*

EPIST. LXIII. 1. IN VNVM DVMTAXAT DIEM.] *Homerum intellegi certum eſt, & huc aduocari. Vbi autem hæc ille? vt puto in Iliad. τ. vbi Vlyſſes Achillem à nimio luctu absterret: atque inter alia dicit,*

Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας·
Sed ſepelire decet defunctum, pectore forti
Conſtantes, vnamque diem fletu indulgentes.

2. CVM DIXERIT, ETIAM NIOBEN.] *Hoc non indidem, ſed ex Iliade vltimâ eſt. in quâ Achilles ita Priamo lugenti:*

—νῦν

etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris vnde ſint lamentationes, vnde immodici fle- A
tus? per lacrimas argumenta deſiderij quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſten-
dimus. [3] Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio.
Quid ergo? inquis. obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum
dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non
differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus
reſidunt: cùm primùm te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe
[4] cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citiùs, quò eſt acrior,
deſinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libentèr ad id
redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen iſtud fieri neceſſe eſt, vt cum
aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morſus
habet ſuam voluptatem. Nam, vt dicere ſolebat [5] Attalus noſter; Sic amicorum defun-
ctorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: quomo-
do in vino nimis veteri [6] ipſa nos amaritudo delectat: cùm verò interuenit ſpatium, om- B
ne quod angebat exſtinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos in-
columes cogitare, melle ac placentâ frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine
acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia auſteri-
tatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum
cogitatio dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tanquam amiſſurus: amiſi, [7] tanquam
habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine [8] beneficium Fortunæ
malè interpretari: abſtulit, ſed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quamdiu contin-
gere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpè illos reliquerimus, in aliquam pere-
grinationem longinquam exituri: quàm ſæpè eodem morantes loco, non viderimus:
intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos, qui cùm negligen-
tiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent: nec amant quemquam, niſi cùm perdide-
runt? Ideoque tunc effuſiùs mærent, quia verentur, ne dubium ſit an amauerint: ſera iu-
dicia [9] affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur, & exi- C
ſtimamus: quia parum valent in vnius elati ſolatium. ſi non habemus, maiorem ipſi
nobis iniuriam fecimus, quàm à fortunâ accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quem-
cumque non fecimus. Deinde [10] ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare
non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſâ vnicâ tunicâ, complorare ſe malit, quàm cir-
cumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nónne ti-
bi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt ami-
cum

— νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο:
— nunc cænæ nos quoque demus.
Namque & pulchricomam Nioben cænaſſe
putandum eſt,
Etſi bis ſenos, lugeret funera, natos.

3. NEMO TRISTIS SIBI.] *Tale, quod Martialis de Gellià:*

Amiſſum non flet. cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Si quis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari, Gellia, quærit,
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

Sed ipſa hac verba noſter iterat, epiſt. XCIX. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? *& plura addit in hunc ſcenicum dolorem.*

4. CVSTODIS DOLOREM TVVM.] *Idem ad Marciam, cap.* VIII. Quoties aliud egens, animus relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis.

5. ATTALVS NOSTER.] *Sæpè nominat, laudatq́; & audiſſe eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit,* quod Etruſcorum doctrinam Græcà ſubtilitate miſcuerit: II. *Quæſt. Nat. cap.* L. *Quid Seneca pater? magis virum notificat:* Attalus, *inquit*, Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longe & ſubtiliſſimus, & facundiſſimus: *Suaſoriâ* II.

6. IPSA NOS AMARITVDO.] *Catullus:* Ingere mi calices amariores. *Et eſt primò in vino veteraſcente δριμύτης quadam, vt Galenus appellat, id eſt* acritudo; *denique poſtremò πικρότης,* amaritudo. D

7. TANQVAM HABEAM.] *Cogitatione enim fruor, & mihi repræſento.*

8. BENEFICIVM FORTVNÆ.] *Nam & amici inter res externas ſunt: etſi non amicitia. Fortuna in illas ius habet. Itaque malè hic* Naturæ *ſubſtituunt, præter libros.*

9. AFFECTVS SVI QVÆRVNT.] *Ita & meus: tamen aliquot ſcripti auctiùs,* affectus ſui relinquunt, & quærunt. *Vacare alterum verbi videtur: niſi reſcribas,* relinquere quærunt.

10. NE VNVM QVIDEM AMAVIT.] *Quare? quia amicitia ſociabilis virtus eſt. nec, vt laſciuus ille amor, in vnum fertur.*

11. ANNVM

A eum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuênit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mæroris, laſſitudo mærendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquatis. quamprimùm id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. [11] Annum fœminis ad lugendum conſtituêre maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutiùs: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis muliereulis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulſis, cui lacrimæ in totum menſem durauerint? Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui [12] Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi B fuiſſe, quòd nunquam cogitaueram, mori eum ante me poſſe. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multò minorem: tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſſiduè cogitemus, tam de noſtrâ quàm omnium quos diligimus mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed antè me poteſt. quia non feci, imparatum ſubitò fortuna percuſſit. Nunc cogita omnia & mortalia eſſe, & incertâ lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid vnquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, citò nos eò peruenturos, quò illum perueniſſe mæremus. Et fortaſſe ([13] ſi modò ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.

EPIST. LXIV.

Q. SEXTII *laudatio, & ipſius deinde Sapientiæ. Veteres eius auctores venerandos, &* C *nos tamen poſſe adijcere.*

FVISTI heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantùm: ideò adieci, nobiſcum: mecum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & [1] terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vſque ad exitum adducens, ſed aliunde aliò tranſiliens. lectus eſt deinde liber Q. Sextij patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, & [2] licet negent, Stoici. [3] Quantum in illo, dij boni, vigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorumdam ſcripta clarum habent tantùm nomen: cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cùm legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque poſitione mentis ſim, cùm lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare: Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius ani- D mum

11. ANNVM FÆMINIS.] *Ita. annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem: et illum Romuli decem menſium, in luctu viri. Dixi aliquid Conſol. ad Helu. cap.* XV.

12. ANNÆVM SERENVM.] *Cui de Tranquillitate inſcripſit. Obijt autem præcipiti fato, de quo Plinius lib.* XXII. Fungi familias nuper interemêre, & conuiuia tota, Annæum Serenum, Præfectum Neronis Vigilum, & Tribunos, & Centuriones.

13. SI MODÒ SAPIENTVM.] *Dubiè & trepidè ſuper immortalitate, vt aliàs. Vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI. *&* XIV.

EPIST. LXIV. 1. TERRERE VIGILES:] *Tertullianus Apolog. cap.* XXXVIII. Ad fumum cænæ Serapicæ ſparteoli excitabuntur: *id eſt, Vigiles, qui ſcilicet incendijs curabant. Intellegit vtrque cohortes Vigilum, hoc fine ab Auguſto inſtitutas.*

2. LICET NEGENT, STOICI.] *Quidam libri,* neget. *Ipſe aut alij negabant, & Pythagoricum inſcribebant: ſed ſententijs decretiſq. Stoicus erat. Vide Manuduct.* I. *Diſſert.* VI.

3. QVANTVM IN ILLO.] *Hæc omnia de noſtro ſi accipis, eleganter & iuſtè facis: nec potuit veriùs ſe deſcripſiſſe.*

4. RITV

mum induo, qui quærit vbi ſe experiatur, vbi virtutem ſuam oſtendat, A

Spumantemq́ue dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientiâ exerceat. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quòd & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem eius non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, vt illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certè temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mundum, quem ſæpè tanquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientiæ, inuentoreſq́ue: adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior iſta hereditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumq́ue reſtabit: nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, B vſus, & inuentorum ab alijs ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: ſed hæc tantùm morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor auertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & [4] ritu deorum colendi. Quidni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quidni illos honoris cauſsâ ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: [5] equo deſiliam, [6] caput adaperiam, ſemitâ cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemq́ue, in animum meum ſine dignatione ſummâ recipiam? Ego verò illos veneror, C & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

EPIST. LXV.

PHYSIOLOGICA *tractat, de Cauſsâ & Materiâ. Quatenus vtilia ſint, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vita. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honeſtum.*

HESTERNVM diem diuiſi cum malâ valetudine. ante meridianum illa ſibi vindicauit: poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primùm tentaui animum. deinde cùm hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imò permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentiùs, quàm ſoleo, dum cum materiâ difficili contendo, & vinci nolo: D donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt. te [1] arbitrum adegimus: plus negotij habes quàm exiſtimas. [2] Triplex cauſſa eſt. Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum naturâ, ex quibus omnia fiant:

4. RITV DEORVM COLENDI.] *Lucretius:*
——— nónne decebit
Hos homines numero diuûm dignarier eſſe?

5. EQVO DESILIAM.] *De hoc ritu dixi Elector. 1. cap. XXI.*

6. CAPVT ADAPERIAM.] *Petaſo detracto, ſi habeam: vel veſtis laciniâ, vt ſolent caput etiam tegere. Nam in vrbe pilleos non geſtabant. Fusè dixi in libello extremo, De Amphitheatro.*

EPIST. LXV. 1. ARBITRVM ADEGIMVS.] *Priſci libri*, adduximus. *vnde verius fortaſſe*, addiximus. *Briſſonium in Formulis vide.*

2. TRIPLEX CAVSSA EST.] *Lis triplex eſt, ſiue in triplici cauſsâ caput es addictuſq́ iudex.*

3. CAVS-

A habet [3] cauſſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſſa autem, [4] id eſt ratio, materiam format, & quocumque vult verſat: ex illâ varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatuâ materia æs fuit, cauſſa opifex. Eadem condicio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet [5] vnam cauſſam eſſe, id quod facit. [6] Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine quâ nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretúrve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud
B in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt; faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi vendituras fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adijcit exemplar, quam [7] ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrùm foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. [8] Quinque
C ergo cauſſæ ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouiſſimè id quod ex his eſt. Tanquam in ſtatuâ (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs eſt: Id à quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. [9] Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt: Forma, hæc eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas, ita certè Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quo-
D cumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt.

3. CAVSSAM ET MATERIAM.] *Explicaui partim Phyſiol. I. Diſſert. IV. partim lib. II. Diſſ. II.*

4. ID EST RATIO.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam diſcurrit, & operatur. Vide Conſol. ad Helu. cap. VIII. De Vit. beat. cap. XXXII.*

5. VNAM CAVSSAM ESSE.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*

6. CAVSSAM ARISTOTELES.] *Quattuor genera facit I. Poſtphyſic. cap. III. & II. Phyſic. cap. III. Efficientem, Formalem, Materialem, Finalem.*

7. IPSE IDEAM VOCAT.] *Dixi Phyſiol. II. Diſſert. III.*

8. QVINQVE ERGO CAVSSÆ, VT PLATO.] *Plutarchus tamen breuiùs ex eius mente diuidit:* Platoni, *inquit*, τριχῶς τὸ αἴτιον λέγεται· ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. κυριώτερον δὲ ἡγεῖται τὸ ὑφ' οὗ· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ποιοῦν, ὅ ἐστι νοῦς: triplicitur cauſſa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Propriè verò dici maximè cenſet eam, A quo: quæ eſt Efficiens, id eſt Mens. *Cùm ſic diuidit, intellegit* Efficientem, Materialem, Finalem. *Tum autem* Exemplaris, & Formalis, *in* Efficiente *intelliguntur incluſa.*

runt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non A
fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla
ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus.
hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio fa-
ciens, id eſt, Deus. Iſta enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex
vnâ pendent, ex eâ quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars
eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum cauſſæ neceſſarium.
Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his pro-
cedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit,
artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. vt ſit cauſſa, non eſt effi-
ciens cauſſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſsâ quærimus
generali. Illud verò non pro ſolitâ ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & con-
ſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut
fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) [9] nega tibi liquere, & nos reuerti B
iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum
eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pa-
catur animus, & me priùs ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt
exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem
diſtrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui ſarcinâ preſſus, explicari cupit, &
reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt: premente illo
vrgetur, [10] in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: & illum reſpirare rerum naturæ ſpe-
ctaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſub-
ducit interim ſe cuſtodiæ in quâ tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex
alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & [11] precarium
lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliquâ regione ad populi otium dedicatâ
oculos liberâ luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio clauſus, quo-
ties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſecta- C
torque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optimâ ſui parte abeſt, & cogita-
tiones ſuas ad ſublimia intendit, & [12] velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipen-
dium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, paturque morta-
lia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto
abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum
formator, quis omnia in vnâ maſsâ & materiâ inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæ-
ram, quis ſit artifex huius mundi? quâ ratione tanta magnitudo in legem & ordinem
venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, [13] in vnâ deformitate latentibus fa-
ciem diuiſerit? [14] vnde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta
non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? [15] ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpè?
Neſciam quò hinc iturus ſim? [16] quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitu-
tis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior
ſum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem
non aliter adſpicio, quàm vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc D
itaque

9. NEGA TIBI LIQVERE.] *A Romano ritu, in re ambiguâ,* Non liquet *pronunciantium.*

10. IN VINCVLIS EST.] *Ideò Græci corpus hoc δέμας vocant, ὡς δεδεμένης ὑπ' αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα παρὰ φύσιν:* tanquam ligatâ hîc ab ipſo animâ, præter naturam.

11. PRECARIVM LVMEN.] *Variè corruptum in libris: ſed hoc rectum eſt. Precarium autem lumen, modicum non iuſtum, & vt ſolent quæ precibus impetrantur.*

12. VELVT SACRAMENTO ROGATVS.] *Ita ſuprà dictum,* Vitam militiam eſſe.

13. IN VNA DEFORMITATE.] *In chao.*

14. VNDE LVX TANTA.] *A Sole nimirum.*

15. SEMEL HÆC MIHI.] *Ad παλιγγενεσίαν Stoicam ſpectat, de quâ ego Phyſiol. II. Diſſert.* XXI. *Fortaſſe & ad Pythagoricam, de quâ item ego Phyſiol. III. Diſſert.* XII.

16. QVÆ SEDES EXSPECTET.] *Aliqua ſublunaris, vt Stoici cenſent: at vide me Phyſiol. III. Diſſert.* XIV.

17 Ex

A itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt: In hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. nunquam me caro iſta compellet ad metum; nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cùm viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocij: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de quâ modò loquebamur, inſpectio. Nempe vniuerſa [17] ex materiâ & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec deſinere timeo;
B idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire; quia nuſquam tam anguſtè ero.

EPIST. LXVI.

Claranvm *ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de casâ, in quâ is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffusè, diſtinctè, pulchrè. O legamus, & aptemus!*

Claranvm condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, [1] non puto exſpectas, vt adijciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talem animum [2] malè collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac bea-
C tiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & [3] corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: [4] formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm eſt animo. Poteſt ex casâ vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominùs perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum; ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vnà fecerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt,
D quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi [5] triplex eorum conditio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materiâ infelici expreſſa: tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui tempe-

17. Ex materia et ex Deo.] *Non ſolùm à Deo, ſed ex Deo: & ſæpè ſic loquuntur. Quid ita? quia omnibus caloris & ignis aliquid inſitum, qui eſt ipſe Stoicis Deus, & omnia permanat.*

EPIST. LXVI. 1. Non pvto exspectas.] *Vel quia ipſe ſcis, vel quia præmiſi*, condiſcipulum. *Ergo ſenis ſenem.*

2. Male collocavit.] *Simile ille*, Ingenium Galbæ malè habitat.

3. Corpvs svvm consecrat.] *Quod eſt velut parua eius Dei templum.*

4. Formosvs mihi videtvr.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant:* Nec enim, *ait Apuleius*, deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: ſed cùm ipſa anima complacita eſt, homo totus adamatur.

5. Triplex eorvm conditio.] *Vide ſi lubet, Manuduct. III. Diſſert. VI.*

temperantia. Illa bona directò optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: A
tanquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti
viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt: cùm alia optanda ſint, alia auer-
ſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale
ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, [6] ſed
ex naturâ pretia rebus imponens, toti ſe inſerens mundo, & in omnes eius actus con-
templationem ſuam mittens, cogitationibuſque actionibuſque intentus, ex æquo magnus
ac vehemens, aſperis blandiſque pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra
omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus
ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant
fortuita, nec deprimant. Talis animus virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnum veniat adſpe-
ctum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterùm multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varieta-
te & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. [7] Decreſcere enim ſum-
mum bonum non poteſt, nec virtuti ire retrò licet: ſed in alias atque alias qualitates con- B
uertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudi-
nem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſpo-
ſuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque
vis eius & magnitudo vltrà non poteſt ſurgere, quia incrementum maximo non eſt.
Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm temperato tempera-
tius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quò pro-
cedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? ni-
hil. aut perfectum nón erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adijci poteſt,
defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa
quæ retuli. Quid porrò decorum & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formæ pu-
tas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectæ rei ſignum eſt: bonum
omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quàm
inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera C
virtutum, & omnes homines quibus illa contigêre. Satorum verò animaliumque virtu-
tes, cùm mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideò non
eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim eſt ratio
recta, ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius, cæleſti cæleſtius. Mortalia eminent, ca-
dunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incertâ ſorte in-
æqualitas eſt: diuinorum vna natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quàm in corpus
humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonum ſine ra-
tione eſt, bonum omne diuinum eſt: nullum porrò inter diuina diſcrimen eſt, ergo nec
inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio.
in vtroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa; in altero
pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtium
mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patientiſſimè ſuſtinet? Et magnus Scipio, qui
Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipſas ſui verti: D
& magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in
complexu libertatis exſpirat. Æquè reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas,
ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis vna
virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil inter-
eſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas virtu-
tes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque oſtenditur. In altero namque
naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media
ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par eſt: virtutem ma-
teria non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta.
Neceſ-

6. SED EX NATVRA.] *Id eſt, rectâ ratione.*

7 DECRESCERE SVMMVM BONVM NON POTEST.] *Nos aliquid Manud.* III. *Diſſert.* IV. *itemque* III. *& quod ſequitur, de* paritate virtutum, *ibi ex profeſſo.*

8. IN

A Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe meliùs in hoc gaudio gerere, nec ille meliùs in illis cruciatibus. duo verò, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab inuito, quod à coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiuerſationem, metum: quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magnâ diſcordiâ voluatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſtè aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuade-
B re conaris, nihil intereſſe, vtrùm aliquis in gaudio ſit, an [8] in equuleo iaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere [9] quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis: cùm (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hîc reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, [10] alterum petam, alterum vitabo: illud ſecundùm naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cùm ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſuâ elidit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illâ apparet, extinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vllâ cunctatione procurret.
C ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tanquam bono viro credet. vtilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex aliâ parte virum bonum, diuitijs abundantem, ex alterâ nihil habentem, ſed in ſe omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiam ſi fortunâ diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. æquè laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliquâ parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideò magis appetenda ſunt, ſi benigniùs à fortunâ tractantur; nec minùs, ſi aliquâ rerum iniqui-
D tate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quàm diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æquè bonis viris, nitidum & vnctum, quàm puluerulentum & horrentem. deinde huc-
vſque

8. IN EQVVLEO IACEAT.] *Cicero v. De Finibus:* Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exſul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatiſſimum? Quippe, inquiet, cùm tam docuerim gradus iſtam rem non habere, quàm virtutem, in quâ ſit ipſum Beatum.

9. QVOD EPICVRVS AIT.] *Cicero v. Tuſcul.* Epicuro dicere licebit, Nullum ſapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quàm pro nihilo puto? *denique etiam,* Beatam vitam in Phalaridis taurum deſcenſuram.

10. ALTERVM PETAM.] *Quod Stoicum in verbis diſcrimen eſt, inter adiaphora. Vide me Manud. II. Diſſert. XXII.*

uſque perueniet,vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paullatim faſtidium tuum illò vſque procedet,vt ex duobus æquè iuſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis,quàm recaluaſtrum. Vbi par eſt in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt.Num quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit,vt filium ſanum quàm ægrum magis diligat?procerúmve & excelſum,quàm breuem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? vt ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri,æquè indulgere omnibus: & quidem impenſiùs, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis [11] in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoque opera ſua quæ videt affici & premi,non magis amat,ſed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non eſt vllum bonum altero maius? quia non eſt quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere , Hoc magis par eſt alicui quàm illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quòd ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico,in æquo eſt moderatè gaudere, & moderatè dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem,ſub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominùs paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat,ab ipſis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit.Bona vera idem pendunt,idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contrà viſentibus, cùm ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum , attollitque, ſemper futurum in excelſo:illa quæ temerè laudantur, & vulgi ſententiâ bona ſunt,inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quàm animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſsâ animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto:ergo & virtus, quæ non aliud eſt quàm recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt: ſi rectæ ſunt,& pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cùm ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico,quà rectæ ſunt,& honeſtæ. Ceterùm magna habebunt diſcrimina, variante materiâ: quæ modò latior eſt,modò anguſtior; modò illuſtris,modò ignobilis; modò ad multos pertinens ,modò ad paucos. In omnibus tamen iſtis , id quod optimum eſt, par eſt: tanquam [12] viri boni, omnes pares ſunt , quà boni ſunt: ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ : ille diues, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens , vrbibus notus & populis, ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quòd boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid vtile,ſcit;quid inutile,ignorat.Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor:quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat. omne illi bonum in animo eſt. Ceterùm quædam prima exiſti-

11. IN EA QVORVM MISERETVR.] *Auctor Thebaidis:*

Quò cauſſa melior, forſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hac ibi ipſa Iocaſta mater, inclinata in miſerum Polynicem. Noſter Conſol. ad Helu. cap. vlt. Neceſſe eſt, cùm omnia feceris, mater, cogitationes tuas ſubinde ad me recurrere , nec quemquam ex liberis frequentiùs tibi obuerſari: non quia alij minùs cari ſint, ſed quia naturale eſt manum ſæpiùs referre ad id quod doleat.

12. VIRI BONI OMNES PARES.] *Id quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter ſe pares. Explanaui Manud.* III. *Diſſ.* III.

13.QVID

A exiſtimat,ad quæ ex propoſito venit,tanquam victoriam,bonos liberos,patriæ ſalutem:
quædam ſecunda,quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tanquam æquo animo pati
morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundùm naturam
ſunt, quàm contra naturam: tanquam prudenter ambulare, compoſitè ſedere. Non
enim minùs ſecundùm naturam eſt, ſedere,quàm aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſu-
periora diuerſa ſunt. prima enim ſecundùm naturam ſunt, gaudere liberorum pietate,
patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim
perpeti,morbo vrente præcordia.Quid ergo?aliquid contra naturam bonum eſt? mini-
mè.ſed illud aliquando contra naturam eſt,in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim,
& ſubiecto igne tabeſcere, & aduersâ valetudine affligi, contra naturam eſt: ſed inter
iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundùm naturam eſt.Et vt,quod volo, exprimam
breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam. quoniam bo-
num ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. [13] Quid eſt ergo ratio? na-
B turæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non
eſt,inquit,dubium, quin felicior pax ſit nunquam laceſſita, quàm multo reparata ſan-
guine. Non eſt dubium,inquit,quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quàm ex grauibus
morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientiâ educta. Eodem
modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad
perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minimè: illa enim quæ fortuita ſunt,plu-
rimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum
propoſitum eſt, conſentire naturæ: hoc in omnibus par eſt. Cùm alicuius in ſenatu ſen-
tentiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur,quàm ille: ab omnibus in eam-
dem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bo-
nis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit,alter ſenex, aliquis præter
hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere vitam: omnes hi æquè fuêre
mortales, etiam ſi mors aliorum longiùs vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio
C flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cænandum ſolutus eſt, alterius
continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos,
aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruinâ, aut per longam neruorum contra-
ctionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus:
mors quidem omnium par eſt. per quæ venit, diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum
eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe
vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia
& acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; vtrumque æquè
bonum eſt, quamuis illud planā emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona
ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid
agnoſcit. Nec eſt quòd hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt,
ex quibus ſummum illud beatumque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus
ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod ple-
num eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus con-
D ſtat ſibi,& placidus eſt:quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum
ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repur-
gata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis,
perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor cor-
pori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum,ſed, vt ita di-
cam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum; corporis
& animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam
huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere
ſibi vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bo-
norum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere,
nihilo-

13 Qvid est ergo ratio?] *Hæc valdè notanda, pro ſenſu præcipui dogmatis Stoicorum,* Naturam ſequi. *Quod equidem explicaui aliquot Diſſertationibus, Manuduct.* III.

nihilominùs & laudat & comprobat: tanquam illam, quam paulloantè dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in quâ Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: [14] ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominùs ſibi illum beatũ diem. beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extremâ voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe alijs poſſent: hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem benè, & calamitatem fortiter ferat. Æquè fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccisſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortunâ rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumq́ue contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoq́ue maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quantò rarius eſt hoſtem amiſsâ manu viciſſe, quam armatâ? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potiùs optem, vt [15] malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, [16] quaſi illam manum [17] tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus, & illâ manu truncâ [18] reges duos vicit.

A B C D

14. AIT ENIM SE VESICÆ.] *Ipſa verba eius apud Laertium, ex epiſtolâ ad Idomeneum, hæc ſunt:* Cùm ageremus vitæ beatum, & eumdem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Aderat autem veſicæ morbus & vrinæ mittendæ difficultas, & viſcerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem vltra non reciperent. Obſtabat tamen & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoriâ rationum inuentorumq́ue noſtrorum. *Adde epiſt.* XCII.

15. MALACISSANDOS ARTICVLOS.] *Quidam libri,* malaxandos. *Vtrumuis rectum, & Graciense, imò Græcum Dicunt enim* μαλακίζειν, *&* μαλάσσειν, emollire, lenire. *Plautus illud primus* malaciſſare *vſurpauit.*

16. QVASI ILLAM MANVM.] *Legerem,* quam ſi.

17. TRACTATORI PRÆSTITISSET.] *Ita dicti, quos in prioribus lineis deſcripſit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitosq́ue, ducebant & leniter trahebant. Martialis libro* III.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Deſcribit pulchrè Clearchus apud Athenæum, lib. VI. *in delicijs & mollitie Paphij cuiuſdam adoleſcentis.* Iacebat quidem ille, *inquit,* in lectulo: ſed ad pedes lecti ſedebat quiſpiam, qui eius pedes genibus ſuis impoſitos tenui panniculo confoueret. Quid autem prætereà fecerit, vel ſilente me non obſcurum. Deinde alius ad ipſum lectum ſedens, καὶ τοῦ νεανίσκου τὴν χεῖρα παρειμένος, ἐκκρεμαμένος ταύτῃ καὶ θεραπευτικῶς κατεψηχέ τι, καὶ τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐν μέρει ἐξαλαμβάνων, εἷλκε δὲ καὶ ἐξέτεινε. ὥς τὸν πρῶτον αὐτὸν ὑπονομάζοντα Σικύαν εὐςόχως εἰρηκέναι δοκεῖν: cùm adoleſcens manum ſuam velut languidam remiſiſſet, ille appronans ſe & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum ſingulos trahens & extendens per vices. ita vt qui primus illum Cucurbitam vocauit, ingenioſè & feliciter dixiſſe videatur. *Ecce verum Tractatorem: & quare Cucurbitam? quòd vt illa trahit cutem & extendit, & tumentem leuiter reddit, ſic iſte. Vetus aliquis ſcriptor, aut certè ex veteri Ioannes Sariſberienſis, hæc ſic narrat, vt ex Clearcho tranſlata dicas, lib.* III. *Polycratici, cap.* XIII. Cùm laſciuientis diuitis luxus libidini vota ſua præcingit, recumbentis pedes calamiſtratus comatulus excipit: & in aliorum conſpectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirothecatus enim inceſſit diutiùs, vt manus Soli ſubtractas emolliret, ad diuitis vſum. Deinde licentiâ paullùm procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem ſcalpit, quam fecit, & ignes Veneris languentibus inflammat. *Finem hic etiam fœda tractationis habes: denique & manus Tractatoris mollicellas, chirothecarum vſu à Sole defenſas.*

18 REGES DVOS VICIT.] *Tarquinium exſulem, & Porſennam, quos ab obſidione remouit.*

EPIST.

A

EPIST. LXVII.

POST *Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cuius materia in malis. Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipſa vſtio, morbus, flagella; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.*

VT à communibus initium faciam, vet apetire ſe cœpit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calete debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpè enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcite quàm dubium adhuc ſit? nondum me [1] committo frigidæ: adhuc [2] tigotem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigote: vix mediâ tegelatur æſtate. Itaque B maior pars [3] in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quòd me [4] lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid [5] debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plutimus ſermo eſt. ſi quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tanquam tibi non teſcribam, [6] ſed teſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, vnà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fottiter torqueri, & magno animo vri, & patientet ægrotate, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quòd flagellis cæſus eſſet, aut podagrâ diſtortus, aut equuleo longior factus. [7] Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Totmenta abeiſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortitet, honeſtè, animosè getam, optabo. Quídni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generosè fetam, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotate cupiam: ſed ſi ægrotandum fuetit, vt nihil intemperantet, nihil effeminatè faciam, optabo. Ita non incommo-C da optabilia ſunt, ſed virtus quâ petferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fottem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & ttanquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quate? ptimùm, quia fieri non poteſt, vt aliqua tes bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum intertogo, Nónne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula con-

EPIST. LXVII. 1. COMMITTO FRIGIDÆ.] *Sic libri ſuadent legere, & monuit in paucis bonus doctusq́ue vir Nic. Faber. Significat, ſe frigidâ planè non vti, ad lauandum, vt ſoles: idq́ue ob aeris adhuc intemperiem. Sed, inquit,* rigorem eius infrin-D go. *quomodo? vel Sole admiſſo, vel tepidâ infuſâ. Spectat totum eò, quòd balneis & lotione calidâ nunquam vti ſoles, ſemper Pſychrolutes. Adi epiſt.* LXXXIII. *quæ ipſa hæc interpretatur.*

2. RIGOREM EIVS INFRINGO.] *Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat,* rigore eius infringor. *Poſſis aliquis:* ad hunc rigorem eius infringor.

3. IN VESTIMENTIS DEGITVR.] *Volebat & hîc Pincianus,* in ſtramentis, *aduerſantibus libris: nec audimus. Veſtimenta, ipſius lecti ſunt. vt in Propertio:*

Nunc quetor in toto non ſidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc eſt intrò latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

vt in ipſo Senecâ, epiſt. LXXVIII. Eſt virtuti etiam in lectulo locus. non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi; & in veſtimentis vir fortis apparet.

4. LECTVLO AFFIXIT.] *Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut litteris operati, ferè ſemper in lecto. Iuuenalis, de iis:*

Eſt genus ignauum, quod lecto gaudet & vmbrâ.

Senecâ epiſt. LXXII. Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere; quædam lectum & otium deſiderant.

5. DEBEBAM NOLLE.] *Diſcurrere, ſalutare, tempus terere.*

6. SED RESPONDEAM.] *Ore videlicet, vt ſi coràm videam.*

7. DISTINGVE, MI LVCILI, ISTA.] *Notat Muretus ex Ariſtotele, iſta ſecunda nota, dici ἐξ ὑποθέσεως εὐκτὰ,* ſub conditione optanda: *vt, ſi ægrotes, ſanari: & talia.*

8. REGV-

la contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiàm ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen vnquam hoc ſibi optauit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cùm particulatim fiunt: quædam latent, cùm vno voto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus varijs conſtat. In hac eſt [8] Reguli area, Catonis ſciſſum manu ſuâ vulnus, Rutilij exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cùm optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe. A

—— O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! B

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, [9] conceptis ſollennibus, [10] ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantùm [11] vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, [12] omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cùm vna in promptu ſit, & maximè appareat, patientia. ceterùm illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine quâ nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. illic eſt conſtantia: quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nullâ vi extorquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſtè fit, vna virtus facit, ſed [13] de conſilij ſententiâ: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vnâ fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantùm optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur [14] foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. C Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrùm illi tandem dicturus es, [15] *Vellem quæ velles*, &, *Moleſtè fero?* an, [16] *Feliciter, quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas, [17] malacia eſt. Attalus Stoicus

8. REGVLI ARCA.] *In quâ clauis confixus periit. De Prouid. cap.* III.

9. CONCEPTIS SOLLENNIBVS.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice praeeunte, quæ eſt in Liuij libro* VIII.

10. AC IAM FAMILIARIBVS.] *Non ignotis: itemq. velut proprijs huic familiæ, quia pater vſurpauerat.*

11. VT LITARET.] *Non ſacrificaret ſe tantùm, ſed Deos propitiaret. Mori certus, ſed ex ſalute publicâ mori optans. Nonius Marcellus:* Sacrificare, eſt veniam petere: litare eſt propitiare, & votum impetrare.

12. OMNIBVS VIRTVTIBVS VTITVR.] *Nam Stoico ſitu, nexæ ea inter ſe ſunt. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* IV.

13. DE CONSILII SENTENTIA.] *Ex forenſi formulâ. Nam Prætor aut Quæſitor pronunciat, de conſilij ſententiâ.* D

14. FORIBVS ORNATIS.] *Quæ in re lætâ, lauru & lucernis ſolent obduci. Multa olim ſuper hoc ritu ego* I. *Elector. cap.* III.

15. VELLEM QVÆ VELLES.] *Ita in Plauto,* Velim vt velles Traino: *in conſolatione, & cum affectu magis, quàm effectu.*

16. FELICITER, QVOD AGIS.] *Formula approbandi, & in re lætâ gratandi. Suetonius Claudij cap.* VII. *Domitiani* XIII.

17. MALACIA EST.] *Quæ in mari dicitur, cùm ſtat ſine vento & ferè motu. Alludit autem ad mollitiem obiter, & languorem animi effeminati.*

18. MOL-

A Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quàm in delicijs habeat.* torqueor, ſed fortiter: benè eſt. occidor, ſed fortiter: benè eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam [18] molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quòd vrit me ignis, ſed quòd non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPIST. LXVIII.

SVADET *otium, ſed cum Philoſophiâ iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.*

B CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum [1] etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cùm voles, approbabo. [2] Nec ad omnem Remp. mittimus, [3] nec ſemper, [4] nec ſine vllo fine. Prætereà, cùm ſapienti [5] Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi receſſerit. imò fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cælo impoſitus, intelligit [6] cùm ſellam aut tribunal aſcenderat, [7] quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere ſapientem, quàm cùm in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt [8] quòd inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta [9] effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cùm ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines

18. MOLLE NOMEN.] *Vt eſt illud* Dulce *Epicuri.*

EPIST. LXVIII. 1. ETIAMSI NON PRÆCEPTO.] *Ita de Vit. beat. cap.* XXVIII. Non quò miſerint me illi, ſed quò duxerint, ibo: *in hac ipsâ re.*

2. NEC AD OMNEM REMP.] *De Vit. beat. cap. vlt.* Negant noſtri ad quamlibet Remp. acceſſurum ſapientem.

D 3. NEC SEMPER.] *Nec omni tempore, & vt non aliud agat.*

4. NEC SINE VLLO FINE.] *Pauſa & quies in ſenectute eſto. Cùm diu resp. id eſt alijs, etiam tibi vaces.*

5. REMP. IPSO DIGNAM.] *Totum hoc argumentum ex profeſſo tractauit libello, qui cum Vitâ Beatâ coiuit, & cum eâ legitur. Vide cap.* XXIX. XXX. *& ſequentia.*

6. CVM SELLAM.] *Curulem, in Magiſtratu.*

7. QVAM HVMILI LOCO.] *Reſpectu curæ, quam cælo & mundo impendit. Muretus opportunè profert Themiſtij in hanc rem Epigrammation:*

Ἄντυγος αἰθερίης ὑπερήμενος, ἐς πόθον ἦλθες
Ἄντυγος ἀργυρέης. αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἦσθα κάτω κρείσσων. ἀναβὰς δ' ἐγένου μέγα χείρων,
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Quod ſubitò vertimus:

Æthereâ in ſellâ poſitum te cura ſubiuit
[*] Sellæ argentatæ. prô pudor & macula!
Maior eras, humilis; minor es nunc, ſublimatus.
Deſcende, vt poſſis ſcandere nunc iterùm.

[*] *Nam tunc vehebantur in carpento argenteo*

Seſe alloquitur Themiſtius, à Iuliano Cæſare ad Conſulatum euectus, & à Sapientiæ ſtudio abductus.

8. QVOD INSCRIBAS TIBI PHILOSOPHIAM.] *Non debet. modeſtè & ſine oſtentatione tractanda eſt. Ideò Socrates olim Antiſtheni, qui* pallium tritum & ſciſſum obuertebat, atque oſtendebat: Ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. *Adde ſimilis argumenti in epiſt.* V. *&* XIV. *&* XVIII. *&* CIII.

9. EFFRACTARIVS.] *Qui obſerata frangunt & reſerant. Sidonius* Effractorem *vocat:* Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. *Iſidorus:* Apertularius, effractor. *Illud, quia operta aperit. Gloſſa:* Apertularius, θυρεπανοίκτης.

10. CAVS-

mines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homi- A
nes de alijs libentiſſimè faciunt, de te apud te malè exiſtima. Aſſueſce & dicere verum,
& audire. Id autem maximè tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet
quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo
fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repe-
tit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, à quo ſæpè infeſtantur, oc-
currunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi [10] cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio
eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam
manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere
morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore
collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia,
& damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quòd pro-
ficiendi cauſsâ venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. non medicus,
ſed æger hic habitat. Malo illa, cùm diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem pu- B
tabam, & eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod con-
cupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Ma-
lo ignoſcas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epi-
cureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam
quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, [11] digerere in litteram ſenes orbos,
plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida.
Ille me gratiâ forenſi longè antecedit. ille ſtipendijs militaribus [12] & quæſitâ per hoc
dignitate. ille clientum turbâ. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt
ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſe-
qui olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vitâ beatâ non in conſpectu mortis ageremus!
ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſuperuacua eſſe & inimica, credituri
fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſeriùs exeunt, & vo-
lunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optimè facit ad hæc ſtudia:
iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit: non multum C
ſupereſt, vt extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in
quam rem? in hanc, [13] vt exeam melior. Non eſt tamen quòd exiſtimes, vllam ætatem
aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longâ ac frequen-
ti rerum patientiâ domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt huius
boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, [14] annis peruenit.

10. CAVSSARIÆ PARTES.] *Cauſſarij in militiâ, qui cauſſam commeatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Cauſſarij, pro agris aut affectis: itemq́,* in cauſsâ *eſſe, pro morbo. Nos in Militiâ, & Mercurialis lib.* VI. *Variar. cap.* I. *Reſtuit Seneca hanc vocem, Conſol. ad Marciam cap.* XI. *vide.*

11. DIGERERE IN LITTERAM SENES.] *Salutandi cauſsâ, pugillares aut libros habebant, vbi litterarum ordine ſcripti potentes, diuites, orbi, quorum gratiam aut opes captabant. De Beneſic.* VI. *cap.* XXXIII. Quid tu iſtos libros, quos vix nomenclatorum aut memoria aut manus complectitur, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui magno agmine ianuam pulſant. *Quam-quam illi libri propriè de Clientibus ſunt. ſed ſimile ſuadent in Patronis aut Regibus iſtis fuiſſe.* Digeruntur *igitur* in litteram, *non* lineam *(vt quidam volunt:) quia quiſque in ſuâ tali legitur,* Annæus, Burrhus, Canius. *Quibuſdam libris*, in litteraturam: *ſenſu pari.*

12. ET QVÆSITA PER HOC DIGNITATE.] *Vel Equeſtri, vel Senatoriâ. Nam & qui Primum pilum* D *duxerant, Equites fiebant; & qui Tribunatu militum functi, Senatores. Suprà, epiſt.* XLVII.

13. VT EXEAM MELIOR.] *Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, &* Quo fine, *interrogatus:* Vt doctior, *inquit*, moriar.

14. ANNIS PERVENIT.] *Id eſt, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.*

EPIST.

A

EPIST. LXIX.

L O C A *non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, vt & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quæ nocent vitanda.*

MVTARE te loca, & in alium de alio [1] tranſilire, nolo. Primùm, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. [2] coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, priùs corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quàm amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum B omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Citò rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum [3] ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hîc tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longâ licentiâ tumida ſubigantur, & iugum accipiant: nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acceſſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: *Bella res eſt*, [4] *mori ſuâ morte.* Illud præterea tecum licet cogites? Nemo [5] niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

C

EPIST. LXX.

P O M P E I I S *ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare, portum nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cùm ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulchra in hunc ſenſum.*

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paullò antè feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

—— *Terræque vrbeſque recedunt:*

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primùm pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſimè incipit oſtendi publi- D cus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? [1] portus eſt, aliquando

EPIST. LXIX. 1. TRANSILIRE NOLO.] *Meus & aliquot ſcripti*, tranſire.

2. COALESCERE OTIO NON POTES.] *Vt enim ipſe alibi:* Non coaleſcit planta, quæ ſæpè transfertur.

3. SINE AVCTORAMENTO.] *Sine mercede &* precio, *quod antè dixit.*

4. MORI SVA MORTE.] *Ita Suetonius, de Iulianis percuſſoribus:* Nemo amplius triennio ſuperuixit, neque ſuâ morte defunctus eſt. *Suâ, id eſt, ex natura communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors* βιοθάνατος, violenta.

5. NISI SVO DIE.] *Veriſſimum eſt. noſtro ratiocinio promorimur, fati decreto morimur.*

EPIST. LXX. 1. PORTVS EST.] *Vitam cum mori conferri, & in ea cogitatione, crebrum. Quies autem & portus, in morte. Vide Conſol. ad Polyb. cap.* XXVIII.

quando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, A non magis queri debet, quàm qui citò nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſimè adduxit, quò veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. [2] Non enim viuere bonum eſt, ſed benè viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, [3] emittit ſe: nec hoc tantùm in neceſſitate vltimâ facit, ſed eùm primùm illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, nunquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſuâ referre, faciat finem, an accipiat: tardiùs fiat, an citiùs. non tanquam de magno detrimento timet. [4] Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citiùs mori, vel tardiùs, ad rem non pertinet: benè mori, aut malè, ad rem pertinet. benè B autem mori, eſt effugere malè viuendi periculum. Itaque effæminatiſſimam vocem [5] illius Rhodij exiſtimo, qui cùm in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum viuit, ſperanda ſunt.* Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia poſſe fortunam, potiùs quàm cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, [6] timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrùm [7] inuides carnifici tuo, [8] an parcis? Socrates potuit abſtinentiâ finire vitam, & inediâ potiùs quàm veneno mori. [9] triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quàm mortem contemnere, C venenum timere? [10] Scribonia grauis fæmina, amita [11] Druſi Libonis fuit, adoleſcentis

2. NON ENIM VIVERE BONVM.] *Plutarchus Conſol. ad Apollon.* Modus enim vitæ, honeſtum; non temporis longinquitas eſt. *Item q. antè:* Non eſſe longiſſimam vitam optimam, ſed honeſtiſſimam. Neque enim qui plurimum citharâ cecinit, aut orauit, aut nauem gubernauit, ſed qui optimè, commendatur. *Adde epiſt.* XCIII.

3. EMITTIT SE.] *Ex Stoico decreto. quibus probatur illa ἐξαγωγὴ & eductio è vitâ, ſi cauſſæ non ſit vita. Diximus in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

4. NEMO MVLTVM EX STILLICIDIO.] *Aptiſſima imago. Vita velut guttatim per horas & dies fluit: & mox deſinit: quid mali, inquit, ſi paullò citiùs?*

5. ILLIVS RHODII.] *Teleſphori, qui à Lyſimacho in caueam coniectus. Vide de Irâ lib.* III. *cap.* XVII.

6. TIMORE MORTIS MORI.] *Sutrò, epiſt.* XXIV. Tantam hominum imprudentiam eſſe, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. *Lucretius:*

> Et ſæpe vſque adeò, mortis formidine, vitæ
> Percipit humanos odium luciſque videndæ,
> Vt ſibi conſciſcant mærenti pectore letum.

Arceſilaus, apud Plutarchum Conſol. ad Apollonium: Πολλοὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν περὶ τὸν θάνατον διαβολὴν, ἀποθνήσκουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσι: Multi ob vilitatem ingenij, & criminationes mortis, moriuntur ne moriantur. *Nimirum, vt Diogenes aiebat,* ὁ φόβος οὕτω χαλεπὸς, ὥστε πολλοὶ ἤδη περιέλαβον τὸ ἔργον, οἱ μὲν ἐν νηὶ χειμαζόμενοι, οὐ περιμείναντες καταδῦναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ πρότερον αὑτοὺς ἀποσφάξαντες: adeò difficilis & mala res metus eſt, vt multi anteceperint ipſum factum, id eſt id quod timebatur. Vt qui in naui tempeſtate iactantur & periclitantur, non exſpectato dum ea mergatur, ſeſe interficiunt. *Lucanus his conſonat:*

> —— multos in ſumma pericula miſit
> Venturi timor ipſe mali.

7. INVIDES CARNIFICI.] *Ne gloriam tui interfecti habeat.* D

8. AN PARCIS?] *Ne interficiendi moleſtiam.*

9. TRIGINTA DIES.] *Poſt ipſam damnationem, quia* Delia feſta, *vt Xenophon ait*, interuenerunt. Ἀνάγκη, *inquit*, ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι. τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ: Neceſſe illi fuit triginta dies, poſt ſententiam, viuere, quia Delia feſta illo menſe erant. Lex autem non ſinebat publicè quemquam tollere, niſi pompa è Delo rediiſſet. *Simile Romanis, non funeſtare dies feſtos & lætos ſupplicijs.*

10. SCRIBONIA GRAVIS FÆMINA.] *Quondam Auguſti coniux: Tacitus* II. *Annal.*

11. DRVSI LIBONIS.] *Cuius criminatio & mors,*

Actis tam ſtolidi, quàm nobilis, [12] maiora ſperantis, quàm aut [13] illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, [14] aut ipſe vllo. cùm æger à ſenatu in lecticâ relatus eſſet, non ſanè [15] frequentibus exſequiis (omnes enim neceſſarij [16] deſeruerant impiè, iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, verùm conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat* [17] *alienum negotium agere?* [18] Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſsâ. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque [19] de re in vniuerſum pronunciare, cùm mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique quâ ſum exiturus è vitâ. Præterea, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. B In nullâ re magis, quàm in morte, morem animo gerere debemus. exeat quâ impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, [20] ad quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quàm celerrimè eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo malè exiſtiment. Inuenies etiam [21] profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. [22] Nil melius æterna lex fecit, quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cùm poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vitâ non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quòd nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue. non placet? licet eò reuerti C vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpè emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia. [23] ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inertéſque? Nemo noſtrûm cogitat: quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius

mors, in eodem ſcriptore ibidem: at non hoc de Scriboniâ hîc narratum.

12. MAIORA SPERANTIS.] *Imperium & res ſummas.*

D 13. ILLO SÆCVLO.] *Tiberiano. cùm ipſe Princeps intentus, & potentia ſua anxius.*

14. AVT IPSE VLLO.] *Ne laxo quidem & libero. quia non illi ingenium ad eminendum.*

15. FREQVENTIBVS EXSEQVIIS.] *Cur hoc mutant? appellat enim ſtatim* funus: *& vt iam mortuus deducebatur. Volunt tamen*, obſequiis, *etiam docti.*

16 DESERVERANT IMPIE.] *Non video cur illi impietatis ſic accuſentur, in iuſto a Principe metu, & ne fauiſſe viderentur. Malim*, impium.

17. ALIENVM NEGOTIVM.] *Cornificis, cui deſtinaris.*

18. NON PERSVASIT.] *Sic libri omnes, nec muto. Videtur enim mens Scriboniæ fuiſſe, ne mari præuerteret, & occuparet quod olim erat facturus. Etſi alterſum id vertit mox Seneca, & Druſi factum ϛοίχως probans, ait* alienum *etiam* negotium agere, *qui alteri viuunt, & animam in manu eius poſitam trahunt. Alij tamen ediderunt ſublatâ negatione*, Perſuaſit: *moti, opinor, ſequentibus verbis.*

19. DE RE IN VNIVERSVM PRONVNCIARE.] *Lege noſtra, ſodes, ſuper eâ totâ, in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

20. AD QVOD FAMA NON PERTINET.] *Nec enim ipſe eam auditurus es. atque eo ſenſu, non pertinet: pertinet tamen, ſi poſt te etiam de eâ curas.*

21. PROFESSOS SAPIENTIAM.] *Peripateticos.*

22. NIL MELIVS ÆTERNA LEX.] *Haud diſſimile illud Tragici, in diuinâ Thebaide:*

Vbique mors eſt. optimè hoc cauit Deus:
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

23. SCALPELLO APERITVR.] *Sectâ nimirum venâ. quæ crebra via mortis Senecæ æuo, & ipſius Senecæ fuit.*

lius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum. aduerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſêre diuitiæ. ad contemptum nos doloris armauimus? nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quòd exiſtimes, magnis tantùm viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruituris humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quòd iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, [24] manu extraxit: cùm viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque [25] commodò mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ naturâ non erant noxia, vi ſuâ tela fecerunt. Nuper in ludo [26] beſtiariorum, vnus è Germanis, cùm ad [27] matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongiâ poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. B
Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum mundè, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidioſè mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quàm fortiter ille gladio vſus eſſet! quàm animoſè in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus inuénit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in morâ eſſe, quàm velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vti; perſeuerabo. plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cùm adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum [28] ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput vſque eò demiſit, donec radijs inſereret, & C tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. [29] In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe aſſerat, is delectum agat, & quâ potiſſimùm liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optimâ arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantùm imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. [30] Secundo Naumachiæ ſpectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tantò hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quantò honeſtiùs mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habebunt, non habebunt illi, quos aduerſus hos D caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati

24. Manv extraxit.] *De Prouid. cap.* II. Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu educit.

25. Commodò mori.] *Alÿ*, cumque ſuo modo mori: *mihi non placitum. Certè non licuit ÿs commodè mori, qui aſſeruabantur, inter cuſtodias, & incluſi.*

26. Bestiariorvm.] *Qui ad beſtias damnati, vel auctorati.*

27. Matvtina spectacvla.] *Suprà, epiſtolâ* VII. *Similia autem exempla habet & in Symmacho lib.* II. *epiſt.* XLVI.

28. Spectacvlvm missvs.] *Miſſus aliunde, à Præſide prouincia. Suſpicabar aliquando,* Myſus: *vt ſuprà*, Germanus.

29. In aperto nos natvra cvstodit.] *Quaſi dicat. liberi ſumus, & natura in aperto, non in clauſo nos habet. Vita alligauit, ſed vinculis quæ, cùm voles, & vt voles, rumpas.*

30. Secvndo Navmachiæ spectacvlo.] *Naumachiam bis Nero dedit. alteram intellegit. Poſſis & ad diem ſpectaculi alterum referre.*

A fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, vnde incipiat [31] quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non potes, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: at contrà pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI.

SVMMVM Bonum in oculis habendum, eò ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo hæret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemptum à Claritate non differre, ſi vtrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, & (ô pulchrè!) dilatat. Mortem honeſtam à vitâ tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi.
B *Itaque in eculeo, Beatiſſimo eſſe licere. Itáne? non pallebit, tremet, dolebit? Imò: (à naturâ enim iſta:) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.*

SVBINDE me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi. cùm magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imò voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: [1] ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pin-
C gere. Ideò peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de totâ nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, [2] qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vitâ noſtrâ caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpè eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, [3] Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modò iacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris vi-
D dentur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honeſtauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana conditio. non immeritò. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum

31. QVOD VENIT.] *Vide an non argutius*, quod finit: *etſi alterum nec damno, & accipio, Nihil intereſſe vnde veniat, quod omnino venit.*

EPIST. LXXI. 1. SVB MANV, QVOD AIVNT.] *Suetonius Auguſto:* Quo celeriùs ac ſub manu annunciari poſſet.

2. QVI SAGITTAM VVLT.] *Similis imago apud Ariſtotelem in hac ipsâ re. 1. Ethic. Nicom. cap. 11. Vide me in Manud. 11. cap. XIII.*

3. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manuduct. 11. Diſſert. XX.*

iſtum [4] ludum litterarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas A
vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fias ſimilis illis, [5] qui in-
uenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potiùs difficilis, quàm magna
videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſo-
phiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtin-
guere: *Vt ſis beatus*, inquit, *& te alicui ſtultum videri ſine.* Quiſquis volet, tibi contume-
liam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modò tecum erit virtus. Si vis, inquit,
beatus eſſe, ſi fide bonâ vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi
qui [6] omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in om-
nibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil in-
tereſt, vtrùm Pharſalicâ acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis par-
tibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret
pacem? Quid ni par ſit? eâdem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bo-
na. virtus autem non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius B
amittet exercitum: ſed illud pulcherrimum reip. [7] prætextum, optimates, & prima acies
Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni
ruina imperij, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africâ,
aliqua in Hiſpaniâ cadet. ne hoc quidem miſeræ reip. continget, ſemel ruere. Omnia li-
cet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege
ſuo virtus obſtinatiſſima: Vticenſium quoque fides [8] malis fracta deficiat, & Scipionem
in Africâ nominis ſui fortuna deſtituat: olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti ca-
piat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret,
aliquid ſibi ad victoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe. Quo die [9] repulſus eſt, luſit: quâ
nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, præturâ & [10] vitâ excedere. omnia quæ
acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reip. forti & æquo
pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum,
non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. [11] non ſemper C
tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deijciet. Certis eunt cuncta
temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, &
hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli
non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis eódem natura demittit. quidquid eſt, non
erit, nec peribit, [12] ſed reſoluetur. Nobis ſolui, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad vl-
teriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortiùs finem ſui
ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, &
compoſita diſſolui, diſſoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta temperantis
Dei verti. Itaque Cato cùm æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus,
quod-

4. LVDVM LITTERARIVM PHILOSOPHORVM.] *Faber ex codice ſcripto*, litterariorum: *at mihi ex mea placeat*, litteralium. *Philoſophi ſcilicet qui litteras curant, & Philoſophiam Philologiam reddunt.*

5. QVI INVENERVNT.] *Socrati, Zenoni, talibus, vitâ philoſophis.*

6. OMNIA BONA EXÆQVAVERIT.] *In latâ aut triſti materie ea ſint. Suprà, epiſt.* LXVI. *diffusè.*

7. PRÆTEXTVM, OPTIMATES.] *Suetonius Iulij cap.* XXX. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. *Pompeius autem Optimatum & reip. cauſſam agere videbatur, atque id ambitioni ſuæ prætexebat. Poſſis etiam accipere, Senatum velut prætextum veſtis & purpuram, in reliquo reip. corpore eſſe. Ita Epictetus* Virum bonum, purpuram in veſte facit.

8. MALIS FRACTA DEFICIAT.] *Meus & quidam*, malis paſſa & fracta deſinat. *Fortè*, malis preſſa: *vel vt Gruterus noſter*, quaſſa.

9. REPVLSVS EST, LVSIT.] *Pilâ quidem, & in publica. adeò nec puduit, nec doluit. Adde epiſt.* CIV. D

10. VITA EXCEDERE.] *Quia de Pratura etiam*, mallem excidere.

11. NON SEMPER TENEBIT.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam ſcribit in Politica*, Solem & ſidera non eodem ſemper motu, ſed aliò aliàs ferri: atque adeò vbi nunc occidit Sol, inde ortum olim eſſe. *Non refuto. ſimplicius tamen arbitror, ad Stoicam ἐκπύρωσιν, ſiue* conflagrationem *referre, cùm omnia confuſa peribunt. Similis ſententia ſunt, quæ Conſol. ad Polyb. cap.* XXI. *legas.*

12. SED RESOLVETVR.] *In prima principia, Ignem & Materiam.*

13. QVÆ-

A quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, [13] quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos [14] repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidiùs tranquilliusque [15] inter diuina manſurus: aut certè ſine vllo futurus incommodo, [16] naturæ ſuæ remiſcebitur, & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quàm mors honeſta: quoniam [17] non intenditur virtus. [18] Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quòd mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ
B [19] ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſiùs quàm fecerat retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, [20] ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modò illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpè induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profectò ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod honeſtum.
C Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regulam, quâ rectum probari ſolet. quam ſi flectes, quidquid ex illâ mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: ampliùs intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illâ quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſtè fit. bona iſta aut mala non efficit materia, ſed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac pretij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quòd dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſtè iudicantis: quòd dicam

13. QVÆQVE ALIENORVM IMPERIORVM.] *Tota ſententia eſt. tam vrbes quæ imperant, vt Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, vt Corinthus, Syracuſæ, Athenæ: quæ tamen illis ipſis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum eſt ſcilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*

D 14. REPENTINA MARIS INVNDATIO.] *Id quoque Stoicum, Cataclyſmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Phyſiol. lib. II. Diſſert. XX.*

15. INTER DIVINA MANSVRVS.] *Inter aut iuxta ſidera. In Phyſiol. III. Diſſert. XI.*

16. NATVRÆ SVÆ REMISCEBITVR.] *Sæpè ſic ambiguè de Animâ, vtrum maneat, an ſtatim ad originem ſui, id eſt ſidera recurrat. Nos locò dicto.*

17. NON INTENDITVR VIRTVS.] *Stoicum dogma, Non creſcit, non minuitur. Vide Manuduct. III. Diſſert. IV.*

18. IDEM ESSE VERITATEM ET VIRTVTEM.] *Eo ſenſu, quòd Virtus ſit Scientia: omnis autem Scientia veritas. Plato non ipſum quidem Summum Bonum Veritatem eſſe, ſed ei adhærere: ſicut Soli lucem. Eſſe igitur* ἀγαθοειδῆ, *non ipſum* ἀγαθόν: *de Republ. VI. & anteà,* οὐδὲν οἰκειότερον σοφίᾳ τι ἀληθείας ἦ: nihil affinius familiariuſque Sapientiæ, quàm Veritatem eſſe. *Denique* ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι: præeunte Veritate, nunquam chorum Vitiorum ſubſecuturum. *Plura talia elogia, quæ huc ſpectant.*

19. SVBITA RES TVLIT.] *Caſus, non conſilium.*

20. SED NON AD PERFECTVM.] *Diximus in Manud. III. Diſſert. VI.*

 21. DELI-

cam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus ani- A
mo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſuâ de virtute
ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam
libet. Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, [21] delicatus miſeretur
induſtrij, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſu-
mus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum ſit vino carere,
aut primâ luce excitari. Non iſta difficilia ſunt naturâ, ſed nos fluidi & enerues. Magno
animo de rebus magnis iudicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod no-
ſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cùm in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfracti-
que viſentibus reddunt. Non tantùm quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus
noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio ve-
getum, dicet [22] fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigidâ cer-
uice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti:
illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes iacent. B
Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quæ aduerſa appellamus, mali? hoc, vt opinor,
ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt eue-
nire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum
quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe
non queritur. vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. [23] Non educo ſapientem ex ho-
minum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliquâ rupe nullum ſenſum admittente,
ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis.
hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida
eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam
impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cùm verò perfectum eſt, immota illa ſtabilitas
eſt. Itaque [24] inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat
perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & re-
mittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc C
verſatur in lubrico. beatus verò, & virtutis exactæ, tunc ſe maximè amat, cùm fortiſſi-
mè expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officij pretia ſunt, non tantùm
fert, ſed amplexatur, multoque audire mauult, [25] Tantò melior, quàm tantò felicior. Venio
nunc illò, quò me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra
videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus
ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta ani-
mum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi [26] pænitentiam ſui fa-
ciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leuiſſimis
nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de
ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum per-
ſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad
omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſ-
dam niſi ſæpiùs macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cùm ac-
cepêre, protinus præſtant: hæc niſi altè deſcendit, & diu ſedit, & animum non colorauit, D
ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Citò hoc poteſt tradi, & pauciſſimis
verbis,

21. DELICATVS MISERETVR INDVSTRII.] *Non diſpliceat lectio, quæ è manuſcripto meo aliiſq. eruitur:* delicatis miſeria eſt continentia, indoctis induſtria, deſidioſo ſtudere &c.

22. FORTVNATIOREM SIBI VIDERI.] *Paria in De Prouident. cap. II.*

23. NON EDVCO SAPIENTEM.] *Vide Manuduct. III. Diſſert. VII.*

24 INCHOATVS AD SVMMA PROCEDENS.] *Eſt ille* Proficiens *&* τυπούμενος, *cœptus formari & doceri, nondum doctus. Nos hæc diſcrimina in Manuduct. II. Diſſert. IX.*

25. TANTO MELIOR.] *Sic epiſt. XXXI.* Tantò melior, ſurge & inſpira. *De Tranquill. cap. VII.* Dicamus Tantò fortior, Tantò felicior. *Quintilianus:* Vnde illa laudatio: Tantò melior, nec ego intellexi. *Eſt igitur acclamandi laudandiq. formula.*

26. PÆNITENTIAM SVI FACIVNT. *Si illi excutiunt decreta ſua ſicut Bruto morituro, qui Virtutem accuſat, vt verba.*

27. PRE-

A verbis, vnum bonum eſſe virtutem: nullum certè ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His [27] pretium quidem erit aliquod, ceterùm dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus [28] magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illâ conferre vultum: ſi iam peruenit ad ſummum, [29] & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modò prodeant, modò ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retrò eundum eſt.
B Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quàm profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & totâ mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi priùs nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII.

C DIFFERT *petitionem Lucilij. ex occaſione, differri à nobis Boni ſtudium: malè. huic vni, omiſſis alijs, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliquid Proficienti. Diſcrimen inter vtroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.*

QVOD quæris à me, liquebat mihi, [1] ſic rem edidiceram: ſed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me ſequitur. quod euenit libris [2] ſitu cohærentibus, hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, vt parata ſint quoties vſus exegerit. Ergo hoc in præſentiâ differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cùm primùm longiorem eodem loco ſperauero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & [3] in ciſio ſcribere: quædam [4] lectum, & otium, & ſecretum deſiderant.

27. PRETIVM ERIT ALIQVOD.] *Stoicè ἀξία,* D dignatio. *Nam inter Adiaphora quoque diſcrimen, & alia æſtimationem, alia reiectionem habent. Manuduct. 11. Diſſert.* XXII.

28. MAGNA DISCRIMINA ESSE.] *Explicaui Manud. 11. Diſſert.* IX.

29. ET FIDVCIÆ PLENVS EST.] *Hæc ſic legenda, & diſtinguenda, vtiliter monui ibidem.*

EPIST. LXXII. 1. SIC REM EDIDICERAM.] *Eraſmi lectio, nec longè nimis à libris. Muretus,* ſi reminiſcerer, *ſuo iure & more. Meus & aliquot ſcripti:* Si rem ædificarem per ſe, ſed non retractaui. *Fecerim:* liquebat mihi ſcire, modò ediſſerere (*vel* edicere) poſſem. ſed diu. *Quid? imò aliter:* liquebat mihi, ſi remeditari poſſem: *& rem attigi. Remeditari, vt Reminiſci.*

2. SITV COHÆRENTIBVS.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. IN CISIO SCRIBERE.] *A Pinciani ſagacitate eſt, cùm libri ferè,* inſciſio. *Eſt autem ciſium vehiculi genus: & vult quædam per iter aut geſtationem etiam ſcribi. Quis damnet? at quidam libri,* in cinoo: *nec id malè. vbi omnia vocibus ſtrepunt, & auocatio multiplex eſt: atque aiunt ſic factitaſſe Iulium Cæſarem,* qui inter ſpectandum epiſtolis libelliſque legendis, aut reſcribendis, vacabat: *auctore Tranquillo.*

4. LECTVM, ET OTIVM.] *Quieti iſti & otioſi, non ſellis ſedebant olim, vt nos; ſed plurimùm in lectulo erant, ſemi tamen recti. Ouidius:*

Non hæc in noſtris, vt quondam, ſcribimus hortis,
Nec conſuete meum lectule corpus habes.

Plinius

rant. nihilominùs his quoque occupatis diebus agarur aliquid, & quidem totis. nun- A
quam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vnâ exeunt plu-
res: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cùm hoc peregero, toto animo incumbam: &
ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cùm vacaueris, philoſo-
phandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus. cui nullum tempus ſatis ma-
gnum eſt, etiam ſi à pueritiâ vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita produci-
tur. Non multum refert, vtrùm omittas philoſophiam, an intermittas. non enim vbi in-
terrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vſque ad initia ſua recurrit,
quod à continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: [5] nec explicandæ, ſed
ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui
multi [6] inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat?
non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis
adhuc interſcinditur lætitia: [7] ſapienti verò contexitur gaudium, nullâ rumpitur cauſsâ, B
nullâ fortunâ: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauo-
rem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi in-
traret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit:
ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur:
maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda,
velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum, &
vlcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt, inter [8] conſummatæ ſa-
pientiæ virum, & alium procedentis: quod inter ſanum, & ex morbo graui ac diutino
emergentem. cui ſanitatis loco eſt, leuior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde grauatur,
& in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, [9] ne incidere quidem ampliùs.
Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præ-
ſtat. ſæpè [10] ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur.
Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia
vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beatâ vitâ habe- C
re momentum. [11] Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere
poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia au-
tem quibus vulgus inhiat, vltrò citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc
quoque fortuita tunc delectant, cùm illa ratio temperauit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ
externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine
vti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captan-
tem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem
euenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna proiecit, id ſine vllâ voluptate demit-
timus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit: plenus
eſt, etiam ſi quid obuenit, ſecurè excipit, ac reponit. lætitiâ fruitur maximâ, conti-
nuâ, ſuâ. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit à
ſummo?

Plinius lib. v. epiſt. Viſus eſt ſibi iacere in lectulo ſuo, compoſitus in habitum ſtudentis. *Adde ſuprà, epiſt.* LXVII.

5. NEC EXPLICANDÆ.] *Id eſt, non diſponenda per tempora, & digerenda ſunt: quod faciunt tamen homines ſerioſi.*

6. INTER ILLA NON STVDENT.] *Inter vanitates, officia, triſtitias.* Studere *autem, eſt philoſophari Stoicâ linguâ. Ego in Manuduct.* II. *Diſſert.* I.

7. SAPIENTI VERÒ CONTEXITVR GAVDIVM.] *Eſt dogma Porticus, Sapientem ſemper in gaudio eſſe, explicatum Manuduct.* III. *Diſſert.* V.

8. CONSVMMATÆ SAPIENTIÆ.] *Iterùm hic diſcrimina perfecti Sapientis, & inchoati, videnda plenè Manud.* II. *Diſſert.* IX.

9. NE INCIDERE QVIDEM.] *Argutatur in vocibus venuſtè, Neque recidere in eumdem, nec incidere in alium.* D

10. AD EVMDEM QVEM ADVOCAVERAT.] *Senſum Muretus, opinor, ſecutus (nam libros minimè) edidit:* quem excitauerat, aduocatur. *At ego leui mutatione libros tueor:* ad eumdem qui aduocauerat. *Idem qui anteà vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet.* Excitatur *autem, ob ſubitam, aut intempeſtiuam, vel noctu vocationem.*

11. NAM CVI QVID ACCEDERE.] *Meus,* cui aliud *(alij,* aliquid) accidere poteſt: *certiſſimè. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiduciâ: quare? quia nihil accidere poteſt, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque ſequentia legenda, vt edidi auctoribus libris.*

12. ADHVC

A ſummo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modò in cælum alleuatur, modò defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus præcipitationis finis eſt: in Epicuréum illud chaos decidunt inane, ſine termino. [12] Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, &, vt ita dicam, [13] ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cùm tam magna ſint inter ſummos imoſque diſcrimina, cùm medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. meliùs non incipient, quàm deſinent.

EPIST. LXXIII.

B

PHILOSOPHOS *non eſſe contumaces. Parére magis, & amare Principes, quàm illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, inuident, ſemper inquieti, & ſæpè irati. Illi autem amant, quia in quiete ſub ijs ſunt; & tales ſunt, id eſt bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.*

ERRARE mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, [1] contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, corúmve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immeritò. nullis enim plus præſtant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, [2] quibus ad propoſitum benè viuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni vt parentem colant: multò quidem magis, quàm illi inquieti, & [3] in C medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed [4] multa & imputant: quibus nunquam tam plenè occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec vllum habet malum cupiditas maius, quàm quòd ingrata eſt. [5] Adiice nunc, quòd nemo eorum qui in republicâ verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quàm graue, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantùm inſtabilis eſt, verùm cupiditas omnis: quia [6] incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam,

12. ADHVC EST GENVS TERTIVM.] *Et hæc explicata Manud.* III. *Diſſert.* IX.

13. SVB ICTV HABENT.] *A ſagittarijs, qui emiſſuri telum ad ſcopum, etſi nondum emiſerunt. Alij* D *à gladiatoribus petunt, iam ferituris. Parum eſt, de ſenſu liquet, vel ex Seneca ſimilibus locis. De Benefic.* II. *cap.* XXIX. *De Vit. beat. cap.* XII. *Ad Marciam, cap.* IX. *Adde hoc Lucani:*

——— quod nolles ſtare ſub ictu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaque fata,
Coniux ſola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui ſolam Corneliam extra bella habuit.

EPIST. LXXIII. 1. CONTVMACES ESSE AC REFRACTARIOS] *Crebra obiectia in Stoicos, propter magnitudinem ſermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus* IV. *Diſſert. cap.* VII. At iſta verba contemptores legum efficiunt. Quæ verò verba legibus obedientiores reddunt? Lex non eſt, quæ fertur à ſtultis. & tamen vide quomodo ad illa etiam ſe aptent & efficiant paratos. *Plura lege: & apud me, ſi lubet, Manuduct.* I. *Diſſert.* XV.

2. QVIBVS AD PROPOSITVM BENE VIVENDI ADITVM.] *Libri ſcripti ferè*, quibus altum ad propoſitum benè viuendi confert: *meus & quidam*, quibus alterum. *Quod probem. nam primum aditum confert cuique voluntas ſua, & ſtudium; alterum hæc publica ſecuritas, quia datur & licet.*

3. IN MEDIO POSITI.] *Non ſeducti & à turbâ remoti, vt philoſophi.*

4 MVLTA ET IMPVTANT.] *Quia officia & miniſteria Principibus exhibent, qui in actu. Nihil inſcribere poſſunt otioſi.*

5. ADIICE NVNC, QVÒD.] *His ſimilia aut gemina, vide* II. *De Benef. cap.* XXVII. *&* III. *De Irâ, cap.* XXX. *&* XXXI.

6. INCIPIT SEMPER A FINE.] *Finis vnius, eſt initium alterius. Hoc cupitum habeo? aliud cupio, & fit ſeries infinita.*

7. GRA-

curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem reip. vt ad ampliora ſecederet, diligit A
eos per quos hoc ei facere turò licet, ſoluſque illis [7] gratuitum teſtimonium reddit, & magnam rem [8] neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio [9] illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutelâ poſitus exercet artes bonas. Verùm alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat, ex his qui eâdem tranquillitate vſi ſunt, qui plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſiùs à mercatore, quàm à vectore ſoluitur votum; & ex ipſis mercatoribus effuſiùs gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinenris, altiùs ad eos peruenit, qui illâ benè vtuntur. multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi fortè tam iniquum putas eſſe ſapientem, vt nihil viritim ſe debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimùm debeo: & non vni mihi oriun- B
tur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus ſum: quamuis non in meum honorem deſcripta ſint. [10] Stulta auaritia mortalium poſſeſſionem proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quàm cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minimâ portione commune eſt. Adijce nunc, quòd magna & vera bona non ſic diuiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & [11] viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quàm ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum vſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipuè, benè debere beneficia, benè ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere C
ei, cuius adminiſtratione ac prouidentiâ contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus. ——

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, [12] *Iouem plus non poſſe quàm bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiuſque nauigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutiùs bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quòd vir-

tutes D

7. GRATVITVM TESTIMONIVM.] *Mercede altâ, aut priuato beneficio, non emptum.*

8. NESCIENTIBVS DEBET.] *Quia nec ſciunt Principes, aut intendunt, illi ſe hoc præſtare.*

9. ILLIS SE VITIIS EXVIT.] *Mureti eſt: è libris factas,* illis inuiis exiit. *Nam ſtulti ſemper extra viam, & erraticùs: in recto & alto Sapiens.*

Diſpicere vnde queat alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

10. STVLTA AVARITIA MORTALIVM.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia ſapientis eſſe: de quo nos Manuduct. III. Diſſert. XI.*

11. VISCERATIO.] *Epiſt.* XIX. Sine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. *Sed ibi de priuatâ viſceratione, cùm ex ſacrificio, aut tali cauſâ, caro vberior, nec ſoli abſumenda. Hic de publicâ, cùm Princeps aut magiſtratus daret. In epulis autem & ſacrificijs publicis etiam caro & talia, partibus diſtributa: quod Plutarchus argumentum priſcæ frugalitatis habet, Quæſt. Conuiual. II. cap. vlt.*

12. IOVEM PLVS NON POSSE.] *Vana, ridenda. Vide hæc omnia in Manuduct. III. Diſſert. XIV.*

A tutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate. non eſt virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic vnus vſus pertinet, quòd vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quàm Iupiter. & hoc ſe magis ſuſpicit, quòd Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundùm frugalitatem; hac, ſecundùm temperantiam; hac, ſecundùm fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imò (quod propius eſt) [13] in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm humus
B ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde [14] creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV.

O PVLCHRA, *ô honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto. vnum illud re Bonum eſſe: cetera, opinione. Qui tutò, qui ſecurè volet viuere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Obiectiunculis quibuſdam deinde reſpondet: poſtremò, vitam beatam, vt circulum eſſe; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, ô pulchra, ô honeſta! qui mentem talem habes, fruere.*

EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit: [1] memoriam quoque meam, quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, [2] vnum bonum eſſe, quod
C honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, [3] intra ſe felix eſt. nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſolicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, [4] illum ſuæ. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa verò maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat, vndique impendens. [5] nihil enim eſt, vnde non ſubeat. Itaque vt in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circumagenda ceruix: niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordiis viuitur. Occurrent acti in exſilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) [6] in diuitiis inopes: occurrent naufragi, ſimiliáve naufragis paſſi, quos aut [7] popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopi-

D 13. IN HOMINES VENIT.] *Nam recta Ratio in nobis, vt volunt, ipſa eius pars eſt.*

14. CREAT PVRGAMENTA.] *Quidam ſcripſi,* curat: *bono item ſenſu. Cùm enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iſte curam purgamentis impendit, id eſt paleas, & ſtipulas (res externas) habet pro frugibus.*

EPIST. LXXIV. 1. MEMORIAM QVOQVE MEAM.] *Ergo illud fuit, quod ſuprà epiſtolâ* LXXII. *quærebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. Vide initium.*

2. VNVM BONVM, QVOD HONESTVM.] *Eſt certè maximum inſtrumentum, & radix (vt ego appellam) omnium decretorum. Vide Manuduct. II. Diſſert. XX.*

3. INTRA SE FELIX.] *Caput primum Epicteti, in Pugillari,* Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν: Quæ ſunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: *& addit, illa in poteſtate noſtrâ eſſe libera. & liberum efficere, id eſt Beatum. Beatitas igitur intrà, nec extrà quærenda eſt.*

4. ILLVM SVÆ.] *Nimio aut ſuſpicioſo (quod adhæret) amore. Mæcenas aliquis in hac ſorte.*

5. NIHIL ENIM EST, VNDE.] *Vbique mors eſt: ab homine, ferâ, domo, tegulâ, arbore, aquâ, vento, aurâ: & quid excipiam? non ipſum te, qui eam times. Potes & manus tibi adferre.*

6. IN DIVITIIS INOPES.] *Auari.*

7. POPVLARIS IRA.] *Dic verum Seneca, & pro tuo æuo: Principis ira, aut odium.*

inopinantes ſecuroſque diſiecit, procellæ more, quæ in ipſâ ſereni fiduciâ ſolet emergere; A aut [8] fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis [9] triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aues etiam inanis fundæ ſonus territat: ita nos non ad ictum tantùm exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta malè viuitur. Quiſquis ſe multùm fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortunâ ſparguntur ſinum expandit, & ſolicitus [10] miſſilia eius exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter dinpientium manus ſciſſa ſunt, alia infidâ ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus B inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum auidè rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli verò, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum. Itaque [11] prudentiſſimus quiſque, cùm primùm induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum recedente, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modò in hunc, modò in illum reſpicimus: nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, exſpectata omnibus. Ire obuiàm cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid inuaſimus: inuidentque alij, quos ſpes vana deluſit. vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, [12] aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicumque beatus eſſe conſtituit, vnum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi vllum aliud exiſtimat, primùm malè de prouidentiâ iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris C accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue eſt & exiguum, ſi compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes ſimus. querimur, quòd non ſemper, & quòd pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quòd nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quòd non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & [13] relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætercam, aut iſta bona non D ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt,

8. FVLMINIS SVBITI.] *Similis comparatio, & ſententia, in De Clement. I. cap.* VIII.

9. TRISTITIAM FACIT, PATI POSSE.] *O occulta, & vera! Nihil in tyrannide magis angit, quàm quod ab exemplo timemus: & in vno laſo, lædi poſſe videmur, & ſuſpicamur.*

10. MISSILIA EIVS EXSPECTAT.] *A ludis ſumptum, in quibus teſſerulæ ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolent. Quia ex alto mittebantur in fortè capientes,* Miſſilia *dicta.*

11. PRVDENTISSIMVS QVISQVE.] *Plebeia enim hæc oblectamenta, aut captura: honeſtiores ſpernebant.*

12. AVT INDE FALLIMVR.] *Corruptum. Fortaſſis,* auiditate fallimur: *aut,* auidique. *Tentabam etiam,* aut hiando.

13. RELATIO GRATIÆ ÆSTIMATVR.] *Cum Grutero meo libens ſic diſtinxi, & ſcripſi. etſi ex meo factis,* relatio gratiæ exiſtimatur labi. *Illud melius, veriuſque.*

14. COM-

A[illegible] non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes,
nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo
aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non
eſſe, quæ Deo deſunt. Adijce, quòd multa quæ bona videri volunt, animalibus quàm
homini pleniora contingunt. Illa cibo auidiùs vtuntur: Venere non æquè fatigantur: vi-
rium illis maior eſt & æquabilior firmitas. ſequitur vt multò feliciora ſint homine. Nam
ſine nequitiâ, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, &
ex facili, ſine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vo-
candum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus.
Obſoleſcit, ſi ab optimâ noſtri parte ad peſſimam tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui
agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda.
Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec de-
creſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent com-
B mune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque [14] commoda vocentur, & (vt
noſtra linguâ loquar) producta: ceterùm ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes; &
ſint apud nos, ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubie-
cta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius,
quàm aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæ-
reant: vt ſi abducantur, ſine vllâ noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis, non glorie-
mur: & vtamur parcè, tanquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratio-
ne poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe, niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis
bonis credidit, citò deſeritur; & [15] vt non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicita-
tem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuêre, labuntur, & illos degrauant ipſa
quæ extulerant. Ideò adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam impo-
nat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat, atque vrget: nec vnquam immodi-
ca durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſten-
der euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid virtute
C erat partum, intemperantiâ corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem
contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſa-
ri homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil in-
dignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem vni-
uerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant. [16] Placeat
homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quòd non poteſt vinci,
quod mala ipſa ſub ſe tenet, quòd ratione, quâ valentius nihil eſt, caſum doloremque
& iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulo-
rum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indo-
mitas: iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quàm
ignium, miſit: ſpecies quoſdam, atque vmbra virtutis, in mortem voluntariam trudit:
quantò his omnibus fortior ratio eſt, quantò conſtantior, tantò vehementior per me-
tus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quòd negatis vllum eſſe aliud ab honeſto
D bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortunâ, & immunes. Dicitis enim inter bo-
na eſſe liberos pios, & benè moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non
poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum
ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adijciam,
quid prætereà reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum
ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam
transfertur: acies oculorum extincta, cæcitate nos afficit: non tantùm velocitas
perit

14. COMMODA VOCENTVR.] *Quia aliquid commodant. Græcis* εὐχρηστα. *Vide me diffusè Manuduct.* III *Diſſert.* XXII.

15. VT NON DESERATVR, AFFLIGITVR.] *Id eſt, ſi maneant opes & potentia, cadunt ſuper ipſum, & deijciunt. Tacitus:* Potentia, quæ nimia, poſtremò ruit ſuper ipſum.

16. PLACEAT HOMINI.] *Vide paria Manud.* II. *Diſſert.* XVI. *Hic enim finis hominis, Naturam, id eſt Deum, ſequi.*

perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illâ ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ A paullò ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsâ eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons, ex quo fluxerat, ſaluus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turbâ ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcumque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrùm maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt [17] puluerem ſolueris, in eâdem vterque formâ fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quàm contrahi poteſt. [18] Honeſtam vitam ex centum annorum numero inquantum voles corripe, & in vnum diem coge: æquè honeſta eſt. modò latiùs virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque diſpenſat officia: modò arcto fine circumdatur paupertatis, exſilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æquè magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. nihilominùs enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æquè beata eſt. beatum enim illud in vno loco poſitum eſt, in ipsâ mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientiâ diuinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quàm illam dolet. C [19] Virtus enim conuenientiâ conſtat: omnia opera eius cum ipsâ concordant, & congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in vllo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid [20] perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil D illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & promptè. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignauè & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animum, diſtrahique

17. PVLVEREM SOLVERIS.] *Mathematici veteres, non cretâ in tabulâ, vt hodie, ſed radio in puluere ſcribebant: atque inde Ciceroni*, puluis eruditus: *Perſius:*

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas
Scit riſiſſe vafer.

Vbi Scholiaſtes: Geometræ conſueti ſunt in abaco, radio, id eſt aliquo ſtilo formas aliquas & menſuras in ſummo terræ annotare. *Benè de Abaco. nam hanc menſulam, ſiue tabulam habebant, in quâ puluerem ſpargerent atque adæquarent.*

18. HONESTAM VITAM.] *Totum hoc argumenti pertractaui Manud.* III. *Diſſ.* II.

19. VIRTVS ENIM CONVENIENTIA CONSTAT] *Exprimit Zenonis illam* ὁμολογίαν, *de quâ Manud.* II. *Diſſert.* XV.

20. PERTVRBATIONI SIMILE PATIETVR?] *Vide epiſt.* LVII.

21. In

A [illegible] diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si verò aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet, vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quàm angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed acceſſere ſibi miſerias, & admouere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe [21] in illam ſæculo pòſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſen-
B timus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV.

PHILOSOPHIAM *verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita vt ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.*

MINVS tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem,
C nec abieciſſem. hoc vnum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem: nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia [1] ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vitâ. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: [2] vnus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, ſi aut parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, vt res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hîc animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quòd inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi
D peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentiâ medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces?

21. IN ILLAM SÆCVLO POST FVTVRAM.] *Ergo* Sæculum *hic pro anno* trigeſimo *circiter, ſi vera lectio ac* quinouageſimo anno.

EPIST. LXXV. 1. INGENIO RENVNCIAT.] *Meus*, ingeniorum velud renunciat: *Quidam*, ingeniorum velut gelu renunciat. *Quid fueris*, *non educo.*

2. VNVS SIT.] *Conuenientia ſit in vitâ. Epiſtolâ* CXX. Magnam rem puta, vnum hominem agere. *Vide ibi.*

 3. INFRA

diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? [3] infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim [4] ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt magna diſcrimina. [5] In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur: [6] primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in viciniâ eius conſtiterunt. tamen etiam quod propè eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retrò lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtolâ ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, B
quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illâ ſapientiam aſſumpſit. Quid [7] inter morbos animi interſit & affectus, ſæpè iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax. tanquam valdè expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: [8] Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecère morbum. ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimùm profecère, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram adhuc ſentit. iam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit; C
ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magnâ felicitate naturæ, magnaque & aſſiduâ intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quàm nullum ſit neſas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego verò, inquis,

3. INFRA ILLVM.] *Qui nempe ſcit & facit: id eſt, vere ſapientem.*

4. AD SAPIENTIAM.] *Placeat cum quibuſdam libris*, à ſapientiâ præcepsi *quod interpretor, Quid igitur? præcipitium eſt ſtatim ab illâ ſapientiâ? non eſt diſcrimen inter vicinos, & longinquos?*

5. IN TRES CLASSES.] *Nos in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

6 PRIMI SVNT, QVI SAPIENTIAM.] *Hos Chryſippi verbis deſcribi video, apud Stobæum Serm.* CI. Ὁ δ' ἐπ' ἄκρον προκόπτων, ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπων· τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναι πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγενήσεσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὗται προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικὸν, καὶ ἰδίαν πῆξιν τινὰ λάβωσιν: Qui in ſummo eſt Proficiens, omnia omnino officia præſtat, nihilque omittit. tamen huius vitam ait *(Chryſippus, aut Zeno)* nondum beatam eſſe, ſed ſuperuenire Beatitudinem & accedere, cùm mediæ iſtæ actiones conſtantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. *Faciunt planè ad iſta Seneca, & meis illis in Manuductione licet iungas.*

7. INTER MORBOS ANIMI.] *Cicero ſæpè confundit, & Morbos etiam Affectus vocat: ſed noſtri diſparant, & ipſe ex eorum & Chryſippi (nominat enim) ſenſu,* IV. *Tuſculanâ:* Intelligatur igitur, Perturbationem *(Seneca, Affectum)* iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper: cum autem hic feruor concitatioque animi inueterauerit, & tanquam in venis medulliſque inſederit, tum exſiſtit & Morbus. D

8. NIMIS IMMINERE LEVITER PETENDIS.] *Similis finitio in Laërtio,* Νόσημα, ἐςὶν οἴησις σφόδρα δοκοῦντος αἱρετοῦ: Ægrotatio, eſt opinatio rei valdè expetendæ. *Etſi ille à* Morbo *etiam ſiue* Ἀῤῥωστήματος *diſtinguit, Seneca hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.*

9. TAM

A inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quàm promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quàm grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. ⁹ Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxiâ carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

B EPIST. LXXVI.

PHILOSOPHVM ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuriâ vel ignauiâ, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, ô Lucili. propera, & Bonum diſce: quod Bonum? vnum illud Honeſtum. Et iterùm argumentis euincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.

INIMICITIAS mihi denuncias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm ſimpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octauâ diſputantem audio. ¹ Bonâ, inquis, ætate. Quid ni bonâ? quid autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, ² quod troſſuli & iuuenes? Benè mecum agitur, ſi hoc vnum ³ ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, ⁴ hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire
C erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quàm diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, ⁵ quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hîc aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intraui (præter ipſum theatrum Neapolitanorum (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) ⁶ illud quidem farctum eſt: & ingenti ſtudio, quis ſit ⁷ pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in

9. TAM IMBECILLVM EST, QVOD NOCET.] *Timere enim videtur. ideoq́; vel ſanere, vel vleiſci.*

EPIST. LXXVI. 1. BONA, INQVIS, ÆTATE.] *Ridentis verba. & iuuenis ſcilicet diſcis.*

D 2. QVOD TROSSVLI.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum ſtatim veniebant: factum, vt & pro iuuenibus caperentur. Vide me II. Elector. cap. I. Vtitur iterum Seneca, epiſt.* LXXXVII.

3. SENECTVTEM MEAM DEDECET.] *Sim ſanè ſenex Scholaiſticus, & videar: ſicut & in prouerbio erat,* Mittatur ſenex in ſcholam. *Vtinam non alia in me dedecora!*

4. HANC VT IVVENES SEQVAMVR.] *Scriptum abeſt omnibus illud,* hanc: *nec ſcio an Latinè ſatis.* Sequi ſcholam. *Ex libris igitur argutiùs legam:* in hac ſeneſcamus, vt iuueneſcamus. *Seneſcamus in iſtâ Sapientiæ ſcholâ, vt alios animos, ſi non annos, ſumamus, & in meliorem ſtatum renouemur.*

5. QVAM DIV VIVAS.] *Plato in Amatoribus:* Τί οὖν ἐστι φιλοσοφεῖν; τί δ᾽ ἄλλο γε, ἢ κατὰ τὸν Σόλωνα; Σόλων γάρ πού φησι·

Γηράσκω δ᾽ αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Καὶ ἐμοὶ δοκεῖ ἀεὶ οὕτω χρῆναι, ἕν γέ τι μανθάνειν τὸν μέλλοντα φιλοσοφήσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον: Quid igitur eſt philoſophari? Quid aliud, niſi illud Solonis? qui dixit,

Aſſiduè addiſcens ad ſenium venio.

Et mihi ſic decere videtur, eum, qui philoſophus eſt futurus, aliquid ſemper diſcere, & iuuenem exſiſtentem & ſenem. *Talia in Lachete idem, & alibi: nos in Manud. I. Diſſert. I.*

6. ILLVD QVIDEM FARCTVM EST] *Plenum, ſtipatum.*

7. PITHAVLES BONVS.] *Ita Græcis, qui doliolo ſiue cado canit. Nam & id genus inflatur modulatè, ſicut Vtris. Qui autem iſtum,* Aſcaulæ *Græcis, nobis* Vtricularij *dicti.*

at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent:& hi pleriſque videntur nihil A boni negotij habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia : & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: imò ideò magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vir ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? [8] quantum tentaueris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltrò, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem operâ aut paruo labore [9] cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parum exſecutum priore epiſtolâ iudicas, magiſque hanc rem tibi laudaram quàm probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic B vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, [10] deos ſequitur. [11] Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ, & vermes. habet vocem? ſed quantò clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luſcinij? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res, cùm bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt: ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio: hæc erit vnum eius bonum, ſed C penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumque eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, [12] imagines multas, [13] frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecuniâ, clientum turbâ, nobilitate, & auorum proauorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo eſt vnum bonum hominis: quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum copiâ damnatur ac reiicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui [14] argenteum aut aureum roſtrum eſt,

8. QVANTVM TENTAVERIS.] *Nam conatui effectus hic reſpondet, vt Stoicis viſum: & velis eſſe bonus, eris.*

9. COGNOSCITVR.] *Diſcitur.*

10. DEOS SEQVITVR.] *Benè, atque etiam bellè, quia præiuit de antecesſione, & nunc de ſequelâ. At Claudius Puteanus, inter Galliæ decora, volebat,* Dis æquatur: *pro ſolitâ inſolentiâ Stoicorum.*

11. RATIO ERGO PERFECTA.] *Per doctrinam: & facta Naturam ſequi. At quæ hic de Animalibus, & ſingulis ſuas dotes aut tela eſſe; Phocyllides eadem,*

Ο῞πλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν ἠεροφοιτῶν
Ο῎ρνισι μὲν, πολλὴν ταχυτῆτ' ἀλκήν τε λέουσι,
Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσσιν, κέντρα μελίσσαις, D
Ε῎μφυτον ἄλκαρ ἔδωκε· λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισι.
Arma animantum cuique Deus dedit. alipotentes
Aëra vti penetrent; forteſceleresque leones
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungentes.
Sola homini Ratio telum eſt, munimen & vnum.

12. IMAGINES MVLTAS.] *Nobilitatem veterem.*

13. FREQVENS ATRIVM.] *Clientibus & ſalutatoribus plenum.*

14. ARGENTEVM AVT AVREVM.] *Per luxum. nam ex ære aut ferro ſolet, ad vſum.*

15 TVT-

A eſt, nec cuius [15] tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & [16] conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cuius vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ ſuæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, & vnicum hominis bonum. Nam cùm ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à virtute profecta contactaque ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideò vnum ipſa bonum eſt, quia nullum
B ſine illâ eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cùm videntur attollere, inflant, ac multâ vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam afferet, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nullâ re deterrebitur, ad turpia nullâ ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe vtique vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quàm honeſtum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonum virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. [17] Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtul-
C titiam non reuoluitur. Dixi, ſi fortè meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inuenitus eſt [18] qui flammis imponeret manum: [19] cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quòd ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata: quantò magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubitò, ſed æqualiter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpè contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum magno vtriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex quâ virtutes ſunt; & veritati,

D

15. TVTELA EBORE CÆLATA.] *Tutela dicitur, locus in prorâ vbi dij tutelares. ſiue ipſe Deus Deáve, ſuus cuique naui tutor. Silius*, Tutelæque Deum fluitant. *Feſtus, in Europâ. Alij eam à* Prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionem eſſe delatam. *Ita hac legenda vel ex Lactantio. qui de eadem re, lib. 1. cap.* XI. Rapuiſſe dicitur in aquilâ caramitum. poëticus color eſt: ſed aut per religionem (*ſcribe* legionem) rapuit, cuius inſigne Aquila eſt; aut nauis, in quâ eſt impoſitus, tutelam habuit in aquilâ figuratam: ſicut taurum figuratum, cum rapuit Europam. *Satis, pro Senecâ, de Tutelâ, quæ Græcis* παράσημον *& Latinis etiam* Inſigne, *quia dignoſcebatur eo, & naui ferè nomen dabat. Tacitus* VI. *Annal.* Nec quiſquam ariete ſacrificauerit, credito Phryxum vexiſſe: ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit.

16. CONSENTIENS VENTO.] *Pinciani eſt, & perplacet. Libri tamen*, non ſentiens ventum: *deterius.*

17. SAPIENTIA NON ERIPITVR.] *In libris hæc alia, & auctiora. Legas:* periculum effugit. Stultitia ad Sapientiam erepit, Sapientia in ſtultitiam non reuoluitur. *Sententia eſt, Stultos mutari poſſe, & paullatim (ideò* Erepere) *ac per gradus ad Sapientiam venire: non contrà. Nam Stoicorum ſapiens fixus in bono eſt.*

18. QVI FLAMMIS.] *Mucius Romanus.*

19. CVIVS RISVM.] *Seruus, qui in vindictam domini Aſdrubalem interfecerat.*

20. ETIAM-

virtuti, quæ ſine ratione non eſt. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. A Virum bonum concedas neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe. itaque quidquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege diuina, qua vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, vnum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parêre diis, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud eſt bonum quàm honeſtum, ſequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam inſtruentium: quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quàm deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis vſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adijce nunc, quòd ſi modò ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in vniuerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vi- B tam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet vllum aliud bonum, quàm honeſtum. Hæc quamuis latiùs exſecutus eſſem priore epiſtolâ, conſtrinxi, & breuiter percurri. Nunquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleues, & teipſum interroges: ſi res exegerit, vt pro patriâ moriaris, & ſalutem omnium ciuium tuâ redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantùm patienter, ſed etiam libenter? Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit? Pro Rep. morieris, [20] etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cùm ſcieris tibi eſſe faciendum. [21] interdum ex re pulcherrimâ magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iuſtus cùm mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſummâ voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, C quod tractatio operis maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere rectè pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum eſt, quod non tantùm perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſolicitè poſſidentur, etiam ſi fauente fortunâ in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & eliduntur. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem [22] in ſcænâ fabulæ aſſignant. cùm præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? [23] Cum baſi illum ſuâ metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quòd neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adijcimus D illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cùm voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo

20. ETIAMSI STATIM.] *Ita lego, ſpretâ negatione. ſignificat enim, etiam ſine alio fructu vel diutina cogitationis, id facturum aliquem eſſe.*

21. INTERDVM EX RE.] *Pinciano aſſentior*, Interim.

22. IN SCÆNA FABVLÆ.] *Sæpè hæc vita cum Mimo comparatur, & iuſtè. Breuiter olim Socrates* Τὸν τῶν ἀπαιδεύτων βίον, καθάπερ [illegible], πολλὰ [illegible]) Vitæ indoctorum, tanquam hiſtrioni, multa ſaltus & indumenta circumpoſita ſunt. *Adde epiſt.* LXXX.

23. CVM BASI ILLVM SVA.] *Cum cothurno, quo incedit cum opibus, quibus inſiſtit.*

A ſuo magnus. [24] ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſuâ nihil intereſſe, vtrùm anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuriâ, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

——— Non vlla laborum,
O virgo, noua mî facies inopináve ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias, ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cùm aſſueuêre, patiuntur. Ideò ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens B ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII.

E T hæc inter bonas, vtileſque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: alijs accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum, vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationeſque huius temnendæ.

[1] SVBITÒ hodie nobis [2] Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum. [3] tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. [4] omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magnâ turbâ nauium, intelligit. Solis enim licet [5] ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquè adiuuat curſum, quàm ſumma pars veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, C maiorque eſt quàm expedit, antenna ſubmittitur. minùs habet virium flatus ex humili. [6] Cùm intrauêre Capreas & [7] promontorium, ex quo

Alta proceelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritiâ meâ ſenſi voluptatem, quòd epiſto-

24. SI ERECTIS OCVLIS.] *Imò rectum,* rectis.

EPIST. LXXVII. 1. SVBITÒ HODIE.] *Nihil cauſſa eſt, cur acuti hîc ſimus, & S.V.B. legamus, interpretemurq́; ex formulâ,* Si vales, benè. *Abnuunt libri, & mos eius æui.*

2. ALEXANDRINÆ NAVES.] *Frumentariæ. claßis enim illa inſtituta ab Auguſto, vt ſatis docui* D *1. Electar. cap. de Frumentatione.*

3. TABELLARIAS VOCANT.] *Quia velut nuncij erant aduentantis claßis.*

4. OMNIS IN PILIS] *In ſaxeis molibus, quas Auguſtus, portui formanda, ibi iecit. Ego ad Taciti Annal.* XIV.

5. SVPPARVM INTENDERE.] *Velum ſummo malo appenſum ſic vocabant: ideſt minuſculum velum, & quod in venti fauentiâ nautæ ſolent extendere. Lucanus optimè:*

——— ſummaque tendens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Statius:

——— ſummis annectite ſuppara velis.

Manilius:

——— non inuehet vndis
Suppara, nec pelagus Xerxes ferietque, regetque:

etſi communiter ille, pro velis.

6. CVM INTRAVERE CAPREAS.] *Quæ inſula, Tiberio adamata & inſeſſa, interiacet: & mare medium inter Mineruæ promontorium habet.*

7. PROMONTORIVM, EX QVO.] *Templum ibi Mineruæ, & periculum in flectendo, vt ſolet. Ideò ibi Deæ libabant. Statius:*

Prima ſalutauit Capreas, & margine dextro
Sparſit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ:

de ipſis illis Alexandrinis nauibus, aut nauta. Eſt iuxta Surrentum, & à promontorio Miſeni, quod ſinu medio opponitur, diſtinctum. Liuius de ea, libro XL. Inter Duumuiros ita diuiſa tuenda maritima ora, vt promontorium iis Mineruæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem, vſque ad Maſſiliam: alter læuam, ad Barium vſque tueretur.

8. RERVM

epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet [8] rerum mearum ſta- A
tus, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſe-
nex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc verò multò magis. quia quantulumcumque ha-
berem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ: præſertim cùm eam viam ſi-
mus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in mediâ parte, aut
citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque deſines,
ſi benè deſinis, tota eſt. Sæpè autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis
cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos renent. Tullius Marcellinus, quem optimè
noueras, adoleſcens quietus & citò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo
& moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures ami-
cos. vnuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia
adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur.
Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum, quibus laudari dignus eſt,
laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœpit: B
*Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magnâ deliberes. Non eſt res magna, viuere. omnes
ſerui tui viuunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita quam-
diu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantùm
prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* Non opus erat ſuaſore illi, ſed
adiutore. [9] ſerui parère nolebant. Primùm detraxit illis metum, & indicauit tunc [10] fa-
miliam periculum adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alio-
quin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quàm prohibere. Deinde ipſum Mar-
cellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœnâ peractâ [11] reliquiæ
circumſtantibus diuiduntur: ſic peractâ vitâ aliquid porrigi his, qui totius vitæ mini-
ſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, [12] etiam cùm de ſuo fieret. Minu-
tas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos vltrò conſolatus eſt. Non fuit illi
opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo [13] poni tabernaculum
iuſſit. [14] Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calidâ ſubinde ſuffuſâ, paulla- C
tim defecit: vt aiebat, non ſine quadam voluptate. quam afferre ſolet lenis diſſolutio,
non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam
tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamuis enim
mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſimè exceſſit, & vitâ elapſus eſt. Sed ne inutilis
quidem hæc fabella fuerit. Sæpè enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpè debemus
mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, vt neſciat ſibi
quandoque moriendum: tamen cùm propè acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nón-
ne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quòd [15] ante annos mille non vixe-
rat? æquè ſtultus eſt, qui flet, quòd poſt annos mille non viuet. Hæc paria ſunt: non
eris, nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es: quod vt
extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:

fata

8. RERVM MEARVM STATVS.] *Nam pecuniam, fortaſſe & agros, in varÿs prouincÿs habebat: atque etiam actores.*

9. SERVI PARERE NOLEBANT.] *Vt dominum manu adiuuarent, & eaſdem opprimerent.*

10. FAMILIAM PERICVLVM ADIRE.] *Ex more veteri, & SC. Silaniana, quo tenebantur ſerui & liberti, qui ſub eodem tecto fuiſſent, domino interfecto. Nos ad Annal. Taciti XIV. de Pedanio Secundo ſic occiſo.*

11. RELIQVIÆ CIRCVMSTANTIBVS.] *Serui ad pedes, aut lectum, ſolent reliquias diuidere: ex Suetonÿ Galbâ, cap. XXII. Martiali, Athenæo, alÿs.*

12. ETIAM CVM DE SVO.] *Quaſi nunc non de* D
ſuo, haud vltrà fruiturus, & hæc relinquens.

13. PONI TABERNACVLVM.] *An non lecticam dormitoriam? atqui ea in ipſo cubiculo de more erat. Potiùs ergo, tentorium aliquod inſtar balneoli, quo Solium & ipſe tegerentur.*

14 SOLIVM.] *Balnearium vas ſiue cupa, ad lauandum.*

15. ANTE ANNOS MILLE.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoreus, magnus ſublimiſq; vir, vt indicant fragmenta:* At ille non amplius erit. Nempe nec ante decem millia annorum fuit, nec Troicis temporibus, ſed nec proauorum tuorum.

16. Hoc

A rata & fixa ſunt, atque magnâ & æternâ neceſſitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt. Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta, & nullâ mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium [16] hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. [17] Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non ſeruiam*, ſuâ illâ Doricâ linguâ, & verbis fidem impoſuit. Vt primùm iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcœnum iubebatur: [18] illiſum parieti caput rupit. Tam propè libertas eſt: & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quàm per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturB betis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, vt dicas, *Non ſeruio?* Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: [19] nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipsâ ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant [20] ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optimè noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit. Atqui hæc ſunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardiùs cœnes? [21] ſolem quoque, ſi poſſes, exſtingueres. Quid enim vnquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, [22] in quo nihil reliquiſti. Mortem times: at quomodo illam [23] mediâ oblectatione contemnis? Viuere vis: ſcis enim. Mori times: quid porrò iſta vita, non mors eſt? [24] Cæſar, cùm illum tranſeuntem per Latinam viam, vnus [25] ex cuſtoC diarum agmine, demiſſâ vſque in pectus vetere barbâ, rogaret mortem: [26] *Nunc enim*, inquit, *viuis?* Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus [27] ſuccurſura mors eſt: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeſtè facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtriâ fungor. Quid? tu neſcis vnum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis. nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & [28] Statiliæ breuis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonagintanouem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longâ. quis illam ferre

16. HOC IPSO MOMENTO.] *Pulchra contemplatio, & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa millia omnibus momentis naſci, mori, certum eſt: & quoſdam eodem genere leti.*

17. LACON ILLE.] *Plutarchus in Apophth.* D *Laconicis.*

18. ILLISVM PARIETI CAPVT.] *Patuit alius eſſe ab illo Plutarchi: etſi reliqua conueniunt. ſed hîc diſſonant, quòd Plutarchus ſcribit*, præcipitem ſe ab alto dediſſe, & ſic obiiſſe.

19. NVLLA TIBI NOVA EST.] *In ipſo hoc argumento Lucretius:*

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. SACCVS ES.] *Plures libri*, ſaccus eſt: *vt ad veſicam ipſam referas: placeatq́. Alioqui & alluſum videri poteſt ad vini caſtrationem, quæ ſacco fiebat.*

21. SOLEM QVOQVE.] *Vt citiùs canes, aut diutiùs dormias ſtertasq́.*

22. IN QVO NIHIL RELIQVISTI.] *Coëmiſti, quidquid ibi lautum aut rarum.*

23. MEDIA OBLECTATIONE.] *Vel in Venere, qua acceleras; vel in gulâ, qua concilias. Tunc nec cogitas.*

24. CÆSAR.] *C. Cæſar Caligula.*

25 EX CVSTODIARVM AGMINE.] *Ex ipſis qui cuſtodiebantur. trahebantur à Prætorianis militibus concatenati.*

26. NVNC ENIM, INQVIT. VIVIS?] *Argutum eſt, & ſimile illi Similis dicto ſine ſcripto*, Tot annos egit, ſeptem dumtaxat vixit: *quaſi vita in miſeriis, nec vita ſit.*

27. SVCCVRSVRA MORS EST.] *Liberatura à vitiis, à moleſtiis.*

28. STATILIÆ BREVIS EST.] *Quæ* ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouem annos vixit. *Plinius* VII. *cap.* XLVIII.

ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? [29] Quomodo fabula, ſic vita: non A
quàm diu, ſed quàm benè acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quo-
cumque voles, deſine: tantùm bonam clauſulam impone.

EPIST. LXXVIII.

De *morbis ſuis, etiam in iuuentute: & quid ſit ijs leuandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.*

VEXARI te diſtillationibus crebtis ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in
conſuetudinem adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum
hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias
ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, B
[1] vt ipſe diſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ
vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego
mori poſſem, ſed quàm ille fortiter [2] deſiderare non poſſet. Itaque imperaui mihi vt
viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio,
dicam: ſi priùs hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In
remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt.
Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quòd ſurrexi, quòd con-
ualui: illi vitam debeo, & [3] nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam
valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil æ-
què, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: ni-
hil æquè exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cùm illos ſu-
perſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos:
non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem ad-
iuuandi me, & patiendi omne tormentum. [4] alioqui miſerrimum eſt, cùm animum C
moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi
quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit
iners valetudo: vt legas clariùs, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas:
vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando
virium cauſsâ aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud
præcipio, quod non tantùm huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mor-
tem. Nihil triſte eſt, cùm huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia
ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt.
hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum [5] mortem diſ-
tulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia
viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cùm conualueris, non mortem, ſed valetudinem
effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus D
habet

29. QVOMODO FABVLA.] *Epictetus:* Memento actorem te eſſe fabulæ, qualem doctor eſſe voluit: ſi breuem, breuis; ſi longam, longæ. *Varro:* Non eos optime vixiſſe, qui diutiſſime, ſed qui modeſtiſſime vixerint.

EPIST. LXXVIII. 1. VT IPSE DISTILLAREM.] *Liqueſcerem, & conſumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam ſub Caio laborauit. qui infenſus ei ob eloquentiam, occidere deſtinarat: ſed muliercula operâ ſeruatus eſt, quæ affirmaret tabe eum laborare, nec diu poſſe viuere. ferrum ſuperuacuum. Dio LXIX.*

2. DESIDERARE NON POSSET.] *Significat, patrem ſuum philoſophiæ alienum (quod alibi teſtatur) parum fortem ad tales caſus fuiſſe. Igitur negatio hic conuenit, & libri aſſerunt: Muretus tamen,* deſiderare me poſſet.

3. NIHIL ILLI MINVS DEBEO.] *Quaſi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim ſpectat, reliqua animum.*

4. ALIOQVI MISERRIMVM EST.] *Miſerum eſt, cùm nolis mori, non omnia facere vt viuas.*

5. MORTEM DISTVLIT MORBVS.] *In ipſo Senecâ, iam dictum.*

6. PRI-

A habet morbus: ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio in-
uenit finem. Nemo poteſt valdè dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpo-
ſuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in ma-
cerrimis corporis partibus: nerui, articuliq́ue, & quidquid aliud exile eſt, acerrimè ſæ-
uit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum
doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius, vim
ſuam quâ viget, admouetq́ue nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cùm deſiit habere
quò confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra &
chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumq́ue interquieſcit, cùm illa quæ torque-
bat hebetauit: omnium iſtorum [6] prima verminatio vexat, impetus morâ extingui-
tur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum
acutiſſimus eſt, quòd inter anguſta corporis naſcitur: non minùs mehercule, quàm ca-
pitis ipſius. Sed quò incitatior eſt, eò citiùs in alienationem ſtuporemq́ue conuertitur.
B Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſen-
ſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis malè habet: non aſſueuerunt
animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus ac prudens ani-
mum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuinâ parte verſatur: cum hac que-
rulâ ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptati-
bus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc primâ abſtinentiâ grauia ſunt: deinde cupiditas
relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtoma-
chus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem
acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adijce, quòd nullus non intermittitur dolor,
aut certè remittitur. Adijce, quòd licet & cauere venturum, & obſiſtere imminenti re-
mediis. Nullus enim non ſigna præmittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis
eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremùm minatur. Noli mala tua facere
tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Con-
trà, ſi exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil eſt, aut certè exiguum eſt, duremus, iam deſinet:*
C leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantùm
ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſ-
que, quàm credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa ver-
ba: *Nulli vnquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me ſurrecturum puta-
uit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impoſiti non ſic diſ-
trahuntur.* Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare,
& miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quòd nemo non multum malis ſuis adiicit, & ſibi
ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. naturale eſt, mali
ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommo-
di memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultati-
bus dicat:

—— *Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum
intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud
D quod premit, quod impendet, quod vrget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur, & grauiùs
incumbet: ſi contrà ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum
ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupidi-
tate: nec tantùm quia pugnant, iſta patiuntur, [7] ſed vt pugnent. exercitatio ipſa tormen-
tum eſt. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma eſt,
[8] nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens: ſed virtus, & firmitas
animi, & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt.

Dolorem

6. PRIMA VERMINATIO.] *Morſicatio prima, & velut pruritus doloris. Vtitur eâ voce ſæpius: vide De Vitâ beatâ cap. XVII.*

7. SED VT PVGNENT.] *Vt pugnæ idonei ſint & exercitio præparentur. In ipſo autem exercitio hæc mala.*

8. NEC TVBICEN.] *Qui præcinebat, vt vox deinde Præconis ſuccederet, & victorem renunciaret.*

Dolorem grauem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum A
perniciosior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtar ce-
denti & auerſo. Sed graue eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrùm
vis, longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus eſt, habet intercapedi-
nem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt vt exſurgat, & deſinat.
Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid au-
tem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad
alias cogitationes auertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſtè, quid
fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maximè miratus es,
ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices ex-
ſecandas præberet, legere librum perſeuerauit. Ille, qui non deſiit ridere, cùm ob ipſum
irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione,
qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim continuæ tuſſis
egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in di- B
uerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneri-
bus ipſis intumeſcentibus, [9] quod illa renouaret, & altiùs vrgeret impreſſum. inter hæc
tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogauit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt.
riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc [10] dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere
ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animũ.
Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in vſu
ſolet, ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te
credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certè ſuſtineri. Eſt, mi-
hi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantùm arma & acies dant argumenta ala-
cris animi, indomitique terroribus: [11] & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod
agas. benè luctare cum morbo: ſi nihil te coëgerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis
exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe
te lauda. Præterea, duo ſunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamen
tollit, imò, ſi verum æſtimes, incitat. magis iuuat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti C
cibus. Quidquid ex abſtinentiâ contingit, auidiùs excipitur. Illas verò animi voluptates,
quæ maiores certioreſque ſunt, nemo medicus ægro negat: has quiſquis ſequitur, & be-
nè intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia
non [12] vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho mi-
ſcuit, renouat [13] fractâ inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipsâ menſâ ape-
riuntur: quia non circa cœnationem eius tumultus coquorum eſt, [14] ipſos cum obſo-
niis focos transferentium. hoc enim [15] iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepe-
ſcat cibus, ne quid [16] palato iam calloſo parum ferueat, cœnam culina proſequitur.
O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu [17] aper,
vt vilis

9 QVOD ILLA RENOVARET.] *Quid intellegit? ferrum plagis immiſſum, ſanandi, non explorandi, cauſâ? videtur.*

10. DOLOREM DERIDERE?] *Mihi negotio inſerendo videatur,* dolorem non deridere? *Sed & ante vellem,* vis tuum poſt hoc: *minorem ſcilicet, nec cum tali comparandum.*

11. ET IN VESTIMENTIS.] *Dormitoriis, vel quibus in lecto tegeris. Suprà, epiſt.* LXVII.

12. VINO NIVEM DILVIT.] *Dicas magis, vinum diluit niue. Sed ſic iterùm loquitur* II. *De Irâ, cap.* XXV. *neque niuatas potiones ſolùm, ſed* niuem *ipſam* roliſſe, *noſter ſcribit, epiſt.* XCV.

13. FRACTA INSVPER GLACIE.] *Seneca* IV. *Quæſt. Nat. cap. vlt.* Inde eſt, quòd nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt.

14. IPSOS CVM OBSONIIS FOCOS.] *Epiſt.* XCV. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxâ in ipſis viſceribus exſtingui? *Et* IV. *Quæſt. cap. vlt.* Ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pænè fumantes. D

15. IAM LVXVRIA COMMENTA EST.] *Non quia foculos ſiue ἰχάρας, qui cum prunis transferrentur, iam anteà habuerint Græci Romaniq́; : ſed non ad boletos, & talem iſtum luxuriæ vſum.*

16. PALATO IAM CALLOSO.] *Quarto Quæſtion.* Emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus.

17. APER, VT VILIS CARO.] *De luxu in apris, quos totos opponebant, & dentique ſatis habebant oſtendere, ſcripſi ad ſortem* IV. *Poliorcet. Dialogiſmo* I.

18. PECTO-

A vt vilis caro, à menſâ relegatus, nec in repoſitorio eius [18] pectora auium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cœnabis tanquam æger: imò aliquando tanquam ſanus. Sed omnia iſta facilè perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſque animo quàm corpore morbidis: tantùm mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, diuinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſimæ fructus eſt. cognita eſt illi ex magnâ parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod
B tempus, quod nos iterum iungat ac miſceat. quantum libet ſit illud, longum faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, [19] *vnus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas.* Interim tene hoc mordicus. aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tanquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

EPIST. LXXIX.

DE Charybdi aliquid, Scyllâ, & Ætnâ. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EXSPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipsâ Charybdi certiora. Nam Scyllam [1] ſaxum eſſe,
C [2] & quidem non terribile nauigantibus, optimè ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſeruaueris (dignum eſt autem, vt obſerues) fac nos certiores, vtrùm [3] vno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & [4] circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam

18. PECTORA AVIVM.] *Epiſt.* XLVII. *de carptore:* Alius pretioſas aues ſcindit: pectus & clunes in fruſta excutit.

19. VNVS DIES HOMINVM ERVDITORVM.] *Eruditorum, id eſt Sapientum, Stoicâ linguâ. De ſenſu autem, ſimilis in Philone Iudæo, libro, Quis diui-*
D *nor. aper. heres:* Ὑπισχνεῖται δὲ τῷ τοιούτῳ ἄξοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ διότι πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. Τὸ γὰρ εὐήμερον πολυετίας κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς σκότους αἰωνίου. Μίαν γὰρ ἡμέραν, ὑγιῶς εἶπε προφήτης ἀνήρ, βούλεσθαι βιῶναι μετὰ ἀρετῆς, ἢ μύρια ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου· σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autem talem agenti pacem, bonam ſenectutem: id eſt, non longæuitatem, ſed vitam cum prudentiâ coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto breuis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit ſalubriter vir propheta, malle ſe viuere cum virtute, quàm multa millia annorum in vmbrâ mortis: vmbram mortis, malam indicans vitam. *Hæc Philo ex Moyſe & Dauide: iterumq; ipſe Dauid:* Melior eſt dies vna in atriis tuis, ſuper millia.

EPIST. LXXIX. 1. SAXVM ESSE.] *Apud Seruium* III. *Aen.* Salluſtius Scyllam ſaxum eſſe dicit, ſimile formæ celebratæ procul viſentibus.

2. ET QVIDEM NON TERRIBILE.] *Ego hoc rectum cenſeo, nec accedo, qui,* modò terribile, *ſupponunt: quaſi etiamnunc pro veteri formâ eſſet. Non, inquam, accedo: nec eſt res tanto, aut fuit.*

3. VNO TANTVM VENTO.] *Quo illo? Auſtro. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII. *& ſuprà, epiſt.* XIV.

4. CIRCA TAVROMENITANVM.] *Satis diſſitum, ſed ventus nempe & fluctus ea ducunt. Seruius idem:* Nam ſorbet vniuerſa, quæ prehendit: & ſecundum Salluſtium, ea circa Tauromenitanum litus egerit. *Strabo, lib.* VI. Demonſtratur ante Meſſanam profunditas quædam vaſta (Charybdis) in quam æſtus freti abducunt nauigia contorta, & abſorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Tauromenitanum.

quam conſumi, & ſenſim ſubſidere,ex hoc colligunt, quòd [5] aliquantò longiùs nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minùs vehemens [6] ac largus efferrur: ob eamdem cauſſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliquâ infernâ valle conceptus exæſtuat, [7] & alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lyciâ regio notiſſima eſt, [8] Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſsâ ac languidâ refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeò tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quòd iſtam curam imputes mihi: [9] morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſollennem omnibus Poëtis locum attingas. quem quò minùs Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quòd iam Virgilius impleuerat: [10] ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus B
præterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrùm ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inuenturis inuenta non obſtant. Prætereà, condicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus inicit, tanquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi [11] ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te eſt, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, ſi vincendi periculum ſit. tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum peruenetis, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuæ adijcit? numquid luna vltrà quàm ſolet procedit? maria non creſcunt: mundus eumdem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuêre, non poſſunt. C
Quicumque fuerint ſapientes, [12] pares erunt & æquales. habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferiùs adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltrà, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt, imò ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem? quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cùm emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus D

5. ALIQVANTO LONGIVS.] *Aelianus Var. Hiſt. lib. VIII. cap. XI.* Τὴν γ᾽ οὖν Αἴτνην φασὶν οἱ πλέοντες ἐξ ἐλάσσονος ὁρᾶν, ἢ πρὸ τοῦ ἑωρᾶτο: Ætnam aiunt nauigantes è longinquo minùs aſpici, quàm anteà ſolebat.

6. AC LARGVS EFFERTVR.] *Noſtri omnes ſic libri, & Gruterians: tamen Modius è ſuis*, ac largus efferuit.

7. ET ALIBI PASCITVR.] *Scripti*, & aliis: *rectè. non ipſius montis viſceribus, ſed interiora ſua pabula habet.*

8. EPHESTION INCOLÆ.] *Scribe, Hephaſtion*, Ἡφαίστιον, *quaſi* Vulcanium, *à re ipſâ dictum. Plinius lib. V. cap* XXVII. In Lyciâ mons Chimæra, noctibus flagrans: Hephæſtium ciuitas, & ipſa ſæpe flagrantibus iugis.

9. MORBO ENIM TVO.] *Morbo animi. ſic enim affectum, & titillationem illam poeticam appellat.*

10. NE SEVERVM QVIDEM CORNELIVM.] *Cui hodie opuſculum de Aetnâ adſeritur, quod exſtat.*

11. SALIVAM MOVET.] *Quod fit in ſubito appetitu cibi, aut obſonij. lingua & os humeſcunt, & ſumere allubeſcunt.*

12 PARES ERVNT ET ÆQVALES.] *Nos in Manuduct. III. Diſſert. III.*

13. Lo-

A tus cælo ſuo fuerit, cùm receperit [13] locum, quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodiâ exſoluatur, cùm vitia diſiecerit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet; aliquando in auerſo eſt, maiorque quò ſerior, vbi inuidia receſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit: nec intellexit, niſi cùm perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dum violatur, effulſit. Numquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum vexat: quàm multorum profectus in notitiam euaſere, poſt ipſos? quàm multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantùm eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum
B turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtolâ, cùm amicitiam ſuam & Metrodori, gratâ commemoratione eecinisset, hoc nouiſſimè adiecit, *Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quòd ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolùm habuiſſet, ſed penè inauditos.* Numquid ergo non, poſteà quàm eſſe deſierat, inuentus eſt? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtolâ confitetur, *Se & Epicurum non ſatis emicuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum, magnum* [14] *paratumque nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.* Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſuperuenient: ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor indixerit, venient qui ſine offenſâ, ſine gratiâ iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex famâ, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam:
C ſi modò illam bonâ ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, [15] ſiue ex denuntiato videbatur, ſiue imparatus ac ſubitò. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX.

VVLGVS *ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iuiſſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod fit ſpretis calcatiſque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe.*

D HODIERNO die non tantùm meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos [1] ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem

13. LOCVM, QVEM OCCVPAVIT.] *Nempe illum in cælo locum, vbi cum prima orbe fuit. Ex ea ſcintilla in terras deſilijt, animus noſter factus, eò rediturus.*

14. PARATVMQVE NOMEN.] *Fortaſſe*, pacatumque: *extra calumnias & detractiones.*

15. SIVE EX DENVNTIATO.] *Qui mos hodieq; inter Magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

EPIST. LXXX. 1. AD SPHÆROMACHIAM.] *Libri, vt ſolet in Græcis, variant. Quidam*, ad ſpheram mathemam: *alij*, ad ſpero in athema: *meus*, aſperam in ethnam. *Sphæromachia quidem nota eſt, pilaris luſus & certamen. Nominat Papinius in Siluis:* Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Ipſa enim Pila*, Sphæra *dicitur. atque ita Sidanius lib.* V. *epiſt.* XVII. Sphæræ primus ego ſignifer fui: *& luſores*, Sphæriſtas *appellat. Seneca adfirmare etiam lectionem hanc videtur ſtatim, dum ait* Spectaculum non fidele, & luſorium. *Lubricum enim, anceps: & luſus magis, quàm certamen. Tamen Pincianus ille, iudicij bonus,*

 ambigit,

tationem meam impedit : quæ hac ipſâ fiduciâ procedit audaciùs. [2] Non crepuit ſubinde oſtium, [3] non alleuabatur velum: [4] licebit vni vadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum : ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei [5] contentionem transfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maximè reuoluo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, quâ & pugnos pariter & calces [6] non vnius hominis ferat, quâ [7] ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quantò faciliùs animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex ſe crescit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multâ potione opus eſt, [8] multo oleo, longâ denique operâ: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſâ. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem melius poreſ velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? [9] Peculium ſuum, quod comparauerunt ventre fraudato, [10] pro capite numerant: [11] tu non concupiſces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illâ natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque [12] in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te primùm metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quàm nihil in illâ mali ſit, compara inter ſe pau-

A B C

ambigit, & Sphyromachiam *legi mallet;* calcium & talorum pugnam. *Nam & eò alludens mox Seneca:* patientiam, quâ pugnos pariter & calces non vnius hominis feras. *Ego memini puer Athi Hatnoniæ certamen hoc ſollenne videre, quo mariti & iuuenes, proiectâ in medium pilâ, pugnis calcibuſq. de eâ propellendâ certabant, & ad ſalem locum (qui meta erat) prouehendâ. Simile apud veteres? neſcio. Equidem ſimplicem hîc Sphæromachiam fuiſſe, vix perſuadear. Cur enim ad cottidianum tale ſpectaculum, & in balneis vſurpatum, tota ciuitas concurreret? niſi ſi eximij aliqui ſphæriſtæ. Cur item in* Stadio *præberetur? nam de eo ſequitur: atque is athletarum magis locus, & quæ ſubiungit, ad illos ducunt.* Ἐπέχω *igitur.*

2. NON CREPVIT SVBINDE OSTIVM.] *An in aperiendo, cùm cardo vertitur? an etiam tunc moris oſtium digito vel manu percuti, ne inopinanti ſuperuenires?*

3. NON ALLEVABATVR VELVM.] *Foribus cubiculi prætenſum: de quo ego pluſcula, ad Annalem Taciti* XIII. *Alleuabatur autem ab admiſſionalibus miniſtris: quos Aimoinus lib.* II. *De Geſt. Franc. cap.* V. tenentes cortinam, *ob hoc more, appellat.*

4. LICEBIT VNI VADERE.] *Quidam*, vno euadere: *pleríque autem omnes*, vno, *vel* imo. *Probo vulgatum, vel*, vnum. *Sententia. licebit mihi ſoli incedere, per cogitationes & ſtudia mea ire: quod expedit illi, qui ſectam non ſequitur.*

5. CONTENTIONEM TRANSFERT.] *Vt contendam & conferam hoc certamen cum ſtudio meliore. An placet cum quibuſdam libris*, contemplationem? *certè mihi.*

6. NON VNIVS HOMINIS.] *Nam etſi paria ferè Athletarum pugnabant, tamen aliquando mixti aut per cateruas: & vt id non fuerit, ordine alij poſt alios ſupponebantur. Ita vnus victor plures ſuſtinebat.*

7. SOLEM ARDENTISSIMVM.] *Cicero:* Pugiles inexercitati, etiamſi pugnos & plagas ferre poſſint, Solem tamen ſæpe ferre non poſſunt.

8. MVLTO OLEO.] *Hæc item ad athletas, quorum crebra vnctio*, multi cibi, *& ſagina.*

9. PECVLIVM SVVM.] *Redimere ſe ære ſuo ſerui ſolent. Vide, ſi lubet, me ad Taciti* XIV. *Annalem.*

10. PRO CAPITE.] *Id eſt, pro libertate. Nam ſerui caput non habent.* D

11. TV NON CONCVPISCES.] *Pario iſtis Epictetus Diſſert.* IV. *cap.* I. Propter iſtâ, quæ putatur libertas, alij ſe ſuſpendunt, alij ſe præcipitant: eſt etiam cùm totæ vrbes perierunt: & tu ob veram, ob inſidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? *Vera autem hæc libertas, quam intellegunt, eſt finis Philoſophiæ, ait Simplicius:* illa nimirum, in quâ à parente & auctore Deo producti ſumus, vt neque formidemus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei ſeruiamus. *Et huc ſpectat illud Paradoxum decretum*, Solum ſapientem liberum eſſe.

12. IN TABELLAS VANVM CONIICITVR.] *Manumiſſionis tabellas: quæ fidei cauſâ dabantur.*

13. SOLI-

A ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpiùs pauper, & fideliùs ridet : nulla [13] ſolicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia : & quidem grauior, quia interdum non licet palàm eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpiùs hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficaciùs exprimitur hic [14] humanæ vitæ mimus, [15] qui nobis partes has, [16] quas malè agamus, aſſignat. [17] Ille qui in ſcænâ elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

[18] En impero Argis. [19] regna mihi liquit Pelops,
Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos :

ſeruus eſt, [20] quinque modios accipit, [21] & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiduciâ virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextrâ occides :

B [22] diurnum accipit, [23] in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. [24] Equum empturus, ſolui iubes

13. SOLICITVDO IN ALTO EST.] *In imo & profundo pectore.*

14. HVMANÆ VITÆ MIMVS.] *Auguſti morituri quæſitum*, Ecquid hunc mimum vitæ ſatis commode egiſſe videretur? *Encheridium Epicteti, cap.* XXIII. *Vide, & in illud Simplicium. In Anthologio :*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον. Ἢ μάθε παίζειν,
Τὴν σπουδὴν μεταθεὶς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας:

Scæna eſt hæc vita,& mimus. Vel ludere diſce
Seria poſtponens, vel cruciare miſer.

C 15. QVI NOBIS PARTES HAS.] *Teles Pythagoricus:* Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ, τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη. Καὶ γὰρ αὕτη, φησὶν ὁ Βίων, ὥσπερ ποιήτρια, ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον, καὶ ὅτε μὲν βασιλέως, ὅτε δὲ ἀλήτου: Oportet, ſicut bonum hiſtrionem, quamcumque perſonam poëta impoſuerit, eam decorè exſequi & ſuſtinere: ſic & bonum virum, quamcumque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poëtria, aliquando primi, aliquando vltimi actoris perſonam imponit, eſt etiam cùm regis, & aliàs mendici. *Laertius etiam, in Zenone :* Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν. ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως: Eſſe bono hiſtrioni ſimilem Sapientem. D qui ſiue Therſitæ, ſiue Agamemnonis perſonam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur.

16. QVAS MALE AGAMVS.] *Noſtrâ culpâ, & inſcitiâ: non illo ſic imponente. Vellet enim benè agi, & facit Sapiens.*

17. ILLE QVI IN SCÆNA.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres. & quæ ſequuntur, ſunt ex Atreo.*

18. EN IMPERO ARGIS.] *Mei libri*, Impero Argis, *ſine illâ particulâ. Et grandius mihi eſſet*, Imperito Argis: *ſiue antique*, Imperirod.

19. REGNA MIHI LIQVIT.] *In Fabio legitur*, ſceptra mihi.

20. QVINQVE MODIOS ACCIPIT.] *Dimenſum & cibarium ſeruile in menſes. Etſi tamen in Donato ſcribitur :* Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem. *Sed fieri poteſt, imo ſolet, vt honeſtiores pluſculum acciperent, ſicut iſti actores. Ego aliquid ſuper hoc re 1. Elector. cap. de Frumentat.*

21. ET QVINQVE DENARIOS.] *Septem denarios Lucianus videtur agnoſcere, ſuo æuo. Sed hæc talia mutant. De modo iſto lucaris (ſic apepllabant) ego ad 1. Annal. Taciti.*

22. DIVRNVM ACCIPIT.] *Denarium, & mercedulam.*

23. IN CÆNACVLO.] *Vbi tenuiores & inopes. Sic actor Plautinus, qui Iouem Amphitruonem refert, iocoſè :*

Ego ſum ille Amphitruo, cuius ſeruus Soſia,
In ſuperiore qui habito cænaculo.

Tamen ſcribitis fere, centuculo, *aut* centunculo, *meus*, cetulo. *Et de centunculo ſouè placeat : atque id ſtratum ſeruorum fuiſſe.*

24 EQVVM EMPTVRVS.] *Horatij illud obuium:*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos
Inſpiciunt.

Macrobius 1. *Saturn. cap.* XI. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frænum: ſic eſt, qui hominem ex veſte, aut conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimandum putat. *Apuleius, De Deo Socratis:* Neque enim in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſimæ ceruicis diuitias contemplamur: ſed iſtis omnibus exuuiis amolitis & amotis, equum ipſum nudum, & ſolum corpus eius & animum contuemur. *Socrates, apud Stob. Serm.* 1. Οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ' ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός· οὔτε ἀνὴρ σπουδαῖος, ὁ πολύτιμον οὐσίαν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν γενναῖος: Neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui naturâ ſit talis: ita nec vir honeſtus, qui multas & æſtimabiles opes habeat, ſed qui animo ſit præſtans.

25. FASCIAM

bes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem in- A
uolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, [25] faſciam ſolue. [26] multum mali ſub illâ latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, [27] aliis credis.

EPIST. LXXXI.

De homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui antè iuuit, pòſt nocuit? Subtiliter & diffusè hoc diſputat, & variè diſtinguit.

B

QVERERIS incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primùm, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potiùs, quàm non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpè quidquid perierat aſſiduâ infelicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manum, vt non ſæpè fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem [1] non fugat à foro decoctor. Citò inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te verò benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpè tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod [2] non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſteà nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit? Adijce ſi vis & illud: Multò plus poſteà nocuit, quàm antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudi- C
cis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuriâ ſupereſt. Plus nocuit? ſed priùs profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundiâ, aut inſtantis pertinaciâ, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtroſque calculos ſic ponit, vt [3] ſe ipſe circumſcribat: beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certè, inquit, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Verum erit iſtud, cùm alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriæ exſtinguitur. Nam D
cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm

25. FASCIAM SOLVE.] *Id eſt, diadema inſigne regni. Nam hoc, non aliud quàm Faſcia aut vitta capiti circumdata.*

26. MVLTVM MALI SVB ILLA.] *Regis cuiuſpiam dictum, ad mulierculam admirantem:* O mulier, hunc pannum humi iacentem non tollas, ſi ſcias quàntum mali ſub eo lateat.

27. ALIIS CREDIS.] *Adulatoribus, & blandis hoſtibus.*

EPIST. LXXXI. 1. NON FVGAT A FORO DECOCTOR.] *Alij,* Coactor, *referunt.* Coactor *quidem eſt, qui argentariorum aut fæneratorum reliqua, & ſummulas exigit, qui &* Collectarius *dicitur: ſed aptior* Decoctori *hic locus, an* Coctori? *nam meus & magis fidi libri,* totor.

2. NON SATIS, VT EXISTIMO.] *Attigit tamen lib.* III. *De Benef. cap.* XIII.

3. SE IPSE CIRCVMSCRIBAT.] *Decipiat ſe, & vltrò fallat in hoc calculo.*

A quàm venia debetur. Non pono vtique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quàm iniuriam. [4] Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turbâ, [5] vtique dum propè eſt ab accepto, reddere beneficium, [6] & penſare: ignorat autem [7] quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille, de quo loquebar modò, ſtultus, etiamſi bonæ voluntatis eſt, aut minùs quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abijcit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certè ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit.* Referre, eſt vltrò quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit.* Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium, aut ſoluit*: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia examiB nabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quàm beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cùm emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire.* Deinde idem admiratur, cùm dicimus, [8] *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt.* Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imò hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quòd dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tanquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque vtcumque ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potiùs, C quàm voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſsâ. Sæpè enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ, quod opportunè dati mille denarij. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpè quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrùm aliquis [9] quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem, quæ [10] ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimum: ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti.

D 4. NON OMNES DEBERE SCIVNT GRATI.] *Librorum hæc ſcriptura eſt, Romanam ſuppoſiticiam non moror. Lego tamen,* gratè.

5. VTIQVE DVM PROPE EST.] *Id eſt, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus veteriſtoris obliuiſcitur.*

6. ET PENSARE.] *Sententia eſt. poteſt par reddere, ſed non paria facere: quia in beneficio non acceptum ſolùm conſideratur, ſed animus, tempus, occaſio tua & mea.*

7. QVANTVM DEBEAT.] *Alij,* pro re debeat: *meus,* quantum præbeat.

8. SOLVS SAPIENS SCIT AMARE.] *Vide Manuduct. III. Diſſert. XVI.*

9. QVOD DEDERAT, SVMPSERIT.] *Mirè intricant libri: & hæc Muretiana, præter ipſos. Mitto alios, meus:* Quantum autem, exiſtimas, intereſt, vtrùm aliquid quod dederat, vel quod præſtarat, ſumpſerit, an beneficium. *Alludunt alij, & Eraſmi quidam codices,* vtrùm aliquis de ratâ quod præſtaret ſumpſerit. *Nos concinnamus:* exiſtimas, intereſt, vtrùm aliquis de arcâ, vel quod præſtò erat, ſumpſerit, an beneficium. *Veriſſimè, opinor. Quid cenſes, inquit, intereſſe, vtrùm aliquis domo & ab arcâ, paratam pecuniam ſumpſerit; an vt poſſet benefacere, beneficium acceperit? id eſt, ipſe mutuum ſumptum, alteri dederit? De ſententiâ, nec ambigo; vix de ſcripturâ.*

10. SATIS SCRVTATI SVMVS.] *Libris De Beneficijs.*

uaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, A proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſaluâ pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur[11] plus imputari ſibi. inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentiùs accipit, quàm reddit. Quantò hilarior eſt qui ſoluit, quàm qui mutuatur; tantò debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiens cùm maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt morâ: tantoque plus ſoluendum eſt, quantò tardiùs. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſurâ. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cùm conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quàm gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgò creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius B in ſe redit. Nemo non cùm alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quòd volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quòd bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quòd virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum. non vt alius mihi libentiùs præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum. non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum au- C tem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non alienâ cauſsâ, ſed noſtrâ. Minimum ex nequitiâ leuiſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illâ eſt, & ([12] vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa*[13] *maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſuâ continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contrà ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſiduâ eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum D

11. PLVS IMPVTARI SIBI.] *Plus ſibi deberi.*

12. VT ITA DICAM, SPISSISSIMVM.] *Suſpicatur Pincianus* peſſiſſimum: *& ita ſanè quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur*, vt ita dicam? *non quia vox inuſitata, ſed quia metaphora audacior videri poſſit.*

13. MAXIMAM PARTEM VENENI SVI.] *Pulcherrime Ita Hierax Pythagoricus:* Iniuria, *inquit*, & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur, redundat. Sed ipſum auctorem inprimis lædit, minus eum qui patitur. Ἔστι καὶ ἀπ' αὐτῆς τὴν κίνησιν λαμβάνει, καὶ τὴν ἐπαύξησιν. ἐξεγειρομένη τοίνυν, τὸν τίκτοντα πρῶτον ἀνάπτει, καὶ πρὶν τεκεῖν ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέξει, καὶ δεινὰ λυμαίνεται, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἰῷ χρώζει δυσωποτάτῳ τῇ βαφῇ: Quoniam ab ipſo auctore & motum, & incrementum accipit Excitata igitur, eum qui parit primùm apprehendit, & ante partum in ipſis nixibus conatibuſque adurit, & tranſiens lædit, & ſuo veneno tingit, colore peſſimo. *Et ſtatim:* Οὕτω καὶ πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφεῖναι. Ita quiuis improbus prius malitiam ſuam ipſe bibit & deguſtat, priuſquam in alios emittat. *Dicas ex illo ſumpſiſſe noſtrum. quem etiam vide epiſtola* LXXXVII.

14. SEN-

A gum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius, nec quærit cui imputet caſum; & peccata hominum ad fortunam potiùs refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offenſæ potiùs, quàm beneficij meminit. Quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoriâ detinet; nec mutat animum aduerſus benè meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus [14] ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & [15] hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ

B vulgus inſanit. Si referre vis gratiam; & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpè maculanda, indigniſque objicienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cùm accepimus. Quæris quid ſit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtrâ cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum famâ, ſed cum rerum naturâ deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quòd mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cùm ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc

C bonis maliſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tantâ iudiciorum diuerſitate, referendam benè merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cùm interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eò perductus eſt furor, vt periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium perniciosius, quàm ex beneficij violati pudore.

14. SENTENTIIS PARIBVS.] *Seneca pater Controuerſiâ III. lib. I. itemq́, primâ, lib. III.*

D 15. HOC FACIT, QVOD QVI POST TABVLAS.] *E Pinciani duobus libris hæc ſunt, & boni argutiq́, ſenſus. Tamen meus auctior:* hoc facit, quod qui accepto quidem præſtauerat vſuram vel huiuſmodi remittit, vel tabulas nouas ſoluit. *Alij aſſident: quid dicam, hæreo. A gloſſulis, aut interpolatione, hæc omnia eſſe? vix probabile eſt. Tentabam obiter:* hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, vſuram vel eius modum remittit; vel, tabulis nouis, ſoluit. *Sed haud ſatis hac ſententia applico.* Tabulas nouas *ſcimus eſſe, cùm æs alienum remittitur, & noui igitur Codices fiunt.*

EPIST. LXXXII.

CONTRA *delicias, & mollem vitam: itemque otium ignauum. ſtudijs id dedicandum eße: & præſertim Philoſophiæ, quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtrà in hanc nos argutijs aut Sophiſmatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, aut talem, honeſtam; & contrà. Iterumque contra cauillatores. Bona.*

DESII iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, quà cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placidè, non molliter. Malè tibi eſſe malo, quàm molliter. Malè nunc ſic accipe, quemadmodum à populo ſolet dici, durè, aſperè, laborioſè. Audire ſolemus ſic quorumdam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit.* hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effæminatur animus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigritiæ, in quâ iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecêre ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacere, quàm iſtis officiorum verticibus volutari? Vtraque res letalis eſt, & contractio, & torpor. Puto, æquè [1] qui in odoribus iacet mortuus eſt, quàm qui rapitur vnco. Otium ſine litteris mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor terreat? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quò aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quæ etiam in mediâ ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, [2] inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis [3] laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſuâ vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illâ reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quò iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, quâ cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam [4] ſine philoſophiâ repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cùm tortor popoſcit manum, cùm mors propiùs acceſſit. Poſſis illi dicere: Facilè prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſè locutus es: ſonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi D contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, [5] quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors

EPIST. LXXXII. 1. QVI IN ODORIBVS IACET] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide:* Ἀπαλλαθεὶς δ' ἅπαντων ὅμοιον στρῶμα θανόντι.

2. INEXPVGNABILIS MVRVS.] *Dixi aliquid Manud.* III. *Diſſert.* I.

3. LACESSITVM NON TRANSIT.] *Meus*, non traxit: *quod eſſet, deiecit, euertit.*

4. SINE PHILOSOPHIA REPRESSISSE] *Ne scio an*, repperiſſe, *aptiùs; vt priora omnia complectatur.*

5. QVAMVIS MIRER.] *Imò damnas, non miraris. Legebam olim*, quamuis iners *Nunc melius arbitror, litterâ additâ:* quamuis mirêre. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abieci.*

6. VBI

A mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſthæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrùm ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quòd mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides [6] vbi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cùm dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, vt dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: [7] Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur etiam non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, [8] ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo B mortem laudat, ſed eum cui mors antè abſtulit animum, quàm conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adijt, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, [9] vtrùm malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. [10] Hic eſt enim Brutus, qui cùm periturus mortis moras quæreret, [11] ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſuſque præbere ceruicem: *Præbebo*, inquit, *ita viuam*. Quæ dementia eſt fugere, cùm retrò ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam. pænè adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illâ honeſtiſſimè vſus eſt, turpiſſimè Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute additâ ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contrà, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minùs aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod C honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, [12] quæ appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrùm [13] capillos pares habeas, néc ne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copiâ educere. Illa quoque res morti nos alienat, quòd hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis prætereà tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi

6. VBI OBREPAT.] *Latenter imponat.*

7. INDIFFERENTIA AVTEM ESSE DICO.] D *Nos fusè Manud.* II. *Diſſert.* XXII.

8. SED QVI HOC NON DOLVIT.] *Meus, & quidam hîc auctiores:* non doluit, quamuis iſſet: *quod & in Pinciani fuit. Lego*, quamuis eſſet.

9. VTRVM MALACIA ILLIS.] *A Mureto eſt, & ſunt qui defendant. Mihi tamen certum libri credere, qui*, malitia, *ſcribunt. Opponit enim Virtuti, & eſt Græcorum κακία.*

10. HIC EST ENIM BRVTVS.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutinâ in Macedoniam fugam intendit, ſed perfidiâ hoſpitis captus in viâ & proditus eſt.*

11. AD EXONERANDVM VENTREM.] *Senecæ hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc ſaltem Valerius lib.* IX. *cap.* XIII. qui tertio conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij ad ſupplicium ductus, petiit à militibus demiſſè, vt ſibi aluum leuare, priuſquam exſpiraret, liceret: quò miſerrimæ lucis vſu diutius frueretur. *At idem de noſtro hîc Bruto:* Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehenſus, non ſolùm ceruicem gladio ſubtraxit, verùm etiam conſtantiùs eam præbere admonitus, ipſis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12 QVÆ APPELLAMVS MEDIA, GRANDE DISCRIMEN.] *Exſecutus ſum in Manuductione, loco dicto.*

13. CAPILLOS PARES.] *Hac exemplo ſollenniter Stoici vtebantur, ex Laërtio & Stobæo. Nihil autem intereſt ſcilicet, pares an impares habeam.*

etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facilè negligi poſſint: magnâ exer- A
citatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quàm ſolet. multa enim de illâ credimus: multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetuâ nocte oppreſſa regio, in quâ ingens ianitor Orci,

Oßa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternùm latrans exſangues territat vmbras.

Sed etiam cùm perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. [14] Æquè enim timent, ne apud inferos ſint, quàm ne nuſquam. His aduerſantibus, quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigrè veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adijce nunc, quòd nihil honeſtè fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nullâ parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuoratâ vnius mali patientiâ; diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quòd iubeat propoſita perficere: illinc, quòd retrahat, & ab re ſuſpectâ ac periculosâ fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit. B

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito;
Quàm tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: [15] alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe C
qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortiùs. Hæc ipſa quæ voluuntur ab illis, [16] ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vitâ potiùs quàm loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tanquam apud inferos cænaturi.* Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cænam. Quid [17] dux ille Ro- D
manus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cùm per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illò neceſſe eſt: vnde redire non eſt neceſſe.* Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui nunquam minùs contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quàm cum aliquid [18] grande

14. ÆQVE ENIM TIMENT.] *Eſt ſolita hyſterologia. & vult dictum: Aequè timent, ne nuſquam ſint (id eſt, pereant) quàm ne apud inferos.*

15. ALIOQVIN HÆSITABIT IMPETVM.] *Aſſentior Grutero,* hebetabit.

16. SOLVERE MALIM ET EXPENDERE.] *Imò rectè,* expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*

17. DVX ILLE ROMANVS.] *Q. Caditius, opinor. qui CCCC. milites duxit in mortem, imo in mortem, per medios hoſtium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etſi alius aliter virum appellat.*

18. GRA

A [18] grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? quâ oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africâ ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtrà ſagittis fundiſque petierunt. [19] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cùm ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, reijceret. [20] molaribus demum fracta ſaxis eſt: & aduerſus mortem tu tam minuta iaculatis? ſubulâ leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſtâ. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

B

EPIST. LXXXIII.

VIVENDVM, *vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſuâ tunc vitâ, temperantiâ, vigilantiâ. Iterùm (vt priore epiſtolâ) contra* μικρολόγους, *& qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem diſſerente. Atqui fortiùs clariúſque agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. Bona.*

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Benè de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt, tanquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? [1] nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, [2] tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi ſcribam. obſeruabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoC ſcam. Hoc nos peſſimos facit, quòd nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id rarò: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. [3] Progymnaſtas meos quæris? vnus mihi ſufficit [4] Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriotem

18. GRANDE COMPONITVR.] *Meus,* componit.

19. NE PYTHON QVIDEM.] *Meus, & quidam,* Nephitio: *ex quo ingeniaſè P. Faber*, ne Pythio: *quaſi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit,* D *hanc laſerit. Sed profectò audacius & elatius hoc ſit: ac planè Eraſmo aſſentior*, ne pilo quidem. *Creſcit enim oratio, Non ſagitta, non fundâ lapides, non pili vehementior ictus patuit, ſed tormenta denique occiderunt.*

20. MOLARIBVS DEMVM FRACTA.] *Quos balliſtæ interquebant. Valerium vide lib. 1. Oroſium, Agellium, Plinium.*

EPIST. LXXXIII. 1. NIHIL DEO CLVSVM EST.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib. 11. Diſſert. cap.* VIII. Dei ſtatuâ aut ſimulacro præſente, non auſis tale aliquid facere, qualia facis: ipſo autem Deo intrinſecus præſente, & omnia inſpiciente, & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Diis infeſte? *Iterùm lib. 1. cap.* XIV. *cùm præmiſiſſet Deum omnia intueri, omnibus adeſſe, magis quàm Solem:* tamen, *inquit*, etiam cuſtodem cuique noſtrûm addidit, & Genium curatorem. Cùm igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne ſuccurrat dicere, Solus ſum: non enim es: ſed Deus intus eſt, & Genius noſter intus eſt. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid faciatis? *Ille autem Genius, eſt habitans in nobis Deus, vt Seneca hîc ſentit: etſi de adſiſtente etiam capias verè.*

2. TANQVAM ALIQVANDO DISCEDAT.] *Atqui non diſcedit: & dictum ſic excuſat. pro hoc ſenſu, melius interrogatione efferri.*

3. PROGYMNASTAS MEOS.] *Habebant priuatim iſtas, velut* Præexercitores, *qui docebant & ducebant.*

4. EARINVS, PVER.] *Quaſi vernus & floridus:*

rem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habere, quia vtrique [5] dentes cadunt: A
ſed iam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid
exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum interuallum fit, inter duos itinere diuer-
ſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quantò ex his velociùs
alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo
tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? quod rarò curſoribus euenit, [6] Hie-
ran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quàm exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc
apud me vocatur parum calda. Ille tantus [7] Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis [8] in
Euripum ſaltabam, [9] qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic
auſpicabar [10] in Virginem deſilire, primùm [11] ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde [12] ad
hoc ſolium, quod cùm fortiſſimus ſum, & omnia bonâ fide fiunt, ſol temperat. [13] non
multum mihi ad balneum ſupereſt. [14] Panis deinde ſiccus, & [15] ſine menſâ prandium:
poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimùm. conſuetudinem meam noſti:
breuiſſimo ſomno vtor, & [16] quaſi interiungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe. aliquan-
do dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubitâ ali- B
quâ & vniuerſâ voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec in-
terrumpunt quidem. Fremitum patientiſſimè fero: multæ voces, & in vnum confuſæ,
pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſiluam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus.
Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogita-
tio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leuiſſi-
mas & perplexas fecerunt: quæ vt ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab
ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor.
Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecre-
tum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius
non erit. Quemadmodum oppoſitâ interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis
enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit:
viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſi-
donius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait C
enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: alte-
ro,

& tali nomine deliciæ etiam Domitiani. Tamen meus & plures ſcripti, Farius. *quaſi à Faro & Aegypto puer, vnde lepidi & amæni.*

5 DENTES CADVNT.] *Suprà, epiſt.* XII.

6. HIERAN FECIMVS.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quàm illata. Fallor, aut vnus Polybij locus eſt, qui faciat, cùm ſcribit libro* I. *de Pœnis & Romanis*, diu illos in Siciliâ decertaſſe, neque malis victos, vt Fabius ait, deſtitiſſe: ſed tandem, *inquit*, ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον: velut indefeſſi & inuicti viri atque athletæ, ſacram coronam fecére. *Plonè, quod hic noſter, dicit: eos paria feciſſe in certamine, & vtrumque coronam demeruiſſe, neque cepiſſe. Credo enim moris fuiſſe, vt in victoriâ ambiguâ, & cùm pares in metâ, Deo corona ſacraretur, ideóq; prouerbium*, ἱερὸν ποιῆσαι: *nempe* τὸν στέφανον. *Quod noſter dixit*, ἱερὰν, *ad* coronam *adſpectans. Ita arbitror. alij ad* lineam ſacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio; vel in luſu calculorum. Aiunt, parum probant, aut huc aptant. Adde tamen, ſi lubet, notata mihi epiſt.* XLIX.

7. PSYCHROLVTES.] *Hoc ſe nomine ſuprà decorat, & iactat, epiſt.* LIII. *Idem de ſe Horatius* I. *epiſt.* XV.

— gelidâ cùm perluor vndâ
Per medium frigus.

8. IN EVRIPVM SALTABAM.] *Qui hortis & prætorijs, ex more erant. Foſſæ, & incilia cum aquis.*

9. QVI ANNO NOVO.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quiſque artes ſuas aut opificia delibaret, auſpicij causâ. Ita ego, inquit, tunc ſollenniter in frigidam deſiliebam. De more, videſis quæ ſcripſi ad Annalem Taciti* IV. *in verba*, Druſum auſpicandi gratiâ tribunal ingreſſum.

10. IN VIRGINEM DESILIRE.] *Hanc ſignatè nominat, quia frigida cumprimis: & ideo appetita Pſychrolutis. Martialis:*

Virgine vis ſolâ lotus abire domum.

Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. AD TIBERIM.] *Qui mitior Virgine, & gelidior.* D

12. AD HOC SOLIVM.] *Quo domi nunc vtor, aquâ à Sole, ſi non ab igne, temperatâ.*

13. NON MVLTVM MIHI AD BALNEVM.] *Quo glariatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe, epiſtolâ* CVIII.

14. PANIS DEINDE SICCVS.] *Sine obſonio.*

15. SINE MENSA PRANDIVM.] *Quod ſtans, & de manu ſumebat.*

16. QVASI INTERIVNGO.] *Ita meliores libri. & eſt honeſta traductio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap.* XV. *Alij tamen*, interuigilo, *legunt & tuentur: faciant, in re communi.*

A [illegible] ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. Poteſt & qui ebrius eſt, tunc primùm eſſe, nec habere hoc virium: & qui ebrioſus eſt, ſæpè extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quòd ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſanè hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quàm multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illâ C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio Rempublicàm tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quàm C. Caſſio. Caſſius
B totâ vitâ aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, [18] & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego*, inquit, [19] *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſermonem benè. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. [20] L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius [21] ex quo ſemel factus eſt, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vſque in horam ſextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cùm illum [22] præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cùm multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa.[23] Puto quia illi benè ceſſerat Piſonis ebrietas, poſteà [24] Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeò, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſuâ manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat.
C Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſuâ poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentiùs bibere, [25] de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, [26] non dari tacitum. Quantò ſatius eſt, apertè accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, alienâ cauſſâ producta longiùs, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbi-

17. Si solet ebrivs fieri.] *Ita. ſi Græcè*
D *μέθυσον dixit, in vtrumque ea vox valet. At vix Latinis: & μεθυστικός, ſiue qui ſolet & gaudet*, Ebrioſus *dicitur.*

18. Et scordalvs.] *Dixi epiſt.* LVI.

19. Qvemqvam feram.] *Supra me dominum. nempe Cæſarem.*

20. L. Piso, vrbis cvstos.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII.

21. Ex qvo semel factvs est.] *Ita ſcripti meliores. ſi rectè: ſenſum puto, Poſt vnam illam ebrietatem, qua Præfectum vrbis fecit, placuit ſemper eſſe ebrium. Vel etiam, Cùm ſemel in die ebrius; ſemper erat, non deſiſtebat.*

22. Præponeret Thraciæ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*

23. Pvto qvia bene.] *Seiungenda à prioribus, vt dixi nexi. non enim Coſſum præfecit iens in Campaniam Tiberius, ſed quinquennio circiter pòſt; quod ex Annalibus, & morte Piſonis, clarum*

24. Cossvm fecit.] *Coſſum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Conſul ſub Auguſto anno* DCCLII. *an filium eius, qui ſub Tiberio Conſul* DCCLXXVIII.

25. De rebvs necessariis deliberemvs.] *Imò conſilia tunc non liberiora tantùm, ſed meliora, in quibuſdam præſertim ingenijs. de quo Plutarchum lege Quæſt. Conuiu.* VII. *cap. vlt.*

26. Non dari tacitvm.] *Senſus, non mandari aut credi ſecretum. Sed phraſis inſolentior. an fortè,* non nudari tacitum?

debimus, [27] an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebrius ſolita. Interim ſi A
hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm voluntariam [28] inſaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: nunquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplu, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, [29] certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bonâ voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido: omne vi- B
rium [30] detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cùm efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cùm ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modò feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victâ temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille [31] Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cùm ſuperſtes toti conuiuio fueris, cùm omnes viceris virtute magnificâ, & nemo tam vini capax fuerit; vincêris à dolio. C
M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, [32] nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm [33] capita principum ciuitatis cænanti referrentur, cùm inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cùm vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. [34] Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quantò intolerabilius, quòd hæc in ipſâ ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam

27. AN SAPIENTIS ANIMVS.] *Stoicum enim dogma eſt, Non fieri ebrium. Vide Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

28. INSANIAM.] *Ita Pythagoras aiebat*, τὴν μέθην μανίας εἶναι μελέτην: Ebrietatem inſaniæ eſſe meditationem.

29. CERTE DEBVIT.] *Aſſumptum eſt à veteri meâ coniecturâ. nam libri ferè*, deluit, *aut* diruit; *quidam*, decuit. *In quibuſdam, &* eruit: *ex quo benè etiam Gruterus*, meruit.

30. DETEGITVR ET PRODIT.] *In meo*, detexitur, *in alijs*, raxatur: *ex quo fecerim*, laxatur: *ſcilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.*

31. HERCVLANEVS SCYPHVS.] *Ita Plutarchus, in Alexandro*: quoſdam tradere, quòd ſcypho Herculis epoto, ſtatim in morbum incidiſſet. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges*, Bœotios primum magnos quoſdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculaneos vocant, quia Hercules ille Bœotius ſit vſus. *Idem ſcriptor in* XII. *oſtendit, ſcyphum eum libatorium fuiſſe, & in extremâ menſâ vſurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidiſſimum fuiſſe: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuiſſe, vt libantes nihil in calice vini relinquant. *Adde ex Nicetâ Choniate, de Camatero Logothetâ*, magnum edonem & bibonem fuiſſe, ſuperaſſe illos, in quorum manibus amphoræ, vt calices, verſabantur, καὶ τὸν σκύφον εἶχον ἀεὶ ἐπιδείπνιον τὸν Ἡράκλειον· & habebant ſemper poſt cænam illum ſcyphum Herculaneum. D

32. NEC MINOR VINO CLEOPATRÆ. *Putarem*, vini.

33. CAPITA PRINCIPVM.] *In proſcriptione. nominatim Ciceronis.*

34. INTOLERABILE ERAT QVOD.] *Concinnani olim:* Intolerabile erat, quòd ebrius fieret: quantò intolerabilius. *Et libri ſcripti ſanè huc ducunt. Sententia eſt, Turpe erat illum Triumnirum & reip. curatorem palàm ebrium fieri: quid talia facere? At quidam libri quia habent*, quòd ebrius faceret (*vt meus:*) *poſſis legere*, ebrius iaceret.

35. VIO-

A crudelitas ſequitur. [35] violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cùm ſæpè apud ſe non ſint, [36] conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, vbi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, [37] ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, [38] nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, [39] eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIV.

B *Stilum lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum vnum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & vtilia monita.*

ITINERA iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cùm pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, [1] alienâ operâ exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. [2] A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ. primùm, ne ſim me vno contentus: deinde, vt cùm ab aliis quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantùm, nec tantùm legere debemus. altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. [3] Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos C carpunt: deinde quidquid attulêre, diſponunt, ac per fauos digerunt: &, vt Virgilius noſter ait,

—— liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, vtrùm ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixturâ quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos [4] mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, [5] aut

35. VIOLATVR ENIM.] *Libri*, vilatur, villatur; *meus*, vellatur. *ex quo Pincianus* belluatur, *ingenioſè faciebat. Ego ſuſpicor*, fellatur, *amareſcit & bileſcit, à felle. quod nouitium nobis verbum, ſed & alia in* D *Senecâ. An &*, biliatur, *à bile manat?*

36. CONSVETVDINE INSANIÆ DVRATA.] *Liber meus & quidam*, conſuetudo. *Lego:* Nam cùm ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudo inſaniæ durat, ac vitia vino concepta etiam ſ. i. valent. *Vera eius mens, & lectio. Sæpe per ebrietatem a ſe abeunt: & vt redeant, manet conſuetudo inſaniendi, ac vini vitia ſine vino.*

37. SAPIENTEM MVLTO VINO.] *Vide Paradoxum illud in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

38. NEC SOPORE SVMPTO.] *Ita vocat ſoporiferum medicamen. vt Aemilius Probus in Dione, & noſter* v. *De Benefic.*

39. EIECTVRVM, DEIECTVRVMQVE.] *Si vox altera non ſupereſt (nec puto) accipe*, Eiecturum *supernè*, Deiecturum *infernè. Vis vtraque hellebori.*

EPIST. LXXXIV. 1. ALIENA OPERA.] *Equorum qui in eſſedo vehunt, aut ſeruorum in ſellâ.*

2. A LECTIONIBVS RECESSI.] *Imò cum quibuſdam libris*, non receſſi: *& ſequentia docent. Sequela etiam ſermonis & illatio poſtulat. Quare proſint ſtudijs? quia geſtatio legere non impedit: vel certè legentem audire. Itaque meus & aliquot ſcripti*, à lectoribus *habent: & ſtatim*, neceſſarij.

3. APES, VT AIVNT.] *Hæc omnia tranſſcripſit Macrobius* I. *Saturn. initio.*

4. MEL IN ARVNDINVM FOLIIS.] *Strabo lib.* XV Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν: Dicitur quòd & ex arundinibus mel faciant, cum apes non habeant. *Intelligunt noſtrum iſtud* Saccharum, *Arabicâ voce dictum.*

5. AVT

[5] aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim A
eandem, ſed minùs manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditurâ & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcumque ex diuerſâ lectione congeſſimus, ſeparare. meliùs enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibitâ ingenij noſtri curâ & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quàm vnde ſumptum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine vllâ opera noſtrâ, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſuâ qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cùm ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinẽ tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in inge- B
nium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis. ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cùm minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adiutus, abſcondat ipſum tantùm oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altiùs fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. [6] nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet? vnus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, [7] quem veteres philoſophi nouerant. [8] In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit. [9] cùm omnes vias ordo canentium impleuit, & [10] cauea æneatoribus cincta eſt, & ex C
pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſiduâ intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quàm ne poſt ſe alium. laborat inuidiâ, & quidem duplici.
Vides

5. AVT IPSIVS ARVNDINIS HVMOR.] *Illa veritas eſt. Lucanus* III.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine ſuccos.

Nec coctura etiam ignota ijs fuit, ex Statio:

Et quas percoquit Ebuſia cannas.

6. NEC ENIM OMNIBVS, QVÆ.] *Turbant libri, & variant. Alij,* nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria ſtruxit, formam: *meus,* nec enim ex omnibus quæ hec quo vel ex quo. *Ego faciebam:* nec enim omnibus, quæ velut exemplaria ſtruxit, ex æquo formam ſuam impreſſit, *traiectione aliquâ vocum. De ſententiâ, vix ambiga eam eſſe. Ille magnus vir, inquit, cui ſimilem te velis, non vbique ſui ſimilis, nec eadem ſemper ſtili forma. Itaque ne poſsis quidem æqualiter referre inæqualem.*

7. QVEM VETERES PHILOSOPHI.] *Quid philoſophis cum choro? Mihi aut vox inſititia eſt, aut mutanda potiùs in* philodi. *Nam Græcis* φιλῳδοὶ, cantus amantes.

8. IN COMMISSIONIBVS NOSTRIS.] *Omnino ſic legendum: atque ita meus & meliores. Commiſsiones ludorum dies, ſatis notum eſt: & ſequentia Senecæ palàm de ludis. At vidi qui pertinaciter* comeſſationes *retinent: quo argumento? quia in veterum conuiuiis, inquiunt, cantores, & tibicines, & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat tanto numero, quanto ſpectatores in theatris fuiſſe. Id autem qui poteſt? & quæ cœnatio ſit capax? Sequentia etiam refutant.* D

9. CVM OMNES VIAS] *Theatrorum. nam viæ inter cuneos, & præcinctiones. Vbique igitur (nota) ibi cantores diſpoſiti. Viæ autem quomodo ſint in tricliniis?*

10. CAVEA ÆNEATORIBVS] *En tibi theatrum. Tubicines autem ſolenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur.* II. *cap.* XIX.

11. MAGNO

A Vides autem quàm miſer ſit is, cui inuidetur, ſi & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixâ ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cùm intraueris. Præteri iſtos gradus diuitum, & [11] magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. [12] non in prærupto tantùm iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potiùs te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPIST. LXXXV.

B *SOPHISMATA improbat, & à ſerijs ſtudijs ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit: & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus benè vti. Bona, ſapiens Epiſtola.*

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, prætericram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtratum, aut ad traductionem noſtram excogitatarū, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro dijs hominibuſque ſuſceptam; [1] ſubulâ armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, C & imperturbatus eſt. qui imperturbatus eſt, ſine triſtitiâ eſt. qui ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt: ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent. vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitiâ, ſic interpretentur, tanquam imperturbatus dicatur, qui rarò perturbatur & modicè, non qui nunquam. Item ſine triſtitiâ eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiúſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitiâ: ſapientem non vinci mærore, ceterùm tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. [2] Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior? Quid ſi miretur [3] velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
D *Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.*

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, medioctitas morbi. Sic, inquit,

11. MAGNO AGGESTV SVSPENSA VEST.] *Spoliorum aggeſtu, quæ affigi paſtibus ſolent.*

12. NON IN PRÆRVPTO TANTVM.] *Et altè ſtabis, vt cadere poſſis; & parum firmiter, vt labi.*

EPIST. LXXXV. 1. SVBVLA ARMATVM.] *Tenui & ſubtili iſto argutiarum telo. Sic ſuprà, epiſt.* LXXXII: Subulâ leonem excipis.

2. NON HI TOLLVNT AFFECTVS.] *Adde De Irâ* I. *cap.* VII. *&* VIII.

3. VELOCITATEM SVAM LADAS.] *Primus reſtitui, cum ſcriberetur* laudans. *Ladas autem celebrata in adagium vſque velocitatis curſor.*

4. QVO-

inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, [4] quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla A
ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malo-
rum in bono viro intelligo, ſed vacationem. nulla debent eſſe, non parua. Nam ſi vlla
ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæ-
cat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut tor-
rente quodam auferetur: præſertim cùm illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœtum
reliquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamuis mediocrium turba, quàm poſſet
vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem,
ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minùs
vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Meliùs cum illo ageretur, qui vnum
vitium integrum haberet, quàm cum eo qui leuiora quidem, ſed omnia. Deinde nihil
intereſt, quàm magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſilium non ac-
cipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſti- B
cum & mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt
affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque nunquam feritatem exuunt, aliquando
ſubmittunt: & cùm minimè exſpectaueris, exaſperatur toruitas mitigata. Nunquam
bonâ fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi
inuitâ ratione cœperint, inuitâ perſeuerabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibe-
re, quàm impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodemque loco
habenda, quo ſi quis diceret modicè inſaniendum, modicè ægrotandum. Sola virtus ha-
bet, non recipiunt animi mala, temperamentum: faciliùs ſuſtuleris illa, quàm rexeris.
Nunquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, [5] quæ morbos vo-
camus, immoderata ſint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo im-
moderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris tri-
ſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſque motibus prauis, non erunt in noſtrâ poteſtate.
Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint
minoréſve cauſſas, quibus concitentur. maior erit timor, ſi plus quo exterreatur, aut C
propiùs adſpexerit. acrior cupiditas, quò illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtrâ
poteſtate non eſt, an ſint affectus, ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti in-
cipere, cum cauſſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adiice nunc, quòd iſta
quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. nunquam perniciosa ſeruant modum.
Quamuis leuia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit
acceſſio. Illud verò cuius dementiæ eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbi-
trium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrij terminos? Quomodo ad id finien-
dum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cùm facilius ſit excludere, quàm
admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens
poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, euentu non eſt. nam quantum ad
habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrin-
ſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere.
Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non D
eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod
ſi reci-

4. QVOMODO APYRINA DICVNTVR.] *Hæc ipſa ſunt in vetere ſcriptore Telete, apud Stob. Serm.* CVI. *vbi diſputat hanc ipſam materiam, περὶ ἀπαθείας,* De Imperturbatione. Viſne igitur, *inquit*, vt quemadmodum malum Punicum ἀπύρηνον dicimus, & homines ἀτραχήλους καὶ ἀπλεύρους (ſine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos. Nam ibi ſignificamus [illegible], non ſimpliciter ſine coſtis aut lateribus, ſed breuibus iis aut prauis: ſicut & Amentem dicimus & Exſenſum, non qui planè iis careret, ſed qui talem mentem & ſenſus habet. An potius iſta credi ridiculum eſt? ſed quemadmodum innocens & impeccans dicitur, qui ab omni noxâ & peccato purus eſt; ſic & indolens, & intrepidus, dicendus eſt, qui extra dolorem metumque omnino ſit. *Addeſis plura. Sed pro Senecâ, vides vſitatum* Apyrinorum *exemplum hic fuiſſe. Sunt autem* Apyrina, *vel* Apyrena *(vtrumque Græcis)* Punica, quibus lignoſus nucleus abeſt, & candidior natura, & blandiores ſunt acini: *vt Plinius lib.* XIII. *cap.* XIX. *& nominat iterùm libro* XXIII. *cap.* VI. *Quò ſimilitudo igitur pertineat, clarum: nonnullos habere affectus, ſed rariores & minores, ſicut Punica illa nucleos.*

5. QVÆ MORBOS VOCAMVS.] *Suprà ep.* XXV.

6. PV-

A ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa habitum il-
lum irâ carentis animi retexit. Præterea, ſi non contemnit venientes extrinſecùs cauſſas,
& aliquid timet, cùm fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patriâ, legibus, liber-
tate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſi-
tas mentis. Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt,
miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad
vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt, quod honeſtum, omnes conce-
dunt ad beatè viuendum ſufficere virtutem: econtrariò non remittetur, ſi beatum ſola
virtus facit, vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus [6] putant
beatum vel ſolâ virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt.
Epicurus quoque iudicat, cùm virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non
ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa
virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, vnquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei
B iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem,
ſine quâ non eſt, etiam cùm ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quòd dicitur beatum
quidem futurum vel ſolâ virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemad-
modum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſu-
perabile: quod ſi eſt, perfectè beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius:
beata autem vita diuina eſt: nihil habet, in quod ampliùs poſſit attolli. Præterea, ſi beata
vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſi-
ma. Nunquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum
habet, ſummè beata eſt. Quemadmodum ſummum, adiectionem non recipit; (quid
enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt.
Quòd ſi aliquem magis beatum induxeris, & multò magis innumerabilia diſcrimina
ſummi boni facies: cùm ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradũ non habet.
Si eſt aliquis minùs beatus quàm alius, ſequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis
concupiſcat, quàm ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile
C eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quàm quod eſt malit: aut id illum non malle,
quod illo melius eſt. Vtique enim quò prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt opti-
mum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cu-
pere etiamnum poteſt, imò qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt
beatam vitam vnam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo.
Itaque [7] in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque par-
tes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſurâ, & partibus,
iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beatâ vitâ eximium? quòd ple-
na eſt. Finis, vt puto, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid re-
fert? vterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non ſitit. Hic
pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt ſi tam illum multi anni beatum fece-
runt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minùs beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt
nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitiâ eſt: qui
D ſine triſtitiâ eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpon-
dere conantur, falſam nos rem, & controuerſam pro confeſſâ inducere, eum qui for-
tis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud
dementis alienatique, non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in
totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis
virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rariùs & minùs, non caret
malitiâ, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non exti-
meſcit. Verum eſt quod dicis, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tan-
tum turpitudinem malum iudicat; debebit ſecurè pericula adſpicere, & aliis timenda
con-

6. PVTANT BEATVM VEL SOLA VIRTVTE.] *Non tamen beatiſſimum: & in eo à Stoâ diſſident, vt mox obſerues*

7. IN ÆQVO EST LONGA ET BREVIS.] *In Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc A
timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minimè. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri. omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtrâ ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro quâ cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit. Diligentiſſima in tutelâ ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu B
ſuo vidit, ſi ex interuallo, [8] quò magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? iſte verò dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus: ſed non timet. inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris, quis tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procellâ, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſuâ non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc rectè diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vitâ agendâ, C
non vtique quod tentat efficere, ſed omnia rectè facere: gubernatori propoſitum eſt, vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt: ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſeruiunt vitæ, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vllâ tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed vtilem operam, & nauis regendæ ſcientiam. hæc eò magis apparet, quò illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, [9] *Neptune nunquam hanc nauem, niſi rectam* arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori, ſed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt oſtendat: tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non rectori eius, quà rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem, quà ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, D
quà gubernator eſt. tempeſtas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis

pro-

8. QVÒ MAGIS TORMENTA SENTIAT, REPETITVR.] *Eſt Arenæ verbum, & in re gladiatoriâ ſollenne,* Repete: *id eſt, ingemina ictum, atque itera. Pinctianus,* refertur: *non audio.*

9. NEPTVNE NVNQVAM HANC NAVEM.] *Hoc ipſum in Telete, eodem argumento:* Καλῶς τὸ τῦ κυβερνήτυ, Ἀλλ' οὖν γε ὦ Ποσειδῶν ὀρθήν. Οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην, Ἀλλ' οὖν [illegible] καὶ οὐ βλᾶκα: Pulchre hoc a gubernatore, Neptune tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam, At virum tamen, non peponem. *Adde etiam Conſol. ad Marc. cap.* [illegible]

1 PRO

A promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantùm ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cùm illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cùm illum aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem [10] prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas, per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis exhibeat: nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit, & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantùm Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat
B ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illâ fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in diuitiis explicabit; ſi minùs, in paupertate: ſi poterit, in patriâ; ſi minùs, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minùs, miles: ſi poterit, integer; ſi minùs, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illâ memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum [11] exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, [12] vſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, [13] oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet [14] ſubſidere in genua, & [15] ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & [16] vbicumque horrenda, cùm ad hunc peruenêre, manſueta ſunt.

EPIST. LXXXVI.

De villâ Africani; ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui æui. In extre-
C mo, de oleis ferendis, occaſione villæ.

IN ipsâ Scipionis Africani villâ iacens hæc tibi ſcribo, [1] adoratis manibus eius & arâ, quam ſepulcrum [2] eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis

10. PROHIBETVR DOCERE.] *Factis nempe & vſu: quia ex cenſu ad rempublicam admittebantur. Non prohibetur ſcriptis: vt Zeno, Chryſippus, alij.*

11. EXTERRENTIA HOMINEM.] *Rectè ad ſenſum Muretus: quid ita tamen libri omnes,* expauen-
D tia? *Legam:* ad occurſum expauenti ea homine: *aut certè,* expauefacientia, *ſit legendum.*

12. VSQVE IN CONTVBERNIVM.] *Vt vnà degant, ac verſentur.*

13. OSCVLATVR TIGRIM.] *Hæc talia in ludis publicè tunc exhibita, & obſeruata.*

14. SVBSIDERE IN GENVA.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.*

15. AMBVLARE PER FVNEM.] *Suetonius Galba, cap.* VI. *atque ibi Scholiaſta: nos in epiſtolâ ſuper Elephantis.*

16. VBICVMQVE HORRENDA.] *Quidam libri,* quæcumque *fuerit*, cuicumque.

EPIST. LXXXVI. 1. ADORATIS MANIBVS EIVS ET ARA.] *Arâ, quæ* DIIS MANIBVS *ex more poni ſolet; & millenæ aliquæ hodie extant. Tamen meus & quidam,* arcâ. *quod valdè amplector, non tam quia cineres ſiue vrnas in* Arcis *aut loculis lapideis conditos etiam ſciam; quàm quòd mos gentis Corneliæ tale hîc paſcat. De eo Plinius lib.* VII. In gente Corneliâ nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idque voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. *Atquin ex eâ Scipio, ergo in arcâ cadauer conditum.*

2. ESSE TANTI VIRI SVSPICOR.] *Cur ſuſpicaris tantùm? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modò eſſe. Certè alterum aut hîc, aut iuxta Romam fuit, vbi item oſtendebatur ſepulchrum. Liuius* XXXVIII. Africanum alij Romæ, alij Literni. & mortuum, & ſepultum, tradunt. Vtrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. *De ſtatuâ, nihil hîc Seneca, & oportet tranſlatam fuiſſe. Communior autem fama de Linterno fuit: pro quâ Strabo & Valerius.*

magis in illo admirabilem, cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, [3] aut Romæ libertas. *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil inſtitutis. æquum inter omnes ciues ius ſit: vtere ſine me beneficio meo patria. cauſſa tibi libertatis fui,* [4] *ero & argumentum. Exeo, ſi plus quàm tibi expedit, creui.* Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, quâ in exſilium voluntarium ſeceſſit, & ciuitatem exonerauit? Eò perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe [5] Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reip. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſiluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrimque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiquâ. non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramque (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pauimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & [6] pretioſis orbibus refulſerunt; niſi [7] Alexandrina marmora [8] Numidicis [9] cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis vndique operoſa & [10] in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; [11] niſi vitro abſconditur camera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quas [12] multâ ſudatione [13] corpora exinanita demittimus; niſi aquam

A B

3. AVT ROMÆ LIBERTAS.] *Ita Muretus, ſuâ non Senecæ mente. Nam libri pleriquè omnes*, aut Roma in libertate: *quidam*, aut Roma libertati. *quomodo & Otho Friſingenſis legit & transſcripſit lib. II. cap. XL. Vetera nempe hæc menda ſunt: ego emaculem*, aut Romanæ libertati. *Aut deſerere Romam Scipio debebat, aut premere eius (Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præſens grauis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipſe magnanimi facto iam ediderat ſupra eam: Liuium, Valerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino ſequentia. Siquis tamen, cum Othone*, Roma libertati, *valet: ſenſus eſto, Ponam inuito Roma libertati eum eſſet, illa præſente.*

4. ERO ET ARGVMENTVM.] *Docebo, quàm nil niſi æquale & ciuile poſſis ferre.*

5. LITERNVM RECEPIT.] *Quod aliàs* Linternum: *fuitq. iuxta Cumas, procul à Baiis octauo lapide.*

6. PRETIOSIS ORBIBVS.] *Nam cruſtas aut ſegmenta marmorum variè figurabant, in orbem, in cuneum, in quadrum, in quadratam. Ita & Iuuenalis* Lacedæmonium orbem *dixit.*

7. ALEXANDRINA MARMORA.] *Plura ſanè Alexandriâ & Aegypto aduehebantur*, Luculleum *nigricans*, Ophites *maculans*, Porphyrites *punicans, & hæc ipſa iterùm diſtincta: an autem vnum aliquod propriè* Alexandrinum *dictum fuerit, ignoro.*

8. NVMIDICIS CRVSTIS] *Atquin Iſidorus negat* cruſtis aptum. *Nam ita ait:* Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit croco ſimilem, vnde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſa & liminum vſu aptum. *Vbi quod eſt*, ad cutem, *lege* cotem: *& vult cote attritum, talem ſuccum crocinum emittere. At de* cruſtis, *largè fallitur: Plinium vide lib. XXXV. cap. I. diſertim contrà aſſerentem. Malè autem eumdem legit ac transſcripſit libro XXXVI. cap. VI. vbi iſte:* Numidicum marmor non in columnis tantùm cruſtiſve, ſed in maſſâ ac viliſſimo liminum vſu *niſi quis emendat (& velim) in Iſidoro:* non cruſtis modò, ſed.

9. CRVSTIS DISTINCTA SVNT.] *Sidonius II. epiſt. II. negat in ſuo balneolo hæc eſſe.* Non illic Paros, Caryſtos, Phryges, Numidæ, rupium variatarum poſuêre cruſtas. *Varij igitur generis coloriſque cruſta parietes diſtinguebant. Adde Plinium, ſodes, XXXV. cap. I. & videbis Neroniano æuo hoc tale inuentum.*

C

10. IN PICTVRÆ MODVM.] *Muſiuum opus intellegit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideò addit*, circumlitionem prætexi. *Vera autem etiam pictura in Muſiuis, id eſt varia rerum formæ.*

11. NISI VITRO ABSCONDITVR CAMERA.] *Plinius* XXXVI. Pulſa ex humo pauimenta in cameras tranſiêre, è vitro: nouitium & hoc inuentum. *Statius in ipſo Etruſci balneo:*

Effulgent cameræ vario faſtigia vitro.

Reperio &, loco marmoris, vitrum in Bibliotheca parietibus, apud Boëtium: in domus ipſius, apud Vopiſcum in Firmo.

D

12. MVLTA SVDATIONE EXINANITA.] *Nam poſt ſiccum balneum, ſiue Laconicum, quidam in piſcinas, frigidamq. deſcendebant. Martialis VI. de Balneo Tuccæ:*

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Crudâ Virgine Martiave mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martiâ? ita, ibi: quia ex Aquæductibus, conceſſu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palam Statius pluſculis verſibus in Balneo Etruſci.

13. CORPORA EXINANITA.] *Sic epiſt.* CVIII. Deco-

A aquam [14] argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cùm ad
balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil
ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, [15] impenſæ cauſsâ? quantum [16] aquarum
per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum peruenimus, vt [17] niſi gemmas cal-
care nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quàm feneſtræ, muro
lapideo exſectæ, vt ſine iniuriâ munimenti, lumen admitterent. At nunc [18] blattaria vo-
cant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, vt [19] totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis reci-
piant; niſi & lauantur ſimul [20] & colorantur; niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt.
Itaque quæ concurſum & admirationem habuerant [21] cùm dedicarentur, hæc in anti-
quorum numerum reiiciuntur, cùm aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe ob-
rueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur [22] res
quadrantaria, & in vſum, non oblectamentum reperta? [23] Non ſuffundebatur aqua,
nec recens ſemper [24] velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quàm per-
B lucidâ ſordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obſcura, &
[25] gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum,
aut ex Corneliis aliquem manu ſuâ temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi [26] ædiles
fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique mun-
ditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ [27] nuper inuenta eſt,
ſimilis

Decoquere corpora, & ſudoribus exinanire. *Tamen meliores libri*, exſaniata; *& alÿ alludunt: ego etiam adſertum olim mihi Elect.* 1. *cap.* XVI.

14. ARGENTEA EPISTOMIA.] *Proba vox, & obturacula ſignificat, ori vaſorum aut labrorum (vt hîc) indita, quibus verſis, liquorem emittant. Libri tamen* epithomica, *aut* epitomia *ferè habent: vnde Iac. Cuiacio placitum*, epitonia *reponere; quæ vox* Verti-
C cilla *ſignificat; propriè quibus aliquid intenditur, vt chordæ aut fides. Sed de* argento, *etiam Statius in Balneo Etruſci*,

Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Æra, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſque nitentibus inſtat.

15. IMPENSÆ CAVSSA.] *Non in vſum, ſed vt opes oſtentent. Plinius hoc appellat*, lautitiæ cauſsâ, XXXVI. *cap.* VI. Columnis vtebantur *(antiqui)* nec lautitiæ cauſsâ, ſed quia firmiùs aliter ſtatui non poterant.

16. AQVARVM PER GRADVS.] *E labris aut receptaculis, in ſolia inferiora & ſubiecta.*

17. NISI GEMMAS CALCARE.] *Tale Statius in Tiburtino Manlÿ*: Calcabam nec-opinus opes. *Plinius* XXIII. *cap.* XII. *oſtendit vulgò etiam* ſtrata argento balnea mulierum *fuiſſe: imò paſſim paui-*
D *menta aurata. Seneca De Irâ* III. *cap.* XXXV. Qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare. *Et Epiſtolâ* XVI. Non tantùm habere, ſed calcare diuitias.

18. BLATTARIA VOCANT.] *Satis commodè quidem. nam id genus lucem fugit, &* tenebroſis balneis gaudet, innaſciturque. *Idem Plinius.*

19. TOTIVS DIEI SOLEM.] *Laudat & Lucianus in Balneis* τὸ εὐφεγγὲς, benè luminoſum: *& Martialis, de illo Tuciæ:*

Lux ipſa eſt ibi longior, dieſque
Nullo tardior à loco recedit.

Statius, in Etruſci: Multus vbique dies. *Plinius lib.* II *epiſt.* III. Balneum plurimus ſol implet, & circumit.

20. ET COLORANTVR.] *Solent ſub dio inſolari, poſt vnctionem: hîc licet & libet in ipſo balneo, ſic aprico.*

21. CVM DEDICARENTVR.] *De publicis balneis accipe. atque ea ſollenniter ſolent vſibus populi dedicari.*

22. RES QVADRANTARIA.] *Notum eſt, quadrantem mercedulam balneatoris fuiſſe.*

23. NON SVFFVNDEBATVR AQVA.] *A ſeruo miniſtro? imò opinor etiam tunc habuiſſe, qui ſubſeruirent. An potiùs è vaſis illis labriſque non manabat calida aſſiduè aqua? Nam ſequitur:*

24. VELVT EX CALIDO FONTE.] *Quod ad* Dracones, *aut* Milliaria, *in quibus calefiebat aqua, liceat referre, aut ad labra exceptaria, & per epiſtomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliarÿs, vide Quæſt. Nat.* III. *cap.* XXIV.

25. GREGALI TECTORIO.] *Si rectum eſt, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut cruſtis. Sed meus & alÿ*, gratali tectorio; *quidam* gretali: *ex quo aliquis*, cretali.

26. ÆDILES FVNGEBANTVR.] *Quorum erat loca inſpicere & curare valetudini apta, aut vſibus cottidianis. vt munda ea aptaque eſſent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit*, loca Ædilem metuentia. *De quibus ego ad Taciti Annal.* II. *in fine. Propriè autem de Balneis, noto & in Plutarcho* III. *Quæſt. Nat. cap.* X. Ignis ex oleâ, *inquit*, inimicus eſt balneis, & tabulata ac fornices ſubditus labefactat. Ideò periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis vti, ſicut nec lolium conijcere in ignem aut herbas, quòd horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat.

27. NVPER INVENTA EST, SIMILIS INCENDIO.] *De quâ & Plutarchus Quæſt. conuiu.* VIII. *cap.* IX. Olim, *inquit*, temperies balneorum erat, & remiſſio, adeò vt rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ol-

ſimilis incendio. adeò quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari A
oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quòd non in caldarium ſuum [28] latis ſpecularibus diem admiſerat? quòd non in multâ luce decoquebatur, & exſpectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum, neſcijt viuere! [29] Non pacatâ aquâ lauabatur, ſed ſæpè turbidâ, & cùm plueret vehementiùs, pænè lutulentâ. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur: veniebat enim, vt ſudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: verè in exſilio vixit, qui ſic lauabatur. Imò ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterùm toti [30] nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, [31] ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimiis notabilem delicijs Horatius Flaccus, quid ait? B

[32] *Paſtillos Rufillus olet.* ——

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quòd odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimiùm triſtia videbuntur, villæ imputabis: in quâ [33] didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram;

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſimè, ſed quid decentiſſimè diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura. C

An vno tempore iſta ponenda ſint: & [34] an vtriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet.

Iunius

las in balnea inferentes, vnà cum liberis veſcerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυττῶσιν ἐοίκε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτοῦσι, καὶ σπαράττουσιν. ὁ δὲ εἱλκόμενος ἀὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγροῦ μῖγμα καὶ πυρὸς γενόμενος, οὐδὲν ἐᾷ τοῦ σώματος ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλὰ πᾶσαν ἄτομον κλονεῖ καὶ ταράσσει, καὶ μεθίστησιν ἐξ ἕδρας, ἄχρις ἂν καταςβέσωμεν αὐτοὺς πεπυρωμένους καὶ ζέοντας: Nunc autem rabidorum, & latrantium, & ſeſe lacerantium, balnea imaginem præbent. Aër verò in iis, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quieſcere, ſed omnem particulam eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & ſede ſuâ exagitat, donec reſtinguamus iſtos ita incenſos & feruentes: *aquâ nempe frigidâ, & à loco abductos. Puto autem hæc ad Laconica pertinere, vbi cibos decoquebant, & corpus exinaniebant: quæ non ſemel tangit noſter.*

28. LATIS SPECVLARIBVS.] *Ita aſſolent, contra ventos obijcere ſpecularia (vicem hodie vitrearum) & illos excludere, lucem admittere. Martialis:*

Hibernis obiecta Notis ſpecularia puros
Admittunt ſoles, & ſine fece diem.

29. NON PACATA AQVA.] *Scripti*, non ſaccata aqua. *Et diſcimus igitur, à delicatis aquam etiam, ne turbida interueniret, exceptam ſacco aut centunculo in canalibus eſſe.*

30. NVNDINIS LAVABANTVR.] *Cùm in vrbem venirent.*

31. SPVRCIORES SVNT.] *Meus & quidam*, puriores ſunt. *quod ſi interrogatione efferſ, cur diſplicea?*

32. PASTILLOS RVFILLVS.] *Paſtilli ſunt Græcorum* διαπάσματα, οἷς ἀναρπάζουσι τοὺς ἱδρῶτας, πικρὰ τῇ φύσει καὶ συπτικά. Medicamenta, quibus ſudores tollunt, amara & aſtringentia. *Plutarchus Quæſtion. Conuiual.* 1. *cap.* VI. *Vtebantur hircoſi.*

33. DIDICI AB ÆGIALO.] *Quem & Plinius memorat inter vinea nobiles cultores, lib.* XIV. *cap.* IV. D
Magna fama & Vetuleno Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exſilium. *Vides poſſeſſorem villæ huius Scipionis fuiſſe.*

34. AN VTRIVSQVE VERNA SIT SATIO.] *Calumniatur, an reprehendit, neſcio. illud vereor. Nam milium quidem Iunio ſeritur, vt hic noſter: ſed quid vetat, & Vere ſeri, vt Virgilius? Imò Plinius inter ea habet* quæ trina tempeſtate *ſeruntur, Aeſtate, Hieme, Vere. Vide lib.* XVI[illegible] *cap.* VII.

35 C[illegible]

A Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuis in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis depoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactos pedem,[35] cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantùm, ſed calcauit & preſſit. Negat quidquam eſſe [36] hac (vt ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minùs prætereà mouetur: & ob hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precariò hærentes, leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris [37] antequam obruat radit. ex omni enim materiâ quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quàm tres aut quattuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arbo-
B rum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullò tardiùs ſurgunt: ſed cùm tanquam à plantâ proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillamenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberaliùs ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantùm menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) [38] grandiſcapiæ ſunt, ait aquâ adiuuandas ciſternînâ: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtrâ poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter [39] me ſibi aduerſarium parauit, ſic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII.

Frvgalitas *Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantque. Diſſertatiunculæ deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dum-*
C *taxat Commoda dici poſſe.*

Navfragivm, antequam nauem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adijcio,[1] ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum [2] nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm primâ facie videtur, cùm volueris approbabo, imò etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm facilè iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur,[3] ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terrâ iacet, ego in culcitrâ. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit.[4] paratum fuit non magis

D 35. Cvm scapo svo transtvlit.] *Priſci libri,* cum rapo ſuo, *aut* rapto, *aut vt meus,* capto. *Curiacius probat* rapum, *& ita appellari ipſum caput, quia eâ ſit formâ. Mihi,* ſcapo, *placebat.*

36. Hac (vt ait) spissatione.] *Ita aliquot ſcripti: Muretus tamen & adjecta,* piſatione: *quaſi* pinſatione: *quod miror. Non enim ἀναλόγως* pinſatio *à* pinſere. *Vulgatâ quid clarius?*

37. Antequam obrvat radit.] *Pincianus correxit, cùm anteà* radix *legeretur: placet vel inuitis libris.*

38. Grandiscapiæ svnt.] *Græco verbo,* μακρόκαυλοι: *& vel hinc ſuprà probes,* de Scapo.

39. Me sibi adversarivm.] *Æmulum induſtriæ, & vel ſuperare conantem.*

EPIST. LXXXVII. 1. Ne et hoc pvtes.] *Fallor, aut aſſerendo legendum:* vt & hoc. *Nam ita nudè poſitum, Paradoxum eſt: ſi explicaret, deſinat.*

2. Nvllvm esse falsvm.] *Sunt enim, vt Cleanthes aiebat,* παράδοξα μὲν, οὐ μὴν παράλογα: præter opinionem, non præter verum: *Epictetus,* iv. *Diſſert.* 1. *Vide me in Manuduct.* iii. *Diſſert.* ii.

3. Ego et Maximvs mevs.] *Eſt ille Cæſonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notaui ad Taciti Annalem* xv. *in fine, & locum hunc ibi adde.*

4. Paratvm fvit non magis hora.] *Meus & quidam,* parentium fuit. *Hæreo in his verbis, & totâ clauſulâ. quid eſt,* non magis horâ?

 Imò

magis horâ, [5] nuſquam ſine caricis,nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo,pro A pulmentario ſunt: [6] ſi non, pro pane. [7] quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior eſt, quàm vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. [8] Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio [9] excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo,quæ laudo,nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cùm ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum: quibus aut pecuniam crediturí eſtis, aut beneficia. Nam B hæc quoque iam expenſa fertis. Latè poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo citò ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quiſque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in viâ eum ſequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia [10] magnus kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſè in deſertis Apuliæ poſſideret: & cùm omnia dixeris,pauper eſt. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: niſi fortè iudices intereſſe, vtrùm aliquis ab homine, an à fortunâ mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

—— inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem ta- C è re publicâ herculè fuit naſci quàm Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) [11] canterio vehebatur, & [12] hippoperis quidem impoſitus, vt

Imò nulla parato opus, ſi panis tantùm & carica. Muretus ait legi alibi, paratum ſine magis hirâ: *vnde eruit*, ſine magiro: *quod Græcè eſſet ſine coquo. Neſcio. nihil tale in noſtris libris.*

5 NVSQVAM SINE CARICIS.] *Meus nunc & ſtatim*, numquam. *De* Caricis *autem (ea ficus arida ſunt, à* Cariâ, *vnde frequentes, vt* Cauneæ, *à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hac talia, ficus, paſſulas, palmulas in prandium ſine guſtum olim fuiſſe. Ita Auguſtus ad Tiberium*: Nos in eſſedo palmulas guſtauimus.

6. SI NON, PRO PANE.] *Plinius* XV. *cap.* XIX. Ficus panis ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent. vtpote cùm Cato, cibaria ruris operatiis iuſtâ lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem.

7. QVOTIDIE MIHI ANNVM NOVVM.] *Hac enim dulcia anno nouo, quaſi omen, dare & mittere inuicem ſolebant, talis futuri anni. Ouidius* I. *Faſtor.*

Quid vult palma ſibi, rugoſaque carica, dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Et caricas *igitur, &* cariotas *ſine palmulas* (palmas *poeta dicit) tunc ſolent datare. Martialis:*

Aurea porrigitur Iani cariota kalendis.

8. MVLÆ VIVERE SE AMBVLANDO] *Mularum mulorumq́, in vehiculis vſus, etiam heroicis temporibus apud Homerum. In pretio erant. Plautus:*

Ego faxim muli pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis canteriis.

Et præſertim mulæ Galaticæ, *ex Plutarchi περὶ φιλοπλουτίας. Per viam etiam illarum creber vſus. Auſonius:*

Cornipedes rapiant impoſita petorita mulæ.

Nunc ait noſter, macras ſe habuiſſe, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in vſu mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris, *hac ipsâ epiſtolâ ſtatim, & Conſol. ad Marc. cap.* XI. D

9. EXCALCEATVS NON PROPTER ÆSTATEM.] *Sed egeſtatem.*

10. MAGNVS KALENDARII LIBER VOLVITVR.] *Id eſt, fænebris pecuniæ liber. nam kalendis vſuræ cedebant, & petebantur. Itaque nomina, & pecunia, per kalendas, in tali codice ſcribebantur. de quo Martialis:*

Superba denſis arca palleat nummis,
Centum explicentur paginæ kalendarum.

Sæpè noſter, & Iuriſconſulti.

11 CANTERIO.] *Equo ſecto.*

12. HIPPOPERIS QVIDEM.] *Horatius manticam appellat.*

—— nunc

A vt ſecum vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his [13] troſſulis [14] in viâ diuitibus, [15] curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quàm M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos qui cummaximè dubitat, [16] vtrùm ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ, ab vtroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus [17] obeſis mannis, & [18] aſturconibus, & tollutariis præferres vnicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſtâ materiâ vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hîc itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſicâ quod bonum eſt, facit muſicum: fortuita
B bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſicâ eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hîc reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt in muſicâ. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipsâ arte muſicâ bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnunc id planius volo. Bonum in arte muſicâ duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitis. Nam & in grammaticâ, & in arte medendi, aut gubernandi, vide-
C mus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus [19] ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. [20] nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, [21] in cuius ore fæminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impurauit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit,

[22] ſuo

——— nunc mihi curto
Ire licet mulo.
Mantica cui lumbos onere vlceret, atque
eques armos.

13. TROSSVLIS.] *Suprà, epiſt.* LXXVI.

D 14. IN VIA DIVITIBVS.] *Qui & in viâ diuitias ſuas explicant. tales videri volunt.*

15. CVRSORES ET NVMIDAS.] *Epiſt.* CXXIII. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, agmen curſorum antecedat. *Vide.*

16. VTRVM SE AD GLADIVM LOCET.] *Iſte quidem diues apparet, ſed ære alieno obrutus deliberat, vtrùm auctorem ſe & faciat gladiatorem, an beſtiarium. Mos peſſimi æui, vt honeſtè nati arena operas locarent, grandi pretio. Itaque iſte deſperabundus hoc agitat. Gladius, gladiatorum eſt; culter, venatorum. Vide me Saturn.* II. *cap.* III.

17. OBESIS MANNIS.] *Buricis, ſiue burdonibus, paruis equis. Gallica vetus vox eſt.*

18. ASTVRCONIBVS.] *Martialis:*
Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit
vngues,
Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.

19. EX CLEOPATRÆ MOLLIBVS.] *Sunt effeminati, eunuchi, id genus. Liuius* XXXIII. Proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſsâ conuiuio interfuerant. *Paullò pòſt eoſdem* ſemiuiros, *&* obſcænos *vocat. Nonius Marcellus:* Maltas veteres molles appellari voluerunt, quaſi μαλακούς. *Lucilius:* Inſanum vocant (*puto,* Infamem) quem maltam ac fæminam dici videt. *Etiam* Mollities, *ipſa illa* θηλεῖα νόσος.

20. NVPER NATALIS.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Piſonianâ coniuratione, Senecam ipſum accuſauit (in Taciti* XV. *Annali:) Nam ait,* nuper *fuiſſe: ergo iam obierat. Quis ſcit, an pater huius?*

21. IN CVIVS ORE FÆMINÆ.] *Fuit quod ille Scaurus, Ligur. De Benef.* IV. *cap.* XXXI.

22. SVO

ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt A
vir bonus, poteſt nihilominùs medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: imò in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus efficit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonam dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtiâ vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide, B

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hîc ſegetes, illîc veniunt feliciùs vuæ:
Arbores fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. ———

Iſta in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? Animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritiâ diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium, & furtum: ſed ideò, quia plura mala facit, quàm bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua C
parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? Quamquam ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quàm multi furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriantur? nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quòd ſacrilegium, ſi omnino ex aliquâ parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & rectè factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cùm facta ſunt, imò dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex oleâ. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: D
nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondetur: putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideò ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrnâ & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrnâ ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideò mihi

vrna

22. SVO ÆRE CENSETVR.] *Proprio, non aduentitio bono.*

23. QVOMODOLIBET INCVRRENTIBVS.] *Magis probo,* quolibet: *quod ſcripſi quidam.*

24. IN ACCESSIONEM EIVS VENIT.] *Intellige. ipſe fiſcus, ſiue ſportula pecuniaria, accedit pecuniæ. Nihil eſt, ſine eâ.*

25. QVÆ DEVM.] *Perfecta ratio: qua pars in nobis eſt Communis illius Rationis, id eſt Dei. Tamen in meo, & quibuſdam,* quæ ceteri: *in vno,* quæ Deum ceteri. *Quid hoc ſit, non peruado.*

26. QVAMQVAM SACRILEGIVM.] *Gruteri eſt emendatio, & certa.*

27. SACRILEGIA MINVTA.] *Tale quiſpiam:* Paruos fures in compedibus, magnos in purpurâ ſpectari.

28. IN-

A vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cùm & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non quà turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed quà lucrum habet. quemadmodum in illâ vrnâ vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima vtriuſque rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine viperâ tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſſâ, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias
B in multa mala incidimus, non tantùm bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantùm, bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus: [28] inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideò diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia [29] facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eò mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpâ decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magni-
C tudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitiæ, non tantùm bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantùm animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad inuidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contrà enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contrà autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant,
D mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet, quàm moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantùm prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur,

28. Inter commoda illas.] *Stoicorum εὔχρηστα. Vide Manuduct. II. Diſſert.* XXII.

29. Facturos irritant.] *Pro totâ hac re pulchra, & ſimilia, in Sophoclis Antigonâ, de Argento:*

Τόδ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας
Χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγμαθ' ἵστασθαι βροτῶν,
Πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν,
Καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι:

Hoc illud eſt, quod mutat & mentes docet
Ad fœda rerum & praua ſe conuertere:
Fraudes doloſque ſuggerit mortalibus,
Et improbos, ſimulque & impios, facit.

citur, à maiore ſui parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, [illegible] eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quòd habeat, dicitur, ſed quòd non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Faciliùs quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitiis demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? [illegible] luxurioſè oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortiùs loquamur: ſi minùs, apertiùs. A B

EPIST. LXXXVIII.

LIBERALIA ſtudia in bonis non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc docet, in Grammaticâ, Muſicâ, Geometriâ, Aſtronomiâ. Etſi tamen non ducunt, conducunt: id eſt, iuuant & præparant. Tum diuiſio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales. & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ verè liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſque indagat ſua noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipuè eſt: & oſtendit, quàm inutilia, aut ſuperflua Philologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hic, ò aurea! Legite iuuenes, ſeneſque. C

[1] DE liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. [2] Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, [3] quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterùm [4] vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos D

EPIST. LXXXVIII. 1. DE LIBERALIBVS STVDIIS.] *In pleriſque priſcis ſeorſim, quaſi liber, ſcribitur, inſcribiturq.:* L. Annæi Senecæ liber de ſeptem artibus liberalibus. *Ita & in meo, locaturq. poſt Epiſtolas, & libellum De remedijs fortuitorum. Mihi tamen Epiſtola videtur: & plures tales longa ſunt, an longiores.*

2 NVLLVM SVSPICIO.] *Vt Stoicus loquitur. nam & Zeno (quod obiectum à multis)* τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀπεφαίνετο ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας: liberalem doctrinam inutilem declarat, initio ſuæ Reipublicæ. *Hæc talia, vt temperanda, & dextrè capienda ſint, dixi 1. Manuduct. Diſ. 1. &* [illegible]

3. QVOD AD ÆS EXIT.] *Scripti,* ædes exit *quidam,* adhæſit. *Haud valde à vulgato, id eſt vero abeunt: & miror viros doctos ſic damnare. Equidem vel tenere editum,* ad æs exit: *vel reſcribo,* ad æs it. *Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulam aut pecuniam quærunt. Et vero ſequentia verba nónne palàm* Meritoria artificia *appellant? Nam Muretus* Militaria, *cùm legi voluit, aliud profeſſo egit.*

4. VNVM STVDIVM VERE LIBERALE.] *Idem ad Heluiam, cap. XVI.*

5. Ho-

A piſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latiùs euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quiſquis ignorat, alia fruſtrà ſcit. Videndum vtrùm doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quàm non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi fortè tibi [5] Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cùm his ipſis quibus colligunt, negent. Nam [6] modò Stoicum illum faciunt, virtu-
B tem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto [7] ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modò Epicureum, [8] laudantem ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantuſque vitam exigentis: modò Peripateticum, [9] bonorum tria genera inducentem: modò Academicum, [10] incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, [11] antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecêre ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrùm [12] maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet; quàm ſcire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena; & quare [13] tam malè tulerit ætatem. Quid, inquam, annos [14] Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, [15] Vlixes vbi errauerit, potiùs quàm efficias, ne nos ſemper erremus? Non

5. HOMERVM PHILOSOPHVM PERSVADENT.] *Certè mihi, ſi quiſquam fuit. Vide Manuduct. I. Diſſert. VII.*

C 6. MODÒ STOICVM.] *Et ſunt in eo, quæ huc ducant. Sed de iſtis ſequentibuſq́., videſis Plutarchum libro de Homero, per partes & ſectas, vt hîc Seneca, exſequentem.*

7. NE IMMORTALITATIS.] *Quam Calypſo pollicebatur.*

8. LAVDANTEM STATVM QVIETÆ CIVITATIS.] *Duplex talis locus. prior initio Iliad. Iotâ, vbi Vlyſſes in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapſilem illam vitam: quos verſus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducunt. Alter eſt Iliad. Sigma, in deſcriptione clypei Achillis: qui magis ſanè ad Senecæ iſta facit.* Erant, *inquit*, in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

— ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίναι τε,
Νύμφας δ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὑπολαμπομενάων,
D Ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει:
Inque vnâ connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis ſponſæ, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, voceſque fauentes.

Tum de choreis addit, cantu & citharâ, & iudicijs: quæq́. ad ſtatum *ſpectant, vt noſter,* quietæ ciuitatis. *Nam altera ciuitas, in turbis & bello.*

9. BONORVM TRIA GENERA.] *Simul omnia, de Mercurio, complexus, Iliad. ω.*

— οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητὸς,
Πέπνυσαί τε νόον, μακάρων δ' ἐξ ἐσσι τοκήων:
Qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque formâ:
Atque animo prudens, & natus ſtirpe beatâ.

Dat corporis formam, animi bona, & nobilitatem.

10. INCERTA OMNIA DICENTEM.] *Ideò Pyrrhonij ſibi vindicabant, & ducem ſuæ ſectæ præſcribebant: Laërtius in Pyrrhone.*

11. ANTEQVAM CARMINA VLLA COGNOSCERET.] *Hæc aſſertio (bonâ tuâ pace Seneca) temeraria aut improba mihi viſa. Quidni ſtatim à puero carmina cognouiſſe potuit, nec ſapiens eſſe? Probabilius, fuiſſe talem, antequam talia, id eſt carmina illa diuina ſcriberet: idq́. aſſentimur. Ergo pro* cognoſceret, *ego quidem vellem,* conderet.

12. MAIOR ÆTATE HOMERVS.] *Aſſerit Plutarchus, Conſolat. ad Apollonium, atque alij: alij contrà. Varro, quaſi arbiter, putat* non eſſe dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint, *apud Agellium* III. *cap.* XI. *Idem Agellius in Chronologiâ:* De Homero & Heſiodo inter omnes ferè ſcriptores conſtat, ætatem eos egiſſe vel ijſdem ferè temporibus, vel Homerum aliquantò antiquiorem. *Videſis Velleium, & noſtras ibi Notas.*

13. TAM MALE TVLERIT.] *Vt ſenior videretur, quàm eſſet.*

14. PATROCLI ET ACHILLIS.] *Politianus in Miſcellaneis, cap.* XLV.

15. VLIXES VBI ERRAVERIT.] *Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Serm.* VIII. Βίων ἔλεγε, τοὺς Γραμματικοὺς ζητοῦντας περὶ Ὀδυσσέως πλάνης, μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν μηδὲ καθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, πονοῦντες περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα: Bion aiebat, Grammaticos de errore Vlyſſis

Non vacat audire, vtrùm inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an [16] extra notum nobis A orbem: neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlixis mala impellit. non deeſt forma quæ ſolicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta [17] vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, [18] an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in eâ bonum: in corpore, [19] an in animo poſita ſit. Ad muſicum tranſeo. Doces me, quomodo inter ſe acutæ ac graues voces conſonent, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potiùs, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint [20] modi flebiles. monſtra potiùs, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potiùs doceat, quomodo metiar B quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & [21] auaritiæ commodare digitos. potiùs doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem, cuius patrimonium [22] tabularios laſſat: imò quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſtò, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? [23] ſi benè tecum agitur, heredis. Negant iuriſconſulti quidquam vſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. C interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quàm magnus ſit, dic quàm puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi quid in vitâ rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitiâ gloriatur.

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc ſcire quid proderit? vt ſolicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potiùs hoc diſcam, vbicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium [24] aut mouent, aut

Vlyſſis quærentes, ſuum non inquirere: nec animaduertere, quòd in hoc ipſo errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16 EXTRA NOTVM NOBIS ORBEM.] *Id eſt, vltra columnas Herculis, in mari exteriore. Vide in Agellio lib.* XIV. *cap.* VI.

17. VEL NAVFRAGVS NAVIGEM.] *Magis probem,* naufragijs: *quod ſcripti quidam.*

18. AN VERBA SÆCVLO SVO.] *Bis idem quærit. Itaque Gruterus volebat,* An Penelope pudica. *Ego in prioribus non mutem, ſed hîc litterulam:* ac verba. *& ſic connectam.*

19. AN IN ANIMO POSITA.] *In ipſo animo: eſt enim virtus. ideoq́;* nec oppreſſo corpore amittitur, *vt Auguſt. egregiè diſputat De Ciuit. Dei* I *cap.* XVII. *&* XVIII. *Vis aliena pudicitiam non excutit, etſi pudorem incutit.*

20. MODI FLEBILES.] *Lydij.*

21. AVARITIÆ COMMODARE DIGITOS.] *Nam digitis ipſis numerabant, & numeros exprimebant.* D

22. TABVLARIOS LASSAT.] *Tabulæ erant accepti & expenſi, vectigalium & opum. Qui præerant,* Tabularij *dicti. Legas in Gloſſis etiam,* Ἀριθμητὴς, Tabularius *id eſt* Numerator *vel* Calculator, *quia in tabulis exercent.*

23. SI BENE TECVM AGITVR.] *Id eſt, vt felix ſis & ex votores ſuccedat, prolis tuæ; aut ſi non habes, externi heredis. Quid ſi nec heredis? nam potes inteſtatus mori, poteſt tyrannus eripere & fiſco applicare.*

24. AVT MOVENT, AVT NOTANT.] *Nos de eo in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIII.

25. QVID

A aut notant. Sed ſiue quidquid euenit faciunt, [25] quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient:

Si verò ſolem ad rapidum ſtellasque ſequentes
Ordine reſpicias, nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidijs tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum exſpecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe; ſic ſcio & non vtique caſura. Vtique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt [26] non per præſcriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æquè luctatores, & totam [27] oleo ac luto con-
B ſtantem ſcientiam expello ex his ſtudijs liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti [28] ieiuni vomitores, quorum corpora in ſaginâ, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri [29] rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere; equum agitare; arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere; & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundiâ vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia [30] animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur; non docet liberales artes, ſed mox per-
C cipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quattuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui [31] pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates; aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſuâ ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non nouêre) mirantium.

25. QVID IMMVTABILIS REI.] *Bellè in Anthologiâ:*

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
D Καὶ μὴ παθεῖν· καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.
Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δ᾽ ἦν μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν; χρὴ γὰρ παθεῖν:
Scire ſi licet, quæ debes ſubire,
Et non ſubire: pulchrum ſit ſcire.
Sed ſi ſubire oportet, quæ licet ſcire,
Quorſum ſcire? nam debes ſubire.

26. NON PER PRÆSCRIPTVM EVNTEM.] *Non numerantem artes liberales, vt vulgus.*

27. OLEO AC LVTO.] *Ceromate, & haphe. ſuprà epiſt.* LVII. *initio. Athleticam intellegit.*

28. IEIVNI VOMITORES.] *De quibus epiſt.* CXXII. *vide.*

29. RECTAM EXERCVERVNT.] *Meus,* rectum exercuerunt haſtile iacere: *atque ita legendum. Rectum haſtile ideò, quia ſequitur* Sudem torquere. *In ſudis exercitijs, gladio ſe parabant, & ideò ventilabant: haſtile autem, miſſile telum erat in rectum. Tamen ſi quis tueri,* rectam, *velit: poſſit è ſequentibus,* Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. *Opponat* rectis, iacentes.

30. ANIMVM AD ACCIP. VIRT. PRÆPARANT.] *Philo, De congreſſu quær. erudit. gratiâ:* Ὥσπερ ἐν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι᾽ ὧν ἔσω βαδίζειν ἔξεστιν· οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια. Ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν εἰς ἐκείνην φέρουσα: Vt in ædibus veſtibula ſunt ante fores; in opidis pro-urbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.

31. PEGMATA PER SE.] *Affatim de ijs nos, libello De Amphitheatro, cap.* XXII.

tium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes, quas ἐγκυκλίους Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imò (vt dicam veriùs) liberæ, quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophiâ vindicat. Cùm ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt? multa adiuuant nos, nec ideò partes noſtræ ſunt: imò ſi partes eſſent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea, vtraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Quâ ratione conſtent cæleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus & obſeruationes, per quas deſcendunt & alleuantur, ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cùm cæleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit B
ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui vſu quodam & exercitatione procedit: ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus [32] à ſolo excitat. Mathematica (vt ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris quæ tractatu cæleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Vnâ re conſummatur animus, ſcientiâ bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. [33] Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, prouocat, frangit: nunquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nullâ neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. C
Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quò magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altiùs condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus præſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maximè, quod alicui bono futurum eſt, amat. nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quàm clementiam, quæ alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cùm dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudijs ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat D
nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudijs veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cùm ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an [34] certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tem-

32. A SOLO EXCITAT.] *Ab ipſis fundamentis.*

33. SINGVLAS HABET CIRCVMIRE.] *Muretus,* lubet, *ſubſtituit: Pythæus,* hauet; *ego vellem,* habeo, *ſi mutas: vel,* habe.

34. CERTIOR MEMORIA SIT.] *Ideò Druides (apud Cæſarem VI. Gallicor.)* fas non putabant ſua litteris mandare. quòd nollent eos, qui diſcunt, litteris confiſos, minùs memoriæ ſtudere.

35. QVAM

A de tempore: de quo vno vide [35] quàm multa quærantur. Primùm, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles [36] quæſtiones ſunt de animo tantùm: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde aliò tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliaſque coniectus: an non ampliùs quàm ſemel ſeruiat; & emiſſus [37] vagetur in toto: vtrùm corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cùm per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſuâ vſurus, cùm ex hac effugerit caueâ: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, [38] poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copiâ quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum

B itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. [39] An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacuâ litterarum ſupellectile? Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quòd iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideò non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? [40] Quattuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: [41] miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patriâ Homeri quæritur, in his de Æneæ [42] matre verâ: in his [43] libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, [44] an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cùm perueneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magnâ alienarum aurium moleſtiâ, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itàne annalès euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cùm faſtos

C non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam: & ætatem in ſyllabis conteram? Itàne in geometriæ puluere hærebo? Adeò mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam, [45] vt quid ignorem? Appion grammaticus, qui ſub C. Cæſare [46] totâ circumlatus eſt Græciâ, & [47] in no-

35. QVAM MVLTA QVÆRANTVR.] *Explicata hæc à nobis, cum ſequentibus, Phyſiol. II. Diſſert. vltimâ.*

36. QVÆSTIONES SVNT DE ANIMO.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Phyſiol. III. Diſſert. VIII. & deinceps.*

37. VAGETVR IN TOTO.] Τῷ ὅλῳ: *in*

D *Mundo.*

38. POSTQVAM DE CORPORE.] *Eſt Mureti. nam libri,* an de corpore; *vel,* vnde. *Lego:* cùm de corpore.

39. AN TV EXISTIMAS.] *Hæc & ſequentia nimis velim Philologi noſtri attendant, & admittant.*

40. QVATTVOR MILLIA LIBRORVM.] *Suidas notat,* tria millia & quingentos *ſcripſiſſe. Dictus fuit ab aſſiduitate & perpeſſione laboris χαλκέντερος,* ferreis viſceribus: *vixitq. Ciceronis & Augusti æuo.*

41. MISER, SI TAM MVLTA.] *Haud malè alÿ libri,* miſererer, ſi.

42. MATRE VERA.] *Nam opinione mater Venus erat.*

43. LIBIDINOSIOR ANACREON.] *Superfluens quæſtio, & verè grammaticà. Vtrumque autem in eo eximiè comparet.*

44. AN SAPPHO PVBLICA.] *Vidi qui vellet,* Sappho pudica; *alium qui,* Sappho Sibylla; *ego (ſiquid mutandum) vellem,* pullaria. *Scitum, quid ei obiectum. Sed,* publica, *ſi tenetur, explica, an & vulgo ſe vulgauerit.*

45. VT QVID IGNOREM?] *Veteres,* & quid. *Senſum non elicio: non quidem aptum, aut ſalutarem. Fortaſſe:* Hæc ſciam, quis ignorem? *Id eſſet, Illa extra me ſciam: ipſe quis ſim, neſciam? vel etiam:* & quid ſi ignorem?

46. TOTA CIRCVMLATVS EST GRÆCIA.] *Quaſi manibus geſtatus, & vt publica quadam pompa. Tamen,* circulatus, *in meo libro optimo legitur: & probem. Agyrta fuit & circulator. Eſt qui πλειστονίκης vulgò agnominabatur, vt in Clemente, Euſebio, Agellio legas, quaſi* multi-victor: *ſiue, vt in Suidâ, Ἀπίων ὁ πλειστονίκου, filius ſcilicet Pliſtonica: Didymi, de quo antè, diſcipulus; & agnominatus item ab aſſiduitate μόχθος,* labor; *à Tiberio iocosè & verè,* cymbalum mundi.

[47] in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materiâ consummatâ, & Odysseâ, & Iliade, principium adiecisse operi ſuo, quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quòd [48] duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtriâ librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudijs loquor: philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidêre grammaticis, inuidêre geometris. Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulêre in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentiùs ſciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta veritati ſit. [49] Protagoras ait, de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipsâ, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmênides ait, ex his quæ videntur, [50] nihil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem ferè Pyrrhonij verſantur, & Megarici, [51] & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum naturâ eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: [52] ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrùm magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

A B C

EPIST. LXXXIX.

PHILOSOPHIÆ *& Sapientiæ diſcrimen: & illius diuiſio varia; partiumque iterùm diuiſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in malè diuites inuehitur, luxumque ſimul & auaritiam caſtigat.*

REM vtilem deſideras, & ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in membra diſponi. Faciliùs enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profectò enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantiâ, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, D
[1] ſic erit à nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem

47. IN NOMEN HOMERI.] *Cognominatus paſſim alter Homerus.*

48. DVAS LITTERAS.] *Scilicet* M. & H. *in voce* μῆνιν: *quæ ſignant* XLVIII. *Quid olim nugator (in Plutarcho, Quæſt. Conuiu.* IX. *cap.* III.) *qui totidem ſyllabas in primo verſu Iliados, & illo Odyſſea notabat? idem, in vtroque poſtremo. Nam ſeptemdecim ſyllabæ ſunt initio vtriuſque operis, ſedecim in fine.*

49. PROTAGORAS AIT.] *Hæc omnia pertractaui* II. *Manud. Diſſert.* IV.

50. NIHIL ESSE IN VNIVERSVM.] *Docui ibi ſcribendum,* Ex his quæ videntur, vnum eſſe vniuerſum, *vel ſi vis,* vniuerſa.

51. ET ERETRICI.] *Olim emendauimus: & ſic dicti à patriâ Menedemi, ſectæ auctoris. De non-ſcientiis, idem ferè Pyrrhonij cenſebant.*

52. SI ZENONI.] *Cognomento, Eleati.*

EPIST. LXXXIX. 1. SIC ERIT A NOBIS ADSPICIENDA.] *Mirum quid ita libri in voculâ notâ turbent. Nam alij,* abſcienda, adſcienda; *meus,* abſcidenda.

2. In-

A dem animus totam molem eius amplectitur, nec minùs illam velociter obit, quàm cælum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi faciliùs poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima; ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, faciliùs agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles eſſe & paruulas non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuiſio: ſimile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur tibi dicam, [2] inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quò illa peruenit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam [3] diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapien-
B tia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia cauſſæ diuinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alij, ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cùm illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut philoſophiâ nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus [4] Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa
C peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophiâ virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſâ. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia virtuſque. [5] Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterùm inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem [6] adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam.
D Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illâ parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem: [7] Rationalem remouerunt. Deinde cùm ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem [8] De iudicio & regulâ appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem

2. INTER SAPIENTIAM ET.] *Nos in Manud.* II. *Diſſert.* VII.

3. DIVINORVM.] *Hieronymus in Iſaiæ cap.* V. Inter Sapientiam & Prudentiam hoc dicunt intereſſe Stoici, quòd illa ſit rerum diuinarum & humanarum notitia, iſta autem tantùm mortalium. *Nota de Stoicis. nam Platonici aliter diſtinguunt, & illam in contemplatione, hanc in actione ponunt.*

4. DOSSENNI MONVMENTO.] *Fuit Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor; cuius mentio & verſus in Plinij* XIV. *cap.* XIII. *Item Horatio,*

Quantus ſit Doſſennus edacibus in paraſitis.

5. PHILOSOPHIÆ TRES PARTES.] *Explicaui Manuduct.* II: *Diſſert.* V.

6. ADIECERVNT CIVILEM.] *Politicam.*

7. RATIONALEM REMOVERVNT.] *Laertius:* Τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι: Dialecticam, vt ſuperfluam, remouerunt.

8. DE IVDICIO ET REGVLA.] *Diuidunt ipſi philoſophiam in tres partes, τὸ κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθι-*

ſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtule- A
runt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. [9] Ariſto Chius non tantùm ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, [10] ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcîdit. Nam eum locum, [11] qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tanquam quidquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cùm tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primùm incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt [12] prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & [13] æſtimans quanto quidque dignum ſit, maximè vtilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda [14] de impetu: tertia [15] de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices: ſecundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, vt inter im- B
petum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tuâ poteſtate, ſi in ipsâ rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſius acriórve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primùm, [16] in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. [17] Ipſe elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in materiam, & [18] cauſſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut in- C
ter reſpondentem & interrogantem diſciſſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: [19] in verba, & ſignificationes: id eſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. [20] Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

—— *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui

καὶ ἠθικόν: Canonicam (*ſiue* Regularem) Phyſicam, Ethicam. Regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractaturque de eâ in libro vnico, qui Canon ſiue Regula inſcribitur. *Sed ea pars, quia iudicium format ac præparat, appellarunt etiam* περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν: De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. *Iſta Laërtius in Epicuro: & ex his Senecæ mens clara.*

9. ARISTO CHIVS.] *Zenonis auditor. de cuius hoc ſenſu Laërtius:* Τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δ' οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: Phyſicum & Logicum locum ſuſtulit, dicens illum eſſe ſuper nos, hunc nihil ad nos.

10. SED ETIAM CONTRARIAS.] *Impedire Sapientiam, aduerſari Virtuti.*

11. QVI MONITIONES CONTINET.] Τὸν παραινετικὸν, *de quâ in epiſtolâ* XCIV. *atque ibidem Ariſtonis hæc contempta.*

12. PRIMA ESSET INSPECTIO.] *Hæc diuiſio tenuis aut ſterilis eſt, præ illâ quæ in Laërtio ponitur, ex mente & vſu plurium Stoicorum. vide.*

13. ÆSTIMANS QVANTO QVIDQVE.] *Eſt igitur pars, quæ in Laërtio dicitur,* περὶ τῆς πρώτης ἀξίας: de primâ æſtimatione.

14. DE IMPETV.] *In eodem,* περὶ ὁρμῆς.

15. DE ACTIONIBVS.] *Et ipſe agnoſcit,* περὶ πράξεων.

16. IN EA QVÆ FACIVNT.] *Duo prima principia, Deum & Materiam. Et ſi alterum illorum patitur, Dei reſpectu: ſed agit tamen, compo-* D
ſitarum.

17. IPSE ELEMENTI LOCVS.] *Non ſatis hæc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principiis confundit? Niſi ſi Elementum aliter à quibuſdam capi vult, & vt ipſa Principia contineat, atque etiam Elementa. Hoc apparet.*

18. CAVSSAM OMNIA MOV.] *Ipſum Deum, ſiue (vt Stoici ſæpè) eius Rationem.*

19. IN VERBA, ET SIGNIFICATIONES.] *In Laërtii Zenone:* Τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ τῶν σημαινομένων, καὶ τὸν τῆς φωνῆς τόπον: Dialecticam diuidi in eorum Quæ ſignificantur, & Vocis locum.

20. INGENS DEINDE SEQVITVR.] *Videnda in ipſo Laërtio, ibidem.*

A Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. [21] Hæc, Lucili virorum optime, quò minùs legas non deterreo: dummodò quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia antè vultis, quàm vitia deſinere. ego verò eò magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publicè audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, [22] ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundijs veſtris maria
B cinxiſtis: niſi trans Hadriam, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quàm vultis, latè poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, [23] dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æquè ſpatioſè luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, [24] nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, [25] maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cùm multa ædificaueritis, cùm ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. [26] Non eſt veſtrum, vbicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc
C terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, [27] niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſtâ ferâ, periculosè captâ, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchylijs, tam longè aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices ecquid intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem? Hæc alijs dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt melius.

21. HÆC, LVCILI VIRORVM OPTIME.] *Meus aliíq; ſcripti hic ordiuntur nouam epiſtolam: neque abs re videatur.*

22. NE PROVINCIARVM QVIDEM.] *En vix credenda latifundia, & his ſequentibusq; lucem, aut fidem etiam, mutuare ex* III. *De Benefic. cap.* VIII.
D *item Epiſt.* LXIV. *& noſtris Admirandis libro* II. *cap.* XV.

23. DVM PLVS SIT ALIENI.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus ſemper erit, quod alij poßideant.*

24. NEC CONTENTI SOLO.] *Nam aggeres & moles in ipſo mari ſtruebant, iiſq; ſuperſtruebant.*

25. MARIA AGETIS INTRORSVS.] *A terrâ repelletis, verſus ſuum oceanum. Horatius:*

Contracta piſces æquora ſentiunt,
Iactis in altum molibus.

26. NON EST VESTRVM.] *Vſu videlicet. quorſum autem, ſine vſu?*

27. NISI EX FASTIDIO.] *Quæ iam ediſſe non libet. obſoleta ea gulæ eſt.*

EPIST. XC.

PHILOSOPHIÆ laus. ea vitam formauit, conſortia & imperia inſtituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitæ vtiles, vt fabricam, marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliaſque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferiora hæc maieſtate illius eſſe; & multa horum ſuperuacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geßit. Rudi etiam ſæculo, an fuêre Sapientes? Non, ſed Sapientibus ſimiles, beneficio non Doctrinæ, ſed Naturæ. Multa in his bona, & ſcientiæ aut vitæ fructuoſa.

QVIS dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quòd
viuimus: [1] philoſophiæ, quòd benè viuimus? Itaque tantò plus nos debere huic,
quàm dijs, quantò maius beneficium eſt bona vita, quàm vita? Pro certo deberetur, niſi B
ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur; ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illâ pretioſum atque magnificum eſt, quòd non obuenit, quòd illam ſibi quiſque debet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophiâ ſuſpiceres, [2] ſi beneficiaria res eſſet? Huius opus vnum eſt, de diuinis humaniſque verum inuenire: ab hac nunquam recedit iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium eſſe, & inter homines conſortium: quod aliquamdiu inuiolatum manſit, antequam ſocietatem auaritia diſtraxit, & paupertatis cauſſa etiam his quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & ducem, &
legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. C
Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelſiſſimus ducit: inter homines, pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur. ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibent, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: ſuadebant, diſſuadebantque, & vtilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, ne quid deeſſet ſuis prouidebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſſa: cùm benè imperanti benè pareretur, nihilque rex maius minari malè parentibus poſſet, quàm vt abiret è regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitijs, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulêre ſapientes.
Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientiâ notos. Lycurgum D
ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octauus. [3] Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoque ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophiâ inuentas, quibus in quotidiano vſu vita vtitur, non conceſſerim, nec illi fabricæ aſſeram gloriam.

Illa,

EPIST. XC. 1. PHILOSOPHIÆ, QVOD BENE.] *Ariſtotelis illud aſpides:* Qui docuiſſent nos, magis venerabiles debere eſſe ijs qui genuiſſent. τοὺς μὲν γὰρ τοῦ ζῆν, τοὺς δὲ τοῦ καλῶς ζῆν παρασχόντας: illos enim viuendi tantùm, hos benè viuendi auctores eſſe.

2. SI BENEFICIARIA RES.] *Beneficij alieni, quaſi tribui poſſet.*

3. ZALEVCI LEGES CHARONDÆQVE.] *De iſtis aliquid Manuduct. 1. Diſſert. v.*

4. ET

A Illa, inquit, ſparſos [4] & caſulis tectos, aut aliquâ rupe ſuffoſſâ, aut exeſæ arboris trunco, [5] docuit tecta moliri. Ego verò philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria piſcium in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrimè pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram? & quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuriâ, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certâ manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta [6] cænationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc vſum pinus B aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, [7] vicis intrementibus, vt ex illâ lacunaria auro grauia penderent. [8] Furcæ vtrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſtâ, & in procliue diſpoſitâ, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauêre ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quòd ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cùm incendio ſiluarum aduſta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quàm Poſidonio: Vtrùm malleus in vſu eſſe priùs, an forcipes cœperint. Vtraque inuênit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cùm hoc quoque ſæculo eſſe quàm expe- C ditiſſimus cupiat. Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, [9] & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cùm vidiſſet puerum cauâ manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perulâ calicem, hac obiurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſupetuacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrùm tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem [10] crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui [11] Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; [12] verſatilia cænationum laqueatia

4. ET CASVLIS TECTOS.] *Eraſmi diuinatio eſt: at ſcripti*, è caucaſis lectos, *aut* cauſalis. *Et herclè vix melius eſt edere: niſi quòd* caſæ *non primò ſtatim factæ, ſed poſt rupes & antra ingenio repertæ ſunt.* D *Hunc gradum Lucretius facit, lib.* V.

Sed nemora, atque cauos montes, ſiluaſque colebant,
Et frutices inter condebant ſqualida membra.

De cultoribus iam autem narrat,

Inde caſas poſtquam, ac pelles, ignemque pararunt,
Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum.

Fortaſſe in Senecâ igitur, & aut cauis rectos.

5. DOCVIT TECTA MOLIRI.] *Cicero ad Philoſophiam:* Tu eos inter ſe primò domicilijs, deinde coniugijs iunxiſti.

6. CÆNATIONI EPVLVM.] *Magnum & amplum conuiuium. Nec diſpliceat ſcribi*, populum. *Ita Seneca epiſt.* CXV. capacem populi cænationem dixit.

7. VICIS INTREMENTIBVS.] *Iuuenalis Sat.* III.

——— modò longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plauſtra vehunt. nutant altè, populoque minantur.

8. FVRCÆ VTRIMQVE SVSPENSÆ.] *Fortè*, ſuſpenſam.

9. ET DÆDALVM?] *Plinius lib.* VII. *cap.* LVII. *Alij* Talo *tribuunt, qui Dædali ex ſorore nepos, vt Diodorus* IV. *Bibliotheca.*

10. CROCVM LATENTIBVS FISTVLIS.] *Quod in theatris fiebat ad ſparſionem. Nos de Amphitheatro, cap.* XVI.

11. EVRIPOS SVBITO.] *Id quoque in ſpectaculis & Circo. nam ibi impletis ijs foſſis, per occultos canales ex Aquæductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam aut talia.*

12. VERSATILIA CÆNATIONVM LAQ.] *De quibus Suetonij Nerone, cap.* XXXI. *Fuêre & triclinia*

ria ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fer- A
cula mutentur: an eum, qui & alijs & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura du-
rum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſti-
tos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fue-
rimus his, quæ [13] terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam
ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe, [14] quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certè
ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici curâ conſtant neceſ-
ſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequêre naturam. illa noluit eſſe
diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo.
Quid ergo? nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore ſatis abun-
deque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? [15] non
auium plumæ in vſum veſtis conſeruntur? non hodieque magna Scytharum pars,
[16] tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt?
Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbrâ craſſiore propellere. Quid ergo? non vetu- B
ſtas [17] multa abdidit loca, quæ vel iniuriâ temporis, vel alio quolibet caſu excauata in
ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vi-
li obleuerunt luto, deinde ſtipulâ alijſque ſilueſtribus operuêre faſtigium, & pluuijs per
deuexa labentibus, hiemem tranſiêre ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticæ
gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis calo-
ribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cùm omnibus
alijs animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viue-
re. Nihil horum ab illâ nobis imperatum eſt, nihil ægrè quærendum vt poſſit vita pro-
duci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta
tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta ſunt,
obuia erant, & gratuita, & operâ leui parabilia: modus enim omnium, prout poſtula-
bat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda arti-
bus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A naturâ luxuria deſciuit, quæ quotidie C
ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primò ſuperuacua cœpit
concupiſcere, inde contraria, nouiſſimè corpori animum addixit, & illius deſeruire li-
bidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut [18] excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis ne-
gotium gerunt: cui omnia olim tanquam ſeruo præſtabantur, nunc tanquam domino
parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquen-
tium, hinc molles corporis motus docentium, molleſque cantus & infractos. Receſſit
enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſariâ finiens: iam ruſticitatis & miſe-
riæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facilè etiam magnos vi-
ros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio, vnus ex

ijs qui

nia verſatilia, *ad iocum, & homines floribus ac roſis inuoluendos: apud Lampridium in Eligabalo.*

13. TERRA POSVIT IN SVMMO.] *Non in imo, vt metalla. In ſummo ſunt herba, fruges, ſtirpes.*

14. QVAM MILITEM.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.*

15. NON AVIVM PLVMÆ.] *Nam & ea olim in vſu agreſtibus, aut ſiluicolis. vt de Philoctete Attius, apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, ſtans volatiles,
Pro veſte pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indi, qui plumatili veſte hac vtuntur.

16. TERGIS VVLPIVM AC MVRIVM.] *Quod de Germanis Tacitus:* Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ, negligentiùs, vlteriores exquiſitiùs. *Iſidorus:* Maſtruca, veſtis Germanica ex pelliculis ferarum. *De Scythis, Iuſtinus:* Lanæ ijs vſus ignotus: pellibus tantùm ferinis aut marinis veſtiuntur. *De marinis, haud temerè mutem: nam & in Tacito eſt de* pellibus belluarum, quas exterior Oceanus gignit. *Tamen alij,* murinis: *quod eſſet hic* D *pro Senecâ, de* muribus. *Quod idem ex Eginharto, in vitâ Caroli Magni:* Ex pellibus lutrinis vel murinis *(ita ſcriptus liber)* thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. *Sunt autem iſti mures Scythici,* Martium *&* Hermelinarum *nomine hodie noti. Ceterùm & in Homero, Agamemnon* — ἕσσατο δέρμα λέοντος: texit ſe pelle leonis, *itemq́; Dolon, & Neſtor. Apollonij etiam Scholiaſtes notat:* Σύνηθες τοῖς ἥρωσι τὸ δερματοφορεῖν: Sollenne heroibus, pelles geſtare.

17. MVLTA ABDIDIT LOCA.] *Cur vetuſtas abdat? aliquis ſuſpicetur,* adedit: *ſed tolero.*

18. EXCITATVR CIVITAS.] *In alijs,* exercitatur: *quod præferam.*

19. PER.

A is qui plurimum philoſophiæ contulerunt, dum vult deſcribere primùm, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtemen inſertum, quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat, ſpatâ coire cogantur & iungi: textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſteà repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radijs ſubtemen acutis,
[19] *Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.*

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus [20] veſtis nihil celatura conficitur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minùs facundè deſcribit proſciſſum aratro ſolum, [21] & iteratum, quo ſolutior terra faciliùs pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu her-

B bas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eoſdem dentes linguâ refertur: tunc verò ſaliuæ miſcetur, vt faciliùs per fauces lubricas tranſeat. Cùm peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde vtriuſque attritu grana franguntur, & ſæpiùs regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aquâ ſparſit, & aſſiduâ tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primò cinis calidus, & feruens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, [22] quin ſutrinum quoque inuentum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem,

C ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inuenta ſunt: tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui caudâ reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit: ſed minora, quam vt ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imò non ab alijs excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demum prodiiſſe memoriâ ſcimus: vt [23] ſpeculariorum vſum, perlucente teſtâ, clarum tranſmittentium lumen: vt [24] ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos,

19. QVOD LATO FERIVNT.] *Ouidiani verſus ſunt è* VI. *Metamorph. certamine Palladis cum Arachne: etſi paullo aliter ibi leguntur, & medium vnum Seneca omiſit. At cur hic libri ſcripti conſenſu,* Quod

D lato pariunt? *Gruterus acutè putat,* pauiunt, *fuiſſe: quod antiquis percutere eſt. Sed antiquis: Ouidius vix eſt vt vſurparit. Vnde ergo libri turbant? leui ſæpè & ridiculâ cauſſâ: ac fuerit in archetypo aliquo,* fariunt. *inde hoc,* pariunt, *diffuſum.*

20. VESTIS NIHIL CELATVRA.] *Serica, bombycina, & id genus pellucida. Adi de Benef.* VII. *cap.* IX. *& Conſol. ad Helu. cap.* XV.

21. ET ITERATVM.] *Eſt à Pinciano, etſi libri,* inter aratrum. *Sed benè bonus Cenſor. eſt enim agriculturæ vox; & in Columellâ* Arationem iteratio ſequitur, vt veruactum reſoluatur in puluerem. *Imò &* Tertiatio *ſæpe.*

22. QVIN SVTRINVM QVOQVE.] *Quippini. nam & Stoicorum ſapiens, bonus ſutor eſt. Manuduct.* III. *Diſſert.* XVII.

23. SPECVLARIORVM VSVM.] *Specularia, quadra ſiue orbes feneſtris inſerti, ad lucem immittendam, ventos excludendos: vicem & vſum hodie vitreorum. Dicta à lapide Speculari: cui hoc nomen à naturâ tralucente. Creber olim in Hiſpaniâ, Cypro, Cappadociâ, Africâ: nunc ſitne in notitiâ, neſcio, vix in vſu. At olim frequenti. neque enim Cænationes ſolùm aut cubicula eo illuſtrabant, ſed Balnea (ſuprà, in epiſtolâ* LXXXVI.) *ſed totas Porticus, in Plinij epiſt.* XVII. *libri* II. *Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra cæli iniurias ſic claudebant. ex Martiali palàm, lib.* VIII. *epigr.* XIV. *&* LXVIII. *Adde noſtrum de Prouid. cap.* IV.

24. SVSPENSVRAS BALNEORVM.] *Eâdem voce & ſenſu Palladius, opinor, lib.* I. *cap.* XL. ſuſpenſuras cellarum *in Balneis dixit: id eſt,* locum ab

 humore

tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. A
Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid [25] lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid [26] verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altiùs ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quídve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut [27] in exitu, aut [28] in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. quid illi tam paruula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterùm ad beatum ſtatum tendit, illò ducit, illò vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam verò, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter B
magna quid interſit & tumida: [29] totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualeſque, declarat: quid inferi, quid [30] lares & genij. Quid [31] in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, [32] vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. [33] Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam [34] rationem toti inditam, & [35] vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, [36] in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur [37] vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum C

humore ſuſpenſum, *vt idem loquitur*, & ne vligo refrigeraret. *Nam anteà ſimpliciter Balneas ſolo inſtruebant: poſteà repertum, ſuſpendi, & à terrà paullùm alienari, ob cauſſam dictam, & vt calor diutiùs perſeueraret. Ita Vitruuius lib.* V. *cap.* X. Suſpenſuras caldariorum *facit: vt* tegulis ſeſquipedalibus ſolum ſternatur, & ſuprà laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, atque eæ habeant altitudinem pedum duorum. *Vides ſuſpenſionem: an à Sergio Oratâ primùm repertam? Ita enim Plinius libro* IX. *cap.* LIV. Sergius Orata primus inuenit penſiles balneas. *Nominat eoſdem, & idem hoc aut indicat, lib.* XXVI. *cap.* III. *vbi de Aſclepiade medico:* Tum primùm, *inquit*, penſilium balnearum vſu ad infinitum blandiente. *Quando primum? Aſclepiade medicante, qui Cn. Pompeij, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Oratæ, aut circà, qui L. Craſſi oratoris. Ita quod Seneca ait* ſuâ memoriâ prodiſſe, *laxiùs paullò capiendum eſt: ſicut & de* Notis, *quæ Ciceronis æuo innotuerunt. An aliquis putet, alias Suſpenſuras intelligi? nempe ſuper hypocauſta & camerationes ſuppoſitas, vbi ignis, & ſuperiora per tubos calefacta? Penè hoc cenſeam, & nouitij id fuiſſe inuenti: de quo ſcripſi in Epiſt.* LXXV. *Centuriæ* III. *ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porrò quòd vir & medicus doctiſſimus*, Penſiles balneas *interpretatur ipſa labra à laquearibus ſuſpenſa, & leni motu huc illuc agitanda: neſcio, & hæreo, donec teſtimonio ab antiquitate impellar.*

25. LAPIDEAS MOLES.] *Columnas.*

26. VERBORVM NOTAS.] *De quibus exſecutus ſum in epiſtolâ* XXVII. *Centuriæ* I. *ad Belgas.*

27. IN EXITV.] *Sicut in tubâ.*

28. IN TRANSITV.] *In foratili tibiâ.*

29. TOTIVS NATVRÆ AC SVÆ.] *Alludit ad finem, Viuere ſecundùm naturam vniuerſi, & ſuam: de quo ego Manud.* III. *aliquot Diſſertationibus.*

30. LARES ET GENII.] *Diſtincta hæc, & quomodo, vide Phyſiol.* I. *Diſſert.* XVIII.

31. IN SECVNDAM NVMINVM.] *Proximo à dijs loco, & dignitate. Nam & pars Deorum ſunt.*

32. VBI CONSISTANT.] *Circa imum ætherem, & cælum Lunæ. Nos in Phyſiol.* III. *Diſſ.* XIV.

33. HÆC EIVS INITIAMENTA.] *Dixi aliquid Phyſiol.* II. *Diſſert.* VI.

34. RATIONEM TOTI INDITAM.] *Incorporalem* D
illam Rationem, de quâ Phyſiol. I. *Diſſertat.* VII. Toti *autem, id eſt Mundo. Nam Stoicus ſermo diſparat hoc ab* Vniuerſo. *Nos quoque in Phyſiolog.* II *Diſſert.* V.

35. VIM OMNIVM SEMINVM.] *De quâ vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* IV.

36. IN QVOT MEMBRA.] *Ita partes appellat: quæ Stoicis octo ſunt. Vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* XVII.

37. VITÆ AC NECIS AMBIGVA.] *Nam vita videtur nobis, quod mors eſt. & contrà. Nam animus hic inclusus, velut carcere aut ſepulchro pattiùs continetur: viuit & viget liber illic, & inter ſtellas.*

A dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus. ponenda non ſumeret. [38] Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein quia [39] apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri verſus falſos eſſe, quàm fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuênit, ſed non tanquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, quà homines ſunt, non quà ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, quà velox eſt, non quà ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui [40] ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt, poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe: Neceſſe eſt enim ante Democritum & pontes, & portas fuiſſe, quarum ferè ſumma curuantur. Excidit porrò vobis eumdem Democritum inueniſſe, quemadmodum [41] ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum
B conuerteretur, quà hodieque coctura inuenti [42] lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quà ſapiens erat, inuênit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æquè fieri videmus, aut peritiùs, aut exercitatiùs. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primùm rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam [43] ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantùm, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, verâ æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pænitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimum eſſe, cui [44] felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de eâ philoſophiâ loquor, quæ [45] ciuem extra patriam poſuit, [46] extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: [47] ſed de illâ, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: [48] ſicut ante
C fortunata tempora, cùm in medio iacerent beneficia naturæ promiſcuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauêre mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrêre, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat

Deus

38. ANACHARSIS ROTAM.] *Laërtius:* Εὗρε δὲ εἰς τὸν βίον ἄγκυράν τε καὶ κεραμικὸν τροχόν, ὥς τινες: Repperit (*Anacharſis*) ad vitæ vſum & Anchoram, & Rotam figuli, vt quidam volunt. *Addit*, vt quidam: *& oſtendit dubitatum. Strabo certè Ephorum etiam reprehendit, qui id dixerit:* Πῶς γὰρ, *inquit*, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν: Quomodo enim? quam Homerus nouit, qui eſt antiquior. *Sed eleuatur aut repellitur hoc argumentum à Poſidonio, in*
D *Seneca mox verbis.*

39. APVD HOMERVM INVENITVR.] *Palàm Iliad.* Σ. *ſub finem, his verſibus:*

— ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
Ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν:
Sicut cùm figulus tractare rotam meditatur,
Et ſpecimen capit, an celeri ſat turbine currat.

Poſidonius viderit, qui optimos & decentiſſimæ imaginis verſus amolitur.

40. SPIRITV VITRVM.] *Eodem hodie formatura eſt, & miranda.*

41. EBVR POLIRETVR.] *Non opinor Democritum repperiſſe. vnde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? vt in equi phaleris. Iliad.* δ. *verſu* CXLI. *Et Odyſſeæ* τ. *in Somni portis,* πριστὸν ἐλέφαντα, ſectum ebur *agnoſcit. Sanè ſcripti hic ferè libri*, molitetur, *vel*, molliretur: *quod verum igitur puto, etiam è ſequentium ſimilitudine.*

42. LAPIDES COCTILES.] *Scripti plerique*, lapides ad hoc vtiles.

43. AD VNIVERSA DIREXIT.] *Nec malè*, vniuerſi. *Intellegit autem finem illum, Naturam ſequi.*

44. FELICITATE OPVS NON EST.] *Nempe illâ externâ, & vulgi.*

45. CIVEM EXTRA PATRIAM.] *Nam Epicurus à republicâ ſuos remouet, & ſibi viuere quemque iubet. ſocietatem ſoluit.*

46. EXTRA MVNDVM DEOS.] *De Beneſic. libro* IV. *cap.* XIX.

47. SED DE ILLA.] *Stoicâ.*

48. SICVT ANTE FORTVNATA.] *Libri ſcripti*, ſicut autem. *Et certè*, ante, *non placet. nam de illiſipſis fortunatis temporibus loquitur. Fortaſſe, tranſpoſitâ litterulâ*, ſicut vatum fortunato tempore. *Nam poetæ hæc tempora nobis deformant. Sin autem, legito:* Sicut antè, fortunato tempore.

Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quam quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos A

—— nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum naturâ fruebantur: ſufficiebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quidni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optimè poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque [49] velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adijciat, vicinum vel [50] pretio pellat æris, vel iniuriâ; licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, B & poſſeſſionem vocet, per ſuam longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eò reducet, vnde diſceſſimus. Cùm omnia fecerimus, multum habebimus: vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minùs inueniſſe, quàm inuentum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum; nondum auarus abſcondendo [51] quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoque excluſerat: par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtrâ purpurâ verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: [52] mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectacu- C lum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quàm noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex mediâ cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam latè ſparſa miracula? At vos ad omnem [53] tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant [54] domos inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtulâ, nec vllo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſticâ poſitum manu. Hæc erat ſecundùm naturam domus, in quâ libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipsâ timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, [55] non fuêre ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam, [56] à dis recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non D erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides imâ terrarum fæce

49. VELIT NVNC CONCVRRERE.] *Fortaſſe,* conuerrere.

50. PRETIO PELLAT ÆRIS.] *Muretus fecit,* pellat agris. *Scripti,* eris: *legendum,* eis, *vel,* terris.

51. QVOD SIBI IACERET.] *Sine vſu, & fructu: abditum, aut ſepoſitum.*

52. MOLLEM SOMNVM ILLIS.] *Meus & quidam, voce præmiſſâ:* aquam mollem, *liceat,* ad aquam.

53. TECTORVM PAVETIS SONVM.] *Ruina metu.*

54. DOMOS INSTAR VRBIVM.] *Docui in Admirandis, Romæ ſic fuiſſe.*

55. NON FVERE SAPIENTES.] *Vide Manud.* II. *Differt.* V.

56. A DIIS RECENTES.] *Ab illis conditos factosque, nullâ adhuc propagine.*

57. ETIAM

A fæce quærebant, parcebantque adhuc [57] etiam mutis animalibus: tantùm aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantùm ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantiâ rerum innocentes erant. multum autem intereſt, vtrùm peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſiduâ exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

EPIST. XCI.

B LVGDVNENSIS *coloniæ incendium triſte, & ſubitum: eâ iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum: maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.*

[1] LIBERALIS noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc verò tam inopinatum malum, pænè inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cùm eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, rarò tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Nunquam denique [2] tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt ni-
C hil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit; & in tantâ pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quieſcentibus, cùm toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Galliâ, quæritur. Omnibus fortuna, quos publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Denique diutiùs illam tibi periſſe, quàm perijt, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, [3] aduerſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſſâ concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggrauant: nouitas adijcit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, [4] quod etiam miratus eſt, doluit. Ideò nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cùm voluit, & florentiſſimo detrahat?
D quod non eò magis aggrediatur & quatiat, quò ſpecioſiùs fulget? Quid illi arduum, quídve difficile eſt? non vnâ viâ ſemper, ne totâ quidem incurrit. Modò noſtras in nos manus aduocat, modò ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in mediâ pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberníſque maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte

57. ETIAM MVTIS ANIMALIBVS.] *Id eſt, piſcibus. à quibus prima cædes cœpit, & in obſonium illi verſi.*

EPIST. XCI. 1. LIBERALIS NOSTER.] *Videtur ille* Æbutius Liberalis, *cui De Beneficijs inſcripſit.*

2. TAM INFESTVM VLLI.] *Mallem vel,* vllibi, *vel* vllum.

3. ADVERSVS SVA FIRMVM.] *Putarem,* ſueta: *ex ſequentibus.*

4. QVOD ETIAM MIRATVS EST.] *Vt inopinatum & inſolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putaſſet?*

hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. In- A uadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multâ Deûm indulgentiâ ſtruxit, id vnus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, [5] qui diem dixit, [6] horam, momentumque temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum; ſi tam tardè perirent cuncta, quàm fiunt: [7] nunc incrementa lentè exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publicè ſtabile eſt: tam hominum, quàm vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extrà tumultuantibus cauſſis, mala vnde minimè exſpectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te B patriæ, [8] poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimùm poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syriâ? quot in Macedoniâ deuorata ſunt? Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequentet nobis nunciati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus [9] & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaiâ clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non C tantùm manufacta labuntur, non tantùm humanâ arte atque induſtriâ poſita vertit dies: iuga montium diffluunt, totæ deſcdêre regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, [10] ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideò æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue internâ vi flatuque [11] præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium [12] in abdito vis obſtantia effregerit; ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſiue vetuſtas, à quâ nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim; ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias longum eſt. hoc vnum ſcio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiuſ-

5. QVI DIEM DIXIT.] *Is fuit Euripides, & eò noſter videtur adſpicere. Nam verſus eius eſt:*
Ὁ δ᾽ ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ᾽ ἐφήμερος:
Felicitas non firma, ſed dialis eſt.
De quo Demetrius Phalereus cenſebat, meliùs habiturum, ſi non diem, ſed momentum dixiſſet. *Eſt ipſa correctio, quæ hîc in Senecâ & illa Demetrij apud Plutarchum legitur, Conſol. ad Apollonium.*

6. HORAM, MOMENTVMQVE.] *Legerim cum Grutero:* hora momentumque eu. imp. ſuffecêre.

7. NVNC INCREMENTA LENTE.] *Tacitus in Agricolâ:* Naturâ infirmitatis humanæ tardiora ſunt remedia, quàm mala. Et vt corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur: ſic ingenia faciliùs oppreſſeris, quàm reuocaueris.

8 POTEST PATRIAM TIBI.] *Vt Lugduni incendio factum.* D

9. ET INSERTA ERAT, ET EXCEPTA.] *Loco inſerta, & poſitu; excepto conditione, & colonia Romana facta.*

10. AD HVMILEM ARENAM DED.] *Meus & plures ſcripti:* ad humile deduxit, *ſpretâ mediâ voce.*

11. PRÆCLVSA VIOLENTI PONDVS.] *Muretus ex illis fecerat*, præcluſi venti. *Ego putem:* interna vis, flatuſque præcluſi, violentè pondus.

12. IN ABDITO VIS OBSTANTIA.] *Scripti*, in abdito vaſtorum obſtantia. *Sed ſanè vox* Vis, *aut ſimilis requiritur: niſi places repeti & intellegi è lineâ priore.*

13. Ti-

A eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpè maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altiùs ſurgerent, & in maius. [13] Timagenes felicitati vrbis inimicus aiebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quòd ſciret meliora reſurrectura, quàm arſiſſent.* [14] In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque, quàm amisêre, reſtituantur. [15] Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpicijs in æuum longiùs condita! Nam huic coloniæ ab origine ſuâ [16] centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, ſiquid in te iniqui propriè conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quòd nos tumulis metiaris, & his [17] monumentis, quæ viam diſparia prætexunt: Æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quàm Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, [18] ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex quâ minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ tradebantur ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens.

C *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt, æquè difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibiipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quòd iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *meâ refert*, [19] *ſurſum iſti*

13. TIMAGENES.] *Nicolao Fabro accepta refertur hæc emendatio. & intellegit illum Augusti inimicum occultum & obtrectatorem, præſentis ſtatui infenſum: hominem libera lingua, quamquam ſeruus,*

D *imò captiuus antea fuiſſet. Vide Senecam patrem, lib. x. Controuer. v. & noſtra lib. III. De Irâ, cap. XXIII.*

14. IN HAC QVOQVE VRBE.] *Verum vaticinium. nam ita ſurrexit, & ſtatim, vt vix nouem annis à clade floruerit, & Galba imperio pro Vitellio ſteterit*, pertinaci pro Nerone fide, *ait Tacitus. Contendit etiam cum Viennenſi colonia, & æmulationes exercuit, affectus felicium. Hæc ex Taciti I. Hiſtor. Quod autem pro Nerone, non mirum. nam is* cladem Lugdunenſem *(ait idem Tacitus)* quadragies ſeſtertio ſolatus erat: *centum millibus Philippæorum.*

15. SINT VTINAM DIVTVRNA.] *Sunt, Seneca: & duras floretq; ea vrbs hodie, inter Galliæ primas.*

16. CENTESIMVS ANNVS EST.] *Ergo ſolatium illud à Nerone tardiuſculè adhibitum, anno vrbis* DCCCXVIII. *Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno* DCCXI. *Oportuit arſiſſe,* DCCCXI. *aut paullò pòſt potiùs, ne Senecam exactè computaſſe cenſeamus.*

17. MONVMENTIS, QVÆ VIAM.] *Nam vtrimque ad viarum publicarum limites monumenta ferè ſtatuta: quæ tranſeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornatu & titulis (vt fortuna cuiuſque) diuerſa: at mors vna omnibus, quidquid damus illa diſpares; quidquid natales, opes, vita diſſident.*

18. SIREMPS LEX ESTO.] *Eximia correctio ab illo Iac. Cuiacio eſt. Spectat ad legum formulam, in quibus perſcribi ſolet, de tali aut tali re, ſimile ius eſſe. Priſcum eſt verbum: & notaui I. Antiquar. Lection. cap. I.*

19. SVRSVM ISTI AN DEORSVM.] *Alludit ad famam quæ deprimit, & quæ attollit.*

iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſsâ: ſic & illa, quæ nunquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Num quid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: [20] & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quàm multis vtilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſupplicijs, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate, cùm mors in noſtrâ poteſtate ſit. A

EPIST. XCII.

RATIONEM *in homine dominari, & huc omnia referri, & in eâ perfectâ Beatam vitam eſſe. Externa leue, aut nullum, pondus habere. Vtique voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundum Naturam ſunt; ſed iudicio: & hoc tunc in ijs Bonum eſſe, benè eligi. Nihilominùs & ſine ijs, ſolâ Virtute beatum, imò Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere hæc poſſe; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.* B

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, [1] in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter [2] ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod aliò non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illâ eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu [3] ſeruata, ſeruat. Id autem vnum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poreſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortunâ, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia benè iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poreſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in ijs erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiúſve, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plénum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, [4] inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poreſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſolâ honeſtate contentus, neceſſe eſt aut [5] quietem adijci velis, C D

20. ET HÆC MALAM MOLITIONEM.] *Legi poſſit*, mali mollitionem, *vel potiùs*, amolitionem habet: *tamen aliud etiam fuit.*

EPIST. XCII. *1.* IN ANIMO ESSE PARTES MINISTRAS.] *Hæc explico* III. *Phyſiol. Diſſert.* XVII.

2. IPSVM PRINCIPALE.] *De quo ibidem, Diſſert.* XVIII. *itemq. de ſequentibus. Vide.*

3. SERVATA SERVAT.] *Si tu eam ſeruas integram, nec ſubmittis, ipſa te ſeruat. Sed libri plerique,* ſeruitus ſeruat: *& quidam,* ſe virtus; *quod germanum puto.*

4. INTER MAGNOS SECTÆ.] *De iſto Antipatro ego in Manuduct.* I. *Diſſert.* XI.

5. QVIETEM ADIICI.] *Quam interpretatur ἡσυχίαν: etſi libri ignorabiles ferè ibi litteras habent: nec malè ἀθυμίαν legas; quæ ipſa Democriti ſententia fuit: & finem hanc ſtatuebat.*

6. MA-

A velis, quam heſychiam vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtiâ, libet ad conſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. [6] Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, benè eſſe homini, ſi palato benè eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi [7] duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, [8] reliquerunt: hanc neceſſariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diuerſis animalium
B congruentibus membris. nam, vt ait Virgilius noſter in Scyllâ,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus; poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibuſnam compoſuêre portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantùm cibis habilis, vt ait Poſidonius. Virtus illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis atque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. [9] Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat: voluptas vltrò diſſoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans vſque & indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundùm naturam
C ſunt, & quia bono à me [10] iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, benè eligi. Nam cùm veſtem qualem decet ſumo, cùm ambulo vt oportet, cùm cœno quemadmodum debeo: non cœna, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruantis in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adijciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. naturâ enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: quâ actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoque natura, vt quamdam veſtem, animo circumdedit: velamentum eius eſt. Quis autem vnquam veſtimenta [11] æſtimauit arculâ? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: [12] ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui vir-
D tutem

6. MAGNAM VITAM.] *Antè editi*, Magno: *quod præ iſto placet, aut* Magni. *Sententia eſt, non ideo magni habendam vitam, ſi in voluptate externâ eſt.*

7. DVAS HABET PARTES.] *De quibus nos in loco proximè dicto.*

8. RELIQVERVNT.] *Qui? nempe Epicurei: & de ijs loquitur. Illi, inquit, relicto τῷ θυμοειδεῖ, ſolum τὸ ἐπιθυμητικὸν ſunt ſecuti.*

9. ILLA VTCVMQVE ALTA QVIES.] *Tranquillitas, & Heſychia.*

10. IVDICIO SVMVNTVR.] *Hæc Stoicum. in Adiaphoris ſiue Medijs,* Eligere *&* Sumere *quæ ſunt ſecundùm naturam. Ipſa bona non ſunt, ſed iudicium tale bonum. Noſtra Manuduct. lib. II. Diſſert. XXIII.*

11. ÆSTIMAVIT ARCVLA.] *In quibus reconduntur, & aſſeruantur. Vide de Tranquill. cap. I.*

12. SVMMVM TAMEN ILLVD BONVM.] *Eſt hæc nota & capitalis controuerſia inter Stoicos & Academicos (quibus Peripatetici conſentiunt) à Virtute beatitatem eſſe, ſed non plenam & ſummam. Ad hanc, externa etiam requiri.*

13. COM-

tutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, A
vt valetudine,& membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere,ne miſer aliquis ſit,facilius efficiet, vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum valet,vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adijcere quod ſupereſt,vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo?[13] Commoda ſunt in vitâ,& incommoda: vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus,quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vſque ad miſerum non deprimitur,ſic commodorum inopiâ non deducitur à beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum,ſi poteſt minui? Paullò antè dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius,quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, B
ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt,etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat,quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, vtrùm aliquid obſtet tantùm,an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minùs fulget: nobis forſitan non æquè apparet ac nitet; ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri,in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero vſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrario vilia ſunt, quæ ſæpè contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum,& lacertus,& dentes,& horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoque C
eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde,ſi damna corporis miſerum non faciunt,beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt,aliquis miſer: aliquis nec miſer,nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſimè calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adiecero,miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adijcio cæcitatem, non fit miſer: adijcio debilitatem, non fit miſer: adijcio dolores continuos & graues,non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beatâ quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? D
quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideò virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens [14] non eſt beatior, qui diutiùs vixerit, quem nullus auocauit dolor: quàm ille qui cum malâ fortunâ ſæpè luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectiùs viuat, oportet, vt beatiùs viuat: ſi rectiùs non poteſt, ne beatiùs quidem. Non intenditur virtus: ergo nc beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt,

13. COMMODA ET INCOMMODA.] *Nos in Manuduct.* II. *Diſſert.* XXIII.

14. NON EST BEATIOR, QVI DIVTIVS] *Item in Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

A ſit, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum
varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute
præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore, bo-
na æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam
excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtrâ imbecillitate metimur, & vitijs noſtris no-
men virtutis imponimus. Quid porrò, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſum-
mis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſâ officinâ voluptatis eſt
audita. [15] *Beatiſſimum*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus: cùm illum hinc vrinæ
difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia
ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cùm apud eos quoque reperiantur, apud quos
voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis dolori-
bus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc
quoque incredibile eſt, imò incredibilius. Non video enim, quomodo non in infimum
agatur, è faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa
B eſt, non prohibebit fieri miſerum. [16] Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut
vincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra
quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio
verò, dijs hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſumma-
bilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, vt ali-
quis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incer-
tum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum
adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium. [17] Per
hanc poteſt non pænitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam in-
eſt, quâ animum habet mobilem ad praua: [18] ille agit carens malitiâ, & ea agitatio
abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt
aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſque in corpore præſens;

hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur adſcendere,
C vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui
Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & [19] vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus, &
membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illò, ſi vitia non deprimant. Quemadmo-
dum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum; ita animus, cui inquan-
tum vult, licet porrigi, in hoc à naturâ rerum formatus eſt, vt paria dijs velit, & ſic vta-
tur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Non alienâ vi ad ſumma nititur;
magnus erat labor, ire in cælum: redit. cùm hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & con-
temptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuê-
re tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant
oculos. [20] ſcit erui è cæno, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam,
alibi poſitas eſſe diuitias, quàm quò congeruntur: animum impleri debere, non arcam.
Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ
inducere, [21] vt ſuorum. Oriens Occidenſque terminus fiat, deorumque ritu cuncta
D poſſideat; cum opibus ſuis diuites ſupernè deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt
ſuo, quàm triſtis alieno. Cùm ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut
one-

15. BEATISSIMVM, INQVIT, HVNC.] *Verba hæc Epicuri ſuprà notaui, Epiſt.* LXVI.

16. STANS NON POTEST VINCI.] *Meus liber,* non poteſt mitti. *ex quo fecerim:* Conſtans non poteſt remitti.

17. PER HANC POTEST NON PÆNITENDA.] *Obſcura hæc omnia, aut mutila: nec ſubuenio.*

18. ILLE AGIT CARENS.] *Muretus ex veteri aliquo:* illum agit hærens.

19. VNVM EST, ET DEVS.] *Nam & mundus Stoicis Deus dicitur: de quo* I. *Phyſiol. Diſſert.* VII. *vbi ipſa hæc examinamus.*

20. SCIT ERVI E CÆNO.] *Belliſſimè hæc ita emendauit Gruterus noſter, è veſtigijs priſcæ ſcripturæ, & recepi in contextum.*

21. VT SVORVM. ORIENS.] *Scripti,* vt ſua Orientis Occidentiſque: *probè, ſi porro legas,* terminis finiat. *Vulgata tamen diſtinctione ego expedieram.*

22. MODÒ

oneris neceſſarij, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. A
Nemo liber eſt,qui corpori ſeruit. nam vt alios dominos,quos nimia pro illo ſolicitudo inuenit,tranſeas,ipſius moroſum imperium delicatumq́ue eſt.Ab hoc modò æquo animo exit, [22] modò magno proſilit: nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barbâ capillos detonſos negligimus: ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat,non magis ad ſe iudicat pertinere,[23] quàm ſecundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an conſumatur

—— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cùm inter homines eſt, nullas timet: vllâſne timebit poſt mortem minas [24] eorum,quibus vſque ad mortem timeri parum eſt?[25] Non conteret, inquit,me nec vncus,nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, [26] rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſertè Mæcenas ait: B

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

[27] Altè cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi [28] illud ipſe diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII.

De morte Philoſophi Metronactis,qui iuuenis obijt. Parum id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

In epiſtolâ quâ de morte [1] Metronactis philoſophi querebaris, tanquam & potuiſſet diutiùs viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſonâ, in omni negotio ſupeteſt; in vnâ re deeſt,in quâ omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & alijs grauem extendit? Vtrùm,obſecro te, æquius iudicas,te naturæ,an tibi parere naturam? quid autem intereſt quàm citò exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non vt diu viuamus,curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis,animo. [2] Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cùm animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui C

22. Modò magno prosilit.] *Cùm ſponte ſcilicet exit, morte ſumptâ.*

23. Qvam secvndas.] *Membranas, quibus infans in vtero inuoluitur, editumq́; in lucem ſequuntur: vnde Secunda. Græcis à ſimili cauſſâ,* τὰ ὕστερα.

24. Eorvm, qvibvs vsqve ad.] *Tyrannorum, qui in cadauera ſæuiunt.*

25. Non conteret, inqvit.] *Malim*, non conterret. *Neque Vnci eſt conterere, ſed trahere.*

26. Rervm natvra prospexit.] *His paria Lucanus, lib.* VII. *in Cæſarem, qui inſepultos ciues in Pharſaliâ reliquit:*

Nil agis hac irâ. tabe'ſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert. placido Natura receptat
Cuncta ſinu.

27. Alte cinctvm.] *Induſtrium, gnauum, fortem. nam talis ferè earum cinctus. At Mæcenas inter molliculos & remiſſos,& in publico etiam diſcinctus. Adde epiſt.* CXIV.

28. Illvd ipse discinxisset.] *Libri*, illud ſecum diſcinxiſſet: *quod eſſet, vnà cum veſte & corpore ingenium diſſoluiſſet. At meus, & quidam:* ſecundis cinſiſſet. *Itaque legas etiam cum Grutero,* ſecunda diſcinxiſſent. *Res nimis proſperæ & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.*

EPIST. XCIII. 1. Metronactis.] *Qui Neapoli docuit, & obijt, vt diſcas ex Epiſt.* LXXVI. D

2. Longa est vita, si.] *In hanc ſententiam Plutarchus, Conſol. ad Apollonium:* Οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος: Non longiſſima vita optima,ſed honeſtiſſima. *Et addit*: Neque enim qui plurimùm citharâ cecinit, aut orauit, aut in naui gubernauit, ſed qui benè, commendatur. Bonum autem non eſt in temporis diuturnitate ſitum, ſed in Virtute & decorâ proportione. *Iterumq́; mox:* Μέτρον γὰρ τοῦ βίου τὸ καλόν, οὐ τὸ χρόνου μῆκος: Menſura enim vitæ, Bonum; non autem temporis diuturnitas eſt.

A ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? [3] non vixit iſte,
ſed in vitâ moratus eſt; nec ſerò mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt,
mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici,
boni filij exſecutus eſt: in nullâ parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta
eſt. Octoginta annis vixit. Imò octoginta annis fuit: niſi fortè ſic vixiſſe eum dicis, quo-
modo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum
[4] pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam me-
tiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque
fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendijs, atque in ſummum bonum eue-
ctum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante
mortem perijt. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantu-
lumcumque temporis contigit, benè collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit
vnus è multis. [5] & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt? aliquando, vt ſo-
B let, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad po-
ſteros vſque: tranſilijt, & ſe in memoriam dedit. Nec ideò mihi plures annos accedere
recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur.
Non enim ad eum diem me aptaui, quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nul-
lum non tanquam vltimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter
iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, po-
teſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Ætas
inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à
me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præter-
uehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad
illam peruenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille verò glorietur auda-
cter, & dijs agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quòd fuit. Meritò
enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exemplar boni viri po-
C ſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen
quouſque viuimus? omnium rerum cognitione frui ſumus. [6] Scimus à quibus princi-
palis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuo-
cet, quemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Sci-
mus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continuâ velocitate de-
currere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt
ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat noctem, quæ re-
ducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propiùs adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille,
fortiùs exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam
inter illos fui: animumque illò meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me
de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æquè magnum animum ha-
beo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quàm
potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis: [7] an-
nales Tamuſij ſcis [8] quàm non decori ſint, [9] & quid vocentur. æquè eſt vita quo-
rumdam

D

3. NON VIXIT ISTE, SED.] *Similis gnome Simonidis*, qui interrogatus, Quantum temporis vixiſſet? Tempus haud multum, inquijt, annos verò complures. *Quaſi in temporis rationem non veniat, niſi vita benè acta.*

4. PRETIOSA RERUM.] *Gemmæ & lapides, quæ in breuitate pretium habent.*

5. ET VIVIT.] *Nunc in calo: ac malè hæ voces à vulgatis exſulant.*

6. SCIMUS A QUIBUS PRINCIPALIS NATURA.] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & ſurgit à Deo & Materiâ. Nec malè etiam cum Eraſmo,* Scimus ad quid: *aut meâ diuinatiunculâ,* Scimus quibus: *quod vtrumque eòdem it, & hominum deorumque cauſſâ Mundum, vt Stoici volunt, factum. Incidebat etiam,* Scimus à quibus principijs natura: *nec malè.*

7. ANNALES TAMUSII.] *In Suetonij Iulio, cap. IX. Hiſtoria Tanuſij Gemini memoratur: nec vero diſtat, eſſe iſtum.*

8. QUAM NON DECORI SINT.] *Alij libri*, non dederoſi; *alij*, non dedecoroſi; *quidam*, decoroſi. *Verbi aliquid non obuij, nec mihi occurrit. An fortè* deſideroſi, *optabiles, aut boni?*

9. ET QUID VOCENTUR.] *Nempe quod illi Catulliani* Annales Voluſi, cacata charta.

rumdam longa, & quod Tamuſij ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, A qui ſummo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, vt iugulati [10] in ſpoliario, quàm in arenâ malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſimè agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non poſſis?

EPIST. XCIV.

DISSERTATIO, *vtrùm Dogmatica, an Parænetica pars philoſophiæ vtilior? & an altera ſine alterâ ſufficiat? Ariſto priorem præfert, & ſolam admittit: eiuſque hic argumenta: alij & alteram adiungunt, ac magnos eius vſus oſtendunt: & Seneca diducit eleganter, argutè, fructuosè. Lege, & oblectare.* B

[1] EAM partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tanquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed [2] Ariſto Stoicus econtrariò hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus vſque: [3] at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere; ipſaque decreta philoſophiæ, conſtitutionem eſſe ſummi boni. quam qui benè intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cùm hanc vim ex diſciplinâ & exercitatione percepit, quocumque vult, illâ vtitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim C admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo benè viueret. in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrùm vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrùm ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem videri volunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, D quid tanquam ſatur faciat: fixam potiùs medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitijs dicam. ipſa remouenda ſunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecuniâ ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, vt quicquid publicè expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm

10. IN SPOLIARIO.] *Pars Arenæ ſiue Amphitheatri fuit, in quâ indui, exui ſolent, & læſi ac deinceps inutiles occidi. Ego* I. *Satur. cap.* XVIII.

EPIST. XCIV. 1. EAM PARTEM PHILOSOPHIÆ.] Παραινετικὴν, *ſiue* Præceptiuam. *Infrà, epiſt.* XCV. *initio.*

2. ARISTO STOICVS.] *Quidem* Chios *cognomento, ſuprà Epiſt.* LXXXIX. *& eius ibi hæc ſententia:* Ariſto Chius moralem ſcientiam circumcidit, & eum locum qui Monitiones continet, ſuſtulit.

3. AT ILLAM NON HABENTEM.] Δογματικὴν, *ſiue* Decretoriam.

Aquam fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpè in morte, quam pati
lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram
obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quidquid contumacius paſſus eſt. Optimam
doloris eſſe naturam, quòd non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt ma-
gnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His de-
cretis cùm illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam
eſſe, non quæ ſecundùm voluptatem eſt, ſed ſecundùm naturam: cùm virtutem vnicum
bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diui-
tias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis
annumerandam, nec malis: monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic ince-
de, ſic cœna: hoc viro, hoc feminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui dili-
gentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti
B præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterarium
intraueris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, [4] in puerili eſſe præſcri-
pto. Vtrùm manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monito-
res: præcipienti dubia, non creditur: ſuperuacuum eſt ergo præcipere. Id adeò ſic diſce.
Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: ſi pro-
baturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico vtere, ſic ciue,
ſic ſocio. quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitiâ tradit. Illic inuenio
æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non
eſſe iuſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cùm perſuaſi mihi,
& perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti,
ſuperuacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantùm quid ſibi præcipia-
tur, ſed etiam quare. Vtrùm inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt
neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria
monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendiſ-
que, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmo-
C ueri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus
malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & citò ſpe-
cie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem
ægram, & vitijs liberare; aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare.
Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea,
ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fene-
ranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia
inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam
virginem duxit, quomodo cum eâ quæ alicuius matrimonium experta eſt, quemadmo-
dum cum locuplete, quemadmodum cum indotatâ. An non putas aliquid eſſe diſcri-
minis inter ſterilem, & fœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, &
nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt.
Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quòd ſapientis
D præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſa-
pientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod
paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. [5] Inter in-
ſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quòd hæc morbo la-
borat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas furoris traxit ex valetudine, altera animi ma-
la valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo proce-
dere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit, in-
ſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio ani-
mi

4. IN PVERILI ESSE PRÆSCRIPTO.] *In gnomis & ſententijs, quæ deſcribenda & ediſcenda proponuntur. Ita infrà:* Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur. *Præſcriptum ergo, exemplar.*

5. INTER INSANIAM PVBLICAM.] *Quâ populi genteſq́; laborant, præter Sapientem. Vide illud Paradoxum,* Omnes ſtultos inſanire.

mi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium A
verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primùm aduerſus illud quod air, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Naturâ enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cùm viſum recepit, alijs quoque poteſt reddere: malitiâ liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contrà præceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vitâ. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantùm curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbroſa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quòd poſt cibum ſtudeas, non eſt quòd [6] plenis oculis ac tumentibus impetes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minùs quàm medicamenta proficiunt. Adijcit remedijs medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſſa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideò, ne alijs quidem adiecta proficiunt. Primùm memoriam renouant: deinde quæ in vniuerſo confuſiùs videbantur, in partes diuiſa diligentiùs conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſuperuacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam ſanus debeat: cùm reſtituenda ſanitas ſit, ſine quâ irrita ſunt præcepta. Quid quòd habent ægri ſaniique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne auidè cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, vti pecuniâ ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle, C
inquit, errores: ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim auaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar: etiam remotis vitijs, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitijs. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur alijs in remedium, alijs in leuamentum Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideò nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpè animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt.* Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxo- D
re pudicitiam exigit, ipſe alienatum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpè agitari debent, ſæpè verſari: vt non tantùm nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adijce nunc, quòd aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quòd etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur,

per

6. PLENIS OCVLIS AC TVMENTIBVS.] *Sic in Suetonij Tiberio, cap.* VII Contentis ac tumentibus oculis proſequi. *quod fit vbi figimus oculos, atque ipſos velut intendimus, & ſpiritu implemus. Fit in amore, ſi in diutino intuitu.*

7. Et

A per ſe multum habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſâ oratione
in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt.*
Quod non opus eſt, aſſe carum eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oraculo, aut ſimilia: *Tempori*
parce; Te noſce. Numquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibiipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt: affectus ipſos tangunt, & naturâ vim ſuam exercente
proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione exci-
tantur: non aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus,
cùm tacta eſt & impulſa. Prætereà, quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prom-
pta: quæ incipiunt in expedito eſſe, cùm dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa,
quæ contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in vnum conferenda ſunt, & iun-
B genda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, ſi præcepta nihil adiuuant, om-
nis inſtitutio tollenda eſt: ipsâ naturâ contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident
alium ingenij eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingenioſior
eſt. Ingenij vis præceptis alitur & creſcit, nouaſque perſuaſiones adijcit innatis, & depra-
uata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt
vitijs obligatum? Hoc ſcilicet; vt illis liberetur. non enim exſtincta in illo indoles natu-
ralis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra praua nititur.
nacta verò præſidium, & adiuta præceptis, conualeſcit: ſi tamen illam diutina peſtis in-
fecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto impetu ſuo con-
nixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: niſi quòd
illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia? Vtraque res præcipit: ſed altera in totum,
particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo mo-
netur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet: ſed adhuc non ſa-
C tis proſpicit. Non enim tantùm affectibus impedimur, quò minùs probanda faciamus,
ſed imperitiâ inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum ani-
mum: ſed reſidem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admoni-
tio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem ea-
rum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſtâ ſine dubio ra-
tione animus, ſed non iſtâ tantùm. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona,
quæ mala ſint: nihilominùs habent præcepta partes ſuas: & prudentia & iuſtitia offi-
cijs conſtant: officia præceptis diſponuntur. Prætereà, ipſum de bonis maliſque iudicium
confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter
ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hęc ordinem ſequun-
tur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. nam
de maximis ac neceſſarijs rebus, non ſunt infinita: tenues autem, differentias habent,
quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo,
inquit, præceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſa-
D niam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur
diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de
bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præ-
cepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant: [7] & denuncia-
tio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt,
non erepta. [8] Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt,
quàm minis mixta præcepta? Primùm omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia
minantur: at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta
in officium adhortantur. His adijce, quòd leges quoque proficiunt ad bonos mo-
res: vtique ſi non tantùm imperant, ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non
probo,

7. ET DENVNCIATIO.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. LEGES, INQVIT, VT FACIAMVS.] *Ponit, vt poſitum: atqui non præiuit.*

probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet, A quò faciliùs ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt. Itaque malis moribus, vti videbis ciuitates vſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideò inutilis, & formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideò ſequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuerſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat: & eſt aliquid, quòd ex magno viro vel ta- B cente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia, cùm mordent, non ſentiuntur. adeò tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, ſi ſæpè tecum ſint, profutura, quàm bona exempla. [9] Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulacra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeò etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compeſcit: C cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non faciat, etiam ſi nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior eſt, & altiùs penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adijcit, quare quidque faciendum ſit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus exſpectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio; ergo & admonitione. [10] In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem inſtitutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet; & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cùm creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiduciâ impletur: ergo admonitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potenteſque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debe- D re ſententiæ: *Nam concordiâ paruæ res creſcunt, diſcordiâ maximæ dilabuntur.* Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententijs conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplinâ conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantùm ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta: quæ affectus noſtros [11] velut edicto coërcent, & obligant. Philoſophia,

9. PYTHAGORAS AIT.] *Hoc ita in Cicerone II. de Legib.* Et illud benè dictum eſt à Pythagorà, doctiſſimo viro, tum maximè & pietatem & religionem verſari in animis, cùm rebus diuinis operam daremus.

10. IN DVAS PARTES.] *Aliquid in Manuduct. II. Diſſertat. V.*

11. VELVT EDICTO.] *Alluſum ad morem eius aui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, caſtigando, coërcendo. Notaui ad lib. III. Annal. Taciti.*

12. SCIEN-

A phia, inquit, diuiditur in hæc, [12] ſcientiam, & habitum animi. Nam illam qui didicit, &
facienda ac vitanda percepit: nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius
transfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi, ex vtroque eſt, & ex decretis & ex habitu:
itaque ſuperuacua eſt ad implendam virtutem, cùm duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo
& conſolatio ſuperuacua eſt; nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio,
& ipſa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur.
Sed quamuis iſta ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his eſt, & ex il-
lis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis hu-
manæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, de-
monſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi
ipſa ſapientia: quæ iam eò perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbe-
cillioribus quidem ingenijs neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præ-
tereà, ſi exſpectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, & er-
B rando impedietur, quò minùs ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo
debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenen-
tur, & alienâ manu per litterarum ſimulacra ducuntur: deinde imitari iubentur propo-
ſita, & ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum,
iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe.
Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quęſtioni [13] ſuum diem
dabimus. interim omiſſis argumentis, nónne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato,
qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impunè perfertur:
nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam & horum imprecatio falſos nobis me-
tus inſerit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua
bona, & incerta & errantia, cùm poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam,
ire rectâ viâ. trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui: nemo errat vni ſibi, ſed de-
mentiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideò in ſingulis vitia populorum
C ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit deteriora,
deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in vnum, quod cuique peſſi-
mum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde peruellat, abigatque rumores, &
reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas [14] nobiſcum vitia naſci: ſuper-
uenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonant,
compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Ni-
hil quidem quod auaritiam noſtram irritaret poſuit in aperto: pedibus aurum & ar-
gentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod cal-
camur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mi-
rumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & properantis mundi
volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum inceſ-
ſus, [15] ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſsâ velo-
citate circumeant: defectus ſolis & lunæ, inuicem obſtantium. Alia deinceps digna mi-
D ratu, ſiue per ordinem ſubeunt, [16] ſiue ſubditis cauſſis mota proſiliunt, vt nocturni
ignium tractus, & [17] ſine vllo ictu ſonituque fulgores [18] cæli patiſcentis, colum-
næque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit:
[19] aurum

12. SCIENTIAM, ET HABITVM.] *Scientiam, quæ Decretis conſtat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorum paratur. Sed nec iſta obiectio præiuit.*

13. SVVM DIEM DABIMVS.] *In epiſtolâ ſequenti:* Petis à me, vt id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem.

14. NOBISCVM VITIA NASCI.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Naturâ bonos eſſe. Vide Manuduct. II. Diſſert. X.*

15. SI COMPARES TOTI.] *Mundo ſupremo.*

16. SIVE SVBDITIS CAVSSIS.] *Id eſſet, inferis & ſubiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri,* ſubitis: *repentinis & incertis, vt naſci ſolent meteora.*

17. SINE VLLO ICTV SONITVQVE FVLGORES.] *De quibus noſtrum vide Nat. Quæſt. I. cap. XIV. & XV.*

18. CÆLI PATISCENTIS.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui aliâ cauſsâ fiunt. Intellegit igitur* Chaſmata, *aut tales cæli receſſus. At vulgata lectio erat,* fulgores cæli fatiſcentis.

 19. AVRVM

[19] aurum quidem & argentum, & propter iſta nunquam pacem agens ferrum, quaſi A
malè nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta cæno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni? quæ per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur; nihil eſt illis dum fiunt, & à fæce ſuâ ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quantâ fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, [20] vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quòd inuideas iſtis, quos magnos feliceſque populus B
vocat: non eſt quòd tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quòd tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, [21] ſub illis faſcibus, purpurâ cultus: non eſt quòd feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm [22] quem lictor ſemitâ deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cùm agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in quâ eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſeruire iubet, [23] Athenas tacere. Non contentus tot C
ciuitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſiſtit vſquam laſſa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit; iam Græci Perſæque eumdem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: [24] hic tamen vltra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigijs victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domeſtica virtus aut ratio ſuadebat, ſed inſanus amor magnitudinis falſæ. Modò in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modò [25] ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum [26] in Africam, quid [27] in Septemtrionem, quid in Mithri-

19. AVRVM QVIDEM ET ARGENTVM.] *Similis ſententia quadam De Benefic.* VII. *cap.* X. *& iſta Pliny, lib.* XXXIII. *initio:* Terra & hæc (*tunantia*) ſummâ ſui parte tribuit, vt minimè parca faciliſque in omnibus, quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit.

20. VNAM DENIQVE AVDIRE.] *Pincianus vellet,* veram: *poſſis &,* viuam.

21. SVB ILLIS FASCIBVS.] *Qui erecti praeunt: ideò ſublilis. Intellegit magiſtratum, aut imperium.*

22. QVEM LICTOR SEMITA.] *Nam in ſubmouendo, manu & virgâ etiam impellebant. Vide me de totâ re Elector.* I. *cap.* XXII.

23. ATHENAS TACERE.] *Quarum propria eloquentia, ſed & loquentia. Ideo Tertullianus,* linguatam ciuitatem *dixit: Sidonius,* Athenis loquacior, *adagij formâ.*

24. HIC TAMEN VLTRA.] *Alij libri,* Is tamen, *vel,* His. *Puto fuiſſe:* It tamen: *nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.* D

25. AD COLLIGENDOS PIRATAS.] *Ita ſcripti libri: contra quos idem Muretus,* cogendos, *ediderat. Sed illud benè. fudit enim fugauitq. piratas: ſed vt finis belli eſſet,* reliquias eorum CONTRACTAS (*ait Velleius*) in vrbibus, remotoque à mari loco, in certâ ſede conſtituit. *Ita qui ſparſi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*

26. IN AFRICAM.] *Bello Mariano, miſſus eò contra Domitium & regem Iarbam.*

27. IN SEPTEMTRIONEM.] *In Galliam init, eodem*

A Mithridatem, & Armeniam,& omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido cre-
ſcendi: cùm ſibi vni parum magnus videretur. Quid C.Cæſarem in ſua fata, pariter ac
publica, immiſit? gloria & ambitio,& nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum an-
te ſe ferre non potuit, cùm reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid,tu C.Marium ſemel conſu-
lem (vnum enim conſulatum accepit, [28] ceteros rapuit) cùm Theutonicos Cimbroſque
conciderет, cùm Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe,
virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cùm omnia concu-
terent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi antè voluuntur,
& ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum
multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, quâ pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſen-
tiunt. Non eſt quòd credas, quemquam fieri alienâ infelicitate felicem. Omnia iſta exem-
pla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſer-
monibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ men-
dacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac
B ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui,
vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, &
ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verum ſcias, adſpice, quantò ali-
ter vnuſquiſque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ,
nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quo-
rum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpu-
ram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vm-
brâ, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum
quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis
expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & conſcius.
Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impoten-
tia, ſcænam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbium fremitu
collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum
C laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam
attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reuer-
ſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes &
attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab aliis habetur. Nam quæ
aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties
deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſubli-
mi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, gra-
uior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris: odio eſt fulgor, &
fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu,
& ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona fortuna, &
mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter geſſit. An & Mithridatis bello intellegit, petitos Colchos, Iberos, Albanos?

28. CETEROS RAPVIT.] *Non videtur profectò, ſi duos vltimos excipias. Nam priores, in diſcrimine patriæ, abſenti delati. Vide Plutarchum.*

EPIST.

EPIST. XCV.

HÆRET aut pendet à priore, quæriturque, An igitur Parænetica ſola ſufficiat? cùm præſertim oſtenderit, tantos eius & tam claros vſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam eâ contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.

PETIS à me, vt id quod [1] in diem ſuum dixeram debere differri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, [2] ſi negauero. Eò magis promitto, & verbum publicum perire non patior: B
Poſteà noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magnâ parte perlectâ: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis.* Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmuteſcere illicò cupiunt. Sæpè aliud volumus, [3] aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus; ſed dij aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſsâ miſericordiâ, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, malè habent: inter illos, quos honores, nullâ non arte atque operâ petiti, diſcruciant: & cæteros, malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cùm obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtrà admouentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde, etiam ſi rectè C
faciunt, neſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & totâ ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri non tantùm præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nullâ re, quò minùs ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit D
enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artium condi-

EPIST. XCV. 1. IN DIEM SVVM DIXERAM.] *Suprà, priore epiſtolâ*: Huic quæſtioni ſuum diem dabimus.

2. SI NEGAVERO.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata eſt: ideò facilè feres abnuentem. Tamen faciam, ne fruſtrà petieris; & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam ſunt qui petunt, quaſi in alterius gratiam aut honorem: vt, Recita hoc carmen, Diem illum mihi adſis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hæc ſententia horum & ſequentium eſt, à quâ alij mihi videntur abiuiſſe.*

3. ALIVD OPTAMVS.] *A Dijs nempe, vbi palàm, & audientibus alijs, vota concipimus. Tunc enim ſæpè hic diſſenſus. Pro vitâ & victoriâ mali Principis precor, ſeruus pro domini, maritus vxoris; & quæ ſunt talia: animo abdicante. An & refers ad vota etiam tacita & libera? nimirum errore eligendi mala petimus, etſi bona intendimus: vt opes, honores, amam. Itaque aliud volumus communiter; diſtinctè autem vouendo, abimus.*

A conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa eſt. Adijce nunc, quòd artes quoque pleræque, imò ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantùm præcepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, [4] quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quæ in geometriâ & in aſtronomiâ inuenies. Philoſophia autem & contemplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tantùm terreſtres operas promittere: altiùs ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

B *Nam tibi de ſummâ cæli ratione, deumque,*
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius. ſequitur ergo, vt cùm contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid, quòd facienda quoque nemo ritè obibit, niſi is cui ratio erit tradita, quâ in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſeruabit, [5] qui in re præcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, vt ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quàm facienda & vitanda, præcepit: & tunc longè meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque

C diſputare, non viuere. Fuit ſine dubio, vt dicitis, vetus illa ſapientia, cùm maximè naſcens rudis: non minùs quàm ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam latè ſe ſparſerat: poterant vitijs ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tantò operoſiora eſſe munimenta, quantò valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent: paullatim deinde in hanc peruênit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minùs negotij habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inuentæ ſunt mille conditutæ, quibus auiditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies:

D inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſâ ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſque venter, dum malè aſſueſcit plus capere, quàm poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & terebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore & multâ membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxu-

4. QVÆ GRÆCI VOCANT ΔΟΓΜΑΤΑ.] *De his ego Manuduct. II. Diſſert. XII.*

5. QVI IN RE PRÆCEPTA.] *Mureti editio:* qui mera præcepta acceperit. Imbecilla: *vocibus alijs eiectis. At libri retineri ſuadent: ex quorum vno Pincianus:* qui in rem præcepta acceperit, non in omne. *Ego aſſentior, ſed velim magis*, non in commune.

6 MVL-

luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe delicijs ſoluerant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſatâ: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magnâ medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſsâ valetudo: [6] multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant, & hauſta malè digerantur, alijs aliò nitentibus. Nec mirum, quòd inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt: & illa ex contrarijs naturæ partibus in eundem compulſa redundant. Inde [7] tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius ſcientiæ conditor, [8] fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed vita eſt. nam cùm virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. [9] Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant: æquè inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & [10] vinum omne vomitu remetiuntur: æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine verò, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæque malè perdant: adeò peruerſum commentæ genus impudicitiæ: [11] viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ caluæque ſint? Beneficium ſexus ſui vitijs perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpiùs, & [12] vino fulcire venas cadentes: [13] neſciebant ſaniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare: neſciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cùm

6. MVLTOS MORBOS MVLTA FERCVLA.] *Vide in hanc rem Plutarchi Quæſt. Conuiual.* VIII. *cap.* IX. *totum.*

7. TAM NVLLO ÆGROTAMVS GENERE.] *Tam parum certo, & vno, & ſimplici: quàm neque victus eſt è certis & vnis.*

8. FÆMINIS NEC CAPILLOS DEFLVERE.] *Non dicit hoc quidem in Aphoriſmis libro* VI. *Hippocrates; dumtaxat,* Mulieres non laborare podagrâ, niſi menſes defecerint. *At de capillorum defluuio, in Eunuchis præmiſit:* Eunuchi, *inquit,* non laborant podagrâ, neque calui fiunt. *Galenus tamen ibi, vtrumque hoc euenire Eunuchis ait, quia fœminarum ſimiles ſint, ijſdem incommodis carentium. Additq́; quod vit Seneca,* olim id ita fuiſſe Hippocratis æuo, cum moderatè victitarent: nunc in vtriſque fallere, ob vitam victumque diuerſa.

9. NON MINVS PERVIGILANT.] *In conuiuijs illis intempeſtiuis. Quibuſdam tamen libris tria hæc verba abſunt, etiam optimo meo: in alijs,* peruigilantur *ſcriptum. è quo Pincianus ingenioſè,* pugillantur.

10. VINVM OMNE VOMITV.] *Totidem ferè verbis, De Prouidentiâ, cap.* III. Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, triſtes, & bilem ſuam regustantes. *Mos autem inualuerat, ante cœnam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipſis fœminis:*

— tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit & vomit.

& pluſcula ibi huic rei. Etiam Martialis:

Nec cœnat priùs, aut priùs recumbit,
Quàm ſeptem vomuit meri deunces.

Seneca in epiſt. LXXXVIII. Ieiuni vomitores *dicuntur. Cœpiſſe mos, aut inualuiſſe videtur, Pompeij Magni temporibus, cùm Aſclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib.* XXVI. *cap.* III. Damnauit meritò & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. *Damnat & Celſus lib.* I. *cap.* III. *qui* iſtud luxuriæ cauſsâ fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis cauſsâ rectè fieri experimentis credit. *Adde iſtis quæ notamus in Epiſt.* CXXII. C

11. VIROS INEVNT.] *Flagitium & fœditas mihi quidem ignota, & apage à viris ipſis, meo voto. Vt ne hoc patiamur? Nego rectè ſcribi. quo enim ſenſu? Vt fœminæ in equo ſedeant, quod breuibus puellis Ouidius concedit? Atqui nec illud ſchema eſt, quod ſic meritò exſecretur Seneca: & vel ita ineuntur, non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de* Ineundo: *nec Fœminarum etiam iſta magis, quàm virorum. Mihi lubet corrigere,* Viri ſunt; ineunt: *& ad Tribadas referre. Illæ profectò virum agunt: & de iſtis Clemens Alexandrinus:* Καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν, γαμούμεναί τε καὶ γαμοῦσαι: Et fœminæ viri ſunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. *Non perſequor, nec retego Stygijs tenebris dignam fœditatem. Poſſit & legi,* viroſæ ineunt. *quæ virum quærunt, virum agunt.* D

12. VINO FVLCIRE VENAS.] *Ouidius:*

Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Adde De Beneſ. III. *cap.* IX.

13. NESCIEBANT SANIEM EMITTERE.] *Legebatur anteà,* ſanguinem: *nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis neſcit veteres medicos ſanguinem eduxiſſe? ſed de ſudoribus loquitur, præuiſq́; humoribus, per balnea eductis. Vide me* I. *Elector. cap.* XVI.

14. CISSAT

A cùm eſſent periculorum pauciſſima. Nunc verò quàm longè proceſſerunt mala valetu-
dinis? has vſuras voluptatum pendimus, vltra modum faſque concupitarum. Innume-
rabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. [14] Ceſſat omne ſtudium: & liberalia pro-
feſſi, ſine vllâ frequentiâ, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcho-
lis, ſolitudo eſt: at quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos iuuentus pre-
mit? Tranſeo [15] puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta conuiuia, [16] aliæ cubi-
culi contumeliæ exſpectant. Tranſeo agmina exoletorum, [17] per nationes coloreſque
deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies
capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam,
tranſeo miniſtratorum, per quos [18] ſigno dato ad inferendam cænam diſcurritur. Dij
boni, quantum hominum vnus venter exercet? Quid, tu illos boletos, voluptarium ve-
nenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam ſi præſentanei non fuerint? Quid, tu
illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid, illa oſtrea, iner-
B tiſſimam carnem, cœno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? Quid, illud
[19] Sociorum garum, pretioſam [20] malorum piſcium ſaniem, non credis vrere ſalsâ tabe
præcordia? Quid, illa purulenta, & quæ tantumnon ab ipſo igne in os transferuntur,
iudicas ſine noxâ, [21] in ipſis viſceribus exſtingui? Quàm fœdi atque peſtilentes ructus
ſunt, quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? ſcias putreſcere ſumpta,
non concoqui. Memini fuiſſe quondam [22] in ſermone nobilem patinam, in quam quid-
quid apud lautos [23] ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſe-
rat: [24] veneriæ ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, quà eduntur, interuenientibus
diſtinguebantur echinis, [25] torti diſtractique ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Pi-
get iam eſſe ſingula: coguntur in vnum ſapores. In cænâ fit, quod fieri debet ſaturo in
ventre. Exſpecto iam vt manducata ponantur. quantulo autem hoc minus eſt, teſtas
excerpere atque oſſa, & dentium operâ coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula:
omnia ſemel, & in eumdem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad vnam rem ma-
num porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæ-
C reant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non oſtendi
iſta, ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint, quæ diſponi ſolent, iure vno perfuſa: nihil inter-
ſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis [26] concoctique ponantur. Non eſſet con-
fuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares
morbi

14. Cessat omne stvdivm.] *In Belgicâ oraculum.*

15. Pverorvm infelicivm greges.] *Alibi ſic loquitur: & quidni* greges? *Nam vt Plutarchus ait, ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δείπνοις ἑκάστῳ παρέστηκε τῶν κατακειμένων οἰνοχόος:* id principum conuiuijs cuique accumbentium ſuus adſtabat pincerna.

16. Aliæ cvbicvli contvmeliæ.] *Vt aut patiantur, aut faciant obſcœno. Faciant etiam, dico, ex epiſtolâ* XLVII. *Vide.*

D 17. Per nationes coloresqve.] *Ita ſolent, atque item per ætates. Vide de Breuit. vit. cap.* XII.

18. Signo dato.] *Ibidem, de Breuitate:* Quantâ celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria diſcurrant. *Vide Notas.*

19. Sociorvm garvm.] *De quo Plinius* XXXI. *cap.* VII. *& libro* IX. *cap.* XVII. *Adi Iunium* VI. *Animadu. cap.* XVII.

20. Malorvm piscivm saniem.] *Scombrorum ferè, qui ad nihil aliud ferè vtiles, ait Plinius.* Sanies *autem, vt Manilius lib.* V. *de garo:*

Hinc ſanies pretioſa fluit, floremque cruoris
Euomit, & miſto guſtum ſale temperat oris.

21. In ipsis visceribvs exstingvi.] *Vide ſuprà epiſt.* LXXVIII.

22. In sermone nobilem patinam.] *Volunt ad Aeſopi patinam referre, de quâ Plinius lib.* X. *cap.* LI. *imò Pincianus ipſum nomen hic reponit, & legit:* Quondam Æſopi nobilem patinam. *Non probo. nam iſta piſcium patina fuit, ex ſequentibus; illa auium, ex Plinio ipſo. Alius ergo hic mentio, quicumque is fuit.*

23. Solet diem dvcere.] *Non muto, & intellego diem extrahi varijs ferculis, & cænam ita longioris cænæ inſtrui. Si tamen,* ſolent diducere, *legat; haud improbem.*

24. Veneriæ spondyliqve.] *Quid propriè* Veneriæ, *neſcio: an conchula aliqua hoc nomine, quòd Venus ijs vecta? Inter piſces quidem ſunt, & Plinij melioribus libris nominantur, in* XXXII. *cap.* XI. *Vbi enim vulgò:* Vrenæ, vua, xiphiæ: *priſca ſcriptura,* Veneriæ, vua, *præfert.* Spondyli *autem (alijs* ſphondyli) *in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cænâ Pontificiâ,* III. *Saturnalium, Martiali lib.* VII. *epigr.* XVII.

25. Torti distractiqve.] *E melioribus libris,* diſtrictique. *Porrò autem, libri quidam:* contraxerant pituitam. ſingula coguntur.

26. Concoctiqve ponantvr.] *Vnà cocti.*

morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes: aduerſus quos & medicina A
armare ſe cœpit [27] multis generibus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophiâ dico.
Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque curâ medicabiles: ad-
uerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique [28] lues iſta
vinceretur! Non priuatim ſolùm, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſin-
gulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non auaritia, non cru-
delitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim, & à ſingulis fiunt, minùs noxia, minuſ-
que monſtroſa ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè
iubentur, vetita priuatim. Quæ clàm commiſſa capite luerent, eadem quia [29] paludati
fecêre, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno,
bella gerere, gerendaque liberis tradere: cùm inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduer-
ſus tam potentem explicitumque latè furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum
ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, B
obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad fru-
galitatem magnâ vi reducendus, à quâ paullulùm diſceſſerat:

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtrâ.

[30] Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps
luxuria eſt: honeſtatis obliuio inuaſit: nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, [31] ſa-
cra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipien-
daque vulnera nefas erat, is [32] iam nudus inermiſque producitur: [33] ſatiſque ſpectaculi
in homine, mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito vehementius
aliquid, quod mala inueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, vt reuellatur penitus fal-
ſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes,
poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si volumus habere obligatos, & malis quibus iam
tenentur, auellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant omnia præter virtutem
mutare nomen, modò mala fieri, modò bona. Quemadmodum primum militiæ vin-
culum eſt [34] religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas; tunc deinde facilè cetera exi- C
guntur mandanturque iuſiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam per-
ducere, prima fundamenta iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Huius quadam ſuper-
ſtitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non
quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt,
dum nudis tantùm præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalu-
taria in tranſitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicêre virtutem, cum omni
editi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti in-
dolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi
ſunt, cùm primùm audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia?
At illis aut hebetibus & obtuſis, aut malâ conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum
effricanda eſt. Ceterùm vt illos in bonum pronos citiùs educit ad ſumma, & hos imbe-
cilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extraher, qui illis philoſophiæ placita tradi-
derit: quæ quàm ſint neceſſaria, licet videas. Quædam inſident nobis quæ nos ad alia D
pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia
ſuſci-

27. MVLTIS GENERIBVS, MVLTIS OBSERVATIONIBVS.] *Dubito an non fuerit*, multigeneribus obſeruationibus.

28. LVES ISTA VINCERETVR.] *Libri*, vindicetur, indicetur, meditetur. *Puto germanum*, medicetur.

29. PALVDATI FECERE.] *Ita enim, & eo habitu, id eſt coccineo paludamento induti, proficiſci ad bellum ſolent. Male qui*, palam *ſuffecerunt.*

30. VOLVPTAS AB OMNI PARTE QVÆRITVR.] *Tolutum hoc, & ad acriorem ſenſum præeunt ſcripti:* Voluptas ex omni quæritur: *lege*, ex homine: *& commation hoc ad priora refer.*

31. SACRA RES, HOMO.] *Haud abſona repetitio: tamen concinniùs etiam*, homini, *cum Pinciano & alijs libris ſcribatur.*

32. IAM NVDVS INERMISQVE.] *Vt ſolent meridiani gladiatores ſuprà, epiſt.* VII.

33. SATISQVE SPECTACVLI IN HOMINE.] *Siue cum alijs*, ex homine. *Sententia eſt, quæ in epiſtolâ* XC. Homo hominem, non timens nec iratus, tantùm ſpectaturus occidit: *id eſt, iubet occidi.*

34. RELIGIO, ET SIGNORVM AMOR.] *Iuramenti religionem intellegit: in quo hæc ipſa de Signis comprehenſa. Vide Militiam noſtram, lib.* I.

35. EQVES-

A ſuſcitati, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patriâ pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi priùs amoueris obſtantia præceptis: non magis, quàm proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſiduè, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad

B virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: ſed id parum eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cænâ ſumptuosâ flagitioſius, & [35] equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoriâ notâ, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? [36] & tricies tamen HS. [37] adijciales cænæ frugaliſſimis viris conſtituerunt. [38] Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſollennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adijcio, & aliorum gulam irrito? [39] quattuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cùm in macellum deferri & venire iuſſiſſet: *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius.* Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octauius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cùm [40] quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, quâ putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis

C aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſsâ facit, [41] vultur eſt, cadauer exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſtè fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος

35. EQVESTREM CENSVM.] *Muſonius apud Stobaum:* Μάγειροι δὲ γεωργῶν περισπουδαστότεροί εἰσι· δεῖπνα δὲ παρατίθενταί τινες ἀγρῶν ἀναλίσκοντες τιμάς: Coqui maiore ſtudio quàm agricolæ parantur, & conuiuia quidam apparant, in quibus agrorum pretia conſumunt.

36. ET TRICIES TAMEN HS.] *Video qui hunc*
D *dicant cenſum equeſtrem, & ideò rectè ſic edi, cùm de iſto prætuerit. Sed profectò* Tricies *illud valdè ſuperat, & vel ſepties propemodum excedit. Sunt enim (noſtrâ æſtimatione)* ſeptuagintaquinque Philippûm millia. *Scripta omnis lectio habebat,* & toties tamen ſeſtertio: *atque eſt dicta illa mutatio à Mureto. Ego cenſeam excidiſſe notam numeri, legendumq́;,* & toties tamen DC. HS. *quod eſſet,* ſexcentis ſeſtertijs: *ipſe equeſter cenſus ab Auguſto. Poßis eodem ſenſu,* & tot tamen HS. *adſpectu ad priora. De iſtis impendijs, aliquid ego in Admirandis, lib.* IV. *cap.* VII.

37. ADIICIALES CÆNÆ.] *Libri,* adiciales: *vera ſcriptura,* aditiales. *quia dabantur in aditu, & auſpicio honorum.*

38. EADEM RES.] *His paria, ſed breuiter, Democritus:* Φειδὼ τοι καὶ λιμὸς χρηστή, ἐν καιρῷ δὲ καὶ δαπάνη. γινώσκειν δὲ ἀγαθοῦ: Parcimonia & abſtinentia bona, in tempore etiam ſumptus. dignoſcere autem Sapientis eſt.

39. QVATTVOR PONDO.] *Rarum pondus. nam vt Plinius ait, l.b.* IX. magnitudo ijs modica, binaſque libras ponderis ratò admodum excedunt. *Exceßit iſte largiter, & alter apud Martialem, lib.* X.

— mullus tibi quattuor emptus
Librarum, cænæ pompa caputque fuit.

40. QVINQVE MILLIBVS HS.] *Eſſent nobis,* centum viginitquinque Philippi. *Libri ferè veteres,* quinque HS. *habent: ſed & ſic eadem ſumma. nam intelliguntur neutro genere* Seſtertia quina. *Neque pretium hoc immodicum (vt tunc ganea feruebat:) nam & Aſinius Celer poſteà, Caio Caligulâ Principe,* mullum vnum octo millibus nummûm emit: *Philippicis ducentis. in eodem Plinio.*

41. VVLTVR EST.] *Conuicium in heredipetas, & qui funus exſpectant: à naturâ auis, quæ cadaueribus paſcitur. Catullus:*

Suſcitat à cano vulturium capite.

Martialis:

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo fa- A
κοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo fa-
ciet quemadmodum debet, niſi habuerit quò referat. Proponamus oportet finem ſummi
boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumq́; reſpiciat: veluti na-
uigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi
vtique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe
turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modò referente, modò producente. Hoc in
omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, &
conari totos vetant. Quomodo ſint dij colendi, ſolet præcipi. [42] Accendere aliquem lu-
cernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem
delectantur fuligine. Vetemus [43] ſalutationibus matutinis fungi, & [44] foribus aſſidere
templorum: humana ambitio iſtis officijs capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus
[45] lintea & ſtrigiles Ioui ferre, & [46] ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros Deus.
quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: vbique & omnibus præſtò eſt. Audiat licet,
quemadmodum ſe gerere in ſacrificijs debeat, quàm procul reſilire à moleſtijs ac ſuper- B
ſtitionibus: nunquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit,
omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quę cauſſa eſt dijs bene-
faciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere iniu-
riam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum eſt. Summa illa ac pul-
cherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus
eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonita-
tem, ſine quâ nulla maieſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vi ſuâ
temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec
dant malum, nec habent: ceterùm caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant pœnas,
& aliquando [47] ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit,
quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit vtendum. Quid agi-
mus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non noce-
re, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præci-
piemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, [48] cum eſuriente panem C
ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cùm poſſim bre-
uiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque
humana concluſa ſunt, vnum eſt: [49] membra ſumus corporis magni. Natura nos
cognatos edidit, [50] cùm ex iiſdem [51] & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indi-
dit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum iuſtumque compoſuit: ex illius conſtitu-
tione

42. ACCENDERE LVCERNAM SABBATHIS.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum feſtis diebus, mos apud Romanos: ſed, vt apparet, paullatim Iudäici ritus inualuêre, & Sabbathi diem illâ ſuperſtitione coluerunt. Perſius Sat.* V.

Herodis venêre dies, vnctaque feneſtrâ
Diſpoſitæ pinguem nebulâ vomuêre lucernæ.

43. SALVTATIONIBVS MATVTINIS.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deos eadem tranſtulere: & vt potentes ſalutare manè, ſic etiam iſtas inſtituerunt. Apuleius* XI. Incohatæ lucis ſalutationibus, religioſi primam nunciantes horam, perſtrepunt. *Prudentius:*

Manè ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.

Plautus, atque alij, crebrò.

44. FORIBVS ASSIDERE.] *Nondum ſcilicet apertis. nam cum primâ luce, aut antè, faciebant.*

45 LINTEA ET STRIGILES.] *Quaſi lotione Dij egerent. ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. Nec miremur: nam & cibum eſui apponebant. Vide me* II. *Elector. cap.* XVIII.

46. SPECVLVM TENERE.] *Vt ornet ſe, & comat. vel potiùs ipſi comebant, imaginariè hoc vſurpantes. Seneca apud Auguſtinum* VI. *de Ciuit. Dei, in libello de Superſtitione (vtinam exſtaret!)* Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo, non tantùm ſimulacro, ſtantes, digitos mouent ornantium modo. ſunt quæ ſpeculum teneant. *Tertullianus, de Ieiunijs.* Qui in idolis comendis & ornandis, & ad ſingulas D horas ſalutandis adulantur, Curationem facere dicuntur.

47. SPECIE BONI PVNIVNT] *Id eſt, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, caſtigant.*

48. CVM ESVRIENTE.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto eſſe:* Eſurienti frange panem tuum.

49. MEMBRA SVMVS.] *De hac ſententiâ ego in Phyſiol.* I. *Diſſert.* VIII.

50. CVM EX IISDEM.] *Elementis, & item aſtris, ſecundùm Stoicos.*

51. ET IN EADEM.] *Vel, in actiones eaſdem, & finem: vel, reſoluendos in illa eadem, è quibus ſumus.*

52. HABEA-

A mouet miſerius eſt nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad iuuandum manus. Iſte verſus, & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

[52] Habeamus in commune, quòd nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos homineſque diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum [53] præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloriâ, de ignominiâ, de patriâ, de exſilio. Æſtimemus ſingula, famâ remotâ: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propiùs etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: vna ſit, an plures: [54] ſeparatæ, an annexæ; an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe ſabro de fa-
B bricâ quærere, quod eius initium, quis vſus ſit: non magis quàm pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipsâ eſt, vt ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. [55] Cauſſa huius iactationis eſt, quòd nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus, famâ. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſuſque virtutum, [56] rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quàm
C ſunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, [57] ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, quâ iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectæ. Prætereà, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quàm ſi nunc ego dicerem recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: [58] & quidem multa quia inuoluta ſunt, vixque ſummâ diligentiâ ac ſummâ ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ veritatem argumentis col-
D ligunt. Quædam aperta ſunt, quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehendun-

tur,

52 HABEAMVS IN COMMVNE.] *Ego legerim & diſtinxerim:* Habeamus. in commune quidem nati ſumus *Dixerat: verſum debere in ore & corde eſſe.* Habeamus, *inquit: nam certè in commune nati ſumus. Itaque verſum illum interpretatur, vt* nihil humani alienum *cenſeamus: id eſt, iuncta nobiſcum & ſocia eſſe.*

53. PRÆCEPTA IACTAVIMVS.] *Imò,* iactabimus.

54 SEPARATÆ, AN ANNEXÆ.] *Nexæ Stoicis & vid. Manud.* III. *Diſſert.* IV.

55 CAVSSA HVIVS IACTATIONIS] *Libri ferè,* cauſſa iuſque iactationis: *aut,* cauſſa viſque. *quod probat Pincianus. Sed verius erit,* cauſſa eiuſce iactationis.

56. RERVM COMMODARVM.] *Stoicâ phraſi, res externæ ita dicuntur, quæ vulgo Bona. Eſt idem, quod commoda.*

57. SESTERTIO NVMMO.] *Vales, minima. communis ita forma, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib.* XIX. *Obſeruat. cap.* XXXI.

58. ET QVIDEM MVLTA.] *Dixerat,* quædam *probationem deſiderare : velut corrigit,* imò multa, *inquit, quia inuoluta & obſcura.*

tur, [59] quæ memoriâ: obſcura, quæ extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis: maior eius pars pulchriorque in occultis eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt; neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio: ſine quâ, omnia in animo natant: neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cùm monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo ſe, vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adijcimus, iuſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine quâ nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuêre, adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, neſcire nulli licet: apertè iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis poſſum: aperta ſunt; decreta verò ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantùm initiati ſciunt: ita in philoſophiâ, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur: at præcepta, & alia huiuſmodi, B profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantùm præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adijcit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cùm Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis. hanc [60] Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles temperans eſſe. Qui deſcribit, ait, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplat. Deſcriptiones has, & (vt [61] publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur? C

Continuò pecoris generoſi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus:
—— tum, ſi qua ſonum procul arma dedère,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certè non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus, ciuilique ſe bello ferens D obuium: non alium illi aſſignauerim vultum, non alium habitum. altiùs certè nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumque ſe ſuſtulit, & alijs Cæſarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Quid ni, cùm veros

59. QVÆ MEMORIA.] *Ex ſenſibus tamen nata.*

60. POSIDONIVS ÆTIOLOGIAM.] *Non opinor, & de eâ prauiùs, & vox ab iſtâ re diſsidet. Reponam* ethologiam, *ſiue* ἠθολογίαν, *quæ hoc facit: quod Rutilius & Fabius dicent.*

61. PVBLICANORVM VTAR VERBO.] *Quare, aut vbi, Publicanis hoc verbum in vſu? puto in portorijs fuiſſe, vbi ſerui trayciebantur, & equi, atque alia maioris pretij. Vt conſtaret tales & tales ſoluiſſe portorium, nec alios, deſcribebant formam faciemque ſingulorum, & id vocabant* εἰκονισμόν. *Potuit & in pecuniâ aſſignandâ aut delegandâ locum habere, Dabis tali, & tali formâ, aue, notâ: vt hodieque interdum qui pecuniam in Italiâ aut alibi capiendam tranſſcribunt.*

62 Li

A veros vicinoſque non horreat? cùm contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publicâ trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe vnum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animoſum pectus.* Proderit non tantùm quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortiſſimum vulnus, per quod [62] libertas amiſit animam: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta: [63] Tuberonis ligneos lectulos, cùm in publicum ſternerentur, hædinaſque pro ſtragulis pelles, & [64] ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt
B nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI.

CONTRA *Querulos: & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potiùs aſſentiamur. Bona.*

TAMEN tu indignatis aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc vnum, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum naturâ putet miſerum. [1] Non feram me, quo die aliquid
C ferre non potero. Malè valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè detego: in omnibus quæ aduerſa videntur & dura, ſic formatus ſum. [2] Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit: [3] epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propiùs accedam, [4] de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cùm optares ſenectutem? Omnia iſta in longâ vitâ ſunt, quomodo in longâ viâ & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantùm bono
D facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te [5] fortuna in delicijs habeat. Ipſe te interroga,

62. LIBERTAS AMISIT.] *Henr. Stephanus,* emiſit: *rectè.*

63. TVBERONIS LIGNEOS.] *Vide Valerium lib. VII. cap. V Ciceronem pro Murenâ.*

64. ANTE IPSIVS IOVIS.] *Epulo publico, in Capitolio. Adde epiſt.* XCVIII.

EPIST. XCVI. 1. NON FERAM ME. *Malè mihi erit, de me querar & augar.*

2. NON PAREO DEO, SED.] *Vera ſapientia, & finis vitæ Stoicis, Naturam, id eſt Deum, ſequi. Pulchrè Sophocles ſolatij loco extulit (planè Stoicus poëta) in Aiace Flagell.*

Ἐγὼ μὲν ἂν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ πάντ' ἀεὶ
Φάσκοιμ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς:
Ego verò & iſta, & alia prorſus omnia
Permittere atque immittere autumo Deos.

Adde me, ſi vis, in Manuduct. II. *Diſſert.* XIX.

3. EPVLÆ FVERVNT. *Alias,* epiſtulæ: *nec ſpernam. Epiſtola ſcilicet, quæ talia triſtia nunciarunt.*

4 DE CAPITE TIMVISTI.] *Suprà epiſt.* XXIV.

5. FORTVNA IN DELICIIS.] *Tale de Prouidentiâ cap.* I. Deus bonum virum in delicijs non habet.

roga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, verùm velis viuere in macello, an in caſtris. A
Atqui viuere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui iactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum: iſti quos [6] publica quies, alijs laborantibus molliter habet, [7] Turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſâ.

EPIST. XCVII.

Et nunc, & olim, fuiſſe malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulterijs corrupit. De vi deinde Conſcientiæ, damnari ab eâ mala, atque etiam puniri interno flagello aut morſu.

ERRAS, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non B temporum: nulla ætas vacauit à culpâ. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſæculi incipias: pudet dicere, nunquam apertiùs, quàm coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus eius ſacrificij, quod [1] pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, [2] vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt: & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, [3] ſalarij loco exacta ſunt. Minùs crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. Adulterij reus, adulteria diuiſit: nec antè fuit de ſalute ſecurus, quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accerſiuit ad ſe, promiſit, intercesſit, dedit. Iam verò, ô dij boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis C diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere: illud eſt [4] matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: *Quid vos,* inquit, *præſidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno: qui damnationem peius effugit, quàm meruit. Quidquam fuiſſe cor-

6. PVBLICA QVIES.] Quidam *libri* putrida, *alij*, putida: *ſed illud teneo, & ad publicam pacem refero.*

7. TVRTVRILLÆ SVNT.] *Vacillauimus ego atque alij in hoc loco: certè nunc Iſidori (è Gloſſario nuper publicato) notula nos firmat, à Petro Scriuerio, erudito viro ſuggeſta:* Turturilla. ita dictus locus, in quo corruptelæ fiebant, quòd ibi turturi opera daretur, id eſt panem. *Lego in extremo,* id eſt ganeæ. *Talia autem loca & homines iuti, non per honorem, ſed contumeliam, & quia ſpernuntur.*

EPIST. XCVII. 1. PRO POPVLO.] *Vide Ciceronem 1. ad Atticum, omnia exſequentem. Fiebat autem ſacrum hoc Bonæ deæ, per Virgines Veſtæ, idq; pro ſalute populi Romani.*

2. VT PICTVRÆ QVOQVE.] *Iuuenal. in Sat. VI.*
——— ſed omnes
Nouerunt Mauri atque Indi, quæ pſaltria penem D
Illuc, teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus,
Intulerit, vbi velari pictura iubetur
Quæcumque alterius ſexus imitata figuram eſt.
de ipſo hoc Clodio, qui Pſaltriæ habitu eo penetrauit.

3. SALARII LOCO.] *Mei & alij ſcripti,* ſtillarij loco. *Sanè* Stillarium *aliquis interpretetur pro additamento vel auctario, quod ſupra legitimam menſuram in liquidis, velut ſtillando, datur. Et hinc metaphora. Ipſe mox Seneca,* acceſſionem *vocat: & Cicero,* mercedis cumulum.

4. MATRIBVS FAMILIÆ DENVNCIARE.] *Vt imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere. quod plus eſt, quam per blanditias ſurripere & illudere.*

A ſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudicijs poterat? quibus in eâ ipſâ quæſtione, quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemq́ue commiſſum eſt: Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare [5] Florales iocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeueriùs homines, quàm iudicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia vrbium, aliquando diſciplinâ metuq́ue, nunquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quòd credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longè enim frugalior hæc iuuentus, quàm illa, eſt, cùm reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum faterentur: cùm ſtuprum committeretur rei iudicandæ cauſsâ: cùm Clodius iiſdem vitijs gratioſus quibus nocens, [6] conciliaturas exerceret in ipsâ cauſſæ dictione. Crederet hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt,

B nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum eſt tantùm ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntq́ue deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpâ reus cecidit: at contrà, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipsâ difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoq́ue: nec antè illi culpa, [7] quàm culpæ fortuna diſplicuit. Id prauâ conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias, ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi; omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, [8] *Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt.* Aut ſi hoc modo meliùs hunc explicari poſſe iudicas ſenſum: *Ideò non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent,*

C *fiduciam non habent.* Ita eſt. [9] tuta ſcelera eſſe poſſunt: ſecura non poſſunt. [10] Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non iudico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec vllum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris, in ſcelere, ſupplicium eſt. Sed nihilominùs [11] & hæc, & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, [12] vbi dicit, nihil iuſtum eſſe naturâ, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.

5. FLORALES IOCOS. *Vide Valerium lib. II. cap. vltimo. Martialis, atque alij meminerunt.*

6. CONCILIATVRAS.] *Lenocinia.*

7. QVAM CVLPÆ FORTVNA.] *Id eſt, non aliter culpa diſplicuit, quàm ſi ſucceſſus euentuſq́; non placuit. ex voto non fuit.*

D 8. POTEST NOCENTI CONTINGERE.] *Reperio hæc ipſa in epiſtolâ Epicuri ad Menæcea:* Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει: Non eſt vt qui clam aliquid facit, confidat latere ſe ſemper, etiamſi millies in præſenti lateat. Vſque ad finem enim incertum eſt an latebit.

9. TVTA ESSE.] *Ipſis verbis Seneca Tragicus:* Tutum aliqua ſcelus, at nulla ſecurum tulit.

10. HOC EGO REPVGNARE SECTÆ.] *Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipſum fugi ſperniq́; volebant, vt virtutem amari ob ipſum. At Epicurei præmia & pœnas in vtriſque ſpectabant. Neque prorſus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiſcum: quia etſi in peccato malum eſt, tamen & pœnæ ſecundæ adhærent ſequunturq́; & earum aſpectu, peccare etiam timeamus.*

11. ET HÆC, ET ILLA.] *Puto melius,* & illæ. *Nimirum, &* hæc *prima dicta pœna: &* illæ, *quæ ſequuntur.*

12. VBI DICIT, NIHIL IVSTVM.] *Dicit hoc in eâdem illâ epiſtolâ ad Menæcea, ſub finem: & multis diſputat, Ius aut Iniuſtitiam, commodum & incommodum reſpicere tantùm, neque idem ſemper aut vbique eſſe. Addit, quod huc facit:* τὴν ἀδικίαν οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς: Iniuſtitiam per ſe & naturâ non eſſe malum, ſed metu ſuſpicionis, ne fortaſſe non lateat talium facinorum vindices & exactores. *At contrà Stoici. Cicero III. de Finibus:* Minimè verò probatur huic diſciplinæ *(Stoicæ)* de quâ loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, ob vtilitates adſciſci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellariq́ue poſſit, id eſſe Naturâ, alienumq́ue à Sapiente non modò iniuriam cuiquam facere, verumetiam nocere.

13. FLA-

ſit. Hîc conſentiamus, mala facinora conſcientiâ [13] flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eò quòd perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quòd ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum [14] argumentum Epicuri eſt, naturâ nos à ſcelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœnâ, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & [15] in locum patientiæ timor cederet. A

EPIST. XCVIII.

SOLIS *internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fugacia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amißionem talium, & ad tolerandum obfirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imò ipſe eſto exemplum. Planè inter bonas vtileſque Epiſtola.* B

NVNQVAM credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum vſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonúmve exiturarum. Valentior enim omni fortunâ animus eſt: in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit praua fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientiâ mollit: idemque & ſecunda grate excipit modeſteque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas temptet: non continget illi bonum integrum illud, & extra minas fortunę poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito; & ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querelâ, inter ſingula damna dixeris: *Dijs aliter viſum eſt.* Imò mehercule, vt carmen fortius ac iuſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: *Dij melius.* Sic compoſito nihil accidet. ſic autem componetur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium ſic habuerit, tanquam non vtique ſemper habiturus: & tanquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet; & expectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideò præcipio tibi negligentiam. Quin verò metuenda declina; & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſurum eſt, multò antè quàm accidat, ſpe- C D

13. FLAGELLARI.] *Pythagoras:* Κακὰ μείζω πάσχει δ' ὑπὸ τοῦ συνειδότος ὁ ἀδικῶν βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι καὶ ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος: Plura mala patitur à conſcientiâ, is qui iniuſtè fecit, cruciatus; quàm qui in corpore flagellatur & plagis afficitur.

14. ARGVMENTVM EPICVRI EST.] *Non eſt, quia ipſum hoc negat, vt dixi. Legam,* Epicure, eſt. *vt compellet eum, & refutet.*

15. IN LOCVM PATIENTIÆ.] *Vt ipſa ſupplicia paterentur & ſubirent. Deterius eſt, quod alij,* pœnitentiæ.

EPIST

A ſpeculare & aduerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere, qui poteſt ferre: certè in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quàm prætimere. quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antecedere? denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs ſunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui antè dolet quã neceſſe ſit. Eâdem enim infirmitate dolorem non æſtimat, quâ non exſpectat. Eâdem intemperantiâ fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcumque contigerunt, non tantùm durare: & [1] oblitus huius petauri, quo humaua iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregiè itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in eâ epiſtolâ, quâ ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur:[2] *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certũ eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterùm tam improbi B ſunt, tamque obliti quò eant, quò illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod perdendũ eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoriâ teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, nunquam. Peringratus eſt, qui cùm amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, vſumfructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate deſiderij perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt inuictum. Singula vicêre iam multi: ignem Mucius,[3] crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpè contempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit: [4] Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio iudicauit, cùm fictilibus in publicâ cænâ vſus, oſtendit debere his hominem eſſe C contentum, quibus dij etiamnum vterentur.[5] Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, [6] latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intellegebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animosè: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modò purgemus animum, ſequamurque naturam, à quâ aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumque modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quære quem vincas.* [7] His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adijci nihil deſi-

EPIST. XCVIII. 1. OBLITVS HVIVS PETAVRI.] D *Ad ludi genus reſpicit, tunc frequentis. Rota ſuſpendebatur, per quam motam corpora traijciebant ſaltu: atque y Petauriſtæ dicebantur, ipſa illa Petaurum. Videntur & in Petauro ſuſpenſi fuiſſe, & in eo elati, deiecti: quò noſter maximè ſpectat. Manilius lib. v.*

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido ſaliunt excuſſa petauro,
Alternoſque cient motus: elatus & ille
Nunc iacet, atque huius caſu ſuſpenditur ille.

Vide ibi doctiſſimũ Scaligerũ. Et ſanè artificis cuiuſdã oſcillationis hoc genus fuiſſe videtur. Petauri *autẽ, vel* peccati, *libri hic ſcribunt: pro quo vulgò editur,* fati.

2. MORTALE EST OMNE.] *Muretus notat ex Euripide ſumptum:* Θνητῶν δ᾽ὁ θνητὸς ὄλβος: Mortalium mortalis eſt felicitas.

3. CRVCEM REGVLVS.] *Atqui in machinâ clauis præfixâ necatum alij, & ipſe noſter videtur non vno loco voluiſſe. Vide de Prouidentiâ cap. III. Tamen & alia ſententia in Cruce eum locat. vt Silius:*

Italiam cruce ſublimis ſpectaret ab altâ.

vt Florus: Nec vltimo illo ſiue carceris, ſiue crucis ſupplicio deformata maieſtas. *Potuit poſt illa tormenta in crucem, pro more Pœnorum, ſublatus eſſe?*

4. TVBERO PAVPERTATEM.] *Suprà, epiſt.* XCV.

5. HONORES REPVLIT PATER SEXTIVS.] *Vide epiſt.* LIX.

6. LATVM CLAVVM.] *Inſigne Senatorium, pectore demiſſum.*

7. HIS SERMONIBVS, ET HIS SIMILIBVS.] *Non dubiè hîc hiatus, & fuit aliquid de ſene, qui lugebat, & ſolatij egebat. An non eſt ipſe Marullus, de quo epiſtolâ ſequenti? Fortaſſe. & credam vel integram hîc epiſtolam periiſſe.*

8. IN

deſiderat ſuâ cauſsâ, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam A hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud, quàm dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam [8] in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cùm illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exſpectat.

EPIST. XCIX.

CONSOLATORIA *in morte filij, ſapiens, ita me Deus, & diſerta.* B

EPISTOLAM, quam ſcripſi Marullo, cùm filium paruulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In quâ non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione eſſet quàm conſolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paulliſper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certè primum impetum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lacrymarum ineptias eſſe. [1] Solatia exſpectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, paruulus: puſillum temporis perijt. Cauſſas doloris conquirimus, & de fortunâ etiam iniquè queri volumus: quaſi non ſit iuſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas vmbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris cauſsâ. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat, vt magis gauderes quòd habueras, quàm mœreres quòd amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quan- C tùmve gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non ſuperuacuus tantùm, ſed ingratus eſt. Ergo quòd habuiſti talem amicum, perijt opera? tot annis, tantâ coniunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico [2] effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præterijt tempus: nec quidquam eſt loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduerſus percepta, ſpe futuri, ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modò ſucceſſerit nobis, citò in præterita tranſiturum ſit. Anguſtè fructus rerum determinat, qui tantùm præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione, illa memoriâ. ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modò non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorum, qui liberos iuuenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum offi- D cium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immeritò. Nam primùm, ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo, quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde, deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quòd quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita breuitatem huius ſpatij, per quod citatiſſimi currimus: obſerua hunc comitatum generis humani, eòdem tendentis, minimis interuallis diſtinctum, etiam vbi maxima videntur: quem

8. IN OPERE DISCERE.] *In re & facto diſcere, & exerceri lecta vel audita. Quidam tamen libri* in opus ducere: *non benè.*

EPIST. XCIX. 1. SOLATIA EXSPECTAS.] *Hic ego incipere ipſam Epiſtolam ad Marullum (vel vt alij libri,* Marillum) *opinor, & totam deinceps ad finem poni.*

2. EFFERS AMICITIAM.] *Tanquam vnà mortuam.*

3. In

A quem putas perijſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quàm cùm idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum? aut ſi mortem in homine non cogirauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum eſt. ſi moleſtias æſtimes, etiam puero longum : ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortunâ: & in tantâ volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico meliùs agi cum eo qui vitâ defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, com-
B para immenſo: videbis quàm exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ, quantum ſolicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum tenent aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edonnitur. Adijce labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſimâ vitâ, minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non meliùs ſe habere eum cui citò reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub curâ tuâ in meliora formari: ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus [3] in arenam luxuria proiecit : adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinem exercent, mutuò impudici; quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam malè de te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem virtutem
C aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quàm patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum ijſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuulſionem. Puta autem me vetare: quædam [4] non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrimæ, & [5] animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil verò mærori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor: [6] quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? [7] Clariùs, cùm audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cùm aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum [8] capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberiùs: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore
D ceſſat dolor. Sequitur nos, vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A naturâ diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt ali-

3. IN ARENAM LVXVRIA.] *De quibus epiſt.* LXXXVII. *& alibi dictum. qui ſe locant ad gladium aut cultrum.*

4. NON SVNT SVI IVRIS.] *Non ſunt libera, imperio alieno aguntur. quod natura.*

5. ANIMVM PROFVSÆ LEVANT.] *Apud Senecam patrem lib* X. *Contron.* 1. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.

6. QVOTVSQVISQVE SIBI TRISTIS EST?] *Ita in epiſt.* LXIII. Nemo ſibi triſtis eſt. *Vide.*

7. CLARIVS, CVM AVDIVNTVR, GEMVNT.] *Martialis:*

Amiſſum non flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem:
Si quis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

8. CAPITI SVO MANVS.] *Sine vt crines vellant, ſine vt frontem feriant.*

aliquem collabentem, & corpori affuſum: effæminatum ait, & eneruem. Omnia itaque A ad rationem reuocanda ſunt. Stultius verò nihil eſt, quàm famam captare triſtitiæ, & lacrimas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſuâ latas. Dicam quid interſit. Cùm primùm nos nuncius acerbi funeris perculit, cùm tenemus corpus è complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrimas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cùm memoria eorum quos amiſimus, retractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cùm occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quòd lacrymas propter circumſtantes aſſidenteſque aut contineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm finguntur. Eant ſuâ ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpè ſaluâ ſapientis au- B ctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi, grauitate ſeruatâ. Vidi ego in funere ſuorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remotâ omni lugentium ſcænâ. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſeruandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia, ſic dolores exundauêre. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cùm maximè [9] funus locatur? [10] quàm multis vitalia eruuntur? quàm multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem: vnde viſum eſt, dimittit. Ceterùm de illo frequenter loquere, & [11] memoriam eius quantum potes celebra: quæ ad te ſæpiùs reuertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, ſæpiùs repete: potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paternâ mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam C cum corporibus efferre, & effuſiſſimè flere, meminiſſe parciſſimè, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ fætus ſuos diligunt: [12] quarum concitatus eſt amor, & pænè rabidus, ſed cum amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet: [13] meminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, [14] eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem: hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori [15] verba ſubſcripſi: de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipſo luctu voluptatem, imò per luctum: & inter lacrimas quoque,

9. FVNVS LOCATVR?] *Efferendum nempe, & vrendum à Libitinariis.*

10. QVAM MVLTIS VITALIA ERVVNTVR?] *Si in Ægypto, aut alibi hæc ſcriberet, vbi condiri mos corpora, & inteſtina erui, probarem: in Romanis moribus, qui poſſum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de partibus erutis legi, aut certè non obſeruaui. Si alius, ne mutemus. Etſi libri tamen mutant, qui,* vitalia emittunt, *aut,* emuntur, *vt in meo. Equidem legerim:* quàm multi vitam alij amittunt? *aut verò,* quàm multi vitâ alij emittuntur? *Sed quod magis etiam placeat, quibuſdam libris abeſt repetitio, ſcribuntque:* Quàm multi, cùm maximè funus locatur, in talia emittunt? *placeat, inquam, ſi pariter reſcribas,* vitam alij amittunt. *Ecce, inquit, dum de funere curatur, funus ſuperuenit, aut funera.*

11. MEMORIAM EIVS.] *Plutarchus Conſol. ad Apollonium:* Ὠφέλεια δὲ τοῖς ἀφῃρημένοις, ἡ διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης τιμή. Οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιος θρήνων, ἀλλ' ὕμνων καὶ ἐπαίνων· οὐδὲ πένθους, ἀλλὰ μνήμης εὐκλεοῦς: Commodum aliquod eſt defunctis, ſi piâ memoriâ eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus eſt, ſed hymnis & laudibus; neque luctu, ſed recordatione laudabili.

12. QVARVM CONCITATVS EST.] *Scripti neſcio* D *quid velint:* quarum contraria (*alij*, contrarius) ac concitatus.

13. MEMINISSE PERSEVERET.] *Tacitus ſimile:* Fæminis lugere honeſtum eſt, viris meminiſſe.

14. ESSE ALIQVAM COGNATAM.] *Ita Ouidius:*

Fleque meos caſus, eſt quædam, flere, voluptas.

Statius:

— tunc flere, & ſcindere veſtes,
Fataque, & iniuſtos rabidis pulſare querelis
Cælicolas, ſolamen erat.

Vide Ariſtotelem 1. Rhetor. cap. XI.

15. VERBA SVBSCRIPSI.] *Exſtant in meo aliiſque Græca quædam, ſed ſic deprauatè ſcripta, vt nihil mibi quidem ſit eruere.*

16. Ob

A quoque, quod iuuet, quærere? Hi ſunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant
præcepta noſtra duritiâ, quòd dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe,
aut citò expellendum. Vtrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire
amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus
honeſtum eſt. cùm aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, deſpumaue-
rit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori volupta-
tem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus.
Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem,
ſed ipſum vis titillare mærorem. Vtrùm honeſtiùs dolor ab animo ſubmouetur, an vo-
luptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt
aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non li-
cet. Vnum bonum noſtis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ poteſt inter bo-
num, & malum, eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimùm eruitur: & ipſum dolo-
B rem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe, & voluptarium? Quædam reme-
dia alijs partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi alijs nequeunt: &
quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te
pudet luctum voluptate ſanare? ſeueriùs iſta plaga curanda eſt. illud potiùs admone,
nullum mali ſenſum, ad eum qui periit, peruenire: nam ſi peruenit, non periit. Nulla, in-
quam, eum res lædit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrùm putas illi malè eſſe, quòd
nullus eſt, an quòd eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod
non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis
incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate primâ
raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes
in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimum eſſe
quis dixerit: quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quod viuimus, proximum
nihilo eſt: & tamen [16] ob dementiam noſtram latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non
tanquam exſpectaturus eſſes remedium à me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum
C tecum, quidquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, quâ à te receſſi-
ſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non
tanquam poſſent venire, ſed tanquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C.

DE *Papirio Fabiano philoſopho iudicium, eiusque ſcriptis.*

[1] FABIANI Papirij libros, [2] qui inſcribuntur *Ciuilium*, legiſſe te cupidiſſimè ſcribis:
ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ. deinde, oblitus de philoſopho agi, compoſi-
tionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primùm, habet
iſta res ſuam gratiam: & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim inter-
D eſſe exiſtimo, vtrùm exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum, in-
gens differentia eſt. Fabianus mihi [3] non effundere videtur orationem, ſed fundere;
adeò larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud planè fatetur
& præ-

16. OB DEMENTIAM NOSTRAM.] *Gruterus acutè & verè*, ô dementiam.

EPIST. C. 1. FABIANI PAPIRII.] *De quo epiſt.* XL. LII. *&* LVIII. *& Seneca pater totum virum deſcribit, & genus eloquij, de quo hic cenſura: imò requirit in eo, quæ filius excuſat & tuetur. Videſis lib.* II. *Contron. in Præfatione.*

2. QVI INSCRIBVNTVR CIVILIVM.] *Id eſſet*, Politicorum: *dignum hercules Philoſopho argumentum. At libri quidam*, artium ciuilium *habent; alij*, artium & vilium; *quidam*, artium iulium; *denique*, archiuilium. *Vt ſuſpicio ſit remotioris & Græcanicæ vocis. An ſi fortè*, αἰτιῶν φυσικῶν? *ſcripſit certè, & citatur eo titulo à Chariſio*, Cauſſarum naturalium.

3. NON EFFVNDERE] *Cum impetu videlicet, & turbidè; ſed fundere leniter, & cum ordine.*

& præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed [4] ita, vt vis, eſſe credamus: mores A ille, non verba compoſuit, & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea, ipſo dicente non vacaſſet tibi partes intueri: adeò te ſumma rapuiſſet: & ferè quæ impetu placent, minùs præſtant [5] ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe: etiamſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt [6] qui iudicium abſtulit, [7] quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audaciùs ſibi [8] de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa; ſplendida tamen, quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, [9] ſed altiùs ductos. Videbimus, quid parum reciſum ſit, [10] quid parum ſtructum, quid non huius recentis politurę: cùm circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſanè varietas marmorum, & [11] conciſura aquarum B cubiculis interfluentium, [12] & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, [13] *domus recta eſt*. Adijce nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam: quidam vſque eò aſperâ gaudent, vt etiam quæ molliùs caſus explicuit, ex induſtriâ diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio eius vna eſt: [14] pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamiâ mollis. At contrà, Pollionis Aſinij ſalebroſa & exſiliens, & vbi minimè exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. [15] ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris; quamuis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, [16] ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cuius C libri

4 ITA, VT VIS.] *Benè è libris aliquot aſſeruit Gruterus. Sententia: Age, eſto vti dicis, parum compoſitus aut conſtructus: nempe philoſophum, non oratorem, agit.*

5. AD MANVM RELATA.] *Quæ audita placent, & ſtatim: non æquè in manum ſumpta, & relecta: cùm iudicium morâ ſe collegit, & certiùs appendit ac librat.*

6. QVI IVDICIVM ABSTVLIT.] *In dicendo rapuit, & velut inuitum traxit.*

7. QVAM QVI MERVIT.] *Accuratâ dictione aut ſcriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic curæ, & intentionis.*

8. DE FVTVRO PROMITTERE.] *Viuere poſſe, & ætatem ferre.*

9. SED ALTIVS DVCTOS.] *Meus & quidam,* ſed tutiùs. *Alij,* latius. *quod probem, & opponitur breuiuſculis ſenſibus, & coactis.*

10. QVID PARVM STRVCTVM.] *Compoſitum: vt ſuprà. At Pincianus mallet,* ſtrictum: *non ego.*

11. CONCISVRA AQVARVM.] *Refero ad aquas, & minutos Euripos, in cænationibus olim, & præſertim æſtiuis. De quibus Seneca, De Tranquill. cap. I.* Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia loquar? *Idem Quæſt. Nat. III. cap. XVII. inter* opera luxuriæ *narrat:* In cubili natant piſces, & ſub ipsâ menſâ capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

12. ET PAVPERIS CELLA.] *Benè habet. neque aliud eſt, quàm diuites iſtos habuiſſe diſtinctam etiam Cænationem, aut Cubiculum, quod* Pauperis cellam *dicerent: vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epiſt.* XVIII.

13. DOMVS RECTA EST.] *Sine vitio eſt, etſi minùs ornata aut inſtructa.*

14. PEDEM SERVAT, CVRATA.] *Meo & aliquot ſcriptis abeſt vox,* ſeruat: *ſcribuntque,* vna eſt, pedem curuat, lenta. *Legi poſſit,* pedem curat. D

15. SVNT ENIM TENORE QVIETO.] *Valdè amplector, quod in quibuſdam:* ſed placida, & ad animi tenorem quietum compoſitumque formata. *Eſt ipſum, quod poteſt de illo:* Iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cùm veros compreſſiſſet affectus, parum benè imitari poterat, quæ effugerat. *Oratio igitur lenis & placida, vt ipſe animus.*

16. SED DEBET DIGNITATEM.] *Priores duas voces malè eiecerat Muretus, libris omnibus aſſertas. Ego mutem leuiter,* ſed dabit. *Arguiè hoc ait: Oratio eius, eſto, dignitatem non habet, ſed eam dabit. id eſt, tota honeſti & virtutis plena, iſta animo inſeret, & faciet te magnum & honeſtum.*

17. QVOS

A libri ad philoſophiam pertinentes, pænè totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tantâ eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos,[17] quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: [18] non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam ſuperbè, contra ambitionem contumeliosè. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratoriè acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbũ excitabit ac punget:
B fateor: [19] exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit [20] in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret; non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitiâ. Cùm audirem certè illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modò fecit, ſpem abſtulit. Ceterùm verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

EPIST. CI.

C

De ſubitâ morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideóque vita bona non differenda. longa autem non optanda: & exagitat Mæcenatis turpiſſimum votum.

Omnis dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cùm æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Faciliùs enim creſcit dignitas, quàm incipit. [1] Pecunia quoque circa paupertatem plurimum moræ habet, dum ex illâ ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minùs patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex conſuetudine manè
D vidiſſet, cùm per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet, cùm hilaris cœnaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, anginâ, vix

17. QVOS NON MAGIS PHILOSOPHIÆ.] *Etſi enim Philoſophiam tractant & promittunt, non tamen à veteri ſtudio Liuius abit, & Hiſtorias atque exempla crebra miſcet.*

18. NON EST PERSPICVA.] *Nam & pater Seneca abſcuritatem eum ab Arellio Fuſco tenuiſſe iudicat.*

19. EXIBVNT MVLTA.] *A gladiatoribus, quorum manus* Exire *dicuntur, cùm parant ferire.*

20. IN OMNIBVS LOCIS.] *Pinciano aſſentiar legenti,* lucis. *Atqui de obſcuritate diximus. Ita: ſed ſplendorem hic rerum accipimus, & dignitatem.*

EPIST. CI. 1. PECVNIA QVOQVE CIRCA.] *Idem de Lampide quodam Plutarchus, An ſeni ſit gerenda reſpublica:* qui interrogatus, Quomodo tantas opes ſibi paraſſet? reſpondit, Paruas quidem magno, magnas paruo labore. *Muretus ſuggeſſit.*

vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officijs functus, deceſſit. Ille qui & mari & terrâ pecuniam agitabat, qui [2] ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu benè cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt. A

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quàm ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam, & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam [3] quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus, ratâ quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus; militiam, & caſtrenſium laborum [4] tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia proceſſus: cùm interim ad latus mors eſt. quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutiùs, quàm dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quàm mirari id vllo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrûm, quàm propè verſetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum ſit, nihil differamus, quotidie [5] cum vitâ paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quòd imperfecta ſemper eſt, [6] quòd etiam aliquid ex illâ differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentiâ timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animum. [7] Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum euadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale, [8] collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi verò quidquid mihi debui, redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitaſque caſuum perturbabit, ſi certus ſit aduerſus incerta? Ideò, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur: ſubitque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud [9] Mæcenatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſimè acutam crucem, dummodò inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

B (margin, beside "reditus proponimus")
C (margin, beside "redditum eſt")

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxâ:

Tuber

2. AD PVBLICA QVOQVE.] *Ad vectigalium redempturas, odioſas.*

3 QVAM PREMIMVS HORAM.] *Clarum eſt. & nec horo hac certa, & caſus poteſt abrumpere. At Mureto viſum,* oram legere, *& funem nauticum interpre ari. Libri ſunt a nobis.*

4. TARDA MANVPRETIA.] *Nam promotiones caſtrenſes gradatim fiebant: nec magna, niſi in extremis, præmia.*

Vt locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Adferat.

5. CVM VITA PARIA FACIAMVS.] *Tanquam nihil ſit reliqui. non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.*

6. QVOD ETIAM ALIQVID.] *Veteres,* quod in aliquid. *ex quo Pincianus,* quod in aliud ex alio. *At meus liber, in margine:* quod meum aliquid: *optimè. Fruar totâ, manum inyciam, nihil incerto tempori reſeruem.* D

7 NIHIL EST MISERIVS.] *Meus vocem præmittit,* cùm nihil: *legam,* quoniam nihil.

8. COLLECTA MENS.] *Aſſentior Pinciano:* Non collecta. *Niſi magis places leuiter reſcriptum, diſtinctumque,* Quantum ſit illud, & quale, collectu, mens inex. *Collectu ſine collectione, quid illud & quale, mens turbatur.*

9. MÆCENATIS TVRPISSIMVM VOTVM. *Imò & Homericum illud ſimile, in Odyſſeâ:*

Βυλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν:

Malim

A *Tuber adſtrue gibberum,*
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, benè eſt.
Hanc mihi, vel acutâ
[10] *Si ſedeam cruce, ſuſtine.*

*Quod miſertimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tanquam vita petitur, [11] ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque ad crucem. Tu verò, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monſtroſo [12] & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendêre deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem. Eſt tanti, [13] habere animam, vt agam. Quid huic optes, [14] niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas B vnquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeóne mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. quâ mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quàm ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud [15] infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tractutam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quòd neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutiùs viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſuâ tradere, vt contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Exuitenda vitæ cupido eſt: diſcendúmque nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quàm benè viuas referre, non quamdiu: ſæpè autem in hoc eſſe benè, ne diu.

C
Malim equidem vel in agris vitam ducere
ſeruus
Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adſit,
Quàm cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis.

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:
Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν.
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν. μαίνεται δ', ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς:
Lucem videre hominibus eſt ſuauiſſimum,
Inferna minimè. deſipit, qui vult mori.
Meliuſque viuere malè, quàm mori benè.

Sed magis etiam aſſidet Epicuri dogma: Τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν τοῦ βίου: Sapientem etiam oculis caſſum, manſurum in vitâ: *quæ ipſa* D *eius verba ſunt in Laërtio, & ab ijs Mæcenas videatur hauſiſſe.*

10. SI SEDEAM CRVCE.] *Ita omnes meliores libri, & eſſe veram lectionem firmauit in libello De Cruce.* Sedent *autem in* acutâ cruce, *qui ſtipite acuto transfixi ab imo ſunt, per os emergente. Verſus porrò cauſſâ,* ſedeam, *diſſyllabum exaudiendum: atque ita libris quibuſdam,* ſedam, *ſcriptum.*

11. SVPPLICII MORA.] *Nam erat in extremis Mæcenatis*, ſuſtine. *id eſt, ſerua mihi vitam & extende, etiam in cruce, vltimiſq. malis.*

12. ET DISTORTO.] *Variant libri, ac quidam,* & ſancto; *alij,* & deſerto, *atque in margine,* diſcerpto: *meus & nonnulli,* & ſecto. *Facerem* deſecto, *aut* ſecto. *nam ita in verſibus erat, membris mutilari.*

13. HABERE ANIMAM, VT AGAM.] *Non alio fine viuere, quàm vt moriens viuam. Habeam animam, vt ſemper emittam.*

14. NISI DEOS FACILES?] *Accipio. meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fœde timido optemus?*

15. INFELIX LIGNVM.] *Ita Crucem vocabant: ego in libellis eius rei.*

EPIST. CII.

*A*LIQVID *de immortalitate animæ. tum quæſtiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat? Diſputat tenuiter primò & ſcholaſticè: tum in extremo adſurgit, & ad Deum ac cæleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam aut velamentum eſſe: ſperni debere & exui, cùm Deus & dies ille vocant.*

QVOMODO moleſtus eſt iucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me [1] cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, vlteriùs. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imò mehercule credere. credebam enim facilè opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam [2] promittentium magis, quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus: cùm ſubitò experrectus ſum, epiſtolâ tuâ acceptâ, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me [3] epiſtolâ primâ totam quæſtionem explicuiſſe, in quâ probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideò non hoc tantùm, ſed alia quoque eòdem pertinentia, diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, moralibus [4] rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem rectâ ad mores pertinentem tractaui, Numquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum, vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilque ſit eius qui nullus eſt. [5] An ex eo quod cùm erit, ſenſuri non ſimus [6] antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideò ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? [7] Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique, quorum diuerſæ partes iuncturâ in vnum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, naturâ diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. [8] vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum eſſe

B (margin, beside "promittentium magis")
C (margin, beside "ſpectant")

EPIST. CII. 1. COGITATIONI APTÆ.] *Fortaſſis*, altæ.

2. PROMITTENTIVM MAGIS, QVAM.] *Vides nutare ſuper Immortalitate Animæ, & velle magis, quàm credere. Ego de eâ re in Phyſiol. III. Diſſert. XI.*

3. EPISTOLA PRIMA.] *Ea non exſtat, aut nihil tale præiuit. Itaque meo libro aſſentiar legenti*, primam: *& ſtatim*, conabaris.

4. RATIONALIA IMMIXTA.] *Logica.*

5. AN EX EO QVOD CVM ERIT.] *Repræſentaui veterem lectionem, ab alijs varie interpolatam. Legam*, quod tum erit: *poſt mortem ſcilicet. & eſt quæſtio, An quæ hîc de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius ſenſus ad nos eò peruenturus ſit?*

6. ANTEQVAM ALIQVIS.] *Hæc intricata. legam:* aut ecquando aliquid fructus. *An ſtatim videlicet, an cùm purgati erimus & ſublimati?*

7. QVÆDAM CONTINVA ESSE.] *Ipſa hæc diuiſio in Plutarchi Præceptis connubialibus:* Τῶν σωμάτων φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεςώτων λέγουσιν εἶ), καθάπερ ςόλον, καὶ ςρατόπεδον· τὰ δ' ἐκ συναπτομένων, ὡς οἰκίαν, καὶ ναῦν· τὰ δ' ἡνωμένα καὶ συμφυῆ, καθάπερ ἐστὶ τῶν ζώων ἕκαστον: Philoſophi aiunt Corporum alia ex diſtantibus conſtare, vt Claſſem, & Exercitum: alia ex compoſitis, vt Domum & Nauem: alia denique vnita & continua eſſe, vt quodque Animantium. *Eadem in Pompo. ma Icto L. XXX. De vſurpationibus. Adde Senecam, Quæſt. Natur. II. cap. II. etſi tertium ibi genus ex* Diſtantibus *omittit.* D

8. VNO ENIM SPIRITV.] *Quæ ſunt* Continua *corpora. eaque, his ipſis verbis Pomponius definiebat* quæ continentur vno ſpiritu.

9. VNIVS

A eſſe [9] vnius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, [10] per ſe probatur: interim ponendum fuit, [11] quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum [12] ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrùm laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſſe, quòd alius benè valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur: atqui hoc quære-
B batur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primùm, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententias habet. Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & [13] vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? [14] Gloriam quoque, inquit, latiùs fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me benè vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent: omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Par illis idemque iudicium eſt: [15] æquè vero inſiſtitur ab his, qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam, non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium: quia omnium [16] ſi perrogetur, vna erit: hîc diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? [17] non eſt vnius vna. Illis placet ve-
C rum: veritatis vna vis, vna facies eſt: apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis conſtantia eſt: variantur & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox eſt: vox autem bonum non eſt. Cùm dicunt claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam: iam non ad vocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea, aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat. Cùm dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt benè ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum

9. VNIVS BONI PRINCIPALE.] Τὸ ἡγεμονικόν.

D 10. PER SE PROBATVR.] *Vellem*, probabitur.

11. QVO NOSTRA TELA NITATVR.] *Eſt ab Eraſmi coniecturâ. qui vult ad telam alludi, cui texentes ſtamen ſubſterni ſolet; ſic reliqua argumentationi hanc fulturam. Ingenioſè ille. antea erat,* quia in noſtra tela mittuntur, *ſicut & ſcripti ferè libri. Ego putarem:* quia inde noſtra tela mittuntur. *ab hoc principio pugnamus, & aduerſarios ſternimus.*

12 SECVNDA OPINIO.] *Amica & fauens.*

13. VNIVS BONI VIRI.] *Neque enim alij boni ab illo diſſentient. Ita Sidonius in Carm.* XXIV. Hic ſi te probat, omnibus placebis.

14. GLORIAM QVOQVE, INQVIT.] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, ſed Claritatem. Tale Philo Iudaus, ſuper verbis* Euigilauit Noë: Ὁ δὲ σοφὸς οὐκ ἔνδοξος, ἀλλ' εὐκλεής, τῷ μὴ κολακείᾳ νοθευόμενον, ἀλλὰ βεβαιούμενον ἀληθείᾳ καρπούμενος ἔπαινον: Sapiens non glorioſus, ſed clari nominis, fruiturque laude non adulteratâ per blanditias, ſed ſtabilitâ per veritatem.

15. ÆQVE VERO INSISTITVR.] *Sic Deſiderius. ſententia eſt: æquè viam illam veri omnes boni premunt, & inſiſtunt. Sed libri aliquid remotioris verbi fuiſſe arguunt, dum ſcribunt,* vero inficitur; *vel,* inſpicitur; *quidam,* proſpicitur; *meus,* æquè enim inficiſcitur. *Oedipum ego ſpecto.*

16. SI PERROGETVR.] *Vox curiæ: cùm Conſul omnium ſententias ordine exquirit.*

17. NON EST VNIVS VNA.] *Nam variant, & nemo (ſapiente excepto) ſibi conſtat.*

18. TRA-

mum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plu- A
rium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cùm [18] Tragicus ille apud nos ait,
Magnificum eſſe laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et cùm æquè antiquus poëta ait,
Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æquè & eloquen-
tiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſentio. Fama
vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere, contenta iudi-
cio: plena eſt, non tantùm inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit inter
claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudicijs conſtat, claritas bonorum. Cu-
ius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita, vtrùm laudati an laudan-
tis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & beneſe-
ciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt,
quòd grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, vt aliorum bonum,
meum iudicem: vtique eorum, quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudantium bo-
num: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis B
non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriuſque bonum eſt, meritò laudari: tam me-
hercule, quàm benè iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundùm quem iudicatum
eſt. Numquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit, & eius cui debitum ſoluit?
Merentem laudare, iuſtitia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abundè
reſponderimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta diſſerere, & philoſo-
phiam in has anguſtias ex ſuâ maieſtate detrahere. Quantò ſatius eſt, ire apertâ viâ &
rectâ, quàm ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magnâ moleſtiâ debeas relegere? neque
enim quidquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe peritè captantium luſus.
Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & gene-
roſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos pa-
titur. Primùm, humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod
eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcumque ſu-
prema & vniuerſa circuitu ſuo cingit: hoc omne conuexum, intra quod iacent maria
cum terris, intra quod aër humanis diuina [19] ſecernens etiam coniungit, intra quod C
[20] diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde, arctam ætatem ſibi dari non
ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingenijs clauſum eſt, nul-
lum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini
humaniq́ue ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me dijs reddam. nec nunc
ſine illis ſum, ſed graui terrenoq́ue detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori
vitæ longioriq́ue proluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus
vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiri-
tum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantiâ patet in ſenectu-
tem, in alium [21] naturæ ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſta-
tus. Nondum cælum, niſi ex interuallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus [22] ho-
ram illam decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid
circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt.
[23] Excutit D

18. TRAGICVS ILLE APVD NOS.] *Puto intellegi Næuij verſum. qui alibi apud Ciceronem:* Lætus ſum laudari me (inquit Hector apud Næuium) abs te, pater, laudato viro.

19. SECERNENS ETIAM CONIVNGIT.] *Nam ſuper Aerem, Cælum ſtatim excipit, vbi Dij, id eſt, æterniignes. Idemq́; coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. DISPOSITA TOT NVMINA.] *Partim cælo, partim aere, terrâ, mari: quæ plena ſcilicet omnia Geniorum.*

21. NATVRÆ SVMIMVR PARTVM.] *Scripti plures,* naturæ ſumus, *aut*, ſimus: *at Pincianus optimè,* matureſcimus. *At ſententia ipſa, pulchra ſanè & inopinata, eſt ab Indis ſapientibus, quos Brachmanas dicunt: adſcribitq́; palàm Strabo lib.* XV. Νομίζειν γὰρ τὸν ἐνθάδε βίον, ὡς ἂν ἀκμὴν κυομένων εἶναι· τὸν δὲ θάνατον γένεσιν εἰς τὸν ὄντως βίον, καὶ τὸν εὐδαίμονα τοῖς φιλοσοφήσασι: Cenſere eos vitam quæ iſthic agitur, eſſe velut maturitatem prægnantium; mortem autem, partum ſiue natiuitatem in verè vitam, & felicem ijs qui ritè philoſophati ſunt.

22. HORAM ILLAM DECRETORIAM.] *Quaſi dicas* κριτικὴν *&* Iudicialem. *Nam decernit iudex, cùm ſententiam profert, & in alterutrum ſtatuit. Hinc* Arma decretoria, *quæ* Luſorijs *noſter opponit, epiſt.* CXVII. *quibus de victoriâ aut vitâ cernitur. Item* Decretorius ſtilus, I. *De Clement. cap.* XIV.
quo

A [23] Excutit redeuntem natura,ſicut intrantem. Non licet plus efferre,quàm intuleris:imò etiam ex eo,quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte,quem tanquam extremum reformidas,[24] æterni natalis eſt. Depone onus.quid cunctaris; tanquam non priùs quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido molliq́ue fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerq́ue adhuc, & nullius rei gnatus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo,cuius antè pars fueris:æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris?ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium.
B Quid iſta ſic diligis,quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies,& ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: vtique etiam neceſſarijs, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, [25] altius aliquid ſublimiuſq́ue meditare.[26] Aliquando naturæ tibi arcana retegentur,diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum,quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cùm totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcurè intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux,cùm illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tubâ, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? [27] ſi is quoque,
C qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit. Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcies magnorum virorum, non minùs præſentiâ, eſſe vtilem memoriam.

quo pater filium damnat, & exheredem facit. Neque aliter Plinius, Caniculæ ſidus vuis decretorium *dixit: item,* Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.

23. EXCVTIT REDEVNTEM.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.*

24. ÆTERNI NATALIS EST.] *Facit ad*
D *immortalitatem animæ, ſuo quodam ſenſu Stoicis creditam: & ambiguè creditam. Vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI.

25. ALTIVS ALIQVID SVBLIMIVSQVE.] *Nam videtur, inquit Themiſtius,* ipſum τοῦ θανάτου, id eſt mortis nomen, hominem è vitâ migrantem in ſublime ferre, *καὶ ἄνω εἰς θεὸν*, id eſt ſurſum ad Deum vehere.

26. ALIQVANDO NATVRÆ TIBI.] *Hoc Stoici agere volebant, Animam aſtris ſociatam, illa & naturam rerum totam contemplari: quod ipſum & Deus. Cicero in Hortenſio:* Vnà igitur erimus beati cognitione Naturæ, & ſcientiâ: quæ ſola etiam Deorum eſt vita laudanda. *Noſtra adde Phyſiol.* III. *Diſſert.* XIV.

27. SI IS QVOQVE, QVI.] *Epicurum intellegit.*

A

EPIST. CIII.

MALITIA *& inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: ſed mitis in omnes & volens eſto.*

[1] QVID iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur: illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant. [2] Rari ſunt caſus, etiam ſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti: [3] ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium: ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligentiùs tegitur, quò propiùs accedit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis, [4] hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quòd illarum perniciosior eſt [5] primus incurſus, quos tranſire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit: vt cogites, quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium lætetis, mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequêris? non, vt ne noceant; ſed, ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. [6] illa te ſinu ſuo proteget: in huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. [7] Quod autem ipſam philoſophiam, non debebis iactare. multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret: [8] non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompâ, ſine inuidiâ.

B

C

EPIST. CIII. 1. QVID ISTA CIRCVMSPICIS.] *Sunt qui laciniam ſuperioris epiſtolæ putent, eiq; annectendam. Nan idem ego.*

2. RARI SVNT CASVS.] *Veteres,* Pares ſunt caſus: *Pincianus editum illud reſtituit, puto verè.*

3. AB HOMINE HOMINI.] *Nota in Plauto paræmia:* Homo homini lupus. *Et aſsidet illud Anacharſidis Scythæ, qui interrogatus,* Τί ἐςι τὸ πολέμιον ἀνθρώποις; Αὐτοὶ, ἔφη, ἑαυτοῖς: Quid hominibus maximè infeſtum eſſet? Ipſi, inquit, ſibiipſis.

4. HOMINVM EFFIGIES, ANIMOS FERARVM.] *Prorſus idem Lycurgus, poeta vetus:*

Φεῦ, πῶς πονηρὸν ἔςιν ἀνθρώπων φύσις
Τὸ σύνολον; οὐ γὰρ ἄν ποτ' ἐδεῖτο νόμου.
Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι.
Πλάγι' ἐςὶ τἄλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον:
Heu quàm mala, atque deprauata prorſus eſt,
Natura noſtra! neque aliter lege erat opus.
Putáſne tu intereſſe inter hominem & feram?
Nec paullulum, niſi in figurâ corporis.
Curuantur aliæ, inambulat recta hæc fera.

Sed & Epictetus diſtinctè, quoſdam hominum lupis ſimiles eſſe, infidos, inſidiatores, noxios; alios leonibus, agreſtes, feroces, immanes; pleroſque vulpeculis, detractores & fraudulentos. *Vide* 1. *Diſſert. cap.* III.

5. PRIMVS INCVRSVS, QVOS.] *Legerim,* primis. *Qui primi ſe dant obuios, nec fuga locum relinquunt, nocent.*

6. ILLA TE SINV SVO.] *Libri priſci,* viſu ſuo, *vel,* niſu: *atque illud eſt ab Eraſmo, tamen probum, niſi quis vellet,* vi ſuâ.

7. QVOD AVTEM IPSAM.] *Sic antiqua lectio, vel* Quid. *Fortè:* Quod attinet ipſam. D

8. NON ABHORREAT A PVBLICIS MOR.] *Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium:* Philoſophiæ quidem præcepta noſcenda, viuendum autem ciuiliter.

A

EPIST. CIV.

De inualetudine ſuâ, de curâ & caritate in ſe vxoris. Locum ſe mutaſſe, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eam à ſe vtilem, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & ſtatus iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit: atque illuc Lucilium vocat.

[1] IN Nomentanum meum fugi, quid putas? vrbem? imò febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paullinâ meâ retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat [2] domini mei Gallionis: qui cùm
B in Achaiâ febrem habere cœpiſſet, protinus nauem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cùm ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: & cùm me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illâ non impetro, [3] vt me fortiùs amet: impetrat illa à me, vt me diligentiùs amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunt cauſſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cùm bono viro viuendum ſit, non quamdiu iuuat, ſed [4] quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutiùs in vitâ commoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, vbi vtilitas ſuorum exigit: nec tantum ſi vult mori, ſed ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, alienâ cauſsâ ad vitam reuerti: quod magni viri ſæpè fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior
C ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentiùs conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quàm vxori tam carum eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantùm [5] ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primùm grauitatem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas viribus, [6] poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum iuuaſi. [7] Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij,

EPIST. CIV. 1. IN NOMENTANVM.] *Vbi prædium eius, & vinea. Infrà epiſt. CX. & Columella III. cap. III.*
D
2. DOMINI MEI GALLIONIS.] *Patres, atque etiam fratres (ſed puto natu grandiores) Dominos per honorem & blanditias vocabant, ſicut & vxores Dominas. Notaui ad II. Annal. Taciti.*

3. VT ME FORTIVS AMET.] *Optimè habet, nec Pincianus aut alij debebant monere. Fortiter amat, qui non indulget, qui ſeuero quodam amore, vt patres liberos, vt Deus bonos viros. Quæ ipſa phraſis, De Prouidentiâ, cap. II. ibi vide. Dicit nunc igitur, Nimis tenerè (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robuſtiùs: ad omnia mala mea collabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem, ne illam affligam.*

4. QVAMDIV OPORTET.] *Seneca De Benef. II. cap.* XVIII. Sapientes, quidquid oportet, iuuat. *Id eſt quidquid opportunum & εὔκαιρον eſt. nam Cicero ita videtur reddere, vbi Cato Stoicus apud eum* III. *De Finibus diſſerit:* Sæpè officium eſſe ſapientis, deſciſcere à vitâ, cùm ſit beatiſſimus, ſi id opportunè facere poſſit. *Et paullo antè,* Rectam effectionem, ſiue *τὸ κατόρθωμα, ponit in* opportunitate: ſic enim appellare ſe dicit *εὐκαιρίαν.*

5. SVVM MIHI TIMOREM.] *Acutè. poteſt non ſolùm hoc in expenſis mihi ferre, quod pro me timeat; ſed & quod ego. Nam eius timor meum trahit, imò gignit.*

6. POSTQVAM VINEAS ATTIGI.] *Quas colere, imò & fodere ſolebat.* III. *Quæſt. Natur. cap.* VII.

7. REPETIVI ERGO IAM ME.] *Recuperaui, & reperi quaſi amiſſum. Sum, qui antè fui.*

dubij, & [8] malè cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quòd nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm benè cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traiicere, & vrbes mutare? ſi vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adſeres. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis deſici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? malè te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpiùs legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem: cùm in illâ B nihil ſit mali, niſi, quod [9] ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantùm pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

—— euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternatâ ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cùm interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quòd arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. [10] Quidquid te delectat, æquè viget, vt videras dum vireret. vtique aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum [11] frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: [12] quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina faciliùs apparet: hîc latet, quia non ex aperto C fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſolicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem: ſed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliquâ nouitate detinuit. Ceterùm inconſtantiam mentis, quæ cùm maximè ægra eſt, [13] laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſimè loca, cupidiùs deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiuſque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue, vt Nilus, æſtiuo incremento tumet; ſiue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, D integræ magnitudini redditur; ſiue, vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpè in vicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur; ceterùm neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæ-

8. MALE COGITANTIS.] *Beud. meditabatur & minabatur febrim, ſed nondum erat.*

9. ANTE IPSAM EST, TIMERI.] *Non enim mors malum, ſed eius timor.*

10. QVIDQVID TE DELECTAT.] *Vt edidi, recta hæc habeo, certè adfinia ſcriptura veteri. Senſus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduatæ foliis, quàm cùm virerent. Simile in amicis, qui alibi, etſi inconſpicui, viuunt.*

11. FRONDIVM IACTVRA] *Hæc tota imago ab Homero eſt. qui nobilem illum verſum, & Pyrrhoni Philoſopho ſemper in ore, protulit:*

Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν:

Tale quidem genus eſt hominum, quale eſt foliorum.

12. QVIA REPARANTVR.] *Iterùm in vitam venient poſt ἐκπύρωσιν.*

13. LACESSIT, MOBILIOREM.] *Pincianus,* laceſſi-

A quærimus. Sic eximendus animus ex miſerrimâ ſeruitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur! longiùs abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? maius eſt iſtud malum, [14] quàm vt geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta
B vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & deſideria ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidoque conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis: nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi propè à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: [15] alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere eſſe: nec tantùm ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura
C contemnere, ſtare [16] fidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſimè, non vbi tutiſſimè viuat; [17] ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque. Profert ſe, laudari & [18] adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur graue, nihil aſperum, nihil quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letumque laborque:

minimè quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. Multa pernoctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumque laborque,

egregiè Virgilius noſter. Non te dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri non eſſe. Quid inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid eſt, obſecro te, Lucili,
D cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis meliùs exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere,

laceſſitam, *velit: ego copulâ è fine eductâ*, laceſſit, & mobiliorem.

14. QVAM VT GESTATIONE.] *In eſſedo ſuccuſſione, qua ſollenniter olim vſurpata, humoribus detrahendis, meatibus reſerandis, calori excitando. Scripſi epiſtolam ad Ortelium ſuper eâ totâ re, Centur. Miſc. III. epiſt. XI.*

15. ALTER, ANTEQVAM NECESSE.] *Nam Zeno ſine morbo, ſibi manus intulit: & id fas iuſſit Sapienti eſſe, inter dogmata prodiderat. Vide Manuduct. III. Diſſert. XXII.*

16. FIDENTER, APERTE.] *Ita Pincianus, ſed non ſatisfacit illud*, apertè. *Vetus omnis noſtra lectio*, ad portum *An*, ad portam: *quaſi paratum egredi? an potiùs*, ac promptum?

17. SIMILLIMVM MVNDO.] *Id eſt, calo atque æthери. Nam & hoc Mundus: & è calo naſter Spiritus, vt Staici.*

18 ADSPICI CREDIT.] *Pincianus*, geſtit: *Gruterus*, quærit; *cui aſſentior.*

 19. PER

cere, ſed nolunt. Denique quem vnquam iſta deſtituêre tentantem? cui non faciliora ap- A paruêre in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem [19] perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, linguâ petulantem; ſiue liberos indociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic ferè aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. [20] Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, [21] triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus pleríque inimici erant. Nouiſſima damnatio eſt [22] ſub grauiſſimis hominibus impleta. obiecta eſt & religionum violatio, & [23] iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc vſque eò animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad extremum ſeruauit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tantâ inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum B quo & infeſtiùs fortuna egit, & pertinaciùs. Cui cùm omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſimè & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe inuitâ fortunâ viuere, inuitâ mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minùs, quàm Socratem, in ſeruitute vixiſſe: niſi fortè Cn. Pompeium, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutatâ Rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In præturâ, in repulsâ, in accuſatione, in prouinciâ, in concione, in exercitu, in morte, denique in illâ Reip. trepidatione, cùm illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarum gentium præſidiis hinc Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus omnia. Cùm alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis [24] illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: [25] hinc optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, C inquam, cùm animaduerteris

Atridem, Priamumque, & ſæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque ſententiam. Ait ſe, *ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompeius, exſulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Periit itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? [26] per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, [27] nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio [28] pilâ luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortem

poſſe D

19. PERPESSICIVM SENEM.] *Eadem vox in epiſt. LIII. Vide.*

20. VIGINTI ET SEPTEM.] *Tot annos, & aliquot menſes, durauit bellum Peloponneſiacum. Thucydides, atque alij.*

21. TRIGINTA TYRANNIS.] *Quos Lyſander Athenis impoſuit. Adde De Tranquill. cap. III.*

22. SVB GRAVISSIMIS HOMINIBVS.] *Muretus edidit*, criminibus: *pronum erat & verum*, nominibus.

23. IVVENTVTIS CORRVPTELA.] *Tertullianus Apolog. 1.* Lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem, corruptorem adoleſcentium, pronunciatam. *Plato in Apolog. Laërtius, alij.*

24. ILLINC PLEBEM.] *A Cæſare.*

25. HINC OPTIMATES.] *A Pompeio.*

26. PER MEDIAS AFRICÆ SOLIT.] *A Cyrenis in Mauritaniam contendit. Plutarchus, & maximè Lucanus graphicè iter, atque eius incommoda, exſequitur.*

27. NOVISSIMVS BIBIT.] *Idem Lucanus:*

Vltimus hauſtor aquæ; cùm tandem fonte reperto
Indiga conatur latices potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat.

28. PILA LVSIT.] *Vide epiſt. LXXI.*

29. AVCTO-

A poſſe contemni quàm exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaque aduerſus iſta tantum habere animi: libeat modò ſubducere iugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multum petunt. multum autem à fortunâ petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: [29] auctoramenta ſunt ſeruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt.

EPIST. CV.

BREVIA, *ſed vtilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vſurpa.*

B QVÆ obſeruanda tibi ſint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, quâ ratione bonam valetudinem [1] in Ardeatino tuereris. Conſidera, quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent: inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeò leuiſſimum eſt contemptus, vt [2] multi in illo remedij causſâ delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens prætetitur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam [3] & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic verò inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offensâ ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuitò: à quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cùm te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis
C ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quàm foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adiice nunc, quòd qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe securè. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, [4] populum faciet. Sic quod modò ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam
D vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cùm fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non

29. AVCTORAMENTA SVNT.] *Id eſt, præmia, quibus vendimus libertatem, immo in ſeruitutem.*

EPIST. CV. 1. IN ARDEATINO.] *In illo igitur tractu Latij aër, vt apparet, non bonus aut ſaluber: neque nunc puto eſſe.*

2. MVLTI IN ILLO REMEDII CAVSSA.] *Vt olim ille Brutus, liberator vrbis. de quo Liuius:* Neque in animo ſuo quidquam regi timendum, neque in fortunâ concupiſcendum relinquere ſtatuit, contemptuque tutus eſſe, vbi in iure parum præſidij eſſet.

3. ET IMPROBAM IRRITET.] *Vellem*, improbitatem.

4. POPVLVM FACIET.] *Id eſt. etiamſi vni rem dixeris, ille porrò vni, hic alteri, alteriq; & ita populus ſciet. Ipſam rem dicit, mihi claram: & demiror, quid ita corrigi*, poculum, *Pincianus voluerit.*

 5. TVTVM

non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis au
tem meruit, exſpectat. [5] Tutum aliqua res in malâ conſcientiâ præſtat, nulla ſecurum.
putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur,
& quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi obliteratum videtur,
non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.

EPIST. CVI.

TENVIS & *Chryſippæa quæſtio, An Bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.*

TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum:
hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res B
ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant.
Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in
contextum operis mei: [1] ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes
ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitaui vtrùm differrem te, an, donec
ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, [2] tam
longè venientem non detinere. Itaque & hoc ex illâ ſerie rerum cohærentium excerpam,
& ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltrò mittam. Quæ ſint hæc, interrogas?
Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum corpus ſit.
Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum agitat animum, & quodam-
modò format & continet: quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpo-
ra ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nam & hic corpus eſt. bonum hominis neceſſe eſt cor-
pus ſit, cùm ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius
vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum eius corpus eſt. Non puto
te dubitaturum, an affectus corpora ſint, vt aliud quoque de quo non quæris, infulciam: C
tanquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem ad-
ſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem. Quid er-
go? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus corpora
ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemen-
dabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuperbia.
Ergo & bona primùm quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſta-
bunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem pru-
dentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem lætitia? quan-
tum rigorem ſeueritas? quantam [3] remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colo-
rem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes au-
tem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id
quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, vt ait Lucretius. D

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Et-
iamnum, cui tanta vis eſt, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid er-
go? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat?
non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique
quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori,
corpus

5. TVTVM ALIQVA RES.] *Vide in Epiſtolâ* XCVII.

EPIST. CVI. 1. SCIS ENIM ME MORALEM.] *Scripſit libros eo titulo: heu, vbi ſunt? Lactantius nominat, & dixi in Vitâ.*

2. TAM LONGE VENIENTEM.] *E Siciliâ ſcribentem.*

3. REMISSIONEM VERITAS.] *Animus ſimplex & apertus, non ſe cuſtodiens. Muretus,* hilaritas, *fecerat contra omnes libros: & certè prauus tam lætitia.*

A corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, vt voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imò ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantiâ laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

EPIST. CVII.

SOLATVR Lucilium & erigit, in fugâ ſeruorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideóque non inopinata eſſe debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.

B VBI illa prudentia tua? vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? vbi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent ([1] habeant enim ſanè nomen, quod illis [2] Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) [3] quo turpius non ſint omnibus rebus tuis Deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis [4] moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quàm queri, quòd ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ condicio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: [5] quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam vitam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: [6] O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe [7] vbi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe, vbi

Luctus & vltrices poſuêre cubilia curæ,
Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

C In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpè cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortiùs ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contrà imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quid-

EPIST. CVII. 1. HABEANT ENIM SANE NOMEN.] *Nam Stoici aliter, qui volunt ſolos Sapientes inter ſe amicos eſſe; reliquas, magis* Socios, *& vtilitate aliquâ iunctos, quàm*
D *Amicos.*

2. EPICVRVS NOSTER.] *Ideò*, noſter, *quia ad Lucilium ſcribit: quem ſu; rà etiam notabamus in ſectâ illâ fuiſſe. Epicurus autem Amicos ſolâ vtilitate cenſet, & parari vult διὰ τὰς χρείας:* ob vſus: ſicut & terram ſerimus ob fructus. *Laertius: & adde ſupra, epiſt. IX.*

3. QVO TVRPIVS NON SINT] *Valdè hæc confuſa. Fortaſſe:* quid? turbandi ſine ſint omnibus rebus tuis? *Non dico ſi ſerui fugiant, ſed ſi Amici illi vulgares (veri non poſſunt) deſerant: ideone angare, & res tuas turbatas rationeſq. putes? Pinciani aut Muretus faciebant:* quota pars abeſſet rebus tuis?

4. MOLESTVM ESSE CREDEBANT.] *Sic omnes libri: at Muretus,* moleſtum reddebant. *Haud malè, pro ſenſu: pro vero putem*, te aliis moleſtum & ſe reddebant. *Ipſi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & ſpes ſuas te iuuante impleri.*

5. QVÆDAM INTERMITTENTVR.] *Fallor, aut,* immittentur, *verius: ſiue,* in te mittentur. *Alij conſilio lædent, & te petent; alij & alia caſu.*

6 O MORS, ID EST, MENTIARIS.] *Argutè hoc Muretus. Nam optant mortem, ſed ore: mens abhorret, & fugiat aduenientem. Libri tamen quidam,* metians: *nec malè, ſi:* id eſt, emetiaris. *Hic finis & meta erit viæ, & mortem clamabis, & habebis. Certè hic viantium imago.*

7. VBI PATIATVR FVLMEN.] *Ita meus & plures ſcripti. at alij:* vbi tonat fulmen. *E quibus Iac. Lectius acutè:* vbi tonat, & fulminat. *Equidem è priore illâ lectione nihil concinno, niſi placet:* vbi glaciat, vbi fulminat.

Quidquid dixeris, multis [8] accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos diriguntur. A [9] Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cummaximè veniunt, quædam ad alios peruentura [10] nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ ideò nulli querenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius eſt, [11] non quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querelâ mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cùm quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic B pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & [12] Deum, quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum [13] Ciceronis exemplum.

> [14] *Duc me parens, celſique dominator poli,*
> *Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt:*
> *Aſſum impiger. fac nolle. comitabor gemens:*
> *Maluſque patiar, quod pati licuit bono.*
> [15] *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* C

Sic viuamus, ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contrà ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi malè exiſtimat, & [16] emendare mauult deos, quàm ſe.

8. ACCIDIT. DEINCEPS.] *Corrupta. Fortè*, accidit, & accidet deinceps. Quàm multa & varia in nos diriguntur? *Vel*, varia ſunt, quæ in nos.

9. QVÆDAM IN NOS FIXA.] *Legam*, in oſſibus fixa: *vel certè*, in nobis.

10. NOS STRINGVNT.] *Libant nos leuiter, ſed alibi ſedent & feriunt. Per noſtrum latus, alius læditur.*

11. NON QVO OMNES VSI SVNT.] *Mallem*, vſum ſunt.

12. DEVM, QVO AVCTORE.] *Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem ſtatuebant, Naturam, id eſt Deum ſequi. Vide Manud.* II. *Diſſert.* XIX.

13. CICERONIS EXEMPLVM.] *Quem eloquentia ſua (ait Seneca pater) in carminibus deſtituit: Præfat. lib.* III. *Contrau.*

14 DVC ME PARENS.] *Quidam*, Duc ô parens. *Ipſi Græci verſus ſunt in Epicteti Enchiridio, in fine; ſanè egregij & pij, & Cleanthe illo digni.*

> Ἄγου δέ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ Πεπρωμένη,
> Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμὶ διατεταγμένος.
> Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος. ἢν δὲ μὴ θέλω,
> Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

15. DVCVNT VOLENTEM FATA.] *Non eſt in Græcis hic verſus: & puta inſiticium eſſe, atque alibi lectum.* D

16. EMENDARE MAVVLT.] *Carpit diuina & Prouidentiam; alia illa eſſe velit magis, quàm ſe alium.*

A

EPIST. CVIII.

Quomodo Philoſophi legendi, vel audiendi ſint? Cùm delectu, & ea maximè excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, fruſtrà ſunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina eius & fomites in animo noſtro ſunt: ſurgunt & excitantur, cùm doctor & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cùm apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, varia ſine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philoſophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

ID de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire, tantùm eò, vt ſcias, pertinet. Sed nihilominùs quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cummaximè ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen priùs ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, quâ flagrare te video, dirigenda B ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auidè inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantùm habe animum: capies, quantum voles. Quò plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere [1] Attalum memini, cùm ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus, non tantùm paratum diſcentibus, ſed obuium. [2] Idem, inquit, & docenti, & diſcenti debet eſſe propoſitum: vt ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. ea enim philoſophiæ vis eſt, vt non ſolùm ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. [3] Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentariâ tabernâ reſederunt, & paullò diutiùs commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt: & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? C non nouimus quoſdam, qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, [4] ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſsâ ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diuerſorium otij fit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & [5] cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quàm ſolent [6] Phrygij tibicinis ſono [7] ſemiuiri, & [8] ex imperio furen-

EPIST. CVIII. 1. ATTALVM MEMINI.] D *De quo pater in Suaſoriâ* 11. Attalus Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus. *Alibi noſter nominat, laudatq́.*

2. IDEM, INQVIT, ET DOCENTI.] *Imò non* idem, *ſed* id *verius legas.*

3. QVI IN SOLEM VENIT.] *Memini in Ciceronis alibi (niſi fallor, De Oratore Dialogis) hanc ſimilitudinem eſſe.*

4. SED INQVILINOS VOCO.] *Qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideò nec afficiuntur, nec proficiunt.*

5. CVM PVGILLARIBVS.] *At mira edictio, & cui tamen ſua ratio, Zenonis Stoici:* Τὸν ἀκούοντα οὕτω πρὸς τοῖς λεγομένοις γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρόνον τὰς ἐπισημειώσεις: Auditorem philoſophi ſic affici debere, & dictis intentum eſſe, vt nec otium habeat ad excerpta aut ſubnotationes.

6. PHRYGII TIBICINIS SONO.] *Lucianus in Nigrino:* Ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ Φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ᾽ ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους: Sicut Phrygiæ tibiæ ſonum qui audiunt, non omnes in furorem aguntur; ſed qui Rheæ ſacrati addictique ſunt, illi reminiſcuntur eo ſigno affectus.

7. SEMIVIRI.] *Galli.*

8. EX IMPERIO FVRENTES.] *Imperio Archigalli, & qui ſignum iubet dari.*

9. OMNI-

furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si A quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illis: & ſint quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. [9] Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cùm irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publicè agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri conuicium gaudet. Quantò magis hoc iudicas euenire, cùm à philoſopho iſta dicuntur: cùm ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficaciùs eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam ([10] vt B dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſimè exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſolutâ oratione dicuntur: vbi acceſsêre numeri, & egregium ſenſum adſtrinxêre certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem, qui [11] paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cùm carmine eiuſmodi dicta ſunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cùm hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & C cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cùm profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementiùs. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certè, cùm Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpè miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. [12] Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cùm verò commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quàm quidquid vſum excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpè exire è ſcholâ pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſêre, Lucili. D Magnò enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex benè cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe vltrà quàm capiunt farcientibus, facilè deſcenſura, facilè reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus.

9. OMNIBVS NATVRA DEDIT.] *Explico in Manuduct. II. Diſſert. X.*

10. VT DICEBAT CLEANTHES.] *Meritò ille, qui verſibus pleraque ſcripſit: & ſuum igitur factum commendabat.*

11. PAVPERTATI SVÆ APTVS EST.] *Ad eam ſe accommodat, & aptat. non vltra modum vireſq́ eius cupit, aut ſumit.*

12. IPSE REGEM SE.] *Stoico paradoxo. de quo Manuduct. III. Diſſert. XIII.*

13. DECO-

A lis. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. [13] Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximiorem. neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur faciliùs animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ [14] iniecerit Sotion. Docebat, [15] quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſteà Sextius. Diſſimilis vtrique cauſſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras [16] omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec
B ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cùm poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſúve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cùm expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora [17] atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſve, [18] aut aquâ merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantùm cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterùm omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. [19] Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantùm facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. [20] Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec
C tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat: [21] alienigenarum ſacra mouebantur: ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, [22] quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed [23] philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem tedij: nec difficulter mihi, vt inciperem meliùs cænare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori: tali vtor etiam

13. DECOQVERE CORPVS.] *In balneis, & præſertim Laconicis: ad quæ ſpectant ſequentia.*

14. INIECERIT SOTION.] *Senecæ præceptor, de quo in epiſt.* XLIX. *& ego in Manuduct.* I. *Diſſert.* XII.

15. QVARE ANIMALIBVS.] *Exſtant diſſertationes duæ Plutarchi,* De eſu carnium, *pro Pythagoræ*
D *ſenſu, ſanequàm argutæ. In alterâ etiam Stoicos tangit, qui cùm delicias ſpernant & reijciant, non item hanc cibi immanitatem. Vide, ſodes.*

16. OMNIVM INTER OMNIA COGNAT.] *Ob illam animarum, etiam in bruta corpora, migrationem. Ceterùm & prior illa ratio, quæ continentiam & valetudinem ſpectat, verè monet Pythagoram: quod in Laërtio aliiſq. leges.* Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ σώματος ὑγίειαν, καὶ ψυχῆς ὀξύτητα περιγίνεσθαι: Hinc enim & corporis ſanitatem, & mentis ſagacitatem prouenire.

17. ATQVE ALIA DESCRIBI.] *Id eſt, diſtribui.*

18. AVT AQVA MERSIS.] *Id eſt, piſcibus. nam & iis vel maximè abſtinebant: Plutarchus.*

19. QVOD ISTIC CRVDEL.] *Sententia eſſet. quid iſta crudelitas tua hæc damna & ſtragem facit? Sed parum pro mente Senecæ: & magis fuerit,* Quod iſtic, niſi crudelitati tuæ, damnum eſt? *Coerceatur ſaltem tua in hac abſtinentiâ: quid aliud amittis? Paſſim &,* credulitatis, *legi.*

20. AGILIOREM MIHI ANIMVM.] *Tecum ſentiam: & aſſidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis vſurpata, brutos facit.*

21. ALIENIGENARVM SACRA.] *Sine, vt ego alim,* alienigena tum ſacra. *Nam vox,* gentium, *infarcta eſt præter libros. Iudæi autem & Ægyptij, ſub Tiberio, vrbe pulſi, & aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus,* II. *Annal. atque ego ibi.*

22 QVORVMDAM ANIMALIVM ABSTINENTIA.] *Vt ſuis.*

23. PHILOSOPHIAM ODERAT.] *Hunc ipſum patris auerſum ab eâ animum alludit & tangit, Conſol. ad Heluiam cap.* XVI. *Tamen aliter ipſe pater in Præfatione lib.* II. *Controu. vbi hortatur Melam filium ad hoc ſtudium, & quietem. Et ſanè aperta & indecora ſit patris hæc inſectatio. Itaque ambigo cum Iac. Lectio, an non veriùs:* qui non philoſophiam oderat, ſed calumniam timebat.

24. QVEM-

etiam ſenex, in quâ veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium, A

——— *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcij rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed vt obſeruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis. B

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quò debet, abducit. Nunquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora prætereuolant, deteriora ſuccedunt. [24] Quemadmodum ex amphorâ primùm quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtrâ, quod optimum, [25] in primo eſt. Id exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. —

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tanquam optimus dies placeat, & [26] redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. ideò optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper vnà ponere morbos & ſenectutem, non meherculè immeritò. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat: C

——*ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.*

Non eſt quòd mireris ex eâdem materiâ ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: altus aliò curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eamdem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: [27] Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum D

24. QVEMADMODVM EX AMPHORA.] *Talia in epiſt. 1. vide. Tale & in Anthologii lib. 1.*

Ἂν περιλειφθῇ μικρὸν ἐν ἄγγεσιν ἡδέος οἴνου,
Εἰς ὀξὺ (ἐστι) τοῦτο τὸ λειπόμενον.
Οὕτως ἀντλήσας τὸν ὅλον βίον, εἰς βαθὺ δ' ἐλθὼν
Γῆρας, ὁ πρεσβύτης γίγνε(ται) ὀξύχολος:

Si quid de vino meliori in vaſe relictum eſt,
Mox vitium ducit, & peraceſcit idem.
Sic qui iam vitæ peruênit ad vltima, ipſe
Sumit acorem, & fit triſtis ab ingenio.

25. IN PRIMO EST.] *Nec malè,* in primâ.

26. REDIGATVR IN NOSTRVM.] *Vſurpemus & fruamur. Dies enim ita fiunt noſtri (poeta vetus:* Hic meus eſt, dixêre, dies:) *alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.*

27. ANCI PATER NVLLVS.] *Non quin reipsâ fuerit,*

A giſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quòd qui ab illo nominatur magiſter equitum eſt. Æquè notat, Romulum periſſe ſolis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cùm grammaticus explicuit, primùm REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipsâ, in commentarium refert; nec minus SEPSE, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutauit: tanquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipsâ calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc [28] in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

—— Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere [29] *opræpretium.*

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos [30] non tantùm auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæ B pretium. Felicem deinde ſe putat, quòd inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

—— Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli. ——

[31] Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem Philoſophorum, lectionemque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & translationes improbas figuraſque dicendi, ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peiùs mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inu- C tilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quantò maiore putas vitam tempeſtate iactari, quàm vllam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turbâ audiente iactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

fuerit, ſed fama traditum non exſtat. Obſcurauit eum Numæ claritas: atque ita Numæ nepotem *Liuius* D *& Dionyſius dicunt.*

28. IN CIRCO CRETAM.] *Ab ipsâ re, quia, vt Plinius ait,* cretâ circum præducere ſolent, ad victoriæ notam: *id eſt, metam eâ ſignare, vt conſpicua eſſet. Idipſum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:*

—— præſcripta ad candida calcis.

29. OPRÆPRETIVM.] *Pro* operæ: *vt* poplus, poclum, *antiqui, extritis litteris medijs: nec in carmine ſolùm, ſed & vulgò.*

30. NON TANTVM AVXILIVM.] *Vt in Comœdijs ſæpè, Da mihi hanc operam.*

31. ENNIVM HOC AIT HOMERO.] *Apud quem domus Olympi eſt, & portas ſuas habet. vt Iliad. Θ.*

Πρώτῃσιν δὲ πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο:
In portis primis ſeſe replicantis Olympi.

A

EPIST. CIX.

QVÆSTIVNCVLA, *An ſapiens ſapienti, & quomodo proſit? Cauſſa dubitandi, quia omnia ſumma in ſapiente, nec adiectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe, & diſtinctè exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.*

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. B Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maximè laborant mali, vbi plurium vitia miſcuêre, & in vnum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet vtriuſque lætitia. Prætereà, quarumdam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas faciliùs totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantùm ſuis viribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propriâ velocitate: ſed nihilominùs adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantùm ſapiens ſapienti, ſed ſibiipſi. Obijcies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. [1] Nam ipſe ille qui eſt, eſſe debet ita aptatus linguâ palatóque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non offendatur. C Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, ampliùs arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, vt ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primùm multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui [2] virtutes alicuius pares ſuis amat, amandaſque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum D ſapientis animum peritè mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt: ſic vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfectâ. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundùm naturam mouere virtute ſuâ, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem

EPIST. CIX. 1. NAM IPSE ILLE QVI EST.] *Valet, qui edit.*

2. VIRTVTES ALICVIVS PARES SVIS.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter ſe pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manuduct. II. Diſſert. XIX.*

A tutem exercendo, excerceat & ſuam. Sed vt remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt,
aut [3] ſummorum efficientia, nihilominùs prodeſſe inrer ſe ſapientes poſſunt. Inuenire
enim ſapienrem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natutâ bonum omne carum eſt bo-
no: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione,
argumenti cauſsâ, in altetam tranſeam. Quærirut enim, an deliberaturus ſir ſapiens: an
in conſilium aliquem aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cùm ad hæc ciuilia
& domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mottalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quo-
modo medico, quomodo gubernarori, quomodo aduocato, & litis ordinarori. Proderit
ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac diuinis,
vt diximus, communitet honeſta ttactando, & animos cogitationeſque miſcendo, vtilis
erit. Prætetcà ſecundùm naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo
ptoprioque lætati. Nam niſi hoc fecetimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ
in exercendo ſe, vſu valer. Virrus autem ſuadet præſentia benè collocare, in futurum
conſulere, deliberate, & intendere animum: faciliùs intendet explicabitque qui aliquem
B ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut petſectum virum, aut proficientem, vicinumque
perfecto. Ptoderit aurem ille petfectus, ſi conſilium communi ptudentiâ iuuerit. Aiunt
homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui ex-
cæcat, quibuſque diſpectum vrilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecu-
riot, & extra metum poſitus. Sed nihilominùs quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio,
quàm in ſe, diligentiùs vident. Prætereà illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt,
idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti ptæſtabit. Egregium opus pari iugo du-
cet. Petſolui quod exegeras, quamquam in ordine retum erat, quas moralis philoſophiæ
voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos ni-
hil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illò teuertor: Quid iſta me res iuuat? for-
tiorem faciet, iuſtiorem, tempetatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi
opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna ptomiſiſti: exigua video. Dicebas
intrepidum fote, etiamſi circa me gladij micarent, etiamſi mucro tangetet iugulum:
dicebas ſecurum fote, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus tutbo toto
C nauem meam mari rapetet. [4] Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt gloriam contem-
nam: poſteà docebis implicita ſoluete, ambigua diſtinguere, obſcuta perſpicete: nunc
doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX.

GENIOS *ſingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra & iudicia improba eſſe, res non ex vero æſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtriſque à Philoſophiâ: quò nos vocat, ſpretis ſuperuacuis. Luxum denique producit, & caſtigat, Attali egregiâ oratione.*

EX Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habete mentem bonam, [1] hoc eſt, pro-
pitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quiſquis [2] ſibi ſe propitiauit.
D Sepone in præſentiâ, quæ quibuſdam placent: [3] Vnicuique noſtrûm pædagogum dari
Deum,

3. SVMMORVM EFFICIENTIA.] *Nota de Bonis* Efficientibus: *quæ explico Manud.* 11. *Diſſert.* XXII.

4. HÆC MIHI PRÆSTA TV, VT VOLVPT.] *Putarem*: Hæc mihi præſta: tum vt vol.

EPIST. CX. 1. HOC EST, PROPITIOS DEOS.] *Imò bonus & beatus non aliud eſt quàm* εὐδαίμων *Græcis, id eſt* τὸ εὖ δαίμονα ἔχειν, bonum Deum Geniumque habens. *in Manuduct.* 11. *Diſſert.* XIX.

2. SIBI SE PROPITIAVIT.] *Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato ſemper eſt, non ſibi non aliis infeſtus. Vtrumque iſtud, mali.*

3. VNICVIQVE NOSTRVM PÆDAGOGVM.] *Viæ & vitæ huius ducem. Ita in tabulâ Cebetis:* Senex ſupernè ſtat, chartam manu tenens vnâ, & alterâ neſcio quid monſtrans: atque is eſt Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui. *Ecce Pædagogum. & plura ego ex profeſſo Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XIX.

Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Oui- A
dius ait, *de plebe deos*. Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui cre-
diderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim [4] & Genium & Iunonem dederunt. Poſteà vi-
debimus, an tantum diis vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud ſcito,
[5] ſiue aſſignati ſumus, [6] ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quid-
quam grauius, quàm ſi imprecatus fueris, vt ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam,
quem dignum pœnâ putaueris, optes, vt infeſtos deos habeat: habet, inquam; etiamſi
videtur eorum curâ & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint
res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala [7] contingere nobis, quàm accidere.
Quoties enim felicitatis cauſſa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties ma-
gnâ gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem
alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tutò caderet? ſed ipſum illud cade-
re non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes, vltra quem natura neminem deij-
cit. Propè eſt rerum omnium terminus, propè eſt, inquam, & illud vnde [8] felix eijcitur, B
& illud vnde [9] infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac metu faci-
mus. Sed ſi ſapis, omnia humanâ [10] conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod
times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum
adſtringo? non eſt quòd quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent,
quæ attonitos habent. Nemo noſtrûm quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri
tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timo-
ris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti
putemus oculos intendere: iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta ti-
meantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt, Lu-
creti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid no-
ceat, nec quid expediat. totâ vitâ incurſitamus; nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectiùs C
pedem ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule
id agimus, vt longiùs reuocandi ſimus: & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen
illò quò intendimus, ire perſeueramus. Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Vno autem mo-
do poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: ſi illâ ſe non per-
fuderit, ſed infecerit: ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit; & ad ſe ſæpè retulerit: ſi quæ-
ſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala; quibus hoc ſit falsò nomen adſcriptum: ſi quæſie-
rit de honeſtis, de turpibus, de prouidentiâ. Nec intra hæc humani ingenij ſagacitas
ſiſtitur. proſpicere & [11] vltra mundum libet, [12] quo feratur, [13] vnde ſurrexerit, in
quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuinâ contemplatione abdu-
ctum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto
mundo

D

4. ET GENIVM ET IVNONEM.] *Hoc ita accipe, non vt ſinguli vtrumque habuerint, ſed vt alterum: & clarius eſſet*, aut Genium, aut Iunonem. *Nam viris Genij attribuebantur, fœminis Iunones. Itaque mulieres Iunonem inuocabant, aut aduocabant. vt illa apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam. *In Tibullo, amator ad ſuam:* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *In Satyrico;* Et per Iunonem domini iurante miniſtro: *ſcilicet illa malli & pathico, qui fœminam ſe ferret & exhiberet.*

5. SIVE ASSIGNATI SVMVS.] *Suo quiſque Deo. ſicut* Aſſignare ſeruum aut libertum, *in Iuris libris.*

6. SIVE NEGLECTI.] *Vt nemo curam noſtri gerat, Prouidentia non ſit.*

7. CONTINGERE NOBIS.] *Ex voto & optato.*

8. FELIX EIICITVR.] *Inuitus & reluctans abit.*

9. INFELIX EMITTITVR.] *A miſerijs liberandus.*

10. CONDITIONE METIRE.] *Si licebit, ſi longum erit, ſi eueniet. Nihil tibi promitte in alternâ ſorte.*

11. VLTRA MVNDVM LIBET.] *Vbi Vacuum eſt.*

12. QVO FERATVR.] *Illo ipſo Vacuo, in quo voluitur. Niſi accipis*, quò *& ad quem finem feratur: nullum, quia in ſe redit.*

13. VNDE SVRREXERIT.] *A quibus principijs.*

14. QVÆ

A mundo terminiſque eius, & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illâ mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non exſpectauit inquiſitionem noſtram: vltrò dedit: nocitura altiſſimè preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum naturâ & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur: ſed hoc primùm, vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo [14] quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare, cùm contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd viuere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras [15] milliarios apros, nec [16] linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantùm, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tanquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terrâ marique capiuntur. alia eò gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicitè ſcrutata, varieque condîta, cùm ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magnâ admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuêre diuitiæ. ſtupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed [17] in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantùm noſtrum, ſed vltra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque formâ greges, hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtíne, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſuperuacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quàm fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, [18] cohors culta ſeruorum, [19] lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potiùs te conuerte diuitias: diſce paruo eſſe contentus: & illam D vocem magnus atque animoſus exclama: [20] *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe

14. QVÆRENDA SVNT.] *Vt longè poſita, nec oblata.*

15. MILLIARIOS APROS.] *Saginatos, grandes, mille librorum. In Poliorceticis de hoc luxu affatim dixi.*

16. LINGVAS PHOENICOPTERORVM.] *Apicio iudice eximij ſaporis. Vide Martialis epigramma* LXXI. *lib.* XIII. *Suetonium Vitellio, cap.* XIII.

17. IN QVODAM APPARATV.] *Circenſi, vt apparet ex ſequentibus: nam &* Ordinem, *&* Pompam *nominat.*

18. COHORS CVLTA SERVORVM.] *Ad multitudinem reſpicit. & benè item* cohors, *quia militari habitu erant, vt in epiſt.* XLVII.

19. LECTICA FORMOSIS.] *Nam & ſeruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electorum meorum* I. *cap.* XIX.

20. HABEAMVS AQVAM.] *Sunt Epicuri verba, apud Stobæum iſta:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κεκραγὼς λέγων· Ὧι ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ οὐδὲν ἱκανόν. Ἔλεγε δὲ, ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ. Epicurus Garget-

Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æquè turpe eſt in aquâ & polentâ. A
Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? [21] famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, ſi ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI.

CAVILLOS, *vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.*

B

QVID vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: [1] Cauillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minùs apparet longè intuentibus; cùm acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quàm in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioreſque quàm ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſuâ. Quid ni contentus ſit euſque creuiſſe, quò manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc con- C
ſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullò antè loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quamdam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cùm tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam benè rexit, niſi qui contempſerat.

Gargettius exclamat dicens: Cui parum non ſufficit, ei nihil ſufficit. Additque, Paratum ſe cum Ioue de felicitate certare, ſi polentam habeat & aquam. *Clemens Alexandrinus adſpexit libro* II. *Strom.* Ε'πίκουρος ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος, τὴν ἰσόθεον ἐκφώνησε φωνὴν ἀσεβῶς εἰπών, ἐν τούτοις κἂν Διῒ περὶ μαχιᾶς· Epicurus in non famendo, non ſitiendo, non frigendo felicitatem ponens, vocem illam Deo æqualem emiſit, impie dicens, In iſtis ſe vel cum Ioue certaturum. *Adde Aelian. Var. Hiſt.* IV *cap.* XIII. *noſtrum Senecam epiſt.* XXV.

21. FAMEM FAMES FINIT.] *Nam mors ſuperuenit.*

EPIST CXI. 1. CAVILLATIONES VOCAT.] D
Vox quidem in Cicerone, ſed vix pro iſto ſenſu: magis pro dicteriis, & argutiis. Poteſt in aliis libris qui fuerunt.

A

EPIST. CXII.

DESPERAT *de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.*

CVPIO mehercule amicum tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valdè durus capitur, imò potiùs, quod eſt moleſtius, valdè mollis capitur, & conſuetudine malâ ac diutinâ fractus. Volo tibi [1] ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius naturamque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterùm repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non
B poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: citò tamen cum illâ redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vitâ ſuâ. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cùm fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis malè conuenit.

EPIST. CXIII.

QVÆSTIO, *An Virtutes ſint Animalia? Stoicè aſſerit eſſe: itemque Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, à talibus auocat, ad vtilia vitæ vocat.*

DESIDERAS tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactatâ apud noſtros: An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubti-
C litate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in aliâ ſententiâ profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, [1] quæ decent phæcaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cùm ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cùm ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quàm [2] animus quodammodò ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, [3] habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus anima-
lia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquæque res ex iſtis animal erit, mul-
D ta animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentio-

EPIST. CXII. 1. EX NOSTRO ARTIFICIO.] *Nam ipſe cultor horti, & vinearum eximiè. Supra epiſt.* CIV.

EPIST. CXIII. 1. QVÆ DECENT PHÆCASIATVM.] *Id eſt Græcum. cuius gentis, Phacaſia & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Beneſic.* VII. *cap.* XXI. *Aly hic deeſſe ſuſpicantur, non mihi viſum. Continuo ſententiam: Ego aliud ſentio, nec Græcis illis Stoicis aſſentio. quare? decorè quadam illi, homines conceſſu omnium arguti & ſcholaſtici; quæ nos minimè, Romani & graues, & feriò philoſophi.*

2. ANIMVS QVODAMMODO SE HABENS] *Stoicorum hoc crebrum, in compendio ſic tangere potius, quàm ponere. Vt: Quid eſt* Animus? Spiritus quodammodò ſe habens: *& plura, quæ occurrent. Quia ſcilicet locus hic non eſt definiendi, & tantùm exempli gratiâ tale ponitur.*

3. HABET IPSAM VIRTVTEM.] *Neſcio an,* ipſâ virtute. *Id eſt, Si virtus animal, per virtutem eſt animal. Quod fatetur, & reſpondet. Ita ſtatim legas:* habet ſeipſâ.

 4. QVID-

tentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia vnum A
animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. [4] Quidquid vnum multiplex eſt, ſub vnam cadit naturam: itaque vnum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cùm per ſe ſtabit: vbi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in aliâ eſſe me ſententiâ profeſſus ſum. Non enim tantùm virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltrà res iſta procedet. omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodò ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minimè. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuer- B
titur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: vtrùm deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterùm ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimærâ leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas iuſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non C
poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodò ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodò ſe habens. Quis animus? Ille qui modò iuſtitia erat; tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primùm eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea vnus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multò minùs plurium. Si Iuſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc verò omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cùm vnus animus ſit, qui plus quàm vnum animal non poteſt facere? Denique nullum animal pars eſt alterius animalis: iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo D
animal. Videor mihi in re confeſsâ perdere operam. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circumſpice omnium corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. [5] Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tantâ copiâ rerum nunquam in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cùm contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſuâ proprietate ſignatum.

tot

4. QVIDQVID VNVM MVLTIPLEX.] *Alij*, in vnum: *vnde haud malè*, in vno.

5. INTER CETERA, PROPTER QVÆ.] *Pulcherrima nota: & certè mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipſa paria diſparia fecit. Inter tot millies millenos homines, qui duo vultu vndique adſimilant? tale in alijs, mirandum, ſtupendum, diuinum.*

6. NVLLI

A tot animalia: [6] nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit à ſe,
vt quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares ſunt:
ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, vt homines, vt dij; aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dij:
ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primùm ſpecie alicuius
rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc impetum.
Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cùm hoc mihi
dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum ſedeo. hæc
aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe: quomodo aſſentietur:
Oportet me ambulare? [7] hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius eſt proſpicit,
non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo aſſenſionem non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale
B autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt: omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare, bonum eſt: & ſententiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt: & iuſtè decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare,
animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eouſque res excedet, vt riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cænare benè, bonum eſt: ita & tacere & cænare, animal eſt. Ego
mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia
& fortitudo ſi animalia ſunt, certè terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porrò non interrogabo illos,
quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si [8] rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne? confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex
noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum
C eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait, ſpiritum eſſe à principali vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, [9] ipſum principale. [10] Quid eſt ergo cur
non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen
animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta eſt & orator, & tamen vnus: ſic
virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus & iuſtus, & prudens,
& fortis, ad ſingulas virtutes quodammodò ſe habens. Sublata eſt quæſtio: conuenit
nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſteà viſurus, quam de iſtâ re
ſententiam feram. Actiones eius, animalia eſſe nego. Alioquin & [11] omnia verba
erunt animalia, & omnes verſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt: bonum autem
omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt: bonum autem
omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virumque cano,

D animal eſt: quod non poſſunt rotundum dicere, cùm ſex pedes habeat. [12] Textorium,
inquis,

6. NVLLI SIMILITVDO.] *Omnes ferè ſcripti*, nullius magnitudo. *Fuerit*: nullius imagini, puto, cum altero conuenit.

7. HOC NATVRA NON RECIPIT.] *Priſci*, non præcipit. *Fortè*: hoc natura non præcipit? *cum interrogatione, quæ aſſerendi vim habeat. Non enim hoc Prudentia iubet aut curat, ſed ipſa Natura ad id facta.*

8. ROTVNDAM ILLIS, QVALEM DEO.] *Mundo, qui Stoicorum ſecundarius Deus.*

9. IPSVM PRINCIPALE.] *Nam in eâ parte, vt Laërtius ait, Stoicis καὶ φαντασίαι καὶ ὁρμαὶ γίγνονται*, & phantaſiæ, & appetitiones ſiue impetus, gignuntur. *Cum Cleanthe faciat, quod Seneca* Mouendi vim *inter* partes miniſtras *recenſet, epiſt.* XCII. *Hæc illuſtranda ex* III. *Phyſiolog. Differt.* XVII. *&* XVIII.

10. QVID EST ERGO CVR.] *Alij diſtinguunt & legunt*: ipſum principale quod eſt. Ergo cur. *Si placet, tum malim*: ipſum principale quid eſſe.

11 OMNIA VERBA.] *Quæ ſunt iis Corpora, ſicut ipſa Vox: ſed non Animalia.*

12. TEXTORIVM, INQVIS.] *Quod texas, retexas: implices, & ſoluas. Iteres in orbem. Vide an*

non

inquis,totum mehercule iſtud eſt,quod cummaximè agitur. diſſilio riſu, cùm mihi pro- A
pono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies,
tanquam pictor,aſſigno.Hæc diſputamus,attractis ſuperciliis,fronte rugosâ.Non poſſum
hoc loco dicere [13] illud Cæcilianum: *O triſtes ineptias!* ridiculæ ſunt. Quin itaque potiùs
aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus, quomodo ad virtutes venire
poſſimus,quæ nos ad illas via adducat.Doce me,non an fortitudo animal ſit: ſed nullum
animal felix eſſe ſine fortitudine,niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam
exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum humanæ imbe-
cillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione per-
durat. Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam re-
ferre volo: *Non eſt quòd vnquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam.
fortuita non armant.* Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſumus. Alexan-
der quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos,& quidquid gentium vſque in Oceanum ex-
tendit Oriens, vaſtabat,fugabatque: ſed ipſe modò [14] occiſo amico, [15] modò amiſſo, B
iacebat in tenebris, aliàs ſcelus, aliàs deſiderium ſuum mærens, victor tot regum atque
populorum,iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat,vt omnia potiùs haberet in pote-
ſtate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi
trans maria cupiunt permittere: feliciſſimosque ſe iudicant, ſi multas per milites prouin-
cias obtinent,& nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud [16] ingens paratumque
regnum! Imperare ſibi,maximum imperium eſt. Doceat me, quàm ſacra res ſit iuſtitia,
alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi vſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione
famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis
oportet. Parum eſt. adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem
vltrò etiam impendere iuuet, tota cogitatio à priuatis commodis quàm longiſſimè
auerſa ſit. Non eſt quòd ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quàm iuſtum eſſe.
Illud adhuc tibi affige, quod paullò antè dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi
æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed
gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloriâ? at mehercules ſæpè iuſtus eſſe debebis cum infa- C
miâ. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio benè parta delectat.

EPIST. CXIV.

ELOQVENTIAM *aliàs aliam eſſe, & placere: vti mores publici ſunt, ſeueri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere: idque exemplo Mæcenatis docet. Illum igitur curandum & formandum eſſe: à quo ſenſus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.*

QVARE quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio,quæris: & quo-
modo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata ex-
plicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare aliàs ſenſus au-
daces, & fidem egreſſi placuerint, aliàs abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus
intelligendum eſt, quàm audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure D
vteretur inuerecundè. Hoc quod audire vulgò ſoles, quod apud Græcos in prouer-
bium ceſſit, [1] talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuſ-
cuiuſque

non diſtinguendum: Textorium, inquis, totum. Mehercule iſtud eſt. *Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti: Seneca reſpondet, & probat.*

13. ILLVD CÆCILIANVM.] *E comœdiâ veteri: etſi meus & alij libri,* illud Cæliani. *vt putes,* Cælianum, *fuiſſe, à noto illo oratore.*

14. OCCISO AMICO.] *Clyto.*

15. MODÒ AMISSO.] *Hephæſtione.*

16. INGENS PARATVMQVE REGNVM.] *Meus & plerique ſcripti,* ingens parqueris regnum. *Optimè in quibuſdam:* parque diis regnum.

EPIST. CXIV. 1. TALIS HOMINIBVS ORATIO.] *Solonis dictum vetus:* Τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων: Sermonem imaginem factorum eſſe. *Platonis:* Οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ τρόπος: Qualis oratio, talis vita.

2. MÆCE-

A cuiuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modò non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobriũ eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi membra, & pigrè moueri pedes? ſi ille effæminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatũ eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quantò hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mæcenas vixerit, notius eſt, quàm vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quàm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æquè ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus,
B quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, ſi illud egiſſet viâ rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffluerit. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. [2] Mæcenas in cultu ſuo. [3] *Quid turpius amne, ſiluiſque ripâ comantibus? Vide vt alueum* [4] *lintribus arent, verſoque vado* [5] *remittant hortos. Quid ſi quis fœminæ* [6] *cirro criſpatæ, & labris* [7] *columbatur? Incipitque ſuſpirans,* [8] *vt ceruice laxâ feratur.* [9] *nemo* [10] *tyranni, irremediobilis factio rimentur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpè mortem exigunt.* [11] *Genium feſto vix ſuo teſtem;* [12] *tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor* [13] *inueſtiunt.* Non ſtatim hæc cùm legeris, hoc tibi occur-

2. MÆCENAS IN CVLTV SVO.] *Libri,* de cultu ſuo.

3. QVID TVRPIVS.] *Fecerat Muretus,* Quid purius, *ſenſum credo ſecutus, ſed aduerſis omnibus libris: qui præferunt quod vulgaui. Fortaſſe,* Mæcenatis
C in cultu ſuo quid turpius? *tum verſus:*

Amne ſiluiſque ripâ comantibus.

Sunt enim verſiculi ferè (quod obſerues) vndecim ſyllabarum.

4. LINTRIBVS ARENT.] *Vt Virgilius:*

—— vaſtum maris æquor arandum eſt.

5. REMITTANT HORTOS.] *Scaliger ille eximius faciebat,* remigant hortos: *vt dicat quod Virgilius,* —— vindeſque ſecat placido æquore ſiluas. *Sed verſus vacillet: & legam ego,* remiiciant hortos. *Vidéſne, inquit, vt arent alueum tenuem inter hortos, & remis ſublatis hortos ipſos verberent?*

6. CIRRO CRISPATÆ.] *Cuius cirri penduli criſpentur, & annulati ſint à calamiſtro.*

7. COLVMBATVR.] *Rectè, & nota oſculo columbina: tamen in meo palam,* colubratur. *quod non ab-*
D *horreat à Mæcenatis ſermone, & ſcimus beſtias illas arctè iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua eſt colubrorum, & idem Plautus alibi luſit.* Fac me proſerpentem beſtiam, duplicem linguam vt habeam.

8. VT CERVICE LAXA FERATVR.] *Scaliger,* ferantur. *Sed hoc verbi nuſquam in ſcriptis, qui præferunt omnes,* fanantur, *aut quidam* fanantur. *Quod poſtremum arripio, nouatore illo dignum: atque à* Fano *deriuo, & interpretor Furere atque inſanire. Nónne ab eo* Fanatici? *Lege tamen ſingulari numero,* fanatur, *ex ſenſu: & paullo antè,* & ceruice lapsâ, *quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix ſolet in furore.*

9. NEMO TYRANNI.] *Priſci libri,* nemore, *quidam* ne mori, *alij* nec more: *quod vltimum probem, ſed cum prioribus iungam, vt vltra morem bacchetur.*

10. TYRANNI IRREMEDIABILIS.] Irremediabilem *ἀνίκεστον, implacabilem atque inſanabilem capimus: ſed in ſententiâ reliquâ hæremus. Scaliger putat, direptionem domus deſcribi, cùm à tyranno milites immiſſi omnia eſculenta ac poculenta prædam ſuam faciunt. Mihi videbantur deſcribi ſatellites, aut miniſtri togatæ tyrannidis. qui in conuiuiis & poculis inſidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitium inde ſtruunt. Hæc ſaltuato, vel è Tacito liquet, & ipſo Senecâ De Beneficijs. Sonè verba illuc eunt.*

11. GENIVM FESTO.] *Deparcum hominem deſcribit, qui nec Genium Genij feſto placat.*

12. TENVIS CEREI.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir,* tenuis Cereris, *& ad farinam refert.*

13. INVESTIVNT.] *Idem interpretatur,* fouent & calfaciunt, *vultq́ à* Veſtâ *ambitioſè formatum. Ego cenſebam, à* Veſte *potius: & ſignificari in auari illius ædibus, ipſo Genij feſto, exiguum focum, quem aſſiderent & cingerent mater aut vxor: & demiſſè, vt ſolent, veſtibus tegerent. Hæc in partibus: ipſos verſus ordinatos (pro meo iudicio) dabo: præfatus, non continuos fuiſſe, ſed particulas electas è Senecâ, in quibus nouitas vel affectatio eminerent. Itaque argumenta palàm diſſident, nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine eſſe, cui titulus* De cultu ſuo. *Commation vnum, de Cymbis inter hortos:*

Amne, ſiluiſque ripâ * comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Verſoque vado remi iciant hortos!

* *Meus,* conantibus: an à cono?

Comma-

occurrer, hunc eſſe qui [14] ſolutis runicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cùm abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt [15] pallio velaretur caput, excluſis vrrimque auribus, non aliter quàm in Mimo [16] diuites fugitiui ſolent. Hunc eſſe cui, cum maximè ciuilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicitâ vrbe & armatâ, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis ramen viri quàm ipſe? Hunc eſſe, qui [17] vxorem millies duxir, cùm vnam habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter abiecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minùs nouos & prauos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vllâ aliâ re, quid poſſet, quàm licentiâ oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ delicijs. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpè, ſed eneruati dum exeunr, cuiuis manifeſtum facient. motum illi felicitate nimiâ caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. B
Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primùm corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimenrorum reſpondeat nitor; deinde ad cænas lauritia transfertur, & illic commendatio ex nouitare, & ſoliti ordinis commutatione captatur. vt ea [18] quæ claudere cænam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cùm aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt; etiam in oratione quod nouum eſt, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modò fingit, & ignota deflectit: modò id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo C
conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modò frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantùm à [19] coronâ ſordidiore, ſed ab hac [20] turbâ quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudiciis diſtant. Hoc magis

Commation alterum, Venereum:

Quid, ſi quis fæminæ ciro-criſpatæ
Labris colubratur?

Tertium, de Bacchabundâ:

—— incipitque ſu-
Spirans, & ceruice lapsâ ſanatur,
* Nec more.

* vel, E more.

Quartum, ſuper tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & ſæpè mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque feſto vix ſuo teſtem.
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inueſtiunt.

Sed quid aliud agimus? in Senecâ pergamus.

14. SOLVTIS TVNICIS.] *Notum & decantatum eſt. Poeta de illa:*

Improbe, quid tandem tunicæ nocuêre ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuère ſinus?

vbi & de togâ laxâ fatetur.

15. PALLIO VELARETVR CAPVT.] *Quod imbecilli aut delicatuli ſolent. Nam reliqui capite intecto. Docui in Amphitheatro, cap. XX. atque ibi de ipſo hoc loco.*

16. DIVITES FVGITIVI.] *Imò diuites non fugiunt, ſed earum ſerui. Scriba,* Diuitis, *igitur: aut* Diuite, *vt is titulus fuerit Mimi.*

17. VXOREM MILLIES DVXIT.] *Terentiam ſuam. cum quâ aſſidua iurgia, diuortia, iterumque coniugia. Vide de Prouid. cap. III.*

18. QVÆ CLAVDERE CÆNAM.] *Non lactuca tantùm, de quibus Martialis:* D

Claudere quæ cænas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoet illa dapes?

ſed de aliis etiam deliciis noſter intellegit. quas aperit Plutarchus VIII. *Conuiual. Quæſt. cap.* IX. *vbi notat*, ordinem quoque ciborum cauſſam morbis dediſſe. Quippe menſæ, *inquit*, quæ priùs appellabantur frigidæ: oſtreorum, echinorum, crudorum olerum *(inter quæ lactuca)* ab vltimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinent primum.

19. CORONA SORDIDIORE.] *Pullatâ plebe.*

20. TVRBA QVOQVE CVLTIORE.] *Nitidâ & ſplendenti: Senatore & Equite.*

21. ILLE

A magis mirari potes, quòd non tantùm vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine veniâ placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quòd oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrumque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit:[21] ille & crura,[22] hic nec

B alas quidem vellit. At compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtriâ, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebrâ eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeò blanditur, & molliter labitur. Quid de illâ loquar, in quâ verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illâ in exitu lentâ, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantùm in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuêre pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit:* id eſt, pecuniâ

C parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecêre.* Alio loco, *Hiero Rex Syracuſanorum, bellum facit.* Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecêre.* Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pænè continua, nec ſine cauſſâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: [23] *Aquis hiemantibus.* Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hiemauit tempeſtas.* Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus.* Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit.* Non deſinit omnibus locis hoc verbum inſulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit.* Arruntius non temperauit, quominùs primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo.* Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ip-

D ſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui [24] aut vellunt barbam, [25] aut interuellunt: qui labra preſſiùs tondent & abradunt, ſeruatâ & [26] ſubmiſſâ ceterâ parte: qui [27] lacernas coloris improbi ſumunt, qui [28] perlu-

21. ILLE ET CRVRA.] *Quod effaminati ſolent.*

22. HIC NEC ALAS.] *Atque ita hircum olet.*

23. AQVIS HIEMANTIBVS.] *De mari eſt. & tale hoc Horatij:* — & atrum
Deſendens piſces hiemat mare.

24. AVT VELLVNT BARBAM.] *De Breuit. vit. cap.* XII.

25. AVT INTERVELLVNT.] *Tertullianus De cultu fam. cap.* VIII. Proprias præſtigias formæ & hic ſexus (*virilis*) ſibi agnoſcit, barbam acrius cædere, interuellere.

26. SVBMISSA CETERA PARTE.] *Puto magis,* certâ parte: *nempe extremâ, & quam μύςακα vocamus.*

27. LACERNAS COLORIS IMPROBI.] *Purpurei aut coccinei. Ideò autem* improbus, *quia nondum tritus, & impudentia vel audacia aliquid habebat.*

[28] perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire li- A
ceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpici. Talis eſt
oratio Mæcenatis, omniumq́ue aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſq́ue.
Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm mens
ceſſit oneri, & inclinata [29] vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quàm ebrietas?)
nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideò ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt,
ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta,
fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

—— Rege incolumi, mens omnibus vna eſt.
Amiſſo, rupére fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant:
cùm ille paullùm vacillauit, [30] ſimul nutant. Cùm verò ceſſit voluptati, artes quoque eius,
actuſq́ue marcent, & omnis ex languido fluxoq́ue conatus eſt. Quoniam hac ſimilitu-
dine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modò rex eſt, modò tyrannus. rex, cùm ho- B
neſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordi-
dum: vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, &
fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantq́ue: qui initio quidem
gaudet, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtrà plenus, & quæ non poteſt ha[u]rire,
contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exêdit, & in medullas neruoſq́ue
deſcendêre deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimiâ auiditate inutilem reddidit, lætus,
pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum, teſtiſq́ue,
quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quàm
acerbum, quòd non omnem illum apparatum per gulam ventremq́ue tranſmittit: non
cum omni exoletorum fœminarumq́ue turbâ conuolutatur: mæretq́ue, quòd magna
pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Numquid enim, mi Lucili, hic fu-
ror eſt, quòd nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quòd nemo imbecillum? imò quòd
nemo noſtrûm vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot C
ignes coquos noſtros: vnum vide[ri] putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus?
Adſpice [31] veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemijs horrea: vnum
putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumq́ue vina conduntur? Adſpice quot
locis vertatur terra, [32] quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas videri ven-
trem, cui & in Siciliâ, & in Africâ ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnuſ-
quiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatq́ue, nec multum capere, nec diu
poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm fre-
quens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

28. PERLVCENTEM TOGAM.] *Sericam aut bombycinam, fœminarum exemplo.*

29 VEL PERDITA EST.] *Amiſiſſe enim mentem dicitur, qui eius vſum. Atque hoc melius, quam* prodita: *vt alij.*

30. SIMVL NVTANT.] *Libri omnes*, dubitant. *Legerem*, titubant.

31. VETERARIA NOSTRA.] *Alij*, veterana. *quomodo in Scholiaste Horatij:* Ilocaliter amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veteraſcerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:*

Parcis deripere horreo
Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram. D

32. QVOT MILLIA COLONORVM.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & addeſis qua in Admirandis lib. II. dixi.*

A

EPIST. CXV.

Contra *nimis ſermonis aut ſtili anxios: & minuti hoc animi eſſe. Cum fiduciâ ſcribendum loquendumque, ſine quæſito ornatu. Quem in animo potiùs ſpecta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poßit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt: item aurum omne & pecunia, quæ miramur: Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imò & miſeros, & miſerandos.*

NIMIS anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, [1] & veluti ſignes. Cuiuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minùs eſſe puſillis occupatum. B Magnus ille remiſſiùs loquitur, & ſecuriùs: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barbâ & comâ nitidos, [2] de capſulâ totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: [3] ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iuſtitiâ, illinc fortitudine, hinc temperantiâ, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitaſque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatiſque adderent? quanta eſſet cum gratiâ auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana conſueuit, nónne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & [4] vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? C Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominùs viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ——
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec [5] auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros [6] ſtipe infusâ, ſed piâ & rectâ voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa [7] obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercu-

EPIST. CXV. 1. Et velvti signes.] *Signo impreſſo muniat, ne elabantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ.*

D

2. De capsvla totos.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet*, De arculâ prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capsâ aut arcâ clauduntur: toti ab eâ ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. 1. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit: eoſq; accipit,*

Effluit effuſo quîs toga laxa ſinu.

3. Si circvmtonsa est.] *Perpolita, curioſè reciſa, & velut rotundata. Nam ſic tu comâ ſolent. Varro in Fragmento:* Alij ſunt circumtonſi: & torti atque vnctuli, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

4. Vt fas sit vidisse.] *Solennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib. 1. Proculus conſpecto Romulo*, venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contrà intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione, cùm Caligula rogaſſet*, Ecquid cum Lunâ congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Dijs Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre.

5. Avro argentoqve svspenso.] *Inter donaria.*

6. Stipe infvsa.] *Varro:* Dijs, cùm theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De Benefic. VII. cap. IV.*

7. Obstrigillant.] *Obſtant, ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum in eo verbo.*

percutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſitâ, & humilitate & infamiâ obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè malitiam, & ærumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamuis multus circà diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minùs fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, [8] vt Ariſto ait, niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, cariùs inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant; nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cùm ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cùm [9] auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, [10] bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces [11] ſub iſtâ tenui membranâ dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, [12] tot iudices detinet, quæ magiſtratus & [13] iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoreſque & venales inuicem facti, quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad mercedem impij. Honeſta, quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altiùs ſedit, creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Dijs velut rerum humanarum maximum, cùm grati videri volunt, conſectant. Denique eò mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere. C

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, [14] ſalutem, opinionem bonam mutant.

[15] Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.

[16] Non D

8. VT ARISTO AIT.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.*

9. AVRO TECTA PERFVNDIMVS.] *Interiora tecta, id eſt lacunaria, è ſequentibus: etſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. BRACTEATA FELICITAS.] *Manet in imagine. ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtrâ iſtâ felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantùm & velut cruſta.*

11. SVB ISTA TENVI MEMBRANA.] *Alluſum videtur ad dictum Antigoni regis, qui mulierculæ admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſciâ iſtâ (*diademate*) lateat, nec humi iacentem tollas.

12. TOT IVDICES DETINET.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. IVDICES FACIT.] *Non tangit ambitum, aut quòd emerint dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

14. SALVTEM, OPINIONEM.] *Retineo ſa*lutem, *etſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cottidie.*

15. SINE ME VOCARI.] *Non ſunt vnius poëtæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. NON

A [16] *Non quare, & vnde: quid habeas, tantum rogant.*
[17] *Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.*
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

[18] *Pecunia ingens generis humani bonum,*
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Meritò illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cùm hi nouiſſimi verſus in tragœdiâ Euripidis pronunciari eſſent, totus populus ad eijciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium
B ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illâ fabulâ [19] pœnas Bellerophontes, quas in ſuâ quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœnâ eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quantum laborum exigit! quàm miſera deſideratis, quàm miſera partis eſt! Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quàm qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profectò vota mutaſſent: cùm interim illi noua ſuſcipiunt, [20] qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi
C philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: nunquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, [21] & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vitâ æſtimet, & [22] tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

16. NON QVARE, ET VNDE.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere.

17. VBIQVE TANTI.] *Idem:*
— tanti, quanti habeas, ſis.

18. PECVNIA INGENS] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue alius. Græci quidem in Stobæi Ser.* LXXXIX.
Ω̃ χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
D Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.
Vertit liberiùs, ſed elegantiſſimè, & puta, ipſe. Moneo, Græcos etiam in IV. libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hîc neglexit.

19. POENAS BELLEROPHONTES.] *Si poetarum eſt ille Bellerophontes, neſcio quid illi cum auro. Ambitione aut ſuperbiâ cælum affectaſſe lego, & Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritiâ, quæ hîc tangitur, quærendum eſt.*

20. QVI PRIORA DAMNAVERANT.] *Aliàs,* cùm priora. *Sed ego arbitror fuiſſe,* quos priora. *Nam homines damnantur votorum, cùm eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sanè hoc dicit Seneca. adeò non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterùm perueniat, altiuſque aſcendat. At vulgata lectio pœnitentiam priorum inducit, minimè hîc pro Auctoris mente.*

21. ET OPINIONVM SECVRVS.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidam ſcripti,* opinionum ſuarum ſecurus: *quod planè diuerſum eſſet, ſignaretque firmum & certum decretorum.*

22. TANTVM SCIRE SE.] *Id eſt, Sic eruditionem ſuam factis & profectu æſtimet: valdè aut minùs doctum, prout timet, cupit; non timet, non cupit.*

EPIST. CXVI.

Contra *Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Naturâ induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.*

Vtrvm ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpè quæſitum eſt. Noſtri
illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut
vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari,
eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ ne-
ceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cùm tibi cupere inter-
dixero, [1] velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore conſilio, vt volupta-
tes illas magis ſentias. Quid ni? ad te magis peruentutæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi B
ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, vt deſiderio amici torquear: [2] da tempus lacrimis tam
iuſtè cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis contriſtari: quare
non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt
ſine patrocinio: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latiùs fundi-
tur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus,
deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur faciliùs, quàm expelli-
tur. Quis negat omnes affectus à quodam [3] quaſi naturali fluere principio? curam no-
bis noſtri natura mandauit: ſed huic vbi nimiùm indulſeris, vitium eſt. Voluptatem
natura neceſſarijs rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non
poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: [4] ſi ſuo veniat iure, luxuria eſt. Er-
go [5] intrantibus reſiſtamus: quia faciliùs, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliqua-
tenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longè produci-
tur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicitè cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas
ſuas & voluptates, vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omni- C
no non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam
quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc
à ſapiente longè abſumus, non eſt committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem,
alteri emancipatam, vilem ſibi.* Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur; ſiue
contempſit, ſuperbiâ accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: faci-
litate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ,
quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi,
nec vllis rebus blandè trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc
ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, à lubrico recedamus: in ſicco quoque
parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illâ publicâ contra Stoicos voce: Ni-
mis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis
negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum: concupiſcemus, ſed temperatè: iraſce-
mur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. Imò
mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excu- D
ſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires no-
ſtras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in cauſſâ
eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVI. 1. Velle permittam.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter εὐπαθείας eſt, vt noto Manud. III. Diſſert. V.*

2. Da tempvs lacrimis.] *Editi & ſcripti,* Datus lacrimis: *mutauitque à ſe Muretus. Sed verum erat,* Da ius lacrimis: *quare? quia, vt ſequitur, iuſta.*

3. Qvasi natvrali.] *Non enim verè naturali: nam ſic boni eſſent. Nos in Ethicis.*

4. Si svo veniat ivre.] *Non vt acceſſoria, ſed principalia: non vt miniſtra, ſed domina.*

5. Intrantibvs resistamvs.] *Vide I. De Irâ, cap. VII. & VIII.*

A

EPIST. CXVII.

QVÆSTIVNCVLA, *An cùm Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgò negant: alij aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſuperuacua, & ad formationem morum ſeriò vocat.*

MVLTVM mihi tibique negotium concinnabis,&,dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſaluâ gratiâ, nec conſentire ſaluâ conſcientiâ poſſum. Quæris, an verum ſit,quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe,ſapere bonum non eſſe? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris,quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt,facit: quidquid facit,corpus eſt. Quod bo-
B num eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri,id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam,nec prodeſt. Quid ergo,inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus,referentes ad id ex quo pendet,id eſt,ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab alijs reſpondeatur, audi,antequam ego [1] incipio ſecedere, & in aliâ parte conſidere. Iſto modo,inquiunt,nec beatè viuere bonum eſt. Velint nolint,reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere?ergo expetenda res eſt ſapere: ſi expetenda res eſt,bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam,ſi pateris,adiungam. Expetendum eſt,inquiunt, quod bonum eſt: [2] adexpetendum, quod bono contingit: quod, cùm bonum conſecuti ſumus,non petitur tanquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio,
C & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus [3] præſumptioni omnium hominum. Apud nos [4] veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tanquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quòd omnibus de dijs opinio inſita eſt: nec vlla gens vſquam eſt adeò extra leges moreſque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, [5] aut timentium inferos, [6] aut colentium. Vtor hac publicâ perſuaſione: neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum,& ſapere. Non faciam [7] quod victi ſolent, vt prouocem ad populum: noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrùm extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt,quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt: quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt,poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet: quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum,non eſſe aliud curſum , aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt: & valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt:
D & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt: & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt: & turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quàm ſi lippitudo

EPIST. CXVII. 1. INCIPIO SECEDERE.] *A Senatu ſumptum, vbi diſceſſione à conſule permiſſâ, in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in ſententiam ire.*

2. ADEXPETENDVM.] *Expetendum, eſt* αἱρετὸν; *adexpetendum,* προσαιρετὸν.

3. PRÆSVMPTIONI.] *Id eſt, præcepta opinioni.* πρόληψει.

4. VERITATIS ARGVMENTVM.] *Meritò. nam ipſa Veritas Græcis dicta* ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον: quòd non lateat, *ſi ꝗ omnibus nota.*

5. AVT TIMENTIVM INFEROS.] *Quaſi pœna illic pendenda: ergo animæ viuunt ſentiuntq́.*

6. AVT COLENTIVM.] *Quia Deos manes illic ponebant, & venerabantur. Superſunt igitur.*

7. QVOD VICTI SOLENT.] *In arenâ & gladiatorijs pugnis. vbi qui ſuccubuerat, populi opem & miſericordiam implorabat. Ego in Saturnal. II. cap. XXII.*

[illegible] malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc vt ſcias, [illegible] eſſe ſine [illegible] poteſt. Quod A
ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeò non poteſt dubitari, an [illegible] tale
hoc ſit, vt quibuſdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed [illegible] quæſierim: Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit? Bonum negant eſſe. malum vtique non eſt: ſequitur, vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrum facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & [8] quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: vnum enim deerat illi, quo minùs bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in vtrolibet eorum & alterum ſit. Numquid enim quemquam B
exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cum ad habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia, habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumque perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tanquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tanquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: [9] non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum C
dicimus [10] ſapientiam, incorporale quiddam intelligimus: cùm dicimus, Sapit. de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrùm illud dicas, an de illo. Putemus in præſentiâ iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minùs aliud quidem ſit, ſed nihilominùs bonum? Dicebas paullò antè, aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in aliâ enim naturâ eſt qui habet, in aliâ quod habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiuſdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hîc in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia naturâ. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona. Sapientia, & ſapiens duo ſunt: & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quò minùs & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam: ſic nihil obſtat, quò minùs & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud D
bonum eſt? Vos certè dicitis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sapere: hoc eſt in illâ pretioſiſſimum: quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeò quidem, vt illa non ſint mala,
ſi quod

8. QVOD FIT, ET QVOD FACIT, CORPVS EST.] *Vide Phyſiol. II. Diſſert. IV.*

9. NON CORPVS QVIDEM EST.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib. I. aduerſ. Mathem. cap. III.* Incorporeum aliquid apud Stoicos dici λεκτὸν: *quod noſter hîc vertit* Effatum, Edictum, Enunciatum. *Vide Phyſiol. II. Diſſert. V.*

10. SAPIENTIAM, INCORPORALE QVIDDAM INTELLIGIMVS.] *O falſum! pro Stoicis quidem aut Senecâ. Hæc omnia plane illis corpora, Scientia, Sapientia, Veritas, Virtus & docui in loco. Non dubiè legendum,* corporale quiddam, *cum meis etiam libris: & puto in alijs ſic fuiſſe. ſed omiſerunt dicere, quia inopinatus hîc ſenſus.*

11. DE

A ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ
mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Inter-
rogo te, an ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo, an vſus ſapientiæ ſit expetendus. fa-
teris. negas enim te illam recepturum, ſi vti eâ prohibearis. quod expetendum eſt, bonum
eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre:
ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expe-
tendum eſt: ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum
accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum
eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & vi-
uere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipsâ ſunt: at nobis in ipsâ commo-
randum eſt. etiamſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deo-
rum naturâ quæramus,[11] de ſiderum alimento, de his tam varijs ſtellarum diſcurſibus:
an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animiſque il-
B linc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certâ lege conſtricta ſint, nihilque
in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis voluetur. Iſta iam à formatione morum
receſſerunt: ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem at-
tollunt. Hæc verò de quibus paullò antè dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas
exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus meliori-
buſque debitam, in re neſcio an falsâ, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt
ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum
eſſe, hoc non eſſe? Temerè me geram, ſubibo huius voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſape-
re contingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viam monſtres, quâ ad iſta perueniam.
Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudijs firmem:
quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque, procul à me repellam. Quo-
modo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, [12] quæ ad me
irruperunt: quomodo illas, [13] ad quas ego irrupi. Doce, quomodo iſtam ærumnam
ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum neceſſarium vitæ termi-
C num non exſpectem, ſed ipſemet, cùm viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur tur-
pius, quàm optare mortem. Nam ſi vis viuere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos
rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito poſitum
eſt: vt cùm voles, in tuâ manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum
his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimùm moriar*. Ho-
mo demens, optas rem tuam. *Ita quamprimùm moriar*. Fortaſſe inter has voces ſenex fa-
ctus es. Alioqui quid in morâ eſt? nemo te tenet, euade quà viſum eſt. Elige quamlibet
rerum naturæ partem, quà tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa,
quibus [14] hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, [15] ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſæ
viuendi ſunt, quàm viæ mortis. *Ita quamprimùm moriar*. Quamprimùm iſtud, quod
eſſe vis? quem illi diem ponis? citiùs fieri quàm optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta
ſunt verba, & [16] hac deteſtatione miſericordiam captantis. Non vult mori, qui optat.
Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere.
Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere,
D non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones
tibi fortuna poſuit. nondum illas ſoluiſti: iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cùm ſi-
gnum pugnæ acceperis, [17] ventilare? remoue iſta luſoria arma: [18] decretorijs opus eſt.
Dic

11. DE SIDERVM ALIMENTO.] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant. Phyſiol. II. Diſſ. XIV.*

12. QVÆ AD ME IRRVPERVNT.] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accerſita.*

13. AD QVAS EGO IRRVPI.] *Ipſe mihi ſtruxi, in quas ſponte me indui.*

14. HIC MVNDVS.] *Nempe inferior: & ideò tria tantùm nominat. quartum ſuperioris Mundi eſt, ſiue Cæli, id eſt Ignis.*

15. SPIRITVS.] *Aër: ſic paſſim ipſe vocat.*

16. HAC DETESTATIONE] *Significat hic Obteſtationem, nec compoſitio minuit vim verbi ſimplicis, ſed auget. Eſt enim precatio & votum.*

17. VENTILARE] *Proludere, & brachia atque arma in ſpeciem ventumq́ iactare. A theatris areniſq́ ſumptum. Ego in Saturn. II. cap XIX.*

18. DECRETORIIS OPVS EST.] *Veris armis, & quibus de victoriâ vitaq́ cernatur. Suprà, epiſt. CII.*

19. LVDO-

Dic quâ ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: quâ ratione hoc ſecre- A
tarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non
eſt bonum. Sic fit. negemus, ſapere bonum eſſe: vt hoc totum ſtudium derideatur, tan-
quam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſa-
pientia? Quid enim dubij eſt, oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec fu-
turam adoleſcentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ven-
tura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantemque, poſt multos ſecuturum
ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia fu-
turum eſt? nam quod bonum eſt, vtique prodeſt: niſi præſentia, prodeſſe non poſſunt.
Si non prodeſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bo-
num erit, cùm fuero: interim non eſt. Priùs aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomo-
do, oro te, quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis proba-
ri, non eſſe aliquid, quàm ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod ve-
nit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe. æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. B
Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed in-
terim non ſapio. ſi illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt, vt ſapiam.
ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc
malo eſſe. Duo iſta non coëunt, nec apud eumdem ſunt vnà, bonum & malum. Tranſ-
curramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, propere-
mus. Nemo qui obſtetricem parturienti filię ſolicitus acceſſit, edictum & [19] ludorum or-
dinem perlegit. nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam [20] latrunculariam
perſpicit, vt ſciat quomodo [21] alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vn-
dique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ,
& bonorum direptio: adijce iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quidquid aliud
timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quàm animum oblectantibus, vacas?
Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſoluis, tantâ mole im-
pendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt ali- C
quid ex illo vacet perdere: & vide, quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud
valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica oc-
cupauerunt: vitam nobiſcum diuidit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido,
& nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quòd
aſſueſcit animus delectare ſe potiùs, quàm ſanare: & philoſophiam oblectamentum
facere, cùm remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio: ſcio mea non
intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cùm quid inter ſapientiam & ſapere interſit,
didicero, ſapiam? Cur ergo potiùs inter vocabula me ſapientiæ detines, quàm inter
opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſ-
ſum autem ſuperior eſſe, [22] ſi fecero omne quod diſco.

19. LVDORVM ORDINEM.] *Libelli aut tabula proponi ſolent in publico, vbi apparatus omnis ludorum deſcriptus: atque id mouenda & alliciendæ plebi. Vide Saturnal. II. cap. XVIII. Adde De Benef. VI. cap. I.*

20. LATRVNCVLARIAM.] *De Breuit. vit. cap. XIII. De Tranquill. cap. XIV.*

21. ALLIGATVS EXEAT.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obſeſſum euadere.* D

22. SI FECERO.] *Scripti & antiquitùs cuſi,* ſi dixero: *fuit,* ſi vixero.

A

EPIST. CXVIII.

INANES *epiſtolas volle ſe ſcribere: potiùs monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet ſua, non aliena tractare; à Fortunâ nihil petere, nec ab eâ pendère. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemque quid ab Honeſto differat. Omne Bonum, ſecundùm Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundùm Naturam, Bonum.*

EXIGIS à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. benè credi tibi ſcio: itaque [1] in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, ſcribat.* Nunquam poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ [2] Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis conſulatum fiduciâ Cæſaris, quis Pompeij, [3] quis apertè petat: quàm durus ſit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quàm aliena tractare: ſe excutere, & videre, quàm [4] multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundum, tribubus vocatis, cùm candidati [5] in templis ſuis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius [6] per ſequeſtrum agat; alius eorum [7] manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt; omnes attoniti, [8] vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & [9] ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quantò hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, [10] ſed magna illa, in quibus [11] alij honores anniuerſarios petunt, [12] alij perpetuas poteſtates, alij bellorum euentus proſperos triumphoſque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt [13] priuatam facere fortunam.

EPIST. CXVIII. 1. IN ANTECESSVM.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, ſoluere priuſquàm dies ceſſerit. Vide de Benef. IV. cap* XXXII.

2. CICERONIS IMPLENT EPIST.] *Ad Atticum pleraque iſta libro* I.

3. QVIS APERTE PETAT.] *Alij libri,* quis arte; *meus & quidam,* aptè. *An fartè,* abs ſe?

4. MVLTARVM RERVM CANDIDATVS.] *Externorum, & inanium: quas adſpernetur iudicio & ratione, etſi opinio & inclinatio eò vacent.* Non *igitur* ſuffragatur: *id eſt, petitioni ſua tali non*
D *ſubſcribit.*

5. IN TEMPLIS SVIS.] *Editio Mureti,* intenti ſuis: *ſanè quàm licenter. Nam libri omnes, vt edidi. & capere licet vel templum, id eſt tabernaculum candidati, vbi cautra ſolem tecti exſpectabant: ſi tamen illud inauguratum, & templum fuit. Scio quidem Conſulem, & qui præerat comitijs tale Tabernaculum habuiſſe, ab Auguribus captum, & religione atque obſeruatione quadam ſuâ: haud memini legere, de Candidatis. niſi hactenus, quòd in campo, vt dixi, tabernulâ aliquâ vſi ad inumbrandum. Varro De Re ruſt. III. cap.* II. Vis potiùs villæ publicæ vtamur vmbrâ, quàm priuati candidati tabellâ (*vel magis,* vmbellâ) domificemus nobis? *Ita hæc legendo potem: & de more liquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis eſt, Seneca æuo, cùm iam totus ille Campus Martius templis ædificijſq. publicis inſeſſus; Candidatos non ſibi priuatim vmbracula paraſſe, ſed ad propinqua Templa diuertiſſe, ibi euentum comitiarum exſpectantes? Et auidè quidem: atque hoc eſt, quod* pependiſſe *eos ſcribit.*

6. PER SEQVESTRVM.] *Non pronunciet ſolùm & promittat, ſed nummos deponat, & apud alium, fidei cauſſâ, conſignet.*

7. MANVS OSCVLIS CONTERAT.] *Vile, & ſeruile. Nam illi Dominis ſic ſolent. Electa noſtra altera vide, cap. de Oſculis.*

8. VOCEM PRÆCONIS.] *Qui deſignatos renunciet.*

9. SPECTARE ILLAS NVNDINAS.] *Vetus hoc eſt. vitam eſſe vt Panegyrim aut nundinas: quà alij veniant vendendi, alij emendi cauſſâ; honeſtiſſimus quiſque ſpectandi tantùm: noſter palam aptat.*

10. SED MAGNA ILLA.] *Totius mundi comitia, præſide Fortunâ.*

11. ALII HONORES ANNIVERSARIOS.] *Tribunatus, Præturas, Conſulatus.*

12. ALII PERPETVAS POTEST.] *Regno & Principatus.*

13. PRIVATAM FACERE FORT.] *Id eſt, redigere in ordinem.*

14. QVID

tunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, A
circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid peſtiferi conſequantur,
per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim
aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt, vt exiſtimant homines,
auida felicitas, ſed puſilla. itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longè ab
illis iaces: ei verò qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcen-
dere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem malè habet ignorantia
veri. tanquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut
minora quàm ſperauerint, adepti ac multa paſſi vident: maiorque pars miratur ex inter-
uallo fallentia, & vulgò magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæra-
mus [14] quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius
illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe
vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quàm
multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonum eſt, B
vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit fa-
cie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod ap-
petitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem
opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Me-
lius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundùm naturam
mouet: & ita demum petendum eſt, cùm cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt:
hoc enim perfectè eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum
honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bo-
num eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo in-
ter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius con-
tactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam [15] neque bona, ne-
que mala: tanquam militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cùm honeſtè adminiſtrata ſunt,
bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, ho-
neſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, C
malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam fini-
tionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundùm naturam eſt. Attende quid dicam.
Quod bonum eſt, & ſecundùm naturam eſt: non protinus quod ſecundùm naturam
eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, vt non con-
ueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum con-
temnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cùm bonum eſſe
cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè ſecundùm natu-
ram eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundùm naturam eſſe: hæc eius proprietas
eſt. Fateris & alia ſecundùm naturam quidem eſſe; ſed bona non eſſe. Quomodo ergo
illud bonum eſt, cùm hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cùm
vtrique præcipuum illud commune ſit, ſecundùm naturam eſſe? ipsâ ſcilicet magnitu-
dine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes: alia
eius proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremento non tantùm D
in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrùm lagenam an
dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pon-
dus, & magnum, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qua-
litas eſt: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſuâ pro-
prietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, &
nouam illis, aliamque quàm in quâ fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit
fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio
quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu
priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, &
magni-

14. QVID SIT BONVM.] *Vide Manud.* II. *Diſſert.* XXII.

15. NEQVE BONA, NEQVE MALA.] *Ea ſunt, Media.*

A magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt,infinitum cœpit vocari; quod longè aliud factum eſt quàm fuit,cùm magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſimè creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eâdem ratione aliquid ſecundùm naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST. CXIX.

Divitias à nobis peti poſſe,& accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgò, omnes pauperes eſſe. Pulchra, & (Deus bone!) vera ſunt.

B

Qvoties aliquid inueni, non exſpecto donec dicas, [1] *In commune:* ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrimè poſſis,quod valdè cupis audire. Nec immeritò: ad maximas te diuitias compendiariâ ducam.[2] Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis,æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, [3] nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, [4] Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrùm non deſideres, an habeas. Summa rei in vtroque eſt eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. vtrùm hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult,ſed impleri. Sitio. vtrùm hæc aqua ſit [5] ex C lacu proximo excepta, an ea quam [6] multâ niue cluſero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet,ſitim exſtingui. Vtrùm ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrheum, an [7] Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat:ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. [8] Quid ſit ergo,quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregiè dictum: *Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. [9] Quid eſt illud inane? iam ego [10] parataueram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, [11] quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cùm diuitias promi-

EPIST. CXIX. 1. In commvne.] *Græcorum erat prouerbium, in re quam in viâ fortè inueniſſent,* D Κοινὸς Ἑρμῆς: Communis Mercurius: *quaſi dicerent, & mihi pars eſto. Phurnutus, de Mercurio:* Siquis aliquid in itinere inuenerit, mos eſt profari, Communi Mercurio: qui certè rei inuentæ conſcius eſt, vt qui in vijs verſetur.

2. Opvs erit tamen creditore.] *Quo? ipſo te, vt arguendo ſubdit.*

3. Nolo proxenetæ.] *Græco nomine* προξενητὴς, *qui eſt velut pararius, conciliator, & interpres: qui partes contracturas medius ipſe iungit.*

4. Catonianvm illvd.] *Malim* Hecatonianum, *cum Pinciano: & ſignificatur ſequens gnome,* Quantulumcumque, *& quæ ſequuntur.*

5. Ex lacv proximo.] *Propertius:*
Ipſa petita lacu nunc mihi dulcis aqua eſt.

6. Mvlta nive clvsero.] *Teneri poteſt. nam & aqua in vaſe circumdari niue ſolet, vt frigus capiat, niuis ipſius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij,* cluſero.

7. Tibvrtinvs calix.] *Fictilis.*

8. Qvid sit ergo.] *De quo initio dixi,* In commune *debere proferri.*

9. Qvid est illvd inane?] *Improba vox,* Inane: *& faciam,* In commune: *vt ad ea verba alludat. Si tamen non ſuperuacua: & certè in meo eſt,* Quid eſt iſtud? iamne ego.

10. Paraveram fiscos.] *In quos pecuniam conycerem.*

11. Qvod pvblicvm.] *Nam vectigalium redemptoris prompta ſæpè ad opes via.*

promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideò ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrùm malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod nunquam diuiti contingit, finem. An has ideò non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantùm non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Nunquam parum eſt, quod ſatis eſt: nunquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cùm proceſſit, obliuio. Ille modò [12] ignobilis anguli non ſine controuerſiâ dominus, B [13] de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contrà, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina [14] cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantùm extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quàm difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliquâ domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falsò diuitiarum nomen C inuaſit occupata paupertas: ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. Econtrariò dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc, quod nemo monetur ſatis: vt omnia naturalibus deſiderijs metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere vitia deſiderijs noli. Quæris quali menſâ, quali argento, [15] quàm paribus miniſterijs, [16] & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cùm fauces vrit ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat; quemadmodum ſitim primâ potione ſedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, D

[17] quàm

12. IGNOBILIS ANGVLI.] *Macedonia. cui prima claritas à Philippo.*

13. DE TANTO FINE TERRARVM.] *Diuinet aliquis*, detecto.

14. CVM CRASSO LICINOQVE.] *De Craſſo notum, nec de Licino ignotum. Iungit vtrumque & Perſius:*

Nunc Licini in campos, nunc Craſſi mittit in ædes.

Fuit Auguſti prædiues libertus, de quo Dio lib. LIV. *etſi* Λικίννιον, *ſine* Licinium *vocat: Iuuenalis Sat.* I. *& Scholiaſtes, Sidonius epiſt.* VII. *libri* V. *Carmen de eo epitaphium:*

Marmoreo hoc tumulo Licinus iacet, at Cato nullo,
Pompeius paruo. credimus eſſe Deos?

Nominat iterùm noſter in epiſt. ſeq.

15. QVAM PARIBVS MINISTERIIS.] *Ætate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap.* XII. *& alibi in his Epiſtolis.*

16. ET LEVIBVS.] *Glabris, vt alibi vocat, & ſine pilis.*

17. QVAM

A [17] quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quòd neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens, illud [18] parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus, non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: delicijs omnia miſerè ac ſolicitè comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine meliùs illam meruiſſe de nobis, quàm quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

EPIST. CXX.

BONI *notitia quomodo ad nos venerit? obſeruatione, & collatione: Naturâ etiam ducente.* B *Venit & ex contrario: id eſt, vitij deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique vnum ſemper, & ſibi conſtantem.*

EPISTOLA tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in vnâ conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, [1] apud nos tantùm diuiſa. Quid ſit hoc, dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod vtile eſt. itaque hoc & diuitijs, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta eſt apud illos boni vilitas, & adeò vſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat: tanquam piè curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque ſententiam. [2] Iſta duo quidem facimus, ſed ex vno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, vtique bonum. Superuacuum iudico adijcere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cùm ſæpè dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & malè vti poteſt. Vides autem, diuitijs, nobilitate, viribus quàm multi malè vtantur.
C Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpè factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Hoc verbum cùm Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantùm tanquam recepto, ſed tanquam vſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis ſanitatem: ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant: hæc cœpimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorque celabat: hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni
D traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiuſque regno iudicauit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias. Eiuſdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem non regis, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem, quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod

17. QVAM CRINITVS PVER.] *Qui à poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imò & alij Pædagogiani ferè pueri. Vnde Martialis:* Crinitæ, Line, pædagoge turbæ. *Horatius de tali Mollicello:*

Diſcrimen obſcurum ſolutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

18. PARVM LAVTVM.] *Olim correxi: nam libri,* laudatum.

EPIST. CXX. 1. APVD NOS TANTVM DIVISA.] *Quomodo, & quatenus, epiſt.* CXVIII. *circa medium, copioſè.*

2. ISTA DVO QVIDEM FACIMVS.] *Nempe nos Stoici.*

quod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſummâ paupertate, quam ſibi decus fece- A
rat, non aliter refugit diuitias quàm venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, &
gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus imple-
uit pontis anguſtias, adimique à tergo ſibi reditum, dummodò iter hoſti auferretur, iuſ-
ſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruinâ tigna ſonuerũt. Poſtquam
reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat ſi quis vult*, inquit,
ſic euntem ſequi: deditq́ue ſe in præceps: & non minùs ſolicitus in illo rapido alueo flu-
minis,[3] vt armatus, quàm vt ſaluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus
rediјt,[4] quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginem nobis oſtendêre
virtutis. Adijciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti ob-
tulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis, virtutibus vitia confinia, &
perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cùm
plurimum interſit, vtrùm quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquam, ſunt, Lucili,
qui non donant, ſed proijciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur B
negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coëgit attendere,
& diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimùm inter ſe diſſidentia. Dum ob-
ſeruamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam
generoſo animo feciſſet & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in
foro timidum; animosè paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudaui-
mus, contempſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus ini-
micos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religiosè adminiſtrantem: non deeſſe
ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus
vbi tribuendum eſſet, plenâ manu dantem: vbi laborandum,[5] pertinacem & obnoxium,
& laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni
actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed[6] more eò perductus, vt non tantùm rectè fa-
cere poſſet, ſed niſi rectè facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem:
hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda
prouideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, pruden- C
tiam, iuſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus?
Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum
concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita,
[7] ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit?
dicam. Nunquam vir ille perfectus adeptuſq́ue virtutem, fortunæ maledixit: nun-
quam accidentia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut
imperatos ſubijt. Quidquid inciderat, non tanquam malum aſpernatus eſt, & in ſe
caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecunque eſt, inquit, meum eſt. aſpe-
rum eſt, durum eſt: in hoc ipſo nauemus operam. Neceſſariò itaque magnus apparuit,
qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intelle-
ctum ſui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulſit: aduertitq́ue in ſe omnium
animos, cùm eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſq́ue rebus pariter æquus. Habe-
bat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens D
Dei,[8] ex quâ pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinum
eſt, quàm vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, vt vitâ
defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpi-
tium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam,

mi Lu-

3. VT ARMATVS.] *Ex lege militari, ne quis arma abijceret aut amitteret.*

4. QVAM SI PONTE.] *Tam tutò per aquam, quàm ſi per pontem. Malè, qui legunt,* ſi è ponte.

5. PERTINACEM ET OBNOXIVM.] *Volunt*, obnixum; *ego non mutem. Nam & obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitq́; & ſe dat.*

6. MORE EÒ PERDVCTVS.] *Cui in habitum ſcientia iuerat.*

7. SECVNDO DEFLVENS CVRSV.] *Eſt Stoicorum* εὔροια.

8. EX QVA PARS ET IN HOC.] *Stoicorum opinio, animos noſtros ex illo diuino delibatos eſſe. Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

9. CAR-

A mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quàm malè nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: aliàs nerui nos, aliàs pedes vexant: nunc deiectio, nunc deſtillatio: aliquando ſuperest ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominùs æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nullâ contenti pecuniâ, nullâ potentiâ. Quid hac te fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imò morientibus. quotidie enim propiùs ab vltimo ſtamus, & illò vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quantâ cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurum dico, cum maximè fit, & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum B timemus diem: cùm tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. [9] Carpit nos illa, non corripit. Ideò magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac ſtatione, quâ poſitus eſt, honeſtè ſe atque induſtriè gerat: ceterùm nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cùm aliquem huius videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtique ſi hanc, vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt: & modò parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modò Licinum diuitijs, Apicium cœnis, Mæcenatem delicijs prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

—— habebat ſæpè ducentos,
Sæpè decem ſeruos: modò reges atque tetrarchas,
C *Omnia magna loquens: modò, ſit mihi menſa tripes, &*
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: nunquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeò in diuerſum aberrat. Multos dixi: propè eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum: modò vxorem vult habere, modò amicam: modò regnare vult; modò id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modò dilatat ſe vſque ad inuidiam; modò ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, [10] vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes ſumus. Modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſo-D nam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minùs, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, meritò dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

9. CARPIT NOS ILLA.] *Paullatim mors ad ſe ducit, non impetu rapit.*

10. VNVM HOMINEM AGERE.] *Qui ſinis eſt Zenonius, Vita conueniens. Vide Manuduct. II. Diſſert. XV. At Mureti etiam nota hic opportuna. Nam quod in Sacris de Iobo ſcribitur,* Fuit vnus vir: *id ita Hieronymus interpretatur:* Nõn per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur, ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens, erat vir vnus. *Eſt planè Zenonium.*

 A

EPIST. CXXI.

ALIQVID pro argutijs prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? id eſt, ſponte & naturâ eant, quò debent & ſunt facta. Dicit eſſe, & exemplis rationibuſque variè docet.

LITIGABIS, ego video: cùm tibi hodiernam quæſtiunculam, in quâ ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterùm enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primùm alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & [1] Archidemum.[2] Hi iudicium accipient, deinde dicam.[3] Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & B ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minùs cupiam, minùs timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: [4] vnam illi ſyllabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quidni? cùm maxima malorum optauerimus, & [5] ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullò remotiora videntur, excurrere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus [6] conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe ex eo maximè apparet, quòd membra aptè & expeditè mouent, C non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector nauis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrimè denotat, & [7] inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus [8] ſcænæ peritos, quòd in omnem ſignificationem rerum & effe-

EPIST. CXXI. 1. ARCHIDEMVM.] *Inter priores Stoicos fuit, etſi hodie minùs, olim maximè in famâ. Vide in Manuduct. I. Diſſert. XII.*

2. HI IVDICIVM ACCIPIENT.] *Non diffugient, litem tecum conteſtabuntur.*

3. NON QVIDQVID MORALE.] *Meliùs interrogatione hoc efferas, & claudas, vt ſit affirmantis. Nam ex ſequelâ hoc velle dicas: Moralia etiam eſſe, quæ ſi non apertè & ſtatim, flexu vel ſubſidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale iſtud.*

4. VNAM ILLI SYLLABAM.] *Vt fiat* Infelicitas.

5. EX GRATVLATIONE NATVM.] *Ex eo quod votorum compotes facti, gratulationes excepimus, quaſi rebus bonis: at mala illa erant.*

6. CONSTITVTIONIS SVÆ SENSVS.] *Ipſum hoc Stoicum verbum, & ſcitum, Laertius breuiter ex Chryſippo: πρῶτον οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὑτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν:* Primum cognatum eſſe omni animali, ſuamipſius conſtitutionem, & eius cognitionem ac ſenſum. *Cicero, in Catonis perſonâ, III. de Finibus:* Placet iis *(Stoicis)* quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum (*ita dicit σύστασιν, ſiue* Conſtitutionem) & ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. *Tractat eumdem locum V. de Finibus: & erat creber in eorum ſcriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laertius tibi dicet in Zenone, initio partis Ethicæ.* D

7. INTER CERAM OPVSQVE.] *Turnebus notat,* ceram *eſſe fucum ſiue picturam: quia veteres ceris pingere ſolebant. Ceris dico, variè coloratis. Varro:* Pictores loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ.

8. SCÆNÆ PERITOS.] *Scripſi,* ſaltiat peritos. *ex quo idem ille doctiſſimus optimuſque Turnebus,* ſaltationis. *Et verò ad Pantomimos, quorum ſaltatio erat, hæc propriè pertinent qui geſtibus ſolis hiſtorias fabulaſque ſcitè exprimebant & agebant.*

9. MAGNÆ

A effectuum parata illorum eſt manus,& verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat,his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos,nemo in vſu ſui hæſit:ad hoc ędita,protinus faciunt. Cum hac ſcientiâ prodeunt,inſtituta naſcuntur. Ideò,inquit,partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur,metuſque illa in rectum, non voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt,quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor,vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit,cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent,ac pedes exſerunt, & obliquant,donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec antè deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorum tam B expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitiâ, quàm quòd nullum animal ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile,& vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret,vt iſtam finitionem [9] magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio faciliùs naturâ intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionem ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit,animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſsè intelligit, & ſummatim,& obſcurè. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus,vbi ſit,qualis ſit, & vnde,neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum eius habeant,cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid,quod impe- C tus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit,aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus,non expreſſus. Dicitis,inquit, omne animal primùm conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe: & ideò conciliari hominem ſibi, non tanquam animali, ſed tanquam rationali. Eâ enim parte ſibi carus eſt homo, quâ homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt,cùm rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti,alia puero,alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur,in quâ ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba,quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, alienam conſtitutionem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cùm conualuit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum,conſtitit: aliam cùm flaueſcit,& [10] ad aream ſpectat,& ſpica eius induruit: in quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri,adoleſcentis,ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. D Sic quamuis alia atque alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neque enim ſi aliquid illi maius, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundùm naturam eſt. Primùm ſibiipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio,

9. MAGNÆ PARTI TOGATORVM.] *Id eſt, primorum ciuium. nam hoc ipſo, quod* Togatos *dicit*, Tunicatæ *plebi opponit. Illi autem primores, ferè docti.*

10. AD AREAM SPECTAT.] *Quò triturę gratiâ ſolent deportari.*

facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis: nec inſeritur, ſed innaſci- A
tur. Producit fœtus ſuos natura, non abijcit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi
quiſque commiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno
vtero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera de-
uitant: vmbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus.
Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum ani-
mal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt? Primùm quæritur, an in-
telligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quòd
nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina
non refugiat, cùm tantò minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare
pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non expe-
rimento collectam. nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſti-
mes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vnquam obliuiſcuntur huius tutelæ &
diligentiæ. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea, non fiunt timidiora viuendo. Ex B
quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et
tardum eſt & varium, quod vſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus,
& ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur.
Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit.
Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem.
Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque: & quæ iuuant,
illa petit; læſura formidat. Naturales à contrarijs aſpernationes ſunt. ſine vllâ cogitatio-
ne, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad
fingenda domicilia? quanta [11] diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm
nulli mortalium imitabilis ſit, illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia
in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora
animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſci-
tur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. videbis araneatum pa-
res telas, par [12] in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quid- C
quid ars tradit: ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quàm tutelam
ſui, & eius peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt
mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtrà naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis
natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua
eſſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in
nullo deprehendes [13] vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & bru-
tis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ alijs inutilia
ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII.

INGENIVM *luxuriæ, aduerſa moribus facere. Aliter cœnare, bibere, dormire, ſurgere: & tales aliquot Antipodas facetè deſcribit.* D

DETRIMENTVM iam dies ſenſit: reſiliuit aliquantulùm: ita tamen, vt liberale
adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, vt ita dicam, die ſurgat, officioſior, melior-
que, quàm ſi quis illum exſpectat, [1] vt luce primâ exeat. Turpis, qui alto ſole ſemi-
ſomnis

11. DIVIDVI LABORIS.] *Nam partiuntur inter ſe munera.*

12 IN FAVIS ANGVLORVM.] *Alij libri,* in illis, *quod in Araneu probem.*

13. VILITATEM SVI.] *Vt ſe contemnat, vile habeat.*

EPIST. CXXII. 1. VT LVCE PRIMA EXEAT.] *Hac vera habeo, & pro Romano more ſcripta. Satis notum, ſalutatores cum primâ luce, ſæpè ante, exire ſolitos & diſcurrere: qui Officioſi dicebantur, & res ipſa Officium. Ait nunc Seneca: Dies quidem minuit, & tardior lux eſt: tamen vel ſic ſatis longus, ſiquis*

A ſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque peruertunt: nec antè diducunt oculos heſternâ graues crapulâ, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilus) pedibus noſtris ſubditos econtrariò poſuit,

Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eâdem vrbe antipodes, qui,[2] vt M. Cato ait, *nec orientem vnquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt: tam infauſti ominis, quàm nocturnæ aues ſunt? Licet in vino vnguentoque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum peruerſæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, ſed [3] iuſta ſibi faciunt. Mortuis certè interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt.
B Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox, & aliquid ex illâ in diem transferatur. Aues, quæ conuiuijs comparantur, vt immotæ facilè pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vllâ exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, [4] & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dicauerunt, fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus, color eſt: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quantò plus tenebrarum in animo eſt? ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum cauſsâ habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis: nec tantùm diſcedere à recto, ſed quàm longiſſimè abire, deinde etiam è contrario ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam viuere, [5] qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. [6] in ipſo pæne
C balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant: vt ſudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, [7] ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cænam bibere, vulgare eſt: hoc patres-familiæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod liberè penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui [8] commutant cum fæmi-

ſi quis cum luce ſurgat ſed melioris officij cauſâ, quàm vt ſalutatum alios eat. Cuius? vt ſe curet, & ſaluum velit faciatq.

2 VT M. CATO AIT.] *Vbi Cato, ſcire non licet: Ciceronem dixiſſe, II de Finibus, & item Piſoni obieciſſe legimus, Oratione in ipſum. Sunt & Græcos tale vſurpaſſe: ſed in epulis aut poculis deditos, qui ante occaſum Solem in menſâ ſunt, poſt ortum ſtertunt.*
D *De eiſdem Catonem dixiſſe opinandum eſt: neque tunc adhuc peruerſi iſti Senecæ Antipodes.*

3. IVSTA SIBI FACIVNT.] *Vide in epiſt.* XII.

4 ET SVPER MEMBRA.] *Libri alij,* & ſub ipsâ vmbrâ: *bono item ſenſu.*

5. QVI IEIVNI BIBVNT.] *Antè de iſtis dictum. & dignus adſcribi Nouatiani locus, qui & ſuo æuo duraſſe oſtendit, in Epiſtolâ de cibis Iudaicis:* Nec deſunt, qui cùm ſibi Chriſtiani vocem induerint, exempla præbeant intemperantiæ & magiſteria. quorum vſque eò vitia venerunt, vt & ieiuni matutino tempore bibant: non putantes Chriſtianum eſſe potare poſt cibum, niſi in vacuas & inanes adhuc venas infuſa ſtatim per (*lego,* poſt) ſomnum vina deſcenderint. *Et addit elegantiſſimè:* Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, ſed popinam ſecum circumferentes: quorum ſi quiſquis ſalutat, non oſculum dat ſed propinat. *Plutarchus hoc inter cauſſas morborum ponit, Quæſtion. Conuiu* VIII. *cap.* IX. Nec minimum, *inquit*, momentum habent ea quæ Propomata vocantur (*potus qui præbibantur.*) Veteres enim ante cibum ne aquam quidem ſumebant: nunc ieiuni priùs onerant ſe vino, tum cibum guſtant, corpore madido & perfuſo.

6. IN IPSO PÆNE BALNEI.] *Arnobius oſtendit factitaſſe, poſt [illegible] olationem & vnctionem, lib.* I. Numquid ideo dicenda ſunt nubila inimicâ obductione pendere, quia libidini non permittitur, otioſe rutilare ſe flammis, & cauſſas potionibus præparare?

7. SVBINDE DISTRINGANT] *Ad Strigiles adſpectum, quibus ſordes & ſudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcè eſt* ἀποξύειν.

8. COMMVTANT CVM FÆMINIS.] *Magis placeat, cum alijs libris,* communicant. *Fæminæ autem Sericis Coiſq. vtebantur: & quidam è viris.*

9. QVI

fœminis veſtem? Non viuunt contra naturam,[9] qui exſpectant, vt pueritia ſplendeat tem- A pore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miſerius poteſt? nunquam vir erit, vt diu virum pati poſſit: & cùm illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiſcunt roſam? fomentoque aquarum calentium, & calorum [10] aptâ mutatione, brumâ lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui [11] pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigijs nutant, inde ortis radicibus, quò improbè cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta [12] thermarum in mare iaciunt: nec delicatè natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cùm inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, nouiſſimè in totum ab illâ deſciſcunt. [13] Lucet: ſomni tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, tritâ ac vulgari viâ viuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare manè fiat. Iſti verò mihi defunctorum loco ſunt. quantu- B lum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui [14] ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Serò, inquit, experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen, [15] tolerabilis poëta, & [16] amicitiâ Tiberij notus, & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat. itaque cùm indignaretur quidam illum totâ die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, [17] Natta Pinarius ait: *Numquid liberalius poſſum agere? Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum.* Cùm hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cùm ſubinde recitaſſet: C

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,

Iam

9. QVI EXSPECTANT.] *Aliàs,* ſpectant: *ſed cur non,* expectunt? *Nam quo exſpectatio hic ſit neſcio, ſed meditatio & cura. Intellegit porrò diuites, qui glabros ſuos vltra ætatem retinebant: & ita epiſtolâ* XLVII. *ſcripſit,* vini miniſtrum, cum ætate luctari. *Velle videri iuuenem ac puerum, cùm iam non eſſet.*

10. APTA MVTATIONE.] *Imò verò,* imitatione, *vt quidam libri. Imitantur calores æſtiuos aut vernos, qui è naturâ.*

11. POMARIA IN SVMMIS.] *Horti & ſilua in tectis aut ſummis ædibus, vt nos quoque vidimus in vrbe regiâ Bruxellæ. Sed in tectis ſcilicet planis, & ſine faſtigio: vbi terra ſuper trabes, ſiue & fornices lateritios, aggerebatur. Seneca* 1. *De Irâ cap. vlt. appellat,* Nemora ſuſpendere. *Alter Seneca tangit. in Thyeſte:*

——— nulla culminibus meis
Impoſita nutat ſilua

Et ſiluæ in tecta ſcandunt, *apud Plinium lib.* XV. *cap.* XIV. *Apud Senecam patrem Controuerſiâ* V. *lib.* V. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piſcinarum freta. *Portentum & hoc viuimum nota.*

12. THERMARVM IN MARE.] *Quod Baijs, aut illo tractu. fiebat crebro.*

13. LVCET: SOMNI TEMPVS.] *De his peruerſis hominibus, etiam Horatius:*

— noctes vigilabat ad ipſum
Manè, diem totum ſtertebat.

Lampridius de Heliogabalo: Traiecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æſtimans hoc inter inſtrumenta luxuriæ: ita vt ſerò de ſomno ſurgeret, & ſalutari inciperet, manè autem dormire inciperet. *Tacitus de C. Petronio:* Namque illi dies per ſomnum, nox officijs & oblectamentis vitæ tranſigebatur.

14. AD FACES ET CEREOS.] *Ad quos pueri ſolent efferri. Vide de Breuit. vit. in fine.*

15. TOLERABILIS POETA.] *Seneca pater de illo, in Controu.* 1. *lib.* VII. Montanus Iulius, qui D comis fuit, quique egregius poëta: *paullò honeſtiùs ſenſit. Scripſit heroos & elegos. Ideoq; Ouidius lib.* IV. *de Ponto:*

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. AMICITIA TIB. NOTVS, ET FRIGORE.] *Quem & amauit valdè Tiberius, & poſteà faſtidiuit. Calor enim, amor eſt: frigus, remiſſio & neglectus. Exemplis affirmaui Animaduerſ. in Paterculum, lib.* II.

17. NATTA PINARIVS.] *Nominatur iſte Tacito, inter Seiani clientes, libro* V. *ſi tamen iſte.*

18. PEDO-

A *Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris*
Incipit :

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo.* Nihil erat notius hac eius vitâ in contrarium circumactâ: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita viuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantùm luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupatâ ciuitate, fabulas vulgatis nequitia non inuenit. [18] Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turbâ lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, [19] flagellorum ſonos:
B quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille [20] ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur [21] mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minimè. valdè enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebrò dicentibus illum quibuſdam auarum, & ſordidum: *Vos*, inquit, *illum &* [22] *lychnobium dicetis.* Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt; multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimùm, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtinguunt, quomodo elegantiâ cænarum, mun-
C dicijs vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus [23] peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui, vt ita dicam, retrò viuunt. Ideò, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illâ declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquam remigantibus.

18. PEDONEM ALBINOVANVM.] *Qui item poeta.*

19. FLAGELLORVM SONOS.] *Nam diurna ante balneum videntur accepiſſe: & tum ſerui ſæpè vapulabant. Docet Iuuenalis, de faminu Sat.* VI.

— longi relegit tranſuerſa diurni,
Et cædit, donec laſſis cædentibus, Exi,
Intonat horrendùm.

20. SONVS ROTARVM.] *Palàm de eſſeda,*
D *in qua geſtandus erat.*

21. MVLSVM ET ALICAM.] *Hæc Promulſis, ſiue Guſtus erat: & ſumebant ſub ipſam cœnam. Iungit & Martialis hæc dua:*

Nos alicam, mulſum poterit tibi mittere diues.

Alica autem (ait Plinius) res Romana eſt, nec pridem excogitata. alioqui non ptiſanæ potiùs laudes ſcripſiſſent Græci. Eſſe autem eximiè vtilem nemo dubitat, ſiue eluta detur ex aquâ mulsâ, ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pultem. *Triplicem modum ſumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipſe.*

22. LYCHNOBIVM DICETIS.] *Qui ad lucernam viuit. & aſſentior Pinciano, alluſum eſſe ſimul ad* lychnobium, *quaſi cupediarium & catillonem.*

23. PECCANDI PRÆMIVM INFAMIA EST.] *Non muta, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipsâ infamiâ, & illa iactant. Tacitus egregiè, de Meſſallinâ:* Nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ: cuius, apud prodigos, nouiſſima voluptas eſt.

EPIST. CXXIII.

TENVEM *aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc vſurpandum etiam diuitibus: quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.*

ITINERE confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multâ perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias: quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. Non habet panem meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis. Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideò non eſt antè edendum, quàm illa imperet. Exſpectabo ergo: nec antè edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt, paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis [1] à dijs optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, benè moratus venter, & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quòd laſſitudo mea ſibiipſi acquieſcit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cœna [2] adijciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, non æquè apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantùm æquus moleſta, ſed placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent, non intelleximus, niſi cùm deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quòd viuimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi pauci facerent, nollemus imitari: cùm plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos [3] Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes viâ deijciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. [4] Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tutò concuti poſſint. Omnium pædagogia [5] oblitâ facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies [6] medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia D

EPIST. CXXIII. 1. A DIIS OPTANTEM.] *Corrupta ſunt. libri variant: meus*, locupletibus cum inſtructis duobus optantem: *alij*, à diebus optantem. *Occurrebat mihi*, à diu optatis: *ſiquis ſagacior, promat. Nam Muretus hîc obtenebrat:* inſtructis ac regibus octauam prohibent. *videturque ad horam cœnæ referre, de quâ non eſt ſermo.*

2. ADIICIALI.] *Sine* Aditiali, *de qua ſuprà epiſt.* XCV. *E libris tamen magis eſt vt legas*, Diali: *& capias Iouis epulum, in Capitolio.*

3. NVMIDARVM PRÆCVRRAT.] *Suprà, epiſt.* LXXXVII. Curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem. *Nam prauâ ambitione ſcilicet, ob famam veterem Numidici equitatus, tales in itinere adeſſe ſibi diuites iſti volebant, & agmen ducebant. Notaui, & firmaui exemplis ad* II. *Hiſt. Taciti.*

4. OMNES IAM MVLOS HABENT.] *Alij*, multos. *nec malè Pincianus*, famulos.

5. OBLITA FACIE.] *Succo, aut offâ, ſiue alio contra ſolem medicamento: ne tenera cutis ſcilicet læderetur, aut nigreſceret.*

6. MEDICAMENTVM.] *Sic appellat & Iuuenalis, de fœminis:*

Sed quæ mutatis inducitur atque fouetur

Tot

A vitia tradunt,& aliò aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, [7] qui verba geſtarent: ſunt quidam qui [8] vitia geſtant. Horum ſermo multùm nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit,ſequiturque nos etiam cùm ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſteà malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum,& praua laudantium ſermo, diutiùs hæret quàm auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat,& ex interuallo recurrit. Ideò claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cùm initium fecerunt,admiſſæque ſunt,plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia,& iuſtitia,verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: [9] facere omnia liberè, frui patrimonio. hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus [10] quod iuuat facere,& ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt,
B dum poſcit,ingerere? Quid iuuat frugalitate vltrò mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cænas, [11] tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia,vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tuâ morte, quò plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quàm illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, prætereuehi noluit. Idem poſſunt: abducunt à patriâ, à parentibus, ab amicis, à virtutibus,& in turpem vitam miſeros turpiùs illidunt. Quantò ſatiuseſt, rectum ſequi limitem,& eò ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi ſciuerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque
C exerceri, ne hæc timeamus,ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, [12] aduerſus petentia concitemur. Non vides, quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retrò abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras,ſubeundum eſt.hîc impellamus corpora,illic refrænemus.Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantùm pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant: ſolum [13] ſapientem & doctum, eſſe amatorem. [14] ſolus aptè ad hanc artem, æquè combi-

Tot medicaminibus,coctæque ſiliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicetur, an vlcus?

Tertullianus de Virgin. velandis: Et faciem moro-
D ſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. QVI VERBA GESTARENT.] *Accipio de calumniatoribus, ſuſurronibus, lingulacis. qui ab alijs accepta ſeruant, & velut ad alias ferunt, & depanunt. Non enim patiuntur perire verba, ſed ea tollunt & geſtant.*

8. VITIA GESTANT.] *Transferenda in alios.*

9. FACERE OMNIA LIBERE.] *Pincianus vellet è ſuis*, facere, eſſe, bibere. *vt* Facere *res Venereas notaret, eſſetq; illud Sardanapali*, Lude, ede, bibe: *& ſanè noſtri etiam libri illuc eunt. Sed tum ego malim*, Vna felicitas eſt, bonam vitam facere: eſſe, bibere, frui. *Felicitas eſt, inquit, agere bonam vitam: quam illam? edere, bibere, & quæ ſequuntur. Ita paſt aliquot lineas* Bonam vitam *appellat, hodierna etiam idiotiſmo noſtro.*

10. QVOD IVVAT FACERE.] *Fortè*, Quoad.

11. TAMQVAM EPHEMERIDEM.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. ADVERSVS PETENTIA] *Scripti libri*, potentia: *fortaſſis*, impotentia: *ſuperba, dura, minantia. Sententiam tale paſcere, clarum eſt. Gruterus*, impetentia, *nec malè.*

13. SAPIENTEM ET DOCTVM.] *Sic diſtinxi, & iungi illa duo velim: nam* Doctus, *Stoicâ linguâ eſt Sapiens, vt monui Manuduct. II. Diſſert. I. Neque enim audio, qui Doctum ad* Amatorem *referunt, & coniungunt.*

14. SOLVS APTE.] *Corrupta ſunt. fortaſſis*, Solus æquè ad hanc artem combibendi: *vt ſequens illud*, æquè, *tollatur.*

combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt petitiſſimus. Quærimus, ad quam vſque æta- A
tem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potiùs aures
dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt,
& in nullo habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima &
contempſiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auraque mobilius.
Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola
ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet; [15] quos
colit, violat. Quid enim intereſt, vtrùm deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imò edi-
ſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem
ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIV.

B
*Contra Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe. Itaque infantes nondum eius
capaces: neque plenum eſt, niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me
nihil quæram.*

POSSVM *multa tibi veterum præcepta referre,*
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.
Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantùm magna
ſectari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantùm
offenderis, vbi ſummâ ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo.
Quæritur, vtrùm ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt,
in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo po-
nunt, ſenſibile iudicant bonum: nos contrà intelligibile, qui illud animo damus. Si de
bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem reijceremus: nulla enim non inuitat, nulla
non delectat. Et econtrariò nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non of- C
fendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimiùm voluptas pla-
cet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos;
& contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant,
ſi ſenſibus, id eſt, iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fu-
gæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vitâ,
quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud
iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, vt de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res
& hebes, & in homine quàm in alijs animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis,
ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quàm oculorum, & intentior
daretur, bonum malumque dignoſcere. Vides in quantâ ignorantiâ veritatis verſetur,
& quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloque iu-
dicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere ma-
nifeſtum, ſenſu comprehenſum, ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentum D
& initium à manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis
beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundùm naturam
ſunt: quid autem ſecundùm naturam ſit, palàm & protinus apparet, ſicut quid ſit inte-
grum. Quid eſt ſecundùm naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum,
ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat
naſcens, quò conſummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis
diceret illum in materno vtero iacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum,
& informem, iam in aliquo bono eſſe, apertè videretur errare. Atqui quantulum
inter-

15. QVOS COLIT, VIOLAT.] *De Clemen. II. cap. V.* Religio Deos colit, Superſtitio violat.

A intereſt inter eum qui cummaximè vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æquè maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax eſt, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cùm ad rationem peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta, quæ retuli, diſtat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto iam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abeſt ab infantiâ, quantum à primo vltimum; quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modò coaleſcente corpuſculo eſt. Quid ni non ſit? non magis quàm in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonum: hoc non eſt in primâ fronde, B quæ emiſſa cummaximè ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herbâ lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cùm frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cùm in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubijciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, vt pueritia non ſperet, adoleſcentia improbè ſperet. Benè agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoque peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt, precariò bonum dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundùm naturam cuiuſque eſt. Bonum quidem cade e in mutum animal, nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt. Niſi vbi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quattuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eamdem naturam habent: illa diuerſa ſunt, quòd alterum C immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſuâ naturâ perfecta ſunt, non verè perfecta, à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod [1] ſecundùm vniuerſam naturam perfectum eſt: vniuerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cùm id incidit, quo ſenſus admonetur: tanquam equus reminiſcitur viæ, cùm ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamuis ſæpè calcatæ, memoria eſt. Tertium verò tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantùm quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria D eſt, nec vnquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfectâ eſſe naturâ. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundùm naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundùm naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſuâ

EPIST. CXXIV. 1. SECVNDVM VNIVERSAM NATVRAM.] *Id eſt, Communem: de quâ primo Phyſiologia.*

 2. GERMA-

ſuâ naturâ motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolutè, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honeſtâ tenet. Prodeſt autem, & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores feriſque natura conceſſit. Quid excolis formam? cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentiâ comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel [2] Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cùm te ad velocitatem paraueris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, in quantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne naſcetur. cùm in his quæ [3] homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, quâ te metiaris, quâ perfectum eſſe iam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

A · B

2. GERMANORVM NODO.] *De Irâ* III. *cap.* XXVI. *& nos ad Germaniam Taciti.*

3. HOMINES ERIPIVNT.] *Ego iam olim,* cupiunt.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBRI SEPTEM,

A LIBERTO FROMONDO, in Academiâ LOVANIENSI Philoſophiæ Profeſſore, emendati & Scholijs illuſtrati.

AD LECTOREM.

IMMORTALEM *virum* IVSTVM LIPSIVM *hactenus audiſti* SENECÆ *commentatorem: audi iam in ipſo Quæſtionum Naturalium limine offenſâ valetudine ſubitò collabentem.*

Abſtineo, Lector, & calamum pono, illum tuis commodis quadraginta iam annos operatum. Vtinam, quod volui, fecerim! ſed & ſic mihi debes, quia volui. Alij alia; mihi quæ ad vitam & mores, quæ ſcientiam cum prudentiâ haberent, quæ ſapientiam, placuiſſe fateor, & pro ingenij copiâ produxiſſe. Vltrà vetor: à quo? quem ſequi & obſequi prima ſapientia eſt, Deo. Valetudinem fregit, & diu labentem impetu abiecit: pareo, & ſcribere deſino, non benè tibi velle. Tu mihi, & ſalue.

Calamum ab eo poſitum, in manum à me paullſper reſumi, ne poſterior hæc SENECÆ *editio mutilo Commentario deformis rurſum exiret, Clariſſimo Typographorum Balthaſari Moreto collibuit, & SENECÆ amor ducebat, quo nemo inter Ethnicos Sanctus Chriſtianorum Patribus propior, lectuq́; ac meditatione dignior (ſi pauculos errores excipias) multis Chriſtianis.* IVSTVS LIPSIVS *deinde, maximum litterarum & Academiæ noſtræ quondam columen, à conterraneo Belgâ & Louanienſi Academico flagitare hanc operam ſuccedaneam videbatur. Non à me tamen, fateor; quia multi validiores erant, qui à tanto viro depoſitum onus faciliùs ſuccollaſſent. Sed quia nemo humeros offerebat, ſubiui.* LIPSIVS *igitur, laborem noſtrum, ſpero, non reſpuet; Tu, ſi placet, fruere.*

LIBRORVM VII.
ARGVMENTVM ET ORDO
A
IVSTO LIPSIO.

PHYSIOLOGIÆ *partem eam his libris tractat, quam μετεωρολογίας appellant: quia pleraque de ſublimibus eſt, & quæ inter cælum terramq́; verſantur. Tractat tamen etiam de terræ ipſius motu, itemq́; de fluminibus vel aquis: ſed ideò, quia à ſpiritu ſiue aëre cauſſam vel ortum habent: atque ita ad ſublimem etiam naturam ſpectant. Pulchri & docti libri ſunt, Ariſtotelicis in hoc argumento non dicam priores, tamen vberiores: & quos ſenex admodum, quo tempore ferè ipſas Epiſtolas, ſcripſit. Aptè ergo his adiunguntur. Id liquet è varijs locis, vbi de ſenili ætate memorat; vbi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus Aegypti ſub Nerone; ſed clariſſimè è libri ſexti initio, vbi de terræmotu, qui Campaniam concuſſit Verginio & Memmio Coſſ. At hi fuerunt circiter biennio ante Senecæ mortem.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER PRIMVS.

B

ARGVMENTVM.

PRÆFATVR, altiſſimam & animoſiſſimam philoſophiæ partem eſſe, quæ cæleſtia & Deum contemplatur, ac ſcientiâ morali potiorem. Eam à meteoris igniis orditur, deinde ad Coronam, Iridem, & alia apparentia tranſgreditur. Coronam vndique in orbem aperiri, quemadmodum circuli ſolent, cùm lapis in lacum aut piſcinam deijcitur. Iridem è ſole colorari, & ficti nube formatâ in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pilâ ſectæ, *quod etiam cenſuerat Poſidonius olim. Hîc multa de ſpeculis cumulat, & ijs quæ radiorum reflexione aut refractione videntur. Ab arcu ad Virgas & Parelia tranſit, deinde ad nocturnos fulgores, Chaſmata, ſtellas diſcurrentes; & leniter aliquid de Cometis delibatum. Specula ei memoriam Hoſtij obſcœniſſimi nebulonis excitauerunt. Inde legitimum vſum ſpeculorum docet & abuſum.*

C

PRÆFATIO.

QVANTVM inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipsâ philoſophiâ, [1] inter illam partem quæ ad homines, [2] & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quid iam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altèra multò hanc ſupra caliginem in quâ volutamur excedit; & è tenebris ereptos, illò per-
D ducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cùm illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cùm ſecretiora eius intraui: cùm diſco, [3] quæ vniuerſi materia

LIB. FROMONDI COMMENTARIVS.

1. INTER ILLAM PARTEM.] *Ethicam, quæ humanos mores regit.*

2. ET HANC.] *Phyſicam, ad quam etiam Deum ſpectare Seneca credit, & Stoici, qui corporalem eum faciunt, vt Phyſiol. lib. II. Differt. V. oſtendit noſter Lipſius. Ariſtoteles tamen & nos, tamquam incorporalem, in Metaphyſicam ſeponimus.*

3. QVÆ VNIVERSI MATERIA.] *Prima illa, quæ corporum naturalium principium eſt & fundus.*

ria ſit,[4] quis auctor, aut cuſtos: quid ſit Deus,[5] totus in ſe intendat, an [6] ad nos aliquando A
reſpiciat:[7] faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: [8] pars mundi ſit, [9] an mundus: [10] liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minùs liber & potens eſt. ipſe enim eſt [11] neceſſitas ſua. [12] Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt cibos & potiones [13] percolarem? vt hoc corpus [14] cauſſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem [15] ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quàm contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, [16] portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt [17] inualetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam va- B
letudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi

4. QVIS AVCTOR, AVT CVSTOS.] *Deus auctor, & cuſtos. Pulchrè D. Auguſt. lib.* IV. *cap.* XII. *Gen.* Creatoris potentia, & omnipotentis atque omnitenentis virtus, cauſſa ſubſiſtendi eſt omni creaturæ. Nec ſicut ſtructura ædium, cùm fabricauerit quis & abſcedit, atque illo ceſſante atque abſcedente ſtat opus eius; ita mundus vel ictu oculi ſtare poterit, ſi ei Deus regimen ſui ſubtraxerit.

5. TOTVS IN SE INTENDAT.] *Vt Epicuréi cenſent, qui Deum numquam in terras deſpicere, ſibi vni vacare & acquieſcere volunt. Audite è grege illo egregium iſtum: Lucret. lib.* II.

Nam prô ſancta Deûm tranquillâ pectora pace,
Quæ placidum degunt æuum, vitamq; ſerenâ,
Quis regere immenſi ſummam, quis habere profundi
Endo manu validas potis eſt moderanter habenas?
Quis pariter cælos omnes conuertere? & omnes
Ignibus ætherijs terras ſuffire feraces?

6. AD NOS ALIQVANDO.] *Imò ſemper. Sitè Boëtius lib.* V.

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole reſiſtunt,
Non nox atris nubibus obſtat.
Quæ ſint, quæ fuerint, veniantque,
Vno mentis cernit in ictu.

7. FACIAT QVOTIDIE.] *Ita, facit. quia actionibus cauſſarum ſecundarum ſuam illa primo interſerit. ſemel tamen & ſimul in mundi conditione materiam omnium condidit.*

8. PARS MVNDI SIT.] *Anima eius, vt Stoicis placet. Fluctuat tamen noſter lib.* III. *cap.* XXIX. Siue, *inquit*, anima eſt mundus, ſiue corpus. *Vbi mundum, vti aliàs ſæpè, pro Deo accepit. Lib.* VII. *c.* XXX. *tamen diſertè partem & animam mundi Deum facit.* Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit dedítque circa ſe, maior eſt pars operis ſui ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt. *Stoicam hanc philoſophiam apud inferos Aeneam docet Anchiſes pater, Aeneid.* VI.

Principio cælum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit; totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

9. AN MVNDVS.] *Totus, non ſolo eius anima. Sed nec mundus eſt nec pars eius. Opifex mundi eſt. & licet vndique ei infuſus ac inſertus; non tamen vt animo corpori. Forma adſiſtens eſt, non informans, vt philoſophi loquuntur.*

10. LICEAT ILLI HODIEQVE.] *Semel ab æterno liberè decreuit, & fatus eſt, hodie decernere incipit nihil.*

11. NECESSITAS SVA.] *Vero hoc & Chriſtiano ſenſu. neceſſitatem enim illam & legem exequendi & C
patrandi decreto ſibi ipſe poſuit: & licet fato non mutet, fando tamen liber & ſua ſponte fuit.*

12. NISI AD HÆC ADMITTERER.] *Contemplanda. Sed altius tamen, & altior finis eſt, cui naſcimur, ô Seneca.*

13. PERCOLAREM.] *Eleganter. Nam cibi potuſq; per ventriculum, meſenterij venas, hepar, & tot corporis anfractus traijciuntur, ceu per colum.*

14. CAVSSARIVM.] Caſuarium *legi vult codex Nicotianus. quæſo, ne facias. ſic enim Epiſt.* LXVIII. *noſter* cauſſarias partes, *ægras & affectas appellauit. Origo vocabuli à militibus cauſſarijs eſt, qui morbi cauſſâ, militiâ abſoluebantur: vnde in omnes ægros & inualidos poſteà diffuſum. adeò vt Palladius lib.* I. *Tit.* IV. *ægritudinem* cauſſationem *vocare non ſit veritus. Hinc etiam intelligis, quid* miſſio cauſſaria *apud I. C. quam vltrò etiam & diſertè Vlpianus L.* D
Quod ait, D. de his qui notantur infam. definit, Quæ propter valetudinem laboribus militiæ ſoluit.

15. ÆGRI MINISTER.] *Corporis noſtri, cuius valetudini ſollicitè excubamus & miniſtramus.*

16. PORTENTA VINCIMVS.] *Libidinem, iram, & alios portentoſos affectus.*

17. INVALETVDINARIO.] *Pincianus,* valetudinario. *Memmij & Nicolij codices vocem cadunt,* in valetudinario, *id eſt, loco vbi curatur valetudo, quem barbarè infirmitorium appellamus. Ita noſter lib.* I *cap.* XVI. *de Irâ, & Epiſt.* XXVII. Tamquam in eodem valetudinario iaceam. *Sed nihil muto. quomodo enim inualidus, ita inualetudinarius ægrum, & inualetudo, ægritudinem ſignificat.*

A ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpiùs reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem [18] niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cæleſtium, dignumq́ue efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumq́ue bonum ſortis humanæ, cùm, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illud tantùm dico quod egeſſit, & ſignandum [19] monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt antè contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & [20] tonſiles ſiluas, & [21] deriuata in domos flumina, quàm totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſupernè deſpiciens, anguſtum, & [22] magnâ ex parte opertum mari, etiam quà extat, latè ſqualidum, & [23] aut vſtum, aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes
B ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini! Vltra Iſtrum Dacus non exeat: [24] Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: [25] Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: [26] Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cùm te in illa verè magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur,

18. NISI PER INDIGNA.] *Blanditias, adulationem, largitiones.*

19. MONETÆ DEDIT.] *Loco, opinor, vbi feriuntur & ſignantur nomiſmata. Auſon. in laudibus Mediolani:*

C Templa, Palatinæq́ue arces, opulenſq́ue Moneta.

Poteſt tamen etiam, vt pro ipſo nomiſmate, aut formâ eius impreſſâ: ſic dictâ, quòd pretij vel auctoris aſpicientem moneat.

20. TONSILES SILVAS.] *Alij,* penſiles. *quod pane eſt vt approbet noſter Lipſius: quia luxurioſe illi in tectis, Italico more planis, plantabant & ſuſpendebant nemora,* pomariaque in ſummis turribus ſerebant, *vt iſte ipſe Seneca Epiſt.* CXXII. *conqueſtus fuit. Sed lectio noſtra etiam proba & retineri poteſt: quia vrbana, & caſtigatâ ramorum ſectiurâ tonſiles ſiluæ in gratiâ & luxuriâ ditiorum erant. De auctore lib.* XII. *cap.* II. *Plinius.* Primus Cn. Marius ex equeſtri ordine, Diui Auguſti amicus, inuenit nemora tonſilia, intra hos LXXX. annos.

21. DERIVATA IN DOMOS.] *Euripos enim & totos riuos aquarum tubis & canalibus intra domos,*
D *conationes, & triclinia, ad vſum & voluptatem accipiebant, vti ex Strabone & Plinio diſcimus. Seneca noſter Epiſt.* C. Concriſuras aquarum cubiculis influentium *nominat. Papinius de Vopiſci Tiburtino:*

An picturatâ lucentia marmora venâ
Mirer, an emiſſas per cuncta cubilia lymphas?

Piſces etiam quandoque in ijs natabant. Noſter infrà lib. III. *cap.* XVII. *Nat.* In cubili natant piſces, & ſub ipſâ menſâ capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

22. MAGNA EX PARTE OPERTVM MARI.] *Sanè. nam mediam circiter Orbis noti partem aquis ſuppreſſam accepimus nauigantium fide. Vide me, ſi lubet, lib.* V. *cap.* I. *art.* I. *Meteorol.*

23. AVT VSTVM, AVT RIGENTEM.] *Ita antiqui iſti putabant, ideoq́ue torridam & duas frigidas mundi zonas ſine humano cultu eſſe. & de iſtis, ferè verum; quia rari colunt ſub mundi polis: illa frequenter & amœniſſimè habitatur.*

24. STRYMO THRACAS.] *Lipſij codex,* Aſtmunſamothracas. *nec longè abeunt alij. Fuerit igitur, inquit,* Æmus mons Thracas. *& adfirmat Pithæi vetuſtus codex, qui legit,* Æmus Thracas. *Veritas etiam; quia Strymo fluuius exiguam ſolùm Thraciæ partem, Aemus mons maiorem longè præcingit.*

25. DANVBIVS SARMATICA.] *Cis enim Danubium Dalmatia & Pannonia Romanis addita à Tiberio, viuente adhuc Auguſto. vltra, Sarmatæ (qui hodie Poloni & Ruſſi) Getæ, & Daci (id eſt, Tranſſiluani, Seruij, Bulgari, & alij quidam certè) hactenus indomiti. Ab Auguſto enim validum exercitum in eos immiſſum auctor eſt Strabo, ſcriptor illius temporis, &* CC. *eorum millia ſic acciſa, vt ad* XL. *redigerentur: manſiſſe tamen inuictos. Perui cit dudum poſt à Traiano, qui ſtrato Danubio admirabili & famoſo illo lapideo ponte, Regem eorum Decebalum cepit, Daciamq́ue Prouinciam, deductis eò colonijs, fecit.*

26. RHENVS GERMANIÆ MODVM.] *Id eſt quod lib.* VI. *cap.* VII. *repetet:* Rhenus Germanos, auidam gentem belli, repellens. *& paullo antè,* Danubium ac Rhenum inter pacata & hoſtilia medium fluere. *Gallia enim tunc & Belgium in imperio aut ſocietate Romanorum, ſed Germania, ſaltem illa penitior, exceptis Rheni accolis, extra obedientiam & fidem erat. Quomodo? inquies. nonne Druſum Claudium, Tiberij fratrem,* magnâ ex parte domitorem Germaniæ, *lib.* II. *Velleius clamat? nonne Tiberium ita eos attriuiſſe, vt* nihil eſſet, quod vinci poſſet, præter gentem Marcomannorum? *Clamat, ſcio, Tiberij adulator; ſed non audimus.*

27. A

agatur, equitem modò vlteriora explorantem, modò [27] à lateribus affuſum, libe- A
bit dicere:

[28] *It nigrum campis agmen.* ——

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi
exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo
regna diſponitis: minima, etiam cùm illis [29] vtrimque Oceanus occurrit. Surſum [30] in-
gentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita ſi minimum ſecum
ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico
emicuit. Cùm illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et
hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quòd illum [31] diuina delectant: nec vt alienis
intereſt, ſed vt ſuis. Securè ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concor-
dantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen
eius ſummum, quà curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula,
& quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris B
anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos ia-
cet? [32] Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæ-
leſtis per triginta annos, [33] velociſſimo ſideri viam præſtat, [34] nuſquam reſiſtenti, ſed
æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid
eſt Deus? Mens vniuerſi. Quid eſt Deus? [35] Quod vides totum, & [36] quod non vides to-
tum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, quâ nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus
eſt omnia, opus ſuum & extrà & intrà tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, &
noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum. totus ratio eſt.
Cùm interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formoſius eſt quidquam,
nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu vo-
lubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ
ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, [37] ſapientiam quoque
profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſ-
penſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, C
expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quâdam, aut [38] naturâ neſciente quid faciat.
Quàm vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit:
[39] materiam ipſe ſibi formet, an datâ vtatur. [40] vtrùm idea materiæ prius ſuperuenit, an
mate-

27. A LATERIBVS AFFVSVM.] *Polybius de Romano agmine:* Ἱππεῖς παρὰ τὰ ὑποζύγια πλάγιοι παραπορεύονται: Equites ad latera iumentis adequitant. *Lipſium adi lib.* V. *Dial.* XII. *Milit. Rom.*

28. IT NIGRVM.] *Hemiſtichium Virgilij de formicis, lib.* IV. *Aeneid.*

29. VTRIMQVE.] *Ab ortu & occaſu. Minima, inquit, regna ſunt, licet ab ortiuo ad occiduum ſolem inter vtrumque Oceanum porrigantur; quia Orbis totus eſt punctum.*

30. INGENTIA SPATIA.] *Conſentienter Propheta Barucho (vt hoc è ſacris addam.)* Quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius! *Firmamenti enim ambitus creditur leucas Belgicas* 100800000. *id eſt, centum milliones & octingenta millia, continere; cùm Orbis terræ circulus vix* 7200.

31. DIVINA DELECTANT.] *Natate hic athei argumentum animi noſtri diuini & immortalis.*

32. PAVCISSIMORVM DIERVM SPATIVM.] *Nam valido & ſecundo flatu nauem ſingulâ quâque horâ octo aut nouem millia paſſ. emetiri, noſtrorum nautarum experientiâ didicimus.*

33. VELOCISSIMO SIDERI.] *Saturno, cuius vno periodus non ante trigeſimum annum exambitur.*

34. NVSQVAM RESISTENTI.] *Falſum hoc, da veniam, Seneca. & ſtatus, ac retrogradatio Planetarum euincit. Cogitabam an fortaſſe non ſatis vulgò noti & vulgati ſiderum iſti luſus & inconſtantia proprij motûs Planetarũ, temporibus Senecæ. Sed refellit ipſe lib.* VII. *cap* XXV. Quæ ſtationes, *inquit*, quando in rectum ferátur, quare aguntur retrò, modò cœpimus ſcire.

35. QVOD VIDES TOTVM.] *Mundus hic corporeus, ex Deo, ceu animâ, compoſitus, & ab eâ parte meliore appellatus Deus. quod à Zenone ſuo & Stoâ accepit.*

36. QVOD NON VIDES TOTVM.] *Anima ipſa mundi, inuiſibilis & inſenſilis. Lipſium conſule, ſi placet, lib.* I. *Diſſert.* VIII. *Phyſiol.* D

37. SAPIENTIAM QVOQVE PROFESSOS.] *Epicurèos, qui negatâ Deo prouidentiâ, omnia dant in caſum.*

38. NATVRA NESCIENTE.] *Nempe hoc eſt, quod in Sophiſtâ Plato: quoſdam ſic deſipere, vt dicant* τὴν φύσιν πάντα γεννᾷν ἀπό τινος αἰτίας αὐτομάτης, καὶ ἄνευ διανοίας φυούσης: Naturam omnia gignere ſuâ vi & ſponte, abſque ratione aliquâ producente. *Inferit ergo Seneca Naturæ creota Deum, qui eius actiones ingenio & ratione gubernet.*

39. MATERIAM IPSE FORMET.] *Format verò, imò creat.*

40. VTRVM IDEA.] *Idea prior & antiquior eſt materiâ; quia æterna illa, hæc temporalis. etſi Stoici hanc etiam æternent. Videſis Lipſium lib.* II. *Diſſ.* III. *Phyſiol.*

41. ID

A materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſti-
tuant: & à magno artifice praue formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia [41] id in
quo exercetur, ſæpè inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hęc diſcere, his incumbere, nõnne
tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem tranſcribi ſortem? Quid tibi, inquis,
iſta prodetunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.

Nunc ad poſoſitum veniam opus. Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër CAP. I.
tranſuerſos agit. Magnâ vi illos excuti argumentum eſt, quòd obliqui feruntur, & præ-
rapidâ celeritate. Apparet illos non ire, ſed proijci. Ignium multæ variæque facies ſunt.
Ariſtoteles quoddam genus illorum [42] Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior
mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum
eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſâ
quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles [43] globum ignis appellauerit Capram. Talis
fuit forma eius, qui, bellum aduerſus Perſeum Paullo gerente, [44] lunari magnitudine, ap-
B paruit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in
ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus [45] circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium:
vidimus cùm [46] de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione tali fuit.
Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere,
& quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei
tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia alijs ita complexa
ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an dijs huma-
na ſint curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exi-
ſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementiùs trito, cùm inclinatio eius in alteram
partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes,
& globi, & faces, & ardores. At cùm leuiùs colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora
lumina excutiuntur, *crinemque volantia ſidera ducunt*. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile de-
ſignant, & cælo producunt. Ideò nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim
opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eâdem ratione
C fiunt iſta, quâ fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, ful-
gurationes efficiunt; maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem red-
dit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædam humida, quædam ſicca, [47] quædam
algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis generis &
varia euaporatio eſt: cùm in cælo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit
[48] Caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Ne-
ceſſe eſt ergo in magnâ copiâ corpuſculorum, quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt
partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantùm colliſa poſſint
ardere,

41. ID IN QVO EXERCETVR.] *Materia, in enim inobedientiam monſtra & naturæ defectus reyciebant.*

42. CAPRAM VOCAT.] *Sed non ipſe primus nomenclator, vt rectè notant Lipſius & Muretus. Nam lib.* 1. *cap.* IV. *Meteor.* καλουμένας, *ait*, ὑπό τινων δαλοὺς καὶ αἶγας, vocatas à quibuſdam trabes, & ca-
D pras. *Capra autem à laſciuo ſaltu, barbâ, floccisq́; dependulis, quibus* οἷον ἀποσπινθηρίζει, quaſi exſcintillat, *vt loquitur Ariſtoteles.*

43. GLOBVM IGNIS.] *Globum? erras Seneca. nam impreſſè affirmat,* τὸ ὑπέκκαυμα πλεῖον ᾖ κατὰ τὸ μῆκος ἢ τὸ πλάτος, materiam accenſam maiorem eſſe ſecundùm longitudinem quàm latitudinem.

44. LVNARI MAGNITVDINE.] *In eo bello, Lunæ deliquium, & id à Sulpitio Gallo,* II. *Legionis Tribuno, militibus, ne in prodigium verterent, prædictum; de Caprâ nihil lego. Niſi ad facem adſpexit Seneca, quam hoc bello Lanuuij viſam ſcribit Iul. Obſequens: quod Lipſio noſtro libenter accredo.*

45. CIRCA DIVI AVGVSTI EXCESSVM.] *Hunc tamen Cometam fuiſſe lib.* VII. *cap.* XVII. *dicet.* Nec eſt quòd putemus, eumdem viſum eſſe (*Cometen*) ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus.

46. DE SEIANO ACTVM EST.] *In Senatu mors ei decreta, inquit Lipſius. Aut certè, cùm occiſus eſt & obiectus in Gemonias. Dicimus enim, de eo actum eſſe, qui perijt. Sed verius, hos omnes aut pleroſque, non Capras, ſed Cometas fuiſſe, qui Principum funera ſolent anteire.*

47. QVÆDAM ALGENTIA.] *Vetus liber*, alentia: *vnde Muretus* algentia *fecit. ſatis commodè: vt vaporem intelligat, qui etſi à ſole vaporante calefiat, algère tamen dicatur, quia natura algida & aquea eſt. quo, aut propinquo ſignificatu, Varro pecus* alſioſum, *& Plinius flores frigori obnoxios,* alſioſos *vocauit.*

48. CANICVLÆ RVBOR.] *Bonâ fide, vidiſti vmquam Caniculam, Seneca? Ego ſæpè: & flammam eius argenteo fulgori, aut adamanti propiorem, quàm pyropo: in quem palàm Mars cruentus declinat. De Ioue, ita ferè habet: niſi quòd tamen aliquantò nebuloſior & coloratior Venere. quod experieris, ſi per arundinem Belgicam inſpicias.*

49. STRA-

ardere, ſed etiam afflata radijs ſolis. Nam apud nos quoque, [49] ſtramenta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt. A Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregaram facilè ſuccendi, & maiores minoréſve ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, quâ non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur: & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certâ. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certè ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cùm multæ tranſuolant ſtellæ. B quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magnâ tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant [50] Pollucis & Caſtoris numine. Cauſſa autem melioris ſpei eſt, quòd iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. [51] Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris, viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpè, fulminum more, animalia ferire ſolent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantùm & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. [52] Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat, ex eâdem cauſsâ, quâ nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque [53] clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriæ C proditum eſt, [54] quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apolloniâ reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci Halo vocant, nos dicere Coronam aptiſſimè poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cùm in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primùm anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam [55] cogitemus

49. STRAMENTA SVLPHVRE ASPERSA.] *Codex Memmianus legit non* ſtramenta, *ſed* ramenta. *Quod Clariſſimus vir Albertus Rubenius præfert, ex illo Martialis lib.* X. *Epigr.* III. *verſu:*

Quæ ſulphurato nolit empta ramento
Vatiniorum proxeneta fractorum.

Vbi poeta indicat, ſulphurata olim confecta ex tenuibus ligni, vt puto, ramentis, quæ fabrûm lignariorum ſcobina aut aſcio deradit; vt hodie reſectis ramentis, calamis cannabis aut lini ad ſulphurationem iſtam adhibemus. Quamquam meritò etiam fortaſſe quis addubitet, an non ex ſtramentorum quoque calamis eo tempore (quod fortè Seneca innuit) concinnata fuerint. Stramentorum quippe calami ad eam rem inidonei non ſunt.

50. POLLVCIS ET CASTORIS.] *Vide, ſi vacat, quæ de illis lib.*II.*cap.*II.*art.*II.*Meteorol. nuper ſcripſimus.*

51. GYLIPPO.] *Lacedæmoniorum duci, cùm Syracuſan. ſuppetias aduerſus Niciam, & Athenienſium potentiam fractum iret.*

52. NAM SERENO.] *Imò quandoque fulminat.* *Plin. lib.*II. *cap.* LI. In Catilinianis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio ſereno die fulmine ictus eſt. *Rarum id tamen, & verè in prodigijs, nec vnum aut alterum ſine nubilo fulmen ſatis validum, vt vniuerſim omnia à dæmonibus, non à nubibus ſpargi Bodinus enunciat. Vide quæ lib.*II.*cap.* III. *art.* III. *Meteorol. in eum diximus.*

53. CLYPEI.] *Plin. lib.*II.*cap.*XXXIV. Clypeus D ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit, ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Coſſ.

54. QVO DIE DIVVS AVGVSTVS.] *Plin. lib.*II. *cap.*XXVIII. Cernuntur & verſicolores circuli, qualiter Auguſto Cæſare in primâ iuuentâ Vrbem intrante poſt obitum patris, ad nomen ingens capeſſendum. *Quam imaginem ingenioſè Iuſtus Lipſius in auſpicium & arcum triumphalem traxit, quo Sereniſſimi Belgarum Principes* ALBERTVS *&* ISABELLA, *anno* M.D.XCIX. *Louanium primùm ingreſſi: cuius inſcriptionem lib.*VI.*cap.*II.*art.*II. *Meteorologia noſtra habes.*

55. COGITEMVS FIERI.] *Numquam cogitabo, niſi lumen corpus eſſe mihi probaueris, quod aërem iactu*

A mus fieri etiam in aëre. cùm ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci Arcas vocauêre: quia ferè [56] terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas, ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in viciniâ ſiderum fieri. Plurimùm enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longè à terrâ fit talis effigies: quam viſus noſter ſolitâ imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In viciniâ autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſimè autem auſtro, cùm cælum maximè graue & ſpiſſum eſt. Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: &
B inde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adijce, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cùm aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſâ. Repete enim exemplum, quod paullò antè propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non
C det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ, de quibus dixi, coronæ, cùm [57] dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. Cùm ab vnâ parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vnâ parte intercisa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideò illa regio ventum dabit. At cùm vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantiâ cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu raró: adeò vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cùm [58] illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quòd ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, &
D ideò à circumpoſito aëre faciliùs ſuſtinetur, [59] quòd ſidera cetera infirma ſunt, nec per-

rum-

ictu tenebret & diſcutiat, vt piſcinam lapis; quod Ariſtoteles & ratio longe reſpuit. Seneca ergo quia ab Ariſtotele, à vero hîc abiuit, & comparatione iſtâ piſcina pinguiuſculâ circumuentus & abductus fuit.

56. TERENDIS FRVGIBVS] *Areæ nobis figuram concinnat M Varro lib. 1. cap. LI. Ruſt.* Aream, *inquit*, eſſe oportet in agro, ſublimiori loco, quàm perflare poſſit ventus. hanc eſſe modicam pro magnitudine ſegetis, potiſſimùm rotundam, & mediam paullò extumidam, vt ſi pluerit, non conſiſtat aqua. *In areâ iſtâ, grana ſpicâ & folliculis, terendo (ruſtici noſtri hodie, flagellando) excutiebant: quod Palæſtini plauſtro dentato & ferrante perficiebant. Indicat Iſaias cap* XLI. Ego poſui te quaſi plauſtrum triturans nouum, habens roſtra ferrantia.

57. DILAPSÆ SVNT ÆQVALITER.] *Breuiùs & belliùs Ariſtoteles.* Ἡ μάρανσις εὐδιῶν, ἡ δ᾽ ἀπόσπασις πνεύματος σημεῖόν ἐστι. Tabes, ſerenitatis, diſtractio venti eſt ſignum.

58. ILLOS HISTORIÆ COARGVANT.] *Aliquot apud nos vide lib. VI. cap. II. art. II. Meteorol.*

59 QVOD SIDERA CETERA.] *Aliquid haud dubiè hîc turbatum. Memmij & Nicotij Cod.* Æquè ſidera cetera: *quod ſenſum reſtituit. Vult enim lunam & ſidera in hoc pariare, quòd vtriſque vis imbecilla, nec ſatis pugnax ad diſcutiendum aut fundendum aëra.*

rumpere aëra vi ſuâ poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materiâ ſolidiore ac A
minùs cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis [60] moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cùm ſidera conlectum aëra luce leui non pugnaciter nec aſperè feriunt, ſpiſſioremque, quàm ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

III. At contrà arcus in nocte non fit, niſi admodum rarò: quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat. qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quàm vt ſolem tranſmittant; aliæ imbecilliores, quàm vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus, cùm fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem obliquè poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cùm os aquâ impleuit, & veſtimenta [61] reticulis diducta leuiter aſpergit, B
apparet varios edi colores in illo aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quàm vt tranſluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſq; intercurſu effici arcum; in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verū videri, ſi arcus duos tantùm haberet colores, & ſi ex lumine vmbraq; conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſqueadeò quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poëta, vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, vſque adeò mirâ arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, [62] in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt C
luminis atque vmbræ, cùm innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in eâ parte in quâ pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imò innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi: itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. in ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contrà ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. Quare? quia omnis circumſcripta læuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quàm exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæc contrà intuenti perturbatæ apparent: nec D
diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, [63] ſpatio prohibente diſcerni. Deinde

pro

60. MORAM PRÆBEAT.] *Iterùm lumen corpus, non accidens eſſe ſignificat. quod hodieq; Mathematici quidam, & nuper Adr. Turnebus toto libro ſuadere conatus. ſed quàm non perſuadeant, vide quæ lib. III. de Animâ ſcribimus.*

61. RETICVLIS.] *Alij* tendiculis. *Pincianus* craticulis, *aut* clatriculis *legendum monet. Non audio Muretum potiùs, qui* ridiculis, *ex veteri libro. Ridicæ enim & ridiculæ lignea pedamenta & adminicula vitium ſunt, ſatis cognita in M. Varrone, & rerum Scriptoribus. Vlpiano etiam l. XI. D.* Quod vi aut clàm. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abſtulerit, hoc interdicto tenebitur. *Ligna ergo erecta partim, & tranſuerſaria, in quibus fullones veſtimenta ſua & pannos diducunt, Seneca, ni fallor,* ridicas *appellat, propter ſimilitudinem pedamentorum quibus vites ſuſtentantur.*

62. IN DISSIMILIA DESINIT.] *Nam puniceus & viridis in arcu color flauâ & ſimili commiſſurâ coëunt, à quâ deinde in diſſimilia abeunt; id eſt, hic in viridem deſcendit, ille ſcandit in puniceum.*

63. SPATIO PROHIBENTE DISCERNI.] *Diſtantiâ oculi à ſpeculis.*

64. RA-

A pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, læuitate acies [64] radios ſuos replicat. Nihil autem læuius aquâ & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi verò hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu [65] deficit. [66] Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam: longè autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eò vnde exierint, reflectit. Ergo cùm multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figurâ exprimunt. Deinde cùm in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi mul-
B ta millia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cùm ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minùs refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtrâ fallacius, non tantùm in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. [67] Remus integer in tenui aquâ fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multò maiora ſunt. [68] Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt [69] ſapiẽtes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrûm videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſúſque intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrûm ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud [70] eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcidâ & cauâ nube concepta. Quod ex hoc tibi ap-
C paret. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpè talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quàm quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illâ: humor autem modò cæruleas lineas, modò virides, modò purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, [71] remiſſo & intento. Sic enim

64. RADIOS SVOS REPLICAT.] *A ſpeculo, cui impingitur, in ſe & oculum reflectit. Hæc omnia ſumpta ex lib. III. Meteor. Ariſtotelis. vbi viſionem fieri coniectu radiorum ex oculis, à Mathematicis ſui aui accepit: quod tamen deinde lib. II. de Animâ reſpuit.*

65. DEFICIT.] *Ne replicari & redire ad oculum poßit; vt pila leni ictu parieti illiſa non reſilit.*

D 66. QVIDAM HOC GENERE VALETVDINIS.] *Vt apud Ariſtotelem Antipheron ille Oritanus. De quo quid exiſtimemus, vide lib. VI. cap. II. art. I. Meteorolog. noſtrorum, & cap. I. per Articulos XVI. plenam materiam Iridis.*

67. REMVS INTEGER.] *Ideò hanc ſpeciem fractam, aut refractam vocant Optici. Lucret. lib. IV.*

Nam quæcumq; ſupra rorem ſalis edita pars eſt
Remorum, recta eſt, & recta ſupernè guberna:
Quæ demerſa liquore obeunt, refracta videtur
Omnia conuerti, ſurſumque ſupina reuerti,
Et reflexa propè in ſummo fluitare liquore.

Id autem accidit, quoties radius è medio denſiori in rarius, aut ex hoc in illud exit.

68. COLVMNARVM INTERVALLA.] *Longa enim ſeries columnarum, & diſtantia extremorum ab oculo, facit vt radius oculi obliquè incidens non exeat per interualla, & duas proximas, vnicam & continentem columnam eſſe exiſtimet.*

69. SAPIENTES VIRI.] *Epicurei, qui ſenſum falli negant. Lucretius in illâ gente nobilis, lib. IV.*

Quid maiore fide porrò, quàm ſenſus haberi
Debet? an ab ſenſu falſo ratio orta, valebit
Dicere eos cõtra, quæ tota ab ſenſibus orta eſt?
Qui niſi ſint veri, ratio quoque falſa ſit omnis.

Et infrà;

Nun modò enim ratio ruat omnis; vita quoq; ipſa
Concidat extemplò, niſi credere ſenſibus auſis.
Illa tibi eſt igitur verborum copia caſſa
Omnis, quæ contra ſenſus inſtructa, parata eſt.

70. ESSE DVBIVM NVLLI POTEST.] *Mihi certè lib. VI. cap. I. art. III. Meteorol. potuit, vbi cauſationem iſtam refellimus. Seneca tamen in iſtâ caua nubis philoſophiâ prætuerat olim Poſidonius, Philoſophus merus, ſine vllâ ferè (vt olim animaduerti) Mathematicarum mixturâ.*

71. REMISSO ET INTENTO.] *Atro & albo: vel, cæruleo & fuluo, vt ipſe cap. X. ſibi interpres. ille à vapore nigro, hic à ſole eſt.*

enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, [72] ſæpiùs merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cùm duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere poſſimus, & latè coniectura mittenda eſt: hîc apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt. A

IV. Iam illud accedit, quod æquè manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquam niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex alterâ parte ſteterit quod apparet, ex alterâ [73] quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. [74] Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit malè expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quòd celerrimè naſcitur: igneum B cum variumque corpus cælo intra momentum ſubtexitur, & æquè celeriter aboletur. nihil autem tam citò redditur, quàm à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. [75] Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumque iuxta te ſteterint, vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quàm ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cùm rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt ſolis imago à nube diſcedat, priorque nobis ſit, & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: [76] alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retortâ oculorum acie, & in ſe rurſus reflexâ. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quàm ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque C magnitudo apparet? Arcus enim longior [77] ampliorque eſt, longeque eâ parte, quâ fulget, rubicundior quàm ſol; ceteris verò coloribus diuerſus. Deinde cùm velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdem læuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſæpè tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illâ cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidijs conſtare nubem. [78] Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe,

&

72. SÆPIVS MERSA SIT.] *Hæc dibapha dicitur, quaſi bis tincta*: qualiter nunc omnes pænè commodiores purpuræ tinguntur, *ait lib.* IX. *c.* XXXIX. *Plinius. Magnificam, & impendioſam hanc tincturam fuiſſe idem ſcribit, & P. Lentulum Spinterem Aedilem curulem an.* V.C. *ſeptingenteſimo, ipſo Ciceronis Conſulatu, primum in prætextâ, cum probro vſum, cùm denarijs mille (id eſt* CCL. *florenis) in libras non poſſet emi. Vbi tamen error in Plinio manifeſtus. Nec enim anno Vrbis ſeptingenteſimo, ſed ſexcenteſima nonageſima (ſi Sigonij Faſtos adſpicis) aut primo & nonageſimo (ſi Dionis) quod malim, Cicero Conſul fuit. Facili etiam calculo hoc te Suetonius deducet, qui Auguſtum Sex. Pompeio & Sex. Apuleio Coſſ. hoc eſt anno Vrbis* IↃ.CCLXVII. *cùm annum vitæ* LXXVI. *propemodum impleuiſſet, exceſſiſſe ſcribit. natum igitur anno Vrbis* IↃ. CXCI. *oportuit. atqui compertiſſimum eſt, natalem Auguſti incidiſſe in Conſulatum Ciceronis.*

73. QVOD OSTENDIT.] *Speculum.*

74. NEC DVBIVM CVIQVAM.] *Dubito tamen, imo vanitatis damna in noſtris Meteorologicis.* D

75. SI SPECVLVM, INQVIT, CONCAVVM.] *Verum hoc, ſed inutile ad concinnandam picturam Iridis.*

76. ALII IMAGINES AIVNT.] *Verè. alij verò antè falſi, qui imaginem noſtri, non nos, cerni credunt in ſpeculo.*

77. AMPLIORQVE EST.] *In ſpeciem ſaltem. nam aliàs re verâ arcus eſt infinitùm ambitu ſolis anguſtior.*

78. HABET ENIM QVÆDAM.] *Vaporem perpetuo & tenuiſſimo, ac velut aërio contextu expanſum, non guttatim in ſtillicidia diſſectum.*

79. ORE

A & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquâque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cùm ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominùs ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterùm cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, ruptâ fiſtulâ, ſparſa, & [79] ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſsâ, ex quâ tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citiùs enim cadunt ſtillæ, quàm vt concipere imaginem poſſint. [80] Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſimè,

[81] *Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:*

B & variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minùs nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quàm aues quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cùm irâ vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cùm illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hæ diuerſis temerè compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Prætereà videmus, ortu ſolis partem quamdam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modò, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam

C quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint; ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab ijs qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent: Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eò manifeſtiùs, quò propiùs. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cùm in vicino eſt. Huic contradictioni non conſentio, cùm ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia colorantur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam nec ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſâ eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideò falſæ ſunt, quia

D 79. ORE EXCVSSA.] *Facie à ſole auerſâ, & ore aquam in radios eius exprimente.*

80. STANDVM EST.] *Falleris & fallis, Seneca. nam momento & inter lapſum rapere imaginem ſolis gutta poteſt. hac decidente, altera ſupernè in locum eius deſluens imaginem eamdem excipit: tertia deinde, ac quarta, & ita deinceps omnes ſerie quadam, vbi ad reflexionis punctum delapſa ſunt, ſpeciem ſequenti ſic tradunt, vt vnum idemq́; eſſe & ſtare videatur ſpeculum: quod oſtendimus lib. VI. cap. I. art. III. Meteorol.*

81. COLLA CYTHERIACÆ.] *Opſopœus metuit ne Imperator hic impegerit in legem verſus, ignorauerit q́; menſuram vocis,* Cytheriacæ. *Ouidius enim aliter metiri videtur lib. XV. Metamorph.*

Armigerumq́ue Iouis, Cythereidaſq́ue columbas.

Igitur cum libris, vt ait, quibuſdam, Tiberiacæ, *reponit. Sed cur potiùs non timuit, ne ſecunda in* Tiberiacæ *foret breuis? Verùm Martialis hunc eis ſtructum componet, & Cæſarem defendet. Audi eum.*

Læuior & conclus Galle Cytheriacis.

Aut ſi à Poetâ principe fieri mauis. Aeneid. X.

Eſt Paphos, Idaliumq́ue tibi, ſunt alta Cythera.

Ab hac Inſulâ, Venus, Cytherea: ab iſtâ deinde columba, Cytheriaca, Veneri ſacra. Ceterùm Neronem poëtam fuiſſe, nec malum, diſcimus etiam ex Tranquillo. Ad poëticam, *inquit,* pronus carmina libenter ac ſine labore compoſuit: nec, vt quidam putant,

 aliena

quia non videntur. Prætereà cùm dicitur tibi, nubem ſole eſſe [82] ſuffectam, non dicitur A
tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago, & nihil amplius quàm perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. [83] Purpuram Tyriam, quò melior ſaturiorque eſt, eò oportet altiùs teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideò non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. [84] In eadem ſententiâ ſum, quâ Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formatâ in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pilâ ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, non poteſt: qui [85] argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. [86] Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tantâ deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruatâ ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cùm videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam
magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, B
ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri?
VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quòd numquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quòd eò minor eſt, quò altior eſt ſol.

— *Et bibit ingens Arcus*, —

vt ait Virgilius noſter, cùm aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circáve ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longè ipſo ſole maior apparet? [87] Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multò quàm videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic, [88] quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit, non dices, niſi
aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quàm ſolis eſt, C
à quo fatearis illi colorem dari. [89] ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cæli depingitur, à ſole eſſe. Illud vnum inter nòs non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, [90] ego videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur, [91] à

aliena pro ſuis edidit. *Ea tamen Perſius Satyr. 1. vt tumida & nimiùm ampullontia videt, auriculaſq́ aſini Neroni aſſuit. Lucanus verò, Senecæ noſtri ex fratre nepos, cùm à Principe, carminum eius æmulo, inuidiâ premeretur, & refrigeraretur vbique, eò audaciæ & contemptûs erupit, vt neque dictis neque factis in Principem, ſæuum & tyrannum, ſibi temperarit,* & quondam in latrinis publicis (*facilis mihi auctorum venia ſit: verba Auctoris vitæ Lucani ſunt, qui putatur Suetonius*) clariore cum ſtrepitu ventris emiſſo, hemiſtichiũ Neronis magnâ cum ſeſſorum fugâ pronunciarit: *Sub terris tonuiſſe putes.*

82. SVFFECTAM.] *Eodem ſignificatu, quo infectam, ſolemniùs dicimus.*

83. PVRPVRAM TYRIAM.] *Hinc iocum Auguſti apud Macrobium intelligi, rectè adnotauit Muretus.* Cum de Tyriæ purpuræ, *inquit*, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente venditore, Erige altiùs & ſuſpice: his vſus eſt ſalibus: Quid ergo? vt me Populus Romanus dicat benè cultum, in ſolario ambulaturus ſum?

84. IN EADEM SENTENTIA SVM.] *Malim in aliâ veriori. Lib. VI. cap. I. art. III. Meteorologiæ noſtræ adi, vbi illa ſat longè reiecta.*

85. ARGVMENTIS NIHIL DVBII RELINQVENTIBVS.] *Mihi certè longiter relinquunt. Iterùm l. VI. cap. I. art. II. Meteorol. adſpice.*

86. NEQVE ENIM OMNIA.] *Cauſſas depravationis, plenitudinis, gracilitatis imaginum, & omnis transformationis à vero, vide apud Vitellionem l. VI.*

87. QVIA EST ALICVIVS SPECVLI NATVRA.] *Specula concaua augent, conuexa minuunt veram magnitudinem. Verùm hæc ne hilum adiuuant Poſidonij & Senecæ de Iride ſententiam: & deridiculum eſt, ad omnem Iridem oportere nubem excauari. quidquid ob ipſis etiam ſentiat auctor libri de mundo, qui, ſine dubio, Ariſtoteles non eſt.* Irim, *inquit*, vulgò arcum D
eſſe aiunt, quando imago ſolis vel lunæ humidam & cauam nubem, denſamque ad inſtar ſpeculi colorat, & medietatem orbis eius ſecat.

88. QVARE IN ORBEM EAT FACIES.] *Cur Iris rotunda ſit, niſi imago ſit ſolis rotundi.*

89. SEQVITVR VT DETVR ET FORMA.] *Non exiſtimo. ſed Iris idcircò rotunda, quòd radij æqualibus angulis in oculum à nube recurrentes, neceſſariò in orbem & circulum ſint diſpoſiti, vt docui lib. VI. c. I. art. III. Meteorol.*

90. EGO VIDERI.] *Cerni tamquam colorem nubi inhærentem, cùm reuerà ſit ſol extra nubem, viſus tamen in nube, ceu ſpeculo.*

91. A

A [91] à ſole, tu non expedies, quare ſubitò deſinat, [92] cùm omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quòd non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æquè citò omnis imago in illo abolettur, quàm componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quàm oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſtâ nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, [93] ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquantò arcus, quàm ſol. Dixi modò, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adijciam, omnia per aquam videntibus longè eſſe maiora. * Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aquâ plenam maiores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quàm ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra [94] in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum *Vide Excurſum meum ſuper hunc locum.

B impleueris aquâ, & in id conieceris annulum. Nam cùm in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius [95] in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longè amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humidâ viſitur, cùm de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſuâ vertatur. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo VII.
contra te argumentum ſumam. [96] Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hîc non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primùm, quòd apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quòd apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quòd non

C viſitur in illâ virgulâ ſolis imago, cuius benè exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia læuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, [97] quia enormiter facta eſt. Si aptè fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantùm imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia VIII.
pars eius videtur, cùm plurimùm porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cùm ſit multò altior nubibus, à ſuperiore tantùm illas percutit parte. ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cùm ab vnâ parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantùm imitantur, quæ numquam dimidiâ maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, rotam tamen percu-

91. A SOLE.] *Hoc videtur ſuperfluere.*

D 92. CVM OMNES FVLGORES.] *Vt auroræ & crepuſculorum.*

93. SI OBTEXERIS SOLEM.] *Obtege quoque ſolem, Seneca, & omnes illi fulgores crepuſculorum, ceteraq́; colorationes per nubes ſine ordine, ſine lege & figurâ certâ diſperſæ, momento, nec ſegniùs quàm arcus, euaneſcent. non quia ſunt imago ſolis, ſed lumen confuſum & inconditum, à præſentiâ ſolis dependens. Extingue item candelam aut facem, lumen per parietes cubiculi diffuſum, eadem temporis puncto commoritur, etſi non verè quis affirmet eſſe facis imaginem.*

94. IN HVMIDO LABITVR.] *Quia radius ab oculo, vt putat, emicans hac illac diffunditur, inflatur, & craſſeſcit in humido. Quod tamē dixiſſe oportuit de radio qui à re viſibili per humidum traycitur in oculum.*

95. IN SVMMO AQVÆ.] *Refractio enim attollit poculi fundum, & annulum exhibet velut in ſummâ aquâ natantem. Sic etiam mare, ſic flumina, ſic fontes, ſic omnia vaſa humore pellucido plena, minùs profunda apparent.*

96. VIRGVLA SOLET FIERI VITREA.] *Qualia priſmata, & vitra noſtra triangularia ſunt. Obiter hîc forma clauæ notanda; quæ angulis & toris aſperata ad ictum.*

97. QVIA ENORMITER FACTA.] *Anguloſa & diſtorta, quaſi ſine certâ lege & normâ. Infrà lib.*11.*cap.*1. Verùm terra lata ſit, inæqualis, & enormiter proiecta. *Horatius lib.*11. *Sat.*11. abnormem *etiam dixit.*

Ruſticus, abnormis ſapiens, craſſaque Mineruâ.

percurit nubem. Ergo & ringit. Quid ni? cùm radios tranſmittere ſoleat, & omnem A denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideò tantùm ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terrâ tenus deſcendit arcus. Atqui vſque in humum demittitur. Prætereà numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſuprà infráve ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certè ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes [98] ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. [99] etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? [100] Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet horâ diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primùm, quia medio die ſol calidiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideò à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cùm arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cùm breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cùm altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit lineâ, quàm vt vllis nubibus

IX. poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minùs pictas variaſque, & æquè pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem ferè in nube humidâ, & [101] iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis C qui in arcu color, tantùm figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in viciniâ ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantùm adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. [102] Coronæ omnium

XI. ſiderum. Aliud quoque virgarum genus apparet, cùm radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo ferè à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius, figuramque. Ceterùm nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, D [103] qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

—— & quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.

Nihil

98. EX HVMILI ET SORDIDO ACCIPIANT.] *Quia pars vaporis humilis & terræ propinqua, craſſior, fæculentior, & ſordidior eſt.*

99. ETIAMNVM DIXIMVS CIRCVLOS.] *Coronas ſeu areas. Et vide hîc Senecam ſuccumbentem difficultati, cur Iris numquam circularis, ſicut ſolent Coronæ: & tacitè aliò amoliri pedem. Si vacuus es, adi tu quæ ſcripſimus lib. VI. cap. I. art. V. Meteorol.*

10[0]. ARISTOTELES AIT.] *Lib. III. cap. V. Meteor. & nos diffusè lib. VI. cap. I. art. XIV. Meteorol.*

101. IAM SE SPARGENTE.] *In pluuiam, aut rorem ſe denſante, & diſpergente. Vide quæ nos de Virgis iſtis lib. VI. cap. III. art. III. Meteorol.*

102. CORONÆ OMNIVM SIDERVM.] *Negat Opticorum Princeps Vitello lib. X. Theor. LXVIII. quia ſoli Planetæ & Fixæ primæ magnitudinis ſe coronant: aliæ minores, quia luminis imbecilli, non poſſunt.*

103. QVI DVBITAVIT DE NOMINE.] *Secus tamen*

A Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſâ & vicinâ, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec vmquam longiùs relinquitur, quàm fuit cùm apparuerit. Num quis noſtrûm miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. [104] Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quàm inter nos, reddi: ſi modò idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: [105] quia pinguis humor minùs facilè turbatur, & ideò quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, [106] niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tantò maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modò ex parte, ſi ita contigit, vt latus occurrerit, [107] modò totum. Hæc dicitur perfecta defectio, [108] quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, [109] cùm vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in XII.
B terris adſpici poteſt: ita in aëre, cùm ſit coactus aër & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. [110] Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt. Solent & bina fieri XIII. parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quò minùs tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illâ ſententiâ ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicent vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cùm plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, læues, ſplendidæ, planè naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunatibus circulis: quia ex percuſſu obliquè accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longè autem poſita radios non re-
C mittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cùm à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtoricâ linguâ) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cùm vtrimque ſolem cinxit talis effigies ([111] ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit. Tempus eſt, alios quoque ignes XIV. percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut coronâ cingente introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ

men à Plinio lib. XIV. cap. VI. intellectus Poëta: vt non de nomine dubitans, ſed admiratione generoſitatis, iſthæc dixerit, Rheticumq. vinum vni Falerno poſt-
D *habuerit.* In Veronenſi, *inquit*, Rhetica Falernis tantum poſthabita à Virgilio.

104. ATQVI TAM IN SVBLIMI.] *Difficile tamen ſanè & arduum, quomodo id poteſt? Adito quæ nos lib. VI. cap. III. art. I. Meteorol. diſputauimus.*

105. QVIA PINGVIS HVMOR.] *Aqua enim minimo flatu vacillat, & exaſperat ſuperficiem, imaginemq. confundit.*

106. NISI IN LIQVIDO ET IMMOTO] *Poſſunt verò etiam in ſpeculo vitreo aut metallico: ſed imago, quia tota redit, nec pars demergitur, vt in liquido, nimis vehemens & plena, oculoſq. acerrimè ferit.*

107. MODÒ TOTVM.] *Igitur luna ſolem tegere totum poteſt; quod Tycho nuper negabat. ſed experientia Senecam defendit.*

108. QVÆ STELLAS QVOQVE OSTENDIT.] *Tamquam nocte ſepulto ſole.*

109. CVM VTERQVE ORBIS.] *Sol & luna ſteterint in eâdem lineâ rectâ, quæ à centro ſolis, per centrum lunæ, in oculum ſpectantis decurrit.*

110. MOBILES ENIM SPARGVNT ILLAM.] *Iactatione hac illac inflectunt, & diſſipant; vt aqua dum fluctuat, aut criſpat tergum.*

111. SI ARATO CREDIMVS. *Ariſtoteles verò lib. III. cap. VI. Meteor. ſimpliciter parelium pluuiæ ſignum facit, & magis certiuſq. illum qui ad latus Auſtrale ſolis.* Μᾶλλον, *inquit*, ὕδατος σημεῖον ὁ παρήλιος, τῶν ῥάβδων· μᾶλλον γὰρ σημαίνει τὸν ἀέρα ἐνεργῶς ἔχειν πρὸς γένεσιν ὕδατος. Ὁ δὲ νότιος τοῦ βορείου μᾶλλον· ὅτι μᾶλλον ὁ νότιος ἀὴρ εἰς ὕδωρ μεταβάλλει τοῦ πρὸς ἄρκτον: Magis aquæ ſignum eſt parelius, quàm virgæ: magis enim ſignificat aërem efficaciorem & promiorem eſſe ad generationem pluuiæ.

effoſſæ in orbem ſpeluncæ.[112] Sunt Pithiæ, cùm magnitudo vaſti rotundique ignis dolio A
ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. [113] Sunt Chaſmata, cùm aliquando cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo [114] *Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.*
Hæc velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: [115] cùm acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, [116] vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantùm ſumma prendantur. Intelligimus magis, quà appareat ſtella, quàm quà eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exſilierit, & quò peruenerit. [117] Quod fit in fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia citò ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. B
At ille non eſt extenti corporis, per omne quà venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento attritúve fit. Nonnumquam ex aliquâ opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & [118] pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? [119] Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm vehemens quo incenditur. [120] Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab eâ parte quâ erumpit.

XV. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci Sela appellant? Multis, vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cæli feruor. Nam cùm latè fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. [121] Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porrò? non poteſt fieri, vt aër vim igneam vſque in æthera elidat, ex quâ fulgor ardórve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem re- C
præſentent, donec conſumpto alimento, primùm obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cùm aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut exſtinguuntur ſubinde quâ reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuriâ decidens: ſæpè enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ [122] Aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut qui proprios curſus agunt,

niæ. Auſtralis autem Boreali magis: quia Auſtralis aer magis & facilius in aquam vertitur, quàm qui ad Vrſam.

112. SVNT PITHIÆ.] Πίθος *enim dolium ſignificat. & à figurâ ſimili Plinius lib. II. cap. XXV. Cometen quemdam Pitheten vocat.*

113. SVNT CHASMATA.] *Hiatus. de quibus Ariſtoteles lib. I. cap. V. Meteor. nos lib. VI. cap. IV. Meteorol.*

114. STELLARVM LONGOS.] *Librarius, aut memoria Senecæ allucinatur.* Flammarum *enim Poeta lib. I. Georg. ſcripſit.*

115. CVM ACIES NOSTRA NON DISCERNAT.] *Ita pueri titionem accenſum circumagentes, circulum ignis perpetuum videre ſe credunt.*

116. VT PARTES EIVS.] *Succedentes, videlicet. Subtiliter hoc Seneca, & quaſi dicat: Viſus non numerat per interualla temporis, nec diſcernit qua pars motus alteri ſuccedat, ſed omnes ſitus flammæ ſimul & vniuerſim in vnam ſummam ſic alligat & comprehendit, quaſi flamma replicata in diuerſis locis eſſet, vt Philoſophi hodie loquuntur, quamque contextus ille & catena ſe porrigit. Malim itaque* pren- D
datur, *quàm* prendantur *legi.*

117. QVOD FIT IN FVLMINE.] *Reſcribo,* Quod quia fit in fulmine: *ſenſu volente.*

118. PABVLVM SVVM SVBSEQVENS.] *Pluribus nos lib. II. cap. V. art. I. Meteorol.*

119. QVIA REFERT, QVALE SIT.] *Quia à materia qua incenditur opacitate, & viribus flammæ incendentis, color aſtringitur, aut digeritur.*

120. VENTVM AVTEM SIGNIFICAT.] *Nos ſatis hac diffudimus, lib. II. cap. IV. art. III. Meteorol.*

121. POTEST STELLARVM MOTVS.] *Stellas enim ſolutas orbibus, per liquidum æthera circumagi, & eum atterere credit.*

122. ASTRAPOPLECTA.] *Fulgurita, ſeu fulgure afflata.*

123. PO-

A agunt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt [123] pogoniæ, lampades, & [124] cypariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ rarò ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cùm ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum: cuius nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur: nonnumquam tam humilis, vt ſpeciem longinqui incendij præbeat. [125] Sub Tiberio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cùm cæli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi falla-
B ciam eſſe, nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin non exiret, nec aliâ protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modò interirent, modò exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à quibuſdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum. Hoc loco [126] volo tibi narrare fabellam, vt intel- XVI.
ligas, quàm nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit [127] obſcænitatis vſque in ſcænam productæ. Hunc diuitem auarum [128] ſeſtertiûm millies ſeruum diuus Auguſtus [129] indignum vindictâ iudicauit, cùm à ſeruis occiſus eſſet: & tamen non pronunciauit [130] iure cæſum videri. Non erat ille tantummodò ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quàm fæminarum auidus fuit. Feceratque ſpecula eius notæ, cuius modò retuli, imagines longè maiores reddentia, in quibus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſi-
C tudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, vt cùm virum ipſe pateretur, auerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſâ magnitudine ipſius membri tamquam verâ gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & apertâ men-

123. POGONIÆ.] *Barbati.*

124 CYPARISSIÆ.] *A comis, cypariſſi arboris iubas imitantibus.*

125. SVB TIBERIO CÆSARE COHORTES.] *Vigilum, opinor, quæ Romæ ſeptem è libertinis contra incendia ab Auguſto inſtitutæ, vt lib.* LV. *narrat Dion. Hos Tertullianus Apolog. c.* XXXIX. *Sparteolos vocat.* Ad fumum cœnæ Serapicæ, *inquit*, Sparteoli excitabuntur. *Vbi Pamelius noſter*, Sparteoli, fiſcellæ ſunt, *inquit*, in arcæ formam, ſacris Serapicis frequentes in vſu. imò, quantum ex hoc loco appa-
D ret, igni tradebantur, atque adeò fumum excitabant. *Quàm abit à vero! Sparteolos enim vigiles illos nocturnos eſſe (& palàm Tertulliani locus renuit ad fiſcellas, & neſcio quas illas ſportulas abduci) docet vetus Interpres Iuuenalis, ad iſtum verſum Sat.* XIV. Diſpoſitis prædiues hamis.

126. VOLO TIBI NARRARE FABELLAM.] *Honeſtiùs tacuiſſes Seneca. Pudet enim hæc commentari aut legere. raptim ſaltem facio, & oculo conniuenti.*

127. OBSCÆNITATIS VSQVE IN SCÆNAM PRODVCTÆ.] *Id eſt, opinor, par obſcænitati ſcænicæ & theatrali. Indicat etiam fortaſſis vnà*, obſcænum *à* ſcænâ. *quod cenſuit ante eum M. Varro, deduci: licet alij à cœno, vel* Oſcis, *ſpurcis & obſcænis populis maluit. Nota verò ſatis ſcænæ olim & theatrorum impudentia. hinc illud Tertulliani cap.* VI. *Apolog.* Theatra ſtuprandis moribus orta. *& libr. de ſpectaculis cap.* X. *Pompeij theatrum* arcem omnium turpitudinum *vocat.*

128. SESTERTIVM MILLIES SERVVM.] *His enim diuitijs ſeruiebat, vt auari ſolent. Millies autem ſeſtertiûm, ſiue millies centena millia numûm ſeſtertiorum, opes improbæ ſunt in homine priuato, & ſex milliones, ac ducenta quinquaginta millia noſtratium florenorum circiter adæquant.*

129. INDIGNVM VINDICTA.] *Cuius necem vindicaret.*

130. IVRE CÆSVM VIDERI.] *Verba ſolennia ſententiæ, quâ homicidij reus abſoluebatur: cuius formulæ origo à lege iſtâ* XII. *Tab.* Si nox furtum factum ſit, ſi im aliquis occiſit, iure cæſus eſto. *Tacitus lib. Annal.* XIV. Pronunciemus vltrò, iure cæſum videri. *Sueton. Iul. cap.* LXXVI. Abuſus dominatione, & iure cæſus exiſtimatur. *Et P. Scipio Africanus à Carbone Trib. pleb. interrogatus*, Quid de Tiberij morte ſentiret, *reſpondit*, Iure cæſum videri, *vt Cicero pro Milone, & Velleius lib.* II. *narrat. Verbum etiam* videri, *ſolenne eſt, & vſurpatum in ſententijs, etiam vbi Iudici liqueret, modeſtiæ cauſâ, lib.* III. *cap.* XXVI. *rectè obſeruat Cuiacius.*

131. TE-

menſurâ legebat viros: ſed nihilominùs mendaciis quoque inſatiabile malum delecta- A
bat. I nunc, & dic, ſpeculum munditiarum cauſsâ repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit, feceritque, cùm illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecretâ quoque conſcientiâ premuntur, & quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat, non in os tantùm, ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, [131] tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit: nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi, per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cùm compreſſus erat, & caput merſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnunquam inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus, ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? B
Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit, ſibi ipſe approbauit. Quid? non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt: adeò quodam modo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilominùs illâ quoque ſuperuacuâ mihi parte, alicuius contumeliâ marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab adſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quòd aliorum animalium concubitus meliùs inſtruxit. Inueniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quò nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: C
quia non licet, mendacio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quàm capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe citò, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

XVII. Derideantur nunc philoſophi, quòd de ſpeculi naturâ diſſerant, quòd inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa reddatur. Quid ſibi rerum natura voluit, quòd cùm vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum [132] barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nullâ re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primùm omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum

131. TENERRIMA EST OCVLORVM VERECVNDIA. *Quia homines nec ſcelera ſua ſine pudore conſpici ſuſtinent, nec ipſi conſpicere.*

132. BARBAM FACIEMQVE VELLEREMVS.] *Ad lauandam & effeminandam faciem. Reſinâ autem & volſellâ id perficiebant. Tertull. de Pallio cap.* IV. Vnde apud hirtos & hirſutos tam rapax ab alâ reſina, tam furax à mento volſella. *Plinius de reſinâ lib.* XIV. *cap.* XX. Pudet confiteri maximum iam honorem eius (*reſinæ*) eſſe in euellendis virorum corpore pilis. *Iuuenal. Sat.* VIII. *de Rhodijs & Corinthijs, mollibus & euiratis:*

——— quid enim reſinata iuuentus,
Cruraque totius facient tibi læuia gentis?

& Sat. IX. ——— nullus totâ nitor in cute, qualem
Præſtabat calidi circumlita faſcia viſci.

Ex reſina igitur & viſco emplaſtra ad crines labefactandos, alis, mento, cruribus circumligabant. Quod etiam pſilothro, ſeu vnguento è tithymalli præcipuè & vitis albæ ſucco, cauſtico, & depilatorio præſtabant. Otho vero Princeps pane madido ſolitus. De eo Suet. cap. XII. Quin & faciem cottidie raſitare, ac pane madido linere conſuetum: idque inſtituiſſe à primâ lanugine, ne barbatus vmquam eſſet. D
Admordet hoc Sat. II. *Iuuen.*

Et preſſum in faciem digitis extendere panem.

Pſilothro ſubactum panem, aut lacte aſinino ad erugandam cutem, cum Beroaldo, magis crediderim. Volſellam Græci μαδιστήριον *&* τριχολάβιον *vocant, & inſtrumentum eſt ad euellendos crines (ante tamen reſinâ, aut alio pſilothro, opinor, labefactatos, contra dolorum ſenſum) idoneum. Ceterùm, vti crura & barbam ſoli effeminati, ita alas, contra hircum honeſtiſſimi quique vellebant. Seneca noſter Epiſt.* CXIV. Ille

&

A dum cominus ſolem, ignoraturi erant formam eius, [133] hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemq́ue contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, [134] non rubentis, ſed candidâ luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis [135] humore læuior & adſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, [136] quo interpolari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberiùs humi ſolis lunæq́ue imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta, primò ſui notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue ſaxum imaginem reddit.

—— Nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare. ——

B Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Æras illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumq́ue rapiebat. Primò faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cùm inſitus ſui mortalibus amor, dulcem adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpiùs ea deſpexêre, in quibus priùs effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primò in vſu fuit, & id homines impunè eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit. & mox proprius huic miniſterio [137] præparatus eſt orbis: [138] nondum argenti nitor, ſed fragilis vilisq́ue materia. Tunc quoque cùm antiqui illi viri inconditè viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum [139] aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fiiir, ac prominentem [140] barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm iubam generoſa animalia. Poſteà rerum iam potiente luxuriâ, ſpecula totis [141] paria corporibus auro
C argentoq́ue cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fœminæ conſtitit, quàm antiquarum dos fuit illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cùm illis dos

& crura, hic nec alas quidem vellit. *Omnes quidem Romani à Scipione maiore Africano ad Principem Hadrianum, qui primus, tamquam Philoſophus, barbam reſumpſit, imberbos, ſed à nouaculâ, non valſellâ (niſi molles) fuerunt. raſi, inquam, ad cutem, non vulſi. Raſi tamen ſæpiſſimè, & penè cottidie, præſertim ſi amaſij, vt ſemper læues eſſent. Dion lib.* XLVIII. *de Auguſto:* A tempore quo primùm barbam raſit, genas læues
D ſeruauit, ſicut alij ſolebant. iam enim Liuiam amare cœperat.

133. HEBETATO ILLVM LVMINE.] *In aquâ, oleo, pice, &c.*

134. NON RVBENTIS.] *Sol enim in ortu & accaſu, ac in illo magis, rubet, orbem amplìat, & per longam vaporum circa terram hærentium profunditatem fracto aut hebetato lumine ad oculum venit.*

135. HVMORE LÆVIOR.] *Pincianus,* læuoréve. *non enim ſol ipſe læuior, ſed ſpeculum tale eſſe debet. Aut, vt Clariſſimi Viri Alberti Rubenij eſt coniectura,* in aliquo nobis humore lenior & aſpici facilior: *ſanè admodum aptè. Sol quippe leniùs & faciliùs à nobis aſpicitur fractis aut hebetatis in ſpeculo humido radijs.*

136. QVO INTERPOLARI DIES SOLET.] *Diſtingui, dimidi interiectâ eclipſi. Elegans in eo ſignificatu verbum. Curtius lib* VI. Zioberis amnis ſaxo, quod alueolum interpolat, repercuſſus. *Et noſter Epiſtolâ* XLVII. Magno malo interpellatum (*alij libri,* interpolatum, *& benè*) ſilentium luitur. *D. Bernardus Serm.* XXXI. *Cant. loquens de viſione perpetuâ & æternâ Beatorum,* Stat illa viſio, *inquit,* quia nulla eam interpolat viciſſitudo. *Sæpiùs tamē paullò aliter, vt valeat quod,* mangonizare, *ſiue formam nouam rei veteri dare. Hinc* veſtis interpolis, *&* veſtimenta interpola, *apud Marcianum l.* XLV. *D. de contrah. empt. quæ bellè Gothofredus Gallicè vertit,* ſtippez & regrattez. *Et Vlpianus l.* XXXVII. *D. de ædil. edict. ait,* Venalitiarios interpolare mancipia, & pro nouitijs vendere.

137. PRÆPARATVS ORBIS.] *Specula ergo veterum rotunda.*

138. NONDVM ARGENTI NITOR] *Plin. l.* XXXIII. *cap.* IX. Optima ſpecula apud maiores fuerãt Brunduſina, ſtanno & ære mixtis: prælata ſunt argentea. Primus fecit Praxiteles Magni Pompeij ætate.

139. ADVERSO FLVMINE ELVERENT.] *Sic enim meliùs ſordes eluimus, cùm nixamur aduerſus flumen.*

140. BARBAM DEPECTERE.] *Caſci enim illi ante bellum Punicum ſecundum erant barbati.*

141. PARIA CORPORIBVS.] *Vt in eo greſſum ſuum mollem & eneruem etiam aſpicerent.*

dos fuiſſet [142] æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis A
Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam [143] libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtiùs, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, [144] ſarcinæ viriles ſint: minus dico, [145] etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantùm cauſsâ adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

142. Æs grave.] *Noſter iterùm ad Heluiam cap.* XII. Beatioreſne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu, tutore ſuo, in dotem æs graue acceperunt? *Lipſium huc adi, Senecam non ſatis memorem fuiſſe docebit, qui vnicam Cn. Scipionis filiam in duas Scipionis Africani diuiſit. Quanti verò æris grauis dos illa fuerit, Valerius expreſſit:* Dotis, *ait*, modus quadraginta millia æris fuit: *hoc eſt, quadraginta millia aſſium æreorum, ſeu circiter bis mille Belgici floreni. Aes verò graue appellatum, quia numi ærei rudes & informes initio, in pretium rerum venalium appendebantur. Plin. lib.* XXXIII. *cap.* III. Populus Rom. ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictum vſus eſt. Libralis (vnde nunc etiam libella dicitur) & dupondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta.

143. Libertinorum virgunculis.] *Liberti enim, præſertim ſub Principibus, multi ad immodicas opes peruenerunt. De Narciſſo Claudij liberto lib.* LX. *Dion:* Fuit Narciſſus hominum eâ tempeſtate potentiſſimus, vt qui amplius quater millies ſeſtertiûm *(id eſt quinque & viginti milliones florenorum)* poſſederit, quem vrbes regeſque coluerunt. *Ipſe enim, & Pallas, alter eiuſdem Principis libertus, ſic auream illam pecudem attondebant, vt cùm aliquando in ſenatu de fiſci exiguitate quereretur, ſit reſponſum,* Abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur. *De Pallante audite Plinium nepotem Epiſt. ad Montanum:* Eſt via Tiburtina, *inquit*, intra primum lapidem (proximè adnotaui) monumentum Pallantis, ita inſcriptū: Huic ſenatus ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta Prætoria decreuit, & ſeſtertiûm centies quinquagies *(hoc eſt nongenta triginta ſeptem millia & quingentos florenos)* cuius honore contentus fuit. Maximè hic me titulus admonuit, quàm eſſent mimica & inepta, quæ interdum in cœnum, in has ſordes abiicerentur. Quid denique ille furcifer & recipere auſus eſt, & recuſare? atque etiam vt mode- B
rationis exemplum poſteris proderet. *Horatius etiam de Menâ Pompeij liberto:*

Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad faſtidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit:
Sedilibuſque magnus in primis eques,
Othone contempto ſedet.

144. Sarcinæ viriles sint.] *Iis iam ſe ornant & onerant viri. Tertull. lib. de Cultu femin. cap.* VIII. Proprias præſtigias formæ & hic ſexus ſibi agnoſcit: barbam acrius cædere, interuellere, circumdare capillum, diſponere etiam colorare canitiem, primam quamque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cetera pulueris cuiuſdam aſpergine læuigare, tum ſpeculum omni occaſione conſule- C
re, anxie inſpicere.

145. Etiam militares.] *Milites enim troſſuli & delicatuli ſpecula & delicias iſtas in impedimentis habebant. Iuuen. Sat.* II *de ſpeculo Imp. Othonis, in bello ciuili aduerſus Vitellium:*

Ille tenet ſpeculum pathici geſtamen Othonis,
Actoris Aurunci ſpolium, quo ſe ille videbat
Armatum, cùm iam tolli vexilla iuberet.
Res memoranda nouis annalibus, atque recenti
Hiſtoriâ, ſpeculum ciuilis ſarcina belli.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

B

DOCTRINAM rei naturalis, in eam quæ cæleſtia, meteora, & terrena pertractat, partitur. De aëre aliquid præmittit, quia meteororum & omnium ſublimium locus communis eſt. Eum ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem, conſtructum non eſſe. Diuiſio eius in tres regiones. In aëre, fulgura, fulmina, tonitrua concipi. Anaxagoras refutatus, qui fulmina credit ſiderum emunctiones & diſtillationes eſſe. Ariſtotele etiam, Anaximene, Anaximandro, Diogene Apolloniate reiectis, ſuſtinet nubium colliſione fieri & elidi: maximam tamen eorum vim penes ſidera eſſe, quorum ingens, *ait*, & confeſſa potentia eſt. *Vt ſubterranei ignis, inſulam maiorum æuo in mari Aegeo, & alteram ſuâ memoriâ enatam eſſe. Tonitruorum & fulminum diuiſiones, tam ex phyſicâ ratione, quàm vanâ diſciplinâ Thuſcorum. Fulminum & auguriorum ſignificationes non auerti ſacrificijs, ſed hæc ægræ mentis ſolatia eſſe. fata enim nullâ prece aut miſericordiâ commoueri: quædam tamen à* Dijs immortalibus ita ſuſpenſa relicta eſſe, vt in
C bonum vertant, ſi admotæ Dijs preces fuerint, ſi vota ſuſcepta. *Quia verò melius fulmina non timere, quàm noſſe, ad contemptum fulminum & mortis digreditur. Hanc qui non timet, nec fulmina, nec naufragia, nec bella, nec feras metuet. Mortem autem cur tantoperè metuamus? Omnes ad eam proditi ſumus, & melius eſt vltroneum ire, quàm inuitum trahi.*

OMNIS de vniuerſo quæſtio in cæleſtia, ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & [1] formam ignium quibus mundus includitur: [2] ſolidum ne ſit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an [3] ex ſubtili tenuique nexum: [4] agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſeruet: an retrò flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque aër facit, patiturve. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, CAP. I

D

COMMENTARIVS.

1. FORMAM IGNIVM.] *Aſtrorum, quæ Stoici cum Platonicis ignea credunt.*

2. SOLIDVM NE SIT.] *Vt Ariſtoteles, & Homerus, qui aheneum, Empedocles, qui cryſtallinum vocat.*

3. EX SVBTILI TENVIQVE NEXVM.] *Ita veteres plurimi, & nos de cælis Planetarum exiſtimamus, argumento Cometarum qui vias Planetarum trayciunt, & à Lunâ ad Saturnum, per liquidum, tenuem, & cedentem æthera quandoque ſcandunt.*

4. AGATVR, AN AGAT.] *Rotetur ab Intelligentiâ, vt Ariſtoteles, an ipſum ſe, tanquam animal, moueat, vt alij credunt.*

quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus [5] quæ ſolo continentur. Quo- A
modo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgori-
buſque dicturus? Quia cùm motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi
ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: [6] cogitetur in eâ ſede in quâ illum natura diſpo-
ſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terrâ dicendum erit.
Quare? inquis. quia cùm propria terræ excutimus ſuo loco, vtrùm lata ſit & inæqua-
lis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & [7] in orbem partes ſuas
agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, ple-
num quidem ſpiritus, [8] ſed alieni, & cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint,
terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ ſit ſitus, quâ
parte mundi ſubſederit, quomodo aduerſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio
11. [9] cedit ſuperioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur. Quoniam
dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune
ſunt dicenda, & hoc primùm [10] præſumendum, inter ea corpora, [11] à quibus vnitas eſt, B
aëra eſſe. Quid ſit hoc & quare [12] præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullò altiùs repetiero,
& dixero [13] aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. [14] Continuatio eſt partium
inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſurâ continuatio, & duorum
inter ſe coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus
quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita?
Illa

5. QVÆ SOLO CONTINENTVR.] *Cohærent, vt ædes, fundi. Sic enim etiam loquitur ICtus l. x. D. Quod vi aut clàm.* Aceruus ſolo non cohæret, ſed terrâ ſuſtinetur: ædificia autem ſolo cohærent.

6. COGITETVR.] *Manuſcripti,* cogitur. *vnde Pincianus legit,* Quò agitur ab eâ ſede, in quâ natura illum diſpoſuit. *Vult enim cauſſam reddere, cur de ſpiritu terræ motore inter ſublimia tractet: quia ſcilicet in ſublimi ei locus naturalis, etſi vi adactus, & incluſus intra viſcera terræ.*

7. IN ORBEM PARTES SVAS AGAT.] *Mſſ.* cogat. *ſignificantiùs.*

8. SED ALIENI.] *Qui extrinſecùs ei inſinuatus, non progenitus in vitalibus eius officinis; quomodo animalis hepate, corde, cerebro procuditur.*

9. CEDIT SVPERIORIBVS.] *Inter ſuperiora & cæleſtia eſt tractanda.*

10. PRÆSVMENDVM.] *Propriè. quaſi antè ſumendum, & habendum pro hypotheſi & confeſſo. Noſter iterùm infrà lib. VI. cap.* III. Proderit præſumere animo. *& lib. VII. cap.* XI. Illud in primis præſumendum eſt. *Horat. lib. II. Sat. II.*

——— tibi quidnam accedet ad iſtam
Quam puer & validus præſumis mollitiem, ſeu
Dura valetudo inciderit, ſeu tarda ſenectus?

11. A QVIBVS VNITAS EST.] *Vt nihil in mundo dehiſcat, neque vacuo locus detur, aëre vbique ſe inſinuante. Vnitas ergo hîc & infrà Seneca, partium continuatio, ſeu immediatus contactus eſt.*

12. PRÆCIPIENDVM FVERIT.] *Antè capiendum, & præſumendum. iterùm propriè.*

13. ALIQVID ESSE CONTINVVM.] *Epiſtolâ tamen* CII. *tria genera ſtatuit.* Quædam, *ait,* continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique quorum diuerſæ partes iuncturâ in vnum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. *Eadem planè Pomponius L. Rerum mixturam. D. de vſurpat. & vſucap. Hîc ergo Seneca tertium membrum,* cuius membra ſeparata ſunt, *omittit. Continuum Ariſtoteles lib. IV. cap. VI. Metaph.* συνεχὲς καθ' ἑαυτὸν, continuum per ſe, *vocat. Plutarchus* ἡνωμένον, vnitum, *quia partibus conſtat per ſe vnitis. commiſſum, & compoſitum, Senecæ idem valent. Græcè* συνημμένον, connexum: *vt ædificium, nauis, armarium, ait Pomponius. hoc eſt quod vnum* δέσμῳ ἢ κόλλῃ, vinculo aut glutine, *appellat Ariſtoteles.*

14. CONTINVATIO EST PARTIVM] *Si hanc retinemus lectionem, ait Pincianus, vnitas & continuatio vnum erunt, quia definitiones iſtæ gemellæ & in rem eamdem cadunt. Legit igitur ſimul & ſemel:* Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. *Et profectò continuationem, ſiue contactum corporum, paſſim cum vnitate confundit, quam tamen hic videbitur definitione abiungere. Infrà cap.* VI. Numquam enim contexti niſi per vnitatem (*id eſt, continuitatem*) corporis niſus eſt. *Et cap.* VII. Nec de vnitate (*hoc eſt, continuatione*) illarum (*aquarum*) dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, *&c. Itaque aut duæ definitiones in vnicam compingendæ, quod factum à Pinciano, aut idem bis definiuit ſub diuerſo nomine. Vel certè potiùs* Continuatio *latiùs patet, quàm* Vnitas. *Nam in Seneca Philoſophiâ* Vnitas *videtur tantùm intercedere inter partes integrales quæ ens vnum conſtituunt, adeoq; inter partes eiuſdem naturæ, rationis, & ſpeciei; vt inter partes aquæ, inter partes lapidis, inter partes ligni, &c.* Continuatio *autem etiam inter partes quæ commiſſurâ, plumbaturâ aut ferrumine aliquo inter ſe continuantur. Ceterùm definitio iſta continuationis, Philoſophiæ Nominalium fauet, qui inter partes continui nullam vnionem ab extremis diſtinctam immittunt. vnde ipſis, vt Seneca, proximus contactus (nullo alio vnionis glutine addito) continuatio eſt. Ariſtoteles acutiùs & ſublimiùs lib. V. cap.* III. *Phyſic. continuum finit,* ὧν ἓν τὸ ἑκατέρου πέρας, οἷς ἅπτονται, quorum vnus vtriuſque eſt terminus, quibus ſe tangunt. *Quæ enim continuantur, vno indiuiduo termino copulantur. Hinc continuum à contiguo ſatis latè diſtinguit; quod non facit Seneca, cùm ſtatim cap.* VI.

dictu-

A Illa conſtant aut nexu, aut æceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. [15] Rurſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterùm ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum linguâ vti voluiſſem, vt dicerem [16] vnita corpora: hoc [17] cùm tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nullâ ope externâ, ſed vnitate ſuâ cohærentis. Ex hac notâ corporum aër eſt. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, III. mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus recenti cibi, iturus in partes. Rurſus, [18] quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. [19] Præparat enim & alia: & nihilominùs in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

B Sic mundi pars eſt aër, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cælum terramque IV. connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc [20] inter ſe conſenſus eſt. [21] Supra ſe dat, quidquid accipit à terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt vniuerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aër autem, vt dicebam, & cælo & terris cohæret. Vtrique innatus eſt. [22] Habet autem vnitatem, quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æquè interroges, quare cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quàm ſine illâ vniuerſum eſſe poteſt; quod cum his vniuerſum eſt, ex quibus, [23] id eſt tam ex illo, quàm ex iſtâ, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, [24] omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc [25] quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa V.

C poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, [26] tam exercitata, [27] tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, [28] quantum

dicturus ſit, aërem terræ eſſe continuum, *qui Ariſtoteli ſolùm contiguus.*

15. RVRSVS NON COMPOSITA.] *Scilicet,* κατὰ συμβεβηκὸς, per accidens, *vt funis, & nauis: ſed* συνεχῆ καθ' ἑαυτά, continua per ſe, *& vna.*

16. VNITA CORPORA.] *Quod Græco alludit,* ἡνωμένα σώματα. *Vetus tamen lectio,* vnica corpora. *Nec diſplicet: quia ſtatim ſequitur,* ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre. *hoc eſt, cùm dico* vnicum, *aut* vnum, *ne cogites de vnitate, quæ eſt principium numeri: quaſi* vnicum *&* vnum *idem ſit, ac* ſolum *&* ſingulare; *ſed* vni-
D cum *&* vnum *voco, quia conflatum ex pluribus per ſe vnitis.*

17. CVM TIBI REMITTAM.] *Ridiculè. ait enim ſe remittere moleſtiam teneræ auris, & inſolentis ſignificationis vocis,* vnita, *aut* vnica, *cum eam protulerit, & iam Lucilio aurem flagellauerit. Non abſimile Virgilij ſchema ſuperiori libro cap. XI. ſi Seneca ibi interpretamentum ſequimur.*

18. QVASI PARS NOSTRI EST SANGVIS.] *Theologi non pauci nec è plebe, cum D. Thomâ, ſanguinem partem noſtri abſolutè ſciſcunt, & animatum eâdem animâ rationali, quâ corpus totum. Negitant tamen paſſim Medicorum filij, quia venis nullo vinculo cohæret, in quibus, ceu aqua per tubulos, fluit.*

19. PRÆPARAT ENIM ET ALIA.] *Calorifico enim, quo turget, ſpiritu naturalem partium calorem incitat & recreat, vt promptiùs craſſior ſanguis in ſubſtantiam viuentis faceſſat.*

20. INTER SE CONSENSVS EST.] *Mutuas actiones intuitum, quibus per medium aëra agunt inter ſe reaguntq.*

21. SVPRA SE DAT.] *Vapores & exhalationes in ſidera traijcit, quibus, Stoicorum mente, hæc aluntur & ſuſtentantur.*

22. HABET AVTEM VNITATEM.] *Id eſt, continuationem immediatam partium eiuſdem naturæ & ſpeciei. Vnde partes* Naturas, *opinor, appellat. vide cap. XI. num.* 14.

23. ID EST TAM EX ILLO.] *Gloſſema eſſe videtur. alij igitur nullo ferrumine immiſſo, legunt:* Ex quibus alimenta omnibus animalibus, *&c.*

24. OMNIBVS STELLIS DIVIDVNTVR.] *Has enim è vaporibus paſci, Stoicis ſuis conſentit, falsò. & ab Ariſtotele olim, ac iam paſſim exploſum.*

25. QVIDQVID EST VIRIVM SINGVLIS.] *Cod. x Memmianus:* Hinc viritim ſingulis. *bellè.*

26. TAM EXERCITATA.] *Velocia.*

27. TAM AVIDA.] *Famelica, vtpote magno & ingenti corpore.*

28. QVANTVM IN ÆTERNVM.] *Mundum quippe ſemper duraturum, corporumq. in eo generationem & corruptionem æternam, Ariſtoteli accredidit.*

tum in æternum deſiderabat, [29] inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. A
Oua tantum compleĉtuntur humoris, quantum ad effeĉtum animalis exituri ſatis eſt.
VI. Aër continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, [30] vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſ-
ſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit:
vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſque
eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem ſtruunt, plurimumque à ve-
ro recedunt. Numquam enim contexti [31] niſi per vnitatem corporis niſus eſt, cùm par-
tes [32] conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aër autem, ſi in atomos di-
uiditur, ſparſus eſt. Teneri verò diſieĉta non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi
inflata, nec ad iĉtum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, ge-
ſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aër ſe concitauit. Quid
enim eſt vox, [33] niſi intenſio aëris, vt audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus &
motus omnis, [34] nónne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim neruis, & velocita-
tem currentibus. Hic cùm vehementer concitatus [35] ipſe ſe torſit, arbuſta ſiluaſq; con- B
uellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens
incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua &
tubæ, [36] & ea quæ aliquâ preſſurâ maiorem ſonitum reddunt, quàm qui ore reddi po-
teſt, nónne aëris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quàm ingentem vim
per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſurâ la-
pidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt, vt [37] ingentia ſaxa diſtrahant, &
[38] in momenta diſſoluant; ſcopulos rupeſque, radices minutiſſimæ, ac tenuiſſimæ. Hoc
quid eſt aliud, quàm intenſio ſpiritus, ſine quâ nil validum, & contra quam [39] nil vali-
dius eſt? Eſſe autem vnitatem in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt, quòd corpora noſtra
inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quàm ſpiritus? Quid eſt aliud
quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex vni-
tate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges & ſegetem
imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quàm
VII. ſpiritus intenſio & vnitas? [40] Quidam aëra diſcerpunt, & in particulas diducunt, C
ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed
multum vacui habentis, quòd auibus in illo tam facilis motus, quòd maximis mini-
miſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas
eſt:

29. INVASIT.] *Materiam videlicet, quæ in æternum alendis tot ſideribus ſufficeret.*

30. VT STATIM IBI FVTVRVS SIT.] *In puteos enim & foſſas, metu vacui, illicò deſcendit.*

31. NISI PER VNITATEM] *Continuationem, & immediatum contactum: vt aliquoties iterùm ſuprà, & ſuprà cap. II.*

32. CONSENTIRE AD INTENSIONEM.] *Intenſio hæc non impropria & Philoſophica, qualem Ariſtoteles qualitatibus tribuit; ſed propria, quâ arcum, aut partes aëris in condenſatione ſe comprimentes, intendi dicimus. Vnde paullò pòſt, vbi legis,* Teneri verò, *lege,* Tendi verò.

33. NISI INTENSIO AERIS.] *Non formaliter tamen, vt Philoſophi loquimur: ſed quia intenſio & condenſatio aëris inter corpora confligentia fracti, comitatur ſonum, eiúſque diffuſionem.*

34. NONNE INTENTI SPIRITVS.] *Niſi enim nerui intenti & ſpiritu animali turgeſcant, flacceſcit motus.*

35. IPSE SE TORSIT.] *In turbinem & procellam.*

36. ET EA QVÆ ALIQVA PRESSVRA.] *Memmij membrana vetus:* & quæ aquarum preſſurâ maiorem ſonitum formant. *Nec malè, & ad organa hydraulica referendum: de quibus Claudianus in Panegyri Mallij Theodori:*

Innumeras voces ſegetis moderatus ahenæ
Intonat erranti digito, penituſque trabali
Veĉte laborantes in carmina concitat vndas.

37. INGENTIA SAXA DISTRAHANT.] *Vt ſemen caprifici. Martial.*

Marmora Meſſalæ ſcindit caprificus.

38. IN MOMENTA DISSOLVANT.] *Pincianus:* in monimenta diſſoluant. *Memmij codex:* & monumenta diſſoluant. *verè. nam in monumentis creſcit, marmoraq́; eorum ac lapides ſcindit & rumpit caprificus.* D

39. NIL VALIDIVS EST.] *Vetus, & verior lectio:* nil validum eſt.

40. QVIDAM AERA DISCERPVNT.] *Vt Democritus, Demetrius, Epicurus, Metrodorus, Lucret. lib. I.*

Tum porrò locus, & ſpatium quod inane vocamus,
Si nullum foret, haud vſquam ſita corpora poſſent
Eſſe, neque omnino quaquam diuerſa meare.

Huic inani ab Ariſtotele, Stoicis, naturâ ipſâ olim exploſiſſima replauſit nuper doctiſſimus Gallorum Hadr. Turnebus, libello ſingulari De calore.

41. DE

A eſt: nec [41] de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper [42] in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aëre quoque ſicut in aquâ fit. Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc aliàs. Nunc autem eſſe quam- VIII.
dam in rerum naturâ vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim niſi intenſione vehementius eſt: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quidquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cùm viderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia [43] aciem ſuam intendit: vox vna totas vrbes ſimul percutit: lumen non paullatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus.

B Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin IX.
[44] ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec [45] tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quàm ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarcinâ depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quò minùs mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, [46] niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum, niſi [47] ſpiritu referente? Vox autem quâ ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quòd ſolido quoque aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantùm [48] intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diuiſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, [49] coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi. [50] id enim intercluditur.

C

41. De vnitate illarvm.] *Immediatâ continuatione, nullâ interiectione vacui.*

42. In contrarivm acceptis reflvant.] *Vt piſcina lapidem iniectum accipiens, vndique in orbem ab ea refugiat.*

43. Aciem svam intendit.] *Eiaculatur: quia viſum fieri radiorum ex oculis emicatione credis cum Academicis.*

44. Sparsio illa.] *De hac eâdem noſter Epiſt.* xc. Vtrùm tandem ſapientiorem putas, qui inuênit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat, *&c. Crocum igitur aquâ aut vino dilutum, fiſtulis & ſiphonibus ſpectatores in Amphitheatris aſpergebant ad odoris voluptatem. Hinc Apuleius imbrem adoratum,*
D *Martialis nimbum rubrum, Statius diuitem ſparſionem vocat. Lib. 1. Siluar.*

Diues ſparſio quos agit tumultus?

In tricliniis quoque & conuiuiis ſparſionum vſus fuit. Plutarchus de luxu Othonis, Neronem excipientis conuiuia, Argenteos aureoſque tubos, *ait,* multis locis repentè emiſit, vnguentum inſtar aquæ effundentes, riganteſque vniuerſa. *Succum etiam roſarum in ſparſiones effuſum intellige ex Suet. Nerone cap.* XXVII. *ſi lectionis ægra à Torrentio & Caſaubono medelam recipimus.* Vni, *inquit,* mitellita quadragies HS. conſtitit, alteri pluris aliquantò abſortio roſaria. *Libri aliquot* abſirtio, *aut* ab ſyrtio roſaria. *Vnde Torrentii & Caſauboni, nec infelix, coniectura,* aſperſio roſaria, *fecit. Plura de Amphitheatrorum ſparſionibus Lipſius lib. de Amphitheatro cap.* XVI.

45. Tolleno] *Tormentum & machina eſt,* quâ, *vt ait Feſtus,* trahitur aqua, alteram partem prægrauante pondere. Dicitur enim à tollendo.

46. Nisi ipsa svstineretvr.] *Ex falsâ Stoicorum Philoſophiâ, quæ vult craſſis terræ & aquæ elementis infuſum aëris & ignis ſpiritum, ad cohæſionem & intenſionem partium, vt ex Plutarchi libro* Περὶ κοινῶν ἐννοιῶν *ſubtiliter vidit & adnotauit Clar. Vir Alb. Rubenius. Gemella prorſus Franc. Valleſii cap. 1. Philoſophia ſacra imaginatio, qui ignem elementa aquæ infundit, vt liquiditatem ſuam retinere valeat, frigore aliàs in glaciem perpetuam ſtringendum.*

47. Spiritv referente.] *Qui inter diſci & piſcinæ ſuperficiem interceptus, & leniter denſatus, deinde reſpergitur, & redit ad raritatem. Licet nec hoc etiam ſatis compertum aut probabile. & nos aliter alibi explicamus hunc reſultum.*

48. Intendens.] *Implens patiùs. nec enim omnia aëre plena, eo inflantur & intenduntur: niſi quomodo dixit Satyricus,* ——— tumet alta fidelia vino. *Perſ. Sat.* v.

49. Coit secvm.] *Iungitur per cæca ſpiracula & mæandros, quibus etiam ſolida perforantur.*

50. Id enim intercldvitvr.] *Via ſcilicet noſtra, non aëris, qui illac etiam tranſit & permeat. Et ſtatim,* poſſumus, *lege,* poſſimus.

tercluditur tantùm, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit [51] per ip- A
x. ſum quod ſcinditur, & media non circumfunditur tantùm, ſed vtrimque cingit. Per
meat ab æthere lucidiſſimo aër, in terram vſque diffuſus : agilior quidem, tenuiorque,
& altior terris, nec minùs aquis: ceterùm [52] æthere ſpiſſior grauiorque, [53] frigidus per ſe
& obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt; ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt:
mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc et-
iam tenuiſſima, propter viciniam [54] æternorum ignium, & illos tot motus ſiderum,
aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt:
quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque confe-
ras, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterùm vtraque parte frigidior.
Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt : inferiora quoque tepent,
primùm terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis repli-
cantur, & quouſque redire potuerunt, replicato calore benigniùs fouent. Deinde etiam
illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viue- B
ret ſine calore. Adijce nunc ignes, non tantùm [55] manu factos & certos, ſed opertos ter-
ris: quorum [56] aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro
ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſte-
rile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore
xi. ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt. Quia cùm ſic diuiſus ſit, imâ ſui parte
maximè varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum
patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi:
ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ
alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illò verſæ, magna ad aëris temperiem mo-
menta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum impures. Illum ſequitur an-
nus: ad illius flexum hiemes æſtateſque vertuntur. [57] Lunæ proximum ius eſt. Sed &
ceteræ quoque ſtellæ non minùs terrena quàm incumbentem ſpiritum terris afficiunt,
& ortu ſuo occaſúve contrario, modò frigora, modò imbres, aliaſque terrarum iniurias
turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & C
fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat: quò faciliùs
xii. appareret, quid facere aut pati poſſet. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes,
fulmina, & tonitrua: quæ vnà facta, ſeriùs audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: ful-
minatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta, iaculatio
cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus
diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus fieri: etiam-
num conuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut igneâ ſpecie. Ad
illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam
ad tempus fieri: nec priùs eſſe, quàm mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem,
conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. [58] Quidam autem radios ſolis intercur-
rentis recurrentiſque, ſæpiùs in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum
ex æthere diſtillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſto-
diant. D

51. PER IPSVM QVOD SCINDITVR.] *Malim, & ſenſus mecum,* quo ſcinditur. *Muris enim & montibus ſcinditur aer, per quorum tamen ſe venas inſinuat & traijcit.*

52. ÆTHERE SPISSIOR.] *Hunc enim liquidum etiam & fuſum exiſtimat; & in eo ſidera palari aut gyrare, vt aues in aëre inferiori.*

53. FRIGIDVS PER SE.] *Ita Stoici de aëre contra Ariſtotelem cenſent, qui eum calefacit.*

54. ÆTERNORVM IGNIVM.] *Aſtrorum, quæ ignea Stoicis.*

55. MANV FACTOS.] *Propriè. ſed hanc phraſin frequenti metaphorâ ad plurima, & longè ſatis, alibi Seneca tranſtulit. vt cùm lib.* III. *cap.* XI. *de Ira dicit,* querelas manu facere, *pro ſponte & dato ſtudio arceſſere. Alia vide apud Lipſ. lib. de Conſolat. ad Marciam cap.* XIX.

56 ALIQVI ERVPERVNT.] *Vt Aetna, Veſuuij, Hecla.*

57. LVNÆ PROXIMVM IVS.] *Pincianus ex vet. cod* proxima vis. *optimè.*

58. QVIDAM AVTEM RADIOS.] *Lectio vet.* radios ſolis intercurrenteſque ſæpiùs in ſe relatos. *Lege,* intercurrentes, atque ſæpiùs in ſe relatos. *id eſt, replicatos & reflexos.*

59. TER-

A diant. Ariſtoteles multò antè ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe reddit aliquid. [59] Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, [60] cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, [61] vbi latiùs ferit nubes proximas, plagâ & cum ſono incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur, cùm flamma [62] vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cùm eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullò antè expressi collisis nubibus dixi, impactus alijs, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterùm illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu [63] accenſus & varius. Antè autem videmus fulgurationem,

B quàm ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multùm aures antecedit.

Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, [64] cùm tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita [65] non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, [66] quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? [67] Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuriâ illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodiâ mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrimè circumit: hinc diſ- XIII.

C cedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli [68] incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant. Vos, inquam, dicitis, cùm XIV. cauſſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & [69] ex eo ſuperioribus locis ardore hîc accendi. Sed plurimum intereſt, vtrùm aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex igneâ vi calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, atque hîc accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hîc naſcitur. Videmus certè apud nos latè incen-

59. TERRENVS VAPOR.] Ἀναθυμίασις. *Vapor igitur hic non ἀτμὶς ſpecialiter eſt, & halitus aqueus: ſed vniuersè pro ſpiritu, ſiue aqueo, ſiue terreno, quem elementa grauia vapore ſeu æſtu ſolis afflata, exhalant.*

D 60. CVM COITV NVBIVM.] *Ariſtoteles lib.* II. *cap.* IX. *Meteor. vbi hæc tractat, de coitu iſto & aſſultu nubium, nihil. ſolùm ait:* Αὕτη συνιόντων τῶν νεφῶν ἐκκρίνεται): Ipſa (*exhalatio fulminans*) coëuntibus nubibus excernitur. *Non arietant ergo aduerſis frontibus nubes; ſed ſtringuntur molliter, & exhalationem frigore obſeſſam premunt, & elidunt.*

61. VBI LATIVS FERIT.] *Pincianus,* deinde vt latus ferit nubis proximæ. *Nec malè.*

62. VITIO LIGNORVM VIRENTIVM.] *Ariſtoteles lib.* II. *cap. vlt. Meteor. hunc crepitum lignorum in igne,* riſum Vulcani, *aut* Veſtæ; *ab alijs* minas, *vocari dicit.*

63. ACCENSVS ET VARIVS.] *Interpolatus ſæpè & interruptus.*

64. CVM TANTVMDEM.] *Totidem ſidera, & pari ac conſtanti ſemper magnitudine. vnde æquè multis vaporibus ſemper paſci oporteat, & æquales eorum eſſe emunctiones, quas in fulmina conuerti credebant, vbi in nubes decidiſſent.*

65. NON DESCENDIT IGNIS.] *Naturâ & ſponte, ſed carbonis aut fauillæ permixtus, vi detrahitur.*

66. QVOMODO ILLIC ESSE POTVIT.] *Quomodo ignis intra venas corporis grauis abditus, in ſublimi conſiſtere potuit?*

67. FATO ENIM NON EVNT:] *Suſpicor locum eſſe in mendo: & libenter legam:* Fateor enim, non eunt. *ſponte ſcilicet, quia leuia; ſed vi ac iniuriâ deorſum feruntur. vnde etiam,* deferuntur, *mauelim.*

68. INCERTO CORPORI.] *Peregrino, & cui locus ille non naturalis eſt.*

69. EX EO SVPERIORIBVS LOCIS.] *Omnes ſentiunt hic aliquid turbatum. Eraſmus credit,* ſuperioribus locis *immiſſum ab interprete. Vnde Opſopæus reiectis alijs omnibus, ſimpliciter legit:* ad ſe trahere ignem ex æthere, & ſic accendi. *concinnè ſatis. vulgata tamen lectio non eſt intolerabilis, ſi cum Eraſmo*

incendio permagante, [70] quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flam- A
mam. Itaque veriſimile eſt in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid
accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid
aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo
in aduerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis,
XV. an aër, an hîc iam æther ſit. [71] Quidam ex noſtris exiſtimant, aëra, cùm in ignem
& aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarum nouas: ipſe enim ſe
mouendo accendit, & cùm denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat, neceſſariò
vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porrò nubium diffi-
culter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum
XVI. ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare, ferri eſt. Quid ergo inter ful-
gurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt latè ignis explicitus: Fulmen, eſt
coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam con-
cipere, & compreſsâ vtrimque palmâ [72] in modum ſiphonis exprimere. Simile quid- B
dam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum
emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo [73] eliciunt. Nam [74] balliſtæ quo-
XVII. que & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Quidam exiſtimant, ipſum ſpiritum
per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſi-
lentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo
murmure exſtinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit,
XVIII. & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipsâ ignem fugâ accendit. Anaxi-
mander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare in-
æqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque
[75] per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & to-
nat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum valuit.
Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſque iactatio; languidum
ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſioriſque ſpiritus curſus.
XIX. [76] Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcen- C
dit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cùm illas interſcindit, fulget: & minor
XX. vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, quæ-
dam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat:
illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquan-
do, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici
poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cùm efficit ſonum, effectu-
rum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nu-
bes, & non exſilire, ſi plurimatum aceruo nubium, cùm paucas perſcidiſſet, oppreſſus
eſt?

Eraſmo binas illas ſpurias voces expungis.

70. QVASDAM INSVLAS.] *Inſulas hîc capio, vt paſsim IC^u & Vlpian. l.* LXXII. *D. de verb. oblig.* Si inſulam fulciri quis ſtipulatus ſit, non eſt expectandum, vt inſula ruat: *pro ædificio quod communem cum alio parietem non habet, ſed ſolum eſt, & vndique ambiri poteſt, vt Inſula circumfuſa mari.*

71. QVIDAM EX NOSTRIS.] *Stoicis.*

72. IN MODVM SIPHONIS.] *Σίφων tubus eſt, quo aquam vel acetum ad incendia compeſcenda iaculamur, vt ex Vlpiano l. quæſitum. D. de fund. inſtrum. intelligitur. & Plinio lib.* X. *Epiſt. ad Traianum:* Nullus vſquam in publico ſipho, nulla hama, nullum denique inſtrumentum ad incendia compeſcenda. *Fiſtula etiam meraria, quâ vinum in caupona deguſtatur, ſiphon appellatur: & inde σιφωνίζειν, vinum ſiphone furtim ducere, & pitiſſare, vt rectè notauit Io. Scaliger ad Varronem. Nomen à ſono & ſibilo aquæ per anguſtias tubi emicantis habet, quem prima ſyllaba repræſentat.*

73. ELICIVNT.] *Malim*, eijciunt.

74. BALLISTÆ QVOQVE ET SCORPIONES.] *Bellica machina olim, neruis & funibus tenſæ. balliſtæ ſaxa, & decumanas haſtas, ſcorpiones minora ſpicula expellebant. Vide, ſi forma & alia curioſus es, Vitruuium lib.* X. *cap.* XV. XVI. *Lipſium Poliorcet. lib.* III. *Dial.* II. III. IV. *Ludou. Colladum Tract.* I. *Praxis Torment.* D

75. PER CRASSVM ET SICCVM AERA.] *Eraſmus*, per ſudum & ſiccum aëra. *Memmij membrana*, per craſſum & ſciſſum aëra. *Nicotij*, per quaſſum aëra. *Lectionem tamen noſtram exemplar Britannicum aſſerit: nec ego deſeram. Interpolatam enim ab ijs credo, qui nullum eundem aëra craſſum & vna ſiccum eſſe credebant: quos opinionis falſi oſtendo, lib.* V. *cap.* V. *art.* I. *Meteorol.*

76. ANAXIMANDRVS.] *Opſopæi cod.* Anaxandros. *vnde ipſe*, Anaxagoras, *reponit rectè. hanc enim ei*

A eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum [77] ſecuta in terrâ incendit. Adijce nunc, quòd neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & [78] à tergo trahat ventum, cùm tam vaſto ictu aëta inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit. [79] Dimiſſis nunc præceptoribus, incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æquè fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quàm flamma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non naturâ iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpè incendiorum cauſſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam verò velut fuligine colorantur. Quid, quòd omnibus fulguritis [80] odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſſe conſtat, vtramque rem inter ſe [81] meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras vſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in XXI.

B terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutiùs pertracto: ſed vt iſta cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quàm fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt penè fulmen. Quoniam conſtat eſſe vtramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eâdem enim ratione & ſuprà fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, [82] ſicut cùm duo ligna inter ſe diutiùs trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longè à loco ſuo proiicitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt. XXII.

Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, XXIII.
C ignem euocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quàm ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perducerentur. Cùm autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis [83] in ignem conuerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & citò interiturum, quia non ex ſolidâ materiâ oritur, nec in quâ poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris: & [84] curſus ſine alimento coniectus

ei ſententiam ſcribit Ariſtoteles, lib. II. cap. IX. Meteor.

77. SECVTA IN TERRA INCENDIT.] *Locus mendi compertiſſimus, ſed deſperatæ ab omnibus emendationis. Vnus ms.* dum ſecata in terrâ. *alius,* dum ſecata infrà. *Fortunati codex,* dum ſecuta infrà. *Ego propiùs verum attigiſſe putem, ſi legam,* dum per ſecuta infrà incedit. *Hoc enim, aut aliud proximum dicere voluit. Ignem fulminis, vbi primam nubem perrupit, opprimi & extingui deinde aliarum aceruo, & in ſpiritum ac fumos euaneſcere: atque ita ſine fulgore & igneâ ſpecie, informe, languidum & fractum, per nubes & ſpatium quod infrà eſt, incedere.*

D

78. A TERGO TRAHAT VENTVM.] *Aëra ſequentem à tergo, continuitate, ac metu vacui.*

79. DIMISSIS NVNC PRÆCEPTORIBVS.] *Hoc eſt quod Horatius, & vulgaris adagio,* Nare ſine cortice, *& auctoritatis, queis innitebaris, fulcra abiicere.*

80. ODOR SVLPHVREVS.] *Plin. lib. XXXV. cap. XV.* Fulmina & fulgura quoque ſulphuris odorem habent, ac lux ipſa eorum ſulphurea eſt. *Vide nos lib. II. cap. III. art. VI. Meteorol.*

81. MEANDO DISTARE.] *Motu, qui fulminis intentior & longior, languidior & breuior fulguris.*

82. SICVT CVM DVO LIGNA.] *Plin. lib. XVI. cap. XL.* Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vſus in caſtris, paſtorumque reperit; quoniam ad excudendum ignem non ſemper lapidis eſt occaſio. Teritur ergò lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materiâ aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptuo. *Siluas etiam illas pretioſas Arabum, vento agitatas, atterentibus inuicem ramis, narrant aliquando conflagraſſe.*

83. IN IGNEM CONVERSVS.] *Aliud verbum deſiderat Fortunatus, ego non.* ſuis, *tamen ſuperfluere videtur.*

84. CVRSVS SINE ALIMENTO.] *Imò,* curtus, *legendum, aut valdè fallor.*

85. NON

XXIV. ctus eſt. Quomodo, inquis, cùm dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, A
fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æquè ſur-
ſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim naturâ in verticem
ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua naturâ defertur: ſi tamen aliqua
vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Ful-
men autem cadit eâdem neceſſitate, quâ excutitur. In his ignibus accidit quod arbori-
bus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram at-
tingant, ſed cùm permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quòd eum ſpe-
ctes cuiuſque rei habitum, qui illi [85] non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quò
velit, cælum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedem repetet: vbi eſt aliquid, [86] quod eum ferat,
XXV. & ab impetu ſuo auertat, id non natura, [87] ſed ſeruitus eius ſit. Dicitis, inquis, nu-
bes attritas edere ignem, cùm ſint [88] humidæ, imò vdæ: quomodo ergo poſſunt gigne-
XXVI. re ignem, quem non magis veriſimile eſt ex nube, quàm ex aquâ generari? Ignis
qui naſcitur, primùm in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam B
præparatus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & vergens. Non eſt quòd eam
exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul & fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam
eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque
educi, imò ex ipſo (quod magis mireris) humore. [89] Quidam negauerunt in ignem
quidquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſaluâ,
quam continet, aquâ, ignem parte aliquâ ſui reddere: vt ſæpè alia pars ligni ardet, alia
ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi
valentior ignis, quàm humor eſt, vincit. Rurſus vbi copia humoris exſuperat, tunc ig-
nis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua
enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum noſtrorum memoriâ, [90] vt
Poſidonius tradit, cùm [91] inſula in Ægæo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, &
fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex inter-
uallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferiùs iacens, ſuperum pondus
euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus, [92] antequam ver- C
reretur, expulerat, partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ, nouiſſimè cacumen exu-
ſti montis emicuit. Poſteà altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſu-
læ

85. NON EX VOLVNTATE EST.] *Appetitu naturali.*

86. QVOD EVM FERAT.] *Vet. lectio* feriat. *ſatis probo.*

87. SED SERVITVS EIVS SIT.] *Fortean,* ſeruitute, *vel,* ſeruitutis iure ſit.

88. HVMIDÆ, IMÒ VDÆ.] *Igitur* vdum *amplius quàm* humidum. *Nam* vdum, *ſiue* vuidum, *intrinſecus humore imbutum eſt: vnde quidam* vuam *deducunt.* humidum *verò, quod extrinſecus humectum; aut certè latiùs patet, quàm* vdum.

89. QVIDAM NEGAVERVNT.] *Theophraſtus,* Ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν ἐστὶ καυστόν: Sine humore nihil poteſt comburi. *Quod tamen non de aquâ, ſed humore alio, pingui & oleoſo, ceperim.*

90. VT POSIDONIVS TRADIT.] *Multi hoc nomine Philoſophi. Hunc Stoicum, credo, imò ſcio, intelligit, cuius Cicero olim auditor Rhodi, & diſcipulus fuit Panætij. Phyſica enim ſcripſit, cùm Laërtius in Zenone dicat, Panætium & Poſidonium in Philoſophiâ à Phyſicis incepiſſe. Plinius lib.* VII. *cap.* XXX. *de ipſo à Pompeio Magno honorato,* Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Poſidonij, ſapientiæ profeſſione clari, domum, fores percuti de more à lictore vetuit, & faſces lictorios ianuæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidenſque ſubmiſerat. *Noſter etiam Epiſt.* XC. *altè extollit:* Ecce Poſidonius, *inquit*, vt mea fert opinio, vnus ex ijs qui plurimum philoſophiæ contulerunt. *Hunc comitem & familiarem minori Africano, neſcio quid balbutit Athenæus lib.* XIV. *quod de Panætio præceptore eius tantùm verum. Sed lacerum aut interpolatum eo loco Athenæum notula Caſauboni adfatentur.*

91. INSVLA IN ÆGÆO MARI.] *De eâ Strabo lib.* I. Inter Theram & Theraſiam è mari D
prorupêre flammæ, quæ per dies quatuor totum mare æſtuans & ardens reddiderunt. Tum educta altiùs ſenſim velut machinis Inſula, & ex fluitantibus terris compoſita, quæ XII. ſtad. in ambitu continet. Imperantes tunc mari Rhodij, captâ fiduciâ eò nauigantes, templum Neptuno Tutori in Inſulâ ædificauerunt. *Hæc eſſe videtur quam Plinius lib.* II. *cap.* LXXXVII. *Hieram & Automaten appellat. Vide noſtrum lib.* VI. *cap.* XXI. *& nos ibi num.* 2.

92. ANTEQVAM VERTERETVR.] *Lege cum Pinciano,* verterentur, *ſcilicet rupes & ſaxa in pumices. niſi malis,* vrerentur: *aut, vt Clar. Viro Alb. Rubenio placet,* antequam verteretur, *videlicet ſpiritus ipſe in ignem.*

93. VA-

A læ creuit. Idem noſtrâ memoriâ, [93] Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodorus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quantò minùs in aëre exſtinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeò res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, [94] niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquillâ fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, vnde ſplendor efferturi quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adijce nunc, quod fieri poteſt, vt [95] nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincerâ puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordidâ. Tonitrua diſtinxêre XXVII.

B quidam ita, vt dicerent, vnum eſſe genus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam Cùm ſpiritum intra ſe clausêre nubes, in concauis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideò huiuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quàm ſonum: qualem audire ſolemus, cùm ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cùm globata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc propriè fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam verò viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus [96] attonitos, quorum mentes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër cauâ nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cùm maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia

C magna concurrunt? Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. XXVIII. Primùm omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi aptè ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palmâ collata plauſum facit. Et plurimùm intereſt, vtrùm cauæ concurrant, an planæ & extentæ. Deinde non tantùm nubes ire oportet, ſed agi magnâ vi, & procelloſâ. Etiam mons [97] non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica

93. VALERIO ASIATICO COS. ITERVM.] *Sub Claudio, videlicet: à quo Aſiaticus, fraude Meſſallinæ & Vitellij, ad ſpontaneam necem adactus. Vide Tac. initio lib.* XI. *Annal. Hac ergo Inſula nata an.* V.C. DCCXCIX. *quando Aſiaticus cum M. Iunio Silano Coſſ. etſi Dion lib.* LX.

D *in annum ſequentem, & Claudij* IV. *Vitellij* III. *Conſulatum differat.* Hoc anno, *inquit*, apud Theram paruâ Inſula enata eſt, anteà non viſa. *Sed Seneca conſentit Plinius lib.* II. *cap.* LXXXVII. Ab eâ (*Hierâ, nouâ itidem inſulâ inter Theram & Theraſiam*) duobus ſtadijs, poſt annos CX. in noſtro æuo, M. Iunio Sillano, L. Balbo Coſſ. ad VIII. Id. Iulias, Thia enata.

Ceterùm Plinius Balbum, Seneca Aſiaticum Sillano collegam in Conſulatu donat; quia Aſiaticus ante anni exitum Magiſtratu ſe abdicauit, eiq; ſuffectus Balbus, vt ex Dione & Faſtis intelligimus. Inſulam quoque quam Plinius Thiam, Seneca Theraſiam l. VI. *cap.* XXI. *appellabit.*

94. NISI IMPENDENTE CÆLO.] *Cælum impendere dicitur, cùm humile & nubilo graue eſt.*

95. NVBES SVDÆ ET HVMILES.] *Ita reſtitutum à Pinciano. Vet. Lectio*, nubes ſummæ & humiles. *Ego*, ſordidæ & humiles, *prætulerim. Mox enim dicet, ignes illos fulgurum* in ſordidâ parte cæli fieri *Hoc igitur vult; Nocturnos ignes è nubibus ſordidis & grauibus, ideoq; terræ vicinis, horizonti incubantibus, in altum verſus cæli verticem exprimi.*

96. ATTONITOS.] *Nam*, attonare, *eſt tonitru, aut fulmine potiùs cum tonitru tacto percutere. hinc phraſis illa Mæcenatis*, Ipſa altitudo attonat ſumma: *quam Seneca noſter Epiſt.* XIX. *ebriam vocat.* Hoc, *inquit*, voluit dicere, attonita habet ſumma. *Inde alicui* intonare, *pro, in rem quampiam cum impetu ſtalido debacchari. Tac. lib.* XII. *Annal.* Orto inter libertos certamine, quis diligeret vxorem Claudio vitæ cælibi intonanti.

97. NON SCINDIT NVBEM.] *Incurrendo in*

veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo A aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluêre, non ſonant. Adijce nunc, quòd nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariàm emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cùm tonat.

XXIX. Præter hæc naturâ aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cùm vox nihil aliud ſit, quàm ictus aër. Debent ergo nubes vtrimque diſſecari, & cauæ & [98] intentæ. Vides enim quantò vocaliora ſunt vacua quàm plena, quantò intenta quàm remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem [99] ex vlteriore parte ſpiritum pulſant,

XXX. [100] hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo non tinniunt. Quidam, inter quos [101] Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorumdam quoque corporum concurſu B tonitrua & fulmina excuti poſſe. Ætna aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aëris, nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quàm ſi tantùm ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendijs vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quàm [102] humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris

XXXI. craſſi. Ceterùm mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij re- C linquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vaginâ, [103] gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æquè inter annotanda ponas licet, quòd & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt caput [104] ſpectat ad exitum fulminis: quòd omnium percuſſarum

da in eam, cùm ſtet immobilis: ſed dirigit, *id eſt deflectit, & lateribus ſuis circumfundit. Vet. tamen Fortunati lectio,* Non confundit nubem. *vniuerſam ſcilicet ſimul & ſemel frangenda & diſsipando. vnde pro* dirigit, *magis* digerit *probauerim.*

98. Intentæ.] *Spiritu multa turgida.*

99. Ex vlteriore parte.] *Pincianus*, interiore. *ſpiritus enim ſiue aër pulſus & repugnans, intra tympani aluum clauſus eſt.*

100. Hæc ad ipsum aerem acta.] *Malleolo partem conuexam & tumentem pulſante, & cauam ad aërem allidente. Figurâ enim penè noſtrarum peluium, concaua fuiſſe videntur Antiquarum cymbala. Lucret. lib.* II.

Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concaua, raucisonoque minantur cornua cantu.

Ceterùm hodierni cymbali, & Italici, credo, imaginem ſatis affabrè nobis figurat Tho. Caietanus I. *Cor.* XIII. Cymbalum, *ait,* eſt inſtrumentum notum, quo vtuntur puellæ choreas ducentes, geſtando ſiniſtrâ manu cymbalum, & dextrâ percutiendo illud. eius ſonus propriè eſt tinnitus multorum circulorum æreorum, qui in circumferentiâ ligneâ cymbali filis ferreis ſuſtentantur. ſimul enim tota illa circulorum multitudo tinnitus emittit, percuſsâ pergamenâ cymbali planitie. *Cogita tamen, an eadem vndique fabrica veteribus illis cymbalis.* D

101. Asclepiodotus.] *Auditor hic Poſidonij fuit, vt noſter iam antè cap.* XXVI. *& lib.* VI. *cap.* XVII. *dixit. Scripſit libros De quæſtionum naturalium cauſſis. Huic adeò oculos flagraſſe ferunt, vt in medijs tenebris, nullâ aliâ luce adiutus, libros facilè legeret. Cuius miraculi alia apud me exempla leges, lib.* II. *cap.* II. *art.* III. *Meteorol.*

102. Humida conferunt.] *Vet. membrana,* conſerunt. *Meliùs.*

103. Gladius liquescit.] *Exemplum vidiſſe in domo Hippolyti Cardinalis Ferrarienſis narrat M. Ant. Muretus. Plura, & cauſſas vide lib.* II. *cap.* III. *art.* VI. *noſtra Meteorologica.*

104. Spectat ad exitum fulminis.] *In eam cali*

A ſarum arborum contra fulmina [105] haſtulæ ſurgunt. Quid, quòd malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cùm fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant. Quid, quòd futura portendunt: nec vnius tantùm aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpè totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longeque clarioribus, quàm ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quòd nubes colliſæ ſunt, ideò fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi, vt fulmina emittantur. Nam cùm omnia ad Deum referant, in eâ ſunt opinione, tamquam, non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eâdem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, XXXII.
B ſiniſtrúmve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi alijs ſomnia, alijs exta diſponit. Iſta nihilominùs diuinâ ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſâ ſecuri formantur. Aliâ ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. [106] Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: [107] aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam verò ne redigi quidem poſſunt, ob nimiùm remotam conuerſationem. Ceterùm nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo [108] prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. [109] Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. [110] Ceterùm & illa quæ pereunt. [111] Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otio-
C ſa lucere? Quid eſt porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quàm quòd paucis nos ſideribus aſſignant: cùm omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindi-

cali regionem, quò fulmen corpore extricatum euaſit. quia fortaſſe promptius eſt, vt alterutro canali, œſophago, aut aſperâ arteriâ per os exeat. Huc ſi forte aſpexit lib. XI. Theb. Poeta celſus:

Poſtquam magnanimus furias virtutis iniquæ
Conſumpſit Capaneus, expirauitque receptum
Fulmen. ———

Capanea enim à Ioue fulmine ictum fingit.

105. HASTVLÆ SVRGVNT.] *Plinius* aſtulas, *alij* aſſulas *vocant. & ramenta lignorum ſunt, qualia dolatione aut deſcobinatio-* D *ne abraduntur. Surgunt verò in arboribus fulguritis contra fulmina, quia à parte ſuperiori, & vnde ictus incubuit, aperiuntur & auelluntur à ligno.*

106. CVR ERGO AQVILÆ.] *Plinius lib. x. cap.* III. Ex his quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. *& hinc, vt cap.* IV. *addit*, Romanis eam legionibus C. Marius in ſecundo Conſulatu ſuo propriè dicauit. *Vide tamen quid addubitet Lipſius noſter lib.* IV. *Dial.* V. *Milit. Romanæ.*

107. AVT CORVO.] *Plinius lib. x. cap.* XII. Corui in auſpicijs ſoli videntur intellectum habere ſignificationum ſuarum. Nam cùm Mediæ hoſpites occiſi ſunt, omnes e Peloponneſo & Atticâ regione volauerunt. Peſſima eorum ſignificatio, cùm glutiunt vocem, veluti ſtrangulati. *A dextrâ autem coruus, vti à ſiniſtrâ cornix, credebantur felicitatem & auſpicium ratum facere. vt Beroaldo videtur, ideò cornicem, ſiniſtram à Poëta appellari in iſto verſu:*

Sæpè ſiniſtra cauâ prædixit ab ilice cornix.

108. PRÆDICAT ALIQVID.] *Nugæ hæ germanæ, imò Hetruſcæ ſunt. & in vulgus etiamnum remanet reliqua particula priſcæ ſuperſtitionis. Verùm deſuetis omnibus alijs, coruos tamen ſolas & picas obſeruant aniculæ noſtræ in ſuis auſpicijs.*

109. AD EVM ITAQVE PERTINET.] *Plinius lib.* XXVIII. *cap.* II. In augurum certè diſciplinâ conſtat, neque diras, neque vlla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint. *Vnde vanitas eorum apparet.*

110. CETERVM ET ILLA QVÆ PEREVNT.] *Lege potiùs cum Eraſmo:* certa ſunt & illa quæ pereunt. *id eſt, quæ ſine obſeruatione ſunt, nec notantur.*

111. QVINQVE STELLARVM.] *Planetarum, quarum obſeruatio obſcurior & poſterior, quàm luminarium ſolis & lunæ.*

vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propiùs vim ſuam dirigunt, & ea [112] quæ A frequentiùs mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterùm & illa quæ aut immota ſunt, aut [113] propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non [114] extra ius dominiumque noſtri ſunt. [115] Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. [116] Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quàm dubi-
XXXIII. tari debet, an poſſint. Nunc ad fulmina reuertamur: [117] quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars [118] ad formulam ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, [119] mala deprecari. Rogare
XXXIV. vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec aue contrariâ refellitur. In quo mihi B falli videntur. Quare? Quia [120] vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinêre. Non enim nunc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, malè inſpecta exta, malè obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiórve natura ſit, ſed [121] vtra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, [122] pars eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi benè primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam
XXXV. de quo quærimus, idem eſt. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam ful- C men

112. QVÆ FREQVENTIVS MOTA.] *Planetæ enim plures, quàm ſidera fixa, motus habent.*

113. PROPTER VELOCITATEM.] *Quia ſtellæ fixæ ſingulis quoque die ambitum vniuerſi circumcurrunt. Credidit enim illas in ſummâ Mundi abſide eſſe, nec orbes vllos reliquos fecit ſupra illum ſiderum adhærentium.*

114. EXTRA IVS DOMINIVMQVE.] *Nobis etiam dominantur. Malè, & à fato Mathematico.*

115. ALIVD ADSPICE.] *Omnes hîc vulnus vident, nemo medicinam. Fortunatus coniecit:* vnde illud adſpice, etiam diſtributis effectus raros. *vel certè:* vnde adſpicimus ex diſtributis res effectu raras. *Faber autem:* & diſtributis rem officijs tracta. *quod, ſiue verba ea, ſiue alia propinqua fuerint, vero aſſidet. Legam igitur:* Illud adſpice, & diſtributis officijs rem tracta. *Hoc eſt, vim ſiderum cælo adhærentium contemplare, & officia earum virtuteſque diſtribue, vt Chaldæi quinque errantium.*

116. NON MAGIS AVTEM.] *Nec hoc eſt facile, nec illud dubitari debet.*

117. QVORVM ARS IN TRIA.] *Quartum omiſit, Quemadmodum fulmina euocentur.* Extat enim, *ait Plin. lib.* II. *cap.* LIII. annalium memoria ſacris quibuſdam & precationibus vel cogi fulmina vel impetrari.

118. AD FORMVLAM.] *Ritum, quo Augur ex arce, capite velato, lituo regiones cæli & templa, vt vocabant, ad captandum augurium contemplabatur, & notabat.*

119. MALA DEPRECARI.] *Prece amoliri. propriè. Plin. lib.* XXVIII. *cap.* II. Parietes deprecationibus incendiorum conſcribuntur. *Vocabulum poſteà longiùs abiuit, & pro amoliri ac propulſare, ſine etiam prece, ſumi cœpium. Cicero Act.* II. *in Verrem:* Quid faciat Hortenſius? auaritiæne crimina frugalitatis laude deprecetur? *Statim verò aliter noſter, & pro, valdè precari:* Deprecari, *inquit*, vt remittat mi- D nas. *quæ eſt ſignificatio maximè vulgaris, ait lib.* VI. *cap.* XVI. *Agellius.*

120. VERO VERIVS.] *Veritas enim in indiuiſibili conſiſtit, vt Philoſophi loquuntur, nec intenſionem aut remiſſionem recipit. nam quod verum eſt, abſolutè & vndique eſt tale, ac ſine mixturâ falſitatis. quod enim partim falſum, reuerà & omnino falſum eſt, & à vero prorſus abit.*

121. VTRA VIM ATTVLIT.] *Prior editio:* ſed vtra res viſa eſt tulit. *vnde Pincianus fecit.* ſed vtra res fidem tulit. *Noſtra concinnior, nec bilum demuto: claro ſatis ſenſu.*

122. PARS EST.] *Reſcribendum ſine dubio,* par eſt.

123. FA-

A men ipſum [123] fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationeſque, quò pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam [124] rigidam ſectam tueri eorum, [125] qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quàm [126] ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vllâ commouentur prece, non miſericordiâ flectuntur, non gratiâ. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium XXXVI. actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnæ, exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam [127] negatis poſſe mutari. Quantò magis Dei? cùm ſapiens quid ſit optimum in præſentiâ ſciat, illius diuinitati [128] omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, [129] qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda
B pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda. Quid ſit quod ſequitur, XXXVII. paullò pòſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quòd nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſaluâ vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, [130] ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique XXXVIII. fiant vota. Ideò fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat, ideò diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. [131] An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. ideò nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expia-
C uerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideò expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cùm de iſtâ re agetur, [132] dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc verò id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quòd fati miniſter eſt. Sic cùm ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit. Genera fulminum tria eſſe ait [133] Cæciuna: Conſilia- XXXIX. rium,

123. FATI PARS EST.] *Quiddam etiam à fato miſſum. Stoico more.*

D 124. RIGIDAM SECTAM.] *Stoicorum, & parum Chriſtianam. quamuis Lipſius lib. Conſtant. c.* XVIII. *propè flectat in verum.*

125. QVI EXCIPIVNT ISTA.] *Sibilo, aut riſu. aut fortaſſean,* exſibilant.

126. ÆGRÆ MENTIS SOLATIA.] *Quæ infirmos quidem & ignaros ſolantur, ſed inter ipſa tamen itur ad deſtinatum & certum finem.*

127. NEGATIS POSSE MVTARI.] *Quia animo omnia præſumit, & præmeditatur. Paradoxon è Stoâ à Lipſio noſtro enarratum lib.* III. *Diſſ.* IX. *Manud.*

128. OMNE PRÆSENS SIT.] *Verè. nam vniuerſa diuinæ æternitati quodammodo præſentia, non durationi ſapientis, qui ideò aciem in futurum iacit; quod Deus ſic non poteſt.*

129. QVI PROCVRANDA EXISTIMANT.] *Proprium in expiatione fulminis verbum. Suet. Galba cap.* IV. Auo quoque eius fulgur procuranti *(id eſt, expiationem adminiſtranti)* cùm exta de manibus aquila rapuiſſet, *&c.*

130. SED IPSVM QVOQVE.] *Preces ipſa & vota tamquam à fato decreta fieri, & per hac aliud.*

131. AN IN ILLO FATI ORDINE.] *Potiùs,* ac in illo, *&c.*

132. DICAM, QVEMADMODVM.] *Difficulter extricabis, bone Sapiens, niſi nobiſcum Chriſtianis dicas, fatum ſequi liberam inclinationem noſtræ voluntatis. Vide tamen quæ Lipſius in defenſionem Stoicorum lib. Conſtant. cap.* XVIII. *vbi culpa eos, & Senecam inprimis purgat.*

133. CÆCINNA.] *Ciceroni familiaris, quique cum eo à Pompeianis partibus contra Cæſarem ſtetit. Vir*

 facun-

rium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cùm aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. A Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono malóve ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cùm timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltrò

XL. monentur. Primò omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, [134] quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. B Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius latè ſparſa vis, [135] rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & [136] igneum magis eſt quàm flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc propriè igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuſcat, tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuriâ lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. [137] Quodcumque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, [138] nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non vratur. Vnum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, [139] quod non ſit accenſum. poteſt accen-

XLI. ſum eſſe, nec combuſtum. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur, id C cuius color vitiatur, [140] non mutatur. Coloratur, id cuius alia fit quàm fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quòd fulmina dicunt à Ioue mitti, & [141] tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilij ſententiâ. duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quàm vt noceat. Ne prodeſt quidem impunè. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium dijs,

facundus, & qui habuiſſet aliquod in eloquentiâ nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet, *vt infrà cap.* LVI. *noſter ait.*

134. QVOD TEREBRAT.] *Scita diuiſio. Plinius aliter lib* II. *cap.* LI. *in ſiccum, humidum, & clarum: Ariſtoteles ſolùm in* ἀργῆτα καὶ ψολόεντα, clarum & fumoſum *diuidit. Vide quid ego lib.* II. *cap.* III. *art.* V *Meteorol.*

135. RVMPIT ICTA.] *Quia per anguſtias pororum, craſſitiem ſuam traijcere non poteſt.*

136. IGNEVM MAGIS EST.] *Inſtar ignis qui in carbone aut aliâ materiâ denſâ, & ideò acriùs vrente, ardet.*

137. QVODCVMQVE COMBVSTVM.] *Igitur*, combuſtum, *amplius eſt, quàm* vſtum eſſe.

138. NEC ARDERE.] *Nam*, ardere, *eſt vri cum flammâ.*

139. QVOD NON SIT ACCENSVM.] *Vt ſi combuſtum ſine flammâ.*

140. NON MVTATVR.] *Manet idem, licet maculoſus.* D

141. TRES ILLI MANVBIAS DANT.] *Sic libri Hetruſcorum, fulminum iactus, aut ipſum fulmen iactum appellant: quia, credo, manu & vi à Ioue iacitur.* Manubias *enim vocem hybridam, & è Latinâ*, manu, *& Græcâ*, βία *(id eſt, violentiâ) coaluiſſe Nannius noſter in Miſcellaneis exiſtimat. Præter autem fulminum manubias, pecunia etiam ex venditione prædæ manu & vi captæ redacta, vt apud Agellium lib.* XIII. *cap.* XXIII. *Noct. oſtendit Phauorinus, vel, vt alij, ipſa præda ſic capta, manubiæ vocatur. Suetonius tamen, Veſpaſ. cap.* XVI. *& alibi, ſimpliciter pro prædâ vſitatus eſt.* Sunt contrà qui opinentur ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſummâ ærarij fiſcique inopiâ.

142. QVOS

A dijs, [142] quos ſuperiores & inuolutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum
priuatum vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim [143] nihil eſſe, quod ſit, patitur.
In his primâ ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt XLII.
quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, [144] ſtatuas ſuas
nonnumquam petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis ouibus, incenſis aris, pecudes
innoxias feriat, & ad ſuum concilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parum conſilij ſit, ad-
uocari: illa læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mitten-
dis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam
hebetes fuiſſe, vt crederent Iouem, aut [145] non æquæ voluntatis, aut certè [146] minùs pa-
ratum eſſe. Vtrùm enim cùm emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata
tranſiret, aut noluit iuſtiùs mittere, aut [147] non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cùm
hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicauerunt in-
euitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tantâ audaciâ ſcele-
B rum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. [148] Ad conterren-
dos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuêre ſuper caput vindi-
cem, & quidem armatum. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placa- XLIII.
bile eſt: pernicioſum id, de quo deliberauit, & quod alijs quoque dijs auctoribus mi-
ſit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cùm plu-
ribus viſum eſt. [149] Diſcant hoc ij, quicumque magnam potentiam inter homines adepti
ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, conſiderent multorum ſenten-
tias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui qui-
dem ſuum ſatis eſſe conſilium. In hoc quoque tam imperiti non fuêre, vt Iouem XLIV.
exiſtimarent tela mutare. poëticam iſta licentiam decent.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi. ——

Illos verò altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarent Iouem modò leuiori-
C bus fulminibus & [150] luſorijs vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus pecca-
tà hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam
frangi debere, quædam elidi & diſtringi, [151] quædam admoueri. Ne hoc quidem XLV.
crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu
fulmina, ſed eumdem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremque vniuerſi,
ani-

142. QVOS SVPERIORES ET INVOLVTOS VOCANT.] *Feſtus lib.* XI. Tertiæ (*manubiæ*) his ampliores, quæ cum igne veniant; & quamquam nullum ſine igne fulgur ſit, hæ propriam differentiam habeant, quòd aut adurant, aut fuligine deforment, aut accendant, quæ ſtatum mutent, deorum conſilio ſuperiorum.

143. NIHIL ESSE, QVOD SIT, PATITVR.] *Om-*
D *nia enim mutat & conſumit.*

144. STATVAS SVAS.] *Lucret. lib.* VI.
Poſtremò, cur ſancta deûm delubra, ſuaſque
Diſcutit infeſto præclaras fulmine ſedes?
Et benè facta deûm frangit ſimulacra? ſuiſque
Demit imaginibus violento volnere honorem?

145. NON ÆQVÆ VOLVNTATIS.] *Iniuſtum, qui præteritis ſacrilegis & nocentibus, innocentes feriat.*

146. MINVS PARATVM ESSE.] *Inopiâ conſilij, quod ab alijs dijs petere debeat.*

147. NON SVCCESSIT.] *Aberrauit ictus, nec attigit deſtinatum.*

148. AD CONTERRENDOS.] *Sic hodie etiam athei, qui vtiliter fingi Deum ad terrorem, non etiam eſſe in nubibus & cælo credunt. Alius ex eâdem impiâ gente canit, ignorantiam cauſſarum dijs feciſſe imperium.*

Ignorantia cauſſarum conferre deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum.
Si tamen intereà mirantur, quâ ratione
Quæque geri poſſint, præſertim rebus in illis
Quæ ſupra caput ætherijs cernuntur in oris,
Rurſus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acres aſciſcunt, omnia poſſe
Quos miſeri credunt, ignari quid queat eſſe,
Quid nequeat. ——

Miſer ipſe & ignarus es, Lucreti, qui te cum Epicuro tuo tam gnarum credis, & acutùm cernere; cùm magis cæcutias omnibus talpis.

149. DISCANT HOC II.] *Aureum monitum, & cuius præcipuè neglectus Carolum noſtrum Audacem olim perdidit.*

150. LVSORIIS VTI.] *Alluſum ad rudes, quibus præludebant & exercebantur in ludo gladiatores. Tela hæc luſoria decretorijs opponuntur, quibus feriam & cruentam illam in Arenâ pugnam pugnabant.*

151. QVÆDAM ADMOVERI.] *Potiùs,* admoneri.

animum ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne A
conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia,
cauſſa cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim, cuius conſilio
huic mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam
vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. [152] Vis
illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis parti-
bus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſuâ. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideò fulmina à
XLVI. Ioue mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur. At quare Iupiter aut ferienda tranſit,
aut innoxia ferit? In maiorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus
eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam
[153] quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius
permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit vt fierent. [154] Singulis non ad-
XLVII. eſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus. Huic illorum diuiſioni non
acce do. Aiunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum B
ſignificatio [155] in totam vitam pertinet; nec vnam rem id enunciat, ſed contextum
rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ
prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem
vtique reſpondent. Prorogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tollique
XLVIII. non poſſunt. Dicam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod
perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æquè enim talia [156] ad diem reſpondent. Nec
ideò finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum vide-
tur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur
dilatio. Priuata enim fulmina [157] negant vltra decimum annum, publica vltra triceſi-
mum poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, in-
cluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim
vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vagè dicunt,
cùm poſſint ſic diuidere, quemadmodum [158] ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſci-
plinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in quâ re, quale, C
quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſteà faciam, niſi in immen-
XLIX. ſum procedam? Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinnâ ponuntur, perſtringam:
& quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe [159] poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa,
aut non ritè facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtife-
ra, quæ mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni no-
cent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus; & hereditatem, cuius compendium
magno ſit luendum incommodo. [160] Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo
affe-

152. VIS ILLVM VOCARE MVNDVM?] *Nam Præfat. lib. 1. diximus, Stoicos Deum ex corporibus mundi viſibilibus, & Numine, ceu animâ, componere.*

153. QVÆ AB ILLO NON FIVNT.] *Quippe ſolo: nam omnia facit aut ſolus, aut cum cauſſis ſecundis. Vel certè (quod ſequentia dicunt) Seneca negat Deum immediatè concurrere, vt loquimur, cum agentibus creatis.*

154. SINGVLIS NON ADEST.] *Imò adeſt, nec tantùm vim & cauſſam rebus creatis dedit, ſed actionem: hanc enim etiam proximè efficit.*

155. IN TOTAM VITAM PERTINET.] *Ita ſæpè eleganter pro, pertingit. Plin. lib. IX. cap. VII.* Hæc duo genera fiſtulis ſpirant, quæ ad pulmonem pertinent, balenis à fronte, delphinis à tergo. *Porrò hæc fulmina perpetua & in totam vitam pertinentia, familiaria etiam vocantur, ſi lib. II. cap. LII. audis Plinium.* Vocant & familiaria, *inquit*, in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam ſuam cuique indepto.

156. AD DIEM RESPONDENT.] *Tempus certum & conſtitutum à naturâ ſeruant. Locutio à Iure tranſlata, in quo* ad diem reſpondet, *qui in morâ non eſt.* D

157. NEGANT VLTRA DECIMVM ANNVM.] *Cum aliquâ tamen exceptione à Plinio lib. II. cap. LII.* Ceterùm exiſtimant, *inquit*, non vltra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die.

158. AB ATTALO PHILOSOPHO.] *Stoico, præceptore Senecæ, vt ipſe Epiſt. CVIII. fatetur. Seneca pater Suaſor. II. ſubtiliſſimum & facundiſſimum eum appellat. à Seiano rerum ſub Tiberio potiente proſcriptus vertit ſolum.*

159. POSTVLATORIA.] *Feſtus* poſtularia *vocat.*

160. DEPRECANEA.] *Vetus cod.* dantanea: *vnde Fortunatus* demptanea *concinnauit; quia periculum demunt.*

161. AT-

A aſſetunt. Petemptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ
prioribus conſentiunt. [161] Attettanea, quæ in incluſo fiunt. [162] Obruta, quibus iam
priùs percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel
principalia vrbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum ciuitati minatur. [163] Inferna,
cùm è terrâ exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificijs ad nos Iouem arceſſunt, & (vt
verbo eorum molliori vtar)inuitant. ſed ſi itaſcente domino inuitant, tunc venire cum
magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, ſed aduo-
cantium bono veniunt. Quantò ſimpliciot diuiſio eſt, quâ vtebatur Attalus no- L.
ſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græcâ ſubtilitate miſcuerat. Ex fulmi-
nibus quædam ſunt, quæ ſignificant id quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſigni-
ficant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam
ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt.
Aut incuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ pro-
B rogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, par-
tem mali; aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt,
quæ aliquam nobis actionem ſignificant, quâ nec terreri nec lætari debemus: vt pere-
grinationem, in quâ nec metus, nec ſpei quidquam ſit. Reuertar ad ea fulmina, LI.
quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tamquam, vtrùm eo-
dem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut
id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſoli-
tudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit. Pauca adhuc adijciam ad enar- LII.
randam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiota,
quia reſiſtunt, vehementiùs diſſipat: cedentia nonnumquam ſine iniuriâ tranſit. Cum
lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque, conſligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu
quærat. Itaque facit viam quâ effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flam-
mis opportuna videantur: quia tranſitu patente minùs ſæuit. Loculis itaque, vt dixi,
integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta
C foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit.
Non vno autem, vt dixi, modo ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniu-
riæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eâdem materiâ, multa diuerſa,
eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum
& duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, [164] interiores libros
interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: [165] vinum gelat, ferrum
& æs fundit. Illud eſt mirum, quòd vinum fulmine gelatum, cùm ad priorem ha- LIII.
bitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quære id accidat quærenti mihi,
illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo hu-
more quem coëgit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod
illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, teter poſt fulmen
odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto,
peſtilentem potentiam, quâ non tantùm icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quo-
cumque decidit fulmen, ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia naturâ grauis
D eſt, ſæpiùs hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtende-
re, quantum omnia iſta à philoſophiâ artium parente [166] fluxêre. Illa primùm & quæ-
ſiuit

161. ATTERRANEA.] *Ita optimum exemplar Britannicum, à quo plurima hoc noſtrum vulgare habet. Antè* artencata, *aut* attercauta *erat, vt Eraſmus teſtis.* Atterranea *verò ab atro deflectit Eraſmus. quod ſi verè, magis eſt vt* atranea *legamus.*

162. OBRVTA.] *Aliàs* obrutanea.

163. INFERNA.] *Hæc ſunt quæ Plinio* terrena *vocantur. non quòd terrâ exiliant*, ſed quia, *inquit*, ex propiore materiâ cadunt, ideò creduntur è terrâ exire; quoniam ex repulſu nulla veſtigia edant, cùm ſit illa ratio non inferni ictus ſed aduerſi. *Lib.* II. *cap.* LII.

164. INTERIORES LIBROS.] *Pincianus ex vet. cod. legit:* Interiores libros in parte interioris arboris. *Sed hoc ſubolet mihi gloſſographi atramentum. Lege igitur ſimpliciter:* Interiores libros rumpit.

165. VINVM GELAT.] *Quomodo id poteſt, dixi lib.* II. *cap.* III. *art.* VI. *Meteorol.*

166. FLVXERE.] *Pincianus,* flexêre *(id eſt, deflexêre & deſciuère) legit. ſed fluxiſſe hæc à philoſophiâ,*

ſiuit cauſſas rerum, & obſeruauit effectus: & quod fulminis inſpectione longè melius A
LIV. eſt, [167] initiis rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terrâ
terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum
eſt: illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe
nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus.
In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum
eſt, æquè fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modò [168] vniuerſam eruptionem
facit, eoque vehementiùs intonat; modò per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic
ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nu-
LV. be concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus. Tonitrua nihil aliud ſunt, quàm
ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur,
inquit, nubes inter ſe, ſit is quem deſideras ictus, ſed non vniuerſus. Neque enim tota
totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque
non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat dum exſtingui- B
tur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia
effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, è ſpiritu naſcitur &
attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in
nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam
quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe,
quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles.
[169] Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cùm hoc fieret, tonitrua facta ſunt. [170] Clidemus
ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem
motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor [171] intra ip-
LVI. ſam aquam apparet: hîc qui fit in aëre, erumpit & exſilit. Heraclitus exiſtimat fulgurationem
eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam
incertam, modò intereuntem, modò reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua
nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud
Cæcinnam inuenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentiâ nomen, niſi C
illum Ciceronis [172] vmbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto,
quo nos productâ [173] vnâ ſyllabâ vtimur. Dicimus enim vt ſplendere, ſic fulgere. At illis
ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, mediâ ſyllabâ
LVII. correptâ, [174] vt dicerent fulgere. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis
opinionibus accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cùm repentinum latè lumen
emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus
longiùs proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio
incendit. [175] Sic liqueſcit excuſſa glans fundâ, & attritu aëris velut igne diſtillat. Ideò
æſtate

phiâ, non deflexiſſe, probare videtur Seneca ſequentibus.

167. INITIIS RERVM EXITVS.] *Principijs & cauſſis contulit finem in quem exeunt tales effectus, ac ad mores inde aliquid deflexit. & hoc eſt illud, credo,* quod fulminis inſpectione longè melius eſt

168. VNIVERSAM ERVPTIONEM.] *Vox* vniuerſum *copulatim, vti Philoſophi loquimur,* omne *copulatiuè ſumitur. Plin. lib.* XVI. *cap.* XXIV. Folia decidunt ſorbo vniuerſa (*omnia ſimul*) ceteris paullatim.

169. NON OB HOC.] *Ab hac cauſſâ efficiente, ſcilicet ſtellâ in nubem cadente, ibiq; extinctâ.*

170. CLIDEMVS AIT.] *Philoſophus ex oppidà vetuſtis, quem etiam in hac opinione Ariſtoteles refellit, lib.* II. *cap.* IX. *Meteor.*

171. INTRA IPSAM AQVAM.] *Vti ſolet in ſpeculo.*

172. VMBRA PRESSISSET.] *Eleganter. vmbra enim in quem cadit, & premit, obſcurat.*

173. VNA SYLLABA.] *Pincianus,* media ſyllaba: *vt infrà ſtatim.* D

174. VT DICERENT FVLGERE.] *Virgilius:*

—— quos fulgere cernis in armis.

175. SIC LIQVESCIT.] *Statius lib.* X. *Theb.*

——— lucida ferro
Spicula, & arſuras cæli per inania glandes,
Saxaque in aduerſos ipſis auulſa rotabant
Mœnibus. ———

Virgilius Aeneid. V. *de arundine ipsâ:*

Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signauitque viam flammis. ———

Ouidius X. *Metamorphoſ.*

——— vt latè plumbea fundâ
Miſſa ſolet medio glans intabeſcere cælo.

Sed

A æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantùm ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi lenior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris, in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſimè erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuêre materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantùm, ſed decidunt. Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam LVIII.
ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortiùs ipſâ iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cùm euaſit, & pugna deſiit, ex eâdem cauſſâ modò vſque ad terram profertur, modò diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus
B eſt. Quare obliquè fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, [176] iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid iam dudum deſide- LIX.
res, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quàm noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quàm naturam indicari. Sequar quò voeas. omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus [177] aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cùm imus per occulta naturæ, cùm diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, [178] inconcuſſi non poſſumus: [179] quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortem; & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue
C illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid ampliùs facere poſſunt, quàm vt corpus ab animâ reſoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. Alia fortuitò diſponuntur: mors omnes æquè vocat. Iratis dijs propitijſque moriendum eſt: animus ex ipsâ deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. [180] Nullus pernicior hoſtis eſt, quàm quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentiùs ſemper ex neceſſitate, quàm ex virtute corrigimur. Maiora, aut certè paria, conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe? citò natura reuocabit & condet: nec de re, ſed de die quæritur. Eòdem citiùs tardiúſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nónne contemneres eum, qui inter perituros conſtitu-
D tus,

Sed rident hæc, tamquam à poëtis & mendacibus, quidam. Idem etiam faciant Ariſtoteli. Libro enim II. *cap.* VII. *de cælo diſertè:* Ταῦτα ἐκπυροῦται οὕτως, ὥστε τήκεσθαι τὰς μολυβδίδας: Ipſæ *(ſagittæ)* ſic igniuntur, vt plumbaturæ colliqueſcant. *Et tamen etiam profectò in glandibus igne puluerea, & maiori impetu excuſſis, id non experimur. Poteſt, vt ſemel, & rariſſima caſu, plumbatura motu & affrictu aëris, aut corporis durioris, intabuerit; & miraculum ab vno arreptum cucurrerit ſtatim per omnes poëtas.*

176. INIVRIA DEORSVM PREMIT.] *Impetus contra naturam, & inuiſitatus.*

177. ALIQVID SALVTARE.] *Salutare monitum. Audiant Philoſophi, audiant Theologi illi, qui tam ſiccè & frigidè ſcholaſticam habent & tractant.*

178. INCONCVSSI NON POSSVMVS.] *Conſternitur enim & contrahitur ſapientis etiam animus ſubitis & inconſultis motibus, rationis officium præuertentibus, vt apud Agell. lib.* XIX. *cap.* I. *diſſerit ille Stoicus, qui in tempeſtate expalluerat, cum aliorum admiratione, aut riſu.*

179. QVAMQVAM INTERIM SPES SVBIT.] *Intra ſpem iſtam adhuc hodie ſunt Stoici, nec ſapientem vndique inconcuſſum & apathe dare nobis poſſunt: nos yt, præter inſuetos alios, poſſumus in craticulâ Laurentiũ.*

180. NVLLVS PERNICIOR.] *Mauelim*, perniciosior.

tus, beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardiùs. A In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſimâ. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro [181] præſtaremus obſequium: quid intereſt, vtrùm ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cùm tonat! Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Malè ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ [182] celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tu tunc quoque cùm [183] exſpiras, non ſuperuacuæ, ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Malè ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtius iudicas deiectione animi perire quàm fulmine? Eò itaque fortior aduerſus B cæli minas ſurge, & cùm mundus vndique exarſerit, cogita te nihil habere [184] de tantâ mole perdendum. Quòd ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte [185] donat metum. Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius, quòd exſpectationem tuam antecedit. Nemo vmquam fulmen timuit, [186] niſi qui effugit.

cioſior. *Alta medius fidius; & ab erecto animo quæ ſequuntur, & Chriſtiano homine digniſſima.*

181. PRÆSTAREMVS OBSEQVIVM.] *Pedibus & ſponte ad ſupplicium comitando, ne trahendo carnifex laboraret.*

182. CELERITAS INFINITA.] *Qualis fulminis, quod momento ſe per corpus traijcit, & ipſum exanimat.*

183. EXSPIRAS.] *Exanimaris penè metu.*

184. DE TANTA MOLE PERDENDVM.] *Quia ſapiens diuitias intra ſe habet, & omnia ſua ſecum portat.*

185. DONAT METVM.] *Quiſpiam mendum ſubeſſe putet: non eſt tamen. Caſus, inquit, quo fulmine ictus ſubitò obruitur, donat, id eſt condonat & remittit metum. ſpatium enim ei timendi non dat, cum repentè veniat, & præuertat mali exſpectationem.*

186. NISI QVI EFFVGIT.] *Acutè. Poſt periculum eſt timori locus, non ante: quia nimis repentinum malum, & res ipſa cum metu venit, non eas ſequitur. Ab hac etiam cauſſâ quis putet Plinium, lib. II. cap. LIV. negaſſe*, quemquam tangi qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. *quia, inquam, extra periculum iam eſt, ſi cum coruſcatione aut ſonitu ictus non fuit. aliò enim, non in caput eius, fulmen iam cecidit. Sed fallitur opinionis (ſi hæc ipſius) cum Senecâ noſtro Plinius.* C *Nam coruſcatio ante ſonitum, & ſonitus ante fulmen ad terram peruenit. imò ipſe Plinius* lucem ſonitu velociorem *ait, & hunc* profecti fulminis, non illati, *eſſe ſignum. Quin etiam ſpiritum, qui fulmen antecurrit*, ocyorem fulmine, & ideò quaſi priùs omne & afflari, quàm percuti. *Timor ergo & declinatio ſpatium ante ictum inuenire poteſt. Vide, ſi placet, quæ lib. II. cap. III. art. XIV. Meteorol. vbi Plinium in probabilem alium ſenſum ducere tentauimus.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER TERTIVS.

QVI EST DE AQVIS.

ARGVMENTVM.

B *INITIÒ dolet tam ſerò ad ſtudium naturæ acceſſiſſe, cùm ſatius ſit Dei opera, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia celebrare. Aquarum deinde tractationem, à diuiſione in dulces & medicatas, inſtituit. Negat fontes & flumina ex imbribus naſci, quia experimento proprio didicit maximas pluuiarum non vltra decem pedes terram madefacere. Terram igitur potiùs in aquas mutabilem facit. Thaletem, qui terram aquâ, more nauigij vehit, ineptire dicit: ſed telluris corpus inſtar humani eſſe, in quo venæ aquarum, ceu ſanguinis, arteriæ ſpiritûs ſint conceptacula. Quidam etiam fontes implentur aut deplentur certis horis aut menſibus, quomodo quartana ad horam venit, aut podagra ad tempus reſpondet. Ab aquis ad piſces tranſit, & aliquantulùm circa mullos adhæret, quos luxuria Romana Euripis ſub menſas fluentibus exemptos, & vitreis ollis incluſos, vario & maculoſo colore, id eſt pictâ & formoſâ morte exſpirantes ſpectabat, oculoſque paſcebat ante gulam. Redit dein ad aquas, & de earum medicaminibus & miraculis plurima ex Ariſtotele & aliunde permiſcet. Ad diluuia poſtremò & fatales aquarum inundationes greſſum mouet. Ea euenire, cùm mare, flumina, cælum in exitium humani generis*
C *conſpirauerint. Oceanus deinde & omnis aquarum illa eluuies in ſedes ſuas reuocatur, redditurque iterùm terris homo inſcius ſcelerum; qui tamen in innocentiâ ſuâ non diurnat, & citò redit in nequitiam.*

PRÆFATIO.

NON præterit me, Lucili virorum optime, quàm magnarum rerum fundamenta [1] ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſſas ſecretaque eius eruere, atque alijs noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obiicit annos [2] inter vana ſtudia conſumptos. tantò magis vrgeamus, & damna ætatis malè exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij [3] longè à domino iacen-
D tis cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpi-

COMMENTARIVS.

1. PONAM SENEX.] *Talis enim erat, cùm hæc commentaretur, biennio ſcilicet non toto ante mortē, quam iuſſu impij alumni ſumpſit, circa climacterem, ætatis tertium & ſexageſimum.*

2. INTER VANA STVDIA.] *Quæ illa? Attalo enim Stoico, & Sotioni Pythagorico, illius aut præſtantiſſimis, puer operam dedit: adoleſcentior, Papyrio Fabiano, & Demetrio Cynico familiaris; ac ipſe totâ vitâ philoſophatus fuit. Fortè igitur ad ſtudia & curam diuitiarum, quæ ei immodica, reſpexit, aut dialecticas quaſdam nugas, Stoicis poſt Chryſippum nimiſquàm amatas, & ipſe Epiſt.* XLV. *videt.* Nectimus nodos, *inquit*, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori ſcimus? Totâ illò mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. *Deinde tempus cauſidicinæ fortaſſe in oculis habuit. Egiſſe enim cauſſas ſub Tiberio & Caio, Epiſt.* XLIX. *dicit,* Modò, *ait*, apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modò cauſſas agere cœpi, modò deſij velle agere, modò deſij poſſe.

3. LONGE A DOMINO IACENTIS.] *Corruptiſſima,*

reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid A amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pænitentiâ tranſitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ melyri verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. ——

Hoc dicerem, ſi puer iuueniſve moliret. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc verò ad rem ſeriam, grauem, immenſam, [4] poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardiùs exierunt, velocitate penſant moram. Feſtiuemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certè, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, [5] quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpsêre ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quantò ſatius eſt, ſua mala extinguere, quàm aliena poſteris tradere? Quantò potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, cæterorumque, qui exitio B gentium clari, non minores fuêre peſtes mortalium, quàm inundatio, [6] quâ planum omne perfuſum eſt, [7] quàm conflagratio, quâ magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum [8] confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: [9] infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, [10] reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam [11] ſine exercitu. quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeò ſine patriâ eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quantò ſatius, quid faciendum ſit, quàm quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſêre fortunæ, nihil ſtabile ab illâ datum eſſe, eius omnia fluere aurâ mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, [12] non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantùm domuum, quas C leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta [13] ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore ceciderêre. Iniri non poteſt numerus, quàm multa ab aliis fracta ſint. nunc [14] cummaximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec mollitèr ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex naturâ ſuâ, ſed ex humilitate noſtrâ magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec

[15] in

ma, & quæ Oedipo indigeant, clamat Pincianus. ſcribit ergo à ſuâ coniecturâ. longè ambitio, longè iactantia. curis ſoluatur. *Vix tenea riſum.* *lectia noſtra ſinceriſſima eſt. patrimonium & opes Senecæ longè ab ipſa, & vltra mare non minima pars, in Aegypto aut Britanniâ iacebant. atque adeò diues, vt Suillius apud Tac. lib.* XIII. *Annal. obyciat*, intra quadriennium regiæ (*Neronis*) amicitiæ ter millies H S. (*id eſt, ferè nouemdecim milliones florenorum*) parauiſſe.

4. POSTMERIDIANIS HORIS.] *Serò, & præcipiti iam, aut vergente ætate.*

5. QVANTVM PROPOSITO.] *Operi huic, & ſcriptioni à ſe deſtinata. q. d. Opus longè, vita propè abeſt à ſuo fine.*

6. QVA PLANVM OMNE.] *Velut in Ogygis & Deucalionis diluuio. non enim editiora & montes perfuſi, vt in illa generali, quod deſcribit hiſtoria ſacra.*

7. QVAM CONFLAGRATIO.] *Magni & improbi illi æſtus, qui occaſionem fecerunt fabulæ Phaëthontis.*

8. CONFIRMATVM HISPANIÆ CLADIBVS.] *Saguntinos enim & Hiſpanos fregerat, & hac nouarum virium acceſſione auctus & firmatus, bellum Italiæ intulit Hannibal.* D

9. INFRACTISQVE REBVS.] *Ex vet. cod.* fractis, *reſcribit Pincianus. ſed non eſt neceſſe.* in *enim hic non negat, ſed intendit ſignificationem.*

10. REGES PERERRAVERIT.] *Ad Antiochum enim Aſiæ regem fugit, & pertraxit in bellum contra Romanos. deinde ad Pruſiam Bithyniæ.*

11. SINE EXERCITV.] *Nam ille mollis & effeminatus Antiochi, nomen exercitus non merebatur.*

12. NON TVVM, FINEM.] *Non enim quem proponis tibi & deſtinas.*

13. SVPRA IMPERANTES IACVERVNT.] *Ipſos ruinâ ſuâ oppreſſerunt.*

14. CVMMAXIME.] *Frequens apud Senecam dictio: nec valens tamen vltra ſimpliciter*, maximè.

15. IN

A [15] in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terrâ ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & quâ nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuêre in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum cõtemplatione quoties ad humana tecideris, non aliter caligabis, quàm quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole redière. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantùm, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & [16] aduerſus vtramque intrepidus inconfuſúſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in ani-
B mum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, [17] quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiam ſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, quà venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu; ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, [18] ſi non putes. Quid eſt præcipuum? [19] in primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, [20] ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris [21] tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit; ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? [22] quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam. primò diſcedemus [23] à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt,
C ſeducemus à corpore. Deinde [24] in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furorémque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, quâ ratione fiant: ſiue, vt ait Ouidius, CAP. I.

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

ſiue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue

15. IN RVBRI MARIS LITTORE.] *Alexandrum, credo, alludit, & Nearchi in Oceano nauigationem & errores.*

16. ADVERSVS VTRAMQVE.] *Fortunam propi-*
D *tiam, & iratam.*

17. QVOD SINE ADVERSARIO OPTATVR.] *Quia recedere ab altero non debet, vt ad te veniat.*

18. SI NON PVTES.] *Nemo enim infelix qui felicem ſe credit.*

19. IN PRIMIS LABRIS.] *Paratam ſemper exire, & deſerere corpus.*

20. SINE COMMEATV.] *Spatio, ceſſatione, dilatione. vox ea ſignificatu apud Senecam & Tertull. ſat ſolennis. Iſte lib. de Pœnis. cap.* VI. Certi indubitatæ veniæ delictorum, medium tempus interim furantur, & commeatum ſibi faciunt delinquendi. *& Apolog. cap.* XLVI. Quid enim Thales ille princeps Phyſicorum ſciſcitanti Crœſo de diuinitate certum enunciauit, commeatum deliberandi ſæpè fruſtratus? *Propriè tamen magis tempus illud ſignificat, quo quis ire & redire poſſit, ac temporariam abeundi licentiam quæ datur militibus. Modeſtinus lib.* IV. *de pœnis, D. de re militari:* Si ad diem commeatus quis non veniat, *&c. Præ litteris etiam abitus.* γράμματα ἀφέσεως, paſſe-porte.

21. TIBI REFERRE MERCEDEM.] *Pro laboribus, quibus tibi ſeruis. id eſt, cùm deſieris tibi ſeruire. tunc enim nec mercedem tibi pro ſeruitute poteris reddere: merces enim non eſt, niſi quæ ſeruitutem reſpicit. Acutum ergo hoc eſſe vides, & tortuaſum.*

22. QVID FORVM VISO?] *Ad cauſidicinam.*

23. A SORDIDIS.] *Turpibus lucris.*

24. IN OCCVLTIS.] *Rebus naturalibus, ſcitu difficilibus, & extra communem intelligentiam poſitis: præ quibus ſtatim dicet ſalutaria morum præcepta eſſe in aperto & facili.*

ſiue vt apud te, [25] Iunior cariſſime, inuenio, A

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque
decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium
creſcant. Nilum interim ſeponamus à turbâ, propriæ naturæ & ſingularis: illi diem
ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quàm calentes. In qui-
bus quærendum erit, vtrùm calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus,
quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam ner-
uos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis [26] vitia percurrunt. Quædam me-
dentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas le-
uant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus, quàm guſtus eſt.
II. [27] Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ
ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interueniunt, ſalſæ aut medicatæ: ex quibus ſul-
phuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſ- B
crimina. Primùm tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leues & graues ſunt.
deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ. deinde ſalubritatis: ſunt enim
ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quæ-
dam pingues: quædam alunt, quædam ſine vllâ bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ
III. [28] fecunditatem afferunt. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in
plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur,
non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eo-
dem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumie-
cti fluuij deriuantur. Sed & magnæ latenteſque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam cùm
IV. hiberni defluxêre torrentes, faciem ſuam ſeruant. Primùm ergo quæramus, quo-
modo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat.
Miramur, quòd acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æquè mirandum eſt, quòd
detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, vt præbere
tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcumque rationem reddideri- C
V. mus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. Quidam iudicant, terram, quid-
quid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit,
non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. [29] Occulto enim itinere ſubit terras, & pa-
làm venit, ſecretò reuertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfra-
ctus terrarum verberatum, [30] amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tantâ ſoli
varie-

25. Ivnior carissime.] Iunior *igitur etiam Lucilij nomen: etſi Præfatione ante Epiſtolas neget noſter Lipſius:* Quod quidam, *inquit*, Iuniorem appellant (inducti loco Senecæ, *Epiſt.* XXVI. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni) puer videt, quàm ſit puerile. *Fatear, ex illâ Epiſtolâ non ſat apertè (quamquam tamen etiam ibi exiſtimem alluſum ad nomen;) ſed ex hoc loco, & libri* IV. *Nat. Præfatione, apertiſſimè. Mutaturus igitur haud dubiè fuit vir maximus, ſi huc vſque veniſſet eius commentatio. Hinc etiam diſcis Lucilium paſſim amaſſe, & feciſſe verſus. quem etiam Præfatione libri* IV. *Seneca vocat* otio & litteris familiarem.

26. Vitia percvrrvnt.] *Lege*, percurant.

27. Avt stant omnes aqvæ.] *Græci* ὕδατα ςάσιμα, ῥυτὰ, καὶ συλλογιμαῖα *vocant. Stant mare & lacus, fluunt riui & flumina, colliguntur torrentes, & quas Galli Belgæ* aquas ſilueſtres *appellant. Sed quenam* varias venas habent? *Credo, quæ nunc fluunt, nunc ſiccantur, aut tenui aquâ in alueo lacunoſo & inæquali ſtagnant.*

28. Fecvnditatem afferunt.] *Pincianus*, auferunt, *mauult. ſed non faciet, ſi audias Plinium:* Theſpiarum fons, *inquit lib.* XXXI. *cap.* II. conceptus mulieribus repræſentat. Item in Arcadiâ flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eâdem Arcadiâ, abortuſque fieri non patitur. *Non negem tamen etiam eſſe, quæ auferant fecunditatem. Nam è diuerſo, ait,* in Pyrrheâ flumen, quod Aphrodiſium vocatur, ſteriles facit. *Plura apud nos fontium & aquarum miracula lib.* V. *c.* II. *art.* IV. *Meteorol.* D

29. Occvlto enim itinere.] *Conſentienter Salomoni, Eccle. cap.* I. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterùm fluant. *Quâ vi verò è terræ venis aqua marina in ora fontium aſcendat, lib.* V. *cap.* II. *art.* III. *Meteorol. diſputauimus.*

30. Amaritvdinem ponit.] *Lucret. lib.* II.

Eſt ratio ſecernundi ſeorſumque videndi,
Humor dulcis, vbi per terras crebriùs idem
Percolatur, vt in foueam fluat, ac manſueſcat.
Linquit enim ſuperà tetri primordia viri
Aſpera, quò magis in terris hæreſcere poſſunt.

31. Vi-

A varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit. Quidam exiſtimant, quidquid ex VI.
imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quòd pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideò ſiccas eſſe aiunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque inueniri in interiore Africâ fontes: quia feruida cæli natura ſit, & penè ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contrà conſtat, Germaniam Galliamque, & proximè ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides. VII.
Primùm ego tibi [31] vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram [32] vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare aufertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida
B eſt, & abſumit quidquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideò primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quòd quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram [33] cui inſideant? Adijce, quòd in ſicciſſimis locis putei in altum acti, per ducenûm aut tricenûm pedum ſpatia, inueniunt aquarum vberes venas, in eâ altitudine, in quam aqua non penetret: vt ſcias illic non cæleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quòd quidam fontes [34] in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos [35] ſurſum agi, [36] aut ibi concipi, cùm omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam exiſtimant, quemadmodum in ex- VIII.
teriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minùs illas ſtagnare, quàm apud nos Oceanum, & ſinus eius: imò eò latiùs, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illâ profundâ copiâ iſti
C amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cùm adiectos maria non ſentiant? Quibuſdam hæc placet cauſſa. [37] Aiunt habere terram intra ſe cauos IX.
receſſus, & multum ſpiritus: qui neceſſariò frigeſcit, vmbrâ graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, [38] cùm ſe deſiit ferre, conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris [39] vmbram facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquandò ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub terrâ verò quidquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, vmbra perpetua, frigus æternum, [40] inexercitata denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflauit, quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur. Habes primam aquarum ſub terrâ na- X.
ſcentium cauſſam. Adijcias etiam licet, quòd fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre

D

31. VINEARVM DILIGENS FOSSOR.] *Agriculturæ enim amans & addictus Seneca, vt plerique ſapientes.*

32. VLTRA DECEM PEDES.] *Vide nos lib. v. c. vi. art. ii. Meteorol. de iſtis ſatis enarratè.*

33. CVI INSIDEANT.] *Cuius poris accipiantur. rupes enim dura & adſtricta humorem reſpuunt, & effundunt per ſuperficiem.*

34. IN SVMMO MONTIS CACVMINE.] *Curtius lib. iii. de Marſyâ amne:* Fons eius ex ſummo montis cacumine excurrens, in ſubiectam petram magno ſtrepitu aquarum cadit.

35. SVRSVM AGI.] *Spiritu, aut aquâ aliâ premente, & ſurſum exprimente.*

36. AVT IBI CONCIPI.] *Aëre aut vaporibus in aquam denſatis. quod credit Ariſtoteles, & nos lib. v. cap. ii. art. iii. Meteorol. ex parte.*

37. AIVNT HABERE TERRAM.] *Ariſtot. lib. i. cap. xiii. Meteor.* Οἱ ὀρεινοὶ καὶ ὑψηλοὶ τόποι τὴν ἀνιοῦσαν ἀτμίδα ψύχουσι, καὶ συγκρίνουσι πάλιν εἰς ὕδωρ: Montana & excelſa loca aſcendentem vaporem frigerant, & condenſant iterùm in aquam.

38 CVM SE DESIIT FERRE.] *Cùm nimis denſatus & granatus.*

39. VMBRAM FACIT.] *Opſopæus,* imbrem. *benè.*

40. INEXERCITATA DENSITAS.] *Silens & quieta à ventis.*

aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aquâ, & ex terrâ A aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imò maximè in hanc. Vtraque cognata res eſt, vtraque grauis, vtraque denſa, vtraque in extremum mundi compulſa. Ex aquâ terra fit. Cur non aqua fiat è terrâ? At magna flumina ſunt. Cùm videris, quanta ſunt: rurſus [41] ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cùm labantur aſſiduè, quædam verò concitata rapiantur, quæ præſtò ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris quod cùm venti totum aëra impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctéſque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi vllam vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat: ne portionum æquitate turbatâ, mundus præponderet. [42] Omnia in omnibus ſunt. Non tantùm aër in ignem tranſit, ſed [43] numquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, [44] ſtabit, durabitur. Tranſit aër in humorem: ſed nihilominùs non ſine B humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis vmquam ſine aquâ eſt, quàm ſine aëre. Et ideò facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc vmbra hiberni frigoris denſat, vt faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. naturâ ſuâ vtitur.

XI. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuêre locis, exeunt? Sæpè motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire ſolet, vt amiſſo canali ſuo flumina primùm refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus [45] in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios quoque caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à curſu ſuo deiiciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops [46] Hæmus: ſed cùm Gallorum gens à [47] Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus excíſis, humor, qui C deſijt in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia ferè aquoſiſſima ſunt, quæcumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus alimentum [48] ex proximo eſt: fluminum verò vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quàm radicibus euagari licet. [49] Deinde ſuccíſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantùm id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. Idem ait, [50] circa Arcadiam, quæ vrbs in Cretâ inſulâ fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, dirutâ vrbe: poſteà verò quàm cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quòd obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? [51] Plura denique inuenimus, D

41. Ex QVANTO PRODEANT.] *E terrâ ſcilicet, maximæ profunditatis & molis.*

42. OMNIA IN OMNIBVS.] *Virtute, non reapſe, & formaliter, vt loquimur.*

43. NVMQVAM SINE IGNE EST.] *Calore, vt ipſus mox dicet.*

44 STABIT.] *Gelabitur, & concreſcet.*

45. IN CORYCO MONTE.] *A Theophraſto etiam Plinius:* In Coryco monte amnis erupit, poſtquam cœptus eſt coli.

46. HÆMVS.] *Plin. lib.* XXXI. *cap.* IV. Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſiluis, quos arborum alimenta conſumebant. ſicut in Hæmo (*mons eſt Thraciæ*) obſidente Gallos Caſſandro, cùm valli gratiâ ſiluas cecidiſſent.

47 CASSANDRO.] *Rege Macedoniæ.*

48. EX PROXIMO EST.] *Ex aquâ pluuiâ, & ſucco circa terræ ſuperficiem hærente. Quatenus verò radices arborum ad alimenti ſuctum in terram decurrant, conſule lib.* V. *cap.* VI. *art.* II. *noſtrorum Meteorol.*

49. DEINDE SVCCISÆ ARBORES.] *Ita etiam ſuccíſi crines magis feſtinant recreſcere.*

50. CIRCA ARCADIAM.] *Plin. lib.* XXXI. *cap.* IV. Proditur certè in Cretâ, expugnato oppido quod vocatur Arcadia, ceſſaſſe fontes amneſque qui in eo ſitu multi erant.

51. PLVRA DENIQVE INVENIMVS.] *Acuta & bella reiectio Theophraſti.*

A nimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperunt, quia colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina à fonte ſtatim, magnis apta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quòd per hiemem æſtatemque par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, [52] ſed excitant. Paullò repetamus hoc altiùs, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæris, cùm ad veram omnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quattuor, non potes interrogare vndè aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe ſemper effundere? Quomodo aër, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt [53] fluens aër, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cùm dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe XII.

B deficere. [54] Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primùm XIII. putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia: Sed & nos quoque aut in eâdem ſententiâ, aut in vltimâ ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum naturâ, igne reſtincto, quàm humorem: [55] in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor [56] in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aquâ ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cùm dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cùm mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quòd credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam. Ægyptij quattuor elementa fecêre: deinde ex ſingulis bina, marem XIV. & feminam. [57] Aërem marem iudicant, quâ ventus eſt: feminam, quâ nebuloſus &

C iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, quâ ardet flamma: & feminam, quâ lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cauteſque: feminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

Mare vnde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illâ, quantum ſuperfluum fit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: XV. [58] ſed

52. SED EXCITANT.] *Vt rapidiùs decurrant, inflata torrentibus.*

53. FLVENS AER.] *Ariſtoteles aliter, & ventum* ἀναθυμίασιν, exhalationem *facit, tranſuerſario impetu per aëra diſcurrentem.*

54. AQVA, AIT THALES.] *Idem de Thalete Ari-*

D *ſtoteles lib. I. cap. III. Metaphyſ. & addit:* Λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τοῦ πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γινόμενον, καὶ τὸ ζῷον τούτῳ ζῶν: Accepiſſe fortaſſis hanc opinionem, quia alimentum omnium rerum humidum eſſe cerneret: ipſum etiam calidum ex eo factum, eoque animal viuere. *ac deinde:* Πρώτους θεολογήσαντας, οὕτως περὶ τῆς φύσεως ὑπολαβεῖν· Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν: Primos Theologos ſic etiam de naturâ ſenſiſſe; ideoque Oceanum & Tethyn feciſſe generationis parentes, & iuſiurandum deorum, aquam illam quam poëtæ vocant Stygem. *Iupiter etiam ab hac cauſâ, apud Homerum Odyſſ.* N. *Neptunum* πρεσβύτατον καὶ ἄριστον, antiquiſſimum & optimum, *vocat.*

55. IN HOC FVTVRI MVNDI.] *Ad* ἀποκατάστασιν, redintegrationem *mundi, per* ἐκπύρωσιν, conflagrationem, *aliquando futuram, nec longè à fide Chriſtianâ, alludit. De quâ apud Lipſium multa lib. II. Diſſert. XXI. Phyſiol.*

56. IN DIDVCTIONE RERVM.] *Cùm elementa antè confuſa, chao educta & diſpoſita ſuis locis. nam*

Ante mare & terras, &, quod tegit omnia, cælum,
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixère chaos, rudis indigeſtaque moles,
Nec quidquam, niſi pondus iners, congeſtaque eodem
Non benè iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Vt canit Poëta ingenioſus lib. I. Metamorph.

57. AEREM MAREM IVDICANT.] *Aſpicientes ad indolem maſculi animalis, cui plus caloris, impetus, & virium, quàm feminæ.*

[58] ſed hoc ampliùs cenſeo. Placet naturâ tegi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terrâ quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua; & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum [59] appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantùm ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paullò pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrymæ, & quiddam additum articulis, per quod citiùs flectantur ex lubrico: ſic in terrâ quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ [60] in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam verò locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundùm legem naturæ, voluntatemque naſcentium. Ceterùm vt in noſtris corporibus, ita in illâ ſæpè humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus, corrupêre naturam; & ſulphuratio contraxit humorem, qui modò diuturnus eſt, modò breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cùm percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retrò dedit ſanguinem: ita in terrâ, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modò exſiccatur aliquo impedimento, modò coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modò illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modò per ſe viribus recollectis, modò aliunde tranſlatis. Sæpè enim [61] inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpè terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terrâ, quod in nubibus, [62] vt ſpiſſetur, grauioremque, quàm vt manere in naturâ ſuâ poſſit, gignat humorem. Sæpè colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. [63] Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſurâ loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hæc tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes: nonnumquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo

ſe

58. SED HOC AMPLIVS CENSEO.] *Senatorium loquendi genus, ait rectè Muretus; cùm ſententiam alterius probarent, ſed cum ſuperennumerario aliqua additamento.*

59. APPELLAVERINT VENAS.] *Imò hodie Copernicani quidam reapſe venas, & terram grande quoddam animal, cui lapides & metalla pro oſſibus, terra mollior pro carnibus, gramina & plantæ pro crinibus, homines, feræ, pecora pro pediculis, eſſe contendunt.*

60. IN LAPIDEM EX LIQVORE.] *Vt cryſtallus. Adi quæ nos lib. v. cap. v. art. iv. Meteorol. diſſeruimus.*

61. INANIA APPOSITA PLENIS.] *An, & quomodo ſicca & inania humorem attrahere valeant, lib. v. cap. ii. art. ii. Meteorol. ſatis dictum nobis.*

62. VT SPISSETVR, GRAVIOREMQVE.] *Locum hunc inter deprauatiſſimos habet Pincianus. Igitur reſcribit.* vt ſpiſſetur, craſſioremque quàm vt manare in maria poſſit, gignat humorem. *Numquam longiùs extra oleas & ſenſum auctoris abyſſe mihi videtur. Ego, modò lacunulam, immiſſâ ſingulari voce, ſuppleam, nil habeo quod culpitem. Itaque lego:* vt ſpiſſetur vapor, grauioremque, *&c. Vult enim, quod lib. v. cap. ii. art. iii. Meteorol. oſtendi, generari in terrâ fontes, vt pluuiam in nubibus & aëre: quando ita granatur, & naturam raritatis & leuitatis exuit vapor, aut ſubterraneus aër, vt ſpiſſetur & craſſeſcat in humorem.*

63. SVDOREM AQVILEGES VOCANT.] *Ex quo humorem ſubeſſe intelligunt. Arte verò iſtô eos vti ad deprehendendam de ſudare illo ſublatentem aquæ venam, ſcribit lib. viii. cap. i. Vitruuius:* Procumbunt, *inquit*, in dentes, antequam ſol exortus fuerit in locis, quibus erit quærendum, & in terrâ mento collocato & fulto proſpiciunt eas regiones. ſic enim non errabit excelſius quàm oporteat viſus, cùm erit immotum mentum, ſed ad libratam altitudinem in regionibus certâ finitione deſignabit. Tunc in quibus locis videbuntur humores ſe criſpantes, & in aëra ſurgentes, ibi fodiatur: non enim in ſicco loco hoc ſignum fieri poteſt. *Idem ferè Plinius lib.* xxxi. *cap.* iii. *ſed difficile experimentum affirmat; quòd* tantâ intentione oculorum opus, vt indoleſcant. quod fugientes, *inquit*, ad alia decurrunt. Loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, ollíſque è figlino opere crudis, aut perunctâ pelui æreâ cooperto, lucernaque ardente concameratâ frondibus, dein terrâ. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas.

64. Si

A ſe tantùm detulit, nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, [64] ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fontes [65] ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? X V I.
Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cùm poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. [66] Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, [67] quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſtò eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideò notabilia: quædam maiora, nec minùs certa. Et quid hoc mirum eſt, cùm videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quàm æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terrâ minùs nota nobis iura naturæ, ſed non minùs certa. Crede infrà, quidquid vides ſuprà. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſ-
B ſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpè illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt [68] in aëre cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæca, [69] vt talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, [70] quia ſuperuacuum eſt. Inde, vt Theophraſtus affirmat, [71] piſces quibuſdam locis eruuntur. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ X V I I.
vrbanè in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed

[72] cum

64. SI ILLAM SPIRITVS.] *Hic enim eſt, qui aquæ mixtus & ſcopulo aut duro illiſus fractuſq́, fragorem illum inſignem reddit. nam aquo mero, aut inſano eſt, aut ſurdè & obſcurè ſubmurmurat.*

65. SENIS HORIS.] *Ad legem marini æſtus, qui*
C *ſenis horis intumeſcit totidemq́, deſidit. Talis ferè fons Iouis in Dodone, qui* meridie ſemper deficit, quâ de cauſſâ *ἀναπαυόμενον (interquieſcentem)* vocant. mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit, *vt lib.* II. *cap.* CIII. *narrat maior Plinius. & nepos eius Epiſt. ad Licinium Suram, extremò libri* IV. *de fonte qui in Larium lacum decidit:* Huius, *inquit*, mira natura. Ter in die ſtatis auctibus ac diminutionibus creſcit decreſcitque. Cernitur id palàm, & cum ſummâ voluptate deprehenditur. Anulum, ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluitur ſenſim, ac nouiſſimè operitur, detegitur rurſus, paullatimque deſeritur.

66. QVEMADMODVM QVARTANA.] *Elegans & ſcita comparatio. Vt enim ſtatis interuallis increſcunt vitioſi humores, & ad abundantiam veniunt, quò*
D *naturam irritant, & reuocant intermiſſas febres: ita aquarum æſtus, licet ab alijs cauſis, exundant ſuis temporibus, ſeruantq́, vices ſuas & circuitus.*

67. QVEMADMODVM PVRGATIO.] *Menſtruorum, aut etiam alui in quibuſdam hominibus, quos beneficium iſtud ad horam monet.*

68. IN AERE CÆCO.] *Occulto & tenebroſo. Ita,* cæcum, *à priuatione viſus ad viſibilis priuationem ſæpè transfertur: & ſæpiſſimè factum, vt memini, à Lucretio.*

69. VT TALPÆ.] *Idem Plinius:* Quadrupedum, *inquit lib.* XI. *cap.* XXXVII. talpis viſus non eſt. *addit tamen:* oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranam. *Igitur & viſus ineſt, inquam ego; ne effigies illa inanis & fruſtrà ſit. Ab Ariſtotele porrò cepit iſta Plinius, quem tamen vereor vt ſatis ceperit. Is lib.* I. *cap.* IX. *Hiſtor. animal.* Ἀσπάλακα τρόπον μέν τινα ἔχειν ὀφθαλμοὺς θείη τις, ὅλως δ' οὐκ ἔχει· ὅλως μὲν γὰρ οὔθ' ὁρᾷ, οὔτ' ἔχει εἰς τὸ φανερὸν δήλους ὀφθαλμούς. Ἀφαιρεθέντος δὲ τοῦ δέρματος, ἔχει τήν τε χώραν τῶν ὀμμάτων, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ μέλανα: Talpam quodammodò habere oculos quis dixerit, omnino & in totum tamen non habet, quippe cùm in totum neque videat, neque manifeſtos oculos habeat. Si quis verò prætentam membranam detraxerit, locum oculorum, & nigram eorum partem habet. *Vbi,* ὅλως οὐκ ἔχειν, omnino non habere, *ſic ordinare oportet, vt negatio agmen ducat, dicatq́,* non omnino habere, *id eſt, non perfectos & omnibus numeris abſolutos, quales in ceteris animalibus perfectis viſuntur. nam l.* III. *de Animâ,* Φαίνεται, *inquit,* ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς: Videtur talpa ſub pelle oculos habere. *Cùm igitur etiam ait,* omnino, *aut,* in totum non videre, *hoc voluit,* non omnino, *ſiue, non perſpicuè & perfectè,* videre. *Aliàs enim experientiâ conſtat, vbi emerſerint aliquid cernere, & in luce allucinari. Si in aquam etiam demergas, pili quidam inſtar ciliorum, circa ocellos frigore contrahuntur: vnde ſi pellem detrahas, inuenies nigella quædam luminum puncta, quaſi ferè in concris.*

70. QVIA SVPERVACVVM EST.] *Non eſt, quia aliquando in lucem & vſum oculorum veniunt talpæ. Natura tamen membranâ eos contra pericula foſſionis & noxas texit.*

71. PISCES QVIBVSDAM LOCIS.] *Plin. lib.* IX. *cap.* LVII. Theophraſtus tradit, in Paphlagoniâ effodi piſces gratiſſimos cibis terrenos altis ſcrobibus, in his locis vbi nullæ reſtagnent aquæ: miraturque & ipſe gigni ſine coitu. *Eadem, ſed ab eodem, initio libri* VIII. *Athenæus.*

72. CVM

[72] cum dolabrâ ire piſcatum. Exſpecto vt aliquis [73] in mari venetur. Quid eſt autem, A quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quantò incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces: & [74] ſub ipsâ mensâ capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. [75] Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, [76] alios necant in garo, & condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terrâ, & effodi, non capi. Quàm incredibile illis videretur, ſi audirent narare in garo piſcem: & [77] cænæ cauſſâ occiſum eſſe

XVIII. ſuper cænam, cùm multùm in delicijs fuit; & oculos, antequam gulam, pauit. Permitte mihi, quæſtione ſepoſitâ, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, mullo exſpirante formoſius. Ipsâ colluctatione animam agenti rubor primùm, deinde pallor ſuffunditur: [78] quàm æquè variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt. [79] Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quàm ſerò experrecta, circumſcribi ſe & B fraudari tanto bono ſenſit. [80] Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, [81] qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideò curſu aduehebatur, ideò gerulis cum anhelitu

72. CVM DOLABRA.] *Ad effodiendum, aut exſcindendum potiùs.*

73. IN MARI VENETVR.] *Mentior, niſi Libanum, ſeruum Plautinum in Aſinariô, aſpexit.*

Iubeas vnâ operâ me piſcari in aëre,
Venari autem reteiaculo apros in medio mari.

74. SVB IPSA MENSA CAPITVR.] *Videſis, quæ de Euripis & riuis per cubicula & triclinia ad voluptatem currentibus, in Præfat. libri primi diximus, num. 21.*

75. VITREIS OLLIS.] *Plin. lib. IX. cap. XVII.* Mullum exſpirantem verſicolori quadam & numeroſâ varietate ſpectari, proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem, vtique ſi vitro ſpectetur incluſus. *Vinum in quo ſuffocatus mullus, ſi vir bibat, ad Venerem impotens; ſi mulier, ſterilis fit, vt ait Terpſicles apud Athenæum lib. VII.*

76. ALIOS NECANT IN GARO.] *Apicium bonarum deliciarum repertorem facit Plinius:* M. Apicius, *inquit*, ad omne luxus ingenium mirus, in ſociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari mullos præcellens putauit, atque è iecore eorum allecem excogitare prouocauit. *Porrò garum* exquiſiti liquoris eſt genus, *ait lib. XXXI. cap. VII. Plinius*, ex inteſtinis piſcium, ceteriſque quæ abiicienda eſſent, ſale maceratis, vt ſit illa putreſcentium ſanies. *Hinc Martial. lib. V.* pretioſam ſaniem *appellat. Nomen ei à garo piſce, ex quo olim ſolo confectum.* Nunc è ſcombro, *inquit Plin. lib. XXXI. cap. VIII.* piſce laudatiſſimum in Carthaginis ſpartariæ cetariis. Sociorum id appellatur, ſingulis millibus nummûm *(id eſt, circiter LXII. florenis)* permutantibus congios pænè binos *(qui, menſurâ Budæi, duodecim circiter implent ſextarios, ſiue pintas Pariſienſes, quæ à noſtris non longè videntur diſcedere: cùm Budæus pintam ſuam iuſtum liquoris modum eſſe dicat, quem ſiticuloſus ἀπνευστὶ & vno ſpiritu poſſit exhaurire.)* nec liquor vllus, *addit Plinius*, pænè præter vnguenta maiore in pretio eſſe cœpit, nobilitans etiam gentibus. *Vbi ſi paullò antè attentô aure fuiſti, docuit te Plinius, quid* garum *illud* ſociorum, *multum in Romanis Scriptoribus, & menſis delicatorum. Martial. lib. XIII. Epigram. XCIX. de* garo ſociorum:

Exſpirantis adhuc ſcombri de ſanguine primo,
Accipe faſtoſum munera cara garum.

Faſtoſum *(etſi alij* fæcoſum *legant) quia illud è ſcombro, faſtoſorum & potentiorum condimentum erat; vt muria è thynno piſce, plebeiorum. Indicat Poëta Epigram. ſequenti, de* amphorâ muriæ: C

Antipolitani (fateor) ſum filia thynni:
Eſſem ſi ſcombri, non tibi miſſa forem.

Sociorum *ergo* garum, *quia ſcombri, vnde fiebat, piſcatio circa Carthaginem nouam in Hiſpaniâ, Romanis ſociam: quam Plinius ſpartariam, à copiâ ſparti, quo ſuos operit montes, appellat.*

77. CÆNÆ CAVSSA.] *Pincianus cum particulâ negandi:* nec cænæ cauſſâ occiſum, ſed poſt cænam. *Malè. Vult enim manu conuiuæ, Euripo ſub menſam fluente exceptum mullum, poſt ſpectaculo à moriente dato, ſtatim coqui, futurum aliàs parum recentem.*

78. QVAM ÆQVE VARIATVR.] *Quiſpiam locum ſuſpectet de mendo: ſed non eſt. Quàm æquâ, ſiue æquali, ait, macularum, quarum aliæ vitæ, aliæ mortis indices, temperie variatur! & verba conuiuæ, maculoſæ mortis mulli in vitreô ollâ ſpectatoris ſunt.* D

79. VACATIO LONGA.] *Luxuria, inquit, nimis diu dormiuit & ceſſauit à notitiâ iſtâ voluptate, ſpectandi tam formoſam mulli necem, quam hactenus ignorauit.*

80. HOC ADHVC.] *Id eſt, hactenus. & vides tempore Senecæ inſtitutum, in conuiuijs ad voluptatem ſic necari mullos.*

81. QVI COCTVM PISCEM.] *Pincianus non malè, ex cod. Memmiano, partim lectione vet. ſic refingit totum hunc locum:* Quò coctum piſcem? quò exanimem? in ipſo ferculo exſpiret. *Vt fiat diuitis luxurioſi verba, & phraſis gemina illi Horatiana, in Epiſt. ad Torquatum:*

Quò mihi fortunæ, ſi non conceditur vti?

82. Is

A ſitu & clamore properantibus dabatur via. Quò peruenêre deliciæ?[82] Is pro putrido iam
piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. [83] Neſcio de re magnâ tibi cre-
dere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. [84] Ad hunc fa-
ſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo con-
uiuio natantem, palpitantemque viderint. [85] Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereun-
tis accedit, tantò ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata con-
temnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt
moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet.
Vbi multùm diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque
peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas
per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quàm lucidum quiddam, cæru-
leumque [86] ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem
componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſti-
B net, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fra-
trum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil
enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerarijs verbis, &
proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam dentibus, & ventre, & ore con-
tenti: oculis quoque guloſi ſunt. Sed vt ad propoſitum reuertar, accipe argumen- XIX.
tum: magnam vim aquarum [87] in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium.
Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, &
turpem, ac noxiam guſtu. Certè cùm in Cariâ [88] circa Lorymam vrbem talis exſiliſſet
vnda, periêre quicumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cælo nouus
amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, cor-
pora: ceterùm inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex quâ ſalubritas
ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quòd an-
guillæ quoque latebroſis locis naſcuntur: [89] grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi
altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantùm venas aquarum terra, ex
C quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum alijs
ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur; alij ſub aliquo lacu emer-
gunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt ap-
pareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema,
ſicut fluminum & fontium. At quare aquis ſapor varius? propter quattuor cauſſas. XX.
Ex

82. IS PRO PVTRIDO.] *Meliùs libri vett.* Is pro putrido iam piſcis eſt, qui hodie eductus.

83. NESCIO DE RE MAGNA.] *Verba luxurioſi conuiuæ, pro re magnâ admirantis & obſtupeſcentis mortem illam variam & ſpecioſam mulli.*

84. AD HVNC FASTVM.] *Nauſeam & contemptum. Ita enim ſæpè eleganter, & ſolenniter ferè apud Propertium. Is lib.* III.

Teſtis Cretæi faſtum quæ paſſa iuuenci,
D Induit abiegnæ cornua falſa bouis.

Vide Lipſ. lib. II. *Variar. cap.* XXII.

85. QVANTVM AD SOLLERTIAM.] *Opſopœus diuinat:* Quantum ad ſollertiam luxuriæ plures eunt, tantò ſubtilius, *&c. Sed nimis procul à veſtigiis vulgatæ lectionis, ſine vllo vetuſti exemplaris ductu. & ſi ſollicitandum aliquid, hac malim:* Quantum ſollertiæ ad luxuriam pereuntem accedit. *In hunc enim ſenſum ſine dubio vadit. Quantum, inquit, ſollertiæ & ingenij accedit luxuriæ pereunti, & quotidie exoleſcenti altera magis ingenioſa ſuccreſcit, tantò. &c. Breuiter, voluptatum conuiuialium luxurioſa ſollertia creſcit & abit in infinitum.*

86. SVB IPSO TEMPORE EFFVLSIT.] Κροτάφῳ. *Nam & pro parte illâ capitis ſolet quandoque* tempus *in ſingulari. Imitatus Interpres ſacer Iudic. cap.* V. Quærens in capite vulneri locum, & tempus validè perforans.

87. IN SVBTERRANEIS OCCVLTIS.] *Lectio vet.* occulti. *Omnina rectè.*

88. CIRCA LORYMAM.] *Ita ex lib. vet. qui* Iotumam *præferebat, reſtituit Muretus. alij* Idimum, *aut* Myndum, *aut* Hydiuium: *vnde Pincianus fecit* Hydiſſum. *Tam verò Loryma, quàm Hydiſſus, vrbes Cariæ ſunt.*

89. GRAVIS ET IPSE CIBVS.] *Galenus lib. de Euchymiâ & cacochymiâ, anguillam mali ſucci, etſi in humore pura verſetur, affirmat. Græci tamen in maximo honore menſarum habuerunt. Apud Athenæum lib.* VII. *Etdicaſtes Epicuréus, tùm anguillam menſa inferri videret,* Πάρεστιν, *inquit,* τῶν δείπνων Ἑλένη. ἐγὼ Πάρις ἔσομαι. καὶ χεῖρας μήπω τινὸς ἐκτεταχότος, ἐπ' αὐτὴν ἐπιβαλὼν, ἐψίλωσε τὸ πλευρὸν ἄχρι τῶν ἀκανθῶν: Adeſt cænarum Helena. ego Paris ero. & cùm nondum quiſquam manus intendiſſet, eam inuadens, arreptum latus nudauit vſque ad ſpinam. *Ita nullus cibus tam noxius, qui non*

Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. [90] Secunda, ex eâdem ſimulatione eius naſcitur. A
Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpè concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: [91] hæ medicaminum potentiam: hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ leuitatem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrùm per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & inducet. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quòd res abiectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italiâ quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori B limus, alliniturque paullatim. Hoc minùs videbitur tibi mirum, [92] ſi notaueris, albulam, & ferè ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimiâ grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & [93] Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

XXI. [94] In quoſdam ſpecus qui deſpexêre, moriuntur: tam velox malum eſt, [95] vt tranſuolantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo letalis aqua diſtillat. Quòd ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil ampliùs quàm [96] tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & C vini

non inuenit defenſorem, nullus tam ſalutaris, qui non detrectatorem. Caſeos plerique damnant; ſed Io. Langius, celebris Medicus, laudat inſaniùm. Quis olim rapam non amat, non extollit? Democritus tamen dentes omnibus denouet. Quis leporem, ceu melancholicum, non inſectatur? Non ignobilis Medicus nuper libello penè toto inculcat, & ferè perſuaſit, pellere melancholiam. Sed Galenus in anguillâ valetudinis noxam aſpexit, Græci illi gumia tantùm, credo, palati voluptatem. edebant autem πύτλῳ ἀμπεχομένας, betâ amictas, *& inuolutas; vt hodie aſſamus cum rutâ.*

90. SECVNDA, EX EADEM SIMVLATIONE.] *Quid ſibi vult? hoc, aut nihil quod intelligam. Hanc cauſſam ſecundam naſci ex primâ, ſimilatione eius (ita enim potiùs, quàm* ſimulatione, *legam.) quia fortè aqua ſincera, medicata à ſolo quod lauat, infuſa, qualitatem trahit & ſimilitudinem. Vnde ſic leges & interpunges:* Secunda ex eâdem, ſimilatione eius naſcitur. *De hac totâ medicatione aquarum, vide me iam ampliter diſſerentem, lib.* V. *cap.* III. *art.* IV *Meteorol.*

91. HÆ MEDICAMINVM POTENTIAM.] *Manuſcripti,* medicatam potentiam, *etiam rectè.*

92. SI NOTAVERIS, ALBVLAM.] *Maiuſculâ potius,* Albulam *reſcribe. agri enim Tiburtini fons & fluuius eſt. de eo Martialis:*

Canaque ſulphureis Albula fumat aquis.

Eum Strabo lib. V. *& Plin. lib.* XXXI. *cap.* II. *mederi vulneribus affirmant. Vitruuius etiam lib.* VIII. *cap.* III. Fontes per longum ſpatium terræ procurrentes refrigerati perueniunt ſupra terram, ſapore, odore, coloreque corrupto, vti in Tiburtinâ viâ flumen Albula, & in Ardeatino fontes frigidi eodem odore, qui ſulphurati dicuntur.

93. LYNCESTIVS AMNIS.] *Plin. lib.* II. *cap.* CIII. Lynceſtis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. item in Paphlagoniâ, & in agro Caleno. *Vitru. lib.* VIII. *cap.* III. Sunt etiam fontes vti vino mixti, quemadmodum eſt vnus Paphlagoniæ, ex quo etiam ſine vino potantes fiunt temulenti. *Cauſſam eius miraculi & plurium tentauimus nuper lib.* V. *cap.* III. *art.* IV. *Meteorol.* D

94. IN QVOSDAM SPECVS.] *Quales Charoniæ ſcrobes in agro Puteolano, Auernus, & alia loca apud nos, lib.* IV. *cap. vlt. art.* VII. *Meteorol.*

95. VT TRANSVOLANTES AVES.] *Auernum, & de eo Poëtam reſpicit.*

Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris,
Quam ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis. talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat.

96. TENTAT NERVOS.] *Sic canes in ſcrobem Charoniam (hodie antrum canum) in agro Puteolano, miſſi,*

A vini vis exſiſtit etiam in aceto. [97] nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. [98] Siue ille XXII. æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & [99] quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, [100] vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quàm vt dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe. Hæc eſt ergo aqua- XXIII. rum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas [101] ex ſuperioribus [102] nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſummâ humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam aquæ caleant, quæ- XXIV. dam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto [103] euanuêre, aut mixturâ frigidæ intepuêre, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod B aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus [104] dracones & [105] miliaria & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſæpè eumdem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terrâ Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credunt ij, [106] quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem [107] euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, quâ caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ XXV. mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadiâ Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de C quâ paullò antè retuli, aqua, ſummâ celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia pro-

miſſi, ſopiuntur tantùm, & excitentur merſione vicini lacus. Albertus etiam Pighius, Belga Campenſis, ſcriptis & Rom. Pontificum Adriani VI. *& Clementis* VII. *gratiâ notiſſimus, curioſitate miraculi inuitatus, ſine noxâ inſigni, antro inambulauit: cùm tamen alias Turcas aliquot, in experimentum præcipitatos, vapor & halitus peſtilens breui exanimauerit, vt lib.* IV. *cap. vlt. art.* VII. *Meteorol. narratum à nobis.*

97. NVLLA RES EST.] *Sic etiam vinum Lesbium, quia in Lesbo inſulâ maris Aegei natum, ſponte naturâ ſua, mare ſapere, lib.* XIV. *cap.* VII. *ſcribit Plinius. Inſulam iſtam olim nobilem, & obnoxiam, nuper anno* CIↃ. IↃC. XXVII. *terræ motu ſuppreſſam, aut laceratam audiuimus.*

D 98. SIVE ILLE ÆTERNVS EST.] *Non eſt, ne cum Ariſtotele dubites Seneca. Hinc vides, quàm parum, in fine tamen vitæ, Chriſtianus Seneca, & ſuſpectæ vanitatis Epiſtola illa eius ad D. Paullum.*

99. QVODCVMQVE EX ILLO.] *Vt Mediterraneum, Rubrum, Balthicum.*

*100. VT ISTRVM, VT NILVM.] *De Nilo, probabile Mundo eſſe coæuum, & vnum è quatuor illis Paradiſi fluminibus. Si verò Iſtrum, ſiue Danubium, propter amplitudinem & vaſtitatem, tam longè & in Mundi incunabula Seneca reiecit, etiam alios debet, Danubio inſigniores, vt quos lib.* V. *cap.* III. *art.* I. *Meteorol. deſcripſimus.*

101. EX SVPERIORIBVS.] *Opſopæus intruſum exiſtimat. nec ego valdè deſiderem.*

102. NVBILA EIICIVNT.] *Alij* excutiunt. *ſi quid mutandum, malim* deiiciunt.

103. EVANVERE.] *Eleganter ait aquam, cuius feruidi ſpiritus in auras exhalarunt & euanuêre, etiam euanuiſſe, id eſt, vanam, emortuam, & ſpiritu illo animante vacuam eſſe.*

104. DRACONES.] *Lebetes tortuoſas, in ſpiras & draconis formam conſpiratos.*

105. MILIARIA.] *Vaſa ad coquendum milium, vt Accurſius & Beroaldus volunt; quos tamen lib.* II. *cap.* VI. *Obſeruat. refellit Cuiacius. Sed profectò inde fortaſſis nominis etymon, etſi poſteà tranſlatum ad alios vſus. Lebetes igitur ſunt ad aquæ calefactionem, vt lib.* III. *diſertim Athenæus. Grandiores etiam fuiſſe, & ſubiectam habuiſſe fornacem, ex Palladio & Athenæo intelligimus: vt apud hunc Vlpianus Sophiſta* ἰπνολέβητα, furnarium lebetem, *meritò appellarit. Hoc ergo eſt quod Celſus, L. Si venditor. D. De actionib. empt. & vend.* ahenum lateribus circumſtructum *vocat, & vſus in thermopolijs. In balneis etiam, & binas habuiſſe fiſtulas, frigidariam vnam, quæ frigidam ei infunderet; caldariam alteram, quæ calidam refunderet in ſolium, indicat lib.* I. *Tit.* XL. *Palladius.*

106. QVIBVS BALNEARIA.] *Ita etiam hypocauſta calefiunt, igne foris ardente, & per tubos ſpiritum feruentem inſpirante.*

107. EVAPORATIO.] *Aqua euaporata & calefacta ſuppoſito canalibus igne, non reſipit ſulphur & ma-*

 teriam

protinus hauſta duratur: nec aliter quàm gypſum ſub humore conſtringitur, & [108] alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua [109] in Theſſaliâ circa Tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: [110] nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ [111] pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuêre nigræ, album ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeūnt. Hoc etiam in Bœotiâ amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedoniâ quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutiùs potauêre, non aliter quàm infecta mutantur. At ſi illis lanâ opus fuerit pullâ, paratus gratuitus infector eſt: [112] ad Ceronem eumdem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatiâ flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadociâ, [113] quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. [114] Erat in Siciliâ, eſt adhuc [115] in Syriâ ſtagnum, in quo B natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palàm cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodò vtriuſque [116] par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tantò ſupra ſe extollet: quantò erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei quam contrà penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pænè tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, [117] non æſtimatione noſtrâ, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant [118] inſulæ, in Lydiâ natant. Theophraſtus eſt auctor. C

teriam ignis ſubterranei; quia clauſa perlabitur, nec ei permiſcetur materia. Vide apud me plura lib. v. cap. II. art. IV. Meteorol.

108. ALLIGAT VISCERA.] *Alij tamen non gypſo alligare, ſed perrodere, & per omnia vaſa exire ferunt, præter mulæ vngulam: ac in hac aquam Stygis ab Iolâ Antipatri filio, conſilio tamen Ariſtotelis, ad Alexandrum perlatam, exanimatumq; hoc veneno. Liberamus tamen huius culpa Ariſtotelem lib. v. c. III. art. IV. Meteorol. vbi hæc, aliaq; aquarum miracula ſatis explicatè diffundimus.*

109. IN THESSALIA CIRCA TEMPE.] *Plin. lib.* XXXI. *cap.* II. Traduntetiam æs ac ferrum erodi illâ aquâ. *An etiam hanc terribilem eſſe, cùm Styx tamen blandiatur aſpectu.*

110. N[illegible] ARBVSTA.] *Aliter Plinius:* Profluit, *inquit,* breui ſpatio: mirumque, ſiliqua ſilueſtris amplecti radicibus fontem eum dicitur, ſemper florens purpurâ.

111. POTA INFICIVNT GREGES.] *Cratis, Lucaniæ fluuius dealbat, Peneus denigrat oues.*

112. AD CERONEM.] *Sic reſtitutum à Mureto, cùm omnes mss.* Peneion *legerent, teſte Opſopæo, & rectiſſimè. Nam Peneus etiam pecus infuſcat, vti ex Plin. lib. II. cap. CIII. diſcimus.*

113. QVO POTO EQVIS.] *Ita Clitumnus in agro Faliſco bobus. Propertius:*

Quà formoſa ſuo Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues.

114. ERAT IN SICILIA.] *De lacu Siculo nihil, de fonte Phinthiâ hæc apud Plinium lib.* XXXI. *cap.* II. Nihil mergitur in Siciliæ fonte Phinthiâ, vt Apion tradit.

115. IN SYRIA STAGNVM.] *Aſphaltus, ſiue mare mortuum. Miraculi huius periculum Veſpaſianus & Traianus Cæſares olim in duobus hominibus fecerunt, qui manibus poſt terga reuinctis iniecti, repulſi ſunt ſtatim & electi in aquæ ſuperficiem. Adi, ſi lubet, Meteorol. noſtro, lib. v. cap. I. art. III. & cap. III. art. IV. Adde quæ ad hunc locum fuſiùs diſſero in Excurſu, ad calcem huius Operis.*

116. PAR SIT MODVS.] *Magnitudo, & quantitas, vt iam loquimur. Hæc omnia ab Archimede, libro περὶ τῶν ὀχουμένων, & longè veriùs Seneca, quàm hodie multi, qui cum Mathematicorum (& merito) riſu, natantes in aquâ trabes, per aerem ligno incluſum expedire ſe credunt, aut grauitatem ligni & aquæ, ſpecie diſtinctam faciunt.* D

117. NON ÆSTIMATIONE NOSTRA.] *Quæ leue æſtimamus tãtùm, quod nihil aut vix ſuſtentantẽ premit; graue, cuius inſigne eſt pondus. Itaq; Seneca, & verè mẽte, plumbũ etiam leue eſt, ſi ad aurum aut hydrargyrum (in quo, ceu lignũ in aquâ, natat) comparaueris.*

118. INSVLÆ, IN LYDIA NATANT.] *Plin. lib.* II *cap.* XCV. In Lydiâ quæ vocantur Calaminæ, non ventis ſolùm, ſed etiam contis quò libeat impulſæ, multorum ciuium Mithridatico bello ſalus. *Talem natantem Inſulam, in qua pecudes etiam & armenta paſcantur, ſe cum voluptate ſæpè ſpectaſſe viâ Tiburtinâ, narrat M. Antonius Muretus.*

Sed

A auctor. [119] Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statonienſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aquâ ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantùm vento impellitur, ſed & aurâ. Nec vmquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adeò mouetur leui flatu. Huic duplex cauſſa eſt. [120] Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondeſque in lacu ſparſas, [121] pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illâ ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpumâ ſolidantur. Neceſſariò leue eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, [122] quare aqua Nilotica fecundiores feminas faciat, adeò vt quarumdam viſcera longâ ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lyciâ aquæ conceptum feminarum cuſtodiant,
B quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temerè vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & fædam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicunt habere [123] aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt? Contrà autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillimè gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, [124] ex quâ fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cùm induruit, longioris frigoris pertinaciâ ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt. Æſtate XXVI.
quædam flumina augentur, vt Nilus: cuius aliàs ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo; quattuor autem eſſe iudicant cauſſas. Aut quia tunc maximè in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacitè ſuffun-
C ditur. Tertia, [125] ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & [126] reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim [127] quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cùm longiùs receſſerunt, minus conſumunt atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terrâ vacat locus.

Om-

Sed non vno hoc ſpectaculo ad Audomaropolim in Arteſiâ fruimur etiam Belgæ.

119. IPSE AD CVTYLIAS.] *In agro Reatino. Plin. lib.* II. *cap.* XCV. In Vadimonis lacu, & ad Cutylias aquas opaca ſilua, quæ numquam die ac nocte eodem loco viſitur.

D 120. AQVÆ GRAVITAS MEDICATÆ.] *Sulphuris, bituminis, nitri, aut alius medicaminis miſcelâ.*

121. PINGVIS HVMOR APPREHENDIT.] *Et ita quoddam ex iis aqua craſſamentum fecit.*

122. QVARE AQVA NILOTICA.] *Hinc Plin. aquam Nili* genitalem, & potu fœtiferam *appellat.*

123. AQVAM EX RORE COLLECTAM.] *Idem Plutarchus, Mercurialis, & poſt vtrumque ego lib.* V. *cap.* IV. *art.* II. *Meteorol. docemus. quia, credo, exhalationes morſicantes rot permixtas habet, deraditque aliquid foliorum ſuperficiebus, quod præcipuè cutem ſcarificat.*

124. EX QVA FIERI CREDITVR.] *Credidit ſatis pertinaciter Plin. lib.* XXXVII. *cap.* II. Non aliubi, *ait,* reperitur, quàm vbi maximè hibernæ niues rigent: glaciemque eſſe certum eſt; vnde & nomen Græci dedere. *κρύσαλλος enim Græcis glacies eſt, vti Seneca etiam hic notat: retinuitque nomen apud* LXX. *repertum Latinus interpres Pſal.* CXLVII. Mittit cryſtallum ſuam *(id eſt, glaciem)* ſicut buccellas. *Verùm Georg. Agricola lib.* VI. *cap.* VII. *Foſſil. & Anſel. Boëthius lib.* II. *cap.* LXXIII. *de gemmis, negant glaciem vllâ frigoris pertinaciâ in cryſtallum poſſe cogi. In Septemtrione aliàs, vbi mare & amnes etiam ad vada glaciantur, maxima cryſtalli eſſet copia. Ex ſucco igitur pellucida concreſcere & glutinari, verius.*

125. SI CREBRIORIBVS VENTIS.] *Ita Thales, vt libro ſeq. dicturus noſter, Nili exundationem in Eteſias oſtiis eius reflantes coniecit.*

126. REVERBERATVR FLVCTV.] *Pincianus,* reuerberato fluctu. *optimè.*

127. QVIBVSDAM MENSIBVS.] *Vt ſol Iunio, Iulio, Auguſto, & ardente Caniculâ. cetera aſtra, extra ſolis cœtum, parum huc valent.*

128. AD

Omnis autem humor naturâ ad inferius, & [128] ad inane defertur. Illò itaque recepta A
flumina curſus egêre ſecretò: ſed cùm primùm aliquid ſolidi, quod obſtatet, occurrit, prærupta parte, quæ minùs ad exitum repugnabat, repetiête curſum ſuum.

Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque [129] renaſcitur ore.
Sic modò combibitur, [130] tacito modò gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in [131] vndis.

Idem & in Oriente [132] Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, tandem longè remoto loco, non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: vt [133] Arethuſa in Siciliâ, quintâ quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaiâ eò vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec antè quam in Syracuſano littore emergere. Ideoque ijs diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & à te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam: B

Sic tibi cùm fluctus ſubter labère Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fæda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantùm lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidquid putre iacuit, expellant: vbique autem facit mare: cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam verò partes maris id certis temporibus faciunt: vt [134] circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorumdam: vtique [135] inibi tempus eius rei, de quâ quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterùm publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ [136] ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minúſve æſtuant. C
Mare verò cadauera, ſtramentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantùm tempeſtate fluctuque, [137] ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

XXVII. Sed monet me locus, vt quæram, cùm fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna

128. AD INANE DEFERTVR.] *Ruſticum: nam Philoſophicum inane nullum eſt. Ruſtici autem quidquid corpore craſſo & tractabili vacat, vacuum & inane vocant. Foſſa igitur, quà aqua defertur, etſi aere plena, ſenſu eorum inanis eſt.*

129. RENASCITVR ORE.] *Libri vett. tam Senecæ, quàm Ouidij,* orbe.

130. TACITO.] *Vet. cod.* tecto.

131. VNDIS.] *Aliqui,* agris.

132. TIGRIS FACIT.] *Vetuſtus Lucani interpres apud P. Pithæum non inuenuſtos Neronis Cæſaris de fluuio Tigride verſus habet:*

Quique pererratam ſubductus Perſida Tigris
Deſerit, & longo terrarum tractus hiatu
Reddit quæſitas iam non quærentibus vndas.

133. ARETHVSA IN SICILIA.] *Hiſtoria an fabula Pindaro, Virgilio, Ouidio (& cui non ex illâ gente?) celebratiſſima. Arethuſa de ſe ad Cererem, apud Ouid. lib. v. Metamorph.*

Piſa mihi patria eſt, & ab Elide ducimus ortus:
Sicaniam peregrina colo. ſed gratior omni
Hæc mihi terra ſolo eſt. hos nunc Arethuſa penates,
Hanc habeo ſedem. — *Et deinde:*
——— mihi peruia tellus
Præbet iter, ſubterque imas ablata cauernas
Hîc caput attollo, deſuetaque ſidera cerno.

Sed fabulari eam & mentiri, etiam ante Senecam, tradidit Strabo, lib. VI. Alpheus enim, inquit, manifeſto ſe alueo in mare effundit, non ſorbetur cuniculo, vt fundo maris ſublabi, & incolumis in Siciliam peruenire, ſeq; Arethuſæ infundere poſſit. Fabellæ verò, ait, initium, non à purgatione aliquâ ſolenni Arethuſæ, quinto quoque anno, per Olympia; ſed à poculo, quod Olympiæ (ciuitas eſt Achaiæ, circa quam ludi D
Olympici quinquennales) Alpheum incidens, ſcaturigine Arethuſæ in Siciliâ luci redditum fama temerè vulgauit.

134. CIRCA MESSANAM.] *Plin. lib. II. c. XCVIII.* Circa Meſſanam & Mylas fimo ſimilia expuuntur in littus purgamenta. vnde fabula, Solis boues ibi ſtabulari.

135. INIBI TEMPVS.] *Imò verò,* vbi, *reſcribendum.*

136. SECVNDA VIS.] *Secundus fluminum lapſus aufert in mare, aut in quodcumque ſe exonerauerit.*

137. SED TRANQVILLVM QVOQVE.] *Quâ igitur vi? an expultrice magneticâ? Non credidi nuper, lib. v. cap. I. art. IV. Meteorol. nequedum facio. æſtu igitur fluctuve ſolo expui naufragia & cetera maris purgamenta exiſtimo.* Sed tranquillum quoque, *inquis,*

A magna pars terrarum vndis obruatur. Verùm Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſâ æſtate hiems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deijciat. An flumina tellus largiùs fundat, aperiatque fontes nouos: [138] aut non ſit vna tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis [139] fallentibus: ſubitò ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quàm diligenti nutrimento obnoxium nouiſſimè corpus adoleſcit? at quàm nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magnâ tutelâ ſtant ac vigent omnia: citò ac repentè diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cùm affuerit
B [140] illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſſas mouent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant, inter quos [141] Fabianus eſt. Primò immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cælum eſt: nebulaque continua, & ex humidâ ſpiſſaque caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam & validiora ſenſêre. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula [142] læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſurâ aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtrà titubantium fulcra tentantur. [143] Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutosâ humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & [144] congeſtæ ſæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas malè hærentes,
C & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos [145] ouium greges deuehit; vulſiſque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentius oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeò ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Nouiſſimè ruinâ magnâ gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina verò ſuapte naturâ vaſta,
&

quis, purgatur. *Numquam tantâ malaciâ ſternitur, aut* de fluſtris, *vt cum Tertulliana dicam, ſic* temperatur, *quin fluctus etiam ſint, & vndabundum littus alludat, imò flagellet.*

138. AVT NON SIT VNA.] *Sanè. nam iſta vniuerſim cauſſa conſpirarunt in diluuium illud generale,*
D *Gen. cap.* VII. *Cataracta enim cæli ad pluuiam apertæ ſunt, & rupti fontes abyſſi magna, vt mare & flumina effunderent, obruerentq́; Orbem terrarum. Vide nos de diluuijs lib.* V. *cap.* VI. *art.* V. *Meteorol.*

139. FALLENTIBVS.] *Latentibus. Ita ſæpè Latini eleganter verbo,* fallendi, *vſitantur, Græcâ imitatione verbi,* λανθάνειν. Decipere, *in hoc ſignificatu rarius; ſemel tamen omnino Liuio vſurpatum, lib.* XXIII. *de pugnâ Hannibalis ad Thraſymenum:* A tergo ac ſuper caput decepêre *(id eſt, feſellêre, delituêre)* inſidiæ. *ex reſtitutione Lipſij, Epiſtolâ ad Carolum Sigonium.*

140. ILLA NECESSITAS TEMPORIS.] *Aſtrologi quidam (& Ariſtoteli, ſiue Ariſtocles eſt, vt ſuſpicatur Lipſius, tribuit Cenſorinus) hanc anni Maximi hiemem futuram autumant. Vide Lipſ. lib.* II. *Diſſ.* XXI. *Phyſiol.*

141. FABIANVS.] *Flauius Papyrius Fabianus, Philoſophus, & vnus è Senecæ præceptoribus. Hunc Epiſtolâ* LVIII *diſertum & elegantem vocat, &* orationis etiam ad faſtidium nitidæ. *Epiſtolâ verò* C. *ſolum Ciceronem, Aſinium Pollionem, & Liuium in eloquentiâ ei præponit.*

142. LÆTA AQVIS SVSTINET.] *Solum molle nimis & fluidum non valet ſuſtinere etiam pabula & paſcua, quæ tamen lætantur aquis.*

143. OMNE ENIM FVNDAMENTVM.] *Fortunati & Memmij cod.* firmamentum. *id eſt, fulcrum & tibicen. rectè.*

144. CONGESTÆ SÆCVLIS.] *Quis in verticibus quorumdam montium, aut ſub Mundi polis numquam ferè tota tabeſcunt, ob pertinax & æternum ibi frigus.*

145. OVIVM GREGES.] *Memmianus cod.* dominus. *Vnde Opſopæus,* dominis, *vel,* domibus greges, *fecit. optimè. Non enim tantùm ouium, ſed aliorum*

& [146] tempeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cùm ſuperfuſi nouas ſibi fecêre ripas, ac ſciſsâ humo ſimul exceſsêre alueo? Quantâ cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, [147] ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſimè velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens ſecum [148] madefacta montium latera, rupeſque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, [149] intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primùm auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, iam promouet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retrò: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, quà proſpici poteſt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt. tantùm in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quòd tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille [150] poëtarum ingenioſiſſimus egregiè, ſicut illud pro magnitudine rei dixit: A B

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cùm dixit: C

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.
—— Preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnificè hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illâ rapinâ poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur.

XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis acceſſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuriâ fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuijs conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore, auſtris nubes & imbres & amnes abundare. D

—— Sed adhuc in damna profectum eſt.
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non

rum pecorum greges permixtos domibus & dominis torrens ille vehit.

146. TEMPESTATIBVS RAPTA.] *Lego,* apta. *Minora enim flumina plenam & iuſtam tempeſtatem non capiunt. nec enim in anguſto ſe explicare decumani illi fluctus poſſunt, nec ex aquâ tenui ſurgere.*

147. NE SPATIO QVIDEM.] *Latitudine & diffuſione aquarum.*

148. MADEFACTA MONTIVM LATERA.] *Pincianus & ego,* labefacta, *malumus.*

149. INTERCVSSV LVMINIS.] *Quiſpiam fortaſſe,* intercurſu, *malit; non ego. Nam per nubium interualla & dehiſcentes rimas, intercuti fulgurum lumen, elegans eſt.*

150. POETARVM INGENIOSISSIMVS.] *Ouidius: cuius ingenium in Metamorphoſi præſertim, & catenâ*

A Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cùm per iſta [151] proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt; quod longè à conſpectu littoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aëris, [152] vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque [153] in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu (nam æſtus [154] fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcendêrent. Si quis excelſa perlibret, [155] maria paria ſunt. Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeò in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris,
B & videtur planum quidquid appatet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magnâ mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio, [156] vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus alijs maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Quâ ratione, inquis? Eâdem, quâ [157] conflagratio futura eſt. Vtrumque fit, cùm Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo [158] quandoque placuêre res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cùm aliud genus exitij placuit. Quidam exiſtimant ter- XXIX.
ram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ ampliùs vt è pleno profundant. [159] Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: &
C adeò quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim ter-

nâ illô fabulorum conciunandô paret. Verè tamen in deſcriptione iſtô diluuij Deucalionis lib. I. Metam. à Senecâ notatus, quòd res ſeria & maxima puerilia quædam & minuta permiſcuerit. Similis, aut mentior, lapſus, lib. II. Metam. in Phaëthontis lapſu, vbi cùm Orbem terra, mare & flumina ardere dixiſſet, cygnos in Cayſtro ſuo calêre, pro magno, aut non inſuper habuit:

Et quæ Mæonias celebrabant carmine ripas,
Fluminеæ volucres medio caluêre Cayſtro.

Horatius tamen peccato Ouidij affinis, lib. I. Od. II. qui diluuio illo damas etiam inuoluit:

Omne cùm Proteus pecus egit altos
Viſere montes:
D Piſcium & ſummâ genus hæſit vlmo,
Nota quæ ſedes fuerat columbis,
Et ſuperiecto pauidæ natarunt
Æquore damæ.

151. PROLVSVM EST.] *Verbum gladiatorium. nam rudibus & luſorijs armis ante decretoriam & ſeriam pugnam proludebant. Vide Lipſ. lib. II. cap. XIX. Saturnal.*

152. VT ÆTHERIS] *Ignisætherei, ſubiecti aut interiecti ſtellis.*

153. IN ABDITO.] *Tartaro ſeu abyſſo ſubterraneâ. Vide nos lib. V. cap. VI. art. V. Meteorol.*

154. FATI MINISTERIVM EST.] *Miniſtera*

155. MARIA PARIA SVNT.] *Non ſunt, Seneca. Nec enim altius littoribus mare; quomodo ergo promontorijs & rupibus circà par eſſe poteſt? Amantem etiam tui Lipſium in errorem tecum obduxiſti, lib. II. Diſſ. XVI. Phyſiol. vbi altitudinem maris iugis montium æquam fecit. Ego aliter longè lib. V. cap. I. art. II. Meteorol.*

156. VBI ILLE CVMVLVS EST.] *Cumulo igitur, ceu quodam gibbo, mare longiuſculè à littoribus extumeſcere credis, non ego, lib. V. cap I. art. II. Meteorol.*

157. CONFLAGRATIO FVTVRA EST.] *Stoici* ἐκπύρωσιν, *ſiue mundi conflagrationem, futuram aliquando cum Chriſtianis philoſophantur. Aſtrologi etiam tempus finire audent:* poſt reuolutum magnum & mundanum annum: *qui Macrobio quindecim millia, Orpheo centum & viginti millia, Firmico trecenta millia, Caſſandro tricies ſexies centena millia noſtrorum annorum continet. Ad Lipſium, ſi lubet, viſe, lib. II. Diſſ XXII. Phyſiol.*

158. QVANDOQVE PLACVERE.] *Imò,* quandocumque.

159. BEROSVS.] *Chaldæus & Aſtrologus ille vetuſtiſſimus, à Ioſepho, Euſebio, S. Hieronymo laudatus, cuique ob diuinas prædictiones, ait lib. VII cap. XXXVII. Plinius, Athenienſes publicè in gymnaſio ſtatuam inauratâ linguâ ſtatuêre. ab iſto longiſſimè abeſſe Pſeudo-Beroſum illum qui circumfertur, omnes docti autumant. Belum verò ſideralis ſcientiæ inuentorem, ſcribit lib. VI. cap. XXVI. Plinius, & lib. XXXVII. cap. X.* vocat ſacratiſſimum Aſſyriorum Deum. *Chaldæos ſacerdotes ab eo inſtitutos addit Diodorus, lib. III. Antiq.*

terrena contendit, quando omnia [160] ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, [161] in A
Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire [162] per orbes
omnium poſſit: inundationem futuram, cùm eadem ſiderum turba in Capricornum
conuenerit. Illic ſolſtitium, hîc bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: [163] quando
in ipſâ mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex
vno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque
transferendam puto: [164] ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: [165] naturâ gubernante,
vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat,
incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et [166] legem
barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim corporis, & ſequentis
ætatis in paruo occultoque [167] lineamenta ſunt. [168] Sic origo mundi, non minùs ſolem
& lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena,
continuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecùs quàm hiems, quàm æſtas, lege
mundi venit. Itaque non pluuiâ iſtud fiet, ſed pluuiâ quoque: non incurſu maris, ſed B
maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt
naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam,
terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo
quandoque erit terminus rebus humanis, cùm partes eius interire debuerint, abolerive
funditus totæ, vt de integro totæ, rudes innoxiæque generentur: nec ſuperſit [169] in deteriora
magiſter: plus humoris, quàm ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id,
quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento ſtant, inæqualitas
turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat.
Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locum exundet. [170] Vndare ergo
terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata
ire in humorem, & aſſiduâ tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſoſque
impetu quatient: inde [171] aurâ tacitâ manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi
ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt:
vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde C
current, & hiante pluribus locis ſaxo, [172] per fretum ſalient, & maria inter ſe component.
Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla.
Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, [173] veniet

tiq. Primus autem Aſſyriorum rex, ac Nini pater fuit, cumq; crudiri non omnino pauci cum Nemrodo venatore *illo* robuſto coram Domino, *Gen. cap.* x. *confundunt. Videtur igitur quippiam in ſcientiâ ſiderali ſcripſiſſe, quod interpretatus Beroſus.*

160. SIDERA, QVÆ NVNC DIVERSOS.] *Planetæ & errones.*

161. IN CANCRVM.] *Cancri enim partem Borealem maximè & Auſtralem, æſtuoſam & igneam, vt Capricorni humentem & aqueam, credunt Aſtrologi.*

162. PER ORBES OMNIVM.] *Per corpora ipſa ſphærica Planetarum. quod fiat, ſi in eodem perpendiculo, & ſemidiametro Mundi diſponantur.*

163. QVANDO IN IPSA MVTATIONE ANNI.] *Quando virtutes cauſſarum circa Tropicos confluxerint, vbi ſolis termini ſunt, & vnde reciprocat, mutatq; directum anni curſum.*

164. SIVE ANIMA EST MVNDVS.] *Vide quæ ad libri* 1. *Præfat. num.* 9. *notauimus.*

165. NATVRA GVBERNANTE.] *Memmij cod.* ſiue corpus naturâ gubernabile. *quod probat Opſopœus. ſed noſtra lectio proba adæquè.*

166. LEGEM BARBÆ.] *Normam, quam ſemina & cauſſæ naturales quodammodò inſpicere videntur, cùm certo tempore, & certâ humani corporis parte, certâ figurâ & colore, naturæ inſtinctu barbam & canos expellunt.*

167. LINEAMENTA.] *Semina & rudimenta quadā.*

168. SIC ORIGO MVNDI.] *Stoici enim mundum etiam animal quoddam grande exiſtimant, & in ſemine eius delituiſſe olim ſolem & ſidera, ceteroſq; qui in ipſo proueniunt effectus, vt ἐκπυρώσεις & diluuia. & hæc altera illa cauſſa inundationū, quam huc transferendam, & cauſis Beroſi adiungendam antè dixit.*

169. IN DETERIORA MAGISTER.] *Nulla cauſſa ſuperſit, quæ doceat quaſi elementa, innocentiâ iam & intra menſuram & libramentum redactā, ferocire, & alijs ſe hoſtiliter ſuperfundere.* D

170. VNDARE ERGO TERRA.] *In aquam verti. & ſequentia explanans.*

171. AVRA TACITA MANABVNT.] *Locus aliquando mihi ſuſpectus. nunc explico: leni fluxu, qualis auræ flatus, tacitus & mollis.*

172. PER FRETVM SALIENT.] *Perrumpent fretum, & diſſoluent ſaxum illud inter vtrumque mare diſcrimen. Sic multo freto olim effracta putantur, & Eratoſthenes bello Troiano Hiſpaniam adhuc Africæ cohæſiſſe credit; non ego, lib.* v. *cap.* 1. *art.* v. *Meteorol.*

173. VENIET IN MEDIVM.] *Mediterraneus ſe ſuperfundet.*

* 174. QVID

A niet in medium. [174] Quid ergo eſt? nihilominùs tenebit alienos menſes hiems, æſtas
ptohibebitur,& quodcumque rettas ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt
tot nomina,Caſpium & Rubrum mare,Ambracij & Cretici ſinus,Proponris & Pontus.
Petibit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſir. Non
muri quemquam,non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus,nec vrbium
ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis atcibus deferet. Alia ab occaſu,
alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa for-
tunæ indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulir, nobilia pariter atque ador-
nata, magnarumque gentium tegna peſſumdabit. Sunt omnia, vt dixi, facilia na- XXX.
turæ: vrique quæ à primo facere conſtituit; ad quæ non ſubitò, ſed ex denunciato venit.
Iam autem à primo die mundi, cùm in hunc habitum [175] ex informi vnitate diſcederet,
quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere,
dura molitio, olim ad hæc maria ſeexercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam
B exiturus, incurrat? Non vides, vt æſtus fines ſuos rranſeat, & in poſſeſſionem terratum
mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porrò iſtinc,
vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus flu-
uijs? Vbi non humorem natura diſpoſuir, [176] vt vndique nos, cùm voluiſſet, aggredi
poſſet? Mentior, niſi etuentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aur de-
fodit, aut aliqua cauſſa penetrare altiùs cogit, etuendi finis vnda eſt. Adijce nunc, quòd
immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta
labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluuio, cùm aliæ aquæ ſubinfluunr terras, aliæ
circumfluunt, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna.
Omnium tunc [177] mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum
corpota noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita
tellus liquefiet, & alijs cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet: ſic magna
omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exirij. Tentatur diuelliturque concor-
dia, cùm ſemel aliquid ex hâc idoneâ diligentiâ remiſerit mundus: ſtatim vndique ex
C aperto ſupernè, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & in-
continens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quàm magna vis vndæ: vtetur
libertate permiſsâ, & iubente naturâ, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuer-
ſis locis ortus, citò miſcet incendium, flammis coire ptoperantibus: ſic momento redun-
dantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: [178] ſed peracto exitio
generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, ite-
rùm aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: &
reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur.
Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & me-
lioribus auſpicijs natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt.
Citò nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat.
Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

D 174. QVID ERGO EST? NIHILOMINVS.] *Verba hæc ſupereſſe, aut alia paucula deeſſe, crediderim.*

175. EX INFORMI VNITATE.] *Chao, & rerum omnium primanâ in vnum confuſione. conſentienter ſacris Litteris, quæ Sap.* XI. *aiunt, Deum* creaſſe Orbem terrarum ex materiâ inuisâ, *id eſt, inuiſibili & informi. & Interpretes* LXXII. *vbi dicitur terra in principio fuiſſe* inanis & vacua, *inuiſibilem & incompoſitam verterunt.*

176. VT VNDIQVE NOS.] *Oceanus enim terræ orbem circuit.*

177. MARE ORA FONTIVM.] *Per cuniculos & meatus ſubterraneos in ea extumeſcens & rebulliens.*

178. SED PERACTO EXITIO.] *Quàm verè! &* quis non è ſacris libris hauſiſſe putet & euentum & cauſſam? *ait lib.* II. *Diſſ.* XXI. *Phyſiol. noſter Lipſius ad Noachi diluuium adſpiciens, quod ſcelera mortalium cauſſam habuit, & euentu ipſo pleraque ſic geſta; niſi quòd non omne vniuerſum animal extinctum, ſed ſeruatum in Arcâ ſemen.*

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER. QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuiâ agitur.

ARGVMENTVM.

B

IN Præfatione gratulatur Lucilio de otioſâ Siciliæ procuratione, quæ Muſis & litteris eius ſpatium daret. Monet præterea, ne adulatoribus præbeat latus. Laudes deinde Gallionis fratris interiectæ, & Siciliæ adiectæ.

Cap. 1. Statim ab origine Nili incipit, & multa de Nilo docta & amœna interſpargit. Inde ad grandinem, niuem, glaciem, pluuiam abſcedit: & occaſione tam bellâ & oblatâ, aduerſus niuatas & glaciatas potiones, ac Romanam luxuriam litigare incipit, nec litigium ante librum finit.

PRÆFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium [1] procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc, non dubito. C Scio quàm ſis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optimè conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere: imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modò amore noſtri, modò tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbiâ inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, aliàs ſollicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, [2] numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turbâ, quantum potes, te ſepara; nec adulatoribus [3] latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi benè caueris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cùm reijciuntur, placent: ſæpè excluſæ, nouiſſimè recipiuntur. [4] Hoc enim ipſum imputant, quòd repelluntur, & ſubigi ne contumeliâ quidem poſ- D ſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Eâ maximè quiſque patet, quâ petitur. Fortaſſe enim ideò, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe

te

COMMENTARIVS.

1. PROCVRATIONIS OTIOSÆ.] *Procurator ergo Siciliæ Lucilius. Procurationem otioſam vocat, quia nulla ibi turbæ aut magni negotiorum æſtus, qui otium & Muſas interpellarent, quibus erat familiaris.*

2 NVMQVAM SVMVS SINGVLI.] *Soli, quia in contubernio frequenti vitiorum viuimus.*

3. LATVS PRÆBEAS.] *Nudum, & ideò facile feriendum. Militaris, aut Arenæ phraſis, in quâ ſcuto aut parmâ ſiniſtra inſertâ tegebant latus.*

4. HOC ENIM IPSVM.] *Repulſam imputant, tamquam ideò poſteà debeant impetrare & accipere quod captabant.*

5. PER

A te conſequi, vt ſis impenetrabilis. cùm omnia caueris, [5] per ornamenta feriet. Alius adulatione clàm vtetur parcè: alius ex aperto, palàm ruſticitate ſimulatâ, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex [6] ante Villeium maximus, aiebat non eſſe occultè, nec ex diſſimulato blandiendum. [7] Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimùm adulator cùm deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos [8] in perſonâ tuâ Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. [9] Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maximè [10] in diſtinguendis & curandis vitijs, ſæpè dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. [11] Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino poten-

5. PER ORNAMENTA FERIET.] *Vetus cod.* per munimenta. *quid ſi* vetamenta *legas? inquit Pin-*
B *cianus. Dicam factum peſſimè.* Per ornamenta *enim* ferire, *nimiſquàm elegans, & Arenæ verbum, in quibus lubens & multus noſter. Ornamenta autem, arma ſunt, quibus infligitur, aut propulſatur vulnus. Suetan. Titi cap.* IX. Inſequenti die gladiatorum ſpectaculo, circa ſe ex induſtriâ collocatis (*duabus Patricijs in affectatione Imperij conuictis*) oblata ſibi ornamenta pugnantium inſpicienda porrexit. *Ex quo loco, gladios & arma pugnantium in Arenâ, ſolita oſtendi ante pugnam munerario & præſidi, an ſatis acutâ, lib.* II. *cap.* XIX. *Saturnal. rectè collegit noſter Lipſius. & abhinc arma decretaria appellata, quæ decreto munerarij, ad ſeriam & cruentam pugnam ſatis idonea. Ornamenta propriè & bellè Galli exprimunt per* equipages. *hinc vetuſtè & Latinè,* ornare, *pro inſtruere, &* equipet. *Sueton. Iul. cap.* XIIX. Neque more, neque iure, antequam Prouinciæ or-
C narentur, profectus eſt. *Vlp. l. Aediles. D. De ædilit. edicto:* Iumenta quæ optimè ornata, vendendi cauſsâ, fuerint, ita emptoribus tradentur. *Indidem natum* ſubornandi *verbum, pro ſubarmare, & occultè inſtruere.* Per ornamenta *igitur* ferire, *vales, per thoracem, galeam, ſcutum, & cetera arma quibus corpus tegitur contra vulnus.*

6. ANTE VILLEIVM.] *Lipſius ad* VI. *Annal. Taciti,* Vitellium *pro* Villeio *reponit. De illo Tacitus:* Eo de homine (*L. Vitellio, qui A. Vitellij Cæſaris pater fuit*) haut ſum ignarus ſiniſtram in Vrbe famam, pleraque fœda memorari: ceterùm regendis Prouincijs priſcâ virtute egit. Vnde regreſſus, & formidine C. Cæſaris, familiaritate Claudij, turpe in ſeruitium mutatus, exemplar apud poſteros adulatorij dedecoris habetur. *Diducit hæc paulliſper Suetonius, Vitell. cap.* II. Miri in
D adulando ingenij fuit. Primus C. Cæſarem adorari vt Deum inſtituit, cùm reuerſus ex Syriâ non aliter adire auſus eſſet, quàm capite velato, circumuertenſque ſe, deinde procumbens. Claudium vxoribus, libertiſque addictum, ne quâ non arte demereretur, pro maximo munere à Meſſalinâ petijt, vt ſibi pedes præberet excalceandos: detractumque ſocculum dextrum, inter togam tunicaſque geſtauit aſſiduè, nonnumquam oſculabundus. Narciſſi quoque & Pallantis imagines aureas inter lares coluit. *O ſeruum pecus! Muretus tamen C. Velleium Paterculum hiſtoricum, pro Villeio iſta cepit: qui profectò etiam mirus & vnicus Tiberij & Seiani aſſentator. Aſſentatio tamen eius, fateor, infra L. Vitellij fuit. & cùm hunc* exemplar apud poſteros adulatorij dedecoris, *Tacitus fuiſſe dicat, ſimilius vera eſt, Senecam eum in recenti memoriâ & oculis habuiſſe.*

7. PERIT PROCARI.] *Si enim ea quam amas & procaris, id neſciat, non redamabit. Plancus autem iſte, apud Fulniam Antonij magnus, & adulatione famoſus, ſed nondum ad illam Vitellianam, vt hic inſinuat Seneca, fuit. De ea lib.* II. *Paterculus:* Cùm fuiſſet humillimus aſſentator reginæ (*Cleopatra*) & infra ſeruos cliens, cùm Antonij librarius, cùm obſcæniſſimarum rerum & auctor & miniſter, cùm in omnia, & omnibus venalis, cùm cœruleatus & nudus, caputque redimitus arundine, & caudam trahens, genibus innixus, Glaucum ſaltaſſet, in conuiuio refrigeratus ab Antonio, ob manifeſtarum rapinarum indicia, transfugit ad Cæſarem.

8. IN PERSONA TVA.] *Pincianus,* in perſonam tuam. *Fortunatus,* in Prouinciâ tuâ. *Probè, niſi contra omnium exemplarium fidem ſit. Magis ergo illud Pinciani allubeſcit.*

9. CRISPVS PASSIENVS.] *Hic ille Neronis vitricus, & Orator eſt, cuius ſtultitiam & amorem arboris notat Plin. lib* XVI. *cap.* XLIV. Arborem eximiam (*fagus, credo, erat*) ætate noſtrâ adamauit Paſſienus Criſpus, bis Conſul, Orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior poſteà, oſculari complectique eam ſolitus, non modò cubare ſub eâ, vinumque illi affundere. *Lipſius ad lib.* XII. *Annal. Taciti, arborem morum fuiſſe indicat, & è neſcio cuius exemplaris fide legit:* arborem mori eximiam, *&c. Vix eſt vt aſſentiar; quia fagei nemoris arbor erat, & quidem in Tuſculani agri colle: morus autem, fallor, ſi inter fagos ſolita plantari; nec temerè in montibus videri, alibi affirmat Plinius.*

10. IN DISTINGVENDIS.] *Imò verò,* diſtringendis, *vt veriſſimè Lipſius ad Annal.* XII. *Tac. reponit.*

11. DEMETRIVM.] *Philoſophum Cynicum Senecæ familiarem. De hoc Epiſt.* LXII. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. *Lib.* VII. *cap.* VIII. *de Beneficijs,* virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ, *aliaque in laudem eius dicit. Hic tam diuitiarum contemptor, vt* cùm C. Cæſar, *inquit idem Seneca,* illi ducenta (*ſeſtertia ſcilicet, quæ duodecim millium & quingentorum circiter florenorum ſummam colligunt*) donaret, ridens reiecerit, ne dignam quidem ſummam iudicans, quâ non acceptâ gloriaretur. *Ad Veſpaſianum vixit, à quo* ob

potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, [12] quo die pænituiſſet bonæ mentis. Nec in- A
uidebo, inquit, vobis [13] hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendiq́ue aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolùm facili, ſed etiam hilari viâ pecuniam faciant, gaudentesq́ue diſpolient. [14] Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pyctâ, quamuis ſtaturam habeas [15] Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, [16] non mentiar, cùm poſſis videri omnibus donaſſe, [17] quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior, quò apertior eſt adulatio, quò improbior, quò magis frontem ſuam perfricuit, [18] cecîdit alienam, hoc citiùs expugnat. Eò enim iam dementiæ venimus, vt qui parcè adulatur, pro maligno ſit. [19] Solebam tibi dicere, [20] Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, [21] quod conſecrari mallet, quàm conteri: [22] pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. prima B
ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quàm hic omnibus: cùm interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationemq́ue non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditijs tuis reſtitit, vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eò quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando [23] ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperauetas poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres,

ob intemperantiam linguæ, cum alijs einſdem ſectæ & libertatis, in exſilium pulſus. & cùm ne ſic quidem à remorſu & iniuriâ Principis abſtineret, iuſſit ei dici his verbis, inquit Dion: Tu quidem nihil prætermittis, vt ego te interfici iubeam; ego tamen canem latrantem non occido.

12. QVO DIE PAENITVISSET.] *Cœpiſſet malus eſſe. per nefas enim facilè parantur diuitiæ.*

13. HANC ARTEM.] *Per nefas diteſcendi.*

14. TE, INQVIT.] *Verba ſunt ioco permixta, libertini illius potentis ad Demetrium Cynicum, exſilientis præ gaudio, & geſtientis docere viam tam facilem & hilarem ad opes veniendi. Ego te, inquit, apertiſſimâ adulatione & mendacia maximum in mundum extollam, & non dicam ſolùm, ſed iurabo proceriorem longiſſimis illis hominibus, & à giganteâ ſtaturâ notis, Fido Annæo, & Apollonio Pyctâ, licet contractus ſit & pumilio. Breuis igitur & in nodum collecto corpore fuiſſe videtur Demetrius.*

15. THRACÆ INCOMPOSITI.] *Turnebi cod.* Tetiſi Threcæ compoſiti. *vnde,* Threcis in Threcem compoſiti, *fecit. quam conie&cturam egregiè affirmat Lipſij ms.* Threciſum Threce compoſiti. *Legam ergo fidenter,* Threcis cum Threce compoſiti, *bellâ prorſus & iucundâ imagine. Nam Threces, genus quoddam gladiatorum eſt, qui in Arenâ compugnantes, nunc attollunt ſe, nunc deſidunt, & in parmam ſuam totos ſe colligunt. De ijs vide Lipſium lib. II. cap. IX. Saturnal.*

16. NON MENTIAR.] *Vt facturus ſum, affirmando te longiorem Fido & Apollonio.*

17. QVIDQVID DERELIQVISTI.] *Omnia enim relinquebant Cynici, præter dolium, baculum, & peram. Vnde paſſim nudi vocentur. Iuuenalis Satyrâ XIV.*

——— Dolia nudi
Non ardent Cynici. ———

& Seneca Epiſtolâ LXII. *hunce Demetrium ſeminudum appellat.*

18. CECIDIT ALIENAM.] *Adulatione caditur & flagellatur frons aliena; quia adulatores ſanguinem & pudorem ſuffundunt ijs quos improbè laudant.*

19. SOLEBAM TIBI DICERE.] *Pincianus,* ſolebas mihi dicere. C

20. GALLIONEM FRATREM MEVM.] *Fuit is Senecæ frater ſenior, dictus anteà M. Annæus Nouatus, poſteà adoptatus à Iunio Gallione, in nomen eius, de more, & familiam tranſiit. Senator fuit, & Declamator egregius. Huncce eſſe exiſtimo, quem D. Hieronymus in Proœm. Commentarij* VIII. *in Iſaiam,* Gallionem declamatorem diſertiſſimum *appellat. Eſt apud Dionem vrbaniſſimus eius in Claudium Cæſarem iocus, quem Nero & Agrippina à ſe necatum, in cælum inter diuos extulerant:* L. Iulij Gallionis, *inquit,* iocus memoratur, pauciſſimis verbis plurima ambiens. cùm enim eos, qui in carcere necantur, magnis vncis carnifices in forum, ac deinde in profluentem pertraherent, vnco Claudium in cælum raptum dixit. *Stat iſtâ ſimilitudine ioci venuſtas. Nero & Agrippina, carnifices erant, qui ſecretò,* D
velut in carcere, Claudium oppreſſerant. extraxerunt deinde in cælum: quidni vnco hoc factum, quo alij carnifices protrahere ſuos è carcere ſolent in Tiberim?

21. QVOD CONSECRARI MALLET. *Pincianus,* quod conſeruari malles. *Turnebus tamen lib.* XXI. *cap.* XIX. *Aduerſ. nil mutat: nec ego, niſi,* malles, *malim, quàm* mallet.

22. PEDES ABSTVLIT.] *Curſum ſtatim orationis tuæ inhibuit, & veluti ei pedes abſtulit, cùm ire vidit in ſuas laudes. His enim & ſequentibus oſtendere vult Gallionem fratrem inadulabilem eſſe, vt Agellij verbo vtar. Corrupta hæc tamen aut turbata non de nihilo ſuſpicatur Opſopœus.*

23. INEVITABILI MALO.] *Adulatione.*

24. SEM-

A [illegible], quia vera dicebas. Sed eò magis intellexit obſtandum. [24] Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi [25] mali egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. [26] Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cùm quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ iam ab alio magiſtratu ad alium [27] cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, [28] qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. [29] Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, [30] vt te petere cominus poſſint? Longum inter vos interuallum ſit. Cùm cupieris benè laudari, [31] quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, [32] quamquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eò duceret, [33] vbi præſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi [34] inimicitia Getulici Caij B fidem eripuit, non in aliorum perſonam [35] infeliciter amatorum, Meſſalla & Narciſſus, diu publici hoſtes, [36] antequam ſui, propoſitum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalua conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxêre lacrymæ, non è manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quòd experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu: [37] neque enim paria pendebant, vtrùm ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu [38] in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, [39] vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, [40] nec

C 24. SEMPER ENIM FALSIS.] *Qui veras virtutes laudanda narrat, ſolet falſa miſcere, & ita veritatem adulterare & petere falſis.*

25. MALI EGERIS MIMVM.] Malè *potiùs.*

26. NON DEPREHENDIT TE.] *In dolo & adulatione.*

27. CVM LICTORIBVS TRANSEVNT.] *Bellè: nam lictores publici ab vno magiſtratu defuncto ad ſucceſſorem tranſeunt. eodem modo & adulatio, quâ magiſtratui noua, veteri deſerto, blandiri ſolemus.*

28. QVI PARIA FACTVRVS.] *Phraſis Senecæ familiaris. Lib.* III. *cap.* XXV. *de Irâ:* Debet pœnas. non eſt quod cum illo paria faciamus. *id eſt, reponamus, & par pari reddamus. & aliàs ſæpiſſimè.*

29. LAVDARI ME À VOBIS.] *Cùm verò malos etiam laudetis, ex laudibus veſtris reſciri non poteſt, an inter bonos ſim, an malos.*

D 30. VT TE PETERE COMINVS POSSINT.] *Adulatores admiſſi ad aures tuas & familiaritatem.*

31. QVARE HOC VLLI DEBEAS.] *Ne ſinito alium facere, cui poſteà gratiam laudis debeas.*

32. QVAMQVAM PAVPERTAS.] *Pauper ergo Lucilius, & virtute ſuâ ad Procurationem illam Siciliæ, & tam flagrantem Senecæ gratiam amicitiamq́ue venerat.*

33. VBI PRÆSENS STVDII.] *Cauſidicina, vti reor, quæ compendioſior, &, vt I.C. noſtri loquuntur, magis* de pane lucrando, *quàm poeſis aut philoſophia.*

34. INIMICITIA GETVLICI.] *Cn. Lentulus Getulicus hic eſt, poeta & hiſtoricus, quem laudat Sueton. cap.* VIII. *Caligula. Patrem habuit cognominem, vitâ ſub Tiberio functum. De eo Tacitus lib.* IV. *Annal. Filius iſte, Lucilij inimicus, apud Caium initio gratioſus, & per decennium Germaniæ ab eo præpoſitus: ſed occidi tandem iuſſus, quòd militum beneuolentiam ſibi parauiſſet, ait Dion.*

35. INFELICITER AMATORVM.] *Loquitur de amatoribus Meſſallinæ vxoris Claudij, quam cum C. Silio, T. Proculo, Vectio Valente, Traulo Montano, aliiſq́ue amatoribus Narciſſus Claudij libertus perdidit. Quid autem ſibi vult hic Lucilius? Videntur Meſſalla & Narciſſus voluiſſe ab eo minis & cruciatu indicium fortaſſe extorquere alicuius amici, tamquam adulteri Meſſallinæ, nec potuiſſe tamen fidem Lucilij euertere. Sed quis ille Meſſalla? De eo enim ſilentium eſt apud Tacitum & alios paſſim. An fortaſſe Barbatus Meſſalla (ita enim Suetonius vocat) Meſſallinæ pater?.*

36. ANTEQVAM SVI.] *Quia ſibi exitium tandem pepererunt. Nam Narciſſus, initio ſtatim imperij Neronis, ad mortem adactus ab Agrippinâ.*

37. NEQVE ENIM PARIA PENDEBANT.] *Præponderabat enim iſta pars: nempe,* ſatius eſſe perire pro fide, *quàm* fidem *(datam amicis)* pro me, *id eſt, vt minas & tormenta à Narciſſo parata euaderem.*

38. IN VLTIMVM CONSILIVM.] *Mortem. vt multi, qui metu tormentorum ſibi manus afferebant.*

39. VT INTER MISERICORDIÆ OPERA.] *Vitam enim ſæuus ille Princeps ad pœnæ longitudinem protollere iubebat. Suet. in Caligulâ cap* XXX. Non temerè in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt: perpetuo notoq́ue iam præcepto: Ita feri, vt ſe mori ſentiat.

40. Nec

[40] nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide [41] tantùm mori poſſe. Adijce nunc A
inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memoraueris. Si vera ſunt, [42] coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nuſquam tuta fides. ———

Ante Ouidianum,

——— *Quà terra patet, fera regnat Erinnys.*
In facinus iuraſſe putes. ———

Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in ſcænam velut ruſticus poëta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non feminam, B
non virum: & adijcit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed iam [43] ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imò etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, etſi diuidimur mari, præſtare tentabo, vt dubium viæ, iniectâ manu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vnà, [44] quâ parte optimi ſumus: dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longè te ab iſtâ prouinciâ abducam, ne fortè magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cùm inter Carthaginem & Romam ingentis [45] belli pretium iacuit, cùm [46] quatuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, [47] altamque Pompeij fortunam erexit, [48] Cæſaris fatigauit, [49] Lepidi tranſtulit, [50] omniumque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit; ex quo liquere mortalibus poſſet, quàm velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſâ viâ magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cùm Pom- C
CAP. I. peius [51] alienum exercitum fugeret, [52] Lepidus ſuum. Itaque [53] vt te totâ mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham.

Quæ-

40. NEC IN MARE APERTO ORE DESILVI.] *Prouerbium elegans, quod Græci dicunt, Πρὸς κῦμα χάσκειν. qui enim citò aquis vult præfocari, ore aperto & hianti in aquam deſilit.*

41. TANTVM MORI POSSE.] *Sed etiam longa tormenta, & multas mortes perferre.*

42. CORAM MAGNO TESTE.] *Teipſa.*

43. SCELVS ESSE CONTEXTVM.] *Omnes vniuerſim in vnum ſcelus conſpirare, & vnà quaſi contexere.*

44. QVA PARTE OPTIMI SVMVS.] *Animo.*

45. BELLI PRETIVM IACVIT.] *Florus de primo bello Punico:* Affectabat vt Romanus, ita Pœnus Siciliam, & eodem tempore paribus vterque votis ac viribus imperium Orbis agitabat.

46. QVATVOR ROMANORVM PRINCIPVM.] *Auguſtum, Antonium, Lepidum, Triumuiras, & Sex. Pompeium Magni filium.*

47. ALTAMQVE POMPEII FORTVNAM EREXIT.] *Totum hunc locum mendis deformatum clamat Pincianus: ſed ſine cauſſâ grandi. Nam Sex. Pompeius poſt patrem in pugnâ Pharſalicâ, & Cn. Pompeium fratrem ad Mundam in Hiſpaniâ à Iul. Cæſare ſuperatum, inter Auguſti, Antonij, & Lepidi triumuiratum, Siciliam tenuit.*

48. CÆSARIS FATIGAVIT.] *Auguſti. hic enim aliquoties contra Sex. Pompeium, & Lepidum in mari Siculo, & in ipsâ Siciliâ, aduersâ fortunâ eſt conflictatus.*

49. LEPIDI TRANSTVLIT.] *Victus enim ab Auguſto in Siciliâ Lepidus, & fortuna eius cum milite ad victorem tranſlata.*

50. OMNIVMQVE CEPIT.] *Pincianus,* omniumque concuſſit, *reſcribere mauult: ſed nimis licenter. Lectio vetus optima eſt. Sicilia enim omnium iſtorum fortunas cepit, quomodo locus & arena gladiatores de ſummâ rerum decertantes capit.* D

51. ALIENVM EXERCITVM FVGERET.] *Auguſti. victus enim in freto Siculo pugnâ nauali, & partim terreſtri ab Auguſto, Sex. Pompeius in Aſiam fugit. De eâ Florus:* Perditis rebus profugit, Aſiamque velis petit, venturus ibi in manus hoſtium & catenas, &, quod miſerrimum eſt fortibus viris, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus.

52. LEPIDVS SVVM.] *Nam à ſuis deſertus, hoſti ſuo Auguſto ſupplex eſt factus.*

53. VT TE TOTA MENTE ABDVCAM. *Pincianus,* vt totum mihi te abducam. *Non malè: ſed non valde prurio vt mutem.*

54. QVID

A Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli. [54] Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quòd & fontis ignoti, & æſtate quàm hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germaniâ eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cùm ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas antè conſumit, quàm intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo verò æſtatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex eâ demittitur. At Nilus [55] ante exortum Caniculæ augetur mediis æſtibus, [56] vltra æquino- 11.
ctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maximè vſta feruoribus terra [57] vndam altiùs traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in eâ parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam, vt ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet.
B [58] Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. Quare non cum [59] poëta meo iocor, & illi [60] Ouidium ſuum impingo? qui ait:

— Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

Vnde creſcere inciperet ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc verò magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primùm ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. [61] Hanc Nilus magnus magis quàm violentus, egreſſus Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primùm aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per
C malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id luroſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, ſpumat: & illi non ex naturâ ſuâ, ſed [62] ex iniuriâ loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, [63] in vaſtam altitudinem ſubitò deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata non

54. QVID ITA NILVS.] *Nobilis olim & hodie quæſtio, de Nili incremento, quam nuper lib. v. c. III. a. II. Meteoral. diffusè ſatis diſputauimus.*

55. ANTE EXORTVM CANICVLÆ.] *Statim enim poſt ſolſtitium inflare incipit, circa diem Iunij XXVII. vt narrant qui hodie ex Aegypto redeunt peregrini.*

56. VLTRA ÆQVINOCTIVM.] *Totam periodum crementi & decrementi notat. Nam creſcit ſolùm XL. dies, iuxta Strabonem, vel L. ſecundùm Herodotum: ita vt itus reditusq; aquæ ad inſtam menſuram*
D *abſoluatur diebus C.*

57. VNDAM ALTIVS TRAHERET.] *Profundiùs ſorberet, ſiticuloſa, & calore hians.*

58. PROINDE AVT STERILIS ANNVS.] *Quomodo menſura exundantis Nili fertilitatem anni aut ſterilitatem faciat, explicat Plinius lib. v. cap. IX.* Auctus Nili per puteos menſuræ notis deprehenduntur. Iuſtum incrementum eſt cubitorum ſedecim. Minores aquæ non omnia rigant, ampliores detinent, tardius recedendo. Hæ ſerendi tempora abſumunt, ſolo madente; illæ non dant, ſitiente. Vtrumque reputat prouincia. In duodecim cubitis famem ſentit, in tredecim etiamnum eſurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim ſecuritatem, ſedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc æui, fuit cubitorum octodecim, Claudio Principe; minimum quinque, Pharſalico bello: veluti necem Magni, prodigio quodam, flumine auerſante.

59. POETA MEO.] *Lucilio iſto, ad quem ſcribit. Poëta enim erat Lucilius. & paulò antè in huius libri Præfatione apud Senecam dicebat:* Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli.

60. OVIDIVM SVVM.] *Memoria te fallit, Seneca. Tibulli enim, non Ouidij verſus eſt. Ille enim lib. I. Eleg. VII.*

Nile pater, quanam poſſum te dicere cauſsâ,
  Aut quibus in terris occuluiſſe caput?
Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
  Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

61. HANC NILVS.] *Vetus membrana,* Ab hac. *Benè.*

62. EX INIVRIA LOCI COLOR EST.] *Offenſitatione ac alliſione ad ſaxa & cautes. ſic enim tenuatur aqua, aërem accipit, & ebullit in ſpumas.*

63. IN VASTAM ALTITVDINEM.] *Cataractes ille apud Catadupas, Aethiopiæ populos, eſt. Plinius lib. v. cap. IX.* Nilus poſtremò incluſus montibus, nec alibi torrentior, vectus aquis properantibus ad locum

non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. A
Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cùm iam adploraueris, merſoſque atque obrutos tantâ mole credideris, longè ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam quam modò retuli, Philas, noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, [64] ἄβατον Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primùm ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli; Nili venas vocant incolæ; ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cùm ſolenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac B
profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, [65] vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initiò diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextrâ læuâque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeò ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cùm turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis, & quòd inundat, & quòd oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æquè natura fluminis, quòd cùm ceteri amnes [66] abluant terras & euiſcerent, Nilus tantò ceteris maior, adeò nihil exedit, nec abradit, vt contrà adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac C
iungit. Debetque illi Ægyptus non tantùm fertilitatem terrarum, [67] ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cùm iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiorque eſt lætitia gentibus, quò minùs terrarum ſuarum vident. Sic quoque cùm ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, [68] mare eſt. Multos nihilominùs ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterùm beluas, marinis vel magnitudine vel noxâ pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quòd ingentia animalia, & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. [69] Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cùm ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impene- D

locum Æthiopum, qui Catadupi vocantur, nouiſſimo cataracte inter occurſantes ſcopulos non fluere immenſo fragore creditur, ſed ruere.

64. Ἄβατον GRÆCI VOCANT.] *Id eſt, inacceſſum.*

65. VT SIT MODVS.] *Quantitas, vt loquuntur Philoſophi. Nam in poteſtate cuiuſque, canalem amplum, aut preſſum ſcindere, & modum ac magnitudinem quam velit flumio influenti manu facere.*

66. ABLVANT TERRAS ET EVISCERENT.] *Eluendo ſcilicet quidquid in poris fecundum eſt & pingue.*

67. SED IPSAS.] *Terras, nempe. nam eas adiecto limo attollit & exaggerat.*

68. MARE EST.] *Amplitudine mari ſimile. Quid dicat Seneca, ſi de fluuio Amazonum in Americâ inonduiſſet, qui latitudine mari mediterraneo nil concedit?*

69. BABILLVS VIRORVM OPTIMVS.] *Balbillus, reſcribere oportet. nam Balbillus Aegypti præfectus ſub Nerone, ex Annal.* XIII. *Taciti. De eo etiam Plinius libri* XIX. *Proœmio:* In tantum vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriam ſeptimâ die peruenerit, Babilius ſextâ, ambo præfecti. *Vbi pro Babilio Balbillum reſtituendum, rectè Lipſius noſter monet.*

A penetrabilis eſt etiam maiorum animalium dentibus; at inferior, mollis ac tenera:[70] hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſâ refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos[71] Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltrò enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatrâ, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonij enim Cleopatræque defecit imperium. Per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eâdem opinione omnis vetuſtas fuit.
B Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides, tradunt.[72] Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primò Æthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni feruefcunt; non tantùm medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigij patiens:[73] argentum replumbatur: ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent brumâ, vmquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longè ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita,[74] niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuiâ carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſanè aliqui montes illic quoque excipiant: numquam tamen magis quàm Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & primâ æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus[75] ſubiacent malo: æſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septemtrionalibus iugis
C niues. Phaſis quoque per id tempus & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum, æſtate primâ pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem[76] per menſes quattuor liquitur, &[77] illi æqualis acceſſio eſt.

70 HANC DELPHINI SPINIS.] *Plinius lib.* VIII. *cap.* XXV. Delphini immeantes Nilo, quorum dorſo, tamquam ad hunc vſum, cultellata ineſt pinna, abigentes eos (*crocodilos*) prædâ, ac velut in ſuo tantùm amne regnantes, alioquin impares viribus, ipſi aſtu interimunt.

71. TENTYRITÆ.] *Tentyridis, inſulæ Aegypti incola. Plinius lib.* XXVIII. *cap.* III. In inſulâ Nili Tentyri naſcentes tanto ſunt crocodilis terrori, vt
D vocem quoque eorum fugiant. *Et lib.* VIII *c.* XXV. *de eorum aduerſus crocodilos audaciâ.* Menſura eorum (*Tentyritarum*) parua, ſed præſentia animi in hoc tantùm vſu mira. *totumq́; ibi, ſi lubet, crocodilorum venationem vide.*

72. SED FALSVM ESSE.] *Imò partim verum eſt, Seneca. nam licet Aethiopia plano ſole adurantur, vertices tamen montium multò niue caneſcunt: & Iuba Rex vtriuſque Mauritaniæ, litteris quàm regnis illuſtrior, affirmat pro modo niuium imbriumq́; Mauritaniæ, Nilum incremento ropere. Sed cauſſa tamen alia plenior; cùm non in Mauritaniâ, ſed vltra Aequatorem, imò Capricorni Tropicum, torrentes colligere, & turgeſcere incipiat Nilus: quæ nos nuper lib.* V. *cap.* III. *a.* II. *Meteorol. oſtendimus.*

73. ARGENTVM REPLVMBATVR.] *Vox haud infrequens apud I.C. Eſt autem catachreſis. nec enim argentum aut aurum propriè, ſed plumbum dicimus replumbari, cùm reſoluitur plumbi ferrumen, quod rei cuiuſpiam iungebat & alligabat partes.*

74. NIVES NON CADVNT.] *Non miror, quia Alexandria in plano & humili, nec totis octo gradibus ab immodicis Zonæ torridæ caloribus abeſt. Niues igitur, ſi quæ in mediâ regione aëris conceptæ, tabeſcunt facilè & liquantur antequam ad terram perueniant.*

75. SVBIACENT MALO.] *Aliquid ſine dubio hic turbatum. Componetur ſenſus vtcumque, ſi legas:* ſubiacentes malo, æſtate proueniunt. *Sed nequedum acquieſco.*

76. PER MENSES QVATTVOR LIQVITVR.] *Non totos tamen. Plinius diſtinctè lib.* V. *cap.* IX. Nilus incipit creſcere lunâ nouâ, quæcumque poſt ſolſtitium eſt, ſenſim modiceque Cancrum ſole tranſeunte, abundantiſſime autem Leonem. Et reſidit in Virgine iiſdem quibus accreuit modis In totum autem reuocatur intra ripas in Librâ, vt tradit Herodotus, centeſimo die.

77. ILLI ÆQVALIS ACCESSIO EST.] *Paullatim & æqualibus incrementis ad plenitudinem venit, non*

eſt.[78] Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia A
mari ſuſtinent: ira reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, inconceſſus erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. [79] Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim eiicitur mare inſtantibus ventis. Cùm reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterùm dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quò illi flauere vehementiùs? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quòd Eteſiæ littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, [80] vnde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quòd teſtimonium eius teſtium turbâ coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cùm ignora eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc verò [81] tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtrin- B
gitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quòd ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideò & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, renuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde [82] non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei repent: quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eâdem cauſsâ æſtate refrigeſcunt: quia illò remotus ſeductuſque aër calefactùs non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem C
non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, [83] alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: [84] ſed ex his quæ premunt, maximè hæc meridiana ſunt. Terra cùm exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illò fluit, vbi exuritur: ſic aqua illò incumbit, quò vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, vnde exundat. Ob hoc Pontus in infernum mare aſſiduè fluit rapidus, non vt cetera maria, alternatis vltrò citrò æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cùm Pontus & amnes

primâ ſtatim æſtate pleniſſimus, quando, vti antè dixit, altiſſima & integra adhuc niues. Et hinc colligere ſe putat, non augeri nimium tabe.

78. SI THALETI CREDIS.] *Credunt Plinius & Alex. Aphrodiſius, non ego. Nam enim ea vis lenibus ventis. Deinde pluribus aliis fluminibus reflant, nec inflant tamen, & aquas ſuſtinent.*

79. INDE NILVS FLVIT MAIOR.] *Credit ergo Euthymenes (non Eudimenes ille Pinciani, vt rectè ex Plutarcho oſtendit Muretus) quod etiam multi hodie, Nigrum fluuium, quem Hiſpani vocant* Rio grande, *& in mare Atlanticum ſe euomit, Nili ramum eſſe. ſimili enim lege exundat, & beluas congeneres alit.*

80 VNDE ILLI.] *A Septemtrione, vnde flant Eteſiæ.*

81. TOTA EXTERI MARIS ORA.] *Oceani Atlantici, quem externum vocat, vt ab interiori mediterraneo diſtinguat. Et nota, Senecæ auo Africanum littus frequentatum Europæorum mercimoniis vſque ad Nigrum, qui inter Cancrum & Aequatorem Oceanum influit.* D

82. NON CALOREM HIEME.] *Ariſtoteles tamen affirmat, & calorem illum ſubterraneum à ſpiritibus multis ibi & confertis concipi, qui per clauſas gelu terra poros nequeant in auras exſpirare.*

83. ALIA HVMEAT.] *Hoc à Pinciano eſt. vetus & vera lectio:* alia abundet. *vbi primæuam verbi proprietatem vides: abundare enim ab vndâ venit.*

84. SED EX HIS QVÆ PREMVNT.] *Lege potiùs:* ſed ex his quæ premit maximè. hæc meridiana ſunt. *Sol, inquit, maximè ex ſubiecto mari Zona torrida,*

A amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina?
Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris
aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cùm om-
nis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quò calidior eſt. Deinde quare Nilus
dulcis eſt, ſi illi è mari vnda eſt? Nec enim vlli flumini [85] dulcior guſtus. Grandi- 111.
nem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelatâ nube totâ, ni-
mis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe
quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cùm multa
mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adijciunt,
Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi auctoritatem pro-
mittet, tam in illo quod præteritum, quàm in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim
fieri ex nube aquosâ, etiam in humorem versâ, ſic affirmabit, [86] tamquam interfuerit.
Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cùm adnotaueris,
B [87] ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu
colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni læuitate: nam & in herbarum vel arborum
foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vndâ?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aquâ.

aut, vt alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat. ———

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet, illud huic quoque ſimile eſſe quod
cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam
ſi non fuerit grando talis, [88] cùm defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi
deuoluta æquabiliter atque [89] in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt
tam ſolida, imò fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium
eius eſt. Ita non longiùs illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem
mihi permittam, quod Anaxagoras: cùm inter nullos magis quàm inter philoſophos
C eſſe debeat [90] æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quàm ſuſpenſa glacies. [91] Nix, in
pruinâ pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem in-
tereſt,

ride, quod premit & recto radio verberat, vndas & vapores trahit. Zona verò illa nobis ad meridiem eſt.

85. DVLCIOR GVSTVS.] *Sapor, voce à facultate ad obiectum, vt loquuntur Philoſophi, translatâ.*

86. TAMQVAM INTERFVERIT.] *Sic Philoſophi quidam, mutiles præſertim & audaculi ſolent: de omnibus intrepidè, tamquam viſis, affirmant. Olim ad talem, de cæleſtium naturâ ac motibus perfrictâ & ſeuerâ fronte aſſeuerantem Diogenes:* Ecquando bone vir, *inquit,* è cælo peregrinus rediſti? *Sed tamen, vt ætas & experientia de audaciâ Hannibalis multum decaxit; ſic illi, quò in adyta & caliginem diſciplina-*
D *rum ſe altiùs penetrant, eò in decernendo timidiores fiunt. Sic olim Menedemus aiebat apud Plutarchum,* καταπλεῖν γὰρ πολλοὺς σχολὴν Ἀθήναζε, σοφοὺς τὸ πρῶτον, εἶτα γίνεσθαι φιλοσόφους, εἶτα ῥήτορας, τῷ δὲ χρόνῳ προϊόντος, ἰδιώτας. ὅσῳ μᾶλλον ἅπτονται τοῦ λόγου, μᾶλλον τὸ οἴημα καὶ τὸν τῦφον κατατιθεμένους, multos Athenas ſtudij ergò adnauigare, qui initiò ſint ſapientes, deinde ſapientiæ tantùm amatores, poſteà degenererent in ſophiſtas, & denique poſt aliquem temporis lapſum, in idiotas prorſus & ignaros. quò enim ad rationis lucem propiùs accedunt, eò magis opiniones, typhum, ſuperbiam, & ventos exſpirant.

87. STILLICIDIVM OMNE CONGLOMERARI] *In globulum corrotundari.*

88. CVM DEFERTVR.] *Deorſum fertur. verbum in genuinâ iſtâ proprietate ſæpè vſitatum à Senecâ.*

89. IN ORBEM TERI.] *Nam cadendo, tattet in orbem reuoluta, angulos ſi quos habuit, aeris affrictu deterſit. Hinc Ariſtoteles lib. I. cap. XII. Meteor. docet, grandines quæ prope terram concreſcunt, magnas, ac figurâ enormi & inæquali eſſe.* Αἱ δὲ φερόμεναι πόρρωθεν, διὰ τὸ φέρεσθαι μακρὰν περιθραυόμεναι, γίνονται τό τε σχῆμα περιφερεῖς, καὶ τὸ μέγεθος ἐλάττους: Quæ autem, *inquit*, cadunt è longinquo, quia diu circumtritæ, figurâ rotundæ & magnitudine minores ſunt.

90. ÆQVA LIBERTAS.] *Nam veluti Laconæ canes citius feram deprehendunt, ſi diuerſæ hac illac diſcurrant, quàm ſi per eadem veſtigia omnes vnam ſequantur; ita Philoſophi faciliùs ad veritatem perueniunt, ſi*

Nullius addicti iurare in verba magiſtri,

ingenij ſui ſagacitatem quiſque ſequantur. Vbi tamen Chriſtiana fides nobis præit, neceſſariò eundum eſt, etiamſi ratiuncula quædam humana in diuerſum renocent: aut, vbi partæ ferè rationum momenta ingeniorum huc illuc librant, quò magni & primi nominis Philoſophi auctoritas vocat, inclinandum eſt.

91. NIX, IN PRVINA.] *Pincianus meliùs:* nix & pruina. *vt de vtraque ſimul pronunciet. nix enim & pruina valdè cognatæ ſunt.*

92. Hoc

tereſt, [92] hoc inter pruinam & glaciem, necnon [93] inter niuem & glaciem intereſſe. A

IV. Poteram me, peractâ quæſtione, dimittere: ſed [94] benè emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam [95] vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, [96] in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aër riget: & ideò nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aër propior eſt. Cùm ver cœpit, maior inclinatio aëris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideò, vt ait Virgilius noſter,

— cùm ruit imbriferum ver,

vehementior immutatio eſt aëris vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quàm pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues: quales ſæpè ſolent interuenire, cùm pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cùm altum frigus, & [97] triſte B cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & [98] ſuum cælum habente, minutæ pluuiæ ſunt:

V. Auſtro [99] imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt. Rem à noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Imò ſi omnia argumenta [100] ad lancem cœpetimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera etiam ſi vincunt, [101] litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cælo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verùm exquirere, niuem [102] ita caue experiaris. Minùs algere aiunt pedes

92. HOC INTER PRVINAM.] *Materia enim glaciei, aqua; pruinæ, ros.*

93. INTER NIVEM ET GLACIEM.] *Vetus membrana:* inter niuem & grandinem. *Verè. nam ex rorido vapore nix, ex aquâ guttatim iam deciduâ grando.*

94. BENE EMENSVM DABO.] *Adiecto videlicet* ἐπιμέτρῳ *& auctaria vltra iuſtam menſuram.*

95. VT FALLAR TIBI.] *Licet opinione tuâ falſum afferam.*

96. IN QVIBVS OS PRÆCIDI.] *Muretus dubitat, an,* præcludi, *velis potiùs legere. ſed non muto: nam* os præcidere, *&* oculos eruere, *propiùs reſpondent ſibi & aſſident. Ad leuia, inquit, mendacia, quæ tamen refellere non poſſumus, os præciditur, ne loquatur; oculi tamen non eruuntur, ne falſum videant, aut ſuſpicentur. Sic olim Socrati à Dionyſiodoro ſophiſtâ, apud Platonem in Euthydemo, os præciſum, non oculi eruti ſunt, cùm, vbi mendacium eius confutare non poſſet, tantùm exclamauit:* Ὦ πρὸς Διός, εἰ ταῦτα οὕτω ἔχει: Deum obteſtor, ſi hæc ita ſe habent.

97. TRISTE CÆLVM EST.] *Niue impendente, & cælum nubilante.*

98 SVVM CÆLVM HABENTE.] *Frigidum ſcilicet, quale ſub Arcto & Aquilone.*

99. IMBER IMPROBIOR.] *Pertinacior & diuturnior. Sic Virgilius:*

—— Labor omnia vincit
Improbus. ——

100 AD LANCEM COEPERIMVS EXIGERE.] *Memmij membrana:* ad obruſſam. *Noſter iterùm Epiſt.* XIII. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius obruſſa eſt. *Qui voce etiam vſus Cicero in Bruto, ex reſtitutione Turnebi:* adhibenda, *inquit,* tamquam obruſſa, ratio. *Hinc aurum obruſſum, aut obruſum (ſic enim libri quidam legunt) aut obryzum; nam Græci* ὄβρυζον *dicunt. Plinius lib.* XXXIII. *cap.* III. Aurum quò ſæpiùs arſit, proficit ad bonitatem: aurique experimentum ignis eſt, vt ſimili colore rubeat, quo ignis: atque ipſum obryzum vocant. C *Iam ergo intelligimus, quid* renes accincti auro obryzo, *apud Danielem Prophetam, quid* ſolidi obryzati *apud Impp. Arcadium & Honorium, L. vnic. C. de oblat. votor. Facti enim erant ex auro obryzo, id eſt, puro, & igne purgato probatoq́. Obryza verò, aut obruſſa ſubſtantiuum, eſt ipſa auri per ignem purgatio & probatio. S. Hieronymus ab Ophir, quaſi dicas Ophiriſum, hanc vocem deriuat: nam vbi Iſa.* XIII. Pretioſior erit vir auro, & homo mundo obryzo, *in Hebræo ad verbum:* pretioſum faciam hominem præ auro obryzo, & hominem præ auro Ophir. *Vbi* כֶּתֶם אוֹפִיר cethem Ophir, *id eſt,* aurú Ophir, *poſteriore loco poſitum, videtur explanare quid ſit* פָּז phaz, *id eſt,* aurum purgatiſſimum *&* obryzum, D *quod anteceſſit. Vnde Ierem* X. *vbi legimus,* argentum inuolutum de Tharſis, & aurum de Vphaz, *iuxta Targum, Rabbinos, & Pagninum,* Vphaz *poſitum eſt pro* Ophir, *quia ex* Ophir *aduehebatur* phaz, *hoc eſt,* aurum obryzum. *Hinc ergo liquet, quid ſit,* ad obruſſam exigere. *quamquam* obruſſam *iſtam membranæ Memmij cum* lance *vulgari non permutem. Nam* ad lancem, *id eſt, ad examen,* exigere, *omnino probum.*

101. LITIGANT.] *Vincunt quidem, ſed cum lite & pugnâ: quia argumenta probabilia tantùm, non demonſtratiua ſunt, quibus alia quædam contrà probabili iiſdem ſpecie ſe obyciunt.*

102. ITA CAVE EXPERIARIS.] *Iocatur in Lucilium*

A pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & [103] labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis, iam [104] diſtributâ niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aëra alligat, & perſtringit. Itaque cùm pluuia futura erat, grando fit, iniuriâ frigoris. Non tempero mihi, quò minùs omnium noſtrorum ineptias proferam. VI.
Quoſdam petitos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cùm grando futura ſit: & hoc [105] intelligere vſu ipſo potuiſſe, cùm colorem nubium notaſſent, quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publicè præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cùm ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinem, quid exſpectas? vt homines [106] ad penulas diſcurrerent, [107] aut ad ſcortea? Imò pro ſe quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes aliò declinabant, cùm aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat.
B Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minùs ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat. Rationem huius rei quidam quærunt. VII.
Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, [108] quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quamdam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quantò expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quòd negligentiâ eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis [109] alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palàm eſt, vt huius rei cauſsâ nullius philoſophi ſchola intranda ſit. Vnam rem adhuc adijciam, & fauere ac plaudere te iuuabit. VIII.
Aiunt niuem in eâ parte aëris fieri, quæ pro-

C *lium ſuum, & ſuadet ne nudis velit pedibus niuem calcare, in veri experimentum.*

103. LABEFACTAM.] *Opſopœus*, tabefactâ. *Rectè.*

104. DISTRIBVTA NIVE.] *Tabe niuis partim in aquam, partim in vapores, aut exhalationes diffluente.*

105. INTELLIGERE VSV IPSO.] *S. Clement Alexandr. lib.* VI. *Strom. dicit magos fuiſſe:* Aiunt, *inquit*, magos qui ſunt Cleonis, obſeruantes ſublimia nubium quæ erant grandines eiaculaturæ, canticis & ſacrificiis iram depellere. *Cleonæ autem in Achaiâ oppidum eſt.*

106. AD PENVLAS DISCVRRERENT.] *Munientes ſe aduerſus imbrem, aut grandinem. in imbre enim & itinere contra cæli iniurias penulati erant. M. Varro apud Nonium:* Non quærenda eſt homi-
D ni, qui habet virtutem, penula in imbri. *Hinc ſalſum illud Galbæ, apud Quinctil. l.* VI. *cap.* III. *intelligimus*, qui penulam roganti, Non poſſum commodare, *inquit*, domi maneo: cùm cænaculum eius perplueret. *quaſi ſcilicet penulâ domi contra pluuiam indigeret. Et alicubi Iuuenal.*

—— multo ſtillaret penula nimbo.

Rhetores deinde, & Grammatici in ſcholis, Oratores in fora, omnes in ſpectaculis, penulis vſi. Hinc D. Aug. lib. I. *cap.* XVI. *Confeſſ. Grammaticos* penulatos magiſtros *vocat. De hac veſte multi S. Paullum interpretantur,* II. *ad Timoth.* IV. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum veniens affer tecum. *Græcè* φελόνη, *aut* φαιλόνη. *In ſacris itidem veſtibus Eccleſiæ Græcanicæ* φελόνης, *aut* φελωνης, *meminit Curopalates: quam quidam fruſtrà penulam vertunt, inquit commentator Gretſerus. Sed profectò, cùm Simeon Theſſalonicenſis affirmet*, ſacci formam habere, nec in eâ manicas eſſe, *non longè abludit à formâ Romanæ penulæ, quâ ſe veſteſq. pretioſiores includebant. Quinctilianus, vel ſi quis alius auctor Dialogi de cauſsis corruptæ eloquentiæ:* Quantum, *inquit*, humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe penulas iſtas, quibus adſtricti & velut incluſi cum iudicibus fabulamur.

107. AVT AD SCORTEA.] *Scorteum, genus penulæ pelliceæ eſt, ex ſcorto, id eſt, pelle confectum. M. Varro lib.* VI. *de linguâ Lat.* Pellem non ſolùm antiqui dicebant ſcortum, ſed etiamnunc dicimus ſcortea, ea quæ ex corio & pellibus ſunt facta. *Et de pelliceâ primi parentis amiculo, lib.* II. *cap.* XI. *aduerſus Marcionem Tertullianus:* Exinde in ſcorteis veſtibus, ſed antè ſine ſcrupulo nudus. *Penula igitur alia erat gauſapina, ex panno craſſo & villoſo. De quâ paullo elegantiori, Martialis in Apophor.*

Is mihi candor ineſt, villorum gratia tanta eſt,
Vt me vel mediâ ſumere meſſe velis.

Alia ſcortea. De hac idem:

Ingrediare viam cælo licet vſque ſereno,
Ad ſubitas numquam ſcortea deſit aquas.

108. QVAMVIS MVNERA ETIAM DEOS VINCANT.] *Alluſum, opinor, ad Homeri verſum:*

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ᾽ αἰδοίους βασιλῆας:
Dona dijs perſuadent, & regibus.

109. ALIENOS FRVCTVS EXCANTASSIT.] *Plin. lib.*

prope tertas eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quòd omnis ter- A
rarum euaporatio, cùm multum intra ſe feruidi aridiq́ue habeat, hoc eſt calidior, quò recentior. Altera, quòd radij ſolis à terrâ reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideò plus habent teporis, quia [110] ſolem bis ſentiunt. Tertia cauſſa eſt, quòd magis ſuperiora perflantur. at quæcumque depreſſa ſunt,
IX. [111] minùs ventis verberantur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quò ſolidius eſt, hoc calorem citiùs concipit, & diutiùs ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreum & argenteum, æneo citiùs calor accedet, diutiùs hærebit. Adiicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria [112] citiùs calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celeriùs feruorem ſentiant, & propter eaſdem an-
X. guſtias quidquid receperunt, tardiùs reddant. Hæc longè præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis [113] aër quò propior eſt terris, hoc craſſior. Quemad- B
modum in aquâ & in omni humore fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia quò craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fideliùs cuſtodire calorem receptum: ſed quò editior eſt aër, & quò longiùs à terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſ-
XI. mittit: ideò minùs calefit. Contrà autem quidam aiunt, cacumina montium hoc [114] calidiora eſſe debere, quò ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quòd Apenninum, & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur: at verò vbi ad vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterùm intantum nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoriâ pilâ. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quò minùs par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pilâ, nihil illa in- C
terualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propiùs excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citiùs quàm puſillum debere calefieri, & citiùs caput eius quàm pedes. At quiſquis mundum menſurâ ſuâ æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illâ poſſe ita eminere, vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æternâ niue obſeſſi, nihilominùs in imo ſunt. & propiùs quidem ſoli eſt mons, quàm campus aut vallis: ſed ſic, quomodo

lib. XXVIII. *cap.* II. Quid? non & legum ipſarum in duodecim tabulis verba ſunt, QVI FRVGES INCANTASSIT? & alibi, QVI MALVM CARMEN INCANTASSIT? *Item maleſico oculo pecudes faſcinari credebant. Menalcas ille Virgilianus:*

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Verum non carminis, aut oculi, ſed mali genij, ſigno aliquo ad noxam euocati, vis hoc eſt.

110. SOLEM BIS SENTIVNT.] *Radium eius directum, & rurſus, à terrâ replicatum & reflexum.*

111. MINVS VENTIS VERBERANTVR.] *Ventis enim ſæpè ſat impetus non eſt, vt ad terram deijciantur. diſcurrunt ergo per aëra, & perflant tantùm ſublimia. ſic nubes agi non rarò videmus, nullo apud nos flatu.*

112. CITIVS CALEFIVNT.] *Spiritus enim calorifici in anguſta magis compreſſi, acriùs vrunt, quos laxitas & amplitudo loci diſtingit.* Miliaria *verò hic, lebetes alti & anguſti ſunt, vt ex Palladio diſcimus.*

113. AER QVO PROPIOR EST TERRIS.] *Veriſſimè & ſimili argumento nuper lib.* V. *cap.* V. *a.* I. *Meteorol. oſtendimus, nubes (quidquid alij quidam aliter) rariores & leuiores eſſe infimo aëre, inq́ eo natare, ceu* D
lignum in aquâ denſiore & grauiore.

114. CALIDIORA ESSE DEBERE.] *Quia nempe radius ſolis directus, vniformiter difformiter (vt Philoſophi loquuntur) à cælo in terrã deſcendit. vnde vberior & plenior, quò cælo propinquior eſt, paullatimq́ longitudine ſpatij attenuatur & graciteſcit; ideoq́ (vt illi putant) in vallibus imbecillior & minus calorificus quàm in montium cacuminibus. Sed falluntur, inquit Seneca, quia ſpatium trium aut quatuor millium paſſ. à vertice altiſſimarum montium ad imas valles, conſumitur & tamquam nullum euaneſcit, ſi ad vniuerſum cæli & terræ interuallum comparare vel . Et conſidero hîc bellam & veram comparationem rotunditatis Orbis terræ cum luſoriâ pilâ. reuerà enim altiſſimi montes, verrucula tantùm ſunt, nec enormiter ter-*

A modo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo & arbor alia magis quàm alia dicetur vicina cælo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quantò alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine, tamen minima dicuntur. Sed vt ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſſas, XII.
pleriſque placuit, in eâ parte aëris niuem concipi, [115] quæ vicina terris eſt: & ideò minùs alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quàm vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quàm vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid iſtas, inquis, ineptias, XIII.
quibus nec litteratior fit quiſquam, nec melior, tam operosè perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cùm multò magis ad nos dici à te pertineat, quare [116] emendæ non ſint niues. Iubes me cum luxuriâ litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemûs tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid
B porrò? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cùm quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quàm aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis; cùm emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos verò quæramus potiùs, quomodo fiant niues, quàm quomodo ſeruentur: quoniam non contenti [117] vina diffundere veterana, & [118] per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentiâ conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quòd ſpiritum, quòd ſolem emere non poſſumus, quòd hic aër etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quàm nobis malè eſt, quòd quidquam à rerum naturâ in medio relictum eſt! Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit; hoc quod tam homini, quàm feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beatè profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeò nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ de-
C duceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomachus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſariò quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium.

terreſtris pilæ rotunditatem interpellant, ſi terræ magnitudinem æſtimaueris. Nequeunt igitur montium cacumina inſigniter eſſe calidiora vallibus: imò algent magis, quia circa ipſa concreſcunt nubes, & vallium imus aër pluribus verberatur & diſcinditur radiis à terrâ reflexis.

115. QVÆ VICINA TERRIS EST.] *Falſi illi: quia*
D *grando plerumque in proximo, ex ſtillicidiis pluuiæ deciduis, inter lapſum ipſum duratur: nix verò è longinquiori, in nubibus, & ex nubibus concreta, decidit, & ſæpè in caſu ſuo, tepore vicini aëris reliqueſcit.*

116. EMENDÆ NON SINT NIVES.] *Ad vina frigeranda.*

117. VINA DIFFVNDERE VETERANA.] *Rubenius & Gruterus ex Horatij Scholiaſte apud Lipſium Epiſt. Senecæ* CXIV. *in fine, legere malunt,* Vina diffundere, & Veterana, *aut* Veteraria. *Nam* Veterana, *aut* Veteraria *ſubſtantiuè, appellabant Apothecas vinarias, in quibus vina veterana, aut ad veteraſcendum reponebant. Diffundi vinum dicitur, cùm à maioribus doliis in amphoras & cados effunditur ad ſeruandum & ætatem in apothecis ferendam. quod manifeſtè me docet Proculus in L. Vinum. D. De tritico & vino legat.* Vinum, *inquit*, in dolia conijcimus, vt ex his poſteà vel in amphoras & cados diffundamus, vel ſine ipſis doliis veneat. *vnde paullò antè, dixit:* Illud verum eſſe puto, cui vinum cum vaſis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe.

118. PER SAPORES ÆTATESQVE DISPONERE.] *Vina enim ſapore, à loco aut anno felice & vuas percoquente, præcipua in amphoras & cados diffuſa in plurimos annos ſeruabant. Hinc vina Opimiana nota ita celebrata, quia* L. Opimio Conſule, *ait lib.* XIV. *cap.* IV. *Plin.* cùm C. Gracchus Trib. plebem ſeditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulſit, quam cocturam vocant, ſolis opere, natali Vrbis DCXXXIV. durantque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in ſpeciem redacta mellis aſperi. *Titulum verò cadis appanebant cum patriâ & Conſule. Iuuenal. Sat.* V.

—— cuius patriam, titulumque ſenectus
Deleuit, multâ veteris fuligine teſtæ.

Et iterùm:

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat.

Et

vitium. Itaque non æſtate tantùm, ſed & mediâ hieme niuem hac cauſa bibunt. Quæ A
huius rei cauſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum vnquam quo interquieſcerent, datum eſt, ſed [119] prandia cænis vſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copiâ ferculorum ac varietate, [120] comeſſatio altiùs merſit? Deinde nunquam intermiſſa intemperantia, quidquid antè decoxerat, efferauit, & in deſiderium ſemper noui rigoris accendit. Itaque quamuis [121] cænationem velis ac [122] ſpecularibus muniant, & igne multo doment hiemem, nihilominùs ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigidâ ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore percuſſeris. Inde eſt, inquam, quòd nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpè repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & [123] annonam, prô pudor, variam. B
[124] Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & properè cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dij boni, quàm facile eſt extinguere ſitim ſanam. Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & [125] occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pænè fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & [126] palliolo focalique circum-

Et ille Epicuri de grege porcus:

Vina bibes iterùm Tauro diffuſa. —

119. PRANDIA CÆNIS VSQVE IN LVCEM PERDVCTIS.] *Prandium cænæ ingeritur, quando ventriculo, cænâ in noctem multam aut lucem diei ſequentis productâ, grauato & nauſeabundo iniicitur.*

120 COMESSATIO.] *Comeſſari, aut, vt alij, comiſſari, eſt poſt cænam intempeſtiuis epulis indulgere. Suetonius Domitiani cap.* XXI. Conuiuabatur frequenter ac largè, ſed pænè raptim: certè non vltra ſolis occaſum, nec vt poſteà comeſſaretur. *Hanc vocem à comedendo deducebat nuper Terrentius: Feſtus olim à vicis, quos Græci κώμας appellant.* In his enim, *ait*, habitabant priùs quàm oppida conderentur: quibus in locis alij alios conuictus cauſâ inuitabant. *M. Varro à* Κώμῳ *laſciuiæ & nocturnarum comeſſationum Deo.* Comiter, *inquit lib.* VI. *de Linguâ Lat.* hilarè ac lubenter: cuius origo Græcè Κῶμος. inde Latina comeſſatio dicta, & a Græcis (vt quidam dicunt) Comœdia. *Et eſt, cur magis ei aſſentiar.*

121. CÆNATIONEM.] *Cœnaculum. Græci ac Latini etiam diætam vocant. vt Sueton. Claudij cap.* X. *& I. C. non rarò.*

122. SPECVLARIBVS MVNIANT.] *Ad arcendum ventum, & admittendum ſolem. Noſter lib. de Prouidentiâ cap.* IV. Quem ſpecularia ſemper ab adflatu vindicarunt. *Hæc ſpecularia ex lapide ſpeculari in tenues laminas diſſecta, olim vicem noſtrarum vitrearum implebant. Et vſus repertus, vt apparet, tempore Senecæ. nam ipſe Epiſt.* XC. Quædam noſtrâ demum prodiſſe memoria ſcimus: vt ſpeculariorum vſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen. *Vſus iſte hodie videtur deſiiſſe. Olim tamen lapidem Hiſpania, Cyprus, Cappadocia, Sicilia, Africa dabat, vt ex Plin. lib.* XXXVI. *cap.* XXII. *intelligimus. & vbique tam familiaris & copioſus, vt hortos ex eo ſupernè integerent. De tali horto, imò vineâ Entelli, Martialis*

Qui Corcyræi vidit pomaria regis,
Rus, Entelle, tuæ præferat ille domus.
Inuida purpureos vrat ne bruma racemos,
Et gelidum Bacchi munera frigus edat,
Condita perſpicuâ viuit vindemia gemmâ, C
Et tegitur felix, nec tamen vua latet, *&c.*

123. ANNONAM.] *Prout enim hieme denſa, aut rara concreuiſſet glacies, caritas eius in æſtate erat, aut vilitas.*

124. VNGVENTARIOS LACEDÆMONII VRBE EXPVLERVNT.] *Lacedæmoniorum exemplo, Romanis* A.V.C DLXV *per P. Licinium Craſſum, & L. Iulium Cæſarem Cenſores edixerunt*, ne quis venderet vnguenta exotica. *Sed non diu lex valuit, & luxuria iſta vnguentaria in immenſum, ſub Cæſaribus præſertim, ſe effudit. Pedes etiam pretioſiſſima vnguento loti, parietes balinearum ſparſi, & ſolia eo temperata, vti narrat fidus auctor Plin. lib.* XIII. *cap.* III. *Et tamen* libra, *inquit*, quadringentos denarios *(id eſt, Belgicâ monetâ, centum florenos)* excedebat.

125. OCCALLATÆ CIBIS ARDENTIBVS.] *Gemella habes Epiſt.* LXXVIII. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parum ferueat, cœnam culina proſequitur. D

126. PALLIOLO FOCALIQVE CIRCVMDATOS.] *Palliolum & focale veſtes fuiſſe valetudinariorum disertè dicit Quinctil. lib.* XI *cap.* III. Palliolum, *inquit*, ſicut faſcias quibus crura veſtiuntur, & focalia, & aurium ligamenta, ſola excuſare poteſt valetudo. *Et Horat. lib.* II. *Sat.* III.

——— ponas inſignia morbi,
Faſciolas, cubital, focalia. ———

Sueton. Claudij cap. II. *ait eum ob valetudinem in gladiatoria munere*, palliolatū nouo more præſediſſe. *Quod neque Beraldus, neque Sabellicus intellexit. putant enim ſatuo & ſuo more Claudium in palliolo mu-*

A cumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolùm niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deiicere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eò acrior, quòd non [127] tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum exeoquit luxuria, inuictum malum, & [128] ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, [129] in quâ etiamnum natatis, eò peruenit vſu, & quotidianâ ſtomachi ſeruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

muliebri, aut peregrino præſediſſe. Palliolo amictus, *inquit iſte*, vt parum mentis compos: erat enim pallium non patrius, ſed peregrinus habitus. *Palliolum patrius erat habitus, ſed inualetudinariorum, aut nimis delicatorum, ut Sabellice. Seneca noſter*
B *Epiſt.* CXIV. *de molli & diſcincta illo Mæcenate:* Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput, excluſis vtrimque auribus, non aliter quàm in Mimo diuitis fugitiui ſolent. *Palliolum ergo breue pallium erat, quo ægri, aut delicatuli fouebant caput. Focale verò, non à foco (quod quis putet) ſed à faucibus, quaſi faucale, dictum: vnde Horatius primam produxit.*

127. TACTV VENARVM.] *Arteriarum potiùs: nam venæ immobiles, arteriarum verò eſt ille pulſus, vnde habitum modumq́; febris Medici coniectant. Senecæ hic igitur dicere poſſum, quod olim Caluiſius Taurus philoſophus Medico cuidam, qui arteriam itidem venam appellauerat. Narrat Agellius lib.* XVIII. *cap.* X. Certi ſumus, vir bone, non ignorare te, quid vena appelletur, & quid arteria. quòd venæ quidem ſuapte vi immobiles ſint, & ſanguinis tantùm demittendi gratiâ explorentur; arteriæ autem motu atque pulſu ſuo habitum & modum febrium demonſtrent. ſed, vt video, peruulgatè magis, quàm inſcite locutus es.

128. EX MOLLI FLVIDOQVE DVRVM.] *Luxurioſi enim molles & fluxi, ſed duri tamen ac pertinaces aduerſus medicinam & remedia, quibus reduci ſe ad ſanam mentem non ſinunt.*

129. IN QVA ETIAMNVM NATATIS.] *In niue enim natabant in piſcinis, ſiue in balneis niuatis. Sueton. in Neron. cap.* XVII. Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus ſæpius calidis piſcinis, ac tempore æſtiuo niuatis.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

ARGVMENTVM.

B

DISSERIT, *quid ventus. Democritum refellit, qui cenſet ventum eſſe, cùm multæ & conſertæ atomi in anguſto inani ita ſe comprimunt, vt ſuperfundantur. Igitur ventum fieri potiùs, partim aëre à ſole extenuato ac diffuſo, partim, quia aër animal eſt, & vim ſe mouendi ac flabellandi habet. Tota deinde doctrina ventorum, tam communium* XII. *quàm prouincialium. Declinat denique ſub finem ſuo more in hominum mores, qui ventis ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad prudentiam comparandam & noſcenda transmarina à Deo datis, ad bella, ambitionem, & auaritiam abutimur. Vnde in incerto ponit, an naſci magis ventos, quàm non naſci, profuerit: quod de Iulio Cæſare Liuius olim dixit.*

VENTVS eſt [1] fluens aër. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aër tam immobilis eſt, vt non in aliquâ ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cùm leuiter commouetur, C nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cùm placidum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illò impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe vmquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cùm ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, variè concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de quâ cummaximè quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aër in vnam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aëris in vnam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione alterâ poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in D vnam partem fluens aër? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantùm intra ſe mouetur, ſed ſi aliquò fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumniâ tuta eſt, hac vtamur. Si verò aliquis circumſpectior eſt, [2] verbo non parcat,

COMMENTARIVS.

1. FLVENS AER.] *Ita etiam Hippocrates, qui ventum* aëris fluctum, *Vitruuius* aëris fluentem vndam, *imò Ariſtoteles ipſe in Problematibus* Ἀέρος ὤθησιν, aëris impulſum *definit. quod tamen in Meteor. longè reſpuit, noſq; ſat diffuſè in Meteorol. lib.* IV. *cap.* I. *&* II.

2. VERBO NON PARCAT.] *Hic monemur, ne in definiendo nimis circumciſi, & verborum abſtinentes ſimus. Licet enim breuitas definitionem ad memoriam*

A parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formulâ diſputatum eſt. Democritus ait, cùm in an- II.
guſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contrà, quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cùm in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum concurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cùm exiguum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cùm illa quæ colluctabantur incubuêre, & diu fluctuata ac dubia inclinauêre ſe. At vbi in magnâ laxitate corpora pauca verſantur, nec [3] arietare
poſſunt, nec impelli. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quòd tunc interim III.
minimè ventus eſt, cùm aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulêre: & inde [4] ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adiice nunc, quòd circa flumina
B & lacus frequens nebula eſt, arctatis coniunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quàm nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod è contrario venit, vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cùm datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. Quomodo, IV.
inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Aliàs enim terra ipſa magnam vim aëris eiicit, & ex abdito ſpirat: aliàs cùm magna & continua ex imo euaporatio in altum agit [5] quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam: quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magnâ narium iniuriâ emittitur, & [6] ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretiùs; ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Benè nobiſcum agitur, quod ſemper [7] excoquit: alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius
C eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cùm coaceruata ſunt, deinde [8] extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exſiſtit? Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti V.
exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cùm quæ denſa ſteterant, vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego verò & hanc iudico. Ceterùm illa eſt longè verior cauſſa, valentiorque, habere

riam ſit vtilis; ſæpè tamen ſubfuſca eſt & tenebras habet, cauillisq́ ac rixis rem deſinitam obijcit.

3. ARIETARE POSSVNT.] *Verbum Senecæ ſat familiare, pro, impetu quodam inter ſe confligere, vt arietes aduerſis capitibus ſolent. Inde etiam aries, machina, quâ arietabant, id eſt, quatiebant muros: reperta ab Epeo ante Troiam, ſi Plinio credimus; aut*
D *à Carthaginienſibus, dum oppugnant in Hiſpaniâ Gades, ſi Vitruuio, & Tertulliano. Iſte libro de pallio:* Arietem (non quem Laberius reciprocicornem, & lanicutem, & teſtitrahum, ſed trabes machina eſt, quæ muros frangere militat) nemini adhuc libratum, illa dicitur Carthago *ſtudijs aſperrima belli*, prima omnium armaſſe in oſcillum penduli impetus, commentata vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis.

4. SPISSIOR NVBIVM GRAVITAS EST.] *Haut ſcio, an memineris quod libro præcedente cap. x. à te veriſſimè aſſertum, Seneca:* omnem aërem, quò propior eſt terris, hoc craſſiorem eſſe. *vnde conſectaneum eſt, vt nubes, quamuis tenebricoſa, aëre infimo pellucido leuiores & tenuiores, non ſpiſſiores ſiat. Spiſſitudo enim & grauitas longè aliud ſunt, quàm tenebræ & caligo. hæ enim in nubibus, quàm in aëre circa nos transparente, maiores; ſed ſpiſſitudo & grauitas in iſto compreſſior & propenſior. Sic lignum tenebroſius eſt, ſed tamen leuius aquâ, cui innatat.*

5. QVÆ MERSERAT.] *Rectè reſcribit Pincianus:* quæ merſa erant. *Nec enim euaporatio merſerat halitus, quos in altum agit, ſed demerſi erant ab alijs cauſſis.*

6. VENTREM INTERDVM CVM SONO EXONERAT.] *Hæc, aliaq́ amicè, & præſertim ridicula illa Claudiana ἀποκολοκύντωσις, ſatis docent, Senecam, etſi ſapientem, ſatis γελαστὴν & riſui pronum fuiſſe. Similem philoſophiam Socrates Stic, ſiadem docet apud Ariſtophanem in Nubibus.*

7 EXCOQVIT.] *Quaſi ſic naturâ immundum & tetrum venti odorem conſumat; aliter quam in humanis corporibus.*

8. EXTENVARI SOLE COEPERINT.] *Gemella Vitruuij opinio, ſed ſatis, vt opinor, à me confutata, lib. IV. cap. II. a. I. Meteorol.*

bere aëra [9] naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum A rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aëra autem inertem, inagitabilem relictum eſſe? cùm [10] aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum
VI. quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia. • Eſt ergo [11] aliquid in aquâ vitale. De aquâ dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, [12] animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aër, & ideò modò ſpiſſat ſe, modò expandit & purgat: aliàs contrahit, aliàs diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aëra,
VII. & ex denſo coactoque explicans. In vniuerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & vnde procedant. Primùm ergo [13] antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed B cadit fortiore iam ſole: [14] nec fertur vltra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maximè venit, vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aurâ: hac dico, quæ [15] pro vento
VIII. valet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci [16] ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſiduum) per diem [17] ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in vnam regionem colligitur. Cùm illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quòd primâ noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena

9. NATVRALEM VIM MOVENDI SE.] *Stoicũ hoc, & in Particu natũ: quaſi aër, & mundus totus grande quoddã animal ſit, quod vim ſe cõmouendi à ſe habeat.*

10. AQVA MOTVM SVVM HABEAT.] *Habet, ſed à pondere & grauitate, quæ per deuergentem alueum ipſam deuoluit, aut certè à venta qui eam fluctuat; non ab animâ quã inhabitet.*

11. ALIQVID IN AQVA VITALE.] *Non eſt, Seneca: ſed viuentia quadam alituram inde ſumunt, non propriè vitam, quam aqua non habet.*

12. ANIMALIA IGNE GENERANTVR.] *Adſpicit haud dubiè Ariſtotelem lib. v. cap. XIX. hiſtor. Animal. vnde etiam hæc penè verbatim, lib. XI. cap. XXXVI. Plinius:* Gignit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni maioris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes. appellatur pyralis, à quibuſdam pyrauſta. Quamdiu eſt in igne, viuit; cùm euaſit longiore paullò volatu, emoritur. *De ſalamandrâ ibidem Ariſtoteles non affirmat, vt vulgus, ex igne gigni, aut in eo degere, ſed inambulare (& quidem, ὥς φασί,* vt aiunt, *inquit) ac ipſum extinguere. Quidam tamen pyrauſtas illas Ariſtotelis irrident,* ſed plebeio argumento, *inquit Exercit.* XXIII. *Iul. Scaliger. Audi iſtum.* Cùm Galenus, inquiunt, fornaces illas viſeret, deque eâ re nihil ſcriptum reliquerit, verum non eſt, ea ibi fuiſſe animalia. Acutiſſimum argumentum! nam quamobrem proditum reperiret? Citiùs ille, vt erat tanti viri gloriæ infenſus obtrectator, id quod aliquot locis etiam ridiculè facit, ſi non reperiſſet, redargueret. Qui paucos ibi dies fuerit, non tum vidit. Non erant, non ſemper ſunt, non rogauit fornacarios. Diſcant igitur hæc ingenia ſtuporem deponere, quibus licet ſine petulantiâ veri eſſe indagatores, ſine inertiâ verecundos.

13. ANTELVCANOS FLATVS.] *Auras, & ventos lenes, qui paullò antè, aut ſub exortum ſolis, aëre, aut* C *exhalatione molliter, tepore primæ lucis ſe fundente, adſpirare ſolent.*

14. NEC FERTVR VLTRA TERRARVM ADSPECTVM.] *Vetus & vera lectio, inquit Opſopœus:* nec fert vltra terrarum adſpectum, *vel*, conſpectum. *quia nempe extra conſpectum eius maturè ſe præripit. ſic dicimus, aliquem non poſſe adſpectũ alterius ferre, cùm ab eo fugit, nec præſentiam diu pati valet. Et, ferrem fortaſſe, ſi terra hoſtilitatem aliquam cum vento exerceret. Iam inſolenter & improbabiliter in aures meas cadit, & (niſi ſim planè apicus, & Batauæ auris) nihil Seneca eloquentia habet. Itaque à lectione vulgatâ & noſtrâ ne hilum demuta. Vult enim venti imbecillitatem oſtendere, quòd fortiore & adulto iam aliquantulùm ſole cadat & exſpiret: ac deinde, ſi fortè è nubibus in nos primùm decidat, non vltra* D *terræ adſpectum (id eſt, quatenus oculus in terræ ſuperficie adſpectum extendit) feratur & exeat. Semidiameter autem Horizontis iſtius viſibilis in ſuperficie terræ non vltra* XXIII. *mill. Italica procurrit, ſi Alhazeno, in lib. de Crepuſculis credimus.*

15. PRO VENTO VALET.] *Robuſtiori paullò, & qui nomen venti mereri & recipere poſſit.*

16. Ἐγκολπίαν VOCANT.] *Sic dictus, quia è ſinu aliquo erumpit. vnde Budæus* ſinualem *appellat. Apuleius in lib. de Mundo:* Ventorum binæ ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, terrigenæ nuncupantur, at illi qui excuriuntur è ſinibus, Encolpiæ Græcè ſunt nominati.

17. SOLIS ALIMENTVM EST.] *Stoicis, quibus*

A plena eſt,& oncrata,quærit quò defluat: & eò potiſſimum exit, vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adijcit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat,[18] luce præmiſſa. Nam cùm ipſe proceſſit, alia [19] ſuperiùs rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideò non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum [20] vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiamſi violentiores flauêre, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vmquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout valentioribus minoribúſve collecta cauſſis eſt. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim ceterâ parte anni, nec qui vela impleant,ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt,& ex plurimis aquis, locíſve ob humidam cæli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æquè profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magnâ noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehementiùs trahit, quidquid ex B his [21] ſponte reddi ſolet: deinde non rarum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutiùs corpuſcula emanare ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantùm, ſed etiam [22] ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aëra calefacit, ſed percutit tantùm: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cùm [23] ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, [24] quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliquâ iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem accipere non poſſint, illa quoque [25] nubilâ & triſti luce calefiunt, & per diem minùs quàm noctibus rigent. Etiamnum naturâ calor omnis abigit nebulas, & à ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideò quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quòd aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole. Eteſiæ quoque, qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam primùm quid illis placeat: deinde, cur diſplicear mi- C hi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues & [26] ponuntur & durantur. Æſtate incipiunt flare, cùm & longiùs extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberiùs. Itaque plura ex Septemtrionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt,deferri. Sic impetum Eteſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum Caniculæ non valent: quia iam multum è frigidâ cæli parte in hanc egeſtum eſt. At [27] ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam verò impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant cauſſæ.

IX. (margin, at "Quare tamen tales venti")

X. (margin, at "Eteſiæ quoque")

XI. (margin, at "Nunc, quod promiſi")

Dicimus

bus aſtra vaporibus paſcuntur, non ex vero.

D 18. LVCE PRÆMISSA.] *Aurorâ.*

19. SVPERIVS RAPIVNTVR.] *Nimio calore tenuata & rarefacta.*

20. VIS CONSPECTV SOLIS EXTINGVITVR.] *Quia ſpiritus vehementiore æſtu diſſoluti euaneſcunt, & pondus amittunt ne deorſum relabantur.*

21. SPONTE REDDI SOLET.] *Terra enim & aqua, niſi planè gelu adſtricta, aliquid ſemper ſponte, ſine externa vlla vaporante, exhalant: quia corpora heterogenia ſunt, & ſpiritales ac leuiores eorum partes aliis ſupereſſe nituntur.*

22. ICTV.] *Verum id non eſt, niſi cum Senecâ & Stoicis, lumen non accidens, ſed corpus eſſe ſciſcas; quod Peripatetici non facimus.*

23. EX CALORE FIAT.] *Ita iterùm Stoici, & quidam hodie Copernicani. Sed contrà Ariſtoteles: calorem enim à luce, non lucem à calore effluere exiſtimat, & in cælo lucem eſſe ſine calore.*

24. QVANTVM ACTV APPAREAT.] *Puta,* tactu, *reſcribendum. nam ſequentia dicunt, actum habere,* cùm opus ſuum faciat: *tactu tamen non percipitur; quia tepor iſte non ſatis inſignis, nec exuperat calorem qui in nobis organum tactus temperat.*

25. NVBILA ET TRISTI LVCE.] *Quæ à vicinis corporibus ſolem excipientibus, in vmbram, etſi tenuiter, reflectitur.*

26. PONVNTVR ET DVRANTVR.] *Pincianus mauult,* reponuntur, *id eſt, accumulantur. nec diſplicet.*

27. SOL MVTATO CVRSV.] *Vitiatiſſimum hunc locum eſſe, diffamat Pincianus: & ſine dubio, cæcus eſt, qui deformatum non videt. Lege ergo:* ac ſol

mutato

Dicimus autem luce auram incitari, tandem ſubſidere, cùm illam ſol attigit. Atqui A
Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis, & delicati vocantur, quòd ([28] vt ait Gallio) manè neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol commoueret. Adiice nunc,quòd ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cùm longiſſimi dies ſunt, & cummaximè niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut
XII. certè admodum pauca iacent adhuc ſub niue. Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos [29] ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cùm magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tantâ diſcordiâ corporum inter ſe pugnantium, cùm in vnum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus: qui maius deſiderat ſpatium, cùm euerberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, B
ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui verè procelloſus eſt, quia ſupernè demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugnâ parat. Hic ferè breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit; ideò tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multò maiores diuturnioreſque ſunt, ſi alios quoque flatus ex eâdem cauſsâ ruentes in ſe abſtulêre, & in vnum confluxêre plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cùm verò plures in ſe aquas conuertêre, fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt: vbi verò ſociauêre vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eódem ſe contulit, &
XIII. impetus illis accedit, & mora. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnumquam conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor, quem modò ſol fecit, modò ipſa arietatio, vt magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur C
turbo fiat: qui euenire in fluminibus ſolet, vt quàm diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrêre in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur, & verticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coëuntium [30] in canalem conuexum tenuemque collectus, ſæpiùs in ſe volutatur, ſimilemque illis, quas diximus conuerti, aquis facit verticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum, & ſe in ipſâ vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt,ac diutiùs volutatur, inflammatur, & efficit quem [31] πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi ferè omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aëra in alias quoque partes, quàm in quas ipſi inclinauêre, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi D

mutato curſu noſtrâ regione cedit. *In mentem Senecæ facilè incidam; ſed an in verba, neſcio an ſperare debeam. Hoc certè vult:* At ſol rectior *(quando in Cancro directioribus radijs nos ferit)* mutato curſu *(cùm iam verſus Aequatorem ſe reflectit)* à noſtrâ *(parte Septemtrionali)* auertitur. *Tunc autem* alteram partem *(Septemtrionalem & noſtram)* aëris attrahit *poſt ſe*, aliam verò *(Meridianalem)* impellit, *& agit ante ſe.*

28. VT AIT GALLIO.] *Quis iſte? an frater ſenior huius Senecæ, de qua larga mentio in Præfat. lib. IV. & nos diximus ibi num. 20? an Iunius Gallio, à quo frater iſte adoptatus? De illo magis putem.*

29. Ἐκνεφίας.] *Quaſi è nube erumpentes dicas: Latinè, procellas. Hæ non aliud, quàm fulmen quoddam crudum, quod rareſcere quantum ad perfringendam nubem valuit, ſed nondum in flammam. De eo Ariſtoteles lib.* III. *cap.* I. *Meteorol. nos lib.* II. *cap.* IV.

30. IN CANALEM CONVEXVM.] *Pincianus*, deuexum. *Meliùs.*

31. Πρηστῆρα GRÆCI VOCANT.] *Ariſtoteles lib.* III. *cap.* I. *Meteor.* Ὅταν κατασπώμενον ἐκπυρωθῇ, τοῦτο δ' ἐςὶν ἂν λεπτότερον τὸ πνεῦμα γένῃ), καλεῖται πρηστήρ: Cùm diſtractus incenditur (id autem accidit quando ſpiritus fuerit tenuior) vocatur Preſter. *Apuleius lib. de Mundo:* Preſteras nominamus, cùm flammarum in illis minus *(quam*

A mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecère lapſum, ſed vbi plura coière, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt; tunc eſſe incipit, cùm omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento [32] modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt; inuicem ſpiritus leuiter fluens aër. Repetam nunc quod primò dixeram, edi è ſpecu ventos, receſſuque in- XIV.
teriore terrarum. [33] Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed multis partibus caua,

—— & cæcis ſuſpenſa latebris,

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi [34] nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominùs ob id ſunt, quòd non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in B confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æquè dabis, eſſe aliquos & ſub terrâ lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, [35] aëra onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cùm tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud verò manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minùs ignem alentium. Per hæc loca cùm ſe, exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo [36] obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latiùs fuſis, etiam ſi quid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentiùs perſequar, cùm quæram de motibus terræ. Nunc mihi permitte narrare fabulam. [37] Aſcle- XV.
piodotus auctor eſt, demiſſos quamplurimos à Philippo [38] in metallum antiquum olim deſtitutum, vt explorarent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies: de- C inde longâ viâ fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terrâ ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magnâ hæc legi voluptate. intellexi enim ſæculum noſtrum, non nouis vitiis, ſed iam antiquitus traditis laborare: nec noſtrâ ætate primùm auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris malè obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & [39] ſupra lucrum ſub ruinâ ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuêre, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quàm poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam [40] incertamque raptauit,

D

(quàm in fulminibus) fuerit. Sed ſi ignitum non fuerit fulmen, typhon vocatur.

32. MODVS SEPARAT.] *Magnitudo & quantitas.*

33. NON TOTA SOLIDA.] *Reſcribendum haud dubiè ex Vet. Pinciani Cod.* Non tota ſolido contextu terra in imum vſque fundatur.

34. NVLLA LVX DISCRIMEN AERIS MONSTRAT.] *Aër cauis illis & cæcis latebris infuſus nullam à ſole lucem recipit, vt diſcerni à ſolidâ terrâ ſolis & lucis incapace poſſit.*

35. AERA ONERARI.] *Impleri vapore & halitu aquarum ſubterranearum, qui tandem ſe non capit, & erumpit ſurſum in apertum noſtrum aëra.*

36. OBSTRICTV.] *Rectiùs Nicotij Cod.* affrictu.

37. ASCLEPIODOTVS.] *Poſidonij auditor, vt noſter lib.* VI. *cap.* XVII. *qui de* Quæſtionum Naturalium cauſſis *ſcripſit.*

38. IN METALLVM.] *Metalli fodinam. Sic etiam ſumus Vlpianus in L. 8. D. De Pœnis:* Si quis in metallum, vel in opus metalli damnetur, *&c.*

39. SVPRA LVCRVM SVB RVINA STETERVNT.] *In ſpecubus illis ſubterraneis, ſupra aurum quidem & metalla, ſed ſub ruinâ impendentium ſaxorum eum pericula ſteterunt.*

40. INCERTAMQVE RAPTAVIT.] *Reſcribe,* reptauit.

ptauit, [41] oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à quâ ſe auertit. Nulli ergo mortuo A terra tam grauis eſt, quàm iſtis ſupra quos auaritia [42] vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumq́ue pendentium habitus, ventoſq́ue per cæcum inane experirentur, & aquarum [43] in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq́ue noctem. Deinde cùm iſta fecerint, [44] inferos metuunt.

XVI. Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quattuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemq́ue diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaaq́ue regna receſſit,
Perſidaq́ue, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemq́ue triones
Horrifer inuaſit Boreas. contraria tellus B
Nubibus aſſiduis, pluuioq́ue madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi breuiùs illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod [45] fieri nullo modo poteſt) congregemur:

Vna Eurusq́ue Notusq́ue ruunt, creberq́ue procellis
Africus; ——

& qui locum in illâ rixâ non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos [46] ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſâ. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſq́ue æquinoctialis (bis autem æquinoctium eſt: [47] alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus, apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. [48] Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocauêre Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illâ pugnâ Romanis parum proſperâ, in quâ Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & [49] contra ventum conſtituit: cùm venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis C oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, [50] Græci Καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauo-

41. OBLITVS DIERVM.] *Fortè*, deorum, *inquit Pincianus. Non credo. Lucem enim & diem à tergo relinquunt metallici, vt iam antè noſter dixit.*

42. VRGENS TERRARVM PONDVS.] *Non malè: ſed*, ingens, *paullò ſit elegantius.*

43. IN ILLIS FLVENTIVM.] *Vetuſti Cod.* nulli fluentium. *Belliſſimè.*

44. INFEROS METVVNT.] *Quod mirum, cùm in ipſas penè ſe ſponte demiſerint.*

45. FIERI NVLLO MODO POTEST.] *Quia venti contrarij ſimul & in vnâ tempeſtate flare non poſſunt, vt poſt Ariſtotelem Seneca credit. Quomodo igitur eos inter ſe poëta commiſit? Incipere nempe rixā poſſunt, ſed non durant; alter enim alterū fugat & ſupprimit.*

46. SVFFECTOS DANT.] *Memmij Cod.* ſubpræfectos. *Iam ventos collaterales vocamus.*

47. ALIVS SOLSTITIALIS.] *Etſi bina ſint ſolis ſtationes, æſtiua & hiberna; ſolſtitium tamen Latinè loquentibus ferè ſemper æſtiuam, bruma verò hibernam ſignificat. Virgil. Georg.* I.

Humida ſolſtitia, & hiemes optate ſerenas.

Iterùm Eclog. VII.

Solſtitium pecori defendite, iam venit æſtas
Torrida. ——

M. Tullius lib. 2. *De Nat. Deorum:* Solis acceſſus diſceſſuſq́ue, ſolſtitiis brumiſq́ue cognoſcitur. *Hinc Plaut. in Pſeudolo:* Quaſi ſolſtitialis herba fui, repentinò exortus ſum, repentinò occidi. *Ortus igitur, & occaſus ſolſtitialis eſt, quo oritur, aut occidit ſol æſtiuo ſolſtitio.*

48. AB ORIENTE HIBERNO.] *Ita etiam Ariſtoteles. Paullò tamen aliter Phauorinus apud Agellium lib.* II. *cap.* XXII. *qui Eurum cum Subſolano confundit; atque iam ferè etiam ſolemus.*

49. CONTRA VENTVM CONSTITVIT.] *Præter* D *Liuium & Florum, Silius lib.* IX. *fingit, non aſtu Hannibalis acies Cannenſes ſic conſtitiſſe, vt Vulturnus inflaret in ora Romanorum; ſed Virgilium imitatus, Aeolum Iunonis precibus Vulturnum in Romanos immiſiſſe:*

Tum ventis poſitus cuſtos, cui flamina carcer
Imperio compreſſa tenet, cælumq́ue ruentes
Euriq́ue & Boreæ parent, Coriq́ue Notiq́ue,
Iunonis precibus, promiſſa haud parua ferentis,
Regnantem Æoliis Vulturnum in prælia campis
Effrenat: placet hic iræ exitiabilis vltor.

50. GRÆCI KAIKIAN APPELLANT: APVD NOS SINE NOMINE.] *Agellius tamen lib.* II. *cap.* XXII.

A Fauonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, [51] etiam qui Græcè neſciunt loqui. [52] A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in vnam partem rapax; [53] Argeſtes ferè mollis eſt, & [54] tam euntibus communis, quàm redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λίψ dicitur. A ſeptemtrionali latere [55] ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, [56] imus Thracias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latinè Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia vbique XVII.
tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam [57] plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cæli diſcrimina. Cælum enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. [58] Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt æquinoctialis, eſt brumalis, eſt
B contrarius ſeptemtrionali. [59] His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit, vt ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper ſuprà, dimidia infrà eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixêre, alij finientem. Adiiciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, & alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aëris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, [60] quinque illos orbes, quos modò dixi fieri, ſecat, & [61] efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, [62] re-

cap. XXII. *Aquilonem vocat, & conſentit Apuleius. Plinius tamen lib.* II. *cap.* XLVII. *Aquilonem medium inter Septemtrionem & ortum ſolſtitialem locat.*

51. ETIAM QVI GRÆCE NESCIVNT LOQVI.] *Quia Zephyrus ciuitate donatus, & in ſermone Latino familiaris. nec mirum, qui in Latio & Græciâ*
C *mollicellus & omnium ventorum blandiſſimus. Nomen etiam ipſum Cardanus lib.* XVII. *Subtil. nominum omnium molliſſimum credit. Et ſanè aſſenſu Quintiliani, qui ait litteris Z. & Y. nullas apud Græcos ſpirare dulciùs. Hinc non abs re Cardanus tria in Zephyro blandiſſima eſſe dixit: Z. Y. & ipſum ventum. Si tamen aurium Lipſij noſtri iudicium ſit; non dubitet nomen vini (an rem etiam, ambigo) Zephyro Cardani præferre, ſi more Romano & veteri,* weinum *dicas. Ipſe in Not. ad cap.* XIX. *de rectâ Pronuntiat.* Illud mearum aurium iudicium non celo: ſuauiorem litteram hac duplici w. natam non videri, poſt litteras natas. *Niſi tamen aſperè & hirtè, vt Hiſpani ſolent, efferas; qui veluti VVicleff in Oubicleff, ita VVinum in Oubinum, nobis deformabunt.*

52. A SOLSTITIALI OCCIDENTE CORVS.] *Alij*
D *Caurum vocant: ſicuti aliàs ſæpè O. & AV. inter ſe commutantur. hinc plauſtrum & ploſtrum, plaudo & plodo. Agellius lib.* II. *cap.* XXII. Caurus, quem ſolent Græci ἀργέστην vocare, aduerſus Aquilonem flat. *Vbi inſignis Phauorini, an Agellij allucinatio, qui Caurum aduerſus Aquilonem flare putat, quia vnus ab occaſu ſolſtitiali, alter ab ortu ſolſtitiali ſpirat: cùm diameter, ſeu axis ſpirationis per centrum horizontis duci debeat; vnde Cauri flatus non in Aquilonem, ſed in Vulturnum, qui ab occaſu brumali reſpirat, impingit. Simili errore, Africum Vulturno (cùm potiùs Aquiloni ſiue Cæcio debuiſſet) opponit.*

53. ARGESTES FERE MOLLIS.] *Atqui tamen Ariſtoteles lib.* II. *cap.* VI. *Meteor. Argeſtem violentum & ſternacem facit. Talis igitur in Græciâ Argeſtes, qualis in Italiâ & Belgio Caurus. Itaque non abnuo, quin vnus idemque ſit: nam ab occaſu ſolſtitiali vterque aduolat.*

54. TAM EVNTIBVS COMMVNIS, QVAM REDEVNTIBVS.] *Flatu enim eodem molli, & obliquo ac ſemipleno velo, nauis ire & redire poteſt: vt in Scaldi noſtro ante Antuerpiam cottidie videmus. Non ita, vbi ventus aſper eſt, in vnam partem rapax & intractabilis.*

55. SVMMVS EST AQVILO.] *A latere ortiuo, proximus eſt Septemtrioni, qui à polo Arctico flat; ideóque ſummus collateralium, ſi ab ortu verſus polum & Septemtrionem (qui aliter Boreas) ſcandas. Aquilo autem iſte Senecæ, Ariſtotelis eſt Meſes.*

56. IMVS THRACIAS.] *Sic vocat Ariſtoteles eum qui ad latus occiduum proximè Septemtrionem, ſiue Boream, adſidet. Sed cur illa pars ima? quia in eam, credo, cadunt ſidera.*

57. PLVRES NVSQVAM SVNT.] *Largiter errat Seneca. nautæ noſtri* XXXII. *faciunt, & plures etiam poſſent.*

58. EST SEPTEMTRIONALIS.] *Is eſt nobis circulus Arcticus.*

59. HIS SEXTVS ACCEDIT.] *Horizon, ſiue Finitor.*

60. QVINQVE ILLOS ORBES.] *Circulos. nempe, Æquinoctialem, binos Tropicos, binos circulos polares, Arcticum & Antarcticum, qui deſcribuntur ab Ecliptico ſiue Zodiaci polis, motu primi mobilis.*

61. EFFICIT DECEM PARTES.] *Puncta potiùs interſectionis, in quibus Horizon quinque illos circulos bis ſecat, in parte ortiuâ ſemel, deinde in occiduâ. Hæc tamen in ſphærâ ſtante (vbi nempe polus alter eſt ſupra verticem capitis) vera non ſunt: nam ibi Horizon in Æquinoctialem incidit, nec vllum ex quinque illis circulis ſecat.*

62. RE-

[62] regiones duas adiicit. Sic duodecim aër diſcrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprij, qui non tranſmittunt, ſed [63] in proximum ferunt. Non eſt illis [64] à latere vniuerſi mundi impetus. [65] Atabulus Apuliam infeſtat, [66] Calabriam Iapyx, [67] Athenas Sciron, [68] Pamphyliam Catægis, [69] Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Diuus certè [70] Auguſtus templum illi, cùm in Galliâ moraretur, & vouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quæ A
XVIII. non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem. Inter cetera itaque Prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vnâ cauſſâ ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primùm vt aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſiduâ vexatione vtilem redderent, vitalemque tractatis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modò adducunt nubes, modò diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reijcit: Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. B
Quid, quòd fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quòd omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium, ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgò dictitatum eſt, & à Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrùm illum [71] magis naſci Reip. profuerit, an non naſci; dici etiam de ventis poteſt: adeò quidquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, [72] non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideò non ſunt iſta naturâ ſuâ bona, ſi vitio malè vtentium nocent. Nimirum in hoc Prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? C

62. REGIONES DVAS ADIICIT.] *Septemtrionis, & Auſtri.*

63. IN PROXIMVM FERVNT.] *Potiùs* feruntur: *ibique deficiunt & exſpirant.*

64. A LATERE VNIVERSI MVNDI IMPETVS.] *Non veniunt ab vltima Horizonte, ſed è vicino naſcuntur.*

65. ATABVLVS APVLIAM INFESTAT.] *Horat. lib. 1. Sat. v.*

Incipit ex illo montes Apulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus. ——

ſic dictus, quia ἄτην βάλλει, noxam affert, *vt creditur. Vide, ſi vacat, quæ nos de ventis prouincialibus, lib. IV. cap. VII. Meteorol.*

66. CALABRIAM IAPYX.] *Apuleius lib. de Mundo:* Apuli Iapyga, ex Iapyge ſinu, id eſt, ex ipſo Gargano venientem appellant. Hunc Caurum eſſe manifeſtum eſt. *Hoc vento è pugnâ nauali Actiacâ Cleopatra fugit, & Antonium amoris vinculo conſtrictum, & fortunam eius poſt ſe traxit. Id enim iam dudum antè, ſcilicet, viderat Aeneas in clypeo illo inenarrabili, ſibi à vitrico Vulcano, in Aetnæis incudibus fabrefacto. Dicit enim Poëta lib. VIII.*

Illam inter cædes pallentem morte futurâ
Fecerat Ignipotens, vndis & Iapyge ferri.

67. ATHENAS SCIRON.] *Idem, Olympias. Ariſtoteles lib. II. cap. VI. Meteor. Scirona & Olympiam confundit cum Argeſte, ſiue Coruro. Plinius tamen lib. II. cap. XLVII.* Peculiaris Athenienſibus Sciron, paullum ab Argeſte deflexus, reliquæ Græciæ ignotus.

68. PAMPHYLIAM CATÆGIS.] *A* καταιγίζειν, cum impetu flare.

69 GALLIAM CIRCIVS.] *Cato Cercium vocat. dictus a circinanda, ſi Apuleio credimus. Idem apud Agellium Phauorinus philoſophus:* Noſtri Galli (*Phauorinus enim Gallus fuit Arelatenſis*) ventum ex ſuâ terrâ flantem, quem ſæuiſſimum patiuntur, Circium appellant, à turbine, opinor, eius ac vertigine. *Vide de eo Plinium lib. II. cap. XLVII.*

70. AVGVSTVS TEMPLVM ILLI.] *Idem fecit Cometæ, qui à funere Iulij patris emerſit. Plin. lib. II. cap. XXV.* Cometes in vno totius Orbis loco colitur, in templo Romæ, admodum fauſtus D. Auguſto, iudicatus ab ipſo: qui incipiente eo apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici, non multo poſt obitum patris Cæſaris, in collegio ab eo inſtituto. *Vellem ab ignibus fatuis, & capris ſaltantibus, aliquid etiam commodi accepiſſes, Auguſte, breui totam Meteorologiam conſecratam haberemus.* D

71. MAGIS NASCI REIP. PROFVERIT.] *Euertit enim quidem Remp. Iulius Cæſar, ſed ab ea occaſio transferendi in monarchiam ſub Auguſto pacatiorem & feliciorem, niſi inde ſtatim in tyrannidem deſciuiſſet.*

72. NON POTEST HIS REPENSARI.] *Igitur plus*

A tium? Vela ventis damus bellum paraturi, & [73] periclitamur periculi cauſsâ. Incertam fortunam experimur: vim tempeſtatum nullâ ope humanâ ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cùm euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris: cùm effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit; cùm inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cùm turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes tracturæ magnâ ex parte victorem, & antiquarum vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? quid maria inquietamus? Parum videlicet ad mortes noſtras terra latè patet. Nimis delicatè fortuna nos tractat: nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens: emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in
B pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo; ſed vbique innocentes petat: occupabit vos in veſtrâ domo; ſed occupet nullum molientes malum. Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuriâ, occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vllâ parſimoniâ noſtri alieniique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuêre? Parum eſt, intra orbem ſuum furere. Sic [74] Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traijcit, quam exercitus non vincet, [75] cùm impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere, quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis [76] diras Tribuni, non [77] tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem [78] præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo
C non immeritò quis dixerit, rerum naturam meliùs acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſuâ quemque terrâ ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certè ſuo quiſque tantùm ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſticâ, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longè remota eſt, quæ non mittere aliquò ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentiâ tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paullò antè dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad euocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem, cum aliis cauſſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal,
D &

plus noxa, quàm emolumenti (quod tamen contrà eſt) ventos ferre exiſtimat: & tacitè ac acutè, Cæſarem plus nocuiſſe, quàm profuiſſe Reip. indicat.

73. PERICLITAMVR PERICVLI CAVSSA.] *Per vnum periculum aliud quærimus; per vndas & tempeſtates, bellum, vt mox dicet.*

74. PERSARVM REX STOLIDISSIMVS.] *Xerxes ille ad Salamina victus à Themiſtocle.*

75. CVM IMPLEVERIT.] *Exercitum enim quingentorum millium, mille nauium claſſe in Græciam aduexerat, vt poſt Aeſchylum, in Themiſtocle narrat Plutarchus.*

76. DIRAS TRIBVNI.] *Nam exeuntem Conſulem Craſſum contra populi voluntatem Atteius Metellus Trib. pleb. accenſo in plateâ foculo, thure & aſperſione cum imprecationibus, diris hoſtilibus deuouerat.*

77. TEMPESTATES LONGISSIMI MARIS.] *Cùm enim Brunduſio, cælo adhuc hiemante Craſſus ſoluiſſet, tempeſtate iactatus multas naues amiſit.*

78. PRÆSAGA FVLMINA.] *Fulmine enim diſiectus pons, quo Euphratem ſtrauerat.*

79. CVr

& ſine magnâ experientiâ rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit A ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque geſtarent, nec vt perniciosa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. [79] Cui videre expedit? [80] cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregiè Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vitâ. Imò, Lucili cariſſime, ſi benè furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eâdem enim turbâ volutamur) magis ridebis, cùm cogitaueris vitâ parari ea, [81] in quibus vita conſumitur. B

79. CVI VIDERE EXPEDIT?] *Per oculorum enim feneſtras libido, inuidia, & turba vitiorum intrat in animum.*

80. CVI LOQVI?] *Linguæ intemperantia multis exitium attulit. exempla paſſim.*

81. IN QVIBVS VITA CONSVMITVR.] *Nam diuitiæ vitæ periculis parantur, quarum deinde luxu vita conſumitur, & dies præcipitantur.*

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

ARGVMENTVM.

B *NATVRAM & cauſſas terræ motus doctè & explicatè enarrat. Ipſo iam ſene ſub Imperio Neronis, Pompeij celebre Campaniæ oppidum terræ motu deſedit; in iuuentute eius & Imperio Tiberij* XII. *vrbes Aſiæ perditæ. Non metuendus tamen terræ motus; quia magnificum à tam magnâ cauſsâ perire. In cauſſas deinde terræ motus anquirit. Thales terram, ceu nauigium, aquâ ferri & fluctuari, alij aquarum ſub terrâ latentium fluctu agitari crediderunt. Hac occaſione ad quæſtionem famoſam digreditur, de Origine Nili. Ariſtoteles, Theophraſtus, Calliſthenes (æternum Alexandri crimen, à quo iniurioſè necatus) ſpiritum terræ motorem faciunt: quibus noſter accedit. Ex motu Campano peſtilentia orta, quæ ouium ibi greges exanimauit: quidam etiam terrore lymphatici errauêre. Denique in mores relapſus, non terræ motus, non fluctus, non arma metuenda docet; quia rem puſillam, hominis vitam tantùm petunt, quam auriculæ dolor, aut pes leuiter offenſus auferre poteſt.*

C POMPEIOS, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab alterâ parte Surrentinum [1] Sabianumque littus, ab alterâ Herculanenſe, conueniunt, mareque [2] ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: & quidem [3] diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic [4] Regulo & Virginio Conſulibus, [5] qui Campaniam numquam ſecutam huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magnâ ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita nòn ſine querelâ eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò præruptæ paſſim ſine iniu- CAP. I.

D

COMMENTARIVS.

1. SABIANVMQVE LITTVS.] *Vetus Cod.* Stabianumque. *Rectè. Plinius lib.* XXXII. *cap.* II. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, *&c.*

2. EX APERTO CONDVCTVM.] *Lege ex vet. Cod. Opſopœi:* ex aperto reductum amœno ſinu cingunt.

3. DIEBVS HIBERNIS.] *Georg. Agricola & alij, qui ſolem nil afferre credunt ad terræ motum, hinc argumentum ſumunt: quia, inquam, diebus hibernis, quando ſol imbecillis, & exhalationes pro mouendâ terrâ vaporare inualidus, etiam accidunt terræ motus. quos lib.* IV. *cap. vlt. art.* I. *&* V. *Meteorol. refellimus.*

4. REGVLO ET VIRGINIO COSS.] *Anna nempe* V.C. DCCCXVI. *Verùm Tacitus Annal.* XV. *refert ad præcedentis anni Coſſ. Vnde hunc, aut Senecam memoriâ lapſum fateri oportet: etſi in Aegyſthum aliquem Taciti adulteratarem culpam totam conferat Lipſius.*

5. QVI CAMPANIAM NVMQVAM SECVRAM.] *Cauſſa penes tot ignes & ſpiritus ſubterraneos, quos* Cam-

iniuriâ tremnêre. Adijciunt his [6] ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas A ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque [7] impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc rempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo fixumque,vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat,fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit,ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quò ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuêre, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium,ſi orbis ipſe ruinas agitet?ſi hoc,quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt,inquam, ſatis munitum? quid ad tutelam alterius ac ſui fir- B mum? Hoſtem muro repellam: prætuptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus: nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cæli, [8] ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentiâ mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cælum exhauſit vrbes,non abſtulit. Hoc malum latiſſimè patet, ineuitabile, auidum, publicè noxium. Non enim domos ſolùm, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modò ruinis operit, modò in altam voraginem condit:ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auſeruntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ na- C tura præcipuum, quòd cùm ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrùm me lapis vnus elidat, an monte toto premat: vtrùm ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil intereſt meâ quantus circa mortem meam tumultus ſit. [9] ipſa vbique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamûs animum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renunciauêre, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantque ſe vmquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet meliotibus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? [10] Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecuriùs conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies D

Campania multis ſparſim crateribus in auras exſpirat. It quandoque clauſi, nec ſe capientes impetu viam rumpunt, aut hac illac libertatem quæritantes, obſtantia moliuntur, & latera cauernarum concutiunt. Et ecce, dum hæc commentor, anno Chriſti CIↃ IↃC. XXVII. *audimus, die vltimâ Iuly horribili terræ motu quaſſatam Campaniam, multoſq. cum oppidis ſuis aut vicis mortales in profundum hauſtos.*

6. SEXCENTARVM OVIVM GREGEM EXANIMATVM.] *Causam in halitum peſtilentem, deductu aut agitatione terræ exhalantem, refert infrà cap.* XXVII.

7. IMPOTES SVI ERRASSE.] *Metu partim, aut ſpiritu terræ peſtilente afflati & lymphati.*

8. SVBTERRANEÆ DOMVS.] *Fulmen enim vltra quinque pedes in terram negatur penetrare. & hoc eſt quod ſtatim dicet,* exiguo terræ obiectu retundi.

9. IPSA VBIQVE TANTVMDEM EST.] *Mors mea non tantùm ſub tumulo,ſed vbique terrarum eſt; quia vbique abſens eſt, qui nuſquam eſt.*

10. OMNIA EIVSDEM SORTIS SVNT.] *Nimis tamen, & vltra verum exaggeras hanc omnium regionum paritatem, Seneca. Quadam enim ſoliditate ſuâ ſpiritum terræ motorem reſpuunt, vt ferè noſtrum Belgium; aliæ nimiâ laxitate effugium ſine rixâ & concuſſione præbent, vt Delos. Vide quæ nos lib.* IV. *cap. vlt. art.* III. *Meteorol. nuper ſcripſimus.*

11. RVI-

A dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas
fortuna conſumpſit, & quæ in futurum [11] ruinâ ſuâ fulta ſunt? Erramus enim, ſi vllam
terrarum partem exceptam immunemq́ue ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eâ-
dem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus alijs ca-
dunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, [12] nunc illa ſuſpendi-
tur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando in-
famis ruinis fuit. [13] Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam &
Macedoniam, quæcumque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Campaniam læſit. Cir-
cuit fatum, & ſi quid diu præterijt, [14] repetit. Quædam [15] rariùs ſollicitat, ſæpiùs quæ-
dam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantùm, qui breuis & caduca
res naſcimur; vrbes [16] oræq́ue terrarum & littora, & ipſum mare [17] in ſeruitutem fati
venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ; & felicitatem, cuius
ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac mo-
B ram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, idipſum,
ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed om-
nis ſoli vitium eſt, malè cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolui; & [18] ſummam manere,
partibus ruere. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vn- 11.
dique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit,
& perdere. Ego verò hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoqui-
dem [19] ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit
magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis
ſubitâ captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quàm leuibus cauſſis
[20] diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſurâ
qua-

11. RVINA SVA FVLTA SVNT.] *Nam loca ſub-*
C *terranea, antè vacua & hiantia, ſuperiorum ruinâ complentur, & firmantur in futurum.*

12. NVNC ILLA SVSPENDITVR.] *Extra perpendiculum, inclinata in ruinam.*

13. ASIA DVODECIM VRBES SIMVL PERDIDIT.] *Tacit. Annal.* II. Eodem anno (V.C. DCCLXX. *C. Cælio, L. Pomponio Coſſ. imperante Tiberio*) duodecim celebres Aſiæ vrbes collapſæ, nocturno motu terræ, quo improuiſior grauiorq́ue peſtis fuit. *Et Plin. lib.* II *cap.* LXXXI[illegible] Maximus terræ, memoriâ mortalium, exſtitit motus, Tiberij Cæſaris principatu, XII. Aſiæ vrbibus vnâ nocte proſtratis. *Quas liberalitate ſuâ ſubleuauit Princeps Tiberius. Sueton. Tiberij cap.* XLVIII. Ne Prouincias quidem vllâ liberalitate ſubleuauit, exceptâ Aſiâ, disiectis terræ motu ciuitatibus. *Hanc vrbium duodecim ruinam Oroſius, & poſt eum non ſatis cogitatè*
D *Cæſar Baronius ad tempus refert Christi Domini patientis.* Bonum Oroſium, *inquit non immeritò noſter Lipſius,* quàm fugit ratio, qui hunc tremorem terræ ad tempus refert mortui noſtri Seruatoris? quod nos quidem ſcimus totis quatuordecim annis poſterius fuiſſe. Scilicet egebant hoc fuco ſacræ Litteræ. *Calculus enim eſt facilis. Nam in* III. *annum Tiberij Tacito teſtante, hic terræ motus incidit, cùm Chriſtus poſteà circa annum eius* XVIII. *paſſus ſit.*

14. REPETIT.] *Arenæ vox. Gladiatores enim repetere dicuntur, dum iterant pugnam, aut ictum geminant. Hinc illud Suetonij Caligul. cap.* LVIII. *intelliges:* Iacentem (*Caligulam*) contractiſq́ue membris clamitantem ſe viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. nam ſignum erat omnium, Repete.

15. RARIVS SOLLICITAT.] *Vt Locros & Crotonem in Italiâ, ſi fides Plinio; qui etiam omnino immunes facit:* Locris, *inquit lib.* II. *cap.* XCVI. & Crotone peſtilentiam numquam fuiſſe, nec vllo terræ motu laboratum, annotatum eſt. *Quod ſanè mirum, in illâ Italiæ parte tam obnoxiâ.* Sollicitat, *autem eleganter poſitum pro* mouet, *vt Lucretius dixit,*

——— corpora materiai
Sollicitata ſuis trepidant in ſedibus intus.

16. ORÆQVE TERRARVM.] *Nam illa maximè ſollicitantur, vt Ariſtoteles lib.* II. *cap.* VIII. *Meteor. tibi dicet.*

17. IN SERVITVTEM FATI.] *Stoicum hoc, non Chriſtianum fatum eſt, qui nullum, niſi quod liberè Deus fatus eſt, fatum agnoſcimus. nec diuina fata ſiue decreta libertatem euertunt creatæ voluntatis.*

18. SVMMAM MANERE, PARTIBVS RVERE.] *Totam terram perſeuerare, ſed partes confundi. ſic aqua in amphorâ eadem eſt, etiamſi agitatione partes ſuas deinde permutent ſitum. Partes deinde aliqua terræ in aquam aut aliud elementum intereunt, ſed tantumdem aliunde ei regeneratur.*

19. SINE REMEDIO TIMOR STVLTVS EST.] *Nam ſtultum eſt timere, quod euitari non poteſt. ideo enim futura mala timemus, vt eſſugium aliquod timor inueniat. Sic quoſdam negantes audiui ſe mortem metuere, quia ſine effugio eſſet, futuroſq́ue ſe trepidiores, & circumſpecturos fugam, niſi Deus omnes ſepiuiſſet vias.*

20. DISCVTIAMVR.] *Animus abrumpatur à*

quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, A fluida, non magnâ molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quòd tremunt terræ, quòd [21] ſubitò diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarum hiatuſque formidat: [22] vult ille imbecillitatis ſuæ conſcius timere pituitam. [23] ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiri membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. [24] Vnguiculi nos, & ne totius quidem doloꝛ, ſed aliqua à latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem [25] craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quàm ſolet curſu, plus aquarum trahens ſuperueniat: cùm [26] quoſdam ſtrangulauerit potio, malè lapſa per fauces? Quàm ſtultum eſt, mare horrere: cùm ſcias, [27] ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quàm ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quàm quòd innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua ſuccidere, & [28] ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quàm timere nutationem aut ſubitos montium B lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti; cùm mors vbique præſtò ſit, & vndique occurrat; nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeò non debent nos iſta confundere, tamquam plus in ſe mali habeant, quàm vulgatis mors: vt contrà, cùm ſit neceſſarium è vitâ exire, & aliquando emittere animam,

corpore: aut certè errorem Stoicorum adſpicit, qui animum nobis ex igne concinnant, quem aliquando diuerberet & diſcutiat motus.

21. SVBITO DISSIPANTVR.] *Rhectes, aut oſtes dicitur is terræ motus qui ſubitò diſſipat. palmatias autem vibrando. ſuperpoſita diducit & laxat, chaſmatias toto hiatu aperit.*

22. VVLT ILLE.] *Reſcribe*, non vult ille: *flagitante ſenſu.*

23. ITA VIDELICET NATI SVMVS.] *Sarcaſmus & irriſio eſt. Tales enim reuerà non ſumus, ſed imbecilles, fragiles, & puſilli corpuſculi, quod pituita, & tot aliæ cauſſæ fulminibus & terræ tremoribus minores poſſunt obruere.*

24. VNGVICVLI NOS.] *Ex tenui cauſâ inflammatio digituli vnguiculum, & deinde gangræna inuadere poteſt, quæ poſtmodum ad vitalia noxam & mortem ſpargat.*

25. CRASSIOR SALIVA SVFFOCAT.] *Catarrhus ſuffocans, ex cerebro, vbi humor refrigeratus eſt, in fauces & pulmones vniuerſim delapſus.*

26. QVOSDAM STRANGVLAVERIT POTIO.] *Si nempe, vt mox dicet*, malè, *id eſt, contrariâ viâ*, labatur per fauces: *quippe in aſperam arteriam, cùm deberet potiùs in ventriculum. Hinc meritò olim ab Eraſiſtrato nobili medico, Ariſtotelis ex filiâ nepote, deriſus Plato, quòd cibum potumq; diuerſis itineribus crediſſet in interanea delabi: cibum nempe per æſophagum in ventriculum, potum per τραχεῖαν ἀρτηρίαν*, aſperam arteriam, *in pulmones. Credit etiamnum hodie vulgus, qui dum bibit, opinatur ſe pulmones irrigare. Alcæus etiam olim:*

Τέγγε πλεύμονας οἴνῳ, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται:

Riga pulmones vino, canicula enim oritur.

Contrà tamen eſt. nam ſi quid fortè per conniuentem epiglottida in pulmones delapſum, hi tuſſiendo & flabellando non ceſſant, donec reſpuerint. Vide Plutar. lib. VII. *q.*1. *Sympoſ. & Agell. lib.* XVII. *c.* XI. *Noctium.*

27. STILLICIDIO PERIRE TE POSSE.] *Guttâ vnicâ, ſeu modico humore in fauces deciduo. Et vt intelligamus, quàm ex leuibus cauſſis exanimari poſſimus*, Fabius Senator Prætorius, *ait lib.* VII. *cap.* VII. *Plinius*, in lactis hauſtu vno pilo ſtrangulatus eſt. *Anacreon, poëta ille emaſius, acino vnæ vuæ paſſæ, Niger nobilis in Galatiâ Orator tempore Plutarchi, ſpinâ piſcis vnicâ & tenui, ſuffocantur. Verè igitur noſter ad Marciam cap.* XI. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: iactatu, non tempeſtate magnâ, vt diſſiperis, eſt opus. Vbicumque arietaueris, ſolueris. Quid eſt homo? imbecillum corpus, & fragile, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, *&c.* C

28. SVB TERRAM CORREPERE FVLMINVM METV.] *In mente est, fortaſſe Imp. Caligula, de quo Sueton. cap.* LI. Qui deos tantoperè contemneret, ad minima tonitrua & fulgura conniuere, caput obuoluere; ad vero maiora, proripere ſe è ſtrato, ſub lectumque condere ſolebat. *Vnde vt trepidationem, credo, iſtam celaret, machinam (teſtis mihi Dion) meditatus eſt, quâ cælo obſtreperet & retonaret Ioui. imò hunc tonantem ad pugnam, & quidem ſine miſſione pugnandam, euocare ſolitus, Homericum illud exclamans:*

Ἤ μ᾽ ἀνάειρ᾽ ἢ ἐγὼ σέ: D

Aut me tolle, aut ego te.

ſicut lib. I. *cap.* XVI. *de Irâ narrat noſter. De Octauio etiam Cæſare Sueton. cap.* XC. Tonitrua & fulgura paullò infirmiùs expaueſcebat: vt ſemper & vbique pellem vituli marini circumferret pro remedio: atque ad omnem maioris tempeſtatis ſuſpicionem in abditum & concameratum locum ſe reciperet. *De Tiberio lib.* XV. *cap. vlt. Plinius:* Tiberium principem, *inquit*, tonante cælo coronari eâ *(lauro)* ſolitum ferunt contra fulminum metus. *Vide, ſi graueris, quæ nos de re iſtâ lib.* II. *cap.* III. *art.* VIII. *Meteorol. commenti ſumus. Ideo autem loca ſubterranea tuta putantur à fulmine, quia non vltra ferè quintum in terram pedem, ictum eius animaduerſum eſt penetrare.*

29. MAIO-

A mam, [29] maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec vllâ iactetur iniuriâ: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentiâ neſcio cuius mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porrò? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? ſi mihi injicit ſui partem? [30] Egregiè Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi*, *cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolarium eſt, terram quandoque videre mortalem.

Illud quoque proderit [31] præſumere animo, [32] nihil horum deos facere; nec irâ numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam vitijs, [33] vt corpora noſtra, turbantur: & tunc, [34] cùm facere III.
B videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, vtpote quorum metum raritas auget. Leuiùs accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantùm quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tamquam nouis territi: cùm illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publicè, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, [35] cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? [36] longeque magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? Nihil horum ſine timore miramur: & cùm timendi ſit cauſſa, neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas? Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo [37] quidquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantùm commodet, ſed impendat. Quæramus ergo, quid ſit IV.
quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illâ va-
C len-

29. MAIORE PERIRE RATIONE IVVET.] *Magnificum enim eſt, à magnis cauſſis apprimi. Et glorioſus ille Aeneas Virgilianus Lauſo imputat, quòd cadat magnâ & ſuâ manu:*

Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextrâ cadis. ———

30. EGREGIE VAGELLIVS MEVS.] *Nicot. Cod.* Egregiè verò Agellius noſter. *Non tamen ille (vt fortè quis nimis ſimpliciter exiſtimet) Noctium Atticarum auctor, qui alter A. Gellius dicitur: nam hic Senecâ noſtro non paullò poſterior, & ſub Hadriano demum Grammaticus floruit.*

31. PRÆSVMERE ANIMO.] *Antecapere, & hac opinione animum in antecesſum implere.*

D 32. NIHIL HORVM DEOS FACERE.] *Epicureum hoc. Audi etiam iſtum è grege illo grunnientem. Lucretius eſt lib. II. præclaræ ſcilicet illius philoſophiæ:*

——— Natura videtur
Libera continuò dominis priuata ſuperbis,
Ipſa ſuâ per ſe ſponte omnia dis agere expers.
Nam (prò ſancta Deûm tranquillâ pectora pace,
Quæ placidum degunt æuum, vitamque ſerenam)
Quis regere immenſi ſummam, quis habere profundi
Endo manu validas potis eſt moderanter habenas?

Nempe, quia capitellum Lucretij non ſufficit omnibus familiæ ſuæ cogitationibus, & partem curarum in vxorculam inclinare oportet; idcircò capaciſſima ac infinita Dei mens omnibus vniuerſim creaturis intendere non poterit?

33. VT CORPORA NOSTRA.] *Veluti febri conturbantur & vibrantur corpora noſtra; ſic tremoribus quaſſatur terra. imò non ignobiles hodie Copernicani, terram reuerà febrire, cùm tremit, & magnum quoddam animal eſſe exiſtimant. Etſi tamen hæc vanè.*

34. CVM FACERE VIDENTVR.] *Terra cùm impoſitos homines ſorbet, aut cùm nubes fulmina in nos iacit, ſpiritu ante rumpitur, & iniuriam accipit.*

35. CVIVS OBSCVRATIO FREQVENTIOR.] *Luna enim anguſtior eſt vmbrâ terræ, adeoq; faciliùs ab hac tegitur, quam ipſa tegat ſolem longè ſe ampliorem. Hinc ergo eclipſes lunæ frequentiores quàm ſolis.*

36. LONGEQVE MAGIS ILLÆ.] *Verè hoc, quidquid aſtrologaſtri quidam aliter. nam actæ in tranſuerſum faces, & id genus ignita, aërem ſpiritu multo intertextum, & valetudinis grauem ſignificant: quod eclipſes, ſtatis & ſolemnibus temporibus euenientes, non poſſunt.*

37. QVIDQVAM INVENIRI DIGNIVS POTEST.] *Magna ſcientiæ huius naturalis commendatio, & cui propiùs aſſentior, quàm cauillatori Ariſtophani, qui vbique exſibilat. Non probem tamen Strepſiadæ factum, qui creditorem Daniſtam in Meteorologicis exanimat, antequam pecuniam reddat; quaſi ſolos Meteorologiſtas pecuniâ dignos cenſeat. Daniſtam enim minantem tribunal Iudicis, ni ſtatim creditam pecuniam redderet, ridiculè interrogat, Ecquænam cauſſa imbrem cælo deijciat? & cùm diceret, neſci-*

 re

lentius, quid tantum onus vi ſuâ labefactet: cur modò tremat, modò luxata ſubſidat, A nunc in partes diuiſa diſcedat: & aliàs [38] interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, aliàs citò comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: ignéſque nonnunquam per aliquod ignotum anteà montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſæcula nobiles comprimat. [39] Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vſui, quàm quòd hominem magnificentiâ ſui detinet; nec mercede, ſed [40] miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc: quorum eſt adeò mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando [41] de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certè ad diligentiam adiecerit. B

V. Cauſſam, quâ terra concutitur, alij in aquâ eſſe, alij in ignibus, alij in ipsâ terrâ, alij in ſpiritu putauêre: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parum exactas eſſe, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primò tentantibus, pòſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominùs referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantùm re omnium [42] maximâ atque inuolutiſſimâ, in quâ etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inueniet; ſed in omni alio negotio, longè ſemper à perfecto fuêre principia.

VI. In aquâ cauſſam eſſe, nec ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud oceanum vocas, ſiue magnum mare, ſiue C alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vndâ ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Superuacuum

re ſe, neque ſcire velle, ipſe interim pecuniam reddere; tum Strepſiades:

Πῶς οὖν ἀπολαβεῖν ἀργύριον δίκαιος εἶ,
Εἰ μηδὲν οἶσθα τῶν μετεώρων πραγμάτων;
Quomodo igitur tu dignus es argentũ accipere,
Si nihil rerum Meteorologicarum didiciſti?

38. INTERVALLVM RVINÆ SVÆ DIV SERVET.] *Spatium temporis extendat, quo quatit terram, & ruinas agit: id eſt, duret diutiùs & pertinaciùs.*

39. MILLE MIRACVLA MOVET.] *Miracula iſta, & eorum cauſſas, lib. IV. cap. vlt. art. VII. Meteorologiæ noſtræ diffusè ſatis enarrauimus.*

40. MIRACVLO COLITVR.] *Non ad lucellum, vt cauſidicina, ſed admirationem, & Auctoris naturæ laudationem, hæc naturalis ſcientia debet diſci & coli.*

41. DE MOTV TERRARVM VOLVMEN IVVENIS EDIDERIM.] *Liber hic cum alijs pluribus iniuriâ temporum ſuppreſſus & oppreſſus eſt. quem tamen* non deſideres, *ait cap. X. vitæ Senecæ noſter Lipſius,* quia eamdem materiam in Quæſtionibus Nat. retractauit: *nempe, iſtis quas iam commentamur. Suſpicor verò Senecam iuuenem, impetum ſcriptionis De Motu terrarum ſumpſiſſe ex illo famoſo, ſub Tiberio Principe, qui XII. in Aſiâ vrbes diſiecit. Seneca enim tum circiter octauum decimum ætatis annum agebat, ſi vera eſt Lipſij coniectura, cum in exceſſu Auguſti intra quintum & decimum fuiſſe: nam motus ille Aſiæ triennio pòſt, id eſt, tertio Tiberij anno, accidit, vt ex Annal. II. Taciti liquet. Ipſe etiam Epiſt.* CVIII. In Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ *ſuæ* tempus incidiſſe *ait*, cùm alienigena ſacra mouebantur *(id eſt, Ægyptia & Iudaica ſacra Vrbe pellebantur, vt ad annum V. C. DCCLXXII. narrat Tacitus:) quod ſecunda poſt illum Aſiæ terræ motum anno factum, cùm Seneca XX. annorum iuuenis eſſet. Circa igitur hæc tempora volumen illud à iuuene, aut valde fallor, editum fuit. Sed ecce quid iam etiam in* D *mentem venit. Dum de iuuentute Senecæ, & extremo, id eſt, quinquageſimo ſeptimo Imperij Auguſti, annum vitæ (niſi Lipſij augurium nos fallit) decimum quintum egiſſe cogito; natum eum oportet anno Auguſti quadrageſimo ſecundo, id eſt ipſo Chriſti Domini natali; ſi vera Euſebij, & Cæſaris Baronij, Chriſtiana Chronologia.*

42. MAXIMA ATQVE INVOLVTISSIMA.] *Centena magè maiora & inualutiora in philoſophiâ tibi dabimus, Seneca: & vis pulueris in cuniculis ſubterraneis rareſcentis nobis pleraque terræ motus miracula euoluit, quæ aliàs inuoluta vobis. Vide, niſi faſtidioſum eſt, quæ nos lib. IV. cap. vlt. art. IX. Meteorol. ſcribimus. vbi terræ motum cum illo cuniculorum militarium ſaltu componimus.*

43. SPI-

A uacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, grauiſſimam partem mundi non
poſſe [43] ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de
motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſâ, quibus hic orbis agitatur,
quòd in omni maiore motu, [44] erumpunt ferè noui fontes: ſicut in nauigijs quoque eue-
nit, vt ſi inclinata ſunt, & abiêre in latus, aquam ſorbeant; quæ in omni onere eorum
quæ vehit, [45] ſi immodicè depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certè [46] dextrâ ſiniſtraque
ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi ter-
ram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari illam
miraremur, [47] ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim nauis
dimidia iactatur. nunc verò non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quo-
modo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehi-
tur, agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primùm omnium ſæpè tremuit terra, &
nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſsâ vnda prorumperet, [48] à lateribus ter-
B ræ circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum
aquarum, quotiens nauigia deſidunt, in lateribus maximè appareat. Ad vltimum
non tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimam [49] ſentina ſubreperet,
ſed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & [50] ferente vniuerſa. Quidam VII.
motum terrarum aquæ imputauêre: ſed non ex eâdem cauſsâ. Per omnem, inquiunt,
terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum naui-
gabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem in-
gentes aquas inuehit: hinc qui [51] medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac
Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & [52] Europam Aſiamque diſterminans,
[53] alter

43. SPIRITV TAM TENVI.] *Maluit Thales grauiſſimum terræ pondus aquâ, vt nauem benè onuſtam, quàm tenui aëris ſpiritu, contra lapſum ſuſtentari. Idem pugnaciſſimè nuper lib. II. Theat. defendebat Ia. Bodinus: quia aliàs nullis oculis videbat, quomodo*
C *fontes è montium alicubi verticibus emicare valeant, niſi quia terra aquas maris, vt nauigium, premat, & extra venas exprimat eam in altum. Vide nos, ſi vacat, lib. v. cap. II. art. II. Meteorol.*

44. ERVMPVNT FERE NOVI FONTES.] *Humore per terræ vulnera, tremore rupta & aperta, emicante: quomodo ferè abruptis corporis humani venis exſilit ſanguis.*

45. SI IMMODICE DEPRESSA SVNT.] *Sic vt onera nauis ſuperent pondus aquæ, quam capere nauis poteſt: tunc enim aqua ſuperfunditur, & nauis nimis onuſta fundum petit.*

46. DEXTRA SINISTRAQVE SOLITO MAGIS SVRGIT.] *Si onera non ſint tam grauia & propenſa vt mergant nauem, hæc tamen intra aquas deſidit pro-*
D *fundiùs, & minor eius limbus ſuperficie maris aut fluuij extat, ſurgitq; ac intumeſcit aqua vtrimque altiùs.*

47. SED MANERE.] *Quieſcere vmquam. Cùm enim mare vndabundum ſemper, aut inquietum ſit, terram in eâ natantem iugiter fluctuabit, vel ſuccutiet ſaltem & vibrabit.*

48. A LATERIBVS TERRÆ CIRCVMFVNDERETVR.] *Maximè enim deſidunt & merguntur naues, cùm per latus inclinatum ſuperfuſus humor intrat. igitur & terra tatum mare littoribus ſuperfuſum acciperet, vbi vacillare & inclinari eam contingeret, non tantùm è viſceribus eius, veluti per ſentinæ rimas latex emicaret.*

49. SENTINA SVBREPERET.] *Aqua ſentinæ nauis influens. Sumit enim continens pro contento. nam propriè ſentina eſt pars ima nauis, quò ſordes & purgamenta corriuantur.*

50. FERENTE VNIVERSA.] *Vniuerſum quippe terræ orbem, & omnia in ipſo defixa aut iacentia, quæ vniuerſim immenſum pondus & intolerabile concinnant.*

51. MEDIVS INTER PACATA ET HOSTILIA FLVIT, DANVBIVS.] *Citra enim Danubium & Rhenum omnia tunc pacata & obedientia Romanis, vltra, hoſtilia. Quomodo tamen id verum, cùm lib. De breuit. vitæ cap. v. dicat Auguſtum* vltra Rhenum, Euphratem, & Danubium terminos mouiſſe? *igitur vltra eos fluuios pacata etiam & Romana quædam erant. Et Tacitus de Moribus German.* Eſt in eodem obſequio Mattiacorum gens *(Northollandos aut gentem circà Lipſius exiſtimat.)* Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltraque veteres terminos Imperij reuerentiam. *Verùm non vltra proximos Rheni accolas duce Druſo, termini veteris Imperij promoti. Et de Danubio, Lipſij noſtri Commentarius:* Mouet, *inquit*, cape, mouere conatur & ſperat. *Vide quæ nos Præfat. libri I. num. 25. & 26. commentati ſumus.*

52. EVROPAM ASIAMQVE DISTERMINANS.] *Itane verò? Imò potiùs mare Euxinum (in quod Danubius ſex oſtijs euoluitur) & quidquid aquarum è Mæoti in Aegæum defluit, illam Europæ Aſiæq; diuiſionem facit. Itaque verba hæc ab aliquo ignaro ferruminatore immiſſa cenſet Fortunatus. vt ſimpliciter dixerit noſter:* alter *(Danubius)* Sarmaticos impetus cohibens, alter *(Rhenus)* Germanos, *&c. Sic enim lib. I. Præfat.* Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet. *Citra enim Danubium, tempore Senecæ, Dalmatiæ & Pannonia pacatæ & obedientes, vltra Daci ſiue Getæ & Sarmatæ colebant, gens adhuc indocilis, donec poſteà Traianus ſtrato Danubio*

[53] alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adijce nunc patentiſſimos lacus,& A
ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & inluctabiles nauigio paludes, nec ipſis
quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum,
ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium
impetus: quorum vires quàm repentinæ,quàm breues? Omnis hæc aquarum,etiam in-
tra terram, natura facieſque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps
volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quietè fluunt.
Quis autem neget, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non
eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tel-
lus ad tot flumina edenda, niſi [54] ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, ne-
ceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat.
Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat
verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat ali-
quam molem: quâ lapsâ, ſuperpoſita quatiantur. Iam verò nimis oculis permittit, nec B
vltra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris
vaſti. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quò minùs illic habeatur aliquod et-
iam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tan-
tumdem loci tenet, aut fortaſſis hoc ampliùs, quòd [55] ſuperiora cum tot animalibus
erant diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberiùs vndis vacant. Quas
quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & [56] omnis aër
creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum im-
pulſam vehementiùs mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fue-
rant, ſubito eius acceſſu vapulauêre; & villas in conſpectu collocatas,fluctus, qui longè
audiebatur, inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum: quo-
VIII. rum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. Non quidem exiſtimo diu te hæſitatu-
rum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorum-
punt, vnde ad nos veniunt, niſi quòd origo humoris incluſa eſt? Age, cùm vides [57] in-
terruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auerti,ſed paullatim,non C
apparentibus damnis, minui primùm, deinde conſumi: quò illum putas abire niſi in
obſcura terrarum; vtique cùm videas emergere iterùm, non minorem eo qui prior flu-
xerat? Quid cùm vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaiâ mergi, & in Siciliâ rur-
ſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter
opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erum-
pere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones
duos, quos Nero Cæſar, [58] vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus,
[59] ad

admirabili illo XX. *pilarum lapideo ponte, Decebalo Dacorum Rege victo, Daciam in Prouinciam redegit, Dione teſte. Daci putantur hodie Tranſiluani, Raſcij, Seruij, Bulgari, & alij quidam circà. Eaſdem verò eſſe cum Getis affirmat Dion lib.* LI.

53. ALTER GERMANOS.] *Nam Germanos à Belgio & Gallijs, quæ tunc in Imperio, vel ſocietate Romanorum erant, Rhenus diuidit.*

54. EX REPOSITO MVLTOQVE FVNDERET.] *Tartara illo, vt Plato, ſeu* abyſſo magnâ, *vt ſcriptura ſacra Gen.* VII. *vocat. Hæc autem occultis venis & meatibus mari alitur, viciſſimq́ ipſum alit.*

55. SVPERIORA CVM TOT ANIMALIBVS.] *Terræ ſuperficies nudata mari, vt nobis, terreſtribuſq́ vnà animalibus locum ad cultum daret. Hæc verò ſuperficies libera aquis, dimidiata cenſetur, aut circiter, totius globi terreſtris.*

56 OMNIS AER CREAT.] *Præſertim ſi motu aëris ſpontaneo & animali (vt Seneca & Stoici credunt) non refrigeratione exhalationis (quod putamus) generantur flatus. Sic enim omnis aër, etiam intra cauernas conceptus, vbi nullæ exhalationes, fluctuare & in ventum effundere ſe poteſt.*

57. INTERRVPTVM TIGRIM.] *Plin. lib.* II. *cap.* CIII. Subeunt terras rurſuſque redduntur, D
Lycus in Aſiâ, Eraſinus in Argolica, Tigris in Meſopotamiâ. *Sorbet verò Tigrim* XX. *millium paſſ. cuniculus, & deinde reuomit. Vide quæ de hoc, item Alpheo ac Arethuſâ, ad lib.* III. *cap.* XXVI. *diximus.*

58. VT ALIARVM VIRTVTVM.] *Talis certè primo Imperij quinquennio Nero fuit, quando Seneca, in gratiâ tum feruentis Principis alumni, hæc ſcripſit. Lib.* I. *cap.* XI. *De Clementiâ cum in hac virtute etiam ſupra Auguſtum attollit, cuius Clementiam* laſſam *potiùs* crudelitatem *appellat.* Hæc autem eſt, *inquit,* Cæſar, clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentiâ cœpit; nullam habere maculam, numquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. *Verùm expecta paullisper, Seneca, infinitarum ciuium, & tuum etiam fundet. Sed laudes iſtæ eò, opinor, ibant,*
vt

A [59] ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cùm [60] à Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraſſent. Ad vlteriora quidem, aiebant, peruenimus, [61] ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum, & vnius capax, limoſa & obſita palus [62] non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue [63] in terras ex priore recepta curſu redit: nónne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, vt eructare tanto impetu poſſint. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non IX. eamdem iudicant. In primis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili penè ex cauſſâ & aëra concuti, & terram: cùm in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eâdem vi quâ apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit; & ignis ex hoc colliſu nubium, B curſuque eliſi aëris, emicuit. Hîc ipſe in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cælum, aut vi atque iniuriâ fecit. Alij in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruêre: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cùm diu nutauêre, ſuper ea ſe, [64] quæ ſuperſunt ſtantque, [65] componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars ciuitatis laborat: cùm exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant; tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt. Anaxi-

vt efferum Neronis animum & crudelitati pronum retineret. Senecam enim diſcipuli indoles etiam tunc non latuit. Indicat lib. XIII. Annal. Tacitus. Nam de Burrho & Senecâ Imperatoriæ iuuentæ rectoribus: C Diuersâ arte ex æquo, *inquit*, pollebant. Burrhus militaribus curis, & ſeueritate morũ; Seneca præceptis eloquentiæ. & comitate honeſtâ: iuuantes inuicem, quò faciliùs lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.

59. AD INVESTIGANDVM CAPVT NILI.] *Sed & aliâ de cauſſâ, vt narrat lib. VI. cap. XXIX. Plinius:* Cetera ſolitudines, nuper renuntiauêre Principi Neroni, miſſi ab eo Prætoriani milites cum Tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Æthiopicum cogitanti. *Ceterùm, exundatio illa Nili tam ſolemnis & æſtiua, cùm ceteri fluuij, caniculâ & cælo ardente ſiccari aut tenuari ſolent, multos Principes huius cauſſa & originis curioſos fecit. Seſoſtris enim & Philadelphus Aegypti Reges, Cambyſes Perſarum, & Alexander Macedo exploratores ad naſci-* D *tandos Nili fontes miſerunt. Iulius Cæſar etiam apud Lucanum lib. X. multa ſuper hac re cum Achoreo, ſacerdote & philoſopho Aegyptio, diſceptat.*

60. A REGE ÆTHIOPIÆ INSTRVCTI AVXILIO.] *Reges enim Aethiopiæ pacem tunc habebant cum Romanis, victâ ſub Auguſto Reginâ Candace; quæ effuſa in Aegyptum, omnia ad Elephantinam vrbem populata fuerat. ſed vltro Nili cataractas à P. Petronio Aegypti Præfecto in Aethiopiam ſuam repulſa, & multis ibi expugnatis oppidis & vrbe regiâ direptâ dirutaque, ad pacis conditiones adacta fuit: Romano tamen Imperio non adiecti Aethiopes, ſed modum imponere, & intra Aegyptum ac Nili cataractas ſtare magnitudinem eius placuit.*

61. AD IMMENSAS PALVDES.] *Iſta ipſa ſunt fortaſſe, de quibus Ant. Fernandus, Aethiopiæ diu incola:* Ad extremos, *inquit*, Prouinciæ Goyamæ fines palus eſt fundo carens, perennes habens atque mirabiles ebullientium aquarum ſcaturigines. Hic Nilo principium eſt. *Quamquam hæc non ſatis in* limoſam & obſitam *Senecæ* paludem *cadant. Sed neque principium ibi eſſe Nili, Fernando accredo; neque tu, opinor, facies, ſi leges quæ nos lib. V. cap. III. art. II. Meteorol. ſcribimus.*

62. NON FERAT.] *Quò aqua tamen lutoſior & denſior, eo etiam nauigiorum & onerum eſt ferentior. ſed hoc vult: amplum & multorum capax nauigium, lutum paludis moroſi & ægrè ſulcare.*

63. IN TERRAS EX PRIORE RECEPTA CVRSV REDIT.] *Siue vis illa aquarum ex ſubterraneo aliquo priore curſu, in terræ ſuperficiem & lucem ibi rebullit. Quidquid id eſt, Nili ibi acceſſio, non caput eſt; quod longè inde, & circa Tropicum Capricorni & finem penè Africæ quærendum in Meteorol. oſtendimus.*

64. QVÆ SVPERSVNT STANTQVE.] *Id eſt, ſuper quæ ſunt.* quæ, *enim accuſandi caſus eſt, flagitante ſenſu.*

65. COMPONVNT.] *Sepeliunt, & hiatu illo ſe condunt. Inter enim funebria eſt,* componendi *verbum. Horat. lib. I. Serm. IX.*

Omnes compoſui. felices. nunc ego reſto.

Id eſt, omnes cognatos ſepeliui, inquit garrulus ille. Virgilius etiam (iubet enim paulisper hîc grammaticum agere) diem morientem ait componi, hoc eſt, ſepeliri à veſpero:

Antè diem clauſo componet veſper olympo.

Componet, id eſt claudet, inquit Calepinus, & alij poſt eum paſſim. Non audio. vti neque Nonium hîc:

— nunc placidâ compoſtus pace quieſcit.

Aeneid. I. Compoſtus, id eſt, refectus, recreatus, inquit.

X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere A
quod illam impellat: ſed intra ipſam & ex ipsâ quaſdam partes eius decidere, quas aut
humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſ-
ſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primùm om-
nia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & ma-
gni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificijs veteribus quædam non percuſſa
tamen decidunt, cùm plus ponderis habuêre quàm virium: ita in hoc vniuerſo terræ
corpore euenit, vt partes eius [66] vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſupe-
rioribus afferant: primùm dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius,
cui hæſit, abſcinditur) deinde cùm deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ
cùm cecidit exultat, ac ſæpiùs pellitur, totiens à ſolo in nouum impetum miſſa. Si verò
in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus [67] vicina concutit fluctu, quem ſubitum
XI. vaſtumque illiſum ex alto pondus eijcit. [68] Quidam ignibus quidem aſſignant
hunc tremorem, ſed aliter. Nam cùm pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem va- B
porem ſine exitu voluant, qui vi ſuâ ſpiritum intendit: & ſi acriùs inſtitit, [69] oppoſita
diffundit: ſi verò remiſſior fuit, nihil amplius quàm mouet. Videmus aquam ſpumare,
igne ſubiecto. Quod in hac aquâ facit incluſâ & anguſtâ, multò magis illum facere cre-
damus, cùm violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundan-
XII. tium aquarum, quidquid pulſauerit, agitat. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis
& maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua
terrarum deferuntur: deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aër potuit
denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis
primò cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimouet, &
clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente,
moueantur. Itaque cùm terræ motus futurus eſt, præcedit aëris tranquillitas & quies:
videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in infernâ ſede detinetur. Nunc
quoque cùm hic motus in Campaniâ fuit, [70] quamuis hiberno tempore, & inquieto,
per ſuperiores dies aër ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Ad- C
modum [71] raró duo flauêre ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipi-
mus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperio-
XIII. rem aëra agitet, alter inferum? In hac ſententiâ licet [72] ponas Ariſtotelem, & diſci-
pulum eius Theophraſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & [73] dulcis eloquij
virum,

quit. Conditus & ſepultus, dicere debuit. Quidam tamen compoſitionem illam defuncti in ſuâ collocatione in lectulo ad elationem, in atrio domus, conſiſtere putant, ex iſto Perſij:

——— tandemque beatulus alto
Compoſitus lecto, craſſiſque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit. —

Sed vocabulis vis longiùs, & ad ſepulturam ipſam ſe extendit. Nam tumulo aliquem componi dicimus. Sic dormientes quiete compoſitos *dixit Quinctilianus, quomodo Virgilius,*

——— vino ſomnoque ſepultos.

66 Vetvstate solvantvr.] *Lucret. lib.* vi.
Terra ſuperè tremit magnis concuſſa ruinis,
Subter vbi ingentes ſpeluncas ſubruit ætas.

67. Vicina concvtit flvctv.] *Hoc quoque Lucretianum eſt:*

Fit quoque, vbi magnas in aquæ vaſtaſque lacunas
Gleba vetuſtate è terrâ prouoluitur ingens,
Vt iactetur aquæ fluctu quoque terra vacillans:
Vt vas in terrâ non quit conſtare, niſi humor
Deſtitit in dubio fluctu iactarier intus.

68. Qvidam ignibvs qvidem assignant.] *Omnium iſti probabiliſſimi ſunt, & exemplis ac rationibus affirmauimus lib.* iv. *cap. vlt. a.* i. *&* iii. *Meteorol. Nulla enim loca ſæpiùs mouent & tremunt, quàm vbi montes ignivomi, & ſuppoſiti ſolo ignes.*

69. Opposita diffvndit.] *Quid ſi,* diffindit? *inquit Pincianus. Non planè abijciam: ſed* diffundit, *retinere malim; quia vim intenſi ſpiritus, vndique ſe terramque diſpergentis & diffundentis, meliùs exprimit.*

70. Qvamvis hiberno tempore, et inqvieto.] *Hieme enim & autumno plures & atrociores flatus. Autumnum tamen, quàm hiemem ſolemniùs incidunt terræ motus, vt lib.* iv. *cap. vlt. art.* v. *aduerſus Georg. Agricolam demonſtrauimus.* D

71. Raró dvo flavere simvl venti.] *Si enim frontibus aduerſis arietent, & ore contrario reflent, validior imbecilliorem citò ſternit, aut in partem ſuam rapit.*

72. Ponas Aristotelem.] *Ita enim diſertè lib.* ii. *cap.* viii. *Meteor.*

73. Dvlcis eloqvii virvm.] *Quinctil. lib.* x. *cap.* i. In Theophraſto tam eſt eloquendi nitor ille diuinus, vt ex eo nomen quoque traxiſſe dicatur. *Theophraſtus enim, diuinè loquentem ſonat. Ob hanc linguæ, & vnà vitæ ſuauitatem, Ariſtoteles mo-*

A virum, & nitidi ſine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euapotatio eſt è terrâ, quæ modò arida eſt, modò humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cùm vlteriorem locum in quem exeat non habet, retrò fertur, atque in ſe reuoluitur: dumque rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. [74] Straton ex eâdem ſcholâ eſt, qui hanc partem philoſophiæ maximè coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vnà eſſe non poſſunt: eò frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cùm ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minùs ſpecus, atque omnes ſub terrâ receſſus: quia eò ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cùm in inferiora peruenit, & eò ſe quantum poterat ingeſſit, quò denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſariò congregatus ille iam & in anguſtum

B preſſus, loco cedit. Idem è contrario euenit, cùm vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriuſque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius,

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac [75] rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & vltrò citroque ſpiritus commeat, concutitur. Sunt XIV.
qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nullâ aliâ ratione tremere terram, ſed ex aliâ cauſsâ, quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui [76] per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in

C quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quàm [77] animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, [78] venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat; vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebriùs, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtiùs perfluebat, ictò vehementiùs, & quaſſante venas ſuas: nec, vt illi paullò antè dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatiùs impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcutit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuriâ labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primò infundente ſe à tergo aëre. Deinde per

D

moriens eum Lycei ſucceſſorem deſignauit. Vide Agellium lib. XIII. *cap.* V.

74 STRATON.] *Is Theophraſto in Lyceo ſucceſſit: à ſcientiâ naturæ, cognomento Phyſicus. Ptolemæum Philadelphum Aegypti Regem diſcipulum habuit, teſte Suidâ.*

75. RVRSVS ERVPTIO.] *Fuſcus ſenſus: quem hac interpretatiunculâ illuſtro. Aeſtate cùm in ſubterraneis congregatus calor diſſoluitur, & rurſus in auras per dehiſcentes terræ poros fit eruptio, tunc in aëre compeſcitur frigus, & in viſcera terræ compellitur, ſucceditq; calori, mox ibi futurum potentius.* Rurſus, *igitur valet*, retrò ſurſum *in auras, vnde calor ille deſcenderat in viſcera terræ.*

76. PER SVA ITINERA.] *Arterias, aut neruos. Per illas enim vitalis, per iſtos animalis ſpiritus diſcurrit.*

77. ANIMAM VOCAVERIT.] *Animam hic & alij ſæpè pro ſpiritu, qui pulmones, neruos, & arterias intendit, ſumunt: cui ſimiles quodammodò ſubterranei venti. Sed verâ & Chriſtianâ ſententiâ, ſpiritus illi animæ inſtrumentum ſunt, non ipſa.*

78. VENARVM QVOQVE.] *Arteriarum potiùs: his enim, non venis communicatur ille à corde pulſus. Vide quæ nos ad cap. vlt. libri* IV. *num.* 127. *adnotauimus.*

79. MA-

per aliquam rimam [79] malignè fugit, & hoc acriùs fertur, quo anguſtiùs. Id ſine pugnâ A non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illò circumagitur, aliaque deiicit, [80] alia intercidit: cùm tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, [81] vi ſuâ diducat & diſſipet; tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit; aut cùm dedit, in ipſam, quâ illum emiſit, cauernam [82] fundamento ſpo-
XV. liata conſidit. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantùm primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed [83] multos illic caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid ſupernè terreni erat, aqua: alia torrentes exedêre, illa æſtibus magnis dirupta patuêre. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retrò abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſub-
XVI. lime ſe intendit, & terram prementem reuerberat. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo fortaſſe [84] fiet diſſenſio. Non eſſe terram ſine ſpiri- B tu, palàm eſt. Non tantùm illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico [85] vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſummâ receptas parte, [86] quaſdam altiùs tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. [87] Totum hoc cælum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cæleſtium cœtus, & (vt alia præteream) hic [88] tam propè à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. [89] Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſeipsâ maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multum illi ſuperſit, ex quâ tantum petitur ac ſumitur: & [90] ad tempus quidem, quod exeat, na- C ſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, &

79. MALIGNE FVGIT.] *Tenuiter & parcè, vt in anguſta & difficili tranſitu ſolet.*

80. ALIA INTERCIDIT.] *Pincianus,* interſcindit. *Nec abnuo.*

81. VI SVA DIDVCAT ET DISSIPET.] *Multitudine ſcilicet ſpiritus à tergo affluentis conſtipatus, & ſubitâ deinde rarefactione ex illo mutuo conſtrictu diffuſus.*

82. FVNDAMENTO SPOLIATA.] *Id eſt, ipſa ſpiritu, cauernam intendente & ſuſpendente, ne concidat.*

83. MVLTOS ILLIC CASVS IMPOSVIT.] *Multi aditus & meatus cuniculiq; ſubterranei, aquâ vel ſpiritu terram caſu terebrante, facti, præter eos quos Deus ſulcauit in primâ elementi conformatione.*

84. FIET DISSENSIO.] *Nicotij cod.* Fiet diſceſſio. *Rectiùs. alludit enim, opinor, morem pedibus in ſententias diſcedendi.*

85. VITALI, ET VEGETO.] *Nulli tamen ſpiritus propriè vitales in terrâ, cùm ipſa careat vitâ; ſed plantæ ſuccum eius, & mortuos ſpiritus in vitales decoquunt.*

86. QVASDAM ALTIVS TRACTAS.] *Quatenus arborum radices in terram penetrent, & quomodo cum aqua pluuia & cæleſtis caloris illapſu congruant, explicaui lib. V. cap. VI. art. II. Meteorol.*

87. TOTVM HOC CÆLVM.] *Aërem & quidquid corporum tranſparentium hinc ad ſidera expanſum eſt, more ſacræ Scripturæ, cælum vocat. Hoc enim eſt, quod æther & mundi pars ſumma claudit.*

88. TAM PROPE A NOBIS AGENS CVRSVM SOL.] *Itáne propè, qui Ptolemæi calculo diſtat mille ducentis nouem terræ ſemidiametris? Sed propè tamen, ſi ſidera fixa adſpicias, quæ Alphraganus vltra vicies bis millenas ſexcentas vndecim ſemidiametros à terræ ſuperficie reijcit. Idcircò igitur ſol auidiùs terram & aquas populatur, iiſq; alitur & ſe ſuſtentat, ſi Senecæ & Stoicis credere velis.* D

89. NON POSSET AVTEM.] *Nec reuerà poteſt. Non enim alendis vnica etiam die tot ſiderum populis ſufficeret, etiamſi tota ſe in animam & auras exſpirauerit. Magis circumſpectè Ariſtoteles, qui cælum nutriri negat ſublunaribus, ſed quintam eſſentiam quamdam eſſe affirmat, diuinæ naturæ & conditionis, quæ non egeat vilibus iſtis alimentis.*

90. AD TEMPVS QVIDEM.] *Aliquid hic mutilum, aut turbatum. Hoc ſine dubio dicere voluit. Aliquid è cælo & aëre relabi, & rurſus in terram redire, vnde reparentur ac renaſcantur quædam eius partes, quæ iterùm in alimenta ſiderum exhalentur. atque ita (ſed fruſtrà) expedire conatur, quomodo terra tantilla ſufficere poſſit cottidianis diſpendijs. Hunc ſenſum*

A & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terrâ ſpatia aër latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpè moueatur, quod re mobiliſſimâ plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aër, & tam verſabile & [91] vagatione gaudens? Sequitur ergo, vt naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cùm illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placidè fluit: cùm offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter, quàm ille poëtæ XVII.

—— pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſsêre venientem, tunc impetum morâ quærit: & quò plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cùm onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruinâ parat, & prona cum his quæ iacebant B fugit. Idem ſpiritu fit: qui quò valentior agiliorque eſt, citiùs rapitur, & vehementiùs ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub quâ pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpè enim cùm terræ motus fuit, ſi modò pars eius aliqua dirupta eſt, [92] inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræ motu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonij, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus naturâ citus, & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſſa [93] ſolicitat, compellitque & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantùm, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc XVIII.

—— magno cum murmure montis

Circum clauſtra fremit, ——

C quæ diu pulſata conuellit ac iactat, eò acrior, quò cum valentiore morâ luctatus eſt. Deinde cùm circà perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maximè impactus eſt, reſilit: & aut per occulta diuiditur, ipſo terræ motu [94] raritate factâ, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, [95] laxamentum ſibi parat, indomitâ naturæ potentiâ liber, vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus verò inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras

Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet.

Sine dubio poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terrâ clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt,

D *ſenſum fermè repræſentabis, ſi pro,* naſcitur, *repoſueris,* renaſcitur.

91. VAGATIONE GAVDENS.] *Scripta omnia exemplaria, Opſopæo teſte, ſequunt,* agitatione gaudens. *quod non paullò melius.*

92. INDE VENTVS.] *Idem accidiſſe terræ motu circa Heracleam in Ponto, ſuo tempore fatetur Ariſtoteles lib. II. cap. VIII. Meteor.* Intumuit terra, *inquit,* & aſſurrexit cum ſonitu inſtar collis, ac tumore tandem rupto, ſpiritum fauillâ & cinere mixtum efflauit.

93. SOLICITAT.] *Solo, ſiue laco mouet, vt alibi antè notaui: etſi geminatâ tertiâ litterâ, ſæpè ſcribatur,* ſollicitat. *Hinc Suetonius Galba cap. V.* ſolicitari, *pro permoueri ad conſenſum, ſeu perſuaderi, poſuit.* Amiſsâ vxore Lepidâ, duobuſque ex eâ filijs, remanſit in cælibatu, neque ſolicitari vllâ conditione ampliùs potuit.

94. RARITATE FACTA.] *Apertis illâ concuſſione terræ venis.*

95. LAXAMENTVM SIBI PARAT] *Locum hunc, tamquam deſperatæ ſalutis, depono, inquit Opſopæus, tollat qui nouit. Ego verò non intelligo cauſſam tantæ deſperationis, cùm ne in morbo quidem cubare exiſtimem. Hoc ergo vult & dicit Seneca. Spiritus per minimos terræ poros ac venulas transfuſus ac inſinuatus, ruptis venarum parietibus locum laxiorem capacioremq́ue ſibi facit: quò poſtquam multus confluxit, ibi compreſſus, incitatus, ac tandem rarefactus, clauſtra ſua iniectò iactat, & tandem diſſipat ac diffringit.*

eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt,quieſcit,& aëris ſtatio eſt. [96] omnis in fu- A
gâ ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis,per quod appareat, motum ef-
fici ſpiritu, quòd corpora quoque noſtra non aliter tremunt , quàm ſi ſpiritum aliqua
cauſſa conturbat: cùm timore contractus eſt,cùm ſenectute langueſcit, & venis torpen-
tibus marcet,cùm frigore inhibetur,aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quam-
diu ſine iniuriâ perfluit, & ex more procedit,nullus eſt tremor corpori. cùm aliquid oc-
currit quod inhibeat eius officium,tunc parum potens perferendis his [97] quæ ſuo vigore
XIX. tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat. Metrodorum Chium neceſſe
eſt audiamus,quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas qui-
dem opiniones præterire, quas improbo : cùm ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ
improbamus, damnare potiùs, quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio
cantantis vox , per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter
mota,tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt : ſic ſpeluncarum
[98] ſub terrâ pendentium vaſtitas habet aëra ſuum; quem [99] ſimul alius ſupernè incidens B
percuſſit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paullò antè retuli, inania indito clamo-
XX. re ſonuerunt. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli,in cauſſâ eſſe dixe-
runt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim,motum aliquando ſpiritu fieri,
aliquando aquâ,aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ con-
caua eſt,& in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liqui-
dius. Hoc cùm ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec
enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modò de
ſpiritu dicebamus, de aquâ quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt, &
capere ſe deſijt, aliquò incumbit, & primò viam pondere aperit, deinde impetu. Nec
enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderatè, aut
ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si verò cùm iam rapi cœperit, aliquo
loco ſubſtitit,& illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, &
illam, quâ parte maximè tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore
penitus accepto, altiùs ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam ma- C
ximè aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus verò nonnumquam impellit vn-
das; & ſi vehementiùs inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas
intulit. Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens , mouet omnia:
terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt,quàm vt poſſit excludi; & ve-
hementior, quàm vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epi-
curus ait, pluresque alias tentat: & alios , qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt,
corripit; cùm ſit arduum, de ijs quæ coniecturâ ſequenda ſunt, aliquid certi promittere.
Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſijt
poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpi-
ritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus aliò intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliquâ parte ſubi-
tò decidente percutitur,& inde motum capit. Fortaſſe aliquâ parte terræ velut columnis
quibuſdam ac pilis ſuſtinetur : quibus vitiatis ac recedentibus , tremit pondus impoſi-
tum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & [100] fulmini ſimilis,cum magnâ ſtrage D
ob-

96. OMNIS IN FVGA VENTVS EST.] *Fuga enim iſta & motus eſſentiam venti ingreditur. veluti enim non quæuis aqua (non enim in lacu ſtagnans) flumen eſt, ſed quæ fluit,& per alueum delabitur; ſic non quælibet exhalatio, ſed quæ in motu & fluxu, ventus eſt. Ventus quippe aërium flumen eſt. Si non credis, vide quæ nos lib.* IV. *cap.* III. *Meteorol. ſcripſimus, fortean accredes.*

97. QVÆ SVO VIGORE TENEBAT.] *Spiritu enim intento ſuſtinentur nerui, arteriæ, venæ, & totum corpus, ne flacceſcat,& oneri ſuo ſuccumbat.*

98. SVB TERRA PENDENTIVM VASTITAS.] *Alij,* pandentium. *Malè, vt rectè notat Gruterus. Nam & Virgil. Aeneid.* I.

Fronte ſub aduersâ ſcopulis pendentibus antrum.

99. SIMVL.] *Ita ſæpè ſimpliciter & eleganter, pro,* ſimulac, *aut* ſimul atque. *Horat. lib.* III. *Od.* XXVII.

Quæ ſimul centum tetigit potentem
Oppidis Creten. ———

100 FVLMINI SIMILIS.] *Oſtendi hoc lib.* IV. *cap. vlt. a.* I. *&* IV. *Meteorol. Spiritus enim iſte fulmineus, igne ſubterraneo exhalatus, ferè vnica eſt cauſſa terræ motus. Et verè ſtatuit Epicurus.* Nullam illi
(*Epi-*

A obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma vſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem, quàm ſpiritum. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari,[101] quo XXI.
nihil eſt in rerum naturâ potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cùm illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere, & inſulas non antè viſas, in medio mari ponere. [102] Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? [103] Duo genera ſunt (vt Poſidonio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſucceſſio eſt, cùm terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, quâ in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſi-
B ne cauſsâ tremorem terræ dixêre maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, nec vibrantur. Res minimè in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longè pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter ex alterâ parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſariò ſequitur. Cùm diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diuerſæ ſunt. Priùs ergo de motu quatiente dica- XXII.
mus. Si quando magna onera[104] per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, [105] terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cùm petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eò vehementiùs, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altiùs. Et ſic commouetur omne rectum cauatæ vallis. Nec tantùm pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cùm flumina ſuprà ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem quâ continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eò infirmat
C illa, quæ quotidie attriuit, vt deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt,

(*Epicuro*) placet cauſſam motus eſſe maiorem, quàm ſpiritum: *& Seneca ipſe mox conſentit.*

101. QVO NIHIL EST IN RERVM NATVRA POTENTIVS.] *Affirmant hoc ſtrages, quas flamma & ſpiritus pulueris nitroſi in tormentis noſtris fulminalibus, & cuniculis militaribus edit.*

102. THERASIAM NOSTRÆ ÆTATIS INSVLAM.] *Quomodo poteſt, cùm Plinius lib.* II. *cap.* LXXXVII. *Theram & Theraſiam, Olympiadis* CXXXV. *anno* IV. *tam dudum ſcilicet ante ætatem Senecæ, inter Cyclades enatas affirmet? Strabo etiam Senecâ aliquantò vetuſtior, lib.* I. *Geograph inter Theram & Theraſiam, unam inſulam ſpiritu ſuccollante euectam narrat, quam lib.* II. *cap.* XXVI. *num.* 3. *eam eſſe cenſuimus, quam ibi Seneca*, maiorum (*non ſuâ*) memoriâ, in Aegæo mari ſurrexiſſe *dicit. Vnde M. Ant. Muretus hunc Senecæ locum ſic reſtituit:* Inter Theram & Theraſiam, hanc noſtræ ætatis inſulam. *&c. nempe vt iſta ſuæ ætatis inſula, non Theraſia, ſed Thia ſit, de quâ Plinius lib.* II. *cap.* LXXXVII. Ab eâ (*inſulâ Hierâ inter Theram & Theraſiam*) duobus ſtadijs poſt annos CX. in noſtro æuo, M. Iunio Silano, L. Balbo Coſſ. ad VIII. Id. Iulias, Thia enata. *Sed nouiſſimam hanc ſuæ ætatis inſulam, quia fortaſſe nomine adhuc carebat, Theraſiam à vetuſtiore illâ & vicinâ Theraſiâ, Seneca videtur appellaſſe, quæ deinde Thia dicta fuit. Vide quæ lib.* II. *cap.* XXVI. *commentati ſumus.*

103. DVO GENERA SVNT.] *Ariſtoteles etiam duobus eſt contentus. nos lib.* IV. *cap. vlt. art.* II. *Mercarol. ex Auctore Libri de Mundo ſeptem genera recenſuimus: Epiclinten, braſten, chaſmatian, rhecten, aſten, palmatian, & mycetian. quamquam ad tria genera reuocari cetera poſſe cum Senecâ dixerimus.*

104. PER VICES VEHICVLORVM.] *Nicol.* per vicos: *quod reſpuit Opſopæus.* Per vices vehiculorum, *inquit, id eſt*, longo vehiculorum ordine, *vt noſter Epiſt.* XC. Nec in hunc vſum; *ait*, pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus. vt ex illâ lacunaria auro grauia penderent. *Itaque nihil muto: aut ſi aliquid debet, voce vnâ immiſſâ legam:* Si quando magna onera per vicos vehiculorum plurium ordine tracta ſunt.

105. TERRAM CONCVTI SENTIES.] *Lucret lib.* VI:

Terra ſupernè tremit magnis concuſſa ruinis
Subter, vbi ingentes ſpeluncas ſubruit ætas.
Et meritò, quoniam plauſtris concuſſa tremiſcunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minùs exultant, vbi currus fortis equûm vis
Ferratos vtrimque rotarum ſuccutit orbes.

 106. SVC-

cidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſte- A
re, [106] ſuccutit;

—— & ruere omnia viſa repentè:

vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis tetras hæc erit cauſſa. Ad alteram
XXIII. tranſeo. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit,nec emittitur,concutit terram.Hæc placet & alijs,vt paulò ante retuli,cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt.Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi [107] nobile ingenium, & furibundi regis impatiens.Hoc eſt [108] Alexandri crimen æternum,quod nulla virtus,nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit,Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur,Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad Orientis terminos protulit: dicetur,Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenis.Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum [109] Helice Buriſque merſæ ſint, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina,quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cùm eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideò [110] frequentiſſimè mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum [111] ἐνοσίγαιον vocari. B

XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrùm per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora,ac patentiora: & vtrùm ab imo, an etiam per ſumma terrarum. [112] Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpi- C

106. SVCCVTIT.] *Hoc à Pinciano eſt: manu ſcripti,* cum ſonitu venit. *Vnde concinnandus integer Virgilij verſus Aeneid.* VIII.

Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repentè.

107. NOBILE INGENIVM.] *Hic Calliſthenes Ariſtotelis conſobrinus & diſcipulus fuit. philoſophus & orator extemporalis diſertiſſimus: in quo tamen aliquando Ariſtoteles iudicium deſiderare ſe dixit. Coniectus ab Alexandro in vincula, in quibus paulò pòſt morbo pediculari interijt, vt Chares apud Plutarchum ſcribit. Aliter lib.* VIII. *Curtius:* Calliſthenes tortus interijt, initi conſilij in caput regis innoxius: ſed haudquaquam aulæ & aſſentantium accommodatus ingenio. *Lingua enim, quàm pro aulis, liberiore erat; nec vitia & adorationem illam, quâ Alexander, ceu numen, coli volebat, pati ſilentio potuit. Non ergo inter conſpiratores, etſi id prætendebatur, fuit: & apud Alexandrum excuſauit Hermolaus, de ſe non diffitens, & mori certus.*

108. ALEXANDRI CRIMEN ÆTERNVM.] *Animosè, verè tamen, & pro philoſopho philoſophus Seneca. Et fatetur profectò Curtius,* nullius cædem, maiorem apud Græcos Alexandro excitaſſe inuidiam.

109. HELICE BVRISQVE MERSÆ SVNT.] *Vrbes Achaiæ erant, iſtâ clade apud poſteros nobiliſſima. De* [illegible] *Ouid.* XV. *Metamorphoſ.*

Si quæras Helicen & Burin, Achaidas vrbes,
Inuenies ſub aquis; & adhuc oſtendere nautæ
Inclinata ſolent cum mœnibus oppida merſis.

Buris terra hiatu abſorpta, Helice fluctibus proluta, vt Strabo lib. I. *narrat. Helicen amplam fuiſſe indicat Homerus, qui Iliad.* β. εὐρεῖαν, ſpatioſam *eam vocat.*

110. FREQVENTISSIME MARI OPPOSITA VEXANTVR.] *Hoc à præceptore & conſobrino Ariſtotele didicit Calliſthenes. Ille enim lib.* II. *cap.* VIII. *Meteor. idcircò terram littoralem Helleſponti, Achaiæ, Siciliæ, Eubœæ, maximè terræ motu tentari dicit, quia, opinor, fluctus plangens & identidem flagellans littora, terram perforat, cuniculoſque ducit, & ſpirituum terræ mouentium receptacula continuat. deinde etiam ſpiritum ipſum illac exſurgentem in ſubterranea repellit, & alio itinere exitum quærere cogit.*

111. Ἐνοσίγαιον.] Terræ quaſſatorem. *Ab eadem mente,* σεισίχθων, terræ motor, *dicitur. Quia verò Romani veteres incertum habebant, ſpiritu ſiue, an aqua ſubterranea fluctu, terram concuteret, ideò* vbi terram mouiſſe ſenſerant, & inferias eius rei cauſſâ edicto imperabant, Dei nomen, ita vti ſolet, cui ſeruari inferias oporteret, ſtatuere & edicere quieſcebant, ne alium pro alio nominando, falsâ religione populum alligarent, *ait Agell. lib.* II. *cap.* XXVIII. D

112. HOC INCREDIBILE EST.] *Spiritum nempe per ſummam terræ cutem, perque tenuiſſimos poros in viſcera terræ penetrare. Falſo tamen. nam & cutis noſtra, præſertim calore æſtatis relaxata, ſpiritum extrinſecus admittit, quidquid Seneca hic refutet. Terra etiam æſtiuo feruore reſoluta ſpiritus ſubterraneos vndique exſpirat.*

113. NI-

A ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, [113] niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpáſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terrâ ſuſpicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in ſummo terræ, circáve ſumma eſt, ſed ſubter & [114] ab imo. Huius indicium eſt,quòd altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his,ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt,terram ex alto moueri,& illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imò, inquit, ceu [115] cùm frigore inhorruimus, tremor ſequitur,ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat.Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſsâ, conceſſerim.Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe,quòd cùm vehementi motu adapertum ingenti ruinâ ſolum eſt,totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit. Thucydides ait,
B circa Peloponneſiaci belli tempus, [116] Atalantam inſulam aut totam, aut certè maximâ ex parte ſuperfuſam. [117] Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim,terris interno motu diuulſis,loca diſiecta,& campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. Cùm ſpiritus magnâ vi XXV.
in vacuum terrarum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare; latera ipſa intra quæ latet, ſæpiùs percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt: hæc nonnumquam adeò concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui,decidant in illum ſubteruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere,aiunt,aliquando [118] Oſſam Olympo cohæſiſſe,deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalen polin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum
C conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc [119] exiguæ partes laborant, nec vmquam [120] per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic [121] qui impleuit fabulis vrbem,non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cùm Chalcis tremuit, Thebas ſteriſſe? [122] cùm laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa vaſta concuſſio,quæ duas ſuppreſſit vrbes,Helicen & Burin,citra Ægium conſtitit. Apparet ergo,in tantum ſpatium motum protendere,

113. NISI PER QVEM TRAHITVR.] *Per aſperam arteriam, in pulmones & thoracem.*

114. AB IMO.] *Idcircò lib.* IV. *cap.vlt. art.*I. *Meteorol.aſtendi principem terræ motus cauſſam non eſſe ſpiritus terræ cauitatibus supernè infuſos, ſed ignibus ſubterraneis exhalantes.*

115. CVM FRIGORE INHORRVIMVS.] *Aëre*
D *ſcilicet gelida intra viſcera per dehiſcentes poros inſinuante. Hinc ſæpè horror talis ab effuſâ vrinâ nos concutit: quòd aër viſcerum calefactus in veſicam metu vacui influens, alium frigidum extrinſecus corpus ambientem in locum ſuum attrahat.*

116. ATALANTAM INSVLAM.] *Illam ſitam in Opuntijs, quam terræ motus ab Eubœâ auulſit, vt lib.* II. *cap.*LXXXVIII. *ſcribit Plinius. Eſt alia eiuſdem nominis, quæ Atticæ adſidet.*

117. IDEM SIDONI.] *Strabo lib.*I. In Phœnice facto terræ motu, oppidum ſuper Sidonem ſitum, abſorptum fuiſſe, Poſidonius auctor eſt, & Sidonis medietatem fermè corruiſſe.

118. OSSAM OLYMPO COHÆSISSE.] *Terræ itidem motu Siciliam ablatam Italiæ, Cyprum Syriæ; Eubœam Bœotiæ, aliaſque alijs, Plinius lib.*II.*c.*LXXXVIII. *& fama vulgauit. Ouid.* XV. *Metamorph.*

——— Zancle quoque iuncta fuiſſe
Dicitur Italiæ, donec confinia pontus
Abſtulit, & mediâ tellurem reppulit vndâ.

Alij veriùs terræ tremore diſcidium factum credunt, veluti etiam Zelandiam à noſtrâ Flandriâ, Britanniam à Galliâ receſſiſſe.

119. EXIGVÆ PARTES LABORANT.] *Superpoſita ſcilicet, aut vicina illis ſpecubus.*

120. PER DVCENTA MILLIARIA.] *Id eſt, per* LXVII. *ferè leucas Belgicas. Sed Seneca lib.* IV. *cap.vlt.art.*IV.*Meteorol.à me reiectus. Vbi oſtendi, ad* CCC *leucas quandoque, & nuper anno* CIƆ. IƆXI. *ab Aſiâ per Hungariam, Germaniam, Italiam, Galliam vſque ad Oceanum, momento penè temporis incurriſſe.*

121. QVI IMPLEVIT FABVLIS VRBEM.] *Quique Pompeios euertit: de quo, huius libri initio.*

122. CVM LABORAVIT ÆGIVM.] *Ita rectè à Pinciano reſtitutum. Aegium vrbs eſt Peloponneſi, non procul à Patris.*

XXVI. dere,[123] quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum aburi auctoritate magnorum virorum, qui Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd [124] ex limo tota concreuerit. Tantum enim ([125] ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento [126] ſemper vltrà tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cùm partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cùm ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. [127] Sed mouetur & Ægyptus & Delos, [128] quam Virgilius ſtare iuſſit: A

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, [129] credula natio, dixerunt non moueri, [130] auctore Pindaro. Thucydides ait, anteà quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia quibus B

123. QVANTVM ILLA SVB TERRIS.] *Lib.* IV. *cap. vlt. art.* IV. *Meteorol. demonſtraui, inanem ſub terrâ ſpecum maximas in ſuperficie terræ regiones poſſe ſuſtinere, modò ille valdè ſit profundus, & ſic Europam etiam vniuerſam poſſe concuti.*

124. EX LIMO TOTA CONCREVERIT.] *Sic enim ſubterranea omnia pleniora, & ſine ſpirituum terram mouentium receptaculis eſſe oportet. Talis etiam fortaſſe cauſſa Belgium noſtrum, præſertim Hollandiam, Brabantiam, & vicinas Prouincias ſatis tutas præſtat. Ab æſtu enim etiam oblimante increuiſſe, lib.* IV. *cap. vlt. art.* III. *Meteorol. probabile fecimus. Quod & arbores illæ ſubterraneæ in Brabantia Campaniâ affirmare poſſunt, quæ ſtantes adhuc, aut ab Africo (acri hîc & in totum quandoque annum pertinace vento) in Caurum procumbentes aut pronæ effodiuntur. Vento enim familiari in eam partem inclinatæ videntur, deinde ruptis aggeribus, mari tamdiu inundata, donec reſidua limo ſepelirentur, & terra aggeſta tantò altiùs ſurgeret, quàm vt poſſet ampliùs tumente æſtu ablui.*

125. SI HOMERO FIDES EST.] *Odyſſ.* IV. *narrat Menelaus Telemacho de diſtantiâ Phari ab Ægypto:*

Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἤνυσεν, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν:

Tantum diſtans, quantum toto die caua nauis
Confecerit, cui ventus ſecundus adſpirat a puppi.

Homero ſanè fidem habet Plinius lib. II. *cap.* LXXXV. *Et Ouid.* XV. *Metamorph.*

Fluctibus ambitæ fuerant Antiſſa, Pharoſque,
Et Phœniſſa Tyros, quarum nunc inſula nulla eſt.

Sed Strabo lib. I. *Homero non credit: ſed cùm exaggerationes terrarum, inquit, alibi factas poëta intellexiſſet, fabulamenti gratiâ, maius inter Pharum & Ægypti continentem tempore Menelai interuallum quam ſuo, fuiſſe finxit. Bradæus etiam lib.* III. *cap.* V. *Miſcellan. Homerum ridet. Nauis enim ſecunda flatu, vnâ horâ octo millia paſſ. facilè emetiri valet.* Sed nos remiſſiùs, *inquit*, cum poëtâ agamus, ac ſex tantùm millia paſſ. numeremus. Quatuor igitur & viginti horis, qui eſt diei & noctis curſus, CXLIV. millia paſſ. ambulat nauis Homerica: quo ſpatio Pharus à Nilo aberat. Nunc quæro, qui fieri poteſt, vt à capto Ilio ad Alexandriam conditam, id eſt, M. plus minùs annis, totum illud ſpatium limo Nilus congeſſerit, ab Alexandri verò obitu ad hanc noſtram ætatem, id eſt, M.DCCC. circiter annos, ne iugerum quidem ſoli inuexerit? *Quid aduerſus iſta regeri poſſit, nil ſolidè circumſpicio: niſi fortaſſe moles olim ante Alexandrum in mare iactas, quæ Pharo Ægyptum admouerent, & oblimationem Nili intra annos illos adiuuerint. Nam aliàs profectò limus cum Nilo in mare euolutus, non tam facilè ſolus ſtare, & firmari poteſt, fluctu & tempeſtatibus toties iactatus.*

126. SEMPER VLTRA TVLIT.] *Promouit verſus Pharum. Vnde acceſſionem iſtam Ægypto, non inſulæ Pharo, factam ſignificat.* C

127. SED MOVETVR ET ÆGYPTVS.] *Mouiſſe enim ſanè, poſt tempora tamen Senecæ, ſcribit Agathias, cùm Alexandriæ in ſtudijs ageret.*

128 QVAM VIRGILIVS STARE IVSSIT.] *Delos clariſſima Cycladum olim fluctuaſſe & nataſſe more nauigij, ac tandem ab Apolline (qui in eâ cum ſorore Dianâ ex Latonâ natus) firmata, & iuſſa conſiſtere ac contemnere ventos, à poëtâ dicitur. Vt autem non rem factam, ſed fabulam eſſe ſignificet, lepidè à Virgilio, non ab Apolline, iuſſam ſtare dixit. De eâ Plinius lib.* IV. *cap.* XII. Ipſa longè clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos, diu fluctuata (vt proditur) ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata. *Nempe ἀπὸ τοῦ δήλου, quod* apparens *ſignificat.* D

129. CREDVLA NATIO.] *Libenter enim, exercenda ingenia, fabuloſa quandoque & incredibilia pro veris factiſque arripiunt, vt ingenioſè cauſſas inueſtigent. Lepidum exemplum de Democrito, qui circa radices arboris cauſſam inſolitæ dulcedinis oliuarum quærit, quas in illâ fortè melle adhuc vnctâ ancilla poſuerat; neque ancillæ credere vult, eum ſaporem mellis eſſe, ne meditationis & quæſtionis illius dulcedinem amittat. apud Plutar. lib.* I. *q. vlt. Sympoſ.*

130. AVCTORE PINDARO.] *Qui poëta & fidei leuis, quales veritatem vbique fabellis ſolent adulterare.*

131. Co-

A bus denunciata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuêre maximè notabilia [131] columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideò ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, [132] quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe [133] certioris ſoli, vrbeſque eò tutiores, quò propiùs ad mare acceſſerunt. [134] Falſa hæc eſſe, Pompeij & Herculaneum ſenſêre. Adijce nunc, quòd omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, quàm diluitur. Hæ ferè cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. XXVII.
Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeianâ regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis [135] timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus [136] peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. Ar aër ipſe, qui vel terrarum culpâ, vel pigritiâ, & æternâ nocte torpeſcit, grauis

B haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cùm eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert noua genera morborum. Quid, quòd aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque, & graui caligine ſempiternaque rectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, cùm emerſit, latè virium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Faciliùs autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quò auidiora ſunt: aperto cælo plurimùm vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentiâ culpa eſt. Oues verò mollioris naturæ, quò propiora terris ferunt capita, correptas eſſe non miror, cùm afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exijſſet: ſed illum copia aëtis ſinceri extinxit, [137] antequam vt ab homine poſſet trahi, ſurgeret. Multa autem XXVIII.
terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quòd tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicèt habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quòd [138] pluribus

C Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? [139] Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quàm per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm vt [140] deſpectantia & vltrò ſibi illata conficiat. Vbi per ſæcula conditis tenebris ac triſtitiâ loci creuit in vitium, ipsâ ingrauescit morâ: hoc peior, quò ſegnior. Cùm autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus.

131. Colvmna ignis immensi.] *Ariſtoteles Cometem fuiſſe duit. Vide hunc noſtrum lib. VII. cap. V.*

132. Qvæ dent deprehenso aeri reditvm.] *Hoc etiam de cauſsâ Leodium in Belgio, tot venis carbonarijs ſubaratum, vix vmquam tremere docui, lib. IV. cap. vlt. art. III. Meteorol.*

D

133. Certioris soli.] *Firmioris, & minùs tremoribus obnoxij.*

134. Falsa hæc esse.] *In parte, fateor, non in totum, Seneca. Ariſtoteles enim & experientia dicunt, littora, quàm partes mediterraneas, ſæpiùs concuti, quia fiſtuloſis, & ſinuoſis anguſtijſq. ſpirituum conceptaculis plena. Vbi verò, vt in Delo & alibi, biantes aut laxæ ſolo ſubſunt inanitates, ſpiritus liberiùs meat, raroq. arietat & ſollicitat terram.*

135. Timore accidisse.] *Bruta enim non ſolent ſic timoris einſmodi cauſſas apprehendere, vt exanimentur.*

136. Pestilentiam fieri.] *Dixi lib. IV. cap. vlt. art. VII. Meteorol.*

137. Antequam vt ab homine.] *Homo enim caput à terrâ eleuatum habet, & medio inter terram & os eius interuallo exhalatio ſuperficie terræ ebulliens, per aërem ſincerum diſpergitur, ne tam denſa & conſerta ori eius inſpiretur. Ad hæc, oues in terram deſpiciunt, & ſpiritum infernè, homines supernè aut ex tranſuerſo in pulmones attrahunt; ideòque puriori fruuntur.*

138. Plvribvs Italiæ locis.] *Talis Auernus in Campaniâ, & Charoniæ ſcrobes in agro Puteolano.*

139. Aves qvoqve.] *Auernum aſpicit. De quo Poëta lib. VI. Aeneid.*

Quem ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis. ———

Hinc ibi ab eo poſitum limen inferorum.

140. Despectantia.] *Qualia bruta, ore prono & deſpectante in terram.*

 141. La-

bus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aur longa clades eſt, prout viria valuêre. Nec priùs peſtilentia deſinit, quàm ſpiritum illum grauem exercuit [141] laxitas cæli, ventorumque iactatio. A

XXIX. Nam quòd aliquor inſanis [142] attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt: quid vbi publicè terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur; quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtituros aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima ferè ingenia in tantum venêre formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem [143] ſine aliquâ iacturâ ſanitatis expauit; ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios citò timor ſibi reddit, alios vehementiùs perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella [144] errauêre lymphatici: nec vſquam plura [145] exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixtâ percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cùm dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum. B

Hæc loca, vi quondam & vaſtâ conuulſa ruinâ,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cùm protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaque & vrbes
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſcidium, cùm pars naturæ [146] concitata eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, [147] vt ex toto, vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italiâ Sicilia [148] reiecta eſt. [149] Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quòd æs vnius C ſta-

141. LAXITAS CÆLI.] *Aëris. more etiam ſacra Scriptura, cùm volucres aëris*, volatilia cæli *appellat.*

142. ATTONITISQVE SIMILES.] *Qui attoniti lib. II. cap. XXVII. diximus.*

143. SINE ALIQVA IACTVRA SANITATIS EXPAVIT.] *Timor enim ſanguinem & ſpiritum ad interiora reuocat, ait Galenus; vnde aliqui ſubito timore extincti & ſuffocati ſunt, vniuerſo ſanguine ad ſuum principium reuocato. Alijs, ſi non mortem, ſenectutem & canitiem creat derepentè metus.* Subducto namque à pilis alimento caluеſcimus, vitiato canities ſubit, *ait Iul. Scaliger Exercit.* CCCXII. nempe refrigerato ſuccedit humor non naturalis. Hiſtoria verò noſtræ tempeſtatis eſt ſub Franciſco Gonzagâ Mantuæ Principe. Is affinem ſuum ſuſpectum coniurationis cùm in turri portæ Cæſareæ ad quæſtionem aut ſupplicium ſeruari iuſſiſſet, nunciatum eſt manè, totum repentè canum factum. Quod quaſi prodigium flexit Principis animum, qui ei proptereà & veniæ & vitæ fecit gratiam.

144. ERRAVERE LYMPHATICI.] *Sine mente, & furore perciti. Feſtus:* Lymphæ dictæ ſunt à Nymphis. vulgò autem memoriæ proditum eſt: quicumque ſpeciem quamdam è fonte, id eſt, effigiem Nymphæ viderint, furendi non fecere finem, quos Græci νυμφολήπτους vocant. Latini lymphaticos appellant. *Alios quoſdam dicebant Faunis agitari. Plinius lib.* XXX *cap* X. Magi tradunt lymphatos, ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere, eos verò qui à nocturnis Dijs Fauniſque agitentur, draconis linguâ, & oculis, *&c. Iſidorus à rabido cane morſos etiam lymphaticos vocat, quia lympham ſiue aquam metuunt. vnde morbus iſte ὑδροφοβία appellatur. Plautus in Pænulo, lymphaticos nummos dicit qui crumenâ exire inſaniunt. Imitantur prodigi in Galliâ, cùm aiunt:* Mon argent eſt enragé.

145 EXEMPLA VATICINANTIVM INVENIES.] *Plinius nepos, de illo terræ motu ſub Tito, cùm Veſuuius mons arſit, & Plinius maior, eius auunculus cinere extinctus eſt, Epiſt. ad Tacitum:* Tremor terræ perſeuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus & ſua & aliena mala ludificabantur. *De lymphaticorum, & melancholicorum vaticinijs, vide ſi lubet Schenckium lib. 1. Obſeruat. medicinal.* D

146. CONCITATA EST EX SE.] *Nam mundum eſſe animal, quod ſe à ſe moueat & concitet, perperàm Stoici credunt.*

147. VT EX TOTO.] *Pars enim mundi ab animâ totius excitata magnas habet vires, vt brachium hominis niſu totius animæ ſe mouent. Ad hanc enim aut ſimilem comparationem reſpicit.*

148. REIECTA EST.] *Nicotij cod.* reſecta eſt. *Veriſſima lectio, exclamat Gruterus: & alluſum ad Sicilia etymon. Sicilia enim quaſi Sicilita, id eſt, reſecta. Nam* ſicilio *apud Caſcos reſeco ſignificat.*

149. ALIQVANDO AVTEM.] *Ego*, aliquando, *præferam* aliquantulum, *cum Eraſmo.*

150. Di-

A ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue, diraptum eſt, cum forſitan in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud verò quis neſcit? [150] Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam verò parum aptata ſitu ſuo, & à fabris negligentiùs ſolutiuſque compoſita, terræ motus ſæpiùs agitata compegit. Quòd ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt, ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum adnotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſiduè tremere Campania, clementiùs quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum malè ſtantibus, [151] non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet [152] ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſſâ parte maiore [153] oberrabat. Inter argumenta quibus proba- XXXI.
tur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quòd dubites & hoc ponere. Cùm maximus editus tremor eſt, quò in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt ma-
B ximum leues motus ſunt, quia [154] vehementiùs exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cùm iam viam inuenerint, ſequanturque eâ quà prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoriâ iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo viro cognitum: fortè enim cùm hoc euenit, lauabatur. vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab alterâ ſeparari, iterumque committi: & aquam modò recipi in commiſſuras, [155] pauimento recedente; modò, compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audiui narrantem, vidiſſe ſe, [156] molles materias molliùs crebriuſque tremere, quàm naturâ duras. Hæc, XXXII.
Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtrâ [157] fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula exſpectant. Fluminibus & terris, & magnis na-
C turæ partibus petimur. Ingenti itaque animo [158] mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur; ſiuè quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod à nobis perit, minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti; etiamſi æſtus, aliquâ perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem; frangatur licet cælum, & ignes ſuos in exitium omnium, [159] in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum.

150. DIDVCTIS ÆDIFICIA ANGVLIS.] *Vide, ſi lubet, quæ de talibus exemplis nos lib.* IV. *cap. vlt.*
D *art.* II. *&* IX. *Meteorol.*

151. NON ERAT IMPELLI.] *Vox*, neceſſe, *aut alia ſimilis videtur excidiſſe. Vult enim non fuiſſe neceſſe vi magnâ impelli ad cadendum, ſed ſuffeciſſe leniter agitari quæ iam antè maiore motu quaſſa & debilitata erant.*

152. SPIRITVS OMNIS EXCIDERAT.] *Alij*, exierat: *quod paullò melius.*

153. OBERRABAT.] *In ſpecubus ſubterraneis.*

154. VEHEMENTIVS EXITVM.] *Pincianus*, vehementiſſimus; *ego*, vehementior, *reſcribo.*

155. PAVIMENTO RECEDENTE.] *Teſſellis tremore ſolo laxatis & ſe diducentibus.*

156. MOLLES MATERIAS MOLLIVS] *Gruterus reſcribit*, macerias molliùs crebriuſque tremere, quàm quæ naturâ dura ſunt. *Sed vulgata lectio proba adæquè.*

157. FORTIORES FIERI, QVAM DOCTIORES.] *Verè, & à non Chriſtiano Chriſtianè. Virtutes enim quæ moderantur affectus pluris eſſe nobis debent, quàm naturales & omnes humanæ ſcientiæ.*

158. MORS PROVOCANDA EST.] *Vltrò laceſſenda, non ſolùm exſpectanda donec feriat. quia minimè terribilis, & vitam tantùm, id eſt, rem non magnam à nobis petit.*

159. IN PRIMIS SVVM.] *Id eſt, licet cælum ignibus ſuis ardeat. Et alludit, opinor, Stoicam, imò Chriſtianam ἐκπύρωσιν, & vltimam illam cælorum & mundi conflagrationem: de quâ antè lib.* III. *cap.* XXIX. *Nat. Et alibi conſolans ſuam Marciam cap. vlt.* Cùm tempus aduenerit, quo ſe renouaturus mundus extinguat, viribus iſta ſuis ſe cædent, & ſidera ſideribus

lum. Illa licet inferorum regna retegantur, [160] ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: A
& fortaſſe quò debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus pereo? Ip-
ſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deo-
rum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem, leuia
minitantem, ſi volumus tranquillè degere, & [161] ipſis dijs de felicitate controuerſiam
facere, anima [162] in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue ho-
ſtium gladij, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terrarum, ſiue vaſta
vis ignium, vrbes agroſque pari clade complexa, cùm libet illi, eam accipiat. Quid aliud
debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere? Vade fortiter, vade fe-
liciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod
quandoque faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum
exiturum tuleris retrò. [163] Rerum natura te, quæ genuit, exſpectat, & [164] locus melior ac
tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concur-
runt, non incendia regiones vrbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorben- B
tium metus eſt, non [165] arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem mul-
torum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcuè, communes populis
cadentibus rogi. Iſtud leue eſt: quid timemus? Graue eſt. potiùs ſemel incidat, quàm
ſemper impendeat. Ego autem perire timeam, cùm terra ante me pereat, cùm iſta qua-
tiantur quæ quatiunt, & in iniuriam noſtram non ſine ſuâ veniunt? [166] Helicen Burinque
totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo
autem, quæ nouimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quàm
multa alia alijs locis merſa ſunt? quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego re-
cuſem mei finem, cùm ſciam me ſine fine non eſſe? imò cùm ſciam omnia eſſe finita?
Ego vltimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, con-
tra metum mortis. Hic eſt qui nos [167] humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam, [168] cui
parcit, inquietat ac perdit. Hic [169] omnia iſta dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ
omnia feres conſtanter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum.
Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nem- C
pe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos
ſui

dentibus incurrent, & omni flagrante materiâ, vno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit.

160. STABIT SVPER ILLAM VORAGINEM INTREPIDVS.] *Magnificè hæc & tumidè iactata à Stoicis de ſuo Sapiente, quem omnibus animi perturbationibus conantur exuere. Motus tamen primò primos (vt noſtri Theologi vocant) nequaquam poſſunt. Fatetur noſter Epiſt.* LVII. Quædam ſunt, *inquit*, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem in crepidine conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. *Vide etiam excuſationem aſſinem Stoici, cum aliorum viſu in tempeſtate expalleſcentis, apud Agell. lib.* XIX. *cap.* I.

161. IPSIS DIIS DE FELICITATE. *Stoicum enim paradoxon eſt*, Sapientem eſſe Deo parem. *Noſter Epiſt.* LIX. Sapiens cum Dijs ex pari viuit. *Et æquè ſuperbè, antè Chryſippus, apud Stobæum:* Nullâ parte, *ait*, meliorem & auguſtiorem, optabilioremque Iouis felicitatem hac humanâ *(Sapientis)* eſſe. *Nimis grandia, ſuperba, ac impia hæc ſunt, damnatque palam lib.* III. *Diſſert.* XIV. *Manuduct. noſter Lipſius, qui aliàs tam propitius volenſque Stoicis, vbi Chriſtiana religio veniam facit.*

162. IN EXPEDITO HABENDA.] *Paratam habere oportet, ad abijciendum illicò, vbi mors repetet.*

163. RERVM NATVRA TE.] *Deus, quem naturam communem, & πῦρ τεχνικὸν*, ignem artificem, *appellabant. Vide Lipſium lib.* I. *Diſſert.* VI. *Phyſiologia.*

164. LOCVS MELIOR.] *Luna cælum. Eò enim ſapientum animas ſubuolare Stoici exiſtimabant, vulgarium autem circa terram vagari, donec à ſapientibus docta & vitijs expurgata, eòdem ſubirent. Hæc & plura illorum inſipientium ſapientum ſomnia vide apud Lipſium lib.* III. *Diſſert.* XIV. *Phyſiol.*

165. ARMA CONTRARIA.] *Potiùs*, contrarijs: *ex Fortunati, Nicot. Mem. Grut. codicibus.*

166. HELICEN BVRINQVE.] *Vide quæ lib. iſto cap.* XXIII. *de inſulis illis adnotauimus.*

167. HVMILES FACIT.] *Puſillanimos. quales inter omnes philoſophos maximè Epicureos, qui memoriam mortis ita horrebant, vt ad has voces*, ἀπόλωλε, οὐκ ἔςι, perijt, eſſe deſijt, *ſanguinem & vocem amitterent, vt de ijs ſcribit libro contra Epicurum Plutarchus. Nam τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον, ὡς φοβερὸν, καὶ σκυθρωπὸν, καὶ σκοτεινὸν, ἅπαντες ὑποδειμαίνουσι*, faciem mortis, tamquam formidabilem, triſtem, & obſcuram, omnes trepidant, *inquit idem. Sic ſolent, quibus vita miſera voluptates in ſummo aut magno bono ponunt.* D

168. CVI PARCIT.] *Quam non aufert, & exanimat.*

169. OMNIA ISTA DILATAT.] *Maiora vero apparere facit. metus enim omnia in maius auget.*

170. In

A ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. [170] In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter [171] Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, [172] quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus [173] incomprehenſibilis vitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quòd annos annumeramus [174] omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tuâ? Mors naturæ lex eſt, [175] mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium [176] remedium eſt. [177] Optabit illam quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: [178] effice illam tibi cogitatione multâ familiarem; vt ſi ita tulerit, poſſis illi vel obuiàm exire.

170. IN PVNCTO FVGIENTIS TEMPORIS.] *Momento: quod ſolùm eſt præſens. nam præteritum iam fugit, futurum nondum venit.*

B 171. LÆLIVS ILLE SAPIENS.] *Sic cognominatus, quòd cùm in Gracchorum ſeditione plebi fauere cœpiſſet, videretq́ imminentem tempeſtatem nobilitatis, ſapienter deſtiterit, vt ſcribit Plutarchus in Gracchis.*

172. QVOS NON HABES?] *Quia annos habere, eſt non habere, & elapſos eſſe.*

173. INCOMPREHENSIBILIS VITÆ CONDITIONEM.] *Quæ comprehendi & teneri à nobis non poteſt, cùm ſemper ſit in fugâ.*

174. OMISSOS.] *Otioſos, remiſſos, & inutiles, in quibus nil dignum homine egimus. In quo ſignificatu vox illa aliquoties mihi lecta apud Terentium. Sic ferè Suet. in Othone cap.* VI. Laxato calceo reſtitit, donec omiſsâ morâ ſuccollatus, *&c. id eſt, remiſsâ & penitùs reiectâ.*

175. MORS TRIBVTVM OFFICIVMQVE MORTALIVM.] *Tertull. lib. de Animâ cap.* L. Publicâ totius generis humani ſententiâ mortem naturæ debitum pronunciamus. *Negabat tamen Epicurus,* negans debitum iſtud ad nos pertinere, *vt ibidem Tertullianus: quia nempe nemo qui non eſt, tributum & debitum ſoluere poteſt. Nullam verò noſtri partem à funere ſuperſtitem credebat infelix Epicurus.*

176. REMEDIVM EST.] *Probis, inquit Seneca; improbis verò initium ſempiternorum malorum.*

177. OPTABIT ILLAM.] *Senex iam fortè & fractis viribus, cui vita tædio: vel ſanè, metu eius agitatus & penè exanimatus. talibus enim ſæpè metus mortis eſt grauior ipsâ.*

178. EFFICE ILLAM TIBI COGITATIONE.] *O ſalutare monitum, & ſæpè in ſacris etiam Litteris inculcatum! Noſter iterùm Epiſt.* XXIV. *&* LIV. *quamquam quædam ibi miſceat non ex vero. Ait enim mortem non metuendam; quia* nihil refert, verùm non incipias, an deſinas: vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. *Peſſimè. quaſi funus omnem noſtri partem aboleat, aut tam ſimus aliquando futuri nihil, quàm fuimus antequam eſſemus. Error enim Stoæ eſt: Animas quidem corpori ſuperſtites, ſed non æternas eſſe. nam generali ecpyroſi, ſeu igne conflagrationis, arſuras & conſumendas perperàm credunt.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVÆSTIONVM
LIBER SEPTIMVS
ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

ARGVMENTVM.

B

LIBER hic totus in Cometarum pertractatione conſumitur, pleraque ab Ariſtotele mutuatus. Sententiam tamen eius, vti Democriti, Epigenis, Apollonij Myndij, Calliſthenis, Artemidori, Ephori, imò Zenonis ſui refellit: ac tandem in opinionem veterum Chaldæorum diſcedit. Cometam verum ſidus eſſe ex illis æternis, ex altitudine ætheris ingenti in oculos mortalium ſubmitti, deinde rurſum recipi. Motus quidem Cometarum nondum ſatis certos & comprehenſos eſſe, ſed futurum olim auguratur tempus, quo poſteri tam aperta maiores ſuos neſciuiſſe mirentur. Quædam etiam ex duobus æui ſui Cometis diſcit, quorum prior ſub Claudio, alter ſub Nerone effulſit. Denique ſolemni more cum vitijs in rixam deſcendit. Non mirum iſta & plura alia neſciri, cùm nemo niſi libidini, ganeis, hiſtrionibus & pantomimis ſtudeat, vacuis & deſertis Philoſophorum ſcholis.

C

CAP. I. NEMO vſque eò tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac totâ mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contrà minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cùm aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cùm deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam,[1] niſi laborantem

D

COMMENTARIVS.

1. NISI LABORANTEM.] *Ita Virgil. lunæ deliquium,* laborem *vocauit.*

Defectus ſolis varios, lunæque labores.

Et paſſim lunam delinquentem, laborare *dicunt: quia lunam in eclipſi magicis carminibus cælo deripi, vimque pati ac laborare credebant. Fabula nata, vt notat Plutarchus, ab Aglaonice nobili famina Theſſalâ, quæ aſtrologiam docta, præuidens lunæ eclipſim, carmina quædam obmurmurans, ſuis perſuaſit, lunam ſe cælo deducere. Hinc æra in eius deliquio pulſata, quaſi crepitu diſſono contra veneficia auxiliarentur, vt lib. II, cap. XII. Plinius. Vnde Iuuen.* æra auxiliaria lunæ, *dixit. Et Sat. VI. de feminâ,* —— quæ docta nimis cupit & facunda videri, *ait:*

—— Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelues, & tintinnabula dicas
Pulſari. iam nemo tubas atque æra fatiget,
Vna laboranti poterit ſuccurrere lunæ

Interlunio verò, etſi lateat, laborare non creditur, *vt lib. II. cap. IX. Plinius fatetur: quia nempe extincta non eſt, cùm lumen in facie obuersâ ſoli ſeruet. Sol autem in eclipſi ſuâ numquam laborat, quia lux eius*

A borantem. Tunc [2] vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſque [3] ſuperſtitione vanâ trepidat. Quantò illa maiora ſunt, quòd ſol totidem ([4] vt ita dicam) gradus, [5] quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quòd [6] à ſolſtitio ſtatim inclinat, & [7] dat ſpatium noctibus: quòd [8] ſidera abſcondit: quòd terras, cùm tantò maior ſit illis, non vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quòd lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, [9] nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeò naturale eſt, magis noua, quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit; ignarus, vtrùm debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellarum ſiderumque

B naturâ: vtrùm [10] flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ [11] per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In quâ opinione [12] magni fuère viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamque nec ſtabili inditam corpori, profectò iam mundus [13] turbine ſuo diſſipaſſet. Ad hæc inueſti- 11.
ganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur, & [14] longiùs exeant, faciem. æquè enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si verò nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentque [15] menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materiâ, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, [16] vtrùm mundus terrâ ſtante cir-

C

eius (licet obiectu lunæ intercepta ne luceat) incolumis manet. Semel tamen Lucan. lib. VII. *defectum eius,* laborem *dixit; ſed cùm lucem ſolis rapi & extingui, lunari ritu, optaret, ne cædem Pharſalicam & fugam Magni videret.*

—— Currumque polo rapiente retorſit,
Defectuſque pati voluit, raptæque labores
Lucis. ———

2. VRBES CONCLAMANT.] *Clamoribus enim & tinnitu diſſonæ æris putabant, vti iam dixi, laboranti auxiliari.*

3. SVPERSTITIONE VANA TREPIDAT.] *In hac olim ſuperſtitione dux Athenienſium Nicias, magno ipſorum malo. Cùm enim cum quadraginta Athenienſium millibus Siciliâ profugere pararet, & luna fortè*

D *in procinctu defeciſſet, victus ſuperſtitione non auſus eſt ancharas leuare: neque ſaltem tres dies (quod antiqua ſuperſtitionis leges in tali euentu præſcribunt) ſed alteram lunam exſpectandam cenſuit, donec à Syracuſanis circumuentus, ſe omnemq́ Athenienſium remp. perdidit.*

4. VT ITA DICAM.] *Gradus audacter vocat Seneca: nam per eas gradatim & ſcanſim ſol per eclipticam graditur & ſcandit ab occaſu verſus ortum. Imitatione Senecæ paſſim iam aſtrologi* gradus *appellant, quos tamen quidam religioſiores, malunt* partes.

5. QVOT DIES.] *Pauciores tamen aliquantò gradus, quàm dies ſunt. Hi enim circa totum annum* CCCLXV. *& pluſculum quod abundat, vt quarto quoque anno accumulet diem intercalarem; gradus tamen ſoli* CCCLX. *numerantur. Vnde ſol non toto gradu quotidie reciprocat per eclipticam.*

6. A SOLSTITIO.] *Æſtiuo, quod Latini ſimpliciter ſolſtitium, nam hibernum, brumam vocant. Vide quæ lib.* V. *cap.* XVI. *num.* 47. *notauimus.*

7. DAT SPATIVM NOCTIBVS.] *Spatioſiores & longiores facit, dum dies contrahit.*

8. SIDERA ABSCONDIT.] *Interdiu: dum lucullas eorum luce maiori obruit, & velut flumine inundat.*

9. NEC OBSCVRAT.] *Telluris interiectu. aliàs tellus potiùs quàm ſol lunam in deliquio obſcurat.*

10. FLAMMA CONTRACTA.] *Flamma rara nodus quidam & vertex. quod affirmare debent, qui ſidera leuitate ſuâætheri liquido innatare cenſent.*

11. PER IGNEOS TRACTVS LABENTIA.] *Per liquentem & igneum æthera circa mundum volantia, & abſque illo, ac motu inſuper affrictuq́ flammam aut lucem rapientia.*

12. MAGNI FVERE VIRI.] *Anaxagoras, qui ſolem, lapidem flammatum dixit, ideoq́ in carcerem ab Athenienſibus coniectus; vnde ab amico Pericle vix ereptus.*

13. TVRBINE SVO DISSIPASSET.] *Impetu illo, & gyratione rapidâ.*

14. LONGIVS EXEANT.] *In barbam, caudam, aut comas.*

15. MENSIBVS SENIS.] *Nam infrà cap.* XII. *longiſſimam Cometarum durationem menſibus ſenis definit.*

16. VTRVM MVNDVS.] *Cælum. Pythagoras enim,*

 teſte

circumeat, an mundo ſtante [17] terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos A rerum natura neſcientes ferat, nec cæli motu fieri ortus & occaſus, [18] ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cæleſtium obſeruatio eſt, & [19] nuper in Græciam in-

III. uecta. [20] Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe [21] quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis [22] quinque ſiderum curſibus. [23] Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. [24] Conon poſteà diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Ægypriis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud B illos comperiſſet. Duo certè, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, [25] Epigenes & [26] Apol-

teſte Laërtio, primus cælum κόσμον, mundum, *ab ornatu appellauit. Et Galenus conſentienter:* Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον: Pythagoras primus hunc vniuerſorum ambitum appellauit mundum. *Et verè ac propriè cælum mundus, ab illo ſiderum, ceu gemmarum collucentium tam admirabili ornatu: cuius comparatione terra & elementa immunda & deformia. Latiùs deinde vox ſparſa, vt non tantùm* vniuerſi ambitum, *ſed totum vniuerſum cum elementis cælo ambitis comprehenderet.*

17. TERRA VERTATVR.] *Eam verti Pythagoras, Ariſtarchus, Philolaus, Hicetas, Seleucus, Cleanthes, Ecphantus olim exiſtimauerunt, & ſæculo elapſo, Nic. Copernicus. Philoſophiam iſtam hodie Samiam appellitant; quia Pythagoras, Ariſtarchus, & pleriq́ue in eâ, Samij fuerunt. Theophraſtus Platonem iam ſenem in eam etiam ſententiam libenter impelleret; quia in Timæo, inter* ὄργανα χρόνου, inſtrumenta temporis, *nominat terram: vnde eam, non ſolem, per Zodiacum annua motu, & circa ſuum centrum cottidiano, rapi ſignificat. nam nullum inſtrumentum ſine motu tempus fundere nobis poteſt, cùm tempus ſit duratio motus. Verùm Plutarchus in Quæſtionibus Platonicis Platonem liberat. Nec enim, inquit, Plato terram,* inſtrumentum temporis *(quod alij putant) appellat; ſed ait* animas in terram, lunam, & cetera ſua organa *(id eſt, corpora quibus pro inſtrumentis vtantur)* tempore diſpergi. *Nam aliàs motui terræ Pythagorico, inquit, ἀντίκειται) πολλὰ τῶν ὁμολογουμένως ἀρεσκόντων τῷ ἀνδρὶ*, multa, ſine dubio, aduerſantur quæ illi viro placuêre. *Vide quæ de hoc motu terræ Pythagorico-Copernicano nuperrimè in Anti-Ariſtarcho noſtro ſcripſimus.*

18 SED IPSOS ORIRI.] *Rectè correxit alicubi Lipſius*, ſed ipſos nos oriri.

19. NVPER IN GRÆCIAM INVECTA.] *Nuper? imò, annis ante Imperium Neronis (quando hæc commentabatur, Seneca) non minùs quingentis, Democritus, & ante hunc etiam Anaxagoras, de Cometis aliquid ſcripſitauit. Sed rudimenta tantùm & primas lineas duxerant; vulgò, opinor, exactiorem quamdam (quamquam nec adhuc hodie exactam & vltimam manum hæc diſciplina ſenſerit) obſeruationem, nouam & nuperam eſſe.*

20. DEMOCRITVS QVOQVE, SVBTILISSIMVS ANTIQVORVM.] *Hoc ab Epicuro habet Seneca: quo teſte, Democritus primus philoſophiæ naturalis fores aperuit, vt intraret (ſi Deo placet) Epicurus. Nam hic à Democrito atomos ſuas, & animæ mortalitatem accepit, & diuinam prouidentiam è medio, id eſt, Deum ipſum ſuſtulit. Si igitur ſubtilitatem Democriti cum Platone aut Ariſtotele conferas, nullum piſtillum hebetius erit, & bubonem inter aquilas videbis. Vide, ſi lubet, quæ de eius & Epicuri ingenio nuper in Labyrintho noſtro cap.* VII. *narrauimus. In re tamen natura (id eſt fabis & piſis) callidus ſatis fuit, & primus poſt Pythagoram, teſte Plinio, magiam herbarum in Europam intulit. Cum etiam Hippocra-* C *tes eius diſcipulus lac capræ afferri iuſſiſſet, de ſolo aſpectu, eſſe nigræ capræ & primiparæ, verè coniectauit. A talibus philoſophijs, vulgò non philoſophus, ſed* σοφία, ſapientia ipſa, *eſt appellatus. In diuinis autem (vt de Epicuro, et ſimillimo, Cleomedes)* τῶν ἀσπαλάκων τυφλότερος, omnes talpas cæcitate anteiuit. *Neque diuinus ille Plato in tot ſuis voluminibus eum vel leuiſſimâ memoriolâ dignum, ſed omnes vniuerſim eius libros igni cremandos eſſe cenſuit.*

21. QVÆ CVRRANT.] *Haudubiè*, concurrant, *ſcriptum fuit. Nam Ariſtoteles lib.* I. *cap.* VI. *Meteor. concurſum talem & cœtum plurium Planetarum in vnum Cometam à Democrito aſſertum dicit, & diſſuit.*

22. QVINQVE SIDERVM CVRSIBVS.] *Errantium, ſeu Planetarum. Nam quinque Planetæ à ſole & lunâ diuerſi, ſidera ſimpliciter aut ſtellæ ſæpè vocantur: quia ſol & luna propter excellentiam grege illo ſiderum eximi merentur. Vnde iam aſtronomi,* D *more ſacræ Scripturæ, eos luminaria appellant.*

23. EVDOXVS.] *Philoſophus & aſtronomus Cnidius. Hic aſtrologiam verſibus deſcripſit. Platonis diſcipulus, & Ariſtotelis condiſcipulus fuit. Amore ſiderum & cæli ſic flagrauit, vt ſæpè optaret ſolis magnitudinem & pulchritudinem ex propinquo cernere, & ignibus eius illicò conflagrare inſtar Phaëthontis.*

24. CONON.] *Mathematicus excellens. De eo Virgilius Eclogâ* III.

In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?

25. EPIGENES.] *Non ille Comicus, ſed Philoſophus Byzantinus.*

26. APOL-

A [26] Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curſus eorum: Epigenes contrà ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos [27] accendi turbine quodam aëris concitati & intorti. Primùm ergo, ſi I V.
tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cùm proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, [28] naturâ ventosâ & frigidâ contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantùm cæli citra ictum minaces mouet: illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes verò & faces, quæ nullo alio inter ſe quàm magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cùm humida terrenaque in ſe globus ali-
B quis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens. Vt à proximis [29] mendaciis incipiam, falſum eſt, faces & V.
trabes exprimi turbine. Turbo enim [30] circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quocumque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, vtique numquam altior. At contrà trabes [31] editior cæli pars oſtentat. Ita numquam [32] nubibus obſtiterunt. Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. [33] Super iſta velociter deſinit, & [34] ipſe ſe ſuâ vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eâdem parte cæli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum, grande inſolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. [35] Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometem fuiſſe: ceterùm ob nimium ardorem non apparuiſſe [36] ſparſum ignem, ſed procedente tem-

C 26. APOLLONIVS MYNDIVS.] *Plures Philoſophi hoc nomine. hic Myndius ex Cariâ.*

27. ACCENDI TVRBINE QVODAM.] *De eoipſa hac Epigene Plutar. lib.* III. *cap.* II. *de Placit.* Epigenes ait Cometam eſſe πνεύματος ἀναφορὰν γεώδους, πεπυρωμένου, ſpiritus terreni & accenſi eleuationem.

28. NATVRA VENTOSA ET FRIGIDA.] *Ptolemaus & vniuerſi omnes naturam & vim frigorificam tribuunt Saturno. Virgilius:*

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet.

Fulminare credunt, cùm frigore nubes & exhalationem in ijs fulminatricem ſic adſtringit, vt flammam concipiat, & ignis ſua clauſtra diffringat. Ventoſa etiam eius natura creditur, quia frigore eodem halitus crudos & flatulentos ita comprimit & denſat, vt
D *refluant deorſum in ventos. A frigidâ etiam iſtâ Saturni craſi ait de eo Ptolemaus:* Facit ventre frigidos, phlegmaticos, diſtillationibus obnoxios, macilentos, inualidos, dyſentericos, tuſſientes, difficulter expuentes, colicos, leproſos.

29. MENDACIIS.] *Mendacium hic (vt quandoque etiam apud Ciceronem) pro ſimpliciter falſo accipitur, etiamſi quis ſe verum dicere exiſtimet, nec contra mentem ſuam eat. Notter iterùm infrà cap.* XIII. Hoc ex his quæ mentitur *(Artemidorus)* leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. *Et antè lib.* II. *cap.* XXXIV. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, non mentieris.

30. CIRCA TERRAS CONCIPITVR.] *Turbinem pro vertice illo venti qui terram ſæpè verrit, & puluerem in orbem verſat, Seneca cepiſſe videtur (quod ex cap. etiam* IX. *ſequenti patet, vbi ex plurium ventorum colluctatione effici dicit) cùm Epigenes haud dubiè pro typhone, qui Latinè etiam turbo: quem Ariſtoteles, auctor minimè mendax, in nubibus etiam concipi, & indidem explodi dixit.*

31. EDITIOR CÆLI PARS.] *Cælum iterùm pro aëre, vt alibi antè notaui. Lucret. lib.* IV.

Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur aër.

32. NVBIBVS OBSTITERVNT.] *Eripientes nobis earum aſpectum. quo argumento nubibus ſuperiores, & in ſupremâ regione aëris naſci conuincit. Sed ſanè, veluti ſtella & in ſummâ aëris regione diſcurrere, & è nubibus inſtar nuclei è digitis, vt ait Ariſtoteles, exprimi deorſum poſſunt; cur non & faces & trabes tam citra quàm ſupra nubes formari poterunt?*

33. SVPER ISTA VELOCITER DESINIT.] *Id eſt, inſuper, præterea. Ita etiam Interpres ſacer Luc.* XXIV. Et nunc ſuper hæc omnia, tertia dies eſt hodie.

34 IPSE SE SVA VI RVMPIT.] *Contorta enim cum parte nubis exhalatio impetu nimio diſſilit.*

35. ARISTOTELES AIT.] *Lib.* I. *cap.* VI. *Meteor. vbi* magnam Cometen *appellat, &* ab occaſu æquinoctiali *exortum.*

36. SPARSVM IGNEM.] *Comantem, & in crines, barbam, aut caudam, vt Cometæ ſolent, diſperſum. Simili & eleganti phraſi Plin. lib.* II. *cap.* XXV. Sparguntur

tempore cùm iam minùs flagraret, redditam ſuam [37] Cometæ faciem. In quo igne multa A
quidem fuerunt digna quæ notarentur: nihil tamen magis, quàm quòd vt ille fulſit in
cælo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam
tantùm, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quòd iis
continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo
loco [38] intermiſſam aut languidam, in vltimis verò partibus coactam; qualem fuiſſe il-
VI. lam, quam modò retuli, Calliſthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum
genera ſunt. Alij ardorem vndique effundunt, [39] nec locum mutant: alij [40] in vnam
partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo
[41] ætate noſtrâ viſi ſunt. Illi priores criniti vndique, etiam immoti, humiles ferè ſunt,
& iiſdem cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, mul-
ta ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus [42] per anguſta
eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra, plenum alimentis idoneis igni: deinde [43] pro-
pellere ex nitido, ne ex aliquâ cauſſâ refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterùm proxi- B
mo die ac ſequentibus conſurgere, & eumdem locum inflammare. Videmus enim ven-
tos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque, & alia tempeſtatum ge-
nera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eâ-
dem ferè ratione hos fieri Cometas exiſtimat, quâ fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum
intereſt, quòd illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terrâ [44] in ſu-
VII. periora eleuantur. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primùm ſi ventus in cauſſâ eſſet,
numquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aëre apparet. De-
inde ſi vento fieret, cum vento caderet: & ſi vento inciperet, creſceret vento; eoque eſſet
ardentior, quò ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes im-
pellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime non peruenit, Cometæ autem
viſuntur [45] ſuprà quàm ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem ha-
bere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis
fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. hoc tantùm intereſſe, quòd terrarum exhala-
tiones multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone C
pellantur. [46] Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper agerentur, quo ven-
tus hic nititur. Atqui [47] variè concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, [48] omnes in
flexum:

guntur aliquando & errantibus ſtellis ceteriſque crines.

37. COMETÆ FACIEM.] *Sparſis iam comis.*

38. INTERMISSAM AVT LANGVIDAM.] *Circa extremos margines in crines & radios interciſam, ideoq́ue raram & languidiùs vibrantem.*

39. NEC LOCVM MVTANT.] *Quia in infimâ, mediâ, aut eâ parte ſupremæ regionis aëris ſunt, quæ cæli nondum ſequitur raptum. Plin. lib. II. cap. XXV.* Mouentur alij *(Cometæ)* errantium modo, alij immobiles hærent.

40. IN VNAM PARTEM.] *Pogonias vocat Ariſtoteles; quia non vndique comantes, ſed barbam ſolam aut caudam in partem vnam, eamq́ue à ſole auerſam, iaculantur. Vide quæ nos diffuſè lib. III. cap. IV. a. I. Meteorol.*

41. ÆTATE NOSTRA.] *Prior ſub Claudio, alter ſub Nerone. De iſtis infrà cap. XVII.*

42. PER ANGVSTA ELISVS.] *Per anguſtias nubium quibus comprimebatur, in ſupremam regionem expreſſus.*

43. PROPELLERE EX NITIDO.] *Ex aëris illâ parte purgatâ, conſumptis ibi alimentis idoneis igni, in partem ſequentem, vbi flamma aliud inueniat alimentum.*

44. IN SVPERIORA ELEVANTVR.] *Manuſcripti,* eluctantur: *quod venuſtius eſt.*

45. SVPRA QVAM VENTIS IRE LICET.] *Venti enim mediam regionem & nubium ſtationem non excedunt. Brutus ad Catonem, apud Lucan. lib. II.*

Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër,
Imaque tellus ventos, tractuſque coruſcos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus.
Lege Deûm minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent. ——— D

46. DEINDE SI ILLOS.] *Iudices aliquid præceſſiſſe: nam Seneca tam primùm Epigeni reſpondere incipit. Niſi,* deinde, *non ad tempus, ſed ad locum referas: vt ſit ſenſus:* Deinde *(id eſt, ex eo loco)* ſi illos aquilo, *&c. Aut legendum iuxta Fortunati, Memmij, & Nicotij cod.* aquilone deinde pellantur. Si illos aquilo, *&c. Vel hoc pacto, additâ voculâ.* Sed ſi illos, *&c.*

47. VARIE CONCVRRVNT.] *Mallem,* diſcurrunt. *aut, vt Mem. cod.* cucurrerunt.

48. OMNES IN FLEXVM.] *Obliquè amnes ſub cæli fornice diſcurrunt, nullus directè à polo ad polum, aut ab ortu ad occaſum, vel retrò. Vide nos, ſi libet, lib. III. cap. IV. a. IV. Meteorol.*

49. QVOD

A flexum: [49] quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilones illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur. Illam nunc rationem eius (vtrâque enim vtitur) refellamus. VIII.
Quidquid humidi aridíque terra efflauit, cùm in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quàm diu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, [50] abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (vt Salluſtij vtar verbis) [51] verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrûm crederet, [52] aut lunam, aut [53] quinque ſidera ipſi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confusè
B nec tumultuosè eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi [54] vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen [55] ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubilum vis eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus [56] per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quò maior eſt, [57] maturiùs corrumpitur. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam altè peruenire non IX.
poterit, aut magna & concitata citiùs ipſa ſe franget. Præthereà humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altiùs, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim diutiùs apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modò, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cùm vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſimè [58] vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quantò
C plus habent virium, tantò minus temporis. Venti cùm ad ſummum venerunt, [59] remittuntur omni violentiâ. Neceſſe eſt iſtâ concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne horâ quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præthereà violentiùs celeriuſque in terrâ circaque eam voluitur, [60] quò celſior, eò ſolutior, laxior-

49. QVOD ITER NON DARET VENTVS.] *Quia venti non tantùm in flexum & obliquum per azymutha, ſed etiam directè à mundi cardinibus ſpirant & reſpirant; ideóq́ Cometam quandoque in oppoſitos cardines directâ lineâ propellerent.*

50. ABSCONDAT.] *Motu nempe proprio, qui lentus, & planetarum (exceptâ lunâ, quæ velocior) ſimulus. In fine tamen, vbi Cometa iam emori, aut carpi cœpit, id maximè verum: nam initio plerumque feſtinat; & facile quotidie, ex aſpectu fixarum, notari poteſt, quantum per diem & noctem tranſierit.*

51. VERTICOSVS.] *Hac illac ſe verſans & contorquens.*

D 52. AVT LVNAM.] *Pincianus mauult,* aut lumina: *id eſt,* luminaria, *ſolem ſcilicet & lunam; quomodo iam Mathematici Christiani ex cap. 1. Geneſ. duo iſta maiora ſidera appellant. Sed inſolens eſt (niſi fortè apud poetas) ſolem & lunam,* lumina *vocari. Itaque nihil muta. Pincianus, credo, interpolandam vulgarem lectionem ideo eſt ſuſpicatus, quod ſolem in comparationem Cometarum non afferret. Verumtamen luna et ſaltim & ceteri planetæ quinque, qui nocte viſuntur cum Cometis, fuère in oculis; de ſole, diurno ſidere, in mentem non venit.*

53. QVINQVE SIDERA.] *Planetæ diuerſi à luminaribus, vt cap. III. num. 22. huius libri diximus.*

54. VERTICES ISTI COMPREHENDERE TERRENA.] *Exhalatio vaporq́ in vnum nodum rotati & conuoluti.*

55. SVPRA LVNAM EFFERRENT.] *Pincianus iterùm,* ſupra lumina, *nobis ingerit: ſed non recipimus.*

56. PER SVPERIORA LABENTES.] *Cometæ & ſidera labi dicuntur, etiamſi æquali à terrâ diſtantiâ in orbem eant, quia à meridiano in occaſum defluere & labi videntur.*

57. MATVRIVS CORRVMPITVR.] *Quia globus ille conuolutus, quò latior, eò difficiliùs aëra terebrat, magiſq́ cum obſtantibus rixatur; vnde faciliùs diſſilit & diſſipatur.*

58. VNI VIS OMNIVM CEDIT.] *Sic Ariſtoteles lib. II. cap. VI. Meteor. ait,* Contrarios ventos non poſſe ſimul ſecundùm eamdem diametrum flare; cùm alter eorum maturè ſternatur, violentiam à validiore paſſus.

59. REMITTVNTVR OMNI VIOLENTIA.] *Malim,* remittunt omnem violentiam.

60. QVÒ CELSIOR, EÒ SOLVTIOR.] *Quia fortaſſe leuitas materiæ, cùm iuxta terram & propter mundi*

laxiorq́ue eſt, & ob hoc diffunditur. Adijce nunc, quòd etiamſi in ſummum pertende- A
ret, vbi ſideribus iter eſt, vtique [61] ab eo motu, qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid
enim eſt illâ conuerſione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis
X. diſſiparetur, & [62] terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aëris torti. Præ-
terea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, [63] niſi ipſe quoque permaneret tur-
bo. Quid porrò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora? Vtique [64] motus
motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et vt des eis aliquam [65] aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Co-
metis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem
loco: alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus &
recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa
orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus [66] irreuocabilis eſt: nec hæſitat
vſquam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non B
habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſi-
derum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem cir-
cumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpe-
ciemque [67] ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbi-
nis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & [68] in columnæ modo
circumagentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi opor-
XI. tet. Atqui longus eſt, & diſiectus, minimeque ſimilis in orbem coacto. Epigenem
relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam,
illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in vnâ parte cæli adſpici, nec in ſigni-
fero tantùm orbe, ſed tam in ortu quàm in occaſu, frequentiſſimè tamen circa Septem-
trionem. Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum qui-
bus [69] in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut [70] comam
ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed [71] in verticem tendens: tamen
omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque rectè dicuntur. Quorum cùm poſt longum C
tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo ap-
parent, inter ſe ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies
aut

mundi centro, preſsiùs ſurſum ſcandit; quandoquidem lineæ recti motus à centro verſus circumferentiam perpetuò à ſe abeant & diuertuntur.

61. AB EO MOTV, QVI VNIVERSVM TRAHIT.] *Raptu ſiderum, qui ætherem vnà XXIV. horarum ſpatio, ab ortu verſus occaſum in orbem corripit.*

62. TERRÆ SOLIDA FORTISQVE COMPAGES.] *Sed profectò Epigenes Senecæ eleganter reſpondere poſſet: In hac omnia (niſi fortè tempeſtate iactata) ne quidem concuti, licet tumente velo & celerrimo curſu auferantur. Item tenuis aquæ ſpuma raptu fluminis delata non diſſoluitur: quod accidit, quia ſine rixâ omnia fluunt in eamdem partem.*

63. NISI IPSE QVOQVE.] *Qui enim eò tulit, ſuſtinere ibi debet, ne refluat deorſum.*

64. MOTVS MOTV.] *Aſcenſus turbinis raptu ætheris ab ortu in occaſum.*

65. ADVOCATIONEM.] *Moram & tempus ibi conſiſtendi: phraſi Senecæ vſitatâ. Vide Lipſij noſtri Commentarium in cap. x. Senec. ad Marciam. vbi ait audaciſsimè hîc à Senecâ* aduocationem *accipi pro* ſtatu & quiete. *Sed profectò audaciâ tali nil opus: nam pro morâ & ſpatio temporis, vt ſolet alibi, poteſt & debet ſumi. Forma loquendi à foro (vbi quorum cauſſa minus inſtructa, ſolent à iudice poſtulare aduocationem, id eſt, ſpatium aduocatos aut peritos conſulendi) ad alia longiùs extracta. Propriè Seneca in Apocolocyntoſi Claudij:* Procedit P. Petronius, homo Claudianâ linguâ diſertus, & poſtulat aduocationem.

66. IRREVOCABILIS EST.] *Solum motum raptus in mente habuit; nam proprius & periodicus Planetarum quandoque reuocatur & agitur retrò, vt dicet cap. XXV.*

67. SIDERIS LONGI.] *Ob barbâ aut caudâ ſyrma.* D

68. IN COLVMNÆ MODO.] *Lucret. lib. VI. de preſtere, qui turbo inflammatus:*

Nam fit, vt interdum tamquam demiſſa columna
In mare de cælo deſcendat. ——

69. IN MOREM BARBÆ.] *Ideò Ariſtoteli dictus Pogonias.*

70. COMAM SPARGVNT.] *Hi ſunt qui propriiſſimè Cometæ appellantur.*

71. IN VERTICEM TENDENS.] *Tales Xiphiæ dicuntur. Plinius lib. II. cap. XXV.* Breuiores & in mucronem faſtigiatas, Xiphias vocauêre, quæ omnium ſunt pallidiſſimæ, & quodam gladij nitore, ac ſine vllis radijs.

72. In

A aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut [72] in interiora deductos, aut [73] in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eâdem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam ſideris faciem, circa ſe [74] diſſipatum ignem trahentis. [75] Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cùm ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantùm euenit, cùm ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cùm appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. [76] Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter [77] ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium rectâ lineâ deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cùm alter alterum XII.
B ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideò omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia citò illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cùm obſcurari cœperint, liberari: quantò celerior debet fieri [78] in ſtellis congreſſio, tantò minoribus? Atqui Cometæ [79] ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterùm interuallis ingentibus diſſident. [80] Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cùm ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet vnius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum [81] veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum [82] alternè arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primùm

C 72. IN INTERIORA DEDVCTOS.] *Breues & veluti circa caput accinctos.*

73. IN LATERA DIVISOS.] *Inſtar radiorum diſcriminatos. Memmij tamen, Nicot. & Gruteri cod.* In latera demiſſos. *quod probum magis; quia concinnius opponitur* in interiora deductis.

74. DISSIPATVM IGNEM TRAHENTIS.] *Plerumque nego: radij enim ſolis ſunt, non ignis, quibus vt plurimùm Cometa caput ſe crinit.*

75. QVIBVSDAM ANTIQVORVM.] *Anaxagora & Democrito, vt ex Ariſtotele lib. 1. cap. VI. Meteor. iam antè ad cap. III. monui.*

76. SOLERE AVTEM EODEM TEMPORE.] *Hoc argumentum ab Ariſtotele lib. 1. cap. VI. Meteor. vt alia pleraque cepit.*

77. STELLA SVB ALTIORIS STELLÆ VESTI-
D GIVM VENIT.] *Pulchrè Ariſtoteles de ſuopte experimento lib. 1. cap. VI. Meteor.* Αὐτοὶ ἑωράκαμεν τὸν τοῦ Διὸς ἀστέρα τὸν ἐν τοῖς Διδύμοις συνελθόντα τινὶ δὶς ἤδη καὶ ἀφανίσαντα, ἀλλ' οὐ κομήτην γινόμενον: Ipſi iam bis vidimus ſtellam Iouis quamdam aliam in Geminis ſubiiſſe & occultaſſe, nec tamen Cometen factum.

78. IN STELLIS CONGRESSIO.] *Memmij, Fortunat. & Nicot. cod.* digreſſio. *Quod ferè prapoſuerim, inquit Gruterus: ego omnino prapono, clamante & flagitante ſenſu. Celeriùs, inquit, digredi oportet & è cœlo ſe expedire ſtellas tantò minores luminoribus, quæ corpore in ſpeciem breuiori & circumciſiori orbiculo ſunt, ideoque vna alteram citiùs nudat deſinitque tegere.*

79. SENIS MENSIBVS MANENT.] *Non tam tot vitales tamen facit Plinius lib. II. cap. XXV.* Breuiſſimum quo cernerentur *(Cometæ)* ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. *Sed M. Ant. Muretus exiſtimat,* centum, *Plinio excidiſſe, vt ſcriptum ab eo fuerit* centum octoginta, *aut per numerorum notas* CLXXX. *id eſt, ſeni menſes, ſiue annus dimidiatus.*

80. QVOMODO ERGO POTEST.] *Poteſt ſanè. nam licet ſtella fixa, exempli cauſâ, ingenti interuallo à lunâ, vel Mercurio diſſideat; iuncta tamen ei apparere poteſt, quia radij eius limbum lunæ aut Mercurij ita radiant aut diſtringunt, vt hi ab vno ſidere videantur in oculum miſſi. Nec refert, ingenti regione vtramque ſtellam diductam eſſe; quia interuallum illud non eſt tranſuerſale (quale v.g. inter ſolem & lunam in plenilunio) ſed ſecundùm lineam rectam, qua à ſtellâ fixâ per corpus planetæ in oculum deſcendit; ideoque nos è terrâ ſentire interuallum non poſſumus.*

81. VESPERTINA.] *Crepuſculæ ſcilicet. Et fortaſſe vox illo textu excidit.*

82. ALTERNE ARCVS SOLIS VISITVR.] *Ita Fortunatus emendare putauit; cùm lectio vetus,* Quemadmodum arcum alterne ſol viſit. *Alio membrana apud Opſopœum,* Quemadmodum arcus aliter niſi ſole vincitur. *quemodo etiam Nicot. cod. Vnde* eruant alij quod poſſunt, ego iam hoc eruo, *ait Opſopœus:* Quemadmodum arcus aliter niſi ſole viſitur. *Ego verò, ſi coniectura mea rei ſit, potiùs faciam:* Quemadmodum alternè arcus ſolis

mum magnâ vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem A potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum viciniâ naſcitur. [83] Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed exſtingueretur citò: ſicut coronæ, quæ ſolem lunámve cingunt, & intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æquè citò dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. [84] Stellis intra Signiferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quàm locus vllus, vltra quem non exeant.

XIII. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantùm ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Cæterùm [85] innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, [86] cùm ad extremam eorum venêre, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & maiorem quàm ſtellis B mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, [87] ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriote mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo [88] in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt [89] ex illâ vtrâque mundi iacente materiâ. Soluere iſta quid aliud eſt, quàm [90] manum exercere, & in ventum iactare brachia?

XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam [91] firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. [92] Quid fuit, quod illò tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. De-

ſolis pingitur. *Dixit enim antè, crepuſculum vtrumque flaueſcere, iam verò Iridem ſolarem alternè pingi: nempe aſpiciens varietatem illam & alternationem colorum, quos aduerſo ſole trahit.*

83. SVPERIORA PVRA ET SINCERA SVNT.] *Nullâ opacitate infuſcata, quæ radium illapſum in varios colores permiſceat.*

84. STELLIS INTRA SIGNIFERVM.] *Planetis. nam fixa alios gyros premere poſſunt.*

85. INNVMERABILES FERRI PER OCCVLTVM.] *Nec omnino vanè, vt nonnulla iam aliquot aſtra circa Iouem ſolemque, per arundinem Batauicam detecta, affirmant.*

86. CVM AD EXTREMAM EORVM VENERE.] *Poſitionem in perigæo, quæ terris eſt viciniſſima. Sic quidam, & inter eos Cornel. Gemma noſter, nouum Caſſiopeæ anni* M.D.LXXII. *ſidus ex altiſſimo æthere, ingenti epicyclo delapſum, & poſteà eòdem ſe recepiſſe exiſtimauerunt. Sed non credidi nuper lib.* III. *c.* II. *a.* II *Meteorol.*

87. SVMMA CÆLI ORA SOLIDISSIMA EST.] *Si hoc impudens mendacium eſt, ita iam olim omnes etiam impudentiſſimè mentimur, bone Seneca. nam fixarum ſaltem orbem, & Empyreum Chriſtianorum ſolidiſſimum, in modum tecti duratum, alti craſſique corporis fecimus: etſi non à congeſtione & acervatione fortuitâ atomorum, ſed fabri Omnipotentis manu. Empedocles etiam, teſte Plutarcho lib.* II. *cap.* XIII. *de Placit.* Τὰς μὲν ἀπλανεῖς ἀςέρας συνδεδέσθαι τῷ κρυςάλλῳ, τὰς δὲ πλανήτας ἀνεῖσθαι, Stellas fixas illigatas cryſtallo, planetas verò liberos & abſolutos *dixit* Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος χιτῶνα κύκλῳ καὶ ὑμένα περιτείνουσι τῷ κόσμῳ: Leucippus & Democritus, *ait cap.* VII. tunicâ circulari aut membranâ mundum inuoluunt.

88. IN EXTERIORA LABVNTVR.] *Manelim*, elabuntur. C

89. EX ILLA VTRAQVE MVNDI IACENTE MATERIA.] *Memmy & Nicot. cod.* vtraque mundum. *vnde Opſopœus fecit*, vltra mundum. *ſatis feliciter: hæc enim ducit palàm ſenſus.*

90. MANVM EXERCERE.] *Colon. cod.* inanum exercere. *Hinc à coniecturâ ſuâ reſcribit Gruterus*, inane (*id eſt, aërem*) exercere. *Quod non diſplicet: ſic enim etiam S. Paulus* I. *Corinth.* IX. *dixit:* Οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων: Sic pugno, non quaſi aërem verberans. *Sumptum à pugilibus, qui irrito ictu aëra interdum pro aduerſario feriunt.*

91. FIRMA LACVNARIA IMPOSVIT.] *Venuſtè. nam lacunaria ſiue laquearia in cœnationibus & ædibus ſunt fornices & camerationes; quales etiam imaginamur in cælo. Hinc Interpretes* LXX. *vbi Iſa.* XL. D *legimus*, Extendit cælos velut nihilum, *verterunt*, velut cameram. *Sequiturque mox*, Et expandit eos ſicut tabernaculum ad inhabitandum. *Lacunaria autem iſta tam ædium quàm cæli* πλινθία, *à* πλινθίῳ, latereulo, *dicuntur: nam* lacunaria ſic fiebant, *inquit rectè, ex Vitruuij lib.* IX. *cap.* IX. *Turnebus*, vt in tabulato lacus in quadrum texti redderentur. *Vnde à figurâ etiam iſta laterculi quadratâ*, πλινθία *in vitreis feneſtris ſunt*, quas hodie Galli vocant *lauſangias*, quaſi *laurangias*, à lauri folio, quod habet rhombi figuram, *vt ad Varronem nuper coniectabat Ioſ. Scaliger.*

92. QVID FVIT.] *Omnipotens opifex, ô Seneca. Nec vectibus, aut trochleis attrahi eò materiam oportuit:*

A Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, [93] neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & [94] ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus [95] aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, [96] mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc [97] quidam de terrâ dixerunt, cùm rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantùm ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta B ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quò plures fuerint, ſæpiùs in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quòd teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit? Poſt XV. mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuêre, paullò ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primò igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim [98] magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſimè autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde [99] ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus [100] æquaret. [101] Quot ergo conueniſſe debent erraticæ, vt tam longum cæli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. XVI. Nec magnâ molitione detrahenda eſt auctoritas [102] Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incre-

C

tuit: ibi creata, non aliunde tranſlata eſt.

93. NECESSE EST ET MAGNI PONDERIS SIT.] *Non eſt. quia pondus, ſiue grauitas, non materia cæleſtis, ſed elementaris denſitatem ſequitur; ſi Ariſtotelem audis.*

94. SE ONERE SVO FRANGIT.] *Non faciat, etiamſi tota illa machina à naturâ grauiſſima ſit: nam amplitudo eius eam detinet, ne in ſpatium aliquod anguſtius (vt, exempli cauſâ, in ſphæram elementi aëris) integra decidere poſſit. Frangi itaque & diſſolui antè oporteat, vt fruſtatim cadat. Diſſolui verò non poteſt, quia firmiſſima compages, & partium nexus aduerſus supernè deprimens pondus eſt pertinaciſſimus.*

95. ALIQVA ESSE RETINACVLA.] *Sed nec retinaculis iſtis & vncis extrinſecus iniectis, aut tibicini-* D *bus infernè molem excipientibus & fulcientibus eſt opus.*

96. MVNDVM FERRI PER IMMENSVM.] *Per ſpatium imaginarium infinitum, in vnam partem perpetuò decidere. Quod profectò nemo dicat: quia mundus in hanc potiùs quàm iſtam partem extrinſecus non propendet, ſed tota moles intrinſecus ad centrum quod intra mundum eſt, ſpectat & vergit.*

97. QVIDAM DE TERRA DIXERVNT.] *Sed ſanè, ſi terra per infinitum ſpatium decideret, cælos & aſtra ac totum mundum circà ſequi hunc terræ caſum oporteret; aliàs enim terra omnibus cælis excideret, & iam dudum ſine ſole, lunâ, & omnibus aſtris per noctem & perpetuas tenebras ſpatiorum imaginariorum deuolueremur. Xenophanes, paullò prouidentior, vt terram in medio aëre ſtabiliret,* τὸ κάτω τῆς γῆς ἄπειρον εἶναι, καὶ ἄπειρον αὐτὴν ἐρριζῶσθαι, inferiorem partem terræ ſine fine eſſe, & radicem in infinitam profunditatem proieciſſe *dixit;* ἵνα μὴ πράγματ' ἔχῃ ζητῶν τὴν αἰτίαν, ne cauſſam aliam diu quæritando negotium ſibi faceſſeret, *inquit lib.* II. *cap.* XII. *Cæli, Ariſtoteles eum irridens.*

98. MAGNITVDO EIVS DISTRICTA EST.] *Sic etiam ille nuperus anni* M. DC. XVIII. *& vniuerſi penè omnes, paullatim & particulatim diſtringuntur, carpuntur, & tabeſcunt deinde, euaneſcuntque in ætherem.*

99. SVSTVLIT SE.] *Ita fermè fit: initio humillimi, deinde pedetentim in altum à terrâ ſuſtolluntur. Cauſſam apud nos, niſi piget, vide lib.* III. *cap.* IV. *a.* IV. *Meteorol.*

100. ÆQVARET.] *Syrmate & comâ, opinor. Sic noſter anni* M. DC. VIII. *aliquando ad totum circuli cæleſtis quadrantem barbam erexit.*

101. QVOT ERGO CONVENISSE DEBENT ERRATICÆ.] *Sed non fuit neceſſe, fortean reſpondeat Artemidorus, vt totum caudæ ſyrmo ſtellis erraticis contexeretur, ſed caput dumtaxat; & caudam illam, aut barbam tam prolixam, nihil aliud fuiſſe quàm radium ſolarem per cerebrum Cometæ traiectum.*

102. EPHORO: HISTORICVS EST.] *Diſcipulus Iſocratis. & Theopompi hiſtorici condiſcipulus fuit hic Ephorus, quem etiam in hiſtoriâ ſua* ὕπτιον καὶ νωθρὸν, ſocordem & languidum, *Suidas facit.*

103. MEN-

incredibilium relatu commendationem patant, & lectorem aliud acturum, ſi per quo- A
ridiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam [103] mendacium obrepit, [104] quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune [105] de totâ natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus verò non religioſiſſimæ fidei, ſæpè decipitur, ſæpè decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cùm Heliceen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non ad-
XVII. iecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cùm aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit? Apollonius Myndius in diuersâ opinione eſt. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis B
aut lunæ. Talis illi forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterùm non eſt illi palàm curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, [106] cùm in imum curſus ſui venit. Nec eſt quòd putemus, eumdem viſum eſſe [107] ſub Claudio, quem [108] ſub Auguſto vidimus: nec [109] hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis [110] detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui [111] poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis, [112] circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt,

103. MENDACIVM OBREPIT.] *Dum nimiùm negligentes ſunt inquirendæ & noſcitondæ veritatis.*

104. QVIBVSDAM PLACET.] *Vt magnitudine aut inſolentiâ rei, pariant admirationem.*

105. DE TOTA NATIONE.] *Hiſtoricorum. Nimis ſeuerè tamen hoc vniuerſim de illâ gente Cenſor iſte cenſuit. Hiſtorici enim nec pauci ſunt (etſi fortè inter Græculos, rariores) in quibus fidei religionem non deſideres. Tales Romæ, Salluſtius, Tacitus (licet hunc tamen, quia de ſacris Iudaicis perperàm quædam effutierat,* mendaciorum loquaciſſimum *appellet Apologet. cap. XVI. Tertullianus) & Suetonius. Quid de Nicephoro, qui pluſquam Ephorus, admirabilem quemdam è ſtellis etiam erraticis Cometam, ſub Imp. Theodoſio, coiuiſſe narrat, exiſtimemus, lib. III. c. II. a. III. Meteorol ſatis diximus.*

106. CVM IN IMVM.] *In perigæum epicycli ſui aut eccentrici deſcendit.*

107. SVB CLAVDIO.] *De eo Plinius lib. II. c XXV.* In noſtro æuo circa veneficium, quo Claudius Cæſar Imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde Principatu eius, ſidus aſſiduum prope ac ſæuum.

108. SVB AVGVSTO.] *Iſtud eſt, quod lib. I. cap. I.* circa Diui Auguſti exceſſum vidiſſe *ſe dicit. Vnde Lipſius Senecam tunc grandiuſculum, & circiter annum ætatis quintum & decimum fuiſſe coniicit.*

109. HVNC QVI SVB NERONE] *Ita tamquam præſentem & adhuc in oculis, Cometam illum appellat. De eo Tacitus ad annum V. C. DCCCXIII.* Inter quæ & ſidus Cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tamquam mutationem Regis portendat. Igitur quaſi iam depulſo Nerone, quiſnam deligeretur inquirebant. *Is ergo quinquennio ſolum ante Senecæ necem effulſit, qui anno V. C. DCCCXVIII. à Nerone mori iuſſus. Vnde libros iſtos Natural. proximè vitæ finem ſcripſiſſe manifeſtè colligas.*

110. DETRAXIT INFAMIAM.] *Qui Cometæ paſſim, tamquam Principibus funeſti, laborant. Nam hic nihil vltra minas & terrorem Neroni attulit. Verùm olim quarto pòſt anno emergens, innocentiam huius, ſanguine Senecæ & tot illuſtrium capitum, quæ coniurauerant in Neronem, egregiè penſauit. De eo lib. XV. Annal. Tacitus:* Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & ſidus Cometes, ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum. *Inter verò C
hoſtias iſtas piaculares Seneca vnus proximo anno fuit.*

111. POST NECEM DIVI IVLII.] *Suetonius in Iulio cap. LXXXVIII.* Ludis quos primò conſecratos ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa vndecimam horam. Creditum eſt animam eſſe Cæſaris in cælum recepti: & hac de cauſſâ ſimulacro eius in vertice additur ſtella. *Hinc Ouidius Auguſti adulator, lib. XV. Metamorph. Iulium in Cometen transfigurat:*

Cæſar in vrbe ſuâ Deus eſt, quem Marte togáque
Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
Reſque domi geſtæ, properataq; gloria rerum
In ſidus vertêre nouum, ſtellamque comanté, D
Quàm ſua progenies. ——

Vnde diuinos honores Cometa iſti Romæ habitos narrat lib. II. cap. XXV. Plinius: Cometes, *inquit*, in vno totius Orbis loco colitur, in templo Romæ, admodum fauſtus Diuo Auguſto iudicatus ab ipſo. qui, incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici.

112. CIRCA VNDECIMAM HORAM DIEI.] *Veſperi, & occaſo iam ſole. Vulgus enim (teſte Plinio lib. II. cap. LXXVII.) diem & horas à luce ad tenebras numerat. Sic etiam in ſacris litteris, Matth. XX. Paterfamilias* circa vndecimam, *hoc eſt, diei exitum,* exiit conducere operarios in vineam ſuam. *Hunc autem Cometen inter Septemtrionem & occaſum effulſiſſe, auctor eſt Dion. Solem igitur Occidentem non lon-*

A ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: [113] aliis rubor eſt ſine vllâ luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens [114] fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cùm deſcendêre, ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur; minora, cùm redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longius. Aduerſus hoc protinus XVIII. reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primùm die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quò propiùs accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui. Deinde quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, [115] intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, vt per illud ſuperiora proſpiciat. [116] Per Cometen autem non aliter quàm per nubem vlteriora cer-
B nuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noſter in illâ ſententiâ eſt: [117] congruere iudicat ſtellas, & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis morâ diſſipantur. XIX. In hac ſententiâ ſunt [118] plerique noſtrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modò cælum ardere, modò XX.

[119] *Longos à tergo flammarum albeſcere tractus*,

modò faces cum igne vaſto rapi: ipſa etiam fulmina, etſi velocitate mirâ, ſimul & perſtringunt aciem, & [120] relinquunt ignes ſuos, aëris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alij verò ignes
C diu manent: nec antè diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, [121] clypeique flagrantes, aliæque inſigni nouitate flammæ: quæ [122] non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, [123] & repentinum ignem ex alto eſſe-

longè ſequebatur, caudamque verſus Orientem effuſam ponè trahebat, gemellus illi anni M. D.LXXVII. *de quo tam multa Tycho eſt commentatus.*

113. ALIIS RVBOR.] *Hos Mathematici vocant Martiales, vt candidos & digeſtæ lucis, Venereos, pallidos autem & plumbo ſimiles, Saturnios.*

114. FVMIDI ARDORIS.] *Talis Plinio* lampadias; qui, *vt ait lib.* II. *cap.* XXV. ardentes imitatur faces.

115. INTRA QVOD.] *Potiùs*, intra quos, *vt Nicol. & Grut. cod. habent. Vbi* ſidus ἁπλῶς *iterùm pro erratico ſumit.*

D 116. PER COMETEN AVTEM.] *Quandoque fortaſſis, non ſemper. nam plurimi tam denſi, aut opaci corporis, vt nulla oculorum acie penetrari valeant. imò ipſe Seneca cap.* XXVI. *dicet:* Non in eâ parte aciem tranſmitti, quâ ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed quâ rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. *Id eſt, per barbæ aut caudæ crines, non per Cometæ caput vlteriora poſſunt cerni. Quod etiam in Cometâ anni* M. DC XVIII. *experimento didicimus. Nec inde tamen pro Apollonio conficitas, Cometas ſidera eſſe ex illis perpetuis & cælo coæuis: nam etiam fumgaſa & ſalutilis nubes ſolem interdum ſic abſcondit, vt per ipſam videri non poſſit.*

117. CONGRVERE IVDICAT STELLAS] *In talem aſpectum mutuum venire, vt radij eorum in aliquâ parte cæli ita ſe decuſſent, & in nodum luminis conuoluantur, vt imaginem noui aſtri repræſentent. Sed tranſlatio & motus quem in Cometis experimur, longè Principem illum Stoæ refellit.*

118. PLERIQVE NOSTRORVM.] *Stoicorum.*

119. LONGOS A TERGO.] *Numeros meminit hîc Seneca, ſi verba aut certè eorum ſeriem teneret, quæ apud Poëtam Georg.* I. *venuſtior:*

Flammarum longos a tergo albeſcere tractus.

120. RELINQVVNT IGNES SVOS.] *Locus ſine dubio deformatus, quem ex Opſopæi cod. ſic reformabis:* Perſtringunt aciem & relinquunt (*alias*, remittunt) ignes ſunt aëris attriti, *&c. Hoc enim, aut proximum aliud, dicere voluit.*

121. CLYPEIQVE FLAGRANTES.] *Plinius lib.* II. *cap.* XXXIV. Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit, ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Coſſ.

122. NON ADVERTERENT ANIMOS.] *Ad ſe conuerterent, & raperent in admirationem. Phraſis elegans, & alijs vſurpata.*

123. ET REPENTINVM IGNEM.] *Lectio in mendo eſt. Cod. vetuſtus:* Ad hæc ſtupent omneſque cum

efferunt, ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto,[124] loco A miraculi ſtetit. Quid ergo? Non aliquando [125] lacuna cedentis retrò ætheris patuit, & vaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

—— medium video diſcedere cælum,
Palanteſque polo ſtellas. ——

quæ aliquando [126] non exſpectatâ nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio eſt, quare alieno tempore appareant, quas eſſe, etiam cùm laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quòd obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quemdam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpè autem cùm occidit ſol, [127] ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet [128] ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideò adſpici non poteſt: Cometæ autem [129] radios ſolis effugiunt.

XXI. Placet ergo [130] noſtris, Cometas, ſicut faces, [131] ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo aëre creari. Ideò circa Septemtrionem frequentiſſimè apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium B modo [132] alimentum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt: tamen deficiente materiâ retroiens ipſe deſcendit in aëra quoque; ſi dextram læuamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed quâ illum vena pabuli ſui duxit, illò repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non citò extinguitur? [133] Sex enim menſibus hic, quem nos [134] Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. [135] Ille enim à Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper obſcurior: [136] hic ab eâdem

cùm repentinum ignem ex alto effert. *vnde hanc emendationem elicio:* Ad hæc ſtupent omnes, cùm quid repentinum ignem ex alto effert. *Tales ſunt fulgurum, aut ſtellarum diſcurrentium, ſubiti ignes.*

124. LOCO MIRACVLI STETIT.] *Vt capræ, trabes, Cometæ, quæ ardent in materiâ pertinaciori.*

125. LACVNA CEDENTIS.] *Hiatus imaginarius ab exhalatione intra nubem accensâ, & nubem (ſic videtur) vaſtâ voragine aperiente.*

126. NON EXSPECTATA NOCTE FVLSERVNT.] *Plinius etiam lib.* II. *cap.* XXVI. Emicant & faces, non niſi cùm decidunt, viſæ: qualis Germanico Cæſare gladiatorum ſpectaculum edente, præter ora populi, meridiano tranſcurrit.

127. SPARSI IGNES.] *Quos Seneca Cometæ comam, aut caudam eſſe exiſtimat.*

128. IPSA STELLA] *Cometæ caput, nimis vicinum ſoli; ideoq; cum ipſa occidens, & oculos effugiens.*

129. RADIOS SOLIS EFFVGIVNT.] *Quando capite caudaq; , id eſt, toti apparent. Malim tamen,* effugerunt.

130. NOSTRIS.] *Stoicis. quos tamen cap.* XXV. *&* XXVI. *refellit, vbi Cometas veris perpetuiſq; ſideribus adnumerat.*

131. SICVT TVBAS.] *Gruterus ex ſua & Colon. codice,* ſicut iubas, *audacter reſcribit. Sed licet iuba dependeant Cometæ qui Hippeus dicitur; tubæ tamen hoc loco, non iubas aut meteori alicuius alicuius additamentum, ſed totum & ſingulare meteorum ſignificant. Sicut ergo Cometes Acontias iaculum, Xiphias gladium, Cerattas cornu imitatur, ita alius (ſi materia in directum exporrecta ſit) tubam refert. Tubas enim bellicas olim rectas fuiſſe, ſuggerit mihi Ouid. Metamorph.* I.

Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non enſis erat. ——

132. ALIMENTVM SVVM SEQVITVR.] *Ex Stoicorum & falsâ opinione id dicit. Nimis enim compoſito cæleſti motu circumducitur Cometes, vt planè appareat ab æthere, non à venâ pabuli vagâ & inconſtante trahi. Nam exhalationes quæ ignes meteorologicas alunt, ſiue leges hac & illac in aëre ſumma fluctuant, aut diſtortè & enormiter iacent, non extenduntur vno & perpetuo filo ab ortu in occaſum. vt Cometarum ignis per eas ſerpens, ſtellarum raptum imitari videatur.* C

133. SEX ENIM MENSIBVS.] *Hinc conſtat de Pliniano iſto menda, lib.* II. *cap.* XXV. Breuiſſimum quo cernerentur ſpatium, ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. *Nam Plinius Neronianum illum ſemeſtrem Cometen oculis ſuis ſpectauit, qui tunc naturæ curioſiſſimus cum Senecâ Romæ degebat,* quiq; dubij ſermonis octo libros ſcripſit ſub Nerone, nouiſſimis annis cùm omne ſtudiorum genus paullò liberius & erectius, periculoſum ſeruitus feciſſet, *ait Epiſt. ad Macrum nepos Plinius. Scripſerit ergo centum octoginta (id eſt, ſex menſium) vt alibi antè eum M. Ant. Mureto adnotauimus.*

134. NERONIS PRINCIPATV LÆTISSIMO.] *Hóccine putas adulationi in Principem à Senecâ datum? Excuſemus tamen, & ipſi de ſe apud Tacitum* XV. *Annal. affirmanti credamus:* non ſibi promptum D in adulationes fuiſſe ingenium. *Lætiſſimus igitur Principatus initio & intra primum quinquennium, quamdiu metu & reuerentiâ matris ac Senecæ, à ſceleribus cohibitus Princeps fuit: poſt enim in Neronem & crudelitatis nomen abiuit. Quamquam anno imperij* V. *&* V.C. DCCCXII. *matrem interfici iuſſerit, ante videlicet Cometa huius exortum, qui anno ſequenti effulſit. Sed Seneca necem Agrippinæ non in ſcelere grandi videtur poſuiſſe, cùm nomine Neronis litteras Neapoli ad Senatum ſcripſerit, quibus iure oppreſſam videri voluit, vt Annal.* XIV. *narrat Tacitus.*

135. ILLE ENIM A SEPTEMTRIONE] *Claudianus, qui ab oculis Senecæ & tempore quo ſcribebat, remotior.*

136. HIC AB EADEM PARTE.] *Neronianus.*

137. ILLE

A dem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet [137] ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus vberior fuit & plenior tegio. Huc itaque deſcendunt, inuitante materiâ, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cùm hic [138] in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, [139] contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: [140] ille quo eunt, & hic [141] quo auferuntur.

Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primùm quæcumque aër creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, cùm ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrumque varius: nubeſque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſol- XXII.

B uitur, modò congregantur, modò digeruntur, numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, [142] quàm quem natura, ne vmquam excureretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eò enim craſſior aër eſt, quò terris propior: [143] numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum: aut eò quò trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

Nullis ignibus ordinariis & cæleſtibus iter flexum eſt. [144] Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: [145] duo noſtrâ ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, citò intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, prætereuolant & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. [146] Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, [147] pareſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoréſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliquâ cauſſâ repentinus. Minor XXIII.

C enim eſſet ac maior, prout pleniùs aleretur aut maligniùs. Dicebam modò, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc ampliùs adijcio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fugâ eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideò non citò expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec extinguitur, [148] ſed excedit. Si erratica, in-

137. ILLE HVMIDIORA HABVIT.] *Falluntur & fallunt te tui Stoici, Seneca. Nam obſcuritas illa ſub finem à ſenio Cometarum & defectu materiæ, digeſtæ iam & euaneſcentis, non ab humoris abundantiâ eſſe ſolet, vt lib. III. Meteorol. ſæpè inculcauimus.*

138. IN DEXTRVM MOTVS SIT.] *Occidentem: nam antè Cometen hunc Neronianum* in occidentem tendiſſe *dixit. Aſtrologi autem ex Thuſcarum diſciplinâ, occaſum dextram, ortum læuam mundi partem exiſtimant; quia ſi quiſpiam à Septemtrione in Meridiem ſpectet, occidens ad dextram, oriens ad læuam erit.* Læua fulmina proſpera exiſtimantur, *ait lib. II. cap. LIV. Plinius*, quoniam læuâ parte mun-

D di, ortus eſt. *Et deinde:* Thuſci partes cæli octo ab exortu ſiniſtras, totidem è contrario appellauêre dextras.

139. CONTRARIVS MVNDO.] *Cælo. nam cælum, ab ornatu, κόσμος, mundus, à Pythagorâ primùm eſt appellatus, vt cap. II. num. 16. monuimus.*

140. ILLE QVO EVNT.] *Proprio & ſpontaneo motu.*

141. QVO AVFERVNTVR.] *Rapiuntur motu primi mobilis.*

142. QVAM QVEM NATVRA, NE VMQVAM EXCVTERETVR.] *Memmij & Nicot. cod.* Quàm quæ natura, ne vmquam excuterentur, aptauit. *Quod paullò molliùs & venuſtiùs aures influit. Hæc autem eſt ſiderum & æternorum illorum ignium periphraſis: quæ natura (ne vmquam more Cometarum excuterentur & diſſiparentur) peripheriæ mundi firmiſſimè infixit.*

143. NVMQVAM COMETES.] *Falſum hoc, niſi nos fallunt hiſtoriæ, quas lib. III. cap. I. & VI. Meteor. adſcripſimus; ex quibus Cometarum ſubinnatum quoddam genus aſſeruimus.*

144. SIDERIS PROPRIVM EST.] *Non eſt. nam etiam exhalationis ſuſpenſus & natans in æthere nodus duci in orbem poteſt, vt lignum aut ſpumæ globus in ſummâ aquæ ſuperficie, ſecundo flumine defluit.*

145. DVO NOSTRA ÆTATE FECERVNT.] *Claudianus, & Neronianus, de quibus iam antè cap. XXI.*

146. ILLIS DICO DIVINIS.] *A Deo fabricatis. Stoici cum Academicis ſidera ignea exiſtimant; quod abnuunt Peripatetici.*

147 PARESQVE SVNT.] *Æqualis corporis ſemper mole, nec ignium noſtrorum more, augentur aut decreſcunt.*

148. SED EXCEDIT.] *In altum, extra conſpectum mor-*

inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum A
diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliquâ parte cælum peruium non ſit? Quòd ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt
XXIV. in hunc tamen parte aliquâ ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, [149] ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore, inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aëra minimè vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, [150] quàm vbi ſit. Alius illum [151] dicet eſſe ſpiritum, [152] alius concentum quemdam, [153] alius vim diuinam & Dei partem, [154] alius tenuiſſimum aërem, [155] alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeò animo non B
XXV. poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt [156] anni mille quingenti, ex quo Græcia

——— *ſtellis numeros & nomina fecit.*

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantùm facie nouerint cælum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque [157] nuper ratio ad certum per-

mortalium ſe abducit. Quod tamen lib. III. *cap.* II. *a.* II. *Meteorol. longè refutauimus.*

149. CETERIS PARTIBVS TORPEAT.] *Circa mundi polos, & extra Signiferum, quò (ſolito & trito illo ſuo itinere) numquam perueniunt Planetæ.*

150. QVAM VBI SIT.] *In quâ parte corporis. Nam Straton inter duo ſupercilia, Erophilus in ventriculo cerebri, Eraſiſtratus in membranâ eius, Democritus & Plato in toto cerebro, Parmenides in ſtomacho, Diogenes in ſinu cordis, Stoici in ſolido corde, Empedocles in ſanguine, alij in alio corporis angulo animam illatebrant; cùm verius ſit, toti infuſam eſſe.*

151. DICET ESSE SPIRITVM.] *Vt Stoici, qui dicebant eſſe* πνεῦμα θερμὸν, ſpiritum calidum.

152. ALIVS CONCENTVM QVEMDAM.] *Vt Plato & Dicæarchus.*

153. ALIVS VIM DIVINAM.] *Zeno, & Stoici ferè rùm. Vide Lipſium lib.* II. *Diſſert.* X. *Phyſiol.*

154. ALIVS TENVISS. AEREM.] *Anaxagoras.*

155. ALIVS INCORPORALEM POTENTIAM.] *Ariſtoteles & alij.* Incorporalem potentiam *iſtam vehementer ſuſpectas Opſopæus, tamquam ex Thomæ vel Scoti, inquit, potiùs Scholâ, quàm Seneca. Sed ſit ſecurus; nam Seneca alibi antè,* incorporalem rationem *dixit, &* potentiâ *pro* δυνάμει *vſus. Et Caius l.* I. *D. de rerum diuiſ.* Quædam res, *inquit*, corporales ſunt, quædam incorporales. *Ceteriq́ IC. paſſim, qui eloquentiâ minimè Thomiſtæ aut Scotiſtæ ſunt, ſed omnium mortalium loquuntur caſtiſſimè. Denique Epiſt.* LXXXIX. *apertiſſimè noſter:* Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur, corporalia & incorporalia.

156. ANNI MILLE QVINGENTI.] *Quomodo tot eſſe poſſunt, cùm* Anaximander Mileſius *(dicit Plinius lib.* II. *cap.* VIII.*)* obliquitatem Signiferi intellexiſſe, hoc eſt, rerum fores aperuiſſe primus tradatur, Olympiade LVIII. Signa deinde in eo Cleoſtratus, & prima Arietis ac Sagittarij? *Hoc igitur factum annis vixdum ſexcentis, antequam hæc ſcriberentur à Senecâ. Sed altiùs, & ad tempora ferè Atlantis adſpexit, qui* ſphæram, *vt ibidem Plinius,* antè multò tradiderat. *Vixiſſe enim Atlantem cum Moſe, & Cecrope primo Athenienſium Rege, circa annum ab Orbe condito* MMCCCL. *aut* MMCCCC. *id eſt* MDC. *fermè ante Senecam annis, ſatis conſtans eſt Chronologorum coniectura. Ab eo igitur ſtellarum & cæleſtium quarumdam imaginum nomina ad Græcos perueniſſe, & deinde paullò pòſt aucta fuiſſe, exiſtimare (quod & quidam alij faciunt) videtur Seneca. Nam ſanè Homeri & Heſiodi temporibus (tam dudum ſcilicet antequam Aratus nomina illa cæleſtia verſibus illigaret) vulgata iam erant, vt ex poëmatis eorum liquet. Atlas verò & Aegyptij ab Abrahamo & Chaldæis nomina & ſcientiam totam ſideralem acceperant: & in Iobi cap.* IX. *qui Atlante vetuſtior fuit, iam tum* Arcturi, Orionis, & Hyadum *mentionem inuenimus. Quamquam voces illæ Græcanicæ, & ab interprete ſint, qui* Cheſil *&* Chima, *quæ apud Iobum, in Græca illa nomina transfigurarunt.* D

157. NVPER RATIO AD CERTVM PERDVXIT.] *Plinius lib.* II. *cap.* XII. Primus Romani generis in vulgus extulit *(ſolis & lunæ defectus)* Sulpitius Gallus, qui Coſ. cum M. Marcello fuit *(an. V. C.* DLXXXVII. *id eſt annis* CCXXI. *ante Principatum Neronis, ſub quo Seneca iſthæc ſcripſit:)* ſed tum tribunus militum ſolicitudine exercitu liberato, pridie

A perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cælo vacet. Quid, quòd tam paucos annos inter ſtudia ac vitia [158] non æquâ portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. [159] Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, [160] qui matutini veſpertiniq́ue ortus ſint, [161] quæ ſtationes, quando [162] in rectum ferantur, quare [163] aguntur retrò, [164] modò cœpimus ſcire. Vtrùm emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuêre cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: [165] vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui [166] ſi quando conſtiterint, [167] alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat.

B Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? [168] Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis XXVI. imponit, & [169] natura viarum circulorumq́ue ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, [170] videntur tamen ſtare. [171] Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti qualeſq́ue ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. [172] Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primùm ſi fit iſtud, non in eâ parte fit, quâ ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed [173] quâ rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides.

die quàm Perſeus Rex ſuperatus à Paullo eſt, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendam eclipſin, mox & compoſito volumine.

158. NON ÆQVA PORTIONE.] *Maiorem enim vitiis, quàm ſtudiis damus.*

159. VENIET TEMPVS.] *Nondum ſanè venit,* C *nec illud vmquam venturum autumo, quo poſteris noſtris Cometas ſideribus illis æternis adnumerandos, certum & apertum ſit: ſimij enim tantùm ſiderum, non legitima ſidera ſunt, vt lib.* III. *Meteorol. diffuſè tractauimus.*

160. QVI MATVTINI VESPERTINIQVE ORTVS.] *Quando manè oriantur ante ſolem, & veſperi occidant poſt ipſum. Vt in Venere patet: quæ cùm præcedit ſolem, Lucifer; cùm ſequitur, Heſperus appellatur.*

161. QVÆ STATIONES.] *Planeta ſtare dicitur, cùm motum proprium ab occaſu in ortum ſiſtere videtur.*

162. IN RECTVM FERANTVR.] *Directi ſunt, & motum proprium, ſine ſtatione, vel reflexione in occaſum, rectà verſus orientem incitant.*

163. AGVNTVR RETRO.] *Verſus occaſum, vnde* D *motus ſuos proprios & periodicos Planetæ incipiunt.*

164. MODO COEPIMVS SCIRE.] *Ante igitur Ptolemæum, qui aliquantò pòſt, ſub Antoninis Principibus floruit, Planetarum illi luſus cogniti Romanis (quod etiam lib.* II. *cap.* XV. XVI. XVII. *Plinius docet) quos Ptolemæus poſteà eccentricorum & epicyclorum ingenioſâ imaginatione expediuit.*

165. VT SEMEL MISSA SVNT.] *Alludit fortaſſe ad curſus Circenſes, in quibus Prætor aut alius Magiſtratus, miſſâ deorſum candidâ mappâ, ſignum currendi aurigis dabat. Quemadmodum enim Prætor mappâ aurigas è carceribus mittit, & in Circum (qui cæli, in quo ſol & aſtra curricula exercent, imaginem habet) effundit, ita Deus ab initio conditi Orbis, ſidera in circulos iſtos, quos hactenus continuant, miſit.*

Nicotij tamen cod. vt ſemel iuſſa, *legit. quod placet Opſopæo, nec omnino mihi diſplicet.*

166. SI QVANDO CONSTITERINT.] *Quieſcent & interpellabuntur.*

167. ALIA EX ADVERSO INCIDENT.] *Gallica membrana apud Gruterum:* alia aliis incident. *Nec malè. Sanè melius quàm altera Opſopœi:* alia ex aliis incident. *Siſtetur, inquit, irreuocabilis ille ſiderum curſus, cùm aliæ cauſſa ex aduerſo incident, & violenter obuiàm ibunt, motumq́; ea comprimens, quæ nunc æquabili ac ſolenni tenore fluunt.*

168. SOLIS OCCVRSVS.] *Similem cauſſam ſtationis & regreſſus Planetarum imaginatus Plinius lib.* II. *cap.* XVI. Percuſſæ *(ſtellæ errantes)* in quâ diximus parte, & triangulo ſolis radio inhibentur rectum agere curſum, & igneâ vi leuantur in ſublime. Hoc non protinus intelligi poteſt viſu noſtro, ideoq́ue exiſtimantur ſtare, vnde & nomen accepit ſtatio. Progreditur deinde eiuſdem radij violentia, & retroire cogit vapor repercuſſas.

169. NATVRA VIARVM CIRCVLORVMQVE.] *Epicyclorum.*

170. VIDENTVR TAMEN STARE.] *Si in proram, aut in puppim earum directè adſpicias, quando recto curſu veniunt, aut recedunt à nobis.*

171. ERIT QVI DEMONSTRET ALIQVANDO] *A mille iam penè & ſexcentis annis nemo adhuc repertus qui faceret: imò plerique Cometas non ſidera ex illis æternis, ſed collectitios & ſolubiles exhalationum nodos iam facimus.*

172. PER STELLAS, INQVIT.] *Malim,* inquis. *Argumentum enim ipſius Senecæ eſt, quod cap.* XVIII. *Apollonio Myndio obiecit, & in ſententiam Senecæ ipſius iam redit, & eam oppugnat.*

173. QVA RARVS SPLENDOR EXCVRRIT.] *Id eſt, per barbam, caudam, aut comam, non per caput Cometæ, ſidera vltra ipſum è terrâ cernimus.*

des.[174] Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non A
eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt cetero-
rum ſiderum, globus eſt, ceterùm fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos
longè lateque dimittit, ceterùm ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic
Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quàm ceterorum ſi-
XXVII. derum apparet. Quare? inquis. Dic tu mihi priùs, [175] quare luna diſſimillimum ſoli
lumen accipiat, cùm accipiat à ſole. [176] quare modò rubeat, modò palleat. [177] quare li-
uidus illi & ater color ſit, cùm à conſpectu ſolis excluditur. Dic mihi, quare omnes ſtel-
læ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil
prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos
eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro?
mundus ipſe, ſi conſideres illum, nónne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt [178] quare in
Leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: [179] in Aquario adſtringat hiemem, flu-
mina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cùm effectu & B
naturâ diſſimile ſit. Intra breuiſſimũ tempus Aries extollitur, [180] Libra tardiſſimè emer-
git: & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cùm illud exiguo tempore adſcen-
dat, hoc diu proferatur. Non vides, quàm contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia
ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus
conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec
ſit ceteris ſimilis. [181] Vides enim quàm ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur
ad locum ſuum, huic quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura for-
mam opus ſuum præſtat, ſed ipsâ varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fe-
cit; alia validiora, alia temperatiora: quædam autem [182] eduxit à turbâ, vt ſingula &
conſpicua procederent; [183] quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi
non putat aliquando licere, niſi quod ſæpiùs facit. Cometas non frequenter oſtendit, at-
tribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitu-
dinem operis ſui colere, [184] quorum formoſior facies eſt, quàm vt fortuitam putes,
[185] ſiue C

174. STELLÆ, INQVIT, OMNES ROTVNDÆ.] *Iterum*, inquis, *magis probem. Nam auctorem neminem citat, & mox ſequetur:* Quis enim tibi concedet, *&c.*

175. QVARE LVNA DISSIMILLIMVM.] *Non tam Archimedæa & difficilis eſt quæſtio, quàm putas, Seneca. Nam lumen ſolis longitudine ſpatij quâ it in lunam, & deinde redit ad terram, laſſatum, debilitatur & languidius apparet. Luna deinde inæqualem, ſordidum, & penè terreſtre ſpeculum eſt, ideoq́ ſolare lumen dilutè & malignè bibit.*

176. QVARE MODO RVBEAT.] *Quia medius aër halitus oppandit, per quos traiectum luna lumen ſic erubeſcit. Ab hac enim etiam cauſſâ auroram, aut ſolem manè colorari cernimus: quod & ei accidet, quoties ipſum per exundantem camina fumum adſpicies.*

177. QVARE LIVIDVS ILLI.] *Quia,* cùm à conſpectu ſolis excluditur *(id eſt, in deliquio) deſtituitur lumine illo ſolis vberi, quo antè ore pleno perfundebatur.*

178. QVARE IN LEONE.] *Quia propinquior vertici, & radios in ſe penè recurrentes in terram noſtram iacit, ideoq́ pleniori lumine plus etiam ardoris fundit.*

179. IN AQVARIO ADSTRINGAT HIEMEM.] *Non lumine, aut aliâ ſuâ influentiâ, vt philoſophi loquuntur, id facit; ſed obliquior tunc & inualidior, cauſſas frigorificas & adſtringentes non diſſoluit.*

180. LIBRA TARDISSIME EMERGIT.] *Gruteri cod.* mergitur. *Malè: & optimè,* emergit, *reſtitutum è Fortunato. Nam in obliquâ & Romanâ ſphærâ, Libra rectè, ideoq́ tardè, Aries obliquè, & idcircò breui tempore ſupra Finitorem totus emergit: quod ex flexurâ Zodiaci, & inæqualitate angulorum cum Finitore prouenit. Nam Romæ cum arcu Libræ, qui ſolum* XXX. *gradus comprehendit, aſcendunt interea* XXXVIII. *gradus &* XXVII. *minuta Aequinoctialis; cum Ariete verò ſoli gradus* XVII. *&* XXI. *minuta eiuſdem Aequatoris.*

181. VIDES ENIM QVAM SIMILLIMA.] *Alij,* Vides quàm ſimillima eſt illa. *aut,* Vides cur ſimillima eſt illa. *Sed eodem ſenſu, & ironicè. Nam ſtella illa (Saturnus eſt) quæ* trigeſimo anno reuertitur, *non eſt* ſimillima huic *(Soli videlicet)* quæ intra annum reuiſit ſedem ſuam, *ſed ſanè magnitudine & luce diſſimillima. Vnde non de nihilo quidam reſcribendum exiſtimant,* Vides enim quàm diſſimillima. D

182. EDVXIT A TVRBA.] *Vt Cometas, ſi ei credimus, qui ſinguli ferè incedunt, vt & Planetæ, niſi quòd primulùm iam per arundinem Belgicam quoſdam comitatiores, quàm à Senecâ & olim creditum, intelleximus. Nam Saturnum duobus ſideribus Auſtriacis (ſic vocare placet) Iouem Mediceis, Solem Borbonijs ſtipatum videmus.*

183. QVÆDAM IN GREGEM MISIT.] *Sidera fixa, quæ gregatim eunt, contexta & illigata ſuis imaginibus.*

184. QVORVM FORMOSIOR FACIES EST.] *In principio & iuuentâ ſat formoſa quandoque Cometis facies*

A [185] ſiue amplitudinem eorum conſideres, [186] ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quàm ceteris. Facies verò habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum conjecta & arctata, ſed dimiſſa liberiùs, & [187] multarum ſtellarum amplexa regionem. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. XXVIII. Quid ergo? [188] non iudicas ſidus eſſe, quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ,

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ; notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic, quomodo æquinoctium [189] in calorem friguſque flectentis anni, quomodo illa quæ [190] Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætúmve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed [191] annum totum ſuſpectum facit. B Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaiâ, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, grauiores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi prætereà curſus. ferè enim [192] compelluntur in cardines. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam priùs. Quare XXIX. quæ tardiùs feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſimè efficit, grauis eſt? Atqui [193] leuitatis argumentum habet, quòd ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardiùs it quàm ceteræ, ſed longiùs. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardiùs. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit [194] hic proximus; [195] prior intra pauciores menſes recepit ſe: ſed quia graues ſunt, inferiùs deferuntur. Primùm [196] non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septem-

C

facies eſt, qua tamen maturè ſeneſcit & palleſcit in mortem. Vnde hoc forma eorum argumentum retorqueri poteſt in Senecam.

185. SIVE AMPLITVDINEM.] *Hac ſanè ſatis ampla ſæpè, ſed mox carpitur, ac tandem tota digeritur & refunditur in ætherem.*

186. SIVE FVLGOREM.] *Flagrant tamen plerumque impurâ & caliginosâ luce Cometæ, non argenteâ illâ & benè digeſtâ, quâ nictant & rident veræ ſtellæ.*

187. MVLTARVM STELLARVM AMPLEXA REGIONEM.] *Amplitudo Cometæ, ſi circumfuſi præſertim crines in partem capitis imputentur, amplitudine par eſt, & ſpatium occupat multarum ſtellarum conjectarum in vnum cœtum.*

D 188. NON IVDICAS SIDVS ESSE.] *Non, Seneca. Nam Ariſtoteles lib. I. cap. VII. Meteor. cauſſam anni ſicci & ventoſi penes copiam exhalationum habet, quibus ſuffertus eſt aër, & quarum coagulo concreſcere putat Cometen. De imbribus verò ibi nihil: imò ait diſertè, tempore Cometarum,* ξηρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἀέρα, καὶ διακρίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι τὸ διατμίζον ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς θερμῆς ἀναθυμιάσεως, ὥστε μὴ συνίστασθαι ῥᾳδίως εἰς ὕδωρ: neceſſe eſſe, vt aër reddatur ſiccior, & vt diſgregetur ac diſſoluatur humidus vapor à copiâ calidæ exhalationis, ne facilè concreſcere valeat in aquam.

189. IN CALOREM FRIGVSQVE FLECTENTIS ANNI.] *Æquinoctia enim ſunt veluti duo anni freta, quibus à frigore hiemis in calorem æſtatis, & retrò, ab iſto in illud annus tranſit.*

190. CHALDÆI CANVNT.] *Hi enim in genethliacâ illâ aſtrologiâ olim Principes: quorum vanitatem libris XII. Picus Mirandulæ Princeps egregiè confutat. Lege etiam de ijs, ſi lubet, Agellium lib. XIV. cap. I.*

191. ANNVM TOTVM SVSPECTVM FACIT.] *Ariſtotelem antè, ſed non pro opinione Senecæ loquentem, audiuimus. Nec enim annus quem inciderit Cometes ideò ventoſus, quia eo modo longas & circa totum annum flatus, quo ſtella natalis (opinione Chaldæorum) totius vitæ fatum ſignificat: ſed quia exhalationum in vnum nodum conuolutorum Cometes eſt quidam cumulus, idcircò* σημαίνει πνεύματα καὶ αὐχμοὺς, διὰ τὸ πολλὴν εἶναι τοιαύτην ἔκκρισιν, ſignificat ventos & ſiccitates, cùm multa tunc & copioſa ſit exhalatio; *quæ per aërem palatur & fluctuat; cuius vna ſolùm particula in Cometen ceſſit, reliquâ facilè abiturâ in ventos, & parturâ ſiccitates.*

192. COMPELLVNTVR IN CARDINES.] *Verſus mundi polos. Vide nos lib. III. c. IV. a. IV. Meteor.*

193. LEVITATIS ARGVMENTVM HABET.] *In ſententiâ Stoicorum, qui ſtellas igneas, & in nullo ſolido orbe defixas, ſed pendulas in ſummo & liquido æthere exiſtimant.*

194. HIC PROXIMVS.] *Sub Nerone.*

195. PRIOR.] *Sub Claudio.*

196. NON DEFERTVR.] *Deorſum fertur, tamquam grauis.*

ptemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit,[197] erigenſ- A
que ſuum curſum obſtituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primùm viſus, non deſiit[198] in rectum aſſiduè celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouêre ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint,[199] dij ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa &[200] coniecturare in occulto tantùm licet, nec cum fiduciâ inueniendi, nec ſine ſpe.

XXX. Egregiè Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cùm de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri[201] vultum ſubmittimus,[202] togam adducimus, ſi[203] in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quantò hoc magis facere debemus, cùm de ſideribus, de ſtellis, de deorum naturâ diſputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tardè erui, quæ[204] tam altè iacent.[205] Panætio, & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æquè omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in quâ creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: B
& cetera, quæ vniuerſa rolluntur, cùm dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intexros mundo, quos non frequenter educit, ſed[206] in occulto mouet. Quàm multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit[207] deditque circa ſe, maiorque eſt pars

XXXI. operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt. Multa præterea[208] cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros &[209] implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt,

197. ERIGENSQVE SVVM CVRSVM.] *Ab occidente verſus meridiem.*

198. IN RECTVM ASSIDVE CELSIOR FERRI.] *Nempe quia* à Septemtrione in verticem ſurgebat, *vt cap.* XXI. *dixit. quamquam addat, ſub finem* orientem petiuiſſe, *& ſic a lineâ rectâ excidiſſe. Sic enim ſolent ferè Cometæ: exſpirantes & iamiam morituri, iactant ſe, & à circuli maximi ſegmenta, quod hactenus obſeruabant, turſum detorquent, & in cochleam ſe conſpirant, vt notaui in calce libri* III. *Meteorol.*

199. DII SCIVNT.] *Putidum & puerile eſt iſtud,* Dij ſciunt, *inquit Fortunatus, qui,* diſcutiant, *reſtituit. Neſcio quas nares habuerit; certè gratiſſimè mihi olet.*

200 CONIECTVRARE IN OCCVLTO.] *Pincianus,* coniectare, *mauult: & ſine dubio eſt fidelius. Non diſplicet tamen, quod in Memmy & Nicot. cod. reperit Gruterus:* coniectura ire in occulta tantùm licet.

201. VVLTVM SVBMITTIMVS.] *Ad ritum enim, non ad pauorem Turni poeta reſpexit lib* XII.

——— inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus.

202. TOGAM ADDVCIMVS.] *Conſtat togam laxum & fluxum indumentum fuiſſe, & quod* hominem ſarcinâ veſtiret, *vt Lib. de Pallio cap.* V. *loquitur Tertullianus. Rugatæ etiam erant, quod feminarum noſtrarum Brabantinarum calyptra ſiue pallia imitantur in parte. Indicat ibidem Tertull.* Nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas *(togæ)* ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forcipibus *(quarum morſus & compreſſura rugas illas figuram ſuam cuſtodire doceat)* aſſignet. Dehinc diluculò (tunicâ priùs cingulo correptâ, quàm præſtabat moderatiorem texuiſſe) retognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauerit, reformato, partem quidem de læuo promittat, ambitum verò eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus retrahat à ſcapulis, *&c. Vbi, ſi linguam illam Afram intelligis, ita togam graphicè depingit, vt nemo ſartor fingere poſſit expreſſius. Iuſta togæ* C
menſura fuit VI. *vlnarum, vt docet Porphyrio in illud Horat. Epod. Od.* IV.

Vidéſne ſactam metiente te viam,
Cum biſter vlnarum togâ,
Vt ora vertat huc, *&c.*

Manutius verò ex Quinctiliano, ad media crura vel ipſas talos defluxiſſe colligit.

203. IN OMNE ARGVMENTVM MODESTIÆ FINGIMVR.] *Legamus hæc Chriſtiani, & erubeſcamus, qui tam incompoſiti, aſpectu vaga, fluente & diſſoluto pallio, & in omne argumentum immodeſtiæ ficti, ſacroſanctis & tremendis myſteriis aſſiſtimus.*

204. TAM ALTE IACENT.] *Veluti in puteo Democriti, in quo iſte veritatem deliteſcere prædicabat.*

205 PANÆTIO.] *Philoſophus Stoicus (alibi antè mihi dictum) is fuit, Rhodi ſcholam habuit, præ-* D
ceptor & familiaris Scipionis Africani poſt Polybium, ait Suidas.

206. IN OCCVLTO MOVET.] *In altiſſima æthere & vltra conſpectum mortalium.*

207. DEDITQVE CIRCA SE.] *Induit ſe hoc mundo viſibili, tamquam corpore. Deus enim Stoicis eſt anima mundi. vnde ſtatim vocat* partem maiorem & meliorem operis ſui. *Et mox cap. proximo dicet,* maximam partem mundi; Deum latêre.

208. COGNATA NVMINI SVMMO.] *Sidera intelligit, quæ Stoici Deos minorum gentium eſſe cenſebant. Vide Lipſium lib.* II. *Diſſert.* XIV. *Phyſiol.*

209. IMPLENT ET EFFVGIVNT.] *Stellas enim oculis cernimus, nec tamen intellectu comprehendimus.*

210. Si-

A eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, [210] ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parum nouimus, cùm maxima pars mundi Deus lateat? [211] Quàm multa animalia hoc primùm cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cùm memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat [212] omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: [213] Eleuſis ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: [214] in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcuè nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tardè magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit lu-
B xuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus [215] læuitate & politurâ corporum. Muliebres munditias anteceſſimus; [216] colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: [217] non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, [218] in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt tra-

210. SINE QVO NIL EST.] *Deus, à quo omnia fiunt, & conſeruantur.*

211. QVAM MVLTA ANIMALIA.] *Spargente ſe per Africam & alias circum Orbis partes Romano Imperio, ſub Cæſaribus. Tunc enim vndique animalia peregrina protracta Romam, feræ præſertim, in Amphitheatri Arenam ad pugnam beſtiariorum.*

212. OMNIS MVNDVS HABEAT.] *Homines om-*
C *nium ætatum & ſæculorum.*

213. ELEVSIS SERVAT.] *Alij cod.* Eleuſina. *Eleuſis vrbs Attica erat, vbi ſacra Eleuſina in honorem Cereris & Proſerpinæ. Deſcribit ea Tertullianus initio libri aduerſus Valentinianos. Arcana autem erant & difficillimi aditus. Admiſſi & initiati ſilentium iurabant earum quæ oſtendebantur (turpia enim & obſcæna erant) nec ad vniuerſa ſimul admittebantur, vt initiatos quotannis nouitate aliquâ reuocarent. Myſteria tamen hæc, vt teſtatur Iuſtinus, Alcibiades qui profanus irrepſerat, euulgauit.*

214. IN VESTIBVLO EIVS HÆREMVS.] *Non ſumus naturæ initiati, nec ad ſecreta interioris ſacrarij eius penetrauimus. Alluſum iterùm ad ſacra Eleuſina, in quibus nondum initiatos, in veſtibulo, tamquam profanos, emanere oportebat. De voce iſtâ*, veſtibulum, *doctè quædam Agellius lib.* XVI. *cap.* V. *vbi*
D *negat veſtibulum* eſſe partem domus primorem, quam vulgus atrium vocat, *vt quidam non indocti opinantur; ſed cum Cæcilio Gallo & Sulpitio Apollinare*, ſpatium grande ante fores ædium relictum, in quo ſtant qui veniunt, priuſquam in domum intromittantur.

215. LÆVITATE ET POLITVRA CORPORVM.] *Vellendo barbam ac crura, & pumice ad læuorem poliendo. Vide quæ lib.* I. *cap.* XVII. *num.* 131. *diximus.*

216. COLORES MERETRICIOS.] *Ad lacernas & pænulas* coloris improbi *(vt Epiſt.* CXIV. *loquitur) id eſt, purpurei, adſpicit. Illa enim, candidis & Romanis togis abiectis, cœperant delicatulis quibuſdam eſſe in vſu.* Qui lacernas, *ait*, coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. *Toga perlucens erat bombycina, per quam corpus inuerecundè tranſparêret. De ſtolâ femineâ tali Martial. lib.* VIII.

Femineum lucet ſic per bombycina corpus,
Calculus in nitidâ ſic numeratur aquâ.

Petronius ventum textilem, *vel*, nebulam lineam, *D. Nazianzenus* veſtem aëream *vocat.*

217. NON AMBVLAMVS, SED INCEDIMVS.] *Incedunt enim, qui tardo, graui, & formicino gradu, ac vix eunt. Plautus:* Eccum incedit, mouet formicinum gradum. *id eſt, minutum & tardum, qualem ſolent formicæ.*

218. IN OMNI ARTICVLO GEMMA DISPONITVR.] *Ita tunc in more & luxu, cùm tamen olim vni ſiniſtræ tantùm digito annuli inſeri ſoliti.* Quiſquis primus inſtituit, *ait lib.* XXXIII. *cap.* I. *Plinius*, cunctanter id fecit, læuiſque manibus ac latentibus induit, cùm ſi honos ſecurus fuiſſet, dextrâ fuerit oſtentandus. *Et deinde* Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui ſunt minimis proximi: ſic in Numæ & Seruij Tullij ſtatuis videmus. Poſteà pollici proximo induêre, etiam Deorum ſimulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vſæ. Hic nunc ſolus excipitur, ceteri omnes onerantur; atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantùm, quo ſignantem ſignent. *Tertull. lib. de Habitu muliebri cap.* IX. Siniſtra per ſingulos digitos de ſaccis *(pecuniarijs loculis)* ſingulis ludit. *Agellius lib.* X. *cap* X. *ait veteres Græcos & Romanos* annulum habuiſſe in digito ſiniſtræ manus, qui minimo eſt proximus *(vnde is etiam annularis appellatur;)* quia repertum eſt, neruum quemdam tenuiſſimum ab eo vno digito ad cor hominis pergere ac pertinere.

traducatur, quia non poreſt exui. [219] Alius genitalia excîdir, alius [220] in obſcœnam par- A
rem ludi fugit, & locarus ad mortem, [221] infamiæ armatur. [222] Egenus etiam, in quo mor-
XXXII. bum ſuum exerceat, legir. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi [223] cùm ludi intercalantur, cum aliquis [224] pluuius interuenit dies, [225] quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & [226] veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat [227] præcepta Pyrrhonis? [228] Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. [229] Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cùm magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quantâ curâ laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores [230] Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim
[231] vr- B

219. ALIVS GENITALIA EXCIDIT.] *Caſtrati enim & eunuchi tunc erant in deliciis: quas tamen poſteà Domitianus excidi lege vetuit. Sueton. cap.* VII. Caſtrari mares vetuit. Spadonum qui reſidui apud mangones erant, pretia moderatus eſt. *Mangones autem pueros venalitias caſtrabant, vt pretia accenderent, & pluris venderent.*

220. IN OBSCOENAM PARTEM LVDI FVGIT.] *Quæ autem iſta ludi pars obſcœna? Lipſius noſter lib.* I. *cap.* XVIII. *Saturnal ambigit, an ad ἀποδυτήριον, ſiue Spoliarium (ea ludi pars gladiatorum veſtes, arma, vulneratos etiam ipſos, aut caſos excipiebat) an ad ſpongiam & latrinas ludi referat, quarum mentio apud Senecam Epiſt.* LXX. *Sed bellius eſt & magis placet, ſi* partem ludi, *in* artem ludi *emendes. Loquitur enim palàm de voluntariis gladiatoribus, qui pretia ſe Arenæ addicebant & auctorabant. Id verò obſcœnum, ſiue infame erat. nam obſcœnum, non tantùm in re libidinis, ſed in quacumque turpitudine dicitur. Quin imò Virgilius pro pernicioſa ſumpſit:*
Obſcœnamq; famem, & quæ prima pericula vito.

221. INFAMIÆ ARMATVR.] *Memmij, Nicol. Fortun. cod.* in fame. *Opſopæi* infame *balbutit. Si lectionem vulgarem ſollicitare velim, potiùs ſimpliciter legam,* in mortem infamem armatur.

222. EGENVS ETIAM.] *Nobiles egeni, re & ſpe omni fractâ, eligunt aliquid in quo morbum (id eſt inopiam, opinor, & miſeriam) exerceant, locando ſe ad gladium, aut venatorium cultrum, vt noſter Epiſt.* LXXXVII. *loquitur. Nam Equites aut Senatores quidam ære alieno preſſi in Arenam fugiebant, & pretia (quod propriè auctoramentum appellabant) inter gladiatores aut beſtiarios in ſpectaculis depugnabant. Vide Lipſium lib.* II. *cap.* III. *Saturnal.*

223. CVM LVDI INTERCALANTVR.] *Intermittuntur. eleganti tranſlatione, aliis etiam vſurpatâ. Intercalatio enim eſt immiſſio diei vnius aut plurium in annum, qui eâ re intercalaris appellatur. Ludi ergo intercalari dicuntur, cùm feriæ, & quies interiecta eos diſtinguit. Verſus etiam in carmine intercalaris vocatur, qui idem identidem & ſæpè inter alios recurrit. vt ille Virgilianus Eclog.* VIII.

Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.

224. PLVVIVS INTERVENIT DIES.] *Quo in amphitheatra & ſub dio ſedere ad ſpectandum non licet. Quamquam in pluuiâ ſæpè perſeuerent pannulati contra imbrem.*

225. QVEM PERDERE LICET.] *Sic delicati illi exiſtimabant, diem, inquam, omnem perditum, qui inter ſpectacula & voluptates non exiret.*

226. VETERES ET MINORES.] *Fortunat.* iuniores *legit: nec diſplicet. Veterum Academicorum Princeps Plato, minorum aut iuniorum Arceſilas & Carneades. Nam Academia iunior duplex eſt, Media, & Noua. huius auctor Carneades, ignorantiæ profeſſor; illius Arceſilas, qui etiam nihil nos ſcire exiſtimat. In qua verò demutent iſti Academici à Pyrrhoniis, vide Agellium lib.* XI. *cap.* V.

227. PRÆCEPTA PYRRHONIS] *Princeps Scepticorum, ſiue dubitantium, hic fuit.*

228. PYTHAGORICA ILLA INVIDIOSÆ TVRBÆ SCHOLA.] *Pythagoræ vetuſtiſſima & illuſtriſſima ſchola circa tempora extremorum Romæ Regum, in Italiâ floruit: inuidenda propter, ſiue turbam, ſiue excellentiam diſcipulorum ſpecies. Ex eâ Zaleucus & C Charondas legiſlatores, Timæus, Lyſis, Archytas, aliiq; ſine numero, ingentis famæ philoſophi. Gruterus tamen,* inuidioſa turbæ ſchola, *legere geſtit: quia populo, inquit (ob carnium, credo, abſtinentiam & alia quædam) inuidioſa ſecta Pythagoræ fuit. Quod non omnino diſplicet. Quàm verò citò σύστημα Pythagorica ſchola diſſolutum ſit, vide Lipſium lib.* I. *Diſſert.* VI. *Manuduct.*

229. SEXTIORVM NOVA.] *Duo enim Sextij, pater & filius, Romæ philoſophi fuère. Pater ſub Auguſti Principatu floruit. Hic eſt, quem à Rep. ad philoſophiam transfugiſſe, & latum clauum, ſeu dignitatem Senatoriã, à D. Iulio oblatam reſpuiſſe, Epiſt.* XCVIII. *noſter narrat: quem deinde Epiſt.* LIX. virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philoſophãtem *dicit: quem denique initia philoſophia, impetũ cepiſſe, vt ſe in mare deſperabundum deiiceret, alicubi refert* D *Plutarchus; quia inter primas difficultates & ſpinas adhæreſcens, ingenium ſibi ad profectum impar crederet. Sextius filius circa annum Imperij Auguſti* XLII. *natus, ſi Euſebio credimus: vnde Seneca parem ætate, aut circiter, fuiſſe oportuit, ſi vera ſunt quæ Lipſius & nos antè, de auo Senecæ coniectauimus. Sed quomodo* nouam ſectam Sextiorum *hîc appellat, cùm Epiſt.* LXIV. *Sextium patrem Stoicum, alij Pythagoricum fuiſſe dicant? Sed res ita habuit. Secta eorum non vna è veteribus pura & ſine miſcelâ alterius, ſed ex Stoicâ & Pythagoricâ miſcellanea fuit: quod ex Epiſtolâ noſtri* CVIII. *intelligimus, vbi Sextium in abſtinentiâ animalium pythagorizantem facit.*

230. PYLADIS ET BATILLI DOMVS.] *Hiſtriones*

&

A [231] vrbe totâ ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc feminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, [232] vter det latus illis. Deinde [233] ſub perſonâ, cùm diu trita frons eſt, [234] tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeò nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: [235] in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſummâ terrâ & leui manu quærimus.

& pantomimi ſub Auguſto fuerunt. De Batillo Iuuenal. Sat. VI:

Chironomon Ledam molli ſaltante Batillo.

Seneca pater lib. III. Declamat. ait Pyladem in comœdiâ, Batillum in tragœdiâ excelluiſſe. Auguſtus Pyladem vrbe atque Italiâ ſubmouit, quòd ſpectatorem, à quo exſibilabatur, demonſtraſſet digito,
B *inquit cap. XLV. Sueton. Reuocauit tamen poſteà, vt populo placeret, & hic volentius dulciuſculas quaſdam leges, & ſeruitutem patientius acciperet. Vnde* Pylades ab Auguſto quondam obiurgatus, *inquit l. LIV. Dion*, quòd cum Batillo, eamdem artem exercente & Mæcenatis familiari, rixaretur, reſpondiſſe fertur: Expedit tibi Cæſar, populum nobis intentum, tempus conſumere. *Eadem propè Macrob. lib. II. cap. VI. Satur. niſi quòd cum Hylô, itidem pantomimo, non cum Batillo iurgium Pyladis fuiſſe narret. Ex quibus intelligis, quàm verè Tacitus lib. I. Annal. Auguſtum*, militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexiſſe *in ſeruitutem, dixeris. Hunc enim finis, oblectis, hiſtrionibus & pantomimis, ac omni genere certaminum Romam impleuit.*

231. VRBE TOTA SONAT PVLPITVM.] *Locum editiorem & proſcenium, in quo ſaltabant & canebant*
C *hiſtriones, vocabant pulpitum. Nota autem illius æui luxum: vt non tantùm publicè in theatris, ſed priuatim & domeſticatim hiſtriones & pantomimi haberentur, & inter eos à ciuibus Rom. tam viris quàm feminis ſaltaretur.*

232. VTER DET LATVS ILLIS.] *Vetuſti aliquot cod.* vt detur latus illis. *Aut*, vt dent latus illius. *Nicot.* vter det latus. Illius deinde, *&c. Et ſanè*, illis, *videtur redundare. Contendunt ergo vter det latus, id eſt, honoratiorem locum occipiat. Qui enim à dextris eſt, dat latus alteri tegendum, eſtque ei ſiniſter quaſi pro ſcuto, quod ſiniſtra inferri ſolet, vt inermis illud latus tegat: nam ferrum, quod dextrâ regitur, dextrum latus ſatis tutum præſtat. Qui igitur dat latus, dexter; qui tegit, ſiniſter eſt. Horat. lib. II. Sat. V.*

Viſne tegam ſpurco Damæ latus?

Locum enim ſiniſtrum minùs eſſe honoratum, etiam olim (quidquid pauci quidam remurmurent) ex ijs
D *quæ à Turnebo, & Lipſio in hanc rem ſcripta, nimis iam paſſiuum eſt & protritum.*

233. SVB PERSONA.] *Velatâ enim facie & perſonati ſaltabant hiſtriones. Sueton. de Nerone:* Tragœdias quoque cantauit perſonatus. *Perſona aliter larua dicitur, quam à perſonando, cum C. Baſſo, deriuat Agellius lib. V. cap. VII.* Quoniam indumentum illud oris, clareſcere & reſonare vocem facit, cùm ſit vnâ tantùm vocis emittendæ viâ peruium, *ideòque, vagam & fluentem vocem colligit & denſat, vt fortius aerem terebret.*

[234] TRANSITVR AD GANEAM.] *Dicitur etiam*, ganeum. *Quod Nonius interpretatur* locum libidini & vinolentiæ aptum: *Feſtus* locum abditum, & velut ſub terrâ. *Vnde à γαῖα*, terra, *palàm deriuat: quod etiam facit Donatus. At verò Turnebus*, ganeum, *inquit*, dicitur fornix, quaſi Græcè γήινον. *Ego malim ſimpliciter à γάνω, id eſt*, voluptatibus indulgeo, *ganare. Verùm Fortunati & Gruteri cod. non* ad ganeam, *ſed* ad galeam *ſequunt: quaſi Seneca velit, à perſonâ & hiſtrioniâ iri à feminis ad galeam & Arenæ pugnam: nam feminarum ea tempore impudentiam ad galeam, gladium, & Arenam deſcendiſſe, ex Tacito, Suetonio, alijſque, certum eſt. Iuuenal. Sat. II.*

Quem præſtare poteſt mulier galeata pudorem?

Vide Lipſium lib. II. cap. IV. Saturnal. Nec inter ſe ſolùm, ſed cum beſtijs etiam in Arenâ depugnabant. Iuuenal. Sat. I.

Cùm tener vxorem ducat ſpado, Meuia Thuſcum
Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ,
Difficile eſt; ſatyram non ſcribere. ———

Et ſanè, bellior erit imago illa loquendi quò frons diu perfricta & quaſi detrita ſub theatrali perſonâ, transfertur ad galeam. Nam perſonæ, ſiue laruæ illius æui, inſtar galearum erant; cùm non ſolùm faciem, ſed caput etiam operirent, vt ex verbis C. Baſſi apud Agellium lib. V. cap. VII. intelligitur. Sed tamen ganeam *in* galeam *nondum permutare auſim, quidquid id facere hortetur Fortunatus.*

235. IN QVO VERITAS POSITA EST.] *Ad puteum Democriti, in quo delitescere aiebat veritatem (quod antè adhuc aliàs) iterùm alluſum. Libro etiam VII. cap. I. De Beneficijs:* Inuoluta veritas, in alto latet.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ CLAVDII CAESARIS ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ,

A LIBERTO FROMONDO, in Academia LOVANIENSI Philoſophiæ Profeſſore, emendata & Scholiis illuſtrata.

PRÆFATIO. B

LIBELLVM *iſtum inter totius rei litterariæ mendoſiſſimos difficillimoſque, confeßum eſt apud omnes, & nos ſanè egregiè experti ſumus. Emendauimus tamen Rhenani, Fabri, Iunij, Gruteri, aliorumque Notis adiuti, enarrauimuſque, quantum in nobis ingenij & Mineruæ fuit. Totus autem Satyra Menippea eſt, quâ ſale nigro fatuum Claudij Cæſaris caput lepidè defricat. Quia enim mortuo cæleſtes honores fuerant decreti, fingit eum in cælum aſcendiſſe, & poſtulaſſe inter Deos recipi. Cauſâ eius in Concilio Deorum agitari cœptâ, Dieſpiter & Hercules in eum proni, alios etiam inclinauerant; cùm Diuus Auguſtus exſurgens, recenſitis pari eloquentiâ & animi indignatione cædibus, queis in domum ſuam & Rom. nobilitatem paſſim Claudius graßatus erat, breui perfecit, vt omnes pedibus in ſententiam & Claudij damnationem concederent, detraheretúrque ad Inferos, vbi teßeris ludit pertuſo fritillo, datuſque inſuper Menandro Aeaci (ſiue Caij Caligulæ mauelis) liberto, vt ei eßet à cognitionibus: vt nempe calidiſſimus aleator, & toto Principatu libertis ſuis obnoxius, in vtroque quo peccauerat, puniretur.* C *Ceterùm, cauſſa ſatyricæ ſcriptionis, fatuitas Claudij, & memoria iniuriæ, quâ ab eo, ceu Iuliæ filiæ Germanici adulter, Seneca in exilium pulſus fuerat. Aliter tamen longè olim de eo aut ſenſit, aut certè ſcripſit in Conſolatione quam ex Sardiniâ & exilio ad Polybium Claudij libertum miſit. Quem enim hic crudelem, fatuum & omnibus cucurbitis inſulſiorem facit, atque ad infima tandem Inferorum miniſteria detrahit, ibi* mitiſſimum Cæſarem, *inter eius virtutes* clementia primum locum obtinet: *ad hæc,* memoriâ tenaciſſimâ omnium ſapientum præcepta *retinere: denique,* maximum & clariſſimum numen, *aliaque non pro philoſopho & Senecâ adulatur, animo & corpore in exilio fractus, vt Lipſius noſter excuſat. De titulo Libri inter eruditos non conuenit. Beatus Rhenanus, qui reperiſſe & primus typis publicaße dicitur, Ludum de morte Claudij Cæſaris appellaße potiùs, quàm ſic inueniſſe creditur. Iunius & omnes iam paſſim, Claudij Cæſaris Apocolocyntoſin, Dione praeunte, nuncupatum vadunt. Is enim ad lib. LX. & vitæ Claudij calcem:* Συνέθηκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, Ἀποκολοκύντωσιν αὐτὸ, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, ὀνομάσας, Compoſuit, *inquit,* Seneca libellum Apocolocyntoſin, ſic D eum nominans, veluti quamdam inter Deos immortales adſcriptionem. *Non autem quomodo Latinè reddidit Xylander,* De immortalitate fungo partâ. *Nam* κολοκύντη, *aut* κολοκύνθη, *vnde* ἀποκολοκύντωσις *deriuatur, cucurbitam ſignificat, non fungum aut boletum. Sed quam ob cauſſam ſic inſcriptus liber?* Eò quòd Claudius medicato boleto, quaſi pharmaco purgatorio, quod olim frequens è colocynthide concinnabatur, periit, *inquit Iunius lib.* I. *cap.* XVII. *Animaduerſ. Quod Dan. Heinſio, & mihi profectò videtur frigidum: ſic enim à boleto potiùs quàm colocynthide deducere oportuit nomen. Itaque coniectura Heinſij hic allubeſcit; in quam etiam digitum intendiſſe videtur Dion. Ait enim Senecam* Ἀποκολοκύντωσιν *nuncupaſſe, quomodo alij ſolent* ἀπαθανάτισιν, *ſiue* ἀποθέωσιν. *hæc autem relationem ſeu adſcriptionem in numerum Deorum, vel etiam metamorphoſin & conuerſionem alterius rei in Deum ſignificat. Igitur Claudij* Ἀποκολοκύντωσις *relationem Claudij inter cucurbitas, aut metamorphoſin eius in cucur-*

A *cucurbitam ſignificabit: quo nihil dici poteſt feſtiuius. Cùm enim fabuloſis illis metamorphoſibus homines in rem vicinam & naturæ ſuæ conſentaneam transmutari ſoleant (ſic enim Circe iracundos in leones, ebrioſos in porcos, impudentes in canes transformabat;) Claudius, qui totâ vitâ ſtupore & fatuitate penè cucurbita fuerat, non in aliud ſanè potiùs quàm cucurbitam (ſi ab Agrippinâ & Senatu Rom. transformandus erat) mutari debuit. Cucurbitas autem & pepones capita fatuella & inſulſa dici, nimiſquàm eſt protritum. Poſſumus & alteram inſcriptionis cauſſam ſatis etiam bellam comminiſci. Nempe vt* ἀποθέωσιν, *quæ à termino* ad quem, *vt philoſophi loquimur, nomen habet, voluerit lepidè potiùs à termino* à quo, ἀποκολοκύντωσιν *appellare: id eſt, pro transfiguratione in Deum, cucurbitæ transfigurationem dicere. Nam hominem in Deum, aut in curcubitam mutari, non adeò miræ & inſolentis metamorphoſis eſt; ſed curcubitam in Deum, eſt maximè admirabile.*

B QVID actum ſit in cælo [1] ante diem tertium Idus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiolâ Coſſ. [2] anno nouo, initio [3] ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. [4] Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc [5] ita vera ſi quis quæſierit vnde ſciam: primùm, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obijt ille, qui verum prouerbium fecerat, [6] Aut Regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vnquam ab hiſtorico [7] iurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui [8] Dru-

COMMENTARIVS.

C 1. ANTE DIEM TERTIVM.] *Adfatetur Sueton. Nam Claudius* exceſſit, *inquit*, III. Idus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiolâ Coſſ. LXIV. ætatis, Imperij XIV. anno. *Quos annos nondum impletas fuiſſe patet ex Dione:* Claudius, *ait*, noctu amiſsâ loquendi audiendique facultate, diem clauſit, III. Idus Octobris, cùm vixiſſet annos LXIII. imperaſſet XIII. menſeſque præterea VIII. dies XX.

2. ANNO NOVO.] *Annum nouum non Kal. Ianuarias intelligit, quomodo Epiſt.* LXXXIII. Qui anno nouo, quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem (*fontem Romæ gelidiſſimum*) deſilire: *ſed annum primum noui imperij Neronis. nam quodcumque anni tempus, noui quidpiam affert, dicitur etiam nouus annus. Sic Agellius lib.* XIIX. *cap.* I. *æſtatem, ſic Tibullus lib.* I.

D *Eleg.* I. *autumnum* nouum annum *appellat, quia nouos educat fructus, vt rectè notat Turnebus:*

Et quodcumque mihi pomum nouus educat annus,
Libatum agricolæ ponitur ante Deum.

Non diſplicet tamen coniectura Dan. Heinſij, qui ad anni Magni ſiue Mundani ἀνάστασιν, euerſionem, *&* ἀποκατάστασιν, redintegrationem, *alluſum putat: quaſi Seneca finem & euerſionem omnium rerum in Imperio Claudiano, redintegrationem in Neroniano conſtituat. Seneca enim ſectâ Stoicus fuit, & ex Stoa diſciplinâ eſt illa anni Magni* ἀνάστασις *&* ἀποκατάστασις. *Macrobius illi anno ſola quindecim millia annorum donat, alij augent penè in immenſum. Vide Lipſium lib.* II. *Diſſert.* XXII. *Phyſiol.*

3. SÆCVLI FELICISSIMI.] *Tale ſub Nerone tuo futurum ſperabas, Seneca: ſed quàm falſus!*

4. NIHIL OFFENSÆ.] *Offenderat enim Senecam Claudius, & primo ſtatim Imperij anno in Corſicam eiecerat, ſuſpectatum adulterij cum Iuliâ Germanici filiâ.*

5. ITA VERA.] *Curionis cod.* verò, *legit: paullò melius.*

6. AVT REGEM, AVT FATVVM.] *Vt quis nempe feliciſſimus ſit, & quidlibet facere & dicere impunè liceat. omnia enim licent Regibus, & fatuis. Prouerbium autem verum fecerat Claudius, regiâ illâ dominatione & tot illuſtrium cædibus, quibus Imperator graſſatus fuerat: fatuitate præterea totius vitæ tam notâ & inſigni. Dupliciter igitur felix, & quòd Rex, & quòd fatuus ſimul fuerit. Vide Eraſmum in Chiliad. vbi longiſſimo in hocce prouerbium excurſu conatur demonſtrare,* Vix ſæculis aliquot vnum aut alterum extitiſſe Principem, qui non inſigni ſtultitiâ maximam perniciem inuexerit rebus humanis.

7. IVRATO RES EXEGIT?] *Ita cod. S. Amandi apud Iunium. Curio contendit reſcribendum,* iure autores. *Malè. Omnes mſſ.* iuratores, *vnicâ, non caſâ voce. Rectè. Turnebus lib.* XIX. *cap.* XII. *iuratores cenſet eſſe Cenſores,* qui eum quem cenſebant, *inquit*, iureiurando adigebant, vt ex eâ intelligi poteſt formulâ: Et tu ex animi tui ſententiâ vxorem habes? nam qui iurauit, iuratus dicitur, qui ad iurandum adigit, iurator dici videtur. *Idq; ex Plauti Pœnulo euincere tendit. Sed repugnat Epiſt. ad Carrionem noſter Lipſius:* Iuratores, teſtes dixerunt, *inquit*, quia produci ſolent iurati. Falluntur qui aliter in Plauti Pœ-

[8] Druſillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, A [9] non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cælo agantur. [10] Appiæ viæ curator eſt: quâ ſcis & [11] diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem, ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cælum adſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, [12] verbis conceptis adfirmauit, ſe non indicaturum, etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audiui, [13] certè clara affero, [14] ita illum ſaluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore via [15] contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant [16] tempora ſomni:
Iamque ſuum victrix [17] augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos [18] carpebat honores
Diuitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
[19] Carpebat raras ſerus vindemitor vuas. B

Puto Pœnulo aut explicant aut legunt: Vos iuratores eſtis, quæſo operam date. *Itaque iuratores hic teſtes iuratas accipiamus, quò clariſſimè etiam mihi prait Macrobius lib.* V. *cap.* XIX. *Saturnal.* Illic inuocato loci numine, teſtatum faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. *Quin tamen etiam* iurator, *aut*, coniurator, *Cenſor appellatur in Planti Trinummo*, Heus ſenex, cenſus coniuratori rectè rationem dedi, *non facilè Lipſius à me impetraſſit.*

8. DRVSILLAM EVNTEM IN CÆLVM.] *It fuit L. Geminius Senator, qui* vidiſſe ſe Druſillam *(Imp. Caligulæ ſororem & pellicem)* in cælum aſcendentem, ac cum Diis conuerſantem iurauit, perniciem ſibi liberiſque, ſi vanum id aſſeruiſſet, imprecatus, *ait Dion. Ridiculè ergo Seneca non dubitare ſe fingit, quin idem ille ineptus Caligulæ adulator Claudium in cælum aſcendentem viderit.*

9. NON PASSIBVS ÆQVIS] *Ad Virgilij verſum, & ſimul ad tarditatem pedum Claudij alludit. Dion cap.* XXX. *Suetan.* Ingredientem deſtituebant poplites minùs firmi.

10. APPIÆ VIÆ CVRATOR EST.] *Reparandæ præfectus, ideoq́; in eâ multus, vt, velit nolit, ſi oculos habeat, videre eum oporteat illac tranſeuntes. Lepidè verò comminiſcitur, quaſi Auguſtus & Tiberius, paullo ante Druſillam, eâdem Appiâ viâ ſint ſubiiſſe in cælum, perinde atque ſi Appia, lactea via ſit, de quâ poeta ingenioſus lib.* I. *Metamorph.*

Hac iter eſt ſuperis ad magni tecta Tonantis,
Regalemque domum.

Ceterum Appia Româ Capuam verſus, ad CCCL. *milliaria tendebat. Eam tibi Lipſius lib.* III. *cap.* X. *Magnit. Rom. ex Procopio graphicè deſcribet.*

11. D. AVGVSTVM.] *Suetan. cap.* C. Nec defuit vir Prætorius, qui ſe effigiem cremati *(Auguſti)* euntem in cælum vidiſſe iuraſſet. *Hunc autem ſanum adulatorem Dion* Numerium Atticum *vocat:* Liuia, *inquit lib.* LVI. Numerio cuidam Attico, Senatori & Prætorio decies HS. *(id eſt, noſtrate monetâ, ſupra ſexaginta duo millia florenorum)* dono dedit; quòd iurauerat, vidiſſe ſe Auguſtum in cælum aſcendentem, ſicuti olim Romulum Proculus vidiſſe perhibetur. *Hac mendacij & periurij felicitas alios, vt etiam Tiberium & Claudium viderent, inuitauit; ſed ſimilitudo præmij non contigit.*

12. VERBIS CONCEPTIS.] *Formula loquendi petita à IC. concipere enim iuſiurandum certis verbis dicitur, qui formulam verborum concipit & præit ei, cui iuſiurandum defert. Eadem ſignificatu*, conceptio iuramenti, *appellatur l.* XXXIV. *D. de iureiurando.*

13. CERTE CLARA AFFERO.] *Altera lectio*, certa clara. *Non inuenuſtè.*

14 ITA ILLVM SALVVM.] *Appiæ curatori ridiculè ita ſalutem & felicitatem apprecatur, vt iſta de Claudij diuinitate & in cælum aſcenſu, certa & clara ab eo denarrata eſſent.*

15. CONTRAXERAT ORTVM LVCIS] *Propè aliquando fui, vt* orbem *mallem reſcribere. Nam orbes lucis, ſiue paralleli, quas ſol hieme ſupra Finitorem deſcribit, contractiores ſunt, ideoq; dies breuiores hibernis menſibus. Niſi*, contrahere ortum lucis, *ſit in anguſtiori cæli ſpatio oriri: qualis, adſpectu noſtro, eſt pars illa cæli circa Capricornum.* C

16. TEMPORA SOMNI.] *Turneb. ex vna mſ.* cornua ſomni, *legit. Nam poetæ fingunt Somnum cornu aquâ lethæâ plena perfundere & ſopire homines tempore nocturno: quod indicat Papinius Thebaid.* VI. *Solis ortum deſcribens:*

Clara laboriferos cælo Titonia currus
Extulerat, vigileſque Deæ pallentis habenas
Et nox, & cornu fugiebat Somnus inani.

Cùm igitur hieme noctes longiores ſunt, creſcere etiam oportet, & largiùs implendum eſt ſoporiferum illud cornu; quia liberaliùs perfundendi homines & animalia vt ſomnum producant. Sed contra omnium aliorum exemplarium fidem nil temerè mutem. D

17. AVGEBAT CYNTHIA REGNVM.] *Beatus Rhenanus & Turnebus*, lychnum, *maluat: quod luna alieno lumine, vt lychnus candela, ſplendeat, inquit Beatus. Sed cum Hadr. Iunio retinea*, regnum. *Nam Phœbus diei, luna ſoror, noctis habenas moderatur. Hæc autem, cùm noctes productiores, latiùs etiam regnat, longiùs extra radios fratris poſita, qui tardè ſurgit, citò cadit.*

18 CARPEBAT HONORES.] *Hiems enim prima carpit & præcipit aliquid de fructibus, amœnitate, & honoribus extremi & cadentis autumni.*

19. CARPEBAT RARAS.] *Ea racematio appellatur, cùm in fine vindemiæ, raræ vuæ & racemi à vindemiatoribus præteriti leguntur.*

20. FA-

A Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius Eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. [20] faciliùs inter philoſophos, quàm inter horologia conueniet. Tamen [21] inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſticè [22] acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, vt etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper [23] ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit, & ait: Quid femina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris, nec vmquam meritum, [24] vt tamdiu cruciaretur? [25] Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo [26] cum animâ luctatur. Quid huic inuides? [27] Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, omnibus annis, [28] omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi er-
B

20. Facilivs inter philosophos.] *Obliquo ſchemate, diſcordiam philoſophorum maiorem, quàm horologiorum, ſignificat. Sic Iuuenalis, volens effrenem Hippiæ libidinem, & medici Themiſonis imperitiam oſtendere, de re quapiam innumerabili loquens:*

Promptiùs expediam quot amauerit Hippia mœchos,
Quot Themiſon ægros autumno occiderit vno.

Porrò omnium philoſophorum diſſidia huc congerere, faciat Rhenanus; ego extra oleas tam procul non vado.

21. Inter sextam et septimam erat.] *Noctu tamen Claudium diem clauſiſſe narrat Dion. Et Sueton. cap.* XLIV. Multi ſtatim hauſto veneno obmutuiſſe aiunt, excruciatumque doloribus
C noctè totâ, defeciſſe prope lucem. *Itaque non more vulgi Romani, ab ortu ſolis numeranda hora (quaſi inter ſextam & ſeptimam poſt ortiuum ſolem Claudius animam exhalauerit;) ſed à mediâ nocte, quomodo* ſacerdotes Romani, & qui diem definiuêre ciuilem, *ait lib.* II. *cap.* LXXVII. *Plinius, & nos hodie ſolemus. Vnde circa meridiem*, animam agere cœpiſſe, nec inuenire exitum potuiſſe, *Seneca mox dicet. Toto ergo illo dimidiato die vſque ad auroram ſequentis cum boleto ſuo & Parcis luctatus eſt, celataque mors, donec* medio diei, tertio ante Idus Octobris, foribus palatij repentè diductis, comitante Burrho, Nero egreſſus ad cohortem, quæ more militiæ excubijs aderat, *inquit Tacitus Annal.* XII.

22. Acqviescvnt oneri poetæ.] *Libri vett.* omnes poëtæ: *ſed cum quibus lectionem noſtram*
D *haut permutem, quam non malè enarrat Turnebus lib.* XXV. *cap.* IV. *Ridet enim ambitionem poetorum, qui in ortus & occaſus ſolis, ac meridiem auidiſſimè, tamquam in locos communes excurrunt; atque per deridiculum, nimis eſſe ruſticos & patientes qui onera iſta deſcriptionum iniuſtu & tamquam iumentis ſibi imponi ſinant. Vide lepidum quid de Montano Iulio, tali poëtâ apud hunc noſtrum Epiſt.* CXXII. *Sic etiam in Aetnam aut Mæandrum libentiſſimè deſiliunt poëtæ. Hinc Epiſt.* LXXIX. *Aetnam* ſolemnem omnibus poëtis locum, *& Epiſt.* CIV. *Mæandrum* poëtarum omnium exercitationem & ludum *appellat*.

23. Ingenio eivs delectatvs esset.] *Cur autem Mercurius ingenio Claudij delectatus?* Propter cognitiones cauſſarum, quibus expilabat populum. Eſt enim Mercurius *ἀγοραῖος, ait Rhenanus. Aut certè magis eſt, vt liberalia Claudij ſtudia Seneca in oculis habuerit. Nam* hiſtoriam in adoleſcentiâ, hortante T. Liuio, Sulpitio verò Flauo etiam adiuuante, ſcribere aggreſſus eſt, *inquit cap.* XLI. *Suetonius*.

24. Vt tamdiv crvciaretvr.] *Citiùs enim interfici & mori debuit.*

25. Annvs sexagesimvs et qvartvs est.] *Agebatur, nondum erat exactus, vt num.* I. *diximus.*

26. Cvm anima lvctatvr.] *Ad illiberales illos Claudianos crepitus,* câ parte quâ faciliùs loquebatur, *alluſum Rhenanus putat. Poteſt etiam, vt ad corporis & animi eius imbecillitatem, quacum ob infantiâ ei luctâ fuit. Sueton. cap.* II. Per omne ferè pueritiæ atque adoleſcentiæ tempus, varijs & tenacibus morbis conflictatus eſt: adeò vt animo ſimul & corpore hebetato, ne progreſsâ quidem ætate, vlli publico priuatoque muneri habilis exiſtimaretur.

27. Patere mathematicos.] *Tandem ſemel verum dicant Aſtrologi, qui eum moriturum, tam ſæpè mentiti ſunt. Videntur autem mathematici ſiue Chaldæi conſulti ſæpè antè ab Agrippinâ ſuper morte Claudij, ſpemque eius & Neronis variis prædictionibus aluiſſe. Nam ijs addictam ex fine* XII. *Annal. Taciti patet:* Crebrò vulgabat, *inquit*, ire in melius valetudinem Principis *(Claudij iam tam defuncti)* quo miles bonâ in ſpe ageret, tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum aduentaret. *In ijs tunc Bobilus ille, cuius mentio & nefarium conſilium de expiatione Cometes per necem illuſtrium, apud Suetan. cap.* XXXVI. *Neronis. Vnde cùm Tacitus narrat paullo antè,* De mathematicis Italiâ pellendis factum Senatuſconſultum, atrox & irritum, *opinor Agrippinæ artibus, apud quam mathematici gratioſi, eam fruſtrationem Senatuſconſulti accidiſſe.*

28. Omnibvs mensibvs efferunt.] *Iunij ed.* omnibus menſis. *Quod ipſe probat, vt* ludens inſinuet, *inquit*, Claudium temulentum, & crapulæ cottidianæ addictiſſimum ſæpenumerò fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modò, ſed in ſingulas etiam paſtiones menſaſque exitum illius opperientium. *Vox autem*, efferunt, *funerea eſt. Nam mortui ad rogum efferri dicebantur. Martial.*

ſi errant: [29] horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vnquam [30] natum putauit. Fac A quod faciendum eſt.

[31] Dede neci. [32] melior vacuâ ſine regnet in aulâ.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adijcere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſupetſunt, [33] ciuitate donatet. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, [34] Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos [35] in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Apetit tum capſulam, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter [36] Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modò ſe tòt millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubitò ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

Hæc ait: & turpi conuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
[37] At Lacheſis redimita comas, ornata capillos, B
Pieriâ crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Aſſumpsêre nouum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo:
Aurea formoſo deſcendunt ſæcula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſuâ feſtinat opus, nulloque labore
Mollia contorto [38] deſcendunt ſtamina fuſo.
[39] Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque iuuat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitque laborem. C

Dum-

Effert vxores Fabius, Criſtilla maritos. *Sueton. Neronis cap.* XXXIII. Britannicum poſtero die raptim inter maximos imbres tralatitio extulit funere. *Et noſter Epiſt.* LXIII. Quem amabas extuliſti, quære quem ames. *Mathematici ergo Claudium efferebant, quia efferendum, ex aſtris coniectabant. Phraſim imitatus Interpres facer:* Ecce defunctus efferebatur, filius vnicus matri ſuæ, *Luc.* VII.

29. HORAM EJVS NEMO NOVIT.] *Natiuitatis horam intelligit, ex quâ horoſcopus & totius vitæ fatum concipi debet.*

30. NATVM PVTAVIT.] *Lugduni enim in Galliâ, non Romæ natus. Deinde* Antonia mater portentum eum hominis dictabat, nec abſolutum à naturâ, ſed tantum inchoatum, *inquit Suet. cap.* III.

31 DEDE NECI.] *Virgilij verſus Georg.* IV. *de altero apum duce necando huc venuſtè translatus.*

32. MELIOR.] *Nempe tuus Nero, ô Seneca. Sed omnibus mathematicis vanior augur fuiſti.*

33. CIVITATE DONARET.] *Dion lib* LX. Multos indignos Claudius ciuitate ſpoliauit, multis alijs ſingulatim, aut confertim eam dedit, abſque etiam diſcrimine. Quia enim fere omnibus in rebus Romani peregrinis potiores habebantur, multi ciuitatis ius ab eo petebant, multi a Meſſallinâ ac familia eius redimebant. Itaque ius illud magnâ quondam pecunia venditum adeò tunc vile factum eſt, vt vulgo iactatum fuerit, poſſe id vel vitreorum vaſorum fragmentis parari. *Hanc ergo eius in dandâ ciuitate ſtultam prodigalitatem irridet Seneca.*

34. BRITANNOS.] *Quaedam exemplaria auctiora, & addunt*, Sauromatas, & ſi qui vltra glacialem Boream incolunt barbari. *Sed hæc in pluribus abſunt, & ab aliquo erudito adiecta videntur, ridiculè & ſatis longè vltra verum.*

35. IN SEMEN RELINQVI.] *Peregrinorum: ne ſi omnes omnino Romanâ ciuitate donarentur, tota peregrinitas extingueretur.*

36. BABÆ.] *Ixion & Baba, homines notæ fatuitatis illis temporibus. Noſter Epiſt.* XV. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur. *Nec Augurinum plus* D *cerebri habuiſſe oportuit. Similes ergo habent labra lactucas, & dignus fatuello hoc commorientium comitatu fatuus Claudius.*

37. AT LACHESIS.] *Poſtquam Clotho ſtamen vitæ Claudianæ abrupit, Lacheſis altera Parcarum felix & aureum (ita exiſtimabat Seneca) Neronis Imperium nere incipit. Vnde fingit fila, dum educuntur, flaueſcere & in aurum verti.*

38. DESCENDVNT STAMINA FVSO.] *Ita correxit ex veteri exemplari Rhenanus. Omnes priùs* [illegible], diſtendunt. *Non malè: ne iteret quod ante,* deſcendunt ſæcula filo.

39. VINCVNT TITHONI.] *Fauſtum omnium augurium. Nero enim perijt trigeſimo & ſecundo*

ætatis

A *Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,*
Plus ſolito neuère manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
Ille mihi [40] *ſimilis vultu, ſimiliſque decore,*
[41] *Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis*
Secula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra,
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cùm primùm tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
B *Adſpiciet; flagrat nitidus fulgore remiſſo*
Vultus, & [42] *affuſo ceruix formoſa capillo.*

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini [43] fortiſſimo faueret, fecit, & plenâ ordi-tur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes [44] *χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.* Et ille quidem animam ebulliit, & eò [45] deſijt viuere vi-deri. Exſpirauit autem [46] dum comœdos audit, vt ſcias me non ſine cauſsâ illos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita eſt, cùm maiorem ſonitum emiſiſſet illâ par-te, [47] quâ faciliùs loquebatur: Væ me, puto, concacaui me. Quid autem fecerit, neſcio: [48] omnia certè concacauit. Quæ in terris poſteà ſint acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optimè: nec periculum eſt, ne excidant, quæ [49] memoriæ publicum gaudium im-preſſerunt. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cælo quæ acta ſint, audite: fides penes aucto-

ætatis anno, Imperij quarto & decimo.

C 40. SIMILIS VVLTV.] *Capillo enim ſufflauo, vt Apollinem poëta fingunt, & vultu pulchro magis tamen quàm venuſto, Nero fuit, teſte Tranquillo.*

41. NEC CANTV.] *Exiguæ tamen & fuſcæ vocis Neronem fuiſſe conſtat: quam nihilominùs tam accuratè habuit, vt nihil eorum omitteret, quæ vel conſeruanda vel augendæ facerent, inquit Suetonius. Hoc ergo immodicè & ſupra verum blanditur Seneca ſuo alumno.*

42. AFFVSO CERVIX FORMOSA.] *Fuit enim Nero ceruice obesâ: & quam Seneca* formoſam, *Suetonius* pudendam *vocat cap.* LI. Circa cultum habitumque, *ait*, adeò pudendus, vt comam ſemper in gradus formatam, peregrinatione Achaicâ etiam pone verticem ſummiſerit.

43. FORTISSIMO.] *Lipſius Epiſt. ad Lud. Carrionem,* formoſiſſimo, *legit. Et quàm animo non forti fuerit, docet cap.* XLII. *Suetonius.* Poſtquam Nero D Galbam & Hiſpanias deſciuiſſe cognouit, collapſus, animoque malè fracto, diu & ſine voce & propè intermortuus iacuit. *Vox etiam* orditur, *quæ omnibus penè exemplaribus exciderat, iterùm immiſſo, ex Lipſij mſ.*

44. Χαίροντας.] *Verſum hunc ex fabulâ Creſiphonte Euripidis reſtituit ex cod. mſ. Iunius, cùm alij ſimpliciter legerent χαίρειν. Valet autem:* Gaudentes & fauſta acclamantes efferre domo.

45. DESIIT VIVERE VIDERI.] *Anteà enim viuere tantùm videbatur, cùm phantaſma potiùs hominis eſſet, quàm homo viuens. Adſpexit, opinor, ad Antoniam Claudij matrem, quæ filium ſuum* portentum hominis dictabat, nec abſolutum à naturâ, ſed tantùm inchoatum. *Sueton. cap.* III.

46. DVM COMOEDOS AVDIT.] *Salſum hoc nigro ſale, ſed tamen ſalſum. Nam ab Agrippinâ per ſimulationem, mortuo iam Claudio, inducti iſti comœdi, qui velut deſiderantem oblectarent, ait Suetonius, donec circa Neronis ſucceſſionem omnia ordinarentur.*

47. QVA FACILIVS LOQVEBATVR.] *Inferiorem gutturem, vt Plautus loquitur, intelligit, quo nimis ruſticè & illiberaliter ſonare ſolitus Claudius. Id enim nullo dedecori habebat. imò* dicitur meditatus edictum, *ait cap.* XXXII, *Suetonius,* quo veniam daret flatum crepitumque ventris in conuiuio emittendi; cùm periclitantem quemdam præ pudore ex continentiâ reperiſſet. *Linguâ verò titubanti, raucâ, & inconditâ erat Claudius; quod Epiſtolâ ad Liuiam ſuam, nepotis vicem dolens & querens, ſignificat Auguſtus, apud Sueton. Claudij cap.* IV.

48. OMNIA CERTE CONCACAVIT.] *Imperium totum, quod cædibus & ſtoliditate polluit & conſpurcauit. Exemplaria quædam auctiora, verba hæc pluſcula immittunt:* Nec poſt boletum opiparè medicamentis conditum, plus cibi ſumpſit. *Sed à ſciolo aliquo haudubiè infarcta, qui apud Iuuenal. Sat.* V. *legerat:*

Boletus domino, ſed qualem Claudius edit,
Ante illum vxoris, poſt quem nil amplius edit.

Namque ſolet eſt, vt Seneca Agrippinæ veneficium, tam occultè habitum, voluerit hic publicaret: vt rectè animaduerſum à Fabro.

49. MEMORIÆ PVBLICVM GAVDIVM IMPRESSERVNT.] *Curionis, Eraſmi, & plures alij codices,* impreſſit. *non paullò meliùs. Difficulter autem exiſtunt ea quæ gaudium memoriæ imprimit,*

auctorem erit. Nunciatur Ioui, veniſſe quemdam [50] bonæ ſtaturæ, benè canum, neſcio A
quid illum minari: aſſiduè enim [51] caput mouere, pedem dextrum trahere. quæſiſſe ſe,
cuius nationis eſſet? reſpondiſſe, neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſâ, [52] non intelligere ſe linguam eius: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſanè perturbatus eſt, vt qui etiam non omnia [53] monſtra timuerit: vt vidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi [54] tertium decimum laborem veniſſe. Diligentiùs intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit [55] Græculo, ait: Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις; Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem [56] hiſtorijs ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

[57] Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν. B

Erat autem ſequens verſus verior, æquè Homericus:

[58] Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi [59] homini minimè vafro, niſi fuiſſet illic Febris, quæ [60] fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera men-

quia voluptas mentem ad ea quæ blandiuntur identidem reflectit, & memoriam, ne oblitteretur, refricat & quodammodo reſcribit.

50. BONÆ STATVRÆ.] *Nam Claudius* prolixo, nec exili corpore erat, & ſpecie canitieque pulcrâ, opimis ceruicibus. *Sueton. cap.* XXX.

51. CAPVT MOVERE.] *Hæc ſimul & ſemel enarret nobis Sueton.* Ceterùm & ingredientem (*Claudium*) deſtituebant poplites minùs firmi; & remiſsè quid vel ſeriò agentem multa dehoneſtabant: riſus indecens, ira turpior, ſpumante rictu, humentibus naribus; prætereà linguæ titubantia, caputque, cùm ſemper, tum in quantulocumque actu vel maximè tremulum.

52. NON INTELLIGERE SE LINGVAM EIVS.] *De linguâ iſthac Claudianâ Auguſtus ad Liuiam:* Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuiſſe, peream niſi, mea Liuia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, quî poſſit, cùm declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda ſunt, non video.

53. MONSTRA TIMVERIT.] *Faber & Lipſius,* domuerit, *mauelint. Sed,* timuerit, *etiam probum; imò magis acutum. Nec enim ſine timore tanta monſtra domantur.*

54. TERTIVM DECIMVM LABOREM.] *Duodecim labores Herculis, & totidem monſtra ſuperata, etiam pueris decantata ſunt. Igitur decimum tertium, Claudium, ſibi intereſſe credidit.*

55. GRÆCVLO.] *Non Herculi, ſed Claudio, opinor. Nam hunc Græculum fuiſſe, & magnâ curâ ſtudia Græca ſectatum, & amorem præſtantiamque linguæ, omni occaſione profeſſum, narrat Tranquillus cap.* XLII. *Faciliſſime igitur linguam illam intellexit Claudius ex poëtâ præſertim familiari. Homeri enim verſus eſt, ex Odyſſ. A. qui ſic integrandus:*

Τίς; πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες;
Quis? vnde es hominum? vbi tibi ciuitas, atque parentes?

Sæpè autem, etiam pro tribunali, Homericis verſibus Claudius loquebatur. Et quoties hoſtem vel inſidiatorem vltus eſſet, excubitori Tribuno ſignum de more poſcenti, non temerè aliud dedit, quàm,

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ:
Virum propulſare, cùm quiſpiam prior me laceſſiuerit.

ex Odyſſ. Π. *vt cap.* XLII. *Suetonius.*

56. HISTORIIS SVIS LOCVM.] *Nam Claudius Græcas ſcripſerat hiſtorias, teſte ibidem Suetonio.*

57. Ἰλιόθεν με φέρων.] *Verſus iterùm Homeri eſt, Odyſſ.* I.

Ab Ilio me ferens ventus Ciconibus appulit.

Quo Claudium Cæſarem ſe eſſe, & ab Iulo Troiano, Aeneæ filio, ortundum ſignificat. C

58. Ἔνθα δ' ἐγὼ.] *Sequitur mox in Homero iſte verſus, & belliſſimè in cædes & ſæuitiam Claudij cadit. Latinè verbatim:*

Ibi ego vrbem depopulatus ſum, interfeci autem ipſos.

Narrat autem Vlyſſes Alcinoo ſe Ciconas Thraciæ populum perdidiſſe: Seneca lepidè in Claudium deflectit, qui vrbem Rom. cædibus impleuerat. Non libet hic meminiſſe quæ fingit, refingit, interpolat, & nugatur Rhenanus.

59. HOMINI MINIME VAFRO.] *Ita optimè correctum à Iunio, cum vetuſta exemplaria legerent,* fabro. *Alia quadam prolixius:* impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fabulam. *Vnde Alciatus & Rhenanus,* fibulam, *fabricati ſunt. Et turpiculam illam ac notam fibulam interpretantur, quâ veteres ſe contra libidinis motum, aut ad vocalitatem aſtringebant. Fibulam ergo Herculi imponere, erit, eum compeſcere, ne vltra Claudij patriam ſciſcitaretur:* metaphorâ duriuſculâ, *inquit Rhenanus. Sed nil opus duritiem iſtam Senecæ impingere; nihil enim mollius & elegantius noſtrâ lectione. Facilè, inquit, deceperat Claudius, & impoſuerat Herculi, vt ſoles hominibus minimè vafris, qualis Hercules & ei ſimiles, grandes, robuſti, toroſi, ac ſtolidâ corporis prolixitate, qui ſimpliciores eſſe ſolent, ac minimè vafri.* D

60. FANO SVO RELICTO.] *Fanum Deæ Febris Romæ in Palatio fuiſſe, dicit Plinius lib.* II. *cap.* VII. *Et bellam iſtam Deam cum bellatulis ſuis fraterculis irridens D. Auguſt. lib.* IV. *cap.* XXIII. *Ciuit.* Priapus, *inquit,* & Cloacina, & Pauor, & Pallor, & Febris, &

A mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi: [61] Lugduni natus eſt. [62] Marci municipem vides: quod tibi narro, ad ſextumdecimum lapidem à Viennâ natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, [63] Romam cepit. Hunc ego [64] tibi recipio Lugduni natum, vbi [65] Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quàm vllus [66] mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia [67] inter Xanthum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, [68] nemo intelligebat. Ille autem [69] Febrim duci iubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & [70] ad hoc vnum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares [71] omnes illius eſſe libertos, adeò

& cetera non numina colendorum, ſed crimina colentium. *Sed cur Febris Claudium in cælum comitata? Rhenanus ſolemniter ſubtilis:* Tacitè notat, *inquit*, impietatem *&* *ἀθεότητα* Claudij, quem nemo Deorum comitatus ſit, præter Febrim, & B hanc infeſtam. *Sed Seneca palàm adſpicit longas febres & inualetudinem, quâ Claudius* per omne ferè pueritiæ atque adoleſcentiæ tempus conflictatus eſt, hebetato etiam inde progreſſâ ætate corpore, *vt cap. II. narrat Sueton. Nam & Febris mox dicet*, *ſe* cum ipſo tot annos vixiſſe. *Fortaſſe etiam Febri eum deceſſiſſe Seneca videri voluit, vt boleti & veneficij Agrippinæ ſuſpicionem auerteret.*

61. LVGDVNI NATVS EST.] *Non eſt Romanus, inquit, nec ab Ilio venit, vt ex Homero ſuo mentitus eſt, ſed Lugduno ex Gallijs. Sueton. cap. II.* Claudius natus eſt, Iulio Antonio, Fabio Africano Coſſ. Kal. Auguſtis, Lugduni, eo ipſo die quo primùm ara ibi Auguſto dedicata eſt: appellatuſque Tiberius Claudius Druſus.

62. MARCI MVNICIPEM VIDES.] *Turneb.* C *lib. XXV. cap. IV. Marci Tullij Ciceronis municipem vocari credit, quia Claudius Ciceroni ſimilis, & in municipio Lugdunenſi natus, vt ille in Arpinate. quod paullisper contortum mihi apparet. Propius verum eſt, quod Rhenanus*, Munatij, *legendum coniectauit. Nam L. Munatius Plancus coloniam Lugdunum deduxerat, vt ex epigrammate Caietano oſtendit Sigonius in Faſtis. Quis autem propriè municeps, & quomodo non rectè vulgò municipia confundantur cum colonijs, vide eruditè Agellium lib. XVI. cap. XIII.*

63. ROMAM CEPIT.] *Acutè. Galli Senones (notiſſima hiſtoria) Romam olim ceperunt, vnde poſteà à Camillo expulſi. Claudius Gallus iterùm cepit, id eſt, vaſtauit & cædibus compleuit, vt illi vetuſti.*

64. TIBI RECIPIO.] *Ita Iunius ex cod. mſ. veterem lectionem mutauit. Recipere autem quidpiam dicimur, cùm fidem interponimus & aſtringimus. Cete-* D *ra exemplaria*, Hunc ego reddo tibi. *Quod non omnino improbabile: vt Febris Claudium à ſe excitatum affirmet, & venenum Agrippinæ celet.*

65. LICINIVS MVLTOS ANNOS REGNAVIT.] *Hic natione Gallus, & Iulij Cæſaris quondam libertus, ab Auguſto Galliæ præpoſitus, regnum & tyrannidem apertam in gentem ſuam furtis & rapinis exercuit. Cùm in ſingulos menſes tributum ei penderent Galli, annum quatuordecim menſium fecit: Decembrem ex etymo nominis, decimum, non vltimum eſſe dictitans, duoſq; alios inter ipſum & Ianuarium interiecit, quos Auguſtos vocauit. Accuſatus à Lugdunenſibus & totâ penè Galliâ, cùm diſcrimen præſens cerneret, hoc aſtu euaſit. Auguſtum in ſecreta domus & theſauros induxit, &, Ecce Domine, inquit, ingentem iſtam auri & argenti vim tibi aceruaui, ne nimiâ opulentiâ Galli inſoleſcerent. Narrat Dion lib. LIV.*

66. MVLIO PERPETVARIVS.] *Eraſmus in adagio, Muli Mariani*, mulus perpetuarius, *legit, & eumdem cum Mariano mulo facit. Muli verò Mariani, vulgari adagione, ſeduli & laborum ferentes ac patientes dicuntur. Sed* mulionem *& exemplarium fidem retineamus. Mulio igitur perpetuarius eſt, qui mulam veterinam perpetuò, quoad ea vixerit, conductam habet, & eâ vellaturam facit, vt rectè Alciatus. Tales enim ad vecturas & colligendum lucrum quacumque diſcurrere ſolent. Simili ſignificatu Impp. Theod. & Valent. L. vlt. C. de locat. præd. ciuil.* perpetuarium *vocant, qui fundum in totam vitam conduxit. Aliter paullo Seneca phraſin enarrat Rhenanus, ſed non audio.*

67. INTER XANTHVM ET RHODANVM.] *Rhenanus* taxari *hîc putat* Claudium, qui cùm in Galliâ, *inquit*, natus eſſet, Græcus videri geſtiebat, vt quem patriæ ſuæ puderet. *Sed ipſe nec cælum nec terram, vt Belgæ loquimur, tangit. Certus & vnicus ſenſus eſt iſte. Claudius paullò antè verſu illo Homerico*, Ἰλιόθεν, *&c. (quem malè expunxerat Rhenanus) dixerat ſe Ilio ſiue Troiâ veniſſe, negat iam id Herculi Febris; &, Procul, inquit, natale eius ſolum Ilio abeſt: ſcis enim, ô Hercules, qui tam multas terras peragraſti, quot millium interuallo Xanthus Troianus fluuius à Rhodano Lugdunenſi diſtet.*

68. NEMO INTELLIGEBAT.] *Si enim lingua eius ſemper* *ἀσαφὴς*, *rauco, & titubanti, quantò magis iam intrâ?* Riſus indecens, ira turpior, ſpumante rictu, humentibus naribus, præterea linguæ titubantia, *&c. Sueton. cap. XXX.*

69. FEBRIM DVCI IVBEBAT.] *Nam ἁπλῶς & propriè* duci *dicuntur, qui ad ſupplicium. Noſter iterùm infrà:* quos Narciſſus duci iuſſerat. *Tranquillus Caligula cap. XXVII.* Cuſtodiarum ſeriem recognoſcens, nullius inſpecto elogio, ſtans tantummodò intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit.

70. AD HOC VNVM SATIS FIRMÆ.] *Non tantùm capitis, ſed etiam manuum tremori obnoxium Claudium Dion narrat. Solutæ igitur, tremente, & in digitos ſparsâ manu ſignum cædis dare ſolitus erat.*

71. OMNES ILLIVS ESSE LIBERTOS.] *O amarum morſum! Vxorum enim, & aliquot libertorum non miniſter ſolùm, vt Suetonius, ſed mancipium erat, vt Dion loquitur. Nam eum regebant, vt neruis alienis mobile lignum, ridebantq; ceu caudicem & fatuum. Itaque iam in cælo nemo magis eum curat, aut imperanti obſequitur, quàm ſi omnes eius eſſent liberti, aſſueti imperio patroni ſui contemnere. Præter autem*

adcò illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & [72] deſine fatuari: veni- A
ſti huc, vbi [73] mures ferrum rodunt. [74] Citiùs mihi verum, ne tibi [75] alogias excutiam.
Et quò terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome properè, ſede quâ genitus cluas,
Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpè mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
[76] *Vidi duobus imminens fluuijs iugum,*
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt:
Vbi Rhodanus ingens amne præ rapido fluit, B
Ararque dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animosè & fortiter. Nihilominùs [77] mentis ſuæ non eſt, & timet μωρῷ πληγῇ. Claudius vt vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe [78] idem gratiæ: [79] Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi [80] affuturum apud alios: & ſi quis à me [81] notorem petiſſet, te fui no-

tem Harpocram, Paſidem, & Felicem, tres alij liberti Principem planè agebant: Polybius à ſtudijs, Pallas à rationibus, Narciſſus ab epiſtolis.

72. DESINE FATVARI.] *Fatuum agere, qualis totâ vitâ fuerat Claudius. Vnde à præceptore Senecâ fortaſſis edoctus Nero,* Morari eum (*Claudium*) inter homines deſijſſe, productâ primâ ſyllabâ, iocabatur, multaque decreta & conſtituta, vt inſipientis atque deliri, pro irritis habuit, *ait Sueton. Neronis cap.* XXXIII. Morari *autem à Græco μωρὸς, quod fatuum ſignificat, inflectebat; cùm Latinum* morari *primam corripiat.*

73. MVRES FERRVM RODVNT.] *Criticorum, quantum equidem viderim, hic (extra vnum Rhenanum) altum ſilentium. Aut non intelligo, aut ridiculè Hercules terrere vult Claudium. Si, inquit, mures hîc tam ſunt mordaces & acuti dentis, vt ferrum etiam rodere valeant, quales dentes & ferociam nos Deos habere exiſtimas? Itaque caue, ne Febri aut cuiquam alteri Deorum hîc iraſcaris, & in naſum nobis etiam bilem concites.*

74. CITIVS MIHI VERVM.] *Nempe,* dicito. *Eſt enim ſermo abruptus & imperfectus, qualis iratorum ſolet, Virgiliana iſti ſimilis:*

Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.

75 ALOGIAS EXCVTIAM.] *Verberibus ſtultitiam tibi excutiam. Alogias propriè Galli vocant* impertinences. *Qui Herculis laborum & fabellarum gnari, ſequentium etiam verſuum ſententiam non ignorabunt.*

76. VIDI DVOBVS.] *Graphicè ſitum vrbis Lugdunenſis deſcribit, vbi confluunt Arar & Rhodanus.*

77. MENTIS SVÆ NON EST.] *Hercules, etſi hac tragicè & ad terrorem cothurnatus intonuerit, nondum tamen ſanità & ſua mentis eſt, timetq́ μωρῷ πληγῇ (ſic ex cod. mſ. bellè reſtituit Iunius)* ſtulti ictum. *Stulti enim, quolis Claudius, cùm laceſſuntur, in iram & verbera prorumpunt, & obuios quoſque ſine delectu feriunt.*

78. IDEM GRATIÆ.] *Gratia enim militum, poſt Caij cædem, Claudium Principem fecerat, & vt neminem Romæ haberet ſibi parem.* C

79. GALLVM IN SVO STERQVILINIO.] *De gallo quidem gallinaceo eſt prouerbium; alludit tamen venuſtè ad Gallicam Claudij natiuitatem.*

80. AFFVTVRVM APVD ALIOS.] *Apud Latinos,* adeſſe, *verbum eſt fori, & patrocinari ac aduocatum in cauſsâ ſe præbere ſignificat. Suetonius Claudij cap.* XXXVIII. Scribam Quæſtorium inauditum & innoxium relegauit, quòd aduerſus priuatum ſe (*Claudium*) intemperantiùs affuiſſet. *Loco eius verbi, temporibus ſuis (id eſt, Hadriani Cæſaris) queritur verbum* ſupereſſe *inuoluiſſe lib. I. cap.* XXII. *Agellius.* Irroborauit inueterauitque, *inquit,* falſa atque aliena verbi ſignificatio, quo dicitur, Hic illi supereſt, cùm dicendum eſt, Aduocatum eſſe quem cuipiam, cauſſamque eius defendere. *Quo-* D *modo etiam abuſus Suetonius Hadriani Scriba, c.* LVI. *Augusti.* Cunctari ſe, ne, ſi ſupereſſet, eriperet legibus reum: ſin deeſſet, deſtituere ac prædamnare amicum exiſtimaretur. *Vbi,* deeſſe, *eſt cauſſam & aduocationem deſerere, vt verbo* ſupereſſe, *ſeu* adeſſe, *opponatur.*

81. NOTOREM PETISSET.] *Variant & titubant hîc Critici, inſolentiâ* notoris *conturbati. Iunius vacem codic. legitq́,* à me noto rem petiſſet. *Rhenanus ſolenti audaciâ,* auctorem, *aut è Latia in Græciam fugiens,* ἀμύντορα, vindicem, *nobis obtrudit. Fruſtrà.* Notor, *Latina vox eſt, nec aliam hoc loco recipimus. Noſter iterùm Epiſt.* XXXIX. Qui notorem dat, ignotus eſt. *Eâdem vſus Petronius Arbiter.*

Igitur

A nominaturus, qui me optimè noſti. Nam ſi memoriâ repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum [82] ius dicebam totis diebus menſe [83] Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarũ pertulerim,[84] cùm cauſſidicos audirem,& diem & noctem: in quos ſi incidiſſes, valdè fortis licet, maluiſſes [85] Cloacas Augiæ purgare: multò plus ego ſtercoris exhauſi. [86] Sed quoniam volo, non mirum, quòd impetum in curiam feciſti: nihil tibi cluſi eſt. Modò dic nobis,qualem deum iſtum fieri velis: [87] ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe: [88] οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo poteſt [89] rotundus eſſe (vt ait Varro) ſine capite, ſine præputio? [90] Eſt aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor, nec caput habet. [91] Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, [92] cuius menſem

• *Igitur* notor *eſt, qui tamquam gnarus adhiberi ſolet, vt alterum alijs ignotum noſcitet & agnoſcat. Cicero* cognitorem, *Græci* γνωστῆρα *appellitant. Vide Turneb. lib.* XXIX. *cap. vlt.*

B 82. Ivs dicebam totis diebvs.] *Sueton. cap.* XIV. Ius & Conſul & extra honorem laborioſiſſimè dixit, etiam ſuis ſuorumque diebus ſolemnibus, nonnumquam feſtis quoque antiquitus & religioſis. *Dion lib.* LX. Quotidie propemodum, vel cum vniuerſo ſenatu, vel ſolus ipſe, plerumque in foro, quandoque alibi pro tribunali de cauſſis Claudius cognoſcebat.

83. Ivlio et Avgvsto.] *Tempore etiam meßis ac feriata (cùm*

——— Latiæ non miſcent iurgia lites,
Et pacem piger annus habet, meſſeſque reuerſæ
Dimiſère forum. ———

Papin. lib IV. *Siluar.) non ſe abſtinuiſſe iuriſdictione ſignificat.* Iulio *enim* menſe maximè lites interquieſcunt, *vt ait lib.* VIII. *Epiſt. nepos Plinius. Seneca verò intempeſtiuam fatui iſtius Iudicis diligen-*C*tiam irridet.*

84. Cvm cavssidicos avdirem.] *De hac Claudianâ patientiâ cap.* XV. *Sueton.* Illud quoque à maioribus natu audiebam; adeò cauſſidicos patientiâ eius ſolitos abuti, vt deſcendentem è tribunali non ſolùm voce reuocarent, ſed & laciniâ togæ retentâ, interdum pede apprehenſo retinerent. Ac ne cui hæc mira ſint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit, καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρὸς, *Et tu ſenex es, & fatuus.*

85. Cloacas Avgiæ.] Αὐγείου βουστασίας, ſtabuli Augiæ *repurgationem, inter* XII. *Herculis labores, etiam pueri ſciunt.*

86. Sed qvoniam volo.] *Lacunam hîc dialogiſmi ſat latè hiantem ſuſpicantur Rhenanus & Iunius: & ſanè cæcus ſit, qui deeſſe, aut turbatum aliquid non videat. Iunius,* ſed quò ἐμβολὴ, *legendum* D *coniectat. Verba enim Deorum ad Herculem eſſe videntur, admirantium & increpantium, quod ſtolida & ſolita corporis robore, calo fores impulerit, & ad caliues ſic intrauerit. Antiqua lectio ordine paulliſper inuerſo:* Sed non miror, quòd impetum in curiam feciſti: quoniam volo *(fortaſſe,* violens) & nihil tibi cluſi eſt.

87. Ἐπικούρειος θεός.] *Græca hæc ſuſpecta, quia à Rhenano, tenuium, vti fatetur, veſtigiorum ſecuto iudicia, reſtituta ſunt.*

88. Οὔτε αὐτὸς.] *Sic non infeliciter repoſitum à Rhenano, ſuffragante tacitè Lipſio in ſuâ Menippaâ. Epicureorum enim deſidioſorum & inter voluptates molliter conſeneſcentium lex erat:* Οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα, *&c.* Neque negotium habere, neque alteri exhibere. *Verùm, quomodo Claudius, Deus Epicuréus fieri non poteſt, ſi* neque ipſe negotium habeat, neque alijs exhibeat? *Imò verò idcircò Deo Epicuri ſimilior, qui ſecurum agit æuum, nec in negotia & res iſtas humanas curam & prouidentiam demittit. Itaque præpoſitâ vnâ voculâ,* & οὔτε αὐτὸς, *&c. ſententiam Latinè ſic concipiendam exiſtimo. Claudius* Epicuréus Deus non poteſt eſſe, qui *(nempe Deus)* neque ipſe negotium habet, neque alijs exhibet. *Vt ſignificet, Claudium & ſibi negotioſum fuiſſe, & tot alijs quos interfecit, negotium faceßiſſe, proindeq; Deo Epicuri eſſe diſſimillimum.*

89. Rotvndvs esse.] *Stoici enim Mundum, qui rotundus eſt, Deum eſſe cenſebant, vt diximus Præfat. lib.* I. *Natural. Igitur ſic argutantur nugaces illi Dij: Quomodo poteſt Claudius fieri Deus Stoicorum, cùm non ſit actus in orbem, ſed caput, pedes, præputium, ceteraq; hominis, non globi, habeat?*

90. Est aliqvid in eo.] *Verba alicuius ſemidei ſunt, qui in Claudium acrius intuens, alios corrigit, qui Deum Stoicorum non poſſe fieri cenſuerant. Imò, inquit, vt video, eſt ſatis rotundus; nam neque cor, neque caput habet. quia nempe ſapientiâ carebat. Sapientes enim corde & cerebro abundare dicuntur. Vnde Scipionem à ſapientiâ, Corculum cognominauerunt veteres illi Romani.*

91. Si mehercvles.] *Locus ſauciatus videtur, & aliquid præceßiſſe quod exciderit. Hîc verò ſemideorum quiſpiam ait, Claudium beneficium* ἀποθεώσεως *& diuinitatis à Saturno obtenturum fuiſſe, ſi à Saturno petiſſet: & cauſſam ſubiungit.*

92. Cvivs mensem.] *Iunius,* menſam, *legi poſſe affirmat; & ita in editione ſuâ legit Schottus. ſed non tam bellè poteſt. Menſis ille Saturni, December eſt, circa cuius dimidium, quinque dies Saturnalium Romæ, cum duobus Sigillarium ſequentibus, omni luxu conuiuiorum & comeſſatione celebrabantur. Serui etiam tunc habitum dominorum, miniſtrantibus dominis, aſſumebant. Noſter Epiſt.* XVIII. December eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datum eſt, ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam aliquid inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. *Belliſſimè ad huius loci enarrationem, vbi Claudius dicitur* toto anno celebraſſe Saturni menſem. *Lege, amabo, Suetonij cap.* XXXII. *&* XXXIII. *cum Senecâ dices & mecum. Imperium etiam permiſerat ſuis libertis (vt Saturnalibus ſolet) quorum veriùs mancipium erat quàm Imperator. Hinc cùm exercitus in Galliâ ſeditionem agitaret, nolletq; in Britanniam ſequi A. Plautium Prætorem, miſſuſq; à Claudio eſſet*

 prim-

ſem toto anno celebrauit, Saturnalia [93] eius Princeps non tuliſſet. [94] Illum Deum ab Ioue, quem, quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti. L. Silanum enim generum ſuum occidit. [95] Oro per quod ſororem ſuam, [96] feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, [97] maluit Iunonem vocare. [98] Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtultè ſtudere; Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, [99] mures molas lingunt: hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo fa- A

princeps libertorum Narciſſus ad compeſcendum, & hic verba facturus aſcendiſſet tribunal, milites, inquit Dion, ortâ maximâ indignatione, exclamare cœperunt, Io Saturnalia! io Saturnalia! *& vltrò volenteſq. Prætorem ſecuti ſunt. Saturnalibus etiam aleatorium forum calefacere in nullo probro ponebatur: Claudius verò toto anno* aleam ſtudioſiſſimè luſit, *ait Sueton.* de cuius arte librum quoque emiſit: ſolitus etiam in geſtatione ludere, ita eſſedo alueoque adaptatis, ne luſus confunderetur. *Veriſſimè ergo toto anno celebrauit Decembrem.*

93. EIVS PRINCEPS NON TVLISSET.] *Locum prodigioſè deformatum, vt loquitur & clamat Rhenanus, magis ipſe deformat. Legit enim,* Caius Princeps; *Iunius verò,* Saturnalitius Princeps. *Lipſij coniectura, Epiſt. ad Lud. Carrionem, placet.* Saturnalia eius, *immiſſum eſſe à gloſſographo, volente enarrare, quis ſit ille* Saturni menſis: *nempe December & Saturnalitius. Totus itaque locus, additô interrogandi notâ, ſic eſt reſcribendus:* Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Princeps, non tuliſſet?

94. ILLVM DEVM AB IOVE.] *Rhenanus perſuaſiſſimum ſibi ait, iſtas voces,* Deum ab Ioue, *nihil ad ſenſum facere: itaque Græciſſat ſuo more, &,* Illum ἀποθεωθεὶς, *legit. Turneb. lib.* XVIII. *cap.* XIII. *ſuperiora paulliſper interpolata cum ſequentibus ſic continuat:* Eius preces (*ita mauult quam* Princeps) non tuliſſent illum Deum à Ioue, quem, quantum in illo fuit, damnauit inceſti: qui L. Silanum generum ſuum occidit, ſororemque ſuam. *Sed fruſtrà vulnus ſatis manifeſtarium tentauit conſuere. verba enim complurcula, aut ſententiæ totæ exciderunt. Minimâ tamen iacturâ ſenſus poſſumus cum interrogatiunculâ ſic legere:* Illum Deum ab Ioue, (*nempe,* fieri) quem, quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti? *A Saturno, inquit, cuius menſem, in Principatu, toto anno celebrauit, ſpes fuit ferendi beneficium* ἀποθεώσεως, *non ab Ioue, quem damnauit inceſti. Quî ſic?* L. Silanum enim, *&c. Hiſtoria in Tacit. Annal.* XII. *L. Silanus Claudij gener & filia Octauia ſponſus, accuſatus de inceſtu cum Iuniâ Caluinâ ſorore, Senatorio ordine motus, & Magiſtratum eiurare compulſus mortem ipſe ſibi conſciuit, aut (vt Suetonius cap.* XXIX.) mori coactus eſt. *Hac vero in L. Silanum ſententiâ Claudius Iouem etiam inceſti damnauit, quia Iupiter olim Iunonem, ſororem ſuam duxit vxorem. Lipſius paullò aliter, ad illum* XII. *Tacit. Annal. hunc locum & lectionem refingit, ſed, ſi ſatis oculis valeo, minus concinnè. quemquam in editione ſuâ ſecutus eum Schottus. qui etiam,* ab Ioue, *auſus in* apage *transfigurare; ſed cuius exemplaris fide?*

95. ORO PER QVOD.] *Ita cod. S. Amandi apud Iunium. Rhenani mſ.* Oro per quid. *Alij,* Oropen ſororem ſuam. *Ridiculè: nam non Orope, ſed Iunia Caluina, ſoror Silani vocabatur. Probabilior Lipſij coniectura:* Oro, propter quid? Sororem ſuam *&c. vt hæc ſit ad interrogationem reſponſio. totus enim libellus dialogiſmis, & crebrâ alternantium perſonarum interlocutione conciſus eſt.*

96. FESTIVISSIMAM OMNIVM PVELLARVM.] *Tacit.* XII. *Annal.* decoram & procacem *vocat: & hinc Venus appellata.*

97. MALVIT IVNONEM VOCARE.] *Vxoris loco habere. nam, vt rectè ex Plauto ſuo olim notauit Lipſius, mariti blanduli vxores ſuas,* Iunones *ſolent appellare. Alludit etiam, opinor, ad Iouis & Iunonis coniugium: quaſi Silanus voluerit Iouem imitari, & ex ſorore Iunonem, id eſt, vxorem facere.* B

98. QVARE, INQVIT.] *Corrupta omnia, & Sibyllæ folium iuxta intelligenda, ait Turnebus. Rhenanus diuinat:* Quare inuidit Rom. hiſtorias ſuas? *Quàm lepidè & ridiculè! Lipſius:* Quare, inquis, quare inijt ſororem ſuam? Stulte, ſtulte, Athenis, *&c. Sed omnes vniuerſi vetuſti codices, Fabro teſte,* ſtude, *legunt. Placet ita ne locum totum ſic refingere ad Turnebi, & proximè veteris lectionis exemplum.* Quare, *inquit,* quare ſororem ſuam? *vt turpiculum aliquod verbum ſubticeatur, & verba ſint Claudij, quæ quiſpiam ſemideorum repetit. Nónne, aiebat Claudius, Silanus mortem commeritus, qui Caluinâ ſorore, tamquam vxore abuſus? Cui reſpondet nequiculus ille Deus:* Stulte, ſtude: Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. *Negas ideò debuiſſe mori: nam ſi ſtudeas & legas hiſtorias, inquit, Athenis dimidias ſorores (id eſt, germanas ex eodem patre, non tamen vterinas) ducere licet, Alexandriæ verò totas ſorores, ſiue germanas vterinaſq. ſimul. Quod exemplo Cimonis Athenienſis qui Elpinicen germanam ſororem, & Ptolemæorum qui ſorores ſuas ſæpè inceſtarunt, clariſſimoq. Philonis teſtimonio demonſtrat Turneb. lib.* XVIII. *cap.* XIII. C

99. MVRES MOLAS LINGVNT.] *Rhenanus credit hic mollitiem Romanorum tangi, qui inſtar murium vrbanorum,* ne quidem caſeum arrodant, ſed lingant molitam ſannam, *inquit. Sed non accredo. Ridet enim Claudij Cenſuram per minima quæque delicta nimis ſeuerè euntem. Sueton. cap* XVI. Fuerunt & illa in Cenſurâ eius notabilia. Quòd eſſedum argenteum ſumptuosè fabricatum ac venale ad Sigillaria, redimi concidique coràm imperauit: quodque vno die XX. edicta propoſuit. Inter quæ duo, quorum altero admonebat, vt vberi vinearum prouentu, benè dolia picarentur: altero, nihil æquè facere ad viperæ morſum, quàm taxi arboris ſuccum. *Et alias Cenſuræ eius minutias & nugas videſis apud eumdem.* Quia *igitur, inquit,* Romæ mures molas lingunt, *quod minimi aut nullius delicti (id eſt, obnubâ Cenſurâ dignos defectus)* hic (*Cenſor Claudius*) nobis curua (*deprauatos mores*) corrigit. *Qui etiam phraſi vſus Plinius iunior lib.* V. *Epiſt. ad Ruſum:* Inuenimus, *inquit,* qui curua corrigeret. *vt neceſſe non ſit de obſcœnitate hic ſublatente* D

A faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt quòd [100] templum in Britanniâ habet, quòd hunc barbari colunt, & vt deum orant. [101] Ἀλώρῳ φιλάτῳ χάν. Tandem Ioui venit in mentem, [102] priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos [103] merá mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis [104] exiſtimabit? [105] Illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kal. Iulias [106] poſtmeridianus Coſ. homo [107] quantumuis vafer, qui ſemper videt [108] ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſertè, quòd [109] in foro viuat, dixit, quæ [110] notarius perſequi non potuit: & ideò non refero: ne alijs verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit,

latente aliquid ſuſpicari cum Rhenano & Grutero. Quia autem mures molas farinâ reſperſas lingere ſolent, Homerus murem quemdam λειχομύλην, B molæ linctorem, *appellauit.*

100. TEMPLVM IN BRITANNIA.] *Tacit. Annal.* XIV. Templum Diuo Claudio conſtitutum *(in Britanniâ)* quaſi ara (arx, *mauult Lipſius*) dominationis adſpiciebatur.

101. Ἀλώρῳ φιλάτῳ χάν.] *Ita etiam cod. Curionis. In cuius margine tamen adſcriptum μωρῷ φιλτάτῳ. Iunius vero ambiguis characterum veſtigijs in ſuo, μωρὰς κληρυχεῖν, aut μωρῷ ἀποχήν, ſiue ἀπευχὴν, aut vicinum aliud legere ſibi eſt viſus. Sed nullo ſat bello ſenſu. Vnde & Delium natatorem aduocat. Sed è Delo iam accerſere, longum, ego Louanio dabo, Clariſſimum, inquam, virum Pet. Caſtellanum, Medicinæ & Græcæ linguæ hic Profeſſorem. Is enim nuper paulliſper meditatus coniectabat, χηναλώπεκα φιλοῦσι,* vulpanſerem amant, *eſſe forſaſſe legendum. Amæno ſanè ſenſu (ſiue is vere à olim expreſ-* C *ſus à Senecâ, ſiue propinquus alius) & eò mihi blandiore, quò à viro amiciſſimo, & Græcâ Latinaq́ litteraturâ, ſine iactantiâ (quod rariſſimum) eruditiſſimo cultiſſimoq́ venit. Ait igitur Seneca, nullam admirationem habere, quòd Britanni ceu Deum, Claudium Cæſarem colant, quia* chenalopeca, *ſiue* vulpanſerem amant. *Conſtat enim ex Plinio & aliunde, Britannos olim ſuper omnes delicias vulpanſerem (anſeris genus eſt, cui nomen inditum à vulpinâ quadam vafritie) in cibis dilexiſſe. Claudius autem chenalopex erat, quia Græco adagio ſic appellatur μαλακὸς, καὶ πένης, καὶ κυβευτὴς,* effeminatus, pauper, & aleator, *vt notat Ariſtophanis Interpres in Acharnen. Act.* III. *Stroph. vlt. & iterùm in Lyſiſtratâ. Quàm verò hæc vniuerſa in Claudium competant, diſcet qui Tacitum, Sueton. Dionem, & hancce Menippæam legerit. De paupertate fortè negabis: ſed non facies,* D *vbi à libertis toties expilatum & exhauſtum intellexeris. Hinc* querente eo quondam, *ait Sueton. cap.* XXVIII. de fiſci exiguitate, non abſurdè eſt dictum, Abundaturum, ſi à duobus libertis *(Narciſſo & Pallante)* in conſortium reciperetur. *Rei etiam familiaris anguſtias ante Principatum vide cap.* IX.

102. PRIVATIS INTRA CVRIAM.] *Rhenanus,* primateis intra curiam moranteis, *coniectat. Pithœus non* intra, *ſed* extra *legit. magis ad ſenſum. Iupiter enim vult Deorum Magiſtratum, primatis curiâ commenentibus, ſententiam dicere.*

103. MERA MAPALIA FECISTIS.] *Lipſij cod.* mera nuptialia. *Et ſermones nuptes, Venereos, & obſcœnos interpretatur. Iunij mſ.* vos me rapamalia. *vnde,* vos me rapataulem *(id eſt, ſtipula tibicinum, & nihili hominem)* feciſtis. *Nam,* quid commune habet cælum cum mapalibus? *inquit. Sed* mapalia *cum Turnebo & Scaligero retinere oportet: quod nomen Punicum, & teguriolum, ſiue caſam ruſticam, in antiquis gloſſarijs καλύβην, ſignificat. Itaque Iupiter iratus, Ego P. C. inquit, permiſeram Claudium à vobis interrogari, vt rei ſolent, & ſententias ordine perquirere, vos neglectâ curiæ huius diſciplinâ, alius alium interturbantes, non vt cælites decet, ſed tamquam Nomades, incunditè & in mapalibus viuentes, omnia egiſtis, &, vt eſt in prouerbijs,* ex ciuitate rus feciſtis.

104. EXISTIMABIT.] *Claudius, cùm ruſticitatem iſtam & confuſionem curiæ noſtræ cogitabit.* Qualiſcumque eſt, *id eſt, quantumuiscumque ſine corde & cerebro ſit.*

105. ILLO DIMISSO.] *Claudio iuſſo ſecedere.*

106. POSTMERIDIANVS COS.] *In foro Iani templum erat (ideoq́ mox Seneca eum* in foro viuere *dicet) circa quod fœneratorum tabernæ, qui poſtmeridianis maximè horis (quando poſt negotia matutina, otioſorum hominum frequentia præcipuè forum calefacere ſolet, & idcirco tempus illud, πλήθουσαν ἀγορὰν appellant, inquit Turnebus) eas locabant. Horum igitur dantium fœnori & accipientium Conſulem & Præſidem Ianum patrem ridiculè fingit Seneca.*

107. QVANTVMVIS VAFER.] *Ita à Rhenano & Alciato optimè reſtitutum: cùm antè corruptè legeretur,* quantum via ſua fert.

108. Ἅμα πρόσσω.] *Eſt Homeri hemiſtichium Iliad.* γ. *de ſene vafro, experiente, & circumſpecto.*

——— Ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω

Λεύσσει: ———

——— Simul antè & retrorſum

Proſpicit. ———

Ob hanc Iani bifrontis circumſpectionem, Perſius felicem eum deprædicat, cui nemo à tergo linguam exerere, & irridere poſſit, cùm oculos etiam in occipite habeas.

O Iane à tergo quem nulla ciconia pinſit,
Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas,
Nec linguæ, quantum ſitiat canis Apula, tantum.

109 IN FORO VIVAT] *Inter cauſidicos. Ridiculè, & quaſi oratores & cauſſidicos ſtatuo Iani exaudiant, & eloquentiam ab ijs diſcant. Porro de Iano fori Rom.* ſummo, imo, & medio, *vide Turneb. lib.* VI. *cap.* X. *& Hieronymum Magium lib.* II. *cap.* XII. *Miſcellan.*

110. NOTARIVS PERSEQVI NON POTVIT.] *Notarij olim per notas & compendia dictionum, orationes*

quit, magna res erat, Deum fieri: iam [111] fama nimium feciſti. Itaque, ne videar in A perſonam, non in rem ſententiam dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem Deus fiat ex his, qui [112] ἀρύρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S. C. Deus factus, fictus, pictúſve erit, eum [113] dedi laruis, & proximo munere [114] inter nouos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter [115] Vicæ Potæ filius, & ipſe deſignatus [116] Coſ. nummulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, [117] vendere ciuitatulas ſolebat. Ad huncce bellè acceſſit Hercules, & [118] auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet: Cùm Diuus Claudius Diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minùs Diuam Auguſtam [119] auiam ſuam, quam ipſe [120] Deam eſſe iuſſit, longeque omnes mortales [121] ſapientiâ antecellat,

tianes quamuis rapidiſſimè fluentes aſſequebantur & excipiebant. Ars iam ignota, & inter eas quas barbaries poſterioris aui nobis abſtulit. Aliàs in tempora Auſonij & SS. Patrum durauit. Ad Notarium ſuum Auſonius:

Tu ſenſa noſtri pectoris
Vix dicta iam ceris tenes.
Tu me loquentem præuenis.
Quis, quæſo, quis me prodidit?

Multa SS. Patrum Homiliæ à Notarijs ſic excepta creduntur, non ab illis edita in lucem, vbi præſertim ſermo ſerpens aut pedeſtris, & cetera eorum eloquentiæ diſſimilis. De Notarys iſtis, vide Lipſium noſtrum Epiſt. XXVII. *Centur.* I. *ad Belgas, quæ eſt ad P. Leonardum Leſſium.*

111. FAMA NIMIVM FECISTI.] *Quid ſi*, Iani fana, *legas? ait Sept. Florens. Nolim ſanè. Rhenanus*, fama mimum fecit, *id eſt, ridiculum, & ludorum ſcenicorum argumentum. Simplicius & tolerabilius quod alij*, iam fama minimum fecit.

112. Ἀρύρης καρπὸν ἔδουσιν.] *Hemiſtichium Homeri Iliad. Z. Diomedis ad Glaucum, quod è mſ. reſtituit Rhenanus: vti & quod mox ſequitur*, ζείδωρος ἄρουρα. *Quibus ludere & illudere Claudio, Homericos verſus inter familiares ſermones identidem etiam miſcentiq, Seneca videtur.*

113. DEDI LARVIS.] *Vmbris infernalibus ad cruciatum.*

114. INTER NOVOS AVCTORATOS.] *Aliàs*, noxios: *ſed*, nouos, *non malè reſtitutum à Rhenano. Auctorati ſunt gladiatores qui pretio operam Arenæ locabant. Noui q autem ſales ferulaceâ rude, ſiue gladio è ligno ferulæ, à lauiſtis magiſtris exercebantur, & aberrantes ferulâ vapulabant. Vide Lipſium lib.* I. *cap.* XV. *Saturnal.*

115. VICÆ POTÆ FILIVS.] *Turneb. eod.* Nicepotæ: *vnde ipſe*, Nicephori *aut* Iapeti filius, *nobis facit. Sed largiter exerrat. Vica Pota, à vincendo & potiundo dicta eſt, & Romæ templum habuit. Dieſpiter, Iupiter eſt, quaſi diei pater, vt pueri ſciunt, qui nondum ære lauantur.*

116. COS. NVMMVLARIOLVS.] *Rhenanus dubitat, an non potiùs*, culleariolus, *id eſt, qui alet culleos vendit. Sed nil mutamus. Dieſpiter enim* Coſ. nummulariolus, *quomodo Ianus pater paullò antè*, Coſ. poſtmeridianus: *& Iouis Vicæ Potæ templum iuxta forum & menſas nummulariorum videtur fuiſſe, vnde ridiculè & meritò Coſ. & Præſes nummulariorum dicitur.*

117. VENDERE CIVITATVLAS SOLEBAT] *Sept. Florens coniecit*: Vel ære ciuitatulas colebat. *Sed tamen nihil eſt quod veterem lectionem abrogem. Turnebus lib.* XVIII. *cap.* XIII. *ſic enarrat:* Dieſpiter nummariolus vocatur, & ciuitatulas vendere ſolet: quòd minutus eſſet fœnerator, & paruulas ciuitates haberet obæratas, quarum nomina cùm B venderet vel delegaret, vendere ciuitatulas dicitur. *Dieſpiter ergo (id eſt, fœneratores Romani, templo eius vicini) minores Italiæ ciuitates Romam ad fœnus confluentes, & ſibi obæratas, interdum vendebat.*

118. AVRICVLAM EI TETIGIT.] *Auricula pars ima auris eſt, in quâ memoriæ ſedem veteres ſtatuebant. Plin. lib.* XI. *cap.* XLV. Eſt in aure imâ memoriæ locus, quem tangentes anteſtantur. *Vbi veterem morem alludit, quo actor præſentis teſtis auriculam tangebat, vt meminiſſet rei geſtæ: quo facto, aduerſarium, gradum ſtruentem & renitentem, licebat in ius rapere obtorto collo. quod iam pratritum ex Horat. lib.* I. *Satyr.* IX. *Quod verò Cuiacius lib.* VII. *cap.* XVI. *Obſeruat. contendit, non teſtem, ſed eum ſolùm qui in ius rapitur, dici anteſtari, ſatis manifeſtè refellitur ex Plauti Curculione, Act.* V. *Sc* II. *Sed hic tangendi auriculam & anteſtandi ritus, quid ad noſtrum ludum? Sanè enim Hercules non tangit Dieſpitris auriculam, vt teſtem aduocet aduerſus Claudium.* C *Opinor igitur Herculem ſubruſticè, & bellè ſuo more, voluiſſe ſimpliciter Dieſpitrem monere: iuxta illud,*

——— Cynthius aurem
Vellit & admonuit. ———

119. AVIAM SVAM.] *Liuiam. Nam Claudius filius Druſi, quem vtero geſtabat ex Tib. Nerone Liuia, cùm nupſit Auguſto*; fuitque ſuſpicio, *ait Sueton.* ex vitrico *(Auguſto)* per adulterij conſuetudinem procreatum. *Meritò ergo Dieſpiter ait eum*, D. Auguſtum ſanguine contingere *ſed tamen etiam per Antoniam matrem, quæ filia M. Antonij & Octauiæ ſororis Auguſti, huncce eumdem contingebat.*

120. DEAM ESSE IVSSIT.] *Suetan. cap.* XI. Claudius auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circenſi pompâ currum elephantorum, Auguſto ſimilem decernendum curauit. D

121. SAPIENTIA ANTECELLAT.] *Latus & apertus riſus. Sed quid ſi quiſpiam ſapientiam & laudes olim in Claudium congeſtas Seneca in memoriam reducat? In Conſolatione enim ad Polybium Claudij libertum*, Exempla omnia, *ait*, quibus ad animi æquitatem compelleréris, tenaciſſimâ memoriâ retulit *(Cæſar Claudius)* omnium præcepta ſapientum aſſuetâ ſibi facundiâ explicuit. *Et deinde eum non ridiculâ ἀποκολοκυνθώσει ſed ſeriâ ἀποθεώσει conſecrans*, Attolle te, *Polybio exclamat*, & quoties lacrymæ ſuboriuntur oculis tuis, toties illos in Cæſarem *(Claudium noſtrum)* dirige: ſiccabuntur maximi & clariſſimi conſpectu numinis. *Quid*

tam

A [illegible]lat, ſi que [122] è repub. e[illegible] aliquem, qui [illegible] [123] Romulo poſſit

—— *feruentia rapa vorare:*

cenſeo, vt D. Claudius ex hac die Deus ſit, ita vti ante eum quis optimo iure factus ſit: eamque rem [124] ad μεταμορφώσεις Ouidij adijciendam. Variæ erant ſententię, & videbatur Claudius ſententiâ vincere. Hercules enim, qui videret [125] ferrum ſuum in igne eſſe, modò huc, modò illuc curſabat: & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res agitur: deinde ſi quid volueris, inuicem faciam: [126] Manus manum lauat. Tunc Diuus Auguſtus [127] ſurrexit ſententiæ ſuæ dicendæ, & ſummâ facundiâ diſſeruit. P.C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe. [128] ſemper meum negotium ago. Sed non poſſum ampliùs diſſimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terrâ marique pacem peperi? ideò ciuilia bella compeſcui? ideò [129] legibus vrbem fundaui, [130] operibus ornaui? Et quid dicam P.C. non inuenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque à me ad [131] Meſſalæ Coruini diſertiſſimi viri

B illam ſententiam: [132] Præcidit ius imperij. hic, P. C. qui nobis non poſſe videtur [133] muſcam excitare, tam facilè homines occidebat, [134] quàm canis exta edit. Sed quid

tam effuſit laudibus oppones? Nempe quod pro ipſo Lipſius. Scripſiſſe hæc olim in exilio, dum animo & corpore iaceret: *adulatione fatui Principis conatum ſe præſenti malo eripere.*

122. E REPVB.] *Romanâ, inquit Rhenanus: ſed cæleſti potiùs.*

123. ROMVLO.] *Fortaſſe,* rhombulo, *id eſt, ollâ aliquâ figura rhombi, ait Rhenanus. Sed.* χορδὰς *ἀκινήτους ſolent monet. Quia enim Romulus aſſa & feruentia rapa, vt Fabricius aliq́; in vetere & paupere Rom. repub. edere ſolebant, ideò fingit eos etiam in cælo lubenter ijs veſci. quod fecit etiam Martial. in Xenijs:*

C Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quæ damus, in cælo Romulus eſſe ſolet.

Significat ergo Claudium non boletorum tantùm, ſed raporum cum Romulo auidum fuiſſe.

124. AD μεταμορφώσεις OVIDII.] *Amœniſſimè. Vt enim monſtroſâ metamorphoſi apud Ouidium, quædam bruta, plantæ, lapides mutantur in Deos; ita hic Claudianus pepo &* κολοκύνθη.

125. FERRVM SVVM IN IGNE ESSE.] *Prouerbium eſt, de periclitante, & cuius res agitur. Cùm enim ferrum in igne eſt, mollitur & præparatur ad malleum. Periclitabatur autem Hercules cum Claudio, quia ipſe etiam ex homine mortali in cælum & inter Deos erat receptus.*

126. MANVS MANVM LAVAT.] *Prouerb de Græco expreſſum:* χεὶρ χεῖρα νίπτει. *Gemellum iſtud,* Mutuum [illegible]bunt muli.

D 127. SVRREXIT SENTENTIÆ SVÆ DICENDÆ.] *Ex more id Rom. curiæ, in quâ ſententiam dicturi ſurgebant: qui verò aſſentiebantur, ſedentes id faciebant. Cicero Epiſt ad Metelium.* Nulla eſt vnquam à me ſententia dicta in fratrem tuum: quotieſcumque eſt actum, ſedens aſſenſi ijs qui mihi ſemper leniſſime ſentire viſi ſunt.

128. SEMPER MEVM NEGOTIVM AGO.] *Vereor ne alludat ad Auguſti mores, quo negotium ſuum cum Vlyſſe ſtolato (Liuiâ, inquam, ſuâ) callidè ſemper agendo, remp. Rom. ſibi ſubiecit. quod etiam in cælo agit, ſemper ſibi ſimilis.*

129. LEGIBVS VRBEM FVNDAVI.] *Vide Sueton. Auguſti cap.* XXXII. *&c.*

130. OPERIBVS ORNAVI.] *Sueton. cap.* XXIX. Auguſtus plurima opera exſtruxit. Ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, ædem Tonantis Iouis in Capitolio.

131. MESSALÆ CORVINI DISERTISSIMI VIRI.] *Hic è nobiliſſimâ Rom. familiâ Orator diſertiſſimus, & in Conſulatu collega Auguſti fuerat* A. V. DCCXXII. *De eo Quinctilian. lib.* X. *cap.* I. Meſſala nitidus & candidus, & quodammodò præ ſe ferens nobilitatem ſuam, viribus minor. *Hic tamen eſt, cui morbus proprij etiam nominis abſtulit memoriam, teſte Plin. lib.* VII. *cap.* XXIV.

132. PRÆCIDIT IVS IMPERII.] *Muretiedutio,* perijt ius imperij. *Sed lectio noſtra vetuſta, mſ. & recta eſt. Verba ſunt ex oratione aliquâ Meſſalæ: & volunt,* caſtrauit & eneruauit ius imperij.

133. MVSCAM EXCITARE.] *Prouerb. de homine nimis miti & innocente. Credo adſpexiſſe ſignificationem verbi* excitare *theatralem, quâ Diſſignator in amphitheatri orcheſtrâ aut alibi nimis honoratè ſedentes, loco dimitter depellebat, quos* excitare, *aut* ſuſcitare, *ſolemni verbo dicebatur, vt ex Suetonio & Martiali Lipſius cap.* XV. *Amphitheat. te docebit.*

134. QVAM CANIS EXTA EDIT.] *Ita à Rhenano & Aleiato correctum, cum veteres omnes cod. legant,* quàm canis, *vel,* caneis excidit. *Vnde videtur, inquit Rhenanus,* Claudius canibus exſectis delectatus fuiſſe. *Ridiculè. Mauult tamen legere,* exta edit, *cum alluſione ad Græcum Prouerb.* Κύων παρ' ἐντέροις, Canis iuxta inteſtina. *hæc enim auidiſſimè vorant famelici canes. Simile illud Plautinum:* Tam facilè, quàm volpes pirum comeſt. *Sed vetus lectio,* quàm canis excidit, *penultimâ breui (non, excidit, vt conìectabat paullò antè Rhenanus) optima & retinenda. Canis autem iſte, non quadrupes, ſed talorum iactus eſt, omnium infeliciſſimus, vt rectè alicubi notat Rutgerſius; qui Græcis etiam* κύων, *aut* χῖος *dicitur. Hic autem facillimus eſt, quia (periclitare, ſic inuenies) in nullam partem procliuior, & ſæpiùs ac facilius fit, quàm in cane iaitus. Quadnam tamen tali latus Canem ſiue Chium appellauerint, diſputant philologi. Sed clariſſimè docet Ariſtoteles lib.* II. *cap.* I. *Hiſtor. animal. Ait enim:* Ἀστράγαλος τὸ μὲν πρανὲς ἔχει, τὸ δ' ὕπτιον ἴσως, καὶ τὰ μὲν κῷα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ χῖα καλούμενα

quid ego [135] de tot acribus viris dicam? Non vacat defle e publicas [illegible], [illegible] ti domeſtica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. [136] E iamſi Ph[illegible]a [illegible]ræce neſcit, ego ſcio. ENTIKONTONTKHNΔIHC. ſeneſcit. Iſte, quem videtis, per tot annos [13] ſub

μ∂ρια ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω: Tali pars prona foras, ſupina introrſum ſpectat, coa interius ſibi aduerſa, chia exteriùs ſunt, anteonæ ſuprà. *Ego per poſterioris pedis bouini anatomiam hæc omnia inſpexi diſtinctè, & intellexi χῖα, ſiue canes, latera illa talorum eſſe, in quibus facillimè acquieſcunt & conſiſtunt tali ex alto in tabulam relapſi; quia nempe latera illa protuberant, & grauitate ſuâ ſitum infimum poſtulant. Hinc etiam didici, tunc χῖον, ſiue canem, aut κῷον iaci, cùm ea pars tali infrà eſt, non cùm ſuprà & faciem nobis oſtentat: id eſt, canis iacitur, quando talus latere canino tabulam tangit, & in eo quieſcit. Aliter nempe, quàm hodie, qui iactus à facie ſurſum ſpectante & nobis conſpicuâ nominamus. Niſi enim illud ſit, nihil fuiſſet cauſſa, cur iactum canis damnoſiſſimum feciſſent veteres (Perſius autem* damnoſam caniculam, *Propertius* damnoſos canes *appellat) cùm difficiliùs χῖον, ſiue caninum latus, quàm κῷον, ſurſum talus conuertat. Ideò tamen, vt omnes conſentiunt, canis omnium infeliciſſimus, quia omnium facillimè excidit. Quod apertè ſatis, & diuinè ad huius loci interpretationem, lib. 11. cap. xi. Cali, indicat Ariſtoteles:* Μυρίους ἀστραγάλους χίους βαλεῖν, ἀμήχανον· ἀλλ' ἕνα ἢ δύο ῥᾷον: Valdè multos talos chios (*neſcio quid Perionio & Conimbricenſibus venerit in mentem,* Coënſes, *vertere*) iacere, difficile, vnum vel duos, facile. *Idcircò autem facile, quia chium latus, ſiue canis, plus materia & ponderis habet; vnde iure ſuo, & ſecundùm æquilibrij leges, locum imum facilè occupat, ac oppoſitum coënſe latus reſupinat. Sed hæc oculis meliùs, quàm ſolo intellectu conſpiciemus, & vnâ operâ Ariſtotelis Hiſtor. Animal. interpretabimur.*

Primùm binos aſtragalos, ſiue talos, ſitu quo in poſteriori pede bouino ſibi aſſident, coniunctis inter ſe coënſibus lateribus, hîc vides. Sunt autem proni, quia A. pars eorum prona (Ariſtoteli πρανὲς) nobis obuerſa eſt, inſidensq; parti concaua (quam Ariſtoteles ὕπτιον appellat) tamquam quatuor pedibus: eſtq; ſitus ille eorum maximè naturalis. In ſecundâ imagine, B. eſt ὕπτιον, ſiue pars ſupina & quaſi venter cauus, cui in priori imagine inſidebat talus, opponitur ex diametro parti prona, ſiue conuexa. In tertiâ imagine, C. κῷον, *ſiue Venerem, vt Latini interpretantur, indicat. Latus iſtud ceteris planius eſt, quia ea ſuperficies eſt, quâ talus vnus alterum contingit. Nam* τὰ κῷα ἐντὸς εἰς πρὸς ἄλληλα, coa interiùs ſibi inuicem obuerſa, *dicit Ariſtoteles. Hæc autem, quia oppoſita cani, facillimè ſupinatur: nam ſurſum eſt, quoties cumque deorſum eſt canis. In imagine quartô,* D. χῖον. *ſiue canem oſtendit;* E. *verò κεραίαν, ſiue cuſpidem tali ſuperiorem, in quâ quandoque etiam conſiſtere poteſt talus.* B *In cuſpide verò* F. *nimis acutâ, quaq; ad vngulam bouini pedis deſpectat, ſtare non valet, ideóq; eam nominare Ariſtoteles neglexit. Cùm autem ait,* πρανὲς ἔξω, partem pronam foras ſpectare, *non vult dicere,* extrorſum ſub caudam, *vt perperàm commentatur Iul. Scaliger, ſed in partem bouis prorſus oppoſitam, id eſt, ad caput, ſeu pedes anteriores, vt in anatomiâ poſterioris pedis bouini, in quo ſunt tali, oculis ſpectauimus. Quia enim pars pedis quæ ad caudam & aratorem ſpectat (ſi bos trahat aratrum)* καμπὴν *ſiue flexuram habet concauam & interiorem, ſupra pedis vngulam; ideò partem iſtam* ἔσω, interiorem *appellauit: in quam ſpectat* ὕπτιον, *ſiue tali concauum. Partem verò ei oppoſitam, quæ eſt tamquam pedis dorſum, & verſus pedes anteriores bouis vergit, vocat* ἔξω, exteriorem; *atq; verſus eam connexum & pronum illud aſtragali dorſum proſpicere. Verùm ſi non totum pedem bouis, ſed gemellos ſolùm talos profunditati pedis immerſos contemplemur, ait* C ἐντὸς, à parte interiori, *ſuperficiebus* κῴοις, *ſiue Venereis (quæ ideò ceteris planiores ſunt) ſibi obuerti & ſe immediatè contingere. His autem* ἔξω, exteriùs, *nempe in externâ talorum circumferentiâ, opponuntur ex diametro* χῖαι, *ſuperficies, ſiue canes, rotundiores & magis protuberantes quàm* κῷαι. *At verò* κεραῖαι, *ſiue antennæ,* ἄνω, ſurſum, *verſus genu bouis erecta ſtant, & acetabulo ac concauitate ſuâ extremitatem oſſis tibiæ excipiunt. Hæc pleniùs libuit enarrare, quia vulgò à multis non ſatis intellectus Ariſtoteles, & Beroaldus, Iunius, Scaliger, aliiq; philologi nimium quantum ſe luſu iſto aſtragalorum fatigant. Vides etiam, quàm appoſitè & concinnè de aleatore & talorum luſu dediſſimo Claudio dixerit Seneca,* tam facilè homines occidere, quàm *ei inter ludendum* canis excideret.

.135. DE TOT ACRIBVS VIRIS.] *Lectio hæc à* D *cod. mſ. Iunij. Antè,* de tot actibus iuris. *Rhenanus ſolemni audaciâ coniectat,* de tot præſtantibus viris. *vel longiùs,* de dodrantibus vſuris. *Acres tamen illi viri mihi ſuſpecti; ſed nil ſuccurrit melius.*

136. ETIAMSI PHORMEA GRÆCE NESCIT.] *Nox hîc confuſa & deformis, in quâ Argus nihil aut vix cernat. Veterem tamen hanc lectionem fatetur Faber: à quâ latiſſimè exerrat Rhenanus. Poſt longos enim, vt confitetur, labores & æſtus, tandem nobis concinnat:* nam τῆς ὀργῆς ægrè ſeneſcit ἡ νόσος, id eſt, iræ morbus ægrè ſeneſcit. *Deinde ſequentia,* ex qualibuſcumque, *vt ait, exemplaris ſui* veſtigijs, *ita legit:* Πυργοπολυνίκης iſte quem videtis. *Nam*

Plautus

A [137] ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt [138] duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame: vnum abnepotem L. Silanum. Videris Iupiter, [139] an in cauſsâ malâ, certè in tuâ, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquam ex his, quos, quaſque occidiſti, antequam de cauſsâ cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet? in cælo non fit. Ecce Iupiter, [140] qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

[141] Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο,

& [142] iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam: numquid occidit? Tu Meſſallinam, cuius æquè [143] auunculus maior eram, quàm tuus, occidiſti. [144] Neſcio, inquis? Dij tibi maleſaciant: adeò iſtud turpius eſt, quòd neſcis, quàm quòd occidiſti. [145] Iſte C. Cæſarem non deſiit [146] mortuum proſequi. [147] Occiderat ille ſocerum: [148] hic

Plautus Thraſonem ſuum, Pyrgopolinicen, quaſi ar-
B cium expugnatorem, *appellat. Sed Iunius queritur totum hunc locum à Rhenano turpiter deformatum, cùm* ea obtrudat, *inquit*, quæ à manuſcripti codicis fide ſunt alieniſſima. *Sic verò ipſe interpolat, obſeruato, ait, anxiè characterum ductu.* Nam etiamſi φόρμιγγος neſcit, ego ſcio, ἐντύνατο, Καλλίνικε Ἡρακλῆς. Iſte quem videris, *&c. Additq́, Græca iſta ſatis euidenter in mſ. codice ſua legiſſe.* Eſt autem, *inquit*, illud, Καλλίνικε Ἡρακλῆς, Archilochi poëtæ carminis initium, quod ad citharam canebatur, teſtante etiam Pindaro in Olympiis, hoc modo: Χαῖρε Καλλίνικε τήνελλα ἄναξ Ἡρακλῆς. *Fortaſſis igitur legendum:* Nam etiamſi φορμίζειν neſcit, ego ſcio, ἐντύνειν, *&c. Vt Auguſtus affirmet Claudium mortalium ignariſſimũ eſſe, qui ne quidem* φορμίζειν, *& citharam tangere ſciat: iuxta Græcum Prouerb. apud Ariſtophanem in Veſpis:* Σύγγνωθι, κιθαρίζειν γὰρ
C οὐκ ἐπίσταμαι: Ignoſce, nam citharâ canere neſcit. *Et in Equitibus:* Οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι: Ne quidem muſicam didici. *Omnes enim olim, niſi optici planè & incultiſſimi haberi vellent, muſicâ & citharâ exercebantur. Credo etiam hac figurâ parœmiæ Græca, quâ Seneca ignorantiam & obliuionem Claudij mordet, ſcientiam muſicæ Neronis ſui voluiſſe extollere: cui etiam ſe ſimilem in cœlo Auguſtus dicit, & Olympicam illam cantare cantilenam (Neroni, opinor, familiarem)* Χαῖρε Καλλίνικε Ἡρακλῆς, *&c. Sententia igitur tota hæc erit; Non mirum eſſe, Claudium tam ignarum vt domeſtica funera ignoraret, & nobiliſſimos quoſque neſciens (vt mox Auguſtus narrabit) occideret; quandoquidem Græco prouerbio, ne quidem* φορμίζειν *aut muſicam ſciret. Hoc eſt, quod in noctē iſtâ allucinans videre potui. Vox,* Græcè, *à librario, opinor, textui inculcata fuit, qui cùm* phormica, *aut* phorthizein, *litteris Latinis exaraſſet, Græcam di-*
D *ctionem eſſe, non Latinam, Lectori indicare voluit.*

137. SVB MEO NOMINE LATENS.] *Ab Auguſto enim omnes deinde Cæſares appellati Auguſti.*

138. DVAS IVLIAS.] *Rhenani & Schotti lectio,* duas amitas. *Malè. Nam vna Iuliarum, filia Germanici fratris Claudij, & proinde Claudio neptis ex fratre fuit: altera filia iunioris Druſi, qui Tib. Cæſaris filius erat, & Claudij patruelis. De earum cæde Sueton. cap.* XXIX. Ap. Silanum conſocerũ ſuum, Iuliaſque, alteram Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione vllâ datâ, occidit: item Cn. Pompeium, maioris filiæ *(Antoniæ)* virum, & L. Silanum minoris *(Octauiæ)* ſponſum. *Hunc mox Auguſtus vocat abnepotem, quia filius Aemiliæ Lepidæ proneptis Auguſti per filiam Iuliam & generum M. Agrippam. Vide Lipſium ad Tacit.* XIII. *Annal.*

139. AN IN CAVSSA MALA.] *Altera lectio,* An in tuâ, certè malâ. *Venuſtiùs ergo ſic inuertes,* An in cauſsâ tuâ, certè malâ. *Locus tamen mihi maioris mendi ſuſpectus. Tolerabilis tamen, certè clarior ſenſus erit, ſi,* in cauſsâ tuâ, *valeat*, per te ſtabit, *vel aliud ſimile. quo ferè mala, aliâ mores auctorem ſolemus dicere* eſſe in cauſsâ.

140. QVI TOT ANNOS REGNAT, VNI.] *Sic interpolatum à Rhenano, qui ex,* regnatum, *voce ſingulari in duas cæsâ,* regnat vni, *fecit. Vetuſti, & Iunij mſ.* Quoi tot annos regnatum, Vulcano, *&c. Rectè.*

141. Ῥῖψε ποδὸς] *Verſus Homeri ex Iliad.* A. *vbi Vulcanus narrat ſe à Ioue* arreptum pede de limine diuino deiectum fuiſſe, *tráſq; ſibi confractum delapſu in inſulam Lemnon.*

142. IRATVS FVIT VXORI.] *Ita reſtitutum ex ead. mſ. à Rhenano. Fabulæ meminit Homer. Iliad.* O. *Phyſici per Iunonem à Ioue ſuſpenſam, aërem intelligunt à cœlo in terram quaſi propendentem. Alligauit Iupiter pedibus ſuſpenſæ* ἄκμονας δύω, duas incudes, *id eſt, elementa duo grauia, aquam & terram, aëri contigua.*

143. AVVNCVLVS MAIOR ERAM.] *Nam Auguſtus erat frater Octauiæ, quæ proauia Meſſallinæ fuit. Octauia enim ex M. Antonio genuit Antoniam maiorem, hæc ex Domitio Aenobarbo Domitiam Lepidam, matrem Meſſallinæ. Fuit etiam Auguſtus auunculus maior Claudij; quia iterùm Octauia ſoror Auguſti, auia Claudij, & mater Antoniæ minoris, quæ ex Druſo Tiberij fratre concepit Claudium.*

144. NESCIO, INQVIS?] *Quomodo Meſſallinæ cædes à Narciſſo liberto, neſciente Claudio, accelerata, vide Tacit. ad finem* XI. *Annal. Et de nece Conſularis viri, Sueton. cap.* XXIX. In quinque & triginta Senatores, treecentoſque ampliùs Equites Rom. tantâ facilitate animaduertit, vt de nece Conſularis viri renunciante Centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret ſe quidquam imperaſſe, nihilominùs rem comprobaret.

145. ISTE C. CÆSAREM.] *Imp. Caligulam.*

146. MORTVVM PROSEQVI.] *Amoréne, an odia? Videtur illo potiùs. Nam* cùm Senatus, *inquit Dion*, Caium ignominiâ notare vellet, ei Senatusconſulto interceſſit: ipſe verò tamen eius ſtatuas omnes noctu ſuſtulit. *Verum tamen eſt,* reſcidiſſe ea quæ à Caio, aut ab aliis propter eum, male eſſent ſtatuta, *vt idem ſubdit.*

147. OCCIDERAT ILLE SOCERVM.] *M. Silanum, cuius filiam Iuniam Claudillam duxerat Caius.*

[148] hic & generum. Caius Cæſar [149] Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic [150] nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vnâ domo [151] Craſſum Magnum, Scriboniam, Triſtioniam, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum verò tam fatuum, [152] vt etiam regnare poſſet. Cogitate P.C. quale portentum in numerũ deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, [153] diis iratis natum. Ad ſummam [154] tria verba citò dicat, & [155] ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſtè inter vos geſſi, ſi nulli duriùs reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententiâ meâ hoc cenſeo. Atque ita [156] ex tabellâ recitauit: [157] Quandoquidem diuus Claudius occidit [158] ſocerum ſuum Appium Silanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Silanum, [159] ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, [160] frugi hominem, tam ſimilem ſibi, [161] quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſallinam vxorem ſuam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum A

[162] va- B

Sueton. cap. XXII. *Caligul.* Silanum ſocerum ad necem, ſecandaſque nouaculâ fauces compulit.

148. HIC ET GENERVM.] *L. Silanum filia Octania ſponſum.*

149. CRASSI FILIVM.] *Sueton. c.* XXXV. *Caligul.* Vetera familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit: Torquato torquem, Cincinnato crinem, Cn. Pompeiò ſtirpis antiquæ, Magni cognomen.

150. NOMEN ILLI REDDIDIT.] *Dion lib.* LX. Claudius Pompeio & appellationem *(Magni, à Caio ablatam)* reſtituit, & præterea filiam *(Antoniam)* in matrimonium collocauit. *Cuius tamen poſteà* caput tulit, *ſiue abſtulit, vt Seneca mox ſubdit.*

151. CRASSVM MAGNVM.] *Pompeij Magni, generi ſui patrem, & filia Antonia ſocerum, vt ſtatim Auguſtus dicet.*

152. VT ETIAM REGNARE POSSET.] *Tam idoneus fatuitate & ſtultitiâ ad regnandum, quàm Claudius. Vnde mox,* tam ei ſimilem, quàm ouo ouum, *dicit. Eraſmus in Adagio,* Aut regem, aut fatuum naſci oportet, *omnes reges fatuos à Senecâ ſignificari, & plerumque eſſe credit. Verba campluſcula editiones quædam hîc immittunt: ſed à ſciola aliquo, non à Senecâ eſſe, Faber & ego non dubitamus.*

153. DIIS IRATIS NATVM.] *De Claudij manuum & capitis tremore, de humente & ſaliuante oris rictu, antè ex Suetonio dictum: nunc petulcum iſtum paulliſper audite. Iuuenalis eſt, Sat.* VI.

—— Minùs ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus. ſiquidem vnius præcordia preſſit
Ille ſenis, tremulumque caput deſcendere iuſſit
In cælum, & longam manantia labra ſaliuam.

Vbi notate, quaſo, deſcendere in cælum: *Boletus enim Agrippinæ cum in Orcum reuerà deſcendere iuſſit: ſed* in cælum *dixit, quia* funeratus eſt ſolemni Principum pompâ, & in numerum Deorum relatus, *vt Tranquillus, & Orcus, in quem deſcendit, admirabili metamorphoſi in cælum ab Agrippinâ transfiguratus fuit.*

154. TRIA VERBA CITO DICAT.] *Balbutiem Claudij & linguam ἀσαφῆ tangit, quæ tria verba celeri & continenti filo enunciare non poſſit. Briſſonius autem lib.* V. *Formular.* tria iſta verba *ſuſpicatur ſolemnia hæc eſſe,* Hic meus eſt, *vſurpata ab ijs qui iniectâ manu ſeruum ſibi vindicabant, vt indicat alicubi poëta ingenioſus:*

Et dicam, Mea ſunt, iniciamque manus.

Et alter:

—— vt poſſeſſor agelli
Diceret, Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni.

Itaque Auguſtus paratus eſt, iniectâ ſibi manu in ſeruitutem à Claudio duci, ſi tria illa & ſolemnia verba σαφῶς & ſine balbutie valeat continenter efferre.

155. SERVVM ME DVCAT.] *Iunius cum ſuo Cancho ſuſpicatur legendum,* in neruum *(id eſt, vincula)* me ducat. *Sed lectio noſtra aut continuior eſt, aut me fallit auris. Faber prorit expungere,* ſeruum, *& legere tantùm,* me ducat. *Nam* id, *inquit,* per ſe ducendi verbu ſignificatur. *Fallitur. nam* ducere *ſimpliciter, non eſt* ſeruum, *aut* in neruum, *ſed ad Gemonias & extremum ſupplicium, vt num. 69. à me adnotatum.*

156. EX TABELLA RECITAVIT.] *Id ex veteri more, quo ſententia ex tabulâ pronunciabantur. Sueton. cap.* XV. *Claud.* De quodam negotio ita ex tabulâ pronunciaſſe creditur: Secundùm eos ſe ſentire qui vera propoſuiſſent. *Et Agell. lib.* VII. *c.* XIX. Sempron. Gracchus iurauit palàm in amicitiam inque gratiam ſe cum P. Africano non rediſſe; atque ita decretum ex tabulâ recitauit. C

157. QVANDOQVIDEM D. CLAVDIVS.] *Iterùm hæc præfatio ex ritu ſolemni. nam ſententiam à ratione qua animum mouiſſet auſpicabantur. Priuatarum etiam litium Iudices addere ſolebant:* Si quid mei iudicij eſt, *vt conſtat ex Cic. lib.* II. *de finib.*

158. SOCERVM SVVM AP. SILANVM.] *Erat enim Silanus vitricus Meſſallinæ, vxoris Claudij. Sueton. cap.* XXIX. *vocat eum Claudij* conſocerum *(quomodo etiam quædam hîc exemplaria legunt) quia filiam Octaviam L. Silano Ap. Silani filio deſponderat Claudius.* D

159. SOCERVM FILIÆ SVÆ.] *Antonia.*

160. FRVGI HOMINEM.] *Ad Craßi cognomen alludit: vocabatur enim Craſſus Frugi. De eo enim Sueton. cap.* XVII. *Claud.* Craſſus Frugi equo phalerato, & in veſte palmatâ ſecutus, *&c. Sic L. Piſo Frugi, apud Cic. lib.* III. *Tuſcul. Sic alius Craſſus Frugi, ex huius noſtri, opinor, familiâ, quaſi res nouas moliens, interfectus ſub Hadriano. Ridet autem & ludit Seneca dicens* hominem, *quaſi pro ſuo nomine,* frugi; *cùm nihili & inutilis, ac fatuitate ſimillimus eſſet Claudio.*

161. QVAM OVO OVVM.] *Cic. lib.* II. *Academ.* Videſne, vt in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo?

162. VA-

A [162] vacationem dari, cumque quamprimùm exportari, & [163] cælo intra dies XXX. excedere, olympo intra diem tertium. [164] Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, [165] Cyllenius illum [166] collo obtorto trahit ad inferos,

[167] *Illuc vnde negant redire quemquam.*

Dum deſcendunt [168] per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet. Et erat omnium formoſiſſimum, & [169] impensâ curâ plenum, vt ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſq; generis [170] æneatorum tanta turba, [171] tantus conuentus, vt etiam [172] Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares, P. Ro. ambulabat tamquam liber. [173] Agatho & pauci cauſſidici plorabant, ſed

162. VACATIONEM DARI.] *In Curionis mſ.* vocationem. *vnde ipſe* aduocationem *fecit: quaſi Claudius negatâ aduocatione & indictâ cauſâ condemnaretur, qui alios ſic damnare ſolitus erat. Sed*
B *omnes paſſim*, vacationem, *legunt, ſenſu optimo. Non eo tamen, quem putat Rhenanus, qui ad vacationem legis Papiæ Poppææ (de quâ Sueton. c. XIX. Claud.) Senecam aſpexiſſe credit: ſed alio quem P. Pithœus lib. II. cap. XX. Aduerſar. attigit. Solet enim Claudius toto anno ſine vacatione, intra ferias etiam forenſes ius laboriosiſſimè dicere. Cenſet igitur Auguſtus morem hîc eius imitandum, & quamuis menſe Octobri, feriis vindemialibus animam ebullierit, Deos tamen mittendus ſtatim in conſilium, cauſſamq; eius ſine vacatione & prolatione finiendam. Aut certè pœnam Claudio infligendam taxat (quod præpoſuit Gruterus:) vt ſcilicet, qui iuris dicundi tam diligens (diebus etiam religioſis, & nullâ circa totum annum vacatione) fuiſſet, hac porrò iuriſdictionis ærumnâ, nullâ vacationis interiectâ quiete æternùm cruciaretur.*

163. CÆLO INTRA DIES XXX. EXCEDERE.] *Decorem & morem antiquum ſeruat. Nam* his qui
C relegantur, *ait Vlp. l. VII D. de Interdict. & relegat.* Dies excedendi à Præſidibus dari & poteſt & ſolet. Etenim moris eſt, ita pronunciari: Illum Prouinciâ illâ Inſuliſque iis relego, excedereque debebit intra illum diem. *Toto autem cælo (hoc eſt, à ſummo ad terram vſque) excedendi, triginta dies videntur conſtituti, vt vnicuique ſphæræ dies ternos diſtribuat. Decem enim cæleſtes ſphæræ, ſiue regiones in ſententiâ Senecæ ſunt: Olympus, ſiue regio fixarum, deinde regiones ſeptem totidem Planetarum, ætheris à Lunâ ad nubes, poſtrema aëris à nubibus ad terram. Si igitur ſingulis regionibus inferioribus tantum temporis, quantum Olympo excedendo impendat Claudius, triceſima die perueniet ad terram.*

164. PEDIBVS IN HANC SENTENTIAM.] *Curiæ Rom. morem lepidè transfert ad cæleſtem. Qui enim*
D *nec ſententiam rogabantur, nec verbo aſſentiebantur, ſi ſententia placebat, in partes eius qui cenſuerat, pedibus ibant. Vide Agell. lib. III. cap. XVIII. & Briſſon. lib. II. Formular.*

165. CYLLENIVS.] *Mercurius: hic enim eſt miniſter & viator Deorum.*

166. COLLO OBTORTO.] *Ciceroni, Plauto, & alijs phraſis vſurpata, dum quis vi rapitur ad ſupplicium. Plaut. in Rudente:* Subueni, mi Charmides, rapior obtorto collo. *Id eſt*, veſte ad collum prehensâ gulam & fauces premere & angere, iiſque adſtrictis vrgere & trahere, *enarrat lib. XXVI. c. II. Turnebus. Sed profectò id potiùs eſt*, obſtricto collo, *vt Plautus in Amphitr. loquitur, quàm* obtorto *rapi: quamquam Eraſmus in Adag. inter duo iſta nihil diſcriminis interijciat. Sed quid propriè* obtorto collo trahi, *forſaſſe ex Sueton. cap. XVII Vitell. diſcere poſſumus.* Vitellius veſte diſciſſâ ſeminudus in forum tractus eſt, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viæ ſacræ ſpatium, reducto comâ capite, ceu noxij ſolent, atque etiam mento mucrone gladij ſubiecto, vt viſendam præberet faciem. *Noxijs igitur & ad ſupplicium protractis reſupinari facies, & collum in ceruicem retorqueri ſolet: & id fortean propriè* obtorto collo trahi.

167. ILLVC VNDE NEGANT.] *Hendecaſyllabus eſt ex luctu Paſſeris Catulliani:*

Qui circumſiliens modò huc, modò illuc,
Ad ſolam dominam vſque pipilabat,
Qui nunc it per iter tenebricoſum,
Illuc vnde negant redire quemquam.

Et cetera earumdem ineptiarum.

168. PER VIAM SACRAM.] *Hæc eſt, quam Horatius* ſacrum cliuum *appellat. hac enim aſcendebatur in Capitolinã arcem. Plin. l. XIX. c. I.* Cæſar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque ſacram ab domo ſuâ ad cliuum vſque Capitolinum.

169. IMPENSA CVRA PLENVM] *Tacit. ad finem Annal.* XII. Cæleſtes honores Claudio decernuntur, & funeris ſolemne perinde ac D. Auguſto celebratur: æmulante Agrippinâ proauiæ Liuiæ magnificentiam.

* 170. ÆNEATORVM TANTA TVRBA.] *Ita emendatum à Rhenano, cùm in pleriſque legeretur,* ſenatorum, *& in vno S. Amandi* ſonatorum. *quod in ridiculo iſto dramate non omnino diſplicet. Ceterùm in funeribus quoque Iudæorum adhibitos tibicines, liquet ex S. Matth. cap. IX. Et quamquam tibicines, æneatores non ſint (non enim ex ære, ſed ligno, aut oſſe, præſertim aſinino, tibias olim concinnabant;) has tamen illis permixtos in funeribus fuiſſe, ſuggerit Tertull. lib. de Coronâ mil.* Et mortuus tubâ inquietabitur æneatoris? *Solos tamen milites, aut alios nobiliores, ad tubam funeratos alibi opinatur noſter Lipſius. Nam Propertius magnificentiam iſtam, & veluti Claudiani funeris pompam à ſuo reſpuens:*

Nec mihi tunc fulcro ſternatur lectus eburno,
Nec tuba ſit fati vana querela mei.

171. TANTVS CONVENTVS] *Lipſ. Epiſt. ad Carrion. malebat*, concentus.

172. CLAVDIVS AVDIRE POSSET.] *Tam ſtupidus, & ſomnolentus, denique mortuus, inquit Rhenanus. Vel certè, quia in viuis grauis auditu, & præſenio ſurdaſter fuerat.*

173. AGATHO ET PAVCI CAVSSIDICI.] *Iunius verſu vno Iuuenalis illectus,*

Cauſſidici noua cùm veniat lectica Mathonis
Plena ipſo, ———

ſed planè ex animo. [174] Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix haben- A
tes animam, tamquam qui cummaximè reuiuiſcerent. Ex his vnus cùm vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, [175] Non ſemper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus ſuum, [176] intellexit ſe mortuum eſſe. Ingenti enim [177] μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis:

Fundite fletus, Edite planctus, Fingite luctus:
Reſonet triſti Clamore forum: Cecidit pulchrè
[178] Cordatus homo, Quo non alius Fuit in toto
Fortior orbe. Ille citato [179] Vincere curſu
Poterat celeres, Ille [180] rebelles Fundere Parthos,
Leuibuſque ſequi Perſida telis, Certaque manu
Tendere neruum: Qui præcipites [181] Vulnere paruo
Figeret hoſtes, [182] Pictaque Medi Terga fugacis.
Ille Britannos Vltra noti Littora ponti, B
Et cæruleos [183] Scuta Brigantas Dare [184] Romuleis
Colla catenis Juſſit, & ipſum Noua Romanæ
Iura ſecuris Tremere Oceanum. Deflete virum,
Quo non alius Potuit citiùs Diſcere cauſſas,
[185] Vnâ tantùm Parte auditâ, Sæpè & neutrâ.
Quis nunc iudex Toto lites Audiet anno?
Tibi iam cedet Sede relictâ, Qui dat populo
Iura

geſtit nobis Mathonem *pro* Agathone *reponere.* *Sed dum Iuuenalem etiam atque etiam reſpicio, de alio ſub Principe Domitiano, cauſſidico Mathone, loqui mihi videtur. Plorabant autem cauſſidici, & quidem ex animo, non vt ſolent conducti ad planctum; quia Claudius patientiſſimus iſtorum rabularum, & aſſiduus in foro & tribunali diebus etiam vocationum & feriatis erat; vnde ipſis lucrum.*

174. IVRISCONSVLTI E TENEBRIS.] *Qui ſic? Quia, opinor, paruus aut nullus reſponſorum ipſorum ſub Claudio Iudice vſus. Nam* non ſemper præſcripta legum ſecutus, duritiam lenitatemque multarum, ex bono & æquo, perinde vt afficeretur, moderabatur. *Sueton. cap.* XIV.

175. NON SEMPER SATVRNALIA ERVNT.] *Claudio enim imperante, totus annus December erat & Saturnalitius, tùm ipſe cauſſidicis & libertis ſubditus eſſet, vt Saturnalibus domini ſolent ſuis ſeruis. Vide quæ num.* 92. *commenti ſumus.*

176. INTELLEXIT SE MORTVVM ESSE.] *Quaſi tam brutus & ſtolidæ mentis fuerit, vt mortuum ſe non intelligeret, niſi vidiſſet ſe ad rogum efferri.*

177. Μεγαληγορίᾳ.] *Id eſt*, magnificentia. *Ita nobis prælegit Iunius, propiùs alludens veſtigia Græca corrupta lectionis quàm Rhenanus, qui ἐπιτάσει χορικῶς licentiâ ſolemni confinxit.*

178. CORDATVS HOMO.] *Veteres omnes, Fabro teſte*, cordatus Iano. *Sed ratio metri anapæſtici* latum *reſpuit. Vnde Rhenanus in* Sino *eum transformauit, vt Claudium Sinoni illi Virgiliano calliditate parem intelligat. Sed lectione vulgari nil hactenus reperimus probabilius.* Cordatum *autem veteſti ſapientem appellabant, vt protritum iam, & antè alibi à me dictum.*

179. VINCERE CVRSV.] *Ridiculum de ſene tardo, podagrico, & malè pedato, qui dextrum pedem trahebat.*

180. REBELLES FVNDERE PARTHOS.] *Parthi enim ſub Claudij Principatu rebellarunt, vt Annal.* XI. *&* XII. *narrat Tacit.*

181. VVLNERE PARVO.] *Sagitta, cui acies exilis, acuta & anguſto vulnere penetrabilis.*

182. PICTAQVE MEDI.] *Quia pictis ſagulis amicti, aut quia picta & imaginoſo ſcuto in tergo reijciebant fugientes.*

183. SCVTA BRIGANTAS.] *Iunius audacter*, Io- C
uem lapideum deierare auſim, *inquit*, ab auctore ſcriptum fuiſſe, Cæruleos cute Brigantas, Solebant namque olim omnes Britanni glaſto ſe inficere, quod cæruleum efficit colorem, vt horribiliore eſſent in pugnâ aſpectu. *Io. Scaliger*, Scotobrigantas, *potiùs coniicit: quod auidiſſimè Georg. Buchananus arripuit. Sed fruſtrà veterem & conſtantem omnium exemplarium lectionem ſollicitant iſtiuſmodi coniecturæ. Neque, ſi* omnes Britanni ſe luteo, *(aliàs,* glaſto) inficiunt, quod cæruleum efficit colorem, vt horribiliore ſint in pugnâ aſpectu, *quemadmodum lib.* V. *Belli Gallic. narrat Cæſar, idcircò ſcuta ſine picturâ erant: imò omnino vero ſimillimum eſt, etiam hæc ad augendum terrorem coloraſſe. Brigantes autem, VVallia Angli, aut alij eruditiùm exiſtimantur. Ab iſtis, opinor, Galli Belgæ validos mendi-* D
tas, Brigans, *appellare ſolent: quales in Angliâ & Inſulis illis hodie & olim plurimi, ſagulis & lodicibus aperti vicatim incedentes, tepore blandæ regionis in otium & ignauiam reſoluti. Leodienſes tales etiam vocant* Catty, *quia apud vicinos Hollandas & Cattos olim fortaſſe multo etiam erant illius farinæ mendicabula. Quia deinde paupertas multos ad latrocinia impellit*, Brigans, *Francis ſunt latrones.*

184 ROMVLEIS COLLA CATENIS.] *Illud non ex riſu, ſed ex vero. nam* ſine vllo prælio aut ſanguine, intra pauciſſimos dies partem Inſulæ *(Britanniæ)* in deditionem recepit. *Sueton. cap.* XVII.

185. VNA TANTVM PARTE AVDITA.] *Vide Sueton. cap.* XV. *&* XXIX. *Claud.*

186. CRE-

A *Iura ſilenti,* [186] *Cretæa tenens* *Oppida centum.*
Cædite mœſtis *Pectora palmis* *O cauſsidici,*
[187] *Venale genus.* [188] *Voſque Poëta* *Lugete noui;*
Voſque in primis *Qui concuſſo* *Magna paraſtis*
[189] *Lucra fritillo.*

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutiùs ſpectare. Iniicit illi manum [190] Talthybius Deorum nuncius, & trahit [191] capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tyberim & [192] viam rectam deſcendit ad Inferos. [193] Anteceſſerat iàm compendiariâ viâ Narciſſus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti [194] nitidus, vt erat à balineo, occurrit, & ait: [195] Quid Dij ad homines? Celeriùs, inquit Mercurius, & venire nos nuncia. [196] Ille autem patrono pluta blandiri volebat. quem Mercurius iterùm feſtinare iuſſit, & [197] virgâ morantem impulit. Dicto citiùs Narciſſus euolat. Omnia procliua ſunt, facilè deſcenditur. Itaque quamuis podagricus B eſſet, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, [198] vt ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, villoſque horrendos excutiens. puſillum ſupetturbatur (albam canem

186. CRETÆA TENENS.] *Minos Rex olim Creta, iam, vt fabulantur poëta, apud Inferos ſeuerus Iudex.*

187. VENALE GENVS.] *Quia linguam, & malarum cauſſarum patrocinium ſæpè vendunt.*

188. VOSQVE POETÆ.] *Qui communione litterarum apud Principem litterionem erant, opinor, grataſi. Nam quàm multa ante & in Principatu ſcriptitauerit Claudius, diſce ex Sueton. cap. XLI. & XLII.*

189. LVCRA FRITILLO.] *Ludus enim alearum & talorum Roma feruebat viuente & praeunte Claudio,* qui aleam ſtudioſiſſimè luſit: de cuius arte librum quoque emiſit, *& cetera qua in hanc rem narrat* C *Sueton. cap. XXXIII. Multi igitur, alijs ſe pauperantibus, diteſcebant alea luſu; meritaq; lugubria ſumebant in Principis aleonis exitu. Fritillus autem eſt vaſculum oblongum & turritum, plerumque buxeum, in quod alea, tali, teſſera contecta & agitata effundebantur in tabulam. Concauitas eius erat gradatim exſculpta, vt concuſſa alea ſæpiùs reuoluerentur, eſſetq; iactus incertior. Indicat Auſon. in Nomine Tib. Victoris Orat. Burdigal. memoriam eius extollens:*

Vidimus & quondam tabulæ certamine longo,
Omnes qui fuerant enumeraſſe bolos,
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu,
Fundunt exciſi per caua buxa gradus.

Hunc Horatius pyrgum, *Martialis Græcam vocem Latinè reddens*, turriculam, *à forma appellat. Turnebus tamen* pyrgum, *ſiue* turriculam *propriè faſtigium fritilli fuiſſe exiſtimat; per quod alea, vel tali* D *mitterentur in alueolum. Id enim planè Suidas ſignificat. Sed tamen totus etiam fortè fritillus perpetua turris erat, nec turritum illud faſtigium à reliquâ baſi & aluea talorum capace ſutile & diſcretum fuit. In vicem fritilli apud aleatores Gallos succeſſit cornu. Vox etiam Gallica*, fretiller, *qua palpitationem & vibrationem ſignificat, ſimilem illi ferè qui alea concutiuntur in fritillo, indidem, credo, habet originem.*

190. TALTHYBIVS.] *Ita ridiculè Mercurium appellat, dando ei nomen nuntij cuiuſdam Homerici, quem Iliad. A. Agamemnon mittit ad Achillem, vt repetat* Βρισηΐδα καλλιπάρῃον.

191. CAPITE OBVOLVTO.] *Quia mortuorum manes viuorum oculos effugiunt, nec agnoſci poſſunt.*

192. VIAM RECTAM.] *Vett. omnes*, viam tectam. *quod probat Iunius*, quia viæ, *inquit*, olim regebantur velis. *Sed nomen proprium via Rom. fuiſſe, ſiue ea* recta, *ſiue* tecta *vocaretur, ſatis liquidum ex iſthac Seneca loco.*

193. ANTECESSERAT IAM.] *Igitur Narciſſus potens ille Claudij libertus, initio ſtatim Principatus Neronis, ante triceſimum diem quo Claudius è cælo Romam redijt, ad mortem adactus: quod principio* XIII. *Annal. etiam ſatis indicat Tacitus. Hic autem* compendiariâ viâ *ad Inferos deſcenderat, quia nulli cæleſtes honores ei Roma decreti, neque mox à morte iuerat in cælos peregrinatum, vt Claudius.*

194. NITIDVS, VT ERAT A BALINEO.] *Lepidè. Agrippina enim vt ſecuriùs Claudij necem patraret, fideliſſimum libertorum hunc Narciſſum ad balinea Campania, aduerſus podagram quâ conflictabatur, amandauerat; & exinde redux, haut dudum poſt mori & dominum ſequi iuſſus. Fingit ergo Seneca, nitidum adhuc à balinea, viâ compendioſiore & ſine diuerticula ad Inferos ante dominum perueniſſe, & ei è cælo, Talthybio duce, reuertenti occurriſſe.*

195. QVID DII AD HOMINES?] *Nempe*, redeunt. *Cur, inquit, Dij in cælo ſua non manent? quid apud Inferos inter homines agunt? Claudiani enim funeris pars magna fuerat Narciſſus, & cæleſtes honores, ipſa inter ceteros admittente, viderat à Senatu decretos fuiſſe.*

196. ILLE AVTEM PATRONO.] *Quia verba hæc vſque ad iſta*, Dicto citiùs, *à mſ. ſua aberant, ſuppoſititia ſuſpicatur Iunius. Sed codex ille eius vnus non eſt nobis μαρτυρ ὲν Διὸς δέλτοις, & tot ipſi alios oppono.*

197. VIRGA.] *Caducea, quem fabrè deſcribit Suidas in voce* Κηρύκειον. *Vide etiam Macrob. lib. I. cap. XIX. Saturnal.*

198. VT AIT HORATIVS.] *Lib. II. Od. XIII.*

——— Vbi illis carminibus ſtupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intorti capillis
Eumenidum recreantur angues.

Lipſius tamen Epiſt. ad Carrionem, turbatum hîc aliquid, & à Senecâ ſic ſcriptum putat: Vbi iacebat Cerberus triceps, vel, vt ait Horatius, bellua centiceps.

canem in deliciis habere conſuerat) vt illum vidit canem nigrum villoſum ſan? : quem A
non velis tibi [199] in tenebris occurrere. Et magnâ inquit voce : Claudius Cæſar venit.
Ecce extemplò cum plauſu procedunt cantantes : [200] Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. Hîc erat
[201] C.Silius Coſ.deſignatus, Iunius Prætorius, [202] Sex. Trallus, M.Heluius Trogus, [203] Cotta
Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narciſſus [204] duci iuſſerat. Medius erat in hac
cantantium turbâ [205] Mneſter Pantomimus , quem Claudius decoris cauſsâ minorem
fecerat. Necnon ad Meſſallinam citò [206] rumor percrepuit, Claudium veniſſe. Conuolarunt primùm omnium liberti, [207] Polybius , Myron , Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, [208] necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus
Catonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde amici „Saturnius Luſcius , & Pedo Pompeius,
& Lupus, & Celer Aſinius, conſulares. Nouiſſimè fratris filia, ſororis filia, gener, ſocer,
ſocrus, omnes planè conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cùm vidiſſet Claudius, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. [209] Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo
Pompeius: Quid dicis homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc B
miſit quàm tu, omnium amicorum interfector? [210] In ius eamus : ego tibi hîc [211] ſellas
oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Corneliâ, quæ de ſicariis lata eſt, [212] quærebat:

199. IN TENEBRIS OCCVRRERE.] *Mali enim & mortalis ominis erat, nigrarum occurſus, præſertim in tenebris. Iuuenal. Satyr. v. de Aethiope Mauro:*

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

200. Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν.] *Ita Faber, rectiùs, quàm quod ſuggerit Iunius , aut obtrudit Rhenanus. Sunt autem verba ſolemnia in ſacris Oſiridis , quæ exultantes cantillabant, inuento illo bone Deo. Valent autem*, Inuenimus, congaudeamus.

201. C.SILIVS COS. DESIGNATVS.] *Hic eſt ille* iuuentutis Romanæ pulcherrimus, *vt ait Tacitus; cui Meſſallina Claudij vxor , viuente & Hoſtiam rei frumentariæ gratiâ præfecto Claudio , cum ſummo dedecore nupſerat; & vigilantiâ & induſtriâ præſertim Narciſſi, cum adulterâ maturè , antequam imperium inuaderet , oppreſſus fuerat. Hic autem totus Senecæ locus à librarijs Romanorum nominum ignorantibus, maculoſiſſimus fuit, & nequedum fortè menda omnes (quantumcumque multi emendare conati) emaculata, vt mox videbis.*

202. SEX . TRALLVS.] *Lipſius ad* XI. *Annal. Tacit.* Traulus , *potiùs reſcribendum cenſet. Deinde* M. Heluius, Trogus. *vt iſte ſit*, Sauſeius Trogus. *quorum Tacitus etiam meminit.*

203. COTTA TECTVS.] *Alij* , Coriotectus. *Iunij & Fabri coniectura non diſplicet*, Cotta, Vectius Valens. *vt ſit Cotta Meſſallinus, & Vectius Valens, nobilis ille medicus* , adulterio Meſſallinæ Claudij Cæſaris nobilitatus , pariterque eloquentiæ affectator, *vt lib.* XXIX. *cap.* I. *ait Plinius.*

204. DVCI IVSSERAT.] *Ad ſupplicium, & interfici.*

205. MNESTER PANTOMIMVS.] *Rhenanus*, Neſtor, *repoſuit. quàm malè! Mneſter enim pantomimus , notiſſimus eſt Meſſallinæ adulter, à Narciſſo & Claudio inter ceteras duci iuſſus, vt ad finẽ Annal.* XI. *Tacitus:* Minorem *autem eum fecerat Claudius , quia, opinor, capite minuerat, etſi de genere necis apud Tacitum & alios ſilentium ſit.* Decoris *autem* cauſsà; *quòd fortaſſe longanimis & enormi corpore eſſet , ideoq. reſecto capite ad iuſtam ſtaturam redegiſſet. Gruterus tamen* decorem *iſtum refert ad id, quòd Claudium pronum in miſericordiam Mneſteris* perpulêre liberti , *ait Tacitus*, ne tot illuſtribus viris interfectis , hiſtrioni conſuleretur : ſponte an coactus tam magna peccauiſſet, nihil referre. *Itaque interfectum eſſe , non quia ſponte peccaſſet , ſed quia indecens foret , tot illuſtribus ſublatis, Pantomimum viuere. Libri quidam:* quem Claudius decoris cauſsà monitorem fecerat. *quod probat Gothofredus: neſcio quare.*

206. RVMOR PERCREPVIT.] *Alij*, percrebuit, *aut*, percrebruit. *Omnes rectè , ſed primum fortaſſe magis ad ſubitum illum Narciſſi clamorem, quo increpuit*, Claudius Cæſar venit.

207. POLYBIVS, MYRON.] *Ita ex veteri cod. nominatiſta libertorum Claudij , patrona ſuo prænarentorum, optimè reſtituit Iunius ; niſi quòd pro* Pheronacte, Pheronactum *legat. De Pallante mentio hic* C *nulla inter libertos , quia adhuc viuebat in feruente gratiâ Senecæ & Agrippinæ; quem tamen Nero poſteà veneno ſuſtulit. Vide finem Annal.* XIV. *Taciti.*

208. NECVBI IMPARATVS ESSET.] *Nihil enim ſine libertorum ingenio & operâ agere ſolitus erat. Quidam tamen legunt :* ne niſi imperatus eſſet. *Quod Faber non reſpuit , vt ſignificet , Claudium voluiſſe etiam apud Inferos à libertis ſuis imperare, & ijs ſeruire.*

209. QVOMODO VOS HVC VENISTIS?] *Pleroſque enim , aut neſciente ipſo liberti vel vxores interfecerant, aut obliuioſum ſenem memoria facti ſtatim effugerat. Hinc* occiſâ Meſſallinâ, *inquit c.* XXXIX. *Tranquillus* , paullò poſtquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requiſiuit. D

210. IN IVS EAMVS.] *Verba erant ſolemnia, quibus actor reum ad Prætoris tribunal vocabat. Martial. lib.* II.

In ius ô fallax atque inficiator eamus.

Plautus in Perſâ: Age, in ius ambula.

211. SELLAS OSTENDAM.] *Iudices enim in ſellis, aut ſubſellijs , ſedebant. Suetoni. de Claudio noſtro cap.* XXIII. De maiore negotio acturus in curiâ medius inter Conſulum ſellas , Tribunitio ſubſellio ſedebat. *Malè igitur qui* ſtellas, *aut* ſtelas , *aut* ſitellas *dubitant legere.*

212. QVÆREBAT.] *Sciè & propriè : nam qui rerum criminalium quæſtionibus præſidet* , Quæſitor *appellatur. Sueton. Tiberij cap.* XXIII. Iudices aut è plano

A rebat: [213] poſtulat nomen eius recipi, [214] edit ſubſcriptionem: [215] Occiſos Senatores xxx. Equites Rom. cccxv. atque plures: ceteros ccxxi. [216] *ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.* Exterritus Claudius oculos vndecumque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius, homo [217] Claudianâ linguâ diſertus, & [218] poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpondere. Æacus, homo iuſtiſſimus, vetat. Illum tantùm alterâ parte auditâ condemnat, & ait: [219] *Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.* Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vmquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, [220] quàm nouum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi [221] vni Dij laturam feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non vmquam Siſyphum onere releuari: aliquando Ixionis miſeri rotam [222] ſufflaminandam. Non placuit vlli ex veteranis [223] miſſionem dari, ne vel Claudius
B vmquam ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborem irritum, & [224] alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Æacus iu-

plano, aut è quæſitoris tribunali, legum & religionis, & noxæ, de qua cognoſcerent, admonebat. *Seneca noſter cap.* XVII. *de Breuit. v. ita:* Iudex deſiit eſſe? quæſitor eſt. *Et Virgil. Aeneid.* VI. *de Minoe, huius quæſitoris Aeaci apud Inferos collegâ:*

Quæſitor Minos vrnam mouet. ——

Marcianus l. I. *ad legem Corneliam de Sicarijs*, Iudicem quæſtionis vocat.

213. POSTVLAT NOMEN EIVS RECIPI.] *Inter noxios & reos. Iterùm hoc ex formulâ veteri, quâ accuſator poſtulabat, vt quæſtio de rea haberetur. Papinianus in l.* VI. *D. de Quæſtionib.* Patre vel marito de adulterio agente, & poſtulantibus de ſeruis rei vt quæſtio habeatur, *&c. Et Vlpian. l.* XXVII. *ad le-*
C *gem Iuliam de adulter.* Si poſtulauerit accuſator, vt quæſtio habeatur de ſeruo adulterij accuſato, *&c.*

214. EDIT SVBSCRIPTIONEM.] *Pompeius accuſator. Nam accuſatores formabant & edebant libellos accuſatorias, quibus inſcripta reorum crimina: quale hic vides,* Occiſos Senatores XXX. *&c. Iuuen. Sat.* VI. *de feminis Rom.*

—— accuſat Manilia, ſi rea non eſt.
Componunt ipſæ per ſe, formantque libellos.

Poſt crimina nomen ſuum accuſator ſubſcribebat in crimen, vt loquuntur IC. quâ ſubſcriptione, eâdem ſe pœnâ conſtringebat, ſi interpellaſſet iniuſtè. Vlpianus l. VII. *D. de accuſationib.* Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimen ſubſcriptio. quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem, cùm ſciat multam ſibi accuſationem non
D futuram. *Seneca, à tali ſubſcriptione, videtur hic totum libellum ſubſcriptionem appellaſſe.*

215. OCCISOS SENATORES XXX.] *Vide Sueton. cap.* XXIX.

216. Ὅσα ψάμαθος.] *Homeri hemiſtichiũ Iliad.* I.

Οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε:
Neque ſi mihi tantas opes daret, quantum pulueris eſt & arenæ.

217. CLAVDIANA LINGVA DISERTVS.] *Tam balbus & ἀσαφὴς, quàm ipſe Claudius.*

218. POSTVLAT ADVOCATIONEM.] *Defenſionem & patrocinium Claudij: ſiue, vt cauſſam eius aduerſus accuſatorem Pedonem Pompeium defendere ſibi liceat.*

219. Εἴκε πάθοι.] *Alium planè verſum ex ſemeſis codicis ſui litteris deformat nobis Iunius. At Faber in quodam veteri diſertè ſcriptum reperit:*

Αἴκε πάθοις τά κ' ἔρεξας, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quo nihil ad ſenſum melius dici poteſt: ſignificat enim legem talionis iuſtam eſſe, & vt is qui alios alterâ tantùm parte auditâ ſolitus condemnare, ſimilem etiam ſententiam ſubeat. Noſtra tamen lectio idem ſanat, & metri leges meliùs ſeruat.

220. QVAM NOVVM.] *Quia ipſe quoque ſolitus erat* diſcere cauſſas vnâ tantum parte auditâ, ſæpè & neutrâ, *vt narra paullò antè cantabat.*

221. VNI DII LATVRAM FECISSENT.] *Ita etiam Fabri & Iunij codices. Alij,* ſi minus Dij latura feciſſent. *Rhenanus poſt multos cogitationum fluctus facit,* Semidij laruam faceſſeret, *id eſt, abijceret, inquit, nempe* Claudius. *Quam emendationem* laruarum præſtigijs ſimilem *dicit Iunius. Itaque legit ipſe,* ſi vni dilaturam feciſſent. *Alciatus verò in Parerg.* ſi vllam dilaturam feciſſent. *Sed Curio clamat,* dilaturam, *vocem ſordidam eſſe, & ne quidem in Grammaticorum fæcibus inuenendam. Fingit igitur,* niſi vnius diei iacturam feciſſent. *Locus, ſine dubio, vocibus quibuſdam exeſis mutilus, cuius ſententia clarior, quàm verba. Manifeſtè enim Deorum quidam cenſent, Tantalum, Siſyphum, Ixionem aliquando releuandos, & intereà mittendum in eorum labores Claudium. Itaque ſimile quidpiam à Senecâ ſcriptum fuerit:* ſi minus *immortalem* Dij naturam feciſſent, *&c.*

222. SVFFLAMINANDAM.] *Lepidè B. Rhenanus: Quid ſi legas,* ſublaminandam, *inquit, à laminâ deducto verbo? Rem deridiculam feceris, Beate. Nam propriiſſimè ſufflaminantur rotæ, cùm iniecta vncâ aut alio retinaculo impediuntur, ne nimis expeditè circumagantur & deuoluantur in præceps.*

223. MISSIONEM DARI.] *Verbum Arenæ & gladiatorij ludi, vbi* mitti *dicebantur veterani aut alij commeriti, qui ludo & obligatione in Arenâ depugnandi abſoluebantur. Non placet autem, Tantalum, aut vllum ex veteranis Inferorum cruciarijs mitti, vt ſignificent pœnas ibi æternas, nec vlla vmquam quietis interpolatione ſufflaminandas eſſe.*

224. ALICVIVS CVPIDITATIS SPECIES.] *Ita correctum à Curione. Vulgò,* alicuius cupiditatis ſpes ſine fine effectus. *Rhenanus* propemodum ſe cer-

bet illum aleâ ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, A
& nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepère fidem: refugit, digitoſque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cùm iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit ſubitò C.Cæſar, & petere illum in ſeruitutem cœpit: producit teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis,[225] colaphis vapulantem.[226] Adiudicatur C.Cæſari: illum Æacus donat. Is[227] Menandro liberto ſuo tradidit,[228] vt à cognitionibus ei eſſet.

tum *ait, Senecam,* & cuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu, *ſcripſiſſe. Super omnia allubeſcit, vt vacula,* fine (*ex,* ſine, *perperàm geminata*) *expungatur, legaturq́,* alicuius cupiditatis ſpes ſine effectu.

225. COLAPHIS VAPVLANTEM.] *Vt ſerui ſolent. Aula enim ludibrium ſub C. Caligulâ & Tiberio Claudius fuerat: qui etiam* ſtultitiam ſimulatam à ſe ex induſtriâ ſub Caio, quòd aliter euaſurus perventuruſque ad ſuſceptam ſtationem non fuerit, quibuſdam oratiunculis teſtatus eſt, *ait Suetonius cap* XXXVIII.

226. ADIVDICATVR C.CÆSARI.] *Aliter paullò vetus Iunij codex:* Adiudicatur, C. Cæſar illum Æaco donat. *Quod probat Iunius, & ego omnino adprobem, ſi Menander Aeaci, non Caij libertus ſit.*

227. MENANDRO LIBERTO SVO TRADIDIT.] *Si vulgatam lectionem retineamus, Menandrum Caij fuiſſe libertum ſignificat; quod etiam putant Rhenanus & Curio. Si enim Aeaci libertus erat, dicere Seneca Latinè debuit,* Is (*Caius*) Menandro liberto eius tradidit, *non*, ſuo. *De Menandro tamen Caij liberto nihil mihi vſpiam lectum recordor. Lipſius vallet lib.* IV. *cap.* XXI. *Antiquar. Lect. Aeaci potiùs libertum eſſe indicat. Quod niſi falſum, tota lectio ad exemplum Iuniani codicis ſic concinnanda erit:* Adiudicatur (*nempe C. Cæſari*) C. Cæſar illum Æaco donat. Is (*Aeacus*) Menandro liberto ſuo tradidit. B

228. VT A COGNITIONIBVS EI ESSET.] *Libri vett.* abeſſet. *Vnde* proculdubio Caium notat, *inquit Rhenanus,* vt qui cognoſcendi prouinciam ſæpè libertis ſuis committeret, quò magis à curis liber altiori otio frueretur. *Nec interpretamentum diſplicet Curioni. Sed lectio noſtra verior & concinnior. A cognitionibus enim quiſpiam alteri eſſe dicitur, quomodo ab epiſtolis, aut à ſtudijs: quibus muneribus ſub Rom. Principibus fungi ſolebant liberti. Sic enim Polybius à ſtudijs, Narciſſus ab epiſtolis, Pallas à rationibus Claudio noſtro fuère.* Itaque irridens Seneca temeritatem & imperitiam Claudij in cognoſcendo & iudicando, ait εἰρωνικῶς, *inquit Lipſius lib.* IV. *cap.* XXI. *Antiquar. lect.* illum traditum Menandro liberto Æaci, vt ſcilicet homo prudens illi à cognitionibus eſſet. *Adde etiam, liberto potiſſimùm traditum fuiſſe, quia libertis ſeruire aſſuetus; quorum toto Principatu non Princeps, ſed mancipium fuerat.* C

Sic Seneca Claudium Cæſarem è cælo, quò eum, in lib. Conſolat. ad Polybium, viuentem adulatione euexerat, mortuum ad Inferos detraxit: omnibus fatuis Principibus exemplum daturus, non parem eos famam ſecuturam poſt funus; & adulatorum linguas, vbi ſpe aut metu libera, non fingi ampliùs in virtutes, ſed vitia ex vero loqui.

EXCER-

EXCERPTA QVÆDAM E LIBRIS SENECÆ.

HONESTA, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa verò iam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate benè conuenit, diues eſt. Non qui parũ habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primò, habere quod neceſſe eſt: ſecundò, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producendâ nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & citò apponitur. Ad ſuperuacua ſudatur: illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habemus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quàm minimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſsâ viâ pauperi pax eſt. Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè indiget. Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpurâ veſtiat, eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, non tantùm liceat habere, ſed calcare diuitias; accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falsâ opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo à vanis: & cùm voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cùm nauigandum eſt, non ſtrepitu portus, non vnius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & benè inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet habeat diuitias, eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis curâ. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. & hæc omnia perpeſſi ſunt pro regno, quò magis mireris, alieno. dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet. Quemadmodum nihil refert, vtrùm ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, vtrùm æger animus in diuitiis an in paupertate ſit; malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortunâ. quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, ſi ſciemus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. ——

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico; ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. quod vno conſequêris modo, ſi te etiam ſine illis benè victurum ſperaueris, & ſi illas tamquam exituras adſpexeris. Diſcedat quiſquis non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc vnum eſt amanda paupertas, quòd à quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in diuitiis pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem; iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. ab his initiis regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper

eſt

eſt. intra quæ ſi quis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas eſt; ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non in vno genere. alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis ſcire quam nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & diuitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nullâ ſollicitudine concutitur, in alto eſt. cura velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt: huic grauis & ſuprema ſuperbia, licet non palàm, triſtitia eſt; eò quidem grauior, quòd interdum non licet palàm eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum famâ, ſed cum rerum naturâ deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hóc quòd mirari illa conſueuimus. non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſſam habent diuitiæ. mutant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt; eò vſque mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpâ carere decet: pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant: extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt; diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant; diuitiæ inſolentiam.

EXCERPTA ALIA.

LICET cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent; aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis. Imò à maximo. Ad hoc præcipuè gens humana contremiſcit: nec immeritò tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat, aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palàm mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cùm deambulaueris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? in hæc verba iuraui. Moriens. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officij finis. Quis ſanus exauctorari moleſtè tulit? Quò tranſit orbis, ego tranſibo. ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum noui. hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, vtrùm cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quàm multa ſint vulnera? non poteſt amplius quàm vnum eſſe mortiferum.

Peregre morieris. Vndecumque ad inferos vna via eſt. Peregre morieris. Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. videat fenerator, vbi me appellet. Peregrè morieris. Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregrè morieris. Non eſt grauior foris quam domi ſomnus. Peregre morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum eſt, quod æquè ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. & adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cùm iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alij, vel ſenectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus viuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam quàm illud Maronis?

—— Facilis iactura ſepulchri.

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. ſi ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

—— Cælo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paullatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proijcimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defun-

defunctorum cauſsâ, ſed viuorum, inuenta eſt ſepultura, vt corpora & viſu & odore fœda amouerentur. alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantùm, aut in prælio vir fortis apparet. exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. aut ego febrem relinquam, aut ipſa me: ſemper vnà eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Malè de te loquuntur homines. Sed mali. Moueret, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt vllam auctoritatem habere ſententia, vbi qui damnandus eſt, damnat. Malè de te loquuntur. Moueret, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. non de me loquuntur, ſed de ſe. Malè de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cùm omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium vna eſt. extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patriâ. Patria eſt, vbicumque benè eſt. Illud autem per quod benè eſt, in homine, non in loco eſt. in ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur; ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: leuis eſt patientia. ſi grauis eſt, feramus: non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe. Nec rationi dolor. Dura res eſt dolor. Imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles naturâ ſumus. Naturam infamare noli te. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quòd ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt. Imò tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re laborare. pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. pecora in diem viuunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Vtrùm auarus, an prodigus eſt? Si auarus, non habet; ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpè dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illâ auaritiam perdidiſti: Sed ſi manet illa apud te, es tamen vtcumque felicior, quòd tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. Et illa quidem quàm multos? Eris nunc in viâ expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quòd opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſtè ferres, ſi tamquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. Nempe quam vt tu haberes, alius antè perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via inciſa eſt? quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic vrbem, & mala omnia. Certè irritamenta ſunt vitiorum duceſque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus? Quid ſi infelicem voces arborem, quòd, ſtante ipsa cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeiâ domo immatura funera, ducuntur & ex regiâ. Non eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periêre perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verùm hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quàm tui: apud te precariò morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat. recepit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quòd euaſeris. Nudus exij. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti vnà cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via. Noli conqueri quòd incideris: gaude quòd euaſeris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes: ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quòd amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quære: & ibi eum quæras, vbi inuenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur. quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi vnum: erubeſce, ſi vnicum. quid tu in tantâ tempeſtate ad vnam anchoram ſtabas?

Vxorem

Vxorem bonam amiſi. Vtrùm inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quòd habuiſti. ſi feceras, benè ſpera. res perit: ſaluus eſt artifex. Amiſi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu cuſtoditam perdidêre? Decus? Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis, eſſe cœperunt poſteà inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus peſſimas videmus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas? Omnium quidem imperitorum animus, maximè tamen muliebris, in lubrico eſt. Si bonam vxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quàm feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia; & fœdiores diuortio, malè cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adoleſcentiâ amauerunt, in communi reliquêre ſenectute? quoties anile diuortium riſimus? quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona, & fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, vt affirmare id ſine periculo poſſis. Bonam vxorem amiſi. Inuenies, ſi nihil quæris, niſi bonam. Tu modò ne imagines proauoſque reſpexeris, nec patrimonium, cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum formâ non repugnabunt. Facilius reges animum, nullâ vanitate tumentem. Non multum abeſt à contemptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc benè inſtitutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis vtrimque bina patrimonia dependeant: non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quàm in veſte: quam in patente ſellâ circumlatam per vrbem populus ab omni parte æquè vt maritus inſpexerit: cuius ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facilè ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deeſt, verùm illam lugeas, an non. Cùm maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amiſi vxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum eſt: non eſt inter illa, quæ ſemel vnicuique contingunt. Amiſi vxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam vxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa viuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Hæc EXCERPTA *libenter omiſiſſem. Senecæ enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, nequis ea, cuiuſmodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.*

LIBER-

LIBERTI FROMONDI

AD

L. ANNÆI SENECÆ

NATVRAL. QVÆSTIONVM

LIBRVM PRIMVM

B

EXCVRSVS.

A.

CVM illud libri I. cap. VI. (pag. 691. lin. 10.) legerem; Litteræ quamuis minutæ, per vitream pilam aquâ plenam maiores clarioreſque cernuntur; cogitaui, an illo fortè Senecæ æuo ſcientia & vſus noſtrorum perſpicillorum fuerit. Nam experimentum illud litteras minutas per vitream pilam aquâ plenam augendi, & obſcuritatem enubilandi, noſtrorum perſpicillorum operationi tam propè alludit, vt facilè Senecam & illos veteres vſque ad ſcientiam & artem conficiendi adiumenta iſta ſenilis viſus perducere valuerit.

Apud Plinium quoque lib. XXXVII. cap. V. lego, Neronem Principem gladiatorum pugnas ſpectaſſe ſmaragdo. An fortè in formam perſpicilli fabrè facto, & rerum imagines ampliante?
C Non credo tamen; ſed ſmaragdo Neronem vſum fuiſſe propter viroris gratiam. Aſpectu enim ſmaragdi recreatur acies, vt experientia & Plinius ibidem docet. Specilla deinde ſenum conuexa, quæ imagines diffundunt in maius, inutilia Neroni futura fuiſſent, qui iuuenis, anno ætatis ſecundo & trigeſimo, interijt. Nec ipſe Plinius, rerum mirabilium tam curioſus & dicax, mentionem ſpecillorum frequentare omiſiſſet, ſi ætate eius vſus aut ars eorum fuiſſet. Plutarchus etiam, qui cum Plinio, & vltrà ſub Traiano & Hadriano vixit, cùm lib. I. quæſt. VIII. Sympoſ. monuiſſet quæſtionem, Quare ſenes ex longinquo meliùs quàm ex propinquo litteras legant, ne gry quidem de ſpecillis mutit: vbi tamen bellior occaſio, ſi vlla famæ eorum aura vndecumque ad eum ex Orbe Latio aut Græco aſpiraſſet?

Sed neque poſterioribus SS. Patrum ſæculis in tot & tam varijs eorum ſcriptis aliud inuenire potui, quàm eius rei profundum ſilentium, vſque ad æræ Chriſtianæ annum M. & vltra. Si S. Fulgentij æuo (qui circa annum Chriſti DXXX. imperante Iuſtiniano, viuere deſijt) notitia & vſus perſpicillorum in Africâ fuiſſet, numquam etiam in tantillum vitam ſuam aſperam &
D anachoreticam remolliuiſſet; vt olera, quæ iuuenis cruda & ſine oleo eſitare ſolebat, lautiùs & vnctiùs ſenex eſitaret; perſuaſus ſuperfundere oleum (ait coætaneus & diſcipulus eius, qui Magiſtri vitam ſcripſit) ne caligo præualens oculorum officium lectionis impediret. Licet enim olei calor & perſpicuitas permixta oleribus ad digerendas oculorum caligines aliquid fortaſſe conferre valeat; modicum tamen & tardum hoc eſt, ſi ad magnam & ſemper paratam perſpicillorum commoditatem comparaueris. Nuper in libris noſtris de Animâ, Problem. V. & VI. de viſu hanc quæſtionem iterùm retractans, coniectaui, circa an. Chriſti MCC. aut MCCC. cum ſcientiâ Optices refloreſcente artem limandi & fabrefaciendi perſpicillorum primulùm natam eſſe. Nam Alhazenum Arabem, præclari illius Optici operis fabrum, cum Auerroe & Arabibus aliquot alijs Philoſophis circa an. MCC. in Hiſpaniâ floruiſſe docti exiſtimant: plures deinde circiter an. MCCC. vt Vitello Polonus, Ioannes Cantuarienſis, Rogerius Bacon, Angli, eum ſecuti ſunt; ex quorum Theorematibus artem cryſtallinas aut vitreas lentes, ad perſpicilla ſenum

conficienda, deducere facile & in procliui fuit. Clariſſimus deinde Academiæ noſtræ Profeſſor Medicus D. Vop. Fortunatus Plempius mihi nuper aſſeuerauit, nullam ſe apud Medicos ſuos potuiſſe perſpicillorum memoriam reperire, niſi anno MCCC. *citeriorem.* A

Centur. 3. Miſcell. Epiſt. 56. Annorum 54. tunc erat I. Lipſius.

I. Lipſius noſter, quamuis omniſcius, ſuam hic etiam fatetur ignorantiam. ad Carol. Cluſium ſenem enim ſcribens: Illud, *inquit*, in clauſulâ epiſtolæ tuæ iucundum, de vigore oculorum tuorum in hac ætate, mirando mihi & inuidendo. Heu, vbi ego ſum? Quatuor luſtris minor cæcutio; & niſi vitrea auxilia ſubleuent, vix legam aut ſcribam. Pænè indignor: & magis, quia veteres hac alleuatione vſos non lego. Atquin & illi nónne aſſidui in ſtudiis? Quid dicam neſcio, niſi ſortem ſic noſtram eſſe: ferendum igitur.

Ecce vir tot veterum memoriarum callens, & quem nihil ferè Latinæ aut Græcæ antiquitatis fugit, nihil tamen in ſæculis olim præteritis de ſenum perſpicillis legiſſe confitetur & indignatur.

Cùm igitur Seneca in hoc Nat. Quæſt. lib. 1. dixit, per vitream pilam aquâ plenam litteras maiores clarioreſque cerni; *ſolùm credidit, aquæ, non figuræ vitri beneficio, illam litterarum ampliationem claritatemque poſſe obtingere: agit enim ibi de Iride, & radij viſualis refractione in aquâ, aut alio humido denſiori aëre. Quod & cetera eius experimenta dicunt.* Poma, *inquit*, formoſiora quàm ſint videntur, ſi innatant vitro. *Item poſteà:* Si poculum impleueris aquâ, & in id conieceris annulum; cùm in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. B

Sed quomodo igitur ſenes & vetuli illi Philoſophi olim legere & ſcribere ſine perſpicillis potuerunt? In primis, ad legendum, Anagnoſtis ſeu Lectoribus, ad ſcribendum, Amanuenſibus vtebantur. Deinde pro ſenibus maiores & decumanos characteres in papyro pingebant, vel in cerâ exarabant. Frequens etiam illis temporibus erat collyriorum vſus, quibus oculorum lippitudines ſiccabant, aut dolores leniebant; quæ hebetem aciem paulisper acuere, aut caligines detergere, non tamen ſenili viſui officium perſpicillorum præſtare, poterant.

LIBER-

LIBERTI FROMONDI AD ANNÆI SENECÆ NATVRAL. QVÆSTIONVM LIBRVM TERTIVM EXCVRSVS.

B

A.

VERBA *quædam Senecæ lib.* III. *cap.* XXV. *non tam leui & volante oculo prætereunda:* In Syria, *ait*, eſt ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. *Miraculi huius cauſſa in Ariſtotelis Philoſophiâ ſatis impedita eſt. Si enim lateres & lapides in ſtagnum proiecti corpora grauia ſint; cur à grauitate ſuâ per aquam ſtagni non peſſum eunt? Et tamen olim duo Imperatores Rom: Veſpaſianus & Traianus, in duobus hominibus experimentum fecerunt, qui ligatis manibus & pedibus in ſtagnum iniecti, reiecti ſunt illicò in aquæ ſuperficiem. Stagnum verò iſtud eſt quod Scriptura ſacra vocat* mare ſalſiſſimum, *aut* mare mortuum, *Scriptores profani* Aſphaltum, *à copiâ bituminis, quo aqua illa pinguescit & incraſſatur.*

C *Seneca verò in ſuâ Philoſophiâ cauſſam miraculi ait manifeſtam eſſe & palàm:* Huius rei, *inquit*, palàm cauſſa eſt. *Qui ſic Seneca?* Quamcumque rem expende, *ait*, & contra aquam ſtatue, dummodò vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tantò ſupra ſe extollet, quantò erit leuior; grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei, quam contrà penſabis, par pondus erit; nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte. Hoc eſt quòd quædam tigna ſupra aquam pænè tota efferantur, quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cùm vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt non æſtimatione noſtrâ, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id, quo non vincitur, mergi.

Veriſſima, & Archimedea Philoſophia. Eadem enim res ſolida, vt homo, vel ſaxum, grauis aut leuis appellatur comparatione humidi in quo demergitur, aut à quo ſuſtentatur. Vnde ouum
D *crudum, quod ad fundum aquæ fluuialis demergitur, reſpectu talis humidi eſt graue; reſpectu verò aquæ marinæ, à quâ geſtatur, leue appellatur. Sic in exemplo Senecæ, homo eſt leuis in aquâ craſſâ & bituminosâ ſtagni Aſphalti, ſiue mortui maris, in quod mergi non poteſt; grauis verò eſt in aquâ fluuiali, in quam peſſum it. Imò (quod magis miraberis) globus ex ferro, argento, aut aliâ materiâ minùs graui quàm plumbum, leuis eſt, & geſtatur ac natat, ſi in cacabum plumbo liquefacto plenum iniicias. Veriſſimum quippe & compertum eſt quod Georg Agricola ſcribit*, Grauiſſima quæque pondera metallis liquefactis innatare: Indicio ſunt, *inquit*, recrementa admodum grauia, quæ cùm à fornace defluxerunt in catinum, ſupernatantia de metallis verriculo detrahuntur. *Ratio eſt, quòd quamuis pondus ſuum habeant, minus tamen eſt pondere liquidi in quo natant. Eadem cauſſa eſt, cur omnia metalla, excepto auro (fatente etiam cum Agricolâ Plinio) hydrargyro, ſiue argento viuo, ſupernatent tamquam grauiori.*

Agricol. lib. 5. c. 17. de Ortu ſubterran.

Ordo enim elementorum & elementarium à conditore conſtitutus ſic habet. Grauitas in corporibus ſequitur denſitatem, leuitas raritatem. Nam πύκνωσις καὶ μάνωσις, ἀρχὴ βαρύτητος καὶ κουφότητος, denſitas & raritas ſunt principia grauitatis & leuitatis, *vt lib.8 c.7.Phyſic. Ariſtoteles definit. Denſa minus ſpatij occupant; ideò loca viciniora mundi centro, vbi maiores locorum anguſtiæ ſunt, ijs debentur; corporibus verò raris, quæ amplius ſpatij requirunt vt ſe expandant, loca viciniora circumferentiæ mundi petunt. Denſa igitur ſuâ grauitate appropinquant centro, ſiue medio, quantum poſſunt; rara verò ſuâ leuitate in circumferentiæ propinquiora ſe leuant, & ſimul à grauioribus extruduntur. Pulchrè S.Auguſtinus lib.XIII. cap.IX. Confeſſ.* Ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Oleum infra aquam fuſum, ſupra aquam attollitur: aqua ſupra oleum fuſa, infra oleum demergitur. Ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Minùs ordinata,inquieta ſunt: ordinantur, & quieſcunt. A

Hinc intelligimus Theophraſti legem, præcipientis, in mixtione vini & aquæ, vinum priùs in cyathum infundi, deinde aquam ſuperfundi. Sic enim aqua,tamquam grauior, deſcendit,ac in tranſitu diſcerpit vinum, mixturamque perfectiorem efficit; vbi ſi vinum poſt aquam affunderetur, loco ſuperiori, quia leuius, permaneret. Contra eos inuehimur, *ut Io. à Portâ*, qui bibentes, priùs aquam, poſteà vinum infundunt. Nam quia vinum leuius eſt, aqua grauior, vix miſceri poſſunt. *Atque natura tam in liquidis, quàm in corpore ſolido natante, aut peſſum eunte in liquido, perpetuò eamdem legem obſeruat: vt vbi* par eſt modus, *vt loquitur Seneca, ſiue corporum quantitas & extenſio æqualis; ſolidum corpus (vt homo, aut lapis) in aquam, aut in alıud liquidum demergatur, ſi ſit ipſo grauius; aut euſque intra ipſum deſcendat, donec inueniat liquidi partem maioris aut æqualis ſecum ponderis. Vnde ouum crudum, vt experientia, & Io. Bodinus libro ſecundo Theat. Nat. teſtantur,in aquâ dulci tam diu deſcendit, quouſque aquam fortè marinam infrà repererit: ibi enim ſuſpenſum hæret. Prorſus, ſicut lignum per aërem cadit, & cùm ad aquam aëri ſubiectam peruenerit, natat. Sic cadauera, quamdiu pondere vincunt aquam, vſque ad fundum peſſum eunt, deinde aliquot diebus poſteà ſe releuant; vbi raritas nempe & laxitas carnium maior acceſſerit, & totum cadauer leuius factum ſit aquâ paris molis, ſiue extenſionis. Non oportet tamen in cadauer imputare carnes tantum & oſſa, ſed etiam quidquid viſceribus eius vniuerſim comprehenditur, vt humores, ſpiritus, aërem, &c. Iſta quippe vniuerſa volumen quoddam vnum, vt Statici loquuntur, efficiunt, ac pro vno corpore reputantur. Hinc, quia in putreſcentibus cadaueribus pulmones plurimum aëris concipiunt & inflantur, iuuantque vt faciliùs in aquæ ſuperficiem cadauera reſpuantur; memini me apud Pancirolum, in Nouis repertis, legiſſe, fuiſſe quemdam latronem, qui hominibus à ſe trucidatis, ac in flumina lacúſve proiectis, ſoleret, ne ex aquis reſurgerent, pulmones exſectare. Hæc doctrina nudat illud arcanum, quod S. Auguſtinus lib. XXI. cap. V. Ciuit. miratur:* Lignum cuiuſdam ficus Ægypriæ, *inquit*, non vt ligna cetera in aquis natat, ſed mergitur, &, quod eſt mirabilius, cùm in imo aliquamdiu fuerit, inde ad aquæ ſuperficiem rurſus emergit; quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari. B C

Cauſam huius miraculi ſuggerit Plinius lib.XIII. cap.VII. Cæſa (*ficus illa Ægyptia*) ſtatim ſtagnis mergitur. Hoc eſt eius ſiccari. Et primò ſidit, poſteà fluitare incipit: certoque ſugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. *Manifeſtiùs dicam: Pori eius ligni ſucco ponderoſo turgent, qui aquâ ſtagnorum leuiore, aliquanto temporis ſpatio eluuntur; vt iam vniuerſum volumen ex ligno & aquâ poris conceptâ, leuius ſit quàm aqua ſtagni eiuſdem molis. Vnde primò, tamquam grauior, fundum aquæ petit; poſteà, tamquam facta leuior, attollitur.* D

Eadem cauſa ſuſpendit in mediâ aëris regione nubes, non autem ſuſpenduntur à Sole, vt comminiſcitur Scaliger: quia, inquam, nubes leuiores ſunt infimâ aëris regione; ſicuti trabs lignea leuior eſt aquâ fluminis in quo natat, etſi opacior. Valdè enim opacitas à denſitate & grauitate corporis, tranſparentia à raritate & leuitate diſtinguendæ ſunt, vt olim adhuc notaui in Meteorologicis. Vapor nubium etſi opacior, rarior tamen atque leuior eſt aëre infimo qui terram ambit: veluti etiam aqua denſior & grauior eſt vino rubro, quod opacius, rarius & leuius eſt, ideoque aquæ innatat. Diſtinguenda quoque ſoliditas corporum à denſitate, & liquiditas à raritate. Nam ſolida ſiue conſiſtentia metalla non ſunt denſiora aut grauiora liquidis; nec liquida rariora, aut leuiora, ſenſibili diſcrimiculo, ſolidis.

Veriſſima

A *Veriſſima igitur ſunt iſta Theoremata Archimedis in libro* περὶ τῶν ὀχουμένων, de iis quæ inſident aut vehuntur humido; *ex quo Seneca ſuam philoſophiam ſumpſiße apparet.*

THEOREMA I.

Solida corpora, quæ æqualem grauitatem cum humido, ſiue liquido, paris molis obtinent, merguntur ſic, vt extra humidi ſuperficiem nulla pars extet; nec tamen ad fundum vſque demerguntur.

ISTVD *ipſum eſt, quod Seneca antè dicebat:* Si aquæ, & eius rei quam contrà penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pænè merſa, ac nullâ eminens parte.

B *Periculum feci in globulo cereo paris ponderis cum aquâ eiuſdem molis. Superficies ceræ ad contactum vſque aëris ex aquâ emergebat, nec vltrà; & cum ſuperficie aquæ in eamdem ſuperficiem ſe componebat.*

THEOREMA II.

Corpus ſolidum, leuius liquido paris extenſionis, non mergitur totum, ſed pars eius aliqua extra liquidi ſuperficiem extabit.

Archimedi conſentienter noſter Seneca: Si aqua grauior eſt, rem leuiorem quàm ipſa eſt feret, & tantò ſupra ſe extollet, quantò erit leuior.

HAC *ratione maximæ & ponderoſiſſimæ trabes fluitant, & parte aliquâ extant ex aquâ fluminis: ſi enim ad bilancem vocarentur, pars aquæ fluuialis, paris longitudinis, latitudinis & craſſitudinis cum ligno trabis, trabi præponderaret. Sic etiam nauis bellica, armata*
C *quinquaginta aut pluribus tormentis maioribus, ac tot alijs grauata oneribus, natat tamen in aquâ marinâ; quia ſi vacuata iſtis oneribus nauis aquâ marinâ impleretur, aquæ iſtius grauitas omnibus illis vniuerſim oneribus præponderaret.*

Naues verò ſic onuſtæ licet ab aquâ marinâ facilè geſtentur; vbi ex mari flumina intrant, non rarò oneri ſuccumbunt, & demerguntur; quia vniuerſa onera nauis in vnum volumen compacta pondere ſuperant grauitatem aquæ fluuialis, quâ impleretur nauis.

B.

EX *illis Archimedis & Senecæ noſtri Theorematibus alia quædam eliciuntur, quæ plus admirationis habent.*

D
THEOREMA III.

Solidum materiæ leuioris quàm liquidum eouſque demergitur, donec tantæ partis liquidi locum occupet, quæ æqualem cum toto ſolido grauitatem obtineat.

Vel certè, vt Simon Steuinus lib. IV. *Hydroſtatic. exprimit:* Corpus ſolidum materiæ leuioris, quàm aqua cui innatat, ponderitate æquale eſt tantæ aquæ moli, quantâ ſui parte demergitur.

VNDE *ſi globus ligneus ſit duplo leuior aquâ, in quâ natat, dimidia pars eius demergetur intra aquæ ſuperficiem, & altera dimidia extra aquam in aëre extabit. Ratio eſt, quia dimidius globus aqueus, cuius locum dimidia pars globi lignei immerſa occu-*

 pat,

pat, æqualis ponderis eſſe ſupponitur cum toto pondere lignei globi. Ergo, ſecundùm naturales A
æquilibrij leges, globus ligneus, premendo ſubiectam aquam, tantum aquæ loco dimouebit, donec
perueniatur ad ſpatium ponderis aquæ, quæ integrum pondus lignei globi adæquat; hoc autem eſt
hemiſphærium, ſiue dimidium aquei globi, quod tantumdem pendit, vt ſupponitur, atque integer
globus ligneus. Demonſtrationem huius Theorematis aliorumque petere potes ab Archimede, aut
Fred. Commandino, vel à Dauide Riualto Fleurantio, Ludouici XIII. Regis Chriſtianiſſimi Mathe-
matico, qui nouam & elegantibus Commentarijs explicatam Archimedis editionem nobis nu-
per dedit.

THEOREMA IV.

Solidum liquido grauius ad fundum vſque demergitur, & in liquido tantò fit leuius, quanta eſt grauitas partis liquidi æqualis in mole. B

RATIO *prioris partis eſt lex naturæ, quæ vult leuius cedere grauiori in lapſu deorſum,*
attollique ſurſum depreſſo grauiori; vt in bilance & alibi experimur. Cùm igi-
tur ſolida moles, per liquidum leuius cadens, in totâ liquidi profunditate ſemper inueniat
partem liquidi æqualis molis ſe leuiorem; & hæc, quia liquida eſt, facilè ei de viâ decedat;
ſolida moles iure ſuo, vt ſic dicam, vbique vtitur, & loca omnia ſerie quadam à ſummâ ſu-
perficie liquidi vſque ad fundum occupat, ibique tandem conquieſcit. Nec aliud voluit, opinor,
Ariſtoteles, de cuius ſenſu tanto calore rixantur Peripatetici, cùm lib. IV. cap. IV. Cæli dixit,
Lignum centum librarum in aëre grauius eſſe plumbo vnius libræ; in aquâ verò eſſe
leuius. *Quia videlicet plumbum vnius libræ ad fundum aquæ ſubſidit, trabs verò centum*
librarum in aquâ natat. Staticæ enim Archimedis & naturalis æquilibrij leges ſequendo, libra
vna plumbi grauior eſt aquâ eiuſdem magnitudinis, cuius locum occupat per aquam cadendo;
trabs verò lignea centum librarum leuior eſt aqueâ trabe, ſiue aquâ paris magnitudinis cum
ligneâ trabe: componantur enim in bilance, aquea trabs ſine dubio ligneæ trabi præpon-
derabit. C

Ex illo autem Archimedis Theoremate ſequitur, quod ipſemet Archimedes, Io. Bapt. Be-
nedictus, Io. Bapt. à Portâ aliique docent; corpus ſolidum grauius per liquidum deſcendens tan-
tum grauitatis, vt loquuntur, aut potiùs grauitationis ponderiſque amittere, quantum eſt
pondus liquidi per quod decidit. Vt ſi lapis ſit duplo grauior quàm aqua eiuſdem molis, & la-
pis fuerit grauis v.g. vt 4. aqua verò vt 2. lapis in aquâ amittet duos gradus grauitatis, &
per eam mouebitur, cadetque in fundum à grauitate vt 2. depreſſus; ac proinde tardius quàm
per aërem, aut per aliud liquidum aquâ rarius.

Hinc conſectaneum eſt, quod ignari admirantur, lances in aëre ἰσοῤῥόπως, æquilibres, *ſæpè diſ-*
cordare, cùm in aquam demittitur bilanx: vt ſi in vnâ lance libram auri, in alterâ libram argenti
colloces; in aquâ enim libra auri, quæ in aëre libræ argenti æquiponderabat, lancem ſuam de-
trahet, & præponderabit. Ratio eſt, quia libra argenti eſt maioris molis quàm libra auri; &
proinde plus grauitatis ſiue ponderis in aquâ amittit quàm libra auri, quæ minorem molem
habet. Quia ergo libra argenti maiorem locum in aquâ occupat, & tantum grauitatis amittit, D
quantum eſt pondus aquæ cuius locum occupat; ſequitur manifeſtè, libram argenti in aquâ plus
ſui ponderis amittere quàm libram auri, quæ minorem in eâdem aquâ locum occupat: amittit
enim pondus aquæ paris molis cum argento aquæ immerſo. Hæc autem aqua maior & conſe-
quenter ponderoſior eſt quàm aqua minor, paris molis cum auro, cuius locum in aquâ aurum
occupat.

C.

CONSECTARIVM *aliud ex ſuperiori doctrinâ naſcitur; nempe, corpus ſolidum liquido in-*
natans, aut per illud cadens, amplius grauitatis ſiue ponderis ſui amittere, quò liquidum
iſtud grauius fuerit. Vnde plumbum per aquam maris ad fundum decidens minoribus viribus
vtitur, quàm ſi per aquam fluuialem decideret; ideoque caſus per aquam marinam tantò tardior

&

A *& magis lentus eſt, quantò marina fluuialem grauitate ſuperat. Vt ponatur plumbum eſſe
graue vt 8. aqua marina vt 6. aqua fluuialis vt 4. plumbum in mariná ſex gradus ſui ponde-
ris, in fluuiali verò quatuor tantùm gradus amittet: vnde conſequens eſt, vt per grauitatem vt
duo per marinam, per grauitatem vt quatuor per aquam fluuialem cadat. Nam otioſa eſt, nec
plumbum deorſum trahit illa pars grauitatis, quam in liquido, Archimedis phraſi, dicitur amit-
tere. Sicut ergo in alijs agentibus naturalibus ſimile non agit in ſimile, ſed actio ſequitur, vt
loquuntur Peripatetici, à proportione maioris inæqualitatis; ita plumbum in aquá non mouet
ſe, & aquam loco ſuo dimouet cadendo, niſi ſecundùm exceſſum, quo plumbum aquam, per quam
cadit, grauitate antecellit.*

Nec difficile iam miraculi Pliniani cauſam intelligere; Cur onera faciliùs in aquâ mo- Plin.lib.2
ueantur; *item*, Cur inania vaſa haud faciliùs quàm plena aquâ extrahantur. *Ratio enim* c. 103.
*eſt, quia onera in aquá tantum ſui ponderis, quantum eſt pondus aquæ, in quâ verſantur,
amittunt. Et ſitula plena aquè facilè ac inanis è fundo putei vſque ad aquæ ſuperficiem extra-*
B *hitur; quia aqua ſuperior in puteo inferiorem, quæ in ſitulá eſt, non grauat; nec ea pars aquæ
quæ ſitulam implet, nititur ſe ſupponere aquæ eiuſdem ponderis, quâ vndique inuoluta eſt.
Solùm ergo vi extrahendus eſt ille grauitatis exceſſus, quo volumen ex ſitulá & aquá ſitulam
implente compoſitum nudæ aquæ pondus ſuperat: qui exceſſus valdè modicus eſt, & modicá
vi attolli poteſt.*

*Nunc quoque intelligere incipimus, Cur piſces in aquá minore labore natare, quàm aues in
aëre volare valeant: nam piſces plus ſui ponderis in aquá grauiore, quàm aues in aëre leuiore
amittunt; adeóque reliquum pondus, quod leuare & regere pinnis piſces debent, leuius eſt
quàm pondus quod aues pennis attollunt & gubernant in aëre: vt v.g. cyprinus, ſiue carpio
piſcis, & perdix auis, ſint æqualis ponderis, & duas libras ſinguli pendant; aquæ verò gra-
uitas ſit vnius libræ, aëris grauitas dimidiæ libræ ſit. Archimedes quippe & Mathematici aëri
aliquam grauitatem & niſum in vniuerſi centrum donant; nec Peripatetici de aëre ſaltem infe-
riori vaporibus intexto, in quo aues volant, abnuunt. Cyprinus ergo in aquá libram vnam pon-
deris ſui abijciet; quantum videlicet eſt pondus aquæ, cuius locum occupat; & alteram libram*
C *pinnis mouendam retinebit: perdix verò in aëre dimidiam ſolùm libram ponderis ſui perdet;
& proinde libra vna cum dimidiá ei reſtat; quod alis ferre volando in aëre debet: vnde diffici-
liùs & maiori labore volat, quàm cyprinus natet.*

*In elementi aquei liquiditatem conferendum etiam eſt illud Dei beneficium, quo tanta celeri-
tate naues hominibus aut mercibus onuſtas de Prouinciâ, aut de parte vná Orbis terræ in alte-
ram traijcimus.*

Quo modo aqua terrenum nautam exiguo ligno & vento ducit non admiratis aſpi- Naz.Orat.
ciens? *ait S. Gregor. Nazian.* Non mens tua extra ſe rapitur, cùm cernis, vt terra & mare 34.
commoditatibus & commerciis inter ſe deuinciantur; eaque quæ naturâ inter ſe adeò
diſſident, ad hominis vſum coniungantur?

Plinius tamen lino, vnde texuntur nauium vela, gloriam iſtam tribuit: Quod miracu-
lum maius, *inquit*, herbam eſſe, quæ admoueat Ægyptum Italiæ? In tantum, vt Ga-
lerius à freto Siciliæ Alexandriam ſeptimâ die peruenerit, Babilius ſextâ, ambo Præfecti;
D æſtate verò proximâ Valerius Marianus, ex Prætoriis Senatoribus, a Puteolis nono die,
leniſſimo flatu. *Narratque deinde, Gadibus ſeptimo die Oſtiam, è citeriore Hiſpaniá quar-
to, è Prouinciá Narbonenſi tertio, ex Africá altero die, molliſſimo flatu naues traijci. A noſtri
quoque Oceani & maris mediterranei nautis accipimus, ſingulá quaque horâ onuſtam nauem
tumente velo terna circiter milliaria Belgica, id eſt Italica nouem, ſolere emetiri. Sed præcipua
pars horum miraculorum non tam in vela & ventos, quàm in liquentis elementi mobilitatem
debet conferri. Hæc aquarum commoditas vicinos Hollandos egregiè adiuuit toto tempore belli,
quod aduerſus eos nuper geſtum eſt: Oceano enim ſuo cincti, & tot fluminum canalibus diſſecti,
minimo labore ac impendio militem, commeatum, tormenta machinaſque bellicas, ſine veterinis
& longo iumentorum protelo, incredibili fermè velocitate, è Prouinciá vná in aliam traijcie-
bant: imò Oceani beneficio cum Indis & Orbe toto, tamquam admotis & vicinis, commercia
exercent.*

A

D.

PLVRIMA *alia ſunt huius doctrinæ Staticæ miracula; quæ pleraque in iſto cardine vertuntur: quòd ſolidum grauius liquido tantumdem ponderis in eo amittat, quantum eſt pondus liquidi, in quo verſatur; ſiue vſque ad fundum liquidi decidat, ſiue in eo natet, aut quocumque alio modo, naturâ vel arte ſuſpendatur.*

Vt, ſi libra plumbi per vas aquâ plenum decidat; quamdiu eſt in motu verſus fundum, non pendit libram plumbi, aut libram aquæ, ſed præciſè tantum, quantum aqua ſuæ molis, ſiue, cuius locum intra aquam occupat: vnde geſtans illud aquæ vas in capite ſuo magis ſe grauari ſentiet, vbi plumbi libra fundum vaſis attigerit: plumbum enim in fine caſus totum pondus ſuum in fundum vaſis deponit.

Item, ſuſpende plumbum quantiuis ponderis in aquâ, non augebit aquæ pondus, niſi quantum aqua altera paris cum plumbo extenſionis. Vnde ſiue plumbum, ſiue lignum, ſiue etiam veſicam vento inflatam teneas intra aquæ corpus, tantumdem adijcient ponderis, ſi mole, id eſt extenſione corporis, paria ſint: ponderabunt enim quantum aqua, cuius locum ſibi vindicant. B

Huius miraculi cauſſam multi ſubtiliter inueſtigantes, extra oleas propè, aut longè abiuerunt. Quidam in compreſſionem corporis aquei circumſtantis, propter naturalem amorem quo aqua aquæ continuari appetit, retulerunt. Vnde inferunt aliqui, quòd idem eueniret, ſi loco corporis penduli intra aquam Deus interponeret vacuum.

Sed compreßionem illam aquæ, & niſum, quo ſe alteri aquæ coniungere nititur, ſenſus ipſe ſatis refellit. Sint enim in trutinâ binæ lances aquâ eiuſdem ponderis & molis æquilibres; in alteram earum intrude & ſuſpende digitum tuum, lanx iſta inclinabitur, & propenſior fiet, perinde ac ſi tantulum aquæ huic lanci infudiſſes, quanta contineri poteſt loco quem digitus occupat intra aquam: nullam verò in digito tuo ab aquâ circumſtante experieris compreſſionem, aut niſum, quo aqua nitatur digitum tuum loco ſuo depellere, & peruenire ad alterius aquæ, quæ trans digitum eſt, coniunctionem. Simili prorſus experientiâ vrinator, aut natator, non ſentit circa ſe vllam aquæ nixantis compreſſionem. C

Sed nec tacitum etiam abire debet hoc grande vrinatoris miraculum. Vrinator enim aliquis ad Ormutium in Indiâ Orientali, vel ad Panamam in Occidentali, ad piſcationem gemmarum vltra vicenos pedes ſe demittit infra maris ſuperficiem; nec vllum tamen ſub tantâ aquarum mole supernè ſentit pondus, nec infernè, aut à lateribus vllam compreſſionem, aut reniſum. Ad huius rei admirationem accipiamus Simonis Steuini calculum.

Steuin. lib. 5. Static. prop. 3. Humani corporis planum, *inquit*, occupet pedes 10. Is intra aquam 20. pedes demerſus, aquæ pede cubico, 65. libr. æſtimato, ſuſtinebit per 10. & 11. propoſ. Elen. Hydroſtat. libras aquæ 13000. Quamobrem, *ait Steuinus*, quî poteſt, vt tanto pondere preſſus non opprimatur? *Io. Craſſotius, inſignis Peripateticus Academiæ Pariſienſis, lib. IV. art. VII. de Cælo, reſpondet*, Aquam facilè fornicari; fornicata autem ſe ſuſtinent per Mechanicorum leges.

Verùm, ſi aqueæ aut materiæ alterius fluxæ eſſet Eccleſiæ noſtræ fornix, non diu ſe profectò ſuſtineret, ſed illicò ſolueretur, & vniuerſus difflueret defflueretque. Non igitur fornix aqueus circa hominem aquis immerſum ſe compreſſione partium & viribus ſuis ſuſtinet, vt lapideus fornix arcuato compreſſu lapidum ſe ſuſtentat; ſed natatori incumbit, & difficultas integra manet, cur eum non opprimat. D

Igitur aliud ſubtilius Steuinus meditatus, non premitur, angitur, aut luxatur corpus natatoris ſub aquam demerſum, ait; Quia membrum quod luxaretur, in alium locum concedat neceſſe eſſet. Atqui locus ille non eſt extra corpus hominis, cùm aqua vndique æquali preſſu circumfuſa ſit: neque item intra ipſum corpus concedit, cùm iſthic corpore omnia oppleta ſint: vnde ſingulæ partes ſingulis partibus æqualiter reſiſtunt. Namque aqua vndequaque eâdem ratione corpus totum circumſtat. Quare cùm locus is nec intra nec extra corpus ſit; abſurdum, imò impoſſibile fuerit, partem vllam ſuo loco emoueri; ideoque nec corpus hinc afficietur vllo dolore.

Quæ

A *Quæ Steuini, hominis doctiſſimi, verba aliquanto plus ingenij & ſubtilitatis, quàm iudicij mihi habere videntur. Nam licet aqua natatorem vndique circumſtet, ſuperne tamen magis premere deberet, quàm infernè, aut à lateribus reſiſtat. Atque ita ab eâ parte inferiori locus eſt ſatis apertus extra corpus, quò aqua ſuperior partem corporis detorqueat & exprimat. Deinde locus etiam intra corpus eſt (videlicet mollium viſcerum capacitas) intra quem partes corporis exteriores oppreſſu aqueæ molis compelli poſſunt; cur igitur id non accidit? Nam ſi hominem ſub ingenti arenæ aut tritici aceruo ſepelias, mentior niſi decem modiis eum oppreſſeris, & laterâ eius intra cauitatem thoracis impuleris; quod tamen ſub aquâ, toto etiam Oceano non facies.*

Alij fortaſſe in aquæ lubricitatem & mobilitatem referent. Sed hæc præcipua cauſſa eſſe non poteſt. Nam fac aquam & corpus immerſum perfectâ quiete compoſitum & prorſus immotum eſſe, omniaq́ue puncta ſuperficiei concauæ aquæ ambientis, iiſdem punctis ſuperficiei conuexæ vrinatoris perpetuò incumbere, putáſne ſentiet euidenter maius pondus? Non faciet.

Itaque veram huius admirandæ rei cauſſam nemo, quem vidi, attigit propiùs quàm doctus B *ille Hero Alexandrinus in Præfat. Spirital.* Homo, *inquit,* eiuſdem ferè grauitatis eſt cum aquâ. *Sicut igitur aqua ſuperior aquam inferiorem non premit, nec ſuo loco mouet; ita neque illam partem grauitatis corporis humani, aqueæ grauitati parem, ad loco pellendum & deprimendum ſollicitat. Illa enim eſt pars grauitatis quam Archimedes dicit perdi in humido, quæ nec aquam mouet, nec mouetur ab aquâ eiuſdem ponderis. Exceſſus verò ponderis, quo homo aquam ſuperat, hominem deprimit ad aquæ fundum, aut natator arte ſuâ eum portat, vt fit in piſcibus & ranis. Liquiditas porrò hoc aquæ præſtat, vt ſecundùm omnes aquæ partes, vſque ad minima naturalia, diffluendo hac illac, quærant locum propenſioni & ponderi ſuo conuenientem, atque vndique inuoluendo corpus ſolidum aqua immerſum, ſuam grauitatem cum eius grauitate quaſi penſiculent, & ſecundùm leges æquilibrij, quibus vnicuique corpori graui aut leui locus in vniuerſo aſſignatur, moueantur aut conquieſcant. Hac verò liquiditate ac lubricitate arenæ aut tritici aceruus carent; vnde hominem ſubmerſum obruunt, nec pondus eius, velut in trutinâ, cum pondere ſuo ſuſpendunt ac perpendunt. Poſtquam verò æquilibrium & æquamentum inter partes humidi, aut inter humidum & ſolidum, quod in humido natat, poſitum eſt; conquieſcunt, nec* C *ampliùs ſe inuicem trudunt, quia omnia locum ſuum naturalem, ſecundùm ponderum exigentiam, adepta ſunt.*

E.

CETERA EXCVRSV *D. propoſita miracula ex eâdem Archimedis philoſophiâ explicanda ſunt.*

Vt, plumbea moles cadens per aquam, aut intra aquam ex alto ſuſpenſa, tantum ponderis aquæ adijcit, quanta eſt grauitas aquæ paris molis; reliquus autem exceſſus ponderis plumbi ſupra aquam detrahit plumbum ad fundum aquæ, aut in aquâ violentè ſuſpenditur, ſi vi impediatur, ne ad fundum vſque cadat. Partem verò ponderis plumbi, ponderi aquæ æqualem, aqua quodammodò abſorbet, & ponderi ſuo miſcet: vnde licet in proximam & contiguam aquam non ſic grauitet, vt loco moueat; cum toto tamen corpore aqueo in aëre grauitat; & ſi ponatur plumbum in aquâ bilancis ſuſpenſum, lancem inclinabit tanto pondere, quantum eſt D *pondus aquæ, paris cum plumbo magnitudinis.*

Hinc ſequitur (quod ſæpè expertus & miratus ſum) ſi detur corpus paris circiter ponderis cum aquâ; tantumdem grauitati aquæ adijciet, ſiue in aquâ ſuſpendatur, ſiue in eâ liberè natet. Vt cera eſt ferè ponderis eiuſdem cum aquâ communi, & ideò globus cereus aquæ ſic innatat, vt nihil extet, ſed ſuperficies ceræ ſuperficiei aquæ coæquetur. Si verò cereum globum digito tuo, aut aliter in aquâ ſuſpenſum teneas, tantumdem ponderat, & lancem aquâ plenam æquè inclinat ac deprimit, atque ſi globum illum liberum dimitteres, vt in lance aquariâ nataret.

Hoc quoque mirum: quòd licet aqua ſuperior in ſitulâ aquariâ aquam inferiorem non ita premat & ei incumbat, vt loco cedere cogat; caput tamen geſtantis ſitulam in capite toto pondere aquæ premat, & carnem comprimat, locoq́ue per iſtam compreſſionem cedere compellat. Vnde grauitas aquæ in ſitulâ imitatur cetera agentia naturalia; quæ licet in proximum ſimile non agant,

ſibi

ſibi tamen illud aſſociant, vt coniunctis viribus in proximum diſſimile ſimul vires exerant. Si A enim, licet pars ignis in proximam partem ignis agere ob ſimilitudinem non valeat, omnes tamen partes ignis ſimul proximum aërem calefaciunt.

Si tamen homo eum ſitulâ plenâ, quam capite geſtat, in flumen deſcendat, illicò vt ſitula flumen intrauerit, pondere ſuo caput geſtantis premere deſinet; nec homo ille onus ſitulæ magis percipiet, quàm natator onus ponderoſiſſimæ nauis quam ſubnatat, & cuius carinam dorſo diſtringit.

Lib. 5. Prop. 2. Exempl. 3. Stat.

Atque hinc apparet vera cauſa cuiuſdam miraculi Statici, cuius falſam Steuinus ſubſtituit. Miratur enim Steuinus, quâ ratione ligneus orbis, è materiâ leuiori quàm aqua, non reſurgat è fundo vaſis aquâ pleni, ſi fundus pertuſus ſit, & orbis ille foramen operiat. Imò tantum abeſt, vt orbis iſte aquâ leuior ſurſum eleuari & in ſuperficiem aquæ redire valeat, vt potiùs tanto preſſu foramini vaſis innitatur, quantus eſt nixus & grauitatio totius aqueæ columnæ, quæ orbi vſque ad ſuperficiem aquæ incumbit. Et alterum miraculum inde conſectarium accumulat Steuinus: Vnam ait aquæ libram, per canaliculum orbi illi ligneo ſuffuſam, B maiorem efficienriam exercere parte infernâ preſſando orbem, quàm centies millenæ aquæ libræ quæ fortè inſidenr ligneo orbi: nam orbis ex aquâ emerget. Cuius, ait, ſi cauſſa ignora eſſet, naturæ arcanum meritiſſimò dici poſſet.

Quo etiam exemplo cauſſam ſe manifeſtò demonſtraſſe exiſtimat, cur vrinatorem tota aqua maris opprimere non poſſit: quia videlicet paucula aqua inter ipſum & fundum aluei maris interpoſita tam validè à parte infernâ ſurſum eum reprimit, quàm integra moles aquæ marinæ, quæ ſuperſtat, deprimit. Vnde vrinator ſic preſſus & conſtrictus vndique, non eſt vnde dolorem perſentiſcat, cùm nulla pars corporis eius eluxetur & loco ſuo cedat.

Sed non eam eſſe cauſſam, cur vrinator aut natator onus aquæ ſuperſtantis non ſentiat, EXCVRSV D. oſtendimus.

Nec etiam veram cauſſam, cur aquæ libra per ſiphonem vel canaliculum infernè ſuffuſa faciat ligneum orbem è fundo vaſis aſcendere, Steuinus attigit: quaſi modicum illud aquæ, quod fundo vaſis ſuffunditur, tantâ vi polleat, vt pondus ſuperioris & incumbentis aquæ vincere poſſit, & contra eius depreſſionem orbem ligneum ſurſum reprimere, ac in ſuperficiem aquæ C eijcere valeat. Sed quia, quando aqua fundo vaſis ſuffunditur, fundus & orbis ligneus foramen fundi operculans, supernè & infernè aquâ iam inuoluitur; ac proinde cum aquæ grauitate iam incipit penſiculari, & quaſi in bilance trutinari; & quia lignum eſt leuius aquâ, ligneus orbis ab aquâ ſuperiori, non ab inferiori, vt putat Steuinus, ſurſum exprimi..

Vis veritatem iſtam ſine operâ canaliculi Steuini oculis videre? Situlam illam pertuſi fundi, cuius foramen, ne effluat aqua, ligneus diſcus supernè operiat, imple aquâ: deinde fundum ſitulæ alteri aquæ etiam ad digiti tantùm latitudinem immerge; illicò cernes diſcum aut aſſerem ligneum ſurſum in ſuperficiem aquæ emicare & natare.

LIBER-

LIBERTI FROMONDI
AD
L. ANNÆI SENECÆ
NATVRAL. QVÆSTIONVM
LIBRVM QVARTVM
EXCVRSVS.

A.

NVLLA vmquam fortaſſe ætas vetuſtatis minùs reuerens, & nouitatis magis pruriens fuit quàm noſtra. Tam enim in ſacris quàm profanis plurima vndique χόρδαι ἀκίνητοι, chordæ non-mouendæ, *vt eſt in prouerbio, motæ ſunt; & perperàm tentata quæ antiquitate & ratione ſuâ firmiſſimè ſtabant.*

Poſt caſcos illos infantis adhuc Philoſophiæ Auctores, qui terram aut cubi, aut tympani, aut aliâ delirante à ſphæricâ figurâ eſſe dixerunt, ſtatim ratione certâ & experimentis reperta eſt eius rotunditas; manſitque penes Philoſophos inconcuſſa huius rei fides, donec Franc. Patricius nuper in Italiâ conatus eſt labefactare: ſed conatus tantùm; nam præter vnum Ottonem Caſmannum, aut pauculos alios ignobiles Philoſophos, vix inuenit quibus ſuam perſuaderet imaginationem.

C Sed quis ferat, *inquit Patricius*, altiſſimos Noruegiæ montes, montem ſub polo Slorum, mundanorum omnium eminentiſſimum, eiuſdem eſſe cum ſubiecto mari ſuperficiei? aut Lunæ montes cum ſubiecto lacu, vnde Nilus exit? *Nemo ſanè rem tam abſurdam ferat Patrici. Sed audi quid Seneca noſter tibi reponat:* Quomodo in pilâ, *inquit*, nihil interualla officiunt ad ſpeciem rotundi; ſic in vniuerſo Orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius Mundi collatione conſumitur. Seneca lib.4.c.11. Natur.

Nónne enim omnes pilam luſoriam rotundam appellamus? Verruculæ tamen quædam in iis, ſi attentè aſpicias, ſe offerunt, quæ corpuſculi pilæ, cui inſident, comparatione altiores ſunt altiſſimis terræ montibus, ſi hi ad terreſtris globi molem comparentur. Quænam enim pila luſoriæ verrucula non facilè milleſimam ſeptingenteſimam diametri ſuæ pilæ partem adæquat? Ecce tamen editiſſimi ſub cælo montes (quos vix 4000. paſſ. à terrâ ſurrigi nuper in Meteorolog. dicebamus) tantula vna tantùm particula ſunt terreſtris diametri. Igitur montes illos altiſſimos totius Orbis terræ collatione conſumi, ac pro nihilo duci, Seneca veriſſimè dixit. quod ante

D *ipſum magnus ille Eratoſthenes:* Σφαιροειδὴς ἡ σύμπασα, οὐχ' ὡς ἐκ τόρνου δὲ, ἀλλὰ ἔχει τινὰς ἀνωμαλίας: Vniuerſa terra ſphæralis eſt, non tamen tamquam ad tornum facta, ſed inæqualitates quaſdam habet.

Sed tota Polonia eſt planiſſima, nullo exaſperata monte, inquiunt. Et in omnibus inhabitati & deſerti Orbis partibus, *inquit Caſmannus*, inueniuntur plurimæ ingentes & immenſæ planities; quæ ſanè non ſunt dicendæ vix eſſe ſenſibiles reſpectu totius terreni globi.

Sed falleris oculorum, Caſmanne. Nam veluti paruum maximæ circumferentiæ circuli ſegmentum lineæ rectæ ſpeciem habet; ita ingentis ſuperficiei ſphæralis modicam partem ſi videas, planam eſſe putabis. Partem verò terreſtris ſuperficiei non magnam (deterſo etiam omni montium, collium, arborum, ædificiorum obſtaculo) ſimul à nobis aſpici, Matheſis & ex-

perientia

perientia docet. Nam oculus hominis moderati, ſiue ſex pedum altitudine à terrâ eleuatus, non vltra tria milliaria Italica, ſiue vnicum Belgicum, aſpicere valet, ſi Io. Keplero definienti credimus. Igitur ſi ſtans pede in vno homo ille ſe in orbem conuertat, circulum ſuperficiei terræ tantùm videbit, cuius diameter bina ſolummodò milliaria Belgica horaria implebit: quod enim vltrà eſt, deuergens terræ curuatura abſcondit. A

Verùm iterùm inſtat Caſmannus: Si tantæ, *inquit*, regiones planiſſimæ non eſſent, ſed in medio ad rotunditatem ac tumorem ſurgerent, Boriſthenes, Tanais, Volga, Nilus, Niger, Danubius tanta terrarum ſpatia non decurrerent, aut in aſcenſum, deinde in deſcenſum currerent. Non enim flumina vlla priùs aſcendunt, poſteà deſcendunt, ſed totus eorum curſus, ex Geographico & Ariſtotelico axiomate, deſcenſus eſt ad decliuiora.

Quaſi verò, Caſmanne, per longiſſima terrarum ſpatia in orbem, ſiue per circuli ſegmentum, labi non poſſint flumina. Quod duplici ratione euenire poteſt. Primùm, ſi alueus fluminis æquali vbique à centro terræ interuallo ſine vllâ deuexitate diſtet. Tunc enim ſi origo fluminis altior ſit (ſicut eſſe debet) quàm alueus; aqua in alueum ex fonte decidens aquam antecedentem, etiam per alueum circularem, & vndique à centro terræ æquidiſtantem, aget & propellet. Quo caſu flumen non lapſu grauitatis, ſed impulſu vndæ poſterioris, à tergo priorem vrgentis, per alueum ibit. Prima tamen vnda è ſcaturigine in alueum grauitate excidit. Perperàm verò talis fluuij aquam aliquando aſcendere, aliquando deſcendere imaginatur Caſmannus. Quod enim circulariter, obſeruatâ æquali à centro terræ diſtantiâ, fluit, aſcendere aut deſcendere dici non poteſt. Secundò, & ferè ſemper, per aluei inclinationem à propriâ grauitate delabuntur flumina. Et quidem in deductione fontium per anguſtos tubos, in centenos quoſque pedes vnum pedem inclinationis dat Salomon (Cauſius; & in maiori tuborum laxitate pedem dimidiatum. Ad lapſum verò fluminum Daniel Barbarus, Albertum ſecutus, in mille paſſus aluei fundum vno pede deprimit. Vt tamen curſus ſit aliquantò torrentior, maior inclinatio fieri debet. Quòd ſi tamen, *ait Barbarus*, ad mille paſſus ſex pedes declinauerit, tam rapidus fiet aquæ curſus, vt nauibus ſit incommodus & periculoſus. B

Igitur ſi ſcaturigo & fontes Nili circa Tropicum Capricorni, quod recentes Indiarum Hiſtoriæ firmant, conſtituantur, & in millenos paſſus pedem vnum deuexitati aluei tribuamus, fontes 3240. circiter pedibus oſtio fortè Canopico, quo ſe Nilus in mare Mediterraneum euomit, altiores erunt. Quamquam nec hoc affirmare eſt neceſſe; quia deuexitas & inclinatio aluei Nili non eſt perpetua, ſed cataractæ & præcipitia pluriſariàm occurrunt, quæ aquam ſuſtinent, & retrò accumulant, præcipitantque deinde torrenti, etiam ſine inclinatione, alueo. Quod Patricium & Caſmannum dicere nobiſcum oportet, etiamſi Nilum per plana labi, non per deuexam Orbis terræ globoſitatem, imaginentur. C

B.

SIMILIBVS *argumentis, quibus terram, etiam maris ſuperficiem, complanare nititur Franc. Patricius. Et primò probat experimentis:* Anno, *inquit*, 1562. nos in Cyprum nauigaturi, è naui magnâ adhuc ad Venetum littus anchoris alligatâ, ſub Solis ortum, ſupra maris ſuperficiem, montem in Liburniâ, Auſero imminentem, clariſſimè conſpeximus nigricantem. Diſtat autem à Venetiis paſſ. millibus 200. & ampliùs. Orto Sole non ampliùs eſt viſus. Modò, ſi tanto ſpatio maris ſuperficies in medio tumida fuiſſet, vel totum montem, vel maximam eius partem noſtro viſui ademiſſet. At diluculò totus conſpiciebatur; poſt Solis ortum nullus eſt conſpectus. D

Aliud deinde gemellum experimentum iungit. Anno 1574. Genuâ in Hiſpaniam nauigabamus. Vltra Tolonem in Galliâ ſub aurorâ velo ibamus. Inde Corſicæ Inſulæ montes, imò ipſa tota Inſula nigricans conſpiciebantur. Diſtabat autem à nobis, ex longitudinis littorum computo, millibus paſſ. pluſquam 300. Sole orto ex oculis euanuit. Neque tamen ante ortum mare planum fuit, & poſt ortum in tumorem eſt auctum in medio.

Falli igitur Geographos exiſtimat in rotunditate maris. Verùm fallitur ipſe. Et iſthæc experimenta eius manifeſtè in eum redeunt, etiamſi non retorqueamus. Si enim mare Adriaticum planum

A *planum eſt, cur ſub diluculum & auroram conſpicuus ille Liburniæ mons orto Sole euanuit? Si Mediterraneum ſimili planitie ſtratum eſt, cur Corſica ante ortum Solis in oculos venit, poſt exortum illicò diſparuit? Lux enim Solis per planam maris ſuperficiem effuſa, vbi nullus obex, in quem offenſet viſus, occurrit, rem in aſpectum profert, non abſcondit.*

Quòd ergo manè ex tanto interuallo Liburniæ & Corſicæ montes viderit Patricius, qui ſtatim exoriente Sole euanuerint; non planitiem interiecti maris, ſed curuaturam potiùs & tumorem arguit. Nihil enim aliud quàm tumor quidam & gibbus excogitari poteſt, qui oriente Sole & interdiu viſui medium, ne montes illi videri poſſint, ſe obijciat. Primo verò diluculo montes ſupra gibbi tumorem attolli videntur, propter ingentem ſpecierum & luminis auroræ in vaporibus ſuperficiem maris obſidentibus refractionem; quæ ſurgente aut adulto Sole euaneſcit, fugientibus, aut rareſcentibus tepore diei vaporibus, vt quotidiana experientia nos docet.

Necdum tacet tamen Patricius: Si mare, *inquit*, inter littora in rotunditatem ſurgeret, nauigia dum à littore altero ſoluunt, primò aſcenderent, atque ideò tardiùs mouerentur. B Sequerentur etiam impoſſibilia alia non pauca. Si enim inter bina littora mare in medio attollitur, inter Inſulas frequentes, vt ſunt in Dalmatiâ ad Iaderam & vltra Epidaurum, vt ſunt in mari Ægæo, vt ſunt in Indiâ ad Maldiuarem; frequentes etiam eſſent inter eas quaquauerſum rotunditates, ſibi ipſis interdum contrapoſitæ, vt acutiùs ponderanti patebit. Atqui hac tam variâ rotunditate nihil magis ridiculum.

Certè tu mihi magis ridiculus, & ridere videris, Patrici. Nec enim nauis è portu ſoluens, & in altum nauigans (ſic loquimur oculorum ſenſum ſecuti) non aſcendit, ſed in orbem circuit. Mare verò longiùs ab oculo diſſitum apparet altius; ſicut longum pauimentum extremâ ſuâ parte videtur excelſius, & cælo vicinius; quia acutioribus angulis, & ſuperioribus oculorum radiis aſpicitur. Segmenta deinde circuli aquarum inter Cyclades Ægæi, aut inter Oceani Indici Inſulas Maldiuas, non totidem diuerſarum ſphærarum, ſed vnius ſphæræ, ex terræ & aquæ elementis compoſitæ fragmenta ſunt; quorum ſuperficies æquali interuallo à centro grauitatis globi ex vtroque elemento conflati diſtant. Patricius verò imaginatur, quòd ſicut duo globi in ſuperficie terræ iacentes diuerſas partes & centra habent; ita partes maris Ægæi, quæ quaſlibet C *duas Inſulas Cyclades proximas interluunt, eſſe diuerſarum aquearum ſphærarum fragmenta. Quæ imaginatio vana eſt & puerilis.*

Sed fortaſſe etiam cum Grammaticorum natione pugna nobis hic erit. Mare enim ideò æquor *appellant, quòd æquale ſit & planum.* Æquor mare appellatum, *ait M. Varro*, quòd æquatum, cùm motum vento non eſt. *Cicero tamen magis circumſpectè:* Quid tam planum videtur quàm mare? Ex quo etiam æquor illud Poëtæ vocant. *Sed* videtur *ait: & hoc ad nomenclaturam ſuffeciſſe ſignificat.*

C.

TERRAM enormiter proiectam *Seneca dicere eſt auſus: fallitur, & æternæ Sapientiæ normam, & diuini opificij, quo hunc Orbem gyrauit, tornum ignoraſſe videtur.* Si corporis humani partes, naſum, aures, mentum, brachia, crura ſeorſim inſpicias, *ait Nazianzenus*, inæquale aliquid & enorme reperies; ſi ſingularum vſum, & cum aliis ſymme- D triam, operis pulchritudinem, & artificis ingenium obſtupeſces. Simile quid aſpera illa montium, humilia vallium, plana camporum in Orbe terrarum habent. Si ſingula videas, abnormia & neglectum ſine lege proiecta putabis; compone inter ſe, vſum & decorem admirando fatigaberis, & diuino Pſaltæ acclamabis, Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis.

Tertio quippe creationis Mundi die à diuinâ Sapientia extuberati ſunt montes, depreſſa valles, explanati campi, ad terreſtrium animalium commoditatem. Nec ſolùm ex terræ ſuperficie euecti in altum montes, ſed etiam ex imo alueí marini fundo. Quid enim aliud Inſulæ, quàm marini montes? Quid aliud maris Ægæi Cyclades, quàm multa vnius magni montis iuga? Vnde vnâ terræ motu tremefactâ, vicinæ ferè concuti ſolent; tamquam totidem ſcopuli eidem lapideo fundo impoſiti. Sic Caucaſo aut Atlanti ſuppoſita exhalatio omnia vniuerſim eorum iuga & diſcontinuos vertices eodem impetu tremefacit.

*Vtilitas quoque montium ad frangendas vires, & compeſcendam petulantiam ventorum, A
qui in planis ſæpe intolerabiles ſunt. Frigore etiam, quod lapides montes largiter ſundunt, va-
porum & exhalationum condenſationem adiuuant. Et hinc nullibi tam frequentia nubila, plu-
uiæ, niues, tonitrua, fulmina, quàm in montanis.*

*Ad fontium deinde ac fluminum ſcaturigines euidens montium neceſſitas. In montium quippe
capitibus ſubterraneus vapor, vt in alembicorum capitellis diſtillatitius humor, refrigeſcit, &
in aquam denſatus, in ora fontium decidit.*

*Sed præcipua & euidentiſſima montium, collium, ac vniuerſim omnium ſine fine aſperitatum
ac inæqualitatum in ſuperficie terræ neceſſitudo, ad calefactandum hunc in quo viuimus infimum
aërem, quantum ad animalium & plantarum generationem & incrementum, ad frugum &
fructuum omnium maturitatem ſufficit. Audeo enim dicere: Si terra vndique rotunda & de-
terſâ ſuperficie eſſet, inutilis nobis & intoleranda eius habitatio foret.*

*Quis igitur Diuinæ prouidentiæ & numinis ſapientiam non obſtupeſcat, vbi conſiderat, quòd
id quod Epicurei & Athei in vniuerſo tamquam caſu & perperàm poſitum maximè accuſant B
(videlicet Orbis terræ inæqualem ſuperficiem) hoc non tantùm vtile eſſe deprehendit, ſed ne-
ceſſarium? In quo igitur, inquies, tanta neceſſitas aſperitatis terreſtris globi? Ad multiplican-
das, inquam, luminis cæleſtis reflexiones, quæ calorem & teporem illum vitalem nobis gignunt,
ſine quo nullæ plantæ, nullæ animantes diu vitales eſſe poſſunt. Nam veluti in ſpeculo æqualiter
deterſo vnica fit, & ad angulos incidentiæ æquales, reflexio; ita ſi terræ conuexitas glabra fo-
ret, radij Solis incidentes in Belgij v. g. glabram ſuperficiem, manè omnes verſus Occaſum, meri-
die verſus Septemtrionem, veſperi verſus Ortum reflecterentur: nec terra & inferior aër inca-
leſcerent, quantum vitæ animantium & maturitati fructuum ſatis eſt. Nunc verò tantum
æſtum Sol fundit, quia infinitis modis exaſperata terræ ſuperficies infinita quaſi ſpecula Soli obij-
cit, quæ horſum, illorſum & quaquauerſum lumen reijciunt, & qualitate calorificâ ſalutari
omnia complent. Cùm enim radij in oppoſitum ad angulos angulo incidentiæ æquales ſemper reſi-
liant, pro variâ obliquatione & aſpectu ad Solem ſuperficierum reflectentium, neceſſe eſt in
varias & contrarias Mundi plagas lumen retorqueri. Quia igitur in quolibet etiam pedali ſpatio
ſuperficiei terræ innumeræ ſunt tales paruæ in omnem cæli plagam diſtortæ ſuperficies, ideò C
ſine fine multiplicantur reflexiones, & à diuerſis ſuperficiebus vndique radij in quoduis idem
vicini aëris punctum coniecti ſe interſecant, & focos ad accendendum calorem concinnant. Atque
hæc eſt cauſſa ferè vnica diſcriminis temperiei æſtatis & hiemis. Ideò, inquam, æſtas æſtuoſior
quàm hiems; quia æſtate, vbi Sol vertici noſtro propinquior eſt, plures terræ ſuperficies in
idem quodlibet aëris punctum radios Solis reflectunt quàm menſibus hibernis, ſidere obliquiore
& in Auſtralem plagam inclinato. Hinc etiam in vallibus, quæ montibus Soli obiectis præcingun-
tur, maximè ardent æſtiui feruores. Plurimi enim radij à ſuperficiebus montis contra Solem ere-
cti, recto angulo, & eâdem vel proximâ viâ, quâ venere, reſiliunt. Quò autem radius re-
flexus propiùs in directum replicatur, eò lumen eſt vberius, & ad calefaciendum validius.*

Sic in qualibet terræ plagâ, *ait Dominus Cameracenſis cap. 1. Sphæræ*, quædam in val-
libus generantur, creſcunt, & conſeruantur, quæ in montibus minimè fierent, & contrà.
Voluit ergo naturæ ille optimus Gubernator rerum & temporum atque regionum vi-
ciſſitudines alternare, vt omni ex parte ſufficiens eſſet hominibus prouiſio, atque infini- D
tam eius ſapientiam ex tot rerum diuerſitatibus miraremur. *Faciamus igitur, & cum
pio Rege clamemus*, Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vni-
uerſâ terrâ!

*Denique ex ſimili luminis ſolaris à corpore lunari verſus terram vndique in orbem re-
flexione quidam, fortaſſe οὐκ ἀστόχως, coniectant, corpus Lunæ non eſſe glabrum & quaſi ad tor-
num factum, ſed montibus & vallibus inæquale. Quæ coniectura etiam valet in Venere, &
quocumque Planetâ creſcente & decreſcente ad imaginem Lunæ.*

LIBER

LIBERTI FROMONDI
AD
L. ANNÆI SENECÆ
NATVRAL. QVÆSTIONVM
LIBRVM SEXTVM
EXCVRSVS.

B

A.

OCCASIONE *diſputationis Senecæ lib.* VI. *Nat. cum Thalete Mileſio, qui Orbem terræ Oceano vt nauem innatare, & idcircò quandoque fluctuare & tremere aiebat, in hanc amœnam de vacillatione Orbis terræ philoſophiæ partem libuit paullò longiùs excurrere. Ariſtoteles olim vetuſtiores Philoſophos circa terræ ἀσφάλειαν,* ſtabilitatem, *delirantes, vbi ſatis deriſit (Thales enim, Democritus, Empedocles, Anaximander, aliíque aliquod vndique firmamentum terræ quæſierant contra lapſum; Xenophanes verò in profunditatem quamdam imaginariam infinitam cum toto Mundo perpetuò ſubſidere & delabi dixerat) ipſe tandem* in medio immobilem ſtare *docuit: & eum ingenioſus Poëta ſecutus,*

Vi ſtat terra ſuâ, vi ſtando Veſta vocatur.

C *Igitur è centro grauitatis ſuæ ponderibus librata ſuis & hemiſphærijs inuicem renitentibus pendula ſuſtinetur. Sed itáne immobilis eſt, vt tota nutare leuiter & titubare numquam poſſit? Ptolemæus & Aſtronomi paſſim poſt ipſum, ſuam terræ aſſerentes ſtabilitatem, ſatis habent Pythagoricum, ſiue Copernicanum motum, tam circa ſuum centrum quàm circa Solem confutaſſe; vacillationem illam, ſiue itum reditumque vltra & citra centrum pro nihilo ducentes. Ariſtoteles tamen, Archimedes, & quicumque elementa in loco naturali grauitare docent, vix negare poſſunt, quin vnum terræ hemiſphærium oppoſito hemiſphærio, vt lanx lanci in bilance, contranitatur. Audiamus lib. 2. c. 14. Cæli Ariſtotelem:* Oportet præualere, *inquit,* quod maius eſt, donec ſuo medio medium vniuerſi acceperit: huc enim vſque inclinationem habet. *Addit deinde, ſiue partem, ſiue totam terram naturaliter vſque ad illud vniuerſi centrum conniti;* donec æqualiter vndique accipiat medium, coactis minoribus à maioribus partibus per impetum propulſionis. *Hoc tamen intelligendum non de centro*

D *elementi terræ vt ab aquâ diſtinguitur, ſed de centro vnius globi ex vtroque elemento complexi. Terra enim & aqua permixtis ponderibus pro menſurâ ac propenſione grauitatis in idem Mundi commune centrum conniuntur & procumbunt. Vnde inter medij æui Philoſophos, Albertus Saxo, Tartaretus, Bricotus affirmare audent,* fabâ vnicâ, vel paleâ in terram cadente, totum ex terrâ & aquâ globum nunc in Ortum, nunc in Occaſum, aut in Septemtrionem, vel in Auſtrum, vltra centrum Mundi titubare & moueri. *Nam veluti quando lances in bilance ſunt æquilibres, minimum pondus alteri lanci additum æquilibrium turbat, & in eam partem onuſtiorem lancem inclinat: ita imaginantur fieri, cùm vnum Orbis terræ hemiſphærium alteri præponderare contigerit.*

Inter nuperos Theologos Gabriel Vaſquez 1. 2. d. 81. c. 3. huius imaginationis eſt manifeſtus: Nam impoſſibile eſt, *inquit*, terram quieſcere, niſi punctum centri ſuæ grauitatis penetret, & reſpondeat puncto totius Orbis; alioqui ſurſum maneret: ſurſum enim eſſe,

 idem

idem eſt quod ſupra centrum magnitudinis vniuerſi quieſcere. Mutato igitur centro A
grauitatis, quantumuis parua mutatio ſit, terra mouebitur motu quodam trepidationis,
vt aliud punctum grauitatis reſpondeat, & penetret centrum totius Orbis; vt ita rurſus
ponderibus ſuis æquè ex omni parte librata quieſcat.

Vnde infert, lapide, & quolibet graui in terræ ſuperficiem recidente, aduerſum Orbis terræ hemiſphærium propelli, & ſurſum vndare; ac deinde contrario reditu noſtri hemiſphærij, impetum, quem lapis in terræ ſuperficie iacens per aërem cadendo collegerat, remitti, & tandem euaneſcere. Addit denique, Hanc doctrinam, ſuo iudicio, mathematicâ demonſtratione euidenter oſtendi. *Quod tamen non credo. Nimis enim fortiter & intrepidè aſſerit, qualibet minimi ponderis acceſſione vniuerſum terræ globum motu illo trepidationis vacillare. Ne in bilance quidem æquilibri minimum pondus, vt v. g. grani milij, in alteram lancem coniectum, titubare facit æquilibrium. Vt enim lanx oneratior deprimatur, non ſatis eſt, vt lancem oppoſitam pondere vincat, ſed inſuper aëris, lanci ſuppoſiti, reſiſtentiam vincere ac frangere debet.
Hinc, vt hemiſphærium noſtrum antipodum hemiſphærium vltra Mundi centrum protrudat,* B
neceſſe eſt, vt tam graue pondus hemiſphærio noſtro accedat, quo & ſuperari oppoſiti terreni hemiſphærij pondus, & totius aëris ei incumbentis reſiſtentia frangi poſſit. Hoc autem non minimo vnius fabæ, aut paleæ pondere adiecto, ſed ingenti fortaſſe totius maris in nos exundatione & diluuio fieri valet.

B.

Iſaiæ 40. CVM *magni Prophetæ verba iſta expendo,* Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in staterâ? *imaginor ſapientiſſimum Mundi Conditorem, tertio creationis die ita terras, maria, montes, Inſulas, valles, metallicas venas, vniuerſa mineralia, abyſſum ſubterraneam, ceteraque terræ & maris onera diſpenſaſſe, vt partes centro terræ & ſuperfuſi aquei elementi vndique efficerentur æquilibres;*

Ouidius. Vt circumfuſo penderet in aëre tellus
Ponderibus librata ſuis. ——— C

Tunc quoque plurimis ſparſim locis, miniſterio fortè ſubterraneorum ignium, ſubitò percoctæ metallorum venæ, lapideſque ceu oſſa terræ ad firmamentum mollioris carnis durati. Labentibus tamen annis, vbi maria effractis carceribus terras irruperunt, & ſubterraneus ignis ſulphuris ac bituminis, auaritia metallorum venas plurifariàm exhauſerunt, ac infinitis alijs modis primæua illa terræ & aquæ moles mutata eſt; primum illud centrum grauitatis variatum eſt. Magis enim credo, *ait doctus ille Albertus Saxo,* quòd terra ſemper moueatur. Nam imaginor, quòd cùm medietas vna terræ ſit grauior, moueatur pellendo aliam tam diu, donec centrum totius grauitatis fiat medium Mundi. *Addit quoque hoc ſubtile à Ioanne Suiſſero, vulgò Calculatore, excogitatum,* Quòd ſi aliquod graue, vniforme in grauitate, habeat medium ſuæ grauitatis extra medium Mundi, omni impedimento extrinſeco amoto, nihil ei addendo, nec aliquid ab eo remouendo, numquam medium eius ad centrum Mundi peruenturum. Quia priuſquam medium grauitatis ipſius fieret me-
dium Mundi, deſcenderet aliquâ tarditate, & deinde duplâ ad iſtam, & poſteà qua-
druplâ ad illam, & ſic in infinitum; & ideò ſi perpetuò duraret illud corpus, perpetuò D
deſcenderet.

Quæ ſpeculatio ſupponit cum Ariſtotele & Mathematicis, magnitudinem & tempus coaleſcere ex partibus proportionalibus infinitis; ac proinde, corpus mobile tardiùs tardiuſque ſine fine, per tarditates proportionales, duplo ſemper prioribus ſegniores, poſſe per ſpatium finitum infinito tempore moueri. Fiet autem iſtud, ſi primâ horâ pertranſeat pedale ſpatium, ſecundâ horâ ſemipedale ſpatium, tertiâ horâ medium ſemipedalis ſpatij, ſiue quartam pedis partem, quartâ horâ octauam pedis partem, & ita per partes magnitudinis proportionales procedendo in infinitum; nam tale mobile etiamſi infinito tempore duplo ſemper ſegniùs ſegniuſque moueatur, ne quidem totâ æternitate ſic reptando bipedale ſpatium emetietur.

Vnde ſequetur quod Calculator, Saxo, Lud. Nuñus Coronel, alijque philoſophantur. Quia enim partes corporis, ſtatim atque tranſierint Mundi centrum, incipiunt retrò reniti verſus centrum,

A *centrum, & partibus ſequentibus verſus centrum adhuc deſcendentibus reſiſtere; fieri poteſt,
vt partium poſteriorum tarditas ſit dupla ad tarditatem præcedentium, & æquali tempore du-
plo minus ſpatij conficiant. Si deinde tertio tempore æquali adhuc duplo ſegniùs tale corpus deſcen-
dat, ac ita deinceps; tempore finito numquam medium eius punctum ad centrum Mundi pertin-
get. Sic etiam Index horologij, qui lineam horæ primæ indicat, ſi tardius & tardius per partes
ſpatij proportionales incederet, nullo tempore finito ad lineam horæ ſecundæ pertingere valeret.*

C.

SI *verò Orbis terræ vltrò citróque, etiamſi tardiſſimè, nunc eat vltra, nunc redeat citra
centrum Mundi; quomodo igitur vere dicere potuit diuinus Pſaltes,* Fundaſti terram
ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſæculum ſæculi? *Pſal. 103. Vbi verbum
Hebraicum, quod Interpretes 70. verterunt,* κλιθήσεται, non inclinabitur, *nutationem*
B *& vacillationem ſignificat: attamen nutationem, qualis in veteribus ædificijs, quæ nutando
minantur ruinam deorſum. Tali igitur inclinatione grauiſſimum Mundi elementum* non incli-
nabitur in ſæculum ſæculi, *quia non habet locum inferiorem quò ruat.*

Et ἀσφάλεια, *ſiue* ſtabilitas, *ſuper quam fundata eſt, quies eſt in loco centrali: quæ etiam vo-
cantur baſes & fundamenta terræ.* Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? *Iob 38.* Quando
ponebam fundamenta terræ. *Ibid. Et quia tamen nullum inferius eſt corpus, à quo Orbis ter-
ræ ſuſtentetur, ait alibi,* Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſu-
per nihilum. *Iob 26. Nihilum iſtud, ſiue centrum Mundi, ingenioſo D. Aquinatis interpreta-
mento,* lapis angularis *Iob 38. appellatur; quia ſicut lapis angularis in ædificio duos parietes,
ita centrum duo oppoſita terræ hemiſphæria, & vniuerſas eò concurrentes vniuerſi lineas quaſi
in vnum nodum conſtringit.*

Sed de penſili iſto ſuper nihilum *terræ globo, verúmne eſt quod multifariâ & miſcellâ eru-
ditione nobilis Theologus, Marin. Merſennius, in c. 1. Geneſ. imaginatus eſt, illum maioris tor-*
C *menti in rupem exploſi circulari motu mobilem eſſe?* Terra, *inquit*, non magnam habere vi-
detur reſiſtentiam reſpectu motus circularis: vnde nec magna requiritur actiuitas, vt
poſſit moueri. Itaque ſi bombardas bellicas diſpoſueris, quæ globos in præduram ru-
pem ita mittant, vt incidant ad angulos rectos lineæ perpendicularis, fiet vt terra circu-
lariter contorqueatur. Faciunt enim globi vibrati, quod facerent homines multi, ſi ex-
tra terram cum inſtrumentis adeſſent. Magno ſiquidem impetu in oppoſitam partem
rupem impellunt: nec ipſi globi terræ innituntur, ſed vel à qualitate impreſſâ, vel ab
aëre condenſato & rarefacto propelluntur.

*Quod igitur Archimedes pancratio, ſiue omnipotenti ſuâ machinâ facturum ſe minabâtur,
vt terram vniuerſam centro emoueret, aut circumageret, ſi ei locus daretur, vbi inſtrumen-
tum ſuum defigere poſſet; hoc fortè etiam valebit baſiliſcus ille nobilis Mahometis II. Turca-
rum Imp. qui 700. librarum ſphæras cum cæli terræque tremore excutiebat. Vel ſi vnicum
tale tormentum non ſufficit, plura onerentur, & à Septemtrione in rupem aliquam duriſſimam*
D *Auſtralem explodantur; ecce hoc admirabile, ſi Merſennio credimus, videbimus, poli Arctici
depreſſam eleuationem, & Belgas in cælum Hiſpanicum expulſos, Nortwegos in Belgicum,
ictibus tormentorum adactos fuiſſe. Vt mirum ſit, nihil hactenus ſimile ab algentibus illis Se-
ptemtrionis populis eſſe tentatum. Imò cùm venti, tempeſtates, & fluctus marini, toto anno ſco-
pulos, rupes & clauſtra maris aſſiliant, & impreſſius quàm vllæ tormentorum pilæ arietent;
vbinam regionum poli altitudo, latitudines & longitudines mutatæ & confuſæ fuiſſent; quod ni-
miſquàm vanitatis eſt compertum.*

*Igitur imaginationi Merſennij reponendum eſt, quòd circulari motui telluris reſiſtat ipſa tel-
lus pondere illo immani quo centro ſuo incumbit,* & ſupra ſtabilitatem fabricata eſt, *vt loquitur
Theodoretus: hoc enim pondere ſeſe ad quietem & veluti ad ſomnum circa ſuum centrum com-
ponit; à quo non niſi maximâ vi & validiſſimo impulſu excitari valet.*

*Non eſt igitur, quòd Io. Craſſotius, inter Peripateticos ſanè non infimus, lib. 4. c. vlt. Cæli,
tam valde metuat, ne ventus quandoque vniuerſum terræ Orbem circumagat; niſi à ventis*

 fortè

ſortè eodem tempore in contrarium reſtantibus, [illegible] cæl. influentiis terra[illegible] [illegible]
petat. Non eſt incredibile, *inquit*, à cæleſtibus magno impetu in t[illegible] quæ per antipathiam propellat grauitatem: impetus autem rectus late[illegible] ſolet.

O quàm hoc tamen mihi incredibile Craßoti! Vt enim infinita alia omittam; nos etiam c[illegible] noſtro & humeris vim talem cæleſtem incumbentem ſentiremus.

Sed iuxta Mechanicorum leges, *ait Craſſotius*, globus penſilis, aut ſuſpenſus, quò [illegible]ior eò facilius circumagitur. Et certè apud nos, *inquit*, globi ingentes & vnifo[illegible] grauitatis ſi ſuſpendantur ad æquilibrium, minimo flatu, minimâ vi deprehend[illegible] orbem agi, etiamſi nixus, quò deorſum tota moles tendit, obnitatur ac impediat conuerſionem.

Legem illam Mechanicorum, credo, Craſſotius à Monantholio accepit, qui Mechan. Ariſtotelis q. 9. de globo planum tangente dixit, Maiorem faciliùs moueri, quia angulum acutiorem cum plano facit; ideoque propinquiorem eſſe caſui. *Verùm talem globum penſilem, aut planum in puncto tangentem cum terræ globo comparare non oportet; quia hemiſphæria in penſilis, aut planum in puncto tangente globo, non ſibi inuicem obnituntur, vt fit in terreſtri globo; ſed vtrumque hemiſphærium eodem impetu in vnum vniuerſi centrum vergit & connititur.* B

Igitur vt ſemel finiam, Deus tanti ponderis Orbem terrarum videtur molitus eſſe, quantum nullæ creatæ, niſi inſolentiſſimarum virium, cauſæ valeant in orbem circumagere: quod fieri non poßet ſine euidenti animantium pernicie. Si enim Hiſpanos aut Æthiopas in Zonam fr[illegible]dam vertigine terræ transferas, omnes congelabis, aut obrigeſcere facies: Nortwegos aut Iſlandos ſi in Zonam torridam reuoluas, torrebis, aut calore diſſolues. Inter bruta deinde & plantas quædam alſioſa ſunt, alia tolerantiſſima frigoris; ideòque naſci & viuere amant, imò debent, ſub diuerſis cæli climatibus. Sapientiam igitur Magni Opificis hic admirari oportet, & exclamare, Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! Omnia in ſapientiâ feciſti.

RERVM

RERVM ET VERBORVM IN L. ANNÆO SENECA

MEMORABILIORVM INDEX CERTISSIMVS.

ABAZON petram non niſi antiſtites calcant 748.a
Abnoctare 250.a
Abſcondita multa in rerum naturâ 810.b
Abſoluere timoris 320 a
Abſtinentia animalium cur inducta à Pythagorâ & Sextio 635.a
Abſtinentia quorumdam animalium, ſuperſtitioſum argumentum 635.c
Abſtinentiæ laus 641.a.672.a
Academia 349.a
Academicus incerta omnia dicit 565.b
Academici veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt 812.a
Academicorum veterum opinio improbatur 511.b
Academicorum noua ſcientia, nihil ſcire 570.b
Acceptorum obliuio vnde ſit 54 .b
Acceſſio 278.c. Acceſſio & morbus 42.a
Accidunt nobis plura mala quàm contingunt 640.a
Accipere & dare, contraria 334.a
Accipere in aſpero & probo 420.c
Accuſandi rabies ſub Tiberio Cæſare 301.b
Acetabula & calculi præſtigiatorum 458.b
Achæis libertas cum immunitate data 338.a
Achaia terræ motu agitata 771.a
Achaiæ ciuitates Ponticis littoribus impoſitæ 75.b
vrbes terrarum motibus pronitæ 582.b.809.b
Acheruſius lacus 476.a
Achilles 19.a.320.a. Achilles Homericus 150.b
Achillis & Patrocli anni 565 b
Acilius Aniola coſ. 815.b
in Acta beneficium non mino 276.b
Actio ex conducto & locato 292.b
Actio ingrati ibid.
Actoni genuit nos natura 256.a.257.b
Actiones in foro ſeparantur 347 a
Actiones omnes vitæ totius, honeſti ac turpis reſpectu temperantur 525.b
Actiones virtutum omnes pares ſunt 496.c.498.c
Actuarij vice fungi 445 c
Actuoſa vita 153.a
Actuoſus ignis 28 a
Actuoſior animus 451.a
Actus vitæ facilis 576.b
Acuta quædam inefficacia ſuâ ſubtilitate 545.a
Adamas ſecari vel teri nequit 173.b
Addicere, in auſpiciis vſurpatum 225.b
Additamentum 416.b
Adexpetendum & expetendum 6,5 b
Ἀδιάφορα, indifferentia 543.a
Adiicialis cæna 672 b
Adiiciales cænæ tricies HS. conſtiterunt 603 b
Adiutorium 7.c 10.b. 24.b. 283.b. 434. c. 568.a.d. 775.b
Adiutorium mutuum 5 a
Admirator, incitamentum eſt ambitionis & luxuriæ 597.b. Admiſſarius 695 c
Admiſſionis interioris prima cohors 595.b
Admiſſiones primæ & ſecundæ 36 .b
Admonendi ne ſint omnes promiſcuè 457.a
Admonere, genus adhortandi eſt 592.c
Admonitio verecunda eſſe debet 380 c
Admonitiones in beneficiis vitandæ 275.b.2 ...b
Adoleſcens ſecretò ambulans monetur ne ſolitudine malè vtatur 4 a
Adoleſcens triſtis hilari & amabili præfertur 447.c
Adoleſcentis & ſenis corrigendi via diuerſa 431.c
Adoleſcentium frequens vitium 669.c
Adrumentum obſeſſum 300 b
Aduerſa non ſunt metuenda 407.b. pro iis ſunt quibus eueniunt 134.c
Adulandi certamen apud principes & reges 357.c
Adulatio amicitiæ ſimilis 458.a. pernicioſa 148.b
Adulationibus minimè credendum 486.c
Adulatores fugiendi 742.c.745.a
Adulatorum voces excludendæ 672 d.673.a. vide *Aſſentatio*
Adulterium Clodij cum Cæſaris vxore 608.b
Adulterium, ſponſaliorum genus decentiſſimum 268.a
Adulterij pudor nullus 297.a
Aduocare 195.a. Aduocatio 46.a.324.c
Aduocatio ambitioſior 14.b. petita 48.a. tacita 152.b
Aduocationem dare 34.b. 798.a petere 14. b 426.a. poſtulare 835.a
Aduocatus 21.c.25.c. 194 b.593.a.595.b 639.a 835 a
Aduocatus bonæ mentis 596.a
Aduocatus idoneus 634.c
Æacus, homo iuſtiſſ. 835 a. Eius tribunal 834.b
Ædificia veterum qualia 575 a.b
Ædificiorum luxuria 648.b.652.b
Ædilem metientis loca 236 b
Ædilium officium 557.b
Æditius 453.b
Ægæum mare 573.b
in Ægæo mari inſula ſurrexit 70 b
Æger medicinam, non regionem, quærit 627.a
Ægro aſſidere 294 b
Ægrum maximè reficit amicorum affectus & ſermo. 530.b
Ægialus diligentiſſimus pater familiæ 558.b.559.b
Ægij terræ motus Patris non fuit auditus 785.c
Ægle Gratiarum maxima natu 264.a
Ægritudo in ſapientem non cadit 211.a
Ægroti conſolatio 839 col 1
Ægyptus 216.b. 681 b. Inſida 80.a. Nili incremento dilatata ſunt 786 a. quamuis numquam tremuiſſe tradatur, monetur tamen ibidem. quando inundetur 747 a
Ægypti fertilitas ad menſuram Nili reſpondet 748 b
præfectus Babillus ibid c. & auunculus Senecæ 89 b ſacerdotes & præfecti ſtipem & aurea dona in ora Nili iaciunt 748.a
Ægyptiæ arenæ 652.a
Ægyptius carnifex 123. b. miles 116 a
Ægyptij alioquin ſtudioſi ſiderum obſeruatores, nil de Cometis tradiderunt 794. a. latrones Philetas vocant 470.a. quot elementa fecerint, & quomodo ea diuiſerint 727.b
Æneatores 550.c.831.a
Æneæ pietas in parentes 306.c.361.c
Æquinoctium 729 a
Aër an ex atomis conſtet 702. a. cur turbidus & inconſtans

conſtans 704. b. frigidus per ſe & obſcurus ibid.a. inter ea corpora eſt à quibus vnitas 700.b.701.b. mas & femina 727.b. naturalem vim ſe mouendi habet 760 a. numquam immobilis 758. c. quomodo ſit pars & materia mundi 701.b.702.a. quò terris propior, eò craſſior 754.b. vnde accendatur 704. a
Aeris & venti diſcrimen 760.a
Aeris partes tres 704. a. natura 703. b. vis 702. a. viria 787.b
Æruſcans ciuis 212.a
Æs alienum quis habere dicatur 336.a
Æs graue 698.a
Æs leue & graue 421 a
ad Æs exire 564.c
Æſchines pauper Socratis auditor, cùm nihil haberet, ſeipſum donat præceptori 267.a.b
Æſchyli opinio de Nili incremento 749.b
Æſopei logi 96.a
Æſopi nobilis patina 601.b
Æſtate quî loca ſub terrâ refrigeſcant 750.b
Æſtus æquinoctialis omnium maximus 739. b
Æſtus ordo ibid.
Ætas ad bonam mentem aptior 504.c. nihil confert beatæ vitæ 589. b. tota partibus conſtat 406.a. quorum breuiſſima ſit 227.b
Ætatis humanæ breuitas 613.a.b
Ætatum omnium ſemina nobis inſita 311. b
Ætatum quæ iucundiſſima 405.c
Æterno nil noxium 480.c
Æthiopia feruentiſſima caret niuibus 749.b
Æthiopiæ ſolitudines cur ſiccæ 725.a
Æthiopiæ, in plurali 681.b
Æthiops mimus 555. b
Æthiopis color inter ſuos inſignitus non eſt 57.c
Æthiopes Macrobij Cambyſen ob libera reſponſa irritant 54.a
Ætiologia ſeu cauſſarum inquiſitio 606 b
Ætna 361.c. Siciliæ mons, vnicus à Meſſallâ dictus 468. b. conſumatúrne & ſubſidat, an verò ignis minuatur 534.a. ingentem vim arenæ vrentis effundit 710 b. Lucilio ſaliuam mouet 534.b
Ætnæ incendium 306 d. 307.a
Ætnam plures deſcripſerunt poëtæ 534.b
Affectio naturalis rationi inexpugnabilis 480 a
Affectus indicia falsò exiſtimata 19.b
Affectus, & morbi animi, quid differant 522 b
Affectus quid, & affectibus præludentia principia 19. b. Stoicis corpora ſunt 630.c. an vt vult Ariſtoteles, virtuti pro armis ſint 13.b. omnes diſciplinâ domari poſſunt 25.a.b. omnes ſui ſigna dant 2. b. quemadmodum creſcant vel efferantur 20.a
Affectus habere modicos, an nullos, viſum ſatius 654.a
Affectuum mediocritas impugnatur 8.a.b
Affectuum prænuntia 645.c
Affectibus carent muta animalia [illegible].b. prorſus careat ſapiens 552.a. facem ſubdunt carmina 652.c. honeſtis indulgendum 625 b. incipientibus reſiſtendum 654.b
Affligere pocula 15.b
Affuiſſe ſibi nemo dicitur 332.c
Africa 80.a
Africæ deſerta 597.a. ſolitudines 628.c. 652.a
Africam & Hiſpanias mare ſeiunxit 788 b
Africam incolunt Tyrij 76.a
in Africâ cur pauci fontes 725 a
Africus ventus, Græcis λίψ 764.b.765.a
Agamemnon 498.a
Agatho 831 a
Agi iubere 53.a
Agitatorum lætitia ſeptimo ſpatio palmæ appropinquantium 44[illegible]
Agnus nubibus immolari ſolitus [illegible]
Agricolæ votum annonæ caritas [illegible] b
Agricolæ boni [illegible]
Agriculturam Poſidonius ſapientum inuentú a[illegible] 5[illegible] a
Agri donari Reip. poſſunt [illegible]
Agro non datur beneficium colendo, ſed agri [illegible] 339.b
Agrippa Attici gener 423.[illegible] ab Augu[illegible] ſideratur [illegible]9.a
Agrippæ laus 5[illegible].a
Aiacem in mortem egit furor 39.[illegible]
Alas vellere 649[illegible]
Albanum 103.b.67[illegible] a
Albula circa canales ſuos duratur [illegible] b
ad Album ſedere 464 c
ad Album verba dirigere 4[illegible]5 b
in Albû cēſus & equeſtris hereditas mittit 293.b.29[illegible] a
Alcibiades ab Æſchine victus 267.b
Alcibiades Socrati obiectus fuit 255.b.25[illegible].a
Alexãder Macedo à Corinthijs ciuitate donatus 270.b. à pueritiâ latro, hoſtium & amicorum pernicies 270.c. nepos Antigoni 55.b. à nullo ſe beneficijs victum glorians, à Diogene victus fuit 331.b. Babylonis muros inſtrauit 576.b. Clitum cariſſimum ſibi inter epulas transfodit 51.b. 548.a. Darium occidit 784 a. falſum geſſit cognomen 583.b. Geometriam diſcere cœpit ibid. lætatur ſe Herculi æquari 270.b. lanceam in conuiuas torſit 55.b. Liberi Herculiſque veſtigia ſecutus 369.a Lyſimachum ſibi familiarem leoni obiecit 51.b. monitioni matris de veneno Philippi medici locum non dedit 30. b. poſt Darium & Indos pauper eſt 662.a. quid ſit vltra mare magnum, quærit 767. b. victor ab Oriente in Oceanum vſque, affectibus ſuccubuit 646.b. vulneratus hominem ſe fatetur, non Iouis filium 487.a. Xenophonte canente manum ad arma miſit 29 b
Alexandri cuidam vrbem donantis vox ſtultiſſima 279 b. crimen æternum Calliſthenes 784.a.b. crudelitas 205.b. cupido inſatiabilis 369.a. faſtus 270.b. furor & cupiditas 596. b. latrocinia 722.b. ſuperbia 331. b. reſponſum cuidam ciuitati dimidium rerum omnium promittenti datum 475 b
Alexandro Macedoni felix temeritas pro virtute fuit 270.b
Alexandro locupletior fuit Diogenes 33[illegible].b
Alexandrum bibendi intemperantia & Herculaneus Scyphus condidit 548.b
Alexandria 622.b
Alexandrinæ bibliotheca combuſta 158.a. niues non cadunt 749.b. totum licet 824.a
Alexandrina perfidia 225 b
Alexandrina marmora 556.b
Alexandrinæ naues, & earum inſigne 52[illegible] b.c
Alica [illegible] b
Alienatio & ſtupor 53[illegible].a
Alienatum corpus 57[illegible].a
Alimenta antiqua, ilex & quercus 73[illegible] b
Alipulus 47[illegible].a
Alipres ibid.
Allobrogicus Fabius 3[illegible].a
Allobrogum cohors 33[illegible] a
Alogias excutere 82[illegible] a
Alpes 754.[illegible]
Alpheus poëtis celebratus, in Achaiâ mergitur, & in Siciliâ fontem Arethuſam effundit 36.a.[illegible].c
Amantium affectus, inſana amicitia 400 b. [illegible] a deſideria 33[illegible] b
Amare & amicum eſſe diuerſa 44[illegible]
Amari vſque in delicias [illegible]a

Ama-

Amaritudo vini delectat 490.b
Amatorium 489.c
Ambitio 17.b. inſatiabilis 285.a
Ambitio ex aſpero vitæ genere vitanda 392.b
Ambitionis reprehenſio 426.a. 515.c.550.c. 597.b
Ambracij ſinus 741.a
Ambulationis definitio controuerſa inter Cleanthem & Chryſippum 645.c
Ambulationes apertæ 168.a
Amicitia ſolùm inter ſapientes 375.a. omnia facit communia 463.c. propter ſe, non ob aliud expetenda 399.d.400.a
Amicitiâ quidam caruerunt, non amico 393.c. 394.a
Amicitiæ appetitio naturalis 401.a
Amicitiæ fidelis laus 255.a
Amicitiæ temporariæ 400.a
Amictus ad legem compoſitus 38.b
Amicus quis à potentibus cenſeatur 360. a. b. quomodo citò fiat 399.c. quomodo eligendus is cui arcana committas 389.c. verus quis 361.a
Amicus ſibi, amicus omnibus 394.b
Amici amiſſio quomodo ferenda 489.c.839.*col.* 2
Amici nomen duplicis notationis 389.b
Amico an quidquam donari poſſit 369.c. 375.a
Amicum facere quàm habere iucundius 399.c
Amici primi & ſecundi à quibus inſtituti 360.b
Amicorum abſentia æquo animo ferenda 476. b. delectus habendus 155.b. amiſſione non affligitur ſapiens 520.c
Amicorum omnia communia eſſe, quo pacto intelligatur 369.c.375 a
Amiſſio rerum quomodo ferenda 611.b
Amiſſionis filiorum & amicorum conſolatio 612.b
ad Ammonem miſſus Cambyſis exercitus 710.b
Amnis ſubita eruptio aras habet 453.c
Amnium origo 724. b.727 a. vide *Flumina*
Amor animos in cupiditatem formæ accendit 400.b
Amoris & amicitiæ differentia 446.c
Amphæus Claudij libertus 834.a
Amphitheatrum 703.b
Ampliùs cenſeo 728.a
Anacreon libidinoſior, an ebrioſior 569.b
Anacharſis inuenit figuli rotam 579.a
Analogia verbum à Latinis ciuitate donatum 663.c
Analectæ grammatici 435.a
Anapæſti 832 a
Anaxagoras 751.b
Anaxagoræ opinio de igne nubium 704.c. de terræ motu 777.a. opinio de Nili incremento refellitur 749.b
Anaxagoræ viſum in cælo lumen magnitudine trabis 795.b
Anaximandri opinio de tonitruo & fulmine 706.c
Anaximandri opinio de tonitru ibid.b
Anaximenis opinio de ſono fulminis ibid. de terræ motu 778.a
Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur 636.d
Ancillula 463.a
Ancillariolus 268.a
Anguillæ, cibus grauis 731.b
Anguſtare 82.a.97.c
Anhelitus 475.a
Animalis diuiſio 675.a
Animalia igne generantur 760.a. optima ſiue iracundiſſima 27.a. quomodo moueantur 675 d. quomodo ſuæ conſtitutioni primùm concilientur 667.c. ſunt pars mundi 701.b. vnde nomen traxerint 643.c
Animalia muta carent affectibus humanis 3.b. boni malique capacia non ſunt 674.b.675.a. in hominum vſum à diis data 310.b. nimiâ ſæuitiâ iugum detrectare coguntur 231.a. proſunt, ſed beneficia non dant 340.a. recèns nata intellectum habent ſalutaris aut mortiferæ rei 668.a.b
Animalia ſubterranea 729.b
Animaliáne ſint virtutes 643.c
Animalium cum hominibus comparatio iniqua 285.c
Animalibus cur Pythagoras & Sextius abſtinuerint 635.a
Animalibus ſiue omnibus ſuæ conſtitutionis ſenſus 666.c
Animalibus nihil debetur, etſi proſunt 348.a
Animalibus multis nulla futuri temporis cognitio eſt, licet ſit aliqua præſentis & præteriti 675.c
Anima hominis magno pondere extriti an permeare non poſſit, vt Stoici volunt, & ſtatim ſpargatur ob exitum negatum 480.b
Animæ remeantis curſus 143.b
Animam ebullire 819.b
Animæ in antiqua elementa vertentur 129.c
Animarum æternitas conſenſu hominum probari ſolet 655.c. in dubio eſt apud Senecam 626.a
Animaduerſionis duo ſcopi 16.a
Animaduerſionum parcitas magis mores corrigit 204.b
Animus à voluptatum blandimentis procul abſtrahendus 468. c. ad contemptum mortis componendus 390.c. admonendus eſt 343. a. ſic aſſuefaciendus, vt externorum ſtrepitu non moueatur 478. a. contemptor omnium eſt, & corporis procurator, non amator 587.c. 588.a. diuinis delectatur 682.a. dominus omnium eſt 627.c. exſulare numquam poteſt 82. b. faciliùs ſequitur quàm ducitur 205.a. flexibilis eſt & omni humore obſequentior 467.c. formam dat rebus 266.b. in motu eſt, eò actuoſior, quò vehementior 451.a. inuictus 330.a. inuulnerabilis aut extra omnem patientiã poſitus, id eſt, ἀπαθής 399.a. labore exercendus, ſic tamen vt ei interuallum aliquod detur 413.a. modò rex eſt, modò tyrannus 650.b. nobilem facit 457.a. non fœdatur corporis deformitate 495.c. nullos niſi communes & cum Deo terminos ſibi poni patitur 622.b. quid ſit, ignoratur 806.b. ſideribus velocior 286.a. ſolus mirabilis 398.a. ſpiritus eſt quodammodò ſe habens 467.c. vt quietus eſſe poſſit 44.b
Animus boni viri depingitur 651.b
Animus animal eſt Senecæ, ſed non actiones eius 645. c
Animus diuinus origini ſuæ hæret 454.a
Animus æger & in diuitiis & in paupertate malè habet 417.a
Animus impatiens, ſummum bonum 399.a
Animus magnus mediocribus contentus eſt 451 a. etiam in priuato lare ſe explicare poteſt, non ſolùm in reip. 151.a.b
Animus malus & bonus 610.c
Animus mutandus, non cælum 436.a
Animus rectus, bonus, magnus, Deus eſt in humano corpore hoſpitans 443 a
Animus ſanus quis 514 b
Animi & corporis ſeparatio non ægrè ferenda 612 c
Animi libertas quæ 494.b.495.a. motus qui ſaniſſimi 38.b. origo diuina 75.a.587.c.664 d. partes 484.b. pondus & pœna, corpus 4 4.b. robur vnde oſtendatur 433.b. virtus vna, ſed multæ huius ſpecies 496 a
Animi excellentis notæ 516.b
Animi motus fortuiti, non ſunt affectus 19.b
Animi pars irrationalis duplex 585.a
Animi tranquillitas, non externorũ, comparanda 478.a. vide *Tranquillitas*
Animo quædam ineuitabilia ſunt 480.a
Animum ſurſum vocant initia ſua 535.a

de

de Animo quàm variæ ſint quæſtiones 569.a
Animi citiùs carmine, quàm ſolutâ oratione feriuntur 634.b
Animorum inquietudo & volutatio 149.b.150.a
Animis remiſſio danda 167.b
Annæum Serenum immodicè fleuit Seneca 491.a
Annales Tamuſij 590.a
Annulus in poculum aquâ plenum coniectus 691.b
Annulis plus creditur quàm animis 296.b
Annus 406.a
Annus ſeptimus ætati ſignum imprimit 367.a
Anni totius villa 476.a
Annum nouum faciunt carycæ 560.a
Anno nouo quid fieri ſolitum 546.a
Anni nihil faciunt ad beatam vitam 589.a.b
Anni non conſulum, ſed maritorum numero computati 297.a
Annorum ſuorum partem paratum ſe dare, quàm benè dicatur 219.b
in Anteceſſum accipere 396.b
in Anteceſſum dare 659.a
in Anteceſſum reponere 323.b
Antelucanum quorumdam 669.a
Antenor Patauij conditor 76.b
Antigonus belli præmium patri defert 307.a. Cynici petitionem cauillatur 279.c. quàm miti animo iam ſuorum quàm hoſtium maledicta tulerit 55.a.b
Antiochus Demetrij Syriæ regis F. 801.b
Antiochi victor Scipio 228.c
Antipater refellit ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum 564.a
Antipatri opinio de rebus fortuitis 584.d
Antipodes 669.a
Antonius Ciceronem occidit 19.a. cum muliere Auguſto timendus 216.b. ingratus in ſuum dictatorem 338.a
Antonij defectio per Nilum ſignificata 749.a
Ἀπάθεια quomodo Latinè dicatur 399.a
Apes in legendo & ſcribendo imitari debemus 549.c. 550.a
Apum rex cur ſine aculeo 202.a. ſubtilitas 668.b
Apibus mellis non faciendi, ſed colligendi ſcientia eſt, ſecundùm quoſdam 549.c
Apenninus 442.b.754.b
Ἀφηλιώτης 764.b
Apicius 603.b. luxuriæ deditus 238.b.c. 239.a
Apicij popinæ ſcientiam profeſſi triſtis exitus 81.b
Apicium cænis prouocant quidam 665.b
Apollo 819.b
Apollodorus tyrannus 20.b.378.a
Apollonius Myndius, naturalium inſpiciendorum peritiſſimus. quid de Cometis ſtatuerit 795.a.802.a
Apollonio Pyctâ longior 744.a
Apologare 461.a
Ἀπορία Latinum verbum non habet 564.a
Appiæ viæ curator 816.a
Appion grammaticus quam curioſè ſcripſerit de Homero 569.c.570.a
Appius cur cæcus 140.a
Appius Silanus Claudij ſocer 830.a
ad Appium redire 649.a
Apuliæ deſerta 560.b. ventus Atabulus 766.a
Apyrini 552.a
Aquâ & polentâ ſatiari quis poteſt 418.b.641.d
Aqua viua 725.b
Aqua elementum primum, & mundi primordium 727.b. an terræ motus ſit cauſſa 774.b.775.a.b. animalia edit ratione ſui motus 760.a. cur luxuriantibus nulla ſatis frigida 755.c. dura molliens 734.a. ſulphurata duratur circa tubos 732.b. virilis & muliebris 727.c
Aquæ emptio 755.b. inſtitores 756.b. vitia 787.b. intenſio ſine ſpiritu fieri non poteſt 703.b
Aquæ deiectus cuidam genti cauſſa vnica transferendi vrbem 478.a
Aquam haurire an permittendum ingrato 321.b
per Aquam viſa longè maiora apparent quàm ſunt 691.a
Aquæ quomodo fiant 723.c.727.a. certis interuallis ſe retrahunt & reddunt 729.a. cur quædam caleant vel ferueant 733.a. fecunditatem afferentes 724.b.735.a. miræ naturæ 732.a.b. mortiferæ 733.b. quædam furorem vel ſoporem inducunt 732.b. ſubterraneæ 776.a
Aquarum diuiſio 733.a. medicamina vnde 732.a. ſapores varij, & horum cauſſæ ibid. varia diſcrimina 724.b. vitia vnde 728.a. vtilitates 724.a
Aquarum ſub terrâ naſcentium cauſſæ 725.b.c
Aquarum quoddam genus cum mundo cœpit 733.a
Aquarum tantum vnde exeat ad fluminum continuationem 724.b
Aquis certis iniecta cur non mergantur 734.b
Aquarius medicamentum 688.a
Aquileges 728.b
Aquilo ventus 764.b.765.a. nubes in Africam reicit 766.b
Aquilonis indicium 685.b
Aquilone flante minutæ pluuiæ ſunt 752.b
Araneæ textura 668.b
Arar fl. 822.b
Aratrum vetuſtis vrbibus inducere 206.b
Aratus poëta 693.c
Arbiter & iudex 293.a
Arbitrum adigere 492.d
Arbitra bonorum & malorum ratio 498.d
Arboretum trimum aut quadrimum 558.b
Arbores ſolidæ & fragiles 140.a
Arborum cacumina, ventris explementum 641.a
Arborum corticibus gentes quædam corpora tegunt 576.a
Arbuſtum quamuis vetus transferri poteſt 558.b
Arbuſta, pars mundi 701.b
Arcadia Cretæ vrbs 726.c
in Arcadia Styx mortifera 733.b
Arcadum regna in Tiberis ripâ collocauit Euander 76.b
Arcana ebriis mandata 547.a
Arceſilaus oblatam à filio familias pecuniam non accepit 282.c. puluino ægri pauperis & ignorantis ſacculum ſubiecit 276.b. vino indulſit 168.b
Archelaus ſole deficiente regiam clauſit, & filium totondit 331.c
Archelaum regem rogantem Socrates adire recuſat ibid. b
Archelai antiquarij opinio de terræ motu 778.b
Archidemus 666.a
Architectones 575.a
Arcus cæleſtis quid ſit 687.b cur ſole maior appareat 690.b. quando, & quomodo fiat 686.a.b. quid prænuntiet 690.b
Arcus colores 686.b. cur ſaltem dimidia pars videatur 690.b
in Arcu ſubſitne corporis aliquid certi nécne 695.a
Ardea 58[illegible].b
Ardeatinum 6[illegible]9.b
Ardores 683.b.693.c
ad Aream ſpectare 667.c

Areæ ſiderum 685.a
Arei philoſophi oratio quâ Liuiam conſolatus eſt 109.b
Arethuſa fons 118.c. 776.c. quintâ quâque æſtate purgamenta eiectat 736.a
Argentum antiquis artificum nominibus nobile 82.a factum ſignatumque 560.b. gratie, ſine vllo opere & nomine artificis 146.a
Argenti paucæ lamellæ, cenſorium crimen erat 245.a
Argeſtes ventus 765.a
Argis imperans, poſteà ſeruus quinque modios accepit & quinque denarios 537.a
Argolicæ vrbes 626.b
Argumentatio ab habitu animi proficiſcitur 595 b
Argutiæ 180.a
Aridæus rex 322.a
Arietare 20.a.42.b.113.b.147.a.257.a.624.b.759.a
Arietata arma 479.b
Arietatio 762.b
Ariopagos religioſiſſimum iudicium 253.b
Ariſtâ nihil acutius 545.a
Ariſtarchi notæ 569.c
Ariſtides 320.a
Ariſtidis ad ſupplicium ducti dictum ad magiſtratum 84.b
Ariſtippi vnguento delectati dictum 380.c
Ariſtogiton & Harmodius tyrannicidæ 376.c
Ariſtophani iocorum materiam præbuit Socrates 251.a
Ariſto propter Platonem notus 304.d
Ariſto Chius quas partes philoſophiæ ſtatuat 572 a
Ariſto philoſophus in geſtatione diſſerebat: & in eum aliquot ioci 437.c
Ariſton adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ mauult 447.c
Ariſto luxurioſos pueris ſimillimos ait 652.a
Ariſtonis Stoici opinio philoſophiæ decreta præceptis præferentis refutatur 590.b.c.592.a
Ariſtoteles 226.b. Alexandri præceptor 51.b. an benè affectus pro armis eſſe dicat 13.a. citatur 169.a.795.b. iræ defenſor 41.c.42.a. ne damnaretur ab Athenienſibus, fugit 258.c. plus ex moribus quã ex verbis Socratis traxit 394.b. quam Cometis tribuat ſignificationem 809.a. quoddam ignium genus Capram nominat 683.a
Ariſtotelis diſcipulus Theophraſtus 778.c. egregium dictum 810.a. expoſtulatio cum naturâ 213 d. iræ finitio 3.b opinio de iræ neceſſitate oppugnatur 7.b c 41.c.42.a.c. opinio de arcu cæleſti, & tempore arcus 687 a 692 b. ſententia de nubium igne 705.a. de terræ motu 778.c. de meteoris igneis 683.c
Ariſtoteli cauſſa quadruplex 493 a. homo, ſpecies eſt 482.a. obiectum, quòd pecuniam acceperit 251.b
Arithmetica quid doceat 566.b
Arma luſoria & decretoria 657.d
Armamenta 35.b.157 b.762.c
Armamenta demitti 351.a
Armamentarium 152.a
Arruntius Punici belli ſcriptor, Salluſtianus fuit 649.b
Arruntius teſtamentorum captator 362.c
Ars imitatio naturæ 493.a. non caſu ad effectum venit 537 b
Artes ἐγκύκλιοι 568.a
Artes liberaliſſimæ & decreta & præcepta ſua habent 599.a.
Artes multæ ſuperuacuæ, ad luxuriam excogitatæ 576.a.c.
Artes vulgares non ſunt à Philoſophiâ inuentæ 574.d
Artes alit laus, corrumpit laudatio 622.a
Artium quattuor genera 567.c
in Artibus excuſatius eſt voluntate peccare quàm caſu 598.d. 599.a
Artemidori Pariani ſententia de arcu cæleſti 688.b. opinio de ſtellis, cælo, & Cometis, exploditur 800.a.b
Arteriæ ſpiritus receptacula 728.a
Articulus caput collumque committens 145.a
Articuli, dolorum ſedes 531.a
Articulorum deprauationes ex libidine 430.b
Artifex 317.c
Artificis finis 493.b
Artificis diuini ingenium mirabile vnde appareat 644.d
Artifici triplex operis ſui fructus eſt 287.b
Artificum antiquis nominibus argentum nobile 82.a.146.a
Artificum exquiſita nomina. 206.b
Artificiorum inſtitoribus corollarium datur 352.a
Aſcendentium & deſcendentium diuerſus habitus 673.c
Aſclepiadis ſecta 599.a
Aſclepiodotus Poſidonij auditor 709.a.781.b. citatur 783.b
Aſclepiodoti liber de quæſtionum naturalium cauſſis 781.b. iudicium de tonitru 710.b. hiſtoria allegatur 763.b
Aſellius ait, Vinicium tractim dicere 452.c
Aſia 216.b. vindicat ſibi Tuſcos 76.a. XII. vrbes ſimul perdidit 771.a
Aſiæ molles bello viri 8.c. rex Attalus 181.a. vrbes terræ motu concuſſæ 582.b. Aſiæ Europæque terminus 775.b
in Aſiâ Athenienſis turba eſt 76.a
Aſiaticus Valerius 585.a
Aſilus, qui Græcis œſtrus 481.a
Aſinij Galli amicitia 475 a
Aſinij Auguſti clementiæ participes 195.b.196.a
Aſinius Marcellus 815.b
Aſpernatio 19.a
in Aſpero & probo accipere 420.c
Aſpis ad vmbram exſurgit 59.b
Aſſario 830.a
Aſſentatio quoſdam offendit 45.b
Aſſentatores vitandi 29.c. vide *Adulatio*
Aſſentio 141.a
Aſſeſſoris verba 152.a
Aſſignati 640.a
Aſthmatis deſcriptio 474.b
Aſtrapoplecta 694.c
Aſtronomiæ placita 599.a
Aſturcones 561.a
Atabulus ventus Apuliam infeſtat 766.a
Atalanta Inſula ſuperfuſa 785.b
Aterius teſtamentorum captator 362.c
Athenodorus negat ſe ad cœnam eius iturum qui ſibi nihil pro hoc debiturus ſit 155.a. reip. tractationem & ciuilia officia commendat 151.a. reprehenditur 152.b
Athenodori dictum 402.c
Athenæ Socratem in carcere occiderunt 153.b
Athenarum ventus Sciron 766.a. potentia vbi fracta 119.a.
Athenas tacere iuſſit Alexander 596.c
Athenis penè ignotus Epicurus 535.b
Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum 824.a
Athenienſis turba in Aſiâ eſt 76.a
Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant 376.c

Athe-

Athenienſium fines 370.a. legatus procax in Philippum 55.c. reſp. an ſapienti eligenda 258.c. vrbs miſerrima ſub triginta tyrannis 153.b
Athletæ 26.b. 151.a. plagas ferunt gloriæ cupiditate 531.d
Athletæ nouiſſimi 222.a
Athletarum exercitium 20.a. fatum 479.c
Atilius Buta prætorius vitam in contrarium ceteris circumegit 670.b
Atlanticum mare 750.a.b
Atomi 702.a.759.a
Atomi & micæ Epicuri 317.a
Atrienſis 672.a
Atrum nihil abſque tenebris 442.a
Attalus Aſiæ rex 181.a. eo regnante Cometes viam lacteam adæquauit 801.b
Attalus Stoicus philoſophus quomodo fulminum doctrinam diuiſerit 716.b.717.a. culcitram corpori reſiſtentem laudat 635.c. Etruſcorum diſciplinam Græcâ ſubtilitate miſcuit 717.a. quæ de diuitiarum contemptu dixerit 641.b. Senecæ præceptor 633.b
Attali Stoici philoſophi dictum de amico 399.c dictum, caſtra deliciis fortunæ præferenda 503.a dictum de diſcentium & docentium propoſito 633.b. dictum de iucundâ defunctorum memoriâ 490.a dictum, malitiam ipſam maximam partem veneni ſui bibere 540.c. efficacia in docendo 634.c. imago de cane miſſa fruſta ore aperto captante 514.c
Atterranea fulmina 717.a
Atteſtata fulmina ibid.
Attiacum mare 196.b
Atticus clarus ob epiſtolas Ciceronis 425.c
Attici gener, progener & pronepos ibid.
Atticum, quod in buccam venerit, ſcribere iubet Cicero 659.a
ad Atticum Ciceronis epiſtola flebilis 217.a
Attilij Reguli rus Senatui publicè curari placuit 83.a
apud Attium multa verba ſitu occupata 481.c
Attonat ſumma, id eſt attonita habet 420.b
Attoniti qui vocentur 709.b
Auaritia 17.b. concitatior in magnarum opum congeſtu 285.a
Auaritiæ pœna 653.b. vituperium 374.a.580.a. 596.a.634.a.763.c
Auctoramentum 25.b.325.a.505.b
Auctoramenti verba 449.b
Auctoramenta ſeruiturum. 629.a
Auctorati noui 826.a
Auctoris incerti dictum 396.b
Auctores integri viris legendi, non floſculi carpendi 444.a.445.a
ex Auctoribus ſemper pendere, turpe 445.b
Auctoritatis fulmen 714.a
Aucupia peregrina 135.a
Audaciter 138.a
Audax non ſine timore 320.a
Auditores philoſophorum quàm varios ſcopos habeant 633.c
Ave, vulgare & publicum verbum 361.a
Auentinus mons duabus de cauſſis extra pomœrium eſt 225.b
Aufidius Baſſus, vide *Baſſus*
Augiæ cloacas purgare 823.a
Augurale 161.b
Augurales libri 637.a
Augurini fuſus 818.a
Auguſta auia Claudij 816.a
Auguſtus auunculus maior Claudij & Meſſallinæ 101.b. 829.a. Appiâ viâ ad deos iuit 816.a. Hoſtium impudicum à ſeruis occiſum, indignum vindictâ putauit 695.b. in conſilium à T. Atio de filio cognituro aduocatus 200.a. in iuuentâ crudelis, in principatu & ſenectute mitis 193.c. 194.a. 196.b. liberorum & nepotum mortem fortiter tulit 116.b. L. Cinnam ex inimico amicum ſibi lenitate & clementiâ facit, vxoris Liuiæ conſilium ſecutus 194.a. L. Piſoni ebrio ſecreta mandata dedit 547.b. multorum inſidiis petitus 216.b. ob clementiam Deus & parens dictus 195.b.196.a. patienter Timaginem inimicum & huius hoſpitem Pollionem tulit. 56.a. publicatæ filiæ impudicitiæ verecundiâ ductus, Mæcenatem & Agrippam amiſſos deſiderat 359.a. quo die vrbem ex Apolloniâ reuerſus intrauit, viſus circulus circa Solem. 684.c ſanguine iunctus Claudio 826.a. templum in Galliâ Circio vento vouit & fecit 766.a. Vedij Pollionis ſæuitiam caſtigat 64.b.c. vltra Rhenum, Euphratem, & Danubium terminos mouit. 216.b
Auguſti filia impudica & adultera 216.b.359.a. inſidiatores 194.a. liberalitas in Rufum clementiæ coniuncta 302.a. luctus varij 101.a. nepos Caius Cæſar ibid. b. ſoror Octauia 101.a. 107.c. verba ex eius epiſtolâ ad Senatum 216.a. votum de otio ibid. vxor Liuia 107.c
Auguſti acta continentes libros Timagines combuſſit 56.a
Auguſti pater Octauius filióne dederit an acceperit maius beneficium. 305.a
Auguſti tempore verba non quidem periculoſa, ſed moleſta 302.a
Auguſti iudicium, Claudij beneficium malô 272.a
circa Auguſti exceſſum prodigium 683.b
Auguſto timenda cum Antonio mulier 216.b
Auguſtum Cæſarem quomodo Furnius demeruerit 284.a
de Auguſto iniqua Lentuli Auguris querela ibid.b
Auguſtorum cognomen honori datum 199.b
Auiditas ingratos facit 283.a. 285.a
in Aulâ quomodo quidam ſenectutem ſit conſecutus 37.a
A. Cremutij Cordi collocutio cum Marciâ 128.c laus 106.a. libri ibid. mors per inediam 105.d. 126.a παῤῥησία 125.c
Aureæ matutinæ cauſſa 760.b
Aurei ſæculi deſcriptio 580.a
Aurem peruellere 324.c.532.c.595.c
Aures ſapienti claudendæ 441.c
Aurium dolor acutiſſimus 531.a. faſtidium taxatur 61.a
Auribus cenſum locupletis domos gerit vxor 242.b
Auriculam tangere 826.a
Auri odium non eſt frugalitatis indicium 392.b
Auri vſus fructuſque quomodo gratior fiat 412.a
Auſcultatio, vitium teterrimum 163.a
Auſpicium dextrum & ſiniſtrum 711.b
Auſter Græcè Notus 764.b.765.a. ventorum calidiſſimus 749.b. nubes in Italiam impellit 766.a Siculo pelago infeſtus 410.b
Auſtro flante imber improbior 752.b
ab Auſtro nubes ingraueſcunt 693.c
Auxiliaria fulmina 717.a

BABA 413.b
Babæ fuſus 818.a
Babillus Ægypti præfectus in omni literarum genere rariſſimus 748.c

Baby-

Babylonis muros Alexander vicit 176.b
Babylonem oppugnaturus Cyrus 54.b
Bactri 767.b
Bactriani 181.b
Baiæ 476.a. Baiæ, vitiorum diuerſorium, fugiendæ 468.b.c
Baliſtæ 706.b
Balliſtis peri 205.c
Balnea blattaria 557.a
Balnea plebeia & libertinorum, tempore Senecæ 556.b. 557.a
Balneorum ſuſpenſuræ ætate Senecæ inuentæ 577.c
Balnearia 158.b
Balnearia minora 754.a
Balnearia ſine igne calefiunt 733.b
Balneolum ex conſuetudine antiquâ tenebricoſum 536.a
Barbam ſubmittere 103 b
Barbam vellentes aut interuellentes 649.d
Barbari iracundi 41.a.b
Barbarorum exitium eſt ira 8.b
Baſilicæ iudiciorum fremitu reſonant 61.a
à Baſilicâ occupatos eiiciunt canes immiſſi 221.c
Baſſus Aufidius quaſſo quidem corpore, ſed firmo animo, nullo mortis metu tenetur 439.a
Batilli domus 812.a
Beata vita quid 234.b.235.b.c.584 c. vna eſt 553.c. bonum in ſe perfectum habet 553.b. in quo poſita ſit 584 c
Beatæ vitæ adiuncta 234.b.235.b. cauſſa & firmamentum 441.c
ad Beatam vitam ſufficiántne philoſophiæ præcepta 598.a
Beatus quis 458.b.584.c. 676.b
Beatus eſt etiam in ſummis cruciatibus poſitus 587.a
Beati hominis deſcriptio 235.a.c.236.a
Beatiſſimúſne eſſe poſſit, naturalibus bonis deſtitutus 586.a
Bεβίωκε, βεβίωκε 406.b
Belienus Baſſus quæſtor à C. Cæſare animi cauſsâ flagellis cæſus 52.a
Bellerophontes pœnas dat in fabulâ Euripidis 653.b
Bellonæ ædes 197.b
Beneficiaria res 574.b
Beneficium quid 266.a.b. quemadmodum dandum 273.c.278.b.c. 279.a.b. quomodo repetendum 342.b. quomodo dicatur creditum 313.c. ſuâ cauſsâ nobis qui dat, vel ſuâ & noſtrâ, quo loco habendus 349.c. à quo detur, non opus eſt vt ſciatur 276.a ingratum quod 273.c. an ab impudico accipiendum 282.b. an aliquando ſit repetendum 340.c. an debeatur ei qui inuitus prodeſt 347.b.348.a. an debeatur principi ciuitatem omnibus Gallis danti, vel Hiſpanis immunitatem 352.c. an detur, ſi frater inuiſus fratre altero inuito ab aliquo ſeruetur 349.b. an domino dari poſſit à ſeruo 298.b. an eripi poſſit 344.c. an ingrato vir bonus daturus ſit 319.c. an reddiderit qui omnia fecit vt redderet 375.c. an ſibi ipſi dari poſſit 332.a. 333.b. an tyranno aut malo dandum 378.a.c.379.a. à ſapiente acceptum an reddendum, ſi ille ſapiens eſſe deſinit 378.a filio datum, an etiam ad patrem pertineat 339.b. vt referri poſſit, an rectè incommoda optentur iis quibus quis obligatus eſt 355.c. qui id animo benigno accepit, an conſummauerit officium ſuum 287.a. 289.a. an detur ab eo qui gratis per flumen quempiam vehit 352.b
Beneficium à beneficij materiâ multum differt 266.a
aliquando & inuito accipiendum eſt 281.b
in animo conſiſtit, non in eo quod fit vel datur 266.b.267.a. iniuriæ contrarium 300.a. 315.b.332.c. mercenarium 350.c. mora corrumpitur 274.c.275.a. non eſt id quod ſub oculos venit, ſed beneficij nota. 266.b. non negligenter, nec tardè, nec contumelioſè dandum 261.a. non tangitur manu, animo cernitur 266.a
Beneficium opera vtilis eſt, ſed non contrà 321.b.
quibuſlibet datum, nulli gratum 271.a.
venale eſſe non debet 319 c
verecundè & parcè repetendum interdum 380.b.c. 381.a. vnum altero maius eſſe nequit: ea per quæ beneficium datur poſſunt eſſe maiora & plura 375.c
Beneficium ab iniuriâ quid diſtinguat 348.b
Beneficium duæ res complent 321.b.349.b.
infitiari, an repetere turpius 260 d
iucundum facit tribuentis voluntas 273.c.274 a.
qui libenter accepit, reddidit 286.c.289.a
Beneficium dare an res per ſe expetenda 308.c. 309.310.311.312. 313.314 315.316. pag.
dare ſcit ſolus ſapiens 539.b
Beneficium dare, & prodeſſe, differunt 333.b. 540.a
Beneficium debere non minoris animi quàm dare 364.c
Beneficium vbique iactanti quid reſponſum 277.a
ad Beneficium ſine iniuriâ veniendum 355.b c
Beneficij duplex ſignificatio 288.a.
triplex fructus 287.b.
lex inter duos 276.c.
pars optima perit, ſi actio ingrati detur 292.c.
proprium de reditu non cogitare 287 a
Beneficij dati quomodo quis non meminiſſe debet 380.a
Beneficij & crediti diuerſa conditio 316.a
Beneficij gratiam intercidere peiúsne ſit an memoriam 291.a
Beneficij gratiam noſmet corrumpimus 260.d
Beneficij, officij, & miniſterij diſtinctio 298.b. 299.a.c
Beneficij reddendi debito an nos ſoluat, qui cùm priùs profuerat, plus poſteà nocuerit 538.c
Beneficij quàm pecuniæ creditor diligentiùs quærendus 281.a
Beneficio accepto quid debeamus 265.c
Beneficio accepto ſtatim de reddendo cogitandum 284.a
in Beneficio dando qualis ſit eligendus 313.a.
ſenſus communis, tempus, locus, perſona obſeruanda 270.b
Beneficia à quibus accipienda 280.c. an Deus det 309 b. an maiora quàm acceperint parentibus liberi dare poſſint 303.b. an non pareat amicitias 421.a. qualia ad malos perueniant 335 b. quouſque obligent 339 a. 340. a. accepta augenda ſeu extollenda ſunt 285.b. aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducuntur 274.b.275 b. cum iudicio danda 271.b. danda ſunt neceſſaria, vtilia, iucunda, vtique manſura 269.a.b c.270 a. data non ſunt iactanda 277.a.b.278.a. hilari animo accipienda 283.a. impetrantibus nocitura, neganda ſunt 278.b. in turpitudinem noſtram reditura, non tribuenda 279 a. nec delicatè, nec ſubmiſsè & humiliter, nec ſupinè, nec faſtidioſè accipienda 283.c. non ſunt ſuperbè ac-

bè accipienda 280.b. quædam palàm, quædam ſecretò danda 276.a. quædam tempore magna fiunt 294.a. quædam maiora ſunt, etiamſi minùs apparent ibid.b. quædam triſtia & aſpera ſunt 340.b. ſatis comparantur 277.a. ſilentio aut loquendi tarditate corrumpuntur 274.b ſuperbè data, ingrata & inuiſa 277.b
Beneficia gratiſſima 273.c.274.c. illibata ibid. inæqualia 294.a. 295.b. viſcata 397.b
Beneficia vocantur etiam quæ beneficij ſpeciem habent 335.c
Beneficia Dei nobis præſtita 286.a
Beneficia non niſi ſecretò accipere nolentium reprehenſio 283.a
Beneficiorum auctor plus delectat quàm res ipſa 272.a. exprobratio odioſa 276.c.277.b. fructus non eſt ſpectandus, ſed ipſa 262.a. initia & exitus ſpectanda 278.b. nouæ tabulæ 265.c. obliuio vnde 290.c.291.b. ſacratiſſimum ius 281.a
Beneficiorum & debitorum diuerſa ratio 296.a
Beneficiurum erga dominos exempla 300.a
Beneficiorum reddendorum occaſiones obſeruandæ, non manu faciendæ ſunt 364.a
Beneficiis gratiam non referre, turpe 290.c
Beneficiis vinci an turpe ſit 329.a
à Beneficiis non debet abſterrere ingratorum turba 261.b
in Beneficiis accipiendis quomodo ſe homines gerere debeant 280.c.283.a.c
in Beneficiis dantis & accipientis perſona conferenda 279.b
in Beneficiis tribuendis ſola accipientis vtilitas ſpectanda 312.b.314.b
Benignitas 274.b. 275.a
Beroſi, qui Belum interpretatus eſt, opinio de mundi fine 739.c
Beſtiarius à leone protectus 282.a
Beſtiariorum ludus 508.a.b.
Bibentes ieiuni arguuntur 669.b
Bibere & ſudare, cardiaci vita eſt 412.c
Bibliotheca Alexandrina quot librorum fuerit 158.a
Bibliothecarum oſtentatio reprehenditur ibid.
Bilis nigra in furioſo curanda 591.d
Bilis luridæ ſuffuſio 599.d
Bilem cur maximè moueat fatigatio 46.b
Bionis argumenta modò omnes ſacrilegos eſſe colligentia, modò neminem 371.a
Bionis dictum 165.c. elegans dictum 156.a
Blattaria balnea 557.a
Bocchus rex 225.a
in Bœotiâ amnes duo gregem inficientes 734.a
Boleti 601.a.634.d
Boleti ardentes 756.b
Bonitas Dei, cauſſa mundi faciendi 493.c
Bonitas non eſt, peſſimis eſſe meliorem 534.c
Bonitas pertinax malos vincit 383.b
Bonitas ſæua 278.c
Bonitatis pars magna, velle fieri bonum 446.b
Bonum in arte muſicâ 561.a
Bonum hominis proprium 524.b
Bonum honeſtum nec intendi, nec remitti poteſt 511.c
Bonum & honeſtum apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantùm diuiſa 663.b
Bonum precariò dicitur in arboribus & animalibus 675.b
Bonum ſenſibilène ſit an intelligibile 674.b. ſitne aliquod contra naturam 499.a. ſitne omne optabile 501.b verum vnde ſubeat 427.c
Bonum vnum eſt, quod honeſtum eſt, cetera falſa bona ſunt 509.c 517.c.524.a.55[illegible].a
Bonum an ex malo naſcatur 562.b
Bonum eſt vnica virtus 441.c
Bonum nihil eſt Stoicis quo quis malè vti poteſt 663.b.c. Stoicis corpus eſt 655.a. corpus eſſe probatur 630.b
Bonum omne animal eſſe ridet Seneca 645.b
Bonum ſummum quid 235.a.237.b.c.442.b.499.b. 509.c. nec augetur, nec minuitur 496.a.511.b. 520.b. non poſitum eſt in voluptate 235.c. ſe ipſo contentum eſt 401.a. vbi ſit 237.b. externis an augeatur 584.c. ſitne in mutis animalibus & infantibus 674.b.d
Boni ſummi locus quis 562.b
Boni variæ definitiones 660.a.b.c. proprietas ibid.c. boni honeſtique differentia ibid.b. boni honeſtíque prima notitia quomodo ad nos peruenerit 663.c. boni nullius ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt 394.a. boni ſenſus etiam peſſimis ſubeſt 609.b
Bona quæ ſint 442.a. omnia paria 510.a. quomodo paria eſſe poſſint 495.d
Bona corporis & fortunæ, non ſunt bona 517.c.518.d. 519.d.526.a. commoda & producta nominanda 519.b. quo loco habenda 513.a. fugienda 396.c
Bona inſidioſa 414.a. quædam ſecundùm naturam, quædam contra naturam, quædam media 499.a. præterita certiora ſunt præſentibus & futuris 291.c. triplicia 335.b. vt etiam Stoicis 495.d.499.a. Epicuris duplicia 499.c. vera & falſa 498.b. vera tam omnium quàm ſingulorum 516.b. vulgaria omnia caduca 611.a. bonáne ſint futura 658.a
Bonum diuiſio Epicuréa 499.d
Bonorum & commodorum diuerſa ratio 563.d
Bonorum vulgatium poſſeſſio ſollicita 526.c
Bonus quis 446.b
Boni etiam farre ac ſitullâ religioſi ſunt 266.c
Boni inter ſe proſunt 638.a
Bonorum virorum exitu malo non debemus contriſtari 166.a. vide *Vir bonus*
Bonis miſericordia vitanda eſt 210.c
Boreas 764.b
Boryſthenes 749.c
Botularius 477.a
Bracteata felicitas 652.b
Bracteatus leo 454.b
Breuia 426.a
Breuiarium, olim ſummarium 450.c
Brigantes 832.b
Brittannia. 99.b.116.a. in Britanniâ Claudij templum 825.a
Britanni 832.b
Britannos rogatos videre conſtituerat Claudius 818.a
Bruma 740.a
Brumâ lilium exprimunt 670.a
Bruttij ſaltus 150.c
Brutus regem Romanis capitibus detecit 117.a
Bruti turpis & erubeſcenda mors 543.b vide *M. Brutus*
Bubulcus 462.b
Buris merſa 784.b.785.c.787.a 790.b.795.b.802.a
Burrus præfectus Neronis 208.c
Buſta Gallica 337.a

CÆCA vitium oculorum in domum tenebroſam confert 467.b
Cæcilius fenerator 659.b
Cæcilianum dictum 646.a
Cæcinna tria fulminum genera ſtatuit 713.c. quæ fulminibus nomina poſuerit 716.c

Cæcin-

Cæcinnæ facundiæ Cicero obſuit 718.c
Cælator 483.c
Cæleſtia ſemper in motu ſunt 75.a. deſitura ſunt 510.b.c. effectus rerum aut mouent, aut notant 566.c.567.a
Cæleſtium obſeruatio noua eſt 794.a. ſtata magnitudo 534.c
Cæleſtibus corporibus quid debeatur 353.b.354.a
Cælibatus viduus 268.a
Cælius orator iracundiſſimus, etiam aſſentatione offendebatur 45 b
Cælum ardere viſum 695.a
Cæli alimentum, è terrâ eſt 780.b. circuli 765.a
Cæli receſſus 693.c
Cœnâ peractâ reliquiæ circumſtantibus diuiduntur 528 b
Cœnæ adiiciales tricies HS. conſtiterunt 603.b
Cœnæ modicæ, vel potiùs Timoneæ 418.a
Cœnatium luxuria 648.b
in Cœnaculo dormire 537.b
Cœnare cum ſeruis turpe exiſtimantes reprehenduntur 460.a
Cœnatio 532.c. populi capax 652.a. velis ac ſpecularibus munita 756.a
Cœnationes 575.a. Cœnationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperat. 138.a
Cœnationum faſtigia 79.a. laquearia verſatilia 575.c. ornamenta 158.a
Cæpio 194.b
Cæpionis inſidiæ Auguſto ſtructæ 216.b
Cæſar quo pacto omnia habeat 371.a
Cæſaris reſponſum vni ex cuſtodiatum agmine mortem roganti datum 529.c
Cæſaris abſentis partibus Mæcenas functus eſt 648.a
Cæſari Deo fiebat quotidianum ſacrum 165.a
Cæſari quidam proſcriptione triumuirali ſeruatus reddi cupit 276.c
Cæſarum funera 116.b
Cæſareum atrium 100.b
Caianæ cuſtodiæ 162.a
Caianæ cladis magna portio Canius Iulus 164.a. 165.a
Caius Cæſar Auguſti nepos Lucij fratris mortem piiſſimè tulit 101.b
C. Cæſar Caligula à Claudio flagris & ferulis vapulans 836.a. centies ſeſtertio cœnauit vno die 80.c. contumeliarum faciendarum cupidiſſimus, ferendarum impatiens 184.b.185.a.b. generum occidit 830.a. in exitium opprobriumque generis humani editus 103.a. iratus cælo, Iouem ad pugnam vocauit 17.a. cur Iulium Græcinum occiderit 282.c.283.a. iuſſit Lepidum Decimo trib. ceruicem præbere: ipſe Chæreæ præſtuit 391.b. optauit vt pop. Rom. vnam ceruicem haberet 53.a. Paſtorem eo die ad cœnam inuitauit, quo filium eius duci iuſſerat 37 a. Pompeio Penno de vitâ datâ gratias agenti ſiniſtrum pedem oſculandum porrexit 277.b. probrum iudicabat ſe Caligulam nominari 185.b. ſoccatus de capite conſularis viri audit 278.a. villam in Herculanenſi ob matrem ibi olim cuſtoditam diruit 55.a. Xerxem ſecutus pontes nauibus iunxit 229.b. humani ſanguinis auidiſſimus cur orbi terrarum præfectus 322.a
C.Cæſaris Caligulæ ambitio notatur 597.a. deformitas 184.b. dementia à Demetrio ridetur 375.a. furioſus luctus ob Druſillam ſororem amiſſam 103.b. nefanda ſæuitia 52.a. 53 b. pater Germanicus 322.b. ſuperbia 278.a. exitij cauſſæ 185.a. ſub C.Cæſare myrmillo de raritate munerum queſtus 137.b.
ſub C. Cæſaris morte, pop. Rom. fame laborauit 229.b.
C. Iulius Cæſar 628.b.c. Corfinium obſedit, & Domitium ſeruauit 301.a. epiſtolas ad Pompeium miſſas combuſſit 30.c.31.a. Mitylenas prætereuectus Marcellum exſulem videre non ſuſtinuit 79 b. montibus Baianis villas impoſuit 469.b. per decem annos patriâ caruit 80.a. Pompeij hoſtis ac victor, ingratus 337.b. victoriâ clementiſſimè vſus eſt 30.c
C. Iulij Cæſaris cædes credita fuit Tillio Cimbro 547.a. caſtra in circo Flaminio poſita 338.a. coniunctio cum Rep. 191.a. dictum, ſe neminem niſi armatum occiſurum 338 a. luctus ob filiam amiſſam breuis 116.a. vires in Siciliâ fatigatæ 746.b. vox, Oderint dum metuant, exagitatur. 16.b.197.b.209.b. cum Cæſaris vxore adulterium à Clodio commiſſum 608.b. Cæſari Cato oppoſitus 137.a. de Cæſare dictitatum, in incerto eſſe. verùm illum magis naſci Reip. profuerit, an non naſci 766.b. vide quoque *Iulius Cæſar*.
C. Caſſius abſtemius 547.b
Caius Getulicus 745.a
Caius Gracchus 127.b. primus turbam ſuam ſegregare inſtituit 360.b
C. Marius ingratus, ad conſulatum à caligâ perductus 337.a. villas in regione Baianâ exſtructas iugis montium impoſuit 469.b. vnum conſulatum accepit, ceteros rapuit 597.a. vide *Marius*
C.Silius Coſ. deſig. 834.a
C. Vettius prætor Marſorum à ſeruo ſeruatus 301.a
Calabriæ ventus Iapyx 766.a
Calamitas, virtutis occaſio 138.a
Calamitatum mollimentum, conſuetudo 159.a
Calcem quid dixerint antiqui 637.a
Calda 546.a
Caldarium 558.a
Caldum 556 a
Calidum nihil abſque adiutorio ignis. 442.a
Caliga dimiſit 228.c
Caligula 185.b. vide *C.Caligula*
Callimachus citatur 749.a
Calliſthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens 784.a. citatur ibid.b. 795.b
Calliſthenis libri de Helices Buriſque ſubmerſione 784.b
Calliſtratus exſul reditum abominatus, ſi Athenienſibus neceſſitas exſules reſtituendi eſſet 362.a
Calliſtus ſeruus quam gratiam domino retulerit 461.a
Calonea 641.c
Calor in quibus corporibus diutiùs conſeruetur 754.a hieme ſub terris maior non eſt 750.b
Caloris æſtiui vitandi rationes 576.b
Caluiſij Sabini diuitis compendiaria ad memoriam firmandam, vt eruditus haberetur 434.c.435.a
Calui ſententia in Vatinium 592.c
Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus 555.c
Cambyſis vinolenti crudelitas in Præxaſpis filium 49.b. exercitus ad Ammonem miſſus, arenis obrutus 710.b. inexplebilis cupiditas 369.a. ira in Æthiopas vix fame domatur 54.a
Cameta 556.b
Camillus 320.a. exſul à Republicâ factus 338.a
Campania 150.c.465.b.476.b
Campaniæ fumenta Hannibalem eneruarunt 468.c

Campaniæ quidam renunriarunt ob terræ motus 770.c
in Campaniâ ingens terræ motus 769.c.778.b.785.c. 787.a.789.a
Campanorum fines 370.a
Cancer cæleſtis 740.a
Candauiæ deſerta 442.b
Candidatus 248.a
Candidatus ſacerdotiorum 382.b
Candidato vocem & manum commodare 398.a
Candidati, boni viri 389.c. ſolliciti vocem præconis exſpectant 659.b
Canendi peritus 317.c
Canentium ordo per vias olim 550.c
Caniculæ rubor 683.c
Canis bona 524.b
Canis cathenarius 63.b
Canis nomen ambiguum 288.a
Cani miſſa fruſta ore aperto captanti, hominum deſideria comparantur 514.c
Canes eiiciunt homines à baſilicâ 221.c
Canij Iuli à Caio duci iuſſi admiranda tranquillitas, & ad mortem vſque philoſophantis conſtantia 164.a.b
Cannæ 19.b.21.a
Canopus 468.b
Cantabri. 77.a
Canterio vectus Cato 560.c
Cantibus imbres attrahi & repelli credebantur 621.b
Canticis diſcendis operati 565.b
Cantorum plus in comeſſationibus Rom. quàm olim ſpectatorum in theatris 550.c
Capillorum cultus 676.a. capillorum cura qualis apud veteres 697.b
Capitolium dedicauit Puluillus 115.a
Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus hauſtum 81.b
in Cappadociâ flumen equos albos faciens 734.a
Capra, ignis globus Ariſtoteli 683.a
Capreæ 527.c
Capricornus 740.a
de Capſulâ toti 651.b
Captiuus an ſe ab impuro patiatur ſeruari 282.b
Captiuis & pretio patris æqui bonique natura parcere iubet 201.b
Captos ciues decem ex magno captiuorum numero redimenti, quid debeant redempti 350.a
Caput dirâ imprecatione defigere 361.b
Capitis dolor 531.a. ſanguine emiſſo leuatur 507.c
Capite demiſſo viuere 494.c
Carcer nobilis 119.a
Carceris alimenta 418.b
Cardiaci vita, bibere & ſudare 412.c
in Cariâ vnda cum piſcibus è terrâ emerſit 731.b
Caricæ annum nouum faciunt 560.a
Caricæ cum pane, pro pulmentario ibid.
Carmen veneficæ 399.c
Carminis modo incluſa faciliùs hærent 445.a.b
Carmini inſerta præcepta multum habent ponderis 592.d.593.a
Carminum efficacia in præceptis animo tradendis 654.a.b
cum Carneade dubitare 226.a
Carthago 21.a.91.d.101.a.746.b
Carthaginis horror Scipio 556.a. mœnia vna manu capta 176.b
ad Carthaginienſium remp. an ſapienti accedendum 258.c.259.a
Caſpium mare 741.a
à Caſſandro Gallorum gens obſeſſa 726.c
Caſtigatio aliquando neceſſaria 5.b. quomodo accipienda 33.a
Caſtigatio ſceleratorum iræ expers eſſe debet 12.a
Caſtor & Pollux 684.b
ad Caſtoris negotiantes 181.a
Caſtrorum primores 608.a
Caſus non obſtat philoſophiæ ſtudio 415.a
Caſus ſex 765.a
Catægis ventus Pamphiliæ 766.a
Cataractæ Nili 747.b
Cathedrarij philoſophi 220.b
Cathena in ſiniſtrâ leuior 259.a
Cathenæ fortunæ ibid.
Catilina L. Syllæ miniſter 52.a. ingratus 337.a
Catilinæ tres 124.a
Cato ædilis 557.b
M. Cato Cenſorius, proauus Catonis, minùs quàm hic poſſedit 245.a. imperator triumphalis vno caballo contentus erat, & ne quidem toto 560.c. citatur 669.a. eius dictum 332.c.665.b. equus ab ipſo defrictus 561.a
M. Cato iunior an modeſtè philoſophatus ſit, ſimul Cæſarem & Pompeium laceſſens 411.a. animam ſibi manu extraxit 508.a. plebis contumelias perpeſſus 172.a. Cæſarem & Pompeium prouocauit 628.c. certius ſapientis viri exemplar quàm Vlixes & Hercules 172.a. 176.c. Deorum alumnus 134.a. in Clodij iudicio teſtimonium dixit 608.b. iniuriam in balneo factam non agnoſcere maluit quàm ignoſcere 36.a.182.a. maliuolentiæ expoſitus 243.a. mortem ferro adactam vicit 611.b. obrutus ſputis, & è ſenatu in carcerem ductus 411.b. quadragies ſeſtertiûm poſſedit 245.a. repulſæ die pilâ luſit, mortis legit 510.b.628.c. ſimul Pompeio, Cæſari & Craſſo oppoſitus, Vatinio poſtpoſitus 137.a. vincatur, an vincat in Pharſalicâ acie, nihilne interſit 510.a. vino laxauit animum fatigatum 167.a. virtutum viua imago, gladio incumbit 166.a. vulnus ſuum iterauit ibid.b. vt intelligi poſſet, malis & bonis opus erat 155.c
Catonis conſtantia in fortunæ varietate 628.b. duo in rebus extremis inſtrumenta, Platonis liber & gladius 429.a. ἐιλωνισμος 606.d. exemplum ſemper intuendum 404.b.432.b. felicitas 137.a. laus 172.a.b. mors deſcribitur, & oratio ante mortem habita 124.a.133.b.429.a.543.b. prætura & repulſa an eodem loco habenda 510.a.b. pectus transfixum 125.b. repulſa duplex non fuit ignominia 84.a. ſciſſum manu ſuâ vulnus 502.a.c.607.a. Catonis Vtica 469.b
Catoni cauſſam agenti in frontem mediam inſpuit Lentulus 164.a
Catoni ebrietas obiecta 168.b
Catonem diu ciuitas ignorauit 535.a. in libertatem gladius aſſeruit 408.c. in Catonem ingratus pop. Rom. 338.b
Catone ſedente negatur populus permiſiſſe poſtulare Florales iocos 609.a
Catones quidam ſunt alternis diebus 665.b
cum Catonibus viuendum 627.b
Catoniana ætas bonorum & malorum ferax 155.b
Catoniana præcepta 593.a
Catuli verba ad iudices Clodianos 608.c
Caucaſus 749.b
Caudex quid antiquis 224.b
Caudicariæ naues 225.a
Cauea æneatoribus cincta 550.c
ad Caueam ſummam ſpectantia verba 161.a
Cauillationes, Græcis ſophiſmata 642.b

Cauſſa

Cauſſa quotuplex Stoicis, Ariſtoteli, & Platoni 492.d. 493.a.b.c
Cauſſæ bonæ conditio quando melior 293.a
Cauſſæ aut nimis multæ, aut nimis paucæ ab Ariſtotele & Platone ponuntur 493.c
Cauſſarum inquiſitio 601.b
Cauſſariæ partes 504.a
Cauſſidicus 64.a. Cauſſidici 823.a.831.a.833.a
Cautiones 374.a
Cautionibus prolatis controuerſiam tollere 293.b
Cayſtrus 749.b
Celer Aſinius 834.a
Cella laxior 156.b
Cellæ pauperum 418.a
Cenſeo hoc amplius 234.b
Cenſorium crimen, paucæ argenti lamellæ 245.a
Cenſus in album mittit 293.b
in Cenſum deferre 265.a.605.e
Centauri 482.e
Centeſimæ ſanguinolentæ 374.b
Centiceps bellua 833.b
Centurio ſupplicio præpoſitus, à Piſone duci iuſſus 15.a
Centurio periturorum agmen trahens 164.b
Ceraſtæ 379.a
Cerberus 430.b
Cereus & fax 161.a
ad Cereos & faces funera ducenda 231.b
ad Cereos & faces viuere 670.b
Cernere ferro 481.b
Cernulat 397.b
Ceroma 479.e
in Ceromate ſpectator puerorum rixantium ſedet 222.a
ad Ceronem fl. oues vt nigreſcant, appelluntur 734.a
Certamina ſacra 179.a
Ceryx 153.a
Ceſtu decernere vetantur Lacedæmonij 329.b
Chæreas tribunus militum ob exprobratam mollitiam Caium Cæſarem occîdit. 185.a.391.b
Χαλαζοφύλακες, ſpeculatores futuræ grandinis 753.a
Chalcidis terræ motus 781.b.785.e
Chaldæi 809.a. quid de Cometis cenſuerint 795.a
Chaldæorum obſeruatio 711.e
Chamelæontis color cur varietur 689.b
Chaos inane Epicureum 515.a
Χαρακτηριστικὸς 606.b
Charimander librum de Cometis compoſuit 795.b
Charitas magiſtratu 418.a
Charis Heſiodo, quæ Homero Muſa 265.a
Charites Iouis filiæ ibid.b.
Charondæ leges 574.d
Charybdis 410.b.442.b.457.c.740.c. fabuloſa 118.c. an reſpondeat fabulis, ſcire cupit Seneca 534.c
Chaſmata 694.a
Chaſmata terræ 777.b
Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit 561.c
in Cherſoneſo fons purgamenta eiiciens 736.b
Chimæra 644.b
Chiragra quomodo interquieſcat 531.a
Chirographum 283.b
Chirographum reformare 595.b
Chlamydati 233.b
Chorus veterum philoſophorum ex multorum vocibus conſtabat 550.b
Chriæ 445.b
Chryſippus à Senecâ in ordinem cogitur 265.a. etſi à republicâ remotus, multa tamen præſtitit 147.a. 257.c.258.a. fingit Gratias Iouis & Eurynomes filias 264.a. librum ſuum de beneficiis ineptiis repleuit ibid. citatur 184.a
Chryſippi viri magni, ſed Græci, acumen ſæpè retunditur, interdum pungit, non perforat 265.a. diſtinctio de ſapientis εὐτραπελία 400.c. præceptum de reddendo beneficio 284.a. ſimilitudo de pilæ luſu 280.a. ſubtilitas & breuitas in ſcribendo 264.a. Chryſippi diſcipuli & Cleanthis diſſenſio de ambulatione 645.c. Chryſippi lege viuere otioſo licet 258.b
Chryſippo quid ſit ſeruus 299.c
Chryſippum aſſidua ſalutatio ad mortem perducebat 478.a
cum Chryſippo viuendum 627.b
Cibaria 299.c
Cibi opportunitas in ægris 274.a
Ciborum copia animo obeſt 412.c
Cicatrix quomodo placeat 356.a
Cicatricoſa 38.c
M Cicero ætatem ſuam complorat 217.a. Atticum quod in buccam venerit, ſcribere iubet 659.a. cauillationum verbo pro ſophiſmatibus vſus 642.b. citatur 160.b. clientibus ſuis præbet ceruicem 166.a. gradarius fuit in orando 453.a negat ſe habiturum tempus vt Lyricos & dialecticos legat, etſi ætas duplicetur 466.a. vocis eſſentiæ auctor 483.c
Ciceronis calamitates 123.b.124.a. compoſitio qualis 616.b.649.b. conſulatus non ſine cauſsâ, ſed ſine fine laudatus 271.a. epiſtolæ nomen Attici perire non ſinunt 423.c. epiſtolarum argumenta 659.b. flebiles voces in quadam ad Atticum epiſtolâ 217.a. libri ad philoſophiam pertinentes 616.c.617.a. libri de Rep. 636.d. poſt Catilinam exſilium 338.a. verba 415.d. 608.c
Ciceronis libri etiam Dori eſſe poſſunt 370.e
Ciceronis exemplum ſecutus eſt Seneca 632.b
Ciceronis vrbanitatem quomodo effugerit Vatinius 184.b
Ciceronis vmbra Cæcinnam preſſit 718.c
Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidens 19.a
Cicero F. conſul propter patrem 321.e
Cicerones Auguſti elementiæ debentur 196.a
Ciconum flumen potum ſaxea reddit viſcera 732.a
Cimbri à Mario cæſi 597.a
Cimbrorum cladis cauſſa 8.b
Cimbricæ cædes 337.a
Cincti altè 444.b.588.b
Cinetarius 182.a
Cinna conſul 321.c
Circenſe tomentum 248.a
Circenſium clamor 546.b
Circius ventus Galliæ peculiaris 766.a. ei templum fecit Auguſtus ibid.
Circulanti vis dicendi rapida, aptior 452.a
Circulator 349.a
Circulatores philoſophi 437.c
in Circulo aliquo tempus terere 140.b
Circulorum cæleſtium numerus 765.a
Circumagitur 398.a
Circumlitio 556.b
Circumſcriptiones 23.a.41.a.544.d
Circumſcriptores 156.a
Circumſtantia, Græcis περίστασις 703.a

Circus 22.a
in Circi certamine interiùs flectendum 557.b
Circi vitia commendant nobis 253.a
Ciſium 513.c
Ciſterna in vſum exercitus ſufficiens 556.a
Ciſternina aqua 559.b
Ciuicam mereri 207.a
Ciuilia officia geſturus quid ſpectare debeat 154.a
Ciuis boni opera numquam inutilis eſt 153.a
Ciui nocere nefas 35.b
Ciuitatis captæ imago 381.c
Ciuitatis rector quomodo caſtigare debeat 5.b
Ciuitatulas vendere 826.a
Clamor theatri & ſcholæ 471.b
Clamores varij non turbarunt Senecæ animum 476.c
Clamoſus 4.a
Claranus condiſcipulus Senecæ, ſenex & deformi corpore, ſed animo viridi 495.b
Claritas quid 621.a
Claritas quæ poſt mortem contingit, ſitne bonum 620.b
Claritatis & gloriæ diſcrimen 622.a
Claſſicum & ſymphonia 496.c
Claſſico concio conuocatur 12.b
Claudianus Cometes 804.b.810.a
Claudius Cæſar mitiſſimus 95.a. animam agere cœpit 817.a. fratrum mortem æquo animo tulit 102.a. in cælum ire viſus 816.a. inducitur conſolans Polybium 100.b. plures intra quinquennium culeo inſuit, quàm omnibus ſæculis inſuti leguntur 204.c. quando exſpirauerit 819.b. quantum Polybio præſtiterit 94.a.c.95.b. ſexaginta quattuor annos cum animâ luctatus eſt 817.a. templum in Britanniâ habet 825.a
Claudij amici 834.a. auia 826.a. auus M. Antonius 101.c. auunculus Auguſtus 101.b.829.a. cædes 824.a.829.a.830.a.835.a. clementia 100.a. 102.b.103.b. fuſus 818.a. generi 830.a. liberti 833.a.834.a. manſuetudo 99.a.b. pater 101.b. patruus ibidem. patria 821.a. pœna apud inferos 836.a. præfecti 834.a. ſocer 830.a. vltima vox 819.b. vxor 830.a
Claudij beneficium, Auguſti iudicium malo 272.a
in Claudium iocorum plena eſt Apocolocyntoſis 815.b
pro Claudio Cæſare votum Senecæ 99.a.102.b
Claudius Caudex primus Romanis perſuaſit nauem conſcendere. 224.b
Claudij Quadrigarij duodeniceſimus annalium 300.b
Cleanthes 492.c. aquam traxit & hortulos rigauit 456.b. præcepta cum decretis philoſophiæ coniungi vult 590.c. vtilis fuit generi humano, etſi in otio vixerit 147.a.258.a. Zenonem expreſſit 394.a
Cleanthes & Chryſippus diſcipulus eius diſſentiunt de ambulationis definitione 645.c
Cleanthis dictum 350.a. doctrina de ingrato 335.c. egregia ſimilitudo 624.b. exemplum de duobus pueris Platonem quærentibus 349.a. verſus à Senecâ Latini facti 632.b
Clemens quis 203.b
Clementia homini maximè conuenit, regi tamen & principi præcipuè 189.c.190.a.196.a.197.b. reges ſecuriores reddit 193.b.c. an non pertineat ad innocentes 189.b
Clementiæ fama 38.a. opera 212.b. plures definitiones 210.a
Clementiæ contraria crudelitas ibid.b
Cleonis publicè præpoſiti χαλαζοφύλακες fuerunt 753.a
Cleonis puniti tempeſtatis obſeruatores, cùm vineæ vapulaſſent, aut ſegetes ibid.b
Cleopatræ amor Antonium perdidit 548.c
Cleopatræ & Antonij defectio per Nilum ſignificata 740.a
Cleopatræ mollium vnus Chelidon 561.c
Clepſydra 43.c
Clidemi opinio de fulguratione 718.b
Clitus ab Alexandro inter epulas transfoſſus 51.b. 548.a
Clodius adulterij reus iudices corrupit 608.b
Ciceronem expulit 19.a
Clœlia equeſtri ſtatuæ inſidens 117.a
Cloſtrum 380.a
Clotho 818.a
Clypei flagrantes 803.c
Clypei ignei 684.c
Cn. Lentulus augur maximum diuitiarum exemplum 204.b
Cn. Lentuli ex paupere diuitis facti ſumma erga Auguſtum ingratitudo ibidem.
Cn. Lentuli tanta ſermonis inopia, vt citiùs pecunias auariſſimus emitteret quàm verba ibid.
Cn. Piſonis rigor, tres ob vnius innocentiam duci iubentis 14.c
Cn. Pompeius 116.b.510.b 628.b.c. ingratus in Remp. 337.b. villas circa Baias exſtructas montibus impoſuit 469.b
Cn. Pompeij cupiditas & ambitio notatur 59.c. mors 123.b. nepos L. Cinnæ 194. ſocer Scipio 429.b. vide quoque *Pom.*
Cocceij 191.b
Codices, tabulæ publicæ 224.b
Codicilli 200.a
Codicillos, non epiſtolas ſcribere 476.c
Coërcitio 22.b
Cognitio 342.a
Colaphis percuſſo ſapienti quid faciendum 182.a
Collectio & vomica 504.a
Collectio, id eſt, ſyllogiſmus 458.b.464.a.474.a. 551.c
Collina porta 337.a
Colluſor 280.a.b
Color animalium cur variabilis 689.b
Color cæleſtium non vnus 685.c
Colores quidam vim ſuam ex interuallo oſtendunt 690.a
Colorati 581.a
Coloſſus 526.d
Columbarum colla cur varij coloris 689.b.691.b
Columbatur labris 647.b
Columnæ flagrantes 803.c
Comæ cura exprobrata 222.a
Combibendi & conniuandi peritiſſimus 674.a
Comere capillum 697.b
Comeſſatio fulminibus territa 17.a
Commeatum dare 474.b
ex Commentario ſapere 445.b
Cometa an ſit ſidus erraticum 802.a.803.a
Cometes apparuit ſub Helices & Buris euerſionem 795.b. 802.a. cur non ſtet, ſed procedat 804.b. lacteam viam extentus æquauit 801.b. non eſt ſubitaneus ignis, ſed inter æterna opera naturæ, ſiue ſtella eſt 805.a.b. 808.a.810.b. non minor Sole ante Achaicum bellum effulſit 801.b. Paterculo & Vopiſco coss. apparens fecit quæ ab Ariſtotele & Theophraſto prædicta fuerunt 809.b. ſex menſes durans 804.b. Sole deficiente viſus ibid.a
Cometæ an in ſe terreni quid habeant 809.b. an tardè eant ibid. cur non citò extinguantur 804.b. in quâ parte cæli aſpiciantur 798.b. multi non videntur 804.a. quomodo fiant 795.a.796.b.799.a. 801.b.802.a.803.a.804.a.805.a. ſub Auguſto, Claudio, Nerone Cæſare, & poſt necem diui Iulij apparuerunt 802.b.804.b.809.b
Cometarum curſus cur ignotus 794.a. genera 695.a.

dno

duo genera Epigeni 796.a. natura nondum perſpecta 806.b. forma 798.b. ſignificationes 809.a. de Cometis quæ conſideranda 793.b
Comici dictum 275.a
Comiſſationibus ſingulis quantum Apicius conſumpſerit 81.b
Comitia conſularia 382.b. conſularia aut prætoria 659.b
Comitia fortunæ ibid.
Comitiale vitium 46.e
Commiſſum & continuum 700.b
Commoda ſeu producta 519.b
Commoda & incommoda extra nos ſunt 586.a
Commodorum & bonorum diuerſa conditio 563.d
in Commune, dicere ſolent aliquid inuenientes 661.b
Communia pluribus modis 375.a
Communio rerum quomodo cum proprietate ſingulorum conſiſtat 369.c.370.a
Comœdiarum ſales in Socratem 185.b
Compediti 158.b
Compendiariò 516.e
Compendiaria 435.a
Compendiaria ducere 661.b
Compendium 210.b
Comperendinatio 608.c
Complanare 141.b
Componi ad dicendum 20.a
Componi ad rumorem 233.a
Componi cum inferiore 134.e
Compoſitio alia aliis in oratione placet 616.b
non nimis anxia eſſe debet 651.a
Compoſitionis genera deprauata 649.b
Comprehenſiones 237.a
Computatio ſordida 313.b
Computationes 374.b
Conceptus inchoati 165.e
Conchylia ſuperi & inferi maris 135.a
Conchyliati 489.b
Conciliaturas exercere 609.a
Concio imperatoria 336.b
Concitamenta 46.a
Conclamandi ceremoniæ 250.b
Concurrit os 50.a.273.d
Concurſatio circumcidenda eſt 162.b
Conditio omnis verſabilis eſt 161.b
Conditiuum 488.b.542.b
Conditura 50.a
Conducta domus, & mea, & alterius 370.b
Conflagrationis mundi tempus 739.b
Congiarium 125.c.320.c.516.b
Congiaria. 81.b.155.a.437.c
Congiaria Alexandri vrbes 279.c
Congiaria annua 219.a
Coniugem vetare in ſellâ proſtare & vulgò admiſſis inſpectoribus vehi vndique perſpicuam, ruſticum & inhumanum 267.c.268.a
Conlatrare philoſophiam 242.a
Conon defectiones Solis collegit, ſed non meminit Cometarum 794.a
Conqueſtiones 531.c
Conſalutari 249.a
Conſcientia bona. 609.b. bona & mala 456.a
Conſcientia grati 318.b
Conſcientiâ flagellantur facinora mala 610.a 630.a
Conſenſus publicus, veritatis argumentum 655.c
Conſiliarium fulmen 713.e
Conſilium futuri ex præterito venit 545.c. ſub die, ſeu ſub manu naſci debet 509.b
an ingrato dandum 321.b
Conſiliorum rerumque diſſimilitudo vnde 421.c
Conſolatio Marulli de filij morte 612.b
in Conſpicuo mortem habere 231.b
Conſtitutio animalium quid 667.b
Conſuetudo omnia pati docet 158.b
Conſul factus & refectus 626.a
Conſul nummulariolus 826.a. ordinarius 60.a. poſtmeridianus 875.a
Conſuli quis honor exhibitus 492.b
Conſularia comitia 382.b
Contacti 45.a
Contemplationi rerum naturam nos genuiſſe docetur 256.a
Contemplatiuæ artes ſua habent decreta 599.a
Contemnenda mirari ſolemus 652.a
Contemptus vitandus 411.a. quomodo vitandus 629.b.c
Contemptus malorum 142.c
Contextus operis 630.b
Continuatio quid 700.b
Continuum & commiſſum ibid.
Contractio & torpor letalis 542.b
Contumelia quid 179.a. vnde dicta ibid.c
Contumeliâ ſapiens affici non poteſt 179.a
Contumeliæ & iniuriæ diſcrimen. 174.b
Contumeliæ videntur quædam, quæ tamen non ſunt 181.b.183.c.184.a
Conuerberare vitia 666.b
Conuerſatio multorum pernicioſa 395.a. virorum bonorum vtilis 594.a. mores immutat 45.a
Conuerſatio & ſolitudo miſcenda ſunt 167.a
Conuiciator 56.b
Conuictus magnorum virorum efficacior oratione 594.a
Conuiuæ deligendi 420.c.421.a
Conuiuarum cenſura ſeruo permiſſa 461.a
Conuiuator 63.b
Conuiuij ſermo qualis 491.c
in Conuiuio iacere, & torqueri, pariáne ſint 497.b. 511.e
Conuiuia tempeſtiua 34.a
Conuulnerari 160.b
Corbulo iocatus in Fidum Cornelium 184.a
ad Cordubam verſus Senecæ 69.c
Cordus, vide *A. Cremutius Cordus*
Corfinium Cæſar obſedit 301.a
Corinthia 158.a.222.a
Corinthij Alexandrum Macedonem ciuitate donant 270.b
Corinthus 91.d
Coriolanus ingratus 337.a
Corium apud Lacedæmonios formâ publicâ percuſſum 336.a
Corium petere 182.a
Cornelia Gracchorum mater fortiter liberorum mortem tulit 86.c
Corneliæ duæ liberorum ſuorum obitus magno animo tulerunt 117.b
Cornelia lex de ſicariis 834.b
Corneliam legem Sylla tulit 236.a
Cornelius Senecio eques Rom. 617.e
Cornelius Seuerus, vide *Seuerus*
Cornicines 831.a
Corona an quis habeat, interrogantes reprehenduntur 458.a
Corollarium 352.a
Corona principe digna 207.a. non honor, ſed honoris inſigne 266.b. naualis 305.a
Corona circa ſidera quomodo fiat. 684.c

Coronæ, virgæ & arcus differentia 692.c
Coronæ etiam interdiu, licet rarò, fiunt 685.c
Coronis ſubſime aliquid corporis certi néćne 695.a
ad Coronam venire, relicto iudice 9.b
Coronas mittere 37.a
Corpus non eſt ſaginandum, nec athletarum modo curandum 412.b
Corpus, animi pondus & pœna 494.b. hoſpitium animi 664.d. velamentum animi 585.c. vinculum animi 82.c
Corporis & animi ſeparatio infantis ex vtero materno emiſſioni comparatur 622.e
Corporis & animi bona, corpora eſſe probatur 630.b
Corporis humani & terræ ſimilitudo 728.a
Corporis potiùs quàm ingenij exercitatio plutibus curæ eſt 536.a
Corporis temperatura tolli nequit 404.a
Corporis tegumenta varia 576.a
Corporum diuiſio 620.c.700.b
Corpori non eſt ſeruiendum 409.b
quantum indulgendum 397.e
de Corpore quid fiat hominem egreſſurus animus non eſt ſollicitus 588.a
Corrotundari 645.b.751.b
Corſica, Græcis Cyrnus 67.d. eius deſcriptio 67.d.68.a. cultores 76.c. horridus ſitus 77.a
ad Coruncanum redire 649.a
Coruncanium laudabat Cato 245.a
Corus an rectè à quibuſdam Argeſtes dicatur 765.a
Coryeus mons 726.b
Coſſi 195.a
Coſſi vrbis præfecti, viri grauis, ſed vino merſi, fides in ſecretis continendis 547.b
Coſura 74.b
Cothurnati, & elati 526.e
Cothurnati, & excalceati 398.b
Cothurno, non tantùm ſpatio fortiora dicta 161.a
Cotta Tectus 834.a
Cottam filium in exſilium ſecuta eſt Rutilia 87.a
Craſſus 628.b. diues 245.a.662.b. multis nimis cultus & recens 649.a
Craſſo Cato oppoſitus 137.a
Craſſum Parthis auaritia dedit 767.b
de Craſſo inſolens Parthus ſententiam tulit 391.b
Craſſus Magnus à Claudio occiſus 830.a
ſocer filiæ Claudij ibid.
Craſſi F. Magnum vocari vetuit C.Cæſar ibid.
Craſtinus ſine ſollicitudine expectandus 406.b
Crates Stilponis auditor quid præceperit adoleſcentulo ſecretò ambulanti 402.a
Credere omnibus,& nulli, vtrumque vitium eſt 390.a
Crediti nomen quomodo beneficio tribuatur 313.c
Crediti & beneficij diuerſa conditio 326.a
Creditor beneficij quàm pecuniæ diligentiùs quærendus 281.a
Creditor ſæpè debitori damnatur 346.a
Creditori etiam prodigo pecunia reddenda 377.d
Creditori præter ſortem extra ordinem numeratur 540.a
Credulitas plurimum mali facit 31.a
Crepax focus 647.b
Creritus 478.a
in Cretâ inſulâ fons ſubſtitit, cùm terra cœli deſiit 726.e
Cretici ſinus 741.a
Crimina pleriſque voluptati ſunt 609.b
Criſin eamdem habere 546.a
Cri pare 647.b
Cri pulus 498.a
Criſpus amicus Senecæ 68.d
Criſpi Paſſieni egregium dictum 272.a. ſub[illegible]tas, & dictum de adulatione 743.a
Crocodili à delphinis & Tentyritis vincuntur 749.a
Crocus latentibus fiſtulis in altitudinè expreſſus 575.c
Crœſus rex rogum ſuum & eſcendit, & exſtingui vidit 162.a. ſeruiit 462.a
Crucibus ſe refigere 243.c
Crudeles qui dicendi 210.b
Crudelitas acerbiſſima 275.a
Crudelitas quid 210.b.c. quid peſſimum habeat 198.b. ferè violentiæ comes 549.a
Crudelitas regia inimicorum numerum tollendo auget 193.e
Crudelitatis exſecratio 205.b. exitus ibid. regnum quale 206.a
Crudelitatis & feritatis diſtinctio 210.b
Cruſtularius 477.a
Crypta Neapolitana 479.d
Cryſtallina 373.a
Cryſtallina Vedij fregit Auguſtus 64.b
Cubicularij ſupercilium 182.a
Cubiculatæ naues 379.a
Cubile humi poſitum 392.b. in ambitionem compoſitum 145.b
Culcitra 559.c.635.c
Culina patrimoniorum exitium 268.b
ad Cultrum vel ad gladium locare 561.a
Cumæ 475.b
Cuneate 660.d
Cupiditas hominum infinita 381.b
Cupiditas nouorum, vetera obſcurat 291.b
Cupiditatis vituperium 369.a.515.c.573.a
Cupiditates terminandæ 159.b.160.a.424.a
vbi terminandæ 415.b
Cupiditatum finis, timoris remedium eſt 393.a
Cupiditatum ſeries infinita 420.a
Curio 114.b
Curio nonnullis nimis cultus & recens 649.a
Curioſitas vitanda 47.b
Curius Dentatus primus in triumpho duxit elephantos. 224 b
Curij Dentati dictum 154.a
Curius quibuſdam parum ſeuerus 665.b
Curium laudabat Cato 245.a
Currus non honor, ſed honoris inſigne 266.b
Curſor 329.b.561.a
Curſores rarò hieran faciunt 546.a
Curſorum agmen 672.e
Curua corrigere 824.a
Cuſtodiæ 393.a.508.e
ex Cuſtodiarum agmine vnus mortem rogat Cæſarem 529.c
inter Cuſtodias quidam ad ſpectaculum miſſus cernicem ſibi rotæ circumactu frangit 508.b.e
Curyliarum inſula natans 735.a
Cyclades ſparſæ 738.b
Cyllenius 831.a
Cymbala cur ſonent 710.b
Cynicus nummos poſcens & contemnens arguitur 279.c. 280.a
Cynici petitio Antigoni cauillatione deluditur 279.c
Cynici an rectè obuios quoſque monuerint 437 e
cum Cynicis excedere hominis naturam 226.a
Cypariſſiæ 695.a
Cyprus 124.a. terræ motu agitatur 787.a
ſæpiùs terræ motu vaſtata 582.b
Cypri imperium Antigonus patri tradidit 307.a
Cyrenaici 572.a
Cyrnus, i. Corſica 67.d
Cyri Babylonem oppugnanti furor in Gynden fl. 54.b. cupiditas 369.a

Daca

DACÆ 513.b
Dacus 681.b
Dædalus terram commentus eſt 575.c
Danubius 216.b.681.b.738.a.
Europam Aſiamque diſterminat 775.b.
ſimilem Nilo naturam habere à philoſophis, ſed falsò, traditur 747.a
Dare quid 333.c
Dare benè emenſum 752.a
Dare, duos exigit 533.c
Dare & accipere contraria 334.a
Darius 662.a. primus Perſas obtinuit 51.a
Darij crudelitas in Oebazi liberos ibid.
eius mater ſeruiit 462.a
Darium occidit Alexander 784.a
Debeatúrne aliquid ei qui inuitus profuit 347.b
Debeatúrne aliquid ei qui ſua cauſsâ nobis profuit 349.b
Debere, vbi locum habeat 333.a
Debitoris vaſa 260.d
Debitori ſuo ſæpè creditor damnatur 346.a
in Debitum ſoluere 396.b
December menſis luxuriæ & Saturnalibus dicatus 417.b
Decempeda 566.b
Decimo tribuno Lepidus ceruicem præbuit 391.b
Decius 320.a. ſe pro rep. deuouit 502.b
Decij 561.c
Decoctor 520.a.558.b
Decollationis remedium 13.a
Decrepitus ad oſtium admotus 405.b
Decrepiti & extrema tangentes 432.c.433.a
Decretum quid 603.c
Decreta philoſophiæ 590.b.599.b
Decreta ſapientiæ neceſſaria eſſe 605.c
Decretoria arma 657 d
Decretoria hora 622.c
Decretorius ſtilus 199.a
Decuria prima in quâ vocem præco experitur 461.a
Decurrere ſine hoſte 417.c
Deductio 274.c
Deformare, i. deſcribere 368.c
Defricare boues 350.a
Dehoneſtamenta 186.b
Delator 22.a
Defectio ſolis perfecta 693.a
Delegatione & verbis perfecta ſolutio 346.b
Delegationem recipere 434.c
Delicatus quidam interrogat, an ſedeat 223.b
Deliciæ ad rabiem incitant 463.a
Deliciarum rabidarum vox, Quouſque eadem 151.a
Deliciolum 405.b
Delos immota credita tremuit 786.a
Delphinorum & crocodilorum pugna 749 a
Demades an meritò damnauerit funeribus neceſſaria vendentem, indeque lucrum optantem 362.b
Demaratus Lacedæmonius à Xerxe præmiis afficitur, quia ſolus verum dixit 358.b
Demetrius & Antiochus Demetrij Syriæ regis liberi 801.b. post Demetrij Syriæ regis mortem effulſit Cometes non minor Sole ibid.
Demetrius Cynicus magni iudicij vir 366.d. non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatem profeſſus eſt 243.b. nudus ſtramentis incubans, veri teſtis, non præceptor 421.b. eodem loco imperitorum voces habet, quo ventris crepitus 583.c. vitam ſecuram mari mortuo comparat 502.c
Demetrij laus 372.a. eius dictum à Cæſare ducenta donata reijcientis 375.a. oratio quâ naturæ opes repudiat 372 a. præceptum vtrâque manu proficienti tenendum 366.d.568.b. verba ad quemdam potentem libertinum 744.a. vnica de diis querela 140.b. vox magnifica 134.b
Demetrium ſecum circumfert Seneca, & ſeminudum admiratur 489.b
Demetrius Pompeianus locupletior Pompeio 156.b
Demetrius Poliorcetes 401.b. Stilponem interrogat, num quid perdidiſſet vrbe captâ 175.a
Demetrio quid reſponderit Stilpon interroganti num quid perdidiſſet 401.b
Demochares Parrheſiaſtes ob procacem linguam appellatus 55.c
Democritus 226.b. antiquorum omnium ſubtiliſſimus 794.a. diu furere viſus 535.a. diuitias, vt onus bonæ mentis, proiecit 142.a. ſemper in publico riſit 24.a.165.b
Democriti dictum 396.b. inuenta 579.a. præceptum de tranquillitate vitæ 44.a.163.b opinio de vento 759.a. opinio de ſtellis 794.a. ratio 754.a. ſententia de terræ motu 782.b. volumen περὶ εὐθυμίας 149.a
Democrito obiectum, quòd pecuniam neglexerit 251.b
Denarius à ſeruo imputatus 61.a
Dentium dolor cur acutiſſimus 531.a
Dentium puerilium lapſus 311.b
Denuntiatio 593 d
Depoſitum non ſemper redditur 312.c
Deprecanea fulmina 716.c
Depudere 184.b
Deſcriptio virtutis cuiuſque neceſſaria 71.b.72.a
Deſiderium ſuorum modicum, naturale eſt 110.c
Deſideria ex vitio nata, inſatiabilia ſunt 81.c. 82.a
Deſideria rerum omnium quomodo deponenda 505.b
Deſignatores 363 a
Deſpumare 29.a.504.c.615.a
Deſtillationes crebræ & longæ 530.a
Deſtricti pili 461.a
Deuorare verba 49.c
Deus à morte defendit etiam quæ mortalia ſunt 484 a. an det beneficia 309.b.310.a. an futura ſignificet 711.b. cogitatione viſendus eſt 810.b. fata quidem ſcripſit, ſed ſequitur 141 b. idem cum naturâ 311.b. in homines venit 517.a. in viris bonis habitat 453.c. magiſter ex occulto produci ingenia 311.b. mala omnia à bonis viris remouit 142 a. maximus potentiſſimuſque vehit omnia 442.b. nihil habet, nudus eſt ibid. omnium rerum ideas in ſe habet 493.b. quid ſit 682.b. quos probat, exercet 138.a. quomodo rogandus 402.b. ſine murmuratione comitandus 632.b. vbique & omnibus præſtò eſt 604.a. vndique in ſe totum tenit, licet in exteriora tendat 237.a. vniuerſi arbiter & rector 415.a.
Deus Epicureus 823.a. ordinarius, & inferioris notæ 640.a. Stoicus 823.a
Deus & materia, cauſſæ rerum 494.a.495.a
Deus in humano corpore hoſpitans eſt animus 443.a
Deus vndique conſalutabor 249.a
Dei variæ appellationes 311.b.c. varia nomina 716.a. propoſitum in optimorum caſtigatione 140.a. vox 569.b
Dei & boni viri amicitia & neceſſitudo 132.a
Dei omnia plena 312.a
Deo Stoici rotundam formam tribuunt 645.b
Deo quis ſit dignus 419.a

Deum

Deum inermem facit Epicurus, & extra mundum proijcit 317.a
Deum nemo nouit 442.b
Deum ſequere, vetus præceptum 241.b
Deorum immortalium munus philoſophia 574.a
Deorum erga nos benignitas 286.a.309.a.319.a.b.354 b. cultus quis 604.b
Deorum in homines beneficia contra Epicurum aſſeruntur 309.b
Deorum licet omnia ſint, iis tamen donum poſitum, & ſtips iacitur 370.a.b
Deorum omnia eſſe, quomodo intelligatur 371.a
Deos eſſe, ex publico conſenſu probatur 655.c
Deos conſilij primi non pœnitet 354.a
Deos nemo ſanus timet 317.a
Deos quis placatos habeat 639.d
Deos tacitè & intra noſmetipſos precamur 274.a
Deos vota & officia admonent 341.c
Deos auctores vitiis inſcribere, illa incendere eſt 228.a
erga Deos ingrati reprehenduntur 355.a
in Deos querimonia quorumdam arguitur 285.c
per Deos fictiles olim iurabatur 81.a
Dij duodecim à Ioue in conſilium vocantur 714.c. ſuperiores & inuoluti 715.a. gratuiti 319.c. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant 383.b. etiam ingratis multa tribuunt 320.b. etiam malis benefaciunt 261.b. 262.a. excuſantur quòd malis imperia permittant 312.a.b.323.a. futura omnia norunt 323.a. iniuriam nec accipere queunt, nec facere 604.b. hominibus nec volunt obeſſe, nec poſſunt 32.b. nudi ſunt. 156.b
Diis nulla coactio, ſed voluntas æterna pro lege eſt 354.a
Diis præter voluntatem nihil præſtare poſſumus 377.a
Diis quæ cauſſa benefaciendi 604.b
Diis quæ obiici ſoleant 383.b
Diis nullius rei indigentibus nihilominùs gratia referri poteſt 286.b
Diis aliter viſum eſt, Dij melius, in diuerſis dici ſolet 610 c
à Diis quæ petenda 402.b
cum Diis verecundè agendum 819.a
Diadumenos 495.b
Διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur 572.c
Dialecticæ interrogationes exturbandæ ſunt 544.c
Dialectica lex ibid.
Dialectica animalia 667.b
Dialectici ſolùm curant Non & hoc 459.a
Dialecticorum libri à limine ſaltem ſalutandi, nec in iis tempus terendum 466.a. interrogationes & captiones reprehenduntur 464.a. 466.b
Dialecticorum ſcholis iactatum ſophiſma 564.a
Dialecticorum veterum diſtinctio inter ſapere & ſapientiam 656.b
Dialogorum altercatio 340.a
Dicendi celeritas in philoſopho improbatur 451.c. 452.b
Dicendi genus corruptum ex corruptâ vitâ naſcitur 646.c
Dicta perdere 56.a
Dictator olim magiſter populi dictus 636.d.637.a
Dictum apud populum variè efficiuntur 403.b
Didymus grammaticus quatuor millia librorum ſcripſit 569.b
Dies quid 406.a
Dies vnus quomodo par ſit omni ibid.
Dies ater 248.b. feſtus ſeruorum 462.b. muneris 390.a. niualis 752.b. rerum agendarum 417.b
Dici gyrus anguſtiſſimus 406.a
Diei noctiſque officia commutantium reprehenſio 669.a
Dies quibuſdam longi videntur, noctes breues 227.b.c
Dierum feſtorum cauſsâ veſtis mutatur 447.b
Diebus feſtis & voluptati dicatis quomodo ſapientiæ ſtudioſus ſe gerat ibid.
Dieſpiter Vicæ Potæ F. 826.a
Diffuſio animi 235.c
Digitus ad caput relatus, impudici indicium 471.b
Digiti ſanguine litatum nubibus 753.b
Digitis ſummis ambulare 642.c
Digitulos ducere 500.b
Dignatio 424.a.432.b
Dignitas faciliùs creſcit quàm incipit 617.c
Diligentia quorumdam ſuperuacua 224.a.225.b
Diluuij tempus 740.a. fatalis cauſſæ deſcriptio 737.a.738.c
Diodorus Epicuréus ſibi gulam præſecuit 243.b
Diogenes à puero cauâ manu bibente doctus, calicem frangit cum ſui obiurgatione 575.c. Alexandrum vicit 331.b. an rectè obuios quoſque monuerit 437.a. regias opes calcauit 330.b. ſeruiit 462.a
Diogenis dictum, cùm ſeruus vnicus ei aufugit 156.b. felicitas 156.a.b
Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine & tonitru 706.c. opinio de Nili incremento examinata 750.b
Diogeni Stoico de irâ differenti adoleſcens proteruus inſpuit 63.c.64.a
Diomedes 76 b
Dionyſius maior iure multis regibus præferri poteſt 197.a
Dionyſius tyrannus 119.a
Diplomata 196.a.374.a
Diſcendi cupiditas quomodo dirigenda 633.b
Diſcendum non ſemper, ſed & præcipiendum 445.b
Diſcendum quàm diu ſit 5[illegible].c
Diſcenti quod debeat eſſe propoſitum 633.b
Diſceſſionum more reſpondere 233.b
Diſcingere 588.b
Diſertus 318.a
Diſpectus rerum 593.d
Diſplicentia ſui vnde 149.b.150.a
Diſputationes quid ſint 612.b
Diſputationes dialecticorum improbantur 464.a.c
Diſputatiunculæ inanes arguuntur 657.b
Diſtillatio vna tuſſim, aſſidua & vetus phthiſin facit 522.b
Ditis ianua 833.b
Diues quomodo quis celerrimè fieri poſſit 416.c. 661.b
Diuitis & pauperis comparatio 537.a
Diuiti cuidam tandem panis & aqua defuit 161.b
Diuitem quem vulgò exiſtiment 560.b
Diuites an animoſiùs detrimenta ferant 156.a. cur magni videantur 526.c. mendicis miſeriores 181.a. ſæpè pauperibus ſimiles ſunt 82.c
Diuidere ſententiam 234.b.424.b
Diuinatio è fulmine, auibus & animalibus irridetur 711.a
Diuiſio nulla & nimia idem vitij habet 571.a
Diuitiæ quæ ſint 435.b. bonum non ſunt 140.a. 562.b.563.a. licet vtiles & habendæ ſint, non tamen in bonis numerantur 247.c.248.a. naturales 661.c. quæ ſint magnæ 391.c. quo loco apud ſapientem ſint 245.b.246.a. quomodo certæ fiant 344.d.345.a
Diuitiæ tenent illum, non diuitias habet ille, dicendum 662.c
Diuitiarum contemptus 422 b.641.b. inſtabilitas

bilitas 345.a. maximum exemplom Lentulns augur 284.b. modus quis 389.b. vituperatio 156.a.b. latentium in ſummâ terrâ ſigna diſpoſita 310.c
Diuitiis quis maximè fruatur 412.a
Diuitiis incommoda non rectè imputantur 563.b
Diuitias laudantes poëtæ facem ſubdunt affectibus 652.e
Diuitias paraſſe, multis non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio 417.a
Diuitias quomodo & ſtultus & ſapiens poſſideat 249.b
D. Iulius, vide *Iulius Caſar*
Diurnum accipere 537.b
Docenti & diſcenti idem debet eſſe propoſitum 633.b
Doctrinæ exemplaris efficacia 394.a
Δόγματα, decreta, ſcita, placita 599.a
Dogmata ſapientiæ non eſſe ſuperflua 605.e
cum Dolabtâ ire piſcatum 730.a
Dolendi decor ſapienti ſeruandos 614 b
Dolendi finem qui coſilio non facit, tempore inuenit: quàm benè ab omnibos dicatur 491.a
Dolendum quomodo ſit ob amicos amiſſos 489.e
Dolentium verba querula 531.e
Dolor omnis aut tolerabilis eſt, aut breuis ibid.a citò in odium venit 491.a. futurorum non eſt præoccupandus 408.b. qui extenditur, nec magnus eſſe, nec qui magnus eſt, extendi poteſt 591.a
Doloris contemptus 142.c.430.a. continuacitas 87.a. oſtentatio 613.c. ſolatia. & remedia 87.a.107.a.111.a.531.a.b.839.*col.* 1
Doloris opinione vexamur 174.b
Dolore doloris ſenſus amittitur ob duas cauſſas 531.a
Dolorum maximorum ſedes in macerrimis corporis partibus ibid.
Domina ſeruorum beneficio ſeruata 300.b
Dominus, olim pater familiæ dictus 462.b
Dominus eiuſdem rei quomodo duplex eſſe poſſit 370.e
Dominis ſola ſeruorum corpora obnoxia ſunt 299.b
Dominorum in ſeruos ſuperbia reprehenditur 460.a
Dominorum iniuriis in ſeruos poſitus iudex 300.a
Dominos obuios ſalutamus, ſi nomen non ſuccurrit 389.e
Domitius à ſeruo ſeruatus 301.a
Domitij clementiæ Auguſti debentur 195.b.196.a
Domus puſilla reſpublica 462.b
Domus recta 616.b
Donarine quid amicis, ſapienti, regi, reip. poſſit 369.b.e. 370.a.375.a.b
Donare, res difficilis 247.a
Donatio & munus diuerſa 344.c
Donatio inconſulta 313.a
Dorica lingua 529.a
Dorus librarius 370.e
Doryphoros 493.b
Doſſenni monumento inſcriptus titulus 571.b
Dracones 733.b
Dracones inter pocula ſinoſque innoxij 35.b
Druſus Cæſar pronepos Attici 423.e
Druſus Germanicus pater Claudij Cæſaris 101.b
Druſus Libo adoleſcens nobilis conſilium ab amitâ Scriboniâ petiit, mortémne ſibi conſciſceret an expectaret 506.e.507.a
Druſi Liuiæ F. res geſtæ & mors 108.b
Druſilla in cælum tre viſa 816.a
Druſillæ ſororis mortem quàm acerbè tulerit C. Cæſar 103.b
Duci victor iubet 391.b
Duci iubere 14.b.15.a.55.a.164.a
Duillius primus nauali prœlio vicit 224.a
Duillij 195.b
Dupondio ſatur 418.a
Duramentum 145.a

EARINVS puer 545.a
Ebrietas 10.b. Ebrietas interdum vtilis 168.a. vnius horæ hilarem inſaniam longi temporis tædio penſat 487.b. voluntaria inſania eſt 548.a
Ebrietatis accuſatio 547.c.548.a. effectus 430.a
Ebrietati honor habitus 268.b
Ebrietate deuinctus animus non eſt in ſuâ poteſtate 547.e
ab Ebrietate quomodo deterreant Zeno & Poſidonius 546.b.e
Ebrius duobus modis dicitur ibid e
Ebrius & ebrioſus differunt 547.a
Ebriis an committendus ſecretus ſermo 547.a.e
Ebucij Liberalis laus 328.d
Ebullire animam 819.b
Echini 601.b
Ἐκνεφίαι venti vt fiant 762.a
Ectypa imago 301.b
Edictum, effatum & enuntiatum idem 656.c
Editio publicauit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos peruentura 321.a
Educationis vis 27.b
Effatum & enuntiatum idem 656.e
Effectus quibuſdam præſtandus eſt, quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe vt efficerent 376.a
Effligere 11.b.36.a
Effocari bonis 214.b
Effractarius 503.c
Effricare rubiginem 602.e
Egere neceſſitatis eſt 401.a
Egeſtas & paupertas 481.a
Egeſtas non obſtat philoſophiæ ſtudio 416.b
ad Egeſtum venter corpora exhaurit 741.b
Ἐγκολπίας ventus 760.b
Ἐγκύκλιοι artes 568.a
Egnatij Auguſto inſidiantur 194.b.216.b
Εἶδος quid Platoni 481.a
Ἐικονισμοὶ 606.b
Eiuratio bonæ ſpei 250 a
Electio vi & metu perit 281.b
Elementa mundi 637.c. prima 306.a. quattuor 727.a. & totidem eorum poteſtates 27.c
Elementorum diuiſio ſecundùm Ægyptios 727.b
Elementorum alterni recurſus ſunt 726.a
Elementarius ſenex 448.a
Elephantem in genua ſubſidere & ambulare per funem iubet minimus Æthiops 555 b
Elephantes porcina vox terret 25.a
Elephanti xx. ante currum ducti 225.b
Elephantorum gregem excelſiſſimus ducit 574.c
Elephantorum iugo colla ſubmiſſa 55.b
Elephantorum duodeuiginti pugna cum noxiis hominibus 225.a
Elephantos quis primus in triumpho duxerit 224.a.b
Eleuſis 811.a
Elleborus 549.a
Elleboro ſtultos curare 285.b
Ellius leno 140.a
Eloquentis votum litium numerus 362.b
Emi quæ putamus 455.b
Empedoclis ſententia de naturali aquarū feruore 733.a
Empta precibus, omni re cariora 274.a
Empta quædam pluris ſunt quàm vænierunt 350.d
Emunire 203.a
Eoctuata felicitas 138.b
Ennius Homerum imitatus 637.b
Ennij verſus ex Ciceronis libris de Rep. ibid.a.b

apud

apud Ennium ſitus multum verborum occupauit 481.e
Ἐννοσίγαιος 784.b
Ens, vide *Quod eſt*
Entia in ſex modos Plato partitur 482.e
Enuntiatiuum, enuntiatum, effatum, edictum 656.e
Epheſtios regio herbida, innoxia ab igne circumeunte 534.a
Ephetus 622.b
Ephorus hiſtoricus non religioſiſſimæ fidei, ſæpè decipitur, ſæpè decipit 801.b.802.a. hiſtoriis componendis vtilior ab Iſocrate indicatus eſt 155.a
Epicurus an meritò reprehendat Stilponem & eos qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum 399.a. 401.b. cum Metrodoro ſuo Athenis ignotus, & Græciæ penè inauditus 535.a.b. dolorem etiam appetit 258.b. dulce eſſe torqueri dicit 497.b.503.a. duo bona agnoſcit 499.c. exulcerati ventris dolore tortus beatiſſimum & vltimum ſe diem agere ait 500.a.587.a. fortis eſt, licet manuleatus ſit 444.b. honeſtè viuendum eſſe docet 424.b. immeritò mollia præcipere putatur 583.a. obiurgat & eos qui concupiſcunt mortem, & eos qui timent 430.c. Senecæ iudicio, ſancta & recta præcipit 239.b. ſeruos amicos vocat 631.b. Stilponis obiurgator 401.b.c. Stoicis conſcutit 539.b. tria proficientium genera facit 470.b. voluptatis magiſter certis diebus famem experiri ſolitus 418.a
Epicuri angelus Seneca 422.b
Epicuri dicta 407.a.409.a.412.a.415.b.417.a. 419.a.420.c.422.b.426.b.427.c.430.d.432.a. 433.c.435.b.436.d. egregium dictum 396.b. 609.c. dictum de philoſophiæ ſeruitute 398.a. dictum omnibus philoſophis commune 438.b. dictum, Stilponis voci ſimile 401.c
Epicuri dicta cur commemoret Seneca 414.b. inepta diſtinctio de beatitudine ex virtute & voluptate 553.a. epiſtola 399.a.400.a.401,b.535.b
Epicuri epiſtolæ ad Idomenea 423.b. epiſtola ad Idomeneum de occaſione obſeruandâ 425.c. epiſtolæ ad Polyænum 418.a. obiurgatio quòd Deum inermem faciat, & tamen colat 317.a. præceptum 404.b. opinio de terræ motu 782.c. ſententia nobilis ad Idomeneum 424.a. ſententiæ eius cur notentur à Senecâ 444.b. ſententiæ de paupertate 389.a. ſecta non otioſa eſt 258.b. & immeritò malè audit 240.a. voluptas ſicca & ſobria eſt 239.b. vox virilis 183.a.b. voces, publicæ ſunt 398.a. 424.b
Epicuri non ſchola, ſed contubernium magnos viros fecit 394.b
Epicuri hortulis quid inſcriptum 424.b
Epicuro obiecta vitæ & doctrinæ diſſenſio 243.a obiectum quòd pecuniam conſumpſerit 251.b
Epicuro quæ ſit Dei felicitas 309.b
Epicuro teſtimonium redditum 291.c
cum Epicuro quieſcere 226.a
Epicurum compilat Seneca 398.a
Epicuréa bonorum diuiſio 499.d
Epicuréa cantilena de vano inferorum metu 430.b
Epicuréa voluptatis laudatio cur pernicioſa 239.b
Epicuréæ voces 504.b
Ἐπικούριος θεὸς 823.a
Epicuréi duas philoſophiæ partes ponunt 571.d
Epicureorum delicata & vmbratica turba voluptatem virtuti præferentium arguitur 308.d. opinio, voluptatem à virtute diduci poſſe negantium, refutatur 236.a.238.a
Epicureorum vituperatio 314.b
Epicureorum & Stoicorum diſſenſio de ſapientis otio 254.b
Epicuréum chaos 515.a
Epigenes duo Cometarum genera facit 796.a
Epigenis opiniones de meteoris & Cometis refutatæ 795.a.b.796.a.b.797.a
Epiſtola non debet ſiniſtram manum legentis implere 459.a
Epiſtolæ præmittere, Si vales, benè eſt, mos antiquis fuit 412.b
Epiſtolæ amicorum imagines ſunt 451.c
Epiſtolæ clarorum virorum obſcuros alioqui homines notos faciunt 423.b
Epiſtolæ Senecæ quales ſint 525.b
Epiſtolæ & codicilli 476.c
Epiſtolarum commercium vtile 450.à
Epiſtolis adſcribendæ voces grauium auctorum 444.a
Epiſtomia argentea 557.a
Epulæ funereæ 406.b
Eques Romanus 456.b. nomen ex ambitione natum 443.a
Equeſtria & locus in Equeſtribus 375.a.b
Equeſtris hereditas 293.b
Equum empturi, nudum adſpiciunt 537.b.538.a
Equi albi regium currum trahere ſolebant 54.b
Eraſinus fluuius abſorptus tandem rurſus emergit 736.a
Eretrici 570.b
Ergaſtulum 60.b
Erixonem equitem Rom. populus, ob filium flagellis occiſum, graphiis confodit 199.b
Errori non iraſcendum 56.b.57.a
Errorum amor cum errandi neceſſitate coniunctus 23.b
Eſcendere 162.a.169.a
Eſſedæ tranſcurrentes 478.a
Eſſedarius 437.c
Eſſentia vox à Cicerone & Fabiano vſurpata 481.c
Eſt, i. *edit* 42.b.638.c
Eſtur 50.a
Eteſiæ à nautis ſomniculoſi & delicati vocantur 762.a an cauſſa ſint incrementi Nili 750.a. in Italiâ nubes conſiſtere non patiuntur, at Indiam & Æthiopiam continuis aquis irrigant 766.b
Eteſiarum cauſſa & tempus 761.c
Etruſci & philoſophi in quibus de fulminibus conueniant & diſſentiant 714.c.716.a
Etruſcorum diſciplinam Attalus Græcâ ſubtilitate miſcuit 717.a
Euander in Tiberis ripâ regna Arcadû collocauit 76.b
Euaporatio è terris varia 683.c
Eudoxus primus ab Ægypto in Græciam aſtrorum ſcientiam tranſtulit 794.a
Euphrates 256.b.303.b.685.b.767.b
Euphroſyne Gratiarum media 264.a
Euripus 546.a. Euripi 575.c
Euripidis opinio de Nili incremento 749.b
Euripidis verſus recitati populum ad eiiciendum tragœdiæ actorem concitant 651.c.653.a
Euronotus 765.a
Europæ Aſiæque terminus 775.b
Eurus 764.a.b. Latinis Vulturnus ibid.b
Eurynome mater Gratiarum, & cur 264.a
Euthymenis Maſſilienſis teſtimonium de Nili incremento 750.a
Εὐθυμία 549.a
Exarmare 439.b
Exauctoratus 444.a
Excalceati 526.c
Excalceati & cothurnati 398.b

Excarnificare 201.a.429.d
Excarnificatus animus 42.c
Exceptiones nigræ 464.c
Excerpta 444.b
Excuſatiſſimus 254.a
Exemplar, inſtrumentum eſt cauſſæ neceſſarium 494.a
Exemplar, Platonis Idea 493.b
Exempla plus proſunt quàm præcepta 394.a
Exempla quàm efficacia ſint 404.b
Exequias immaturas fax cereuſque præceſſit 161.a
Exerceri ad palum 418.a
Exercitationis finis 545.c
Exercitationes quæ conueniant, quæ non 412.c.
quæ deligendæ 168.a
Exercitus in centurias deſcribi ſolet 571.a
Exitus bonorum mali non debent nos contriſtare 166.a
Exoleti 223.a
Exoletorum agmina per nationes coloreſque deſcripta 601.a. plauſus 406.b
Exoletis articulos malaciſſandos præbere 500.b
Expetendum & adexpetendum quid 655.b
Expeti propter ſe quid dicatur 317.b
Expiationes quid proſint, ſi fata immutabilia 713.a
Exportatio 161.b
Exprobratrix memoria 380.a
Ex ſanguia ſcripta 491.c
Exſecrantium voces nocent 595.b
Exſibilare 42.b
Exſilium quid ſit 73.c
Exſilij metus vt demendus 839.*col.*1. remedia 77.a
Exſpuere ſpiritum 66.b
Exſulis paupertas nullum incommodum habet 80.a. 81.c.82.c
Exſurdatus clamoribus 596.a
Extraordinaria imperia 305.b.337.b
Extrinſecus auſcultantes 445.a

FABELLA, i. *hiſtoria* 528.c.565.a
Faber inquilinus 478.a
Fabrilia ferramenta non eſſe à ſapientibus excogitata 575.b
Fabianus arcus 171.b
Fabianus Papirius à Cicerone, Aſinio & Liuio ſaltem vincitur 616.c.617.a. dubitabat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quàm his implicari 226.a. diſertus & elegans 481.c. philoſophus verus & antiquus contra affectus impetu pugnandum ait 220.b. populo diſſerebat, ſed modeſtè audiebatur 471.b. citatur 127.a
Fabiani viri & vitâ & ſcientiâ & eloquentiâ egregij diſputatio expedita, non concitata 453.a
Fabiani Papirij libri ad philoſophiã pertinentes 617.a. libri de ciuilibus 615.c. opinio de fine mundi 737.b. oratio qualis 615.d
Fabiani pudor in ſenatu decens 404.a
Fabius cunctator 320.a. cunctando imperij vires recreauit 9.a
Fabius Eques Rom. 834.a
Fabius Maximus 195.a.557.b
Fabius turpiſſimam imperatori aiebat excuſationem, Non putaui 35.a.b
Fabius Perſicus impurus in ſacerdotium propter maiores receptus 322.a
Fabij Perſici pecunia à Iulio Græcino repudiata 283.a
Fabij Verrucoſi dictum 275.b
Fabij 544.c. trecenti 322.a
Fabij ccc. non victi, ſed occiſi dicuntur 330.a
Fabricius diuitias imperator reiecit, cẽſor notauit 61 1.b. Pyrrhi regis aurum repulit 663.d. Pyrrhum monuit vt inſidias medici vitaret ibid. quibuſdam parum pauper eſt 665.b. triumphalis ſenex radices & herbas cœnat quas in agro repurgando vulſit 135.a
Fabricij paupertas 134.c
Fabulæ vita ſimilis 530.a
Fabuloſum fretum 457.c
Facere, i. parare, exercitum 649.c
Faces, vide pòſt *Fax*
Fallacia fulmina 716.c
Fama 621.a.b
Fama multos non excipere, ſed eruere ſolet 535.a
Famas petere 649.c
Familia periculum adit, cùm incertum eſt an mors domini voluntaria fuerit 528.b
Familiæ nomina in primâ parte ædiũ collocantur 302.b
Familiares olim dicti, qui nunc ſerui 462.b
Fames ambitioſa non eſt 662.c. malum panem ſiligineum reddit 672.b. paruo conſtat 416.a
Fames & ſitis ſedatu facilis 391.c
Fames exercitus Perſici 54.a
Fax cereuſque immaturas exequias præceſſit 161.a
Faces diurnæ 684.b
Faces igneæ 683.b. quomodo fiant 795.a.b
ad Faces & cereos funera ducenda 231.b
ad Faces & cereos viuere 676.b
Fanum 371.b
Faſces duodecim 60.a. honoris inſignia 266.b
Faſciam ſolue 538.a
Faſtos occupare vno nomine 17.b
Fatigatæ allocutiones 107.a
Fatum quid 311.c.713.a. idem cum Deo 312.a.716.a
Fatum rerum commune 129.b.582.a
Fatum vnum eſt, nec fulmine mutari poteſt 712.b.713.a
Fatum non tollit philoſophiæ ſtudium 415.a
Fati lex prima 713.a.b. circuitus 771.a. obiurgatio quotidiana 588.c
Fato tam diuina quàm humana reguntur 141.a.b
Fata an ita immutabilia ſint, vt expiationibus & votis auerti non poſſint 713.a.b.c
Fata Deus quidem ſcripſit, ſed ſequitur 141.b
Fauere, ac plaudere 753.b
Fauete linguis, in ſacris dici ſolitum 250.b
Fauonius idem cum Zephyro 765.a
Fauonij indicium 685.b
Febriculæ longas deſtillationes ſequuntur 530.a
Febris dea Claudium comitatur 820.b
Febris præcordia torrens 532.b. viſcera torrens 410.a
Febris peregrinatione diſcutitur 625.a.c
Febris natura 779.c
Febrium genera innumerabilia vnde 599.d
Febrem habere dicimur, cùm illa nos habeat 662.c
Febres quædam valetudinem leuant 68.c
Februarius 559.b
Felicio Senecæ oſtiarius 405.b
Felicitas auida eſt & alienæ auiditati expoſita 420.a. bracteata 652.b. eneruata 138.b. iracundiam nutrit 29.c
Felicitas diuitum perſonata 537.b
Felicitas vera vbi poſita ſit 241.c. Deo proxima 425.b
Felicitatis immoderatæ incommoda 225.a.451.a. inquietudo 447.b. intemperantia periculoſiſſima 138.b. reprehenſio 142.b
Feliciter, quod agis 502.c
Felix nemo fit alienâ infelicitate 597.a
Felix vulgi, voluptatum ſeruus eſt 240.b
Felicis cognomen honori datum 199.a
Felices ad ſimilitudinem ſuorum parietum extrinſecus culti ſunt 142.b. cuius rei inopiâ laborent 357.b
Felicium exclamatio, quòd viuere non liceat 218.b
Felicium gaudia & tempora miſera 228.b
Feminæ equo donatæ 117.b. podagricæ & caluæ medicorum maximum mendacem faciunt

ciunt 600.b. per liberos ambitioſæ 85.a.
quædam non conſulum numero, ſed maritorum, annos ſuos computant 297.a
Feminarum adulteria ibid. luxuria & libido 86.a.600.a. voluntas mobilis & vaga 840.col. 1.
ſecundas facientes aquæ 735.a
Feminis annus ad lugendum conſtitutus 491.a
luctus ſpatium decem menſium datum 86.a
Fenerator quando malè audiat 280.b
Fenerator valetudinarius 61.a
Feneſtella 637.a
Fenus quid 374.a
Feræ nullum eſt beneficium 282.a
Feræ primæ formæ 135.a
Feræ hominis conuictu manſueſcunt 45.a.
irâ carent, ſed non impetu 3.b
Ferarum domitores 555.b
Ferarum venatio & poſſeſſio periculoſa 240.b.c
Ferculum alienum 249.a
Fercula pro congiariis numerare 155.a
Ferias menſtruas certis diebus ſibi quidam dederunt 167.b
Ferias quid 210.b
Feritans origo & deſcriptio 20.b
Ferrum cur effoſſum 374.a
Ferrum in igne eſt 827.a
Feſti dies cur inſtituti 167.b. quomodo philoſopho agendi 417.b.c. vide *Dies*
Fictiles 443.a
Fictiles dij 81.a
Fictilia 393.a
Fides 568.c
Fides hominum impreſſis ſignis creditur 296.a
Fides penes auctores erit, dictum hiſtoricorum 751.a. 819.b
Fidiculæ 42.a.53.a.123.a
Fido Annæo longior 744.a
Fidus Cornelius ob Corbulonis contumelioſum dictum lacrymatus eſt 184.a
Figuli rotæ inuentor 579.a
Figura 277.a
Filiæ malè conſulens 320.b
Filius quantum patri debeat 304.a.c
Filio datum beneficium, an ad patrem pertingat 339.b
Filiorum exempla patres beneficiis vincentium 306.c.
exempla patres illuſtrantium 304.c
Fines Athenienſium aut Campanorum quos vocemus 370.a
Finita fulmina 716.b
Finitio 3.b
Finitor ſeu finiens, ὁρίζων Græcis 765 b
Fiſcus 371.a. tanti eſt, quantum habet 562 a
Fiſci in angulo iacentes 60.c
Fiſtulæ plebeiæ 557.a
Fiullâ religioſi 266.c
Flacci mors 489.c
Flamma ingentis pilæ ſpecie viſa 683.b
Flaminius circus 338.a
Flaui cur iucundiſſimi 28.a
Flectendum interiùs in curſu, circi certamine, & vitæ ſpatiis 157.b
Flendi ius ab Homero præſcriptum 489.c
Flendi larga & aſſidua materia 93.c
Fletus primum naſcentium omen ibid.
Fletus naſcentium cauſſa 623.a
Florales ioci nudatum mulierum 609.a
Floſculi non ſunt viro ex auctoribus captandi 445.b
Fluctus quid 758.c
Flumen in idem bis non deſcendimus 485.c
per flumen gratis vehens an beneficium det 352.b
Flumina in vſum hominum à Deo tributa 310.b.
cur aliquando ſiccentur, ali[illegible] gant 726.b. cur quædam æſtate [illegible]
cur quædam certis menſibus magna, certis ang[illegible] 729.a. cur quædam in ſpecum palàm decid[illegible]
quædam paullatim intercidunt, eademque ex interuallo reuertuntur 735.c. quædam cum [illegible]o mundo cœperunt 733.a. ſubterranea 76[illegible] a.b.c.776.b
Fluminum curſus quomodo continuetur 724.b. 727.a. quorumdam vis mira 734 a
Fluminum magnorum capita veneramur 45[illegible] c
Fluminibus gratiæ non aguntur 347.c
Focale 756.b
Focos cum obſoniis transferre luxuria commenta eſt 532.c
Folliculi 76[illegible].b
Fontem monſtrare ſitientibus, beneficium eſt 294.a
Fontes certo tempore purgamenta eiectantes 73[illegible].a.
cur aliquando ſiccentur, aliquando noui emergant 726.b. cur quidam ſenis horis pleni, ſenisque ſicci ſint 729.a. quidam ſacri 453 c
Fontium perpetuæ cauſſæ 724.b
Forati animi 221.a
Forma Ariſtoteli Idos 493.a
Forma non cauſſa eſt, ſed pars 494.a
Formido 25.a.198.a
Formido nimia multos ad mortem coëgit 39[illegible].a.
vaticinantes & attonitos reddit 788.a
Formidoloſa 140.a
Formulâ cadere 464.c
Formulâ excidere 21[illegible].a
de Formulâ diſputare 759.a
ad Formulam ſpectat 712.a
ad Formulam viuere 160.c
Fortis 318.a
Fortis quis abuſiuè 288.a
Fortis vir quis 178.a
Fortis ſine timore eſt 554.d
Fortes naturâ iracundi ſunt 26.b
Fortitudo quid 288.a.554.a.568.b.646.a. tam in Perſas quàm in altè cinctos cadit 444.b
Stoicis eſt animal 643 c
Fortuita non ſunt bona 561.b
Fortuitorum metus inanis 51[illegible].c
Fortuitorum præmeditatio & contemptus 581.c. 631.c.646.a. remedia 838.col.1.
Fortuitis omnes ſubiecti ſunt 391.b
Fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit 610.b. non habet longas manus 542.c.
quos ſibi aduerſarios aſſumat 134.b.
relinquenda eſt 542.c
Fortuna magna, ſeruitus magna [illegible].a
Fortunæ contemptus 145.c. ius nullum in præteritum 220.c. ludus 518.a. momentanea varietas 391.b. munera philoſopho vitanda 397.b. potentia 581.c.583.a. regnum 112.b. inſtabilitas 722 b
Fortunæ bona non excluduntur à ſapiente 245. 246.a.b
Fortunæ certamen fortiores reddit 139.a
Fortunæ indulgentiâ opus eſt ad virtutem tendenti 242.a
Fortunæ manus ſunt homines potentes 578.a
Fortunæ nihil intactum 205.a
Fortunæ omnes copulati ſunt 159.a
de Fortunæ fide nihil tibi promittendum 163.b
de Fortunæ iniquis præmiis quid ſentiendum 56[illegible]
cum Fortunâ expoſtulatio 92.a.9[illegible] b
Fora trina [illegible].a
Frænos mordere 1[illegible]9.a
Fragor 7[illegible] b

Frater,

Frater, alterius frater eſt 334.a
Fratrum diſſidentium alter ſi ſ ruetur, in alteri fratrem non periſſe moleſtè ferenti beneficium dedit 340.b
Fratrum morte ſeparatorum exempla 1 .b
Fraudator beneficiorum 320.a
Frendens 15.b
Frigidum nihil ſine aëre 442.a
Fritillus 833.a.836.a
Fritionire 69.b
Frontis infirmitas 273.c
Frugalitas quid 416.a. commendatur 857.a. ſenectutem producit 484.b
Frugalitatis indiciú non eſt auri & argenti odium 391.b
Frumentum publicum 32 .c
Frumentum vendenti quantum emens debeat 35 .c
Frumenti publici cura 250.a
Fucinus lacus 724.b
Fugit dies Virgilio 636.a
Fugitini diuites in Mimo 648.a
Fulgere mediâ correptâ dicebant antiqui 718.c
Fulgetra ibid.b
Fulgor 719.a
Fulgores quomodo fiant 694.b
Fulguratio quid 718.b
Fulgurationis & fulminis diſcrimen 706.a.707.a
Fulgurationes, fulmina & tonitrua ſimul fiunt 704.c
Fulgurationum cauſſa 683.c
Fulguris cauſſa, nocte tranquillâ 709.a
Fulguritus 56.b
Fulguritis odor ſulphureus 707.a
Fulguritorum capita ad exitum fulminis ſpectant 711.a
Fullo 686.b
Fullonius ſaltus 413.a
Fulmen cur, igneum cùm ſit, terram petat 708.a. cur obliquè feratur 719.b. cur ſubitum appareat & ſine ignis continuatione ibid.a
Fulmen placabile, & perniciosum 714.c.715.b
Fulmen & fulgor quid differant 719.a
Fulminis mira opera 711.a
Fulminis & fulgurationis diſcrimen 706.a.707.a
Fulmine cur montes plerumque feriantur 719.b
Fulmine icta verminant 711.a
Fulmini vis ineſt peſtifera 717.c
Fulmina an à Ioue mittantur 714.c.715.a.b.c.716.a. cur æſtate plurima 719.a. futurorum prænuntia 711.a. priuata & publica 716.b
Fulminum ars triplex 712.a. auctoritas in auguriis & auſpiciis ibid b. cauſſa 683.c. diuiſio iuxta Attalum 717.a. diuiſio iuxta Etruſcos 716.b. tria genera iuxta Cæcinnam 713.c. genera vera 714.a. metus eximitur 719.b. metus ad quid proſit 715.a. nomina 716.c. procurationes & expiationes quid proficiant 713.a.b. vis 717.b
Fulminum ſcientiâ valent Tuſci 711.a
Fulminant inferiora 44.a
Fulminatio 704.c
Fumus, hoſpitum indicium 491.c
Funebris laudatio, non laus, dicitur 621.c
Funerare 72.a
Funerari 83.a
Funeſtare 102.b
Funus tacitum 148.a
Funera quomodo deflenda 614.a
Funeribus neceſſaria vendens damnatus Athenis 362.b
Fur deprehenſus 477.a
Furem ſignata ſollicitant 5 3.c
Furant 601.a
Furentium indicia a.a
Furiæ inferûm 38.c
Furimus 602.a
Furnius quomodo patri Antonianas partes ſecuto veniâ impetrarit Auguſtum lenierit 284.a
Furor ex irâ 39.b. vt [illegible] 591.d
Furtum quomodo ſapienti fieri poſſit 1.b
Furtiua ſcelera 22.b
Futuri cur homines auidi 43.c
Futura, bona non ſunt 658.a. proſpiciendo molliuntur 1 .c
Futurorum metus taxatur 521.a.6 .d

GALATIÆ fluuius colorem animalibus mutans 734.a
Gallia cur fluminibus abundet 725.a. ſalubritatem cæli Circio vento debet 766.a
Galliæ populi truces & inconditi 77.a
Galliæ 681.b
Gallus in ſuo ſterquilinio plurimum poteſt 822.b
Galli in Græciâ 76.a
Galli Germanos ceciderunt 8.c
Gallorum gens à Caſſandro obſeſſa 736.c
Gallis omnibus ciuitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli debeant 352.c
Gallos togatos videre conſtituerat Claudius 818.a
Gallio Senecæ frater 232.d. adulationis oſor 744.a. in Achaia febricitans, nauem adſcendit vt morbum euitet 625.b
Gallio citatur 762.a
Ganea 813.a
Gaudium innectitium 427.b. verum 610.b
Gaudium ſecurum ſola virtus præſtat 434.b
Gaudium ex conſulatu, ex nuptiis, &c. percipere, an benè dicantur 485.b
Gaudij & voluptatis diſcrimen apud Stoicos ibid.
Gaudio vero ſoli ſapientes fruuntur 427.a
Gaudia mala impropriè dixit Virgilius 485.b
Gaudia occupatorum trepida 228.a
Gaudere non poteſt niſi bonus & ſapiens 487.c
Ganiaparus 472.c
Geminus Varius Vinicium tractim dicentem, diſertum negat 452.c
Gemmâ miniſtrare 136.b
Gemmea ſupellex 641.a
Generoſus quis 456.c
Genius ſingulis adſignatus 640.a
de Genu pugnare 133.a
Genus generale, & genera ſpecialia 482.b
Genus ſummum, Quod eſt ibid.
Genus Stoicis ſummum quodnam ibid.
Genus eſſe aliquod probatur 482.a
Generis humani conuitium 336.a.338.b
Geometres quid doceat 566.b.c.568.a
Geometrarum rationes cogunt 688.a.69 .a
Geometria non facit virum bonum 565.a. ob ſubtilitatem lubrica 292.a
Geometriæ placita 599.a. puluis 569.c
Geometriam diſcere cœpit Alexander 583.b
Germania 99.b.101.b.108.b. 37.b.681.b. cur fluminibus abundet 725.a
Germanicus C. Cæſaris pater 322.b. frater Claudij Cæſaris 1 2 a
Germanici mors non fuit ſine denuntiatione 683 b
Germanus puer pr inus haſtil vibrat 44 b
Germani cuiuſdam ad ſpectaculum ducti mors fortiſſima 508.a
Germani, auida belli gens 776.a. capillum nodo vinciunt 676 a. iracundiſſimi 26.b
Germanorum animoſitas & patientia 8.b 139 b
Germanorum tranſitus non inhibuit Pyrenæus 76.a
Germanis iracundia cladis cauſſa 8.b
Germanis rufus crinis & coactus in nodum 57.
Geruli 30 .a

Geſtatio [illegible] rationis ſpecies 47[illegible].b
[illegible]ommoda eſt 41[illegible] a
Geſtationum horæ 22[illegible].b
Gigantes 482.c
Glacies 751.c. potui miſta 716 a
Glacie rigorem potionis renouare 352.c
Gladiator ignominiam iudicat cum inferiore componi 134.c
Gladiatorem in arenâ capere conſilium, vetus prouerbium 425 b
Gladiatores 160.b.183.b
Gladiatores ira denudat 8.b
Gladiatoribus ignauis populus iraſcitur 3.a
Gladiatorius ludus 22.a
Gladiatorij muneris dies 227.c
Gladius bonus 525.a
ad Gladium vel ad cultrum locare 561.a
Globi ignei 683.b
Gloria quid 674.a. ex ſcriptis & conuerſatione eruditorum comparatur 423.b. multorum conſenſum requirit 621.b. vmbra virtutis eſt, aliquando ſequens, aliquando præcedens 535.a
Gloriæ & claritatis diſcrimen 622.a
Gorgonius 558.b
Grabatus 418.a.422.b
Gracchana mala 217.a
Gracchus quibuſdam nimis cultus 649.a.
vide *C. Gracchus*
Gracchorum mater Cornelia 86.c
Gradarius 453.a
in Gradus quatuordecim deducere 294.b
Græca quo modo in Latina vertenda 149.a
Græcæ linguæ gratia 92.b
Græcæ ineptiæ 542.d
Græcæ vrbes in mediis Barbarorum regionibus 75 b
Græcia maior 76.a
Græcia admiratur patrem ſacra ritè peragentem, filij morte nuntiatâ 115.a Epicurum & Metrodorum pænè inauditos habuit 535 b
ſtellis numeros & nomina fecit 806.b
Græcus poëta 168.b. tibicen 523.c
Græci in Galliâ 76.a
Græci nominibus in ſpecies iram diſtinguunt 4.a
Græci quidam dicaces in Antigonum 55.b
Græcorum inutilia ſtudia 224.a
prouerbium 646.d
Græcos hiſtoriæ coarguunt 685.c. togatos videre cupiebat Claudius 818.a
in Græcis dicendi celeritas fertur 452.c
Græcinus Iulius vir egregius à C. Cæſare occiſus 282.c.283 a
Græcini Iulij, ob non acceptam à Fabio Perſico & Rebilo infamibus pecuniam, obiurgari reſponſa 283.a.
vide *Iulius Græcinus*
Graij Maſſiliam incolentes, diu in Corſicâ conſederunt 76.c 77.a
Graius mons 442.b
Grammatica 561.c
Grammaticus circa curam ſermonis, hiſtorias & carmina verſatur 565.a. non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit 599.a. quo animo Virgilium legat 636.a. & Ciceronem 637 a
Grammatici analectæ 435.a
Grammatici cuſtodes Latini ſermonis 6 6.b
Grammatici oculi 6 6.c
Grandiſcapiæ arbores 559.b
Grando quid 751.c. cur non hieme cadat 7[illegible].a. cur rotunda 751.a. quomodo fiat ibid.
Gr[illegible]
[illegible]53.a
Graphio [illegible]
Graphiis con[illegible]
Gratiane referenda [illegible]
apud paucos poſt rem [illegible]
etiam fel[illegible]bus referri poſſit [illegible]
Gratiam referre beneficiis an [illegible]res [illegible]
308.c 315[illegible]
Gratiæ tantum demittit, quantum moræ [illegible]
275.a
Gratiam an retulerit beneficium grato animo accipiens 287.c
Gratiam an ſibi quis referre poſſit 3[illegible]2.a
referre ſcit ſolus ſapiens 53[illegible].b
Gratiam referre, & non reddere, dicimus ibid. a
ad Gratiam reddendam quæ requirantur 291.a
Gratiæ non ſunt furtiuè agendæ, in angulo & ad aurem 283.b
Gratias ago mihi cùm dicimus, quid velimus [illegible]4 b
Gratiæ Iouis & Eurynomes filiæ, ætate minores quam Horæ 264.a.b. cur tres, cur ſorores, cur manibus implexis, ridentes, iuuenes, virgines, ſolutâ veſte 263.b. Veneri comites datæ 264.b. apud quemdam poëtam præcinguntur ibi[illegible].a
Gratiarum nomina ibid.
Gratiis cur Mercurius adſtet ibid.
Gratuita quæ vocemus 4[illegible] b
Gratus ſine impendio [illegible]1.a
Gratus eſſe poteſt ſolâ voluntate 2[illegible]
Grati & ingrati comparatio 298.a
Grato animo nihil honeſtius 54[illegible]
Gratine videantur qui incommoda precantur iis quibus obligati ſunt [illegible] b
Gratorum duo genera 31[illegible] c
Grauia an ſint quæ tardiùs mouentur 8[illegible] b
Gregalia poma 2[illegible] b
Gregale tectorium 557.b
Gregibus maxima corpora vel vehementiſſima præſunt 574.c
Gryllus propter Xenophontem notus 3[illegible]4.d
Gubernator deteriórne fiat tempeſtate 554.b.c
duas perſonas habet ibid.d
Gubernator etiam qui in ſicco 318.a
Gubernator nauſeabundus 6[illegible].c
Gubernatoris temerarij & canti comparatio 410.b
Gulæ libido inſatiabilis & luxuria 80.b.[illegible]73.[illegible]
650.c
Guloſi oculis 73[illegible] b
Gyarus 74 b
Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper lanceam 684.b
Gymnicum certamen 26.b
Gyndes fluuius à Cyro in CCCLX. riuos diſperſus 54.b

HABENT, & non habentur 13.b
Habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat 66[illegible].c
Habitus qualis conueniat 391 b
Habitus animi rectus 605 b
Hadrianum mare 573.b
Hadriaticum æquor 740.c
Hædi 683 a
Hæmus aliquando aquarum inops fuit 726.b
Hallucinationes 25[illegible].a
Halo quomodo fiat 684 c
Hannibal 9.a.22 b
Hannibalis crudelitas 21.a. victor Scipio 228.c

Hanni-

Hannibalem ſomenta Campaniæ eneruarunt 468.c
Haphe 479.d
Harmodius & Ariſtogiton tyrannicidæ 376.c
Harpago liberi epulandi appoſiti 50.a
Harpaſte Senecæ vxoris fatua, ſe cæcam eſſe neſciens 467.a.b
Harpocras Claudij libertus 834.a
Haruſpices 192.b
Haſta ciuilis 2.b. prætoris 222.a
Haſtulæ contra fulmina 711.a
Haterij oratoris celeberrimi celeritas in dicendo improbatur 452.c
Hecaton 264.a.280.c.393.a.394.b. reprehenſus 282.c
Hecatonis dictum 399.c. exemplum de Callistrato 362.a. quæſtio 298.b
Hecuba minor an Helena 565.b
Hecuba ſeruiit 462.a
Hederæ idoneæ eliciendis ignibus 707.b
Helena an Hecuba minor 565.b
Helice merſa 784.b.785.c.787.a.790.b.795.b. 802.a
Helis vrbs 785.b
Heluiæ Senecæ matris infelicitas 71.b. laus 85.a.86.b.87.c. pater 88.c. ſoror ibid.
Hemina ſanguinis 164.a
Heminam propinare 37.a
Heracleoticum oſtium Nili 748.c
Heracleto cognomen fecit orationis obſcuritas 406.a
Heraclitus in publicum procedens flebat 23.b.24.a. 165.b
Heracliti dictum 483.c. dictum de dierum paritate 406.a. opinio de fulguratione 718.b
Herba flaueſcit, & ad aream ſpectat 667.c.
Herculanenſis oppidi pars terræ motu corruit 769.c. 787.a
in Herculanenſi villa à C. Cæſare diruta 55.a
Herculaneus nodus 564.a
Herculaneus ſcyphus 548.b
Hercules 172.a. minimè vafer 820.b. ſolus à Corinthiis ciuitate donatus 270.b. totum orbem peragrauit 820.a. viuus vſtus 166.b
Herculis laus 270.c templum 823.a. veſtigia 369.a.596.c
Herculis appellatio Deo aptari poteſt 312.a
Hereditas equeſtris 293.b
Hereditatem iuriſconſulti negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hereditate ſunt 346.c
Herennius Macer 185 b
Hermachus 444.c. ex tertia ſorte ingeniorum 470.c
Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium 394.b
Heſychia, quies 585.a
Heſiodus maior ætate, an Homerus 565.b
Heſiodus quæ nomina, & cur Gratiis impoſuerit 264.a
Heſiodo Thalia Charis eſt, Homero Muſa 265.a
Hiemantibus aquia 649.c
Hiemauit tempeſtas, annus, aquilo ibid.
Hieme calor ſub terris non eſt maior 750.b
Hieme cur putei & ſpecus caleant 779.a
Hieronymi dictum 15.b
Hieran facere 546.a
Hippias tyrannus 30.b
Hippocrates in mendacio deprehenditur ob feminarum intemperantiam 600.a.b
Hippocratis medicorum maximi exclamatio 213.d ſecta 599.a
Hippoperæ 560.c
Hiſpana machæra 342.a
Hiſpania 80.2.681.b
Hiſpaniæ incolæ Pœni 76.a
Hiſpanias à contactu Africæ mare eripuit 788.b
Hiſpani Corſicam coluerunt 77.a. Germanos cædunt 8.c
Hiſpanis immunitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli eo nomine debeant 452.c
Hiſpanos togatos videre Claudius conſtituerat 818.a
Hiſtriones non iraſci ſunt, ſed iratum agunt 27.a
Hiſtoriæ ingentis, minutiſſimè ſcriptæ & arctiſſimè plicatæ, recitator 598.b
Hiſtorica lingua 693.c
Hiſtoricus iuratus 815.b
Hiſtorici 311.c. parelia ſoles vocant 692.c vel falſa, vel incredibilia referre ſolent 802.a
Hiſtoricorum mos, cùm multa mentiti ſunt 751.a
Homerus 451.c. citatur 786.a
Homerus maiórne ætate fuerit an Heſiodus, quæſtio inutilis 565.b. Neptunum ἐνοσίγαιον vocat 784.b non fuit philoſophus, quòd modò Stoicus, modò Epicuréus, modò Peripateticus, modò Academicus dicatur 565.b. Odyſſéa & Iliade conſummatâ, principium operi ſuo adiecit 570.a. poëtæ nomine innuitur 483.a. rotæ figuli meminit 579.a. vni Gratiarum nomen mutauit, & in matrimonium produxit 264.a
Homeri carmina à Polybio conuerſa 95.c.98.b
Homero Muſa, quæ Heſiodo Charis 265.a
Homero vnus ſeruus fuit 83.a
Homericus Achilles 150.c. ſacerdos 341.c. verſus 17.a.820.b
Homo quid 113.b.454.b. in adiutorium mutuum generatus eſt 5.a. non eſt tumultuarium opus 335.a. non ex veſte aut conditione æſtimandus 462.c. nudus, ratione & ſocietate munitus eſt 316.c. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus 524.b. ſacer eſt 529.b. ſacra res, per luſum & iocum occiditur 602.b
Homo, ſpecies eſt Ariſtoteli, Senecæ genus 482.a.b
Homini ex homine periculum vitandum 624.a
Homines cur futuri auidi 443.c. mali ſunt, fuerunt & futuri ſunt 268.b.269.a. proximi à diis 286.b. quàm curæ ſint Deo 354.b. quomodo æſtimandi ſint 526.d.538.a
Homines non ſunt qui ventri obediunt 488.b
Hominum fraus ac perfidia notatur 296 b
Hominibus quomodo ſit vtendum 604.b
Homunciones 654.c
Honeſtamentum 495.c
Honeſtum, verum & vnicum bonum 517.c. 518.c.524.a. per ſe expetendum 308.d. 312.b.315.c
Honeſtum omne voluntarium 497.a
Honeſtum & bonum apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantùm diuiſa 663.b
Honeſtum & iucundum idem eſſe nequit 240.c
Honeſti amor etiam malis innatus 316.a
Honeſti comes ratio 313.a
Honeſti & boni diſcrimen 660.b
Honeſti & boni notitia prima quomodo ad nos peruenerit 663.c
Honor conſulis & prætoris 492.b
Horæ maiores ætate quàm Gratiæ 264 a.b
Horatij Coclitis egregium facinus 664.a
Horatius Flaccus quomodo in famem deſcribat 558.b
Horatij verba 662.a.833.b verſus 663.c. 665.c
Hoſpitalia fulmina 717.a
Hoſpitari 635.b
Hoſpitis ingrati pœna 325.b

Hoſtes tot, quot ſerui, prouerbium 460.b
Hoſtius quidam nefandæ obſcœnitatis 695.b
Humanæ ſortis iniqui æſtimatores culpantur 285.b
Humanas res videri in deterius labi, ſtare tamen eodem loco 268.a
Humani officij formula 604.c
in Humanis rebus quid præcipuum ſit 712.c
Humanitas 568.c
Hydra 644.b
Hyperbole 380.b
Hypocriſis notatur 392.b
Hyrcani ab Alexandro vaſtati 646.a

IANVS pater 825.a
Iapyx ventus Calabriæ 766.a
Idea deorum mater 186.a
Ideæ Platonis 483.a.493.b. quid vtilitatis adferant 483.d
Ideæ definitio & explicatio ibid.a
Idos Ariſtoteli forma 493.a. quid ab ideâ differat 483.b
Idomeneus ex epiſtolis Epicuri clarus 423.b
Idomeneo ſcribitur de occaſione captandâ 425.c
ad Idomenea nobilis ſententia Epicuri 424.a
Ignis an terræ motus cauſſa 777.a.778.b. quædam etiam creat 760.a. exitus mundi eſt Stoicis 727.b. maſculus, & femina ibid.c. mirabilis in Lyciâ 534.a. naturâ adſcendit, violentiâ deſcendit 708.a. non deſcendit 705.b. quemadmodum fiat 707.b. quomodo è nube gignatur 708.a b
de Igne, ſitne in nubibus, an ad tempus fiat, & vnde proferatur, variæ opiniones 704.c.705.a.b.707.b
Ignes terris operti 704.b
Ignium plura genera 693.c.694.a
Ignium in aëre multæ variæque facies 683.a
in aëre viſorum cauſſæ ibid. b
Ignominia nihil detrahit ſapientis virtuti 83.b. 84.a
Ignoſcere quid ſit 212.b
Ilias an Odyſſea prior ſcripta, ineptè quæritur 224.a
Illitteratus quis 335.c
Imago obſcœnis admota 301.b
Imago, i. ſimile 586.c
Imago Attali 514.c
Imaginem ſuam quidam vbique vident 687.a
Imagines in atrio poſitæ 302.b
Imagines veterum, incitamenta animi 492.b
Imagines non ſolis poëtis conceſſæ 486.a
cur adhibendæ in orationibus ibid.
Imaginaria paupertas 422.c
Imaginatius honor verborum 573.a
Imbres an amnibus continui curſus cauſſæ ſint 725. a. b
Imbres bonis & malis communes 321.a
Impatientia quid 399.a
Impedimenta 561.a
Impendium ſentire 294.a
Imperandi varia genera 200.b
Imperare ſibi, maximum eſt imperium 646.b
Imperare, medicorum eſt 12.b
Imperatoris Romani vox laudata 371.b
Imperatoris Scipionis glorioſa mors 429.b.c
Imperatori etiam victo quando laus debeatur 376.a
tamquam Imperatorem videre 351.b
Imperia penes quos eſſe ſoleant 26.c
Imperioſus 303.a
Imperioſus pater 307.a
Imperitorum voces 527.a
Imperturbatus quis Peripateticis 551.c
Implere argumentis 635.b
Implucre 690.b
Impingere epiſtolam ingentem 598.b
Impingere in litem 655.a
Impingere laqueum 158.b
Impingere naturæ munus ſuum 143.a
Importuoſum mare 77.a
Imprecatio quæ grauiſſima 640.a
Improbi argumentum 471.b
Impudici indicia ibid.
ab Impudico an captiuus ſe patiatur ſeruari 282.b
Imputat pereuntis dies 66.a
Imputatores 280.b
Inædificare 108.a
Inagitabilis 760.a
Inagitati terroribus 523.a
Inane aëri quidam permiſcent 702.c
Incauti 27.a
Inclinatio, terræ motus ſpecies 783.a.b.784.a
Incomitata lectica 426.a
Incommoda ſuo iure bona vocari poſſunt 509.d
quædam pro his ſunt quibus accidunt 134.b
Incomprehenſibilis amor 596.a
Inconſtantia animorum 149.b
Inconſtantia hominum in ſuis actionibus 252.a
Incontinens ſui 741.c
Incuruat iniuria 44.a
Indeclinabilis 520.c
Indefatigabilis vigilia 25.b
Indeprauata virtus 525.b
Indi 75.b.662.a.767.b. ab Alexandro domiti 646.a
apud Indos mel in foliis arundinum inuenitur 549.c
Indicum mare 747.b
Indifferentia 543.a. alia aliis potiora 246.a
Indigere & opus eſſe differunt 400.c
Indignatio quorumdam dementiſſima 215.a
Indolentia 499.d. bonum non eſt 562.a
Indoleſcere 16.b
Indormire 238.a
Indulgentia patrum & matrum diuerſa 132.b
Inemendabilis 650.c
Inemendabiles quid faciat 609.b
Inermis 111.c
Inertes & inepti vocantur philoſophi 524.a
Inexercitata mens 593.a
Inexſuperabile 553 b
Infamia 621. a. b
Infans caret ratione 667.c.674.d
in Infantibus non eſt ſummum bonum 674.b.d
Infatigabile 236.b
Infatuare 487.a
Infector gratuitus 734.a
Infelicitas conſummata 451.b
Infelix arbor 50.b
Inferna fulmina 717.a
Infernus carcer 544.a
Inferorum metus vanus 450.b
Inferos terribiles fabula facit 122.a
Inferûm furiæ & monſtra 38.c
Infitiationes 23.a
Infitiator 298.a
Infracta ætas 216.b
Infrunita mulier 297.a
Infrunitus animus 246.b
Infulæ 84.b
Ingemiſcere 246.a
Ingenium beatiſſimum ſub qualibet cute latere poteſt 495.c
Ingenium nullum magnum ſine dementiæ mixturâ 169.a
Ingenij publicandi gloria 396.b

Inge-

Ingenia quò illuſtriora, eò breuiora 127.a
Ingenia Deus producit 311.b
Ingeniorum dignano numquam interit 424.a
Ingeniorum monumenta etiam indignis publicauit editio 321.a
Ingeniorum triplex genus 470.b
Ingratus animus omnium vitiorum maximum 269.a
Ingratus quis 283.b.317.b.327.a.355.c.364.a. quam iniuriam inferat 269.a
Ingrati actio an iuſtè detur 292.b. huic actioni nemo iudex ſat idoneus 294.a
Ingrati animi vitium cur tam frequens 260.e
Ingrati hoſpitis pœna 325.b
Ingrato cur nulla lex poſita 316.a
Ingrato noto an vir bonus beneficium dare debeat 319.e
Ingrato ſitne conſilium dandum, aquam haurire permittendum, & via monſtranda 321.b
Ingratum neminem eſſe probatur 335.a
Ingrati publicè ſumus omnes 338.b
Ingrati etiam de ingratis queruntur 290.c. omnes miſeri 540.e. quemadmodum ferendi ſint 381.a.b. quomodo poſſint grati effici 262.c.263.a
Ingratorum duo genera 319.e. multa genera 290.c. plurima exempla 337.a.338.a. pœna 297.b
Ingratorum cauſſâ non ſunt omittenda beneficia 538.b
Ingratorum turba non debet tardiores ad benè merendum facere 261.b
Ingratos ipſi facimus 260.d.280.b
Ingratos quid maximè faciat 284.b
Ingratitudo an impunita eſſe debeat néene 292.a.b
Ingratitudinis mala 316.b
Inhabilis intentioni 412.e
Iniqua quæ iudicari ſoleant 35.a
Initia rerum in poteſtate noſtrâ ſunt, exitus fortunæ eſt 411.e
Initiamenta 578 b
Initiari tantùm ſanctiora ſacrorum norunt 606.a
Iniuria alicui fieri poteſt, nec tamen ille accipere 177.a
Iniuria beneficio contraria 300.a.315.b.332.e
Iniuriâ ſapiens non poteſt affici 172.a.b.173.a.174.a.e
Iniuriæ & contumeliæ diſcrimen 174.b
Iniuriæ opinioni non facilè credendum 30.a
Iniuriæ pœna. 57.c. vindicandæ tres ſcopi 204.b
Iniuriæ altiùs quàm merita deſcendunt 261.a. quomodo nos moueant 35.a
Iniuriarum materia latiſſimè patet 178.h
Iniurias iniuriis repenſare honeſtum non eſt 36.a
Iniurias ſapienti tolerabiles eſſe, Epicurus; iniurias non eſſe, Stoicus dicit 183.d
Iniuriis dominorum in ſeruos poſitus iudex 300.a
Innocentem quomodo ſe quiſque dicat 11.a
Inobſequens arti 683.a
Inobſeruatum tempus 736.b
Inobſeruatus curſus 453.a
Inoperta veritas 254.b
Inoperto capite luxuriari 239.e
Inopiæ metus 409.c. remedium 642.a
Inquilini philoſophorum 633.e
Inquiſitio publicorum, ſecretorumque, teterrimum vitium 163.a.b
Inquiſitor 342.b
Inſania 210.b. ex irâ naſcitur 39.b
Inſania publica & quæ medicis traditur, nihil differunt 591.d
Inſaniæ hilare genus 438.a 487.b
Inſaniam hilarem inſanire 239.a
Inſaniæ & iræ vicinitas 419 a
Inſanis ſuffragium & iuriſdictio committitur 288.b
Inſanos, quibus mens mota eſt, non erepta, denuntiatio & caſtigatio coërcuit 593.d
Inſecabile 661.a
Inſeparabilis 553.b.660 b
Inſpuere diſſerenti 64.a
Inſtitores artificiorum 352.a
Inſtitores delicatarum mercium 362.b
Inſolentia hominum exagitata 303.b
Inſula in Ægæo mari ſurrexit 708.h
Inſulam ſuſpendere 351.a
Inſulæ an certioris ſoli 787.a. natantes 734.b.735.a. nouæ in mari enatæ 783.a. quædam ex ſe concepêre flammam 706.a
Inſularum parietes ruinoſi 62.b
Intabeſcere dolori 94.a
Intelligibiléne an ſenſibile ſit bonum 674.b
Intemperantia litterarum 631.a
Intemperantiæ vituperium 755.b.e.756.a
Intenſionis cauſſa 704.b
Intentio 20.b
Intercessor 661.b
Interemptor ſui à quibuſdam damnatur, à Senecâ laudatur 507.b
Interitui omnia obnoxia 582.c
Interiungere 168 a.546.b
Interpretes, numquam auctores 445.b
Interpungunt Latini, dum ſcribunt 452.e
Interquieſcere 432.a.459.b.531.a
Interrogatio, i. *ſyllogiſmus* 543.a.544 b.546.b.561.a.563.c
Interrogatiunculas nectere 545.a
Interuellere barbam 649.d
Inualetudinario robuſtior 680.b
Inuectitium gaudium 427.b
Inuenta multa cur obliterentur 813.a
Inuenta inuenturis non obſtant 534.b
Inuenta ſapientiæ ampliora facienda ſunt 492.a
Inuentio cuius rei difficilis 368.a
Inuentis priorum noua addenda ſunt 445.e
Inueſtire 647.b
Inuidere 291.e
Inuidia, pernicioſum optimis telum 517.e ingratos facit 284.b.285.a vitanda 159.b. 411.a. quomodo vitanda 629.b
Inuiſior vox 38.e
Inuitum nihil faciendum 488.c
Inuolutiſſima res 774.b
Inuulnerabile 173 b
Inuulnerabilis animus 330.c.399.b
Ioculare conuiuium 180.a
Ionium mare 573.b
Iphicratis reſponſum, cùm ei mater barbara obiecta eſſet 186.a
Ira quid 18.d.20.a. affectus ex omnibus maximè rabidus 1.e.2.a. voluntarium animi vitium 19.a. an ſit ſecundùm naturam 5.a. an quia vtilis ſæpè fuit, aſſumenda ſit 6.a. breuis inſania 1.c. cur vitanda 419.b. feritatis & crudelitatis procreatrix 20.b. iudicióne an impetu incipiat 18.c. muliebre maximè & puerile vitium 16.b. pernicioſa ſeruientibus 50.c. quomodo excidenda, vel certè refrænanda ſit 40.b. ſitne ad fortitudinem neceſſaria 7.b.16.a, ſitne neceſſaria aduerſus hoſtes 8.b.

sitne pœnæ cupiditas 3.a. sitne virtutis calcar 41.c. sitne vtilis 24.b
Ira aliena quomodo lenienda ſit 64.a
Irâ carent omnia præter hominem 3.b
Iræ cauſſæ 27.c.28.a.b.29.b.c.30.a.32.a.35.a. 60.b.61.a.62.a. comites 25.c. comparatio cum ceteris affectibus 40.c. contentio cum luxuriâ 43.b. definitio 3.a. definitio Ariſtotelica ibid.b. deformitas & periculum 38.b.39.b. effectus & damna a b.26.b.41.a.53.b.65.a. fœditas 40.c. 41.c. incitamenta varia 19.a. ioconſtantia 14.a ineptitudo ad iudicia & ſententias ferendas 15.a.b.41.a. irritamentum primum reprimendum 6.b. locus 28.a. pertinacia in iudicijs & ſententiis ferendis 14.b. rabies 15.a.b.42.a. remedia duo 27.b. remedium maximum mora 34.a.40.c.48.a
Iræ & inſaniæ vicinitas 419.a
Iræ & iracundiæ diſcrimen 4.a
Iræ & præpotentum exempla 49.b
Iræ ſitne aliqua voluptas 36.a
Iram ſupprimi poſſe, exemplis demonſtratur 49.b.c. 50.a
Iræ feminarũm & puerorum acres magis quàm graues 28.a
Iratum differentiæ 4.a
Iracundia numquam admittenda, interdum ſimulanda eſt 26.a. ſimplicitatis indicium 43.a
Iracundiæ leuiſſima initia 59.b. ſolertia ad fingendas furoris cauſſas 15.a
Iracundiæ quinam opportuni ſint 27.c
Iracundi ſimplices dicuntur ibid.a
Iracundis quæ ſequenda, quæ vitanda ſint 43.b. 44.a.45.a.b.46.a.47.b
Iracundiſſimi qui 10.c
ne Iraſcamur, quomodo præſtetur 43.b
Iraſcantúrne qui in innocentes ſæuiunt 20.b
Iraſcendúmne ſit malis & peccantibus 10.c
Iraſcentium verba minacia ſunt, mens trepidiſſima 16.c
Iraſcine debeant boni viri pro ſuorum iniuriis 9.b
Iraſcine debeat ſapiens 21.b.c
Iraſci punientem non decet 11.b
Iraſci quibus ſoleamus, & quàm rectè 32.a
Irati deſcriptio 2.a.44.a
Irati an voces euitant quæ magno emiſſæ videantur animo 16.b
Iratorum habitus qualis 42.b
Iris, vide *Arcus*
Irrationalis animi pars bipartita eſt 585.a
Irremediabilis 647.b
Iſocrates Ephorum à foro ſubduxit 155.a
Iſter fl. 681.b.749.b. cum mundo cœpit 733.a. circa Iſtrum vagarum gentium tolerantia 139.b
Italia præpotens 77.a. cur riuis abundet 725.a
Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit 76.a
Italiæ locis quibuſdam peſtilens vapor exhalatur 787.c
in Italiâ virga aquæ immerſa lapideſcit 732.a
Italico agro acquiſito mos erat pomœrium proferre 225.b
Ithacæ ſaxa 498.a
Iter ingredientibus quid adclamari ſolitum 790.a
Itinera vrbana ac peregrina 442.b
Iuba rex 510.b
Iuba & Petreius ſe mutuò interemerunt 133.b
Iucunda vt nobis ſint ſola honeſta, quid faciendum 673.b
Iudex & arbiter [illegible]
Iudex ex turbâ ſelectorum 294.a
Iudex ingrati actioni nemo ſat idoneus ibid.
Iudex quomodo in puniendo affectus eſſe debeat 12.a. b.13.a.15.b
Iudices ex longinquis regionibus euocari 61.a
Iudicio fauor officit 148.a
Iudicium accipere 666.a
Iugurtha 162.a.597.a
Iuliæ duæ proneptes Auguſti à Claudio occiſæ 829.a
Iulius latum clauum Sextio dedit 611.c
Iulius Cæſar victoriâ liberaliter vſus eſt 59.c
I. Cæſari quomodo beneficia veteranus quidam in memoriam reuocauerit 342.a
I. Cæſari talus in Hiſpaniâ tortus ibid.
à D. Iulio an vitam accipere debuerit M. Brutus 282.a
D. Iulium plures amici confecerunt quàm inimici 59. c. vide *C. Iulius*
Iulius Græcinus de Ariſtone philoſopho rogatus quid reſponderit 437.c. vide *Græcinus Iulius*
Iulius Montanus, vide *Montanus Iulius*
Iumenta fortia dorſo 524.b
Iunior 724.a.744.a
Iunius menſis 559.a
Iunios Prætorius 834.a
Iuno ſingulis adſignata 640.a
Iunoni ſpeculum tenere 604.a
Iupiter an fulmina mittat 714.c.715.a. & qualis Iupiter 715.c. an fulminibus interdum leuioribus vtatur ibid.b. Capitolinus 81.a. opt. max. quis 311.b. poëtarum ineptias fert 250.a. quo antecedat virum bonum 516.c. quod mittit fulmen ſolus, cur placabile 715.b retrogradus 807.a. vni Vulcano crus fregit, & vxorem ſuſpendit 829.a. voluptate delinitus noctem duplicauit 228.a
Iouis allocutio 632.b. color 683.c
Iouis & Eurynomes filiæ Gratiæ 264.a.265.b
Iouis vita reſoluto mundo 401.a
Ioui lintea & ſtrigiles ferre 604.a
Ioui tres manubiæ 714.c
Ioui de felicitate controuerſia facienda 641.d
Iouem ad pugnam vocauit C. Cæſar 17.a
cum Ioue de felicitate quis contendere poſſit 432.a
cum Ioue reponi 228.c
Iurabatur per fictiles deos 81.a
Iurandi modus 302.a
Iuriſconſultus 340.a
Iuriſconſulti negant quidquam publicum vſucapi 534.b. 566.b
Iuriſconſulti pallidi, graciles 832.a
Iuriſconſultorum acutæ ineptiæ 346.c. verbum 700.a
Iuriſconſultorum reſponſa valent etiam non redditâ ratione 592.d
Iuriſdictio inſanis committitur 288.b
Ius fori 521.a
Iuſſo, *pro* iuſſero 481.b
Iuſtitia Stoicis animal eſt 644.b
Iuſtus Catonius præfectus Claudij 834.a
Iuuentutis ingratitudo 338.b. ſtudia 567.b
Iuuentuti magiſtratus domeſtici impoſiti 205.b
Ixion 413.b.430.b.835.a

KAIKIAΣ 764.c
Kalendarium quid 374.a
Kalendarium verſare 412.a
Kalendarij liber magnus 56.b
in Kalendario nemo beneficia ſcribit 262.c

Kalen-

K[illegible] Ianuar[illegible] anno nouo legere, ſcribere, [illegible]cere aliquid, & in Virginem deſilire ſolitus Seneca 546.a
Κατὰ ϛίρηστιν, per orbationem [illegible]
Κρύϛαλλος quid Græcis 735.b

LABERIANVS verſus totum in ſe populum conuertens 24.c
Labor, neque bonum, neque malum 441.c.442.a
Labor optimos citat 14[illegible].b
Labra concurrunt dicturis 4[illegible].b
in Labris primis animam habere 723.c
Lac retinet pabuli ſaporem 712.c
Lacedæmona ſeruire iuſſit Alexander 596.c
Lacedæmonij cur ſuos ciues pancratio aut ceſtu decernere vetuerint 329.b. liberorum indolem publicè verberibus admotis experiuntur 139.a. vnguentarios vrbe expulerunt 756.b
Lacedæmonijs coriorum vſum pecuniæ præſtitit 336.a
Lacernæ coloris improbi 649.d
Lacertoſus 497.d
Lachesis 818.b.819.b
Laconi impubes, ne ſeruiret, illiſum parieti caput rupit 529.a
Lacones 544.c. trecenti 358.b
Lacrymæ iuſtæ & iniuſtæ 614.a
Lacrymarum oſtentatio 166.a
Lacrymandum quomodo ob noſtrorum amiſſionem 613.c.614.a
Lactea plaga cæli 8[illegible]1.b
Ladæ velocitas 551.c
Ladon fl. terræ motu effuſus 785.b
Lælius Sapiens 492.c. ad exemplum eligendus 404.c.432.b
Lælij Sapientis dictum ad quemdam ſexagenarium 791.a. ſapientia 607.a
cum Lælio viuendum 627.b
Lamellæ æruginoſæ 221.a
Lamellæ argenti 245.a
Lamina vtriuſque materiæ 374.a
Lampades 695.a
Laniſta 350.a
Lapides cur in quibuſdam aquis non peſſum eant 734.b
Lapideſcere facit quædam aqua 732.a
Laquearia verſatilia 571.c
Latus dedi 826.a
Laſſare fundamenta 470.c
Laſſitudo corporis cauenda 46.a
à Laſſo rixam quæri, vetus dictum ibid.b
Latebra 419.a
Latrunculi 2[illegible]4.a
Latrunculis ludere 164.b.631.a
Latruncularia tabula 658.b
Latifundia 566.b.573.a
Latina via 529.c
Latinæ linguæ potentia 92.b
Latini ſermonis egeſtas 481.a.c
Latini interpungere ſoliti dum ſcribebant 452.c
Lator 154.b
Latro quis 335.d
Latrones Philetæ 470.a
Latronum inſidiæ 839. *col.* 2
Latrocinia inter togatos 178.b
Laturam facere 835.a
Lauandi qualis mos apud veteres 5[illegible]8.a
Laudandi licentia aliquando datur 471.b
Laudatis an Laudantis bonum ſit claritas 621.a. 622.a
Laudationis commodum & incommodum. 29.a
La[illegible] & laudatio [illegible] 611.c
La[illegible] di[illegible] ibidem
Lau[illegible] in C[illegible] 81[illegible]
La[illegible]atæ fo[illegible] 1[illegible].b
Laurus id[illegible] [illegible]ous [illegible]
Laurina ad c[illegible] tranſ[illegible] [illegible]
Laxamentum [illegible]
Lecti quam p[illegible] partem, nihil intereſt [illegible].b
Lectica f[illegible] impoſit[illegible] [illegible] [illegible]
Lecticarius 18[illegible].b
Lectio omnis generis voluminum improbatur [illegible] varia delectat, certa prodeſt 4[illegible] cum ſtylo ſeu permiſcenda eſt 54[illegible].b
Legere oſſa [illegible]34.b vide *Oſſa*
Lex iuſti iniuſtique regula 31[illegible].c
Lex naturæ 3[illegible]4[illegible].a
Lex à L. anno militem non cogit, à LX. ſenatorem non citat 251.a
Leges cum prologo improbantur 594.a. quando cœperint 574.d. quid ſint [illegible]5.d
Legum auctores [illegible] [illegible]4.d
Legum præſes quam caſtigandi rationem ſequatur 5.b.c
Lentulus factioſus & impotens in frontem Catoni inſpuit 64.a
Leo magiſtrum ſuum beſtiarium à feris protexit 282.a
Leo manſuetus & inermis 454.a.b
Leones rotæ motu terrentur 25.a. ſoluti & alligati in circo dati 22[illegible].a
Leones mappa prouitat 59.b
Leonidas quàm fortiter allocutus ſit Laconas 544.c
Lepidus 194.b. Auguſto inſidiatur 216.b. ſuum exercitum fugit 746.c
Lepidus Decimo tribuno ceruicem præbuit C. Cæſaris iuſſu 391.b
Lepidum principis ornamenta tenentem per multos annos tulit Auguſtus 196.a
Libanij exclamationes 4[illegible].a
Libellum amici bonis ſuſpenſum deiicere 314.a
Liber inuentor vini cur dictus 108.a
Liberi cursus 248.b. veſtigia 270.c.369.a. 59[illegible].c
Liberi patris appellatio Deo conuenit 312.a
Liber patrimonij 474.b
Libri Ciceronis, quomodo Dorij vocentur 370.c
Librorum multitudo improbatur 157.c
Librorum multorum lectio pernicioſa 388.b
Libris non multis, ſed bonis opus eſt 457.b
Liberalis triſtis ob Lugdunum exuſtum 581.b
Liberalis Ebucij laus 328.d
Liberales multi ob frontis infirmitatem 273.c
Liberalia ſtudia non numerantur in bonis 564.c. vide *Studia*
Liberalitas vnde dicta 247.b. non debet negotiari 271.b
Liberalitatis materia inuenitur etiam in anguſtiis paupertatis 267.b
Liberalitatis materia quæ ſit ſapienti, cuius ſunt omnia 369.a
Liberi maiorane beneficia parentibus dare poſſint, quàm acceperint 303.b
Liberorum vera laus 3[illegible].b. amiſſio vti ferenda 612.b.839. *col.* [illegible]
Liberorum amiſſione non affligitur ſapiens 540.c
Libertas 386.a.469.a.474.b.495.a. abſoluta quæ 523.a. iuſta & inter amicos data 247.b. vera 398.a.536.b
Libertatis pars magna 672.b
ad Libertatem quod iter 50.b
Libertinus quid 443.a
Libertinorum baluea 557.a. virgunculæ 698.a

Libido

Libido 17.b
Libidinis effectus 4[illegible].b
Libidinis detestandæ exemplum 695.b
Libidini dediti quàm turpiter viuant 217.c
Libitinarij 30[illegible].a
Libra tardiſſimè emergit 8[illegible]8.b
Libramentum 332.c.354.a.693.a.740.b
Libo Druſus 5[illegible]6.c
Libonotus 765.a
Licinius multos annos Lugduni regnauit 821.a
Licinus diues 662.b
Licinum diuitiis prouocant quidam 655.b
Lictor ſemità deiecit 596.b
Ligures Corſicam incoluerunt 77.a
Liminis introitus pro honore habetur 36[illegible].b
Linea pennis diſtincta 24.c
Lineas admoueri 465.c
Lineis & pinnâ cluſæ aues 198.a
Linguarium dare 325.a
Linicatus ſenex 250.b
Λὶψ, Latinis Africus 765.a
Litare 501.b
Liternum 556.a
Literni Scipio exſulabat 469.b
Litigare 752.b.755.a
Litis ordinator 639.a
Litium numerus, eloquentium votum 362.b
Litteræ ſeruiles 158.a
in Litteram ſenes orbos digerere 504.b
Litterarum inutilium ſtudia reprehenduntur 224.a
Litteratura prima 567.b
Litura 237.a
Liuia vxor Auguſti 107.c. Areo philoſopho ſe conſolandam præbuit 109.b
Liuiæ conſilium Auguſto datum 194 b. filius Tiberius 109. b. luctus ob Druſi mortem 108.b
Liuius Druſus primus turbam ſuam ſegregare inſtituit 360.b. queritur, quòd nullæ ſibi, ne puero quidem, feriæ contigerint 217.a.b
Liuij Druſi immatura ambitio, & mors 117.b.217.b
Liuius Alexandrinam bibliothecam laudat 158.a dialogos & libros philoſophicos ſcripſit 617.a Eurum, Vulturnum vocat 764.b
Liuij viri diſertiſſimi dictum improbatur 16.c. vide *T. Liuius*
Loculamenta librorum tecto tenus exſtructa 158.b
Loculis integris argentum fulmine conflatum 711.a. 717.b
Locus moribus ſalubris quis eligendus, & quis vitandus 468.b.c
Locus non multum ad tranquillitatem confert 476.a. non multum confert ſtudiis 626.a
Loci commutatio, grauis non eſt [illegible]4.a
Locorum mutatio vitanda 388.b. mutationibus nihil proficiunt vitia ſecum circumferentes 436.a
Loryma vrbs 731.b
Lucani ſaltus 15[illegible]c
Lucifugarum turba 671.b
Lucis ictus & calor [illegible]61.b
Lucis & ſplendoris diſcrimen 42[illegible].b
Lucilius clarus redditus epiſtolis Senecæ ibid c. diſtillationibus & febriculis vexatus 530.a. Siciliæ procurator 742.b.746.c
Lucilij carmen de Ætnâ 534.b. laus 419.c. 42[illegible].a.745.a b. poëma 736.b. verſus 398.b.430.c
L[illegible]ius C. Cæſaris frater [illegible].b
L. Bibulus vno die duos filios, conſulatum anno luxit 116.a
L. Cinna Cn. Pompeij nepos inſidiis Auguſto ſtructis veniam conſequitur [illegible]194.a
L. Piſo vrbis [illegible], a[illegible] ab A[illegible] quamuis ebrius, continuit [illegible]
L. Silanus gener Claudij [illegible] à Claudio occiſus [illegible]
L. Sylla tam felix, deorum crimen 11[illegible] [illegible]neliam legem tulit 13[illegible] a [illegible] partiam diuitoribus remedijs quàm [illegible] curauit 337.a. meritò tyrannus [illegible] deliuatem appellatur 197.a. primus in circo leones ſolutos dedit 225.[illegible] quomodo filij mortem tulerit 1[illegible]4.[illegible]
L. Syllæ crudelitas in Marium 52.a
L. Syllæ tyrannis 135.b. vide *Sylla*
L. Vinicij comes Varus 6[illegible]0.c
Lucretia 117.a
Lucretij verſus [illegible]51.a.599.b.64[illegible] b
Lucrina oſtrea 532.c
Lucrum ſuppuratorum 21[illegible].a
Luctator magnus quis 3[illegible].a
Luctator ter abiectus [illegible]9 b
Luctatores 5[illegible] c
Luctus immodici improbatio 612.b. pertinacia vnde 111 b
Luctus tempus feminis conſtitutum 86.a.491.a
in Luctu filios tondere moris erat 3[illegible]1 c
in Luctu quid dici ſolitum 58.b
Luctibus frangi, naturale non eſt [illegible] a
Lucullorum duorum dirempta morte concordia 1[illegible].a
Lucus fidem numinis facit 453.[illegible]
Ludus beſtiarius 508.b. litteratius 5[illegible] b
Ludus literarius philoſophorum 5[illegible] a
Ludo eximere 211.b
Ludorum ordinem perlegere 658 b
Lugdunenſis colonia, prouincialium ornamentum monti impoſita, centeſimo ab origine ſuâ anno exuſta eſt 581.b.582 b.583.a
Lugdunum 821.a
Lugendi quomodo ſiut amici 489.c
Lugubria 86.a
Lunæ quid debeatur 353.a 354.a
Lunæ & Solis circuitus commoda 318.c
Lunare ſidus æſtus marini cauſſa 131.b
Lunaris orbita irreuocabilis 798.a
Lupus 834 a
Luſcinioſi 291.a
Luſitanus latro 69.d
Luſor maliguus 280. b
Luſoria arma 65[illegible].d
Luſoriæ naues 379 a
Luſorium ſpectaculum 5[illegible]6 a
Luxuria 17.b 479 a. iracundiam alit 32.a. non noſtri ſæculi vitium tantùm eſt 6[illegible]8.b. ſcænam deſiderat 59[illegible] b
Luxuria conuiuiorum & veſtium corruptæ ciuitatis indicium eſt [illegible]48.[illegible]
Luxuriæ caſtigatio 80.b.641.a.669.a.b.69[illegible]. 730.a.755.b c.811.b. commenta 53[illegible] c. exempla 603.b. gradus 648. b. incrementum 576.c. loca vitanda 468.[illegible] miniſtri 601.a. propoſitum 669 b. tormenta 6[illegible]1 c
Luxuriæ publicæ argumentum eſt orationis laſcinia 647.a
Luxuriari inoperto capite 219.[illegible]
Luxurioſus diligens 3[illegible]8.a
Luxurioſorum natura [illegible].a
Lychnobius ibid.b
in Lyciâ aquæ conceptum feminarum cuſtodiunt 735.a
in Lyciâ ſolum perforatum ignis circuit ſine n[illegible]tium damno [illegible]4 a

L[illegible]ua

Lycus fl. intercidit & renaſcitur 736.a
Lycurgus 574 d
in Lydià inſulæ natant 734.b
Lymphatici 788.x
Lymphatici metus 408.a.554.a
Lynceo ſimilis acies 320.b
Lynceſtins amnis potus furore mentem mouet 732.b
Lyrici nouem 435.a
Lyricos vt legat, ſe tempus habiturum Cicero negat 466.x
Lyſimachus ab Alexandro leoni obiectus fuit 51.b. 205.b
Lyſimachi in amicum ſuum ſæuitia inaudita 51.b

MACEDONIA 216.b. terræ motu agitata 771.a
Macedoniæ opida deuorata 582.b. vrbes terræ motu prorutæ 809.b
in Macedonià fl. albas oues faciens 734.x
Macedonis querela de hoſpite ingrato 325.a.b
Macedonum gazæ à Diogene calcatæ 330.b
Macedonicus ſermo inter Indos & Perſas 75.b
Macellum 378.a
Machæra Hiſpana 342.a
Machinatores 567.c
Macte virtute eſto, ex acie redeuntibus dicitur 500.b
Mæander fluuius poëtarum omnium exercitatio & ludus 626.d
Mæcenas vir ingenioſus, & magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi felicitas eum caſtraſſet 420.b. abſentis Cæſaris partibus functus eſt 648.a. ab Auguſto deſideratur 359.b. ingenium grande & virile habuit, niſi illud ipſe diſcinxiſſet 588.b
Mæcenatis dictum 325.a. dictum è libro qui Prometheus inſcribitur 420.b. infelices moroſæ vxoris repudia deflentis vigiliæ 136.a. vt vita diſcincta, ſic oratio ſoluta 647.a verba citata ibid.b. verſus 588.b
Mæcenatis veſtitus & comitatus mollitiem præ ſe tulit 648.a. votum turpiſſimum 618.c. & carmen effæminatum 618.c.619.a
Mæcenatem quidam deliciis prouocant 665.b
Magiſter equitum 637.a
Magiſter populi antiquis qui nunc Dictator 636.d
Magiſtri puerorum 343.a
in Magiſterium recepta mancipia 412.c
Magiſtratu Charino, i. ἄρχοντος Χαρίνου 418.a
Magiſtratui quando peruerſa veſtis induenda 12.b
Magiſtratus domeſtici 295.b
Magiſtratuum contemptores perperàm exiſtimantur philoſophi 513.b
Magnanimitas quemlibet decet 191.b
Magneſia 726.c
Magni cognomen honori datum 199.a
Magnitudinis non eſt certus modus 455.d
Magnum à bono ſeparari non poteſt 16.c
Magi Platoni defuncto cur immolauerint 484.b
Mago imperium ablatum 51.a
Maiores virtutibus ſuis poſteros illuſtrant 322.x
Malacia 502.c
Malaciſſandos articulos exoletis præbere 500.b
Malefaciendi non animus, ſed vires quibuſdam deſunt 454.d 455.a
Malleúsne priùs in vſu an forcipes 575.b
Malitia omni ſæculo ferè eadem, paullulùm duntaxat vltrò aut citrò mota 268.a
Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit, dictum Attali 540.c
Malum vnicum 174 c
Mali nullus ſenſus ad mortuum peruenit 615.a
Mala cur bonis viris accidant, cùm ſit Prouidentia 130.d.132.a.b. fortuita præmeditando molliuntur 260.c. interdum honeſti ſpeciem afferunt 664 x. naturalia minùs terribilia quam quæ ex alienà potentià pendent 409.c. opinione vulgi ſolùm terribilia 73.b. plura contingunt hominibus quam accidunt 640 a. quæ optimis quibuſque accidunt, pro vniuerſis ſunt 140.a. omnia remouit Deus à viris bonis 142.a
Malorum fortuitorum metus remedia 407.b.429.— 430.a
Malorum futurorum contemptus & præmeditatio 631.c
Malorum futurorum metu torqueri, quàm ſtultum ſit 428.b
Malorum noſtrorum cauſſa 672.c
Malus nemo eſt animi cauſà 316.b
Mali commodis fruuntur propter bonos 320.c. nullo vitio carent 319.c.320.a. qualia beneficia accipiant 335.b
Mali ſumus, fuimus, & erimus 268.b.269.a
Malis etiam honeſti aliquid ineſt 316.a
Mamercus Scaurus Coſ. ancillarum menſtruum ore exceptans 322.b
Mamerci Scauri dictum obſcœnum ibid.
Mancipia reicula 461.a
Mancipia peculium pro capite numerant 536.b
Mancipia emeutes vendenteſque 181.a
Mancipiorum vrbanitas contumelioſa 180.a
Manes Diogenis ſeruus 156.b
Mango 314.b. 538.a
Manipulares duo de rege ſuo malè loquentes 55.a
Manlij pietas in patrem impetioſum 307.a
Manni obeſi 561.a
Manubia Ioui triplex 714.c
Manuleatus 444.b
Manupretia 618.b
Manus manum lauat 827.a
Manus iniectio 175.b
Manum tactumque quotidie pati 291.a
Manu facere morbos 215.b
Manu facere orbitatem 122.a
Manus pondere aliquo motæ 413.a
Mapalia meta facere 825.a
Mappa vrſos leoneſque protitat 59.b
Marcellinus homo ingenioſus & vrbanus, non facilis ad corrigendum, nec tamen deploratus 437.a.b
Marcello reditus à ſenatu impetratus 79.b
Marcellum Mitylenis exſulantem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre 79.a.b
Marcelli Octauiæ filij laus, & mors ſine fine à matre defleta 107.c 108.x
Marcelli memoriæ celebrandæ carmina compoſita 108.a
Marcia Liuiam Auguſtam familiariter coluit 109.b
Marciæ auus 129.a. filius qualis 214.b. laus 108.a. liberi & nepotes 118.a. pater 105.d. ſuffragatio pro ſacerdotio filij 128.a
Marci municeps 821.x
M. Agrippa 305.a. vir ingentis animi, fatetur ſe multum debere ſententiæ Salluſtianæ de concordià 594.c.d
M. Allius prætor à Tiberio Cæſare ære alieno liberatur 275.b
M. Antonius auus Claudij fratris obitum fortiter tulit 101.c.102.a. fratri xx. legionum ſanguine parentauit 102.x
M. Antonij egregia exclamatio 344.d. conſulis latus petiit Auguſtus inſidiis 194.a
M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictatum ibid.

M. Anto-

M. Antonium ebrietas & Cleopatræ amor perdidit 548.c
M. Brutus an à D. Iulio vitam accipere debuerit 282.a. doluit ſe reuerti ſine Marcello exſule 79.a
M. Bruti liber περὶ καθήκοντος 603.c. liber de virtute 79.a. remedium aduerſus locorum mutationem 77.b
M. Cato vterque 492.c. vide *Cato*
M. Cicero, vide *Cicero*
M. Heluius Trogus 834.a
M. Mario vicatim ſtatuæ poſitæ, & thure ac vino ſupplicatum fuit 51.c. 52.a. eius crudele ſupplicium ibid.
Marcus Senecæ F. 69.b. 88.a
Mare & terra ſibi vndique paria ſunt 739.a
Mare vnde ſit 727.c. immunda littoribus impingit 736.b
Maris commercium, commune bonum 320.c. 321.a
Maris nomina varia 741.a. ſapor dulcis Euthymeni 750.a
Maria cur non creſcant fluminum acceſſione 724.b.c
Marius coloniam in Corſicam deduxit 77.a
Marij ambitio reprehenditur 597.a
Marium vbi caliga dimiſit, conſulatus exercet 228.c. quære *C. Marius*
Mariana clades 462.a
Marmorarius faber 576.a
Marmorarij 567.a
Maro veſtigator tempore Tiberij 301.b
Mars communis 10.a
Mars & Saturnus 566.c
Martis & Saturni congreſſus 795.a
Martis rubor remiſſior 683.c
Marſorum prætor 301.a
ad Marſyam concurſus 359.a
Martius campus 833.a
Martius menſis 559.b
Martius tubarum ſonus 19.a
Marullo filium lugenti ſcripta epiſtola à Senecâ 612.b
Maſſiliæ delegatum exſilium 200.a
Maſſiliam Graij colunt 76.c
Matella 301.b
Materia quid Stoicis & Ariſtoteli 493.a
Materiæ & partis differentia 701.a
Mathematica 568.b
Mathematici munus ibid.a
Mathematici 817.a
Matrimonium vnius adulterium 297.a
Matronæ quos deteſtentur 268.a
Maturitas imminentis exitij indicium eſt 127.a
Maximus cum Senecâ agit 559.c
Medendi ars 561.c. 562.a
Media ac indifferentia 543.b
Medicamentum aquatius 688.a
Medicamenta oculorum 492.b
Medicamenta valetudinario non ſunt dono mittenda 27?.a
Medicamentis in ſimilitudinem veri colorati 373.a
Medicamentis pollutа 236.b
Medicaſorum torrentium venæ 310.b
Medicina alijs in remedium, alijs in leuamentum adhibetur 592.c
Medicina & decreta & præcepta habet 599.a
etiam ſceleratis opem miniſtrat 321.a.
quando proficiat 573.a
Medicina veterum qualis 599.c
Medicinæ vſus apud ægros, honor apud ſanos 189.b
Medicus regis filiam curans 64 b
Medicus ægros perambulat 351.b ægris prodeſt, ſed hos non obligat 314.b. bonam valetudinem non præſtat 514.b. cibi aut balnei tempus non poteſt per epiſtolas eligere 41.a. & curat & mouet 592.a. quam viam teneat in curandis morbis 5.b. quando peregerit ſuas partes 376.a. quid ægro præcipiat 53.c. vitam dat 306.b
Medici affectus erga ægros 180.c. infamia grauiſſima 362.a
Medici boni officium 351.c. 352.a
Medico quanmm debeatur 350.c. 351.b
Medicum non facit peregrinatio 627.a. ſanantem, non eloquentem æger quærit 521.d
Medici antiqui multa ignorant 600.b. familiares 171.a
Medici quid mortis meditationem vocent 474.b
Medicorum lacerationes 125.b. ſupellex 600.a
Medicorum genua tangentes 219.a
Medicorum maximus ob feminarum luxuriam in mendacio deprehenſus 600.b
Medicorum maximi exclamatio 215.d
Medicis grauis annus in quæſtu eſt 362.b
Medus 832.b
Medi 181.b
Medi ſoli actionem ingrati dederunt 292.b
Medorum extrema 513.b. rex 181.a
Megalepolis 785.b
Μελαγγορία 832.a
Megara cepit Demetrius 275.a
Megarici 570.b
Megiſtanes 423.b
Mel in arundinum foliis inuenitur 549.c. quomodo fiat ab apibus 549.c. 550.a. quibuſdam morbis vino amarum 638.c
Melas fl. miræ naturæ 734.a
Membratim 619.b
Meminiſſe & ſcire quid differant 445.b
Memoria certior quæ nullum extra ſe ſubſidium habet 568.d. frequenti cogitatione conſeruatur 291.b
Memoria beneficiorum cur caduca ibid.c. ſubinde reficienda 283.c
Memoriæ malæ quàm compendiariam excogitarit ſibi Sabinus 434.c. 435.a
Memphis 748.b
Menander libertus C. Cæſaris 836.a
Menander velut ruſticus poëta in ſcenam proſilit 746.a
Mendacia in quibus os præcidi, non oculi erui ſolent 752.a
Menenius Agrippa ære collato funeratus eſt 83.a
Mens ſine Deo nulla bona 517.a. ſui iuris eſt 299.b
Mens bona à ſeipſo impetratur, non ab alio 453.b. bona non emitur, ſed mala 435.b
Mentis bonæ fundamentum & culmen 417.a. malæ indicium 665.b
Menſa per multas dominorum ſucceſſiones curari nota 146.a
Menſtruum ancillarum ote exceptans Coſ. 322.b
Menſis 406.a
Mercedula 413.b
Mercenarius perpetuus 2?9.c
Mercurius 566.c. 831.a. 833.a cur Gratus additus 264.a. cum Parcâ expoſtulat de Claudio 817.a
Mercurij nomen Deo aptatur 312.a
Meridianus circulus 76? b
Meritoria ſalutatio 226.b
Meritoria artificia 564.c
Meritorum frequens commemoratio odioſa 276.c. 277.b. memoria ſubinde reficienda 283.b
Meſſati condimento ſuo boleti 756.b
Meſſalla Ætnam Siciliæ montem, vnicum dixit 468.b

Meſſallæ

Meſſallæ nominis origo 215.a
Meſſallæ Coruini diſertiſſimi viri ſententia 827.b
Meſſalla & Narciſsus diu publici hoſtes 745.b
Meſſallæ Auguſti clementiam experti ſunt 195.b. 196.a
Meſſallina vxor Claudij 830.a.834.a. à Claudio occiſa 829.a
Meſſana capta Valerio Coruino nomen Meſſallæ dedit 215.a
circa Meſſanam mare fimo quiddam ſimile eiicit 736.b
Meta ſudans 478.a
in Metallum antiquum demiſſi, flumina & aquas ingentes viderunt 763.b
Metalla in hominum vſum à Deo data 310.c
Metalla ferri & æris non ſunt à ſapientibus inuenta 575.b
Metellus cur luce priuatus 140.a
Metellus fortiter tulit exſilium 428.c
Metellus triumphans cxx. elephantos duxit 225.b
Metilius Marciæ F. 118.a.124 a. eius laus 127.a.b
Metrodorus 444.c. ſecundæ ſortis ingeniorum 470.b admiratur Stoicorum παράδοξα, cùm tamen ipſe eiuſdem ſit opinionis 539.b. aſſe toto paſci ſolitus 418.b. Græciæ penè inauditus fuit 535.b
Metrodori amicitia cum Epicuro ibid. dictum 411 a. dictum ea epiſtolâ ad ſororem 611.a. epiſtola 535.b. opinio, cognatam aliquam triſtitiæ voluptatem dicentis, improba 614.c
Metrodori Chij ſententia de terræ motu 782.a
Metrodorum magnum virum Epicuri contubernium fecit 394.b
Metronactis philoſophi mors 588.c
Metronactis domus 523.c
Metus ſceleratis perpetuus 609.c. lenocinium eſt muneri 269.b
Metus rerum inanis eſſe docetur 640.b
Metus noſtri cauſſæ duæ 441.c. remedia 407.b. 429.c.719.b.770.a.771.b.789.b
Metu futurorum malorum torqueri, quàm ſit ſtultum 428.b
Metus lymphatici 408.a. vide etiam in *Timor*
Miles à quinquageſimo anno non cogitur 131.a
Miles bellum optat 362 b. ex confragoſo fortior, vrbanus & verna ſegnis 469.b
Miles Iulio Cæſari beneficia à ſe præſtita in memoriam reuocat 342.a
Miletus lxxv. vrbium 762
Militis erga hoſpitem ingrati pœna 325.b
Miliaria 753.b
Miliaria minora 754 a
Milliarij apri 641.a
Militares viri gloriantur vulneribus 137.b
Militiæ vinculum 601.c
Mindyridis mollities 31.b
Miniſterij, officij & beneficij diſcrepantia 298.b. 299.a.c
Miniſteriis non ſunt ſerui æſtimandi 462.b
Miniſtratores 601.a
Miracula ſeptem 91.c
Mirari quæ ſoleamus 652.a.792.c.793.a
Mirator ſui 236.d
Mirmillo ſub C. Cæſare de raritate munerum queſtus 137.b
Miſer quis ſit 138.a.401.c
Miſeratio 540.b
Miſericordia non virtus, ſed vitium eſt 210.c.211.a
Miſericordiæ genus, citò occidere 275.a
Miſerum nihil eſt 607.c
Miſſilia 518.a
Miſſio 449.b
Miſſionem dare 282.b.835.a
ſine Miſſione ad pugnam vocare 17.a
Mithridates Armeniæ rex inter Caianas cuſtodias 161.a
Mitylenæ 79.a.b
Mneſter Pantomimus 834.a
Mora, iræ remedium 34.a.40.c.48.a
Moralia non omnia bonos mores faciunt 666.a
Moralis philoſophiæ partitio 572.a
Moralibus quædam rationalia immixta ſunt 620.b
Moderatio vocatur ignauia 458.a
Modi flebibiles 566.a
Modios quinque, & quinque denarios accipiens 537.a
Moleſtè fero 502.c
Mollimentum 159.a
Molliter viuit, voa vitam quorumdam laudans 542.b
Monentis auctoritas quomodo proſit 592.d
Monendi ordo quis teneri ſoleat 107.b
Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus 342.c
ex Monetâ noſtrâ aliquid proferre 306 a
Monitiones non ſunt ſuperuacuæ 592.b.c.593.b
Monitionum genera 594.a
Monitores ad latus habendi 597.c
Monitorium fulmen 714.a.716.c
Montanus Iulius tolerabilis poëta, & amicitiâ Tiberij notus & frigore 670.b
Montani Iulij carmen ibid.b.c
Montium cacumina an calidiora ob Solis viciniam 754 b
Monumenta viam diſparia prætexunt 583.b
Morbus omnis tria grauia habet 530.c. aut longus, aut breuis 532.a
Morbi metus vt pellendus 409.c.410.a.839. *col.*1
Morbi prænuntia ſigna 46.c.521.a
in Morbo conſumat 326.a
Morbi ſupplicia luxuriæ 599.d.600.a
Morbi non extimeſcendi, ſed fortiter ferendi ſunt 530.c.531.a.b
Morbi, vitia mentis inueterata 552.b
Morborum animi & affectuum diſcrimen 522.b
Morborum tam varia genera vnde orta 599.c. 613.d.788.a
Moroſus 4.a
Moris boni negligentia omni tempore fuit 608.b
in Mores fortuna ius non habet 448.a
Morum argumentum ex minimis interdum capitur 478 b. corruptio è turbâ & ſpectaculis 395.a.b. euerſio quanta 602.a. corruptorum indicium oratio corrupta 648.c
Mori totâ vitâ diſcendum eſt 218.a. vnum ex vitæ officiis eſt 529.c
Mori ſuâ morte, bellam rem eſſe, falſum verbum 505 b
Morimur peiores quàm naſcimur 426.b
Morimur quotidie 430.c
Morituri cur ſe gratos oſtendere velint 318.a
Mortalia omnia mortalium bona 611.a
Mortalitatis extendendæ ratio 227.a
Mors quid 495.a.674.a. cur timeatur tantoperè 543.c.544.a. facilis & in proximo eſt 143.a. inter indifferentia ponitur 543.a.c. interdum in ſuorum vtilitatem reuocanda 625.b. naturalis eſt 440.a b. naturæ lex eſt 791.a. nec bonum, nec malum eſt 122.a. numquam recuſanda, aliquando adſciſcenda. 506.a. omnes æquat 583.b. omnibus ex æquo communis 406.a. optimum naturæ inuentum 122.b. quid mali afferat 430.b. ſitne ob ſenectutem, vel morbum, vel dolorem, ſibi con-

consciscenda 484.b.485.a. sitne occupanda, an exspectanda, cùm eam vis externa denuntiat 507.a. vitam intermittit, non eripit 448.c. omnium par est, sed per quæ venit diuersa sunt 499.c
Mortis caussæ variæ 113.b. commoda 123.b. contemptores 429.a.c.508.a.528.a.529.a. contemptus 143.a.391.a.429.a.b.c.448.b.530.c. 719.b.789.c. contemptus & præparatio ad eam 439.c. effugia, quæ homines quærere solent, refutata 528.c.529.b.c. infamia certatim à multorum ingeniis aucta 544.a. malum nullum 439.c.474.c. metus 618.c. metus remedium 838.*col.*1
Mortis moræ 395.b.543.b. præmeditatio 433.c. 507.c.542.d.618.b. solatium 772.a.773.a. viæ variæ 50.c.143.a
Mortis contemptus argumentum est animi ab altiore venientis sede 665.a
Mostis genera alia præter senectutem, spei mixta sunt 439.b
Mortis meditatio medicis dicitur asthma morbus 474.b
Mortis omnes æquè timidi 426.b
Mortis timore mori stultitia est 506.b
Mortem ante oculos habere, non molestum senectuti 406.a
Mortem concupiscentes & timentes obiurgat Epicurus 430.c
Mortem cur aliquando intiocent homines 227.b
de Morte, publica querela 339.a
Mortium signa an dij præmittant 683.b
Morticina caro 669.b
Mortuis nulla mala sunt 122.a
Mortuum alienum tollere 405.b
Motus affectuum triplex 20.b
Motus quatiens terram 783.b
Motus animorum non omnes affectus sunt 19.b
Motus inuoluntarij ibid.a
Mucius 320.a. dexterâ ignes premit, & erroris sui à se exigit pœnas 135.a. ignem vicit 611.b. spectatos distillantis in hostili foculo dextræ 429.a.500.b. truncâ manu duos reges vicit 500.b
Mucij manus instar occisi Porsenæ fuit 376.c
Mucio faciliùs ignouit Porsena, quàm Mucius sibi 429.a
Muliebris in cultu insania taxatus 373.a
Muliebria ingenia 117.a
Mulierum vituperatio 481.b
Mulio 462.b. excalceatus 560.a. perpetuarius 821.a
Mullus quinque millibus HS. emptus ab Octauio 603.b
Mullorum morientium color obseruatus 730.a. 731.a
Mulsum à balneo poscitur 671.b
Munda 342.a
Mundus muliebris 698.a
Mundus Dei nomen 716.a
Mundus deorum templum 371.a
Mundus non semper suum ordinem tenebit 510.c
Mundus non est caussa 494.a
Mundus vel anima, vel corpus 740.a
Mundi caussæ quinque 493.c. concordia ex discordibus constat 808.b. contemplatio 120.a. conflagratio 739.b. variæ doctæ 318.c.319.a. noui generatio 741.c. officium 314.a. partes 701.b
Mundum prouidentiâ regi, pluribus probatus 150.d
Munus accipi potest, accipiendo quod suum est 570.c.
Munus munere expungere, reli[illegible] 327.a
Munera ad rogum [illegible]
Munera amicorum sæpè non differunt ab h[illegible] votis 179.a
Munesa duranitra danda sunt, vt memoriam excitent 270.a. superuacua, aut morbum exprobratura, non sunt mittenda 269.c.270.a
Munerum diuinorum æstimatores reprehenduntur 285.b
Muræna 194.b. insidiatus Augusto 216.b
Mures ferrum rodunt 822.a.
molas lingunt 824.a
Mures subterranei 729.b
Murium tergis induuntur Scythæ 576.a
Muri vsus 351.a
Murmuratio 56.b.336.b.6 2.b
Murrhinum poculum 373.a.6 1.c
Murrhina & crystallina 672.c
Musa Homero, Hesiodo Charis est 265.a
Muscam excitare non potest 827.b
Muscipula 464.a
Musica non facit virum bonum 565.a
in Musicâ arte bonum dicitur duobus modis 561.a.b
Musici munus 566.a
Musto dolia rumpuntur 547.c
Mutuari per intercessorem 661.b
Mycenarum nobiles muri 498.a
circa Mylas [illegible] quiddam simile è mari eiicitur .b
Mysou Claudij libertus 468.b

NÆNIA 832.a
Næuis crebris distincta mensa 62.b
Nandi imperitos ferunt quidam lacus 734.b
Narcissus 745.b. libertus Claudij 833.a
quos duci miserit 834.a
Nasonis genes Fidus Cornelius 184.a. vide *Ouidius*
Natalis, in cuius ore feminæ purgabantur heres fuit multorum 561.c
Natales veterum celebrandi 492.b
Natalium periti 712.a
Natalibus libertorum potiones vix honestæ 37.a
Nata Pinarius 67 b
Natura, Deus 311.b. 16.a
Natura cur vultus nostros in cælum erexerit 595.c. dux vitæ esse debet 234.b.236.c. homines ad contemplationem & ad actionem genuit 256.a. 257.b. paucis contenta 48 .b. per constituta procedit 729.a
Natura rerum cus nihil dicatur perdere 33 .a. eadem est erga omnes 583.c. sua sacra non simul tradit 8 1.a
Naturæ lex 391.c 4 2.a
Naturæ contemplationis vsus 723.b 4.a
Natusæ in nos meritum 316.b
Naturæ maxima gloria homo 355.a
Namræ conuenienter viuere quid sit 2 6.c
Naturæ legibus obtemperandum 652.b
Namræ ordinem in vitæ ratione immutantes taxantur 669.a.b.c.670.a
Naturæ Dei & nostræ discrimen 68 .b
Naturæ nihil negandum paucis contentæ [illegible].b
de Naturæ malignitate querela 21 b 374.b
secundùm Naturam viuendum 391.c 392.c
Naturale quas proprietates habeat 11.a
Nanisalis philosophiæ partis diuisio 57 b
Naturalia desideria finita sunt 415.b
Naturalia vitia arte vinci nequeunt 4 .b
Naufragij consolatio 83 .a

Nau-

Nauſrago ignoto benefacere ſolemus 313.b
Nauigabilia flumina 294.a
Nauigatio belli cauſsâ ſuſcepta improbatur 766.b. 767.a
Nauigij gubernacula piſcium exemplo facta 577.d
Nauigia quid natare faciat 703.b
Nauis bona 524.c
Naues caudicariæ 225.a. tabellariæ 527.b
Naumachiæ ſpectaculum ſecundum 508.c
Nauſea maris 472.c.473.a
Nauſeabundus gubernator 637.c
Nauſeare 63.b
Nauſeator 473.a
Nauſiphanis opinio 570.b
Nautis in tempeſtate terra magis quàm quidquam aliud timetur 472.b
Neapolis 123.b.465.b.479.c. terræ motu agitata 769.c
Neapolitana crypta 479.d
Neapolitanorum theatrum 523.c
Nebulæ ſub terrâ 763.a
in Neceſſitate viuere, nulla eſt neceſſitas 406.c
Negotiatio 362.b
Negotiorum turba non obſtat ſtudiis 489.b
Negotiis alienis ſe offerentes 562.b
Negotiis quomodo ſe extricare debeat philoſophiæ cupidus 425.a
Nemora ſuſpendere 17.b
Nepotari 271.b
Nepotes 27.a
Nepotum iuuentus 601.a
Neptunus 174.a.526.a. ἐνοσίγαιος 784.b
Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam 554.c
Nequitiæ certamen 22.b
Nero Cæſar veritatis amantiſſimus 776.c. ad inueſtigandum Nili caput miſit 777.a
Neronis Cæſaris cum Auguſto comparatio 196.b clementia 189.a. 196.a. laudes 187.d. 188.b.191.a.196.a.819.a. verſus 689.b
Neronis in latrones animaduerſuri vox generoſa 208.c
Neronis principatu Cometes ſex menſes viſus 804.b. 809.b
Nerui, ſedes dolorum 531.a
Neruorum contractio 499.c
Neſciebam, imperitorum vox 527.a
Neſida 472.b
Neſtoris vita breuis naturæ reſpectu 529.c
Nicopolis nobilis terræ motu 787.a
Nilus 626.d.773.b. Ægyptum dilatat 786.a. æſtate augetur 735.b. cum mundo cœpit 733.a. cur æſtiuis menſibus abundet 747.a. nihil exedit, nec abradit terras 748.b. quoties non exundauerit 749.a
Nili animalia 748.c. cataractæ & fragor 747.b.748.a. inundationis cauſſa 776.c. miracula 748.a. primum incrementum & progreſſus 747.b.c. 748.a. b. ſeptem oſtia 748.c. caput qui inueſtigarent, à Nerone miſſi 776.c. Nili fragor cadentis cauſſa vrbis transferendæ 478.a
Nili venæ ſcopuli duo dicti 748.a
de Nili increméto variorum auctorú opiniones 749.a.b
Nilo beneficium non debetur 347.c
Nilotica aqua ſeminas fecundiores facit 735.a
Niualis dies 752.b
cur Ningat hieme ibid.a
Nix quid 751.c. fixa & dura minùs alget quàm tenera & labefacta 752.b. vbi fiat 733.b.755.a. à quibuſdam editur 756.b. emi ſolita 755.a
Niuis reponendæ officinæ 756.b. aſſeruatio & potio luxurioſa 755.b.756.a
Niuem vino diluere 531.c
Nobiles quid faciat 456.b.457.a
Nobilitas turpiſſimos quoſdã induſtriis prætulit 321.c
Nobilior quiſnam altero 302.b
Nocens aliquando latendi fortunam habet, numquam fiduciam 609.b.630.a
Nocens nobis poſteaquam profuit, an nos debito ſoluat 538.c
Nocens fit etiam non nocendo 177.a
Nocitura potentibus neganda 278.b
Noctis & diei officia commutantium reprehenſio 669.a
Noctes quibuſdam breues videntur 227.c
Nomen luſorium 333.a
in Nomen laborare 493.b
Nominis illuſtris prætextus Deus 302.b
Nomina facere 247.a
Nomina lenta 341.b
Nomina ſecum fieri quidam nolunt 283.b
Nomenclator 163.a.421.a. vetulus 435.a
Nomenclatori memoriæ loco audacia eſt 265.a
Nomenclatorum aut memoria, aut manus 360.a
Nomenculatoris ſuperbia 182.a
Nomentanum 625.a.639.d
Nomentanus luxuriæ magiſter 38.b.c
Non putaui, turpiſſima excuſatio 35.a.b
circa Nonacrin in Arcadiâ aqua mortifera 733.b
Noſce te 113.a
Notarius 825.a
Noti 302.b
Notorem dare 450.c
Notorem petere 822.b
Notus ventus 764.b. Latinè Auſter 763.a
Nouatilla 88.b
Nouit tam benè, quàm pædagogos nouimus 435.a
Nouitas, magna pars mali imperitis 527.a
Nouitas pondus calamitatibus adiicit 581.c
Nouorum cupiditas, priora obſcurat 291.b
Nouiſſimum animal 206.b
Nubes quid 710.c. reſoluta ventum facit 762.b
Nubes attritæ, cùm ſint vdæ, quomodo ignem gignere poſſint 708.a. ſubterraneæ 763.a
Nubium obſeruandarum periti grandinem prædicunt 753.a
Nubibus quidam immolant ibid.
in Nubibus vnde & quomodo ignis, & quâ ratione è nubibus emittatur 704.c.707.b
Nucerinorum colonia 769.c
Nudus, etiam malè veſtitus 335.c
Nugatorius 447.c
Numæ nepos 636.d
Numantia 9.a.91.d
Numantiæ mœnia vnâ manu capta 276.b
Numeratio 419.a
Numeratio de domo fiet 433.c
Numerus perfectiſſimus 484.b
ad Numeros mouere corpus 167.a
Numidæ 561.a
Numidarum equitatus 672.c
Numidicæ cruſtæ 556.b
Nummarium tribunal 268.a
Nummus malus 340.b
Nummulariolus 826.a
Nundinis lauari toti veteres ſoliti 558.a
Nutricis cur minima auctoritas 382.b

OBIRASCANS 150.b
Obliti 290.c
Obrigeſcere 542.b
Obruſſa 407.b
Obruta fulmina 717.a

Obſonatores 461.a
Obſonij ſcindendi magiſter 242 b
Obſtinatio animi 525.c.591.a
Obſtrigillare 651.c
Occaſio in rebus obſeruanda 415.b
Occaſus quotuplex 764.b
Oceanus 733.a. terrarum vinculum 120.b
ad Lunæ arbitrium exundat 231.b
Occaſus veſpertinus 566.c
Occupati qui dicantur 221.c
Occupatorum conditio miſera 230.b. vita breuiſſima 218.a.220.b
Occupatio deſidioſa 222.a
Occupationes nouæ veteribus ſubſtitui ſolent 228.b. non tanti eſſe debent vt philoſophiæ ſtudium differatur vel omittatur 514.a
Occupationum præmia contemnenda occupationes fugienti 426.a
Occupationibus diſtrictus quomodo ſe explicare debeat, ſi philoſophiæ ſtudium amplecti cupiat 425.a
Octaua regibus interdum prohibetur 672.b
Octauia ſoror Auguſti 101.a
Octauiæ impatiens luctus ob Marcellum amiſſum 107.c
Octauius Auguſti pater 305.a
Octauius quinque millibus ſes. mullum emit à Tiberio Cæſare 603.b
Oculi erui ſolent in quibuſdam mendaciis 752.a
Oculi imbecilles 212.a
Oculorum amiſſio vt ferenda 839.col.2
Oculorum dolor cur acutiſſimus 531.a
Oculorum in rebus viſis fallacitas 687.b
Oculorum faſtidium reprehenditur 62.b
Oculos ægros non ſolùm curat medicus, ſed etiam monet 592.a. defatigatos liberâ luce delectant artifices 494.b
Oculos noſtros multa fugiunt 810.b
Oderint dum metuant, verſus execrabilis 16.b. 197.b.209.b
Odium blandum & affabile 278.c. vltro dum 410.b. quomodo vitandum 629.b
Odorifera 444.b
Odyſſea 224.a
Oebaſi tres liberi à Dario occiſi 51 a
Oenopidis Chij ſententia de Nili incremento reiicitur 750.b
Oeſtrus Græcis, Latinis aſilus dictus 481.a
Offa mortifera 24.c
Offendentia nos quomodo accipienda 34 a
Offenſationes memoriæ labentis 343.a
Officij, beneficij, & miniſterij diſcrimen 298.b
Officij humani formula 604.c
Officia præcepta diſponuntur 593.c
Officia ciuilia an gerat virtutis ſtudioſos 151.a. 152.b
Officiorum quàm iuris regula patet latiùs 33.a
O'ικο: οικιὰ 571.c
inter Oleum & vinum occupati homines 412.c
Oliuetum alteri ponere 558.b
Oliuetum duobus modis diſpoſitum 559.a
Olympia 736.a
ad Olympia deſcendere 137.a
Olympus 831.a
Olympus & Oſſa terræ motu receſſerint 785.b
Omen triſte matribus occurrere 509.a
Omnia fiunt ex omnibus 725.c
Omnia in omnibus ſunt 726.a
O'ν Latinè dici nequit 481.c.
ſex modis dicitur ibid.d.482.a
Oneſicritus præfectus claſſibus Alexandri 369.a
Opera antiquis auxilium ſignificat 637.a
Opera pertinax nihil inexpugnatum relinquit 467.c
Opera vtilis non omnis beneficium eſt 321 b
Operati in catticis 223.a
Operarum ſuperuacuis ſtudium 658.a
Opertorium 559 c
Opes non ſunt bona 561.b
Opum poſſeſſio non interdicitur 419.a
Opinio nos cruciat 121.b
Opium 549.a
Optabilia ſintne omnia bona 501.b
Optantium voces nocent 595.b
Opus eſſe & indigere differunt 400.b.c
Oraculo reddita præcepta 593.a
Oratio quid 621.a. animi vultus eſt 651.b. certam regulam non habet 649.a. etiam timidiſſimis audax 433.b. qualis philoſophum deceat 616.a
Oratio popularis & philoſophi multum differt 451.c. 452.a
Oratio talis hominibus, qualis vita 646.d
Orationis celeritas Græcis potiùs quàm Latinis permiſſa 452.c
Orator iratus an aliquando melior 27.a
Oratori quando conſtet eloquentiæ officium 376.a
Oratori qualis oratio apud Homerum data 455.c.452.a
Oratorius vigor 616.b
Orbatio 111.a
per Orbationem, antiqui dixerunt, quod Græci [illegible] 564.a
Orbis in tres diuiſus 172.a
in Orbe omnia æqualia 333.a
Orbitatis gratia 121.b
Orci ianitor 544.a
Ordinare cupiditates 402.b
Ordinare ſpes ſuas 236.a
Ordinarij 595.b
Ordinarium officium 303.a
Organorum ac tibiarum genus ex pulpito conſonabat olim 550 c
Origo omnium eadem 302.b.456.b
O'ρίζων, ſeu finitor, ſeu finiens 765.b
Ornamenta ſua traducere 323.a
per Ornamenta ferire 743.a
per Ornamenta percuti 411.c
Orpheus 569 c
Ortus quotuplex 764 b
Os concutrit 50.a.273.d
Os moriturorum ſpongiâ vel panno occludi iuſſit C.Cæſar 53.a.b
Os libidini non exceptum 23.a
Os præcidi in mendaciis leuioribus ſolet 752.a
Oris libido 696.a
Oſſa Olympo olim cohæſit 785.b
Oſſa, firmamenta totius 18.d
Oſſa leguntur 37.b.125.b.134.b.342.a
Oſtiarius 303.a
Oſtiarij difficultas 185 a. virga ibid.
Oſtiario difficili non iraſcendum eſt 63.c
Oſtienſis colonia 695.a
Oſtrea 601.b 634.d
Otioſi qui vulgò dicantur 222.a.224.a.475.c
Otioſi ſoli ſunt ſapientes 226.a
Otium an ſapienti conceſſum 255.a.257.c. ſectandum, ſed non iactandum 503 b
Otium ſine literis mors eſt & hominis viui ſepultura 542.b
Otium nonnullorum occupatum 222.a
Otij ægra patientia vnde 550.a
Otij vitia negotio diſcutienda 478.c. vota 215.c
Otij philoſophici finis 151.b
Ouidius Ætnam deſcripſit 534.b. citatur 647.a

Ouidij

Ouidij laus & cenſura 738.b.c. gener 584.2.
μεταμορφώσεις 827.a
Ouidij verſus 315.2.336.b.686.b.715.b. 723.c. 732.a.b. 736.a. 738. b.c.d. 746. a.747. b. 751.b
Ouium ſexcentarum grex terræ motu exanimatus 770.a. 787.a
Ouium greges inficientia flumina. 734.a
Ο'υσία 481.c

PACVVIVS qui Syriam vſu ſuam fecit, à cœnâ quotidie ſe ad ſymphoniam efferri curauit 406.b
Pactus fluuius 352.b
Pædagogia oblitâ facie vehuntur 672.c
Pædagogium pretioſâ veſte ſuſtringitur 242.b
Pædagogij apparatus 146.a
Pædagogus 29.b.30.a.488.a.572.a.591.a
Pædagogus fatuæ 467.b
Pædagogus vnicuique datus deus inferioris notæ 639.d.640.a
Pædagogi publici 673.b
Pædogogos noſſe 435.a
Palla 55.a
Pallor, corporis pulſus, non affectus indicium eſt 19 b
Palma in certaminibus meliorem declarat 329.a
Palmæ ſpatium ſeptimum 440.c
Palpare 46.a
ad Palum exerceri 418.a
Pamphiliæ ventus Catægis 766.a
Panætius 444.b. eleganter reſpondet adoleſcentulo quærenti, An ſapiens amaturus eſſet 654.c. quid de Cometis ſtatuerit 810.a
Pancratio decernere vetantur Lacedæmonij 329 b
Panis lapidoſus 275.b. plebeius aut ſiligineus 661.b. ſiccus 546.2. ſiligineus 672.b
Panis in fame vnus, beneficium eſt 294.a
Panis olim cinere calido & feruente teſtâ percoctus 577.b
Panis quadra non eſt beneficium 321.b
Panis hordeaci fruſtum 418.b
Pantomimæ 83.b
Pantomimi 17.a.812.a
Pantomimo non neceſſe eſt de arte ſaltandi quærere 605.b
Pantomimorum mancipia 463.a
Pantomimica ornamenta 438.b
Paphus aliquoties corruit 582.b.787 a
Papulas alienas obſeruatis, ipſi obſiti vlceribus 251.b
Par alicui par eſt 334.a
Par acerrimum 66.2. Deo dignum 133.a
niſi Par non pugnat 38 a
Parem rationem facere 420.b
Pares ſinguli 132.b
Paria ordinaria & poſtulatitia 395.b
Paria facere 57.b.155.a.286.c.294.c.399.c. 618.b.745.a
Parabolis in ſcribendo qui vſi 486.2
Παράδοξα, inopinata omnibus 539.b
Παρεντιθεμένα 598.a
Pararij 283.b
Pararijs interpoſitis nomina facere 296.b
Parcæ tres 817.a
Parciſſimus, homo puſilli & contracti animi vocatur 288.a
Parelia quid ſint, & quomodo fiant 692.c.693.a. bina quomodo fiant 693.b
Parentatur interdiu mortuis 669.a
Parentes liberos beneficiis vincunt 330 c
Parentum amor magis in ea quorum miſeretur inclinat 498.2. beneficia in liberos 355.a. caſtigatio quemadmodum accipienda 33.2. cura de infantiâ liberorum 355.a. exhortatio ad liberos 306.c. officium 199.a. veneratio 306.b
Parentibus cur quædam priuilegia data 295.a
Parentibus maiorane beneficia liberi dare poſſint quàm acceperint 303.b
Parianus Artemidorus 688.b
Parmenidis dictum 570.b
Parricida culleo inſuitur 13.a
Parricidæ cum lege cœperunt 205.a
Pars & materia differunt 701.a
Parſimonia 288.a. ſera in fundo eſt 388.a
Parſimoniæ laus 157.a
Parthenope 472.b
Parthus de Craſſo ſententiam tulit 391.b
Parthus infans arcum ſtatim tendit 448.b
Parthi capillum effundunt 676.a
Parthos reges ſine munere ſalutare non licet 416.c. 417.a
Parthici belli apparatus 101.b
Partu adſueſcendum eſt 672.b
Paſithea vna Gratiarum Homero, & nupta 264.a
Paſtor eques Rom. vt dolorem ob filij mortem apud C.Cæſarem ſuppreſſerit 37.2
Patauij conditor 76.b
Pater an beneficium accipiat ab eo qui filiô dederit 339.b.c.d
Pater patriæ cur princeps vocetur 199.a
Pater quidam, morte filij nuntiatâ, ſacra ritè perfecit 515.a
Pater familiæ olim, qui nunc dominus 462.b
Paterfamilias malus 320.b
Patri quantum præſtare debeat filius 304.a.c
Patrum & matrum indulgentia diuerſa 132.b
Paterculus & Vopiſcus Coſſ. 809.b
Pateſco 220.c
Patientia infelix 696.b
Patientiæ expoſitus ibid.a
Patientiæ laus 539.a
Patræ de Ægio terræ motu iactato nihil audiuerunt 785. c
Patriâ carere, intolerabile non eſt 74.a
Patriam relinquendi quærendique cauſſæ variæ 76 a
Patricia 161.b
Patrimonij liber 374.b
Patrimonia bina auriculis dependent 840.col.2
Patrimonia, maxima humanarum ærumnarum materia 155.c.156.a
Patrimoniorum exitium culina 268.b
Patrocli & Achillis anni 565.b
Patronus 22.a.218.b.835.a
Paulina vxor Senecæ 625.a
Paulinus 213.c. curæ frumenti publici præfectus 219.a.b
Paulus 195.a. Perſen victum egit in triumpho 115.b. filiorum circa fui triumphi dies orbationem magno animo tulit ibid.
Paulo bellum aduerſus Perſeum gerente ignis lunari magnitudine apparuit 683.b
Paulus prætorius imaginem Tiberij obſcœnis admouens à ſeruo ſeruatur 301.b
Pauonum ceruix cur varij coloris 689.b
Pauper quis ſit 389.a
Pauper quomodo numquam fias 415.b
Pauper non eſt, cui nihil deeſt quod ſatis ſit 662.a. & cui modicum ſat eſt 388.a
Pauperis & diuitis comparatio 536.b.537.a
Pauperis cella 616.b
Pauperum cellæ 418.a
Pauperibus quoque licet eſſe liberales 267.b
Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem ſeu orba-

orbationem dicitur 564.a
Paupertas imaginaria 422.c
Paupertas, parui poſſeſſio 564.b. cur amanda 422.a. non eſt mala 536.b. non obſtat philoſophiæ 415.d.416.a. nulli malum niſi repugnanti 674.a. philoſopho contemnenda 422.a
Paupertas & egeſtas 481.a
Paupertatis commendatio 389.a.416.a.837.*col.* 1. contemptus 542.c. 839. *col.* 1. experimentum certis diebus faciendum 417.c.422.c. circa initia plurima mora. 617.c
Paupertatis metu philoſophandi tempus non eſt differendum 415.e
Paupertatem omnibus menſibus quidam ſunt imitati 417.c.422.c
in Paupertate nihil mali eſt 80.a.82.c
Pauſanias pœnam de ingrato ſumit 325.b
Panſarius 478.a
Pax felicior 499.b
Peccandi pudor demitur poëtarũ fabulis de diis 250.b
Peccantium multitudo conſuetudinem peccandi facit 404.b. pudorem ſceleris tollit 297.a
Peccantium pœna 609.e
Peccantibus non iraſcendum 11.a
Peccati notitia, initium ſalutis 436.d
Peccata quomodo vitentur 404.b.432.b
Peculinni mancipia pro capite numerant 536.b
Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit 652.b. multorum malorum cauſſa 60.b. neminem diuitem fecit 662.b. nihil ad animum pertinet 82.b. ſic in quoſdam, vt denarius in cloacam incidit 561.c
Pecuniæ mala 156.a modus optimus 157.a. poſſeſſio quàm anxia 653.b. amiſſæ conſolatio 839. *col.*2. pecuniæ certæ actio ex conducto & locato 292.b
Pecuniæ contemptus verſibus traditus magis afficit animum 634.b
Pecuniæ creditæ dies dicitur 294.c
Pecuniam quando reddidiſſe dicimur 346.b
Pedo Albinouanus fabulator elegantiſſimus 671.a
Pedo Pompeius 834.a.835.a
Pegmata 567.e
Penelopa 566.a
Peneus fluuius Theſſaliæ paludes ſiccauit 785.b
Pennam tenere, non pedem 455.a
Pennis diſtincta linea 24.c
Penſionem remittere 438.a
Penulati 303.a
Perbibere 591.b
Perbibere nequitiam 12.b
Perbibere liberalia ſtudia 448.a
Percipere voluptatem & gaudium ex conſulatu, ex nuptiis, an benè dicatur 485.b
Percuſſores 321.a
Peregrinatio hominum reprehenditur 672.c
Peregrinationis vtilitas 626.e
Peregrinationes quando proſint, quando non 436.a. 620.a.c
Peregrinationes vagæ 550.e
Peremptalia fulmina 717.a
Perfectum quid ſit 675.c
Perfuſoria voluptas 427.b
Pericula alia non æquè pernicioſa, atque ea quæ ab homine ſunt 624.a
Peripatetici an rectè temperent affectus 654.a minuta beneficia ad malos peruenire aiunt 355.b.c
Peripateticorum reſponſa ad Stoicorum argumentum 551.c.561 b.564.a
Peripateticis nihil intereſt inter ſapientiam & ſapere 656.a.b
Περίστασις 783.a
Perlibrare 759.a
Permadere deliciis 422.c
Permadeſcunt animi felicitate 538.b
Perpeſſitius 473.a
Perpetua fulmina 716.b
Perpetuarius mulio 821.a
Perſæ 75.b. quoque fortes 444.b. ab Alexandro fugati 646.a
Perſarum rex Harpago liberos epulandos appoſuit 50.a. lacrymas fudit ob ſui exercitus fatum 228.a. ſtolidiſſimus exercitum in Græciam traiecit 767.b. totius populi nares in Syriâ recidit 53.b.54.a
Perſas primus obtinuit Darius 51 a
à Perſis gens ad Nilum collocata, ob fluuij fragorem ſedes mutauit 747.c
Perſes victus ante currum in triumpho actus 515.b
Perſeus 683.b
Perſica ſeruitus 52.b.277.c
Perſici regni ſtemma totum imperij cupidum 369.a
Perſona rebus demenda 429.d
Perſonarum ac dignitatum ratio habenda 279.b. 280.a
Perſonata felicitas 557.b
Perſonati 429.d
Perſultare 35.b
Peruerſa veſtis 12.b
Peruigilare pro vallo 448.b
Peruſinæ aræ & proſcriptiones 196.b
Pes, vox πολύσημος 288.a
Pedes quibus dolent, vino aut balneo abſtinent 504.a
Pedibus in ſententiam itum 831.a
Peſtifera fulmina 716.c
Peſtilens vapor exhalans in Italiâ 787.c
Peſtilentia à terræ motu 787.a.b. imbecilla robuſtaque inuadit 43.a. manu facta 23.a
Petreius & Iuba ſe mutuò interemerunt 533.b
Phæcaſia 379.a
Phædon citatur 594.b
Phædrus Socrati obiectus fuit 252.a
Phalaris tyrannus 20.b.378.a.b. crudelis 210.b
Phalaridis taurus 497.b
Pharos quantum abſit à continenti 786.a
Phaſis 80.b.749.c
Pheronactes Claudij libertus 834.a
Phidias 399.c.555.a. triplicem fructum operis habet 287.b
Philæ inſula 747.b
Philetæ latrones Ægyptiis dicti 470.a
Philippus Macedonum rex ciuitates aut vicit, aut emit 596.c. plures in metallum antiquum demiſit explorandi gratiâ 763.b
Philippi Macedonum regis pœna militi ingrato illata 325.a. patientia in legati Athenienſium contumeliis audiendis 55.c. latrocinia 722.b
Philippus medicus Alexandri 30.b
Philologia 636.a
Philologus quo animo legat Ciceronis libros de Rep. ibid d
Philologi homines 820.a
Philoſitus villicus Senecæ 405.b
Philoſophandi tempus non eſt differendum paupertatis metu 415.c
Philoſophandum eſt re & vitâ, non verbis 421.b
Philoſophari, valere eſt 412.b
Philoſophia quid 571.b.594.a. iactanda non eſt 624.b. in viros tranſcribit 390.c. inſularum loco eſt 411.a. murus inexpugnabilis 542.c. modeſtè tractanda 411.a.

nec

nec reiicit, nec eligit quemquam 456.b. non eſt inutilis, ſiue fato, ſiue caſu omnia adminiſtrentur 415.a. primùm ſimplex, cur operoſior facta 602.a. quid præſtet 438.b. quid promittat 392.b 464.a ſine virtute non eſt 571.b. ſubmiſſis verbis, non clamore docenda eſt 450.a
Philoſophia facta eſt philologia 636.a
Philoſophia & ſapientia quomodo differant 571 a
Philoſophiæ decreta & præcepta quid differant 593.b. 599.b
Philoſophiæ plures diuiſiones 571.c.d.572.a. effectus 414.c. laus 473.b.474.a.574 b. nomen inuidioſum 392.b. officium & indicium 421.b. placita perquàm neceſſaria 602.c.d. partes duæ 599.a. partes tres 568.a.571.c. partium ad homines & ad deos ſpectantium diſcrimen 679.c. pars præceptiua an ad vitam beatam ſufficiat 598 a. pars præceptiua ſolàne recipienda, an, vt Ariſto vult, reiicienda 590 b.&c. per totam epiſtolam. regnum quale 473.b. ſeruitus, vera libertas 398.a. ſtudioſus quomodo ſe ex negotiorum procuratione expedire debeat 425.a. ſtudium ob nullas occupationes differendum 514.a. vis 633.b. vtilitas 415.c
Philoſophiæ decreta præceptis præfert Ariſto Stoicus 590.b
Philoſophiæ inuenta non eſſe artes vulgares 574.d
Philoſophiæ præceptis animus penitus imbuendus, non leuiter tingendus eſt 414 b
Philoſophiæ ſtudioſus, & philoſophiam adeptus, diuerſi ſunt 247.b
Philoſophiæ deditus quomodo ſe gerere debeat diebus luxuriæ dicatis 417.b
Philoſophiæ deditos non eſſe refractarios, nec magiſtratuum ac regum contemptores 515.h
Philoſophiam clamores dedecent 471.a
Philoſophiam conlatrantium conuicia 212.a.244.c. 251.a
Philoſophiam in opere diſcere 612.a
Philoſophiam velut venale aliquod artificium diſcentes arguuntur 637.b.c
Philoſophus quo animo Virgilium & Ciceronem legat 636.b d
Philoſophus verus qualis ſit 642 b
Philoſophi ſchola quibuſdam otij diuerſorium eſt 633.c
Philoſopho fortunæ munera fugienda 357.b
Philoſophum qualis oratio deceat 451.c. 616.a
Philoſophi cathedrarij 220.b
Philoſophi ad quid audiendi vel legendi ſint 637.b. permulta habent ſuperuacua 570.a. olim Romà eiecti 81.b
Philoſophorum auditores variè affecti 633.c. credula natio 786.a. defenſio contra vulgò iactatum dictum, quòd aliter loquantur, aliter viuant 242.a.243.a.244.a.c.249 b.251.a. familiæ cur deficiant 812.a. index 450.c. inquilini 633.c. lingua 701.a. ludus literarius 510.a
Philoſophorum veterum chorus qualis 550.b
Philoſophis non ſollicitè verba quærenda 521.b. pecunia non interdicitur 246.a. quale vitæ genus deligendum 392.b
inter Philoſophos faciliùs quàm inter horologia conueniet 817.a
Phocis 76.c
Phœnicopterorum linguæ 641.a.b
Phœnix 454.c
Phreneſis 10.b
Phrenetici verba 57.b
Phrygianis auro ſpiſſis prodeunt Gratiæ 264.a
Phrygius tibicen 633.c
Phthiſis 522.b.582.a
Piamentum 88.b
Pictor inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat 666.c
Pictores non recipiuntur in artes liberales 567.a
Pigri in os ſenatoris ingeſti 278.a
Pij ſumus ad mercedem 652 b
Piſſimi ſenſus 95.c
Pilæ operibus ſubditæ 789.a
Pilæ proprietas 754.b
Pilæ luſus beneficia reddenda docet 287.a
Pilæ luſui beneficia comparat Chryſippus 280.a
in Pilà omnia æqualia 533 a
Pila in caſtris ardere viſa 684 b
ad Pileum ſeruos vocare 463.a
Pilicrepus 477.a
Pinarius Natta 670.b
Pindarus 786.a
Pingere quàm pinxiſſe iucundius 399.c
Pinna rubens 25.a
Pinnâ & lineis cluſæ aues 198.a
Pitenæus 681.b
Piſatio 559.a
Piſcatum ire dolabrâ 730.a
Piſces quibuſdam locis è terrâ eruuntur 729.b.730.a
Piſcium ſubterraneorum eſu homines mortui 731.b
Piſiſtrati Athenienſium tyranni moderatio in conuiuæ ebrij conuitijs ferendis 47.b
Piſtrinum ſapientum inuentum eſſe vult Poſidonius 577 b
Pithaules 523.c
Pithyæ 694.a. an inter Cometas ponendæ 695.a
Plancus artifex 743.a
in Planum fortunam deferre 159.b
Plagiarij 156.b
Platanona riuus diuidit 476.a
Plato 492.c. à duobus pueris quæritur 349 a. citatus 168.b. iræ pœnas à ſe exigit 48.a. plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 394.b. pueris vinum negandum putat 28.b. quæcumque ſunt, in ſex modos partitur 482.c. quinque cauſſas ſtatuit 493.c. ſerui caſtigationem Speuſippo commiſit 48 b. ſeruiit 462.b. Socrati de eruditione agit gratias 332.b
Platonis argumentum de irâ 6.a
Platonis dictum 127.a.323.b.456.c. dictum de animaduerſione 16.a. dictum de officio portitoris ſibi præſtito 352.b. ideæ 483.b. liber à Catone lectus vltimâ nocte 429.a. nauigationes 484 a. pater 304.d. teſtimonium 768.a
Platonis legibus adiecta principia improbantur 594.a
Platoni nomen latitudo pectoris fecit 484.a
Platoni obiectum quòd pecuniam petierit 251.b. quòd aliter viueret, aliter loqueretur 243.a.
Platoni tres ſerui fuerunt 83.a. vnde contigerit, vt ſuo natali deceſſerit, & annum vnum & octogeſimum impleuerit 484 b. defuncto Magi immolauerunt ibid.
Platonem nobilem fecit philoſophia 456.b
apud Platonem educatus puer 30.a
Plebicola 337.b
Pluuia vltra x. pedes terram non madefacit in altitudinem 725.a
Pluuiæ an quid conferant fluminibus ibid. quando copioſæ, quando lentæ 752.a
Podagra 24.b.473.a. ad tempus reſpondet 729.a

quomodo interquieſcat 531.a
Podagrâ diſtortus 501.b
Podagræ delinimenta magis quàm remedia componuntur 243.2
Podagricæ feminæ contra Hippocratis doctrinam 600.a.b
Podagricus 430.a.833.2
Podagricus ſenex 37.a
Pœna omnis, remedij genus eſt 22.a
Pœna quid ſpectet 204.b
Pœnæ inferendæ duo fines 26.2.36.2
Pœni 228.c. in Africâ à Regulo fuſi 83.a. Hiſpaniam incolunt 76.a. in Siciliâ à Metello victi 225.b
Poëta nomen commune in Homeri notam conceſſit 482.c
Poëtæ antiqui dictum 622.a
Poëtæ comici verſus 401.c
Poëtæ comici ſales ſuos in Socratem effuderunt 251.a
Poëtæ non ſolliciti de vero, id ſpectant quod bellè facit ad verſum 265.a. temporum nimis accurati deſcriptores 817.a
Poëtarum carmina, quibus diuitiæ laudantur, facem hominibus ſubdunt 652.c. fabula de inferis 322.a. furor fabulis humanos errores alentium 227.c.228.2. ineptiæ de Ioue 250.2
Poëtarum omnium exercitatio & ludus eſt Mæander fluuius 626.d
Poëtarum ſcopus eſt aures oblectare & dulcem fabulam nectere 265.b
Poëtarum maximi verſus 214.a
Poëtis ſollennis locus Ætna 534.b
Poëtica verba 649.2
Poëticas fores fruſtrà ſui compos pepulit 168.b
Pogoniæ 695.a
Polenta 418.b.641.d
Poliorcetes 275.2
Pollionis Aſinij compoſitio qualis 616.b. amicus Timagenes 56.2
Pollioni Aſinio quid dixerit Scaurus homo obſcœnus 322.b
Pollionem Aſinium oratorem magnum nulla res vltra decimam retinuit 567.b.c
Polluta medicamentis 236.b
Pollux & Caſtor 684.b
Polyænum magnum virum fecit Epicuri contubernium 394.b
ad Polyænum epiſtolæ Epicuri 418.a
Polybius Claudij libertus 834.a. fabellas & Æſopeos logos connectit 96.2. Homeri & Virgilij carmina reſoluit & tranſtulit 95.c.98.b
Polybij apud Claudium potentia 94.c.d.95.2.b. laus 92.a.95.c
Πολυπράγμονες enumerantur 162.b
Poma gregalia delectant, ſi prouenêre maturiùs 270.b
Poma per vitrum aſpicientibus multò maiora, vt & aquæ innatantia 687.b.691.a
Pomorum ingenti ſtrue cingere primæ formæ feras 135.2
Pomaria in ſummis turribus 670.2
Pomœrium Rom. quando proferre licebat 225.b
Pompeij 465.b.505.c. Campaniæ vrbs terræ motu deſedit 769.c.787.2
Pompeiorum fortuna 105.2
Pompeius ab vltimo mancipio transfoſſus 225.b. alienum exercitum fugit 746.c. clienti præbet ceruicem 166.2. primus in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidit 225.2
Pompeij cognominis inanis iactatio ibid.b. hoſtis ac victor 337.b. verecundia in concionibus 404.2
Pompeij theatrum exuſtum à Cæſare refectum 225.c
de Pompeij capite pupillus & ſpado tulêre ſententiam 391.b
Pompeio locupletior Demetrius libertus 156.b
Pompeio Cato oppoſitus 537.2. vide *Cn. Pompeius*
Pompeij exaltati ruina Pompeij Magni 321.c.322.a
Pompeio ditior 261.b
Pompeius Magnus gener Claudij 830.a
Pompeio Penno ſiniſter pes oſculandus porrigitur à C.Cæſare 277.b
Pompeiani poſt Pompeium 59.c.60.2
Pomponij ſcriptoris præceptum 590.b
Ponticis littoribus Achaiæ ciuitates impoſitæ 75.b
Pontificales libri 657.a
Pontificalis carminis verba ſollennia 515.a
Pontificis oculi velamento à funere arcebantur 216.b. 217.2
Pons ſublicius 248.2
Pontus 741.a.752.b cur in inferum mare aſſiduè fluat, non autem refluat 750.c
in Ponto quidam amnes æſtate creſcunt 755.b
Popinarum inſtitores 477.2
Populus in tribus deſcribitur 571.a. cur reges principeſque amet & protegat 290.b. vitiorum auctor 396.a
Populi ſcita 73.c
Populo non placeat ſapientiæ deditus 438.b
Populorum tranſportationes publica exſilia ſunt 76.b
Porſena faciliùs Mucio ignouit, quàm ſibi Mucius 429.a. Mucij gloriæ inuidit 500.b
Porſenæ caſtra 338.a
Porſenæ occiſi inſtar Mucij manus fuit 376.c
Portentoſi fœtus 22.b
Portionem ferre 326.a
Portitor gratis Platonem naue tranſuehens 352.b
Portorium ſoluere 436.d
Poſidonius 536.b.666.a. citatur 708.b.785.b. plurimùm philoſophiæ contulit 577.a. ſuaſionem, conſolationem, & exhortationem neceſſariam indicat 606.b. quattuor ait eſſe artium genera 567.c. virtutem ſutili carni committi ait 585.b. Zenonis cauſſam agit de ebrietate 546.c
Poſidonij auditor Aſclepiodotus 709.a.710.b.781.b. collectiones de diuitiis 563.c.564.a. elegans dictum 533.b. opinio de colore arcus 689.c.690.a. de grandine 751.a. opinio de tonitru 718.2. ſententia 646.a
Poſidonio duo ſunt terræ motus genera 783.a
Poſidonio de artium inuentione non aſſentitur Seneca 574.d.575.b.577.a
à Poſidonio diſſentit Seneca 593.d
à Poſidonio ſcripta miracula 803.c
cum Poſidonio viuendum 627.b
Poſſeſſio rei & vſus 369.c.370.a
in Poſſeſſione ponere 6.a
Poſtmeridianæ horæ 792.a
Poſtulaticij 395.b
Poſtulatoria fulmina 716.c
Potatio extrema delectat 405.b
Potentes cur magni videantur 526.c.d
Potentia aliena terribilis quomodo vitanda 409.c. 410.a.b
Potio liberalior interdum conceſſa 168.a
Præceptiua philoſophiæ pars an ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam 598.a. ſitne à philoſophiâ remouenda 591.c. per totam epiſtolam.

Præ-

Præceptio 606.b
Præceptor liberalibus ſtudiis quis dignior 200.c
Præceptoris beneficia 306.a. officium 352.a
Præceptoris cur nulla veneratio 382.b
Præceptori quantum debeatur 350.c.351.b
Præceptores plus laboris ab his exigunt in quibus certior ſpes eſt 138.c.139.a
Præceptores ſapientiæ quales eligendi 471.a
Præceptorum beneficia cur intercidant 291.c. caſtigatio quomodo accipienda 33.a
Præceptorum generis humani veneratio 492.b
Præceptum vetus 241.b
Præcepta carmini inſerta, aut proſâ oratione in ſententiam coartata, multum habent ponderis 592.d. 593.a
Præcepta minùs proſunt quàm exempla 394.a. ſeminibus comparantur 450.a. ſine decretis nihil proſint 603.a.605.c. generalia mandari & ſcribi poſſunt, ſpecialia ex rebus ipſis pendent 425.b. ſpecialia ſeu ſingularia ſintne vtilia 590.b.c.592.a
Præcipuum quid in rebus humanis 722.c.723.a
Præciſi 140.b
Præco vocem experitur in decuriâ primâ 461.a
Præcordia luxu corrupta 756.a
Præcordiorum ſuppurationes 410.a
Prædictio quam vim habeat 711.b
Prægustare voluptates 238.b
Præiudicium 324.c
Præmordere 191.c
Præneſtina arx 337.a
Præſes legum quam caſtigandi rationem teneat 5.b
ad Præſtanonem ſcribere 225.c
Præſtigiatorum acetabula & calculi 458.b
Præſtitiſſe verbum ad alios ſpectat 333.c
Præſumptioni omnium hominum multum dari ſolet 655.c
Prætexta non honor, ſed honoris inſigne 266.b
Prætextatus & candidatus 248.a
Prætor vrbanus 151.c
Prætori quis honor exhibitus 492.b
Præxaſpi quæ merces à Cambyſe relata fuerit ob fidele conſilium 49.b
Prandium ſine menſâ 546.a
Precantium voces deum beneficum teſtantur 309.b. 310.a
Precibus empta omni re cariora 274.a
Πρηςὴρ ventus quî fiat 762.c
Pretium cuiuſque rei pro tempore eſt 351.a
Priamus vt iram diſſimulauerit 37.b
Priapi ſignum 185.a
Primipilarius ibid.b
Princeps cur pater patriæ dicatur 199.a. quibus de cauſſis punire & quomodo debeat 203.b
Principis præcipua virtus clementia 190.a.191.a.b
Principe quæ digna corona 207.a
Principes cur amentur 190.b.191.a. deorum exemplum imitari debent 192.b. quâ re laborent 357.b.360.a
Principum officium 199.a
Principale & regium, τὸ ἡγεμονικὸν 3.c
Principali, id eſt ἡγεμονικῷ, ineſt aliquid irrationale & rationale 584.b
Principia omnium exigua 303.b. à ſequenti magnitudine obruuntur ibid.c. longè à perfecto abſunt 774.b. totius operis dimidium 446.b
Priuilegia parentum 295.a
in Probo & aſpero accipere 420.c
Procari 743.a
Procella vti fiat 762.a
Proceſſus 150.b
Proceſſus alieni 96.c
Procliua omnia 833.a
Proconſul de tribunali deſiliens & lictori faſces auferens 15.b
Procruſtes 210.b
Procurare heredi ſuo 673.b
Procuratio 420.a. Procuratio mercenaria 228.c
Procurationis otioſæ officium 742.b
Procurationes 618.b. Procurationes quorſum fiant, ſi fata immutabilia ſunt 713.a
Procuratiuncula 442.b
Procurator ex domino 412.a
Prodeſſe & beneficium dare differunt 340.a
Prodeſſe qui dicantur 638.d
Prodigus non ſine auaritiâ 320.a
Proditor Tarpeio imponitur 13.a
Producta ſeu commoda 519.b
Proficientium tres claſſes 514.b.c.515.a.522.a
qui Profuit nobis, ſi poſteà nocuit, an nos debito ſoluat 538.c
Progener 423.c
Progymnaſij, vel potiùs progymnaſtæ 545.c
Prometheus Mæcenatis liber 420.b
Promiſſa quatenus ſeruanda 324.b.326.a
Promiſſorum dilatio arguitur 274.c
Propinatio 283.a. Propinationes 548.c
Propinationibus crebris laceſſere 37.b
Propontis 741.a
Propoſitum ſitne cauſſa rei 493.b.494.a
Prorogatiua fulmina 716.b
Proſcriptione triumuirali ſeruatus quidam Cæſari reddi cupit 276.c
Proſpicere mortem 387.c. Proſpicere vitam 499.b
Proſtitutæ lenonis ſunt 370.b
Protagoræ dictum 570.a.b
Prouerbia, Aut regem, aut fatuũ naſci oportere 815.b. Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos 460.b. Gladiatorem in arenâ capere conſilium 425.b
Prouidentia Deus dici poteſt 716.a
Prouidentia maximũ bonũ conditionis humanæ 393.b
Prouidentiâ ſi mundus regitur, cur multa bonis viris accidant mala 130.d
Prouidentiæ argumenta plurima ibid.
Prouincialium ornamentum Lugdunum 582.b
Prouocatio à regibus ad populum fuit 637.a
Proxenetæ 661.b
Prudentia adhibenda in commodorum vſu 519.b
Pruina 752.a
Prytanes 152.c
Pſeudomenos 458.c
Pſychroluta 472.c
Pſychrolutes 546.a
Ptolemæus Africæ rex inter Caianas cuſtodias 162.a
Publicum ſalutationum exercere 182.a
Publius tragicis comicíſque vehementior 161.a
Publij verſus laudati 111.c.161.a.398.b
P. Claudius remp. venumdedit 172.a
P. Petronius Claudianâ linguâ diſertus 835.a
P. Vinicij tarditas in dicendo 452.c
Pudica dici quæ non poſſit 315.a
Pudor deprehenſus amittitur 382.c
Puer ſtaturâ ingentis viri 127.a
Puerorum educatio ſalubriter inſtituenda 29.a.595.b. ita vt placeant 5.b. ludi 180.b. diſcentium offenſationes patienter ferunt magiſtri 343.a
Puerorum infelicium greges 601.a
Pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt, ſimillimi ſumus 652.a
Pueros perſonati terrent 429.d
Puerilitas 180.a. Pueritia & puerilitas 390.c
Pugillares 560.a.633.c

Pugil-

Pugillaribus imminere 413.a
Pugnare de geou 233.a
Pilleata turba 417.b
Pullus nubibus immolari ſolitus 753.a
Pulmentariuio 560.a
Pnlla lana 734.a
Pulpæ 785.a
Pulpitum 813.a
ex Pulpito tibiarum omne genus organorumq́ue conſonuit 550.c
Puloerem ſoluere in quo circulus ſcriptus 520.b
Puluerulenta virtus 236.b
Puluillo Capitolium dedicanti filij mors ountiata 115.a
Puluinaria 102.b.103.b
Puluinus 63.b.117.b
Pumilio 526.d
Punctiuuculæ 473.a
Punctiunculæ dolorum 241.a
Puniendi tres cauſæ 204.b. finis 16.a
Puniens iraſci non debet 11.b
Punite quomodo princeps debeat 203.b
Pupulus 405.b
Purgamenta 735.a.736.a
Purgatio ſtatum diem ſeruat 729.a
Purpura conchylio ſaturata 82.a. Tyria 690.a
Purpuræ color diuerſus vnde 688.a
Purpurati 526.c
Puſtularum eruptiones 514.b
Puſula 66.b
Putei cur hieme caleant 779.a
Puteolanus puluis miræ naturæ 732.a
Puteoli 472.b
Puteolorum turba 527.b
Pyladis domus 812.a
Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit 76.a
Pyrrhonis præcepta 812.a
Pyrrhonij 570.b
Pyrrhus certamiuis gymnici præceptor 26.b
Pyrrhi regis aurum repulit Fabricius 663.d
Pyrrhum Fabricius monet, vt inſidias medici caueat ibidem
Pythagoras 226.b. ait, alium animum fieri intrantibus templom & oraculi opperientibus vocem 594.b. cur animalibus abſtinuerit 635.a. perturbationes animi lyrâ componebat 46.a
Pythagoræ amorem Senecæ iuiecit Sotion 635.a. diſcipuli quinquennium tacebant 471.b. tacitus ſeceſsus 574.d
Pythagorica ſchola præceprorem uon inuenit 812.a
Pythagoricus quidam ſutori etiam mortuo debitam pecuniam reddit 379.a
Pythicis oraculis adſcripta vox 113.a
Pythij filius à Xerxe occiſus 51.a
Pythocles vt locuples faciendus 424.a
Python 545.a
Pyxis & argentea & aurea 335.c
Pyxides medicorum 600.a

QVADRA panis non eſt beneficium 921.b
Quadrantaria res 557.a
Quadruplatores beneficiorum 380.c
Quæſitor eſt, vbi iudex deſiit eſſe 228.c
Quæſtiones inutiles damnantur 565.b.566.a
Quæſtioonm liber 573.a
Quæſtionum de vniuerſo diuiſio 699.c
Quæſtionum operoſa ſolutio quid vtilitatis ferat 334.c
Quæſtores 192.a
Quæſtuaris 359.a
Quæſtuoſiſſimè habere 309.b
Quæſturæ ſuffragator 382.b
Quàm diu hæc, delicatorum ſollicita cogitatio 228.a
Quartana ad horam venit 729.a.
flagellis diſcuſſa 348.a
Quaſsus 439.a
Quatuordecim gradus 294.b.456.b
Querela familiaris 274.b. publica 338.b
Querela de hominnm nequitiâ omni tempore 268.a
Quercus & ilex antiqua alimenta 737.b
Quies an ſuomo bono adiici debeat 584.d
Quies, bonum nou eſt 562.a
Quies quibus vtilior negotio 154.a.b
Quieſcentes ſemper & inquieti reprehenduntur 390.a
Quintius dictaturam properat euadere 228.c
Q. Catuli buſtum 52.a
Q. Seatij patris, magni viri & Stoici, liber laudatur 491.c. vide *Sextium*
Quiritium ius 723.b
Quod eſt, ſeu τὸ ὄν, ſex modis dicitur à Platone 481.c.d.482.c
Quod eſt, ſummum genus rerum 482.b
Quouſque eadem, vox rabidarum deliciarum 251.a. 431.a.573.a

RABIRE 438.a
Rabioſus 4.a
Rabirius poëta 544.d
Radiceſcere 559.b
Ramalia 575.b
Rapto viuere, iniorioſum, rapto mori, pulchrum 509.a
Raſtrum alleuare 31.b
Ratio quid 496.c.499.a. arbitra eſt bonorum & malorum 498.d. bonum proprium hominis 524.b. diis hominibuſque communis 587.b. non eget affectuum armis 13.b. numquam in adiutorium affectus aſſumit 8.a. omnis honeſti comes 313.a. vbique reſpectanda 280.c
Reapſe, id eſt re ipsâ 637.a
Rationalis philoſophiæ partis dimiſio 572.c
Rebili conſularis, hominis infamis, pecuniam renuit Iulius Græcinus 283.a
Recaluaſter 498.a
Recens à voce 134.b
Recentes à diis 580.c
Recita quibus adclametur 598.b
Recogito 234.a
Recorrigere 467.c
Reddere quid 346.b.377.c.d. duos exigit 333.e
Reddidit gratiam, non dicimus 539.a
Refectus conſul 626.a
Referire 38.b
Referre quid 539.a
Refigere ſe crucibus 243.c
Reformare chirographum 595.b
Refouere 80.a
Refouere arma 217.a
Refractarius 515.b
Regalia fulmina 717.a
Regalis ingenij mos 359.b
Regelari 501.a
Reges, vide *Rex*
Regiæ potentiæ miniſtri arguuntur ſuperbiæ 274.c
Regiam ad menſam adhibitorum quale vitæ genus 50.a
Regiones à bonis moribus alienæ vitandæ 468.b
Regionum electio parum confert ſtudiis 626.a
Regnum aureo ſæculo penes ſapientes fuit 574.c
Regula 511.c
Regula lex 313.c
Regulus & Virginius Coſs. 769.c
Regulus 502.c. à Pœnis captus eſt, non victus 330.a. clauis confixus 166.b. crucem vicit 611.b. fidei & patientiæ documentum 136.a

Regnli arca 502.a
Reguſtare bilem ſuam 127.a
Reiicula mancipia 461.a
Reiiculi dies 218.b
Relatiua parem deſiderant regulam 280.c
Relatiuorum natura 334.a
Religio primum militiæ vinculum 602.c
Religioſi ſunt boni etiam farre ac fitillâ 266.c
Remedia extrema in deſperatione tentanda 457.b
Remedia non ſunt quæ fortuitò ſanant 348.a
Remediorum compoſitiones 321.a.
crebra mutatio nocet 388.c
Remediorum qualium vſus apud veteres 599.c
Remetiri dicta & facta 63.a
Remetiri vinum vomitu 137.a.600.a
Remigare contra aquam 671.c
Remiſceri 511.a
Remiſſio animis danda 167.b
Remus auſpicans 225.b
Remus integer in aquâ fracti ſpeciem reddit 687.b
Replumbatur argentum 749.b
Reponere poſt longam diem, & in anteceſsum 323.b
Repoſitorium 533.a
Reprehenſiones in beneficiis cauendæ 275.b
Reptabundus 239.b.243.a
Res ab hoſtibus repetere 292.b
Rerum natura cur nihil perdere dicatur 333.a
Rerum maior copia quàm verborum 288.a
Rerum potiùs quàm verborum ratio habenda 457.c.
458.a
in Rebus aduerſis filios tondere moris eſt 331.c
Reſalutaturus 163.a
Reſes animus 593.c
Reſp. an, quomodo, & quando ſapienti adminiſtranda 151.a, 152.b. 154.a. ſitne ſapienti capeſsenda, ambigitur inter Stoicos & Epicureos 254.b.255.a
Reſpubl. ſine Cæſare eſſe non poteſt 191.a
Reipubl. ingratitudo in optimos ciues 338.a
Reip. qui proſint 151.b
Reſpublicæ duæ 255.b
Reſtagnare 738.b
Reſupinare 673.c
Reſupinus 537.a
Retenta ac reuocata virtus 134.a
Retentare 220.c
Retentare memoriam 513.c
Retexere 597.a
Ῥητορικὴ 572.c
Retorrida arbor 50.b
Retorridi rami 405.b
Retrahere ingenij vires 534.b
Retrò viuere 671.c
Reuileſcere 167.a
Reus ſententiis paribus abſoluitur 541.a
in Reum exire 294.a
Reorum mutuæ ſordes 5.a
Rex animum latronis & piratæ habens 281.b
Rex omnis ex ſeruis oriundus 456.c
Regis & tyranni diſcrimen 197.a
Regis quomodo omnia eſſe dicantur 369.c.370.b
Regi verborũ intemperantia non eſt ex maieſtate 193.a
Regem maximè decet clementia 290.a.191.b.202.a
Regem natura commenta eſt 202.a
aut Regem, aut fatuum naſci oportet 815.b
Reges cuius rei indigi 357.b.360.a. cur amentur 190.b.191.a. multa opertis oculis donant 325.b. mali cur regnent 323.a
Reges Romani duo, quorum alter patre, alter matre caruit 636.d
Reges quid ſecuros præſtet 203.a
Reges Parthos non poteſt quiſquam ſine munere ſalutare 416.c.41?.a
in Reges quid homines armet 6?.a
Regum animi notantur 461.a
Regum contemptores perperàm philoſophiæ dediti cenſentur 5?5.b
Regum conſuetudo 360.b
Regum amicis quanti conſtent bona conſilia, exemplo declaratur 49.b.?0.a
Regibus exemplum poſitus Iupiter 715.b
Regibus maior ſecuritas eſt ex manſuetudine 193.c.
eis vtilis eſt iræ continentia 51.a
à Regibus prouocatio ad populum fuit 637.a
Rhenus 216.b.303.b.681.b.738.a.749.b.775.b
Rhinocolura 54.a
Rhodanus 738.a.749.b.821.a.822.b
Rhodij vox effeminatiſſima 506.b
Rhodiis libertas cum immunitate data 338.a
Rhodiorum fons ex interuallis fœda fundens 736.b
Rhodos 626.a
Ridens in tormentis 532.a
Ridiculis diducta veſtimenta 686.b
Rixam à laſſo quæri, veteris dictum 46.b
Rogantis verba intercidenda 274.a
Rogo, moleſtum & oneroſum verbum ibid.
Roma quòd tantùm ſemel capta eſt, Scipioni debet 556.a. tributum ſpadonibus vendit 338.a
Romæ incendia dolet Timagenes, quòd meliora ſciret reſurrectura quàm arſiſsent 583.a
Romæ puer ſtaturâ ingentis viri 1?7.a
Romæ aut Scipio deeſſe debebat, aut Romæ libertas 556.a
Romana eloquentia à Cicerone exſtitit 452.c.45?.a
Romana pax 159.b
Romanæ pacis exitium 191.a
Romana vitia 222.a
Romani ducis verba ad milites locũ occupaturos 544.d
Romani imperatoris vox noctũ digna 571.b
Romani imperij exſul auctor 76.b
Romani roboris ſecta 812.a
Romani mores 9.a.51.c.300.a 486.a
Romanis ingeniis intentatum opus 96.a
Romanis quis primus perſuaſerit nauem conſcendere 224.b
Romanorum dux coloniæ in Corſicam deductæ 77.a
Romanorum ſtudia inutilia 224.a
Romanorum vltimus Sylla pomœrium protulit 225.b
Romanus pop. vbicumque vicit, habitat 76.b.
eius fideliores ſocij 38.a
Romanus luctus 101.c
Romanus ſermo non tam præproperus quàm Græcus 453.a
Romulus periit Solis defectione 637.a
Romuli caſa 79.a
cum Romulo feruentia rapa vorare 82?.a
Rotare 690.b
Roſa hieme concupita 670.a. toto lacu fluitans 469.c
in Roſâ iacere 448.b
Rubentes cur iracundiſſimi 28.a
Rubor ſubitò viris grauiſſimis offuſus 403.b.404.a
Rubrum mare 741.a
Ruffus Pompeij F. 834.a
Rufillus 558.b
Rufus ordinis ſenatorij ab offenſo Cæſare gratiam & munus impetrat 302.a
Ruinoſi parietes 61.b
Ruſticitas 274.b
Rutilia Cottam filium ſecuta eſt in exſilium 87.a
Rutilius ob innocentiam exſul 125.b.338.b.
maliuolentiæ expoſitus 243.a. in exſilio viuit 166.a. ſolus Sullæ dictatori aliquid negauit 135.a.

fuam

ſuam damnationem libenter tulit 428.c
Rutilij exſilium 135.a.502.a. innocentia violata effulſit 535.a. exſulis animoſitas in reditus abominatione 362.a

SABBATHIS lucernam accendere 604.a
Sabianum litus 769.c
Sabinus, vide *Caluiſium Sabinum*.
Saccus homo eſt 529.b
Sacerdos Homerica 542.c
Sacerdotiorum candidatus 582.b
Sacra conficere 433.c
Sacramento adacti 216.b
Sacramento rogatus 494.c
ad Sacramentum adacti 241.b.c
Sacramenta 604.c
ad Sacrificium acceſſuri vultum ſubmittunt 810.a
Sacrilegium quarum rerum ſit 571.a. an ex aliquà parte bonum 562.b.c
Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur ibid.c
Sacrilegi 335.d
Sacrilegos omnes eſſe probat Bion 371.a
Sacrilegus Deo iniuriam non poteſt facere ibid.b
Sacrarium 624.b.811.a
Sacrum municipale 578.b
Sacra alienigenarum gentium nota 635.c
Sacrorum ſanctiora ſolis initiatis nota 606.a
Sæculum aureum 574.c.579.c.580.b.652.c
Sæuitiæ deteſtatio 205.b. inſtrumenta 409.c
Sagum 418.a
Salarium 608.b
Saliaris ſaltus 413.a
Salinam mouere 554.b
Salluſtius 195.b.308.c
Salluſtij verba 488.b.797.a
Salluſtij imitator Arruntius 649.b
Salluſtio vigente qualis orationis cultus ibid.
Saltus ſaliaris aut fullonius 413.a
Saluidienus 194.b
Salutare Parthos reges nemo ſine munere poteſt 416.c.417.a
Salutatio meritoria 226.b
Salutatio potentium 360.b
Salutationes matutinæ 604.a
Salutationum publicum exercere 182.a
Salutator 420.a
Salutis initium, peccati notitia 4 6.d
Samnitum legati 81.a
Sanabilis 341.c
Sanguis, pars & materia noſtri 701.a
Sanguine nubibus litatum 753.b
Sanguine vitalis calor continetur 311.a
Sanitas etſi de fato, debetur tamen & medico 713.c
Sapiens quis 487.a. Deum aliquo antecedit 474.a. Deos æquat 587.c. etiam in Phalaridis tauro perustus exclamabit, Dulce eſt 497.b. exercitui pugnæ parato aſſimilatur 486.a. externa incommoda ſentit, nulla interna 514.a.b. incurnari & ſuccumbere non poteſt 512.b. miſer fieri nequit 587.a. nec liberorum, nec amicorum amiſſione affligitur 510.c. nihil cupit 369.a.b. non eſt dolorum expers 512.b. 554.b. non ignoſcet, nec veniam dabit 211.a. 212.a. non miſerebitur, ſed ſuccurret & proderit 211.a.c. non ſe indignum vllis fortunæ muneribus putat 245.a.246.a. non timet 554.a. nullâ iniuriâ vel contumeliâ affici poteſt 172.a.b.173.a.179.a.288.b. nullâ re indiget, & tamen multis illi opus eſt 400.b. numquam commouetur 447.a. omnibus affectibus vacare debet 551.a. ſimilis Deo, exceptâ mortalitate 178.a. ſolus ſcit referre gratiam & beneficium dare 539.c. ſurdum ſe amantiſſimis præſtare debet 441.c. tremet, dolebit, & expalleſcet 512.c
Sapiens an ad remp. accedat, controuertitur 254.b. 255.a. an beatior qui diutiùs vixerit 586.d. an iraſci debeat 21.b.c. an lacrymari debeat 614.a. an munus accipere, debere, emere, & conducere poſſit 370.b.371.a. an ſapienti proſit 638.a. colaphis percuſſus quid faciat 182.a. corpore parum proſpero vſus, an neque miſer, neque beatus habendus 586.b. cùm non accipiat iniuriam, cur puniat hanc inferentem 180.b. deliberaturus ſitne aliquem in conſilium aduocaturus 639.a. ſitne beatior amicorum & liberorum turbâ ſuccinctus 519.d. ſitne ſeipſo contentus, & propter hoc amico non indigeat 399.a.c.d.400.b
Sapiens Stoicorum an alicubi inueniatur 176.c
Sapientis animus qualis debeat eſſe 584.c. animus talis, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam 487.b.c. comparatio cum Ioue 516.c. deſcriptio 368.c. fiducia quanta 160.a. inuenta 579.b. partes duæ 512.b. patria, & virtutis exercendæ campus 152.c
Sapientis amicis carentis vita qualis 401.a
Sapientis omnia ſunt 369.b. quomodo hoc intelligatur 369.c.370.b
Sapientis & gubernatoris diuerſa conditio 554.c
Sapientis & ſapientiæ affectatoris diuerſa remedia in contumeliis ferendis 186.a
Sapientis Stoici & Epicuri diſcrimen 399.b
Sapienti an aliquid donari & beneficium dari poſſit 369.b. etiam in afflictâ rep. occaſio eſt ſe proferendi 153.c. furtum quomodo fieri poſſit 371.b. nec à paupertate nec à dolore nocetur 554.b.555.a. nihil contra opinionem accidit 163.b. non interdicitur naturæ contemplatione 494.c. potentium iræ declinandæ 410.a. vt Deo, omnia ſæcula ſeruiunt 227.b
Sapientem ſe non eſſe, quomodo quis intelligat 487.a
Sapientem an numquam ſui facti pœniteat 324.a
Sapientem inter & ſtultum quid interſit, ſi vterque habere vult 249.b
Sapientes non fuerunt in ſæculo fortunato 579.c. 580.c
Sapientes omnes pares ſunt & æquales 534.b. quo Deum antecedant 142.c. ſoli veri gaudij participes 427.a
Sapientes quidquid oportet, iuuat 281.a
Sapientium in diuerſum itura turba plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 594.b
Sapientium voluptates quales 259.a
Sapientia quid 234.b.422.a.571.a. ars eſt 437.b. de quibus rebus ſit 568.d. non eſt in litteris ibid. ſola, libertas 449.c
Sapientia an bonum ſit, ſapere verò bonú non ſit 655.a
Sapientia futura an bonum ſit 658.a
Sapientia vetus, rudis fuit. 599.b.c
Sapientia ſumma 510.a
Sapientia & philoſophia quomodo differant 5 1.a
Sapientiæ effectus 487.b.578.a. inuenta amplificanda ſunt 492.a. præcepta pauca tenenda, ſed ita vt in promptu ſint 366.d. præceptores quales eligendi 471.a. ſtudium verè liberale 564.c.d
Sapientiæ conſummatæ & procedentis viri quo differant 514.b
Sapientiæ alludentes 515.a

Sapien-

Sapientiam profeſſi reprehenduntur à Senecâ 507.b
Sapientiam ſectantium magnum diſcrimen 513.a
Sappho 569.b
Sardes, Aſiæ ciuitas maxima 359.a
Sarmatas Danubius cohibet 775.b
Sarmatiæ rex 538.b
Sarmatica 681.b
Satagei 611.a
Satellij Quadrati diuitum arroſoris, arriſoris & deriſoris conſilium Sabino datum 435.a
Satrapæ 423.b
Satrius Secundus 125.c
Saturitas etiam in aquâ & polentâ 418.b
Saturnalia 417.b.824.a
Saturnalia non ſemper erunt 832.a
Saturnius Luſcius 834.a
Saturnus & Mars 566.c
Saturni ſtella 795.a.809.b
Scabies fœda 150.b.251.b
Scapulæ nudæ ac fœtentes 248.a.b
Scapulas tegere 490.c
Scapulas verberibus præbere 48.a
Scapulis ſuum reddere 416.c
Scaurus ſenatus princeps 322.b
Scauri iocus de Ariſtone philoſopho 437.c. vide *Mamercus*
Sceleratis numquam contigit ſecuritas 609.b.629.d
Sceleris in ſcelere ſupplicium eſt 609.c
Scelerum enumeratio & reprehenſio 21.c.22.b
Scenæ artifices 379.a. periti 666.c
in Scenâ elatus 526.c.537.a
Scenici artifices quomodo verecundiam repræſentent 404.a
Schola deſerta, theatrum fractum 523.e
Schola philoſophi, quibuſdam otij diuerſorium eſt 633.c
Sciarthus 74.b
Sciebam, ſapientis vox 527.b
Scientia rerum, bonum 442.a
Scientia quarumdam rerum inutilis 224.a.b
Scientia quæ vtilis ac neceſſaria. 368.a
Scipio Æmilianus eodem ferè tempore patris triumphum & duorum fratrum funera ſpectauit 100.c. à Paulo patre in adoptionem datus 115.b
Scipio Africanus ruſticitatis ab aliquibus damnatur 558.a. à Repub. dimiſſus 338.a. exſul Liternum ſe recepit 229.a.469.b.556.a. Carthaginis horror 556.a. Hannibalis victor & Antiochi 228.e. ſine irâ bellum geſſit 9.a. tripudiare ſolebat 167.a.b
Scipionis Africani pietas in fratrem captum, & mortuum 100.b. villa, manes, ara & ſepulchrum 555.c.556.a. balneum quale 556.a.557.a. erga patrem beneficia 305.b. filia Cornelia 117.b. filiæ ex ærario dotem acceperunt 83.a.697.c
Scipio alter cunctatur circa Numantiam 9.a
Scipio Numantiam claudit & comprimit 496.d
Scipio Cn. Pompeij ſocer morte ſuâ maioribus ſe parem fecit 429.b.c
Scipionibus fatalis in Africâ gloria ibid.e
Scire & meminiſſe quid differant 445.b
Scire plus velle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt 569.b
Sciron, ventus Athenis infeſtus 766.a
Scordalus 477.a.547.c
Scorpiones 706.b
Scorteum 753.a
Scribendum & legendum ſimul 549.b
Scribonia amita Druſi Libonis 506.e
Scribonia ſocrus filiæ Claudij 830.a. à Claudio occiſa ibid.
Scripta eruditorum hominum ignotos notos faciunt 423.b
Scripta quorumdam clarum nomen habent, ſed exſanguia ſunt 491.c
Scrutationem populo præbere 246.b
Scythæ comam ſpargunt 676.a. iracundiſſimi 26.b. tergis vulpium & murium teguntur 576.a
Scythis bellum indixit Darius 51.a
Scythia 75.b.752.b
Scythiæ rex 538.a
Scylla 442.b.457.c.585.b.740.c
Scylla ſaxum eſt non terribile nautis 533.b
Secedere & in aliâ parte conſidere 655.b
Secreta eloqui nulla lex vetat 341.a
Secundas agere 45.b
Secundas ſortiri 286.a
Securitas ſecuritate mutuâ paciſcenda eſt 203.a
Securitatis pars maxima quæ 629.d
an Sedeat, delicatus interrogat 223.b
in Seductu 151.b
Segregem vitam agere 316.c
Seianus ad latus Tiberij ſtetit 117.a. Cordum Satrio Secundo congiarium dedit 125.c. ſummis honoribus functus, à populo in fruſta diuiſus fuit 162.a
Seiani crudelitas 126.a
Seiani tam odium quàm amor periculoſus 475.c
de Seiano cùm actum eſt, prodigium viſum 683.b
Seiani ſatellites 105.d. Seianianum iugum 106.a
Sela 694.b
Selectorum turba 293.b
in Sellâ proſtare 268.a
in Semen relinqui 818.a
Seminum vis 303.b.702.b
Semianimis 325.b
Semiliber 217.a
Seminudus 489.b
Semiorbis 692.a
Semiſomnis 668.d
Semiuiri 633.c
Senatorem à ſexageſimo anno lex non citat 231.a
in Senatu poſt decimam horam nouam relationem fieri, vetitum erat 168.a
Seneca animum animal eſſe concedit, actiones eius animalia negat 645.c. ſedulus auditor Attali fuit 633.b. & Fabiani Papyrij 617.b. Claudio Cæſari adulatur 98.c.99.b.102.b. Ciceronis exemplum ſecutus eſt in Cleanthis verſuum conuerſione 632.b. decrepitum ſe vigore animi non deſtitui, nec mortis metu teneri ſcribit 432.c. 433.a. cum Eurino curſu contendit 545.c. Demetrium ſecum circumferre ſolitus 489.b. diligens vinearum foſſor 725.a. diſſentit à Stôicis 643.c.644.a.655.a.c.657.a. dormiturus facta & dicta diei remetitur 63.a. dubitat de animarum æternitate 626.a. epiſtolis ſuis clarum ſe Lucilium reddere promittit 423.c. immodicè Annæum Serenum fleuit 491.a. in quantum Stôicos ſequatur 234.b.253.d.254.a. iuuenis edidit volumen de motu terrarum 774.a. magnorum virorum imagines & natales celebrat 492.b. matrem de ſuo exſilio conſolatur 70.c. medico vſus 625.a. meminit librorum ſuorum de Beneficiis 538.c. naufragium fecit 559.c. nihil ſibi mali in exſilio eſſe probat 72.b. non turbatus fuit clamoribus 546.b. ob ſenectutem lectulo adfixus 501.b. patre rogante animalium abſtinentiam reliquit 635.c. puer apud Sotionem philoſophum ſedit 465.b. quæſturam geſſit 89.a. qualis in exſilio fuerit 90.b. quantum profecerit ex Attali auditione 634.c. Scipionis manes

tres ad aram adorat 555.c. ſe paruo contentum ſcribit 672.a. ſenectutis ſuæ argumenta colligit 405.a. ſenex philoſophum diſputantem audit 523.b. vrbis fugâ febrem fugit 625.a
Senecæ abſtinentia 635.d.635.a. auunculus 89.a. cibus 625.c. condiſcipulus Claranus 495.b. filius 69.b.72.a.88.a. fratres 69.b.88.a. frater Gallio 232.d.744.a. infelicitas in nauigando 472.b.c.473.a. infirmitas mentis iam ad recta, iam ad praua vergentis 145.a.b.146.a. iuuenta in Tiberij Cæſaris principatum incidit 635.c. libri moralem philoſophiam continentes 633.a. 639.b. lectus, prandium, vehiculum 559.c.560.a. 635.c. mala valetudo 474.b. mens inter varios clamores conſtituta 476.c. nomen, prænomen & cognomen 312.a. opus & quæſtiones de morali philoſophiâ 130.d.630.b. ſpes de ſui reſtitutione 99.b. ſomnus 546.b. vigiliæ, & de poſteris cura 397.a.b. villicus 405.a.b. vxor Paulina 625.a. vxor mortua 88.b. vxoris fatua Harpaſte 467.a
Senecæ pater philoſophiam oderat 635.c.
ideò Heluiam minùs ſtudiis indulgere paſſus 87.c
Senecæ amorem Pythagoræ iniecit Sotion 635.a
Senecam patris ſenectus in vitâ retinuit 530.b
Senectus quid 114.a
Senecio Cornelius, eques Rom. ex tenui principio ſe promouens, ſubitò anginâ ſuffocatur 617.c.d
Senectus & morbi coniuncti apud Virgilium 636.c
Senectus laſſæ ætatis, non fractæ, nomen 432.c
Senectus quando attentiùs conſeruanda 625.c
Senectutis commendatio 405.b
Senectutis extrema an faſtidire oporteat, & finem non opperiri, ſed manu facere 484.b
Senectutem in aulâ quomodo quidam conſecutus ſit 37.a
Senex elementarius, res turpis 448.a
Senex linteatus, laurum & lucernam medio die præferens 250.b.251.b
Senis & iuuenis corrigendi diuerſa ratio 431.c
Seni quoque diſcendum eſt 523.c
Seni turpe, ex commentario ſapere 445.b
Sene viuere incipiente nihil turpius 409.a
Senes pueris ſimiles 180.a. queruli & iracundi 28.a.46.b
Senes orbos in litteram digerere 504.b
Senes p[illegible]orum vitia habere, turpe 390.c
Senum decrepitorum querela de vitâ 221.a
Senibus infantia exprobratur 426.b
Senile corpus naui debiliſcenti & ædificio putri comparatur 439.a
Senilis anima in primis labris eſt 441.a
Senſibiléne an intelligibile ſit bonum 674.b
Senſus, id eſt *ſententia* 646.d
Senſus de bonis ac malis non iudicat 498.d
Senſus in homine quàm in aliis animalibus tardior 674.c
Senſus conſtitutionis ſuæ an ſit animalibus 666.c
Senſus communes 401.c
Sententiam alicuius in ſenatu ſequi 499.b
Sententiam diuidere 234.b.424.b
Sententiæ abruptæ & ſuſpicioſæ 646.d.648.b
Sententiæ pueris ediſcendæ 445.b
Sententiis paribus reus abſoluitur 541.a
Sententiarum vitia 649.b
Sepelire mortuum an beneficium 340.c
Sepſe, id eſt *ſe ipſe* 637.a
Septa 22.a
Septemtrio ventus 765.a
Septemtrionalis plaga 752.b
Septimum palmæ ſpatium 440.c
Sepultura ſapienti negligenda 588.a
Sepulturæ iactura non æſtimanda eſt 838. *col.*2
Sequius 364.b
Serapio philoſophus volubilis linguæ 451.c
Serenus 148.b.169.a.171.a.174.b
Serenus Senecâ minor mortuus 491.a
Seres 576.b
Seriphus 74.b
Sermo improborum vitandus 672.d
Serpens in Africâ ſæuus 545.a
Serpens peſtifera 455.a
Serpentes paruulæ 205.c
Serræ inuentor 575.c
Serrarius 478.a
Sertoriana arma 596.c
Seruator 281.b
Seruientibus ira pernicioſa eſt 50.c
de Seruij regis matre dubitatur 636.d
Seruilij 195.a
Seruilij Vatiæ villa 475.b.476.a
Seruilius lacus 135.b
Seruilium litterarum ignari 158.a
Seruitus corporis ſolius eſt, non mentis 299.b
Seruitus quæ grauiſſima 723.b
vrbana & feriata 59.a
Seruitus paucos, plures ſeruitutem tenent 426.a
Seruitutem morte effugit Lacon puer impubes 529.a
Seruus nomen eſt ex iniuriâ natum 443.a
Seruus an domino beneficium dare poſſit 298.b.
omnis ex regibus oriundus 456.c.
cœnanti ad pedes ſtat 302.a
Seruus cum peculio licet domini ſit, huic tamen munus dare poteſt 370.a
Seruus in primam decuriam coniectus quam gratiam retulerit domino 461.a
Serui definitio Chryſippéa. 299.c
Serui à pedibus domini ſtare ſoliti 435.a.
coëmti ad memoriam refricandam ibid.
etiam menſæ admouendi 460.a
Serui, olim familiares appellati 462.b.
quomodo tractandi 460.a.462.a
Serui ex dominis facti, & ex ſeruis domini 461.b.462.a
Serui omnes ſumus 462.c
Serui quot, tot hoſtes 460.c
Seruis ad ſtatuam confugere licet 201.c
Seruis colendi potiùs domini, quàm timendi 463.a
Seruorum dies feſtus 462.b
Seruorum fidelitatis erga dominos exempla 299.a. 300.b.301.a.b.302.a. fuga non ægrè ferenda 631.b.c. varia miniſteria 460.c. numerus Demetrio quotidie relatus 256.b
Seruorum ità non pauciores ceciderunt quàm regum 391.b
Seruos ad pileum vocare 463.a
Seruos Epicurus amicos vocauit 31.b
Seruos vt à liberis cultus diſtingueret, aliquando dicta in ſenatu ſententia eſt 205.a
Seueritas non eſt contraria clementiæ 210.b
Seuerus Cornelius Ætnam deſcripſit 534.b
vide *Cornelius*
Sextius cur animalibus abſtinuerit 635.a. dicebat, Iouem plus non poſſe quàm virum bonum 516.c. iter ad deos monſtrat 517.a
Sextius pater latum clauum D. Iulio dante repulit 611.c. vide *Q. Sextij*
Sextij Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantis imago de exercitu & ſapiente 486.a.
conſuetudo eſuriendi totum diem 62.b.
dictum 39.a
Sextiorum noua & Romani roboris ſecta inter initia ſua extincta eſt 812.a

Sextus

Sextus Papinius flagris à C. Cæſare animi cauſâ cæſus 52.a
Sextus Pompeius ſorori & fratri ſuperſtes 101.a.
cur conſul factus 521.c.322.a
Sex. Trallus 834.a
Sicilia 216.a.574.d. ab Italiâ inundatione ſecluſa eſt 788.b
Siciliæ circuitus 535.b. laus 746.c. in Siciliæ ſtagno quodam iniecta non merguntur 734.b
Siculorum iuuenum pietas in parentes 306.d. 307.a.361.c
Siculum æquor 740.e. pelagus auſter exaſperat 410.b
Sidera ſemper vt in opere, ita in paſtu 701.e
Sidera quinque 120.a
Sidera volantia 683.b
Sidera circumnectentis fulgoris cauſſæ 684.c
Siderum defectio cur breuis 799.b
Siderum vis 735.e
Sidon mari ſuperfuſa 785.b
Signare rationem pareiu 363.b
Signatores 283.b
Signifer 806.a
Signum petere 308.d
Signorum deteſtatio 296.b
Silentium non eſt ſtudiis neceſſarium 476.c
Silenum habeo in caſtris 55.b
Siliceus vir 45.a
Siluæ in tectis domorum ac faſtigiis 670.a
Siluæ fulmine crematæ 707.a
Siluæ tonſiles 681.a
Simplices qui 27.a
Simplicitatis indicium iracundia 43.a
Sinis 210.b
Sipario fortiora dicta 161.a
Siphonis in modum exprimere 706.b
Sireps lex eſto 583.b
Sirenes 479.c
Siſtrum concutiens 259.b
Siſyphus 430.b.855.a
Sitis luxurioſorum 757.a
Smaragdus 579.b
Sobrietas interdum remouenda 168.a
Soccatus 278.a
Socculus aureus margaritis diſtinctus oſculandus porrigitur 277.b
Sociale animal 368.a
Societas ſalua quando ſit 35.c.36.a
Societatis appetitio naturâ innata 401.b
Societatis commoda 316.e
Sociorum gatum 601.b
Socrates 492.c. ab amicis ſe coargui paſſus 49.a. ab Athenienſibus damnatus fuit 258.c. damnatus an iniuriam acceperit 177.a. ad Archelaum regem cur venire noluerit 331.b. an ſibi agat gratias, quòd ipſe ſe docuerit 552.b. Ariſtophani iocorum materiam præbuit 251.a. carcerem intrauit ipſi loco ignominiam detracturus 84.a. carcerem omni curiâ honeſtiorem reddidit 251.a. in carcerem coniectus 125.b. in carcere diſputat, & exire noluit 428.c. xxx. dies in carcere exegit 506.b. in carcere moritur 166.a. colapho percuſſus quid dixerit 47.b. cum pueris ludere non erubuit 167.a. facetus, deriſor omnium, maximè potentium 532.a. loquens inducitur 248.b.250.a.251.a. non fuit patricius 456.b. pallium verecundè ab amicis petit 380.c. perpeſſicius ſenex, per omnia aſpera iactatus 628.a. totam philoſophiam ad mores reuocauit 510.a. quam ſummam dicat ſapientiam ibid. ſerui caſtigationem, ne iraſceretur, diſtulit 82.a. Sophroniſcum exſpirare non patitur 304.d. venenum vicit 611.b. veritatem & virtutem idem eſſe dicebat 511.a
Socratis æqualitas in fortunæ inæqualitate 628.b. calamitatum enumeratio ibid.a. idem vultus 21.c. irati ſignum 49.a. libertas & conſtantia ſub triginta tyrannis 153.b.336.c. mors laudatiſſ. 136.b. patientia in comœdorum ſalibus & vxoris iniuriis ferendis 185.b.186.a. reſponſum datum cuidam querenti quòd peregrinatione nihil profecerit 436.a.626.a
Socratis ex moribus plus quàm ex verbis philoſophi traxerunt 594.b
Socrati Alcibiades & Phædrus obiecti 251.b.252.a
Socrati ſeipſum donauit Æſchines pauper 267.a
Socratem calix venenatus è carcere in cælum tranſtulit 502.a. cicuta magnum fecit 408.c. in carcere Athenæ occiderunt 153.b. vix fama recepit 555.a
cum Socrate diſputare licet 226.a
cum Socrate viuendum 627.b
Socratici fœtus prouentus 155.b
Sol quibuſdam ſaxum aut fortuitorum ignium globus 383.b.384.a. etiam ſceleratis oritur 319.c.520.c. aliquando cauſſa venti 760.a.761.b
Solis alimentum 780.b. area viſa 685.a. defectio perfecta 693.a. defectio quomodo deprehendatur ibid. quomodo fiat 331.c
Solis defectionem quantopere Archelaus rex metuerit ibid.b.c
Solis & Lunæ dotes 318.c
Solis lux & vis integra eſt, etiam inter oppoſita 586.b
Solis miracula 793.a. officium 314.a. radiorum duplicatio cauſſa caloris 754.a
Solis boues vbi ſtabulare fingantur 736.b
Soli quantum debeatur 553.b.554.a.b.383.b
Solem quidam pedalem dixerunt 687.b
Soles bini ternique viſi 692.c
Solatium maximum mortis noſtrorum 91.d
Soleatus 52.b
Solitudo mala ſuadet 432.b. quibus vitanda 402.b
Solitudo & frequentia miſcenda ſunt 867.a
Solœciſmum ſcienter commiſſum non erubeſcit grammaticus 599.a
Solon Athenas æquo iure fundauit 574.d. vino indulſit 168.b
Solſtitium & bruma in quibus ſignis fiant 740.a
Soluere in debitum 396.b
Solutio omnis non idem, ſed tantumdem reddit 346.b
Solutio difficilium quæſtionum ad quid proſit 334.e
in Solutum imputo 393.b
Σοφία 571.b. apud Latinos quoque in vſu eſt ibid.
Sophiſmata, id eſt captiones 458.b. Latinè cauillationes dicuntur 642.b
Sophoclis opinio de Nili incremento 749.b
Sophroniſcus Socratis pater 504.d
Sorbnio 533.a
Sordes detractæ 288.c
Sordes mutuæ reorum 5.a
Sorites inexplebilis 540.b
Sotion philoſophus 465.b. Pythagoræ amorem Senecæ iniecit 635.a
Spadonibus tributum Roma pendit 338.a
Sparſio 703.b
Spara 577.a
Species 481.a.b
Spectaculum naumachiæ ſecundum 508.e
Spectaculum meridianum 595.b
Spectacula matutina 66.a.508.a.b. ſcenæ ludicra 19.a. bonis moribus damnoſa 595.b. manè & meridie fiebant ibid.

Specularis 138.b.756.a
Speculariorum vſus Senecæ tempore innotuit 577.c
Specularibus lans diem admittere 558.a
Speculator 15.a
Speculum iratis opponendum 39.a. concauum qualem imaginem reddat 688.b
Speculi ratione imago redditur ibid.a
Specula cur inuenta 697.a. ex multis minutis compoſita 689.a
Speculorum variæ naturæ 690.a.b.695.b. luxuries 697.c
de Speculis duæ opiniones 688.b
Specus veneranda 455.c
Specus ſubterranei 729.a
Spes, nomen incerti boni 402.b
Spes improborum vt vitanda 629.b
Spes longas inchoantium dementia 658.a
Speuſippus putat beatum ſolâ virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt 553.a
Speuſippo ſerui caſtigationem Plato commiſit 48.b
Sphæromachia 555.d
Spiramentum 143.b
Spiramenta 780.a.800.b
Spiritus & ſanguis corporis humani 779.b
Spiritus ſacer intra nos ſedet 453.b
Spiritus quomodo ſubeat terrâm 784.b.785.a
Spiritus vitalis terræ ineſt 780.b
Spiritus terræ motus cauſſa ſtatuitur 778.b.779.b.781.a
Spiritus vis 702.b
Spiritus & venti diſcrimen 763.a
Spiſſamentum 441.c
Spiſſiſſimum 540.c
Splendidum nihil ſine luce 442.a
Splendoris & lucis diſcrimen 423.b
Spoliarium 135.b.590.a
Spolium 596.a
Spondere pro iudicato 314.a
Spondyli 601.b
Spongia ad emundanda obſcœna 508.a.b
Spongiâ inſertâ os morituris incluſum 53.a
Sponſalia 326.b
Sponſaliorum genus decentiſſimum eſt adulterium 268.a
Sp. Anij lucifugæ vita deſcribitur 671.a.b
Stagna quædam ſine fundo 731.c. ſacrata 453.c. ſubterranea 729.b
Stamen rectum 577.a
Stanlia inſcribi ſuo monumento iuſſit, ſe xcix. annos vixiſſe 529.c
Stabilitor, Dei cognomen 311.c
in Statonienſi lacu natans inſula 735.a
Stator Deus 311.c
Statuarij 567.a
Statuæ fulmen 714.a
Stella ſuper lanceam viſa 684.b
Stellæ Artemidoro innumerabiles 800.a. cur ſtare vel redire dicantur 807.a.b. falsò putantur decidere, ut tranſilire 684.a. variæ 78.a. volantes 694.a. tranſuolantes tempeſtatis ſignum 684.b
Stellarum tranſuolantium cauſſæ 705.c
Stellarum alimentum 701.b.780.b. curſus 318.c.319.a. effectus 704.b. numerus & nomina quamdiu fuerint excogitata 806.b
Stellarum concurſu non fit Cometes 799.a
Stellarum quinque curſus ſolùm quando notus eſſe cœperit 806.a.807.a. poteſtas à Chaldæis obſeruata 711.c
Stellis duplex motus 805.a
de Stellis quæſtiones 793.b
Stemma non inſpicere docet philoſophia 456.b
Stemmatum flexuræ 302.b
Stercoroſum 736.b
Stigmata ingratum hoſpitem teſtantia 32.b
Stilponis auditor Crates 402.a. obiurgator Epicurus 40[illegible].b.c. reſponſum Demetrio datum interroganti, num quid perdidiſſet ibid.b.175.a
Stilponi quid Epicurus obiecerit 399.a.4[illegible].b
Stilus & lectio coniungenda ſunt 549.c
Stipatores 198.a
Stips æris abiecti non eſt beneficium 321.b
ad Stipem manum in ponte porrigere 248.a
Stoica lingua 407.b. ſententia 425.c. ſignificatio 485.b
Stoicæ ſectæ paradoxum 286.c
Stoicæ ſectæ ſpecie quidam ad vitia hortantur 673.c
Stoicus quidam Senecæ amicus Marcellinum ad mortem ſubeundam hortatur 528.[illegible].b
Stoico vox communis cum Stilpone 401.b.c
Stoici animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe exiſtimant 480.b. defenſi 320.a. Deo rotundam formam dant 645.b. duos ingratos ſtatuunt 319.c. genus ante ſuperius ponunt 482.b. ſingulis & Genium Iunonem dederunt 640.a
Stoicorum animalia infinita deridet Seneca 643.c.645.b. cum Peripateticis diſputatio 554.b. decretum de perpetuo actu ſapientis 253.d. exempla & præcepta 154.a.503.b. paradoxa aliquot 355.a. paradoxum, ſapientem numquam facti ſui pœnitere 324.a. placitum, ſapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe, examinatur 655.a. præcepta in actu mori imperantia 397.a. quæſtio, an ſibi aliquis beneficium dare poſſit 332.a. opinio de Cometis & ceteris cæli oſtentis 804.a. opinio de paritate bonorum probatur 495.d. opinio de rerum principiis 727.b. ſapientia à Zenone cœpit 83.a. ſecta vulgò nimis dura, ſed ipsâ lenis & benigna eſt 211.a
Stoicorum ſecta de fati immutabilitate defenditur 713.a
Stoicorum & ceterorum ſapientium diſcrimen 171.a
Stoicorum & Epicureorum diſſenſio de otio ſapientis 254.b
Stoicorum auctorum contextus virilis & continuus 444.a.b
Stoicorum paradoxorum nullum falſum eſt 559.c
Stoicis vna ſaltem cauſſa 493.a
Stoicis publicâ voce occurri ſolet 654.c
Stoicis præceptis quæ fidem detrahere ſoleant 172.b
cum Stoicis hominis naturam vincere 226.a
Stolâ indutus 24.a
Stomachicus 43.a
Stomachus intemperans 755.c.756.a. moroſus 531.b. ſuſpectus 46.b
Stomachi faſtidientis eſt multa deguſtare 388.c
Stomachi morbo vitium ſimile 335.b
Stomachoſus 4.a
Stratonis Peripateticæ philoſophiæ cultoris decretum de terræ motu 779.a
Strigare 441.d
Strophis ac fucis remotis 453.b
Struthiocamelus depilatus 184.a
Strymo 681.b
Studia inutilium litterarum arguuntur 224.a
Studia liberalia cur ita dicta 564.c. ad alia multum, ad virtutem nihil conferunt 567.b. non cenſentur inter bona 564.c. præſidia certiſſima ſunt 87.b.c
Studiis liberalibus non obſtant negotia 489.b
Studiorum modus tenendus 157.b.c

Studiis non neceſſarium eſt ſilentium 476.c
in Studiis vtilia, non ſubtilia quærenda 457.c
Studioſa luxuria 158.a
Stultitia 449.c. cur nos tam pertinaciter teneat 486.b. ſemper incipit viuere 409.a
Stultus omnia vitia habet 320.a
Stulti & ſapientis quod diſcrimen, ſi vterque habere vult 249.b
Stulti res non eſt 288.b
Stulti vita qualis 413.b
Stulto nulla re opus eſt, ſed omnibus eget 400.c
Stulti omnes mali 336.a. omnes inſaniunt, nec tamen omnes elleboro curantur 288.b
Styx in Arcadiâ mortifera 733.b
Subiicio 515.a. ſub manu 509.b
Subinfluere 741.b
Sublimia quæ dicantur 699.d
Suboles 118.a
Subrecti montes 783.a
Subrectis ire vexillis 336.c.681.b
Subrigere plana 774.a
Subriguntur capilli 2.a.19.a
Subrubicundus 42 b
Subſcriptionem edere 835.a. componere 301.b
Subſiciua res 473.b
Subtemen 577.a
Subtilitas nimia veritati infeſta eſt 570.a
Subulâ armatus 551.c
Subulâ leonem excipere 545.a
Succuſſio terræ motus ſpecies 783.a
Sucro 342.a
Sudare & bibere, cardiaci vita eſt 412.c
Sudatoria 236.b
Sudatoria ſicci vaporis 469.a
Sudor quibuſdam etiam conſtantiſſimis in populi conſpectu erumpit 403.b
Sudorem quid aquileges vocent 728.b
Sues 153.a
Sufflaminanda rota 835.a
Suffragatio materna 128.a
Suffragator 382.b
Suffragatores 228.b
Sulphuratio 728.b
Summa ſummarum 453.a
Summarium 450.c
Summulæ minutæ 528.b
Superadornatæ materiæ 749.b
Superbia in beneficio dando vitanda 277.b.278.b
Superbia miniſtrorũ regiæ potentiæ reprehẽditur 274.c
Superbiæ proprium 360.b
Superciliosi cenſores 673.b
Superfundi 157.a.775.a
Supermicare 305.a
Superſtitio quid 674.a
Superſtitionis argumentorum, abſtinentia quorumdam animalium 635.a
Superuacua ſtudia reprehenduntur 224.a.225.b
Superuacuis ſuperſedendum 162.a
Supinata teſtudo 667.a
Supparum 527.c
Supplicium militare 13.a
ad Supplicium decem dies medij 164.b
Supplicij verba ſollennia 13.a
Supplicia ſcripta 610.a. multa principi turpia ſunt 205.a. de ſceleratis ſine irâ ſumenda 13.a
Suppurare 222.a.487.c
Suppurata triſtitia 537.a
Suppurationes præcordiorum 410.a
Surrentinum litus 769.c
Sus confector 66.a
Suſpectus ſui nimius ingratos facit 284.b
Suſpenſuræ balneorum 577.c
Suſpicionibus locus dandus non eſt 30.b.31.a
Suſpicioſi 397.b
Suſpicando ius peccandi fit 390.a
Suſpirium, id eſt aſthma 474.b
Sutrinum 577.c
Sybaritarum ciuitas 31.b
Sylla coloniam in Corſicam deduxit 77.a. Romanorum vltimus pomœrium protulit 225.b. ſeptem millia ciuium trucidari iuſſit 197.b violentiſſimus erat rubore ſuffuſus 404.a
Syllæ dictum ad ſenatum ob gementium conclamationem exterritum 197.b. crudelitas 337.a. proſcriptio 19.a
Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit Rutilius 135.a. 428.c. vide *L. Sylla*
Syllanæ crudelitatis exemplum, quòd à rep. liberos proſcriptorum remouit 38.a
Syllanæ proſcriptionis ſpoliarium 135.b
Syllogiſmi 634.c
Symphonia 406.b.673.a
Symphonia & claſſicum 469.c
Symphoniarum cantus 468.c
Syngraphæ 374.a
Syracuſæ 118.b
Syria 216.b
Syriæ molles bello viri 8.c. oppida terræ motu agitata 582.b. rex Demetrius 801.b
in Syriæ ſtagno natant lateres 734.b
in Syriâ totius populi nares reciſæ ſunt 53.b.54.a
Syrtes 442.b. Syrtium incerta vada 128.c
Syrticæ gentes in defoſſo latent ob æſtum 576.b
Syrticum mare 240.b

TABELLAM dimittere 293.b
ea Tabellâ recitare 830.a
Tabellæ fœneratorum 176.b
Tabellariæ naues 527.b
Tabernaculum in cubiculo 528.b.c
Tabulæ 374.b. Tabulæ nouæ 541.a
Tabulæ nouæ beneficiorum 265.c
Tabulæ publicæ 33.a. eædem codices dicti 224.b
Tabularum duodecim cautio 753.b
Tabulas XII. loqui 649.a
Tabularios laſſat patrimonium 566.b
Tædium rerum quomodo tollendum 151.a
Talaria, tormenti genus 53.a
Talthybius deorum nuntius 833.a
Tamuſij annales 590.a
Tamen etſi 312.b
Tantalus 835.a
Tantò fortior, tantò felicior, laudandi formula 166.b
Tantò melior ſurge 441.d.442.a
Tantò melior, tantò felicior 512.c
Tardiloquium laudatur 453.a
Tarentum 150.c
Tarpeio proditor hoſtiſve publicus imponitur 13.a
Tarquinius 282.b
Tauromenitanum litus 533.c
Taurus colore rubicundo excitatur 59.b
Tauri & vrſi pugnam ſus confector expectat 66.a
Tectorio gregali inducta balnea 557.b
Tectorum machinationes non excogitauit philoſophia 575 a
Tegimen 785.b
Tegulâ in extremâ ſtare 405.c
Teleſphorus Rhodius decurtatus in caueâ paſtus fuit 51.b
circa Tempe noxia pecori aqua 734.a
Temperantia 568.c

Temperatura corporis tolli arte nequit 404.a
Tempeſtatis argumenta 684.b.685.c.690.b.693.c
Tempeſtates an munuſculis redimantur 753.b
Templa compoſiti intramus 810.a
Templorum foribus aſſidere 604.a
Temporariæ amicitiæ 400.a
Tempus ad neceſſaria diſcenda non ſufficit 466.a
Temporis breuitas 658.c. diſpendia varia 552.b. 658.c. edacitas 69.a. fuga colligenda & ſeruanda 387.b. iactura triplex ibid. partes tres 675.c. partes inter ſe comparatæ 220.b.c. 221.a. velocitas 636.a.b.790.c. vilitas cur tanta 219.a
Temporis præſentis ſola ratio habetur 291.c
Temporis vnius honeſta auaritia eſt 215.b
Temporis vnius poſſeſſio nobis data 387.e
Temporis velocitas non patitur ſuperuacua diſcere 465.e
Tempori parce 569.c.593.a
de Tempore quàm multæ ſint quæſtiones 569.a
Tentyritæ quomodo crocodilos ſuperent 749.a
Terentia 136.b
Terra corpori humano confertur 728.a. cum mari globum facit 739.a. mas,& femina 727.c. non eſt ſine ſpiritu vitali 780.b. puncto comparatur 681.a.682.a. pars mundi & materia 701.b. quibuſdam animal 779.c. quibuſdam terræ motus cauſſa eſt 778.a. quomodo ad continuanda flumina ſufficiat 724.b. ſub finem mundi in humorem ſoluetur 740.b
an Terra mundo ſtante vertatur 794.a
de Terrâ quæſtiones 700.a
ſub Terrâ ſpecus & ſtagna 729.a.b
Terram aquæ innatare, rudis & inepta opinio eſt 727.b.774.c
Terræ multa habent mortifera 787.b
Terrarum orbis pila eſt 754.b
Terræ motus ingens in Campaniâ 769.c. inſanis aliquot ſimiles diſcurrere fecit 788.a. per cc. milliaria non extenditur 785.c
Terræ motus cauſſæ 774.a.b.777.a.b.778.a.b.c.779.a.b.c.780.a.781.b.782.b.c. effectus 774.a. 787.a.788.a.789.a. genera 783.a
Terræ motu qui fiat vt loca diſijciantur & intereant 785.b
Terræ motum præcedit aëris tranquillitas 778.b ſequitur peſtilentia 787.a. & ventus 781.b
Terræ motus timor deminuitur 770.a.789.b
Territorium 119.a
Teſſellæ in balneo ſeparatæ, iterumque commiſſæ terræ motu 789.b
Teſtamenti ordinatio quàm diligenter curetur 313.b. 318.b
Teſtamenti tabulis annulum imprimere 398.a
Teſtamentorum captator 317.b
Teſtamentorum captandorum artem profeſſi 362.c
Teſtes cur adhibeantur 256.b
Teſtes ſecundæ notæ 751.a
Textorium 645.d
Textricum ars malè dicitur à ſapientibus inuenta 577.a
Thales Mileſius terram aquæ innatare opinatur 774.b
Thaletis opinio de Nili incremento refellitur 750.a. opinio de terræ motu improbatur 775.a. ſententia de aquæ elemento 727.b. ſententia, quòd terra aquæ innatet, exploditur 727.b
Thalia Gratiarum vltima 264.a. Heſiodo Charis eſt, Homero Muſa 265.a
Thaſius lapis, ratum quondam in aliquo templo ſpectaculum 556.b
Theatrum Neapolitanorum fractum 523.c
Thebæ non ſunt motæ in Chalcidis tremore 785.c
Themiſonis ſecta 599.a
Theodorus philoſophus quid tyranno mortem minanti reſponderit 164.a
Theodorus 19.a
Theophraſtus 226.b.260.c. diſcipulus Ariſtotelis 778.c. non diuini, dulcis tamen eloquij vir, & nitidi ſine labore ibid. arguitur 9.b. 10.c.726.c. citatur 726.b.729.b.734.a.735.b. 749.a
Theophraſti præcepta 389.c. ſententia de terræ motu 778.c
Theraſia inſula in Ægæo mari enata 783.a
Θηεοβοφεῖς 56.b
Thermarum fundamenta in mare iacta 670.a
Thermopylarum anguſta 358.b.544.c
Therſites 56.a
in Theſſaliâ noxia feris aqua 734.a
Theſſaliæ paludes quomodo ſiccatæ 785.b
Theutonici à Mario cæſi 597.a. cladis cauſa 8.b
Thracæ incompoſiti ſtaturâ 744.a
Thraces 681.b
Thraciæ angulus 331.b. iuga 749.b præpoſitus L. Piſo 547.b
Thracias ventus 765.a
Thucydides allegatur 785.a.786.b
Tiara recta in capite, ſolis regibus data 339.a
Tiberis 546.a.833.a
in Tiberis ripâ regna Arcadum 76.b
Tiberius filius Liuiæ Auguſtæ 209.b
Tiberius Cæſ. Appiâ viâ ad deos iuit 816.a amicorum notitiam auerſatus 342.b. Atilio Butæ prodigo paupertatem confitenti, Serò, inquit, experrectus es 670.b. à pluribus rogatus, vt æri alieno ſuccurreret 276.a. Coſſo ebrioſo & vrbem & arcana multa commiſit 547.b. M. Allium prætorium à creditoribus liberat 275.b. fratris Druſi mortem æquo animo tulit 101.b. mullum ingentis formæ vendit 603.b. pro roſtris filium mortuum laudauit 116.b
Tiberij imago ectypa 301.b. obliuio 342.b. prima tempora 188.b
Tiberij amicitiâ & frigore notus Montanus Iulius 670.b. Tiberij Cæſaris principatu alienigenarum gentium ſacra mota ſunt 635.c eius tempore publica accuſandi rabies 301.b
ſub Tiberio Cæſare cæli ardor viſus 695.a
Tib. Gracchus 117.b. vide *Gracchus*
Tibiarum ac organorum genus ex pulpito conſonabat 550.c
Tibicen Græcus 323.c
Tiburtinum 314.a
Tiburtinus calix 661.c
Tigrim oſculatur cuſtos 555.b
Tigris fl. 626.d. euaneſcit, & tandem iterùm emergit 736.a 776.c
Tillius Cimber acerrimus Cæſarianarum partium defenſor Cæſarem poſteà interfecit 59.c. eius iocus in ſe 547.b Tillio Cimbro ebrioſo creditum fuit de C. Cæſaris cæde ibid.a
Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, excluſus Auguſti domo, in Pollionis Aſinij contubernio conſenuit 56.a. felicitati vrbis Romæ inimicus 583.a
Timenda quibus depelli poſſint 409.c.410.a
Timendorum tria genera 409.c
Timeri non eſt potentiæ ſignum 24.b
Timeri quàm deſpici periculoſius ibid.
Timidus duorum generum eſt 320.a
Timidus pro cauto accipitur 458.a
Timor acer & aſſiduus quid efficiat 198.a

Time-

Timoris reprehenſio & remedia 393.a.407.b.c. 408.b.610.d
Timor, vide reliqua in *Metus*
Tiro palleſcit ad vulneris ſuſpicionem 138.a
Tirunculorum impetus primi 636.a
Titulus ſepulchri 230.b
Titulum impingere 461.a
T.Arij liberalitas & clementia in filium parricidam 199.b.200.a
T Manlij pietas in patrem imperioſum 307.a
T.Liuius ſuos libros à Doro emere poteſt 370.c
à T.Liuio poſitum dictum de Cæſare vulgò iactatum 765.b. vide *Liuius*
Tò ὂν Latinè exprimi nequit 481.c. ſex modis dicitur 482.c
Togatæ antiquæ 571.b
Togatæ inter comœdias & tragœdias mediæ 398.b
Togati 247.a
Togati purpuratique 180.c
Togis inter ſe corona ſordidior & turba cultior diſtant 648.c
Tollutarij 561.a
Tolerantia fortis aſperorum ſitne optabilis 501.c
Tolleno 703.b
Tomentum Circenſe 248.a
Tonans 311.b
Tonat aliquando ſereno cælo 684.b
Tondere filios in luctu moris erat 331.c
Tonitru quomodo fiat 704.c.705.a.706.b.c.718.a
Tonitrua, antiqui tonitruum aut tonum dixerunt 718.b
Tonitrua quædam abſque nubium concurſu 710 b
Tonitrua, fulmina & fulgurationes ſimul fiunt 704.c
aduerſus Tonitrua ſubterraneæ domus excogitatæ 770.b.772.b
Tonitruum diſtinctio 709.b
Tonſor 222.a
Tonum dixerunt antiqui tonitrua 718.b
Tormentorum patientia ſitne optabilis 501.c
Torqueri, & in conuiuio iacere, pariane ſint 497.b. 511.c
Torpor letalis 542.b
Torrens curſus 738.a. vnda 240.b.452.b. impetus 427.c
Tortor 410.a
Trabes igneæ 683.b.684.c. an inter Cometas ponendæ 695.a. quomodo fiant 795.a.b
Tractatori manum præſtare 500.b
Traductio & dedecus 5.c
Tragici 398.b
Tragici dictum 466.c.622.a
Trama 577.a
Tranquillitas, Græcis εὐθυμία 149.a
Tranquillitas Epicuréorum 314.b
Tranquillitas quæ vera 478.b. quibus remediis procuretur 149.a.151.a
Tranquillitatis cauſſa non locus, ſed animus eſt 476.a.b
Tranquillitati infeſta vitia 564 a
Tranquillum mare 758.c
Transfigurari 395.c
Tranſlationes verborum 486.a
Traſimenus 21.a
Tremor terræ 783.b
Tremoris corporum cauſſa 782.a.c
Triarij 153.a
Tribunal honoris inſigne, non honor 266.b
Tribunal nummarium alteri addicere 268.a
Tribunus à Manlio in ordinem impunè redactus 307.a
Tributum principale 276.a
Tributum prouinciarum vnâ cœnâ conſumptum 80.c
Tripudiare virilem in modum 167.b
Triſtionia à Claudio occiſa 830 a
Triſtitiæ ſitne cognata voluptas aliqua 614.c
Tritici bonum 675.b
Triumuiralis proſcriptio 276.c
Troglodytæ 749.b
Troſſuli 561.a
Troſſuli & iuuenes 523.b
Tuber tyranni gladio diuiſum 281.b
Tubero fictilibus in publicâ cœnâ vſus 611.b.c. quibuſdam parum frugi eſt 665.b
Tuberonis lignei lectuli, hædinæ pelles & vaſa fictilia 607.a
cum Tuberone viuendum 627.b
Tubicen 531.d
Tullius Marcellinus conſilio de morte cum amicis habito, inedia ſibi vitam ademit 528.a.b
Tumultuarius miles 41.b
Turannius ſenex, procurationis vacatione acceptâ, tamdiu ſe plangi iuſſit, quouſque labor illi ſuus reſtitutus fuit 231.a
Turba vitanda 395.a.397.--.402.a
Turbo 795.b
Turbo igneus 762.c
Turbinis cauſſa ibid.
Turdilli 608.a
in Turno nulla mora 364.a
Turpia quæ 442.a
Tuſcis ſumma fulminum ſcientia 711.a
Tuſcos Aſia ſibi vendicat 76.a
Tuſculanum 314.a
Tuſſis continua 532.a
Tutela ebore cælata 525.a
Tutò vt viuas, quæ obſeruanda 629.b
Tympanum in manu eſt 240.a
Tympana cur ſonent 710.b
Tyrannicida conſcios tyranni amicos nominat 30.b
Tyrannus an beneficium det 281.b.282.a
Tyranni & regis differentia 197.a
Tyranni tuber gladio diuiſum 281.b
Tyrannóne beneficium dandum 378.a.c
Tyranni triginta Athenienſium 1300. ciues occiderunt 153.b
Tyrannorum pœna 206.a
Tyria purpura 690.a
Tyrij Africam incolunt 76.a
Tyros aliquando ruinis infamis fuit 771.a mouetur & diluitur 787.a

VACATIO procurationis 231.a
Vacationem dare 71.b.253.b.831.a. petere 51.a
in Vadimonis lacu inſula natat 735.a
Vadimonium 398.a
Vade fortiter, vade feliciter 790 a
Vagellij carmen 773.a
Valdiſſimè 219.b
Valens 834.a
Valgius Ætnam vnicum dixit 468.b
Valere, philoſophari eſt 412.b
Valerius Aſiaticus 185.a. conſul 709.a
Valerius Coruinus ob Meſſanam captam Meſſalla dictus 225.a
Valetudinarium 12.b.434.b
Valetudo animi primùm, deinde corporis curanda 412.b
Valetudo felicior 499.b
Valetudine feſſi, iracundiores 28.a.46.b

Vapor ſiccus & humidus 705.a
Vatices quidam exſecandas præbens, legere librum perſeuerauit 532.a
Varro citatur 823.a. quâ arte ventos ordinet 764.b. Vulturni nomen vſurpat ibid.c
Varronis Romanorum doctiſſimi remedium aduerſus mutationem locorum 77.a.b
Varus eques Rom. cænarum bonarum affectator 670.c
Vaſa colligere 419.c
Vatiæ felicitas vulgò celebrata 475.c
Vaticinantium copia vbi 788.a
Vatinius ſcurra quomodo Ciceronis vrbanitatem effugerit 184.a.b
Vatinius remp. venumdedit 172.a
Vatinio poſtpoſitus Cato 537.a
in Vatinium Cælii ſententia 592.d
Vatinij 659.c.665.b
Vdum plus eſt quàm humidum 708.a
Vectatio 168.a
Vedius Pollio murænas ſanguine humano ſaginabat 201.c. ob ſæuitiam in ſeruos caſtigatus ab Auguſto 64.b.c
Vellem quæ velles 502.c
Velocitas quæ laudabilis 38.b
Velum alleuatur 536.a
Velis cænatio muniebatur 756.a
Vena ad extenuandum corpus percutitur 507.c. medico tangenda eſt 425.a
Venæ aquarum 728.a
Venæ ſanguinis receptacula ibid. incertæ & naturalem turbantes modum, febris indicium 625.a. quibuſdam remedij cauſsâ extrahimus 134.b
Venarum imperturbata mobilitas, valetudinis bonæ indicium 779.c
Venas cadentes vino reficere 294.b
Venari in mari 730.a
Vendens funeribus neceſſaria & luctum optans, an meritò à Demade ſit damnatus 362.b
Vendere quæ emeris, gentium ius eſt 268.a
Venditio quid 333.c
Veneficus 335.c
Venenata fulmine icta, venenum amittunt 711.a
Venenum 281.c
Veneriæ 601.b
Veneris comites ſunt Gratiæ 264.b. ſignum 185.a
Veneris genitricis ludi 802.b
Venerem ſuam habere 285.b
Venia 212.a.b. quàm laudabilis ſit 38.a
Venter benè moratus, magna pars eſt libertatis 672.b. paruo dimittitur 425.a
Ventris cauſsâ quantum laboretur 650.c
Ventri obedientes, animalia ſunt, non homines 488.b
Ventilare 150.c 657.d
Ventus quid 727.a.758.b.c. bonis & malis communis 320.c. quomodo fiat 759.a.b. ἐγκολπίας 760.b
Venti & aëris diſcrimen ibid.a
Venti & ſpiritus diſcrimen 763.a
in Ventum iactare brachia 800.b
Venti ἐκνεφίαι 762.a. Eteſiæ 761.b ſubterranei 763.a. quidam quorumdam locorum proprij 766.a. quando & vnde flent 760.b.761.b.762.b
Ventorum abuſus 766.b. numerus & nomina 764.a.b.c.765.a. vtilitas 766.a.b.767.c
Verba ad ſummam cauſam ſpectantia 161.a. multa apud antiquos ſunt occupata 481.c. pauciora rebus 288.a. ſollennia 53.a. philoſophantium qualia eſse debeant 521.b
Verba aſseſsoris prætor adeuntibus pron... 15 .a
Verba ex alieno ſæculo petere 649.a
Verborum cura non nimis anxia eſse debet 651.a
Verborum notæ 578.a. tranſlationes 486.a. Latinorum magna paupertas 481.a
Verborum non tam quàm rerum curà habenda 457.c. 458.a
Verbis opera concordare debent 421.b.c
Verecundia quorumdam extimeſcenda 404.a
Verecundiæ laus, & quòd nulla ſapientia eam abigat 403.b
Verecundiam ſcenici artifices penitus exprimere non poſsunt 404.a.b
Veritas & virtus idem 581.a
Veritas inuoluta in alto latet 367.a.368.a
Veritatis argumentum eſt, publicus conſenſus 655.c
Veritatis ſimplex oratio 452.a.466.c
Verminare 711.a
Verminatur 245.a
Verminatio 531.a
Verminationes cerebri æſtuantis 599.d
Vernilitas 598.b
Verniliter 277.a
Vernula rudis 146.a
Verrucoſus 322.a
Verſura domi fit 333.a
Verſuram facere 420.c
Verſus 593.a.605.a
Verſus de auaritiâ 634.a.b
Verſus Græcus deteſtabilis 209.b
Verſus diſertiſſimi inter mimos iacent 398.b. multò efficaciores ſunt ſolutâ oratione 634.a.b
Verſuum duorum de beneficiis examen 262.b
Veruex marinus 184.a
Verum non niſi audituro dicendum 437.a
Verum dicere & audire adſueſcendum 504.a
Verum omnibus publicè dicit Seneca 573.a
Verum qui dicat, potentibus deeſt 357.c
Veriſimilitudo, non exploratio ſpectatur 323.b
Vertebrarum dolor quomodo interquieſcat 531.a
Verticoſus 797.a
Veſtales virgines 254.a
Veſtiarium 157.a.299.c
Veſtis quando mutetur 417.b
Veſtis peruerſa magiſtratus 12.b
Veſtis nihil celatura 577.a. ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſsa 146.a
Veſtis ſapienti non omnis conueniens, nec quiuis color 468.b
Veſtis mundæ electio appetenda homini 585.c
Veſtes è corticibus arborum, auium plumis, vulpium tergis, &c. 576.a
Veſtes ſericæ exprobrantur 371.a
Veſtium color 235.b
Veteranus audaciter cruorem ſuum ſpectat 138.a
Veterare 107.b
Veteraria 650.c
Veternoſus animus 56.b
Veternoſiſſimi artificij nodi 544.a
Veterum opiniones parum exactæ, & rudes 774.b
Veterum præceptum de optimâ vitâ ſequendâ 236.c
Veteribus mos fuit terram ſubigere 556.b
Vexillis ſubrectis vrbem intrare 336.c
Via Latina 529.c. recta 833.a ſacra 117.a.831.a. vicinalis 342.b
Viáne monſtranda ſit ingrato 321.b
Viator 100.b
Vicarij duo 156.b
Vicæ Potæ filius Dieſpiter 826.a
Victimæ quando gratæ 206.b

Viduus cælibatus 268.a

Vienna 821.a

Vigiliæ peruerſum tempus arguitur 669.a

Vigiliarium 480.b

Villa totius anni 476.a

Villæ caſtris ſimiles 469.b

Villeius 743.a

Vinctorum greges in ætatum & colorum paria diducti 221.a

per Vinctos terra colenda 374.b

Vindemitor 816.b

Vindicta quando laudata, quando non 36.b.37.a

Vinicij tarditas in dicendo 452.c.

Vinum calentibus ingeniis & pueris ſubtrahendum 28.b. iram cur incendat ibid.a. fulmine gelatum, cui potum exanimet, aut dementes faciat 717.c. fracto dolio rigidum ſtat 715.a

Vini inuentor cur Liber dictus 168.a

Vini miniſter in muliebrem modum ornatus 460.c

Vini veteris amaritudo ipſa delectat 490.b

Vino deditorum vita quàm turpis 217.c

Vino interdum indulgendum 168.a.b

inter Vinum & oleum occupati homines 412.c

Vina per ſapores & ætates diſponere 755.b

Vir bonus an beneficium ingrato noto daturus ſit 319.c. an non iraſcatur ſi patrem cædi vel matrem rapi viderit 8.b

Vir bonus duplicis notæ 454.c. non poteſt non facere quod facit 353.b. ſummæ pietatis erga deos eſt 326.a. vinci nequit 329.b

Viri boni animus qualis 651.b. exemplum ſemper intuendum 404.b.432.b. ſimilitudo cum Deo 132.a

Virum bonum non faciunt ſtudia liberalia 565.a

Viri boni omnes pares 498.c

Viris bonis cur mala accidant 130.d.132.a.b

Viris bonis ineſt quiddam diuinum 453.c

Viros bonos, candidatos dicimus 389.c

Viri diſerti turpiſſimum principium 657.c.d

Viri gratioſi timendi interdum 410.a

Vir fortis & ſtrenuus 425.d. eius deſcriptio Virgiliana 606.c

Viri fortes qui 608.a

Virorum magnorum imagines & natales celebrandi 492.b. exempla ſequenda 627.b

Virorum ſapientium conuerſatio vtilis 594.a

Virgæ aureæ 147.a

Virgarum, coronarum, & arcus differentiæ 692.c

Virgarum ſignificationes & cauſſæ ibid.b.c

Viridia 556.a

Virgilius à Polybio conuerſus 95.c.98.b

Virgilius Ætnam deſcripſit 534.b. Ennium imitatus eſt 637.b. parum propriè dixit, mala mentis gaudia 485.b. reprehenditur 558.b.c

Virgilij præcepta nautica 472.c. verſus duobus æternam memoriam promittentes 423.c. verſus 39.a.118.c.190.c.220.a.310.b.311.a. 347.b.381.a. 419 a.436.a.b. 478.b. 481.b.c. 487.c. 492.a.502.a. 505.d. 516.c. 527.a.528.d. 542.d.544. a.b. 549.c. 551.d. 558.b.c. 560.b. 562.b.575.a.b. 585.b.606.c.618.a.619.b. 623.c.627.c.628.c.631.c. 636.a.b.c. 637.b. 645.d.650. a.651.c. 669.a. 690.b. 692.d.694.a.697.a.723.c.736.b.746.a.752.a.758.c. 764.b. 771 b. 779.b. 781.b.c. 784 a. 786.a. 788.b. 809.a.837. *col.*2.

Virgilium aliter grammaticus legit, aliter philoſophus 636.a.b

Virginius & Regulus Coſs. 769.c

Virgo aqua 546.a

Virtus animi vna, ſed multæ ſpecies 496.a

Virtus à voluptatum miniſterio defenditur 308.d. ad benè beatéque viuendum ſatis eſſe probatur, opinionibus contrariis breuiter refutatis 242.a. 551.b.561.a. cur nullo egeat 518.c. experimento innoteſcit 137.b.c. in quocumque habitu eſt, prodeſt 153.a. maior vel minor fieri non poteſt 175.a.510.b.511 a.c. naturâ glorioſa 306.c. nihil in ſe habet venale 308.c. non cohoneſtatur pulchritudine corporis, nec deformitate fœdatur 495.c. non dediſcitur 468.a. non propter voluptatem petitur 237.b. omnibus patet 298.b. periculi auida eſt 137.b. quædam effugere non poteſt 480.a. quid ſit 513.a. ſuâ magnitudine omnes dolores, moleſtias, iniurias elidit 497.b. ſuapte naturâ placet 316.a. vnicum hominis bonum 524.c.525.a

Virtutis ardui aggreſſus 541.b.c.244.a. comitatus indiuiduus 502.b. documentum nunquam molle 539.a. duæ partes 594.c. opera omnia bona 525.a. via 316.b

Virtutis & voluptatis diſſimilitudo 236 b

Virtutis & voluptatis ſocietatem quid prohibeat 240.c

Virtuti etiam in lectulo locus 532.b

Virtuti oppoſita nihil detrahunt 586.b

Virtutes inter ſe pares, vt virtutum opera 496.a.c quædam ſtimulis, quædam frænis egent 249.a

Virtutes ſi animalia ſint, quàm multa abſurda ſequantur 643.c.644.a

in Virtutes arduum iter non eſt 26.a

Virtutum humanarum vnica regula 496.c

Virtutum pretium in ipſis eſt 540.b. ſemina naturâ inſita ſunt 634.a

Virtutum magnarum memoria ſacra 321.c

Vis electioni obeſt 281.b

Viſcata beneficia 397.b

Viſceratio 420.c.516.b

Viſus noſter in humido labitur 691.a

Viſus fallax 687 b

Vita actu, non tempore metienda eſt 588.c.589.a

Vita longiſſima 218 a 221.b. cur breuis videatur 213 d.215. c. 217.b.c.218.a.b. errorum plena 232.d.233 a. fortunæ expers, mare mortuum eſt 502.c. ficta & oſtentationi parata 166.c. inter bonos & publicos mores temperanda 393.a. melior quàm vulgus viuit inſtituenda, non contraria 392.b nuda, muſcarum ac vermium bonum 304.c. non ſentientibus effluit 505.c. potius deridenda, quàm deploranda eſt 165.b. quomodo hominibus elabatur 387.b.c. quorum breuiſſima, ideoque miſerrima ſit 227.b.228.b. 230. b. ſeruitium eſt 159.a. ſupplicium eſt 97.a. ſimilis fabulæ 550 a. ſimilis ciuitati captæ 381.c. ſtulta 97.a. vt tuta ſit & ſecura, quæ obſeruanda 629.b

Vita otioſa & ignaua differunt 475.c

Vita occupatorum breuiſſima eſt 217.c.218.a. 220.b

Vita quorumdam contra naturam inſtituta taxatur 669.a.b.c.670.a

Vita quorumdam formicis per arbuſta repentibus ſimilis 162.b

Vitæ amor catenæ comparatus 434.a. breuitas 124.a.443.b.529.c. conditio qualiſcumque æquo animo ferenda 631.b. conſenſus cum oratione laudatus 421.b. diuturnitas non cauis vel rugis æſtimanda 219.a. exordium à fletu 93.c. faſtidium quomodo effugiatur

giamr 152.a. forma ſana & ſalubris 397.c. genera tria; quodq́ue ſit optabilius 258.a. genus auſterum ſugiendum 392.b. iactura maxima, dilatio 219.c. inæqualitas 149.b. inconſtantia 233.a. inconſtantia vnde 421.c. mendicatio fœda 618.c.619.a. mimus 537.a. opera quâ regulâ diſtribuenda 368.b. ſpatium ampliſſimum 589.b. tria tempora 220.b. tributa 607.c. vitium maximum 618.b
Vitæ beatæ ſumma 457.a
Vitæ in contrarium circumactæ cauſſa 671.a
de Vitæ breuitate an iuſtè mortales conquerantur 213.c
Vitæ ſuæ ſitne vis inferenda 507.b
Vitam contemnere, & regere vix totâ vitâ diſcitur 642.c
Vitalia eruere 614.b
Vitalia in homine priùs ordinantur 18.d
Vitalis calor 311.a
Vitiligo & fœda ex albo varietas 735.b
Vitis ex arbuſto ſuo annoſa quoque transfertur 559.b. non quælibet inſitionem patitur 643.a
Vitis vitrus 454.b
Vitium commune ſingulis obiicere, iniquum 47.c
Vitia contactu nocent 155.b. excuſantur deorum exemplis 228.a. malè rebus, locis & temporibus adſcribuntur, cùm cuiuſque propria ſint 467.a. naturalia nullâ arte vinci poſſunt 403.b. non in vſum recipienda ſunt, quia aliquando boni quid effecerunt 10.a. non ſtant vno loco, ſed ſe inuicem pellunt 268.b. omnia in omnibus, ſed non omnia in ſingulis extant 320.a.b. ſub virtutum nomine obrepunt 458.a. virtutibus confinia 664.a
Vitia vulgi nobis ridicula videri debent, non inuiſa 165.b.166.a
Vitia corporis & animi cur diſſimulare ſoleamus 473.a.b
Vitia illinunt turba & ſpectacula 395.a.b
Vitia non temporum, huius vel illius ſæculi eſſe, ſed hominum 608.b
Vitiorum proceſſus 811.b. remedia 641.a
Vitrarius 579.a
Viuarium 201.c.731.a
Viuendi corrupta ratio corruptum dicendi genus producit 646.c.d
Viuere beatè, & ſecundùm naturam, idem eſt 236.c
Viuere benè, omni loco poſitum 436.c
Viuere in neceſſitate, nulla neceſſitas 406.c
Viuere non licere multi falsò queruntur 218.b
Viuere oſtio aperto vix eſt qui poſſit 456.a
Viuere ſemper incipientium ſtultitia 409.a
Viuere ſecundùm naturam oportet 391.c. 392.c
Viuere quidam ſemper incipiunt, quidam tum cùm deſinendum eſt; quidam viuere deſinunt cùm incipiunt 427.c.d.428.a
Viuere totâ vitâ diſcendum eſt 218.a
Vlceribus plurimis obſiti papulas alienas obſeruatis 251.b
Vlcuſcula 514.b
Vlixes 172.a. ad Ithacæ ſuæ ſaxa properat 478.a. ſociis aures cluſit 441.c. vbi errauerit 565.b. voces Sirenum niſi alligatus prætervehi noluit 675.b
Vlixis nauſeatoris naufragia 473.a. remedium aduerſus Sirenas 479.c
Vltio, verbum inhumanum 36.a
Vltio duas res præſtare ſolet 203.c. improbatur 43.c
Vltionis genus contumelioſiſſimum 36.b. incommoda 58.a.c
Vltione quomodo principi vtendum 203.c
Vltrotributa 308.c
Vnctio plebeia 477.a
Vnctione corpus recreare 473.a
Vnctus & nitidus 497.d
Vnguentaria taberna 633.b
Vnguentarij 567.b. à Lacedæmoniis vrbe pulſi 736.b
Vnguentum bis die terq́ue renouari ſolitum 558.b
Vnguentum mittere 37.a
Vnici 29.b
Vniones 373.a
Vnitas quid 700.b
Vniuerſi formator 77.b
de Vniuerſo quæſtio quotuplex 699.c
Vniuerſa ex materiâ & Deo conſtant 493.a
Vocabulum & verbum 481.d
Vocaliora ſunt vacua quàm plena 710.b
Vocator 63.b
Volaticus 435.a
Voleſi Aſiæ proconſulis crudelis exclamatio 21.a
Voluntas recta 605.b
Voluntas officij cauſſa 349.b
Voluntas tribuentis iucundiſſima in beneficio 273.c
Voluntatis mutatio, cuius rei indicium 447.a
Voluptaria ſecta in actu eſt 238.b
Voluptas quid 485.c. nihil ad beatam vitam facit 233.c. pecoris bonum 585.a. quæ homine digna 368.b. ſitne aliqua iuncta dolori 614.c. perfuſoria 427.b
Voluptatis laudatio periculoſa 239.b. poſseſſio periculoſa 240.b.c. vituperium 368.b. 427.b.434.b.674.a
Voluptatis & gaudij differentia iuxta Stoicos 483.b
Voluptatis & virtutis diſſimilitudo 236.b
Voluptatem à virtute diduci poſse negantes refutantur 236.a.237.c
Voluptatem capere ex epiſtolâ, an benè dicatur 485.b.c
Voluptatum duo genera 532.c
Voluptatum miniſtra virtus eſt Epicureis 308.d
Voluptatibus non eſt locus dandus 468.c
Voluptatibus obſeſsos plurimos malos eſse demonſtratur 238.b
Vomica & collectio 504.a
Vomitores ieiuni 567.b
Vopiſcus & Paterculus coſs. 809.b
Vortex fluminum 762.c
Vota deos admonent 342.c. parciora eſsent, ſi palàm fierent 274.a. quæ ſuſcipienda 402.b. quomodo proficiant, ſiquidem fata inexorabilia 713.b
Vota hominum deos beneficos eſse teſtantur 309.b. 310.a
Vota inhumana 356.a
Vota negotiatorum 362.b
Vota parentum & amicorum inimica nobis 488.a
Vox quid 702.a.710.b. quâ ratione per parietes tranſmittatur 703.b
Vox contra Stoicos publica 654.c
Vox viua oratione efficacior 594.a
Vocis intentio, vtilis exercitatio 413.a
Voces optantium & exſecrantium nocent 593.b
Voces imperitorum eodem loco quo ventris crepitus ſunt 583.c
Vocum genera antea in odium adducentia 476.c
Vrbanitas contumelioſa 180.a
Vrbis mores priſcos quidam tradiderunt 538.a
Vrbes an certioris ſoli quò propiores mari 787.a

Vrbium fata 511.a.582.a.b.c
Virgis ferroque necari, auctoramenti verba 449.b
Vſura quid 374.a.b
Vſura haud milleſima 61.a
Vtica 469.b
Vtilitas accipientis ſola in beneficiis dandis ſpectanda 312.b.314.b
Vulcano crus fregit Iupiter 829.a
Vulgus veritatis peſſimus interpres 233.b
à Vulgo quomodo quis tutus eſſe poſſit 410.b
Vulturnus, Euri nomen, vſurpatum à Liuio & Varrone 764.b.c
Vultus in cælum cur erecti 595.c
Vulua parum tenax 735.b
Vxoris bonæ amiſſio quâ ratione ferenda 840.col.1

XANTHIPPE Socratem immundâ aquâ perfudit 186.a
Xanthus 821.a
Xenocrates putat beatum ſolâ virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt 553.a
Xenophanto canente Alexander manum ad arma miſit 19.b
Xenophontis pater 304.d
Xerxes Pythij filij cæde exercitum luſtrat 51.a
Xerxis ſtoliditas 174.a
Xerxi ſolus Demaratus verum dixit 358.a.b
Xyſtus hortorum 52.a

ZALEVCI leges 574.d
Zeno Eleates nihil ait eſſe 570.b
Zeno 226.b.492.c. auctor eſt Stoicæ ſapientiæ 83.a. ſectæ ſanctiſſimæ & fortiſſimæ conditor 546.b multum profuit, etſi non adminiſtrarit remp. 147.a.257.c.258.a. nullum ſeruum habuit 83.b
Zenonis collectio ab ebrietate dehortantis ridetur 546.b. collectiones de morte irridentur 542.d. 543.a.544.b. dictum 13.b. dictum, cùm ei naufragium nuntiatum eſſet 164.a. ſententia de Cometis 803.b. quingentos denarios cuidam credentis excuſatio 326.a
Zenoni actionis & doctrinæ diſſidentia obiecta 243.a
Zenonem Cleanthes expreſſit 394.a
cum Zenone viuendum 627.b
Zephyrus 764.a. Latinis Fauonius 765.a

FINIS.

APPROBATIO.

Hoc ANNÆI SENECÆ *opus doctiſſimis* IVSTI LIPSI *Hiſtoriographi Regij Notationibus illuſtratum magnâ legentium vtilitate in lucem proferetur.*

Guilielmus Fabricius Nouiomagus Apoſtolicus ac Archiducalis Librorum Cenſor.

L. ANNÆI SENECÆ *Naturalium Quæſtionum Libri ſeptem, & de morte Claudij Cæſaris Ludus, ab Eximio Domino* LIBERTO FROMONDO, *in Academiâ Louanienſi Philoſophiæ ac Theologiæ Doctore; emendati ac Scholijs illuſtrati, magno cum fructu typis diuulgari poterunt.*

Zegerus van Hontſum Canonicus & Pœnitentiarius Antuerp. Librorum Cenſor.

A01 1467459

Digitized by